BISE
ORTODOX
BULETINUL OFICIAL

ANUL LXXXI Nr. 1—2

EDITURA INSTITUTULUI BIB

ERICA
KĂ ROMÎNĂ

AL PATRIARHIEI ROMÎNE

IANUARIE - FEBRUARIE 1963

LIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prof. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ»

IMV · 258
BIBLIOTECA MITROPOLIEI IAȘI
PÎ-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI
Nr. 1-2
IAN.-FEBR.
1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Anului Nou 1963 . . . 5

Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Anului Nou 1963 6

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian, și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, cu prilejul Anului Nou 1963 . 7

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din 1962 . 8—14

Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din 1962 și Anului Nou 1963 . . . 15—43

VIAȚA BISERICEASCĂ

Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian 44—47

Sărbătorirea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii . . . . . 48—63

Prăznuirea hramului Seminarului și Institutului Teologic din București . . . . . 64—71

Preotul profesor Nicolae M. Popescu de N. I. Ș. . . 72—82

Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de I. N. . . . 83—86

ÎN APĂRAREA PĂCII

Sesiunea de la Moscova a Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace de la Praga . . . . . 87—98
Prea Fericitul Teodosie VI, Patriarhul Antiohiei și întregului Orient, despre pace și dezarmare, de I. N. . . . . 99—100

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Povățuiri și îndemnuri duhovnicești. Spicuiri din Pastoralele de Crăciun ale Înalților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, de ALEXANDRU ARMAND MUNTEANU . 101—110
Oficiul Sfintei Liturghii după dipticele de la finele anaforei euharistice și pînă la înălțarea Sfîntului Agneț, de Pr. Prof. P. VINTILESCU . . . . . 111—130

DOCUMENTARE

Biserica de lemn din Cizer, de Prof. ATANASIE POPA . . 131—139
Restaurarea monumentelor istorice, de I. D. ȘTEFĂNESCU . 140—153

RECENZII

Un Liturghier aromînesc inedit, de Magistrand GABRIEL POPESCU . . . . . 154—155

PARTEA OFICIALĂ

Lucrările Adunării Naționale Bisericești . . . . . 156—167
Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea ordinară a anului 1962 . . . . . 168—180

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R., DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL ANULUI NOU 1963

Cu prilejul Anului Nou 1963, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, următoarea telegramă :

Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Romîne

LOCO

Cu prilejul întîmpinării Noului An 1963, cu bucurie adresăm Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne și Domniei-Voastre personal, cele mai alese felicitări, în numele ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal, și din toată inima Vă urăm ani mulți cu sănătate deplină și puteri sporite, spre a îndruma activitatea poporului romîn spre noi înfăptuiri mărețe de folos obștesc, în tot cuprinsul Patriei noastre iubite și spre acțiune tot mai însuflețită pentru biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R., DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL ANULUI NOU 1963

Cu prilejul Anului Nou 1963, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, următoarea telegramă :

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Romîne

LOCO

În pragul Noului An 1963, cu nădejdi înnoite, adresăm Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne și Domniei Voastre personal, călduroase felicitări, în numele ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal și din toată inima Vă urăm ani mulți cu sănătate, putere de muncă și reușită deplină în strădaniile ce depuneți pentru înflorirea Patriei noastre iubite, pentru fericirea poporului romîn și pentru colaborarea sa tot mai strînsă cu toate popoarele lumii, în scopul biruinții definitive a păcii în lumea întreagă.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI DOMNUL PROFESOR DUMITRU DOGARU CU PRILEJUL ANULUI NOU 1963

Între Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a avut loc, cu prilejul Anului Nou 1963, următorul schimb de telegrame :

Domnului Profesor D. DOGARU,
Secretar General al Departamentului Cultelor

LOCO

La începutul Noului An 1963, cu bucurie Vă adresăm, Domniei-Voastre personal și colaboratorilor de la conducerea Departamentului Cultelor, cordiale felicitări în numele ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal și din toată inima Vă urăm ani mulți, cu sănătate, pace și fericite realizări în activitatea din anul 1963.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

*

Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

Vă mulțumesc pentru felicitările adresate cu prilejul Anului Nou în numele ierarhilor, slujitorilor, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și al Prea Fericirii Voastre personal.

Totodată, Vă transmit din partea mea și a colaboratorilor mei cele mai bune urări de deplină sănătate pentru anul 1963 și puteri sporite în conducerea și îndrumarea clerului și credincioșilor ortodocși pe calea sprijinirii măreților înfăptuiri din Patria noastră și a apărării păcii.

D. DOGARU
SECRETAR GENERAL

B-dul Armata Poporului nr. 7
FACTURA Nr. DIN

SCRISORI IREHICE PASTORALE-MESAJE

SCRISORI IRENICE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1962

Potrivit tradiției îndătinate în Biserica Ortodoxă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1962, o scrisoare irenică de salutare creștinească și îmbrățișare frățească în Domnul nostru Iisus Hristos, tuturor patriarhilor ortodocși din lume. Textul acestei scrisori a fost publicat în numărul trecut al revistei noastre.

Urmînd acelorași sfinte tradiții, întîistătătorii Patriarhiilor Ortodoxe au trimis, la rîndul lor, Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh scrisori irenice, mărturisind astfel unitatea de nezdruncinat a Sfintei noastre Ortodoxii.

Publicăm în cele ce urmează cuprinsul acestor scrisori :

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATHENAGORAS, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului :

PATRIARHIA ECUMENICA
Nr. 6

Prea Fericite și înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Romîne, Frate prea iubit în Hristos Dumnezeu și prea dorit și împreunăslujitor al Smereniei noastre, D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Sărbătorind și prăznuind laolaltă cu frații cei împreună cu noi și cu binecredincioasa turmă de la noi Sărbătoarea cea plină de bucurie și de veselie a Nașterii după trup, celei mai presus de fire, a Mîn-

tuitorului, cu inimă veselă, cu toată înfățișarea tristă a vremurilor și neliniștea și incertitudinea din lume care rezultă din acestea, am simțit o și mai adîncă bucurie primind binevoitoarele cuvinte de salut ale mult iubitei și prea doritei Voastre Prea Fericiri și ale celorlalți Frați iubitori de Hristos, Întîistătători ai Bisericilor locale.

Înapoindu-Vă, cu dragoste cordială, sărutarea frățească pe care ne-ați trimis-o cu prilejul sfintei și marii Sărbători, urăm, la rîndul nostru, respectabilei Voastre Prea Fericiri din tot sufletul, ca harul Domnului, Celui ce s-a întrupat pentru mîntuirea noastră, să se reverse întotdeauna din abundență asupra Bisericii surori Prea Sfinte, în fruntea căreia Vă găsiți și asupra turmei ei credincioase și ca toată binecuvîntarea Domnului să încununeze grija și strădaniile pe care Prea Fericirea Voastră le depune în chip neobosit spre mîngîierea, sprijinirea și progresul vieții în Hristos a binecredincioșilor creștini de la Voi, întărindu-ne pe toți cei ce alcătuim Una, Sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică, spre dezlegarea problemelor comune ale Bisericii, care ne stau în față.

Dorind mult iubitei Voastre Prea Fericiri, Bisericii și lumii întregi ca anul care vine să fie plin de fericire și de pace, Vă îmbrățișăm din nou, în Hristos Cel ce S-a născut, și rămînem cu dragoste frățească și deosebită cinstire.

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† **ATHENAGORAS al Constantinopolului**

Crăciunul anului 1962.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului HRISTOFOR, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa :

PATRIARHIA ALEXANDRIEI
Nr. 417

HRISTOFOR
Papă și Patriarh al Alexandriei și întregii Africe
către
JUSTINIAN
Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne,
Îmbrățișare sfîntă în Hristos Cel ce S-a Născut.

A sosit iarăși sărbătoarea de lume mîntuitoare a Întrupării Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care umple de bucurie toată inima creștinească și aduce mesajul cel atît de dorit al păcii în lume.

Avînd mîngîierea aceasta cerească în adîncul inimii, binecuvîntăm și slăvim numele Marelui nostru Dumnezeu și Părinte din ceruri, că ne-a învrednicit și în anul bunătății Lui, care s-a scurs, să stăm iarăși

BUCUREȘTI
B-dul Armata Poporului nr. 7
ADMITE ȘI FURNIZOR

înaintea leagănului Unuia Născut Fiului Său, Care S-a întrupat şi închinîndu-ne Naşterii Lui, celei din Fecioara Maria, să aducem laolaltă cu păstorii cei ce stăteau de veghe noaptea, mulţumiri Domnului, că prin Întruparea Unuia Născut Fiului Său, ne-a dăruit nouă atît de iubita pace, care de multe ori şi în multe feluri este astăzi ameninţată, în multe laturi ale orizontului, dar care în cele din urmă, prin harul Domnului, va birui.

Pentru aceasta, cu inima plină de recunoştinţă faţă de Părintele din ceruri, pentru că «Fiul lui Dumnezeu Fiu Fecioarei se face şi mîntuirea se vesteşte tuturora», îmbrăţişăm cu gîndul pe respectabila Voastră Prea Fericire şi sărutîndu-Vă cu sărutare sfîntă, Vă urăm Prea Fericirii Voastre şi corului de păstori ai Bisericii din jurul Vostru, ca şi întegii turme cuvîntătoare, toată bucuria şi veselia de la Hristos cel culcat în iesle.

† HRISTOFOROS al Alexandriei

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Antiohiei şi al întregului Orient :

PATRIARHATUL GREC ORTODOX AL ANTIOHIEI
ŞI AL INTREGULUI ORIENT

Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite Vlădică,
Prea iubite frate întru Domnul şi împreună slujitor,

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pre pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Cu frăţească sfîntă îmbrăţişare întru Hristos vă salut din toată inima şi felicităm călduros pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul marelui praznic de bucurie al mîntuirii noastre — Naşterea lui Hristos — şi Noului An. Pruncul dumnezeiesc, Cel nou născut în peştera din Betleem să dăruiască Prea Fericirii Voastre bogatele Sale milostiviri cereşti şi pămînteşti şi să vă păzească în pace şi sănătate multă, mulţi ani pentru ca să vă continuaţi activitatea arhipăstorească cu roade bogate spre binele şi spre slava Sfintei Biserici a lui Hristos.

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate întru Hristos,

† TEODOSIE VI
Patriarhul Antiohiei şi al întregului Orient

Damasc, Naşterea lui Hristos, 1962.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului BENEDICT, Patriarhul Ierusalimului :

Prea Fericite Părinte Patriarh JUSTINIAN,

Cu ocazia Sărbătorilor Întrupării celei mai presus de fire a Fiului şi Cuvîntului lui Dumnezeu, cu bucurie îmbrăţişînd pe respectabila Voastră Prea Fericire, Vă urăm din tot cugetul să Vă învredniciţi a le sărbători, împreună cu turma credincioasă cea încredinţată Vouă, cu sănătate neîmputinată şi cu veselie sufletească, timp cît mai îndelungat, spre binele Bisericii.

Noul An să fie pentru întreaga lume plin de daruri cereşti.

† **Patriarh BENEDICTOS**

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii :

PATRIARHUL MOSCOVEI
ŞI A TOATA RUSIA

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite şi Iubite în Domnul Vlădică,

De ziua celui mai mare Praznic al lumii şi al Dumnezeieştii bunevoinţe către oameni, cînd creştinii lumii întregi preamăresc pe Cel ce s-a născut pe pămînt de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria — Fiul lui Dumnezeu — cu sentimentul unei mari bucurii duhovniceşti în Domnul, salut pe Prea Iubita Voastră Prea Fericire cu cuvintele dragostei creştine şi a unirii noastre frăţeşti.

Să dăruiască, deci, Dumnezeiescul Prunc Hristos, Carele S-a născut acum, binecuvîntarea Lui, darurile Sale şi pace omenirii întregi şi să rămînă în Anul Nou, ce vine, al bunătăţii Sale, cu noi cu toţi, cei ce credem în ajutorul Său cel ceresc.

Al Prea Fericirii Voastre cu frăţească întru Hristos dragoste devotat în Domnul,

† **ALEXEI**
Patriarh al Moscovei şi Întregii Rusii

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Serbiei şi al Macedoniei :

PATRIARHUL SERBIEI

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locţiitor al Cezareei Capadociei şi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, dorit şi iubit întru Hristos frate şi conslujitor al smereniei noastre, Chir JUSTINIAN, frăţeşte îmbrăţişîndu-Vă în Domnul din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră.

Cu prilejul Praznicului Întrupării Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, îmi înalţ cugetul şi rugăciunile pentru tot binele celor dragi nouă, Prea Fericirii Voastre, Prea Sfinţiţilor Arhierei, cinstitului cler şi credincioşilor Voştri din Biserica soră Romînă.

Fie ca Noul Născut Mîntuitor, Domnul nostru Iisus Hristos, Împăratul păcii, care iubeşte lumea şi lucrează pacea (Is. VII, 14 ; IX, 6) să dăruiască pacea Sa cea cerească întregii omeniri, pentru ca între oameni să domnească voia cea bună (Luca II, 14).

Cordiala ospitalitate pe care aţi binevoit să o arătaţi Nouă şi însoţitorilor Noştri, în nu prea de mult trecuta noastră vizită, rămîne neuitată şi într-o plăcută amintire.

Rugăm pe Prea Fericirea Voastră şi pe toţi cei ce Vă înconjoară, să binevoiţi a primi, din partea Noastră, cea mai sinceră mulţumire pentru dragostea şi mărinimia cu care ne-aţi dăruit pe Noi şi însoţitorii Noştri, în timpul cît am petrecut în Romînia.

Încă o dată felicitînd pe Prea Fericirea Voastră, Vă salutăm cu marea bucurie a Praznicului, zicînd :

Hristos se naşte !

Sărutînd pe Prea Fericirea Voastră cu duhul sărutării sfinte, Vă doresc de la Dumnezeu un binecuvîntat An Nou — 1963 — şi rămîn credinciosul Vostru întru Hristos Frate şi coliturghisitor.

† GHERMAN
Patriarhul Serbiei

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului EFREM al II-lea, Patriarhul Catolicos al Gruziei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică !

Negrăita dumnezeiască milă ne învredniceşte şi în acest an să prăznuim cu bucurie şi veselie ziua cea mare a Naşterii lui Hristos, ca să cîntăm laolaltă cu ceata îngerilor minunata slovoslovie : «Mărire

întru cei de sus lui Dumnezeu, şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Din an în an în decurs de aproape două milenii inimile credincioşilor creştini se desfată duhovniceşte prin aducerea aminte a marilor evenimente de la Vitleem.

Cu simţăminte de devotament frăţesc, vă salut cu prilejul înaltului praznic al Anului Nou.

Rog pe atotdarnicul şi iubitorul de oameni Dumnezeu Mîntuitorul să Vă dăruiască puteri duhovniceşti şi trupeşti şi să înmulţească anii vieţii voastre pentru fapta şi lucrarea folositoare spre slava lui Dumnezeu, spre binele sfintei Biserici Ortodoxe Ecumenice.

Laolaltă cu Voi doresc ca cel născut din Fecioara, Hristos, Mîntuitorul lumii, să se sălăşluiască în inimile şi conştiinţele oamenilor, pe umerii cărora apasă răspunderea faţă de viaţa şi fericirea popoarelor.

† EFREM II
Patriarhul Catolicos al Gruziei

Naşterea lui Hristos, 1962.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

PATRIARHIA BULGARA
Sfîntul Sinod
Nr. 9875/1962

Prea Fericirea Voastră,

Biserica lui Dumnezeu cinstind unul din «prea binele cunoscutele evenimente (Luca I, 1), — Naşterea Preaveşnicului Dumnezeu, — Dumnezeiescul Prunc Iisus, ne luminează din belşug cu slava lui Dumnezeu, cu bucuria Vitleemului» (Luca II, 9). Cu această bucurie a marelui praznic, care umple sufletele noastre, felicit pe Prea Fericirea Voastră, în numele meu şi în numele Sfîntului Sinod, cu caldă rugăciune către Dumnezeu Cel Întrupat ca să reverse bogata Sa milă şi bunăvoinţă peste Voi, pentru succesul ostenelilor Voastre în opera lui Dumnezeu pe pământ.

Naşterea Unuia Născut, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ne chiamă să reflectăm asupra dragostei Atotputernicului Dumnezeu faţă de om, deoarece, prin Hristos, noi, care odinioară eram despărţiţi unii de alţii, ne-am făcut apropiaţi. El a desfiinţat zidul cel din mijloc şi a creat un om nou. A venit şi a binevestit pacea «celor de departe şi celor de aproape» (Efes. II, 13—17). Gîndindu-ne la iubirea cerească, noi întrezărim şi smerenia cu care ea intră în lume prin sărăcăcioasa peşteră de lîngă Vitleem. De aceea îngenunchem în faţa Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, precum I s-au închinat Magii

de la Răsărit și Îl rugăm, după bogăția slavei Sale, să ne întărească puternic prin Duhul Său (Efes. III, 14—16), pe căile bune ale Proniei Divine, pentru împlinirea voii Lui. În această închinare noi biruim ori ce deosebire între noi, pentru că unul este Hristos în veci.

În aceste zile cînd se fac apeluri fierbinți la conștiința întregii omeniri, ca să se salveze pacea, să biruiască bunăvoirea între oameni, cinstirea venirii lui Hristos pe pămînt face imnurile îngerești «slavă între cei de sus, lui Dumnezeu și pe pămînt pace între oameni bunăvoire» mai apropiate sufletelor noastre, mai scumpă ne devine opera păcii, pentru că Domnul păcii se naște și face necunoscutele iesle izvor veșnic al luminii celei neînserate.

Cu frățească dragoste întru Domnul felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia Noului An, 1963 și în rugăciune Vă doresc Vouă, clerului Vostru cinstitor de Dumnezeu și credincioșilor Voștri, toată bunăstarea în cinstirea Dumnezeiescului Prunc și Mîntuitorului nostru.

Mă încredințez Sfintelor Voastre rugăciuni și sînt al Prea Fericirii Voastre smerit, întru Hristos, frate și conslujitor.

† **CHIRIL**
Patriarhul Bulgariei

21 decembrie 1962.

TELEGRAME ŞI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAŞTERII DOMNULUI DIN 1962 ŞI ANULUI NOU 1963

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului din anul 1962 şi Anului Nou 1963, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai primit, — pe lîngă scrisorile irenice ale Patriarhilor ortodocşi, — şi alte numeroase telegrame şi scrisori de felicitare, din partea unor Întîistătători ierarhi şi slujitori ai Bisericilor Ortodoxe şi Eterodoxe de peste hotare şi din ţara noastră.

Exprimînd dragostea şi preţuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă şi Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în rîndurile căpeteniilor şi ierarhilor Bisericilor surori întru credinţă, precum şi ale altor confesiuni creştine din lume, aceste telegrame şi scrisori de felicitare sînt o pildă vie de adevăratele raporturi de respect reciproc, de dragoste şi de frăţietate, care trebuie să domnească între toţi creştinii din lumea întreagă.

În cele ce urmează publicăm, la fel ca şi în anii trecuţi, o parte din telegramele şi scrisorile de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de Naşterea Domnului 1962 şi Anul Nou 1963.

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne
BUCUREŞTI

Din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră de sfinţitul Praznic al Naşterii lui Hristos şi cu caldă rugăciune către Cel Născut din Pururea Feciara, Vă urez de Hristos iubitoarei şi frumoasei Voastre Patrii, fericire şi pace.

Cu dragoste întru Domnul,

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului MACARIOS, Arhiepiscop al Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Arhiepiscop al Bucureştilor, Prea iubite şi mult dorite frate şi împreună slujitor, D. JUSTINIAN, îmbrăţişîndu-vă frăţeşte în Domnul, cu multă bucurie vă întîmpinăm.

Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu şi Dumnezeu astăzi S-a arătat în trup şi s-a născut în chip tainic şi mai presus de fire în cetatea Betleem. Coborînd cerurile, cu deşertarea Lui cea nespusă, a venit pînă la noi, păcătoşii, El, cel fără de păcat «ridicînd din nou chipul cel căzut».

Prin această naştere mai presus de fire a Dumnezeu-omului din pururea Fecioara Maria, începe o nouă stare de lucruri pe pămînt : cerul se uneşte din nou cu pămîntul şi oamenii încep să vorbească cu îngerii. Cetele îngerilor pline de bucurie vestesc din cer păstorilor celor umili din jurul sfintei cetăţi a Betleemului, Naşterea Mîntuitorului Hristos şi salută de acolo, prezenţa Lui pe pămînt, cîntînd cu un singur glas admirabila cîntare : «Slavă întru cel de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Întreaga lume cuprinsă de veselie şi de bucurie, din pricina faptului acestuia mai presus de fire, sărbătoreşte duhovniceşte aducînd slavă precum se cuvine unui Dumnezeu, Cuvîntului celui mai înainte de veci. Deci şi noi, învrednicindu-ne, din mila lui Dumnezeu să sărbătorim din nou această mare sărbătoare a tainei celei neînţelese a iconomiei celei în trup, împreună cu poporul binecredincios de la noi, venim, cu sufletul plin de bucurie, pe calea gîndului, întru întîmpinarea mult iubitei şi respectabilei Voastre Prea Fericiri şi dîndu-Vă sfînta şi frăţeasca sărutare, ne bucurăm laolaltă că s-a născut nouă astăzi Mîntuitor, care este Hristos Domnul în cetatea lui David şi Vă urăm din inimă sănătate şi viaţă îndelungată, plină de toate bunătăţile dorite, spre binele Bisericii noastre Ortodoxe şi a turmei credincioase încredinţată Vouă de Dumnezeu.

Rugînd frăţeşte pe mult iubita Voastră Prea Fericire să transmiteţi urările noastre, de această de lume mîntuitoare sărbătoare, împreună cu sărutarea noastră frăţească şi iubiţilor fraţi în Domnul şi împreună slujitori care alcătuiesc sfîntul şi sfinţitul Sinod din jurul Vostru, vă îmbrăţişăm din nou cu sărutare sfîntă şi rămînem,

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor şi cu totul devotat frate în Hristos,

† *MACARIOS al Ciprului*

Scrisoarea Prea Fericitului HRISOSTOM, Arhiepiscop al Atenei și Mitropolit Primat al Bisericii Greciei :

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate iubit în Hristos Dumnezeu și Împreună-slujitor, D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-Vă în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Bucurîndu-ne de Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, care se apropie, prin scrisoarea aceasta frățească a noastră, potrivit cu obiceiul bisericesc adînc înrădăcinat, venim să întîmpinăm pe Prea Fericirea Voastră, strigînd împreună cu Apostolul, cu nesfîrșită mulțumire și slavoslovie Mîntuitorului Celui ce S-a născut : «O, adînc al bogăției și al înțelepciunii și cunoștinței lui Dumnezeu ! O, judecăți de necercetat ale Lui și căi de nepriceput ale Lui !» (Rom. XI, 33) și privind la taina cea săvîrșită în Peștera din Betleem, a întrupării Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu. Căci «Dumnezeu S-a arătat în trup», «S-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd» și a binevoit a se culca în iesle, pentru noi, oamenii și pentru a noastră mîntuire. Domnul «S-a numit nouă înțelepciune a lui Dumnezeu, dreptate și sfințenie și răscumpărare» (I Corint. I, 30), descoperindu-ne nouă adevărul, îndreptățindu-ne și împăcîndu-ne cu Dumnezeu, sfințindu-ne și răscumpărîndu-ne din păcat. Cu adevărat, cît de minunat este sensul pe care îl cuprinde faptul întrupării Mîntuitorului ! Pe bună dreptate, Biserica cheamă la bucurie și prăznuire pe fiii ei, strigînd : «Hristos Se naște, slăviți-L, Hristos din ceruri, întîmpinați-L, Hristos pe pămînt, înălțați-vă, cîntați Domnului tot pămîntul...». Pămîntul prăznuiește laolaltă cu cerurile, îngerii sărbătoresc laolaltă cu oamenii și în sufletele credincioșilor răsună imnul îngeresc al dragostei și al păcii și al sfintei bunăvoiri : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Plini, deci, de bucurie duhovnicească, salutăm pe Prea Fericirea Voastră și Prea Sfînta Biserică în fruntea căreia Vă găsiți din partea Bisericii din Grecia, rugîndu-ne Mîntuitorului să Vă ajute și să Vă întărească întru îndeplinirea îndatoririlor Voastre de Întîi Ierarh, spre slava lui Dumnezeu și spre folosul turmei celei binecredincioase, hărăzindu-Vă totodată atît Vouă cît și credincioșilor Voștri, Noul An al bunătății Domnului, care răsare binecuvîntat din plin prin dumnezeiești și bogatele Lui daruri.

Cu acestea, îmbrățișîndu-Vă din nou, rămînem

Al Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos cu totul devotat

† *HRISOSTOMOS al Atenei*

În Sfînta Arhiepiscopie a Atenei,
Crăciunul anului 1962.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului GHEORGHE, locotenent de Mitropolit al Varşoviei şi al întregii Polonii :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pre pământ pace, între oameni bunăvoire».
(Luca II, 14)

Din inimă salut pe Prea Fericirea Voastră de marele şi plin de bucurie Praznic al Naşterii lui Hristos.

Astăzi ni s-a arătat Soarele Dreptăţii şi a luminat lumea cu Dumnezeiasca Sa lumină. Cu îngerii împreună noi slavoslovim pe Mîntuitorul şi ne închinăm Lui, Celui Prea înalt — alături de magi şi păstori.

Astăzi tot pământul răsună din nou cu îmbucurătoarea slavoslovie îngerească, fiindcă s-a săvîrşit «marea taină a creştinătăţii — Dumnezeu S-a arătat în trup» (I Timotei III, 16).

Aduc Prea Fericirii Voastre felicitările mele cele mai sincere şi de Noul An ce vine. Facă-se deci ca anul ce vine «să fie un an al milei Domnului» (Luca IV, 19), pentru toate Bisericile şi popoarele ; fie ca Anul Nou să devină o perioadă a păcii şi a bunei stări a Sfintelor lui Dumnezeu Biserici şi a omenirii întregi.

Al Prea Fericirii Voastre milostiv arhipăstor, cel mai plecat ascultător,

† *Arhiepiscop GHEORGHE*

Varşovia, Naşterea Domnului, 1962.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului PAISIE, Arhiepiscop a toată Albania :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Salutări frăţeşti şi cele mai bune urări cu prilejul Sărbătorilor Crăciunului şi Anului Nou.

† *PAISIE*
Arhiepiscopul a toată Albania

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului IOAN, Mitropolit de Praga, şi al întregii Cehoslovacii :

«Eu vă vestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru toţi oamenii. Fiindcă astăzi s-a născut vouă în cetatea lui David Mîntuitor, care este Hristos Domnul» (Luca II, 10—11).

Prea Fericirea Voastră,

Prea Milostivul Dumnezeu ne a învrednicit şi în acest an să fim părtaşi la marea bucurie a Praznicului creştinătăţii — Naşterea lui Hristos. Şi iată-ne împreună cu cetele îngerilor cîntînd cerescul imn al păcii !

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pre pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Plini de mulţumire către Domnul Dumnezeu pentru nespusa Sa dragoste faţă de noi, sîntem mistuiţi de preacurata dorinţă de a ne clădi, cu ajutorul Domnului, viaţa noastră paşnică într-o binecuvîntată armonie cu îngerescul imn al păcii.

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primească din parte-mi felicitarea cea mai sinceră pentru marele Praznic al Naşterii lui Hristos şi al Noului An ce vine.

Din tot sufletul Vă doresc să prăznuiţi Naşterea Mîntuitorului nostru într-o sănătate deplină, în bucurii şi toate cele bune.

Dumnezeiescul Prunc, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce S-a născut din Fecioară, să «ne umple pre noi de toată bucuria şi pacea» (Romani XV, 13).

Cu frăţească întru Hristos dragoste,

† *IOAN*
Mitropolit de Praga

Naşterea Domnului, 1962.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei şi al întregii Finlande :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Marelui Praznic al Naşterii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, urmată de venirea Noului An, salut pe Sanctitatea Voastră din toată inima.

Domnul nostru să Vă dea putere pentru marea misiune de slujitor al Sfintei Biserici și să binevoiască a face, ca Anul, care începe, să fie un an al păcii pentru Țara Voastră și pentru omenirea întreagă.

Încredințîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rămîn al Vostru smerit frate în Hristos.

† *PAAVALI*
Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande

Crăciunul 1962.

Scrisoarea înalt Prea Sfințitului SIMEON, Episcopul primei eparhii a chinezilor :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Milostiv Întîistătător și Înalt Prea Sfințite Părinte,

Am cinstea să Vă felicit, Prea Fericite Părinte de prea luminatul și Marele Praznic al Nașterii lui Hristos și de Anul Nou 1963.

Vă transmit, deci, cele mai bune urări de sănătate și toate cele bune, rugînd pe Dumnezeu să Vă învrednicească încă mulți și mulți ani a Vă ruga pentru noi toți și a ne îndruma spre pășunea cea mîntuitoare.

Al Prea Fericirii Voastre prea plecat ascultător,

† *SIMEON*
Episcopul primei Eparhii a Chinezilor

Nașterea Domnului, Orașul Shangai, 1962.

Scrisoarea înalt Prea Sfințitului IACOB, Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud :

Prea Fericite,

Peste puțin timp va răsări din nou sărbătoarea cea de lume mîntuitoare a dumnezeiești Întrupări a Mîntuitorului, aducînd omenirii zbuciumate mesajul bucuriei, al nădejdii, al unității, al păcii și al mîntuirii.

De aceea, Vă urez să întîmpinați cu bucurie și pace, împreună cu turma credincioasă a Bisericii Ortodoxe Romîne, cea încredințată de Dumnezeu iubitei și respectabilei Voastre Prea Fericiri, dumnezeiasca Naștere și celelalte sărbători ale credinței noastre...

Să ne rugăm cu toții, ca în Noul An al bunătății Domnului, care bate la ușă, Stăpînul cel ceresc și căpetenia Bisericii, Hristos, să dăruiască Sfintei noastre Biserici Ortodoxe mai multă unitate, nu numai în ce privește credința, ci și în ce privește acțiunea ei, pentru ca pe de o parte numele ei să fie și mai cinstit, iar pe de altă parte să se înalțe cu glas îngeresc de către ea, imnul «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu».

Îmbrățișînd cu sărutarea sfîntă respectabila Voastră Prea Fericire, rămîn cu adîncă dragoste în Hristos cel ce S-a născut.

† *IACOB al Americii*

10 decembrie 1962.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului ILIAS SALIBY, Mitropolitul Beyrutului, exarh onorific al Țărmului Feniciei :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Vă prezentăm cordiale urări, Crăciun fericit, An bun și rugăm pe Domnul Iisus Hristos să dăruiască Prea Fericirii Voastre viață lungă și spor în lucrarea pentru slava Bisericii.

† *Mitropolitul ILIAS SALIBY*

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului ELIE KARAM, Mitropolitul Biblosului și Botryelor, exarh onorific al Muntelui Liban :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubit întru Hristos Părinte,

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace!»

Vă rog să primiți din partea mea felicitările cele mai sincere cu prilejul Marelui Praznic al Nașterii lui Hristos și de Noul An ce vine.

Doresc Prea Fericirii Voastre sănătate deplină, reușită în toate ale Bisericii și Binecuvîntarea Domnului, spre binele și folosul Sfintei Noastre Biserici Ortodoxe.

Al Prea Fericirii Voastre credincios fiu întru Domnul,

† *Smeritul ELIE KARAM*
Mitropolitul Libanului

Telegrama înalt Prea Sfinţitului NIFON, Mitropolitul Iliopolei şi Seleuciei, exarh onorific al Siriei, Zahle — Liban :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Crăciun fericit, an bun, cu cele mai bune urări.

† *NIFON*
Mitropolit de Zahle, Liban

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului VASILE, Mitropolitul Hauranului şi Arabiei de Sus :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Salut şi felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul marelui Praznic al Naşterii lui Hristos şi din toată inima Vă doresc sănătate multă şi îndelungare de zile spre binele şi spre slava Ortodoxiei.

Folosesc fericitul prilej pentru a exprima încă o dată Prea Fericirii Voastre fiiasca mea recunoştinţă pentru neuitata părintească Voastră atenţie faţă de mine.

Scumpele Voastre daruri le-am dat în primire celor două biserici noi, unde eu şi păstoriţii mei ne-am rugat Domnului Dumnezeu să vă răsplătească cu fericire iar pe poporul Vostru cu propăşire.

Sărutînd sfinţita Voastră dreaptă, rămîn al Prea Fericirii Voastre iubitor şi devotat fiu rugător,

† *VASILE*
Mitropolitul Hauranului şi Arabiei de Sus

Naşterea lui Hristos 1962.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului PITIRIM, Mitropolit al Crutiţelor şi Colomnei, conducător al Eparhiei Moscovei şi Membru al Sfîntului Sinod :

Prea Fericirii Sale
Patriarhului JUSTINIAN al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Din suflet felicit pe Prea Fericirea Voastră de marele Praznic al Naşterii lui Hristos şi de Anul Nou.

Cu dragoste,

† *PITIRIM*
Mitropolit al Crutiţelor şi Colomnei,
Conducător al Eparhiei Moscovei
şi Membru al Sfîntului Sinod

Telegrama înalt Prea Sfinţitului Mitropolit IOAN, Exarhul Ucrainei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Felícit cordial pe Prea Fericirea Voastră de Praznicul plin de bucurie al Naşterii lui Hristos şi de Anul Nou.

† *Mitropolit IOAN*
Exarh al Ucrainei

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului PIMEN, Mitropolit de Leningrad şi Ladoga :

Prea Fericirea Voastră,

Cu dragoste în Domnul, care s-a născut în Betleem, cetatea lui David, respectuos salutăm pe Sanctitatea Voastră şi rugăm pe Dumnezeiescul Prunc să Vă dăruiască sănătate în Noul An 1963 şi din plin să Vă dăruiască cu bucuriile Crăciunului şi cu prea bogatele Sale daruri în sfînta Voastră slujire.

Ne încredinţăm sfintelor Prea Fericirii Voastre rugăciuni şi rămînem un necontenit cinstitor şi rugător pentru Sanctitatea Voastră şi întru Hristos frate.

† *PIMEN*
Mitropolit de Leningrad şi Ladoga

2 ianuarie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului BORIS, Mitropolitul Odesei :

Prea Fericirea Voastră,

Primiţi în aceste sfinte zile, din parte-mi, felicitări cu prilejul Marelui Praznic al Naşterii lui Hristos.

Fiul lui Dumnezeu prin venirea Sa a luminat lumea cu lumina cunoştinţei de Dumnezeu şi ne-a descoperit mîngîietorul adevăr că toţi oamenii sîntem fraţi, iar Tatăl ceresc vrea pe toţi să ne adune într-o singură Biserică pentru ca prin unirea noastră duhovnicească să arătăm că sîntem o împărăţie a dreptăţii şi păcii.

Să ne bucurăm, deci, acum împreună cu cetele sfinţilor prooroci, ale căror priviri profetice, străbătînd veacurile, contemplau Fecioara, Betleemul şi pe Înainte-Mergătorul.

Transmiţîndu-Vă şi bunele urări pentru Anul Nou, Vă doresc să duceţi şi mai departe lupta cea bună.

Cu dragoste,

† *BORIS*
Mitropolitul Odesei

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului NICODIM, Arhiepiscopul Iaroslavului şi Rostovului, Membru al Sfîntului Sinod, Preşedintele Secţiei legăturilor bisericeşti externe ale Patriarhiei Moscovei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

În ziua de bucurie pentru fiecare creştin, cînd cerul şi pămîntul triumfă, preaslăvind cu glas neîncetat pe Dumnezeiescul Prunc, în scutece înfăşat şi în iesle culcat, cu inima şi gîndul mă adresez Prea Fericirii Voastre spre a vă aduce salutarea Naşterii.

Din tot sufletul urez Prea Fericirii Voastre şi Sfintei Voastre Biserici, să fiţi învredniciţi de nesecatele daruri cereşti. Lumina stelelor de la Betleem să lumineze lumea întreagă şi să arate tuturor creştinilor calea mîntuitoare, încălzindu-ne cu dragostea lui Hristos.

Mă încredinţez sfintelor Voastre rugăciuni.

† *NICODIM*
Membru al Sfîntului Sinod,
Arhiepiscop al Iaroslavului şi Rostovului

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului ONISIM, Arhiepiscop de Vladimir şi Suzdal :

Prea Fericirea Voastră,

Dintr-o fiiască inimă, supraîncărcată de bucuriile amintirilor în legătură cu Naşterea Mîntuitorului Hristos, Vă aduc felicitări pentru marele şi creştinescul Praznic, care prin glasuri îngereşti vesteşte slava lui Dumnezeu şi pacea pe tot pămîntul.

Naşterea Fiului lui Dumnezeu, ca o manifestare negrăită a milei Tatălui Ceresc, sădeşte în sufletele credincioşilor nădejdea cea tare într-o biruinţă a binelui asupra răului, a prieteniei peste vrajbă, a iubirii de frate peste ura nimicitoare de om, lucruri pe care Biserica Ortodoxă Romînă, cîrmuită de Prea Fericirea Voastră, cu osîrdie le cere în rugăciunile ei de la Prestolul Celui Prea înalt.

La un loc cu întregul cler şi păstoriţii vechiului Vladimir, Vă dorim, în rugăciunile noastre, ca Domnul Hristos, Carele S-a născut pentru

mîntuirea noastră, să-şi reverse deosebita Sa bunăvoinţă asupra prea anevoiosului dar al slujirii Voastre de Întîistătător.

Facă-se dar ca biruinţa sfîntă în lucrarea păcii şi a dragostei creştineşti să lumineze pe toţi oamenii cu strălucirea sa îmbucurătoare, iar Prea Fericirii Voastre să Vă dăruiască bucurii sufleteşti în culegerea roadelor frumoase şi bune ale neobositei Voastre lucrări duhovniceşti.

Dumnezeu să Vă păzească şi să Vă întărească puterile cu înmulţirea anilor vieţii Voastre, spre slava Bisericii Ortodoxe şi nestrămutata nădejde a fiilor ei credincioşi.

Al Prea Fericirii Voastre smerit ascultător şi nevrednic rugător,

† *ONISIM*
Arhiepiscop de Vladimir şi Suzdali

Naşterea Domnului 1962

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului LEONID, Arhiepiscop de Mojaisc :

Prea Fericirea Voastră,

Din inimă şi cu plecăciune Vă felicit de Luminatul Praznic al Naşterii Domnului şi de Noul An ce a sosit.

Împăratul lumii şi al vremurilor, Carele S-a născut în Betleem, să întărească puterile Sanctităţii Voastre, pentru slujirea rodnică şi pe mai departe a Bisericii lui Dumnezeu.

Smerit solicit rugăciunile Voastre de Întîistătător şi Vă cer binecuvîntări.

Al Prea Fericirii Voastre pururea rugător către Domnul,

† *LEONID*
Arhiepiscop de Mojaisc

2 ianuarie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului BORIS, Arhiepiscop ortodox de München şi Germania :

Prea Fericirea Voastră,

În numele Bisericii noastre exprim Sanctităţii Voastre, clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne cele mai bune urări şi felicitări cu prilejul Sfintei Sărbători a Crăciunului.

De asemenea pentru Anul calendaristic 1963, Vă urez binecuvîntare şi ocrotire de la Dumnezeu.

Cu expresia celui mai profund respect pentru Sanctitatea Voastră, Sînt al Vostru devotat,

† *BORIS*
Arhiepiscop ortodox de München şi Germania

18 decembrie 1962

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului şi Cerveniei :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorilor Naşterii Domnului şi al Noului An 1963, din toată inima Vă felicit, Sanctitate, de Dumnezeu înţelepţit şi ales slujitor al Bisericii lui Dumnezeu, precum şi Întîistătător şi Arhipăstor, nestrămutat şi sincer prieten al Bisericii şi poporului nostru !

Îmi îngăduiţi să doresc Ţării Voastre înflorire deplină, iar Sanctităţii Voastre sănătate, îndelungă înzilire şi întru toate bunăsporire, spre binele Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne şi realizării zidirii Împărăţiei lui Dumnezeu în inimile credincioşilor voştri.

Cu smerită şi sfîntă sărutare din partea mea a păcătosului,

Al Prea Fericirii Voastre mai mic întru Hristos frate,

† *SOFRONIE*
Mitropolitul Durostorului şi Cerveniei

Sofia, 22 decembrie 1962

Telegrama înalt Prea Sfinţitului MAXIM, Mitropolitul Loveciului :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Fieşte felicit pe Prea Fericirea Voastră de Marele Praznic al Naşterii lui Hristos şi Anului Nou, făcîndu-Vă cele mai bune urări.

† *MAXIM*
Mitropolit de Loveci

Telegrama înalt Prea Sfinţitului KLIMENT, Mitropolit de Stara Zagora :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia sărbătorii Naşterii Domnului şi a Anului Nou, dorindu-Vă sănătate deplină şi slujire arhipăstorească întru mulţi ani !

† *KLIMENT*
Mitropolit de Stara Zagora

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului NICODIM, Mitropolitul Slivenului :

Prea Fericirea Voastră,

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia Marelui Praznic al Naşterii lui Hristos — praznic al comuniunii cerului cu pămîntul, praznic al păcii şi bunăvestiri din cer, pentru ca să se realizeze şi pe pămînt şi a Anului Nou care se apropie.

Rugăm pe Cel ce s-a născut în Vitleem şi a fost pus în iesle Împăratul, să Vă dea puteri harice pentru a propovedui şi sădi, ca şi pînă acum, pace şi iubire creştină, nu numai în Biserica Ortodoxă Romînă cea condusă de Voi, ci şi peste tot în lume.

În întîlnirile oficiale şi neoficiale, Sanctitatea Voastră aţi subjugat inimile noastre şi nu uităm să ne rugăm pentru fericirea Voastră personală şi pentru prosperitatea Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne.

Binecuvîntaţi-ne !

Întru mulţi ani Prea Fericite Vlădică !

Cu stimă mă recomand sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstoreşti şi rămîn al Prea Fericirii Voastre, întru Hristos, cel mai mic frate,

† *NICODIM*
Mitropolit de Sliven

Crăciun 1962.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului PIMEN, Mitropolitul Nevrocopului :

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Din toată inima şi cu smerenie creştină felicităm pe Prea Fericirea Voastră de Luminoasa Naştere a lui Hristos şi de Anul Nou şi rugăm

pe Dumnezeu să Vă aibă în buna Lui pază, dăruindu-Vă un an bun Prea Fericirii Voastre și întregului popor binecredincios romîn.

Hristos se naște și pe pămînt pace să fie !

† *PIMEN*
Mitropolit de Nevrocopole

Scrisoarea înalt Prea Sfințitului DAMASCHINOS, Mitropolitul Dimitriadei :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Întrupării Domnului și al primei zile a Noului An, gîndul nostru se îndreaptă către Prea Fericirea Voastră, pentru ca să Vă aducem omagiile noastre filiale cele mai adînci și urări cordiale. Dumnezeu cel ce S-a făcut prunc pentru mîntuirea noastră, să Vă păzească sub acoperămîntul Său și să Vă întărească în slujba înaltă a Prea Sfintei Lui Biserici, împlinind toată voia Lui.

Solicitînd rugăciunile cele bine primite de Dumnezeu și binecuvîntările Prea Fericirii Voastre, sărutăm cinstita Voastră dreaptă și rămînem cu cel mai profund respect,

† *DAMASKINOS*
Mitropolitul Dimitriadei

Volos, 17 decembrie 1962.

Scrisoarea înalt Prea Sfințitului METHODIOS, Mitropolitul Kerkyrei și Paxelor :

Prea Fericite Părinte,

Cu prilejul sărbătorii anuale a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și al Botezului Său, — marile sărbători ale Sfintei noastre Biserici Ortodoxe de Răsărit, cum și cu prilejul Noului An al bunătății Domnului care se arată la orizont, smerenia mea, cu tot respectul, trimite Prea Fericirii Voastre salutările cele mai cordiale și cele mai smerite urări de sănătate pentru Prea Fericirea Voastră și pentru membrii Sfîntului Sinod din jurul Vostru, spre binele Sfintei noastre Biserici Ortodoxe. La acestea adăugăm și urări pentru pacea lumii și bunul mers în lume al corăbiei Sfintei noastre Biserici.

Smerenia mea cerîndu-Vă rugăciunile Prea Fericirii Voastre cele bine primite de Dumnezeu, rămîn cu adînc respect,

Cel mai mic frate în Hristos și împreună slujitor,

† *METHODIOS*
Smerit Mitropolit al Kerkyrei și Paxelor

22 decembrie 1962.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului PANTELIMON, Mitropolitul Tesalonicului :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Salutări şi urări cordiale în Hristos Mîntuitorul nostru întrupat.

† *PANTELIMON*
al Thessalonicului

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului IACOBOS, Mitropolitul Mitilenei :

Prea Fericite Părinte,

Cu ocazia marii şi de lume mîntuitoarei Sărbători a Întrupării Mîntuitorului şi a Noului An al bunătăţii Lui, salutînd plini de bucurie pe Prea Fericirea Voastră, rugăm pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate şi putere sufletească şi trupească, ani îndelungaţi, spre binele turmei credincioase a Bisericii surori în fruntea căreia Vă găsiţi cu vredniciile şi spre slava credinţei noastre ortodoxe.

Cu aceste îmbrăţişînd cu mult respect pe Prea Fericirea Voastră şi cerîndu-Vă rugăciunile Voastre bine primite de Dumnezeu, rămînem,

Cu cel mai profund respect şi dragoste nesfîrşită,

† *IACOBOS al Mitilenei*

Mitilena, 17 decembrie 1962.

Telegrama Prea Sfinţitului PAVEL, Episcop de Astrahan :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de Naşterea lui Hristos şi Vă trimit cele mai bune urări în toate, cerîndu-Vă binecuvîntări în rugăciuni, rămîn

† *PAVEL*
Episcop de Astrahan

Scrisoarea Prea Sfinţitului MIHAIL, Episcop de Stavropol :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Binevoiţi a primi fiiasca şi sincera mea felicitare cu prilejul Marelui Praznic al Naşterii lui Hristos şi al Anului Nou.

Din tot sufletul urez Sanctităţii Voastre ajutorul lui Dumnezeu în lucrarea arhipăstorească spre binele Bisericii lui Hristos, sănătate şi bună sporire, întru mulţi ani.

Ne încredinţăm sfintelor Voastre rugăciuni şi binecuvîntări.

Al Prea Fericirii Voastre, nevrednic ascultător,

† *MIHAIL*
Episcop de Stavropol

Stavropol, 1 ianuarie 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului VISARION, Episcopul Banatului (R.P.F. Iugoslavia) :

Prea Fericirea Voastră,

Amintindu-ne cu profundă recunoştinţă de aleasa şi calda primire, pe care aţi binevoit să ne-o arătaţi pe timpul petrecerii noastre, care nu de mult am făcut-o pe bogatul şi frumosul Vostru pămînt,

doresc cu mare bucurie să Vă felicit de dumnezeieştile sărbători ce vin şi de Noul An. Vin cu cele mai sincere sentimente să Vă doresc viaţă lungă, sănătate bună şi spor în toate ale Prea Fericirii Voastre.

Al Prea Fericirii Voastre întru Hristos mai mic frate,

† *VISARION*
Episcopul sîrb ortodox de Banat

Vîrşeţ, în Anul Domnului 1962.

Scrisoarea Prea Sfinţitului VLADISLAV, Episcop de Zahumsk-Herţegovina :

Prea Fericirea Voastră,

Vă felicit cu căldură, din inimă, cu prilejul Sărbătorilor pline de veselie ale Sfintei Naşteri a lui Hristos şi ale Noului An, 1963.

Vă sînt recunoscător pentru ospitalitatea Voastră şi marea dragoste arătate şi faţă de mine cu prilejul vizitei mele, în calitate de membru al Delegaţiei Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în frumoasa Voastră ţară.

Mă încredinţez sfintelor Voastre rugăciuni.

Al Vostru devotat frate în Hristos,

† *VLADISLAV*
Episcop de Zahumsk-Herţegovina

Belgrad, 18 decembrie 1962.

Scrisoarea Prea Sfinţitului NAUM, Episcop de Zletovsc-Strumişk :

Prea Iubite Arhipăstor,
Hristos s-a născut !

Acela, pentru care Moise scrie în lege şi prooroci, s-a născut pentru Noi în Betleemul Iudeei. El este Mîntuitorul, Hristos Domnul — Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume.

În acea lumină, şi noi, ca şi înţelepţii de la răsărit, înconjurînd pe nepreţuitul nostru Dumnezeul — Prunc din Betleem cu bucuria sărbătorească, ne grăbim să Vă cinstim şi pe Voi, felicitîndu-Vă de sărbătorile arătării lui Dumnezeu prin cuvintele corului îngeresc : Hristos S-a născut ! Aceleaşi urări şi pentru Noul An 1963 !

Sîntem mulţumitori lui Dumnezeu şi Tatăl, care ne-a chemat să fim moştenitori luminii ce ne-a strălucit, spre a putea necontenit mijloci cu rugăciuni fierbinţi în faţa ieslei Dumnezeiescului Prunc, cerînd mila cea cerească pentru «pacea pe pămînt şi bunavoire între oameni».

«Dumnezeu, care e bogat în prea multa Sa milă, pe care o are pentru noi» să Vă dăruiască cu evanghelica îndelungă înzilire şi cu o sănătate deplină şi lui Dumnezeu plăcută.

Fiind un necontenit rugător pentru Noi şi pentru turma de Dumnezeu Voua încredinţată, Vă rog ca în sfintele Voastre rugăciuni Arhipăstoreşti, să Vă aduceţi aminte şi de smerenia Noastră, care rămîn întru Hristos pentru Voi mai mic frate,

† *NAUM*
Episcop de Zletovsc-Strumişk

[illegible] Anul Domnului 1962.

Telegrama Prea Sfinţitului ANDREI MOLDOVANU, Episcopul romînilor ortodocşi din America şi Canada :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Slujitorii şi binecredincioşii creştini Vă urează mulţi ani fericiţi, pentru binele şi fericirea Bisericii.

† *ANDREI*
Episcopul romînilor ortodocşi din America şi Canada

Scrisoarea Prea Sfinţitului IOSIF DIKOV, Episcop de Znepolis :

Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia Luminosului Praznic al Naşterii lui Hristos şi a Noului An 1963, trimit Prea Fericirii Voastre, fraţilor arhierei, clerului şi

credincioșilor, cele mai calde felicitări și bune urări pentru sănătate, pașnică putere creatoare și îndelungată slujire a Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne și a operei de pace în lume.

Întru mulți ani, Prea Fericite Vlădică !

Al Prea Fericirii Voastre devotat, întru Domnul, confrate și slujitor,

† *IOSIF DIKOV*
Episcop de Znepolis

Sofia, Nașterea Domnului, 1962.

Scrisoarea Prea Cucernicului Preot MILENKO RAJAKOVICI, Protoiereu cu reședința la Grujița (R.P.F. Iugoslavia) :

Prea Fericirea Voastră,

Adînc mișcat de căldura sufletească și cordialitatea arătată și față de mine, ca membru al delegației Bisericii Ortodoxe Sîrbe care a fost în vizită la Prea Fericirea Voastră, în frunte cu Înalt Prețuitul nostru Patriarh D. D. GHERMAN, îngăduiți-mi să Vă salutăm și în același timp să Vă mulțumim fiește pentru tot ceea ce ați făcut pe lîngă ceilalți, și pentru mine cu cuvîntul și fapta.

Neuitată rămîne amintirea ședерii noastre în casa Voastră. Neuitate sînt clipele pe care ni le-ați creat la fiecare pas. Nu ați precupețit truda de a ne conduce personal pe la biserici, mînăstiri și alte așezăminte bisericești, pentru ca în felul acesta să ne faceți vădită lucrarea Bisericii Voastre. Și credincioșii Voștri ne-au primit cu toată cuviința atît pe Patriarhul nostru D. D. Gherman, cît și pe noi toți.

Întreaga prețuire și dragoste a Voastră o prețuim în inimă cu deplină recunoștință fiiască.

În semn de prețuire și devotament felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Praznicului Nașterii Domnului și Anului Nou 1963, cu urarea ca, în Anul Nou, Domnul și Sfîntul Ioan Botezătorul, să vă dăruiască sănătate multă, puteri duhovnicești, ca să împliniți ani mulți misiunea ce vă este încredințată, spre binele Bisericii Voastre și drept-credinciosului și de Dumnezeu temătorului Vostru popor.

Ro gpe Prea Fericirea Voastră pentru binecuvîntare,

Pr. MILENKO RAJAKOVICI
Protopop

Telegrama P. C. Pr. ŞTEFAN TOMICI, Vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Banat :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREŞTI

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului şi Anului Nou — 1963 — rog pe Prea Fericirea Voastră să primiţi cele mai sincere felicitări şi doriri de bine din partea preoţilor şi credincioşilor noştri.

Pr. ŞTEFAN TOMICI
Vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Banat

Scrisoarea Academiei Teologice din Moscova :

Prea Fericirea Voastră,

De îmbucurătoarea zi a Marelui Praznic al Naşterii lui Hristos, Academia Teologică şi Seminarul Teologic din Moscova, Vă aduc cele mai sincere felicitări, dorindu-Vă în rugăciunile lor ajutorul lui Dumnezeu în toată truda Voastră, spre binele Sfintei Biserici.

Solicitîndu-Vă rugăciuni sfinte şi binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre, rămînem,

Profesor Protoiereu C. RUJIŢCHI
Rectorul Academiei şi Seminarului Teologic din Moscova
Docent, Arhimandrit PITIRIM
Inspectorul Academiei şi Seminarului Teologic din Moscova
Docent, Protoiereu A. OSTAPOV
Secretarul Consiliului Academiei

Naşterea Domnului, 1962.

Telegrama Academicianului Prof. Dr. Protopresbiter ŞTEFAN ŢANCOV, din Sofia :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREŞTI

Cu adîncă stimă şi sinceră admiraţie felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia Luminoasei Naşteri a Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, precum şi cu ocazia Noului An care a sosit, ru-

gînd pe Domnul călduros să Vă dăruiască din belşug deplină sănătate, sporire în slujirea Voastră Patriarhală şi fericire întru mulţi ani.

Îngăduiţi-mi, Prea Fericirea Voastră, să Vă informez că în fiecare slujbă şi în toate rugăciunile mele zilnice mă rog şi pentru Prea Fericirea Voastră, exemplul nostru luminos şi nădejde tare.

Sărut dreapta Voastră Arhipăstorească şi solicit binecuvîntarea Voastră sfinţitoare.

Rămîn al Vostru devotat sincer,

Academician Prof. Dr. Protopresbiter ŞTEFAN ŢANCOV

*

Pe lîngă scrisorile şi telegramele de mai sus, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit, în acelaşi timp, şi alte numeroase scrisori şi telegrame de sincere şi calde urări, din partea unor conducători şi reprezentanţi de frunte ai altor Biserici creştine, care exprimă — în acest fel — preţuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă şi Întîistătătorul ei, în rîndurile reprezentanţilor de frunte ai creştinilor eterodocşi din lumea întreagă. Publicăm, în paginile următoare, o parte din aceste telegrame şi scrisori de felicitare :

Scrisoarea Prea Fericitului VASCHEN I, Patriarhul suprem şi Catolicosul tuturor armenilor :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubit întru Hristos Frate,

Urări pentru Naşterea Domnului şi Sfînta Bobotează !

Din centrul Bisericii Armeneşti, din Sf. Etcimiadzin, cordial Vă felicit de Sfînta Naştere a Domnului şi Mîntuitorului nostru, dorind Prea Fericirii Voastre sănătate bună şi arhipăstorire fericită.

Alături de Prea Fericirea Voastră ne rugăm fierbinte ca Anul Nou, ce vine, să devină un an al păcii şi dreptăţii pentru lumea întreagă şi ca popoarele şi Guvernele lor să se pună în slujba sfîntă a lucrării plăcute lui Dumnezeu — fericirea omenirii.

Cu frăţească întru Hristos dragoste,

† *VASKEN I*
Patriarhul suprem — Catolicosul tuturor armenilor

Scrisoarea Catolicosului de Răsărit BASELIOS GEEVARGHESE, al Bisericii Ortodoxe Siriene din India de Sud :

Prea Fericirea Voastră,

Inima mea este plină de bucurie şi recunoştinţă faţă de Dumnezeu pentru acest nou prilej de a exprima Prea Fericirii Voastre cordialele mele felicitări de Crăciun şi Anul Nou. Rog pe Prea Fericirea Voastră

să le accepte din partea Bisericii noastre din Malankara și din partea mea personal... Cîntarea îngerilor în acest moment al Nașterii Domnului nostru are o reală semnificație pentru noi și pentru lume: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*». Să ne unim toți în acest cor al îngerilor și să lucrăm pentru pace în Biserică și în lume.

Cu cele mai călduroase considerațiuni,
Fratele Vostru în Iisus,

† *BASELIOS*
Catholicos de Răsărit

19 decembrie 1962.

Scrisoarea Arhiepiscopului de Canterbury MICHAEL RAMSEY, Mitropolit și Primat a toată Anglia:

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

«Dumnezeu care în diferite timpuri și în felurite chipuri a vorbit odinioară Părinților noștri prin profeți, în aceste zile din urmă ne-a grăit nouă prin Fiul Său» (Evrei I, 1—2).

Pentru generații fără număr, printr-o lungă succesiune de sfinți profeți, Dumnezeu a făcut cunoscute căile Sale oamenilor. Cînd profeții își grăiau în numele Domnului, cuvîntul lui Dumnezeu mergea mai departe.

Cînd la plinirea vremii, Dumnezeu a vorbit lumii prin Fiul Său Iubit, «Cuvîntul S-a făcut trup și s-a sălășluit printre noi» (Ioan I, 14). Slava pe care oamenii au văzut-o, era «slavă ca a unuia născut din Tatăl» (Ioan I, 14). Glasul pe care oamenii l-au auzit, era glasul lui Dumnezeu în Treime. «Cuvîntul pe care-l auziți nu este al Meu, ci al Tatălui care m-a trimis» (Ioan XIV, 24). Pentru auzul muritorilor a fost grăit cuvîntul credinței lui Dumnezeu și oamenii au cunoscut că Dumnezeu n-a părăsit pe credincioșii Săi. El i-a cercetat pe ei cu mîntuirea Sa și acelora care au crezut, le-a fost dată această mîntuire.

Creștinii de pretutindeni prăznuind acest mare act al bunătății pline de iubire a lui Dumnezeu, trebuie să fie încredințați că Dumnezeu care a grăit prin profeții din vechime și astăzi dăruiește oamenilor mîntuirea Sa. Vestea cea bună pe care Mîntuitorul vine s-o aducă, deși veche de veacuri, după cum socotesc oamenii timpul, este veșnic nouă în Biserica lui Dumnezeu. Nouă ni s-a trimis cuvîntul mîntuirii acesteia» (Fapte XIII, 26).

Cu prilejul acestui Praznic, prin mijlocirea Maicii Domnului și a tuturor Sfinților lui Dumnezeu, ne rugăm ca Voi să fiți totdeauna

călăuzit şi întărit în păstorirea turmei pe care Atotputernicul Dumnezeu a încredinţat-o purtării Voastre de grijă.

Al Vostru iubitor frate în Hristos,

† *MICHAEL*
Arhiepiscop de Canterbury,
Primat a toată Anglia şi Mitropolit

Crăciunul, 1962.

Scrisoarea Eminenţei Sale Dr. LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE, Episcop al New-Yorkului de Vest, preşedintele Comisiunii de apropiere între Biserica Ortodoxă şi Biserica Veche-Catolică :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, salutări şi pace în Dumnezeu-Tatăl şi Domnul nostru Iisus Hristos.

Cu prilejul acestei sărbători plină de bucurie, cînd Biserica de pretutindeni prăznuieşte strălucita Naştere a Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, este în adevăr o cinste pentru noi să salutăm pe Sanctitatea Voastră în numele Bisericii Episcopale din Statele Unite ale Americii.

După cum ştie Prea Fericirea Voastră, istorica prietenie care există între Bisericile noastre a crescut cu anii. În cîmpul legăturilor cordiale dintre toate Bisericile, noi simţim că intrăm într-o nouă epocă sub călăuzirea Sfîntului Duh. Nu poate fi îndoială că această nouă eră vine pe pămînt ca o împlinire a rugăciunii Domnului nostru, ca toţi credincioşii Săi să fie una.

Ne grăbim să încredinţăm pe Prea Fericirea Voastră că sentimentele Bisericii Episcopale faţă de marea Voastră Biserică devin din ce în ce mai cordiale, şi rugăm pe credincioşii Bisericii Ortodoxe din Romînia să se unească cu noi în rugăciune, în această mare zi în care prăznuim Naşterea Domnului şi Mîntuitorului nostru Cel binecuvîntat, pentru ca Împărăţia lui Dumnezeu să se răspîndească pe pămînt şi pentru ca toate popoarele să se unească cu noi în preamărirea Aceluia care s-a născut astăzi pentru noi din Prea Curata Fecioară, care este singura noastră nădejde, bucurie şi Pace.

Cu toate dorirele de bine şi cu rugăciuni pentru Prea Fericirea Voastră, pentru Biserica şi credincioşii Voştri, sîntem,

Al Vostru iubitor frate în Hristos,

Dr. LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE
Episcopul New-Yorkului de Vest,
Preşedintele Comisiunii de apropiere
între Biserica Ortodoxă şi Veche Catolică

1 decembrie 1962.

Telegrama Dr. FRANKLIN CLARK FRY, președintele Federației Luterane Mondiale și președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Prea Fericirii Sale, Părintelui JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Steaua de dimineața a Regelui nou-născut să strălucească asupra Voastră și asupra credincioșilor voștri.

FRANKLIN CLARK FRY.

New-York, 22 decembrie 1962.

Telegrama dr. W. A. VISSER'T HOOFT, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
Palatul Patriarhiei

BUCUREȘTI

Crăciunul să aducă o binecuvîntare plină de har Bisericii Voastre.

VISSER'T HOOFT

Geneva, 22 decembrie 1962.

Scrisoarea Domnului ALF JOHANSEN, pastor din Biserica Lutemană a Danemarcei :

Prea Fericirea Voastră,

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră de Marele Praznic al Nașterii lui Hristos, urez un an nou fericit cu pace pentru lumea întreagă. Nădăjduiesc mult că Prea Fericirea Voastră a fost mulțumită de mica mea broșură, cu privire la Teologia Ortodoxă Romînă. În noiembrie anul acesta am stat trei săptămîni la Academia Teologică din Leningrad și acum sînt în curs de a scrie o broșură asemănătoare despre Teologia rusă și bulgară.

Cu profund respect,

ALF JOHANSEN

Crăciunul 1962.

Scrisoarea Reverendului ROBERT B. MAC DONALD, Parohul bisericii «Sfîntul Simeon» din Filadelfia :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Sărbătorii Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Vă rog să primiți felicitările Bisericii Episcopale și ale acestei parohii.

Cînd ne amintim de cîntarea îngerilor de pace pe pămînt, ne unim cu Prea Fericirea Voastră, în rugăciune, ca Duhul Sfînt să ne călăuzească cu adevărat spre această pace, pe care Dumnezeu singur poate să o dea.

Cerînd binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre pentru această parohie, familia mea și pentru mine însumi, sînt al Vostru plin de respect, în Hristos,

ROBERT B. MAC DONALD
Paroh

1 decembrie 1962.

Scrisoarea pastorului J. N. ONDRA, Secretarul general al Conferinței creștine pentru pace de la Praga :

Prea Fericirea Voastră,

Permiteți-mi să Vă prezint felicitările mele cele mai bune cu prilejul sărbătorilor Nașterii lui Dumnezeu-Cuvîntul și urările mele pentru Noul An 1963.

Mișcarea noastră, Conferința Creștină pentru Pace apreciază mult faptul că Biserica Ortodoxă Romînă ia parte la lucrările Comitetului de lucru, Comitetului consultativ pentru continuarea lucrului Conferinței Creștine pentru Pace și ale Adunării Generale creștine pentru pace. Această participare este o contribuție importantă adusă Mișcării noastre, care ne ajută să creiem o atmosferă pașnică și o mai bună înțelegere între popoare. Nădăjduiesc sincer că buna noastră colaborare va rămîne aceeași și în viitor și rog pe Domnul Păcii să dea harul Său Prea Fericirii Voastre, tuturor colaboratorilor voștri și Bisericii Ortodoxe Romîne întregi.

În dragostea Domnului nostru,

J. N. ONDRA
Secretar general

Praga, 22 decembrie 1962.

De asemenea publicăm aici și telegramele și scrisorile de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea șefilor de culte din țara noastră. Aceste urări pline de dragoste creștină prilejuite de sărbătorirea Nașterii Domnului 1962 și Anului Nou, 1963, izvorăsc

din noile relații de prietenie și de pace existente între cultele religioase din patria noastră. Totodată aceste telegrame și scrisori de felicitare exprimă dragostea și considerația deosebită acordată Sfintei noastre Biserici și Întîistătătorului ei de către credincioșii și conducătorii cultelor religioase din țara noastră :

Scrisoarea Monseniorului FRANCISC AUGUSTIN, Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București :

Înalt Prea Fericite Părinte Patriarh,

Mă folosesc de Marea Sărbătoare a Nașterii Domnului, pentru a ura Înalt Prea Fericirii Voastre, belșugul harului și mulțumire sufletească.

Bunul Dumnezeu să dăruiască Înalt Prea Fericirii Voastre putere de muncă în ogorul pastoraţici spre binele Bisericii în lupta pentru idealul măreț al Păcii, precum și pentru o activitate rodnică în interesele Patriei noastre scumpe.

Monseniorul FRANCISC AUGUSTIN
Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice București

București, 31 decembrie 1962.

Scrisoarea Domnului FRIEDRICH MÜLLER, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Republica Populară Romînă :

Prea Fericirea Voastră,

Înapoindu-mă de la vizita în casa fiicei mele, unde am petrecut serbările, găsesc Pastorala Prea Fericirii Voastre cu urările de Nașterea Domnului și Anul Nou. Mulțumindu-Vă din inimă, am onoarea a Vă ruga, să binevoiți a primi și din partea mea cele mai calde doriri de toate cele bune în anul nou început, pentru activitatea Prea Fericirii Voastre, în slujba Domnului nostru Iisus Hristos, spre binele scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă.

Primiți, Vă rog, Prea Fericirea Voastră, încredințarea deosebitelor mele considerațiuni.

Dr. FRIEDRICH MÜLLER
Episcopul Bisericii Evanghelice C. A.
din Republica Populară Romînă

Sibiu, 3 ianuarie 1963.

Scrisoarea Dr. AD. BRUCKNER, Decanul Bisericii Districtuale Evanghelice C. A. din București :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

În pragul noului an 1963, în care vom păși, înălțăm către Cel Atotputernic calde și smerite rugăciuni întru păstrarea cu sfințenie a «păcii» între popoarele întregii lumi, spre binele și fericirea întregii omeniri.

Cu această împrejurare subsemnatul, în calitate de reprezentant al Bisericii Districtuale Evanghelice București, rugăm pe Atotputernicul să Vă dăruiască Prea Fericirii Voastre deplină sănătate și putere de muncă, spre a putea propaga și în viitor cu aceeași dragoste și abnegație înfrățirea popoarelor, cît și pentru a apăra buna așezare a tuturor Bisericilor creștine.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu să binecuvînteze munca necurmată și neobosită a Prea Fericirii Voastre, pentru binele iubitei noastre Patrii.

Rămînem cu toată smerenia, — înfrățiți în aceeași credință întru Mîntuitorul nostru.

Dr. AD. BRUCKNER
Decan

București, 29 decembrie 1962.

Telegrama Domnului NAGY IULIU, Episcopul Bisericii Reformate din Cluj :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Cu prilejul Sfintelor Sărbători de Crăciun, cînd toată lumea creștină se închină cu evlavie și smerenie înaintea Domnului Păcii, îmi îndrept cu venerație și dragoste creștină gîndurile mele către persoana Prea Fericirii Voastre și Vă urez sănătate bună, sărbători binecuvîntate din belșug cu bucurii sufletești și totodată un An Nou încununat cu pace, fericire și succes în muncă.

Să fie o realitate binecuvîntată în viața noastră ceea ce au vestit îngerii din Betleem : «Pe pămînt pace și între oameni bunăvoire».

NAGY IULIU
Episcopia Reformată din Cluj

Telegrama Arhimandritului DIRAYR MARDIGHIAN, Şeful Bisericii Armene din R.P.R. :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Mîntuitorului nostru Iisus Hristos şi Anului Nou 1963, rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă întărească în munca rodnică ce o depuneţi pentru pace, înfrăţirea între toţi oamenii pe pămînt şi slava Bisericii Ortodoxe Romîne.

Arhimandrit DIRAYR MARDIGHIAN
Şeful Bisericii Armene din R.P.R.

Telegrama Consiliului eparhial al Eparhiei Armeano-Gregoriene din R.P.R. :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului, Vă rugăm ca în numele credincioşilor Bisericii Armene şi a Consiliului Eparhial, din Republica Populară Romînă, să binevoiţi a primi felicitările noastre, cu cele mai călduroase urări de viaţă îndelungată şi în pace arhipăstorire, pentru slava Bisericii Ortodoxe Romîne.

Consiliul Eparhial
al Eparhiei Armeano-Gregoriene din R.P.R.

Telegrama Domnului VICAŞ TEODOR, Preşedintele Cultului Creştin din R.P.R. :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

În numele Cultului Creştin din R.P.R., Vă exprimăm cu prilejul Noului An, creştineşti felicitări şi sincere urări de sănătate şi viaţă îndelungată de la Atotputernicul, în slujba înaltă a păstoririi Bisericii Ortodoxe Romîne spre limanurile păcii, cîntată de îngeri la Naşterea Mîntuitorului, care ne uneşte pentru acelaşi ideal binecuvîntat, contribuind la fericirea aproapelui şi înălţarea Patriei noastre scumpe.

VICAŞ TEODOR
Preşedinte

Telegrama înalt Prea Sfinţitului TIHON, Mitropolitul Bisericii creştine de rit vechi (lipovenesc), din Brăila :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Cu prilejul Anului Nou Vă urez Prea Fericirii Voastre la mulţi ani, sănătate şi fericite înfăptuiri în slujba Bisericii şi nobilei ei misiuni în lupta pentru pace.

Mitropolit TIHON

Telegrama Dr. MOSES ROZEN, Şef-rabinul Cultului Mozaic :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Călduroase felicitări şi urări de sănătate cu prilejul Noului An.

Dr. MOSES ROZEN
Şef-Rabinul Cultului Mozaic

Telegrama Domnului Muftiu IAKUB MEHMET, Şeful Cultului Musulman din R.P.R. :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Astăzi, cînd în ajun de An Nou întregul popor participă cu entuziasm la a cincisprezecea aniversare a Republicii, îmi permit să Vă transmit sincere urări de bine şi îl rog pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască mulţi ani cu sănătate.

Muftiu IAKUB MEHMET
Şeful Cultului Musulman din R.P.R.

Constanţa, 30 decembrie 1962.

*

O dată cu telegramele și scrisorile de felicitare prilejuite de Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului 1962 și Anului Nou 1963, publicate mai sus, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit și altele, din partea unor slujitori ai lui Hristos, aparținînd diferitelor confesiuni creștine.

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit sincere urări de sănătate, de rodnică și îndelungată păstorire și din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Tuturor li s-a răspuns la vreme, împărtășindu-li-se patriarhicești binecuvîntări.

VIAȚA BISERICEASCĂ

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Telegrame și scrisori de felicitare primite de întîistătătorul Bisericii noastre

Urmînd unei tradiții statornicite de multă vreme în Biserica noastră, în ziua de 22 februarie 1963, cînd Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împlinit vîrsta de 62 de ani, în paraclisul palatului patriarhal s-a săvîrșit un Te-Deum de mulțumire.

La orele 12, în prezența Prea Fericitului Părintre Patriarh Justinian, slujba a fost oficiată de înalt Prea Sfințitul Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhiei.

Au luat parte la această solemnitate : Prea Sfințitul Teoctist, Episcopul Aradului, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, Vicari Patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, Directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, PP. CC. Consilieri ai Administrației Patriarhale : Pr. Gheorghe Soare, Pr. Vasile Ștefan, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Nicolae Petrescu, Pr. Gheorghe Iordăchescu, PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor : Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Alexandru Petre, Pr. Ion Popa, PP. CC. Inspectori Patriarhali : Pr. Zaharia Mîntulescu, Pr. Iuliu Man, Pr. Olimp Căciulă, P. C. Pr. Virgil Godeanu, inspector eparhial, precum și PP. CC. Pr. Petre Vintilescu, președintele Consistoriului Central Bisericesc, P. C. Pr. Gh. Didicescu, președintele Consistorului Eparhial al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, șefii de serviciu de la Administrația Patriarhală și de la Centrul Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor etc.

Au luat parte, de asemenea, și parohul comunității ortodoxe bulgare din București.

După terminarea Te-Deum-ului, toţi cei de faţă au trecut în cabinetul patriarhal unde au prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, felicitări şi urări de sănătate şi îndelungă înzilire pentru a conduce clerul şi credincioşii din Patriarhia Romînă spre realizări tot mai rodnice şi de folos pentru Biserica Ortodoxă Romînă şi pentru patria noastră dragă, Republica Populară Romînă.

*

Cu acest prilej, la cabinetul patriarhal s-au primit numeroase telegrame şi scrisori, prin care întîistătători, ierarhi şi clerici ai Bisericilor Ortodoxe de peste hotare au felicitat pe Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian, făcîndu-i calde urări de sănătate şi viaţă lungă.

Publicăm mai jos cîteva din aceste telegrame.

Telegrama Sanctităţii Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREŞTI

De ziua naşterii Prea Fericirii Voastre, Prea iubitul nostru, Vă rugăm să primiţi sincerele Noastre frăţeşti felicitări şi urări, rugînd pe Domnul Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate şi mulţi ani.

Patriarhul ALEXEI

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREŞTI

În numele meu şi în numele Sfîntului Sinod, din toată inima felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia zilei Voastre de naştere şi stăruitor rog pe Domnul Dumnezeu să Vă dăruiască putere multă în îndeplinirea Sfintei Sale opere şi să Vă aibă sub a Sa pază în sănătate şi îndelungă înzilire, ca să continuaţi frumosul Vostru zel pentru înălţarea Sfintei Voastre Biserici.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

Telegrama înalt Prea Sfinţitului NICODIM, Arhiepiscop de Iaroslav şi Rostov :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Sincere felicitări Prea Fericirii Voastre de ziua naşterii, rugîndu-ne să Vă însoţească ajutorul Domnului în toată activitatea arhipăstorească.

Arhiepiscop NICODIM

Telegrama Prea Sfinţitului ALEXEI, Episcop al Bisericii Ortodoxe Ruse :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Sincere felicitări Prea Fericirii Voastre de ziua naşterii, dorindu-Vă în rugăciunile noastre să trăiţi mulţi ani spre binele Sfintei Biserici.

Episcop ALEXEI

Telegrama Prea Sfinţitului ANTONIE, Episcop al Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Din inimă mă rog ca sub acoperămîntul Celui Atotputernic să fiţi sănătos şi mulţumit de roadele lucrării rîvnitoare a Prea Fericirii Voastre în ogorul Domnului şi al poporului în lupta pentru pace pe pămînt.

Episcop ANTONIE

Telegrama reprezentanţilor parohiei ortodoxe romîne de la Viena :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Cu prilejul zilei de naştere a Prea Fericirii Voastre, credincioşii şi membrii Coloniei Romîne din Viena, Vă roagă să primiţi prin glasul nostru, urări de sănătate şi viaţă îndelungată.

Atotputernicul Dumnezeu să Vă încununeze arhipăstorirea cu bogate roade duhovnicești, hărăzindu-Vă spor deplin în slujirea cu vrednicie a Ortodoxiei romînești și a Patriei străbune.

Pr. Prof. GHEORGHE MOISESCU, Paroh
VASILE ONEA, Președinte

*

S-au primit, de asemenea, felicitări de la o serie de personalități ale vieții publice din țara noastră.

Dl. Profesor DUMITRU DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a trimis următoarea telegramă :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

Cu prilejul împlinirii a 62 de ani de la nașterea Dvs., Vă rog să primiți sincere urări de sănătate și viață îndelungată.

Secretar General, D. DOGARU

Dl DIONISIE IONESCU, șeful ceremonialului de stat, a trimis Preafericitului Patriarh Justinian, următoarea felicitare :

I. P. S. S. JUSTINIAN MARINA
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

Vă dorește cu prilejul aniversării zilei Dumneavoastră multă sănătate, fericire și noi succese în valoroasa strădanie ce depuneți pentru apărarea păcii și înflorirea scumpei noastre patrii.

Dionisie Ionescu

22 februarie 1963

Clerici și credincioși din țară au ținut, la rîndul lor, să exprime Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu prilejul celei de a 62-a aniversări, respectuoase felicitări și sincere urări de sănătate și viață lungă, pentru binele Bisericii Ortodoxe Romîne.

Tuturor li s-a răspuns la timp, cu mulțumiri pentru bunele sentimente mărturisite Întîistătătorului Sfintei noastre Biserici.

SĂRBĂTORIREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Ruse au sărbătorit la 4 februarie a. c., prin slujbe solemne și prin rugăciuni, a 18-a aniversare a instalării Sanctității Sale Alexei, în Scaunul de patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

Ca în fiecare an, și anul acesta Prea Fericitul Patriarh Justinian a felicitat cu acest prilej pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, prin următoarea telegramă :

Sanctității Sale Părintelui ALEXEI
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

MOSCOVA

Cu prilejul aniversării întronizării Sanctității Voastre, Vă felicităm cu dragoste frățească și Vă urăm din inimă să serbați încă mulți ani acest fericit eveniment, cu deplină bucurie duhovnicească și mulțumire pentru bogatele înfăptuiri în slujba Bisericii Ruse surori, a Ortodoxiei și a Păcii și înfrățirii tuturor popoarelor lumii.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian, trimițîndu-i următoarea telegramă de mulțumire :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitări și bunele urări. Sînt mișcat sincer de atenție. Cu dragoste,

Patriarhul ALEXEI

Moscov, 7 februarie 1963

Informăm pe cititorii noștri că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a împlinit la 9 noiembrie 1962, patriarhala vîrstă de 85 de ani. Cu acel prilej, Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S.

a emis un decret prin care i s-a acordat Înaltului Ierarh Ordinul «Drapelul roşu al muncii», iar Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, într-o şedinţă solemnă, i-a înmînat o adresă de felicitări şi urări de sănătate şi viaţă îndelungată şi rodnică.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, luînd sufleteşte parte la toate manifestările de cinstire şi aleasă preţuire a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse surori, i-a adresat tot atunci următoarea telegramă de felicitări şi urări frăţeşti :

Sanctităţii Sale Părintelui ALEXEI
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

MOSCOVA

Cu prilejul aniversării zilei de naştere a Sanctităţii Voastre, Vă felicităm cu dragoste frăţească în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Române şi în numele Nostru personal şi în rugăciune cerem Milostivului Dumnezeu să Vă binecuvînteze încă mulţi ani cu sănătate deplină, ca să păstoriţi în pace şi fericire Mama Biserică soră a Rusiei — cu ierarhii, slujitorii şi preaevlavioşii săi credincioşi şi să continuaţi a susţine cu rvenul hotărîre luptele Sfintei Ortodoxii şi cauza măreaţă a bunei înţelegeri şi cooperări frăţeşti între toate Bisericile şi popoarele lumii.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Fericitul Său Patriarhul Alexei a mulţumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă de răspuns :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Mulţumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitările şi urările de bine.

În tot timpul mi-aduc aminte de atenţia şi dragostea frăţească a Prea Fericirii Voastre faţă de mine.

† *Patriarhul ALEXEI*

Academia duhovnicească din Moscova a sărbătorit pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei printr-o festivitate solemnă, jubiliară, în ziua de 30 noiembrie 1962. Cuvîntarea omagială a fost rostită de prof. prof. C. Rujkl, rectorul Academiei duhovniceşti. Pentru însemnătatea, frumuseţea

și valoarea ei documentară, reproducem și noi, în întregime, această cuvîntare, în versiune romînă, înțelegînd să aducem și pe această cale prinosul nostru de prețuire, admirație, respect și elogiu marelui sărbătorit.

REDACȚIA

O PILDĂ VIE DE SLUJIRE A LUI HRISTOS

Sanctitatea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh și tată al nostru ! și
Înaltă Adunare !

Împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă Rusă, cu Sfîntul ei Sinod și de asemenea cu Bisericile Ortodoxe din întreaga lume și cu alte organizații bisericești — Academia duhovnicească din Moscova are înalta cinste să participe la festivitatea de astăzi cu ocazia împlinirii a 85 ani de către Sanctitatea Sa, Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii.

Multe au avut loc în trecut în aceste vechi săli de festivități ale Academiei — dispute științifice, adunări și festivități — însă un eveniment atît de deosebit și pentru noi toți atît de plin de bucurie, cum este solemnitatea jubiliară de astăzi, în întreaga istorie a Academiei noastre — nu a existat.

Dintre zidurile Academiei din Moscova au ieșit mulți ierarhi de seamă (între care doi vicari ai scaunului patriarhal), feluriți înalți demnitari bisericești, renumiți oameni de știință teologică, profesori și academicieni ai universităților (după înaltele ranguri din acele vremuri) și de asemenea rectori de academii și directori de institute laice de științe și alți fruntași de seamă ai vieții sociale, pînă la oameni de mare răspundere în *departamentul armatei* — de exemplu în persoana lui Ilie Egorovici Colocdov, șeful cancelariei Marelui Stat Major al Ministerului forțelor armate, sau generalul locotenent al forțelor armate din regiunea Mării Negre — Ivan Diomidovici Popco și alții ; iar astăzi Academia duhovnicească din Moscova se mîndrește pe drept și cu triumfătoare bucurie a vorbi despre discipolul Academiei noastre — astăzi în deplină sănătate : Sanctitatea Sa Patriarhul întregii Rusii.

Nu e ușor ca, într-o scurtă cuvîntare, să înfățișezi chipul celui dintîi ierarh al nostru în fața unei atît de neobișnuit de numeroase adunări, care privește acum la acea «culme» la care rar ajunge cineva și la care Sanctitatea Sa Patriarhul nostru deja s-a ridicat, atingînd înălțimile biblice : 85 ani de viață. Și cu cît mai înalt este muntele pe care l-a urcat călătorul, cu atît mai larg se deschide de pe această culme orizontul, cu atît mai plin de conținut se dovedește drumul străbătut.

Aflîndu-se «pe culmea bisericească», în plină înflorire a puterilor sale, Sanctitatea Sa robește în chip involuntar privirile noastre și ne duce în adîncul trecutului său, atît de interesant și de instructiv pentru noi.

Aș dori acum, avînd în vedere mai ales pe studenții Academiei și ai Seminarului — viitorii păstori ai Bisericii Ortodoxe Ruse, să luminez cît va fi cu putință mai pe deplin chipul Sanctității Sale Patriarhului Alexei, pentru ca înaintea noastră să se descopere nu numai latura exterioară a vieții și activității Sanctității Sale Patriarhului Alexei, ci să se reflecteze acel proces lăuntric și acea creștere duhovnicească, ce a avut loc în chip constant în personalitatea și viața Patriarhului nostru, oriunde s-ar fi aflat și în orice condiții ale vieții sale s-ar fi găsit.

Biografia Sanctității Sale Patriarhului Alexei nu e deloc obișnuită : înainte de toate pentru că viața lui a urmat totdeauna pe un drum cu totul aparte, parcă trasat de Sus. Aruncînd privirile în vremurile trecute ale vieții și activității Sanctității Sale Patriarhului nostru, trebuie să recunoaștem că trăsătura fundamentală și vrednică de luat în seamă a vieții și activității lui o constituie credința lui de totdeauna — neschimbată în tot cursul vieții lui — în acțiunea Providenții dumnezeiești, prin care Domnul conduce și pregătește pe om pentru activitatea lui pe pămînt, prin mijloace pline de har, deși nevăzute. Despre astfel de persoane zice înțeleptul Solomon : «omul credincios (Domnului) este bogat prin binecuvîntare» (Proverbe XXVIII, 20).

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu mirean Serghei Vladimirovici Simanski, a născut la 27 octombrie 1877, în orașul Moscova. Tatăl său a avut rangul de cneaz : gambelan, iar bunicul său a fost senator. Părinții Sanctității Sale Patriarhului au dat pe fiul lor la «liceul închinat amintirii Prințului Nicolae» din Moscova. După terminarea liceului, Serghei Simanski a intrat în Facultatea de drept și a terminat întreg cursul în trei ani, primind titlul de candidat în științele juridice, pentru lucrarea sa de drept internațional cu subiectul : «Combatanții și necombatanții în timp de război».

După terminarea Universității, Simanski face serviciul militar în cadrul armatei regiunii Moscova. În acest timp Serghei Vladimirovici împlinise 21 ani. S-ar fi părut că — laic după originea socială, avînd în mînă diploma universitară și fiind atît de tînăr — el trebuia să urmărească viitoarea sa carieră în lumea civilă, *carieră ce-i era cu totul ușor de realizat*. Cu toate acestea, vechea lui atracție către Biserică și către învățătura științelor teologice rămăsese neschimbată ; pentru aceea el părăsește zgomotoasa Moscovă cu înșelătoarele ei distracții și petreceri și trece sub acoperișul sfintei mînăstiri, între zidurile pline de singurătate ale Academiei duhovnicești.

Alcătuitorii vechilor «vieți» rusești ar fi putut scrie despre Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, că el : «din pruncie a iubit pe Hristos și fugind de deșertăciunea cea lumească, a disprețuit slava, bogăția și onorurile pămîntești, ca să dobîndească pe cele de Sus, pe cele cerești».

Pentru aceea nu este îngăduit a privi această năzuință a tînărului candidat în științele juridice ca ceva întîmplător. Tînărul pornește la drum nou, cu gîndul ca, aci, în grădina mînăstirească, între zidurile

înaltei şcoli duhovniceşti, să înceapă altă cale, cu altă orientare a vieţii sale.

O influenţă, nu de puţină importanţă, a exercitat asupra tînărului Simanski — student al Academiei, — rectorul Academiei, Episcopul Arsenie, lucru despre care, mai tîrziu, mărturisea — în cuvîntarea sa la sfinţirea întru arhiereu — arhimandritul Alexei, zicînd : «Prea buna Providenţă m-a aşezat sub înţeleapta şi cea de nădejde a ta conducere încă de atunci cînd *eu din lume m-am avîntat cu tot sufletul pe calea sfîntă a călugăriei.* Tu m-ai primit cu dragoste, şi cu mînă tare şi plină de dragoste m-ai condus fără vătămare pînă la însuşi jertfelnicul votu-rilor preoţeşti...».

În chip deosebit de strălucit a fost amintită de către Părintele arhimandrit Alexei influenţa pe care a avut-o asupra lui conducerea cerească din partea prea cuviosului Serghie şi a sfinţitului Alexei. La sfinţirea sa ca episcop el a spus : «Să mă lumineze cu duhul binecuvîntării sale prea cuviosul părintele nostru Serghie, care cu ajutorul său binefăcător *de la ziua naşterii mele* m-a apărat de furtunile şi de valurile mării vieţii şi care *de la începutul primăverii vieţii mele m-a adăpostit în limanul plin de har al călugăriei* celei binecuvîntate şi de Dumnezeu iubitoare şi sfinţitul Alexei, adevăratul prieten al prea cuviosului Serghie şi *ocrotitorul meu ceresc*».

În anul al doilea studentul Simanski intră în clerul bisericii academice, ocupînd postul modest de anagnost al prea sfinţitului rector — mai tîrziu renumitul ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, doctor în teologie, mitropolitul Arsenie. O întîmplare nenorocită care a avut loc în Academie — moartea subită a unuia dintre discipolii care abia intraseră în familia ei — dă posibilitatea viitorului călugăr ca, în panegiricul ţinut cu acest prilej, să dezvăluie în chip evident înălţimea zborului gîndurilor sale şi talentul său de orator bisericesc.

Atmosfera mînăstirească ce înconjura Academia a continuat să exercite influenţă binefăcătoare asupra creşterii duhovniceşti a studentului Simanski. El face cerere să fie tuns în monahism.

La 9 februarie 1900, în biserica schitului «Ghetsimani» închinat celor dintîi călugări de pe pămîntul rusesc — prea cuvioşii Antonie şi Teodosie din Peciora — el este tuns în monahism cu numele de Alexei, de către Prea Sfinţitul rector al Academiei, episcopul Arsenie. Şi cine ar fi putut gîndi în vremea aceea că lui Serghei Vladimirovici Simanski, învăţatul jurist, studentului Academiei duhovniceşti din Moscova, cel venit «dintre cei din afară», acestui tînăr care dorise şi care primise cinul călugăresc, îi era rînduit ca, mai tîrziu, să devină Sanctitatea Sa *Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia.*

În urma primirii monahismului, călugărul Alexei este hirotonit ierodiacon şi după un an — ieromonah.

În al patrulea an de academie, ieromonahul Alexei scrie disertaţia pentru titlul de candidat în teologie, la catedra de filozofie, tratînd subiectul : «Concepţiile ce predomină în conştiinţa moralo-juridică contemporană în faţa judecăţii mitropolitului Filaret». Se cade să semnalăm

că ierarhul Filaret — prin activitatea sa bisericească, de asemenea prin înalta sa ţinută morală, ca şi prin lucrările şi predicile sale care prin adîncimea lor pot sta alături de operele Sfinţilor Părinţi — a avut asupra tînărului învăţat o foarte mare influenţă, care a lăsat în ieromonahul Alexei o urmă de neşters pentru toată viaţa viitorului Patriarh.

Subiectul pentru candidatură, ales de ieromonahul Alexei, despre «concepţiile ce predomină în conştiinţa moralo-juridică contemporană în faţa judecăţii Mitropolitului Filaret», pretindea din partea autorului pătrunderea şi însuşirea celor mai de seamă puncte de vedere ale celui mai mare teolog al veacului al XIX-lea. Referent la lucrarea pentru candidatură a părintelui Alexei a fost profesorul Academiei, de la catedra de filozofie şi sistematică, renumitul doctor în teologie Alexei Ivanovici Vedenski, care a apreciat-o astfel : «mai de preţ decît orice în lucrare este — pe de o parte — maturitatea de gîndire, pe deplin capabilă să se ridice la înălţimea problemelor care preocupă societatea contemporană, şi — pe de altă parte — priceperea de a se descurca în ele din punctul de vedere creştin ortodox, la care, pretutindeni, autorul se ţine urmînd înţeleptului său conducător duhovnicesc, ierarhul de veşnică pomenire, Filaret, mitropolitul Moscovei. Este evident că autorul *a trait adînc* şi *a cugetat cu aprofundare conştientă şi serioasă* problemele societăţii contemporane, cel puţin în acea latură care se referă la problemele vieţii. Pe această calitate, întru totul preţioasă, a lucrării părintelui Alexei se adaugă meritele autorului *întru totul* corespunzătoare importanţei subiectului».

În primăvara anului 1904, ieromonahul Alexei termină înaltele studii teologice, cu titlul ştiinţific de candidat în teologie.

Tînărului învăţat, ieromonahului Alexei, — care primise o instrucţie multilaterală în liceu, după aceea în Universitate şi în Academia duhovnicească — i se deschidea calea unei activităţi independente. Şi vrednic de ţinut în seamă este faptul că întreaga sa viaţă de mai tîrziu şi operele sale s-au scurs sub semnul neîncetatei perseverenţe duhovniceşti şi a profundei concentrări, sub semnul acestor rare calităţi duhovniceşti ce decurg din convingerea, totdeauna vie în sufletul lui, că acţiunea Providenţei dumnezeieşti este o realitate de cea mai mare însemnătate.

După terminarea Academiei duhovniceşti, arhimandritul Alexei este îndrumat la munca administrativ-pedagogică, mai întîi la Seminarul din Tacov, apoi la cel din Tula, iar după aceea la cel din Novgorod, unde, în chip atît de strălucit, manifestă adînca lui credinţă în Providenţa dumnezeiască. Numit rector al Seminarului Academic din Tula, arhimandritul Alexei se adresează elevilor — la praznicul «Acoperămîntului Maicii Domnului», cu următoarele cuvinte : «Cu smerenie am dat eu mărturisire cinului meu ; cu teamă am primit sarcina slujirii acesteia *pentru că nu am văzut şi nu cunosc în mine nici ştiinţă suficientă, nici experienţă, nici discernămînt, nici puteri duhovniceşti. Însă ca creştin şi ca monah eu nu îndrăznesc să intru în judecarea celor rînduite din*

ceruri. Conștient de neputința mea, *eu cu smerenie mă supun conducerii dumnezeiești* și — rugîndu-mă — nădăjduiesc ca Domnul să manifeste *puterea Sa prin neputința mea pentru îndrumarea și spre folosul copiilor încredințați mie*».

Aceeași profundă credință în Providența dumnezeiască se reflectă și în cuvîntarea de despărțire, rostită de arhimandritul Alexei după săvîrșirea sfintei slujbe în biserica Seminarului : «Cu îngăduința Prea înțeleptei și Atotbunei Providențe dumnezeiești celei reale, dar nevăzută de către cei născuți din lut, mie mi se indică un nou drum și un nou loc de slujire».

Luînd în primire noua slujbă, de rector al Seminarului duhovnicesc din Novgorod, arhimandritul Alexei, în cuvîntul său către discipolii Seminarului, din nou atrage luarea aminte asupra : «Supunerii sale smerite în fața căilor de nepătruns ale acțiunii Providenței dumnezeiești».

La alegerea sa ca episcop, răsună aceeași credință de nezdruncinat în Providența dumnezeiască : «Cu inima turburată stau eu în fața sfințitului vostru sobor în cel mai sfînt și cel mai însemnat ceas al vieții mele, cînd prin Providența dumnezeiască mi se încredințează sarcina celei mai înalte slujiri pe pămînt — cea de episcop».

Această concentrare, această autoîncordare a puterilor sale sufletești și *deplina* sa punere la dispoziția conducerii dumnezeiești nu părăsește pe noul ales episcop Alexei nici în activitatea sa ulterioară : și în vremea cît a fost episcop al Tihvinului, apoi al Iambursculuí ; ca vicar al Mitropoliei din Petrograd, apoi ca arhiepiscop conducător al eparhiei Novgorodului ; după aceea pe cel mai apropiat ajutor al mitropolitului Serghie pentru colaborarea în rezolvarea treburilor Sfîntului Sinod ; după înălțarea Arhiepiscopului Alexei la rangul de Mitropolit al Novgorodului și după aceea ca Mitropolit al Leningradului ; iar după moartea Prea Fericitului Patriarh Serghie, — în îndeplinirea indicației testamentare a acestuia — desemnat în înaltul post de locotenent al scaunului patriarhal, pînă la sobornicească lui alegere ca Patriarh al întregii Rusii — *în toate aceste momente ale vieții și activității sale luminează* strălucitor nestrămutata credință a Sanctității Sale în ajutorul lui Dumnezeu.

Astfel, în ziua înscăunării sale, nou alesul Patriarh, Sanctitatea Sa Alexei spunea : «căile cele de nepătruns ale Providenței dumnezeiești m-au adus la cea mai înaltă slujire a Bisericii Ortodoxe Ruse în rangul de Patriarh. Cu frică și cu cutremur primesc sarcina acestei slujiri pentru că îmi dau seama de întreaga ei greutate și sînt conștient de marele răspuns ce trebuie să dau în fața lui Dumnezeu pentru marea turmă încredințată păstoririi mele».

Toate cuvîntările Sanctității Sale în zilele Marelui război pentru apărarea Patriei sînt pline de credința sa în Providența dumnezeiască, prin a cărei participare nevăzută avea să fie obținută victoria noastră : «Ca tîlharul fuge dușmanul de pe pămîntul nostru, — vorbea atunci Sanctitatea Sa, — căci el a năvălit peste noi ca banditul. Ascultați, fraților, mersul biruitor al Armatei Roșii care sfărîmă baricadele și întări-

turile dușmane ce erau socotite de necucerit. Într-adevăr, Dumnezeu, cel nepătruns în căile Providenței Sale, înțelepțește pe conducătorii noștri de oști, întărește și însuflețește oastea noastră purtătoare de biruință, care înaintează sub conducerea nevăzută a «Dumnezeului răzbunării».

În multe din predicile sale, în cuvîntul către nou aleșii arhierei și tot așa în pastoralele sale către credincioși este subliniată mereu statornica, profunda convingere a Sanctității Sale Patriarhului, că, în destinul *fiecărui om* și tot așa în viața popoarelor în întregul lor, se manifestă purtarea de grijă providențială a lui Dumnezeu — nu totdeauna băgată în seamă de noi, din pricina neatenției și a atitudinei noastre superficiale față de lucruri.

În cuvîntul adresat nou alesului episcop Leonida al Astrahanului, amintind momente din viața personală a acestuia, Sanctitatea Sa spunea : «Noi cu înduioșare luăm seama la binefăcătoarea manifestare către tine a Providenței dumnezeiești, care te-a condus și te conduce în toate căile vieții tale. Chemat de timpuriu — chiar de la începutul vieții tale conștiente — pentru slujirea Domnului, tu ai dobîndit limanul cel liniștit în mînăstirea Sfîntului Alexie unde ai învățat înțelepciunea duhovnicească și abnegația călugărească. Atunci cînd a venit vremea să mergi în apărarea Patriei împotriva dușmanilor și ție ți-au căzut sorții să intri în rîndurile *apărătorilor țării* și acolo Domnul te-a păzit și din primejdiile bătăliilor te-a scos *neatins,* pentru ca din nou să te întorci pe cîmpul faptelor de eroism duhovnicesc și al Sfintei Lui slujiri. S-a mai manifestat către tine milostivirea lui Dumnezeu și în faptul că te-ai învrednicit să slujești acțiunii bisericești în Țara Sfîntă și să te închini la mormîntul Domnului, parcă pentru ca din acest izvor prea sfînt să sorbi puteri pentru împlinirea sarcinei celei adevărate, ție, de mai înainte rînduite. Căile cele de nepătruns pentru noi ale Providenței lui Dumnezeu te-au adus acum din nou pe urmele Sfîntului Alexie, pentru ca aci lîngă sfintele lui moaște, să primești povara slujirii episcopale, și pentru ca — reîntors în locurile unde tu, ieri, ai apărat *cu armele* cele pămîntești Patria cea pămîntească, — de acum înainte tu, cu *arma cuvîntului lui Dumnezeu* și a binevestirii lui Hristos, să aperi și să salvezi sufletele încredințate purtării tale de grijă de păstor».

Nu mai puțin expresivă și deosebit de mișcătoare este cuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei la înmînarea cîrjei nou alesului episcop Simeon de Tianzim — Întîiul Stătător al Bisericii Ortodoxe din China. Amintind trecutul îndepărtat al strămoșilor Prea Sfințitului Simeon și toate întîmplările petrecute cu ei, legîndu-le cu hirotonirea lui ca vlădică și urmărind *în această istorie de trei veacuri* acțiunea Providenței dumnezeiești, Sanctitatea Sa a spus : «cu înduioșare luăm noi seama la aceea că Providența te-a condus pe tine, fiu al poporului chinez, în chiar centrul Ortodoxiei rusești, în sfîntul oraș Moscova și aci te-a ridicat la culmea slujirii bisericești, la rangul de episcop. Privirea atentă și pios scrutătoare poate observa o continuitate în următoarele manifestări pămîntești ale Providenței cerești : acum trei sute de ani strămoșii tăi, îndepărtați din pămîntul rusesc, conduși de aceeași de nepătruns în

căile Sale — Providență — s-au îndreptat către îndepărtata țară chineză și acolo s-au așezat, contopindu-se cu poporul chinez, *păstrînd însă credința părinților lor*. Viața lor acolo nu s-a scurs fără multe mîhniri, încununîndu-se cu sfîrșitul tragic, *mucenicesc* al urmașilor lor, al rudelor tale și *chiar al tatălui tău* : ei au pătimit și au fost uciși pentru neclintita lor rămînere în credința ortodoxă. Și iată, parcă drept răsplătire pentru fapta lor de eroism duhovnicesc, Domnul te încununează pe tine cu cununa slujirii arhipăstorești și aceasta se întîmplă în țara aceea, din care se trage neamul tău prea cinstit. Astfel, prea iubite frate, se deschide pentru tine izvorul nădejdilor *că ajutorul Domnului* va fi ție sprijin în timpul ducerii la bun sfîrșit a sarcinii ce se pune asupra ta».

În pastorala sa cu ocazia jubileului de 800 de ani de la întemeierea orașului Moscova, Sanctitatea Sa scria : «Prin Providența dumnezeiască Moscova a fost păstrată și a renăscut din cenușă după ce a fost cu desăvîrșire arsă pentru salvarea Patriei ; căci *anume din Moscova* a luat început prăbușirea hoardelor lui Napoleon, care pînă atunci fuseseră de neînvins».

Aducînd aminte de ofensiva fasciștilor germani, Sanctitatea Sa, Patriarhul Alexei scria : «dezlănțuirea cutezătoare a Germaniei a fost respinsă de vitejia oștirii noastre ; așa că mîna dușmanului nu s-a atins de Moscova. Și prin aceasta din nou s-a manifestat minunata păstrare a Moscovei prin ajutorul Providenței dumnezeiești».

Sărbătorind astăzi împlinirea vîrstei de 85 de ani de către Sanctitea Sa Patriarhul Alexei și atrăgînd luarea aminte numai asupra anumitor evenimente din viața și activitatea sa, în care s-a manifestat în chip atît de limpede profunda credință a Sanctității Sale în Providența dumnezeiască — fără vrere *te pleci* înaintea acestei însușiri a Sanctității Sale, Dascălul și Înalt Prea cinstitul cîrmuitor al Bisericii, pe care noi, copiii lui duhovnicești, sîntem datori să-l imităm cu dragoste și cu sîrguință.

Chipul duhovnicesc al Sanctității Sale Patriarhului Alexei ar fi nedeplin înfățișat, dacă nu am aminti încă o virtute foarte rară : uimitoarea sa smerenie, care decurge din profunda sa credință în Providența dumnezeiască. Despre Patriarhul Alexei se poate spune cu cuvintele Sfîntului Isaac Sirul că *«smerenia lui nu este căutată, ci este în firea lui»* și dacă această rară virtute, după cuvintele aceluiași Sfînt Părinte *«înalță pe omul simplu și neînvățat,* atunci care este adevărata cinste pe care ea o aduce *celor mari și onorați ?»*. Amabilitatea neobișnuit de plăcută a Sanctității Sale, Patriarhului, care decurge din smerenia lui firească ; uimitoarea atențiune, delicatețea plină de bunătate, rara stăpînire de sine și tactul, egalitatea în comportarea cu cei din jur, — toate acestea mărturisesc că Sanctitatea Sa Patriarhul nostru aparține acelor mari ierarhi, care, «nu rup trestia frîntă și nu sting fețila ce fumegă».

Semnificativă este de asemenea dorința permanentă a Sanctității Sale Patriarhului de a micșora calitățile și meritele sale personale. În cuvîntarea la înscăunarea ca episcop, el spunea : «urc pe scaunul episcopal, pe care Sfîntul Grigorie Teologul l-a numit *culme* invidiată și

primejdioasă, mărturisind nevrednicia mea, neputința mea, și sărăcia mea duhovnicească».

În răspunsul său la cuvîntările de felicitare cu ocazia alegerii lui ca Patriarh, Sanctitatea Sa a arătat că, fiind așezat de Providența dumnezeiască să slujească Bisericii lui Hristos în înaltul rang de Patriarh, el mai limpede decît oricînd recunoaște greutatea și răspunderea acestei slujiri. Îl mîngîie doar conștiința că el însuși *niciodată* nu a căutat onorurile înaltului rang, purtînd în minte și călăuzindu-se după învățătura starețului și duhovnicului său înaintea tunderii în monahism : «*niciodată să nu cauți nimic pentru tine, ci totdeauna să te dăruiești pe tine slujirii lui Dumnezeu*» !

Aceste calități duhovnicești ale sărbătoritului nostru, aceste mîntuitoare virtuți : a profundei credințe, a smereniei călugărești, a dragostei și a dăruirii slujirii Bisericii — nu l-au închis în cercul intereselor curat bisericesti, sau pur personale și nu l-au împiedicat în nici un chip de a fi zelos și devotat patriot al Țării sale. Fapta sa patriotică, pe cînd era Mitropolit al Leningradului, în timpul Marelui război pentru apărarea Patriei, a intrat în istorie, ca o strălucită ilustrare a modului cum trebuie împlinită datoria de arhipăstor, în același timp cu datoria de patriot.

În acele zile grele, îngrozitoare și purtătoare de moarte, atît din pricina bombardamentului necontenit al artileriei dușmane, cît și din pricina frigului și a foamei, Sanctitatea Sa Prea Fericitul Patriarh, atunci Mitropolit al Leningradului, *nu și-a părăsit turma,* ci, împreună cu toți cetățenii din Leningrad și cu ostașii armatei noastre, *a îndurat* toate grozăviile blocadei, a suferit întreg chinul amar, cu toate că a avut toate posibilitățile să părăsească orașul. În atmosfera încărcată de primejdia putinței pătrunderii în orice ceas a dușmanului în oraș, Mitropolitul Alexei îndeamnă turma să fie gata pentru orice jertfe în numele salvării Patriei. Plin de înflăcărare patriotică înalt Prea Sfințitul Alexei nu cunoștea oboseala în împlinirea datoriei sale păstorești și a celei cetățenești. El înțelesese întreaga complicație și însemnătate a situației de atunci, el știa că e necesar *să fie sprijinită credința poporului* în victoria asupra dușmanului. «Victoria, vorbea el atunci, se obține nu numai cu puterea armelor, ci și cu puterea avîntului *întregului* popor și prin puterea credinței în victorie, prin nădejdea în Dumnezeu, care va încununa cu triumful armele dreptății». Și, într-adevăr, cît de mare însemnătate a avut atunci puterea influenței morale a Bisericii pentru sufletul tuturor celor asediați, care încercau primejdii de moarte în condițiile acelui atît de lung asediu — de 900 zile ! Amintind zilele blocadei din Leningrad, Sanctitatea Sa sublinia, că, deși războiul pusese și asupra Bisericii amprenta sa aspră — în biserici nu se mai întîlnea fastul care fusese înainte de război, ci ardeau doar lumînările de ceară și licăreau candele, — totuși această modestă iluminare *parcă armoniza* cu starea sufletească generală, cu tăcuta și adînca liniște a poporului care se hotărîse *la toate jertfele* și la toate lipsurile, numai să poată împlini, pînă la capăt, fapta eroică cerută de lupta pentru victoria deplină. Își

aduce aminte oricine cum sub mugetul tunurilor, sub groaza morții, toți se grăbeau să intre în sfînta biserică, pentru a înfățișa înaintea Stăpînului simțirile lor pline de mîhnire. «Îmi aduc aminte și eu — spune Sanctitatea Sa Patriarhul, — cum odată, seara, din pricina bombardamentului de artilerie, poporul nu s-a putut răspîndi după terminarea sfintei slujbe și a rămas multă vreme în biserică. Îmi aduc aminte cum săvîrșeam sfînta slujbă sub bubuitul exploziilor, în sunetul geamurilor sparte, *fără a ști ce va fi cu noi peste cîteva minute.* Țin minte cum în noaptea de Paște dușmanul a întreprins un sălbatec atac aerian și cum se prăvăleau bombele asupra bisericilor din Leningrad...». Nu trebuie uitate niciodată aceste nouă sute de zile de blocadă, în care Mitropolitul Alexei a îndurat împreună cu poporul toate greutățile, toate primejdiile fiecărei lungi și pline de groază zile. Cum nu va pieri niciodată din inima poporului purtarea de grijă a Sanctității Sale Patriarhului de orfani, după terminarea victorioasă a războiului. *Iar orfanii erau atît de mulți !*

În Pastorala sa patriarhală cu ocazia victoriei asupra Japoniei, Sanctitatea Sa Patriarhul se bucura de acest fapt pentru că : «se deschide o eră nouă pentru *o viață liniștită* și pentru *înflorirea Patriei noastre*».

În pastoralele și cuvîntările sale, ca sincer patriot, Sanctitatea Sa exprimă dragostea sa și se închină în *fața măreției* poporului rus care a obținut victoria : «*Aceasta a fost victoria inimii poporului* — pentru că sufletul poporului s-a înflăcărat cu focul dragostei către aproapele și pentru salvarea întregii omeniri de un dușman feroce. A fost victoria străduințelor *întregului popor, a muncii și a luptei pînă la ultima picătură de sînge. A fost fapta de eroism colectiv a omului rus.* A devenit evident că *un astfel de popor este de neînvins !*».

Sanctitatea Sa, Patriarhul Alexei remarcă de asemenea măreția și mărinimia poporului nostru în fapta sa de eroism în munca pașnică și folositoare nu numai pentru slava și înflorirea Statului nostru, ci și pentru prosperitatea altor popoare, pe care este gata oricînd să le ajute.

Negreșit că bunăstarea tuturor popoarelor este cu putință numai în condițiile unei păci trainice, întrucît războiul distruge toate valorile — materiale și duhovnicești — ținînd pe toți oamenii în bezna unor suferințe fără număr. *Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei este un mare luptător pentru pacea în lumea întreagă.*

În legătură cu sfîrșitul Războiului pentru apărarea Patriei, Sanctitatea Sa scria : «Dumnezeul păcii să prelungească binecuvîntarea Sa asupra pămîntului nostru strămoșesc și să fie într-ajutor căpeteniilor și cîrmuitorilor noștri ca, folosind *arma pașnică a înțelepciunii de stat și a dreptății să biruiască împotriva a tot ce este dușmănos Patriei noastre* și cu străduințele unite ale popoarelor victorioase — să stabilească o astfel de orînduire sub care să fie cu neputință repetarea grozăviilor războiului». Acest apel al Sanctității Sale, Patriarhului Alexei a răsunat multă vreme după aceea și chiar «pînă în ziua de astăzi» *răsună puternic peste tot pămîntul»,* pentru că în întreaga omenire, în epoca actuală, mai des, decît oricare alte cuvinte, se repetă cuvîntul binefăcător : «*Pace*». La aceste dorințe pentru pace și liniște ale întregii omeniri răspunde,

autoritar și pătrunzător, cuvîntul Sanctității Sale împotriva războiului și pentru apărarea păcii. Despre acest lucru trebuie să amintim astăzi.

Este cunoscut tuturor că, încă în iunie 1948, în timpul «Consfătuirii capilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe autocefale», care a avut loc la Moscova, a fost alcătuită chemarea către toți oamenii care însetează după dreptate și după pace, cu îndemnul de a da ascultare glasului celor care cheamă pe toți la iubirea frățească, la umanitate, corectitudine, dreptate.

Cînd «Comitetul internațional al oamenilor de cultură pentru apărarea păcii», s-a adresat către oamenii progresiști cu propunerea de a lua parte la lupta comună pentru pace, Sanctitatea Sa Patriarhul scrie — în februarie 1949 — Bisericilor Ortodoxe autocefale surori și le îndeamnă să înalțe glasul lor în apărarea păcii.

În mai 1949, Sanctitatea Sa se adresează către arhiereii eparhiali și către credincioși (în legătură cu «Congresul mondial al partizanilor păcii, din aprilie 1949) vorbind despre necesitatea ca fiecare în măsura puterilor sale și a posibilităților să apere cauza păcii și a luptei împotriva atîțătorilor la un nou război.

Cu un apel identic se adresează Sanctitatea Sa în pastorala din 2 octombrie 1949 către păstoriții Bisericii Ortodoxe Ruse și către capii Bisericilor Autocefale Ortodoxe, din 3 martie 1950.

În aprilie 1950, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și membrii Sfîntului Sinod publică un comunicat în care afirmă deplina solidaritate a Bisericii Ortodoxe Ruse cu hotărîrea luată în sesiunea de la Stockholm de «Comitetul permanent al Congresului mondial al partizanilor păcii» asupra interzicerii armelor atomice și asupra recunoașterii drept criminal de război a acelui guvern care va folosi cel dintîi armele atomice.

În luna iunie 1950 în chemarea sa către arhipăstorii, păstorii și fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul îndeamnă ca prin punerea semnăturii sub apelul de la Stockholm toți să-și unească glasul în apărarea păcii.

În august 1950 a fost publicată Chemarea în apărarea păcii a celor trei patriarhi : Alexei — Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Calistrat — Patriarhul-Catolicos al Georgiei și Gheorghe — Patriarhul Suprem al Armeniei.

În noiembrie 1950, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse se adresează către Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, demascînd amestecul Statelor Unite ale Americii în treburile interne ale Coreei și condamnînd nenumăratele atacuri sălbatice ale aviației săvîrșite pentru uciderea populației pașnice, cu scopul de a provoca războiul acolo.

La 25 noiembrie este difuzat apelul patriarhal către creștinii din lumea întreagă ca să lupte pentru apărarea păcii pe pămînt și pentru preîntîmpinarea catastrofei pregătite împotriva omenirii de trufia unor nebuni.

De la 1 martie 1951 există chemarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei către Sesiunea de la Berlin «a Consiliului Mondial al Păcii», în

care Sanctitatea Sa, în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, face cunoscută alăturarea acesteia la hotărîrea celui de al doilea «Congres mondial al apărătorilor păcii», cărora le *trimite binecuvîntarea sa.*

La 29 august 1951 a fost adresată tuturor arhipăstorilor și fiilor credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse, binecuvîntarea Sanctității Sale, și chemarea sa ca toți să semneze apelul «Consiliului Mondial al Păcii», pentru încheierea pactului păcii *între cele cinci mari puteri.*

În noiembrie 1951, Sanctitatea Sa, Patriarhul Alexei ia cuvîntul la a treia «Conferință mondială a apărătorilor păcii», ținută la Moscova.

În mai 1952 în Lavra Troița-Sergheiev, în clădirea Academiei duhovnicești din Moscova, a avut loc, conferința tuturor Bisericilor și organizațiilor religioase din Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice în apărarea păcii. Cea mai activă participare la această conferință a avut-o Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, inițiatorul și președintele ei.

La 2 decembrie 1952, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei ia cuvîntul la a patra «Conferință mondială a partizanilor păcii», ținută la Moscova.

La 5 noiembrie 1952, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a lansat un apel în legătură cu agresiunea anglo-franco-israelită împotriva Egiptului și totodată a trimis ajutoare materiale jertfelor acestei agresiuni, iar la 23 iunie 1958 Sanctitatea Sa a luat atitudine împotriva agresiunii americane în Liban.

La 23 noiembrie 1959, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, împreună cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a adresat o chemare către Capii Bisericilor autocefale Ortodoxe invitîndu-i ca, drept împlinire a obligației lor creștine, să susțină propunerea șefului guvernului sovietic — Nikita Sergheevici Hrușciov — pentru dezarmarea generală și totală.

La 16 februarie 1960, la Conferința opiniei publice sovietice, în Moscova, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a precizat cu deosebită tărie poziția Bisericii Ortodoxe Ruse, care va continua lupta pentru dezarmarea generală și totală, pentru consolidarea păcii permanente pe pămînt.

În septembrie 1960 a avut loc «Conferința Mondială» de la Praga la care s-a dat citire chemării Sanctității Sale Patriarhului Alexei, pentru apărarea păcii și întemeierea frăției între popoare.

La 22 noiembrie 1962 întreaga omenire a tresărit și s-a cutremurat cînd s-a răspîndit peste tot pămîntul hotărîrea sinistră a Statelor Unite ale Americii de a bloca Cuba. Părea că în orice clipă poate răbufni bubuitul îngrozitor al rachetelor termonucleare și ar fi putut izbucni catastrofa mondială. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, în urma înțeleptei hotărîri a șefului guvernului sovietic — Nikita Sergheevici Hrușciov — în legătură cu luarea de măsuri pentru preîntîmpinarea unui nou război, împreună cu ceilalți Capi ai Bisericilor a adresat Președintelui Statelor Unite ale Americii, d. Kennedy, un mesaj prin care toți creștinii lumii sînt chemați să protesteze imediat și hotărît împotriva acțiunilor agresive ale guvernului Americii. În acest mesaj se atrăgea atenția tuturor creștinilor că «*nu pot și nu au dreptul să nu ia în seamă pașii necugetați ai guvernului american*». Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei scria : «Noi chemăm guvernul american să dea dovadă de înțe-

lepciune şi în numele păstrării păcii dorite cu înflăcărare de întreaga omenire, să înceteze de îndată provocările împotriva Cubei... Noi îndemnăm pe toţi creştinii să se roage stăruitor către Stăpînul Păcii pentru păstrarea păcii pe pămînt... pentru înţelepţirea celor ce urăsc pacea şi pentru întărirea înţelegerii frăţeşti între toate popoarele pămîntului». Nu există posibilitate de îndoială că sute de milioane de oameni s-au unit cu acest îndemn al Sanctităţii Sale şi aceasta a avut urmări binefăcătoare.

Această sumară expunere a acţiunilor creatoare de pace înşiruite mai înainte mărturiseşte despre activitatea permanentă în folosul păcii a Sanctităţii Sale Patriarhului întregii Rusii ; vorbeşte despre vigilenţa lui neostoită faţă de uneltirile tuturor aţiţătorilor la război. Iar aceste fapte creatoare de pace, aceste merite ale Sanctităţii Sale nu au rămas neremarcate de către guvernul nostru, care a decorat din nou pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei pentru activitate patriotică cu al treilea Ordin al Drapelului Roşu al Muncii ; iar noi toţi cei de faţă la sărbătorirea lui cu dragoste fiiască felicităm pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei cu prilejul acestei înalte decorări...

Atît de multe ar trebui spuse încă despre alte opere şi griji ale Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei, că ar fi nevoie de multe ceasuri pentru a lua cunoştinţă de multipla activitate a Înaltului sărbătorit. În limitele unui referat scurt sîntem nevoiţi să amintim doar despre desele slujbe sfinte oficiale la Moscova, ori la Lavră ; despre călătoriile lui în străinătate ; despre numeroasele întîlniri şi primiri de oaspeţi străini, ca şi despre convorbirile cu aceştia ; de asemenea despre activitatea sa patriarhicească — dedicată înrădăcinării orînduirilor bisericeşti, a disciplinei, a rînduielii tipiconale la sfintele slujbe, şi în cîntarea bisericească ; despre munca de mulţi ani a Sanctităţii Sale pentru amenajarea Lavrei Troiţa-Sergheiev, care farmecă, prin frumuseţea ei, nenumăraţi pelerini şi turişti *din toate ţările ;* despre preocuparea sa pentru înfrumuseţarea multor altor biserici ; despre adunarea de rare letopiseţe arheologice pentru întemeierea acelui minunat cabinet arheologic al Academiei duhovniceşti din Moscova ; despre preocuparea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei, pentru editarea Bibliei şi a cărţilor de cult, pentru înzestrarea cu obiectele bisericeşti necesare oficierii cultului atît a bisericilor noastre, *cît şi a bisericilor din străinătate ;* despre supravegherea zilnică a economiei bisericeşti în necesitatea cheltuirii judicioase a fondurilor ; despre grija măririi ajutorului de pensie al preoţimii şi despre alte multe dispoziţii, rezoluţii şi acţiuni care cer hotărîrea lui imediată şi definitivă. *Despre acestea toate se poate scrie o carte întreagă.* Toate acestea stau mărturie *rarei capacităţi de muncă,* totdeauna în acţiune a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei.

Trebuie să adăugăm că oricare ar fi problemele pe care este obligat să le trateze Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei : — probleme privind amenajarea şi situaţia bisericilor din Rusia în vremea instaurării autocefaliei, sau privind situaţia altor Biserici autocefale Ortodoxe — în Polonia, Cehoslovacia, Albania, Finlanda, Bulgaria, America ; probleme privind starea mînăstirilor ortodoxe de la Sfîntul Munte al Atonului, ori

de la Ierusalim ; probleme privind falsa poziție a rascolnicilor de la Karlowitz, sau privind reunirea Bisericilor unite din Ucraina de apus, din Ucraina subcarpatică și din Cehoslovacia cu Biserica Ortodoxă Rusă ; probleme referitoare la posibilitatea reformei calendarului, sau privind elucidarea complicatei probleme în legătură cu recunoașterea valabilității hirotoniilor în Biserica Anglicană ; de asemenea probleme privind orientarea justă a acțiunilor și a participării Bisericii Ortodoxe la Mișcarea Ecumenică, ori problema intrării Bisericii noastre în componența Consiliului Mondial al Bisericilor, — în toate aceste acțiuni și probleme Sanctitatea Sa trasează linia corectă și înțeleaptă canonică.

Aș dori să amintesc încă, deși foarte pe scurt, și despre lucrările teologice și despre conducerea duhovnicească a școlilor de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. Este îndeobște cunoscut că în vechile academii duhovnicești exista înclinarea către folosirea exagerată a studiilor teologice de orientare catolică și protestantă, ceea ce adesea scădea valoarea științei noastre teologice naționale.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și verbal și în scris a îndemnat și îndeamnă pe oamenii noștri de știință teologică «să fie la înălțimea păstrării ortodoxiei, pentru renașterea teologhisirii noastre ortodoxe naționale în școlile noastre duhovnicești», pentru ca prin chiar aceste fapte «să ne eliberăm de scolastica apuseană» și de «ploconirea în fața izvoarelor germane», din falsa teamă de a nu fi socotiți «înapoiați». Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei de nenumărate ori a arătat că știința noastră teologică ortodoxă «se întemeiază pe operele Sfinților Părinți și nu pe lucrări ale învățaților și scriitorilor laici, căci acestea chiar cînd sînt demne de laudă, nu sînt însă luminate de înțelepciunea dumnezeiască».

În edițiile lucrărilor Sanctității Sale Patriarhului Alexei întîlnim nu puțin material pentru o mai adîncă lămurire a adevărurilor dogmatice, ca și pentru deplina lămurire a problemelor pastorale, omiletice, istorice, canonice, sociale, internaționale și multe alte teme. În legătură cu aceasta nu se poate să nu atragem luarea aminte asupra uimitoarei argumentări a Sanctității Sale Patriarhului cu numeroase trimiteri la Sfînta Scriptură, la operele Sfinților Părinți, la cîntările bisericești — cînd e vorba de compunerea armonioasă a unor pasaje aparte, — cu un stil propriu, plin de eleganță artistică ce farmecă pe cititor.

Precizia, limpezimea, concizia cuvîntării, cunoașterea bazelor jurisprudențelor (darodită înaltei instrucii juridice primite în Universitate, pe lîngă bogata erudiție teologică academică) — toate acestea imprimă fundamentarea științifică necesară și valoarea excepțională a scrierilor Sanctității Sale Patriarhului Alexei. Este echitabil să recunoaștem că prin independența de gîndire, *nu cea care alunecă frumos la suprafață,* ci cea care pătrunde în însăși ființa obiectului ; prin puterea și frumuseea expresiilor, cu priceputa folosire a cuvîntului bisericesc — parcă ferecat, ori mai de grabă turnat într-o formă desăvîrșită, — Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei amintește pe mitropolitul Filaret al Moscovei.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei este doctor în teologie al Academiei

duhovnicești din Moscova, din Leningrad și al Facultății de Teologie a Universității Iugoslave. Pe lîngă multipla și permanenta sa ocupație, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei consacră vreme pentru frecventarea Academiei și pentru a citi aci referatele sale ; asistă la examene, la seratele culturale studențești ; iar pentru mai marele interes al studenților și pentru stimularea lor în împlinirea îndatoririlor lor, în prezentarea de lucrări de seminar și lucrări de candidatură bune, Sanctitatea Sa Patriarhul a instituit premii de încurajare.

După indicația patriarhală, Conducerea administrativă acordă fonduri pentru crearea de condiții minunate de trai pentru studenți și de asemenea pentru satisfacerea nevoilor lor culturale. O bibliotecă minunată și o sală de lectură dotată cu numeroase periodice de reviste artistice contemporane și gazete — toate acestea ajută dezvoltarea multilaterală a viitorilor slujitori ai Bisericii Ortodoxe Ruse și a Bisericilor Ortodoxe din străinătate.

Încheind trecerea în revistă a bogatei vieți și a multilateralei activități a Sanctității Sale Patriarhului Alexei, trebuie să spunem că nu atît de des se întîlnește în lume *personalități cu zece talanți,* pe care la vreme le rîdică înaintea Domnul. Aceste personalități, ca aleși ai Providenței dumnezeești marchează în chip luminos drumul vieții lor *cu multe fapte mari*, vrednice să fie introduse în paginile istorici.

Înaltpreasfințite Voastră ! Mărite Voastră viață de 85 de ani și exemplu Voastră activitate mă fie pentru noi toți *exemplu viu* și îndrumare cum se cuvine să slujim Domnului, cu ce nesovăitoare dragoste și credincioșie trebuie să fim slujitorii devotați ai Bisericii noastre naționale Ortodoxe ; și îndrumare că trebuie să fim patrioți devotați și credincioși ai Țării noastre, mînați permanent de dorința de înflorire a Patriei noastre și a lumii întregi în pace.

Bucurîndu-Vă pentru însemnata sărbătorire, toți într-un glas strigăm : Să conduceți Sanctitatea Voastră, încă mulți, mulți ani Biserica noastră Ortodoxă Rusă ; să continuați a duce sarcina Voastră de întîiul între ierarhi pentru slava Bisericii și pentru binele Patriei noastre, sprijinindu-vă pe dragostea noastră sinceră față de Sanctitatea Voastră, pe devotamentul nostru și pe permanenta noastră ascultare către Sanctitatea Voastră.

Mulți ani Înaltului sărbătorit — Sanctității Sale Patriarhului Alexei !

Profesor Protoiereu C. RUJIȚKI
Rectorul Academiei duhovnicești și al Seminarului din Moscova

30 noiembrie 1962

PRĂZNUIREA HRAMULUI SEMINARULUI ȘI INSTITUTULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În ziua de 30 ianuarie a acestui an, cînd Biserica Ortodoxă prăznuiește pe Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigore de Nazianz și Sfîntul Ioan Gură de Aur, Școala de Cîntăreți Bisericești și Seminarul Teologic împreună cu Institutul Teologic de grad Universitar din București și-au sărbătorit, după datină, hramul în persoanele Sfinților Trei Ierarhi.

În ajunul sărbătorii a avut loc la biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului și Seminarului Teologic, săvîrșirea Privegherii de către un sobor de preoți și de diaconi format dintre clericii corpului didactic.

A doua zi, Sfînta Liturghie a fost oficiată de Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal, înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, P. C. Pr. Prof. Vladimir Prelipcean, P. C. Pr. Prof. Ion Rămureanu, P. C. Pr. Asistent I. Vesa, de la Institutul Teologic, și P. C. Pr. Alexandru Bejan de la Seminarul Teologic, ajutați de P. C. Arhidiacon Alexandru Munteanu, bibliotecarul șef al Institutului Teologic, precum și de P. C. Diacon Petre Zamfira de la catedrala Sfintei Patriarhii. Răspunsurile au fost date de corul studenților teologi sub conducerea D-lui profesor Nicolae Lungu. La chinonic, studentul Alexa Nicolae din anul IV al Institutului Teologic, a rostit tradiționalul panegiric în cinstea Sfinților Trei Ierarhi. La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, P. C. Pr. Prof. Ion Rămureanu și P. C. Pr. Spiritual Alexandru Ciurea au fost ridicați la rangul de iconom stavrofor, fiind hirotesiți de Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul care, într-o scurtă cuvîntare, a felicitat pe noii iconomi stavrofori.

A răspuns mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitului Episcop Antim Tîrgovișteanul, P. C. Pr. Prof. Ion Rămureanu. A urmat imediat Polihroniul și apoi Pomenirea ctitorilor și a profesorilor celor două așezăminte teologice bucureștene adormiți în Domnul, terminîndu-se astfel slujbele religioase oficiate în Paraclisul Institutului, închinate prăznuirii hramului.

Serbarea hramului a continuat, după o scurtă pauză, la orele 12, în sala de festivități a Institutului Teologic, unde a urmat programul artistic îndătinat cu acest prilej.

Au participat la această manifestare culturală a studenților și elevilor seminariști, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Eminența

Sa Dl. Miroslav Novak, Patriarhul Bisericii Naţionale din Republica Socialistă Cehoslovacia, Prea Sfinţitul Episcop Antim Tîrgovişteanul şi Prea Sfinţitul Episcop Visarion Ploieşteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii şi Ajutoare a salariaţilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Cucernicii Părinţi Consilieri ai Administraţiei Patriarhiei şi ai Arhiepiscopiei, Prea Cucernicii Părinţi şi D-nii Profesori ai Institutului Teologic Universitar şi ai Seminarului Teologic, Prea Cucernicii Părinţi şi D-nii Profesori universitari onorari ai Institutului Teologic Universitar, Prea Cucernicii Părinţi Inspectori patriarhali şi ai Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. C. Protoierei din Capitală, precum şi preoţi, studenţi teologi şi elevi seminarişti.

După intonarea Imnului Patriarhal, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic de grad universitar a rostit o scurtă cuvîntare de deschidere a programului festivităţii închinate Sfinţilor Trei Ierarhi. Exprimînd în numele corpului profesoral al Institutului Teologic şi al Seminarului, al studenţilor teologi şi al elevilor seminarişti, cele mai călduroase mulţumiri, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Înaltului oaspete din Cehoslovacia, precum şi celorlalţi invitaţi, pentru dragostea ce au avut de a participa la serbarea tradiţională a hramului celor două instituţii de învăţămînt teologic bucureştene, P. C. Rector N. I. Nicolaescu a subliniat că în întîlnirea prietenească dintre Prea Fericitul Părintele nostru Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne şi Eminenţa Sa Dl. Miroslav Novak, Patriarhul Bisericii Naţionale din Cehoslovacia, în cadrul Conferinţei creştine pentru pace de la Praga, «noi vedem urmarea învăţăturii Fiului lui Dumnezeu, care s-a făcut om pentru a *îndrepta picioarele noastre pe calea păcii*» (Luca I, 7-9). «În străduinţile creştine pentru apropierea frăţească dintre Biserici şi pentru organizarea activă a păcii între oameni şi popoare, a spus în continuare, P. C. Rector, noi vedem urmarea îndemnului Sfinţilor Apostoli, care ne-au poruncit *să păstrăm unitatea Duhului în legătura păcii* (Efes. IV, 3) şi ne-au arătat că *roada dreptăţii se seamănă în pace* de cei ce lucrează pacea (Iacov III, 18). Referindu-se la cereştii ocrotitori ai Institutului şi Seminarului Teologic, P. C. Rector a adăugat că «în aceste nobile străduinţi, noi vedem urmarea pildei Sfinţilor Trei Ierarhi, care s-au ridicat cu bărbăţie împotriva marilor nedreptăţi sociale din vremea lor şi au proslăvit binefacerile dumnezeieşti ale frăţietăţii şi păcii». Arătînd că Sfinţii Trei Ierarhi constituie pentru studenţii teologi şi elevii seminarişti «o preţioasă comoară de învăţături, pilde şi îndemnuri», P. C. Rector îşi încheie cuvîntul său cu îndemnul adresat dascălilor şi ucenicilor, de a urma pilda sfinţilor sărbătoriţi «spre a putea da Bisericii strămoşeşti slujitori vrednici de chemarea lor în mijlocul credincioşilor, spre a ne arăta cetăţeni devotaţi ai scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă şi spre a reuşi să fim

sprijinitori de nădejde ai luptei pentru triumful dreptății și păcii în lume».

Dl. Al. Elian, profesor de bizantinologie la Institutul Teologic de grad universitar din București, a conferențiat despre «Sfinții Trei Ierarhi și cultura elină», — din care reproducem cîteva fragmente: «Sfinții Trei Ierarhi, sub a căror ocrotire a fost așezat Institutul nostru teologic, sînt, în fiecare an, la această dată, considerați în viața și activitatea lor, sub unghiuri diferite, de vorbitorii care sînt învredniciți să rostească un reînnoit panegiric. E propriu personalităților de excepție, care au ilustrat umanitatea, să poată fi mereu privite sub aspecte mai mult sau mai puțin noi, să fie confruntate cu problemele pe care le ridică actualitatea, în mijlocul căreia trăim, și să ofere pururi subiecte de rodnică meditație, mai ales în cugetele discipolilor noștri care se străduiesc să-și dobîndească o cultură și să-și făurească un caracter.

Cînd ne-am hotărît să înfățișăm cu prilejul sărbătorii de astăzi, cîteva aspecte din poziția luată de Sfinții Vasilie cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur față de cultura elină, nu ne-am gîndit nici o clipă că putem epuiza fie și numai enunțarea — necum dezlegarea — problemelor particulare evocate de o atare temă.

Ne-am gîndit dar că probleme legate de geneza unei culturi își pot păstra interesul chiar cînd sînt schițate în fugă și lacunar. Ne-am gîndit, apoi, că ele merită să rețină atenția mai ales a tineretului studios teologic, care trebuie să prindă orice prilej pentru a medita asupra condițiilor în care s-a făurit și a început să se dezvolte cultura creștină.

Am mai păstrat încredințarea că sarcina ne este ușurată de două împrejurări de natură diferită. În primul rînd, relativa familiaritate pe care o au și cei mai tineri ascultători de față cu viața, dacă nu și cu opera Sfinților pe care-i sărbătorim. Cartea grecească pe care cîteșitrei au învățat-o la marile școli ale vremii, educația precumpănitor retorică pe care au primit-o de la figuri impunătoare ale învățămîntului păgîn: un Himecios, un Libanios, sînt iarăși bine cunoscute, iar pentru surprinderea modului de viață pe care doi dintr-înșii — Vasile și Grigorie — l-au îmbrățișat laolaltă în școlile Atenei, cine nu-și amintește de paginile pline de sensibilitate și culoare, pe care cel de-al doilea le consacră mai tîrziu lui Vasilie, care trecuse prea de timpuriu hotarele vieții pămîntești.

În al doilea rînd, ne vom mărgini să spunem puține lucruri despre Sfîntul Ioan Gură de Aur. Nu pentru că n-ar fi fost pătruns, într-o măsură tot atît de mare ca și ceilalți doi contemporani ai Săi, de cultura elină, dacă nu și de spiritul elin. Dimpotrivă. Cum i s-a spus, el este cel mai elin dintre creștini. Viața sa însăși este o pildă pe care

ar fi putut-o folosi orice elin din epoca clasică, pentru a schiţa icoana însăşi a desăvîrşirii morale, şi ştim că, dacă Sf. Ioan n-a păstrat amintiri prea entuziaste faţă de dascălul său Libanios, a frecventat cu atenţie scrierile unui Platon sau pe oratori antici, luaţi de dînsul drept model. Ioan Gură de Aur, însă, nu ne-a lăsat consideraţii explicite asupra culturii eline cum putuse să-l formeze, dar nu să-l şi tulbure sau să-i creeze nostalgii. Vom stărui, dar, — în timpul care ne stă la dispoziţie — asupra cîtorva aspecte de această natură, pe care le găsim la Sfinţii Vasile cel Mare şi Grigorie Teologul şi vom încerca să desprindem nu numai poziţia pe care amîndoi o adoptă faţă de cultura elină, dar şi consecinţele acestei atitudini pentru destinele culturii creştine».

Pentru a evidenţia mai deplin poziţia pe care Vasile cel Mare şi-asumă faţă de cultura clasică şi de valoarea ei educativă, — Dl. Profesor Al. Elian a făcut o amplă analiză asupra uneia din scrierile cele mai cunoscute şi mai iubite ale marelui ierarh, *Cuvîntul său către tineri asupra chipului în care pot trage folos de pe urma scrierilor eline.* Amintind că — deşi unii învăţaţi din zilele noastre şi-au arătat regretul că o temă atît de semnificativă pentru definirea raporturilor dintre cultura creştină care se înfiripează şi cea elină, care apune, nu a fost tratată mai pe larg şi mai în adîncime, — nimeni însă n-a tăgăduit micului tratat al Sf. Vasile însuşirile sale de întinsă şi pătrunzătoare cunoaştere a autorilor clasici, de cumpănire în judecată şi de farmec surîzător în mijloacele de comunicare, vorbitorul a subliniat preţuirea pe care Sfîntul Părinte a acordat-o valorilor culturale ale clasicismului elin.

În continuarea cuvîntării sale, Dl. Prof. Al. Elian a arătat cît de primejdioasă a fost pentru viaţa creştină, în acest al patrulea veac, tentativa lui Iulian Apostatul de a opune creştinismului biruitor o formă de sincretism religios, care se sprijinea pe neoplatonism şi anume pe formele cele mai aberative ale acestei doctrine filozofice, care, la începuturile ei dovedise o netăgăduită înălţime de gîndire, dar pe care o necruţătoare logică lăuntrică o transformase într-un simulacru de religie. Într-însa magia şi theurgia îşi revendicau locurile de frunte, hrănind convingerea că cei iniţiaţi în practicele lor pot mîntui după plac o lume de zei, dar mai ales de demoni, cu care populase universul imaginaţia deslănţuită a unui Jamblichos. Prin legăturile pe care theurgia acestuia le întreţinea cu cultul solar, neoplatonismul şi-a atras simpatia lui Iulian, care, încă de tînăr, se iniţiase în misterele lui Mithra. Cînd dar, Iulian se vede în măsură să poată lepăda făţiş credinţa creştină în care se născuse şi fusese crescut şi se hotărăşte să restaureze păgînismul, primii sfetnici şi-i alege dintre neoplatonici şi la theurgi din aceeaşi sectă va recurge şi în clipa cînd — în dorinţa de a opune Bisericii creştine un corp sacerdotal propriu — va căuta să-şi recruteze ierarhi pentru forma de păgînism restaurat pe care o concepuse.

Biserica creștină întîlnea, deci, din nou adversitatea elenismului, e drept într-una din cele mai degenerate manifestări ale sale filozofico-religioase. Încercarea lui Iulian se va prăbuși o dată cu moartea lui neașteptată și după o existență efemeră.

Sf. Grigorie Teologul își va lua, însă, sarcina să înfiereze, în memorabilele sale cuvîntări împotriva suveranului apostat, nu numai formele odioase ale poziției anticreștine promovate de Iulian, dar și tot ceea ce era monstruos în alianța apostatului cu forme degradate ale elenismului.

Ceea ce distinge gîndirea lui Grigorie și dă adevărata măsură a orizontului pe care putea să-l îmbrățișeze este, însă, tocmai distincția pe care știe să o stabilească între anume sisteme filozofice, credințe religioase sau practici de conduită, toate deopotrivă de trecătoare care au apărut în cadrele istorice ale elenismului, fără să-i epuizeze esența și elenismul privit, mai ales în limba și literatura sa, ca o formă prin excelență de manifestare a civilizației, la care are dreptul să participe — indiferent de originea și credințele sale — oricine vrea să suie treptele umanității. Limba și literatura elină, educația intelectuală și morală care se pot dobîndi de pe urma studiului lor, nu puteau fi, dar, apanajul unui grup mai mult sau mai puțin restrîns și încă și mai puțin al unei colectivități, care, în plin veac al patrulea, socotea că trebuie să-și păstreze, sub raport religios, atașamentul față de panteonul elenic. Sfîntul Grigorie a susținut, pe bună dreptate, că un creștin care dorea și avea dreptul să dorească a fi un om de cultură, trebuia să fie îndrituit să învețe și — cînd avea pregătirea și chemarea — să predea și altora, în școli, cultura elină, chiar dacă socotea ca o pură ficțiune conținutul mitologiei grecești, care și-a pus pecetea sa pe atîtea nemuritoare pagini ale literaturii grecești. Aceasta este poziția luată de Sf. Grigorie Teologul și, desigur, și de alți fruntași creștini contemporani față de faimoasele măsuri prin care Iulian retrăgea, indirect, dascălilor creștini dreptul de a profesa. Motivarea se făcea în funcție de ceea ce Iulian afirma că trebuie să fie probitatea unui educator al tineretului. Acesta nu are dreptul să interpreteze operele autorilor clasici, dacă disprețuiește pe zeii pe care aceia îi cinsteau și-i evocau în scrierile lor.

Caracterul specios al argumentării s-a întrevăzut și din cele arătate mai sus ; el e mai flagrant dacă ne gîndim că măsura prohibitivă se lua într-un veac de descompunere a religiozității elenice, sub dublul impuls al culturilor orientale, care de mult invadaseră imperiul, și al filozofiei — mai ales neoplatonice — care golise mitologia clasică de tot conținutul pe care-l putuse avea pe vremea unui Homer sau Hesiod. Pentru creștini, însă, lovitura rămînea puternică. Categoriile sociale care se dovediseră cele mai refractare față de prozelitismul creștin erau aristocrația cultivată și pătura restrînsă a intelectualilor din profesiu-

nile zise liberale. Aceştia însă nu puteau fi atraşi decît prin prestigiul unei temeinice culturi clasice, din care să se împărtăşească creştinii şi prin autoritatea pe care profesorii creştini şi-o cîştigau faţă de învăţăceii lor, unind cultura cu exemplul unei vieţi personale edificatoare. Grabnica dispariţie a lui Iulian, în 363, face ca legea să nu aibă consecinţe prea grave, deşi învăţămîntul va pierde, la Roma, pe un Marius Victorinus, la Atena, pe un Proheresios, amîndoi creştini şi clasicişti de frunte. Şi de data aceasta atacurile lui Grigorie împotriva îngrădirilor scornite de Iulian urmează morţii împăratului. E limpede, totuşi, că ele oglindesc starea de spirit, a creştinilor din momentul promulgării măsurilor amintite şi — în vigoarea lor polemică — se întrevede ceva din mînia care mai clocotea încă în sufletul simţitor şi prob al lui Grigorie Teologul.

În acelaşi timp ele definesc unul din aspectele problemei asupra căreia ne-am oprit : atitudinea creştinilor faţă de cultura clasică, privită, anume, nu numai sub raportul unor creaţii considerate în ele însile, ci şi sub acela al comunicării lor, prin mijloacele îndătinate ale învăţămîntului.

De-un număr de ani, în patria noastră, asistăm la îmbucurătoarea strădanie de închegare a unei culturi de tip nou. Această cultură, care e nouă prin ideologia care o însufleţeşte, nu a înţeles, însă, nici o clipă să abolească moştenirea trecutului. Dimpotrivă, ceea ce este mai de valoare în această moştenire a fost preluat de mîini pricepute şi respectuoase şi nu numai salvat de la uitare sau chiar de la nimicire, dar şi oferit admiraţiei şi meditaţiei unui public larg, din care se aleg viitorii creatori, în cele mai felurite domenii ale culturii. De la monumentele vechii noastre arte feudale, de la gîndirea ştiinţifică şi filozofică a veacurilor trecute, pînă la operele nepieritoare ale literaturii noastre clasice, tot ceea ce a reprezentat o valoare pilduitoare a fost nu numai conservat, dar şi popularizat cu mijloacele specifice fiecărui sector de cultură. Ethosul particular care a produs şi care se reflectă în lăcaşurile ridicate de un Ştefan cel Mare sau Neagoe Basarab, în operele cronicarilor, în poezia lui Eminescu, în creaţiile unui Grigorescu sau Enescu, n-au îndepărtat în nici un chip operele respective de la admiraţia reverenţă a generaţiilor care se ridică sub ochii noştri, în măsura în care toate aceste opere, pe deasupra orînduirii sociale în care au fost create, reprezintă prin ele însele valori durabile şi ajută la înnobilarea minţii, la adîncirea sensibilităţii, la încrederea sporită în capacitatea creatoare a poporului din sînul căruia s-au ivit.

Astăzi — şi noi — sîntem mai în măsură ca altădată să apreciem meritele marilor gînditori creştini ai veacului al patrulea, în procesul de receptare şi asimilare a culturii antice de către noua

cultură creștină. E drept că amintitul proces începuse; cum am arătat, cel puțin cu două veacuri înainte. Totuși, dobîndirea calității de religie de stat de către creștinism, resentimentele desigur prezente în mijlocul unor comunități ce cunoscuseră două izbucniri de vrăjmășie tenace îndreptate împotriva lor, pe cuprinsul aceluiași al patrulea veac, puteau să determine o luare de poziții echivalentă cu o despărțire tăioasă și definitivă a culturii celei noi de un elenism, pe care masele largi creștine încep să-l socotească echivalent cu păgînismul. E meritul Sfinților Trei Ierarhi, îndeosebi, că valorile durabile ale culturii eline au fost receptate în atît de largă măsură. Ceea ce numim, în sensul larg al cuvîntului, spirit iconoclast, a fost străin mentalității cercurilor cultivate creștine, care au știut — după pilda Sf. Grigorie de Nazianz — să deosebească ceea ce era caduc în manifestările ideologice din ultimele veacuri ale păgînismului, de elenismul conceput ca o largă și durabilă sinteză de valori pozitive, ca forme de manifestare a unei culturi și a unei civilizații, care luminase cîteva veacuri cu strălucirea ei regiunile Mediteranei de răsărit. Cu excepția unor scrieri de polemică, se poate afirma că aproape întreaga moștenire de cultură transmisă de elenism a fost receptată și încredințată Bizanțului. Cercetări mai noi au stabilit cît de neînsemnat e numărul monumentelor păgîne distruse — în provincii mai de margine ale imperiului — de fanatismul unor mulțimi iresponsabile. Dispariția adînc regretabilă a capodoperilor artei eline și elenistice, care ființau în cea mai mare măsură la sfîrșitul veacului al patrulea trebuie pusă în primul rînd pe seama invaziilor pe care le-a cunoscut imperiul bizantin, începînd cu cele germanice din veacurile IV și V și sfîrșind cu memorabilele devastări ale Constantinopolului de către latini și otomani în secolele XIII și XV.

Avem, astăzi, perspectiva necesară ca să apreciem care ar fi fost destinele culturii europene, dacă contrastele ideologice între cultura creștină și cea reprezentată de elenismul păgîn al secolului al IV-lea ar fi determinat o persecutare nemiloasă a culturii antice și o dispariție extinsă și precipitată a valorilor pe care le-a creat.

Recunoștința noastră cată, însă, a fi în primul rînd, îndreptată către Sfinții Trei Ierarhi, care, în epoca cea mai gingașă a confruntării între cele două culturi — cea elină și cea creștină — au știut, prin pregătirea, înțelepciunea și măsura de care au dat dovadă, să imprime o orientare justă noii culturi creștine, de ale cărei fericite roade ne bucurăm pînă astăzi».

După conferință, corul studenților teologi și elevilor seminariști a interpretat cîntarea a IV-a din Mărimurile Sfinților Trei Ierarhi, glas I, «Veniți toți», armonizată și dirijată de Dl. Profesor Nicolae Lungu. Elevul Al. Andrei, din clasa V-a a Seminarului teologic a dat citire unui scurt fragment despre pace din opera Sfîntului Vasile cel Mare,

după care, Dl. Profesor Nicolae Lungu a executat la armoniu un imn religios. Programul serbării a continuat cu «Cerurile spun», cor de Davîdov şi cu lectura făcută de studentul I. Paraschivescu din anul IV, a unui imn închinat lui Dumnezeu de Sfîntul Grigore Teologul. A urmat corul «Pe a binelui cărare», de Al. Podoleanu şi un fragment din opera Sfîntului Ioan Gură de Aur, citit de magistrandul Dumitru Abrudan, din anul III. Fazekaş S., protestant, de naţionalitate maghiară, care urmează cursurile de magisteriu ale Institutului Teologic Universitar din Bucureşti, a exécutat la pian «Preludiu şi fugă» de Bach.

Festivitatea închinată prăznuirii Sfinţilor Trei Ierarhi, s-a încheiat cu un scurt program de cîntece, executat de corul studenţilor sub conducerea muzicală a D-lui Profesor Nicolae Lungu.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi Eminenţa Sa Domnul Miroslav Novak, Patriarhul Bisericii Naţionale din Cehoslovacia, însoţiţi de Prea Sfinţiţii Episcopi Vicari Patriarhali, Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul, au participat împreună cu celalţi invitaţi, la agapa tradiţională oferită de Conducerea Institutului Teologic Universitar din Bucureşti, întru pomenirea Sfinţilor Trei Ierarhi.

† PREOTUL PROFESOR NICULAE M. POPESCU

11 feburarie 1963. Ceata «preoților de mir adormiți în Domnul» și-a mărit numărul cu încă unul : preotul *Niculae M. Popescu,* profesor onorar al Institutului Teologic de grad universitar din București.

Născut la 10 februarie 1881 (st. v.) în satul Dîmbovicioara de lîngă Titu, preotul Niculae Popescu a căpătat primele cunoștințe de carte la școala primară din comuna Branițte din apropiere. În toamna anului 1893 a dat examen de admitere la fostul seminar Nifon Mitropolitul din București, clasificîndu-se pe locul întîi. În timpul celor șapte clase urmate la această școală s-a evidențiat mai ales la studiul limbilor clasice, istorie și muzică.

În februarie 1901, fiind silit să părăsească seminarul, în care, după propria-i mărturisire, și-a «pus temelia culturii sale intelectuale», începe să ducă viață plină de lipsuri materiale, cîștigîndu-și existența ca pedagog și preparator la unele școli din Capitală. Pregătindu-se în particular, în iunie 1902 trece examenul de diferență de liceu și bacalaureatul la liceul Sf. Sava, devenind astfel absolvent al acestei vestite școli. Avînd absolvența școlii secundare, în toamna anului 1902 se înscrie la fosta Facultate de Teologie și la Facultatea de Filozofie și Litere din București. La aceasta din urmă a fost cu regularitate prezent la orele de istorie, filologie clasică și slavă, logică și geografie, predate, în acel timp de un mănunchi de iluștri profesori.

În anul 1907 își trece examenul de licență în Teologie, avînd ca teză un subiect din Istoria Bisericii Romîne, intitulat : *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul,* pe care în anul următor — 1908 — îl tipărește ca lucrare aparte. În același timp termină și Facultatea de Filozofie și Litere, luîndu-și licența în istorie. După obținerea titlului de licențiat în Teologie, în ziua de 29 august 1908 a fost hirotonit diacon pe seama bisericii mînăstirii Zamfira, căreia avea să-i închine mai tîrziu cîteva pagini pline de duioșie. (v. *Mînăstirea Zamfira,* în revista «Boabe de grîu», an. IV (1933), p. 98—101; *Ii și chilimuri la mînăstirea Zamfira,* în revista «Glasul Bisericii», IX (1950), p. 25—27).

În timpul cînd își tipărea lucrarea mai sus amintită, tînărul licențiat pregătea un nou subiect din Istoria Bisericii Romîne, purtînd titlul : *Rolul Bisericii în trecutul poporului romîn din punct de vedere*

cultural şi naţional, care, în anul 1909, a fost distins de Universitatea din Bucureşti cu o parte din premiul «Hilel» pe acel an. Tot în anul 1909, cu articolul *Notaţia muzicală alfabetică a lui Petru Efesiu* (v. rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», XXXII (1908—1909), p. 1190—1198), condeiul său îşi face apariţia în paginile revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», la care va colabora pînă către sfîrşitul vieţii sale.

În vara aceluiaşi an (1909), fosta Casă a Bisericii, apreciind promiţătorul său început de activitate istorică, îl trimite să cerceteze la faţa locului bisericile romîneşti din Banat. Întors la Bucureşti, diaconul Niculae M. Popescu îşi aşterne în scris impresiile din această călătorie şi le publică în mai multe numere din revista «Biserica Ortodoxă Romînă», sub titlul : *Prin Banatul Timişoarei,* dînd, la sfîrşit şi o interesantă «listă de cărţi vechi întîlnite» în bisericile bănăţene (v. «Biserica Ortodoxă Romînă», XXXIV (1910—1911), p. 1198—1202, 1277—1287 ; XXXV (1911—1912), p. 93—99, 204—215, 350—358, şi extras).

În anul 1910, părintele Nicuale M. Popescu, obţine, prin concurs, o bursă pentru specializare în studiile istorice, la Universitatea din Viena, unde pleacă în curînd şi unde va urma mai ales cursuri de filologie greacă şi slavă. La Viena rămîne pînă în anul 1913, în care timp a slujit şi ca diacon la biserica romînă de acolo. La Universitatea vieneză îşi trece doctoratul în istorie cu teza : *Nifon II patriarhul Constantinopolului,* care în anul 1914 a fost publicată între memoriile secţiunii istorice din Analele Academiei Romîne (Seria II, tom. XXXVI).

După întoarcerea în ţară, părintelui Niculae M. Popescu i se dă postul de diacon la biserica Cotroceni din Bucureşti şi ceva mai tîrziu, poate în anul 1915, este numit şi secretar de redacţie al revistei *Amvonul,* editată de Societatea clerului romîn «Ajutorul» din Bucureşti. Prin anul 1916 ajunge secretar al acestei Societăţi preoţeşti, şi în această slujbă administrativă rămîne pînă în anul 1919.

Anii care au urmat întoarcerii sale în ţară au fost poate cei mai bogaţi din activitatea sa de cercetător în ogorul Istoriei Bisericii Romîne. Din cît am putut afla, acum, în afară de revista «Biserica Ortodoxă Romînă», a colaborat la «Convorbiri literare», la «Revista Ortodoxă» din Bucureşti, la revista «Amvonul» şi altele. Chiar pe cînd era încă la Viena, revista «Biserica Ortodoxă Romînă» îi publica un mic medalion despre: *Biserica din Rîfov-Prahova* (v. an. XXXV (1911—1912), p. 1137—1140) şi, începînd mai ales din anul 1914, îi însera în paginile sale multe note despre cărţi şi reviste, ştiri bisericeşti, precum şi unele studii istorice mai întinse, ca : *Viaţa şi traiul Domnului Ţării Romîneşti Constandin Vodă Brîncoveanu* (an. XXXVIII (1914—1915), p. 355—382 ; scoasă şi în broşură aparte ; retipărită sub nr. 43 din colecţia Bibliotecii Societăţii «Steaua», Bucureşti 1915 şi sub nr. 18 din Biblioteca Institutului Biblic, Bucureşti 1934) ; *Catagrafia eparhiei Ungrovlahiei în anul 1810* (apărută în mai multe numere ale revistei, din anii XXXVIII (1914—1915), XXXIX (1915—1916) şi XL (1916—1917) şi scoasă şi în broşură aparte) ; *Ştiri noi despre Macarie ieromonahul, dascălul de cîntări*

și directorul tipografiei din mînăstirea Căldărușani (apărut în mai multe numere ale revistei, din anii XXXIX (1915—1916) și XL (1916—1917), și în broșură aparte).

În revista «Convorbiri Literare» pe anul 1914 au apărut studiile : *Dionisie Mitropolitul Ungrovlahiei (24 iunie—24 dechemvrie 1672)* și *Patriarhii Țarigradului prin țările românești — veacul XVI* —, scoase și separat în broșuri, iar în «Revista Ortodoxă» pe același an, 1914, articolele : *Domnița Caplea și patriarhul Nifon* (pag. 113—117) și *Neagoe Basarab și Sfîntul Nifon* (pag. 140—143). Din materialele publicate în revista «Amvonul», în anii de dinainte de primul război mondial, vom aminti numai articolele : *Bisericile noastre : Biserica din cătunul Dîmbovicioara, comuna Titu, județul Dîmbovița,* (an. XVIII (1915—1916), p. 24—29) ; *Bisericile din orașul Tîrgoviște în anul 1810,* (p. 149—156) ; traducere din rusește a studiului : *A. Iațimirschi : «Studiul d. I. Bogdan despre falsa corespondență a lui Ștefan cel Mare cu arhiepiscopul Ohridei»,* (p. 239—245) ; † *Mitropolitul Ioan Mețianu,* (p. 321—323) ; *Cînd se prăznuiește pomenirea Sfintei Ecaterina,* (p. 263—272), (scoasă și în broșură) ș.a.

În anul 1919, diaconul Niculae M. Popescu a fost numit director al Cancelariei Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, post în care a funcționat pînă în anul 1923. Între timp, la 13 decembrie 1920, a fost hirotonit preot pe seama bisericii Schitul Măgureanu din București. Slujește la altarul acestui sfînt locaș pînă în anul 1926, cînd este transferat la biserica Bradu Boteanu, unde rămîne pînă în anul 1933, cînd s-a hotărît să rămînă numai cu slujba de profesor universitar.

După plecarea de la Mitropolie a fost numit, la 15 august 1923, director al Seminarului Nifon Mitropolitul din București. La conducerea acestei școli clericale n-a stat decît pînă la 31 martie 1924.

Soarta îi hărăzește și alte vrednicii în viață. Catedra de Istoria Bisericii Române de la fosta Facultate de Teologie din București rămăsese fără titular din anul 1914, de cînd decedase profesorul Niculae Dobrescu. Apreciind activitatea desfășurată pînă atunci de părintele Niculae M. Popescu, cei în drept l-au numit pe el în acest post, pe data de 1 iunie 1922. La această catedră zăbovește pînă în anul 1946 cînd este pensionat. Din acest răstimp merită a fi amintit faptul că în anul 1931 a înființat pe lîngă seminarul catedrei o editură, care a durat pînă în anul 1946, tipărind 20 de broșuri istorice dintre care nouă sînt ale titularului catedrei : 1) *Niceta episcopus Remesianae : De psalmodiae bono,* (1931) ; 2) *Exerciții de paleografie românească,* (1932) ; 3) *Gheorghe David mitropolitul Moldovei,* (1936) ; 4) *Macarie Psaltul — La o sută de ani de la moartea lui —* (1836—1936) (1936) ; 5) *Diortosind Molitfelnicul,* (1938) ; 6) *De la priveghiu la priveghetoare,* (1943) ; 7) *Corespondența lui Iosif Gheorghian cu Wladimir Guettée,* (1945) ; 8) *Floriile și Savalia,* (1945) ; 9.) *Chiril Lucaris și Ortodoxia română ardeleană,* (1946).

Un an mai tîrziu după numirea sa ca profesor, în 1923, murind istoricul Dimitrie Onciul, părintele profesor Niculae M. Popescu este chemat să-i ocupe locul la Academia Romînă. Își ține discursul de recepţie la 3 iunie 1925, făcînd elogiul înaintașului (v. Preotul Niculae M. Popescu, *Dimitrie Onciul,* București, 1925). La Academie a vorbit și în anul 1942 despre Sinodul de la Iași din 1642 (v. *Pomenirea de trei sute de ani a sinodului de la Iași,* București, 1943). Tot în 1923, el a fost ales și membru al fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice, unde rămîne pînă la desființarea ei. Peste trei ani, în 1926, a fost ales și în conducerea Muzeului Militar, în locul istoricului Ion Ursu. A făcut de asemenea parte din Comitetul Tehnic al Editurii Institutului Biblic și din Comisia de pictură bisericească de la Administrația Patriarhală.

La reapariția revistei «Biserica Ortodoxă Romînă» după primul război mondial, 1 octombrie 1921, în Comitetul său de redacție a fost ales și părintele profesor Niculae M. Popescu, rămînînd neîntrerupt în acest comitet pînă în anul 1940. În perioada de după anul 1934 el publică în paginile revistei parte din studiile sale apărute în editura seminarului de Istoria Bisericii Romîne și amintite mai sus, precum și altele, ca: *Viața Sfîntului Montanus presviterul din Singidunum,* (an. LII (1934), p. 145—148) ; *Viața și faptele părintelui Grigorie Dascălul, mitropolitul Țării Românești,* (Ibidem, p. 289—305 ; retipărită într-o mică broșură în anul 1942) ; *Ioan «prevtul» episcopiei Aromînilor* (ibidem, p. 458—460) ; *Pomenirea mitropolitului Petru Movilă și a sinodului de la Iași,* (an. LX (1942), p. 387—402) ; *Episcopul Melchisedec,* (ibidem, p. 172—176) ; *Cum se zugrăveau icoanele în vechime,* (an. LXII (1944), p. 1—5) ; *Petru Movilă,* (an. LXV 1947, p. 9—29) ; *Părintele Gala Galaction la Academie,* (an. LXVI (1948), p. 284—290) ; *Întoarcerea acasă,* (ibidem, p. 405—412) și : *La Alba Iulia, odinioară (1698) și acum (1948),* ibidem, p. 608—620).

În anul 1924, Arhiepiscopia Bucureștilor a început să editeze revista *Apostolul.* În paginile ei, din anii 1928—1930, părintele profesor Niculae M. Popescu a publicat multe chipuri de preoți, de mir, pe care în anul 1942, refăcîndu-le, le-a strîns într-o carte aparte reușind să dea, după cum s-a spus, «unele din cele mai frumoase vieți romanțate din literatura noastră nu numai bisericească».

Pe linia preocupărilor științifice ale de curînd dispărutului profesor vom pomeni aici și comunicările sale pline de interes ținute la Universitatea populară de la Vălenii de Munte, unde a dezvoltat mai cu seamă subiecte în legătură cu vechea noastră preoție și cu cîntecul popular romînesc. Și tot în legătură cu aceleași preocupări, amintim și participările sale, alături de alți istorici romîni, la Congresele de Bizantinologie de la București (1924), Belgrad (1927), Sofia (1934) și Roma (1936).

Pentru ca rîndurile de față să poată fi în ajutorul bibliografului său, vom mai înșira aci și următoarele lucrări : *Mitropolitul Ungrovlahiei Dositei Filitti,* în «Universul Literar», XLIII (1927), p. 51—63 ; *Grigorie al Ungrovlahiei locțiitor de domn (1828),* în rev. «Apostolul»,

V (1928), p. 207—208, despre *Ilarion al Argeșului, Gavriil Musicescu* și *Gheorghe Cucu,* în rev. «Muzică și poezie», despre *D. G. Kiriac,* în broșura ce i-a închinat Societatea «Carmen», *Despre Colinde* în «Caiete de artă grafică», precum și unele articole în «Buletinul Societății de geografie» și noua ediție grecească a *Mărturisirii Ortodoxe.* (București 1942), după textul inedit al mss. Parisinus 1265, avînd la început o introducere privind istoria acestei răspîndite cărți. De după trecerea sa la pensie, vom aminti și lucrările : *Cuvîntările bisericești* ale mitropolitului Nicolae Krutițki (3 volume), traduse din rusește, București 1949—1952 ; *Fîntîneri de cazanii,* în revista «Glasul Bisericii», IX (1950), nr. 6, p. 11—21 ; *Paraclisul bisericii Antim,* în rev. «Glasul Bisericii», IX (1950), p. 150—155 ; *Un mare cărturar bisericesc : Prof. V. V. Bolotov,* în rev. «Mitropolia Olteniei», VI (1954), p. 139—151 ; *Nicolae Dobrescu* (1875—1914), ibidem, p. 627—635 ; *160 de ani de la moartea starețului Paisie Velicicovschi,* ibidem, VII (1955), p. 41—47; *Lavrentie ieromonahul, diortositor oltean,* (1736—1759), ibidem, p. 312—315, *Arhiereii vicari ai Craiovei : Timotei Eudoxiados,* ibidem, p. 542—545, precum și cîteva predici ale mitropolitului Nicolae Krutițki, traduse din rusește, și note bisericești, tot în paginile revistei «Mitropolia Olteniei». Ultimile lui articole au apărut de curînd în paginile «Almanahului Parohiei Ortodoxe Romîne din Viena pe 1963».

Părintele Niculae Popescu a fost și un bun muzicant, fiind înzestrat cu «un glas adînc și catifelat de bas». A iubit și apreciat cîntul popular romînesc, despre care a făcut și cîteva comunicări la Universitatea populară a lui Nicolae Iorga, de la Văleni. El a fost printre primii membri ai Societății corale «Carmen», nesfiindu-se să apară pe scenă între ceilalți coriști cu barbă și cu plete albe și îmbrăcat preoțește. În anul 1928, murind fondatorul Carmen-ului, Kiriac, părintele profesor Nae Popescu a trecut în fruntea conducerii Societății, păstrînd această demnitate pînă la încetarea activității ei.

Datorită acelorași naturale calități, el a fost și un iscusit slujitor al altarului. O aleasă prestanță și dicțiune ireproșabilă făceau din slujbele sale momente de înălțare sufletească. La aceasta, trebuie să recunoaștem a contribuit și ținuta sa exterioară : costumul preoțesc pe care l-a purtat în permanență și fața-i încadrată de o bogată barbă ca a unui apostol.

Sufletește, părintele profesor Niculae M. Popescu era bun și blînd cu elevii, pe care-i iubea. Ca director al Seminarului Nifon Mitropolitul, potrivit principiilor enunțate de el însuși, a căutat să fie «directorul-tată-prieten, de care copiii să se apropie și să se bucure cînd îl văd, și nu directorul-spaimă, de care copiii fug ca de ciumă». Ca profesor la Universitate, n-a silit pe nimeni să vină la cursul său, și totuși la orele de Istoria Bisericii Romîne sala era plină de studenți, căci prelegerile lui vrăjeau prin frumusețea frazei și reținеau atenția prin claritatea și înlănțuirea logică a ideilor. Scopul pe care-l urmărea era mai ales să deprindă pe studenți să știe a face istorie. Prelegerile lui se încheiau, de obicei, cu un succint rezumat, iar eroii lor erau în așa fel înfățișați,

că uşor se fixau în memorie. Aceasta face ca şi astăzi, după trecere de zeci de ani de la ascultarea lor, să ne defileze prin faţa ochilor chipuri ca ale preotului Montanus din Singidunum, Sf. Niceta de Remesiana, al mucenicului Sava Gotul, ale mitropoliţilor Iachint de Vicina sau Petru Movilă, sau al diaconului Coresi tipograful ş.a. Părintele profesor Niculae M. Popescu era întotdeauna bine informat asupra subiectului ce aducea în discuţie. Convorbirile ştiinţifice cu el aveau darul să te umple de entuziasm şi de dragoste faţă de trecutul nostru sub toate aspectele. Păcat însă că n-a străbătut la curs, Istoria Bisericii Romîne pe toată întinderea ei şi mai ales că n-a putut lăsa pentru posteritate o sinteză a acestei discipline. El dorea să facă lucru perfect, şi de aceea elaborarea unui manual de Istoria Bisericii Romîne a privit-o cu înfrigurare şi a tot amînat-o pînă ce l-a prins ceasul morţii.

Avînd temeinice studii de filologie, tot ce a scris vădeşte o plăcută limbă romînească. Mai cu seamă medalioanele închinante unora dintre preoţii de mir romîni excelează în privinţa aceasta. Acest lucru a făcut ca de mai multe ori Sfîntul Sinod să-l coopteze în comisiile de retipărire a cărţilor noastre de slujbă. Rod al muncii sale într-o astfel de comisie sînt ediţiile din anul 1937 ale Molitfelnicului şi Aghiazmatarului, dărîmite numai de el în timp de doi ani de «muncă încordată», precum îmi mărturisea.

*

După trecerea la pensie în anul 1946, părintele profesor Niculae M. Popescu şi a continuat preocupările cărturăreşti, stînd ore întregi aplecat peste cărţi şi migălind la note. Începutul anului 1953 aduce însă o cotitură în viaţa sa : în ziua de 24 februarie, unicul său fiu, talentatul artist dramatic Mihai Popescu a decedat, producîndu-i adînci dureri în suflet. Peste doi ani, în aceeaşi zi, doliul s-a dublat : soţia sa, Eufrosina preoteasa a plecat la fiul său, pe calea fără întoarcere. Părintele profesor Niculae M. Popescu rămîne astfel singur, cu dorul în suflet după cei dragi mutaţi «dincolo» şi ros de gîndul că i se «stinge» neamul. Cu mintea frămîntată de astfel de gînduri, începe să-şi piardă rezistenţa fizică, mergînd din slăbiciune în slăbiciune, pînă ce înspre miezul zilei de 11 februarie 1963, cînd împlinea 82 de ani, şi-a dat obştescul sfîrşit.

A fost depus în biserica Sf. Gheorghe Nou, ctitoria lui Brîncoveanu, unde, în ultimii ani a predicat deseori. Prohodirea i s-a făcut joi 14 februarie 1963 de un impunător sobor de preoţi, în frunte cu părintele Ioan D. Petrescu-Visarion.

La sfîrşitul slujbei, părintele profesor *Ion Rămureanu* a vorbit în numele Institutului Teologic şi a foştilor elevi, rostind următoarele :

«În faţa noastră odihneşte trupul neînsufleţit al aceluia care a fost iubitul şi distinsul nostru profesor şi vrednic preot, Niculae M. Popescu, decedat în ziua de 11 februarie 1963.

Inimile noastre, ale membrilor corpului didactic al Institutului Teologic de grad Universitar din Bucureşti, care m-au delegat să-i reprezint

prin cuvîntul meu, sînt copleşite de o profundă durere şi întristare, în faţa rămăşiţelor sale pămînteşti.

Să încercăm să aducem acum iubitului răposat cununa simţămintelor noastre de preţuire, dragoste şi recunoştinţă, pentru tot ce a însemnat el în viaţă ca preot şi profesor».

După ce a înfăţişat cîteva date biografice despre regretatul preot-profesor Niculae M. Popescu, vorbitorul a spus în continuare :

«Ca preot, a fost unul dintre cei mai aleşi clerici ai Bisericii noastre, fiind înzestrat cu prestanţă fizică, cu voce plăcută, cu vorbire aleasă şi cumpănită.

Era în acelaşi timp un meşter de talent în arta cuvîntului, un predicator experimentat, cald şi sugestiv, care ştia să strecoare în inimile ascultătorilor, o dată cu farmecul neîntrecut al vorbirii, adevărurile eterne ale Evangheliei Domnului Hristos.

Ca profesor, a fost un cărturar de aleasă şi vastă cultură.

Partea cea mai însemnată a activităţii sale a fost aceea de profesor la catedra de Istoria Bisericii Romîne, disciplină pe care a predat-o cu rîvnă şi pasiune timp de douăzeci şi patru de ani.

În aceşti ani rodnici, cei mai frumoşi din viaţa sa, numeroşi studenţi şi preoţi au primit cunoştinţe temeinice asupra trecutului Bisericii şi poporului nostru şi şi-au însuşit totodată o metodă ştiinţifică de cercetare, nu numai de la cursuri şi seminarii, ci şi din studiile şi articolele sale de specialitate, scrise cu un deosebit simţ critic, într-un stil viu, colorat şi atrăgător. Ele au servit şi servesc ca model pentru cei ce vor să se iniţieze în studiul istoriei Bisericii noastre. Un mare merit al său este şi acela de a fi reuşit să formeze un număr de specialişti, care cinstesc astăzi prin activitatea lor Biserica noastră.

Ca profesor, la catedră, unea precizia şi erudiţia cu farmecul expunerii.

Limba plină de mireasmă a vechilor cazanii, limba armonioasă a cronicarilor, limba curată a poporului nostru, limba colindelor, a doinelor, a cîntecelor şi a poeziei populare, se îmbină în chip armonios în scrisul său cu limba literară a marilor scriitori ai patriei noastre.

Dintr-o inscripţie aproape ştearsă de pe vreo cruce părăsită la marginea unui drum singuratic de ţară, din însemnările de pe troiţele de la răscruci de drumuri, dintr-un fragment de manuscris mucegăit şi ros de vreme, dintr-un text uitat de cazanie, sau din paginile îngălbenite ale vechilor cărţi bisericeşti, din însemnările lăsate pe cărţile de slujbă ale bisericilor noastre de smeriţii preoţi şi dascăli de strană, a făcut să răsară sub privirile noastre lumea trecutului, cu bucuriile, cu grijile, cu durerile şi năzuinţele ei.

Figuri de mitropoliţi şi vlădici cu renume, chipuri cucernice de preoţi care au păstorit pe credincioşi în zilele lor vesele şi triste, în zilele lor de bucurie ori de apăsare şi împilare, voievozi cu dragoste de ţară şi viteji conducători de oşti, care au iubit poporul nostru şi şi-au jerfit viaţa pentru apărarea patrimoniului strămoşesc, reînvie în scrisul său, din umbra trecutului şi a uitării, strălucitoare şi pline de viaţă...

În ultimii ani ai vieţii a făcut preţioase studii şi traduceri mai ales din literatura bisericească rusă, pe care le-a publicat în revista «Mitropolia Olteniei».

A tradus de asemenea cele trei volume de predici ale regretatului *mitropolit Nicolae Krutiţki,* (Bucureşti 1949—1952), cunoscut luptător pentru apropierea dintre Biserici şi pentru pacea lumii.

Cu toate bucuriile şi satisfacţiile intelectuale şi artistice, anii din urmă ai iubitului nostru dascăl au fost nespus de trişti, din pricina pierderii în 1953 a singurului său fiu, cunoscutul şi talentatul artist Mihai Popescu, şi din pricina pierderii în 1955 a vrednicei sale soţii Eufrosina Popescu.

Greu încercatul nostru profesor şi preot a fost supus astfel unei apăsătoare şi adînci dureri, pe care a suportat-o cu înţelepciune şi resemnare creştină.

Uneori, purtînd pe chipul său venerabil semnele durerii lăuntrice, îşi găsea alinarea în mijlocul profesorilor Institutului nostru, mulţi dintre ei foştii săi studenţi, care l-au înconjurat întotdeauna cu respect şi preţuire».

*

Acum, în momentul despărţirii de regretatul nostru profesor, Părintele Nicolae M. Popescu, îngăduiţi-mi să amintesc cîteva din dorinţele şi gîndurile sale, precum se desprind ele şi putem să le simţim şi noi din unele pagini ale scrierilor sale :

«Voi ştiţi cu toţii, prea iubiţii mei, rude, colegi, foşti studenţi, prieteni şi cunoscuţi că mi-am făcut în viaţă o nespusă bucurie din liniştea şi fericirea căminului meu, din dragostea unicului meu fiu şi a soţiei mele, din iubirea şi preţuirea tuturor celor ce m-au înconjurat în viaţă.

V-am iubit mult şi pe voi, foştii mei studenţi, fiii mei sufleteşti, astăzi mulţi dintre voi fraţii mei întru Domnul, şi m-am bucurat nespus de stăruinţele voastre în cele bune, stăruinţe cucernice, drepte şi curate înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Mult iubitul meu Mihai, pe care speram să-l am sprijin şi mîngîiere la bătrîneţe, şi vrednica şi scumpa mea soţie Eufrosina, s-au mutat înaintea mea către Domnul.

Aşa a rînduit El, după negrăitele Sale planuri, iar eu mă plec cu smerenie în faţa judecăţilor şi hotărîrilor Sale prea înalte.

A sosit acum şi pentru mine momentul să-mi unesc trupul [illegible]lit cu ţărîna celor dragi ai mei, să dorm în pace lîngă ei.

A sosit acum, pentru sufletul meu, ceasul marei chemări, care vine de dincolo de zările vieţii omeneşti, la care de atîtea ori am meditat şi gîndit, spre a mă înfăţişa înaintea Mîntuitorului nostru, Domnul Iisus Hristos, în faţa Căruia ne vom afla cîndva cu toţii.

Fie-mi Domnul Hristos milostiv și îndurător, pentru cîte am greșit ca om în această viață, ca să dau bună mărturie înaintea feței Sale».

În numele întregului corp profesoral al Institutului Teologic din București, aici de față, exprimăm mult îndureratelor rude condoleanțele noastre cele mai sincere.

Vom păstra totdeauna în suflete amintirea neștearsă a aceluia care a fost profesorul preot Niculae M. Popescu, pentru care, cu inimile cernite, ne rugăm :

Dumnezeu să primească sufletul său în împărăția Sa cea cerească și cu drepții să-l numere, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor.

Amin !».

În numele fostei Societăți corale «Carmen» a vorbit maestrul *Ioan D. Chirescu,* artist al poporului, care, plin de emoție, a spus cele ce urmează :

«Vestea încetării din viață a părintelui profesor Nae Popescu, președinte al Societății corale «Carmen», a îndurerat adînc nu numai pe carmeniști, dar și pe toți acei care l-au cunoscut mai îndeaproape. Îl știam bolnav, dar ne mîngîiam că-l avem, îl vedem și, la nevoie, îl consultăm.

A pornit de jos și munca încordată, pe care a dus-o pînă ce a putut să se afirme ca desăvîrșit cărturar și iscusit profesor, i-ar fi putut da dreptul la o viață mai tihnită, lipsită de necazuri și tocmai acestea nu l-au cruțat, ci s-au ținut lanț.

Cu opt ani în urmă în ziua de 24 ale acestei luni (februarie) și-a încheiat viața devotata sa soție Eufrosina născută Avramescu. Cu doi ani mai înainte, în aceeași zi, singurul copil drag și scump, bucuria familiei, mult talentatul Mihai, care avea să ajungă o glorie a teatrului nostru, și-a încheiat brusc strălucitoarea carieră, răpit de o boală nemiloasă.

Acestea și multe altele au slăbit puterea de rezistență a părintelui, și acum cîteva zile, la 11 februarie, cînd împlinea frumoasa vîrstă de 82 ani, și-a dat obștescul sfîrșit, după ce întreaga viață și-a pus-o în slujba altarului, a frumosului și a poporului la care a ținut poate ca nimeni altul.

Auzisem de dînsul încă de pe cînd mă aflam pe băncile școlii, dar nu l-am cunoscut personal decît în 1910, cînd am intrat în Societatea corală «Carmen», înființată de maestrul D. G. Kiriac în primul an al veacului în care ne aflăm. Scopul urmărit, «răspîndirea cîntului coral în [illegible]or», a atras pe teologii — inclusiv părintele Nae Popescu — care luaseră parte activă la realizarea memorabilului concert religios de muzică psaltică armonizată, ținut la Internatul teologic.

Cu vremea o caldă prietenie și o prețuire reciprocă s-a stabilit între noi, prietenie care avea să se transforme într-o strînsă colaborare din

toamna anului 1927, cînd maestrul Kiriac, simţindu-se slăbit, mi-a încredinţat conducerea artistică a corului «Carmen».

De atunci, părintele Nae, bun sfătuitor, a vegheat ca să nu ne abatem de la calea cea dreaptă, deschisă şi netezită de regretatul întemeietor al «Carmen»-ului pentru preţuirea cîntecului nostru popular şi cel tradiţional bisericesc.

Mai avea o dorinţă maestrul Kiriac : «trecerea peste graniţă cu corul înfiinţat, spre a arăta lumii că şi noi avem un cîntec foarte valoros».

Graţie tactului şi priceperii cu care părintele Nae a urmărit îndeplinirea acestui gînd măreţ, a putut «Carmen» să concerteze, cu succes, la Varşovia, Lwov şi să ajungă pînă în inima Franţei, la Paris, cu ocazia Expoziţiei internaţionale din 1937.

Pretutindeni unde a fost prezentat, cîntecul coral romînesc a încălzit inimile ascultătorilor, care au apreciat cît se poate de favorabil creaţia noastră populară. Şi, se ştie că legăturile cele mai trainice se nasc din schimburile culturale, care nu trebuie să cunoască graniţe.

Cîntecul, mai ales cel coral, are această menire în cel mai înalt grad, cu deosebire atunci cînd el reprezintă lamura creaţiei populare.

Programele concertelor erau întocmite cu cea mai desăvîrşită migală şi seriozitate, prin directa participare a părintelui profesor, care nu a lipsit de la frămîntările de mai bine, de tot mai bine ale «Carmen»-ului şi nici de la manifestările artistice ale acestei corale, chiar atunci cînd a avut înalte răspunderi administrative.

Apariţia sa pe scenă, alături de studenţii săi dragi, dădea siguranţă studenţilor, încredere dirijorilor şi seriozitate întregului ansamblu.

Prezentarea audiţiilor «Carmen»-ului la Radio şi pe diferite scene tot dînsul o făcea, cu acea cizelare a cuvîntului rostit, care nu mai admitea nici o intervenţie.

Felul cum vorbea el vrăjea pe toată lumea, care-şi ascuţea auzul ca să nu scape nimic.

Cînd l-am vizitat pentru ultima oară — acum două săptămîni — mi-a spus între altele : «Noi ne cunoaştem de mult... nu ? ! — Da, părinte Nae, de pe atunci cînd faţa vă era cam întunecată de barba neagră ca abanosul şi de părul des mai negru decît pana corbului ; astăzi, ani mulţi au trecut — peste o jumătate de veac —, atît părul cît şi barba au albit şi s-au rărit, dar faţa vi s-a luminat».

A tăcut şi a rămas mult... mult pe gînduri...

Eu... am plecat trist şi îngîndurat.

Părinte Nae, ne legăm să păstrăm veşnic în amintire chipu-ţi luminos şi să urmăm cu sfinţenie îndemnurile-ţi spre bune, spre cît mai bune înfăptuiri».

După prohodire, părintele profesor Niculae M. Popescu a fost dus și înmormîntat în cimitirul Belu, la capul iubitului său fiu, Mihai.

Cu el dispare chipul unui adevărat preot de mir, așa cum însuși ni l-a înfățișat în minunata-i carte apărută cu două decenii în urmă.

În viață fiind, părintele profesor Niculae M. Popescu și-a agonisit o frumoasă bibliotecă pe care acum cîțiva ani a hărăzit-o bibliotecii Sfintei Patriarhii, cu dorința ca, în schimb, să fie restaurată biserica Sfînta Sofia — monument istoric — din satul Dîmbovicioara, locul său de naștere. Veșnică să-i fie amintirea și Dumnezeu să-l rînduiască în ceata aleșilor săi.

N. I. Ș.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

DECORAREA SANCTITAȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI INTREGII RUSII. — Printr-un Decret al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și întregii Rusii a fost decorat cu ordinul Steagul Roșu al Muncii, cu prilejul împlinirii vîrstei de optzeci și cinci de ani, pentru rodnica sa «activitate patriotică în lupta pentru pace».

În adresa de salut primită cu același prilej, din partea Sfîntului Sinod, a episcopatului, a clerului și păstoriților, se subliniază, de asemenea, pe lîngă integritatea duhovnicească, înțelepciunea ierarhică, învățătura pastorală, simplitatea monahală și activitatea patriotică plină de abnegație și grija profundă pentru destinele păcii între popoare, exprimîndu-se urări unanime de sănătate, pentru a conduce și mai departe acțiunea mîntuitoare a Bisericii Ortodoxe Ruse.

HOTĂRÎRI ALE SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, alcătuit din Mitropolitul Ioan al Kievului și Galiției, Mitropolitul Pitirim al Krutițelor și Kolomnei, Mitropolitul Pimen al Leningradului și Ladogăi, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Arhiepiscopul Serghie al Permului și Solikamului, Arhiepiscopul Ioan al Pskovului și Porhovului, Episcopul Ciprian al Dmitrovului, conducător al treburilor Patriarhiei din Moscova, Episcopul Serghie al Voronejului, în ședința de la 10 octombrie 1962, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, ascultînd expunerea Exarhului Europei Occidentale, Mitropolitul Nicolae al Korsunului despre formarea unei eparhii autonome pe teritoriul Insulelor Britanice (Marea Britanie și Irlanda), care să intre în cuprinsul Exarhatului Europei Mijlocii, și al cărei arhiereu eparhial să poarte titlul de «Surojski», a hotărît :

1. Să se formeze pe teritoriul Insulelor Britanice (Marea Britanie și Irlanda) o eparhie autonomă inclusă în cuprinsul Exarhatului Vest-European ;

2. Arhiereu conducător al acestei noi eparhii cu titlul «Surojski» să fie numit Episcopul Antonie al Serghievului, care va fi ridicat în rang de arhiepiscop.

Tot în ședința de la 10 octombrie 1962, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît :

1. Să fie numit Exarh al Europei Mijlocii Arhiepiscopul Serghie al Permului și Solikamului, căruia i se atribuie titlul de Arhiepiscop al Berlinului și Europei Mijlocii ;

2. Să fie eliberat de la îndeplinirea provizorie a obligațiilor de Exarh al Europei Mijlocii, Episcopul Filaret, vicarul Exarhatului Europei Mijlocii ;

3. Conducerea provizorie a eparhiei Permului să fie încredințată Arhiepiscopului Serghie.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, luînd în considerare invitația de a se trimite observatori din partea Patriarhatului Moscovei la Cel de al Doilea Sinod al Bisericii Romano-Catolice de la Vatican, precum și comunicarea Președintelui Direcției Raporturilor Bisericești Externe ale Patriarhiei din Moscova, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, despre pregătirea de către Biserica Romano-Catolică a Celui de al Doilea Sinod de la Vatican, fiind totodată informat despre convorbirile Arhiepiscopului Nicodim cu secretarul Secretariatului pentru colaborarea unității creștine, monseniorul Ioan Villebrands, care a vizitat Moscova în perioada de la 27 septembrie la 2 octombrie 1962, precum și despre comunicarea monseniorului Ioan Villebrands cu privire la Sinod, prezentată de el Direcției, a hotărît :

1. Să se primească invitația de a se trimite observatori ai Patriarhatului Moscovei la Cel de al Doilea Sinod de la Vatican al Bisericii Romano-Catolice ;

2. Să se numească ca observatori ai Patriarhiei Moscovei la Cel de al Doilea Sinod de la Vatican profesorul prot. Vitalie Borovoi de la Academia duhovnicească din Leningrad, care îndeplinește obligațiile de reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor, și arhimandritul Vladimir (Kotliarov), locțiitor al conducătorului Misiunii duhovnicești Ruse din Ierusalim ;

3. Se stabilește următoare misiune pentru observatorii Patriarhatului Moscovei la Cel de al Doilea Sinod de la Vatican :

a) Observatorii vor informa în amănunt Patriarhatul Moscovei despre lucrările Celui de al Doilea Sinod de la Vatican și despre răsunetul acestor lucrări în cercurile bisericești și în cercurile obștești, în mod regulat, nu mai rar de o dată pe săptămînă, raportînd despre lucrările curente ale Sinodului președintelui Direcției Raporturilor Bisericești Externe ale Patriarhiei din Moscova, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, anexînd și rapoarte cu materialele tipărite ale Sinodului, periodicele și publicațiile corespunzătoare ;

b) Observatorii, în limitele statutului sinodal despre observatori, în caz de necesitate, vor expune înaintea instanțelor corespunzătoare ale Bisericii Romano-Catolice poziția precisă a Patriarhiei Moscovei ;

4. Se însărcinează președintele Direcției Raporturilor Bisericești Externe ale Patriarhiei din Moscova, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, să informeze în mod regulat Sfîntul Sinod despre lucrările Celui de al Doilea Sinod de la Vatican.

VIZITA IN UNIUNEA SOVIETICĂ A UNUI GRUP DE TEOLOGI AI DEPARTAMENTULUI CONSILIULUI MONDIAL AI BISERICILOR «CREDINȚĂ ȘI ORGANIZARE BISERICEASCĂ». — La 22 august 1962 a sosit la Moscova, la invitația Direcției Raporturilor Bisericești Externe ale Patriarhiei din Moscova, o delegație a Departamentului Consiliului Mondial al Bisericilor, condusă de Dr. Luca Fisher (Federația Bisericilor Protestante din Elveția) și formată din reprezentanți ai diferitelor comisii teologice ale acestui departament. Oaspeții au vizitat Kremlinul și apoi Direcția Raporturilor Bisericești Externe, unde, împreună cu Arhiepiscopul Nicodim s-a stabilit programul vizitei. De aici, oaspeții au plecat la Catedrala Patriarhală, apoi au vizitat Expoziția realizărilor economiei naționale. La 23 august oaspeții au vizitat Lavra Troița-Sergheiev, unde a avut loc o discuție cu profesorii Academiei duhovnicești de la Zagorsk, în urma raportului prezentat de docentul V. D. Sarîcev cu privire la învățătura ortodoxă despre Biserică. Din partea teologilor protestanți s-a prezentat raportul : «Comisia teologică despre Hristos și Biserică». Seara a fost organizată la Direcția Raporturilor Bisericești Externe o recepție în cinstea oaspeților. La 25 august oaspeții au vizitat Universitatea din Moscova, apoi au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei, cu care au avut o convorbire. După amiază au vizitat Galeria Tretiakovski și unele stații ale metroului. La 26 august oaspeții au vizitat Leningradul, participînd totodată și la săvîrșirea Sfintei Liturghii în catedrală. La 27 august au vizitat Academia duhovnicească din Leningrad, unde, în urma rapoartelor dezvoltate de teologii ruși și de oaspeți, au urmat discuții despre «predanie și tradiție». În aceeași zi oaspeții au vizitat diferite biserici din Leningrad și apoi s-au îndreptat cu trenul spre Pskov, unde au vizitat catedrala și biserica Izborsk. Au participat, de asemenea, la procesiunea solemnă cu vechea icoană a Adormirii Maicii Domnului, care se desfășura la Pskov în acel timp. Oaspeții au rămas profund impresionați de sentimentele religioase ale credincioșilor. «Iată Ortodoxia în viață» — exclamau ei. «A spune e foarte frumos, admirabil» — nu este suficient. Aceasta reprezintă ceva mai mult. Dr. I. Fisher, conducătorul delegației, a spus în timpul mesei care a urmat, că pentru toți oaspeții a fost o mare bucurie participarea la aceste solemnități. În ziua următoare, oaspeții, reîntorși la Leningrad, au continuat, la Academia duhovnicească, discuțiile, avînd la ordinea zilei următoarele probleme : 1. criteriile pentru determinarea «predaniei» și a «tradițiilor», și 2. modurile de transmitere a predaniei. În urma discuțiilor, s-a căzut de acord că criteriul predaniei îl constituie vechea Biserică.

La masa de despărțire, G. S. Jarinov, împuternicitul Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse, a exprimat nădejdea că extinderea contactelor teologice va contribui și la înțelegerea și la prietenia între popoare. Din partea oaspeților, prof. G. Rapp a exprimat recunoștința pentru primirea făcută delegației. El a urat ca în lume să se dezvolte prietenia, omenia și pacea.

La 30 august oaspeții au plecat spre patrie. Discuțiile de la Zagorsk și Leningrad au arătat folosul și necesitatea dialogului. Aceste întîlniri vor servi ca un prolog pentru viitoarele convorbiri.

I. N.

SESIUNEA DE LA MOSCOVA A COMITETULUI EXECUTIV AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE DE LA PRAGA

În zilele de 12—17 septembrie 1962 s-a ținut la Moscova o sesiune a Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace de la Praga. La lucrările acestei sesiuni au participat și membrii Secretariatului internațional al Conferinței, iar la unele ședințe au fost de față și grupuri de arhierei din Biserica Ortodoxă Rusă, profesorii școlilor teologice și colaboratori responsabili ai Patriarhiei Moscovei.

Prima ședință a fost precedată de săvîrșirea unui Te-Deum de către Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, vice-președinte al Conferinței creștine pentru pace.

În cuvîntul de deschidere a lucrărilor sesiunii, prof. J. L. Hromadka, președintele Conferinței și al Comitetului ei executiv, a spus: «Începem munca noastră, în numele Domnului nostru Iisus Hristos. Am ascultat pasajul din Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Filipeni în care se vorbește despre bucuria întru Domnul și despre bucuria pentru pace. Am ascultat totodată și cuvintele din Evanghelia de la Ioan despre Duhul Sfînt, dătătorul de pace. Aceste cuvinte trebuie să le punem la baza muncii noastre curente. Ne-am adunat aici, la Moscova, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Ruse și începem activitatea noastră felicitîndu-vă în numele Domnului Iisus Hristos. Declar deschisă sesiunea noastră de lucru».

Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, în calitatea sa de reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse în Comitet și conducător al Direcției Raporturilor Bisericești Externe a Patriarhiei din Moscova, a dat citire cuvîntului de salut adresat sesiunii de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

A fost aprobată apoi ordinea de zi a sesiunii, prezentată de secretarul general al Comitetului executiv, pastorul J. N. Ondra.

Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, vice-președinte al Comitetului executiv, a prezentat un referat despre «Situația internațională și problemele Mișcării creștine pentru apărarea păcii». Subliniind creșterea rapidă a Mișcării creștine pentru pace, Arhiepiscopul Nicodim a spus, printre altele :

«Plecînd de la Evanghelie, Mișcarea creștină pentru pace a întreprins elaborarea unei «teologii a păcii», ca bază care unește pe creștini în cauza apărării păcii și în slujirea lor obștească. Știm că sub acest raport s-a făcut foarte mult, dar nouă ne incumbă datoria de a face și mai mult, întrucît nu toți creștinii înțeleg momentul tragic pe care îl trăim, nu toți își dau seama de necesitatea rezistenței active împotriva forțelor distrugătoare ale timpului nostru și nu toți își dau seama de faptul că «credința în Evanghelie, — după cum a spus prof. J. Hromadka în raportul său la Congresul general creștin pentru pace — trebuie să ne ducă în însăși miezul năzuințelor și suferințelor, neputințelor și păcatelor, precum și al aspirațiilor și nădejdilor omului din zilele noastre în general, căci Iisus Hristos a venit în această lume ca să fie de folos oamenilor. A înțelege aceste cuvinte — înseamnă a acorda atenție căutărilor și cerințelor omenirii contemporane, a pătrunde în nevoile și în viața ei cu făclia Evangheliei».

După ce a făcut o expunere în linii generale asupra situației internaționale arătînd cauzele încordării ei, autorul referatului a stăruit asupra sarcinilor care revin Mișcării creștine pentru pace, spunînd :

«Sarcinile care stau în timpul de față înaintea Mișcării creștine pentru apărarea păcii le vedem în eforturile noastre obștești de a contribui la traducerea în viață a ideilor coexistenței pașnice și a colaborării popoarelor, la susținerea dreptății sociale, la înlăturarea înapoierii economice și culturale a popoarelor slab dezvoltate.

Noi trebuie să susținem în mod hotărît și nesovăitor înfăptuirea dezarmării generale și totale sub un sever control internațional, ca mijloc fundamental pe calea spre asigurarea unei păci trainice, în întreaga lume.

O grabnică înfăptuire a unui acord pentru interzicerea oricăror experiențe nucleare, după profunda noastră convingere, este una dintre cele mai importante sarcini ale creștinilor.

Trebuie să împiedicăm răspîndirea armei nucleare, să contribuim la crearea unor zone fără arme atomice.

Lichidarea neîntîrziată a rămășițelor celui de al doilea război mondial, încheierea unui tratat de pace cu Germania și reglementarea pașnică a problemei Berlinului Occidental constituie de asemenea o sarcină urgentă. Strîns legată de acestea, pentru noi creștinii, este sarcina de a ajuta pe creștinii germani în năzuința lor de a contribui la stabilirea unor raporturi normale între cele două state germane, prin crearea unei atmosfere prielnice pentru viitoarea unire pașnică a Germaniei.

O importantă contribuție la cauza zidirii păcii generale va fi refuzul guvernelor la încercările de a rezolva problemele litigioase inter-

naționale pe calea războiului ; încetarea amestecului statelor puternice în treburile interne ale țărilor și popoarelor mici ; înlăturarea oricăror forme de colonialism și neocolonialism. În toate acestea noi, creștinii, putem să ne spunem cuvîntul nostru plin de autoritate, putem ajuta în mod real la statornicirea păcii și dreptății pe pămînt.

Știm că opinia publică mondială recunoaște toate sarcinile înșirate de noi, ca raționale și necesare. Știm că toate aceste sarcini sînt în concordanță cu normele etice ale creștinismului, că baza lor ideologică corespunde poruncii dumnezeiești despre raporturile omului față de semenul său.

Acestea sînt sarcinile care stau în momentul de față înaintea mișcării creștine de pace».

Pr. dr. Carr, slujitor al Bisericii Presbiteriene din Liberia, reprezentînd în Comitet pe moderatorul Bisericii respective, dr. Mendscole, care n-a putut participa la lucrări din cauză de boală, a adus salutul credincioșilor africani, spunînd : «Popoarele Africii sînt setoase de pace. Africa abia acum își începe existența ei conștientă și liberă, și de aceea toate popoarele africane se străduiesc acum pentru o viață pașnică și fericită. Am venit aci împreună cu soția mea și dorim să vă transmitem salutul tuturor bărbaților și femeilor din Africa. Sîntem fericiți că ne aflăm aici împreună cu Dvs., pentru a acționa împreună in scopul menținerii și întăririi păcii».

În continuare, prof. J. L. Hromadka, decan al Facultății Comenius de Teologie protestantă din Praga, președintele Conferinței creștine pentru pace de la Praga și președintele Comitetului executiv, a făcut următoarea expunere :

«Vreau să vă vorbesc despre rezultatele Mișcării noastre creștine în lupta pentru pace, despre poziția noastră în momentul de față, precum și despre perspectivele Mișcării noastre pentru viitor. Mișcarea noastră creștină pentru pace are caracter mondial creștin, însă în nici un caz ea nu trebuie să dubleze alte mișcări pentru pace. Aș vrea să subliniez totuși natura Mișcării noastre. Scopul urmărit de noi este de a convinge pe toți creștinii din lume să lupte pentru pace, de a scoate toate Bisericile creștine din starea de izolare, pentru a activa unite în acțiunea de întărire a păcii. Este interesant să știm ce am realizat noi în această privință și în ce măsură am ajutat Biserica în această direcție. În momentul de față omenirea a ajuns la punctul culminant al dezvoltării ei spirituale. Ce fel de ajutor vom acorda noi popoarelor și Bisericilor noastre ?

Nouă, creștinilor care locuim în țările din Răsăritul Europei, ni se pune adesea întrebarea dacă mai putem rămîne creștini. Mulți ne consideră numai ca pe niște însoțitori ai forțelor lumii. Noi considerăm însă Mișcarea noastră ca o acțiune prin care putem duce lupta pentru valorile spirituale, așa cum s-a accentuat și la ultima sesiune a Comitetului nostru executiv, desfășurată la Karlovy Vary, unde s-a subliniat necesitatea continuării acestei lupte. De la încheierea primei Adunări mondiale creștine pentru pace am desfășurat o rodnică activitate,

însă nu trebuie să ne mulțumim numai cu atît. Înainte, cei care nu făceau parte din Mișcarea noastră ne priveau cu scepticism ; astăzi, însă, ei nu ne mai ignorează. Este un fapt îmbucurător. Dar, cu toate acestea, mai sînt unele forțe care continuă să frîneze activitatea noastră. Faptul că nu ne mai ignorează ne incumbă o mare răspundere. În fața noastră se ridică problema : ce trebuie să facem pentru viitor ?

O a doua problemă o constituie poziția noastră față de Consiliul Mondial al Bisericilor și relațiile noastre cu acest Consiliu. După sesiunea de la Paris a Comitetului general al Consiliului Mondial al Bisericilor, s-a putut constata că poziția noastră în Mișcarea Ecumenică s-a îmbunătățit în mod simțitor. Numai din Uniunea Sovietică au intrat în Mișcarea Ecumenică șase Biserici ; au intrat, de asemenea, Bisericile din Polonia, Romînia și Bulgaria. Sîntem întrebați dacă mai are sens activitatea noastră. Dacă acum patru ani ne venea greu să vorbim despre activitatea noastră și despre roadele ei, astăzi lucrurile stau cu totul altfel. Desigur, sîntem criticați și astăzi ; sînt și astăzi unii frați, care, dacă nu ne privesc chiar cu dușmănie, se arată totuși reținuți față de noi. Noi însă nu trebuie să uităm niciodată că reprezentăm o avantgardă ; ne găsim la loc de frunte în acțiunile pentru rezolvarea numeroaselor probleme politice, teologice și sociale.

Ce trebuie să facem noi acum pentru a ajuta Mișcarea Ecumenică în mersul ei înainte ? Munca noastră trebuie să fie continuu creatoare, pozitivă ; cred că numai astfel ne putem atinge scopul, care constă în ajutorarea aproapelui, în ajutorarea tuturor Bisericilor. Evanghelia este totdeauna «da», și în nici un caz «nu».

Înainte eram acuzați că vrem să creăm o mișcare antiecumenică. Eu am spus încă de atunci că această acuzație este cu totul absurdă ! Desigur, este ușor să creezi o mișcare negativă, dar este destul de greu să creezi una pozitivă. Pentru a ne fixa poziția față de Biserica Romano-Catolică, eu am consultat un mare număr de lucrări teologice.

În Bisericile creștine există multe forțe dinamice, dar multe dintre ele n-au aderat la mișcarea generală pentru pace. Datoria noastră este de a chema la acțiune aceste forțe, și de aceea activitatea noastră trebuie să se concentreze în această direcție. Trebuie să ducem lupta împotriva izolării dintre Orient și Occident în privința luptei pentru pace. Trebuie să avem în vedere — și în această privință sînt mulți de acord — că Mișcarea creștină pentru pace de la Praga poate face ceea ce nu poate face Mișcarea Ecumenică.

Cum înțelegem noi, însă, situația actuală, în lumina învățăturii evanghelice ? Ce putem face noi pentru noua noastră societate care se naște ?

Omenirea este dornică să discute pe larg situația ce s-a creat. Dacă dispunem de idei creatoare, suficiente, dacă avem destulă bărbăție și tărie, atunci noi trebuie să facem foarte mult. Eu cred că noi putem convinge pe frații noștri din Mișcarea Ecumenică despre utilitatea Mișcării noastre de luptă pentru pace. De asemenea, noi putem face mult pentru unirea tuturor forțelor care merg în avantgardă.

Mișcarea noastră trebuie să aibă o mare importanță și să se bucure de un succes deosebit. Or, pentru aceasta ea trebuie să dispună de o energie evidentă. Totodată, nu trebuie să ne mulțumim cu rezultatele obținute pînă acum, ci să căutăm să înaintăm neîncetat pe calea realizărilor.

Peste o lună va avea loc deschiderea celui de al Doilea Sinod al Vaticanului. Avem noi oare dreptul să ignorăm acest fapt ? Desigur că nu ! Dar dacă așa stau lucrurile, atunci este firească întrebarea : ce poziție trebuie să adoptăm noi față de acest Sinod ?».

Mai departe, dr. J. L. Hromadka a subliniat că Mișcarea creștină pentru pace dobîndește o popularitate tot mai mare, avînd numeroși adepți în țările din Europa, Africa și Asia.

«Așadar — a spus în încheiere prof. dr. J. L. Hromadka, — problemele ce se pun în fața Mișcării noastre sînt imense. Comitetul executiv trebuie să desfășoare o muncă destul de serioasă. Încheindu-mi referatul, repet ceea ce am subliniat la începutul lui : succesul se poate obține numai cu condiția aprofundării problemelor teologice».

Ziua de 13 septembrie a fost rezervată pentru contacte personale între membri și conservații individuale.

La 14 septembrie Comitetul executiv a luat în dezbatere problemele teologice, și anume, problema de bază : Cum trebuie să aprecieze creștinii situația internațională actuală, luînd ca punct de plecare principiile religiei creștine. Atît în expunerea făcută de profesorul Heinrich Vogel, cît și în discuțiile purtate s-a acordat o deosebită atenție problemelor teologice, ca aceea a harului proorocesc, raportul dintre Vechiul și Noul Testament, eshatologia..., enunțîndu-se totodată și unele principii în vederea rezolvării problemei libertății, adevărului și păcii în lumina Sfintei Scripturi.

Trăgînd concluzii, prof. J. L. Hromadka și-a exprimat satisfacția că discuțiile s-au desfășurat la nivelul teologic cuvenit. Dacă popoarele se află în fața unui pericol de moarte, creștinii, ca înainte mergători ai păcii, sînt datori, firește, să simtă răspunderea pentru situația creată și să depună toate eforturile pentru a preîntîmpina catastrofa. «Noi trebuie să ne înțelegem azi mai bine decît ieri — a subliniat președintele Comitetului executiv. Întreaga Mișcare creștină pentru Pace trebuie să fie pătrunsă de spiritul de comuniune în credință, speranță și dragoste. Domnul s-a întrupat din dragoste pentru neamul omenesc și este mereu cu noi. De aceea și noi, fiind mereu cu El, trebuie să purtăm răspunderea pentru tot ceea ce se petrece în lume».

În ziua de 15 septembrie s-a discutat problema situației internaționale.

Prof. Andrej Ziak (Cehoslovacia) a făcut o expunere asupra problemelor de care trebuie să se preocupe Mișcarea creștină pentru pace în legătură cu situația internațională de astăzi. «Pentru a înlătura încordarea internațională existentă și pericolul unui nou război mondial — a spus el, — creștinii trebuie să promoveze spiritul de încredere între popoare, acționînd în spiritul moralei creștine... Singura cale de

ieșire din situația în care se găsește astăzi omenirea este dezarmarea. ...Din nenorocire, în momentul de față creștinii nu au o concepție unică în problema dezarmării atomice. Biserica trebuie să arate limita corectă între bine și rău în această problemă. Ea nu trebuie să rămînă neutră atunci cînd este vorba de existența însăși a omenirii, nu poate rămîne neutră în problemele războiului sau păcii, ci trebuie să ia atitudine hotărîtă pentru salvarea omenirii din pericolul distrugerii... Este necesar ca la lupta pentru pace pe care o duce Mișcarea creștină de la Praga să fie atras și Consiliul Mondial al Bisericilor, precum și alte organizații creștine. Este de asemenea necesar ca în această problemă să reflectăm și la stabilirea unor contacte cu Biserica Romano-Catolică... Conferința noastră creștină pentru pace — a subliniat prof. Ziak — nu trebuie să fie o repetare a mișcărilor laice pentru pace.

În seara zilei de 15 septembrie, Comitetul executiv a discutat problemele privitoare la activitatea comitetelor regionale. S-a hotărît ca, în desfășurarea activității lor, toate comitetele regionale, uniunile și conferințele să țină legătură permanentă cu Secretariatul internațional al Mișcării.

S-a adoptat, de asemenea, hotărîrea ca Secretariatul Mișcării să ia contact cu organizațiile laice care luptă pentru pace.

A fost discutată, totodată, și problema editării unui organ periodic al Conferinței creștine pentru pace.

În dimineața zilei de 16 septembrie, membrii Comitetului executiv au fost invitați de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei la Lavra Troița-Sergheiev de la Zagorsk, unde au asistat la slujba Sfintei Liturghii, săvîrșită de un sobor în frunte cu Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, vicepreședinte al Conferinței creștine pentru pace de la Praga, în catedrala Adormirea Maicii Domnului. Oaspeții au fost impresionați în mod deosebit de profunzimea duhovnicească a Liturghiei ortodoxe, precum și de monumentalitatea catedralei, de frumoasele ei fresce și icoane vechi.

După terminarea slujbei bisericești, oaspeții au fost invitați de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei la masă, în saloanele locuinței sale. În afară de membrii Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace, au mai luat parte și numeroși invitați străini. Au rostit cuvîntări Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și prof. J. L. Hromadka, președintele Conferinței creștine pentru pace de la Praga și al Comitetului ei executiv.

«Sîntem bucuroși — a spus Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei — să vă salutăm, pe Dvs., vajnici luptători pentru pace, ca pe oaspeți ai noștri scumpi în sfînta noastră Lavră a prea cuviosului Serghie, și remarcăm cu mulțumire că activiștii conducători ai Mișcării creștine pentru pace și-au ales de data aceasta ca loc de muncă Moscova, capitala Bisericii Ortodoxe Ruse și centrul de atracție al forțelor păcii din întreaga lume.

Dvs. cunoașteți, desigur, simpatiile noastre călduroase și sincere față de Mișcarea creștină pentru pace, încă din momentul zămislirii ei;

cunoașteți, de asemenea, străduințele noastre neîncetate pentru unirea forțelor păcii, și în primul rînd a tuturor creștinilor, în acțiunea de împăcare a omenirii dezbinate.

Atît timp cît situația internațională continuă să rămînă încordată și nu se poate vorbi în mod sigur despre o tendință de îmbunătățire a ei, sentimentul nostru moral și conștiința creștină ne spun că noi nu ne-am străduit încă îndeajuns pentru problema păcii. De aceea, trebuie să ne încordăm și mai mult puterile, activînd neîncetat pentru întărirea păcii.

Mișcarea creștină pentru pace are o mare importanță pentru victoria păcii în întreaga lume, și noi considerăm ca foarte importantă pentru viitor dezvoltarea acestei Mișcări, căreia trebuie să-i consacrăm toată energia noastră. Mișcarea aceasta are o temelie solidă, care constă în devotamentul nostru necondiționat față de Domnul Iisus Hristos. Să fim gata, în toate împrejurările, să răspundem «chemării cu care am fost chemați» (Efeseni IV, 1). Și cu cît vom corespunde mai mult înălțimii chemării noastre, cu atît va fi mai sigur succesul acțiunii noastre pentru apărarea și întărirea păcii în lume și pentru colaborarea frățească între popoare...

Concepția noastră creștină despre lume ne cere nouă să ne unim forțele pentru a dobîndi pacea, ne cere iubirea de frate a unui față de altul și față de toți, și să fim gata «pentru a binecuvînta pacea... celor de departe și celor de aproape» (Efeseni II, 17). Să slujim, deci, și mai departe păcii (Romani XIV, 19), punînd iubirea noastră reciprocă la temelia unirii frățești a întregii omeniri dornice de pace.

Să fim toți într-un gînd și împreună luptători pentru pace, așa cum ne învață Sf. Apostol Pavel, «și Dumnezeul iubirii și al păcii va fi cu noi» (II Corinteni XIII, 11), cu ajutorul Lui dumnezeiesc.

Biserica Ortodoxă Rusă roagă pe Dumnezeu să binecuvînteze munca Dvs. și grija pentru întronarea păcii în toată lumea.

Ne amintim cu bune sentimente de cinstitul profesor, răposat, Iwandt, vrednic activist al Mișcării creștine pentru pace, iar Dvs. care lucrați pe acest ogor vă urăm sănătate și succes desăvîrșit».

Mulțumind Sanctității Sale Patriarhului Alexei pentru ospitalitate și pentru desfășurarea cu succes a lucrărilor sesiunii Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace, prof. J. L. Hromadka a spus :

«Noi credem că Mișcarea creștină pentru pace va putea înlătura pericolul care amenință omenirea. Sîntem foarte mulțumiți de aportul neprecupețit adus de Biserica Ortodoxă Rusă în problema apărării păcii».

După prînz oaspeții au vizitat Academia Teologică, unde au fost primiți de corpul profesoral în frunte cu rectorul, prot. C. Rujițki. A avut loc apoi o festivitate organizată în cinstea oaspeților, la care au participat : Mitropolitul Pimen al Leningradului și Ladogăi, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, conducătorul Direcției Relațiilor Externe Bisericești ale Patriarhiei din Moscova, Episcopul Alexei

al Tallinului și al Estoniei, membrii corpului profesoral, studenții și elevii. Rectorul a salutat călduros pe oaspeți.

A răspuns prof. dr. J. L. Hromadka, mulțumind călduros pentru tot ceea ce s-a spus la adresa lui personală, precum și la adresa celorlalți participanți la lucrările sesiunii Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace de la Praga. El a subliniat că noua epocă, de astăzi, din istoria omenirii, cere de la toți oamenii, și în primul rînd de la creștini, să fie înțeleasă just, și, de asemenea, problemele și țelurile înalte ale acestei epoci, la realizarea cărora trebuie să participăm toți, în mod activ. Printre aceste probleme ale contemporaneității, locul cel mai important îl are problema păcii și frăției între popoare. De aceea, studenții Academiei și elevii Semnarului teologic trebuie să se pregătească încă de pe băncile școlii pentru lupta împotriva războiului și în frontul de apărare al păcii pe pămînt».

Festivitatea s-a încheiat cu un mic concert coral dat de elevii Seminarului teologic.

Oaspeții au vizitat apoi biserica Acoperămîntul Maicii Domnului din incinta Academiei Teologice, camera în care Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și-a petrecut anii studenției, expoziția organizată în amintirea mitropolitului Filaret al Moscovei și muzeul bisericesc-arheologic.

În seara zilei de 17 septembrie Comitetul executiv al Conferinței creștine pentru pace de la Praga s-a întrunit în ședința de închidere, sub președinția lui Tibor Bartha, episcop al Bisericii Reformate din R. P. Ungară.

Examinîndu-se o serie de probleme de ordin financiar, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului a anunțat că Biserica Ortodoxă Rusă, participînd în mod sincer la Conferința creștină pentru pace, își va da și în viitor obolul său pentru cheltuielile necesare activității acestei Mișcări.

Comitetul a trecut apoi la discutarea scrisorii care va fi trimisă celui de al Doilea Sinod al Vaticanului. Prof. J. L. Hromadka a arătat de ce este necesar să fie trimisă această scrisoare. Biserica Catolică — a spus el — trebuie să știe bine ce scopuri are Conferința noastră creștină pentru pace. Ea trebuie să înțeleagă că Mișcarea noastră este mare și serioasă. Pe de altă parte, noi nu trebuie să ignorăm nici o forță care poate servi problemei păcii. De aceea, noi nu trebuie să ignorăm nici Biserica Catolică, cea mai mare Biserică creștină din punct de vedere al numărului credincioșilor. Noi ne considerăm răspunzători pentru tot ceea ce se petrece în lume, și, deci, și pentru ceea ce se petrece în sînul Bisericii Romano-Catolice, și de aceea trebuie să facem tot ce depinde de noi pentru ca această Biserică să acționeze în folosul păcii, de aceea trebuie să chemăm pe participanții la Sinod la lupta pentru pace. Dacă n-am face aceasta, am da dovadă de miopie și de lipsă de credință și bărbăție».

După discutarea și adoptarea scrisorii adresate celui de al Doilea Sinod al Vaticanului, s-a trecut la elaborarea comunicatului asupra lu-

crărilor sesiunii Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru pace, care, în forma lui definitivă, are următorul cuprins :

«Comitetul executiv al Conferinței Creștine pentru pace și-a ținut conferința sa ordinară sub președinția profesorului J. L. Hromadka între 12 și 17 septembrie 1962, la Moscova, ca urmare a invitației Bisericii Ortodoxe Ruse. Membrii Comitetului au luat parte la Zagorsk la slujba bisericească. După aceasta, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a organizat o recepție în cinstea membrilor Comitetului executiv și a oferit o masă membrilor acestui Comitet, tuturor colaboratorilor și tuturor femeilor delegate participante. Ședințele de lucru au avut loc în clădirea Direcției Relațiilor Bisericești Externe — reședința de serviciu a Arhiepiscopului Nicodim.

La ședința Comitetului executiv au luat parte toți membrii săi ; trebuie să remarcăm în mod deosebit participarea mitropolitului Nifon din Liban și a mult stimatului Carra din Liberia, reprezentant al veneratului dr. J. J. Mends-Cola.

Lucrările Comitetului s-au desfășurat potrivit celor trei secții de activitate, — în comisiile teologică, internațională și operativă.

În comisia teologică, președintele prof. dr. Werner Schmauch a constatat că lucrarea teologică individuală în domeniul problemelor etice fundamentale cercetate de Conferința creștină pentru pace a fost rodnică într-o serie de țări și grupe de lucru. Astfel, pentru lucrarea viitoare a tuturor comisiilor permanente s-a adunat un bogat material de lucru, care va contribui la dezvoltarea mai departe a lucrărilor asupra problemelor arzătoare ale contemporaneității : pacea, dreptatea, libertatea.

În cadrul discuției teologice din Comitetul executiv, care s-a desfășurat în trei ședințe în decursul unei zile, s-a vădit că problemele cele mai actuale sînt problemele de istorie, filozofie, eshatologie, proorociri, și de legătură dintre Vechiul și Noul Testament. În fața problemelor ce se ridică neîncetat cu privire la credința creștină și la influența ei asupra istoriei, s-a putut arăta că «slujirea profetică a comunității», care a revenit creștinismului chiar de la început, stimulează spre noi eforturi pentru apărarea păcii și face aceste eforturi posibile. Deosebit de impresionant a fost glasul din Africa — glas care a amintit faptul că Iisus Hristos a nimicit toate obstacolele, încît acum este deschisă calea apropierii de la om la om, de la popor la popor și, prin aceasta, spre pacea generală.

În domeniul raporturilor internaționale, despre care a raportat prof. A. Ziak, a fost discutată în amănunt situația existentă, care, cu toate cele cîteva semne de îmbunătățire, continuă să rămînă legată de noi amenințări. În Laos, în partea occidentală a Noii Guinee și în Algeria s-au încheiat acorduri, care, — după cum nădăjduim — vor sluji la o dezvoltare pașnică. La cererea de dezarmare generală și totală, marile state răspund afirmativ, dar pentru înfăptuirea acestei cereri nu s-a făcut încă nici un pas serios. China populară, fără a cărei participare

globul pămîntesc nu poate să ajungă la o înțelegere pentru pace, pînă astăzi nu ia parte la discuții. Atît declarația generală a U.R.S.S. și S.U.A. de la 20 septembrie 1961, cît și rezoluțiile pentru dezarmare de la O.N.U. din 20 decembrie 1961 afirmă că războiul nu mai constituie un mijloc pentru rezolvarea problemelor internaționale și că deci este necesară coexistența pașnică a statelor cu regimuri sociale diferite ; totuși opinia publică mai este încă, într-o mare măsură, îndrumată în spiritul «războiului rece». Salutăm faptul că, în urma propunerii celor opt state neangajate la Conferința pentru dezarmare, posibilitatea încetării experiențelor atomice pare să fie mai aproape de a deveni o realitate.

Remarcăm că în planul de dezarmare propus de U.R.S.S., pentru prima etapă se cere lichidarea tuturor mijloacelor de transportare a armei atomice. Și noi nădăjduim că toate națiunile interesate vor avea bărbăția, în numele păcii, să facă, în sfîrșit, primii pași pe calea spre dezarmarea imediată și să elibereze omenirea de amenințările experiențelor armei atomice.

Cu atît mai important este să subliniem faptul că în întreaga lume se intensifică chemarea pentru acțiuni în slujba păcii. Congresul de la Moscova pentru dezarmarea generală, în vremea căruia a avut loc la Zagorsk întîlnirea reprezentanților diferitelor religii, a oferit tuturor participanților — între care și reprezentanților din Occident — deplina posibilitate de a-și expune punctele de vedere și de a începe astfel un adevărat schimb de păreri ; conferințele împotriva înarmării atomice, din Ghana și New-Delhi, activitatea mișcărilor din toate țările împotriva morții atomice, mărturisesc că, în ciuda întregii propagande a «războiului rece», opinia publică începe să se pronunțe împotriva întîrzierii dezarmării. Colaborarea statelor libere din Africa și Asia are o însemnătate hotărîtoare pentru stabilirea unei păci adevărate. Trebuie, în sfîrșit, să se ia în considerare în mod serios problema creării în Europa și în alte părți ale lumii a unor zone fără arme atomice și a unor zone de destindere a încordării.

Salutăm faptul că Consiliul Mondial al Bisericilor la Conferința de la Praga a Comitetului său Central a chemat din nou pe creștini la acțiuni hotărîte pentru apărarea păcii și că, la Consfătuirea de la Geneva din 20—22 iunie, 1962, convocată de Comisia Bisericilor pentru treburile internaționale, a fost exprimată necesitatea unei activități mai intense a Bisericilor în această direcție, iar tăcerea lor a fost calificată ca o lipsă de credință.

Socotim indispensabilă participarea creștinilor în toate organizațiile în care se desfășoară o adevărată muncă pentru apărarea păcii.

Comitetul executiv și-a ațintit, de asemenea, atenția asupra Sinodului de la Vatican și asupra răspunderii acestuia pentru slăbirea încordării și pacea generală.

Comitetul executiv a luat act cu bucurie de faptul că, Conferința creștină pentru pace capătă o largă răspîndire în toate țările din Eu-

ropa. În curînd va avea loc conferința din Olanda. Conferințe analoge se pregătesc în Franța, Italia, Elveția. Dar activitatea noastră atrage o atenție mereu crescîndă și dincolo de granițele Europei. Crește mereu numărul creștinilor din Africa, care apreciază în mod pozitiv lucrările Conferinței creștine pentru pace, și Comitetul executiv va discuta într-o consfătuire specială cu reprezentanții Bisericilor din Africa posibilitatea unei acțiuni comune.

Noi urmărim cu profundă simpatie căile creștinismului din Africa și nădăjduim că, prin ajutorul lui Dumnezeu, năzuințele Bisericilor din Africa spre unitate vor fi încununate cu succes. În India și Japonia au avut loc conferințe regionale și se pregătesc altele noi. Ne bizuim cu încredere pe glasul Africii, Asiei, Americii Latine, în slujirea noastră creștină, cu cuvîntul și cu fapta, pentru pacea generală.

Nădăjduim, de asemenea, că în Europa Centrală se va organiza o consfătuire asupra problemelor de însemnătate europeană și așteptăm de la Conferința de la Nyborg, care va avea loc în noiembrie 1962, un progres în domeniul înțelegerii reciproce între popoare.

Întreaga noastră lucrare dovedește că pretutindeni în lume, printre tineret și printre mirenii care aparțin Bisericii, se manifestă o puternică hotărîre de a lucra pentru apărarea păcii. În fața noastră stă sarcina pregătirii celei de a doua Adunări mondiale creștine pentru pace, care se propune a avea loc în anul 1964 la Praga. De la prima Adunare mondială creștină pentru pace, mișcarea noastră a parcurs o cale lungă. În 1962, la Karlovy Vary, a avut loc sesiunea Comitetului consultativ de continuare a lucrării Conferinței creștine pentru pace ; sesiunea a aprobat activitatea desfășurată de Conferința creștină pentru pace și a adoptat programul activității sale ulterioare. În lumina acestei hotărîri, Comitetul executiv a însărcinat Secretariatul internațional să adîncească și să extindă mult lucrarea viitoare a Conferinței creștine pentru pace, în perspectiva convocării celei de a doua Adunări mondiale creștine pentru pace.

Noi pregătim, de asemenea, o revistă care va publica date despre activitatea noastră ; primul ei număr trebuie să apară în curînd.

Greutățile legate de noile probleme care apar în lume cer o creștere continuă în afară și o dezvoltare interioară a mișcării noastre.

Noi trebuie să năzuim și mai mult pentru un adevărat dialog. S-a vădit că Conferința creștină pentru pace poate deschide calea spre o adevărată înțelegere reciprocă spre pacificare și spre o adevărată coexistență. Noi chemăm din nou la această mare îndatorire de slujire a păcii. În Mișcarea Ecumenică a creștinilor, noi voim să fim înaintemergătorii, unei slujiri efective a cauzei păcii de către toți creștinii, din toate Bisericile și toate confesiunile. Dragostea față de Dumnezeu ne cere acest lucru».

După ce pastorul Jaroslav Cihak a prezentat un referat intitulat «Directivele de principiu ale Comitetului executiv pentru viitoarea activitate pe baza hotărîrilor Comitetului consultativ și perspectivele activității Mișcării creștine pentru pace», prof. J. L. Hromadka, preșe-

dintele Conferinței creștine pentru pace de la Praga, a rostit cuvîntul de închidere a sesiunii Comitetului executiv.

Mulțumind Sanctității Sale Patriarhului Alexei și colaboratorilor săi pentru invitația făcută Comitetului executiv al Mișcării de a se întruni la Moscova și pentru excelentele condiții în care Comitetul și-a desfășurat lucrările, prof. J. L. Hromadka a spus, în continuare :

«Cred că nu mă înșel dacă afirm că discuțiile noastre teologice au fost încununate de succes, fiind foarte productive. Sîntem avantgarda Mișcării creștine pentru pace și trebuie să lărgim și mai mult activitatea noastră teologică...

Înainte de toate — cum am mai spus și altă dată — noi reprezentăm aci o Mișcare, care trebuie considerată ca atare. Dacă nu ne vom mișca înainte, atunci vom înceta de a fi ceea ce trebuie să fim potrivit scopurilor noastre, vom înceta adică de a mai fi Mișcare. La acest adevăr trebuie să ne gîndim mereu, atunci cînd pornim la munca teologică și de organizare.

S-au clarificat multe probleme care, cu zece ani în urmă, nu erau încă lămurite... Au mai rămas însă multe altele, pentru rezolvarea cărora trebuie să activăm cu convingere și cu stăruință...».

Arhiepiscopul Nicodim și-a exprimat bucuria pentru rodnica activitate a sesiunii Comitetului și pentru faptul că această sesiune a avut loc la Moscova.

Mulțumind încă o dată gazdei pentru ospitalitatea frățească, precum și președintelui Conferinței creștine pentru pace de la Praga, profesorului J. L. Hromadka, inspiratorul principal al Mișcării, pentru munca depusă în desfășurarea încununată de succes a lucrărilor Comitetului executiv, președintele ședinței, Episcopul Tibor Bartha, a rugat pe Mitropolitul Nifon al Iliopolului să rostească rugăciunea de închidere a sesiunii.

PREA FERICITUL TEODOSIE VI, PATRIARHUL ANTIOHIEI ŞI ÎNTREGULUI ORIENT, DESPRE PACE ŞI DEZARMARE

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Antiohia, Prea Fericitul Patriarh Teodosie VI al Antiohiei şi întregului Orient, a făcut, într-o convorbire cu reprezentanţii presei, interesante declaraţii cu privire la pace şi raporturile de prietenie dintre popoare, declaraţii publicate în revista «An-Nima» (Harul) şi reproduse de «Revista Patriarhiei din Moscova».

La întrebarea care este atitudinea sa faţă de Congresul pentru dezarmare generală şi pace care are loc la Moscova şi la care participă o delegaţie din Republica Arabă Siria, Prea Fericitul Patriarh Teodosie a răspuns : «Dacă întreaga omenire înaintată, toţi oamenii cei mai buni şi mai învăţaţi din lume tind să ia parte la cauza apărării păcii şi a lichidării «războiului rece», cu atît mai mult noi, creştinii, trebuie să fim în primele rînduri ale luptătorilor pentru această nobilă cauză, pentru că noi sîntem ostaşii lui Iisus Hristos, Care totdeauna a propovăduit pacea, dragostea şi îndurarea în raporturile dintre oameni».

La întrebarea dacă socoteşte real principiul coexistenţei paşnice a popoarelor, Prea Fericitul Patriarh Teodosie a răspuns : «Da, îl socot. Coexistenţa paşnică a popoarelor poate deveni o realitate, dacă popoarele se vor arăta întru aceasta cu înţelegere şi luciditate. Fiecare popor are dreptul să trăiască liber şi independent, organizîndu-şi viaţa şi determinîndu-şi soarta prin voinţa sa în marea familie a popoarelor. Şi dacă statele puternice ar lăsa statelor tinere posibilitatea de a trăi independent şi liber, n-ar mai fi nevoie de armate uriaşe, de suliţi şi săbii, de puşti şi tunuri şi arme atomice — de toate aceste mijloace de nimicire, care înrăutăţesc bunele raporturi reciproce. Dacă voim să trăim în pace, trebuie să distrugem toate felurile de arme, şi atunci oamenii vor respira liber şi vor trăi în pace, ajutîndu-se unul pe altul».

La întrebarea dacă socoate că principiul coexistenţei paşnice va fi adoptat de toţi şi înfăptuit pe scară largă, Patriarhul Antiohiei a răspuns : «Citim în Sfînta Scriptură cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos : «Pace Vouă ! Pacea Mea dau vouă ! Poruncă nouă dau vouă, să

vă iubiți unul pe altul». De asemenea și proorocul Isaia a vestit că va veni vremea cînd popoarele «vor preface săbiile în pluguri și sulițele în seceri, cînd un popor nu va mai ridica sabia asupra altuia și nu vor mai învăța să se lupte» (Isaia II, 4), «cînd lupul va trăi alături cu mielul și pantera alături de ied» (Isaia II, 6). Sînt convins că răul va fi biruit de bine, va fi nimicit, și cel puternic nu va mai asupri pe cel slab. Vorbesc astfel, pentru că văd puternica năzuință a popoarelor spre pace care se întărește pe fiecare zi. Această năzuință a oamenilor spre pace își va da roadele și va asigura în viitor o viață liniștită și pașnică. Singura cale spre pace o văd în înlăturarea «războiului rece» din sufletele oamenilor, în formarea unei înalte conștiințe morale. («Revista Patriarhiei din Moscova», 1962, nr. 11, pag. 69).

I. N.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

POVĂȚUIRI ȘI ÎNDEMNURI DUHOVNICEȘTI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE ÎNALȚILOR IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Intrînd în tradiție obiceiul de a da îndrumări duhovnicești fiilor sufletești, cu osebire în zilele marilor sărbători creștine de peste an, înalții Ierarhi ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au adresat și anul acesta clerului dreptcredincios și bine cinstitorilor creștini ortodocși, îndătinatele scrisori pastorale cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1962.

Citite de Prea Cucernicii Preoți în prima sau a doua zi de Crăciun, în timpul sau după săvîrșirea Sfintei Liturghii, frumoasele sfaturi și îndemnuri arhierești spre o bună viețuire creștinească și cetățenească, precum și tîlcuirile adînci ale textelor din Sfînta Scriptură, cuprinse în aceste pastorale, — au constituit adevărate popasuri duhovnicești de reculegere și întremare pentru credincioșii Bisericii noastre Ortodoxe.

Considerînd că învățăturile și îndemnurile părintești cuprinse în Pastoralele de Crăciun sînt de un real folos sufletesc și cititorilor revistei noastre, publicăm în paginile ce urmează obișnuitele spicuiri din aceste pastorale prilejuite Ierarhilor noștri de sărbătorirea marelui praznic al Nașterii Domnului.

*

1. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* își începe Pastorala de Crăciun — tipărită în întregime în numărul trecut al revistei noastre — exprimînd părinteasca bucurie că Bunul Dumnezeu a adunat pe credincioși și anul acesta, «în pace și cu voie bună, în sfintele noastre biserici, spre a sărbători după cuviință Nașterea cea după trup a lui Iisus Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru». Socotind că sărbătorirea mare-

lui praznic este pe lîngă un prilej de bucurie și de trăire duhovnicească și un prilej de adîncă meditație la «taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută» (Efeseni III, 9); Coloseni I, 26), Prea Fericirea Sa, Părintele Patriarh Justinian, întemeiat pe texte din Sfînta Scriptură, din Sfinții Părinți și colindele tradiționale ale acestui praznic explică unele sensuri adînci ale Tainei Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos.

Mai întîi amintește credincioșilor din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie a Bucureștilor despre «viața curată și fericită a oamenilor înainte de căderea în păcat» dar mai cu seamă despre starea acestora după căderea în păcat, cînd «ei au uitat aproape cu totul *calea spre adevăr, bine și fericire,* începînd să se urască, să se asuprească și să se războiască unii cu alții». Totuși, din dragoste nemărginită față de «făpturile Sale cele mai alese», continuă să explice Prea Fericirea Sa, Dumnezeu n-a lăsat ca oamenii să fie robiți de-a pururi de stihiile întunericului» (Galateni IV, 3—4) ci «la plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său născut din femeie» să răscumpere din nou pe oameni și din nou, noi toți «să dobîndim înfierea» (Efeseni IV, 4—5; Ioan III, 16). «Iată pentru ce praznicul Nașterii Domnului, motivează Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, este considerat de Biserica Ortodoxă drept cel mai potrivit prilej pentru a aminti credincioșilor îndatorirea sfîntă de a cultiva dragostea frățească cu toți oamenii».

În continuare, Întîistătătorul Bisericii noastre enunță o serie de porunci și sfaturi duhovnicești, cuprinse în Sfînta Scriptură, referitoare la dragostea creștină, din care și trage concluzia: «Fără dragoste față de oameni, istețimea minții este o lumină lipsită de căldură. Fără dragoste față de semeni, inima omului este mai rece decît gheața și mai dură decît piatra. Fără iubire față de neamul omenesc de pretutindeni, *știința nu slujește vieții, ci morții.* Fără iubire de oameni, *cultura nu aduce bucurie, ci tristețe*». «În schimb, toate sînt plăcute și de folos, acolo unde *domnește pacea și dragostea,* precizează Prea Fericitul Părinte Patriarh, deoarece, așa cum ne spune și Sf. Apostol Pavel «dragostea nu caută ale sale, nu gîndește răul și nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr, este bună și pe toate le nădăjduiește» (I Corinteni XIII, 4—7).

Pastorala se încheie cu convingerea fermă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, că «imnul păcii și al bunei înțelegeri între oameni și popoare — cîntat de îngeri la Nașterea Domnului — va străbate veacurile și nu se va învechi niciodată, căci el reprezintă glasul adevărului, chezășia binelui și temelia fericirii întregului neam omenesc».

2. Pastorala de Crăciun adresată «iubitului cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie a Iașilor», de către *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei,* cuprinde în prima parte a ei o scurtă descriere a icoanei minunatei Nașteri, după trup, a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria, în străvechea cetate a lui David, Betleem. «În acest fel, la Nașterea Domnului, zice în rezumat Înalt Prea Sfinția Sa, fiecare din făpturile

zidite prin El de Dumnezeu, cum se spune în vechile cărți bisericești, I-au adus drept mulțumire : «îngerii — lauda, cerurile — steaua, magii — darurile, păstorii — minunea, pământul — peștera, pustiul — ieslea, iar noi pe Maica Fecioară».

În continuare, urmărind să pregătească pe fiii săi sufletești pentru înțelegerea și trăirea duhovnicească a marelui praznic al Nașterii Domnului, Înaltul Arhipăstor al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, evidențiază sensurile spirituale ale acestei mari sărbători creștine. Amintind că actul Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos este o împlinire a hotărîrii din veci a lui Dumnezeu-Tatăl «de a trimite pe Fiul Său pe pământ pentru a ridica pe om la cer», Înalt Prea Sfinția Sa arată că această hotărîre se întrezărește în Sfînta Scriptură, cu înseși cuvintele care istorisesc facerea omului, «după chipul și asemănarea lui Dumnezeu», apoi că ea «se arătă mai limpede, după căderea lui Adam în păcat, lămurindu-se în bună parte, încetul cu încetul, în gîndirea poporului evreesc, sub lumina descoperirii dumnezeiești». În sprijinul acestei afirmații, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin aduce texte doveditoare din profețiile Vechiului Testament. Trecînd, apoi, la actul Întrupării, în sine, Prea Sfinția Sa precizează că «prin nașterea Sa cea minunată, unind firea Sa cea dumnezeiască cu firea omenească, Mîntuitorul a îndumnezeit și ființa noastră omenească..., ne-a împăcat cu Dumnezeu și ne-a învrednicit de primirea Sfîntului Duh, deschizîndu-ne nouă porțile raiului spre viață fericită, fără de sfîrșit, în Dumnezeu». Ca răspuns la această nesfîrșită dragoste a lui Dumnezeu, Înalt Prea Sfințitul Arhipăstor recomandă ca «inimile noastre să se lărgească pentru a cuprinde în ele pe toți oamenii..., bunăvoirea să sălășluiască în sufletele noastre, și pacea desăvîrșită să domnească pentru vecie între noi oamenii, între popoare și în întreaga lume».

Accentuînd și tema desfășurată în comun, Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei se termină cu îndemnul ca «strîns uniți în jurul cîrmuitorilor poporului nostru cu dragoste să ne trudim pentru binele obștesc, fără răgaz, cu brațele și cu mintea să ne ostenim pentru propășirea, înflorirea și întărirea scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă».

3. Pastorala de Crăciun adresată credincioșilor ortodocși din Mitropolia Ardealului, de către *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae,* începe cu elogierea măritului praznic al Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care «umple din nou de bucurie creștinească inimile noastre». După ce arată «temeiurile adînci» ale acestei bucurii creștine, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, îndeamnă pe păstoriții Mitropoliei la urmarea neprihănitei vieți pămîntești a Fiului lui Dumnezeu, spunînd : «A venit blînd și smerit, fără pompă împărătească, deși Împărat al făpturii este și fără zarvă domnească, deși Domn al sufletelor credincioase este de-a pururi» întru mărirea lui Dumnezeu-Tatăl». A venit pe pămînt, «chip de rob luînd» (Filipeni II, 7), nu numai ca să ne învețe *ce să credem,* ci mai vîrtos, ca să ne

arate» să trăim în dragoste față de semenii noștri și această «iubire să se arate în faptele milei sufletești și trupești». «Rugați-vă astăzi mai fierbinte decît oricînd, îndeamnă în continuare Înaltul Arhipăstor, pentru *pacea a toată lumea* și pentru bunăvoirea dintre oameni, pe care le-au vestit îngerii pogorîți în noaptea sfîntă deasupra ieslei din Vitleem. Rugați-vă împreună cu mine pentru ele și toți laolaltă să ne dovedim, în toată bună vremea, cu adevărat «făcători de pace», căci unii ca aceștia «fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9).

Amintind că în lume nu sînt stabilite definitiv pacea și bunăvoirea dintre oameni, pentru că «încă mai sînt popoare care pătimesc de relele înrobirii naționale și materiale, și încă se mai cheltuiesc avuții uriașe pentru unelte de nimicire și ucidere», Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului conchide, spunînd : «*Noi, dăm mulțumită lui Dumnezeu că nu facem parte din tabăra celor ce «strică pămîntul»* (Apocalipsa XI, 18) *cu zăngănit de săbii și zvonuri de război*. Păstrînd «unirea Duhului întru legătura păcii» (Efeseni IV, 3) stăm tari în jurul celor «ce sînt în dregătorii, ca să petrecem viață lină și pașnică, întru toată cuviosia și bună cuviința» (I Timotei II, 2).

4. *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei* stăruie în Pastorala de Crăciun din anul 1962 asupra descendenței, după trup, a Fiului lui Dumnezeu «din dumnezeiescul bucium al lui Iessei». După ce arată credincioșilor unde se zugrăvește de obicei, în biserică, această scenă cu «rădăcina lui Iessei», Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian — întemeiat pe texte din Sfînta Scriptură și imnologia ortodoxă — explică acestora, în chip exegetic, legătura tainică dintre această scenă și întruparea Fiului lui Dumnezeu. Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, zice Înaltul Arhipăstor, tronează «în mijlocul mîntuirii noastre ca un pom al vieții», ale cărui rădăcini «sînt ascunse în iconomia cea mai presus de minte a lui Dumnezeu și în sînurile hotărîrii Sale» de a trimite un Mîntuitor «al neamului nostru». «Sămînța nădejdii unui Mîntuitor... va dormi în inima lumii, pînă la «plinirea vremii», așa cum a dormit sîmburele vieții în coasta lui Iessei. Așteptările venirii Mîntuitorului sînt ramurile acestui pom. Ele au înmugurit sub adumbrirea Sfîntului Duh și au suit pragul Nașterii Domnului, întregind catapeteasma mîntuirii noastre». Apoi și Profeții Vechiului Testament care au cuprins în date și locuri precise minunata taină a întrupării Fiului lui Dumnezeu, sînt văzuți de Înaltul Ierarh stînd «în florile ramurilor» și «în cupele florilor» rădăcinii lui Iessei.

În continuare, Întîistătătorul Mitropoliei Oltene arată că «înomenirea lui Hristos ne-a învățat să biruim moartea și veșnicia ei, și să luptăm în trupul nostru împotriva păcatului, a răului și a putreziciunii sale». Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian scoate în evidență și faptul că Nașterea Domnului este praznicul păcii, dînd în acest sens, îndemnul ca «să îmbrățișăm cu căldură și cu toată încredințarea această sfîntă cauză a veacului nostru» — pacea — «și s-o apărăm cu tărie ca pe cel mai mare bun al omenirii și al propășirii omenești».

În încheiere, Pastorala de Crăciun a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Firmilian, îndeamnă «să ne iubim ţara şi poporul nostru, ca pe lumina ochilor», dovedind aceasta «prin necurmată muncă la locul orînduirii şi slujirii noastre».

5. Pastorala de Crăciun adresată credincioşilor ortodocşi din cuprinsul Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului de către *Înalt Prea Sfinţitul Părinte Nicolae, Mitropolitul Banatului,* cuprinde chiar de la început, însemnarea că «praznicul Crăciunului ne îmbie prilejul să cugetăm mai cu osebire decît o facem altcînd asupra marii însemnătăţi pe care o are pentru noi creştinii venirea pe lume a Fiului lui Dumnezeu». Plecînd de la principiul vital, unanim recunoscut, că «tot ceea ce există şi are viaţă a început prin a se naşte», Înaltul Ierarh al Mitropoliei Ortodoxe din Banat, arată că şi Dumnezeu-Tatăl la trimiterea Fiului Său la noi şi pentru noi, n-a ales altă cale decît tot naşterea» (Galateni IV, 4). Apoi, evidenţiind bucuria şi fericirea care se strecoară în căsniciile oamenilor, o dată cu aducerea pe lume a unei noi fiinţe, Întîistătătorul Mitropoliei bănăţene face observaţia că noi creştinii trebuie să ne bucurăm cu atît mai mult la «Naşterea Aceluia care s-a făcut, prin lucrarea Sa dumnezeiască, Mîntuitorul nostru», amintind în legătură cu aceasta şi textul colindei : «*Astăzi s-a născut Hristos Mesia, chip luminos, lăudaţi şi cîntaţi şi vă bucuraţi !*».

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Nicolae, Mitropolitul Banatului dă o seamă de învăţături moral-sociale, subliniind — printre altele — faptul că una din grijile noastre de căpetenie să fie, «ca noilor fiinţe ce vin pe lume să le asigurăm cele mai prielnice condiţii creşterii şi dezvoltării lor !». În acest sens, Înaltul Ierarh aminteşte credincioşilor atitudinea Maicii Domnului, a dreptului Iosif şi a tuturor acelora «care au ajutat ca Pruncul Iisus să vadă lumina zilei pe cît se poate la adăpost de frigul iernii, de bătaia vîntului, de lipsa hranei, de răutatea semenilor...».

Totodată aminteşte şi de Irod, personajul negativ al dramei Naşterii Pruncului Iisus, asemănînd atitudinea lui criminală cu «crimele ce le săvîrşesc aceia care ucid», astăzi, «pe unul sau pe mai mulţi, din duşmănie sau în încăierări din răzbunare sau din măceluri de felul războaielor». «Omenirea vremii noastre, continuă Înaltul Arhipăstor, este împinsă adesea, de către Irozi fără de minte şi fără de inimă înspre prăpastie. Apărînd viaţa noastră şi a semenilor noştri, ca odinioară Maica Prea Curată viaţa Pruncului Iisus, avem sfînta datorie să facem tot ce ne stă în putinţă pentru a alunga orice ar primejdui paşnica şi fericita vieţuire a omenirii. Pentru a asigura viitorul liniştit al copiilor ce s-au născut şi se vor mai naşte, pentru a feri mamele de nenorocirea de a-şi pierde odraslele, pentru a apăra viaţa celor ce au fost copii şi vor naşte copii, merită să facem orice sacrificii».

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului îşi încheie Pastorala de Crăciun cu îndemnul : «Închinîndu-ne Celui ce s-a născut în ieslea Betleemului, să ne înzecim deci puterile pentru a sluji omului

și vieții ce i s-a dat spre a trăi din plin și în fericire neumbrită de amenințarea distrugerii».

6. Întemeiată pe numeroase texte din Sfînta Scriptură și din tezaurul imnologic al Sfinților cîntăreți ai minunii Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, Pastorala de Crăciun a *Prea Sfințitului Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului* atrage atenția că «rostul venirii» în lume a Domnului a fost «*pentru slava lui Dumnezeu, pentru pace între popoare și bună înțelegere între oameni*». După ce prezintă icoana Nașterii Domnului Iisus Hristos, care «trup s-a făcut și a locuit între noi» oamenii, Prea Sfințitul Episcop Iosif încredințează pe fiii săi duhovnicești «că minunea de la Betleem este și rămîne temeiul și călăuza de totdeauna, a vieții noastre de creștini». De aceea, își exprimă nemulțumirea și dezaprobarea față de atitudinea acelor oameni și popoare, care deși se numesc creștini și creștine, dovedesc prin fapte, tocmai contrariu : «...exploatează încă munca semenilor ; frînează mersul înainte al vieții altora, atentează la libertatea celor mulți, cum sînt popoarele colonialiste, oprimează tendința de libertate și independență a celor rămași în urmă». Și în răutatea lor, unii ca aceștia «încearcă să turbure coexistența pașnică între popoare și *pacea* însăși». «Iată, pentru ce astăzi, zice în continuare Prea Sfințitul Ierarh al Rîmnicului și Argeșului, este tot mai mult necesar ca oamenii cinstiți și de bună credință de pe toată suprafața globului să-și întindă mîna, să se ajute, să pună ordine în viață, să chezășuiască pacea și să se dea jos de pe baricadele dușmăniei, înrolîndu-se toți în marșul pentru cucerirea unei vieți tihnite și îndestulătoare pentru toată lumea».

Dînd și cuvenitele sfaturi și îndemnuri de felul cum să se comporte credincioșii la locul lor de muncă, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului își încheie Pastorala cu binecuvîntarea arhierească «ca această sfîntă și luminată zi a Nașterii Domnului și anul care vine, să fie pentru voi toți, un fericit prilej de pace rodnică și de unire sufletească în lucrările plăcute lui Dumnezeu și de folos oamenilor».

7. «Sosise vremea hotărîtă din veci pentru împăcarea noastră cu Dumnezeu» — actul minunatei odrăzliri, după trup, a Fiului lui Dumnezeu din Sfînta Fecioară Maria — sînt cuvintele de început ale Prea *Sfințitului Episcop Antim* în Pastorala Sa de Crăciun adresată clerului și credincioșilor din Eparhia Buzăului. După ce înfățișează împrejurările istorice ale întrupării Domnului, după Evanghelistul Luca (cap. II, vers 1—7), precum și întîmplările petrecute la Nașterea Domnului, așa cum sînt redate în Sfînta Scriptură, Prea Sfinția Sa prezintă în cuvinte pline de adîncă tîlcuire Taina Întrupării, arătînd că «Fiul lui Dumnezeu a luat trup omenesc asemenea trupului nostru, afară de păcat, ca să ne răscumpere de sub blestemul păcatului făcut cu îndrăzneală de cei dintîi oameni», motiv pentru care Domnul Hristos s-a mai numit și «Fiul Omului». «Maica Domnului, fecioară a fost și fecioară a rămas și după naștere, fiind «ușa tainică» a altarului pe care a văzut-o mai înainte

proorocul Iezechiil și prin care a trecut numai Domnul și a rămas totdeauna închisă».

În continuare, Pastorala Prea Sfințitului Episcop Antim cuprinde o serie de îndemnuri arhierești ca răspunsuri la întrebările : «Are El (Mîntuitorul) loc în inimile noastre ? Îl cunoaștem ? Îi urmăm Sfintele Lui învățături ? Iubim noi Biserica Sa pe care a răscumpărat-o cu însuși scump sîngele Său ?».

În Pastorală, un loc însemnat îl ocupă și problema păcii. Ca «Domn al Păcii» — cum îl numise proorocul Isaia, — Mîntuitorul Iisus Hristos fericește pe făcătorii de pace (Matei V, 9). De aceea «noi, credincioșii Bisericii, zice Prea Sfinția Sa, Episcopul Buzăului, nu vrem să fim excluși de la această fericire și pentru aceasta luptăm din răsputeri pentru pace în lume... *Vremea este prielnică păcii,* căci toate popoarele o doresc, cum dorește cerbul izvoarele apelor».

Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului, împreună cu toți cei ce se trudesc pentru întronarea păcii în lume își exprimă convingerea fermă că «*pacea va izbîndi*». În acest sens face și observația că «Bisericile creștine se adună, se sfătuiesc în diferite părți ale lumii și creează o atmosferă prielnică păcii».

În încheierea Pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului evidențiază foloasele muncii în colectiv, spunînd : «Acum, cînd toți sîntem înfrățiți în muncă, se cuvine să punem la mijloc toată tragerea de inimă, voioșia și priceperea, ca să avem toată îndestularea pentru binele și fericirea obștească».

8. *Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor,* arată clerului și credincioșilor din eparhia sa că «în lume sufletele erau pregătite, pentru unirea Celui așteptat de veacuri», proorocii legii vechi vestindu-I «venirea cu semne și preziceri, într-adevăr, uimitoare». Nașterea Domnului care s-a săvîrșit «la plinirea vremii», arată în continuare Prea Sfinția Sa, «este un fapt care ne descopere în chip văzut nemărginita iubire de oameni a lui Dumnezeu», pentru că ea «a însemnat eliberarea din robia păcatului și a morții, împăcarea dintre Dumnezeu și oameni (Romani V, 10), deschiderea porților cerești, pogorîrea harului, restabilirea nevinovăției și a păcii, întronarea dreptății». De atunci și pînă astăzi «această bucurie a Nașterii Domnului, subliniază Prea Sfințitul Episcop Partenie, se aprinde mereu în inimile devotate lui Hristos, trezindu-le la viață nouă, la trăirea în duh și adevăr».

În continuare, Pastorala se ocupă cu problema păcii, arătîndu-se că «Pacea și buna învoire între oameni, cîntată de cetele îngerești la Nașterea Domnului este o condiție de absolută trebuință pentru orice muncă omenească și pentru păstrarea și întrebuințarea cu bucurie și spor a roadelor oricărei strădanii». Contrar păcii, «vrajba și războaiele dintre popoare aduc în lume groaznice suferințe, distrugere și moarte. Exprimîndu-și dezaprobarea față de unii oameni și conducători de popoare din Apus, care mențin încordarea războiului rece, deși își zic «creștini», adică fii ai lui Hristos», Prea Sfințitul Episcop al Roma-

nului și Hușilor precizează cu texte din Sf. Scriptură că «cine face rău!, nu mai este fiul lui Dumnezeu» (IH Ioan I, 11). Amintind apoi de fericirea pe care o asigură Dumnezeu *făcătorilor de pace :* «că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9), Prea Sfinția Sa mai precizează că «făcătorul de pace nu poate fi decît omul cinstit și cu mintea sănătoasă, cel cu inima iubitoare și cu cuget curat». De asemenea «nu este de ajuns să lăudăm «pacea prin cuvinte, ea trebuie căutată și urmărită prin fapte» (I Petru II, 10—12). «De aceea, conchide Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, pe lîngă ascultarea ce o datorăm față de conducătorii țării noastre, întru îndeplinirea datoriilor cetățenești, avem și obligația de a sprijini cu tot sufletul orice inițiativă și orice acțiune pentru apărarea păcii..., dat fiind că pacea își are încă dușmanii ei».

9. Pastorala de Crăciun a *Prea Sfințitului Chesarie, Episcopul Eparhiei Dunărea de Jos* amintește că sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos este cu osebire «sărbătoarea păcii și a înfrățirii oamenilor, în care toată suflarea omenească a fost chemată la pace și bunăstare prin mijlocirea lui Iisus Hristos». După ce istorisește cum s-a săvîrșit minunata întrupare, după Trup, a Fiului lui Dumnezeu, din Fecioara Maria, Prea Sfințitul Ierarh precizează că această Întrupare a avut drept scop «să mîntuiască pe om și să aducă pace pe pămînt», precum ne arată și «imnul de proslăvire cîntat deasupra peșterii», unde s-a născut Mîntuitorul : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire». Exprimînd nemulțumirea tuturor oamenilor cinstiți pentru faptul că «au trecut atîtea veacuri de cînd s-a vestit oamenilor *pacea a toată lumea* și totuși pacea n-a ajuns la desăvîrșire», Prea Sfințitul Episcop Chesarie demască fără conjur cauzele acestei stări, spunînd : «Poftele deșarte, trufia și ambițiile unora, egoismul lor peste măsură, dorința unora de cîștig urît au întreținut și întrețin în lume vrajba și războaiele «calde» și «reci», cu toate urmările lor nefaste». În sprijinul acestei afirmații, Prea Sfinția Sa citează versetele 1—3 din capitolul IV al Epistolei Sfîntului Iacob.

În continuare, Prea Sfințitul Arhipăstor încredințează pe fiii săi duhovnicești, că oricît de mari au fost aceste obstacole în calea păcii, ea totuși n-a putut fi oprită, pentru că starea de pace este o aspirație naturală a sufletului omenesc, care vine de la Dumnezeu, și nu încetează niciodată. Ea merge înainte și e trăsătura caracteristică a celor curați cu inima, care au dragoste și înțelegere pentru toți oamenii, ca pentru propria lor viață. Asemenea oameni cu spirit de jertfă n-au lipsit niciodată din viața omenirii, iar în zilele noastre ei sînt cei mai mulți și cei mai uniți». Ierarhul Eparhiei Dunărea de Jos își exprimă și convingerea că «dezarmarea generală și totală este problema cheie cu care se rezolvă alte probleme însemnate în legătură cu pacea și fericirea oamenilor și a popoarelor» — subliniind în acest sens și sprijinul pe care sînt datori să-l dea creștinii de pretutindeni în realizarea acestui ideal. Apoi, în încheiere, Prea Sfințitul Episcop Chesarie arată care

sînt foloasele pentru noi și întreaga țară, pe care le aduce starea de pace : «Atunci cînd avem pace, cînd fiecare ne facem datoria cu dragoste și cu rîvnă, lucrul obștesc are spor, țara noastră scumpă înflorește și în fiecare cămin este bunăstare și mulțumire».

10. Cel dintîi cuvînt de păstorire de la canonica alegere și înscăunare a *Prea Sfințitului Episcop Teoctist* în Scaunul eparhial al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului începe cu însemnarea că evlavia pentru «Cel ce se arată de la Vifleem» i-a adunat și de data aceasta pe credincioșii ortodocși «în fața sfintelor altare ortodoxe..., împodobiți sufletește, spre a aduce Pruncului nou născut..., aurul credinței celei adevărate, tămîia inimii curate și smirna dragostei desăvîrșite». Noul Episcop al Eparhiei Aradului învață, cu acest prilej, pe fiii săi duhovnicești că «Întruparea Fiului lui Dumnezeu din Sf. Fecioara Maria și de la Duhul Sfînt este împlinirea făgăduinței, dată de însuși Dumnezeu și prevestită de Proorocii însuflați de Duhul Sfînt» — citînd în acest sens textele corespunzătoare din Sfînta Scriptură, precum și afirmațiile Sf. Părinți ai Bisericii creștine, legate de acest mîntuitor eveniment.

În continuare, Prea Sfințitul Ierarh al Episcopiei Arădene arată că «praznicul Nașterii Domnului ne învață să răspundem dragostei și prețuirii lui Dumnezeu» prin «strădania noastră de a prețui și a apăra pe om». Faptic această realizare s-a obținut «în Țara noastră și în alte țări prietene» unde «înaltele principii de dreptate socială și de pace..., așează omul cu toate năzuințele lui, cu toate cerințele vieții lui, într-o lumină vrednică de demnitatea sa». Mai sînt însă «părți ale lumii» unde «omul este încă înrobit și ținut în cleștele lipsurilor și ale neștiinței de carte... ; mai sînt astăzi pe pămînt popoare întregi care ard de dorul unei vieți libere, pe care o cuceresc cu lupte îndelungate și cu jertfe neprețuite». Despre unii ca aceștia care se împotrivesc drepturilor naturale ale omului și ale popoarelor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist crede că «numai duhul lui Mamona îi face să nu-și dea seama că ei omoară pe Domnul Hristos, cu fiecare viață omenească pentru care El s-a născut astăzi în Vifleem».

În sfîrșit, mărturisind «că numai așezarea unei păci trainice în lume este chezășia de neclintit a unui viitor luminos» și că ea se poate realiza numai prin «înfăptuirea dezarmării generale și totale», Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului își încheie Pastorala de Crăciun cu arhierească binecuvîntare «ca sfintele sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei, să aducă tuturor belșug de bucurii și sănătate, încununate de pace și bunăvoire între toți oamenii».

11. Făcînd exegeza profeției lui Isaia : «Că un Prunc s-a născut nouă, un Fiu s-a dat nouă, stăpînirea a fost așezată pe umerii Lui și se va chema numele Lui : sfetnic minunat, Dumnezeu prea puternic, Părintele veșniciei, Domnul Păcii» (IX, 5) — Pastorala de Crăciun a *Prea Sfințitului Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului* înmănunchează o serie de învățături duhovnicești, ziditoare de suflet pentru credincioșii respectivei eparhii : «Fiul lui Dumnezeu s-a înfățișat

nouă ca Fiu al Omului, zice Prea Sfinţitul Episcop Teofil, ca să ne facă părtaşi firii Lui dumnezeieşti şi moştenirii Lui celei cereşti». «Astăzi, la această mare sărbătoare a Crăciunului, Iisus Hristos nu se naşte trupeşte ca şi odinioară la Betleem..., ci se naşte în chip spiritual prin harul Său în sufletele care Îl doresc şi Îl aşteaptă». Prea Sfinţitul Ierarh citează, în sprijinul acestei învăţături de credinţă, cuvîntarea Sfîntului Ioan Botezătorul : «Gătiţi calea Domnului, drepte faceţi cărările Lui...», căreia îi dă şi interpretarea cuvenită.

Pastorala Prea Sfinţitului Episcop Teofil al Vadului, Feleacului şi Clujului se termină cu calda şi sincera sa dorinţă «ca solia îngerilor de la Naşterea Domnului, «pe pămînt pace», — să însufleţească pe toţi oamenii iubitori de bine, doritori de obştească propăşire, să însufleţească pe toţi oamenii de toate rasele şi de toate religiile, ca să-şi întindă mîna frăţească de înţelegere şi unire pentru biruinţa măreţei cauze a păcii şi a vieţii fără arme şi fără războaie, pe pămînt».

12. În Pastorala de Crăciun adresată credincioşilor ortodocşi din Eparhia Oradiei, *Prea Sfinţitul Episcop Valerian,* îşi alege ca temă centrală însemnătatea «ce o are libertatea ca cetăţeni ai Cerului şi ai pămîntului». Arătînd că «Iisus Hristos a venit să propovăduiască frumuseţea şi însemnătatea libertăţii şi demnităţii de om şi să ne arate perspectivele unei vieţi morale superioare, care să-l ducă pe om la starea de fericire şi pace», Prea Sfinţitul Episcop Valerian trece în revistă trăsăturile principale ale învăţăturii ortodoxe despre «libertate». După aceea subliniază faptul că «în spiritul concepţiei creştine şi al noii orînduiri sociale, creştinul susţine şi preţuieşte comoara libertăţii, prin îndeplinirea conştiincioasă a datoriilor către Biserică şi Patrie, muncind cu tragere de inimă la locul ce i s-a orînduit în comunitatea muncii». În continuare, Prea Sfinţitul Ierarh mai precizează că «iubitor de libertate şi fiu luminat al libertăţii se arată creştinul care sprijineşte lupta de apărare şi întărire a păcii şi progresului şi de înlăturare a pricinilor de războaie bine ştiind că războaiele înseamnă suferinţe şi moarte, iar pacea înseamnă viaţă, libertate, prosperitate, fericire pentru toţi».

În încheiere, Pastorala de Crăciun a Prea Sfinţitului Episcop Valerian al Oradiei cuprinde binecuvîntarea arhierească că «anul ce vine să aducă împlinirea dorinţelor bune şi o viaţă paşnică şi fericită, iar Patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă, înflorire şi strălucire în toate domeniile de viaţă obştească».

ALEXANDRU ARMAND MUNTEANU

Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul şi în textul ei

OFICIUL SFINTEI LITURGHII DUPĂ DIPTICELE DE LA FINELE ANAFOREI EUHARISTICE ŞI PÎNĂ LA ÎNĂLŢAREA SFÎNTULUI AGNEŢ

1.

MOMENTELE PRINCIPALE DIN ULTIMA PARTE A LITURGHIEI

Unii autori consideră că fac parte din anafora, chiar rugăciunile care urmează după ea pînă la Rugăciunea Domnească [1], iar după părerile altora, anafora s-ar întinde pînă la încheierea împărtăşirii sau chiar pînă la sfîrşitul Liturghiei [2]. O astfel de impresie ne-ar putea-o lăsa însuşi faptul că unele cereri din rugăciunea de mijlocire (diptice) a anaforei Sfîntului Vasile cel Mare se găsesc înserate în Liturghia Sfîntului Ioan Gură-de-Aur tocmai în rugăciunea după «Tatăl Nostru». Acesta este cazul frazei următoare : «Cu cei care navighează pe ape, împreună navigă ; cu cei care călătoresc pe uscat, împreună călătoreşte». Tema şi conţinutul rugăciunilor, care urmează după ecfonisul anaforei şi îndeosebi al celor din Liturghia vasiliană, ne lasă să vedem, însă, că aceste rugăciuni au un alt caracter, ele fiind anume rugăciuni de pregătire în vederea împărtăşirii, aşa că nu se încadrează în genul rugăciunii Sfintei Jertfe.

De aceea, noi ne socotim îndreptăţiţi să considerăm rugăciunea anaforei încheiată cu ecfonisul «Şi ne dă nouă cu o gură şi cu o inimă a slăvi şi a cînta...». Cel mult, cele ce urmează după acest ecfonis şi pînă la înălţarea şi frîngerea Sfîntului Agneţ pot fi privite ca rugăciuni de tranziţie. Într-adevăr, această parte lasă impresia unui epilog al rugăciunii eclesiologice, mai ales în formularul Liturghiei de sub numele Sf. Ioan Gură-de-Aur. Îndeosebi natura cererilor din primele trei aliniate ale ecteniei ce urmează după anafora pare că ar putea constitui un motiv ca ele să fie considerate ca făcînd parte din rugăciunea eclesiologică şi, deci, din anafora. Aceasta este însă o simplă aparenţă, expli-

1. Ca, de pildă, Dom Fr. Josaphat Moreaux, *Les anaphores des liturgies de Saint Jean Chrysostome et de Saint Basile.* Paris, 1927.

2. A se vedea Dom Placide de Meester, *Genèse, sources et développements du texte grec de la liturgie de Saint Jean Chrysostome,* Rome, 1908, pag. 87, 95, 104—109.

cabilă prin logica desfășurării oficiului și prin continuitatea sau legătura dintre momentele lui, aparență pe care o înlătură în chip categoric textul rugăciunilor citite în taină de preot, rugăciuni ce au ca obiect, precum s-a spus, pregătirea pentru împărtășire, în toate cele trei formulare ale Liturghiei. Rămînem, deci, la calificativul de *rugăciuni de tranziție* pentru această parte a oficiului Liturghiei, dintre rugăciunea eclesiologică sau a dipticelor și actele manuale în vederea pregătirii împărtășirii.

Codicele Barberini [3], ca și alți codici [4] de altfel, întrebuințează chiar titlul de«rugăciunea de la mijloc» (μέση εὐχή) pentru ectenia, cu care începe această parte. Prin analogie apoi cu începutul anaforei, care este introdusă printr-o salutare ieratică, vedem că această nouă sau ultimă parte a Liturghiei credincioșilor este deschisă tot printr-o binecuvîntare adresată poporului de către preot : «Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți». Este, prin urmare, un indiciu că se trece la altă fază a slujbei.

Momentele principale ale oficiului din această ultimă parte a Liturghiei sînt următoarele :

a. Rugăciunile după anafora (Sf. Jertfă) sau înainte de împărtășire ;

b. Actele manuale pentru pregătirea Sfintei Împărtășiri (înălțarea și frîngerea Sf. Agneț, unirea sfintelor elemente și căldura) ;

c. Împărtășirea și rugăciunile de mulțumire după împărtășire ;

d. Apolisul Liturghiei.

Cel mai însemnat dintre acestea este actul împărtășirii cu Sf. Trup și Sînge euharistic. El formează punctul culminant al ultimei părți din Liturghie, reprezentînd *Taina,* prin care se administrează credincioșilor împărtășirea de *Jertfa* săvîrșită în timpul sfințirii darurilor. Împărtășirea și jertfa sînt două lucruri deosebite ca momente și lucrări, dar în legătură indivizibilă și inseparabilă, așa cum au fost instituite de Mîntuitorul. El a spus : «Luați, mîncați...» și «Beți dintru acesta...», deci împărtășiți-vă cu Trupul care se frînge și cu Sîngele care se varsă, adică se jertfesc. Această relațiune nemijlocită a împărtășirii cu Jertfa a fost, poate, unul dintre motivele, care au făcut pe unii autori să privească nedespărțite aceste două rituri în Liturghie, considerînd extinderea anaforei pînă la împărtășire sau chiar dincolo de ea, precum am menționat mai sus.

Totuși, în cea de a treia Liturghie a ritului bizantin, adică în Liturghia darurilor mai înainte sfințite, cele două momente (al Jertfei și al Tainei împărtășirii) se înfățișează distanțate în timp. De fapt, ea este o Liturghie a împărtășirii, Jertfa și o parte din actele pregătitoare ale împărtășirii fiind îndeplinite în duminica precedentă, la Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare. După vhodul cel mare se trece, anume, direct la ultima parte a Liturghiei credincioșilor, a cărei rînduială o urmează

3. Vezi F. E. Brightman, *Liturgies eastern and western,* vol. I : *Eastern Liturgies,* Oxford, 1896, pag. 338.

4. *Codicele Sebastianov* (sec. X—XI), nr. 374, Muzeul Rumiantzev.

exact ca în celelalte două formulare, începînd de la rugăciunile după anafora. Se deosebește de acestea numai prin cîteva neînsemnate modificări de cuvinte în ectenii, impuse de încadrarea acestei Liturghii în serviciul de seara, precum și prin textul special al unora dintre rugăciuni. În lipsa anaforei, accentul în Liturghia Darurilor mai înainte sfințite cade pe rînduiala împărtășirii, care începe cu rugăciunile dinainte de împărtășire din Liturghiile Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură-de-Aur. O dovadă mai mult, deci, că în aceste două din urmă formulare, anafora trebuie socotită încheiată o dată cu vosglasul «Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă...», ceea ce urmează după acesta reprezentînd riturile dinainte de Taina împărtășirii.

2.

ECTENIA DUPĂ ANAFORA

Partea din oficiul Liturghiei, care urmează după rugăciunea anaforei euharistice și anume îndată după încheierea dipticelor, se deschide prin formula : «Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți», pe care preotul o rostește din sfintele uși, binecuvîntînd în același timp poporul. Această urare ieratică apare ca o formulă generală de aplicarea efectelor mijlocirilor făcute în cadrul rugăciunii eclesiologice. Preotul își exprimă astfel dorința ca toți să se împărtășească de milele sau harul dumnezeiesc, care a fost cerut de el, în legătură cu diferitele intenții menționate în cursul rugăciunii dipticelor, ca, adică, efectul rugăciunilor sale să se reverse peste comunitatea întreagă. În tema și chiar în textul ei, această formulă de binecuvîntare apare de fapt ca o reluare și prelucrare adecvată, a uneia din cererile aflate în partea finală a primei rugăciuni din dipticele Liturghiei Sf. Vasile cel Mare («Adu-ți aminte, Doamne Dumnezeul nostru, și de tot poporul și revarsă peste toți mila Ta cea bogată, împlinind tuturor cererile cele spre mîntuire»).

Rugăciunile propriu-zise după anafora încep, însă, de fapt, cu ectenia diaconului : «Pe toți sfinții pomenindu-i, iară și iară în pace Domnului să ne rugăm». Într-un manuscris din veacul al X-lea [5], acest text este redat cu o variantă în care, pe lîngă sfinți, sînt adăugați și «drepții» (δικαίων), începutul ecteniei sunînd deci astfel : «Pe toți sfinții și *drepții* pomenindu-i...». Este, deci, un îndemn la rugăciunea publică, cu luarea într-ajutor a tuturor sfinților.

Una din caracteristicile fundamentale ale oficiului Liturghiei o formează și faptul că rugăciunile sînt adresate numai Sfintei Treimi, persoana către care se îndreptează în ultima linie fiind Dumnezeu-Tatăl, pe Care Îl slăvim, Îi mulțumim și Îi adresăm cereri prin Fiul Său și

5. *Codex porphyrios* din fosta bibliotecă imperială din Petersburg. Cf. Dom Placide de Meester, *op. cit.*, pag. 104

împreună cu El. Rugăciunile Sfintei Liturghii nu se referă niciodată direct la sfinți. De aceea, și la începutul acestei ectenii, credincioșii sînt îndemnați să-și aducă aminte, adică să cheme în memorie pe sfinți, pentru a-i lua într-ajutor ; deci, aici, «a pomeni pe sfinți, însemnează a-i chema, a-i ruga» [6] să-și unească rugăciunile lor la ale noastre și să le susțină [7].

Rugăciunile, la care ne îndeamnă diaconul la începutul acestei ectenii, se desfășoară în sensul temei enunțate în urarea de mai înainte a preotului și anume «ca Sfintele Daruri să-și facă efectul asupra noastră [8]». Este, adică, o rugăciune în legătură cu «Sfintele Daruri», obiect care este precizat prin îndemnul de a ne ruga «pentru cinstitele Daruri», dar nu simplu pentru «cinstitele Daruri ce sînt puse înainte», ca în ectenia după vhodul cel Mare. Acum nu ne rugăm ca ele să fie primite și sfințite, ci «pentru cinstitele Daruri *ce s-au adus și s-au sfințit*» deja în timpul epiclesei. Scopul rugăciunii în acest moment, pentru (ὑπὲρ = περί) cinstitele Daruri, este expus pe larg în cererea următoare a ecteniei și anume : «*Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru,* Cel ce le-a primit pe dînsele în sfîntul, cel mai presus de ceruri și duhovnicescul Său jertfelnic, întru miros de bună mireasmă duhovnicească, *să ne trimite nouă dumnezeiescul har și darul Sfîntului Duh*»[9].

Prin prefacerea lor, darurile Bisericii au fost primite în Jertfa Trupului și Sîngelui Domnului, adică a naturii umane a Fiului lui Dumnezeu ; El este astfel nu numai victimă de jertfă și preotul Jertfei Sale, ci și altarul sau jertfelnicul, în care sînt primite darurile noastre [10] «în-

---

6. Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeiești Liturghii,* cap. XIV și XXXIV. P. G., t. CL, col. 400 A și 445 B ; cf. și Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Despre Sfintele rugăciuni,* cap. 332; traduc. romînă: *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...,* retipărit... și îndreptat... de Toma Teodorescu. București, 1865.

7. Considerăm, deci, fără temei interpretarea dată de Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschi în manualul de *Prelegeri academice despre Liturghia Bisericii drept-credincioase răsăritene,* 1909, pag. 526 (:«*Sfinți* se numesc aici nu numai sfinții din cer, cu ale căror rugăciuni s-a rugat preotul, să ne cerceteze pe noi Dumnezeu, ci *toți credincioșii vii și morți, ale căror nume s-au amintit în diptice*»), precum și în *Despre cele mai însemnate Liturghii ale Bisericii orientale,* în rev. «Candela», an. XII (1893), pag. 65 (:«Sfinți se numesc aci toți credincioșii vii și morți, care s-au comemorat mai înainte») ; ei confundă sensul termenului de «sfinți» din această ectenie, cu cel din accepțiunea curentă în Biserica primară, în care erau numiți sfinți toți creștinii, care se mențineau în dreapta și via credință și în viață morală (Fapt. Ap. IX, 13 ; Rom. I, 7 ; Efes. III, 8). Aplicarea acestei interpretări în textul ecteniei în cauză este contrazisă, de altfel, de sensul destul de clar în care se găsește întrebuințat termenul de «sfinți» în invocarea «Pe Prea Sfînta, curata... cu toți sfinții pomenind-o» din celelalte ectenii.

8. Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XXXIV, col. 445 C ; *ibid.,* col. 445 C.

9. Pentru punerea în evidență a legăturii strînse dintre membrele acestei prime părți a ecteniei și, în consecință, a sensului ei, se impune o punctuație corespunzătoare în text și anume două puncte, ca semn al enumerării, după al doilea aliniat: «Pentru cinstitele Daruri... să ne rugăm» : (ce anume să ne rugăm ?) — «Ca... să ne trimită nouă dumnezeiescul har...».

10. Cf. Ps.-Dionisie Areopaghitul, *Despre ierarhia bisericească,* cap. IV, 12 : «Căci dacă Iisus este altarul nostru cel prea dumnezeiesc..., în care — după cuvîntul Scripturii — noi cei afierosiți și aduși în chip tainic ca ardere de tot (olocaust) avem apropiere...». P. G.,

tru miros de bună mireasmă duhovnicească» ; altar care s-a înălțat mai presus de ceruri atunci cînd Dumnezeu-Tatăl a primit Jertfa de pe Golgota și cînd, prin învierea și înălțarea sa la ceruri, Fiul Său S-a întors «în sînul Tatălui» (Ioan I, 18) și, ca biruitor al morții, a intrat în templul «slavei pe care a avut-o mai înainte de a fi lumea» (Ioan, XVII, 5). Ne rugăm, deci, Tatălui, Care a primit umilele noastre jertfe de laudă, de mulțumire, precum și rugăciunile de cerere, prin mijlocirea Jertfei cea cu bună mireasmă a Fiului Său, să ne acorde acum «dumnezeiescul har și darul Sfîntului Duh». Într-un cuvînt, ne rugăm să ne împărtășească efectele Sfintei Jertfe euharistice.

În același sens este întocmită și rugăciunea, pe care o rostește în taină preotul, în timp ce se fac îndemnurile publice ale ecteniei. Întinderea textului acestei rugăciuni este diferită în cele trei formulare ale Liturghiei, dar în fond ea este brodată pe aceleași motive. «...Învrednicește-ne să ne împărtășim cu cuget curat, cu cerești le și înfricoșetoarele Tale Taine ale acestei sfinte și duhovnicești mese», se roagă preotul în Liturghia Sf. Ioan Gură-de-Aur, «spre lăsarea păcatelor, spre iertarea greșealelor, spre împărtășirea Sfîntului Duh, spre moștenirea împărăției cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine, iar nu spre judecată sau spre osîndă» ; iar după formularul Sf. Vasile cel Mare : «Dumnezeul nostru, Dumnezeul mîntuirii..., curățește-ne pre noi de toată necurăția trupului și a sufletului,... ca, întru curată mărturisire a cugetului nostru, primind părticica Sfintelor Taine, să ne unim cu Sf. Trup și Sînge al Hristosului Tău...» și «liberîndu-ne pe noi și credinciosul Tău popor de toată necurăția», — ca în varianta din Liturghia Darurilor mai înainte sfințite — «sfințește sufletele și trupurile noastre ale tuturor, cu sfințire neștearsă ca, întru cuget curat, cu față neînfruntată și cu inimă luminată împărtășindu-ne cu aceste dumnezeiești și Sfinte Taine și printr-însele vii făcîndu-ne, să ne unim cu însuși Hristosul Tău, adevăratul Dumnezeul nostru...».

În enunțurile următoare ale ecteniei se formulează aceleași cereri ca și în celelalte ectenii cu structură similară, din partea finală a vecerniei și a utreniei, cerîndu-se adică apărare de orice necaz, primejdie și strîmtorare, milă și iertare de păcate, cele ce sînt de folos pentru suflet, pace lumii, trecerea zilei în fapte desăvîrșite și nepătate de păcat, pentru ca, sub ocrotirea și buna îndrumare a îngerului păzitor, să avem un sfîrșit demn de adevărați creștini, spre a putea să dăm răspuns bun la înfricoșetoarea judecată a lui Hristos.

Dacă în cererile de la începutul acestei ectenii se remarcă o strînsă legătură logică cu rugăciunea eclesiologică, cererile din finalul ei pun accentul pe elementele prin care se asigură întărirea unității sufletești, în care trebuie să se prezinte în curînd comunitatea la împărtășirea cu Sf. Taine. De aceea, cererea în care se face pomenire în chip obișnuit de Sf. Fecioară și de toți sfinții, în partea de la sfîrșitul tuturor ecteniilor,

---

t. III, col. 484 D — 285 A; vezi și Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XXX; *ibidem*, col. 436 C și cap. XXXV, col. 448 C.

nu mai figurează acum aci, deoarece acest lucru s-a făcut deja printr-o formulă generală, în îndemnul «pe toți sfinții pomenindu-i...», cu care a fost deschisă ectenia. Ca atare,în finalul ei s-a introdus o formulă adecvată scopului din acest moment al cursului Liturghiei, în care, precum s-a spus, comunitatea trebuie să se găsească concentrată într-un chip deosebit în spirit de unitate.

În chip firesc, oamenii se simt legați prin ceea ce au comun în adîncul ființei lor ; ca atare, unificarea în cugete nu se poate opera prin nimic altceva mai mult ca prin profesarea aceleiași drepte credințe și prin împărtășirea de același Duh al lui Hristos, prin care au devenit membri ai Bisericii Lui și, deci, frați între ei, nutrindu-și și întărindu-și viața duhovnicească prin harurile ce li se împărtășesc prin Sfintele Taine. Pentru acest motiv, se cere în finalul ecteniei ajutorul lui Dumnezeu, pentru ca, prin «unitatea credinței și împărtășirea Sfîntului Duh», Biserica lui Hristos să fie una și închinîndu-I Lui toată viața, să poată chema împreună cu El pe Dumnezeu «Tatăl nostru», așa precum Iisus a spus Mariei Magdalena în zorii zilei în care El a înviat (Ioan XX, 17). Preotul se roagă chiar expres în ecfonisul, prin care se face introducerea recitării Rugăciunii Domnești în Liturghie : *«Și ne învrednicește»* (acordă-ne, adică, favoarea de a ne socoti vrednici ; încuviințează-ne) *«pe noi»* (fiii Tăi cei pămîntești, pentru ca), *Stăpîne, cu îndrăznire»* (fără sfială), *«fără de osîndă»* (fără să ne atragem sau să ne expunem la pedeapsă) *«să cutezăm»* (să ne luăm îndrăzneala) *«a Te chema pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, Tată și a zice»*.

În urma păcatului neascultării, oamenii s-au înstrăinat de Dumnezeu, rămînînd sub povara blestemului. Fiilor Bisericii sobornicești însă, care fiind spălați prin sîngele Jertfei Fiului lui Dumnezeu și «L-au primit și cred în numele Lui, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan I, 12). Primind astfel Duhul înfierii prin har (Rom. VIII, 15), ei au prins curaj sau îndrăzneală de a chema pe Dumnezeu Tatăl. Deci, cînd preotul se roagă în ecfonisul de mai sus : «Și ne învrednicește...», el cere lui Dumnezeu să ne dea încuviințare sau să ne socotească vrednici și pe noi, cei ce am devenit fii adoptivi după har prin Iisus Hristos, să-l chemăm «Tată», împreună cu Fiul Său Cel de o fire cu Dînsul [11]. Să-l chemăm «Tată» nu numai cu îndrăznire (μετὰ παῤῥησίας), adică fără sfială, ci și fără osîndă (ἀκατακρίτως), căci «numind pe Dumnezeu Tată, trebuie să ne și purtăm ca fii ai lui Dumnezeu..., faptele noastre să nu fie nevrednice de spiritul nostru..., al celor care am înce-

11. Acest ecfonis apare ca un ecou liturgic în textul din introducerea la cartea I din Constituțiile Sf. Apostoli, text care constituie în același timp o confirmare a sensului din comentarul nostru : «A lui Dumnezeu sădire Biserică sobornicească și vie a Lui aleasă, cei care ați crezut în nerătăcita cinstire de Dumnezeu, care vă bucurați prin credință de roadele împărăției Lui celei veșnice, care ați luat putere de la El și împărtășirea Sf. Duh, înarmați prin Iisus și pătrunși de frica Lui, părtași ai stropirii cu cinstitul și nepătatul Sînge al lui Hristos, *care ați luat îndrăzneală să chemați Tată pe atotțiitorul Dumnezeu, ca împreună moștenitori și părtași ai iubitului Său Fiu...»*.

put să fim cereşti şi spirituali» [12]. «Cînd tu ai alungat de la tine» orice fel de patimi : pizma, mîndria, ura, bîrfirea, trufia, lăcomia, pofta neînfrînată, dorinţa de slavă etc., atunci «cheamă» — zice Sf. Grigore de Nyssa — «cu glasul tău, plin de încredere, pe Dumnezeu şi numeşte-L Tatăl Tău» [13].

Fiii lui Dumnezeu şi fiii diavolului se cunosc după faptele lor, precum observa Sf. Apostol şi Evanghelist Ioan (I Ep., III, 8—10). Cei ce sînt din tatăl lor diavolul, fac faptele tatălui lor, care de la început a fost ucigaş de om (Ioan VIII, 44) şi, ca atare, nu pot chema pe Dumnezeu tată. Cu alte cuvinte, gura care-L mărturiseşte pe Dumnezeu «Tată», să se găsească în deplin acord cu faptele, precum zicea Origen [14]. Să îndrăznim nu numai să-l chemăm «Tatăl nostru», aşa cum L-a numit Fiul Său cel Unul Născut («Mă sui la Tatăl Meu şi Tatăl vostru», — Ioan XX, 17), ci să-L şi invocăm (ἐπικαλεῖσθαι) direct, toţi, precum ne-a poruncit Domnul, cînd ne-a învăţat cum să ne rugăm (Matei VI, 9 şi Luca XI, 1—2). În ecfonisul amintit, a-L chema nu însemnează, deci, numai a-L numi, ci şi a-L ruga, dar mai ales aceasta.

3.

RUGĂCIUNEA «TATĂL NOSTRU»

I se mai zice şi «*Rugăciunea Domnească*», pentru că ea a fost dată de *Domnul* nostru Iisus Hristos ucenicilor Săi, cînd aceştia L-au rugat să-i înveţe cum trebuie să se roage (Luca XI, 1 sq.).

În Liturghiile ritului bizantin, Rugăciunea Domnească este recitată în forma textului din Evanghelia după Matei VI, 9—13. Conţinutul ei este brodat în jurul a şapte motive, constituind astfel ceea ce se numeşte în general cele şapte cereri [15] ale rugăciunii «Tatăl nostru». Cele dintîi trei se referă la Dumnezeu Însuşi şi sînt expresiunea iubirii, respectului şi supunerii filiale faţă de El. În celelalte patru se cuprind cereri privitoare la trebuinţele noastre temporale şi în legătură cu mîntuirea sufletească.

A. — Prima dintre aceste cereri este o mărturisire a respectului nostru pentru numele lui Dumnezeu : «*Tatăl nostru, Carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele Tău!*».

a. În legătură cu titlul sau formula de adresă «*Tatăl nostru*», Sf. Ioan Gură-de-Aur sublinia că, în acest chip, Mîntuitorul ne-a învăţat să ne

12. Sf. Ciprian, *Despre Rugăciunea Domnească,* 11. Traducere de Pr. Matei Pîslaru, Rîmnicu-Vîlcea, 1935, pag. 43.

13. Sf. Grigore de Nyssa, *Despre rugăciune,* cuvîntarea II, P. G., t. XLIV, col. 1148 C.

14. Cf. Origen, *Despre rugăciune,* XXII, 3. Vezi traducerea lui G. Bardy, *Origène, De la prière..,* Paris, 1932, pag. 101—102.

15. Tratatele Sf. Părinţi şi ale scriitorilor bisericeşti orientali, în genere, sistematizează explicarea Rugăciunii Domneşti numai în şase cereri, deoarece cele din urmă două — «şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel rău» — sînt tratate laolaltă. Noi am urmat împărţirea din «Mărturisirea Ortodoxă» a lui Petru Movilă, care distinge şapte cereri, după obiceiul Apusului.

rugăm pentru toți frații noștri, de aceea, El n-a zis «Tatăl meu», ci «Tatăl *nostru*», Carele ești în ceruri..., pîinea *noastră*... dă-*ne*-o *nouă* astăzi, și ne iartă *nouă* greșealele *noastre*, precum și *noi iertăm*..., și nu *ne* duce pe *noi* în ispită, ci *ne* izbăvește de cel rău», tocmai «pentru că știind că avem un tată comun, să încercăm unii pentru alții o iubire frățească... și, astfel, rugăciunea noastră să se facă într-un glas pentru tot corpul Bisericii îndeobște și pentru ca fiecare să aibă în vedere nu interesul său personal, ci pe al tuturor... El a voit să ne rugăm întotdeauna în comun, pentru ca să ne învețe să fim continuu perfect uniți, fără a rămîne cea mai mică urmă de vrajbă ori de ură împotriva fratelui nostru» [16].

Prin însăși structura ei, formula de invocare «Tatăl *nostru*» implică în sine mărturisirea că Dumnezeu este principiul unității sociale în comunitatea bisericească. Ca fii adoptivi prin har ai unicului lor Părinte ceresc, credincioșii se găsesc astfel frați între dînșii, așa că ei trebuie să se înfățișeze acum nedivizați interior și exterior, prin resentimente și frămîntări sau acțiuni fratricide. Chemarea «Tatăl nostru» trebuie s-o pronunțăm, deci, într-un simț sau spirit de solidaritate bisericească, în care, printr-un zbor iute al gîndului, pe de o parte să ne reprezentăm în comunitatea integrală a fiilor lui Dumnezeu prin har, iar pe de alta să-i cuprindem în căldura dragostei noastre frățești. La aceasta s-a referit, între altele, preotul în ecfonisul pentru introducerea recitării Rugăciunii Domnești, cînd cere ca «fără de osîndă» să-l putem chema «Tată» pe Dumnezeu.

Terenul sau condițiunile unei astfel de dispoziții și stări sufletești se găsesc, de altfel, deja pregătite prin rugăciunea dipticelor, care ne-a adus în cercul luminos al conștiinței întreaga obște dreptcredincioasă, funcțiune cu o eficiență mult mai sensibilă în epoca în care anafora euharistică era rostită în întregime în auz. Desigur, acesta a și fost motivul care a dictat în chip logic așezarea Rugăciunii Domnești, în locul pe care îl ocupă în Liturghiile Bisericilor orientale ; invocația «Tatăl nostru» venea astfel foarte firească după momentul, în care membrii Bisericii pămîntești și cerești s-au găsit într-o comunitate de rugăciuni.

În Liturghiile ritului bizantin, precum și în celelalte Liturghii orientale, ca și în cea a vechiului rit galican, Rugăciunea Domnească s-a recitat, potrivit obiceiului tradițional, de către întreaga asistență, laolaltă cu liturghisitorii [17], spre deosebire de missa Bisericii Romano-Catolice, în care «Tatăl nostru» este rostit sau cîntat de liturghisitor, credincioșii cîntînd numai ultima cerere. Astăzi instrucțiunile tipiconale din liturghierele mai noi prescriu, atunci cînd această rugăciune nu este cîntată de cor, să fie spusă de strană sau de cel mai mare în rang

16. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XIX, 4 și 7 la Matei,* P. G., t. LVII, col. 282. Cf. și *Omilia la textul Mt., VII, 14.* Vezi *Saint Jean Chrysostome, Oeuvres complètes,* traduits sous la directon de M. Jeannin, t. IV, Paris, 1864, pag. 22 și t. VII, Paris, 1865, p. 162 și 165.

17. Vezi și Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XXXV. P.G., t. CL, col. 447, precum și Teodor de Andida (sec. XII—XIII), Προθεωρία κεφαλαιώδης. P.G., t. CXL, col. 461.

dintre clericii care asistă la slujbă, credincioșii din biserică avînd să o zică în același timp fiecare întru sine [18]. În unele biserici de parohii s-a reluat vechea practică tradițională. Astfel, rugăciunea «Tatăl nostru» apare ca rugăciune a unității creștine prin excelență.

b. *«Carele ești în ceruri»*. Dumnezeu este necuprins și mai presus de toate. El, așa precum observa Ps. Dionisie Areopaghitul, «nu este în spațiu, ca să se poată spune că lipsește din vreun loc sau că trece dintr-un loc într-altul... ; nu este în vreo parte, dar este pretutindeni» [19]. Deci, cînd zicem «Carele ești în ceruri», nu trebuie să înțelegem un loc anumit, pentru că Dumnezeu nu este circumscris în timp și în spațiu. El are ubiquitate și eternitate. Rugăciunea Domnească precum și anumite texte din Vechiul și Noul Testament se referă la ceruri ca sediu al Divinității, întrucît stilul graiului omenesc nu a găsit în natură un domeniu, în care strălucirea dumnezeiască să vină la expresie într-un chip atît de măreț și de impresionant, ca pe fundalul firmamentului, așa precum, de altfel, remarca psalmistul : «Cerurile spun slava lui Dumnezeu, și firmamentul ne face cunoscută opera mîinilor Lui» (Ps. XVIII, 1 ; cf. și ps. LXXXVIII, 6 și ps. XCVI, 6). Existența materială sau ca spațiu a cerului nu poate fi, deci, tăgăduită. Spre deosebire însă de limbajul comun, în vocabularul religios și, deci, și în Rugăciunea Domnească, cuvîntul «ceruri» ne dă noțiunea infinitului și intangibilului. De acord cu Origen, Sf. Chiril al Ierusalimului * socotește că prin ceruri se poate înțelege și lumea spirituală, adică îngerii și sufletele drepților, în care sălășluiește duhul lui Dumnezeu, așa precum El sălășluiește și pe pămînt în sufletele oamenilor drepți (I Corint. XV, 49 ; II Corint. VI, 16). Cu alte cuvinte, se poate spune că Dumnezeu «este în lume și mai presus de lume. E fără loc (anumit). E prezent pretutindeni», precum se exprima patriarhul constantinopolitan Ghenadie II Școlarul [20].

De fapt, prin expresia «Carele ești în ceruri», înțelegem că, prin natura Sa, Dumnezeu nu se înumără printre existențele din cosmos, ci El este mai presus de orice existență. «Tatăl nostru, Carele ești în ceruri», însemnează, deci, «Tatăl nostru, Carele ești mai presus de orice sau de toate». Cu alte cuvinte, prin expresiunea în cauză, noi nu facem altceva decît să recunoaștem infinita deosebire dintre natura noastră de creaturi pămîntești, adică trecătoare, și natura lui Dumnezeu, ființă absolută, veșnică și atotputernică.

Pe de altă parte, așa precum se exprima Sf. Ioan Gură-de-Aur, învățîndu-ne să-L numim «Tatăl nostru *Cel din ceruri*», Mîntuitorul a

---

18. A se vedea, de ex., edițiile de Atena și ediția de București, 1956.

19. Ps.-Dionisie Areopaghitul, *Despre numele divine,* cap. III, 1. Vezi traduc. romînă de Pr. Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschi, Iași, 1936, pag. 25—26 și traduc. franceză de Mgr. Darboy, *Saint Denys l'Aréopagite,* Paris, 1932, pag. 181—182.

* Cf. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V mistag.*, 11 : «Prin ceruri poate să se înțeleagă și cei care poartă chipul Celui ceresc, în care locuiește și umblă Dumnezeu».

20. Confesiunea patriarhului Ghenadie II Școlarul, cap. I, Traducere de Dr. Aurel Decei, după versiunea turcească; în volumul «Omagiu I.P.S. Sale Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului», Sibiu, 1940, pag. 392.

voit totdeodată să facă pe cel ce se roagă să-şi întoarcă cugetul de la cele pămînteşti la cele cereşti *.

c. Apelaţiunea sau invocarea, cu care se deschide Rugăciunea Domnească, este completată cu o formulă de omagiu : *«Sfinţească-se numele Tău!»*. Ar fi, desigur, un non-sens ca verbul *«Sfinţească-se»* din această expresie să se ia în înţelesul său propriu din vorbirea obişnuită. Aşa precum mărturisesc Serafimii în cîntarea lor «Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Savaot» (Isaia VI, 3), sfinţenia este un atribut absolut şi veşnic al fiinţei dumnezeieşti, depăşind şi excluzînd intervenţia şi influenţa creaturilor. «Sfînt şi înfricoşetor este numele Lui», exclamă pe de altă parte psalmistul (Ps. CX, 9).

Aşa precum remarca Sf. Maxim Mărturisitorul, verbul «sfinţească-se» din prima cerere a Rugăciunii Domneşti are sensul unui vot religios adică al unei făgăduinţe sau promisiuni, prin care fiii pămînteşti ai Tatălui ceresc se angajează a face aşa fel, ca, prin toate manifestările lor, numele lui Dumnezeu să fie cinstit cu sfinţenie. Găsindu-se pe aceeaşi linie cu Sf. Ciprian şi cu Origen (supra, not. 12 şi 14), Sf. Maxim Mărturisitorul lămureşte mai departe că, întrucît Dumnezeu ne este «Făcător după fire şi Tată după har, aceasta ne obligă ca, cinstind numele Născătorului nostru după har, să ne silim să întipărim în viaţa noastră trăsăturile Celui ce ne-a născut, adică să-i sfinţim numele pe pămînt, să ne asemănăm lui ca unui Tată, să ne arătăm fii prin fapte şi să preamărim pe Fiul natural al Tatălui, pricinuitorul acestei înfieri, prin tot ceea ce gîndim şi facem» [21]. În explicarea expresiunii «Sfinţească-se numele Tău», Sf. Grigore de Nissa subliniase deja că «cel mai mare dintre toate bunurile este ca numele lui Dumnezeu să fie preamărit prin viaţa mea». Şi, de asemenea, că «cel mai important lucru» pentru cineva care se roagă este «ca prin viaţa sa numele lui Dumnezeu să nu fie bîrfit, ci preamărit şi sfinţit» [22].

Pe drept cuvînt, deci, explica Sf. Ioan Gură-de-Aur, că expresia «sfinţească-se» (ἁγιάζεσθαι) este întrebuinţată în prima frază din rugăciunea «Tatăl nostru», în loc de «proslăveaască-se» (δοξάζεσθαι, preamărească-se sau să fie preamărit) numele Tău. Dumnezeu are Slava Sa, totdeauna desăvîrşită, infinită şi mereu aceeaşi. Deci, cînd noi zicem «sfinţească-se numele Tău», nu facem altceva decît să declarăm ceea ce El are. Dumnezeu cere, totuşi, — zice acest Sfînt Părinte — ca cel care se roagă să consimtă ca El să fie cinstit prin sfinţenia vieţii noastre. Este tocmai ceea ce deja spusese prin cuvintele : «Aşa să lumineze

---

* Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XIX,* 4, la Matei ; la M. Jeannin, *traduc. cit.*, t. VIII, p. 162.

21. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Scurtă tîlcuire a rugăciunii Tatăl nostru,* în *Filocalia,* traduc. romînă, vol. II, Sibiu, 1947, pag. 260 şi 263.

22. Sf. Grigore de Nyssa, *Cuvîntarea III despre rugăciune,* P. G., t. XLIV, col. 1153 A şi C.

lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă ei faptele voastre cele bune și să *slăvească* pe Tatăl vostru Cel din ceruri» (Matei V, 16) [23].

Dezvoltînd — ca încheiere — stilul sacru, la nivelul unei parafraze interpretative, prima cerere din Rugăciunea Domnească ar putea suna, deci, astfel : «Tatăl nostru Cel ceresc, Cel ce ești mai presus de toți și de toate, proslăvit se cuvine să fie Sfîntul Tău Nume, prin viața fiilor Tăi de pe pămînt».

B. — În cererea a doua ni s-a poruncit să ne rugăm : «*Vie împărăția Ta*». Ne rugăm, adică, pentru realizarea și desăvîrșirea în noi și printre noi, a împărăției lui Dumnezeu, despre care ne-a vorbit Fiul Său (Luca XVII, 21 și Matei XII, 28). Dorim, deci, să nu fim dominați de păcat și de patimile trupești, care întrețin în noi omul pămîntesc (Rom. VI, 12 și Colos. III, 5) și tirania duhului acestei lumi, ci să se statornicească în noi și printre noi împărăția lui Dumnezeu.

Sf. Grigore de Nyssa admite că «acela care vrea să vină împărăția lui Dumnezeu, cheamă ajutorul Sfîntului Duh», prin cererea a doua din Rugăciunea Domnească. Căci atunci «cînd noi cerem să vină împărăția lui Dumnezeu la noi, este ca și cînd ne-am ruga cu aceste cuvinte : fă... să fie neputincioasă față de mine puterea răutății, să nu mă covîrșească în luptă păcatul și să nu mă țină prins în mrejele lui, ci să vie împărăția Ta la noi și să-l spulbere» [24]. Fără îndoială, ajutorul harului ne este necesar în primul rînd. Practic însă, împărăția lui Dumnezeu nu se poate organiza fără supunerea voiei noastre voiei lui Dumnezeu, prin executarea poruncilor Lui. Numai astfel se va împlini făgăduința Fiului Său : «Dacă mă iubește cineva, va păzi cuvîntul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la dînsul și la dînsul vom face locaș» (Ioan XIV, 23). Pe drept cuvînt, deci, zicea Sf. Chiril al Ierusalimului : «Cine a auzit pe Pavel spunînd : Să nu mai domnească păcatul în trupul vostru cel muritor (Rom. VI, 12), acela, curățindu-se pe sine însuși în faptă, în gînd și în cuvînt, va (putea) spune lui Dumnezeu : Vie împărăția Ta» [25].

C. — În continuarea cererii a doua și într-o strînsă legătură cu ea urmează cererea a treia : «*Facă-se voia Ta pe pămînt ca și în cer*». Mai înainte de a veni împărăția ce va să fie la sfîrșitul veacurilor, Dumnezeu ne-a poruncit «să facem din pămînt un cer, trăind, vorbind și lucrînd ca și cum am fi în cer... El vrea astfel ca, în așteptarea vieții viitoare, să imităm chiar pe pămînt viața îngerilor din ceruri», care execută întotdeauna în întregime iar nu numai în parte voia lui Dumnezeu [26]. Este, desigur, «ceea ce se va întîmpla și cu noi», precum zicea Origen, «dacă nu vom face nimic afară de această voie» [27].

Cînd, însă, ne rugăm «facă-se voia Ta...», este ca și cum am zice : «Împărate ceresc, învrednicește-ne să trăim ca cei din cer, pentru ca să

---

23. Sf. Ioan Gură-de-Aur, vezi *Omiliile* citate supra, în nota 16 ; cf. și Origen, *op. cit.*, XXIII, 3—4.
24. Sf. Grigore de Nyssa, *op. cit., Cuvîntarea III. Ibid,* col. 1.156 D—1.157 A.
25. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V, 13 mistag.*
26. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XIX, 5 la Matei.*
27. Origen, *op. cit.*, XXVI, 1.

voim și noi întocmai ceea ce voiești Tu... Sprijinește voința noastră cea slabă..., întinde-ne o mînă de ajutor nouă celor ce vrem să alergăm, dar care abia putem să ne tîrîm» [28]. Se înțelege, deci, că o astfel de rugăciune o facem nu numai pentru noi, ci pentru toți, chiar și pentru cei răi, pentru ca și ei să ajungă cu ajutorul harului să îndeplinească voia lui Dumnezeu, ca cei buni.

D. — Dar noi sîntem ființe în trup și trăim pe pămînt, așa că, potrivit naturii noastre, avem nevoie de hrană, și de mijloace corespunzătoare, prin care să susținem corpul și, deci, existența noastră. Era natural, așa dar, ca Domnul să îngăduie a ne adresa Tatălui ceresc, Cel ce «dă hrană la tot trupul» (Ps. CXXXV, 25), pentru a cere în rugăciunea dată de El : «*Pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi*».

Aproape la toți Sfinții Părinți și la scriitorii bisericești, care au comentat Rugăciunea Domnească, această de a patra cerere este aplicată și la Pîinea euharistică sau chiar numai la ea, «Pîinea vieții», «Pîinea cea vie, ce S-a pogorît din cer» (Ioan VI, 41, 48, 51), ca una ce «este spre paza ființei noastre, ca ceea ce întărește și sfințește trupul și sufletul» [29]. Această extindere de sens [30] este explicabilă în Liturghie, întrucît rugăciunea «Tatăl nostru» se recitează în momentul imediat anterior împărtășirii. Obiectul propriu-zis al cererii a patra este însă «pîinea cea de toate zilele», hrana trebuitoare subzistenței, existenței, adică întreținerii ființei sau vieții noastre în această lume vremelnică. O cerem să ne fie acordată în fiecare zi (καθ' ἡμέραν), adică zilnic, ca în textul din Evanghelia după Luca XI, 3, sau «astăzi» (σύμερον), ca în versiunea din Evanghelia după Matei VI, 11, acceptată în uzul liturgic. Este o cerere în perfectă concordanță cu spiritul învățăturii Mîntuitorului, Care, încredințîndu-ne că Tatăl nostru știe că avem trebuință de toate acestea, ne-a îndemnat să nu ne torturăm cu grijile pentru ziua de mîine, căci «ajunge fiecărei zile grija (neliniștea) ei» (Matei VI, 32—34).

Fără îndoială, aceasta nu însemnează o excludere a virtuții prevederii. Acel «astăzi» este numai un semnal de atenție, că preocupările noastre pentru mijloacele de existență individuală nu se cuvine să treacă dincolo de limitele necesarului, adică de satisfacerea cumpătată a cerințelor naturale de existență. Altfel, iau naștere lăcomia, rafineria și abuzurile, stocarea și acumularea de bunuri peste nevoile prezentului, prin sustragerea lor din circulația largă, ceea ce poate pune uneori în strîmtorare și în criză existența celorlalți sau a unora din semenii noștri.

---

28. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia asupra textului «Strîmtă este ușa»* (Matei, VII, 14).

29. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni,* cap. 320.

30. Astăzi, el prevalează în chip exclusiv în concepția Bisericii Romano-Catolice, influențată, desigur, de Vulgata, în care termenul grec ἐπιούσιον (ce trebuie spre ființă sau existență) din Matei și Luca a fost redat în textul latin de la Matei VI, 11 prin *panem nostrum supersubstantialem,* ceea ce s-ar putea traduce *pîinea noastră supranaturală,* «deci hrana sufletului, adică Sf. Euharistie». L. A. Molien, *La prière de de l'Eglise,* t.I, Paris, 1924, pag. 383, n. 6.

De aceea, prin Rugăciunea Domnească, sîntem avizaţi ca dorinţele din cererile prin care recurgem la ajutorul Providenţei divine, să se limiteze la ceea ce ne asigură existenţa zilnică. Ca atare, în viaţa de toate zilele, «să ne arătăm», aşa precum se exprima Sf. Maxim Mărturisitorul, «mîncînd pentru a trăi, iar nu a trăi pentru a mînca» [31].

E. — În al cincilea rînd ne rugăm : *«Şi ne iartă nouă greşealele noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri»*. Avem astfel în primul rînd prilejul de a ne umili, adică de a încerca un sentiment de smerenie, deoarece, întrucît cerem să ni se ierte greşealele, implicit mărturisim că fiecare din noi sîntem supuşi păcatului. Mijlocul de a obţine iertare este lăsat în puterea noastră şi el constă în a ierta altora, ca să ni se ierte şi nouă. Fiind toţi fii ai aceluiaşi Tată ceresc şi avînd aceeaşi natură, este logic să ne amintim totodată că se cuvine să ne lăsăm însufleţiţi de sentimente de iubire, de îngăduinţă şi de blîndeţe faţă de aproapele, care poate comite faţă de noi unele greşeli. Acestea sînt însă neasemănat mai mici în comparaţie cu păcatele, prin care noi ofensăm maiestatea divină. Este locul să menţionăm că orice datorie neîmplinită este o călcare de datorie şi, deci, o greşeală sau un păcat.

În textul Sfîntului Evanghelist Matei VI, 12, se cere să ni se ierte «datoriile noastre (τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν) precum le lăsăm (iertăm) şi noi datornicilor noştri (τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν)», sau, ca în Evanghelia după Sfîntul Luca XI, 4, «oricui ne este dator (παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν)». Se face astfel o evidentă aluzie la parabola servitorului nemilos, care, deşi fusese absolvit de stăpînul său de o datorie de 10.000 de talanţi, el n-a voit totuşi să ierte unuia din confraţii săi o infimă datorie de 100 dinari (Matei XVIII, 23—25). De aceea, în cererea a cincea sîntem făcuţi judecătorii hotărîrii de iertare a propriilor noastre păcate, potrivit legii înscrise în Evanghelia Domnului : «Cu ce judecată veţi judeca, cu aceea veţi fi judecaţi, şi cu ce măsură veţi măsura, cu aceea vi se va măsura» (Matei VII, 2). De aceea, am fost puşi să cerem Tatălui ceresc să ne acorde iertare pentru călcarea poruncilor Lui, în măsura în care am fost şi noi în stare să fim cruţători faţă de semenii noştri. O adevărată iertare a greşiţilor noştri trebuie înţeleasă însă în sensul de a nu ne mai aduce aminte niciodată cu ură, cu necaz sau cu amărăciune de cei care ne-au produs supărări. Împlinirea acestei condiţiuni nu ne scuteşte totuşi, de datoria de a ne înfăţişa la scaunul de duhovnicie pentru a ne mărturisi greşealele şi îndeosebi păcatele mari sau capitale şi a îndeplini actele de pocăinţă recomandate de slujitorii Bisericii, cărora li s-a dat harul şi puterea de a ierta sau nu păcatele oamenilor (Ioan XX, 22, 23 ; Matei XVI, 19 ; XVIII, 18).

F. — Ne rugăm mai departe : *«Şi nu ne duce pe noi în ispită»*. Este a şasea cerere pe care o facem. Precum sîntem încredinţaţi de diferitele texte ale Sfintei Scripturi, viaţa decurge în lume în mijlocul tentaţiilor (Iov., VII, 1 ; ps. XVII, 30 ; XXXIII, 19 ; Mt. IV, 1—10 ; Mc. I, 12—

31. Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, vol. II, pag. 277.

13 ; Lc. IV, 2—12). Virtutea se verifică, într-adevăr, prin rezistența și biruința repurtate asupra ispitelor (Ps. XXV, 2 ; LXV, 9—11 ; II Corint. XII, 7), iar împărăția lui Dumnezeu se cucerește de cei ce se luptă să o obțină (Mt. XI, 12 ; Lc. XVI, 16). În scrierea Faptele Apostolilor (XIV, 22), se găsește consemnat că Sf. Apostol Pavel însuși, «întărind sufletele ucenicilor și îndemnîndu-i să rămînă în credință», i-a avertizat «că prin multe necazuri se cuvine să intrăm în împărăția lui Dumnezeu».

Nu este, deci, de conceput că, propriu vorbind, ne-am putea ruga să nu fim duși în ispită, deoarece încercarea intră în planul lui Dumnezeu pentru mîntuirea omului. Ispita în sens de încercare sau verificare și întărire a virtuților are ca scop perfecționarea și, deci, mîntuirea. În planul divin, ispita este, cu alte cuvinte, un mijloc pedagogic sau educativ.

Este, însă, și ispită, ale cărei curse sînt întinse de duhul cel viclean, în scopul de a-l face pe om să cadă și să piară. În acest caz, prin cererea de a nu fi duși în ispită, ne rugăm ca Tatăl nostru Cel ceresc să nu îngăduie dușmanului mîntuirii noastre să ne ispitească [32]. Pentru a scoate în evidență acest sens, Sf. Ciprian [33] ca și Sf. Ambrozie al Mediolanului traduc textul cererii respective într-o formă interpretativă : «*Și să nu îngădui* (ne patiaris) să fim duși în ispită». «*Vezi ce zice*», adaugă Sf. Ambrozie : «*Și să nu îngădui* să fim duși în ispita pe care nu putem să o suportăm [34]. Nu zice : Să nu ne duci în ispită, ci, asemenea unui atlet, vrea acea cercare, pe care natura umană să o poată suporta» [35]. De altfel, această interpretare consună cu ceea ce ne învață Sf. Ap. Pavel, cînd scrie că Dumnezeu admite nu ca să nu fim ispitiți, ceea ce este cu neputință pentru condițiile firii noastre omenești, ci ca

32. *Despre cele mai însemnate Liturghii ale Bisericii Orientale.* Rev. Candela, an. XII (1893), pag. 69.

33. *De oratione,* 25, P. L., t. IV.

34. Temeiul acestei intrepretări se găsește de fapt în însuși textul epilogului sau adaosului, pe care îl rostește preotul în Liturghia Sf. Iacob, după ce clerul și poporul au recitat Rugăciunea Domnească, epilog care nu este altceva decît o formă dezvoltată a ultimei cereri : «*Și nu ne duce pe noi în ispita (cercarea), pe care nu o putem suporta* (ὑπενεγκεῖν), Doamne, Doamne al puterilor, Cela ce cunoști neputința (slăbiciunea) noastră, ci ne apără de cel rău și de lucrările lui și de toată bîntuirea (vătămarea, supărarea, ἐπηρείας) și uneltirea (μεθοδείας) lui, pentru numele Tău cel Sfînt, pe care îl chemăm peste smerenia noastră». Vezi textul original la Dom B. — Ch. Mercier, *La liturgie de Saint Jacques, édition critique du texte grec avec traduction latine,* în R. Graffin, *Patrologia orientalis,* t. XXVI, fasc. 2., pag. 224/110.

35. Sf. Ambrozie al Mediolanului, *De sacramentis,* cartea V, cap. 4 : «Vide, quid dicat : *Et ne patiaris induci nos in tentationem, quam ferre non possumus.* Non dicit : Non inducas in tentationem ; sed quasi athleta talem vult tentationem, quam ferre possit humana conditio». La Johannes Quasten, *Monumenta patristica et liturgica vetustissima,* pars, III, în *Florilegium patristicum,* fasc. VII, edit. de Bernhardus Geyer și Johannes Zellinger, Bonn, 1936, pag. 170/58. — Sesizînd această particularitate, Fericitul Augustin ține să remarce că «mulți însă, cînd se roagă, zic astfel : «Să nu îngădui să fim duși în ispită, explicînd adică cum să se înțeleagă (expresiunea) «și nu ne duce». *De sermone in monte,* II, 9, 30. P. L., t. XXXIV, col. 1282. La Johannes Quasten, *ibid.,* pag. 170/58, n. 6.

să nu fim ispitiţi peste puteriile noastre. «Pe voi» — zicea acest Sfînt Apostol — «nu v-a ajuns decît o ispită omenească, dar Dumnezeu, Care este bun (credincios), nu va îngădui să fiţi ispitiţi peste puterile voastre, ci, o dată cu îngăduirea ispitei, va trimite şi uşurare, ca să o puteţi birui» (I Corint. X, 13).

Dacă ştim că micile păsărele, care nu s-au folosit cum trebuie de aripile ce li s-au dat pentru a se ridica în aer, nu cad în laţ fără ştirea lui Dumnezeu (Mt. X, 29 ; Lc. XII, 6), apoi trebuie să înţelegem că, atunci cînd cerem lui Dumnezeu «nu ne duce pe noi în ispită», Îl rugăm să ne cruţe sau, mai bine zis, *să nu ne lase să cădem în ispită ;* cu alte cuvinte, cerem în rugăciunea noastră să ne ajute să rămînem sub ascultarea îndemnurilor conştiinţei curate şi să facem uz corect de raţiunea sănătoasă, pentru ca să nu săvîrşim nimic, prin care am ajunge pradă vreunei ispite supuse dreptei judecăţi a lui Dumnezeu, cum se întîmplă de obicei celor ce se lasă la discreţia poftelor desfrînate ale inimilor lor, a patimilor ruşinoase sau sub conducerea minţii lor dezordonate [36]. Este tocmai ceea ce se aplică, în scrierile Sf. Apostol Pavel, rătăcirilor lumii vechi : «De aceea, zice el, «şi Dumnezeu i-a dat pradă faptelor celor necurate ale inimii lor, încît ei singuri şi-au întinat trupurile... ; i-a dat pradă unor fapte ruşinoase... şi, cum nu s-au îngrijit să aibă pe Dumnezeu în cuget, i-a dat şi Dumnezeu în seama minţii lor celei rătăcite, ca să facă ceea ce nu se cade» (Rom. I, 24—28).

«Dar ce, Dumnezeu duce pe om în ispită ?», se întreba pseudo-Gherman I al Constantinopolului. «Ferească Dumnezeu ! Căci Dumnezeu nu este autorul celor rele, dar noi să-L rugăm ca prin multele sale îndurări, să nu îngăduiască să cădem în ispită : Doamne, dacă ne caută pe noi satana, ca să ne cearnă ca pe grîu, precum a căutat şi pe Sfinţii Tăi Apostoli, dar nu a reuşit, sau ca pe Iov odinioară, să nu-i dai lui putere asupra noastră ! Dar chiar dacă un om rău va voi să ne ducă în ispită, nu ne lăsa pe noi în voia lui, ci ocroteşte-ne cu acoperămîntul aripilor Tale» [37]. Rugîndu-ne «Şi nu ne duce pe noi în ispită», înţelegem că cerem ca, prin puterea Sa, Tatăl ceresc să domolească în noi viforniţa patimilor, neutralizînd influenţele lor vătămătoare şi, astfel, să nu cădem înfrînţi sub atacul tentaţiilor.

În plus, cererea «Şi nu ne duce pe noi în ispită» este menită să ne aducă aminte, precum sublinia Sf. Ciprian, că sîntem fiinţe slabe şi că, deci, nu trebuie să ne mîndrim că victoria s-ar putea obţine sau s-ar putea atribui exclusiv meritului nostru [38].

G. — A şaptea cerere «*Ci ne izbăveşte de cel rău*» urmează ca o întărire şi completare a celei precedente. Căci, precum observă Sf. Chiril al Ierusalimului, dacă cuvintele «Nu ne duce pe noi în ispită» ar fi avut sensul de a nu fi ispitiţi, Domnul n-ar fi spus «ci ne izbăveşte de

---

36. Cf. Origen, *op. cit.*, cap. XIX, 17. La Bardy, *op. cit.*, 179.
37. Ps.-Gherman I al Constantinopolului, *Theoria mistică*,.. P.G., t. XCVIII, col. 445 B.
38. Cf. Ciprian, *op. cit.*, 26.

cel viclean» [39]. Cel rău este «spiritul cel rău,... autorul şi adevăratul principiu al tuturor relelor» [40], care ne vine fie direct prin cursele întinse de el, fie prin oameni sau pofte. Dacă n-a putut să se atingă de turmele lui Iov fără învoirea lui Dumnezeu şi n-a avut putere să intre în turma porcilor din ţinutul Gherghesenilor mai înainte de a fi primit îngăduinţă de la Fiul lui Dumnezeu, «va avea el putere» — zice Sf. Ioan Gură-de-Aur — «asupra oamenilor veghetori şi cuvioşi, păziţi de Dumnezeu, Căruia ei Îi slujesc ca stăpînului şi împăratului lor ?» [41]. Izbăvirea de cel rău trebuie înţeleasă, deci, nu în sensul de a nu fi atacaţi de el, ci în acela că, atunci cînd ne găsim strîmtoraţi, să nu ne simţim părăsiţi, ci să luptăm împotriva lui fără a deznădăjdui (II Corint. IV, 8). De aceea, în această ultimă cerere, ne rugăm lui Dumnezeu să ne ajute să-l biruim pe cel rău ori de cîte ori ajungem obiectul sau ţinta atacurilor lui.

Rugăciunea Domnească este încheiată, în Liturghie, cu ecfonisul preotului: *«Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava: a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor»* [42], la care strana, corul sau poporul răspunde «amin» ! Această doxologie vine ca un fel de expunere solemnă a temeiurilor, prin care se explică curajul nostru de a ne fi adresat Părintelui ceresc cu cererile din rugăciunea ce ne-a fost dată de Fiul Său. Ţi-am făcut, adică, atîtea cereri, pentru că ştim că ai putere să ni le împlineşti, pentru «că a Ta este împărăţia şi puterea». Este, după exegeza Sfîntului Ioan Gură-de-Aur, ca şi cum am zice : Îţi cerem toate acestea, întrucît Te recunoaştem ca Stăpînul a toate, Care ai o putere ce nu se va sfîrşi niciodată, Care poţi toate cîte le voieşti şi posezi o slavă pe care nu Ţi-o poate lua nimeni. Pentru toate aceste motive, Îţi mulţumim Ţie Celui ce ai binevoit să ne dăruieşti atîtea bunătăţi şi mărturisim că Ţie Ţi se cuvine toată slava, toată cinstea, ca unuia ce ai toată puterea ; Ţie, Părinte, Fiule şi Duhule Sfinte, acum şi pururea şi în vecii vecilor [43].

4.

RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ ÎN ISTORIA LITURGHIEI

Deşi documentele nu ne procură date directe despre întrebuinţarea Rugăciunii Domneşti în Liturghia Bisericii primare, este totuşi greu de admis că ea ar fi putut lipsi din cadrul Liturghiei primitive. Autoritatea divină a autorului ei şi proprietatea acestei rugăciuni de a se rezuma numai la cîteva cereri scurte şi, totuşi, atît de complete, atît de desă-

39. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V,* 18 mistag.
40. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XIX, 6 la Matei.*
41. Idem, *Omilia asupra textului, «strîmtă este uşa», 5.*
42. Adică aşa cum se găseşte redactată această rugăciune în Evanghelia după Matei VI, 13, text care lipseşte însă din versiunea lui Luca XI, 4, unde lipseşte, de altfel, şi ultima cerere («ci ne izbăveşte de cel rău»).
43. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia asupra textului de la Matei* VII, 14.

vîrșit adaptate și corespunzătoare condițiilor omului, ca ființă religioasă, reprezintă considerațiuni pentru care ea s-a putut impune de la început în schema vechei Liturghii, înaintea oricăror altor compoziții ale primelor generații de creștini [44].

Recomandația din Didahia celor 12 Apostoli (între anii 80—100) de a se recita de trei ori pe zi «Tatăl nostru», deși înscrisă în capitolul VIII, adică imediat înaintea capitolelor privitoare la Sf. Euharistie și împărtășire, nu poate fi invocată totuși în sprijinul concluziei de mai sus, din cauza lipsei de legătură și continuitate între părțile citate. S-a presupus, pe de altă parte, că o anumită expresiune din titlul rugăciunii din Evhologhiul lui Serapion de Thmuis (în preajma jumătății veac. IV), în legătură cu frîngerea Sf. Agneț, ar putea fi interpretată în sensul existenței rugăciunii «Tatăl nostru» în rînduiala Liturghiei din acea epocă ; textul Rugăciunii Domnești lipsește, însă, ca și recomandația de a fi rostită. Nici în liturghia transmisă de așa numitele rînduieli bisericești nu se găsește menționată. Astfel, ea lipsește din slujba Liturghiei redată în cartea VIII a Constituțiilor Sf. Apostoli, precum și din cea cuprinsă în apocriful Testamentum Domini. Cel puțin, în acest din urmă document, după împărtășire figurează o rugăciune parafrazată pe tema Rugăciunii Domnești, din care se poate recunoaște fără greutate primele trei cereri și o parte din doxologia finală [45].

De vreme ce, însă, Fericitul Ieronim a putut scrie, pe cînd se afla la Betleem, în anul 415, că Mîntuitorul «a învățat pe Apostolii Săi ca, în fiecare zi, la Jertfa Trupului Său, credincioșii să îndrăznească a zice «Tatăl nostru...» [46], însemnează că întrebuințarea liturgică a Rugăciunii Domnești, în Biserica din Palestina, avea un temei în vechea practică a tradiției creștine. Prima informație categorică despre uzul liturgic al acestei rugăciuni și anume chiar la locul, în care se află fixată și astăzi, ne-o dă însă Sf. Chiril al Ierusalimului († 386), în catehеza XXIII (a V-a mistagog., 11—18) [47], rostită poate în jurul anului 350.

Deși în omiliile Sf. Ioan Gură-de-Aur Rugăciunea Domnească se găsește explicată de două ori [48], pe cînd se afla în Antiohia, totuși, des-

---

44. «Cel Care ne-a dat viața ne-a învățat să ne și rugăm...» — zicea Sf. Ciprian, episcopul Cartaginei —, «pentru ca să fim mai lesne ascultați, cînd vorbim cu Tatăl prin cererea și rugăciunea, ce am fost învățați de Fiul (să o zicem)... Căci care rugăciune poate fi mai spirituală decît aceea, care ne-a fost dată cu adevărat de către Hristos, de Care ne-a fost trimis nouă și Duhul Sfînt?». *De oratione dominica,* 1, traduc. de Pr. Matei Pîslaru, în colecția *Scrieri alese din operele Sf. Ciprian, episcop al Cartaginei și martir,* R.-Vîlcea, 1935.

45. A se vedea textul în traducerea franceză a lui F. Nau, *La version syriaque de l'Octateuque de Clément,* cap. XIII 15. Paris, 1913, pag. 36.

46. *Dialog. contra Pelagium,* cartea III, cap. 15. P. L., t. XXIII, col. 585 ; vezi și Pierre Batiffol, *Leçons sur la messe,* XI éd. Paris, 1927, pag. 277 și 280 ; de asemenea, L. A. Molien, *La prière de l'Église,* t. I, Paris, 1924, pag. 381, 384.

47. P.G., t. XXXIII, col. 1.117 A — 1.123 A.

48. *Omilia XIX,* 4—7, la Mat. P.G., t. LVII, col. 280 sq. și *Omilia despre paraliticul coborît prin acoperiș,* 3—5. La Jeannin, *op. cit.,* t. IV, pag. 21—24.

pre practicarea ei liturgică nu face decît o mențiune ștearsă în Omilia asupra lui Eutropiu, 5 [49], la Constantinopol. Contemporanul acestui din urmă Sfînt Părinte, Sf. Ambrozie al Mediolanului († 397), comentează de asemenea pe la an. 387 rugăciunea «Tatăl nostru» [50], dar ea lipsește din Liturghia pusă sub numele lui. În schimb, scrierile creștine din Biserica Africii de Nord cuprind date, care se referă la folosirea de timpuriu a Rugăciunii Domnești în Liturghie. Astfel, Tertullian, care consideră Rugăciunea Domnească «legitima oratio» [51] și că ea «rezumă întreaga Evanghelie» [52], afirmă că ea se recita în cursul Liturghiei [53]. Deși Tertullian nu-i determină precis locul, totuși se poate deduce că, din moment ce el califică sărutarea păcii drept «sigiliul rugăciunii» (Domnești), această rugăciune ocupa locul pe care îl are în missa romană, în care sărutarea păcii se dă după recitarea ei, adică imediat înainte de împărtășire [54]. Acesta este, într-adevăr, momentul din Sf. Liturghie, pe care Fericitul Augustin îl precizează că era destinat pentru recitarea Rugăciunii Domnești : «la acestea (după doxologia, cu care

49. P.G., t. LII, col. 396. La Jeannin, *op. cit.*, t. IV, pag. 285.

50. Sf. Ambrozie al Mediolanului, *De sacramentis,* cartea V, cap. IV.

Explicarea Rugăciunii Domnești a făcut obiectul multor comentatori dintre Sf. Părinți și scriitorii bisericești, ca, de ex., A) în răsărit: Clement Alexandrinul († înainte de 215—216) — parțial și incidental: cererea I în Ἐκ τῶν προφητικῶν Ἐκλογαί 19, 1; cererea II în Ὑποτυπώσεις; cererea III și IV în *Stromata,* cartea IV, cap. 8. P.G., t. VIII și cartea VII, cap. 13, P.G., t. IX. — Origen († 254/55), Περὶ εὐχῆς. P.G., t. XI. — Sf. Chiril al Ierusalimului († 386), *Cateheza V mistag.* P.G., t. XXXIII (traducerea în limba romînă de Pr. D. Fecioru în colecția Izvoarele Ortodoxiei, 7, București, 1945). — Sf. Grigore de Nyssa († 394), Εἰς τὴν προσευχήν. P.G., t. XLIV (traducerea în limba romînă la Nicolae D. Popescu, *Cele 5 cuvîntări despre Rugăciunea Domnească,* teză pentru licență, București, 1907). — Sf. Ioan Gură de Aur († 407), *Omilia la Matei, VII, 14* («Strîmtă este ușa...») și *Omilia XIX, 4—7 la Matei,* P.G., t. LI. — Sf. Maxim Mărturisitorul († 662), *Scurtă tîlcuire la Tatăl nostru,* P.G., t. XC; traducerea romînească în *Filocalia,* vol. 2, Sibiu, 1947. — Ps.-Gherman al Constantinopolului († 733), *Comentar liturgic* (Theoria mistică...). P.G., t. XCVIII. — Simion, arhiepiscopul Tesalonicului (sec. XV), *Despre Sfintele Rugăciuni,* cap. 320 și *Despre Sf. Biserică.* P. G., t. CLV (traduc. în l. romînă în volumul Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe..., Buc., 1865 de Toma Teodorescu). — Petru Movilă (sec. XVII), *Mărturisirea ortodoxă,* partea II, Întreb. VII—XVII. — B) În Apus: Tertulian († 240), *De oratione.* P. L., t. I. — Sf. Ciprian († 258), *De dominica oratione.* P.L., t. IV., (traduc. în limba romînă de Pr. Matei Pîslaru, în «Biblioteca Părinților bisericești», nr. 1, R. Vîlcea, 1935). — Sf. Ambrozie al Mediolanului († 397), *De sacramentis,* P.L., t. XVI. — Fericitul Augustin († 430), *Epist. CXXX,* cap. XI, 21 și XII, 22—23. P.L., t. CXXX, col. 502—504, iar în alte scrieri ale sale referiri și mențiuni incidentale și fragmentare. — Asupra Rugăciunii Domnești s-au oprit cu scurte explicațiuni și literați profani din epoca noastră ca, de ex.: Nicolae Gogol, *Explicarea Dumnezeiestei Liturghii* (în l. rusă și în traducerea franceză de Dom Théodore Belpaire, *La divine liturgie médité par Gogol,* Prieuré d'Amay sur Meuse, Belgique, tradusă în limba romînă sub același titlu de Pr. Marian Dumitrescu, R. Vîlcii. 1937); Giovanni Papini, în lucrarea sa *Histoire du Christ,* traduc. franc., Paris, 1923, pag. 222—225.

51. Tertullian, *De fuga,* 2. P.L., t. II, col. 105.

52. Idem, *De oratione* (compusă între anii 200 și 206). P. L., t. I, col. 1153.

53. Idem, *ibidem,* 3—4. P.L., t. I, col. 1156—1157.

54. «*Osculum pacis, quod est signaculum orationis*». *De oratione,* XIV.

se încheia rugăciunea de sfințire, a Sfintei Jertfe) ziceți : amin... Se spune apoi Rugăciunea Domnească... După aceasta, se zice : Pace vouă și credincioșii se sărută cu sărutare sfîntă» [55]. Fapt este că folosirea Rugăciunii Domnești în Liturghie se constată în regiunile bisericești, în care se practica Liturghia zilnică, și anume la Ierusalim și în Biserica Africii de Nord. Acest amănunt a dat ocazie la ipoteza că, poate, inițiativa acestui uz ar aparține acestor Biserici, sub sugestia cererii «pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi» [56].

Rugăciunea Domnească figurează în toate Liturghiile, avîndu-și locul între anafora și împărtășire, deși nu pretutindeni chiar în același moment. Fixarea Rugăciunii Domnești în această parte a Liturghiei a fost determinată, desigur, de faptul că, prin conținutul ei, a fost considerată proprie ca pregătitoare pentru primirea Sfintei Împărtășiri. Și anume, pe de o parte, prin extinderea sensului cererii, «pîinea noastră cea de toate zilele...» și la Sfînta Euharistie, iar pe de alta pentru considerentul subliniat de Fericitul Augustin, că cererea «și ne iartă nouă greșealele noastre...» are eficacitate în materie de iertarea păcatelor veniale, așa încît împărtășirea să poată urma fără osîndă pentru credincioși [57].

5.

FINALUL PRIMEI PĂRȚI A OFICIULUI DUPĂ ANAFORA

În cadrul pregătirilor pentru momentul împărtășirii intră, potrivit regulii din Liturghia bizantină, și obiceiul ca, în timpul Rugăciunii Domnești, diaconul să-și așeze orarul cruciș pe spate și pe piept, în așa fel ca ambele capete să cadă egal în față, pentru ca dînsul să rămînă mai liber în mișcările sale, în legătură cu actul împărtășirii. S-a asociat în același timp și o semnificație simbolică acestui ritual prescris diaconului, și anume că, avînd să se apropie de Domnul euharistic, diaconul imită pe Serafimi, care își acoperă fața cu două aripi [58].

După ce strana, corul sau credincioșii au răspuns «amin» la ecfonisul intonat de preot cînd s-a încheiat rostirea rugăciunii «Tatăl nostru», preotul îi binecuvîntează cu obișnuita formulă optativă «Pace tuturor», la care ei răspund în același spirit de urare : «Și duhului tău». Asistența este apoi invitată : «Capetele voastre, Domnului să le plecați» și, în timp ce ea își ia o poziție de smerită înclinare și s-a dat într-o intonare mai largă sau prelungită, răspunsul «Ție Doamne», preotul citește în taină rugăciunea plecării capetelor, înainte de împărtășire.

---

55. Fericitul Augustin, *Sermo VI,* 3 ; cf. și *Sermo XLIX,* 8 ; XLIII, 12 ; CCXXVII ; ep. CXLIX, 16.

56. Cf. Fericit. Augustin, *De sermone in monte,* II, 26. Vezi la Mgr. Pierre Batiffol, *Leçons sur la messe.* Paris, 1927, pag. 277.

57. Fericit. Augustin, *Sermo VI,* 3 și *Sermo XVII,* 5.

58. Sf. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni,* cap. 174.

Prima parte a oficiului după anafora se încheie astfel cu o rugăciune specială, în care preotul prezintă, am putea spune, pe credincioşi, îndurării dumnezeieşti, înainte de primirea Sf. Taine. Textul acestei rugăciuni este diferit în cele trei formulare ale Liturghiei. Cea din Liturghia Sf. Ioan Gură-de-Aur se arată preocupată în fond de aplicarea efectelor Jertfei euharistice, corespunzător trebuinţelor fiecăruia ; în toate, însă, se cere «Părintelui îndurărilor», să «caute cu ochi milostivi spre tot poporul» (Lit. celor mai înainte sfinţite şi Lit. Sf. Ioan Gură-de-Aur), să-l binecuvînteze (Sf. Vasile cel Mare) şi să-l învrednicească «a se împărtăşi fără de osîndă cu aceste ale Tale prea curate şi de viaţă făcătoare Taine, spre iertarea păcatelor şi spre unirea cu Sf. Duh» (Sf. Vasile cel Mare).

Cu alte cuvinte, «procedînd întocmai ca avocaţii», precum se exprima Fericitul Augustin, «preoţii înfăţişează Puterii milostive, pe cei de sub protecţia lor (pe credincioşii lor), prin punerea mîinii» [59]. «Toate acestea, ei le cer însă de la Părintele ceresc, pentru meritele Mîntuitorului şi prin mijlocirea Lui» [60], mărturisire pe care o fac prin ecfonisul din liturghier, comun tuturor celor trei rugăciuni amintite : «Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a unuia născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvîntat, împreună cu prea sfîntul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea...». Credincioşii confirmă prin răspunsul lor, «amin».

Pr. Prof. P. VINTILESCU

59. Fericit. Augustin, *Epist. CXLIX, 12—16 :* «... cum populus benedicitur, tunc antistites, velut advocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissimae offerunt potestati».

60. Dr. V. Mitrofanovici şi Dr. Th. Tarnavski, *Liturgica..., edit. cit.;* pag. 527 şi rev. *Candela,* an. 1893, pag. 70.

DOCUMENTARE

BISERICA DE LEMN DIN CIZER

La 20 km. de la Ciucea, pe drumul spre Zalău, între dealuri domoale, se găsește comuna Cizer raionul Zalău.

Pe coastă de deal, ascunsă printre pomi deși și frumoși, biserica de lemn abia se zărește. Doar turnul iese din frunziș, silueta lui dominînd coasta dealului. La primele impresii, biserica nu atrage atenția decît prin turnul ei înalt, de tip muntean, dar după ce te apropii de ea, în urcuș, rămîi surprins de ceea ce vezi.

Ajuns în fața ei, te întîmpină coloanele de la prispă, cele de la intrare cu podoabele lor, ușa de intrare... nici nu mai știi ce să admiri : arta meșterului, motivele bogate, armonia ansamblului, strașina bogată și ea în ciopliturі decorative sau monumentalitatea prispei văzută în lungime ? Ea are, de altfel, și o valoare istorică, întrucît în bună parte este lucrul mîinilor și al priceperii lui Ursu, care nu este altul decît Horia, Craiul Munților, sau, după porecla pe care i-au dat-o străinii, rex Daciae.

Din bătrîni se știe că la această biserică a lucrat Horia. Faptul se confirmă, întrucît într-o scîndură din dosul bolții, sub acoperiș, sînt săpate cu litere cirilice aceste cuvinte: *«lucrat Ursu»*. Inscripția nu se poate fotografia, dar muzeul din Zalău a scos un mulaj de pe ea. Inscripția este clară : literele nu sînt mîncate de vreme și de ploi, săpătura destul de adîncă. În 1955, biserica nu era într-o stare prea bună, mai ales prispa și acoperișul, dar de atunci s-a acoperit. Nu se mai slujește în ea decît o dată, de două ori pe an. Este un monument istoric, care merită să fie ocrotit, pentru arta sa populară, pentru pictura sa care datează din 1773, de cînd, probabil, este și biserica, și pentru faptul că la lucrarea ei a luat parte Horia, eroul și martirul țăranilor din Munții Apuseni, din 1784.

Prin această biserică îl cunoaștem pe Horia și meșter iscusit în cioplitul lemnului și săpatul în lemn, realizînd o lucrare de artă de o deosebită valoare. Monumente cu lucrări de artă mai găsim și în Bră-

det-Bihor, Păușa-Zalău, Rogoz-Lăpuș, și în alte localități, mai ales în ținutul Clujului și al Crișurilor ori Maramureș, dar nici unul nu întrece pe cel din Cizer.

Sîntem bucuroși că această biserică a scăpat de la distrugere. În această parte a vechiului Sălaj au fost multe biserici de lemn, dar, mai ales după 1920, cînd oamenii au ajuns ceva mai înstăriți, ele au fost înlocuite cu biserici noi cu ziduri de cărămidă sau piatră.

Bisericile noastre de lemn formează o grupă distinctivă între bisericile de lemn din răsăritul și centrul Europei. Ele au specificul lor în stil, pictură, arhitectură. Reprezintă arta țărănească, cu note distincte față de arta țărănească din Cehoslovacia, Ucraina Sub-Carpatică, Ungaria, și mai ales față de cele din Norvegia, care nu au nici o notă comună cu cele de la noi.

Noi avem biserici de lemn și în Moldova, și în Muntenia, dar se deosebesc de cele din Transilvania, care au caracteristici specifice regiunilor geografice, așa că putem vorbi de biserici din vechiul Bihor, Banat, vechiul Sălaj, Muramureș, Someș, Cluj, de la moți, din Hunedoara, de pe Mureș, din secuime, de pe cîmpie etc.

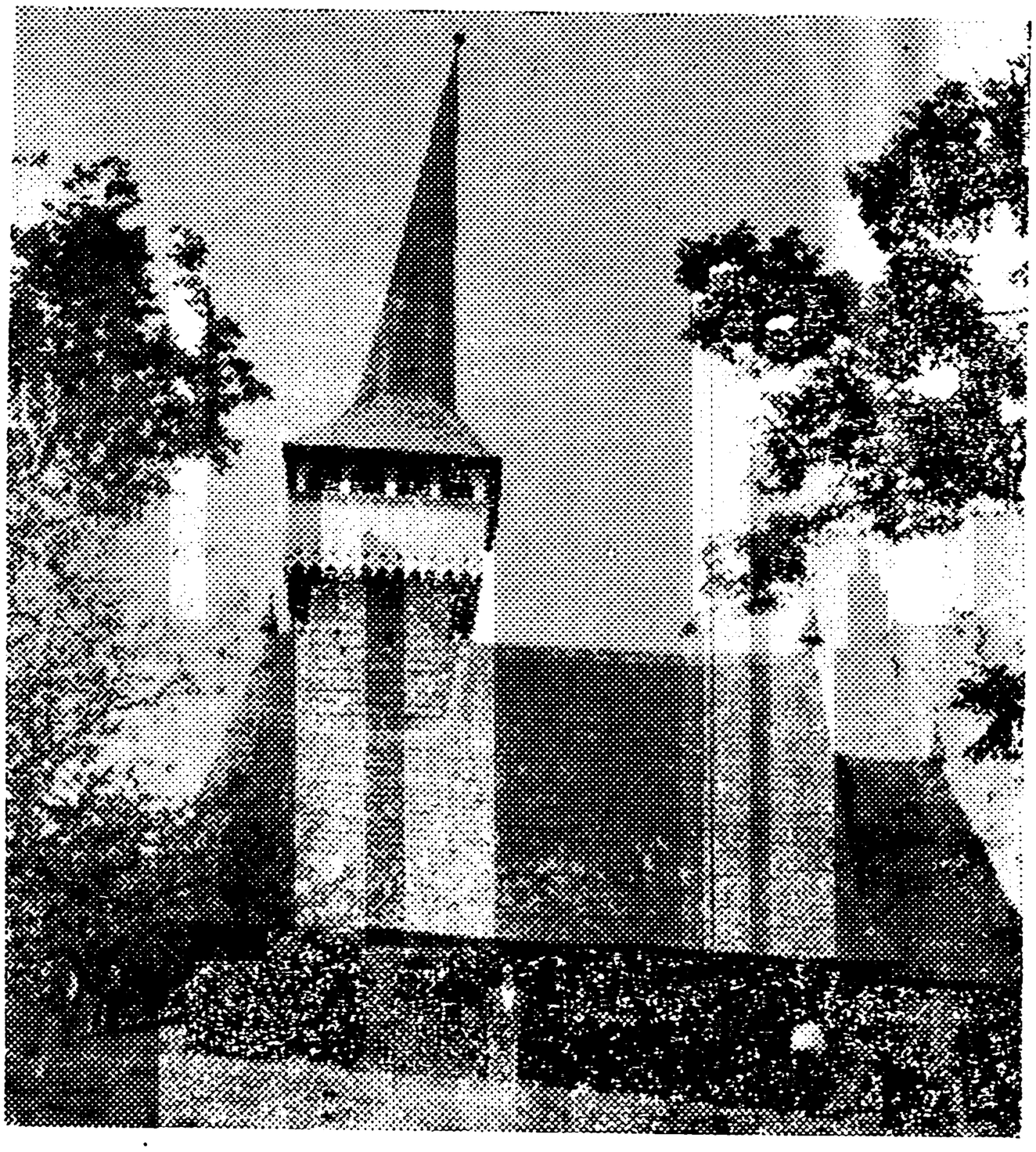
Biserica din Cizer are mai multe elemente stilistice comune cu cele de la moți, în special turnul cu galeria lărgită, balconul cu scînduri ajurate și coiful nu prea înalt. De multe ori în alegerea stilului, hotărîtor a fost sfatul și știința meșterului care zidește biserica după alte modele văzute sau chiar făcute de el.

Biserica din Cizer este de tipul cel mai frecvent în veacul XVIII. În veacurile anterioare, bisericile erau mai mici, fără prispă, cu un singur acoperiș, cu podoabe la uși, chenare, încheieturi, aripi la altar și pronaos, precum și la tîmplă. Biserica din Cizer face parte dintre cele relativ mai mari, dar cu altarul mai mic, cu 5 fețe, cu 3 ferestre mici, unle mărite ulterior, cu prispă pe trei fețe, lucru foarte rar, cea din spre sud mai bogată în podoabe, acoperișul pentru altar separat și distinct, acomodîndu-se planului fundamental, cu coifuri mici conice pe altar, în dreptul tîmplei deasupra pronaosului, lucru de asemenea mai rar, dovadă că meșterul a voit să facă o biserică deosebită, care să întreacă pe toate cele din jur. Și cred că le-a întrecut.

După o cercetare mai amănunțită a construcției s-ar putea trage concluzia că prispa e făcută mai tîrziu, însă nu mult după construcția corpului bisericii, mai ales că sînt unele deosebiri în motivele decorative ale ușii de la intrare și între cele ale ușilor de la prispă. La început prispa a fost deschisă, fiind apoi închisă pînă la înălțimea actuală prin balustradă, pentru ca să apere pereții de ploi și zăpadă. Stîlpii au crestături și săpături și în partea de jos, care ici, colo este acoperită de balustradă, dovadă că inițial a fost complet liberă. Prispa, pe lîngă funcția de ocrotire a pereților, mai avea și funcția de adăpost al oamenilor în vremuri grele, de ploaie și zăpadă. În afară de aceasta, în sărbători, credincioșii care nu mai încăpeau în biserică, mai ales femeile, puteau urmări slujba din afară, de pe prispa de șud și cea din

spre nord. Ultima adăpostea și unele piese din inventarul bisericii, fiind mai largă decît cealaltă, cu acoperișul răsfrînt ușor în afară, fără să se strice estetica și armonia ansamblului.

Dimensiunile bisericii nu sînt prea mari : lungimea 16 m., lățimea de 4 m., prispa de 80 cm. Pronaosul este poligonal, acoperișul acomodîndu-se și aici planului fundamental. Forma ei este apropiată de cea de corabie. Stîlpii — colonetele — sînt 6 spre sud și 8 spre nord, spre sud fiind și poarta de intrare. Pereții sînt de bîrne de stejar de cîte

Cizer : Biserica de lemn la care a lucrat Ursu (Horia)

46—50 cm. lățime și pînă la 30 cm. grosime. Talpa masivă, una singură pentru naos și pronaos, este de 9,50 m. Numai altarul are temelie de piatră. Grosimea colonetelor este de 12—15 cm., iar înălțimea pereților de 2,26 m.

Decorul este variat și bogat. Motivul principal este brîul cioplit în trei benzi care înconjoară biserica. Este cioplit în relief din bîrnă, lat de 16 cm. Fiecare coardă este lucrată cu motiv distinct ; cea de deasupra, în colți, cea din mijloc, în frînghie în două corzi, iar cea de jos, cu motive de arc de cerc, care fac impresie de bogăție în decor, în felul său. Acest brîu, care dă un aspect distins și sărbătoresc bisericii, se întrerupe la ferestre, aranjate după ce s-a construit biserica.

Dimensiunile ferestrelor de la altar sînt acum de 34/35 cm., iar la cele mai mari de la naos, de 64/68 cm.; fereastra din axa de la altar, originară, rămasă în forma sa inițială de la construirea bisericii, este de 21/25 cm., avînd în partea superioară tăietură în acoladă. Totul este lucrat din secure. Elementele constructive sînt legate între ele cu cuie de lemn.

Pereții au și console, care corespund la arcurile de boltă de la naos și de la peretele dintre naos și pronaos. Consolele sînt masive, răsucite jos în spirală, ajungînd pînă la brîu. În exterior, altarul este împodobit la încheieturi cu aripi largi cu penele descrescînde. Grilajul ferestrelor este din fier forjat, avînd la mijloc spirale așezate simetric.

Monumentalitatea bisericii de care ne ocupăm constă mai ales în ușa de intrare, arcadele de la prispă și bogăția ornamentației.

La ușă, decorul principal îl formează cele trei frînghii împletite simplu, partea de deasupra în arc paralel cu arcul ușii, unde linia se frînge. Locurile din colțuri au fost umplute cu motive geometrice.

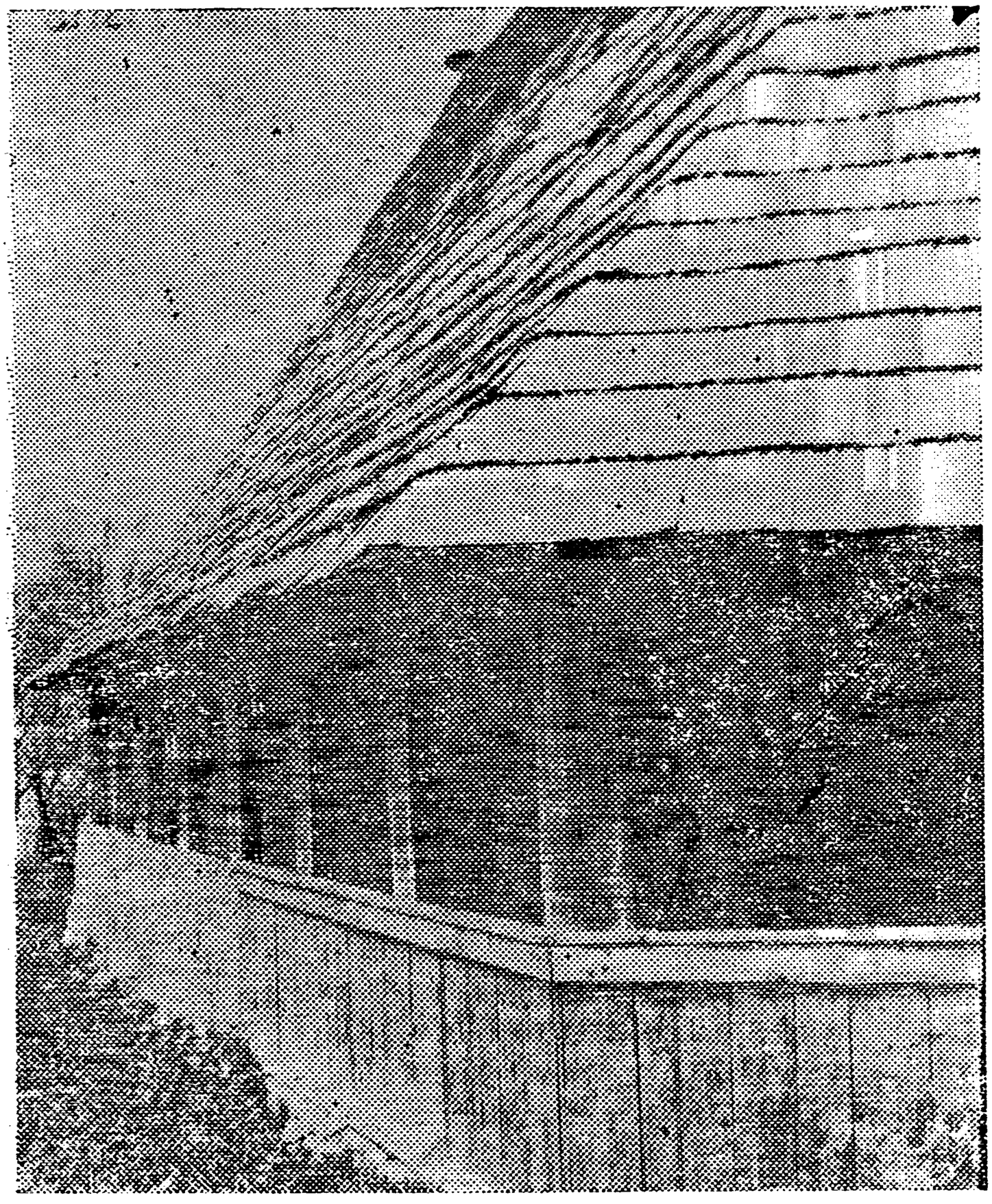
Poarta — portalul — în arc circular, pe margini frînghie, care se sprijină pe două coloane mai late, cu ciopliturі bogate ; la bază și la mijloc motive vegetale ; deasupra, bîrna cioplită în formă de T, cu o rozetă, iar pe intra-dos trei toruri (ciubucuri) cilindrice, unul în axă, ceilalți doi laterali ; spre postament se formează o consolă arcuită lobată. Aceleași motive ca la portal sînt și la cele șase arcade laterale, pe care le găsim, de altfel, și la galeria deschisă a turnului. Lemnul nu se împacă atît de ușor cu arcuirile stilurilor vechi, dar elementul decorativ și monumental este realizat prin ciopliturі și crestături.

După cum am amintit, mai sînt și alte biserici de felul celei din Cizer, însă nici una din ele nu o întrece în monumentalitate pe aceasta.

Fațada, bine înțeles, este cea mai bogată în ornamentații. Nu lipsesc ornamentele nici de la arcadele de la vest și nord, dar nu sînt atît de bogate ca cele de la sud. În exterior se remarcă și zimții de pe coama acoperișului de pe naos, precum și scîndurile ajurate la balconul turnului. Coiful turnului este octogonal, baza pătrată. Azi șindrila nu mai este în stilul celei vechi, tăiată și bătută în solzi de pește.

Interiorul bisericii nu este cu mult mai prejos decît exteriorul. Podoaba interiorului constă în pictură, precum și în sculptura de la uși și de la icoane. Pictura, veche, din 1773, a fost ștearsă în mare parte de apele care au pătruns în decursul vremii prin acoperiș. Totuși pe unde a mai rămas, dă o impresie de vioiciune și frăgezime. Biserica a fost zugrăvită peste tot ; spațiul fiind mic și urmărindu-se să cuprindă cît mai multe subiecte, tablourile au fost făcute de mărimea icoanelor. Compozițiile sînt bogate în amănunte, și unele cu efect. Zugravul a fost mai întîi decorator, apoi zugrav și interpret. Meseria a învățat-o pe lîngă un alt meșter, dar nici acela cu multă școală de «zografie». Numele lui a fost scris pe partea de deasupra ușii din pronaos, tăiată ulterior, cînd s-a «mărit» ușa, fiind prea joasă pentru preotul slujitor. S-a tăiat în arc, fără să se țină seamă de semnătura pictorului, rămînînd doar anul zugrăvirii.

În *altar,* sînt zugrăvite subiecte în legătură cu jertfa liturgică. Pe boltă sînt zugrăvite capete de îngeri, cete îngerești, care asistă la cele ce se petrec în altar. La baza acestor tablouri se găsește o bantă decorativă puțin obișnuită, în care sînt înscrise motive vegetale bine stilizate. Pe pereții laterali sînt ierarhii autori de liturghii și mari luptători pentru credință, iar dintre diaconi numai primul, arhidiaco-

Cizer : Prispa văzută din spre sud-est

mul Ștefan. În dreptul mesei pentru Proscomidie este pictat Iisus în potir, subiect foarte frecvent, care simbolizează pregătirea și esența Sfintelor Daruri. În continuare, diferiți ierarhi, între care Sfîntul Nicolae și Sfîntul Spiridon, ultimul demonstrînd la primul Sinod Ecumenic unitatea Sfintei Treimi, cu elementele componente ale unei cărămizi. Pe peretele de vest, în timpan, nu este pictat nimic.

Înfățișarea ierarhilor este plină de demnitate : în odăjdii arhierești, cu mitră și omofor, sacoul de brocard, barba mai lungă sau mai scurtă, după cum spune Erminia, unii cu toiag, alții cu filactere cu texte liturgice. Sînt aproape în mărime naturală. Fiecare este încadrat într-un portic aurit trilobat în partea de sus, cu stîlpii cu capitel și cu soclul împodobit cu frunze de acant. Inscripțiile, scrise cu majuscule de dimensiuni relativ mari, caligrafic, ne determină să credem că pictura din altar ar fi de altă mînă, de meșter mai priceput atît în meserie, cît și în interpretare. Întreg ansamblul este foarte plăcut, și creează o atmosferă de liniște și reculegere.

Tîmpla este modestă în podoabe. În segmentul de arc de sus este răstignirea — crucifixul, — cu cei doi tîlhari. Mai jos, Apostolii, iar în șirul de la bază, cele douăsprezece prăznicare. Lipsesc proorocii. Partea centrală superioară a iconostasului este acoperită de o icoană mare apuseană.

Apostolii sînt înfățișați într-o atitudine comună, avînd mai toți cîte o carte în mînă. Nu este opera meșterului care a zugrăvit altarul, ci mai degrabă a aceluia care a zugrăvit bolta. Deasupra ușilor este o bantă decorativă în romburi.

Icoanele împărătești sînt de altă factură. Icoana lui Iisus are nuanță rusească ; același stil îl au și celelalte icoane, dar cu o tehnică mai slabă. Deasupra icoanei Sfîntului Nicolae este însemnarea cu numele celor care au plătit-o. La fel și la icoana arhanghelilor. Nu sunt datate.

Naosul este împodobit peste tot. Ceea ce îi ridică frumusețea, pe lîngă covorul bogat în motive decorative și tablouri biblice, este cununa care susține bolta cilindrică, groasă, frumos cioplită și zugrăvită în culori armonioase. În interior, ea se sprijină pe consolă ; cea din exterior este cioplită decorativ cu o volută în partea de jos.

Benzile decorative care despart în lungime diferitele registre de pe boltă sînt de trei tipuri. Medalioanele din axa bolții, cu Domnul Savaot, Iisus, Maica Domnului, au două cercuri concentrice cu motive de frunze ca de laur ; al patrulea medalion, cu Sfîntul Duh, are raze în interior și, de asemenea, motive vegetale, stilizate cu volute. Litera folosită pentru denumirea medalioanelor este aceeași ca în altar ; de asemenea execuția tehnică. Medalioanele sînt încadrate de o parte și de alta, în lungime, cu două benzi late, cu decor de flori crucifere cu patru petale, și cîte o floricică stilizată. Culorile dominante sînt albastru deschis și galben slab, pe fond mai închis. Acest motiv floral este foarte frecvent în bisericile din nordul și centrul Transilvaniei, fiind folosit mai ales de zugravii de la Feisa-Tîrnave, apoi de Dumitru Ispas din Gilău-Cluj și de Perșe Ion din Elciu-Almaș-Cluj. Mai rar, și pe la moți.

Al doilea motiv de bantă, foarte vechi, este spicul, format din unghiuri introduse unul în altul, alcătuind un brîu care înconjoară biserica. Acest motiv — pe care îl găsim în scoarțele din Maramureș, în Biserica Domnească de la Argeș, pe pardoseala-mozaic a catedralei din

Sibiu, precum și în alte multe locuri, sub diferite dimensiuni, — este pus și pe grinda de deasupra ușii din pronaos.

Al treilea motiv de bantă, care se găsește și în altar, este motivul floral stilizat, mai puțin obișnuit, adus mai dinspre nord.

Aceste motive, precum și schițele subiectelor, tablourilor, aranjamentelor și îndrumările privitoare la lucru le va fi avut zugravul în caietele împrumutate sau izvodite după alte izvoade pe care le-a văzut el. Faptul că unele dintre ele au o suprafață mare de răspîndire arată strînsa legătură dintre zugravi sau dintre creațiile lor.

Cizer : Bolta naosului.
Pe boltă motivul spicului și cununa transversală, care susține bolta.

Aranjamentul subiectelor de pe boltă iese din cadrul obișnuit, structura, compoziția, tehnica, coloritul, dimensiunile nefiind ca în alte locuri. Aici tablourile sînt de dimensiuni mai mici, unele încadrate foarte modest cu o linie verticală, iar altele nedespărțite între ele, deși reprezintă subiecte deosebite. Sînt stîngăcii în proporții, în desen, în compoziții. În ansamblu, însă, pictura face impresie plăcută prin varietatea subiectelor, tonurilor și aranjamentelor. Zugravul naosului este altul decît cel care a zugrăvit altarul.

Temele tratate sînt : Parabolele și Patimile Domnului, precum și scene din viața Maicii Domnului, în partea de sus ; sfinți și mucenici

jos. Inscripțiile au aceleași caractere ca cele din altar, dar nu atît de îngrijite ; la tablouri sînt mai greoaie, mai neglijate.

Pe boltă, înspre altar, în locul arcului principal, sînt zugrăviți în cadru simplu, proorocii. Pictura fiind deteriorată de umezeală, unele portrete nu se mai disting. Celelalte tablouri de pe boltă formează trei registre.

Spre nord, în primul registru, sus, sînt : Intrarea în Ierusalim și Învierea lui Lazăr, care formează un singur tablou-friză. În continuare, Soborul Apostolilor (?) și Pilda Vameșului și Fariseului. În tabloul prim, Ierusalimul este înfățișat ca o cetate cu clădiri fortificate, turn masiv cilindric, cupolă mare bizantină, iar în continuare, Lazăr ieșind din groapă, desfășurat de giulgiu. Compoziția este interesantă, grupul din mijloc aparținînd la amîndouă subiectele. Scena vameșului se petrece în interiorul bisericii, care are arhitectură bogată, stîlpi masivi și arcuri mari. Fariseul este înfățișat în haină albă cu guler mare, gesticulînd, mîndru ; mult în urma lui, vameșul, în haină mohorîtă, își recunoaște, umilit, păcătoșenia. Fariseul are caftan cu blană.

Spre sud, tot pe registrul întîi, sînt : scena îndoielii lui Toma. Mironosițele la mormînt, Înălțarea și Intrarea în biserică. În compoziția mironosițelor, Iisus este în aureolă, cu brațele desfăcute, asistînd parcă la convorbirea femeilor cu îngerul care stă deasupra groapei. Figura îngerului este stîngace.

În registrul al doilea, spre nord, sînt pictate : Coborîrea de pe cruce, Punerea în mormînt, Ducerea crucii și Răstignirea. Ordinea lor este de la vest spre est, deși firesc ar fi invers. Spre sud : În grădina Ghetsimani, Cina cea de Taină, și Spălarea picioarelor ; ultimul tablou nu se vede, fiind acoperit de var. Aceeași inversare ca și în registrul dinspre nord. Luarea de pe cruce și Punerea în mormînt sînt copiate după compozițiile frecvente în Biserica Apuseană răspîndite prin cromolitografii. În raport cu friza sfinților din registrul de jos, mai ales cu sfinții din altar, tablourile din acest registru pot fi socotite miniaturi.

Mucenicii, care după «rînduială» ar fi cei patruzeci uciși la Sevastia, sînt sub un tip comun, atît ca îmbrăcăminte, ținută, cît și ca gesturi ; doar coloritul variază întrucîtva. Cina cea de Taină are o structură complet diferită de cea tradițională. Apostolii sînt așezați în jurul unei mese rotunde, cu Iisus la mijloc, avînd toți privirile ațintite sau întoarse către privitorii acestei scene, așteptînd parcă să fie fotografiați. Nu se observă nici un fond decorativ.

Pe peretele de vest, sus, în timpan, este Sfîntul Ilie, la mijloc scena Sărutării lui Iuda, iar jos, un șir de doisprezece sfinți, în aceeași înfățișare ca mucenicii.

Pronaosul a suferit mai multe transformări, care au dăunat picturii. În primul rînd a fost tăiat frontonul ușii spre naos ; apoi, în urma deschiderii în perete a locului pentru ca și femeile să poată urmări slujba, deschidere făcută ulterior, pictura de pe pereți a fost în mare parte ștearsă prin frecare, rămînînd puține tablouri în stare relativ

bună. Spre nord este Izgonirea lui Adam și a Evei din Rai, iar dincolo de ușă, Avraam, Isaac și Iacob. Spre sud, lîngă intrare, în colț, este Sfîntul Cristofor și ceva nedesluşit, iar după ușă, moartea cu coasa. Pictura se continuă pe pereții de vest și nord, unde se pot vedea : Cele zece fecioare și friza cu mironosițele sfinte și cuvioase (Barbara, Anastasia, Maria, Ioana, Iuliana, Agapia, Tatiana, Solomia, Maria lui Iacob și Maria Magdalena).

Tavanul, plan, este zugrăvit cu motive vegetale și flori.

Femeile au costume cu motive locale. În rest, foarte puțină variație în înfățișare și culoare.

Zugravul respectiv, al cărui nume a dispărut în împrejurările pe care le-am arătat, a cunoscut în primul rînd Erminia, cartea în care se arată felul de rînduire a subiectelor, cu amănunte de compoziție. A avut simțul proporțiilor și un simț decorativ mai pronunțat, a cunoscut textele biblice, redînd în pictură interpretarea lor. Lipsesc însă multe subiecte : Proorocii, Jertfa lui Avraam, Muncile iadului, temă foarte frecventă, nu sînt zugrăvite. Are note originale în Cina cea de Taină și în Pilda Vameșului și Fariseului; Punerea în mormînt este luată însă după antimisele timpului său, iar Intrarea în Ierusalim, după gravurile din Triod. Cu toate lipsurile și stîngăciile lui, zugravul a reușit să dea bisericii un aspect decorativ destul de variat și atractiv.

Făcînd o comparație între valoarea artistică a interiorului și cea a exteriorului, se poate constata că exteriorul este superior și aproape unic în felul lui. Exteriorul constituie o minunată realizare a artei populare prin meșterii și lemnarii satelor noastre, între care se numără și Nicula Ursu-Horia.

În afară de pictura murală, se mai păstrează și cîteva icoane, ca : Pantocratorul, în stilul icoanelor brîncovenești, Sf. Nicolae, patru icoane pe sticlă și alte patru icoane pe lemn. Nici una nu este datată. Se păstrează, de asemenea, un felon vechi, avînd țesătură cu pătrățele.

Deasupra ușii de intrare este săpat anul 1773.

Dintre cărțile vechi aflate în biserică este de menționat o Evanghelie tipărită la București, în 1750, precum și un Triod tipărit la Rîmnic în 1761.

Ne-am făcut o datorie de conștiință, descriind în linii generale un valoros monument de artă romînească, de care este legat și numele revoluționarului și martirului *Horia*.

Prof. ATANASIE POPA

RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE

CONSIDERAȚIUNI DE PRINCIPIU PRIVITOARE LA PICTURILE MURALE ȘI ICOANE

Monumentele «istorice» se bucură de o atenție deosebită. În ultimii zece sau doisprezece ani cercetări de descoperire și studii au luminat domeniul. Statul a întocmit tablouri în care se înscriu edificiile și decorurile pictate. S-au luat măsuri de păstrare, consolidare și restaurare. Servicii și comisii de specialiști îngrijesc listele de monumente și le completează ; văd problemele, și iau măsurile cele mai potrivite pentru rezolvarea lor. Mijloace deosebit de importante au fost puse la dispoziție. S-au organizat cursuri, ateliere și șantiere menite să formeze sau să desăvîrșească instrucția și îndemînarea meșterilor. Alături de Stat și mînă în mînă cu acesta, Biserica, care a luat o parte atît de însemnată, de-a lungul istoriei, în ce privește înălțarea, împodobirea și conservarea monumentelor cu care ne mîndrim astăzi, este fericită și recunoscătoare să vadă crescînd activitatea și rîvna Statului, izvor de interes și educație, pentru cercuri din ce în ce mai largi ale poporului.

Zelul crește, inițiativele și punctele de vedere se înmulțesc, munca se intensifică. E vremea să ascultăm și învățămintele istoriei. Aflăm din știrile acesteia că omenirea civilizată s-a străduit cu deosebită rîvnă în diferite epoci să îngrijească de aceea ce reprezintă întocmiri și creații chemate să stăvilească, în trecerea timpului, puterea cu care scurgerea anilor, prefacerile și moartea anihilează opera omului. Ruinele seamănă desnădejde, iar dispariția lucrurilor frumoase tulbură gîndurile. În Helada, Atena și împrejurimi erau, în cel de-al șaselea și al cincilea secol înainte de era noastră, înflorate cu monumente de artă, temple, «tezaure» și statui de rară valoare. Un război a pustiit lumea aceasta de viață aleasă. În grabă nebună, pentru nevoi de apărare și pentru reconstituirea averii dispărute, s-au strîns arhitravele, capitelele, frînturile de coloane, metopele sculptate și reliefurile, alături de statui. Îngrămădite, îngropate în pămînt, și zidite, au format incinte de apărare, drumuri și terase peste care s-au înălțat templele și edificiile veacului lui Pericles. Cu trudă mare, au fost scoase din mare și extrase, din temeliile adînci ale Parthenonului ori din drumurile fortificate care duce din Atena la Pireu, frînturi de statui, sculpturi minunate ; brațe rănite și capete fără trup care parcă sîngerează. Și tot așa în

multe alte localități ale Greciei antice. Parthenonul însuși, gloria arhitecturii antice, a fost transformat în ruină de o explozie. Terasa Acropolei a fost acoperită cu sfărîmături de coloane și cu sculpturile capodopere ale lui Phidias și colaboratorilor lui. Acum patruzeci de ani, s-a pus problema restaurării. Au urmat discuții lungi între învățați, care au dus la o hotărîre care nu împacă pînă astăzi multă lume. În Italia Renașterii, pămîntul frămîntat de migrațiunea popoarelor, de războaie și de cutremure a fost cercetat pas cu pas. S-au aflat fragmente arhitectonice și statui fără capete, fără o mînă, un picior, ori cu bustul trunchiat. Artiști maeștri, în frunte cu Michel Angelo, au reconstituit figuri și grupuri statuare, au potrivit capete ; au pus mîini și picioare și au întregit trupuri de marmoră și de bronz. S-a săpat pămîntul Italiei, din Lombardia, Veneția și Toscana pînă în Sicilia. Au fost date la iveală monumente etrusce, ligure, grecești, venete și romane. Au fost scoase din cenușă și din lavă Pompei și Herculanum. A răsărit din nămol și nisip Ostia Romei. Învățaților li s-au prezentat greutăți mari. Și-au pus probleme numeroase și le-au rezolvat în chipuri diferite. Unele sînt astăzi definitiv condamnate, altele încă discutate. Picturile Renașterii, pe pînză ori pe lemn, înnegrite, afumate, brăzdate de crăpături sau cojite pe alocuri au impus și ele restaurări. Întreprinse și executate de maeștri renumiți, s-au dovedit uneori erori capitale și adevărate nefiriciri. Stau mărturie galeriile Vaticanului și Parmei. Picturile murale au atras și ele devreme pe restauratori. Succesele, în această direcție, lumea specialiștilor este astăzi aproape unanim învoită să le socotească rare și prea îndoielnice. Amintim picturile restaurate din Capela Spaniolă, la Florența și, mai aproape de noi, de epoca și de nevoile noastre, restaurarea mozaicurilor din Daphni (sec. XI) și curățirea picturilor murale din monumentele de la Mistra, în Grecia (sec. XIII, XIV și XV). Învățămintele istoriei și experiențele ultimilor decenii condamnă procedee socotite fericite la vremea lor. Îndoiala se strecoară pretutindeni, iar graba se dovedește a nu fi de folos. Aflăm că de cele mai multe ori s-au aplicat măsuri izvorîte din generalizări. Prea rareori au fost apoi considerate împrejurările de fapt și speciile. Studiile și analizele nu au precedat decît în cazuri excepționale operațiile de restaurare, iar insuccesele au fost tăinuite sau date uitării.

*

O precizare de principiu este înainte de toate necesară. Privește definiția monumentului istoric. Au fost botezate cu acest nume clădirile vechi. Vechimea la rîndul ei a fost stabilită arbitrar. În adevăr, fără vreo lămurire, tot ce a fost durat înainte de anul 1830, biserici, palate, case orășenești și țărănești, picturi murale, au fost trecute în categoria monumentelor vechi, adică istorice. Cercetări și analize ulterioare au declasat, și declasează monumentele lipsite de interes documentar ori artistic. Criteriile însă nu sînt limpezi și ușor de aplicat. În sărăcia relativă pricinuită de cauze felurite, țara noastră nu poate

renunța la mărturii și izvoare, care la prima vedere nu oferă decît un interes mărginit. Caracterele arhitectonice atîrnă mult în balanță ; picturile murale, mai greu de judecat, vin în al doilea rînd. Anume edificii evocă la rîndul lor evenimente și personalități de care trebuie să ținem seama. Interesul artistic s-ar cuveni să fie hotărîtor. Dacă în arhitectură acesta reprezintă laturi evidente, în pictura murală înfățișarea lui e cu mult mai complexă și, cîteodată, foarte greu de judecat. Citățm astfel decorurile ruinate de umezeală, înnegrite ori repictate. Pentru a descoperi originalul, înlăturarea repictărilor trebuie de multe ori interzisă din pricina interesului pe care-l reprezintă acestea. Alte decoruri sînt acoperite de var și tencuieli suprapuse. În aceeași ordine de idei, o pictură cu însușiri artistice mediocre trebuie ocrotită, fiindcă reprezintă un moment istoric ori o etapă de evoluție. Este nevoie apoi să amintim de clădiri sau de picturi murale executate după 1830, dar înfățișînd un interes artistic de ordin superior. Citățm picturile murale datorite lui Nicolae Grigorescu și lucrările lui Tattarescu. În alte cazuri, interesul lucrării este de ordin numai relativ, fiindcă, fără a forma o realizare deosebită, amintește un moment din cariera unui artist de seamă. Eroare, uneori, ne ajută totuși să pricepem geniul artistului și înrîurirea trecătoare a unui curent sau a unei mode. Așa sînt, de pildă, decorurile religioase ale lui Luchian și N. Tonitza.

Vechimea este strîns legată de bătrînețe, iar respectul acesteia, supus de altfel la fluctuații, se desface greu de o prejudecată, în virtutea căreia bătrînii și lucrurile vechi sînt înconjurate de stimă și sentimente de ocrotire. Acestea nu împiedică însă mai niciodată măsurile de îndreptare. Tinerețea rămîne, în adevăr, idealul, iar întinerirea bătrîneții o dovadă de condescendență și o măsură folositoare. În artă, întîmpinăm de fapt nuanțe și piedici, ca și în viață de altfel, unde operațiile de întinerire nu sînt prea des indicate și mai ales încoronate de succes. Monumentele îmbătrînesc și se ruinează. Consolidarea lor se impune îndeobște, dar nu e mai niciodată simplă ori ușoară, fiindcă atrage rezolvarea a numeroase probleme. Dintre acestea, înlăturarea adaoselor din diferite epoci, și revenirea la formele originale sînt desigur cele mai gingașe.

O însușire fermecătoare și de nespus interes conferă lucrurilor «bătrîne» o valoare excepțională. E darul timpului. Anii care se scurg, intemperiile, arșița soarelui înnobilează edificiile cu aceea ce s-a numit atît de frumos pecetea vremii sau sărutul anilor. Pietrele se lustruiesc ori se macină pe alocuri ; se acoperă de mușchi și dobîndesc o tonalitate roșiatică, aurie, verzuie ori cenușie. Încărunțesc și se îmbracă. Poartă mantii de viață, botezate cu numele de «patină». Aceasta le înfrățește cu solul, împrejurimile și cerul ; și le învie. În sculptură, patina desăvîrșește lucrul meșterului, pune accente, fixează tonalități calde și ascunde urma rece a dălții ca și focul bronzului. În arginturile îmbrăcăminților de icoane, sfeșnicelor, candelelor și scoarțelor de cărți, atenuează răceala metalului, pune umbre și lumini asemenea tresăririlor de viață. Și în pictură, descoperim reflexe și umbre, atenuări

de contraste și efecte izvorîte din chimismul culorilor, acțiunea aerului și luminii. Operațiile de întinerire, restaurările cu cuvîntul științific, ignorează în genere aceste nuanțe. Distrug în multe cazuri unicul ori principalul farmec al lucrurilor bătrîne. Cu aceste observații dăm ocol ideii de restaurare, care apare astfel legată de cerințe și dificultăți uneori neluate în seamă, iar, alteori, extrem de greu de realizat.

Bătrînețea se înfățișează în artă ca și în biologie ca un fenomen natural și inevitabil. În complexul desfășurării ei, intervențiile nu sînt totdeauna posibile. Iar cînd sînt întreprinse, factori aproape imponderabili minează succesele cele mai pe drept așteptate.

*

Îngrădind tema preocupărilor noastre, vom analiza în rîndurile care urmează problemele de restaurare a decorurilor murale. Un număr de considerații privitoare la curățirea tablourilor de chevalet trebuie însă să preceadă.

Patru elemente se deosebesc limpede : suportul (tăblie de lemn, metalică, fildeș și pînză — citățm principalele), preparația (alb de argint ori de zinc, în cele mai multe cazuri), culorile și vernis-urile. Maeștrii ai Renașterii italiene și pictorii inspirați din aceștia au zugrăvit cîteodată, în ulei, compoziții schițate ori formate în tempera. Miniaturiștii au folosit, la rîndul lor, pergamentul, animal ori vegetal, și hîrtia de anume calitate, drept suport ; pe acesta au lucrat în «gouache». Suporturile suferă modificări și se deteriorează cu timpul din pricina calității lor inferioare, și variațiilor de temperatură. Preparația conține deseori substanțe alterabile ; plumbul și sulful au mai ales acțiuni vătămătoare. Culorile sînt supuse la variații datorite compoziției lor, chimismelor și interacțiunilor. Bitumul, folosit mult pe vremuri, urmele de sulf, plumb și mercur închid tonurile, le înnegresc ori le macină. Vernis-urile cuprind rășini, uleiuri și alcool. îndeobște, sînt aplicate cu mult înainte de uscarea culorilor. Ajung astfel, după ce au exercitat și anume acțiune chimică, să se încorporeze tonurilor. Lumina le întunecă, iar necurățeniile din aer pătează tablourile.

Rezultatele asocierii mai mult sau mai puțin savante ori îndemînatice a acestor patru elemente impun restaurările, și operații care urmăresc înlăturarea vernis-ului, în primul rînd. Îndemînarea și grija cea mai atentă împiedică rar neajunsuri grave. Strîns legate ori încorporate tonurilor, nu se pot îndepărta decît folosind reactivi energici, stăruință dusă pînă dincolo de limite și oarecare brutalitate. Tablourile pictate în «glacis»-uri pătimesc cele dintîi, fiindcă chiar restauratorul expert nu răpește operei numai patina, fapt destul de regretabil, ci nimicește și numeroase efecte de lumină, clar-obscur și armonia datorită dispariției uneia sau mai multor pături de culoare. Aceste neajunsuri serioase aduc după ele nevoia repictărilor de o discreție relativă sau de o îndrăzneală neîngăduită. Ruina suporturilor cere transpunerea picturii pe un suport nou, pînză, tablă metalică ori

tăblie de lemn, lucru gingaș. Iar la capătul restaurării, se așează o nouă vernisare.

Operațiile arătate nu pot fi întreprinse fără o cercetare amănunțită și o analiză conștiincioasă a mijloacelor folosite de autorul originalului. În multe cazuri, acestea sînt extrem de greu de făcut și de reușit. O conștiință, cum se întîlnește rar, și vreme îndelungată, alături de sentimentul artistic adînc și fin, sînt condiții de rigoare. Istoria păstrează amintirea unui număr mare de experiențe dureroase. Restaurările de tablouri se dovedesc atît de dificile și de periculoase încît dictează un principiu de ordine strictă. Socotim anume că trebuie, în principiu, considerată temeinic ideea neintervenției, rămînînd să nu se execute lucrări de această natură decît în cazurile absolut necesare, și în condițiile riguroase pe care le-am enunțat în chip sumar.

Problema picturilor de chevalet ne interesează în relație cu icoanele. Aflate în mare număr în biserici și în casele credincioșilor, sînt supuse la neajunsuri care le alterează înfățișarea și făptura. Variațiile de temperatură, transportul de la un loc la altul și păstrarea la umezeală ori uscăciune mare ; vernisării succesive, curățirii cu alcool, «îngrășării» cu ulei, se alătură ruina suportului pricinuită de cari ori alte insecte, și de învechirea lemnului ori pînzei. O seamă de icoane, și anume dintre cele mai vechi și mai importante, au fost pictate, la Bizanț, și în țara noastră, în tempera, pe preparații asemenea aceleia folosite în pictura murală. Alte icoane, mai noi, au fost pictate cu culori amestecate cu un alcool sicativ. Păstrate la întuneric ori luminate puternic de soare, ascunse în pămînt ori în unghere umede, foarte puține au rezistat. Multe au fost restaurate, «meremetisite», după o expresie dragă zugravilor din secolul al XIX-lea și de mai tîrziu. Icoane de valoare au fost repictate, cîteodată în ulei. Aceasta explică marele număr de opere pierdute, grav deteriorate ori desfigurate. Pierderea este dureroasă, fiindcă sîntem astfel lipsiți de opere de artă de valoare și de prețioase izvoare documentare. Din secolul al XIV-lea, nu mai posedăm nici o icoană în Moldova și Transilvania. Cele două cunoscute și legate de istoria Țării Romînești nu au fost încă studiate. Nu par însă, după reproduceri și știrile pe care le avem, să se fi conservat îndeajuns de bine ; și nu exclud nici restaurările ori adaosele. Din secolul al XV-lea, cunoaștem o singură icoană în Țara Romînească, și o a doua în Moldova. Din secolul următor, lucrările sînt relativ mai numeroase : una, în Transilvania, în împrejurimile Clujului, mai multe din moștenirea lui Neagoe Basarab și Despinei Doamna ; iar alte cîteva în mînăstirile și tezaurele Moldovei. Suporturile vechi (sec. XVI) din lemn de paltin ori tisă au rezistat ; preparațiile însă au crăpat, pe alocuri, ori s-au desfăcut. Culorile și-au pierdut strălucirea și s-au înnegrit. Așa cum se prezintă, nu se poate recomanda decît respectul lor sever.

Problema restaurării picturilor murale se înfățișează, în chip firesc, în condiții complexe și pline de interes. Alături de valoarea lor artistică, uneori deosebită, ele se impun în țara noastră ca izvoare is-

torice de neasemuit preț. Timpul și împrejurări de diferite ordine au distrus pe cele mai vechi. În Transilvania, cîteva datează de la sfîrșitul secolului al XIII-lea și din secolul al XIV-lea. Ilustrează teme interesante, și cuprind portrete văzute sincer și realizate cu un deosebit sentiment al adevărului. Interesul lor istoric e de prim ordin. Le vedem la Remetea, Streiu, Ribița, Crișcior etc. Evoluția artei romînești medievale, originile, îndeosebi, nu se pot lumina și înțelege decît cu ajutorul acestor picturi. În Țara Romînească, moștenirea secolului al XIV-lea se mărginește la fragmentele de decor originale din Biserica Domnească de la Argeș, și ceea ce a rămas pe bolta cilindrică a bisericii rupestre Corbii de Piatră. Picturi murale executate în secolul al XVI-lea compun un tablou relativ bogat și important. E format din decorurile din biserica bolniței de la Cozia, mînăstirea Tismana, biserica vechiului Bucovăț etc. Am rămas lipsiți de numeroase altele din pricina ruinei vremii și războaielor, ori datorită restaurărilor. Moldova oferă ansambluri și opere, uneori minunat conservate. Așa sînt picturile murale din Părhăuți, mînăstirea Probota (în exonartex), Humor, Vatra Moldoviței, paraclisul mînăstirii Bistrița ; Arborea, mînăstirea Sucevița etc. Amintesc în chip strălucitor cugetarea și arta secolului al XV-lea, din care nu mai avem decît fragmente. Le vedem, pe acestea din urmă, la Pătrăuți, biserica Înălțării din mînăstirea Neamțului, Popăuți și Bălinești.

Decorurile transilvănene au fost în genere distruse o dată cu monumentul, răzuite de pe pereți, acoperite cu tencuială ori văruite. În Țara Romînească, cu cel mai bun gînd și într-o vreme cînd nicăieri nu se proceda altfel în Europa, echipele de meșteri ale lui Constantin Brîncoveanu au «restaurat» lucrări importante, folosind peste tot iconografia muntelui Athos ; și stilul din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, caracterizat prin mulțimea temelor și portretelor, strălucirea aurului, și linia meșterilor abili care lucrau iute, pe dinafară ori după cartoane model. Diversitatea decorurilor, mărturii documentare și lucrări inspirate, care păstrau istoria secolelor XIV, XV și XVI, alături de realizările a numeroși maeștri, unii de deosebită chemare, au fost uniformizate și înlocuite cu un stil luxos, oficial și rece, care ne poate informa cel mult în privința epocii în care au fost executate. În secolul al XIX-lea, s-a întărit înrîurirea Apusului. Au fost desființate monumente caracteristice, Bistrița olteană de pildă, și înlocuite cu edificii pretențioase de un baroc modernizat și rău înțeles. Picturile murale au avut aceeași soartă. Tot din Apus a venit ideea, mai nouă și se părea mai fericită, a «restaurării arheologice». Zidurile edificiilor noi care înlocuiau pe cele originale, cum e cazul mînăstirii de la Curtea de Argeș, au fost împodobite cu o pictură bizantinizantă sau pretinsă bizantină. Rezemată și inspirată din manualele de pictură athonite scoase la lumină de învățați francezi, se prezintă fără logică și temei teologic, rece și abstractă ; goală de înțeles și de simțire. Explicația stă în împrejurări care trebuie cunoscute.

Hippolyte Taine, învățatul profesor de Estetică și Istoria Artei la Școala de Belle-Arte din Paris, autorul celebru a două cărți de interes excepțional, «Voyage en Italie» și «Philosophie de l'art», a făcut să strălucească pentru toți iubitorii de artă capodoperele Renașterii italiene, flamande și olandeze. Ne-a apropiat de Michel Angelo, Raphael, Leonardo, Rubens și Rembrandt. A formulat principii și a pus la îndemîna cercetătorilor, istorici și esteticieni, mijloacele cele mai potrivite pentru rezolvarea problemelor esteticei moderne. A rămas mișcat și înțelegător în fața minunilor italienești, și a căutat să pătrundă tainele clar-obscurului. Franța era plină însă de catedrale, biserici și palate ori castele, adevărate glorii artistice. H. Taine a călătorit mult în propria sa țară și a publicat două cărți de un interes și artă superioară : «Voyage aux Pyrénées» și Carnets de voyage». A însemnat în acestea, în multe locuri, importanța monumentelor medievale. Nu a văzut, totuși, decît arhitectura. Picturile murale erau în cele mai multe edificii întunecate de vremi, ruinate ori acoperite. Nu însă peste tot. A stat la Sainte-Madeleine din Vézelay, la Saint-Savin și Solesmes. A întîrziat mult în mai toate bisericuțele din Provența și Pirinei, fără să însemneze un singur cuvînt despre pictură. A scris între 1860 și 1870. Lucrul a fost cu putință fiindcă nimeni în Franța nu privea, la vremea aceea, cu interes pictura medievală, și nu avea înțelegere pentru ea. Noi o cunoaștem astăzi bogată, plină de farmec și de un interes excepțional. Este pictura vizigotă, carolingiană și romană. Pictura bizantină a interesat învățații tot așa de tîrziu, iar înțelesul ei n-a fost pătruns decît mai tîrziu, cînd au luat dezvoltare studiile de istorie orientală și iconografie medievală. Dar înainte de acestea s-a făurit teoria și tehnica restaurărilor «arheologice». În spiritul și stilul acestora, a fost decorată, la noi, mînăstirea de la Argeș, unde nu mai trăiește nimic din amintirea secolului al XVI-lea și meșterilor autori ai decorului original. «Frescele», scoase de pe pereți și păstrate în Muzeul de artă R.P.R. din București, reprezintă, în majoritatea lor, lucrări din secolul al XVII-lea ori repictări. Două panouri singure, portretele Sfintei Ana purtînd pe Maria și al Maicii Domnului purtînd pe Iisus, fac excepție. Ne impresionează simțirea care se desface din desenul lor ; și înrudirea cu statuile medievale ale secolelor XIII și XIV. În Moldova, biserica din Mirăuți, veche catedrală mitropolitană, a fost dărîmată. S-a ridicat, în locul ei, o clădire șubredă de același plan, lipsită însă de farmec și însușiri de artă, iar pictura murală nu se cuvine nici să fie amintită. A urmat, în aceeași epocă (în primii ani ai secolului nostru), curățirea frumoaselor picturi murale din biserica Sfîntul Gheorghe de la Suceava. La exterior, tonurile au pierdut strălucirea, iar armonia lor a fost adînc tulburată. În interior, unde a fost nevoie să se folosească mijloace energice de luminare, decorul a fost în parte nimicit, ori grav alterat. S-au repictat capete și mîini, fără înțelegere și fără simț artistic. Operațiile nu s-au întins din fericire, asupra celorlalte monumente. Pătrăuții, vechea mînăstire de maici a lui Ștefan cel Mare, arată și astăzi picturile ei murale suprapuse, din care cea mai

bătrînă rămîne un model de tehnică și de sentiment decorativ. La Sfîntul Nicolae din Dorohoi, «curățirea» a șters capete și mîini, a înecat contururile și a chemat repictări neîndemînatice. La Bălinești, Popăuți și Hîrlău, monumente din a doua jumătate a secolului al XV-lea, ca și precedentele, ori din primii ani ai secolului al XVI-lea, lucrările de «luminare», deși conduse cu multă grijă și pricepere, n-au lăsat nealterată tonalitatea generală, și au semănat germeni de distrugere a decorului, care se albește și se șterge. S-au păstrat neatinse ansamblurile din Părhăuți, Voroneț, Humor, Vatra Moldoviței, Arborea și Sucevița.

Comisiunea Monumentelor Istorice a întreprins restaurarea picturilor murale din Biserica Domnească de la Argeș, în primul deceniu al veacului nostru. S-au executat nu numai operații de luminare, ci și transpuneri de decor. Nu s-au putut evita neajunsuri și repictări, discrete dar păgubitoare. Pornind de la această lucrare și călăuzindu-se de manuale tehnice străine, s-a format o școală și s-au înmulțit lucrările de restaurare. Sprijinul statului, larg pus la îndemînă, și interesul public cer cu rigoare o punere severă la punct a problemei principiilor și procedeelor. Pentru aceasta e nevoie să fie privită cum se cuvine învățătura tehnicienilor apuseni, începînd cu Cennino Cennini și sfîrșind cu meșterii francezi, germani și italieni ai timpului nostru. Nu trebuie să uităm, în adevăr, că aceștia consideră picturile murale apusene, în care e folosit un material anume, deosebit de acela al țării noastre ; culori care au lipsit la noi, și împrejurări de fapt diferite. Trebuie să ne întoarcem ochii și întreaga luare aminte către cel mai înțelegător și mai îndemînatic tehnician al restaurărilor, pictorul profesor Igor Grabar al Rusiei, arheolog și artist inovator. I se datoresc descoperiri de importanță capitală, principii și procedee tehnice care și-au făcut dovada. Au dus, se știe, la descoperirea și punerea în valoare a decorurilor bizantine din Uniunea Sovietică, contribuind puternic la îmbogățirea și orientarea cercetărilor de artă bizantină, precum și la crearea unei școli de restauratori care a lucrat cu deosebit succes în Serbia veche și aiurea. Grabar a lucrat în domeniul răsăritean și în monumente realizate în condiții foarte apropiate sau asemenea acelora în care au fost create picturile murale ale țărilor romînești. La rădăcina unei școli noi și a metodelor științifice de lucru, se impune astfel să așezăm cercetarea temeinică a monumentelor noastre, analiza împrejurărilor de fapt ; materialele și procedeele felurite folosite de meșteri și diferite de la o lucrare la alta. Regulelor generale și procedeelor de import le trebuie rezervată o foarte mărginită înrîurire.

*

În istoricul monumentelor, accentul se pune îndeobște asupra datei, fiindcă de vechime se leagă ideea superiorității artistice. Generalizarea nu este totdeauna întemeiată, și am vorbit despre aceasta. Data

este luată, în majoritatea cazurilor, din pisanii. Inscripțiile edificiilor, săpate în piatră ori pictate, reprezintă, firește, mijloace de informație importante. Cuprinsul lor, este dictat însă mai totdeauna de considerații elogioase legate de persoana ctitorilor, domnitori, boieri, negustori mari sau bresle. Au înălțat, ni se spune în text, monumentul «din temelie». Sînt folosite aceste afirmări și cînd e vorba de reparații ori refaceri ; uneori și pentru a aminti îmbunătățiri, reparații și transformări ale acoperișului, lărgirea ferestrelor și ușilor ; completări ale decorului pictat ori restaurări ale acestuia. Aflăm astfel că pisaniile, însemnat mijloc de informație, au nevoie să fie coroborate cu alte izvoare. Cel dintîi e format din documentarea scrisă și de tradiție. Și aci, se impune o severă analiză, fiindcă spiritul pisaniilor se regăsește în cele mai multe din asemenea izvoare. Iar întrucît privește tradiția, orală ori consemnată în scris, trebuie să avem în vedere faptul amintirii unui monument mai vechi, în locul căruia s-a înălțat acela pe care-l cercetăm. În țara noastră, biserici de lemn, care nu mai există de mult, stăruie în memoria oamenilor și în acte. Datează pe acelea pe care le avem sub ochi și care au fost clădite în vecinătatea celor dintîi sau chiar pe temeliile lor.

Cercetarea monumentului apare în aceste condiții de importanță esențială. Analiza și observațiile de ordin arhitectural au în vedere, în primul loc, înfățișarea generală, planul și formele de construcție. Se deosebesc adaosele, prefacerile și reconstrucțiile. Iar acestea din urmă, cînd sînt făcute «în stil» și cu pricepere, rămîn greu de ales și de judecat. Amintim adaosele de pridvoruri, abside laterale și clisiarnițe ; prefacerile acoperișurilor, desființarea, modificarea sau înmulțirea turnurilor. Lărgirea ferestrelor și înlocuirea bolților prin calote, tavane de lemn tencuite ori numai zugrăvite se descoperă destul de obișnuit. Specialiștii consideră, pentru edificare deplină, materialul și procedeele de construcție. La capătul unor asemenea cercetări, data monumentului se stabilește, în cele mai multe cazuri, cu oarecare precizie. Istoricii au legat din nefericire problema datării picturilor murale de aceea a vîrstei dovedite a monumentului. O inscripție limpede care să cuprindă data execuției ori să dea posibilitatea de a o afla, ajută firește nespus de mult, poate chiar hotărî chestiunea. Cazul acesta este însă rar, și mai nu se întîlnește în ansamblurile vechi. Nu rareori, s-a procedat din această pricină cu lipsă de grijă și indiscreție. Picturile murale din mînăstirea de la Argeș, extrase de pe pereții monumentului lui Neagoe Basarab (dărîmat în întregime și înlocuit, la «restaurare» de un nou edificiu), sînt și astăzi socotite drept picturi originale din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Biserica mînăstirii Vatra Moldoviței a fost înălțată în 1536. Picturile ei murale, de mult farmec și interes, au fost datate din aceeași vreme. Știri documentare pomenesc însă de o restaurare a lor, fără a preciza data și, mai ales, fără a arăta natura și importanța operațiilor. Înfățișarea lor frumoasă de astăzi, unitatea de iconografie și stil împiedică precizările și complică problema. În mînăstirea Voronețului, frumoasa ctitorie a lui Ștefan cel

Mare, picturile murale ale exonartexului și exteriorului sînt limpede datate din vremea mitropolitului Grigore Roșca. Despre acelea ale cupolei, absidei principale și naosului nu avem însă nici o informație. Sînt unitare în ce privește stilul, și nu oferă din punct de vedere artistic nici un temei neîndoielnic de datare. Sînt socotite din această pricină ca executate în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Paraclisul caselor domnești din mînăstirea Bistrița, în Moldova, este legat documentar, și de tradiție, de Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Picturile care-l împodobesc, relativ bine păstrate, nu oferă însă mijloace sigure pentru hotărîrea vîrstei lor. Iar aceasta a oscilat într-un spațiu destul de mare de ani. Au fost atribuite meșterilor lui Ștefan cel Mare, ori meșterilor lui Lăpușneanu. În monumente de importanță deosebită, problema se înfățișează în chip și mai complex. Citățm, în primul rînd, biserica din Streiu, în ținutul Hațegului. Edificiul de plan și în stil romanic, a fost, în chip evident, reconstruit. Drept material s-a folosit, alături de bolovani, cărămidă și piatră cioplită, blocuri ori lespezi romane cu inscripții. Pe temei arhitectonic, data bisericii este așezată între secolele XIII și XV. Absida principală și o parte din zidurile naosului legate de acestea, sînt, desigur, anterioare turnului și pronaosului. Picturile murale din naos (peretele de miazăzi) au fost, se vede bine, în parte, refăcute grabnic și fără pricepere multă. Cele de pe peretele hemiciclului sînt însă neantinse. Reprezintă originalul. Dar nu avem nici o stire în privința lor, lucru cu atît mai păgubitor cu cît acestea au un interes covîrșitor. La fel se prezintă cazul picturilor murale din biserica din Seghiște, în nordul Transilvaniei, și în biserica Rîul de Mori.

Problema se complică în cazul repictărilor și, cu deosebire, în acela al tencuielilor pictate suprapuse. Citățm Pătrăuții, ctitoria lui Ștefan cel Mare din 1488. Operațiuni mai vechi, întreprinse prin grija Comisiunii Monumentelor Istorice austro-ungare, au luminat decorul interior și l-au consolidat. Descoperindu-se pături suprapuse de tencuială pictată, s-a mers pe anume porțiune pînă la cea mai veche. Greutăți de ordin tehnic au împiedicat înlăturarea picturilor suprapuse pe cea mai mare parte a suprafețelor. În sprijinul hotărîrii unor date precise, nu vin nici un fel de izvoare. Măiestria picturii celei mai vechi, judecată din punct de vedere tehnic propriu-zis, și interesul unei teme pictată la apus, deasupra ușii de intrare, cresc interesul chestiunii și regretul dificultăților întîmpinate. La Snagov, în Țara Românească, monumentul se datează documentar din vremea lui Neagoe Basarab. Cercetarea de ordin arhitectonic, și stilul clădirii o confirmă. În interior, aflăm, în absida principală, picturi suprapuse ; cea mai nouă de la începutul secolului al XIX-lea. Decorul cupolei și a unei părți din naos (peretele de miazăzi cu deosebire) apar relativ unitare și, aparent, ușor de datat cu ajutorul portretelor ctitorești. Elemente de ordin iconografic fundamental impun îndoiala și ne trimit cu mult înapoi în vreme. Nu stăruim. Am vrut numai să punem în lumină nevoia de a nu lega, fără motive puternice, vîrsta picturilor

murale de aceea a monumentului. Aceasta, în primul rînd ; iar, în al doilea, datoria de a proceda la studiul atent al decorurilor, lucru care necesită metodă și o tehnică complexă.

Cel dintîi mijloc de investigație e format din sondagii. Întreprinse cu luare aminte și îndemînare, în locuri numeroase, pe bolți și pereți, acestea trebuie împinse pînă la cărămidă. Au de scop descoperirea straturilor de pictură, în cazul cînd există, și importanța lor. Urmările pot fi diferite, și ne vor ocupa mai departe. Luminarea ansamblului, prin curățire metodică, este menită să facă cu putință studiul. Acesta singur stabilește interesul și vîrsta decorului. Cea dintîi problemă merită luare aminte și sublinieri particulare. Pictorii și iubitorii de artă judecă pictura în relație cu însușirile propriu-zise artistice. Îi interesează ceea ce este frumos realizat, și interesant. Criteriile, mai numeroase și mai definite, la cei dintîi, sînt peste tot supuse concepției vremii, temperamentului artistic al celui ce judecă și gustului. Considerînd și cea mai largă înțelegere, alături de posibilitatea de a se împăca cu estetici felurite, rămîne totuși faptul aprecierii întemeiate pe analize și însușiri de ordin pur artistic.

Picturile murale sînt însă «glasul» monumentelor. Mărturii, mai totdeauna limpezi, ele afirmă o cugetare și un fel de a simți. Ruinate, compuse stîngaci ori banal, desenate fără viață ori colorate brutal, ele definesc oricum o temă, o interpretare a unei idei ori un fapt istoric. Devin documente și izvoare istorice. Citățm exemple. În Transilvania, decorul absidal al bisericii din Streiu, pe care l-am mai pomenit, reprezintă o lucrare compusă sumar. Suprafețele nu sînt repartizate judicios, iar decorul vădește o transpunere din memorie, ori după schițe — note întocmite în grabă. Repartiția scenelor și figurilor nu e logică. Desenul și culoarea nu strălucesc prin însușiri alese ; iar ansamblul este aproape ruinat, din pricina tencuielilor — substrat măcinate. Interesul artistic este de ordin secundar. Însă din punct de vedere al arheologiei medievale, și istoriei artei românești, monumentul e de ordin superior. Reprezintă teme inspirate din liturghia galicană, din care nu mai avem ilustrată decît o singură pagină în toată arta noastră religioasă. Faptul ne ajută să urmărim și să înțelegem înrîuriri medievale de origine apuseană, și evocă un curent oriental antiochian, alături de vremuri din cele mai vechi din istoria creștinismului la români. O a doua temă, tot la Streiu, prezintă o importanță egală. E portretul ctitorului, pictat pe poalele hemiciclului la sud-est. În costum de cruciat, în genunchi și cu mîinile împreunate pentru rugăciune, ctitorul Streiului deșteaptă o curiozitate deosebită și formează una din cele mai interesante știri legate de începuturile artei noastre religioase. În mînăstirea Snagovului din Țara Românească, baza cupolei este împodobită (în interior), cu portrete de papi. Îi regăsim în biserica din Brădeștii-Bătrîni, și în biserica mînăstirii Dintr-un Lemn. Vădesc o legătură necunoscută cu Transilvania și cu Apusul în secolul al XVI-lea, epoca ctitoriei lui Neagoe Basarab. Ne lămuresc în chip neașteptat anume caractere ale decorului păstrat din mînăstirea de la Argeș și o știre

care dă drept autori ai acesteia pictori din școala lui Veit Stoss. În Moldova, a fost cuprinsă, un timp, biserica din Lujeni ctitorie din prima jumătate a veacului al XV-lea. Pe peretele de miazănoapte al pronaosului, cneazul Witold, întemeietorul este înfățișat călare, înarmat și în atitudinea principilor Renașterii, așa cum îl vedem în picturile italienești ale Quattrocentului și statuile din Padova, Veneția și Verona. Igor Grabar ne-a indicat exemple asemenea în decorul bisericilor ariene din Crimeia. Înfățișarea și însușirile artistice ale acestor picturi, ca și ruina lor, nu pot opri mult ochiul unui cercetător care caută lucruri frumoase și însușiri de artă pură. Într-aceeași ordine de idei, numeroase picturi murale nu deșteaptă interes, cînd sînt văzute din punctul de vedere arătat. Amintim și aci cîteva exemple. În Transilvania, peretele văruit și ruinat al unui paraclis din cetatea medievală a Hărmanului, lîngă Brașov, a dat la iveală, după un început de curățire atentă și migăloasă, o ilustrație de liturghie galicană urmată aproape literal. Interesul artistic nu ar împiedica, socotim, pe un cercetător să o ignoreze. Istoricește, aflăm însă aici un monument deosebit de prețios. Într-o biserică oltenească de sat, la Ciuturoaia, ctitoria Buzeștilor, decorul pictural a fost aproape desființat. Pereții sînt văruiți și nu mai păstrează, în afară de portretele ctitorilor, decît o temă zugrăvită în creștetul arcului triumfal. Ilustrează Înălțarea. Arată pe Iisus Hristos imberb, ceea ce ne duce în epoca paleo-creștină. Unic, în tema aceasta, în istoria artei romînești, Mîntuitorul imberb adaugă o verigă la lanțul puțin cunoscut al înrîuririi italienești medievale în țara noastră. În proscomidia mînăstirii Snagov, aflăm o temă tot atît de rară : Nahad și Abiud culcați la pămînt de focul ceresc la picioarele altarului unde nu se cădea să-și pună mîinile. Pictura se păstrează sub forma unei repictări lipsite de distincție, și datată din primii ani ai secolului al XIX-lea. Condamnată de ochiul artistului, ea constituie unica dovadă pe care o avem, sau mai degrabă am avut-o pînă mai ieri, despre existența unei vechi biserici mînăstirești, la Snagov și a unui decor pictat executat în prima jumătate a veacului al XIV-lea. Nu e locul să analizăm în amănunte faptul. Amintim însă că a deșteptat și îndoieli serioase în privința așezării în regiunea muntoasă a celor mai vechi mînăstiri ale noastre, ajutînd la descoperirea locuirii intense din cîmpia Țării Romînești pînă la Dunăre, în secolul al XIV-lea și cu mult înainte de această vreme.

Interesul picturilor murale apare astfel de ordin complex. Multe ansambluri sau fragmente, lucrări mediocre ori inferioare, repictări barbare uneori, înfățișează documente și mărturii care folosesc înțelegerii istorice și tabloului evoluției artistice. Studiul nu trebuie să se oprească, se vede limpede, la prețuirea calităților de ordin formal ale lucrărilor. Se vădește necesitatea de a face apel la analiza și luminile iconografiei, care descoperă și pune în valoare ideea și elementele de fond ale ilustrației. Și nu e de prisos să aducem aminte că iconografia este o știință relativ nouă care cere cunoștința adîncită a izvoarelor reli-

gioase, experienţă îndelungată şi un spirit de cercetare cu însuşiri ce nu se pot compara decît cu acelea cerute şi folosite de filozofia comparată.

Istoria artei are la rîndul ei, un cuvînt important de spus. Chemată să lumineze evoluţia curentelor artistice şi şcolilor, o dată cu personalitatea maeştrilor, ea nu poate trece peste lucrări care reprezintă zorile unei mişcări artistice şi încercările de afirmare ale unui spirit nou. Din acest punct de vedere, nu se poate nimici ori ignora o zugrăveală datorită unui începător sau unui meşter neîndemînatic, în care surprindem palpitările unui curent pe cale de transformare sau de instaurare. Nespus de interesante, în această materie, şi uneori pline de farmec, eforturile, ezitările, stîngăcia şi naivitatea cu care zugravii noştri bisericeşti fac primii paşi, în direcţia picturii apusene şi modernismului, în primii ani ai secolului al XIX-lea. Impresionante şi pline de interes sînt la fel eforturile pictorilor munteni şi moldoveni dintre 1840 şi 1860, care se despart de atmosfera şi pereţii bisericilor pentru a picta portrete şi peisaje în spiritul romantismului francez, picturii italiene pseudo-clasice şi artei englezeşti. În biserici de ţară, în Maramureş, de pildă, întîmpinăm cópii şi reflexe ale miniaturilor şi gravurilor secolelor XVI şi XVII, precum şi ecoul bibliilor ilustrate apusene. În Oltenia, scene de vînătoare şi petreceri ţărăneşti iau loc pe pereţii exteriori ai bisericilor, descoperind înrîurirea cărţilor ilustrate, stampelor şi gravurilor. În Moldova, pe o treaptă superioară, putem urmări, la Arborea, influenţa smalţurilor ; la Sucevita şi aiurea, aceea a iconarilor ruşi care aduc procedee noi, o altă viziune şi armonii noi colorate ; precum şi numeroase teme, multe de ordin mistic, o dată cu ilustraţia imnelor.

Documentarea care trebuie în chip riguros să preceadă şi să organizeze operaţiile de restaurare, apare în concluzie legată de cercetări şi studii temeinice. Impune analize şi răspunsuri la multiple puncte de vedere. Sondagiile şi curăţirea picturilor formează începutul. Pisania momentului şi alte inscripţii, dacă se găsesc, laolaltă cu ştirile documentare şi tradiţia se aşează pe o primă treaptă. Urmează observaţiile şi preţuirea însuşirilor artistice. Deasupra acestora, considerăm rezultatele investigaţiilor istorice şi analizei iconografice. În funcţie, apar termenii problemei şi chipul în care trebuie să o punem. Soluţia pune în lumină interesul monumentului. Evită erorile pricinuite de afirmaţiile scrise ori nescrise, necîntărite şi neinterpretate. Salvează lucrări, condamnate de simţul estetic ori de cerinţele picturale, bogate totuşi în elemente folositoare de ordin iconografic ori istoric. Înlătură tirania modei, preferinţelor personale ori teoriilor domnitoare într-o epocă anume, şi atît de schimbătoare în vremi. Studiul tehnic al tencuielilor, culorilor şi procedeelor folosite de meşteri, întreprins de cunoscători, şi desăvîrşit prin analize de laborator, împlinesc datele necesare. La capătul cercetării, se pune problema importantă a neglijării operei, păstrării ei în starea în care se găseşte, înnobilată de patina vremii, a curăţirii, luminării şi restaurării propriu-zise care constă

în consolidări și eventuale completări sau repictări. O parte din factorii amintiți ne ajută să trecem la rezolvarea problemei tehnice. Aci, vom cunoaște mijlocele de lucru, procedeele, țelurile de urmărit și aceea ce putem nădăjdui.

*

O «politică» științifică de restaurare se cuvine să fie pe deplin și în amănunt organizată. Va trebui să se întocmească pentru fiecare monument ce urmează să fie supus unei serii ori alta de operații, un memoriu temeinic. Acesta va cuprinde istoricul stabilit pe bază de cercetări întinse și controlate. Lucrare de specialiști, stă în fruntea cercetărilor de ordin tehnic, sondaje, analize și experiențe. Fără un laborator, acestea din urmă, însă, nu se pot concepe, și nu pot urma cu succes. Fiindcă condiționează lucrările de curățire, consolidare, luminare și repictare ; operații de caracter și ordin multiplu ori complex. Un șantier de experiență și de lucru, va forma, la rîndul lui, specialiștii de care avem nevoie.

Restaurarea monumentelor istorice constituie o operă de însemnătate națională. Nu mai pot fi îngăduite încercările, și nici activitate nesprijinită pe cunoștința istoriei, stilurilor și procedeelor. Experiența luminată și conștiința artistică trebuie să aibe singure cuvîntul hotărîtor.

I. D. ȘTEFĂNESCU

RECENZII

UN LITURGHIER AROMÎNESC INEDIT *

Pentru a prezenta această lucrare, ne vom folosi de însuși rezumatul publicat în limbile rusă și franceză la sfîrșitul ei, adăugînd numai unele amănunte referitoare la cuprinsul manuscrisului studiat.

Lucrarea reproduce și cercetează un manuscris aromînesc, descoperit în 1939 la Biblioteca Națională din Tirana, de profesorul Ilo Mitkë Qafezezi.

Introducerea (pp. 9—16) ne furnizează informații privind manuscrisul, cum și o descriere a cărții.

Manuscrisul aromînesc propriu-zis, care ne-a parvenit în anul 1957 sub forma de fotocopie, constituie primele 24 de pagini ale unui volum de 102 pagini în formatul 25/12 cm, din care restul de 78 de pagini ca și indicațiile rituale, intercalate în textul aromînesc, sînt în limba greacă. Textul aromînesc este scris cu caractere grecești. Manuscrisul nu are foaie de titlu, dar prima pagină poartă deasupra textului mențiunea *Vlahica,* ceea ce înseamnă «în aromînească».

Acest manuscris este acela al unui liturghier și prezintă o importanță excepțională prin faptul că reprezintă singurul text în aromînească, care ne-a fost păstrat, al unei cărți liturgice, destinată săvîrșirii slujbei divine. Împreună cu inscripțiile și scrierile cunoscute din secolul al XVIII-lea, acest liturghier este o mărturie incontestabilă a vechimii întrebuințării limbii materne în manifestările spirituale ale aromînilor și prin aceasta el prezintă o importanță istorică. Importanța lui nu este mai mică din punct de vedere lingvistic, ca document al vechiului idiom aromîn, nealterat de tendința latinizantă și daco-romînizantă a secolului al XIX-lea. Studiul limbii manuscrisului permite să se explice starea actuală a numeroase dialecte aromînești și comoara lexicală a limbii aromîne se află îmbogățită de numeroase mărturii furnizate de acest text.

Autorul, locul de origine și data manuscrisului sînt necunoscute. Analiza care se află la sfîrșitul lucrării (*Locul liturghierului în literatura aromînească,* pp. 118—122) permite să se presupună că este vorba de opera unui cleric aromîn din Albania, care urcă pînă în secolul al XVIII-lea. Capitolul «*Transcriere și translitерație*» (pp. 17—30),

---

* Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Liturghier aromînesc — un manuscris anonim inedit,* Edit. Academiei Republicii Populare Romîne, București 1962, p. 161.

expune principiile care au condus la editarea textului, dificultățile ivite, cum și modul de transliterație adoptat. Pag. 32—64 reproduc textul integral al Liturghierului aromînesc (transcripție și transliterație). În capitolul următor, *Studiul limbii textului* (pp. 65—110), sînt examinate particularitățile textului din punct de vedere lexical (elemente latine, albaneze, turcești, grecești și slave), fonetic, și structura sa gramaticală.

În partea finală a lucrării, *Locul liturghierului printre celelalte scrieri aromînești*, se trec pe scurt în revistă scrierile în aromînească din secolul XVIII și prima jumătate a secolului al XIX-iea. Un glosar de termeni completează în mod folositor lucrarea.

În ceea ce privește conținutul manuscrisului, textul aromînesc este, așa după cum am mai anunțat, un liturghier, cuprinzînd: *a)* O parte din rînduiala pregătirii sfințiților slujitori înainte de lucrarea proscomidiei; *b)* Opt tropare închinate unor sfinți; *c)* Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

Textul acestei liturghii, comparat cu Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur din Liturghierul romînesc, prezintă foarte mici deosebiri: lipsesc în primul rînd rugăciunile care urmau să fie citite *în taină* și care, după cum se spune în indicația de la pag. IX/21 se aflau «εἰς ἄλον βιβλίον» din altă carte.

Totodată, indicațiile tipiconale sînt mult mai reduse față de cele din Liturghierul romînesc.

Cu pagina 25-a începe textul grecesc, care se continuă pe restul de 78 de pagini din totalul de 102 ale manuscrisului. Titlul care figurează pe această pagină, ultima, a cărei fotocopie a fost trimisă Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R. la București, arată că și aici este vorba tot de o «Rînduială a Sfintei și Dumnezeiștei Liturghii».

«Liturghierul aromînesc» este prima scriere aromînească descoperită pînă acum, destinată oficierii serviciului divin în aromînă. Este regretabil că, după cît se pare, originalul s-a pierdut, probabil în cursul celui de-al doilea război mondial (p. 10).

O scrisoare a profesorului Ilo Mitkë Qafezezi, transmisă o dată cu fotocopiile acestui manuscris, ne mai semnalează existența unui alt document aromînesc la Biblioteca Națională din Atena (p. 9). Ar fi vorba de o «didahie» aflată sub nr. 1799, p. 303 a catalogului.

Magistrand GABRIEL POPESCU

ricii Ortodoxe Romîne și Președinte al Adunării Naționale Bisericești, cu mulțumire sufletească și emoție vă întîmpin în acest moment solemn, al deschiderii Adunării noastre, spunîndu-vă din toată inima: «Bine ați venit sănătoși!».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut apoi o amplă expunere asupra principiilor după care se călăuzește Biserica Ortodoxă Romînă în diriguirea vieții religioase a credincioșilor ei, precum și asupra îndatoririlor ce revin Adunării Naționale Bisericești, potrivit tradițiilor, canoanelor și legiuirilor noastre bisericești.

După ce a amintit, în linii mari, problemele ce vor veni în dezbaterea Adunării Naționale Bisericești, în cadrul actualei sesiuni, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus, printre altele:

«În privința raporturilor Bisericii noastre cu celelalte culte religioase din țara noastră, vă pot informa că, an de an, s-au risipit toate prejudecățile și pornirile care în trecut au fost cauzele luptei și urii confesionale, astfel că astăzi, în locul vrăjmășiilor și prigonirilor — cum au fost acele pogromuri de tristă amintire — avem legături de respect reciproc și colaborare frățească cu toate cultele. Faptul acesta a produs o impresie deosebită în lumea internațională, după cum ne-au încredințat conducătorii Mișcării Ecumenice, care ne-au vizitat în luna noiembrie anul acesta, constatînd că la noi a fost realizat de mult unul din principalele obiective urmărite de Mișcarea Ecumenică: înfrățirea dintre toate Bisericile creștine; mai mult încă, acest obiectiv a fost și depășit, de vreme ce această înfrățire a fost realizată nu numai între noi creștinii, ci și cu reprezentanții cultelor necreștine. Pentru acest fapt, oaspeții ecumenici ne-au mărturisit că noi, prin asemenea realizări, sîntem o pildă vrednică de urmat pentru toate Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

In mișcările internaționale pentru pace, Biserica noastră și-a avut participarea ei importantă și rodnică. La Praga, unde s-au întrunit, în vara anului 1961, 700 de delegați de pe tot globul, Biserica noastră a trimis 16 delegați, care au adus o contribuție prețioasă la lucrările Conferinței pentru Pace, după cum a declarat Președintele acelei mari Adunări. In Comitetul Conferinței creștine pentru Pace au fost aleși și delegați ai Bisericii noastre.

Apoi, la importanta Conferință de la Rhodos, din septembrie 1961, la care au participit reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe și la care s-au examinat și definitivat temele pentru un viitor Pro-Sinod Ecumenic, Biserica noastră a trimis o delegație desemnată de Sfîntul Sinod, contribuind în mod activ la lucrările Conferinței și atrăgîndu-și aprecierile celorlalte delegații, pentru modul cum a reușit să realizeze consensul participanților asupra necesității înscrierii unor teme de importanță mondială și actuale ca: problema apărării păcii și înlăturării tuturor cauzelor generatoare de războaie.

Alt eveniment important a fost răspunsul Bisericii noastre la invitarea primită din partea Consiliului Mondial al Bisericilor, de a trimite doi observatori la cea de a treia Adunare Generală a acestui Consiliu, ținută la New-Delhi în noiembrie 1961. Cei doi observatori, desemnați de Sfîntul Sinod, au fost: I.P.S. Mitropolitul Iustin Moisescu și P. C. Sa Părintele Vicar Alexandru Ionescu. Înainte de întrunirea acestei Adunări, Biserica noastră ceruse intrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Această cerere, împreună cu cererile Bisericii Ruse și ale altor Biserici, au fost aprobate de cea de a treia Adunare Generală de la New-Delhi, astfel că Biserica noastră a fost admisă ca membră cu aproape unanimitate de voturi — numai cîteva abțineri — alături de Bisericile Rusă, Bulgară și Polonă. În Comitetul Consiliului Mondial al Bisericilor, a fost ales Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moisescu, iar în alte sub-comitete au fost aleși profesori de la Institutele noastre Teologice și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu. Vă pot informa că aceste participări ale delegațiilor Bisericii noastre la diferitele Conferințe internaționale au produs o impresie excelentă și au avut rezultate reale.

În sfîrșit, doresc să informez pe membrii Adunării Naționale Bisericești că în anul acesta — 1962 — am primit vizite frățești de mare însemnătate pentru Biserica noastră: Astfel, de la 31 mai la 4 iunie, am primit vizita Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia și a celor 12 însoțitori ai săi, cu care prilej s-au discutat unele probleme care interesează Bisericile noastre surori. Rezultatul convorbirilor noastre s-a concretizat într-un comunicat dat publicității. De la 25 octombrie, pînă la 5 noiembrie, am avut plăcerea să fim vizitați de Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman al Serbiei, însoțit de 11 delegați ai Bisericii Sîrbe surori. Prețuind după cuviință acest fapt, am căutat să dăm putința oaspeților noștri să viziteze cît mai multe locuri din țara noastră. Din scrisorile pri-

mite, am înțeles că Inalții oaspeți au plecat cu impresii bune din vizita făcută în țara noastră, Bisericii noastre. De asemenea, cu mare bucurie am primit vizita delegaților Consiliului Ecumenic al Bisericilor: Dr. Franklin Clark Fry, Președintele Comitetului Central al acestui Consiliu, Dr. W. A. Visser't Hooft, Secretarul General și I.P.S. Sa Arhiepiscopul Jakovos din America, Președinte al Consiliului, precum și P. S. Sa Episcopul Emilian Timiadis, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice la Geneva, care au fost oaspeții Bisericii noastre timp de opt zile. Deși erau oaspeți ai noștri, noi le-am făcut totuși program să viziteze și celelalte Biserici creștine din țara noastră: Evanghelică-Lutherană, Reformată, Unitariană etc., de la Sibiu și Cluj, mergînd apoi în Moldova la mînăstirile ortodoxe și la Iași. Am avut convorbiri importante, cu privire la viitorul Mișcării Ecumenice, la acțiunea pe care trebuie să o intensificăm în scopul menținerii păcii și realizării dezarmării generale și căutînd să-i lămurim de ce noi apărăm cu atîta dîrzenie pacea. Am căutat să le înlesnim un contact cît mai înledung cu profesorii Institutelor și Seminariilor Teologice din țara noastră și să-i facem să cunoască viața din mînăstirile noastre, pe cît s-a putut în timpul avut la îndemînă. Din scrisorile primite de la dînșii, am constatat că au plecat cu bune impresii despre viața Bisericii Ortodoxe Romîne și despre activitatea ei, precum și despre progresul ce se observă la tot pasul în țara noastră».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat apoi faptul că Bisericii noastre nu-i sînt și nu-i vor fi niciodată indiferente nobilele aspirații ale poporului nostru și că ea participă cu toată însuflețirea și toate puterile ei la uriașa acțiune mondială desfășurată de popoarele lumii pentru apărarea păcii pe pămînt.

Exprimînd sentimentele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus, în încheierea cuvîntării sale:

«În acest moment, gîndul nostru se îndreaptă către conducătorii patriei noastre, care se străduiesc să realizeze o viață tot mai fericită poporului nostru și care arată toată bunăvoința față de problemele Bisericii noastre.

Prin telegramele adresate Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R. și Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., noi am mărturisit adînca noastră prețuire pentru străduințile ce depun în slujba patriei și poporului, asigurîndu-i că ne vom da și noi silința să le urmăm exemplul.

Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. D. Dogaru, Domnului Director General I. Bărbulescu și celorlalți colaboratori ai Domniei Sale, care sînt de față în mijlocul nostru, cred că sînt în asentimentul Domniilor Voastre, să le exprimăm, prin viu grai, mulțumirile noastre cele mai călduroase pentru prețiosul concurs ce ne dau în lucrările noastre».

Membrii Adunării Naționale Bisericești au subliniat deseori, cu însuflețite aplauze, adeziunea lor la aprecierile și ideile exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Intrîndu-se în ordinea de zi a sesiunii, s-au constituit — în conformitate cu prevederile Regulamentelor bisericești în vigoare — următoarele cinci secțiuni ale Adunării Naționale Bisericești, pentru validarea mandatelor noilor membri:

SECȚIA I A MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI, avînd ca președinte pe *Prea Fericitul Patriarh Justinian,* în calitatea sa de Arhiepiscop al Bucureștilor și Mitropolit al Ungrovlahiei, ca vicepreședinte pe Dl. *Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași,* iar ca raportor pe Dl. *Prof. Vasile Cojocaru,* pentru examinarea mandatelor Secției a II-a a Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

SECȚIA II A MITROPOLIEI MOLDOVEI ȘI SUCEVEI, avînd ca președinte pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin,* ca vicepreședinte pe Dl. *Acad. Prof. Dr. Vasile Răștcanu,* iar ca raportor pe Dl. *Acad. Prof. Dr. Iuliu Nițulescu,* pentru examinarea mandatelor Secției a III-a a Mitropoliei Ardealului.

SECȚIA III A MITROPOLIEI ARDEALULUI, avînd ca președinte pe *Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei* — în lipsa Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, — ca vicepreședinte pe *P. C. Pr. Vicar Traian Belașcu,* iar ca raportor pe Dl. *Dr. Iuliu Georgescu,* pentru examinarea mandatelor Secției a IV-a a Mitropoliei Olteniei.

SECȚIA IV A MITROPOLIEI OLTENIEI, avînd ca președinte pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian,* ca vicepreședinte pe *P. C. Pr. Gh. Nicolaescu,* iar ca raportor pe dl. *Dr. Al. Olaru,* pentru examinarea mandatelor Secției a V-a, a Mitropoliei Banatului.

SECȚIA V A MITROPOLIEI BANATULUI, având ca președinte pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae,* ca vicepreședinte pe dl. *Prof. Dr. N. Apostolescu,* iar ca raportor pe dl. *Dr. N. Bihoi,* pentru examinarea mandatelor Secției I-a, a Mitropoliei Ungrovlahiei.

După ce biroul Adunării a împărțit secțiilor respective mandatele prezentate de membri, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a suspendat ședința, spre a permite Secțiilor să procedeze la verificarea mandatelor.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericitul Patriarh-Președinte, a invitat pe raportorii celor 5 secții de validare, să citească referatele respective.

Dl. Prof. Vasile Cojocaru, raportorul Secției I, a citit referatul secției respective prin care s-a propus validarea mandatelor următorilor membri:

— *Din partea Arhiepiscopiei Iașilor:*

P. C. Pr. Teodor Bodnar
Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu
Dl. Acad. Prof. Dr. Iuliu Nițulescu.

— *Din partea Episcopiei Romanului și Hușilor:*

P. C. Pr. Roman Drug
Dl. Dr. Vasile Teodorescu
Dl. Ioan Caminschi.

Adunarea Națională Bisericească validează alegerea și mandatele celor șase persoane, numite mai sus, care devin membri ai săi.

Dl. Acad. Prof. Dr. Iuliu Nițulescu, raportorul Secției II, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor următorilor membri:

— *Din partea Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu:*

P. C. Pr. Vicar Traian Belașcu
Dl. Eugen Furnică
Dl. Iuliu Georgescu.

— *Din partea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului:*

P. C. Protopop Petru Pop
Dl. Dr. Mihai Fărcașiu
Dl. Dr. Aurelian Ionașcu.

— *Din partea Episcopiei Oradiei:*

P. C. Pr. Paul Mandicea
Dl. Av. Dr. Aurel Bejan
Dl. Prof. Iosif Sălăjan.

Adunarea Națională Bisericească validează alegerea și mandatele celor nouă persoane numite mai sus, care devin membri ai săi.

Dl. Iuliu Georgescu, raportorul Secției III, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor următorilor membri:

— *Din partea Arhiepiscopiei Craiovei:*

P. C. Pr. Gh. Nicolaescu
Dl. Dr. Alexandru Olaru
Dl. Ștefan Sulcea.

— *Din partea Episcopiei Rîmnicului și Argeșului:*

P. C. Pr. Constantin Dejan
Dl. Dr. Ioan Băluță
Dl. Vasile Zăvoianu.

Adunarea Națională Bisericească validează alegerea și mandatele celor șase persoane, numite mai sus, care devin membri ai săi.

Dl. Dr. Alexandru Olaru, raportorul Secției IV, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor următorilor membri:

— *Din partea Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului:*

P. C. Pr. Ioan Goanță
Dl. Dr. Nicolae Bihoi

Dl. Dr. Nicolae Apostolescu.
— *Din partea Episcopiei Aradului:*
P. C. Prot. Teofil Chifa
Dl. Dr. Aurel Botiș
Dl. Dr. Ioan Radu.

Adunarea Națională Bisericească validează alegerea și mandatele celor șase persoane numite mai sus, care devin membri ai săi.

Dl. Dr. Nicolae Bilhoi, raportorul secției V, a citit referatul prin care s-a făcut validarea mandatelor următorilor membri:

— *Din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor:*

P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu
Dl. Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași
Dl. Acad. Prof. Dr. Nicolae Gh. Lupu.

— *Din partea Episcopiei Buzăului:*

P. C. Prot. Vasile Văcăreanu
Dl. Prof. Vasile Cojocaru
Dl. Constantin Mihalcea.

— *Din partea Episcopiei Dunării de Jos:*

P. C. Cons. Teofan Stănescu
Dl. Prof. Ioan Ciobanu
Dl. Vasile Grigore.

Adunarea Națională Bisericească validează alegerea și mandatele celor nouă persoane, numite mai sus, care devin membri ai săi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, constatînd rezultatul validării mandatelor, a declarat Adunarea Națională Bisericească definitiv constituită pentru perioada de 4 ani, 1962—1966, în conformitate cu art. 10, din Regulamentul interior, și a rugat Adunarea să aleagă, din sînul său, trei secretari permanenți.

Adunarea Națională Bisericească a ales pe următorii:

P. C. *Pr. Paul Madincea,* de la Episcopia Ortodoxă a Oradiei.
Dl. *Dr. Nicolae Bihoi,* de la Arhiepiscopia Timișoarei.
Dl. *Prof. Ioan Ciobanu,* de la Episcopia Dunării de Jos.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, *Adunarea Națională Bisericească a ales pe P. C. Prot. Paul Madincea ca secretar general al Adunării, pe perioada 1962/66.*

De asemenea *Adunarea Națională Bisericească a ales următoarele șase Comisiuni permanente ale sale, pentru perioada 1962—1966:*

a) COMISIA ORGANIZATOARE:

— P. C. *Prot. Teofil Chifa,* din eparhia Aradului.
— P. C. *Pr. Roman Drug,* din eparhia Roman-Huși.
— Dl. *Prof. Vasile Cojocaru,* din eparhia Buzăului.
— Dl. *Eugen Furnică,* din eparhia Sibiului.
— Dl. *Dr. Alexandru Olaru,* din eparhia Craiovei.
— Dl. *Dr. Nicolae Bihoi,* din eparhia Timișoarei.

b) COMISIA BISERICEASCĂ:

— P. C. *Pr. Gh. Nicolaescu,* din eparhia Craiovei.
— P. C. *Prot. Petru Pop,* din eparhia Clujului.
— Dl. *Acad. Prof. Dr. Nicolae Gh. Lupu,* din eparhia Bucureștilor.
— Dl. *Acad. Prof. Dr. Iuliu Nițulescu,* din eparhia Iașilor.
Dl. *Dr. Iuliu Georgescu,* din eparhia Sibiului.
Dl. *Dr. Vasile Teodorescu,* din eparhia Romanului.

c) COMISIA CULTURALĂ :

— P. C. *Pr. Vicar Traian Belașcu,* din eparhia Sibiului
— P. C. *Pr. Constantin Dejan,* din eparhia Rîmnicului.
— Dl. *Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași,* din eparhia Bucureștilor.
— Dl. *Dr. Nicolae Apostolescu,* din eparhia Timișoarei.
— Dl. *Ștefan Sulcea, din eparhia Craiovei.*
— Dl. *Dr. Aurel Botiș,* din eparhia Aradului.

d) COMISIA ECONOMICĂ-FINANCIARĂ :

— Dl. *Acad. Prof. Dr. Iuliu Nițulescu,* din eparhia Iașilor.
— P. C. *Pr. Paul Madincea,* din eparhia Oradiei
— Dl. *Vasile Zăvoianu,* din eparhia Rîmnicului
— Dl. *Prof. Ioan Ciobanu,* din eparhia Dunării de Jos
— Dl. *Constantin Mihalcea,* din eparhia Buzăului
— Dl. *Dr. Ioan Radu,* din eparhia Aradului.

e) COMISIA DE PETIȚIUNI ȘI VALIDARE :

— P. C. *Pr. Vicar Alexandru Ionescu,* din eparhia Bucureștilor
— P. C. *Pr. Ioan Goanță,* din eparhia Timișoarei
— Dl. *Dr. Aurelian Ionașcu,* din eparhia Clujului
— Dl. *Av. Dr. Aurel Bejan,* din eparhia Oradiei
— Dl. *Dr. Mihai Fărcașiu,* din eparhia Clujului
— Dl. *Ioan Caminschi,* din eparhia Romanului.

f) COMISIA BUGETARĂ :

— P. C. *Prot. Vasile Văcăreanu,* din eparhia Buzăului
— P. C. *Pr. Consilier Teofan Stănescu,* din eparhia Dunării de Jos
— Dl. *Acad. Prof. Dr. Vasile Răștcanu,* din eparhia Iașilor
— Dl. *Vasile Grigore,* din eparhia Dunării de Jos
— Dl. *Dr. Ioan Băluță,* din eparhia Rîmnicului
— Dl. *Prof. Iosif Sălăjan,* din eparhia Oradiei.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh-Președinte Justinian, Adunarea Națională Bisericească a ales, — în conformitate cu prevederile art. 20, lit. f., din «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române» și art. 59, lit. f., din «Regulamentul interior», — *pe următoarele persoane ca membri în Consiliul Național Bisericesc, pentru perioada 1962—1966 :*

Clerici :

P. C. *Pr. Vicar Alexandru Ionescu,* din eparhia Bucureștilor,
P. C. *Pr. Vicar Traian Belașcu,* din eparhia Sibiului,
P. C. *Pr. Inspector Teodor Bodnar,* din eparhia Iașilor.

Mireni :

Dl. *Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași,* din eparhia Bucureștilor,
Dl. *Acad. Prof. Dr. Nicolae Gh. Lupu,* din eparhia Bucureștilor,
Dl. *Acad. Prof. Dr. Vasile Răștcanu,* din eparhia Iașilor,
Dl. *Vasile Zăvoianu,* din eparhia Rîmnicului,
Dl. *Dr. Mihai Fărcașiù,* din eparhia Clujului,
Dl. *Dr. Aurel Botiș,* din eparhia Aradului.

Tot la propunerea Prea Fericitului Patriarh-Președinte și în conformitate cu prevederile art. 205, din «Regulamentul de procedură bisericească», *Adunarea Națională Bisericească a ales ca membri în Consistoriul Central Bisericesc, pentru perioada 1962—1966, pe următorii cleriei :*

Membri activi:

— P. C. *Pr. Prof. Onorar Petre Vintilescu,* președinte,
— P. C. Pr. Alexandru Constantinescu, de la parohia Sf. Ilie-Rahova,
— P. C. Pr. Ilie Ionescu, de la parohia Sf. Silvestru,
— P. C. Pr. Atanasie Negoiță, de la parohia Oborul Vechi,
— P. C. Pr. Constantin Păunescu, de la parohia Cărămidarii de Jos,

Membri supleanți:

— P. C. Pr. Eugen Alexandrescu, de la parohia Bălăceanca
— P. C. Pr. Nicolae Mateescu, de la parohia Sf. Visarion
— P. C. Pr. Ioan Mircea, de la parohia Cuțitul de Argint
— P. C. Pr. Dumitru Roman, de la parohia Sf. Nicolae-Vlădica
— P. C. Pr. Dumitru Nistor, de la parohia Sfinții Voievozi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a declarat că ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești, în care au fost alese și organele executive, care își dețin mandatul de la Adunare, este încheiată și a anunțat că Adunarea își continuă sesiunea în ședință de lucru.

După ce lucrările înscrise pe ordinea de zi au fost împărțite comisiilor permanente ale Adunării, ședința a fost suspendată timp de o oră, pentru a da posibilitatea comisiilor să studieze lucrările repartizate și să întocmească referatele și propunerile respective.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a invitat pe P. C. Prot. Petru Pop, raportorul Comisiei bisericești, să dea citire referatului asupra Dării de seamă despre activitatea desfășurată de Sectorul Administrativ-Bisericesc al Administrației Patriarhale în cursul anului 1961.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în ședință și hotărăște:

1. *Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată de Sectorul Administrativ Bisericesc al Administrației Patriarhale în cursul anului 1961.*

2. *Exprimă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian respectuoase mulțumiri pentru îndrumarea și supravegherea permanentă în buna desfășurare a acestui Sector.*

3. *Aduce mulțumiri Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Bisericii Ortodoxe Romîne în împlinirea lucrării sale religioase-bisericești.*

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, Dl. Dr. Nicolae Apostolescu, raportorul Comisiei culturale, citește referatul cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul I. B. — Editură, Tipografie, Lito în cursul anului 1961, cuprinzînd și contul de execuție bugetară, bilanțul și contul de beneficii și pierderi, încheiate la 31 decembrie 1961.

În urma discuțiilor la care au luat parte d-nii Ioan Caminschi, Dr. Ioan Radu și Dr. Mihai Fărcașiu, — care au subliniat înțeleapta îndrumare dată de membrii Sfîntului Sinod clericilor ortodocși de a-și îndemna credincioșii să-și aducă contribuția lor sinceră la lupta sfîntă pentru apărarea păcii, — Prea Fericitul Patriarh Justinian a supus votului Adunării Naționale Bisericești propunerile cuprinse în referatul comisiunii.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în ședință, precum și de aprecierile și propunerile făcute în cursul discuțiilor și hotărăște:

1. *Ia act cu aprobare de Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul I. B. — Editură, Tipografie, Lito, în cursul anului 1961, și de rezultatele obținute de acest Sector, constatate și de organele de control intern ale Administrației Patriarhale și de Departamentul Cultelor, cu prilejul verificărilor efectuate.*

2. *Exprimă mulțumiri Consiliului de Miniștri și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat în repartiția materialelor necesare producției.*

3. *Aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și tuturor Înalt Prea Sfințiților Mitropoliți și Prea Sfințiților Episcopi, Membri ai Sfîntului Sinod, pentru sprijinul acordat și pentru grija părintească și îndrumarea permanentă față de acest sector.*

4. *Apreciază zelul cu care salariații acestui Sector și-au depus munca pentru obținerea rezultatelor înfățișate în Darea de seamă și le aduce mulțumiri.*

La invitarea Prea Fericirii Sale Patriarhului-Președinte, P. C. Pr. Teodor Bodnar, raportorul Comisiunii economice-financiare, citește referatul asupra Dării de seamă cu privire la execuția planului financiar al Administrației Patriarhale și Institutului Biblic-Ateliere și Editură, Tipografie, Lito — pe anul 1961, cuprinzînd bilanțul și contul de beneficii și pierderi, încheiate la 31 decembrie 1961.

Au urmat discuții, la care au participat Prea Cucernicii: Prot. Traian Belașcu, vicarul Arhiepiscopiei Ardealului și Prot. Teofil Chifa. Prea Fericitul Patriarh-Președinte a pus la vot raportul Comisiunii și Darea de seamă asupra execuției planului financiar pe 1961,

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului Comisiunii economice-financiare, citit în ședință și hotărăște:

1. *Aprobă contul de gestiune și bilanțul Administrației Patriarhale și contul de beneficii și pierderi și bilanțul Institutului Biblic, încheiate la 31 decembrie 1961.*

2. *Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian toată recunoștința clerului și credincioșilor din Eparhiile Patriarhiei Romîne, pentru grija și munca ce depune în slujba Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru supravegherea și îndrumarea zilnică pe care le rezervă colaboratorilor Prea Fericirii Sale și pentru îmbucurătoarele rezultate obținute în cei 14 ani de păstorire.*

3. *Aduce mulțumiri Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Romîne în general.*

În continuare, P. C. Pr. Teodor Bodnar, raportorul Comisiunii economice-financiare a citit referatul cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul I. B. Ateliere în cursul anului 1961, cuprinzînd și contul de execuție bugetară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1961.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, constatînd că nu a cerut nici unul din membri să ia cuvîntul la discuții, a pus la vot referatul Comisiunii economice-financiare și darea de seamă.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului și hotărăște:

1. *Aprobă activitatea desfășurată de Sectorul I. B. — Ateliere, în cursul anului 1961 și conturile sale de execuție bugetară, beneficii și pierderi și bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1961.*

2. *Aduce mulțumiri Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Chiriarhi, precum și ostenitorilor de la Centrele Eparhiale, pentru ajutorul dat la realizările din anul 1961, prin desfacerea produselor acestui Sector.*

3. *Exprimă mulțumiri Consiliului de Miniștri și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat acestei Instituții bisericești.*

4. *Exprimă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian călduroase mulțumiri pentru îndrumarea rodnică și conducerea înțeleaptă a acestui Sector.*

5. *Apreciază străduința depusă de personalul acestei Instituții și le aduce mulțumiri, cu îndemnul de a depune și în viitor toată sîrguința în munca lor, pentru a obține rezultate tot mai bune și mai folositoare.*

Prea Fericirea Sa Patriarhul-Președinte propune ca, pe viitor, darea de seamă asupra activității Sectorului I. B. — Ateliere să fie dată spre examinare și referire Comisiunii culturale a Adunării — nu Comisiunii economice-financiare, cum s-a făcut

pînă acum — ca să fie examinată această activitate împreună cu activitatea I. B. — Editură, Tipografie, Lito, de către Comisiunea culturală, dat fiind că amîndouă aceste sectoare ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, desfășoară o activitate cu caracter cultural și misionar.

Adunarea Națională Bisericească aprobă în unanimitate această propunere, găsind că este just ca dările de seamă ale celor două Sectoare — Editură, Tipografie, Lito și Ateliere — ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, să fie încredințate Comisiunii culturale, pentru examinare și referire.

In continuare, la invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, P. C. Pr. Teodor Bodnar, raportorul Comisiunii economice-financiare, citește referatul cu privire la Raportul general (Darea de seamă) asupra activității desfășurate de Casa de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, în cursul anului 1961.

In cadrul discuțiilor, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a subliniat activitatea vrednică de toată lauda, desfășurată de Casa de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne în cursul anului trecut.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului Comisiunii economice-financiare, citit în ședință și hotărăște:

1. *Aprobă contul de execuție bugetară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, încheiată la 31 decembrie 1961.*

2. *Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian toată recunoștința salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru grija cu care a îndrumat activitatea Casei lor de Pensii.*

3. *Aduce mulțumiri Consiliului de Miniștri al Rupublicii Populare Romîne și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Casei de Pensii a Clerului Ortodox.*

La invitarea Prea Fericirii Sale Patriarhului-Președinte, P. C. Pr. Vasile Văcăreanu, raportorul Comisiunii bugetare, citește referatul Comisiunii asupra planului financiar al Administrației Patriarhale și Institutului Biblic — Ateliere și Editură, Tipografie, Lito — pe anul 1963, prezentat însoțit de o expunere de motive amănunțită.

Punîndu-se la vot referatul Comisiunii și planul financiar, *Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului Comisiunii bugetare, citit în ședință și din care rezultă că planul financiar pentru anul 1963, a fost întocmit cu toată grija, în ceea ce privește posibilitatea de realizare a veniturilor și că, în ceea ce privește înscrierea cheltuielilor, acesta sînt limitate la necesitățile reale, cerute de bunul mers al activității Sectoarelor Administrației Patriarhale și Institutului Biblic și că în sfîrșit, la întocmirea acestui plan financiar s-au respectat întru totul normele legale și instrucțiunile în vigoare și ca urmare în conformitate cu art. 20. alin. i din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, aprobă și votează planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe pentru anul 1963, care totalizează atît la venituri cît și la cheltuieli lei 12.230.100, însă:*

— *Veniturile și cheltuielile Administrației Patriarhale, Fondului Central Misionar, Comisiunii de Pictură și Tranzitorii . . . . . Lei 6.760.100.—*

— *Veniturile și cheltuielile activităților economice ale Institutului Biblic (Ateliere lei 2.970.000 și Editură, Tipografie, Lito, lei 2.500.000) total . . . . . Lei 5.470.000.—*

La invitarea Prea Fericirii Sale Patriarhului-Președinte, P C. Pr. Teofan Stănescu, în calitate de raportor al Comisiunii bugetare, citește referatul asupra planului financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne pentru anul 1963 prezentat și însoțit de o expunere de motive și fișe justificative.

Punîndu-se la vot referatul Comisiunii bugetare și planul financiar prezentat, *Adunarea Națională Bisericească ia act de referatul Comisiunii bugetare, citit în ședință și din care rezultă că planul financiar a fost întocmit cu toată grija, în ceea ce privește*

posibilitatea de realizare a veniturilor, că sumele prevăzute la cheltuieli sînt limitate la necesităţile reale, corespunzătoare unei bune administraţii şi la îndeplinirea obligaţiilor prevăzute de Regulamentul Casei de Pensii şi că s-au respectat normele legale şi instrucţiunile în vigoare, şi ca urmare, în conformitate cu prevederile art. 10, lit. b., din Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea Casei de Pensii şi Ajutoare a Salariaţilor Bisericii Ortodoxe Romîne, aprobă şi votează planul financiar pentru 1963 al acestei Case, totalizînd, atît la venituri cît şi la cheltuieli, suma de 56.085.000.

Constatînd că ordinea de zi a fost epuizată şi toate lucrările prezentate Adunării Naţionale Bisericeşti, în sesiunea de acum, au fost examinate cu răbdare şi aprobate cu unanimitate de voturi, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus, în conformitate cu prevederile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Romînă, să fie desemnată o comisiune, pentru verificarea şi aprobarea procesului verbal al şedinţelor Adunării Naţionale Bisericeşti din sesiunea de la 16 decembrie 1962 şi care să lucreze sub preşedinţia Prea Fericirii Sale.

Adunarea Naţională Bisericească desemnează această comisie, formată din:

— Dl. *Acad. Prof. Dr. Nicolae Gh. Lupu,*
— Dl. *Acad. Prof. Dr. Vasile Răşcanu,*
— Dl. *Prof. Vasile Cojocaru,*
— P. C. *Pr. Vicar Alexandru Ionescu,*
— P. C. *Pr. Consilier Teofan Stănescu.*

Prea Fericirea Sa Patriarhul-Preşedinte a exprimat călduroase mulţumiri membrilor Adunării Naţionale Bisericeşti, pentru participarea în unanimitate la sesiunea din anul acesta şi i-a rugat să caute, la întoarcerea acasă, să lămurească pe credincioşi şi pe preoţi asupra binefacerilor pe care le putem avea din sprijinirea acţiunii pentru pace şi bunăînţelegere, din păstrarea legăturilor de colaborare frăţească cu celelalte confesiuni religioase şi din buna chivernisire a bunurilor care ne aparţin. Incheind, Prea Fericirea Sa le-a urat sărbători fericite pentru apropiatul praznic al Naşterii Domnului şi întîmpinării Anului Nou — 1963.

La rugămintea Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh-Preşedinte, Dl. Secretar General, Prof. D. Dogaru, a citit următorul Decret al Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne nr. 952, din 15 decembrie 1962:

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII POPULARE ROMINE

DECRET

pentru închiderea sesiunii ordinare a Adunării Naţionale Bisericeşti a Bisericii Ortodoxe Romîne.

Consiliul de Stat al Republicii Populare Romîne decretează:

Art. unic. — Se declară închisă sesiunea ordinară a Adunării Naţionale Bisericeşti a Bisericii Ortodoxe Romîne, convocată pentru ziua de 16 decembrie 1962.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE STAT,
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Bucureşti, 15 decembrie 1962
Nr. 952

Şedinţa s-a ridicat la orele 14,55, cînd toţi cei prezenţi au luat parte la masa oficială din reşedinţa patriarhală. La sfîrşitul mesei, I.P.S. Sa Mitropolitul Iustin Moisescu al Moldovei şi Sucevei, delegat de Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justi-

nian, a elogiat personalitatea D-lui Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 ani de viață și 50 ani de activitate științifică, didactică și culturală. Sărbătoritul a răspuns în cuvinte care arătau bucuria și emoția pentru felicitările și urările exprimate.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

PREȘEDINTE,
† *IUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SECRETAR GENERAL,
Prot. Paul Madincea

PROCES-VERBAL

Astăzi, luni, 14 ianuarie 1963.

Subsemnații membrii ai Adunării Naționale Bisericești, conformîndu-ne hotărîrii Adunării, înscrisă la punctul 38 din procesul-verbal, încheiat în ziua de 16 decembrie 1962, ne-am întrunit în Comisiune, sub președinția Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian și am verificat și aprobat procesul-verbal al ședinței Adunării Naționale Bisericești din sesiunea de constituire și de lucru, care a avut loc în ziua de duminică, 16 decembrie 1962.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal.

PREȘEDINTE
† *IUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

MEMBRII COMISIUNII:
Acad. Prof. Dr. *Nicolae Gh. Lupu*
Acad. Prof. Dr. *Vasile Rășcanu*
Prof. *Vasile Cojocaru*
Pr. Vicar *Alexandru Ionescu*
Pr. Consilier *Teofan Stănescu*

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1962

SPICUIRI DIN SUMARUL ŞEDINŢEI DE LA 17 DECEMBRIE 1962

Şedinţa se deschide la orele 11 dimneaţa, sub preşedinţia Prea Fericitului Patriarh Justinian. La şedinţă participă Dl. I. Bărbulescu, Directorul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri.

Se rosteşte rugăciunea «Împărate Ceresc». P. S. Secretar al Sfîntului Sinod, Episcopul Visarion Ploieşteanul citeşte apelul nominal şi sînt prezenţi:

Prea Fericitul Patriarh Justinian, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfinţitul Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, Prea Sfinţitul Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor, Prea Sfinţitul Episcop Antim al Buzăului, Prea Sfinţitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos, Prea Sfinţitul Episcop Teoctist al Aradului, Prea Sfinţitul Episcop Teofil al Clujului, Prea Sfinţitul Episcop Valerian al Oradiei, Prea Sfinţitul Episcop Antim Tîrgovişteanul, Vicar Patriarhal şi Prea Sfinţitul Episcop Visarion Ploieşteanul, Vicar Patriarhal.

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte face cunoscut că din partea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului s-a primit o telegramă prin care solicită să i se motiveze absenţa de la şedinţa Sfîntului Sinod, nesimţindu-se încă îndeajuns de însănătoşit.

Sfîntul Sinod motivează absenţa de la şedinţe a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Înainte de a se intra în ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian anunţă participarea pentru prima oară la şedinţele Sfîntului Sinod a Prea Sfinţitului Visarion Ploieşteanul, Vicar Patriarhal, care îndeplineşte şi funcţia de Secretar al Sfîntului Sinod.

«Cînd am propus în postul de vicar patriarhal pe P. S. Episcop Visarion Ploieşteanul, a spus Prea Fericirea Sa, am înfăţişat Sfîntului Sinod motivele care m-au îndemnat să-l aleg colaborator direct în conducerea treburilor de la Centrul Patriarhal. În special activitatea depusă de P. S. în postul de inspector general bisericesc şi în postul de consilier administrativ patriarhal m-au determinat să-l socotesc vrednic de a fi ridicat la înalta treaptă de arhiereu al Bisericii noastre. Devotamentul arătat de Prea Sfinţia Sa faţă de Biserica Ortodoxă Română din momentul în care a venit între noi este o chezăşie că a înţeles pe deplin importanţa actului reîntregirii Bisericii noastre Ortodoxe din Ardeal şi nu va precupeţi nimic pentru ca acest act să fie şi mai mult întărit prin aportul pe care-l va aduce Prea Sfinţia Sa în această excepţional de importantă problemă a vieţii religioase contemporane a Bisericii noastre.

Aşa cum am primit în rîndul nostru pe P. S. Episcop Teofil şi l-am socotit şi-l socotim frate al nostru, fără nici un fel de deosebire, tot aşa sîntem bucuroşi să avem în rîndul membrilor Sfîntului Sinod şi pe P. S. Episcop Visarion, Vicar Patriarhal.

Avem încredinţarea că ne va fi de mare folos în toate lucrările noastre, mai ales că Prea Sfinţia Sa are o pregătire intelectuală aleasă, şi în plus cunoaşte bine limba latină, limba italiană, limba franceză şi s-a ocupat încă înainte de a fi ales în postul de Vicar Patriarhal de problemele externe bisericeşti, urmărind de aproape participarea noastră în toate forurile intercreştine, în care s-au dezbătut probleme în legătură cu cunoaşterea

și apropierea dintre Bisericile creștine, probleme în legătură cu pacea dintre oameni și popoare, cu dezarmarea generală și totală, cu libertatea popoarelor etc.

Pentru aceasta, între alte atribuții pe care i le-am fixat în calitatea sa de Vicar Patriarhal, i-am dat și pe aceea de secretar al Sfîntului Sinod, avînd a se ocupa de aproape cu toate problemele privitoare la Sfîntul Sinod, și mai cu seamă de problemele în legătură cu relațiile externe ale Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Sfințite Părinte Episcop Visarion,

Cu nădejdea că vei depune toată silința să răspunzi întru totul încrederii pe care ți-am acordat-o, atît din partea mea personal, cît și din partea membrilor Sfîntului Sinod, îți urez succes deplin în munca pe care o vei desfășura și te încredințez că din partea noastră a tuturor, te vei bucura de toată dragostea și de tot concursul pentru a putea înfăptui realizări cît mai rodnice și de folos pentru Biserica noastră și pentru patria noastră».

Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, a răspuns următoarele:

Prea Fericite Părinte Președinte,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți și Prea Sfințiți Episcopi,
Domnule Director General al Departamentului Cultelor,

Pătruns pînă în adîncul ființei de trăirea sentimentelor de vie și caldă mulțumire pentru înaltul și alesul cuvînt rostit de Prea Fericirea Sa Părintele Președinte și pentru frățeasca primire pe care am fost învrednicit din partea Prea Sfințiului Sinod, Vă rog să-mi îngăduiți să vă fac o sinceră mărturisire.

Ca arhiereu provenit din rîndurile clerului revenit, este firesc să mă gîndesc în primul rînd la ceea ce a făcut posibil să trăiesc aceste clipe fericite și totodată să fiu mulțumit și împăcat în viața mea că am făcut ceea ce trebuia să fac, — adică la actul istoric al unificării noastre bisericești, al cărui înflăcărat apostol și apărător înțeleg să fiu în toate zilele vieții mele.

O străveche zicală din popor spune că în unire este puterea.

Istoria este martoră nedesmințită, că deși, în decursul vremurilor vitrege, cauze înverșunate au izbutit vremelnic să destrame unitatea noastră de credință, totuși strămunii noștri, sub oblăduirea Bisericii, au luptat neîncetat pentru refacerea unității sale sufletești.

Cred că nu greșesc cînd spun că de-a lungul veacurilor, cea mai mare ruptură ce s-a făcut din trupul Bisericii noastre strămoșești a fost dezbinarea religioasă de la 1700.

Atît de dureroasă a fost această rană pe trupul tainic al Ortodoxiei românești, încît n-a putut fi tămăduită în 250 de ani. Rana nu s-a vindecat și unitatea sufletească nu s-a putut reface, fiindcă în acest timp masele de credincioși nu și-au putut spune cuvîntul.

Au trebuit să vină timpuri noi, care prin descătușarea energiilor mulțimilor, să creeze condiții ca și cei subjugați atîta vreme să-și poată spune cuvîntul, să-și explice dorința: «Vrem să ne întoarcem la sînul Bisericii mame, de unde am plecat, vrem să refacem unitatea de credință, de neam și de lege, căci unirea face puterea».

*

Uneori stai și te gîndești, stăpînit de duioșia caldă a unui vis secular abia acum împlinit — oare cum a fost posibil acest lucru atît de mare?

Și totuși el a fost înfăptuit pentru că la timpuri noi bunul Dumnezeu a trimis, din darul Său, oameni noi și înțelepți.

La conducerea Bisericii lui Hristos în țara noastră, a venit un deschizător de drumuri noi în spiritul ortodox, Prea Fericitul Patriarh Justinian Marina.

Prea Fericirea Sa, ca trimis al lui Dumnezeu în aceste vremuri de muncă pașnică și creatoare, a reușit să îndrumeze pe de o parte — viața bisericească și religioasă internă, pe un drum luminat și sănătos înscriind începutul unei epoci noi în istoria Bisericii noastre, — iar pe de altă parte, să adune cu brațul său viguros și cu energia sa înfăptuitoare, pe toți credincioșii romîni într-o singură și unică Biserică, aceea a strămoșilor și părinților noștri — Biserica Ortodoxă — meritînd cu prisosință între altele și frumosul nume de Patriarh al unificării religioase.

Actul istoric al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania are o aureolă strălucitoare și unică în felul ei, fiind — cum spunea regretatul mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului — «cel mai mare eveniment pe care l-a trăit poporul nostru, în ordinea bisericească, în epoca noastră».

Este o datorie sfîntă a noastră, a clericilor întorși la altarul străbun, să facem ca această aureolă să strălucească mai departe peste vremuri, arătînd prin munca și devotamentul nostru, frumusețea și trăinicia acestui act.

Acest act a fost cinstit la timpul său de conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne și de conducerea Statului nostru și prin ridicarea la înalta treaptă a episcopatului, a Prea Sfințitului și mult iubitului frate în Hristos, Vlădica Teofil al Clujului, iar la 28 iulie anul curent, prin ridicarea nevredniciei mele la rangul de arhiereu și Episcop-vicar patriarhal.

În ce mă privește, trebuie să mărturisesc că, după revenirea mea în 1958, la Alba-Iulia, în fruntea unui grup de 16 preoți greco-catolici, am avut deosebita satisfacție de a rămîne ca slujitor în București, și să ajung în apropierea Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian.

Aici am avut prilejul fericit, ca sub îndrumarea permanentă a Prea Fericirii Sale, să pot învăța mult, sorbind cu nesaț duhul ortodox al credinței curate și al tradiției sfinte.

De aceea, să-mi fie îngăduit a spune că nici un cuvînt nu este de ajuns pentru a vesti — pe de o parte Harul lui Dumnezeu ce l-am primit prin bunăvoința Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca părinte, povățuitor *și* binefăcător, *iar pe de alta să dau expresie recunoștinței, supunerii și devotamentului față de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, care, cu încredere unanimă, a aprobat alegerea mea ca arhiereu — membru al Sfîntului Sinod și Episcop-vicar patriarhal.*

De aceea, cu adîncă smerenie și recunoștință mă adresez atît Prea Fericitului Părinte Patriarh personal, cît și Sfîntului Sinod, reînnoindu-i toată gratitudinea, dragostea și întregul meu respect față de acest suprem for de conducere a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Romîne.

*

De sigur că, dragostea cu care am fost îndrumat și încrederea de care am fost înconjurat de Prea Fericitul Patriarh Justinian și de întreg Sfîntul Sinod, vor aduce și în viitor din partea smereniei mele o neîncetată străduință de a dovedi dragostea nesovăielnică și devotamentul neprecupețit, atît față de sfînta noastră Biserică Ortodoxă Romînă și față de Sfîntul Sinod, precum și față de conducereea Statului nostru ale cărei acțiuni Biserica noastră le sprijinește pentru binele și fericirea poporului.

Mă voi strădui cu asiduitate și perseverență de a nu înșela o clipă dragostea și încrederea de care am fost învredinicit și de a-mi închina toate puterile și întreaga mea viață slujirii intereselor și cauzei Ortodoxiei și a poporului nostru dreptcredincios.

Rog pe bunul Dumnezeu să-și reverse bogat harul Său asupra lucrărilor Sfîntului Sinod și să Vă dăruiască deplină sănătate întru mulți ani pentru slava lui Dumnezeu și pentru binele și fericirea drept măritorilor fii ai Bisericii Ortodoxe Romîne.

În sfîrșit, n-aș putea încheia această primă cuvîntare a mea în noua calitate de membru al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, fără a da expresie sentimentelor mele de dragoste conștientă și adînc devotament față de conducerea Statului nostru demo-

crat popular, care prin onoratul Departament al Cultelor a recunoscut promovarea mea la rangul de arhiereu și Episcop-vicar patriarhal.

Îmi permit să rog pe Domnul Ioniță Bărbulescu, Director General al Departamentului Cultelor, să binevoiască a primi și a transmite mai departe, asigurarea neclintitei mele hotărîri de a împleti munca de arhiereu-vicar patriarhal și membru al Sfîntului Sinod, cu munca de sprijinire — din toate puterile — a tuturor eforturilor ce se depun pentru progresul și propășirea scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă și pentru păstrarea și întărirea păcii în lume».

*

Intrîndu-se în ordinea de zi, Prea Fericitul Președinte face cunoscut că prin completarea tuturor scaunelor episcopale, urmează să fie completate și Comisiunile sinodale.

La propunerea Prea Fericirii Sale,

Sfîntul Sinod aprobă următoarea componență a Comisiunilor sinodale :

I. COMISIUNEA AFACERILOR STRAINE

Președinte : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ;
Membri : P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului ;
Raportor : P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal.

II. COMISIUNEA PENTRU DOCTRINA, VIAȚA RELIGIOASA ȘI MINĂSTIRI

Președinte : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ;
Membri : P. S. Episcop Valerian al Oradiei ;
Raportor : P. S. Episcop Teofil al Clujului.

III. COMISIUNEA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

Președinte : I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei ;
Membri : P. S. Episcop Teoctist al Aradului ;
Raportor : P. S. Episcop Antim al Buzăului.

IV. COMISIUNEA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

Președinte : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ;
Membri : P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos ;
P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ;
Raportor : P. S. Episcop Antim Tîrgoviștean.l.

În continuare, Prea Fericitul Președinte, împarte la Comisiuni următoarele lucrări :

1. *Tem. nr. 301/C/1962.* — Vizita Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, între 31 mai—4 iunie 1962 și comunicatul dat cu această ocazie.

2. *Tem. nr. 15.094/1962.* — Vizita Sanctității Sale Patriarhului Gherman al Serbiei și comunicatul dat cu această ocazie.

3. *Tem. nr. 7034/1962.* — Raportul I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, asupra lucrărilor Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, de la Karlovy-Vary între 15—18 mai 1962.

4. *Tem. nr. 15.175—15.179/1962.* — Raportul I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei asupra lucrărilor Comitetului Central și a unor comisii ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la sesiunea de la Paris, august 1962.

5. *Tem. nr. 12.318/1962.* — Raportul P. C. Pr. Prof. Milan Șesan asupra lucrărilor Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru pace de la Praga, care s-a ținut la Moscova, în luna septembrie 1962.

5. *Tem. nr. 12.318/1962.* — Raportul P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, asupra lucrărilor Conferinței Bisericilor Europene de la Nyborg din luna octombrie 1962.

7. *Tem. nr. 14.520/1962.* — Vizita unor conducători ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor în țara noastră, între 8—14 noiembrie 1962 și discuțiile purtate cu acest prilej.

8. *Tem. nr. 927, 928 și 931/1962.* — Invitația făcută Bisericii Ortodoxe Romîne de a trimite doi observatori la al Doilea Sinod al Vaticanului.

9. *Tem. nr. 14.510/1962.* — Invitarea Bisericii Ortodoxe Romîne de a participa la Conferință «Credință și Constituție», care se va ține în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Montreal-Canada, între 12—14 iulie 1963.

10. *Tem. nr. 4.750/1962.* — Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras roagă Biserica Ortodoxă Romînă să-și formuleze punctele de vedere asupra lucrărilor pregătitoare pentru viitorul Prosinod.

Se trimit spre studiere și referire Comisiunii Afacerilor Externe.

11. *Tem. nr. 15.361/1962.* — Fixarea temelor pentru conferințele de orientare ale clerului din cuprinsul Patriarhiei Romîne, pe anul 1963.

12. *Tem. nr. 15.362/1962.* — Pastorala Sfîntului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar, în Duminica Ortodoxiei în anul 1963.

13. *Tem. nr. 14.783/1962.* — Referatul P. C. Consilier Patriarhal Pr. Vasile Ștefan, privind situația Fondului Central Misionar.

14. *Tem. nr. 803, 2.179, 2.180, 15.448, 15.463, 15.469/1962.* — Itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod.

15. *Tem. nr. 15.363/1962.* — Adresa Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor pentru acordarea rangului de arhimandrit PP. CC. Protosinghel Roman Stanciu, starețul mînăstirii Cernica și Justinian Dalea, slujitor la Catedrala Sfintei Patriarhii.

16. *Tem. nr. 15.364/1962.* — Adresa Sf. Arhiepiscopii a Iașilor pentru acordarea rangului de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Irineu Crăciunaș, Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Iașilor.

Se trimit spre studiere și referire Comisiunii pentru Doctrină, Viață religioasă și pentru Mînăstiri.

17. *Tem. nr. 9.035/1962.* — Referatul Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, în legătură cu aplicarea dispozițiunilor art. 39 din Regulamentul de organizare și funcționare a Casei.

18. *Tem. nr. 10.857/1962.* — Cererea de recurs a Pr. Emilian Doicu din Eparhia Dunării de Jos, împotriva pedepsei de caterisire dată de Consistoriul Eparhial Galați.

Se trimit spre studiere și referire Comisiunii canonică juridică și pentru disciplină.

La orele 12, Prea Fericitul Președinte suspendă ședința pînă la orele 17.

*

Ședința se redeschide la orele 17 sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință participă Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri împreună cu Dl. Director General I. Bărbulescu.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, raportorul Comisiunii pentru Afacerile Externe, citește rapoartele Comisiunii asupra :

1. *Tem. nr. 301/C/1962.* — Vizita Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia în țara noastră. La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, la înapoierea Sanctității Sale din Iugoslavia și Bulgaria, a vizitat Biserica Ortodoxă Romînă, între 31 mai—4 iunie 1962, fiind însoțit de o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse alcătuită din 10 persoane.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse au vizitat unele biserici, mînăstiri și așezăminte bisericești, au participat la slujbe religioase iar la sfîrșitul vizitei s-a semnat un comunicat de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La propunerea Comisiunii, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu vie satisfacție de vizita făcută Bisericii Ortodoxe Romîne de Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, împreună cu delegația Bisericii Ortodoxe Ruse în zilele de 31 mai—4 iunie 1962.*

2. *Se ia act de publicarea Dării de seamă cu privire la această vizită și a comunicatului semnat de Înalții Ierarhi ai celor două Biserici, care s-a făcut în revista «Biserica Ortodoxă Romînă» nr. 5—6/1962.*

3. *Sfîntul Sinod exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitația făcută Sanctității Sale Patriarhului Alexei și pentru felul cum a organizat programul vizitei Întîistătătorului Bisericii Orodoxe Ruse în țara noastră.*

2. *Tem. nr. 9.066/1962.* — Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman, făcută Bisericii Ortodoxe Romîne.

In urma invitației Prea Fericitului Patriarh Justinian, o Delegație a Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a făcut o vizită frățească Bisericii Ortodoxe Romîne între 23 octombrie—5 noiembrie 1962.

In cursul acestei vizite Delegația Bisericii Ortodoxe Sîrbe a vizitat o seamă de biserici și așezăminte bisericești, a participat la diferite slujbe religioase și a avut un schimb sincer de păreri asupra problemelor interesînd cele două Biserici și creștinătatea contemporană.

La sfîrșitul vizitei, ierarhii Bisericii Ortodoxe Sîrbe și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne au semnat un comunicat în care se consemnează rezultatele acestei vizite.

La propunerea Comisiunii, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu vie satisfacție de vizita făcută Bisericii Ortodoxe Romîne de o delegație a Bisericii Ortodoxe Sîrbe surori, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman, în zilele de 23 octombrie—5 noiembrie 1962.*

2. *Revista oficială a Patriarhiei Romîne «Biserica Ortodoxă Romînă» va publica o dare de seamă cu privire la această vizită și comunicatul semnat cu acest prilej de ierarhii celor două Biserici.*

3. *Sfîntul Sinod exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitația făcută Bisericii Ortodoxe Sîrbe și pentru felul cum a organizat programul vizitei Înalților ierarhi sîrbi în țara noastră.*

4. *Se aduc deopotrivă mulțumiri II. PP. SS. Mitropoliți Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului și PP. SS. Episcopi Iosif al Rîmniculuî și Argeșului și Teoctist al Aradului pentru modul cum au întîmpinat pe Înalții ierarhi sîrbi în Eparhiile respective.*

3. *Tem. nr. 7.034/1962.* — Darea de seamă a I.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei asupra lucrărilor Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru pace care a avut loc la Karlovy-Vary între 15—18 mai 1962.

Intre 15—18 mai 1962 a avut loc la Karlovy-Vary în Cehoslovacia, sesiunea Consiliului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga.

7. *Tem. nr. 14.520/1962.* — Vizita unor conducători ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor în țara noastră, între 8—14 noiembrie 1962 și discuțiile purtate cu acest prilej.

Intre 8—12 noiembrie 1962, la invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a primit vizita unor conducători ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva și anume: Dr. Franklin Clark Fry, președintele Comitetului Central, I.P.S. Arhiepiscop Iacob al Bisericii Grecești din cele două Americi, președinte, Dr. W. A. Visser't Hooft, secretar general și P. S. Episcop Emilianos Timiades, reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Delegația Consiliului Ecumenic a făcut unele vizite în țară, luînd contact și cu reprezentanții celorlalte Biserici și confesiuni creștine de la noi, participînd la cîteva servicii religioase. La sfîrșitul vizitei s-a semnat un comunicat.

La cîtăva vreme după plecarea din țară, oaspeții și-au exprimat prin scrisori sau telegrame mulțumiri pentru felul cum au fost primiți, pentru starea satisfăcătoare în care au găsit viața religioasă în Republica Populară Română și admirația și gratitudinea față de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La propunerea Comisiunii, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu vie satisfacție de vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de delegația Conducătorilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor, între 8—14 noiembrie 1962.*

2. *Revista oficială a Patriarhiei Române «Biserica Ortodoxă Română» va publica o dare de seamă cu privire la această vizită și comunicatul semnat cu acest prilej.*

3. *Sfîntul Sinod exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitația făcută conducătorilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor și pentru felul cum a organizat programul vizitei lor în țara noastră.*

4. *Sfîntul Sinod aduce deopotrivă mulțumiri II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Ardealului și PP. SS. Episcopi Partenie al Romanului și Hușilor și Teofil al Clujului, pentru modul cum au întîmpinat pe Înalții oaspeți în Eparhiile respective.*

8. *Tem. nr. 927, 928 și 931—Cabinet/1962.* — Invitația făcută Bisericii Ortodoxe Române de a trimite doi observatori delegați la al Doilea Sinod al Vaticanului.

La 15 octombrie 1962 s-au primit pe adresa Prea Fericitului Patriarh Justinian două scrisori cu nr. 200/60/ORM din partea Secretariatului pentru promovarea unității creștinilor, prin care Biserica Ortodoxă Română este invitată să trimită doi observatori — delegați la Sinodul al II-lea Romano-Catolic de la Vatican.

Examinînd actele de la dosar, Comisiunea propune Sfîntului Sinod următoarele:

Intrucît Sinodul al II-lea Romano-Catolic de la Vatican și-a încheiat lucrările primei sesiuni a ședințelor solemne publice și adunărilor generale, la care au dreptul să participe și observatori, potrivit normelor Vaticanului, cu privire la drepturile acordate acestora, iar pînă acum nu se cunoaște încă programul general al lucrărilor Sinodului al II-lea Romano-Catolic de la Vatican și nici problemele discutate și hotărîrile luate în sesiunea de la 11 octombrie—8 decembrie 1962, Sfîntul Sinod să amîne discutarea invitației trimise de Cardinalul Bea, într-o sesiune viitoare.

Sfîntul Sinod aprobă propunerile de mai sus ale Comisiunii.

9. *Tem. nr. 14.510/1962.* — Invitarea Bisericii Ortodoxe Române de a participa la Conferința «Credință și Constituție» care se va ține în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Montreal—Canada, între 12—26 iulie 1963.

In luna aprilie 1962 Consiliul Ecumenic al Bisericilor a invitat Biserica Ortodoxă Română să participe cu un număr de 5 delegați la Conferința «Credință și Constituție», care se va întruni între 12—26 iulie 1963 la Universitatea Mc. Gill din Montreal-Canada.

Examinînd corespondența purtată pînă în prezent între Patriarhia Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, precum și celelalte acte de la dosar în legătură cu această Conferință, Comisiunea propune Sfîntului Sinod următoarele:

Biserica Ortodoxă Romînă să-şi menţină numărul de 5 al membrilor delegaţiei care va lua parte la Conferinţa de la Montreal-Canada între 12—26 iulie 1963.

Aceeaşi delegaţie să ia parte şi la Comisiunea de Teologi Ortodocşi, care se va ţine tot la Montreal, între 6—11 iulie 1963, în vederea pregătirii Conferinţei pentru «Credinţă şi Constituţie».

In acest scop Biserica Ortodoxă Romînă să trimită suma de 1.000 (una mie) dolari.

Costul biletelor de transport dus şi întors să fie suportat de Patriarhia Romînă.

Delegaţii să fie desemnaţi de Prea Fericitul Patriarh Justinian care să fie rugat să comunice numele lor la timp, locului în drept.

Sfîntul Sinod aprobă propunerea de mai sus a Comisiunii.

Tem. nr. 4750/1962. — Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras roagă Biserica Ortodoxă Romînă să-şi formuleze punctele de vedere asupra lucrărilor pregătitoare pentru viitorul Prosinod.

Prin scrisoarea din 14 martie 1962, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras roagă Biserica Ortodoxă Romînă să-şi formuleze punctele de vedere asupra lucrărilor pregătitoare pentru viitorul Prosinod.

Cercetînd actele de la dosar şi însuşindu-şi referatul Secretariatului Sfîntului Sinod în legătură cu această problemă, Comisiunea propune să se comunice Patriarhiei Ecumenice următoarele:

A. — Instituirea unor comisii de specialişti în cadrul fiecărei Biserici Ortodoxe Autocefale sub conducerea unui membru al Sinodului respectiv, astfel:

— Pentru problemele dogmatice şi biblice — 3 membri;

— Pentru problemele canonice şi organizatorice — 3 membri;

— Pentru problemele practice şi sociale — 3 membri.

Comisia astfel instituită în cadrul fiecărei Biserici Ortodoxe Autocefale să examineze amănunţit temele stabilite pentru a fi supuse Prosinodului, urmînd a supune referatele Sinodului Bisericii respective pentru aprobare.

B. — Instituirea unei Comisii interortodoxe, cu specialişti delegaţi din toate Bisericile Ortodoxe Autocefale, fie cu participarea tuturor membrilor din comisiile instituite pe lîngă fiecare Sinod al Bisericilor locale, fie cu participarea numai a trei specialişti, — cîte unul din fiecare din cele trei secţiuni arătate mai sus, — adică unul pentru problemele dogmatice şi biblice, unul pentru problemele canonice şi organizatorice, unul pentru problemele practice şi sociale. Această comisie interortodoxă de specialişti ar urma să se întrunească periodic într-un centru stabilit de comun acord între Biserici şi să arate fiecare punctul de vedere al Bisericii respective, după care să raporteze Sinoadelor locale rezultatele obţinute, fie punctele asupra cărora s-a căzut de acord, fie cele asupra cărora nu s-a putut cădea de acord, ca Sinoadele locale respective să cunoască mersul lucrărilor şi să hotărască asupra propunerilor care vor merge în discuţia Prosinodului.

C. — Numai după ce această Comisie interortodoxă de specialişti definitivează lucrările pregătitoare, cu aprobarea Sinoadelor locale respective, aceste lucrări pot fi supuse discuţiei şi hotărîrii Prosinodului, care urmează a fi convocat prin consensul Bisericilor Ortodoxe Autocefale, la timpul potrivit.

Sfîntul Sinod aprobă propunerile de mai sus ale Comisiei.

La invitarea Prea Fericitului Preşedinte P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei Canonico-Juridice şi pentru Disciplină citeşte referatul asupra:

1. *Tem. nr. 9035/1962.* — Referatul Casei de Pensii şi Ajutoare a Salariaţilor Bisericii Ortodoxe Romîne în legătură cu aplicarea dispoziţiunilor art. 39 din Regulamentul de organizare şi funcţionare a Casei.

Sfîntul Sinod şi-a însuşit concluziile din referat şi a dispus să fie aduse la cunoştinţa eparhiilor, protoieriilor şi parohiilor.

2. *Tem. nr. 1857/1962.* — Cererea de recurs a Pr. Emilian Doicu, din Eparhia Dunării de Jos, împotriva pedepsei de caterisire, dată de Consistoriul Eparhial Galați.

In conformitate cu art. 227 și urm., din Regulamentul de procedură bisericească, preotul Emilian Doicu, fost la parohia Mavromol-Galați a făcut recurs în termen la Sfîntul Sinod, împotriva sentinței nr. 16 din 11 mai 1961 a Consistoriului Eparhial Galați, prin care a fost pedepsit cu caterisirea.

Cercetînd dosarul respectiv și examinînd motivele de recurs invocate de petiționar, avînd în vedere și avizul P. C. Inspector General Bisericesc, la propunerea Comisiei, *Sfîntul Sinod hotărăște:*

Admite recursul preotului Emilian Doicu, fost la parohia Mavromol din Galați, casează sentința nr. 16/1961 a Consistoriului Eparhial al Sf. Episcopii a Dunării de Jos și trimite dosarul pentru rejudecare în fond, la Consistoriul Central Bisericesc.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele asupra:

1. *Tem. nr. 15.361/1962.* — Fixarea temelor pentru conferințele de orientare ale clerului din cuprinsul Patriarhiei Romîne pe anul 1963.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor la care au luat parte toți II. PP. SS. și PP. SS. membri, Sfîntul Sinod stabilește următoarele teme pentru Conferințele preoțești de orientare pe anul 1963:

1. *De la 1—15 martie:* «INVĂȚĂTURA BISERICII ORTODOXE FAȚĂ DE PROPRIETATEA OBȘTEASCĂ» (Indatorirea preoților Bisericii Ortodoxe Romîne de a cultiva în inimile credincioșilor noștri dragostea și respectul față de avutul obștesc).

2. *De la 1—15 mai:* «ATITUDINEA BISERICILOR ȘI A CONFESIUNILOR CREȘTINE FAȚĂ DE PRINCIPALELE PROBLEME ALE VIEȚII INTERNAȚIONALE ACTUALE» (Temeiuri creștine în slujba înfăptuirii năzuințelor de pace, înfrățire între popoare și bunăstare).

3. *Intre 1—15 septembrie:* «POZIȚIA ORTODOXĂ IN ECUMENISM».

4. *Intre 1—15 noiembrie:* «ACȚIUNI ȘI REALIZĂRI IN LUPTA PENTRU APĂRAREA PĂCII IN ANUL 1963». (Contribuția Bisericilor Creștine în general și a Bisericii Ortodoxe în special, la această acțiune).

Prin grija Cancelariei Sfîntului Sinod se va alcătui un colectiv de profesori de la Institutul Teologic care vor studia îndeaproape temele și vor face planurile amănunțite pentru aceste conferințe, care se vor comunica apoi tuturor Eparhiilor.

Conferințele administrative se vor ține la aceleași date ca și în anii trecuți.

2. *Tem. nr. 15.362/1962.* — Pastorala Bisericii Ortodoxe Romîne pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Ortodoxiei din anul 1963.

In urma avizului Comisiei și a îmbunătățirilor aduse, *Sfîntul Sinod aprobă textul Pastoralei Sfîntului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar la Duminica Ortodoxiei din anul 1963.*

Pastorala se va tipări prin grija Administrației Patriarhale și se va trimite tuturor Eparhiilor, împreună cu Instrucțiunile stabilite de Sfîntul Sinod în anul trecut.

3. *Tem. nr. 14.783/1962.* — Referatul P. C. Consilier Patriarhal Pr. Vasile Ștefan privind situația Fondului Central Misionar.

Prin referatul înregistrat la nr. 14.783/1962, P. C. Consilier Patriarhal Pr. Vasile Ștefan, arată că în urma intensificării relațiilor externe bisericești, cheltuielile efectuate în anul 1962 de către Fondul Central Misionar au depășit suma colectată, diferența fiind suportată de Administrația Patriarhală.

Ținînd seama de îndatoririle ce revin Bisericii Ortodoxe Romîne, ca membră a unor asociații creștine internaționale și de intensificarea vizitelor reciproce între diferitele Bi-

serici și în cursul anului 1963, la propunerea Comisiei și în urma discuțiilor la care iau parte toți II. PP. SS. și PP. SS. membri, *Sfîntul Sinod hotărăște:*

1. *Centrele Eparhiale sînt rugate să depună stăruințe pentru lămurirea preoților, a consiliilor, a comitetelor parohiale și a credincioșilor, în vederea obținerii unor cît mai bune rezultate ale Colectei din Duminica Ortodoxiei pentru Fondul Central Misionar.*

2. *După cunoașterea rezultatului Colectei, Sfîntul Sinod va hotărî asupra subvențiilor ce se vor acorda Eparhiilor pentru reparații de Biserici și asupra cotei de 20%.*

3. *Administrația Patriarhală va trimite fiecărei Eparhii, pentru orientare, situația colectei din Eparhia respectivă, pe anii anteriori.*

4. *Tem. nr. 803, 2180, 2179, 15.463, 15.469, 15.448, 15.463/1962,* — Itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pe anul 1961.

Examinînd itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pe anul 1961, Comisia constată cu satisfacție că toți membrii Sfîntului Sinod cărora sănătatea le-a îngăduit au ostenit cu multă dragoste să răspundă așteptărilor legitime ale clerului, credincioșilor din Eparhia ce le-a fost încredințată spre păstorire, și spre bună sporire gospodărească. II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi au vădit în toată vremea trezvie în fața tuturor problemelor de ordin spiritual, politic și social ce li se pun înainte în lumea contemporană setoasă de înnoire și înălțare în toate aspectele vieții omenești.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se aduc mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, care cu o grijă neobosită veghează pentru bunul mers al Bisericii noastre în îndrumarea clerului și credincioșilor întru dreapta propovăduire a cuvîntului Evangheliei și întru îndeplinirea îndatoririlor lor cetățenești în scumpa noastră Patrie.*

2. *Se aduc mulțumiri tuturor II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru activitatea rodnică desfășurată în Eparhiile pe care le păstoresc.*

5. *Tem. nr. 15.363/1962.* — Adresa Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor pentru acordarea rangului de Arhimandrit PP. CC. Protosingheli Roman Stanciu și Justinian Dalea.

Examinînd adresele Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor nr. 20.153 și 20.152/1962, prin care solicită Sfîntului Sinod acordarea rangului de arhimandrit PP. CC. Protosingheli Roman Stanciu și Justinian Dalea, primul stareț al mînăstirii Cernica, iar al doilea slujitor la Catedrala Sfintei Patriarhii, Comisia găsește că intervențiile în cauză sînt temeinic motivate și propune plenului Sfîntului Sinod satisfacerea lor.

Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se acordă rangul de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Roman Stanciu, starețul mînăstirii Cernica și P. Cuv. Justinian Dalea, slujitor la Catedrala Sfintei Patriarhii.*

6. *Tem. nr. 15.264/1962.* — Adresa Sf. Arhiepiscopii a Iașilor pentru acordarea rangului de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Irineu Crăciunaș, Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Iașilor.

Examinînd adresa Sf. Arhiepiscopii a Iașilor nr. 15.138/1962, prin care se solicită Sfîntului Sinod să acorde rangul de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Irineu Crăciunaș, Vicar al Sf. Arhiepiscopii a Iașilor, și găsind că intervenția în cauză este temeinic motivată, propune aprobarea ei.

Sfîntul Sinod hotărăște:

Se acordă rangul de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Irineu Crăciunaș, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Fericitul Președinte arată că și anul 1962 a fost plin de roade bogate pentru Biserica Ortodoxă Romînă.

Prestigiul Bisericii noastre a sporit mult în domeniul legăturilor externe bisericești, atît prin contactele personale stabilite cu ocazia vizitelor unor delegați bisericești în țara noastră, cît și prin aportul reprezentanților Bisericii noastre la lucrările diferitelor întruniri

interbisericești. Toate acestea s-au putut realiza prin sprijinul binevoitor al Conducerii noastre de Stat, care prin Departamentul Cultelor a înlesnit misiunea Bisericii Ortodoxe Romîne pe plan intern și extern.

Prea Fericirea Sa mulțumește II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru munca desfășurată în cele trei ședințe ale sesiunii ordinare ale Sfîntului Sinod și de Sfintele Sărbători le urează sănătate și spor în strădaniile duhovnicești pe care le depun necontenit.

Prea Fericirea Sa mulțumește călduros D-lui Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor și colaboratorilor Domniei Sale, pentru înalta înțelegere și solicitudinea arătată în continuu Bisericii Ortodoxe Romîne.

Prea Fericirea Sa îl roagă să fie interpretul simțămintelor de devotament și recunoștință ale membrilor Sfîntului Sinod față de Conducerea de Stat.

Prea Fericirea Sa roagă pe Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor să dea citire Deciziei de închidere a sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1962.

Se citește Decizia nr. 16.642/1962 a Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri pentru închiderea sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1962.

Ședința se ridică la orele 21.

PREȘEDINTE,
† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SECRETAR,
† *Visarion Ploieșteanul*

MANUSCRISELE, CARȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ŞI ORICE FEL DE CORESPONDENȚA PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: **EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXA, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREŞTI**, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMINA» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE

IN DORINȚA DE A IMBUNATAȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICA A TIPARITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGA PE PP. CC. PREOȚI ŞI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SA RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSITUTULUI BIBLIC, BUCUREŞTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CARȚI ŞI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEŞTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ŞI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHIILOR ŞI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRARI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZA, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI Nr 3—4 MARTIE - APRILIE 1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prof. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ»

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI
Nr. 3-4
MARTIE - APRILIE
1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE
PASTORALE MESAJE

Pastorala de Sfintele Paşti a Prea Fericitului Patriarh Justinian 185—189 ✓

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, 1963 . 190—191

Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, 1963 . 192—198

Telegrame şi scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, 1963 . . . . . 199—224

VIAŢA BISERICEASCĂ

Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 41-a serie de preoţi . . . . . 224—228

Adormirea întru Domnul a Prea Sfinţitului Andrei Moldovanu, Episcopul romînilor ortodocşi din America, REDACŢIA . 215—222

Din viaţa Bisericilor de peste hotare, de Pr. Dr. OLIMP CĂCIULĂ şi I. N. . . . . 223—241 ✓

ÎN APĂRAREA PĂCII

Sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii . . . . 242—246

Şedinţele forurilor conducătoare ale partizanilor Păcii din Republica Populară Romînă . . . . . 247—248

Sesiunea de la Dresda a Comitetului Executiv al Conferinţei creştine pentru Pace de la Praga, de O. B. . . . . 249—253

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Povățuiri și îndemnuri părintești. Spicuiri din Pastoralele de Paști ale Înalților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, de ALEXANDRU ARMAND MUNTEANU . . . . . 254—264

Capitolul împărtășirii în cadrul Sfintei Liturghii, de Pr. Prof. PETRE VINTILESCU . . . . . 265—296

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Pravila de la Govora din 1640—1641, de IOAN N. FLOCA . 297—319

Dispoziţiuni de drept laic în Pravila de la Govora din 1640, de STELIAN MARINESCU . . . . . 320—346

Câteva ştiri noi şi precizări în legătură cu mînăstirea Antim, de Prof. Dr. GEORGE POTRA . . . . . 347—375

În legătură cu mitropoliții Bălgradului, de G. P. . . . . 376—378

O precizare, de N. A. CONSTANTINESCU 379

RECENZII

O prețioasă ediție fotocopie a Liturghierului lui Macarie, 1508, de Pr. Prof. ENE BRANIŞTE . . . . . 380—383

O carte de zidire duhovnicească, de Diac. GH. PAPUC . . . 384—386

SCRISORI IREHICE
PASTORALE-MESAJE

PASTORALA DE SFINTELE PAȘTI
A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Părintele nostru Patriarh Justinian, urmînd dumnezeieștilor predanii păstrate de veacuri în Biserica Ortodoxă, a trimis clerului și credincioșilor, următoarea pastorală :

«Ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mîinile noastre au pipăit despre Hristos, Cuvîntul vieții, aceea vă vestim».

(I Ioan I, 1).

Prea iubiții mei fii sufletești,

O săptămînă întreagă, seară de seară, am ascultat la slujba deniilor sfintele istorisiri evanghelice despre patimile și moartea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Istorisirile acestea ne-au picurat în suflete amărăciune și întristare, pentru că așa cum ne spune marele prooroc Isaia, Mîntuitorul Hristos — nevinovat fiind — «S-a împovărat cu durerile noastre, a fost străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre ; a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră și zdrobit prin suferință pentru noi» (Isaia LIII, 4—10). *De aceea, în fața crucii lui Iisus, orice inimă credincioasă este cuprinsă de simțămîntul vinovăției ; gîndul la păcatele săvîrșite împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor îl chinuie pe omul credincios cu mai multă tărie cînd privește fruntea Mîntuitorului încununată de spini.*

Dar, așa cum ne spun Sfinții Evangheliști, «N-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să osîndească lumea, ci ca să se mîntuiască lumea

prin El» (Ioan III, 17), *dîndu-şi «sufletul Său drept preţ de răscumpărare pentru mulţi»* (Matei XX, 28 ; Marcu X, 45). *Iar Mîntuitorul Hristos, prin atotştiinţa Sa dumnezeiască, a cunoscut cum va fi sfîrşitul vieţii Sale pămînteşti. Taina aceasta a dezvăluit-o ucenicilor Săi iubiţi, spunîndu-le : «Iată, ne suim în Ierusalim, şi Fiul Omului va fi vîndut arhiereilor şi cărturarilor, care-L vor osîndi la moarte şi-L vor da în mîna păgînilor, şi aceştia Îl vor batjocori şi-L vor scuipa şi-L vor biciui şi-L vor omorî, — iar după trei zile va învia»* (Marcu X, 33—34).

Într-adevăr, Cel batjocorit şi scuipat, Cel biciuit şi omorît prin răstignirea pe cruce, a înviat astăzi din morţi, «cu moartea pe moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le». Despre adevărul acesta, din care izvorăşte toată bucuria acestei sfinte zile de sărbătoare, ne încredinţează vechile însemnări evanghelice, întemeiate pe mărturiile celor ce L-au văzut pe Mîntuitorul îndată după slăvita Sa înviere ; L-au ascultat rostind noi învăţături şi îndemnuri ; au prînzit împreună cu El şi L-au însoţit pînă pe creasta muntelui de pe care S-a înălţat la ceruri. «Ce am auzit — spune Sfîntul Evanghelist Ioan — ce am văzut cu ochii noştri, ce am privit şi mîinile noastre au pipăit despre Hristos, Cuvîntul vieţii aceea vă vestim» (I Ioan I, 1).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Ceea ce nu poate scăpa nimănui din cei ce iscodesc istorisirile Sfintei Scripturi cu privire la învierea Mîntuitorului Iisus Hristos, este faptul că toţi sfinţii evanghelişti vorbesc despre această minune şi o socotesc drept piatra din capul unghiului religiei creştine, iar Sfîntul Apostol Pavel, scriind mai tîrziu Corintenilor, spune : «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră, — ba încă ne dovedim şi martori mincinoşi faţă de Dumnezeu» (I Corinteni XV, 14—15). *Tot aşa Sfîntul Apostol Petru, vorbind mulţimilor adunate în Ierusalim pentru a sărbători Rusaliile, în ziua Pogorîrii Duhului Sfînt, pune temei cuvîntului său minunea învierii Domnului zicînd : «Cu neclintire, deci, să ştie toată casa lui Israil că Dumnezeu pe acest Iisus, care este începătorul vieţii şi pe care voi L-aţi răstignit, L-a înviat, L-a făcut Domn şi Hristos, şi noi toţi îi sîntem martori»* (Faptele Apostolilor II, 32, 36 ; III, 15).

Din istorisirile sfinţilor evanghelişti se desprinde limpede adevărul că cei dintîi martori ai Învierii Domnului au fost străjerii care îi păzeau mormîntul. Cînd îngerul lui Dumnezeu s-a pogorît din cer şi a prăvălit piatra de pe uşa mormîntului, aceştia «de frica lui s-au cutremurat şi s-au făcut ca nişte morţi». Iar — după plecarea sfintelor femei mironosiţe — «venind în oraş au spus arhiereilor toate cele ce s-au făcut» (Matei XXVIII, 2—11).

Aproape în acelaşi timp cu străjerii, sfintele femei mironosiţe, cuprinse de cutremur şi de uimire, au văzut şi ele pe Mîntuitorul înviat. Astfel, Maria Magdalena, care stătea lîngă intrarea mormîntului şi

plîngea «L-a văzut pe Iisus stînd în picioare», a vorbit cu El şi a vestit apoi ucenicilor : «Am văzut pe Domnul !» (Marcu XVI, 3—10 ; Ioan XX, 11-18) ; *iar Ioana, Maria lui Iacob şi Salomea — care o însoţiseră la mormînt pe Maria Magdalena — fiind întîmpinate de Iisus, «au venit aproape, I-au cuprins picioarele şi s-au închinat Lui»* (Matei XXVIII, 9).

Ceva mai tîrziu, în aceeaşi zi a învierii, către asfinţit, Mîntuitorul Hristos, în drum spre Emaus, călătoreşte alături de Cleopa şi Luca evanghelistul, tîlcuindu-le «din toate scripturile, locurile despre El» (Luca XXIV, 27) *şi mustrîndu-i pentru întristarea şi nedumerirea lor, cu aceste cuvinte : «O, nepricepuţilor şi zăbavnici cu inima ce sînteţi, ca să credeţi toate cîte au grăit proorocii ! Nu trebuia oare ca Hristos să pătimească acestea şi să intre întru mărirea Sa ?* (Luca XXIV, 25—26).

Plină de duioşie este întîlnirea Mîntuitorului cu sfinţii Săi apostoli, în seara zilei învierii Sale, după ce Sfîntul Petru şi Ioan evanghelistul, ucenicul iubit al Domnului, cercetaseră mormîntul şi nu aflaseră acolo decît giulgiurile şi sfînta mahramă. «Ce sînteţi turburaţi — le spune Iisus — şi pentru ce aceste gînduri se ridică în cugetele voastre ? Vedeţi mîinile şi picioarele Mele, că însumi Eu sînt ; pipăiţi-Mă şi vedeţi că duhul nu are carne şi oase, precum Mă vedeţi pe Mine avînd» (Luca XXIV, 38-39 ; Ioan XX, 19-20).

Şi ce să spunem despre întîlnirea Mîntuitorului Hristos cu sfinţii Săi apostoli a opta zi de la înviere, fiind de faţă acum şi Sfîntul Toma, Geamănul ? Blînd şi lesne iertător pentru îndoiala în învierea Sa, arătată mai înainte faţă de ceilalţi ucenici (Ioan XX, 24—25), *Domnul Iisus se apropie de Toma şi-i zice : «Adu degetul tău încoace şi vezi mîinile Mele ; adu mîna ta şi o pune în coasta Mea, şi nu fii necredincios, ci credincios». Privindu-L şi pipăindu-L, Toma I-a răspuns : «Domnul meu şi Dumnezeul meu !»* (Ioan XX, 27—28).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

După aceste zile, ucenicii iau hotărîrea să părăsească Ierusalimul, reîntorcîndu-se în ţinuturile lor şi la vechea lor îndeletnicire de pescari. Dar Iisus, care voia să facă din ei «pescari de oameni» (Matei IV, 19), *pentru a aduna în năvodul Evangheliei toate sufletele dornice să cunoască pe Dumnezeu şi să-şi ducă viaţa potrivit cu sfintele Sale porunci, îi cercetează şi aci. După o noapte de trudă zadarnică a ucenicilor, «cînd s-a făcut dimineaţă, Iisus a stat în văzul lor pe ţărm şi le-a zis : Aruncaţi mreaja de-a dreapta parte a corăbiei şi veţi afla ! Şi ei au aruncat-o şi nu mai puteau s-o tragă de mulţimea peştilor»* (Ioan XXI, 3—6). *Cu prilejul acestei întîlniri, Mîntuitorul cheamă din nou la Sine pe bătrînul şi încercatul pescar Simon-Petru. Fără să-i amintească nimic de întreita sa tăgăduire, Iisus îi redă harul apostoliei prin aceste mîngîietoare cuvinte : «Păstoreşte oile Mele» (Ioan XXI, 16).*

A urmat apoi cea din urmă întîlnire cunoscută a lui Iisus cu ucenicii Săi, de astă dată nu la ţărmul mării, ci pe vîrf de munte, loc

potrivit pentru a cuprinde cu privirea ținuturi îndepărtate, în cele patru zări ale lumii, pînă unde avea să ajungă mai tîrziu propovăduirea acestor pescari galileeni. «Nu vă îndepărtați de Ierusalim, le spune acum Mîntuitorul Hristos, pînă ce vă veți îmbrăca cu putere de sus» (Luca XXIV, 49). *«Că voi, cînd va veni Duhul Sfînt asupra voastră, veți lua putere și-Mi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și pînă la marginea pămîntului»* (Faptele Apostolilor I, 8). *După ce a grăit acestea, Iisus S-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl.*

În toate aceste întîlniri, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos pune în lumină adevărul despre învierea Sa din morți și face arătată în felurite chipuri dumnezeirea Sa (Ioan XX, 30-31). *El dă uitării trecutul apropiat, cînd văzîndu-L judecat și osîndit, ucenicii își părăsesc Învățătorul sau îl tăgăduiesc de-a dreptul, așa cum a făcut Sfîntul Petru cînd a zis : «Nu cunosc pe omul acesta de care vorbiți !»* (Marcu XIV, 71). *Acoperind toate cele ale trecutului cu vălul sfînt al iertării dumnezeiești, mustrîndu-i doar «că n-au crezut pe cei ce-L văzuseră înviat»* (Marcu XVI, 14), *Mîntuitorul Hristos rostește către ucenicii iubiți singurele cuvinte : «Pace vouă !»* (Luca XXIV, 36 ; Ioan XX, 19, 26).

Unind aceste cuvinte cu îndemnurile adresate acelorași ucenici înainte de patimi, cînd a grăit : «De Mă iubiți, păziți poruncile Mele ! Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela Mă iubește ; iar porunca Mea aceasta este : să vă iubiți unul pe altul, cum v-am iubit și Eu pe voi» (Ioan XIV, 15, 21 ; XV, 12), — *avem în față cele mai de preț cuvinte și învățături din cuprinsul Sfintelor Evanghelii : Iubirea și Pacea. Cea dintîi — Iubirea — este pecetea divină a credinței pe care o mărturisim, căci spune Sfîntul Apostol Ioan : «Dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire»* (I Ioan IV, 7-8). *Iar cea de a doua — Pacea — este țelul spre care năzuim în această viață, fructul și încununarea iubirii, puntea care unește pe oameni și înfrățește popoarele lumii, dor sfînt spre împlinirea căruia ne îndeamnă și Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice : «Căutați desăvîrșirea, mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi»* (II Corinteni XIII, 11).

Iubiții mei fii sufletești,

Știind că Iisus «a gustat moartea pentru fiecare om» (Evrei II, 9) ; *știind că Dumnezeu-Tatăl «fiindcă ne-a iubit, a adus pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre»* (I Ioan IV, 10) *și L-a înviat din morți pentru viața și fericirea noastră, făcîndu-L «începutul învierii pentru toți cei adormiți»* (I Corinteni XV, 20), *datori sîntem să ne clădim viața pe stînca dreptății și a iubirii de oameni, știind că «cine nu iubește pe fratele său rămîne în moarte»* (I Ioan III, 14).

Împreună cu Sfîntul Apostol Pavel, creştinul adevărat trebuie să spună: «Viaţa mea este Hristos ! Toate le pot întru Hristos, Cel ce mă îmbracă întru putere» (Filipeni I, 21 ; IV, 13), *«pentru că nu eu sînt cel ce trăiesc, ci Hristos trăieşte întru mine»* (Galateni II, 20). *Vom dovedi însă că Hristos trăieşte în noi, dacă ne vom dărui viaţa pentru binele semenilor noştri, dacă vom munci pentru înflorirea Patriei noastre, dacă vom lupta pentru izgonirea răului din noi şi din lume, şi dacă, prin truda noastră de fiecare zi, oamenii de pe tot întinsul pămîntului vor trăi în pace şi bunăînţelegere.*

Cu aceste gînduri, mă rog fierbinte Tatălui ceresc, Fiului Cel înviat din morţi şi Duhului Sfînt Cel de viaţă dătător, să reverse peste fiecare din voi cît mai multe bucurii, «să înmulţească roadele pămîntului, să acopere munţii cu turme, văile să le înveşmînte în lanuri de grîu, astfel ca oamenii de pretutindeni să strige şi să cînte» (cf. Psalmul LXIV, 13—14) :

«Hristos a înviat din morţi cu moartea pe moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le».

Al vostru părinte sufletesc,

JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE ÎNVIERII DOMNULUI, 1963

Folosind prilejul Sfintelor Sărbători ale Paştilor din acest an, Prea Fericitul Părintele nostru Patriarh Justinian a trimis, potrivit datinei de veacuri păstrată în Biserica Ortodoxă, tuturor Patriarhilor ortodocşi din întreaga lume, următoarea scrisoare irenică de frăţeşti salutări întru Domnul nostru Iisus Hristos şi de creştineşti urări :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Frate întru Hristos Cel Înviat,

De ziua Învierii Mîntuitorului Hristos, îndemnaţi de simţăminte de dragoste şi bucurie, adresăm Prea Fericirii Voastre frăţească salutare, însoţită de cîntarea de biruinţă : «Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le».

Prăznuirea Învierii Domnului ne ajută, în fiecare an, să ne încredinţăm deplin de valoarea mărturiilor cuprinse în Sfintele Evanghelii şi în Epistolele Sfinţilor Apostoli, cu privire la patimile cele înfricoşate şi Învierea cea de a treia zi.

«Iată, ne suim în Ierusalim — citim în Sfînta Evanghelie după Marcu (X, 33—34) — şi Fiul Omului va fi vîndut arhiereilor şi cărturarilor, care-L vor osîndi la moarte şi-L vor da în mîna păgînilor şi aceştia îl vor batjocori şi-L vor scuipa şi-L vor biciui şi-L vor omorî, dar după trei zile va învia».

«Cu neclintire, deci, — spune Sfîntul Apostol Petru (Faptele Apostolilor II, 32, 36 ; III, 15) — să ştie toată casa lui Israil că Dumnezeu, pe acest Iisus, Care este începătorul vieţii şi pe Care voi L-aţi răstignit, L-a înviat, L-a făcut Domn şi Hristos şi noi toţi îi sîntem martori».

Iar Sfîntul Apostol Pavel scrie Corintenilor — (I Corinteni XV, 14-15) — «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră, — ba încă ne dovedim şî martori mincinoşi faţă cu Dumnezeu...».

Sărbătoarea Învierii Domnului ne pune, apoi, în lumină învățătura dată de Mîntuitorul Hristos ucenicilor Săi, cu privire la iubirea pe care trebuie s-o aibă unii față de alții și la trăirea lor în pace și bunăvoire.

«Să ne iubim unul pe altul — spune Sfîntul Evanghelist Ioan, (I Ioan IV, 7-8) — pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire».

«Căutați desăvîrșirea — spune și Sfîntul Apostol Pavel, (II Corinteni XIII, 11) — mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi».

Împărtășindu-Vă aceste gînduri, ne rugăm fierbinte Tatălui ceresc, Fiului Cel înviat din morți și Duhului Sfînt Cel de viață dătător, să dăruiască Prea Fericirii Voastre și Ierarhilor Sfîntului Vostru Sinod, daruri de sănătate deplină și viață îndelungată, ca să puteți îndruma viața și lucrarea slujitorilor și credincioșilor, al căror Arhipăstor sînteți, spre înfăptuiri de folos pentru înflorirea Sfintei Biserici, spre dobîndirea mîntuirii aduse omenirii de Mîntuitorul Hristos și spre conviețuire pașnică a tuturor popoarelor lumii.

Îmbrățișîndu-Vă cu dragoste frățească, rămînem al Prea Fericirii Voastre împreună slujitor în Hristos cel Înviat.

JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

SCRISORI IRENICE
PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI, 1963

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din anul 1963, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea tuturor patriarhilor ortodocși, potrivit datinei, următoarele scrisori irenice :

Scrisoarea Sanctității Sale ATHENAGORAS Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului :

PATRIARHIA ECUMENICĂ
Nr. 429

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Romîne, Frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-Slujitor al Smereniei Noastre, D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă îmbrățișăm.

Cu simțăminte de sfîntă bucurie și veselie, venim prin prezenta să dăm Prea Fericirii Voastre mult iubită și prea dorită de Noi, sărutarea sărbătorească plină de veselie, cu prilejul Sfintei și Strălucitei Învieri a Domnului, răspunzîndu-Vă din adîncul inimii : «Adevărat a înviat Domnul !».

Cel ce în chip strălucit a înviat din morți, spre slava Tatălui, și a înfrînt moartea, Domnul nostru, bucuria noastră cea veșnică, potrivit cu făgăduința Lui cea nemincinoasă, este alăturea de noi în toate zilele, prin lumina și bucuria Sfintei Sale Învieri, sprijinind credința și nădejdea noastră și a turmei în puterea adevărului descoperit și în absolutul și nepătrunsul lui, mîngîindu-ne de fiecare dată în încercările prin care trecem și întărindu-ne și împuternicindu-ne pentru a lucra cu vrednicie și folos și de a contribui la bunul mers al rosturilor sfinte ale Bisericii Lui.

Aducînd respectabilei Voastre Prea Fericiri mulțumiri calde pentru urările pe care Ni le-ați făcut, Vă urăm la rîndul nostru, din toată inima,

ca harul și lumina și bucuria Sfintei Învieri să se reverse din belșug întotdeauna asupra Voastră și asupra Sfintei Biserici în fruntea căreia Vă găsiți, asupra venerabilei Ierarhii din jurul Vostru, asupra sfințitului cler și asupra binecredincioșilor creștini, și îmbrățișîndu-vă iarăși în Hristos cel înviat, rămînem cu dragoste frățească și cu deosebită cinstire,

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

ATHENAGORAS al Constantinopolului

Sfintele Paști 1963

Scrisoarea Prea Fericitului HRISTOFOR, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi a toată Africa :

PATRIARHIA ALEXANDRIEI
Nr. 149

HRISTOFOR,
Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa,
către
JUSTINIAN,
Prea Fericitul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne,

Sărutare Sfîntă în Hristos cel înviat !

Veșnicul mesaj al bucuriei, al nădejdii și al biruinței răsună iarăș din gurile întregii creștinătăți, care împreună sărbătorește, în anul acesta al mîntuirii. Încă o dată vine strălucita biruință a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, ca să umple de bucurie și de veselie inimile noastre ale tuturor, celor care credem și nădăjduim în Domnul vieții noastre, care a pătimit pe cruce.

Domnul cel înviat, propovăduind mesajul răscumpărării, ne cheamă, iarăși, pe toți, ca să scuturăm, de pe umerii noștri temerile și îndoielile; grijile și urile, rezervele și pesimismul, și tot simțămîntul inspirat de către duhurile cele întunecate.

Luminați de lumina cea neînserată, care pornește întocmai ca niște raze de la Mormîntul cel de Viață primitor, Vă trimitem respectabilei Voastre Prea Fericiri salutare de Paște urîndu-Vă Vouă și cetei Păstorilor Bisericii din jurul Vostru, cum și întregii turme drept credincioase toată bucuria și veselia de la Mîntuitorul Hristos cel înviat.

† *HRISTOFOR al Alexandriei*

Alexandria, Paștele 1963.

Scrisoarea Prea Fericitului TEODOSIE AL VI-lea, Patriarhul Antiohiei şi al întregului Orient :

PATRIARHIA GRECO-ORTODOXA A ANTIOHIEI
ŞI A INTREGULUI ORIENT
Damasc — Siria

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea iubite în Hristos Domnule şi Frate şi împreunăslujitor cu Prea Fericirea Voastră, D. JUSTINIAN, îmbrăţişînd frăţeşte în Domnul cel înviat din morţi pe Venerabila Prea Fericirea Voastră, Prea plăcut vă salutăm.

Mulţumim Domnului că petrecînd după cuviinţă vremea cea foarte folositoare pentru suflet, mîngîietoare şi întăritoare a Postului Mare cel «întru rugăciune şi postire», şi plutind pe marea cea turburată, mai mult sau mai puţin, a lumii acesteia, cu ajutor şi sub acoperămînt dumnezeiesc totuşi fără a naufragia, nici a ne istovi, nici a pierdé nădejdea, am ajuns la aceste sfinte zile, care sînt culmea zilelor de sărbătoare ale anului bisericesc, în cultul nostru duhovnicesc.

Avînd a privi, după pomenirea neprihănitelor Patimi ale Domnului, Învierea lui Hristos, închinîndu-ne Răstignirii, Îngropării şi Învierii, ridicăm ochii inimii noastre cu frăţească cuviinţă şi către dorita Voastră Prea Fericire, adresîndu-ne cu îmbucurătorul şi prea plăcut tuturor generaţiilor creştine salut «HRISTOS A ÎNVIAT», pe care Vă şi rugăm să-l transmiteţi şi tuturor înalt Prea Sfinţiţilor membri ai Sfîntului Sinod şi celorlalţi Ierarhi, precum şi la tot evlaviosul Vostru sfinţit cler şi iubitoarea Voastră de Hristos turmă.

Adăugînd cordiale urări pentru sănătatea, îndelunga zilire şi buna stare a Prea Fericirii Voastre frăţeşte dorite, încă şi pentru prosperitatea, pacea şi propăşirea evlavioasei Voastre turme, rămînem, îmbrăţişînd iarăşi pe Prea Fericirea Voastră cu sărutare pascală, iubit frate al Vostru în Hristos.

† *THEODOSSIOS al Antiohiei*

Damasc, Sfintele Paşti ale anului Mîntuirii 1963.

Scrisoarea Prea Fericitului BENEDICT, Patriarhul Ierusalimului şi a toată Palestina :

Nr. 265

BENEDICT,
Din mila lui Dumnezeu Patriarh al Sfintei Cetăţi
a Ierusalimului şi a toată Palestina,
către
JUSTINIAN,
Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Locţiitor
al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei
şi Arhiepiscop al Bucureştilor

Îmbrăţişare sfîntă în Hristos Iisus cel înviat !

HRISTOS A ÎNVIAT ! Înviind din morţi, Cel întru morţi liber şi eliberatorul morţilor a dăruit bucurie, poruncind prin Sfintele Femei Mironosiţe «BUCURAŢI-VĂ», iar jalea, pînă în cele din urmă, s-a transformat în bucurie şi întristarea în veselie, cu harul Celui înviat şi gura şi inima şi sufletul s-au umplut de bucurie pentru bunăvestirea învierii în această vestită şi sfîntă zi a Sfintelor Paşti.

Această veselie şi această bucurie binevestind-o şi Noi din cetatea aceasta a lui Dumnezeu cea sfîntă, respectabilei Voastre Prea Fericiri, venim cu rîvnă frăţească şi cu inima plină de veselie, prin scrisoarea aceasta pe care V-o adresăm, să Vă grăim cu dragoste frăţească cuvintele de bună-vestire «HRISTOS A ÎNVIAT», şi cu bucurie Vă îmbrăţişăm în Hristos cel înviat din morţi şi Vă sărutăm din tot sufletul şi din toată inima, urîndu-Vă ca Mîntuitorul nostru, Cel ce a prădat iadul şi ne-a trecut din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer, să Vă dăruiască sănătate şi bunăstare trupească şi sufletească, ani cît mai îndelungaţi întru abundenţa bunătăţilor şi întru binecuvîntările bunătăţii Sale, ca să faceţi să crească în credinţă şi în virtute turma cea cuvîntătoare a Voastră şi să o conduceţi plin de rîvnă pe calea mîntuirii.

Chiar astăzi, la mormîntul cel prea sfînt, şi de viaţă izvorîtor, de unde, ca dintr-o cămară împărătească a răsărit Soarele Dreptăţii, am săvîrşit sărbătoarea aceasta a sărbătorilor şi praznicul acesta al praznicilor, împreună cu toţi cei care s-au adunat aici de la apus şi de la miazănoapte şi de la mare şi de la răsărit, cu harul lui Dumnezeu, şi am pomenit cinstitul Vostru nume, înălţînd rugăciuni fierbinţi pentru Voi şi pentru Prea Sfînta Biserică cea de la Voi, Celui ce a înviat a treia zi din morţi şi pe noi împreună ne-a înviat, marelui nostru Dumnezeu ; iar acum potrivit vechiului obicei şi mînaţi de dragostea noastră faţă de

Voi, reluăm din nou aceleași rugăciuni, rugîndu-ne Domnului să păzească pe respectabila Voastră înălțime mai presus de orice necazuri, contribuind la bunăstarea și întărirea Prea Sfintei Biserici, cu mult folos și din plin.

Acestea urîndu-Vă, cu multă dragoste, de ziua aceasta vestită și sfîntă a Învierii, Vă rugăm frățește să împărtășiți salutările noastre frățești, urările noastre și îmbrățișarea noastră pascală și Prea Sfinților Arhierei care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru, împreună-slujitori ai Smereniei noastre, și îmbrățișîndu-Vă iarăși, cu sărutare sfîntă, rămînem

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos, cu totul devotat,

BENEDICT al Ierusalimului

In Sfînta Cetate a Ierusalimului, Paștele 1963.

Scrisoarea Sanctității Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și întru Domnul iubite Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Primiți, din partea mea o salutare cordială de Praznicul învierii Domnului nostru Iisus Hristos și o sărutare duhovnicească de bucurie și dragoste în Domnul, care ne-a dăruit nouă luminata nădejde de viață veșnică în Împărăția Sa cea cerească.

Domnul să ne binecuvînteze și să păstreze această bucurie întru inimile noastre pentru toate zilele vieții, pentru ca și noi să sădim printre toți fiii noștri încredințați nouă spre grijă părintească de către Pronia Dumnezeiască. Vom face aceasta prin cuvîntul învățăturii și fapta pilduitoare.

Cu frățească întru Hristos dragoste, rămîn al Prea Fericirii Voastre sincer și devotat,

† *ALEXEI*
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Paștele lui Hristos 1963.

Scrisoarea Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Serbiei și al Macedoniei :

PATRIARHUL SERBIEI

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, dorit și iubit întru Hristos frate și împreună liturghisitor al smereniei noastre Chir Justinian frățește îmbrățișîndu-Vă din inimă Vă felicit.

Cu prilejul sărbătorii, ce se apropie, a Praznicului Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, cu frățească dragoste și bucurie pascală Vă sărut duhovnicește, exprimîndu-Vă Vouă și celor ce Vă înconjoară cele mai sincere dorinți, rugîndu-ne către Cel Înviat, Hristos Domnul, pentru lunga Voastră înzilire și spor bogat întru arhipăstorire, precum și pentru tot binele Sfintei Biserici Romîne soră și a Prea Fericirii Voastre personal, Vă spunem

HRISTOS A ÎNVIAT !

O dată cu această sfîntă urare creștină, mă încredințez Sfintelor Voastre rugăciuni și rămîn în cinstire și credincioșie,

Al Prea Fericirii Voastre întru Hristos frate și conslujitor,

† *GHERMAN*
Patriarhul Serbiei

Beograd 1963.

Scrisoarea Prea Fericitului EFREM aL II-lea, Patriarhul Catolicos al Gruziei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh, confratele smereniei noastre,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu evlavioasă bucurie întîmpinînd prea luminatul Praznic al Învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cu osîrdie ne rugăm Lui, — ca El să trimită pace și binecuvîntare tuturor, iar nouă să ne dăruiască învierea duhului și puterilor, spre desăvîrșirea slujirii pe care o avem față de Sfînta Sa Biserică Ortodoxă.

Cu aceste sfinte cugete și simțăminte, noi, cei din vechea Biserică Ortodoxă Gruzino-Iberiană, frățește Vă salutăm pe Prea Fericirea Voastră și Biserica al cărei întîistătător sînteți, cu prea luminatul Praznic

al Învierii lui Hristos, cerîndu-Vă pentru Noi și Biserica noastră Ortodoxă să nu ne uitați în rugăciunile Voastre de Întîistătător.

ADEVĂRAT A ÎNVIAT HRISTOS !

Rămîn al Prea Fericirii Voastre cu dragoste frate devotat în Domnul,

† *EFREM II*
Catholicos-Patriarh al întregii Gruzii

Tbilisi, Paștele, 1963.

Scrisoarea Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

PATRIARHIA BULGARIEI
SFINTUL SINOD
Nr. 2636 din 1 aprilie 1963

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Învierea lui Hristos, vestită de îngerul Domnului (Matei XXVIII, 5—6), umple de bucurie sufletele noastre.

Hristos a înviat și este viu în Sfînta Lui Biserică, în credința și în sufletele generațiilor creștine, în luminoasele eforturi spre bine și dreptate.

Cel înviat din morți este în chip neabătut lîngă noi și acționează cu puteri renăscătoare în sufletele noastre, precum ne-a fost promis : «Iată, Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Matei XXVIII, 20).

Aceste cuvinte ale Celui înviat, adeverite în înțelesul lor neschimbat, au devenit temelia nădejdii credincioșilor, care caută mîntuire întru Domnul, deoarece este cunoscut tuturor... că întru numele lui Iisus Hristos, pe care Dumnezeu L-a înviat din morți, «oamenii se mîntuiesc și nu este sub cer alt nume dat oamenilor, prin care trebuie să ne mîntuim» (Fapte IV, 10—12).

Paștile cele mari ale Domnului sînt praznic al puterii celei lucrătoare și al dragostei lui Dumnezeu, prin jertfa cea mîntuitoare a Unuia Născut Fiul lui Dumnezeu, pe care «Dumnezeu cu dreapta Sa L-a înălțat pe El, Domnul și Mîntuitorul» întregului Israil spiritual, care capătă și iertarea păcatelor lui (Fapte V, 31).

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră, clerul Vostru de Dumnezeu cinstitor și pe păstoriții Voștri de Hristos iubitori, cu ocazia luminosului Praznic al păcii și bucuriei și Vă urez în numele meu și în numele Sf. Sinod, cu puterea Domnului și Mîntuitorului nostru Cel Înviat, sănătate și viață îndelungată și un nou Paște Sfînt al Domnului.

Mă recomand sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și sînt al Prea Fericirii Voastre, întru Hristos, smerit frate și conslujitor.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

TELEGRAME ŞI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI, 1963

O dată cu scrisorile irenice primite din partea Patriarhilor ortodocşi din lumea întreagă cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai primit şi alte numeroase scrisori de felicitare şi telegrame prin care întîistătători, ierarhi şi slujitori ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale şi Autonome, precum şi conducători şi personalităţi de seamă ale unor Biserici eterodoxe, îşi exprimă dragostea lor frăţească şi preţuirea deosebită pe care o au faţă de Biserica Ortodoxă Romînă şi Întîistătătorul ei.

În cele ce urmează publicăm cuprinsul cîtorva telegrame şi scrisori de felicitare :

Telegrama Prea Fericitului Părinte CHIRIL Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Hristos a înviat !

Din toată inima felicităm pe Prea Fericirea Voastră de Dumnezeu iubită, cu prilejul Sfintelor Paşti, şi Vă urăm deplina bucurie a Învierii întru lungă şi fericită slujire a lui Hristos, dătătorului de viaţă Celui Înviat.

Al vostru devotat,
† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului Părinte MACARIOS, Arhiepiscopul Ciprului :

> Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Mitropolit al Ungrovlahiei, şi Arhiepiscop al Bucureştilor, nouă Prea iubit şi dorit frate şi împreună slujitor, D. JUSTINIAN, îmbrăţişînd frăţeşte în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, prea plăcut vă salutăm.

Triumfînd asupra morţii şi biruind iadul, Mîntuitorul şi Domnul nostru a înviat a treia zi din mormînt. A stricat stăpînirea Iadului şi a deschis Raiul şi ne-a făcut moştenitori ai împărăţiei Sale.

Cerul şi pămîntul, îngerii şi oamenii împreună se bucură şi împreună sărbătoresc astăzi, cu prilejul acestor mari şi nepreţuite daruri ale învierii, Sărbătoarea Sărbătorilor. Întru înălţarea duhului şi călduroasă mulţumire, credincioşii din toată inima prăznuiesc astăzi şi serbează cu bucurie strălucita Înviere a Domnului.

Întru strălucirea vieţii deci, sărbătorind şi noi împreună cu poporul nostru creştin prăznuirea vieţii, cu nespusă recunoştinţă, lăudăm şi cîntăm marea bunătate şi iubire de oameni a Domnului şi Dumnezeului nostru, şi urmînd unui vechi şi bun obicei, grăbim cu inima voioasă şi bucurîndu-ne cu sufletul în întîmpinarea cu gîndul a Venerabilei Voastre Prea Fericiri, spre a Vă saluta frăţeşte cu dumnezeiasca şi dulcea grăire: «Hristos a Înviat» ! şi a Vă ura călduros sănătate, fericire şi bunăstare, iar Bisericii surori încredinţate înţelepciunii Voastre, prosperitate, bunăstare şi înflorire, spre binele întregii şi venerabilei Ortodoxii.

Rugînd pe Iubita Voastră Prea Fericire să transmită salutul şi urările noastre pascale şi iubiţilor în Hristos fraţi şi împreună-slujitori, care formează Sfîntul Vostru Sinod, Vă aducem iarăşi îmbrăţişarea Noastră frăţească în Hristos Cel Înviat, şi rămînem

Al venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor şi cu totul devotat frate în Hristos,

† *MACARIE al Ciprului*

Sfînta Arhiepiscopie a Ciprului,
Sfintele Paşti 1963

Scrisoarea Prea Fericitului HRISOSTOMOS, Arhiepiscop al Atenei şi Mitropolit Primat al Bisericii Greciei :

Prea Fericite Părinte,

Cu prilejul strălucitei sărbători de lume mîntuitoare a Învierii din mormînt a Soarelui Dreptăţii, în care Cel ce a fost răstignit de noi, triumfînd cu tărie asupra puterilor întunericului, ne-a izbăvit din robia morţii

și a stricăciunii, întru această vestită și sfîntă zi ne îndreptăm gîndul cu dragoste către respectabila Voastră Prea Fericire, îmbrățișîndu-Vă cu salutarea îndătinată a Bisericii : «Hristos a înviat». Totodată urăm smerit Prea Fericirii Voastre ca Începătorul vieții să păzească, să ocrotească și să binecuvinteze lucrarea Voastră pastorală, dăruindu-Vă sănătate neîmputinată și ani cît mai îndelungați, pentru a sărbători cu bucurie duhovnicească Învierea Lui.

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri smerit frate în Hristos,

† *HRISOSTOMOS al Atenei*

Scrisoarea înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop GHEORGHE, locotenent de Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT !

«Acum toate s-au umplut de lumină, cerul și pămîntul și cele de desubt...!».

Astăzi, întreaga lume creștină slăvește pe Hristos Cel înviat din mormînt — Dătătorul de viață. Imnele îmbucurătoare pascale ne vorbesc despre biruința vieții asupra morții. Noi, dimpreună cu Sfîntul Ioan Gură de Aur, tresăltînd strigăm : «Unde-ți este moarte boldul ? Unde-ți este iadule biruința ?».

Din inimă salutîndu-Vă, Prea Fericite Părinte, în această numită și sfîntă zi, din suflet Vă doresc sănătate și bucurii duhovnicești, Domnul Cel Înviat să Vă dăruiască cu tărie și putere multă pentru o îndelungată slujire a Sfintei lui Hristos Biserici.

Al Prea Fericirii Voastre prea milostiv Arhipăstor, cel mai plecat ascultător,

† *Arhiepiscop GHEORGHE*

Varșovia, Paștele lui Hristos, 1963.

Telegrama înalt Prea Sfințitului PAISIE, Arhiepiscop a toată Albania :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Hristos a înviat !

Cele mai bune urări și frățești salutări în Hristos Cel Înviat.

† *PAISIE*
Arhiepiscop a toată Albania

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului IOAN, Mitropolit de Praga şi a toată Cehoslovacia :

Prea Fericirea Voastră,

În «această numită şi sfîntă zi», a Luminatei Învieri a lui Hristos cînd «cerurile după vrednicie se veselesc şi pămîntul se bucură», cu binecuvîntate cugetări şi simţăminte înalte, salut pe Prea Fericirea Voastră cu salutarea pascală :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Rog să primiţi din partea mea felicitări cordiale de luminatul şi plinul de bucurie praznic al Învierii lui Hristos.

Să mulţumim Mîntuitorului Hristos, celui înviat din morţi, că El ne-a învrednicit pe noi încă o dată să fim părtaşi la «Sărbătoarea Sărbătorilor şi la Praznicul Praznicelor» — Sfintele Paşti.

Rugîndu-mă doresc, ca Domnul, cel Înviat din morţi, să ne lumineze pe toţi cu bucuria Sa duhovnicească şi «să îndrepteze paşii noştri pe drumul păcii».

În îmbrăţişarea şi sărutarea pascală, rog pe Hristos Domnul Cel Înviat, ca El să întărească pe Prea Fericirea Voastră în slujirea de Întîistătător, spre slava lui Dumnezeu, spre binele Bisericii Ortodoxe şi spre bunăvestirea păcii pentru lumea întreagă.

Domnul Cel Înviat «să dăruiască zilelor noastre pacea cea veşnică» (Sirah) şi să ne binecuvînteze cu pacea Sa cea plină de bunătăţi.

Cu sinceră întru Hristos dragoste,

† *IOAN*
Mitropolit de Praga

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului PAAVALI, Arhiepiscop al Careliei şi a toată Finlanda :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Praznicului luminos al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, salut pe Prea Fericirea Voastră «cu sărutarea dragostei» (I Petru V, 14) :

HRISTOS A ÎNVIAT !
ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Mărturisind cu Apostolul Toma : «Domnul meu şi Dumnezeul meu» (Ioan XX, 28), să ne bucurăm şi să ne veselim în această zi, «pe care Domnul a făcut-o» (Ps. XCVIII, 24).

Adunîndu-ne în marea «întîia zi a săptămînii» (Fapte XX, 7) a Domnului nostru, să ne rugăm unii pentru alţii şi pentru toţi creştinii, pentru ca dragostea între creştini să se înnoiască şi din nou să unească pe toţi credincioşii în Hristos în jurul «potirului binecuvîntării» (I Corinteni X, 16) comune.

Urînd Prea Fericirii Voastre «ca acest har să se reverse din toate părţile» (II Corinteni IV, 15), solicit sfintele Voastre mijlociri.

Al Vostru smerit frate în Hristos,

† *PAAVALI*
Arhiepiscopul Careliei şi a toată Finlanda

Paştele Domnului, 1963

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului SIMEON, Episcopul primei eparhii a Bisericii Ortodoxe din Republica Populară China :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfinţite Părinte şi Prea milostiv Arhipăstor

Respectuos salut pe Prea Fericirea Voastră cu luminata bucurie a Învierii lui Hristos — Paştele cele Sfinte.

Vă transmit cele mai bune urări de sănătate şi rog pe Dumnezeu, ca Prea Fericirea Voastră să se învrednicească încă mulţi ani a se ruga pentru noi toţi şi a ne conduce spre mîntuitoare pajişti.

Al Prea Fericirii Voastre prea plecat ascultător,

† *SIMEON*
Întîiul Episcop chinez din Shanghai

Shanghai, Paştele 1963

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului IACOB, Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Greceşti din America de Nord şi de Sud :

Prea Fericite,

Adresînd mult iubitei şi prea doritei respectabilei Voastre Prea Fericiri salutarea pascală, plină de bucurie pentru lume, Hristos a înviat !, Vă doresc ca bucuria care a izvorît din Mormîntul cel dătător de viaţă, bucurie şi pace, să fie cu Voi...

Fie ca dragostea, pacea şi bucuria Învierii să întărească pe Păstorii Bisericii Lui în străduinţile lor pentru unirea tuturor în numele Lui.

Urîndu-Vă din nou, ca Domnul cel înviat să dăruiască respectabilei Voastre Prea Fericiri sănătate, bucurie și putere ca să păstoriți ani cît mai îndelungați turma cea încredințată Vouă, rămîn

Cu adîncă dragoste în Hristos,

† *IAKOVOS al Americii*

4 aprilie 1963

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului ELIE SALIBY, Mitropolitul Beyrutului :

«Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le».

Prea Fericirea Voastră,

Cu această cîntare bisericească, noi și lumea întreagă întîmpinăm slăvita Înviere a Domnului, care este Sărbătoarea Sărbătorilor și Praznicul Praznicelor pentru toată creștinătatea. Sfînta Biserică preamărește astăzi pe Hristos Mîntuitorul pentru dragostea Sa dumnezeiască față de neamul omenesc... această dragoste care s-a arătat cu strălucire, mai ales prin patimile mîntuitoare ale Răscumpărătorului, moartea Sa, îngroparea Sa și triumfătoarea Sa Înviere biruitoare, pentru a ne răscumpăra.

Hristos a înviat și adevărat a înviat. Este deci cu totul drept ca să ne bucurăm în această mare zi, «pe care Domnul a făcut-o ca să ne veselim într-însa».

În această fericită împrejurare, mă grăbesc să Vă exprim din toată inima, Prea Fericirii Voastre, în numele meu personal și în numele clerului și credincioșilor Eparhiei mele, o dată cu felicitările cele mai cordiale, urările călduroase pentru ca Domnul Hristos Cel Înviat să Vă dăruiască viață îndelungată cu fericire, sănătate și izbîndă, pentru binele Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne, pentru cinstita ei Ierarhie și evlavioșii săi credincioși, ca și pentru slava Ortodoxiei.

Rugîndu-Vă să mă pomeniți și pe smerenia mea în rugăciunile Voastre, mă rog Domnului Hristos Cel Înviat să dăruiască pace și bună-sporire tuturor credincioșilor ortodocși și lumii întregi.

† *ELIE SALIBY*
Mitropolit de Beyrouth

Beyrouth, 8 aprilie 1963

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului ELIE KARAM, Mitropolitul Libanului :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Părinte în Domnul,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă salut duhovniceşte pe Prea Fericirea Voastră de cel mai mare şi purtător de lumină Praznic al Învierii lui Hristos cu dorinţi de mari daruri de la Domnul Dumnezeu, de sănătate şi tot binele.

În rugăciunile mele nu uit la nici o slujbă şi de Prea Fericirea Voastră.

Cu dragoste în Hristos, al Prea Fericirii Voastre duhovnicesc fiu întru Domnul,

† *Smeritul ELIE KARAM*
Mitropolitul Libanului

12 aprilie 1963.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului NIFON, Mitropolit de Zahlé şi Baalbeck :

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne,
D. D. JUSTINIAN

BUCUREŞTI

«Hristos a înviat !»

† *NIFON*
Mitropolit de Zahlé, şi Baalbeck

Telegrama înalt Prea Sfinţitului VASILE, Mitropolitul Haouranului şi Arabiei de Sus :

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

«Hristos a înviat !». Sărut dreapta Voastră.

Mitropolitul VASILE
al Haouranului şi Arabiei de Sus, Syria

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului PITIRIM, Mitropolit al Crutiţelor şi Colomnei, Conducător al Eparhiei Moscovei şi Membru al Sfîntului Sinod :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă îmbrăţişez Prea Fericite de Luminatul Praznic al învierii Domnului, cu doriri cordiale de sănătate, pace şi bucurie întru Domnul Cel Înviat !

Cu dragoste,

† *PITIRIM*
Mitropolitul Crutiţelor şi Colomnei,
Conducătorul Eparhiei Moscovei
şi Membru al Sfîntului Sinod

Paştele lui Hristos 1963.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului Mitropolit IOAN, Exarhul Ucrainei:

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

În această numită şi sfîntă zi, din inimă salut pe Prea Fericirea Voastră cu salutarea pascală plină de bucurie :

Hristos a înviat !

Mitropolit IOAN
Exarhul Ucrainei

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului PIMEN, Mitropolit de Leningrad şi Ladoga :

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să primiţi din partea mea respectuoase felicitări şi îmbrăţişare pascală cu prilejul prăznuirii marelui şi purtătorului de lumină Praznic creştinesc — Paştele.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al Prea Fericirii Voastre profund cinstitor şi necontenit rugător,

† *PIMEN*
Mitropolit de Leningrad şi Ladoga

Paştele 1963.

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului BORIS, Mitropolitul Odesei :

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă transmit, de ziua bucuriei întregii creştinătăţi pentru mîntuitoarea înviere a Domnului nostru Iisus Hristos, salutarea mea şi îmbrăţişarea pascală.

Cerurile, care se veselesc, pămîntul care se bucură şi Biserica ne cheamă către lumină şi bucurie înaltă.

Fie ca bucuria Învierii lui Hristos pururea să ne lumineze şi să ne unească pe toţi în dragostea frăţească, pentru ca astfel cu inimă curată, cu credinţă nestrămutată şi prin faptele păcii şi ale dragostei — după darurile şi îndurările Sfîntului Duh — noi pururea să mărturisim că

«Într-adevăr Hristos a înviat !».

† *BORIS*
Mitropolitul Kersonului şi Odesei

Odesa, Paştele lui Hristos 1963.

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului NICODIM, Arhiepiscopul Iaroslavului şi Rostovului, Membru al Sfîntului Sinod, Preşedintele Secţiei Legăturilor bisericeşti ale Patriarhiei Moscovei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit în Domnul, Prea Fericit Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT !

În această purtătoare de lumină şi mîntuitoare zi, cînd întreaga fire omenească este adumbrită de lumina neînserată a Domnului Celui înviat, într-o bucurie duhovnicească şi din toată inima salut pe Prea Fericirea Voastră de această mare sărbătoare şi, rugîndu-mă, Vă doresc, ca Înviatul Dătător de viaţă, Domnul nostru Iisus Hristos, să Vă dăruiască şi de acum înainte încă mulţi ani cu sănătate şi bucurie multă ca să întîmpinaţi această zi a Sfintelor Paşti, proslăvind preacuratul nume al Mîntuitorului lumii.

Cu dragoste întru Hristos cel înviat cer ale Prea Fericirii Voastre sfinte rugăciuni.

† *NICODIM*
Arhiepiscop de Iaroslav şi Rostov
Preşedintele Secţiei de Legături externe bisericeşti a Patriarhiei din Moscova

Paştele lui Hristos, 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului ONISIM, Arhiepiscop de Vladimir şi Suzdali :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Patriarh JUSTINIAN,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Respectuos salut pe Prea Fericirea Voastră de marele Praznic al Luminatei lui Hristos Învieri — Paştele Domnului.

Bucuria Domnului să fie şi bucuria Voastră, iar Dătătorul de viaţă şi Mîntuitorul nostru să fie pururea cu Voi prin harul Său şi pace, prin lumină şi putere, în viaţa Prea Fericirii Voastre, întru slujire spre binele Bisericii Sale. El să Vă dăruiască cu sănătate, zile bune şi chezăşia mîntuirii veşnice.

Cu aceste dorinţi îmi îndrept către Prea Fericirea Voastră sărutarea bucuriei reciproce şi dragostei întru Hristos, încredinţîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni.

Al Prea Fericirii Voastre întru Hristos frate şi smerit rugător către Domnul,

† *ONISIM*
Arhiepiscop de Vladimir şi Suzdali

Oraşul Vladimir, 14 aprilie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului LEONID, Arhiepiscop de Mojaisk :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu acest prea îmbucurător salut şi în rugăciunile mele mă rog, dorindu-Vă de la Înviatul Domn, toate milele Sale şi succes în toate cele ce întreprinderi în truda Voastră de întîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Cerîndu-Vă rugăciunile Voastre ierarhiceşti, sărut pe Prea Fericirea Voastră cu întreita sărutare pascală.

† *Arhiepiscop LEONID*

10 aprilie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului BORIS, Arhiepiscop de München şi Germania :

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să primiţi, cu prilejul Sărbătorii Paştelor, în numele preoţilor, diaconilor şi credincioşilor, urările mele cele mai alese.

Al Prea Fericirii Voastre smerit slujitor.

† *BORIS*
Arhiepiscop Ortodox al Münchenului şi Germaniei

14 aprilie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului SERGHIE, Arhiepiscop al Berlinului şi al Europei Centrale :

Prea Fericirea Voastră,

Îndrăznesc prin aceasta a aminti despre mine Prea Fericirii Voastre, prin cele mai respectuoase urări cu prilejul apropiatei şi purtătoarei de lumină şi marei zile a Paştilor, pentru a rosti cu glas de bucurie HRISTOS A ÎNVIAT !

Nădăjduiesc că urarea mea va ajunge la urechile Prea Fericirii Voastre şi vă va trezi amintirea zilelor comuniunii noastre cu Prea Fericirea Voastră. Chipul Prea Fericirii Voastre rămîne pururea viu în inima noastră şi sînt bucuros că din nou pot aminti despre mine Prea Fericirii Voastre.

Vă urez, puteri, sănătate şi fericire întru mulţi ani.

Al Prea Fericirii Voastre osîrdnic admirator, ascultător şi devotat,

† *SERGHIE*
Arhiepiscop al Berlinului şi al Europei Centrale,
Exarh Patriarhal

13 aprilie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului şi Cerveniei :

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

«Astăzi toată făptura se veseleşte şi se bucură că a înviat Hristos şi iadul s-a biruit».

În aceste prea îmbucurătoare zile ale învierii, îndeplinind şi eu vechiul şi creştinescul obicei, din toată inima Vă felicit de marea sărbătoare a sărbătorilor, luminata zi a Paştelor Domnului.

Rog fierbinte pe Mîntuitorul Cel Înviat ca El să înnoiască puterile Voastre şi să binecuvînteze truda şi toate preocupările pe care le depuneţi spre folosul Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne şi slava întru tot sfîntului lui Hristos nume.

Sus să avem inimile !

Încredinţîndu-mă ierarhiceştilor Voastre rugăciuni, rămîn al Prea Fericirii Voastre confrate pe ogorul lui Hristos.

† *SOFRONIE*
Mitropolitul Durostorului şi Cerveniei

Ruse, 10 aprilie 1963.

Telegrama înalt Prea Sfinţitului CLIMENT, Mitropolit de Stara-Zagora:

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Lumea creştină din nou va prăznui cu bucurie cucernica Sărbătoare a Sărbătorilor, Învierea Domnului.

În milioane de suflete vor ţîşni sfintele izvoare ale bucuriei pascale şi ale credinţei luminoase în triumful adevărului, păcii şi dreptăţii în viaţa popoarelor.

Cu aceste sfinte aşteptări, felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia Sfintelor Paşti ale Domnului şi din adîncul inimii strigăm: Hristos a înviat !».

† *CLEMENT*
Mitropolit de Stara-Zagora

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului NICODIM, Mitropolit de Sliven :

«HRISTOS A INVIAT, moartea omorînd şi pre morţi a înviat, popoare veseliţi-vă».

Prea Fericirea Voastră,
Mult Stimate Vlădică,

Milostivul Dumnezeu ne-a învrednicit şi anul acesta să ne îndulcim de bucuria pascală în solemnele slujbe şi să slăvim pe Hristos cel înviat, Carele dăruieşte pace Apostolilor Săi şi nouă tuturor.

Rugăm pe Cel ce a învins moartea ca să înțelepțească pe conducătorii lumii ca să aleagă drumul păcii și al vieții și să se abată din drumul morții și al distrugerii.

Știind că Prea Fericirea Voastră din toată inima Vă siliți ca să fie păzită și întărită pacea în toată lumea, Vă dorim succes și binecuvîntarea lui Dumnezeu să rămînă cu Voi și cu toți iubitorii de pace.

Întru mulți ani, Prea Fericite Vlădică !

Mă recomand sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și rămîn, cu sărutare pascală, al Prea Fericirii Voastre, întru Hristos cel mai mic și mai smerit frate.

† *NICODIM*
Mitropolit de Sliven

Sfintele Paști 1963.

Telegrama înalt Prea Sfințitului PIMEN, Mitropolitul Nevrocopolei :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN
Patriarhia Romînă

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să primiți din partea mea smerite și cordiale felicitări de îmbucurătorul și luminatul Praznic al Învierii lui Hristos — Preadulcele și Mîntuitorul nostru Paște al Domnului.

† *PIMEN*
Mitropolitul Nevrocopolei

Scrisoarea înalt Prea Sfințitului DAMASCHINOS, Mitropolitul Dimitriadei :

Prea Fericite,

Adresînd Venerabilei Voastre Prea Fericiri salutul plin de bucurie «Hristos a înviat», Vă urăm din tot sufletul și din toată inima, ca învierea cea mîntuitoare a lumii să Vă fie izvor de nesecată sănătate, bucurie, putere și îndelungare de zile, spre binele respectatei Voastre Patriarhii și al Prea Sfintei noastre Mame Biserici în general.

Primind urările și binecuvîntarea cea întru Dumnezeu cuvenită a Prea Fericirii Voastre, sărutăm sfînta Voastră dreaptă și rămînem cu cel mai adînc respect,

† *DAMASCHINOS al Dimitriadei*

Volos, 10 aprilie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului ANTONIE, Mitropolitul Xantei :

Prea Fericite,

Vă mulţumim călduros pentru trimiterea cărţii «Biserica Ortodoxă Romînă», iar cu această ocazie Vă rugăm să primiţi şi urările noastre de strălucita Înviere a Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Prea mărunt frate în Hristos,

† *ANTONIOS*
Mitropolitul Xantei

Mitropolia Xantei, 7 aprilie 1963.

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului METHODIOS, Mitropolitul Kerkyrei şi al Paxelor :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sosirii purtătoarei de strălucire zile şi sărbători a Sfintelor Paşte ai Învierii Mîntuitorului nostru şi Dumnezeu, al Domnului Iisus Hristos, Smerenia noastră venind pe calea gîndului la Prea Fericirea Voastră, Vă exprimăm Vouă şi Sfinţitei Ierarhii din jurul Vostru, ca şi întregii Biserici de la Voi, prea dulcele salut «Hristos a înviat» şi schimbăm plini de evlavie sărutarea frăţească a dragostei şi a păcii, în Hristos cel înviat. Vă urăm, cu adînc respect, sănătate trupească şi sufletească spre binele Sfintei Biserici Ortodoxe a Răsăritului, care să se găsească în pace, întru dragoste şi pace în toată omenirea.

Cu cel mai profund respect, prea mic frate şi împreună slujitor în Hristos.

† *METHODIOS*
al Kerkyrei şi al Paxelor

Kerkyra, 10 aprilie 1963.

Telegrama Prea Sfinţitului PAVEL, Episcop de Astrahan :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră de Luminatul Praznic, Vă trimit cele mai bune urări.

† *PAVEL*
Episcop de Astrahan

Telegrama Prea Sfinţitului MIHAIL, Episcop de Stavropol :

Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Prea Fericirea Voastră, binevoiţi a primi cordialele mele felicitări pascale.

HRISTOS A ÎNVIAT !

† *MIHAIL*
Episcop de Stavropol

Scrisoarea Prea Sfinţitului CIPRIAN, Episcop al Bisericii Ortodoxe Ruse :

«Ziua Învierii, să ne luminăm cu prăznuire
şi unul pe altul să ne îmbrăţişăm...».

HRISTOS A ÎNVIAT !

Bucuros Vă felicit, Prea Fericite, de luminosul Praznic al Paştilor ! Cu bucurie întru Hristos cel înviat cer ale Prea Fericirii Voastre sfinte rugăciuni.

† *Episcop CIPRIAN*

aprilie, 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului VISARION, Episcopul Banatului (R.S.F. Iugoslavia) :

Prea Fericirea Voastră,

Vă felicităm smerit de luminatul Praznic al învierii Mîntuitorului nostru şi rugăm pe Înviatul Domn şi Dumnezeu ca bucuria Voastră să fie neîmputinată şi viaţa îndelungată, spre folosul şi binele Sfintei Biserici şi binecinstitorului Vostru popor.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Devotat şi mai mic întru Hristos frate,

† *VISARION*
Episcopul Banatului

Vîrşeţ, 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului SIMEON, Episcopul Karlovăţului de Sus :

Prea Fericirea Voastră,

Din toată inima şi cu dragoste felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Praznicului Învierii lui Hristos.

Împreună cu credincioşii încredinţaţi mie şi cu slujitorii, rog pe Domnul Cel Înviat să Vă dăruiască putere şi har, ca să puteţi timp îndelungat să fiţi în fruntea Bisericii Ortodoxe Romîne surori, în această epocă în care conduceţi Prea Fericirea Voastră destinele ei.

Al Vostru devotat în Domnul nostru Cel Înviat.

† *SIMEON*
Episcop de Karlovăţ

Karlovăţ, Paştele 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului NAUM, Episcop de Zletovsc şi Strumschii :

Prea Fericirea Voastră,

«Slavă lui Dumnezeu care ne-a dat biruinţă prin Domnul nostru Iisus Hristos» *(I. Cor. XV, 57)*.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Sărbătoreşte bucurîndu-ne «că Paştele ne-a deschis nouă uşile raiului» (Stih. pasc. gl. 5), sîntem fericiţi că şi în acest an ne-am învrednicit, prin harul Celui Înviat, a putea cu frăţească smerenie să Vă felicităm de Luminata Înviere a Mîntuitorului şi Domnului nostru Iisus Hristos, zicînd :

«Astăzi mîntuire lumii s-a făcut, că a înviat Hristos ca cel Atotputernic» (Canon Pasc. peasna 4). Dumnezeu să Vă înzilească întru mulţi ani !

Ne rugăm Purtătorului nostru de mîntuire şi Învingătorului morţii, ca El să Vă dăruiască după cuviinţă cu belşugul bucuriilor evanghelice şi succese în toate lucrările, să Vă învrednicească de o puternică şi deplină sănătate, pentru ca, cu toată puterea ce aveţi ca Patriarh al Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne surori, să păstoriţi spre lucrarea sfîntă de mîntuire turma încredinţată de Domnul Hristos Cel Înviat, Întîistătătorul tuturor Păstorilor noştri.

Încredinţîndu-mă sincer sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămîn întru Hristos Cel Înviat smerit şi supus frate mai mic.

† *NAUM*
Episcop de Zletovsc şi Strumschii

Paştele 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului ANTONIE, Episcop de Provatia :

Prea Fericirea Voastră,

Acum cînd toată lumea creştină slăveşte pe Domnul Cel înviat, mă bucur şi eu împreună cu toţi şi cu fiiască dragoste Vă salut entuziasmat :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Din inimă rog pe Cel ce a strălucit din mormînt să Vă aibă sub acoperămîntul Lui, în sănătate, cu bucurie pascală şi mulţumit de lucrările Voastre în ogorul Domnului şi în lupta pentru pace în lumea întreagă.

Solicit rugăciunile Voastre sfinţitoare şi rămîn cu neschimbată dragoste şi mare stimă faţă de Prea Fericirea Voastră,

† *ANTONIE*
Episcop de Provatia

Oraşul Vidin, Paştele lui Hristos 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului NICOLAE, Episcop de Makariopolschi rectorul Academiei Teologice «Sf. Kliment de Ohrida» din Sofia :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Arhipăstor şi Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prea smerit aduc Prea Fericirii Voastre felicitări cordiale de Sfintele Paşti, cu fierbinţi rugăciuni către Înviatul din morţi Domnul, ca El să reverse de sus peste Prea Fericirea Voastră tot binele şi milele Sale cele bogate, spre a Vă dărui cu sănătate deplină, cu belşug de puteri trupeşti şi sufleteşti, spre toată buna propăşire.

Încredinţîndu-mă rugăciunilor Voastre ierarhiceşti, rămîn al Prea Fericirii Voastre smerit întru Domnul mai mic frate,

Rector,
† *NICOLAE*
Episcop de Makariopolschi

Sofia, 8 aprilie 1963.

Scrisoarea Prea Sfinţitului METOD MILLY, Episcop de Mihalovce :

Prea Fericirea Voastră,

Din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu plinele de bucurii prăznuiri pascale ale slăvitei învieri a lui Hristos, rugîndu-mă să Vi se

trimită și Prea Fericirii Voastre sănătate multă și reușită în activitatea Voastră multilaterală, spre binele credincioșilor și triumful păcii în toată lumea.

Rămîn fiu supus al Prea Fericirii Voastre,

Hristos a înviat !

† *METOD MILLY*
Episcop de Mihalovce

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit PIMEN, locţiitorul de stareţ al Lavrei Troița-Serghievscaia :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primească din partea mea o smerită și fiiască felicitare cu prilejul purtătorului de lumină și întru toate îmbucurătorul Praznic al Sfintelor Paști, și cu doriri de a Vă dărui Domnul cu milele Lui cele bogate și toate bunătăţile.

Al Prea Fericirii Voastre prea milostiv arhipăstor și părinte, mai mic ascultător,

Arhimandrit PIMEN
Locţiitorul Stareţului din Lavra Troița-Serghievscaia

13 aprilie 1963.

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit ALEXIE, conducătorul Metocului din Moscova al Patriarhiei Antiohiei :

Prea Fericirea Voastră,

Primiți din parte-mi îmbucurătoarea felicitare de

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prăznuind acest Mare Praznic al Luminatei lui Hristos Învieri, cu inima în tresăltări și cu sufletul în bucurii, mă grăbesc să aduc Prea Fericirii Voastre fiești urări de bine, împreună cu dorinți fierbinți de bucurii duhovnicești și pace în Domnul cel Înviat. El să ne dea puteri să pătrundem tot mai adînc în taina răscumpărării și astfel să ne întărim în credința noastră creștină, în nădejde și dragoste.

Solicitîndu-Vă binecuvîntări și sfintele Voastre rugăciuni, rămîn,

Arhimandrit ALEXIE

Paștele lui Hristos 1963.

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit TIMOTHEOS MOSCOPULOS, preotul Legației grecești din Bulgaria :

Prea Fericite Părinte,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Adînc mișcat încă de dragostea părintească, cu care m-ați primit în timpul vizitei mele din urmă la București și recunoscător pentru acordarea, în semn de cinste, a Crucii Patriarhale pe care mi-ați făcut-o, vin acum, cu prilejul Învierii din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, pe de o parte să Vă aduc cele mai adînci mulțumiri, iar pe de altă parte să Vă urez plin de respect, ca Învierea din morți a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos să fie, atît pentru Prea Fericirea Voastră personal, cît și pentru turma Voastră cuvîntătoare, izvor de bucurie și pace.

Vă sărut respectuos dreapta Voastră,

Arhim. TIMOTHEOS MOSCOPOULOS

Sofia, 10 aprilie 1963.

Scrisoarea Prea Cucernicului Preot Milenko Rajakovici, Protoiereu Stavrofor cu reședința la Grujița (R.S.F. Iugoslavia) :

Prea Fericirea Voastră,

Pomenindu-Vă mereu în rugăciunile mele, Vă felicit cu prilejul luminatei Învieri a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Prețuind atenția Prea Fericirii Voastre arătată în timpul vizitei, din toată inima dorim Prea Fericirii Voastre ca împreună cu evlaviosul cler și de Dumnezeu iubitoarea turmă duhovnicească, să întîmpinați cu sănătate și fericire acest praznic creștinesc de bucurie.

Cu bucurie facem urări pentru fericirea Voastră și vă felicităm cu salutarea învierii :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Solicit binecuvîntarea Voastră patriarhicească.

MILENKO RAJAKOVICI
Protoiereu Stavrofor

Telegrama Prea Cucernicului Preot Iconom Stavrofor IOAN CRISTEA, parohul Bisericii romîne din Sofia (R.P. Bulgaria) :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului slujitorii și credincioșii Bisericii romîne din Sofia — Bulgaria, ne-am rugat fierbinte Celui înviat din morți pentru sănătatea, îndelungată înzilire și fericită arhipăstorire a Prea Fericirii Voastre, prosperitatea evlavioșilor credincioși ortodocși romîni și păstrarea păcii creștine în toată lumea.

Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh.

Iconom Stavrofor IOAN CRISTEA

Telegrama Prea Cucernicului Protoiereu GORANOV NICOLAE, parohul Bisericii bulgare din București :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

În numele credincioșilor și Comitetului bisericesc al Bisericii bulgare și în numele meu, Vă aducem călduroase simțăminte cu ocazia Praznicului Învierii Domnului.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Să trăiți întru mulți ani !

Prot. GORANOV NICOLAE
Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare
București

Scrisoarea Academiei Teologice și Seminarului din Moscova :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Academia Teologică din Moscova și Seminarul, smerit salută pe Prea Fericirea Voastră cu atotîmbucurătorul Praznic al Luminatei lui Hristos Invieri.

Înviatul Hristos să Vă dăruiască pe Prea Fericirea Voastră cu milele Sale cele prea bogate.

Profesor Protoiereu C. RUJIȚCHI
Rectorul Academiei și Seminarului Teologic din Moscova

Docent Protoiereu A. OSTAPOV
Secretarul Consiliului Academic

Paștele 1963.

Scrisoarea Domnului Prof. Dr. BLAGOTA GARDAȘEVICI, Decanul Facultății de Teologie din Belgrad :

Prea Fericirea Voastră,

În numele Consiliului Facultății de Teologie din Belgrad și al meu personal, Vă rugăm să primiți cele mai alese urări de Sfintele Paști, Marele Praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Rugăm pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate deplină și viață îndelungată, pentru ca Sfînta Biserică Romînă soră să înflorească și pentru ca înfrățirea între Bisericile și popoarele noastre să propășească continuu.

Sărutîndu-Vă mîna și solicitînd binecuvîntarea Voastră, Vă rugăm să primiți omagiile noastre cele mai respectuoase și încredințarea întregului nostru devotament față de Prea Fericirea Voastră.

Prof. Dr. Bl. GARDAȘEVICI
Decanul Facultății de Teologie din Belgrad

Belgrad, 9 aprilie 1963.

Scrisoarea Prea Cucernicului Protopresbiter Profesor ȘTEFAN ȚANKOV :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Stimate și Prea Iubite Patriarh al Sfintei
Biserici Ortodoxe Române, Vlădică JUSTINIAN

Cu adîncă smerenie și din toată inima vă rog să primiți părintește fiiasca mea salutare cu prilejul marelui Praznic al Învierii Domnului Hristos :

HRISTOS A ÎNVIAT !
CU ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Și ne-a dăruit nouă viața cea veșnică și puteri harice spre a ne iubi unii pe alții.

Dumnezeu cu noi. Slavă și mulțumire lui Dumnezeu pentru toate...
Smerit rog binecuvîntarea Prea Fericiri Voastre.
Vă sărut sfințita dreaptă și rămîn pururea devotat și recunoscător.

Prof. Protopresbiter ȘTEFAN ȚANCOV

Sofia, 14 aprilie 1963.

*

Pe lîngă telegramele și scrisorile de felicitare de mai sus, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit și alte numeroase urări din partea unor conducători și reprezentanți de frunte ai unor Biserici eterodoxe, precum și din partea unor personalități creștine marcante aparținînd Consiliului Ecumenic al Bisericilor sau Conferinței creștine pentru pace de la Praga.

În cele ce urmează publicăm o parte din aceste scrisori și telegrame de felicitări :

Scrisoarea Prea Fericitului VASKEN I, Patriarhul suprem și catolicosul tuturor armenilor :

Prea Fericite Frate în Hristos,

Cu inima plină de bucurie, aducem Prea Fericirii Voastre marea vestire a Învierii Mîntuitorului nostru, fierbinte rugînd cerul ca lumina ce se înalță din Sfîntul Mormînt, să strălucească biruitor peste întreaga lume și în inimile tuturor oamenilor, spre înfăptuirea și slava dumnezeiștilor porunci de dragoste și pace pe pămînt, pentru care Unul Născut și Cel veșnic viu a urcat drumul Golgotei și a biruit moartea, pentru ca oamenii mai multă viață să aibă, și pentru ca această viață să fie mai slobodă de dureri, mai plină de fapte bune și mai luminată de sfinte năzuințe.

Și o dată cu această mult slăvită vestire, Vă dorim, Prea Iubite Frate al nostru, sănătate și ani mulți de spornică și fericită arhipăstorire.

Cu aleasă dragoste și sincere doriri de bine.

† *VASKEN I.*

Ecimiadzin, aprilie 1963.

Scrisoarea Arhiepiscopului de Canterbury MICHAEL RAMSEY Primat a toată Anglia şi mitropolit :

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

Har şi pace de la Dumnezeu Părintele nostru şi de la Domnul nostru Iisus Hristos.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Acesta a fost mesajul plin de bucurie cu care îngerul a salutat pe binecuvîntata Maria Magdalena şi pe cealaltă Marie, care veniseră la mormîntul Domnului Iisus cel răstignit în cea dintîi dimineaţă a Paştelor : acesta este, Iubite Frate, mesajul pe care Paştele îl aduce creştinătăţii întregi.

«Nu vă temeţi, căci ştiu că pe Iisus Cel răstignit căutaţi. Nu este aici ; căci a înviat precum a spus. Veniţi şi vedeţi locul unde a fost pus Domnul. Şi mergeţi de grabă şi spuneţi ucenicilor Săi că a înviat din morţi» (Matei XXVIII, 5—7).

Acesta a fost mesajul îngeresc, care a vestit că Domnul nostru Iisus Hristos care a murit pe cruce, a înviat pentru ca slava dumnezeirii Sale să strălucească. Sufletele pline de păcate sînt veşnic luminate de razele strălucitoare ale duhului Său curăţitor. Din această zi, nimeni nu-a mai putut, plin de păcate fiind, să se apropie de Domnul Iisus fără a fi fost curăţit de această apropiere.

«Şi măcar că era Fiu, totuşi prin suferinţe a deprins ascultarea. Şi desăvîrşindu-se, s-a făcut pentru toţi cei ce ascultă de Dînsul pricinuitor al mîntuirii veşnice» (Evrei V, 8-9).

Noi care purtăm semnul suferinţei Sale pe fruntea noastră, trebuie să căutăm în toate lucrurile să facem voia Sa şi să continuăm a propovădui tuturor vestea biruinţei Sale. Într-o lume dezbinată, întunecată şi nefericită din cauza păcatelor, noi trebuie să arătăm mai departe vestea că sîntem mîntuiţi prin dragostea lui Dumnezeu, pentru patimile Domnului nostru Iisus Hristos şi încredinţarea Învierii Sale.

Anul acesta, cînd creştinii din Răsărit şi Apus sînt uniţi în sărbătorirea Praznicului Praznicelor, să arătăm iubirea noastră faţă de Dumnezeu şi datoria noastră faţă de semenii noştri prin propovăduirea împreună a slăvitei Evanghelii a mîntuirii noastre. Pentru că «şi noi credem şi de aceea şi grăim ; ştiind că Cel care a înviat pe Domnul Iisus ne va învia şi pe noi prin Iisus» (II Corinteni IV, 13-14).

HRISTOS A ÎNVIAT ! ADEVĂRAT A ÎNVIAT ! Aleluia !

Cu frăţească dragoste şi salutare, al Vostru iubitor frate în Hristos,

† *MICHAEL*
Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia şi Mitropolit

Paştele, 1963.

Scrisoarea Eminenței Sale Dr. LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE, Episcop al New-Yorkului de Vest, președintele Comisiunii de apropiere între Biserica Ortodoxă și Veche Catolică :

Acum cînd sărbătorim Praznicul plin de biruință al învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, biruitor asupra vechiului nostru dușman, moartea, felicităm pe Prea Fericirea Voastră în numele Bisericii Episcopale.

De-a lungul anilor, prin lucrarea puternică a Sfîntului Duh, s-a dezvoltat mult prietenia și înfrățirea, care, prin unitatea noastră în Iisus Hristos, există între Bisericile noastre. Sentimentele noastre de dragoste creștină merg mult mai adînc în sufletele noastre decît simplele manifestări sociologice, pentru că noi sîntem cu adevărat una în păstrarea credinței propovăduite de Sfinții Apostoli și precizată de sinoadele ecumenice.

Anul acesta, fiind uniți în sărbătorirea Paștilor la aceeași dată, Vă rugăm să Vă uniți cu noi în rugăciune, ca să implorăm pe Părintele nostru ceresc ca să ne învrednicească de harul și binecuvîntarea Sa cerească, pentru ca să putem fi făcuți toți un singur trup văzut cu El și ca El să locuiască în noi și noi în El, Cel care, prin Unul-Născut-Fiul Său, a călcat moartea și ne-a deschis ușile vieții veșnice.

Cu toate bunele doriri și cu rugăciuni pentru sănătatea și fericirea Sanctității Voastre, a marei Voastre Biserici și a poporului, sîntem al Vostru iubitor frate în Hristos.

LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE
Episcop al New-Yorkului de Vest,
Președintele Comisiunii Unite a Bisericilor
Ortodoxă și Vechi Catolică

15 martie, 1963.

Telegrama Eminenței Sale ARTHUR LICHTENBERGER, Episcop din New-York :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Acum cînd sărbătorim în chip deosebit biruința Domnului asupra morții, Să-L preamărim în unire ca pe Domnul vieții.

HRISTOS A ÎNVIAT !

ARTHUR LICHTENBERGER
Episcop Președinte

Telegrama Dr. W. A. VISSER'T HOOFT, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Nădejdea vie dată de Sfintele Paști să inspire Biserica Voastră.

Dr. W. A. VISSER'T HOOFT

Scrisoarea Reverendului ROBERT B. MACDONALD, parohul bisericii «Sfîntul Simeon» din Filadelfia :

Prea Fericirea Voastră,

Cînd sărbătorim Praznicul slăvitei Învieri a Domnului nostru din puterea morții, Vă rugăm să primiți felicitările Bisericii Episcopale și ale acestei parohii.

În liturghia noastră din ziua Paștelor, ne vom ruga în mod special pentru Prea Fericirea Voastră, ca Dumnezeu să continue a dărui harul Său Vouă și marei Voastre Biserici, ca toți să primim Împărăția Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în unire adevărată.

Al Vostru devotat,

ROBERT B. MACDONALD
Paroh

16 martie, 1963

Scrisoarea Dr. J. L. HROMADKA, președintele Conferinței Creștine pentru Pace și a D-lui J. N. ONDRA, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, de la Praga :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul apropiatei Sărbători luminoase a Învierii Domnului Iisus Hristos, îmi îngădui, împreună cu Conferința Creștină pentru Pace, să Vă salutăm din toată inima prin cuvintele :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Domnul Păcii, răstignit și înviat, să reverse asupra Voastră îmbelșugare de fericire și să binecuvînteze poporul Său cu pace !

Ai Voștri devotați,

Dr. J. L. HROMADKA
Președintele Conferinței Creștine pentru Pace
J. N. ONDRA
Secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace

Praga 9 aprilie 1963.

Telegrama Arhimandritului TYRAIR MARDICHIAN, Conducătorul Bisericii Armene din R.P.R. :

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

LOCO

Este un fericit prilej pentru mine ca în numele tuturor credincioşilor Bisericii Armene din Republica Populară Romînă, cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, să Vă prezint din toată inima urarea creştinească «HRISTOS A ÎNVIAT»!

Ridicăm ruga noastră fierbinte către Domnul nostru Iisus Hristos să Vă dăruiască deplină sănătate şi îndelungată arhipăstorire peste dreptcredincioşii ortodocşi romîni.

Biserica Armeană din Republica Populară Romînă, în frunte cu slujitorii cultului său, ne rugăm alături de credincioşii ortodocşi romîni pentru apărarea şi întărirea unei păci cît mai trainice în lumea întreagă.

Cu dragoste de fiu,

Arhimandrit TYRAIR MARDICHIAN

★

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN a mai primit sincere urări de sănătate, de rodnică şi îndelungată păstorire şi din partea ierarhilor, clericilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Tuturor li s-a răspuns la vreme împărtăşindu-li-se patriarhiceşti binecuvîntări.

VIAȚA BISERICEASCĂ

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU A 41-A SERIE DE PREOȚI

La 7 martie 1963, a avut loc, la Curtea de Argeș, deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a 41-a serie de preoți cursiști. Festivitatea inaugurală a fost cinstită cu prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care a venit în mijlocul celor aproape o sută de preoți prezenți la aceste cursuri, spre a le împărtăși patriarhiceasca binecuvîntare și a le da îndrumări și povățuiri părintești .

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. C. Diacon Profesor N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic Universitar din București. Salutînd pe preoții veniți să urmeze aceste cursuri, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a înfățișat scopurile urmărite de Sfîntul Sinod, care — din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian — a înscris în «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne» și în Regulamentul de numire și transferare a clerului îndatorirea tuturor preoților și diaconilor noștri de a audia cursuri speciale, după cinci ani de la hirotonie, în vederea depunerii examenului de definitivare în cler și de a frecventa, după alți cinci ani de slujire a sfintelor altare, un nou ciclu de cursuri, pentru a putea susține examenul de promovare, în fața unor comisii alcătuite dintre profesorii de învățămînt teologic superior și prezidate de un membru al Sfîntului Sinod.

«Teologia ortodoxă — ca sinteză a revelației divine din Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și ca expresie a concepției Bisericii despre lume și viață — este aceeași de aproape două mii de ani și nu comportă nici o schimbare, știrbire sau adăugire în fondul ei doctrinar, — a spus în continuare vorbitorul. Adevărul religios și moral, pe care ea îl definește și-l explică, își are izvorul în voia cea veșnică a lui Dumnezeu, despre care cu Psalmistul și Apostolul împreună mărturisim : «Întru început Tu, Doamne, ai întemeiat pămîntul, și cerurile sînt lucruri ale mîinilor Tale...

Ele ca o haină se vor învechi și ca pe un veșmînt le vei strînge și se vor schimba, iar Tu același ești și anii Tăi nu se vor sfîrși niciodată» (Evrei I, 10—20). Învățătura Bisericii Ortodoxe vine de la însuși Fiul lui Dumnezeu, care — după cuvîntul marelui Apostol al neamurilor — «este același ieri și astăzi și în veci» (Evrei XIII, 8), astfel încît, pentru mîntuire, «nimeni nu poate să pună altă temelie, afară de cea pusă odată pentru totdeauna, care este Iisus Hristos» (I Cor. III, 11). În sanctuarul de lumină al Teologiei ortodoxe și în vistieriile de har și de lucrare ale Bisericii drept-măritoare, ai cărei fii și slujitori sîntem, se află deci, dintru început, toate valorile religioase și energiile spirituale necesare mîntuirii și desăvîrșirii. Sînt valorile și energiile care au schimbat din temelie viața înaintașilor noștri în credință, de la primii creștini din Ierusalim și creștinătatea veacurilor ecumenice, pînă la aceia care au ctitorit atîtea biserici și mînăstiri pe pămîntul scumpei noastre patrii și care păstrează datinile strămoșești în parohiile noastre de astăzi. Sînt valorile și energiile spirituale care au determinat pe Sfinții Părinți și pe cei mai vrednici slujitori ai altarelor din trecutul Bisericii noastre, să lupte nu numai pentru dobîndirea fericirii cerești, ci și pentru înfăptuirea celei pămîntești, într-o lume din ce în ce mai dreaptă, mai bună și mai împăcată cu ea însăși.

«Creștinismul și-a făcut intrarea în istorie ca cea dintîi religie care a propovăduit egalitatea între oameni, ca fii ai aceluiași Părinte ceresc, ca descendenți din aceiași strămoși și ca deopotrivă chemați la fericire veșnică. Tot astfel, Biserica creștină a fost cea dintîi instituție, care n-a admis între membrii ei nici o discriminare de neam sau de clasă și care s-a ridicat cu hotărîre împotriva nedreptăților politice și sociale din lumea veche.

«Dar nu numai în trecut, ci și în prezent, Evanghelia lui Hristos pune înaintea credincioșilor, ca pe o chemare de sus, idealul moral al unei lumi în care oamenii și popoarele, punînd capăt oricăror oprimări, să se înțeleagă, să se iubească și să se ajute frățește. De aceea, pentru fiecare nouă serie de preoți cursiști, noi, profesorii de teologie, sîntem chemați a traduce în fapt cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos din parabola ce spune: «Pentru aceasta, orice cărturar care cunoaște cele despre Împărăția Cerurilor, asemenea este omului stăpîn de casă, care scoate din vistiera sa lucruri noi și vechi» (Matei XIII, 52).»

În continuarea cuvîntării sale, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a arătat, pe scurt, ce idei, practici și metode vor fi scoase la lumină, din fîntîna cu apă veșnic vie a Ortodoxiei străbune, de către Profesori, spre a le pune la îndemîna preoțimii de astăzi, și ce îndrumări noi vor primi, la aceste cursuri, preoții care formează seria a 41-a: «Din fîntîna trecutului, vom scoate la lumină, ca recapitulare a cunoștințelor dobîndite de fiecare pe băncile școlii înainte de hirotonie, doar acele învățături dogmatice, principii morale, norme canonice și rînduieli liturgice, care alcătuiesc specificul Ortodoxiei în raport cu celelalte confesiuni creștine și a căror adîncire este de neapărată trebuință pentru acti-

vitatea preotului ca propovăduitor al Evangheliei, ca săvîrşitor al sfintelor slujbe şi ca păstor sufletesc al credincioşilor. Din tezaurul doctrinar şi din experienţa bimilenară a Ortodoxiei, ne vom îndrepta atenţia, atît cît se va găsi necesar şi cît ne va îngădui timpul, doar asupra învăţăturilor şi deprinderilor menite să contribuie la reîmprospătarea cunoştinţelor teologice fundamentale, la înviorarea şi fortificarea vocaţiei sacerdotale, la stimularea zelului misionar, la îmbunătăţirea metodelor de pastoraţie, la unificarea săvîrşirii sfintelor slujbe şi la strîngerea legăturilor sufleteşti între credincioşi, îndeosebi în parohiile de dincolo de munţi.

«Paralel cu această preocupare, profesorii însărcinaţi cu executarea programului acestor cursuri se vor strădui ca, în orele de curs şi de seminar, să demaşte şi să combată ideile greşite, atitudinile nesănătoase şi practicile locale care ar dăuna în vreun fel intereselor superioare ale Bisericii, prestigiului preoţimii sau binelui obştesc. Din contactul cu alte serii de preoţi cursişti, ştim însă că, în această privinţă, prea puţin vom avea de lucru, deoarece — datorită exemplului viu şi îndrumărilor date la vreme de membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu înţeleptul, bunul şi vrednicul nostru Părinte Patriarh Justinian — Biserica Ortodoxă Romînă este slujită de un cler bine orientat asupra misiunii sale şi devotat integral scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă.»

P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a amintit apoi că aceste cursuri de îndrumare pastorală urmăresc, în egală măsură, să ajute preoţimii în străduinţile ei de înţelegere clară a problemelor pe care mersul mereu înainte al istoriei le pune în faţa tuturor oamenilor. Subliniind marile transformări intervenite în ultimii ani în viaţa poporului nostru, precum şi schimbările ce s-au produs în lumea întreagă, vorbitorul a arătat că slujitorii altarelor nu pot închide ochii în faţa acestor realităţi, nu pot privi mereu înapoi sub pretext că izvoarele credinţei noastre aparţin trecutului istoric. Preoţii cu adevărat pătrunşi de importanţa misiunii lor nu pot ignora setea credincioşilor lor după o viaţă mai bună, întemeiată pe dreptate şi libertate, într-o lume a păcii şi bunei înţelegeri dintre toţi oamenii şi toate popoarele. Pentru a sprijini aceste năzuinţe sfinte ale celor pe care îi păstoresc, preoţii au datoria de a-şi lămuri ei înşişi, pe deplin, problemele vieţii contemporane, de a înţelege care este atitudinea conformă cu învăţătura evanghelică pe care trebuie să o adopte faţă de aceste probleme. «Biserica — a spus P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu în încheierea cuvîntări sale — are nevoie de un cler bine pregătit sub raport profesional, de o preoţime orientată asupra îndatoririlor ei actuale. Cursurile de îndrumare a clerului slujesc tocmai acestui înalt scop. Noi, profesorii, sîntem însufleţiţi de dorinţa fierbinte de a fi de cît mai mare folos preoţimii care ne ascultă, de a răsplăti după cuviinţă încrederea pe care ne-a acordat-o Sfîntul Sinod şi de a fi vrednici de dragostea părintească pe care ne-o arată în permanenţă întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian. Cu nădejdea că bunul Dumnezeu ne va hărăzi tuturor

bucuria de a intra cît mai curînd într-o eră în care oamenii să nu se mai teamă unii de alţii, să se simtă liberi, egali şi fericiţi oriunde s-ar duce şi să-şi consacre eforturile numai binelui comun, vă asigurăm pe toţi că ne vom face întreaga datorie. Aşa să ne ajute Dumnezeu !».

În numele preoţilor cursişti, P. C. Pr. Drăgan Iuliu, din parohia Maier, raionul Năsăud, regiunea Cluj, a salutat cu dragoste şi cu deosebit respect prezenţa Prea Fericitului Patriarh Justinian în mijlocul preoţilor cursişti, care formează seria a 41-a la cursurile de îndrumare pastorală. Amintind că au trecut 14 ani de cînd funcţionează aceste cursuri şi că mii de preoţi ai Bisericii Ortodoxe Romîne s-au adăpat, între timp, de la acest izvor îmbelşugat de hrană duhovnicească şi de zel pastoral, — vorbitorul a spus printre altele: «Unii dintre noi am mai frecventat aceste cursuri şi mărturisim că ele ne-au fost de folos în activitatea noastră pastorală. Datorită lor, noi nu numai că ne-am împrospătat cunoştinele din domeniul aşa de vast al teologiei ortodoxe, dar am deprins şi metode noi de pastoraţie, adecvate vremii în care trăim. La aceste cursuri, ne-am întărit convingerea că slujirea noastră preoţească — deşi nu este din lumea aceasta — este totuşi pentru lumea aceasta, pentru ca lumea aceasta să aibă viaţă, şi cît mai multă viaţă. La cursurile acestea, din îndrumările părinteşti ale profesorilor, ne-am încredinţat că misiunea preotului este de a sta în slujba păstoriţilor săi şi de a contribui prin această slujire la mîntuirea lor din toate mizeriile morale şi materiale pe care păcatul le naşte în lume».

A luat apoi cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a dat preoţilor cursişti părinteşti îndemnuri şi povăţuiri, împărtăşindu-le patriarhicească binecuvîntare şi urîndu-le spor la muncă.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vorbit despre misiunea pe care o au Bisericile creştine de a se alătura luptei sfinte duse de popoarele din întreaga lume, pentru apărarea păcii, pentru dezarmarea generală şi totală, pentru înţelegere şi conlucrare prietenească. De asemenea, Prea Fericirea Sa a amintit contribuţia de seamă pe care Biserica Ortodoxă Romînă a adus-o în ultimii 15 ani şi continuă să o aducă şi în prezent, la marea cauză a apărării păcii, subliniind activitatea rodnică desfăşurată de Biserica noastră în viaţa creştină internaţională.

După ce a amintit prefacerile istorice petrecute în ţara noastră, avîntul unanim cu care poporul întreg munceşte pentru a-şi făuri un trai din ce în ce mai bun, în condiţii de deplină dreptate socială, Prea Fericitul Patriarh Justinian a îndemnat pe preoţii cursişti să nu pregete de a fi pururea lîngă credincioşii lor, sprijinindu-i în străduniile lor binecuvîntate, pe calea belşugului, pe calea propăşirii, pe calea unei vieţi fericite.

În încheiere, Prea Fericitul Patriarh Justinian a urat preoţilor cursişti succese în munca pe care o vor depune la cursurile de îndrumare şi continuă sporire de bucurii duhovniceşti în slujirea lor, la altarele Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne.

ADORMIREA ÎNTRU DOMNUL
A PREA SFINȚITULUI ANDREI MOLDOVANU, EPISCOPUL ROMÎNILOR ORTODOCȘI DIN AMERICA

La 14 martie 1963, în orașul Detroit din Statele Unite ale Americii a adormit întru Domnul Prea Sfințitul Andrei Moldovanu, Episcopul romînilor ortodocși din America, membru al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne. Vestea încetării din viață a înaltului ierarh a fost adusă la cunoștința Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sfîntului Sinod printr-o telegramă trimisă de consiliul eparhial al Episcopiei misionare ortodoxe romînè din America.

Întîistătătorul Bisericii noastre, ierarhii, preoții și credincioșii din întreaga țară au primit cu profundă durere această tristă veste. Pentru pomenirea regretatului ierarh, la București, în Catedrala Patriarhală, s-a săvîrșit în ziua de 17 martie, o slujbă religioasă. Slujba a fost oficiată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Prea Sfințiții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploiești eanul, vicari patriarhali, înconjurați de un numeros sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de Corala Patriarhiei.

La ceremonie au luat parte preoți din conducerea centrului patriarhal și Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori, studenți și elevi ai Institutului Teologic Universitar și ai Seminarului Teologic din București, protopopi, preoți și credincioși din Capitală. La ceremonie au asistat, de asemenea, d-na Valeria Pop, fiica răposatului Episcop, și alți membri ai familiei.

La sfîrșitul slujbei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a omagiat, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, personalitatea Prea Sfințitului Episcop Andrei Moldovanu. Scoțînd în evidență activitatea sa neîntreruptă de slujitor al Bisericii Ortodoxe de-a lungul unei jumătăți de veac, dragostea lui nețărmurită față de poporul romîn și loialitatea sa față de patria adoptivă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus următoarele :

Îndurerată familie,
Iubiți credincioși,

Vestea tristă pe care am primit-o de dincolo de ocean, că Prea Sfințitul Andrei Moldovanu, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Ro-

mîne din America, s-a mutat către Domnul, ne-a îndurerat adînc atît pe noi, cît și pe membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Ne obișnuisem să-l știm la postul său, cîrmaci ager și plin de vrednicie al credincioșilor ortodocși romîni din America ; păstor plin de dragoste și de purtare de grijă față de turma ce i-a fost încredințată ; slujitor distins și devotat al Sfintei noastre Biserici, într-o lume îndepărtată unde dorul după țară și după Biserica strămoșească a celor transplantați acolo, ia de multe ori aripi de nostalgie.

Prea Sfințitul Episcop Andrei Moldovanu, s-a născut în Apoldul Sighișoarei, Regiunea Brașov, la 15 iulie 1885. Dragostea sa față de Sfînta noastră Biserică, pe care i-au sădit-o și cultivat-o în suflet evlavioșii săi părinți, l-a îndemnat, încă din frageda tinerețe să se dăruiască slujirii Domnului.

După terminarea studiilor de la Academia Teologică din Sibiu, a fost hirotonit preot, în catedrala mitropolitană din Sibiu, la 11 noiembrie 1911.

Înflăcărat de dorința arzătoare de a se pune în slujba credincioșilor ortodocși romîni din America de Nord, care, din pricina vitregiei timpurilor trecute, își părăsiseră țara, tînărul preot Andrei Moldovanu, după 12 ani de păstorire în comuna sa natală, cere să fie trimis de Mitropolia Ardealului, împreună cu alți 11 colegi ai săi, pentru a sluji în mijlocul romînilor ortodocși de dincolo de ocean.

În vremea aceasta, se simțea din ce în ce mai cu tărie nevoia unei organizări bisericești ortodoxe romîne din America. De aceea, preotul Andrei Moldovanu se alătură, încă de la început acelora care doreau o organizare bisericească pe bază cu adevărat canonică.

În anul 1929, Congresul bisericesc mixt, ținut la Detroit, hotărăște gruparea tuturor parohiilor ortodoxe romîne din Statele Unite într-o organizație ce se va numi «Episcopia Autonomă Misionară Romînă din Statele Unite și Canada», sub jurisdicția Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, iar Episcopul acestei Eparhii, să fie membru de drept al Sfîntului Sinod din țară.

Sfîntul Sinod a aprobat înființarea Episcopiei Autonome.

Cînd, în 1939, primul episcop al romînilor din America se întoarce în țară, preotul Andrei Moldovanu este lăsat ca secretar al Consiliului Eparhial al acelei Episcopii.

După o vacanță de 11 ani, în 1950, preoții ortodocși romîni din America și delegații mireni ai parohiilor hotărăsc întărirea legăturilor cu Biserica Mamă, iar Congresul bisericesc din același an, ținut la Detroit, alege în unanimitate ca episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne din America, pe preotul Andrei Moldovanu, care îndeplinise sarcina de secretar al acelei Episcopii.

Ales canonic și legal de Congresul bisericesc de acolo, Părintele Andrei Moldovanu vine în țară, unde este tuns în monahism, la mînăstirea Neamțu, la 5 noiembrie 1950 și apoi hirotonit arhiereu la 12 noiembrie același an, de către mitropolitul Nicolae Bălan, fiind învestit cu cîrja

vlădicească de către Noi, la Bucureşti, în ziua de 19 noiembrie 1950, primind Gramata canonică de păstorire a clerului şi credincioşilor ortodocşi romîni din acele locuri.

Episcopul Andrei Moldovanu a păstorit cu adevărată vrednicie turma încredinţată lui, timp de peste 12 ani, şi nu s-a arătat nepăsător faţă de darul ce i s-a încredinţat prin punerea mîinilor arhieriei. A cugetat în toată clipa la sarcina ce i s-a pus pe umeri după cuvîntul marelui Apostol Pavel, păzind învăţătura cea dreaptă, stăruind în ea şi îndemnînd întru aceasta pe toţi păstoriţii săi (I Timotei IV, 14—16). S-a arătat, prin toată purtarea sa arhipăstorească, lămurit înaintea lui Dumnezeu, «lucrător cu faţa curată, drept învăţînd cuvîntul adevărului» (II Timotei II, 15). A propovăduit cu timp şi fără timp Evanghelia lui Hristos : dragostea frăţească, înţelegerea şi pacea între oameni ; a stăruit să ţină trează în sufletele fraţilor romîni de peste Ocean flacăra credinţei noastre ortodoxe.

Episcopul Andrei Moldovanu, în toată viaţa şi activitatea lui, a fost misionarul care, urmîndu-şi de aproape credincioşii săi, i-a învăţat, şi i-a îndrumat spre tot lucrul cel bun şi de folos, povăţuindu-i să se dovedească pururea fii vrednici ai Bisericii Ortodoxe şi cetăţeni loiali ai Patriei în care trăiesc.

Misionarismul lui a avut rădăcinile adînc înfipte în dragostea sa de credinţa părinţilor săi. El a rămas ca un stejar puternic, neabătut, în faţa tuturor protivniciilor.

Cu cît stăruim să descifrăm mai bine personalitatea distinsului Episcop dispărut, cu atît durerea pierderii lui răscoleşte mai adînc sufletele noastre.

De aceea, în acest moment de pioasă aducere aminte, cu privire la tot ce s-a străduit şi la tot ce a putut realiza el în slujba Sfintei noastre Biserici, ne plecăm cu evlavie fruntea înaintea Bunului Dumnezeu, Căruia îi înălţăm rugăciunile noastre fierbinţi, să-l odihnească cu dreptii întru Împărăţia Sa şi să-i răsplătească la dreapta Judecată pentru tot binele pe care cu atîta dărnicie l-a împrăştiat pretutindeni, de-a lungul vieţii sale pămînteşti.

Veşnică să-i fie pomenirea !

Slujbe pentru pomenirea înaltului ierarh au mai fost săvîrşite în Catedrala Mitropoliei Ardealului din Sibiu — în care defunctul a fost hirotonit preot în anul 1911 şi episcop în anul 1950 — precum şi în biserica din comuna sa natală, Apold, raionul Sighişoara, regiunea Braşov.

Ceremonia înmormîntării a avut loc în ziua de 19 martie 1963, la Detroit. Biserica Ortodoxă Romînă a fost reprezentată de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, însoţit de P. C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Bucureşti.

Slujba prohodirii a fost oficiată în catedrala Sf. Treime în care fusese aşezat, în faţa altarului, sicriul de aramă cu rămăşiţele pămînteşti

ale episcopului Andrei Moldovanu. Numeroase coroane de flori depuse de preoți și credincioși din localitate sau trimise în semn de pios omagiu de către parohiile ortodoxe romîne răspîndite pe întinsul Statelor Unite și Canadei străjuiau în jurul catafalcului. Preoți ortodocși de felurite naționalități cădelnițau și cîntau îndătinatele ectenii, în vreme ce șiruri de credincioși se închinau cu dragoste și recunoștință înaintea sicriului în care odihnea arhipăstorul lor duhovnicesc.

La orele 11, au sosit la catedrală delegații Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic Universitar din București — fiind conduși de I.P.C. Simion Mihălțan, vicarul Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne din America, și de un grup de preoți romîni ortodocși din Statele Unite și Canada.

Serviciul divin a fost săvîrșit de Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, și de Prea Sfințitul Episcop Ghermanos, delegat al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America, înconjurați de un măreț sobor de preoți și diaconi ortodocși romîni, greci, ruși, sirieni, în frunte cu I.P.C. Vicar Simion Mihălțan și P. C. Diac. Prof. Dr. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic Universitar din București.

La sfîrșitul slujbei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, delegatul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, a rostit următoarea cuvîntare :

Prea Iubite în Hristos Frate și Prea Sfințite
Părinte Episcop Gherman,
Prea Cucernice Părinte Vicar,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,

Vestea năpraznică a trecerii blîndului și bunului Dumneavoastră arhipăstor către Domnul a venit în țară ca un trăznet. Noi eram obișnuiți, de acolo de departe, să-l știm pe fratele nostru iubit, Prea Sfințitul Episcop Andrei al romînilor din America și membru al Sfîntului Sinod, la cîrma Bisericii, învățînd cu înțelepciune, sfătuind cu blîndețe și păstorind cu dragoste pe preoții și credincioșii săi.

Auzind însă vestea ruperii firului vieții sale pămîntești, ne-am grăbit să venim aici, în mijlocul Dumneavoastră, pentru ca, în numele Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian, în numele membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și îndeosebi în numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului și în general în numele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, să luăm parte la această tristă ceremonie.

Sîntem, iubiții mei, îndurerați cu toții, fiindcă momentul acesta al frîngerii ființei noastre, lăsînd să meargă spre cer sufletul, iar trupul să se coboare în pămînt, este poate cel mai dureros din viața fiecăruia din noi.

Noi, însă, care credem în învierea morților, noi care credem în trecerea trupului de la stricăciune ,la nestricăciune, nu sîntem lipsiți de nădejde. În același timp, sîntem mîngîiați de faptul că, în momentul despărțirii sale de noi, Prea Veneratul Dumneavoastră arhipăstor și iubitul nostru frate în Hristos, Episcopul Andrei, plecînd pe calea cea fără de întoarcere, lasă în urma sa un nume bun.

Vă este cunoscută tuturor calea vieții arhipăstorului Dumneavoastră. Născut în anul 1885, pe plaiurile Ardealului, în satul Apoldul de Sus, de lîngă Sighișoara, după ce și-a făcut studiile de cultură generală și apoi studiile teologice în orașul Sibiu, tînărul teolog Andrei Moldovanu a primit darul preoției acum mai bine de o jumătate de veac, în anul 1911, iar după vreo 12 ani, lăsînd pe toți care-i erau dragi acasă, s-a îndreptat spre această binecuvîntată țară, America, pămînt al făgăduinței pentru mulți oameni nevoiași din diferitele părți ale lumii, în vremea aceea.

El a venit însă în acest Canaan pentru a hrăni duhovnicește pe cei care, pentru a-și agonisi o hrană trupească, se îndreptaseră spre aceste ținuturi din provinciile noastre românești stăpînite odinioară de Habsburgi. Și el a rămas toată viața sa un slujitor în cele duhovnicești.

Este greu, iubiți credincioși, să zugrăvim portretul răposatului întru Domnul Episcopul Andrei. Împotriva legilor perspectivei, care pretind că cu cît un obiect este mai departe în spațiu de privirile noastre, sau cu cît un eveniment se depărtează mai mult în timp de momentul în care s-a produs, cu atît devine mai mic, cu oamenii din categoria iubitului Dvs. Episcop Andrei lucrurile se petrec altfel. Cu cît vremea va trece, cu atît se va putea zugrăvi mai bine chipul frumos al acestui mare ierarh.

Mi-aduc aminte că înainte de a îmbrăca mantia arhierească, arhipăstorul Dvs. a venit în țară să se roage lui Dumnezeu, în lavra cea mare a Neamțului, la mînăstirea Putna și la mînăstirea Văratic ; și-a plecat genunchiul înaintea moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Suceava și moaștelor Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva de la Iași. A văzut apoi alte mînăstiri, în jurul Bucureștilor și pe frumoasa vale a Oltului. Iar în catedrala de la Sibiu, a primit harul arhieriei.

A ținut deci slujitorul lui Dumnezeu Andrei să se adape de la evlavia cea dreaptă, de la evlavia străbună a Ortodoxiei noastre românești, în momentul în care a urcat pe scaunul episcopal. Iar într-una din cuvîntările pe care le-a rostit atunci, cu o sinceritate care a impresionat profund pe toți cei ce l-au auzit, s-a caracterizat însuși într-un chip minunat. Zicea, atunci, fratele nostru iubit, Episcopul Andrei : «Iată, cu sfială mă apropii astăzi de Sf. Altar, fiindcă sfînt este locul unde se săvîrșește jertfa cea fără de sînge a Domnului nostru Iisus Hristos și nu știu dacă, în toată viața mea, voi putea fi atît de curat, pentru a mă apropia cu vrednicie de locul acesta sfînt. Copleșit de smerenie, mă înfior astăzi, gîndindu-mă că poate puterile mele nu mă vor ajuta îndeajuns să fiu vrednic de slujba aceasta mare a arhieriei. Cu frică, mă gîndesc, —

adăuga Episcopul Andrei — că darurile ce mi se încredinţează nu vor putea găsi în mine vas ales pentru slujirea aceasta a lui Dumnezeu».

Sfiit, smerit, înfricoşat, s-a apropiat însă şi a primit darul arhieriei, fiind hotărît să devină un slujitor devotat tuturor. Şi într-adevăf, iubiţii mei, o ştiţi, desigur, mai bine decît mine : răposatul întru Domnul s-a străduit toată viaţa să slujească lui Dumnezeu, dar să fie totodată slujitor sincer al fiecăruia dintre preoţii săi, al fiecăruia dintre credincioşii săi.

I-a fost uneori împovărată de nevoi şi greutăţi arhipăstoria. Privea însă senin, cu bunătate, în toate părţile. A fost Prea Sfinţitul Andrei, un om a cărui caracteristică, după umila mea părere, o constituie această bunătate sufletească. Din convingere, s-a dăruit tuturor. Şi dacă în cortegiul acesta, în care merg cei care s-au ridicat deasupra semenilor lor, loc de frunte ocupă totdeauna oamenii de bine, iată că Episcopul Andrei tocmai prin această trăsătură puternică a fiinţei sale, are dreptul să meargă înaintea multora dintre cei care, într-un fel sau altul, lucrează pe tărîmul Bisericii.

Intristată adunare,

Este în vechea tradiţie a romînilor de peste munţi, pe care vreme de un an i-am păstorit şi eu la Sibiu, rînduiala aceasta frumoasă a stabilirii, într-un anumit fel, a ultimului contact între cel care părăseşte această viaţă şi care rămîn în urma lui.

Sînt mulţi cei care într-adevăr au astăzi sufletele cernite, inimile îndurerate, cugetele cu apăsare, gîndindu-se la cel care ne-a părăsit. Sînt, în primul rînd, fiica şi ginerele Episcopului Andrei, care n-au putut să fie astăzi aici ; dar, la plecare, m-au rugat pe mine, ca ultimă îmbrăţişare din partea lor, să aduc şi să pun pe pieptul iubitului lor părinte, o sfîntă icoană pe care i-au trimis-o din îndepărtata ţară. Iată, am şi împlinit dorinţa lor.

Nemîngîiaţi de această grea pierdere, ei îşi vor împărţi de acum lacrimile între cimitirul unde repauzează mama lor şi Detroit, unde se vor odihni osemintele părintelui lor. Parcă, în acest moment, fratele nostru Episcopul Andrei, privindu-i cu dragostea sa de părinte atotiubitor, îi iartă desigur pentru faptul că nu au putut fi astăzi lîngă dînsul. Mai mult, poate, le cere el iertare că n-a putut să li se dăruiască lor cu toată fiinţa sa, aşa cum alţii poate o fac.

Dar cu sufletul, în acest moment, bunul Episcop Andrei vă priveşte cu toată dragostea pe Dumneavoastră, turma încredinţată lui de Dumnezeu spre păstorire. El v-a privit şi cu sufletul vă priveşte şi astăzi ca pe mîndria vieţii sale, ca pe cununa şi lauda tuturor celor pe care le-a realizat el în viaţă.

Poate că v-a certat pe unii sau pe alţii. Sînt convins însă că niciodată nu s-a gîndit să facă cuiva vreun rău. Despre Episcopul Dumneavoastră

Andrei se poate spune că n-aţi putut Dumneavoastră să-i faceţi atîta rău, cît ar fi putut el să ierte. Inima lui, după cum zice Sfîntul Apostol Pavel, s-a lărgit atît de mult, încît să poată încăpea în ea cît mai multe suflete, cît mai multe fiinţe dintre acelea care l-au cinstit şi poate l-au ocărît. Pe toţi i-a iubit şi tuturor s-a dăruit.

Îndeosebi în momentul acesta, sufletul Episcopului Andrei se depărtează greu de iubiţii lui preoţi, de împreună-liturghisitori, de împreună-lucrătorii în cele duhovniceşti, ca şi de toţi păstoriţii săi. Episcopul Andrei îşi cere prin mine iertare dacă pe cineva a nedreptăţit, dacă pe cineva cu prea mare asprime a certat. Îşi cere poate şi mai mult iertare, pentru că n-a putut să se dăruiască în faptă prea cucernicilor voastre şi Dvs. tuturor, atît cît a dorit-o totdeauna cugetul său curat.

În sfîrşit, privind către Biserica Ortodoxă, căreia i-a închinat toate străduinţile sale mai mult de o jumătate de veac, Episcopul Andrei este poate nemîngîiat deopotrivă, fiindcă n-a putut să-i dea atît cît ar fi vrut. El a trăit, însă, mistuindu-se oarecum pe altarul pe care a săvîrşit dumnezeiasca jertfă a Domnului nostru Iisus Hristos.

Episcopul Andrei a vrut să strîngă în jurul său pe toţi cei care, prin legături străvechi, se simt încă aproape de casele părinteşti de pe meleagurile de pe care au plecat. A vrut să strîngă aproape pe toţi slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne de aici, îndemnîndu-i la credinţă şi devotament faţă de noua şi frumoasa Dumneavoastră patrie, pe care el a slujit-o cu cinste şi cu devotament.

Tuturor, iubiţii mei, care, într-un fel sau altul, v-aţi putut apropia de blîndul şi bunul Episcop Andrei, el vă adresează astăzi, prin mine, cuvîntul său cel din urmă. El vă îndeamnă pe toţi să fiţi aşa cum fiinţa lui se va înfăţişa la dreapta judecată : plini de bunătate, roditori ai faptei celei bune, vase curate ale Duhului Sfînt, care se revarsă peste toţi cei ce preamăresc pe Dumnezeu cu credinţă, cu cinste şi cu inimi curate.

În numele Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian, în numele membrilor Sfîntului Sinod, şi în numele tuturor preoţilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne din ţară, care l-au cinstit şi l-au preţuit, eu îmi plec în acest moment fruntea înaintea iubitului şi bunului Episcop Andrei, rugînd pe bunul Dumnezeu să-l aşeze în împărăţia Sa cea cerească, în locul care i se cuvine, în ceata celor aleşi şi printre cei buni, fiindcă el binelui şi-a dăruit întreaga sa viaţă.

Veşnică să-i fie pomenirea iar pe calea pe care el a mers, îndemnăm cu dragoste pe prea cucernicii preoţi să meargă cu inimi curate, cu cugete senine şi cu încredere în Dumnezeu, Părintele nostru cel din ceruri.

Dumnezeu să-l ierte şi să-l aşeze cu dreptii».

Au mai rostit cuvîntări, omagiind personalitatea ilustrului Episcop adormit întru Domnul, Prea Sfinţitul Episcop Ghermanos, în numele Arhiepiscopiei Ortodoxe Greceşti din America, şi I.P.C. Prot. Vicar Simion Mihălţan, în numele clerului şi credincioşilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne din America.

După terminarea prohodirii, sicriul cu corpul neînsufleţit al regretatului Episcop Andrei Moldovanu a fost ridicat de un grup de preoţi, care l-au scos din catedrală şi l-au aşezat în carul funebru. Un impunător cortegiu, alcătuit din înalţi ierarhi, preoţi şi credincioşi l-au condus pe străzile oraşului pînă la cimitirul Woodlawn. După ce Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei şi soborul sfinţiţilor slujitori au rostit rugăciunile de dezlegare, s-a săvîrşit înhumarea Prea Sfinţitului Andrei Moldovanu, Episcopul romînilor ortodocşi din America.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească între aleşii Săi şi veşnică să-i fie amintirea între fiii Bisericii Ortodoxe Romîne, pe care a slujit-o cu credinţă şi cu jertfă, în toate zilele vieţii sale !

REDACŢIA

DIN VIAȚA BISERICILOR DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

PREGĂTIRI PENTRU SĂRBĂTORIREA MILENIULUI SFÎNTULUI MUNTE. — Anul acesta împlinindu-se o mie de ani de la înființarea mînăstirii Marea Lavră și de la organizarea vieții monahale din Sfîntul Munte de către Sfîntul Atanasie Atonitul, Patriarhia Ecumenică, sub a cărei jurisdicție canonică se găsește acest centru al monahismului ortodox, a luat lăudabila inițiativă de a sărbători acest eveniment de seamă, printr-o serie de manifestații religioase, la care să fie invitate a lua parte Bisericile Ortodoxe de pretutindeni, și care să pună în evidență, pe de o parte, însemnătatea acestui centru de spiritualitate ortodoxă și rolul jucat de el în trecut, iar pe de altă parte, să deschidă noi perspective monahismului ortodox, pentru viitor.

Încă de anul trecut s-au alcătuit două comisii, care să studieze și să pregătească programul festivităților comemorative, care vor trebui să aibe loc. Potrivit programului alcătuit și aprobat, manifestațiile comemorative au început în Duminica Ortodoxiei, la Fanar și Halki, au continuat în celelalte duminici ale Postului Mare, la Atena și Tesalonic și se vor încheia ultima săptămînă din luna iunie a.c., cu slujbe și festivități religioase, la care vor fi invitați să participe toate căpeteniile Patriarhiilor și Bisericilor Ortodoxe Autocefale, însoțite de delegații din partea tuturor Bisericilor surori.

Pentru a putea avea o imagine despre măreția acestor manifestații comemorative, dăm mai jos felul în care s-au desfășurat ele la Fanar și Halki, de Duminica Ortodoxiei :

Vineri, 1 martie a.c., a sosit la Constantinopol reprezentanța comisiei centrale a sărbătorilor de comemorare, împreună cu delegația Koinotitei Sfîntului Munte (în total 17 persoane), sub conducerea președintelui comisiei executive, I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului.

Sîmbătă 2 martie a.c., către orele 11 a. m., oaspeții au fost conduși la Patriarhie, unde — după ce s-au închinat în catedrala patriarhală — au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras. I.P.S. Mitropolit al Rhodosului a vorbit despre însemnătatea evenimentului a cărui comemorare începe la Patriarhia Ecumenică și a prezentat Sancti-

tăţii Sale omagiile respectuoase ale membrilor delegaţiei cu care a venit la Constantinopol. A răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras, subliniind însemnătatea pentru Ortodoxie, dar şi pentru întreaga lume creştină a comemorării unui mileniu de activitate în slujba creştinismului a monahismului ortodox de la Sfîntul Munte.

La ora 13 a avut loc o masă la Patriarhie, după care, la ora 16 a urmat, în catedrala patriarhală slujba Vecerniei, care a fost săvîrşită de însuşi Sanctitatea Sa Athenagoras, înconjurat de un mare sobor de arhierei, de părinţii din Sfîntul Munte şi de ceilalţi clerici ai Curţii patriarhale.

Duminică 3 martie a.c., Duminica Ortodoxiei, a avut loc în catedrala patriarhală Sfînta Liturghie, oficiată de Patriarhul Ecumenic, înconjurat de membrii Sfîntului Sinod patriarhal, de I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului şi de părinţii din Sfîntul Munte. La începutul doxologiei, preoţii, arhiereii şi Sanctitatea Sa Patriarhul au ieşit din Sf. Altar şi au ocupat pe solee locurile de mai înainte stabilite, iar după terminarea doxologiei, Sanctitatea Sa Patriarhul s-a urcat în tronul patriarhal, după care cel dintîi din delegaţia părinţilor de la Sfîntul Munte, depunînd metanie, a înmînat Sanctităţii Sale rugămintea Koinotitei Sfîntului Munte, scrisă pe pergament pecetluit cu cele douăzeci de peceţi ale mînăstirilor aghiorite, de a declara deschise serbările pentru comemorarea mileniului Sfîntului Munte şi de a prezida festivităţile care vor avea loc cu această ocazie. Patriarhul Ecumenic primind pergamentul, l-a înmînat primului secretar al Sfîntului Sinod, care se afla în apropiere şi care l-a citit cu glas tare în auzul tuturor celor din biserică.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras a citit, din tronul patriarhal, proclamaţia adresată lumii de pretutindeni, în legătură cu sărbătorirea mileniului Sfîntului Munte, după care a continuat Sfînta Liturghie, după tipicul Marii Biserici a lui Hristos. Predica a fost ţinută de I. P. S. Mitropolit Maximos al Stavropolei, rectorul Facultăţii de Teologie de la Halki. La prînz a avut loc o masă oficială la Patriarhie.

Luni, 4 martie a.c., de dimineaţă s-au vizitat mai multe lăcaşuri sfinte de închinare şi locuri arheologice din Constantinopol, iar la ora 11,30 Sanctitatea Sa Patriarhul Atehagoras, împreună cu suita Sa, cu arhiereii din Sfîntul Sinod al Patriarhiei şi cu membrii delegaţiilor sosite la Constantinopol, au pornit cu un vapor special la Halki, unde, la Facultatea de Teologie a avut loc o recepţie oficială. La ora 16, a avut loc în capela Facultăţii slujba Pavecerniţei Mari, săvîrşită de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, înconjurat de un sobor de arhierei şi de clerici.

La ora 18,30, oaspeţii şi gazdele întrunindu-se în sala de festivităţi a Facultăţii, I. P. S. Maximos, rectorul Facultăţii luînd cuvîntul a salutat prezenţa în incita şcolii a Sanctităţii Sale şi a celorlalţi oaspeţi, după care profesorul V. Stavridis a vorbit pe larg despre Sfîntul Munte şi despre însemnătatea lui în lumea ortodoxă de-a lungul veacurilor. Din partea oaspeţilor au luat cuvîntul, accentuînd însemnătatea comemorării mileniului Sfîntului Munte, cel dintîi din delegaţia părinţilor aghioriţi şi

I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului, preşedintele comisiei executive a sărbătoririi mileniului. Cel din urmă a vorbit Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras, care a instituit, cu ocazia sărbătoririi mileniului Sfîntului Munte, un premiu pentru o lucrare care se va scrie cu privire la monahismul răsăritean şi totodată a mai instituit şi 10 burse patriarhale, pentru zece monahi din Sfîntul Munte, în cinstea celor zece patriarhi ecumenici pe care i-a dat pînă acum Atosul. În seara zilei de 4 martie, cu acelaşi vapor special, oaspeţii s-au întors la Constantinopol.

Marţi, 5 martie a.c., dimineaţa, cei 17 oaspeţi sosiţi la Constantinopol pentru inaugurarea festivităţilor mileniului Sfîntului Munte, s-au îmbarcat la Atena.

Dr. FRANKLIN CLARK FRY CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ÎN LEGĂTURĂ CU VIZITA ÎN ROMÎNIA. — Într-o scrisoare adresată Sanctităţii Sale Patriarhului Athenagoras, Dr. Franklin Clark Fry, preşedintele Confederaţiei Lutherane din America şi preşedinte al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care, în noiembrie 1962, împreună cu Dr. W. A. Visser't Hooft şi cu I. P. S. Arhiepiscop Iakovos al celor două Americi şi P. S. Episcop Emilian de Meloa, a vizitat ţara şi Biserica noastră, spune printre altele : «Dr. Visser't Hooft şi eu ne-am întărit şi am prins noi puteri, văzînd intensa viaţă religioasă a Bisericii Ortodoxe Romîne şi am constatat devotamentul credincioşilor, înţelegînd totodată şi dorinţa lor sinceră de conlucrare cu noi. Călătoria aceasta a noastră a fost memorabilă şi nădăjduiesc plină de roadă».

SCRISOAREA ADRESATĂ SANCTITĂŢII SALE PATRIARHULUI ECUMENIC DE CĂTRE CEI DOI IERARHI GRECI CARE NE-AU VIZITAT ŢARA. — I. P. S. Mitropolit Iakovos al celor două Americi şi P. S. Episcop Emilian de Meloa, care, făcînd parte din delegaţia Consiliului Ecumenic al Bisericilor ne-au vizitat ţara şi Biserica în noiembrie 1962, după plecarea din ţara noastră, au adresat împreună o scrisoare Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Athenagoras, de care depind canonicește şi care le-a încuviinţat această vizită.

Scrisoarea descrie zi cu zi modul cum a decurs vizita, reproduce în scurte rezumate cuvîntările care s-au ţinut şi înfăţişează în chip deschis impresiile culese la faţa locului şi datele pe care delegaţia le-a putut culege direct, în cadrul vizitei făcute. Ceea ce delegaţia a constatat la faţa locului, depăşeşte cu mult toate părerile frumoase avute la sosire, cu privire la Biserica Ortodoxă Romînă. De aceea, bucuria constatărilor făcute este întunecată adesea de accente de adîncă părere de rău, la gîndul că ceea ce se întîmplă în Biserica Ortodoxă Romînă nu se întîmplă şi în alte locuri mai apropiate de centrul Ortodoxiei. Astfel, în legătură cu vizita făcută la Mînăstirea Ghighiu, autorii scrisorii spun : «Am vizitat printre altele şi sfînta mînăstire de maici Ghighiu, de lîngă Ploieşti, care este un centru de ridicare şi de îmbunătăţire duhovnicească. Ar fi

cu neputință să nu compare vizitatorul evlavios, organizația civilizată a acestor mînăstiri, douăzeci și cinci la număr, cu criza calitativă a mînăstirilor de călugărițe de la noi! Aici, cele mai multe călugărițe, culte, își împart timpul lor între rugăciune și lucru de mînă, înfățișînd stilul de viață ideal al chemării lor. Cîntarea lor ar trebui să o invidieze și corul cel mai bun. Voci cultivate, disciplinate, exprimă devotamentul lor față de Mirele ceresc. Dumnezeul nostru nu este Dumnezeul neorînduielii. Devotamentul față de Dumnezeu nu înseamnă neglijență. Cu această lecție am plecat din această pepinieră admirabilă».

Descrierea vizitei este redată în patru numere consecutive din revista «Apostolos Andreas» (nr. 588—601/1963), în care este tipărită scrisoarea celor doi Ierarhi, care, la sfîrșit, înfățișează cîteva «păreri critice asupra situației prezente a Bisericii Ortodoxe Romîne», din care desprindem :

«Biserica (aceasta) nu arată semne de marasm sau de slăbiciune... Lucrul acesta se vede din numărul credincioșilor care iau parte la Sfintele Slujbe. De asemenea lucrul acesta se vede din venirea în număr mare a elevilor la seminarii, încît să se acopere cu prisosință nevoile clerului, în vreme ce, dimpotrivă, în alte Biserici se observă criză și lipsă de entuziasm la candidații la preoție...».

«Preoții sînt plătiți de stat și de enorii. Pretutindeni bisericile se repară sau se reconstruiesc, cu subvenție de la stat... Viață intensă se observă și în mișcarea editorială».

«Vrednică de toată admirația este activitatea mînăstirilor. Rugăciunea și lucrul constituie viața monahilor și monahiilor. Au camere foarte curate, după cerințele civilizației. Se lucrează veșminte sfinte, cu o artă excepțională, broderii, covoare, îmbrăcăminte, icoane, vase sfinte, grădinărie : toate acestea susțin o viață duhovnicească echilibrată, demnă de imitat...».

«Mișcarea ecumenică și știința teologică înfloresc aici mult mai mult decît în alte țări. Ele sînt sectoare bogate și bine lucrate. Mulți vorbesc și grecește. Se editează trei reviste teologice de autoritate internațională... Noua stare de lucruri a adus cu sine, în mod fatal, multe schimbări. Dar nici o biserică din Romînia nu a fost închisă. Iar Prea Fericitul Patriarh Justinian, acest distins Prim Ierarh și bărbat excepțional, se arată neînduplecat, treaz, vrednic de împrejurările pe care le trăiește Biserica și un rar organizator. El manifestă un desăvîrșit devotament față de Scaunul Ecumenic și o dispoziție de sinceră și respectuoasă conlucrare în toate chestiunile interortodoxe».

Atît mărturisirile sentimentale, cît și observațiile critice ale celor doi Ierarhi ai Patriarhiei Ecumenice, care ne-au vizitat țara și Biserica, în cadrul delegației Consiliului Ecumenic al Bisericilor, sînt întru totul în concordanță cu realitățile de la noi. Faptul acesta ne încîntă, pentru că el constituie o informație obiectivă a întregii Ortodoxii, cu privire la Biserica noastră și constituie o laudă la adresa spiritului de observație just, imparțial și neinfluențat de idei preconcepute, al I. P. S. Arhiepiscop

Iakovos al celor două Americi şi al P. S. Episcop Emilian de Meloa, reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva.

ÎNFIINŢAREA UNUI CENTRU MONAHAL ORTODOX LA TAIZÉ. — Pe Valea Saônei, în Franţa, la o depărtare de 65 km. de Lyon şi 32 km. de Macôn, nu departe de graniţa Elveţiei — pînă la Geneva sînt numai 176 km. adică două ore de mers cu trenul —, într-o poziţie naturală încîntătoare, a răsărit cu timpul o floare protestantă cu totul rară, comunitatea monahală protestantă de la Taizé. Alcătuită dintr-o mînă aleasă de oameni ai duhului, îndrăgostiţi de adînca trăire spirituală a monahismului ortodox, şi avînd în frunte, ca igumen, pe distinsul intelectual şi om de carte Prea Cuviosul Roger Schutz, comunitatea monahală protestantă de la Taizé înscrie pagini de adîncă semnificaţie în istoria protestantismului actual.

Încă de la început, ochii celor ce au constituit comunitatea monahală protestantă de la Taizé s-au îndreptat plini de credinţă şi de nădejde către Patriarhia Ecumenică, nădăjduind să găsească aici înţelegerea necesară şi să primească de aici sfaturile de care aveau nevoie. Şi le-au găsit, căci Patriarhia Ecumenică i-a înconjurat şi continuă să-i înconjoare cu toată afecţiunea şi atenţia. Dar monahii protestanţi de la Taizé nu se mulţumesc numai cu atît. Ei voiesc să aibă un exemplu de monahism ortodox viu, în mijlocul lor, de la care să se inspire şi de la care să înveţe practic tradiţia monahală ortodoxă, atît de greu de desprins din cărţi şi din studiu. În vederea acestui scop, ei au cerut Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Athenagoras, încă mai de mult, să accepte înfiinţarea unui centru monahal la Taizé, alături de ei, iar Sanctitatea Sa, a acceptat cererea părinţilor monahi protestanţi, în principiu, urmînd să se studieze posibilităţile practice de realizare a ei. Vestea a produs la Taizé o bucurie atît de mare, încît părinţii de acolo, în frunte cu igumenul lor, au şi început să caute, în apropierea locului de sălăşluire a lor, terenul cel mai propice, pe care s-ar putea ridica centrul monahal ortodox al Patriarhiei Ecumenice, şi ajutaţi de ingineri şi arhitecţi, să studieze planurile clădirilor ce urmează să se construiască. Mai întîi au găsit un loc, în suprafaţă de 8.000 m.p., într-o poziţie încîntătoare, cu anumite clădiri pe el, care urmau să fie transformate potrivit necesităţilor unui aşezămînt monahal. Igumenul şi părinţii de la Taizé s-au declarat gata să intervină pe lîngă prietenii şi cunoscuţii lor, ca să dobîndească fondurile necesare pentru cumpărarea terenului.

Într-o scrisoare către P. S. Episcop Emilianos de Meloa, reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva — care, găsindu-se în apropierea localităţii Taizé, a fost însărcinat de Sanctitatea Sa Patriarhul să ţină legătura dintre părinţii protestanţi de la Taizé şi Patriarhia Ecumenică — Prea Cuviosul Roger Schutz a arătat, la 12 ianuarie 1963, că deşi mai înainte părinţii de la Taizé se hotărîseră să apeleze la prieteni şi cunoscuţi

pentru acoperirea cheltuielilor de cumpărare a terenului și pentru modificarea clădirilor aflătoare pe teren, necesare centrului monahal ortodox, de data aceasta comunitatea însăși voiește să ia asupra-i întreaga cheltuială, care dorește să fie socotită ca o ofrandă umilă a întregii comunități față de Patriahia Ecumenică. În scrisoare se arată de asemenea că, contrar planurilor de la început, referitoare la transformarea actualelor clădiri care se găsesc pe teren, comunitatea a hotărît ridicarea din nou a unor clădiri, după planuri bine studiate de ingineri și arhitecți, care să corespundă întru totul necesităților centrului monahal ortodox. Într-o altă scrisoare Prea Cuviosul Roger Schutz a exprimat dorința sa și a părinților pe care îi conduce, ca piatra fundamentală a acestor clădiri să fie așezată cît mai curînd cu putință, de însuși Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras. Cît privește cheltuielile pentru întreținerea centrului monahal ortodox de la Taizé, comunitatea părinților protestanți s-a arătat hotărîtă să scutească Patriarhia Ecumenică de orice grijă materială, sumele necesare urmînd a se procura prin contribuția personală a prietenilor și cunoscuților lor, plini de același evlavios respect față de Patriarhia Ecumenică și dornici de a vedea realizată cît mai neîntîrziat unitatea Bisericilor.

Realizarea centrului monahal ortodox de la Taizé va fi, în curînd un fapt împlinit. Este o veste cu totul îmbucurătoare, dar și mai îmbucurător și semnificativ este faptul pe care îl subliniază P. S. Episcop Emilianos în corespondența sa, că Episcopul romano-catolic al locului nu numai că nu privește cu ochi răi înjghebarea monahală protestantă de la Taizé, sau ideea înființării unui centru monahal ortodox acolo, ci dimpotrivă, el însuși de multe ori, cînd se simte obosit de pe urma străduniilor chiriarhale și a vizitelor pastorale în întinsa sa Eparhie, simte o deosebită plăcere să vină să se odihnească la Taizé și să se roage în capela părinților protestanți de acolo. Sînt toate acestea semne de o adevărată împrimăvărare în raporturile dintre Bisericile creștine, de-a lungul vremurilor pe care le trăim.

LUCRĂRILE COMISIEI SINODALE PENTRU CHESTIUNILE PANCREȘTINE. — Comisiunea sinodală pentru chestiunile pancreștine, întrunindu-se la 9 ianuarie 1963, sub președinția I. P. S. Mitropolit Maximos al Sardelor, a dezbătut următoarele probleme care urmează să fie supuse Sfîntului Sinod :

a) Reîntrunirea comisiilor în vederea promovării mai departe a raporturilor cu Anglicanii și Vechii-catolici.

b) Discuțiile care au avut loc în septembrie trecut, în Statele Unite ale Americii, între Ortodocși și Anglicani, după expunerea făcută de Dr. Paul Anderson, secretarul subcomisîei de conlucrare a Bisericii Episcopaliene cu Bisericile Răsăritului.

c) Cea de a IV-a Conferință Mondială Lutherană din Finlanda, care a avut loc între 30 iulie și 11 august 1962, la care și Patriarhia Ecumenică a fost invitată cu tot respectul să ia parte.

d) Expunerea P. C. Arhim. Cosmas Papadopulos, întîistătătorul comunităţii elene din Beirut, cu privire la Conferinţa Consiliului Creştin al Orientului Apropiat «despre unitate şi misiune», care a avut loc în Liban, în luna noiembrie 1962.

e) Expunerea P. S. Episcop Emilianos de Meloa despre prima parte a lucrărilor celui de al doilea Conciliu al Vaticanului.

CELE PATRU MITROPOLII DIN EUROPA ALE PATRIARHIEI ECUMENICE. — O dată cu încetarea din viaţă a Arhiepiscopului Athenagoras al Thyatirelor, s-a pus problema organizării canonice a comunităţilor elene din Europa, dependente de Patriarhia Ecumenică. La propunerea Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Athenagoras, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a organizat aceste comunităţi în patru mitropolii, iar în şedinţa sa din 6 februarie a fixat denumirile şi limitele acestor mitropolii, precum urmează :

a) Mitropolia Thyatirelor, cu sediul la Londra, cuprinzînd Anglia, Irlanda, Norvegia, Suedia şi Islanda ;

b) Mitropolia Franţei, cu sediul la Paris, cuprinzînd Franţa, Belgia, Luxemburgul, Spania şi Portugalia ;

c) Mitropolia Germaniei, cu sediul la Bonn, cuprinzînd Germania, Olanda şi Danemarca ;

d) Mitropolia Austriei, cu sediul la Viena, cuprinzînd Austria, Ungaria, Italia, Elveţia şi Insula Malta.

De asemenea, în şedinţa din 19 februarie a.c., Sfîntul Sinod a însărcinat să îndeplinească îndatoririle de Epitropi Patriarhali în mitropoliile nou înfiinţate, pe următorii : a) În Mitropolia Thyatirelor, pe P. S. Episcop Iakovos de Apameia ; b) În Mitropolia Franţei, pe P. S. Episcop Meletios de Regio ; c) În Mitropolia Germaniei, pe P. C. Arhim. Nikodimos Harvalias, întîistătătorul comunităţii elene din München şi d) În Mitropolia Austriei, pe P. S. Episcop Hrisostomos al Thermelor.

VIZITA LA PATRIARHIA ECUMENICĂ A CONDUCĂTORULUI BISERICII LUTHERANE DIN SUEDIA. — În ziua de 4 februarie a. c., a sosit la Constantinopol, pentru a vizita oraşul şi Patriarhia Ecumenică, I. P. S. Arhiepiscop de Upsala, Gunnar Huldgren, conducătorul Bisericii Lutherane din Suedia. La aeroportul din Istanbul înaltul oaspe a fost întîmpinat de o delegaţie patriarhală în frunte cu I. P. S. Mitropolit Iakovos al Filadelfiei. Din partea Facultăţii de Teologie de la Halki a fost de faţă profesorul V. Anagnastopulos.

A doua zi, 5 februarie a.c., Arhiepiscopul de Upsala, a fost primit oficial, la reşedinţa Patriarhului Ecumenic. După ce s-a închinat în catedrala patriarhală, a urcat în biroul Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic, unde Sanctitatea Sa, înconjurat de membrii Sfîntului Sinod, l-a primit cu deosebită cordialitate şi dragoste, schimbînd sărutarea frăţească în Hristos, şi dăruindu-i un frumos engolpion arhieresc. A urmat apoi o masă oficială.

În ziua de 6 februarie a.c., ziua Sf. Fotie, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic a însoțit pe Arhiepiscopul de Upsala la Facultatea de Teologie de la Halki, unde au și luat parte la Sfînta Liturghie, săvîrșită în sobor de I. P. S. Arhiepiscop Iakovos al celor două Americi, și apoi la recepția ce a avut loc în sala de festivități a Facultății, unde înaltul oaspe a fost întîmpinat de I. P. S. Mitropolit Maximos al Stavropolei, rectorul Facultății.

În ziua de 7 februarie a.c., distinsul oaspe, a vizitat diferitele antichități și locuri de închinare de la Constantinopol. A doua zi, Arhiepiscopul de Upsala s-a prezentat la Patriarhia Ecumenică să-și ia rămas bun de la Sanctitatea Sa Athenagoras, căruia i-a mulțumit pentru felul cum a fost primit, exprimîndu-și toată bucuria pe care a simțit-o de pe urma acestei vizite. Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic l-a rugat să împărtășească și credincioșilor Bisericii Lutherane din Suedia binecuvîntările Sale patriarhale.

VIZITA Dr. VISSER'T HOOFT LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a făcut o vizită Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic la Constantinopol, între 4 și 6 februarie a.c.

În ziua de 6 februarie a.c., însoțit de subsecretarul Sfîntului Sinod, Dl. Visser't Hooft s-a dus la Halki, unde a participat la Sfînta Liturghie care s-a oficiat acolo în prezența Arhiepiscopului de Upsala. După Sfînta Liturghie, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic i-a înmînat decorația «Marea Cruce a Sfîntului Mormînt», conferită D-lui Dr. Visser't Hooft de către Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, pentru serviciile aduse creștinismului.

CONFERINȚA DESPRE PATRIARHIA ECUMENICĂ, LA UNIVERSITATEA DIN BONN. — În fața unui public numeros, în cursul lunii februarie a.c., a vorbit, în sala mare a Universității din Bonn, Prof. Dr. Küppers de la Facultatea de Teologie a Vechilor Catolici, despre: «Patriarhia Ecumenică, centru al Bisericii Răsăritene și factor în mișcarea de unire a Bisericilor».

RĂSUNETUL LUCRĂRILOR CELUI DE AL DOILEA CONCILIU AL VATICANULUI LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — Lucrările celui de al Doilea Conciliu al Vaticanului, în prima perioadă a ținerii lui, au fost urmărite cu mult interes atît de Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, cît și de teologii Patriarhiei, care au scris mult despre schemele Conciliului de la Vatican, în coloanele revistei oficiale «Apostolos Andreas». Din tot ce s-a scris pînă acum rezultă încrederea optimistă că Biserica Romano-Catolică își va pleca urechea mai cu atenție la nevoile actuale ale lumii și că va prețui precum se cuvine dorința de unitate a Bisericilor, care este semnul caracteristic al timpurilor noastre

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

NOUL DIRECTOR AL OFICIOSULUI PATRIARHIEI ALEXANDRIEI. — Cu începere de la 1 ianuarie 1963, oficiosul Patriarhiei Alexandriei, revista «Pantainos», apare sub direcţia D-lui Theodoros D. Moshonas, bibliotecarul Bisericii Alexandrine.

Dl. Moshonas, care a făcut parte din suita Sanctităţii Sale Patriarhului Hristoforos, care ne-a vizitat ţara şi Biserica în vara anului 1958, este un sincer prieten al Bisericii noastre şi un respectuos şi devotat fiu credincios al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Îi dorim o activitate cît mai plină de roade duhovniceşti în noul post pe care îl deţine.

RUGĂCIUNI COMUNE ALE CREŞTINILOR DE FELURITE CONFESIUNI. — În ziua de 22 ianuarie a. c., a avut loc în biserica Sf. Nicolae din Cairo o rugăciune comună, la care au participat credincioşi de diferite confesiuni, rugîndu-se laolaltă «pentru unirea tuturor». Slujba aceasta face parte dintr-o întreagă serie care urmează să se desfăşoare şi în alte biserici din Cairo. S-a citit textul din Ioan XIII, 1—15, asupra căruia s-au ţinut trei meditaţii, după care au urmat rugăciuni. Citirea s-a făcut în limba arabă, iar meditaţiile în limba engleză. Corul Patriarhiei Alexandriei a cîntat «Lumină lină» şi «Bine eşti cuvîntat Hristoase». La rugăciune au luat parte : P. S. Episcop al Babilonului Ilarion, Epitrop Patriarhal, I. P. S. Arhiepiscop al Sinaiului Porfirios, arhim. Dionisios, Episcopul copt de Giza, Ioan, Episcopul copt Samuil, care face parte din Mişcarea Ecumenică (cunoscut sub numele de Pater Makari), Episcopul greco-catolic Sombi, diferiţii pastori protestanţi şi clerul bisericii Sfîntului Nicolae, împreună cu demnitari ai Scaunului patriarhal.

La 8 februarie a.c., a avut loc la Alexandria, în biserica Bunei Vestiri, cea de a cincea rugăciune comună anuală a credincioşilor de toate confesiunile din acest oraş. Seria acestor rugăciuni a început în 1959 ; pînă atunci, clericii diferitelor confesiuni nici măcar nu se salutau, cînd se întîlneau pe stradă ; între credincioşi de asemenea dăinuiau ziduri de ură, ridicate de-a lungul veacurilor. Au avut loc nenumărate întîlniri şi discuţii, în duh irenic, pînă să se izbutească să prindă fiinţă ideea unei rugăciuni comune. Dar ea a prins, căci aceasta este voia lui Dumnezeu «ca toţi să fie una». Sanctitatea Sa Patriarhul Hristoforos a pus la dispoziţie, pentru această rugăciune comună, biserica Bunei Vestiri din Alexandria, care a rămas de atunci şi pînă astăzi locul binecuvîntat în care se întrunesc toţi pentru rugăciunea comună.

Reuniunea, în duhul rugăciunii şi al dragostei, din anul acesta, a întrunit peste o mie de credincioşi de diferite confesiuni.

SĂRBĂTORIREA A ZECE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA INSTITUTULUI DE STUDII ORIENTALE DE PE LÎNGĂ BIBLIOTECA PATRIARHIEI DIN ALEXANDRIA. — În anul 1952, între 16 și 19 noiembrie s-a sărbătorit la Alexandria, cu un fast deosebit, împlinirea a o mie de ani de la înființarea Bibliotecii Patriarhiei de la Alexandria. Serbările mileniului acestei Biblioteci au fost încununate prin înființarea Institutului de Studii Orientale de pe lîngă Biblioteca Patriarhală. În 1962, împlinindu-se zece ani de la înființarea acestui institut, evenimentul a fost sărbătorit precum se cuvine, printr-o slujbă religioasă, săvîrșită în biserica Sf. Sava din Alexandria, la care au luat parte, în afară de clerul superior și de oficialii Patriarhiei Alexandriei, reprezentantul Vicariatului Latin, reprezentantul greco-catolicilor, personalul consular grec de la Alexandria, profesorii școlilor grecești și mulți alți intelectuali din Alexandria.

În cei zece ani de existență, Institutul de Studii Orientale de pe lîngă Biblioteca Patriarhală de la Alexandria a avut o remarcabilă activitate. A editat 11 publicații (peste 1500 pagini) și a organizat nenumărate conferințe și expoziții. În timpul acesta, președinți ai Institutului au fost : de la 1952—1954, P. S. Episcop Athanasios al Mareotidei ; de la 1954—1958, arhim. Parthenios Koinidis — actualul Mitropolit al Cartaginei —, iar de la 1959 și pînă în momentul de față președinte al Institutului este P. S. Episcop Barnabas al Mareotidei. Funcțiunea de secretar al Institutului a fost îndeplinită fără întrerupere de către Theodoros D. Moshonas.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI EVANGHELOS AL ERMUPOLEI. — În ziua de 8 noiembrie 1962, a încetat din viață, la Atena, unde se afla în interes de serviciu, Mitropolitul Evanghelos Psimas, titularul Eparhiei Ermupolei.

Născut în localitatea Delvikani din Epir, la anul 1905, după studii serioase făcute la Atena și după îndeplinirea a o mulțime de sarcini bisericești de seamă, în 1939 a fost ales episcop de Babilon și epitrop patriarhal, iar în 1940, a fost ridicat la rangul de mitropolit al Ermupolei. A activat mult în toate domeniile : ca administrator, ca păstor, ca propovăduitor și ca scriitor creștin.

Prin moartea lui, Patriarhia Alexandriei este lipsită de una dintre figurile sale cele mai de seamă. Plin de bunătate, îndatoritor, blînd, distinsul Ierarh nu a refuzat niciodată ajutorul și sfaturile sale fiilor săi duhovnicești care veneau la sine plini de nădejde.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

VIZITĂ PATRIARHALĂ. — În cursul lunii noiembrie 1962, Sanctitatea Sa Theodosios al VI-lea, Patriarhul Antiohiei, a pornit să viziteze Libanul, această secțiune istorică a Patriarhiei Antiohiei, sosind la Beirut,

la 9 noiembrie. Primirea care s-a făcut înaltului Ierarh a fost deosebit de entuziastă.

La graniţa Libanului, Sanctitatea Sa a fost întîmpinat şi salutat de către administratorul oraşului Vekaa (vechea Coele Siria) din partea guvernului libanez şi de II. PP. SS. Mitropoliţi al Iliopolei şi al Muntelui Liban, care-i ieşiseră înainte, împreună cu numeroşi credincioşi. De la graniţă s-a îndreptat către orăşelul Ţaura, care se găseşte la 19 km. depărtare, iar de aici a străbătut tot ţinutul încîntător pînă la Beirut, fiind aclamat pretutindeni de credincioşii ortodocşi, care i-au ieşit în cale.

În Beirut a fost întîmpinat de I. P. S. Mitropolit Ilias Saliby, cu clerul mitropolitan, de Preşedintele Consiliului de Miniştri al Libanului, împreună cu Consiliul de Miniştri, de autorităţile civile şi militare, de primar şi de toţi ortodocşii oficali în frunte cu membrii comunităţii ortodoxe din Beirut.

După cuvîntările de rigoare, Sanctitatea Sa Patriarhul Antiohiei a mers la catedrala mitropolitană, unde, în faţa unui public foarte numeros s-a săvîrşit Doxologia. Sanctitatea Sa a vizitat apoi pe Preşedintele Republicii, căruia i-a înmînat ordinul Marii Cruci a Cedrului. La palatul mitropolitan din Beirut, unde a fost găzduit, Sanctitatea Sa a primit Corpul Diplomatic, pe conducătorii religioşi şi personalităţile de seamă ale comunităţilor creştine şi musulmane şi vizitatorii care au venit să-i solicite binecuvîntările.

La întoarcerea în Antiohia, Sanctitatea Sa Patriarhul Theodosios al VI-lea a vizitat oraşul Tripole şi Seminarul teologic de la Belemeniu.

Pr. Dr. OLIMP CĂCIULĂ

PATRIARHIA MOSCOVEI

HOTĂRÎRI ALE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub preşedinţia Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei, în şedinţa din 29 noiembrie, ascultînd raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului despre necesitatea de a se numi un reprezentant permanent al Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor din Geneva, a hotărît :

1. Să numească reprezentant al Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor pe arhimandritul Vladimir (Kotlearov), locţiitor al conducătorului Misiunii duhovniceşti ruse din Ierusalim.

2. Numirea arhimandritului Vladimir ca Episcop de Zvenigorod, vicar al eparhiei Moscovei.

3. Eliberarea protoiereului Vitalie Borovoi din funcţia de reprezentant provizoriu al Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor.

4. Eliberarea Episcopului Ciprian al Dmitrovului de la conducerea parohiilor patriarhale din Finlanda.

5. Numirea protoierului Evghenie Ambarțumov din Leningrad la conducerea parohiilor patriarhale din Finlanda.

6. Încredințarea conducerii arhipastorale a parohiilor din Japonia Episcopului Ciprian al Dmitrovului.

În ședința de la 14 ianuarie 1963, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, luînd în considerare faptul că I.P.S. Nicolae Exarh al Europei Occidentale și Mitropolit al Korsunului s-a adresat adeseori în decursul ultimilor ani cu rugămintea de a fi eliberat din funcțiunea de Exarh, și că la 10 octombrie 1962 și-a exprimat în mod formal această cerere, a hotărît să-l elibereze din funcția de Exarh Patriarhal al Europei Occidentale, și să fie trecut în retragere. Se însărcinează cu îndeplinirea obligațiilor de Exarh Patriarhal în Europa Occidentală Arhiepiscopul Antonie de Surog.

În ședința Sfîntului Sinod de la 23 ianuarie 1963, s-a hotărît : Se aprobă și se introduce în practica Bisericii Ortodoxe Ruse slujba sfintei și dreptei Tavifa, alcătuită de către Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului.

Ascultînd raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului și Rostovului despre împlinirea a cincizeci de ani de la hirotonirea ca arhiereu a Sanctității Sale Patriarhului Alexei, Sfîntul Sinod a hotărît să se alcătuiască o comisie jubiliară, care să pregătească sărbătorirea jubileului de cincizeci de ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în următoarea componență : Mitropolitul de Leningrad și Ladoga — președinte al Comisiei, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Episcopul Ciprian al Dmitrovului, starețul Lavrei Troița Sergheiev arhimandritul Pimen, redactorul «Revistei Patriarhiei din Moscova», arhimandritul Pitirim, locțiitorul președintelui Direcției Administrative, D. A. Ostapov, Secretarul Consiliului Academiei duhovnicești din Moscova, prot. A. Ostapov, secretarul Direcției Raporturilor Bisericești Externe, A. S. Buevski, și B. S. Kuninkin, membru al Direcției Raporturilor Bisericești Externe.

Ascultînd raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului și Rostovului despre lucrările sesiunii Comitetului Executiv al Mișcării Creștine de Pace și despre participarea delegației Bisericii Ortodoxe Ruse la Conferința regională din Olanda consacrată apărării păcii, 3—11 decembrie 1962, Sfîntul Sinod a hotărît : 1. Se ia act de raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului și Rostovului ; 2. Se aprobă activitatea desfășurată de reprezentanții Patriarhiei din Moscova în Olanda ; 3. Reprezentanții Patriarhiei din Moscova vor lua parte activă la toate acțiunile legate de Conferința Creștină de Pace de la Praga, fapt despre care președintele Direcției Raporturilor Bisericești Externe va informa în mod regulat Sfîntul Sinod.

Ascultînd raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului despre călătoria în Franţa, la invitaţia Federaţiei Protestante din această ţară, Sfîntul Sinod a hotărît : 1. Se aprobă rezultatele călătoriei ; 2. Se invită preşedintele Federaţiei Protestante din Franţa pastorul Charles Vestfal (cu persoanele însoţitoare) să viziteze Moscova. Cu lucrările necesitate de această vizită se însărcinează Arhiepiscopul Iaroslavului şi Rostovului Nicodim.

Ascultînd raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului despre Misiunea duhovnicească rusă din Ierusalim, Sfîntul Sinod a hotărît : 1. Avînd în vedere că perioada pentru care a fost trimis în străinătate arhimandritul Bartolomeu (Gondarovski) s-a terminat, el se eliberează din funcţiunea de conducător al Misiunii duhovniceşti ruse din Ierusalim ; 2. După sosirea arhimandritului Bartolomeu la Moscova, se va hotărî asupra eventualei lui numiri într-un alt post ; 3. Se numeşte conducător al Misiunii duhovniceşti ruse la Ierusalim, egumenul Iuvenalie (Poiarkov), redactorul buletinului Exarhatului din Europa mijlocie «Glasul Ortodoxiei», căruia i se acordă şi rangul de arhimandrit ; 4. Ca membru al Misiunii duhovniceşti ruse la Ierusalim se numeşte ieromonahul Agatanghel (Dogadin), colaboratorul Direcţiei Raporturilor Bisericeşti Externe.

Sfîntul Sinod, ascultînd raportul Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului despre planul de lucrări al Direcţiei Raporturilor Bisericeşti Externe pe ianuarie, februarie şi martie, a.c., aprobă acest plan.

HIROTONIREA ÎNTRU ARHIEREU A ARHIMANDRITULUI TEODOSIE (PROŢIUK), NUMIT EPISCOP AL CERNIGOVULUI ŞI NEJINULUI, ŞI A ARHIMANDRITULUI IOAN (IVANOV), NUMIT EPISCOP AL KIROVULUI. — Duminică 2 decembrie 1962 a avut loc în Lavra Troiţa Sergheiev hirotonirea întru arhiereu a arhimandritului Teodosie (Proţiuk), numit Episcop al Cernigovului şi Nejinului ; slujba hirotoniei a fost săvîrşită de Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii, de Patriarhul Catolikos al întregii Gruzii, Efrem, de Mitropolitul Pimen al Leningradului şi de Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului. Episcopul Teodosie (ca mirean Igor Ivanovici Proţiuk) s-a născut la 7 ianuarie 1927, dintr-o familie de preot din regiunea Volînia. A absolvit în anul 1956 Academia duhovnicească din Leningrad, iar în anul 1959 a obţinut titlul de candidat în teologie. La 24 martie 1945 a fost hirotonit diacon, apoi preot. Din anul 1955 pînă la ridicarea sa în rang de episcop a slujit ca paroh al bisericii Sf. Nicolae din Kameneţ-Podolsk.

La 22 noiembrie 1962 a fost hirotonit arhiereu noul Episcop de Kirov şi Slobodsk, arhimandritul Ioan (Ivanov), în catedrala Sf. Troiţa din Leningrad. Slujba hirotonirii a fost săvîrşită de Mitropolitul Pimen de Leningrad şi Ladoga, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului, Episcopul Ciprian al Dmitrovului, Episcopul Serafim de Kursk şi Belgorod, şi Episcopul Nicon de Lug.

Episcopul Ioan s-a născut la 6 februarie 1912 în orașul Pskov, într-o familie de muncitori. A studiat în Seminarul și apoi în Academia duhovnicească din Leningrad. A studiat, de asemenea, în școala tehnică muzicală. În timpul Marelui Război de Apărare a Patriei a făcut parte din mișcarea de partizani, pentru care fapt a fost decorat. În 1958 a fost tuns călugăr în mînăstirea Pecersk din Pskov și pînă la hirotonirea sa ca episcop a slujit ca preot în diferite biserici din Leningrad.

HIROTONIREA ÎNTRU ARHIEREU A ARHIMANDRITULUI VLADIMIR (KOTLEAROV), NUMIT EPISCOP DE ZVENIGOROD. — Duminică 30 decembrie 1962 a avut loc în Lavra Troița Sergheiev hirotonirea arhimandritului Vladimir (Kotlearov), întru arhiereu, fiind numit Episcop al Zvenigorodului. Hirotonirea a fost săvîrșită de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și întregii Rusii, Mitropolitul Pimen de Ladoga, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Arhiepiscopul Antonie de Surog și Episcopul Filaret al Vienei și Austriei.

Episcopul Vladimir (ca mirean Kotlearov Vladimir Savici) s-a născut în anul 1929 în orașul Aktiubinsk, într-o familie de diacon. În 1948 a absolvit școala tehnică de statistică din Djambul și a intrat în Seminarul duhovnicesc din Moscova. Din 1952 a fost cîntăreț în catedrala din Alma-Ata.

În 1953 s-a înscris la cursurile fără frecvență ale Academiei duhovnicești din Leningrad, pe care le-a terminat în 1958. În 1959 a obținut titlul de candidat în teologie. În 1961 a fost delegat la cea de a III-a Adunare a Consiliului Mondial al Bisericilor de la New-Delhi. În 1962 a fost delegat de Sfîntul Sinod ca observator al Patriarhiei Moscovei la Sinodul de la Vatican.

I. N.

BISERICA CIPRULUI

ELEVI DIN UGANDA BURSIERI AI ARHIEPISCOPIEI CIPRULUI. — În dorința de a contribui la împrăștierea Ortodoxiei în Uganda (Africa Centrală), Prea Fericitul Arhiepiscop al Ciprului, Makarios, care îndeplinește și sarcina de Președinte al Republicii Cipru, a invitat din Uganda 24 de tineri și tinere, care, după ce vor învăța limba greacă și vor termina școala medie, să urmeze : tinerii, Seminarul teologic, iar tinerele Academia pedagogică, după care să se întoarcă în țara lor, pentru ca să sporească numărul preoților ortodocși și al învățătorilor atît de necesari pentru promovarea culturală a Ugandei. Cheltuielile de întreținere pe tot timpul studiilor vor fi suportate de Arhiepiscopia Ciprului.

În ziua de 10 octombrie 1962, au și sosit, în Cipru, opt tineri ugandezi și șapte tinere, conduși de directorul Seminarului ortodox din Uganda, diaconul Nicolae Seryazi. Primiți de reprezentanții Prea Feri-

citului Arhiepiscop, tinerii şi tinerele au fost conduşi la Orfelinatul din Leukosia, unde s-a amenajat de mai înainte o aripă deosebită pentru găzduirea lor. Aici, au fost întîmpinaţi de horepiscopul de Trimitunda, Gheorghios, care le-a urat «bun sosit» în numele Prea Fericitului Makarios, iar la cîteva zile au fost primiţi, cu dragoste părintească, de întîistătătorul Bisericii şi şeful statului Cipru, care le-a împărtăşit binecuvîntările Sale.

VIZITA PREA FERICITULUI ARHIEPISCOP MAKARIOS AL CIPRULUI ÎN INDIA. — Sarcina de Preşedinte al Republicii Cipru impune Prea Fericitului Arhiepiscop Makarios multe călătorii, multe vizite şi multe contacte. Astfel, între 30 octombrie şi 15 noiembrie 1962, Prea Fericirea Sa a făcut o vizită în India, călătorind de la un capăt la altul al acestei ţări mari cît un continent. Lăsînd la o parte vizitele şi întrevederile de natură politică, vom înfăţişa mai jos numai contactele bisericeşti pe care le-a avut marele Ierarh, în India, în cursul călătoriei Sale.

În ziua de 5 noiembrie, pe cînd se găsea la Calcutta, Prea Fericitul Makarios a vizitat biserica armeană din localitate, unde preotul armean a înălţat o rugă fierbinte pentru întîistătătorul Bisericii din Cipru şi a exprimat simţămintele de respect ale sale şi ale comunităţii armene faţă de înaltul oaspe. În cuvîntarea pe care a ţinut-o, preotul armean s-a referit deopotrivă la luptele comune ale armenilor şi ortodocşilor, subliniind că mulţi armeni şi-au vărsat sîngele lor pentru religia creştină comună. Prea Fericirea Sa a împărtăşit binecuvîntările Sale comunităţii armene de la Calcutta, exprimîndu-şi bucuria că s-a găsit în mijlocul lor şi dorindu-le progres şi fericire.

În ziua de 6 noiembrie, Prea Fericirea Sa a sosit la Trivandum, capitala Keralei, unde, a doua zi, 7 noiembrie, a săvîrşit, împreună cu mitropolitul Bisericii Siriene Ortodoxe din această provincie, o slujbă religioasă, în biserica siro-ortodoxă din Trivandum, în faţa a foarte mulţi credincioşi, pe care i-a binecuvîntat. După săvîrşirea slujbei religioase, Mitropolitul oraşului a omagiat pe înaltul oaspe, care a răspuns : «Vin dintr-o ţară îndepărtată. Dar nu mă simt străin, pentru că mă găsesc nu numai printre prieteni, ci şi printre fraţi : fraţi întru Hristos. Simt o deosebită bucurie şi sînt adînc mişcat, pentru că mă găsesc în lăcaşul acesta sfînt, în mijlocul comunităţii ortodoxe siriene şi mă rog împreună cu voi lui Dumnezeu, a cărui Evanghelie a propovăduit-o în părţile acestea ale lumii Sfîntul Toma. Vă mulţumesc cu toată căldura, iubiţi fraţi întru Hristos, pentru cuvintele amabile pe care mi le-aţi adresat. Mulţumesc deopotrivă mulţimii credincioşilor pentru simţămintele ei nobile faţă de mine. Vă transmit tuturor salutul frăţesc al Bisericii Cipru şi al meu, împreună cu cele mai bune urări pentru propăşirea şi bunăstarea Bisericii Ortodoxe Siriene» .

După amiază, într-un cadru cu totul festiv, la Universitatea din Kerala i-a fost acordat Prea Fericitului Makarios titlul de «doctor honoris causa» în Drept.

Seara, comunitatea ortodoxă siriană din Trivandum a oferit Arhiepiscopului Ciprului o recepție grandioasă în timpul căreia ministrul Keralei a prezentat pe oaspe invitaților. Cu această ocazie, Conducătorul Bisericii Ortodoxe Siriene din Malabar, Catolicosul Vasile al II-lea, a adresat Arhiepiscopului Makarios următoarea cuvîntare :

«Prea Fericite ! În clipa aceasta istorică unică, simțim fericire și cinste că avem privilegiul să primim în mijlocul nostru pe unul dintre cei mai distinși Ierarhi ai Ortodoxiei. Prea Fericirea Voastră a dobîndit recunoaștere și faimă deosebită în toată lumea, pentru înaltele servicii, pe care cu atîta credință, demnitate și devotament le-ați adus țării Voastre, al cărei Președinte Vă găsiți în timpul de față. Vechea moștenire și convingerile și tradițiile religioase pe care le au în comun Biserica Ortodoxă greacă și Biserica noastră în locul acesta din Indii, ne-a îndatorat să Vă rostim un bun venit în Kerala.

Biserica Ortodoxă Siriană din India — care este cunoscută mai ales ca Biserica Siriană din Malabar, sau Biserica din Malabar — își urcă începuturile ei pînă în primele decade ale creștinismului, fiind întemeiată, probabil, cam în același timp cu Biserica din istorica voastră insulă Cipru. Noi cinstim amintirea Apostolului Toma, ca pe a întemeietorului Bisericii noastre și ca proteguitor al ei.

Numele Vostru, Prea Fericite, este cunoscut în toată lumea unde libertatea există și este prețuită. Arhiepiscopul Makarios este unul dintre numele cele mai distinse ale veacului nostru. Inspirata conducere și jertfele pe care le-ați făcut patriei Voastre în perioada cea mai critică a istoriei ei, V-a asigurat nemurirea în cronicele istoriei universale. Țara noastră India și Biserica noastră de aici pot înțelege așa cum se cuvine împrejurările și motivele istorice, care au făcut necesară lupta pentru eliberarea țării Voastre. Noi, cei din India, am urmărit cu interes și simpatie istoria de curînd a Ciprului și conducerea Voastră plină de vrednicie, datorită căreia chestiunea Ciprului a avut o rezolvare fericită. Este un izvor de mare satisfacție faptul că întocmai ca și în cazul Indiilor și în cazul mișcării de eliberare a Bisericii noastre, tot așa și Cipru nu nutrește ură împotriva dușmanului de mai înainte și că există simțăminte reciproce de bunăvoință și de armonie cu el.

Îngăduiți-mi, cu ocazia aceasta, să spun Prea Fericirii Voastre că influența și autoritatea Voastră pot fi folosite cu succes și pentru rezolvarea diferendelor care există între Bisericile Ortodoxe ale Răsăritului. Ne bucurăm de străduaniile ecumenice ale veacului acestuia. Este însă necesar să păstrăm valorile pe care le-au păzit timp de veacuri Bisericile Ortodoxe, pentru întreaga creștinătate. Cunoaștem că există diferende care despart marea Biserică Greacă a Răsăritului de alte vechi Biserici Răsăritene. Discuții recente au dovedit că diferendele noastre sînt mai puțin fundamentale și că greșeli de interpretare au adus cu ele piedici în

ce priveşte preţuirea reciprocă şi unitatea reală, care există între Bisericile noastre. O reevaluare a poziţiilor noastre în cadrul unei atmosfere de cordialitate trebuie şi poate să facă să dispară micile deosebiri, care ne despart. Convorbiri în sensul acesta pot să înceapă între bărbaţii de seamă şi reprezentanţii diferitelor Biserici Răsăritene. Aceasta, prin extensiune, poate să aducă din nou unitatea în Ortodoxia mondială. Prea Fericirea Voastră poate să ia iniţiativa în ce priveşte străduaniile pentru unitate între Bisericile Ortodoxe, atît de mult întîrziate.

Ne amintim cu sinceră satisfacţie de marele eveniment al vizitei făcute Bisericii noastre de reprezentanţii ortodocşi la Conferinţa Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc în 1961 la New-Delhi. Acesta a reaprins în sufletele noastre marile speranţe în ce priveşte viitoarea unitate a Bisericilor, ca să se împlinească cuvintele Domnului nostru : «ca toţi să fie una, precum şi Noi sîntem».

Fie ca binecuvîntarea Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh să fie întotdeauna cu Prea Fericirea Voastră, cu Mitropoliţii şi cu poporul Ciprului. Vă rugăm, Prea Fericite, să transmiteţi tuturor Mitropoliţilor, clerului şi poporului Ciprului salutările noastre sincere. Fie ca Dumnezeu să Vă întărească, pentru ca să aduceţi timp cît mai îndelungat serviciile Voastre ţării şi Bisericii Voastre».

Prea Fericitul Arhiepiscop Makarios a răspuns prin următoarele cuvinte :

«Iubite Frate în Hristos ! Sînt adînc mişcat de cuvintele frumoase şi de calda primire care mi s-a făcut de membrii Bisericii Ortodoxe Siriene. Sînt, într-adevăr, foarte fericit că mă găsesc astăzi aici, între atîţia fraţi. Simt o adîncă satisfacţie din faptul că în această ţară mare, printre milioanele de adepţi ai multor religii şi dogme, există o veche Biserică creştină Ortodoxă, care înfloreşte sub oblăduirea Constituţiei liberale şi democratice a Republicii Indiilor. Sămînţa pe care a semănat-o Apostolul Toma pe acest pămînt fertil, în primele zile ale creştinismului, a prins rădăcini adînci şi a dat roade. Mă bucur că comunitatea siriană ortodoxă din Kerala înfloreşte atît de mult şi că contribuie în mod deosebit la viaţa ţării acesteia.

Ca urmaş umil al Scaunului Apostolului Barnaba, salut în persoana Voastră Biserica Sfîntului Toma. Cele două Biserici ale noastre se bucură astăzi de întîlnirea aceasta.

Sînt doar un smerit slujitor al Domnului nostru şi prin harul Lui am devenit Păstor al turmei Lui din Cipru. Dragostea poporului meu m-a aşezat în fruntea luptei de eliberare a lui. Cu ajutorul Atotputernicului şi prin străduaniile vitejeşti ale poporului cipriot, stăpînirea străină a luat sfîrşit şi libertatea a răsărit în Insula noastră. Nu vom uita niciodată concursul şi sprijinul moral al poporului Indiilor în chestiunea eliberării noastre.

Credinţa comună în aceleaşi principii şi idealuri au unit popoarele celor două ţări ale noastre şi au creat legături strînse de prietenie între ele. În duhul acesta poporul cipriot dă astăzi sprijinul său din toată

inima poporului indian în lupta lui împotriva atacurilor nedrepte asupra țării lui. Poporul Keralei cunoaște destul de bine valoarea libertății și laolaltă cu frații lui din celelalte regiuni luptă în momentul de față pentru păstrarea integrității țării lui.

Domnul nostru Iisus Hristos ne-a transmis nouă mesajul păcii. Ne-a învățat să trăim în pace cu aproapele nostru și cu toate popoarele. Cînd, însă, pacea se găsește în primejdie, este o datorie a tuturor să o apărăm împotriva acelora care o tulbură.

Mesajul acesta al păcii trebuie să însuflețească toate Bisericile creștine în ce privește raporturile dintre ele. Este foarte regretabil că Biserica Domnului, cea una, este astăzi împărțită. Am ascultat cu atenție tot ce ați spus în legătură cu problema lămuririi diferendelor existente între Bisericile lumii Ortodoxe a Răsăritului. Împărtășesc dorința Voastră de a vedea Bisericile noastre unite într-o singură Biserică. Doresc să vă asigur că, atît cît depinde de mine și de Biserica Ciprului, nu vom cruța nici o osteneală în slujba ideii acesteia. Mă bucur că Conferința Panortodoxă de la Rhodos, din vara anului 1961, la care a fost reprezentată și Biserica Voastră, poate să slujească drept stadiu pregătitor către acest scop. Urez ca ziua cea mare a unirii Bisericilor să nu întîrzie. Doresc să exprim din nou via mea satisfacție pentru prilejul întîlnirii noastre de astăzi».

BISERICA GRECIEI

CONSILIUL DE SUPRAVEGHEREA COMPORTĂRII CLERULUI. — În urma hotărîrii Arhiepiscopului Hrisostomos al Atenei, a luat ființă pe lîngă Sfînta Arhiepiscopie un consiliu de supravegherea comportării clerului, din punctul de vedere al comportării în societate și al săvîrșirii slujbelor și îndatoririlor lor de serviciu. În fruntea acestui consiliu de supraveghere a clerului se găsește însuși I. P. S. Arhiepiscop Hrisostomos. Presa bisericească greacă subliniază importanța acestui consiliu, pentru menținerea prestigiului clerului la înălțimea cerută de misiunea sfîntă a slujirii Bisericii și exprimă dorința ca astfel de consilii să ia ființă și pe lîngă celelalte scaune mitropolitane ale Bisericii Greciei.

VIZITA ARHIEPISCOPULUI DE UPSALA, LA ATENA. — La 8 februarie a.c., a sosit la Atena cu avionul, venind de la Constantinopol, I. P. S. Arhiepiscop Gunnar Huldgren de Upsala, pentru a face o vizită Bisericii Greciei, la invitația prof. Hamilcar Alivizatos.

În întîmpinarea înaltului oaspe, au venit la aeroport, I. P. S. Arhiepiscop Hrisostomos, însoțit de mai mulți membri ai Sf. Sinod. Au mai

fost de faţă ministrul Suediei la Atena şi profesorul academician Hamilcar Alivizatos.

Arhiepiscopul de Upsala a făcut a doua zi o vizită oficială Arhiepiscopului Atenei, după care a plecat la Corint, însoţit de o delegaţie sinodală a Bisericii Greceşti, ca să viziteze antichităţile de acolo. Seara, ministrul Suediei la Atena a oferit o masă, la care a luat parte şi I. P. S. Arhiepiscop Hrisostomos, cu mai mulţi membri ai Sf. Sinod şi prof. H. Alivizatos.

În ziua de 10 februarie, fiind duminică, Arhiepiscopul Gunnar Huldgren a participat la slujba Sfintei Liturghii, care s-a săvîrşit în catedrala mitropolitană din Atena. A urmat o masă oficială, oferită de Arhiepiscopul Hrisostomos, iar seara distinsul oaspe a participat la masa dată în cinstea sa de către prof. H. Alivizatos.

În ziua de 11 februarie Arhiepiscopul de Upsala a părăsit Atena, fiind condus la aeroport de aceleaşi persoane care i-au ieşit în întîmpinare la sosire.

Pr. Dr. O. N. C.

ÎN APĂRAREA PĂCII

SESIUNEA PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

În zilele de 2 și 3 martie a.c. s-a întrunit la Malmö (Suedia) Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii în ședințe lărgite, la care au participat numeroși eminenți reprezentanți ai vieții publice și oameni politici din țările Europei, Asiei, Africii și Americii, reprezentanți ai organizațiilor naționale și ai comitetelor de luptători pentru pace, precum și invitați.

Prof. *John Bernal,* președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii și *A. E. Korneiciuk,* membru al Prezidiului, au prezentat rapoarte în problemele «Securitatea europeană și problema germană», și «Campania mondială pentru dezarmare și pace».

În discuțiile pe marginea acestor rapoarte, participanții la ședință au subliniat însemnătatea lărgirii și unificării eforturilor forțelor iubitoare de pace din toate țările pentru realizarea unor rezultate pozitive în scopul securității în Europa, rezolvării problemei germane, dezarmării generale, consolidării principiului coexistenței pașnice, destinderii încordării internaționale.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adresat o telegramă Comitetului japonez pentru apărarea păcii în care își exprimă solidaritatea cu oamenii muncii japonezi care au organizat demonstrații de protest împotriva bazelor americane pentru submarine atomice.

După încheierea discuției generale, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adoptat, în sprijinul dezarmării și coexistenței pașnice, următoarele documente: Apelul către popoarele Europei, Apelul pentru o campanie de primăvară în favoarea dezarmării și a păcii, Apelul către Comitetul celor 18 state pentru dezarmare de la Geneva, o Rezoluție cu privire la încetarea experiențelor cu arme nucleare, un Mesaj de salut adresat Congresului de solidaritate cu Cuba, o Rezoluție cu privire la cea de a III-a conferință afro-asiatică, o Rezoluție cu privire la Brunei și o Rezoluție cu privire la Irak.

Subliniind primejdia unui război termonuclear, *Apelul către popoarele Europei* cheamă toate popoarele să depună eforturi energice pentru a obține din partea guvernelor lor crearea în centrul Europei a unei vaste zone în care să nu existe arma nucleară, lichidarea tuturor bazelor nucleare străine, reglementarea, pe calea unui tratat internațional, a tuturor problemelor litigioase care au rămas în Europa de pe urma celui de al doilea război mondial, recunoașterea de către toate țările a existenței celor două state germane și a actualelor frontiere precum și rezolvarea problemei Berlinului occidental în așa fel încît acest oraș să înceteze de a mai fi centrul războiului rece.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a chemat pe toți oamenii și organizațiile iubitoare de pace să organizeze în primăvara acestui an, concomitent în toate țările lumii, o vastă campanie de acțiuni în apărarea păcii. Subliniind că omenirea dorește coexistența pașnică, încetarea cheltuielilor pentru înarmare și încetarea pericolului războiului nuclear, *Apelul cu privire la organizarea unei campanii de primăvară pentru dezarmare și pace* cheamă la organizarea de marșuri, mitinguri, demonstrații, depuneri de petiții și la alte forme de activitate ale luptei pentru pace.

În *Rezoluția cu privire la încetarea experiențelor nucleare,* Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii repetă în mod stăruitor cererea sa de încheiere neîntîrziată a unui acord asupra interzicerii tuturor experiențelor nucleare, ca primă etapă spre dezarmarea generală și totală.

În *Mesajul de salut adresat Congresului de solidaritate cu Cuba,* Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii face un apel cetățenilor, organizațiilor și mișcărilor de luptă pentru pace din America Latină și din celelalte regiuni ale globului să-și aducă contribuția la organizarea și reușita acestui congres. În mesaj se cere totodată încetarea politicii de discriminare și amenințări din partea S.U.A. împotriva Cubei și întărirea vigilenței și mișcării de solidaritate a forțelor iubitoare de pace cu lupta poporului cuban.

În *Rezoluția cu privire la cea de a III-a Conferință afro-asiatică,* care s-a ținut între 4 și 11 februarie a.c. la Moshi (Tanganika), Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii își exprimă satisfacția în legătură cu succesul acestei conferințe, ale cărei rezoluții exprimă aspirațiile milioanelor de oameni din aceste două continente spre eliberarea națională, dezarmare generală și pace. Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii, — se spune în acest document — salută cu toată căldura rezoluția conferinței cu privire la pregătirea conferinței celor trei continente — Asiei, Africii și Americii Latine — cu participarea și sprijinul organizațiilor și mișcărilor care luptă împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru independența națională deplină, pace și progresul popoarelor acestor trei continente. Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii sprijină, de asemenea, hotărîrea Conferinței de la Moshi de a declara ziua de 17 aprilie, zi a solidarității internaționale cu Cuba și cheamă comitetele naționale să participe la această manifestație.

În *Rezoluția cu privire la Brunei,* Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii se proclamă solidar cu popoarele din Kalimantanul de Nord (Sarawak, Brunei și din Sabah) în lupta lor pentru independență și abolirea totală a dominației străine. Prezidiul cheamă toate comitetele naționale ale păcii să obțină pentru popoarele din Kalimantanul de Nord drepturile lor la independență și autodeterminare.

În *Rezoluția cu privire la Irak,* Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii condamnă cu energie persecuțiile îndreptate împotriva partizanilor păcii și cheamă toate forțele pacifiste din lume să protesteze și să acționeze pentru a le pune capăt și să asigure de solidaritatea lor poporul irakian și popoarele arabe în lupta lor pentru o politică activă de pace.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a hotărît convocarea sesiunii Consiliului Mondial al Păcii la începutul lunii iunie 1963.

APEL CĂTRE POPOARELE DIN EUROPA

Popoarele Europei trebuie să știe că n-au fost niciodată atît de grav amenințate de un război termonuclear.

Alianța militară De Gaulle-Adenauer, crearea unei forțe atomice multilaterale a organizației N.A.T.O., bazele atomice străine în zona europeană, submarinele și vapoarele de suprafață purtătoare de rachete Polaris în Marea Nordului, în Atlantic și Mediterană măresc primejdiile, în timp ce apare umbra neliniștitoare a unei axe Bonn-Paris-Madrid. Fantoma anilor întunecați pe care i-a cunoscut Europa se profilează din nou la orizant. Rămîi înmărmurit că lecțiile trecutului pot fi uitate.

Dispozițiile militare ale pactului franco-german permit Bundeswehrului accesul la arma nucleară. Armele atomice în mîinile generalilor naziști pun pacea la discreția unei provocări.

Această stare de lucruri neliniștește profund toate popoarele, inclusiv popoarele francez și german. Măsurile militare care vin să se adauge la probleme politice nerezolvate de 18 ani cer tuturor popoarelor eforturile cele mai tenace pentru a obține din partea guvernelor lor :

— Interzicerea absolută a armelor atomice pentru armatele celor două state germane ;

— crearea în centrul Europei de zone mari fără arme atomice și al căror armanent să fie limitat ;

— suprimarea tuturor bazelor atomice străine în zona europeană ;

— încheierea unui tratat internațional pentru lichidarea în Europa a tuturor rămășițelor celui de al doilea război mondial ;

— recunoașterea de către toate statele a existenței celor două state germane și a frontierelor lor actuale ;

— reglementarea problemei Berlinului de Vest în așa fel încît orașul să înceteze de a fi un focar al războiului rece, interesele și drepturile locuitorilor săi să fie apărate și comunicațiile sale cu toate celelalte țări să fie libere și garantate.

În momentul de față aceste propuneri au o importanță vitală pentru toate națiunile europene.

Fiecare zi agravează primejdiile. Popoarele trebuie să facă totul pentru a salva Europa și omenirea.

PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Malmö (Suedia), 2—3 martie 1963

APEL PENTRU O CAMPANIE DE PRIMĂVARĂ ÎN FAVOAREA DEZARMĂRII ȘI A PĂCII

Chemăm pe toți bărbații și pe toate femeile care iubesc pacea, toate mișcările și organizațiile de pace să pornească în cursul lunilor viitoare, în mod simultan în toate țările din lume, o largă campanie de acțiuni diferite.

O asemenea campanie este indispensabilă. Într-adevăr, Comitetul pentru dezarmare își ține mai departe ședințele la Geneva și dacă în multe cercuri se continuă a se vorbi despre necesitatea unor acorduri de pace, în același timp pregătirile de război se accentuează, tratativele fie că n-au început sau sînt amînate, bugetele de război se umflă, pericolele persistă și se înmulțesc.

Hotărîrea de a se stabili în cadrul N.A.T.O. o forță nucleară multilaterală urmărește răspîndirea în întreaga lume a rachetelor «Polaris», ceea ce agravează și mai mult pericolul de război. Pentagonul se declară în mod fățiș în favoarea așa-zisei strategii de «preempțiune» care tinde a lovi mai întîi. Alianța De Gaulle-Adenauer, convorbirile militare franco-spaniole contribuie în mod periculos la încordarea internațională.

În același timp, intervenția armată a Statelor Unite în Vietnamul de Sud este tot mai masivă, prelungind un război crunt ; noi amenințări planează asupra suveranității Cubei ; reprimarea mișcărilor de eliberare națională, frustarea aspirațiilor legitime ale popoarelor la independență sînt tot atîtea scîntei care amenință pacea lumii.

Aceste fapte împing lumea mai departe pe calea distrugerii. Ele sînt contrarii voinței popoarelor. Omenirea dorește să termine cu coșmarul nuclear, ea vrea coexistență pașnică, vrea să se termine cu cheltuielile de război. Experiența ne învață că, prin bunăvoință reciprocă, cele mai grele probleme pot fi soluționate în mod pașnic. Dar pacea nu trebuie așteptată. Ea poate fi impusă numai prin exprimarea voinței popoarelor, prin acțiunea tuturor. Pentru a asigura o cotitură hotărîtoare spre o cale a păcii, vocea omenirii trebuie neapărat să fie auzită.

Măsuri urgente și numeroase sînt sprijinite în lumea întreagă de către prietenii păcii :

— reglementarea pe calea tratativelor a tuturor problemelor internaționale în prezent în suspensie, îndeosebi a problemei Germaniei și a securității Europei ;

— respectarea independenței și a suveranității popoarelor ;

— încheierea unui acord asupra încetării tuturor experiențelor cu armele nucleare ;

— crearea de zone denuclearizate și demilitarizate ;

— desființarea tuturor bazelor militare străine ;

— încetarea măsurilor discriminatorii în comerț și convocarea unei conferințe asupra comerțului mondial ;

— interzicerea armelor nucleare și un acord asupra dezarmării generale și totale sub un strict control internațional.

Reprezentanții a 121 de țări au declarat în «Mesajul către popoarele lumii», adoptat anul trecut la Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace : «Dacă vom acționa cu toții și dacă toți cei care acționează vor fi strîns uniți, vom putea deschide calea spre înfăptuirea țelului nostru comun : menținerea păcii».

Consiliul Mondial al Păcii și multe alte organizații plănuiesc pentru lunile viitoare marșuri, manifestații, întîlniri, petiții și alte acțiuni pentru a face ca propunerile în interesul păcii să reușească. Noi salutăm aceste acțiuni oricine ar fi organizatorii lor, noi îndemnăm pe fiecare să le susțină pentru ca ele să devină un val puternic, în stare să facă din primăvara aceasta o cotitură istorică în lupta pentru pace și pentru prevenirea războiului.

PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Malmö (Suedia), 2—3 martie 1963.

ŞEDINŢELE FORURILOR CONDUCĂTOARE ALE PARTIZANILOR PĂCII DIN R. P. ROMÎNĂ

Subliniind încă o dată intensa şi rodnica activitate desfăşurată de mişcarea pentru pace din R. P. Romînă, publicăm în cele ce urmează o scurtă dare de seamă asupra şedinţelor ţinute în ultima vreme de forurile ei conducătoare.

În ziua de 22 februarie a.c. Biroul Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din R. P. Romînă a ţinut o şedinţă de lucru.

Şedinţa a fost deschisă de acad. *Mihail Ralea,* preşedintele Comitetului, care a amintit principalele acţiuni organizate de la ultima adunare a reprezentanţilor mişcării pentru pace din ţara noastră, şi a subliniat lărgirea relaţiilor externe ale comitetului.

Ziaristul *George Ivaşcu* a făcut o dare de seamă despre lucrările Conferinţei mesei rotunde Est-Vest de la Paris, la care a participat ca membru al delegaţiei R. P. Romîne, iar prof. univ. *Stanciu Stoian* a vorbit despre activitatea delegaţiei romîne care a vizitat Italia, la invitaţia mişcării italiene pentru pace.

Participanţii la şedinţă au adoptat apoi planul de activitate pe anul 1963 al Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din R. P. Romînă, care prevede numeroase acţiuni, în colaborare cu Consiliul pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice, cu Consiliul Central al Sindicatelor, Uniunea Tineretului Muncitor, Consiliul Naţional al Femeilor, Liga Romînă de prietenie cu popoarele din Asia şi Africa, precum şi cu alte organizaţii şi instituţii, editarea de materiale de agitaţie vizuală şi alte manifestări consacrate problemei dezarmării, în lumina documentelor adoptate de sesiunile Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii.

S-a prevăzut, totodată, şi intensificarea acţiunilor consacrate Fondului Păcii.

★

În ziua de 19 aprilie a.c. a avut loc în Capitală şedinţa plenară a Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din R. P. Romînă.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. dr. *N. Gh. Lupu,* vicepreşedinte al Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii.

Acad. *Horia Hulubei,* vice-preşedinte al Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii, a făcut o comunicare cu privire la lucrările sesiunii prezidiului Consiliului Mondial al Păcii care a avut loc la Malmö, în Suedia, în zilele de 2 şi 3 martie 1963. Vorbitorul a subliniat că în sesiunea de la Malmö a Consiliului Mondial al Păcii numeroase personalităţi de seamă din diferite regiuni ale globului pămîntesc au relevat necesitatea imperioasă a unirii tuturor forţelor care militează în favoarea păcii, pentru realizarea dezarmării generale şi totale, pentru coexistenţa paşnică, pentru rezolvarea problemelor litigioase care pun în primejdie pacea lumii.

Sanda Rangheţ, secretar al Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii, a prezentat proiectul planului de acţiuni pe care mişcarea pentru pace din ţara noastră le va organiza în trimestrul II al acestui an ; a prezentat totodată şi o informare privind Fondul Păcii.

Au urmat apoi discuţii pe marginea celor expuse, la care au luat cuvîntul *Suzana Gîdea,* preşedinta Consiliului Naţional al Femeilor, acad. *Geo Bogza,* vicepreşedinte al Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii, P. C. Pr. *Alexandru Ionescu,* vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, *Vasile Muşat,* vicepreşedinte al Consiliului Central al Sindicatelor, *Gh. Pop,* secretar al Comitetului regional de luptă pentru pace Maramureş.

Participanţii la şedinţa plenară, luînd cunoştinţă cu satisfacţie de cele comunicate, au aprobat planul de acţiuni prezentat, subliniind că vor activa neîncetat şi din toate puterile pentru înfăptuirea lui.

SESIUNEA DE LA DRESDA A COMITETULUI EXECUTIV AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE DE LA PRAGA

Comitetul executiv al «Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga» (C.C.P.P.) și-a ținut la Dresda, între 28 martie și 3 aprilie, prima sesiune de lucru din anul 1963.

Din partea Bisericii Ortodoxe au participat : I.P.S. Arhiepiscop Nicodim (Moscova), prot. P. Sokolovski, delegatul permanent al Patriarhiei Ortodoxe din Moscova pe lîngă C.C.P.P., Al. Buevski (Moscova), prot. I. Novak (Cehoslovacia), prot. prof. dr. M. Șesan (R. P. Romînă).

După deschiderea oficială a sesiunii, secretarul general J. Ondra a citit raportul asupra activității C.C.P.P. de la ultima întrunire a Comitetului executiv pînă la zi, subliniind că sesiunea prezentă are să se ocupe îndeosebi de pregătirea lucrărilor pentru întrunirea Comitetului Consultativ al C.C.P.P. din iunie a.c. și pentru a doua conferință pancreștină pentru pace din 1964. Pentru pregătirea acestora e necesară o concentrată activitate organizatorică și mai ales una de ordin spiritual și teologic, și în direcția aceasta lucrează comisiunile de studii. Pînă acum și-au înaintat lucrările patru comisiuni de studii : 1. Pacea și războiul rece ; 2. Pace și dreptate ; 3. Pace și libertate ; 4. Pacea și problema germană. Raportul anunță apariția — pînă în prezent a două numere — a buletinului informativ asupra activității C.C.P.P., «Christliche Friedenskonferenz», cu un conținut bun și care se va mai îmbunătăți în numerele viitoare. Ar trebui mărit cercul colaboratorilor. În continuare, raportul menționează activitatea Comitetelor regionale din Olanda, Belgia, Italia, Elveția, Anglia, Ungaria, Japonia, Republica Democrată Germană ș.a., subliniind totodată necesitatea colaborării cu orice organizație care luptă pentru pace și necesitatea unei activități de lămurire asupra păcii în toate continentele. C.C.P.P. va sta în relație cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, făcînd pregătiri pentru ședințele «Comisiunii Credință și Constituție Bisericească» de la Montreal (Canada) din iulie a.c.

Pentru lucrări membrii Comitetului executiv au fost apoi repartizați în trei subcomisiuni : 1. teologică ; 2. internațională ; 3. operativă. Primele două s-au ocupat de latura teologică și practică a problemelor, iar a treia subcomisie de latura organizatorică și financiară a C.C.P.P.

A. — *Subcomisia teologică* s-a ocupat de referatele celor patru comisii de studii care și-au înaintat lucrările.

1. Comisia *«Pacea şi războiul rece»* (preşedinte prof. dr. Palfy-Budapesta) s-a întrunit la Erfurt (R.D.G.), între 11—13 februarie a.c., discutînd problema păcii şi a războiului rece, în diferitele ei înfăţişări şi analizînd teologic noţiunile : pace şi război. S-a menţionat despre necesitatea alcătuirii unei bibliografii cît mai complete asupra păcii. E necesar nu numai a înregistra urmările războiului rece, ci şi a lămuri cauzele lui şi a le înlătura. Tematica războiului rece poate fi redată prin cuvîntul «urmare» şi anume : 1. Cui trebuie să urmăm noi ; 2. încotro mergem noi şi încotro nu trebuie să mergem ? 3. ce înseamnă «urmarea Bisericii» ? ; 4. conflictele din lume nu trebuie rezolvate cu forţa, ci trebuie înfăptuită viaţa creştină, care duce la rezolvarea paşnică a diferitelor conflicte ; 5. Cum se înfăţişează practic «urmarea» între creştini şi în societate ? ; 6. în ce măsură pot fi apreciate sănătos problemele politice ?. Prin felul nostru de a lucra (C.C.P.P.) pot fi ele influenţate ?

Comisia a propus spre studiu problemele : 1. istoricul războiului rece; 2. alternativele războiului rece ; 3. abuzuri teologice cu mijloace ale războiului rece ; 4. tentaţia Bisericilor spre războiul rece prin relaţii sociale şi politice ; 5. înlăturarea războiului rece prin predică, rugăciune şi pastoraţie, — din vorbirea, activitatea şi viaţa parohiei.

2. Comisiunea *«Pace şi dreptate»* (preşedinte I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei) s-a întrunit la Tabarz (R.D.G.), între 14 şi 17 februarie a.c. Referatele prezentate au analizat noţiunea dreptăţii sub aspect teologic-biblic, menţionînd că ea implică ideea egalităţii tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu şi întreolaltă.

Dar azi în practica vieţii noţiunea dreptăţii, în accepţia proprie, este denaturată; probă: politica de apartheid în Africa, problema Chinei la O.N.U., problema germană, problema dezarmării, a experienţelor cu arme nucleare.

În discuţii s-a subliniat că problema dreptăţii este problema celor mai elementare relaţii între oameni în sensul că dreptatea, în concept biblic, prezintă totdeauna o relaţie vie cu o anumită persoană sau comunitate.

Dreptatea nu-i o simplă noţiune juridică, ci o realitate vie, care implică relaţia omului cu Dumnezeu şi a omului cu semenul său. Faptul are urmări practice pentru pace, pentru dreptatea socială, pentru lupta împotriva oricărei nedreptăţi din lume. Convieţuirea paşnică din lume poate fi realizată numai pe temeiul dreptăţii adevărate prin încredere reciprocă, prin tratative şi tratate. Comisiunea propune spre studiu problemele : *1.* Dreptatea şi pacea : a) dreptatea lui Dumnezeu şi dreptul omului ; b) dreptate şi solidaritate (noţiunea teologică a solidarităţii) ; c) dreptatea şi funcţiunea Bisericii de păzitoare a ei). *2.* Dreptatea şi relaţiile internaţionale : a) coexistenţă şi cooperare ; b) contacte, schimburi şi tratative ; c) tratate ; d) compromisul ca mijloc de rezolvare a crizelor. *3.* Dreptatea ca bază a vieţii sociale : a) dreptate pentru toţi oamenii ; b) dreptatea în prefacerile de azi culturale, politice, economice, tehnice şi sociale (Problema evoluţiei, revoluţiei şi restauraţiei).

3. Comisia *«Pacea şi problema germană»* (preşedinte prof. Al. Rasker-Olanda). În acţiunea pentru pace, problema germană este dintre cele mai dificile, dar totodată din cele mai însemnate probleme din întreg

complexul problemelor păcii. Germania trebuie să-şi recunoască vina în dezlănţuirea războiului. Sub aspect teologic, noţiunea vinei implică însă căinţă şi iertare. Trebuie recunoscută existenţa a două state germane, fiecare cu structura sa politică şi economică. Problema germană nu trebuie rezolvată cu forţa, ci pe cale paşnică, prin tratative între cele două state germane, care au să se recunoască şi respecte reciproc. În Europa să se creeze o zonă denuclearizată, care să cuprindă şi cele două state germane. Ascultarea de cuvîntul lui Dumnezeu, căinţa şi iertarea vor contribui la rezolvarea problemei germane.

4. Comisiunea «*Pace şi libertate*» (preşedinte prof. Varga-Ungaria) a lucrat, între 12 şi 15 martie, la Buckov-Märkische Schweiz. S-a precizat că pacea şi libertatea sînt două noţiuni fundamentale, care interesează în gradul cel mai mare pe omul individual şi întreaga omenire, întrucît ele formează climatul prielnic progresului omenirii sub orice aspect şi oferă condiţiile pentru trăirea vieţii umane cu demnitate, în accepţia proprie a cuvîntului. Comisiunea a propus spre studiu următoarele probleme: 1. Pacea şi libertatea în Vechiul Testament ; 2. Responsabilitatea practică a Bisericilor şi a creştinilor pentru problemele politice de azi ; 3. Responsabilitatea creştină în diferitele orînduiri sociale de azi ; 4. Iubirea faţă de aproapele în societatea supraindustrializată şi individualistă de azi.

B. — *Subcomisia pentru probleme internaţionale* s-a ocupat de acestea în legătură cu conferinţa ţinută la Dresda, la începutul lucrărilor, de către consilierul Kloppenburg (R.F.G.), despre «Actuala situaţie internaţională». În situaţia de azi Bisericile creştine şi creştinii în general au obligaţia să studieze starea morală, socială şi politică a popoarelor pentru a putea înlătura cauzele încordării internaţionale de azi, — privind totul în lumina Evangheliei lui Hristos, care este Evanghelia Păcii. Salvarea omenirii de catastrofa unui război şi slujirea păcii nu sînt probleme numai de ordin politic, ci şi teologic-creştin. C.C.P.P. priveşte problemele politice din punct de vedere teologic, întrucît hotărîrile politice privesc şi Bisericile şi pe creştini. Pe temeiul principiilor morale creştine Bisericile pot contribui la întărirea încrederii internaţionale şi la apropierea între popoare, — ceea ce poate duce apoi la dezarmarea generală şi totală, la o lume fără război şi la o rodnică împreună lucrare a popoarelor pentru o pace trainică. Rezolvarea crizei din Marea Caraibilor a arătat valoarea politică a compromisului. Dar «coexistenţa înarmată» nu-i decît un «armistitiu înarmat», trebuie ajuns la o coexistenţă *paşnică,* fără armate de milioane, fără arme nucleare, fără cheltuieli enorme pentru înarmare.

Trebuie să cunoaştem lucrarea pentru pace din toate continentele, indiferent dacă stă pe principii creştine sau pe principiile unor religii necrestine.

Trebuie să ţinem seama şi de acţiunea pentru pace a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca şi de cea de la Vatican şi a Consiliului Mondial al Păcii. În ce priveşte axa Bonn-Paris, C.C.P.P. salută prieteniile dintre state vecine, dar o înarmare atomică a Bundeswehr-ului constituie o primejdie pentru pace.

C. — *Subcomisia operativă* a făcut propuneri pentru datele calendaristice privitoare la viitoarele întruniri din acest an ale Comitetului executiv, ale comisiilor și ale comitetului consultativ. Discutîndu-se în ședințe plenare lucrările subcomisiilor s-a hotărît ca Comitetul consultativ să se întrunească la Praga la începutul lunii iunie a.c., avînd ca temă principală : *«A trăi înseamnă azi a trăi împreună»*. Tema va fi pregătită cu două referate : 1. «Împăcarea în Hristos ca bază pentru viața noastră întreolaltă și a unuia pentru celălalt» și 2. «Răbdarea lui Dumnezeu cu noi oamenii — chemare pentru discuții și tratative».

Arhiepiscopul Nicodim (Moscova) a informat Comitetul despre vizita făcută împreună cu prof. Hromadka și M. Niemöller în Etiopia (febr. 1963) pentru lămurirea Bisericii de acolo în privința acțiunii C.C.P.P. A dat, de asemenea, informații și despre călătoria de studii făcută în S.U.A. — împreună cu un grup de reprezentanți ai Bisericilor din U.R.S.S., acordînd interviuri și ținînd conferințe despre lupta pentru pace a Conferinței Creștine de la Praga. I.P.S. Nicodim a evidențiat și atitudinea pozitivă față de problemele păcii manifestată de Papa Ioan al XXIII-lea. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei l-a felicitat pe Papa Ioan al XXIII-lea cu ocazia primirii Premiului pentru pace Balzan, iar Papa i-a răspuns în limba rusă. I.P.S. Nicodim a propus să se trimită papei un salut frățesc pentru atitudinea sa pentru pace. S-a hotărît trimiterea unor adrese către președinții parlamentelor și conducerile bisericești din cele două state germane, cu rugămintea de a se strădui pentru realizarea de contacte între ele și pentru ducerea de tratative spre buna rezolvare a problemei germane.

S-a hotărît de asemenea ca la viitoarea sesiune a Comitetului consultativ să se facă invitații pentru trimiterea de observatori : Vaticanului, Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferintei Europene a Bisericilor, Federațiilor mondiale luterană, reformată, metodistă, baptistă, secretariatului general al O.N.U., personalităților creștine cu prestigiu, profesorilor de teologie ș.a. S-a mai propus să se facă posibilă înființarea la Praga a unei biblioteci centrale privitoare la problema păcii și a războiului.

Avînd aprobarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Comitetul executiv se va întruni la București între 10—17 noiembrie a.c.

La Dresda C.C.P.P. și-a reînnoit apelul său pentru dezarmarea generală și totală și pentru instaurarea unei păci trainice în lume, — Bisericilor revenindu-le datoria să lupte neobosit pentru aceste realizări.

Cu ocazia sesiunii de la Dresda s-au săvîrșit și «servicii divine ecumenice».

Așa, la 30 martie, la Biserica ortodoxă rusă din Dresda, I.P.S. Nicodim și P. S. Serghie, asistați de un grup de preoți ortodocși între care și Pr. prof. M. Șesan, au săvîrșit Sf. Liturghie în limba paleoslavă, rusă, cehă, romînă și germană. În cuvîntul rostit în Biserică, prot. Dr. Novak, vicarul Bisericii Ortodoxe Cehe, a accentuat că optimismul pascal creștin îndeamnă la slujirea păcii. Lumea n-are nevoie de spectatori, ci de

samariteni milostivi. Credința ortodoxă n-are nimic comun cu pasivitatea — ea este pocăință activă și are voința fermă să slujească păcii în lume. «Datoria cea mai însemnată a întregii creștinătăți este apărarea păcii» (P. S. Serghie). I.P.S. Nicodim a spus între altele : «Dragostea pe care o poruncește Dumnezeu ne silește la fapte, pentru ca să se stabilească pace dreaptă pe pămînt. Îndărătul nostru stau milioane de creștini doritori de pace».

La conferința de presă organizată la Dresda de Comitetul executiv al C.C.P.P., prof. Hromadka a spus, între altele, că în problema germană ca și în toate problemele internaționale, Bisericile nu pot să tacă, ci trebuie să-și ridice mereu glasul, chemînd la consultări și tratative pașnice pentru rezolvarea tuturor diferendelor.

Unii dintre membrii Comitetului executiv al C.C.P.P. au acordat și interviuri unor ziariști. Astfel, I.P.S. Nicodim le-a vorbit despre vizita făcută în America, adăugînd că creștinii trebuie să facă tot ce le stă în putință pentru a păstra pacea și pentru ca divergențele internaționale să fie rezolvate exclusiv pe calea tratativelor pașnice. În același sens au dat interviuri prof. Rasker (Olanda), prof. Ullmann (Anglia), episcopul Bartha (Ungaria). Prof. Hromadka (Cehoslovacia) a afirmat că mișcarea pentru pace de la Praga este o continuă confruntare a credinței Evangheliei cu problemele vieții publice. Pacea și dezarmarea stau în centrul preocupărilor C.C.P.P. și ele trebuie analizate sub aspect etic, politic, social și cultural. Mișcarea de la Praga își lărgește mereu cercul de activitate cuprinzînd toate continentele.

La recepția oferită de P. S. Serghie, exarhul Patriarhiei Ortodoxe Ruse pentru Europa centrală, P. S. Sa a spus că datoria actuală cea mai mare a creștinilor este să fie deschizători de drumuri pentru pacea și fericirea omenirii.

La recepția oferită de secretarul de Stat pentru problemele bisericești, Episcopul Bisericii Evanghelice Luterane din Turingia, Dr. Mitzenheim, a spus că nu trebuie să uităm niciodată de slujirea aproapelui. În calitate de creștini, — a spus vorbitorul — nu trebuie să ne declarăm mulțumiți dacă realizăm coexistența, ci sîntem datori să tindem spre înfăptuirea pro-existenței, adică a slujirii pline de iubire a aproapelui.

Lucrările întrunirii de la Dresda sînt o dovadă concludentă despre dorința generală a omenirii după pace și o probă că lupta pentru apărarea și întărirea păcii este datoria esențială a creștinilor de pretutindeni.

După încheierea lucrărilor de la Dresda, P. C. prof. Milan Șesan a ținut la Rostock (R.D.G.), — ca invitat al Facultății de teologie de pe lîngă Universitatea de acolo, — o comunicare despre «Istoria și viața Bisericii Ortodoxe Romîne».

O. B.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

POVĂŢUIRI ŞI ÎNDEMNURI PĂRINTEŞTI

SPICUIRI DIN PĂSTORALELE DE PAŞTI ALE ÎNALŢILOR IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

În scopul împlinirii misiunii sale mîntuitoare, Biserica creştină şi-a orînduit în cursul anului său bisericesc, zile de sărbătoare pentru sfinţii mai de seamă, trecuţi în calendar, precum şi zile de prăznuire a principalelor evenimente legate de viaţa şi activitatea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Aceste zile sînt cunoscute în cultul nostru creştin sub denumirea de sărbători creştine.

Ele constituie popasuri de reculegere şi întremare duhovnicească, întrucît în timpul lor sufletele credincioşilor noştri sînt cuprinse mai mult decît în restul timpului, de căldura credinţei în Dumnezeu, iar la unele din ele, ca la Naşterea Domnului şi mai ales la Învierea Domnului, viaţa religioasă ia o amploare deosebită.

La prăznuirea acestor două mari sărbători creştine, Naşterea şi Învierea Domnului, ca un adaos la măreţia şi frumuseţea slujbelor care se săvîrşesc atunci, Înalţii Ierarhi ai Bisericii noastre străbune — păstrînd o frumoasă tradiţie bisericească — trimit clerului şi credincioşilor din eparhiile pe care le călăuzesc pe calea mîntuirii şi a păcii, scrisori pastorale, prin care le împărtăşesc părinteştile lor îndemnuri şi sfaturi pentru o convieţuire frăţească, în pace, şi pentru îndeplinirea conştiincioasă a îndatoririlor lor creştineşti, precum şi a îndatoririlor cetăţeneşti.

Considerînd că frumoasele învăţături, îndemnuri şi sfaturi cuprinse în Pastoralele de Sf. Paşti, din anul acesta, sînt de un real folos sufletesc nu numai clerului şi credincioşilor Bisericii noastre, care le-au ascultat în zilele marelui praznic, ci şi cititorilor revistei noastre, publicăm în paginile ce urmează obişnuitele spicuiri din Pastoralele prilejuite Ierarhilor noştri de cea mai mare sărbătoare creştină de peste an, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos.

1. Pastorala *Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian* — tipărită în întregime în numărul prezent al revistei noastre — amintește, în prima parte, de patimile și moartea Domnului nostru Iisus Hristos, descrise în «sfintele istorisiri evanghelice», care s-au citit la slujba deniilor din săptămîna mare, — scoțînd în evidență faptul că Dumnezeu, potrivit planului Său din vecie, n-a lăsat să dăinuie starea de amărăciune și întristare sufletească, în care-l aduce păcatul pe om, ci a făcut ca «Cel batjocorit, și scuipat, Cel biciuit și omorît prin răstignirea pe cruce», să învieze din morți a treia zi «cu moartea pe moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le». Această minune — cea mai mare din cele pe care le-a săvîrșit Mîntuitorul Iisus Hristos — este considerată drept «piatra din capul unghiului religiei creștine», în deplin acord cu cuvintele Sf. Apostol Pavel adresate comunității creștine din Corint : «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră, ba încă ne dovedim și martori mincinoși față de Dumnezeu» (I Corinteni XV, 14—15).

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, stăruind asupra dovezilor despre învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, trece în revistă vechile însemnări evanghelice «întemeiate pe mărturiile celor ce L-au văzut pe Mîntuitorul îndată după slăvita Sa înviere ; L-au ascultat rostind noi învățături și îndemnuri ; au prînzit împreună cu El și L-au însoțit pînă pe creasta muntelui de pe care S-a înălțat la ceruri». În acest sens, citează și cuvintele Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan care zice : «Ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mîinile noastre au pipăit despre Hristos, Cuvîntul vieții, aceea vă vestim» (I Ioan I, 1).

Pastorala întîistătătorului Bisericii noastre acordă o deosebită atenție și îndemnurilor la iubire și pace. *«Iubirea* — spune Prea Fericitul Patriarh Justinian — este pecetea divină a credinței pe care o mărturisim, căci spune Sfîntul Apostol Ioan : «Dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu...» (I Ioan IV, 7—8) ; iar *Pacea* este țelul spre care năzuim în această viață, fructul și încununarea iubirii ; puntea care unește pe oameni și înfrățește popoarele lumii, dor sfînt spre împlinirea căruia ne îndeamnă și Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice : «trăiți în pace și Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi» (II Corinteni XIII, 11).

Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian încheie Pastorala de Sf. Paști dată anul acesta, îndemnîndu-ne să ne arătăm iubitori de semenii noștri, izgonind răul din noi și din lume, precum și să contribuim prin munca noastră, a fiecăruia, la înflorirea Patriei noastre dragi.

2. În Pastorala adresată clerului și credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Iași, cu prilejul «sărbătorii sărbătorilor», «praznicul praznicelor», «ziua cea purtătoare de lumină a Invierii», *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* arată că din nemărginita dragoste pentru noi oamenii, Domnul nostru Iisus Hristos a păti-

mit și «a gustat moartea» (Evrei II, 9), aducîndu-Se «jertfă de ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan IV, 10), iar prin învierea Sa cea minunată ne-a trecut de la moarte la viață «făcîndu-ne împreună cu El moștenitori ai împărăției lui Dumnezeu» (II Timotei II, 11—12 ; I Petru I, 3—5).

Mărturisind că actul învierii din morți a Domnului a fost un eveniment istoric real petrecut, fiind dovedit scripturistic prin arătările Mîntuitorului, femeilor mironosițe și Sfinților Apostoli în repetate rînduri, Înaltul Ierarh al Mitropoliei Moldovei și Sucevei arată — folosind cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, din epistola către Coloseni —, îndatoririle ce revin credincioșilor, ca răspuns la dragostea și bunătatea lui Dumnezeu. «Dacă am înviat împreună cu Hristos», să ne ferim de «mînie, iuțime, răutate, defăimare și de toată răutatea», precum se cuvine pe de altă parte să ne îmbrăcăm «cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-ne unul pe altul și iertînd unul altuia... Iar peste toate acestea, să ne îmbrăcăm cu iubire, care este legătura desăvîrșirii ; și pacea lui Hristos, întru care am fost chemați ca să fim un singur trup, să stăpînească în inimile noastre» (Coloseni III, 1).

Amintind cuvintele Mîntuitorului cu care i-a întîmpinat pe Sfinții Apostoli, după slăvita Sa înviere : «*Pace vouă*», Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin explică în continuare fiilor săi sufletești că «*pacea* întărește dragostea între oameni și sporește binele de tot felul al fiecăruia» — dînd ca exemplu realizările frumoase de azi ale regimului nostru democrat, obținute datorită menținerii stării de pace. De aceea Înalt Prea Sfinția Sa își încheie Pastorala de Sf. Paști îndemnînd părinteşte pe fiii săi sufletești să sprijine «întreaga lucrare de zidire a păcii desăvîrșite în lume», prin toate mijloacele și posibilitățile ce le stau la îndemînă : «înălțînd rugăciuni pentru pace», cerînd «împreunăvieţuirea pașnică dintre toate popoarele» și ca atare «încetarea experiențelor cu armele atomice, oprirea fabricării oricăror unelte de război, precum și dezarmarea generală și totală».

3. Ducîndu-se cu gîndul la ceea ce s-a întîmplat acum aproape două mii de ani în Țara Sfîntă, la revărsatul zorilor celei dintîi zile a săptămînii iudaice *(duminica)* din luna Nisan, *Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul credincioșilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș,* amintește în prima parte a Pastoralei dată de sărbătoarea Sfintelor Paşti, din anul acesta, cum femeile mironosițe au fost întîmpinate la mormînt de vestea îngerilor că Domnul a înviat din morți (Luca XXIV, 5—7), veste pe care au transmis-o la rîndul lor ucenicilor, fără ca aceștia să fie deplin convinși de realitatea ei (Luca XXIV, 9, 11) ; și cum, mai ales, Toma nu a crezut în Învierea Domnului, după mărturisirea celorlalți Sfinți Apostoli, care-L văzuseră înviat, ci numai după ce a experimentat cu simțurile sale existența semnelor rănilor din mîinile, picioa-

rele şi coasta Domnului, a fost nevoit să recunoască şi să spună : «Domnul meu şi Dumnezeul meu» (Ioan XX, 25—28).

După această introducere, înaltul Ierarh al Mitropoliei Ardealului împărtăşeşte fiilor săi sufleteşti, învăţătura Bisericii noastre, că actul învierii din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos este cununa învăţăturii Sale «rostită întru putere» şi a faptelor Sale minunate, care adeveresc că «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat este Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos». El este «stăpînul vieţii» şi ne împărtăşeşte viaţa Sa prin Biserica Sa, pe care a întemeiat-o ca să ne fie arvună a împărăţiei cerurilor în lumea aceasta». Cîştigarea fericirii veşnice însă propune îmbrăţişarea celor trei mari virtuţi : credinţa, nădejdea şi îndeosebi dragostea, — dragostea de Dumnezeu şi de semenii noştri care nu se sfîrşeşte o dată cu celelalte două, o dată cu viaţa aceasta, ci «se prelungeşte de pe pămînt la cer, rămînînd de-a pururi» (I. Corinteni XIII, 8).

În continuare, Pastorala înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, se ocupă cu explicarea înţelesului adînc al învierii Domnului arătînd că Sărbătoarea învierii Domnului, pe lîngă «fapta deplin adeverită care s-a petrecut la vremea sa, în locul şi în împrejurările ştiute» este în acelaşi timp şi prilej de primenire şi de înălţare pentru credincioşi (cf. Romani VI, 4). A umbla întru înnoirea vieţii însă înseamnă a vieţui întru virtute, care virtute, după cuvîntul părintesc al Sfîntului Apostol Pavel către Filipeni, cuprinde «toate cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt de bună laudă, orice faptă bună» (IV, 8) ; înseamnă, de asemenea, să facem să rodească în noi «roada Duhului» care se traduce după acelaşi Sfînt Apostol Pavel cu «dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credinţa, blîndeţea, înfrînarea poftelor» (Galateni V, 22—23).

În ultima parte a Pastoralei, înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, manifestîndu-şi mulţumirea şi bucuria pentru realizarea unirii pămînturilor oamenilor muncii de la sate, într-un «ogor obştesc» adresează acestora îndemnul părintesc de a continua «în rîvnă, cu pricepere şi tragere de inimă toate lucrările care chezăşuiesc culegerea roadelor bogate».

4. Transmisă creştinilor, peste veacuri, de către martorii şi Apostolii Mîntuitorului Iisus Hristos (Faptele Apostolilor IV, 33), Învierea Domnului a rămas pentru credincioşii ortodocşi cea mai mare sărbătoare din cursul anului bisericesc, în timpul prăznuirii ei sufletele credincioşilor umplîndu-se de negrăită bucurie duhovnicească. *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Firmilian al Olteniei* vesteşte, în Pastorala din anul acesta la Sf. Paşti, această bucurie ca mărturie a învierii din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos. Arătînd că prin «cruce a venit bucurie la toată lumea», de Sf. Paşti prăznuind «omorîrea morţii, sfărîmarea iadului şi începutul vieţii veşnice», înalt Prea Sfinţia Sa precizează că «merindea credinţei în Învierea Domnului şi nădejdea vieţii de veci»,

este hrana duhovnicească cu care s-a hrănit întotdeauna închinătorii Celui ce a înviat a treia zi după Scripturi şi cu care trebuie să ne hrănim şi noi.

În continuare, amintind că toţi cei ce ne împărtăşim cu starea lui Dumnezeu, din marele potir al creştinătăţii, care este Biserica, «alcătuim o obşte al cărei păstor este Hristos», înaltul Arhipăstor al Mitropoliei Olteniei, subliniază că «la temelia acestei obşti stă *pacea,* pe care a lăsat-o nouă Domnul şi care este untdelemnul mîntuirii noastre». Pentru creştini — zice Înaltul Ierarh — pacea este un fapt al dragostei, o oglindire a lui Dumnezeu în sufletele noastre. Frîngerea păcii este un act de vrăjmăşie împotriva lui Dumnezeu şi ruperea de El. Cel ce face aşa nu mai înviază cu Hristos şi nu poate nădăjdui la împărtăşirea fericirii veşnice». De aceea, în încheierea Pastoralei sale, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Firmilian îşi povăţuieşte părinteşte clerul şi credincioşii din cuprinsul Mitropoliei pe care o păstoreşte, de a-şi înzeci eforturile în lupta dusă pentru obţinerea păcii în lumea întreagă.

5. În părintescul cuvînt de învăţătură adresat clerului şi credincioşilor ortodocşi din Arhiepiscopia Timişoarei şi Caransebeşului, cu prilejul sărbătoririi Sf. Paşti, *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului* subliniază dintru început faptul învierii din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos, ca «temelia întregii noastre credinţe», amintind în acest scop şi cuvintele Sfîntului Apostol Pavel adresate comunităţii creştine din Corint : «Dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră» (I Corinteni XV, 14). Evidenţiind măreţia actului Învierii Domnului, faţă de celelalte fapte minunate săvîrşite de Mîntuitorul Hristos, în timpul trăirii Sale pămînteşti, Arhipăstorul Mitropoliei Bănătene arată că Sf. Paşti este praznicul cel mai vechi şi cel mai mare al Bisericii creştine de totdeauna şi de pretutindeni, dîndu-i asemănare în natură cu soarele — cel mai mare şi mai strălucitor astru dintre cele de pe cer.

În continuare, Înaltul Ierarh stăruie asupra temei : *data prăznuirii Sf. Paşti ;* explicînd fiilor săi sufleteşti că prăznuirea Învierii Domnului urcă pînă la vremea Sfinţilor Apostoli, cu observaţia însă, că de timpuriu data sărbătorii Sf. Paşti nu era aceeaşi pentru creştinii de pretutindeni. Cei din Răsărit, respectiv cei din Asia Mică, sărbătoreau Sf. Paşti o dată cu Paştile evreilor — sărbătoare întru aducerea aminte a scăpării din robia egipteană şi a trecerii strămoşilor lor în ţara Canaanului — dat fiind faptul că, cu prilejul acestuia, a pătimit şi a fost omorît Domnul ; iar cei din Apus sărbătoreau Sf. Paşti cu o duminică mai tîrziu.

Deosebirea aceasta însă a prilejuit cu timpul chiar o dispută serioasă între conducătorii Bisericilor celor două părţi creştine care s-ar fi amplificat şi mai mult dacă Sinodul I Ecumenic nu intervenea cu autoritate ,«hotărînd ca ziua de prăznuire a Paştilor să fie prima duminică după lună plină ce urmează echinocţiului de primăvară», iar în

cazul cînd data prăznuirii s-ar potrivi cu data Paştelui evreilor prăznuirea Învierii Domnului să se facă în duminica imediat următoare. De acum, şi data prăznuirii Sf. Paşti urma să se fixeze în cetatea Alexandriei «vestită în vremea aceea prin şcolile şi învăţaţii săi». Mai tîrziu, însă, prin secolul al XVI-lea, o dată cu schimbarea colendarului făcut de papa Grigorie al XIII-lea, dintr-o necesitate dovedită ştiinţific, deosebirea se va accentua din nou, datorită atitudinii acestui papă de neînţelegere «cu ceilalţi fraţi» din Răsărit. Ea supravieţuieşte şi astăzi chiar dacă numărul Bisericilor care mai ţin la stilul vechi este redus.

Această stare de dezbinare în sînul Bisericii creştine a făcut pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului să-şi exprime dorinţa : «să învăţăm de la semenii noştri, de la ceea ce se petrece în lume, că este trebuincios să ne apropiem din ce în ce mai mult unul de celălalt, să ne înfrăţim, să muncim împreună şi astfel să clădim viitorul nostru luminos».

«Cît de bine şi de frumos este să fie fraţii împreună» (Psalmul CXXXI, 1) — încheie Intîistătătorul Mitropoliei Ortodoxe din Banat.

6. În cuvîntul său de învăţătură adresat clerului şi credincioşilor din Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, cu prilejul sărbătorii Sf. Paşti, *Prea Sfinţitul Episcop Iosif* arată că ziua Învierii Domnului este cea mai însemnată sărbătoare creştină din calendarul ortodox, pentru că în această zi prăznuim de atîtea veacuri triumful pe care L-a avut Mîntuitorul Iisus Hristos asupra morţii, prin învierea Sa (I Corinteni XV, 54—55), dînd astfel încredinţare «că nu moartea ci viaţa în veacuri nesfîrşite este destinul celor ce cred în învăţătura Sa».

În continuare menţionînd că sărbătoarea Sf. Paşti este nu numai un prilej de bucurie duhovnicească şi de întărire a nădejdii de mîntuire ci şi «cel mai nimerit moment de îndemnare să cugetăm» la petrecerea vieţii noastre pămînteşti, Prea Sfinţitul Episcop Iosif prezintă fiilor săi duhovniceşti alese învăţături spre bună folosinţă sufletească : Viaţa omului, deosebindu-se radical de a celorlalte fiinţe pămînteşti, după concepţia Bisericii noastre, este «un dar al lui Dumnezeu» şi trebuie petrecută după preceptele morale indicate de Fiul lui Dumnezeu întrupat : *prin iubire* neţărmurită faţă de Dumnezeu şi de aproapele (I Corinteni XIII, 4—6) ; prin *curăţia inimii* permanent lucrătoare şi activă ; *prin smerenie* (Matei IX, 29) ; prin *dreptate* neîngăduind «asuprirea fratelui şi aproapelui, nici clevetindu-l, nici pizmuindu-l, nici exploatîndu-i munca în vreun fel» ; şi în sfîrşit prin *muncă,* principiu de viaţă care «nu ne oferă numai pîinea cea de toate zilele, ci este factor important atît al progresului cît şi în procesul mîntuirii noastre».

Prea Sfinţitul Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului îşi încheie Pastorala, amintind fiilor săi sufleteşti, sub formă de îndemnuri părinteşti, îndatoririle lor de cetăţeni, de a întări şi apăra «proprietatea obştească», de a susţine «cu toată convingerea lupta oamenilor muncii», la instaurarea păcii trainice pe pămînt, osîndind oprimările colonialiste,

exploatarea şi nedreptăţile sociale din ţările unde se urzesc războaie şi, în sfîrşit, de a servi «cu înalt devotament Patria scumpă».

7. Plecînd de la cîntarea bisericească «Cela ce crucea ai suferit şi moartea şi înviind din morţi, Atotputernice Doamne, slăvim Învierea Ta» (Lauda, gl. IV), Pastorala de Paşti din anul acesta, a *Prea Sfinţitului Episcop Antim al Buzăului* descrie pe larg patimile, moartea şi învierea din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos. Punînd accentul pe minunea minunilor, Învierea Domnului din morţi, Înaltul Păstor al Eparhiei Buzăului pomeneşte, spre amintire fiilor săi sufleteşti, de feluritele arătări ale Domnului, după înviere, aşa cum sînt istorisite în Sfintele Evanghelii, Epistolele pauline şi Faptele Apostolilor. Prea Sfinţia Sa precizează însă, cu acest prilej, că «Învierea Domnului n-a avut martor nici un ochi omenesc» — ostaşii fiind căzuţi la pămînt de spaimă, la zgomotul prăvălirii pietrii de pe mormînt şi de lumina puternică produsă în clipa aceea ; iar femeile mironosiţe, Sfinţii Apostoli, fără Toma şi cu Toma, şi ceilalţi, cărora li S-a arătat Domnul, l-au văzut deja înviat.

În continuare, Prea Sfinţitul Episcop Antim, se ocupă de marea şi deosebita însemnătate ce o are starea de pace în lume. «Pacea este bunul cel mai de preţ. Acolo unde este pace e bucurie şi veselie ; acolo este cu adevărat o pămîntească fericire» — însuşi Mîntuitorul garantînd acest lucru prin cuvintele : «Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9). De aceea, în încheiere, Prea Sfinţitul Episcop Antim al Buzăului îndeamnă clerul şi credincioşii din Eparhia Prea Sfinţiei Sale să sprijine lupta pentru «pacea a toată lumea», de a se înfrăţi în muncă, avînd grija cuvenită pentru avutul obştesc, precum şi respectul faţă de legile statului nostru.

8. Pornind de la constatarea generală că la prăznuirea sărbătorilor creştine, sufletele credincioşilor «sînt cuprinse de adîncă evlavie şi credinţă în Dumnezeu», iar la unele din ele şi de o «nespusă bucurie duhovnicească», *Prea Sfinţitul Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor* arată în Pastorala sa de Paşti că praznicul Învierii Domnului este cea mai mare şi mai strălucită sărbătoare creştină, precum o vesteşte şi cîntarea canonului Învierii : «Această minunată şi sfîntă zi, împărătească şi doamnă, al praznicilor praznic şi sărbătoare este a sărbătorilor, întru care binecuvîntăm pe Hristos în veci» (peasna VIII). Însemnătatea covîrşitoare a acestei sărbători vine de acolo că Învierea din morţi a Domnului este «cea mai mare dintre toate minunile săvîrşite de El», prin care a dovedit desăvîrşit «puterea şi dumnezeirea» Sa şi totodată «a deschis tuturor oamenilor uşile vieţii veşnice», Învierea Domnului devenind astfel temelia credinţei noastre, a credincioşilor (I Corinteni XV, 14).

Arătînd clerului şi credincioşilor că «numele de Sf. Paşti» este împrumutat de la poporul evreu, pentru că Învierea Domnului, prin analogie cu sărbătoarea evreilor, «a adus neamului omenesc trecerea din robia păcatului şi a morţii, în Canaanul ceresc al Împărăţiei lui Dumnezeu, — Prea Sfinţitul Episcop Partenie reaminteşte fiilor săi sufleteşti

de cele două porunci ale Domnului : *iubirea de Dumnezeu,* care o manifestăm prin credinţă şi nădejde în El şi o păstrăm prin rugăciune şi ascultare, faţă de poruncile şi rînduielile Bisericii ; şi *iubirea de oameni,* care «se arată prin faptele noastre bune de fiecare zi». Cu acest prilej, Prea Sfinţia Sa îndeamnă pe credincioşi la «sprijinirea oricărei acţiuni cu caracter obştesc, care are drept scop împuţinarea lipsurilor şi sporirea belşugului şi a bucuriei oamenilor» ; la împlinirea muncii «cu tragere de inimă şi voie bună» socotind-o «nu numai ca un mijloc de cîştigare a pîinii de toate zilele, dar mai ales ca pe o împlinire a poruncii dumnezeieşti de ajutorare frăţească a tuturor oamenilor la care trebuie să avem în vedere şi înflorirea economiei naţionale de care atîrnă într-o foarte largă măsură bunăstarea şi fericirea poporului nostru»; şi, în sfîrşit, în încheiere, îndeamnă la apărarea şi desăvîrşirea păcii în lume, pentru că «pacea este şi o poruncă dumnezeiască şi o dorinţă scumpă a tuturor oamenilor».

9. *Prea Sfinţitul Episcop Chesarie* îşi începe Pastorala trimisă clerului şi credincioşilor din Eparhia Dunării de Jos cu sublinierea că praznicul Învierii Domnului «a sosit, ca în fiecare an, o dată cu revărsările însorite ale primăverii». Amintind apoi, pe scurt, cum s-a împlinit proorocia psalmistului David cu privire la patimile, moartea şi învierea Domnului din morţi a treia zi, în revărsatul zorilor (Psalmul II, 3), Prea Sfinţitul Episcop Chesarie încredinţează pe fiii săi sufleteşti că «toate măsurile pe care le luaseră mai marii iudeilor împotriva învierii, au devenit pînă la urmă mărturii ale învierii dintre cele mai puternice». Prea Sfinţia Sa mai precizează totodată că adevărul Învierii Domnului din morţi, de care s-au convins mai întîi Sfinţii Apostoli «a avut darul să contribuie la răspîndirea creştinismului» peste hotarele Ţării Sfinte — şi citează pe Sfîntul Apostol şi Evanghelist Ioan, care în întîia sa epistolă sobornicească (I, 1—3) declară că apostolii au propovăduit cele ce au văzut cu ochii lor şi au pipăit cu mîinile lor.

În continuare, Pastorala Prea Sfinţitului Episcop al Dunării de Jos tratează problema însemnătăţii ce o are Învierea din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos, pentru credincioşi, precizînd cu acest prilej că însemnătatea Învierii Domnului vine nu numai din aceea că «Domnul a înviat şi că dreptatea Lui a biruit» ci, şi mai ales, din faptul că Învierea din morţi a Domnului este aşa cum se spune şi în Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare «arvuna moştenirii celei ce va să fie, începutul bunătăţilor celor veşnice, puterea cea făcătoare de viaţă şi izvorul sfinţeniei». Căci nădejdea într-o viaţă veşnică şi grija pentru judecata pe care o aşteptăm — zice în continuare Prea Sfinţitul Episcop Chesarie — ne apropie unii de alţii, ne face buni şi ne îndeamnă ca necontenit să ne facem folositori unul altuia». Din această idee desprinde Prea Sfinţia Sa şi gîndul şi lucrul cel bun spre care tinde, în zilele noastre, omenirea întreagă : «împlinirea şi întărirea păcii în lume». Arătînd foloasele vieţii trăite în pace şi, în acelaşi timp, dezastrul general ce-l poate aduce astăzi

un război, Prea Sfinţitul Episcop Chesarie precizează în continuare că «cine crede în Sfînta Înviere este fiu al luminii şi nu poate fi decît om al păcii. Războiul şi răutatea sînt lucrurile întunericului şi noi nu avem amestec cu ele ; ci dimpotrivă le urîm, după cuvîntul apostolic care spune : «Urîţi răul, alipiţi-vă de bine» (Romani XII, 9).

Îndemnînd apoi la sprijinirea cu multă însufleţire a cauzei păcii în lume precum şi la lupta fermă la îndepărtarea pentru totdeauna a războiului din viaţa omenirii, Prea Sfinţitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos îşi încheie Pastorala de Paşti cu binecuvîntarea şi urarea ca fiii săi sufleteşti să aibă «spor bun în toate faptele care duc la pacea şi la fericirea căminelor lor, a Bisericii şi a Patriei noastre dragi».

10. Întîmpinîndu-şi clerul şi credincioşii cu tradiţionalul salut creştinesc «Hristos a înviat !», *Prea Sfinţitul Episcop Teoctist al Eparhiei Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului* îşi începe cuvîntul părintesc de îndrumare dat cu prilejul sărbătorii Sf. Paşti, mărturisind că marele praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos este «ospăţul credinţei» din care fiii săi sufleteşti au prilejul să se împărtăşească cu vrednicie şi deosebită bucurie duhovnicească.

Reamintind apoi, în cîteva cuvinte, evenimentele tragice premergătoare Învierii Domnului, odinioară profeţite şi de proorocul Isaia (LIII, 3—5), Prea Sfinţitul Episcop Teoctist arată că Învierea din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos ne-a adus «chezăşia vindecării depline de rana păcatului, chezăşia vieţii şi învierii noastre, «fiind născuţi din nou spre nădejde vie», cum ne învaţă Sfîntul Apostol Petru în prima sa epistolă sobornicească (I, 3—4), fapt pentru care şi cîntăm încredinţaţi, în zilele praznicului şi pînă la Înălţare : «Hristos a înviat din morţi cu moartea pe moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le».

Stăruind, în continuare, asupra însemnătăţii Învierii Domnului — «praznicul ceresc şi pămîntesc al vieţii, al păcii, şi al fericirii noastre a tuturor» —, Prea Sfinţia Sa subliniază, pe bază de texte din Sfînta Scriptură, o serie de învăţături necesare pentru viaţa duhovnicească şi cetăţenească a credincioşilor pe care îi păstoreşte.

Îi încredinţează că Domnul nostru Iisus Hristos S-a dat ca jertfă pentru păcatele noastre (Matei XX, 28 ; Ioan. X, 10) şi a înviat «ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică» (Ioan III, 16). A crede într-Însul însă, înseamnă «a trăi învăţătura de credinţă şi nu numai a o avea în gînd şi în inimă» (Filipeni V, 13 ; Galateni II, 20) ; înseamnă, de asemenea, a afla «în truda pentru binele obştesc, în dăruirea pentru fericirea obştească, cea mai curată îndreptăţire a propriei noastre vieţi» ; în sfîrşit, înseamnă a iubi liniştea, înţelegerea, dreptatea şi pacea, ştiind că tot lucrul bun, frumos şi temeinic «se clădeşte pe temeliile de neclintit ale păcii, ale dreptăţii şi înţelegerii între oameni şi popoare».

În încheiere, Prea Sfinţitul Episcop Teoctist al Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului, binecuvîntează clerul şi credincioşii din Eparhie, urîndu-le sănătate deplină, bun spor şi pace desăvîrşită în viaţă..

11. În Pastorala de Paști, din anul acesta, *Prea Sfințitul Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului,* pornind de la textul : «Eu sînt învierea și viața. Cine crede în Mine, chiar dacă ar fi murit, va trăi» (Ioan XI, 25) socotește aceste cuvinte ca o «proorocire privitoare la Învierea Domnului și la învierea noastră». Arătînd, ca odinioară Sfîntul Apostol Pavel comunității din Corint, că învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos «începătura învierii morților s-a făcut», căci «după cum toți mor în Adam, tot așa toți vor învia în Hristos» (I Corinteni XV, 22), Prea Sfințitul Episcop Teofil împărtășește fiilor săi sufletești alese cuvinte de învățătură duhovnicească. «Sfînta Scriptură — zice Prea Sfinția Sa — pomenește despre mai multe feluri de moarte și despre mai multe învieri». Mai întîi este moartea «sufletului cucerit de păcat», fără a se nimici, totuși «duhul nostru», ci «prin despuierea sa de har, apucă în calea pierzării» (Matei VII, 13) ; apoi cea de a doua moarte (Apoc. II, 11 ; XX, 6), moartea trupească socotită în Sfînta Scriptură numai «adormire, somn, sau mutare» (I Corinteni XV, 20 ; I Tesalonicieni IV, 14). În ce privește învierea, «întîia înviere este scularea din păcat a celui ce se pocăiește, a celui ce primește dezlegarea de greșeli în taina mărturisirii din Biserica lui Hristos» ; iar «a doua înviere este scularea din morți a tuturor muritorilor din toate vremurile și din toate locurile» (Ioan V, 28), — după care va urma judecata obștească, universală.

Precizînd că numai celor ce săvîrșesc binele în viața aceasta le este pregătită soarta fericită de a ședea împreună cu Mîntuitorul Iisus Hristos, în locurile cerești (Apoc. III, 21), Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului își încheie Pastorala de Paști cu părintească îndrumare ca fiecare dintre credincioși «să fie un neobosit luptător pentru bine, pentru dreptate, pentru pace și frățietate pe seama tuturor oamenilor».

12. În cuvîntul său de învățătură adresat clerului și credincioșilor ortodocși din Eparhia Oradiei, cu prilejul sărbătorii Sf. Paști, *Prea Sfințitul Episcop Valerian,* după ce amintește de patimile premergătoare Învierii Domnului, prezintă bucuria vieții duhovnicești pe care a adus-o Învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, — pentru noi credincioșii, ea însemnînd «biruința vieții asupra morții, biruința binelui asupra răului». Prin înviere și prin întreaga lui viață — zice Prea Sfinția Sa, Episcopul Oradiei — Mîntuitorul vrea să-și reverse razele lui de lumină și căldură sufletească pentru o apropiere și unire a oamenilor, pentru o înfrățire generală în căldura dragostei de om».

Stăruind apoi asupra istoriei mîntuirii neamului omenesc, înfățișînd scene reprezentative din istoria Vechiului Ierusalim și îndeosebi din cea a Noului Ierusalim, care «începe în Biserica de pe pămînt și continuă în Biserica triumfătoare», Prea Sfințitul Episcop Valerian precizează că prin patimile, moartea și învierea Sa, Domnul nostru Iisus Hristos a restabilit armonia și unitatea, cerînd «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 27). «Duhul înfrățirii și al iubirii, de la începuturile Bisericii creștine,

sînt pildă grăitoare şi ar fi trebuit să fie obligatorii pentru toate veacurile creştine» (Faptele Apostolilor IV, 32).

În continuare, Pastorala cuprinde cîteva din gîndurile şi învăţăturile izvorîte din învierea şi Evanghelia Mîntuitorului Hristos, Prea Sfinţia Sa arătînd că Învierea Domnului ne învaţă să împlinim porunca Mîntuitorului : «Dacă rămîneţi întru Mine şi cuvintele Mele rămîn întru voi, veţi cere orice veţi vrea şi se va împlini vouă» (Ioan XV, 7) ; să rămînem la învăţătura primară a Bisericii cuprinsă în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie ; de asemenea, să ne arătăm smerenia la orice acţiune săvîrşită de noi, să ne însuşim şi să aplicăm virtutea dreptăţii în viaţa noastră socială, precum şi să iubim ştiinţa (Matei VII ; Pilde S. XII, 1 ; XXII, 1 ; Luca XI, 52), pentru că ea «a ajutat progresul vieţii omeneşti şi a îmbunătăţit şi va îmbunătăţi extraordinar de mult viaţa oamenilor» ; în sfîrşit, să manifestăm cumpătare şi nu «lăcomia nesăbuită după averi şi bunuri lumeşti», dar, şi mai ales, să trăim în pace şi bunăvoire, pacea fiind «o poruncă dumnezeiască», iar propovăduirea ei o datorie permanentă a tuturor celor ce se pretind urmaşi ai lui Hristos.

Prea Sfinţitul Episcop Valerian îşi încheie Pastorala cu îndemnurile părinteşti adresate clerului şi credincioşilor din Eparhia Oradiei, de a trăi «în duhul dragostei de pace, de înfrăţire, şi unire cu toţi şi toate», sprijinind «eforturile ce se depun pentru desfiinţarea armelor ucigătoare de război», şi «muncind cu drag pentru propăşirea şi dezvoltarea cît mai mare a satelor şi oraşelor noastre şi a întregii noastre Patrii — Republica Populară Romînă».

ALEX. ARMAND MUNTEANU

CAPITOLUL ÎMPĂRTĂŞIRII ÎN CADRUL SFINTEI LITURGHII

I. *ACTELE MANUALE PREGĂTITOARE*

După rugăciunea «Tatăl nostru», urmează partea finală a Liturghiei, care culminează în actul împărtăşirii. Înainte de acest act, însă, sfintele daruri sînt supuse unei serii de acţiuni rituale manuale, menite în primul rînd a crea condiţiunile practice potrivite în acest scop. Prin semnificaţia simbolică a acestor acţiuni, se subliniază în acelaşi timp şi ideea de jertfă de la baza Sf. Euharistii, precum şi unitatea acestei jertfe, în cele două materii ale ei, pîinea şi vinul [1]. Aceste acţiuni sînt :

a) Înălţarea Sf. Agneţ (Ὕψωσις τοῦ ζωηφόρου ἄρτου),
b) Frîngerea (Μελισμός, dezmembrarea, împărţirea),
c) Amestecarea sau unirea (Ἕνωσις) sfintelor elemente şi
d) Căldura (Ζέον).

1. *Înălţarea Sf. Agneţ.* — Actele manuale sînt precedate în toate cele trei Liturghii, întocmai ca în codicele Barberini, de rugăciunea citită în taină de către preot : «Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, din sfîntul Tău locaş şi de pe scaunul slavei împărăţiei Tale şi vino ca să ne sfinţeşti pe noi, Cela ce sus împreună cu Tatăl şezi şi aici, în chip nevăzut, împreună cu noi eşti. Şi ne învredniceşte a ni se da nouă *(liturghisitorilor),* prin mîna Ta cea puternică, prea curatul Tău Trup şi scumpul Tău Sînge şi prin noi la tot poporul». În codicele Barberini, această rugăciune este intitulată «Rugăciunea înălţării Pîinii» [2]. Ea lipseşte din unele manuscrise, iar în altele se găsesc în locul ei ori chiar după ea rugăciuni deosebite, ca, de exemplu, troparele «Miluieşte-ne pe noi...» şi «Doamne, miluieşte-ne pe noi...», uneori multiplicate prin recitarea rugăciunii «Împărate ceresc» sau a stihului 1 din psalm CXLI («Înălţate-voi, Dumnezeul meu, împăratul meu, şi voi bine-

1. Cf. şi Ioannes Michael Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus,* t. III, Romae, pag. 503 .
2. F. E. Brightman, *Liturgies eastern and western,* vol. I, *(Eastern Liturgies),* Oxford, 1896, pag. 341.

cuvînta numele Tău în veacul veacului»), ori a stihului 6 din psalm CVII («Înalță-Te peste ceruri, Dumnezeule, și peste tot pămîntul (să strălucească) slava Ta», în timp ce preotul cădește Sf. Taine [3].

În rugăciunea înălțării Sf. Pîini se reia, precum se vede, se dezvoltă și se aplică în chip propriu și într-o formă interpretativă ideea deja exprimată în rugăciunea tainică din timpul imnului hieruvic : «*Tu ești* (Cel ce aduci și Cel ce Te aduci, Cel ce primești și) *Cel ce Te împarți,* Hristoase, Dumnezeul nostru...». Așa, adică, precum la cina cea de taină, cînd a anticipat în chip mistic, prin moarte sacramentală și, deci, sub formă nesîngeroasă, jertfa sa de pe cruce, Domnul a dat Sfinților Apostoli Trupul și Sîngele Său, tot astfel și în Liturghie, unde este prezent în chip nevăzut dar real, sub forma pîinii și vinului euharistic, Își dă spre împărtășire prea curatul Său Trup și scumpul Său Sînge, însă acum prin intermediul sfinților slujitori. Îndeosebi pentru aceasta au fost sfințiți liturghisitorii : să înfățișeze adică lui Dumnezeu proaducerile Bisericii și pentru a primi de la El și a împărți credincioșilor darurile bunătății Lui. De aceea, înainte de a începe operațiunile sacre pregătitoare în vederea împărtășirii, liturghisitorul cere harul de a fi vrednic de această slujbă, prin care el, un om, imită pe Dumnezeu și, deci, de a înfățișa sau reprezenta pe Iisus Hristos în săvîrșirea și distribuirea Sf. Taine ale Trupului și Sîngelui Său ; pe de altă parte, se roagă ca acei care urmează să se împărtășească, să le primească într-o desăvîrșită curăție [4]. Mai lămurit, liturghisitorii se roagă Mîntuitorului ca să le ajute să fie învredniciți să primească mai întîi ei înșiși prea curatul Trup și Sf. Său Sînge, «din mîna Lui cea puternică», pentru ca, apoi, prin intermediul lor, să fie împărtășiți cu Sf. Taine, și credincioșii.

Întrucît în timpul operațiunilor pregătitoare pentru împărtășire, precum și a celor pentru administrarea ei, liturghisitorii se vor atinge de Sf. Trup și Sînge, luîndu-le cu propriile lor mîini, ei cer cu umilință să fie curățiți prin harul Sf. Duh. În acest scop, preotul în altar iar diaconul, în locul unde stă, se închină de trei ori plecîndu-se și rostind de fiecare dată stihul «Dumnezeule, curățește-mă pe mine păcătosul...» (o adaptare liturgică a textului din Luca XVIII, 13 și psalm. L, 3). În vederea acestui moment, ei și-au curățit deja mîinile prin spălare, încă din timpul axionului, simbolizînd totdeodată prin aceasta și curățirea sufletească, cu care se cuvine a se apropia și a sluji cele sfinte.

Cursul Liturghiei a ajuns astfel pe punctul cînd preotul trebuie să guste el însuși din ospățul cel dumnezeiesc și să invite după aceea și pe credincioși. Ca atare, îndată după ecfonisul «Cu harul și cu îndurările...», dinaintea rugăciunii înălțării Sfintei Pîini, diaconul rostește din mijlocul bisericii, cu voce înaltă și accentuată, «*Să luăm aminte !*», ca și pe vremea

---

3. Vezi, de ex. *Ms. 425* (sec. XVI), Bibl. bis. Sf. Mormînt, din Constantinopol ; la A. Dmitrievschi, Εὐχολόγια, Kiev, 1901, p. 824 ; *ms. 780* (sec. XVI), Bibl. m-rii Sf. Pantelimon din Athos ; idem, *ibidem,* p. 828 ; *ms. 341* (sec. XVI—XVII) ; idem, *ibidem,* p. 950, Vezi și rev. *Candela,* 1893, p. 70, n. 2.

4. Cf. Ps. Dionisie Areopaghitul, *Despre ierarhia bisericească,* cap. III, 12.

Sf. Ioan Gură-de-Aur [5] și după obiceiul consemnat în Constituțiile Sf. Apostoli (cartea VIII, 13), făcînd atenți în acest chip pe credincioși asupra actului însemnat al împărtășirii, ce are să urmeze. Luînd în acest timp Sf. Trup cu primele trei degete de la ambele mîini, preotul îl înalță făcînd cu el semnul crucii deasupra sf. disc și rostind cu același ton impresionant : «*Sfintele—sfinților*» (τὰ ἅγια — τοῖς ἁγίοις) [6], adică *Sfintele* (Taine) *sînt pentru sfinți.* În lipsa diaconului, preotul rostește el singur ambele membre ale acestei fraze liturghice, al cărei echivalent poate fi ușor descifrat în formula «De este cineva sfînt să vie (să se apropie), iar de nu este să se pocăiască» (Didahia celor 12 Apostoli X, 6), obișnuită în rînduiala Sf. Euharistii din epoca Părinților apostolici.

Nu este greu de observat dubla funcțiune a acestei interjecții liturgice, care constituie pe de o parte o invitație la împărtășire pentru cei pregătiți, dar în același timp o oprire pentru ceilalți. Ca un crainic al lui Dumnezeu, preotul pe unii îi cheamă — zice Sf. Ioan Gură-de-Aur, iar pe alții îi îndepărtează, făcînd aceasta nu cu mîna, ci cu graiul, mai lămurit decît cu mîna... ; căci atunci cînd zice cu glas ridicat și puternic «Cele Sfinte sînt pentru cei sfinți», este ca și cum ar vrea să spună : înapoi cel ce nu este sfînt [7]. Termenul «sfinți» este întrebuințat aci în sensul comun din Biserica primară, adică pentru toți credincioșii care nu s-au despărțit de Hristos prin păcate de moarte [8], ci se nevoiesc în viață virtuoasă și sînt pregătiți prin pocăință. Este mai mult ca sigur că, în fapt, oprirea de la împărtășire a celor nevrednici nu se traducea printr-o îndepărtare a lor din biserică, ci prin obligațiunea de a se abține de la împărtășire.

În comentarul liturgic al lui Pseudo-Gherman I al Constantinopolului, se recomandă o întreită repetare a acțiunii de înălțare a Sf. Agneț, la înălțimi diferite, începînd de sus în jos, deasupra potirului [9]. Unele manuscrise adaugă chiar că, în timpul acestei întreite însemnări în chipul crucii, preotul recita trisaghionul cel mic (Sfinte Dumnezeule) [10]. Se pare, totuși, că în vechimea mai depărtată liturghisitorul obișnuia să

---

5. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XVII, 4 la Ebrei.* P. G., t. LXIII, col. 132.

6. La Liturghia darurilor mai înainte sfințite, preotul se acomodează situației respective, atît în ceea ce privește acțiunea cît și textul. Întrucît, adică, Sf. Pîine a fost sfințită și deja înălțată la Liturghia precedentă a Sf. Ioan Gură-de-Aur ori a Sf. Vasile cel Mare, cînd a fost pregătit Sf. Agneț, acum ea nu mai este înălțată. Preotul vîră numai mîna pe dedesubtul aerului, cu care se află acoperită Sf. Pîine și atingînd-o cu toată evlavia și frica, fără să o înalțe, zice cu glas mare : «*Cele mai înainte sfințite. Sfintele — sfinților*».

7. Cf. *Omilia XVII, 5 la epistola către Ebrei.* P. G., t. LXIII, col. 133. Cf. și Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V, 19 mistag.*

8. Cf. Nicolae Cabasila, *Explicarea Dumnezeiestei Liturghii,* cap. XXXVI, P. G., t. CL, col. 419 A—B.

9. Ps. Gherman I al Constantinopolului, *Theoria mistică...,* P. G., t. XCVIII, col. 44 BC : «...O cruce, care se face în sus arată că s-a sfințit eterul de sus, cea de la mijloc, aerul, iar cea de jos, care se face deasupra discului și aproape de el, pămîntul, în care s-a îngropat și trupul de viață făcător al lui Hristos».

10. *Ms. 709* (an. 1260) din Bibl. din Patmos. La A. Dmitrievschi, *op. cit.,* p. 158.

ridice mîinile în acest moment, iar nu Sfînta Pîine. Așa, cel puțin, ne lasă să înțelegem Sf. Ioan Gură-de-Aur care, oprindu-se asupra impresiei produse de pronunțarea propoziției «Sfintele, — sfinților», descrie astfel acțiunea preotului în acest moment :«Cu glas mare, cu strigăt înfricoșetor, ca un crainic ridicînd mîna spre (cer) înălțime (τὴν χεῖρα ἄρων εἰς τὸ ὕψος),ațintit în sus...» [11]. Spre finele veacului al cincilea, însă, cînd a fost probabil scrisă lucrarea «Despre ierarhia bisericească» a lui Pseudo-Dionisie Areopaghitul, se pare că înălțarea Sfintei Pîini constituia o practică curentă. Acesta era, cel puțin, punctul de vedere al Sf. Maxim Mărturisitorul, pe la mijlocul veacului al șaptelea. El se oprește anume asupra pasajului din *Ierarhia bisericească,* în care se vorbește despre acțiunea arhiereului de a aduce sau a scoate darurile în văzul sau sub privirea poporului (ὑπ' ὄψιν)[12]. Sf. Maxim socotește că acest ὑπ' ὄψιν nu poate avea altă explicație decît în practica de pe vremea acelui Sf. Părinte (Ps. Dionisie Areopaghitul), de a rămîne dumnezeiestile daruri acoperite după sfințire pînă înainte de împărtășire, cînd ele erau înălțate o dată cu vosglasul : «Sfintele, — sfinților» [13].

La origine, deci, înălțarea Sfintei Pîini a avut un scop practic în primul rînd și anume de a pune Sf. Agneț sub privirile credincioșilor din biserică, spre a-i determina astfel să reflecteze asupra vredniciei lor pentru Sf. Împărtășire. Mai tîrziu însă, cînd grilajul sau șirul de coloane scunde, prin care se despărțea în vechime altarul de naos, a evoluat, ajungînd iconostasul sau tîmpla înaltă de astăzi și, deci, sf. daruri nu mai puteau să fie văzute de credincioși, actul înălțării Sf. Agneț în acest moment a rămas numai cu o semnificație simbolică. Se închipuiește, anume, prin aceasta ridicarea lui Hristos pe cruce, adică răstignirea sau crucificarea. De aceea, nu se înalță sf. disc cu toate darurile de pe el, pentru că acestea reprezintă numai membre sau părți ale Trupului lui Hristos. Se înalță numai Sf. Agneț, pe de o parte pentru că numai în el s-a închipuit prin ritualul de la proscomidie pătimirile Celui ce s-a jertfit pentru viața lumii, iar pe de alta pentru a se arăta că a venit sau este de față în chip nevăzut «Hristos Însuși și pe Sine Se dă nouă, căci El este Cel ce S-a răstignit pentru noi și pe Dînsul ni-L arată nouă cu taină (prin această înălțare), că a pătimit pentru noi» [14]. Este ca și cum s-ar spune : Iată Sfîntul Care este Pîinea cea Sfîntă a vieții,

---

11. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XVII, 5 la epist. către Ebrei,* P. G., t. LXIII, col. 131.

12. Ps. Dionisie Areopag., *Despre ierarhia bisericească,* cap. III, P. G., t. III, col. 425 D.

13. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Scholia la Despre ierarhia bis.,* cap. III, 2. P. G., t. IV, col. 137 A; cf. și col. 148 B.

14. Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre Sf. Liturghie,* cap. 99. P. G., t. CLV, col. 297; cf. și *Explicarea despre sf. biserică,* traduc. romînă, în *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe,* București, 1865, pag. 266, col. 2; Ps. Gherman I, *Theoria mistică.* P. G., t. XCVIII, col. 448 și 449 A—B; vezi și *Despre cele mai însemnate Liturghii ale Bisericii orientale,* rev. Candela, 1893, p. 71; Dr. V. Mitrofanovici și Dr. Th. Tarnavschi, *Liturgica,* edit. 1909, p. 528; P. Lebedev, *Liturgica...,* traduc. romîn. de Icon. N. Filip, Buc. 1899, p. 272—273.

destinată sfinților. Răspunsul «*Unul Sfînt, unul Domn, Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl. Amin*»., cu care corul sau credincioșii întîmpină ecfonisul ce însoțește înălțarea Sf. Agneț, vine în parte ca o confirmare atît a acestui ecfonis, cît și a rugăciunii tainice dinaintea înălțării Sf. Agneț, și în același timp ca o mărturisire inspirată de o firească smerenie. Cine dintre noi, adică, poate să spună că este curat și sfînt, așa cum sînt numiți în general credincioșii vrednici de împărtășire ? «Sfînt cu adevărat este unul singur : Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce este Sfînt prin natura Lui» și Care se află întru slava lui Dumnezeu-Tatăl («...Cela ce sus împreună cu Tatăl șezi...») și pe toți ne sfințește, din marea Sa iubire de oameni. «Și noi sîntem sfinți, dar nu prin fire, ci prin participare și prin rugăciune» [15]. Vechimea acestui imn se poate urmări în documentele liturgice, pînă în veacul al patrulea [16].

2. *Frîngerea Sf. Agneț.* — Între timp și anume după ce a pronunțat interjecția «Să luăm aminte», diaconul intră în altar și venind de-a dreapta preotului, care ține încă în mîini Sf. Trup, zice : «Sfărîmă, stăpîne, Sfînta Pîine» ; iar preotul o frînge în patru părți, pe urmele tăieturilor făcute cruciș la proscomidie, zicînd : «Să sfărîmă și se împarte Mielul lui Dumnezeu [17], Cel ce se sfărîmă și nu se desparte, Cel ce se mănîncă pururea și niciodată nu se sfîrșește, ci pe cei ce se împărtășesc îi sfințește» [18]. Le așează apoi pe sf. disc, cu miezul în sus, în chipul crucii, potrivind să fie sus, adică spre răsărit, partea cu însemnarea IIS, jos, adică spre apus, cea cu HS, înspre stînga preotului NI, iar spre dreapta lui, KA.

Precum se vede, prin formula cu care se însoțește actul frîngerii, se recunoaște și se mărturisește că, deși în Liturghie Trupul euharistic al Domnului este frînt și împărțit în mai multe părți, în vederea împărtășirii liturghisitorilor și a credincioșilor, totuși el rămîne neîmpărțit și nedespărțit ; Domnul se află, adică, prezent în fiecare din părticelele în care a fost sfărîmat Sf. Agneț, fără ca această Pîine a vieții, venită din cer, să se sfîrșească vreodată prin împărtășirile simultane și succesive în sens cronospațial.

«Frîngerea pîinii» este un rit legat de însăși săvîrșirea Sfintei Euharistii, încă de la instituirea ei. Această expresie reprezenta chiar una

---

15. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V, 19 mistag.;* cf. și Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre sf. biserică,* traducere românească cit., p. 266, col. 2.

16. La Sf. Chiril al Ierusalimului, *ibidem*. In *Constit. apostolice,* VIII, 13 ; «Unul Sfînt, unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl, binecuvîntat ești în veci. Amin. Osana, Fiul lui Dumnezeu, binecuvîntat Cel ce vine în numele Domnului. Dumnezeu este Domnul și S-a arătat nouă, osana în cele de sus».

17. Iacob Goar, Εὐχολόγιον *sive Rituale Graecorum...*, Paris. 1647, pag. 148 și ediția Liturghierului de Veneția 1644 și 1687 adaugă aci : ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός (Fiul Tatălui).

18. Manuscrisele au înregistrat variante deosebite ale acestei formule, ca, de ex., în m-sul 719 Bibliot. din Patmos (sec. XIII) : «Se sfarămă Trupul Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, fără împărțire și fără schimbare, pentru viața și mîntuirea lumii, Cel ce ridică păcatele lumii, totdeauna, acum și pururea...». La A. Dmitrievschi, Εὐχολόγια , pag. 174.

dintre denumirile tehnice, prin care era desemnată la început Jertfa liturgică. De altfel, ruperea Sf. Agneț în părticele constituie o operație necesară mai întîi din punct de vedere practic, în vederea împărtășirii. Ea este atît de firească în ordinea actelor manuale, încît Constituțiile Sf. Apostoli (VIII, 13) nici nu socotesc necesar să o menționeze aparte, considerînd-o, de sigur, implicit între actele legate în prealabil de pregătirea împărășirii.

Cînd anume a îmbrăcat actul manual al frîngerii formele cu caracter simbolic de mai tîrziu, este greu de spus. În tot cazul, originea lor este destul de veche, de vreme ce pe la mijlocul veacului al patrulea, evhologhiul lui Serapion cuprinde următoarea indicație pentru rugăciunea care urmează după anaforă : «După rugăciunea (anaforei), *frîngerea* și rugăciunea în timpul frîngerii» [19]. Lămuriri asupra amănuntelor acțiunii frîngerii încep a fi înscrise însă în documente, abia de la veacul al nouălea încoace, la început mai sumar, iar apoi mai pe larg. Felul de a face se transmitea de obicei prin practica tradițională, deci fără a fi descris în întregime. Astfel, codicele Barberini cuprinde instrucția că preotul «ia părticele din Sf. Trup și le pune în sfintele potire», fără să fi dat mai întîi vreo indicație asupra actului frîngerii în sine, așa precum la înălțarea Sf. Agneț a făcut numai mențiune despre ea, fără să-i descrie momentele componente. Se înțelege însă că a trebuit să aibă loc mai întîi frîngerea, din moment ce se prescrie punerea în potire nu a Agneților întregi, ci numai a unor părți din ele, așa cum se știa adică de liturghisitori, din practică. În sec. IX—X, manuscrisele [20] menționează însă precis frîngerea Sf. Agneț în patru părți, practică cu care sînt de acord și manuscrisele din veacurile următoare, cu excepția unui codice din veacul al XIV-lea [21], care indică frîngerea în trei bucăți. O lămurire în plus o aduce din veacul al XI-XII-lea versiunea latină a lui Leon Thuscus, care, reproducînd «vechiul obicei al Bisericii din Constantinopol», prescrie așezarea părticelelor în formă de cruce, așa cum este uzul și astăzi, deși instrucțiunile din liturghiere au rămas încă deficiente față de uz.

Frîngerea Sf. Agneț constituie un act ritual, prin care, sub raportul practic, liturghisitorul imită ceea ce Mîntuitorul însuși a făcut la Cina cea de taină, în vederea împărtășirii Sf. Apostoli. Se simbolizează însă în același timp pătimirile și moartea Sa pe cruce, dîndu-ne îndeosebi prin așezarea părților din Sf. Agneț în formă de cruce, imaginea lui Hristos cel răstignit [22]. Această figură rezultată din poziția pe disc a celor patru părți ale Sfintei Pîini închipuiește, după unii, și «cele patru

19. Μετὰ τὴν εὐχὴν ἡ κλάσις καὶ ἐν τῇ κλάσει εὐχή.

20. *Codic. Porphyrios.* Cf. Dom. Pl. de Meester, *Genèse, sources et développements du texte grec de la liturgie de S. Jean Chrysostome,* Rome, 1908, pag. 105.

21. *Codic. Basilii Falascae,* Cf. idem, *ibidem,* și rev. Candela, artic, cit., an. 1893, pag. 70, n. 2.

22. Cf. Simion, arhiep. Tesalanic., *Explicare despre sf. biserică,* traduc rom. citată, p. 266, col. 2 ; rev. Candela, artic. cit., ibid., p. 72 ; P. Lebedev, *op. cit.,* p. 273.

margini ale lumii, care s-au mîntuit prin moartea şi prin învierea lui Hristos» [23].

3. *Amestecarea sau unirea sf. elemente* .— Cele patru părţi ale Sfîntului Agneţ fiind astfel aşezate pe disc, diaconul arată cu orarul sf. potir, zicînd : «Împlineşte (întregeşte), părinte (stăpîne), sfîntul potir», iar preotul luînd părticica din Sf. Agneţ, care este aşezată în partea de sus (IIS), face cu dînsa semnul crucii deasupra potirului zicînd : «Împlinirea (întregirea) paharului credinţei Sfîntului Duh», după care o pune în potir, iar diaconul răspunde : «Amin».

Prin această amestecare, se subliniază unitatea şi indivizibilitatea Trupului şi Sîngelui lui Hristos şi anume (precum deja s-a arătat) că, în fiecare din părticelele elementelor sfintei jertfe euharistice, El este prezent în întregime, cu Trupul şi cu Sîngele, cu sufletul şi cu Dumnezeirea Sa. Despărţite însă, Sf. Trup adică pe disc iar Sf. Sînge în potir, aşa cum se găsesc înainte de unirea lor în potir, simbolizează în această situaţie suferinţele şi moartea, deşi, în realitate, Domnul Iisus Hristos este prezent în Sf. Taine în starea Sa de proslăvire şi, deci, viu. De aceea, prin amestecarea sau unirea lor în potir, se închipuieşte învierea Domnului. Ritul amestecării sau unirii sfintelor elemente este inspirat, deci, de o preocupare dogmatică, pentru a se arăta pe de o parte că «Hristos este unul, măcar că se vede a fi în pîine şi în potir» [24], iar pe de alta pentru a se simboliza învierea Sa [25]. Această unire este considerată că se săvîrşeşte, ca şi sfinţirea darurilor, prin lucrarea Sfîntului Duh, ea fiind astfel, «un mister al credinţei» [26]. În formula de mai sus, cu care preotul însoţeşte punerea părticelei IIS în potir, vine deci la expresiune tocmai mărturisirea acestei credinţe.

Trebuie să observăm totuşi că variantele, în care se află redată această formulă în diferitele manuscrise şi ediţii, atît în ceea ce priveşte redactarea textului cît şi punctuaţia, fac oarecum obscur sensul ei. Astfel, în unele manuscrise lipsesc uneori ambele genitive ale substantivelor «pahar» şi «credinţă», iar în altele cînd unul, cînd celălalt din ele, formula prezentîndu-se în următoarele redactări : «Împlinirea (este lucrarea) Duhului» sau «Împlinirea Duhului Sfînt», «Împlinirea paharului

---

23. Vezi Ps. Gherman, *op. cit.,* P. G., t. XCVIII, col. 448 C şi Ghenadie, fost episcop de Argeş, *Liturgica...,* Buc., 1877, p. 117.

24. Simion, arhiepiscop. Tesalonic., *Despre Sf. Liturghie,* în traducerea citată, cap. 99.

25. Cf. P. Lebedev, *op. cit,* pag. 273. De aceea, în Liturghia darurilor mai înainte sfinţite, părticica IIS se pune în potir făcîndu-se cu ea numai semnul crucii deasupra potirului, fără a se mai recita formula «Împlinirea paharului...», întrucît unirea sau amestecarea se găseşte deja împlinită, de la Liturghia precedentă, cînd Sf. Agneţ a fost îmbibat cu Sf. Sînge şi, deci, s-a simbolizat astfel învierea Domnului. Pe de altă parte, ceea ce se află în potirul de la Liturghia celor mai înainte sfinţite nu este Sîngele euharistic al Domnului, ci vin simplu, amestecat cu apă, aşa cum au fost turnate la proscomidiar. Nefiind, deci, sfinţite, întrucît această Liturghie nu are epiclesă, conţinutul potirului ei nu poate servi ca împlinire sau întregire a Sf. Trup, ci constituie acum un simplu mijloc de vehiculare a Sf. Taine, la împărtăşire.

26. Dr. V. Mitrofanovici şi Dr. Th. Tarnavschi, *Lilurgica...,* Cernăuţi, 1909, p. 531 şi rev. Candela, an. 1893, articol citat, p. 72.

(este lucrarea) Sfîntului Duh» sau «împlinirea credinței Sfîntului Duh», ori «împlinirea paharului credinței Sfîntului Duh», această din urmă formă aflîndu-se în uzul liturghierului Bisericii Ortodoxe Romîne. Pe de altă parte, în unele ediții găsim virgulă după fiecare din primele două genitive din propoziționea liturgică în cauză, în timp ce altele întrebuințează acest semn de punctuație numai după primul genitiv sau nu fac de loc uz de virgulă în textul acestei formule [27]. Explicația nu poate fi aflată, credem, decît în faptul că amănuntele sau momentele componente ale ritului unirii sfintelor elemente nefiind înregistrate în vechile manuscrise, săvîrșirea acțiunii a rămas pe seama practicii tradiționale, care a ajuns în cele din urmă la forme locale diferite [28].

Ca și în legătură cu celelalte acte manuale, vechile manuscrise s-au menținut, deci, și aici în laconismul lor caracteristic, în ceea ce privește instrucțiunile de tipic. Astfel, codicele Barberini consemnează, precum am văzut, numai lămurirea : «Preotul ia părți din Sfîntul Trup și le pune în sfintele potire și zice : spre împlinirea Duhului Sfînt» [29]. Transcria, de sigur, un manuscris mai vechi, deoarece se referă la obiceiul cînd se împărtășea toată asistența, fiind astfel nevoie să se scoată mai multe Agnețe și să se întrebuințeze mai multe potire [30]. Care erau însă părțile anume, pe care le lua din Sf. Agnețe, codicele Barberini nu precizează, considerînd acest amănunt cunoscut din practică. Este ca și cum ar fi zis : «Preotul ia părțile *respective* din Sf. Trup».

Un manuscris de pe la mijlocul veacului al XII-lea dă o indicație mai generală : «Pune părțile în potir, zice : *Împlinirea Duhului Sfînt.* Amin» [31]. Caracterul de simplă enunțare al acestui gen de instrucții

---

27. Vezi locurile indicate în lucrarea noastră : *Contribuții la revizuirea Liturghierului romîn,* Buc., 1931, p. 144, n. 258, 259 și 260.

28. In Liturghia Sf. Iacob, formulele întrebuințate în ritualul actelor manuale sînt mai clare : «Preotul frînge apoi pîinea și ține în mîna dreaptă jumătate din ea, iar în mîna stîngă cealaltă jumătate și moaie în potir pe cea care o ține în mîna dreaptă, zicînd : *Unirea prea Sf. Trup și a cinstitului Sînge al Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos* .

«Și face semnul crucii peste părticica din mîna stîngă și schimbă în mîini cele două părticele ; face (apoi) semnul crucii (și) peste cea de-a doua părticică. Unind apoi cele două părticele și muind în potir marginea celorlalte două părticele și făcînd semnul crucii peste celelalte pîini, zice de fiecare dată, cînd le moaie, cuvîntul unirii și începe îndată să le sfărîme (împartă) și înainte de toate pune în fiecare potir cîte o singură părticică zicînd : «*S-a împlinit* (Ἥνωται) *și s-a sfințit și s-a desăvîrșit* (τετελείωται) [aceste Sf. daruri : în ed. de Alexandria, 1931, p. 42], în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh [a căruia este slava și puterea în veci» : edit. cit. de Alexandria, ibid.] La Dom B. Ch. Mercier, *La liturgie de Saint Jacques, édition critique du text grec avec traduction latine,* în R. Graffin, *Patrologia orientalis,* t. XXVI, fasc. 2, 1946, p. 228/114 și 230/116.

29. La F. E. Brightman, *op. cit.,* p. 341.

30. Este de presupus că amestecarea Sfintelor n-a putut fi practicată atîta vreme cît credincioșii primeau la împărtășire, mai întîi Sf. Trup în mînă și apoi gustau din potir. Punerea Sfintei Pîini în potir n-a putut fi necesară — cel puțin în întregimea Sf. Agneț — decît atunci cînd s-a introdus obiceiul de a se întrebuința lingurița pentru împărtășirea poporului. Vezi și infra, p. 286 și 287.

31. *Ms. nr. 973,* din an. 1153, al *Bibl. Sinai.* La A. Dmitrievschi, *op. cit.,* p. 85.

tipiconale, întrebuinţat şi mai înainte pentru înălţarea Sf. Pîini, reiese şi din faptul că propoziţiunile sînt înlănţuite independent, adică fără serviciul conjuncţiilor [32]. Indicaţia din acest manuscris se referă, deci, nu la depunerea dintr-o dată a tuturor miridelor, în sf. potir. Un manuscris din veacul următor prescrie chiar că se ia din Sf. Trup o singură miridă şi se pune în potir, dar, de sigur, din aceleaşi consideraţii, nu precizează care anume (καὶ λαμβάνει μίαν μερίδα ἐκ τοῦ ἁγίου σώματος καὶ βάλλει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ λέγει: Πλήρωμα Πνεύματος). [33]

Dom Placide de Meester semnalează practica izolată consemnată într-un manuscris, de a se pune şi mirida Sfintei Fecioare o dată cu părticica IIS din Sf. Agneţ [34].

4. *Căldura.* — După punerea părţii respective din Sf. Agneţ în potir, diaconul dă îndată preotului, prin partea dreaptă, căldura, adică apa caldă [35] într-un vas mic, special pentru această întrebuinţare, zicînd: «Binecuvîntează, stăpîne, căldura», iar preotul zice, binecuvîntînd-o: «*Binecuvîntată este căldura sfinţilor Tăi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor*». Diaconul răspunde: «Amin» şi apoi o toarnă în potir în chipul crucii, atît cît chibzuieşte că ajunge să încălzească Sfintele, zicînd în acelaşi timp: «*Căldura credinţei plină de Duhul Sfînt*».

Manuscrisele şi ediţiile liturghierului reproduc această formulă sub diferite variante şi anume: «Căldura Sfîntului Duh» [36], «Căldura credinţei Sfîntului Duh» [37], «Căldura plină de credinţa Sf. Duh» [38] sau «Căldura credinţei, plină de Duhul Sfînt» [39].

Ca şi în cazul formulei pentru unirea sau amestecarea Sfintelor Taine, sensul acestor variante ale textului, care însoţesc turnarea căldurii, este acoperit de oarecare obscuritate. Exegeţii admit însă în gene-

---

32. Dom Pl. de Meester intercalează conjuncţia καὶ între cele două propoziţiuni, din care se compune instrucţiunea înscrisă în manuscrisul de mai sus. În text nu este însă, verbul urmînd îndată după substantivul ποτήριον.

33. *Ms. nr. 719 Bibl. din Patmos.* La A. Dmitrievschi, *op. cit.*, pag. 174.

34. *Cod. Vatic. gr. N. 1283.* Citat de Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 105, după Krasnoseltzev, *Svedenia*, p. 135—136.

35. În Comentariul liturgic al lui Ps. Gherman: «Se aduce *apă foarte caldă* într-un vas mic şi amestecă din aceasta în cele puse înainte pe dumnezeiasca masă, fie că sînt cupe, fie că sînt potire...». P. G., t. XCVIII, col. 449 B. Cf. şi Comentariul lui Balsamon la canon. 32 trulan (în *Sintagma Ateniană*).

36. *Ms. nr. 713 Bibl. din Patmos*, sec. XIII. La A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 174; *Diataxa patriarhului Filotei*, sec. XIV, la Pan. N. Trembela, Αἱ τρεῖς λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας, pag. 13; Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explic. despre sf. biserică*, P. G., t. CLV, col. 741—742, în traduc. rom. cit., pag. 267, col. 1; Simion, arhiep. Tesalonicului, *Răspunsul 58 la întrebările unui arhiereu, ibidem.*

37. *Ms. nr. 425, bis. Sf. Mormînt*, Constantinopol, sec. XVI. La A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 825 şi *ms. nr. 120 Bibliot. Esfigmenu*, Athos, an. 1602. La A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 961.

38. *Ms. din an. 1306* de la Bibl. m-rii *Esfigmenu*, Athos. La A. Dmitrievschi *op. cit.*, p. 268.

39. Λειτουργικόν, ediţia de Ierusalim, 1908; *La divine liturgie de notre Père S. Jean Chrysostome*, text grec şi traduc. franceză, editată de Dom Pl. de Meester, Roma şi Paris, 1925.

ral că apa caldă amintește și simbolizează apa care a curs o dată cu sîngele, din coasta Mîntuitorului, împunsă cu lancea, corpul Său nefiind încă rece. Pe de altă parte, «apa caldă arată că, prin căldură, dă semnul vieții» [40], așa că turnîndu-se înainte de împărtășire pentru încălzirea Sf. Taine, ea «întregește imaginea desăvîrșită a Tainei, celor care se împărtășesc din potir, ca și cum s-ar atinge de însăși coasta dătătoare de viață» [41], le dă, cu alte cuvinte, senzația că au primit însuși Sîngele Domnului. Căldura simbolizează, deci, puterea dătătoare de viață a Trupului și Sîngelui Domnului, care, chiar după despărțirea de trup prin moartea de pe cruce, au rămas dătătoare și făcătoare de viață, deoarece Dumnezeirea și toate lucrările Duhului nu s-au despărțit de Trupul Său după moarte [42].

Formula rostită cu turnarea căldurii («Căldura Sfîntului Duh», «Căldura credinței plină de Duhul Sfînt», ș.a.) reia încă o dată sensul formulei de la amestecarea Sfintelor Taine și anume că Sf. Duh, prin lucrarea căruia s-a săvîrșit întruparea Domnului și se realizează prezența Sa în Sf. Euharistie în timpul epiclesei, se află de asemenea prezent și este împărtășit întregei Biserici, o dată cu darea Sfintelor Taine ale Trupului și Sîngelui Domnului. Pe de altă parte, formula «căldura credinței...» [43] implică în chip hotărît, prin termenii diferitelor ei variante, și o aluzie la credința și dragostea fierbinte, de care trebuie să fie însuflețiți credincioșii prin harul Sf. Duh, atunci cînd vin să primească Sf. Împărtășire [44].

Nicolae Cabasila consideră însă că turnarea căldurii și formula ce însoțește acest act liturgic amintește și simbolizează pogorîrea Sf. Duh peste Biserică. «Odinioară, acest lucru s-a petrecut după ce se săvîrșise de Hristos toată iconomia mîntuirii, iar acum, după ce jertfa a fost adusă și darurile s-au sfințit, se sălășluiește în cei care se împărtășesc

---

40. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explic. despre sf. biserică,* traduc. romînească cit., pag. 266, col. 2.

41. Ps. Gherman I, *op. cit.,* P. G., t. XCVIII, col. 448 B. Cf. și Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.,* p. 267, col. 1.

42. Simion, arhiep. Tesalonicului, *ibid.,* p. 266, col. 2. «...*Căldura se pune* acum *nu pentru vreo săvîrșire...,* ci pentru ca, *gustînd cald,* din înfricoșetorul potir, să înțelegem cum că Hristos, chiar murind, Trupul Său cel făcător de viață a fost nedespărțit de Dumnezeire, ca și dumnezeiescul suflet și plin de lucrările Duhului...». Idem, *Răspunsul 58 la Întrebările unui arhiereu.*

43. În Liturghia darurilor mai înainte sfințite, pronunțarea acestei formule la turnarea căldurii nu mai are sens, și, de aceea, nici nu mai are loc, pentru aceleași motive pentru care am văzut mai sus că nu se repetă nici formula respectivă pentru împlinirea, completarea sau întregirea potirului. Sfîntul Agneț pregătit pentru Liturghia celor mai înainte sfințite a fost îmbibat sau împlinit cu Sîngele euharistic la Liturghia precedentă, după ce a fost turnată căldura în potir, așa încît rostirea formulei «Căldura credinței...» nu mai corespunde acum semnificației simbolice de bază a actului în sine. Turnarea căldurii la Liturghia celor mai înainte sfințite nu poate avea, credem, decît un scop practic și anume pentru a încălzi conținutul potirului și a-l face agreabil la împărtășire.

44. Cf. V. Vladislavev, *Obăeaonenie bogoslujeniea sv. pravoslavi țerkovn.* Izd. 2 Tveră 1876, p. 399. La Dr. V. Mitrofanovici și Dr. Th. Tarnavschi, *Liturgica,* ed. 1909, p. 531.

cu vrednicie dintr-însele... Venirea Sf. Duh în Biserică n-a fost altceva decît efectul și urmarea pătimirilor, învățăturii și faptelor Mîntuitorului. Se cuvenea, deci, ca, după cele dinainte, să se reprezinte în Liturghie și această venire. Ea este reprezentată prin turnarea apei calde în Sf. Taine, căci această apă, prin ea însăși apă dar totdeodată împărtășită și de căldura focului, închipuiește pe Sf. Duh, care e numit și apă (cf. Ioan VII, 38—39), dar care S-a arătat și în chip de limbi de foc, atunci cînd S-a revărsat peste Sfinții Apostoli. Iar momentul acesta din Liturghie pe cel de atunci îl simbolizează. Atunci, Sf. Duh S-a pogorît după ce se împliniseră toate cele privitoare la Hristos, iar acum această apă caldă se toarnă peste sf. daruri, după ce au fost sfințite. Iar prin Sf. Taine este semnificată și Biserica, ea fiind Trupul lui Hristos și credincioșii ei, fiecare în parte, fiind membre ale acestui Trup» (I Corint. XII, 27) [45]. O astfel de interpretare se găsește în concordanță, de altfel, cu uzul consemnat în unele manuscrise, de a se recita, pe lîngă formula obișnuită în general în ritualul pentru turnarea căldurii, și primul tropar din oda a patra a canonului compus de Sf. Ioan Damaschin pentru sărbătoarea Cincizecimii [46]. Negreșit, introducerea acestui tropar aci a fost inspirată tocmai de intenția de a se imprima ori de a sublinia în ritualul căldurii semnificația corespunzătoare.

Documentele nu ne informează asupra timpului, cînd a luat naștere obiceiul de a pune apă caldă după amestecarea Sfintelor Taine. În veacul al șaselea însă, catolicosul armean Moise al II-lea (574—604) găsi un pretext în această practică a Liturghiei bizantine, pentru a formula un refuz pe ton ironic la invitația ce-i făcuse în preajma anului 593 împăratul Mauriciu, de a veni la Constantinopol, în vederea conversațiilor în legătură cu separarea armenilor de Biserica Ortodoxă, după sinodul de la Calcedon. «Să mă ferească Dumnezeu», se apăra el, «să trec fluviul Azat, ca să mănînc pîine coaptă în cuptor și să beau căldură» [47]. Căldura constituia, deci, în această vreme o notă caracteristică îndătinată, a Liturghiei bizantine în comparație cu cea armeană. Un codice din veacul al XIII-lea [48] se referă pentru temeiurile acestei practici, la Liturghia Sf. Vasile cel Mare precum și la analogiile din figurile de stil ale troparului citat mai înainte, din canonul Sf. Ioan Damaschin, la Cincizecime.

Cei mai vechi codici liturgici, între care și Barberini, n-au înscris, însă, cu privire la căldură nici instrucțiuni asupra acțiunii și nici cuvintele diaconului sau binecuvîntarea preotului. Asupra observării rigu-

45. Nic. Cabasila, *Explicarea Liturghiei,* cap. XXXVII, P. G., t. CL, col. 452 A—B.

46. «Baia cea dumnezeiască a nașterii celei de a doua, cu cuvîntul amestecînd-o... pecetluind-o cu căldura Duhului». Manuscrisele citate din A. Dmitrievschi în notele 37 și 38 de mai sus. Vezi de asemenea manuscrisul nr. 986, sec XV, Bibl. Sinai, A. Dmitrievschi, *op. cit.,* p. 613, precum și manuscrisele din veac. XVI, XVII și XVIII menționate de Pan. N. Trembela, *op. cit.,* p. 137.

47. *Narratio de rebus Armeniae,* P. G., t. CXXXII, col. 1248 B—1249 A la J Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus,* t. II, pars prima, pag. 156—157 și 235.

48. *Cod. Patmos, nr. 713.* La A. Dmitrievschi, *op. cit.,* p. 174.

roase a acestei practici stăruiește totuși, cam în aceeași epocă, patriarhul constantinopolitan Nichifor Mărturisitorul, care prescrie în canonul 13 că «nu se cuvine ca preotul să liturghisească fără apă caldă, decît numai de mare nevoie și numai dacă nicidecum nu se află apă caldă».

II. *ÎMPĂRTĂȘIREA*

A. REFERINȚELE VECHILOR MANUSCRISE LITURGICE

După amestecarea sfintelor elemente și turnarea căldurii, urmează îndată împărtășirea, mai întîi a liturghisitorilor și apoi a credincioșilor. Vechile manuscrise liturgice prezintă însă o mare lacună în ceea ce privește consemnarea regulilor ce se observau în acest moment. Astfel, din ceremonialul împărtășirii, nu se găsește înscrisă în codicele Barberini [49], ca, de altfel, și în alte manuscrise din cele mai vechi, decît formula «cu frica lui Dumnezeu», prin care poporul era invitat să primească Sfîntul Trup și Sînge. Nu se face, deci, nici o mențiune despre împărtășirea liturghisitorilor. Urmînd imediat și în chip automat ca o consecință firească a lucrărilor manuale pregătitoare cu acest scop, actul împărtășirii a fost considerat, de sigur, de la sine înțeles, iar pe de altă parte, desfășurîndu-se în altar, adică numai în cercul slujitorilor bisericești, fără vreo participare a credincioșilor la ceremonialul împărtășirii clericilor, este de admis că descrierea lui n-a fost privită ca necesară.

Tăcerea manuscriselor asupra ritualului împărtășirii în genere se poate explica și prin caracterul ei de acțiune care, după vechiul obicei, era lăsată în seama practicii, obiectul evhologhiilor făcîndu-l îndeosebi și cu precădere textul rugăciunilor. Faptul se verifică în acest sens și în cazul altor acțiuni liturgice, ca : citirea Evangheliei și a «apostolului», intrarea cea mare, binecuvîntarea căldurii etc., peste care codicile Barberini ca și alte manuscrise ceva mai tîrziu — ca, de exemplu, un sul sau kontachion de la începutul veacului al XV-lea cu Liturghia Sf. Vasile cel Mare [50], reproducînd desigur pe altul mult mai vechi — trec fără lămuriri cu privire la felul de a face. Tăcerea manuscriselor nu constituie, însă, un motiv serios pentru a exclude existența unei ceremonii a împărtășirii, în epoca patristică.

Lămuriri pozitive în această privință ne aduc abia documentele din primele veacuri ale celui de al doilea mileniu creștin. Astfel, despre înfățișarea generală a ceremonialului împărtășirii liturghisitorilor, în veacul al XI—XII-lea, ne informează un manuscris a cărui vechime datează de prin jurul anului 1200 [51]. Astfel, făcînd o mică rugăciune de

49. Textul publicat de F. E. Brightman, *op. cit.*, p. 341.

50. Ms. aflat în biblioteca Universității din Iași și publicat de Pr. Dr. Ioan Zugrav, *Un manuscris din an. 1479 al Liturghiei Sf. Vasile cel Mare*, 1938.

51. *Codicele E. M.* 6 din Biblioteca curții ducale din Baden, publicat de Richard Engdahl, *Beiträge zur Kenntnis der byzantinischen Liturgie*. Texte und Studien, Berlin, 1908.

iertare și curățire de păcate, îndată după plinirea potirului, preotul se împărtășește cu Trupul Domnului, dacă este singur. Cînd, însă, sînt mai mulți preoți și diaconi, protosul împarte Sf. Trup celorlalți, zicînd : «Cinstitul și Sf. Trup al Domnului nostru Iisus Hristos ți se dă spre iertarea păcatelor și viața veșnică». Cînd îl primesc, fiecare dintr-înșii îi sărută mîna și obrazul ; protosul primește, de asemenea, el însuși, pîinea euharistică de la unul din preoții conliturghisitori. Ținînd cu ambele mîini părticelele respective și însemnîndu-se cu ele în semnul crucii, zic : «Cred și mărturisesc că Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu...», după care plecîndu-și împreună capetele, în fața sf. mese, zic încetișor «Cinei Tale celei de taină...», «Împărate ceresc, mîngîietorule...», «O, Paștele cele mari și prea sfinte, Hristoase,...». Se însemnează apoi din nou în semnul crucii cu Sf. Pîine zicînd iarăși «Cred, Doamne, și mărturisesc...», după care, plecîndu-și capetele, spun : «Cinstitul și Sfîntul și neprihănitul Trup al Domnului nostru Iisus Hristos mi se dă mie spre iertarea păcatelor și viața veșnică» și consumă pîinea euharistică. Un ipodiacon sau altcineva prezintă căldura, pe care protosul o binecuvîntează cu formula : «Binecuvîntat este Dumnezeul nostru, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor» și o toarnă apoi în sf. potire sau cupe, dacă sînt. Și astfel se împărtășesc și cu Sf. Sînge, dîndu-și unul altuia, precum s-a procedat la împărtășirea cu Sf. Trup, zicînd : «Cinstitul și Sfîntul și neprihănitul Sînge al Domnului nostru Iisus Hristos (și celelalte)». Diaconul, care s-a împărtășit cel din urmă, deșartă sf. disc în potir, îl acopere și invită apoi pe credincioși zicînd : «Cu frica lui Dumnezeu, apropiați-vă». După răspunsul acestora și după binecuvîntarea lor de către preot, Sfintele Taine sînt duse de diacon la locul unde au să se împărtășească credincioșii, sau la proscomidiar [52].

Precum se vede, aceste indicațiuni sînt încă destul de sumare, deoarece ele nu precizează anume care părți din Pîinea euharistică sînt destinate împărtășirii liturghisitorilor și care sînt rezervate credincioșilor. Pe de altă parte, împărtășirea diaconilor și cea a credincioșilor sînt numai menționate, fără să se fi înscris instrucțiunile ce trebuiau observate în actele respective. Tipicul împărtășirii este ceva mai complet în Diataxa lui Filotei (sec. XIV) [53], pe baza căreia sînt redactate într-o formă dezvoltată regulile respective din liturghierul contemporan. De observat este că, precum se poate constata din alte manuscrise [54], diaconul primea Sf. Trup spre împărtășire numai după ce preotul gustase și din Sf. potir. Manuscrisele de după veacul al XII-lea încoace nu mai prescriu împărtășirea preoților cu Pîinea euharistică înaintea diaconilor, ci, așa cum este practica astăzi, adică pentru ambele categorii în același timp.

---

52. A se vedea textul la Rich. Engdahl, *op. cit.*, pag. 31—33.

53. Publicată de Pan. T. Trembela, *op. cit.*, Atena, 1935, p. 1—16, col. 2.

54. Ca, de ex., *Codicele nr. 662 din Bibl. națională,* Atena (sec. XII—XIII), la Pan. N. Trembela, *op. cit.*, pag. 13, col. 1.

B. RITUALUL SAU RINDUIALA IMPĂRTĂȘIRII CLERICILOR

a) *Ordinea la împărtășire.* — Edițiile contemporane ale liturghierului cuprind instrucțiuni amănunțite cu privire la desfășurarea actului împărtășirii, atît a clericilor cît și a laicilor. Potrivit regulii stabilite încă de la începutul Bisericii, clericii se împărtășesc înaintea credincioșilor, precum se constată din ordinea înscrisă în Constituțiile Sf. Apostoli, cartea VIII, cap. 13 : «...Să se împărtășească episcopul, apoi preoții și diaconii și ipodiaconii și anagnoștii și psalții și asceții, iar dintre femei diaconițele și fecioarele și văduvele, apoi copiii și la urmă poporul întreg, după rînduială și cu evlavie, fără zgomot».

Clerul superior, adică cel din gradele cu hirotonie (episcopii, preoții și diaconii), se împărtășește în altar, la sf. masă, spre deosebire de clerul inferior sau prin hirotesie (ipodiaconii, anagnoștii etc.), care primește Sf. Taine ca și credincioșii, în fața sf. uși. Această distincție se întemeiază pe faptul că numai clericii din primele trei trepte ale hirotoniei sînt sfințiți înăuntrul altarului, pe cînd ceilalți primesc hirotesia afară din altar [55].

Împărtășirea liturghisitorilor are loc îndată după turnarea căldurii. Deja din timpul actelor manuale pentru pregătirea Împărtășirii și anume îndată după imnul «Unul Sfînt...», cît și în timpul actului însuși al împărtășirii clerului hirotonit, atențiunea credincioșilor este întreținută prin cîntarea pe larg a *chinonicului* (κοινωνικόν) [56], adică a imnului care, așa precum arată însăși denumirea sa, se găsește în legătură cu împărtărșirea (κοινωνία). Uneori și îndeosebi cînd Liturghia este oficiată în sobor, în acest moment se rostește predica de către unul dintre conliturghisitori, care se împărtășește fie în timpul primei părți a chinonicului, împreună cu ceilalți clerici, fie după rostirea predicii, în timp ce se intonează chinonicul. În bisericile din orașe, în locul chinonicului se cîntă de obicei concertul religios.

Pentru împărtășirea clericilor hirotoniți este destinată partea cu inițialele HS, din Sf. Agneț, care formează brațul de jos sau dinspre apus al chipului crucii, în care au fost așezate cele patru fragmente din Sf. Pîine euharistică. Îndată după turnarea căldurii, preotul împarte în două, cu copia, pe sf. disc, părticica menționată și apoi face împreună cu diaconul trei închinăciuni adînci în fața sfintei mese, zicînd amîndoi : «Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului și mă miluește». După ce își cer iertare unul altuia [57], diaconul care, după turnarea căldurii, a rămas

55. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie,* cap. 99.

56. Cu termenul derivat din limba slavonă: *priceasnă,* de la *priceastinia* (stihă) = stihul împărtășirii. In zilele de duminică, textul chinonicului este luat din psalm. CXLVIII, 1 : «Lăudați pe Domnul, cei din ceruri». La sărbătorile mari de peste an, însă, stihul chinonicului variază, fiind ales în concordanță cu caracterul sau evenimentul sărbătorit, iar la Liturghia darurilor mai înainte sfințite se cîntă chinonicul «Gustați și vedeți că bun este Domnul».

57. In Liturghierele grecești și mai ales în cel slavo-bulgar (Sofia, 1928), dialogul respectiv se desfășoară în forma următoare: (Preotul) «iartă-mă, frate și împreună sluji-

în dreapta preotului, este invitat de preot : «Diacone, apropie-te». Trecînd prin partea de răsărit a sf. mese și venind la stînga preotului, cu palmele întinse cruciș,dreapta peste stînga, diaconul se adresează : «Dă-mi mie, stăpîne (părinte), cinstitul și prea Sf. Trup al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos» [58]. Preotul, avînd buretele în palma stîngă, ia cu degetele de la mîna dreaptă una din cele două jumătăți din părticica HS și ținînd-o deasupra buretelui, o dă diaconului zicînd [59] : «Cinstitul și prea Sf. Trup al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos se dă ție diaconului (N), spre iertarea păcatelor tale și spre viața de veci». Primind părticica din Sf. Trup în palma dreaptă, diaconul răspunde «amin», sărută mîna preotului și se retrage în partea de răsărit a sf. mese și plecîndu-și capul, așteaptă să ia și preotul cealaltă jumătate din părticica HS. Deschizîndu-și palma dreaptă și așezînd buretele pe sub degetul mijlociu și peste arătătorul și inelarul, vecine cu cel dintîi, preotul ia cu degetele de la mîna stîngă cealaltă jumătate din părticica HS și o pune în palma dreaptă rostind : «Cinstitul și prea Sfîntul Trup al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos se dă mie preotului (N), spre iertarea păcatelor mele și spre viața de veci», formulă prefațată în liturghierele de limbă greacă, de aceeași introducere ca și cererea diaconului : «Iată, mă apropii de Hristos, Împăratul cel nemuritor și Dumnezeul nostru». Își șterge apoi cu buretele, deasupra sf. disc, degetele cu care a luat părticica și așezînd palma stîngă sub cea dreaptă, se înclină în fața sf. mese, spunînd în taină rugăciunile împărtășirii, același lucru făcîndu-l totdeodată și diaconul.

b) *Rugăciunile dinaintea actului împărtășirii.* — Cea dintîi din aceste rugăciuni este o mărturisire de credință și o recunoaștere din partea slujitorilor, a nevredniciei lor, exprimate amîndouă prin cuvintele Sfinților Apostoli Petru și Pavel : «Cred, Doamne, și mărturisesc că *Tu ești cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu* (Matei XVI, 16 ; Ioan VI, 69), *care ai venit în lume să mîntuiești pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu* (I Timotei I, 15). Încă cred că acesta este însuși prea curat Trupul Tău... Deci mă rog Ție : miluește-mă și-mi iartă greșelele mele cele de voie și fără de voie și mă învrednicește să mă împăr-

torule și roagă-te pentru mine, păcătosul» ; diaconul, înclinîndu-se : «Dumnezeu să te ierte și să te miluiască ; iartă-mă și tu, părinte, și roagă-te pentru mine păcătosul». Preotul : «Dumnezeu să te ierte și să te miluiască».

58. În edițiile grecești și cele slave, această formulă este precedată de propoziținea : «Iată, mă apropii de Hristos, Împăratul cel nemuritor și Dumnezeul nostru».

59. Numai după edițiile Liturghierului romîn și de Moscova (ca de ex., cea din an. 1854), dă preotul Sf. Trup mai întîi diaconului. Toate liturghierele grecești ca și cel de Sofia, Bulgaria, 1928 prevăd întîi împărtășirea preotului cu Sf. Trup, iar pe urmă împărtășirea diaconului. Edițiile romînești de Rîmnic, 1747 și 1759, subliniază oprirea diaconului de a se împărtăși înaintea preotului. De fapt, deși în practica romînească diaconul primește el cel dintîi, de la preot, Sf. Trup, totuși nu se împărtășește cu el decît în același timp cu preotul. Rînduiala din Liturghierul Bisericii Ortodoxe Romîne apare inspirată de considerațiuni de ordin practic, asigurînd adică tocmai această concomitență, întemeiată pe ideea firească a participării slujitorilor bisericești împreună la Cina Domnului.

tăşesc fără de osîndă cu prea curatele Tale Taine, spre iertarea păcatelor şi viaţa de veci. Amin». Cea de a doua este imnul hieruvic de la Liturghia din joia cea mare («Al Cinei Tale celei de taină părtaş primeşte-mă astăzi, Fiul lui Dumnezeu...», iar cea de a treia («Nu spre judecată sau spre osîndă să-mi fie mie împărtăşirea Sfintelor Tale Taine, Doamne, ci spre tămăduirea sufletului şi a trupului»), apare ca o variantă a ultimei rugăciuni din Canonul Sf. Împărtăşiri.

În actul împărtăşirii se reflectă încă unul din aspectele chenozei Mîntuitorului, care, «din marea Lui iubire, cu care ne-a iubit» (Efes. II, 4), ne dă Trupul şi Sîngele Său cel proslăvit, spre mîncare şi băutură, sub forma pîinii şi a vinului, nouă, oamenilor muritori ; El, Cel ce petrece în cele de sus, vine la noi cei de jos, El, Cel atotputernic şi perfecţiunea absolută, ne face părtaşi Lui pe noi, fiinţe slabe şi pătate de păcate, pentru ca astfel să ne sfinţească şi să ne readucă în locaşurile din casa Tatălui Său şi al nostru (Ioan XIV, 2), pe care am părăsit-o prin neascultare. Dumnezeu şi omul, la care El se pogoară prin Fiul Său — iată ce ne pune înaintea ochilor duhovniceşti Sf. Euharistie ! În faţa prezenţei reale a Dumnezeirii şi a nesfîrşitei Sale bunătăţi care, prin Pîinea ce s-a pogorît din cer, ne face cel mai mare dar, este natural ca liturghisitorul să se simtă covîrşit de sentimentul nimicniciei şi al nevredniciei sale omeneşti. Prin troparele canonului din Rînduiala Sf. Împărtăşiri, pe care l-a citit deja după slujba de seară, el a recunoscut că «întinat fiind cu lucruri netrebnice eu, ticălosul, nu sînt vrednic să mă împărtăşesc cu prea curatul Tău Trup şi cu dumnezeiescul Tău sînge...» (cîntarea I) şi că «avînd suflet întinat şi buze necurate, nu cutez să mă apropii de Tine, Hristoase, şi să primesc Trupul Tău...» (cîntarea V), aşa încît a fost nevoie să mărturisească împreună cu sutaşul din Evanghelie : «nu sînt vrednic, Stăpîne Doamne, să intri sub acoperămîntul sufletului meu» (Cf. Matei VII, 8 ; Luca VII, 6) [60].

Acest sentiment adînc de smerenie şi de recunoaştere a nevredniciei noastre pulsează în nenumărate nuanţe, îndeosebi în rugăciunile care alcătuiesc a doua parte din rînduiala sfintei împărtăşiri, ce trebuiesc citite dimineaţa sau după slujba ceasurilor, precum prescrie regula bisericească. Pentru sensibilitatea unui suflet cu adevărat religios şi dornic în chip sincer de unire cu Domnul, troparele, psalmii şi rugăciunile din rînduiala împărtăşirii, înscrisă la locul cuvenit din liturghier, oferă o gamă completă de tonuri, care pot provoca şi angaja vibraţiunile unei pocăinţe vii, profunde, răscolitoare, cu zdrobire de inimă, înnoitoare şi aducătoare de curăţie lăuntrică, atît de indispensabilă pentru primirea cu vrednicie a Sf. Taine.

După ce, puţin mai înainte de momentul împărtăşirii, liturghisitorul şi-a exercitat privilegiul de a chema pe Iisus Hristos să-l învrednicească a primi din mîna Lui cea puternică prea curatul Său Trup, pentru sine şi pentru a-l distribui apoi credincioşilor, se simte dator să

60. Rugăciunea IX a Sf. Ioan Gură-de-Aur, în Rînduiala Sf. Împărtăşiri.

recunoască acum că-i lipsește vrednicia pentru un har atît de sfînt, mărturisind însuși că el se înnumără, mai mult decît oricare altul, printre păcătoși. El trebuie să se roage, deci, ca să i se ierte greșalele de tot felul, pentru ca împărtășirea cu Sf. Taine să nu-i fie spre adăogirea păcatelor și, deci, spre judecată și osîndă, ci spre mîntuirea sufletului și a trupului și spre viața de veci. Luînd exemplu de pocăință de la tîlharul de pe cruce, care, prin pocăința sinceră din ultimul ceas, a cîștigat de la Domnul raiul, liturghisitorul strigă cu el : «pomenește-mă, Doamne, întru împărăția Ta» (Luca XXIII, 42). Dăruiește-mi, adică, și mie harul de a fi primit părtaș vrednic al Cinei Tale celei de taină de acum, de care mă apropii cu pocăința sinceră a acelui făcător de rele, iar nu cu fățărnicia lui Iuda.

Conștiința vie și pătrunzătoare a păcatului și a nevredniciei trezește în chip firesc accente de pocăință și, deci, de purificare. Vrednicia pentru împărtășirea cu Sf. Taine ale Trupului și Sîngelui Domnului este însă în funcție, în ultima linie, de sinceritatea și adîncimea pocăinței și a umilinței din acest moment. «Profunzimea umilinței sau a smereniei (βάθος ταπεινώσεως), aceasta este perfecțiunea», zicea Isaac Sirul. Ea este una din chipurile de participare la crucea lui Hristos sau răstignirea împreună cu El cea curățitoare de păcat și bogată în iertare și împăcare. «Știu», zicea Sf. Ioan Gură-deAur, «că nimeni dintre noi nu este scutit de greșeli, nimeni nu se poate lăuda că ar avea o inimă curată. Îngrozitor este, însă, nu atît a nu avea inima curată cît, neavînd-o astfel, nu alergăm la Cel ce poate să o curățească... Cine a fost odinioară mai păcătos decît vameșul ? Totuși, el n-a avut decît să zică : «Doamne, fii milostiv față de mine, care sînt un păcătos» (Luca XVIII, 13) și s-a pogorît din templu mai îndreptat decît fariseul. Ce putere a fost în aceste cuvinte ? În cuvinte, nici una ; toată puterea se afla în căldura cu care au fost spuse sau, mai de grabă, nu numai în această căldură, ci, înainte de orice, în bunătatea lui Dumnezeu [61].

Tocmai în acest scop au fost rînduite aceste rugăciuni în ritualul pregătitor al împărtășirii liturghisitorilor, ca o ocaziune in extremis de a se nevoi pentru cîștigarea purificării lor lăuntrice. Este probabil că, la origine, aceste rugăciuni au fost piese de pietate personală și, deci, particulară, ajungînd cu vremea ca întrebuințarea lor să fie impusă de uz ca regulă bisericească oficială. Deși, în principiu, liturghierele Bisericilor Ortodoxe Autocefale se găsesc de acord asupra acestei rînduieli, totuși, în fapt, ele variază în ceea ce privește rugăciunile anume și numărul lor. Astfel, liturghierele de limbă greacă, de ex., intercalează după prima rugăciune («Cred, Doamne, și mărturisesc...»), stihurile lui Metafrast din rînduiala împărtășirii, iar după cea de a doua («Al Cinei Tale celei de taină...») adaugă stihurile, troparele și rugăciunile de la finele rînduielii menționate, recomandînd rostirea încă o dată, la sfîrșit, a imnului «Al Cinei Tale celei de taină...».

61. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia VI, 3, la Ozeea.*

c) *Actul în sine al împărtășirii clericilor.* — Într-o formă sau alta, liturghisitorii se socotesc pregătiți acum pentru a îndrăzni să se împărtășească cu Sf. Trup. Deci, atît preotul cît și diaconul se împărtășesc în același timp, fiecare cu părticica pe care o are, ștergîndu-și după aceea palma cu buretele, deasupra sf. antimins. Preotul, luînd apoi un acoperămînt sau pînzetură (de preferință cu întrebuințare numai în acest scop), își acopere cu unul din colțuri barba [62], iar pe cel opus prinzîndu-l cu mîna dreaptă, ia cu el sf. potir zicînd [63] : «Mă împărtășesc eu, robul lui Dumnezeu, preotul (N), cu cinstitul și prea Sfîntul Sînge al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor mele și spre viața de veci. Amin», gustînd apoi de trei ori dintr-însul. Unele manuscrise [64] și, după ele, unele ediții ale liturghierului [65] recomandă să se spună : «În numele Tatălui, amin», la prima gustare, «și al Fiului, amin», la a doua gustare,«și al Sfîntului Duh», la a treia. Își șterge apoi cu acoperămîntul, pe care îl are în mîini, buzele și potirul în partea pe unde a sorbit dintr-însul și sărutîndu-l zice : «Iată s-a atins de buzele mele și va șterge fărădelegile mele și de păcatele mele mă va curăți» (Isaia VI, 7).

Luînd îndată după aceasta sf. potir cu acoperămîntul, invită pe diacon : «Diacone, apropie-te» ; venind prin dreapta preotului, diaconul răspunde : «Mă apropii iarăși de nemuritorul Împărat» [66]. Apucînd apoi cu mîna stîngă colțul liber al acoperămîntului, cu care preotul ține sf. potir și așezîndu-și-l peste barbă, susține cu dreapta marginea postamentului sf. potir, spre a înlesni preotului lucrarea, iar preotul dîndu-i să guste de trei ori, zice : «Se împărtășește [67] robul lui Dumnezeu, diaconul (N) cu cinstitul și prea Sfîntul Sînge etc....». După împărtășire,

---

62. Aceasta este o măsură privind eventualitatea scurgerii vreunei picături din sf. potir. Pentru acest motiv, pînzetura sau acoperămîntul ce se întrebuințează în acest moment se așează peste barbă, cu fața în sus, pentru ca, în cazul cînd a picat ceva peste dînsul din sf. potir, fața picată să vină înăuntru, la întocmirea acoperămîntului.

63. Liturghierele de limbă greacă recomandă să se spună mai întîi : «Mă apropii iarăși (cu nevrednicie — Ierusalim) de Hristos, Împăratul cel nemuritor și Dumnezeul nostru».

64. *Ms. nr. 719 din Patmos* (sec. XIII), la A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 175 și la Pan. N. Trembela, *op. cit.*, p. 143.

65. Ca, de ex., cel de Ierusalim, 1908 ; Atena, 1912, 1924 și 1948 (Ierotelestikon) ; Veneția, 1644 și 1687 ; Sofia, 1928 și Goar, Εὐχολόγιον *sive Rituale Graecorum*, Paris, 1647, p. 150.

66. După edițiile liturghierului de l. greacă, diaconul este obligat apoi, repetînd formula întrebuințată pentru cererea Sf. Trup : «Dă-mi, Stăpîne (părinte), cinstitul și prea Sfîntul Sînge...».

67. Pentru expresiunea «se împărtășește», din formula pentru darea și primirea Sf. Trup și Sînge, se întrebuințează cînd verbul μεταλαμβάνει (ca în m-ssele Sinai, nr. 1020 sec. XII—XIII ; nr. 709 Patmos, an. 1260 ; nr. 986 Sinai, sec. XV ; nr. 8/182 bis, Sf. Mormînt din Constantinopol, sec. XVI. La A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 145, 158, 613 și 475), cînd μεταδίδοται (Constituția lui Filotei, la Pan. N. Trembela, *op. cit.*, p. 13), sau chiar amîndouă în unul și același manuscris (ms. 425 bis. Sf. Mormînt din Constantinopol, sec. XVI, la A. Dmitrievschi, *op cit.*, p. 825).

diaconul sărută de asemenea marginea sf. potir [68], iar preotul zice : «Iată S-a atins de buzele tale şi va şterge fărădelegile tale şi de păcatele tale te va curăţi» [69].

Cînd *Liturghia* a fost oficiată în *sobor* de preoţi şi diaconi, protosul desparte cu copia părticica HS în atîtea miride cîţi conliturghisitori sînt : aşezîndu-le în rînd pe marginea sf. disc. La vremea împărtăşirii, vin mai întîi preoţii, cei de pe laturea de miazăzi a sf. mese ocolind prin partea de răsărit şi aşezîndu-se în rînd cu cei de pe laturea de miazănoapte, în ordinea protiei canonice, adică a rangului lor.Protosul se retrage puţin mai înapoi, în faţa sf. mese, iar ceilalţi preoţi îşi iau fiecare cîte una din miridele în care a fost împărţită părticica HS, şi anume în ordinea arătată şi cu îndeplinirea regulilor stabilite şi menţionate mai înainte pentru împărtăşirea preotului cu Sf. Trup, retrăgîndu-se apoi prin faţa celorlalţi, pe după partea de răsărit a sf. mese şi aşezîndu-se unul după altul pe laturea de miazăzi a acesteia. După ce au luat toţi părticelele din Sf. Pîine, protosul se găseşte în situaţia obişnuită a slujbei preotului cu diacon şi, ca atare, urmează mai departe regula prevăzută pentru acest caz, cu privire la darea şi luarea Sf. Trup. După rugăciunile de pregătire şi după împărtăşirea tuturor cu Sf. Pîine euharistică, se împărtăşeşte din sf. potir mai întîi protosul, după el urmînd prin partea dreaptă (miazăzi) ceilalţi preoţi, în ordinea descrescîndă a rangului lor, cel din urmă dintre ei avînd să împărtăşească pe diaconi, dacă sînt.

Pentru bunul exemplu de pietate şi de viaţă spirituală, clericii au datoria să fie pregătiţi a se împărtăşi nu numai cînd liturghisesc, ci chiar şi atunci cînd numai asistă la Liturghie. Canonul 8 apostolic prevede pedeapsa afurisirii pentru clericul care nu s-a împărtăşit fără o cauză binecuvîntată, atunci cînd s-a adus Sf. Jertfă liturgică, deoarece «s-a făcut astfel vinovat de demoralizarea poporului». La această a doua categorie de clerici (episcopi, preoţi şi diaconi) se referă, desigur, Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, atunci cînd menţionează că, după împărtăşirea episcopilor şi preoţilor «împreună slujitori... şi alţi din preoţi se cuminecă iarăşi după a doua rînduială» [70]. Ei trebuie să se apropie, deci,

---

68. Gherasim Saffirin (*Tipic asupra serviciilor divine,* Buc., 1905, p. 59) este de părere că, atît după împărtăşirea preotului cît şi a diaconului, sf. potir trebuie pus pe antimins, «fără a-l săruta, pentru că sărutarea este împărtăşirea de binecuvîntare, iar cel care s-a făcut una cu Hristos prin împărtăşire, de ce binecuvîntare să se mai împărtăşească ?»

69. Instrucţiunile din Constituţia lui Filotei obligau pe diacon să-şi ceară iertăciune de la preot, de fiecare dată, înainte de primirea părticelei din Sf. Trup şi mai înainte de a gusta din sf. potir, prescriindu-se în acelaşi timp diaconului ca, după ce s-au împărtăşit amîndoi din sf. potir, să sărute pe preot pe obraz, urmînd ca acesta să se adreseze apoi diaconului cu formula de la sărutarea păcii : «Hristos în mijlocul nostru», la care diaconul răspunde : «Este şi va fi».

70. Simion, arhiepiscopul Telesalonicului, *Despre Sf. Liturghie,* cap. 99. La aceştia din urmă se referă formula rugăciunii care însoţeşte proscomidirea miridei (prima de sub sf. Agneţ) pentru cinul preoţesc, cînd, pe lîngă clericii liturghisitori, preotul, proscomidind, se roagă : («pomeneşte...») «şi pe toţi fraţii noştri, pe care i-ai chemat la împărtăşirea Ta, prin milostivirea Ta, prea bunule Stăpîne».

de Sf. Taine, atît la vremea împărtășirii cu Sf. Pîine cît și în ceea ce privește sf. potir, după preoții liturghisitori, avînd epitrahilul și conformîndu-se ritualului stabilit. În aceeași situație trebuiesc socotiți și clericii, care au pierdut temporar (prin suspendare) sau pentru totdeauna, dreptul de a săvîrși serviciile sfinte (ἱερουργεῖν) prin depunere din treaptă, fără să fi pierdut însă calitatea sau cinstea gradului ierarhic respectiv, ceea ce le dă «dreptul de a ședea între preoți și dreptul de a se cumineca în altar» [71], negreșit după cele două categorii de clerici menționate mai înainte.

d) *După împărtășire*, preotul citește rugăciunea de mulțumire : «*Mulțumim, Ție, Stăpîne»*, iubitorule de oameni, făcătorule de bine al sufletelor noastre, *că și în ziua de acum ne-ai învrednicit pe noi* de cerești și nemuritoarele Tale Taine. Îndreptează calea noastră, întărește-ne pe noi toți, întru frica Ta ; păzește viața noastră, întărește pașii noștri...», ca în formularul Sf. Ioan Gură-de-Aur. Textul acestei rugăciuni prezintă variante neînsemnate în celelalte două Liturghii, tema euhologică a rugăciunii fiind însă aceeași în toate. În edițiile liturghierelor contemporane, locul acestei rugăciuni se află fixat după operațiunea răsturnării conținutului sf. disc în potir, adică imediat înainte de împărtășirea credincioșilor, iar în codicele Barberini [72], abia în timpul ecteniei finale de mulțumire obștească după împărtășirea credincioșilor. În timpul acestei ectenii, preotul este însă ocupat cu strîngerea antiminsului, așa încît este logic ca locul rugăciunii de mulțumire să fie ridicat mai sus, chiar mai sus decît cel pe care îl are în edițiile curente ale liturghierului și anume ea trebuie așezată îndată după împărtășirea clericilor. Făcînd parte din ritualul împărtășirii acestora, este natural ca preotul, îndată după împărtășirea sa, cînd a oficiat singur, ori după ce a împărtășit și pe diacon, să-și facă rugăciunea de mulțumire. La Liturghia săvîrșită în sobor, după împărtășirea ultimului diacon sau a ultimului dintre preoți, dacă n-a fost diacon, urmează ca toți liturghisitorii să-și reia locurile corespunzătoare în jurul sf. mese, mulțumind Domnului prin această rugăciune. După aceea, cînd este slujbă cu diacon sau în sobor numai de preoți, aceștia, afară de preotul de rînd ori de diacon, merg să se spele, putînd să guste după aceea anaforă și puțin vin [73].

C. IMPĂRTĂȘIREA CREDINCIOȘILOR LAICI

a) *Părțile destinate în acest scop.*— Ritualul împărtășirii clericilor s-a încheiat, astfel, prin rugăciunea lor de mulțumire. Pe sf. disc, Trupul Domnului a rămas reprezentat acum numai prin fragmentele NI și KA din Sf. Agneț, care sînt destinate pentru împărtășirea credincioșilor. În

71. Vezi comentarul la canonul 9 Neccezareea, la Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, p. I, pag. 35 .
72. La F. E. Brightman, *op. cit.*, pag. 342.
73. Cf. Gherasim Saffirin, *op. cit.*, pag. 93.

Liturghie, el este distribuit, deci, diferit. De ce partea cu inițialele IIS a fost pusă în sf. potir, iar cea cu HS servește la împărtășirea membrilor clerului, celelalte două, NI și Ka, rămînînd rezervate credincioșilor ? Negreșit, la baza acestor rînduieli stă un simbolism, care nu este greu de descifrat, dacă pornim de la semnificația și tema întregei Liturghii.

Potrivit cuvîntului Sf. Ap. Pavel din prima epistolă către Corinteni, XI, 26, Liturghia comemorează, reprezintă, reproduce în esență și actualizează mistic crucea sau jertfa Domnului. De această idee se dovedește pătrunsă și preocupată întreaga acțiune liturgică. Astfel, materiile de jertfă sînt oferite în sf. vase purtate în mîinile încrucișate, la ecfonisul «Ale Tale..., Ție Îți aducem...», iar apoi aceste materii de jertfă sînt sfințite și binecuvîntate în semnul crucii. Sf. Agneț este înălțat și frînt ceva mai tîrziu în același fel, părțile lui sînt dispuse pe sf. disc desemnînd de asemenea crucea, iar părticica IIS și căldura sînt puse în sf. potir cu același semn. Totul urmărește, deci, a fixa mintea la crucea sau jertfa Domnului, din care ne vom împărtăși, pentru a ne face astfel părtași morții și învierii Lui.

Părticica IIS nu este întrebuințată însă de la început pentru împărtășire, ci este pusă în potir, pentru a semnifica unitatea nedespărțită a Trupului și a Sîngelui euharistic, care, pînă aci, se găseau despărțite, unul pe sf. disc, iar celălalt în sf. potir. Se pune acum părticica IIS în sf. potir iar nu alta, pentru că purtînd pe ea numele Iisus, pe care L-a primit Mîntuitorul ca om, ea este aceea care reprezintă firea Sa umană, căci ceea ce se întregește în sf. potir sînt cele două părți ale omenității Sale, Trupul și Sîngele, cu care a suferit răstignirea ; S-a jertfit nu Dumnezeirea, ci natura omenească a Mîntuitorului, prin care a luat asupra Sa răscumpărarea neamului omenesc. HS însemnează Unsul prin excelență, Mesia, pe care liturghisitorul îl reprezintă și îl închipuiește în anumite momente și prin anumite acțiuni liturgice, referitoare la activitatea Sa. De aceea, cu această parte din Sf. Agneț se cuvine să fie împărtășiți liturghisitorii. De la părticica de sus IIS la cea de jos HS se descrie prima linie a crucii, cea verticală. NI și KA, cu care sînt împărtășiți credincioșii, reprezintă cele două extremități ale liniei orizontale, care desăvîrșește semnul crucii.

Fără îndoială, întregul Sf. Agneț, deci oricare din părțile lui pot servi ca Împărtășire, așa cum se petrece lucrul în fapt, cînd diaconul sau preotul potrivește sau consumă Sfintele Taine, la sfîrșitul Liturghiei. El consumă toate părțile din Sf. Agneț puse în potir, deci și pe cele cu semnele NI și KA, dacă n-a fost nimeni de împărtășit. De asemenea, Sfintele Taine pregătite pentru împărtășirile grabnice din cursul anului provin integral din toate cele patru părți, în care a fost frîntă Sf. Pîine. În Liturghie însă, unde «ori de cîte ori mîncați Pîinea aceasta și beți acest pahar, vestiți moartea Domnului, pînă va veni», precum grăia Apostolul Neamurilor (I Cor. XI, 26), rînduiala de mai sus a fost întoc-

mită anume pentru a vesti, pentru a pomeni, adică a aminti și a însemna jertfa sau crucea Domnului, prin tot ceea ce se face.

În legătură îndeosebi cu destinația celor două părți NI și KA în actul împărtășirii, găsim un temei foarte sugestiv în textul următor al Sf. Atanasie cel Mare, din «Cuvînt despre întruparea Logosului» [74] : «...Dacă moartea Domnului era o răscumpărare pentru toți și dacă *prin moartea Lui* dispărea zidul cel din mijloc al despărțirii și *avea loc chemarea neamurilor,* cum ne-ar fi putut chema El decît fiind crucificat ? *Iar chemarea se face cu mîinile întinse.* Cineva nu moare cu mîinile întinse, decît pe cruce. *Cu mîinile întinse în semn de chemare. Se cuvenea, deci, ca Domnul să moară pe cruce întinzîndu-și mîinile, pentru ca printr-una să atragă pe vechiul popor al lui Israil, iar prin cealaltă pe păgîni, reunindu-i pe unii cu alții în El însuși.* Lucrul acesta l-a spus însuși Logosul, arătînd prin ce fel de moarte aveau să fie răscumpărați toți : «Cînd voi fi înălțat (pe cruce), voi atrage pe toți la Mine» (Ioan XII, 32, 33). Deci NI și Ka, aceste două părți din Sf. Agneț, ca brațele cu care Domnul cheamă sau atrage la El lumea, unind astfel în El însuși pe unii cu alții, este firesc să fie destinate spre împărtășirea poporului credincios.

Spre deosebire de clerici, care, precum am văzut, iau spre împărtășire, separat, mai întîi Trupul Domnului în mînă și apoi scumpul Său Sînge din potir, laicii sînt împărtășiți cu amîndouă deodată, prin ajutorul linguriței. Pentru motivarea acestor practici deosebite s-a căutat explicarea prin analogie cu faptul că, la Cina cea de taină, Sfinții Apostoli au primit de la Mîntuitorul mai întîi Trupul Său sub forma pîinii și apoi Sf. Sînge sub forma vinului, pe cînd poporului i-a arătat pe cruce, la un loc, atît Trupul cît și Sîngele ce a curs din el [75]. Totuși, vechea practică a împărtășirii poporului în același fel ca și clericii se găsește atestată de documente pînă către finele perioadei patristice [76]. Astfel, Sf. Chiril al Ierusalimului recomanda neofiților : «Cînd te apropii să te împărtășești, nu te apropia cu palmele mîinii întinse, nici cu degetele răsfirate ; dimpotrivă, fă mîna stîngă tron mîinii drepte, ca una ce are să primească pe Împărat. Fă-ți căuș palma și primește Trupul lui Hristos...» [77]. De asemenea, Sf. Ioan Gură-de-Aur, privind ca pe un simbol al Sf. Euhariistii cărbunele aprins cu care un Serafim a atins buzele profetului Isaia (VI, 6), zicea : «Serafimii n-au îndrăznit să ia (cărbunele aprins) decît cu cleștele, dar tu nu te temi cînd îl ții în mînă» [78] ; iar cu altă ocazie :

---

74. P. G., t. XXV, col. 137 D, 140 A, B, C.

75. Cf. C. Veniamin, *Novaea Skrijală,* 1870, p. 260. La Dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.,* p. 535.

76. Cf. Teodoret al Cirului, *Ist. Bis.,* cartea V, 17, P. G., t. LXXXII, col. 1232 ; Sf. Vasile cel Mare, Epist. XCIII, P. G., t. XXXII, col. 485. Sozomen, *Ist. Bis.,* VIII, 5, P. G., t. LXVII, col. 1528. Canon. 101 trul.

77. *Cateheza V, 21 mistagogică,* Traduc. Pr. D. Fecioru, în colecția «Izvoarele Ortodoxiei», nr. 7, Buc., 1943.

78. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia VI, 3,* la Ozeea. În legătură cu faptul că pe vremea lui Balsamon (sec. XII) laicii nu mai primeau Sf. Trup euharistic în mînă, ci de-a dreptul

«Să sărutăm cu smerenie sfînta și prea curata jertfă pe care o primim» [79]. La aceeași practică se referea și Sf. Ioan Damaschin, în veacul al VIII-lea, cînd scria : «Să ne apropiem de ea (de împărtășire) cu o dorință înfocată și, încrucișînd palmele, să primim Trupul celui răstignit. Punînd peste dînsul ochii, buzele și fruntea, să ne împărtășim cu dumnezeiescul cărbune» [80].

Potrivit rînduielii din Constituțiile Sf. Apostoli (cart. VIII, 13), episcopul sau preotul împărțea Sf. Trup, iar diaconul dădea să guste din potir [81]. Se pare însă că spre finele veacului al VIII-lea apăruse deja linguriţa la împărtășire, în Biserica Siriei [82]. Deși cam cu un veac mai înainte, sinodul trulan hotăra prin canonul 101 respectarea vechiului uz, se pare totuși că linguriţa n-a putut întîrzia prea mult. Deja pe vremea Sf. Teodor Studitul († 826), vechea regulă a primirii Sf. Trup direct în mînă își pierduse din rigoarea ei [83]. În tot cazul, trebuie admis că introducerea linguriţii în ritualul împărtășirii a fost determinată de preocuparea Bisericii de a înlătura ocaziunile de profanarea Sf. Euharistii, pe de o parte prin primirea ei în mîini necurate, iar pe de alta prin întrebuinţarea în scopuri superstiţioase [84]. Este firesc, deci, să se admită pe de altă parte că originea sau inaugurarea ceremonialului unirii sau amestecării tuturor părţilor Sf. Agneţ în potir, trebuie căutată în aceste împrejurări, ca o acomodare necesară la noua regulă de împărătășire cu linguriţa [85]. Primirea separată a pîinii și a vinului euharistic rămase de aci înainte un privilegiu exclusiv al clericilor, credincioșii urmînd a fi împărtășiți cu linguriţa. În această întrebuinţare, linguriţa capătă semnificaţia simbolică a cleștelui cu care Serafimul a luat cărbunele aprins, pentru a atinge și curăți buzele profetului Isaia.

b) *Deșertarea sf. disc.* — Pregătirile în vederea împărtășirii credincioșilor încep prin deșertarea sf. disc în potir. Această operaţiune o îndeplinește diaconul, iar cînd sînt mai mulți diaconi, această acţiune îi revine aceluia dintre ei care a fost împărtășit cel din urmă. În lipsă de diacon, deșertarea se face de către preot, iar cînd Liturghia este oficiată

în gură, Nicodim Milaș observă că Balsamon lămurea că aceasta se face nu «pentru că laicii nu ar fi vrednici, ci pentru că în felul acesta a predanisit dreapta credinţă, frica de Dumnezeu și evlavia adevărată». *Sintg. aten.*, II, 548. La N. Milaș, *Canoanele Bis. Ort.*, traduc. romîn., vol. I, pt. II, pag. 487 (comentar la canon. 101 trulan).

79. Idem, *Omilia la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos*, 7 ; Vezi P. G., t. XLIX, col. 208.

80. Sf. Ioan Damaschin, *Expunerea îngrijită a credinţei*, cartea IV, cap. 13.

81. În Biserica primară, sf. Împărtășire se distribuia chiar de diaconi, precum relatează Sf. Iustin Martirul și Filosoful: «După ce întîistătătorul (episcopul) a săvîrșit Euharistia și tot poporul a dat răspunsul la sfîrșit, aceia pe care noi îi numim diaconi dau fiecăruia dintre cei ce sînt de faţă să se împărtășească cu pîinea, vinul și apa euharistică (sfinţite)...». I. *Apologie*, cap. LXV, 5). Cf. și canoanele 23 și 58 trulan.

82. Cf. Sf. Grigore Decapolitul, *Cuv. istoric*, VI, P. G., t. C, col. 1204 B.

83. Cf. Sf. Teodor Studitul, *Epistole* (219), cartea II, P. G., t. XCIX, col. 1661 B.

84. Cf. Nichifor Callist, *Ist. bis.*, cartea 13, cap. 7, P. G., t. CXLVI, Dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 226 și 538.

85. Cf. supra, nota 30, p. 272.

în sobor de preoți fără diacon, sf. disc este turnat în potir de către preotul de rînd sau de cel care a proscomidit ori s-a împărtășit în urma tuturor. După ce s-a citit rugăciunea de mulțumire în urma împărtășirii, unul din aceștia ia sf. disc în mîna stîngă și ridicîndu-l deasupra sf. potir, apucă buretele în mîna dreaptă și cu ajutorul lui ia pe rînd părțile NI și KA și le pune una după alta în potir. Ca și punerea părții IIS mai înainte, amestecarea în potir a celor două părți din urmă simbolizează de asemenea învierea Domnului. Căci, așa precum s-a subliniat prin anamnesă, în Sf. Euharistie se comemorează sau se face amintire nu numai de jertfa Domnului, adică de moartea Lui («de cruce, de groapă»), ci și «de învierea cea de a treia zi», ca moment sau episod inseparabil, «de toate cele ce s-au făcut pentru noi». Această idee a simbolismului învierii își găsește expresie în formele lirismului poetic din cele trei tropare ale canonului Paștelor compus de Sf. Ioan Damaschin, pe care liturghisitorul le rostește în timp ce pune în potir părțile NI și KA. Avînd, deci, sub ochii credinței imaginea învierii Domnului, el mărturisește în prima din aceste rugăciuni : «*Învierea lui Hristos* văzînd» și continuă îndemnînd : «să ne închinăm Sfîntului Domnului Iisus, unuia Celui fără de păcat. Crucii Tale ne închinăm, Hristoase, și *sfîntă învierea Ta o lăudăm și o slăvim*... Veniți toți credincioșii *să ne închinăm sfintei învierii lui Hristos,* căci, iată, prin cruce bucurie a venit la toată lumea...».

Într-un stil exuberant se manifestă apoi în al doilea imn bucuria pentru proslăvirea cîștigată de Mîntuitorul prin înviere, bucurie care face să tresalte noul Ierusalim și Sionul cel de sus, adică întreaga Biserică, cea triumfătoare în frunte cu Sfînta Sa Maică și cea a credincioșilor care se nevoiesc încă pe pămînt pentru mîntuirea lor : «Luminează-te, luminează-te noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine a răsărit. Saltă acum și te bucură, Sioane, iar tu, curată, Născătoare de Dumnezeu, veselește-te întru învierea Celui născut al tău». Prin analogie, apoi, cu mielul mesei pascale din Vechiul Testament, Iisus, Mielul lui Dumnezeu, care ni se dă spre mîncare și băutură în dumnezeiasca și îndumnezeitoarea masă euharistică, este numit în al treilea tropar [86] «Paștele cele mari și prea sfințite». Într-o atitudine de contemplare și într-un ton de admirație și de transport spiritual («O, Înțelepciunea și Cuvîntul lui Dumnezeu și Puterea !»), liturghisitorul încheie acest imn cu rugăciunea de la finele lui : «Dă-ne, nouă să ne împărtășim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a împărăției Tale». Tu, adică, Cel ce ai făgăduit Sfinților Tăi Apostoli : «vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sînt Eu» (Ioan XIV, 3) și Te-ai rugat Părintelui Tău și al nostru : «Părinte, voiesc ca unde sînt Eu să fie și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea, pe care Mi-ai dat-o» (Ioan XVII, 24 ; cf. și XII, 26 ; 1 Tes., IV, 17), învrednicește-ne prin această împărtășire cu Trupul și Sîngele Tu euharistic, să ajungem să ne împărtășim și de vederea directă

86. In liturghierul grec, acest tropar ocupă al patrulea număr de ordine, deoarece înaintea lui se află intercalat troparul : «O, dumnezeiescul, o iubitul, o, prea dulcele Tău glas !...».

a slavei Tale în viața cea veșnică ; căci pentru aceasta ni «se dau cinstitul și prea Sfîntul Tău Trup», precum și «cinstitul și prea Sfîntul Tău Sînge» la cina liturgică : «spre iertarea păcatelor și *spre viața de veci*». Tu ești Paștele noastre cele mari..., Paște, *pesa'h, trecere ;* deci numai prin Tine, prin mijlocirea Ta putem ajunge să trecem de la pămînt la cer, să ne îndumnezeim și să privim la slava Ta cerească !

După ce s-a încheiat ritualul punerii părților din Sf. Agneț în potir, se trag în el cu buretele celelalte miride, adică a Sf. Fecioare, ale celor nouă cete, precum și cele pentru vii și repauzați, rostindu-se în același timp rugăciunea : «Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici, cu cinstit Sîngele Tău, pentru rugăciunile sfinților Tăi» [87]. Comuniunea cu sfinții, cu care ne găsim laolaltă în Biserica lui Hristos, se afirmă și în acest moment, fiind luați în ajutor pentru cîștigarea sfințirii, care este înainte de toate iertarea de păcate.

Rînduiala trecerii conținutului sf. disc în sf. potir, descrisă mai sus, se aplică numai în cazul cînd sînt puțini credincioși de împărtășit (4—5). Dacă sînt însă mai mulți, părțile NI și KA se sfărîmă mai întîi cu copia pe sf. disc în părticele mici, așa fel ca să ajungă pentru toți cei ce vor să se apropie de Sf. Taine, punîndu-se apoi cu lingurița în sf. potir, cu rînduiala menționată mai înainte. Miridele sfinților, inclusiv a Sf. Fecioare, precum și cele pentru vii și repauzați sînt lăsate însă pe sf. disc pînă după împărtășirea credincioșilor, pentru ca nu cumva, amestecîndu-se în sf. potir cu părticelele din Sf. Agneț, să se întîmple să fie împărtășit dintr-acelea cineva.

După ce s-a terminat ritualul deșertării sf. disc, se adună de pe el și de pe sf. antimins, cu buretele, părticelele eventual rămase, punîndu-se în sf. potir. Se așează apoi peste acesta acoperămîntul desfăcut al lui și pe sub el și lingurița, în cazul cînd sînt cîțiva credincioși de împărtășit. Se întocmesc totdeodată și celelalte acoperăminte, așezîndu-le pe sf. disc și anume mai întîi «aerul», peste el steluța și deasupra ei acoperămîntul

---

87. Spre deosebire de vechile liturghiere romînești și de cele din uzul altor Biserici Ortodoxe Autocefale, cele mai multe din edițiile romînești din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, precum și cele din prima jumătate a veacului al XX-lea au schimbat ordinea rugăciunilor din ritualul deșertării sf. disc., prin așezarea acesteia din urmă («Spală, Doamne, păcatele...») înaintea celorlalte, ceea ce este lipsit de logică și în contradicție cu semnificația esențială a actului punerii părților din Sf. Agneț în potir. Este probabil că o asemenea schimbare a fost inspirată, poate, de o concepție inversă cu privire la operațiunea ștergerii sfîntului disc și anume de a trage cu buretele mai întîi miridele Sfintei Fecioare și ale sfinților, laolaltă cu cele pentru vii și morți, lucru de asemenea nejustificat, deoarece, în firea ritului sacru al amestecării Sfintelor, primatul nu-l pot avea decît părțile Sfîntului Agneț, pentru motive de ordin dogmatic. Fapt este că, multă vreme, a dăinuit la noi practica inversă datorită desigur raționamentului greșit al unui editor, că deșertarea sf. disc ar trebui începută prin degajarea mai întîi a marginii sale, spre a se face astfel loc pentru tragerea celorlalte părți. Modificarea vechii practici a fost apoi reprodusă mecanic în edițiile următoare, pierzîndu-se însă din vedere nu numai temeiul dogmatic, ci și faptul că părțile din Sf. Pîine se pun distinct una cîte una în sf. potir, fără a fi șterse sau trase cu buretele, ca miridele celelalte.

toată smerenia și frica, își pun mîinile cruciș la piept [100]. Preotul îi așteaptă în sf. uși cu potirul în mîini, pe care i l-a predat diaconul în altar, unde s-a întors după rostirea formulei de chemare la împărtășire. Stînd cu fața către credincioși, preotul rostește mai întîi, în auzul lor, cu multă evlavie, rar și deslușit, cele trei rugăciuni de pregătire («Cred, Doamne, și mărturisesc...» ; «Al Cinei Tale celei de taină părtaș mă primește...» și, «Nu spre judecată sau osîndă...», întrebuințate de liturghisitorii înșiși înainte de împărtășirea lor și pe care credincioșii trebuie să fie îndemnați să le spună fiecare în sine, după preot. Li se dă astfel și lor ocaziunea de a se concentra și a încerca sentimentul nimicniciei și al umilinței, în fața unui dar divin ce covîrșește condiția lor umană, și de a urma în acest chip pe liturghisitori pe drumul curățitor al crucii, răstignindu-se simbolic împreună cu Hristos.

Așezîndu-și apoi sub bărbie unul din capetele acoperămîntului cu care preotul ține potirul în mîna stîngă, primește fiecare, pe rînd, de la el Sf. Împărtășire, sub ambele forme, în linguriță, în timp ce preotul pronunță formula : «Se împărtășește robul lui Dumnezeu (N) cu cinstitul și Sfîntul Trup și Sînge al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și viața de veci». După împărtășire, își șterge fiecare buzele cu capătul acoperămîntului, sărută sf. potir și, închinîndu-se, pleacă mulțumind lui Dumnezeu. În tot timpul cît a ținut actul împărtășirii credincioșilor, strana cîntă rar chinonicul («Trupul lui Hristos primiți...» sau «Al Cinei Tale celei de taină... părtaș mă primește...» ori chiar pe amîndouă succesiv, dacă sînt mulți de împărtășit).

După ce s-a terminat împărtășirea credincioșilor sau, dacă n-a fost nimeni de împărtășit, preotul rămîne în sfintele uși, cu sf. potir în mîini, după rostirea chemării «Cu frica lui Dumnezeu...», așteptînd să se încheie răspunsul credincioșilor la această invitație ; trece apoi sf. potir în mîna stîngă, iar cu dreapta binecuvîntează îndată credincioșii [101], rostind cu voce stihul 12 din psalmul XXVII : «*Mîntuiește, Dumnezeule, poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta...*» [102]. Manuscrisele liturgice de prin veac. XII—XIII ne informează că, înainte de această formulă, preotul obișnuia să rostească — probabil în taină — textul din Mt. XXVII, 54 : «Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta», prin care sutașul și ceilalți străjeri și-au exprimat spaima și uimirea în urma cutremurului, ce a însoțit sfîrșitul Mîntuitorului pe cruce [103].

---

100. Cf. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie,* cap. 99.

101. Cf. Ghenadie, fost episcop de Argeș, *Liturgica...*, Buc., 1877, pag. 123 și Ieromonah Gabriel Rășcanu, *Liturgica...*, Buc., 1876, pag. 162 ; de asemenea, *Ierotelestikon,* Atena, 1948, pag. 149 și 198.

102. Unele manuscrise din veac. XII—XIV (cf. codicile nr. 662 din bibl. nație. Atena și *Constituția lui Filotei,* cod. nr. 6277 — 770 m-rea Pantelimon — la Pan. N. Trembela, *op. cit.,* p. 15) ne informează că preotul făcea numai gestul de binecuvîntare, în timp ce formula era rostită tainic sau în sine.

103 Această expresie a uimirii se găsește adecvată amintirii evenimentelor morții și învierii Sale, pe care le mărturisim prin însuși faptul împărtășirii. Căci pogorîrea în trupul

d) *Mulțumirile după împărtășire.* — Potrivit unei reguli constant observată în cursul Liturghiei credincioșilor, o binecuvîntare dată de preot poporului marchează inaugurarea unui moment nou sau trecerea în stadiul următor al oficiului. Așa a fost cazul înainte de începerea rugăciunii anaforei euharistice, precum și după încheierea rugăciunii dipticelor. Tot astfel și binecuvîntarea de mai sus («Mîntuiește, Dumnezeule, poporul Tău...») lasă să urmeze un moment nou, în care tema principală a oficiului o formează *rugăciunile publice de mulțumire după împărtășire.* Ele sînt precedate însă de cîteva acțiuni, care reprezintă o linie de tranziție de la un moment la celălalt. Este adică necesar să subliniem că, rămînînd cu potirul în sf. uși, după chemarea credincioșilor la împărtășire și după îndeplinirea acestui act, preotul se găsește încă în continuarea momentului arătării potirului cu Sf. Taine în fața poporului. Această primă arătare simbolizează arătarea Domnului către femeile mironosițe, îndată după înviere, cînd le-a întîmpinat cu îndemnul : «Bucurați-vă !» (Mt. XXVIII, 9). În locul Lui, deci, binecuvîntează acum preotul pe credincioși cu formula de mai sus. Ea este, precum se vede, o scurtă rugăciune, prin care se cere Domnului să le dăruiască mîntuirea și toate harurile ce decurg din primirea Sf. Taine, căci ei reprezintă moștenirea pe care El a răscumpărat-o cu prețul Sîngelui Său. Prin glasul cîntăreților ori al corului, credincioșii răspund pe un ton de entuziasm religios, prin cîntarea troparului sau a stihirii împrumutată din vecernia duminicii Pogorîrii Sf. Duh, imn ce se întona în vechime de către neofiți după primirea botezului : «Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc ; am aflat credința cea adevărată, nedespărțitei (Sfintei) Treimi închinîndu-ne, că aceasta ne-a mîntuit pe noi». Credincioșii aduc astfel laudă și mulțumire Sfintei Treimi pentru binefacerile enumărate în acest răspuns, primite prin opera mîntuirii.

Vechile manuscrise liturgice n-au înregistrat această cîntare. În intervalul dintre Paște și Înălțare, se cîntă însă troparul «Hristos a înviat din morți...», iar la marile sărbători troparul zilei respective.

În timpul intonării acestui imn, preotul s-a întors în altar cu sf. potir, pe care îl pune pe sf. antimins și îndată diaconul sau preotul cînd slujba s-a făcut fără diacon — trage de pe sf disc în potir, cu rînduiala arătată mai înainte, părticelele lăsate neturnate înainte de împărtășirea credincioșilor. După ce îl acopere, preotul tămîiază de trei ori sf. potir zicînd în taină stihul 5 din psalmul CVII : «*Înalță-Te peste ceruri, Dumnezeule, și peste tot pămîntul, (să strălucească) slava Ta*», practică ce se găsește înscrisă în manuscrise, de la veacul al XII-lea încoace [104]. Acest text îndeplinește aci funcția unui motto, am putea

---

nostru a Sf. Euharistii, prin împărtășire, simbolizează îngroparea Domnului, iar prin Învierea Lui în noi, înviem și noi împreună cu El. Cf. I. Dmitrievschi, *Istor. dogmot. i tainstv izăeașnenie bojestv. Lityrgii,* St. Peterbs., 1884, p. 274. La V. Mitrofanovici și prof. Th. Tarnavschi, *op. cit.*, p. 536.

104. Cf. Codicele nr. 662 din Bibl. națională din Atena și *Constituția lui Filotei,* codic. 6277—770, m-rea Pantelimon. La Pan. N. Trembela, *op. cit.*, p. 15.

spune, în care se exprimă în rezumat semnificația acțiunilor liturgice care urmează.

Preotul dă, astfel, diaconului cădelnița, cu care a tămîiat sf. potir și punînd pe capul lui discul cu cele de pe el, acesta îl ține cu mîna și, după ce se întoarce spre popor așa fel ca să-l poată privi prin sf. uși, ocolește sf. masă prin părțile de miazăzi și răsărit, pînă ce ajunge la proscomidiar, unde îl depune. Dacă nu este diacon, preotul, închinîndu-se de trei ori în fața sfintei mese, ia el însuși sf. potir în mîna dreaptă, iar în stînga sf. disc și ținînd sf. potir deasupra acestuia, peste acoperămintele de pe el, zice în taină : «*Binecuvîntat este Dumnezeul nostru*». Cînd s-a terminat la strană cîntarea «Văzut-am lumina cea adevărată...» ori troparul sărbătorii, preotul se întoarce cu fața către popor și zice cu glas tare, din sf. uși, în timp ce ține sf. potir ridicat în mîini peste sf. disc : «*Totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor*». Această a doua arătare a sf. potir închipuiește înălțarea Mîntuitorului la cer, de pe muntele Măslinilor, în fața Apostolilor Săi (F. Ap., I, 9) [105].

Cele două membre sau părți ale formulei de binecuvîntare de mai sus, adică «Binecuvîntat este...» și «Totdeauna, acum și...», fiind rostite cea dintîi în taină, iar cealaltă o dată cu arătarea a doua oară a sf. potir către credincioși, apar independente una de alta. Expresiunea «Totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor», ar actualiza, după unele interpretări, asigurarea dată de Mîntuitorul, ucenicilor Săi, după înviere : «Iată, Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Mt. XXVIII, 20) ; s-a socotit, deci, necesar să se amintească în momentul simbolizării înălțării Domnului, că Hristos va fi cu Biserica Sa «totdeauna, acum și pururea...» [106]. Prima propoziție, «Binecuvîntat este Dumnezeul nostru» rămîne, deci, cu însemnarea ei de formulă pentru slăvirea lui Dumnezeu, prezent în Sf. Taine. Acesta — ni se pare — rămîne aci sensul întregei formule, părere pe care o considerăm întemeiată și pe faptul că, în unele locuri, formula «Înalță-Te peste ceruri...» era completată în trecut și cu textul : «Binecuvîntat este Dumnezeul nostru, Cel ce luminează și sfințește, totdeauna...» (acest final fiind rostit cu voce tare uneori de diacon, care lua potirul cu sf. daruri), deci în continuarea ideii din imnul «Am văzut lumina cea adevărată...», de la strană [107]. Alte interpretări lasă să se înțeleagă însă că ambele părți ale propoziției liturgice în cauză nu sînt decît membre ale uneia și aceleiași binecuvîntări, pe care o dă preotul, înainte de rostirea rugăciunii de

105. Cf. ps. Gherman, *op. cit.*, P. G., t. XCVIII, col. 452 B.

106. Cf. Ghenadie, fost episcop de Argeș, *op. cit.*, p. 123 și ieromonah Gabriel Răștcanu, *op. cit.*, p. 163 și alții. (Vezi la Dr. V. Mitrofanovici și Dr. Th. Tarnavschi, *op. cit.*, p. 540, nr. 4.

107. *Ms. din an. 1306*, Bibliot. Esfigmenu, Athos. La A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 269 ; *ms. 1020* Biblioteca m-rii Sinai (sec. XII—XIII). Idem, *ibidem*, p. 146.

mulțumire după împărtășire («Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne...») [108].

Strana răspunde cu recitarea imnului atribuit diaconului Gheoghe Pisidul (sec. VII) și introdus în Liturghie de patriarhul Sergiu, în anul 624 [109] : «Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne, ca să lăudăm slava Ta, că ne-ai învrednicit pe noi să ne împărtășim... Întărește-ne pe noi întru sfințenia Ta, toată ziua să ne învățăm dreptatea Ta. Aliluia...». Din veacul al XIII-lea încoace el se găsește numai în uzul liturghierelor slave și romîne, în timp ce edițiile liturghierului de limbă greacă nu l-au mai înregistrat, probabil pentru că împărtășirea colectivă a credincioșilor a rămas un eveniment mărginit la cîteva date din cursul anului. Prin acest imn, credincioșii se roagă ca să li se dea putere de la Dumnezeu spre a mulțumi după cuviință pentru dumnezeiești le daruri cu care s-au împărtășit și totdeauna să-i întărească cu harul Său pentru a se putea menține în sfințenia dobîndită, precum și pe calea poruncilor divine. În acest timp, preotul duce la proscomidiar sf. potir cu sf. disc, dacă n-a avut diacon, și așezîndu-le acolo, închipuiește prin aceasta șederea Fiului la dreapta Tatălui, după înălțarea la cer ; din această clipă, «sf masă rămîne ca tron al lui Dumnezeu-Tatăl, iar proscomidiarul ca scaunul cel de-a dreapta măririi celei de sus» [110]. Tămîiază apoi Sfintele de trei ori, însemnînd prin aceasta «harul Sf. Duh, care s-a dat apostolilor, prin insuflare, după înviere» [111].

Trecînd apoi la sf. masă, preotul strînge, adică întocmește antiminsul așa cum a fost înainte de ectenia pentru catehumeni, în timp ce rostește — dacă nu este diacon — ectenia finală de mulțumire obștească pentru împărtășire : «Drepți ! *Primind* (Μεταλαβόντες, *după ce am primit) dumnezeiești le,* sfintele, prea curatele, nemuritoarele, cerești le și *de viață făcătoarele ale lui Hristos Taine, cu vrednicie să mulțumim Domnului*». Drepți, adică în picioare, plini de cuviință ca pentru arătarea recunoștinței și cu cugetul înălțat să ne exprimăm mulțumirea pentru sfintele și dumnezeiești le daruri ce ni s-au împărtășit prin cerești le și de viață făcătoarele ale lui Hristos Taine. Pe de altă parte, Liturghia fiind pe punctul de a-și încheia oficiul și, ca atare, noi avînd să ne întoarcem la ocupațiunile comune ale vieții, sîntem îndemnați la sfîrșit să ne rugăm ca să ni se acorde harul lui Dumnezeu de a petrece fiecare din celelalte zile, în viață «desăvîrșită, sfîntă, în pace și fără de păcat» ; cu alte cuvinte,

---

108. Cf. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XLI, P. G., t. CL, col. 456.

109. *Cronica Pascală,* P. G., t. XCII, col. 989, 1000.

110. Cf. și Ghenadie, fost episcop de Argeș, *op. cit.*, p. 123. Începînd din acest moment, iumînarea de la proscomidiar trebuie aprinsă, avînd să rămînă astfel tot timpul cît se află aci Tainele cele dumnezeiești.

111. K. Delikanis, Πατριαρχικὰ Ἔγγραφα, t. III, Constantinopol, 1895, p. 51; Ps. Gherman, *op. cit.*, P. G., t. XCVIII, col. 452 B.

pentru ca viața noastră întreagă să se prezinte ca o «jertfă vie, sfîntă și plăcută lui Dumnezeu, ca un cult al nostru spiritual» (adică neturburat de patimi), adus neîntrerupt lui Dumnezeu (Rom. XII, 1).

Această ectenie reprezintă un epilog al actului împărtășirii, formînd deci una din părțile componente ale ritualului împărtășirii credincioșilor. Ea se încheie cu ecfonisul : «Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă înălțăm...», care se rostește în timp ce se face semnul crucii cu Sf. Evanghelie peste antimins, așezînd-o apoi peste dînsul.

Propriu vorbind, Liturghia a luat sfîrșit, întrucît și-a ajuns scopul, deoarece «darurile s-au sfințit, iar printr-însele s-au sfințit atît preotul cu toată ceata slujitorilor, cît și poporul dreptcredincios» [112]. Încheierea formală a oficiului se face însă cu un ceremonial special, numit apolis.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

112. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, cap. XLI, P. G., t. CL, col. 456 C.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

PRAVILA DE LA GOVORA DIN 1640—1641

Apariția legilor ca norme de reglementare a raporturilor sociale ca și sistematizarea lor în colecții sau coduri este determinată de anumite condiții sociale și politice.

Vechii cercetători considerînd pravilele ca avînd o istorie a lor proprie, independentă de relațiile sociale ale societății romînești, n-au putut să-și explice fenomenul specific și de lungă durată al receptării dreptului bizantin în țările romînești și nici să înțeleagă funcția istorică a pravilelor. «Călăuziți de concepția autonomiei și permanenței dreptului în dezvoltarea istorică a societății romînești au considerat pravilele, fie ca producții culturale importate în scopul glorificării unor domni [1], fie ca învățături destinate să lumineze întregul popor romîn»[2].

Noua istoriografie, cercetînd izvoarele dreptului romînesc medieval din punctul de vedere al condiționării lor sociale a reușit să explice și rolul social al pravilelor.

Pravilele sînt astfel privite în adevărata lor lumină de izvoare ale dreptului feudal romînesc, — «nomocanoane», — adică, colecții de legi civile (nomos) și bisericești (canones).

Pravila de la Govora este un astfel de nomocanon, o traducere din slavonește a unei colecții de legi civile și bisericești, de origine bizantină, ce s-a tipărit pe vremea lui Matei Basarab, în tiparnița mînăstirii Govora.

Pravila Mică sau bisericească, «direptătorul» de lege govorean, ca izvor de drept reprezintă astfel un anumit stadiu de dezvoltare al dreptului vechi romînesc în cadrul sistemului dreptului romano-bizantin receptat în anumite condiții social-politice și bisericești specifice, de sta-

1. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești*, ediția a 2-a, București, 1925, p. 248.
2. Vezi : Gheorghe Cronț, *Pravila de la Govora din 1640*, în rev. «Studii», 1961, nr. 5, pp. 1211—1226.

tul feudal romîn şi de Biserica Ortodoxă Românească. Pravila oglindeşte şi un anumit stadiu de dezvoltare istorică a statului şi poporului romîn, constituind astfel un preţios document al trecutului istoric alături de cronici şi de documentele propriu-zise. Ea reflectă şi relaţiile social-politice şi culturale ale vremii. Fiind un produs al limbii romîneşti al veacului apariţiei ei, Pravila are şi o anumită semnificaţie în dezvoltarea culturii romîneşti [3].

Privită în lumina acestei concepţii, Pravila de la Govora, prima pravilă românească din veacul al XVII-lea cu caracter oficial, apare în istoria statului şi dreptului romînesc, ca şi în istoria Bisericii Ortodoxe Romîne, ca îndeplinind o importantă funcţie istorică, ea fiind urmarea unui proces istoric obiectiv de receptare a dreptului bizantin în statul şi Biserica Ortodoxă Românească [4].

Pentru a înţelege acest lucru vom arăta în cele ce urmează : condiţiile social-politice şi bisericeşti care au determinat apariţia pravilei, descrierea pravilei şi ediţiile, autorul, locul şi timpul apariţiei, iniţiatorii şi alcătuitorii şi rolul lor, scopul urmărit, izvoarele imediate şi îndepărtate, limba, conţinutul, aplicarea şi importanţa pravilei.

CONDIŢIILE APARIŢIEI PRAVILEI. — Cercetătorii noi [5] au dovedit că apariţia pravilelor este strîns legată de ridicarea unor noi pături sociale, de rolul, activitatea şi organizarea Bisericii Ortodoxe şi de consolidarea domniei feudale.

Epoca lui Matei Basarab (1633—1654) se caracterizează prin întărirea puterii economice şi politice a micii boierimi, a negustorilor şi a oamenilor ridicaţi din lumea satelor, care prin luptă împotriva marii boierimi au acaparat bună parte din funcţiile administrative ale statului şi au susţinut politica de centralizare administrativă şi de extindere a justiţiei domneşti. Aceste pături sociale cer introducerea limbii romîne în cancelarii şi în Biserică. Procesul de întărire a monarhiei se dezvoltă în dauna sărăcirii ţărănimii care din liberă devine iobagă pe moşiile boiereşti [6].

Succesele lui Mihai Viteazul trezesc în inima poporului romîn dorinţa de eliberare de sub jugul turcesc prin unirea întregului popor într-un stat romînesc centralizat.

---

3. *Ibidem*, p. 1211.
4. *Ibidem*, p. 1212.
5. Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Inceputurile dreptului scris în limba romînă*, în «Studii», 1954, nr. 4, pp. 215—228 ; G. Cronţ, *o. c.* ; idem, *Dreptul bizantin în Ţările Romîne, Pravila Moldovei din 1646*, în «Studii», 1958, nr. 5, pp. 33—59 ; idem, *Indreptarea Legii din 1652*, în «Studii», 1960, nr. 1, pp. 57—82 ; Emil Cernea, *Curs de Istoria Statului şi Dreptului R.P.R.*, vol. I, litografiat, 1961, p. 412 ; Vl. Hanga, *Istoria Statului şi Dreptului R.P.R.*, vol. I, ed. III (lit.), Bucureşti, 1954 ; Liviu Stan, *Importanţa canonică şi juridică a Pravilei de la Tirgovişte*, în rev. «Studii Teologice», 1952, nr. 9—10, pp. 560—579 ; idem, *Pravila lui Alexandru cel Bun şi vechea autocefalie a mitropoliei Moldovei*, în rev. «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», 1960, nr. 3—4, pp. 170—214 ; Iorgu D. Ivan, *Pravila Mare de-a lungul veremii*, în rev. «Studii Teologice», 1952, nr. 9—10, pp. 580—609.
6. *Istoria R.P.R.*, Bucureşti, 1952, pp. 184—202.

Biserica Ortodoxă, susținînd lupta poporului împotriva jugului otoman, prin învățătura sa unitară și prin organizarea sa uniformă a constituit un puternic factor de coeziune și consolidare a statului feudal [7]. Nomocanoanele erau obligatorii în stat ca și în Biserică. «În acțiunea lor de centralizare a puterii de stat, domnitorii romîni au găsit în pravile mijlocul juridic de a influența comportarea supușilor într-un sens nou și uniform, altul decît cel al obiceiului, diferit de la o regiune la alta» [8].

Legislația bizantină corespundea întrutotul situației specifice de la noi și de aceea a fost acceptată ca o necesitate de statele romînești.

Țara lui Vodă Matei cunoaște și o înfloritoare viață culturală, strîns legată de lumea culturală slavo-bizantină, în cadrul căreia se dezvoltă. În această vreme putem vorbi chiar de o unitate social-politică și culturală. Aceleași pături și clase sociale, aceeași cultură, aceeași morală, aceleași forme de stat și drept guvernau întreaga lume greco-slavă și romînă aflată în fața pericolului turcesc.

Socotim că, în rezolvarea problemelor ridicate de apariția Pravilei govorene, nu putem face abstracție de acest cadru general-istoric, care a determinat în mare măsură cadrul specific romînesc în care a apărut Pravila.

Bizanțul, prin patriarhul cu drepturi de etnarh, exercita o puternică influență asupra lumii ortodoxe. În această epocă lumea grecească era însă pradă unor grave sfîșieri interne provocate de lupta a două partide : cel progresist — influențat de spiritul reformei și de curentul filozofic zis «neoaristotelic» — care avea în frunte pe patriarhul Chiril Lucaris și pe filozoful Teofil Coridaleu, rectorul școlii din Constantinopol [9] ; cel tradiționalist-ortodox, care cuprindea cea mai mare parte a clerului înalt și diverși teologi, dominați de marele retor al patriarhiei ecumenice, Meletie Syrigos, celebru pentru erudiția și intransigența sa în probleme dogmatice [10]. Războiul din cadrul Bisericii grecești nu se reduce la o simplă dispută între teologi. Grecii despuiați de putere politică sub masca luptelor teologice ascundeau aspirații social-politice de dominare a lumii ortodoxe. Prin amestecul iezuiților și al diplomaților, lupta dintre cele două partide a luat, după cum se știe, proporții. Chiril Lucaris plătește cu viața cutezanța sa de a reforma societatea grecească (1638) iar la rîndul lor ortodocșii sînt prigoniți de turci. Pentru istoria culturii romînești, acest război intern dintre cele două tabere grecești prezintă o deosebită importanță. «Reprezentanți de seamă ai ambelor curente grecești, unii acuzați de «latinofobie», iar alții de «calvinolatrie», s-au refugiat succesiv în Țara Romî-

7. E. Cernea, *o. c.*, p. 247.
8. *Ibidem.*
9. Vezi : Ioan N. Floca, *Școlile Teologice, organizarea și jurisdicția asupra lor,* în «Studii Teologice», 1954, nr. 5—6, pp. 316—344.
10. V. Papacostea, *Originile învățămîntului superior în Țara Romînească,* în «Studii», 1961, nr. 5, p. 1142.

nească și au contribuit, prin pregătirea intelectuală și prin munca lor, la ridicarea nivelului cultural în general și la acela al învățămîntului în special» [11].

La rîndul lor, domnitorii romîni, prin influența și puterea politică de care dispun, de multe ori au intervenit în luptă sprijinind o partidă sau alta.

Tîrgoviștea e și locul de popas a multe personalități de seamă de origine grecească care țineau legături cu Rusia.

Activitatea culturală intensă din Țara Romînească e în strînsă legătură cu relațiile ce s-au stabilit cu marele centru cultural slav, Kievul, unde strălucea figura marelui mitropolit, de neam moldovean, Petru Movilă. De la ruși primim tiparnițe, meșteri tipografi și cărți destinate a fi modele pentru viitoarele producții romînești. Printre cărțile primite era și un Nomocanon, tipărit de Petru Movilă la Kiev în anul 1629, care va servi de motiv pentru editarea Pravilei de la Govora. Tiparnița de la Govora ca și meșterii de aci sînt de proveniență rusă. Înflorirea literaturii slave la noi a fost susținută de învățatul Udriște Năsturel. Rol important a avut și romînul Pamvo Berînda, unul din primii romîni activînd pe tărîmul științific, la Kiev [12].

Apariția legiuirilor romînești nu este străină nici de opera de codificare efectuată din porunca țarului, care a dus la apariția a două documente : codul judiciar «Ulojenie» (1648), și «Novotorgovîi ustav» (1667) [13].

Din tiparnițele romînești pornesc apoi cărți bisericești în limba slavă către toți cunoscătorii de limbă. Școala, arta, și în general întreaga cultură poartă pecetea influenței slavone a Kievului ortodox.

Cu Moldova lui Vasile Lupu, lăsînd la o parte luptele pornite din ambiția mîndrului domn moldovean, Țara Romînească se afla în bune relații culturale.

De situația din Transilvania e legată însă direct apariția Pravilei govorene și de aceea vom prezenta în linii mari cadrul social-politic și religios de aci.

Transilvania, principat autonom sub suzeranitate turcească, era condusă de principele maghiar, de religie calvină, Gheorghe Rákoczy I, care continuă politica dusă de înaintașul său Gavril Bethlen de atragere la unire cu calvinismul a romînilor transilvăneni. În politica sa religioasă se folosește de diferite mijloace. Pe planul întîi folosește

---

11. *Ibidem*, p. 1143.

12. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, pp. 122—159 ; idem, *O prietenie de veacuri. Scurt istoric al relațiilor dintre popoarele romîn și rus*, București, 1957, pp. 45—54 ; vezi și S. Pușcariu, *Istoria literaturii romîne, epoca veche*, Sibiu, 1930, ed. II, p. 96 ; N. Cartojan, *Istoria literaturii romîne vechi*, vol. II, București, 1942, p. 91 ; N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*, București, 1904 ; Dan Simonescu, *Inceputurile culturii...* în «B.O.R.», 1939.

13. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale...*, p. 143 ; vezi și: St. Ciobanu, *Din legăturile culturale romîno-ucrainiene ;* Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Romîne cu Rusia în veacul XVII*, București, 1912.

legislația de stat și promisiunile pe plan economic și social. De starea romînilor și a preoților lor, în majoritate iobagi, se ocupă hotărîrile Dietelor din 1—20 mai 1639, 24 aprilie—17 mai 1640, ca și cele din 1642, 1651 etc. Toate aceste hotărîri sînt importante fiindcă arată spiritul de clasă sub influența căruia a luat ființă colecția de legi : «Approbatae Constitutiones» (1653). În ea se introduc toate vechile legislații privitoare la Biserica romînilor. În acest cod Biserica Ortodoxă a romînilor transilvăneni era doar «tolerată» (art. 3, sect. I, partea I) [14], nu «receptă» după cum nici poporul romîn nu făcea parte din «staturile transilvănene» (tit. 8). Alegerea vlădicului romîn se face în baza legii din 1579 prin confirmarea de către principe în urma semnării «condițiilor de credincioșie față de principe și binele țării și alte lucruri necesare». Art. 2, tit. 8 îmblînzește în oarecare măsură hotărîrea Dietei din 1600, care prevedea că «nici popă romîn din cele două țări romîne niciodată să nu poată intra aici», stabilind ca cei veniți să fie supuși unui examen de către oficialii comitatului sau scaunului. Art. 3 obligă pe preoții romîni să dea «onorar» moșierului, în conformitate cu prevederile hotărîrii din 1639. Referitor la călugări se interzice organizarea lor în cinuri (art. 1, tit. 53, part. III).

Factorii care au pus în practică prevederile legii ca și politica religioasă propriu-zisă au fost principele însuși, care își asuma drepturi «patronale» și Biserica reformată, care în numele unei «misiuni între romîni», prin episcopii săi se străduia, sprijinită de puterea economică și politică a principelui, să «unească cele două biserici». Scopul politic urmărit era întărirea puterii centrale a principatului condus de principe calvin.

La această acțiune au fost angajați episcopi ca : Ioan Daika de Kasru, care a formulat condițiile vlădicii Ghenadie pe vremea lui Gavriil Bethlen [15] ; episcopul Gheorghe Csulai, care în calitate de preot al curții în anul 1640 a tipărit, profitînd de boala lui Ghenadie mitropolitul, catehismul calvinesc în zilele de 5—25 iulie în satul Prisaca, de lîngă Bălgrad (Alba Iulia) [16], a luptat pentru compromiterea lui Ilie Iorest, și ca episcop (1650) continuă politica antecesorului său. Cel care a determinat caracterul politicii religioase a lui Rákoczy I a fost episcopul Ștefan Katona de Ghelei (1633—1649), așa numita politică de atragere a romînilor la unire prin acceptarea de «condiții». Scrișorile sale arată clar mijloacele folosite și scopul urmărit [17] de episcop cu

---

14. Un exemplar din ediția din 1653 a colecției «Approbatae Constitutiones» se păstrează la Aiud în Biblioteca Bethlen. Cf. Ștefan Juhasz, *Reformațiunea între romînii ardeleni,* (l. maghiară), p. 147, n. 7.

15. Ș. Juhasz, *o. c.,* p. 149, cf. *Epistola lui Geleji* din 26 sept. 1640, *Noul Muzeu Maghiar,* 1859, p. 220 unde Aug. Ötvös publică corespondența lui St. Katona cu Gh. Rákoczy I ; vezi în traducere romînească această corespondență la I. Lupaș, *Documente istorice transilvane,* Cluj, 1940, pp. 204—211.

16. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești și a vieții religioase a Romînilor,* ed. II, rev., vol. I, p. 302.

17. Vezi textul lor la I. Lupaș, *o. c.,* pp. 204—211.

ocazia verificării celor trei pețitori la scaunul mitropolitan rămas vacant prin moartea lui Ghenadie (3 septembrie 1640), și anume, Meletie Macedoneanul, grec de origine, starețul mînăstirii Govora, susținut fără reușită de episcopul reformat, Ilie Iorest, ardelean de origine, ieromonah putnean, și Simion Ștefan, preot romîn din Alba Iulia.

Între principele Rákoczy I și Matei Basarab se mențin bune relații, Biserica din Țara Romînească e în strînsă comuniune de interese cu cea din Transilvania. Ghenadie în martie 1639, pe cînd se afla la Brașov cere muntenilor «șrift». Nu peste mult timp primește cele cerute cu care vine și «popa Dobre» «dascălul», priceput tipograf. În același an, mitropolitul Teofil, în solie la Rákoczy I, ia cunoștință personal de situația din Transilvania. Acum credem că cei doi mitropoliți au convenit la editarea în comun a Pravilei de la Govora, care, după cum vom vedea, apare și în o ediție specială pentru Transilvania cu semnătura lui Ghenadie mitropolitul de Bălgărad. În tiparnița lui Ghenadie apare o nouă ediție a Cazaniei lui Coresi (1641).

Acest cadru general-istoric a determinat în mare măsură crearea în Țara Romînească a trei curente social-politice: curentul romînesc, legat de noua pătură socială (mica boierime deținătoare de funcții administrative în Stat și Biserică), care cerea o cultură în limba maselor populare prin introducerea limbii romîne în cancelarii și Biserică și prin tipărirea de cărți în limba poporului, susținut de mitropolitul Teofil și de urmașul său Ștefan. Sub influența acestui curent credem că a apărut și Pravila govoreană. Curentul filo-slavon e format din marea boierime, care lupta pentru restaurarea culturii slavone, al cărui reprezentant la curte era Udriște Năsturel. Datorită acestei direcții apar acum mulțimea de cărți bisericești în limba slavonă. Kievul era sursa care sprijinea acest curent. Al treilea curent poate fi numit «umanist» de tip occidental, care cerea introducerea unei culturi greco-latine prin școli de stat, prin blibioteci și dascăli instruiți. Postelnicul Cantacuzino Constantin era sufletul acestui curent și era sprijinit de grecii imigrați în Țara Romînească. Aceștia țineau legături cu Bizanțul și lumea apuseană și urmăreau pregătirea luptei pentru eliberare de sub turci cu ajutorul rușilor, polonilor și germanilor. Sub influența acestui curent se pregătește traducerea și editarea Pravilei Mari (1652) și ia ființă prima școală superioară din Țara Romînească (Școala greacă și latină din Tîrgoviște, 1646) sub conducerea lui Pantelimon Ligaridis [18].

În lumina acestui cadru istoric-general putem înțelege politica lui Matei Basarab de a ține treaz și unitar spiritul poporului romînesc gata să se elibereze prin luptă de jugul apăsător al turcilor și de sprijin a acțiunilor popoarelor subjugate de turci prin intermediul Bisericii Ortodoxe care constituia unitatea de interese a acestor popoare.

Privită în acest cadru larg istoric Pravila de la Govora ne apare într-adevăr ca «urmarea unui proces obiectiv, caracterizat prin folo-

18, V. Papacostea, *o. c.*, p. 1163.

sirea nomocanoanelor bizantine ca bază a dreptului scris, ca instrument legislativ destinat să consolideze stadiul în care se găseau «Statul feudal al Ţării Romînești și Biserica, principalul său suport ideologic» [19].

DESCRIEREA CĂRŢII. — Pravila de la Govora apare sub titlul : «Pravila aceasta iaste direptătoriul de leage, tocmeale a sfinților apostoli, tocmite de 7 soboare, cătră aceasta și a preacuviosilor părinți, învățătorilor lumiei. Tipăritu-se-au în tipari prealuminatului domn Io Mathei Basarabă voevodă a toată țara Ungrovlahiei, în mănăstirea Govora. Vă leato 7149, iară de la nașterea lui Hs. 1640» [20]. Ca format e un volum în quart mic (0,10—0,153), în litere cirilice, cuprinzînd 4 foi nepaginate și 170 de foi paginate, dar cu o numerotare greșită. Tipăritura este într-o singură culoare, cu caractere de trei dimensiuni (4, 6 și 7 mm). Pagina plină are 18 rînduri, cu caractere mijlocii, 25—26 rînduri cu caractere mici. Caractere mari găsim în titluri și în inițialele paragrafelor [22]. Pravila are titlul încadrat, iar pe verso foii de titlu se află stema Ţării Romînești cu două inscripții în slavonește [23]. Pe foaia a doua figurează 12 stihuri în limba slavonă scrise de Uriil Năsturel de la Fierești (Udriște Năsturel). Predoslovia «către toți nastavnicii sfintei biserici» semnată de «Teofil cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu și mitropolit a toată țara rumînească» [24] se încheie cu rugămintea maistrului tipograf Meletie Macedoneanul de a i se ierta greșelile strecurate în text. Pe prima pagină a textului se află al doilea titlu [25]. Textul pra-

19. G. Cronț, *Pravila de la Govora, din 1640,* l. c., p. 1212

20. I. Bianu—N. Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508—1830,* tom. I, București, 1903, pp. 109—113; S. Longinescu, *Istoria dreptului romîn vechi,* București, 1908, partea I, Izvoarele, p. 325; St. Berechet, *Istoria vechiului drept romîn, I,* Iași, 1933, p. 153; I. Peretz, *Curs de Istoria Dreptului romîn,* București, 1926, vol. II, partea I, ed. II, pp. 322—324.

22. Inițiale ornate sînt numai două: Una la începutul prefeței și alta la începutul textului. Titlul este încadrat în chenar.

23. Deasupra poartă inscripția (în limba slavonă): «La prea luminata stemă a milostivilor Domni Basarabi», iar în jurul stemei sînt opt litere care sînt inițiale ale cuvintelor slavone ce se traduc astfel: «cu mila lui Dumnezeu Matheiu Voevod și Domn al Ţării Romînești».

24. Din predoslovie desprindem: a) motivul editării pravilei exprimat prin cuvintele: «socotit-am că mai toate limbile (popoarele) au carte pre limba lor, cu acei (ne) cugetam și eu robul domnului mieu lui Is. Hs. să scotu această carte, anume pravila pre limba rumînească, sfinților voastre duhovnici rumînești cari sînteți păstori oilor celor cuvîntătoare a turmei lui Hs.; b) cuprinsul general care «are întru sine multe feluri de vindecări sufletelor creștinești» și c) grija de a i se da Pravilei cinstirea cuvenită dispunînd: «Insă mă rog sfinților voastre cu mare milă, la care mînă va cădea această sfîntă carte, acela să aibă a o ține în mare cinste și să învețe dintru ea în taină, cum va vindeca sufletele oamenilor de păcate. Iară întru mînă de nimean să nu se dea, nici la măscărici, să nu se fie tocmelele sfinților apostoli și a sfinților părinți batjocurite, că apoi milostva ta vei da seama frate duhovnice, eu nu voi avea treabă».

25. «*Pravila sfinților apostoli și a sfinților de al șaptelea săbor, prea ogodnicii și de Dumnezeu purtătorii părinții noștri, de episcopi, și de preoți, și de călugări și de mireni, și de toate învățăturile*».

vilei expus pe 131 file este împărțit în 149 capitole numerotate pe margine și 16 capitole nenumerotate, purtînd titluri diferite, dar avînd în general un conținut asemănător dispozițiilor cuprinse în capitolele numerotate. Pravila se încheie cu «scara cărții» (filele 160—161), epilogul în limba slavonă și nota lui Ștefan din Ohrida [26] în legătură cu tipărirea cărții. Pe ultima pagină este indicat prețul cărții : 21 costande de argint.

TIMPUL TIPĂRIRII. — În privința timpului tipăririi în corpul Pravilei găsim următoarele indicații : a) titlul cărții arată că s-a tipărit în tiparnița Mănăstirii Govora «vă leată 7149, iar de la nașterea lui Hristos 1640» ; și b) în nota lui Ștefan Ohrideanu se spune că : «s-a început a se scrie (tipări) în anul 7149, iar de la nașterea lui Hristos 1640, în lunia întîiei săptămîni a sîntului ajun, și s-a finit în lunia săptămînei a șeptea a ajunului din același an» [27].

Cercetătorii vechi sau mai noi au emis o serie de ipoteze. Astfel : Vasile Popp [28] prin analogie cu alte tipărituri govorene indică greșit anul 1642. Profesorul C. Popovici jun. [29] socotind eronată cifra 7149 din nota lui Ștefan Ohrideanu, opinează pentru înlocuirea ei cu cifra 7148 pentru a pune (crede dînsul) de acord această informație cu cea din titlul cărții (1640), și crede, că tipărirea a început la 1 septembrie și s-a terminat la 31 decembrie 1640. Ștefan Berechet [30] susține că Pravila de la Govora s-a tipărit «în cele 7 săptămîni ale postului mare din anul 1640». După această opinie ar însemna că e greșit indicat anul 7149, deoarece postul mare (al Paștelui) din anul 1640 cade în anul bisericesc 7148. Cel mai aproape de adevăr este I. G. Sbiera [31] care susține că tipărirea a început la 16 noiembrie și s-a sfîrșit la 19 aprilie 1641, tipărirea durînd 155 de zile sau 5 luni și 4 zile. G. Cronț [32] opinează pentru anul 1640.

Pentru stabilirea adevărului e suficient a preciza anumite expresii din textele citate mai sus, de care, în parte sau total nu s-a ținut seama în cercetarea problemei : a) anul 7149 din nota lui Ștefan de Ohrida e adevăratul an al tipăririi și el nu trebuie schimbat ; b) expresia sla-

---

26. «Cu vrerea Tatălui și a Fiului și cu deplinirea Sîntului Duh, această carte a prescris-o de pe slavonă în limba romînească Mihail Moxalie, și după aceia, din ordinul și cu cheltuiala prea-luminatului Domn Io Matheiu Basarab Voevod și cu binecuvîntarea prea-sfințitului Arhiepiscop Kir Teofil, Mitropolit a toată Ungro-Vlahia, ostenindu-mă întru aceasta eu ieromonahul Ștefan din Ohrida și am tipărit această carte. S-a început a se scrie cînd a fost anul 7149, iar de la nașterea lui Hristos 1640 lunia întîiei săptămîni a sîntului post, apoi s-a terminat, luni, în a șaptea săptămînă a postului din același an. Drept aceia rog pe cititori, dacă ceva greșit veți afla să îndreptați, iar pe cel ce a scris acest izvod cu iertare să-l învredniciți, ce pe noi cei ce am tipărit aceasta, să nu ne blestemați».

27. Vezi nota 26.

28. *Disertație despre tipografiile romînești*, Sibiu, 1838, p. 58.

29. *Fontînele și codicii dreptului bisericesc ortodox*, 1886, p. 97.

30. *Istoria vechiului drept romîn*, I, Izvoarele, Iași, 1933, p. 155.

31. *Mișcări culturale și literare*, 1897, pp. 120, 123—124.

32. *Pravila de la Govora din 1640*, în «Studii», rev. de istorie, 1961, 5, p. 1211.

vonă «același an» se referă la anul bisericesc, care începe la 1 septembrie și se sfîrșește la 31 august și nu la cel gregorian care începe la 1 ianuarie ; c) săptămîna a șaptea a ajunului, adică a postului, indică postul Paștelui, singurul de 7 săptămîni ; d) Postul mare (al Paștelui) din anul 1640 cade în anul bisericesc 7148 ; e) Postul mare din anul bisericesc 7149 cade în anul 1641 ; f) Data din titlu e adevărată și trebuie socotită ca indicare a începerii tipăririi și în deplin acord cu cea dată de Ștefan de Ohrida în epilog. Afirmația aceasta o sprijinim și pe indicarea numelui celor doi tipografi care au ostenit la tipărirea Pravilei, Meletie Macedoneanul indicat în predoslovie, care a început lucrarea de tipărire în anul 7149 (1640 — sfîntul post — postul Crăciunului) și Ștefan de Ohrida care a terminat lucrarea, primul părăsind mînăstirea în urma nereușitei în candidarea la postul de mitropolit din Transilvania. Meletie Macedoneanul nu se mai afla în mînăstire «luni» din a șaptea săptămînă a postului mare din același an, adică în postul Paștelui, singur de 7 săptămîni, din același an bisericesc 7149, de la Hristos 1641.

Menținînd ca adevărate indicațiile din corpul Pravilei, precizăm că ea «*a început*» a se tipări în anul *7149,* de la Hristos *1640,* luni, din prima săptămînă a postului (postul Crăciunului) și *s-a terminat* luni, din a șaptea săptămînă a marelui post din același an (anul bisericesc *7149* — de la Hristos *1641,* postul Paștelui) [33].

EDIȚIA PENTRU TRANSILVANIA. — Pravila de la Govora concomitent cu ediția, descrisă mai sus, pentru Țara Romînească, semnată de mitropolitul Teofil, a apărut și într-o ediție specială destinată Transilvaniei. Deosebirea dintre exemplarele destinate Transilvaniei și cele destinate Țării Romînești, constă în faptul că numele lui Teofil, mitropolitul Ungrovlahiei, este înlocuit cu numele lui «Ghenadie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu și mitropolitu a totî țara Ardealului».

Apariția acestei ediții este în strînsă legătură cu relațiile dintre cele două Biserici romînești. Ambele Biserici depindeau canonicește de Patriarhia ecumenică din Constantinopol, dar mitropolitul Țării Romînești avea în plus și dreptul de «exarh al plaiurilor», în baza căruia exercita un drept de jurisdicție și își rezerva dreptul de a sfinți pe mitropoliții Transilvaniei. Aceste relații îndreptățeau pe mitropolitul Țării Romînești să poarte grijă și de Biserica din Transilvania, fapt dovedit și prin tipărirea ediției speciale pentru Transilvania [34].

Ediția putea însă fi solicitată și de Ghenadie, care simțea mare lipsă de astfel de cărți. Socotim că o astfel de solicitare a putut să o facă personal de la Teofil, în timp ce acesta se afla în Transilvania, în solie la principe (vara anului 1639). Ghenadie avea nevoie de Pravilă, socotim, fie pentru a contrabalansa acțiunea calvină, fie a avea o nouă ediție de legiuiri, — cea alui Coresi probabil s-a epuizat, — care să

33. Vezi nota lui Ștefan Ohrideanu, nota 26.

34. Vezi și Bran Felician, *Dreptul canonic oriental,* vol. I, Prolegomene, Lugoj, 1929, pp. 24—25.

cuprindă dreptul Bisericii Ortodoxe. Aceasta cu atît mai mult cu cît principatul calvin pregătea deja din 1635 strîngerea legilor de stat într-o colecție oficială, care se tipărește în următorul deceniu [35].

Semnificativ e faptul că deși Ghenadie moare la 3 septembrie 1640 și la 9 noiembrie se sfințește la Tîrgoviște noul mitropolit moldoveanul de la Putna, Ilie Iorest, totuși Pravila, care începe să se tipărească abia în a doua parte a lunii noiembrie (luni, după prima duminică a postului) și se termină în anul următor (1641) (luni, din săptămîna a șaptea a marelui post — al Paștelui), totuși poartă semnătura lui Ghenadie. De ce poartă acest nume și nu pe al noului mitropolit rămîne ca un semn de întrebare. Credem că s-a procedat astfel, fie din nevoi tehnice, fie, mai probabil din tact politic, determinat de anumite situații specifice din Transilvania. Ghenadie probabil avînd o autoritate cîștigată garanta mai mult primirea cărții. Ilie Iorest a fost, după cum se știe, moldovean și contra candidat al lui Meletie Macedoneanul, care fiind stareț la Govora a început și tipărirea Pravilei. Poate prin aceasta Meletie, și susținătorii lui — prin acest gest — contesta într-o anumită măsură autoritatea legală a noului mitropolit ? Mai mult, se știe că Ilie Iorest, a fost de la început șicanat de episcopul calvin Ștefan Katona, susținătorul lui Meletie, și probabil se prevedeau urmările dezastruoase care au dus la destituirea și compromiterea noului mitropolit.

Persistența în a tipări ediția pentru Transilvania sub numele lui Ghenadie, după moartea acestuia, credem că trebuie pusă și în legătură cu tipărirea Catehismului calvinesc în limba romînă de către preotul curții Gheorghe Csulai, la 5—25 iulie 1640. Socotim că Pravila, care servea ca și Catehismul calvinesc, de manual de școală, a constituit o armă de luptă în rezistență a romînilor contra atacurilor calvinilor. Tot din tact politic apare abia în 1645 și «Răspunsul» oficial la Catehismul calvinesc, editat de Varlaam, mitropolitul Moldovei, atunci cînd s-au înrăit relațiile dintre Moldova și Transilvania, în urma condamnării lui Ilie Iorest, moldovean de la Putna.

INIȚIATORII, TRADUCĂTORII ȘI ALCĂTUITORII PRAVILEI. — După indicațiile din predoslovie și cele date de Ștefan de Ohrida în epilog, Pravila este o traducere, din limba slavă, a unui nomocanon, efectuată de Mihail Moxalie [36]. Traducerea se face la dorința lui Teofil, mitropolitul Țării Romînești. Tipărirea se face în tiparnița domnească sub directa supraveghere a lui Udriște Năsturel [37] «din porunca și cu cheltuiala prealuminatului domn Io Mathei Basarab Voievod» [38]. Tipărirea începe sub

35. Gheorghe Rákoczy I, Principele Transilvaniei, scrie sibienilor să trimită articole de legi pentru corpul de legi proiectat, în baza Hotărîrii din 1635. Vezi *Documentul nr. 84*, din 27 august 1640, la I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I (1599—1699), Cluj, 1940, pp. 202—203.

36. Vezi nota 26.

37. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés roumaines*, 1926, p. 31.

38. S. Pușcariu, *o. c.*, p. 53.

conducerea tehnică a egumenului Meletie Macedoneanul și se continuă și termină de către ieromonahul Ştefan de Ohrida [39] ajutat sigur de monahii din mînăstirea Govora.

Aceste indicații arată că Pravila de la Govora apare ca o ediție oficială, ca o lege promulgată de autoritatea domnească, ca un cod de legi al statului feudal și al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Principalul inițiator al alcătuirii Pravilei a fost mitropolitul Teofil, o personalitate de seamă a istoriei poporului romîn din veacul al XVII-lea. Ca egumen al mînăstirii Bistrița (1610—1619) [40] s-a arătat un «bărbat virtuos și evlavios» cum îl descrie Matei al Mirelor [41]. Aci cunoaște pe călugărul Mihail Moxa, zis Moxalie. Ca episcop de Rîmnic (1619—1637) ne apare ca un aprig luptător contra grecilor participînd activ la Sinodul din 1631 convocat de Leon Tomșa. În această perioadă îndrumă pe M. Moxa să alcătuiască după modele bizantine o istorie universală, sau Cronograful. Ca aderent al mișcării antigrecești, Teofil face parte din solia care cere domn pe Matei Basarab (1632). Ca mitropolit (1637—1648) s-a dovedit un statornic susținător al lui Matei Basarab, de la care primește diferite misiuni pe plan intern ca și misiuni diplomatice, ca cea din Transilvania.

Teofil este stîlpul și sufletul mișcării romînești din țara sa îndreptată contra acțiunii grecești. În fruntea noii pături sociale a micilor boieri cerea o cultură în limba poporului prin înființarea de tipografii și tipărirea de cărți. Prin intermediul lui Matei Basarab trimite tipografie, meșter tipograf și cărți romînilor din Transilvania [42].

În condițiile sociale și politice proprii orînduirii feudale din veacul al XVII-lea, Matei Basarab și Teofil, prin spiritul lor înaintat și prin politica ce o reprezentau au reușit să dea un avînt culturii romînești din vremea lor. Între mărturiile acesteia, trebuie să menționăm în primul rînd Pravila de la Govora din 1640—1641, alcătuită după o traducere din slavonește a unui nomocanon de origine bizantină [43].

Predoslovia, în care Teofil scrie că «a socotit» «să scoată» această carte «anume pravila pre limbă rumînească» și pentru care dă binecuvîntarea de tipărire, arată îndeajuns că el este principalul inițiator [44].

Printre susținătorii direcți ai inițiativei lui Teofil nu putem neglija persoana mitropolitului Ghenadie, care a solicitat și a ținut să poarte semnătura sa o parte din exemplarele acestei Pravile.

---

39. C. Popovici, *o. c.*, p. 93 ; St. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin și rominesc*, vol. I, partea I, Izvoarele, Vaslui, 1937, p. 102 ; Sbiera, *o. c.*, p. 120.

40. Academia R.P.R. *Documente privind istoria Rominiei*, veac. XVII, B., Țara Rom., vol. II, pp. 29, 138, 157 ; vol. III, p. 85 ; vezi și Gh. Cronț, *Pravila de la Govora*, p. 1214.

41. N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci streine relative la istoria Rominilor*. Al doilea memoriu, în «Analele Academiei Romîne», 1899; cf. Gh. Cronț, *o. c.*, p. 1214.

42. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 143.

43. Vezi și Gh. Cronț, *o. c.*, p. 1215.

44. *Ibidem*

Mihail Moxalie, traducătorul din slavonește al Pravilei, s-a stabilit că este același cu Moxa, cunoscut în istoriografia romînească prin Cronograful său din 1620 [45].

Udriște Năsturel contribuie efectiv la elaborarea ediției oficiale de legi prin scrierea de stihuri la stemă, și probabil prin corectarea și verificarea traducerii.

Necunoscînd, la timpul lor, sau ignorînd indicațiile date în predoslovie și epilog, cum fac unii cercetători, s-au emis o serie de teorii. Astfel: Vasile Popp, avînd cunoștință numai de un exemplar cu semnătura lui Ghenadie, afirmă că «acesta a făcut-o» [46]. Timotei Cipariu căruia îi lipsea din exemplarul de care dispunea, cu semnătura lui Ghenadie, «cel puțin un foliu din scară», unde se află și nota lui Ștefan Ohrideanu, socotește Pravila govoreană ca o reeditare a Pravilei lui Coresi [47] făcută de ieromonahul Silvestru, care a tipărit Noul Testament de la Alba Iulia (1648) [48]. Aceeași origine ardeleană o indică Aron Densușianu [49] și V. A. Urechia [50] sub influența autorității canonicului ardelean. Al. Odobescu, lipsit de orice temei, socotește că Orest Năsturel din Fierești a tradus în anul 1630 Pravila bisericească [51], C. Popovici, motivînd greșeala lui T. Cipariu și combătînd pe Ar. Densușianu, indică ca adevărat traducător pe M. Moxalie, considerînd textul după care traduce Moxalie, nu o lucrare originală, ci o traducere din grecește făcută probabil de vreun bulgar sau sîrb [52]. Sbiera, încîntat de această opinie, crede drept traducător din grecește al textului slavon pe Udriște Năsturel. Ion Peretz arată netemeinicia acestor ipoteze [53], ca și Gh. Cronț [54].

Adevărul rămîne de partea lui Ștefan de Ohrida care indică pe Moxalie drept traducător al unui text slav. Originea grecească rămîne ca o certitudine avîndu-se în vedere asemănările cu textele grecești ca cel tipărit de Cotelerius la Paris după 37 ani [55].

Tot în baza indicațiilor din corpul Pravilei rămîne ca stabilit că Pravila s-a tipărit sub supravegherea egumenului Meletie Macedoneanul în mînăstirea Govora și s-a continuat, după părăsirea mînăstirii de către Meletie, de către Ștefan de Ohrida.

IZVOARELE PRAVILEI. — Pravila de la Govora e o traducere în romînește a unui manuscris slavon rămas necunoscut. Cercetările făcute

---

45. Vezi N. Simache și T.Cristescu, *Hronograful lui Mihail Moxa,* Buzău, 1942, pp. 1—10.
46. Vasile Popp, *Disertație,* p. 58, nota 6.
47. Timotei Cipariu, *Crestomația,* p. XXV.
48. Idem, *Principia,* p. 109, B.b.
49. Aron Densușianu, *Istoria limbei și literaturei romîne,* ed. II, p. 197.
50. V. A. Urechia, *Note de istoria literaturii romîne,* București, 1885, pp. 131—132.
51. Al. Odobescu, vezi «Analele Academiei Romîne», tom. X, sect. I.
52. C. Popovici, *o. c.,* p. 104.
53. Ion Peretz, *Curs de istoria dreptului romîn,* vol. II, partea I., Pravilele slavonești, ed. II, București, 1928, pp. 322—326.
54. Gh. Cronț, *o. c.,* p. 1216.
55. Cotelerius, *Ecclesiae graecae monumenta,* 3 vol., Paris, 1866—1886.

au dovedit că textul slavon nu este decît traducerea unui nomocanon grecesc. Acest lucru a fost subliniat cu autoritate de C. G. Popovici încă din 1886 [56]. Indicînd izvoarele Pravilei afirmă că : «fontînele codicelui sînt vreo cîteva din canoanele și constituțiunile Sf. Apostoli, din canoanele sinoadelor și ale Sfinților Părinți, hotărîri penitențiale, liturgice, rituale, scoase de aiurea, simboale de credință, legiuiri civile, tratate referitoare la dreptul matrimonial, rîndueli călugărești». În Pravilă foarte rar se citează izvorul. Din această cauză cercetătorul arată că traducerea canoanelor se face foarte liber și nu după izvoarele originale, ci după prelucrări mai tîrzii ale acestora [57]. În căutarea izvoarelor directe folosite de compilatorul necunoscut al originalului slavon al Pravilei govorene găsește o mare asemănare cu nomocanonul grecesc publicat de Iohannes Baptista Cotelerius la Paris (1677—1686), la 37 ani de la publicarea Pravilei govorene [58], al cărui titlu și diferite capitole corespund în mare măsură [59]. Acest fapt îl face să creadă că acest nomocanon grecesc a fost compilat de traducătorul textului slav. Această opinie a fost acceptată de către I. Bianu și N. Hodoș [60], N. Milaș [61], St. Gr. Berechet [62]. Gh. Cronț [63] socotește că «nomocanonul grecesc care a fost tradus în slavonește și apoi în romînește, formînd cuprinsul Pravilei de la Govora, nu trebuie pus neapărat în legătură directă cu nomocanonul editat la Paris de către Cotelerius». Pornind de la constatarea verificată din punct de vedere istoric că «nomocanoanele care au circulat în țările balcanice au avut redacții diferite și traduceri diferite», consideră că Nomocanonul editat de Cotelerius «a fost mai curînd o variantă deformată decît un prototip al nomocanonului grecesc care s-a tradus în slavonește, formînd apoi în traducere romînească textul Pravilei de la Govora» [64].

Ion Peretz folosind în rezolvarea problemei izvoarelor cercetările mai vechi ale lui A. I. Iațimirski, Miletici și Agura, Ion Bogdan, Ladislav Pic, Dimitrie Dan, și comparînd Nomocanonul lui Cotelerius cu Pravilele slavonești de la noi și cu Pravila de la Govora ajunge la concluzia că «sînt toate asemănătoare între ele și că sînt identice sau aproape identice cu Pravila govoreană» [65]. Precizează că Pravila de la Bisericani (1512) este «foarte asemănătoare» cu Pravila de la Govora, deși este «mai bogată în

---

56. C. G. Papovici, *o. c.*, p. 102.
57. *Ibidem.*
58. Nomocanoane de tipul celui editat de Cotelerius stau cu siguranță la baza Pravilei govorene. Aceste nomocanoane circulau în mediul greco-slav în diferite ediții. Vezi: *Nomocanonul de la marele Trebnic*, ed. II, Moscova, 1897, pp. 42—43.
59. Compară textele din Pravila govoreană: 1—4 și 5—7 cu cele din Nomocanon: 1—8 și 20—35 ; vezi la C. Popovici, *o. c.*, p. 103, nota 1.
60. I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, pp. 108—144.
61. N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. de D. I. Cornilescu și V. S. Radu, București, 1915, p. 162.
62. St. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, I, Izvoarele, Iași, 1933, p. 156; idem, *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, Vaslui, 1937, p. 103.
63. Gh. Cront, *o. c.*, p. 1217.
64. Idem, p. 1218.
65. Ion Peretz, *Istoria dreptului romîn*, vol. II, edd. II, 1928, p. 326.

adaosele ce le face» [66], ca şi cu Pravila de la Bistriţa (1618) «chiar fără mărturisirea însăşi a traducătorului Mihail Moxa» [67]. Asemănări stabileşte şi cu Pravila de la Neamţu (1557) şi cea de la Putna (1581). De aci deduce cercetătorul că «izvorul imediat al Pravilei govorene este Pravila de la Bistriţa (1618), dar izvorul primitiv trebuie căutat în legislaţiunea canonică bizantină» [68]. Comparînd textul Pravilei govorene cu Nomocanonul lui Cotelerius constată că titlurile Pravilei nu corespund cu titlurile acestui nomocanon, deşi «cea mai mare parte din materie se găseşte în el» [69]. Ion Bogdan constată că Pravila de la Neamţu (1557) «este aproape identică» cu Pravila govoreană [70].

Analogiile Pravilei de la Govora cu pravilele slavoneşti care au circulat în ţările romîneşti «dovedesc că au existat diferite variante şi compilaţii ale aceloraşi nomocanoane folosite în Imperiul Bizantin şi apoi în ţările balcanice» [71], de unde le-am receptat şi noi romînii. Gh. Cronţ socoteşte că numai extinzîndu-se cercetările în această direcţie se poate afla «care a fost prototipul nomocanonului grecesc care stă la baza nomocanonului în limba mediobulgară pe care Moxalie l-a tradus apoi în limba romînă» [72].

P. P. Panaitescu comparînd Pravila de la Govora [73] cu Nomocanonul publicat de Petru Movilă la Kiev în anul 1629 [74] constată o identitate de titluri şi o asemănare deplină a cuprinsului predosloviilor, predoslovia semnată de Teofil nefiind decît traducerea celei slavone semnată de Petru Movilă [75]. Cuprinsul însă diferă. Textul romînesc este mai extins şi

66. *Ibidem*, p. 329.

67. Studiu efectuat de Ladislav Pic, Iaţimirski, Miletici şi Agura, vezi Ion Peretz, *o. c.*, p. 331.

68. *Ibidem*, p. 333. In urma previziunii lui C. Popovici şi a documentării lui Ion Peretz, toate părerile asupra orginii şi izvoarelor Pravilei govorene exprimate de T. Cipariu, Ar. Densuşianu, L. Pic, C. Sbiera şi Al. Odobescu cad ca lipsite de temei.

69. Ion Peretz, *o. c.*, pp. 334—341; vezi şi lucrarea aceluiaşi autor, *Pravila de la Govora*, în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», Bucureşti, tom. XI (1910) şi XII (1911).

70. I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare la istoria romînilor*, Bucureşti, 1895, p. 90

71. Gh. Cronţ, *o. c.*, p. 1218.

72. Idem, *ibidem*.

73. P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 48.

74. In studiul lui A. Pavlov: *Nomocanonul la Marele Trebnic*, ed. II, Moscova, 1897, găsim istoricul acestui Nomocanon. Alcătuitorul Nomocanonului e Pamvo Berînda «de neam moldovean» (pag. 6), care l-a întocmit la Muntele Athos şi l-a publicat în primă ediţie la Kiev în anul 1620 (p. 6). A doua ediţie apare tot la Kiev în mînăstirea Lavra Pecesca în anul 1624 sub semnătura lui Zaharia Kopistenschi (p. 56). A treia ediţie apare sub Petru Movilă la Kiev în anul 1629 (p. 58). A patra ediţie apare la Lwow (Liov-Lemberg) în anul 1646 sub episcopul Arsenie Jeliborschi (p. 59). La Moscova apar o serie de ediţii din acest Nomocanon ca anexă la Marele Trebnic, în anii: 1639 (p. 59); 1651 (p. 63) sub patriarhul Ioasaf; 1680 sub patriarhul Ioachim (p. 64). Şirul ediţiilor se continuă şi în veacul următor.

In anul 1678 sub episcopul Eustratie al Romanului, s-a făcut traducerea acestui Nomocanon, care se păstrează, în manuscris la mînăstirea Putna (p. 54).

75. O singură notă a textului slavon, care priveşte o decizie a unui consiliu provincial este omisă în traducerea romînească. Vezi: P. P. Panaitescu *o. c.*, pp. 31—32. Există în predoslovie şi o parte nou introdusă, probabil de Mitropolitul Teofil, care sem-

mai amănunțit decît acela al micii cărți de la Kiev, care poartă pe bună dreptate numele de rezumat. «Probabil, conclude mai departe cercetătorul romîn, la vederea Nomocanonului de Kiev cărturarii romîni au voit să aibă și ei unul. Avînd însă în mănăstirile romînești manuscrise mai detailate le-au preferat pe acestea» [76]. Comparînd cuprinsul celor două tipărituri se pot determina și anumite asemănări textuale [77].

C. A. Spulber studiind comparativ Pravila de la Ieud cu cea de la Govora [78] constată anumite elemente de asemănare [79]. Comparînd Pravila lui Coresi cu manuscrisul din Codex Neagoianus [80] ajunge la concluzia că aceste două lucrări nu sînt decît niște prelucrări după un original comun romînesc, probabil de la 1500—1507 din Țara Romînească [81] care nu este decît una din numeroasele versiuni ale Canonarului lui Ioan Postnicul, care apare atît în pravilele slavone de la Neamțu (1474) și Bistrița (1618) cît și în cea romînească de la Govora.

Al. Grecu (P. P. Panaitescu) [82] constată că Pravila lui Coresi, Manuscrisul din Codex Neagoianus și Pravila de ispravă, manuscris moldovenesc din secolul al XVII-lea, care reproduce un text din veacul anterior, derivă toate dintr-un manuscris comun, dintr-o traducere romînească făcută după un text slavon, care are legături cu Transilvania și cu Moldova, de origine moldoveană (sec. XVI-lea), diferită de cea făcută de Lucaci din 1581. În secolul XVI-lea constată deci două traduceri ale pravilei în romînește, una cu manuscrise și tipărituri din Transilvania și Moldova, și una numai în Moldova. Ambele traduceri însă provin din Moldova [83].

Faptul existenței unei pravile tipărite în romînește cu mult înainte în Transilvania (Coresi 1563—1580 [84]) ca și variantele acesteia (Manuscrisul din Codex Neagoianul și Pravila de ispravă) și mai ales existența probabilă a unei traduceri în manuscris a aceleiași pravile, proto-

---

nează predoslovia, precum și recomandația făcută preoților de a nu lăsa această carte pe mîna mirenilor.

76. P. P. Panaitescu, *o. c.*, pp. 31—32.

77. Vezi: *Nomocanonul la Marele Trebnic*, Kiev, 1629.

78. Vezi C. A. Spulber, *Cea mai veche Pravilă românească*, text, transcriere, studiu, 1930. În anul 1921 Andrei Bîrsan a găsit la expoziția A.S.T.R.A. din Sighetul Marmației un manuscris romînesc din secolul al XVI-lea, aparținînd bisericii din Ieud (Maramureș), care cuprinde un număr de 12 foi tipărite, legate împreună, din Pravila Sfinților Apostoli... în limba romînă, fără început și fără sfîrșit, apărută în tipografia diaconului Coresi din Brașov. Textul a fost apoi publicat de I. Bianu, în anul 1926 în Colecția *«Texte de limbă din sec. XVI-lea»* cu un studiu și o transcriere de C. A. Spulber. C. A. Spulber consideră ca an al apariției, anul 1563, iar Al. Grecu, *o. c.*, anii 1570—1580.

79. Idem, *ibidem*.

80. Vezi Manuscrisul din Biblioteca Academiei R.P.R. și I. Bianu, *Codex Neagoianus*, în «Columna lui Traian», 1883, p. 332.

81. C. A. Spulber consideră originalul comun ca fiind alcătuit de Nifon, fostul patriarh al Constantinopolului venit în Țara Romînească pe vremea lui Radu cel Mare (1500—1507) pentru ca «să învețe pe oameni legea lui Dumnezeu», vezi nota 7, p. 79, *o. c.*

82. Al. Grecu, *o. c.*, p. 227.

83. Idem, *ibidem*, p. 223.

84. C. A. Spulber, *o. c.*

tipul acestora, la începutul veacului al XVI-lea (1500—1507 după C. A. Spulber [85]) în Ţara Romînească sau chiar în prima jumătate a acestui veac în Moldova (după Al. Grecu [86]) sau chiar din Transilvania, din aceeaşi vreme [87], e de mare importanţă pentru lămurirea problemelor ridicate de identificarea izvoarelor pravilei govorene.

Ţinînd seama de faptul că Ghenadie, mitropolitul Transilvaniei era direct interesat în apariţia Pravilei govorene, din care solicită o ediţie specială pentru Transilvania de la Teofil, mitropolitul Ţării Romîneşti, cînd acesta se afla la principele G. Rákoczy I, putem admite cu uşurinţă că iniţiatorii direcţi ai Pravilei govorene n-au fost străini de textul Pravilei lui Coresi şi poate nici de traducerile mai vechi ale Pravilei în romîneşte, care circulau prin toate trei ţările romîneşti în această vreme. Din cele 12 foi păstrate din Pravila lui Coresi la Ieud ca şi din manuscrisele păstrate din celelalte variante ale unei probabile traduceri comune nu putem deduce însă că alcătuitorii Pravilei de la Govora ar fi folosit efectiv şi aceste texte transilvănene sau de aiurea. Fapt constatat de cercetători este că materia din cele 12 foi păstrate ale Pravilei lui Coresi se găsesc în parte şi în Pravila govoreană [88].

În alcătuirea Pravilei govorene nu trebuie să excludem nici posibilitatea folosirii directe a unor exemplare, variante de tipul celui editat de Cotelerius, alături de cele slave şi romîneşti, ca Pravila de Bistriţa, Nomocanonul lui Petru Movilă şi Pravila lui Coresi.

Considerînd Pravila de la Govora, mai mult o compilaţie decît o simplă traducere din limba slavă, putem să trecem printre izvoarele directe ale Pravilei de la Govora atît Pravilele slavone existente la noi de tipul celei de la Bistriţa (1618) cît şi pe cele romîneşti, dintre care în primul rînd vom socoti Pravila lui Coresi (tipărită) sau chiar prototipul, în manuscris, al acesteia, care a existat şi a circulat în toate ţările romîneşti. De la Nomocanonul lui Petru Movilă ia, cum am arătat, predoslovia şi poate tehnica tipăririi. Izvorul original al Pravilei govorene îl socotim însă că este un nomocanon grecesc, variantă a celui publicat de Cotelerius, prelucrare şi el după alte nomocanoane, care au folosit izvoarele oficiale de tip fotinian. Aşa se explică, credem, traducerea liberă a canoanelor din Pravila govoreană.

Pravila de la Govora este deci un nomocanon, o colecţie de legi civile şi bisericeşti de origine bizantină, alcătuită după o traducere slavă a unui nomocanon grecesc. Neindentificarea izvoarelor slave şi cu atît mai mult a celor greceşti, credem că pledează mai mult pentru ipoteza că Pravila este o compilaţie după aceste izvoare, decît o traducere fidelă a unora din acestea. Opinia poate fi sprijinită şi pe faptul că în această

85. C. A. Spulber, *o. c.*, p. 79.

86. Al. Grecu, *o. c.*, p. 227.

87. Ioan N. Floca, *Unitatea dintre pravilele folosite în Transilvania cu cele din Ţara Romînească şi Moldova,* teză, mss. dactil., Bucureşti, 1962, pp. 50—56.

88. Dovada se poate face cu studiul comparativ al celor două texte. A se vedea *Pravila lui Coresi,* p. 1, rînd. 13—14 şi *Pravila govoreană,* col. 143 etc.; vezi C. A. Spulber, *o. c.* şi ediţia Academiei a Pravilei de la Govora.

vreme, deceniul al treilea al veacului al XVII-lea, ne găsim în plină campanie de sistematizare a dreptului nu numai la romîni, unde se pregătesc legiuirile lui Matei Basarab şi Vasile Lupu[89], şi ele compilaţii, dar şi la popoarele vecine, la unguri, care din 1635 hotărăsc strîngerea legiuirilor în vederea viitoarei colecţii oficiale din 1653, «Approbatae Constitutiones»[90], ca şi la ruşi, care alcătuiesc comisii speciale la Moscova[91] pentru codificarea dreptului şi scot ediţii repetate de Nomocanoane[92].

În Biblioteca Academiei Romîne sub nr. 2.471 se păstrează un manuscris, pe care cercetătorii îl consideră ca fiind manuscrisul original al Pravilei de la Govora[93]. Manuscrisul poartă semnătura lui Teofil şi «blagoslovenia» de a se tipări «acest izvod» ca şi sigiliul acestuia. Manuscrisul a aparţinut mînăstirii Bistriţa.

Gh. Cronţ socoteşte, pe bună dreptate, că «acest manuscris n-a putut fi însuşi exemplarul după care s-a tipărit Pravila de la Govora». «El nu are întru totul identitatea materială cu textul tipărit, nu cuprinde titlul Pravilei, nici versurile slavoneşti întocmite de Udriste Năsturel, nici predoslovia mitropolitului Teofil, nici însemnările slavoneşti, nici titlurile capitolelor. Dacă acest manuscris, conclude autorul, ar fi originalul textului tipărit al Pravilei, el ar avea înfăţişarea şi degradările proprii unui manuscris folosit în tipografie în condiţiile de lucru din acel timp»[94]. Cercetătorul consideră acest manuscris ca fiind doar o copie după manuscrisul lui Moxalie, păstrată la mînăstirea Bistriţa, după care s-a întocmit textul ce a fost dat la tipar, cu toate indicaţiile tehnice.

CUPRINSUL PRAVILEI. — Pravila cuprinde un material foarte variat. În general are un conţinut canonic-bisericesc[95] fără a lipsi elementele de drept civil luate din materialul intrat în competinţa de judecată a instanţelor bisericeşti şi civile[96].

Pravila începe cu o Predoslovie, care este în cea mai mare parte traducerea Predosloviei Nomocanonului lui Petru Movilă, tipărit la Kiev în anul 1629[97]. Conţinutul ei ne arată scopul Pravilei. Adresîndu-se

---

89. *Carte Românească de învățătură...* și *Îndreptarea Legii...*

90. Vezi I. Lupaș, *Documente...*, pp. 202—203.

91. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile româno-ruse din trecut,* 1954, p. 143; după V. A. Alexandrov, p. 30.

92. Vezi nota 74.

93. Ion Peretz, *Curs de istoria dreptului romîn,* vol. II, partea I, *Pravilele slavonești,* București, 1928, p. 319, a admis că acest manuscris este «adevăratul original al pravilei tipărite»; vezi descrierea manuscrisului la: Gh. Cronț, *o. c.*, pp. 1218—1219.

94. Gh. Cronț, *o. c.*, p. 1219.

95. Citarea în corpul lucrării o facem după ediția Academiei Romîne, București, 1884, a Pravilei bisericești. În legătură cu cuprinsul Pravilei, vezi: S. Longinescu, *Istoria dreptului romîn vechi,* București, 1904, p. I, Izvoarele, pp. 377—378; Ion Peretz, *Curs de istoria dreptului romîn,* v. II, p. I, pp. 341—342; același, *Precis de istoria dreptului romîn,* pp. 381—382; St. Berechet, *Istoria vechiului drept romîn,* p. 157; același, *Legăturile dintre dreptul bizantin și romîn,* I, pp. 103—104; C. Popovici, *Fontînile...,* p. 102; E. Cernea, *o. c.*, pp. 273—274.

96. St. Berechet, *Judecata la Romîni pînă în secolul XVII-lea,* 1926, p. 6.

97. P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 31.

către «toţi nastavnicii sfintei biserici... preoţilor şi tuturor duhovnicilor», Pravila trebuia să fie «un îndreptar» juridic, un cod de legi în mîna duhovnicilor, care sînt «păstori oilor celor cuvîntătoare a turmei lui Hristos», din care să înveţe «în taină» «cum să vindece sufletele oamenilor de păcate». Pravila era din acest punct de vedere un manual de şcoală pentru instruirea preoţilor, viitori duhovnici, care trebuiau să fie «întru scripturi învăţaţi». Acesta era un scop pur religios.

În al doilea rînd se urmărea un scop cultural-educativ exprimat prin cuvintele : «socotit-am, că mai toate limbile au carte pre limba lor» [98], care l-au făcut pe vlădică să «cugete» şi să «scoată» această carte «anume Pravila pre limba romînească», prin care urmărea «luminarea» preoţilor, şi prin ei să îndrepteze moravurile societăţii. Prin Pravilă, ca o carte instructivă şi educativă în limba înţeleasă de toţi romînii de o parte şi alta a Carpaţilor, vlădica voia să ridice clerul la înălţimea misiunii lui, şi să-i pună la îndemînă arme intelectuale, cu ajutorul cărora să combată pe adversari şi să apere pe păstoriţi de rătăciri. Acest scop îl urmăreau cele două ediţii destinate romînilor de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Materia care formează conţinutul nu este sistematizată.

Capitolele, de cele mai multe ori disproporţionate, nu indică în titlu totdeauna şi în totul adevăratul conţinut al lor.

Fără a face un rezumat pe capitole, vom încerca, în cele ce urmează să revelăm cîteva aspecte specifice Pravilei de la Govora.

Pravila ca un cod de legi bisericeşti se ocupă în primul rînd de poziţia şi rostul Bisericii în societatea feudală, relevînd astfel modul de organizare şi funcţionare a Bisericii ca societate religioasă. În special se ocupă de clerici, de condiţiile intrării în cler şi datoriile lor (c. 9). Credincioşilor le impune datoria de a cinsti (c. 7) şi întreţine pe preoţi, care «priveghează şi se roagă» (c. 9).

Pravila indică oficiile bisericeşti şi raportul de cinstire reciprocă dintre slujitorii bisericeşti (c. 71).

Pravila indică şi o seamă de dispoziţii privitoare la cultul bisericesc (c. 66), la săptămîna liturgică (c. 1, 5), la sărbătorile religioase (praznice, c. 7).

Pravila e şi un cod de norme morale. Din cuprinsul ei putem desprinde viciile sociale ale vremii ca : desfrîul (c. 17), sodomia (c. 94), adulterul (c. 20), avortul (c. 48), uciderea (c. 47), superstiţia (c. 50), vrăjitoria (c. 29), moda (c. 75) etc. Dintre toate păcatele sociale cel mai grav e însă exploatarea muncii, exploatarea omului de către om, existenţa robiei (c. 20), căci sînt «unii săraci şi nepărăsit lucrează, sluji sau robi... iar alţii puternici şi bogaţi, ce întru tot repaosul petrec şi se odihnesc» (c. 39). Păcatele sînt pedepsite de Pravilă.

Pravila se ocupă de călugări şi de viaţa lor în mînăstiri organizate sub conducerea episcopului, ceea ce denotă o bună organizare monahală (c. 12).

98. Pagina 8 r., citată după ediţia Academiei Romîne din 1884.

Pravila se ocupă de averea bisericii şi administrarea ei ca şi de cea a mînăstirilor.

Ea arată modul de organizare a instanţelor de judecată din vremea apariţiei ei. Vorbeşte de «judeţul episcopului şi judeţul boieresc» (c. 108), ca şi de judecata penitenţială. Arată procedura de judecată (c. 11).

Fiind un cod penitenţial, Pravila enumeră şirul lung de infracţiuni şi pedepse specifice orînduirii feudale, şi în general societăţii omeneşti.

Printre infracţiuni se enumeră : erezia (c. 111), crima (c. 26), sinuciderea (c. 138), desfrîul (c. 13) etc.

Printre pedepse desprindem unele cu caractr specific bisericesc ca : certarea (c. 70), oprirea de la împărtăşanie (c. 19), oprirea de la biserică (c. 30), metaniile (c. 122), postul (c. 52), pocăinţa (c. 20), anatema (c. 132), neîngroparea (c. 116), excluderea din monahism (c. 95), caterisirea (c. 90) etc. şi altele cu caracter civil, specific feudal ca : bătaia (c. 48), confiscarea averii (c. 58), munca silnică (c. 111), înrobirea (c. 110), schilodirea (c. 18), condamnarea la moarte (c. 112) etc.

Pravila oglindeşte relaţiile sociale specifice orînduirii feudale. Societatea e împărţită în clase sociale. Unii sînt «săraci» şi «nepărăsit lucrează», «sluji şi robi», iar alţii sînt «bogaţi» şi «puternici» (c. 66, c. 39). Bogăţia e definită ca : «mărire şi petrecerea cea bună, ogodirea trupului şi strînsoare multă şi haine moi în toate chipurile, cai ageri, şi trupuri bune şi multe chipuri de frumuseţi, păr înfrumuseţat şi averi» (c. 123—124). Femeia avea o poziţie inferioară în societate (c. 75). Părinţilor li se impune datoria de a creşte, educa şi asigura situaţia materială a copiilor lor, ca şi căsătoria la timp (c. 77). Pravila se ocupă numai de educaţia feciorilor. Copiii sînt îndatoraţi la ascultare faţă de părinţii lor (c. 75). Femeii i se impune să aibă o ţinută demnă : «haine muiereşti», «păr netuns» (c. 78).

Pravila se ocupă şi de combaterea sectelor şi ereziilor (c. 62), ca şi de bunele raporturi dintre puterea de stat şi Biserică (c. 92) .

LIMBA PRAVILEI. — Pravila de la Govora e scrisă în limba romînă. Păstrează însă în text anumite cuvinte în limba slavă. Acestea în general sînt denumiri de sărbători care constituiau numele uzual comun slavilor şi romînilor [99].

Sbiera studiind limba Pravilei indică şi unele particularităţi sonice [100], constatînd un vădit progres în ceea ce priveşte flexiunea limbii [101]. Găsind şi «rămăşiţe de formă flexională mai veche» ce nu puteau să mai existe în această epocă cercetătorul consideră că acestea s-au strecurat «din scrierile mai vechi ce le citise sau le avea înainte traducătorul» [102].

---

99. Sbiera, *o. c.*, p. 128.

100. Folosirea lui «î» în loc de «ă» la sfîrşitul tuturor cuvintelor. Ex. apî, bisericî, casî, duminecî, col. 6. In mijlocul cuvintelor găsim pe «ă» în locul lui «î», ca de exemplu : cântece, sfânt, sânt, col. 9 etc.

101. In pravilă nu mai găsim nici păstrarea vocalelor primitive la formarea pluralului, nici tendinţa de a declina substantivele feminine la fel cu cele masculine.

102. Sbiera, *o. c.*, p. 128, citează ca rămăşiţe de flexiune mai veche următoarele

Citind cu atenție textul Pravilei unele părți te izbesc și te fură cu limbajul lor ușor, flexibil, gîndirea rațională și expunerea limpede. Aceste părți par a fi mai degrabă gîndite și compuse în romînește, decît simple traduceri (c. 118). Din toate textele, unul singur avem certitudinea că e gîndit și exprimat romînește, și anume ultima parte a predosloviei, care nu se găsește în Nomocanonul de Kiev, din care traduce cea mai mare parte a predosloviei. Într-adevăr limba aici e foarte vioaie și expunerea e clară. Din acest punct de vedere acest fragment poate fi luat ca model de scriere romînească specifică epocii apariției Pravilei govorene.

NECESITATEA, APLICAREA ȘI IMPORTANȚA PRAVILEI. — Unii cercetători vechi afirmă că Pravila de la Govora a apărut «mai mult ca o lucrare făcută pentru faimă și ca o curiozitate literară» [103], iar alții afirmă că Pravilele în general n-au avut nici un fel de aplicare, ele fiind literă moartă pentru judecata romînească a veacului lor [104].

Acești cercetători căutau să reconstituie modul de desfășurare al unui proces numai pe materialul păstrat de documentele vremii și pe cronici, negînd în acest fel caracterul documentar al Pravilelor.

Și unii și alții au greșit.

E adevărat că Matei Basarab, ca și alți domnitori, a ținut să-și ridice prestigiul de monarh și prin tipărituri de cărți. Acest lucru nu justifică însă munca anevoioasă și rostul apariției unor coduri de legi, între care Pravila govoreană constituie un început.

Noii cercetători [105] au dovedit că la baza apariției pravilelor, ca monumente ale dreptului romînesc, stau necesități obiective istorice și nu acte de reclamă personală, cum cred istoricii burghezi [106].

Apariția legilor scrise a fost determinată în primul rînd de necesități de stat, legate de nevoile judecății feudale de la noi. Documentele vremii atestă folosirea Pravilelor în judecata divanului domnesc ca și în aceea a boierilor, stăpîni în sens feudal și judecători pe moșiile lor [107].

Cercetarea Pravilei se făcea de vlădică chiar în timpul procesului. Din ea se indicau articolele de lege, vorbind în limbaj modern, în care se încadra infracțiunea judecată în speță [108]. Acestei forme de judecată

---

expresii: locure (c. 11, v.), locuri (c. 141, r.), chipure (c. 198, v.), chipuri (c. 35, v.) etc. În text se găsesc cîteva abateri de la regulile de sintaxă, luate fie după textele folosite, fie din nepriceperea traducătorului. Îndeosebi articolul și pronumele personal e greșit aplicat. Vezi exemple la Sbiera, *o. c.*, pp. 128—129, ca acestea: «neștine dedinși» (c. 16, r.) «în toate luni» (c. 30, r.) etc.

Toate acestea întăresc faptul remarcat mai sus că între izvoarele imediate ale Pravilei trebuiesc trecute atît Pravila lui Coresi, cît și manuscrisele romînești existente în mînăstiri, pe care cu siguranță alcătuitorul Pravilei govorene le-a cunoscut și le-a folosit la întocmirea compilației sale.

103. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești,* ed. II, București, 1925, p. 248.

104. St. Berechet, *Judecata ta romîni pînă în secolul XVII.* 1926, p. 56, urmînd pe Ion Peretz, *Istoria dreptului romîn,* vol. II, București, 1926, p. 437.

105. Gh. Cronț, *o. c.*, p. 1222; Al. Grecu, *o. c.*, p. 219.

106. Vezi în lucrarea de față: *Condițiile apariției pravilei,* pp. 298—303.

107. St. Berechet, *Istoria vechiului drept...,* p. 17.

108. Idem, *ibidem.*

îi vor fi servit enumerarea sancţiunilor penale ca : mutilarea, confiscarea averii, exilul, pedeapsa capitală etc. De ele aveau nevoie ierarhii şi organele statului, care sub o formă sau alta participau la administrarea justiţiei. Dacă, după cum arată documentele vremii, Pravila era cercetată în judecata domnească încă cu mult înainte de veacul al XVII-lea, cu atît mai mult trebuie să admitem că acest lucru se făcea acum, cînd avem pravile în limba poporului [109].

Reală utilitate avea Pravila şi în «judecata episcopului» în instanţele bisericeşti. În acest sens avem documente şi pledează istoria şi tradiţia. În Biserică «au existat întotdeauna norme pentru reglementarea conduitei clerului şi credincioşilor, iar disciplina penitenţială s-a bazat pe reglementări vechi. Biserica din Ţara Romînească a folosit dintru început asemenea norme, după cum dovedesc numeroasele şi variatele manuscrise religioase din evul mediu» [110].

Măsura în care se aplicau e greu de definit, întrucît în general nu se dădeau sentinţe scrise ci de cele mai multe ori ele se pronunţau verbal.

Pravila de la Govora fiind în primul rînd un cod penitenţial destinat să fie «direptător de lege» preoţilor duhovnici. care să le indice «epitimiile» ce trebuiau pronunţate cu prilejul mărturisirii credincioşilor [111], s-a aplicat cu siguranţă în judecata penitenţială.

Caracterul confidenţial al acestei judecăţi nu permitea întocmirea de acte scrise şi de aceea nu vom găsi nici documente care să confirme acest fapt. Inexistenţa documentelor nu trebuie să ducă la contestarea fenomenului. Tradiţia şi mentalitatea poporului credincios, precum şi secretul legat de această judecată şi îndeosebi de sentinţele ei, credem că justifică îndeajuns faptul real al folosirii practice a Pravilei.

Din acest punct de vedere Pravila de la Govora apare ca o carte necesară şi utilă preoţilor «urmărind să-i îndrumeze în activitatea lor şi să le sporească autoritatea în faţa credincioşilor» [112].

Tipărirea Pravilei govorene în două ediţii dovedeşte şi mai mult că ea a fost cerută de nevoi reale, ea fiind nu numai un cod de legi, ci şi o carte instructivă şi educativă.

Apariţia unei pravile romîneşti a fost cerută şi de nevoi didactice, ea fiind unul din manualele de şcoală ale vremii. Din ea învăţau preoţii modul de organizare şi conducere a Bisericii ca şi normele de conduită din viaţa socială, ea era manualul de drept din şcolile feudale de la noi. Numai acei preoţi care făceau dovada cunoaşterii Pravilei puteau obţine de la episcop «o nouă învăţătură», adică dreptul de a fi şi judecători în scaunul penitenţial, dreptul de a fi preot duhovnic.

Cu scop didactic, instructiv şi educativ, sînt introduse în Pravilă şi textele cu conţinut dogmatic, moral, pedagogic şi de psihologie etc.

---

109. St. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin şi romînesc,* vol. I, Vaslui, 1937, p. 90.
110. Gh. Cronţ, *o. c.*, p. 1222.
111. Idem, *ibidem.*
112. Idem, *ibidem*, p. 1223.

Departe de a fi o carte «pentru faimă», sau «literă moartă», Pravila de la Govora a fost o carte necesară și utilă, fie ca colecție de legi, cod civil și bisericesc — nomocanon —, fie ca îndrumător practic în procedura de judecată, fie ca manual didactic pentru școala feudală românească, și a fost cerută atît de necesități obiective ale statului feudal român și ale Bisericii Ortodoxe Române, cît și din cerințe reale ale poporului român de a avea cărți tipărite în limba sa [113].

Pravila a fost deci actuală și avea aplicabilitatea reală și principiile ei au format conștiința juridică a poporului român. Ea a fost o carte cu un conținut real, necesar și folositor vremii ei, care i-a impus caracterul de sfințenie în mentalitatea poporului credincios, ca o carte de legi și bune învățături, o carte ce cuprinde «multe feluri de vindecări sufletelor creștinești celor ce sînt rănite de păcate», cum se spune în Predoslovie.

Importanță deosebită prezintă Pravila de la Govora și pentru politica religioasă a statului feudal al Țării Românești, prin faptul de a fi fost editată în două ediții, din care una destinată Transilvaniei. Socotim că această ediție specială, îndreptată direct împotriva prozelitismului calvin dus de principii transilvăneni, a fost destinată a fi o armă de luptă în rezistență a românilor, în scopul de a întări conștiința ortodoxă unitară a poporului din Transilvania cu cel din Țara Românească. Nu trebuie uitată opera politico-națională a lui Mihai Viteazul de a uni, ce-i drept pentru scurt timp, pe toți românii sub același sceptru domnesc, și consecințele acesteia pentru dezvoltarea unitară a poporului român. Poporul nostru a avut o dezvoltare unitară pe care opera lui Mihai doar a trezit-o și întărit-o. Lipsa deosebirilor religioase la români, de exemplu, nu-i datorită unei nivelări, ci se datorește unei creșteri unitare a poporului român [114]. Pravila govoreană prin cele două ediții ale ei nu a contribuit atît la formarea unității poporului cît, mai mult, e o dovadă vie că această unitate a existat, și ea o putem considera ca pe unul din documentele cele mai prețioase care arată acest fapt istoric.

Pravila privită prin această prismă ne apare ca un prețios document al legislației vechi românești care ne reflectă fidel stările social-politice, culturale și bisericești ale vremii ei. Aceasta o afirmăm bazați pe faptul, verificat din punct de vedere istoric, că o lege nu se schimbă cu ușurință și totdeauna apare din nevoi practice cerute de realități istorice concrete. Pravila este deci o oglindă a vieții sociale a veacului al XVII-lea. Privită Pravila în comparație cu documentele istorice, în valorificarea trecutului poporului nostru, trebuie să ținem seama că documentele propriu-zise nu merg pe amănuntele pe care a mers legislația și că niciodată nu poate fi înțeleasă viața istorică a unei epoci numai din documente, ignorînd legislația epocii respective. Pravila ne va lămuri multe probleme sociale și politice reflectate și în documentele vremii. Pentru acest lucru se impune pentru orice cercetător al istoriei poporului român să cunoască conținutul acestor pravile.

113. Idem, p. 1222.
114. Emil Cernea, *o. c.*, p. 179

Specific pentru Pravila govoreană, îndrăznim să afirmăm, că ea nu este o simplă traducere, ci mai de grabă o prelucrare, o compilație, după monumentele legislației bizantine. Prin aceasta ea este o legislație romînească.

Importantă este Pravila govoreană și prin actualitatea conținutului ei canonic. Mare parte din cuprinsul ei fiind luat din canoanele bisericești și din Canonarul lui Ioan Postnicul își păstrează valabilitatea pînă azi. Chiar sub forma ei originală își păstrează în mentalitatea poporului credincios un caracter de sfințenie, ca o moștenire a veacurilor cînd Pravila, carte de legi era chemată să aducă dreptate. Dezbrăcată de tot ce aparține epocii, locului și timpului, Pravila poate fi și azi utilizată cu folos în actul spovedaniei. Prescripțiile Pravilei vor da preotului autoritatea de judecător penitențial, ca deținător al legii, și îl vor ajuta în intuirea psihologică a sufletului celui ce-și mărturisește păcatele. Pravila va completa astfel îndrumările molitfelnicului, luate tot din legislația bisericească [115].

Pravila va apărea astfel în adevăratul ei sens de cod de legi civile și bisericești, specific feudalismului romînesc, un nomocanon, un îndrumător practic juridico-canonic, un «direptător de lege», un important izvor istoric-juridic, un document istoric și al limbii romînești, un remarcabil monument al culturii poporului romîn din prima jumătate a veacului al XVII-lea, un cod de legi și o carte instructivă și educativă, folosită deopotrivă în Țara Romînească și în Transilvania [116].

IOAN N. FLOCA

115. Vezi edițiile de Molitfelnic.
116. Gh. Cronț, *o. c.*, p. 1223.

DISPOZIȚIUNI DE DREPT LAIC ÎN PRAVILA DE LA GOVORA DIN 1640

Începutul procesului istoric de centralizare a puterii în statele feudale Moldova și Țara Romînească a determinat adoptarea nomocanoanelor bizantine — ca primă formă a dreptului scris, la noi, — iar dezvoltarea ulterioară a acestui proces a creat condițiile necesare pentru alcătuirea unor legiuiri laice. Este știut că apariția tipăriturilor în limba romînă — care caracterizează înflorirea culturii noastre în prima jumătate a veacului al XVII-lea — este indisolubil legată de ridicarea unor noi pături sociale, de consolidarea domniei feudale și de activitatea Bisericii Ortodoxe, — ea însăși interesată în sprijinirea noilor pături sociale și a domniei centralizate. Susținînd lupta poporului nostru împotriva jugului otoman, Biserica a fost, în acele vremuri, un factor de coeziune, de dinamizare și de sprijin puternic al statului feudal. În asemenea condiții, era firesc ca Biserica să aibă în stat un rol mult mai important decît cel pe care l-a avut mai tîrziu, în statul burghez. De aceea, o îndelungată epocă istorică, dreptul bisericesc a avut aceeași putere ca și rînduielile legale ale statului. Nomocanoanele — împletiri de legi și canoane bizantine — au constituit însăși baza principală a dreptului scris, obligativitatea aplicării lor fiind asigurată nu numai de către clerici, ci și de organele statului [1].

Sub acest aspect, ne propunem să studiem dispozițiile de drept laic cuprinse în pravilele romînești. Rîndurile de față tind să cerceteze această problemă numai în cea dintîi pravilă tipărită, care apare în Țara Romînească, la Govora, în anul 1640, — urmînd ca în alte articole, cercetarea noastră să fie extinsă și asupra celorlalte pravile, manuscrise sau tipărite, cunoscute a fi circulat pe pămîntul țării noastre.

Cunoscută îndeosebi sub denumirea de «Pravila cea mică» și avînd titlul : «*Pravila aceasta iaste direptătoriu de leage, tocmeale a sfinților apostoli, tocmite de 7 săboară, cătră aceasta și a preacuvioșilor părinți, învățătorilor lumiei*», — pravila de la Govora s-a tipărit sub dublul patronaj al voievodului Matei Basarab și al mitropolitului Teofil al Ungro-Vlahiei, cel care semnează și obișnuita «Predoslovie». Renunțînd la des-

1. Gh. Cronț, *Pravila de la Govora din 1640*, în «Studii», 1961, nr. 5, p. 1212.

crierea tipăriturii și la prezentarea condițiilor care au dus la apariția ei — făcute în numeroase studii ce i s-au consacrat de alți cercetători, unele fiind publicate chiar în această revistă — ne vom mărgini să facem o foarte sumară înfățișare a cuprinsului ei, pentru a ne consacra apoi studierii principiilor de drept laic pe care le cuprinde.

Cuprinsul Pravilei de la Govora. — Materia care formează conținutul Pravilei nu este sistematizată : unele capitole sînt foarte lungi, altele foarte scurte, aceleași dispozitii se repetă uneori în diferite capitole ; sfaturile se amestecă cu avertismentele, cu penitențele si cu sancțiunile penale, iar dispozițiunile canonice se împletesc cu învățăturile patristice și cu prevederi împrumutate din dreptul bizantin.

Materia din această pravilă este privitoare, în general, la actul spovedaniei, fiind în primul rînd o carte duhovnicească, un «liber penitentialis» menit să dea învățături duhovnicilor spre determinarea exactă a păcatelor și a pedepselor canonice cuvenite pentru fiecare. De aceea, ea are un pronuntat caracter de cod disciplinar bisericesc, folosind ca sancțiuni mai ales penitențele : pocăința, posturile, metaniile. În pravilă figurează însă și unele sancțiuni de drept penal, pe care le vom arăta pe larg cînd vom analiza dispozițiunile de drept penal.

Pravila cuprinde norme canonice și morale, atît pentru clerici cît și pentru laici. Se fixează condițiile pentru alegerea și sfintirea episcopilor (cap. 75). Episcopul si egumenul sînt îndemnati «către săraci de-a pururea să se grijească» (cap. 79). Episcopul este oprit de a «purta oaste după dînsul» (cap. 6).

Dispozitiile privitoare la recrutarea și conduita preotilor arată în general grija Bisericii pentru moralitatea și prestigiul clerului. Între condițiile fixate pentru hirotonirea preotilor este și aceea de a li se verifica «grija cărții» (cap. 4). Clericii sînt îndemnați să fie morali si să-și îndeplinească îndatoririle lor fără «vreo plată de argint sau de aur» (cap. 3). Preoții care practică negustoria și cămătăria sînt sancționați cu scoaterea din cler. Aceeași sancțiune se aplică și preotului care «va urca să se boierească» (cap. 6).

Pravila cuprinde de asemenea ample reglementări privitoare la călugări. Aceștia sînt obligați să ducă o viată austeră, să accepte sărăcia de bunăvoie, și să asculte necondiționat de superiorii lor (cap. 5, 69, 140—142). Se cere călugărilor smerenie, blîndețe, răbdare, tăcere (cap. 139).

Numeroase recomandări de conduită se adresează credincioșilor. Ei sînt sfătuiți să prăznuiască sărbătorile bisericești, nu «întru cîntece mirenești și în beții» (cap. 3). Se interzice bărbaților să se îmbrace femeiește și viceversa. (cap. 62).

Pravila fixează restricții alimentare foarte amănunțite pentru posturile rînduite de Biserică, interzice consumarea unor specii de păsări și animale precum și folosirea apei infectate (cap. 17—18, 30—31, 67—68, 89, 138—139).

Mitropolitul Teofil, adresîndu-se slujitorilor Bisericii și «tuturor duhovnicilor», le dă îndrumări privitoare la spovedania și împărtășania credincioșilor, cerîndu-le să folosească Pravila «în taină» și recomandîndu-le să nu dea această carte «întru mînă de mirean..., nici la măscărici». Această recomandare se poate explica prin caracterul confidențial al atribuțiilor duhovnicilor. Poate că această recomandare urmărea să asigure și caracterul secret al expresiilor obscene care figurează în textul Pravilei cu privire la unele perversiuni și vicii ale credincioșilor, clericilor și călugărilor.

Pravila oglindește stratificarea socială proprie orînduirii feudale, cu unele rămășițe de robie. Ea cunoaște «oameni mari și mici», dar le cere tuturor ca din punct de vedere religios să asculte de arhierei și de preoți (cap. 3 și 6). Poziția clasei boierești față de cler reiese mai cu seamă din dispozițiile ce se ocupă «de boierii și de slujitorii lor». Se cere clericilor să se împotrivească boierilor și slujitorilor lor atunci cînd aceștia încearcă să-și însușească bunurile bisericii, chiar dacă ar fi ei înșiși ctitori, sau să judece pe preoți pentru abaterile lor personale (cap. 4). Boierii au dreptul să judece pe preoți pentru pricinile referitoare la locurile lor de arătură și de vie, cu condiția încuviințării prealabile a arhiereului respectiv (cap. 4).

Există în Pravilă și unele dispoziții, pe care le-am putea numi de drept internațional. Astfel, uciderea captivilor de război este sancționată cu excluderea ucigașilor din Biserică pe timp de 20 de ani. (Penitența se reduce numai dacă «va fi unul de limbă păgînă»). Dacă se face război între «doi împărați cu voinicii lor», atunci păcatul cade deopotrivă și asupra împăratului și asupra ostașilor. Provocatorii de războaie nu sînt iertați «în veaci» (cap. 144). Ostașii care au participat la războaie nu vor fi primiți în rîndul clericilor (cap. 145).

Capitolele nenumerotate de la sfîrșitul Pravilei cuprind, între altele, simbolul credinței niceo-constantinopolitan, un simbol al credinței atribuit împăratului Justinian, exegeze ale unor noțiuni dogmatice, fragmente din învățăturile patristice și unele noțiuni calendaristice.

Dispoziținni de drept civil : Primele dispoziținni de drept civil, pe care le întîlnim în Pravila de la Govora, au o parte bisericească în ele, dar se referă la bunurile fețelor bisericești, călugărilor și la drepturile Bisericii și mînăstirilor asupra lor, după ce legătura dintre așezămintele religioase și proprietarii acestor bunuri a încetat. Există, deci, în Pravila de la Govora și o parte laică, de drept civil [2].

Mireanul care vrea să se călugărească, trebuie să doneze mînăstirii averea sa întreagă sau parțială ; chiar dacă nu se mai călugărește nu mai poate revoca donațiunea sa, deși ea fusese făcută în acest scop. Pravila stabilește principiul, că ce dobîndește Biserica, nu se mai dă înapoi, nici nu se mai ia înapoi de cel ce a dat.

2. Ioan Peretz, *Pravilele romînești din sec. XVII,* București, 1930, p. 4.

Gl. 5 : «Şi cine va vrea să se călugărească într-o mînăstire de ceea ce petrec, pre acele locuri, şi cu muiarea lui va da ceva dentru avearia lor bisericii, şi sufleteşte o va da, şi iară după aceia li va părea rău şi vor începe aş căuta el lor ce au dat, ce sau îl vor ceare, sau îl vor fura ceva dentru unile ca cealia, iară de vor face neştiinţă, să ia canon şi să se pocăiască, nemica unora ca acelora să nu se dă lor, iară de vor şti şi nu vor vrea să asculte cumu-i vor învăţa pre dînşii ca aceia să se gonească den mînăstire şi den biserică să se departă ce se zice de cuminecătură, pentru ce că darurile biseariicii iată de acmu nu mai iaste putere nice să mai dea nice să mai ia» [3].

Această regulă se aplică şi în cazul în care călugărul se leapădă de călugărie, sau trece dintr-o mînăstire în alta.

Gl. 109 : «Călugărul de-ş va lăsa călugăria lui şi va merge la lume, să-l prinză episcopul, şi să-l lege, şi să-l slobozească în mînăstiria cia în ce au eşit şi de va avea niscare avere a lui şi aceia să o lase cu dînsul într-acea mînăstire ; şi iară de va fugi de în mînăstire, şi va lepăda călugăria, iară să-i facă lui aşijderea ; iară de va fugi şi a treia oară, iară să-i facă lui aşa ; iară a patra oară, să-l lase să umble cum va vrea ; şi însuşi greotaţia lui să-şi o poarte».

Gl. 109, al. 2 : «Călugărul de va fi adus ceva într-o monastiră, şi va da bisericii, şi iară va vrea să iasă dintr-acea mănăstire într-altă mănăstire, sau într-alt loc, să nu i se dea lui nimic dentru averea lui ; numai cei vor fi cruţat fraţii pentru Dumnezeu ; numai să-i dea aceia pentru Dumnezeu şi pentru liubov, ce să nu iasă de la postrigul lui fără de-o nevoe mare».

Dacă la moartea unui călugăr, se găsesc bani strînşi de el în ascuns, aceşti bani se iau de către egumen şi mînăstirea poate dispune de ei numai în scopuri de caritate. Un lucru este clar, mînăstirea nu oprea nimic din aceşti bani, pe considerentul că au fost bani tăinuiţi.

Gl. 142, al. 34 : «Călugărul de va muri, şi va avea galbeni şi talere, şi nu va fi spus de acesta duhovnicu-său, sau igumenului, de vor fi în mînăstire, ce vor fi ascunşi de către toţi, se vor afla după moartea lui, să-i ia igumenul, sau un duhovnic bătrîn, şi să-i arunce pre dînşii întru groapa lui şi să grăiască, argintul tău cu tine să fie de perire ; şi toţi cîţi se tem de Dumnezeu să nu ia nimic de la dînsul, că foc netrecutu-ş iau lor, şi aşa să-i arunce în groapă, şi nemica să nu cînte spre dînsul, şi iară igumenul sau acel stareţ bătrîn să-i adune pre dînşii, şi aşa de va fi fost în mînăstire, să facă igumenul cu toţi fraţii post 40 de zile şi pocanie de fratele, şi aşa să roage Dumnezeu de dînsul şi să facă cîte 12 metanii în zi ; cînd se vor umplea 40 de zile, atunce să-i facă

3. Se citează paragrafele din Pravila de la Govora după ediţia Ioan M. Bujoreanu: *Colecţiune de Legiuirile Romîniei vechi şi cele noi,* Buc., 1885, vol. III, pp. 83—133 ; în afară de această ediţie şi de ediţia princeps din 1640, Academia Romînă în anul 1884 a scos o ediţie a Pravilei de la Govora, ediţia din 1885 are foarte mici deosebiri de transcriere faţă de ediţia academică.

toată pomenirea lui, cum şi altor fraţi ce se prestăvesc, şi să chiame săracii şi mişeii, şi să le împarţă igumenul acea strînsoare acelui frate iară în mînăstire să nu ia de într'aceia nice cătă ară fi un ban».

La moarte, un episcop nu putea dărui nimic din averile bisericilor, nici din ce agonisise în timpul funcţiunii sale, nu putea dispune decît de averea personală. Din bunurile dăruite bisericilor şi slujitorilor bisericeşti la moartea sa, jumătate se întrebuinţa pentru pomenirea lui, el neputînd dispune de bunurile donate în baza aceluiaşi principiu că ce s-a dat la Biserici, nu se mai ia de la ele, fie că s-a dat ca simplă donaţiune, fie că a intrat în patrimoniul Bisericii, prin afierosirea către ea a proprietarului însuşi al averii.

Se desprinde clar interdicţia de a testa, pe de o parte, şi pe de altă parte interdicţia rudelor de a reclama averea defunctului ab intestato.

Gl. 78 : «Să va muri un egumen dentr'o mănăstire, şi după moartea lui vor veni oare carii den rudenii lui, şi vor cerca şi vor cere, dentru averea lui ceva să nu se dea lor nice un păr mic, nici să-i ia aminte pre dînşii, ci să-i gonească pre dînşii cu ruşine».

Raporturile dintre părinţi şi copii, Pravila le reglementează numai pe bază de reguli morale, fără sancţiuni în caz de nerespectarea lor. Părinţii nu trebuie să aibă preferinţe pentru unii copii, în detrimentul altora:

Gl. 8 al. 1 : «Părinţii feciorilor lor într-un chip să le împartă dintru strînsoarea lor, nu unul să-l mai iubească iară pe altul să-l mai urască».

Succesiunea este reglementată de glava 65, care dă un drept egal copiilor la succesiune, fetele căpătînd mai mult decît băieţii. Părinţii sînt obligaţi să dea fetelor daruri şi să suporte cheltuielile de nuntă.

Gl. 65, al. 2 : «Iară părinţii ceia ce nu-ş vor iubi feciorii lor într-un chip şi să-i certe, ce pe unul va iubi iară pre altul va urî, sau strînsoarea lor nu-şi o vor împărţi feciorilor într-un chip, anatema părinţi ca aceia».

Gl. 65, al. 5 : «Iară fetei lui, învăţăm mai mult să i se dea averea de la părinţii, că iaste mai neputincioasă partea muerească, direpţ aceia mai mult se cade părinţilor a se griji de fetele lor, şi de daruri, şi de parte şi nuntă, care părinţii nu vor griji de aceştia mare păcat loru-ş adună».

Părinţii au obligaţia de a însura băieţii la 15 ani şi fetele la 12, — obligaţiune impusă de teama păcătuirii copiilor necăsătoriţi la vreme.

«Fieş-ce părinţi li se cade feciorilor să-i însoare cînd se va umplea crescutul lor de 15 ani, iară fata de 12 ; aceasta iaste lege adeverită iară să nu cu negrija părinţilor de vor trece aceşti ai legiuiţi feciorului, sau fetei, şi li se va tîmpla curvie unuia dintr-înşii, acel păcat iaste pre părinţi...».

Se prevede obligaţiunea de hrană şi întreţinere, atît din partea părinţilor faţă de copii cît şi invers :

Gl. 64 : «Oare cine naşte feciori şi nu-i va socoti, nice-i va hrăni pre dînşii cum se cade».

Gl. 65, al. 7 : «Oare cine-ş lasă părinţii bătrîni şi slabi, iară nu-i cinstesc şi să-i hrănească pre dînşii...».

Pravila, vorbind de rudenia ce trebuie respectată cu multă grijă la contractarea unei căsătorii, prevede că dovada ce trebuie s-o facă mirii că nu sînt rude de grad oprit pentru contractarea căsătoriei, se poate face cu martorii atît bărbaţi cît şi femei. Este unul din rarele cazuri cînd sînt femeile admise ca martori.

Gl. 90, al. 3 : «...numai după mărturie multă ce vor mărturisi şi bărbaţi şi muieri ce vor fi întru mărturie...».

La căsătorie, Biserica este foarte riguroasă în ce priveşte amestecarea de sînge adică incestul. Preotul este obligat să cunoască gradele de rudenie şi de afinitate şi toate prohibiţiunile. Pravila se ocupă de aceste reguli în trei locuri şi anume : glava 8, al. 2 ; glava 90, al. 1—15 şi glava 151, al. 1—6.

De logodnă se ocupă numai în mod tangenţial în glava 34.

Rudenia, ca impediment al căsătoriei, după această pravilă este de trei categorii : ascendentă, descendentă şi colaterală, adică «spre cei de sus, spre cei de jos şi spre cei de mijloc». Ea are trei «hotare» care împiedică căsătoria, unul e din sfîntul botez, al doilea după sînge, al treilea după nuntă prin «adăugirea cuscriilor».

a) *din botez :* 1. Naşul cu fina, 2. naşul cu mama finei, 3. naşul cu sora finei, 4. fiul naşului cu fina (se desface căsătoria).

Justinian interzice căsătoria între naş şi fină (cod. 5, 4, 26). Canoanele intind interdicţiunea şi la mama fetei cu naşul, deci la cumătră. In această materie, dupa Justinian şi canoane, piedicile s-au întins mereu.

Ecloga Isaurilor 2, 2, opreşte căsătoria între fiul naşului şi fină, ei fiind socotiţi ca fraţi ; de asemenea este interzisă căsătoria între fiul naşului şi mama finei, ea fiind socotită ca mătuşă de gradul al III-lea.

b) *de sînge :* Este interzisă căsătoria pînă la verii al treilea, copiii verilor al treilea putîndu-se căsători între ei.

Totuşi, în gl. 8, al. 2, Pravila se arată mai indulgentă, conform de altminteri cu obiceiul bizantin, care permite căsătoria la gradul al şaselea, adică la veri de al doilea. In schimb, prevede prohibiţiunea căsătoriei dintre fîrtat şi sora fîrtatului său şi între fratele unui fîrtat şi sora celuilalt : «Fîrtatu-tău, soru-ta să nu o ia, nice frate-tău pe sora frătatu-tău să nu ia, că se găsesc fraţi sufleteşti, ce şi sînt pre sfînta evanghelie, şi pre cinstita cruce», — aceasta în urma admiterii de către Biserică a înfrăţirii.

Justinian opreşte căsătoria în linie directă la orice grad, iar pe cea colaterală numai între fraţi — gradul 4 — şi unde apare respectus parentellae. Antioch, la 399, pedepseşte cu moartea căsătoria la gradul al III-lea ; el interzice şi căsătoria între cumnaţi «deşi cei vechi o socoteau licită».

Sinodul Trulan la 692 întinde acest impediment pînă la veri, adică gradul IV.

Fericitul Augustin spune că piedicile de rudenie au fost extinse pentru ca «...dragostea să se întindă şi între străini... căci între rude ea există de la sine».

Ecloga 2, 2, împiedică căsătoria între fraţi şi surori, între veri, precum şi între veri de al II-lea, adică de gradul VII.

Prohironul 7, 3—6 şi Bazilicalele 28, 5 reproduc dispoziţiile din Eclogă şi respectus parentellae. Respectus parentellae are loc atunci cînd unul din soţi e în gradul I după autorul comun : de exemplu, un unchi ar fi de gradul V cu strănepoata sa şi deci căsătoria ar fi posibilă după numărul de grade ; ea însă nu poate avea loc fiindcă unchiul descinzînd direct din autorul comun e cazul de respectus parentellae. Diferiţi patriarhi din sec. al XI-lea, întind această piedică pînă la gradul al VII-lea.

În Harmenopol 4, 8, 9 se spune cum această piedică pînă la gradul VII a fost la început numai prohibitivă ; nu anula căsătoria, ci numai da pedepse canonice, iar apoi devine dirimantă, adică duce la anularea căsătoriei, sub Manuel Comnenul, la finele sec. al XII-lea.

Aceleaşi dispoziţiuni le găsim şi în Pidalion.

c) *după nuntă* : Pravila opreşte căsătoria între : 1. soţ cu fiica soţiei sale, 2. socrul cu nora sa, 3. ginerele cu soacră-sa, 4. cumnatul cu cumnata, 5. soţia cu fiul soţului ei. Se aplică acelaşi principiu ca şi la rudenia de sînge, cu deosebire că verii al doilea ai soţului pot să se căsătorească cu verele al doilea ale soţiei şi viceversa.

La Justinian sînt afini numai rudele unui soţ cu celălalt soţ, nu şi rudele unuia cu rudele celuilalt. Afinitatea colaterală oprea căsătoria numai pînă la gradul al II-lea, de exemplu : un bărbat nu putea lua succesiv două surori.

Sinodul Trulan, la 692, interzise ca tatăl şi fiul să ia mama şi fiica, sau ca două surori să ia doi fraţi şi invers : deci rudele unui soţ sînt afini cu rudele celuilalt soţ.

Ecloga Isaurilor 2, 2 receptează această dispoziţie.

Prohironul 27, revine principial la sistemul lui Justinian. Aplică principiul lui Justinian, însă uneori revine : 7, 7 e de la Justinian, dar 39, 72 face aplicaţiunea celeilalte reguli, adică socotind că şi rudele între ele sînt afine.

Pravila de la Govora prevede că, pentru a fi valabilă, căsătoria trebuie să întrunească anumite condiţiuni : benedicţiunea Bisericii, vîrsta legiuită, adică 15 ani pentru băieţi şi 12 pentru fete (glava 90), prezenţa martorilor bărbaţi sau femei cît mai mulţi (glava 90, al. 3), redactarea unui act înscris (se putea face şi fără act scris), consimţămîntul («vrearia şi pohta părinţilor»).

În privinţa raporturilor dintre soţi, Pravila de la Govora recomandă ca soţii să aibă paturi individuale şi să stabilească în prealabil raporturile lor sexuale, căci să nu se întîmple ca «unul să vrea să se ţie de patul lor şi altul nu», căci din neînţelegere «se naşte sămînţă hicleană şi rea» (glava 66, al. 5).

Dacă unul din soţi refuză coabitarea cu celălalt, va fi «anatema», însă dacă o face «de dragul lui Dumnezeu» să fie binecuvîntat (glava

58 și 60). Numai că în cazul binecuvîntării, Pravila îl pomenește numai pe bărbat, nu și pe femeie.

Dacă abstinența vreunui soț face ca celălalt să comită vreun adulter, simplă curvie, sau sodomie, în cazul că complicele e liber și făptașul e căsătorit, păcatul cade asupra abstinentului, fiind pedepsit cu canonul potrivit păcatului săvîrșit de celălalt soț.

Atît bărbatul cît și femeia primesc același canon dacă le vine chef să petreacă și să se travestească (glava 62).

Femeia e datoare să-și urmeze bărbatul întru totul și oriunde, cu o singură excepție : dacă el e nebun și ea înțeleaptă, atunci îi va da ascultare numai cînd crede ea de cuviință : «iară de va fi bărbatul ei nebun, și întors de minte, și sufletul lui nu va fi de ajuns, iară muiaria lui va fi cu minte și înțeleaptă, să nu-l asculte pre dînsul de pururea la toate cuvintele, ce unile ori să asculte, acia muiare de bărbatul ei, altele ori iară să asculte bărbatul de muiarea lui» (glava 63).

Dacă un crendicios, femeie sau bărbat, se căsătorește cu un păgîn, iar acesta nu vrea să treacă la ortodoxie, căsătoria rămîne valabilă, soțul credincios trebuind să se roage lui Dumnezeu să-l întoarcă și pe celălalt spre credință. Acestea sînt, poate, singurele dispoziții din pravilă care consideră pe femeie o ființă întru totul egală cu bărbatul.

Glava 31 stabilește că cine se va căsători cu evrei și va trece la credința lor, iar după aceea se va reîntoarce la creștinism, să aibă canon 9 ani «întru locul celor chemați și după aceea să fie primită prescurea lui în biserică și după aceia să fie întru pocaanie și întru al 10-a an să se priceștuiască cu sfînta priceștenie».

Iar glava 32 prevede că cine va căsători în altă credință fetele și feciorii să aibă canon 5 ani, iar preotul care a oficiat această căsătorie să aibă pocaanie 3 ani.

Cela ce ia cu sila în căsătorie o femeie, «să aibă pocaanie 3 ai și să dea pîrcălabilor ce i se cade, deci că nu iaste zis să se însoare cu sila», pravila considerînd acest fel de căsătorie tîlhărie (gl. 22).

De vreme ce e un nomocanon destinat preoților, nu laicilor, e firesc ca Pravila de la Govora să nu se ocupe de divorțul propriu-zis, deoarece Biserica nu vede cu ochi buni divorțul, cu atît mai mult la preoți, care nu au voie să se recăsătorească (gl. 6, al. 9), cît și pentru faptul că nu constituie un păcat propriu-zis, dar nici ceva admisibil nu este. Pravila zice însă că preotul sau diaconul care are nevastă adulteră, dar nu o poate prinde în flagrant delict, să nu o părăsească, ci să se lase de slujbă, căci dacă ar lăsa-o, luîndu-și alte femei, ar fi el «curvar» (glava 6 al. 13), deci nu e vinovat de adulter, căci atunci l-ar numi «preacurvar». Preoteasa are, în schimb, dreptul de a-și părăsi soțul, dacă «nu rîvnește la alt bărbat». Iar dacă preotul se va pocăi ei vor putea relua traiul. Nu e deci un divorț propriu-zis, ci numai o separațiune temporară. Principial, Pravila de la Govora este contra divorțului, neadmițîndu-l decît în caz de mare nevoie și atunci numai pe cale oficială, cu formalități și publicitate «cu săborul» ; (glava 7, al. 2) cînd însă

trece la reglementarea cazurilor de divorţ, nu vorbește decît de preoţi nu și de laici.

În privința recăsătoririi, Pravila se ocupă de această problemă în două glave — 76 și 83 — care în fapt sînt contradictorii.

După glava 76, cea de a doua căsătorie este interzisă : «Învățăm de a doua nuntă, să nu stea înaintea sfîntului oltariu, cînd vor veni să se blagoslovească în biserică, nice cununiile să le puie în capetele lor, iară de va fi însă unul curat, ce să aibă putere, atunce să stea înaintea oltariului, nice adaoră să nu ia cununa».

În glava 83 se revine și se admite recăsătorirea de patru ori, prescriind pedepse canonice ; este exceptat de la pedeapsă bărbatul tînăr văduv prin deces, dar în privința femeilor nu se specifică nimic : «Cine va fi a doao însurare fiind de mulți ai, să aibă pocanie 2 ai, iară de va fi tinăr, și-i va muri muiaria, iară de va putea răbda așa, după cuvîntul apostolului, iară de nu va putea, iară el să ia a doa muiare, iară de va fi bărtîn și se va însura a doa însurare, unii ca aceia mănie pre Dumnezeu să aibă pocanie 3 ai, metanii cîte 24 pe zi».

«Iară neșcine de va face a treia însurare să se pocăiască patru ai, și în toate zilele cîte 66 de metanii, că se chiamă curvariu».

«Cine se însoară de 4 ori, să se pocăiască 8 ai, metanii cîte 110 în zi, unii ca aceia curvesc, și pre Dumnezeu mănie».

După Justinian, femeia se poate recăsători ori de cîte ori vrea, dar ea pierde în acest caz lucra nuptialia, bunurile primite de la bărbat, care trec la copii. Cu timpul, intervine concepția canonică care nu admite recăsătorirea, cel puțin principial, prevalînd influența creștină, după Justinian îndeosebi, prin intervenția Bisericii cu severitatea ei morală. Biserica creștină concepe numai monogamia ; ea manifestă antipatia față de a doua și a treia căsătorie, care e un fel de poligamie în trup.

Tacit spune despre Germanii cei vechi că, la cea mai mare parte dintre ei, femeile nu se căsătoresc decît ca fecioare. Am putea trage, deci, concluzia că nu era permisă a doua căsătorie, — idee de aceeași natură cu ideea creștină. Totuși, vedem că la Germanii cei vechi femeia care se recăsătorea dădea soțului o monetă pusă într-o pungă fără cusătură. Deci se admitea recăsătoria.

Pe de altă parte, avem deseori ocazia să vedem Biserica obligată să facă concesii de la strădaniile ei consecvente de a spiritualiza căsătoria, în fața necesităților reale ale vieții peste care nu se poate trece. De aceea vedem la un moment dat cum Sfîntul Vasile cel Mare spune : «dacă va curvi omul ori unde va voi, mai bine este să ia o a treia muiere».

Prohironul (4, 25) oprește a patra căsătorie, iar pe a treia o pedepsește, — a doua căsătorie fiind permisă.

Leon Filozoful e mai sever : a patra cununie nu e admisă de dînsul în nici un caz și e nulă de drept, iar a treia căsătorie e pedepsită. A patra căsătorie a lui Leon Filozoful[4], deși era motivată pentru rațiune

4. Ch. Diehl, *Les quatres mariages de Leon le Sage*, în «Figures Byzantines», Paris, 1922, tom. 1.

de stat, spre a avea moştenitori masculini, a dus la demiterea patriarhului Nicolae Misticul, care interzisese împăratului de a mai intra în biserică.

Abia la 920, în timpul fiului lui Leon, intervine tomus unionis, (carte de împăcăciune), prin care se stabileşte că a patra căsătorie e nulă, iar a treia este uneori permisă, iar alteori nu, şi anume :

1. Pînă la 40 de ani dacă bărbatul nu are copii se poate căsători a treia oară «absolutium orbitatis» ;

2. Pînă la 30 de ani, se poate contracta a treia căsătorie, chiar cînd existau copii, «propter aetatis informitatem», adică pentru necesităţi trupeşti ;

3. Peste 40 ani, a treia căsătorie nu e permisă sub nici un motiv.

Aceleaşi dispoziţiuni le găsim la Harmenopol (4, 9, 32) şi la Malaxos.

Vedem deci că Pravila de la Govora, prin glava 83, produce o derogare de la dreptul bizantin, admiţînd şi a patra căsătorie, dar cu aplicarea unui canon de pocăinţă.

Glava 92, al. 2 prevede că : «oare cine nu va face feciori cu muiarea lui cea de'ntîi, nice cu a doa, acela să se lase de a se mai însura». Şi faţă de această dispoziţie se vede că pravila este favorabilă recăsătorirei.

Dacă o femeie se recăsătoreşte a doua oară în alt loc «să aibă pocaanie 9 ai şi să facă în toate zilele 36 de metanii» şi să mănînce numai pîine lunea, miercurea şi vinerea. Cu acelaşi canon este sancţionat şi bărbatul, dacă bărbatul nu ştie că femeia a mai fost căsătorită şi se căsătoreşte cu ea nu are nici o pedeapsă (gl. 66, al. 2).

Gl. 51, al. 3, interzice preotului care a oficiat a doua căsătorie în biserică să meargă la masă şi în casa căsătoriţilor.

Gl. 26 specifică că Dumnezeu opreşte a treia căsătorie, căci cel ce o săvîrşeşte «fără de lege curveşte, unii ca aceia să aibă pocaanie 3 ai».

Iar gl. 22 prevede : «Învăţară săborul sfinţilor apostoli şi sfinţii pre ugodnicii părinţi, a treia nuntă să nu fie, oare ce preot va şti aceasta şi va blagoslovi a treia nuntă, să se scoată de în preoţie».

S-ar trage concluzia după aceste glave că Pravila admitea numai două căsătorii, pe raţiunea de a avea urmaşi.

În paragr. 8, intitulat : «De părinţi şi de feciori», pravila se ocupă de respectul ce îl datorează copiii părinţilor şi cu această ocazie se prevede că : «Iară părinţilor celor sufleteşti, şi maicelor, mai mare cinste să li se facă, şi dragoste li să cade decît părinţilor celor trupeşti, că părinţi cei trupeşti blestemul dezrădăcinează din temelie, iar cei sufleteşte sufletul pierd.

Aceasta este singura dispoziţie privitoare la adopţiune ce găsim în această pravilă.

Dacă trecem la alte dispoziţiuni de drept civil, întîlnim în primul rînd un paragraf privitor la robie.

Glava 55 al. 2 : «Oare cine-şi va învăţa o roabă oare caria pre întrascuns, se zacă cu nusă şi o va avea muiare şi nu va şti boiarul ei,

şi după aceeaşi va şti pre înşii, acela să ia pre acel om cu sila boiarul roabei şi să-l plece să-i fie rob şi să-i împreuneze la arătare, iară de vor face feciori şi aceia să-i fie robi, că grăiasce scriptura : sămînţa cea hitleană şi rodul cel hitlean al lor, iară de i se va face milă boiarului lor, în voia lui va fi, iară de vor fugi unii ca aceia pentru frica lui Dumnezeu şi vor veni la mînăstire de vor lua tocmeala călugărească, aceia să fie slobozi dintru toate şi să nu cuteze nimenea de-ai mai ţineria, cum scrie şi apostol Pavel, întru cartea lui pentru Onisim».

În dreptul roman, după Senatus — consultul Claudian, dat de Claudius la anul 52 după Hristos, femeia liberă care, trăind în contubernium cu robul altuia, continuă această relaţie în contra voinţei stăpînului robului şi cu toate că stăpînul acelui sclav îi făcuse trei denuntiationes, devenea, sclava acelui stăpîn[5]. Justinian a abrogat Senatus-consultul Claudian[6].

În pravilă este contrariul. Omul liber devine sclav fără denuntiatio şi stăpînul îl căsătoreşte în urmă, copiii lor se nasc robi ai lui. Stăpînul poate renunţa însă la acest drept, iar călugărirea soţilor atrage după sine liberarea lor din robie.

Pravila nu cere condiţia cerută de Basilicale : ca stăpînul să ştie şi să nu se opuie şi să treacă trei ani de la intrarea în mînăstire.

După vechiul obicei din Moldova, pomenit de boieri în anaforaua lor privitoare la ţigani din 1776 către Grigore Alex. Ghica Voevod, slobodul care se căsătorea cu o ţigancă sau sloboada care se căsătorea cu un ţigan, devenea rob stăpînului sclavei sau sclavului.

Glava 55, al. 2 creează o nouă cauză de cădere în robie ; chiar cînd nu e vorba de căsătorie, ci de o simplă formicaţiune a unui liber cu o sclavă, ea dă totuşi stăpînului roabei dreptul să robească pe liber.

Două dispoziţiuni de drept civil, care nu îşi au locul în pravilă, decît din cauza lipsei de bună credinţă[7] sînt cele prevăzute în glavele 136 şi 137.

Glava 136 se referă la comodatul unei vite de muncă. Dacă vita moare înainte de a fi pusă la muncă, comodatorul nu are nici o despăgubire de dat. Dacă vita moare după ce a fost pusă la muncă, el plăteşte jumătate din preţ : «Cine ia dobitoc ca să meargă la lucru de la vecinul lui, de se va tîmpla a muri dobitocul, pînă va merge la loc, pînă unde-i iaste a-l pune, să nu îia lui nemica, iară de-l va pune şi încă va merge şi i se va tămpla lui a merge şi va muri, să-i ia lui jumătate den preţ».

Glava 137 al. 1, prevede că cel ce ia în comodat un lucru şi nu îl restituie, este obligat la restituirea lui cu canon bisericesc : «Ore cinc va lua ceva, de la de aproapele lui de treabă lui-ş şi-l va ţinea ca al lui, iară acela-l va uita, acesta nu iubeşte dreptatea cum au zis Dumnezeu,

---

5. Tacit, *Ann.*, 12, 53.
6. Nov. 22, 1, 8 Iust 3 ,12 ,De succ. subl. 1.
7. Ion Peretz, *Curs de istoria dreptului romîn*, vol. IV, Hrisoave Domneşti, Buc., 1931, pp. 47—57.

iubește de aproapele tău ca pre însuți tine, și iară învață : vrăjmașilor tăi nu le da rău derept rău, iară mai bine a le face bine, — deci unii ca aceștea de vor spune, ce au luat să întoarcă, și să se pocăiască în 6 luni, metanii o mie 500 în zi».

Pravila mai prevede și trei dispoziţiuni de procedură civilă. Prima cuprinsă în glava 4, al. 3 este privitoare la competență, care interzice boierilor să judece un preot în pricini trupești sau sufletești, dîndu-le însă dreptul de a judeca pe preot în pricini în legătură cu pămîntul și viile, aceasta cu întrebarea arhiereului. «Așijderea să nu aibă putere boiarii a judeca pre preotul, de li se va tămpla vreo greșeală oare carea cădere ori trupească ori sufletească, ca ţărcovnicii Bisericii lui să-l judece, iară de niscare locure de arătură sau de vie, de li să va tîmpla lor ceva, acestea de la boiari să se judece, însă cu întrebarea arhiereului».

Glava 95, al. 1 și 2 se referă la mărturie : fiul neputînd mărturisi nici pentru tatăl său nici împotriva lui : al 1 : «Feciorul tătîni-său nu se cade să-i mărturisească ori de ce lucru, nice de rău, nice iară de bine, așijderea și tatăl fiu-său, ca unora ca acestora niminia să nu le ia credință». Deci nici tatăl nu putea depune mărturie pentru fiul său.

Se prevede în glava 95, al. 2 că martorii trebuie să nu fie rude ci străini, să fie în număr de cel puțin trei, să jure întîi că vor spune adevărul, și să fie oameni cinstiți, cu smerenie mare și temere de Dumnezeu : «Oare cine va vrea să'ș aducă mărturie de orice lucru lui'ș, acela să nu aducă de în rudeniile lui a mărturisi, ce striini ; iară să aducă de toate mărturiile, să nu mai multe încăi trei, ce întăiu să li se jure ca să le spue adevărul și după aceia să-i mărturisească ; iară rudenia lui niminea să nu o crează iară mărturiilor li se cade să fie așa cinstiți, și cu bună smerenie și să fie cu temerea de Dumnezeu, cu lucrure bune, că unii ce aceștia se tem a se jura și mărturisesc adevăr, deci unii ca aceștea se cade a'i crede».

Dispoziţiuni de drept penal. — Pravila de la Govora cuprinde numeroase dispoziţiuni de drept penal. Dispoziţiunile sînt de două categorii : a) crime și delicte împotriva persoanelor, ca : injurii, loviri, ucideri, adultere, rapturi, siluiri și o serie de delicte trupești ; b) crime și delicte împotriva proprietății, ca : furturi diferite și incendii.

a) *Crime și delicte împotriva persoanelor :*

1. *Loviri :* În glava 8 al. 2 se spune că : «iară de va lua lemn și va lovi pe tată-său să i se tae mîna lui» despre loviturile cauzatoare de moarte, glava 19 al. 8 precizează : «iară de va lovi cu lovitură mică și dentru aceasta va muri, că am văzut de multe ori lovituri cu palma sau trăgîndu-l oare cum și se tămpla moarte, direpț aceia învăţăm jumătate de uciderea cea de bună voe, să facă pocăinţă». Al. 11 specifică : «Să neşcine va bate pre cineva și după bătaie va fi viu, 3 zile, și după aceia va muri, să se socotească cela ce l-au bătut cu uciderea de întăiu cea de bună voie, a treia parte dentru pocăinţa aceluia ce am scris acolo, iară de va fi viu 6 zile, și după aceia va muri, să se pocăiască jumătate dentru aiiceluia ce au făcut uciderea cea de bună voie».

Glava 19, al. 1 prevede pentru uciderea cea de bună voie pedeapsa canonică : «6 ai să stea afară de biserică».

Al. 13 : «Iară de va lua numai o lovitură, şi de va petrece o zi şi va muri, pocaanie 2 ai», deci tot pedeapsa canonică.

Pentru mama care îşi va bate copilul ei «şi de năprasnă va muri, 6 ai şi metanii 150 în zi», prevede glava 124, al. 1.

Glava 140, al. 5 : «Ore-ce călugăr va apuca un lemn şi va lovi pre igumenul, să i se tae lui mîna», egumenul fiind socotit ca un părinte.

Glava 142, al. 21 : «De se va tinde călugărul să lovească pe călugăr, să se despartă de biserică 4 luni ; iară de-l va şi crunta 6 luni, metanii 1000». Deci pravila face distincţie între ameninţarea cu lovire şi lovirea, gradînd pedeapsa.

2. *Injurii :* sînt menţionate în trei locuri :

Glava 8 al. 2 în care se spune că : «feciorul de va grăi cuvinte reale părinţilor şi cu nedireptate, cu moarte să moară». Tot acest aliniat adaugă că «feciorul de va scîrbi pe mumă-sa, mai bine are fi lui să nu fie născut».

Glava 126, al. 1 : «Muiarea de va zice preotului un cuvînt rău de ruşine, să se de biserecă 3 ai gonească».

Glava 140, al. 4 : călugărul ce insultă pe egumen, fie chiar cu «cuvinte curmeziaşte» e izgonit din mînăstire.

3. *Cămătă :* Pravila se ocupă de cămătă în glava 6, aliniatul 6, numai în legătură cu feţele bisericeşti, în privinţa mirenilor nu prevede nici o dispoziţie : «Popa neguţătoriu sau camatnic, ce va vria să-şi înmulţească argintul lui, să se lase de liturghie, pentru ce că iaste împreunat minciunilor şi asupriciunii, şi mai mare e neguţătoria de cît curvia ; de se va lăsa de unele ca acelia, iară să preoţească, iară de nu, acela să fie scos. Preotul sau diaconul de va cămătnici ori să se lase de unele ca acestia, sau să se scoaţă». Este o derogare de la principiul dreptului romano-bizantin, care interzicea camăta pentru toată lumea. Se are în vedere numai raţiunea religioasă, adică autoritatea preotului faţă de enoriaşii lui.

4. *Mita :* Este sancţionată prin 2 glave :

Glava 6, al. 1 : «Episcopul sau igumenul, sau fieşcarele dentru rîndul preoţesc, de va începe a face nedreptate oamenilor şi răutate, învăţăm pre unii ca aceia să se scoaţă, sau iară de vor căuta direptatea pentru vre o plată oarecarea, să se scoaţă de în preoţie». Această dispoziţie trebuie pusă în legătură cu sarcinile judecătoreşti, mai ales cînd este vorba de episcop, protopop şi stareţ, care aveau atribuţiuni judecătoreşti.

Glava 142, al. 32 : «Călugărul ce «va lua mită» să se lase de aceasta, iară de nu să se despartă de biserică».

Pedepsele sînt numai canonice pentru această infracţiune.

5. *Profanare de morminte :* Glava 27, al. 1 : «Cine risipeşte gropele morţilor şi pe acei morţi i va desbrăca de haine şi acestea le va fura, să se pocăiască 5 ai şi metanii în zi cîte 100».

Gl. 105 : «Cine va săpa groapă şi morţii creştini i vor desgropa, unii ca aceia să se dea pre osîndă».

Se pare că după această glavă, profanatorii de morminte urmează să fie judecaţi şi să primească pedepse în afară de cele canonice specificate de gl. 27, al. 1.

6. *Vrăjitoria* (delict specific legiuirilor din feudalism) : Pravila de la Govora îi consacră 6 texte.

Gl. 20, al. 7 : «Muiarea fermecătoare, sau omul să se pocăiască 3 ai, iară de va fi călugăr, sau călugăriţă să se pocăiască 5 ai». Se consacră egalitatea dintre sexe şi agravanta pentru călugări.

Gl. 51, al. 7 : «Preotul de se va ţinea de farmece, sau de vrăji, şi le va face vecinului său, acela să se părăsească de aceasta şi să se pocăiască, iară de nu, să se lase de leturghie».

Gl. 125, al. 1 : «Muiarea ce va fermeca străinii şi pre ai ei, ai 9, metanii cinci sute în zi». Pedeapsa se agravează faţă de gl. 20, al. 7.

Gl. 131 : «Cine va pierde ceva al lui şi va chema vrăjitoria de o va întreba, 4 ai să se pocăiască şi metanii 66».

Glava 132 : «Cine poartă farmece şi erbi la grumazii lui, are parte de slujirea bozilor, iară de le va lepăda de la dînsul să se primească la preoţenie», «de nu va vrea să se lepede de la dînsul, să se despartă de biserică».

Glava 133 : «Cine cumpără ceva şi o farmecă spre ferinţă», deci ori să se pocăiască ori să se desparţă de biserică».

Glava 139, al. 13 : «Preotul cela ce vrăjeasce, sau merge la vrăjitoriu să se scoaţă». După cum se vede, toate sînt numai pedepse canonice.

7. *Erezia :* Glava 24 : «Deci sînt oare carii întru creştini ce ţin lucru ereticesc, cînd apune soarele, nu dau nemica dentru casa lor, nice foc, nice vreun vas oare carele, sau vre o trebuinţă oare caria, socotesc şi glasurile cocoşilor şi ale corbilor şi altor glasuri, şi ale vulpilor, şi întâmpină de grăesc uneile rele, altele bune şi căutaria soarelui şi a lunei şi a stelelor, şi chemarea dobitoacelor, direpţ aceia, iată pre amăruntul tocmim şi învăţăm cine are aceştia cu certare de acum să nu mai ia aminte unele ca aceştia, pentru ce că înfricoşat judeţ vor să ia de acesta». După cum se vede nu se specifică nici o pedeapsă nici măcar canonică.

8. *Incestul :* Pravila de la Govora vorbeşte mai mult de bărbaţii ce se apropie de femei-rude, decît de femeile ce s-ar apropia de bărbaţii-rude. În titlul «De sînge amestecat ce iale sânt», gl. 11 spune că e mai grav faptul cînd fiul se îndreaptă spre mamă, decît dacă tatăl se îndreaptă spre fiică, totuşi pedeapsa e aceeaşi, 20 de ani de pocăinţă şi 366 metanii zilnic. Se revine prin gl. 86, al. 4 «cine cu fata lui, 5 ani şi metanii 100».

Al treilea grad de incest este cel dintre frate şi soră, pedepsit cu 15 ani pocăinţă şi 300 metanii zilnice. Se revine prin gl. 86 al. 6 : «Cine cu sora lui, 4 ani şi metanii 36». Vin apoi în ordine descrescîndă gradul 4 verii primari — 12 ani pocăinţă şi metanii cîte 170 în zi ; gradul 5 «ai doi veri primari sau ai trei de să vor amesteca : drept aceia să fie pocania, al doilea veri, 10 ai şi metanii cîte 150 în zi, al treilea veri, 8 ai şi metanii 100 în zi». Gradul 6, incest cu mama vitregă, soacra şi mătuşa, nu se specifică pedeapsa. Prin gl. 86, al. 7 se prevede : «Cine cu soacra lui şi cu cum-

natele lui, 3 ai și metanii 66 în zi». Gradul 7, doi frați cu aceeași femeie, sau două surori cu un bărbat, dacă e fără știință : «acesta să se pocăiască 5 ai iară de să vor sci 6 ai și metanii 60 în zi și gradul 8, tatăl și fiul, sau socrul și ginerele, cu aceeași femeie : «6 ai să se pocăiască aceștea și metanii 100 în zi». Această gradare a incestului suferă o derogare, căci gl. 48, al. 1, pedepsește cu canon pe toată viața pe cel ce trăiește cu două surori, precum și pe femeia care trăiește cu doi frați.

Prin gl. 86, al. 1, se mai consideră ca incest : «Cine va greși cu nașă-sa, 9 ai să se pocăiască, metanii 150 în zi», al. 2 : «Cine cu sora nașă-sa, ai 4, metanii 70», al. 3 : «Cine cu fină-sa ce au botezat, 12 ai și metanii 300. Cine cu muma frățini-său cel de duhovnicii, 9 ai și metanii 150. Ce frate fărtat ce cu soru-sa va greși, iată postul 4 ai și metanii 150 în zi».

Gl. 139, al. 8 : «Preotul de va avea legături cu sora sa, să nu mai fie preot» ; «de va spurca patul tătini-său, închipuiascese lui Avesalom să se pocăiască 10 ai» ; al. 9 : dacă are legături cu soacra, să nu mai fie preot ; al. 10 : de asemenea să nu mai fie preot dacă are legături cu verișoarele de toate gradele.

Concluzia ce se poate trage din cele referitoare la incest e că deși bărbatul și femeia sînt tratați egal, totuși ea e considerată mai slabă din fire, deși cazurile enumerate în Pravila de la Govora prevăd mai mult împrejurările cînd bărbatul se apropie de femeie, nu viceversa.

9. *Pruncuciderea :* În privința pruncuciderii, Pravila de la Govora condamnă la canon pe toată viața, pe femeia care-și ucide pruncul imediat după naștere — glava 20, al. 5. Aceeași dispoziție se află și în glava 124 al. 1, cu agravanta : «pînă la moarte să se pocăiască, luni, miercuri și vineri, numai metanii cîte o mie». Prin gl. 123, al. ultim, pruncuciderea prin imprudență se pedepsește cu canon de 1 an și metanii 50 ; în ce privește pruncuciderea intenționată, această glavă diminuează pedepsele date de glava 20 și glava 124, pedepsind numai cu canon de 2 ani și metanii 150.

Glava 66, al. 2 prevede că femeia care-și ucide feciorii de dragul unui bărbat, e anatema, primește diferite canoane grele, nu are voie să intre în biserică, ci trebuie să stea afară la ușă și să-și zică păcatul în gura mare, pentru ca cei care intră în biserică să se roage pentru ea.

10. *Avortul :* Un alt aspect al pruncuciderii este avortul. Înainte de a vedea dispozițiile din Pravila de la Govora în această materie, vom aminti un caz unic din toată vechea noastră legislație, întîlnit în Pravila lui Vasile Lupu din 1646, care nu poate fi considerat nici avort, deoarece nu s-a produs, dar nici pruncucidere, deoarece pruncul n-a fost născut. I s-ar putea zice pruncucidere indirectă.

Pravila lui Vasile Lupu admite să ucizi nevasta cînd o prinzi în flagrant delict de adulter, apărîndu-te de orice pedeapsă. Dacă e ucisă cînd e însărcinată, făptașul e pedepsit nu pentru moartea ei, ci pentru a ființei pe care trebuia să o nască (gl. 9, al. 49).

În materie de avort, Pravila de la Govora nu prevede decît canon de 7 ani și metanii cîte 200 în zi, dacă femeia bea ierburi ca să nu nască ;

de 8 ani și metanii cîte 367, dacă își provoacă avort, iar dacă se întîmplă să moară din avort, trupul ei să nu fie îngropat (gl. 124, al. 1 și 2).

În glava 20 al. 2, femeia care va bea ierburi pentru a avorta se pedepsește cu canon de 5 ani și metanii cîte 305 în zi, deci derogă de la dispozițiile specificate în gl. 24, al. 1, care pentru același fapt prevede o pedeapsă mai mare «ai 8 și metanii cîte 367».

Pravila mai prevede o dispoziție unică în felul ei, gl. 20 al. 3, pedepsind pe bărbatul care a îndemnat o femeie la avort, cu un canon mai mare decît al ei, care în asemenea caz e mai mare ca de obicei. E singura dată cînd pravila pedepsește pe bărbat mai aspru decît pe femeie. În toate celelalte împrejurări, el are o situație privilegiată.

O altă dispoziție care se cam contrazice cu cele spuse mai sus relativ la canonul femeii , e cea prevăzută la gl. 20, al. 6, care precizează că prostituata care va bea ierburi ca să avorteze, sau va naște și va sugruma copilul ei să aibă «pocanie în 9 ai și metanii cîte 260 și altelea» fără specificare.

11. *Violul :* Înainte de a trata materia violului, trebuie remarcat că vechile noastre legiuiri prevăd și violul săvîrșit asupra unei fecioare, sau femei, care să fie comis cu voia ei. Această dispoziție pare cu atît mai ciudată cu cît aceleași legiuiri prevăd și o altă infracțiune din această categorie, anume «curvia», înțelegînd prin aceasta orice act sexual ilicit, adică ai cărui făptuitori nu sînt căsătoriți între ei. Natural ar fi ca acest «viol cu voința femeii» să fie considerat «curvie», nu viol, dar de vreme ce pravilele îl consideră viol, va fi tratat ca atare.

Pravila de la Govora în materie de viol e și mai neclară decît referitor la alte categorii de infracțiuni, aplicînd tot felul de sancțiuni care ajung pînă la pedeapsa cu moartea, — fapt deosebit de surprinzător, deoarece această pravilă, principial, aplică numai pedeapsă duhovnicească sub formă de canon.

Gl. 85, al. 2, stabilește împrejurările în care trebuie să se producă un viol, ca să fie considerat ca atare, anume «cine spurcă» femeia măritată, fată sau călugăriță într-un loc singuratic «că n-au fost om aproape să strige». Această pravilă e singura legiuire care pedepsește nu numai pe violator ci și pe femeia violată, chiar cînd violul nu s-a produs cu voia ei.

Glava 85, în același aliniat 2, spune că femeia trebuie să primească un canon foarte ușor, călugărița unul ceva mai greu, iar fata nu e pomenită de loc, probabil că ea nu e pedepsită, considerată fiind ca mai neștiutoare.

Glava 34, prevede că bărbatul care violează o fată care e logodită cu altul și vrea să se căsătorească cu ea «și acela pre dînsa — ce nu i se cade — ce de vrea iară cel de întăiu ce s-au logodit cu dînsa acela să o ia».

Glava 139, al. 7, specifică că dacă un preot «va strica curățenia» unei fete și va fi căsătorit să părăsească liturghia pînă va căuta fetei un bărbat, abia după aceia să se pocăiască «în 3 ai să-și topească trupul lui cu postul și cu rugăciunea și să-ș ia mesererea lui de se va călugări», și «pînă la sfîrșitul vieții lui să robească cu nevoință lege să i se tocmească

lui post nepărăsit zioa și noaptea și să facă metanii 300 în zi, fără sîmbătă și duminică».

Gl. 8, al. 8 pedepsește violul cu canon, dîndu-l numai bărbatului, astfel : pentru violul fetei, canon 6 ani ; pentru femeia nemăritată, 5 ani și metanii zilnice 24 ; pentru o roabă, 3 ani și metanii zilnice 12. Potrivit acestui aliniat — după cum se vede — e pedepsit numai bărbatul, iar femeia nu.

Prin glava 8, al. 7 se hotărăște ca victima, — dacă este femeie măritată — să fie și ea pedepsită ; pravila împarte pedeapsa în trei părți, din care 2/3 va lua bărbatul, iar 1/3 femeia. Rezultă, deci, că pedeapsa se socotește global, nu pentru fiecare în parte. Glava 106 prevede tot pedeapsa cu canon bisericesc : «tot județul cela ce am scris mai înainte să i se judece lui».

Glava 108, al. 1, contrazice dispozițiile din glava specificată pînă acum, prevăzînd că : «nu se cade nimene a se cruța de moarte» cînd făptuiește violul, indiferent dacă cea violată este fată, femeie măritată sau călugăriță,

S-ar putea interpreta că aplicarea pedepselor rămîne la latitudinea judecătorului, pedeapsa principală fiind cea capitală.

Glava 106 pedepsește tentativa de viol cu 40 toiege iar gl. 108, al. 2, cu bătaia și tăierea nasului, pedepse lăsate iar la latitudinea judecătorului.

Gl. 73, al. 3, prevede că dacă un necreștin, căruia nu i se pot aplica pedepsele bisericești, violează o fată creștină, trebuie să se boteze și să se însoare cu ea, dar dacă fata nu vrea, i se va lua toată averea pentru a dota fata, iar el va trebui să părăsească localitatea. E singura dată cînd victima este despăgubită pentru prejudiciul adus ei, dar totuși nu se ține cont de ea, ci de situația bărbatului, din cauză că nu i se poate aplica pedeapsa bisericească ; pedeapsa capitală prevăzută de gl. 108 i s-ar putea, totuși, aplica chiar și de biserică.

În ce privește consimțămîntul la viol, pravila îl atribuie numai la femeie măritată și atunci îl asimilează adulterului, gl. 8, al. 7, pedepsind, cum e firesc, pe amîndoi la fel.

12. *Răpitul :* O altă infracțiune care deseori este în legătură cu violul, este răpitul.

Pravila de la Govora e foarte laconică în acest sens. Ea se ocupă de această materie în glavele 22 și 114, al. 2 și 3.

Gl. 22 : Răpitorul «ce ia cu sila muiarea» trebuie «să aibă pocaanie 3 ai și să dea părcălabilor ce i se cade ; deci că nu iaste zis să se însoare cu sila, ce aceasta iaste tălhărie și curvie, și toată rușinea».

Se pedepsește cu canon de 3 ani și 36 metanii zilnice răpitorul de «muiare» (gl. 114, al. 2) ceea ce este o pedeapsă ușoară față de celelalte, care chiar dacă nu au o durată mai lungă, totuși numărul metaniilor e cu mult mai mare, pornind de obicei de la 100 în sus :

Gl. 114, al. 3, precizează că preotul care îi primește, în sensul că îi cunună, «să se gonească de la biserică, și de leturghie 1 an, și metanii o miie în zi».

13. *Mărturie mincinoasă :* Pravila se ocupă de acest delict în trei glave 88, al 3, 96 și 101.

Prin glava 88, al. 3, martorul dovedit mincinos este pedepsit cu canon 3 ani și metanii 24 în fiecare zi.

Glava 96 prevede că preotul care va mărturisi mărturii mincinoase pentru plată este oprit de la slujbă 3 ani și este trimis la mînăstire «să se desfăteze cu călugării și să slujească cu frații mînăstirii două zile, sau 3 săptămîni, iară întru biserică pînă va fi cu călugării, pînă va umplea 3 ai și să-i iarte lui greșalele și iară să meargă la cinstea lui».

Preotul care va presta un jurămînt fals, fie mic sau mare, se pedepsește cu caterisirea (gl. 101).

14. *Adulter.* — Acesta se poate numi cu drept cuvînt capitolul cel mai bogat în material. Toate legiuirile noastre vechi îi consacră o serie întreagă de dispoziţiuni, afară de Sobornicescul Hrisov și de Regulamentul Organic. Primul, pentru că tratează numai despre bunuri în care intră și ţiganii robi, iar al doilea pentru că e o codificare de drept public, nu privat.

Legiuirile vechi sînt mai severe față de femeie decît față de bărbatul care s-a făcut vinovat de adulter. La unele, deosebirea e mai mare, la altele mai mică, iar în Codul Caragea și Condica Criminală a lui I. G. Sturdza, deosebirea nu se face de loc.

Pravila de la Govora pedepsește adulterul, nu numai al soţului infractor ci și pe complice, în mod egal (gl. 7, al. 7). Dar cum Pravila nu este destinată laicilor, ci preoţilor, — și chiar prefaţa spune că cel ce vrea să îndrepte pe alţii, trebuie să aibă însăși autoritatea morală pentru aceasta, — ea se ocupă mai mult de adulterul celor ce au legături cu biserica, în speță preoţii și nevestele lor.

În ce privește pe preoţii ce se fac vinovaţi de adulter, gl. 7, al. 2 și gl. 35 prevăd caterisirea, cîteodată numai dreptul de a sluji un anumit timp, iar canonul depinde de cum a fost săvîrșit adulterul și de împrejurările în care s-a petrecut.

Ceea ce ne interesează mai mult este adulterul femeii și al preotesei, căci Pravila făcea această deosebire. Dar consecinţele adulterului preotesei au repercursiuni mai mult asupra soţului ei, preotul, căci Pravila se ocupă pe larg de toate actele religioase ce trebuie să îndeplinească preotul ca să se purifice și să poată continua oficierea cultului divin. Se are în vedere, însă, felul cum a săvîrșit adulterul preoteasa, întrucît de aceasta depinde severitatea canonului ce trebuie să-l îndeplinească preotul ca să se purifice.

Adulterul preotesei ca flagrant delict, în opoziţie cu gl. 6, al. 14, este prevăzut și penat în gl. 107. Se prevăd trei cazuri :

1. Femeia are copii și vrea să se călugărească ca ispășire pentru adulterul ei, dota se împarte în trei părţi, din care una o ia mînăstirea la care s-a călugărit, iar două părţi iau copiii ;

2. Femeia nu are copii dar vrea să se călugărească, dota se împarte pe din două între mînăstire și preot ;

3. Femeia nu are copii și nici nu se călugărește, preotul ia toată averea și nu-i dă soției sale «den zestrele ei nici un păr». În cazul cînd preotul nu vrea să se despartă de ea, trebuie să se lase de liturghie. Preoteasa adulteră care nu vrea să se călugărească, probabil că sufere aceeași pedeapsă ca și femeia măritată cu un laic.

Gl. 6, al. 14 prevede că preotul care nu știe de adulterul soției sale să preoțească, dacă însă este avertizat de cineva să se lase de preoție pînă ce se va convinge de este adevărat sau nu ; în cazul că este adevărat «atunce să o lase, și acela întru răbdare să petreacă și iară să slujească».

Adulterul soției unui ceteț îl împiedică a se hirotonisi preot, dacă nu o părăsește (gl. 15, al. 2).

Gl. 92, al. 5 hotărăște că un bărbat, dacă are raporturi adultere cu o femeie măritată și o desparte de soțul ei, nu se poate căsători cu ea : «să nu cuteze nimenea a cununa pre dînșii, că o nuntă ca aceasta... iaste spurcată și cum se cade pocaanii».

Am văzut că Pravila, principial, e contra divorțului, iar acum vedem că adulterul nu e cauză de divorț, clericul trebuie să aleagă între taina căsătoriei și taina preoției, care fiind mai mare ca prima, nu îngăduie ca ea să fie pîngărită, căci și preotul trebuie să aleagă între căsnicia lui cu nevasta care s-a făcut vinovată de adulter și între cariera lui de preot.

Uciderea celor prinși în flagrant delict de adulter este considerată în două feluri cu totul opuse, în două părți din Pravilă. Astfel, glava 19, al. 9 spune că bărbatul, în asemenea caz, dacă «îi va ucide pe amîndoi, pre acesta legea nu-l judecă», iară gl. 102 spune dimpotrivă că în acest caz bărbatul «să se gonească întru gonire, ca un nemilostiv și drac, și jumătate de averea lui să ia biserica cea mare».

15. *Prostituție.* Se ocupă Pravila de această infracțiune în gl. 15, gl. 25, al. 3, 74 și 108, al. 1.

Gl. 15 spune că prostituția este de 3 feluri : 1. «iaste ce petrece nevoie cu sila de altul»; 2. «sau pentru sărăcie să-ș afle căte ceva ; 3. «altul dentru proizvaleniia vrerii lui și aceasta e mai grea». După cum se vede, nu se aplică nici o pedeapsă ; în același timp, pentru primele două categorii se dau circumstanțe atenuante.

Gl. 25, al. 3 specifică că : «Omul ce-ș dă trupul pre rușine să aibă certare 5 ai, cu alte pocăințe», fără a le specifica care sînt.

Gl. 74 prevede că dacă prostituata renunță de bună voie și promite că va trăi în curățenie, purificîndu-și trupul și sufletul, «acel duhovnic puținea pocăință să-i dea», — pedeapsa fiind, așadar, lăsată la libera apreciere a celui care o dă.

Gl. 108 este mult mai severă decît cele de mai sus și prevede pedeapsa capitală : «Nu se cade a se cruța nimenea de moarte, — cine nevoiește de nevoia spre spurcăciune, de nevoie întru curvie». Pedeapsa este aceeași pentru fată, femeie măritată sau călugăriță.

16. *Curvie :* Prin curvie vechii noştri legiuitori înţeleg orice act sexual normal, comis în afară de cadrele legale, adică între persoane ce nu sînt căsătorite. Interesant e faptul că vechii noştri legiuitori pot să pedepsească numai pe unul dintre vinovaţi, fie pe femeie, fie pe bărbat, după cum e cazul, socotind probabil drept vinovat numai pe acela care a pornit îndemnul. Alteori sînt pomeniţi amîndoi făptaşii.

Pravila de la Govora socoteşte acelaşi delict o dată «curvie» iar altă dată «incest». Astfel la glava 8, al. 3, 4, 5, e pedepsit pentru curvie cel care are raporturi sexuale cu mama vitregă, soacra şi mama soacrei, — ori am văzut altă dată că această infracţiune e considerată incest. O particularitate şi mai mare prezintă gl. 86 care zice că : «cine va greşi cu naşă-sa», «sora naşii», «cine cu fină-sa ce au botezat mama fratelui de duhovnic», «ce frate fărtat ce cu soru-sa va greşi» care sînt socotite rude spirituale, sau cu fiica nevestei «cine cu muiaria lui», cu sora, soacra, cumnatele, de asemenea e pedepsit pentru curvie. Canonul variază după caz, e însă mult mai mic (4 la 9 ani şi metanii mai puţine) ca acel prevăzut pentru incest, deşi sînt prevăzute aceleaşi cazuri. Dar particularitatea nu constă în această contrazicere, căci nu e singura, ci în faptul că prevede că şi cu nevasta poţi să te faci vinovat de curvie. Din toate acestea rezultă că mai mult bărbatul era considerat capabil de asemenea infracţiuni decît femeia, căci Pravila nu spune ce canon vor primi femeile. Nici măcar prostituatei nu i se precizează pedeapsa, ci numai se specifică că dacă e prostituată se va lăsa de păcat şi se va pocăi, duhovnicul să-i dea canon mai mic (gl. 74). E principiul stabilit de Iisus, cînd a iertat-o pe Maria Magdalena.

Afară de aceste cazuri, care mai repede vor trebui considerate incest decît curvie, Pravila se ocupă de această materie în următoarele glave :

Gl. 73, al. 1, e singura care se ocupă de curvia propriu-zisă, dar şi aceasta e unilaterală, pomenind numai de bărbatul creştin care curveşte cu o păgînă, zicînd că el îşi spurcă sfîntul botez şi pentru aceasta primeşte un canon de 5 ani.

Gl. 84, al. 1 pedepseşte pe vinovaţi cu un canon de 12 ani, fără distincţie de sex.

Gl. 128, al. 1 specifică că dacă bărbatul comite acest delict din vina că femeia se abţine de la raporturile sexuale, vina este a ei şi păcatul spre ea să se întoarcă, — fără însă să specifice canon. Abstinenţa trebuie să fie cu consimţămîntul ambelor părţi, care sînt obligate a o respecta, pentru a nu cădea în greşală. Este mai mult o recomandare.

Gl. 139, al. 3. Preotul care comite acest delict să se lase de liturghie ; tot acest aliniat stabileşte că dacă comite adulter, să fie caterisit. Deci adulterul este considerat ca o legătură de durată, pe cînd «curvia», ceva incidental. Nu se specifică cît să se lase de liturghie.

Gl. 141 hotărăşte că egumenul care va cădea în curvie şi se va afla de acest fapt de către ceilalţi călugări, să nu fie admonestat de faţă cu toţi ceilalţi. Să se aleagă 2 sau 3 călugări mai bătrîni, care să meargă în chilia lui şi după ce i-au făcut mătănii să îl sfătuiască să se lase de

acest lucru ; acest sfat să îl repete de două sau de trei ori și numai dacă nu ascultă și nu se îndreaptă egumenul să părăsească mînăstirea.

Gl. 142, al. 2 : «Călugărul preot de va curvi să se lase de popie pînă la sfîrșit, iară 3 ai, să se pocăiască de păcate».

Prima parte a aliniatului 3 socotește ca curvie legăturile unui preot călugăr cu sora sa și cu verele primare, dîndu-i canon pe toată viața și caterisire ; deci iară confuzie cu incestul «iară de va curvi cu călugăriță, să se pocăiască 9 ai, iară la fiesce an metanii cîte cinci mie, iară de va fi cu călugăriță mare 12 ani, și metanie la an doao povăr». Pentru călugăriță nu se specifică nici un canon.

17. *Sodomie :* Prin sodomie pravilele vechi înțeleg un act sexual anormal, de pe urma căruia nu se pot naște copii. Este ceea ce am numi astăzi invertire sexuală. Cei vechi socoteau aceasta ca o mare infracțiune, s-ar putea zice ca o crimă, aplicînd tot felul de pedepse grele celor ce se fac vinovați de ea. Mai bogate în material sînt Pravila de la Govora și cea a lui Vasile Lupu. Celelalte legiuiri abia o amintesc.

Pravila de la Govora se ocupă de sodomie în gl. 6 al. 6, 8, 7 ; 15, al. 3 și 4 ; 14, al. 9 ; 25, al. 1, 2, 4 și 5 ; 83, al. 2 ; 84, al. 4 ; 85, al. 1 ; 110 ; 139, al. 5 și 142, al. 25. Menționînd tot felul de acte sexuale anormale comise de oameni între ei, sau de oameni cu dobitoace, dînd atenție fiecărui gest în parte, iar adeseori repetînd de cîteva ori anumite feluri de sodomii, — Pravila pare să aibă în vedere în primul rînd fețele bisericești, cărora le atrage atenția ce pedepse îi așteaptă, dacă vor comite vreo sodomie.

Pravila pedepsește la fel pe bărbat și femeie, cînd comit sodomie, socotind mai ușor păcatul dacă-l comiți cu o singură femeie (respectiva cu un singur bărbat) decît dacă cu mai multe (respectiva cu mai mulți bărbați). Pedeapsa constă tot din canon și metanii, anii și numărul variază ca de obicei, neputîndu-se stabili o normă, căci nu variază după felul sodomiei ; pentru același fel de sodomii, o dată e prevăzut un canon, iar altă dată altul (gl. 25, al. 1, 2, 4 și 5).

Mutilarea pentru un anumit delict trupesc special este penalizată în glava 110.

18. *Ierosalii.* — Prin ierosalii se înțelege orice infracțiune ce are de rezultat un prejudiciu adus Bisericii, iar Pravila lui Vasile Lupu consideră ierosalii numai infracțiunile sexuale săvîrșite asupra unei călugărițe.

În acest capitol voi trata ierosalia numai în sensul în care o înțelege Pravila lui Vasile Lupu.

Pravila de la Govora, în gl. 85, al. ultim, pedepsește cu canon de 9 ani pe cel ce violează o călugăriță, iar dacă o face să-și părăsească cinul călugăresc, canonul va dura toată viața. Dacă însă călugărița se întoarce la mînăstire, va primi 9 ani de canon, iar bărbatul la fel. Dacă însă călugărița violată e de origine nobilă («velihago obrasa») și se întoarce de voia ei la mînăstire, canonul e de 12 ani, al bărbatului tot de 9 ani. E un caz aproape unic întîlnit în vechea noastră legislație, cînd situația de a fi nobil impune un tratament mai sever ; este adevărat însă că în celelalte

cazuri, întîlnite mai înainte, a fost totdeauna vorba de boieri, nu de boierițe ca acum. Nu se pomenește de pedeapsa pe care o călugăriță violată ar trebui să o primească în cazul că nu-și părăsește călugăria. Atunci cînd am tratat materia violului, am arătat că și ea primește un canon, dar nu greu. Cît despre călugări, delictele sexuale comise de ei sînt considerate toate curvie, - - chiar și unele gesturi indecente — pedeapsa pentru curvia călugărilor, după cum am văzut, pare să fie canon pe tot timpul vieții. Unele fapte însă de ale călugărilor (ca de ex. : cînd ține capul în poala unei femei și altele asemenea) sînt considerate simple contravenții, pedepsite cu un canon ușor de cîteva zile.

19. *Omorul.* — În privința omorului Pravila face deosebire între «uciderea de bună voie» și «uciderea ce nu e de voie». Prima, în realitate, e de două feluri : asasinatul și omuciderea, dar Pravila nu găsește două denumiri, ci ne spune întîi că : uciderea cea de bună voe se chiamă, cela ce va ședea și se va învăța cum va ucide pre oarecarele, pentru o treabă oarecare, și iaste mai înfricoșat acel păcat» (văzînd, deci, omorul cu premeditare, — gl. 19, al. 3). Se mai arată apoi că cei care îl vor îndemna sînt la fel de vinovați ca și făptașul, iar dacă sînt episcopi, egumeni sau preoți, prevede pedeapsa caterisirii.

În al doilea rînd zice că : «uciderea de bună voie iaste aciastă, cînd e gîlceavă de oarecare învăluire, și oarecarii vor lua ciomege sau lemn și va lovi pre vecinul de bună voe și de acea lovitură va muri, și acest păcat iaste mai ușor de cît cel den-tâiu, drept aceia de învățăturile scripturii să facă 2 părți, iar a 3 parte să iarte duhovnicu său» (gl. 19, al. 5), — avînd în vedere, așadar, simpla omucidere.

În privința omorului prin imprudență, Pravila specifică : «Iară uciderea cea ce nu e de voie iaste, ceia ce la joc va arunca ori cu lemn ori ciomag, sau cu săgeată, și va arunca de va lovi pre vecinul lui, sau ce se zice cu piatră și măcar cu ce și cu ajutor dracului va lovi pre cineva, și de va muri dentr-aceasta... dece pre acesta-l învățăm să se pocăiască a treia parte dentru uciderea cea de bună voe» (gl. 19, al. 6).

Tot un omor prin imprudență este uciderea «de năpraznă» : «văzut-am și altă ucidere ce iaste de năprasnă, cînd iaste gonit de oarecarele și fugînd cade și se ucide de moare zdrobit, deci pe acesta-l învățăm nice într-un chip să nu aibă păcat, nice să se chieme aciasta ucidere» (glava 19, al. 9).

Pravila consideră «ucidere mare» în cazul cînd un hoț este prins asupra faptului și nu opune rezistență și este omorît de cel care l-a prins, canonul fiind la fel ca pentru «uciderea cea de bună voe» (gl. 19, al. 12). În cazul cînd cel care a fost prins furînd și fuge și este omorît cu săgeata, cu piatra, cu un ciomag sau cu un lemn, «aceasta nu se chiamă ucidere de bună voie». «Iară de va lovi și acela pe oare cine fugînd cu oare ce, că va vrea să scape de moarte, să se pocăiască 4 ai și metanii 200 în zi, întru pocaania cea dentâi, cum scrie uciderea cea de bună voe» (glava 19, al. 12).

Cînd cineva ucide un tîlhar, care însă nu l-a atacat pe el, «pre unii ca aceia-i învățăm» zice Pravila, «să li se răsipească casele și să gonească dintr-aceale locuri și dintru averea lor» (gl. 19, al. 14).

În cazul cînd un voinic «se va lovi cu alt voinic și-l va birui», iar acesta din urmă se roagă să i se cruțe viața, «iară acesta va fi nemilostiv și-l va ucide, să se lepede de creștinătate și pocaanie 20 de ai și metanii cîte 1000 în zi» ; în cazul cînd cel ucis este păgîn, «mai puțini ai să-i socotească lui duhovnicu său» (gl. 41, al. 2).

«Iară de se va aduna doi împărați cu voinicii lor la război, atunce zice scriptura că păcatul împăratului spre oamenii lui, iară păcatul oamenilor lui spre împăratul ; ce ferice de cela ce va feri atunce să nu ucigă nice să-l ucigă» (gl. 41, al. 3). După cum se vede, în Pravilă se manifestă — în forme timide, desigur, — o atitudine potrivnică războiului.

În cazul cînd doi călugări se ceartă «și se vor ucide», să aibă canon 60 de zile și în toate zile cîte 12 mătănii, «de se vor iară erta și-și vor fi dragi ; iară de nu, să fie despărțiți de bisearică de pururea» (gl. 87). Deși vorbește de ucidere, aici nu poate fi vorba de un omor, ci cel mult de o lovire cu rănire.

Gl. 142, al. 19 specifică : dacă călugărul va face ucidere de bună voia lui «să se pocăiască întru toate zilele vieții lui, iară la moartea lui să se picestuiască», în cazul cînd va ucide fără voie, «pocaanie 10 ai și după aceia să se picetuiască».

Pravila de la Govora are o atitudine mai puțin severă în ce privește omorul dintre soți decît Pravila lui Vasile Lupu, căci nu consideră vinovat de paricid (sic) pe cel ce-și ucide nevasta, ci numai vinovat de omor. Pedeapsa e un canon greu și anume de 15 ani cu 1000 mătănii zilnic (cu trei ani mai lung decît cel pentru omorul obișnuit), condițiile sînt însă aceleași, iar dacă femeii i se va trage moartea din vreo palmă sau lovitură ușoară, soțul va primi numai 1/2 din canon.

Cînd am vorbit de adulter, am examinat cele două dispoziții contradictorii din gl. 19, al. 9 și gl. 102, care sancționează pe soțul care își ucide soția surprinsă în flagrant delict de adulter.

Femeia care-și ucide soțul prin farmece, pentru ca să ia alt bărbat, primește canon 5 ani, în cazul cînd nu trăiește în concubinaj cu al doilea bărbat, iar în cazul cînd trăiește în concubinaj cu al doilea bărbat, primesc amîndoi canon 15 ani, iar femeia «și de ucidere să ia pocaanie să facă ; așijderea și de cea ucidere de bună voie». Deci pedeapsa pentru femeie este mai mare. «Iar de-ș va da bărbatul ei spre ucidere, ca Dalila pe Samson», va avea canon toată viața ei pentru omucidere (gl. 20, al. 4).

În cazul cînd femeia va ucide pe soțul ei prin farmece pentru a lua alt bărbat, sau bărbatul va ucide femeia (Pravila nu precizează pentru a lua altă femeie), «înfricoșat județ și mare pocaanie, unora ca acelora le iaste înainte, tocma pînă la moarte să fie despărțiți de biserică» (glava 66, al. 3).

Dacă o femeie e suspectată că și-a otrăvit sau omorît pe altă cale soțul, trebuie îndeaproape cercetată dacă de fapt l-a ucis ea. Pentru

aflarea adevărului se va proceda prin închiziție și confiscarea averii, iar pînă nu se va dovedi care e adevărul «nimenea să nu o vateme pre dînsa» (gl. 97). În general, femeia care otrăvește pe cineva trebuie să se pocăiască pînă la moarte și să bată metanii «cîte un tunerec într-o zi» (gl. 125, al. 2). Pravila de la Govora pare să considere omorul prin otrăvire o crimă specific feminină, căci nu pomenește nimic de bărbați care ar comite asemenea omor. Acest sistem pare a fi considerat și în occident — nu numai în timpurile vechi, ci și moderne — un procedeu specific feminin, căci el nu necesită forță și curaj, ci șiretenie.

Altă categorie de omoruri e cea a omorului săvîrșit de părinți asupra copiilor, atît minori cît și majori, de care ne-am ocupat în altă parte.

După cum vedem în general pedepsele specificate de Pravila de la Govora în materie de crimă sînt numai cu caracter bisericesc, avînd la bază iertarea și meditarea la greșeala făcută.

Gl. 146, al. 2 se ocupă de pedepse în general în materie de crimă, specificînd : «Ore cine va face ucidere de bună voia lui învățat-au sfinții apostoli, să se pocăiască, 20 de ai ; iară sfîntul săbor și marele Vasilie învățat-au pentru neputința oamenilor 12 ai sau 10 ; iară prea ogodnicul părintele nostru Ioan, 10 sau 8 sau 6, împotriva puterii, și după nevoința fieșcărui au ales pentru slăbiciunea omenească».

Față de cei care recunosc fapta lor singuri înainte de a fi descoperiți, Pravila este mai îngăduitoare ; astfel în gl. 19, al. 1, se prevede că cel ce vine la biserică să se spovedească de fapta săvîrșită, să ia canon 6 ani, adică să stea afară de biserică, să postească, să fie cumpătat, «iară cînd se vor umplea 6 ai, atunce să intre în biserică și să stea și tot să petreacă tot în pocanie și într-alți 6 ai, iară într-acei ai întru toți în toate zilele să facă cîte o mie de metanii».

20. *Diluarea de băuturi.* — Cine bagă apă în vin și îl vinde «5 ai și metanii 66» (gl. 88, al. 15).

b) *Crime și delicte împotriva proprietății.*

1. *Furtul.* — Pravila de la Govora pedepsește furtul nu după gravitatea lui, ci după timpul cît s-a scurs pînă la descoperirea furtului (gl. 104) : «Cine va fura ceva curund, și iară se va afla, să i se ia lui doao ori, iară de se va afla după patru cinci luni, să-i ia lui de trei ori, iară după un an să ia lui de patru ori».

Gl. 88 se ocupă de furturile mărunte dintre particulari ; în al. 14 zice că «Vadnicul și furul un județ iau».

Furtul simplu se sancționează cu canon 3 ani și mătănii 100 în zi (gl. 88, al. 8).

Furtul de găini sau ouă, canon un an și metanii 36 (gl. 88, al. 10).

Furtul de animale, canon 5 ani și metanii 300 (gl. 88, al. 11).

Furtul de poame, canon 6 luni și metanii 15 (gl. 88, al. 12).

Furtul de la un străin, canon 5 ani și metanii 100 (gl. 88, al. 13). Prin străin, Pravila înțelege un călător străin de locul unde s-a comis infracțiunea.

Gl. 100 pedepsește cu tăierea mîinilor furtul de oameni sau de copii și vinderea lor.

Femeia care fură de la vecina sa : «tort sau fuior, să aibă pocaanie 5 ai ; metanii câte 50 în zi» (gl. 137, al. 2).

Meșterul nu trebuie să fure, dacă fură «1 an pocaanie, metanii 50» (gl. 137, al. 3).

Cine fură din donația făcută unei biserici este pedepsit cu canon fără termen (gl. 5.)

Cine este prins furînd din biserică este obligat să dea mai mult decît a furat și este pedepsit cu 30 lovituri de toiag pe spate și 24 lovituri la tălpi, pentru ca pe viitor să nu mai fure (gl. 21).

Furtul de cărți sfinte și odoare din biserică se sancționează cu canon 2 ani și 150 metanii zilnic (gl. 134, al. 2).

«Cine ia lumină și tămîie, sau zaveasde pînză ce se adusese către credința bisericii, post 1 an și metanii 50 în zi (gl. 135).

Cel care a furat, fie mult, fie incidental, nu poate deveni preot, iar preotul care a furat să fie caterisit (gl. 15, al. 5) ; aceeași dispoziție este repetată și de glava 51, al. 8.

Cine îndeamnă pe un rob sau roabă să fure este pedepsit la amendă de patru ori valoarea lucrului furat, iară robul cu bătaie 40 de toege de e om în putere, 30 de toege de e slab sau foarte tînăr (glava 55, al. 1). Pravila absolvă de la pedeapsa corporală pe roabă.

Gazda de hoți sau de tîlhari «să nu se judece el de leage, ori furiul ori ucigașul, aceluia să i se ia toată averea lui» (glava 111).

Glava 88, al. 15, în opoziție cu glava 111, specifică că cine găzduiește pe hoț sau primește lucrurile furate se pedepsește ca și făptașul, deci nu cu confiscarea averii.

2. *Incendierea.* — Dacă o biserică sau o carte bisericească arde din neglijența preotului, sau pentru că acesta era în stare de ebrietate, Pravila îl sancționează cu suspendarea pe timp de un an (gl. 51, al. 9).

Incendiatorul este pedepsit cu bătaia și confiscarea averii ; dacă însă se spovedește de bună voie duhovnicului său, este pedepsit cu canon de 8 ani (gl. 77).

Pravila de la Govora mai cuprinde și două dispoziții de procedură.

În gl. 94 al. 4 se arată că pe lîngă judecători bisericești, care sînt supuși episcopului, mai sînt judecători Domnul și boieri. Pravila recomandă, pe considerațiuni de ordin spiritual, ca și acești judecători să asculte de Biserică.

Gl. 98 prevede că nimeni nu poate osîndi pe cineva, decît după o temeinică cercetare, să se asculte mulți martori și numai după aceea să fie osîndit după fapta sa : «iară să nu îndrăznească cineva cu fre o pohtă a lui a-l judeca sau a-l osîndi, și să-l tragă și să-l apuce ; că cine se va bucura de un lucru ca acesta, să fie lepădat ce se zice anatema».

Acestea sînt dispozițiunile de drept laic ce se întîlnesc în Pravila de la Govora din 1640 a lui Matei Basarab.

Aplicabilitate. — În mod greșit s-a afirmat că Pravila de la Govora a apărut : «mai mult ca o lucrare făcută pentru faimă și ca o curiozitate literară» [8].

În veacul al XVII-lea și în stadiul în care se afla tiparul din Țara Romînească, este evident că nu se puteau tipări cărți din dorința efemeră a vreunei glorii literare. Tot ce se tipărește în această epocă, se imprimă cu girul conducerii bisericești iar uneori chiar cu girul conducerii statului, și totul prezintă un evident caracter de utilitate. Acesta este și cazul Pravilei de la Govora, pe care voievodul și mitropolitul Țării Romînești au tipărit-o pentru a răspunde unor necesități categorice. De altfel, exemplarele din această Pravilă, care se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R., poartă semnături și însemnări făcute de preoții din secolele al XVIII-lea și XIX-lea, dovedind astfel că Pravila a fost întrebuințată de preoți.

În Biserica Țării Romînești au existat întotdeauna norme pentru reglementarea conduitei clerului și credincioșilor, iar disciplina penitențială s-a bazat pe reglementări vechi. Biserica din Țara Romînească a folosit dintru început asemenea norme, după cum dovedesc numeroasele și variatele manuscrise din evul mediu, ajunse pînă în zilele noastre.

În afară de necesitatea statului feudal de a folosi dreptul scris, trebuie avute în vedere și cerințele reale ale poporului romîn de a avea cărți tipărite în limba sa. Aveau nevoie de o pravilă tipărită în romînește în primul rînd clericii.

Materia Pravilei, privind în general ispovedania, s-a întrebuințat pe o scară întinsă, atunci cînd preotul-duhovnic a trebuit să aplice pedepse sau epitimii credincioșilor săi veniți la mărturisire [9].

În ceea ce privește sancțiunile penale mai grave, ca mutilarea, confiscarea averii, exilul, pedeapsa capitală, — aplicarea acestora a fost de bună seamă asigurată de către organele statului feudal. Dacă nu avem consemnate în documente nici asemenea cazuri, faptul se explică prin publicarea în 1652 a codului mai cuprinzător denumit Îndreptarea Legii a cărui aplicare este atestată în documente chiar și după apariția altor legiuiri.

Pravila de la Govora a fost primul cod penitențial tipărit în limba romînă, destinat să indice mai cu seamă duhovnicilor «epitimiile» ce trebuie pronunțate cu prilejul mărturisirii credincioșilor.

Celelalte dispozițiuni cu caracter civil și penal pot avea următoarele explicații :

a) Aceste materii ar fi putut sluji numai în judecățile ierarhilor asupra preoților ;

b) Dispozițiunile de drept civil sînt intercalate în Pravilă, atunci cînd este vorba de a determina anumite păcate ca incestul, adulterul, paricidul. Era necesar să se stabilească gradul de rudenie, — pentru incest, datoriile

---

8. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii romînești,* ed. a 2-a, Buc., 1925, p. 248.

9. Ștefan Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin și romînesc,* Izvoarele, vol. I, p. 1. Vaslui, 1937, p. 104.

soților — pentru a stabili adulterul ; îndatoririle părinților față de copii și ale copiilor față de părinți, — pentru a stabili obligațiile ce decurg din aceste îndatoriri ;

c) Dispozițiunile de drept penal au mai mult scopul de a arăta ce pedepse mirenești se aplică acestor infracțiuni. Trebuie, bineînțeles, ca menționarea acestor pedepse să nu atragă după sine executarea lor de către autoritățile bisericești. Ele sînt prevăzute în Pravilă desigur pentru a îndemna pe duhovnic să nu micșoreze canonul bisericesc, atunci cînd se află față de o pedeapsă mirenească executată, sau pe cale de a se executa, ci să aplice celui vinovat, indiferent de ce se întîmplă cu el în viața mirenească, întocmai pedeapsa prescrisă de pravila bisericească [10].

Prin cuprinsul ei variat, laic și bisericesc, prin referințele ei morale și dogmatice, prin caracterul ei educativ, Pravila de la Govora a mai putut să fie folosită și pentru instruirea și educarea clericilor. Multe capitole ale Pravilei cuprind indicații și uneori dezvoltări din domeniul psihologiei și al pedagogiei în spiritul concepțiilor care erau proprii și societății feudale romînești din acea perioadă [11].

Tipărirea Pravilei de la Govora în două ediții paralele, și anume una pentru Țara Romînească și alta pentru Transilvania, dovedește și mai mult că lucrarea a fost cerută de nevoile reale ale acestor țări romîne, care se ajutau reciproc.

STELIAN MARINESCU

10. Ion Peretz, *op. cit.*, p. 4.
11. Gh. Cront, *op. cit.*, p. 1223.

CÎTEVA ȘTIRI NOI ȘI PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU MÎNĂSTIREA ANTIM

Istoricul mînăstirii Antim, în liniile sale mari, se cunoaște destul de bine. O bogată bibliografie [1] stă la îndemînă, cu amănunte și preciziuni, pentru cine are nevoie de o documentare mai largă și mai amănunțită. Totuși au rămas încă, în trecutul acestui important și artistic monument feudal din București, unele chestiuni care au nevoie de completare și precizie. Firește că aceste precizări și completări nu sînt posibile decît în timp, după cercetări migăloase în arhive și în măsura aflării unor documente în legătură cu monumentul despre care vorbim.

Cercetările noastre, la Arhivele Statului din București și la Academia R.P.R., ne-au prilejuit aflarea unui număr de 17 documente cu privire la mînăstirea Antim. Cercetarea acestor documente ne pune în situația de a aduce unele contribuții de preciziune și documentare referitoare la trecutul ctitoriei mitropolitului Antim Ivireanu. Fără să modifice adevărurile istorice despre acest monument feudal, documentele inedite amintite aruncă lumini mai clare și mai convingătoare în unele laturi ale feudalismului bucureștean din secolul al XVIII-lea.

Mahalaua Popa Ivașco. — Mînăstirea Antim a fost construită în mahalaua numită Popa Ivașco. Acesta a fost un preot care á slujit vreme îndelungată la bisericuța de lemn din mahalaua care mai tîrziu a căpătat numele preotului respectiv, tot așa cum am întîlnit documentar și în alte mahalale ale orașului.

Către sfîrșitul secolului al XVII-lea, Popa Ivașco se retrage din serviciul bisericuței de lemn și se călugărește sub numele de Iosif. În această situație apare la 1696 iunie 15 cînd semnează un zapis de vînzare : «adică eu Iosif călugărul, care pre mirenie [m-am numit] popa Ivașco

---

1. Citămi numai cîteva lucrări mai importante: St. Dinulescu, *Viața și activitatea lui Antim Ivireanu,* 1886; Ilie Bădulescu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanu,* Buc. 1893; G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor,* Buc. 1899, cap. «Biserici bucureștene», p. 171; Nicolae Dobrescu, *Viața și faptele lui Antim Ivireanu, mitropolitul Ungro-Vlahiei,* Buc. 1910; G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei,* vol. II, Buc. 1914, p. 275—314; Eremia Urîțescu, *Mînăstirea Antim,* Buc. 1929; Dorica Voinescu, *Biserica Antim,* în rev. «Boabe de Grîu», anul IV, 1933, nr. 9, p. 539—549; Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București,* Ed. Acad. R.P.R., 1961, pp. 167—170.

den București» [2]. El vinde logofătului Constantin casele sale «de aici den București, din mahalaoa noastră cu tot locul curții, cu grădina cu pometul și cu pimnița din curte și cu jicnița și cu toate dichisele ce sănt pre lângă case». Aceste case le avusese prin cumpărare de la popa Dumitrașco feciorul lui Vasile, care trebuie să fi fost înaintașul său în serviciul bisericii. Se pare că vînzarea a fost determinată de dreptul de protimisis ca vecin, pe care l-a invocat logofătul Constantin cînd a auzit că popa Ivașco vrea să vîndă casele, fiindcă se menționează în zapis : «pentru că i s-au căzut dumnealui a cumpăra fiind alăturea pre lângă locul dumnealui, ce au fostŭ cumpărat iar de la noi mai de nainte vreame».

La 1696 popa Ivașco, devenit călugărul Iosif, așa cum semnează zapisul de vînzare, trebuie să fi fost bătrîn, fără familie, fiindcă nu este amintit în act nici un descendent. Cu toate acestea mahalaua nu purta încă numele său, fiindcă în act este indicată sub numele de «mahalaoa noastră». Logofătul Mihai care scrie zapisul ar fi trecut numele cunoscut al mahalalei dacă aceasta s-ar fi numit cu numele popii Ivașco. Mai tîrziu, după zece ani, cînd este de presupus că bătrînul călugăr Iosif murise, numele fostului preot apare într-un document din 1704 februarie 13 : «care loc este în mahalaoa popii lui Ivașco» [3]. Se pare că mahalaua începe să poarte numele fostului preot abia după moartea sa, ceea ce ar putea să fie o regulă în aceste cazuri. Mahalaua nu poartă însă prea multă vreme numele lui popa Ivașco ; ultimul document, sau printre ultimele care o menționează, este acela din 1734 iunie 7 [4]. În jurul acestui an numele bătrînului popă începe să se uite, fiind înlăturat din folosirea zilnică de numele mitropolitului Antim, care construise cu cheltuială proprie în această mahala marea și frumoasa mînăstire care îi poartă numele. În 1745 noiembrie 12 mahalaua se numea Antim : «pentru un loc de casă din mahalaoa lui Antim» [5], și de atunci înainte s-a numit astfel [6], pînă în zilele noastre cînd numele mitropolitului se dă la numele străzii și al mahalalei în care se află ctitoria sa.

În documentele dintre 1704 și 1735 mahalaua bucureșteană despre care vorbim este indicată sub numele de «mahalaoa popii lu Ivașco». În această redactare s-ar părea că este vorba de *popa fiul lui Ivașco,* în realitate însă este o uzanță gramaticală a vremii cu folosirea celor două substantive în genitiv, care a dăinuit în redactarea documentelor, mai ales a zapiselor ai căror scriitori nu erau grămătici de profesie, pînă în primul deceniu al secolului al XIX-lea : «în mahalaoa popii Mantii», 1677 februarie 15 [7] ; «în mahalaoa popii Rusului», 1718 iulie 5 [8] ; «în

2. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVII — 15.
3. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII — 16.
4. George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București,* Ed. Acad. R.P.R., 1961, doc. 177, p. 262
5. Idem, *doc. 246,* p. 336.
6. Arh. St. Buc., *ms. 158,* f. 97 : 1799 [februarie 23, București].
7. George Potra, *l. c.,* doc. 90, p. 171.
8. Idem, *doc. 188,* p. 278.

mahalaoa popii lui Darvaș», 1740 februarie 22 [9] ; «*ot* mahalaoa popii Cozmii», 1740 februarie 28 [10] etc.

Faptul că numele mahalalei unde mitropolitul Antim și-a construit mînăstirea este legat de numele popii Ivașco se explică nu numai prin aceea că preotul a păstorit acolo pînă ce a intrat în cinul monahicesc, ci, mai ales ,că el era un om bogat, cu un cuprins gospdăresc deosebit de al celorlalți mahalagii. El vinde logofătului Constantin în 1696 o adevărată curte boierească din care nu lipseau grădina cu pomet, pivnița și jicnița (jitnița), adică magazia de cereale ceea ce presupune că preotul avea încă pămînt de cultură în afara orașului. El era străin de mahala, fiindcă cumpăra casele înaintașului său popa Dumitrașco, și nu avea nici familie fiindcă în actul de vînzare din 1696 nu apare nici o rudenie ca să se fi satisfăscut dreptul de protimisis.

*

Pe ce teren s-a construit mînăstirea ? — Mitropolitul Antim Ivireanu se hotărăște să construiască o biserică în București în ziua de 5 februarie 1713 ; hotărîrea aceasta a fost luată în urma unui vis. Faptul este menționat în testamentul său, în care dispune că în ziua în care se pomenește muceniția Agata să se îmbrace din veniturile bisericii o fată săracă cu iie, rochie și brîu și să i se dea în mînă treizeci de lei. El cercetează mahalalele din jurul Mitropoliei și hotărăște să construiască biserica în mahalaua popii Ivașco. Acolo se afla o veche besericuță de lemn a răposatului paharnic Staicu Merișanu, care murise înainte de 1704. Locul și biserica fuseseră dăruite de Marica, soția paharnicului Barbu Merișanu, fiul lui Drăgușin vistierul, care fusese frate cu Staicu. Prin actul de donație [11] Marica Merișanu dăruise nepotului său și alte locuri pe care le avusese ca zestre în mahalaua popii Ivașco. Mitropolitul Antim, hotărît să construiască biserica în mahalaua popii Ivașco, intră în discuție mai întîi cu Barbu Merișanu pentru locul cu biserica de lemn și se pare că obține de la acesta asentimentul să construiască biserica pe terenul lui și în locul vechei bisericuțe. Terenul nu era însă destul de întins pentru o mare și frumoasă biserică de piatră pe care și-o propusese s-o ridice. El se adresă atunci vistierului Drăgușin Merișanu, tatăl lui Barbu, care nu era în București. Mitropolitul îi cere în scris să-i vîndă locul, arătîndu-i pentru ce scop îi trebuie.

Drăgușin Merișanu îi răspunde la 24 aprilie 1713, spunîndu-i că și el avea de gînd să ridice o biserică de lemn, fiindcă «n-avea putere» pentru una de zid, dar că ar fi gata să-i dăruiască locul cu o condiție : «să mă primești și pe mine să fiu ctitor, măcar că n-am bani să dau, iar pe loc să nu-mi dai nici un ban, ci să-l dăruiesc sfentei besearici, să pui beserica pe el». Iar dacă nu-l primește ctitor, boierul îi spune : «eu pohta

9. Idem, *doc. 265,* p. 359.
10. Idem, *doc. 520,* p. 644.
11. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—16.

sfenţiei tale nu o pociu înfrînge, ci pe cum mi-au dat alţii bani mi-i vei da şi sfenţia ta taleri 300» [12]. Iar mai departe, vistierul Drăguşin îi răspunde că poate să înceapă lucrările bisericii şi să ţie scrisoarea «în loc de zapis» pînă vine el la Bucureşti.

Astfel, în înţelegere cu cei doi boieri, mitropolitul Antim, începe construcţia bisericii în ultimele zile ale lui aprilie 1713. Biserica însă s-a zidit pe locul lui Drăguşin Merişanu, după cum confirmă *manu proprio* însuşi mitropolitul Antim pe scrisoarea acestuia : «răspunsul cărţii noastre ce au dat vistierul Drăguşin Merişanu pentru locul pe carele s-au zidit biserica Tuţuror Sfinţilor, leat 7221 (1713) apr. 24».

Într-un document din 1715 februarie 17, cînd biserica era deschisă credincioşilor, dar dependinţele nu erau terminate, se vede că Drăguşin Merişanu nu căzuse de acord cu mitropolitul şi nu semnase nici un zapis de vînzare sau de donaţie pentru locul pe care se ridicase biserica. S-ar părea că el ar fi vrut să apară ca ctitor al bisericii alături de Antim, ceea ce nu-i convenea acestuia, astfel că vistierul Drăguşin moare înainte de a se lămuri chestiunea. După moartea lui, mitropolitul Antim, care ţinea totuşi ca situaţia locului pe care zidise biserica să nu rămînă încurcată, intervine pe lîngă slugerul Barbu Merişanu să facă un zapis de descărcare. În calitatea sa de fost proprietar al celor două locuri pe care se construise biserica el scrie un act în care precizează : «cum să să ştie că locul pe care le iaste zidită besearica fiind al mieu, dăruit de răposata mătuşa mea, jupîneasa Marica a unchiului mieu Staico paharnicul, încă de cînd m-am însurat, cu zapis de la mîna dumneaei»... ; «deci pohtindu-ne sfinţiia sa ca să i-l vindem pentru ca să să facă pe dănsul besearică, noi n-am vrut să-l vindem, ci au socotit dumnealui tată-mieu Drăguşin vistiiarul împreună cu noi de l-am dat sfiinţii sale de pomeană pentru sufletul nostru şi-al părinţilor noştri... ; şi neapucînd să facem zapis împreună cu tată-mieu Drăguşin vistiiarul pănă au fost viu, cînd am fost acum eu ca stăpîn şi moştean am făcut acest zapis al mieu şi l-am dat în mîna sfiinţiei sale» [13] Astfel mitropolitul Antim a scăpat de Drăguşin şi ca ctitor şi ca vînzător, economisind cei 300 taleri pe care îi pretindea ca preţ al vînzării.

Planurile de construcţie ale bisericii pe care voia s-o zidească Antim Ivireanu erau mult mai mari ca să încapă în cele două locuri dăruite de Drăguşin Merişanu şi de fiul său Barbu. El năzuia să zidească o mînăstire cu toate namestiile necesare (chilii, magazii, grajduri, şoproane etc.) şi cu întreprinderi producătoare de venituri printre care amintim o tipografie, iar pentru toate acestea îi trebuia spaţiu larg, unde să ridice clădirile trebuincioase. De aceea el începuse încă din primăvara anului 1713 să cerceteze vecinii din mahalaua popii Ivaşcu spre a vedea cum şi încotro se putea întinde.

---

12. George Potra *l. c.*, doc. 171, p. 254.
13. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, XLVIII—25, 1715 februarie 17.

La 17 mai 1713, mitropolitul obținu de la Diicul Rudeanu, fost mare logofăt, un «codru * de loc, din grădina sa, lung de doi stînjeni și jumătate și lat de 8 stînjeni» [14]. Fiul lui Diicul, Chirca Rudeanu, fost mare sluger, completează darul tatălui său la 16 februarie 1715 cu un «alt codru de loc, lung de 7 stînjeni și lat de 12 stînjeni, «pentru sufletul nostru și al părinților noștri, de ni s-au scris numele la sfăntul pomeanic, să se pomenească în veaci la sfăntul jărtveanic» [15]. Pe aceste două locuri dăruite de Diicul și Chirca Rudeanu s-a construit o magazie ; dar nici cu acestea nu s-a rezolvat problema terenului de care avea nevoie mitropolitul Antim pentru ctitoria sa.

El cercetă din nou între vecinii bisericii unde s-ar mai putea întinde să-și lărgească spațiul. Mijloacele folosite în acest scop de înaltul ierarh erau acelea obișnuite vremii sale ; mai întîi convingerea la milostenii pentru iertarea păcatelor și apoi cumpărarea și înscrierea la veșnica pomenire în biserică. Între vecini era și Constantin logofătul, care în 1696 cumpărase locul și casele popii Ivașco, pe care mitropolitul îl știa înclinat către cele bisericești. Acesta, în înțelegere cu Zmaranda, soția sa, dăruiește [16] la 1 iulie 1713, cînd construcția bisericii era terminată, locul de casă și grădina cu pomi, fără construcțiile casei, pivniței și a celorlalte acareturi pe care și le rezervase pentru sine și pe care le putea ridica să le dăruiască oricui ar fi dorit. În zapisul de dăruire el justifică gestul cu limbajul vremii : «și ne-am scris la sfăntul pomeanic al sfăntei bisearici, noi și părinții noștri, ca să-i fie pentru pomenirea sufletelor noastre, că copii n-avem, pentru că eu sănt închinat și la darul călugăriei, au la sfănta Mitropolie la București, au unde va pohti sfinția sa părintele».

În fine mitropolitul Antim mai cumpără [17], la 10 august 1713, de data aceasta cu bani, o casă cu locul său, alături de locul lărgit al bisericii Tuturor Sfinților. Vînzători erau Manea ceaușul și fratele său Dumitru pîrcălabul de la Clinceni.

*

Înzestrarea mînăstirii. — După ce-a realizat spațiul necesar pentru dezvoltarea mînăstirii în conformitate cu planurile sale, mitropolitul Antim începe să rezolve problema cea mai importantă pentru viața ctitoriei sale : asigurarea unor venituri care să acopere cheltuielile de întreținere și activitate. Față de celelalte mînăstiri mari din București, cum erau Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Sf. Gheorghe-Nou, Colțea, Sărindar, Stavropoleos etc. care aveau venituri mari în prăvălii, pivnițe, bălți, vii și moșii, noua mînăstire nu avea nici un venit în 1713 cînd

---

* Codru = bucată.

14. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII—18.
15. Idem, *ibidem*, XLVIII—24.
16. Idem, *ibidem*, XLVIII—20.
17. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII—21.

își începe activitatea religioasă. Ctitorul face însă toate stăruințele ca să-i înjghebeze un venit sigur.

Prima încercare pe care o face în acest scop este construirea unei magazii de zid, cu pivniță, adică cîrciumă, și băcănie, pe locul dăruit de Diicul și Chircă Rudeanu. Ca treburile de negoț ale acestei întreprinderi să nu fie stînjenite de agenții excesivei fiscalități a vremii, la 2 noiembrie 1714, mitropolitul obține de la Ștefan Cantacuzino voievod un hrisov [18] de scutire pentru toate darurile existente : «drept aceaia — spune hrisovul — să fie această magazie, cu băcănia și cu pimnița în pace și scutită de fumărit, de cămănărit și de vin domnesc și băcanul ce va fi la băcănie și cărciumarul ce va fi la pimniță încă să fie ertați de toate dăjdiile căte vor eși pe tărgu, măcar când s-ar întâmpla să fie porunca domnii meale să dea și cei ertați cu cărțile domnii meale iscălite, iar magazia aceasta cu băcănia, cu pimnița și băcanul și cărciumarul să nu dea la nici unile, ci să fie în pace de toate».

Ca să mărească și mai mult veniturile mînăstirii, mitropolitul Antim cumpără în 1715 martie 21, pe numele său și al mînăstirii, o pivniță de zid, cu prăvălii deasupra și cu han în spate, pe ulița cea mare [19]. De data aceasta mitropolitul nu-l poate convinge în nici un fel pe vînzătorul Șerban, fiul lui Iane Stăncescu, căruia îi plătește 1350 taleri bani gata, ceea ce era o sumă foarte mare pentru vremea aceea. Suma însă arată că pivnița, cu prăvăliile și cu hanul din ulița cea mare erau un foarte bun vad comercial, care aduceau mînăstirii venituri însemnate.

În același an, 1715 octombrie 14, Ștefan Cantacuzino voievod dă un nou hrisov [20] mînăstirii Tuturor Sfinților cu scutiri de dăjdii și cu daruri domnești. «Acea dară lumină dumnezeiască și rîvnă cătră spăsitoriul lumii Dumnezeu — zice hrisovul — întinzîndu-se și pînă la prea sfințitul nostru întru Hr. părintele sufletesc, chir Antim Ivireanul, mitropolitul țării, și cunoscînd că toate ale trecătoarei aceștia lumi sînt deșarte, și mai mult ca să cîștige *tin athanasian,* den toată osteneala mîinilor sale, și a altor creștini, den temelie au rădicat frumoasă și iscusită mănăstire în slava veacinicului Dumnezeu și întru pomenirea tuturor sfinților». Motivînd hrisovul de privilegii și daruri, domnul apreciază în cuvinte frumoase scopul pentru care a fost construită mînăstirea. «Însă pentru ca să fie în politie, să poată săvîrși hotărîtele pomeni și faceri de bine la săraci și streini (dupe cum în cătalogul cel ce afierosește și întărește ceale ce lasă pe an, pe an să se facă și să se săvîrșească, arată), bine au voit întru cugetul său, aici în orașul tîrgului Bucureștilor de au înălțat, ca de un izvor al bunelor fapte, să se poată adăpa cei sătoși de lipsire. Împodobind-o pă dinlăuntru cu ceale ce i să cuvin și pe den afară ocolind-o cu chilii și alte ziduri cum să veade. Și aceastea despre partea sfinții sale le-au făcut, le-au lucrat și le-au săvîrșit». Pentru toate acestea Ștefan Cantacuzino hotărăște : «am întărit această sfîntă mănăstire cu

---

18. Idem, *Episcopia Argeș,* XLVIII—23.
19. Idem, *Episcopia Argeș,* XLVIII—26.
20. George Potra, *l. c.,* doc. 179, p. 264—266

acest hrisov al domniei mele, va să fie în pace de toate orînduialele și poruncile cîte ne-ar veni de la putearnica împărăție, au cai, au cară de oaste, au unt, au zaharele sau împrumute, sau alt ce ne-ar veni». De asemenea scutește de vinărici, de oierit, de dijmărit «că m-am milostivit domnia mea de am ertat-o de toate..., ca să poate face milosteniile... că sînt hotărîte să se facă... și să fie datori părinții, lăcuitorii ai sfîntului lăcaș, a ruga pe Dumnezău pentru creștinătatea acestui pămînt și pentru domn și pentru bunăstarea a sfintelor besearici». Hrisovul se încheie : «am voit domnia mea... ca să aibă a lua părintele egumenul, de la această mănăstire, de la ocna Telega pe an bolovani sare 100 ca să fie mănăstirii de adaogere și întărire».

În același an, un binecredincios al bisericii Tuturor Sfinților, pe nume vornicul Lefter, dăruiește șase răzoare de vie în dealul Bucureștilor, pe moșia Mitropoliei, pentru care face zapisul din 1715 octombrie 25 : «drept aceia le-am dat sfintei mănăstiri de pomană, ca să mă pomenesc eu și fămeia mea Chița la sfîntul jărtvenic» [21].

Mitropolitul Antim mai avea multe de făcut ca să pună ctitoria sa în rîndul marilor mînăstiri bucureștene. Nu se terminaseră nici construcțiile nămeștiilor cînd simți că vremurile bat pentru el a vifor năpraznic. Arestarea și uciderea lui Constantin Brîncoveanu și domnia fricoasă și speriată a lui Ștefan Cantacuzino erau semne rele pentru Țara Romînească. Mitropolitul Antim înțelese că trebuia să zorească cu ceea ce mai avea de făcut pentru mînăstire, că vremile năpraznice băteau la ușă. La 20 iunie 1715 el făcuse o serie de danii ctitoriei sale și fixase obligațiile și planul de activitate al mînăstirii într-un hrisov pe pergament, cu minunate ornamentații aurite [22]. El arată că a zidit împrejurul bisericii «chilii destule și alte locașuri pentru odihna egumenului» și pentru acei «ce vor avea să aleagă viața sihăstrească» ; că i-a închinat «multe de toate cîștiguri mutătoare și nemutătoare pentru îndestularea celor ce vor lăcui întru ia, adică moșii, vii, mori, stupi și dobitoace de tot fealiul» ; că «a împodobit-o și a înfrumusețat-o pe dinafară și pe din lăuntru cu multe odoară de argint și cu veșminte scumpe, cu cărți de multe fealiuri și cu altele ce să obicinuiesc a să înzestra zidurile ceale cuvioase». El hotărăște «să se afle de apururea la acea casă 14 oameni pentru slujba mănăstirii, doi preoți mireani să slujească besearicii», să se facă milostenii la anumite zile, să se înzestreze fete sărace, să se înmormînteze pe cheltuiala mînăstirii oameni săraci «ce-i scot prin ulițe morți, cerșind milă pentru îngroparea lor» și «să se hrănească trei copii ce ar învăța carte, și dascălul lor». De asemenea hotărăște «să se ție doaă tipografii, una grecească și alta romînească, pentru folosul obștei și pentru agoniseala casei» și să se aleagă «cinci epitropi din ceata negustătorească, obraze de cinste, pe care i-am pus și i-am așezat ca să poarte grijă pentru buna chiverniseală și adaosul casei și ca să ia socoteala egumenului pre an de doaă ori pentru tot venitul și cheltuiala». Și, în fine,

21. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLIX—20.
22. Idem, *suluri*, 13 .

cere ca mînăstirea zidită și înfrumusețată de el «să fie slobodă, singură ei și legiuitoare, singură stăpînitoare și nimănui supusă, fără numai lui Dumnezeu și sfinților tuturor cărora am închinat-o. Să nu fie supt vreo stăpînire patriersască, nici supt vrednicie domnească, nici supt stăpînirea arhiereului țării, nici supusă vreunui boiariu, nici vreunii mînăstiri veri mari, veri mică». Hrisovul se încheie cu un blestem ca să înfricoșeze pe cei care vor încerca să schimbe ceva din hotărîrile sale și a fost întărit de «patru hrisoave a căte patru patriarși a lumii» [23].

Mitropolitul Antim Ivireanu completează hrisovul printr-un testament, despre care s-au scris multe studii. El simțea nori grei strîngîndu-se deasupra țării și se temea și de viața sa. Această teamă a fost îndreptățită. La 5 ianuarie 1716 la Constantinopol se hotărîse mazilirea lui Ștefan Cantacuzino, care a fost arestat la 21 ianuarie și trimis la Poartă ; în noapte de 6 spre 7 iunie a fost ucis, împreună cu tatăl său. Lucrurile se precipitau ; în Țara Romînească fu strămutat din Moldova Nicolae Mavrocordat, care intră în București la 10 februarie 1716. El se arătă de la început credincios politicii turcești și hotărît să nu tolereze nici o înclinare în afara acestei politici. Nici nu se împlinise o lună de la urcarea sa în scaun și mitropolitul Antim obținu hrisovul din 1716 martie 4, în care noul domn întărea milile date de Ștefan Cantacuzino și mai adăuga un dar foarte important pentru nevoile mînăstirii : «miluim și noi pre acea sfîntă mînăstire, din mila ce ne-au miluit milostivul Dumnezeu, cu acest hrisov al domniei meale și hotărîm să aibă a lua în toți anii, necontenit, milă den venitul ocnelor taleri cinci sute bani vechi la sventăi Gheorghie, pentru ca să se îndoiască milosteniile ce sfinția sa au așezat să se facă în toți anii spre ajutorul și chiverniseala săracilor» [24].

În iunie același an izbucni însă un nou război între turci și austriaci, ceea ce făcu pe Nicolae Mavrocordat să se teamă de boierii care împărtășeau politica creștină a fostului domn Ștefan Cantacuzino. Boierii Ion Brezoianu, Lupu Costachi și Bălăceanu au fost decapitați. Între cei acuzați era și mitropolitul Antim pe care Mavrocordat n-a îndrăznit să-l aresteze ; el ceru mai întîi patriarhului din Constantinopol caterisirea trădătorului, pe care o obținu imediat, o dată cu surghiunul vinovatului la muntele Sinai. În august este arestat sub acuzația că avea legături cu austriacii și trimis sub gardă turcească la locul surghiunului. Nicolae Mavrocordat obținu de la ostașii turci ca arestatul să fie ucis pe drum ; el fu înecat în rîul Tungeam un afluent al Mariței, aproape de Enos, în Tracia. Urmașul său, mitropolitul Mitrofan Grigoraș, nu este străin de intriga în care Antim Ivireanu și-a găsit moartea.

*

Mînăstirea Antim la sfîrșitul veacului al XVIII-lea. — După moartea năpraznică a mitropolitului Antim au început zile grele pentru ctitoria

23. George Potra, *l. c.*, doc. 184, p. 274.
24. Idem, *l. c.*, doc. 181, p. 267—269.

sa. Răzbunarea lui Nicolae Mavrocordat s-ar fi revărsat și asupra mînăstirii Tuturor Sfinților, dacă ar fi avut o domnie pașnică și mai lungă. Norocul a fost însă că la 25 noiembrie 1716 domnul este luat prizonier și dus la Sibiu cu întreaga familie de căpitanul austriac Ștefan Dettine zis Pivoda, care pătrunsese prin surprindere în București. Îi urmă la tron, în calitate de caimacan, fratele său Ioan Mavrocordat. Acesta se milostivește de noua mînăstire și repetă hrisoavele domnitorilor Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat, întărind cu hrisovul său din 1717 iunie 11 toate privilegiile și darurile acordate de cei doi domni : «și văzînd domnia mea aceste hrisoave, toate pe rînd date la această sfîntă bisearică, domnia mea încă n-am îndrăznit a conteni ca să se strice și să nu să săvîrșească aceste mile, ci mai vîrtos bucurîndu-mă m-am milostivit de am înoit și am întărit aceste mili toate precum scrie mai sus și am dat acest cinstit hrisov al domniei meale sfintii și dumnezeeștii bisearici a Tuturor Sfinților și egumenului și călugărașilor ce să vor afla lăcuitori într-însa, ca să fie aceaste mile nemișcătoare și nestrămutate în veaci» [25].

Domnia lui Ioan Mavrocordat a fost scurtă, el moare în scaun la 23 februarie 1719. La tron a fost numit din nou Nicolae Mavrocordat, care intră în București la 7 mai 1719. De data aceasta are o domnie lungă, pînă la 14 septembrie 1730 cînd moare de ciumă.

Mînăstirea Antim, lipsită de sprijinul domnesc și condusă cu nepricepere și lăcomie de egumeni aleși la întîmplare și nestabili, n-a putut să realizeze nimic din planul ctitorului său. Se pare că nici cele trei hrisoave n-au mai fost niciodată reînnoite. Din această pricină veniturile erau slabe și nu puteau acoperi cheltuielile. Boierii milostivi de altădată, care s-au grăbit să ajute mînăstirea cu averi și odoare în timpul vieții mitropolitului Antim, nu-și mai arătau milostenia. Veniturile pe care le agoniseau egumenii nu mai îngăduiau nici măcar să asigure întreținerea construcțiilor și cu atît mai puțin să asigure realizarea hotărîrilor pe care le lăsase ctitorul în hrisovul din 1715 și în testamentul său. Din această pricină egumenii au recurs la împrumuturi și au îngreuiat situația mînăstirii și mai mult.

O mențiune interesantă găsim în diata lui Iordache, feciorul lui Ioan Botezat, din 1726 mai 18. Acesta dăruiește Mitropoliei toată averea sa, cu condiția să fie îngropat în biserica Mitropoliei ; el arată în diată ce datorii are de plătit și ce sume are de încasat. Între acestea din urmă el spune : «mai sînt să-mi dea taleri 50 de la biserica Tuturor Sfinților, care îmi sînt dați danie de la părintele Antim» [26]. Este ciudată această datorie dintr-o danie, după zece ani de la moartea mitropolitului Antim, și este greu de explicat o danie de 50 taleri, făgăduită și neexecutată, din cutia de mili a bisericii Tuturor Sfinților.

O singură donație cunoaștem în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Maria Greceanu confirmă în 1777 mai 17 printr-o declarație

25. George Potra, *op. cit.*, doc. 184, p. 272—275.
26. Idem, *l. c.*, doc. 222, p. 314.

în fața mitropolitului Grigore că împreună cu soțul său, stolnicul Ioniță Greceanu, dăruiesc mînăstirii Tuturor Sfinților un loc în mahalaua Fîntîna Boului : «atît răposatul soțul meu, cît și eu, ne-am îndemnat dăn răvnă dumnezeiască și l-am dat danie numitei sfintei mănăstiri de sănt acum ani 35» [27]. Locul fusese împărțit de mahalagii fiindcă mînăstirea nu avea act de danie, dar după declarația Mariei Greceanu egumenul a cerut lui Alexandru Ipsilant să poruncească hotărnicirea locului. Au fost numiți în acest scop marii vornici Nicolae Brîncoveanu și Badea Știrbei, care fac cercetări la fața locului și lămuresc limitele și vecinii acestui loc. La rîndul lor ei însărcinează, la 21 noiembrie 1777, opt vornicei «ca să tragă locul și să-l aleagă», punînd semne pe hotarele stabilite[28]. Și astfel mînăstirea Antim a intrat în stăpînirea acestui loc dăruit în 1742.

Din cea de a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat (1719—1730) mînăstirea Antim o duce din ce în ce mai rău. Cauzele acestei situații pot fi multe, dar între ele este și lipsa de sprijin din partea domnitorului. Mavrocordat nu putea să uite că pieirea mitropolitului Antim este opera sa personală și că ctitoria lui va fi totdeauna pentru el o mustrare în legătură cu crima săvîrșită. Pierzînd privilegiile pe care le avusese prin cele trei hrisoave, mînăstirea și-a micșorat veniturile și n-a mai putut să facă față cheltuielilor. Din această pricină ultimele lucrări proiectate de mitropolitul Antim nu s-au mai putut face și chiar întreținerea mînăstirii suferea din lipsă de bani. La această situație a contribuit și nepriceperea, indolența, lăcomia și abuzurile săvîrșite de egumenii ei.

În a doua domnie a lui Ștefan Racoviță (1764—1765), după propunerea mitropolitului Grigore, care dorea să ajute mînăstirea, s-a hotărît să se facă în ea găzduirea egumenilor din țară care veneau cu treburi la București ; pentru această găzduire ei erau obligați să poarte de grijă mînăstirii. Dar nici această orînduială nu s-a urmat multă vreme [29] și n-a ajutat cu nimic mînăstirea care se dărăpăna sub ochii mitropolitului. Epoca aceasta grea pentru ctitoria mitropolitului Antim, care începe o dată cu revenirea în scaun a lui Nicolae Mavrocordat (1719), ține pînă în 1797, la începutul celei de a doua domnii a lui Alexandru Ispilant.

Este adevărat că în prima domnie (1774—1782) Alexandru Ispilant încearcă să ajute mînăstirea Antim, înființînd aici o orfanotrofie. Dar această instituție, care trebuia să acopere o parte din cheltuielile mînăstirii, n-a funcționat decît pînă la sfîrșitul domniei sale. La 25 ianuarie 1784 Mihai Suțu poruncește să se facă o anchetă la orfanotrofie și însărcinează Divanul să cheme pe epitropi și să le ceară socoteala veniturilor și cheltuielilor, «care socoteală — scrie pitacul domnesc — să o theorisiți cu de-amînuntul, urmînd după cuprinderea hrisovului orfanotrofiei și încheind socoteala sub iscăliturile sfinților voastre și ale d-voastre

27. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—50.
28. Idem, XLVIII—57.
29. V A. Urechiă, *Istoria romînilor,* vol. VII, p. 21.

boeri să ne arătați în scris prin anafora, ca să vedem» [30]. Nu se cunoaște rezultatul acestei anchete, al cărui obiectiv principal a fost situația financiară a instituției.

Se pare că orfanotrofia, care încetase să funcționeze după prima domnie a lui Alexandru Ispilant, n-a funcționat nici în domnia lui Mihai Suțu, care numise epitrop pe marele paharnic Enache Vilara «cu leafă pe lună cîte taleri una sută două zeci» [31]. Pitacul de numire precizează că leafa se plătea din cutia instituției. Abia atunci s-a constatat că orfanotrofia nu funcționase din lipsă de bani. Mihai Suțu, la 1785, martie 20, dă alt pitac către epitropi prin care le spune : «vă înștiințăm că vrînd domnia mea a se tocmi și a se pune în faptă orfanotrofia, ca un lucru sufletesc de obște vrednic și folositor, am orînduit cîteva venituri pentru cheltuiala ei, adică din dajdea preoților, de la bragagii, de la ceară și din altele ce se va găsi cu cale» [32]. Cu acest prilej el însărcinează pe stolnicul Dumitrache, autorul cronicii dintre 1769—1775, în care avea mare încredere, ca împreună cu epitropii «să socotiți mai întăi pentru veniturile orfanotrofiei, al doilea să socotiți locul locuirii copiilor sărmani și pe lîngă aceasta să cercetați pentru mănăstirea Tuturor Sfinților cu ce hotărîre și orînduială s-a făcut orfanotrofia și mijlocul cu care se cade și folosește a fi această mănăstire orfanotrofie». Răspunsul epitropiei, semnat de Enache Lehliu, paharnicul Ion Vilara și stolnicul Dumitrache, din 29 martie 1785, era simplu : «că n-am găsit loc mai bun pentru orfanotrofie decît la mănăstirea Tuturor Sfinților, fiind în politie și în îndemînă a se putea găsi toate cîte sînt trebuincioase, atît pentru hrana și creșterea copiilor, cît și a celor ce o vor posloși». Domnitorul aprobă anaforaua .

Se pare însă că orfanotrofia nu funcționează nici de astă dată și așa rămîne pînă în 1796, cînd începe a doua domnie a lui Alexandru Ipsilant. Domnul ceru mitropolitului Dosithei informații despre mînăstirea Tuturor Sfinților. În anaforaua sa, din 1796 noiembrie 1, mitropolitul spune : «fiind zidită de răposatul mitropolit Antim, nu au apucat nici să o isprăvească, nici să o puie în orînduială» ; «cîți mitropoliți au stătut după vremi de au avut vreunul bunul proerisis, însă nu se vede cevaș adaos sau meremetisit» ; «și așa au mers starea acestei mănăstiri tot spre scădere, nefiind nici orînduiți egumeni cu vreo statornicie». Mitropolitul Dosithei arată de asemenea că orfanotrofia n-a funcționat decît în prima domnie și că «schimbarea adesea a egumenilor pămînteni au ajuns nu numai la datorie de a nu se mai putea plăti, ci și la dărăpănare, după cum este văzută». El propune ca ctitoria mitropolitului Antim să fie metoh al episcopiei de Argeș, căci numai așa ar putea să scape de ruină și prăbușire ; el mai cere ca în această mînăstire să se înființeze

30. Idem, vol. I, p. 382.
31. Idem, vol. I, p. 386 : 1785 februarie 1.
32. Idem, vol. I, p. 387.

o școală pentru «cei ce vor fi ca să intre în treapta preoției din toate eparhiile», orînduindu-se un dascăl ca să fie pentru catihisis al acestora [33].

Alexandru Ipsilant aprobă anaforaua la 12 noiembrie 1796 și poruncește marelui logofăt al Țării de Sus să întocmească hrisovul. Nu înțelegem însă de ce au trebuit să treacă mai bine de patru luni pînă ce a fost gata hrisovul ; se pare că s-au examinat din nou veniturile mînăstirii și s-a văzut că aceste venituri nu puteau acoperi cheltuielile mînăstirii, obligată să întrețină și noua școală de preoți. În orice caz hrisovul [34] este semnat abia la 1797 martie 22.

Despre starea rea în care se găsea mînăstirea ne dă informații și acest hrisov : «Una din sfintele lăcașuri cele vrednice de evlavie și pomenire fiind și sfînta mănăstire a Tuturor Sfinților de aici din București, după iscusința zidirii bisericii ce se vede și după urzeala curții împrejur, din care poate cunoaște fiștecine cîtă osîrdie și dragoste fierbinte au avut răposatul chir Antim mitropolitul Ungrovlahiei, ctitorul acestei mănăstiri. Însă fiindcă au apucat sfîrșitul vieții sale mai nainte pînă a isprăvi și a o pune în bună orănduială ce să găsește făcută în scris, au ajuns ca un lucru de arendă de către cei ce după vremi au stătut igumeni orînduiți, ori de către domnie, ori de către Mitropolie, a cărora fiindu-le schimbarea adesea, de ar fi și avut gînd a drege sau a adăoga ceva din agoniseala mănăstirii, n-au putut, ci încă au și răsăpit din cele găsite gata, însărcinîndu-o și cu datorie, nefiind nici venit de ajuns ca să să poată chivernisi precum se cuvine unii mănăstiri».

Deși hrisovul lui Antim se împotrivea cu groaznic blestem oricărei înstrăinări a mînăstirii, totuși mitropolitul Dosithei propune și Alexandru Ipsilant aprobă ca mînăstirea să devină metoh al episcopiei de Argeș, creată de curînd : «iată printr-acest cinstit și bine închipuit hrisov dăm numita mănăstire cu toate ale sale mișcătoare și nemișcătoare ca să fie metoh sfintei episcopii de la Argeș și întru nimic să nu fie supărată de orice cereri să vor face de la celelalte mănăstiri ale țării și a nu face nimenea conac de a lăcui oameni căsătoriți că fămeile lor, nici a o face magazie pentru orice, ci numai oamenii cei trebuincioși să-și aibă lăcuința înăuntru în mănăstire».

Domnitorul reînnoiește dania lui Ștefan Cantacuzino și hotărăște prin hrisov ca mînăstirea să ia pe fiecare an cîte o sută de bolovani de sare de la ocnă și la cererea episcopului Iosif aprobă «pentru ajutorul meremetului ce are să facă la acest sfănt locaș» să i se dea «liude zece dintre dajnicii visterii... ca apururea să-i aibă... să li se dea și pecetluiturile domnii mele spre a-i avea în pace și nesupărați de rândul dajdiilor visterii și de altă orînduieli». Domnul aprobă ca, în lipsa oamenilor străini, visteria să dea mînăstirii zece liude dintre dajnici, care să fie scutiți și să li se dea și pecetluiri domnești. Acest fel de privilegiu este foarte rar întîlnit în cancelariile domnești din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

33. V. A. Urechiă, *l. c.*, vol. VII, p. 21.
34. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, I—6.

Mînăstirea Antim avea în diferite străzi comerciale ale orașului locuri pentru prăvălii și pivnițe pe care le închiria neguțătorilor ca să-și construiască prăvălii. Un asemenea loc, situat «din jos de hanul lui Șărban-Vodă pe ulița ce merge spre sfîntul Gheorghe cel Nou», era închiriat la doi neguțători, cu dreptul de a construi pe el «boltă pentru trebuința neguțătoriei». Unul dintre acești neguțători, al cărui nume nu reiese din documentul din 1801 mai 20, avea acest așezămînt cu mînăstirea încă din 1759, făcut de tatăl său, dar pînă la începutul secolului al XIX-lea nu ridicase bolta. El se obligă prin acest act să respecte vechiul angajament luat de tatăl său de a plăti 30 de taleri chirie pe an și plătește pe loc 100 taleri fiindcă i s-a dat și pivnița și acceptă ca la moartea sa să rămîie *afieroma* prăvălia aceasta la mănăstire, cu toate oricîte vor fi făcute atît de tatăl nostru, cît și de noi», adică se îndatorează «să urmeze după sineturile ceale vechi ce are de la mănăstire» [35].

Era regulă în tranzacțiile feudale de închiriere ca neguțătorii care construiau prăvălii de zid, bolte, pe locuri mînăstirești sau boierești, să nu le poată folosi decît ei și urmașii lor direcți, după care construcțiile intrau în stăpînirea proprietarului. În acest caz proprietarul putea să le închirieze fie aceluia care le construise, fie altcuiva, care plătea chiria cea mai mare. Dacă pentru un loc de prăvălie ca cel de mai sus chiria era de cel puțin 30 de taleri pe an, pentrŭ o prăvălie de zid se pretindea o chirie de 4—5 ori mai mare. Aceasta era una din speculațiile cele mai frecvente pe care le făceau mînăstirile care aveau prăvălii de zid în ulițele comerciale ale orașului.

*

Ca metoh al episcopiei de Argeș, mînăstirea Antim începe o epocă de ușurare și îmbunătățire a situației de pînă atunci. Mulțumită episcopului Iosif, care era foarte bun gospodar și care personal se ocupa cu administrarea veniturilor, ctitoria mitropolitului Antim Ivireanu reușește să-și plătească datoriile făcute de egumenii nepricepuți și jefuitori și să-și refacă în întregime construcțiile. La moartea episcopului Iosif (27 oct. 1820) îi urmează episcopul Ilarion, de asemenea un bun gospodar, care la moartea sa lasă mînăstirea într-o situație materială bună [36].

Prof. Dr. GEORGE POTRA

ANEXE

I.

1696 iunie 15. București.

Iosif Călugărul vinde lui Constantin logofătul case cu loc, cu grădină cu pomet, cu jicniță «și cu toate dichisele» pe care le cumpărase

35. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII—75.

36 Dorica Voinescu, *Biserica Antim*, în rev. «Boabe de grîu», IV, (1933), nr. 9, p. 541.

şi el de la popa Ivaşco. Logofătul Constantin le dăruieşte bisericii Tuturor Sfinţilor clădită de mitropolitul Anthim. (Original).

Adecă eu Iosif călugărul care pre mirenie [m-am numit] popa Ivaşco den Bucureşti, scris-am şi mărturisit cu acestu al mieu zapis ca să fie de bună credinţă la mâna lui Costandin log[ofăt] cum să să ştie că am făcut tocmeală cu dumnealui de i-am vândut casele meale, de aici den Bucureşti din mahalaoa noastră, cu tot locul curţii, cu grădina cu pometul şi cu pimniţa din curte şi cu jicniţa şi cu toate dischisele ce sântu pre lângă case.

Care loc mi-au fostu şi mie de cumpărătoare de la popa Dumitraşco feciorul lui Vasilie *(indescifrabil)*, pentru că i s-au căzut dumnealui a cumpăra fiindu alăturea pre lângă locul dumnealui ce au fostu cumpărat iar de la noi mai de nainte vreame. Şi am luat aceşti bani toţi gata şi deplin în mâna mea.

Direptu aceiaia am dat acestu zapis al mieu ca să aibă a ţinea dumnealui aceaste case cu tot locul curţii şi al grădinii cu pimniţa şi cu toate namestiile, precum am ţinut şi noi până acum, cu bună pace. Să-i fie moşie stătătoare şi coconilor în veaci.

Şi la tocmeala noastră [s-au] întâmplat boiari carii să vor iscăli mărturie mai jos. Şi noi pentru mai adeverita credinţă am iscălit cu mâna mea, ca să să crează.

Şi am scris cu Mihai log.[ofăt] cu învăţătura părintelui Iosif carii mai sus să numeale [numeşte].

Meaşiţa iunie 15 *dni* 7204 [1696].

Eu monah Iosif
Eu popa Stoian, martor
Drăghici Săulescul, martor
[pe verso]:

Zapisele pentru locul cu casa ce au dat log.[ofătul] Costandin de pomeană la bisearica Tuturor Sfinţilor.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, XLVIII—151.
Original, stare potrivită, pătat şi şters în unele locuri din cauza umezelii, hîrtie cu filigran.

II.

1704 februarie 13. Bucureşti.

Marica, soţia paharnicului Staico Merişanu, dăruieşte nepotului ei Barbu Merişanu paharnic, un loc de casă în mahalaua Popa Ivaşco, pe care îl avea rămas de la răposatul ei soţ care îl cumpărase de la banul Radu Năsturel (Original).

† Adecă eu jupăneasa Marica care am fost jupănească răposatului Staico păh.[arnic] Merişanul scriu şi mărturisescu cu acesta al mieu zapis ca să fie de bună credinţă la mâna nepotu-mieu Barbului păh.[harnic] *snă* Drăguşin vistiariul. Cum să să ştie că de a mea bună voie i-am dăruit locul de casă din Bucureşti, care loc au fost al mieu de moşie şi cu alte cumpărători care au fost cumpărat boiariul mieu de la Radul banul Năsturel, locul Hrizei vornicul, şi de la Mariia care o au ţinut Lupul aprod şi de la Anghelina şi de la alalţi.

Care loc după ce am mersu la judecată naintea sfinţii sale părintelui vlădicăi chir Theodosie şi la boiarii care am avut daţi din porunca mării sale lui Vodă: Stroe *vel* vornic, Diicu *vel* logofăt, Şerban *biv vel* comis Vlădescul, Iordache vistier Dedulescul, judecându-ne înaintea sfinţii sale părintelui vlădicăi şi naintea dumnealor boiarilor cu cumnatu-mieu Drăgoşin vistiiar pentru zeastrele meala şi în socoteala zeastrelor meale, mi s-au dat acest loc de casă din Bucureşti, cât au fost cumpărătoarea boiarului mieu Staico păh.[arnic], care loc iaste în mahalaoa Popei lui Ivaşco.

Deci eu cându s-au însurat nepotu-mieu Barbu păh.[arnic] i l-am dăruit, toate cumpărătorile ce au fost cumpărat boiarul mieu şi toată partea cât au fost a mea de

moșie și cu tot locul cât să va alege ca să-i fie nepotu-mieu Barbului moșie stătătoare dumnealui și coconilor dumnealui căți Dumnezeu îi va dărui și ohabnică în veaci și mie veacinică pomenire.

Și când s-au făcut acest zapis fost-au mulți boiari mărturii carii vor iscăli mai jos. Și eu pentru mai adevărata credință am întărit zapisul acesta cu peceatea mea și cu iscălitura, ca să să crează.

Fevruarie 13 *dni,* leat 7212 [1704].

Marica păh.[ărniceasa].
Costandin Brăncoveanu beizadea, mărturie
Ștefan Brăncoveanu beizadea, mărturie
Șerban Cantacuzino *biv-vel* păh.[harnic], mărturie
Cornea *vel* ban, mărturie
Șărban *vel* vistier Bojoreanu, mărturie
Costandin *vtori* clucer Știrbeaiu, mărturie
Iordache Cantacuzino *vel* cămăraș, martor
Șerban *vel* stolnic
Stancu Benjescul, mărturie
Az popa Dumitrașco clisear, martor
[pe verso]:

4

Zapisul jupăneasii Maricăi a lui Staico păh.[arnic] pentru locul din București ce au dat nepotu-său Barbului păh.[arnic] Merișanul.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—16.
Original, stare bună, hîrtie cerată, cu filigran.

III.

1713 mai 17. București.

***Diicul Rudeanu fost mare logofăt dăruiește mitropolitului Anthim «un codru de loc din colțul grădinii noastre despre pod».* (Original).**

† Dat-am scrisoarea noastră sfinției sale părintelui nostru mitropolitul chir Anthim, pentru că având sfinția sa niște loc, lângă grădina noastră, și neajungându-i ca să facă ce pohtește sfinția sa, i-am dăruit de la noi un codru de loc din colțul grădinei noastre despre pod, în lung stânjeni 2 *pol* și în lat stânjeni 8 unde iaste și un păr în capul locului, că să-i fie sfinției sale și besearicii sfinției sale moșie stătătoare în veaci, pentru că l-am dat de pomeană de bună voia noastră.

Și pentru credință am întărit mai jos cu iscălitura noastră.

Mai 17 *dni,* leat 7221 [1713].

Diicul *biv vel* log.[ofăt]
[pe verso]:

1

Zapisul Diicului Rudeanul *vel* logofăt pentru locul ce au dat de pomană la biserica Tuturor Sfinților unde s-au zidit magazia cea de piatră.

Leat 7221 [1713] Mai 17 *dni.*

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—18.
Original, stare foarte bună, format mic, hîrtie fără filigran.

IV.

1713 iulie 1. Bucureşti.

Costandin logofătul dăruieşte mitropolitului Anthim un loc care să învecineşte cu fostul teren al lui Drăguşin Merişanu vistierul pe care s-a construit bisearica Tuturor Sfinţilor, pe care şi el îl cumpărase de la popa Ivaşco. (Original).

† Adecă eu Costandin logofăt care am fost sluga dumneaei jupăneasii Marii băneasii care au fost jupănească răposatului Barbul banul Milescul, înpreună cu fămeaia mea Zmaranda dat-am zapisul nostru ca să fie de bună şi mare credinţă la cinstită mâna sfinţii sale părintelui nostru chir Anthim mitropolitul ţărăi şi al sfintii bisearici al Tuturor Sfinţilor care iaste zidită de sfinţia sa aici în Bucureşti.

Pe cum să să ştie că având noi un loc de casă, aici la Bucureşti, cu grădină cu pomi cu tot, şi iaste cu casă cu pimniţă, ci locul l-am dat cu totul, numai locul, iar casa, pimniţa n-am dat. Care casă am făcut-eu, şi pimniţa şi locul l-am cumpărat eu cu bani gata şi cu zapise de la popa Ivaşco care au fost tot dintr-acea mahala, care au fost preot mai înainte aici în Bucureşti într-această mahala. Şi popii lu Ivaşco i-au fost de cumpărătoare şi lui pe cum scriu zapisele cele vechi .

Care loc iaste de în bolovanii jupăneasii Marii băneasii Mileascăi până în uliţa despre Tudorachie spăt.[ar] zis spăt.[ar] Mihai şi dă încoace până la uliţa dispre bisearica care să face acum.

Deci când au fost acum, sfinţia sa părintele Anthim mitropolitul, care scrie mai sus, zidind sfinţia sa această sfîntă şi dumnezeiască bisearică, acolea pe locul lui Drăgoşin vistiariul fratele lui Staico păh.[arnic], fiind aproape de acest loc care să loveaşte în cap cu locul acela, eu încă cu îndemnarea tuturor sfinţilor şi a domnului Hs. şi a maicăi sfinţii sale, m-am îndemnat împreună cu fămeaia mea Zmaranda, care scrie mai sus, de am dat acest loc cât iaste şi am ţinut eu, cu pomi cu tot, pentru sufletul meu şi al femeii meale Zmaranda. Şi ne-am scris la sfăntul pomeanic al sfintii bisearici, noi şi părinţii noştri, ca să-i fie pentru pomenirea sufletelor noastre, că copii n-avem, pentru că eu sânt închinat şi la darul călugării au la sfânta Mitropolie la Bucureşti, au unde va pohti sfinţia sa părintele.

Ci să n-aibă nici o gălceavă despre nici o parte, pentru că locul l-am cumpărat eu cu bani şi cu zapise, şi le-am dat la sfinţiia sa părintele, iar casa şi pimniţa n-am dat, ci să-l iau după loc să-l dau cui voi vrea eu.

Şi am dat şi acest zapis al nostru la cinstită mâna sfinţii sale părîntelui, care scrie mai sus, să-l stăpînească cu paace.

Şi când am făcut această danie şi acest zapis au fost mulţi boiari mărturii care vor iscăli mai jos.

Şi noi pentru credinţa am scris cu mâna şi am iscălit mai jos, ca să să crează.

Iulie 1 *dni,* leat 7221 [1713].

Eu Costandin logofăt împreună cu fămeaia mea Zmaranda.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş,* XLVIII—20.
Original, stare foarte bună, hîrtie cu filigran.

V.

1713 august 10. Bucureşti.

Manea ceauş şi frate-său Dumitru părcălab vînd mitropolitului Anthim casa cu locul ce aveau moştenire de la părinţi în mahalaua Popa Ivaşco, pentru 25 taleri. (Original).

† Adecă eu Manea ceaşul *ot* Bucureşti împreună cu frati-mieu Dumitru părcălabul *ot* Clinceani scris-am zapisul nostru ca să fie de bună credinţă la cinstită mâna sfinţii

sale părintelui vlădicăi chir Anthim mitropolitul şi a bisearicii sfinţii sale din Bucureşti, a Tuturor Sfinţilor.

Precum să să ştie că i-am vândut sfinţii sale casa noastră cu locul cât au fost al nostru, aicea în Bucureşti, în mahalaoa Popii lui Ivaşco.

Care ne-au fost noao de la părinţii noştri rămas. Şi l-am vândutu de a noastră bună voe făr[ă] de nici o silă, în bani gata taleri 25, ca să-i fie sfinţii sale şi bisericii sfinţii sale moşie stătătoare în veaci.

Şi când am făcut acest zapis fost-au mulţi boiari mărturie carii să vor iscăli mai jos. Şi noi pentru mai adevărată credinţă ne-am pus iscăliturile mai jos, ca să să crează.

Av.[gust] 10 *dni,* leat 7221 [1713].

Eu Manea ceauş
Dumitru păr.[călab]
Şi am scris eu popa Gheorghe cu zisa lor.
[pe verso]:

2

Zapisul Manii ceaşul pentru locul casii lui ce ne-au vândut, unde s-au zidit magaziia.

Leat 7221 [1713] avgust 10.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş,* XLVIII—21.
Original, stare bună, format mic, hîrtie cu filigran ; o semnătură indescifrabilă.

VI.

1714 februarie 2. [Buzău ?].

Băneasa Maria Mileasca împreună cu ginerile ei Dumitraşcu Brăiloiu dăruiesc un loc ce au în Tîrgovişte, m-rii cu hramul Tuturor Sfinţilor din Bucureşti, clădită de mitropolitul Anthim în mahalaua Popa Ivaşcu. (Copie).

Copie scoasă după zapisul jupănesii Marii bănesii Mileascăi şi a ginere-său Dumitraşco *sin* Cornea *biv-vel* ban pentru locu de schimbu *ot Tărgovişte.* S-au făcut schimbu. Acest zapis s-au dat la episcopia Buzău, şi s-au dat de la episcopia Buzău pentru acest loc schimbu, moşia la Vespeşti la via mănăstirii Tuturor Sfinţilor.

† Adecă eu Mariia băneasa Mileasca înpreună cu ginere-mieu Dumitraşco Brăiloiu *vel* căpitan *za* Cerneţi, dat-am scrisoarea noastră la cinstită mâna sfinţii sale părintelui nostru chir Anthim mitropolitu al Ungrovlahiei, precum să să ştie că având noi un loc în oraşul scaunului Târgovişte, în mahalaoa Popii lui Lungu [lungu] stînjeni 40 şi în lat stînjeni 16.

Deci noi pentru sufletele noastre, ca să fim pomeniţi în veci, aşa am socotit şi am dat acest locu sfintei mănăstiri carii este hramul Tuturor Sfinţilor în oraşu scaunului Bucureştilor, în mahalaoa Popii lui Ivaşco, care o au făcut şi o au zidit din temeliia ei sfinţiia sa chir Anthim mitropolit ţării, ca să fie sfintei Mitropolii locu stătător în veac.

Şi când am dat acest locu şi am făcut acest zapis au fost şi alţi boeri care să vor iscăli.

Şi noi pentru mai adevărata credinţă am întărit zapisul cu iscăliturile şi cu peceţile mai jos, ca să să crează.

Fevruarie 2, leat 7224 [1714].

Maria băneasa Mileasca
Dumitraşco *biv vel* căpitan al Cerneţilor
Radul Golescul *biv vel* vornec, mărturie
Ghenadie egumen *ot* Argeş, mărturie
Neacşu proin-staroste, mărturie

Acad. R.P.R., CXXVII—104.
Copie de epocă, stare foarte bună, hîrtie cu filigran.
In copia păstrată la Arh. St. Buc., se spune că locul din Tîrgoviște era situat *„în mahalaoa Popi[i] lui Dragomir, de la Danciul postelnic Părăianul de moștenire, și aflăndu-să în lung stînjeni 40 și în lat stînjeni 16“.*
La urma documentului se află următorul adaos:
„Acest zapis s-au găsit la măna lui Costandin logofăt ot Tărgoviște, ce este ispravnic la viile sf. părintelui episcop Buzău. Și măcar că în zapis nu se arată de s-au făcut vreun schimb, dar zice cu gura cum că s-au făcut schimb acest loc cu episcopia Buzăului, dănd o vie de la Vespești.
Cercetînd în zapisele sfintei mănăstiri s-au găsit schimbu și iaste acest zapis al sfintii episcopii Buzăul“.

Neofit igumen Sfințeanu
Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—22.

VII.

1714 noiembrie 2. București.

Ștefan Cantacuzino voievod întărește bisericii Tuturor Sfinților, din mahalaua Popa Ivașco, să ție o magazie de piatră cu pivniță și băcănie scutite de toate dările existente. (Original).

† *Milosteiiu bojiiu Io Ștefan Cantacuzino voevod i gospodin zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi siiu povealenie gospodstvo-mi.*
Sfintei și dumnezeeștii mănăstiri ce astăzi să zidește, să înalță și să înfrumusețează întru cinstea și slava Tuturor Sfinților, care iaste în orașul domnii meale în București, în mahalaoa ce să zice a Popei lui Ivașco, și părintelui egumenului carele pe vremi va fi la această sfîntă mănăstire. Ca să aibă a ținea sfînta mănăstire o magazie de piiatră cu pimniță și cu băcăniia și cu toate alalte ale ei. Care iaste făcută cu cheltuiala prea sfințitului și iubitorului de Dumnezeu părintelui nostru chir Anthim mitropolitul țării, și iaste afierosită la această sfîntă mănăstire spre adaosul și ajutoriul sfintei mănăstiri, fiind și sfînta mănăstire aceasta zidită și înălțată iarăși de sfinția sa părintele Anthim mitropolitul.
Drept aceaia să fie această magazie, cu băcăniia și cu pimnița în pace și scutită de fumărit, de cămănărit și de vin domnescu, și băcanul ce va fi la băcănie și cărciumariul ce va fi la pimniță încă să fie ertați de toate dăjdiile căte vor eși pe tărgu, măcar cînd s-ar întămpla să fie porunca domnii meale să dea și cei ertați cu cărțile domnii meale iscălite, iar magaziia aceasta, cu băcănia, cu pimnița și băcanul și cărciumarul tot să nu dea la nici unile, ci să fie în pace de toate.
Drept aceaia poruncescu domniia mea și dumneavoastră dregătorilor care veți umbla cu dăjdi aici în tărgu, și voaă fumarilor, cămănarilor, toți să-i dați bună pace aceștii magazii și băcanului și cărciumariului, cum s-au zis mai sus. Că cine vor face vreo supărare să știe că vor pățirea pedeapsă de către domniia mea.
I naco da nest i i saam receh gospodstvo-mi.
Noem.[vrie] 2 *dni,* leat 7223 [1714].
Io Ștefan Voevod [m. p].
Const. Conțescu *vtori* logofăt *procitenomu*
[pe verso]:
3
Cartea lui Ștefan vodă Cantacuzino pentru ca să fie băcanul și cărciumariul de la magazie în pace de toate nevoile.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—23.
Original, stare foarte bună, hîrtie cerată, cu filigran; pecetea inelară a domnitorului în tuș roșu.

VIII.

1715 februarie 16. București.

Chirca Rudeanu fost mare sluger dăruiește mitropolitului Anthim pentru biserica ce a construit o parte din grădina părintească, din care a mai dăruit înainte și tatăl său Diicu Rudeanu. (Original).

† Adecă eu Chirca Rudeanul *biv vel* sluger, feciorul răposatului Diicului Rudeanul *biv vel* logofăt, dat-am acesta al mieu zapis ca să fie de bună credință la cinstită mâna sfinții sale părintelui chir Anthim mitropolitul Țării Rumănești și la bisearica sfinții sale din București, a Tuturor Sfinților.

Cum să să știe că încă mai denainte vreame de la leatul 7221 [1713] fiindu tată-mieu Diicu logofăt cu viiață au fost dăruitu la aceasta sfântă beserecă de pomeană un codru de locu din coițul grădinii noastre despre podu, cu zapis de la mâna dumisale pre care au ziditu sfinții sa părintele mitropolitul și magazie de piatră.

Deci cându au fost acum, eu încă m-am îndemnat de amu mai dăruitu și de la mine sfinții sale și sfintei bisearici de pomeană pre lângă locul ce au datu tată-mieu, iar din grădina noastră, altu codru de loc, în lungu stânjeni șapte și latu stânjeni 12, pentru sufletul nostru și al părinților noștri, de ni s-au scris numele la sfântu pomenie, să să pomenească în veaci la sfântul jărtveanic. Ca să fie sfinției sale și sfintei bisearici, ce scrie mai sus, moșie stătătoare și ohabnică în veaci, pentru că am dat eu de bună voiia mea și de nimenea silit.

Și mărturii boiari carii s-au iscălit mai jos.

Și eu pentru adevărata credință am întărit mai jos cu peceatia noastră și am iscălit cu mâna mea, ca să să crează.

Și am scris eu Nicula logofețelul dumnealui, cu învățătura dumnealui.

Fev.[ruarie] 16 *dni*, leat 7223 [1715]

Chirca Rud.[eanul] *biv vel* sluger.
Barbul spăt.[ar] Bojoreanul, mărturie

[pe verso]:

4

Zapisul Chircăi vel slugear *snă* Diicului Rudeanul *vel* logofăt, pentru locul ce-au dat de pomană din grădina dumisale de s-au mai lărgit locul magaziei.

leat 7223 [1715] fev.[ruarie] 15 *dni*

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII—24.
Original, stare foarte bună, hîrtie cu filigran.

IX.

1715 februarie 17. București.

Slugerul Barbu Merișanu, fiul vistierului Drăgușin Merișanu, arată că locul pe care împreună cu tatăl său l-au dăruit mitropolitului Anthim ca să construiască pe el biserica Tuturor Sfinților, i-a fost dăruit, când s-a însurat, de mătușa sa Marica soția lui Staico Merișanu paharnicul. (Original).

† Adecă eu Barbul slugeariul Merișanul, *snă* vistiiarului Drăgușin Merișanul, dat-am acesta al mieu zapis ca să fie de bună credință la cinstită mâna sfinției sale părintelui chir Anthim mitropolitul Țării Rumănești și la bisearica sfinției sale, din București, a Tuturor Sfinților.

Cum să să știe că locul pre carele iaste zidită besearica fiind al mieu, dăruit de răposata mătușă-mea jupăneasa Marica a unchiului mieu Staico păharnecul, încă de

cînd m-am însurat, cu zapis de la mâna dumneaei. Care loc au fost al dumneaei de moşie şi cu alte locuri împrejur ce au fost mai cumpărat boiarinul dumneaei unchiu-mieu Staico păharnicul.

Deci pohtindu-ne sfinţiia sa ca să i-l vindem pentru ca să facă pre dănsul besearica, noi n-am vrut să-l vindem. Ci au socotit dumnealui tată-mieu Drăguşin vistiiarul împreună cu noi de l-am dat sfiinţii sale de pomeană pentru sufletul nostru şi al părinţilor noştri. Pre care loc, cu ajutorul lui Dumnezeu, au şi zidit sfinţiia sa besearică frumoasă în numele Tuturor Sfinţilor. Şi ni s-au scris şi numele în sfîntul pomeanic (*sic*) al besearicii, ca să se pomenească în veaci la sfîntul jărtvenic.

Şi neapucînd să facem zapis înpreună cu tată-mieu Drăguşin vistiiariul pănă au fost viu, cănd au fost acum eu ca un stăpân şi moştean am făcut acest zapis al mieu şi l-am dat în mâna sfinţiei sale ca să fie sfinţiei sale şi sfintei besearici, ce scrie mai sus, moşie stătătoare şi ohabnică în veaci, pentru că au fost locul mieu de la mătuşă-mea precum mai sus arată. Şi l-am dat noi de pomeană de a noastră bună voie şi făr[ă] de nici o silă. Şi am dat în mâna sfinţiei sale şi zapisele ceale vechi ce am avut pre acest loc: un zapis al Mariei fata Lupului aprodul de la aprilie 25 *dni* leat 7178 [1670] şi alt zapis al lui Dragostin *snă* Pătru iuz.[başa] de la mai 7 leat 7179 [1671]; alt zapis al mătuşă-mi Maricăi păhărnicească de la fevruarie 13 leat 7212 [1704].

Iar de să vor mai afla cândva pentru acest loc niscai zapise vechi în casa noastră să avem a le darea iară la sfănta besearică, sau de s-ar fi întâmplat de vor fi încăput niscai zapise pentru acest loc în mânile altora, au oameni streini, au rudenii de ale noastre, şi după vremi ar eşi la vreo judecată să nu să crează, nici să se ţie în seamă, ci să le ia judecătoriul de la dânşii şi să le dea la sfînta besearică, pentru că acest loc l-am dat peste tot sfintei besearici, cât au ţinut şi au stăpînit mătuşă-mea Marica păhărnicească şi nimenea treabă cu dânsul n-are.

Şi mărturii boiari, arhierei şi alţii carii s-au iscălit mai jos. Şi eu pentru mai adevărata credinţă mi-am pus mai jos pecetea şi am iscălit cu mâna mea, ca să se crează.

Şi am scris eu popa Nicola cu învăţătura dumnealui.

Meaşiţa fevruarie 17 *dni*, leat 7223 [1715].

Barbul slug.[er] *sin* Drăguşin vist.[ier] Mărişanul.
Costandin Ştirbei *vel* ban, mărturie
Bunea *vel* vornic, mărturie
Radul Dudescul *vel* logofăt, mărturie
Şărban Bj. [Bojoreanu] *vel* vistiiar, martor
Radul Golescu *biv vel* vornic, mărturie
Şărban *vel* clucer, martor
Mihai Cantacuzino *vel* comis, martor
Şărban *vel* pitar, martor
Radul Hrizea *vel* vornic Târgovişte, mărturie
Barbul Greceanul *vel* agă, mărturie
Ilieş *vel* armaş, martor

[pe verso]:

5

Zapisul slugeariului Barbului *snă vist.*[ier] Drăguşin Merişanul pentru locul ce-au dat de pomană, pre care s-au zidit bisearica Tuturor Sfinţilor, la leat 7223 [1715] fevr.[uarie] 17 *dni.*

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, XLVIII—25.
Original, stare foarte bună, hîrtie groasă, cerată, cu filigran; pecetea inelară în tuş a lui Barbu Merişanu.

X.

1715 martie 21. Bucureşti.

Şerban, fiul lui Iane Stăncescul, vinde mitropolitului Anthim o pivniţă de piatră cu prăvălii deasupra şi un han alăturea, toate pe Uliţa cea Mare, pentru 1350 taleri. (Original).

† Adecă eu Şerban *snă* lui Iane Stăncescul, dat-am acest adevărat al mieu zapis ca să fie de bună credinţă la cinstită mâna prea sfinţitului mitropolit al Ungrovlahiei chir Anthim şi sfintei mănăstiri, de aciia din Bucureşti, a Tuturor Sfinţilor ce iaste făcută de sfinţiia sa.

Precum să să ştie că având eu de la părinţii miei o pimniţă de piiatră şi cu prăvălii deasupra pimniţii şi cu hanul din dosul pimniţii, care pimniţă iaste în Uliţa cea Mare şi mearge lungul locului până în locul Perdiculii, care sânt stânjeni *(loc liber)*, şi în lat sânt stăjeni *(loc liber)*. Care să hotărăşte locul despre răsărit cu nişte prăvălii ale mănăstirii Radului Vod[ă], iar despre apus să hotărăşte cu o pimniţă care s-au numit că au fost a unui Mihalce croitoriul şi acum o stăpâneşte jupânul Iorga Ismaii *biv* staroste; şi puţin mai jos să ajunge locul hanului şi cu nişte prăvălii ale mănăstirii Sărindariului

Care pimniţă şi han le-au cumpărat şi le-au făcut părinţii miei după cum dovedesc şi zapisele ceale vechi. Şi eu neavând puteare ca să le mai ţiu, am mers la sfinţiia sa, dintru a mea bună voe şi de nimenea silit, de le-am vândut sfinţii sale drept bani gata taleri o mie trei sute şi cinci zeci, care bani i-am luat toţi şi deplin în mâna mea.

Drept aceaia şi eu am dat acest adevărat zapis împreună şi cu zapisele ceale vechi care sânt de toate *(loc liber)*, ca de acum înainte să le stăpânească sfinţiia sa cu bună pace de către mine şi de către tot neamul mieu. Şi să fie moşie stătătoare şi ohabnică în veaci sfintei mănăstiri a Tuturor Sfinţilor ce iaste mai sus zisă.

Şi când am făcut acest zapis fost-au cu ştirea tuturor vecinilor din sus şi din jos şi alte obraze cinstite mărturii care să vor iscăli mai jos anume.

Şi pentru mai buna credinţă întărit-am acest zapis cu a mea iscălitură şi peceate, ca să să crează.

Leat 7223 [1715] martie 21 *dni.*

Şărban *sin* Iane Stăncescul am vândut şi adeverezu.
Costandin . . . . . *vel* spătar, mărturie
Gheorghie al lui Vasilie, martor
Neacşul sluga Stăn.[cesculuі], mart.[or]
Neacşul cupeţ, martor

[pe verso]:

Zapisul lui Şerban *snă* Iane Stăncescu pentru hanul ci ne-au vândut.

Leat 7223 [1715] martie 21

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, XLVIII—26.
Original, stare foarte bună, hîrtie groasă, cerată, cu filigran; pecetea inelară în tuş a lui Şerban Stăncescu; trei semnături greceşti indescifrabile.

XI.

1715 iulie 20. Bucureşti *.

Mitropolitul Anthim Ivireanul face o serie de danii mînăstirii cu hramul Tuturor Sfinţilor, construită de el şi fixează şi obligaţiile ce trebuie să le aibă mînăstirea. (Original).

Arh. St. Buc., *suluri* 13.
Original, stare foarte bună, pergament lung alcătuit din două bucăţi lipite; splendide ornamentaţii aurite: în partea de sus, într-o ornamentaţie florală, mînăstirea, Iisus Hristos, heruvimi; jos: o semnătură mare, minunat caligrafiată a mitropolitului Anthim, într-un cartus aurit. Lipsea pecetea care atîrna; se văd numai găurile şnurului.

---

* Publicat în rev. «Bis. Ort. Rom.», an LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 316—318.

XII.

1715 octombrie 25. Bucureşti.

Lefter vornicul dăruieşte mînăstirii Anthim şase răzoare de vie în dealul Bucureştilor. (Original).

Adecă eu Lefter vor.[nic] dat-am acestu al mieu adăvărat zapis ca să fie de bună credinţă la cinstită mâna presfinţitului mitropolit al Ungrovlahii chir Anthim şi la sfânta mănăstire ce să chiamă a Tuturor Sfinţiior care au zidit-o sfinţiia sa.

Precum să să ştie că am mersu eu dăntru a mea bună voe dă am dăruit sfintei mănăstiri şase răzoare de vie dă aice dăn dealul Bucureştilor, care săntu pre moşie sfintei Mitropolii. Care vii, trei răzoare mi-au fost şi mie dă zestre dă la fămeia mea Chiţa, iar 2 răzoare le-am fost pus eu dăn ţelină, iar 1 răzor l-am fost cumpărat dă la popa Matei, feciorul popii Fotii cliseniul.

Drept aceia le-am dat sfintei mănăstiri dă pomană ca să mă pomenescu eu şi fămeia mea Chiţa la sfăntul jărtvenic.

Deci pentru mai buna şi adevărata credinţă am dat şi acestu al mieu adăvărat zapis întărit cu iscălitura mea, ca să să crează.

Oct.[omvrie] 25 *dni,* leat 7224 [1715].

Lefter vornic

[pe verso]:

Zapisul vornicului Lefter pe şase rozoare de vie în dealul Bucureştilor, ce au dat de pomeană la mănăstirea Tuturor Sfinţilor.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş,* XLIX—20.
Original, stare foarte bună, hîrtie cu filigran.

XIII.

1777 mai 17. Bucureşti.

Maria Greceanu mărturiseşte în faţa mitropolitului Grigorie că locul ce-l avea de la răposatul ei soţ postelnicul Ioniţă Greceanu, în mahalaua Fîntîna Boului, l-a dăruit cu 35 ani în urmă bisericii Tuturor Sfinţilor. (Original).

Grigorie milostiiu bojiiu arhiepiscop i mitropolit Ungrovlahii.

Viind şi înaintea noastră dumneaei stol.[niceasa] Mariia Greceanca în frica lui Dumnezeu asemenea mărturisanie dete, după cum în jos anume să arată.

Şi spre încredinţare adeverim şi noi.

Al Ungrovlahii Grigorie episkeveios *(greceşte).*

Eu Maria stoln[iceasa] Greceanca dau mărturisanie în frica lui Dumnezeu şi înaintea prea sfinţii sale părintelui mitropolit al Ungrovlahiei chirio chir Grigorie, pentru un loc ce iaste la Fântăna Boului, care loc au fost bun al răposatului soţului mieu Ioanniţă stolnic Greci.[anu] rămas şi dumisale de la părinţii dumnealui Enc port.[ar] i Mariia portăreasa. Şi îngropându-să părinţii răposatului soţului mieu la sfânta mănăstire Toţi Sfinţii, atât răposatul soţul mieu stolnic Ioanniţă cât şi eu, ne-am îndemnat dăn răvnă dumnezeiască şi le-am dat danie numitii sfintei mănăstiri de sânt acum ani 35, care din vreme în vreme începând a se împresura acest loc de mahalagii înprejureni şi sfinţiia sa părintele egumen chir Neofit vrând ca să-l descopere şi negăsind la mănăstire carte de danie, fiindcă au vrut ca Dumnezeu de am trăit până acum, dau această mărturisanie cu sufletul mieu pentru acest loc că iaste bun al sfintei mănăstiri, fără de nici o pricină.

1777 maiu 17.

Eu Mariia stoln.[iceasa] Grece.[anca], adeverez
Grigorie arhim.[mandrit] Deleanu, mărturie

Pop[a] Toma eclesiarh, mărturie
Pop[a] Ioan hartofilax, mărturie
Pop[a] Ioan protopopa, martor

[pe verso]:

Adeverința dumneaei stolnicesii Marii Greceancăi pentru locul *ot* Fântâna Boului, din București, care loc este danie sfintei mănăstiri dat de dumneaei, fiind îngropați socri[i] dumneaei aici la sfânta mănăstire, anume Iene portaru și Mariia portăreasa.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII—50.
Original, stare foarte bună, hîrtie cu filigran ; pecetea inelară în tuș negru a Mariei Greceanca ; o semnătură grecească indescifrabilă.

XIV.

1777 noiembrie 21. București.
Mai mulți boieri aleg și hotărnicesc locul de la Fîntîna Boului pe care stolniceasca Maria Greceanu îl dăruise mînăstirii Anthim (Original).

Din prea cinstită porunca dumnealor veliți boeri dumnealui *vel* vornic Nicolae Brâncoveanu *i* dumnealui *vel* vornic Badea Știrbei, orânduindu-să dumnealor din porunca mării sale prea înălțatului nostru domn Io Alexandru Ioan Ipsilant voevod ca să meargă la Fântâna Boului să cerceteze pentru un loc al sfintei mănăstiri Tuturor Sfinților, care loc să înpresurase de mahalagii ce șăd pe dânsul.

Deci mergând dumnealor acolo, în fața locului, înpreună și cu dumneaei Mariia Greceanca care au dat acest loc sfintei mănăstiri, și citindu-să și cartea de blestem a prea sfinții părintelui mitropolit, unde fiind față toți mahalagii cei bătrîni și cei noi, prin cartea de blestem s-au dovedit locul al sfintei mănăstiri prin arătarea căpitanului Vasile, *i* a Radului copilului din casă, *i* a lui Duminecă neamț din poartă, *i* a lui Pandele ceaușului de lefegii, *i* a Neacșului pușcașului ce este la dumnealui armaș, *i* a unii babe bătrâne anume Catalina ce au fost fată în casă la Mariia portăreasa.

Și așa dovedindu-să bun loc al sfintei mănăstiri, ne-au rânduit dumnealor veliți boeri pe noi *vtori* vornici ca să tragem locul și să-l alegem.

Și așa, noi după poruncă l-am ales, înpreună cu cei mai sus numiți și cu părintele egumenul al sfintei mănăstiri chir Neofit. Și s-au tras locu cu stânjânu, fața locului pe lângă drum dăspre povarnă de la Radu copil din casă de unde să începe locul mănăstirii până la Pandeli ceaușul de lefecii în colțul gardului lui. Și s-au pus semne și au eșit trăsura din fața locului în lat stânjeni 49 *pol* și de la Pandeli s-au tras și lungu locului dăspre apus, pe supt strașina casii lui Pandeli ceaușul ce merge pe lângă gardul lui Grigorie stegar și prin grădina Neacșului pușcaș, care însuși acel Neacșu au arătat hotaru și s-au pus semne în grădina Neacșului și merge până în drum dăspre poarte căpitanului Vasile, stânjeni 60; și s-au tras din grădina Neacșului pe lângă drum fundul locului, care merge până în gardul lui Dumitru ciohodar saraci-bașa și-au venit stânjeni 26 *pol.* Și s-au pus semne în grădina lui Ilie cizmaru lângă colțul gardului numitului ciohodar, ce să hotăraște cu locul lui Ilie cizmarul. Și din semnul acesta s-au tras lungul dăspre soare-răsare și merge trăsura prin semnul ce s-au pus în grădina lui Enache lefeciu pântre gutuiu. Și de acolo merge trăsura pe lângă talpa pivniții Radului copil din casă până în drum, ce s-au pus semne dăspre povarnă, stânjeni 90.

Și am tras și mijlocu moșii din semnu ce s-au pus în grădina lui Enache lefeciu până în semnul ce s-au pus în colțul gardului lui Grigorie stegar, dinafară, lângă drum stânjeni 31 *pol* palme 2.

Și așa am găsit cu caie și cu dreptate.

1777 noemv.[rie] 21.

Chițul *vtori* vornic de Țara de Jos
Nedelco *vtori* vornic de Țara de Jos
Năstase *vtori* vornic de Țara de Jos.

Radu *vtori* vornic [de] Ţara de Sus
Badea *vtori* vornic de Ţara de Jos
Nicolae *vtori* vornic de Ţa[ra] de Sus
Ion *vtori* vornic
Radu *vtori* vornic
Radul copilul din casă dă divan, adeverez
Eu căp.[itan] Vasile, adeverez
Eu Pandele ceauş căp.[itan] ?, martor
Eu Duminică neamţul de poartă, martor
Eu Neacşul puşcaş, martor

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, XLVIII—57.
Original, stare bună, hîrtie cu filigran.

XV.

1797 martie 22. Bucureşti.

Alexandru Ipsilant voievod hotărăşte ca mînăstirea Tuturor Sfinţilor (Anthim) să fie metoh al Episcopiei de Argeş şi să se facă în ea şcoală de învăţătura preoţiei. **(Original).**

Io Alexandru Ipsilant voevod i gospodar zemli Vlahiscoe.

Doamne iubit-am bună podoaba casii tale şi locul lăcaşului slavii tale, zice proorocul şi înpăratul David, căruia următor fiind fiul său proorocul şi prea înţeleptul înpărat Solomon au zidit casă de rugăciune lui Dumnezeu, sfântă şi prea înfrumuseţată în Ierusalim, Sion sfânt numind-o. Asemenea şi după cea prin trup iconomie a fiului lui Dumnezeu, spre a doa naştere duhovnicească a oamenilor. Şi mai ales după ce schiptrurile înpărăteşti s-au încredinţat de la Dumnezeu înpăraţilor creştini, multe sfinte lăcaşuri, mănăstiri şi biserici de enorie s-au zidit, nu numai de către înpăraţi, *i* arhierei şi boeri, ci şi de obşte de către pravoslavnicii creştini, precum şi aici întru această de Dumnezeu păzită ţară după ce s-au întemeiat creştinătatea cu oblăduire de stăpînitori pravoslavnici, multe mănăstiri şi biserici s-au rădicat din temelie de către acei domni ce au stătut dupe vremi, după cum să şi văd. Cărora următori făcîndu-să şi unii din părinţi mitropoliţi şi episcopi *i* din blagorodnicii boeri, multe au zidit şi ei, unile din temelie, altele prefăcîndu-le, sau ajutorîndu-le cu cele dă trebuinţă.

Una din sfintele lăcaşuri cele vrednice de evlavie şi de pomenire fiind şi sfânta mănăstire a Tuturor Sfinţilor de aici din Bucureşti, după iscusinţa zidiri[i] bisericii ce, să vede şi dupe urzeala curţii înprejur, din care poate cunoaşte fieştecine cătă osărdie şi dragoste fierbinte au avut răposatul chir Anthim mitropolitul Ungrovlahiei ctitorul aceştii mănăstiri.

Însă fiindcă au apucat sfărşitul vieţii sale mai nainte pănă a o isprăvi şi a o pune în buna orănduială ce să găseşte făcută în scris, au ajunsu ca un lucru de arendă de către cei ce după vremi au stătut igumeni orănduiţi, ori de către domnie, ori de către Mitropolie, a cărora fiindu-le schimbarea adesea, de ar fi şi avut gând a drege sau a adăoga cevaşi din agoniseala mănăstirii, n-au putut, ci încă au şi răsăpit din cele găsite gata, însărcinînd-o şi cu datorie, nefiind nici venit de ajunsu, ca să poată chivernisi, precum să cuvine unii mănăstiri.

Pentru care proastă stare şi dărăpănare de tot a aceştii sfinte case, acum după ce domnul Dumnezeu ne-au miluit cu a doa domnie a Ţării Rumăneşti, prea sfiinţiia sa părintele mitropolitul Ungrovlahiei chir Dositheu, după netăgăduita datorie ce are pentru sfintele lăcaşuri, ne-au făcut arătare prin anafora cu coprinderea aceasta, că au ajunsu mănăstirea la dărăpănre şi grea datorie. Şi cum că măcar că în zilele răposatului Costantin vodă Ţehan, după arătarea răposatului mitropolit chir Grigorie, s-au fost orănduit ca să fie conac igumenilor ţării cănd vor veni aici cu trebuinţe, şi fieştecare să-şi poarte grija de conacul său a-l acoperi şi a-l griji. Dar din întămplările vremilor şi nestatorniciile ce au fost, nu s-au urmat.

Precum și în domniia noastră dintîiu măcar că s-au orănduit a fi Orfanotrofie, dar și aceasta s-au urmat numai cât am stătut noi în domnie și apoi au ajunsu iarăși la starea dintăiu cu schimbarea adese a igumenilor. Și cum că într-alt chip nu să poate a-și veni la vreo stare lăudată, fără numai să lipsească orănduiala dă igumenat și să să dea suptu purtarea dă grijă a sfintei episcopii ce s-au făcut de curând la mănăstirea Argeșului, unde acum episcopește iubitorul de Dumnezeu chir Iosif a căruia cărdie iaste cunoscută prea sfinții sale din meremeturile ce au făcut și face acolo la episcopie, fiindcă și aceia au fost dărăpănată din vremea trecutei răzmirițe. Ca să-i fie această mănăstire metoh neavând nici alt conac aici și să fie și școală de învățătură pentru cei ce vor fi ca să între în treapta preoții din toate eparhiile țării.

Care provlimă a prea sfinții sale primindu-o domniia mea ca pe una ce este și pentru întemeerea mănăstirii și pentru buna cuviință a sfintelor biserici cu învățătura celor ce vor veni la hirotonie prin slobozenia ce să va da de la domniia mea.

Iată printr-acest cinstit și bine închipuit hrisov, dăm numita mănăstire cu toate ale sale mișcătoare și nemișcătoare ca să fie metoh sfintei episcopii de la Argeș, și întru nimic să nu fie supărată de orice cereri să vor face de la celelalte mănăstiri ale țării, și a nu o face nimenea conac de a lăcui oameni căsătoriți cu fămeile lor, nici a o face magazie pentru orice, ci numai oamenii cei trebuincioși să-și aibă lăcuința înnăuntru în mănăstire.

Și sfinția sa părintele episcop chir Iosif să aibă datorie a iconomisi toate cu bună orănduială, mai întăi să plătească datoria și după aceia să să meremetisească cele stricate, dupe putință, să ție preoți cuvioși și alți oameni căți vor fi trebuincioși bisericii spre săvărșirea sfintelor slujbe, neîncetat după orănduiala ctitorului.

Însă atăt părintele episcop cât și alții ce vor fi după sfinția sa să aibă adică conac această mănăstire și să iconomisească ale ei, iar zestrea ei să nu o înstrăineze sau să o strămute la episcopie sau la alte părți ci dăosebi de a episcopii să să chiverniască, dupe orănduiala ctitorului, iar pentru orănduiala celor ce vor veni la hirotonie să fie dascăl orănduit ca să-i cerceteze și să-i învețe, carele să dea adeverință că s-au cercetat, s-au desprinsu, la cele bisericești, și s-au alesu vrednici dă hirotonie. Și atuncea părintele mitropolitul sau iubitorii de Dumnezeu episcopi să facă domnii mele anaforale după coprinderea domnești[lor] noastre porunci ce am dat pentru aceasta.

Deci fiindcă această sfântă mănăstire au avut milă atăt de la domniia mea din ceilaltă domnie cât și de la frați[i] domni din urmă de lua pă fiește[care] an de la ocnă bolovani sare una sută, și liude zece streini, și acum după rugăciunea ce au făcut domnii mele iubitorul de Dumnezeu episcop Argeșiu, pentru ajutorul meremetului ce are să facă la acest sfânt lăcaș, ca să dăm acești liude zece dintre dajnicii visterii, neavând putință a găsi oameni streini, ne-am milostivit și în locul acelor liude zece streini dăm domniia mea liude zece dintre dajnicii visterii. Pentru care poruncim dumitale *vel* vistier să-i așăzi în catastihul visterii ca apururea să-i aibă, și după orănduială dându-să țidula visterii și aducând închipuire de la ispravnicii județului să li să dea pecetluirile domnii mele, spre a-i avea în pace și nesupărați de rândul dăjdiilor visterii și de alte orăndueli.

Așijderea să aibă și acei una sută bolovani sare de la ocnă, ca să-i ia la vremea ce iau și celelalte mănăstiri.

Și am adeverit hrisovul acesta cu însuși credința domnii mele Io Alexandru Ioan Ipsilant voevod și cu credința prea iubitului domnii mele fiu Costandin voevod, marturi fiind și dumnealor cinstiții și credincioși boerii veliți ai Divanului domnii mele: pan Dumitrașco Racoviță *vel* ban, pan Ianache Văcărescu *vel* vistier, pan Manolache Crețulescu *vel* vornic de Țara de Sus, pan Ioan Damaris *vel* vornec de Țara de Jos, pan Radu Golescu *vel* vornic al obștirilor, pan Costandin Filipescu *vel* logofăt de Țara de Sus, pan Ștefan Văcărescu *vel* logofăt de Țara de Jos, jan Isaac Ralet *vel* logofăt al obiceiurilor, pan Gheorghie Mavrocordat *vel* spătar, pan Constandin Șuțu, *vel* postelnic, pan Theodorache Giuliano *vel* clucer, pan Iordache Slatinean *vel* paharnic, pan Grigorie Paleologul *vel* stolnic, pan Nicolache *vel* comis, pan Costandin Vișorean *vel* sluger, pan (loc liber) *vel* pitar. Și ispravnic pan Costandin Filipescu *vel* logofăt de Țara de Sus.

Și s-au scris hrisovul acesta la întăiul an dintru a doa domnie a domnii mele aici în orașu scaunului domnii mele București, la anul de la măntuirea lumii 1797 martie 22, de Răducan Poenar[u] *biv treti* logofăt condecaru.

Io Alexandru Ipsilant voevod, [m. p.].

Costandin Filipescu *vel* logofăt *procitenomu*
Theodorache Văcărescu *vtori* logofăt

trecut în condica divanului

Răducan *biv treti* logofăt, condicar

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, I—6.
Original, stare foarte bună, pergament frumos, alb, de bună calitate, cu chenare, majuscule în tuş roşu ; frumoasă pecetea domnească imprimată în tuş roşu.

XVI.

1799 [februarie 23. Bucureşti].

Petre Sufragiul împreună cu soţia sa Maria vînd lui Hristodor grămăticul o casă situată lîngă m-rea Antim, deoarece el se află «cu şăderea şi cu slujba într-alte pămănturi». (Copie).

Adecă eu Petre Sufragiu *sin* Niaţu [?] lăcuitor, dinpreună cu soţia mea Mariia, adeverim cu zapisul nostru acesta la măna dumnealui chir Hristodor grămăticu. Precum să să ştie că eu avănd o casă a mea făcută cu banii miei, aici în Bucureşti, lăngă mănăstire[a] Toţi Sfinţii în mahalaoa Antimului, fiind pă pămîntul Mitropolii, cu chiriia pă an taleri 10, adică zece, pentru loc, după cum pre largu să arată în pecetluitul ce mi s-au dat de la Mitropolie cum să [să] urmeze.

Şi neputînd eu a o mai ţinea, aflăndu-mă cu şăderea şi cu slujba într-alte pămănturi, depărtat, o am văndut-o dumnealui mai sus numitului cu bună tocmeală şi de a mea bună voe, drept taleri 500, adică cinci sute, care bani i-am şi primit pă deplin. Insă dumnealui numitul cumpărător deacum înainte să aibă a stăpăni cu pace această casă cu toate ale ei împrejur, atăt dumnealui *i* cocoana dumnealui căt şi coconii dumnealor căţi Dumnezeu le va dărui, de către mine, *i* de către soţia mea, i copii[i] miei, căt de către tot neamul mieu atăt şi de către vecinii miei, nebăntuiţi în veci. Iar căndcinevaşi din neamul mieu sau din vecini împrejuraţi *(sic)* să va scula cu protimisire a răscumpăra această casă, la orice judecată va merge să nu i să ţie cererea în seamă, fiindcă această vănzare căndcs-au făcut, au fost cu ştirea şi cu voia tuturor rudelor mele, şi a vecinilor la care mai jos să văd iscăliţi anume.

Şi pentru nestrămutatu aşăzămăntu şi adevărată credniţă ne-am iscălit, ca să să crează.

1799

Petru Sufragiu *sin* Niaţu [?] dinpreună cu soţiia mea vănzători, adeverim.
Deftul logofăt Petrescul, unchiul dumnealor, mărturie
Radu ceauşu vecinu şi martor, neştiind aceasta, mi-am pus degitul
Velcea *biv vel* pitar, martor
Mihalache . . . . . vecin şi martor

Arh. St. Buc., *ms. 158*, f. 97.

XVII.

1801 mai 20. Bucureşti.

Alexandru vistier se învoieşte cu m-rea Antim ca pe locul vechei prăvălii de lemn făcută de tatăl său, răposatul Coman băcanu, să construiască o altă prăvălie de zid şi să plătească chirie 30 taleri pe an. (Original).

Al Ungrovlahiei Dosithei adeverez *(grecește)*

Adeverez cu zapisul mieu la cinstită mîna sfinții sale, părintelui chirio chir Iosif episcopul sfintei episcopii Argeș.

Cum să să știe că avînd eu o prăvălie pe locul mănăstirii Tuturor Sfinților, metohul sfintei episcopii Argeș, făcută de răposatul tatăl mieu Coman băcanul, care prăvălie iaste din jos de hanul lui Șărban Vodă pe ulița ce mearge spre sfîntul Gheorghe cel Nou, și tot pe o pivniță și supt un învăliș cu o cîrciumă ce să stăpînea de către mănăstire pînă acum.. Iar acum, la maiu 15 leat 1801, o au dat sfinția sa dumnealui chir Ioniță Dimitriu Pană să-și facă boltă pentru trebuința negustătoriei dumnealui, cu așezămînt precum zapisele ce sînt făcute arată. Și fiindcă prăvălia mea are tot acest așăzămînt făcut cu mănăstirea de răposatul tatăl mieu încă de la leat 7267 [1759] întărit și cu cartea mării sale răposat Alexandru Scarlat Ghica voevod, ca făcînd această prăvălie de zid, cît va trăi răposat tatăl mieu să o stăpînească plătind chirie la mănăstire, pe an cîte taleri treizeci. Asemenea și noi feciorii răposatului tatălui nostru plătind chiriia aceasta pe fiește care an (nemaiînălțîndu-să de către mănăstire), iarăși să o stăpînim cît vom fi noi cu viiață. Iar după moartea noastră să rămîie *afieroma* prăvăliia aceasta la mănăstire, cu toate ori cîte vor fi făcute atît de tatăl nostru, cît și de noi.

Dar fiindcă nici răposatul tatăl mieu, nici eu pînă acum, nu am fost mai făcut această prăvălie de zid după acel așezămînt ce făcuse cu mănăstirea, trecînd la mijloc ani patruzeci și doi, și acum fiindcă cîrciuma ce să stăpînea de mănăstire, precum mai sus arată, o au dat sfinția sa numitului neguțător să-și facă boltă pentru trebuința negustătoriei, care cîrciumă stricîndu-să din temelie ca să facă pivnița boltită, nu putea să rămîie întreagă nici prăvăliia mea, mai virtos fiind de lemn și veache.

Trebuința au îndemnat ca să prefac și eu această prăvălie totodeodată cu bolta mai sus numitului neguțător. Deci după acel așezămînt ce au avut răposatul tatăl mieu cu mănăstirea, mi-au dat sfinția sa voe să-mi prefac și eu prăvăliia de zid, și cît ține prăvăliia mea iarăși nu s-au dat voe să despartu și din pivniță să o am supt stăpînire (neavînd numitul neguțător trebuință de toată pivnița). Care această parte de pivniță pînă acum nu o am avut, ci numai de mănăstire s-au stăpînit. Și tot această chirie adică taleri treizeci să am a da pe an la mănăstire, iar nu mai mult, fiindcă pentru acea parte de pivniță ce mi s-au dat, am dat acum la sfînta mănăstire taleri una sută, fără a nu-mi face sfinția sa cerere mai mult pentru că voiu să fac lucru temeinic și boltită atît partea aceasta de pivniță cît și prăvăliia.

Și nici eu să nu am a ceare vreo deosebită tocmeală sau întoarcere de bani de la mănăstire pentru aceste namestii, nici a vinde la altă parte, sau a le lăsa copiilor miei ce-mi va dărui Dumnezeu după ce mă voi căsători, sau altor rudenii, precum nici copiii mici sau rudeniile să nu aibă voe după moartea mea a le ceare întru clironomie acestea, sau vreo întoarcere de bani de la mănăstire. Ci întocmai să să urmeze după sineturile ceale vechi ce am de la mănăstire, precum să arată mai sus.

Pentru care am dat la sfănta mănăstire și acest zapis iscălit de mine.

Și spre mai buna încredințare, am rugat pe prea sfinția sa părintele mitropolitul Țării de au adeverit zapisul acesta cu iscălitura prea sfinții sale. Și s-au mărturisit și de sfinția sa părintele episcopul Rîmnicului și de sfinția sa părintele episcopul Buzăului și de alte obraze cinstite. Dîndu-mi și sfinția sa părintele episcopul Argeș iarăși asemenea zapis adeverit de prea sfinția sa părintele mitropolitul și mărturisit de către cei ce să cuprind într-acesta ce am dat eu.

1801 mai 20.

Alexandru vistier, adeverez
(semnătură grecească indescifrabilă)
(indescifrabil) . . . . . Buzău, mărturie
(indescifrabil) biv vel dvornic, martor
(indescifrabil) protosinghel Mitropolii, mărturie

Art. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII—75.
Original, stare foarte bună, hîrtie groasă, cerată, cu filigran.

XVIII.

1830 iunie 25. București.

Hristache al treilea logofăt, împuternicit din partea urmașilor postelnicului Pantazi, și ca să mulțumească și pe Elenca soția răposatului, vinde casele ce-au rămas în mahalaua Anthim, pentru care se plătește embatic la mînăstire 11 taleri pe an. (Copie).

Adică eu cel mai jos iscălit încredințez cu acest adevărat zapisul mieu la mâna *(loc liber)*, precum să să știe că răposatul postelnic Pantazi grecu fiind au ținut în căsătorie pă dumneaei Elenca *sin* Ioniță Pităruș, din *sud* Vlașca, carile mai naintea căsătoriei sale au cumpărat o pereche de case în mahalaoa Anthimului, pă locu sf. mănăstiri, ce-i zice Toți Sfinții, adică Anthimul, unde eu mi-am făcut și prăvălii. Și s-au stăpânit de amândoi cu pace, cu care cât au viețuit amândoi, făcând copii, au și murit nevîrstnici. Apoi murind postelnicu Pantazi, tot avutul său s-au stăpânit de către dumneaei Elenca, soțiia răposatului, pentru lipsa de zestre.

După aceasta luând știre rudele răposatului ce le are la patria sa, adică Zamfira fata răposatului, sora răposatului postelnic Pantazi m-au orânduit pă mine *treti* logofăt Hristache epitrop asupra acestii pricini, cu înscris epitropicon, de la rudele răposatului postelnic Pantazi și de la arhiereul eparhii locului de acolo, iscăliți fiind și alte obraze, ca să desfac pricina aceasta cu dumneaei Elenca *sin* Ioniță Pităruș, soția răposatului.

Așa dar și eu urmând cele scrise și viind aicea în București și dumneaei Ielenca *(sic)*, ne-am învoit noi între noi și i-am plătit atît lipsa zestrii *i* alte pretenții. Care învoire și *exofliticon* ce să află unul de către altul la mîinile no[a]stre, s-au adeverit după orânduială, și de către cinstita Logofeției cea mare a Țării de Sus.

Ci după înscrisul ce-l am la mână-mi, precum mai sus zic, am primit toată *periusiia* numitului răposatului postelnic Pantazi unchiul său, de la mâna dumneaei Elenca soțiia sa care stăpânea tot avutul pentru lipsa zestrii i altele. Și după ce și-au primit soțiia răposatului, pentru cele cerute în bani gata, și ne-am izbrănit, și puternicindu-mă și la înscrisele ce mi-au venit, arătându-mă dă bună clironoamă, nepoata de soră a răposatului postelnic Pantazi, anume Zamfira, făcându-mă desăvîrșit *plirecsusiot* a face zapt tot avutul răposatului unchiu-său, și găsind numai o pereche de case cu prăvăliile lor, s-au ales a fi bună, curată ale răposatului unchiului său postelnic Pantazi, carile și rămăind clironomie bună numitei Zamfiri. Și sânt pă locu mănăstirii Anthimu unde își plătește și chiriia locului pă taleri unsprezece pă an.

Pă care case, cu prăvăliile cu locul lor, cât să coprinde, le-am vândut dumnealui în drept taleri 4500, adică patru mii cinci sute. Care bani i-am și primit acum toți deplin în mâna mea.

De aceia dar să aibă a stăpâni atât dumnealui cât și neam de neamu dumnealor, ohabnic, în veci cu pace și nesupărat de către nimeni, ne mai rămăind cuvânt nici dumneaei Elenchii, soțiia răposatului Pantazi, a mai cere cât de puțin lucru, ca una ce și-a primit toate cererile lipsii de zestre și altele ce au arătat.

Iar întâmplându-să a să mai scula vreun alt clironom, cu vreo pretenție, atunci să fiu eu dator a mă judeca cu același veri unde. Și dumnealor numiții cumpărători să nu aibă nici o supărare. Ci încă de să va întâmpla vreo cheltuială, tot eu să fiu a le împlini.

Am făcut dumnealui teslim și toate sineturile cele vechi ale acestor case, care case se învecinește despre răsărit cu dumnealui logofăt Manole și stegar Radu, și despre apus cu

o [illegible] a mănăstirii Anthimu. Și dumnealui să-și plătească chiria pământului la mănăstire de când va intra în stăpânire.

Spre mai bună încredințare i-am dat acest zapis cu chiar iscălitura mea, față fiind și din mahalagii care s-au iscălit de mărturie. Am rugat dar și pă cinstita Logofeției cea mare a Țării de Sus, de au adeverit spre a-și avea temeiul și siguranția după pravilă.

[1]830 iunie 25

Ilinlachi *treti* logofăt . . . . . *(grecește)*

Zamfir *biv treti* logofăt am fost față la numărătoarea prețului banilor acestor case și mărturie.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș,* XLVIII—81.
Copie, stare foarte bună, hîrtie cu filigran.

ÎN LEGĂTURĂ CU MITROPOLIȚII BĂLGRADULUI

La Biblioteca Academiei R.P.R., filiala Cluj, există un manuscris al lui Samuil Ciceronescu (Nr. 467) intitulat: «Documente la Istoria Romînilor din Secolul XVIII». Autorul a fost elev al «Seminarului latin» din Sătmar, iar după terminarea studiilor, profesor la școala normală diecezană din Oradea (în a doua jumătate a sec. XIX), administrator al fondurilor diecezane, arhivar al episcopiei și canonic al capitlului din Oradea. Dispunînd de serioase cunoștințe de limbă latină, el a adunat și copiat îndeosebi documente în această limbă, referitoare la trecutul nostru politic, cultural, bisericesc etc.

Un astfel de document este și cel referitor la 16 «arhiepiscopi» romîni, care l-au precedat pe Athanasie:

«Exstat Balasfalva dichti (?) (edicti ?).

...Metropolis Caroliensis in quo sedecim Archi Epii... ab anno... fac ordine inserti leguntur».

. . .

1. Archi Eppus... Iohannes I
2. „ „ Theoctistus
3. „ „ Genadius
4. „ „ Orestes
5. „ „ Theophilus
6. „ „ Stephanus
7. „ „ Gerasimus
8. „ „ Orestes II
9. „ „ Ioannes II
10. „ „ Daniel
11. „ „ Sabas
12. „ „ Iosphus
13. „ „ Iosaphat
14. „ „ Sabas II
15. „ „ Varlaam
16. „ „ Theophilus
17. „ „ Athanasius I

Această listă am copiat-o pentru uz personal, fără a mă gîndi că prezintă și alt interes și deci fără a insista asupra cuvintelor care prezentau o oarecare dificultate în descifrare. Confruntînd ulterior această listă cu lista mitropoliților de la Bălgrad, stabilită de Ștefan Meteș în «Istoria bisericii și a vieții religioase a romînilor din Transilvania și Ungaria», ed. II, Sibiu, 1935, pag. 506, am constatat deosebiri importante.

Autorul conchide că la Bălgrad ar fi păstorit în ordine cronologică următorii mitropoliți pînă la Atanasie:

Mitropoliții din Bălgrad (Alba-Iulia):

1. Eftimie, 5 oct. 1571—mart. 1574

2. Cristofor, 6 iunie 1574—† toamna 1579
3. Ghenadie I, 1579—febr. 1585
4. Ioan de Prislop, 20 martie 1585—c. 1601
5. Teoctist, înainte de 13 martie 1606—c. 1614
6. Teofil, 1614—c. 1620 și peste eparhia Vadului
7. Dosofteiu, 21 april. 1622—vara 1627
8. Ghenadie de Brad, înainte de 17 oct. 1627—† 3 sept. 1640
9. Ilie Iorest, oct. 1640—1643
10. Ștefan, înainte de 19 august 1643—† după 22 mai 1656
11. Sava Brancovici, vara 1656 — destituit la 2 iulie 1680
12. Daniil, circa 1659—1662.
13. Ghenadie al III-lea, iulie 1659—† vara 1660.
14. Iosif Budai, iulie 1680—finea (?) 1681
15. Ioasaf, grec, martie 1682—† finea (?) 1683
16. Sava din Veștem, 24 ian. 1684—† aug. 1685
17. Varlaam, dec. 1685—vara 1692
18. Teofil, sfințit 18 sept. 1692—† după 12 iulie 1697.
19. Atanasie, sfințit 22 ianaurie 1698—1700.

Primul Arhiepiscop semnalat în manuscrisul de la Cluj este Iohannes I, adică Ioan de Prislop, care, conform afirmației lui Meteș se găsea în scaun la 20 martie 1585 si în 1601. Al doilea e Teoctist, înserat în ambele liste. De aici cele două liste diferă: conform documentului copiat de S. Ciceronescu, după Teoctist urmează Ghenadie și Orest și abia după aceea Teofil. Apar deci la Ciceronescu două nume în plus față de lista lui Meteș.

Nepotrivirea continuă și după Teofil pînă la Iosif Budai, adică pînă la cei cinci precursori ai lui Atanasie, care sînt identici pe ambele liste.

Am cercetat dacă noile nume de arhiepiscopi de pe lista lui Ciceronescu nu sînt episcopi de Maramureș, Vad, Silvaș, Geoagiu, Făgăraș, Inău, Banat sau Bihor. Numele, dar mai ales data păstoririi (între 1582—1700), nu corespund [1].

După cum se poate vedea chiar din lista întocmită de Meteș, datele păstoririi episcopilor pot fi stabilite în cele mai multe cazuri, doar cu aproximație. Dintr-un document sau dintr-o inscripție, se poate deduce că un ierarh era în scaun la o anumită dată, fără a ști exact data instalării și a încetării din viață. Chiar datele asupra lui Simion Ștefan, a cărui activitate prezintă un deosebit interes pentru literatura noastră veche, nu sînt suficient de clare.

Credem deci că lista copiată de Ciceronescu trebuie să fie examinată de cercetători ai trecutului nostru bisericesc, cu atît mai mult cu cît, după cîteva pagini, în limba latină, copiate de Ciceronescu, găsim mențiunea: «București 15 iunie 1700 (?) Ioannes Constantinus princeps, Stephanus Cantacuzenus cancelarius...».

Pe de altă parte, pasajul copiat de Ciceronescu prezintă interes și pentru istoricul titulaturii episcopilor de la Bălgrad. Intr-adevăr, aici apare termenul de *arhiepscop* ceea ce e sinonim cu mitropolit. Ori nu toți cercetătorii sînt de acord că primii episcopi de la Bălgrad purtau titlul de mitropolit. In popor și în documentele vechi apare termenul «vlă-

1. Istoricul bănățean Dr. George Popoviciu, *Istoria romînilor bănățeni,* Lugoj, 1904, pag. 289—290 menționează și nepotrivirile constatate de alții. Astfel, conform raportului lui N. Densușianu în „Analele Acad. Rom.", s. II-a, tom. II, București, 1881, pag. 191—194, George Șincai ar fi predat bibliotecii reg. din Budapesta un diptich care cuprinde seria mitropoliților de la 1528—1711, adică tocmai din perioada de care ne-am ocupat și noi. Aceștia ar fi următorii : 1) Ion, 2) Teoctist, 3) Ghenadie, 4) Teofil, 5) Ștefan, 6) Gherasim, 7) Iorest, 8) Daniil, 9) Sava, 10) Iosif, 11) Iosif, 12) Sava, 13) Varlaam, 14) Teofil, 15) Atanasie. Deci lista ar conține 15 arhiepiscopi față de lista dată de noi după Ciceronescu, care cuprinde 17 arhiepiscopi. Din lista predată de G. Șincai ar lipsi deci Orestes I și Ioannes II.

Petru Maior ar fi văzut la Blaj înainte de 1813 un diptich, cu 16 mitropoliți care după N. Densușianu, citat de Dr. G. Popoviciu „nu consună" cu cel donat de Șincai bibliotecii reg. din Buda.

In legătură cu această problemă vezi și Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmenta,* tom. II, pag. 18—19 ; Nicolae Iorga, *Documente,* vol. II, pag. XXXVII.

dică» atît pentru episcop cît şi pentru mitropolit, ceea ce îngreunează stabilirea datei de la care ierarhii de la Bălgrad purtau titlul de mitropolit.

Ştefan Meteş crede că primul mitropolit ar fi fost Eftimie, deoarece acesta a fost sfinţit de patriarhul Macarie.

De fapt termenul de mitropolit în legătură cu Bălgradul apare în 1583, cînd Antonio Possevino, un iezuit în trecere prin Bălgrad, notează: «Romînii ardeleni au în *Alba-Iulia* un *mitropolit* a cărui demnitate este confirmată de principe, dacă aduce scrisori de la vreun patriarh sau episcop prin care se stabileşte că el este episcop (Cf. A. Veress, *Fontes Rerum Transilvanicarum*, III, Budapesta 1913 şi Şt. Meteş, op. cit.).

Possevino, în călătoria sa, a înregistrat titulatura oficială a ierarhului romîn de la Alba-Iulia: mitropolit. Termenul de arhiepiscop dat conducătorilor bisericeşti de la Bălgrad în documentul de la Biblioteca Academiei R.P.R., Filiala Cluj, vine să confirme că începînd de la Ioan (de Prislop) aceasta era titulatura oficială a ierarhilor noştri de la Bălgrad.

Rămîne în sarcina cercetătorilor trecutului bisericesc să aducă preciziuni în privinţa temeiniciei documentului. Judecînd după alte documente înserate, manuscrisul prezintă interes şi garanţii de confruntare cu originalul. Intenţia mea a fost de a face o simplă semnalare.

G. P.

O PRECIZARE

În interesantul studiu «*Cupa de argint a logofătului Coresi*» de Nadejda Romalo, apărut în această revistă (anul LXXIX, nr. 11—12 pe 1961), — în care se vorbeşte despre cupa «dăruită» de logofăt Mînăstirii Mislea, împreună cu un ţigan şi o ţigancă în schimbul unei părţi de moşie — s-a strecurat afirmaţia greşită că, o dată cu incendiul din 1883 care a nimicit biserica mînăstirii, «s-a pierdut şi pisania» ei (l. c. p. 1106). Pentru a restabili adevărul amintim că piatra cu inscripţia s-a menţinut după aceea şi copia ei mi s-a comunicat de preotul Gh. Negoescu, după raportul înaintat la Ministerul Cultelor în 1893.

Înlăturînd erorile de lectură am publicat-o în «Omagiu lui Ioan Bianu» Buc. 1916, sub titlul «Cîteva inscripţii inedite din Prahova şi Vlaşca», însoţită de cîteva preciziuni ; de altfel ea fusese cunoscută de Mihail Cantacuzino (la Tunusli), de Gh. Şincai şi Al. Ştefănescu, fără a se reproduce textul.

N. A. CONSTANTINESCU

RECENZII

O PREȚIOASĂ EDIȚIE FOTOCOPIE A LITURGHIERULUI LUI MACARIE 1508 *

Comemorarea (în 1958) a 450 de ani de la tipărirea primei cărți pe pămîntul romînesc — Liturghierul slavon al ieromonahului muntenegrean Macarie din anul 1508 — a prilejuit, cum era și firesc, apariția unei bogate literaturi de articole și studii despre această carte, despre tipăritorul ei, despre împrejurările istorice în care a apărut ea, despre problema, nelămurită încă, a locului tipăririi cărților lui Maracie și despre începuturile tiparului în Țara Romînească în general. Dată fiind puținătatea exemplarelor originale care ni s-au păstrat din acestă carte și care nu sînt accesibile decît unui cerc restrîns de cercetători, Academia R.P.R. proiectase, încă de atunci, retipărirea Liturghierului lui Macarie într-o nouă ediție, care să înlesnească răspîndirea și cunoașterea lui în cercuri mai largi, avînd mai ales în vedere pe cercetătorii din provincie, care nu pot frecventa cele trei biblioteci din Țară unde se află cele cîteva exemplare originale, descoperite și cunoscute pînă acum (Biblioteca Academiei R.P.R., Biblioteca Centrală de Stat și Biblioteca Institutului Teologic Ortodox din Sibiu). Cu oarecare întîrziere, ediția aceasta a apărut în anul 1961.

Textul Liturghierului e precedat de un studiu introductiv semnat de d-l P .P. Panaitescu, avînd titlul *Liturghierul lui Macarie (1508) și începuturile tipografiei în Țările Romîne* și împărțit în două părți: un studiu bibliografic asupra Liturghierului, intitulat *450 de ani de la prima carte tipărită în Țara Romînească* (pp. V—XXXII) și altul, istoric, cu titlul *Începuturile tipografiei în Țările Romîne* (pp. XXXIII—LXXVIII), care cuprinde o cercetare de istorie culturală asupra apariției tiparului în țara noastră, și a împrejurărilor social-politice în care s-a produs acest fapt.

In acest studiu introductiv, d-l P. P. reia și sintetizează rezultatele studiilor sale mai vechi asupra începuturilor artei tipografice în Țara Romînească, publicate în diverse reviste (ca de ex. *Octoihul lui Macarie 1510 și originile tipografiei în Țara Romînească,* în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, an. 1939, nr. 9—10; *450 de ani de la prima tipăritură în Țara Romînească,* în *Călăuza bibliotecarului,* an. 1958, nr. 7, ș.a.); totodată însă, d-sa aduce contribuții și lumini noi asupra problemei, deduse din studiul mai atent al exemplarelor originale ale Liturghierului și din cercetarea, pentru prima oară, a apariției Liturghierului, în cadrul istoriei sociale și culturale a vremii. Fără îndoială, studiul acesta condensează tot ce s-a scris mai bun și mai valabil pînă acum, atît de către d-l Panaitescu cît și de către alții, în legătură cu problema începuturilor tiparului în Țara Romînească

*** Cu un studiu introductiv de P .P. Panaitescu și un indice bibliografic de Angela și Al. Duțu, București (Editura Academiei R.P.R.), 1961, LXXV + 274 pp.**

Amintim doar că exemplarul Liturghierului macarian din Biblioteca Institutului Teologic din Sibiu, pecare d-l P. P. îl consideră nesemnalat pînă acum (p. VII), fusese semnalat mai inainte, atît de către d-l Virgil Molin (în articolul său *Menţiuni bibliografice,* din rev. Bis. Ort. Rom., an. 1959, nr. 2, p. 233), cît şi în studiul nostru *Liturghierul slavon tipărit de Macarie la 1508* (în aceeaşi rev., an. 1958, nr. 10—11, p. 1066). La exemplarele din Liturghier ajunse în diferite biblioteci din străinătate şi amintite de d-l P. (p. VIII), mai trebuie adăugate încă două: unul, care se păstra pe la sfîrşitul secolului trecut în biblioteca colecţionarului rus P. Sciukin din Moscova (semnalat de A. Jaţimirski, în lucrarea sa *Pervîi peceatnîi slavianski Slujebnik,* S.-Peterburg, 1896, p. 2) şi altul păstrat azi în Biblioteca Muzeului Naţional Maghiar din Budapesta şi provenit din Colecţia bibliofilului ardelean Dr. Juliu Teodorescu (semnalat de V. Molin, în articolul său citat mai înainte) .

În legătură cu *descrierea cuprinsului* Liturghierului lui Macarie (vezi studiul introductiv al lui P. P., p. IX şi urm.), avem de remarcat că în textul Liturghierului lui M., titlul Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur este aşezat greşit, tocmai pe verso foii ultime (a opta) din caietul 1 (corespunzător cu p. 24 din ediţia fotocopiată), cînd de fapt Liturghia propriu-zisă începe pe foaia a patra a caietului al doilea (p. 31 din ed. fotocopiată), fără titlu aparte; această evidentă greşeală de ordin tehnic (tipografic) va fi reprodusă de toţi copiştii manuscriselor Liturghierului slav ca şi de ediţiile lui, tipărite în cursul secolului al XVI-lea, atît la Braşov (1568—1570 şi 1588) cît şi la Veneţia (1519, 1527, 1538 - 1540, 1554 şi 1570), care au ca izvod Liturghierul lui Macarie (vezi şi studiul nostru citat, din rev. Bis. Ort. Rom., pp. 1038 şi 1067).

«Rugăciunea la binecuvîntarea pîinilor» din Liturghierul lui Macarie (caietul 14, f. 2 sau pp. 220—221 din ed. fotocop.), dată de d-l P. ca o piesă (slujbă sau rînduială) separată (p. IX), face parte, de fapt, din slujba Litiei, în care a fost încadrată aci, ca în toate ediţiile Liturghierului ortodox.

La manuscrisele de liturghie slavă care cuprind, ca şi Liturghierul lui M., *cuvîntarea* (corect: *povăţuirea*) sfîntului Vasile cel Mare către preoţi, cu care se începe acest Liturghier (vezi p. X, comp. şi p. XII din studiul introductiv), mai trebuie adăugat manuscrisul slav cu nr. 496 din Bibl. Acad. R.P.R. (sec. XVI), provenit de la Tismana, care este cea mai fidelă copie manuscrisă a Liturghierului lui M., dacă nu cumva nu este chiar izvodul folosit de acesta la tipărirea cărţii sale. La ediţiile tipărite ale Liturghierului slav, care reproduc *Povăţuirea Sfîntului Vasile cel Mare către preoţi,* din Liturghierul lui M., (vezi p. XII), se pot adăuga toate ediţiile Liturghierului slav tipărit pentru romîni în sec. XVI şi XVII (de Coresi la Braşov în 1568—1570, de Şerban Coresi la Braşov în 1588 şi de arhimandritul Ioan la mînăstirea Dealu în 1646), precum şi cele tipărite în sec. XVI. de către un alt călugăr muntenegrean, Pahomie, la Veneţia în 1519, 1527 şi 1554 (vezi studiul nostru citat mai înainte, pp. 1039—1040).

Prezenţa celor doi sfinţi naţionali ai sîrbilor (Sava şi Simeon), pomeniţi în Liturghierul lui M. la Proscomidie, în cadrul miridelor celor 9 cete, alături de ceilalţi sfinţi bulgăreşte pomeniţi în Liturghierul ortodox (p. XIV), — particularitate a Liturghierului lui M., care constituie o dovadă sigură a originii sîrbeşti a lui Macarie — a fost semnalată încă din 1958, în studiul citat din rev. Bis. Ort. Rom. (an. 1958, nr. 10—11, pp. 1044—1045), unde sînt enumărate şi alte ediţii tipărite şi manuscrise ale Liturghierului slav, în care apare pomenirea acestor doi sfinţi.

Sperăm ca la o eventuală nouă ediţie, d-l P. să revină asupra *Schimbărilor introduse în cursul tipăririi Liturghierului lui M.,* despre care d-sa vorbeşte la pp. XVI—XVII din studiul său introductiv şi care nu ni se par întemeiate, pentru motive pe care le vom arăta pe larg, într-un studiu propriu asupra Liturghierului lui Macarie.

În schimb, d-l P. are meritul de a fi semnalat pentru prima oară unele greşeli observate de Macarie după tipărirea întregului liturghier şi după ce multe din exemplarele cu pricina fuseseră deja puse în circulaţie. În articolul său *Menţiuni bibliografice* (din rev. Bis. Ort. Rom., an. 1959, nr. 2, p. 233), d-l Virgil Molin, referindu-se la studiul d-lui Panaitescu *450 de ani de la prima tipăritură în Ţara Românească* (din *Călăuza Bibliotecarului* pe 1958), zicea că acesta ar fi făcut «considerente greşite» asupra unor variaţiuni de ediţii între diversele exemplare ale Liturghierului lui Macarie. Dar în studiul introductiv

pe care îl prezentăm aici (p. XVII și urm.), d-l P. face dovada sigură că, într-adevăr, există două variante ale unuia din caietele Liturghierului lui M. și anume caietul *B* (al doilea), care a fost tipărit la început cu unele greșeli; acestea au fost observate însă și îndreptate prin retipărirea caietului cu pricina, abia după ce ieșiseră din tipografie exemplare cu forma întîia (greșită) a tipăriturii.

A doua parte a studiului introductiv al d-lui P., cu titlul *Inceputurile tipografiei în Țările Romîne* (p. XXXIII și urm.), recapitulează unele constatări mai vechi ale autorului în legătură cu această problemă, dar aduce și observații noi și prețioase asupra unor amănunte sau laturi ale ei. Astfel, vorbind despre *momentul istoric al începuturilor tipografiei,* d-sa studiază, pentru prima dată, introducerea tiparului la noi în lumina noilor împrejurări economice, sociale și politice, în care s-a produs acest fapt de o însemnătate covîrșitoare pentru istoria culturii noastre. Se demonstrează că înființarea tipografiei se datorește inițiativei Bisericii și oficialității românești din acea vreme, intrînd în cadrul măsurilor luate pentru reorganizarea Mitropoliei românești patronată de Radu cel Mare (p. XXXIV), cu ajutorul fostului patriarh Nifon al Constantinopolului (lucru remarcat și în studiul nostru citat, din rev. Bis. Ort. Rom., p. 1064). Se urmărea, prin aceasta, unificarea administrativă a Bisericii și subordonarea ei autorității centralizate a domniei; indirect, deci, se avea în vedere consolidarea statului feudal domnesc centralizat, care trebuie să ia locul fărîmițării feudale de pînă aci. «Înființarea tipografiei în Țările Romîne nu mai apare astfel ca o operă întîmplătoare, venirea unor meșteri pribegi, lipsiți de patron și de local, ci se încadrează în istoria socială și culturală a țării noastre» (p. XXXVI).

Un al doilea fapt sigur, demonstrat suficient de către d-l P. prin noi și serioase dovezi, deduse din studiul caracterelor tipografice folosite de Macarie, este lipsa oricărei legături între prima tipografie a lui M. de la Cetinie din Muntenegru (1493—1496), de origine italiană (venețiană), și tipografia din Țara Romînească, în care M. și-a tipărit cele trei cărți (Liturghierul, Octoihul și Evanghelia) între 1508—1512 (vezi p. XLII și urm.). Nu mai poate fi pusă la îndoială identitatea lui Macarie din Muntenegru cu Macarie tipograful din Țara Romînească, așa cum făcea mai de mult slavistul V. Jagic (*Der erste cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494,* Wien 1894); dar faptul observat de acesta, că adică tipografia din Muntenegru nu a fost adusă în țara noastră și că nici cărțile tipărite la noi nu urmează pe cele tipărite de M. în Muntenegru, este perfect adevărat, ceea ce d-l P. demonstrează cu lux de amănunte. Rămîne încă deschisă problema orgiinii materialului tipografic folosit de M. în țara noastră, asupra proveniență căruia nu se poate afirma încă nimic sigur (p. LIII și urm.).

Noi și serioase dovezi aduce de asemenea d-l P. în sprijinul părerii, îndeobște acceptată, că atît Liturghierul lui M. cît și celelalte două cărți tipărite de el pentru nevoile Bisericii Românești (Octoihul și Evanghelia) au fost tipărite în Țara Romînească, iar nu la Veneția, cum presupunea în secolul trecut Al. Odobescu și cum încearcă să demonstreze d-l V. Molin astăzi (vezi argumentele enumărate la p. XLVII și urm.); în ceea ce privește locul anume unde va fi fost așezată tipografia domnească în care a lucrat M., d-l P. înclină în favoarea Tîrgoviștei sau a mînăstirii Dealu, fără să ia însă o atitudine categorică în problema locului tipăririi, care rămîne încă deschisă (pp. LII—LIII).

Cît privește identificarea lui M. tipograful cu Macarie mitropolitul Țării Românești numit de Neagoe Basarab la 1512, d-l P. o pune pe bună dreptate la îndoială (așa cum fac și autorii manualului de *Istoria Bisericii Romîne* pentru Institutele Teologice, vol. I, Buc. 1957, p. 332); d-sa combate, de asemenea, și identificarea mai nouă, făcută de către istoricul sîrb Radjicic, între Macarie tipograful și Macarie egumenul mînăstirii sîrbești Hilandar din Atos între 1525—1533 (vezi pp. LVII—LVIII).

In capitolul final al studiului său introductiv (*Răsunetul și continuarea tipografiei lui Macarie*, p. LVIII și urm.), d-l P. prezintă unele date în legătură cu circulația cărților tipărite de M. în Țara Romînească și la slavii sud-dunăreni și cu importanța lor în istoria noastră culturală. Intre altele, se arată aci că aceste cărți creează o tradiție a artei tipografice romîno-slave la noi și cum Liturghierul lui M. a fost reprodus și în edițiile următoare ale Liturghierului slav tipărit la noi în țară în cursul sec. XVI, de către Coresi și fiul său Șerban (între 1568—1588). Adăugăm că Liturghierul lui M. a servit ca model nu numai pentru edițiile din țara noastră ale Liturghierului slavon, ci și pentru cele tipărite în cursul secolului al XVI-lea la Veneția, de către călugărul muntenegrean Pahomie și

ucenicii săi, pentru folosul slavilor sud-dunăreni (la 1519, 1527, 1538—1540, 1554 și 1570), care sînt reproduse toate întocmai după prototipul tipărit de M. (pînă și cu greșelile și cu stîngăciile lui de ordni tehnic), adăugînd doar în plus unele piese noi, cu care își îmbogățesc cuprinsul (vezi studiul nostru citat, din rev. Bis. Ort. Rom., p. 1067).

Vorbind despre continuitatea care a existat între tipăriturile lui M. și întreaga activitate tipografică din Țara Romînească și de la Brașov în tot cursul sec. XVI, d-l P. spune că tipăriturile lui M. au fost *poate* chiar traduse în romînește (p. LXII). Ceea ce d-sa afirmă doar ipotetic despre tipăriturile macariene în general, se poate afirma cu certitudine despre Liturghierul lui M. în special: acesta a servit ca original pentru prima traducere romînească a Liturghierului, tipărită de Coresi la Brașov în 1570, traducere atît de fidelă încît păstrează și pomenirea sfinților naționali sîrbi amintiți mai nainte, precum și alte particularități ale originalului.

Amplul și interesantul studiu introductiv al d-lui P. se încheie cu o serie de *Concluzii*, în care se rezumă ideile de căpetenie cuprinse în el. Studiul are la sfîrșit și două *rezumate*, dintre care unul în limba rusă și altul în limba franceză (pp. LXV—LXVIII). Urmează apoi un prețios *indice bibliografic* în legătură cu *începutul tipografiei în Țara Romînească*, alcătuit de Angela și Al. Duțu (pp. LXIX—LXXV). Împărțit în patru părți, acest indice cuprinde întîi bibliografie privitoare la *tipăriturile macariene*, al doilea cuprinde *mărturii contemporane* în legătură cu atmosfera epocii în care a activat Macarie în Țara Romînească, al treilea — studii și articole despre începuturile tiparului romînesc, iar al patrulea — mențiuni (mai scurte, incidentale) despre activitatea lui M. în diverse lucrări de istorie literară, de bibliografie sau de istoria tiparului, din literatura romînească și străină. Remarcăm o mică nepotrivire între datele bibliografice din acest indice și cele din studiul introductiv al d-lui P.; la p. LVI n. 1, d-l P. indică orașul *Berlin* ca loc al tipăririi cărții lui C. Karadja (*Die alte rumänische Buchdruckerkunst*), pe cînd în indicele bibliografic (p. LXXIV) se dă orașul Dresda.

Partea cea mai mare a volumului editat de Academia R.P.R. (pp. 1—274) cuprinde reproducerea completă, în copie fotografică, a Liturghierului lui M., în varianta a doua (definitivă și corectată), după exemplarul «unicat» al Bibliotecii Academiei (Secția Cărți Vechi, Cota 1), provenit din mînăstirea Bistrița. În anexa de la sfîrșit (pp. 257 și urm.) s-a retipărit și varianta 1-a (cu greșeli) a caietului al doilea (*B*), înlocuită ulterior. Reproducerea s-a făcut în mărime naturală și în două culori (negru și roșu), ca și în original, pe o hîrtie de bună calitate și în excelente condiții de claritate și acuratețe. Era de dorit ca, pe lîngă paginația nouă, adăugată în josul foilor, să se fi prevăzut, cu cifre noi (arabe), și ordinea numerică a caietelor, indicată în tipăritura originală cu litere chirilice. Coperta în patru culori (alb, negru, galben și vernil-gris), datorită lui Eugen Stoian, ornată cu unul din frumoasele frontispicii ale Liturghierului lui M., dă, de la început, cărții, un aspect plăcut și atrăgător, prin decorul și coloritul simplu, discret și de bun gust.

În ansamblul ei, noua ediție a Liturghierului lui M., atît prin bogăția informațiilor pe care le aduce studiul introductiv al d-lui P., completat de indicele bibliografic al soților Duțu, cît și prin ireproșabilele condiții de ordin tehnic-tipografic, în care s-a făcut reproducerea fotografică a textului, — constituie una dintre tipăriturile care fac cinste Academiei R.P.R. Ea pune în îndemîna cercetătorilor noștri — lingviști, filologi și istorici literari — din întreaga țară și a celor din străinătate un prețios și util instrument de lucru, care le va înlesni atît cercetarea mai aprofundată a problemelor legate de introducerea tiparului în țara noastră, cît și studiul intern, mai atent și mai amănunțit, al cuprinsului Liturghierului slavon tipărit de Macarie la 1508, studiu care va aduce, sperăm, date și concluzii noi și prețioase pentru lămurirea definitivă a unora dintre problemele, încă nerezolvate, legate de începuturile activității tiprografice la romîni.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

O CARTE DE ZIDIRE DUHOVNICEASCĂ *

Îndrumătorul bisericesc pe care Arhiepiscopia Sibiului îl editează an de an pentru nevoile preoților și credincioșilor săi este continuatorul Calendarului de masă, cum îndeobște este cunoscut, care, în 1852, apărea în primul său an, sub numele de : «Calendar pe anul de la Hristos 1852 carele este bisect de 366 de zile întocmit pe gradurile și clima Țării Ungurești, a Ardealului, Bănatului, precum și a Țării Romînești și a Moldaviei. Anul întîiu — Sibiu — In tipografia diecesană».

In decursul anilor însă și-a schimbat titulatura menționată, întîlnindu-l și sub numele de : Calendarul bunului creștin, Almanahul creștin ortodox, iar din anul 1953 apare sub numele de Îndrumător bisericesc, nume care exprimă mai fidel conținutul său de astăzi.

Pînă în anul 1878 inclusiv, Calendarul se tipărește cu alfabetul cirilic, iar din 1879, cu cel latin.

Avînd în vedere vechimea lui, 111 ani de apariție, precum și rolul deosebit pe care l-a jucat nu numai în viața religioasă, ci și în viața economică, socială și culturală a credincioșilor noștri din Transilvania, socotim a nu fi de prisos o sumară privire înapoi asupra anilor de început ai acestui Calendar.

Afară de materialul calendaristic propriu-zis, în fiecare an al Calendarului s-a publicat material variat și instructiv, privind toate sectoarele de activitate ale cititorilor.

Așa de pildă, primul articol, din primul an al Calendarului — 1852 —, articol care se continuă și în anii 1853—1856, se intitulează «Despre grădini», cuprinzînd îndrumări date sătenilor cu privire la felul cum să-și întrebuințeze mai cu folos pămîntul pe care îl au în jurul căsuțelor lor, cum să organizeze și să lucreze o grădină pentru a aduce cît mai multe foloase.

Tot pe linia acestor îndrumări cu caracter agricol-gospodăresc sînt tratate pe larg în Calendarul de pe anii 1868—1871 așa-zisele «Cele zece porunci ale agronomului».

Întîlnim chiar un «Calendariu economic», în care se cuprind îndrumări lunare privind agricultura și zootehnia, sau «Economia cîmpului și vitele», cum se exprimă Calendarul.

Deși cei cu pămînt mai mult vor fi fost desigur mai puțini, totuși aceste îndrumări își vor fi dat roadele lor în sînul unui popor abia ieșit din iobăgie.

In materialul din primul an al Calendarului mai întîlnim titluri ca : «Ceva pentru memorie», cuprinzînd sfaturi pentru cultivarea memoriei, «Proverbe și sentințe morale pentru viața practică», «Versuri populare», fabule etc.

Dintre proverbele și sentințele morale menționate, reținem cîteva deosebit de instructive, chiar și pentru noi, cititorii de astăzi, ca :

— Cinstește toate legile (credințele), dar te închină numai la a ta.

— Pe omul scăpătat și cuminte să-l ajuți, ori de ce lege va fi, căci cine pe altul ajută pe Dumnezeu împrumută, și unde dă cineva unul Dumnezeu îi întoarce cu pumnul.

— Să-ți fie milă de dobitoc, căci limba boului e lungă, dar nu știe vorbi, și cine n-are milă de dobitoc, acela n-are milă nici de semenul său.

---

* *Indrumător bisericesc pe anul comun de la Hristos 1963*, Sibiu, tiparul Tipografiei eparhiale, 228 p.

Apără-ţi ochii de zavistii, mîinile de răpiri, gura de pîri şi clevetiri, picioarele de căi rele, căci cine are ochi pizmaş, lui singur e vrăjmaş, şi cine are mînă lungă, pierde şi ce are în pungă.

— Fugi de linguşitori şi de cei ce te laudă în faţă, căci aceştia îţi vorbesc pe plac, dar la greşeli îţi pun capac.

Folosindu-se unele formule inspirate din domeniul medical, se publicau pe atunci o seamă de reţete vindecătoare de patimi, cum de obicei se autointitulau, reţete care îşi au rădăcinile în morala evanghelică. Astfel, în Calendarul din 1853 găsim «Reţete tămăduitoare de toată patima sufletească», avînd următorul conţinut:

«Sapă rădăcina sărăciei duhovniceşti,
Adună frunzele răbdării,
Culege floarea smereniei,
Ia ramurile desei rugăciuni.

Acestea toate uscîndu-le prin înfrînarea postului, mărunţează-le cu cugetul gîndurilor bune, pune-le în oala mustrării cugetului, şi înfăşurîndu-le cu firul mulţuimirii aţîţă-le cu locul dragostei şi le fierbe cu supunerea ascultării; apoi turnîndu-le în vasul înţelegerii, să le bei cu neîndoirea nădejdii, păzind dieta mărturisirii (ispovedaniei) şi te vei tămădui».

O reţetă asemănătoare găsim şi în Calendarul din 1885.

«Meteorologice, sau cunoştinţe despre umblarea vremii» — este titlul unui articol cuprins în Calendarul din 1858 cu continuare în cel din 1859, în care se dau o seamă de cunoştinţe privind fenomenele meteorologice.

Sînt tratate de asemenea probleme de antropologie, în articole ca: «Omul în starea socială» (Calendarul din 1860), în care se vorbeşte despre formarea omului în societate, despre egalitatea oamenilor şi a tuturor raselor de pe pămînt.

Cu o sută de ani în urmă, Calendarul (din 1862 şi 1863) publica interesante principii şi îndrumări privind educaţia fizică şi morală a credincioşilor noştri din acea vreme.

Credincioşii erau îndrumaţi să înveţe meserii, în articole intitulate chiar cu îndemnul: «Învăţaţi meserii!» (Calendarul din 1865), fiind iniţiaţi şi în probleme de care se izbeau la tot pasul în viaţă, ca de pildă, «Despre măsurile cele noue metrice» (Calendarul din 1876), măsuri introduse la 1 ianuarie 1876 în Austro-Ungaria din acea vreme.

Calendarele au publicat chiar din primii ani o seamă de poezii, nuvele şi povestiri ale scriitorilor noştri clasici, a căror popularizare în rîndul romînilor din Transilvania a contribuit, desigur, în mare măsură, la cultivarea limbii noastre şi a sentimentului de unitate naţională. Intîlnim astfel: «Odă Romîniei», de Al. Odobescu (Calendarul din 1856); «O fată tînără pe patul morţii», «Ştefan cel Mare şi maica sa», de D. Bolintineanu (Calendarul din 1857); «Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul», de Bolintineanu (Calendarul din 1863); «Umbra lui Mircea la Cozia», de Gr. Alexandrescu (Calendarul din 1865); «Peneş Curcanul», «Sfîrşit de toamnă», «Plugurile», de V. Alecsandri, «Povestea vorbei» de Anton Pann (Calendarul din 1879); nuvele şi povestiri, ca: «Fata babei şi a moşneagului», de I. Creangă (Calendarul din 1878) şi alte asemenea creaţii.

Pe lîngă proverbe şi diverse anecdote populare, publicate an de an, Calendarul cuprinde şi o seamă de balade şi alte creaţii populare.

Afară de partea calendaristică şi materialul oficial privind organizarea Eparhiilor transilvănene, material religios-bisericesc întîlnim puţin în primii ani de apariţie ai Calendarului, fapt explicabil, de altfel, căci la cunoştinţe şi îndrumări ca cele arătate pînă acum credincioşii de acum un veac şi mai bine cu greu puteau ajunge pe altă cale. Găsim totuşi articole: «Despre biserică şi despre lucrurile cele sfinte», «Despre obişnuitele rugăciuni bisericeşti» (Calendarul din 1857); «Despre dumnezeiasca Liturghie» (Calendarul din 1858); «Cu privire la Biblie» (Calendarul din 1859), precum şi prezentarea unor Biserici Ortodoxe de aceeaşi limbă, o seamă de psalmi în versuri după Psaltirea în versuri a lui Dosoftei al Moldovei, ş. a.

Ne-am oprit doar la anii de început ai Îndrumătorului nostru bisericesc de astăzi, pentru a aminti în linii generale orientarea şi preocupările din prima sa perioadă de apariţie.

Indrumătorul bisericesc pe anul 1963 are la început partea calendaristică, după care urmează rubrica: *Probleme, fapte, comemorări,* cuprinzînd articole valoroase, dintre care menționăm: «A 15-a aniversare a Republicii Populare Romîne» în care sînt subliniate o seamă de realizări ale poporului nostru, înfăptuite după înlăturarea monarhiei de la cîrma țării; «Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova», care s-a desfășurat între 9 și 14 iulie 1962 în Capitala Uniunii Sovietice, fiind cel mai reprezentativ Congres al tuturor celor care acționează în vederea înlăturării definitive a războaielor din viața omenirii; «Lupta popoarelor pentru pace încursul anului 1962»; «Incheierea colectivizării agriculturii în R.P.R.»; «Gemenii cosmosului», cei doi cosmonauți sovietici de pe navele cosmice «Vostok 3» și «Vostok 4», Andrian Nikolaev și Pavel Popovici, care au înfăptuit zborul în grup în spațiul cosmic; «Dragostea de patrie»; «Fericiți făcătorii de pace», articol în care sînt relatate aspecte ale luptei creștinilor pentru pace, insistîndu-se cu deosebire asupra cîtorva etape mai de seamă din activitatea Mișcării creștine pentru pace de la Praga.

Rubrica mai cuprinde și alte articole de interes general, ca: «Grija regimului democrat-popular pentru sănătatea omului în R.P.R.»; «Al VIII-lea Congres internațional de oncologie»; «Grija pentru monumentele istorice în R.P.R.», precum și articolul «Ion Luca Caragiale», prilejuit de a 50-a aniversare a morții lui.

A doua rubrică este intitulată: *Din Sfînta Scriptură,* cu subtitlurile: Vechiul Testament și Noul Testament. Privitor la Vechiul Testament întîlnim articolul «Canonul cărților Sfintei Scripturi», precum și o seamă de istorisiri din viața vechitestamentară a poporului evreu, ca: «Cercarea lui Avram», «Eli și Samuil», «David», «Istoria Susanei», «Unde duce răutatea și invidia», articol în care se arată răutatea lui Aman de la curtea regelui Artaxerxe și consecințele ei.

Din Noul Testament sînt tratate teme ca: «Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul», «Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul», «Postul și ispitirea lui Iisus», «Alegerea Apostolilor» și o seamă de parabole.

O altă rubrică se intitulează: *Din învățătura Sf. Biserici,* și începe cu articolul «Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat», în care viața și activitatea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos sînt redate într-un mod atrăgător și pe înțelesul tuturor.

In continuare, rubrica aceasta cuprinde următoarele articole: «Biserica și însușirile ei», «Ce este Ortodoxia?», «Desăvîrșirea creștină», «Ce se cade să știm despre mîntuire», «Cinstirea sfintelor icoane», «Sfînta Tradiție despre Maica Domnului», «Creștinismul și iubirea de oameni».

Din cărțile de slujbă este o altă rubrică, în care sînt relatate «Invățături din Mineie» și «Invățături din Penticostar», carte de ritual numită pe bună dreptate carte a bucuriei creștine, bucurie izvorîtă din minunata Inviere a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Rubrica *Urme din trecut* se referă la «Părinții Apostolici».

Articolele sînt semnate de o seamă de profesori de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, precum și de preoți și diaconi din Arhiepiscopia Sibiului și din afara ei.

«Indrumătorul» se încheie cu «Indrumări tipiconale pentru anul bisericesc 1963», folositoare pentru preoți și cîntăreții de strană și menite să păstreze uniformitatea tipicului nostru bisericesc.

Lucrarea mai cuprinde și cîteva poezii cu subiecte de actualitate și este împodobită cu numeroase ilustrații adecvate conținutului.

Prin cuprinsul său bogat și variat, «Indrumătorul bisericesc pe anul 1963» este o lucrare mult folositoare pentru preoți și credincioși.

Diacon GH. PAPUC

Rugăm pe cititorii revistei «Biserica Ortodoxă Romînă» să țină seama că în numerele de față, ale acestei reviste, dintr-o regretabilă greșeală, numerotarea paginilor de la pag. 215 la pag. 228 a fost repetată.

MANUSCRISELE, CARŢILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ŞI ORICE FEL DE CORESPONDENŢĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA: **EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREŞTI,** CU MENŢIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMINĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

IN DORINŢA DE A IMBUNĂTĂŢI NEINCETAT EXECUŢIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOŢI ŞI PE TOŢI CEILALŢI ABONAŢI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSITUTULUI BIBLIC, BUCUREŞTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CARŢI ŞI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEŞTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNŢURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARŢI DE VIZITĂ, INVITAŢII ETC.) ŞI STĂ LA DISPOZIŢIA PAROHIILOR ŞI PP. CC. PREOŢI PENTRU LUCRARI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI Nr. 5—6 MAI - IUNIE 1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ»

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

A XV-A ANIVERSARE

1948—1963. Cincisprezece ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, REDACȚIA . . . . . 391—410

Narbatorirea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a 15 ani de la înscăunare . . . . . 411—427

Note pe filele calendarului celor 15 ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, de T. N. M. . . . . 428—472

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne 473

Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne 474

ANIVERSĂRI

Omagiu adus de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia . . . . . 475—480

Telegrama trimisă Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne . . 481—482

Scrisoarea de răspuns trimisă de Prea Fericitul Patriarh Chiril, Prea Fericitului Patriarh Justinian . . . . . 483—484

VIAȚA BISERICEASCĂ

Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 42-a serie de preoți cursiști . . . . . 485—489
Încetarea din viață a Sanctității Sale Papa Ioan al XXIII-lea . 490—492
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea . . . . . 493—494
Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de I. N. și Ierod. EPIFANIE NOROCEL . . . . . 495—500
Vizita la Prea Fericitul Patriarh Justinian a Domnului C. P. Salmon, ministru plenipotențiar al Israelului în Republica Populară Română . . . . . 501—502

ÎN APĂRAREA PĂCII

Pacea și dezarmarea după învățătura creștină, de magistrand SORIN COSMA . . . . . 503—521

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Reforme, rînduieli și stări bisericești în epoca fanariotă, de magistrand IOAN F. STĂNCULESCU . . . . . 522—545

DOCUMENTARE

Urme vechi creștine descoperite în sud-vestul Dobrogei, de PETRE DIACONU . . . . . 546—557
Pravila bisericească de la Iași (Șapte Taine, 1644), de magistrand GĂINĂ I. DUMITRU . . . . . 558—569

RECENZII

Studiile privitoare la cultura românească medievală publicate în anii puterii populare; de C. B. . . . . 570—571

PARTEA OFICIALĂ

Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. In sesiunea ordinară a anului 1963 . . . . . 572—582

1948-1963

CINCISPREZECE ANI DE LA ÎNSCĂUNAREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Biserica Ortodoxă Romînă prăznuieşte o nouă zi de sărbătoare, o sărbătoare a muncii şi a roadelor duhovniceşti : Întîistătătorului ei, Prea Fericitului Părinte Justinian, i se aduce prinos de cinstire, de dragoste şi de devotament, pentru munca, pentru rîvna, pentru realizările sale toate, cu prilejul împlinirii a cincisprezece ani de la înscăunarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Este a noastră a tuturor această bucurie festivă : a soborului de ierarhi împreună-ostenitori cu conducătorul Bisericii, a clerului şi a credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne, a tuturor acelora care, oriunde s-ar găsi cu locul, cu truda şi cu ascultarea lor, doresc şi ajută să vadă rodind cuvîntul Evangheliei lui Hristos, propovăduit după datina dreptei noastre credinţe.

Aceste roade se adună în toate laturile de viaţă şi de lucrare ale aşezămîntului Bisericii noastre, se adună în ochii şi în mintea noastră, în scris şi în cuvînt, în tot mai bună îndrumare a tuturor aşezămintelor şi slujitorilor bisericeşti, în activitate şi în rezultate generale, în prestigiul sporit al Bisericii Ortodoxe Romîne în întreaga creştinătate.

Ne facem o îndreptăţită mîndrie din această cinste pe seama Patriarhiei noastre şi ne simţim toţi îndemnaţi la mai multă şi mai bună muncă, pe care Prea Fericirea Sa nu numai că o cere tuturor, dar o şi îndrumează şi pilduieşte pentru toţi.

La început au fost gînduri, dorinţe şi îndemnuri, adresate de noul Patriarh clerului şi obştii credincioşilor, care au dat curînd roade, au luat chip văzut, de îndreptări, de restaurări, de construcţii şi de lucru organizat. Rînduială şi activitate plină de rîvnă s-au instaurat pretutindeni, în toate sectoarele vieţii bisericeşti.

Cînd a primit — o dată cu cîrja patriarhală — marea cinste şi greaua sarcină a conducerii Bisericii Ortodoxe Romîne, noul patriarh a anunţat dintru început programul său de lucru. În desfăşurarea acestui program pe terenul activităţii patriarhale, Prea Fericirea Sa are azi, după cinci-

sprezece ani laborioşi, dreptul şi mulţumirea sufletească de a-l vedea realizat.

Preoţimea şi-a completat pregătirea sa specială pentru o activitate mai bogată şi se instruieşte în continuu prin conferinţele protopopeşti, prin scrisul revistelor bisericeşti şi prin controlul mai regulat şi mai atent al activităţii ei. Monahismul a fost reorganizat, disciplina clerului şi a monahismului a fost luată în mai bună atenţie şi grijă. Biserica noastră, cu o existenţă mai mult decît milenară, a avut fericirea să vadă pe fraţii foşti uniţi, reveniţi sub bolta părintească. În graniţele ţării, Biserica noastră se găseşte în bune raporturi de respect reciproc şi de colaborare pe tărîmul luptei pentru pace, cu toate cultele religioase. Peste hotare Biserica a dobîndit legături, prietenii şi vază, colaborînd pe teren ortodox şi ecumenist la o operă creştină de vădită necesitate actuală — bisericească şi umană.

Bine condusă şi îndrumată de Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh, servită cu mai bună pregătire şi cu mai mult zel în toate laturile lucrării ei, Biserica Ortodoxă Romînă se găseşte în situaţia de a se putea bucura de munca şi de realizările slujirii ei.

Programul de activitate pe care l-a formulat, încă din ziua înscăunării, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a proiectat în mintea tînărului preot de sat, mai tîrziu director de seminar, întîi ca idee, ca o aspiraţie frumoasă în sine, apoi s-a precizat în inima arhiereului vicar, pentru a se definitiva şi realiza în lucrarea mitropolitului şi a patriarhului. Însuşi Prea Fericirea Sa mărturisea la sărbătorirea primilor zece ani de la înscăunare : «Dincolo de slujirea mea arhierească, se întinde o lucrare preoţească de peste douăzeci de ani, în timpul căreia am învăţat să cunosc sufletul poporului romîn, şi să fiu aproape de aspiraţiile lui cele mai înalte» [1].

Această practică anterioară, treptată, pe terenul lucrării sacerdotale era cea mai bună şcoală pentru cunoaşterea şi satisfacerea multelor nevoi ce cad în raza ei. În istoria Bisericii, în care găsim atîtea pilde mari şi atîta învăţătură, cei ce au ajuns ierarhi străluciţi s-au calificat şi s-au distins întîi ca diaconi şi ca preoţi. Activitatea lor în ogorul străduniilor pastorale, omiletice, catehetice, misionare şi filantropice s-a săvîrşit şi s-a verificat întîi în funcţiunile de ajutători ai ierarhilor mai vîrstnici. Aceasta a făcut-o Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cunoscînd, înţelegînd şi muncind : Muncind «muncă încordată timp de douăzeci şi cinci de ani, pe terenul vieţii noastre publice, în zile grele şi, mai ales, pe teren bisericesc» [2].

Opera pe care a întreprins-o Prea Fericirea Sa a avut ca punct de plecare un program, anunţat în cele două cuvîntări ţinute cu prilejul alegerii şi învestiturii patriarhale [3] *şi a luat forma unei activităţi multi-*

---

1. In cuvîntarea de răspuns la urările exprimate, rev. „*Biserica Ortodoxă Romînă*" an. LXXVI, nr. 7—8 (iulie-august) 1958, p. 578.
2. Cuvîntarea rostită în faţa Marelui Colegiu Electoral cu prilejul alegerii ca Patriarh, în *Apostolat Social*, vol. I, p. 119.
3. *Ibidem*, p. 117—124, 125—132.

laterale și intense — de cincisprezece ani pînă acum. În cele două cuvîntări, Prea Fericitul Părinte Patriarh a schițat în linii principale simple și precise și țelurile și căile activității pe care avea să o întreprindă. Programul anunțat nu era o formalitate, ci o mărturisire făcută cu «deplina conștiință a marilor și grelelor răspunderi ce trebuie să-și ia pe umeri acela care primește conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne și dreptcredincioșilor ei» [4].

Prea Fericirea Sa declara în chiar ziua alegerii că «Biserica este chemată azi să purifice, să înnoiască și să înnobileze viața omenească, propovăduind dreptatea și omenia tuturor, muncă pașnică, cinste și ordine ; este chemată să împuternicească sufletul poporului dreptcredincios cu tăria iubirii, a solidarității și a unirii, ce trebuie să trăiască în regimul democratic al tinerei noastre Republici Populare Romîne...». «Pentru înfăptuirea acestor idealuri — anunța noul Patriarh — cel dintîi și cel mai de seamă lucru pe care îl voi avea de făcut în hotarul tradițiilor bisricești este păstrarea credinței, care, în decursul istoriei s-a arătat a fi o piatră de temelie tare» [5].

Prea Fericirea Sa releva importanța momentului istoric ca prilejul cel mai potrivit de a-și pune în practică învățăturile Evangheliei, «dat fiind strigătul omenirii după o viață nouă, mai dreaptă și mai bună, liberă și stăpînă pe munca ei», accentuînd că «Biserica trebuie să răspundă acestei strigări și să fie prezentă acolo unde se dă lupta pentru cucerirea dreptății și libertății» [6].

«Slujitorilor Bisericii — zicea Prea Fericirea Sa — le revine toată datoria de a îndepărta din sufletele oamenilor toată zgura lăsată de păcatele trecutului și de a-și da și viața pentru apărarea păcii și libertății omenirii, după pilda dată nouă de Iisus». Numai așa, slujind omenirii, «Biserica va putea să contribuie la zidirea unei lumi mai bune, care să fie demnă de Creatorul ei». Pe drumul acesta, «deschis înaintea noastră de Iisus Mîntuitorul», — se angaja Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — să îndrepte și să îndrumeze pașii Bisericii Ortodoxe Romîne și al slujitorilor săi [7].

Prea Fericirea Sa declara, încă de atunci, răspicat, că în vederea realizării «măreților idealuri» ce decurg din «chemarea poporului romîn la o altă viață», Biserica este datoare «să priceapă năzuințele de azi și de mîine ale lui» [8]. *Această datorie pune în față rezolvarea a «patru mari și capitale probleme», în care Prea Fericirea Sa rezuma cuprinzător programul de realizat privitor la punerea Bisericii în situația de a putea îndeplini chemarea ei socială actuală :*

În primul rînd, «clerul nostru trebuie îndrumat, orientat și convins pentru acest apostolat social cerut de oamenii vremurilor noi». Aceasta

4. *Ibidem*, p. 117.
5. *Ibidem*, p. 120.
6. *Ibidem*, p. 121.
7. *Ibidem*, p. 121—122.
8. *Ibidem*, p. 128.

înseamnă o «selecțiune și promovare a elementelor dovedite apte și pregătite» [9].

In al doilea rînd și în același scop, trebuie reorganizat «pe alte baze, păstrînd regulele canonice și monahale, clerul monahal, care trebuie să fie pus în slujba luminii, culturii și ajutorului societății, condus de spiritul evanghelic al jertfelniciei pentru aproapele» [10].

In al treilea rînd, Prea Fericirea Sa stabilea necesitatea de a fi organizată toată predicarea cuvîntului Evangheliei, cea «scrisă fie prin reviste, fie prin cărți de studii sau predici, fie prin cărți de literatură religioasă» [11].

In al patrulea rînd, formarea clerului în vitor, «prin reorganizarea instituțiilor pentru formarea clerului» [12]

«Om al faptelor și nu al vorbelor», călăuzit de gînduri precise [13], *cerîndu-i clerului o înaltă concepție și conștiință a misiunii și a datoriei, Prea Fericirea Sa nu se putea să nu reușească a-și înfăptui programul. Mărturisind propria sa «conștiință a marilor și grelelor răspunderi», cum am spus, Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost cu atît mai mult în drept să ceară clerului și tuturor celor în slujba Bisericii : «Noi așteptăm de la fiecare dintre Cucerniciile Voastre o frămîntare a conștiinței de preot», a cuvîntat Prea Fericirea Sa preoților la cursurile de îndrumare pastorală* [14] *și de multe ori a cerut preoților să-și facă «examenul conștiinței».*

Misiunea permanentă a Bisericii a văzut-o Prea Fericirea Sa împletită cu datoria de a cunoaște problemele sociale ce se puneau în acele zile și de a sprijini poporul în rezolvarea lor. Avînd «conștiința sfintei sale misiuni mîntuitoare», Biserica «dă glas și dorinței vii a poporului în mijlocul căruia își desfășoară lucrarea» [15]. *De aceea Prea Fericirea Sa declară că se va «strădui ca Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română să facă față așteptărilor și nădejdilor ce și le pune poporul dreptcredincios în contribuția ei la noua sa așezare socială»* [16].

Aceste gînduri, principii, hotărîri și motivări de program patriarhal și-au găsit confirmarea în realizarea lor în cursul păstoriei de pînă acum a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Revistele noastre bisericești au însemnat an cu an realizările, precum și noile gînduri și năzuințe ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Fiecare aniversare a fost ocazie de a se socoti ceea ce s-a realizat și de a se anunța sau pune în perspectivă alte împliniri sau măsuri creatoare ori înnoitoare. De regulă, cuvîntările rostite de Prea Fericirea Sa cu pri-

---

9. *Ibidem*, p. 129—130.
10. *Ibidem*, p. 130.
11. *Ibidem*, p. 130—131.
12. *Ibidem*, p. 131.
13. *Ibidem*, p. 182. (Cuvînt rostit la deschiderea cursurilor la Seminarul Monahal de la Mînăstirea Văratec, la 20 martie 1949).
14. La Curtea de Argeș, 20 oct. 1951, în *Apostolat Social*, vol. IV *(Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace)*, București, 1952, p. 371.
15. *Ibidem*, p. 465 *(Pastorală* a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la Duminica Ortodoxiei, 1950).
16. Cuvîntare rostită în fața Marelui Colegiu Electoral cu prilejul alegerii ca Patriarh, în *Apostolat Social*, vol. I, ed. 2, 1949, p. 120.

lejul aniversărilor învestiturii patriarhale sau altor festivități priveau pe de o parte cele săvîrșite, iar pe de alta întorceau o filă spre noi înfăptuiri. Și ele s-au înșirat așa, neîntrerupt, vreme de cincisprezece ani.

Cheia și înțelesul acestor împliniri este stăruința depusă întru împlinirea gîndurilor de la început, activitatea neîntreruptă, metodică și bine condusă. Este de asemenea deplina încredere, înțelegerea și concursul deplin pe care Prea Fericirea Sa l-a găsit la Ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii. Colaboratorii și subalternii în general și-au dat seama că ceea ce se cere și se face este în serviciul și spre binele Bisericii și al poporului ; că Prea Fericirea Sa nu se mulțumește a porunci sau recomanda celorlalți să lucreze, ci se ostenește însuși — alături de toți, și, deci, mai mult decît toți colaboratorii săi. Dorința Prea Fericirii Sale este de a se înfăptui ceea ce este de folos Bisericii. Mulțumirea sa cea mare sînt înfăptuirile înseși. Cîștigul devine bun comun : Este al Bisericii și al ostenitorilor înșiși.

*

Cca mai bună dare de seamă asupra activității bisericești a Prea Fericitului Părinte Patriarh o constituie cele șapte volume de «Apostolat Social», în care se oglindește vasta sa activitate. Sînt acolo nu numai faptele, ci este și inima și rîvna cu care le-a săvîrșit pe toate Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh. Iar faptele nu sînt încă toate, ci cele care au format obiectul unei mențiuni în cuvînt sau în scris, al unei aniversări sau solemnități.

Ceea ce face mai interesant și mai real tabloul este însă faptul de ordin sufletesc al trăirii celor făcute, pe care nu-l poate reda cronicarul și pe care nu-l simte și nu-l poartă în sine, întreg, decît cel care l-a săvîrșit, trăindu-l. Opera «Apostolat Social» conține nu numai prezentarea unui program în cursul înfăptuirii lui continui, ci și resortul lui ideal, dorința preotului, a Arhiereului-vicar, a Mitropolitului și a Patriarhului de a face ceea ce a năzuit și gîndit că este bun și folositor, că este indispensabil vieții noastre bisericești.

La temelia programului patriarhal stă ca idee și ca fapt, mărturisite încă cu prilejul alegerii, un angajament sugestiv. Angajamentul privea păstrarea credinței strămoșești ca prim bun sacru pentru Biserică și ca fundație de piatră a edificiului ei, iar dorința fierbinte a noului Patriarh viza reîntregirea Bisericii noastre.

«Pentru înfăptuirea acestor idealuri — zicea Patriarhul ales — «cel dintîi și cel mai de seamă lucru pe care îl voi avea de făcut, în hotarul tradițiilor bisericești, este păstrarea credinței, care în decursul istoriei s-a arătat a fi o piatră de temelie tare» [17]*, înlăturînd dureroasa spărtură provocată acum 250 de ani, prin ruptura unei părți din clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe din Ardeal, de lîngă frații lor întru credință.*

---

17. Din cuvîntarea rostită în fața Marelui Colegiu Electoral cu prilejul alegerii ca Patriarh, în *op. cit.*, vol. I, p. 120.

Cu dragostea lor nestinsă încă față de credința strămoșească, frații rupți timp îndelungat din unitatea noastră de viață și organizație bisericească, și-au făcut lor înșiși și ne-au făcut și nouă bucuria așteptată un sfert de mileniu, reintegrîndu-se în Biserica Ortodoxă, în mărturisirea, cultul și rînduiala căreia au stăruit în toată vremea despărțirii. Momentul marelui act istoric a fost octombrie 1948, la cîteva luni după alegerea și după chemarea părintească a noului Patriarh, care, în fruntea Sfîntului Sinod și a Bisericii noastre întregi, i-a primit cu inimă și brațe părintești și frățești larg deschise.

A fost hărăzită astfel Patriarhului Justinian și generației noastre bucuria care s-a luat binecredinciosului domn Constantin Brîncoveanu și vrednicului mitropolit Teodosie și marelui între patriarhi Dosoftei al Ierusalimului — și urmașilor lor pînă azi. Slăvit să fie Domnul și binecuvîntată această îndreptare a răului și a nedreptății făcute Bisericii Ortodoxe Romîne, la anii 1700 ! Și cinstit să fie pentru totdeauna în amintirea tuturor fiilor Bisericii noastre numele celor care — prin lupta și prin biruința lor — au gătit calea pentru săvîrșirea dreptății mult dorite !

Era împlinită, ca o condiție premergătoare, această primă mare dorință a întregirii Bisericii noastre, cînd Părintele Patriarh a avut bucuria de a-i putea aduce o nouă izbîndă duhovnicească : canonizarea unor sfinți romîni și generalizarea cultului unor sfinți ale căror sfinte moaște se află în țara noastră.

Fapta este din cele ce cinstesc și bucură mai mult Biserica și pe credincioșii ei.

Cea mai mare vrednicie și cinste la care se poate ridica un credincios este în adevăr sfințenia. Străbunii noștri dreptcredincioși au cinstit totdeauna sfințenia, au iubit și au respectat pe sfinți, și dorind să-i aibă în mijlocul lor, au dobîndit relicve sacre, pe care le-au păstrat cu evlavie. Domnitori și creștini binecredincioși au adus în țară moaște și nume de sfinți aflate în cultul ortodox, sporind evlavia credincioșilor romîni. Sfinții adoptați au devenit un bun spiritual al Bisericii noastre.

Dimitrie cel din Basarabov la București, Cuvioasa Paraschiva la Iași, Ioan cel Nou la Suceava, martira Filoteia la Curtea de Argeș, Grigore Decapolitul în Vîlcea, Nicodim, ctitorul primelor mînăstiri românești, au devenit confidenții mărturisirilor și rugilor noastre, solitori și proteguitori credincioșilor. Cinstirea lor locală ca și a Sfîntului Ioan Valahul, adică Romînul, din sec. XVII, cinstit de atunci de Biserica de limbă greacă, a fost întinsă la toată țara prin bine chibzuita hotărîre a Sfîntului Sinod, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Se cuvenea totodată să cinstim pe lîngă aceștia și pe lîngă toți sfinții Bisericii Ortodoxe, și pe aceia ridicați din sînul Bisericii noastre, care s-au învrednicit în evlavia dreptcredincioșilor, de numele și cinstea de sfinți. În urma cercetării canonice făcute de Sfîntul Sinod, și cu aprobarea lui, la inițiativa luată de Părintele Patriarh încă în anul 1950, Biserica Ortodoxă Romînă a proclamat în formule cuvenite ca sfinți, în

anul 1955, pe prea sfințitul, virtuosul și evlaviosul Calinic de la Cernica, pe acel țăran tare în credința strămoșească, Nicolae Oprea Miclăuș, mort mucenicește în temnița habsburgică de la Kufstein, pe apărătorii și propovăduitorii Ortodoxiei în timpul prigoanei pornite asupra ei în Ardealul silit să treacă la uniație — călugării Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, — pe ierarhii Sava Brancovici și Ilie Iorest, pe vrednicul și bunul vlădică Iosif de la Partoș, — chipuri alese, pe fruntea cărora Biserica Ortodoxă Română reîntregită a recunoscut ca binecuvenită coroana și nimbul sfințeniei.

Canonizarea unor sfinți români este și ea o întregire și un spor — de credință, de evlavie și de virtute [18]*. Este un spor însemnat de gîndire și de lucrare duhovnicească, o «pildă și un îndemn» din cele mai înalte la mai bună trăire creștină, un semn de «viață nouă» în Biserica noastră, înnoire și viață care trebuie să se întindă la toată cealaltă trăire și slujire a Bisericii Române».*

*

Cînd trecem în revistă înfăptuirile ce s-au înscris în viața Bisericii noastre în cei cincisprezece ani de patriarhicească păstorire a Prea Fericitului Părinte Justinian, trebuie amintită, în primul rînd, activitatea desfășurată de Sfîntul Sinod în frunte cu Înaltul lui Întîistătător, pe tărîmul întocmirii legiuirilor și regulamentelor tuturor sectoarelor de lucrare bisericească. Această operație s-a făcut pe calea unui Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române *și a zece Regulamente* [19]*, la care se adaugă un număr de hotărîri ale Sfîntului Sinod și Deciziuni Patriarhale, toate cuprinse în volumul intitulat* Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române sub înalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian 1948—1953 [20].

Statutul votat de Sfîntul Sinod la 19 și 20 octombrie 1948 și aprobat de Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, stabilește organizarea Bisericii, cu toate organele ei centrale și locale, clerul și instituțiile anexe ale Bisericii Ortodoxe Române.

---

18. Despre însemnătatea faptului, vezi: Pr. Prof. Isidor Todoran, art. *In legătură cu canonizarea sfinților români,* în Rev. *„Biserica Ortodoxă Română“*, an. LXXVI, nr. 5—6 (mai-iunie) 1958, p. 465—472.

19. 1) *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Rimîne ;* 2) *Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și recrutarea corpului didactic din Patriarhia Română ;* 3) *Regulamentul pentru determinarea atribuțiunilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română : Sfîntul Sinod, Sinodul Permanent, Adunarea Națională Bisericească, Consiliul Național Bisericesc, Administrația Patriarhală și instituțiile anexe ;* 4) *Regulamentul interior pentru Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Rimîne ;* 5) *Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiile, protopopiatele, și Eparhiile din Patriarhia Română ;* 6) *Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului din parohii, examenele de capacitate, definitivare, promovare și selecționare pentru Capitală, ale diaconilor și preoților din Biserica Ortodoxă Română ;* 7) *Regulamentul pentru administrarea averilor bisericești ;* 8) *Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Caselor de Ajutor Reciproc ale Clerului, de pe lîngă Eparhii ;* 9) *Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Fondului de Asigurare a Bunurilor Bisericești ;* 10) *Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a Mînăstirilor.*

20. Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București 1953, 526 p. cu un *Îndrumător canonic,* întocmit de Pr. Prof. Liviu Stan și un *Indice alfabetic*, necesare pentru consultarea codului.

In condițiunile și în perspectiva libertății de conștiință și a libertății de organizare și funcționare a cultelor, — statornicite de Constituția și legile Republicii Populare Romîne — actuala noastră legislație bisericească întocmită în timpul păstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh, este cea mai completă și mai eficientă din cîte am avut. Ea a îndreptat sau înlocuit dispoziții insuficiente, perimate sau necorespunzătoare, a prevăzut clar și amănunțit piesele și funcțiunile întregului aparat bisericesc și a pus mai bună ordine în toată viața și lucrarea Bisericii și organelor ei variate.

Instituțiile dependente de Biserică au fost mai strîns legate de conducerea ei prin Statut și prin Regulamentele care îl completează și lămuresc. Munca și ordinea tuturor este reglementată. Disciplina îndeosebi a făcut obiectul unei griji deosebite și cu prisosință îndreptățite. Instanțele de judecată își fac conștiincios datoria atît de importantă pentru disciplina vieții bisericești. Răspunderea pentru fapte înaintea legii și autorității este și rămîne totdeauna grija cea dintîi pentru buna îndrumare a clerului.

Activitatea clerului este cu înțelepciune programată, promovarea preoților judicios reglementată. Viața monahală este de asemenea bine organizată, iar prin organizarea credincioșilor în adunări, consilii și comitete parohiale, ca și în corpuri bisericești eparhiale, clerul este ajutat în lucrarea sa și totodată mai apropiat de ei.

În administrația bisericească, în general, s-a îmbunătățit funcțiunea organelor răspunzătoare. Exigența capului Bisericii a avut efecte în comportarea aparatului administrativ, privit în totalul său — multiplu și variat.

Noii legislații și programului Prea Fericitului Părinte Patriarh îi corespunde astfel o muncă mai bine organizată și mai rodnică în toate laturile. Toate sectoarele activității noastre bisericești se prezintă la aniversarea patriarhală cu noi înfăptuiri ; toate pun cîte o floare în cununa ce împodobește azi fruntea arhipăstorului nostru.

Învățămîntul teologic, devenit învățămînt bisericesc, s-a bucurat între cele dintîi de grija, de patronajul și de ajutorul Prea Fericitului Părinte Patriarh. Învățămîntul a cîștigat cu aceasta mult și a devenit la rîndul său un cîștig însemnat pentru Biserică.

Patriarhul nostru a cunoscut fostul învățămînt teologic din trecut și a rostit asupra lui o apreciere severă, dar dreaptă și folositoare. Prea Fericirea Sa a deplîns «laicizarea învățămîntului teologic», în organizarea de atunci, — aproape total desprinsă de Biserică, a notat efectele suprapopulării, într-un timp, a Facultăților de Teologie, «transformate în fabrici de licențiați în Teologie», pentru care Biserica nu avea ca azi grija și putința întrebuințării tuturor, a cenzurat cu îndreptățită revoltă lipsurile în învățămînt și în educație ale vechilor seminarii preoțești și Facultăți de Teologie și a stigmatizat îndeosebi acel regretabil spectacol al învățămîntului teologic contaminat de ideologia unui curent politic șovin și violent al timpului dinainte de război, cînd s-au văzut, în adevăr,

în facultăți «teologi purtători de pistoale și semănători de ură, învrăjbitori și vărsători de sînge» [21]. *Este evident că asemenea învățăcei ai teologiei, candidați la preoție, nu puteau să aducă servicii nici Bisericii și nici poporului.*

Sub conducerea și cu sprijinul Bisericii, învățămîntul bisericesc — teologic și seminarial — s-a bucurat de toată atenția Prea Fericitului Părinte Patriarh și a Sfîntului Sinod, a fost mai bine organizat și ajutat cu tot ce a trebuit și s-a putut, pentru a-și îmbunătăți și spori munca și a o face mai folositoare Bisericii și poporului. Cu ridicarea școlilor de cîntăreți la nivelul de seminar, învățămîntul bisericesc a obținut un nou cîștig de pregătire preoțească a elevilor, ceea ce este de asemenea în folosul Bisericii.

Educația preoțească, practica liturgică și omiletică a studenților și seminariștilor se asigură prin regimul de internat, prin serviciile religioase, prin conferințe, de către personalul și prin programul școlii. Ca urmare a noii situații a învățămîntului teologic, Prea Fericitul Părinte Patriarh a avut bucuria să poată declara în fața Sfîntului Sinod: «Tinem să declarăm că am făcut tot ce ne-a stat în putință pentru ca Biserica noastră să aibă școli cît mai corespunzătoare cu prețuirea ce i s-a acordat în comunitatea celorlalte Biserici Ortodoxe surori, și afirmăm, fără să exagerăm, că ne mîndrim cu nivelul înalt la care se găsesc școlile noastre teologice și mai cu seamă școlile de învățămînt superior» [22].

Progresul învățămîntului teologic s-a afirmat, între altele, prin sporirea activității didactice și publicistice a corpului profesoral întreg, prin întocmirea manualelor pentru uzul studenților, elevilor și al preoților și prin alimentarea regulată a organelor de presă bisericească și teologică îndeosebi la centru, cu bogat și valoros material teologic.

Schimbul de profesori și de studenți, realizat ca început, între Institutele noastre teologice și unele Academii teologice străine, va putea — continuîndu-se — să promoveze nu numai învățămîntul bisericesc, ca nivel și ca manifestare, ci și să servească Bisericilor Ortodoxe ca mijloc de legătură și de comunicare.

Învățămîntul teologic ortodox nu mai este astăzi o școală ruptă de nevoile și de năzuințele Bisericii, cum a fost în trecutul nu prea îndepărtat. El este o funcțiune a Bisericii și anume una din cele mai importante. Obligată azi să lucreze nu numai în interior, ci și în concert și consens cu celelalte Biserici — Ortodoxe și Ecumeniste — Biserica Ortodoxă Română are în învățămîntul său teologic un instrument bine calificat pentru o acțiune largă și prețioasă în Adunarea Bisericilor.

Pe lîngă cunoștințele ce dă studenților și elevilor seminariști, învățămîntul nostru bisericesc, în organizația lui de azi, el dă, cum am spus,

---

21. *Noua orientare a Invățămîntului teologic.* Cuvînt la deschiderea cursurilor Institutului Teologic Universitar din București, de la 30 ianuarie 1949, în *Apostolat Social*, vol. I, ed. 2 (1949), p. 162—163. Cuvîntare rostită cu prilejul inaugurării Cursurilor de Indrumare Misionară de la Curtea de Argeș, 20 octombrie 1951, în *Apostolat Social*, vol. IV (1952) p. 369—370.

22. Cuvîntare rostită la închiderea lucrărilor sesiunii din iunie 1954, a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în *Apostolat Social*, vol. V, 1955, p. 201.

şi o educaţie duhovnicească îngrijită, fără care cunoştinţele teoretice nu sînt suficiente. Acest spor de învăţătură se prelungeşte şi se menţine prin organizarea Cursurilor şi conferinţelor preoţeşti, ca şi prin lectura revistelor şi cărţilor teologice şi bisericeşti. Se cuvine să însemnăm aici, cu toată lauda, bunul serviciu pe care l-au făcut preoţilor Cursurile de îndrumare pastorală organizate de Biserică cu ajutorul Institutelor teologice, precum şi Conferinţele preoţeşti pe raioane, care folosesc de regulă ca obiect de studiu şi discuţie materialul publicat în revistele bisericeşti. Aceste Cursuri sînt una din marile dorinţe şi înfăptuiri ale Prea Fericitului Părinte Patriarh. În fiecare cuvîntare ţinută la deschiderea sau la încheierea acestor Cursuri, ca şi cu diferite alte prilejuri, Prea Fericirea Sa a arătat importanţa unor asemenea cursuri. Credem că motivarea şi scopul lor s-au întipărit adînc în mintea preoţimii noastre.

Ca tot ce a programat şi a realizat Prea Fericirea Sa, cursurile cu preoţii au scopul de a pregăti «preoţi conştienţi de misiunea lor, iar în societate cetăţeni devotaţi Statului şi poporului pe care îl păstoresc» [23]. *Cursurilor preoţeşti le-au acordat Prea Fericitul Părinte Patriarh şi Sfîntul Sinod «un interes cu totul deosebit», socotindu-le « o mare lucrare ce urmează a se desfăşura» şi vorbind de «nădejdile mari pe care Biserica noastră şi poporul nostru dreptcredincios şi le pun în rezultatele acestei pregătiri a preoţiei». Aceste cursuri trebuie «să producă în sufletele tuturor acea primenire binefăcătoare, acea îmbunătăţire duhovnicească, menite a face să circule mai viu şi mai eficace seva învăţăturii autentice a Mîntuitorului în toate mădularele Bisericii noastre»* [24].

Prea Fericirea Sa a veghiat de aproape, cincisprezece ani, asupra învăţămîntului teologic superior şi seminarial, asupra cursurilor şi conferinţelor preoţeşti. Sînt numeroase vizitele pe care Patriarhul nostru le-a făcut la şcoli şi la cursuri, cinstindu-le cu prezenţa sa şi stimulîndu-le cu dragostea şi cu interesul său pentru Biserică, pentru învăţămîntul bisericesc şi pentru activitatea bisericească.

Nu se poate tăgădui că acest îndemn a dat bune rezultate, deoarece şi învăţămîntul teologic şi preoţimea au dat ascultarea cerută. Toţi preoţii au urmat cursurile misionare, asistă la conferinţele raionale, toţi primesc şi citesc revistele bisericeşti şi teologice ; toţi sînt la curent cu directivele ierarhiei şi cu activitatea Bisericii, cu toate evenimentele ce interesează Biserica. Avem un cler mai duhovnicesc, şi acest fapt, care este, ca şi celelalte, în primul rînd un succes al Prea Fericitului Părinte Patriarh, este deosebit de important în viaţa Bisericii.

Şi ce vom spune despre înfăptuirile de ordin gospodăresc ale Prea Fericitului Patriarh Justinian ? Dacă ar trebui să exprimăm calităţile Prea Fericirii Sale printr-un singur cuvînt, ar fi greu de ales între mai multe cel mai potrivit, dar unul din acestea ar putea fi cel de mare gospodar, în înţelesul cel mai larg şi frumos al cuvîntului.

---

23. *Apostolat Social*, vol. I, ed. 1I, (1949), p. 164, 165, 166.
24. *Ibidem*, p. 185 şi 186.

Biserici, mînăstiri, clopotnițe, paraclise, chilii, unele din ele monumente istorice — au fost reparate, restaurate sau ridicate și înzestrate din nou, ale căror nume și împliniri s-au pomenit la diferite aniversări și s-au însemnat în presa bisericească ; mai buna utilare a tipografiei și a anexelor ei, crearea sau dotarea de ateliere, în frunte cu cel de obiecte bisericești, de tîmplărie și de sculptură în lemn, turnătorie de clopote, ateliere de țesătorie, de croitorie pentru haine preoțești și veșminte bisericești, de ceramică, secție de icoane și de cartonaj, secție de confecționat rame de lemn, fabrica de lumînări, magazinele bisericești, altele încă în bună parte înființate, în general mărite și dotate mai bine, — sînt numai cîteva din înfăptuirile gospodărești ale centrului patriarhal sub păstoria Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

O nouă și foarte frumoasă înzestrare și împodobire a palatului patriarhal și unele amenajări de folos în interiorul lui l-au făcut și mai util și mai îmbietor la lucru și la reculegere, l-au făcut biserică și bibliotecă și casă de oaspeți străini însemnați. Pictura spațiului larg de la intrarea principală —o adevărată frescă sacră — operă a maestrului Costin Petrescu, portretele murale de mitropoliți din marele cabinet patriarhal, pictura și împodobirea în lemn sculptat a biroului Secretariatului, înzestrarea cu chipuri pictate și sculpturi, cu mobilă de artă, covoare și montaje a sălii Sfîntului Sinod și a cabinetului, noi lucrări de restaurare la catedrală, crearea marii și frumoasei biblioteci din Cabinetul patriarhal și a bogatei și bine orînduitei biblioteci din localul de la M-rea Antim, adevărat tezaur, mai ales al scrisului bisericesc mai vechi, ridicarea clopotelor Patriarhiei în frumoasa clopotniță restaurată, lucrări în parcul palatului și în curțile complexului de clădiri interioare și încă multe, formează alt șir de înfăptuiri de cel mai bun gust și folos, și activității și evlaviei și prestigiului patriarhal și bisericesc.

Inventarierea și aranjarea vechii arhive a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei și a celei a Sfîntului Sinod, înființarea unui muzeu religios în palatul patriarhal, amenajarea de camere de găzduire a ierarhilor în palat, înființarea de case de odihnă pentru preoți și pentru funcționarii bisericești, buna înzestrare și chivernisire a sanatoriului de la Techirghiol, organizarea Caselor de Credit și Ajutor reciproc, a Fondului misionar, apoi a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, reorganizarea Fondului de Asigurare a imobilelor și bunurilor bisericești, măsurile luate pentru completarea salariului preoților și alte numeroase înfăptuiri arată cu prisosință grija permanentă a Prea Fericitului Părinte Patriarh și pentru sfintele locașuri și pentru toate instituțiile și lucrurile bisericești și pentru traiul clerului și al funcționarilor bisericești [25].

Cu înfăptuirile sale gospodărești îndeosebi, dar și cu celelalte toate, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împlinit cu prisosință progra-

---

25. A se vedea pentru toate acestea cuvîntările respective ale Prea Fericitului Părinte Patriarh din toate volumele de *„Apostolat Social"* și întreg articolul Părintelui Niculae Șerbănescu, *Rîvna pentru buna chivernisire a Casei Domnului,* în rev. *„Biserica Ortodoxă Română"*, an. LXXVI, nr. 5—6 (mai-iunie) 1958, p. 491—508, și notele.

mul schițat cu prilejul înscăunării pe tronul patriarhal. Nimic din cele anunțate atunci și apoi treptat n-a rămas nerealizat.

Trebuie de asemenea subliniată atmosfera de înțelegere, respect reciproc, prietenie și conlucrare în problemele de interes comun, care s-a statornicit între toate cultele religioase din țara noastră și la a cărei înfăptuire Prea Fericitul Patriarh Justinian a adus o importantă contribuție.

«Prin Consiliul interconfesional — a zis Prea Fericitul Patriarh — alcătuit din Întîistătătorii tuturor cultelor din țară, am rezolvat toate problemele de interes comun, încetînd lupta fratricidă, de pe urma căreia nu aveam de cîștigat decît osîndă, fiindcă luptam împotriva Mîntuitorului Hristos. Noi dorim dreptate și frăție, izvorîte din adevărata iubire creștinească, revenind astfel la viața creștină primară, căci așa servim cu adevărat pe Hristos și Biserica Lui» [26].

Asocierea cultelor religioase la opera apărării păcii s-a întemeiat pe datoria creștină de a propovădui și apăra pacea, ca și pe datoria cetățenească de a servi Patria și a fi aproape de poporul căruia îi slujim. «Bisericile și cultele religioase din Republica Populară Romînă, ținînd seama de sentimentele credincioșilor lor, nu pot nutri alte gînduri și alte nădejdi decît acelea pe care le nutrește poporul, în mijlocul căruia își desfășoară lucrarea lor. Ele nu pot avea alt drum, decît drumul pe care merge poporul nostru». «Acțiunea noastră comună... are la temelia ei două principii fundamentale : credința față de Bisericile și Comunitățile noastre religioase și în același timp dragostea noastră neclintită față de patrie și popor» [27].

Bunăvoința și atitudinea de înțelegere frățească față de celelalte culte creștine a arătat-o Prea Fericitul Patriarh și în primirea între studenții Institutului teologic din București a unor tineri — luterani, reformați sau baptiști — recomandați pentru studii teologice de conducerea cultelor respective.

Apropierea și colaborarea religioasă, manifestată în mic în granițele țării de Patriarhul Bisericii noastre, este doar un început și o experiență — un exemplu a ceea ce se poate dori și face pe plan creștin și religios mondial. Prea Fericirea Sa a avut cu atît mai mult în vedere aceasta și a contribuit activ la realizarea ei, cu cît o colaborare bisericească universală este mult mai importantă, mai necesară și mai rodnică.

Prea Fericirea Sa nu a așteptat vremea și ocaziile contactului întîmplător cu celelalte Biserici Ortodoxe, ci le-a dorit, le-a căutat și le-a folosit. Încă în cuvîntarea rostită în ziua alegerii sale ca Patriarh, se bucura că înaintașului său în scaun, Patriarhul Nicodim, «i-a fost hărăzit

---

26. *Apostolat Social,* vol. IV (1952), p. 374—375 (Cuvîntare rostită cu prilejul inaugurării Cursurilor de Indrumare Misionară de la Curtea de Argeș, 20 oct. 1951). De văzut de asemenea, p. 457—461 *(Moțiune* adoptată de șefii cultelor din R.P.R., la Consfătuirea de la Palatul patriarhal, din 23 iunie 1949) ; *Apostolat Social,* vol. V, 1955, p. 22—30 (Cuvîntare rostită la deschiderea consfătuirii cultelor religioase din R.P.R., ținută în București, la 25 noiembrie 1952, p. 333—337).

27. *Apostolat Social,* vol. V, 1955, p. 23.

de Dumnezeu să strîngă iarăşi veriga din lanţul legăturilor de veacuri, atît de vechi şi de folositoare, dintre Biserica Romînească şi Rusă. Acest act de colaborare duhovnicească, care se întemeiază pe cea mai deplină sinceritate de întărire a Ortodoxiei, ne făgăduim să-l adîncim în viitor printr-o cooperare şi mai largă pentru promovarea Ortodoxiei» [28].

Părintele Patriarh, reprezentînd atunci Biserica Moldovei, avusese onoarea să facă parte din delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne, care a vizitat Biserica Rusă în anul 1946, sub conducerea Patriarhului Nicodim. După înscăunarea ca Patriarh, Prea Fericirea Sa a făcut pînă acum şapte vizite bisericeşti în Uniunea Sovietică, şi a primit, de asemenea, mai multe vizite de reprezentanţi a Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu însuşi Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

Dorinţa strîngerii legăturilor bisericeşti interortodoxe face iniţial parte din planul de activitate patriarhală a întîistătătorului Bisericii noastre. În scrisoarea irenică trimisă tuturor conducătorilor Bisericilor Ortodoxe, Prea Fericirea Sa anunţa, ca făcînd parte din programul său, din datorie : «Grija cea mai sfîntă şi cea mai arzătoare pentru Noi va fi de a păstra şi întări legăturile de dragoste şi conlucrare între Bisericile surori». «Noi, Bisericile Ortodoxe surori, înfăţişăm o mare familie, care am păstrat cu credincioşie învăţătura curată a Mîntuitorului Iisus Hristos». Pentru dezlegarea «problemelor şi chestiunilor noi cu cuprins duhovnicesc şi social, se cere nu numai o adîncire a Scripturilor, ci şi o conlucrare şi împreună-sfătuire a Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe» — «se cere ca aceste griji şi frămîntări» să fie cercetate lalolaltă» [29].

Patriarhul nostru dorea să se înlăture obstacolele din calea colaborării ortodoxe, «întinzîndu-se punţi de prietenie şi de pace trainică între neamurile şi popoarele Bisericilor surori întru Ortodoxie» ; «să ne iubim unii pe alţii, ca într-un gînd să mărturisim» şi «ca să fim o Biserică sobornicească şi apostolească», deoarece «legăturile de conlucrare între Bisericile noastre surori în drepta credinţă sînt astăzi mai de trebuinţă decît oricînd» [30].

N-a fost moment bisericesc ortodox mai important, pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian să nu-l fi folosit pentru strîngerea legăturilor şi pentru manifestarea înţelegerii în unitate de credinţă şi de sentiment ortodox ecumenic în sînul Ortodoxiei. Îndeosebi întîlnirile între ierarhii ortodocşi le-a socotit Prea Fericirea Sa ca «petreceri în duhul ecumenicităţii ortodoxe», petrecere care «imprimă în sufletele noastre încrederea în duhul Ortodoxiei noastre».

Întîlniri numeroase au avut loc, în adevăr, între Patriarhul nostru sau alţi reprezentanţi ai Bisericii noastre cu ierarhi şi clerici din mai toate Bisericile Ortodoxe. Ele au fost înscrise la vremea lor în cronica

---

28. *Apostolat Social,* vol. I, ed. II (1949), p. 122.
29. *Apostolat Social,* vol. IV, 1952, p. 5, 6, 8.
30. Ibidem, p. 8. Despre legăturile noastre bisericeşti cu celelalte Biserici Ortodoxe în primul deceniu de păstorie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de văzut Pr. Olimp N. Căclulă, art. *In slujba Ortodoxiei ecumenice,* în rev. *„Biserica Ortodoxă Romînă“* an. LXXVI, nr. 5—6 (mai-iunie) 1958, p. 524—547 (530—544).

vieții ortodoxe a fiecărei Biserici și formează singure un capitol bogat și foarte interesant al istoriei bisericești atît ca fapte care privesc anii de acum, cît și ca preludiu al viitoarelor colaborări și înfăptuiri ortodoxe comune.

Cele mai dese și mai strînse contacte și convorbiri au fost, cum am spus, cu Biserica Ortodoxă Rusă. Marile aniversări și serbări bisericești ruse, cu împlinirea a cinci sute de ani de autocefalie a Bisericii Ruse (1948), cinstirea Sfîntului Serghie din Radonej (1951), împlinirea a patruzeci de ani de la restabilirea patriarhatului rus (1958) și alte împrejurări, aniversările din Biserica noastră în 1955 și 1958, precum și diferite alte momente potrivite au fost folosite pentru strîngerea raporturilor prin vizite, conferințe, consfătuiri, înțelegeri. Caracterul ce li s-a dat a făcut ca ele să devină o întîlnire ortodoxă largă, prin participarea a numeroși delegați ai altor Biserici, cum a fost îndeosebi la Moscova în 1948 și 1958, cînd s-au adunat acolo reprezentanți ai celor mai multe Biserici Ortodoxe, unii chiar șefi ai acestor Biserici.

Foarte importantă a fost Conferința de la Moscova din 1948, cînd delegațiile bisericești au discutat și au luat hotărîri de interes ortodox general, în legătură cu mari probleme ale timpului. O adevărată alianță s-a încheiat între Biserica noastră și Biserica Rusă la Moscova (30 mai 1950), pentru apărarea păcii, care formează de altfel obiect de permanentă întreținere în relațiile Prea Fericitului Părinte Patriarh cu celelalte Biserici Ortodoxe.

Cu Biserica Ortodoxă Bulgară, raporturile încheiate de Patriarhul nostru sînt de asemenea din cele mai strînse și mai bune. Întîistătătorul Bisericii surori, Patriarhul Chiril, a vizitat de mai multe ori pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, și delegați ai Bisericii Ortodoxe Bulgare au fost de asemenea prezenți la noi cu fiecare prilej mai important. Investirea Prea Fericitului Patriarh Chiril în 1953 a folosit unei lungi vizite a unei reprezentanțe a Bisericii noastre, în frunte cu Patriarhul, în Bulgaria. În cuvîntările și convorbirile ce au avut loc, Patriarhul nostru a accentuat dorința de colaborare «în toate străduințile de promovare a Ortodoxiei» și de ajutor reciproc, pentru a se «unifica acțiunile întreprinse de Bisericile noastre Ortodoxe» [31].

Cu Biserica Ortodoxă Sîrbă s-au strîns de asemenea raporturile pe cale de vizite patriarhale, cu primire călduroasă de ambele părți. În octombrie 1956, Patriarhul Vichentie, întorcîndu-se de la Moscova, a făcut un scurt popas la reședința noastră patriarhală, iar Patriarhul nostru, însoțit de o delegație a Bisericii, a făcut o vizită în Iugoslavia (1957), la care a răspuns noul Patriarh Gherman în 1962 (oct.-nov.) [32]. *Cu Bisericile Ortodoxe Georgiană, din Cehoslovacia, Polonia, Albania, Prea*

---

31. In *Apostolat Social*, vol. V, (1955), p. 72 și 75 ; la Pr. Olimp N. Căciulă, *art. cit.*, p 535—536.

32. Pr. I. G., *Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române între 23 octombrie—5 noiembrie 1962 de o delegație a Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în frunte cu Sanctitatea Sa Gherman, Arhiepiscop de Ipec și Patriarh al Serbiei și Macedoniei*, în rev. „*Biserica Ortodoxă Română*“, an. LXXX, nr. 11—12 (noiembrie-decembrie), 1962, p. 986—1071. *Ibidem*, nr. 8—9, 1957 și Pr. Olimp N. Căciulă, *art. cit., p.* 540—541.

Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut cunoştinţă prin reprezentanţii lor la unele din manifestările bisericeşti de la Moscova, iar cu Biserica Ortodoxă Greacă, prin delegaţii ei la serbările noastre bisericeşti din octombrie 1955.

Legături regulate ţine Prea Fericirea Sa prin corespondenţă cu Patriarhia Ecumenică (Constantinopol), care şi-a trimis ca delegaţi la serbările pentru canonizarea sfinţilor romîni şi împlinirea a şaptezeci de ani de autocefalie (octombrie 1955), pe Arhiepiscopul Athenagoras şi pe Episcopul Iacob de Malta, azi Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Greceşti din America.

Legături de persoane cu Biserica Greciei a făcut Prea Fericirea Sa prin prezenţa la aceleaşi serbări din 1955, a delegaţiei ei — mitropoliţii Hrisostom de Filippi şi Neapole (Cavalla), Iacob al Atticei şi distinsul arhimandrit Panteleimon Caranicola, azi episcop — dornici de asemenea de a cunoaşte stările şi progresele noastre şi de a păstra legăturile cu Biserica noastră.

Patriarhul de Antiohia, venerabilul Alexandru III, cunoscut de Patriarhul nostru la Moscova, a vizitat cel dintîi Biserica noastră, în anul 1951, restabilind după cîteva secole raporturile dintre Biserica Antiohiei şi Biserica Ortodoxă Romînă. La o nouă vizită, în anul 1953, Institutul Teologic din Bucureşti l-a cinstit cu titlul de doctor honoris causa. O delegaţie a Bisericii noastre a participat la o aniversare a îndelung înzilitului ierarh, la Damasc. Vizita la noi a doi mitropoliţi din Patriarhia de Antiohia, între care actualul patriarh Teodosie, a întărit aceste legături.

Cu Patriarhul de Alexandria, raporturile personale s-au luat prin cunoaşterea Prea Fericitului Patriarh Hristofor la Moscova, în mai 1958, şi prin vizita pe care a făcut-o Patriarhului nostru în iunie acelaşi an, însoţit de patru aleşi arhimandriţi. Venerabilul conducător al Bisericii Ortodoxe din toată Africa a invitat la rîndul său cu stăruinţă pe Patriarhul nostru să viziteze Biserica sa, spunînd că vizita Prea Fericirii Sale în Orient ar aduce o nouă contribuţie la întărirea unităţii creştine şi la promovarea păcii şi prieteniei dintre popoare.

Noi legături va face şi va întări Patriarhul nostru cu prilejul participării sale la marile serbări pregătite pentru luna iulie din acest an, cu prilejul comemorării unui mileniu de la ridicarea primei mari mînăstiri, Lavra, la Sfîntul Munte Atos, unde se vor întîlni în adevărat sobor întîistătătorii multor Biserici Ortodoxe, în frunte cu Patriarhul Ecumenic Athenagoras.

Pe calea scrisorilor, Prea Fericitul nostru Patriarh ţine legătură cu toţi conducătorii Bisericilor Ortodoxe, în duhul prieteniei, al înţelegerii şi al armoniei în sînul Ortodoxiei, în interesul unităţii şi ecumenicităţii ortodoxe. Prin aceste întîlniri şi discuţii prieteneşti, Prea Fericirea Sa cîştigă dragoste şi stimă şi dincolo de cercul Bisericii Ortodoxe. În vizita sa din anul 1958 în Uniunea Sovietică, Patriarhul nostru a întîlnit pe catolicosul şef al Bisericii Armene Vasken şi l-a vizitat după dorinţa

acestuia la reședința lui din Ecimiadzin. Catolicosul Vasken a vizitat și el țara noastră, în care s-a născut și a trăit pînă la alegerea sa.

Bune servicii a făcut Prea Fericitul Patriarh Justinian Bisericii, în acești cincisprezece ani, cu vizitele ce a primit la reședință de la însemnate persoane străine — bisericești, politice și culturale.

Foarte însemnată între toate este vizita unor reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor în țara noastră ca invitați ai Bisericii Ortodoxe Române (8—15 noiembrie 1962), personalități de frunte de la conducerea Mișcării Ecumenice (Geneva) : «Arhiepiscopul Iacob al Americii (grec), Dr. Franklin Clark Fry, președintele Federației Luterane Mondiale și președinte al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și Episcopul Emilianos, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor [33].

Românii stabiliți în străinătate au vizitat uneori în grup pe Patriarh, îndeosebi din America, precum și un grup de douăzeci și patru de credincioși ai Parohiei ortodoxe române din Viena (1958).

În diferite împrejurări, fie în interese bisericești, fie în campania mondială a luptei pentru pace, Biserica noastră s-a făcut reprezentată, prin grija și cu binecuvîntarea Patriarhului. La congresele Consiliului Mondial al Păcii, la conferințele Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, Varșovia și alte locuri, la Conferința pananglicană de la Lambeth Palace (1958), la conferințe ținute la Berlin, la Geneva, la Greifswald (R.D.G.), la marea Conferință interortodoxă de la Rhodos (1961) și la altele, Biserica noastră și numele Patriarhului ei au fost prezente. Aceasta nu este o enumerare completă, ci doar o indicație de direcții și de sensuri, în acest domeniu de activitate solicitată azi Bisericilor, la care Biserica noastră a aderat și este lucrătoare sub îndrumarea conducătorului ei, în cunoștință de toate mișcările și acțiunile ce ne pot interesa.

Cel mai important fapt în seria legăturilor Bisericii noastre cu lumea și cu lucrarea creștină din afară, sub păstoria Părintelui Patriarh este aderarea ei la Mișcarea Ecumenică și primirea ei solemnă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, o dată cu Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Polonă, în Adunarea Generală de la New-Delhi din 1961. Prin această alăturare la marea organizație și acțiune de apropiere și de colaborare a Bisericilor, Biserica Ortodoxă Română a intrat în circuitul pancreștin al ecumenismului, al cărui scop ideal este unirea Bisericilor.

Acesta este cel mai mare pas pe care Biserica noastră l-a făcut pînă acum dincolo de cercul Ortodoxiei. Adeziunea Bisericii noastre alături de majoritatea Bisericilor Ortodoxe și în consens cu ele, la lucrarea ecumenistă, este un necesar și binevenit concurs la reușita marii opere și cauze creștine și omenești și a păcii, între Biserici și popoare. Este o sarcină

---

33. Diac. Prof. Vintilă Popescu, în rev. *„Biserica Ortodoxă Română"*, an. LXXX, nr. 11—12 (noiembrie-decembrie) 1962, p. 1072—1100.

din datorie și de onoare, pe care Biserica Ortodoxă Romînă a acceptat-o și un ajutor real adus, împreună cu celelalte Biserici Ortodoxe membre ale Mișcării Ecumenice, acțiunii acesteia. Vizita amintită, a unor reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor în țara noastră, ca invitați ai Bisericii Ortodoxe Romîne, cu schimbul de păreri și sentimente ce s-a făcut, a fost edificatoare pentru înțelegerea și justificarea prezenței și poziției noastre în Consiliul Ecumenic, așa de important post de onoare în lupta pentru pace.

Nu este într-adevăr acțiune pentru pace, la care Patriarhul nostru să nu fie prezent, personal în țară, sau prin delegați în afară. Și nu numai în adunări și conferințe speciale, ci cu tot prilejul — și acestea sînt aproape toate ocaziile în care Prea Fericirea Sa poate să spună un cuvînt, ca și în scrisorile irenice și în mai toate cuvîntările ținute [34].

Misiunea morală și socială a Bisericilor se concentrează azi îndeosebi asupra acestei mari probleme vitale și arzătoare, problema păcii. Atît timp cît va fi pericol de război, nu poate să treacă nici o altă grijă înaintea celei «pentru pacea a toată lumea», din care Patriarhul nostru a făcut titluri speciale ale unor volume din opera sa. Prea Fericirea Sa și-a făcut de aceea din lupta pentru pace o primă și mare datorie și o predică tuturor, totdeauna. Sentimentul său puternic pentru pace, Prea Fericirea Sa a voit să-l facă și l-a făcut propriu preoților și credincioșilor, acestora mai ales prin pastorale. Preoților le zice : «Vă chem la o muncă fără preget, în scopul făuririi omului păcii, al dragostei, al cinstei și al muncii» [35], *iar pe credincioși îi cheamă să se alăture și să sprijinească lupta pentru pace, ca luptă pentru viață. «Viața și Pacea sînt cele două mari daruri pe care le-am primit de la Dumnezeu prin Fiul Său», grăiește Prea Fericitul Părinte Patriarh într-o scrisoare irenică trimisă de ziua Învierii Domnului* [36].

Aceste îndemnuri erau cu atît mai bine adresate și înțelese, cu cît Biserica Ortodoxă n-a propagat niciodată violența și războiul. «Pacea și bunăvoirea între oameni sînt căile pe care a mers întotdeauna Biserica Dreptmăritoare a Răsăritului», care nu încetează nici astăzi a propovădui pacea și bunăvoirea între oameni [37]. *«Pacea, — a declarat Prea Fericirea Sa — nu este numai o condiție indispensabilă a progresului, ci totodată și chezășia trăirii creștine, temeiul împlinirii misiunii Bisericii lui Hristos în lume. De aceea, ea constituie un ideal, pentru realizarea căruia a năzuit Biserica noastră în toate vremurile»* [38]. *Și mărturisind «încă o dată solidaritatea Bisericii Ortodoxe Romîne cu luptătorii pentru apărarea păcii din Republica noastră și din lumea întreagă», «adaug, la puterile lor de luptă, pe acelea ale credincioșilor și clerului pe care-l păstoresc». «Sînt interpretul acestei acțiuni ferme a Bisericii Ortodoxe Romîne», declară Prea Fericirea Sa* [39].

---

34. Diacon Prof. Orest Bucevschi, art. *Pentru pace și pentru propășirea omului*, în rev. „*Biserica Ortodoxă Romînă*", an. LXXVI, nr. 5—6 (mai-iunie) 1958, p. 548—559.
35. *Apostolat Social*, vol. II, p. 154.
36. *Apostolat Social*, vol. IV, p. 62.
37. *Ibidem*, p. 332 (Pastorală de Crăciun, 1951).
38. In rev. „*Biserica Ortodoxă Romînă*", an. LXXVI, nr. 7—8 (iulie-august) 1958, p. 572.
39. *Ibidem*, p. 573 (din cuvîntarea rostită de Prea Fericitul Patriarh la o ședință a Comitetului Permanent pentru apărarea păcii din țara noastră).

Toate pastoralele, toate scrisorile irenice, toate chemările, toate gîndurile Prea Fericitului Părinte Patriarh binevestesc creștinilor pacea, iar prin mesajul său către Organizația Națiunilor Unite, Prea Fericirea Sa face în fața lumii întregi apologia păcii ca bun creștin[40].

Acest mare merit este cunoscut și apreciat și în țară și de străini. Ordinul «Apărarea Păcii», cu care Părintele Patriarh a fost decorat de conducerea Statului, este o distincție acordată în primul rînd pentru marea acțiune de slujire a păcii, pe care a desfășurat-o conducătorul Bisericii noastre. Prea Fericirea Sa nu este în această privință un luptător de azi numai. Ca preot încă a făcut parte activă din Comitetul internațional al Păcii de la Geneva și Paris, și a scris, încă de atunci, articole întru apărarea și slujirea păcii[41].

Cu calitățile sale de inițiativă, de orientare și de stăruință, Patriarhul nostu a realizat încă din primii zece ani ceea ce era necesar Bisericii noastre.

Inspirat și adăpat din anii dintîi ai tinereții și ai preoției la izvoarele elanului sacerdotal, Prea Fericirea Sa aplică și recoltează ca Patriarh ceea ce a învățat și învață continuu cel ce ia seama la Sfînta Scriptură, la sfinții Părinți și la toți înaintașii vrednici de a fi urmați.

In cursul pregătirii sale pentru preoție încă, și al practicării ei în anii de început chiar, Prea Fericirea Sa a luat îndemn și învățătură — sau cum ar zice : «Pilde și îndemnuri» — de la marile pilde și îndemnuri de păstori vrednici, care au fost Sfinții Părinți, cu preferință pentru Sfinții Trei Ierarhi și cu deosebită admirație pentru Sfîntul Vasile cel Mare.

Să mulțumim Prea Fericitului Părinte Patriarh în chip deosebit și pentru această mare învățătură ce dă clerului nostru, întorcîndu-l cu mintea și cu fapta la acei «mari dascăli ai lumii și ierarhi», care au lucrat pînă la suferință și la sacrificiu pentru binele Bisericii și al poporului, au trăit în grea și aspră muncă, devotîndu-se ei, trăind pentru ea, identificîndu-se cu ea, consumîndu-se în ea.

Iară la începutul lucrului preoțesc și al tuturor învățăturilor și pildelor stă marea și sfînta și neîmbătrînita Scriptură, din care toți sfinții și slujitorii vrednici au scos apă vie și din care Prea Fericitul nostru Patriarh scoate continuu ideile și luminile lucrării sale. In centrul Sfintei Scripturi, «cartea vieții», și în centrul sacerdoțiului creștin, stă chipul viu, omenesc și dumnezeiesc al Domnului nostru Iisus Hristos, Învățătorul și Mîntuitorul nostru, căruia împreună-slujitori și datori sînt ierarhii și preoții.

Opera Prea Fericitului Părinte Patriarh este un comentar practic al Evangheliei, la care trimite într-una și de la care purcede în ceea ce ne învață pe toți. Cu aceasta, Prea Fericirea Sa este deopotrivă un om al timpului și al Bisericii, pentru că valorifică, actualizează și aplică la viața de azi marile principii și lumini evanghelice. Ca să faci pastorație reușită, trebuie să fii totdeauna un om al Bisericii și al timpului, să ajuți timpu-

40. Aceeași revistă, an. LXXV, nr. 11—12 (noiembrie—decembrie) 1957.
41. v. *Apostolat Social,* vol. I, p. 165—168, și Diacon prof. Orest Bucevschi, *art. cit.*, p. 552—553.

lui cu învățătura Sfintei Evanghelii, semănînd sămînța ei și culegînd roadele ei pentru viață și pentru mai binele oamenilor.

Cu ochii la lumea și la viața de azi, cu gîndul și cu simțirea la poruncile dumnezeiești din Sfînta Scriptură, din canoane și de la Sfinții Părinți, Patriarhul nostru a ținut și a izbutit să îndrumeze preoțimea pe calea ce duce prin Biserică la servirea lui Dumnezeu și a poporului. Și nu se poate tăgădui sau uita că a îndreptat stări de lucruri triste și dăunătoare prestigiului și lucrării preoțești. Slujitorii Bisericii au fost ușurați de prisosul de griji și de preocupări pămînteşti și obligați să slujească la altarul de unde se cade a trăi. Căci Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian le-a purtat și le poartă grija slujirii și grija vieții. Le-a înlesnit pentru ușurarea și îmbunătățirea slujirii o nouă pregătire și îndestulare duhovnicească, prin continua lor adăpare cu învățătura creștină ce le stă azi la îndemînă în cursuri și conferințe, în mai atentă cercetare a Sfintei Scripturi, în cărțile bisericești recitite, în scrisul didascălilor de Teologie. Le-a înlesnit în noi condițiuni și traiul.

Părintele Patriarh a dat «pilda și îndemnul» unei mai bune lucrări bisericești. Credincioșii doresc ca preoții să-și facă datoria și să dea la rîndul lor «pilda și îndemnul» unei vieți și slujiri edificatoare în toate.

Arhipăstorul nostru nu s-a mulțumit să programeze activitatea sa și a clerului, ci i-a venit personal și efectiv în ajutor. A creat mijloacele de lucru, a deschis drumul și a coborît în mijlocul lucrătorilor Bisericii. Toate instituțiile, bisericile, șantierele bisericești, școlile, numeroase mînăstiri și biserici au fost vizitate de Prea Fericirea Sa, care s-a interesat totdeauna, de aproape, de mersul și de nevoile lor. În fiecare loc și situație Părintele Patriarh a dat sfaturile și ajutoarele necesare pentru ca lucrul să se săvîrșească în mai bune condițiuni și cu mai bune rezultate. Prezența sa adesea în mijlocul colaboratorilor și subalternilor a fost un continuu și bun stimulent personal, și prin îndemnurile date, și prin controlul activității pe teren.

Nu este activitate și manifestare în sînul organelor bisericești dependente de Arhiepiscopia Bucureștilor, de Mitropolia Ungrovlahiei și de Patriarhie, pe care Prea Fericirea Sa să nu fi onorat-o cu prezența, cu cuvîntul și cu aprecierea sa. Această legătură directă cu instituțiile nu este numai un impuls și o prețuire oficială dată muncii lor, ci și o adevărată dăruire personală tuturor. Chipul și sufletul Patriarhului nostru se găsește astfel integrat ca o ofrandă necesară în toată zidirea căreia i-a pus temelii solide acum cincisprezece ani : Se găsește și în respectul și prețuirea unanimă a ierarhiei, a preoțimii și a credincioșilor.

Prea Fericirea Sa poate fi cu toată îndreptățirea mulțumit, nu numai că a înfăptuit cu excedent un program care a crescut într-una pe măsura lucrului, ci și că a pus cu aceasta Biserica noastră în stare să însemne ceea ce se cuvine în corpul Ortodoxiei și al Bisericilor în general.

Opera Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh și satisfacția la care este pe deplin îndreptățit cresc împreună și capătă formă și sens de durată, de permanență, în viața și istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Răsplata muncii este în primul rînd conștiința împăcată cu lucrul săvîrșit, și pentru că acesta este mult, — mare se cade a fi și bucuria marelui lucrător. Ostenelile și bucuriile Părintelui Patriarh se însumează treptat, cu fiecare aniversare, la fondul de viață și de menire al instituției sacre, se asimilează în organismul și în viața ei, în patrimoniul ei, înscris pe numele vrednicului conducător al Bisericii, și-i rămîne acesteia ca un bun inalienabil, iar Prea Fericirii Sale îi rămîne mulțumirea sufletească a datoriei împlinite și dreptul la recunoștința noastră a tuturor.

Părintele Patriarh are dragostea și plăcerea de a declara totdeauna că ceea ce a înfăptuit se datorește deopotrivă și tuturor colaboratorilor Prea Fericirii Sale, de la Sfîntul Sinod pînă la cel mai modest ostenitor în ogorul Bisericii. «Conștiința îmi poruncește, a zis Prea Fericirea Sa, să nu răpesc dreptul la cinste al celorlalți» și : «Să nu-mi atribuiți merite pe care nu le am» [42]*. Prea Fericirea Sa nu a primit niciodată lauda și recunoștința pentru ceea ce a înfăptuit, fără a le împărți cu toți cei care, mai mult sau mai puțin, au contribuit la împlinirea a ceea ce s-a făcut sub conducerea Prea Fericirii Sale* [43]*. Dar ce pot să facă toți ceilalți, fără omul care a pus mîna pe coarnele plugului, a arat și a semănat ogorul, chemîndu-i pe toți la plivit sau la săpat și apoi la împărțirea roadelor?*

«In fruntea mulțimilor și a așezămintelor obștești — zicea Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei, omagiind pe Părintele Patriarh, în numele Sfîntului Sinod, cu prilejul celei de a zecea aniversări — trebuie să se ridice, ca floarea din tulpină, omul care poate da chip năzuințelor comune» [44]*. Acest om este Prea Fericirea Sa.*

Mulțumitori cu adînc respect și cu recunoștință pentru tot ce a înfăptuit în toți anii slujirii Prea Fericirii Sale, și adunîndu-se în gînd și în rugăciune la marele și cinstitul sobor și praznic al bucuriei Părintelui Patriarh, a tuturor ierarhilor, a preoților și a celorlalți colaboratori, din ziua de 6 iunie, cei care se ostenesc cu scrisul și cu cititul revistelor bisericești ale Patriarhiei sînt încredințați că Biserica Ortodoxă Română își va împlini și în viitor misiunea sa sfîntă, cunoscînd împliniri tot mai rodnice, sub părinteasca și înțeleapta chivernisire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Sfîntului Sinod. Iar aceste nădejdi și bucurii le înmănunchează într-o caldă și respectuoasă urare și rugăciune pentru îndelunga înzilire și pentru deplina sănătate a Prea Fericirii Sale, pentru sporirea a tot ce a făcut și buna rodire a tot ce va mai face :

Intru mulți și fericiți ani încă, de muncă, de pace și de roade bogate în ogorul Bisericii noastre, Prea Fericite Părinte Patriarh !

REDACȚIA

42. *Apostolat Social,* vol. IV, 1952, p. 381.

43. Sînt numeroase declarațiile Prea Fericirii Sale în acest sens, îndeosebi cuvîntările ținute cu prilejul aniversărilor anuale și al celei la zece ani (*„Biserica Ortodoxă Română"*, an. LXXVI, nr. 7—8 (iulie—august) 1958, p. 693—694).

44. *Ibidem,* p. 568—569 (cuvîntarea la aniversarea de zece ani, 1958).

SĂRBĂTORIREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 15 ANI DE LA ÎNSCĂUNARE

FESTIVITATEA DE LA PATRIARHIA ROMÎNĂ

La 6 iunie 1963, s-au împlinit cincisprezece ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne. Cu acest prilej, înalții Ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod și reprezentanți de frunte ai clerului și credincioșilor ortodocși au ținut să aducă Prea Fericitului Părinte Justinian prinosul dragostei și prețuirii lor, pentru munca neobosită și plină de înțelepciune pe care a depus-o, la cîrma Sfintei noastre Biserici de-a lungul celor cincisprezece ani de păstorire patriarhicească, și să înalțe rugăciuni de mulțumire către Cel Atotputernic, pentru înfăptuirile de seamă cu care a binecuvîntat Biserica Ortodoxă Romînă în acest răstimp.

Sfînta Liturghie a fost săvîrșită în catedrala patriarhală din București, de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de un măreț sobor de preoți și diaconi.

Au luat parte la acest sărbătoresc popas duhovnicesc : înalt Prea Sfinției Mitropoliți și Prea Sfinției Episcopi, membri ai Sfintului Sinod, membri ai Consiliului Național Bisericesc și ai Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, preoți consilieri patriarhali și eparhiali, corpul profesoral de la Institutul Teologic Universitar și de la Seminarul Teologic din București, inspectori și șefi de serviciu din Administrația Patriarhală și de la Centrul mitropolitan al Ungro-Vlahiei, protopopi din Capitală și din Arhiepiscopia Bucureștilor, numeroși preoți și credincioși.

Au fost prezenți domnii : Gh. Nenciu, inspector general, și Păun Rădulescu, inspector, reprezentanți ai Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

După rostirea rugăciunii amvonului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a săvîrșit hirotesia a cincizeci de preoți din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, cărora li s-a conferit înalta distincție de «ico-

nom stavrofor» şi crucea patriarhală comemorativă. Cei cincizeci de preoţi au fost prezentaţi Întîistătătorului Bisericii noastre de P. C. Pr. Stan C. Dimancea, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Bucureştilor, prin următoarele cuvinte :

«Se prezintă în faţa Prea Fericirii Voastre 50 de preoţi din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureştilor, — unii dintre ei sfetnici în administraţia bisericească, alţii ostenitori de frunte la bisericile din satele şi oraşele acestei eparhii.

La vremea cuvenită, aţi avut bunăvoinţa să le acordaţi distincţia de «iconom stavrofor» prin Sfîntul Sinod Mitropolitan al Ungrovlahiei ; iar astăzi, la împlinirea unui deceniu şi jumătate de patriarhicească lucrare la altarul Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne, aţi rînduit să le conferiţi «Crucea Patriarhală» comemorativă, — cea mai înaltă distincţie bisericească la care poate rîvni un preot ortodox romîn.

Nu putem uita în aceste clipe solemne un cuvînt mai vechi al Prea Fericirii Voastre. Aţi spus cîndva: «Dacă am făcut ceva bun pentru Biserica Ortodoxă Romînă, datorez aceasta, în bună parte, înţelegerii şi sprijinului pe care le-am primit din partea preoţimii acestei Biserici». Următor acestui gînd şi acestei mărturisiri, deşi ziua de astăzi este închinată sărbătoririi Arhipăstorului Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericirea Voastră aţi găsit de bine să Vă sărbătoriţi colaboratorii, pe cei de aproape şi pe cei de departe, ostenitori în cancelariile bisericeşti sau în cîmpul larg al parohiilor, ataşaţi ideilor de progres social şi de apărare a păcii.

Preoţii distinşi astăzi cu «Crucea Patriarhală» comemorativă sînt numai cîţiva din numărul celor mulţi, care — în totalitatea lor, v-au înţeles şi v-au sprijinit cu toată însufleţirea în ceea ce aţi gîndit şi aţi înfăptuit pentru sfînta ortodoxie romînească.

Stăpîniţi de sentimentele unei vii şi adînci recunoştinţe, aceştia aşteaptă acum, cu înfiorarea firească acestei împrejurări, rugăciunea de hirotesie întru «iconom stavrofor» şi înmînarea înaltei distincţii».

După rostirea rugăciunii de hirotesie în iconom stavrofor şi înmînarea crucilor patriarhale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat celor cincizeci de preoţi umătoarea cuvîntare de povăţuiri şi îndrumări duhovniceşti :

Prea Cucernici şi
Cucernici Părinţi,

Potrivit doctrinei şi credinţei noastre, — Biserica creştină a fost întemeiată de Domnul, Dumnezeul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. El este Capul Bisericii şi o conduce cu mîna Sa nevăzută prin slujitorii Bisericii. Cei aleşi sînt obligaţi să ducă la bun sfîrşit misiunea încredinţată lor de Biserică, cunoscînd că lor le-a spus Iisus : «Voi sînteţi sarea pămîntului ; dacă sarea se va strica, cu ce se va mai săra ? De

nimic nu mai e bună, fără numai de aruncat afară, ca să fie călcată de oameni» (Mat. V, 13).

Tot slujitorilor Bisericii, Iisus le-a spus: «Voi sînteți lumina lumii; nu poate cetatea să se ascundă, cînd stă deasupra muntelui. Nici nu aprind oamenii făclie și o pun sub obroc, ci în sfeșnic și luminează tuturor celor din casă. Așa să lumineze și lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să mărească pe Tatăl vostru, care este în ceruri» (Matei V, 14—16).

Prea Cucernici și
Cucernici Părinți,

Prin pregătirea teologică ați cunoscut toate aceste condiții puse de Mîntuitorul slujitorilor altarelor Bisericii Sale și, prin legămîntul public, făcut înainte de primirea harului preoției, ați arătat cum înțelegeți să vă duceți viața «în Casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu, stîlp și temelie adevărului» (I Timotei III, 15), cu cuvintele Apostolului Pavel către Timotei: «Preotul trebuie să fie fără de prihană, bărbat al unei femei, treaz, întreg la minte, cuviincios, primitor de străini, gata să învețe pe alții; nebețiv, nebătăuș, ci blînd; nesfadnic, neiubitor de argint, bun chivernisitor în casa lui, avînd copii ascultători, întru desăvîrșită cuviință. Căci dacă cineva casa sa nu știe să și-o rînduiască, cum va purta grijă de Biserica lui Dumnezeu?» (I Timotei III, 2—5).

Cucerniciile Voastre nu ați fost nepăsători nici «față de harul ce vi s-a dat prin punerea mîinilor» arhiereului (I Timotei IV, 14), și nici față de legămîntul făcut cu acel prilej. Strînși legați de credincioșii ce-i păstoriți, v-ați străduit să fiți pentru ei «sarea pămîntului» și «lumina lumii», — cu cuvîntul, cu munca și cu pilda vieții — știind îndemnul Apostolului Pavel că «unui slujitor al Domnului nu i se cade să se certe, ci să fie blînd față cu toți, destoinic să dea învățătură, răbdător la necazuri, meșter să dojenească cu blîndețe pe cei ce stau împotrivă, că doar le-o da Dumnezeu pocăință spre cunoașterea adevărului» (II Timotei II, 24—25).

Aflînd toate acestea despre activitatea Cucerniciilor Voastre și mai ales de rîvna cu care propovăduiți Evanghelia în zidirea păcii și bunei înțelegeri între oameni — și urmînd exemplul Apostolului Pavel ca «preoții, care-și țin bine dregătoria, să se învrednicească de îndoită cinste, mai ales cei ce se ostenesc în cuvînt și în învățătură» (I Timotei V, 17) și «pentru că acei care au slujit bine, treaptă bună loruși dobîndesc și multă îndrăzneală în credința cea întru Hristos Iisus» (I Timotei III, 13), Consiliul Eparhial a hotărît și Noi am aprobat să vă acorde rangul de Iconom Stavrofor și să vă dea în dar — în semn de înaltă cinstire — Crucea Patriarhală — care să vă fie nu numai o răsplătire pentru activitatea ce ați desfășurat pînă acum — ci și un puter-

nic îndemn pentru o activitate și mai rodnică de acum încolo, arătîndu-vă, așa cum ne spune Apostolul Pavel, «vase de cinste, sfințite, de bun folos stăpînului, gătite spre orice lucru bun» (II Timotei II, 21).

Prea Cucernici și
Cucernici Părinți,

Vă îndemn cu cuvintele Apostolului Petru: «Păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetîndu-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru cîștig urît, ci din osîrdie; nu ca și cînd ați fi stăpîni peste biserici, ci pilde bune făcîndu-vă turmei» (I Petru V, 2—3) — pentru ca fiecare dintre Cucerniciile Voastre — în parte să poată rosti, la sfîrșitul misiunii împlinite, cuvintele Apostolului Pavel: «Lupta cea bună m-am luptat; călătoria am săvîrșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care mi-o va da Domnul, Judecătorul cel drept în ziua aceea» (II Timotei IV, 7—8). «Domnul mă va izbăvi de orice lucru rău și mă va mîntui în Împărăția Sa cea cerească — Lui fie mărire în vecii vecilor, Amin» (II Timotei IV, 18).

În numele preoților cărora li s-a conferit înaltele distincții bisericești, a vorbit P. C. Pr. Gh. Iordăchescu, consilier administrativ patriarhal, care a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru părintească bunăvoință arătată permanent slujitorilor sfintelor altare ortodoxe:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Aleasa prețuire pe care ne-ați arătat-o, acordîndu-ne prin Sinodul Mitropolitan al Ungro-Vlahiei distincția de Iconom Stavrofor, iar asastăzi înmînîndu-ne personal Crucea Patriarhală comemorativă, cu prilejul împlinirii a 15 ani de activitate arhipăstorească, ne umple sufletul și inima de bucuria pe care o simțim văzînd că modestele noastre străduințe în ogorul Domnului, fie în însărcinări administrative, fie pe teren pastoral, misionar și obștesc, sînt prețuite și răsplătite de Prea Fericirea Voastră, precum și de mulțumirea pe care o simțim și o avem către Părintele nostru bun care nu uită pe fiii osîrduitori și harnici.

Pentru aceasta, Prea Fericite Părinte Patriarh, în numele tuturor fraților preoți distinși împreună cu mine azi, plini de recunoștință și dragoste Vă mulțumim cu adîncă smerenie. Vă făgăduim că, stimulați de aleasa prețuire pe care ne-ați arătat-o, ne vom strădui ca și de azi înainte să muncim cu aceeași rîvnă și dragoste ca și pînă acum, ba chiar cu o rîvnă sporită, știind că strădaniile noastre sînt îndrumate și urmărite îndeaproape de Prea Fericirea Voastră.

În munca noastră vom urma întru totul sfaturile și îndemnurile pe care din belșug ni le-ați dat Prea Fericirea Voastră, în scris sau prin viu grai, în decursul celor 15 ani de arhipăstorire, ca Întîistătător al

Bisericii noastre, căutînd neîncetat să fim alături de poporul nostru, în năzuințele sale spre o viață mai bună și spre făurirea unei păci trainice în lume, pentru cinstea Sfintei noastre Biserici drept credincioase și pentru binele scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă.

Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

După săvîrșirea Sfintei Liturghii, s-a oficiat un Te-Deum, de către înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, înconjurat de soborul preoților și diaconilor slujitori. A luat apoi cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, care a omagiat personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, subliniind roadele bogate pe care patriarhicească păstorire a Prea Fericirii Sale le-a adus în ogorul vieții noastre bisericești, în cei cincisprezece ani ce s-au scurs de la înscăunare :

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Cinstiți Frați întru Hristos Domnul,
Iubiți credincioși,

Au trecut cîteva zile numai de cînd cu sufletele înălțate am prăznuit Sfintele Rusalii, marea sărbătoare a Cincizecimii, închinată Bisericii și lucrării ei mîntuitoare. Ne-am apropiat — cu acest prilej — mai cu dinadinsul decît altcînd, de înțelegerea a ceea ce este și trebuie să fie în viața noastră a creștinilor, sfîntul așezămînt întemeiat de Hristos Domnoi, trimis de Mîntuitorul Hristos și urmaș al Apostolilor, cu el împreună cu capul și cu mădulările sale, precum o vie — cu buciumul și mlădițele ei. Biserica nu este gînd care zboară, nici idee care se risipește, ci realitate vie, cu binefăcătoare roade îmbiate celor ce o alcătuiesc.

Ca așezămînt cu rosturi anume în viața noastră, Biserica își are o istorie care începe tocmai de la Cincizecime, și de atunci, prin Sfinții Apostoli, prin ucenicii și urmașii lor, se prelungește mereu peste veacuri.

Sfinții Apostoli, ucenicii și urmașii lor... Ei și cei împreună cu ei de ieri, de azi, de totdeauna formează Biserica. Biserica cea mare, una și de pretutindeni, și bisericile mai mici care intră în alcătuirea ei. Iisus Hristos, capul, ceilalți mădularele... El viță, ceilalți mlădițele.

Întîi a fost Cel fără de început, Hristos Domnul, apoi Apostolii, în urmă ucenicii și, de la ei mereu, urmașii lor. Unul din aceștia, unul din cei prin care se prelungește lucrarea Mîntuitorului și Apostolilor, unul din cei care întruchipează Biserica, unul din cei care ne face să înțelegem, să ne însușim și să retrăim misterul prezenței continue a lui Dumnezeu printre noi, este sărbătoritul nostru de azi, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian.

Așezat de providență acum 15 ani în fruntea Bisericii, ca unul din cele mai de seamă mădulare ale ei, ca una din mlădițele cele mai aducătoare de rod, Prea Fericirea Sa în calitate de Mare Preot este îndrumă-

torul, sprijinitorul şi părintele nostru sufletesc. Avîndu-l pe el printre noi, trimis de Mîntuitorul Hristos şi urmaş al Apostolilor, cu el împreună formăm o Biserică, o părticică din marea Biserică Ecumenică.

Cinstiţi ascultători,

Înainte cu 15 ani corabia Bisericii noastre şi-a dobîndit un cîrmaci pe măsura trebuinţelor ei şi pe măsura însăşi minunatei vremi pe care o trăim. Nu ne este în intenţie a ne referi la ceea ce a fost înainte. Noi totuşi aşteptam să apară cineva în care să vedem lucrînd mai deosebit pe Hristos şi Apostolii Săi, care să înţeleagă şi să concretizeze năzuinţele noastre, care să fie al timpului său şi să meargă în pas cu oamenii vremii sale.

Au fost ani cînd Biserica lăsa impresia, datorită unora din cei ce o formau şi o reprezentau, că s-a îndepărtat de la ceea ce trebuia să fie în realitate.

Dar peste lume şi peste ţara noastră a suflat deodată vîntul primenirii, primăvăratecul vînt al înnoirii. El a stîrnit şi energii nebănuite pînă atunci în Biserică. În atmosfera vieţii celei noi la care s-a trezit poporul şi ţara, a apărut şi omul potrivit pe care şi l-a dobîndit Biserica noastră de conducător.

Aceasta a fost acum 15 ani... Nu e mult de atunci, dar sub puterea duhului nou adus de el, cîte nu s-au schimbat ? Cuvîntul nostru va fi neputincios să le cuprindă pe toate şi nici nu doreşte s-o facă de vreme ce înfăptuirile sale sînt vii înaintea ochilor noştri, în conştiinţa noastră. Doar atît vom zice însă, precum Psalmistul : «...mari şi minunate sînt lucrurile Tale».

Prin cel rînduit de Dumnezeu să stea în fruntea Bisericii Sale, aceasta şi-a dobîndit o trainică şi înţeleaptă întocmire, preoţii ei au părăsit îndeletnicirile străine lor în care se înglodaseră pînă atunci, iar credincioşii îndrumaţi precum se cuvenea s-au adunat mai cucernic în jurul altarelor şi a slujitorilor lor. Peste prăpastia care se săpase în vechime între fraţii de aceeaşi lege, s-a aruncat punte trainică, iar cele «două strane» au devenit una. Biserica ce fusese oarecînd copleşită de multe griji şi preocupări nepotrivite ei, a revenit la adevărata-i misiune de maică şi îndrumătoare pe căile dreptăţii, iubirii, înfrăţirii şi progresului. Glasul ei chemînd la pace şi bunăvoire între oameni s-a făcut din ce în ce mai auzit. Autoritatea şi prestigiul ei au crescut, manifestîndu-se ca atare şi peste hotare. Azi Biserica noastră avînd în frunte pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian e cunoscută în lumea întreagă. Şi aceasta de bună seamă nu e puţin lucru...

Prea Fericirea Voastră,

De 15 ani de cînd Vă aflaţi în fruntea noastră Vă zbateţi mereu căutînd să înfăptuiţi mai-binele. Vă frămîntaţi ziua şi privegheaţi noaptea iscodind cele ce socotiţi că mai trebuie încă săvîrşite. Aţi realizat cele

ce nu credea nimeni a fi cu putinţă. Şi orizonturile Vă sînt deschise spre noi realizări.

Noi ştim că drumul făuritorilor de bine nu este presărat doar cu flori. Aţi avut însă priceperea de a face ca toate să înflorească, aşa precum oarecînd a odrăslit toiagul lui Aaron, îmbobocind, înflorind şi rodind (Numeri XVII, 23)... Oboseala şi zbuciumul, neliniştile şi chinurile V-au fost răsplătite din belşug. Dumnezeu V-a binecuvîntat străduniile şi iată că acum, la capătul a 15 ani, putem cu toţii să ne îndestulăm din roadele muncii Voastre. Şi cîţi nu sîntem aceia care ne îndestulăm cu adevărat... Noi am vrea totuşi, cel puţin în această zi de popas sărbătoresc, ca cel care se bucură mai mult de cele ce se văd, să fiţi Prea Fericirea Voastră, săvîrşitorul lor.

Cunoaştem că tot timpul Vi-l petreceţi muncind cu sîrg şi că nu vă îngăduiţi multă tihnă. Vă rugăm totuşi ca azi s-o faceţi pentru că o meritaţi din plin. Aceasta ne-o spune conştiinţa noastră şi respectuosul ataşament care Vi-l păstrăm.

În ce ne priveşte noi dorim să Vă oferim o cît de mică satisfacţie. De aceea ne şi găsim aici acum, nu numai noi cei puţini pe care ne vedeţi, ci şi cei mulţi pe care îi reprezentăm şi care ne-au cerut să dăm expresie simţămintelor lor. Noi toţi aşadar, într-un singur glas Vă exprimăm profunda recunoştinţă pentru ceea ce aţi făcut pentru noi, pentru Biserica şi Ţara noastră, pentru cauza progresului şi a păcii. Şi la fel, într-un cuget, dar mai ales într-o singură şi fierbinte rugă, cerem Tatălui ceresc să-şi reverse asupra Voastră binecuvîntările Sale bogate şi să vă hărăzească îndelungare de zile, cu pace şi sănătate, drept învăţînd cuvîntul Adevărului Evangheliei lui Hristos către sufletele binecredincioşilor creştini.

Intru mulţi şi fericiţi ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!».

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, mulţumind tuturor pentru simţămintele de dragoste şi preţuire ce i-au fost exprimate cu prilejul celei de a cincisprezecea aniversări a înscăunării Sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne :

Înalt Prea Sfinţiţilor Mitropoliţi,
Prea Sfinţiţilor Episcopi,
Prea Cucernicilor şi
Cucernicilor Părinţi,

După alegerea şi înscăunarea noastră la conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne, în 6 iunie 1948, s-a obişnuit să se facă cîte un popas duhovnicesc din cinci în cinci ani. Iată-ne la al treilea popas. Salutîndu-vă din toată inima, vă mulţumesc tuturor pentru dragostea frăţească cu care participaţi la solemnitatea acestui popas. Prin participarea Dumneavoastră, evenimentul comemorat astăzi se transformă într-o sărbătoare plină de bucurie duhovnicească şi de dragoste frăţească, care arată cît

sînt de temeinice spusele Apostolului Pavel, cînd zice : «Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună cu el ; şi dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună» (I Corinteni XII, 26). Acest lucru se întîmplă şi astăzi, cînd Dumneavoastră, prea iubiţi fraţi, vă bucuraţi la acest popas, împreună cu mine, de bunele înfăptuiri din viaţa Bisericii noastre în ultimii cinci ani, tot aşa cum v-aţi întristat împreună cu mine în vremea necazurilor şi supărărilor inevitabile în viaţa pămîntească a Bisericii lui Hristos, cît timp grija pentru mîntuire şi păcatul vor dăinui şi activa în lume.

Din această reciprocă compătimire şi simpatie trăieşte, se întăreşte şi se cimentează dragostea noastră în Hristos şi unitatea noastră în lucrarea Bisericii lui Dumnezeu.

Luînd îndemn de la cuvintele Apostolului Pavel : «Cîntaţi în inimile voastre lui Dumnezeu, mulţumindu-I, în psalmi, în laude şi în cîntări duhovniceşti» (Coloseni III, 14), plin de bucurie, grăiesc cu Psalmistul : «Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul şi toate cele din lăuntrul meu să binecuvînteze numele cel sfînt al Lui ! Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul şi nu uita toate binefacerile Lui» (Psalm CII, 1—2). «El izbăveşte de mormînt viaţa ta ; El te încununează cu milă şi cu îndurări. El umple de bunătăţi dorirea ta ; înnoi-se-vor ca ale vulturului tinereţele tale» (Psalm CII, 4—5).

Înalt Prea Sfinţiţi Mitropoliţi,
Prea Sfinţiţi Episcopi,
Prea Cucernici şi Cucernici Părinţi,

«Mai marele Păstorilor» (I Petru V, 4), Iisus Hristos, a rînduit succesiunea apostolică a arhieriei cînd a grăit către ucenicii Săi : «Iată Eu trimit peste voi făgăduinţa Părintelui Meu ; voi, însă, şedeţi în Ierusalim pînă ce vă veţi îmbrăca, de sus, cu putere. Apoi i-a dus afară (din oraş) pînă spre Betania, şi ridicîndu-şi mîinile, i-a binecuvîntat» *(Luca XXIV, 49—50). Iar cînd a sosit ziua Cincizecimii, apostolii erau adunaţi laolaltă. Şi din cer, fără de veste, a venit un vuiet, ca de vijelie care trece, şi a umplut toată casa unde şedeau ei. Şi li s-au arătat, împărţite, nişte limbi de foc şi deasupra fiecăruia din ei s-a oprit cîte una —* şi s-au umplut toţi de Duh Sfînt» *(Fapte II, 1—4).*

Iată, prea iubiţi fraţi, cum, pe lîngă binecuvîntarea primită prin mîinile Domnului Iisus, «Arhiereul cel mare, care a străbătut cerurile» (Evrei IV, 14), Sfinţii Apostoli s-au îmbrăcat de sus cu puterea apostoliei prin pogorîrea Sfîntului Duh peste ei, cînd ei «toţi s-au umplut de Duh Sfînt», *după ce, în locul lui Iuda, fusese ales Matia. Cum a fost ales Matia, ne istorisesc Faptele Apostolilor, spunînd : «Atunci (cei 11 apostoli) au pus înainte pe doi : pe Iosif, numit Barsaba, zis şi Iustus, şi pe Matia. Şi s-au rugat şi au zis : «Tu Doamne, Cela ce cunoşti inimile tuturor, arată pe care din aceşti doi l-ai ales, ca să ia locul acestei slujbe*

și apostoliei de la care Iuda a căzut, ca să meargă la locu-i cuvenit» (Fapte I, 23—25).

De atunci și pînă astăzi, «așa cum Hristos nu s-a preamărit pe sine însuși, ca să se facă arhiereu, ci Cel ce a grăit către El : «Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut» (Evrei V, 5)... și care «mărturisește despre El : Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec» (Evrei VII, 17 și Psalm 109, 4), «nimeni nu-și ia sieși cinstea aceasta, ci numai dacă este chemat de Dumnezeu» (Evrei V, 4). «Într-adevăr, cum spune Apostolul Pavel, orice arhiereu, fiind luat dintre oameni, pentru oameni se pune spre cele ce sînt către Dumnezeu, ca să aducă daruri și jertfe pentru păcate. El poate să fie îngăduitor cu cei neștiutori și rătăciți, de vreme ce și el este cuprins de slăbiciuni» (Evrei V, 1—2).

De conștiința acestei chemări depinde sentimentul marei răspunderi a arhiereului față de Biserica unde a fost rînduit să păstorească turma dreptcredincioșilor. Am ascultat cu luare aminte cuvîntul Înalt Prea Sfințitului Nicolae al Banatului — prin care a amintit de unele înfăptuiri bune săvîrșite în viața Bisericii noastre. Unele s-au înfăptuit chiar în ultimii cinci ani. Dacă am contribuit cu ceva, nu-mi atribui tot meritul, ci ajutorul lui Dumnezeu, care — după cuvîntul Apostolului Pavel — «este cel ce lucrează în noi și ca să voim și ca să săvîrșim, după a Lui bunăvoință» (Filipeni II, 13).

Și în cursul ultimilor cinci ani n-am uitat de îndemnul Apostolului Pavel : «Vezi de slujba pe care ai primit-o, întru Domnul, să o duci la un bun liman» (Coloseni IV, 17) și «orice faceți cu cuvîntul sau cu lucrul, toate să le faceți în numele Domnului Iisus» (Coloseni III, 17).

Calea Bisericii noastre este Iisus și mersul vieții ei este călăuzit de El, care a zis : «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața» (Ioan XIV, 6). El este calea noastră și poarta prin care putem ajunge la Dumnezeu, căci așa cum spune El însuși «nimeni nu vine la Tatăl Meu decît numai prin Mine» (Ioan XIV, 6). «Și oricine și-a pus în El această nădejde, se curățește pe sine, așa cum Iisus este curat» ne spune Apostolul Ioan (I Ioan III, 3).

Biserica noastră are datoria să propovăduiască numai adevărul. Viitorul ei depinde de felul cum susține și apără adevărul. «Eu spre aceasta m-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul» (Ioan XVIII, 37), a răspuns Iisus lui Pilat. Arhiereul lui Hristos are îndatorirea să păștească toată viața sa numai pe calea adevărului lui Hristos prin fapte concrete, fiindcă drumul adevărului este calea vieții.

Viața credincioșilor noștri — călăuzită de apostolii adevărului — trebuie să fie binecuvîntată și fericită. «Îngrijiți-vă pentru bunăstarea cetății în care v-am așezat și rugați-vă Domnului pentru dînsa, căci în propășirea ei veți avea și voi pace» (Ieremia XXIX, 7), ne îndeamnă Proorocul Ieremia. Iar Mîntuitorul Hristos a poruncit : «Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei XXII, 21). Pentru ca viața creștinilor să aibă pace, fericire și bună propășire, Apostolul Pavel îi învață, zicînd : «Orice suflet să se supună înaltelor stăpîniri, căci nu este stăpînire decît numai de la Dumnezeu ;

iar cele ce sînt, de la Dumnezeu sînt rînduite. Pentru aceea, cine se împotrivește stăpînirii, se împotrivește rînduielii lui Dumnezeu» (Romani XIII, 1—2).

Înnoirea și întărirea vieții religioase în Biserică sînt strîns legate de pacea, fericirea și înflorirea Patriei. De aceea am îndemnat și vom îndemna clerul și credincioșii Bisericii noastre să-și iubească patria și pe conducătorii țării, să trăiască în pace și bună înțelegere — să apere pacea — avîndu-ne pe noi pildă. La bucuria noastră de azi iau parte și delegații Departamentului Cultelor — către care îmi îndrept cuvîntul de mulțumire pentru cinstirea evenimentului ce se comemorează, — eveniment ce a luat naștere din colaborarea dintre conducătorii Bisericii și conducătorii Statului nostru.

Înalt Prea Sfinților Mitropoliți,
Prea Sfinților Episcopi,
Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Pentru ca să justific măcar în parte elogioasele aprecieri ale Înalt Prea Sfințitului Nicolae despre activitatea mea ca Întîistătător, v-am indicat o parte din izvoarele care-mi adapă permanent conștiința îndatoririlor mele de arhiereu a lui Hristos. Iar dacă am făcut ceva bun și de folos Bisericii, — am făcut cu ajutorul Mîntuitorului Hristos — care ne-a spus : «Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți întru Mine. Eu snît vița, voi sînteți mlădițele. Cine rămîne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic : *dacă vreunul nu rămîne întru Mine, este lepădat ca o mlădiță ce s-a uscat ; și o adună lumea și o aruncă în foc și arde» (Ioan XV, 4—6).*

«Drept aceea, cum spune Apostolul Pavel, avînd arhiereu mare, care a străbătut cerurile, pe Iisus, Fiul lui Dumnezeu» (Evrei IV, 14) îndrăznesc să cred că și de astăzi înainte «Domnul este într-ajutorul meu și nu mă voi teme, ce-mi va face mie omul» (Evrei XIII, 6), «Căci nu ne-a dat nouă Dumnezeu duhul temerii ; ci al puterii și al dragostei și al întregei înțelepciuni» (II Timotei I, 7). «Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperămîntul meu este Duhul Sfînt, Treime Sfîntă, slavă Ție». Amin !

Te-Deum-ul s-a încheiat printr-o înălțătoare mărturie a dragostei clerului și credincioșilor față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, căruia toți cei prezenți în catedrala patriarhală i-au cîntat «Mulți ani trăiască».

La orele 14, a avut loc în palatul patriarhal o agapă oferită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu prilejul împlinirii a cincisprezece ani de la înscăunarea ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Au luat parte : Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi şi Prea Sfinţiţii Episcopi, membri ai Sfîntului Sinod ; membri ai Consiliului Naţional Bisericesc ; consilieri şi inspectori patriarhali ; membri ai Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor ; consilieri eparhiali ; şefi de serviciu şi funcţionari superiori din Administraţia Patriarhală şi de la centrul eparhial ; invitaţi.

Au luat parte Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri, însoţit de Domnul I. N. Bărbulescu, director general, de directori şi inspectori generali din Departamentul Cultelor.

În timpul agapei, care s-a desfăşurat într-o atmosferă caldă, sărbătorească, s-au rostit toasturi :

Vorbind în numele salariaţilor din Administraţia Patriarhală, P. C. Pr. *Ioan Gagiu,* directorul cancelariei patriarhale, a amintit realizările de seamă, atît pe plan intern, cît şi plan extern, săvîrşite în cei cincisprezece ani care s-au scurs de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian. După ce a subliniat faptul că toate aceste realizări reprezintă roadele muncii de Întîistătător şi îndrumător în soborul ierarhilor şi în obştea clericilor şi credincioşilor Bisericii noastre, pe care a dăsfăşurat-o fără odihnă Prea Fericitul Patriarh Justinian, — vorbitorul a amintit că înţelepciunea, priceperea, dinamismul Prea Fericirii Sale au constituit şi constituie pilde şi îndemnuri pentru toţi cei ce lucrează în cadrul Administraţiei Patriarhale, sub nemijlocita îndrumare a Prea Fericitului Patriarh Justinian. În încheiere, P. C. Pr. Ioan Gagiu a exprimat bucuria cu care colaboratorii şi salariaţii din Administraţia Patriarhală participă la această sărbătorească aniversare a cincisprezece ani de patriarhicească păstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, urîndu-i din toată inima şi cu neţărmurit respect, viaţă lungă, sănătate deplină şi activitate tot atît de rodnică în viitor, pentru folosul Bisericii Ortodoxe Romîne şi al patriei.

Prea Cucernicul Pr. *Alexandru Ionescu,* vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian prinosul de recunoştinţă şi devotament al colaboratorilor şi salariaţilor de la centrul eparhial şi al preoţimii din întreaga eparhie, pentru înţelepciunea cu care Prea Fericirea Sa i-a călăuzit, de-a lungul celor cincisprezece ani, pe calea împlinirii îndatoririlor lor, pe calea slujirii sfintelor altare străbune şi a năzuinţelor nobile de propăşire ale poporului nostru. Evidenţiind grija părintească pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a purtat-o nevoilor preoţilor şi tuturor celor ce lucrează în cadrul aşezămintelor bisericeşti — P. C. Pr. Al. Ionescu a exprimat Întîistătătorului Bisericii noastre respectuoase urări de îndelungată păstorire, cu roade mereu mai bogate.

În numele Institutelor Teologice Universitare, al Seminariilor Teologice şi al Şcolilor de cîntăreţi bisericeşti, P. C. Diac. Prof. *N. I. Nicolaescu,* rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Bucureşti, a arătat că bucuria, recunoştinţa şi dragostea cu care profesorii, stu-

denții și elevii școlilor bisericești de toate gradele, participă la aniversarea a cincisprezece ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh, izvorăsc spontan din cunoașterea și prețuirea a tot ce Prea Fericirea Sa a realizat, într-o perioadă de timp atît de scurtă, pentru ridicarea școlilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Romîne la nivelul îndatoririlor pastorale și culturale ce revin, în epoca noastră, slujitorilor sfintelor altare ortodoxe. Amintind că readucerea școlilor teologice sub oblăduirea Bisericii, adaptarea programelor analitice la nevoile reale ale pastorației ortodoxe, înființarea cursurilor de îndrumare pastorală a clerului, îndrumarea și stimularea activității teologice cărturărești și editoriale, reprezintă numai cîteva din inițiativele și înfăptuirile Prea Fericitului Patriarh Justinian în acest important domeniu de lucrare bisericească, — vorbitorul a prezentat Întîistătătorului Bisericii noastre un respectuos omagiu din partea ostenitorilor din instituțiile de învățămînt bisericesc.

P. C. Pr. Dr. *Gh. Cotoșman,* vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei, a adus o mișcătoare mărturie despre grija părintească pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a purtat-o întotdeauna familiilor preoților și a exprimat recunoștința profundă pe care clericii Bisericii Ortodoxe Romîne o poartă Întîistătătorului lor.

P. C. Pr. *Emil Iuga* a vorbit despre bucuria duhovnicească pe care o trăiesc foștii preoți greco-catolici, din ziua în care se află în marea comunitate creștină a Ortodoxiei românești, și — subliniind rolul de seamă pe care l-a avut Prea Fericitul Patriarh Justinian în realizarea actului istoric al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne din Ardeal — a adus Prea Fericirii Sale prinosul de dragoste și devotament al foștilor clerici uniți din Transilvania, cărora Întîistătătorul nostru le-a dovedit permanent o înțelegere și o purtare de grijă părintească.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a toastat înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Firmilian,* care a subliniat colaborarea sinceră ce caracterizează raporturile dintre membrii înaltului for central deliberativ al Bisericii noastre și Prea Fericitul Patriarh Justinian. Consfătuirile frățești dintre Întîistătătorul și ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne ; ecoul pe care nevoile și doleanțele fiecărei eparhii în parte îl găsesc în inima Prea Fericitului Patriarh Justinian ; înalta apreciere pe care Înalții noștri Ierarhi au dat-o propunerilor și inițiativelor înțelepte și bine gîndite, pe care Prea Fericirea Sa le-a supus dezbaterii și aprobării Sfîntului Sinod ; profunda conștiință sobornicească de care este stăpînit Prea Fericitul Patriarh Justinian în toată multipla sa activitate de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne, — au fost cîteva din izvoarele marilor împliniri ce s-au înscris în istoria vieții noastre bisericești din cei cincisprezece ani de patriarhicească păstorire ai Prea Fericirii Sale și pe care înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian a ținut să le amintească în cuvinte emoționante. În încheierea toastului său, înaltul Ierarh al Olteniei a urat, în numele Sfîntului Sinod, ani mulți de viață Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu sănătate deplină și cu mereu spo-

rite înfăptuiri, spre slava Sfintei noastre Biserici Ortodoxe și spre binele poporului romîn.

Domnul Profesor *Dumitru Dogaru,* secretarul general al Departamentului Cultelor, a exprimat Prea Fericitului Patriarh Justinian, în numele Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Populare Romîne, felicitări pentru cei cincisprezece ani de păstorire bogată în roade, atît înăuntrul țării, cît și dincolo de hotarele ei. Aceleași sincere felicitări a exprimat D-sa și în numele său și al colaboratorilor din Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri. După ce a subliniat meritul de seamă ce revine Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru faptul de a fi înțeles limpede aspirațiile credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne într-o epocă de transformări structurale în viața poporului nostru și de a fi slujit aceste drepte năzuințe, îndrumînd activitatea clerului ortodox pe o cale care corespundea întru totul și cu principiile fundamentale ale credinței creștine, dar și cu idealurile etice ale vremii noastre, — Domnul Profesor Dumitru Dogaru a vorbit despre contribuția adusă de Biserica Ortodoxă Romînă cauzei apărării păcii în lumea întreagă. Prezența reprezentanților Bisericii Ortodoxe Romîne în diferite foruri bisericești internaționale și fermitatea cu care ei proclamă datoria oricărei comunități creștine de a sluji dreptatea, libertatea, pacea și viața, împotriva silniciei, înrobirii de tot felul, războiului și morții, sînt fapte cu care Biserica Ortodoxă Romînă are dreptul să se mîndrească și care i-au adus înalte aprecieri. În încheiere, Domnul Profesor Dumitru Dogaru a urat Prea Fericitului Patriarh Justinian noi și bogate înfăptuiri, pe această cale de slujire sinceră — de pe pozițiile învățăturii de credință respective — a nobilelor aspirații ale poporului nostru și ale umanității contemporane.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh *Justinian,* mulțumind tuturor vorbitorilor pentru felicitările și urările exprimate. Prea Fericirea Sa a ținut să sublinieze și de această dată că marile realizări din viața Bisericii noastre, a căror evocare se face cu prilejul acestui sărbătoresc popas aniversar, se datoresc conlucrării frățești ce a existat și există în rîndul membrilor Sfîntului Sinod și devotamentului cu care preoții ortodocși, ca și toți cei ce ostenesc în slujba Bisericii, au știut să răspundă chemărilor și îndemnurilor ce li s-au adresat. Unitatea de gîndire și de acțiune, care a caracterizat raporturile dintre ierarhia și clerul nostru, de la Întîistătătorul Bisericii și pînă la cel mai umil slujitor al altarului, reprezintă o chezășie trainică a unor noi și bogate împliniri, în viitor.

Mișcat de sinceritatea sentimentelor de dragoste și prețuire, ce i-au fost exprimate, Prea Fericitul Părinte Patriarh a mărturisit că, punîndu-și nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu, își va închina, și de acum înainte, toate puterile de muncă slujirii Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne, care nu-și poate împlini misiunea ei sacră decît ajutînd la realizarea dumnezeiești lor porunci ale Evangheliei lui Hristos, a căror identitate cu cele mai nobile aspirații morale ale omenirii reprezintă o certitudine că biruința nu va întîrzia.

Agapa s-a încheiat într-o atmosferă sărbătorească, clericii prezenţi intonînd pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, tradiţionalul «Mulţi ani trăiască» şi «Imnul Patriarhal».

FESTIVITĂŢILE DE LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREŞTI ŞI DE LA CENTRUL DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ — DIN CURTEA DE ARGEŞ

Aniversarea a cincisprezece ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost sărbătorită şi în cadrul aşezămintelor de învăţămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Romîne.

Astfel, la Institutul Teologic de grad universitar din Bucureşti, în dimineaţa zilei de 6 iunie a. c. a fost oficiat, în paraclisul Institutului, un Te-Deum, de către un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Pr. Prof. Petru Rezuş şi P. C. Prof. N. Buzescu, directorul Seminarului Teologic din Bucureşti. Au fost de faţă : P. C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Bucureşti, profesori ai Institutului şi ai Seminarului, studenţi şi elevi.

După oficierea Te-Deum-ului, P. C. Pr. Prof. Ene Braniste a rostit un cuvînt omagial, în care a arătat că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, find coborîtor dintr-o familie preoţească de pe plaiurile vîlcene, «a moştenit însuşiri de mare conducător de suflete : o uriaşă energie şi putere de muncă, o mare dragoste pentru Biserica strămoşească şi pentru poporul în mijlocul căruia s-a născut, un spirit dinamic şi tenace, simţ practic şi intuiţie clară a situaţiilor şi a realităţilor, temperament robust de luptător şi iscusit organizator, spirit întreprinzător şi priceput în toate... Pe lîngă calităţile înnăscute, noul şi tînărul patriarh înscăunat la 6 iunie 1948 aducea cu sine o îndelungată şi preţioasă experienţă, în domeniul activităţii sociale ; pornit de la smerita treaptă de preot şi învăţător de sat, pentru a deveni, rînd pe rînd, preot de oraş şi director de seminar, apoi arhiereu-vicar, mitropolit şi, în sfîrşit, patriarh, — Prea Fericirea Sa a trecut astfel prin toate treptele funcţiunilor şi răspunderilor bisericeşti, pentru a ajunge pe cea mai de sus, după ce cunoscuse şi experimentase toate greutăţile urcuşului, toate nevoile şi lipsurile Bisericii, tot ce trebuia înlocuit, îndreptat, înnoit şi prefăcut, de jos pînă sus».

Făcînd apoi o enumerare a cîtorva din marile realizări care s-au înscris în cronica vieţii noastre bisericeşti, în cei cincisprezece ani de patriarhicească păstorire a Prea Fericitului Părinte Justinian, — vorbitorul a amintit în primul rînd reîntregirea Bisericii Ortodoxe Romîne din Ardeal, act de importanţă istorică, datorat noilor condiţii de libertate religioasă şi de deplină egalitate între culte, create de regimul democrat popular din ţara noastră. Unificarea legislaţiei bisericeşti pe tot teritoriul Bisericii Ortodoxe Romîne, — prin întocmirea unui statut de organizare şi funcţionare şi a multe regulamente, — chemarea şi îndru-

marea clerului ortodox pe căile adevăratului apostolat creștin, reorganizarea structurală a învățămîntului teologic, prin readucerea școlilor duhovnicești sub directa îndrumare și purtare de grijă a Bisericii, îndrumarea și sprijinirea culturii teologice și a activității cărturărești și editoriale a Bisericii Ortodoxe Romîne, precum și statornicirea unor rînduieli conforme cu canoanele și tradițiile Ortodoxiei în viața monahilor și monahiilor din mînăstirile noastre, — toate acestea sînt înfăptuiri de seamă, pe care Biserica Ortodoxă Romînă le-a dobîndit sub cîrmuirea Prea Fericitului Patriarh Justinian și pe care P. C. Pr. Prof. Ene Branișteleaa subliniat în cuvîntarea sa.

După ce a amintit că reluarea și adîncirea legăturilor Bisericii noastre cu celelalte Biserici Ortodoxe autocefale, precum și promovarea legăturilor reciproce dintre aceste Biserici, reprezintă una dintre cele mai măreți realizări ale Prea Fericitului Părinte Justinian, vorbitorul a spus în continuare : «Prin scrisori irenice, prin consfătuiri, prin vizite frățești, prin schimburi de profesori și de studenți teologi, prin participarea personală sau prin delegați la toate evenimentele de seamă ale Ortodoxiei, prin consultarea reciprocă cu ceilalți patriarhi și Întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe în toate problemele mari, de interes general pentru întreaga Ortodoxie, — Patriarhul nostru întreține un contact permanent cu celelalte Biserici Ortodoxe și stimulează cunoașterea și prețuirea lor reciprocă, în vederea rezolvării cu succes a problemelor ce preocupă Ortodoxia ecumenică. Sfera legăturilor externe ale Bisericii noastre a fost lărgită și mai mult prin luarea de contacte și cu celelalte confesiuni creștine, mai ales cu cele protestante, prin primirea Bisericii Ortodoxe Romîne ca membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, prin prezența ei activă în Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga, ca și prin participarea la numeroase conferințe sau consfătuiri interconfesionale pentru apărarea păcii, ținute în diferite centre din străinătate. În cadrul aceleiași lupte pentru apărarea păcii, în care Prea Fericitul nostru Patriarh și-a cîștigat merite îndeobște cunoscute și recunoscute, se cuvine să amintim și instaurarea unor raporturi de colaborare frățească a Bisericii Ortodoxe Romîne cu toate celelalte culte creștine și religii necreștine din țara noastră, prin consfătuiri, prin contacte și conferințe care promovează raporturi noi și frățești de conlucrare, de cunoaștere și de prețuire reciprocă».

P. C. Pr. Prof. Ene Branișteaa vorbit apoi despre grija deosebită arătată de Prea Fericitul Patriarh Justinian față de locașurile de cult ale Bisericii noastre, despre numeroasele restaurări de biserici și mînăstiri, monumente istorice și de artă, precum și despre interesul părintesc purtat slujitorilor sfintelor noastre altare, cărora le-a asigurat o situație demnă, corespunzătoare pregătirii lor intelectuale. În încheierea cuvîntării sale, vorbitorul a spus, printre altele : «Noi, profesorii, studenții și elevii din generația actuală, avem cinstea și fericirea de a lucra sub oblăduirea Prea Fericirii Sale și muncim cu sentimentul de liniște și încredere pe care îl dă conștiința că avem un conducător înțelept, care știe unde

merge, purtîndu-ne pe toți pe drumul drept al împlinirilor. Dar împlinirile acestea atîrnă, se știe, și de faptul cum noi, ostenitorii din ogorul Bisericii, vom ști să aplicăm în practică și să ducem la bun sfîrșit toate bunele îndrumări și inițiative ce ne vin de la cîrmuitorii noștri. De aceea, astăzi, — cînd în multe biserici romînești se înalță rugăciuni fierbinți către Cel Atotputernic pentru sănătatea și îndelunga-zilire a celui ce a împlinit aproape 40 de ani de muncă rodnică în ogorul Domnului, dintre care 15 ani ca patriarh, — aducem și noi vrednicului Arhipăstor smeritul nostru omagiu de iubire, admirație și recunoștință pentru tot ce îi datorează Biserica în general, și învățămîntul nostru teologic, îndeosebi. Să rugăm deci pe Bunul Dumnezeu ca să-l păzească încă mulți ani de-aci înainte, să-l ocrotească și să-i ajute întru toate, dăruindu-l sfintelor biserici în pace, sănătos, întreg, îndelungat în zile și drept învățînd cuvîntul adevărului».

S-a cîntat apoi îndătinatul Polihroniu, festivitatea încheindu-se cu Imnul Patriarhal, intonat de corul studenților și elevilor teologi.

*

La Centrul de îndrumare pastorală al preoților de la Curtea de Argeș, împlinirea a cincisprezece ani de la înscăunarea ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne a Prea Fericitului Părinte Justinian a fost sărbătorită în ziua de 6 iunie a.c. de corpul profesoral și de cei aproape o sută de preoți aflați la cursuri.

La orele 9 dimineața, în Paraclisul Centrului, a fost săvîrșit un Te-Deum, de către Prea Sfințitul Arhiereu Pavel Șerpe, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Au fost prezenți : P. C. Pr. Prof. Vladimir Prelipcean, P. C. Pr. Prof. Al. Ciurea, P. C. Pr. Asistent Lucian Gafton, de la Institutul Teologic Universitar din București, și P. C. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

A fost de față Domnul Mircea Neicov, director în Departamentul Cultelor și alți funcționari superiori din Departament.

După oficierea Te-Deum-ului, P. C. Pr. Prof. Al. Ciurea a rostit o cuvîntare omagială, amintind aspectele esențiale ale activității Prea Fericitului Patriarh Justinian și realizările de seamă pe care le-a cunoscut Biserica noastră în cei cincisprezece ani de patriarhicească păstorire a Prea Fericirii Sale. Aducînd Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne prinosul de dragoste, recunoștință și devotament al tuturor clericilor prezenți, vorbitorul a urat Prea Fericitului Patriarh Justinian arhipăstorie îndelungată, cu sănătate, pace și bun spor întru toate.

S-a săvîrșit apoi Polihroniul, după datină, și s-a cîntat «Imnul Patriarhal».

In numele celor prezenţi, a fost trimisă următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Comisiunea examinatoare împreună cu preoţii din seria a 42-a de la Cursurile de îndrumare pastorală de la Curtea de Argeş, după ce au înălţat smeritele lor rugăciuni către Induratul Dumnezeu, care a revărsat belşug de binefaceri asupra Bisericii Ortodoxe Romîne, prin osîrdnicile străduinţi ale Prea Fericirii Voastre şi după ce au sărbătorit cu aleasă însufleţire cea de a cincisprezecea aniversare a întronizării Prea Fericirii Voastre, îşi exprimă cu acest prilej profundele lor simţăminte de dragoste, admiraţie şi legitimă mîndrie, încredinţîndu-Vă de tot devotamentul lor şi adresîndu-Vă cele mai respectuoase şi mai calde urări de arhipăstorie îndelungată, în pace, deplină sănătate şi cu roade tot atît de bogate, ca şi pînă acum, spre slava lui Dumnezeu şi spre a patriei cinstire.

Intru mulţi ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

In numele tuturor,

† *VALERIAN, Episcopul Oradiei*
Preşedintele Comisiei de examinare

În seara aceleiaşi zile, a avut loc, în sala mare de cursuri, o agapă în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian. În timpul agapei, s-au rostit toasturi. Astfel, P. C. Pr. E. Iuga, de la catedrala ortodoxă din Cluj, a relatat celor prezenţi felul în care s-a desfăşurat sărbătorirea Prea Fericitului Patriarh Justinian la Bucureşti, cu prilejul împlinirii a cincisprezece ani de la înscăunarea Prea Fericirii Sale ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne.

A toastat apoi Domnul Mircea Neicov, director în Departamentul Cultelor, care a exprimat Prea Fericitului Patriarh Justinian felicitări şi urări de viaţă lungă, sănătate şi realizări rodnice.

Seria toasturilor a fost încheiată de Prea Sfinţitul Episcop Valerian al Oradiei.

NOTE PE FILELE CALENDARULUI CELOR 15 ANI DE ARHIPĂSTORIRE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La popasul sărbătoresc prilejuit de împlinirea unui deceniu și jumătate de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, încercăm să înșirăm pe fir de calendar momentele și evenimentele mai de seamă din viața noastră bisericească din acest răstimp, legate de personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Despre ceea ce s-a realizat în domeniul Bisericii noastre Ortodoxe sub conducerea și îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, revistele noastre au relatat în mod amănunțit ori de cîte ori s-a ivit împrejurarea. De data aceasta, vom încerca să înfățișăm în însemnări sumare activitatea desfășurată de Prea Fericirea Sa în calitate de Patriarh, amintind în treacăt, și de activitatea Sa anterioară, care i-a deschis calea spre Scaunul patriarhal.

I. *TREPTE SPRE SCAUNUL PATRIARHAL*

A. DE LA NAȘTERE PÎNĂ LA PRIMIREA ARHIERIEI

22 februarie 1901

Ziua de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. S-a născut în satul Suiești, comuna Cerneglești din fostul județ Vîlcea, în familie de țărani. Tatăl său se chema Marin Ilie Marina, iar mama Elena, descendentă dintr-o familie de preoți participanți la unele evenimente istorice din regiunea respectivă.

1 septembrie 1923

Absolvind Seminarul teologic «Sfîntul Nicolae» din Rîmnicul Vîlcii și obținînd, totodată, prin examen, diploma de învățător, tînărul Ion Marina a fost numit învățător la școala primară din satul Olteanca din fostul județ Vîlcea.

1 septembrie 1924

S-a transferat ca învățător la școala primară din comuna Băbeni-Vîlcea.

14 octombrie 1924

Ion Marina a fost hirotonit preot pe seama parohiei Băbeni-Vîlcea, funcționînd în același timp și ca învățător, pînă în anul 1930, cînd a demisionat din învățămînt.

septembrie 1925

Preotul Ion Marina s-a înscris ca student la Facultatea de Teologie din București.

17 decembrie 1929

În urma examenului depus, Preotul Ion Marina a obținut titlul de licențiat în teologie.

8 octombrie 1930

În cadrul congresului eparhial al preoțimii oltene care a avut loc la Turnu Severin, Preo-

tul Ion Marina a ținut o conferință despre «Cooperație și creștinism», publicată ulterior în broșură.

1 noiembrie 1932

Pr. Ion Marina a fost numit director al Seminarului teologic «Sfîntul Nicolae» din Rîmnicul Vîlcii, post în care a funcționat pînă în septembrie 1933, cînd, din cauza imixtiunilor partidelor politice în treburile bisericești, a fost nevoit să demisioneze.

Tot la 1 noiembrie 1932 a fost detașat ca preot la catedrala Sfintei Episcopii a Rîmnicului.

1 septembrie 1933

Pr. Ion Marina a fost transferat de la parohia Băbeni-Vîlcea în postul de paroh dè la biserica «Sfîntul Gheorghe» din Rîmnicul Vîlcii.

25 august 1939

Și-a început activitatea în calitate de director al Tipografiei Eparhiale din Rîmnicul Vîlcii, pe care a redresat-o economicește în numai opt luni de zile, salvînd-o de la prăbușire.

29 martie 1945

Mitropolitul Irineu al Moldovei și Sucevei, care era suferind, a făcut cunoscut Sfîntului Sinod că, dată fiind situația grea din cuprinsul Mitropoliei Moldovei, a numit ca vicar pe preotul Ion Marina, «o persoană demnă și capabilă pentrul multul rost al Sf. Mitropolii».

30 apriile 1945

Ministerul Cultelor a confirmat numirea prectului I. Marina în postul de vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

B. DE LA CIRJA ARHIEREASCĂ PÎNĂ LA CEA PATRIARHALĂ

30 iulie 1945

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a ales în unanimitate pe preotul-vicar Ion Marina ca Arhiereu-Vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, aprobînd astfel solicitarea Mitropolitului Irineu.

11 august 1945

Preotul Ion Marina a fost tuns în monahism în mînăstirea Cetățuia din Iași, primind numele Justinian. Din cuvîntarea rostită cu acest prilej se desprinde înalta sa concepție despre ființa și rostul monahismului.

12 august 1945

P. C. Arhimandrit Justinian Marina a fost hirotonit arhiereu în catedrala mitropolitană din Iași. In cuvîntarea rostită după hirotonire, noul arhiereu a vorbit despre puterea deplină harismatică a arhieriei și conlucrarea Sfîntului Duh în opera de conducere a Bisericii prin organul Sfîntului Sinod.

2 noiembrie 1945

După ce a creat și a organizat asistența socială în cuprinsul Mitropoliei Moldovei, P.S. Arhiereu-Vicar Justinian Marina, în cadrul unei conferințe administrative ținută la Piatra-Neamț, a scos în evidență însemnătatea activității culturale, stăruind pentru intensificarea ei.

1 ianuarie 1946

In cuvîntarea adresată preoțimii ieșene cu prilejul Anului Nou, P. S. Justinian a spus, printre altele, că «Biserica nu trebuie să lipsească de la așezarea păcii prin apostolii ei». Preoțimea trebuie să fie permanent purtătoarea flamurei păcii, îndatorire conturată de învățătura creștină și de cerințele vieții.

12 august 1946

Filiala Iași a Asociației Clerului a sărbătorit pe P. S. Justinian cu prilejul împlinirii unui an de cînd a fost hirotonit arhiereu și instalat ca Vicar al Mitropoliei Moldovei, cu titlul de Vasluianu. In cuvîntările rostite s-a subliniat rodnica activitate desfășurată de P. S. Sa în acest răstimp.

27 octombrie 1946

Răspunzînd invitației Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Patriarhul Nicodim a sosit la Moscova, în fruntea unei delegații reprezentative a Bisericii Ortodoxe Romîne.

Din această delegație, care a plecat din București cu trenul în ziua de 23 octombrie, a făcut parte și P. S. Arhiereu Justinian Marina, Vicarul Mitropoliei Moldovei, care a

vizitat astfel pentru prima oară Biserica Ortodoxă Rusă.

Delegația Bisericii noastre a plecat spre patrie în ziua de 1 noiembrie, oprindu-se o zi (3 noiembrie) la Kiev, în urma invitației făcute de Mitropolitul locului.

Inainte de plecarea la Moscova, P. S. Arhiereu Vicar Justinian a făcut unele declarații (publicate și în presă) în legătură cu legăturile din trecut și viitor dintre Bisericile Ortodoxe Romînă și Rusă, menite să contribuie la întărirea Ortodoxismului, cum și la strîngerea legăturilor de prietenie între poporul nostru și popoarele Uniunii Sovietice.

14 aprilie 1947

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Paștilor, P. S. Arhiereu Justinian, Vicar al Mitropoliei Moldovei, a publicat în ziarul «Moldova liberă» din Iași un articol intitulat «Sărbătoarea Invierii».

20 aprilie 1947

Cripta de la Ruginoasa în care era înmormîntat domnitorul Alexandru Ioan Cuza fiind distrusă în timpul ultimului război, oseminte le marelui domnitor au fost aduse la Iași și reînhumate în biserica Sfinții Trei Ierarhi.

Cu acest prilej, P. S. Arhiereu-Vicar Justinian a ținut o cuvîntare de laudă și pomenire a neuitatului domnitor.

16 august 1947

Printr-un decret publicat la această dată s-a aprobat cererea de retragere din scaun a mitropolitului Irineu al Moldovei și Sucevei.

Patriarhul Nicodim a încredințat conducerea Arhiepiscopiei Iașilor Prea Sfințitului Arhiereu Vicar Justinian Marina Vasluianu, care a devenit astfel Locțiitor de Mitropolit al Moldovei.

14 septembrie 1947

Pentru dragostea și interesul ce a arătat față de biserica în construcție «Sf. Ierarh Nicolae» din comuna Pipirig din fostul județ Neamț, pentru făgăduința solemnă de a contribui la terminarea ei, Patriarhul Nicodim a acordat Inalt Prea Sfințitului Justinian, Locțiitor de Mitropolit al Moldovei, «Diplomă de ctitor».

6 noiembrie 1947

Cu prilejul săptămînii închinate prieteniei romîno-sovietice, P. S. Justinian a publicat în ziarul «Universul» un articol intitulat «Iașul și prietenia romîno-sovietică».

19 noiembrie 1947

Marele Colegiu electoral a ales pe P. S. Arhiereu-Vicar Justinian Marina ca Mitropolit al Moldovei, în locul rămas vacant prin retragerea din scaun a Mitropolitului Irineu Mihălcescu.

22 decembrie 1947

In cadrul unei solemnități tradiționale, I. P. S. Justinian Marina a primit cîrja de arhipăstor, fiind învestit ca Mitropolit al Moldovei.

22 decembrie 1947

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului, I. P. S. Mitropolit Justinian a publicat în ziarul «Opinia» din Iași, un articol intitulat «La Nașterea lui Hristos», subliniind îndeosebi datoria tuturor de a ocroti copiii.

28 decembrie 1947

A avut loc la Mitropolia din Iași festivitatea instalării Inalt Prea Sfințitului Justinian Marina ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei. In cuvîntarea de instalare, printre altele, I.P.S. Mitropolit Justinian a chemat pe preoți «la o muncă fără preget în scopul făuririi omului... păcii, al dragostei, al cinstei și al muncii», arătînd că ținta de seamă a sa, ca arhipăstor, «trebuie să fie păstorirea spirituală, diriguirea și vindecarea sufletească, luminarea conștiințelor, prin înlăturarea confuziei care domnește în lume, împăciuirea oamenilor prin dezvoltarea spiritului de solidaritate socială, prin stimularea sentimentelor nobile și prin dezvoltarea dragostei de aproapele nostru».

30 decembrie 1947

I. P. S. Mitropolit Justinian a săvîrșit slujba sfințirii bisericii Golia, unul din cele mai prețioase monumente istorice ale Iașilor. Biserica fusese închisă de aproape patruzeci de ani.

1 ianuarie 1948

I. P. S. Mitropolit Justinian a adresat clerului și credincioșilor din cuprinsul Mitropoliei Moldovei cea dintîi Pastorală care, ca atare, are caracter programatic. Pastorala este ocazionată numai de sărbătoarea Anu-

lui Nou, întrucît I. P. S. Sa a fost înscăunat ca Mitropolit în ziua de 28 decembrie 1947. «Activitatea noastră — preciza I. P. S. Mitropolit în Pastorală — începe cu un an nou, dar și într-o nouă așezare socială a Statului Romîn, cu care Biserica își împletește convieţuirea zi de zi, închinătorii Domnului Iisus Hristos fiind și cetățeni devotați ai Statului».

— I. P. S. Mitropolit Justinian a publicat în ziarul «Universul» un articol intitulat «Pe drumul izbăvirii», în care arăta datoria Bisericii în vremurile actuale.

10 ianuarie 1948

In vederea efectuării recensământului populației, clădirilor și proprietăților agricole fixat pentru ziua de 25 ianuarie 1948, I. P. S. Mitropolit Justinian a adresat preoților, prin ziarul «Opinia» din Iași, îndemnul de a da credincioșilor toate lămuririle necesare, fie în biserici, fie în alte ocazii potrivite.

Acest îndemn a fost publicat și în ziarul «Universul» din 25 ianuarie 1948, fiind intitulat, în ambele ziare, «Numărătoarea».

8 februarie 1948

I. P. S. Mitropolit Justinian a ținut în aula Facultății de Drept din Iași o conferință în care, amintind la început de legăturile dintre Biserica noastră și cea Rusă în decursul vremii, a înfățișat aspecte din viața religioasă a poporului rus.

4 martie 1948

In ședința Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, I. P. S. Mitropolit Justinian al Moldovei și Sucevei, devenit Locțiitor de Patriarh, a rostit panegiricul Patriarhului Nicodim, adormit întru Domnul în ziua de 27 februarie 1948.

In aceeași zi, I. P. S. Sa a rostit, în numele Sfîntului Sinod, și cuvîntarea la înmormîntarea fostului Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne.

15 martie 1948

I. P. S. Mitropolit Justinian a adresat clerului și credincioșilor, în calitatea sa de Locțiitor de Patriarh, o Pastorală cu sfaturi, îndrumări și lămuriri privitoare la alegerile pentru Marea Adunare Națională constituantă a Republicii Populare Romîne, fixate pentru 28 martie 1948, și la noua Constituție, care se găsea în stare de proiect.

25 martie 1948

Intr-un articol publicat în ziarul «Universul», I. P. S. Patriarh Locotenent Justinian sublinia caracterul larg democratic al noii Constituții — aflată la acea dată în fază de proiect, — care acordă și garantează deplina libertate a Bisericii și a cultelor religioase.

28 martie 1948

I. P. S. Patriarh Locotenent Justinian a votat pentru Marea Adunare a Republicii Populare Romîne la una din circumscripțiile electorale laolaltă cu toți slujitorii bisericilor din Capitală.

30 martie 1948

I. P. S. Patriarh Locotenent Justinian a depus jurămîntul de credință către Republica Populară Romînă, ținînd și o alocuție în care, printre altele, a spus: «Legămîntul pe care conducătorii Bisericii Ortodoxe Romîne l-au făcut astăzi, prin jurămîntul pe care l-au depus, pentru sprijinirea și apărarea Republicii Populare Romîne, nu este numai un act de legalitate față de noua formă a noastră de Stat, ci și un act prin care recunoaștem că trebuie să colaborăm sincer și să sprijinim regimul democratic, în zidirea cea nouă, în așezarea cea nouă a Statului nostru, Republica Populară Romînă».

8 aprilie 1948

Participînd la înmormîntarea fostului mitropolit al Moldovei și Sucevei Irineu Mihălcescu, la mînăstirea Agapia, I. P. S. Mitropolit Justinian, Locțiitor de Patriarh, succesor în scaun al defunctului Ierarh, a ținut o cuvîntare omagială, în încheierea căreia a spus: «Ca fost student și ucenic al Inalt Prea Sfinției Sale și ca urmaș al său la scaunul de Mitropolit al Moldovei, depun aici o smerită metanie în fața chipului său de mare teolog și vrednic slujitor al Bisericii Ortodoxe Romîne; iar în numele Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, exprimăm omagiul nostru de admirație pentru înalta slujire pe care a dăruit-o încă din tinerețe lui Dumnezeu, catedrei de teologie și altarului Bisericii noastre Ortodoxe.

13 aprilie 1948

I. P. S. Mitropolit Justinian al Moldovei și Sucevei, Locțiitor de Patriarh, a participat la adunarea Societății Clerului «Ajutorul»

din Capitală, în care a fost comemorat mitropolitul Irineu Mihălcescu. În cuvinte pornite din adîncul sufletului, I. P. S. Sa a evocat strînsele legături pe care le-a avut cu profesorul și apoi mitropolitul Irineu Mihălcescu, din vremea studenției și pînă la adormirea sa întru Domnul.

2 mai 1948

In calitate de Mitropolit al Moldovei și Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, I. P. S. Justinian a adresat clerului și credincioșilor tradiționala Pastorală de Paști.

9 mai 1948

Cu prilejul zilei de 9 mai, ziua independenței poporului romîn, I. P. S. Mitropolit Justinian al Moldovei, Locțiitor de Patriarh, a adresat clerului și credincioșilor o Pastorală în care, subliniind însemnătatea istorică a evenimentului, îndeamnă la apărarea independenței patriei noastre și la apărarea păcii.

— A apărut volumul II din lucrarea Prea Fericitului Patriarh Justinian «Apostolat Social. — Pilde și îndemnuri pentru cler».

21 mai 1948

A ieșit de sub tipar primul volum din «Apostolat Social». — Pilde și îndemnuri pentru cler», lucrarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

II. *INTIISTĂTĂTOR AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE*

1948

24 mai

In scaunul rămas vacant prin moartea Patriarhului Nicodim, Colegiul electoral a ales ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne pe Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Justinian al Moldovei și Sucevei.

6 iunie

In prezența reprezentanților autorităților de stat, a delegaților Bisericilor Ortodoxe surori, a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, a reprezentanților corpului diplomatic și a altor numeroși invitați și credincioși, a avut loc solemnitatea înmînării cîrjei patriarhale noului Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

După ce i-a fost înmînată cîrja de prof. dr. Const. I. Parhon, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vorbit în linii generale despre planul de activitate pe care o va desfășura în slujba Bisericii Ortodoxe Romîne.

A urmat ceremonia instalării canonice sau înscăunării, desfășurată în biserica Sfîntul Spiridon-Nou, care ulterior a fost declarată paraclis patriarhal. Răspunzînd cuvîntărilor rostite cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a stăruit îndeosebi asupra versetului evanghelic în care se spune: «Și mai am și alte oi, care nu sînt în staulul acesta, și pe acelea mi se cade să le aduc». Prea Fericitul Patriarh a adresat credincioșilor greco-catolici, clerici și mireni, o chemare stăruitoare de părinte iubitor, îndemnîndu-i să rupă pecețile uniației cu Roma papală și să se întoarcă la sînul Bisericii mame.

Festivitățile din ziua de 6 iunie s-au încheiat cu un concert coral dat la Ateneul Romîn de Societatea corală «Carmen» în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

11 iunie

Cu prilejul împlinirii unui veac de la mișcarea revoluționară din 1848, Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat în ziarul «Universul» un articol comemorativ.

19 iunie

Printr-o chemare publicată în ziarul «Universul», Prea Fericitul Patriarh Justinian îndeamnă pe preoți și creștini ca, la pomenirea de Sîmbăta Moșilor (din anul acela — 1948) să adauge și numele celor care, cu un veac în urmă, în mișcarea revoluționară de la 1848, și-au jertfit viața «pentru dreptățile poporului» în busculada din ziua de 19 iunie, petrecută în fața Palatului. Șapte la număr, au fost înmormîntați la Mitropolie.

21 iunie

In semn de deosebită atenție și omagiu pentru oamenii și locurile unde a trăit și ac-

tivat ca preot, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o călătorie în Vîlcea.

Intîmpinat în catedrala episcopală din Rîmnicul Vîlcii cu multă dragoste și căldură de P. S. Episcop Iosif, de preoți și de credincioși, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit tuturor pentru cuvintele de bun venit și pentru felicitările și urările ce i-au fost adresate.

Mergînd apoi la Seminarul teologic, Prea Fericitul Patriarh a fost profund mișcat de omagiul pe care i l-au adus foștii colaboratori și păstoriți din vremea apostolatului său la Rîmnicul Vîlcii. Mulțumind tuturor pentru cuvintele rostite, Prea Fericirea Sa și-a amintit cu multă plăcere de vremea cînd a activat în frumosul oraș vîlcean.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mers la Băbeni-Vîlcea, satul primilor nouă ani de păstorire ca preot, de care este strîns legat sufletește. In biserica în care a slujit pentru prima oară Sfînta Liturghie, Prea Fericirea Sa le-a vorbit foștilor săi enoriași cu aceeași căldură sufletească de părinte duhovnicesc ca și pe vremea cînd le era duhovnic și îndrumător.

Seara, Prea Fericitul Patriarh a fost oaspetele mînăstirii Bistrița vîlceană.

24 iunie

P. F. Patriarh Justinian a făcut o vizită în orașul Cîmpulung-Muscel, fiind primit de cler și credincioși în catedrală, unde s-a săvîrșit un Te-Deum. P. F. Sa a mulțumit părintește tuturor celor care au ținut să-l omagieze prin cuvintele și prezența lor.

25 iunie

In drumul de la Dragoslave la București, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat mînăstirea Nămăești.

2 iulie

Preoții și cîntăreții din Capitală au mers la Palatul Patriarhal și au prezentat omagiul și urările lor noului Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian. Mulțumindu-le, P. F. Sa a stăruit asupra rolului misionar al preoțimii.

3 iulie

Potrivit vechei tradiții din Biserica Ortodoxă răsăriteană, după alegerea și instalarea sa în scaunul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Intîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori scrisoare irenică, prin care le-a adus la cunoștință alegerea sa ca Patriarh, rugînd pentru rugăciuni frățești către Dumnezeu.

5 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat la Moscova, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne, fiind invitat de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia pentru a participa la solemnitățile prilejuite de împlinirea a 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse.

8 iulie

In biserica «Sfînta Inviere» din Moscova a avut loc festivitatea jubiliară pentru sărbătorirea împlinirii a 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse, la care au participat, ca invitați, delegații ale Bisericilor Ortodoxe.

Vorbind în numele Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adus un omagiu de adîncă prețuire Bisericii Ortodoxe Ruse, făcînd totodată și un apel către Bisericile Ortodoxe pentru o conlucrare pe plan ecumenic, care ar întregi străduințele factorilor politici, sociali și economici pentru înfrățirea universală și o convietuire fericită, în pace și bună înțelegere.

9—10 iulie

Impreună cu delegațiile Patriarhiilor apostolice ale Antiohiei și Alexandriei, ale Patriarhiilor mai noi, a Moscovei, a Gruziei, a Iugoslaviei și a Romîniei, a Exarhatului Bulgariei, a Bisericii Ortodoxe din Polonia și a Bisericii Ortodoxe Albaneze, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, în fruntea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, la Consfătuirea panortodoxă de la Moscova, care a dezbătut următoarele probleme : «Vaticanul și Biserica Ortodoxă», «Ierarhia anglicană», «Mișcarea Ecumenică și Biserica Ortodoxă» și «Calendarul Bisericesc».

17 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a semnat la Moscova, împreună cu conducătorii delegațiilor participante la Consfătuirea panortodoxă, «Apelul către creștinii din toată lumea», prin care îi cheamă la «bună înțelegere și unire, la pace și înfrățire».

20—22 iulie

Răspunzînd invitației făcute de Biserica Ortodoxă Rusă, după închiderea oficială a Serbărilor Jubiliare de la Moscova, delegația Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat orașul Leningrad, cu bisericile, monumentele și instituțiile lui culturale.

27—30 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Romîne au vizitat capitala Gruziei, Tbilisi, și împrejurimile, cu bisericile, instituțiile culturale, locurile și monumentele istorice.

3 august

Delegația Bisericii Ortodoxe Romîne condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a participat la sărbătorirea Jubileului de 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse și Consfătuirea panortodoxă de la Moscova, s-a reîntors în țară, fiind întîmpinată la aeroportul Băneasa de reprezentanții autorităților de stat, de consilierii patriarhali și mitropolitani, de protoiereii și preoții din Capitală.

Răspunzînd cuvintelor de bun venit, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat îndeosebi satisfacția față de actul prin care guvernul romîn a denunțat Concordatul cu Vaticanul.

septembrie

P. F. Patriarh Justinian a scris o prefață («Binecuvîntare») pentru lucrarea D-lui Al. Cerna-Rădulescu, «Politica antinațională a Vaticanului», subliniind însemnătatea denunțării Concordatului cu Vaticanul de către Statul romîn.

3 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în sala Sfîntului Sinod delegația celor 36 protopopi și preoți ai Bisericii greco-catolice care au adus proclamația făcută la Cluj în ziua de 1 octombrie 1948 de 430 canonici, protopopi și preoți greco-catolici din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, prin care au hotărît revenirea la sînul Bisericii Ortodoxe Romîne și ruperea legăturilor de orice fel cu Biserica Romei.

Exprimîndu-și bucuria de părinte duhovnicesc pentru acest mare eveniment din istoria Bisericii Ortodoxe Romîne, P. F. Patriarh a spus delegaților, printre altele: «În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne vă declar că iau act cu mare bucurie sufletească de proclamația și hotărîrea voastră și vă primim cu brațe părintești și cu inimă caldă în staulul sfînt și în pășunea noastră duhovnicească».

17 octombrie

P. F. Patriarh a dat preoților și credincioșilor greco-catolici întorși la Ortodoxie carte de dezlegare de anatemele și afurisaniile aruncate asupra strămoșilor lor acum două veacuri și jumătate de către căpeteniile Bisericilor Ortodoxe din acea vreme.

21 octombrie

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a prezidat Marea Adunare Bisericească din catedrala de la Alba Iulia menită să consfințească în chip deosebit reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, după 250 de ani de silnică despărțire. După o cuvîntare care va ilustra de-a pururi istoria Bisericii noastre Ortodoxe, Prea Fericitul Patriarh Justinian a citit actul sinodal prin care s-a întărit anularea uniației și primirea tuturor clericilor și mirenilor greco-catolici la sînul Bisericii Ortodoxe.

28 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a prezidat Adunarea Eparhială a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, mulțumind cu acest prilej membrilor Adunării pentru încrederea pe care i-au acordat-o la alegerea în scaunul de Patriarh.

25 decembrie

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor tradiționala Pastorală. Este prima Pastorală dată de Prea Fericirea Sa după înălțarea în scaunul de Patriarh.

Amintind realizările din decursul anului 1948 în ogorul Bisericii Ortodoxe Romîne, P. F. Patriarh îndeamnă la muncă și încredere în conducătorii țării, precum și la încadrarea tuturor «în rîndurile celor ce apără pacea popoarelor împotriva atîțătorilor la un nou măcel».

— Cu același prilej, al Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou (1949),

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a trimis Intîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori tradiţionala Scrisoare irenică.

28 decembrie

Insoţit de membrii Sfîntului Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a cinstit cu prezenţa sa primul concert al Coralei preoţilor din Capitală, dat în biserica Sfîntul Spiridon-Nou.

1949

1 ianuarie

Preoţii din Capitală s-au prezentat la Palatul Patriarhal, aducînd omagiul lor Prea Fericitului Patriarh Justinian şi făcîndu-i urări de Anul Nou. Mulţumindu-le pentru urări şi pentru declaraţiile de loialitate, P. F. Patriarh a reamintit înfăptuirile istorice din anul 1948 în cîmpul Bisericii, şi le-a vorbit despre planul de activitate pentru anul care începe, dîndu-le şi sfaturi şi îndrumări duhovniceşti.

3 ianuarie

Salariaţii cancelariilor Sfintei Patriarhii şi ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor au prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian cu prilejul Anului Nou omagiu şi urări de sănătate şi fericire întru mulţi ani. P. F. Patriarh le-a mulţumit cu dragoste de părinte duhovnicesc şi le-a dat îndrumări şi sfaturi, pentru bunul mers al treburilor bisericeşti.

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la inaugurarea cursurilor Institutului Teologic de grad universitar din Bucureşti, care a luat fiinţă potrivit noii legi pentru regimul general al cultelor. P. F. Sa a subliniat, în cuvîntarea ţinută cu acest prilej, însemnătatea trecerii învăţămîntului teologic în seama Bisericii, redîndu-i-se astfel «dreptul de a pregăti ea singură pe slujitorii altarelor, potrivit învăţăturii, rînduielilor şi nevoilor sale».

ianuarie

In scopul de a promova cercetările din domeniul teologiei, P. F. Patriarh a hotărît reapariţia revistei «Studii Teologice» în serie nouă, ca revistă a Institutelor Teologice din Patriarhia Romînă. Primul număr (ianuarie-februarie 1949) cuprinde la început un «Cuvînt înainte» al Prea Fericitului Patriarh Justinian, în care se subliniază că această revistă este menită să oglindească străduinţele teologiei romîneşti în ogorul Bisericii.

— O altă revistă de care şi-a legat numele P. F. Patriarh Justinian este «Ortodoxia», care a început să apară în 1949, în patru numere pe an. In «Cuvînt înainte» scris pentru primul număr, Prea Fericitul Patriarh arată că această revistă «năzuieşte să fie stegarul vrerilor noastre — ale păstrătorilor tezaurului sacru lăsat de Mîntuitorul — de a vedea Bisericile Ortodoxe înmănunchiate într-un front solidar, mărturisind, prin fapte grăitoare, unitatea ecumenică a creştinătăţii dreptslăvitoare».

1 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu.

6 februarie

P. F. Patriarh a vizitat mînăstirea Neamţ, luînd parte la deschiderea cursurilor Seminarului teologic din cuprinsul mînăstirii şi asistînd, a doua zi, şi la primele ore de cursuri.

22 februarie

Colaboratorii apropiaţi ai Prea Fericitului Patriarh Justinian i-au adus omagii şi i-au făcut urări cu prilejul celei de a 48-a aniversări a zilei de naştere.

6 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului şi credincioşilor o Pastorală prin care exprimă cuvîntul Bisericii Ortodoxe Romîne în problema libertăţii religioase din ţara noastră. In regimul nostru de democraţie populară — a subliniat P. F. Patriarh — «Biserica se bucură de toată libertatea, care nu-i este numai garantată, ci şi apărată».

20 martie

P. F. Patriarh a vizitat mînăstirea Vără-

tec, asistînd şi la deschiderea cursurilor Seminarului din cuprinsul mînăstirii.

21—22 martie

Timp de două zile, P. F. Patriarh Justinian a fost oaspetele Episcopiei Romanului.

25 martie

Mergînd la Craiova, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la înscăunarea înalt Prea Sfinţitului Firmilian ca Mitropolit al Olteniei, rostind o cuvîntare în care a subliniat importanţa ridicării Arhiepiscopiei Craiovei la rangul de Mitropolie a Olteniei şi a evidenţiat misiunea ce-i revine noului Mitropolit.

27 martie

P. F. Patriarh Justinian a fost din nou oaspetele oraşului Rîmnicul Vîlcii, luînd parte la înscăunarea Prea Sfinţitului Iosif ca Episcop al Rîmnicului şi Argeşului. In cuvîntarea rostită în această împrejurare, Prea Fericirea Sa a subliniat însemnătatea istorică a Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului.

20 aprilie

Cu prilejul primului Congres mondial al partizanilor păcii ţinut la Paris şi Praga între 20 şi 25 aprilie 1949, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut un apel pentru pace, îndemnînd clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne să se alăture celor ce luptă pentru întărirea păcii în lume. Apelul Prea Fericitului Patriarh a fost citit în toate bisericile de pe întinsul ţării noastre.

24 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului şi credincioşilor cea dintîi Pastorală de Paşti în calitate de Patriarh.

Prea Fericirea Sa a trimis, totodată, şi tradiţionala scrisoare irenică de Paşti Intîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori *.

4 mai

P. F. Patriarh a luat parte la festivitatea deschiderii cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a II-a serie de preoţi, la Institutul Teologic din Bucureşti, dînd preoţilor cursişti sfaturi şi îndrumări.

24 mai

Salariaţii Sfintei Patriarhii şi ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor au sărbătorit pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul unui an de la alegerea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne. P. F. Patriarh a mulţumit călduros pentru felicitări şi pentru cuvintele de preţuire ce i-au fost adresate.

6 iunie

Sfîntul Sinod şi Adunarea Naţională Bisericească au omagiat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii unui an de la întronizarea sa ca Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne. Adînc mişcat, Prea Fericitul Patriarh a mulţumit tuturor, asigurîndu-i de toată preţuirea şi dragostea sa.

— In cuvîntarea ţinută la deschiderea Adunării Naţionale Bisericeşti, P. F. Patriarh a subliniat înfăptuirile din ogorul bisericesc în răstimp de un an, de cînd a fost ales cîrmaci al Bisericii Ortodoxe Romîne.

8 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat Colegiul electoral pentru alegerea episcopului de Roman şi Huşi, în scaunul vacant. După alegerea noului episcop în persoana Prea Cucernicului Preot Teofil Herineanu, fost grecocatolic, P. F. Patriarh l-a felicitat şi i-a vorbit despre sarcinile care-i revin, ţinînd seama că Prea Sfinţia Sa reprezintă pe credincioşii ardeleni reîntorşi la Ortodoxie.

23 iunie

Din iniţiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a ţinut o consfătuire a şefilor cultelor din Republica Populară Romînă, semnîndu-se o moţiune prin care, exprimîndu-se sentimente de loialitate faţă de regimul de democraţie populară, se ia act cu satisfacţie de aprobarea de către forurile de stat a Statutelor pentru organizarea şi funcţionarea cultelor respective.

* Intrucît anumite acţiuni şi manifestări ale Prea Fericitului Patriarh au caracter de periodicitate, fiind legate de tradiţie sau de îndatoririle obişnuite de pastoraţie, n-am menţionat în expunerea de faţă decît prima acţiune sau manifestare din categoria respectivă, înţelegîndu-se de la sine că ele se repetă aproape în fiecare an, sub aspectul impus de împrejurările cînd au loc. Este vorba de Pastoralele de Sfintele Sărbători ale Naşterii şi Invierii Domnului, de scrisorile irenice, de urările făcute cu prilejul acestor Sfinte Sărbători, de participări şi cuvîntări la adunări obişnuite eparhiale, de vizite cu caracter neoficial şi de alte acţiuni şi manifestări asemănătoare.

— Răspunzînd unei scrisori primite de la Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia în legătură cu roadele Soborului din 1948 de la Moscova al Intîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe, Prea Fericitul Patriarh Justinian a înfăţişat activitatea desfăşurată de Biserica noastră Ortodoxă în timpul scurs de la ţinerea acelui sobor.

14 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la festivitatea închiderii cursurilor anului şcolar 1948—1949 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, în localul de la mînăstirea Radu-Vodă, ţinînd şi o cuvîntare ocazională.

27 iulie

A avut loc festivitatea închiderii cursurilor anului şcolar la Seminarul monahal de călugăriţe de la Mînăstirea Plumbuita, în prezenţa Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a rostit o cuvîntare, dînd îndrumări şi sfaturi.

21 august

A fost redată cultului biserica de lemn a schitului Dragoslavele, adusă prin grija şi sub supravegherea Prea Fericitului Patriarh Justinian de la Predeal, unde fusese mutată din Borşa Maramureşului.

28 august

P. F. Patriarh a fost la Roman, unde a participat la înscăunarea Prea Sfinţitului Teofil Herineanu, Episcopul Romanului şi Huşilor, felicitîndu-l în numele Sfîntului Sinod.

8 octombrie

Făcînd o vizită pastorală la Giurgiu, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost primit la catedrală cu multă însufleţire de preoţii din oraş şi de credincioşi. In cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. F. Patriarh a ţinut să sublinieze că este prima vizită canonică pe care o face de la înscăunarea sa ca Patriarh.

9 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfinţit biserica din comuna Petroşani din fostul judeţ Vlaşca, rostind o înălţătoare predică, precum şi o cuvîntare ocazională, în timpul agapei.

Reîntorcîndu-se la Giurgiu, P. F. Patriarh a continuat vizitarea canonică a bisericilor din oraş.

21 octombrie

Implinindu-se un an de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit în Catedrala Patriarhiei o cuvîntare comemorativă.

29 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o vizită canonică la catedrala şi protoieria din oraşul Ploieşti.

30 octombrie

P. F. Patriarh a sfinţit biserica din comuna Boldeşti din fostul judeţ Prahova, rostind cu acest prilej şi o predică.

După amiază s-a reîntors la Ploieşti, unde a continuat vizitele canonice la biserici.

31 octombrie

Continuînd vizitele canonice, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat mînăstirile Zamfira, Suzana şi Cheia

4 noiembrie

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a luat parte la festivitatea deschiderii cursurilor Institutului Teologic de grad universitar din Bucureşti pentru anul şcolar 1949—1950, şi a cursurilor de îndrumare pastorală pentru a IV-a serie de preoţi, dînd sfaturi şi îndrumări pentru buna desfăşurare a învăţămîntului şi pentru chibzuita îndrumare a preoţilor cursişti.

19 noiembrie

P. F. Patriarh Justinian a întreprins o nouă serie de vizite canonice, în fosta capitală a Ţării Romîneşti, Tîrgovişte. Primul popas l-a făcut la catedrala oraşului, care, datorită trecutului ei istoric, poartă şi astăzi denumirea de Mitropolie. Primit cu multă însufleţire şi bucurie sufletească de preoţii din oraş şi de credincioşi, P. F. Patriarh le-a vorbit cu dragoste de părinte duhovnicesc, dîndu-le sfaturi, îndemnuri şi îndrumări.

20 noiembrie

Rămînînd în Tîrgovişte, P. F. Patriarh a săvîrşit slujba Sfintei Liturghii la Catedrală, iar în după amiaza zilei a vizitat mînăstirea Viforîta, precum şi bisericile Sfîntul Nifon, Sfîntul Nicolae Andronesti şi Kreţulescu din oraş, ţinînd cuvîntări ocazionale,

cu îndrumări și sfaturi pentru preoți și pentru credincioși.

1 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat o Decizie potrivit căreia, pe baza hotărîrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Romîne, de la 1 ianuarie 1950 au început să funcționeze conferințe protopopești pentru cler în toate Eparhiile Bisericii Ortodoxe Romîne.

5 decembrie

Intreprinzînd o sere de vizite colegiale cîrmuitorilor Eparhiilor din Ardeal, Crișana, Banat și Oltenia. Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a oprit mai întîi la mînăstirea ctitorită de voievodul Constantin Brîncoveanu la Sîmbăta de Sus, mînăstire care, după cum a subliniat Prea Fericirea Sa, «a avut un rol însemnat în încurajarea credincioșilor ortodocși în lupta lor împotriva uniației».

După amiază P. F. Patriarh a plecat la Sibiu, unde a fost primit, în cadrala mitropolitană, de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, de preoți și de credincioși. Răspunzînd urărilor de bun venit, Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a făcut un îndreptățit elogiu Mitropolitului Nicolae Bălan.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat apoi Institutul Teologic de grad universitar din localitate.

6 decembrie

P. F. Patriarh a luat parte la recepția dată în cinstea Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului cu prilejul zilei onomastice, elogiindu-i activitatea desfășurată în slujba Bisericii și a patriei.

După amiază Prea Fericirea Sa a fost oaspetele Schitului de pe muntele Păltiniș.

7 decembrie

Ocîrmuitorul Bisericii Ortodoxe Romîne a vizitat biserica din Sălișle, comună în care s-a dus — după cum a subliniat Prea Fericirea Sa — «una din cele mai formidabile lupte pentru apărarea dreptei credințe» împotriva agenților catolici și imperiali.

Reîntors la Sibiu, P. F. Patriarh a vizitat catedrala evanghelică.

A plecat apoi la Cluj, unde a fost întîmpinat de P. S. Episcop Nicolae Colan. Răspunzînd cuvîntărilor de bun venit, P. F. Patriarh Justinian, după ce a felicitat pe P. S. Episcop Nicolae cu prilejul zilei onomastice, a subliniat meritele Ortodoxiei ardelene pentru biruințele dobîndite în trecutul ei de luptă.

8 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat comuna Nicula, unde se găsește o străveche vatră mînăstirească, fiind primit cu o dragoste deosebită și cu mult entuziasm de credincioșii reveniți din uniație la credința ortodoxă.

Reîntors la Cluj, P. F. Patriarh a vizitat catedrala reformată și Institutul Teologic ortodox, unde a ținut și o cuvîntare.

Continuîndu-și călătoria, Prea Fericirea Sa a vizitat rezidența Episcopiei Oradiei, rostind și o cuvîntare, în Paraclisul episcopal.

9 decembrie

Ajungînd la Beiuș, P. F. Patriarh Justinian a vizitat catedrala fostă greco-catolică, devenită — în urma istoricului act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Ardeal — catedrală ortodoxă, povățuind pe credincioși să se străduiască să cunoască, în adîncul ei, esența credinței ortodoxe.

A vizitat, de asemenea, și vechea biserică ortodoxă din Deal.

Inapoindu-se la Oradea, P. F. Patriarh a participat la oficierea unui parastas pentru fostul episcop al Oradiei Roman Ciorogariu, și a vizitat școala de cîntăreți bisericești.

După amiază a plecat la Arad, unde a fost primit cu toată cinstea cuvenită, de preoți și credincioși în frunte cu Episcopul Andrei Magieru al Aradului. P. F. Patriarh a mulțumit călduros pentru primirea ce i s-a făcut.

10 decembrie

Insoțit de Episcopul Aradului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat Centrul de îndrumare pastorală a preoților, care funcționa în Arad, lămurind preoților cursiști rostul acestor cursuri și dîndu-le sfaturi și îndrumări folositoare.

In aceeași zi a vizitat și mînăstirea Hodoș Bodrog din cuprinsul Eparhiei Aradului.

P. F. Patriarh a plecat apoi la Timișoara, sosind, seara, la catedrala mitropolitană, unde a fost întîmpinat de un sobor de preoți în frunte cu Chiriarhul locului

11 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrşit slujba Sfintei Liturghii în catedrala mitropolitană din Timişoara, iar după amiază a asistat la un concert religios dat în cinstea sa de corul catedralei.

12 decembrie

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a părăsit Timişoara, îndreptîndu-se spre Craiova, unde a ajuns seara, fiind întîmpinat la reşedinţa mitropolitană de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

13 decembrie

Incheind seria vizitelor colegiale făcute cîrmuitorilor Eparhiilor din Ardeal, Crişana, Banat şi Oltenia, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a reîntors la Bucureşti.

14 decembrie

Consiliul profesoral al Academiei teologice din Moscova, apreciind în chip deosebit activitatea rodnică desfăşurată de Prea Fericitul Patriarh Justinian atît în Biserica Ortodoxă Romînă, cît şi în sfera mai largă a ecumenicităţii ortodoxe, i-a acordat titlul de membru de onoare al Academiei teologice din Moscova.

1950

ianuarie

In Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă a apărut «Calendarul creştinului ortodox pe anul 1950», cu un «Cuvînt înainte» scris de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

19 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la festivitatea organizată de secţia A.R.L.U.S. de la Institutul Teologic din Bucureşti, arătînd, în cuvîntarea ţinută cu acest prilej, însemnătatea legăturilor de prietenie din trecut şi de astăzi dintre Biserica Ortodoxă Romînă şi Biserica Ortodoxă Rusă, dintre poporul romîn şi popoarele Uniunii Sovietice.

25 februarie

Implinindu-se 25 de ani de la înfiinţarea Patriarhiei Romîne, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne s-a întrunit în şedinţă festivă, în cadrul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a ţinut o documentată cuvîntare, arătînd însemnătatea istorică a evenimentului comemorat.

26 februarie

In cuvîntarea rostită în cadrul lucrărilor Adunării Naţionale Bisericeşti, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat din nou însemnătatea actului istoric al înfiinţării Patriarhiei Romîne, cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la înfăptuirea lui.

— Din iniţiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a adresat clerului şi credincioşilor din întreaga ţară o Pastoralâ cu temeiuri, sfaturi şi îndrumări pentru activitatea pe care este necesar să o desfăşoare în lupta pentru pace.

28 februarie

Din iniţiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod a hotărît canonizarea unor Sfinţi în Biserica Ortodoxă Romînă.

5 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrşit, în biserica Sfîntul Spiridon-Nou din Capitală, hirotonia întru arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit Theoctist Arăpaş, ales de Sfîntul Sinod Episcop-Vicar al Patriarhiei Romîne. Prea Fericirea Sa a felicitat pe noul Episcop-Vicar, îndemnîndu-l să ia ca model în activitatea sa pe ierarhii de seamă din trecutul Bisericii noastre.

25 martie

P. F. Patriarh a participat la festivitatea înscăunării Mitropolitului Sebastian Rusan al Moldovei şi Sucevei, ţinînd şi o cuvîntare de rămas bun de la clerul şi credincioşii moldoveni, ale căror dureri le-a alinat în zilele grele de după război, în calitate de părinte spiritual al lor.

26 martie

De la Iaşi, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a îndreptat spre Galaţi, unde a par-

ticipat la înscăunarea Prea Sfințitului Episcop Chesarie Păunescu al Dunării de Jos, ținînd și un cuvînt lămuritor către cler și credincioși, în legătură cu noua arondare a Eparhiei.

29 martie

Cu prilejul primirii în dar din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a ingredientelor pentru Sfîntul și Marele Mir, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia o scrisoare de mulțumire.

martie

Din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a adresat clerului și credincioșilor din țară o chemare pentru semnarea Apelului Sesiunii de la Stockholm dintre 15 și 19 martie 1950 a Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, privitor la interzicerea armei atomice.

6 aprilie

Inconjurat de soborul Mitropoliților și Episcopilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit, în catedrala Patriarhiei, sfințirea Sfîntului și Marelui Mir. Este a opta sfințire a Sfîntului Mir săvîrșită în Sfînta noastră Biserică Autocefală Romînă, și prima din timpul păstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian.

15 aprilie

Participînd la o ședință a Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din R.P.R., Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut o cuvîntare în care, condamnînd cu toată hotărîrea războiul și pe cei ce uneltesc în favoarea lui, a reliefat «dorința și hotărîrea nestrămutată a tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Romîne de a se înrola fără nici o ezitare și de a nu cruța nimic pentru apărarea păcii». Biserica Ortodoxă Romînă «s-a atașat lagărului păcii cu toată hotărîrea».

aprilie

Printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost decorat cu Ordinul «Apărarea Patriei» clasa a II-a.

1 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la sărbătorirea zilei de 1 Mai la Institutul Teologic de grad universitar din București, subliniind într-o scurtă cuvîntare semnificația acestei sărbători și prețuirea muncii de către Biserică. A mulțumit, totodată, tuturor, pentru felicitările ce i-au fost adresate în legătură cu decorarea sa.

25 mai

Invitat de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia pentru a găsi împreună calea unei cît mai strînse colaborări în lupta pentru pace, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sosit la Moscova, făcînd astfel a treia vizită în Uniunea Sovietică.

28 mai

In sala de festivități a Academiei teologice din Moscova (Zagorsk) i s-a înmînat Prea Fericitului Patriarh Justinian diploma de Membru de onoare al acestei Academii, conferită de Consiliul profesoral la 14 decembrie 1949.

— Sub titlul «La treizeci de ani de arhipăstorire» a apărut în foaia religioasă «Telegraful Romîn» din Sibiu un articol omagial al Prea Fericitului Patriarh Justinian, închinat Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului.

30 m

In palatul Patriarhiei din Moscova, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Romîne au semnat, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și delegații Bisericii Ortodoxe Ruse, un Act privitor la acțiunea comună pentru apărarea păcii în lume a celor două Biserici Ortodoxe surori.

1 iunie

Consfătuirea pe care a avut-o la Moscova cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse în problema păcii fiind încheiată, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a întors în țară.

6 iunie

Sărbătorit de slujitorii Bisericii și de colaboratorii apropiați cu prilejul împlinirii a doi ani de la înscăunare, P. F. Patriarh Justinian a mulțumit tuturor pentru urări și

pentru amintirea înfăptuirilor din acest răstimp în ogorul Bisericii Ortodoxe Romîne.

9 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit biserica din comuna Pipirig-Neamț, locul natal al adormitului întru fericire, Patriarhul Nicodim, care este și ctitorul acestui sfînt locaș .

27 august

Ca semn al dragostei frățești și al înaltei sale prețuiri pentru acțiunea depusă în slujba păcii, Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea al Antiohiei și a tot Orientul a acordat Prea Fericitului Patriarh Justinian Marele Cordon al Ordinului «Sfinții Apostoli Petru și Pavel», cea mai înaltă distincție a Patriarhiei Antiohiei. Insemnele i-au fost înmînate Prea Fericitului Patriarh Justinian la 5 octombrie 1950.

august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis, în numele său și al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, o telegramă Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite prin care «protestează împotriva sălbăticiilor aviației și împotriva atrocităților armatei americane în Coreea».

3 octombrie

Intr-o ședință festivă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne ținută cu prilejul împlinirii a doi ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal, Prea Fericitul Patriarh Justinian a amintit condițiile în care s-a putut săvîrși, în toamna anului 1948, revenirea tuturor credincioșilor greco-catolici la sînul Bisericii mame.

5 octombrie

In cadrul unei ședințe a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne i-au fost înmînate Prea Fericitului Patriarh Justinian, de către Arhim. Vasile Samaha, reprezentantul Patriarhiei Antiohiei la Moscova, însemnele Marelui Cordon al Ordinului «Sfinții Apostoli Petru și Pavel», cu care a fost distins de Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea al Antiohiei și a tot Orientul

18 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a participat la festivitatea deschiderii cursurilor Institutului Teologic din București pentru anul școlar 1950—1951 și a cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a VIII-a serie de preoți, adresînd profesorilor, studenților și preoților cursiști cuvînt de duhovnicească povățuire.

12 noiembrie

După ce a asistat la hirotonirea întru arhiereu a noului Episcop al romînilor ortodocși din America, P. S. Andrei Moldovanu, în catedrala mitropolitană din Sibiu, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat, într-o cuvîntare rostită la reședința mitropolitană, însemnătatea reluării legăturilor cu Biserica Ortodoxă a romînilor din America.

19 noiembrie

In cadrul festivităților învestirii Episcopului Andrei Moldovanu al romînilor ortodocși din America, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a înmînat cîrja episcopală și, felicitîndu-l în numele Sfîntului Sinod, i-a dat cu părintească dragoste îndrumări pentru buna păstorire a credincioșilor romîni de peste ocean.

A dat, totodată, și o Gramată Patriarhală de învestitură și înscăunare a noului Episcop.

19 decembrie

Din inițiativă Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a ținut la Palatul Patriarhiei Romîne o nouă consfătuire a tuturor conducătorilor cultelor religioase din Republica Populară Romînă. In cuvîntarea ținută cu acest prilej, P. F. Patriarh a subliniat datoria conducătorilor de culte de a învăța pe credincioșii respectivi, «cum se poate construi pacea». Participanții la consfătuire au semnat o chemare pentru lupta pentru pace către credincioșii tuturor cultelor religioase din R.P.R.

26 decembrie

Participînd la concertul de Crăciun dat de Corala Catedralei Sf. Patriarhii în biserica Sfîntul Spiridon-Nou din Capitală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare ocazională, subliniind însemnătatea și frumusețea colindelor religioase.

1951

14 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit catedrala din Constanța, împreună cu Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos. In cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. F. Patriarh a vorbit despre importanța Bisericii pentru creștini și a asigurat pe credincioșii constănțeni de tot sprijinul său pentru pictarea și împodobirea catedralei.

22 februarie

Implinind vîrsta de 50 de ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost sărbătorit de clerul din Capitală și de colaboratorii apropiați printr-o slujbă religioasă săvîrșită în catedrala Patriarhiei. După slujbă, au fost rostite cuvîntări omagiale. P. F. Patriarh se găsea în ziua aceea în satul natal, pentru a-și pleca genunchii înaintea mormintelor părinților săi.

martie

P. F. Patriarh Justinian a dat publicității un comunciat prin care arată că Biserica Ortodoxă Romînă «își dă adeziunea ei întreagă la Apelul Consiliului Mondial al Păcii, referitor la încheierea unui Pact al păcii între cele cinci mari puteri: Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Republica Populară Chineză, Marea Britanie și Franța», și îndeamnă clerul și credincioșii să semneze acest Apel.

1 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit biserica de lemn cu hramul «Cuvioasa Paraschiva» din comuna Cermegești, satul Suiești, din fostul județ Vîlcea, biserică maramureșeană strămutată și înălțată «prin rîvna, osteneala și toată cheltuiala» Prea Fericirii Sale, ca să fie «spre folosul și mîntuirea sufletelor credincioșilor» din satul său natal. P. F. Patriarh a adresat consătenilor săi cuvinte pline de duioșie, de dragoste și de învățătură creștină.

6 iunie

Mulțumind pentru urările ce i-au fost făcute de preoții din Capitală în catedrala Patriarhiei cu prilejul împlinirii a trei ani de la înscăunare, Prea Fericitul Patriarh a stăruit din nou asupra datoriei preoților de a sluji cauza sfîntă a păcii.

15 iulie

In urma invitației Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sosit la Moscova în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru a participa la o consfătuire a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe în vederea unei acțiuni comune în apărarea păcii.

Este cea de a IV-a călătorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian în U.R.S.S.

16 iulie

P. F. Patriarh Justinian a făcut o vizită Sanctității Sale Patriarhului Alexei, înmînîndu-i totodată si daruri din partea Bisericii Ortodoxe Romîne.

Prea Fericirea Sa a vizitat apoi reședința Comitetului pentru Afacerile bisericești, ținînd și o cuvîntare în care a subliniat libertatea de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă sub regimul de democrație populară.

18 iulie

Fiind ziua de prăznuire a Sfîntului Serghie de Radonej, P. F. Patriarh a săvîrșit slujba Sfintei Liturghii în Catedrala Sfintei Treimi de la Zagorsk, împreună cu Sanctitățile Lor Patriarhii Alexei al Moscovei și Calistrat al Georgiei.

23 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la o consfătuire a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe în legătură cu problema păcii, semnînd, la sfîrșitul consfătuirii, împreună cu Intîistătătorii Bisericilor Ortodoxe din Antiohia, Rusia, Georgia și Bulgaria, o chemare către creștinii din lumea întreagă, cu povățuiri duhovnicești și îndemnuri pentru acțiuni în apărarea păcii.

25—26 iulie

P. F. Patriarh și însoțitorii au vizitat orașul Kiev, cu vestitele lui așezăminte bisericești și catedrale, monumente, instituții culturale și construcții măreție.

27 iulie

Delegația Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian care a participat la Consfătuirea pentru pace de la Moscova s-a întors în Capitală, fiind întîmpinată de membri ai Sfîntului Sinod, de cler și de profesorii teologi, în catedrala Patriarhiei. Mulțumind pentru urările de bun venit, P. F. Patriarh a împărtășit totodată cîteva din impresiile culese în timpul vizitei în Uniunea Sovietică.

2 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat pentru prima dată la un Te-Deum săvîrșit de ziua numelui (Justinian), în catedrala Patriarhiei, mulțumind tuturor, clerici și credincioși, pentru felicitările și urările pe care i le-au făcut cu acest prilej.

— In Editura Centrului Mitropolitan al Ungrovlahiei a apărut «Carte de rugăciune», cu un «Cuvînt către cititori» de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

15 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit biserica de lemn de la Sanatoriul din Techirghiol al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, biserică strămutată de la Sinaia «prin rîvna, osteneala și toată cheltuiala» Prea Fericirii Sale. «Am închinat această bisericuță Maicii Domnului și se va numi «Schitul Sfînta Maria», fiind stavropighie a Sfintei Patriarhii», a spus P. F. Patriarh în cuvîntarea rostită cu prilejul sfințirii ei.

26 august

Săvîrșind Sfînta Liturghie în catedrala Patriarhiei împreună cu Patriarhul Alexandru al III-lea al Antiohiei și al întregului Orient, oaspete al Bisericii noastre între 22 august și 3 septembrie 1951, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut o cuvîntare de întîmpinare a Inaltului Ierarh, amintind de strînsele legături din trecut între cele două Biserici Ortodoxe surori.

6 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a primit în audiență de prezentare pe tinerii din prima serie de absolvenți ai Seminarului de la mînăstirea Neamț, dîndu-le îndrumări pentru continuarea activității.

14 octombrie

Participînd la festivitatea deschiderii cursurilor anului școlar 1951—1952 la Seminarul de la mînăstirea Agapia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare ocazională cu povățuiri și îndemnuri.

15 octombrie

P. F. Patriarh a asistat la deschiderea festivă a cursurilor Seminarului de la mînăstirea Neamț, rostind și un cuvînt povățuitor.

18 octombrie

Luînd cuvîntul la deschiderea cursurilor noului an de învățămînt la Institutul Teologic din București și a cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a XI-a serie de preoți cursiști, Prea Fericitul Patriarh Justinian a stăruit asupra necesității și importanței cursurilor de îndrumare pentru preoți, subliniind folosul lor.

20 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la festivitatea inaugurării cursurilor de îndrumare pastorală de la Centrul Curtea de Argeș, arătînd și aci, ca și la București, rostul și folosul acestor cursuri, și dînd preoților cursiști lămuriri și sfaturi.

21 octombrie

P. F. Patriarh a încheiat seria vizitelor seminariilor prin participarea la festivitatea deschiderii cursurilor anului școlar 1951—1952 la Seminarul de la Mînăstirea Hurezu, ținînd și o cuvîntare povățuitoare.

11 noiembrie

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întrunit în ședință plenară cu Adunarea Națională Bisericească, a sărbătorit cea de a 1500-a aniversare a Sinodului al IV-lea Ecumenic, ținut în anul 451 la Calcedon. Revista «Ortodoxia» a consacrat acestui eveniment un număr dublu (1—2/1951), în care Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat un documentat studiu despre *Valabilitatea actuală a canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic din Calcedon.*

14 noiembrie

Inmînînd cîrja episcopală noului Episcop Valerian Zaharia al Oradiei, Prea Fericitul Patriarh i-a urat păstorire rodnică, înfățișînd totodată sarcinile de răspundere pe care le are de îndeplinit în Eparhia Crișanei și Maramureșului.

1952

25 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la festivitatea de la Institutul Teologic din București în cadrul căreia a fost sărbătorit Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de viață, 50 de ani de la intrarea în monahism și 7 ani de la alegerea ca patriarh.

31 martie

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a adresat tuturor clericilor și credincioșilor. agricultori din țară o Pastorală cu îndemnuri pentru îndeplinirea la timp și cu rîvnă a muncilor cîmpului.

aprilie

P. F. Patriarh a semnat, împreună cu membrii Sinodului Permanent, un cuvînt de protest al Bisericii Ortodoxe Romîne împotriva folosirii armei bacteriologice în Coreea.

1 mai

Cu prilejul celei de a 70-a aniversări a nașterii Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat un articol omagial în foaia religioasă «Telegraful Romîn» din Sibiu.

6 iunie

Implinindu-se patru ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, clerul din Capitală, profesorii Institutului Teologic din București și salariații Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor au sărbătorit pe Inaltul Arhipăstor, în cadrul unei slujbe religioase în catedrala Patriarhiei. Mulțumind pentru felicitările și urările ce i s-au făcut cu acest prilej, P. F. Patriarh a rostit o caldă cuvîntare, cerînd preoților să aducă pe viitor un aport și mai însemnat cauzei sfinte a apărării păcii și muncii neobosite pentru înflorirea patriei noastre.

14 iunie

Deschizînd sesiunea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, P. F. Patriarh Justinian a subliniat necesitatea intensificării luptei pentru apărarea păcii în rîndurile clerului și credincioșilor ortodocși.

Inaltul Arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Romîne a semnat, împreună cu membrii Sfîntului Sinod, o Pastorală adresată clerului și credincioșilor, cu îndemnuri la muncă și la luptă pentru apărarea păcii. A semnat totodată și un mesaj adresat Consiliului Mondial al Păcii, în care se arată că Biserica Ortodoxă Romînă sprijină cu convingere și cu tărie toate acțiunile întreprinse de partizanii păcii.

15 iunie

In cuvîntarea rostită la deschiderea sesiuni ordinare a Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat expresie voinței ferme a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne de a sprijini munca pașnică și constructivă a poporului nostru și de a lupta cu avînt pentru apărarea păcii în lumea întreagă.

26 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a avut o consfătuire cu preoții din Capitală în sala de festivități a Institutului Teologic, adresîndu-le un stăruitor îndemn pentru intensificarea strădaniilor în sprijinul cauzei sfinte a apărării păcii, și dîndu-le, totodată, lămuriri și îndrumări pastorale.

— A ieșit de sub tipar volumul IV din lucrarea «Apostolat social» a Prea Fericitului Patriarh Justinian, titlul specific al volumului fiind «Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace».

23 iulie

Primind în vizită un grup de muncitori din Scoția, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a dat toate lămuririle necesare în legătură cu întrebările puse de ei despre libertatea religioasă din Republica Populară Romînă.

1 august

Prea Fericitul Patriarh a adresat clerului și credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor o Pastorală cu temeiuri creștine, povățuiri și îndemnuri pentru îndeplinirea îndatoririlor cetățenești.

29 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras al Constantinopolului o scrisoare de mulțumire pentru elogiile exprimate față de conținutul publicațiilor Patriarhiei Ortodoxe Romîne.

2 octombrie

Participînd la deschiderea cursurilor Seminarului de la mînăstirea Hurezu pentru anul școlar 1952—1953, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare ocazională, dînd sfaturi și îndrumări.

13 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la deschiderea festivă a cursurilor Seminarului de la Mînăstirea Neamț, ținînd și o cuvîntare.

14 octombrie

Continuîndu-și vizitele la seminarii, P. F. Patriarh a participat la deschiderea cursurilor Seminarului de la mînăstirea Agapia, dînd îndrumări pentru buna desfășurare a lor.

27 octombrie

Cu prilejul împlinirii a 310 ani de la închiderea lucrărilor Sinodului de la Iași, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a tipărit «Învățătura de credință creștină ortodoxă», cu un «Cuvînt înainte» semnat de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

28 octombrie

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a luat parte la deschiderea festivă a cursurilor anului 1952—1953 la Institutul Teologic din București și a cursurilor de îndrumare pentru cea de a XIV-a serie de preoți, dînd îndrumări corpului didactic, studenților și preoților cursiști.

6 noiembrie

P. F. Patriarh a participat la festivitatea organizată de clerul ortodox din Capitală în cadrul Lunei prieteniei romîno-sovietice, la Institutul Teologic din București.

16 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la sărbătorirea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia la Institutul Teologic din București, cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani și decorării sale cu Ordinul «Drapelul Roșu al Muncii».

25 noiembrie

Din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, conducătorii și reprezentanții cultelor religioase din Republica Populară Romînă au avut o consfătuire la Institutul Teologic din București, în legătură cu alegerile pentru Marea Adunare Națională a R.P.R., fixate pentru ziua de 30 noiembrie 1952. In cuvîntarea de deschidere, P. F. Patriarh a chemat «pe toți cei ce mărturisesc pe Dumnezeu în felurite graiuri, să îndemne pe toți frații lor să-și facă datoria de cetățeni către patrie și popor, cu aceeași rîvnă cu care își fac datoria de credincioși către altarele lor și către Dumnezeu».

La sfîrșitul consfătuirii, P. F. Patriarh a semnat împreună cu conducătorii Bisericilor și comunităților religioase din R.P.R. o chemare către slujitorii și credincioșii cultelor, îndemnîndu-i să-și exprime dragostea lor față de patrie și popor, prin participarea la alegerile de la 30 noiembrie 1952.

A semnat, de asemenea, și un mesaj de salut adresat Congresului popoarelor pentru apărarea păcii, de la Viena.

27 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la sărbătorirea împlinirii unui mileniu de existență a Bibliotecii Patriarhiei din Alexandria, înființată în anul 952 de patriarhul Isaac. Festivitatea a avut loc la Institutul Teologic din București.

6 decembrie

Participînd la lucrările Congresului național pentru apărarea păcii, P. F. Patriarh Justinian a arătat într-o amplă cuvîntare contribuția de pînă atunci la lupta pentru pace a Bisericii Ortodoxe Romîne, exprimînd totodată hotărîrea fermă a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor ei de a nu înceta această luptă dusă pînă la victoria definitivă a păcii.

decembrie

Cu prilejul împlinirii a cinci ani de la instaurarea Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost distins cu Medalia «A cincea aniversare a Republicii Populare Romîne».

1953

3 ianuarie

Implinind o sută de ani de apariție, foaia «Telegraful Romîn» din Sibiu, devenită între timp organ al Mitropoliei Ardealului, a apărut în număr festiv, avînd în frunte un articol omagial al Prea Fericitului Patriarh Justinian, intitulat «La centenarul Telegrafului Romîn».

26 ianuarie

P. F. Patriarh Justinian a vizitat atelierele de pictură și sculptură de la Mînăstirea Plumbuita, dînd lămuriri și îndrumări în legătură cu lecțiile practice și teoretice pe care le urmează ucenicii acestor ateliere.

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la sărbătorirea Patronilor Institutului Teologic din București, Sfinții Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur.

25 februarie

P. F. Patriarh Justinian a primit vizita unui grup de profesori și studenți ai Institutului Teologic protestant din Cluj. Mulțumind pentru urările și sentimentele exprimate de oaspeți, P. F. Patriarh a subliniat loialitatea Bisericilor și comunităților religioase din R.P.R. față de Stat, precum și activitatea pe care o desfășoară în apărarea păcii.

9 mai

Răspunzînd invitației Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat în R. P. Bulgaria în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru a participa la solemnitatea înscăunării Prea Fericitului Părinte Chiril în scaunul nou înființatei Patriarhii a Bisericii Ortodoxe Bulgare.

10 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, la ceremonia înscăunării Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, desfășurată în monumentala catedrală Alexandru Nevski din Sofia. După terminarea ceremonialului de înscăunare, P. F. Patriarh Justinian a deschis seria cuvîntărilor de felicitare, subliniind totodată legăturile trainice și rodnice dintre Biserica Ortodoxă Romînă și Biserica Ortodoxă Bulgară și dintre poporul nostru și cel bulgar.

16 mai

P. F. Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii noastre, împreună cu toate celelalte delegații bisericești aflate la Sofia cu prilejul înscăunării Prea Fericitului Patriarh Chiril, au luat parte la o ședință a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare în cadrul căreia P. F. Patriarh Chiril a subliniat necesitatea întăririi comuniunii între Bisericile Ortodoxe surori, aducîndu-se astfel o prețioasă contribuție la apărarea păcii, problema fundamentală a contemporaneității.

In urma propunerii concrete făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian, în procesul verbal întocmit la încheierea ședinței s-a consemnat necesitatea unui contact permanent între Bisericile Ortodoxe locale cu privire la lupta pentru pace, subliniindu-se datoria acestor Biserici de a continua și intensifica activitatea pentru apărarea păcii.

17 mai

Săvîrșind slujba Sfintei Liturghii în biserica românească din Sofia, P. F. Patriarh Justinian le-a vorbit credincioșilor romînl despre activitatea Bisericii Ortodoxe Romîne și le-a dat sfaturi privitoare la Biserică și la lupta pentru pace.

Intre 12 și 21 mai, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Romîne care au luat parte la solemnitatea înscăunării Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, au vizitat diferite așezăminte și centre bisericești din R. P. Bulgaria, precum și numeroase locuri și monumente istorice (bisericile «Sfînta Sofia», «Sfînta Duminică» și «Boian» din Sofia și împrejurimi, mînăstirea Bacicovo și vestita mînăstire Rila, orașele și localitățile istorice Tîrnova, Plovdiv, Loveci, Plevna, Grivița, Basarabovo și Rusciuc).

21 mai

Incheindu-și vizita în R. P. Bulgaria, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii dele-

gaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne s-au întors în Capitală fiind întîmpinaţi la catedrala Patriarhiei de preoţii din Bucureşti, de profesorii de la Institutul Teologic de grad universitar din Bucureşti, de consilierii patriarhali şi mitropolitani şi de credincioşi. Cuvîntul de bun venit a fost rostit, în numele tuturor, de mitropolitul Sebastian al Moldovei şi Sucevei. Mulţumind pentru primirea făcută, Prea Fericitul Patriarh Justinian a împărtăşit celor de faţă impresiile şi constatările făcute în timpul vizitei în R. P. Bulgaria.

6 iunie

Printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost decorat cu Ordinul «Steaua Republicii Populare Romîne» clasa I-a.

— Clerul şi credincioşii din Capitală, salariaţii Administraţiei Patriarhale şi ai Arhiepiscopiei Bucureştilor, precum şi corpul didactic al Institutului Teologic din Bucureşti, au sărbătorit împlinirea a cinci ani de la inscaunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin participarea la un Te-Deum oficiat în catedrala Patriarhiei şi prin cuvîntarea omagială rostit în numele tuturor de P. S. Episcop Teoctist Botoşăneanul, Vicar patriarhal şi rector al Institutului Teologic din Bucureşti. P. F. Patriarh a mulţumit călduros pentru sentimentele de dragoste exprimate.

— In şedinţa din ziua de 6 iunie a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a comunicat impresiile şi constatările făcute cu prilejul participării la festivităţile înălţării Bisericii Ortodoxe Bulgare la rangul de Patriarhie şi înscăunării Prea Fericitului Patriarh Chiril.

— Impărtăşind întru totul conţinutul documentelor Congresului popoarelor pentru apărarea păcii de la Viena, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu P. F. Patriarh Justinian, a adresat clericilor şi credincioşilor o chemare prin care-i îndeamnă «să sprijine neîncetat şi din toate puterile lor lupta sfîntă a poporului nostru pentru apărarea păcii şi munca lui paşnică şi creatoare pentru propăşirea scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă».

— Din iniţiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a trimis o telegramă Consiliului Mondial al Păcii, prin care-şi exprimă bucuria şi-şi dă adeziunea la acţiunile întreprinse de «uriaşa mişcare mondială pentru pace, în rîndurile căreia s-au înrolat cu însufleţire şi luptă cu hotărîre toţi slujitorii şi credincioşii Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Romîne».

7 iunie

In palatul Prezidiului Marii Adunări Naţionale a R.P.R. a avut loc solemnitatea înmînării decoraţiilor Prea Fericitului Patriarh Justinian şi altor reprezentanţi ai clerului Bisericii Ortodoxe Romîne, distinşi pentru merite în activitatea patriotică şi pentru contribuţia adusă cauzei păcii. P. F. Patriarh a mulţumit conducerii statului pentru înaltele Ordine conferite reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Romîne.

— In cursul şedinţei Adunării Naţionale Bisericeşti, membrii acestui înalt for bisericesc au prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian felicitări şi urări cu prilejul împlinirii a cinci ani de la înscăunarea sa ca Patriarh. Mulţumind tuturor pentru felicitări şi urări, Prea Fericitul Patriarh a subliniat că realizările Bisericii Ortodoxe Romîne în cei cinci ani care au trecut de la înscăunarea sa ca Patriarh se datoresc deplinei libertăţi religioase din ţara noastră, conlucrării frăţeşti dintre toţi membrii Sfîntului Sinod şi însufleţirii cu care clerul şi credincioşii au răspuns îndrumărilor şi povăţuirilor date de conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne.

6 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la serbarea de sfîrşit de an de la Seminarul din mînăstirea Hurezu, ţinînd şi o cuvîntare ocazională.

iulie

P. F. Patriarh Justinian a adresat clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne o chemare cu povăţuiri şi îndemnuri în legătură cu cel de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului şi Studenţilor pentru pace şi prietenie, programat pentru 2—16 august 1953 la Bucureşti, manifestaţie întîmpinată cu deosebită bucurie de Biserica Ortodoxă Romînă.

2 august

Fiind ziua de pomenire a dreptcredinciosului împărat Justinian, deci ziua numelui Prea Fericitului Patriarh Justinian, preoţii şi credincioşii din Capitală au sărbătorit pe Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne prin-

tr-un Te-Deum oficiat în catedrala Patriarhiei. Mulţumind tuturor pentru felicitări şi urări, P. F. Patriarh a stăruit totodată asupra datoriei preoţilor de a fi apărători ai păcii, amintindu-le că chiar în ziua aceea se deschidea la Bucureşti, sub lozinca «Pace şi prietenie», cel de al IV-lea Festival al Tineretului şi Studenţilor.

2 octombrie

Cu prilejul împlinirii a zece ani de la înfiinţarea primelor unităţi ale Armatei populare romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne Medalia jubiliară «A zecea aniversare a Forţelor Armate Romîne», «pentru activitatea desfăşurată întru consolidarea regimului de democraţie populară şi a Armatei sale».

4 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a fost oaspetele mînăstirii Hurezu, participînd la deschiderea cursurilor Seminarului din cuprinsul mînăstirii pentru anul şcolar 1953—1954, şi dînd, cu acest prilej, îndrumări pentru bunul mers al şcolii.

5 octombrie

Asistînd la festivitatea deschiderii cursurilor anului şcolar 1953—1954 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti de la Curtea de Argeş, Prea Fericitul Patriarh Justinian a stăruit, în cuvîntarea rostită cu acest prilej, asupra pregătirii spirituale a elevilor.

21 octombrie

Implinindu-se cinci ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, s-a desfăşurat la Alba Iulia o impunătoare festivitate religioasă, în cadrul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a ţinut o cuvîntare comemorativă.

23 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la deschiderea festivă a cursurilor noului an de învăţămînt la Institutul Teologic din Bucureşti, ţinînd şi o cuvîntare, cu sfaturi şi îndemnuri.

1954

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la sărbătorirea Patronilor Institutului Teologic din Bucureşti, Sfinţii Trei Ierarhi Vasile, Grigorie şi Ioan, şi deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XVIII-a serie de preoţi cursişti.

22 februarie

Cu prilejul împlinirii vîrstei de 53 de ani, P. F. Patriarh a fost sărbătorit printr-o slujbă religioasă oficiată în catedrala Patriarhiei. Mulţumind pentru felicitările şi pentru sentimentele de dragoste şi devotament exprimate în numele clericilor şi credincioşilor de către P. S. Episcopi Vicari Antim şi Teoctist, P. F. Patriarh Justinian a subliniat totodată că drumul pe care merge astăzi Biserica Ortodoxă Romînă este drumul trasat de Sfînta Evanghelie şi de tradiţia întregii Ortodoxii.

14 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat slujitorilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne o Pastorală cu povăţuiri şi îndemnuri pentru înfăptuirea îndrumărilor date de cîrmuirea Statului nostru în legătură cu campania agricolă de primăvară.

16 aprilie

Cu prilejul sărbătoririi preotului scriitor şi academician Gala Galaction la împlinirea vîrstei de 75 de ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat în revista «Biserica Ortodoxă Romînă» un articol omagial, exprimînd înalta sa preţuire pentru sărbătorit, mare scriitor, dar totodată şi «un vrednic preot ortodox, un pilduitor şi strălucit slujitor al altarului dreptei credinţe străbune».

20 mai

In cadrul unei solemnităţi desfăşurate la Preşedinţia Consiliului de Miniştri al R.P.R. i s-a înmînat Prea Fericitului Patriarh Justinian Ordinul «Drapelul de Stat» al R.P.D. Coreene clasa a II-a, ca semn de recunoştinţă a poporului coreean pentru contribuţia adusă de Biserica Ortodoxă Romînă — alături de

întregul nostru popor şi de toate popoarele iubitoare de pace din lume — la lupta pentru încetarea războiului din Coreea şi în acţiunea de sprijinire a poporului coreean.

5 iunie

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a adresat clerului şi credincioşilor o chemare prin care-i îndeamnă să dea un avînt şi mai mare activităţii lor în slujba păcii şi propăşirii obşteşti.

6 iunie

Rostind cuvîntarea de deschidere a celei dintîi Adunări Naţionale Bisericeşti aleasă pe temeiul noilor legiuiri pe care şi le-a dat Biserica Ortodoxă Romînă în condiţiile deplinei libertăţi religioase consfinţite de Constituţia Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat care sînt atribuţiile Adunării Naţionale Bisericeşti, amintind apoi temeiurile care îndreptăţesc datoria clericilor de a intensifica activitatea în lupta pentru apărarea păcii.

16 iulie

Implinindu-se 900 de ani de la înfăptuirea schismei prin care s-a rupt unitatea creştinismului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat în revista «Ortodoxia» (an. VI/1954, nr. 2—3) un articol intitulat «Una, Sfîntă, Sobornicească şi Apostolească Biserică», în care arată temeinicia doctrinei Bisericii Ortodoxe.

23 august

Cu prilejul zilei de 23 August, Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat în revista «Biserica Ortodoxă Romînă» un articol festiv, subliniind însemnătatea istorică a acestei zile şi temeiurile din care izvorăsc bucuria şi însufleţirea cu care slujitorii şi închinătorii Bisericii Ortodoxe Romîne întîmpină marea sărbătoare a eliberării poporului romîn.

4 septembrie

La Institutul Teologic din Bucureşti, în cadrul unei şedinţe festive a Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Romîne şi în prezenţa corpului didactic al Institutului, a studenţilor, a preoţilor din Capitală şi a unor conducători şi reprezentanţi ai cultelor religioase din R.P.R., Prea Fericitul Patriarh Justinian a înmînat mitropolitului Nicolae al Krutiţelor şi Kolomnei diploma şi insigna de «doctor în teologie», titlu conferit de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în şedinţa sa din ziua de 7 iunie 1954, «pentru valoroasa lucrare ştiinţifică-teologică «Cuvîntări bisericeşti», tradusă în limba romînă (3 volume) şi pentru întreaga sa activitate socială, desfăşurată în slujba Ortodoxiei». P. F. Patriarh a rostit totodată şi o cuvîntare de prezentare a Înaltului Ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.

13 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat la aeroportul Băneasa pe Patriarhul Alexandru III al Antiohiei şi a tot Orientul, sosit în vizită în ţara noastră, ca invitat al Bisericii Ortodoxe Romîne.

14 septembrie

Asistînd la slujba Sfintei Liturghii în Catedrala Patriarhiei, Patriarhul Alexandru al III-lea al Antiohiei a mulţumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru dragostea şi ospitalitatea frăţească arătată în toate împrejurările faţă de delegaţii Bisericii Antiohiei, şi, ca un semn al recunoştinţei, a rugat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să primească Ordinul «Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel», clasa I-a, cea mai înaltă distincţie a Bisericii Ortodoxe Antiohiene. P. F. Patriarh Justinian a mulţumit pentru această înaltă distincţie primită din partea Scaunului Apostolic al Antiohiei, şi a mărturisit că vede în ea un semn al înfrăţirii veşnice dintre Bisericile Ortodoxe surori a Antiohiei şi Romîniei, şi al unităţii de nezdruncinat a Ortodoxiei.

22 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la sărbătorirea mitropolitului Sebastian al Moldovei şi Sucevei, la Iaşi, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani, prezentîndu-i felicitări şi urări în numele său personal şi al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

11 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat la Palatul Patriarhal cu urări frăţeşti de bun sosit pe Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, care a venit în ţara noastră, pentru a întoarce vizita făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian Bisericii Bulgare în anul 1953.

14 octombrie

In cadrul unei manifestări desfăşurate în catedrala Patriarhiei, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, clerul din Capitală şi colaboratorii apropiaţi au sărbătorit împlinirea a treizeci de ani de la hirotonia şi intrarea Prea Fericitului Patriarh Justinian în rîndurile slujitorilor Bisericii lui Hristos. Adînc mişcat de cuvintele omagiale rostite, P. F. Patriarh a mulţumit tuturor pentru sentimentele de dragoste exprimate.

18 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a participat la solemnitatea deschiderii cursurilor anului de învăţămînt 1954—1955 la Institutul Teologic din Bucureşti, şi a cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a XX-a serie de preoţi cursişti, rostind şi o cuvîntare adecvată.

24 octombrie

Impreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfinţit biserica «Sf. Spiridon Nou» din Capitală, căreia, prin grija sa i s-au făcut însemnate reparaţii în exterior, adăugîndu-i-se totodată şi trei balcoane în interior. In cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. F. Patriarh Justinian a reliefat străvechile legături de prietenie dintre Bisericile Ortodoxe Romînă şi Bulgară şi dintre cele două popoare vecine.

Redată cultului după renovare, biserica «Sf. Spiridon Nou», monument de artă, în care a fost întronizat Prea Fericitul Patriarh Justinian la 6 iunie 1948, a fost declarată paraclis patriarhal.

26 octombrie

P. F. Patriarh Justinian şi P. F. Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare au sfinţit biserica Sfîntul Ilie-Hanul Colţei din Capitală, renovată şi dată de P. F. Patriarh Justinian în folosinţa comunităţii ortodoxe bulgare din Bucureşti. In cuvîntările rostite de cei doi Inalţi Ierarhi au fost subliniate strînsele legături de prietenie şi colaborare dintre cele două Biserici Ortodoxe surori.

27 octombrie

Programul vizitei pe care Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a făcut-o Bisericii noastre fiind încheiat, prin cuvîntarea rostită în catedrala Patriarhiei la sărbătorirea hramului Sfîntului Dimitrie Basarabov, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulţumit Inaltului Oaspete şi însoţitorilor săi pentru bucuria duhovnicească pricinuită de această vizită frăţească.

1955

29 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clericilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne prin posturile româneşti de radio, îndemnul de a semna Apelul lansat către toate popoarele lumii, la 19 ianuarie 1955, de Consiliul Mondial al Păcii, «spre a împiedica ţesătura diavoleştilor uneltiri ale duşmanilor omenirii, ale celor care calcă în picioare porunca dumnezeiască a păcii pe pămînt şi a bunei învoiri între oameni».

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la sărbătorirea Patronilor Institutului Teologic de grad universitar din Bucureşti, Sfinţii Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul şi Ioan Gură de Aur.

27 februarie

In afară de tradiţionalele scrisori irenice trimise de Crăciun şi de Paşti Intîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis o asemenea scrisoare şi cu prilejul Postului Mare din anul 1955. Adresîndu-se Patriarhilor de Constantinopol, de Alexandria, de Antiohia şi de Ierusalim, P. F. Patriarh Justinian scrie, printre altele: «Strîns uniţi în numele «Dumnezeului Păcii», căruia îi slujim, se cuvine, în zilele acestea de răscruce pentru destinul omenirii, să îndemnăm pe toţi credincioşii dreptmăritori pe care-i păstorim, din ţările noastre şi mai ales pe fraţii şi fiii noştri de neam şi de credinţă care se găsesc în ţările din Apusul Europei, din Africa şi cu deosebire din America, să semneze Apelul Consiliului Mondial al Păcii şi să lupte fără şovăire împotriva războiului atomic».

13 aprilie

Intrucît urma să se săvîrşească o nouă sfinţire de Mir în Biserica noastră Ortodoxă,

deschizînd lucrările Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Patriarh a vorbit, printre altele, despre simbolismul lui.

14 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membri ai Sfîntului Sinod au săvîrşit în catedrala Patriarhiei sfinţirea Sfîntului şi Marelui Mir, fiind cea de a IX-a sfinţire de Mir în Sfînta noastră Biserică Autocefală Romînă, şi a II-a săvîrşită în vremea păstoriei Prea Fericitului Patriarh Justinian.

— La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne au semnat un cuvînt de îndrumare adresat preoţilor şi credincioşilor din ţara noastră în legătură cu Adunarea mondială a reprezentanţilor forţelor iubitoare de pace, programată pentru 22—29 iunie 1955 la Helsinki, îndemnîndu-i să ducă pînă la capăt lupta sfîntă de apărare a păcii.

S-a trimis totodată şi o telegramă Consiliului Mondial al Păcii, în care se spune că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne «întîmpină cu bucurie aceste noi acţiuni menite să asigure biruinţa păcii».

16 mai

P. F. Patriarh Justinian a primit vizita profesorului Mohammad Habid de la Universitatea musulmană din Alegarh-India, şi a conferenţiarei Afzar Afzaluddin, de la aceeaşi Universitate, cu care a avut un schimb de informaţii despre creştinii din India.

La rugămintea oaspeţilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a încredinţat un mesaj adresat creştinilor din India, subliniind necesitatea convieţuirii paşnice a credincioşilor aparţinînd aceleiaşi religii sau altor credinţe religioase, în vederea întronării «păcii depline între toţi oamenii şi între toate popoarele pămîntului».

22 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la Adunarea reprezentanţilor Mişcării pentru pace din R.P.R., aducînd salutul Bisericii Ortodoxe Romîne şi încredinţînd pe ostenitorii pentru apărarea păcii din ţara noastră de frăţeasca solidaritate a ierarhilor, clericilor şi credincioşilor în lupta pentru viaţă, prosperitatea şi fericirea tuturor oamenilor.

6 iunie

Sărbătorindu-se împlinirea a şapte ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian printr-un Te-Deum oficiat în catedrala Patriarhiei, Pr. Prof. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic din Bucureşti, a ţinut o cuvîntare omagială. P. F. Patriarh a mulţumit tuturor pentru sentimentele de dragoste şi devotament exprimate faţă de Prea Fericirea Sa.

19 iunie

P. F. Patriarh Justinian a primit vizita delegaţiei ţărilor arabe, în frunte cu Mitropolitul Nifon Saba al Heliopolei, din Liban, care se găsea în trecere prin ţara noastră, mergînd spre Helsinki, capitala Finlandei, la Adunarea Mondială pentru Pace. P. F. Patriarh s-a întreţinut în mod cordial cu fiecare din membrii delegaţiei.

7 iulie

Vizitînd ţara noastră la întoarcerea de la Adunarea Mondială pentru Pace, care s-a ţinut la Hilsinki, delegaţia Braziliei, printre membrii căreia se găsea şi pastorul protestant Eudaldo Silvan Lima, secretar al Bisericii Sinodale Presbiteriene, a făcut o vizită şi Prea Fericitului Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa a dat oaspeţilor explicaţii în legătură cu organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Romîne, care se bucură de deplină libertate în activitatea ei.

11 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian «a aşezat piatra de temelie» a clădirilor din jurul mînăstirii Dealu, rostind şi o cuvîntare lămuritoare în legătură cu construcţiile în curs de realizare.

Tot în această zi P. F. Patriarh a pus şi piatra de temelie a chiliilor de la mînăstirea Ghighiu.

12 iulie

Continuînd seria iniţiativelor constructive, Prea Fericitul Patriarh Justinian a pus piatra fundamentală a clădirilor din jurul bisericii «Schitul Maicilor» din Capitală, monument istoric.

16 iulie

Invitat de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia să participe la solemnităţile religioase din Lavra Troiţe-Serghievsca prilejuite de sărbătorirea Sfîntului Serghie, Prea Fericitul Patriarh Justinian

a sosit la Moscova în fruntea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Romîne.

Este a V-a călătorie a Prea Fericitului Patriarh în Uniunea Sovietică.

18 iulie

Ziua de sărbătorire a Sfîntului Serghie de Radonej. P. F. Patriarh, înconjurat de 7 mitropoliţi, arhiepiscopi şi episcopi, de 16 preoţi şi trei diaconi a săvîrşit slujba Sfintei Liturghii în impunătoarea catedrală «Adormirea Maicii Domnului» din Lavra Troiţe-Serghievsca din Zagorsk

21 iulie

In cadrul unei recepţii date de Patriarhia Moscovei în cinstea delegaţiilor Bisericilor Ortodoxe participante la serbările religioase de la Zagorsk, Prea Fericitul Patriarh Justinian a propus să fie adresată credincioşilor din toată lumea o «Chemare creştină pentru susţinerea năzuinţelor paşnice ale omenirii». Textul «chemării creştine» propusă de P. F. Patriarh Justinian a fost aprobat în unanimitate.

22—25 iulie

P. F. Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne au vizitat diferite biserici, instituţii culturale, locuri şi monumente istorice din Moscova.

26—28 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi însoţitorii au vizitat oraşul Leningrad, cu bisericile lui monumentale, Academia teologică şi Seminarul duhovnicesc, vestitele monumente istorice şi Ermitajul, celebrul muzeu de artă şi antichităţi.

29—31 iulie

In continuarea călătoriei prin Uniunea Sovietică, P. F. Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne au vizitat Kievul, cu renumitele biserici şi mînăstiri, în fruntea cărora trebuie amintită Lavra Pecersca, în a cărei catedrală este înmormîntat mitropolitul Petru Movilă.

1—4 august

Călătoria prin Uniunea Sovietică a Prea Fericitului Patriarh Justinian şi a însoţitorilor săi s-a încheiat cu vizita în oraşul Odesa, unde au fost oaspeţii Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei, la reşedinţa sa de vară de la mînăstirea «Adormirea» (Balşoi Fontan) de pe malul Mării Negre.

4 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne care au participat la solemnităţile religioase de la Zagorsk (U.R.S.S.) s-au întors în Capitală.

9 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrşit la Sibiu, în fruntea unui sobor, prohodirea rămăşiţelor pămînteşti ale mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, făcînd, în numele Sfîntului Sinod, şi elogiul funebru al marelui ierarh adormit întru Domnul.

12 august

Implinindu-se zece ani de la hirotonirea în arhiereu a Prea Fericitului Patriarh Justinian,. Sfîntul Sinod, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne au sărbătorit pe Intîistătătorul Sfintei noastre Biserici în chip deosebit, săvîrşindu-se în catedrala Patriarhiei Sfînta Liturghie şi un Te-Deum, după care, în numele Sfîntului Sinod şi al clerului, Mitropolitul Sebastian al Moldovei şi Sucevei a ţinut o cuvîntare omagială, exprimînd dragostea şi preţuirea tuturor faţă de Inaltul Arhipăstor. P. F. Patriarh a mulţumit călduros tuturor celor care şi-au îndreptat gîndurile şi prinosul iubirii curate spre Prea Fericirea Sa, cu acest prilej sărbătoresc.

— A apărut volumul V din lucrarea «Apostolat social» a Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu titlul specific «Pentru pacea a toată lumea...».

7 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat în revista «Veac Nou», organ al Consiliului general A.R.L.U.S., un articol intitulat «Temeiurile unei vechi prietenii», amintind pe scurt relaţiile bisericeşti romîno-ruse din trecut şi de astăzi, şi subliniind importanţa lor.

9 octombrie

In biserica Sf. Spiridon-Nou din Bucureşti s-a sărbătorit împlinirea a 70 de ani de la recunoaşterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne, în prezenţa delegaţiilor Bisericilor

Ortodoxe surori invitate să participe la sărbările religioase ale Bisericii noastre din toamna anului 1955. Prea Fericitul Patriarh Justinian a vorbit cu acest prilej despre trecutul glorios al Bisericii valahe, arătînd totodată împrejurările în care s-a obținut autocefalia.

10 octombrie

In ședința solemnă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne la care au participat și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori de peste hotare, s-au citit și s-au aprobat actele pentru proclamarea generalizării cultului unor sfinți cu moaște în țara noastră și pentru proclamarea canonizării unor sfinți romîni. Intr-o documentată cuvîntare, P. F. Patriarh Justinian, subliniind importanța istorică a acestei ședințe a Sfîntului Sinod, a arătat împrejurările în care au ajuns în țara noastră moaștele sfinților al căror cult se generalizează, vorbind apoi despre credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne care s-au învrednicit a fi trecuți în rîndurile sfinților.

14 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la festivitățile religioase care s-au desfășurat la Curtea de Argeș pentru generalizarea cultului Sfintei Mucenițe Filofteia în întreaga Biserică Ortodoxă Romînă.

16 octombrie

P. F. Patriarh Justinian s-a dus la Rîmnicul Vîlcii, unde a participat la festivitățile religioase prilejuite de generalizarea cultului Sfîntului Grigore Decapolitul în întreaga Biserică Ortodoxă Romînă.

21 octombrie

In cadrul festivităților religioase pentru canonizarea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit slujba Sfintei Liturghii în biserica Sfîntul Gheorghe a mînăstirii Cernica, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei și cu arhiereii din soliile Bisericilor Ortodoxe surori.

— Din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe prezenți la marile festivități ale Bisericii noastre au trimis Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului o scrisoare în care, împărtășind sentimentele de durere ale Patriarhiei Ecumenice provocate de tulburările care au avut loc la Constantinopol și Smirna în ziua de 6 septembrie 1955, condamnă ca «fapte nedemne de vremea noastră», incendierea și distrugerea bisericilor, nimicirea unor vechi manuscrise, cărți și icoane, precum și batjocorirea și lovirea unor ierarhi și preoți.

24 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la un concert dat în sala de festivități a Institutului Teologic din București de Corala preoților din Capitală în cinstea delegaților Bisericilor Ortodoxe de peste hotare.

27 octombrie

După ce a săvîrșit slujba Sfintei Liturghii împreună cu arhiereii din delegațiile Bisericilor Ortodoxe surori în cadrul festivităților pentru generalizarea cultului Sfîntului Dimitrie Basarabov în întreaga Biserică Ortodoxă Romînă, P. F. Patriarh Justinian a ținut o cuvîntare cu considerații principiale asupra generalizărilor de cult și canonizărilor de sfinți săvîrșite în Biserica noastră Ortodoxă, mulțumind călduros și frățește Inalților Ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe de peste hotare care au participat personal sau au trimis delegați la festivitățile religioase desfășurate în țara noastră.

Seara, membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe străine, însoțiți de Prea Fericitul Patriarh Justinian au participat la un concert de muzică populară romînească dat de Corala Patriarhiei în sala sinodală.

1956

30 ianuarie

P. F. Patriarh Justinian a cinstit și anul acesta cu prezența sa sărbătorirea Patronilor Institutului Teologic din București, Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigorie și Ioan.

13 februarie

Intîistătătorul Bisericii noastre Ortodoxe a primit în vizită pe Dr. Kurth Wilhelm, Șef-Rabinul cultului mozaic din Suedia, care și-a exprimat admirația pentru strînsele ra-

porturi dintre Biserica Ortodoxă Romînă și cultele religioase din Republica Populară Romînă. P. F. Patriarh a informat pe oaspete despre activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Romînă.

22 februarie

Implinind vîrsta de 55 de ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost sărbătorit printr-un Te-Deum oficiat în paraclisul Patriarhiei, fiind omagiat în numele membrilor Sfîntului Sinod de I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, și de P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, în numele clerului. P. F. Patriarh a mulțumit tuturor printr-o caldă cuvîntare.

26 februarie

Deschizînd ședința Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Mitropolit al Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut elogiul adormitului întru Domnul Mitropolit Nicolae Bălan, arătînd meritele lui de ierarh luminat, de păstor și îndrumător al slujitorilor și credincioșilor ortodocși din Ardeal.

După alegerea noului Arhipăstor al Ardealului în persoana Prea Cucernicului Econom Stavrofor Prof. Iustin Moisescu, Prea Fericitul Patriarh a rostit un cuvînt de felicitări și urări pentru rodnică păstorire.

15 martie

In fruntea unui sobor de arhierei, preoți și diaconi, P. F. Patriarh Justinian a hirotonit în arhiereu pe P. C. Arhimandrit Iustin Moisescu, ales Mitropolit al Ardealului.

— A urmat, în sala sinodală din palatul Patriarhiei, solemnitatea învestiturii Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin în scaunul de Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului. Inmînîndu-i cîrja mitropolitană, P. F. Patriarh Justinian a rostit apoi cuvîntarea de învestitură.

17 martie

Impreună cu membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului ortodox din țara noastră îndemnuri părintești pentru activitatea pe care are datoria să o desfășoare în vederea îmbunătățirii felului de viață al țărănimii noastre.

Totodată, le-a adresat clericilor și un îndemn pentru buna chivernisire a celor agonisite prin muncă.

18 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat al solemnitatea de la Sibiu a înscăunării Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin al Ardealului. Inmînîndu-i cîrja mitropolitană, P. F. Patriarh a ţinut o cuvîntare de prezentare a noului Ierarh, pe care l-a îndemnat să păşească pe urmele vrednicilor săi înaintaşi de scaun.

26 mai

P. F. Patriarh a asistat la o şezătoare religioasă a studenţilor anului IV de la Institutul Teologic din Bucureşti, dîndu-le sfaturi şi îndrumări pentru viitoarea lor activitate în ogorul Domnului.

14 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a slujit în ziua de Înălţarea Domnului la mînăstirea Neamţ, care şi-a serbat hramul. La sfîrşitul slujbei a rostit un cuvînt de îndrumare şi de zidire sufletească.

15 iunie

De la Neamţ, P. F. Patriarh a mers la mînăstirea Sucevița, interesîndu-se de lucrările de restaurare a acestui monument istoric religios.

24 iunie

Participînd la serbările religioase de la mînăstirea Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, unde se găsesc moaştele acestui sfînt, P. F. Patriarh a oficiat slujba Sf. Liturghii şi a rostit o cuvîntare în care a subliniat credinţa puternică a credincioşilor din neamul nostru care s-au învrednicit de cununa sfinţeniei.

1 iulie

Prea Fericitul Patriarh a asistat la desfăşurarea programului serbării de închiderea cursurilor anului şcolar 1955—1956 la Seminarul din mînăstirea Hurezu, ţinînd şi o cuvîntare.

19 august

P. F. Patriarh a primit în audienţă pe preotul Kora Philipos, secretarul general al Arhiepiscopiei Ortodoxe din India de miazăzi, care, participînd la o sesiune a Consiliului Mondial al Bisericilor, în R. P. Ungară, a ţinut să viziteze şi ţara noastră. Oaspetele a

prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian omagiul Catolicosului Moran Mar Baselios din Kottayam, Travancore — India de Sud.

20 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oficiat la Iaşi, în fruntea unui sobor de arhierei, preoţi şi diaconi, slujba de prohodire a adormitului întru Domnul mitropolit Sebastian al Moldovei şi Sucevei, ţinînd şi o cuvîntare, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Romîne în care a conturat personalitatea Înaltului Ierarh decedat.

30 septembrie

Continuînd să se intereseze îndeaproape de bunul mers al învăţămîntului din cadrul Bisericii, P. F. Patriarh a luat parte la deschiderea festivă a cursurilor Seminarului de la mînăstirea Agapia pentru anul şcolar 1956—1957, rostind şi o cuvîntare.

1 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la festivitatea deschiderii noului an şcolar, la Seminarul teologic de la mînăstirea Neamţ. P. F. Patriarh le-a vorbit elevilor despre rolul pe care l-a avut mînăstirea Neamţ în dezvoltarea culturii noastre teologice, dîndu-le apoi preţioase îndrumări.

6 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a prezidat, la Timişoara, şedinţa Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne pentru proclamarea canonizării Sfîntului Ierarh Iosif II cel Nou, făcînd şi o prezentare în cadrul istoric a noului sfînt. A oficiat apoi împreună cu membrii Sfîntului Sinod, slujba Sfintei Liturghii arhiereşti de canonizare.

8 octombrie

Participînd la deschiderea festivă a cursurilor Institutului Teologic din Bucureşti pentrul anul de învăţămînt 1956—1957, P. F. Patriarh a rostit o cuvîntare cu povăţuiri duhovniceşti şi îndemnuri folositoare profesorilor şi studenţilor.

14 octombrie

Cu prilejul prăznuirii Sfintei Cuvioasei Paraschiva, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrşit sfintele slujbe în catedrala mitropolitană din Iaşi, rostind şi o predică despre viaţa sfintei.

18 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audienţă o delegaţie a Bisericii Luterane din Danemarca, în frunte cu Episcopul Dr. Christian Iulius Skat Hoffmeyer al Diocezei Aarhus, sosită în ţara noastră în urma invitaţiei Prea Fericirii Sale, în scopul unei mai depline cunoaşteri între Biserici şi popoare, pentru a se ajunge astfel la înţelegere, prietenie, colaborare şi pace.

26 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a săvîrşit slujba Sfintei Liturghii în catedrala Patriarhiei, rostind şi o predică despre cinstirea sfinţilor, cu temeiuri desprinse din vieţile sfinţilor Dimitrie, marele mucenic izvorîtor de mir, şi Dimitrie cel Nou din Basarabov.

30 octombrie

Reîntorcîndu-se dintr-o călătorie întreprinsă în Uniunea Sovietică, Patriarhul Vichentie al Bisericii Ortodoxe Sîrbe a fost pentru o zi oaspetele Prea Fericitului Patriarh Justinian.

31 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit delegaţia Bisericii Luterane Daneze, care, încheindu-şi vizita în ţara noastră, a mulţumit pentru atenţia, dragostea şi privilegiile de care s-a bucurat în timpul vizitei, exprimîndu-şi convingerea că această vizită va întări prietenia şi colaborarea dintre cele două Biserici şi popoare.

2 decembrie

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a participat la sărbătorirea bicentenarului Aşezămintelor spitaliceşti «Sfîntul Spiridon» din Iaşi. Prea Fericirea Sa, care între anii 1945-1947, cînd era Arhiereu Vicar al Mitropoliei Moldovei şi egumen al mînăstirii Sfîntul Spiridon, a ajutat la reclădirea acestor aşezăminte distruse în parte în timpul celui de-al doilea război mondial, a rostit o cuvîntare ocazională, axată pe doctrina creştină a caritătii, folosind date din istoria spitalelor din ţara noastră şi punînd în lumină preocupările de astăzi ale ierarhiei noastre bisericeşti, în problema ocrotirii sănătăţii publice.

4 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Episcopul anglican Thomas de Gibraltar, cu care s-a întreținut asupra raporturilor Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă de Răsărit.

24 decembrie

Ascultînd colindele tradiționale de Crăciun, cîntate în Palatul Patriarhal de Corala preoților din Capitală și de Corala Sfintei Patriarhii, P. F. Patriarh a rostit cuvinte ocazionale despre muzica bisericească.

1957

10 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat Colegiul electoral bisericesc convocat pentru alegerea noului Mitropolit al Moldovei și, după alegere, a felicitat pe noul Ierarh, I. P. S. Iustin, pînă atunci Mitropolit al Ardealului.

12 ianuarie

În sala sinodală din palatul Patriarhiei a avut loc solemnitatea învestirii noului Mitropolit al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Iustin Moisescu. Înmînîndu-i cîrja mitropolitană, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a urat păstorire îndelungată, pașnică și rodnică.

13 ianuarie

P. F. Patriarh Justinian a luat parte la solemnitatea înscăunării Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, în catedrala Mitropoliei Moldovei și Sucevei, elogiindu-l, în numele Sfîntului Sinod și al Prea Fericirii Sale personal.

16 ianuarie

Noul ministru al Greciei la București, Dl. Antionios Pumpuras, a făcut o vizită protocolară Prea Fericitului Patriarh Justinian. Cu acest prilej, P. F. Patriarh și-a exprimat convingerea că prin reluarea legăturilor tradiționale dintre Romînia și Grecia, Bisericile Ortodoxe surori Romînă și Greacă vor putea dezvolta și mai mult legăturile lor spirituale, contribuind astfel la biruința păcii în lume.

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la desfășurarea programului religios-artistic al festivității de la Institutul Teologic din București consacrată Sfinților Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Hrisostom, patronii acestui așezămînt de cultură teologică.

25 martie

A apărut în Editura Centrului Mitropolitan al Ungrovlahiei «Carte de rugăciuni» în ediție nouă, fără note muzicale, cu «Cuvînt către cetitori» de Prea Fericitul Patriarh Justinian, adaptat pentru această ediție.

26 martie

P. F. Patriarh a participat la festivitatea de comemorare a răscoalelor țărănești din anul 1907, organizată la Institutul Teologic din București în cadrul unui program adecvat.

5 aprilie

Participînd la o ședință plenară lărgită a Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut o cuvîntare în care a subliniat atitudinea consecventă a Bisericii Ortodoxe Romîne în problema apărării păcii.

30 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita reverendului pastor danez Uffe Hansen, membru în Consiliul Mondial al Păcii, care, fiind oaspete al Comitetului național pentru apărarea păcii din R.P.R., s-a interesat de aportul pe care-l aduc cultele din țara noastră în lupta pentru apărarea păcii, și în special de activitatea clerului Bisericii Ortodoxe Romîne. P. F. Patriarh i-a dat lămuriri amănunțite în legătură cu problemele discutate.

23 mai

P. F. Patriarh Justinian a prezidat lucrările Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea noului Mitropolit al Ardealului. Fiind ales, în unanimitate, în acest post, Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan al Clu-

jului, P. F. Patriarh l-a felicitat şi i-a urat păstorire îndelungată şi rodnică.

24 mai

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod a trimis Consiliului Mondial al Păcii un mesaj cu prilejul sesiunii programată pentru luna iunie 1957, la Colombo, prin care se reafirmă hotărîrea neclintită a ierarhilor, clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne de a sprijini lupta acestui înalt for al păcii pentru înlăturarea primejdiei unui război atomic, pentru asigurarea păcii, pentru apărarea vieţii întregei omeniri.

25 mai

In sala sinodală din palatul Patriarhiei a avut loc festivitatea de învestire a noului Mitropolit al Ardealului, I. P. S. Nicolae Colan. P. F. Patriarh a înmînat noului Arhipăstor ardelean cîrja mitropolitană, făcîndu-i şi un binemeritat elogiu.

26 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la solemnitatea înscăunării înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului, desfăşurată în catedrala mitropolitană din Sibiu. La sfîrşitul Sf. Liturghii arhiereşti, după citirea Gramatei patriarhale, P. F. Patriarh a ţinut o cuvîntare de prezentare a noului Mitropolit, căruia i-a făcut urări de sănătate, viaţă îndelungată şi muncă rodnică, îndrumînd credincioşii pe calea credinţei, a păcii şi a muncii de înflorire a patriei.

2 iunie

Răspunzînd invitaţiei făcute de Patriarhul Vichentie de a vizita Biserica Ortodoxă Sîrbă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sosit la Belgrad, în fruntea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Romîne. Intîistătătorul Bisericii noastre a fost primit cu fastul cuvenit în Catedrala Patriarhală, unde s-a oficial slujba Doxologiei şi s-au ţinut cuvîntări.

3 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne au făcut vizite la Consiliul Executiv Federal, la Consiliul Executiv al Serbiei şi la Preşedinţia Comitetului Popular al oraşului Belgrad.

4 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi însoţitorii au vizitat monumentele şi muzeele Belgradului.

5 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne au fost primiţi în audienţă de Dl. Iosip Broz Tito, Preşedintele Republicii Populare Federative Iugoslavia.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu P. F. Patriarh Justinian a vizitat apoi Episcopia din oraşul Craguievaţ, fabrica de cabluri electrice din oraşul Svetozarevo şi localitatea balneară Vrîneacica Bania.

6 iunie

Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne şi însoţitorii au vizitat istorica mînăstire Liubostinia, ctitorită de evlavioasa cneaghină Miliţa, văduva cneazului Lazăr, mort pe Cîmpia Mierlei. Cneaghina Miliţa a adunat rămăşiţele pămînteşti ale eroilor sîrbi şi romîni de la Cosova şi le-a înmormîntat cu cinstea cuvenită în această mînăstire.

— Din iniţiativa Patriarhului Vichentie al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, care a ţinut să-şi manifeste în chip deosebit dragostea sa faţă de Biserica Ortodoxă Romînă, s-a sărbătorit în mînăstirea Liubostinia împlinirea a nouă ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian. Adînc mişcat de această deosebită atenţie, P. F. Patriarh Justinian a mulţumit frăţeşte Prea Fericitului Patriarh Vichentie.

7 iunie

P. F. Patriarh Justinian şi însoţitorii au vizitat celebra mînăstire Jicea, ctitorită în anul 1217 de primul ţar al poporului sîrb, Ştefan Nemania. Au vizitat, de asemenea, oraşele Kralevo şi Ceaceac, şi noua hidrocentrală de la Medjuvrşjie.

8 iunie

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu P. F. Patriarh Justinian a vizitat catedrala Sfîntul Gheorghe de pe colina Oplenatz din oraşul Topola, monument de artă.

9 iunie

Fiind Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrşit

slujba Sfintei Liturghii împreună cu Patriarhul Vichentie în catedrala Patriarhiei din Belgrad, rostind şi un cuvînt de învăţătură în faţa credincioşilor.

10 iunie

In cursul dimineţii, Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne au vizitat oraşul Karloviţ şi mînăstirea Kruşedol, iar după amiază au fost primiţi în audienţă de Vicepreşedintele Vecei Executive Federative Iugoslave, Alexandru Rancovici, care le-a înmînat distincţii iugoslave. Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost decorat cu Ordinul «Drapelul iugoslav», clasa I-a.

11 iunie

Prea Fericiţii Patriarhi Justinian al Bisericii Ortodoxe Romîne şi Vichentie al Bisericii Ortodoxe Sîrbe au acordat cîte un interviu Agenţiei iugoslave de presă «Iugo-Pres» despre legăturile şi posibilităţile de colaborare în viitor între cele două Biserici Ortodoxe, semnînd apoi o declaraţie comună privitoare la această problemă.

In drum spre patrie, P. F. Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne s-au oprit în oraşul Vîrşeţ, unde au vizitat pe episcopul locului, Visarion, şi biserica românească.

12 iunie

Intorcîndu-se din vizita făcută Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei însoţitoare au fost întîmpinaţi în catedrala Patriarhiei de membri ai Sfîntului Sinod, de reprezentanţii Departamentului Cultelor, de consilierii patriarhali şi arhiepiscopali, profesorii teologi şi preoţi din Capitală. Mulţumind pentru primirea făcută, P. F. Patriarh a împărtăşit tuturor impresii şi aprecieri cu privire la călătoria în Iugoslavia.

1 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului şi credincioşilor o Pastorală cu îndemnuri pentru seceratul şi treieratul păioaselor la vreme potrivită şi pentru dezmiriştirea ogoarelor.

10 septembrie

Aflîndu-se în trecere prin ţara noastră spre R. P. Bulgaria în fruntea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia a fost salutat frăţeşte la aeroportul Băneasa de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

27 septembrie

In vederea pregătirii sărbătoririi Lunii prieteniei romîno-sovietice a avut loc o şedinţă plenară a Consiliului general A.R.L.U.S. Din Prezidiul acestei şedinţe a făcut parte şi P. F. Patriarh Justinian, care, luînd cuvîntul în cadrul discuţiilor, a expus în linii generale programul manifestărilor organizate de Biserica Ortodoxă Romînă pentru sărbătorirea prieteniei dintre poporul romîn şi popoarele Uniunii Sovietice.

29 septembrie

P. F. Patriarh Justinian a luat parte la deschiderea festivă a cursurilor Seminarului din mînăstirea Hurezu pentru anul şcolar 1957—1958, ţinînd şi o cuvîntare.

7 octombrie

Participînd la deschiderea festivă a cursurilor Seminarului din mînăstirea Agapia pentru noul an şcolar, P. F. Patriarh a dat, ca de obicei, sfaturi şi îndrumări.

18 noiembrie

La Curtea de Argeş, în cadrul festivităţii deschiderii cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a XXVIII-a serie de preoţi cursişti, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat preoţilor lămuriri, îndrumări şi sfaturi în legătură cu aceste cursuri.

25 noiembrie

Luînd parte la o întrunire publică de protest împotriva experienţelor cu arme atomice ţinută în aula Facultăţii de Ştiinţe juridice din iniţiativa Comitetului naţional pentru apărarea păcii din R. P. Romînă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a declarat printre altele că ierarhii, clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne îşi însuşesc documentele Consiliului Mondial al Păcii, «convinşi fiind că realizarea unui acord internaţional pentru imediata interzicere a experienţelor cu arme atomice reprezintă primul pas care trebuie făcut spre eliberarea omenirii de cumplitele îngrijorări care o stăpînesc».

nolembrie

Exprimînd sentimentele tuturor închinătorilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Organizației Națiunilor Unite un mesaj, în care cere înaltului for internațional să țină seama de năzuințele spre pace ale lumii și să obțină grabnica înlăturare a acelor stări de fapte care primejduiesc pacea și întunecă atmosfera vieții internaționale.

21 decembrie

In cadrul solemnității desfășurate în sala sinodală din Palatul Patriarhiei, Prea Fericitul Patriarh a înmînat cîrja episcopală noului Episcop al Clujului, P. S. Teofil Herineanu, ales de Colegiul electoral bisericesc în ziua de 19 decembrie 1957. In cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. F. Patriarh a arătat noului ierarh sarcinile care-i revin în calitate de arhipăstor al stăvechei Eparhii a Vadului, Feleacului și Clujului.

22 decembrie

Participînd la solemnitatea înscăunării Prea Sfințitului Teofil Herineanu ca Episcop al Clujului, P. F. Patriarh Justinian a subliniat în cuvîntarea ținută cu acest prilej la Cluj că această solemnitate are o însemnătate deosebită, întrucît noul Episcop este «nu numai un simbol al reîntregirii bisericești», ci și «un steag sub care se vor strînge toți romînii foști greco-catolici».

23 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la palatul patriarhal Corala preoților din Capitală și apoi Corala Catedralei Patriarhale, care au cîntat tradiționalele colinde de Crăciun. In cuvinte pline de căldură sufletească, P. F. Patriarh a mulțumit colindătorilor și a subliniat importanța muzicii în exprimarea simțămintelor religioase.

1958

10 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian, în fruntea unui sobor din care au făcut parte Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți Iustin al Moldovei și Nicolae al Ardealului, Prea Sfințiții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, Vicari Patriarhali, preoți și diaconi, a oficiat în marea sală a Palatului Republicii, slujba înmormîntării D-rului Petru Groza, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale.

22 ianuarie

In cadrul unei anchete întreprinse de «Institutul Internațional al Păcii» de la Viena, P. F. Patriarh Justinian a răspuns unei serii de întrebări în legătură cu problema încetării experiențelor cu arme nucleare.

27 ianuarie

Invitat la adunarea generală pe anul 1957 a Coralei preoților din Capitală, ținută în sala de festivități a Institutului Teologic din București, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat mulțumirea pentru activitatea desfășurată de Corală, și a dat noi directive și îndrumări organizatorice.

22 februarie

Ca în fiecare an, colaboratorii apropiați ai Prea Fericitului Patriarh Justinian l-au sărbătorit cu prilejul zilei de naștere, asistînd la un Te-Deum oficiat în paraclisul Palatului Patriarhal, și exprimîndu-i felicitări și urări de sănătate și viață îndelungată. P. F. Patriarh a mulțumit din suflet tuturor pentru călduroasa manifestație de dragoste duhovnicească.

20 martie

Prea Fericitul Patriarh a primit vizita D-lui Dr. Joseph Plojhar, ministrul Sănătății din R.S. Cehoslovacia, aflat într-o vizită prietenească în țara noastră. Dr. Joseph Plojhar este cleric catolic și a informat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian despre colaborarea Bisericii Catolice cu regimul socialist din Cehoslovacia. P. F. Patriarh a dat distinsului oaspete informații privitoare la activitatea Bisericii Ortodoxe Romîne.

2 aprilie

P. F. Patriarh Justinian a cinstit cu prezența sa Concertul Păresimilor dat de corurile Seminarului și Institutului Teologic din București. Apreciind această producție artistică religioasă, P. F. Patriarh a subli-

niat importanţa concertelor religioase şi a dat sfaturi elevilor seminarişti şi studenţilor teologi cu privire la cîntările noastre bisericeşti.

3 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la Concertul de Triod al Coralei preoţilor din Capitală, dat în biserica Sfîntul Spiridon-Nou. Răspunzînd cuvîntării rostite de reprezentantul Coralei, P. F. Patriarh a apreciat îndeosebi fresca muzicală «In vremea aceea» a preotului Ion Popescu-Runcu.

8 aprilie

P. F. Patriarh Justinian a primit în vizită pe canonicul Herbert M. Waddams din serviciul relaţiilor externe al Consiliului Bisericii Angliei, care a înmînat Inaltului nostru Arhipăstor un mesaj de Paşti din partea Arhiepiscopului de Caterbury Geoffrey, Primatul Angliei. S-a discutat, printre altele, şi despre relaţiile dintre Bisericile Ortodoxe şi cea Anglicană.

10 aprilie

In fruntea unui sobor arhieresc, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfinţit Marele Mir, în catedrala Sfintei Patriarhii. Este cea de a treia sfinţire de Mir din timpul păstoriei Prea Fericitului Patriarh Justinian.

aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a acordat unui redactor al posturilor noastre de radio un interviu în legătură cu hotărîrea Uniunii Sovietice din 31 martie 1958 de a înceta unilateral experienţele cu arme atomice, subliniind însemnătatea acestei hotărîri, care dă un nou avînt luptei pentru pace.

— N-rul 2 din anul 1958 al revistei «Ortodoxia» fiind consacrat raporturilor dintre Ortodoxie şi Anglicanism, cuprinde la început un studiu al Prea Fericitului Patriarh Justinian, intitulat «Raporturile anglo-ortodoxe, preludiu al unirii Bisericilor».

9 mai

Invitat de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sosit la Moscova în fruntea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru a participa la festivităţile religioase prilejuite de împlinirea a 40 de ani de la reînfiinţarea Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse.

Cu aceasta, numărul călătoriilor Prea Fericitului Patriarh Justinian în U.R.S.S. s-a ridicat la şase.

13 mai

In cadrul programului desfăşurat în sala de recepţie a Academiei teologice din Zagorsk pentru sărbătorirea împlinirii a 40 de ani de la reînfiinţarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă, vorbind în numele Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus, printre altele: «Sîntem fericiţi să ne regăsim astăzi aici, Căpetenii şi Delegaţii ale Bisericilor Ortodoxe Autocefale de pretutindeni, pentru a cinsti cum se cuvine praznicul jubiliar al sorei noastre întru credinţă, Biserica Pravoslavnică Rusă, — iar Noi, în numele Bisericii Ortodoxe Romîne, adresăm credincioşilor, clerului, ierarhiei superioare a acestei Biserici şi Intîistătătorului ei, Sanctităţii şi Prea Fericirii Sale Părintelui Alexei, cele mai bune urări de înflorire şi propăşire continuă, — izvor de bucurie pentru Ortodoxia ecumenică şi temei sfînt pentru slava Mîntuitorului nostru Iisus Hristos».

— In legătură cu această aniversare, la cererea redacţiei «Revistei Patriarhiei din Moscova», P. F. Patriarh Justinian a scris pentru această revistă «Gînduri cu prilejul sărbătoririi celor 40 de ani de la reînfiinţarea Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse».

19 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi ceilalţi Intîistătători şi reprezentanţi ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale aflaţi la Moscova au adresat creştinilor din întreaga lume o Chemare pentru sporirea străduinţilor întru apărarea păcii şi a vieţii popoarelor.

25 mai

Invitat de P. F. Patriarh Vasken I, Catolicosul tuturor armenilor, care este un vechi prieten al ţării noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian şi însoţitorii au sosit în vizită la Ecimiadzin, localitatea de reşedinţă a Conducătorului Bisericii Armene.

29 mai

Prea Fericitul Patriarh şi membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne care au participat la sărbătorirea a 4 decenii de la reîn-

ființarea Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse s-au întors în Capitală, fiind primiți în catedrala Sfintei Patriarhii, unde, după oficierea unui Te-Deum, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a rostit cuvîntul de bun venit. P. F. Patriarh a mulțumit pentru întîmpinare și a împărtășit celor prezenți impresii din Moscova.

30 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat la aeroportul Băneasa pe Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor al Alexandriei, sosit în țara noastră ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Romîne.

31 mai

Intîistătătorul Bisericii noastre și delegația Bisericii Ortodoxe Apostolice în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor au luat parte la inaugurarea noilor construcții și a celor renovate de la mînăstirea istorică Plumbuita din marginea Capitalei. P. F. Patriarh a vorbit cu acest prilej despre rolul ce revine Mînăstirii Plumbuita la reînvierarea artei bisericești.

1 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la inaugurarea lucrărilor de reconstrucție și renovare executate la Mînăstirea Ciorogîrla-Samurcășești. Prea Fericirea Sa a invitat la această festivitate și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor al Alexandriei.

2 iunie

P. F. Patriarh Justinian a acordat un interviu unui redactor al posturilor romînești de radio, în legătură cu vizita pe care a făcut-o în U.R.S.S. cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani de la reînființarea Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse.

2—5 iunie

Intîistătătorul Bisericii noastre a însoțit pe Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor al Alexandriei în vizitele pe care le-a făcut la monumentele și instituțiile bisericești din țară (la Sinaia, Dragoslavele și Curtea de Argeș).

6 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor al Alexandriei și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne au luat parte la inaugurarea noilor clădiri de la Schitul Maicilor din București, care, după cum a subliniat Prea Fericirea Sa în cuvîntarea rostită cu acest prilej, «trebuie să corespundă unor importante nevoi legate de săvîrșirea cultului în Biserica noastră».

S-au inaugurat, de asemenea, lucrările executate pentru înfrumusețarea palatului patriarhal și restaurarea vechei clopotnițe a Mitropoliei. P. F. Patriarh Justinian a subliniat că aceste lucrări «au fost rodul unui plan vast, conceput în toată amploarea lui cu spirit gospodăresc și cu dorința de a da palatului patriarhal o înfățișare demnă de menirea lui».

— In cadrul unei festivități desfășurate în sala sinodală din palatul Patriarhiei s-a înmînat «Crucea patriarhală jubiliară» unei prime serii de preoți care s-au distins în activitatea lor pastorală de-a lungul celor zece ani de patriarhat al Prea Fericitului Părinte Justinian. In cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. F. Patriarh a spus printre altele: «Ca o mulțumire și aleasă prețuire din partea mea pentru sprijinul primit în cei zece ani, ca o întărire și mai mare a îndemnului pentru alte lucrări pe care ni le impun idealul, zelul și abnegația noastră a tuturor în slujba Mîntuitorului Iisus Hristos..., am rînduit să se confecționeze o cruce comemorativă, pe care v-o dăruiesc ca semn al dragostei și mulțumirii mele».

7 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor al Alexandriei și însoțitorii au luat parte la inaugurarea noilor ateliere și construcții de la secțiile de tipografie și litografie ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

8 iunie

Implinindu-se — la 6 iunie 1958 — zece ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, această aniversare istorică a fost sărbătorită în chip deosebit, prin săvîrșirea slujbei Sfintei Liturghii și a unui Te-Deum în biserica Sfîntul Spiridon-Nou din Capitală, — la care au luat parte solii Patriarhiei Apostolice din Alexandria în frunte cu Sanctitatea Sa Hristofor, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, solii Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia, în frunte cu P. S. Episcop Pavel al Permu-

lui, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, consilierii patriarhali și mitropolitani, profesorii de la Institutul Teologic și Seminarul Teologic din București, preoți și credincioși —, și printr-o ședință festivă a Sfîntului Sinod, P. F. Patriarh Justinian a mulțumit Patriarhului Alexandriei pentru dragostea arătată și sentimentele exprimate față de Biserica Ortodoxă Română și Ierarhii ei, precum și tuturor celor care au împărtășit bucuria înfăptuirilor din cîmpul vieții noastre bisericești în primul deceniu de arhipăstorire a Prea Fericirii Sale.

— După amiază Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la festivitățile de la Institutul Teologic prilejuite de împlinirea a 75 de ani de la înființarea Facultății de Teologie din București, ținînd și o cuvîntare festivă în care a arătat însemnătatea evenimentului sărbătorit și a subliniat rolul învățămîntului teologic în vremurile actuale.

15 iunie

P. F. Patriarh a însoțit pe membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse care au participat la serbările religioase jubiliare ale Bisericii noastre, în vizita făcută la mînăstirea Hurezu.

21 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la Conferința națională a mișcării pentru pace din Republica Populară Romînă; vorbind în numele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, P. F. Patriarh a făcut un scurt istoric al mișcării mondiale pentru pace și a subliniat că în fața luptătorilor pentru pace stau acum problemele dezarmării și colaborării internaționale.

21 august

A apărut volumul VI din lucrarea în serie a Prea Fericitului Patriarh «Apostolat social», titlul specific al volumului fiind «În slujba Bisericii și a Patriei...».

4 octombrie

P. F. Patriarh a luat parte la sărbătorirea a zece ani de la înființarea Seminarului de la mînăstirea Agapia, subliniind acest moment festiv printr-o cuvîntare adecvată.

9 octombrie

Participînd la deschiderea festivă a cursurilor anului de învățămînt la Institutul Teologic din București, P. F. Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare ocazională, cu îndemnuri și sfaturi duhovnicești, subliniind și faptul că învățămîntul nostru teologic de grad universitar pășește în al XI-lea an de la reorganizarea lui.

10 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la deschiderea festivă a noului an școlar la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din București, și a dat profesorilor și elevilor sfaturi și îndrumări pentru buna desfășurare a procesului de învățămînt.

12 octombrie

P. F. Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și P. S. Episcop Teoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal, precum și de un sobor de preoți și diaconi, a sfințit bisericuța de lemn cu hramul «Nașterea Maicii Domnului» și «Sf. Pantelimon», din Băile Olănești.

Această biserică a fost construită în anul 1746 în satul Albac din Munții Apuseni, fiind mutată în anul 1907 în satul Florica de lîngă Pitești. Dreptcredincioșii din împrejurimi au denumit-o biserica lui Horia, pentru că în ea s-a rugat Horia pentru libertatea norodului ardelean. Neavînd nici o întrebuințare și aflîndu-se în pragul ruinării, prin grija Prea Fericitului Patriarh a fost mutată și reclădită din temelie în Băile Olănești, fiind pictată din nou de pictorul Dumitriu Nicolaide și înzestrată cu sfinte odoare.

14 octombrie

Participînd la sărbătorirea a zece ani de la înființarea Seminarului din mînăstirea Hurezu, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit și schitul Sfîntul Ștefan, renovat prin grija Prea Fericirii Sale. Cu acest prilej a evocat figura voievodului mucenic Constantin Brîncoveanu, ctitorul mînăstirii Hurezu, al cărui fiu, Ștefan, a înălțat schitul resfințit la 14 octombrie 1958.

19 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a luat parte la inaugurarea lucrărilor efectuate la Mînăstirea Ghighiu, vorbind credincioșilor despre ctitorii acestei mînăstiri și despre lucrările inaugurate.

21 octombrie

In Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia s-a sărbătorit împlinirea primului deceniu de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal. Importanța acestui însemnat moment istoric a fost subliniată de Prea Fericitul Patriarh Justinian într-o documentată cuvîntare festivă.

2 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit paraclisul Pompilian de la mînăstirea Antim din București, restaurat din inițiativa și prin purtarea de grijă a Prea Fericirii Sale. Amintind împrejurările în care s-a ruinat acest paraclis, P. F. Patriarh a mulțumit tuturor celor care s-au ostenit cu restaurarea lui.

14 decembrie

Deschizînd ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești, P. F. Patriarh Justinian a lămurit noilor membrii ai înaltului for deliberativ al Bisericii noastre, rolul de seamă ce le revine în acțiunea de gospodărire a treburilor bisericești, prin conlucrarea lor cu Sfîntul Sinod în soluționarea problemelor de ordin economic și administrativ. Le-a adresat totodată și o chemare de părinte duhovnicesc, spunînd printre altele: «Să aducem contribuția noastră sinceră la înflorirea patriei și pentru triumful deplin al cauzei păcii în lumea întreagă».

1959

22 februarie

Colaboratorii apropiați ai Prea Fericitului Patriarh Justinian l-au felicitat și i-au făcut urări cu prilejul împlinirii vîrstei de 58 de ani. P. F. Patriarh a mulțumit tuturor în mod călduros pentru sentimentele exprimate.

8 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis un mesaj de salut sesiunii Consiliului Mondial al Păcii ținută la Stockholm cu prilejul celei de a zecea aniversări a Consiliului Mondial al Păcii, exprimînd încrederea deplină în acțiunile luptătorilor pentru pace. Consiliul Mondial al Păcii a mulțumit cu o deosebită atenție Prea Fericitului Patriarh pentru mesajul trimis.

21 mai

Implinindu-se șase sute de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, s-a oficiat în catedrala Sfintei Patriarhii o slujbă solemnă, după care Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvînare festivă, arătînd împrejurările istorice în care s-a înființat această mitropolie.

6 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis un mesaj Arhiepiscopului Teoclitos al Atenei, rugîndu-l să intervină pentru salvarea vieții eroului național al poporului grec Manolis Glezos.

iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns la o serie de întrebări pe care i le-a adresat directorul ziarului «Akropolis» din Atena, Dl. N. Botisis, în legătură cu problema unirii Bisericilor creștine, — problemă care preocupă în mod deosebit majoritatea factorilor de răspundere ai creștinătății.

Acest interviu a fost publicat și în revista «Ortodoxia» nr. 3, iulie-septembrie 1959.

3 iulie

Cu prilejul împlinirii a 15 ani de la eliberarea Romîniei, la propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întrunit în sesiune obișnuită de lucru, a reînnoit printr-un act scris legămîntul ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși «de a munci cu mai mult avînt pentru înflorirea patriei și de a lupta fără șovăire pentru zidirea păcii în lume».

4 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a salutat la aeroportul Băneasa pe Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei și al întregului Orient, care era în trecere spre patrie, înapoindu-se dintr-o vizită făcută în Uniunea Sovietică.

12 august

«Pentru activitatea rodnică pe tărîm obștesc», Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost decorat cu Ordinul «23 August» clasa a II-a.

14 octombrie

Participînd la deschiderea festivă a cursurilor instituțiilor de învățămînt teologic din

București pentru anul școlar 1959—1960, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat elevilor și studenților îndrumări și sfaturi părintești, îndemnîndu-i să îmbine cunoștințele teoretice pe care le primesc în școală cu practica, întrucît numai în felul acesta vor putea fi valorificate aceste cunoștințe.

5 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 35-a de preoți, ținute la Curtea de Argeș, dînd preoților cursiști lămuririle și îndrumările necesare.

1960

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a onorat cu prezența sa sărbătorirea Patronilor Institutului Teologic și Seminarului din București, Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul sau Teologul și Ioan Gură de Aur.

8 februarie

Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras al Bisericii Ecumenice, de la Constantinopol, a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare prin care-și exprimă din nou încîntarea și prețuirea deosebită față de înfățișarea și conținutul revistelor Bisericii noastre. P. F. Patriarh a mulțumit Patriarhului Athenagoras «pentru aceste aprecieri, care — cum subliniază Prea Fericirea Sa — ne răsplătesc mai presus de așteptări de toată grija alcătuirii și tipăririi revistelor».

22 februarie

Fiind ziua de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a oficiat un Te-Deum în paraclisul Sfintei Patriarhii, fiind de față membri ai Sfîntului Sinod, colaboratorii apropiați de la Administrația Patriarhală și Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, profesorii instituțiilor de învățămînt teologic din București și reprezentanți ai Departamentului Cultelor. La sfîrșitul slujbei, P. C. Pr. Iuliu Man, inspector general patriarhal, a scos în evidență înfăptuirile Prea Fericitului Patriarh din timpul celor 59 de ani de viață. Mulțumind tuturor celor prezenți pentru rugăciunile înălțate împreună către Cel Atotputernic și pentru cuvintele rostite, P. F. Patriarh a mărturisit apoi crezul și lupta pe care a dus-o cu perseverență pentru biruința păcii și mulțumirea că atît clerul cît și credincioșii Bisericii noastre s-au atașat fără rezerve frontului uriaș al luptătorilor pentru pace.

11 iulie

A apărut, în Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă «Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniile Duminicilor de peste an», prelucrare de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu un cuvînt introductiv lămuritor scris de Prea Fericirea Sa.

12 august

S-au împlinit 15 ani de la hirotonirea întru arhiereu a Prea Fericitului Patriarh Justinian. Cu acest prilej, revistele noastre bisericești i-au închinat Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române articole omagiale

7 octombrie

Cu prilejul desfășurării lucrărilor celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis înaltului for internațional o telegramă în care se subliniază că «Biserica noastră sprijină din toată inima strădaniile ce se depun în prezent, în cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, pentru înlăturarea războaielor din viața omenirii, pentru crearea unei lumi fără arme și fără armate, în care popoarele să trăiască în bună înțelegere și conlucrare frățească».

9 octombrie

Cu prilejul instalării Preotului prof. dr. Gheorghe I. Moisescu ca preot paroh al Capelei române ortodoxe din Viena, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat românilor ortodocși din Viena o scrisoare pastorală prin care le recomandă pe noul paroh, povățuindu-i totodată să-l cinstească și să-l sprijine în misiunea sa, și să-i dea ascultarea cuvenită, ca unui părinte duhovnicesc.

11 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a cinstit cu prezența sa festivitatea deschiderii cursurilor noului an de învățămînt (1960—1961) la Institutul Teologic de grad universitar și

Seminarul Teologic din București, rostind și o cuvîntare ocazională, cu povățuiri și îndrumări.

11 noiembrie

P. F. Patriarh Justinian a primit în vizită de prezentare pe dl. Alexandru Arghiropulos, ministrul Greciei la București, cu care a avut un folositor schimb de informații.

15 decembrie

Prea Fericitul Patriarh a deschis lucrările Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea unui nou Episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, în scaunul rămas vacant în urma încetării din viață a episcopului Andrei Magieru. Colegiul Electoral Bisericesc a ales ca Episcop al Aradului pe P. C. Pr. Dr. Nicolae Corneanu, conferențiar la Institutul Teologic din Sibiu.

1961

15 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a hirotonit întru arhiereu, în biserica Sfîntul Spiridon-Nou din Capitală, pe P. C. Arhimandrit Nicolae Corneanu, ales Episcop al Aradului.

19 ianuarie

In cadrul tradiționalei solemnități de învestitură, P. F. Patriarh Justinian a înmînat cîrja episcopală noului Episcop al Aradului, Nicolae Corneanu, rostind și o cuvîntare povățuitoare.

30 ianuarie

Ca aproape în fiecare an, Prea Fericitul Patriarh a onorat cu prezența sa sărbătorirea Patronilor Institutului Teologic și Seminarului din București.

18 februarie

P. F. Patriarh Justinian a trimis Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian al Olteniei o telegramă de felicitări și frățești urări, cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani.

22 februarie

Implinind vîrsta de 60 ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și a Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne următoarea telegramă:

«Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la nașterea Dv., Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne vă felicită călduros și vă urează multă sănătate și viață îndelungată.

Incă preot fiind v-ați alăturat forțelor progresiste ale poporului romîn în lupta împotriva fascismului și a odioasei dictaturi militaro-fasciste. După eliberarea țării noastre v-ați dedicat împreună cu ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe Romîne acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare, acțiune căreia conducerea țării i-a acordat și îi acordă întreaga sa prețuire».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit celor două foruri conducătoare de stat prin următoarea telegramă:

«Adînc mișcat de felicitările și urările adresate cu ocazia împlinirii a 60 de ani de viață, Vă rog să primiți expresiunea profundei mele gratitudini pentru înaltele aprecieri pe care forurile de conducere ale Republicii Populare Romîne le aduc public modestei mele activități depuse în slujba poporului romîn, prin alăturarea mea la lupta contra fascismului și dictaturii militaro-fasciste, cum și prin sprijinul acordat, după eliberarea țării noastre, acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare.

Gratitudinea mea este cu atît mai deplină cu cît înaltele aprecieri ale Conducerii noastre de stat cuprind și strădaniile unite ale ierarhilor și clerului Bisericii Ortodoxe Romîne în slujba păcii.

Asigur Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne, în numele tuturor ierarhilor, întregului cler ortodox și al meu personal, că — însuflețiți de cea mai caldă dragoste față de poporul și patria noastră — vom depune toate eforturile spre a susține și în viitor acțiunile conducătorilor Republicii Populare Romîne pentru continua înflorire a patriei, pentru fericirea vrednicului nostru popor și pentru biruința definitivă a păcii în lume».

— In paraclisul Palatului Patriarhal s-a oficiat un Te-Deum, înălțîndu-se către Dumnezeu rugăciuni de mulțumire pentru darurile revărsate asupra Intîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne. La Te-Deum au luat

parte membri ai Sfîntului Sinod, colaboratori de la Centrele patriarhal și mitropolitan, protoiereii Capitalei și preoți, care au prezentat apoi Prea Fericitului Patriarh Justinian felicitări și urări de sănătate și viață îndelungată.

13 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la ședința plenară a Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă, în cadrul căreia a fost prezentată darea de seamă cu privire la principalele acțiuni întreprinse în anul 1960 de Comitet și programul acțiunilor care vor fi organizate în perioada următoare.

16 martie

Prea Fericitul Patriarh a primit vizita D-lui Pierre Paul Bouffanais, ministrul Franței la București, cu care a avut o convorbire asupra vieții bisericești din țara noastră. Oaspetele și-a exprimat dorința de a cunoaște mai de aproape monumentele noastre religioase

30 martie

Prea Fericitul Patriarh a primit în vizită de prezentare pe reverendul anglican Francis House, venit în țara noastră ca delegat al Episcopului anglican de Gibraltar pentru a săvîrși slujbele religioase la biserica anglicană din București cu prilejul sfintelor sărbători ale Invierii Domnului. Din convorbirea avută cu P. F. Patriarh Justinian, oaspetele s-a putut documenta în mod obiectiv asupra organizării și activității Bisericii noastre Ortodoxe, precum și asupra vieții religioase din țara noastră în general.

16 iunie

P. F. Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. Sukrisno, noul ambasador al Republicii Indonezia în țara noastră, cu care a avut o convorbire care a decurs într-o atmosferă cordială.

1 august

A apărut volumul VII din «Apostolat social», lucrarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, titlul specific al volumului fiind: «...Să prefacem săbile în pluguri».

30 august

In ședința Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, convocat în sesiune obișnuită, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a omagiat, în numele acestui Inalt For Bisericesc, pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani. Adînc mișcat, P. F. Patriarh a mulțumit Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin și membrilor Sfîntului Sinod pentru felicitările și urările exprimate.

9 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui T. Constandopulos, avocat, profesor și publicist din Grecia, venit în țara noastră ca oaspete al Institutului romîn pentru relațiile cu străinătatea. D-sa a ținut să sublinieze deplina libertate religioasă pe care a constatat-o în R. P. Romînă, și a dat unele informații privitoare la ierarhii Bisericii Ortodoxe Grecești.

19 octombrie

P. F. Patriarh a fost vizitat de noul Vicar General al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București, Monseniorul Canonic Augustin Francisc, care și-a exprimat dorința și hotărîrea de a continua legăturile frățești pe care le-a avut predecesorul său cu conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne.

25 octombrie

Protoiererul anglican Francis Bailey de Malta, care se găsea în trecere prin țara noastră, a făcut o vizită Prea Fericitului Patriarh Justinian, fiind însoțit de noul Ministru al Marei Britanii la București, Dl Dalton Murray. Protoiereul Francis Bailey a transmis Prea Fericitului Patriarh Justinian salutul frățesc al Arhiepiscopului de Canterbury și al Episcopului de Gibraltar.

29 octombrie

Cu prilejul reînhumării osemintelor foștilor mitropoliți ai Ungrovlahiei Grigorie Dascălul și Ghenadie Petrescu la mînăstirea Căldărușani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare prin care a evocat figurile celor doi ierarhi de seamă ai trecutului nostru bisericesc.

8 noiembrie

Cu prilejul celei de a 60-a aniversări a nașterii D-lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh

Justinian a trimis conducătorului iubit al poporului romîn o telegramă omagială.

1 decembrie

Dl. Zvonkov, primul secretar al Ambasadei Uniunii Sovietice la București, a făcut o vizită de curtoazie Prea Fericitului Patriarh Justinian, discutînd despre problema păcii și a colaborării dintre popoare.

15 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Olof Landenius, ministrul Suediei la București, care s-a informat de organizarea și funcționarea Bisericii noastre Ortodoxe, dînd, la rîndu-i, informații despre Biserica Luterană de stat din Suedia.

decembrie

A apărut cel dintîi Almanah al Parohiei ortodoxe romîne din Viena, pe anul 1962, întocmit de Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii, avînd în prima pagină înalta «Binecuvîntare» a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

1962

30 ianuarie

Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la sărbătorirea Patronilor instituțiilor de învățămînt teologic din București (Institutul Teologic și Seminarul) a devenit o tradiție, care a fost continuată și anul acesta.

17 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat Colegiul electoral bisericesc pentru alegerea unui nou Arhiepiscop al Timișoarei și Mitropolit al Banatului, în locul rămas vacant.

Colegiul electoral bisericesc a ales ca Mitropolit al Banatului pe P. S. Episcop Nicolae Corneanu al Aradului. P. F. Patriarh Justinian l-a felicitat călduros, subliniind că de la noul ocîrmuitor al Bisericii Ortodoxe bănățene se așteaptă să întroneze în cuprinsul Mitropoliei Banatului «pacea duhovnicească, buna rînduială și adevărata slujire arhierească și preoțească, în duhul adevărului și al dragostei creștine».

18 februarie

P. F. Patriarh Justinian a deschis lucrările Colegiului electoral bisericesc pentru alegerea noului Episcop al Romanului și Hușilor, în scanul rămas vacant în urma alegerii Prea Sfințitului Teofil Herineanu ca Episcop al Clujului. A fost ales P. S. Partenie Ciopron.

23 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. William Avery Crawford, trimis extraordinar și ministrul plenipotențiar al Statelor Unite ale Americii în Republica Populară Romînă, care a dorit să se informeze despre Biserica noastră.

P. F. Patriarh i-a vorbit despre romînii din Statele Unite care sînt cetățeni americani, despre organizarea lor religioasă și despre loialitatea lor față de patria adoptivă.

4 martie

În cadrul programului desfășurat la Timișoara pentru învestirea și înscăunarea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, P. F. Patriarh Justinian a înmînat cîrja mitropolitană noului Ierarh și a ținut o cuvîntare în care, subliniind trecutul istoric al Mitropoliei Banatului, a arătat care sînt îndatoririle ce revin actualului ei Cîrmuitor.

15 martie

În localul Căminului de odihnă al Casei de Pensii a Bisericii Ortodoxe Romîne de la mînăstirea Curtea de Argeș a avut loc festivitatea inaugurării unei noi serii de cursuri de îndrumare pastorală a clerului, la care au participat pentru prima dată preoți din toate eparhiile Bisericii Ortodoxe Romîne. Cursurile au reînceput cu seria a XXXVIII-a de preoți, după un program nou.

Participînd la această festivitate, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vorbit preoților despre folosul cursurilor, care le dă posibilitatea să-și împrospăteze cunoștințele, «să se cunoască unii pe alții, să se verifice unii pe alții, să învețe unii de la alții».

9 aprilie

P. F. Patriarh a participat la ședința plenară a Comitetului național pentru apărarea

păcii din R. P. Romînă, convocată în vederea pregătirilor pentru Congresul mondial al Păcii, programat pentru zilele de 9—14 iulie 1962 la Moscova.

26 aprilie

Cu prilejul marelui eveniment al încheierii colectivizării agriculturii în țara noastră, căruia i-a fost consacrată o sesiune extraordinară a Marii Adunări Naționale (27—30 aprilie 1962), i s-a conferit Prea Fericitului Patriarh Justinian Medalia «In cinstea încheierii colectivizării agriculturii».

10 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXIX-a serie de preoți cursiști. In cuvîntarea rostită la Curtea de Argeș cu acest prilej, P. F. Patriarh a mărturisit că a ținut să ia parte la această festivitate pentru ca, în numele Sfîntului Sinod, să felicite pe «preoții cursiști, iar prin ei, întreaga preoțime, pentru munca depusă pentru colectivizarea agriculturii, a cărei încheiere a fost sărbătorită atît de solemn în sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale care a avut loc în zilele Paștilor».

31 mai

Prea Fericitul Patriarh a întîmpinat la aeroportul Băneasa pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, care, reîntorcîndu-se dintr-o vizită făcută Bisericilor Ortodoxe din Iugoslavia și Bulgaria, la invitația Intîistătătorului Bisericii noastre s-a oprit pentru cîteva zile și la noi.

In cuvîntarea de bun venit rostită în catedrala Patriarhiei, P. F. Patriarh a spus printre altele: «Intîmpinîndu-Vă în vechea Catedrală a Patriarhiei noastre, cu ochii minții vedem întrupîndu-se în persoana Sanctității Voastre chipurile tuturor marilor voștri înaintași — patriarhii Moscovei istorice — care, de-a lungul veacurilor, au fost apărătorii, ocrotitorii și ajutătorii creștinătății înrobite de otomani. Vedem, de asemenea, căpătînd viață chipurile acelor patriarhi ai Moscovei, la care ierarhii și călugării romîni ardeleni, copleșiți de împilările și suferințele îndurate fie din partea principilor calvini, fie din partea împăraților catolici habsburgi, au găsit sprijin și ajutor frățesc, penrtu a-și duce mai departe misiunea lor în mijlocul romînilor ortodocși. Dar prezența Sanctității Voastre constituie pentru noi mai mult decît evocarea acestui trecut, bogat în mărturii despre strînsele legături dintre Bisericile noastre surori. Noi salutăm în persoana Sanctității Voastre pe misionarul și însuflețitorul nobilei acțiuni de apropiere și colaborare între toate Bisericile creștine din lume».

2 iunie

Intr-o cuvîntare rostită cu prilejul mesei oferite de Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri în cinstea Intîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, P. F. Patriarh Justinian a făcut o impresionantă prezentare a personalității Inaltului Ierarh oaspete.

3 iunie

Săvîrșind în biserica-paraclis patriarhal «Sfîntul Spiridon-Nou» Sfînta Liturghie împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit, la sfîrșit, Inaltului Oaspete pentru cinstea ce a făcut Bisericii noastre de a o vizita pentru a doua oară; Prea Fericirea Sa a amintit apoi de strînsele legături frățești dintre cele două Biserici Ortodoxe, atît în trecutul lor istoric cît și în zilele noastre.

4 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei au semnat Comunicatul comun asupra convorbirilor avute în timpul vizitei pe care Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse a făcut-o Bisericii noastre.

8 iunie

Participînd la lucrările Adunării reprezentanților mișcării pentru pace din R. P. Romînă, P. F. Patriarh Justinian a ținut o cuvîntare în care, subliniind aportul adus de Bisèrica Ortodoxă Romînă în lupta pentru pace; a rugat «pe solii mișcării pentru pace din Republica Populară Romînă, care vor duce în marele sobor al păcii ce se va ține la Moscova mesajul voinței de pace a poporului nostru, să amintească acolo că Biserica Ortodoxă Romînă este alături de întregul popor romîn în lupta sa hotărîtă pentru dezarmare, pentru pace și înțelegere între popoare».

28 iulie

Prea Fericitul Patriarh a prezidat deschiderea lucrărilor Congresului electoral bisericesc pentru alegerea unui nou Episcop al Aradului, în scaunul rămas vacant prin alegerea Prea Sfințitului Episcop Nicolae Corneanu în scaunul de Mitropolit al Banatului.

Colegiul electoral bisericesc a ales ca Episcop al Aradului pe P. S. Episcop Vicar Patriarhal Teoctist Botoșăneanul.

9 septembrie

P. F. Patriarh a hirotonit în arhiereu pe P. C. Arhimandrit Visarion, noul Episcop Vicar Patriarhal, ținînd și o cuvîntare adecvată.

8 octombrie

Prețuindu-i meritele deosebite «în activitatea artistică de promovare a artei muzicale românești și ridicarea prestigiului ei internațional», Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis d-lui George Georgescu, artist al poporului, cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani, o telegramă de calde felicitări.

23 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat în Gara de Nord pe Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei și Macedoniei, care a venit în țara noastră în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Sîrbe, răspunzînd invitației primite din partea Bisericii noastre Ortodoxe.

Primirea oficială a avut loc în catedrala Patriarhiei, unde, după oficierea unui Te-Deum, P. F. Patriarh Justinian a adresat distinșilor oaspeți un cuvînt de bun venit.

27 octombrie

P. F. Patriarh Justinian a săvîrșit împreună cu P. F. Patriarh Gherman al Serbiei și Macedoniei slujba de resfințire a bisericii «Domnița Bălașa» din București, la care s-au făcut mari lucrări de restaurare și consolidare.

28 octombrie

După ce a săvîrșit slujba Sfintei Liturghii împreună cu P. F. Patriarh Gherman al Serbiei în biserica-paraclis patriarhal «Sfîntul Spiridon-Nou», P. F. Patriarh a rostit o însuflețită cuvîntare, vorbind despre dragostea, frăția și solidaritatea care unesc în prezent Bisericile Ortodoxe Autocefale, și, îndeosebi, despre legăturile frățești dintre Bisericile Ortodoxe Română și Sîrbă.

29 octombrie—1 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit pe Prea Fericitul Patriarh Gherman și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Sîrbe în vizitele făcute la Tîrgoviște și împrejurimi (la mînăstirile Viforîta și Dealu), la Sinaia, Brașov, Dragoslavele, Cîmpulung-Muscel, Curtea de Argeș, Cozia, Ostrov și Rîmnicul Vîlcii.

2 noiembrie

In sala festivă din Palatul Patriarhal, P. F. Patriarh Justinian și P. F. Patriarh Gherman al Serbiei au semnat un Comunicat asupra convorbirilor pe care le-au avut, comunicat în care se spune că cele două Biserici vor continua să conlucreze «întru păstrarea duhului frățietății dintre creștinii de pretutindeni, întru întărirea unității în Hristos, și întru sporirea dragostei creștine, spre a netezi calea către împlinirea înaltelor idealuri de înțelegere și bună convietuire ale omenirii de astăzi».

3—4 noiembrie

P. F. Patriarh Justinian a însoțit pe P. F. Patriarh Gherman al Serbiei în vizitele făcute la Craiova și la Timișoara, unde s-au ținut și cuvîntările de despărțire.

5 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus la gara Timișoara pe Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei și Macedoniei, care a fost timp de două săptămîni oaspetele Bisericii Ortodoxe Române.

8 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita unei delegații a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, compusă din Arhiepiscopul Iacobos al Americii de Nord și Sud, președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dr. Franklin Clark Fry, președintele Federației Luterane Mondiale și președinte al Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și Episcopul Emilianos, repre-

zentantul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol la Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

14 noiembrie

P. F. Patriarh Justinian a oferit o masă în cinstea reprezentanților Consiliului Ecumenic al Bisericilor care timp de o săptămînă au fost oaspeții Bisericii Ortodoxe Romîne. In cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. F. Patriarh a mulțumit oaspeților pentru mărturisirile făcute despre cele văzute și constatate la noi, subliniind totodată necesitatea colaborării cultelor din întreaga lume în problema stabilirii unei păci trainice între toți oamenii, precum și în alte probleme religioase de interes general care le sînt comune.

29 noiembrie

Cu prilejul sărbătoririi academicianului prof. Petre Constantinescu-Iași la împlinirea vîrstei de 70 de ani și a 50 de ani de activitate științifică, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a trimis o telegramă cu calde felicitări și urări de sănătate întru mulți ani.

20 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la concertul de colinde dat în sala de festivități a Institutului Teologic din București de studenții acestui Institut și de elevii Seminarului teologic din București. La sfîrșitul concertului P. F. Patriarh a felicitat pe coriști, dîndu-le sfaturi de părinte duhovnicesc cu privire la comportarea lor în timpul vacanței de Crăciun.

decembrie

P. F. Patriarh Justinian a acordat colaborarea sa și pentru cel de-al doilea Almanah al Parohiei ortodoxe romîne din Viena, pe anul 1963, întocmit de parohul bisericii, Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, publicînd în fruntea lui un «Indemn părintesc» către credincioși de a cerceta cît mai des și de a chivernisi «cu nestrămutată rîvnă lăcașul lor de sfîntă închinare».

1963

30 ianuarie

Avînd ca invitat pe Eminența Sa Dl. Miroslav Novak, Patriarhul Bisericii Naționale din R. S. Cehoslovacia, care se găsea în vizită în țara noastră, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat împreună cu oaspetele la sărbătorirea Patronilor Seminarului și Institutului Teologic din București, Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigore și Ioan.

22 februarie

Cu prilejul celei de a 62-a aniversări a nașterii Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a săvîrșit în paraclisul Palatului Patriarhal un Te-Deum, de către I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi. După terminarea slujbei, toți cei de față au prezentat Prea Fericitului Patriarh felicitări și urări de sănătate și de viață rodnică și îndelungată.

7 martie

P. F. Patriarh Justinian a participat la festivitatea deschiderii cursurilor de îndrumare pastorală de la Curtea de Argeș pentru seria a XLI-a de preoți cursiști, cărora le-a dat, ca de obicei, povățuiri și îndemnuri părintești, stăruind totodată asupra misiunii pe care o au Bisericile creștine de a contribui la lupta popoarelor pentru apărarea păcii, pentru dezarmare generală și totală, pentru coexistență pașnică.

17 martie

Adormind întru Domnul, la 14 martie 1963, P. S. Episcop Andrei Moldovanu al romînilor ortodocși din America, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit în catedrala Patriarhiei o slujbă de pomenire, rostind apoi o cuvîntare omagială. P. F. Patriarh a reliefat activitatea neîntreruptă de slujitor al Bisericii Ortodoxe de-a lungul unei jumătăți de veac a episcopului Andrei, dragostea lui nețărmurită față de poporul romîn și loialitatea sa față de patria adoptivă.

P. F. Patriarh Justinian a rînduit ca la funeralii să participe o delegație a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, căreia i-a încredințat însărcinarea de a rămîne în acele locuri și după înmormîntarea episcopului Andrei Moldovanu, «pentru împlinirea nevoilor religioase ale romînilor ortodocși din America, pînă la recomandarea de către

aceștia a unui nou titular în scaunul rămas vacant».

5 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. Eric Tappé, profesor de limbile slave la Universitatea din Londra. Credincios fervent al Bisericii Anglicane, d-sa face parte din Consiliul Bisericii Angliei. Știe romînește, și a mai fost în țara noastră.

7 mai

Deschizîndu-se sesiunea obișnuită a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, P. F. Patriarh Justinian, aducînd la cunoștință că pentru ocuparea scaunului vacant al Episcopiei Ortodoxe Romîne de peste Ocean, Consiliul Episcopesc al acestei Episcopii, întrunit în ziua de 24 aprilie 1963 în catedrala episcopală «Sfînta Treime» din Detroit-Michigan, s-a pronunțat în unanimitate pentru P. S. Episcop Teoctist al Aradului, a prezentat această hotărîre Înaltului For bisericesc, pentru îndeplinirea formelor statutare de alegere.

Sfîntul Sinod l-a ales în unanimitate pe P. S. Episcop Teoctist Arăpaș al Aradului ca titular al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne din America.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat bucuria față de acest act al Sfîntului Sinod, care a arătat astfel părintească purtare de grijă pentru credincioșii ortodocși romîni din America, îndeplinindu-le cererea de a avea ca arhipăstor pe unul din cei mai vrednici membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

8 mai

Împlinindu-se cincizeci de ani de la hirotonirea întru arhiereu a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut în cadrul ședinței Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne o cuvîntare omagială, descriind personalitatea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse și amintind de realizările marelui Ierarh rus. La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod a întocmit și semnat un act omagial, exprimînd cele mai alese simțăminte de prețuire și dragoste în Hristos față de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

— P. F. Patriarh Justinian a prezentat Sfîntului Sinod un referat cu privire la stabilirea unei date fixe pentru serbarea Paștilor. Prea Fericirea Sa a precizat punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Romîne, care este gata să-și însușească un nou calendar socotit ca cel mai exact din punct de vedere științific, iar în ceea ce privește stabilirea sărbătoririi Învierii Domnului la aceeași dată în toate Bisericile creștine, trebuie mai întîi să se adopte calendarul oficial folosit de toate statele.

10 mai

Împlinindu-se zece ani de la înființarea Patriarhiei Bulgare, precum și de la alegerea și înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii surori vecine, în numele Sfîntului Sinod și al său personal, o telegramă omagială.

16 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. Keneth Johnstone, președintele Departamentului pentru relațiile internaționale din Consiliul Britanic al Bisericilor. D-sa a lămurit că acest Departament face parte din Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos și cuprinde toate Bisericile din Anglia, inclusiv Biserica Anglicană. Președinte al Consiliului este Arhiepiscopul de Canterbury.

3 iunie

Încetînd din viață Papa Ioan al XXIII-lea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat conducătorilor Bisericii Romano-Catolice o telegramă de condoleanțe, subliniind faptul că «spiritul cu adevărat evanghelic care a inspirat multe din inițiativele luate de Sanctitatea Sa, în scopul slujirii idealului sfînt al apropierii dintre toate Bisericile creștine din lume și pentru sprijinirea acțiunilor nobile ale tuturor popoarelor în vederea înfăptuirii păcii pe pămînt și bunevoiri între oameni», s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a tuturor slujitorilor altarelor ortodoxe din Republica Populară Romînă.

6 iunie

S-au împlinit cincisprezece ani de cînd Prea Fericitul Părinte Justinian și-a început activitatea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe

Romîne. Popas sărbătoresc, popas de reculegere și reîmprospătare duhovnicească, popas al mărturisirilor, poaps cînd însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a mărturisit recunoștința către Dumnezeu, săvîrșind slujba Sfintei Liturghii în catedrala Patriarhiei.

S-a oficiat apoi un Te-Deum de mulțumire, în prezența membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, a membrilor Consiliului Național Bisericesc, a colaboratorilor apropiați de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, a corpului didactic de la instituțiile de învățămînt teologic, a protoiereilor și preoților din Capitală, precum și a numeroși credincioși. I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a adus Prea Fericitului Patriarh Justinian un mult îndreptățit elogiu, exprimînd sentimentele de dragoste și recunoștință ale tuturor slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Prea Fericitul Patriarh a adresat tuturor cuvînt de mulțumire pentru frățeasca dragoste cu care au participat la solemnitatea popasului de comemorare a unui însemnat eveniment din istoria Bisericii noastre Ortodoxe.

Solemnitatea sărbătoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a prelungit printr-o agapă tradițională, în timpul căreia au fost rostite toasturi de către Dl. Prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian și alți participanți. Agapa s-a încheiat prin cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a mulțumit încă o dată tuturor pentru mărturiile și sentimentele exprimate cu privire la Biserica Ortodoxă Romînă și la Arhipăstorul ei.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

T. N. M.

SCRISORI IREHICE
PASTORALE-MESAJE

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R., DE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Cu prilejul deschiderii sesiunii sale ordinare din acest an, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a trimis Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, următoarea telegramă :

Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întrunit în sesiunea sa ordinară pe anul 1963, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne și Domniei Voastre personal tot devotamentul și toată înalta sa prețuire, încredințîndu-Vă că Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne vor sprijini și pe viitor cu toate puterile lor și cu aceeași rîvnă sporită activitatea rodnică desfășurată de poporul nostru pentru fericirea sa și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

TELEGRAMA
TRIMISĂ DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R. DE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Cu prilejul deschiderii sesiunii sale ordinare din acest an, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, următoarea telegramă :

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întrunit în sesiunea sa ordinară pe anul 1963, cu simțăminte de adînc și statornic devotament față de Statul nostru democrat popular și de înaltă prețuire față de Domnia Voastră personal, Vă încredințează că Ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe Romîne vor îndruma credincioșii cu aceeași stăruință, cu răspundere sporită și patriotism fierbinte pe calea năzuințelor poporului nostru pentru bunăstarea sa și pentru biruința păcii în lume.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

ANIVERSĂRI

OMAGIUL ADUS DE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE, SANCTITĂȚII SALE ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

La 9 mai 1963, s-au împlinit 50 de ani de la hirotonirea în arhiereu a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia. Cu acest prilej, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în ședința din 8 mai a. c., a ținut să exprime sentimentele de aleasă prețuire pe care ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii noastre le nutresc față de întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, omagiind personalitatea Sanctității Sale.

În cadrul acestei ședințe sinodale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare omagială :

Înalt Prea Sfințiți
și Prea Sfințiți Membri ai Sfîntului Sinod,

Cu prilejul acestei importante sesiuni a Sinodului Plenar al Bisericii noastre am deosebita bucurie să vă împărtășesc vestea pe care am primit-o printr-o invitație a Comitetului Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse — că marele ierarh, iubit și venerat de toți fiii Bisericii Pravoslavnice Ruse și personalitatea, bine cunoscută și prețuită de întreaga lume creștină, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia împlinește, în ziua de 9 mai 1963, o jumătate de secol de la hirotonirea sa întreapta de arhiereu.

Îndemnați de dragostea frățească și de simțămintele de înaltă admirație pe care le nutrim față de Întîistătătorul Bisericii vecine surori, socotim fericită această ocazie ce ni se oferă pentru a desprinde din activitatea bogată și îndelungată a vrednicului Ierarh cîteva momente și fapte mai de seamă care să ne încredințeze că Sanctitatea Sa a fost cu adevărat

pregătit, ales și călăuzit de însăși Providența divină, pentru împlinirea slujbei sale arhierești, așa cum însuși Sanctitatea Sa a mărturisit în repetate rînduri, cu prilejul diferitelor chemări și încredințări ce i s-au acordat în cei peste 85 de ani a vieții sale.

Născut la 27 octombrie/9 noiembrie 1877, dintr-o familie aleasă și înzestrat cu puteri intelectuale deosebite, tînărul Serghei Vladimirovici Simanski și-a început pregătirea pentru viață făcînd mai întîi studii juridice, pe care le-a terminat cu succes și care i-ar fi putut asigura o strălucită carieră laică. O chemare lăuntrică însă i-a îndrumat pașii către studiile teologice, de care a fost cucerit definitiv și pe care le-a dus pînă la culmea cea mai înaltă, îmbrățișînd, chiar în vremea cînd făcea aceste studii, viața monahală, la 9 februarie 1902, cu numele de Alexei.

După o activitate de nouă ani ca profesor și rector al Seminariilor Teologice din Pscov, Tulla și Novgorod, Arhimandritul Alexei a fost numit la 28 martie/10 aprilie 1913 și hirotonit la 26 aprilie/9 mai, același an, Arhiereu-Vicar al Eparhiei Novgorodului, cu titlul de Episcop al Tihvinului. Sfințirea întru arhiereu a fost săvîrșită de un sobor de vlădici în frunte cu Patriarhul Grigorie al IV-lea al Antiohiei și la ea a luat parte și Arhiepiscopul Arsenie Stadnițchi al Novgorodului.

Distinsul ierarh și-a desfășurat lucrarea sa arhierească, ocupînd cu vrednicie scaunul de Episcop al Tihvinului și apoi al Iambursculuí ; după ce a fost o vreme Vicar al Mitropoliei din Petrograd, a fost ales Arhiepiscop și Mitropolit al Novgorodului și apoi Mitropolit al Leningradului. După moartea Patriarhului Serghie, ajunge Locotenent al Scaunului Patriarhal, fiind, în sfîrșit, ales Patriarh al Moscovei și a toată Rusia în ziua de 2 februarie și întronizat în ziua de 4 februarie 1945.

Activitatea arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei s-a caracterizat totdeauna prin munca fără preget pentru cunoașterea și împlinirea nevoilor Eparhiilor și credincioșilor pe care i-a păstorit, prin înțelegerea și sprijinul neprecupețit al înfăptuirilor și evenimentelor de importanță istorică petrecute în patria sa și în lumea întreagă, prin păstrarea și apărarea cu neclintire a duhului și tradiției Ortodoxiei, împotriva tuturor încercărilor inovatoare, prin dăruire totală și jertfire de sine pentru ajutorarea credincioșilor și cetățenilor Patriei sale în momente tragice ale războiului al II-lea mondial.

Vor rămîne în istorie și vor fi pomenite de-a pururea, cu recunoștință și admirație, actele de patriotism și jertfelnicie ale Mitropolitului Alexei al Leningradului, în timpul îngrozitorului asediu de 900 de zile al orașului-erou, cînd a stat neclintit alături de turma sa, îndurînd toate grozăviile blocadei, frigul și foamea, sub primejdia pătrunderii în orice clipă a dușmanului în oraș, îndemnînd pe toți să fie gata pentru orice jertfă în vederea salvării patriei. Ca un adevărat arhiereu al lui Hristos și bun păstor care-și pune sufletul pentru oi, Înalt Prea Sfințitul Alexei n-a

încetat o clipă a înălța rugăciuni, stînd cu sfîntul potir la altarele bisericii și împărtășind sute și mii de credincioși, istoviți de foame, de boli și suferințe, mîngîind, încurajînd și ajutînd pe toți cei nenorociți, prin cuvînt și faptă, întreținîndu-le moralul ridicat, prin convorbiri particulare și prin predici pline de simțire patriotică.

Iar cînd, în adevăr, victoria asupra cotropitorilor fasciști a fost cîștigată, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Alexei ca un bun părinte duhovnicesc, și-a îndreptat purtarea sa de grijă către nenumărații orfani rămași de pe urma războiului, ajutîndu-i personal și îndemnînd pe toți credincioșii și pe toți cetățenii să ocrotească pe orfanii și văduvele celor căzuți eroic pe cîmpiile de luptă pentru apărarea patriei.

Lucrarea arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei atinge desigur, culmea cea mai înaltă o dată cu întronizarea sa ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

Socotim că nu greșim afirmînd că Patriarhatul întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse se caracterizează în primul rînd prin strădania neobosită de dezvoltare a legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe surori și printr-o apropiere și cunoaștere mai temeinică a conducătorilor și credincioșilor tuturor confesiunilor și denominațiunilor creștine, pe de o parte pentru a se relua încercările de refacere a unității creștine, iar pe de altă parte pentru ca întreaga creștinătate să-și aducă aportul său în sprijinul și pentru dezvoltarea marilor probleme care frămîntă lumea contemporană.

În al doilea rînd, socotim că mesajul evanghelic adus lumii la Nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos, este, în vremea noastră, mai de actualitate decît oricînd și împărtășind cu toată convingerea dorința popoarelor și a tuturor oamenilor de bine, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a făcut din apărarea și consolidarea păcii problema cea mai de seamă a Patriarhatului său.

Însuflețit de aceste înalte preocupări, Sanctitatea Sa a vizitat Patriahiile : Constantinopolului, Ierusalimului, Alexandriei, Antiohiei, Bulgariei, Serbiei, Biserica Greacă și ne face plăcere să amintim că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a vizitat în două rînduri și Biserica Ortodoxă Română, lăsînd în rîndul slujitorilor și credincioșilor noștri impresii și amintiri ce nu se vor uita niciodată.

Pentru slujirea marilor țeluri de care este animat conducătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, merită să subliniem și aici marele sobor al Întîistătătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe ținut la Moscova în anul 1948, pentru sărbătorirea a 500 de ani de la dobîndirea autocefaliei de către Biserica Ortodoxă Rusă, cu al cărui prilej s-a trimis acea istorică Chemare către toată lumea creștină, *ca să dea ascultare îndemnurilor la iubire frățească, la umanitate, la pace, bună înțelegere și dreptate. De asemenea sînt demne de amintit aici repetatele scrisori și apeluri adresate*

de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei Bisericilor Ortodoxe Autocefale surori și creștinilor din toată lumea, prin care îi îndeamnă să înalțe glasul lor în apărarea păcii, să lupte împotriva atițătorilor la un nou război, să susțină propunerea pentru dezarmare generală și totală, precum și intervențiile și protestele Sanctității Sale cu prilejul unor evenimente internaționale în care erau puse în primejdie pacea și libertatea popoarelor.

Cu conștiința că este o datorie imperioasă a vremurilor noastre ca toți creștinii să se întoarcă la ecumenismul și unitatea veacurilor de aur ale creștinătății, cînd Biserica era «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, împreună cu toți Ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse au înlesnit pe toate căile apropierea și întreținerea de legături cu conducători și delegați ai tuturor confesiunilor creștine. Ca rezultat al acestei preocupări de apropiere și înțelegere frățească și după ce s-a creat un climat cu adevărat favorabil, Biserica Ortodoxă Rusă a intrat, în anul 1961, împreună cu alte Biserici Ortodoxe, în Consiliul Mondial al Bisericilor și ne exprimăm convingerea că, prin aceasta, Consiliul Mondial al Bisericilor va spori mult ca prestigiu și ca realizări în activitatea sa de înalt for de colaborare intercreștină.

Înfățișînd, desigur, foarte sumar și numai unele din realizările marelui Ierarh care de 50 de ani slujește cu înflăcărată credință și neostoită dragoste Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos și cu nețărmurit devotament și înțelepciune patriei sale și binelui omenirii întregi, cred că sînt în asentimentul tuturor membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să înălțăm rugăciuni fierbinți către Milostivul Dumnezeu, pentru a-i cere să hărăzească Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia încă mulți ani cu sănătate și putere, ca să continue a-și îndeplini înalta sa misiune de mare Ierarh pravoslavnic, pentru înflorirea Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru întărirea și strălucirea Sfintei Ortodoxii și pentru înfrățirea, pacea și înțelegerea tuturor Bisericilor și popoarelor din lumea întreagă.

Totodată rog membrii Sfîntului Sinod să fie de acord cu întocmirea unui Act omagial pe care să-l trimitem Sanctității Sale cu prilejul aniversării a 50 de ani de la hirotonirea sa în arhiereu. Supun plenului Sfîntului Sinod un proiect de act omagial.

Împărtășind întru totul simțămintele exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian față de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, membrii Sfîntului Sinod au adoptat în unanimitate textul următorului

ACT OMAGIAL

Cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la hirotonirea în arhiereu a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia,

Noi, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în ședință plenară, am simțit îndemnul sufletesc de a mărturisi în numele

nostru, al clerului și credincioșilor ortodocși din Republica Populară Romînă, cele mai alese simțăminte de prețuire și dragoste în Hristos, față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, aducîndu-i sărbătoresc omagiu pentru pilduitoarea slujire arhierească, pe care a desfășurat-o vreme de o jumătate de veac, spre binele pravoslavnicelor altare ruse și întru slava Ortodoxiei ecumenice.

Răspunzînd din tinerețe chemării dumnezeiești, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a înțeles slujirea lui Hristos ca pe o neîntreruptă slujire a oamenilor. Pe acest drum bine plăcut lui Dumnezeu a mers fără șovăire, cunoscînd ostenelile, înfrîngerile vremelnice și biruința deplină, ce sînt hărăzite celor aleși să ducă mai departe îndatorirea lăsată de Mîntuitorul Sfinților Săi Apostoli. Stăpînit de asemenea înalte și luminoase gînduri asupra preoției și arhieriei creștine, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și-a împlinit aproape întreaga slujire arhierească în anii în care popoarele țării sale și-au zidit o viață cu totul nouă. În această viață nouă, Biserica Ortodoxă Rusă — păstrîndu-și cu sfințenie toată comoara învățăturilor dogmatice, canonice și morale — a știut să-și afle locul și să-și îndreptățească rostul spre a-și desfășura lucrarea ei sfîntă, statornicită de dumnezeiescul Întemeietor al Bisericii creștine. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a adus o contribuție de seamă în această operă menită să dovedească tuturora că mesajul evanghelic este viu în lumea contemporană, că el poate și trebuie să slujească umanității de azi, în străduințile ei pentru înfăptuirea celor mai nobile aspirații morale.

Împletind în duhul Evangheliei lui Hristos, dragostea față de patria sa, cu dragostea față de oamenii de pretutindeni, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei n-a ostenit să slujească unitatea Ortodoxiei și să cheme Bisericile lui Hristos la înfăptuirea unei unități creștine, pentru a ajuta omenirii întregi să se solidarizeze în lupta cea bună de împlinire a năzuințelor ei de libertate, de dreptate, de pace și bună înțelegere.

Iubirea frățească arătată de Sanctitatea Sa Bisericii noastre — pe care a vizitat-o în două rînduri — ca și conlucrarea sinceră care s-a statornicit în anii patriarhatului Sanctității Sale între Bisericile noastre surori, pe tărîmul activității lor în viața creștină internațională, sînt realități, rodnice pentru amîndouă Bisericile și Sfîntul Sinod, împreună cu clerul și credincioșii Biserici Ortodoxe Romîne, le acordă o înaltă prețuire.

Drept aceea, la acest sărbătoresc popas, noi, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, aducînd Sanctității Sale Patriarhului Alexei prinos de dragoste și de cinstire din partea tuturor slujitorilor și închinătorilor Sfintelor noastre altare, înălțăm rugă smerită către Cel Atotputernic, ca să-i dăruiască îndelungare de zile, cu deplină sănătate și cu bună sporire în activitatea de arhiereu al lui Hristos, pe care o depune pentru înflorirea Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru întărirea legăturilor dintre Bisericile noastre surori, pentru consolidarea unității Or-

todoxiei ecumenice, pentru înfrățirea tuturor Bisericilor creștine, pentru pacea lumii întregi.

Dat în ședința plenară a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, azi, 8 mai 1963.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

MEMBRII SFINTULUI SINOD:

† *FIRMILIAN,*
MITROPOLITUL OLTENIEI
† *IOSIF,*
EPISCOPUL RÎMNICULUI ȘI ARGEȘULUI
† *ANTIM,*
EPISCOPUL BUZĂULUI
† *THEOCTIST,*
EPISCOPUL ARADULUI
† *VALERIAN,*
EPISCOPUL ORADIEI

† *NICOLAE,*
MITROPOLITUL BANATULUI
† *PARTENIE,*
EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR
† *CHESARIE*
EPISCOPUL DUNĂRII DE JOS
† *TEOFIL,*
EPISCOPUL CLUJULUI
† *ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL,*
EPISCOP, VICAR PATRIARHAL

SECRETARUL SFINTULUI SINOD,
† *VISARION PLOIEȘTEANUL,*
EPISCOP, VICAR PATRIARHAL

TELEGRAMA TRIMISĂ PREA FERICITULUI PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI, DE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

La 10 mai 1963 s-au împlinit zece ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei. Cu acest prilej, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în şedinţa sa din 8 mai a. c., a hotărît să trimită întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare următoarea telegramă de frăţeşti felicitări şi calde urări de viaţă lungă şi rodnică păstorire patriarhicească :

Prea Fericitului Patriarh CHIRIL al Bulgariei

SOFIA

Prea Fericirea Voastră,

O mare sărbătoare a fost pentru clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Bulgare cînd, cu zece ani în urmă, aţi fost ales şi înscăunat Patriarh. Biserica Ortodoxă Romînă s-a bucurat nespus de acest mare şi însemnat eveniment şi, prin prezenţa Noastră şi a însoţitorilor Noştri la Sofia, şi-a mărturisit deschis toată bucuria ei pentru înfiinţarea Patriarhiei Bulgare şi pentru alegerea şi înscăunarea Voastră ca Patriarh.

In timpul celor zece ani care s-au scurs de atunci, Biserica Ortodoxă Bulgară, sub arhipăstorirea Prea Fericirii Voastre s-a bucurat de o adevărată înflorire, făcîndu-şi din ce în ce mai simţită prezenţa ei în concertul celorlalte Biserici Ortodoxe şi din ce în ce mai apreciată contribuţia ei la cauza arzătoare a omenirii zilelor noastre : pacea.

Grija pe care aţi depus-o pentru axarea clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Bulgare pe linia marilor îndatoriri creştineşti şi cetăţeneşti ale ceasului de faţă, pentru promovarea intereselor celor mari ale omenirii de pretutindeni, a dovedit în persoana Prea Fericirii Voastre pe marele Ierarh al lui Hristos, care ştie să-şi conducă turma către limanurile cele însorite ale vrerii Domnului.

Sîntem cu totul bucuroşi de progresele Bisericii Ortodoxe Bulgare surori de sub arhipăstorirea Voastră şi Biserica Ortodoxă Română se mîndreşte că are în Voi un prieten ales şi de mare prestigiu. De aceea, cu prilejul împlinirii a zece ani de rodnică arhipăstorire, mărturisindu-Vă înaltele noastre simţăminte de apreciere, Vă aducem cele mai distinse omagii şi Vă facem cele mai fierbinţi urări de viaţă îndelungată şi activă în slujba Bisericii Ortodoxe Bulgare, în slujba Sfintei Ortodoxii şi în slujba păcii, a bunei înţelegeri şi a înfrăţirii dintre oameni şi popoare.

Intru mulţi şi fericiţi ani!

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOAREA DE RĂSPUNS TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL, PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La sentimentele frățești exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a răspuns prin următoarea scrisoare adresată Întîistătătorului Bisericii noastre :

PATRIARHATUL BULGAR
SFINTUL SINOD
Nr. 3883

Sofia, 16 mai. 1963

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Prea Iubite întru Domnul Arhipăstor,

Mulțumesc din inimă pentru felicitările și bunele urări, pe care ați binevoit să mi le trimiteți cu ocazia a zece ani de la restaurarea Patriarhiei Bulgare și alegerea și întronizarea mea ca Patriarh al Bulgariei.

Bunele sentimente pe care ni le exprimați cu această ocazie ne mișcă profund, deoarece ele vin din sinceritatea inimii Voastre bune și sînt o expresie a dragostei, pe care voi și Sfînta ierarhie a Bisericii Ortodoxe Romîne le nutriți față de Biserica Ortodoxă Bulgară și față de noi, smeriții ei slujitori. Aceste sentimente ne sînt de mult cunoscute. Ele sînt legătură sănătoasă între cele două Biserici ale noastre, de o importanță bisericească ecumenică.

Vă este cunoscut că eu, arhiereii bulgari și întreaga noastră Biserică nutrim sinceră dragoste și adîncă stimă față de înalta Voastră personalitate, față de prea stimata Voastră ierarhie, față de întreaga Voastră Biserică și față de evlaviosul Vostru popor.

Popoarele noastre încă din trecut au fost legate prin adînci legături de prietenie și frăție. Aceste legături sînt astăzi încă și mai adîncite și constituie chezășie pentru bunul nostru viitor comun.

Cele două Biserici ale noastre participă activ la opera păcii mondiale, şi aceasta le apropie şi mai mult. Prea Fericirea Voastră sînteţi un excelent apărător al păcii, cu prestigiu în ţara Voastră, ca şi în lumea întreagă. Noi preţuim aceasta, ca şi participarea în mişcarea pentru pace a Inalt Prea Sfinţiţilor şi Prea Sfinţiţilor Voştri Ierarhi şi a întregei Voastre Biserici.

Din toată inima urez, în rugăciune, Prea Fericirii Voastre mult iubite în Domnul, bogate daruri divine pentru sănătate, succese şi fericită îndelungă înzilire în slujba Marelui Arhipăstor, a Sfintei Sale Biserici şi a turmei Voastre de Dumnezeu păzite.

† CHIRIL
PATRIARHUL BULGARIEI

VIAȚA BISERICEASCĂ

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU A 42-a SERIE DE PREOȚI CURSIȘTI

Joi 9 mai 1963, a avut loc la Curtea de Argeș deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 42-a. Festivitatea s-a desfășurat în sala de studii a Centrului de îndrumare, în prezența Prea Sfințitului Părinte Dr. Partenie Ciopron, Episcopul Romanului și Hușilor, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh și al Sf. Sinod, a Prea Sfințitului Arhiereu Pavel Șerpe, a Prea Cucernicilor Părinți Profesori de la cele două Institute Teologice de grad universitar, programați să susțină prelegerile, și a preoților cursiști.

A fost prezent la festivitate Dl. Gh. Nenciu, inspector general în Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, și intonarea Imnului Republicii Populare Romîne de către corul preoților cursiști, sub conducerea preotului Marin Drăgușin, P. C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, locțiitor al Rectorului de la Institutul Teologic de grad universitar din București, a rostit un cuvînt de deschidere, subliniind însemnătatea cursurilor de îndrumare în viața Bisericii noastre. Arătînd că la 3 mai 1963 s-au început cursurile de îndrumare ale actualei serii de preoți, a 42-a, cu un efectiv programat de către eparhiile Bisericii noastre de 126 preoți, P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea a reînnoit în numele corpului didactic de la cele două Institute teologice din București și Sibiu, sentimentele acestora de respect, afecțiune și devotament față de «Sfîntul și îndreptătorul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a organizat aceste cursuri, pentru grija deosebită pe care le-o arată constant ajutîndu-i în munca depusă la aceste cursuri.

Gîndul nostru, a spus în continuare P. C. Sa, se îndreaptă cu aceleași sentimente de dragoste, recunoștință și devotament sincer și către Conducerea de Stat a scumpei noastre patrii, Republica Populară Ro-

mînă, în frunte cu eminentul fiu al poporului nostru, Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat, pentru înțelepciunea cu care îndrumează construirea de către poporul nostru a unei vieți noi, mai îmbelșugată, mai dreaptă și mai fericită, și pentru slujirea consecventă a măreței cauze a păcii, și colaborării frățești cu toate popoarele din lume.

De asemenea, vorbitorul a rugat pe Prea Sfințitul Episcop Partenie și pe Domnul Inspector General Gh. Nenciu să transmită, atît Prea Fericitului Patriarh Justinian cît și Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri, Profesor Dumitru Dogaru, asigurarea că toate gîndurile și strădaniile corpului didactic și ale preoților cursiști vor fi închinate Sfintei noastre Biserici ai cărei slujitori sîntem și Republicii Populare Romîne ai cărei cetățeni loiali și credincoși sîntem, sprijinind din toate puterile mărețele înfăptuiri obștești ale regimului nostru democrat popular.

În încheiere, P. C. Pr. Prof. a mulțumit P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor pentru osteneala de a fi venit la Curtea de Argeș spre a participa la deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală a seriei a 42-a.

În cuvîntul său, P. C. Preot Ion Cristache, Protoiereul raionului Drăgănești-Vlașca, a arătat bucuria ce stăpînește sufletele preoților acestei serii datorită marilor înfăptuiri din țara noastră, ce țintesc bunăstarea materială și spirituală a întregului popor. A menționat apoi, că aceste cursuri sînt foarte folositoare, pentru că au în cuprinsul lor prelegeri de mare interes pentru întreaga preoțime ortodoxă. De asemenea și-a exprimat satisfacția că la aceste cursuri se întîlnesc și se înfrățesc sufletește preoți din toate eparhiile Bisericii noastre, făcînd cu acest prilej, un bogat și frumos schimb de experiență. Drept încheiere mulțumește și asigură Sfîntul Sinod și Conducerea de Stat a Republicii Populare Romîne de tot devotamentul preoților în îndeplinirea sarcinilor ce le revin, atît ca îndrumători ai enoriilor lor, cît și ca cetățeni ai patriei pe care o iubesc cu toată sinceritatea.

Domnul Gheorghe Nenciu, Inspector General în Departamentul Cultelor, a felicitat pe preoții cursiști pentru bunele sentimente de care sînt însuflețiți față de țara și poporul din care se trag și i-a asigurat de toată solicitudinea autorităților de Stat în strădaniile lor, atît de la aceste cursuri, cît și de la parohii.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfințitul Dr. Partenie Ciopron, Episcopul Romanului și Hușilor, care a spus următoarele :

«Prea Cucernici Părinți,

Sînt delegat de Prea Fericirea Sa Părintele nostru Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, să reprezint Sf. Sinod la deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare a preoților din seria a XLII-a și să vă transmit la toți binecuvîntările Prea Fericirii Sale și urări de bun spor la muncă.

Pentru noi, ierarhii, este un prilej nespus de plăcut ori de cîte ori ne aflăm în mijlocul preoților, colaboratorii noștri de fiecare zi în via Domnului, în activitatea de îndrumare a credincioșilor noștri pe calea cea bună.

Fericită inspirație a avut Sfîntul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh de a organiza aceste cursuri, unde preoții adunați de pe tot cuprinsul țării au ocazia să se cunoască de aproape, să facă un schimb de experiență, istorisind fiecare ce a realizat în parohia sa, ce mijloace practice a folosit pentru ca activitatea sa pastorală să dea rezultate cît mai frumoase.

Fapt îmbucurător este că la aceste cursuri iau parte și preoții din Ardeal, unde sînt unele obiceiuri, tradiții și practici religioase diferite de cele de dincoace de munți, lucru care poate contribui la uniformizarea cultului divin.

Dar și mai îmbucurător este faptul că la aceste cursuri iau parte și preoții reveniți, care în urma actului istoric din octombrie 1948 s-au reîntors la credința strămoșească. Dorim ca acești frați ai noștri să simtă căldura și dragostea cu care au fost primiți de ceilalți frați ai lor și să se socoată ca la ei acasă. Va fi pentru ei prilejul fericit de a cunoaște ortodoxia în toată măreția și frumusețea ei, lăsînd la o parte tot ce este străin de credința și tradiția strămoșească.

Cucernici părinți,

Răspunzînd la chemarea ce vi s-a făcut de Sfîntul Sinod prin PP. SS. Chiriarhi eparhioți, trebuie să știți că aceste cursuri sînt în primul rînd în folosul cucerniciilor voastre personal, căci ele au menirea de a vă reîmprospăta cunoștințele obținute în seminarii și institutele teologice și în același timp de a vă lărgi orizontul acestor cunoștințe, punîndu-vă la curent cu diferite probleme care sînt la ordinea zilei. Este absolut necesar să fim în pas cu vremea. Preotul este dator să tindă necontenit spre desăvîrșirea personalității sale, din care să scoată forțe mereu proaspete, care să-l ajute la împlinirea misiunii sale. De sine înțeles că misiunea aceasta rămîne neschimbată în părțile fundamentale, însă mijloacele și metoda practică de a o realiza și de a o pune de acord cu realitățile și cerințele vieții trebuie să fie supuse perfecționării. Acestui scop de perfecționare îi servesc cursurile de îndrumare a preoțimii noastre din toată țara. Ceea ce se făcea în trecut în această privință era prea puțin. Astăzi, prin aceste cursuri se face o lucrare sistematică și temeinică. De aceea preoții au datoria să privească aceste cursuri cu toată dragostea și înțelegerea. Trebuie să ținem seama că viața în mijlocul poporului nostru evoluează și devine tot mai bogată. De altcum, toate popoarele lumii sînt antrenate pe căile unui progres cultural și de civilizație multilaterală. Iar ca urmare firească și lucrarea pastorală pune în fața preoților probleme noi. Preotul trebuie să știe să se orienteze asupra curentului de idei și asupra împrejurărilor în care trăiește,

pentru ca avînd aceste orientări, să știe cum să-și îndrumeze lucrarea sa. Adevărurile veșnice pe care le propovăduiește preotul sînt valabile pentru toate timpurile, însă ele trebuie aduse în legătură cu vremea în care trăim.

Cucernici Părinți,

Multe sînt îndatoririle preotului pe teren bisericesc și social. Nu trebuie să uităm nici o clipă că credincioșii noștri sînt și cetățeni ai scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă, și ca atare, pe lîngă datoriile creștinești, ei trebuie îndrumați să fie supuși și ascultători față de Stăpînirea de la cîrma țării, să-și îndeplinească obligațiile lor cetățenești și să dea tot sprijinul organelor puterii de stat, cunoscînd că toată strădania acestor organe este pentru binele obștesc.

Lumea noastră de astăzi trăiește zile de mari prefaceri și de înfăptuiri uimitoare spre folosul vieții omenești. Țara noastră este și ea, alături de celelalte țări și popoare, prinsă în avîntul unor realizări cu adevărat epocale. Generația noastră este fericită că i-a fost dat să ia parte activă la zidirea unei lumi noi și la crearea unui viitor strălucit pentru generația de astăzi și mai ales pentru cea de mîine. Să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să trăim aceste vremuri excepționale, în care se construiește fără răgaz belșugul și fericirea noastră și a copiilor noștri. Într-adevăr lumea se așează pe temelii solide de dreptate și libertate, de înfrățire și înțelegere între oameni. Aceste străvechi năzuințe se află cuprinse și în cărțile sfinte ale Bisericii noastre.

Dar lumea de astăzi nu trebuie să uite că pe umerii ei apasă și sarcina unor mari răspunderi și anume că tot ce se zidește și se înalță să nu mai cadă sub viforul și distrugerea războiului. Pacea și buna învoire între oameni este o condiție de absolută trebuință pentru orice muncă omenească și pentru păstrarea și întrebuințarea cu folos a oricărei strădanii. Pe cît de fericiți sîntem cînd vedem faptele bune ale oamenilor, dornici de pace și progres, pe atît de neliniștiți privim cum alții, stăpîniți de lăcomie și răzbunare, turbură liniștea lumii cu amenințarea războiului.

Noi, cugetînd la tot ce a făcut Dumnezeu pentru mîntuirea noastră și ascultînd cuvintele ce se desprind de pe fiecare pagină a cărților sfinte și ca unii ce sîntem pătrunși de însemnătatea învățăturii, nu putem fi decît fii ai păcii, pace cîntată de îngeri, dorită de orice suflet cinstit și propovăduită de însuși Fiul lui Dumnezeu. Vom sprijini, deci, prin toate mijloacele compatibile cu misiunea noastră, orice acțiune în favoarea păcii și a bunei înțelegeri între toate popoarele lumii.

Cucernici Părinți,

V-am amintit numai cîteva idei cu privire la îndatoririle ce le aveți. La cursurile ce urmează să le audiați vor fi dezvoltate o serie de pro-

bleme care frămîntă astăzi omenirea şi care nu trebuie să fie străine unui preot.

Din cuvîntul rostit de P. C. Rector am aflat că preoţii din această serie au dat dovadă de la început că sînt oameni liniştiţi, disciplinaţi, ordonaţi şi punctuali la îndeplinirea tuturor obligaţiilor. Ne bucură nespus de mult comportarea cucerniciilor voastre, deoarece asta dovedeşte că aţi venit să urmaţi cursurile de îndrumare cu toată dragostea şi sînteţi pătrunşi de însemnătatea lor.

Să mulţumim cu recunoştinţă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian pentru toată grija părintească ce a avut-o întotdeauna pentru preoţii cursişti şi pentru măsurile ce le-a luat ca aceste cursuri să se ţină în cele mai bune condiţii.

Mulţumirea noastră se îndreaptă şi către Guvernul Ţării care ne-a acordat deplina libertate a cultului şi a manifestărilor religioase şi totodată sprijinul necesar pentru ca Biserica să-şi poată îndeplini misiunea ei. Asigurăm pe Conducătorii ţării noastre de întregul nostru devotament şi colaborarea sinceră în toate problemele în care Biserica este chemată să-şi aducă partea ei de contribuţie.

Mulţumim Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor — reprezentat aici prin Dl. Inspector General Gheorghe Nenciu, — pentru toată bunăvoinţa arătată faţă de Biserică şi clerul ei.

De încheiere, declarînd deschise cursurile seriei a XLII-a, rog pe Dumnezeu să binecuvînteze străduinţa profesorilor şi preoţilor cursişti şi în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, vă urez încă o dată la toţi mult spor la muncă.

Aşa să ajute Dumnezeu.»

După încheierea programului festiv Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron s-a întreţinut cu fiecare preot în parte, adresîndu-le sfaturi şi îndemnuri părinteşti.

*

Fiind ziua de 9 mai, după o scurtă pauză, în faţa aceleiaşi asistenţe, P. C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea a dezvoltat conferinţa : «*9 Mai, ziua victoriei asupra fascismului, ziua independenţei noastre efective de Stat, garanţia păcii viitoare*».

Vorbitorul a evidenţiat faptele frăţeşti comune de arme ale armatei romîne şi ale celei ruse şi sovietice, din 1877 şi 1945, datorită cărora patria noastră şi-a căpătat mai întîi neatîrnarea ca Stat şi apoi independenţa reală, care i-a permis dezvoltarea uriaşă din toate sectoarele de activitate, pe care o vedem cu toţii în ultimii ani.

Programul închinat prăznuirii acestei zile a luat sfîrşit cu intonarea imnului «*Republică măreaţă vatră*» de I. Chirescu.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ
A SANCTITĂȚII SALE PAPA IOAN AL XXIII-lea

In seara zilei de 3 iunie 1963, a încetat din viață, după o scurtă și grea suferință, conducătorul Bisericii Romano-Catolice, Sanctitatea Sa Papa Ioan al XXIII-lea. Trista veste, anunțată de postul de radio al cetății Vaticanului și apoi difuzată de posturile de radio și agențiile de presă din lume, a fost primită cu profund regret de întreaga creștinătate, ca și de oamenii de bună credință de pretutindeni, care apreciază în chip deosebit atitudinea fermă adoptată în ultima vreme de Sanctitatea Sa în sprijinirea nobilei acțiuni de apărare a păcii.

Exprimînd sentimentele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Eminenței Sale Cardinalului Aloisi Masella — care, potrivit rînduielilor Bisericii Romano-Catolice, asigură conducerea interimară a treburilor bisericești în scurtul interval al vacanței Scaunului papal — următoarea telegramă de condoleanțe :

Eminenței Sale
Reverendisimului Cardinal ALOISI MASELLA,
Camerier, Cetatea Vaticanului

ROMA — ITALIA

Trista veste a încetării din viață a Sanctității Sale Papa Ioan al XXIII-lea a îndurerat pe credincioșii, clericii și ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne și pe Noi personal. Vă încredințăm că Sfîntul nostru Sinod, împreună cu toți Sfinții slujitori ai altarelor ortodoxe din Republica Populară Romînă, au dat o înaltă apreciere spiritului cu adevărat evanghelic care a inspirat multe din inițiativele luate de Sanctitatea Sa, în scopul slujirii idealului sfînt al apropierii dintre toate Bisericile creștine din lume și pentru sprijinirea acțiunilor nobile ale tuturor popoarelor în vederea înfăptuirii păcii pe pămînt și bunei voiri între oameni. Mărturisindu-Vă aceste simțăminte de aleasă prețuire, Noi și fiii Bise-

ricii noastre împărtăşim frăţeşte durerea pe care o încearcă Biserica Romano-Catolică prin pierderea Sanctităţii Sale Papa Ioan al XXIII-lea, pentru a cărui odihnă în rîndul aleşilor lui Dumnezeu ne vom ruga către Hristos-Mîntuitorul nostru al tuturora.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL ROMÎNIEI

Eminenţa Sa Cardinalul Aloisi Masella a mulţumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele exprimate, prin următoarea telegramă :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREŞTI

Mişcaţi în mod deosebit de sentimentele de simpatie creştină şi preţuire ale Bisericii Romîne, mulţumim din inimă Prea Fericirii Voastre, episcopilor, clerului şi întregului popor credincios pentru rugăciunile întru veşnica fericire a Papei Ioan al XXIII-lea, a cărui viaţă, în întregime consacrată şi dăruită păcii între toţi oamenii şi unirii tuturor creştinilor, rămîne un exemplu pentru toţi.

Cu dragoste frăţească în Iisus Hristos,

CARDINAL ALOISI MASELLA,
CAMERIER

*

Papa Ioan al XXIII-lea — Angelo Giuseppe Roncalli — s-a născut la 25 noiembrie 1881 în satul Sotto il Monte, din apropiere de Bergamo. În 1892 a intrat în Seminarul din Bergamo. La începutul primului război mondial, în 1914, a fost încorporat în armata italiană.

După război, în 1925, a fost numit de papa Pius al XI-lea trimis extraordinar în Bulgaria, unde a rămas timp de nouă ani. În 1935 a fost numit delegat şi vicar apostolic al Scaunului papal în Turcia şi Grecia, iar în 1944 a devenit nunţiu apostolic al Vaticanului, la Paris. În 1953 a fost înălţat la rangul de cardinal, iar la 28 octombrie 1958 a fost ales Papă, luîndu-şi numele de Ioan al XXIII-lea.

Strădaniile depuse de adormitul întru fericire papa Ioan al XXIII-lea, pentru convocarea celui de Al Doilea Conciliu de la Vatican şi pentru orientarea acestui înalt for al Bisericii Romano-Catolice către o atitudine de apropiere şi înţelegere faţă de celelalte Biserici creştine în general, i-au atras o înaltă preţuire în întreaga lume creştină.

Fermitatea cu care Papa Ioan al XXIII-lea s-a pronunțat în favoarea măsurilor de dezarmare și interzicere a armelor atomice, — măsuri menite să înlăture primejdia unui nou război din viața omenirii — s-a bucurat de calda aprobare a tuturor oamenilor iubitori de pace de pe pămînt. Semnificative, în acest sens, sînt cuvintele cuprinse în enciclica sa, dată la 11 aprilie 1963 și intitulată «Pacem in terris», în care se spune, printre altele : «Se obișnuiește să se justifice înarmările, spunîndu-se mereu că în împrejurările actuale pacea nu poate fi asigurată decît prin menținerea unui echilibru al forțelor armate. Dar, în cazul acesta, orice mărire a potențialului militar al unei părți determină din partea altor state o sporire a eforturilor în aceeași direcție. Dacă o comunitate politică este înzestrată cu arme atomice, acest fapt obligă pe celelalte să-și procure mijloace asemănătoare, de o putere de distrugere egală. Și astfel, popoarele trăiesc într-o încordare continuă, ca și cînd s-ar afla sub amenințarea unui uragan înspăimîntător, care se poate dezlănțui în orice clipă... Dreptatea, înțelepciunea, simțul omeniei cer, în consecință, să se pună capăt cursei înarmărilor ; cer reducerea paralelă și simultană a armamentelor existente în diverse țări, interzicerea armei atomice și, în sfîrșit, dezarmarea efectuată de comun acord și însoțită de un control eficace».

Asemenea atitudine întrunește adeziunea sinceră a tuturor oamenilor de bună credință din lume și deschide pentru întreaga Biserică Romano-Catolică drumul împlinirii unor porunci sfinte ale Evangheliei Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos, — drum pe care Bisericile Ortodoxe ar fi fericite să se întîlnească, frățește, cu marea Biserică a Romei. Iar meritul pentru toate aceste frumoase perspective ce stau acum în fața Bisericii Romano-Catolice revine papei Ioan al XXIII-lea, a cărui încetare din viață a stîrnit unanime regrete.

*

Înhumarea rămășițelor pămîntești ale papei Ioan al XXIII-lea a avut loc în seara zilei de 6 iunie, în cetatea Vaticanului. La trista ceremonie a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, alcătuită din Prea Sfințitul Episcop Vladimir al Zvenigorodului, P. C. Prot. Vitalie Borovoi, profesor la Academia Teologică din Leningrad și Nicolai Afinoghenov, reprezentantul permanent al Patriarhiei Moscovei pe lîngă secretariatul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva.

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-lea

La 21 iunie 1963, conclavul cardinalilor Bisericii Romano-Catolice a ales pe noul Papă în persoana Eminenței Sale Reverendisimul Cardinal Giovanno Battista Montini, care și-a luat numele de Paul al VI-lea.

Născut la 26 septembrie 1897, la Concesio, — o localitate în apropiere de Brescia — Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a fost hirotonit preot în anul 1920, fiind trimis o vreme pe lîngă nunțiatura din Varșovia. Din anul 1937 a lucrat în cadrul secretariatului de Stat al Vaticanului, iar în noiembrie 1954 a fost numit arhiepiscop al Milanului. Cardinal a devenit în anul 1958.

În cea dintîi cuvîntare rostită la postul de radio al Vaticanului, după alegere, Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a declarat că va continua măreața operă a papei Ioan al XXIII-lea și că prin activitatea sa va căuta să depună toate străduințile pentru menținerea mărețului bun care este pacea între popoare.

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, salutînd alegerea noului conducător al Bisericii Romano-Catolice, a trimis Sanctității Sale Papei Paul al VI-lea următoarea telegramă de frățești felicitări și sincere urări de îndelungată și rodnică păstorire:

Sanctității Sale Papa PAUL al VI-lea

VATICAN
ROMA — ITALIA

În numele Sfîntului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și în numele Nostru personal, felicităm frățește pe Sanctitatea Voastră cu prilejul alegerii în scaunul sfințit de cîrmuitor al Bisericii Romano-Catolice. Salutînd din inimă mărturia Sanctității Voastre de «a continua măreața operă începută de Ioan al XXIII-lea» și de a vă îndrepta «toate străduințile în vederea menținerii mărețului bun care este

pacea între popoare», — rugăm pe bunul Dumnezeu să Vă dăruiască păstorire îndelungată şi rodnică pentru slujirea sfintelor porunci ale Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care se identifică cu cele mai nobile aspiraţii ale umanităţii.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL ROMINIEI

Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a mulţumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele frăţeşti exprimate, trimiţînd întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREŞTI

Mulţumim călduros Prea Fericirii Voastre, Sfîntului Sinod, clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne pentru felicitările şi rugăciunile lor care ne-au mişcat profund.

Părintele luminilor, de la Care pogoară tot darul desăvîrşit să ajute pe toţi fiii Săi să fie propovăduitori ai păcii şi să lucreze în dragoste pentru a înfăptui deplin marea dorinţă a Domnului : ca toţi să fie una.

PAUL VI, Papă

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

HOTĂRÎRI ALE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — **În ședința din 22 februarie 1963, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît să numească pe protoiereul Vitalie Borovoi, care este membru al Direcției Raporturilor Bisericești Externe și profesor la Academia duhovnicească din Leningrad, ca al doilea locțiitor al președintelui Direcției Raporturilor Bisericești Externe, avînd în vedere înmulțirea lucrărilor în ultimul timp la această Direcție.**

La propunerea Arhiepiscopului Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Sfîntul Sinod a precizat astfel titulatura Exarhului patriarhal din America : «Arhiepiscop de New-York și Aleut, Exarh Patriarhal al Americii de Nord și de Sud». Episcopul Dositei, locțiitor al Exarhului patriarhal din America se va numi mai departe episcop de Bruklinsk.

HOTĂRÎRI ALE SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — **Prin hotărîrile Sanctității Sale Patriarhului Alexei din 12 (25) februarie 1963 s-a atribuit Mitropolitului Pitirim de Krutița și Kolomna dreptul de a purta două panaghii ; Arhiepiscopului de Alma-Ata și Kazahstan, Iosif, dreptul de a purta crucea pe camilavcă ; ridicarea în rang de arhiepiscopi a Episcopului Serghie de Novgorod și Mihail al Cazanului. Au fost decorați cu ordinul «Sf. Vladimir», gradul 2, Arhiepiscopul Ioan de New-York și Aleut, Exarh al Americii de Nord și de Sud, și Arhiepiscopul Serghie al Berlinului și Europei mijlocii, Exarh al Europei mijlocii.**

PLECAREA UNEI DELEGAȚII BISERICEȘTI IN S.U.A. — **La 25 februarie a plecat din Moscova spre New-York o delegație de fruntași ai Bisericilor și comunităților religioase din Uniunea Sovietică, în frunte cu Arhiepiscopul Nicodim de Iaroslav și Rostov, reîntorcînd astfel vizita făcută în U.R.S.S. de o delegație a Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos**

din S.U.A. Delegația a fost alcătuită din reprezentanți ai Bisericii Evanghelico-Luterane din Estonia, ai Bisericii Evanghelico-Luterane din Letonia, ai Consiliului creștinilor baptiști. Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a fost formată din : Arhiepiscop Nicodim, membru al Sfîntului Sinod, Episcop Nicolae de Mukacev și Ujgorod, Episcop Filaret de Viena și Austria, arhimandrit Pitirim, inspector al Academiei duhovnicești din Moscova și redactor al «Revistei Patriarhiei din Moscova», prot. Vitalie Borovoi, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad și membru al Direcției Raporturilor Bisericești Externe a Patriarhiei din Moscova, prot. Vsevolod Șpiller, parohul Bisericii Nikolo-Kuznețki, egumen Iuvenal (Poiarkov), membru al Direcției Raporturilor Bisericești Externe, protodiacon al catedralei patriarhale «Arătarea Domnului» Vladimir Prokimnov, B. S. Kudinkin, membru al Direcției Relațiilor Bisericești Externe și A. A. Vladimirov, colaborator al aceleiași Direcții. Delegația va vizita o serie de orașe din Statele Unite, între care New-York-ul, San-Francisco, Chicago, Boston ș.a., unde va lua cunoștință de viața locală religioasă și obștească. Membrii delegației vor avea întîlniri cu conducătorii Consiliului Național și cu reprezentanți ai Bisericilor cuprinse în Consiliu ; vor lua parte și la sesiunea Consiliului Național ce urmează să aibă loc în acest timp. Aceasta este a doua vizită pe care o delegație de fruntași ai Bisericilor din U.R.S.S. o face Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. ; prima vizită a avut loc în iunie 1956. Vizita reprezentanților Bisericilor și comunităților religioase din Uniunea Sovietică în Statele Unite ale Americii va sluji la întărirea mai departe a prieteniei și a legăturilor reciproce ale creștinilor din cele două mari state, precum și la întărirea raporturilor pașnice între popoarele sovietic și american.

VIZITA IN U.R.S.S. A PASTORULUI ALF JOHANSEN. — În octombrie-noiembrie 1962 pastorul Alf Johansen, fruntaș de seamă al Bisericii Evanghelico-Luterane daneze, a vizitat Uniunea Sovietică și în decurs de trei săptămîni a lucrat la Academia duhovnicească din Leningrad, a studiat în bibliotecă, a audiat cursurile, a avut convorbiri cu membri ai corpului profesoral, adunînd astfel material pentru o lucrare despre teologia ortodoxă rusă. El este cunoscut în Apus, atît în Danemarca, cît și în alte țări, ca unul dintre cei mai buni specialiști în problemele Bisericii Ortodoxe. În scrisoarea pe care a trimis-o către redacția «Revistei Patriarhiei din Moscova», el amintește și despre timpul pe care l-a petrecut la noi în țară : «Iată, vizitez a cincea oară Biserica Ortodoxă Rusă, unde sînt primit cu aceeași ospitalitate și cordialitate ca și mai înainte. De această dată mi-am consacrat munca asupra teologiei ortodoxe ruse. Acum trei ani am ascultat cursurile de teologie la Leningrad și Moscova. Cu 18 luni în urmă am lucrat timp de trei săptămîni la Institutul Teologic din București, am citit noi lucrări teologice și apoi am scris cartea : «Despre lucrările teologice contemporane din Biserica Ortodoxă Romînă». În timpul cît am stat la Leningrad am luat cunoștință de cursurile de dogmatică, teologie morală, teologie fundamentală, omiletică,

ascetică şi analiza confesiunilor apusene... Acum mă pregătesc să scriu o carte identică despre teologia ortodoxă rusă».

A TREIA ADUNARE A CLERULUI ŞI MIRENILOR DIN EXARHATUL PATRIARHAL AL BISERICII ORTODOXE RUSE DIN AMERICA. — După nouă ani de la cea de-a doua adunare a clerului şi mirenilor din Exarhatul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Ruse din America (1954), care a adoptat «Regulamentul Exarhatului» şi a creat Consiliul Exarhatului, la sfîrşitul lunii ianuarie 1963 a avut loc la New-York, în catedrala Sf. Nicolae, cea de-a treia adunare. În decursul celor nouă ani trecuţi, situaţia Exarhatului s-a schimbat mult. Prin hotărîrea instanţei supreme de judecată din S.U.A., clădirea catedralei a fost atribuită Bisericii Ortodoxe Ruse. Catedrala fiind deplin restaurată, a putut găzdui cea de-a treia adunare, care s-a desfăşurat sub preşedinţia Arhiepiscopului Exarh Ioan, de faţă fiind şi Arhiepiscopul Pantelimon al întregii Canade, Episcopul New-York-ului Dositei şi Episcopul Andrei Moldovanu (Patriarhatul Bisericii Romîne). La adunare s-au prezentat rapoarte cu privire la activitatea duhovnicească-misionară şi la organizare. Prot. Ştefan Liaşevski din oraşul Baltimore a dezvoltat raportul despre slujitorii Ortodoxiei în America, evocînd chipul primului apostol al Ortodoxiei pe pămîntul american, stareţul Gherman, trimis în America din mînăstirea Varlaam, apoi al părintelui Ioan Veniaminov, devenit mai tîrziu mitropolitul Inochentie al Moscovei, şi al arhiepiscopului Tihon, viitorul patriarh. A amintit de asemenea şi de mucenicii misionarismului ortodox : ieromonahul Juvenal, ucis pe cînd predica, şi Petru, cel chinuit de păgîni. În alte rapoarte s-a tratat problema lucrării misionare între tineret, problema revistei editate de Exarhat şi intitulată «Biserica Unică», problema raporturilor dintre Biserica Ortodoxă Rusă şi Mişcarea Ecumenică. Arhiepiscopul Pantelimon a vorbit despre situaţia eparhiei din Canada. Adunarea a ales noul consiliu al Exarhatului. Lucrările adunării s-au desfăşurat într-o atmosferă de solidaritate şi colaborare frăţească. Pe baza raportului Exarhului arhiepiscop Ioan, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei şi Sfîntul Sinod au aprobat lucrările şi hotărîrile celei de a treia adunări a clerului şi mirenilor din Exarhatul Americii.

PARTICIPAREA REPREZENTANŢILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA LUCRARILE COMISIILOR PERMANENTE ALE CONFERINŢEI CREŞTINE DE PACE. — În decursul lunilor februarie şi martie 1963 au avut loc şedinţele comisiilor permanente ale Conferinţei Creştine pentru Pace, la care au luat parte şi reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, şi anume : la şedinţele comisiei «Pacea şi războiul rece», care au avut loc între 11 şi 13 februarie, a luat parte secretarul internaţional al Conferinţei Creştine de Pace, prot. Pavel Sokolovski. A fost supusă discuţiei problema «războiului rece», sub diferitele ei forme. Comisia a alcătuit programul cercetărilor la care vor lucra membrii comisiei pînă la viitoarea sesiune, din noiembrie. Au fost propuse următoarele teme: 1. Istoria războiului rece; 2. Alternativele războiului rece; 3. Temeiurile teologice folosite ca mijloace ale războiului rece ; 4. Ispitirea Bisericilor rezultată din legăturile

sociale și politice cu războiul rece; 5. Înlăturarea războiului rece prin predică și rugăciune, îngrijirea sufletului, prin chemări și acțiuni, și viața comunităților. La a doua comisie, «Pacea și Dreptatea», prezidată de mitropolitul Iustin (Romînia), care și-a desfășurat lucrările între 14 și 17 februarie a. c., au participat din partea Bisericii Ortodoxe Ruse prof. L. I. Pariiski și prot. Pavel Sokolovski. În dezbaterile acestei comisii s-a arătat că creștinii sînt datori să-și construiască și viața lor personală și viața obștească după legea dumnezeiască a dreptății, să lupte ca în toate domeniile vieții totul să se rezolve după principiile iubirii de oameni și dreptății. Creștinismul trebuie să fie un sistem de viață, și nu numai un sistem teologic. Comisia a propus următoarele teme : 1. Dreptatea și pacea : a) Dreptatea dumnezeiască și dreptul omului ; b) Dreptatea și solidaritatea ; c) Dreptatea și rolul Bisericii ca păstrătoare a păcii ; 2. Dreptatea în raporturile internaționale : a) Coexistența și colaborarea ; b) Contacte, schimburi și discuții ; 3. Dreptatea ca bază a vieții sociale : a) Dreptatea cu privire la toți oamenii (problema revoluției, evoluției și restaurației). La a treia comisie, «Pacea și problema germană», ale cărei ședințe s-au desfășurat între 5 și 7 martie, a luat parte ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse prot. Pavel Sokolovski. În discuții sincere și frățești au fost analizate diferitele aspecte ale problemei germane, arătîndu-se că sînt necesare tratative cu participarea tuturor țărilor interesate. La comisia «Pacea și libertatea», care și-a ținut ședințele între 12 și 15 martie, a participat ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse A. F. Șișkin, docent al Academiei duhovnicești din Leningrad. Comisia s-a ocupat cu cercetarea amănunțită a temeiurilor biblice ale noțiunilor «pace» și «libertate» și de interdependența lor. Rezultatele lucrărilor acestei comisii vor fi supuse ca recomandări Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

I. N.

CERCETAREA CANONICĂ ȘI HIROTONIREA ÎNTRU EPISCOP A ARHIMANDRITULUI PITIRIM NECIAEV. — Conform hotărîrii Sf. Sinod, Inspectorul Academiei Teologice din Moscova, Arhim. Pitirim Neciaev, a fost numit începînd cu data de 14 mai 1963, președinte al redacției Patriarhiei Moscovei și ridicat la rangul de episcop pentru scaunul Volocolamskului, vicariat al eparhiei Moscovei.

La 23 mai a. c. în sala Patriarhiei Moscovei a avut loc cercetarea canonică a Arhim. Pitirim în vederea hirotonirii sale întru episcop. La cercetarea canonică au luat parte Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei, înalt Prea Sfinției Arhiepiscopi : Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Leonid al Mojaiskului, Leonid al Kalujskului și Borovskului și Ciprian episcopul Dmitrovskului — vicar patriarhal.

După un scurt Te-Deum săvîrșit de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, la care au cîntat toți cei care au luat parte la cercetarea canonică, noul ales a rostit cu acest prilej o cuvîntare, vorbind despre însemnătatea episcopatului în viața Bisericii.

La 23 mai, «Înălțarea Domnului», în catedrala patriarhală din Moscova, Prea Cuviosul Arhimandrit Pitirim, a fost hirotonit întru arhiereu. Hirotonia s-a săvîrșit de către Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, înalt Prea Sfinților Arhiepiscopi : Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Leonid al Mojaiskului, Leonid al Kalujskului și Volovsculuí, Serghie al Novgorodskului și episcopii Ciprian al Dmitrovsculuí și Donat.

După otpustul Sf. Liturghii, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, din strana patriarhală, și-a rostit cuvîntul cu ocazia înmînării cîrjei arhierești noului ales, spunînd printre altele :

«Primește, deci, această cîrjă ca un semn de sprijin duhovnicesc și o dată cu ea felicitările noastre frățești. Rugăm pe Domnul, ca să te facă pe tine păstor bun, păstor iubitor, păstor purtător de grijă și înțelept, păstor care este gata să-și pună sufletul pentru oile sale. Amin».

Noul Episcop Pitirim (în mirenie Constantin Neciaev), este cunoscut și în Biserica Ortodoxă Romînă ca unul care în două rînduri a vizitat țara noastră făcînd parte din delegațiile bisericești invitate de Patriarhia Romînă.

Episcopul Pitirim s-a născut în anul 1926 în orașul Miciurin dintr-o familie preoțească.

După ce a terminat școala medie din Moscova a învățat într-o școală superioară tehnică. Cultura sa teologică și-a primit-o la Seminarul și Academia Teologică din Moscova. După terminarea Academiei în anul 1951, cu titlul de candidat în teologie pe baza lucrării *«Importanța dragostei în concepțiile ascetice ale Cuviosului Simeon Noul Teolog»*, Constantin Neciaev a fost reținut la Academie în calitate de aspirant pentru o pregătire mai înaltă teologică la catedra de «Istoria și analiza confesiunilor apusene» unde a și fost numit lector și apoi docent. Din anul 1957, a început să predea și Sfînta Scriptură a Noului Testament.

Noul ales și-a început slujba sa bisericească în anul 1945, în calitate de ipodiacon al Sanctității Sale, Patriarhul Alexei, iar în 1952, a fost hirotonit în diacon celib și în anul 1954 în preot, fiind transferat ca slujitor la biserica patriarhală cu hramul Sf. Cruci. În 1959, preotul Constantin Neciaev a fost tuns în monahism în Troița Serghieva Lavra și la 8 octombrie în același an, a fost ridicat la rangul de arhimandrit de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, ocupînd și postul de inspector la Seminarul și Academia Teologică din Moscova.

După aceea, Prea Cuviosul Arhimandrit Pitirim, a devenit membru în colegiul redacțional al revistei «Opere Teologice» și din anul 1962 a ocupat și postul de redactor responsabil al revistei «Jurnal Moskovskoi Patriarhii». În calitate de docent al Academiei Teologice Arhimandritul Pitirim a fost membru în diferite comisii teologice și de asemeni a fost membru în delegațiile din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la Adunarea Pancreștină de la Praga în anul 1961 și la Al III-lea Congres Mondial al Bisericilor întrunit la New-Delhi în același an.

Prea Sfințitul Episcop Pitirim păstrează cele mai bune simțăminte față de Biserica Ortodoxă Romînă și față de Prea Fericitul Părinte Pa-

triarh Justinian, despre care — nouă studenților romîni care studiem la această Academie teologică — ne vorbește adesea cu multă satisfacție sufletească.

Urăm Prea Sfinţitului Episcop Pitirim viaţă îndelungată și îmbelșugate roade duhovnicești în slujirea Sfintei noastre Ortodoxii.

Ierodiacon EPIFANIE NOROCEL
Aspirant la Academia teologică din Moscova-Zagorsk

PATRIARHIA BULGARĂ

UN NOU EPISCOP AL BISERICII ORTODOXE BULGARE. — Conform hotărîrii Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei și a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, la 16 decembrie 1962, în catedrala patriarhală Sf. Alexandru Nevski din Sofia a fost hirotonit ca arhiereu-episcop arhimandritul Antonie (Kostov), șeful Direcției culturale a Sfîntului Sinod, fost mai înainte parohul metocului bulgar din Moscova. La slujba hirotoniei au luat parte : Prea Fericitul Patriarh Chiril, Înalt Prea Sfinţiții Mitropoliți : Neofit al Vidinului, Paisie de Vrața, Iosif de Varna și Preslav, Climent de Staro-Zagorsk, Nicodim de Sliven, Pimen de Nevrocop, Ștefan de Tîrnova, Sofronie de Durostor și Cerven, precum și Prea Sfinţiții Episcopi Partenie de Levkii, Tihon de Smolensk, Nicolae de Macariopol, Iosif de Znepol. Prea Fericitul Patriarh Chiril s-a adresat către episcopul nou-hirotonit Antonie cu un cuvînt de învățătură, început cu cuvintele Apostolului Pavel despre cei chemați «la zidirea trupului lui Hristos». În cuvîntul său de răspuns, Episcopul Antonie a exprimat recunoștința sa față de Prea Fericitul Patriarh Chiril pentru dragostea și grija părintească cu care l-a înconjurat. Episcopul Antonie s-a născut în anul 1915 în satul Hîrleț din Vrața. A absolvit Seminarul duhovnicesc și Facultatea de teologie din Sofia. El a fost numit vicar al Mitropolitului Neofit de Vidin.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ ALĂTURI DE LUPTĂTORII PENTRU APĂRAREA PĂCII — Biserica Ortodoxă Bulgară, alături de celelalte Biserici Ortodoxe surori, caută neîncetat căile pentru păstrarea și întărirea păcii în întreaga lume. Reprezentanții ei apără marea cauză a păcii, participă activ în toate forurile internaționale la lupta pentru pace. De la tribunele congreselor și conferințelor pentru apărarea păcii răsună chemările arhiereilor și preoților către oamenii din întreaga lume, spre a se ridica împreună la sfînta luptă pentru pace. «De la noi, în primul loc de la noi», — spunea Patriarhul Chiril la consfătuirea reprezentanților Bisericilor de la Zagorsk, «așteaptă credincioșii cuvîntul binevestitor al păcii ; noi trebuie să îndreptățim această așteptare, această sete a inimilor credincioase». De aceea, arhipăstorii și păstorii bulgari trudesc cu însuflețire în numele biruinței păcii în întreaga lume.

I. N.

VIZITA LA PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A DOMNULUI C. P. SALMON, MINISTRU PLENIPOTENȚIAR AL ISRAELULUI ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ

După o activitate de peste doi ani, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Israelului în R.P.R., în ziua de 10 iulie 1953, înainte de a se reîntoarce în Israel, C. P. Salmon a făcut o vizită de bun rămas Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Au mai fost de față la această întîlnire PP. SS. Episcopi : Antim Tîrgovișteanu și Visarion Ploiești**e**anu, vicari patriarhali, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sf. Arhiepiscopii **a** Bucureștilor, P. C. Pr. I. Gagiu, directorul Cancelariei Adminstrației Patriarhale și P. C. Pr. N. Cazacu, secretar patriarhal.

Cu acest prilej Dl. Minstru Catriel P. Salmon a spus că este bucuros să exprime admirația sa pentru prestigiul și respectul de care se bucură Prea Fericitul Patriarh Justinian, atît în rîndul credincioșilor ortodocși cît și între credincioșii celorlalte culte din Republica Populară Romînă.

A subliniat totodată însușirile deosebite ale poporului romîn, în special dragostea față de om și prețuirea muncii, în toate domeniile, însușiri de căpetenie prin care se impun romînii față de toți străinii care le vizitează țara.

Apoi Dl. Ministru Catriel P. Salmon a ținut să asigure pe Prea Fericitul Patriarh că, pe lîngă slujbele de la templu la care a asistat adeseori și unde a avut ocazia plăcută să asculte predicile și cuvîntările atît de frumoase și de înalt nivel intelectual ale Eminenței Sale, Dl. Șef Rabin Mozes Rozen, a vizitat și multe biserici și mînăstiri ale Bisericii Ortodoxe Romîne, rămînînd foarte plăcut impresionat de bogăția artistică a acestor sfinte locașuri și de pregătirea deosebită a slujitorilor lor.

Ca încheiere, Dl. Ministru declară că a folosit foarte mult din cunoașterea directă a instituțiilor și așezămintelor Bisericii Ortodoxe Romîne și va păstra cele mai frumoase sentimente pentru această minunată țară și pentru vrednicul și talentatul popor romîn.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Domnului Ministru Catriel P. Salmon pentru gîndurile și sentimentele frumoase exprimate

față de poporul romîn și față de țara noastră și l-a încredințat că atît slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne cît și conducătorii și credincioșii altor culte din Republica Populară Romînă se străduiesc cu toate puterile lor să cultive prietenia și dragostea între toți oamenii, cu convingerea că pacea și buna-înțelegere între oameni și popoare nu se pot întemeia pe ură și nedreptate socială.

Alături de conducătorii Republicii Populare Romîne, care fac tot ce le stă în putință pentru a crea o viață mai bună și mai prosperă pentru toți cetățenii țării noastre, ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși uniți cu credincioșii celorlalte culte sprijină fără precupețire toate inițiativele și eforturile de unire și de propășire ale patriei noastre.

Dl. Ministru încredințează pe Prea Fericirea Sa că va fi foarte bucuros să-l vadă în anul viitor la Ierusalim.

La sfîrșit, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit D-lui Ministru unele daruri, care să-i amintească de țara și Biserica noastră.

După ce a semnat în Condica sfîntă de la Palatul Patriarhal, Dl. Ministru Catriel P. Salmon a mulțumit și a asigurat pe Prea Fericirea Sa că va duce în Israel salutările și urările de bine ale Prea Fericirii Sale.

ÎN APĂRAREA PĂCII

PACEA ŞI DEZARMAREA DUPĂ ÎNVĂŢĂTURA CREŞTINĂ *

Apărarea păcii este lupta dreaptă pe care o duc astăzi oamenii cinstiți din lumea întreagă, indiferent de culoarea pielii, de limbă, de cultură, sau de concepții. Ea este lupta pentru susținerea vieții și pentru înlăturarea definitivă a războiului. Oamenii de bine de pretutindeni își dau seama că numai într-o atmosferă de pace, viața poate decurge normal. Pe de altă parte, omenirea își dă seama ce înseamnă războiul. Războiul a constituit și constituie o crimă pentru întreaga umanitate. Istoria este gata oricînd să facă această mărturie. «Un grup de experți din Geneva au făcut socoteala anilor, banilor și oamenilor cheltuiți în războaie. Anii sînt înfiorători de mulți. Începînd din anul 3200 î. Hr. și pînă azi, omenirea a avut parte de numai 292 ani de pace. În acest răstimp, 14.513 războaie mari și mici au pricinuit moartea a 3640 milioane de oameni. Cheltuielile și pagubele rezultate de pe urma acestor măceluri se ridică la fantastica sumă de 2150 de trilioane de franci elveţieni. Suma aceasta, irosită pentru măcel și distrugere de bunuri agonisite cu atîta trudă, ar fi suficientă spre a încinge pămîntul, pe la ecuator, cu un brîu de aur gros de 10 m. și lat de 161 km.» [1].

Drumul păcii este adevăratul drum pe care trebuie să-l urmeze Biserica în luptă cu valurile întunecate și sinistre ale urii și ale războiului. Sfîntul Ioan Gură de Aur a spus că «pacea este mama tuturor bunurilor» [2]. Aceasta înseamnă că pacea constituie atmosfera autentică și priel-

---

* Această lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în Teologie a fost alcătuită sub îndrumarea D-lui prof. Constantin C. Pavel, care a și dat avizul pentru publicare.

1. Pr. Prof. Gr. Marcu, *Dezarmarea și consecințele ei economice,* în rev. «Mitropolia Ardealului», an. V (1960), nr. 5—6, p. 323.

2. *Comentar la Ep. Coloseni,* Migne P. G. LXI, col. 322. După Prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii,* în rev. «Studii Teologice», an. V (1953), nr. 3—4, p. 264.

nică în care binele este realizat în forma lui plenară. Împăcarea omului cu Dumnezeu prin Iisus Hristos, și prin Dumnezeu cu întreaga creatură, constituie esența învățăturii creștine. De aceea menirea Bisericii este a împăca pe creștini cu Dumnezeu, prin harul cîștigat de Iisus Hristos, cît și a face pace între creștini și toți oamenii.

Realizarea deplină a păcii este o chestiune ce-și cere rezolvarea urgentă și deplină, fiindcă după cum a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în 1958 : «virtual, războiul s-a terminat acum 13 ani, dar pacea n-a fost deplin statornicită. Mai mult încă, am cunoscut în acest răstimp cîteva războaie locale, au fost create noi alianțe militare ; de la bomba atomică s-a trecut la bomba cu hidrogen — cu mult mai primejdioasă și cu puteri de distrugere infinit mai mari ; pe teritoriul multor state din Europa și Asia încep să fie instalate baze de lansare a unor rachete pustiitoare, iar avioane încărcate cu armament nuclear cutreeră văzduhul unor țări de pe continentul nostru, întreținînd o atmosferă de îngrijorare în milioane și milioane de inimi omenești. Singura soluție salvatoare pentru ieșirea din această stare de mizerie fizică și morală, în care se află astăzi omenirea, este dezarmarea generală, reducerea efectivelor militare și orientarea economiei tuturor țărilor în direcția producerii de bunuri care să asigure belșugul și fericirea oamenilor» [3].

I. *SENSUL PĂCII DUPĂ ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINĂ*

În Vechiul Testament cuvîntul שָׁלוֹם avea mai multe sensuri : 1) integritate, sănătate, plinătate, lucru isprăvit, desăvîrșit ; 2) liniște, salvare, mîntuire, prosperitate, fericire, binele în general. În sens restrîns, este lipsa a tot ceea ce poate tulbura pe om, fie înlăuntrul său, fie în afară. Prin salutul «șalom leha» (pace ție) evreii își doreau : sănătate, fericire, belșug, pace [4]. Deci în Vechiul Testament are sensul de amabilitate, de dorire sinceră de bine aproapelui.

În Noul Testament, pacea primește un înțeles mai profund, fiind pusă în legătură cu opera răscumpărătoare a lui Iisus Hristos, prin care se face împăcarea omului cu Dumnezeu. «Pacea înseamnă, în sensul cel mai larg al cuvîntului, o stare normală a lucrurilor, o ordine normală a întregii existențe și mai cu seamă a vieții omului : «Căci Dumnezeu nu este un Dumnezeu al neorînduielii, ci al păcii» (I Cor. XIV, 33). Pacea (εἰρήνη), potrivnică dezordinii, este starea normală a lucrurilor, temelia oricărei existențe și formează esența însăși a oricărei noțiuni etice, a oricărui fenomen, relație și activitate» [5].

---

3. *Apostolat social,* vol. VII, București, 1961, p. 27.

4. Pr. Prof. Vl. Prelipcean, *Pacea mesianică la profeții Vechiului Testament,* în rev. «Studii Teologice», an. VI (1954), nr. 1—2, p. 3.

5. Arhiepiscopul Nicodim al Bisericii Ortodoxe Ruse în referatul : *Prin pace urmăm pe Hristos,* ținut la Adunarea Mondială Creștină pentru pace de la Praga, 13—18 iunie 1961, vezi «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8/1961, p. 645.

Sfinții Părinți, mergînd pe linia revelației divine, au căutat să definească pacea ca o stare de liniște, de ordine, de armonie. Astfel Fericitul Augustin arată că «pacea este liniștea ordinei tuturor lucrurilor», iar ordinea este «orînduirea tuturor lucrurilor asemănătoare și a celor neasemănătoare, fiecare la locul ce i se cuvine» [6]. După Origen, «se numește pace acolo unde nimeni nu desparte, unde nimeni nu face discordie, unde nimic nu este ostil, unde nu se află nimic barbar» [7].

Sfinții Părinți arată că această stare de liniște, ordine și armonie, care aparține ontologic întregii creaturi, își are originea în Dumnezeu. «Divinitatea — spune Dionisie Pseudo-Areopagitul — este creatoarea păcii în sine, atît a celei universale, cît și a celei din fiecare lucru. Ea amestecă toate lucrurile între ele prin unirea lor neamestecată, datorită căreia, deși sînt unite într-un chip nedespărțit și fără depărtare, totuși stau curate, fiecare în propria sa specie, fără a fi pătate prin amestecul celor contrare și fără a știrbi ceva din preciziunea și puritatea unificatoare» [8].

După învățătura creștină, pacea este un bun atît de necesar, încît toate celelalte bunuri își anulează realizarea lor deplină în absența păcii. «Dacă am avea tot ceea ce este de cinste în această viață — zice Sfîntul Grigorie de Nissa — : bogăție, sănătate, soție, copii, animale de casă, părinți, amici... băi, foruri, locuri de exerciții, locuri de plăceri și distracții și tot ceea ce s-a inventat pentru înveselire... toate acestea dacă le-am avea și n-am avea bunul păcii, la ce folos ar mai fi, atunci cînd războiul împiedică gustarea lor». De aceea, conchide acest Sfînt Părinte «pacea... face agreabile toate cîte sînt cinstite în viață» [9]. Fericitul Augustin arată că «pacea este un bun atît de mare, încît, chiar în cele pămîntești și trecătoare, nimic nu este mai plăcut decît de ea să auzi, nimic mai de rîvnit să dorești, nimic mai bun să găsești» [10].

«Ca poruncă a ordinei morale, pacea are o obligativitate necondiționată pentru toți oamenii fără nici o excepție. Temeiul acestei obligativități îl constituie necesitatea păcii pentru dezvoltarea și valorificarea ființei umane. Ca valoare morală pacea are virtutea de a fi creatoare, în sensul că amplifică și intensifică energia spirituală a omului, ținînd-o mereu la înălțime și solicitînd-o în continuu către noi realizări în săvîrșirea binelui» [11].

---

6. *De Civitate Dei,* cartea XIX, 13 Migne P. L. XLI, col. 640. După Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 265.

7. *Comentar la Epistola către Romani,* Migne P. G. XIV, col. 988 după idem, *ibidem,* p. 263.

8. *Despre numele divine,* XI, 2, trad. de Pr. Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschy, Iași, 1936, p. 101.

9. *Cuvîntul VII la Fericiri,* Migne P. G. XLIV, col. 1281 A și col. 1281 B. După Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Temeiuri pentru apărarea păcii* în rev. «Studii Teologice», an. IV (1952), nr. 1—2, p. 63

10. *De Civitate Dei,* Cartea XIX, 11 Migne P. L. XLI, col. 637. După Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 265.

11. Ierom. Irineu Crăciunaș, *Porunca Păcii,* în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXVI (1960), nr. 9—12, p. 633.

Acest bun, care este pacea, nu aparţine numai omului, ci întregii creaturi. Pentru ca ordinea să fie asigurată în univers, darul păcii trebuie să stea la temelia întregii existenţe. Ordinea şi armonia existentă în univers arată că întreaga existenţă se conduce cu necesitate după legi bine stabilite. Aceasta este o stare de pace pe care o respectă firea tuturor lucrurilor din univers. Cosmosul este o altă denumire pe care o dădeau cei din antichitate ordinei şi armoniei ce aparţine ontologic, ce se impune cu necesitate întregii creaţii. Iată cît de plastic evidenţiază Fericitul Augustin caracterul universal al păcii : «Pacea este o comoară de nepreţuit pentru omenire, pentru universul întreg, pentru lumea plantelor, a animalelor, pentru oameni, pentru natura toată» [12]. «Ce tigroaică nu-şi alintă dulce puii ei, îmblînzindu-se prin împăcarea cruzimii ? Ce vultur, care cînd este singur şi dă tîrcoale prăzii, nu se uneşte cu tovarăşa lui, nu-şi face cuib, nu-şi clocește ouăle, nu-şi hrănește puii şi nu păstrează cu aşa zisa mamă de familie o unitate domestică, printr-o pace după putinţă» [13].

Nu numai ordinea fizică şi morală este asigurată prin pace, ci chiar şi ordinea logică. Pacea aparţinînd firii umane, înseamnă că şi raţiunea se poate manifesta deplin în atmosfera de pace. Cei ce trăiesc în pace cu ei înşişi şi cu semenii lor cugetă mereu în favoarea binelui omenirii, pe cînd cei ce nutresc gînduri războinice cad într-o isterie care-i tulbură, îi face mereu neliniştiţi. Ei trăiesc o adevărată maladie psihologică, nutrind planuri de distrugere a umanităţii, care sînt împotriva firii. Această dezordine logică, care confundă viaţa cu moartea, nu poate fi reabilitată decît printr-o revenire a cugetului la ordinea firească a lucrurilor, la identificarea binelui cu viaţa, la pace.

Înainte de a arăta sensul creştin al păcii, trebuie să vedem care este atitudinea creştinismului faţă de pacifism : Pacifismul este un «curent liberal, ai cărui reprezentanţi se pronunţă împotriva oricăror războaie. Pacifiştii consideră că războiul poate fi înlăturat prin simpla propovăduire a păcii generale» [14]. Creştinismul nu poate accepta o doctrină care se mărgineşte numai la propovăduirea păcii şi a face rugăciuni pentru pace, fără a cere credincioşilor săi o angajare activă la lupta pentru pace. Creştinismul, după definiţia pe care i-a dat-o Sfîntul Ioan Gură de Aur, este «filozofia faptei». Creştinii nu trebuie să fie nişte visători idealişti care să lupte pentru instaurarea binelui numai prin intenţii. Intenţia primeşte o valoare obiectivă numai în măsura în care se transformă în faptă pozitivă. Nu-i deajuns să doreşti binele aproapelui, ci trebuie să lupţi, să acţionezi în scopul realizării lui (Iac. II, 15-17).

Am văzut că pacea este un bine, mai precis, este «mama tuturor bunurilor». Orice conformare conştientă şi liberă a persoanei morale

---

12. *De Civitate Dei,* cartea XIX, 11 Migne P. L. XLI, col. 637. După Magistrand Adrian N. Popescu, *Critica războiului şi apărarea păcii la Fericitul Augustin,* în rev. «Studii Teologice», an. VI (1954), nr. 9—10, p. 582.

13. *De Civitate Dei,* cartea XIX, 12 Migne P. L. XLI, col. 637 sq. După idem, *ibidem.*

14. B. N. Ponomarev, *Dicţionar politic*, Bucureşti, 1959, p. 430.

cu binele pretinde o luptă susținută de înlăturare a răului. Omul nu este o persoană izolată, trăind în sine și pentru sine ; el este menit să trăiască în societate alături de semenii săi. Pacea se stabilește acolo unde sînt oameni, în folosul oamenilor ; ea nu are un caracter de singurătate, cum credea Tacitus [15]. Dacă pacea este un bun la a cărui realizare se ajunge prin efort susținut și dacă pacea are un caracter social, conchidem că, după învățătura creștină, fiecare creștin trebuie să lupte pentru înfăptuirea bunului păcii, alături de toți oamenii. «Credinciosul — a spus Origen — trebuie să apere pacea, cu munca sa, cu truda sa... și dacă este necesar chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume» [16].

Încercînd să arătăm sensul creștin al păcii, am putea spune că după învățătura creștină, *pacea este un dar dumnezeiesc de ordine, armonie și liniște, avînd originea în Sfînta Treime și aparținînd ontologic întregii creaturi în scopul realizării ordinei logice, fizice și morale în univers și spre a cărei înfăptuire trebuie să lupte toți creștinii.*

II. *PACEA CU DUMNEZEU, CU SINE ȘI CU SEMENUL. PACEA INTRE POPOARE.*

Pacea cu Dumnezeu este dată prin faptul că Dumnezeul dragostei este și al păcii (II Cor. XIII, 11 ; Rom. XV, 33 ; XVI, 20 ; I. Tes. V, 23 ; Evr. XIII, 20). «Dumnezeu este pace, fiindcă o armonie de negrăit stă la temelia unirii celor Trei Persoane, în unitatea Dumnezeirii» [17]. Pacea inefabilă a perihorezei Treimice se manifestă printr-o împreună lucrare a celor Trei Persoane, în așa fel încît unitatea lor să fie absolută. Toate le lucrează Tatăl în Fiul prin Duhul Sfînt. Această pace pe care o are Dumnezeu în sine se revarsă ca un torent puternic infuzîndu-se în creatură ca să-i aparțină ontologic, încît creatura reflectînd în sine această pace, participă la pacea divină.

Omul creat după «chipul și asemănarea lui Dumnezeu» (Gen. I, 26) posedă darul păcii ca ceva al său, aparținînd naturii sale, nu ca pe un «donum superadditum». El a fost creat de Dumnezeu ca să desăvîrșească în sine această pace printr-o conlucrare vie cu harul. Menirea omului de a se desăvîrși în pacea lui Dumnezeu nu devine o realitate spulberată definitiv, nici atunci cînd omul ajunge în vrăjmășie cu Dumnezeu. Chiar dacă prin căderea în păcat omul ajunge «fiu al mîniei lui Dumnezeu» (Efes. II, 3) în contradicție cu sine și cu întreaga natură, Dumnezeul păcii îl readuce la pace prin Iisus Hristos. «Chiar dacă, vrăjmași fiind — spune Sfîntul Pavel — ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său...» (Rom. V, 10 ; Col. I, 20 ; Efes. II, 14—18). «Pacea, pe care Mîn-

15. După afirmația lui Tacitus, acolo unde se stabilește singurătatea, acolo se rînduiește pacea : «ubi solitudinem faciunt, pacem apellant». După Pr. Prof. Al. Moisiu, *Pacea creștină în slujba păcii lumii,* în rev. «Mitropolia Ardealului», nr. 3—4/1959, p. 175.

16. *Comentar la Epistola către Romani,* Migne P. G. XIV, col. 1252. După Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 262

17. Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 262.

tuitorul o numește apăsat «pacea Mea» este darul dumnezeiesc al împăcării pământului cu cerul, care s-a revărsat în lume prin coborîrea Fiului lui Dumnezeu printre oameni și din care izvorăște pacea în suflete, pacea între oameni și pacea cu Dumnezeu» [18].

Aspectul ontologic al jertfei de pe Golgota înseamnă îndumnezeirea naturii umane în potență ; înseamnă revărsarea iubirii pure în ființa umană, prin care ea să fie readusă la pace cu Creatorul. Prin participarea fiecărui credincios la umanitatea îndumnezeită a Fiului lui Dumnezeu se asigură pacea cu Dumnezeu, pacea cu sine însuși, ca o roadă a Duhului Sfînt (Gal. V, 22), pacea cu semenul, prin iubire vie, activă și dezinteresată, precum și pacea cu întreaga creatură, care «se va elibera din robia stricăciunii, spre libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu» (Rom. VIII, 21). «Ah, — exclamă Dionisie Pseudo Areopagitul — ce nu s-ar putea spune despre această iubire pe care o are Hristos pentru oameni și care răspîndește în ei pacea Sa ! Prin El învățăm noi să nu mai trăim în război, nici cu noi, nici între noi... ci să săvîrșim mai curînd faptele dumnezeiești... mulțumită Providenței lui Iisus, care împlinește totul în toți, care realizează această pace de nespus și hotărîtă mai înainte de toată veșnicia, care, în sfîrșit ne împacă cu El și prin El cu Părintele Său» [19].

Participînd la harul lui Iisus Hristos, creștinul devine «fiu al lui Dumnezeu» (Gal. IV, 5—8). În această calitate el devine un «împreună lucrător cu Dumnezeu» (I Cor. III, 9), ca să «păstreze unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 3), fiindcă «făcătorii de pace se vor numi fii ai lui Dumnezeu» (Mat. V, 9). Deci în fața fiilor lui Dumnezeu stă imperativul de a fi «făcători de pace» (Mat. V, 9), deoarece «cei ce caută pacea, aeela-l caută pe Hristos, fiindcă El este pacea, care a zidit pe cei doi într-un singur om nou, făcînd pace» [20]. Rezultă că pacea cu Dumnezeu nu are un caracter egoist și static. Ea implică pacea cu sine și cu întreaga creatură, sub forma unui imperativ, care îl determină pe creștin să se autodepășească mereu în realizarea ei.

După învățătura creștină, pacea cu sine însuși aparține naturii umane prin creație. Creat după «chipul și asemănarea lui Dumnezeu» (Gen. I, 26), omul este o ființă chemată să participe la bunătatea și pacea divină în scopul desăvîrșirii binelui și păcii personale. Binele și pacea sînt două realități care se întîlnesc în adîncul ființei umane, care îl definesc pe om ca ființă bună și sociabilă, dîndu-i posibilitatea de a intra în legătură cu Cel ce este Binele și Pacea absolută. Întîlnindu-se în adîncul ființei umane, constituind însăși natura omului (φύσις), binele și pacea se întrepătrund, se cauzează și se presupun reciproc : pacea oferă cadrul realizării binelui ; binele este însăși realizarea păcii.

---

18. Idem, *ibidem,* p. 258.

19. *Despre numele divine,* XI, 1—5. După Prof. N. Chițescu, *Aspecte ale concepției creștine despre pace,* în rev. «Glasul Bisericii», an. XIX (1960), nr. 5—6, p. 408.

20. Sfîntul Vasile cel Mare, *Omilie la Psalmul XXXIII, 7,* Migne P. G. XXIX, col. 366 C. După Magistrand Mihai Georgescu, *Idei morale și sociale în Comentarul la Psalmi al Sfîntului Vasile cel Mare,* în rev. «Studii Teologice», an. X (1958), nr. 7—8, p. 474.

Răul — după învățătura creștină — nu aparține naturii umane ; el este un accident, o stare (ἕξις) ; este mai precis, lipsa unui bine care trebuie să fie. «Răul în natură este ceea ce-i contra ei ; privațiunea de la cele firești. Așa încît nu există natură rea ; răul în natură stă în neputința unui lucru de a-și desfășura funcțiunile sale firești» [21]. Deci «răul din punct de vedere ontologic, nu este, nu are ființă, ci e numai un accident, un defect, care n-are decît o realitate existențială, o realitate în timp. El nu ține de natura dată, ci de natura care se schimbă» [22]. Adevărata stare a firii umane este a urma binele și a evita răul. Adevărata pace cu sine însuși este rezultatul săvîrșirii binelui. De aceea pacea cu sine însuși este dată de urmarea firii, care realizează binele.

Pornind de la realitatea că răul moral tulbură pacea cu sine însuși, gnosticii și maniheii îl identifică cu materia. După aceștia, trupul, care este materie nu poate fi bun. El cauzează acea neliniște prin care omul își pierde pacea. Creștinismul a respins această părere, deoarece materia fiind creată de Dumnezeu este bună. Prin întruparea lui Iisus Hristos, trupul omului devine «templu al Duhului Sfînt» (I Cor. III, 16). Pentru a arăta mai lămurit că trupul nu este sediul răului moral, sînt suficiente două texte patristice, care pe cît sînt de elocvente, pe atît sînt în stare să alunge orice îndoială în acest sens. Fericitul Augustin arată că «corupția trupului care apasă asupra sufletului nu e cauza păcatului prim, ci pedeapsă pentru el. Nu trupul coruptibil a dus sufletul la păcat, ci invers, sufletul păcătos a făcut trupul să fie supus păcatului... ar fi absurd deci, continuă același Fericit Părinte, ca de păcatele și viciile noastre să acuzăm natura trupului, care, în general și în felul său, e bună» [23]. Sfîntul Chiril al Ierusalimului spune : «Trupul nu păcătuiește prin el însuși, ci sufletul prin trup... dacă e dat de acela desfrîului, devine necurat. Dacă însă e în comuniune cu un suflet sfînt, trupul devine templu al Duhului Sfînt» [24].

Răul moral care tulbură pacea cu sine însuși nu-și are originea nici în suflet, fiindcă chipul lui Dumnezeu în om (εἰκών) constă în cele trei puteri sufletești : rațiune, voință și simțire, întrucît sînt orientate către Dumnezeu care este Adevărul, Binele și Frumusețea absolută [25]. Sfîntul Ioan Damaschin precizează că Dumnezeu a dat omului «sufletul rațional și gînditor prin însuflarea Sa proprie. Aceasta numim «chip dumnezeiesc, căci cuvintele «după chipul» indică rațiunea și liberul arbitru...» [26].

21. Dionisie Pseudo Areopagitul, *op. cit.*, IV, 26, trad. cit., p. 57.
22. Prof. Constantin C. Pavel, *Problema răului la Fericitul Augustin*, București, 1937, p. 164.
23. *De Civitate Dei*, cartea XIV, 3 Migne P. L. XLI, col. 406. Și cartea XIV, 5 Migne P. L., XLI, col. 408. După Pr. Prof. D. Belu, *Sfinții Părinți despre trup*, în rev. «Studii Teologice», an. IX (1957), nr. 5—6, p. 302.
24. *Cateheza IV*, Migne P. G., XXXIII, col. 484—485 (cap. 23). După idem, *ibidem*, p. 304.
25. Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad., Sibiu, 1930, p. 150.
26. Sfîntul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de D. Fecioru, București, 1938, p. 98—99.

Răul moral nu aparține firii umane originare, nici celei regenerate prin har. El ia naștere numai datorită voinții noastre libere care provoacă, aprobă și cultivă abateri de la ordinea morală.

La pacea cu sine însuși se ajunge, după cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul, prin «înclinarea voii, unindu-se cu rațiunea firii, alegerea liberă a celor ce au ajuns la această stare nu va fi potrivnică lui Dumnezeu. Căci nu se poate cugeta nimic contrar rațiunii firii, care este atît lege naturală, cît și lege dumnezeiască, atunci cînd rațiunea a cîștigat mișcarea voii ca să lucreze potrivit cu ea. Și dacă nu este nimic contrar în rațiunea firii, cu drept cuvînt înclinarea voii, mișcîndu-se în armonie cu rațiunea firii, va avea în toate lucrarea sa în armonie cu Dumnezeu...» [27].

Aceasta este starea de nepătimire (ἀπαθεία) ; «o stare pașnică, ce face ca sufletul să se miște cu anevoie spre răutate» [28], cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul. Dar această stare de nepătimire nu este suficientă ca să asigure pacea cu sine însuși. Alungarea răului din ființa noastră trebuie împletită cu urmarea consecventă a binelui. Nu e suficient să nu fi rău, trebuie să fii bun ! Deci nepătimirea este terenul pe care rodesc roadele firii cele bune, care să asigure pacea cu sine însuși. Sfîntul Maxim Mărturisitorul adaugă că «lucrarea aceasta (de nepătimire) înseamnă o dispoziție activă, străbătută de harul Celui bun prin fire, spre săvîrșirea virtuții» [29]. Fericitul Augustin, sintetizînd această pace cu sine însuși, spune : «Pacea trupului înseamnă alcătuirea ordonată a părților. Pacea sufletului irațional înseamnă liniștea ordonată a pasiunilor. Pacea sufletului rațional este corelația ordonată dintre cunoaștere și lucrare. Pacea trupului și sufletului înseamnă viața ordonată și mîntuirea ordonată a ființei...» [30].

Virtutea este una singură, — dragostea, care se poate asemăna unui focar care adună razele solare pentru ca apoi să le răspîndească în jurul lui. În ea se concretizează toate virtuțile și din ea iau formă celelalte virtuți, în diferite situații de manifestare ale ei. Cu cît cresc virtuțile, cu atît mai mult crește dragostea și cu cît crește dragostea, cresc și virtuțile. «Dragostea este plinirea legii» (Rom. XIII, 9—11), conchide Sfîntul Apostol Pavel.

Dacă legea morală este norma obiectivă pe care urmînd-o creștinul săvîrșește binele, dragostea, care cuprinde «toată legea și proorocii» (Mat. XXII, 39), se identifică în mod desăvîrșit cu binele, fiind adevărata formă de manifestare a binelui. Am arătat că pacea cu sine însuși este un bine necesar. Precizăm că pacea cu sine însuși se realizează prin realizarea binelui, care se manifestă prin dragoste. Deci, adevărata pace se întrepătrunde cu iubirea în adîncul ființei umane. Numai acela are pace

27. *Tîlcuire la Tatăl nostru, Filocalia,* vol. II, trad. rom., pp. 278—279 și note. După Prof. N. Chițescu, *Premisele învățăturii creștine despre raportul dintre har și libertate,* în rev. «Ortodoxia». an. XI, (1959), nr. 1, p. 28.

28. *Filocalia,* vol. II, trad. rom., Sibiu, 1947, p. 85.

29. *Tîlcuire la Tatăl nostru,* în *op. cit.,* după prof. N. Chițescu, *art. cit.,* p. 28.

30. *De Civitate Dei,* cartea XIX, 13, Migne P. L. XLI, col. 640. După Magistr. Adrian N. Popescu, *art. cit.,* p. 583.

cu sine însuși, care trăiește în dragoste și numai acela trăiește în dragoste, care are pace cu sine însuși. Trăind în dragoste cu Dumnezeu este asigurată pacea cu El, fiindcă împăcarea omului cu Dumnezeu este rodul dragostei Fiului Său (Ioan III, 16; Rom. V, 10—12; Efes. V, 2; II, 16; Col. I, 20—23). Dragostea care se manifestă prin pace cu sine însuși nu este o iubire egoistă a unui eu rupt de cealaltă creatură. Adevărata pace cu sine însuși se asigură atunci cînd iubirea eului iubitor cuprinde în iubirea sa întreaga creatură, rodul iubirii lui Dumnezeu.

Privind iubirea ca o forță antitetică, remarcăm că aceeași iubire care pornește din adîncul sufletului omenesc, îndreptată cu exclusivitate spre sine însuși și ruptă categoric de orice creatură, constituie esența păcatului. Este ceea ce Sfîntul Maxim Mărturisitorul numește «φιλαυτία» Aceeași iubire care pornește din adîncul sufletului îndreptată spre Dumnezeu și prin Dumnezeu spre sine însuși și spre întreaga creatură, constituie esența virtuții creștine, prin care creștinul trăiește în pace cu Dumnezeu, cu sine și cu întreaga creatură. Deci, iubirea care asigură pacea cu sine însuși este iubirea eului iubitor în comuniune cu Dumnezeu și cu întreaga creatură. Aceasta este adevărata fire umană, nepătimitoare, care reflectează în ea chipul lui Dumnezeu și care este în stare să asigure pacea cu Dumnezeu, cu sine, cu semenul și cu întreaga creatură.

Sfîntul Grigorie de Nissa spune că «Dumnezeu dă pacea în așa măsură, ca pe ea să nu o aibă fiecare numai pentru sine, ci din prisosința cea bogată să dea și acelora care nu o au, căci «Fericiți — zice El — sînt făcătorii de pace». Făcători de pace sînt aceia, care dau pace altora ; dar unul nu poate acorda altuia, ceea ce el însuși nu are. El voiește ca tu să fii mai întîi săturat de bunurile păcii, ca apoi să dai din acest bun și altora care au trebuință» [31].

Pacea cu semenul prin iubire este dată și prin faptul că «omul este o ființă blîndă și sociabilă, nu singuratică și sălbatică — spune Sfîntul Vasile cel Mare — nimic nu este așa de propriu firii noastre ca a fi în comuniune unii cu alții, a avea nevoie unii de alții și a ne iubi unii pe alții» [32]. Că relațiile de iubire și de pace cu semenul corespund firii lucrurilor ne-o arată și Sfîntul Grigorie cel Mare ; «Stricătorii păcii, dezbinătorii trebuie sfătuiți că dacă își deschid urechea față de poruncile cele cerești să-și îndrepte mereu ochii sufletului spre cele ce se petrec în firea celor de jos : cum păsările de același neam, zburînd împreună, nu se despart și cum animalele lipsite de minte pasc în turme. Dacă toate acestea le observăm cu grijă vedem cum toate făpturile irațională ne arată fără excepție ce păcat mare săvîrșesc făpturile raționale prin neînțelegerile dintre ele, deoarece acestea (oamenii) pierd chiar întrebuințarea minții, ceea ce acelea păstrează din pornirea firii» [33].

31. *Cuvîntul VII la Fericiri* trad. de Sandu Gh. Stoian. *Opt Omilii ale Sfîntului Grigorie de Nissa asupra Fericirilor,* București, 1908, p. 92.

32. *Reguli Mari* III, I, *Răspuns,* Migne P. G. XXXII, col. 917 A. După Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Temeiuri biblice și patristice pentru folosirea în comun, de către oameni a mijloacelor de trai,* în rev. «Studii Teologice», an. V (1953), nr. 9—10, p. 598.

33. *Cartea Reguli Pastorale,* partea III-a, Migne P. L., LXXVII, col. 90 BC. După

Pacea cu semenul este dată și prin dreptate. În Noul Legămînt, dreptatea nu are un caracter rigid sub forma unei legi exterioare, care ca un jug să apese sufletele credincioșilor, ce vor să meargă pe drumul ei. Fiind pusă în legătură cu Dumnezeu, care este Iubire (I Ioan IV, 16); prin jertfa iubirii Iisus Hristos devine și «îndreptățirea» noastră (I Cor. I, 30). Deci dreptatea și iubirea sînt două realități care se întrepătrund reciproc : Dumnezeu care este atotdrept, este Iubire, iar Dumnezeul iubirii este și judecător după dreptate.

În această perspectivă, «a da fiecăruia ceea ce i se cuvine» (suum cuique tribuere), primește în creștinism un sens cu totul deosebit de sensul pe care-l avea această formulă în antichitatea precreștină. Intr-o lume, în care specia umană era împărțită în oameni și neoameni, ne putem da seama că ceea ce se cuvenea să se dea proprietarului de sclavi, nu se cuvenea să primească sclavul. Era o formulă de dreptate clădită pe nedreptate. În Iisus Hristos «nu mai este rob, nici slobod» (Gal. III, 28). Sclavul Onisim devine pentru Filimon, proprietarul său, «frate prea iubit» (Filim. 16). Jertfa lui Iisus Hristos cuprinzînd întreg neamul omenesc, în El toți oamenii devin frați, ca fii ai aceluiași Părinte. După învățătura creștină, fiecărui om i se cuvine iubire sinceră din partea semenului său. Dreptatea privită în iubirea lui Iisus Hristos asigură respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Dreptatea creștină, pornind din adîncul sufletului, ca o tendință de a realiza binele personal și al semenilor, se întrepătrunde cu pacea care are același obiectiv, după cuvintele psalmistului : «Bunătatea și credincioșia se întîlnesc, dreptatea și pacea se îmbrățișează» (Ps. 85, 9—10). Dreptatea și pacea întîlnindu-se în iubirea lui Iisus Hristos devin o unitate indestructibilă, fiind ambele «roada Duhului Sfînt» (Gal. V, 22—24) și ambele constituind esența împărăției lui Dumnezeu «în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17). Această unitate dintre pace și dreptate, face ca ele să nu poată exista una fără cealaltă. Este socotit «dușman al păcii», cel ce vrea să obțină dreptul său în paguba altora [34]. Dreptatea egalizatoare impune, după învățătura creștină, a respecta dreptul altuia în măsura în care doresc să mi se respecte dreptul meu (Mat. VII, 12). Nerespectarea dreptului aproapelui mă aduce în conflict cu el, deci pacea nu mai poate fi asigurată. În această categorie intră colonialiștii, care nerespectînd drepturile fundamentale ale celor exploatați, devin implicit și dușmani ai păcii. Iată cît de plastic, sugestiv și elocvent arată Isidor Pelusiotul unitatea care trebuie să existe între pace și dreptate : «Pacea amestecată cu dreptate este un bun dumnezeiesc, iar dacă una din ele ar exista fără cealaltă se vatămă frumusețea virtuții. Căci, pace există și la tîlhari cu semenii lor și între lupi ; la cei dintîi pentru vătămarea oamenilor, iar, la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar,

---

Pr. Prof. Alex. Moisiu, *Sfîntul Grigore cel Mare, propovăduitor al păcii,* în rev. «Mitropolia Ardealului», an. IV, (1959), nr. 1—2, p. 102.

34. «...*El Paix sur la Terre*», Documents de la première Assemblée Générale Chrétienne pour la Paix, Prague, du 13 au 18 juin, 1961, Raportul grupei I, p. 125—126.

noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptate...»[35].

Am văzut că pacea creştină are un caracter universal. Ea aparţine ontologic întregii creaturi. De aici rezultă că pacea creştină nu se realizează numai între credincios şi Dumnezeu, sau numai între creştini. Creştinii trebuie să fie în relaţii de pace cu toţi oamenii. Pe cît stă în puterea voastră — scrie Sfîntul Apostol Pavel romanilor — fiţi în pace cu toţi oamenii» (Rom. XII, 18). Acelaşi îndemn îl dă Apostolul Neamurilor şi evreilor şi tot prin pace caută Sfîntul Apostol Pavel să liniştească şi pe tesalonicenii tulburaţi de aşteptarea parusiei : «Căutaţi pacea cu toţi şi sfinţenia, fără care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evr. XII, 14) ; «şi să rîvniţi a trăi în linişte şi a face fiecare cele ale sale şi a lucra cu mîinile voastre precum v-am poruncit, ca să umblaţi cu bunăcuviinţă faţă de cei dinafară şi să nu aveţi trebuinţă de nimic» (I Tes. IV, 11—13). Dacă Dumnezeu este al păcii (I Cor. XIV, 33 ; II Tes. III, 16) şi dacă «a făcut dintr-un sînge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată faţa pămîntului, aşezînd vremile cele mai înainte rînduite şi hotarele locuinţei lor» (Fapt. Ap. XVII, 26), înseamnă că oamenii trebuie să trăiască în pace ca fraţi, fiind din «neamul» (Fapt. Ap. XVII, 28) Dumnezeului păcii şi provenind dintr-o singură pereche de oameni. Pacea între oameni, ca rezultat al unităţii neamului omenesc este adevărata viaţă pe care trebuie s-o trăiască omenirea. «...Ce este mai desăvîrşit ca legătura şi unirea ? Ce este mai plăcut ca unirea moravurilor şi a sufletelor ?...» — se întreabă Sfîntul Vasile cel Mare, — ca tot el să răspundă : «Dumezeu a voit ca noi să fim aşa de la început şi spre aceasta ne-a creat... Dacă păcatul n-ar fi tăiat firea, n-ar exista între oameni împărţire, neînţelegere şi război» [36].

Rezultă că adevăratul creştin trebuie să fie un luptător activ pentru pacea între popoare. «Trebuie să convingem pe conducătorii tuturor statelor — a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — că toate neamurile pămîntului au dreptul să se bucure de viaţă liberă şi independenţă. Mari sau mici mai mult sau mai puţin dezvoltate economic şi cultural, toate semiţiile planetei sînt egale între ele, în virtutea originii lor comune, — fapt care le obligă să se respecte reciproc şi să conlucreze pentru binele oamenilor» [37]. Popoarele trebuie să colaboreze, întreţinîndu-se în relaţii de prietenie, fiindcă, continuă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, «colaborarea internaţională înseamnă pace universală şi prietenie între toate popoarele. Conştiente de pustiirile pe care le-ar aduce vieţii omeneşti dezlănţuirea unui nou război, popoarele îşi afirmă tot mai mult dorinţa lor pentru pace şi cer guvernelor de pretutindeni să înfăptuiască visul milenar al omenirii : dezarmarea şi pacificarea întregii lumi» [38].

---

35. *Cartea III-a, Ep. 246,* Migne P. G., LXXVIII, col 924 sq. După Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 266.

36. *Aşezăminte monahale, XVIII, 2,* Migne P. G., XXXI, col. 1381 D, 1384 BC. După Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Temeiuri biblice...,* p. 598.

37. *Op. cit.,* p. 27.

38. Idem, *ibidem.*

III. *PREMISELE DEZARMĂRII*

Pace și dezarmare nu sînt două noțiuni paralele, ci trebuie să fie o singura realitate, în sensul ca adevărata pace se realizeaza prin dezarmarea generală și totală, prin distrugerea oricărei posibilitați de război. Omenirea nu luptă astăzi pentru o pace care să culmineze intr-un cataclism universal, ci pentru o pace în care cuvîntul «razboi» să dispara din orice dicționar.

Creștinismul, propovăduind pacea universală în Iisus Hristos, cere tuturor creștinilor a lupta în colaborare cu toți oamenii pentru o pace reală, lipsită cu desăvîrșire de primejdia unui război ; iar omenirea intreagă să trăiască în relații de frățietate și egalitate. «Niciodată — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — nu am fost și nu vom fi dușmani ai păcii. Căci, dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele : Pace vouă !» [39].

Dacă pacea este un bine care oferă omului cadrul, sau atmosfera prielnică a dezvoltării și desăvîrșirii vieții sale, Sfinții Părinți ne arată că războiul îl dezumanizează. Sfîntul Grigorie de Nissa arată că individul uman devine, în timp de război, nesimțitor chiar pentru nevoile proprii : «Cînd sufletul este înăbușit pentru simțirea lucrului plăcut, cum va putea el, iritat fiind prin suferințele comune ale războiului, să mai aibă senzație pentru ceea ce este plăcut, acolo (în război) unde armele și caii se lovesc, unde, oțelul ascuțit și trompeta amenințătoare, unde șirul de luptători cu lănci și coifuri sclipitoare, unde atacul, îmbulzeala, zbuciumul, lupta, fuga, urmărirea, zgomotul, strigătul de război (alarma), pămîntul udat cu sînge, cadavre călcate, răniți rămași în urmă...» [40]. Morala creștină, combătînd războiul, îl definește «ca un duel în stil mare, care prin metode și prin instrumente noi omoară mulțimile, cum și ca izvor al incalculabilei mizerii din punct de vedere fizic și moral ; este ceva odios și împotriva divinității, neputîndu-se sprijini pe nici un fel de morală» [41].

Față de un război care înseamnă crimă împotriva umanității, creștinismul se află la un pol contrar, luînd o poziție diametral opusă. Dumnezeu, după învățătura creștină, este Iubire (I Ioan IV, 16). Lumea este creația iubirii Sale. Din revelația divină aflăm că Dumnezeu iubește lumea, chiar cînd ea a căzut în păcat, «atît de mult încît pe Fiul Său a dat ca oricine crede într-însul să nu piară, ci să aibă viața de veci» (Ioan III, 16). Hristos nu a venit să piardă lumea prin potop atomic, ci să-i dea «viață din belșug» (Ioan X, 10).

Războiul rece este o realitate care împiedică dezarmarea, creind dușmănia și neîncrederea între popoare. Prin războiul rece se urmărește «subjugarea adversarului prin toate mijloacele economice, politice și

---

39. *Omilie la Înălțarea Domnului,* Migne P. G., LII, col. 766, 790. După Prof Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 264.

40. *Cuvintul VII la Fericiri,* Migne P. G., XLIV, col. 1281 BCD. După Sandu C. Stoian, *op. cit.,* p. 91.

41. Hristu Andrutsos, *Sistem de Morală,* trad. de Dr. Ioan Lancrănjan și Prof. Ermil Mudopoulos, Sibiu, 1947, p. 342.

ideologice»[42]. Pin menținerea tensiunii internaționale, războiul rece înseamnă pregătirea războiului atomic. Întreținînd mereu ura și dușmănia, este de ajuns o apăsare pe buton ca lumea să fie nimicită. Războiul rece alimentează, deci, condițiile subiective, intenția de nimicire universală, care la un moment dat poate lua forma unei fapte de distrugere generală.

Creștinismul nu poate fi de acord cu o astfel de situație tragică. Biserica creștină luptă pentru o pace care «nimicește războiul, distruge teama, alungă vrăjmășia»[43]. Pentru creștini, gloria cea mai mare trebuie să fie distrugerea războiului, nu a oamenilor în război. Iată cît de plastic este exprimată această idee de către Fericitul Augustin : «Este o glorie mai mare să ucizi războiul prin cuvînt decît oamenii prin sabie ; să cîștigi, sau să obții pacea prin pace, nu prin război»[44]. Trebuie să arătăm că tot pe această linie se încadrează și Vaticanul prin declarația Papei Ioan al XXIII-lea din 10 septembrie 1961. Adresîndu-se credincioșilor și «necredincioșilor», recunoaște că în două cuvinte : în cuvîntul «război» și în cuvîntul «pace» se împletesc durerile și speranțele lumii, grijile și bucuriile vieții personale și sociale, și afirmă că omenirea «nu are nevoie de războaie victorioase și nici de popoare înfrînte, ci de o sănătate înnoită și consolidată, de o pace rodnică și consolatoare»[45].

Teologul R. K. Ullmann a arătat la Adunarea Creștină pentru Pace de la Praga (1961) că «libertatea evanghelică dă certitudinea imposibilității de a ne provoca reciproc teamă prin armele atomice și de distrugere și de a ne ține astfel la distanță. Înaintea lui Dumnezeu o singură politică militară este justă : politica dezarmării generale și totale...»[46].

În martie 1961, Consiliul Mondial al Păcii (Delhi), stabilea că «lupta pentru suveranitatea națională și independență constituie o sarcină nu numai a popoarelor coloniale, ci și a tuturor popoarelor lumii care luptă pentru instaurarea păcii trainice, pentru traducerea în viață a dezarmării și desfășurarea unei colaborări prietenești, reciproc avantajoase pentru țări»[47]. De aici rezultă că lupta pentru dezarmare trebuie împletită cu lupta pentru o pace în care toți oamenii să fie egali. Aceasta se realizează prin eliberarea popoarelor coloniale și prin încetarea războiului colonialist. Războiul colonialist este un război nedrept, de exploatare, de subjugare. Creștinismul îl combate considerîndu-l, după expresia Fericitului

42. «...*Et Paix sur la terre*»... p. 129.

43. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilie la Înălțarea Domnului,* Migne P. G., LII, col. 766, 790. După Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.,* p. 264.

44. *Epist. CCXXIX,* Migne P. L., XXXIII, col. 1019 sq. După Magistr. Adrian Popescu, *art. cit.,* p. 581.

45. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Lupta pentru pace în anul 1961 și perspectivele ei,* în rev. «Mitropolia Ardealului», an. VII (1962), nr. 1—2, p. 21. La 7 martie 1963 la Vatican a avut loc ceremonia înmînării premiului internațional Balzan «Pentru pace și umanism» papei Ioan al XXIII-lea. Cu prilejul acordării acestui premiu N. S. Hrușciov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. a adresat felicitări papei Ioan al XXIII-lea (rev. «Timpuri Noi», nr. 11/1963, p. 30).

46. Referatul : *De la războiul rece la pace reală,* în «...Et Paix sur la terre»... p. 85.

47. *Calea omenirii spre o pace adevărată,* în rev. «Mitropolia Ardealului», an. VII (1962), nr. 1—2, p 31.

Augustin : «mare tîlhărie». «A face război vecinilor, a porni după alte lucruri, a supune și a strivi popoare care nu te-au supărat cu nimic, ci numai din dorința de a stăpîni, ce alt nume trebuie dat acestui lucru, decît acela de mare tîlhărie ?» [48]. Chiar dacă de-a lungul veacurilor s-au găsit creștini care să susțină colonialismul, argumentele lor sînt forțate și greșite. Astăzi creștinii își dau seama că din punct de vedere creștin nu se poate lua decît o singură poziție : a lupta cu hotărîre împotriva războiului colonialist. Iată ce a spus episcopul dominican Bartolomeo Las Casas, supranumit «părintele indienilor» (1474—1566): «războiul nu e un obicei creștin. Războiul înseamnă bărbați morți și înrobiți, femei și fete batjocorite, case arse... Războiul e cel mai mare rău. Războiul e ucidere, hoție, jaf, moartea copiilor, adulter, profanare... Cum poate fi pus războiul de acord cu vestirea Evangheliei iubirii, blîndeții, păcii ?» [49].

Sînt suficiente două argumente creștine, care să arate că «Vestea cea bună», pe care a adus-o Fiul lui Dumnezeu pe pămînt, nu poate fi pusă de acord cu «cetatea zidită pe nisip» a colonialismului. Primul, «argumentul rațional-istoric pornește de la unitatea spiritual-biologică a tuturor oamenilor de pe pămînt. Descinzînd din aceeași pereche primordială, toți oamenii au același «sînge» (Fapt. Ap. XVII, 26), aceeași structură spirituală și tind spre valori spirituale și le realizează căutînd desăvîrșirea. Rezultă că toți oamenii sînt egali, toți sînt încununați cu onoarea de a purta numele de «om» și toți au dreptul la o viață spirituală-biologică vrednică de această cinste» [50]. Kwame Nkrumah arată că «Dumnezeu ne-a făcut pe toți egali. De aceea noi credem în egalitatea popoarelor de toate rasele. Noi credem în colaborare și luptăm împotriva unui sistem..., care înjosește pe oameni. Dumnezeu a dat popoarelor asuprite «dreptul... de a fi libere de orice stăpînire străină. De aceea revendicăm acest drept al nostru la independență..., care e un drept imprescriptibil al popoarelor, un drept natural» [51]. Al doilea argument se referă la faptul că toți sîntem din «neamul lui Dumnezeu» (Fapt. Ap. XVII, 28—29). «Vestea cea bună» pe care a adus-o Iisus Hristos în lume este că noi toți avem un Tată iubitor în ceruri. El este Tatăl nostru. Nu al unuia sau al cîtorva, ci al tuturor. Iar noi sîntem fiii Lui prea iubiți. Nu numai unul sau cîțiva, ci toți sîntem fiii Lui. El ne iubește pe toți, revărsînd darurile Lui «și peste cei buni, și peste cei răi» și ne cheamă în brațele iubirii Lui părintești (Mt. V, 45—48) [52]. Ben J. Marais, prof. univ. în Pretoria, a arătat că «după învățătura creștină nu există o justificare a discriminărilor

48. *De Civitate Dei,* Cartea IV, 6, Migne P. L. XLI, col. 116—117. După Magistr. Adrian N. Popescu, *art. cit.,* p. 580.

49. Pr. Prof. Nicolae Mladin, *Atitudini teologice contradictorii în problema colonialismului,* în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXVIII (1962), nr. 3—4, p. 181.

50. Idem, *Principii morale anticolonialiste,* în rev. «Mitropolia Ardealului», an. VII (1962), nr. 1—2, p. 89.

51. *Autobiografie — Mesaj din Ghana,* trad. după originalul englez, (Edinburg, 1957), București, 1958, pp. 228, 235, 243. După Pr. Prof. N. Mladin, *Africa se deșteaptă,* în rev. «Mitropolia Ardealului», an IV (1959), nr. 3—4, p. 181.

52. Pr. Prof. Nicolae Mladin, *Principii....,* p. 90—91.

rasiale în societate sau Biserică. Creștinii nu trebuie să piardă niciodată idealul unei Biserici, în care toți cei ce cred în Hristos, fără deosebire de rasă, să se simtă ca în casa părintească. Biserica trebuie să condamne concepția rasistă ca o concepție fundamental falsă» [53].

Astăzi, creștinii mărturisesc deschis că dreptatea lui Dumnezeu cere o pace reală, bazată pe dezarmare, în care toți oamenii să fie egali [54].

IV. *TEMEIURI CREȘTINE PENTRU DEZARMARE*

Data de 18 septembrie 1959 a înscris în istorie un eveniment epocal: propunerile Guvernului sovietic pentru dezarmarea generală și totală, în ședința Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. La 18 noiembrie 1959, Sanctitatea Sa Alexei împreună cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ruse, însușindu-și propunerile Guvernului sovietic, lansează un apel către Bisericile creștine ca să se încadreze în această mișcare de susținere a dezarmării generale și totale. La 21 decembrie 1959, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne s-a declarat pentru susținerea dezarmării.

Bisericile creștine unite în mai multe adunări de luptă pentru pace susțin cu hotărîre pacea bazată pe dezarmare generală și totală. Poziția lor e justă. Împreună cu toți oamenii cinstiți din lumea întreagă, Bisericile creștine fac un front comun de a crea o lume fără arme, clădită pe pace și armonie între toți oamenii.

Vom încerca să arătăm că acțiunea Bisericii pentru pace și dezarmare corespunde întru totul învățăturii creștine, iar Evanghelia lui Hristos își poate găsi realizarea deplină numai într-o lume lipsită de arme și de dușmănie între oameni.

1. După învățătura creștină, Dumnezeu vrea ca viața să triumfe asupra morții. Chiar dacă a pus în fața primului om și posibilitatea de a putea muri (posse mori), totuși îndemnul lui Dumnezeu este a urma viața: «Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Deut. XXX, 19). Războiul atomic ar însemna un nou potop, potopul atomic. Or, Dumnezeu nu vrea ca lumea să mai piară în potop (Gen. IX, 8—17) [55]. El a trimis pe Fiul Său ca lumea să aibă «viață din belșug» (Ioan X, 10), «pe pămînt pace, între oameni bună voire» (Luca II, 14). Dumnezeu nu a creat lumea, pe care a iubit-o prin jertfa Fiului Său (Ioan III, 16), ca ea să fie prefăcută în haos prin voia coroanei creaturii, a omului. Dumnezeu este «al păcii, nu al neorînduielii» (I Cor. XIV, 33). Așa că adevărații fii ai lui Dumnezeu trebuie să fie și făcători de pace (Mat. V, 9).

Dacă prin înarmare se sapă cimitirul morții universale, prin dezarmare, activitatea umană va fi îndreptată în favorul vieții. Adevăratul eroism și patriotism se realizează prin muncă constructivă în sprijinul vieții, prin activitate creatoare pusă în slujba omului.

---

53. Idem, *Atitudini teologice contradictorii...*, p. 191.
54. «...*Et Paix sur la terre*»..., rap. grupei I-a, p. 125.
55. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Biserica Ortodoxă și problema dezarmării totale și generale*, în rev. «Mitropolia Ardealului», an. V (1960), nr. 5—6, p. 380.

2. Textul clasic pe care se bazează Biserica creștină în susținerea dezarmării este Isaia II, 4: «El va judeca neamurile și la popoare fără de număr va da legile Sale. Preface-vor săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie» (vezi și Miheia IV, 3—5).

Din comentariile Sfinților Părinți la aceste texte remarcăm, pe de o parte, că aceste texte constituie o profeție mesianică și își găsește realizarea în Iisus Hristos. Pe de altă parte, că această profeție trebuie să se realizeze în istorie. Iată cîteva exemple patristice : Sfîntul Ioan Gură de Aur arată că «legea lui Hristos luminează atît de strălucit vederile oamenilor, că cel care se împreună cu Hristos în mod demn se împacă cu semenul său prin iubire» [56]. Sfîntul Vasile cel Mare spune că «legea lui Hristos conține pacea și mijloacele de a lupta împotriva războiului.

Deodată cu nașterea Mîntuitorului a venit pacea pe pămînt, pacea vestită de Hristos celor de aproape și celor de departe, iudeilor și păgînilor... Cine crede în înviere, adaugă același Sfînt Părinte, cine nădăjduiește sincer în judecată nu se mai războiește cu nimeni» [57]. Înfăptuirea acestui vis milenar al omenirii, în care «săbiile să fie prefăcute în fiare de pluguri», constituie, după Sfîntul Chiril al Alexandriei, «sfîrșitul împărăției celui rău, cînd sabia nu se va mai cunoaște și război nu va mai fi ; se va realiza ceea ce a făgăduit Mîntuitorul cînd a spus : «Pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27) [58]. Teodor de Mopsuestia arată că pacea va deveni o realitate istorică, «atunci fiecare se va odihni liniștit sub vița sa și fiecare sub smochinul său și nu va mai fi cine să înfricoșeze» [59]. Tot astfel se pronunță și Sfîntul Atanasie : «Îndată ce popoarele înțeleg învățătura lui Hristos, se îndeletnicesc cu munca ogoarelor în loc să se lupte ; își împreună mîinile pentru rugăciune în loc să pună mîna pe arme» [60].

3. Dezarmarea este în acord și cu învățătura creștină despre puritatea morală. «De unde sînt războaiele și de unde luptele între voi ? — se întreabă Sf. Iacob — nu oare de aici : din poftele voastre care se luptă în mădularele voastre ?...» (Iac. IV, 1). O inimă curată înseamnă o inimă din care lipsește păcatul și este pătrunsă de iubire. Iată ce spune Mîntuitorul în predica de pe munte : «Auzit-ați că s-a zis celor de demult : să nu ucizi, că cine va ucide vinovat va fi judecăți, iar Eu zic vouă: că oricine se mînie asupra fratelui său în deșert, vinovat va fi judecății. Și cine va zice fratelui : netrebnicule, vinovat va fi sinedriului, iar cine va zice nebunule, vinovat va fi de gheena focului» (Mt. V, 22). Pentru cel ce a

56. *Erminie la Profetul Isaia,* Migne P. G., LVI, col. 34. După Pr. Prof. N. Neaga, *Impărăția păcii,* (Isaia II, 4), în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXIII (1957), nr. 8—9, p. 571.

57. *Erminie la profetul Isaia,* Migne P. G., XXX, col. 244 și col. 245. După idem, *ibidem.*

58. *Erminie la profetul Isaia,* Migne P. G., LXX, col. 72, 73. După idem, *ibidem.*

59. *Erminie la profetul Miheia,* Migne P. G., LXVI, col. 365. După idem. *ibidem.*

60. *Despre întruparea Cuvîntului,* Migne P. G., XXV, col. 188—189. După Prof. Iustin Moisescu, *art. cit.*, p. 263.

alungat din sufletul său mînia, porunca «să nu cizi», nu este un imperativ greu de îndeplinit care să-l obsedeze, fiindcă criteriul subiectiv al faptei morale, intenţia rea este absentă. O faptă morală rea lipsită de intenţie şi de scop rău rămîne rea, însă nu poate fi condamnată sau categorisită ca egală cu aceeaşi faptă morală rea, care porneşte din intenţii rele. Fapta morală va primi timbrul unei fapte neintenţionate spre rău. În acest caz, fapta morală rea, la baza căreia stă o intenţie bună, poate lua înfăţişarea unei fapte morale întemeiată pe o libertate a voii neîndreptată spre rău, mai precis, va putea lua forma unei fapte morale rele, dar neclădită totuşi pe un scop rău. Pentru ca o inimă să fie curată nu e suficient să nu fie stăpînită de mînie, ci să fie pătrunsă de iubire. O inimă lipsită de mînie dar şi de iubire, trece indiferentă pe lîngă bucuria şi durerea semenului său. De aceea Sfîntul Apostol Pavel spune : «Pentru că poruncile : să nu desfrînezi, să nu ucizi... şi oricare altă poruncă se cuprind în acest cuvînt, adică : să iubeşti pe aproapele ca pe tine însuţi» (Rom. XIII, 9).

Dacă relaţiile cu semenii noştri trebuie să izvorască din iubire şi să se manifeste în iubire, rezultă că în creştinism nu poate fi vorba de nici un fel de motivare a acţiunii de suprimare a vieţii omului. După învăţătura creştină, o inimă curată biruie pe duşman nu printr-un contra atac, care să-i suprime viaţa, ci prin iubire, care, revărsată în sufletul duşmanului, îl cucereşte şi îl dezarmează, îl biruie şi îl face prieten.

Sfîntul Grigorie de Nissa spune în acest sens următoarele : «Făcătorul de pace este numit fiu al lui Dumnezeu, fiindcă acela imită în adevăr pe Dumnezeu, care dă pace vieţii oamenilor. «Fericiţi sînt deci făcătorii de pace, căci fiii lui Dumnezeu se vor chema». Cine sînt aceştia? Aceia care imită pe Dumnezeu în iubirea lor către oameni, care arată în propria lor viaţă ceea ce este propriu activităţii divine... Această lucrare ţi-o prescrie şi ţie, ca să dezrădăcinezi ura, să înlături războiul, să învingi invidia, să îndepărtezi lupta... Să stingi pofta de răzbunare, care arde pe tăcute în inima ta ; şi în locul acelora să plantezi în inima ta ceea ce stă contrar celor ce ai înlăturat... În locul acestor rele, roada Duhului care sînt : dragostea, bucuria, pacea, dreptatea...» [61].

4. Învăţătura creştină nu condamnă bunurile materiale în ele însele, ci bogăţia bazată pe exploatarea omului de către om, sau reaua folosire a bunurilor materiale. Fiecare creştin să aibă cele necesare vieţii, dar «să nu fie biruit de nimic» (I Cor. VI, 12). Să cîştige din muncă cinstită şi să se bucure cu prisosinţă din cîştigul lui, fiindcă «vrednic este lucrătorul de plata sa» (Lc. X, 7). Pus de Dumnezeu stăpîn peste întreaga lume văzută, primul om trebuia să muncească pămîntul şi să se bucure pe deplin de roada muncii sale. După învăţătura creştină, acesta este un principiu valabil şi pentru urmaşii lui Adam. Pămîntul este al tuturor oamenilor. Toţi trebuie să muncească în mod egal şi să se bucure după munca lor. Legea egalităţii şi fraternităţii tuturor oamenilor impune celor mai avansaţi să ajute pe cei rămaşi în urmă să ajungă la acelaşi

61. *Cuvîntul VII la Fericiri,* trad. Sandu G. Stoian, *op. cit.,* p. 96.

mod al vieții materiale. Dacă cei 120 miliarde dolari care se cheltuiesc anual pentru înarmare ar fi puși la dispoziția ridicării nivelului de trai al popoarelor rămase în urmă, omenirea ar face progrese însemnate pe plan material. «S-a calculat, bunăoară, că dacă numai o cincime din aceste mijloace ar fi întrebuințată pentru stimularea dezvoltării economice a țărilor slab dezvoltate, atunci, folosindu-se și sursele de acumulări interne, s-ar putea crea în aceste țări 30—40 centre energetice industriale de însemnătate mondială. Atunci, în 20—25 de ani, țările slab dezvoltate... s-ar apropia de nivelul Angliei și Franței» [62]. Fără a mai prezenta alte avantaje economice ale dezarmării, conchidem că dezarmarea generală și totală constituie o ridicare materială a tuturor oamenilor, încît fiecare om să poată duce o viață demnă de numele ce-l poartă.

5. Bisericile creștine luptă cu hotărîre pentru înfăptuirea dezarmării. La Adunarea Mondială Creștină pentru Pace de la Praga (1961), creștinii au declarat : «Pentru creștini, problema dezarmării e în legătură cu supunerea lor poruncii dragostei lui Hristos... creștinii cred într-un Dumnezeu al dragostei și urmează calea dragostei deschisă de Iisus Hristos... prima datorie a creștinului este a se ruga pentru pace și a chema pe toți oamenii la pace și împăcare. E de datoria creștinului a dovedi tuturor popoarelor că el n-are nici un motiv să amîne dezarmarea...». În continuare, creștinii au fixat programul dezarmării, care cuprinde următoarele etape : 1. Încetarea experiențelor atomice din cauza pericolelor care le generează. 2. Oprirea producerii de mijloace de nimicire. 3. Stabilirea unor zone denuclearizate. 4. Incheierea unui acord internațional privitor la dezarmarea generală, totală și controlată. 5. Desființarea tuturor armelor disponibile pînă la un minim necesar serviciului pentru menținerea ordinei. 6. Desființarea tuturor armelor și armatelor. 7. Desființarea tuturor pactelor militare [63]. Acest program fixat de Adunarea Creștină pentru Pace de la Praga (1961) constituie un salt calitativ în impunerea pe plan mondial a dezarmării generale și totale. El arată că Biserica creștină în problema păcii cere cu stăruință dezarmarea generală și totală.

La Adunarea Ecumenică a Bisericilor de la New Delhi, din 1961, în «Apelul adresat tuturor guvernelor și popoarelor», creștinii au declarat : «Noi recunoaștem că războiul este un dușman comun și că sfîrșitul războiului rece și progresul păcii depinde de încrederea noastră mutuală. Problema principală a lumii actuale constă în a ști cum se poate stabili această încredere... În problema păcii convingerea este sigură : războiul este contrar spiritului învățăturii lui Hristos... acțiunea pentru pace se manifestă prin ajutorarea țărilor noi în vederea dezvoltării, sau a luptei contra sărăciei, bolilor, foametei, exploatării și ignoranței... Noi ne angajăm a munci fără încetare și ținem să facem cunoscut tuturor guvernelor că oricine dintre ele va propune o linie de conduită oricare ar

62. Rev. «Timpuri Noi», nr. 3/1963, p. 5.
63. «...*El Paix sur la terre*»..., rap. grupei a VII-a p. 136—137.

fi, care va contribui ca să se atingă acest scop, poate conta pretutindeni pe sprijinul nostru» [64].

Vrednică de amintit este în acest sens și recenta enciclică a papei Ioan al XXIII-lea, întitulată : «Pacem in terris». În acest mesaj adresat credincioșilor catolici și «tuturor oamenilor de bună credință» se spune printre altele: «Echitatea, înțelepciunea, simțul omeniei cer să se pună capăt cursei înarmărilor. Ele cer reducerea paralelă și concomitentă a înarmărilor care există în diferite țări, interzicerea armei atomice și, în cele din urmă, dezarmarea, care trebuie înfăptuită cu consimțământul tuturor și sub un control eficient» [65].

*

Din cele tratate mai sus rezultă că adevărații creștini trebuie să fie și luptători activi pentru pace. Ei trebuie să fie convinși că numai într-o atmosferă de pace e posibilă dezvoltarea și desăvîrșirea spirituală și materială a omenirii. Iată ce spune Erasmus din Rotterdam în această privință: «Dorești război? Gîndește-te mai bine ce este pacea și ce este războiul, ce foloase aduce una și ce pagube celălalt și după aceea apreciază dacă este convenabil să schimbi pacea cu războiul ? Există oare vreun lucru mai demn de admirație decît un regat în plină prosperitate, cu orașe solid consolidate, cu ogoare bine cultivate, cu o foarte bună legislație, cu artă și știință înfloritoare, cu o viață plină de curățenie ? Ei bine, gîndește-te serios : «Toată această fericire va fi nimicită de mine, dacă pornesc războiul» [66].

Biserica Ortodoxă a îndemnat și îndeamnă necontenit pe credincioșii săi să se încadreze cu hotărîre în frontul luptei pentru pace și pentru abolirea definitivă a războiului. În telegrama trimisă Comitetului Național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă (1963), Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus: «...Preoțimea și credincioșii creștini ortodocși... participă cu însuflețire la toate acțiunile inițiate de Consiliul Mondial al Păcii pentru zidirea unei lumi fără arme și fără războaie și sprijină eforturile conducătorilor patriei noastre în lupta pentru apărarea păcii și înfrățirea popoarelor» [67].

Magistrand SORIN COSMA

---

64. *Nouvelle Delhi, 1961, Conseil oecuménique des Eglises,* p. 266.
65. Rev. «Timpuri Noi», nr. 16/1963, p. 3.
66. *Despre război și pace,* trad. de Iorgu Iordan, București, 1960, p. 108, 109.
67. Rev. «Pentru apărarea păcii», nr. 1/1963, p. 6.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

REFORME, RÎNDUIELI ȘI STĂRI BISERICEȘTI ÎN EPOCA FANARIOTĂ *

Epoca fanariotă reprezintă o perioadă de oprimare și de mari suferințe pentru poporul nostru. Ea începe o dată cu ralierea grecilor din Fanar la politica otomană, cînd prestigiul lor în fața Porții crește vertiginos, făcînd ca influența străină să se facă simțită din ce în ce mai mult în conducerea principatelor romîne prin intermediul așa numiților domnitori fanarioți vreme de mai bine de un secol.

În această epocă, elementele străine infiltrate în conducerea principatelor au avut înrîuriri asupra tuturor laturilor vieții noastre obștești inclusiv asupra vieții noastre bisericești. Observăm că în genere, viața Bisericii, care se desfășura după rînduieli tradiționale a fost supusă mai mult unor experiențe decît unor reforme. Schimbările ce au survenit, au păstrat în general în continuare spiritul Ortodoxiei, dar în unele cazuri au stîrnit împotriviri justificate din partea poporului dreptcredincios.

Reformele întreprinse în această perioadă se caracterizează mai ales prin imixtiunea arbitrară a domnitorului în treburile Bisericii.

Pentru a cuprinde măcar în parte schimbările ce s-au produs în rînduriile și stările Bisericii noastre în «epoca fanariotă», vom căuta să analizăm principalele reforme sau schimbări cu caracter de reformă în privința raporturilor externe ale celor două mitropolii romînești în genere, apoi raporturile noi care s-au stabilit între domnitor și Biserică. De asemenea vom releva măsurile privitoare la cîrmuirea internă a Bisericii, cele privitoare la alegerea și instituirea vlădicilor eparhioți și a arhiereilor titulari, cele privitoare la alegerea și instituirea în funcțiune a clerului de mir, cele privitoare la călugări și mînăstiri, cele privitoare

---

* Această lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în Teologie a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. prof. Liviu Stan, care a dat și avizul să fie publicată.

la formarea clerului, a personalului ajutător, cele privitoare la instanțele bisericești, cele privitoare la averile eparhiilor, mînăstirilor și ale unor biserici ctitoricești, apoi măsurile în legătură cu bunurile bisericești închinate și altele.

I. POZIȚIA INTERORTODOXĂ A MITROPOLIILOR ROMÎNE

Cercetînd actele și documentele care oglindesc poziția interortodoxă pe care o aveau mitropoliile romîne, vom constata că din cele mai vechi timpuri cele două instituții, erau autocefale, adică se conduceau prin organe deliberative proprii fără nici un amestec străin al vreunei autorități ecleziastice dinafară.

a) Poziția pe care o dețineau în cadrul interortodox mitropoliții din Țara Romînească și din Moldova față de celelalte Biserici Ortodoxe, prezintă o importanță deosebită în sensul că ele se bucurau nu de o autoritate oarecare ci, de toate drepturile autocefale. Ceva mai mult, observăm din filele istoriei că Mitropolia din Țara Romînească avea jurisdicție și asupra Bisericii din Ardeal. Din Pravila de la Tîrgoviște (1652) se mai constată ca o stare de fapt, și autocefalia pe care o avea Biserica Moldovei, căci se precizează în Glava 321 : «Aflăm scris în Pravila lui Matei Vlastari, cum și Moldovlahia au fost supuse Ohrideanilor, iar acum nice Ohrideanîlor se pleacă, nici Țarigrădeanului» [1].

Ceva mai tîrziu, Dimitrie Cantemir (†1723) arată în lucrarea sa «Descriptio Moldaviae», că mitropolitul Moldovei «nici nu este supus vreunuia dintre patriarhi» («nec ulli patriarcharum subjacet»), ci el chiar se folosește în Moldova de aceeași libertate pe care o are (întîistătătorul) Ohridei în dieceza sa [2]. Autocefalia Mitropoliei Moldovei o mai aflăm atestată într-un document din anul 1723, prin următoarele formule : «Ca Ohridul și ca Kiprul : ...nesupusă și neplecată nici unei alte eparhii (stăpîniri bisericești), au așezat-o să fie ca un Patriarh, precum este Ohridul și Kiprul», «nu se pleacă nici unui patriarh», «nu se pleacă nici Ohridului, nici Constantinopolei» [3].

---

1. Pr. Prof. Liviu Stan, *Importanța canonică și juridică a Pravilei de la Tîrgoviște* (1652), în rev. «Studii Teologice», 9—10, seria II-a, noiemb.-dec., a IV/1952, p. 571 ; Cf. *Indreptarea Legii,* 1652, Ed. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 363.

2. Idem, *Obîrșia Autocefaliei și Autonomiei,* în rev. «Mitropolia Olteniei», XIII, nr. 1—4, Craiova, 1961, p. 98.

3. Idem, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea Autocefalie a Mitropoliei Moldovei,* în rev. «Mitropolia Moldovei», nr. 3—4, Iași, pp. 177—182. Sinodul mitropolitan ținut la Iași în 1752 consemnează faptul că Mitropolia Moldovei încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400—1431) obținuse dreptul «ca să fie ca și Ohridul, nesupusă nicăirea». Referindu-se tot la autocefalia bisericească conchiderea Părintelui Prof. Liviu Stan este cît se poate de semnificativă venind cu prisosință în sprijinul tezei : «Dacă Bisericile romîne și cea rusă au fost considerate (din vechime), numai ca Biserici autonome, nu exprimă oare această autonomie, ideea de autocefalie, cel puțin la nivelul Bisericilor autocefale amintite ? Cunoscîndu-se toate acestea, oare ar mai putea cineva să tragă la îndoială adevărul spuselor lui D. Cantemir și al altor vechi mărturii, asupra autocefaliei Bisericii din Moldova ? Și, nu apare oare deplin întemeiată, iar nu ca o simplă fantezie, încercarea de a se obține

b) Domnitorii fanarioți și acoliții lor nesocotind starea de independență a celor două mitropolii românești, au stîrnit împotriviri din partea oamenilor Bisericii, care își apărau vechile libertăți și drepturi ce-și aveau rădăcini puternice în tradiția și obiceiul pămîntului, întemeiate pe pravile și pe rînduieli canonice. Toate aceste drepturi în timpul ședерii la noi a domnitorilor fanarioți, au cunoscut încălcări grave. De aceea, sînt destul de numeroase și de grăitoare documentele vremii, care arată reacțiunea împotriva amestecului ierarhilor străini în treburile și în conducerea interioară a Bisericii. Un document deosebit de important este cel din 1 ianuarie 1752 al Sinodului ținut la Iași în timpul păstoririi mitropolitului Iacob Putneanul, sinod care a luat atitudine împotriva numirii străinilor în ierarhia Bisericii din Moldova. Sinodul Bisericii autocefale moldovene, observînd starea de fapt ce dăinuia în timpul domniei lui Constantin Racoviță, chibzui și hotărî printr-un «așezămînt» ca în baza drepturilor și datinilor țării, să nu se mai numească ierarhi decît din clerul pămîntean. «Hotărîm și legăm ca fieșteîncînd atît în vremurile cele ce vom trăi noi și în cele viitoare ale urmașilor noștri ca nicidecum obiceiul țării și a Sfintelor canoane a eparhiilor țării, altădată să nu se mai calce și nici să se strămute, ci, oricînd va avea trebuință țara de păstor la vre o eparhie, să urmeze obiceiul țării și din pămînteni să se aleagă Mitropolit sau Episcop. Iar străini niciodată să nu se primească, nici să mai intre altul străin la păstoria vreunui scaun cu mijlocire de bani, sau măcar cu prieteni, să-și isprăvească împotriva pravilei și obiceiul pămîntului» [4]. În felul acesta Mitropolia Moldovei era păzită printr-o hotărîre sinodală de amestecul fanariot, într-o vreme cînd prin Neofit de Creta străinii din Fanar luau pentru multă vreme în stăpînire Mitropolia Țării Românești [5]. Prin sinodul din ianuarie 1752 de la Iași, conștiința independenței bisericești se afirmă cu evidență, în baza unei vechi autocefalii. Între Bisericile autonome și autocefale menționate de Glava 391, mai aflăm nesupuse altor Biserici ca și Bisericile românești, Biserica sîrbilor și Mitropolia Rusiei etc.

c) *Relații cu Biserica Rusă.* În condițiile grele create de amestecul străin în treburile bisericești cît și de starea de exploatare și de împilare survenită din partea domnitorilor nepămînteni, era cît se poate de natural ca privirile, gîndurile și simțămintele ierarhilor și clerului romîn să se îndrepte pentru sprijin nu către Fanar, ci, către Rusia. Nu puține sînt

---

treapta de Arhiepiscopie sau chiar Patriarhie, pentru Biserica Moldovei la finea veacului XVI, în legătură cu patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas, care a fost în aceeași vreme atît de activ în chestiunea ridicării scaunului Moldovei la treapta de Patriarhie?». Idem, *Obîrșia Autocefaliei și Autonomiei,* art. în rev. «Mitropolia Olteniei», XIII, 1—4, Craiova, 1961, p. 110. A se vedea și N. Șerbănescu, *Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române,* în rev. «Biserica Ortodoxă Română», Buc., 1946, nr. 7—9, pp. 370—371.

4. Th. Codrescu, *Uricariu,* vol. II, p. 240; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei,* Buc., 1888, pp. 24—26; Cf. Ion Brezoianu, *Vechile Instituțiuni ale Romînie* (1327—1866), Buc., 1882, p. 141.

5. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești,* vol. II (ed. II-a), București, 1932, p. 90 și 68; Cf. Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor,* II, Buc., 1869, p. 332.

documentele vremii care atestă actele de binefaceri din partea Bisericii Ruse și recunoștința clerului și poporului pentru ele. Mai întîi amintim că mitropolitul Țării Romînești Grigorie, face parte dintr-o delegație care călătorește în Rusia în vremea Ecaterinei a II-a (1769—1770), cerînd împărătesei sprijinul pentru eliberarea țărilor romîne de sub jugul asupririi otomane [6].

Tot atunci, cu aceeași misiune va porni și din Moldova către Rusia o delegație alcătuită din Inochentie, episcopul de Huși, Vartolomeu Măzăreanul, egumenul Socolei și Benedict, egumenul Moldoviței, ca reprezentanți ai clerului. Din delegație mai făceau parte ca reprezentanți ai statului Ioan Paladi, bil vel logofăt, și Enachi Milu biv vel Spătariu [7].

La 8 aprilie 1770 cele două delegații sînt primite de țarina Rusiei Ecaterina a II-a, cu care prilej ea le făgăduiește că ambele țări pe care le reprezentau vor fi «după a lor judecăți și rînduieli». În legătură cu chestiunile religioase se propuse din partea delegației, ca întreaga parte «mirenească și bisericească să fie subt îndreptarea Sf. Sinod, după obiceiurile Sfintei Biserici din Rusia». Reprezentantul delegației muntene, mitropolitul Grigorie ruga în finalul «orației» sale, ca împărăteasa să nu-și îndepărteze mila de la ei și în aceste vremi grele să nu-i lase «sub mîini străine» ci să-i primească «deapururea sub acoperămîntul împărăției sale», ca să-i «păzească de primejdii» și să-i «răpească din primejdia cea pornită asupră-le» [8].

Întors în țară, mitropolitul Grigorie continuă legăturile cu fruntașii vieții de stat din Rusia. Mărturia aceasta este confirmată de o broșură anume tipărită cuprinzînd ponturile păcii de la Küciuk-Kainargi, pe care generalissimul forțelor armatei rusești, feldmareșalul Petru Rumiantov i-o trimite în anul 1774 la 28 iulie, și în care face pomenire de scrisoarea trimisă de mitropolit în aceeași lună în care totodată se menționează că «amu văzutu... cu osebită mulțumire a mea, întregimea ce arăți a adevăratei rîvnei mele și a bunei voirii mele, aceii către Patria voastră» [9].

În a doua jumătate a veacului XVIII legăturile romîno-ruse au culminat prin osteneala fericitului stareț Paisie Velicicovschi. «Viața cît și faptele acestui evlavios monah și mare biruitor al smeritei cugetări sînt o dovadă de netăgăduit a ecumenismului creștin fundamentat pe dragoste, pace și bună înțelegere. În ceea ce privește legăturile strînse ce au dăi-

6. Prof. Alex. Elian, *Din legăturile Mitropolitului Moscovei Platon cu clericii romîni,* art. în rev. «Ortodoxia», nr. 2/1960, p. 179 ; G. M. Ionescu, *Generalul maior al Rusiei Mihail Cantacuzino,* Buc., 1905, p. 21 ; Idem, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei,* vol. II, Buc., 1913, p. 357 ; Prof. Alex. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe. — De la întemeiere pînă la 1800,* art. în rev. «Bis. Ort. Rom.», nr. 7—10, 1959, p. 934 ; A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor,* vol. IX, p. 124.

7. Cf. M. Kogălniceanu, *Arhiva Românească,* I, ed. II, Iași, 1860, p. 152 și A. D. Xenopol, *op. cit.,* p. 124.

8. Pr. Dr. N. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei,* în «Bis. Ort. Rom.», nr. 7—10, București, 1959, pp. 794—795.

9. I. Bianu, *O comunicare obștească a condițiilor păcei de la Küciuk-Kainargi.* (1774), în «Anal. Acad. Rom.», Mem. Sect. Lit., t. VIII (1936—1938), p. 138 ; Cf. Prof. Alexandru Elian, *Din legăturile Mitropolitului Platon...,* p. 130.

nuit între Biserica Rusă și mitropoliile românești, stabilite prin Pahomie de la Bisericani, episcop apoi de Voronej, prin mitropoliții Teodosie, Ghedeon, Gheorghe și Grigorie, prin pribegia lui Antonie mitropolitul, ce-a păstorit șapte ani ca ierarh de Cernigov și Bielgorod, Misail episcopul Buzăului, retras cu oastea împărătească în Rusia, prin șederea la Kiev a episcopului Pahomie al Romanului, prin călătoriile la Moscova și Petersburg a atîtor clerici și călugări munteni, moldoveni și ardeleni, prin străduniile neostoite ale lui Vartolomeu Măzăreanul, Paisie Valicicovschi și Mihail Strilbițki, cît și prin nenumăratele izvoade «moschicești» folosite în tipărirea numeroaselor cărți de slujbă românești s-a realizat în veacul al XVIII-lea «un puternic schimb de înrîuriri între Ortodoxia românească și cea rusă, menit să aibă mari și folositoare rosturi în istoria noastră bisericească» [10]. Strîngerea și întărirea continuă a acestor legături în veacul al XVIII-lea se explică prin dorința și trebuința românilor de a-și găsi un reazim și un apărător împotriva împilării fanariote de tot felul.

II. DOMNITORII ȘI BISERICA

Începînd cu prima decadă a secolului al XVIII-lea, domnitorul pierde din vestigiile puterii sale fiind numit printr-un act al Puterii suzerane otomane care cu timpul din dorința de a-și aduce la îndeplinire interesele sale, înlocuiește pe domnitorii pămînteni cu fanarioții.

În «epoca fanariotă» datorită intereselor și abuzurilor Porții în Muntenia s-au schimbat 40 de domnitori iar în Moldova 36. Desele schimbări de domnitori au influențat asupra situației poporului care devenea din ce în ce mai grea [11]. Perioada de la 1714—1821 supranumită a fanarioților sporește și adîncește exploatarea și asuprirea feudală în principate. În legătură cu aceasta sînt demne de amintit cuvintele venerabilului P. S. Ghenadie al Rîmnicului : «Țara toată cu locuitorii ei ajunsese o mare moșie, care în total se arenda la Constantinopol pe termene mici, domnitorilor fanarioți ; iar aceștia o dau în exploatare oamenilor, veniți cu dînșii și care cu purtarea lor față cu locuitorii Țărilor și-au cîștigat numirea de «lipitorile satelor» [12].

Fanarioții jefuiesc țara fără milă în scopul de a se achita pe de o parte de dările față de turci, iar pe de alta de a aduna banii necesari ca în eventualitatea unei detronări din partea Porții, să aibă cu ce cumpăra din nou domnia.

Dacă în viața civilă lucrurile se petreceau așa cum am încercat să le prezentăm mai sus, să vedem în cele ce urmează atitudinea pe care au avut-o fanarioții în viața bisericească în general. Cu toate că veneau sub masca falsă de creștini, aici în principate în dorința nestăvilită de îmbogățire, aceștia nu respectau cîteodată nici așezămintele religioase și în

10. G. Bezviconi, *Contribuții la Istoria Relațiilor Romîno-Ruse*, București, 1962, p. 315.
11. *Istoria Bisericii Romîne*, Manual pentru Ist. Teol., vol. II, p. 178.
12. Ieremia Hagiu, *Biserica Romînă în Epoca Fanarioților*, București, 1898, p. 14.

special pe acele care mai bogate fiind prezentau o sursă respectabilă de venituri. Așa bunăoară, unul dintre fanarioți, Mihail Șuțu, amanetează pentru o datorie de 30.000 lei ce o avea către negustătorul armean Hogea Bogoz Apiczode, biserica din Herța cu toate dependințele. La rîndu-i negustătorul spre a-și scoate banii, voiește să o vîndă Sultanului. Această biserică a mai fost amanetată de același domnitor unui alt negustător austriac pe nume Eostatie Peliu Pencovici pentru suma de 20.000 lei ; «dar Alexandru Moruzi văzînd că acest lucru ar fi nepravoslavnic și fără cuviință și urît a se vinde locașul lui Dumnezeu se scoate din atare batjocură prin dăruirea ei către Sf. Spiridon care plătește în unire cu domnul suma ce apăsa asupra lui» [13].

Influențe, prin intermediul domnitorului veneau și direct din Fanar. Trebuie să amintim faptul că Patriarhia de Constantinopol nu privea cu ochi buni vechea poziție pe care o aveau Bisericile din Țara Romînească și Moldova, poziție care după cum am văzut era cu totul independentă, neatîrnată, nesupusă nici unei puteri ecleziastice dinafară. Intenționa Patriarhia, de a supune aceste două Biserici cu scopul de a trimite oamenii săi să le administreze, și după cum își aservise Bisericile Ohridei, Tîrnovului și Ipecului, tot așa vroia să procedeze și cu Biserica Moldovei. În acest scop trimitea din cînd în cînd în Moldova ierarhi, fapt care a produs reacții puternice din partea poporului dreptcredincios, care nu vroia să renunțe sub nici o formă la independența sa bisericească. O ripostă primește influența ierarhică străină prin Sinodul de la Iași prin care se reafirmă conștiința independenței bisericești, în dauna influențelor elementelor străine și a inovațiilor anticanonice. După acest sobor un asalt asupra independenței bisericești s-a mai încercat la un interval de 34 de ani o dată cu încetarea din viață a mitropolitului Gavriil Calimachi la 20 februarie 1786. Domnitorul Mavrocordat silit de Divan, respinse încercarea Patriarhiei de a numi pe Iacob, pentru considerentul că era contra hotărîrii sobornicești prevăzută și cu carte de blestem care oprea ridicarea pe tronul de mitropolit și episcop în Moldova a vreunui străin [14]. Domnitorul a fost nevoit să cedeze, și episcopul de Roman, Leon, ocupă scaunul Moldovei de mitropolit.

---

13. Hrisovul din 15 mai 1804. Cf. *Uricariu,* vol. VIII, pp. 37—39. A se vedea și Ieremia Hagiu, *op. cit.*, p. 16.

14. Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman,* București, 1875, t. II, p. 123. Cf. V. A. Urechia, *Istoria Rominilor* (1774—1786), t. I, București, 1891, p. 232. Dacă Leon a fost împiedicat să ajungă mitropolit «Mavrocordat și cu ai săi, care luaseră bani de la Iacob, nu vor să restituie sumele primite și găsesc cu cale, ca în locul lăsat vacant de Leon prin trecerea lui ca Mitropolit, să fie numit de-a-dreptul la episcopia de Roman mitropolitul lor, străinul Iacob». Mitropolitul și boierii se împotriviră din nou asupra acestei încălcări a hotărîrii sinodale din anul 1753 (*ibidem,* p. 234). Iacob ajuns episcop de Roman, așeză în toate funcțiile episcopiei numai călugări străini reținînd pentru sine pînă și banii școlilor și vînzînd chiar și din proprietățile Episcopiei contrar legiuirilor țării (p. 238). După moartea lui Iacob, mitropolitul căută să pună capăt acestei situații destituind pe toți călugării străini de eparhie, clerici și laici și se interesează îndeaproape de reorganizarea ei (p. 241). A se vedea și «Cronica Romanului...», pp. 135—138.

Dacă influența Patriarhiei de Constantinopol de amestec anticanonic în treburile bisericilor din cele două principate este evidentă, nu mai puțin amestec neavenit se observă și din partea domnitorilor fanarioți. Pentru a înțelege această situație trebuie să ne amintim forma de organizare a Statului bizantin, după care s-a organizat la vremea lor și principatele romîne. Așa cum după Fotie împărații bizantini își asumară drepturi sacerdotale și asupra marei Biserici și o aserviră Statului, așa și domnitorii principatelor noastre își exercitară o tutelă destul de puternică asupra mitropoliilor, atît în Muntenia cît și în Moldova. Este destul să amintim cîteva acte ale domnilor fanarioți de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea din care se poate desprinde cît de evident era amestecul lor în cele bisericești. Nu e de mirare faptul că, uneori, domnitorul, ca un adevărat «Pontifex maximus» dădea porunci chiar «circa sacra». O astfel de poruncă o constituia decretul lui Mihail Sturza din 25 august 1785, cu privire la ritualul botezării. Ordinul privește pe protopopi cărora le poruncește «ca din partea Prea Sfinției Sale Părintelui Mitropolit» [15].

Desigur că abuzurile pe care le-au săvîrșit domnitorii fanarioți și imixtiunea acestora în treburile bisericești sînt destul de evidente și exemplificările sînt numeroase. Cu toate acestea, aspectele negative ce caracterizează domniile fanariote, s-au găsit totuși între ei domnitori ca Mavrocordat, Alexandru Ipsilanti, Grigore Ghica, Alexandru Moruzi, Mihail Șuțu și Nicolae Mavrogheni care, după cum vom vedea, s-au gîndit la binele și prosperarea țării, legîndu-și numele de vreo reformă sau legiuire cu caracter pozitiv. Mavrocordat «a intenționat o totală reorganizare a vieții de stat, așa că cu drept cuvînt se poate vorbi de reformele lui...»[16].

Reformele lui Mavrocordat au cuprins aproape toate manifestările vieții noastre de stat din veacul al XVIII-lea și implicit și cele bisericești. Privită în perspectiva evoluției noastre istorice, Reforma lui Mavrocordat nu poate fi asemănată cu nici una din reformele domnitorilor înaintași. Întrucîtva, ea anunță sau mai bine zis, lasă să se prevadă posibilitatea înfăptuirii Regulamentului Organic. De altfel era chiar un regulament ca și cel de mai tîrziu, destinat ambelor principate [17].

---

15. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, p. 368.

16. I. Minea, «*Reforma*», *lui Constantin Vodă Mavrocordat*, Iași, 1927; Dionisie Fotino, *Istoria Generală a Daciei*, trad. George Sion, t. III, București, 1859, pp. 204—205. A se vedea și la Alexandru Al. Buzescu, *Domnia în Țările Romîne pînă la 1866*, București, (f. a.), pp. 170—171. Traducerea Așezămîntului dat de Mavrocordat Țărilor Romîne apare în limba franceză în revista «Mercure de France», în nr. din iulie 1742 avînd următorul titlu: «*Constitution faite par S.A.M. le Prince Constantin Mauro Cordato, Prince des deux Valachies, et de Moldavie, le 7 février 1740. Portant suppression de plusieurs Impositions onéreuses aux habitants de la Valachie et prescrivant plusieurs Règles utiles au Gouvernement de cette Province;* Cf. I. Minea, *op. cit.*, pp. 60—64. Constituția din 7 februarie 1740 «nu conține însă întreg programul de idei al domnitorului. Așezămintele pe care le dă sînt numai o parte din seria reformelor și regulamentelor, *ibidem*, p. 68.

17. I. Minea, *op. cit.*, p. 29. Mavrocordat ne apare ca un «nivelator social, ca un propovăduitor al egalității sociale». S-a afirmat că reforma lui Mavrocordat are legături strînse și chiar derivă din ideile umaniste ale secolului XVIII. A se vedea N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 152.

După pacea de la Küciuk-Kainargi prin influența Rusiei asistăm la unele măsuri de restrîngere a drepturilor fanariote în țările romîne culminînd cu anul revoluționar 1821. Toate acestea au pregătit terenul restabilirii domniilor pămîntene. Acest proces se desfășura paralel cu lupta împotriva grecizării vieții bisericești, pentru ierarhi pămînteni, izvorîtă din aceeași năzuință a poporului romîn pentru independență.

III. CIRMUIREA INTERNĂ A BISERICII

La venirea fanarioților în calitate de căpetenii statale pentru țările romîne aceștia au găsit aici pe lîngă o viață de stat organizată și instituții bisericești cu rang de mitropolii avînd viață și rînduieli canonice tradiționale. Pentru cîrmuirea sa internă, Biserica își avea ca autoritate supremă legislativă «Adunarea Obștească», sau Soborul. Adunarea se compunea din : 1. Domnitor, 2. Consiliul său administrativ, 3. Mitropolitul, episcopii și egumenii mînăstirilor celor mai însemnate. Se întrunea foarte rar. Constantin Movrocordat întărind în anul 1746 «Cartea Adunării Obștești» a Țării Romînești, a fost nevoit să convoace Adunarea Obștească în anul 1747 ca să hotărască «desființarea completă a rumîniei pentru toți rumînii» [18]. În componența Adunării Obștești intrau problemele mai importante cum ar fi de exemplu alcătuirea de legi sau judecarea vreunui membru din clerul înalt sau boieri de rangul prim, care săvîrșiseră încălcări grave. Sfatul domnesc ca și Divanul la care asistau mitropolitul și episcopii se întîlnesc foarte adesea în hrisoave [19]. Mai puțin semnalat de documentele vremii este Sinodul. Era convocat foarte rar, deoarece domnitorul în treburile de cîrmuire bisericească lucra direct cu mitropolitul. Persoana de legătură între mitropolit și episcopi și clerul de mir era protopopul care percepea taxele ecleziastice și judeca în primă instanță anumite pricini duhovnicești.

Începutul unui fel de «dicasterie» se desprinde dintr-un hrisov datînd din anul 1742 al domnitorului Mihail Racoviță [20]. Zicem un fel de

---

18. I. Minea, *op. cit.*, p. 30 ; A se vedea *Cartea Obștestei Adunări din București, din* 1746 în *Magazin Istoric pentru Dacia,* t. II, pp. 284—287 ; Cf. Alexandru Papadopul Calimah, *Dezrobirea țăranilor în Moldova.* Ședința marelui Sobor al Moldovei în mînăstirea Treisfetitele, la 6 aprilie 1749, în rev. «Convorbiri Literare», nr. 1, București, 1887, 1 aprilie, p. 12. Sava împreună cu mitropolitul Ghedeon, cu Pahomie episcop de Roman și cu Calistru, episcop de Rădăuți, la 25 aprilie 1712 iau parte la Adunarea țării pe care o convocase Nicolae Mavrocordat pentru desființarea deseatinei și groștniței care fuseseră impuse de Mihai Racoviță clerului și boierilor contrar vechilor așezămînturi ale țării. Episcopul Melchisedec, *Cronica Hușilor,* 1869, p. 180.

19. Un act dat de Ioan Mihai Racoviță, Iași, let. 7224, iunie 30, îl aflăm iscălit de «Sfinții Arhierei ai Țării noastre și cu toți boierii cei mari și mici din Sfatul nostru ca să stea neclintit și nerăsbit în veci» (Alexandru Al. Buzescu, *op. cit.*, p. 180). Succesorul lui Varlaam a fost Sava II, ales în anul 1709 «cu tot soborul sfintei biserici» și «cu tot Sfatul Domnesc» după cum reiese din cartea domnitorului Mihai Racoviță din 19 ianuarie 1709. (Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor,* p. 172).

20. Dacă «se va întîmpla să se facă vreun lucru fără de cale, la vreun obraz bisericesc au la vreo mînăstire, atît la cele ce sînt ale țării, cît și din cele ce sînt într-alte părți închi-

«dicasterie» deoarece acestei instanțe de judecată nu i s-a dat de la început o denumire precisă. În decursul secolului al XVIII-lea amestecul domnitorilor fanarioți în judecarea preoților este din ce în ce mai mare. Imixtiunea este și mai evidentă în procesele matrimoniale. Dicasteria a fost cerută de împrejurările vremii ca o consecință firească a reacției pămînteni-lor față de imixtiunea domnitorilor în treburile bisericești. Începînd cu anul 1808 «în urma numirii ca exarh al sinodului rusesc în țările romîne a mitropolitului Gavril Bănulescu se alcătui la Iași o «Consistorie duhovnicească» [21]. Organizată pe bază de principii noi «dicasteria» primi

---

nate, arhiereul locului să aibă volnicie să cerceteze și după pravilă să facă îndreptarea, alt nimeni să nu se amestece. Iar pe egumenii schiturilor ce sînt închinate la Episcopii și sînt ale lor, episcopii să-i puie și să-i scoată și să le ia socoteală și să-i stăpînească. Poruncim cînd este vreo judecată bisericească au aici au afară, mitropolitul să o judece după pravilă, au protopopii ce-i are orînduiți prin județe să judece acea judecată după pravilă. Și nimenea din boieri sau din ispravnici sau din altcinevași să nu se amestece la acea bisericească judecată... Dăm volnicie mitropolitului țării, așișderea și episcopilor în eparhia lor și protopopilor ce sînt în județe orînduiți să cerceteze cu deamănuntul pentru amestecările de sînge care se fac și pentru răpirile fetelor și pentru nunțile cele fără de lege și pentru cei ce țin țiitori și pentru alte fapte necuviincioase. Și protopopii după ce vor cerceta și vor afla vreun păcat ca acela ce s-a urmat mai sus să, se facă în știre fiecare arhiereului lui, protopopii Mitropoliei mitropolitului și protopopii Episcopiilor episcopilor lor și de vor putea arhiereii să îndrepteze acel păcat și să dea canonul ce se cade la acel obraz carele a păcătuit după dumnezeiești-le și sfintele canoane duhovnicești și se vor lăsa și se vor părăsi și cel obraz de păcatul acesta. Iar de nu va asculta pe arhierei și nu va primi canonul ce-i vor da și nu va face părăsire de acel păcat, poruncim arhiereii să facă în știre la Domnia mea și atunci să se pedepsească după pravilă acei ce au păcătuit și nu s-au îndreptat...». C. E.(rbiceanu), *Vechile privilegii ale Bisericii Romîne în secolii trecuți,* în rev. «Bis. Ort. Rom.», an. 1898—1899, pp. 733—734.

21. Th. Codrescu, *Uricariu,* vol. XV, Iași, 1889, pp. 238—243. In legătură cu felul în care a apărut și evoluat «Dicasteria» în țările romîne ; a se vedea studiul : Magistrand Mircea Păcurariu, *Dicasteria și Consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei,* în rev. «Bis. Ort. Rom.», nr. 7—10, București, 1959, pp. 961—979 ; Cf. *Istoria Bisericii Romîne,* Manualul citat, p. 381. In anul 1780 se tipări la București Codicele «ca un izvod în îndreptarea tuturor celor ce se vor afla judecînd, cu sfatul de obște și cu adeverirea P. S. S. Mitropolitul a iubitorilor de Dumnezeu Episcopi și a veniților boerilor Domniei mele» (V. A. Urechia, *op. cit.,* p. 71). Tot cu privire la judecată hrisovul din 1775 prevedea organizarea a 4 instanțe superioare de judecată, zise de el «Departamenturi» (*Ibidem,* p. 64).

Interesant de menționat este *«Memoriul boierilor din Brașov către Rusia pentru reorganizarea Ț. Românești»,* prin care se propunea «reforma Divanului și a toatei tagme politicești». «Divanul cel dintîi, ce are toată puterea săvîrșitoare și toată stăpînirea peste tot pămîntul și norodul Valahiilor amîndurora, să fie întocmit de mitropolitul țării, cu doi episcopi, Buzău și Argeș, și de 4 boieri din cei mari, ce nu se vor afla, în manuscripuri (slujbe) și de un nomicos (jurist, legist). La acest Divan să fie supus un director al cancelariei, cu bună știință să fie neschimbat în cîtă vreme se va purta cu slujbă vrednică și credincioasă și supt ascultarea lui să fie patru logofeți de taină, un tîlmaci cu bună știință de a scri și a tălmăci în alte limbi străine un condicar pentru păstrarea condicilor și hîrtiilor Divanului și pentru alte trebi obicinuite ce privesc la această slujbă, alt condicar al jălbilor și trebuincioșii scriitori. Acest Divan dintîi să aibă toată puterea a lua socoteala eparhiilor din amîndouă Valahiile și tuturor mînăstirilor de obște și celor din pămînt și celor străine și, din venitul, scoțînd mai întîi dreptele cheltuieli, prinosul să se ia la vistieria țării, urmîndu-se întocmai după cum la capitolul XX și XXI s-a zis». Al doilea divan, era Departamentul logofeților pricinilor străine ; apoi un Departament al criminalului ; Departamentul Impăcăciunilor și un Departament al Hotărniciilor. Se mai prevedea de asemenea Reforma vistic-

numirea de «Consistorie» care a continuat să funcţioneze şi după încetarea jurisdicţiei exarhale, ghidîndu-se după vechile orînduieli pînă la apariţia şi intrarea în funcţiune a Regulamentului Organic.

După ce am văzut în linii generale competinţa organelor de cîrmuire internă a Bisericii în timpul domniilor fanariote, trebuie să mai amintim şi faptul că în acest răstimp au fost în vigoare la noi şi o serie de legi greceşti între ele singura cu aplicare la viaţa bisericească este Manualul lui Mihail Fotinopulos [22]. Unele prevederi ale acestor legi erau contrare «obiceiului pămîntului» şi normelor seculare după care se conducea Biserica.

IV. ALEGEREA ŞI INSTITUIREA ARHIEREILOR

La romîni, vechea datină ce s-a urmat în alegerea arhiereilor prin domnitor şi sfatul obştesc s-a păstrat întotdeauna. Obiceiul străvechi prevedea ca formal să se ceară de la Patriarhia Constantinopolei aprobarea oricărei alegeri de mitropolit ce s-ar fi făcut în Ţara Romînească şi Moldova [23]. Scaunul mitropolitan al Moldovei a fost ocupat în anul 1739, sau 1740, de către Nichifor. Alegerea sa a fost făcută de «tot soborul bisericesc şi politicesc» al ţării iar soborul l-a «poftit primindu-l să fie păstor, însă cu această tocmeală : după dînsul altul străin să nu mai fie» [24]. În cea de-a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat în Moldova (1741—1743) şirul reformelor introduse de el prevăzură şi sistemul de alegere al vlădicilor. Se legiferă de domnitor ca alegerea episcopilor şi mitropoliţilor să se facă de sinodul episcopilor cu vot, dovadă fiind «praxia» din anul 1742 prin care Nichifor care se intitulează «cu mila lui Dumnezeu Mitropolit Sucevei, pre-cinstit şi exarhu plaiului» (!) — asemeni mitropolitului muntean, ni se arată că la Huşi, prin transferarea lui Teofil la Roman, a fost chemat în scaun Ierotei, şi «pe pravilă cu sorţu» l-au ales, «de cei ce s-au aflat la noi arhierei şi de Dumnezeu iubitori, episcopi», hirotonindu-se apoi mitropolit [25]. În felul acesta se înlătura abuzul numirii de către domn şi boieri a ierarhilor. Mai tîrziu cînd locul de episcop de la Rădăuţi rămase vacant prin trecerea titularului la Mitropolie, întrunirea arhiereilor se făcu numai cu «porunca, îndemnarea şi blagoslovenia» domnitorului, însă la curtea domnească şi nu la Mitropolie (după obicei) şi aci, «puseră înainte, spre aflare şi alegere cinstitului şi vrednicului obraz..., hotărîri canonicești», din trei candidaţi :

---

riei pe care fanarioţii «o făcuseră punga lor». Emil Vîrtosu, *1821, Date şi Fapte Noi,* Bucureşti, 1932, p. 117.

22. Ion Peretz *Curs de Istoria Dreptului Romîn,* vol. II, p. 2, Bucureşti, (f.a.), pp. 357—409.

23. Pr. Dr. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică,* Sibiu, 1939, p. 549. A se vedea Dionisie Fotino, *op. cit.*, p. 336 ; Ghenadie Craioveanul, *Condica Sfîntă,* vol. I, Bucureşti, 1886. pp. 5—6.

24. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei,* p. 24.

25. N. Iorga, *Reformele în Biserică ale lui Constantin Mavrocordat,* în rev. «Ramuri», nr. 3, 1909, p. 131.

egumenul Putnei, Dositei Herăscu, Lazăr și Ghedeon, din alte mînăstiri, au ales, pe cel dintîi fără a fi de față vreun cleric străin [26]. Tradiția din Biserica Moldovenească continuă să fie respectată la alegerea lui Iacob Putneanul succesor al mitropolitului Nichifor. Alegerea acestuia s-a făcut după vechea orînduială, de un sobor mixt, alcătuit din arhierei, egumeni, alți clerici și boieri [27]. Reglementarea alegerii episcopilor după vechile orînduieli canonice o face Sinodul din Iași din 1752, prezidat de Iacob Putneanul, care hotărî «să se urmeze obiceiul țării» și stîndu-i în ajutor «atît soborul bisericesc, cît și politicesc de la mare pînă la mic» [28]. O cronică alcătuită la 5 noiembrie 1762 pentru Moldova, din porunca domnitorului Ion Grigore Voievod Calimachi (1761—1764) dă relatări asupra modului în care se alegeau ierarhii, într-un capitol special intitulat : «Ce obicei este cînd face domnul mitropolit țării sau episcopi», precizîndu-ne: «de la o vreme încoace s-au stricat orînduiala obiceiului acestuia (de a trece episcopul de Roman la Mitropolie, cel de la Rădăuți la Roman și cel de la Huși la Rădăuți, iar la Huși a se alege episcop nou) rămînînd la socoteala domnitorilor alegîndu-se cu sobor după vrednicie unul din episcopi», iar mai înainte cronica menționează că alegerea episcopului de Huși o face soborul [29]. Prin acest sobor nu trebuie să înțelegem sinodul arhieresc ci o adunare mixtă formată din clerici și mireni, așa cum reiese din capitolul cronicii intitulat : «Ce obicei este cînd face mitropolitul sau episcopul paretisis». Se arată modalitatea îndeplinită de domn în cazul demisiei unui arhiereu, care era adusă la cunoștința boierilor pentru o nouă alegere : «Atuncea domnul dă poruncă să se facă alegere și de este să se facă mitropolit, cu sobor bisericesc și politicesc se face alegere dintre episcopii țării ; iar de este să se facă episcop, iarăși cu sobor se alege din egumenii mînăstirilor de țară» [30]. Din cele menționate desprindem concluzia că Sfatul țării continuă să-și exercite nestingherit dreptul de a alege [31]. Tot «Sfatul de obște al celor ce s-au întîmplat aici, igumeni și boieri» l-a ales pe Grigorie în anul 1770 mitropolit al Ungrovlahiei. Alegerea mitropolitului se face în modul următor : domnul convoca Divanul care designa candidatul. Uneori Divanul propunea trei candidați din care domnitorul alegea unul [32]. După alegere urma actul ipopsifierii după reguli speciale. De la început trebuie să facem o deosebire netă între alegere și ipopsifiere. Am văzut că alegerea revenea adunării unde de obicei participau și persoane laice, pe cînd ipopsifierea cădea în seama arhiereilor. Ipopsifierea sau alegerea canonică era mai mult formală ;

26 Melchisedec, *Cronica Hușilor,* II, pp. 131—133. Cf. N. Iorga, *Ref. în Biserică...* p. 132.

27. Liviu Stan, *op. cit.,* p. 551.

28. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei,* p. 25.

29. *Letopisețele Țării Moldovei,* Iași, 1846, III, pp. 330 și 319, Ed. M. Kogălniceanu.

30. *Ibidem,* III, p. 20.

31. Cf. Liviu Stan, *op. cit.,* p. 552.

32. In acest chip s-a făcut alegerea mitropolitului Dositei prin anafora înaintată Domnitorului, din cei trei candidați propuși de Divan, domnitorul îl alege pe Dositei, punînd rezoluția următoare : «Am ales și am hotărît Domnia mea». (*Condica Sfîntă* cit., pp. 279—

ea urmînd imediat după ce se săvîrșise alegerea [33]. Alegerea episcopilor se făcea cu singura deosebire că nu mai era necesară și recunoașterea patriarhului. După ce se făcea alegerea în soborul mixt se trecea la alegerea formală, la ipopsifiere [34]. Pe lîngă episcopii scaunelor cunoscute se mai aflau în țările romîne și arhierei titulari, onorifici. Aceștia erau arhiereii care posedau titulaturi de mitropoliți sau episcopi ai unor eparhii care fuseseră cucerite de turci. Rămînînd fără scaun aceștia veneau la noi și trăiau pe lîngă mitropoliții și episcopii pămînteni funcționînd ca locțiitori ai scaunelor pierdute sau ca egumeni mai ales ai mînăstirilor închinate. Atît în Țara Romînească cît și în Moldova s-a înmulțit fără seamăn numărul arhiereilor titulari și ca o consecință a amestecului domnitorilor în treburile bisericești [35]. Cu privire la instituirea arhiereilor titulari putem spune că era necanonică deoarece potrivit rînduielilor, episcopul trebuia hirotonit pe seama unei eparhii [36]. Procedura alegerii și instituirii arhiereilor pentru eparhiile Țărilor Romîne s-a format prin uz de veacuri. Regula ce s-a observat la alegerea ierarhilor de către o adunare compusă îndeosebi din episcopii și boierii țării a fost consacrată în formă legală, am putea spune constituțională, de-abia în veacul al XIX-lea prin Regulamentul Organic.

---

280). Alteori s-a ales numai cîte o singură persoană cum a fost cazul mitropoliților: Nectarie în 1813 și Dionisie în 1819, care au obținut după aceea întărirea domnitorului. (*Ibidem*, pp. 344—422).

33. In mod cu totul excepțional întîlnim la alegerea canonică a unui mitropolit (cum a fost cazul lui Teodosie în 1688) și participarea boierilor, dar aceștia nu semnează actul ipopsifierii (*Condica Sfîntă*, p. 25). A se vedea și Gheorghe Cronț, *Alegerea ierarhilor în Biserica Ortodoxă*, București, 1937, p. 48. Consimțămîntul patriarhului pentru alegerea făcută era dat printr-un act ce purta denumirea de ἔκδοσις în urma cererii prealabile a domnitorului. Astfel de acte primesc Cosma în anul 1787, Filaret în 1792, Dositei în 1793 (*Condica* citată, pp. 239, 247, 249, 281, 315). Cf. K. M. Ralis, περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν Μητροπολιτῶν Οὐγροβλαχίας ἀπὸ μεσοῦντος τοῦ ιβ' αἰῶνος μέχρι μεσοῦντος τοῦ θ'αἰῶνος, Extras din An. Acad. Atenei, 1934, p. 299; Cf. Gheorghe Cronț, *op. cit.*, p. 48, nota 12.

34. Gheorghe Cronț, *op. cit.*, p. 49. Potrivit unui vechi obicei, la vacanța scaunului de mitropolit al Moldovei urma de drept episcopul de Roman, iar în locul rămas vacant la Roman, trecea episcopul de Huși, urmînd a se face alegerea unui nou episcop numai pentru acest din urmă scaun devenit vacant. In Muntenia, episcopul de Rîmnic trecea la scaunul de mitropolit, iar în locul său scaunul era ocupat de episcopul Buzăului, iar alegerea se efectua numai pentru Buzău. Drepturile mitropoliților și episcopilor erau foarte puține dată fiind mentalitatea epocii fanariote în care domnul era «factotum».

35. Dăm aci textul traducerii după Ecdosisul din 1783 din 17 octombrie promulgat de Gavril, patriarhul de Constantinopol, către mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie: «Prin prezenta noastră epistolă patriarhală și sinodală permitem și dăm voie prea sfinției tale, ca avînd de coliturghisitor pe cine vei voi din sînții arhierei și efectuînd sînta Liturghie arhierească, să hirotonisești pe prea cuviosul arhimandrit al mînăstirii Sfinților Apostoli, D. Grigorie arhiereu cu numele simplu al Mitr. Stavropoleos, ce a strălucit odată, astăzi însă nu are nici umbra ei, și este fără de turmă. Pentru aceasta deci această epistolă, în loc de ecdos, s-a trimis prea Sînției tale. Așa să se facă; iar Darul lui Dumnezeu să fie cu tine». (*Condica* cit., p. 211).

36. Cf. Ieremia Hagiu, *op .cit.*, p. 97.

V. ALEGEREA ȘI INSTITUIREA CLERULUI DE MIR

În epoca fanariotă ca și astăzi clerul se împărțea ca stare în două: clerul de mir și monahal. Preoții tuturor bisericilor din țară se hirotoneau de către episcopii fiecărei eparhii, numărul lor ridicîndu-se la 10.278 pentru Țara Romînească, după o statistică a lui Dionisie Fotino [37]. În ceea ce privește alegerea clerului de mir desprindem din documentele vremii, că și ea se făcea cu participarea mirenilor. Așa bunăoară, pentru Moldova ne este relatat un caz de la 1730 în comuna Vama situată lîngă localitatea Cîmpulung Moldovenesc unde preotul numitei localități vine, «cu porunca Sfinției Sale Anton Mitropolitul și cu pofta a toți sătenii cari și zapise au făcut la mîna sa» [38]. La începutul veacului al XVIII-lea ni se face amintit acest obicei și în Muntenia. Într-o carte de diaconie a mitropolitului Ungrovlahiei Cozma din anul 1791 unde citim că un oarecare candidat la treapta diaconiei a fost hirotonit «pre lege și pre pravilă... pe care după cererea creștinilor l-au orînduit să slujească ale diaconiei» la biserica din «sat Custii Sud Teleorman» [39]. În ce privește obiceiul alegerii sau a cererii din partea credincioșilor, a clericilor este asemănător celui din Biserica Rusă prin care preotul ce se prezenta la hirotonie «după cererea creștinilor», trebuia să «aibe un act despre această cerere eliberat de parohieni, trebuia să «aibe zapise la mîna sa» din partea credincioșilor precum am văzut de altfel cu cazul menționat de la anul 1730 din Moldova și cum ne mărturisește și domnitorul Alexandru Ipsilanti la 1797 pentru Muntenia zicînd : «Vedem însă pe toate zilele jalbe și cereri de la multe locuri că sînt fără de preoți, că au lipsă, fără de a ne arăta că au murit preotul ce au fost». «Nici nu se putea de altfel ca, în vecinătatea Rusiei fiind, și aceeași credință avînd, să nu fi avut aceleași obiceiuri» [40]. Candidatul după ce era hirotonit primea «o singhelie»

37. Dionisie Fotino, *op. cit.*, p. 185. Sub jurisdicția mitropolitului se aflau 3430 preoți, 478 diaconi ; sub jurisdicția episcopului Rîmnicului 2709 preoți, 932 diaconi ; a episcopului Buzăului 826 preoți, 370 diaconi ; și a episcopului de Argeș 684 preoți, 544 diaconi.

38. D. Furtună, *Preoțimea românească în secolul XVIII-lea, starea ei culturală și materială, Vălenii de Munte,* 1915, p. 192. A se vedea Liviu Stan, *op. cit.*, p. 682.

39. *Ibidem,* p. 34.

40. Idem, *op. cit.*, p. 683. Candidații la preoție se alegeau dintre grămătici și în legătură cu ei aflăm în anul 1777 intervenția pe care o fac preoții cerînd lui Alexandru Ipsilanti «să-și primească această pregătire de la părinții lor și să poată ședea pe lîngă părinți ca să învețe cele ale preoției». Domnitorul întărește această cerere a preoților cu condiția ca ei să se pregătească temeinic (D. Furtună, *op. cit.*, p. 31). Episcopul Filaret al Rîmnicului (1780—1792) care mai tîrziu ajunge episcop în Țara Romînească într-o enciclică a sa amintește între altele de unii grămătici care se hirotoneau peste Dunăre la arhierei străini făcînd aceasta «ori pentrucă nu știau carte, ori că au avut vreun ponos de necuviincioasă faptă». Este vorba aci de hirotoniile anticanonice care se făceau în mod abuziv peste Dunăre. Dovada ne-o fac facsimilele a două cărți de preoție obținute de la arhireii străini de la «Dii». Mitropolitul Țării Romînești Neofit în anul 1747, caterisește pe «Radu de la Vișna Seaca sud Vlașca», pentru considerentul că «au mers peste porunca de a lua de la Giurgiu diaconie». Pentru aceeași abatere disciplinară se caterisește la 19 iunie același an «Petco de la sat Cucuruze sud Vlașca», ca unul ce a fost hirotonit în mod necanonic (*Ibidem,* p. 32). Acest abuz anticanonic este curmat de un pitac domnesc din 19 aprilie 1784 unde citim :

sau «o carte de preoție» iar cînd era făcut diacon primea «o carte de diaconie». În cele mai dese cazuri, atașată la cartea de diaconie se afla și cea de preoție unde se însemnau de către protopopi, cercetările pe care le făceau pe la biserici în urma delegației primite din partea episcopului [41]. Hrisovul din 15 iulie 1764 al domnitorului Grigorie Alexandru Ghica prevede : «Cei ce vor să fie preoți întîi să se cerceteze foarte cu silință și cu priveghere, de singur mitropolitul sau de episcopul său iar pentru cei străini și dintr-alte părți de locuri și eparhii, ce vin să ia preoția, să aducă fiecare de la Mitropolitul sau de la Episcopul său mărturie încredințată a viețuirii și aflîndu-se de către Arhiereu toate acestea, să se facă anaforă către Domn și după ce a fost scos din catalogul vistieriei domnești, prin cartea domnului se va trimite către Arhiereul care-l va hirotoni și în felul acestea se va învrednici de starea și clirosul bisericesc» [42]. Un alt hrisov al aceluiași domnitor din 15 noiembrie 1775, adresîndu-se mitropolitului zice : «De acum înainte pe nimenea să nu înalțe la cinstea preoției, de nu va avea cărțile dascălilor celor preoțești, care cărți să arate toată procopseala lui la toată bisericeasca învățătură» [43]. Protopopii din veacul al XVIII-lea aveau o întinsă putere administrativă fiind cîte doi în capitalele județelor. Erau numiți de mitropolit și episcop dar nu-și puteau exercita drepturile funcțiunii pînă ce nu primeau din partea domnitorului cartea de volnicie. În aceste cărți se menționau atribuțiile ce reveneau protopopilor în ocîrmuirea chestiunilor administrative [44]. Dacă examinăm cărțile de protopopi vedem că aceștia aveau următoarele atribuții : — să se îngrijească de buna

---

«împotriva pravilei și a canoanelor bisericii cum și a obiceiului pămîntului, ieșind din enoria lor, s-au sculat de s-au dus la alta, străină eparhie peste Dunăre și au luat cinuri bisericești... îi trimitem la prea Sfinția ta ca să li se ia darul și apoi să-i trimiți la Domnia mea». V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 396.

41. D. Furtună, *op. cit.*, pp. 34—35.

42. Th. Codrescu, *Uricariu,* vol. I, p. 311 ; Episcopul Melchisedec, *Cronica Huși-lor,* p. 279.

43. *Ibidem,* p. 78.

44. V. A. Urechia, *Istoria Rominilor,* t. I, p. 368. Din «Cărți către protopopi pe la județe» desprindem anumite atribuții ce intrau în seama lor «ca să aibă a purta grije, de toate cîte sînt pentru buna credință a norodului... orînduiala slujbei bisericești a se săvîrși cu taxisus ce se cade, de la care biserici să nu lipsească preoții nicidecum, făcînd slujbele cele obișnuite pentru toată vremea, pentru vieţuirea obștei preoțești, a petrece cu bună credință după cinul lor, să nu se pricinuiască necinste darului pentru a îndemna pe creștini la cele sufletești folositoare și pentru altele cîte sînt ale legii, care se săvîrșesc prin preoți, să nu se facă cusur, și pe cari din preoți va fi găsit în vină, ori la vreuna din slujbele bisericești neurmători bine, ori la vieţuirea lor nepetrecînd cu bună cuviință și cu cinstea ce li se cade pe unul ca acela să nu-l treacă cu vederea, pentru vreun interes, ci să aibă negreșit a-l arăta la prea sfinția sa părintele Mitropolit, iar de nu le va urma orînduitul protopop acestea... atunci prea sfinția sa părintele Mitropolit îl va lipsi, ca pe un nedestoinic cinului acestuia. Lîngă acestea, să aibă orînduitul protopop a căuta și pricinile ce s-ar întîmpla între mireni împotrivitoare legii, cari se cuvin a se teorisi bisericește, cum pentru desfrînări, pentru hrăpiri de fete, pentru amestecarea sîngelui, pentru fermecătorii, pentru vrajbă și pentru neunire între bărbat și femeia lui, și pentru care dintr-acestea pricini se cade să aibă în știință aici la prea sfinția sa părintele Mitropolit, ca să facă cea după pravilă hotărîre».

stare a locașurilor, a preoților și a tuturor locuitorilor. Aveau în seama lor și judecarea pricinilor care trebuiau «a se teorisi», bisericește. În articolul 4 al Așezămîntului din 1741 ni se arată că printre obligațiile pe care le aveau protopopii era și aceea de a cutreiera județele inspectînd și învățînd pe preoți [45].

VI. MĂSURI PRIVITOARE LA CĂLUGĂRI ȘI MĂNĂSTIRI

În vremea de care ne ocupăm, un rol mai însemnat l-a jucat pe lîngă ierarhia înaltă și mînăstirile. Acestea cuprinzînd o a treia parte din veniturile țării a făcut să se polarizeze în jurul lor atenția fanarioților și a elementelor lor influente acaparîndu-le și dirijîndu-le veniturile în scopul și folosul lor. Mînăstirile se împărțeau în două categorii : mînăstiri libere sau pămîntene existente din vechime și mînăstiri și schituri zise închinate. La 30 iunie 1700 Antioh Cantemir constată că «multă scădere și lipsă s-a făcut sfintelor mînăstiri și sfintelor biserici, de odoare și de veșminte și de bucate» și întreg venitul lor a ajuns în mîinile străinilor și că egumenii și călugării «au fost jefuitori împreună cu acei stăpîni străini ce au făcut multă stricăciune, încît puțin nu s-a stins de tot pomenirea fericiților domni și a altor creștini ctitori». Văzînd această stare de lucruri dezastruoasă, domnitorul Antioh Cantemir, purcese la îndreptarea acestei stări de lucruri păgubitoare și dădu carte mitropolitului Sava «să aibă voie și putere a merge și umbla pe la toate sfintele mînăstiri... și pe la schituri și pre la biserici domnești», ca luînd «izvod de pre izvoadele cele vechi ale mînăstirilor», să alcătuiască «izvod nou de ce s-ar afla». În cazul cînd între chivernisitorii mînăstirilor «s-ar afla om hiclean și făcător de rău, pre unul ca aceștia la domnia mea să-i aducă și se vor judeca pre faptele lor cu ocna» [46].

Acest hrisov al lui Antioh Cantemir ne prezintă starea de decădere în care ajunseseră în Moldova mînăstirile în preajma veacului al XVIII-lea. De aceea în acest veac vom vedea o serie de măsuri cu caracter de reformă care să vină să așeze din nou ordinea și disciplina în mînăstiri. Cel care a început să reformeze această stare de decădere în care se aflau mînăstirile a fost Nicolae Mavrocordat (1711—1716). Domnitorul pe la anul 1715 restabili ordinea în viața mînăstirilor moldovenești prin supravegherea îndeaproape a egumenilor care vor da socoteală de toate veniturile și cheltuielile mînăstirii [47]. Aceste dispoziții reprezintă o primă reformă, prin hrisovul din 7 noiembrie 1733 în care ni se spune că Mavrocordat începu a scuti mînăstirile de dări asistat de Antonie mitropoli-

45. *Ibidem,* p. 47.

46. *Istoria Bisericii Romîne,* Manualul cit., p. 280.

47. *Ibidem,* pp. 280—281. Prin noile orînduieli pe care le aduce hrisovul lui A. Ipsilanti din 1797, aprilie 27, dat mînăstirii Căldărușani întărește unele măsuri vechilor rînduieli ctitoricești prin care se cerea starețului să țină evidența tuturor veniturilor și nimeni să nu înstrăineze nimic din inventarul mînăstirii, «ci toate să fie spre trebuința obștei Părinților». V. A. Urechia, *Istoria Romîniei* (seria 1774—1800), t. VII, București, 1894, pp. 309—312.

tul, Atanasie episcopul Romanului, Misail al Rădăuților, Ghedeon al Hușilor «și cu tot sfatul nostru boerii cei mari și cei mici»[48]. În privința egumenilor se cerea ca aceștia să nu fie schimbați fără știrea domnitorului. Egumenul numit de mitropolit și sobor va merge să ia toiag din mîna domnitorului. «Și fiecare egumen de la toate mînăstirile la Bobotează să vie, să dea seamă la cine va orîndui domnul de toate bucatele și veniturile mînăstirii ce i s-a dat pe seamă. Ca să se arate a fiestecăruia silință și sporul, la care s-a purta cu vrednicie, va rămîne neschimbat. Iar care le va arăta nesilință sau pagubă mînăstirii, se va scoate și va lua și plată după vina sa». Totodată se mai prevăzu că alegerea egumenilor să se facă dintre călugării mînăstirii respective, iar nu de la o altă mînăstire[49].

Așezămîntul din 1741 al țării Moldovei dat de Nicolae Mavrocordat prevede : călugării să nu stea prin casele lor sau alte locuri și numai în incinta mînăstirii. Primirea lor în cinul monahal să nu se facă fără știrea mitropolitului iar «de vreme ce călugării lăsîndu-se de ale lumii să se ducă la mînăstiri ca să-și păzească ruga... ei să nu fie văcari au prisăcari, au păcurari și altele ca acestea». Așezămîntul vine să mai precizeze unele măsuri în legătură cu alegerea egumenului pe viață ; numai în cazul unei abateri grave în urma unei cercetări în scris se va înlătura. Alegerea egumenului se făcea de către călugării mînăstirii cu scrisoare de la aceștia iar «cînd nu se va afla cu bună dovadă om vrednic din mînăstirea lor, atunci să se aleagă de aiurea». Egumenul va da seamă în scris de veniturile și cheltuielile soborului mînăstirii și apoi «fiind aprobate să se iscălească de către toți»[50].

În Țara Romînească, Alexandru Ipsilanti (1774—1782) văzînd starea mînăstirilor se hotărî să nu se mai facă împrumuturi decît «cu zapis al obștei» și «cu voia arhiereului» deoarece «întru anii cei trecuți din împrumuturile acele fără de socoteală au ajuns mînăstirile la grele datorii»[51]. Tot în hrisovul către mînăstiri din anul 1777 același domnitor hotărî în privința călătoriei călugărilor în afara mînăstirii ca aceasta să se facă după ce proestosul le-a eliberat o adeverință în care să fie trecută data plecării și înapoierii precum și locul unde se trimite, «ca să nu pricinuiască scandal la cei din afară, rătăcind și ei și rătăcind și pe alții și pre unii ca aceștia unde se vor găsi să-i prindă și să-i înfățișeze spre cercetare». Iar cel ce și-a închinat metania la o mînăstire nu se mai poate muta la alta[52]. Hotărîrea amintită aduce ceva nou în ce privește administrarea vieții mînăstirești prin instituirea proestosului, chinoviarului și iconomului[53].

---

48. I. Minea, *op. cit.*, p. 65.
49. *Ibidem*, p. 66.
50. *Uricariu,* vol. IV, pp. 401—402. A se vedea Ioàn Brezoianu, *Mînăstirile zise închinate și călugării străini,* București, 1861, p. 88.
51. *Istoria Bisericii Romîne,* Manualul cit., p. 281.
52. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 52.
53. Schevofilaxului trebuie să i se încredințeze prin catastih toate odoarele mînăstirești cît și hrisoave și toate veniturile mînăstirii purtîndu-i de grijă «neatingîndu-se de nimica

VII. ȘCOLILE DE FORMAREA CLERULUI ȘI A PERSONALULUI BISERICESC

În secolul al XVIII-lea o școală specială de pregătire a clerului în Țara Romînească, un seminar, nu exista. Cultivarea tinerilor era făcută în școala domnească, Academia din București, unde se predau atît cunoștințe profane cît și teologice. Predarea se făcea în limbile : greacă, latină și romînă. Mulți preoți și-au asimilat cunoștințele necesare în această școală. Dintr-o notiță scrisă în limba greacă în caietul unui școlar din 1709 aflăm alături de Olimpicele lui Demostene și de Canoanele Nașterii Domnului, «Sfătuire foarte simplă dar trebuincioasă și îndemnare frățească către începătorii care voiesc să se facă preoți», ceea ce denotă că se predau și cunoștințe elementare teologice. De obicei prin aceste școli domnești treceau toți clericii superiori. Nu același lucru putem spune despre clericii de jos, numărul celor recrutați dintre clericii acestei școli era foarte mic iar învățăturile (epistimurile) ce se predau aci în marea lor majoritate erau mai cu seamă pentru copii de greci și de boieri [54]. În lucrarea sa : «Capete de poruncă», mitropolitul Antim Ivireanul aduce la cunoștință candidaților la preoție că nu va mai hirotoni pe nimeni pînă ce nu va învăța la Mitropolie timp de un an de zile cele preoțești. Această hotărîre rămase se pare numai pe hîrtie deoarece în cazurile de mai tîrziu vedem că hirotoniile candidaților se făceau tot în baza atestatului de vrednicie pe care îl elibera protopopul după practica de cîteva luni pe care candidatul o făcea pe la eparhii. Pregătirea adesea se făcea în casa părintească, pentru că majoritatea erau fii de preoți, sau la strana bisericii [55]. Domnitorii fanarioți ocupîndu-se de școli dau hrisoave prin care obligau pe mitropolit și episcop să întrețină școli de muzică unde un psalt cunoscător al muzicii bisericești preda atît pentru cîntăreți cît și pentru viitorii clerici. Astfel de hrisoave a dat Constantin Mavrocordat, Grigore Ghica, și mai ales Alexandru Ipsilanti [56]. Nu numai prin orașele mai însemnate aflăm astfel de școli ci și prin satele mai mari, unde cîte un preot mai învățat deschidea cîte o școală romînească pentru fiii preoților, ai dascălilor și ai sătenilor, învățîndu-i și muzica psaltică, pregătind cîntăreți buni pentru strană la bisericile de enorie. O astfel de școală de psaltichie ia ființă la Buzău în veacul al XVIII-lea [57]. Candidații la preoție căpătau astfel de cunoștințe și la mînăstirea Antim din București. Cronicarul Enache Kogălniceanu ne arată că biserica de la Curtea Domnească a fost prefăcută de Constantin Mavrocordat într-o

---

spre a cheltui lucru obștesc numai la treaba lui sau să dea slobozenie la alții a cheltui în zadar, nici să lase să se strice cărțile bisericești... că va da seamă pentru toate și se va osîndi pentru nepurtarea de grijă». Domnitorul văzînd că tot răul provine din schimbarea deasă a schevofilaxului și a economului hotărî ca aceștia să fie aleși pe viață. *Ibidem*, p. 51. Cf. Gh. Ghibănescu, *Ponturile religioase ale lui C. N. Mavrocordat* (1742), Iași, 1931, p. 14.

54. D. Furtună, *op. cit.*, p. 25 ; Cf. Ieremia Hagiu, *op. cit.*, p. 68.

55. *Istoria Bisericii Romîne*, Manualul cit., p. 346.

56. Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci*, București, 1888, p. XXIII.

57. A se vedea Pr. Gabriel Cocora, *Școala de psaltichie de la Buzău*, în rev. «Bis. Ort. Rom », nr. 9—10, 1960, pp. 844—871.

adevărată școală pentru cultivarea clerului. «Mai dăduse poruncă de strîngea toți preoții și diaconii orașului la biserica Curții și, după ce-i băgau dimineața în biserică puneau chihodar la ușă și nu lăsa nici pe unul să iasă afară, punîndu-le un preot care-l avea Măria Sa învățat la carte grecească și romînească, de se suia în amvon de le citea după cum se cade a ști fiecare preot orînduiala Bisericii și a Botezului și a Ispovedaniei, de care foarte se speriaseră preoții și care nu prea știa carte, se apucau de învățau de al doilea carte, măcar că dăduse mare poruncă Mitropolitul și episcopilor să cerceteze pe cei ce vor să se preoțească și să se diaconească și să vadă că, de vor ști darul deplin, și așa, să le deie darul preoției și al diaconiei». Constantin Vodă prin porunca din 1742 înnoia scutirea de dăria clerului întreg și stabilea prin ea ca toți preoții să se înfățișeze la episcop pentru ca în 40 de zile să învețe cunoștințele necesare «înțelesului tainei bisericești», și fiecare candidat la preoție mai întîi să fie «ispitit» de arhiereu asupra pregătirii sale și să înainteze apoi pînă la pregătirea de preot [58].

Alexandru Ipsilanti în a doua domnie (1796—1797) se interesează îndeaproape de școala pe care o proiectase ca «să fie școală de învățătură pentru cei ce vor fi ca să intre în treapta preoției din toate eparhiile țării» [59]. La școala de la Mitropolie către sfîrșitul secolului al XVIII-lea se învăța : citirea Ceaslovului, a Psaltirei și a Liturghiei, a Evangheliilor, un mic catehism, «întrebările cele teologicești ale Sf. Atanasie», poruncile bisericești, «șapte laude de care e dator preotul a le săvîrși în fiecare zi», «tălmăcirea veșmintelor preoțești și a sf. vase», păcatele de moarte și urmările lor și cele patru operațiuni aritmetice. Pentru anul 1811 se proiectase înființarea unui seminar pentru pregătirea clericilor la mînăstirea Snagov. Mitropolitul de atunci, Ignatie, ne amintește că «a fost rămas să fie această mînăstire seminarion» [60].

În Țara Romînească preoțimea se recruta mai ales dintre grămătici, candidații la preoție care învățau la episcopie și la mitropolie, unde exista o pregătire mai sistematică și mai bine supraveghiată. Sistemul acesta al grămăticilor a durat pînă în secolul al XIX-lea. Acești grămătici erau și tineri care deprindeau slujba bisericească în timpul cît ajutau pe preoți. Din anafora din 1813 către mitropolitul Nectarie aflăm că atunci «cînd se va întîmpla să moară dintr-acești preoți vreunul, să hirotonești în locu-i dintr-acei grămătici, ca unii ce sînt deprinși la învățătura cărții și cu știința la orînduiala slujbelor bisericești» [61].

În întîia jumătate a veacului al XVIII-lea, după pilda lui Antim Ivireanul, cartea slavonească din biserici se înlocuiește cu cea romînească. În anul 1816 începu învățatul diacon Gheorghe Lazăr lupta pentru școala

---

58. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, p. 152.
59. D. Furtună, *op. cit.*, p. 28.
60. *Ibidem.* A se vedea hotărîrea Adunării convocată în anul 1748 de domnitorul Grigore Ghica la care s-a întocmit Așezămîntul pentru școalele din Moldova în 25 decembrie. Cf. *Cronica Hușilor*, pp. 218—220.
61. D. Furtună, *op. cit.*, p. 30.

românească de la Sf. Sava iar peste doi ani se desființează școala grecească și se mărește cea românească [62].

În discursul din mai 1819 de instalare, mitropolitul Dionisie Lupu «cerea luminarea urmașilor românilor. Consulul rus îl obligă pe mitropolit să facă școală de teologie și să cultive clerul» [63].

VIII. BUNURI BISERICEȘTI INCHINATE

Pătrunderea călugărilor dinafară atît în Muntenia cît și în Moldova la cîrmuirea marilor mînăstiri a însemnat mari neorînduieli în viața acestora, fapt de altfel menționat în Hrisovul lui Matei Basarab din anul 1639 în care se spune : călugării străini, «nu se rușinară, nici se temură a atrage năravul lor cel rău și de sfintele mînăstiri domnești ale țării, ci îndrăsniră a călca obiceiurile mînăstirilor și pravilele ctitorilor domni bătrîni... și sub hicleană taină începură a vinde sfintele mînăstiri și a le supune altor mînăstiri de prin țara grecească, făcîndu-le hrisoave de închinăciune fără de știrea și voia soborului» [64]. Starea aceasta este semnalată mai tîrziu și de către voievodul Radu Leon spunînd că : «obiceiurile bune s-au pierdut și călugării au intrat pe mîna străinilor care ajung la egumeni cu mită, făcînd, după aceea, jaf în sfintele mînăstiri». Dată fiind această situație nu ne surprinde măsura lui Antioh Cantemir din iulie 1700 prin care adresîndu-se mitropolitului Moldovei cere să ia seama asupra egumenilor și totodată să catagrafieze toate averile mînăstirilor și adunînd «toate izvoadele să le aducă la domnie spre a fi cercetate, ce era și ce mai este» [65]. Toate aceste măsuri nu ușurează greaua situație deoarece după cum vom vedea neorînduiala continuă și cu mai mare vehemență în veacul al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea. Egumenii în această vreme fanariotă primiră concursul din partea domnitorului de a chivernisi după bunul lor plac averile mînăstirilor, «lucrînd după voia lor iar nu după dreptate». «Mînăstirile închinate aveau în mare parte soarta că li se fura tot avutul mișcător». O astfel de situație a avut și mînăstirea Cernica. După ce se amintesc într-un act de cumpărare moșiile plătite de Cernica se adaugă : «Am dăruit tot satul Lămotești și de va da Dumnezeu vreun cocon boierului Cernica să aibă a împărți tot în două cu Sfînta Mînăstire ; iar fata lui, sau nepoata lui de fată sau de frate, să nu fie volnici ca să ia». Nu-i de mirare faptul că patriarhii străini prin intermediul trimișilor lor «au luat tot ce se putea lua și în urmă au lăsat mînăstirea în părăsire». Atunci, Dragomir, fiul lui Cernica Vornicul, împreună cu Cernica Comisul, văzînd situația de părăsire și de ruinare din cauza jafului produs închină mînăstirea la Sfînta Mitropolie prin actul din 2 august 1685, «ca să o ție și să o stăpînească Sf. Mitropolie în

62. *Istoria Bisericii Romîne,* Manualul cit., p. 348.

63. *Ibidem,* p. 349. A se vedea Prof. Ștefan Bîrsănescu, *Academia Domnească din Iași,* 1714—1821, București, 1962, p. 38 și urm.; N. C. Enescu, *Gheorghe Asachi organizatorul școlii naționale din Moldova,* București, 1962, pp. 53—54.

64. *Istoria Bisericii Romîne,* Manualul cit., p. 287.

65. *Ibidem.*

veci și Sfinția Sa să puie egumen și să-i ia seama, iar alt nimenea dintre ctitori, nici noi, nici din neamul nostru, să nu se amestece acolea, și să strice această tocmeală și așezămînt ce am făcut» [66].

Dacă o întîmplare fericită a făcut ca mînăstirea Cernica prin intrarea sa sub oblăduirea Sf. Mitropolii, să scape de jefuirea ce i se făcuse, nu același lucru după cum vom vedea se va întîmpla cu celelalte mînăstiri închinate al căror avut mai bine de un secol va lua drumul Constantinopolului. Totuși, cum am mai amintit, în această perioadă fanariotă au fost domnitori care s-au gîndit la binele și prosperarea țării. Între aceștia se numără și «reformatorul» pe toate tărîmurile, domnitorul Constantin Mavrocordat, care și în problema mînăstirilor interveni cu unele măsuri de reformă ce aveau menirea de a curma abuzurile. Făcu acest lucru prin hrisovul din 7 februarie 1740 prin care designă «zece epitropi» ce se alegeau dintre egumenii cei mai de seamă în fața cărora erau îndatorați stareții tuturor mînăstirilor și schiturilor din țară de a da socoteală în fiecare an, asupra tuturor veniturilor și cheltuielilor săvîrșite de mînăstirea ce cîrmuiau «ca din venituri să se întrețină mînăstirile iar restul, prin știrea domnului, să se dea la diferite faceri de bine, după glăsuirea testamentelor ctitoricești» cu precizarea că «cele închinate sînt datoare să-și împlinească întîi trebuințele lor și numai din prisos să dea milele orînduite» [67]. Iată ce ne relatează Dionisie Fotino despre măsurile pe care le luase Constantin Mavrocordat : «Unele mînăstiri sînt supuse mitropolitului și episcopilor, iar altele Scaunului Antiohiei, Alexandriei, Ierusalimului, Muntelui Sinai și Athosului și altor locuri sfinte din împărăția turcească. Egumenii acestora se rînduiesc de către patriarhii respectivi și se recomandă domnului și mitropolitului spre recunoaștere și instalare. Egumenii mînăstirilor pămîntene se recomandă spre întărire de către mitropolit și episcop, prin logofătul cel mare. Socotelile de venituri se cercetează de către epitropul rînduit, de către scaunele respective și de către logofătul cel mare» [68]. Aceste închinări a mînăstirilor a avut urmări din cele mai nefaste ; în loc ca veniturile acestora să rămînă în

66. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei* (1359—1709), București, 1906, pp. 201—203. Că egumenii dispuneau după bunul lor plac se vede și din cazul lui Nicanor de la mînăstirea Brădicești din anul 1758 aducînd multe înstrăinări din lucrurile mînăstirii. A mers pînă acolo încît «a dat neamurilor sale pînă și documentele mînăstirei de cumpărări și danii, din care se formase moșia mînăstirei». Episcopul Melchisedec, *Cronica cit.* p. 263.

67. Dionisie Fotino, *op. cit.*, t. III, p. VII ; Cf. *Istoria Bisericii Romîne,* Manualul cit., pp. 287—288.

68. *Ibidem,* t. II, pp. 185, 336 ; Cf. Marin Popescu Spineni, *Procesul mînăstirilor închinate,* București, 1936, p. 33. Alexandru Moruzi, oprește pe egumenii tuturor mînăstirilor de a arenda terenurile mînăstirilor și să se ocupe de îngrijirea lor. Poruncește Mitropolitului ca mînăstirile să fie obligate a da seama de veniturile amintite și să se întocmească lista «bucatelor aflătoare la mînăstire».

țară și economia să prospere, aceasta era din ce în ce mai paralizată [69]. Interesante sînt în această privință reflexiunile pe care le face cu privire la aceste stări de lucruri mitropolitul Șaguna : «Închinarea mînăstirilor a atras după sine consecințe anticanonice și profanatoare așezărilor mînăstirești, pentru că superiorii locurilor sfinte din răsărit și-au însușit cu sprijinul stăpînirii civile atît dreptul de jurisdicție, cît și de proprietate, de administrare și de deplină dispunere în acele mînăstiri și asupra averilor lor. Stabilirea călugărilor străini în mînăstiri și transformarea acestora în mînăstiri grecești ca și grija lor numai de administrație materială și neglijența slujbelor bisericești, au privat pe romîni de locașurile de rugăciune. Aceste uzurpări de drepturi, chiar după drepturile canonice, erau în afară de legile Bisericii creștine, fiindcă primirea călugărilor în mînăstiri, administrarea și controlul cădeau în îndatorirea episcopilor eparhiilor din Principate» [70]. Cel care a căutat să îndrepte printr-o hotărîre domnească această situație a fost Constantin Hangherli în anul 1798. Convocînd Adunarea țării și înfățișîndu-i atît starea în care se aflau mînăstirile cît și reaua administrare a bunurilor lor, se hotărî următoarele : În conducerea mînăstirilor să se urmeze după cum s-a observat din vechime prin legătura și așezămîntul ctitorului. Schimbarea egumenului să nu se facă decît în urma sesizării din partea mitropolitului și ctitorilor către domnitor iar egumenul să fie dintre pămînteni iar numai cînd nu se vor găsi călugări pămînteni, numai atunci să se primească dinafară. Pe egumenii străini de aici cînd li se va întîmpla moartea să-i moștenească mînăstirile din țară, iar nu cele dinafară. Încheierea socotelilor anuale să se facă totdeauna la 1 ianuarie, după vechiul obicei. Cercetarea lor să se facă de mitropolit împreună cu logofătul [71].

Constantin George Hangherli prin hrisovul din 2 septembrie 1798 întărește așezămîntul de mai sus cu modificarea întocmirii veniturilor, care trebuia alcătuită la 2 ani, iar pe lîngă mitropolit și logofăt ca observator să participe și vornicul obștilor și totalizările veniturilor să se treacă atît în Condica Mitropoliei cît și în cea a Divanului. Egumenilor străini le luară locul egumenii romîni, fapt care produse mari nemulțumiri în rîndul acestora, dar, cu toate acestea, nu se schimbă nimic din regulament. Peste un an și ceva însă, o dată cu venirea la conducerea țării a lui Alexandru Moruzi, toate aceste hotărîri au fost schimbate în urma rugăminții ce i-a adus, zice hrisovul, sfinției patriarhi Neofit al Constantinopolului, Antim al Ierusalimului și călugării de la Muntele Athos. Acest regulament se cuprinde în hrisovul domnitorului din anul 1799 din luna decembrie, la care după cum se constată lipsește iscălitura mitropolitului și episcopilor care, potrivit vechilor rînduieli, ar fi trebuit

---

69. A se vedea Pr. Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mînăstirile din Sfîntul Munte Athos,* Sibiu, 1941, p. 101 și urm.

70. A. Șaguna, *Compendiu de drept canonic,* Sibiu, 1868, pp. 217—219.

71. Ion Brezoianu, *Mînăstirile zise închinate...,* pp. 93—95.

să ia parte la întocmirea unor astfel de acte. Se condamnă Regulamentul din 1798 și în special articolele referitoare la înființarea egumenilor romîni și la moștenirea averilor rămase de la egumenii decedați. Egumenii se vor trimite la mînăstirile din țară de către mînăstirile unde se aflau închinate «iar în ceea ce privește venitul mînăstirilor, să se achite mai întîi cheltuielile de aici și prisosul ce va rămîne să se trimeată la mînăstirile unde se află închinate. Darea să fie în raport cu venitul mînăstirilor de aici iar nu o sumă hotărîtă mai dinainte. Egumenii și epitropii nu pot înstrăina nimic din avuturile mînăstirii, prin vînzare sau dare, ci să le crească după cum spun ctitorii și să le păstreze în toată înțelepciunea, fiindcă asupra acestora nu au deplină putere și stăpînire și numai asupra folosinții veniturilor. Egumenii îndepărtați din mînăstire să lase averea mișcătoare și nemișcătoare mînăstirii iar cei chemați se vor duce cu voia și știrea guvernămîntului țării. Bunurile egumenului mort se vor duce la mînăstirea unde a avut metania. Se va orîndui pentru fiecare mînăstire un epitrop ales de egumenii de aici, care să privegheze administrarea egumenului mînăstirii, și să îndepărteze orice neorînduială și să arate guvernămîntului orice trebuință a mînăstirii, păzind nestrămutat cele cuprinse în acest hrisov «fiindcă guvernămîntul le va cere cuvînt de cuvînt pentru orice împotrivă urmare». Fiecare mînăstire va avea un sigiliu din două părți, ce se va păstra o parte la epitrop și alta la egumen iar la o perioadă de trei ani egumenul va da socoteală de toate veniturile și cheltuielile mînăstirii către epitrop și alți doi egumeni aleși și vor aduce la cunoștința guvernămîntului situația. Toate mînăstirile din țară închinate la Sf. Mormînt, Muntele Athos, Muntelui Sinai și în alte părți fiind stavropighii și domnești și încredințate oblăduirii domnitorilor de pe vremuri, să se stăpînească numai de către guvernămînt, neputîndu-se pune nimic în lucrare și în faptă fără știrea și ordinul guvernămîntului [72]. Acest Regulament s-a păzit și de către guvernămintele ce s-au succedat după Moruzi. În timpul lui Ioan Caragea mînăstirile închinate erau împărțite în trei clase și le aflăm impuse la taxe pentru reînnoirea hrisoavelor. Tot domnitorul Caragea impune o dare fixată mînăstirilor pentru întreținerea instituțiilor de binefacere. În 1815 domnitorul însărcinează pe Banul Grigorie Brîncoveanu cu fixarea normelor de administrație privitoare la proprietățile mînăstirilor iar Divanul între 1808—1813 oprește de a se mai trimite din veniturile locurilor sfinte ci aceste venituri să rămînă la Mitropolie pentru acoperirea cheltuielilor locale [73].

O dată cu venirea lui I. G. Caragea constatăm că încetă Regulamentul din timpul lui Moruzi, și se urmă cu punctualitate Regulamentul de la 1799. Prin hrisovul din martie 1813 după ce condamnă pe cel din fe-

---

72. *Ibidem,* pp. 96—100. «Ideea că modificările din regulamentul de la 1798 au fost făcute la îndemnul și sugerările patriarhului Neofit devine de netăgăduit dacă cercetăm cartea de blestem din februarie 1800 a aceluiași prelat. Cartea a fost trimisă spre a fi cetită de către călugării străini spre a se păzi noul Regulament al lui Moruzi cu toată exactitatea aruncînd anatema asupra tuturor acelora ce ar îndrăzni să-l calce. Această carte cuprinde și ea dispozițiunile din numitul hrisov».

73. Marin Popescu Spineni, *op. cit.,* p. 34.

bruarie 1798 se întăreşte păzirea întocmai a dispoziţiilor aflate în cele 11 capitole din Regulamentul de la 1799 luna decembrie, «deoarece el este întocmit de pe actele fondatorilor — zice hrisovul — şi că el s-a trecut în Condica Senatului şi originalul s-a dat spre păstrare la mînăstirea Cotroceni» [74]. Patriarhiile ortodoxe ale Orientului, mînăstirile Muntelui Sinai şi ale Muntelui Athos începură să formuleze adevărate pretenţii juridice asupra averilor mînăstirilor închinate străduindu-se ca în decursul vremurilor să fie confirmate prin hrisoave domneşti şi prin acte autentice recunoaşterea lor ca proprietăţi inalienabile ale sfintelor locuri. Domnitorii fanarioţi le-au reînnoit aceste titluri de posesiune acordînd în acelaşi timp mînăstirilor imunităţi sigure. Fără îndoială că «această confuziune a dreptului de proprietate cu dreptul de uzufruct pe care, intenţionat o făceau aşezămintele din afară, a trezit în Principate un curent general de nemulţumire şi de protestări împotriva nu numai a abuzivelor metode de exploatare seculară a averilor închinate, dar şi a curioaselor concepţiuni juridice cu care acestea încercau să-şi justifice uzurparea unor drepturi care nu le-au fost de la origine în acest sens fixate» [75]. Problema anulării beneficiilor pe care le deţineau locurile sfinte s-a impus conştiinţei opiniei publice o dată cu revoluţia lui Tudor Vladimirescu care a adus schimbări şi în situaţia mînăstirilor. Numai aşa se explică faptul de ce în anul 1821 boierii moldoveni se unesc şi protestează împotriva călugărilor greci, cerînd să se reîntoarcă moşiile mînăstirilor închinate ocîrmuirii pămînteşti, care «să fie îndatorată a răspune o sumă ca embatic către locurile sfinte», toţi egumenii mînăstirilor să primească leafă şi întreţinere iar veniturile să fie administrate de economi mireni iar călugării greci să fie excluşi [76].

*

Făcînd bilanţul schimbărilor care s-au produs în politica bisericească în epoca domniilor fanariote, se constată în general o atitudine spoliatoare a majorităţii domnitorilor fanarioţi care a adus prejudicii serioase şi vieţii bisericeşti de la noi. A fost greu în această epocă pentru mitropoliile din Ţara Romînească şi Moldova să-şi păstreze libertăţile şi drepturile tradiţionale, de cvasi autocefalie.

Legăturile strînse cu Biserica Rusă au ajutat totuşi Biserica din ţările romîne să răzbească întotdeauna prin vicisitudinile vremurilor.

Mentalitatea şi directivele cu care veneau la noi ierarhii aduşi de fanarioţi, au făcut ca nu de puţine ori domnitorii să se amestece în treburile bisericeşti şi să aducă prejudicii elementului autohton.

Deşi unii dintre domnitorii fanarioţi au încercat să se situeze pe o poziţie mai înţelegătoare şi pe un drum care trebuia să însemne şi un

74. Ion Brezoianu, *op. cit.*, p. 101.
75. Marin Popescu Spineni, *op. cit.*, p. 35.
76. *Ibidem*, p. 40.

oarecare progres cultural sau administrativ și deși ortodoxia lor s-a alăturat ortodoxiei romînești stăvilind influențele eterodoxe, totuși aportul parțial adus de ei în unele direcții nu acopereau decît în prea mică măsură jertfele, în special materiale la care așezămintele noastre bisericești, au fost supuse alături de întreaga țară.

Abuzurile cu bunurile închinate așezămintelor dinafară numite «sfintele locuri» au reprezentat numai o parte din aceste jertfe.

Imixtiunea călugărilor de la «locurile sfinte» în viața internă a Bisericii noastre a produs reacții pe cît de ferme pe atît de justificate.

În domeniul organizării vieții bisericești și în domeniul creării de școli și de formare a personalului bisericesc se întocmesc un mare număr de rînduieli și se deschid școli care vor intra cu totul pe adevăratul făgaș de slujire a intereselor noastre bisericești de-abia după revoluția de la 1821.

Cercetarea și aprecierea reformelor, rînduielilor și stărilor bisericești din epoca fanariotă ne dă o înțelegere mai limpede asupra unei perioade de frămîntări din trecutul țării noastre și asupra cursului pe care viața noastră bisericească l-a urmat după anul 1821.

Magistrand IOAN F. STANCULESCU

DOCUMENTARE

URME VECHI CREȘTINE DESCOPERITE ÎN SUD-VESTUL DOBROGEI

În colțul de sud-vest al Dobrogei, la sud de lacul Oltina, și la circa 28 km. nord-est de anticul Durostorum, pe malul drept al Dunării, în apropierea actualului sat Pîrjoaia (r. Adamclisi), se află ruinele unor fortificații din piatră, datînd din epoca romană-tîrzie.

Înăuntrul fortificațiilor se găsesc bogate resturi de cultură materială, care atestă o înfloritoare viețuire în epoca antică tîrzie.

Aceste fortificații cunoscute încă de la sfîrșitul secolului trecut prin mijlocirea inginerului topometru Pamfil Polonic, neobositul colaborator al lui Grigore Tocilescu, n-au făcut multă vreme obiectul unor cercetări sistematice. Cu toate acestea colectivul arheologic care lucrează la Păcuiul lui Soare — insulă aflată la o distanță de 6 km în *amonte* de satul Pîrjoaia — și-a făcut un obicei din a vizita de mai multe ori în fiecare vară ruinele romane, în scopul de a aduna cît mai mult material arheologic rămas pe plajă după retragerea apelor.

Cu prilejul unei atari deplasări s-a reperat conturul unei bazilici (fig. 1) care, judecînd după urmele materiale aflătoare în vecinătatea ei, datează dintr-o vreme cuprinsă între sec. IV și sec. VI.

Conturul bazilicii este determinat de șanțurile practicate cu 25—30 de ani în urmă de către sătenii ialomițeni pentru scoaterea pietrei.

Bazilica, orientată est-vest, este prevăzută cu o absidă semicirculară, naos și pronaos. Lungimea ei este de 25,50 cm, iar lățimea de 11,35 m [1]. Ținîndu-se seama de aceste dimensiuni, se înțelege de la sine, că edificiul creștin de la Pîrjoaia face parte din rîndul bazilicelor mari din Dobrogea antică. Dar pînă la efectuarea de lucrări strict arheologice, deocamdată,

1. Dimensiunile date, cu siguranță, că vor suferi unele modificări după degajarea zidurilor bisericii.

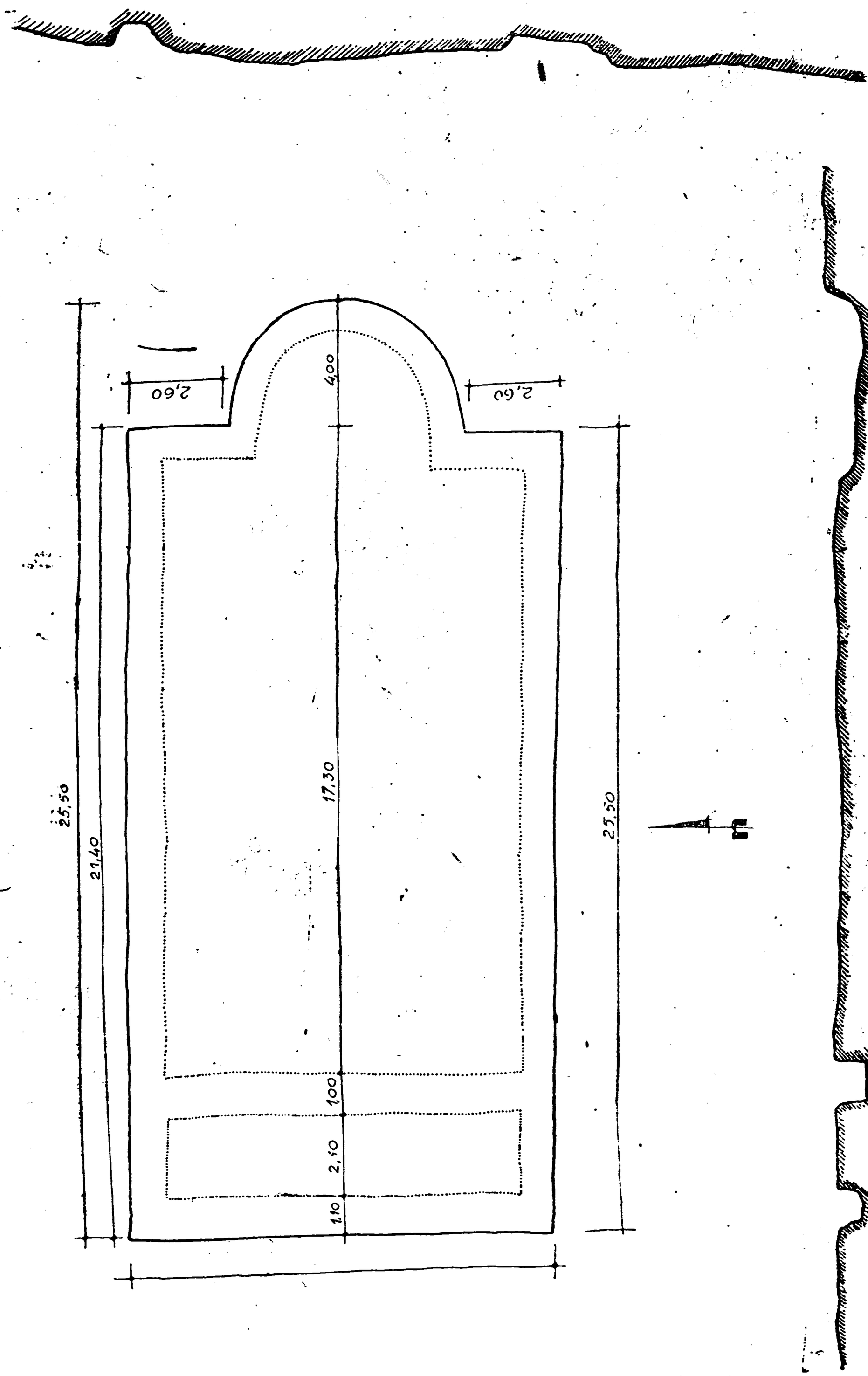

Fig. 1. Urme vechi creștine descoperite în sud-estul Dobrogei

sîntem în imposibilitate de a o cunoaşte mai amănunţit atît monumentul cît şi eventualele obiecte de inventar aparţinînd acestuia.

*

Pe plajă aceleaşi aşezări, ori de cîte ori se retrag apele Dunării, rămîn numeroase monede, podoabe, piese de harnaşament, fragmente ceramice, cruciuliţe etc. Un loc important în rîndul acestor obiecte îl ocupă plumburile comerciale, dintre care — cele mai multe se datează în a doua jumătate a sec. IV.

Plumburile comerciale serveau în antichitate, pe de o parte la sigilarea baloturilor pentru a se garanta autenticitatea provenienţei mărfurilor dinăuntru lor[2], iar pe de altă parte la certificarea perceperii taxelor vamale. Avînd forma mai mult sau mai puţin hemisferică şi cu marginea feţei plate, lăţite înspre exterior, ele au căpătat înfăţişarea unor bumbi sau mai degrabă a unor pălărioare. Pe faţa plată sînt realizate prin presare cu o stanţă figuri fie antropomorfe, fie animaliere, iar dacă nu, diferite inscripţii ori simboluri. Corpul calotelor este prevăzut de fiecare dată cu cîte un orificiu prin care se petrecea sfoara ce asigura fixarea sigiliilor de baloturile de marfă.

Asemenea plumburi se cunosc în Dobrogea, pînă acum numai de la Constanţa, vechiul Tomis, unde au fost găsite mai ales în porţiunea digului dintre port şi cazinou[3].

Dintre plumburile descoperite la Pîrjoaia un interes deosebit îl prezintă trei exemplare[4] : primul (fig. 2,1) cu un diametru de 0,013 m, are ca reprezentare un animal patruped, probabil un miel, deasupra căruia se găseşte monograma creştină CHI-RO[5] ; al doilea (fig. 2,2), aflat într-o stare de conservare precară, cu un diametru de 0,015 m, este prevăzut cu o cruce ; la capetele braţelor acesteia se afla probabil cîte un peşte ; în sfîrşit, al treilea exemplar (fig. 2,3), reprezentat de fapt numai de jumătatea unui plumb comercial păstrează ultimele litere din formula κύριε βοήθει.

Aşadar, cele trei plumburi, amintite aici, au un caracter mai mult sau mai puţin creştin. Importanţa lor se reliefează şi mai pregnant dacă se ţine seama că ele se datează, în general, în a doua jumătate a sec. IV. O asemenea datare este reclamată oarecum de restul plumburilor comerciale dar şi de celelalte obiecte arheologice descoperite în aceeaşi porţiune de plajă.

---

2. W. Knechtel, *Plumburi bizantine,* în Buletinul Societăţii numismatice romîne, anul XII, nr. 24, Bucureşti, 1915, p. 93.

3. W. Knechtel, *op. cit.,* p. 80—81.

4. Plumburile comerciale pe care le prezentăm, crucile cît şi restul de 40—50 exemplare, se găsesc în posesia colecţionarului Vasile Culică din Călăraşi. Pentru amabilitatea cu care ni le-a pus la dispoziţie, găsim nimerit să-i mulţumim pe această cale.

5. Un plumb comercial cu monogramă creştină s-a găsit şi la Constanţa ; Vezi W. Knechtel, *op. cit.,* p. 95, fig. 37.

Vremea în care se datează plumburile de la Pîrojaia este cunoscută ca o epocă de dezvoltare a creștinismului atît în Scythia Minor cît și în Moesia Secunda. Începînd cu a doua jumătate a sec. IV și în tot sec. V, creștinismul înregistrează succese mari în această parte a imperiului roman. La Durostorum, la Tomis și în alte cîteva centre sînt semnalați episcopi, dintre care unii iau parte la diferite sinoade ca acelea de la Efes (431) și Calcedon (451) [6].

Creștinismul, predicat mai înainte în orașe, începe acum să se răspîndească nu numai la sate dar și în așa-zisa lume «barbară» [7].

În aceste condiții prezența la Pîrjoaia a unor plumburi comerciale cu reprezentări creștine nu apare nefirească.

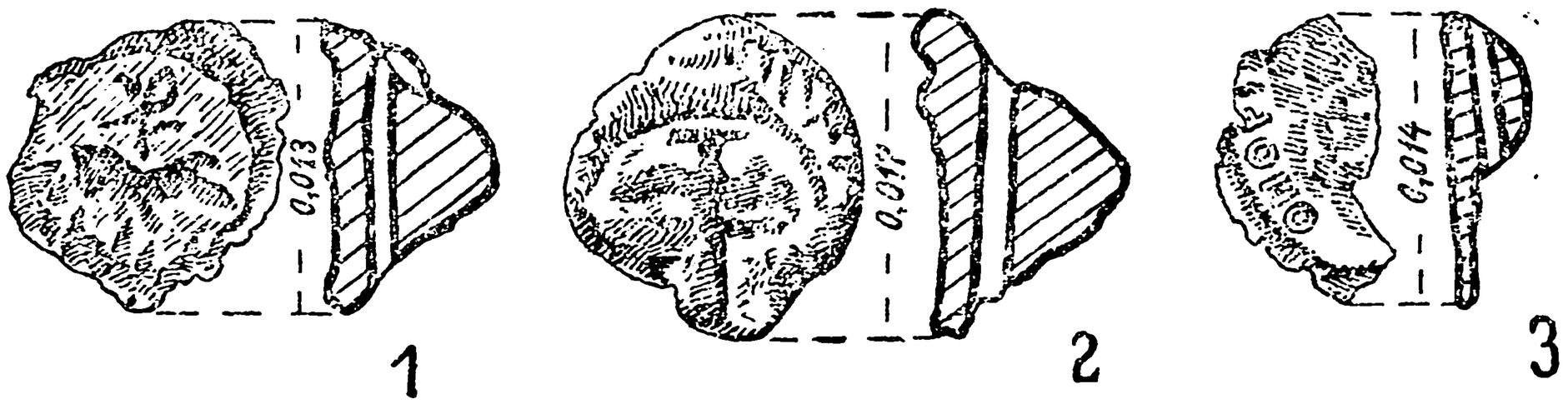

Fig. 2. Plumburi comerciale de la Pîrjoaia

De remarcat că cele trei plumburi descrise mai sus fac parte dintr-o serie de vreo 50 de exemplare — toate descoperite pe aceeași plajă. Circa 10 dintre ele au inscripții cu numele orașelor Efes, Smirna, Ypaipa și Laodiceea, ceea ce înseamnă că cel puțin aceste plumburi provin din amintitele orașe microasiatice [8].

Simpla existență a plumburilor comerciale în așezarea romană de la Pîrjoaia o definește pe aceasta ca o stație vamală prin care se tranzitau mărfuri [9].

Frecvența atît de mare a plumburilor comerciale coroborată cu constatarea că cele mai multe dintre ele pot fi datate în a doua jumătate a sec. IV ridică problema dacă nu cumva așezarea de la Pîrjoaia era unul din cele două orașe de graniță prin care goții puteau face comerț

---

6. Vezi R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja,* București, 1938, p. 323.
7. *Idem,* p. 322.
8. Alte sigilii provin din diferite orașe din Peninsula Balcanică sau chiar din Dobrogea. In rîndul acestora din urmă am putea cita, cu rezerva cuvenită, un sigiliu avînd ca reprezentare vulturul cu delfinul în ghiare, ceea ce ne face să credem că el provine de la Histria. Dacă el nu provine de la Histria, atunci trebuie să ne îndreptăm atenția spre Olbia sau alt oraș, înființat de milestieni.
9. Așezarea fortificată de la Pîrjoaia este identificată de obicei cu Sucidava dobrogeană — adică orașul de pe Dunăre, de la limita dintre Moesia Secunda și Scythia Minor; cf. *Istoria Romîniei,* vol. I, 1960, pl. XII, pl. XIII și p. 485 unde Sucidava este situată pe teritoriul com. Satul Nou De fapt castrul se află în apropierea satului Pîrjoaia. S-ar putea ca această așezare să fie Συκεδεβά lui Procopios, vezi C. Popa-Liseanu, *Izvoarele Istoriei Romînilor,* vol. XV, 1939. Pentru Sucidava dobrogeană, vezi și Konrad Miller, *Itineraria romana,* 1846, p. 506—507.

cu romanii. Se știe că una din clauzele tratatului de pace încheiat în anul 369 între Valens și goți prevedea pe lîngă interdicția ca «barbarii» goți să treacă fluviul și în consecință, să încalce hotarele imperiului și precizarea ca aceștia să nu mai primească mărfuri și să nu mai facă negoț cu regiunile romane decît prin două orașe de la Dunărea de Jos [10].

Presupunerea noastră că așezarea de la Pîrjoaia ar fi unul dintre acele două orașe se întemeiază, între altele, și pe observația că asemenea plumburi nu s-au găsit pînă acum în nici unul dintre obiectivele arheologice de pe malul drept al Dunării de Jos — cercetate sistematic — cum ar fi spre exemplu Capidava, Arrubium, Dinogetia, Noviodunum. Nu s-au găsit nici în așezări din interiorul Dobrogei (Trophaeum Traiani, Ulmetum, Ibida) și, cu excepția Tomisului, nici în așezările de pe litoral — cum ar fi Histria și Callatis (Mangalia de azi). Or, toate aceste așezări au ființat în epoca de întrebuințare a plumburilor comerciale la Pîrjoaia.

În măsura în care existența sigiliilor la Pîrjoaia ne permite avansarea ipotezei că aceasta ar fi una din cele două stațiuni vamale prin care se făcea comerț cu goții după pacea din anul 369, sîntem îndreptățiți să căutăm cealaltă stație vamală la Tomis și aceasta pentru motivul că plumburi comerciale asemănătoare celor de la Pîrjoaia se cunosc pînă acum numai de la Constanța.

Acestea însă trebuie să fie privite deocamdată ca simple ipoteze de lucru, care rămîn a fi verificate în cercetările viitoare.

*

Insula Păcuiul lui Soare de lîngă satul Ostrov se află la circa 18 km. nord-est de Durostorum. Ea despică apele Dunării pe o lungime de 6 km.

În capătul de nord-est al insulei pădurea de sălcii face loc unei alte păduri, de astă dată din sîngeri, călini, viță sălbatecă, peri pădureți, ulmi și alte specii de floră dobrogeană. În acest loc se găsesc și ruinele unei cetăți construite spre sfîrșitul mileniului I e. n., cetate din care se mai păstrează azi numai o treime, restul fiind distrus de apele Dunării [11].

Cetatea este înconjurătoare de ziduri masive, din pietre frumos cioplite, ziduri groase la bază de 6 m și cu înălțimea uneori de 5,50—6 m.

Începînd cu primii ani ai sec. XI înăuntru cetății s-a desfășurat o puternică viețuire — materializată în două mari straturi de depuneri

10. Zosimos, *Historiae,* ed. I. Bekkerus, 1837, IV, II, 4 (cf. N. Iorga, *Histoire des Roumains,* vol. II, București, 1938, p. 73.

11. Pentru realitățile arheologice de la Păcuiul lui Soare, vezi Ion Nestor și Petre Diaconu, *Săpăturile arehologice de la Păcuiul lui Soare,* în «Materiale și cercetări arheologice», V. p. 587—591; Petre Diaconu, *Săpăturile de la Păcuiul lui Soare,* «Materiale și cercetări arheologice», VI, p. 653—664; Petre Diaconu, *Șantierul arheologic Păcuiul lui Soare,* «Materiale și cercetări arheologice», VII, p. 599—607; Petre Diaconu, R. Popa și N. Anghelescu, *Șantierul arheologic Păcuiul lui Soare,* «Materiale și cercetări arheologice», VIII, p. 713—721. Petre Diaconu, Крепость X-XV вв Пъкуюл луи Соаре в свете археологических исследования «Dacia», V, 1961, p. 485—501.

Fig. 3.: 1—6 — cruciulițe de la Păcuiul lui Soare; 7 — cruciulițe de la Dervent-Draca

arheologice ; primul datează din sec. XI—XII, iar al doilea, din sec. XIII—XIV.

Cercetarea materialului arheologic dovedește existența în interiorul cetății a numeroase ocupații și meșteșuguri — precum și a unei intense activități comerciale. Ca un rezultat al acesteia din urmă s-au păstrat în interiorul cetății vestigii care atestă schimburi comerciale cu regiunile kieviene din Europa răsăriteană și cu regiunile grecești și chiar apusene. Într-un anumit loc s-a găsit și o bucățică de mărgean care provine, fie din regiunea golfului Persic, fie din regiunea Mării Roșii. Toate acestea nu trebuie să ne mire, dacă se ține seama că așezarea din insula Păcuiul lui Soare este situată într-o regiune bogată și în dreptul unui străvechi vad de trecere peste Dunăre — Dervent (al cărui nume în limbile turcevechi înseamnă chiar vad de trecere). În plus, așezarea noastră se află în imediata apropiere a Durostorului, oraș cu deosebită importanță politică și social-economică în secolele XI—XII — capitala themei bizantine Paristrion (Paradunavon).

Iată așadar condițiile care au înlesnit dezvoltarea vieții social-economice și, bineînțeles, culturale, în așezarea fortificată de pe insula Păcuiul lui Soare. Care va fi fost în epoca bizantină numele cetății de la Păcuiul lui Soare nu se știe încă. Potrivit unei ipoteze formulate în ultima vreme se crede că acolo va fi fost localitatea Glavinița, amintită de Ana Comnena, în apropierea Silistrei [12]. Independent de aceasta însă trebuie să se rețină și presupunerea conform căreia cetatea și așezarea de la Păcuiul lui Soare ar fi constituit în sec. XI un domeniu imperial [13].

Printre urmele de cultură materială descoperite în săpăturile arheologice din anii 1956—1962 un important loc îl ocupă cruciulițele de bronz.

Tipologic, acestea se încadrează în două categorii : a) cruciulițe-relicviar, duble și b) cruciulițe simple.

Din prima categorie s-au găsit pînă acum cinci exemplare, păstrate într-o stare de conservare acceptabilă : 1) fragment dintr-o cruce relicviar, avînd dimensiunile 0,04×0,02 m. ; pe față este realizată prin reliefare (tehnica repoussé) Maica Domnului în chip de orantă (rugăciune). Crucea s-a găsit pe pieptul unui mort din sec. XIV [14], cu siguranță că ea a fost reîntrebuințată, deoarece, tipologic, se inserează între crucile relicviar, din sec. XI—XII (fig. 3,1) ; 2) cruce-relicviar din bronz, argintată, descoperită în anul 1957, avînd dimensiunile 0,047×0,28 m. [15] ; la capătul superior crucea este prevăzută cu încă o piesă de formă aproximativ paralelipipedică, de care se prindea lănțișorul ; aceeași piesă

---

12. Idem, *op. cit.*, p. 501, nota 44.

13. I. Barnea, *Sigilii inedite bizantine din Dobrogea,* în «Studii și cercetări numismatice», III, p. 327—328.

14. Această cruciuliță a fost publicată în anul 1957. Vezi Ion Nestor și Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 589, fig. 1/6.

15. Publicată, vezi Petre Diaconu, *Săpăturile de la Păcuiul lui Soare,* «Materiale și cercetări arheologice», VI, p. 662, fig. 9 a-b și p. 663. Aceeași cruciuliță a fost republicată și de Ion Barnea în *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Romîne,* «Studii Teologice», nr. 3—4, 1960, p. 221, fig. 17.

servea drept «coşuleţ» şi pentru fixarea unei bucăţi de sticlă (nu piatră semipreţioasă) [16] de culoare albastră. Exemplarul despre care este vorba se înscrie într-un tip ceva mai deosebit, în sensul că braţele cruciuliţei se termină oarecum în semicercuri mărginite la capete de cîte o ieşitură. Pe una din feţe este redat Iisus Hristos, răstignit (fig. 3,2 a), iar pe cealaltă Maica Domnului (?) cu mîinile în semn de rugăciune (fig. 3,2 b), 3) fragment din jumătatea unei cruci relicviar cu braţele avînd dimensiunile 0,017×0,012 m. Pe faţa ei nu este realizată nici o reprezentare; deşi a fost găsită într-un mediu arheologic, din sec. XIV, şi această cruciuliţă, tipologic, se datează în sec. XI (fig. 3,3), 4) cruce relicviar deosebit de interesantă ca formă, găsită într-un mediu arheologic databil în a doua jumătate a sec. XIII; de bronz, cu dimensiunile de 0,076× 0,04 m; ea se prezintă sub forma unor braţe cu capetele rotunjite — executate dintr-o placă groasă de 4 mm. Pe faţa ei nu este reliefată nici o reprezentare (fig. 3,4), 5) cruce-relicviar, găsită într-un nivel arheologic din sec. XIII—XIV; din bronz, cu dimensiunile de 0,084×0,043 m [17]; partea stîngă a crucii s-a păstrat în condiţii mai precare; pe faţă este realizat, prin săpare, Maica Domnului în chip de orantă. Această cruce provine, probabil, dintr-un atelier local (fig. 3,5).

Din a doua categorie fac parte două cruci, dintre care numai una s-a găsit în insula Păcuiul lui Soare: 1) cruciuliţă simplă cu dimensiunile de 0,079×0,05 m şi grosimea de 0,45 m, descoperită într-un nivel arheologic din sec. XIV; are ca ornament cercuri, semicercuri şi puncte săpate numai pe una dintre feţele crucii (fig. 3,6); 2) cealaltă cruciuliţă s-a găsit pe platoul Draca situat pe malul drept al Dunării, în faţa insulei Păcuiul lui Soare. Pe acest platou s-a dezvoltat o puternică vieţuire paralel cu cea de pe insulă, cu singura deosebire însă că ea a continuat să se dezvolte şi după sec. XV adică şi după părăsirea aşezării de pe insula mai sus amintită. Cruciuliţa, de bronz, este simplă şi are dimensiunile de 0,047×0,028 m. Este ornamentată pe ambele feţe; pe una dintre ele este realizată Maica Domnului în chip de orantă (?) (fig. 3,7 a). Decorul realizat prin presare este redat oarecum într-o manieră realistă. Pe cealaltă faţă este redată o cruce încadrată într-un decor conturat din linii aproximativ curbe, care pornesc din colţurile braţelor cruciuliţei. Este foarte probabil ca şi această cruciuliţă să fie produsul unui atelier local. Presupunerea noastră este sugerată de tehnica simplă în care este realizată (fig. 3,7 b).

Majoritatea cruciuliţelor de la Păcuiul lui Soare prezentate aici par să fie de provenienţă bizantină; şi faptul n-ar fi de mirare dacă s-ar ţine seama că asemenea obiecte, de origină bizantină sînt răspîndite în această vreme în toată Peninsula Balcanică.

---

16. Cf. I. Barnea în *Monumente de artă creştină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Romîne*, p. 221.

17. Publicată prima dată în Крепость X-XV вв Пъкуюл луи Соаре в свете археологическия исследования în «Dacia», V, 1961, p. 497, fig. 9/2. Această cruce deşi provine dintr-un nivel arheologic din sec. XIII—XIV s-ar putea să fie totuşi mai veche.

Lăsînd la o parte împrejurarea că cruciulițele relicviar sînt cunoscute în regiunile meridionale, foarte depărtate ca : Siria, Egipt și Africa de Nord [18], trebuie să se rețină că ele se întîlnesc și în regiunile est și nord-pontice, cum ar fi Caucaz și Crimeia [19]. Un număr relativ numeros de cruciulițe a fost descoperit și în Dobrogea ; pînă în prezent, asemenea obiecte se cunosc de la Dolojman [20], Măcin [21], Dinogeția-Garvăn [22] și Capidava [23]. Numărul cruciulițelor-relicviar găsite în R. P. Bulgaria este extrem de mare. Aproape nu există muzeu ale cărui vitrine sau depozite să nu conțină astfel de obiecte. Între cruciulițele relicviar din R. P. Bulgaria, un interes deosebit în prezintă un exemplar de la Razgrad, datat în sec. VII—VIII [24].

Cercetătoarea bulgară Sonia Gheorghieva, ocupîndu-se de cruciulițele relicviar de la Preslav, ajunge la concluzia că asemenea obiecte — sînt opera unor ateliere din amintitul oraș [25]. Această părere însă nu se sprijină pe nici o știre literară directă și pe nici un temei arheologic.

În ce ne privește nu excludem posibilitatea ca anumite cruciulițe ca acelea de sub nr. 5, ornată cu stîngăcie, prin săpare, să fie opera unui atelier local, dar nici pentru aceasta nu avem dovezi materiale.

În schimb, este mai mult decît sigur, că majoritatea cruciulițelor simple sînt lucrate în ateliere locale. Această presupunere se bizuie și pe găsirea unui tipar pentru realizat cruciulițe simple, într-o așezare din sec. XI, de la Olteni, în apropierea Alexandriei, reg. București [26]. De la sine înțeles că existența tiparului presupune și realizarea cruciulițelor, ca atare ; or, dacă asemenea obiecte se executau în sec. XI în Cîmpia Romînă, cu atît mai vîrtos ele se puteau realiza în atelierele din sec. XI

18. O. Wulff, *Altchrisliche Boldwerke,* Berlin, 1909, Reliquarkreutze, p. 918—933, vezi și pl. XLV.

19. M. K. Karger, Киев и монголское завоеване, în „Советская археология", XI, 1949, p. 55 sq.

20. Paul Nicorescu, *Une croix religieuse de Dobroudja,* în «In memoria lui Vasile Pîrvan», București, 1934, p. 222—236, (fig. 1—2).

21. Gh. Ștefan, *Dinogetia,* în «Dacia», VII—VIII, București, 1937—1940, p. 417, fig. 23, 22, 27.

22. I. Barnea, *Relațiile dintre așezarea de la Garvăn și Bizanț,* SCIV, 3—4, 1953, p. 666, fig. 10 ; *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Romîne,* în «Studii Teologice», Anul X, nr. 5—6, 1958, p.301, fig. 13 și p. 303, fig. 15.

23. Gloria Ciacalopol, *Crucile-relicviar de la Capidava,* în «Studii și cercetări de istoria artei», 1/1962, p. 192—194, fig. la p. 193. Această cruce ca și alte cîteva au la capetele brațelor chipul celor patru evangheliști.

24. „Отчетъ" VII, Razgrad, 1930, p. 6, fig. 1/b și p. 7. Două cruciulițe relicviar interesante care se aseamănă mult cu acele din Dobrogea, au fost găsite la Cavarna. Vezi Mircev Milko, Tonceva Gorana, Dimitrov Dimităr, Бизоне-Карвуна în „Известия", XIII, Varna, 1962, p. 97, fig. 71.

25. Sonia Gheorghieva, Кръстове-еиколпиони от средновековен Нреслав în «Studia in honorem Acad. D. Decev», Sofia, 1958, p. 609.

26. Tiparul a fost găsit de colegul Constantin Preda.

de la sud de Dunăre. Aici nu ne referim numai la cruciulițele de plumb de la Capidava [27] sau Dinogetia [28] ci și la exemplarele de bronz.

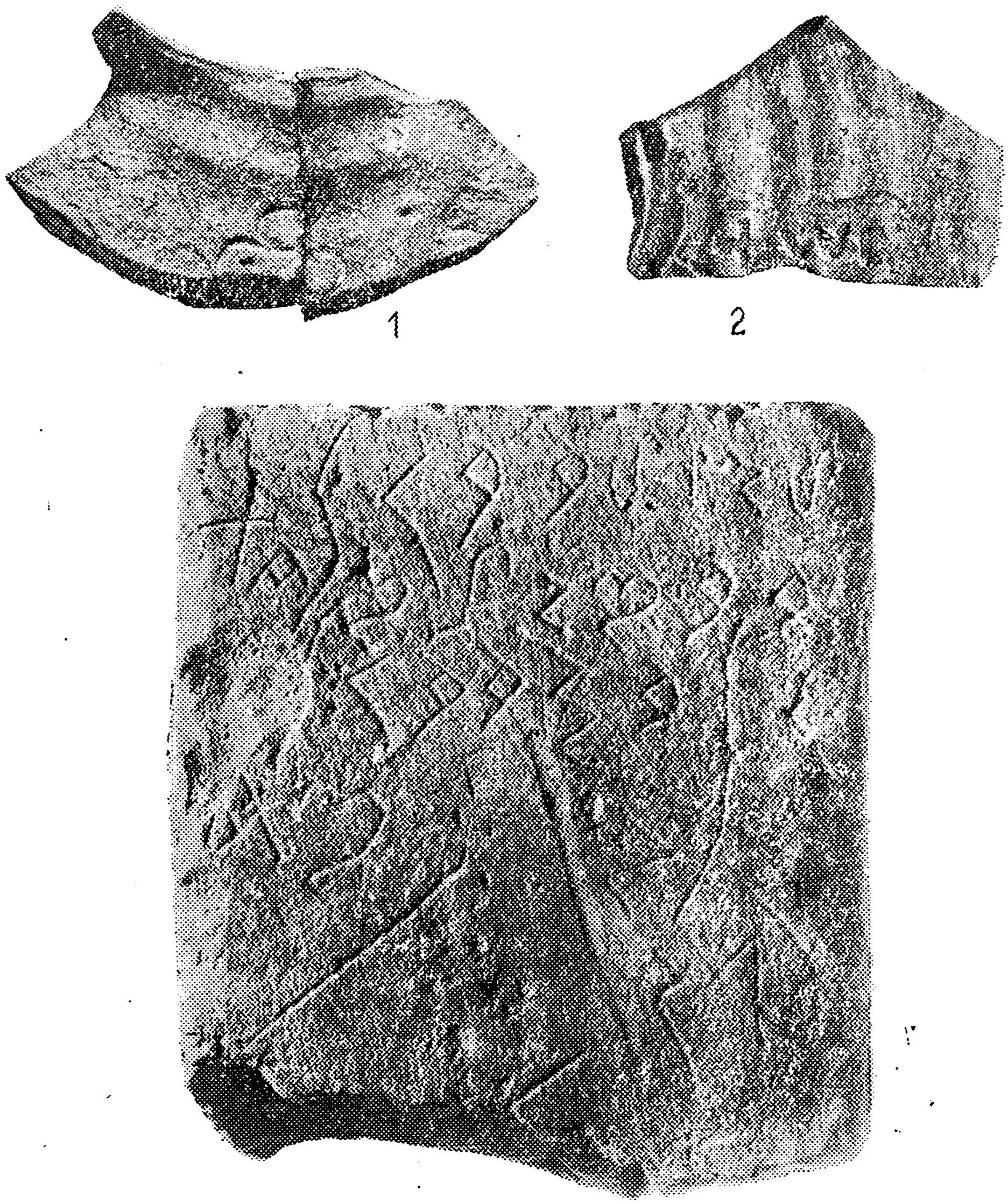

Fig. 4: 1—2 — fragmente de amforă; 3 — cărămidă cu inscripție

27. Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Copidava,* vol. I, 1958, p. 234, p. 235, fig. 118/1.

28. Gh. Ștefan și colaboratori, *Șantierul Garvăn-Dinogeția,* SCIV, anul III, 1952, p. 366, fig. 15/2 și I. Barnea, *Monumente de artă creștină...,* p. 302, fig. 14.

Să nu uităm că sîntem într-o vreme în care regiunea Paristrion nu constituia numai o piață de desfacere a mărfurilor bizantine ci și o zonă de răspîndire a religiei creștine. În acest sens merită să fie amintită informația din cronicarul Cedren — potrivit căreia în a cincea decadă a secolului XI, constantinopolitanii au trimis în Dobrogea pe călugărul Eftimie pentru a-i creștina pe cei 20.000 de pecenegi, așezați cu permisiunea împăratului în cîteva cetăți de la Dunăre [29].

Celelalte monumente creștine de la Păcuiul lui Soare sînt reprezentate de două fragmente de amforă sferoidală și o bucată de cărămidă, toate purtînd semnul crucii.

Primul dintre fragmentele de amforă poartă semnul crucii — format din patru cruciulițe imprimate cu capătul unei țevi în pasta crudă, înainte de ardere [30]. Unul dintre cerculețe lipsește, rupîndu-se din vechime o dată cu o bucată din ciob (fig. 4,1).

Al doilea fragment de amforă este prevăzut cu un «cartuș» înăuntru căruia este realizat prin stampilare cuvîntul «ζωή» [31] ; litera Z este înlocuită printr-o cruce (fig. 4,2).

Amforele din tipul sferoidal databil în sec. X—XI găsite în Dobrogea sînt socotite ca fiind de import ; cu alte cuvinte, vrem să spunem că ele sînt produsul unor centre dinafară, situate în zonele cu puternică tradiție culturală bizantină cum ar fi Chersonesul sau, mai de grabă, Constantinopolul și împrejurimile din imediata lui apropiere. Semnele cu caracter creștin prevăzute pe cele două fragmente de amforă de la Păcuiul lui Soare sînt opera olarilor ; dar în Dobrogea s-au găsit amfore cu semne de caracter creștin săpate chiar de proprietarii cumpărători ai acestor vase. Asemenea cioburi cu semne s-au găsit în special la Dinogetia-Garvăn [32].

În săpăturile din anul 1961, în sectorul «Poarta Mare» s-a descoperit într-un mediu arheologic de la sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV, adică din vremea stăpînirii Dobrogei de către Mircea cel Bătrîn o bucată de cărămidă, care prezintă pe una din fețe o inscripție în caractere chirilice. Cărămida se păstrează fragmentar. Lățimea ei este de 14 cm, iar grosimea de 3,5 cm. Textul, a cărui citire nu a putut fi făcută, este precedat de o cruce — fapt care ne obligă să credem că acesta are un carac-

29. Cedren, *Hist. compend,* vol. II, Bonn, 1839, p. 583—584.

30. Vezi Petre Diaconu, *Șantierul arheologic Păcuiul lui Soare,* «Materiale și cercetări arheologice», VII, p. 603, fig. 5/1 și p. 604 (id., Крепость X-XV вв Пъкуюл луи Соаре в свете археологических исследования «Dacia», V, 1961, p. 497, fig. 9/1.

31. Vezi Petre Diaconu, *Șantierul arheologic Păcuiul lui Soare,* «Materiale și cercetări arheologice, VII, p. 603, fig. 5/2 ; id., Крепость X-XV вв Пъкуюл луи Соаре в свете археологических исследования «Dacia», V. 1961, p. 497, fig. 9/2.

32. I. Barnea, *Amforele feudale de la Dinogeția,* SCIV, 3—4, 1954, p. 520, fig. 3/1. Pe acest gît de amforă se află săpată în pastă arsă o cruce, realizată din doi pești.

ter religios (fig. 4,3). Cărămida a fost scrijilată după ardere, de un localnic, firește. Nu sîntem siguri dacă ea a aparținut sau nu vreunui mormînt. La Păcuiul lui Soare există cîteva morminte din sec. XI, înhumate creștinește, cît și un cimitir, de asemenea creștin, din sec. XIV. Mormintele sînt lipsite în general de inventar funerar. În afară de cîte un nasture de metal găsit la cîțiva morți și în afară de opt brățări de sticlă găsite la un mort din sec. XI [33], restul scheletelor era lipsit de orice inventar [34].

Încheind prezentarea vestigiilor cu caracter creștin descoperite la Pîrjoaia și Păcuiul lui Soare se cuvine a sublinia că asemenea mărturii se găsesc și în alte așezări din împrejurimi [35]. Faptul se explică prin aceea că Durostorul — Silistra de azi, cea mai mare dintre aceste așezări era și cel mai important centru religios — de la Dunărea de Jos în epoca de început a feudalismului.

PETRE DIACONU

33. Mormîntul din inventarul căruia fac parte opt brățări de sticlă dar și un belciug de bronz n-a fost găsit pe insulă. El a apărut pe malul drept al Dunării, pe coasta de nord-vest a Dealului Dervent, într-un loc unde au fost reperate și alte morminte din sec. XI, aparținînd probabil populației din aceeași vreme, de pe insulă.

34. În săpăturile întreprinse în așezarea feudală timpurie de pe insula Păcuiul lui Soare n-au putut fi găsite încă ruinele bisericii. Prezența acesteia însă este dovedită atît de existența cimitirelor cît și de anumite plăci de marmură care nu pot proveni decît de la o biserică. Este foarte probabil însă că ruinele acesteia să nu se mai păstreze pe insulă, ci ele să fie acoperite de apele Dunării.

35. Obiecte cu caracter creștin constînd din opaițe, cruci și sigilii etc., au mai fost găsite la Ostrov, Bugeac, Dervent, Canlia etc.

PRAVILA BISERICEASCĂ DE LA IAȘI*

(ȘAPTE TAINE, 1644)

În prima jumătate a veacului al XVII-lea, în Moldova, Țara Romînească și Transilvania are loc o remarcabilă dezvoltare culturală. Toate eforturile sînt îndreptate în direcția folosirii limbii romîne vorbite atunci, ca astfel să facă accesibile romînilor de pretutindeni, scrierile bisericești și legiuirile care se traduceau din limbile greacă și slavonă.

Deopotrivă de puternic în toate provinciile romînești, curentul acesta nou și înnoitor a dus la traduceri și tipăriri importante în limba romînă în Țara Romînească și în Moldova, în epoca domnitorilor Matei Basarab și Vasile Lupu.

În Moldova, întreaga lucrare de afirmare a limbii romîne ca limbă a Bisericii și a Statului, este legată de mitropolitul Varlaam și de logofătul Eustratie. Mitropolitul Varlaam, cunoscut prin cultura sa deosebită, ca și prin destoinicia sa de cîrmuitor și îndrumător al treburilor bisericești, și-a dat seama că era nevoie de tot mai multe cărți «pe romînie». În acest scop, din proprie inițiativă și cu sprijinul material al domnitorului Vasile Lupu, Varlaam s-a ostenit să pună la îndemîna clerului cărți bisericești în limba romînă. Printre aceste cărți ne este cunoscută și Pravila bisericească Șapte Taine, tălmăcită pe înțelesul tuturor în 1644 de către marele cărturar «Eustratie fost logofăt».

Plin de rîvnă pentru lucrul Domnului și sprijinit de elemente ca Eustratie, mitropolitul Varlaam s-a gîndit la întocmirea unui îndrumător pravilnic pentru uzul preoților. Iar acest îndrumător a fost cartea «Șapte Taine», pravilă bisericească, corespunzătoare stărilor și nevoilor bisericești din acea vreme, în Moldova.

Aceasta este prima Pravilă cu caracter bisericesc tipărită în Moldova în limba romînă, deși cu literă chirilică [1].

---

* Această lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în Teologie a fost alcătuită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Liviu Stan, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Fenomenul separării pravilelor cu conținut bisericesc, față de colecțiile nomocanonice anterioare, se impune în viața Țării Moldovei la jumătatea veacului al XVII-lea și acest fenomen se observă nu numai la noi, ci și în Rusia. Astfel, în 1649 apare la Moscova *Ulojenia* a lui Alexeĭ Mihailovici, tatăl lui Petru cel Mare, iar în 1653 *Cormciaia Kniga.*

De la început trebuie să arătăm că Pravila bisericească Şapte Taine nu este numai o alcătuire originală, ci este şi reproducerea, pentru uzul clerului şi a credincioşilor moldoveni, a unor prescurtări din manuscrisul «Pravila aleasă» din 1632, a aceluiaşi Eustratie.

Mai ştim că manuscrisul «Pravila aleasă» e o traducere, cu oarecare localizări şi adăogiri din obiceiurile moldovene, după unul din manuscrisele nomocanonului lui Manuil Malaxos, înglobînd aproape aceeaşi materie ca şi manuscrisul grecesc nr. 282 din Biblioteca Academiei R.P.R.

DESCRIEREA CĂRŢII

Pravila bisericească Şapte Taine este de format 4⁰, cuprinzînd peste 339 de feţe paginate uneori eronat, cu 17 rînduri pe fiecare pagină. Are cîteva iniţiale ornate şi cîteva frontispicii.

Titlul complet al Pravilei este : «Şeapte taine a beseariciі. Tipărită cu învăţătura şi cu cheltuiala Măriei sale Ioan Vasilie Voevoda, în tipariul cel domnesc în tărg la Iaşi, vleto 7153 (1644) nov. 8». Pe verso foii de titlu se află stema Moldovei încadrată de următoarele rînduri : «Pecetea D[o]mnii Moldoveneşti Vlăhva, aceştia Her să o socoteşti Cap de buăr fiind tare Arată puterea celui mai mare Acesta chip de buăr mulţi au biruit fără număr».

Urmează apoi prefaţa mitropolitului Varlaam al Moldovei, de 6 pagini. În această prefaţă el spune că «În Besearecă cele şapte taine sămtu ca nişte lumini care luminează şi arată toate trebile besearecii noastre, fără de carele tot omul iaste întunecat şi nu şti pe ce cale inbla», şi că «cele şapte taine sînt şapte daruri şi şapte făclii ce ardu şi luminează în Beseareca lui Hristos pre tot creştinul către cunoştinţa credinţii ceii direpte, carele nu sămtu de la alt cineva ce-i de la Domnul nostru Iisus Hristos arătate şi de la sfinţii apostoli date în Besearecă».

După ce mitropolitul subliniază meritele domnitorului Vasile Lupu la tipărirea Pravilei, el adaugă «cele şapte taine agiunge întru ciata cea înaltă sufletească, întru arherei şi în preoţi... şi în diregătoria cè lumească... de luminează şi încălzeşte pre toţi către voia Lui ce svântă».

Desprindem de aci folosul şi însemnătatea Pravilei, pentru clerul şi credincioşii poporului moldovean din veacul al XVII-lea. Pravila mai are şi un al doilea titlu. El se află pe prima pagină numerotată şi are următorul cuprins : «Pravilă pre scurt aleasă den svîntele scripturi scoasă pre rînd şi tocmită mai vrătos pentru ceale şapte taine mari a besearecii cares dinse rănduită cu toate treabele ei, prin carile şi pravila svinţilor apostoli la tot lucrul de istvueaşte (are putere) pre toate obiceaele ce au lăsat purtătorii de dumnezăire şi într-un nărav cu apostolii, păstorii şi a toată lumea învăţătorii».

După primul titlu al cărţii, cuprinsul priveşte cele Şapte Taine ale Bisericii Ortodoxe ; după cel de-al doilea titlu, el este însă o adevărată Pravilă, «fiindcă autorul întăreşte fiecare punct lămuritor al tainei cu

un bogat număr de canoane și comentarii, scoase din legislația bizantină și canonică» [2].

În întregime cele referitoare la Sf. Taine însumează 300 pagini, redactate sub formă catehetică — socratică, de întrebări și răspunsuri, după cum urmează :

1. Taina Botezului, «care iaste cap tuturoru» (18 glave, p. 8—32)
2. Taina Mirului (7 glave, p. 33—38)
3. Taina Liturghiei (30 glave, p. 39—116)
4. Taina Preoției (29 glave, p. 117—164)
5. Taina Pocăinței (40 glave, p. 165—224)
6. Taina Nunții (39 glave, p. 225—297 și
7. Taina Sf. Maslu (4 glave, p. 298—300).

Urmează apoi o listă (p. 301—303), cu Sărbătorile anului și 14 pagini (304—317), cu «Tocmala posturilor». În josul paginii 317 se pot citi următoarele cuvinte în limba slavă : „много грѣшнїй инеклѧтимїй рав Ѳустратіе быв логофет трѧдо любезное", adică «Mult păcătosul și de nici o treabă rob Eustratie fost logofăt, iubitor de muncă». Urmează apoi *tabla cuprinsului* (p. 318—339).

În ce privește originea cărții s-a presupus că «Șapte Taine» ar fi o prelucrare după opera lui Gavril Severos Peloponezianul, mitropolitul Filadelfiei [3], sau că «ar fi tradusă din slavonește după un model apărut la Lemberg, cu doi ani mai înainte și cu un titlu asemănător, «Tainele Bisericii» [4].

Traducerea din slavonește, spune Ștefan Berechet, s-ar dovedi prin marele număr de cuvinte și expresii slave, ca de ex. : otritaniile=lepădările, iștelească = vindecă, nebesnoe țarstvo = împărăția cerului și cresceaettea rab bozaj vo imea otța i sîna i sveatago duha, adică botează-se robul lui Dumnezeu, în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh [5]. Credem însă că aceste expresii s-ar mai putea datora și faptului că în veacul al XVII-lea, cînd se observă fenomenul întocmirii de pravile speciale bisericești și cînd apare pentru prima dată o pravilă bisericească scrisă «pe romînie», circulau în Moldova și se înrădăcinaseră numeroase expresii slavono-bisericești consacrate în nenumărați termeni bisericești slavoni.

Traducătorul, după P. P. Panaitescu, ar fi mitropolitul Varlaam [6], iar după N. Iorga ar fi Eustratie [7]. Pentru acesta din urmă a optat și Șt. Berechet [8].

---

2. Șt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept romînesc*, Iași, 1933, p. 156.
3. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești*, vol. I, ed. II, București, 1925, p. 263.
4. Karataev, *Opisanie slavjano-russkih knig* (Descrierea cărților slavo-ruse), vol. I (1491—1652), Petersburg, 1883, p. 479, la P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principates roumaines*, în *Mélanges de l'école roumaine en France*, I-ère partie, Paris 1926, p. 54.
5. Vezi Șt. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 147.
6. Vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 54.
7. Vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 263 : «Cu același gînd de a da în romînește povețe luate din hotărîrile soboarelor, traduse Eustratie... «Șapte Taine» a besearecii, care cuprind lămuriri privitoare la deosebite întrebări de natură religioasă».
8. Vezi Șt. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 147.

Faptul că în prefața sa mitropolitul Varlaam nu amintește nimic despre fostul logofăt Eustratie, nu îndreptățește presupunerea că mitropolitul Varlaam ar fi alcătuit această Pravilă, iar însăși prefața mitropolitului înseamnă desigur «un brevet de ortodoxie pentru opera întreprinsă de un laic» [9].

Există toate motivele să socotim pe Eustratie ca tîlcuitor și compilator al Pravilei. El era un mare învățat al vremii sale. Fusese pregătit la școli din țară pentru a ocupa diferite funcții în cancelariile domnești ; poseda cunoștințe de limba greacă și slavonă, cunoștea teologia și în special drept canonic, istoria și cultura poporului moldovean cu credințele și cu mentalitatea lui. Se pare că a făcut studii și la Kiev, centrul Ortodoxiei din acea vreme, unde a stat cîtva timp și compatriotul său, mitropolitul Varlaam, și se pare că aci la Kiev și-a găsit izvoarele pentru Pravila sa [10].

Constantin Popovici-junior, ocupîndu-se și de istoria dreptului bisericesc la ruși (Fântânile și codicii dreptului bisericesc ortodox, 1886), ne spune, după scriitorul rus Rozenkampf că, la 1629, Petru Movilă, care era pe atunci mare arhimandrit al lavrei din Kiev, dăduse în rusește o a doua ediție a unui nomocanon : Nomocanon ili zakonoe pravila... «Nomocanon sau îndreptar legal, avînd canoanele pe scurt ale sfinților apostoli». Eustratie fiind la Kiev, sau păstrînd cel puțin legături cu Petru Movilă, s-a simțit și el îndemnat să scrie pentru țara sa o Pravilă în romînește [11].

Prima sa operă este o traducere după unul din nomocanoanele lui Manuil Malaxos, făcută în 1632 și poartă titlul de «Pravilă aleasă», este mai mult o adaptare a nomocanonului grecesc la condițiile societății moldovene și cu adăogiri din obiceiurile pămîntului. Ni s-a transmis numai în manuscris.

Această Pravilă este importantă pentru că ea e cea dintîi carte scrisă în limba romînă în Moldova, care ni s-a păstrat, și pentru că în ea își are originea Pravila bisericească Șapte Taine.

Ștefan Dinulescu vorbind despre cartea «Șapte Taine» — deși greșește cînd o atribuie mitropolitului Varlaam — spune că această lucrare nu trebuie socotită ca o traducere, ci, în parte, ca originală, și că autorul s-a folosit la alcătuirea ei și de alte cărți. «Opera aceasta, după modul tratării ei, poate fi considerată parte originală, parte de compilațiune și nicidecum de traducere, după cum le place unora a crede. Autorul a putut avea înaintea sa și opere ce vor fi tratat despre cele Șapte Taine, dar el a luat, a aranjat și a tratat materia după modul vederii și priceperii sale, avînd în vedere cerințele și trebuințele contemporanilor săi și ținîndu-se totodată strict de învățătura Bisericii Ortodoxe» [12]. El s-a folosit de

9. Constantin A. Stoide, *Contribuție la biografie lui Eustratie logofătul,* revista «Arhiva», organul societății istorico-filologice din Iași, anul 40, nr. 3—4, iulie—oct., 1933, p. 124

10. Vezi Ion Licea, *Studii și cercetări,* Galați, 1933, p. 9.

11. *Ibidem.*

12. Ștefan Dinulescu, *Notițe despre viața și activitatea mitropolitului Varlaam,* 1888, p. 92.

manuscrisul Pravila aleasă care cuprinde dispoziţii şi elemente canonice luate din canoanele Sf. Apostoli, ale Sinoadelor ecumenice, locale şi ale Sf. Părinţi şi din cunoscuţii comentatori bisericeşti, ca Valsamon, Zonara, Armenopul, M. Vlastaris, Ioan Postnicul etc.

Într-adevăr, în «Şapte Taine» se vorbeşte despre Botez, Mirungere, Liturghie, Cuminecătură, Preoţie, Pocăinţă, despre Cununie şi Maslu — materie care se găseşte şi în Pravila aleasă. Multe capitole din manuscrisul lui Eustraţie sînt scoase şi puse fără nici o modificare în «Şapte Taine».

Ca dovadă citäm următoarele paragrafe :

«Pravila aleasă» — cap 89	*«Şapte Taine» — Taina a IV-a Preoţia gl. 17*
«Pentru preotul ce va descînta sau să va descînta. Săborul de la Laodicheia : Acest sfînt săbor au lăsat învăţătură : preoţii ce vor îmbla cu farmece, sau vor şti fărmăca ei, sau de vor merge la fărmăcătoare sau la vrăjitoare, aceia să fie de tot lepădaţi de preoţie. Preotul părăş şi vadnic ce va băga omul la nevoie. Ioan Postnicul.	«Pentru preotul ca va descînta sau să va descînta. Soborul de la Laodicheia : Aces sfînt Săbor au lăsat învăţătură : Preoţii ce vor îmbla în farmece sau vor şti farmece ei, sau de vor merge la fărmăcătoare, sau la descîntătoare, sau la vrăjitoare, aceia să fie de tot lepădaţi de preoţie.
Cap. 90	*Gl. 18*
	Preotul părăş şi vadnic ca va băga omul la nevoie. Ioan Postincul
Preotul ce va părî pre oameni şi-i va băga cu gura lui la vreo nevoie şi va vădi lucrurile cuiva cele reale, de va putea să să părăsască să-şi de învăţătură şi canon, iară de nu să va părăsi să fie lepădat de preoţie.	Preotul ce va părî pre oameni şi-i va băga cu gura lui la vreo nevoie sau de va vădi lucrurile cuiva cele reale. De va putea să părăsească, să i să dea învăţătură şi canon, iară de nu să va părăsi să fie lepădat de preoţie.
	Gl. 19
«Pentru preotul ce nu-şi va ceti ceasurile şi va cînta liturghie. Ioan Postnicul...	«Pentru preotul ce nu-şi va ceti ceasurile şi va cînta liturghie... Ioan Postnicul...

Din această comparaţie şi din altele, care stau oricui la îndemînă, se vede că «Pravila aleasă» a lui Eustratie i-a servit ca bază pentru scrierile sale de mai tîrziu, care cuprind în bună parte şi prescurtări din ea. Din Pravila aleasă, el şi-a extras capitole pentru Pravila bisericească Şapte Taine şi în parte pentru «Carte romînească de învăţătură de la

pravilele împărătești și de la alte giudețe», din 1646, de care s-a folosit și Daniil Panoneonul. Și tot Pravila aleasă a servit de bună seamă și la întocmirea Îndreptării Legii din 1652 [13].

De altfel, și comparația dintre titlul «*Pravilei alese*» de la 1632 și dintre titlul al doilea al celor Șapte Taine, arată evident că materialul din Șapte Taine este un extras din «Pravila aleasă». Căci iată cum începe titlul al doilea al celor Șapte Taine : «Pravilă *pre scurt* aleasă» — ceea ce nu înseamnă altceva decît că *Pravila aleasă* din 1632 este redată *pre scurt* — în Pravila de la 1644, — și anume, doar în ceea ce privește cele Șapte Taine.

Așadar, putem spune că autorul Pravilei «Șapte Taine» este fostul logofăt Eustratie. Afirmînd aceasta nu excludem ca, în calitatea și funcția pe care o avea, vestitul mitropolit Varlaam să fi contribuit și el într-o oarecare măsură la definitivarea cărții a cărei prefață o semnează.

CHESTIUNI PRIVITOARE LA SFINTELE TAINE

Problema Sfintelor Taine fusese tratată la Sinodul de la Iași din 1642, în Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă. Această Mărturisire îi era desigur cunoscută și a fost folosită și de autorul Pravilei «Șapte Taine» ; dovadă că multe din cele precizate în Mărturisire, cu privire la Sfintele Taine, sînt parafrazate și incluse și în Pravila bisericească Șapte Taine [14].

Spre deosebire de Mărturisirea amintită, care este redactată la un nivel de circulație bisericească universală și care are un stil mai concis și mai limpede, Pravila «Șapte Taine», deși este concepută mai simplu, mai analitică și mai accesibilă, — redactarea ei fiind făcută pentru cler și pe înțelesul credincioșilor moldoveni, — limba ei este totuși mai greoaie, fapt explicabil, dacă ne gîndim că ea este cea dintîi Pravilă tipărită în Moldova în limba romînă.

---

13. Vezi Ion Licea, *op. cit.*, p. 35—39.

14. Exemplu comparativ luăm *întrebăciunea 101 din Mărturisirea Ortodoxă* din 1642, ediția Pr. Nicolae M. Popescu și Diac. Gh. Moisescu, București, 1942, p. 249 și *glava de la pagina 7 din Pravila bisericească Șapte Taine.*

Întrebăciunea 101: Pentru care săvîrșit tainele s-au rînduit ? Răspuns — «Întîi, ca să fie semne adevăraților fiilor lui Dumnezeu, adecă a beserecii cei pravoslavnice, săbornice și apostolicești, că cine lucrează tainele acestea pre cum să cade, este la besereca lui Dumnezeu adevărat și hireș mădulariu al ei și după har fiiu lui Dumnezeu. Al doilea, ca să avem nesmintit semn credinței noastre cei către Dumnezeu, de vreme ce fiind noi adevărați cu credință și cu bunele fapte să ne spăsim spre viața cea veșnică. Al treilea, ca să avem leacuri fără de îndoială să gonim boalele păcatelor noastre».

Glava de la pag. 7 din «Șapte Taine».

Pentru ce sîntu tocmite tainele ?

«Intîi ca să cunoască sămnul celora ce sămtu adevărați fiii lui Dumnezău. Că cela ce să împreună acestora taine, iaste în Beseareca lui Dumnezău, întăiu mădular și după dar fiul lui Dumnezău. A doua ca să avem sămnul credinței noastre întru Dumnăzău, întărit cu credință și cu bunele fapte să ne spăsim spre viața cea veșnică. Al treilea, ca să avem leacu spre vendecarea păcatelor noastre».

Se observă că între aceste două exemple există apropieri de stil și idei, varietate în argumentarea însemnătății tainelor și deplinătate în înțelegerea lor.

Pe de altă parte, în timp ce Mărturisirea lui Petru Movilă se ocupă mai mult de aspectul dogmatic și liturgic al Tainelor, Pravila Șapte Taine pune accentul pe cel moral, disciplinar și juridic ; ea vine cu o mulțime de norme canonice și pravilnice și reglementează viața clericală și mirenească.

Astfel, referitor la *Sfînta Taină a Botezului,* Pravila precizează că trebuie administrată numai o singură dată (p. 10), prin afundare sau turnare de trei ori în numele Sfintei Treimi (p. 11). Ea interzice să se pronunțe de trei ori numele Sfintei Treimi la botez (p. 13 ; can. 49 ap.), sau să se facă botezul printr-o singură afundare sau turnare (p. 14 ; can. 50 ap.). Dacă unii ar fi botezați astfel, spune Pravila, ei trebuie să fie botezați din nou (p. 14) ; de asemenea și cei care nu se știu a fi botezați (p. 16). În caz de necesitate, Botezul poate fi săvîrșit și de diacon, sau de orice creștin laic (p. 21), fie și de tatăl pruncului (p. 22), care poate fi chiar preot (p. 25). Acela care botează poate să și cuminece pe noul botezat (p. 23), «că : cuminecătura iaste una cu botezul și nice într-un chip nu poate să fie una fără de alta» (p. 32).

Botezul pruncilor, învață Sf. Ioan Postnicul, să fie mai înainte de jertfa lui Dumnezeu cea fără de sînge, pentru ca să se cuminece pruncul la sfînta liturghie «cu prea svîntul și curatulŭ trupulŭ Domnului nostru Iisus Hristos». Dacă însă va fi pruncul spre moarte, să-l boteze preoptul în orice ceas al zilei (p. 27—28) ; poate să-l boteze și în Postul Mare (p. 30).

În ce privește *Sfînta Taină a Mirului,* aceasta se administrează numai celor valid botezați (p. 34). Ea are rostul de a întări calitatea de membru al Bisericii (p. 37). Poate să fie repetată numai pentru cazurile de apostazie și erezie (p. 37), întrucît prin căderea din credință efectele ei se șterg. Marele Mir e sfințit numai de către arhiereu și se întrebuințează numai la Botez și la sfințire de biserici (p. 38).

A treia sfîntă Taină, amintită în Pravilă e *Dumnezeiasca liturghie* — așa e numită și de Mărturisirea Ortodoxă din 1642. Această titulatură dată tainei Sfintei Euharistii este foarte potrivită, deoarece jertfa cea nesîngeroasă se săvîrșește numai în cadrul liturghiei.

Sfînta Taină a Liturghiei reprezintă semnul văzut al comuniunii celui ce primește cu întreg corp al Bisericii (p. 43). Pentru săvîrșirea ei sînt mai puține norme canonice : nu poate fi săvîrșită fără antimis sfințit și fără pîine de grîu dospită și vin curat amestecat cu apă (p. 41). La nevoie poate fi săvîrșită și în afară de altar, dacă există antimis (p. 41). În legătură cu această sfîntă taină, Pravila cere ca preotul și diaconul să se înfrîneze în ajun de liturghie (p. 115 ; can. 13 Trulan).

A patra taină *«iaste slujba preoției»*. Ea este instituită de Domnul nostru Iisus Hristos, pentru darea dumnezeiești lor taine și slujba cea de mîntuire a neamului omenesc (p. 117). Pentru fiecare treaptă a preoției există o plinătate de har și o putere cîrmuitoare corespunzătoare plinătății harului (p. 119—120). Nu poate fi preot decît cel care îndeplinește anumite condiții (Tit. I ; I Timotei III). «Cel care va lua a doua

muiare, aşişdere şi cela ce va lua desfrînată, sau de să va afla în vreo vină de care smîntescu preoţia, va fi lepădat de preoţie» (p. 120).

În ce priveşte *Pocăinţa,* aceasta e taina prin care duhovnicul îndrumă sufletul omenesc spre o adevărată viaţă creştină (p. 168—172). Pentru cel care o exercită ea este semnul unei vrednicii, căpătată prin hirotesie de la vlădicul său (p. 181—182). Ea se administrează oricărui credincios, membru al Bisericii ; parte bărbătească de la 14 ani, iar parte femeiască de la 12 ani (p. 175).

Pentru ca pocăinţa să fie după rînduială, trebuie ca ea să înceapă cu înfrîngerea inimii — cînd penitentului îi pare rău pentru păcatele ce le-a făcut, să urmeze apoi spovedania şi după ea lucrarea faptelor bune ; fără unul din aceste elemente «nu să poate face pocăinţă întreagă» (p. 165).

Pentru îndreptarea păcătoşilor, Pravila prevede felurite epitimii dintre care unele sînt prea aspre şi chiar exagerate (p. 190, 192 etc.).

În legătură cu «*Sfînta Taină a Nunţii,* Pravila arată condiţiile pentru încheierea căsătoriei şi piedicile sau impedimentele care stau în calea căsătoriei ; despărţirea soţilor şi posibilitatea căsătoriei celor care au mai primit taina Nunţii.

Pravila precizează că taina Nunţii este unirea de bună voie, după lege şi pînă la moarte, între un bărbat şi o femeie, cu blagoslovenia Bisericii (p. 225). Ea e îngăduită numai celor valid botezaţi şi care au vîrsta legiuită ; minimum 12 ani pentru partea femeiască şi 14 ani pentru partea bărbătească (p. 237).

Este interzisă cununia celor care au diferenţă prea mare de vîrstă (p. 238), celor care vor să se căsătorească pentru a patra oară (p. 250) şi celor care sînt «fraţi de evanghelie» (p. 259). De asemenea este interzis ca «nunta cea fără de lege să fie primită de Biserică» (p. 254). Pînă cînd doi soţi nu se vor despărţi în mod legal, să nu se încheie o nouă căsătorie a vreunuia dintre ei. Despărţirea este îngăduită pentru cazul cînd unul dintre soţi a devenit eretic (p. 265 ; can. 72 Trulan), sau — spune M. Vlastaris — cînd cineva în chip ilegal s-a căsătorit pentru a treia oară ; acesta despărţindu-se «poate să se cunune cu o altă fămee, fie chiar şi a patra» (p. 259).

Cu privire la această sfîntă taină, Pravila enumără anumite rînduieli bisericeşti care premerg (p. 266—269), condiţionează (p. 272—276) şi garantează Taina Căsătoriei (p. 262—263) ; ea interzice ca cineva să-şi lase muiarea fiind îndrumat de altă muiare, ca să o ia pre dînsa» (p. 262). Totodată Pravila dă sfaturi morale şi practice şi îndeamnă la menţinerea bunelor moravuri (p. 278—288).

Ultima taină, a *Sfîntului Maslu,* instituită de Domnul nostru Iisus Hristos pentru creştinii bolnavi (p. 299), este o taină care se administrează oricărui creştin. Efecte juridice n-are, ci numai comunicare de har pentru iertarea păcatelor (p. 300).

Singura normă canonică pentru săvîrşirea acestei taine, este cea privitoare la numărul preoţilor care o pot săvîrşi. Chiar şi un singur

preot are har destul pentru a săvîrși, dar pentru a se stîrni mai multă nădejde în sufletul celui bolnav, numărul preoților s-a sporit (p. 300).

Raportînd normele din cele Șapte Taine la textul canoanelor, se constată că cele înfățișate în Pravila, cu privire la Sfintele Taine, corespund cu normele cuprinse în izvoarele canonice clasice. Că adeseori temeiul canonic al unor rînduieli este mai puțin reliefat în Pravilă, se datorește scopului pe care l-a avut în vedere autorul, legat de necesitățile practice ale vieții.

CHESTIUNI PRIVITOARE LA SLUJITORII BISERICEȘTI

În Pravilă se arată că fiecare din cele trei trepte ierarhice este învestită în chip special cu har și administrează Sfintele Taine în virtutea normelor bisericești existente și a rînduielilor pravilnice corespunzătoare. Din aceste trepte ierarhice «la toate tainele Bisericii și la botez și la liturghie și la pocăință și la masle și la cununie, preotul iaste întocma cu vlădicul ; numai la preoție și la mir nu are treabă. Că preotul a hirotoni pe altul nu poate, nici mir a face, că acestea numai arhiereului să cade să le facă» (p. 121).

Pe lîngă îndatoririle obișnuite privitoare la săvîrșirea Sfintelor Taine și a ierurgiilor, Pravila subliniază în mod deosebit unele îndatoriri pastorale ale episcopilor, preoților și diaconilor, obligîndu-i, sub sancțiuni, «să slujească cu direptate, cu osîrdie și cumu să cade» (p. 122). Ea prescrie caterisirea preotului și a episcopului care nu face Botezul în numele Sfintei Treimi (p. 13), sau îl va face printr-o singură afundare (p. 14). De asemenea, Pravila prescrie caterisirea pentru cazurile cînd preotul va fi oprit de vlădicul său de la liturghie, «iar el va îndrăzni de va cînta liturghie» (p. 129) ; cînd va sluji împreună cu «preotul cel lepădat de preoție» (p. 152 ; can. 11 ap.), «va lua camătă» (p. 154), «va fi vraci» (p. 143), sau «va intra chezaș» pentru fapte nedemne (p. 156 ; can. 20 ap.), sau «va fi pîrîș și vadnic și va băga omul la nevoie» (p. 141) ; cînd va înstrăina bunurile bisericești (p. 162 ; can. 72, 73 ap.), «sau cînd va refuza să primească... pe cel care va veni spre pocăință (p. 173), sau va divulga secretul spovedaniei (p. 174).

Între altele, Pravila asigură dreptul episcopilor de a aplica pedepse bisericești. Astfel, pentru pruncul ce va muri nebotezat, din nesocotința preotului, ea prescrie ca preotul să aibă canon «după cum va părea arhiereului» (p. 31). De asemenea, arhiereul va dispune și pentru cazurile cînd «preotul cîntînd liturghie... va vărsa potirul cu Sfintele Daruri» (p. 88), sau cînd nu va îngriji Biserica în care slujește (p. 137 b). Pedepsele clericilor puteau să fie mărite sau micșorate după voința vlădicului lor (p. 180 ; can. 12 I ec.), pentru aceasta «preoții nu se cade să judece pe arhiereul lor... și nici diaconii» (p. 122).

Pravila menționează că deși un preot e oprit de la sfintele slujbe, totuși el poate să aibă «cinstea ce a avut dentîi» și chiar să se mențină în funcțiile administrative «cumui protopopia sau visternicia sau chiriusia sau iconomia» (p. 177).

Din faptul că Pravila este alcătuită mai mult pentru folosul preoților, despre diaconi și arhierei ea vorbește foarte puțin. Pedepsele referitoare la diaconi sînt amintite în legătură cu săvîrșirea Sfintelor Taine : dacă ar sluji fie alături de un caterisit, fie luînd camătă (p. 154) ; iar pentru arhierei în legătură cu Botezul (p. 13), camăta (p. 154) și refuzul de a primi pe penitent în scaunul spovedaniei (p. 173). Despre mitropolit se amintește o singură dată (p. 173).

În afară însă de slujitorii hirotoniți, Pravila mai amintește și alți slujitori, care dețin funcții în Biserică prin hirotesie. Aceștia sînt cititul, purtătorul de sfeșnice, țîrcovnicul și ipodiaconul (p. 121—122). Tuturora le este cerut «să țină Pravila Bisericii» (p. 122), iar de le va lipsi această ascultare, «să aibă canon după vrerea arhiereului» (p. 123).

CHESTIUNI PRIVITOARE LA VIAȚA CREDINCIOȘILOR MIRENI

Credincioșii, ca membri ai trupului tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, participă efectiv la toate Sfintele Taine (p. 2). Participarea lor nu constituie însă un oficiu special și nu implică o însușire a puterii bisericești ierarhice în scopul executării acestui drept, ci este completarea naturală a oficiului ierarhiei, fără a-i aduce acestuia vreo atingere sau știrbire [15].

În Taina Nunții, de exemplu, lipsa consensului liber din partea celor ce se căsătoresc, face ca sfînta taină să nu se poată încheia (p. 230). În Taina Pocăinței, la fel, credinciosul apare ca un colaborator al preotului, pentru a obține harul tainei în scopul iertării păcatelor (p. 168).

Pe de altă parte, credincioșii participă nu numai în acest chip la Sfintele Taine, ci le și administrează, cum este Botezul în cazul de necesitate (p. 21) și împărtășirea cu Sfintele Daruri, din aceleași motive, practici care nu lezează cu nimic rînduiala noastră tradițională, ci din contră o reconfirmă.

Cu privire la atitudinea pe care trebuie s-o aibă credincioșii în viața lor bisericească, Pravila cuprinde *rostiri* dintre cele mai grăitoare, nepierzîndu-și nici acum actualitatea lor. Astfel, amenințînd cu pedepse grele, ea arată datoria credincioșilor de a nu face sfadă cu cineva (p. 101), de a nu cleveti (p. 206) și a nu face mărturie mincinoasă (p. 203) ; de a lupta contra vrăjitoriilor și a tot felul de superstiții (p. 195—197 ; 216—217), contra furilor (p. 198—199, 202, 203) și a cametei (p. 154) ; de asemenea, de a se ridica împotriva concubinajului (p. 254) și a desfrîului (p. 266—270), apărînd fecioria (p. 273), sau împotriva uciderii și sinuciderii (p. 199—200). Pravila oprește împreunările nelegiuite (p. 205) și se pronunță cu tărie împotriva avortului (p. 207, 210, 212) și a legăturilor

15. Vezi Pr. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică,* Sibiu, 1939, p. 65—66.

între rudeniile de sînge apropiate (p. 292). Ea îndatorează pe părinți să-și iubească copiii (p. 281) și impune copiilor să-și respecte părinții (p. 278).

Între altele, Pravila reliefează și din aspectele sociale ale vremii. În legătură cu cauzele oare micșorează pedeapsa unui penitent, ea amintește de șerbie (p. 191) și de căderea în robie (263) și dă dispoziții canonice privitoare la unele raporturi dintre stăpîn și slujnică (p. 272), sau dintre boierimea de curte și pătura săracă. Pentru fiecare dintre aceste stări și trepte sociale, Pravila prescrie egalitatea în fața normelor canonice și pedepse corespunzătoare abaterii fiecăruia.

*

Din cele înfățișate se constată că Pravila bisericească Șapte Taine exprimă, prin cuprinsul său, atitudinea tradițională a Ortodoxiei față de misiunea sa în lume și față de împrejurările istorice în care își duce la îndeplinire această misiune.

Pravila e o compilație de dispoziții canonice și pravilnice expuse într-o formă nouă. Alcătuitorul ei a căutat să dea textelor nu numai claritate, ci chiar să le adapteze stărilor de lucru sau particularităților vieții Bisericii din Moldova veacului al XVII.

Pravila bisericească Șapte Taine se ridică împotriva neorînduielilor bisericești de orice fel și apară observarea tradițională a bunelor rînduieli pravilnice ale Bisericii noastre ; ne zugrăvește societatea cu credințele și cu mentalitatea ei.

In vechiul drept romînesc și în istoria pravilelor, Pravila bisericească Șapte Taine constituie un monument juridic important ; ea leagă viața noastră bisericească deopotrivă de vechiul său Drept canonic, și de Dreptul bizantin.

Rolul ei de îndrumător al vieții bisericești a fost însemnat. Prin însuși cuprinsul său, Pravila Șapte Taine a apărat Biserica de superstiții și vrăjitorii, dînd preoților moldoveni și credincioșilor lămuriri asupra credinței lor și ferindu-i prin aceasta în special de influența calvinismului, care încerca să se infiltreze și să submineze Sfintele Taine.

Menită să apere împotriva calvinilor temeiurile credinței noastre ortodoxe cu privire la Sfintele Taine, această Pravilă a pătruns și în Ardeal.

Cu doi ani mai tîrziu, în Moldova avea să apară la 1646, «Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe».

Pravila bisericească «Șapte Taine» este cea dintîi Pravilă tipărită în românește în Moldova. În ea își au originea unele capitole din «Cartea ro-

mînească de învățătură de la pravilele împărătești din 1646, care au fost adăogite și dezvoltate și în urmă încorporate și în Îndreptarea Legii din 1652».

E importantă din punct de vedere juridic, întrucît această pravilă a reușit, într-o oarecare măsură, la alcătuirea anumitor legi bisericești de mai tîrziu, iar din punctul de vedere al limbii, pentru că ea ne arată cum era graiul moldovenesc la jumătatea veacului al XVII-lea.

Pînă astăzi nu avem o ediție critică a pravilei «Șapte Taine». Cartea nu a mai fost reeditată după apariția ei. Studiile asupra ei se cer însă continuate și adîncite, pentru a aduce și mai multă lumină asupra unei pagini de mare valoare din Istoria Dreptului bisericesc la romîni.

Magistrand GĂINĂ I. DUMITRU

RECENZII

STUDIILE PRIVITOARE LA CULTURA ROMÎNEASCĂ MEDIEVALĂ PUBLICATE ÎN ANII PUTERII POPULARE *

N-rul 6/1962 al revistei «Studii» e subintitulat: *1947—1962. Cercetarea istoriei Romîniei în anii puterii populare* și în suita de articole ce se încadrează în subiectul generic, Dan Simonescu și Corina Nicolescu trec în revistă studiile, contribuțiile, rectificările, în legătură cu cercetarea din această perioadă a culturii romînești medievale.

Ca izvoare străine ce amintesc despre cultura Țării Romînești din prima jumătate a secolului al XVI-lea sînt menționate operele haghiografice bulgare: *Viața Sfîntului Gheorghe cel Nou din Cratov* și *Viața Sfîntului Nicolae cel Nou din Ianina* (Vezi «Balcania», VII, I, Bucarest, 1944). Studiul lui N. Sulică despre Cronica protopopului Vasilie din Brașov («Anuarul Inst. de istorie națională», Cluj, 1943—1944, p. 331—343) are o semnificație adîncă: preotul cărturar Vasile († 1659) de la Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului e «un apologet literar al ortodoxiei». Cultura populară e substanțial interpretată în tratatul de *Istoria Romîniei* (vol. II, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1962). În cadrul «Cultura clasei stăpînitoare» sînt enumerate studiile istoricului slavist P. P. Panaitescu, care explică originea cronicilor slavo-moldovenești, aprofundîndu-se fondul gîndirii politice a letopiseților. Noile ediții critice și științifice, precedate de studii — Grigore Ureche (P. P. Panaitescu), I. Neculce (acad. Iorgu Iordan), Letopisețul cantacuzinesc și Anonimul brîncovenesc (C. Grecescu și D. Simonescu), — lucrări ca aceea a lui Eugen Stănescu, intitulată *Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene,* valorificarea narațiunilor istorice în lucrări ca *Povestirile despre Dracula Voievod* (Pandele Olteanu), arată seriozitatea și competența cu care sînt cercetate «bogăția de fapte și idei», cuprinse în cultura noastră medievală.

La capitolul *«Literatura religioasă»* se arată că în anii puterii populare, *periodicele laice și bisericești,* au adăugat *Bibliografiei romînești vechi* (vol. I—IV, 1903—1944, de I. Bianu, N. Hodoș și Dan Simonescu) semnalarea și descrierea a 200 de tipărituri.

Autorii articolului semnalează contribuțiile Danielei Bărbulescu, care au apărut în periodicele bisericești, ca și studiile lui Nicolae Șerbănescu, D. Fecioru, Catalogul manuscriselor din «Biblioteca Patriarhiei Romîne» în curs de apariție în «Studii Teologice», 1959, V. Cîndea *(Din activitatea de traducător a lui Nicolae Milescu),* Vladimir Drimba.

Despre școli și biblioteci au apărut analize care prezintă rolul lor în procesul instructiv-educativ: *Din istoria pedagogiei romîne. Culegere de studii,* București, 1957, St. Bîrsănescu *«Schola latina» de la Cotnari...,* Buc., 1957, de asemenea studiile regretatului

---

* Dan Simonescu și Corina Nicolescu, *Cultura medievală,* în „Studii" nr. 6/1962, pp. 1505—1526.

Victor Papacostea. Lucrări despre bibliotecile noastre medievale (*Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia,* Buc., 1957, *Biblioteca Bethlem din Aiud,* Buc., 1957), prin fondul lor de cărți rare, arată cum țara noastră a contribuit la progresul culturii universale încă din secolul al XVI-lea.

Numeroase lucrări au adîncit studiul relațiilor culturale romîno-sovietice (*Relații romîno-ruse în trecut. Studii și Conferințe,* Buc., 1957 ; Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor romîno-ruse din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul secolului al XIX-lea,* Buc. 1962).

Studii cu privire la cercetările arheologice, la elucidarea unor probleme ca pătrunderea și asimilarea slavilor, formarea poporului romîn, cultura locală și relațiile noastre cu lumea slavo-bizantină a Peninsulei Balcanice demonstrează continuitatea și unitatea culturală a populației autohtone romanizate.

Noua concepție istorică constată formarea unei culturi de caracter feudal la noi, încă din secolul al X-lea și subliniază însemnătatea ținutului de la Dunărea de jos în procesul de asimilare a unor elemente noi din arta slavo-bizantină. Datorită legăturilor sale cu Bizanțul, teritoriul dobrogean constituie un factor hotărîtor în definirea unor caractere specifice culturii din spațiul carpato-dunărean în secolul X—XIII și mai tîrziu și în Moldova (vezi studiile lui I. Barnea, C. Nicolescu, Corina Nicolescu etc.). Noi idei au adus lumină și în studiul culturii orășenești medievale. Orașul medieval romînesc s-a dezvoltat pe vatra lui străveche, în care s-a succedat veacuri de-a rîndul populația băștinașă. Ultimele cercetări infirmă originea teutonică a cetăților moldovenești. Principale restaurări ale fortificațiilor acestora identificîndu-se chiar în epoca lui Ștefan cel Mare.

In ceea ce privește aspectele artei populare, portul popular, formele ceramicei, concepția ornamentală de ordin geometric, evoluția motivelor, concluziile converg către ideia unității transmise de-a lungul veacurilor de populația băștinașă, pe tot cuprinsul teritoriului țării. Cele mai reprezentative monumente de artă s-au păstrat din epoca feudalismului dezvoltat (arhitectură și pictură) asupra cărora s-au publicat numeroase studii. Repertoriul de monumente și opere de artă din epoca lui Ștefan cel Mare, studiile lui M. Berza, E. Lăzărescu, Th. Voinescu, V. Vătășianu, ne deschid noi orizonturi în urmărirea problemelor majore pe care le ridică arta medievală din țările romînești. In încheiere, autorii articolului consideră că bilanțul realizărilor celor cincisprezece ani de studii în domeniul culturii medievale e excedentar și continuarea și adîncirea lor vor duce la sinteze, absolut necesare și «accesibile maselor largi».

C. B.

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1963

SPICUIRI DIN SUMARELE ŞEDINŢELOR

ŞEDINŢA DIN 7 MAI 1963

Şedinţa se deschide la orele 17 sub preşedinţia Prea Fericitului Patriarh Justinian, în sala de şedinţe a Sfîntului Sinod din palatul Sfintei Patriarhii.

La şedinţă participă şi Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri.

După rostirea rugăciunii Împărate Ceresc, la invitarea Prea Fericitului Preşedinte, Prea Sfinţitul Episcop Visarion Ploieşteanul, Secretarul Sfîntului Sinod, face apelul nominal şi sînt prezenţi: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi Firmilian al Olteniei şi Nicolae al Banatului; Prea Sfinţiţii Episcopi: Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, Partenie al Romanului şi Huşilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului şi Valerian al Oradiei, precum şi Prea Sfinţiţii Episcopi Vicari Patriarhali Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul.

Prea Fericitul Preşedinte aduce la cunoştinţă că de la şedinţa Sfîntului Sinod este absent Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, care se află în delegaţie în S.U.A.

Sfîntul Sinod motivează absenţa de la şedinţe a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei.

Prea Fericirea Sa citeşte, apoi, telegrama primită din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, prin care roagă să i se motiveze absenţa de la şedinţele Sfîntului Sinod, pentru motive de boală.

Sfîntul Sinod motivează absenţa de la şedinţe a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Ardealului.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, în numele Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, Domnul Director Ioan Onţan, citeşte decizia Nr. 6773/1963 a Departamentului Cultelor pentru deschiderea sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne pe anul 1963.

Prea Fericitul Patriarh Justinian declară şedinţa deschisă arătînd în cîteva cuvinte scopul convocării sesiunii actuale a Sfîntului Sinod.

Prea Fericirea Sa supune aprobării textul următoarelor două telegrame, ce urmează să fie trimsie, în numele Sfîntului Sinod, Domnului Gh. Gheorghiu-Dej, Preşedintele Con-

siliului de Stat al Republicii Populare Romîne și Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne.

Sfîntul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor [1].

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian propune Sfîntului Sinod următoarea componență a Comisiunilor Sinodale pe anul 1963:

I. COMISIUNEA AFACERILOR STRĂINE:

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei
Membrii: P. S. Episcop *Iosif* al Rîmnicului și Argeșului.
Raportor: P. S. Episcop *Visarion Ploieșteanul,* Vicar Patriarhal.

II. COMISIUNEA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MINĂSTIRI:

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului.
Membri: P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei
Raportor: P. S. Episcop *Teofil* al Clujului.

III. COMISIUNEA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ:

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei
Membri: P. S. Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos
Raportor: P. S. Episcop *Antim* al Buzăului.

IV. COMISIUNEA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC:

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului.
Membri: P. S. Episcop *Partenie* al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop *Teoctist* al Aradului
Raportor: P. S. Episcop *Antim Tîrgovișteanul,* Vicar Patriarhal.

Sfîntul Sinod aprobă componența comisiunilor sinodale pe anul 1963, așa cum au fost propuse de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

In continuare, Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisiuni, astfel:

1. *Tem. Nr. 5446/1963.* Invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la serbările jubiliare cu prilejul împlinirii a 50 de ani de arhierie a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

2. *Tem. Nr. 4296/1963.* Invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian de a participa la festivitățile prilejuite de comemorarea Mileniului Sfîntului Munte Athos.

3. *Tem. Nr. 5445/1963.* Aniversarea a 10 ani de la înființarea Patriarhiei Bulgare.

4. *Tem. Nr. 2931/1963.* Invitarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne la Congresul Bisericii Evanghelice Germane ce se va ține la Dortmund (R.F.G.) în luna iulie 1963.

5. *Tem. Nr. 14450/1962.* Desemnarea membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, care vor lua parte la Conferința de la Montreal-Canada în luna iulie 1963.

6. *Tem. Nr. 2263/1963.* Dările de seamă ale Comisiei «Pace și Dreptate» a Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care a avut loc la Iași, la 24 ianuarie 1963 și la Tabarz (R. D. Germană) între 14 și 17 februarie 1963.

7. *Tem. Nr. 5249/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, asupra ședinței Comitetului executiv al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care s-a ținut la Dresda, între 28 martie și 3 aprilie 1963.

Se trimit spre studiere și referire Comisiunii afacerilor străine.

8. *Tem. Nr. 5206/1963.* Referatul P. C. Consilier Patriarhal Pr. Gheorghe Soare, asupra datei Sf. Paști, pe anul 1964.

---

1. Textul acestor telegrame este publicat în numărul de față al revistei la p. 473—474.

9. *Tem. Nr. 5443/1963.* Referatul Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu privire la stabilirea unei date fixe pentru serbarea Paştilor.

Se trimit spre studiere şi referire Comisiunii pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri.

10. *Tem. Nr. 5444/1963.* Adresa Casei de Pensii şi Ajutoare a Salariaţilor Bisericii Ortodoxe Romîne în legătură cu aplicarea unor dispoziţiuni privind situaţia clericilor pensionari.

11. *Tem. Nr. 5205/1963.* Acordarea rangului de arhimandrit P. Cuv. Ieromonah Lucian Florea, superiorul Capelei Ortodoxe Romîne din Ierusalim şi reprezentant al Patriarhiei Romîne pe lîngă Sanctitatea Sa Patriarhul Benedictos al Ierusalimului.

12. *Tem. Nr. 5204/1963.* Acordarea rangului de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Dr. Nicolae Mladin, profesor la Institutul Teologic din Sibiu.

13. *Tem. Nr. 4926/1963.* Cererea de iertare a preotului Nicolae Drăgan, din Eparhia Bucureştilor.

Se trimit spre studiere şi referire Comisiunii canonică juridică şi pentru disciplină.

14. *Tem. Nr. 4027/1963.* Problema plăţii cheltuielilor privind transportul, taxele de frecvenţă şi întreţinere ale preoţilor la cursurile de îndrumare.

Se trimite spre studiere şi referire Comisiunii învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

La orele 19, Prea Fericitul Patriarh Justinian ridică şedinţa pentru studierea în comisiuni a problemelor repartizate, anunţînd şedinţa viitoare pentru a doua zi, 8 mai, orele 9 dimineaţa.

PREŞEDINTELE SFINTULUI SINOD
† JUSTINIAN
PATRIARH

Secretarul Sfintului Sinod,
† VISARION PLOIEŞTEANUL

ŞEDINŢA DIN 8 MAI

Şedinţa se deschide la orele 8, sub preşedinţia Prea Fericitului Patriarh Justinian, de faţă fiind şi Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secreatrul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri.

După rostirea rugăciunii Împărate Ceresc, Prea Sfinţitul Secretar Episcop Visarion Ploieşteanul face apelul nominal şi sînt prezenţi: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Inalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi Firmilian al Olteniei şi Nicolae al Banatului; Prea Sfinţiţii Episcopi Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, Partenie al Romanului şi Huşilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei, precum şi Prea Sfinţiţii Episcopi Vicari Patriarhali, Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul.

Se intră în ordinea de zi

1. *Tem. Nr. 5446/1963.* Invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la serbările jubiliare cu prilejul împlinirii a 50 de ani de arhierie a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia.

Prea Fericitul Patriarh Justinian înfăţişează personalitatea Intîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse şi înfăţişează unele din realizările marelui ierarh, care de 50 de ani slujeşte cu înflăcărată străduinţă şi neostenită dragoste Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos şi cu nemărginit devotament şi înţelepciune Patriei sale şi binelui omenirii întregi.

Urînd în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne sănătate şi putere ca Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei să continue a-şi îndeplini înalta sa misiune de mare ierarh pravoslavnic pentru înflorirea Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru întărirea şi strălucirea Sfintei Ortodoxii şi pentru înfrăţirea, pacea şi înţelegerea tuturor Bisericilor şi popoarelor

din lumea întreagă, Prea Fericitul Patriarh Justinian supune aprobării Sfîntului Sinod textul unui act omagial, pe care să-l trimită în) numele Sfîntului Sinod Sanctității Sale cu prilejul aniversării a 50 de ani de la hirotonirea sa în arhiereu.

Sfîntul Sinod aprobă textul actului omagial citit de Prea Fericitul Patriarh Justinian și hotărăște expedierea lui [2].

In legătură cu aniversarea a 50 de ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, cu adresa Nr. 637/1963, aduce la cunoștința Prea Fericitului Patriarh că între 14—21 iulie 1963 vor avea loc la Moscova serbări jubiliare și-l invită să participe împreună cu doi însoțitori.

Aducînd la cunoștința Sfîntului Sinod această invitație, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, raportoul Comisiei afacerilor străine citește referatul Comisiunii, în care se propune ca Prea Fericitul Patriarh Justinian să fie rugat a da curs invitației și a participa la serbările amintite, lăsîndu-se în grija Prea Fericirii Sale de a desemna pe cei doi însoțitori, dintre membrii Sfîntului Sinod, cum și un interpret.

Sfîntul Sinod aprobă propunerea de mai sus a Comisiunii.

2. *Tem. Nr. 5445/1963.* Aniversarea a 10 ani de la înființarea Patriarhiei Bulgare.

Prea Fericitul Patriarh Justinian aduce la cunoștința Sfîntului Sinod că în ziua de 10 mai, anul acesta, se împlinesc 10 ani de la înscăunarea Prea Fericitului Chiril, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Prea Fericirea Sa descrie personalitatea Intîistătătorului Bisericii Bulgare și realizările — în cei zece ani — ale Bisericii Ortodoxe Bulgare sub înțeleapta păstorire a Prea Fericitului Patriarh Chiril.

Prea Fericitul Patriarh Justinian subliniază contribuția Prea Fericitului Patriarh Chiril la crearea unei desăvîrșite dragoste frățești și a unei colaborări din ce în ce mai strînse între Biserica Ortodoxă Romînă și Biserica Ortodoxă Bulgară.

Prea Fericirea Sa supune Sfîntului Sinod textul unei telegrame care să fie trimisă Prea Fericitului Patriarh Chiril la împlinirea a zece ani de Patriarhat.

Sfîntul Sinod aprobă textul telegramei citită de Prea Fericitul Patriarh Justinian și hotărăște expedierea ei [3].

In continuare, Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, raportorul Comisiei afacerilor străine, citește referatul Comisiunii asupra :

3. *Tem. nr. 4296/1963.* Invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian de a participa la festivitățile prilejuite de comemorarea Mileniului Sfîntului Munte Athos.

Prin scrisoarea nr. 148/1963, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras face cunoscut Prea Fericitului Patriarh Justinian că între 24 și 28 mai 1963, vor avea loc la Sfîntul Munte Athos festivitățile comemorative prilejuite de Mileniul Sfîntului Munte. Sanctitatea Sa invită pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să participe la aceste serbări împreună cu o suită .

Comisiunea propune Sfîntului Sinod ca Prea Fericitul Patriarh Justinian să fie rugat a da curs invitației primite de a participa la serbările Mileniului Sfîntului Munte Athos, lăsîndu-se în grija Prea Fericirii Sale desemnarea membrilor din suita Prea Fericirii Sale, după ce se va primi scrisoarea explicativă din partea Patriarhiei Ecumenice cu privire la numărul acestora.

Sfîntul Sinod aprobă propunerea de mai sus a Comisiunii.

4. *Tem. Nr. 2931/1963.* Invitarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe la Congresul Bisericii Evangheiice Germane, ce se va ține la Dortmund (R.F.G.) în luna iulie 1963.

Prin scrisoarea din 22 februarie 1963, Biroul prezidial al Congresului Bisericii Evanghelice Germane invită pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să trimită o delegație a Bisericii Ortodoxe Romîne la cel de al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice Germane, care se va ține între 24 și 28 iulie 1963, în orașul Dortmund (R.F.G.).

---

2. Textul cuvîntării rostite de Prea Fericitul Patriarh Justinian și textul Actului omagial sînt publicate în numărul de față al revistei la p. 475—480.

3. Textul telegramei este publicat în numărul de față al revistei la p. 481—482.

Cercetînd actele de la dosar, Comisiunea propune Sfîntului Sinod să aprobe participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne la Congresul Bisericii Evanghelice Germane și să roage pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să desemneze pe membrii delegației.

Sfîntul Sinod aprobă propunerea de mai sus a Comisiunii.

5. *Tem. Nr. 14450/1962.* Desemnarea membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, care vor lua parte la Conferința de la Montreal — Canada, în luna iulie 1963.

Intre 12—26 iulie 1963 se va ține la Montreal — Canada cea de a patra Conferință «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Ea va fi precedată de o Conferință a teologilor ortodocși și protestanți, tot la Montreal, între 6—11 iulie 1963.

In ședința sa din 17 decembrie 1962, Sfîntul Sinod, dînd curs invitației Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a hotărît ca delegația Bisericii Ortodoxe Romîne să fie formată din cinci membri, rugînd pe Prea Fericitul Patriarh să alcătuiască delegația română, făcînd și celelalte demersuri pentru participarea lor la Conferință.

Comisiunea constată că Prea Fericitul Patriarh a îndeplinit toate formalitățile de participare și a numit pe membrii delegației.

La Conferința teologilor ortodocși și protestanți, care va avea loc la Montreal între 6—11 iulie 1963, Prea Fericirea Sa a fost de acord ca la aceasta să ia parte Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a fost invitat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, prin profesorul Lukas Vischer.

Sfîntul Sinod ia act cu aprobare de desemnarea membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Montreal, făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

6. *Tem. Nr. 2263/1963.* Dările de seamă ale Comisiei «Pace și Dreptate» a Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care au avut loc la Iași între 24—28 ianuarie 1963 și la Tabarz, (R. D. Germană), între 14—17 februarie 1963.

In vederea pregătirii lucrărilor Comisiei plenare «Pace și dreptate», din cadrul Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care avea să se întrunească în cursul lunii februarie 1963 la Tabarz (R. D. Germană), I. P. S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Președintele Comisiei «Pace și Dreptate» a convocat la Iași, pentru zilele de 24—28 ianuarie 1963, Comitetul de conducere al Comisiei, în vederea unei consfătuiri.

In afară de I. P. S. Președinte, la această consfătuire au luat parte: Patriarhul Miroslav Novak al Bisericii Naționale Cehoslovace, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Dl. Alexandru Buthi, episcopul Bisericii Reformate din Oradea, și cîțiva profesori de la Institutul Teologic din București și Sibiu, și de la Institutul Teologic Protestant din Cluj.

La această consfătuire s-au pregătit lucrările pentru sesiunea plenară din februarie și s-a urmărit, în mod special, fundamentarea teologică a noțiunilor de «Pace și Dreptate».

Sesiunea plenară a Comisiei Permanente «Pace și Dreptate» a avut loc la Tabarz (R.D.G.) între 14—17 februarie 1963.

Din partea Bisericii Ortodoxe Romîne la această sesiune au luat parte: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și P. C. Pr. Prof. Milan Șesan.

Cu ocazia acestei sesiuni, la care au fost de față și conducătorii Mișcării Creștine pentru Pace, s-a convenit ca sesiunea de lucru a Comitetului Executiv și Secretariatului Internațional al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga să se țină, pe trimestrul al IV-lea, în prima săptămînă a lunii noiembrie 1963, în Republica Populară Romînă.

Cercetînd actele de la dosar, Comisiunea propune Sfîntului Sinod:

a) Să se ia act de Dările de seamă prezentate asupra ședințelor Comisiei «Pace și Dreptate» a Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga.

b) Să se aducă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru inițiativa și îndrumarea dată colectivelor de profesori, care au pregătit lucrările pentru aceste sesiuni.

c) Prea Fericitul Patriarh Justinian să fie rugat ca după primirea răspunsului de la Praga, potrivit procedurii obișnuite, să organizeze sesiunea Comitetului executiv și a Secretariatului internațional al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care să aibă loc, la București, în luna noiembrie 1963.

Sfîntul Sinod aprobă propunerile de mai sus ale Comisiunii.

7. *Tem. Nr. 5248/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Șesan asupra ședinței Comitetului Executiv al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care s-a ținut la Dresda între 28 martie—3 aprilie 1963.

Intre 28 martie—3 aprilie 1963 a avut loc la Dresda, în Republica Democrată Germană, prima sesiune din anul 1963, a Comitetului Executiv al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga

Din partea Bisericii Ortodoxe Romîne a luat parte la această sesiune P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, membru permanent în Comitetul Executiv al Mișcării Creștine pentru Pace.

La propunerea Comisiunii, *Sfîntul Sinod ia act de lucrările Comitetului Executiv al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, care au avut loc la Dresda și roagă pe Prea Fericitul Patriarh ca studiile ce se vor întocmi în legătură cu temele Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga și Montreal să fie publicate în revista «Ortodoxia», cu scopul de a se cunoaște cît mai limpede punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Romîne asupra acestor teme*

II. P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiunii pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele Comisiunii asupra:

1. *Tem. Nr. 5206/1963.* Referatul P. C. Consilier Patriarhal, Preot Gh. Soare, asupra datei Sf. Paști pe anul 1964.

Din referatul întocmit de P. C. Consilier Patriarhal Preot Gh. Soare, cu privire la datele necesare întocmirii Calendarului bisericesc, rezultă că Paștele cade la 3 mai, în anul 1964

In raportul cu Duminica tuturor sfinților, lăsatul sec pentru postul Sfinților Apostoli cade la 28 iunie, adică chiar în ajunul sărbătorii Sfinților Apostoli.

La propunerea Comisiunii, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Sfintele Paști se vor sărbători în anul 1964 la 3 mai.*

2. *Lăsatul sec pentru Postul Sfinților Apostoli va avea loc la 25 iunie, iar începutul postului Sfinților Apostoli — la 26 iunie.*

3. *Datele calendaristice vor fi comunicate tuturor eparhiilor, lăsîndu-se la latitudinea fiecăreia din ele întocmirea calendarului pe 1964.*

2. *Tem. Nr. 5443/1963.* Referatul Prea Fericitului Patriarh, cu privire la stabilirea unei date fixe pentru serbarea Paștilor.

Secretariatul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a trimis Patriarhiei Romîne o comunicare oficială despre hotărîrile Comitetului Central luate în sesiunea sa din vara anului 1962, care a avut loc la Paris. Intre hotărîrile luate, figurează și aceea privitoare la stabilirea unei date fixe pentru serbarea în comun de către toți creștinii a Paștilor. In scrisoarea amintită, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost rugat să comunice punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Romîne în această problemă.

Asupra acestei probleme, Prea Fericitul Patriarh Justinian a întocmit un referat special, prezentat Sfîntului Sinod în care sînt expuse ideile următoare:

Biserica Ortodoxă Romînă are calendarul civil adoptat de fosta Ligă a Națiunilor în anul 1924. Ea este dispusă să adopte un nou calendar care s-ar preconiza ca fiind mai desăvîrșit decît actualul calendar civil astronomic, presupunînd că toate Bisericile creștine ar cădea de acord să primească acel calendar universal perfecționat.

Biserica Ortodoxă Romînă ar adera cu bucurie la ideea ca toți creștinii să serbeze Invierea Domnului în aceeași zi.

Pentru înlăturarea greutăților cu caracter dogmatic, canonic sau ritual, ziua comună de prăznuire a Paștilor va trebui să împlinească condițiile stabilite de către Sinodul I Ecumenic de la Niceea (anul 325) și anume să fie o duminică după luna plină după echinocțiul de primăvară. Aceste condiții ar fi împlinite de către a doua sau a treia duminică din luna aprilie, sau de către o altă duminică din ciclul pascal, dintre 22 martie și 25 aprilie.

Condiția stabilită de către Sinodul I Ecumenic de la Niceea ca Paștele creștin să nu coincidă cu Pasha iudaică trebuie părăsită deoarece calculul iudaic s-a dovedit a fi o întocmire neștiințifică, aducătoare de multe inconveniente pentru neregularitatea și inegalitatea lui. Această condiție a fost de altfel de mult abandonată de Pascalia calendarului gregorian.

In același referat se mai arată că pentru stabilirea unei date fixe a Paștilor s-a ocupat și un comitet special din sînul fostei societăți a Națiunilor de la Geneva și pare că se ocupă acum actuala Organizație a Națiunilor Unite. Proiectul de la Geneva propunea a doua duminică din luna aprilie, într-un calendar de tip nou, deosebit de cel în vigoare și străin de ciclul de sărbători legate de data Sf. Paști, ca problemă de ritual.

In urma dezbaterilor care au avut loc și a lămuririlor suplimentare date de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod, în unanimitate a hotărît:

1. *Biserica Ortodoxă Romînă a adoptat de la 1924 ultimul calendar întocmit de Liga Națiunilor și care este folosit de toate statele. Ea este gata să-și însușească un nou calendar socotit ca cel mai exact din punct de vedere științific.*

2. *Toate Bisericile creștine — în vederea stabilirii sărbătorii Învierii Domnului la aceeași dată — trebuie mai întîi să adopte calendarul oficial folosit de toate statele.*

3 *Sărbătorirea Paștilor la o dată comună de toate Bisericile creștine poate avea loc fie într-o duminică mobilă — între 22 martie—25 aprilie —, adică după echinocțiul de primăvară și după luna plină, sau la o dată fixă, care poate fi duminica a doua sau a treia din luna aprilie. În ambele cazuri nu se opun greutăți de ordin dogmatic, canonic, cultic sau tipiconal.*

4. *Această hotărire a Sfîntului Sinod va fi comunicată Secretariatului General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.*

III. Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, citește referatele Comisiunii asupra:

1. *Temei Nr. 5444/1963.* Adresa Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne în legătură cu aplicarea unor dispoziții privind situația clericilor pensionari.

Cu adresa nr. 2455/1963, Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne a înaintat Cancelariei Sfîntului Sinod hotărîrea Permanenței Consiliului Național Bisericesc din 9 aprilie 1963, prin care se solicită Sfîntului Sinod să stabilească conținutul și sfera de aplicare a noțiunii de «îmbisericire canonică».

Comisiunea canonică a plecat de la principiul dogmatic-canonic că efectele tainei hirotoniei nu încetează prin faptul pensionării preotului. În acest caz «îmbisericirea canonică» nu se poate reduce numai la prescripțiunea canonică, ca preotul pensionar să ia parte numai la oficierea Sfintei Liturghii, cel puțin la 30 de zile, pentru a se cumineca cu cinstitul trup și sînge al Mîntuitorului Hristos. Ea se extinde și la oficierea slujbelor și celorlalte ierurgii, cînd preotul pensionar este solicitat și autoritatea superioară canonică îi încuviințează aceasta.

Preotul pensionar poate cumula pe lîngă pensie și completarea de salar legal cuvenită în cazul cînd suplinește sau este angajat de Chiriarh temporar să ocupe un post de preot, în conformitate cu legile în vigoare.

In cazul cînd preotului pensionar nu i se încredințează o suplinire sau nu este angajat, el poate totuși să administreze taina Sfîntului Botez, în cazuri grave și să dea grabnica Impărtășanie, precum și să ia parte, cînd este solicitat, la celelalte servicii, ca al doilea preot. Pentru veniturile epitrahilului, i se va face impunerea pe profesie, în condițiunile legii.

Poziția preotului pensonar, sub aspectul legiior în vigoare, este aceea prevăzută de art. 135 1 al. a. din Regulamentul pentru aplicarea Decretului nr. 292/1959, modificat și completat prin H.C.M. nr. 1173/1962, și se bucură de această situație cu privire la pensia cuvenită, avînd dreptul la cumulul legal.

Cît privește dispoziția actuală ca «îmbisericirea canonică» să se facă numai la parohia unde s-a pensionat preotul, aceasta rămîne în vigoare, urmînd ca pentru cazuri excepționale, să decidă chiriarhul locului.

La dezbaterile la care au luat parte toți II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod, și în urma lămuririlor date de Prea Fericitul Patriarh Justinian,

Sfîntul Sinod aprobă punctul de vedere cu privire la aplicarea unor dispoziții privind situația clerilor pensionari, așa cum a fost formulat în referatul Comisiei canonice juridice și pentru disciplină.

2. *Tem. Nr. 5205/1963.* Acordarea rangului de arhimandrit P. Cuv. Ieromonah Lucian Florea, superiorul Capelei Ortodoxe Romîne din Ierusalim și reprezentant al Patriarhiei Romîne pe lîngă Sanctitatea Sa Patriarhul Benedictos al Ierusalimului.

Inainte de a pleca la Ierusalim pentru a-și lua postul în primire de superior al Capelei Ortodoxe Romîne din Cetatea Sfîntă și administrator al bunurilor Patriarhiei Romîne de la Locurile Sfinte și de reprezentant al Prea Fericitului Patriarh Justinian pe lîngă Prea Fericitul Patriarh Benedictos al Ierusalimului, Prea Cuviosul Ieromonah Lucian Florea a fost distins de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu rangul de arhimandrit, sub rezerva ratificării Sfîntului Sinod.

Avînd în vedere însemnătatea misiunii încredințate și la propunerea Comisiunii, *Sfîntul Sinod ratifică acordarea de către Prea Fericitul Patriarh a rangului de arhimandrit P. Cuv Lucian Florea.*

3. *Tem. Nr. 5204/1963.* Acordarea rangului de arhimandrit P. Cuv. Protosinghel Prof. Nicolae Mladin, profesor la Institutul Teologic din Sibiu.

Avînd în vedere propunerea făcută de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și apreciind frumoasa și rodnica activitate a P. Cuv. Protosinghel Prof. Dr. Nicolae Mladin, izvorîtă dintr-o aleasă pregătire teologică, și ținînd seama de prevederile art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, la propunerea Comisiunii,

Sfîntul Sinod acordă rangul de arhimandrit Prea Cuviosului Protosinghel Prof. Dr. Nicolae Mladin de la Institutul Teologic din Sibiu.

4. *Tem. Nr. 4926/1963.* Cererea de iertare a preotului Nicolae Drăgan din Eparhia Bucureștilor.

Cercetînd dosarul cauzei preotului Nicolae Drăgan, fost slujitor la parohia Șocariciu, din cuprinsul Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, pedepsit cu depunerea din treaptă de Consistoriul Eparhial București, Comisiunea constată că petiționarul care solicită Sfîntului Sinod iertarea de pedeapsa dată are avizul favorabil de iertare din partea Chiriarhului locului în următoarele condițiuni:

a) Iertarea să-i fie dată cu titlul de încercare pe timp de doi ani, deci sub condițiune.

b) In caz de repetare a abaterilor și delictelor, această iertare să i se anuleze.

c) Să ceară post de preot în altă eparhie, aducînd avizul chiriarhului respectiv.

d) Să fie urmat de soția sa în noua parohie.

e) După trecerea a doi ani, protoiereul locului să raporteze dacă este cazul să i se prelungească iertarea peste acest termen

La propunerea Comisiunii și în urma avizului Chiriarhului locului, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se acordă preotului Nicolae Drăgan, fost slujitor la parohia Șocariciu din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, iertarea de pedeapsa dată prin sentința nr. 5/1962 a Consistoriului Eparhial București, — depunerea din treaptă, — în condițiunile ce i s-au fixat către Chiriarhul locului.

IV. Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, raportorul Comisiunii Invățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, prezintă referatul Comisiunii asupra:

1. *Tem. Nr. 4027/1963.* Problema plății cheltuielilor privind transportul, taxele de frecvență și întreținere ale preoților la cursurile de îndrumare misionară.

Prin referatul prezentat Cancelariei Sfîntului Sinod, înregistrat sub Nr 4027/1963, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, arată greutățile întîmpinate de unii preoți chemați la cursurile de îndrumare misionară, care nu au posibilități materiale de a face față cheltuielilor de transport, taxe de frecvență și de întreținere.

Rezolvarea sesizării Prea Sfințitului Episcop Visarion Ploieșteanul a fost lăsată de Prea Fericitul Patriarh Justinian în seama plenului Sfîntului Sinod.

In urma propunerilor Comisiunii și a discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște: *Potrivit prevederilor art. 42 din Regulamentul de numiri și transferări, taxele de frecvență și întreținere a preoților care urmează cursurile de îndrumare misionară, în cazul*

cînd nu pot fi achitate personal, să fie suportate de parohii sau prin ajutoare de la protopopiate, sau Eparhii, cu respectarea normelor legale în vigoare. În aceleași condițiuni se vor acoperi și cheltuielile de transport la cursurile de îndrumare misionară, așa cum s-au dat instrucțiuni în legătură cu participarea preoților la Conferințele de orientare.

Apoi, Prea Fericitul Patriarh Justinian citește referatul întocmit de Prea Fericirea Sa, prin care aduce la cunoștința Sfîntului Sinod că în anul 1960 Congresul Bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne din America, cu adresa Nr. 265/1960, a solicitat Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne acordarea rangului de Arhiepiscop pentru Episcopul Andrei Moldovanu, precum și ridicarea Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne în America, la rangul de Arhiepiscopie. Această cerere a fost repetată de același Congres și prin procesul verbal din 3 iulie 1961, înregistrat la Cancelaria Sfîntului Sinod sub Nr. 381/1962.

Considerațiile care au stat la baza acestei cereri erau motivate prin aceea că Biserica Misionară Ortodoxă Romînă din America trebuie să fie pusă pe picior de egalitate cu Bisericile celorlalte naționalități ortodoxe din acele părți, care toate au în fruntea lor un mitropolit sau un arhiepiscop. Acest lucru este necesar mai ales cînd Episcopia Misionară Ortodoxă Romînă în America urmează să fie reprezentată la întrunirile interbisericești, pentru a nu se găsi în inferioritate față de celelalte Biserici naționale din America.

Avînd în vedere activitatea depusă de Episcopul Andrei Moldovanu timp de peste 10 ani, în păstrarea unității spirituale și canonice a acelei Eparhii cu Biserica Mamă, Sfîntul Sinod urma să examineze problema pusă, dar — în urma decesului episcopului Andrei Moldovanu — problema a rămas nesoluționată.

Ținînd seama că, potrivit procedeului în vigoare în Biserica Ortodoxă atunci cînd s-au acordat anumite prerogative unor scaune episcopale, iar în cazul în speță cînd s-a acordat titularului unui scaun rangul de arhiepiscop, s-a avut în vedere importanța acestora,

In urma alegerii și numirii Prea Sfințitului Episcop Theoctist Arăpaș ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne în America, avînd în vedere activitatea deosebită și îndelungată a Prea Sfinției Sale în cadrul Bisericii Ortodoxe Romîne,

Apreciind deosebita înțelegere și dispoziție jertfelnică pe care Prea Sfinția Sa a arătat-o, primind înalta misiune de a merge ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne în America, pentru păstorirea clerului și credincioșilor ortodocși români în acele părți și păstrarea neștirbită a credinței strămoșești în strînsă legătură canonică cu Biserica Ortodoxă Română;

Pentru o reprezentare cît mai deosebită a Bisericii Ortodoxe Romîne în raporturile cu celelalte Biserici Ortodoxe din America, și cu întîistătătorii lor — Prea Fericirea Sa propune Sfîntului Sinod să acorde Prea Sfințitului Episcop Theoctist Arăpaș rangul de Arhiepiscop.

Sfîntul Sinod în unanimitate aprobă propunerile făcute de Prea Fericitul Patriarh prin referatul prezentat și acordă Prea Sfințitului Episcop THEOCTIST ARĂPAȘ, în calitatea sa de conducător al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne în America, rangul de Arhiepiscop, urmînd a se intitula: «Inalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theoctist al Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne în America».

I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, făcîndu-se interpretul membrilor Sfîntului Sinod, exprimă mulțumiri Prea Fericitului Președinte pentru fericita inițiativă și urează I. P. S. Theoctist cele mai frumoase roade duhovnicești în calitatea sa de arhipăstor al clerului și credincioșilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne în America.

I. P. S. Arhiepiscop Theoctist, copleșit de dragostea arătată de Prea Fericitul Patriarh și de membrii Sfîntului Sinod, socotește că noua cinstire care i s-a făcut, se răsfrînge deopotrivă și asupra clerului și credincioșilor ortodocși români din America ce i-au fost încredințați spre păstorire și făgăduiește că va depune toată puterea sa de muncă pentru a ridica la treapta cea mai înaltă situația clerului și credincioșilor români din America, continuînd munca și activitatea vrednicului său înaintaș, Episcopul Andrei Moldovanu, spre slava lui Dumnezeu și a Sfintei Sale Biserici.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Fericitul Președinte mulțumește Inalt Prea Sfinților și Prea Sfinților Chiriarhi pentru contribuția dată la rezolvarea problemelor discutate.

Prea Fericirea Sa mulțumește în același timp și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, pentru participarea la ședințe și pentru interesul pe care l-a acordat problemelor de pe ordinea de zi a Sfîntului Sinod.

Prea Fericitul Președinte face cunoscut că actuala sesiune a Sfîntului Sinod se prorogă, întrucît, în cursul anului, Sfîntul Sinod va urma să fie convocat din nou pentru rezolvarea unor alte probleme.

Ședința se ridică la orele 14, prin rugăciunea de încheiere.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
† JUSTINIAN
PATRIARH

Secretarul Sfîntului Sinod
† VISARION PLOIEȘTEANUL

ȘEDINȚA DIN 13 IUNIE

Ședința se deschide la orele 10, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință participă și Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

Se rostește rugăciunea Impărate Ceresc.

P. S. Secretar Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, citește apelul nominal și sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, II. PP. SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei, Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Theoctist al Aradului, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei și PP. SS. Episcopi Vicari Patriarhali Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul.

Prea Fericitul Președinte aduce la cunoștința Sfîntului Sinod absența de la ședință a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care este încă suferind.

Sfîntul Sinod motivează absența de la ședință a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Prea Fericitul Președinte arată în cîteva cuvinte că scopul convocării actualei ședințe a Sfîntului Sinod este prezentarea raportului delegației Bisericii Ortodoxe Romîne asupra funeraliilor adormitului întru Domnul, Episcopul Andrei Moldovanu și asupra situației Bisericii Misionare Ortodoxe Romîne din America, precum și prezentarea dării de seamă asupra ședinței de la Moscova din luna mai a. c., a Comisiei «Pace și Ecumenism» din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga la care a participat P. C. Pr. Prof. Ioan Coman.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei citește raportul întocmit de delegația Sfîntului Sinod asupra modului cum s-a desfășurat slujba înmormîntării Episcopului Andrei Moldovanu și asupra vizitelor făcute unor centre parohiale ale Episcopiei Misionare Ortodoxe Romîne din America și Canada între 17 martie și 18 mai a. c.

In încheierea raportului se propune ca Sfîntul Sinod să adreseze un cuvînt de mulțumire, de caldă prețuire și de părintească binecuvîntare către clerici și credincioșii ortodocși romîni din S.U.A. și Canada, pentru primirea călduroasă făcută delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, în timpul vizitei sale în America și pentru păstrarea neclintită a dreptei credințe și a datinelor strămoșești, cu îndemnul de refacere a unității bisericești între toți creștinii ortodocși romîni din America.

Membrii delegației depun o dată cu raportul și proiectul acestei scrisori cu propunerea de a fi supus aprobării Sfîntului Sinod.

Prea Fericitul Patriarh Justinian citește proiectul de scrisoare prezentat de delegați.

Atît raportul cît și proiectul de scrisoare au fost ascultate cu multă atenție de II. PP SS. și PP. SS. Chiriarhi și după îmbunătățirile aduse textului scrisorii se hotărăște:

Sfîntul Sinod își însușește textul scrisorii către clericii și credincioșii romîni din America care se semnează de II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi, și exprimă mulțumiri delegației pentru activitatea depusă.

Scrisoarea se va tipări și se va expedia în timp util de către Cancelaria Sfîntului Sinod.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Secretar Episcop Visarion Ploieșteanul citește referatul Cancelariei Sfîntului Sinod asupra:

Tem. Nr. 5729/1963. Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, asupra ședinței Comisiei «Pace și Ecumenism» din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, care a avut loc la Moscova între 22—25 aprilie 1963.

Din referat se constată că între materialele care au stat la baza discuțiilor Comisiei, au fost și temele Bisericii Ortodoxe Romîne asupra problemei «Pace și Ecumenism», care au fost apreciate în chip deosebit de membrii prezenți, fiind socotite ca o contribuție însemnată la realizarea scopurilor urmărite de Comisie.

In urma discuțiilor care au avut loc și a lămuririlor date de Prea Fericitul Patriarh Justinian,

Sfîntul Sinod ia act de raportul prezentat de delegatul Bisericii Ortodoxe Romîne, P. C. Pr. Prof. I. Coman, căruia i se aduc mulțumiri pentru participarea activă la lucrările acestei Comisii, din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian arată că sesiunea ordinară a Sfîntului Sinod pe anul 1963 continuă să fie prorogată, întrucît Sfîntul Sinod plenar urmează să fie convocat din nou în cursul anului curent pentru rezolvarea unor alte probleme ale Bisericii Ortodoxe Romîne.

Ședința se ridică la orele 14.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD,
† JUSTINIAN
PATRIARH

Secretarul Sfîntului Sinod,
† VISARION PLOIEȘTEANUL

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA: *EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA:* PENTRU «BISERCA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂTĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI Nr. 7—8 IULIE - AUGUST 1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinției Mitropoliți, Prea Sfinției Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ»

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI
Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

ANIVERSĂRI

23 August, Marea Sărbătoare a poporului romîn . . . . 587—590
Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian 591
Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian 592
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor 593

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

Condoleanțele Bisericii Ortodoxe Române pentru nenorocirile provocate de cutremurul de pămînt de la Skoplje-Iugoslavia 594—597

VIAȚA BISERICEASCĂ

Sărbătorirea Mileniului Sfîntului Munte și participarea Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile comemorative, de Pr. Prof. IOAN G. COMAN și Pr. Dr. OLIMP N. CĂCIULĂ . 598—649
Pe drumul unității creștine și al păcii: Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la festivitățile de la Moscova, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, de † ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL, vicar patriarhal 650—689
Sărbătorirea zilei onomastice a Prea Fericitului Patriarh Justinian . . . . . 690—694
Închiderea anului școlar 1962—1963 la Instituțiile de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române . . . . 695—716
Unii teologi români în străinătate . . . . . 717—723
Concertele corului bisericii ortodoxe române din Viena la Sibiu, Brașov și București . . . . . 724—727

Vizita Prea Sfinţitului Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia, de I. IUFU . . . . 728—730
J. Hromadka şi J. Ondra, oaspeţi ai Bisericii Ortodoxe Romîne 731—732
Conferinţa despre «Libertatea religioasă» ţinută la Bossey (Elveţia), în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor . . 733—736
Participarea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Romîne la al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice Germane . . . 737—739
Din viaţa Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de I. V. G. 740—750

ÎN APĂRAREA PĂCII

Un pas înainte pe calea dezarmării şi a păcii . . . . . 751—753
Conferinţa Uniunii Naţionale a creştinilor din India pentru lupta în apărarea păcii, de I. V. G. . . . . 754—755
Primul Congres internaţional al prietenilor păcii universale ţinut în Europa; de Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU . 756—767

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

S-a ţinut un sinod antiunionist la Iaşi în anul 1595 ?, de Pr. NICULAE ŞERBĂNESCU . . . . . 768—780
Date noi cu privire la activitatea Diaconului Coresi ca editor, de VIRGIL MOLIN . . . . . 781—791

DOCUMENTARE

O cutie de moaşte din secolul al XVII-lea, de Pr. MIHAI MANUCA . . . . . 792—802

RECENZII

Vechi legături de artă şi cultură între romîni şi sîrbi, de C. B. 803—811

INSTRUCŢIUNI

În vederea conservării patrimoniului cultural şi artistic : Instrucţiuni provizorii privind identificarea, combaterea şi prevenirea ciupercii «Merulius Lachrymans». . . . 812—814

ANIVERSĂRI

23 AUGUST,
MAREA SĂRBĂTOARE A POPORULUI ROMÎN

Întregul nostru popor a sărbătorit, cu bucuria şi însufleţirea caracteristică marilor sărbători naţionale, cea de a XIX-a aniversare a zilei eliberării Romîniei de sub jugul fascist, 23 August.

Istoricul eveniment de la 23 August 1944 a schimbat radical destinele poporului nostru, deschizînd epoca luminoasă de adînci şi importante transformări pe calea progresului economic şi cultural-social.

Cu 19 ani în urmă, în condiţiile favorabile create de înaintarea victorioasă a armatei sovietice, ţara noastră a trecut de partea coaliţiei antihitleriste. Armata romînă a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, luptînd vitejeşte alături de glorioasa armată sovietică în războiul pentru eliberarea teritoriului naţional al patriei de cotropitorii fascişti, pentru zdrobirea definitivă a duşmanului. În slujba acestei cauze drepte, poporul romîn şi-a pus toate forţele şi resursele. Lupta comună a ostaşilor romîni şi sovietici dusă pînă la victoria finală împotriva fascismului a cimentat prietenia frăţească între poporul romîn şi poporul sovietic.

Ziua de 23 August 1944 a marcat începutul revoluţiei populare în ţara noastră. Poporul nostru, devenind stăpîn pe destinele sale, a obţinut mari victorii în dezvoltarea economică şi culturală a patriei. În anii puterii populare, în mai puţin de două decenii, ţara noastră a cunoscut transformări fără asemănare în trecut. Sutele de uzine şi fabrici înzestrate cu tehnică avansată, centralele electrice, furnalele, combinatele chimice, unităţile socialiste din agricultură dotate cu mijloace mecanizate moderne, oraşele întinerite de noile cartiere de locuinţe, aşezămintele social-culturale — înfăţişează, toate, tabloul unei ţări în plin progres, cu o economie în continuă dezvoltare, cu o cultură înfloritoare, tabloul Romîniei de azi.

Aşa precum ne încredinţează datele statistice, an de an planurile economice sînt îndeplinite cu denăsire, fapt care constituie o mărturie vie a caracterului realist al politicii economice pe care o duce ţara

noastră. În primii trei ani ai şesenalului s-a realizat un ritm mediu anual de creştere a producţiei industriale de 15,7 la sută, faţă de 13 la sută cît a fost prevăzut.

Anul acesta, oamenii muncii au întîmpinat ziua de 23 August cu noi succese : în primul semestru al anului curent oamenii muncii din industrie au îndeplinit planul de producţie în proporţie de 102,2 la sută, producînd peste prevederi energie electrică, motoare electrice şi maşini agricole, însemnate cantităţi de ţiţei, cărbune, laminate, cherestea, plăci fibro-lemnoase, produse alimentare, ţesături, încălţăminte şi altele. Realizări însemnate au fost obţinute în creşterea productivităţii muncii, în reducerea preţului de cost al produselor şi obţinerea de beneficii peste plan.

Planul de investiţii a fost îndeplinit de asemenea cu succese deosebite, an de an. În primii trei ani şi jumătate ai planului şesenal au fost date în funcţiune 64 întreprinderi şi 139 secţii noi cu mare capacitate de producţie, iar un mare număr de întreprinderi au fost dezvoltate şi reutilate cu maşini şi utilaje moderne. Industria noastră constructoare de maşini fabrică astăzi maşini-unelte, utilaj petrolier, minier şi chimic, tractoare şi maşini agricole, autocamioane, locomotive Diesel electrice, instalaţii tehnologice complete şi numeroase alte produse, la un nivel tehnic din ce în ce mai ridicat.

Mari şi însemnate transformări au avut loc în viaţa satelor noastre. Încheierea colectivizării a creat condiţii pentru dezvoltarea multilaterală a agriculturii socialiste şi creşterea producţiei agricole. Statul nostru democrat-popular a înzestrat agricultura cu peste 58.000 tractoare, peste 61.000 semănători mecanice, 31.000 combine pentru păioase, numeroase alte maşini şi utilaje agricole care asigură mecanizarea aproape completă a principalelor lucrări agricole. Ca urmare, producţia medie anuală de cereale a fost mai mare în ultimii cinci ani cu 1.600.000 tone decît media anuală din perioada 1934—1938. Au fost obţinute, de asemenea, succese şi în dezvoltarea şeptelului, îndeosebi în creşterea animalelor aflate în proprietate obştească.

O mare înflorire au cunoscut în anii puterii populare cultura, ştiinţa, artele, învăţămîntul de toate gradele, care sînt puse la îndemîna şi în slujba maselor largi ale poporului. An de an, şcoala pregăteşte zeci de mii de cadre pentru nevoile economiei, ştiinţei şi culturii. În primii patru ani ai şesenalului s-au construit peste 15.000 săli de clasă la oraşe şi sate ; în centrele universitare au fost date în folosinţă noi cămine, cu o capacitate de peste 19.000 locuri, noi cantine, noi spaţii de învăţămînt şi laboratoare dotate cu aparataj modern. Aproape un sfert din bugetul statului se cheltuieşte pentru învăţămînt, cultură şi ocrotirea sănătăţii.

Importantele succese obţinute în anii puterii populare în toate domeniile au creat şi creează necontenit condiţii pentru creşterea nivelului de trai al poporului. Amploarea fără precedent a construcţiei de

locuințe, fondurile importante pe care statul le cheltuiește pentru învățămînt, cultură, ocrotirea sănătății, sporirea salariului real al muncitorilor și funcționarilor, creșterea veniturilor țărănimii — arată că puterea populară pune totul în slujba oamenilor muncii, a satisfacerii tot mai depline a nevoilor lor materiale și spirituale.

Mărețele realizări ale poporului nostru în anii scurși de la eliberare ilustrează concret atașamentul său ferm față de cauza apărării păcii. Țara noastră promovează cu consecvență politica de coexistență pașnică a statelor cu orînduiri sociale diferite, militează activ pentru încetarea cursei înarmărilor, pentru crearea de zone denuclearizate în diferite părți ale lumii, pentru reglementarea problemelor internaționale litigioase pe calea tratativelor, pentru interzicerea și distrugerea armelor atomice și cu hidrogen, pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale.

In continuă creștere, forțele păcii obțin succese din ce în ce mai mari. O recentă biruință a lor o constituie semnarea la Moscova a Tratatului privitor la interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, cerută timp de mulți ani de popoarele lumii. Guvernul romîn s-a alăturat Tratatului și l-a semnat, pornind de la ideea că pot și trebuie să fie adoptate orice măsuri, chiar și parțiale, care sînt utile cauzei păcii.

Promovînd cu consecvență în politica sa externă principiul coexistenței pașnice, Republica Populară Romînă se manifestă ca un factor activ în viața internațională, desfășurînd la O.N.U., în Comitetul de la Geneva al celor 18 state, precum și în alte organisme internaționale, o activitate susținută pentru destinderea în relațiile dintre state, duce perseverent o politică de dezvoltare a relațiilor în toate domeniile cu toate statele.

Regimul democrat-popular instaurat datorită actului istoric de la 23 August 1944 prețuiește în mod deosebit omul. Pe lîngă grija pentru partea materială, care îi asigură condițiile unei vieți îmbelșugate, statul democrat-popular se îngrijește și de educația morală a omului, pe care-l socotește capitalul cel mai de preț. Este destul de cunoscută de altfel propunerea făcută de guvernul romîn la O.N.U. de a se lua în discuție și a se rezolva fără amînări problema educației tineretului în spiritul păcii, al înțelegerii între oameni, al dragostei și al dezvoltării în deplină libertate a tuturor popoarelor.

Intrînd în al XX-lea an de la eliberarea țării cu hotărîrea de a-și consacra în continuare toate forțele propășirii sale și luptei nobile pentru triumful păcii în lume, poporul nostru privește cu încredere viitorul, fiind pe deplin încredințat că prin lupta unită și hotărîtă a tuturor țărilor iubitoare de pace, a tuturor uriașelor forțe ale păcii, războiul poate fi preîntîmpinat și omenirea se poate bucura de binefacerile unei păci trainice.

La sărbătorirea zilei de 23 August şi la marea bucurie legată de această sărbătoare a poporului nostru participă deopotrivă şi Biserica Ortodoxă Romînă, cu ierarhii, slujitorii şi credincioşii ei, întrucît data de 23 August 1944 a deschis un nou capitol în desfăşurarea vieţii noastre bisericeşti care, datorită libertăţii dobîndite o dată cu instaurarea regimului de democraţie populară în ţara noastră, se manifestă şi se dezvoltă fără stingherire, potrivit doctrinei şi tradiţiei sale.

Biserica Ortodoxă Romînă a fost neîncetat alături de popor, sprijinindu-l întotdeauna cu sfatul şi mai ales cu acţiunea desfăşurată în lupta cea mai nobilă a vremii noastre, lupta pentru apărarea şi întărirea păcii, pe care, din datorie sfîntă, o va duce pînă cînd, potrivit mesajului divin, va fi «pe pămînt pace şi între oameni bunăvoire».

REDACŢIA

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R., DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul celei de a XIX-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, următoarea telegramă :

Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Romîne

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August — cînd întreg poporul romîn retrăiește cu însuflețire bucuria eliberării Romîniei de sub cotropirea fascistă și își mărturisește mulțumirea și mîndria pentru progresele mărețe, culturale și materiale, realizate pe tot cuprinsul Patriei noastre, adresăm cele mai alese felicitări Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne și Domniei-Voastre personal, din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, exprimînd cele mai calde urări pentru continua înflorire a Republicii noastre și pentru fericirea tuturor fiilor ei, în pace și colaborare frățească cu toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISORI IREHICE
PASTORALE-MESAJE

CONDOLEANȚELE BISERICII ORTODOXE ROMÎNE PENTRU NENOROCIRILE PROVOCATE DE CUTREMURUL DE PĂMÎNT DE LA SKOPLJE-IUGOSLAVIA

În dimineața zilei de 26 iulie 1963 a avut loc în R.S.F. Iugoslavia, regiunea orașului Skoplje, un puternic cutremur de pămînt, care a ut numeroase victime omenești și mari pagube materia'e.

În cursul zilei a sosit la Skoplje Petar Stambolici, președintele Vecei ecutive Federative a R.S.F. Iugoslav'a, iar a doua zi, la 27 iulie, a t și președintele Iugoslaviei, Iosip Broz Tito, care a participat la o nță în care a fost întocmit planul lichidării urmărilor cutremurului, tru normalizarea vieții și refacerea orașu'ui distrus. Guvernul R.S. edonia, a cărei capitală este orașul Skoplje, s-a întrunit într-o ședință aordinară, alocînd suma de 500 de milioane de dinari ca prim ajutor ru sinistrați.

În Iugoslavia, zilele de 26 și 27 iulie 1963 au fost declarate zile de ı național.

Paralel cu lucrările desfășurate printre ruine de echipe'e de salvare, treaga Iugoslavie au fost luate măsuri pentru ajutorarea victimelor murului, acțiune la care partic'pă toate organizațiile de Cruce iugoslave, unitățile sanitare ale armatei, precum și serviciile me- din diferite regiuni ale țării. Aprovizionarea populației a fost rată prin numeroase convoaie de alimente și material sanitar tri- din întreaga țară și din străinătate.

Mare parte dintre răniți au fost internați în spitalele din localită- ıvecinate și chiar la Belgrad, iar populația orașului Skoplje a fost stită, provizoriu, în barăci și cantonamente improvizate în parcu-

rile orașului. Cutremurul a distrus sau avariat grav, potrivit constatărilor autorităților locale, 80—90 la sută din clădirile orașului.

Potrivit datelor comunicate de Comisia guvernului iugoslav pentru ajutorarea locuitorilor din Skoplje, în urma cutremurului din 26 iulie 1963, au murit 813 persoane și au fost rănite 2.170. Sînt date ca dispărute 700 de persoane, care, probabil, au pierit sub dărîmăturile clădirilor. A rămas fără adăpost aproape întreaga populație, de 220.000 de oameni, a orașului, fiind distruse și numeroase clădiri publice. S-au luat toate măsurile pentru adăpostirea în corturi și barăci a 150.000 de locuitori, precum și pentru îngrijirea răniților. Numeroși copii, bătrîni și bolnavi au fost cazați în casele de odihnă și în clădirile publice din diferite regiuni ale Iugoslaviei.

Nenorocirile provocate de cutremurul din Iugoslavia au produs în întreaga lume o profundă compătimire. Organizația Națiunilor Unite, printr-o telegramă a secretarului general U Thant, Societatea internațională de Cruce Roșie, precum și alte organizații internaționale și guverne din numeroase țări au trimis pentru sinistrații din Skoplje ajutoare în bani, medicamente, alimente și personal medical.

Luînd parte la durerea încercată de Biserica Ortodoxă Sîrbă în urma cutremurului de la Skoplje, *Prea Fericitul Patriarh Justinian* a adresat Prea Fericitului Patriarh Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în numele Bisericii Ortodoxe Romîne, următoarea telegramă de condoleanțe :

București, 8 august 1963

Prea Fericitului Părinte GHERMAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

BEOGRAD
R.S.F. IUGOSLAVIA

Sîntem adînc mișcați de durerea pe care o încearcă fiii Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în urma cutremurului de la Skoplje, care a nimicit atîtea vieți omenești și a distrus nenumărate bunuri materiale și spirituale.

În numele Sfîntului Sinod, al ierarhilor, al clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal, exprimăm Prea Fericirii Voastre sincere condoleanțe și Vă încredințăm de dragostea Noastră frățească în Iisus Hristos, de la care cerem, în rugăciuni smerite, mîngîiere și îmbărbătare pentru inimile familiilor îndoliate.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei a mulţumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Mulţumim din suflet Prea Fericirii Voastre pentru caldele condoleanţe pe care aţi binevoit a Ni le exprima cu prilejul marii catastrofe care s-a abătut asupra oraşului Skoplje.
Al Prea Fericirii Voastre frate întru Hristos,

GHERMAN
PATRIARHUL SERBIEI

La rîndul său, *P. S. Episcop Visarion Ploieşteanul,* vicar patriarhal, a trimis Prea Sfinţitului Episcop Naum al Zletovskului şi Strumei o telegramă cu următorul conţinut :

Bucureşti, 8 august 1963

Prea Sfinţitului Episcop NAUM
al Zletovskului şi Strumei

R.S.F. IUGOSLAVIA

Adînc mişcaţi de durerea pe care o încearcă fiii Bisericii Voastre, în urma cutremurului de la Skoplje, care a nimicit vieţi omeneşti şi a distrus bunuri materiale şi spirituale, exprimăm Prea Sfinţiei Voastre şi poporului credincios sincere condoleanţe şi Vă încredinţăm de dragostea Noastră frăţească în Iisus Hristos, de la care cerem, în rugăciuni smerite, mîngîiere şi îmbărbătare pentru inimile familiilor îndoliate.

VISARION PLOIEŞTEANUL
Episcop
Vicar Patriarhal

P. S. Episcop Naum ar Zletovskului şi Strumei a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop Vicar Visarion prin adresa următoare :

Prea Sfinţite,

Vă rugăm să binevoiţi a primi expresia profundei Noastre recunoştinţe pentru cordialele, frăţeştile şi mîngîietoarele Voastre condo-

leanţe, cu prilejul tragicului cutremur de pământ care a lovit frumosul nostru oraş Skoplje, precum şi pe mulţi fraţi şi surori ale noastre, care şi-au pierdut viaţa în această mare nenorocire.

Sîntem încurajaţi de solidaritatea lumii întregi, care ia parte la durerea noastră provocată de îngrozitoarea catastrofă, ne dă ajutor moral şi material cu care se construieşte un Skoplje nou — oraş al tuturor popoarelor lumii.

Ne încredinţăm frăţeşte Prea Sfinţiei Voastre ca să Vă rugaţi pentru noi, ca Dumnezeu să ne sprijine şi să ne mîngîie printr-o răbdare evanghelică, spre a putea să trecem peste zilele triste şi grele ale funestului dezastru care a lovit poporul nostru.

NAUM
Episcopul Zletovskului şi Strumei

11 august 1963

sosit și președintele Iugoslaviei, Iosip [illegible]
ședință în care a fost întocmit planul lichidării urmărilor cutremurului, pentru normalizarea vieții și refacerea orașu'ui distrus. Guvernul R.S. Macedonia, a cărei capitală este orașul Skoplje, s-a întrunit într-o ședință extraordinară, alocînd suma de 500 de milioane de dinari ca prim ajutor pentru sinistrați.

În Iugoslavia, zilele de 26 și 27 iulie 1963 au fost declarate zile de doliu național.

Paralel cu lucrările desfășurate printre ruine de echipe'e de salvare, în întreaga Iugoslavie au fost luate măsuri pentru ajutorarea victimelor cutremurului, acțiune la care partic'pă toate organizațiile de Cruce Roșie iugoslave, unitățile sanitare ale armatei, precum și serviciile medicale din diferite regiuni ale țării. Aprovizionarea populației a fost asigurată prin numeroase convoaie de alimente și material sanitar trimise din întreaga țară și din străinătate.

Mare parte dintre răniți au fost internați în spitalele din localitățile învecinate și chiar la Belgrad, iar populația orașului Skoplje a fost adăpostită, provizoriu, în barăci și cantonamente improvizate în parcu-

SCRISORI IREHICE
PASTORALE-MESAJE

CONDOLEANȚELE BISERICII ORTODOXE ROMÎNE PENTRU NENOROCIRILE PROVOCATE DE CUTREMURUL DE PĂMÎNT DE LA SKOPLJE-IUGOSLAVIA

În dimineața zilei de 26 iulie 1963 a avut loc în R.S.F. Iugoslavia, în regiunea orașului Skoplje, un puternic cutremur de pămînt, care a făcut numeroase victime omenești și mari pagube materiale.

În cursul zilei a sosit la Skoplje Petar Stambolici, președintele Vecei Executive Federative a R.S.F. Iugoslavia, iar a doua zi, la 27 iulie, a sosit și președintele Iugoslaviei, Iosip Broz Tito, care a participat la o ședință în care a fost întocmit planul lichidării urmărilor cutremurului, pentru normalizarea vieții și refacerea orașului distrus. Guvernul R.S. [illegible] capitală este orașul Skoplje, s-a întrunit într-o ședință

VIAȚA BISERICEASCĂ

SĂRBĂTORIREA MILENIULUI SFÎNTULUI MUNTE ȘI PARTICIPAREA BISERICII ORTODOXE ROMÎNE LA FESTIVITĂȚILE COMEMORATIVE

Anul acesta, împlinindu-se o mie de ani de la înființarea Mînăstirii Marea Lavră și de la organizarea vieții monahale din Sfîntul Munte de către Sfîntul Atanasie Atonitul, Patriarhia Ecumenică, sub a cărei jurisdicție canonică se găsește acest centru al monahismului ortodox, de comun acord cu statul grec din teritoriul căruia face parte Muntele Atos, au luat inițiativa sărbătoririi acestui eveniment, prin organizarea unor festivități de mare amploare, care au început la Fanar și Halki, în Duminica Ortodoxiei, au continuat la Atena și Tessalonic în celelalte duminici ale Postului Mare și s-au încheiat cu slujbele și festivitățile de la Sfîntul Munte, din zilele de 23 și 24 iunie 1963, la care au fost invitate toate Bisericile Ortodoxe, cum și reprezentanți ai celorlalte Biserici și organizații creștine.

În invitația pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora a trimis-o Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru participarea Bisericii Ortodoxe Romîne la festivitățile comemorării Mileniului Sfîntului Munte se subliniază, cu anticipație, «bucuria duhovnicească pe care toți frații uniți în credința comună și în tradiția, istoria și viața în Hristos o vom simți din adînc și o vom trăi, cu prilejul întîlnirii noastre pe pămîntul sfințit prin viața îngerească și luptele îndelungate ale mulțimii cuvioșilor asceți iubitori de Dumnezeu» [1].

Bucuria duhovnicească a întîlnirii cu frații întru credință de pretutindeni pe pămîntul sfințit de viața și rugăciunile îngerești ale atoniților, a fost împărtășită cu aceeași anticipație și de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, care a hotărît participarea la festivitățile Mileniului atonit, printr-o delegație condusă de Prea Fericitul Părinte

---

1. Adresa nr. 247 din 2 mai 1963 a Patriarhiei Ecumenice.

Patriarh Justinian și alcătuită din : Prea Fericirea Sa, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Partenie al Romanului, Pr. Ioan G. Coman, profesor la Institutul teologic din București, Arhimandritul Nicolae Mladin, profesor la Institutul teologic din Sibiu, Pr. Olimp Căciulă, inspector patriarhal (interpret) și arhidiaconul Mihai Marinescu de la catedrala Patriarhiei.

*

Atosul e o lume aparte, cu legendele, istoria și frămîntările lui de-a lungul vremurilor, în parte asemenea vestitului Olimp. Homer, Herodot, Tucidide, Apolloniu de Rodos, Strabon, Plutarh și alții îl pun în legătură cu giganții, cu zeii, cu raporturile dintre Asia și Europa, cu călătoria zeiței Hera, cu expedițiile Argonauților, cu invazia lui Xerxes în Grecia, cu Alexandru Macedon. Grecii precreștini l-au prețuit și l-au socotit ca un dig împotriva invaziilor asiatice [2]. Spre deosebire de muntele Olimp, care a pierdut prioritatea, căci o dată cu apusul păgînismului, nu i se mai puteau trimite zei, spre a-l locui și împodobi, Muntele Atos a continuat să se mențină în prețuirea grecilor, ba chiar să crească prin misiunea nouă primită în creștinism, aceea de loc de singurătate, de reculegere și de rugăciune. Urme ale vechilor temple elenice, inscripții în cinstea zeilor sau a eroilor și alte semne ale evlaviei precreștine se văd adesea în actualele incinte ale așezămintelor monahale sau chiar la temeliile bisericilor creștine atonite. Mai îngrijite, mai organizate, mai călite și mai purificate prin rugăciunea și prin sprijinul tuturor popoarelor ortodoxe, așezămintele atonite, deși în parte învechite, nu au aerul că vor să împărtășească soarta vechiului Olimp.

Numele de Atos, sau de Sfîntul Munte, evocă, pentru lumea creștină și îndeosebi ortodoxă, titlul și esența monahismului creștin autentic. Aceasta nu înseamnă că nu au existat comunități monahale creștine de înalt nivel și în alte părți ale lumii. Există monahi vrednici de toată admirația și pe alți munți. Dar aghioriții s-au impus de la început prin anumite particularități, care îi caracterizează — în parte — și astăzi. Claustrați în muntele Atos, ca într-o fortăreață care nu îngăduie nici ieșirea dar nici intrarea dinafară, aghioriții au reușit — cel puțin unii dintre ei — să se desprindă pînă într-atît de lume, încît să trăiască asemenea îngerilor, ca niște «minți întrupate» [3]. Componența multinațională a obștii viețuitorilor aghioriți — greci, slavi, romîni — a alimentat și a împrospătat fără încetare torentul evlaviei și al eforturilor după desăvîrșire a monahilor, îndepărtînd orice stagnare sau oboseală. Supravenerarea și cinstirea deosebită a Maicii Domnului, căreia îi sînt închinate aci multe biserici și nenumărate icoane, acatiste și paraclise, a ținut și ține viața spirituală aghioritică la cel mai înalt nivel, încît Sfîntul Munte pare cu adevărat o «grădină a Maicii Domnului».

2. Monahul Sofronie Aghiopavlitul, *Comorile Sfîntului Munte* (grecește), Atena, 1959, p. 11—15.

3. *Ibidem*, p. 197.

Primele începuturi de viață monahală creștină în Muntele Atos sînt destul de vechi. O tradiție atonită pretinde că însăși Maica Domnului, în cursul unei vizite pe care o făcea cu Apostolul și Evanghelistul Ioan lui Lazăr cel înviat de Domnul și aflător în Cipru, a ajuns, în urma unei furtuni survenită pe mare, la Atos, și a debarcat în portul lui Clement — acolo unde astăzi se află Mînăstirea Ivirilor. Aici, ea a răspîndit sămînța creștinismului printre băștinași, cărora le-a pus în frunte un episcop și fiindcă iubea această regiune, înainte de a pleca a rugat pe Fiul său să-i încredințeze ei acest loc, ca moștenire și ogradă proprie, după care a proorocit că va veni vremea ca muntele acesta să fie locuit de bărbați feciorelnici. Potrivit unei alte tradiții, împăratul Constantin cel Mare, la îndemnul episcopului Marcu al Aretusei, renunțînd să întemeieze Constantinopolul în Peninsula Atonită, a poruncit, totuși, să se construiască aci trei biserici în cinstea Maicii Domnului, dintre care una ar fi biserica Protatosului ; a mutat chiar și pe locuitorii din Atos în Peloponez, lăsînd peninsula în proprietatea exclusivă a călugărilor. O altă tradiție ne încredințează că Teodosie cel Mare a înființat Mînăstirea Vatoped în cinstea Prea Curatei, care salvase în chip minunat de la naufragiu pe moștenitorul tronului imperial, Arcadie, ocrotindu-l lîngă un rug de mure, ceea ce în grecește se chema «vatos», care pe urmă a dat formația : vatopedion = loc sau cîmp cu rugi de mure. În fine, după o altă tradiție, împărăteasa și monahia Pulheria (399—453) a clădit Mînăstirea Esfigmenos și Xiropotamos. Aceasta din urmă, după ce a fost distrusă de pirați a fost restaurată de către Paul Xiropotamitul, fiul împăratului Mihail Rancabè (813), care, către sfîrșitul vieții, a zidit și Mînăstirea Sfîntul Pavel [4].

Aceste tradiții, consemnate în diferite manuscrise din mînăstirile atonite, între secolul al XV-lea și al XVII-lea, sînt socotite de mulți cercetători ca fiind lipsite de temei istoric [5]. Nu e locul să dezbatem aci problema proporției de adevăr și de ficțiune din aceste tradiții. Ceea ce e indiscutabil, e că monahismul atonit e în plină dezvoltare încă din secolele VII—IX-lea, cînd un număr de basilei îi acordă autonomia și cînd strălucesc aici figuri ca acelea ale Sfinților Petru Atonitul și Eftimie din Tesalonic. În urma hotărîrii Sinodului IV Ecumenic, care supunea orice comunitate monahală jurisdicției episcopale și în urma invaziei arabilor în Palestina și Egipt, unde se găseau numeroși călugări, sau în timpul și ca urmare a luptelor iconoclaste, care persecutau crunt pe monahi pentru că se închinau la sfintele icoane, mulți dintre ei au venit la Atos, unde s-au așezat definitiv într-o regiune oarecum autonomă și beneficiind de multe privilegii. În secolul al X-lea (963), Sfîntul Atanasie din Trapezunt, numit și atonitul, zidește Marea Lavră și reorganizează viața monahală a Atosului, dînd primul «Typikon» ; cei doi basilei : Nichifor Fokas și Ioan Țimiskes recunosc autonomia Sfîntului Munte și îl ajută să se întărească.

4. Monahul Sofronie Aghiopavlitul, *op. cit.*, p. 14—15.
5. *Ibidem*, p. 15.

După reorganizarea și disciplina impusă de Sfîntul Atanasie, monahismul a luat, la Atos, o deosebită dezvoltare, numărul mînăstirilor mari și mici ajungînd, în secolul al XI-lea, la circa 180. În afară de mînăstirile grecești, apar mînăstiri ale altor popoare : Mînăstirea Ivirilor (980), Mînăstirea Italienilor sau a Amalfilor, Mînăstirea Armenilor [6] și primele infiltrări de viaţă romînească, dacă înţelegem bine, sub raport geografic, sensul relatării unui document referitor la prezenţa vlahilor pe muntele Atos în secolul al XI-lea și începutul secolului al XII-lea [7].

În timpul Mileniului său de existenţă, Atosul a avut o istorie zbuciumată, în care cruciadele, încercările înverşunate ale imperiului latin de Răsărit și apoi ale Romei de a catoliciza pe călugări, vexaţiile, persecuţiile și tot felul de ingerinţe din partea turcilor [8] au însemnat tot atîtea drame în viaţa Sfîntului Munte. Dar, cu toate adversităţile întîmpinate, viaţa religioasă înaltă de aici nu s-a stins, ci dimpotrivă a încălzit și a luminat credinţa ortodocșilor de pretutindeni. Variind ca număr de la cîteva sute la 7—8 mii de vieţuitori, spirite independente, trăind o disciplină severă proprie, în care nu arare ori se oglindea nivelul moral și spiritual al societăţii creștine contemporane, călugării atoniţi au fost și continuă să fie o forţă remarcabilă a Ortodoxiei.

Meritul monahismului atonit, pentru Ortodoxie, poate fi caracterizat aproximativ prin următoarele trăsături :

1. A păstrat și a păzit esenţa Ortodoxiei în credinţă, cult, învăţătură și manifestări artistice religioase, participînd la controversele iscate în aceste privinţe : iconoclasmul, isihasmul, antiunionismul cu Roma, diferite curente liturgice, canonice și artistice etc.

2. A contribuit la păstrarea unităţii creștine pînă la marea schismă (1054) prin prezenţa de elemente apusene în obștea monahală. După schismă a adus un aport considerabil la menţinerea unităţii Ortodoxiei, prin crearea unui spirit adecvat, mai ales împotriva încercărilor de acaparare totală sau parţială din partea catolicismului sau a islamismului, care se serveau în acest scop de metoda diviziunii.

3. A consolidat spiritul ortodox prin crearea de școli teologice, chiar și a unei Academii teologice, înfiinţată în secolul al XVIII-lea, la Mînăstirea Vatoped (1753), unde a funcţionat ca profesor, printre

---

6. *Ibidem*, p. 22 ; Pr. Prof. Liviu Stan, *Locurile Sfinte din Orient — Problema interortodoxă a Muntelui Atos*, în «Ortodoxia», an. IV (1952), nr. 1, p. 45—46.

7. Păstorii vlahi, care, păscînd turmele pătrunseseră împreună cu soţiile și copiii lor în Peninsula Atonită erau, probabil, originari din locuri nu prea depărtate de Atos și aveau prieteni și cunoscuţi mulţi în Sfîntul Munte. Documentul precizează că erau 300 de familii de vlahi în preajma Atosului. Dintre vlahii semnalaţi de documente în Chalcidica, între secolele al VII-lea și al XII-lea și din care unii se mișcau și în teritoriul Atosului pentru nevoi economice sau de altă natură, vor fi fost și unii care să se dedice vieţii monahale. Vezi Aurelian Sacerdoţeanu, *Vlahii din Chalcidica*, în vol. *«In memoriam lui Vasile Pîrvan»*, Bucureşti, 1934, p. 304, notele 2 și 3, unde sînt citate pasajele esenţiale din document.

8. G. Alexandros Lavriotis, *Atos, lupte și jertfe, 1850—1855* (grecește), Atena, 1962, p. 15 și urm.

alţii, vestitul teolog Eugeniu Vulgaris, cunoscător a nouă limbi şi de unde au ieşit elevi iluştri ca : Hristodulos Acarneanul, Ioan Pezara, Visarion din Rapsane, Sfîntul Neomartir Constantin şi alţii. Din cauza împrejurărilor nefavorabile, cu timpul, această Academie a decăzut ; ea a reînviat la 1844 ca o şcoală monahală de grad inferior, avînd reşedinţa la Caryae [9].

4. A consolidat ecumenismul ortodox printr-o frumoasă trăire duhovnicească transmisă întregii Ortodoxii prin monahii pe care fiecare Biserică Ortodoxă îi avea la Atos, prin influenţa panortodoxă pe care o răspîndeau personalităţile atonite de culme ca : Sfîntul Nicodim Aghioritul, Paisie Velicicovski etc., prin ridicarea din sînul aghioriţilor a zece patriarhi ecumenici de largă respiraţie creştină. Graţie bogăţiei de documente şi obiecte preţioase din tezaurele sale, ortodoxia atonită a intresat şi interesează şi celelalte confesiuni creştine, cu care întîlnindu-se în bibliotecile şi muzeele ei, a creat şi continuă să creeze şi un ecumenism pancreştin.

5. A păstrat o bogăţie culturală de o deosebită valoare : numeroase manuscrise greceşti clasice şi creştine, manuscrise slave, firmane turceşti, acte ctitoriceşti, inscripţii, corespondenţă şi chiar studii de aprofundare a atîtor capitole de cultură. Printre manuscrisele existente sînt unele opere necunoscute pînă acum, ca cele opt omilii baptismale ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, publicate de curînd de A. Wenger [10]. Sînt păzite cu scumpătate la Muntele Atos nenumărate odoare, ornate. Vase Sfinte şi icoane, acestea din urmă avînd începutul încă din secolul al XI-lea şi ajungînd pînă în secolul al XIX-lea. Ele reprezintă diferite curente de artă picturală, cu osebire şcolile cretană şi macedoneană.

6. A păstrat cu grijă vechi tradiţii, ca : izolarea de lume, disciplina severă proprie, portul, pravila bisericească, cronometrarea antică a timpului, accentul pe evlavia rituală şi meditativă. Conservatorismul atonit este aproape inflexibil.

7. A oferit creştinismului şi îndeosebi Ortodoxiei valori considerabile de oameni, credinţă, evlavie, practici liturgice şi ascetice, dragoste pentru Sfinţii Părinţi, orientări filocalice, virtute, jertfelnice, demnitate umană, dragoste de independenţa naţională etc. [11]. Aceasta înseamnă nespus de mult pentru creştinism şi Biserică.

PLECAREA DELEGAŢIEI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE. — În ziua de 20 iunie 1963, delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne care a plecat spre

---

9. Pr. Prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 51 ; Monahul Sofronie Aghiopavlitul, *op. cit.*, p. 35.

10. In «Sources chrétiennes», nr. 50, sub titlul : *Jean Cirysostome, Huit cathéchèses baptismales, inédites, Introduction, texte critique, traduction et notes*, Editions du Cerf, 1957.

11. Pr. T. Bodogae, *Tradiţia Sfîntului Munte în viaţa popoarelor ortodoxe*, în «Ortodoxia», anul V (1953), nr. 2, p. 206—219 ; Pr. Prof. Ene Braniştе, *Rolul Atosului în istoria cultului ortodox*, în «Ortodoxia», an. V (1953), nr. 2, p. 220—237 ; Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *Momente şi aspecte esenţiale ale influenţii Sfîntului Munte asupra vieţii religioase din Ţările Romîne*, în «Ortodoxia», an. V (1953), nr. 2, p. 279—294.

Atena cu avionul, la orele 12, a fost condusă la aeroport de către I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Antim Nica, vicar patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Consilieri patriarhali și arhiepiscopali, P. C. Diacon N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, împreună cu profesorii Institutului teologic, protoiereii Capitalei, preoți din București și credincioși.

Au participat, de asemenea, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, însoțit de Dl. Director I. Onțanu și Dl. Inspector General Gh. Nenciu.

A mai fost de față și Dl. Arghiropol, ambasadorul Greciei la București.

ESCALA DE LA SOFIA. — Avionul a ajuns la Sofia la orele 12,45. În întîmpinarea delegației a ieșit Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, cu o numeroasă suită alcătuită din mitropoliți și episcopi, printre care și P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei duhovnicești din Sofia, împreună cu mai mulți profesori. Dl. Ambasador al R.P.R. împreună cu personalul Ambasadei, P. C. Pr. I. Cristea, superiorul bisericii romîne din Sofia, magistranzii Hristov, Hiu etc. În timpul escalei la Sofia, în salonul aeroportului s-au discutat lucruri în legătură cu Atosul și s-au împărtășit idei din lectura despre Sfîntul Munte. O surpriză plăcută : delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare la festivitățile de la Atos în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Chiril. La orele 15, avionul a plecat mai departe cu ambele delegații, iar zborul a decurs în condiții optime.

SOSIREA LA ATENA. — Am ajuns la Atena la orele 16,40. Delegația Bisericii Ortodoxe Romîne a fost întîmpinată, la aeroport, de ambasadorul R.P.R. la Atena, Dl. Mircea Bălănescu, însoțit de trei funcționari ai Ambasadei, de mitropolitul locțiitor al I. P. S. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei și de încă doi vicari (I. P. S. Hrisostom, Arhiepiscopul Atenei se găsea la Atos, împreună cu Sanctitatea Sa Atenagora, Patriarhul Ecumenic), de reprezentanții autorităților civile grecești, de președintele Asociației prieteniei greco-romîne, generalul de rezervă Spats și de alții. O companie din aviația regală greacă a dat onorurile militare la coborîrea delegațiilor din avion.

PRIMA ȘEDERE LA ATENA. — De la aeroport, care se găsește la 12 km de centrul Atenei, Prea Fericiții Părinți Patriarhi Justinian și Chiril au pornit cu mașina Arhiepiscopiei Atena, iar ceilalți membri ai delegațiilor cu mașinile puse la dispoziție de Comitetul Mi enului, la Hotel «Cecil» de la Kifissia, aproximativ la 18 km spre nord-est de centrul Atenei, locul de întîlnire al delegațiilor tuturor Bisericilor Ortodoxe și a celorlalți invitați ai Patriarhiei Ecumenice. Tratamentul la hotel și la restaurant a fost ireproșabil. Delegația s-a întîlnit aci cu Sanctitatea Sa

Patriarhul Benedict al Ierusalimului, cu I. P. S. Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, cu I. P. S. Mitropolit Porfirie al Sinaiului, cu mitropoliţi din Liban, Cipru, Alexandria, cu P. S. Episcop Emilian Timiades, reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, cu conducătorii Consiliului Ecumenic : Fry şi Visser't Hooft etc. Unii dintre aceştia, erau cunoscuţi celor mai mulţi dintre membrii delegaţiei, alţii — cunoştinţe noi. Numărul cunoştinţelor noi avea să crească pe vapor, la Atos şi pe drumul întoarcerii.

Seara, la orele 21,30, la îndemnul şi sub călăuza D-lui Ambasador Mircea Bălănescu, am admirat splendorile Acropolei la lumina puternică a reflectoarelor şi de pe colina «Pnix», din faţa Acropolei, am privit panorama oraşului Atena, unul din cele mai sugestive şi interesante spectacole. S-au făcut multe reflecţii şi aprecieri asupra acestor locuri care atrag şi încîntă pe băştinaşi şi pe străini, pe cercetătorii ştiinţifici şi pe iubitorii de frumos.

În dimineaţa zilei de 21 iunie 1963, la orele 10, delegaţia a vizitat Ambasada R.P.R. A fost primită călduros de Dl. Ambasador şi de personalul Ambasadei. S-a discutat despre organizarea festivităţilor de la Atos, la care vom participa. Delegaţia s-a reîntors la hotel la orele 12,30. Aci, noi întîlniri şi cunoştinţe cu Prea Fericitul Părinte Gherman, Patriarhul Serbiei şi suita, cu J. Dumont, directorul revistei ecumeniste catolice «Istina», cu fraţii de la Taizé (Franţa), conduşi de Roger Schutz, care a împărţit o broşurică ce-şi propune să răspundă marilor probleme pe care trebuie să le rezolve creştinismul contemporan [12].

PLECAREA DE LA ATENA SPRE SFINTUL MUNTE. — La orele 13,20 toate delegaţiile au plecat la Pireu pentru a se îmbarca pe vaporul «Polikos», pus în chip special la dispoziţia invitaţilor, cu destinaţia Sfîntul Munte Atos. Îmbarcarea a fost destul de laborioasă, pentru că invitaţii erau foarte mulţi. Vaporul a plecat la orele 15,05. Pe punte am făcut cunoştinţă cu Dl. Al. Gheorghiu, reporter de presă pe lîngă Ambasada noastră la Atena şi care însoţea delegaţiile împreună cu numeroşi reporteri greci şi străini, în vederea reportajelor asupra festivităţilor la care au fost invitaţi să asiste. Membrii delegaţiei noastre au mai cunoscut pe profesorii Benz şi Meinhold din R.F.G., pe Pater E. Jungclaussen, un tînăr benedictin de la Mînăstirea Niederalteich, ecumenist entuziast, pe episcopul anglican de Gibraltar, pe profesorul Fr. Heiler, pe profesorul Pertusi de la Veneţia, care a organizat pentru începutul lui septembrie a. c. o comemorare a mileniului atonit în cadrul Institutului de Bizantinologie pe care-l conduce, — pe mai mulţi profesori de la Atena etc.

Pe vapor delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne s-a bucurat de o deosebită atenţie. Foarte mulţi dintre invitaţi au dorit să cunoască per-

12. Roger Schutz, Prieur de Taizé, *Vivre l'aujourd'hui de Dieu.* Les Presses de Taizé, France (S. et L.), 1962, form. 12, 154 p.

sonal pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și să-i solicite binecuvîntarea. O bună parte dintre teologii din Apus și Răsărit aveau cunoștințe proaspete despre activitatea Bisericii Ortodoxe Romîne, fie de la diferitele întruniri interbisericești și interconfesionale, la care au luat parte și delegați ai noștri, fie din lectura broșurii «Biserica Ortodoxă Romînă» editată de Institutul Biblic și de Misiune în limbile franceză, engleză și germană, pe care mulți o primiseră și de a cărei lectură se arătau încîntați. Faptul că majoritatea membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne cunoșteau mai multe limbi a înlesnit în chip satisfăcător comuniunea dintre această delegație și cei care au dorit s-o cunoască îndeaproape.

La orele 19, în salonul de pe puntea vaporului s-a săvîrșit slujba Vecerniei, în prezența tuturor patriarhilor și a celorlalți invitați ce se găseau pe vas. Binecuvîntarea a fost dată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Benedict al Ierusalimului, care, pentru întîietatea de cinste pe care o avea, era considerat căpetenie a tuturor pelerinilor ce se îndreptau spre Sfîntul Munte. Răspunsurile au fost date în grecește, slavonește și romînește. Mulțimea de fotoreporteri care se găseau pe vapor și care au însoțit pe invitați în tot timpul la Sfîntul Munte, au luat, la tot pasul, nenumărate instantanee. Noaptea liniștită și senină de iunie sporea farmecul călătoriei pe undele liniștite ale Egeei, care ascunde atîtea taine în sînurile ei.

SOSIREA LA SFINTUL MUNTE. — Încă în zorii zilei de 22 iunie, vaporul «Polikos», cu delegațiile și invitații la serbările jubiliare ale Sfîntului Munte s-a găsit în apele micului port Dafne, de la Sfîntul Munte. Coborîrea de pe vapor nu a avut însă loc decît mai tîrziu, către orele 10,30. Între timp, vaporul a mai făcut o deplasare, de-a lungul coastei de Apus a Sfîntului Munte, cu care ocazie s-au putut vedea de la o oarecare distanță, Mînăstirile Xiropotamos, Panteleimon și Dochiariu așezate pe această coastă.

Cu această ocazie a avut loc o ceremonie impresionantă : Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei a lăsat să cadă în apele line ale Muntelui Atos o coroană de flori, în amintirea tuturor celor ce s-au săvîrșit din viață pe Sfîntul Munte Atos. Toți cei prezenți au intonat, cu această ocazie : «Aionia i mnimi» (veșnica pomenire).

Debarcarea de pe vapor s-a făcut cu ajutorul bărcilor cu motor. Toate delegațiile și toți invitații s-au grupat în portul Dafne, unde o companie din marina regală greacă a dat onorurile militare. Un delegat al Sfintei Epistasii, care făcea parte deopotrivă și din comisia de organizare a Mileniului, a întîmpinat pe oaspeți cu o cuvîntare vibrantă de «bun sosit» în Sfîntul Munte. Delegațiile și invitații s-au urcat apoi în mașinile care așteptau pe țărm. S-a format un convoi impunător de

mașini, care au pornit pe o șosea special construită în ultimul timp — prima pe teritoriul Atosului — urcînd și coborînd circa 7 km spre capitala Sfîntului Munte, Caryae, avînd în frunte, pe laturi și la sfîrșit motocicliști.

Mașinile s-au oprit la intrarea în Caryae. Oaspeții au coborît, fiind întîmpinați de autorități, în frunte cu guvernatorul Sfîntului Munte, de monahii care alcătuiesc Sfînta Epistasie și Sfînta Comuniune, de elevii Școlii Atoniada și de mulțime de monahi. O companie militară a dat onorurile. S-a format apoi un convoi, avînd în frunte Sfînta Cruce, ripidele, corul călugărilor îmbrăcați în mantie și pe elevii Școlii Atoniada, după care s-au încolonat oaspeții, avînd în frunte pe Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, îmbrăcat în mantie, cu cîrje și înconjurat de diaconi, și, în sunetul clopotelor bisericilor din Caryae și al mînăstirilor și schiturilor din apropiere, care sunau vesel, convoiul s-a îndreptat spre biserica Protatos (biserica principală din Caryae), în fața căreia a dat onorurile o companie din jandarmerie.

După intrarea în biserică, Sanctitatea Sa Benedict s-a închinat înaintea icoanei Maicii Domnului, supranumită «Axion estin», a intrat în altar, unde a îmbrăcat epitrahilul și omoforul, după care a venit și s-a așezat în scaunul arhieresc. S-a săvîrșit un Te-Deum, după care cel dintîi dintre cei patru care alcătuiesc Sfînta Epistasie din Muntele Atos a luat cuvîntul și a întîmpinat pe oaspeți, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict a răspuns.

La orele 12 a urmat primirea oficială de către Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic a delegaților Bisericilor Ortodoxe și a celorlalți invitați, în sala festivă a Protatosului (sala autorităților monahale supreme de la Sfîntul Munte). Toți cei din biserică au venit în convoi, în frunte cu Patriarhul Benedict al Ierusalimului, care a adresat un scurt cuvînt de salut Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic, la care Sanctitatea Sa a răspuns, salutînd delegațiile Bisericilor Ortodoxe și pe ceilalți invitați, cu cuvintele Psalmistului : «Ce bine și frumos este ca frații să fie împreună !», și încheind cu cuvintele «Bine ați venit !».

Terminîndu-se cuvîntările, au continuat convorbiri prietenești între conducătorii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe și Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, care, luînd loc în scaun, a ținut să aibă de-a dreapta sa pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Patriarhul Ecumenic a îmbrățișat cu multă căldură pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și la încărcat cu tot felul de laude pentru frumoasa și rodnica sa activitate.

A întrebat apoi despre vizita proiectată la Constantinopol și și-a manifestat dorința ca această vizită să aibă neapărat loc.

Cu această ocazie am întîlnit pe I. P. S. Arhiepiscop Iakobos al celor două Americi, unul dintre președinții Consiliului Ecumenic al Bisericilor și pe profesorii Alivizatos și Conidaris de la Facultatea de teo-

La Dafne (Sf. Munte), după coborîrea din vapor

logie din Atena, cu care am discutat despre cel de-al doilea congres al teologilor ortodocși ce urmează să se țină la București.

După recepția de la Protatos a avut loc masa comună în cinstea oaspeților, oferită de Sfînta Coinotita, după care oaspeții au fost încartiruiți la Școala Atoniada (Schitul Sfîntul Andrei, fost rusesc).

La orele 6 după-amiază a avut loc în biserica Protatosului slujba Vecerniei, oficiată de Patriarhul Ecumenic, la care au participat toți oaspeții.

Vizita proiectată în această zi la Mînăstirea Cutlumusiu nu a mai avut loc, oaspeții fiind obosiți de drum și de căldură. A urmat masa comună de seară, după care toți s-au retras la locurile lor.

FESTIVITAȚILE DE LA CARYAE. — Duminică 23 iunie, la orele 8,15 dimineața, Patriarhul Ecumenic Atenagora, împreună cu ceilalți patriarhi și șefi de delegații ale Bisericilor Ortodoxe s-au îmbrăcat în veșmintele sacerdotale, în sala Sfintei Sinaxe, în cadrul unei ceremonii speciale, după care au coborît, în procesiune, către biserica Protatosului, în sunetul vesel al clopotelor din Caryae și de la schiturile din apropiere. O companie din jandarmerie, aliniată în apropierea bisericii, a dat onorurile militare. Membrii ceila ți ai delegațiilor precum și invitații și-au ocupat locurile de mai înainte stabilite.

Au sosit apoi unii după alții : președintele Camerei deputaților, miniștri și președintele Consiliului de miniștri.

La orele 8,50 își face intrarea în Caryae regele Paul însoțit de diadohul Constantin și de prințul Mihai ai Greciei, care debarcaseră în dimineața zilei în micul port Dafne, unde fuseseră întîmpinați cu onorurile cuvenite, de ministrul Frankistas al Greciei de Nord, de guvernatorul Muntelui Atos și de o delegație din comitetul de organizare a serbărilor din Sfîntul Munte. În fața bisericii, Patriarhul Ecumenic, însoțit de un sobor de clerici, a ieșit întru întîmpinarea regelui, iar după intrarea în biserică a început Sfînta Liturghie, pontificată de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora în fruntea acestui sobor unic : 5 patriarhi, 11 mitropoliți și episcopi și numeroși ieromonahi și ierodiaconi. Fastul și măreția desfășurării Sfintei Liturghii, cu rugăciuni, ectenii și ecfonise în mai multe limbi, evlavia mișcărilor și a cuvintelor rostite de slujitori, dulceața cîntărilor de la strană, din naos și din altar, bucuria și fericirea celor care știu și simt că acest sobor reprezintă întreaga Ortodoxie, unită prin dragoste în Trupul tainic al Aceluiași unic Mîntuitor, Iisus Hristos, a impresionat profund asistența ortodoxă, catolică și protestantă. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit ecfonisele cu voce caldă și cu chip transfigurat, iar glasul de alăută al arhidiaconului M. Marinescu, a vrăjit pe toți ascultătorii. La radio-televiziunea ateniană, vocea părintelui Marinescu, înregistrată împreună cu toate oficiile din timpul festivităților, a fost ascultată cu încîntare de iubitorii de muzică bisericească. După citirea Sfintei Evanghelii, Patriarhul

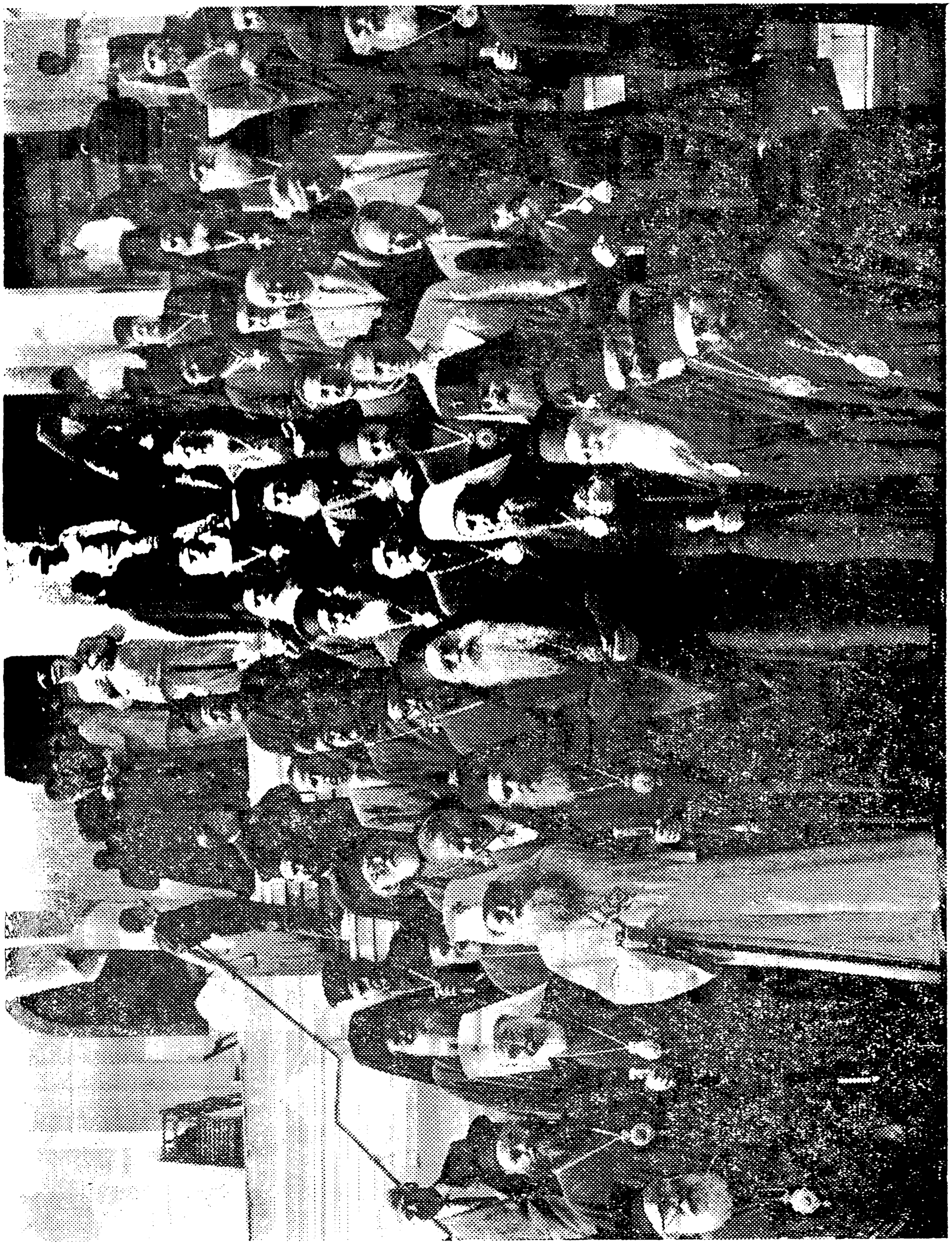
La Caryae, în procesiune către biserica Protatos

Atenagora, din tronul arhieresc a rostit mesajul patriarhal în care, printre altele, a spus : «Sărbătorim primul mileniu de aur al monahismului aghiorit. Cei ce sălășluiesc astăzi în Sfîntul Munte sînt continuatorii vieții religioase cu adevărat ortodoxe ; Sfîntul Munte este chivotul vieții monahale desăvîrșite și dacă oamenii ar da mai multă atenție mesajului tăcut al vieții monahale, ei ar trăi în pace. Noi nu sărbătorim o aniversare istorică, ci biruința mai presus de stricăciunea timpului, a unei trăiri unice pentru Ortodoxie» [13].

A urmat un parastas pentru întemeietorii, înnoitorii și părinții răposați din Sfîntul Munte Atos. Ecfonisul rostit de Prea Fericitul Patriarh Justinian, la acest parastas, a fost acesta : «Că Tu ești învierea și viața și odihna sufletelor robilor Tăi, celor mai înainte adormiți : ale Prea Fericiților Patriarhi, Împărați, Arhierei, Preoți, Ierodiaconi și Monahi, ctitori, înnoitori, donatori și trăitori în sfintele biserici și strălucitele așezăminte din acest Munte Sfînt ; ale tuturor celor ce s-au săvîrșit întru strădanii bine plăcute lui Dumnezeu și ale tuturor binecredincioșilor creștini, care întru nădejdea învierii, întru evlavie și bună credință au adormit».

După săvîrșirea parastasului, s-a format o procesiune, avînd în frunte icoana făcătoare de minuni «Axion estin» a Maicii Domnului și alte icoane de prin mînăstirile apropiate. După icoane, urma Patriarhul Ecumenic împreună cu toți patriarhii și șefii de delegații care au oficiat Sfînta Liturghie, iar după ei, regele cu cei doi prinți, curtea regală, primul ministru, președintele Parlamentului, ceilalți miniștri, apoi membrii delegațiilor și invitații. Procesiunea a înconjurat biserica Protatosului, după care iarăși a intrat în biserică. S-a împărțit apoi celor de față anaforă, după care, toți au trecut în sala Sfintei Sinaxe, unde primul epistat a adresat un cuvînt de bun sosit regelui și s-au servit răcoritoare. La ora 13, Sfînta Comuniune a oferit o masă regelui, patriarhilor, șefilor delegațiilor și celorlalți oaspeți oficiali, în sala Sfintei Sinaxe. Membrilor delegațiilor și celor alți invitați li s-a oferit masa la Școala Atoniada. La sfîrșitul mesei, regele a ținut un discurs, în care printre altele a spus : «Sanctitatea Voastră ! Cu deosebită și cu totul adîncă emoție revăd locurile sfinte ale Atosului, care îmi sînt foarte familiare și deosebit de dragi încă de atunci de cînd coroana regală era purtată de neuitatul meu părinte. Iar faptul că Pronia cea bună a lui Dumnezeu a făcut în așa fel ca numele meu și al casei mele să se lege de aniversarea Mileniului acestui de Dumnezeu păzit Munte, îl consider ca o binecuvîntare incalculabilă, care primește și mai multă strălucire în prezența evlavioasei și iubitei voastre Înălțimi a Bisericii Ortodoxe, înconjurată de Sfinții Ierarhi ai Prea Sfintelor Biserici Ortodoxe surori și încadrată de exemplare și bineplăcuta lui Dumnezeu unitate a reprezentanților aleși ai celorlalte Confesiuni și așezăminte religioase și științifice strălucite, ca și a renumiților cercetători ai creștinismului bizantin și ai vieții spirituale ortodoxe, care au venit «de la miazăzi și

13. Ziarul grec *Ta Nea,* din 24 iunie 1963, p. 1, col. 7.

La Caryae, pe treptele palatului Sfintei Comunități (Koinotita)

de la miazănoapte și de la mare și de la răsărit». Mai departe regele Paul a arătat necesitatea vieții spirituale a'ături de cea materială, și-a exprimat convingerea că din rîndul monahilor vor ieși oameni de credință fierbinte, de zel dumnezeiesc, de abnegație și jertfă exemplară, care cu smerenie și discreție vor contribui la întărirea echilibrului sufletesc al oamenilor și la slujirea deopotrivă a comunității, și a încheiat spunînd : «Mă socotesc foarte fericit, cînd pot să asigur că statul grec, plin de speranțe frumoase, privind către cel de-al doilea mileniu al Sfîntului Munte, care începe acum, este gata să contribuie și mai mult, pentru ca Sfîntul Munte Atos să rămînă de-a pururea, farul cel mai puternic, care să lumineze zeci de mii și milioane de suflete, mult mai departe de granițele Greciei și a'e Ortodoxiei «pînă la marginile pămîntului» [14].

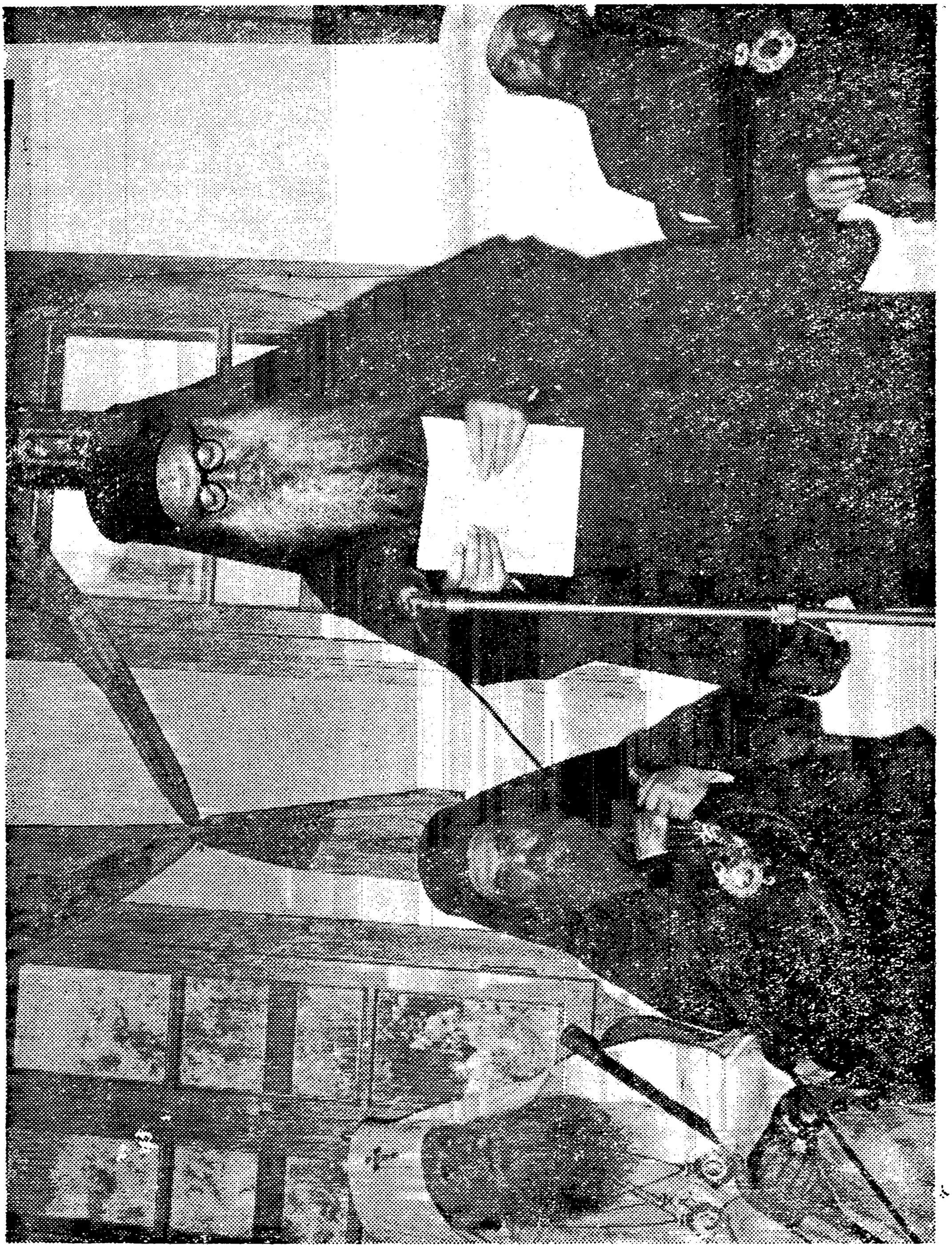
În afară de cuvîntarea Patriarhului Ecumenic, ținută în biserica Protatosului și de discursul regelui, ținut la masa care s-a dat la Caryae, nu s-au mai ținut nici un fel de discursuri sau cuvîntări și nici un fel de toasturi. Împrejurările și programul festivităților au fost de așa natură încît nici unul dintre ceilalți patriarhi care se găseau de față și nici unul dintre conducătorii celorlalte delegații nu au mai luat cuvîntul spre a-și exprima bucuria personală și a Bisericilor respective pentru măreața sărbătoare a Sfîntului Munte.

Cu prilejul mesei luate la Școala Atoniada, unii membrii ai delegației romîne au făcut cunoștințe noi cu : W. Schneemelcher, profesor de Istoria bisericească și Istoria dogmelor de la Universitatea din Bonn, cel care editează de cîțiva ani cunoscutul buletin «Bibliographia Patristica» și care a cerut să trimitem și noi titlurile contribuțiilor romînești pe ultimi ani în acest domeniu ; cu Zaconas, profesor de Bizantinologie în Germania ; cu Mateos, profesor de Liturgică la Universitatea gregoriană din Roma, care vorbește bine romînește și care a omagiat pe profesorul romîn Pr. Petre Vintilescu pentru lucrările valoroase în domeniul liturgicei ; cu profesorul atenian Trembelas, care-și aducea aminte cu emoție de întîlnirea cu teologii romîni la primul Congres al teologiei ortodoxe, la Atena, în 1936 etc.

La orele 17, în aceeași zi, I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavu'ui și Rostovului a slujit Vecernia, în Biserica cea mare a Schitului Sfîntului Andrei, în prezența tuturor patriarhilor și suitelor lor, în frunte cu Patriarhul Ecumenic. Răspunsurile de strană au fost date de corul elevilor Atoniadei.

La orele 18 a avut loc o recepție la Școala Atoniada, în timpul căreia capii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe au oferit daruri Sanctității Sale Patriarhu'ui Ecumenic și autorităților monahale de la Caryae. Darurile oferite de Prea Fericitul Patriarh Justinian atît Patriarhului Ecumenic, cît și membrilor din Sfînta Epistasie, Prea Sfințitului Episcop al Militupolei, directorul Școlii Atoniada, și guvernatorului Sfîntului

14. *Ibidem*, p. 7, col. 2.

La Caryae, în sala Sfintei Sinaxe, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic rostind cuvîntul de bun sosit pentru oaspeţi

Munte, au reamintit dărnicia multor voievozi și ctitori romîni la Sfîntul Munte Atos.

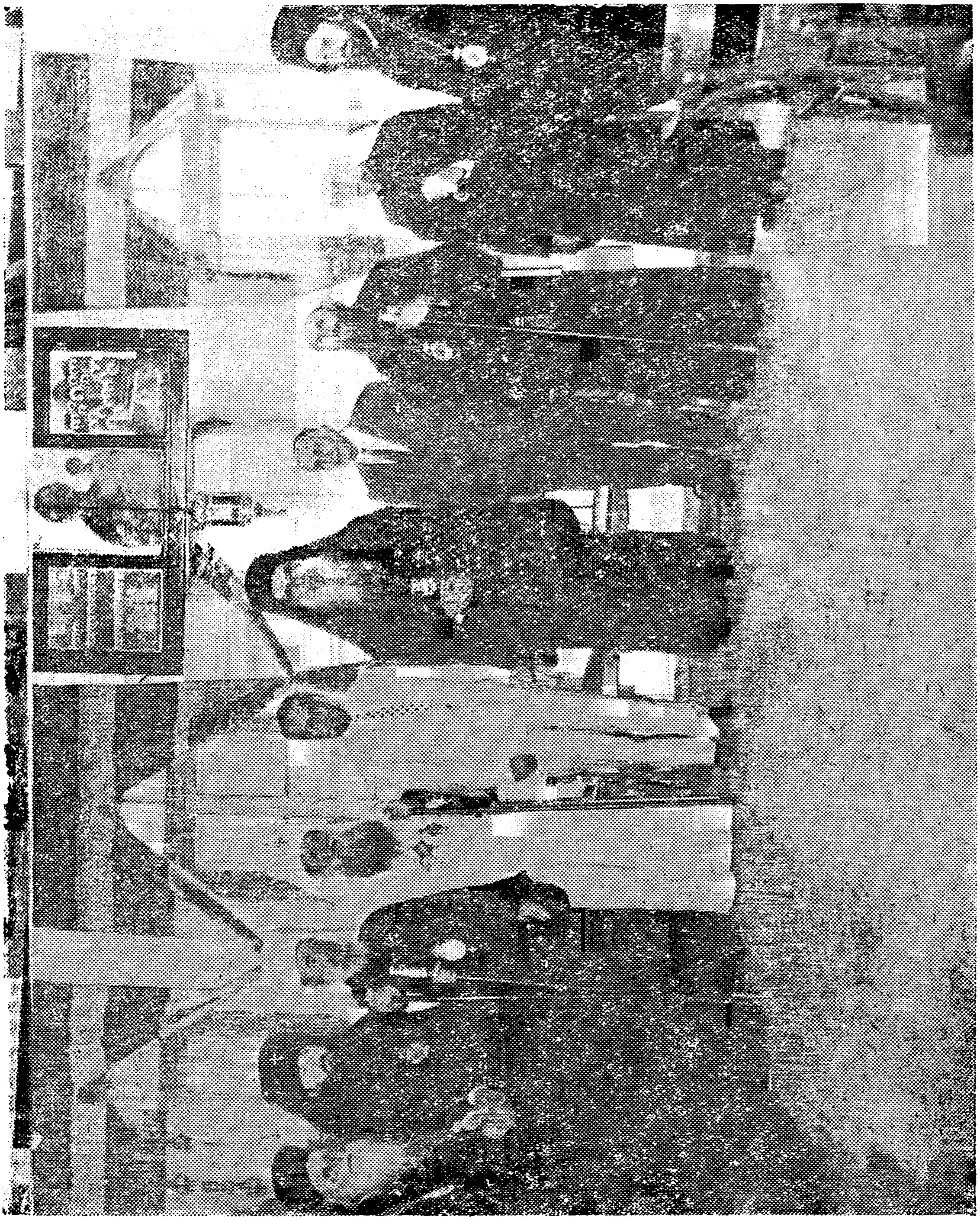
În timpul cît se găsea la Caryae, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit o delegație de călugări romîni, care luaseră parte la festivitățile din cursul zilei. Acestora, Prea Fericirea Sa, o dată cu binecuvîntările patriarhicești, le-a împărțit și o seamă de daruri : cruci, veșminte preoțești și diaconești, icoane, cruciulițe, Sfinte Vase etc.

O dată cu lăsarea serii, duminică 23 iunie, toți oaspeții care au asistat la festivitățile de la Caryae s-au îndreptat cu mașinile spre portul Dafne, unde s-au îmbarcat pe aceași vapor «Polikos», pe care au dormit și care i-a transportat, în zorii zilei de 24 iunie, la Mînăstirea Marea Lavră.

FESTIVITAȚILE DE LA MAREA LAVRĂ. — Niciodată micul golf de la Mînăstirea Marea Lavră nu a mai văzut atîtea vapoare ca în dimineața zilei de luni 24 iunie 1963. Debarcarea oaspeților a început încă de la orele 6 dimineața, cu ajutorul mai multor bărci cu motor. Drumul de la mare și pînă la mînăstire s-a străbătut în cîteva minute cu ajutorul mai multor mașini care așteptau. Membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe au fost conduși într-o aripă a mînăstirii de curînd recondiționată.

La orele 8, patriarhii și capii delegațiilor s-au îmbrăcat în veșminte sacerdotale și au început slujba în biserica cea mare a mînăstirii. Între orele 8,30 și 8,50 au sosit de pe vapoare și oficialitățile și la urmă regele Paul cu prințul moștenitor Constantin și cu prințul Mihai, care au fost întîmpinați la intrarea în biserică de Patriarhul Ecumenic. Onorurile au fost date și aici de o companie din marina regală.

În jurul orelor 10 a început slujba Sfintei Liturghii solemne, oficiată ca și cea din ajun, de cei 5 patriarhi, 11 mitropoliți și episcopi și numeroși ieromonahi și ierodiaconi. Din partea delegației noastre, cu aceeași profundă evlavie, au slujit Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și arhidiaconul M. Marinescu. Către mijlocul slujbei s-au adus două frumoase colive purtînd deasupra, artistic lucrate, două figuri : una reprezentînd chipul Sfîntului Atanasie Atonitul, și alta stema bizantină a Muntelui Atos : vulturul bicefal, avînd pe piept icoana Sfîntului Gheorghe doborînd balaurul, în ghiara dreaptă un sceptru cu vîrful în cruce și în ghiara stîngă un glob cu cruce. La sfîrșitul liturghiei s-a făcut parastas pentru pomenirea morților dintr-un mileniu, în frunte cu Sfîntul Atanasie și cu cei doi basilei bizantini care au contribuit la organizarea vieții monahale și la acordarea autonomiei Atosului : Nichifor Fokas și Ioan Țimiskes, după care proigumenul Marei Lavre a citit actul de aniversare, emis de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic și gravat pe o placă de aur. Sanctitatea Sa Atenagora a ținut o cuvîntare subliniind frumusețea și folosul monahismului. Apoi, soborul întreg, împreună cu regele Paul și suita au mers la cripta Sfîntului Atanasie unde au îngenunchiat. Cripta are formă de capelă sau paraclis în care se intră direct din biserică.

La orele 13 mînăstirea a oferit o masă în «Trapeza» mînăstirii, la care a luat parte şi regele, împreună cu prinţii, guvernul şi oficialităţile, patriarhii, capii şi membrii delegaţiilor şi toţi ceilalţi invitaţi. În timpul mesei un călugăr a citit, potrivit vechiului tipic, din amvonul Trapezei «din viaţa Sfîntului Atanasie Atonitul». Delegaţii romîni, aşezaţi printre diferiţi alţi oaspeţi, au făcut cunoştinţe noi : cu Straub, profesor de istorie veche la Universitatea din Bonn ; cu profesorul Ioan Caloghiru, decanul Facultăţii de teologie de la Salonic ; cu profesorul C. Bonnis de la Atena ; cu directorul general C. Ţurkas din Ministerul Greciei de Nord.

Cu masa aceasta, pentru invitaţi, serbările Mileniului luau sfîrşit. Vapoarele îi aşteptau în golf, ca să-i ducă din nou la Pireu. De aceea, îndată după masă, în curtea Mînăstirii Marea Lavră au început luările de rămas bun.

La orele 16, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi arhidiaconul M. Marinescu au slujit Vecernia. La orele 19, s-a vizitat muzeul-tezaur al Marei Lavre, unde se află colecţii de icoane din aproape toate secolele, începînd cu secolul al XII-lea, manuscrise numeroase şi de mare valoare, odăjdii şi ornate de mare preţ, obiecte scumpe rămase de la diferiţi patriarhi şi ierarhi care au pornit de aici sau s-au retras aici şi ale căror oseminte se păstrează la Marea Lavră. Se păstrează în incinta mînăstirii urme de statui şi de temple ale vechilor eleni, cu unele resturi de inscripţii. Ne-a servit de ghid părintele ierodiacon Ambrozie, licenţiat al Facultăţii de teologie de la Halki, bun slujitor în sobor şi doritor să urmeze cursurile de magisteriu la Institutul teologic din Bucureşti. Delegaţia romînă a cunoscut cu prilejul vizitării muzeului pe profesorul Hatzidakis, directorul Muzeelor Bizantin şi Benachi de la Atena, unde delegaţia a fost invitată să meargă, de îndată ce programul îi va îngădui. Înainte de cina care s-a servit la orele 20,45, căpeteniile delegaţiilor au primit daruri din partea soborului Mînăstirii Marea Lavră.

CONSFĂTUIREA CĂPETENIILOR BISERICILOR ORTODOXE. — După cină, în sala de recepţie a Marei Lavre, a urmat o mai apropiată luare de contact între căpeteniile Bisericilor Ortodoxe, în cadrul căreia s-au discutat o serie de probleme de interes panortodox. La această consfătuire au participat şi conducătorii delegaţiilor Bisericilor ai căror întîistătători nu au putut veni la Sfîntul Munte, precum şi unii membri ai delegaţiilor şi profesori de teologie. Încă de la începutul consfătuirii Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinain a fost invitat să ia loc de-a dreapta Sanctităţii Sale Atenagora.

Consfătuirea a fost deschisă de Patriarhul Ecumenic, care a abordat problema convocării Prosinodului, ca o continuare a Consfătuirii Panortodoxe de la Rodos, din toamna anului 1961. «La Patriarhia Ecumenică, a continuat Sanctitatea Sa, ne pregătim să convocăm un astfel de Prosinod, dar vrem să cunoaştem şi părerea celorlalte Biserici Ortodoxe, pentru o mai bună reuşită a lui. De dorit ar fi să avem contacte

mai dese între Bisericile noastre, de pildă în problema Bisericii Anglicane, a Vechilor Catolici etc. Este vorba apoi de cel de-al II-lea Sinod de la Vatican, precum şi de Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Ar fi o fericire dacă am avea un Sinod Panortodox Permanent, alcătuit din reprezentanţi ai tuturor Bisericilor Ortodoxe, care să-şi ţină şedinţele într-un loc stabilit, de comun acord, de toate Bisericile, ca să putem rezolva problemele comune, ridicate de diferitele împrejurări, prin acest Sinod Panortodox Permanent, care ar exprima părerile tuturor Bisericilor; dar poate încă n-a sosit vremea pentru aceasta. Urez ca aceasta să se realizeze. Un astfel de Sinod Panortodox Permanent ar avea merite mari pentru Biserica Ortodoxă. Dar pînă la înfăptuirea lui, în ce fel putem menţine şi dezvolta contactele ? Mă bucur că întîlnirea noastră de acum are loc pe un pămînt sfînt şi ne dă posibilitatea să facem un schimb de păreri asupra problemelor care ne preocupă. Am spus-o de multe ori şi o repet din nou, iar acesta este şi punctul de vedere al sinodului din Fanar, că este de datoria întregii Ortodoxii şi a fiecărei Biserici Ortodoxe în parte, ca toate problemele bisericeşti să fie examinate din punct de vedere panortodox. De pildă problema Sfîntului Munte, care aparţine Ortodoxiei, care aparţine Sobornicităţii, tuturor Bisericilor Ortodoxe. Dorinţa Fanarului este ca el să servească, în aceeaşi măsură, toate Bisericile Ortodoxe, fără a se face nici cea mai mică discriminare. Socotesc că toate mînăstirile aparţin comunităţii Ortodoxiei. Socotesc că Saraiul (Schitul Sfîntul Andrei, fost rusesc, din Caryae) şi mînăstirea Panteleimon (rusească) aparţin Patriarhiei Ecumenice, ca şi Hilandarul (sîrbească), Zograful (bulgărească) şi schitul Prodromul (romînesc) şi rog pe fraţi să socotească mînăstirile greceşti ca şi cum le-ar aparţine lor. Cu toţii aparţinem Bisericii Ortodoxe şi avem datoria de a menţine Sfîntul Munte. Doresc ca mînăstirea Panteleimon să fie întărită. Asemenea şi Saraiul. La Sarai ne-am rugat împreună, dar regret mult că acolo nu sînt călugări sau, mai bine zis, numărul lor este neînsemnat. Nu este bine să lăsăm ca la Hilandar, să fie puţini călugări. Acest lucru se referă şi la Zograful şi la Prodromul. Cu toţii trebuie să lucrăm ca să putem privi cu optimism intrarea în al doilea mileniu a Sfîntului Munte. Cînd Patriarhul Moscovei a fost la Constantinopol (decembrie 1960), l-am informat că poate trimite la Sfîntul Munte orice număr de călugări şi aceasta era o garanţie. Acelaşi lucru îl repet şi acum : toate Bisericile pot trimite atîţia călugări, cîţi cred de cuviinţă. Iar pentru cei care urmează să fie trimişi, eu accept ca o deplină garanţie semnătura întîistătătorului Bisericii respective. Pentru că aşa cum am spus-o de mai multe ori, nu este de dorit să se stingă şi ultima licărire a vreunei mînăstiri, necum să dispară mînăstiri istorice ca Hilandarul şi Zograful. Este de dorit să existe un număr suficient de călugări în viaţa noastră monahală ortodoxă. Trebuie trimise de îndată numele celor ce doresc să vină la Sfîntul Munte, cu toate documentele necesare, fie din ţara respectivă, fin dinafară, pentru că se impune să menţinem Sfîntul Munte ca centru monahal panortodox, ca

o republică panortodoxă, în așa fel ca Sfîntul Munte să aibă și o iradiere spirituală. Nu numai că trebuie să mărim numărul călugărilor, ci să și lucrăm în așa fel, ca mînăstirile să prospere sub raport spiritual. Cu privire la acest lucru aș dori să aud și părerile fraților prezenți aici» [15].

După cuvîntarea Patriarhului Ecumenic au luat cuvîntul ceilalți patriarhi, în ordinea vechimii scaunelor patriarhale.

Astfel, *Prea Fericitul Gherman al Serbiei* a subliniat dragostea și grija pe care le dovedește Sanctitatea Sa Atenagora pentru Sfîntul Munte și, în genere, în slujba Ortodoxiei și a insistat asupra bunului început care s-a făcut la Rodos, arătînd necesitatea unui Prosinod Panortodox Permanent care să studieze și să dezbată toate problemele Ortodoxiei ridicate de împrejurări. «Este nevoie, a spus mai departe Prea Fericirea Sa, să apărem ca un tot, ca o singură ființă». Aducînd apoi mulțumiri Sanctității Sale Atenagora pentru felul măreț cum au decurs festivitățile mileniului Sfîntului Munte, l-a asigurat că va aduce la cunoștința Sfîntului Sinod al Bisericii Sîrbe cele dezbătute la această consfătuire și a încheiat cu cuvintele : «Socot necesar să subliniez, ținînd seama îndeosebi de vremurile noastre de astăzi, că este nevoie să strîngem rîndurile cu toții, să ne întrunim cît mai des, să ne unim laolaltă toate Bisericile Ortodoxe și să arătăm că sîntem un tot inseparabil».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian luînd cuvîntul, a arătat că subscrie întru totul ceea ce a spus antevorbitorul Său.

În continuare, Prea Fericirea Sa arată că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a simțit încă de mult nevoia înființării unei comisii panortodoxe permanente, care să studieze problemele actuale ce privesc întreaga Ortodoxie și că necesitatea ființării acestei comisii a adus-o, la vreme, la cunoștința Patriarhiei Ecumenice, în scris. Apoi a informat pe cei de față de atenția deosebită pe care Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a acordat-o și continuă s-o acorde problemelor înscrise în catalogul de la Rodos. Ele au fost distribuite spre studiu profesorilor de la Institutele teologice ale Bisericii Ortodoxe Române. O parte din ele au și văzut lumina tiparului, ca studii ample, în revistele Patriarhiei Române, iar altele sînt în curs de publicare sau de elaborare. Scopul publicării lor este acela de a se da o cît mai largă publicitate problemelor Prosinodului. «Patriarhul Atenagora, a spus mai departe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, are marele merit de a fi convocat Consfătuirea Panortodoxă de la Rodos. La doi ani după Rodos s-au organizat festivitățile de la Sfîntul Munte, cu prilejul Mileniului Lavrei Sfîntului Atanasie Atonitul. Acest prilej ne obligă să ne amintim și de îndatoririle noastre cu privire la hotărîrile care au fost luate la Rodos. Trebuie să recunoaștem că avem datoria să ne străduim, ca toate temele de la Rodos să fie studiate de oameni competenți din

15. După minuta luată de stenograful delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare.

sînul fiecărei Biserici, iar studiile lor să fie publicate în revistele respective, ca să fie cunoscute părerile asupra lor înainte de convocarea Prosinodului. Ţinînd seama că în anul viitor se vor continua lucrările Prosinodului, este necesar ca Bisericile noastre să fie pregătite din vreme». Subliniind încă o dată necesitatea constituirii unei comisii panortodoxe permanente, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi-a încheiat vorbirea aducînd mulţumiri Sanctităţii Sale Atenagora pentru invitaţia de a participa la festivităţile Mileniului atonit, care s-au desfăşurat atît de măreţ şi pentru ţinerea acestei consfătuiri. (La îndemnul Sanctităţii Sale Atenagora, de a înfăţişa celor de faţă metodele folosite de Prea Fericirea Sa în pregătirea actului revenirii unităţilor în sînul Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericirea Sa a făcut o largă expunere, care a fost ascultată cu cea mai mare atenţie de toţi şi care a întrunit admiraţia şi aprobarea unanimă).

Prea Fericitul Chiril al Bulgariei, urmînd la cuvînt, a subliniat însemnătatea momentului, spunînd că nu se întîmplă prea des să se întîlnească laolaltă atîţia Întîistătători de Biserici Ortodoxe cu Întîistătătorul Patriarhiei Ecumenice. Ar trebui să ne aşteptăm să fie atinse neapărat problemele de însemnătate panortodoxă, să aflăm ce gîndeşte Scaunul Patriarhal Ecumenic asupra lor. La Fanar se primesc deseori vizite ale reprezentanţilor Bisericilor eterodoxe, se duc convorbiri asupra unor probleme care interesează Ortodoxia în totalitatea ei. Apar în ziare catolice şi protestante declaraţii ale Patriarhului Ecumenic asupra unor probleme importante, fără ca asupra lor să existe o unitate de vederi între toate Bisericile Ortodoxe. Dacă s-ar putea cunoaşte întotdeauna părerea Bisericilor Ortodoxe locale asupra problemelor importante şi dacă Bisericile Ortodoxe locale ar putea cunoaşte părerea Scaunului Ecumenic asupra lor, ar fi un mare bine. Conferinţa Panortodoxă de la Rodos s-a încheiat cu succes. Ea a arătat unitatea Bisericii Ortodoxe şi cei ce socoteau că sîntem iremediabil separaţi s-au putut convinge de unitatea noastră. De atunci însă au trecut doi ani şi nimic nu se întrevede pentru viitor. Ne pregătim oare pentru continuarea activităţii ? Şi în ce proporţie ? În afară de problemele atinse la Rodos, a căror rezolvare se impune neapărat, mai sînt şi alte probleme pe care le ridică actualitatea, asupra cărora trebuie să existe o atitudine comună şi care trebuie rezolvate. Acum este momentul convorbirilor deschise, dar consfătuirea aceasta nu ţinteşte la rezolvarea problemelor arzătoare, ci ea este numai o luare de contact prilejuită de festivităţile Mileniului Sfîntului Munte, cu urmări, desigur importante pentru toţi.

Prea Fericitul Patriarh Chiril a elogiat apoi, în cuvinte alese, monahismul aghioritic, insistînd asupra rolului pe care l-a împlinit în mileniul care s-a încheiat şi accentuînd străduaniile nobile ale Sanctităţii Sale Atenagora pentru reînvierea prestigiului Sfîntului Munte. Prea Fericirea Sa a vorbit mai departe cu multă căldură şi a adus argumente puternice în favoarea fiinţării unei comisii sau conferinţe panortodoxe

permanente, care independent de Conferința de la Rodos, menită pregătirii Prosinodului, să se ocupe cu toate problemele actuale ale Ortodoxiei. De-a lungul întregii Sale vorbiri, Prea Fericitul Patriarh Chiril a avut cuvinte de aleasă laudă cu privire la Biserica Ortodoxă Română și la activitatea rodnică, din toate punctele de vedere, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

A luat apoi cuvîntul *I. P. S. Arhiepiscop Nicodim* al Iaroslavluui și Rostovului, șeful delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, care a spus că mărturisirea că aparținem cu toții unei sfinte, sobornicești și apostolești Biserici este o mărturisire vitală, dar că se întîmplă ca întreaga plenitudine ortodoxă să nu trăiască suficient de sobornicește. Biserica Ortodoxă Rusă, încă de la Rodos, a ridicat problema creării unei comisii pregătitoare panortodoxe. Dar ea nu s-a creat și problemele au rămas nerezolvate. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse se gîndește să propună ideea creării unei organizații mondiale ortodoxe, așa cum astăzi aproape toți creștinii și toate confesiunile și le au pe ale lor (Organizația Mondială Luterană, Alianța Mondială Presbiteriană, Conferința Anglicană de la Lambeth etc.), care în mod sistematic și regulat să se întrunească, să pună în discuție și să rezolve problemele care apar în Bisericile Ortodoxe. Delegații Bisericilor Ortodoxe ar putea avea schimb de păreri și ar putea raporta Întîistătătorilor și Sinoadelor respective concluziile la care s-a ajuns, ca acestea să hotărască. O astfel de conferință permanentă ar contribui și mai mult la întărirea unității panortodoxe și la definirea atitudinii comune asupra problemelor. Mai departe I. P. S. Arhiepiscop Nicodim a exprimat mulțumiri Sanctității Sale Atenagora atît pentru felul cum a fost organizată și a decurs sărbătorirea Mileniului Sfîntului Munte, cît și pentru declarațiile făcute cu privire la primirea de noi monahi în Sfîntul Munte, arătînd că Biserica Ortodoxă Rusă va trimite la Atos, în curînd 50 de monahi.

În sprijinul continuării active a începutului făcut la Rodos și pentru crearea unei comisii panortodoxe permanente au mai luat cuvîntul: *I. P. S. Mitropolit Dorotei,* reprezentantul Patriarhiei Alexandriei și *P. S. Episcop Emilian* al Timocului.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic a încheiat consfătuirea din seara zilei de 24 iunie cu cuvintele: «Încheiem convorbirea de astă seară cu această constatare că pentru prima oară în decursul veacurilor se întîlnesc laolaltă mai mulți patriarhi. Ar fi fost o deplină fericire dacă s-ar fi găsit aici toți patriarhii. Avem însă între noi reprezentanți aleși ai patriarhilor ce nu sînt de față. Ceea ce se constată în seara aceasta este că diferitele Biserici Ortodoxe au un program comun și sînt hotărîte să continue acest program al lor, într-un singur trup, pentru problemele ortodoxe și creștine. Respect și prețuiesc părerile tuturor Prea Fericiților Patriarhi, ale Patriarhului Serbiei, ale Patriarhului Romîniei, expunerea strălucită a Patriarhului Bulgariei precum și cele grăite de I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, de a pune baze comune și de a continua prin hotărîri comune lucrarea Bisericii

Ortodoxe. Să ne străduim să găsim un timp potrivit pentru crearea unei comisii panortodoxe permanente. Căci această comisie ar da puteri din cele mai mari Ortodoxiei. Exprim cea mai adîncă mulţumire tuturor fraţilor de faţă. Îi rog să-mi ierte lipsurile pe care le-am avut în timpul sărbătoririi praznicului. Să implorăm harul dumnezeiesc să întărească colaborarea comună neîncetată în Biserica Ortodoxă. Sînt încredinţat că, în momentul în care vom organiza colaborarea comună, vom putea să scoatem în evidenţă Biserica Ortodoxă» [16].

Consfătuirea căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe de la Marea Lavră a luat sfîrşit după mai bine de două ore într-un entuziasm general. În sufletele tuturor celor de faţă s-a consolidat şi mai mult încrederea în posibilităţile de lucrare comună şi intensă a Ortodoxiei, în cel mai apropiat viitor. Cu prilejul acesta, constatarea Prea Fericitului Patriarh Chiril că «spiritul creator grec completat cu misticismul clar slav şi cu calităţile organizatorice şi practice ale spiritului romîn pot da Ortodoxiei o mare forţă» a primit o recunoaştere unanimă.

Au urmat îmbrăţişările de despărţire, pentru că a doua zi de dimineaţă delegaţiile Bisericilor Sîrbă, Bulgară şi Rusă aveau să părăsească Marea Lavră, îndreptîndu-se către mînăstirile lor din Sfîntul Munte : Hilandar, Zografu şi Sfîntul Panteleimon, vizitînd în drum celelalte mînăstiri din Atos.

ZI DE ODIHNA LA MAREA LAVRA. — În dimineaţa zilei de 25 iunie delegaţiile Bisericilor Sîrbă, Bulgară şi Rusă au părăsit dis-de-dimineaţă Marea Lavră. Delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne a rămas pe loc să viziteze mai temeinic Lavra Sfîntului Atanasie şi să alcătuiască programul vizitelor pe care le va mai face în Sfîntul Munte. Într-adevăr, Sanctitatea Sa Atenagora, întîlnindu-se în cursul dimineţii cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu un ton de voie bună, i-a spus : «Să ştiţi că acum Prea Fericirea Voastră sînteţi stăpîn în Sfîntul Munte, nu eu. Spuneţi ce doriţi şi vi se va împlini dorinţa ; porunciţi şi totul se va executa, precum voiţi. Totul vă stă la dispoziţie !» Apoi, chemînd pe guvernatorul Sfîntului Munte, l-a rugat să alcătuiască, împreună cu delegaţia romînă, programul vizitării mînăstirilor din Sfîntul Munte şi să discute şi cu privire la programul rămînerii mai departe în Grecia.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei romîne şi-au exprimat dorinţa de a vizita :

În ziua de 26 iunie, mînăstirile de pe coasta răsăriteană a Sfîntului Munte, ajungînd pînă la Vatoped, unde să rămînă peste noapte.

În ziua de 27 iunie, chiliile romîneşti de la Sfîntul Ipatie, din apropierea Vatopedului şi mînăstirea Hilandar, iar pe seară să se înapoieze la Marea Lavră, unde să rămînă peste noapte.

În ziua de 28 iunie, schitul romînesc Prodromul, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh va săvîrşi Sfînta Liturghie.

---

16. După minuta luată de stenograful delegaţiei Bisericii Ortodoxe Bulgare.

În ziua de 29 iunie, mînăstirile Dionisiu, Grigoriu, Sfîntul Panteleimon și Dochiariu, de unde către amiază să pornească spre Salonic. prin Uranopole, un mic centru turistic de la sudul Peninsulei Chalcidice. La Salonic să rămînă în zilele de 30 iunie și 1 iulie, iar în dimineața zilei de 2 iulie să pornească cu avionul la Atena, unde să rămînă pînă în ziua de 5 iulie, cînd, cu avionul romînesc, avea să se întoarcă în țară.

Masa de prînz și cina s-au luat laolaltă cu Sanctitatea Sa Atenagora și cu suita Sanctității Sale, în sufrageria synodiconului Marei Lavre. Discuțiile din timpul meselor au fost pline de căldură și antrenante, datorită calităților retorice ale Sanctității Sale, care i-a captivat pe toți. Dornic să se informeze cît mai bine asupra stărilor din Biserica Ortodoxă Romînă și profitînd de faptul că avea lîngă sine sursa cea mai autentică și mai autorizată, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa nu a omis să arate greutățile prin care trece în momentul de față Scaunul Ecumenic și a depănat gînduri de cea mai mare însemnătate cu privire la colaborarea din ce în ce mai strînsă a Bisericilor Ortodoxe.

Tot în această zi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înmînat conducătorilor Marei Lavre mai multe daruri prețioase, aduse din țară, pentru biserica mînăstirii, spunîndu-le că ele sînt produse ale atelierelor Patriarhiei Romîne.

Seara, la orele 21, în aceeași sală ca și cu o zi mai înainte, a continuat consfătuirea intr-un cerc mult mai restrîns, cu toate că problemele discutate au fost de aceeași deosebită însemnătate.

Sanctitatea Sa Atenagora a ridicat apoi problema creării unei noi metode misionare pentru creștinismul contemporan de pretutindeni și a raporturilor dintre teologi și Biserică.

Sanctitatea Sa a precizat că congresul teologilor trebuie să se țină la București. Referitor la raporturile dintre Biserică și teologi e necesar ca Biserica să meargă la teologi, dar și teologii la Biserică. Teologii sînt liberi să cultive problemele teoretice, dar să respecte dogma. Au libertatea științei, dar și obligativitatea dogmei.

Profesorul Trembelas, luînd cuvîntul, a stăruit ca Biserica Ortodoxă Romînă sau Institutul teologic din București să invite pe profesorii teologi de la Atena ; la propunerea ca data congresului să fie 25—30 octombrie 1963, prof. Trembelas a obiectat că nu e suficient timp pentru corespondență, pentru pregătirea comunicărilor și pentru organizarea întregului complex al congresului. Trebuie stabilită o dată care să permită efectuarea tuturor acestor pregătiri, printre care contactele pe parcurs între delegații restrînse. În orice caz, lucrul depinde de stadiul pregătirilor de la București.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic pentru înaltele bucurii duhovnicești pe care le-a gustat în timpul festivităților Mileniului atonit și l-a felicitat pentru strălucirea cu care s-au desfășurat.

Patriarhul Atenagora a subliniat mai departe că delegaţia romînă a dat mare cinste, autoritate şi slavă serbărilor de la Sfîntul Munte, lucru pentru care mulţumeşte acestei delegaţii din partea Lavrei, a Sfîntului Munte şi a Sanctităţii Sale personal. Mulţumeşte de asemenea pentru indicaţiile date, referitor la colaborarea Bisericii cu teologii şi pentru împreună lucrarea aşa de efectivă şi rodnică dintre Biserica Ortodoxă Romînă şi teologii ei. Aceasta e taina raporturilor dintre cele două Biserici : Romînă şi Ecumenică.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns că la auzul acestor aprecieri delegaţia se bucură şi mai mult, că va comunica aceste aprecieri şi Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne şi că aceasta obligă Biserica noastră la o colaborare şi mai mare. Conducătorul delegaţiei a asigurat pe Sanctitatea Sa nu numai de respectul şi dragostea Sa personală, ci şi de dragostea întregului Sfînt Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Patriarhul Atenagora a mărturisit că ştie acest lucru şi-l constată din nou pe faţă. Ierarhia Patriarhiei Ecumenice stă la dispoziţia Patriarhului Romîniei. Noi toţi susţinem dreptul canonic ; Patriarhul Justinian e rugat să facă tot ce crede că va folosi ierarhic, Bisericii Ecumenice.

Conducătorul delegaţiei romîne a cerut apoi Patriarhului Ecumenic aprobarea să trimită un student romîn la Facultatea din Halki pentru a asigura, prin cunoaşterea limbii greceşti, viitorul unor raporturi bune şi folositoare între Biserica noastră, Patriarhia Ecumenică şi Bisericile greceşti.

Patriarhul Atenagora a acceptat propunerea cu bucurie. A mulţumit Patriarhului Justinian pentru bursa şi ajutorul acordat arhimandritului Apostolos Dimelis care a făcut studii de magisteriu la Bucureşti şi care în curînd va fi adus lîngă Sanctitatea Sa. «Hristos e mulţumit, dacă ne aude şi ne vede aşa de uniţi», a conchis Sanctitatea Sa.

Consfătuirea apropiindu-se de sfîrşit, preotul profesor Ioan G. Coman a socotit de datoria sa să insiste asupra unor noţiuni şi probleme care au fost obiectul convorbirii celor doi Patriarhi. Plecînd de la un cuvînt al profesorului Trembelas că teologii se cred înţelepţi şi fac caz de înţelepciunea lor, profesorul Coman a remarcat că acesta era un punct de vedere al vechilor înţelepţi şi el a rămas acelaşi al înţelepţilor profani din toate timpurile. Pentru teologul creştin, singura şi adevărata înţelepciune este Iisus Hristos Mîntuitorul. De aceea, teologii care se ocupă cu înţelepciunea lui Dumnezeu, nu pot face teologie decît în Biserică şi pentru Biserică. Sfîntul Grigorie de Nazianz arată că teologii nu trebuie să fie retori, ci apostoli, că lucrarea lor se cuvine să fie o mărturie neseparată de viaţa rugăciunii şi de practica virtuţii şi folositoare sufletelor credincioşilor [17]. Adevăraţii teologi operează cu cunoştinţa, smerenia şi dragostea. Ei au libertatea de a cerceta, cum

17. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea 23, A treia despre pace,* 12 ; *Cuvîntul I teologic,* 3.

a spus Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, dar sînt obligaţi să se integreze desăvîrşit în Biserică. Teologia e anacronică dacă nu e actuală. Teologia este şi rămîne mesajul dragostei şi al armoniei pe pămînt. Aceste principii dirijează teologia ortodoxă romînă contemporană, iar meritul cel mai mare în orientarea aceasta a ei revine Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care, înzestrat cu un excepţional simţ al realităţii, a cerut şi cere profesorilor de la cele două Institute teologice să pună de acord gîndirea teologică cu nevoile Bisericii şi ale vieţii. Aceste consideraţii au fost primite cu satisfacţie de cei doi Patriarhi.

În completarea aprecerilor elogioase la adresa înţelepciunii pastorale a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic a evocat evenimentul revenirii fraţilor greco-catolici la sînul Bisericii Ortodoxe Romîne. Metoda folosită, în această împrejurare, de Patriarhul Justinian a fost singura adevărată. Revenirea greco-catolicilor la Biserica mamă înseamnă un mare succes pentru Ortodoxie.

În încheierea consfătuirii, Patriarhul Ecumenic a încunoştiinţat delegaţia romînă că întîlnirea de la Atos va fi încununată cu întîlnirea de la Atena. Apoi a declarat solemn : «Îmbrăţişez cu toată dragostea pe Prea Fericirea Voastră, pe membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, Guvernul şi poporul romîn».

VIZITAREA MINASTIRILOR DIN SFINTUL MUNTE. — În dimineaţa zilei de 26 iunie, maşinile Marei Lavre ne-au dus în portul mînăstirii, unde ne aştepta o barcă cu motor, care ne-a stat la dispoziţie, tot timpul, ca să ne ducă să vizităm mînăstirile cele mai accesibile din Sfîntul Munte. Am vizitat astfel : Mînăstirea Iviron, Mînăstirea Pantocrator, unde am luat masa de prînz, şi apoi Mînăstirea Vatoped, unde am ajuns către seară şi unde am dormit. Pretutindeni, Prea Fericitul Patriarh Justinian şi delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne a fost întîmpinată cu toată cinstea. Căpeteniile mînăstirilor ieşeau înainte la debarcader, iar la intrarea în mînăstire, soborul mînăstirii aştepta cu icoane, Evanghelia şi cădelniţele cu tămîie. Ecleziarhul îl îmbracă pe Patriarh cu mantia şi aşa se intra în biserică, în sunetul vesel al clopotelor şi în melodia cîntării «Cuvine-se cu adevărat». În fiecare mînăstire, după săvîrşirea doxologiei, proigumenul ţinea o alocaţie de bun venit, la care Prea Fericitul Părinte Patriarh răspundea dînd vieţuitorilor din mînăstire binecuvîntările Sale patriarhale. Vizitele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi ale delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne au constituit pentru mînăstirile de la Sfîntul Munte adevărate evenimente istorice. Nu arare ori călugării erau înduioşaţi pînă la lacrimi. Pretutindeni ei au subliniat legăturile istorice ale Ţărilor Romîneşti cu Muntele Atos şi aproape pretutindeni au căutat să arate delegaţiei romîne vestigiile trecutului romînesc din mînăstirile lor : chipuri de voievozi şi domni, pictate pe pereţii bisericilor, obiecte de artă şi veşminte provenite din Ţările Romîne, inscripţii şi documente, care atestau o prezenţă romînească dintre cele mai active la Sfîntul Munte Atos.

La Mînăstirea Iviron. — Prima mînăstire vizitată de delegația romînă a fost aceea a Ivirilor sau a Georgienilor, mînăstire care va împlini și ea în curînd mileniul, fiind înființată la puțin timp după Marea Lavră și anume către 980. Conducerea mînăstirii, prevenită de vizita delegației romîne, aștepta la debarcader. După închinarea în biserica mînăstirii, după doxologia săvîrșită și ecfonisele rostite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și după cuvîntul de salut al bibliotecarului Atanasie și răspunsul Prea Fericirii Sale, s-a vizitat mînăstirea cu biserici foarte frumoase și bogat împodobite, îndeosebi la catapeteasmă și la icoanele împărătești. Aici se găsește vestita icoană făcătoare de minuni a Prea Curatei «*Portaitissa*» și din a cărei slujbă-paraclis ni s-a înmînat cîte un exemplar, în ediția II-a, îngrijită de ieromonahul Ștefan Iviritul [18]. Biblioteca mînăstirii cuprinde numeroase și importante manuscrise dintre care nu toate au fost cercetate și publicate. Tezaurul cuprinde obiecte de rară valoare. Părintele bibliotecar Atanasie vorbește bine limba franceză, e vioi și face observația că în timp ce lumea dinafară se schimbă, viața Atosului rămîne mereu aceeași. În timpul servirii răcoritoarelor la synodicon, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit daruri bisericești mînăstirii. Conducătorul delegației știe, cum știu și monahii de aci că, timp de veacuri, Țările Romîne au trimis la Ivirii Atosului numeroase daruri pentru mîntuirea sufletească a voievozilor și a credincioșilor de pe plaiurile lor [19].

La Mînăstirea Pantocrator. — Plecînd de la Iviron în sunetul toacelor și al clopotelor și însoțiți la debarcader de conducerea mînăstirii și de mulțime de monahi, în jurul orei 12,30 — am ajuns la mînăstirea Pantocrator, unde am observat, încă de departe, că sîntem așteptați. De la țărm se urcă destul de sus pe o serpentină pietruită, pînă la mînăstire. Primirea se face, după tipic, ca și la Iviron : delegația este condusă în biserică, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh îmbrăcat în mantie rostește ecfonisele la doxologia ce se oficiază. Proigumenul Atanasie rostește un scurt și mișcător cuvînt de salut, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh răspunde cu cuvinte care emoționează adînc pe trăitorii din mînăstire. Prea Fericirea Sa amintește și de călugării romîni care trăiesc pe moșia mînăstirii Pantocrator, aducînd mulțumiri conducerii mînăstirii pentru sprijinul pe care li-l acordă. S-a vizitat apoi mînăstirea, în a cărei biserică se află vestita icoană a Prea Curatei «*Gerontissa*» ; am cercetat biblioteca ferecată cu trei uși de metal și am privit cu mult interes rafturile pline de manuscrise din secolul al X-lea și al XI-lea, un epitaf din secolul al XI-lea, cruci cu bucăți din secolul al XI-lea, o Evanghelie-manuscris din secolul al XI-lea, veșminte sacerdotale și odoare din secolele următoare. La orele 15 s-a servit masa la synodicon, la care au mai luat parte și alți oaspeți. După

18. *Sfînta Slujbă — Canonul Paraclisului — Istoricul și cîteva minuni ale Prea Curatei Portaitissa* (grecește), Sfîntul Munte, 1960.

19. Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *Contribuția românească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor,* în «Ortodoxia», an. V (1953), nr. 2.

masă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit daruri bisericești mînăstirii și părintelui proigumen, personal : un rînd de Sfinte Vase, cruci mari, cruciulițe și iconițe, un epitrahil etc. Părintele proigumen a mulțumit adînc emoționat : «De veacuri, a zis el, ne unesc legături strînse [20]. La noi este armonie între monahii greci și romîni». Oferă și dînsul Prea Fericitului Părinte Patriarh două icoane frumos sculptate.

La Mînăstirea Vatoped. — După o scurtă odihnă, delegația pleacă la Mînăstirea Vatoped, unde ajunge la orele 19,20. Încă din largul mării complexul Vatopedului se profila în rara lui frumusețe arhitectonică și de culori, pe fondul verde și înalt al muntelui. De la debarcader, unde ne aștepta aproape întreaga conducere a mînăstirii, am apucat pe o serpentină bine pietruită și curată, străjuită pe stînga de un zid înalt și elegant, care ducea liniștit la mînăstire. La poarta mînăstirii se găsea prezentă aproape întreaga obște a Vatopedului. Prea Fericitul Părinte Patriarh este întîmpinat cu Evanghelia. În biserică se oficiază obișnuita doxologie cu cele trei ecfonise rostite de Prea Fericitul Părinte Patriarh, după care soborul intonează «Întru mulți ani, Stăpîne !» Proigumenul rostește cuvîntul de salut al obștii și arată bucuria pe care le-o prilejuiește tuturor sosirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a delegației Bisericii Ortodoxe Romîne. Prea Fericitul Părinte Patriarh răspunde cu cuvinte adînc simțite, arătînd, între altele, că o delegație a Bisericii Ortodoxe Romîne a mai fost cu 30 de ani în urmă la Vatoped, la lucrările pregătitoare ale Prosinodului panortodox, aducînd cu sine în țară cele mai frumoase impresii de aici. La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh împărtășește tuturor binecuvîntările Sale patriarhale, urări de progres și de înflorire Mînăstirii Vatoped.

Fiind seară, programul de vizitare a mînăstirii s-a amînat pentru a doua zi. După primirea în biserică, delegația a fost călăuzită de conducătorii mînăstirii în synodiconul sau sala de recepție a mînăstirii, una din piesele cele mai încăpătoare și mai elegante din cîte are o așezare monahală la Atos. Aci, delegația romînă a întîlnit pe ierarhii Bisericii Etiopiene : Mitropolitul Ioan de Axum și Arhiepiscopul Luca, reprezentanții Patriarhului Vasile al Etiopiei. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a adus aminte cu plăcere de o carte pe care i-a trimis-o Patriarhul Vasile și a rugat pe cei doi ierarhi etiopieni să prezinte urări de bine întîistătătorului Bisericii lor. Întrebați asupra situației monahismului în țara lor, ierarhii etiopieni precizează că Etiopia are foarte

20. *Ibidem*, p. 255. E o întreagă literatură asupra acestui capitol, pe care, de obicei cercetătorii romîni mai noi o dau la sfîrșitul diferitelor studii sau monografii consacrate problemei. Lucrarea cea mai cuprinzătoare, documentată și solidă rămîne pînă acum aceea a Pr. Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mînăstirile din Sfîntul Munte Atos, Sibiu*, 1941, form. 8, LII, 354, p. Tot așa de solidă, fără a cuprinde însă toate mînăstirile Sfîntului Munte este și cartea Prof. G. D. Cioran, *Legăturile Țărilor Romîne cu Atosul și anume cu Mînăstirile Cutlumușul, Lavra, Dohiarul și Sf. Pantelimon sau Rusicon* (grecește), Atena, 1938, form. 8, 304 p. Prezentarea în rezumat a legăturilor noastre cu Vatopedul la Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 247—249.

multe mînăstiri (circa 500). Etiopia este de 10 ori mai mare decît Grecia. Mînăstirile etiopiene au regim chinovial. Există și mînăstiri de călugărițe. Cea mai populată mînăstire are 400 de vieţuitori. Preoții etiopieni sînt atît celibi cît și căsătoriți. Există o mînăstire cu peste 250 de călugări în adîncul Etiopiei, fără legătură cu lumea dinafară ; monahii mănîncă ce găsesc în pădure. În Abisinia sînt circa 17.000.000 de ortodocși. Masa de seară o luăm împreună cu toți ; întreținerea din timpul mesei este deosebit de vie. Toți sînt dornici de a afla cît mai mult unii de la alții.

La chiliile Sfîntului Ipatie. — A doua zi, 27 iunie, orele 7,30, delegația noastră pleacă de la Vatoped, pe catîri, spre chiliile Sfîntului Ipatie. Drumul foarte puțin accidentat, trecînd prin păduri încărcate de verdeață și peste izvoare de ape, durează 25 minute. Sîntem însoțiți de mai mulți părinți de la Vatoped. La Sfîntul Ipatie ne întîmpină cei 4 călugări de aci : ieromonahul Dimiod Valasă, stareț, ieromonahul Domatie, ierod. Gherontie și monahul Nifon ; trei de la Cociu : ieromonahul Ghedeon, stareț, ieromonahul Ghimnasie, ieromonahul Dionisie și alți doi ieromonahi : Arsenie și Agatanghel. Delegația intră în bisericuță, unde părintele ieromonah Diomid rostește cu emoție un cuvînt de întîmpinare plin de căldură, arătînd printre altele modul în care călugării romîni au ajuns la Sfîntul Ipatie. Biserica și chiliile de aici au fost cumpărate de trei părinți romîni veniți de la Mînăstirea Cheia : ieromonahii Orest, Ilie și Teodosie. Bisericuța în forma actuală a fost clădită la 1873, pe temelia altei vechi biserici, care, după icoanele vechi ce s-au păstrat, pare să fi fost o mînăstioară. Totul s-a făcut numai cu micile lor puteri, întrucît niciodată nu a circulat vreo condică sau pantahuză. «Înaintașii noștri și noi am cărat cu spatele lemne de construcție, piatră, pămînt și var ; pentru aceea locașurile acestea ne sînt dragi, că ele sînt produsul mîinilor noastre». Pînă acum așezarea de la Sfîntul Ipatie a trecut în posesia a 6 stareți, fiecare plătind la rîndul său 120 lire otomane. Un stareț, schimonahul Filaret Șerban, vizitînd patria, prin pilda vieții lui a întors la Ortodoxie vreo 2—3 biserici unite, pentru care i s-a înmînat medalia jubiliară, cu brevet publicat în Monitorul Oficial. La cuvintele bine închegate, cumpănite și spuse din inimă, ale părintelui stareț, Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns : «Prea cuvioase părinte Stareț, și cuvioși părinți, mulțumesc din toată inima Bunului Dumnezeu și Sanctității Sale Patriarhului Atenagora că ne-au dat prilejul să vizităm Sfîntul Munte Atos, iar în cuprinsul acestuia, și chiliile Sfîntului Ipatie. Vă mulțumesc și cuviosiilor voastre că m-ați primit pe mine și pe însoțitorii mei cu dragoste și cu bucurie... Toți monahii fac parte din marea familie a Bisericii Ortodoxe. Să păstrați legătura cu Biserica noastră ; să fiți cetățeni loiali ai statului grec și să mențineți legătura duhovnicească cu Mînăstirea Vatoped și cu ierarhii respectivi, iar Noi, pe lîngă rugăciuni și binecuvîntări, o să vă ajutăm. Să ne rugăm să fie pace, pentru a o putea face. Vă aduc salutul călugărilor și călugărițelor din Romînia, care se roagă pentru cuviosiile

voastre și vă îndemn ca nici cuviosiile voastre să nu-i uitați în rugăciunile pe care le faceți. Vă mai îndemn să fiți pildă pentru toți cei din jurul vostru și pentru alții. Credincioșii noștri așteaptă de la cuviosiile voastre o viață sfîntă și e bine să cunoască și alții cît de evlavioși sînteți. Harul Domnului Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți. Amin». Ținuta cuviincioasă și cuvioasă a părinților romîni de la Sfîntul Ipatie, precum și înfățișarea curată, simplă și bine întocmită a gospodăriei lor, înconjurată de o frumoasă grădină de zarzavat și pomi fructiferi, inclusiv măslini, sînt semnele unei vieți monahale sănătoase, petrecute în chip vrednic de ai noștri, pe meleagurile Sfîntului Munte.

Către orele 9,30, delegația s-a întors la Vatoped unde s-a săvîrșit un parastas pentru monahii romîni adormiți în Domnul pe plaiurile Atosului. Parastasul a fost filmat de reprezentanții unei case germane de televiziune din Mainz (R.F.G.). Vizităm apoi biblioteca mînăstirii, care cuprinde — printre altele — 1630 manuscrise de diferite proveniențe și dintre care unele așteaptă să fie colaționate și publicate. Se află aci, așezată în vitrină, sub sticlă, o copie a celebrului Atlas geografic al lui Ptolemeu, alcătuit aproape acum 2000 de ani ; în acest Atlas există o descriere, destul de exactă, a Deltei Dunării, descriere folosită pînă în secolul al XV-lea. Am vizitat de asemenea, tezaurul mînăstirii, care conține valori considerabile. Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit Mînăstirii Vatoped daruri lucrate în atelierele Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Romîne.

La Mînăstirea Hilandar. — La orele 10,30 delegația pleacă să viziteze Mînăstirea Hilandar. La debarcader sîntem întîmpinați de Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei, care rămîne să aștepte mai departe, vizita Patriarhului Ecumenic. Delegația noastră a plecat — parte pe catîri, parte pe jos — spre mînăstire, care se găsește la o distanță de circa 4 km de la țărmul mării. Aici se face primirea obișnuită cu doxologie, dar fără cuvîntări. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Mînăstirii Hilandar darurile aduse. S-a anunțat apoi vizita Sanctității Sale Atenagora. Este primit cu toată cinstea în biserică, cu doxologia și cuvîntările de rigoare, în asemenea împrejurări. După reîntîlnirea cu Patriarhii Atenagora și Gherman, delegația noastră a plecat din Hilandar — cu toată părerea de rău a Prea Fericitului Patriarh Gherman, care a insistat să ne rețină la masa comună — spre debarcader ca să se întoarcă la Marea Lavră, unde am ajuns după aproape 3 ceasuri, adică la orele 20.

La schitul Prodromul. — Noaptea de 27/28 iunie, delegația noastră a petrecut-o la Marea Lavră, iar la orele 8, membrii delegației, însoțiți de cîțiva părinți de la Marea Lavră au plecat pe catîri spre *Prodromul.* Deși peisajele sînt de o rară frumusețe, florile înmiresmează aerul și ici și colo păsărelele cîntă, totuși drumul este greu, periculos chiar : poteca merge adesea abrupt și ridică aproape tot timpul cuțite sau piepteni de piatră în care, dacă cineva ar cădea de pe catîr, ar avea

soarta geţilor aruncaţi în lănci spre a merge la Zalmoxe. Dar animalele sînt atente, ele au grijă de povara lor şi de ele. Cei circa 4—5 km sînt parcurşi în timp de peste o oră. La Prodromul ne-a întîmpinat părintele dikeu (aşa se numeşte superiorul unui schit, în dependenţa unei mînăstiri la Sfîntul Munte), Veniamin, cu monahul Stoica Matias şi alţi vieţuitori. Am mers în biserică, unde părintele Veniamin a rostit un cuvînt de bun venit, în care a amintit de timpurile de glorie ale schitului, dar şi de greutăţile pe care le întîmpină astăzi, atît din punct de vedere material cît şi spiritual : «Sosirea Prea Fericirii Voastre printre noi, monahii romîni, în acest moment, ne-a dat prilejul celei mai mari bucurii. De la întemeierea schitului nostru romînesc se împlinesc 100 de ani şi în această perioadă sînteţi primul patriarh care vizitaţi sfîntul nostru schit», a spus printre altele părintele dikeu, şi a încheiat cu cuvintele : «Cu adîncă smerenie Vă cerem înalta binecuvîntare a Prea Fericirii Voastre, urîndu-Vă încă o dată : bine aţi venit !»

La rîndul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh a grăit : «Prea cuvioase părinte Stareţ, mulţumim Bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să vedem Sfîntul Munte Atos. Invitaţia Sanctităţii Sale Patriarhului Atenagora la festivităţile jubileului de 1000 de ani ai organizării vieţii monahale în cuprinsul Muntelui Atos ne-a dat putinţa să vizităm unele mînăstiri de aici, printre care şi schitul Prodromul. Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la întemeierea acestui schit ne aflăm aici. Romînii au fost foarte numeroşi în ultimii 100 de ani la Muntele Atos. Ei au fost prezenţi aci şi în vremea Sfîntului Atanasie din Trapezunt şi în vremea Sfîntului Nicodim de la Tismana, posedînd colibe, chilii, schituri şi mînăstiri. Monahul Nifon a pus bazele schitului de aci. Acest schit şi altele primeau ajutoare din ţară. Acum sîntem aici spre a vedea lipsurile voastre şi cum putem să vă ajutăm. Mulţumim Maicii Domnului că ne-a învrednicit să vizităm sfintele mînăstiri din Atos şi schitul Prodromul».

La orele 10 a început oficierea Sfintei Liturghii de un sobor alcătuit din : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Proigumenul Calistrat de la Marea Lavră, Pr. Ioan G. Coman, Arhimandritul N. Mladin, Arhidiaconul M. Marinescu şi Ierodiaconul Ambrozie. Strana a fost ţinută de I. P. S. Mitropolit Firmilian şi P. S. Episcop Partenie. La sfîrşitul Sfintei Liturghii s-a săvîrşit un parastas pentru ctitorii schitului. A asistat stareţul Visarion Popa.

Schitul are o bibliotecă bogată cu cărţi vechi romîneşti : de cult, de învăţătură, traduceri din Sfinţii Părinţi, numere împrăştiate de colecţii sau reviste etc. ; are şi o grădină de zarzavaturi, bine întreţinută, cîteva hectare de vie şi un zid împrejmuitor care — parţial — e şi apeduct pentru irigaţie şi pentru consumul intern. Se serveşte masa la trapeză, fără ziloţi.

La orele 17,45 părintele stareţ a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe călugări.

Prea Fericitul Patriarh, luînd cuvîntul, a spus : «Am venit la Sfîntul Munte Atos invitaţi de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora. Am văzut şi alţi călugări romîni de la chilii şi colibe. Printr-o lege dată cu aproape 40 de ani în urmă de către statul grec, voi aţi devenit cetăţeni ai statului grec. Trebuie să ţineţi seama de acest lucru, cînd va fi să vă sprijinim. Vom discuta cu autorităţile greceşti, cu Patriarhul Atenagora şi cu guvernul grec, şi vă vom ajuta prin ele. Autoritatea voastră superioară este Patriarhul Ecumenic. Am fost la mînăstirile : Iviria, Pantocrator, Vatoped şi Hilandar, unde se resimte lipsa de elemente tinere. Venirea de cadre noi se face prin imigraţie, conform legilor internaţionale». Prea Fericirea Sa a arătat apoi condiţiile după care se recrutează monahii în ţară : noviciatul, şcoala elementară de 7 ani etc. După aceasta, amintind că se împlinesc 100 de ani de la întemeierea Schitului Prodromul, Prea Fericirea Sa a zis : «Mulţumim Maicii Domnului că ne-a învrednicit să vedem şi Sfîntul nostru Aşezămînt».

Cei din conducerea de la Marea Lavră de care depinde schitul Prodromul, cunosc bine situaţia de acolo. Ei vorbesc frumos de călugării romîni de la Prodromul şi spun că îi ajută materialiceşte în nevoile lor. Mărturisesc, însă, că este nevoie să se trimită călugări din ţară, căci numai înmulţindu-se numărul călugărilor de acolo, schitul va deveni iarăşi înfloritor.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dus daruri numeroase la schitul Prodromul.

Pe înserat, după înapoierea de la Prodromul, delegaţia Bisericii Ortodxe Romîne şi-a luat rămas bun de la conducerea Mînăstirii Marea Lavră şi a pornit, cu barca cu motor, să facă înconjurul capului Sfîntului Munte şi să ajungă chiar în seara aceea la Mînăstirea Dionisiu, unde să rămînă peste noapte.

La Mînăstirea Dionisiu. — La Mînăstirea Dionisiu s-a ajuns către orele 10 noaptea, pe o mare liniştită şi luminată de lună. Mînăstirea se găseşte chiar la malul mării, dar pînă sus la ea sînt 80 de metri de trepte. Proigumenul Gavriil, împreună cu călugării ne aşteptau cu masa de seară pregătită. Pentru că era prea tîrziu, recepţia oficială, în biserică, a rămas să se facă a doua zi de dimineaţă.

Într-adevăr, în dimineaţa zilei de 29 iunie s-a făcut primirea oficială, cu doxologie şi cuvîntări în biserică, după care s-a vizitat mînăstirea plină de amintirea Patriarhului Nifon II, organizatorul Bisericii Romîne, precum şi a domnitorilor Neagoe Basarab cu fiul său Teodosie, Petru Rareş şi doamna lui Elena, Alexandru Lăpuşneanu cu soţia sa Ruxandra. Picturile de pe pereţii bisericii şi numeroasele obiecte de artă din tezaurul mînăstirii sau documentele din bibliotecă mărturisesc legăturile mînăstirii cu ţările noastre şi prezenţa românească la Muntele Atos. Conducerea mînăstirii, ca şi ceilalţi călugări cunosc bine aceste legături şi vorbesc cu tragere de inimă de ele şi de prietenia dintre Bisericile Greacă şi Romînă şi dintre poporul grec şi romîn.

În timpul servirii răcoritoarelor la synodicon, cînd Prea Fericitul Părinte Patriarh a înmînat proigumenului darurile personale și darurile pentru biserica mînăstirii, proigumenul Gavriil, autor al unor lucrări în legătură cu viața monahală și cu Sfîntul Munte [21], a făcut apel călduros să se trimită călugări romîni din țară, întrucît o bună parte din chiliile romînești de pe moșia mînăstirii, în urma morții viețuitorilor lor, s-au ruinat și cele în ființă acum sînt amenințate de aceeași soartă, după moartea bătrînilor lor viețuitori. De asemenea a rugat să se trimită din țară patru tineri care ar voi să se dedice vieții monahale, care să urmeze Școala Atoniada din Sfîntul Munte, cheltuielile toate fiind suportate de Mînăstirea Dionisiu.

La Mînăstirea Grigoriu. — Cu barca cu motor, care ne aștepta la debarcader, am continuat în ziua de 29 iunie călătoria și am vizitat Mînăstirea Grigoriu. Aceeași primire cu doxologie și cuvîntări ca și la celelalte mînăstiri. În cinstea și spre bucuria delegației, părinții de la strană cîntă romînește : «Doamne miluiește !» Părintele stareț Visarion salută cu cuvinte pline de căldură și de emoție delegația. Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian subliniază legăturile care au fost între mînăstirile de la Atos și țara noastră. «Lucrurile acestea, spune Prea Fericirea Sa, le știm din cărțile de istorie, dar acum le cunoaștem văzîndu-le cu ochii. Printre lucrurile văzute cu ochii este și Mînăstirea Grigoriu în care v-ați hotărît să vă duceți viața de rugăciune. Mulțumim Prea Bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să mergem pe urme'e înaintașilor noștri : voievozi, episcopi și credincioși, care au fost pe aici. Aceste sfinte mînăstiri n-au cultivat numai legile religioase, ci și dragostea frățească între poporul romîn și poporul grec. Ele au cimentat și legile prieteniei de nezdruncinat între popoarele noastre. De aceea întîlnirea cu conducătorii Bisericii Grecești noi o privim cu bucurie. Bucuria aceasta a fost acum și mai mare, pentru că am întîlnit aici și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic. Întîlnirile noastre vor lăsa urme de neuitat». Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a încheiat cuvîntarea sa, aducînd salutul preoți'or, călugărilor și credincioșilor din Republica Populară Romînă. Am cercetat biserica și intrînd în altar am sărutat moaștele așezate pe Sfînta Masă : capul Sfîntului Grigorie de Nazianz, mîna aceluiași, mîna Sfîntului Ignatie Teoforul etc. Alături de primul ei ctitor, Sfîntul Grigorie Sinaitul, zis și Teoforul, în secolul al XIV-lea, mînăstirea Grigoriu are și ctitori dintre voievozii romîni : Ștefan cel Mare, Ștefăniță Vodă, Alexandru Lăpușneanu și alții [22].

---

21. Arhim. Gabriel, *Sfînta Mînăstire a Sf. Dionisie în Sfîntul Munte* (grecește), Atena, 1959, form. 8, 224 p. și *Viața Monahală după Sfinții Părinți,* cu ocazia Mileniului Atosului, Atena, 1963, form. 8, 160 p.

22. Starețul Visarion, *Cuvînt de laudă în cinstea ctitorilor Sf. Mînăstiri Grigoriu din Sfîntul Munte Atos,* 1959, p. 19—20 și passim ; Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.,* p. 264—265.

La Mînăstirea Sf. Panteleimon. — Plecînd de la Mînăstirea Grigoriu şi trecînd prin dreptul Mînăstirii *Simon Petra,* care de pe mare oferă un spectacol rar, am ajuns la mînăstirea rusească *Panteleimon,* zisă şi Rusikon, una dintre cele mai mari mînăstiri de la Atos, care, în momentul de faţă are 30 de monahi. Delegaţia e primită cu toată cinstea cuvenită. După doxologia încheiată cu urarea : «Întru mulţi ani, Stăpîne», cîntată în rusește şi grecește, Părintele stareţ, un monah tînăr şi înflăcărat, a adresat delegaţiei cuvenitele urări de «Bine aţi venit !» Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns : «Vă mulţumim cu dragoste pentru primire şi vă urăm bună trăire duhovnicească. În iulie voi fi la Moscova şi voi spune Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei ce am văzut aici». Părintele stareţ mulţumeşte pentru această informaţie şi roagă să se comunice Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei omagiile respectuoase ale vieţuitorilor mînăstirii. Mînăstirea Panteleimon are printre ctitorii ei voievozi romîni, începînd din secolul al XV-lea cu Vlad Ţepeş şi sfîrşind cu Scarlat Calimach, care, între 1812 şi 1820, a rezidit, împreună cu egumenul Sava, din temelie biserica, lucrarea fiind continuată în 1835 de către ieromonahul Gherasim din Drama, cum reiese din inscripţia de la intrare[23]. Nu s-a vizitat întregul aşezămînt, fiind prea întins şi ora înaintată. Am mers la trapeză, o uriaşă şi prea frumoasă sală, pictată bisericeşte, în care s-au servit răcoritoare. La ieşirea din mînăstire, spre debarcader, delegaţia a întîlnit pe Înalt Prea Sfinţitul Nicodim, care se întorcea dintr-o călătorie la alte mînăstiri. Înalt Prea Sfinţia Sa şi însoţitorii ne-au petrecut cu urări şi cîntări duhovniceşti.

La Mînăstirea Dochiariu. — Am pornit mai departe spre Mînăstirea Dochiariu, unde am ajuns la orele 12,20. După obişnuita doxologie, în frumoasa biserică a Dochiariului, Părintele stareţ Daniil a salutat în cuvinte simţite prezenţa delegaţiei romîne în cuprinsul mînăstirii, cerînd binecuvîntarea patriarhală asupra vieţuitorilor de acolo. Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns : «Prea cuvioşi părinţi, cu prilejul vizitării Sfîntului Munte, oferit de festivităţile Mileniului de viaţă monahală, la Atos, am căutat să cercetăm mînăstirile care au legătură cu poporul nostru, pentru ca împreună cu părinţii din ele să ridicăm rugăciuni pentru odihna sufletelor ctitorilor şi să preţuim în mod deosebit evlavia lor, pentru a şti pe ce drum să-i urmăm. Avem marea datorie de a păstra ceea ce au făcut înaintaşii noştri şi de a împlini tot ceea ce ei au gîndit, cînd au zidit aceste aşezăminte. Vieţuitorii care se găsesc în aşezămintele lor au datoria de a se ruga pentru mîntuirea sufletelor lor, dar şi pentru mîntuirea tuturor creştinilor din lume. Zidurile mînăstirilor sînt încălzite de rugăciunile călugărilor. Să ne rugăm şi pentru înţelegerea şi pacea între toţi creştinii. Cu aceasta vă împărtăşesc binecuvîntările Sfîntului Sinod şi ale mele. Domnul Iisus Hristos să fie cu noi cu toţi !» Mînăstirea Dochiariu are printre ctitorii ei şi voievozi romîni ca Petru Vodă Paisie, Alexandru Lăpuşneanu cu soţia şi fiul lor Bogdan, Alexandru Co-

23. Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.,* p. 265—266.

conul, Radu Vodă Șerban, marele postelnic Ianache, Matei Basarab [24]. Aici este înmormîntat Teofan, Mitropolitul Moldovei, care a tîrnosit biserica rezidită de Alexandru Lăpușneanu și a rămas definitiv aici pînă la moarte. Se află în această biserică și o icoană a Maicii Domnului numită «Grabnică Ascultătoare», la care un ieromonah se roagă aproape neîncetat pentru pacea și înțelegerea între oameni. După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit daruri mînăstirii, ne-am luat rămas bun de la conducătorii Dochiariu'ui. Vizita noastră la Sfîntul Munte luase sfîrșit.

Ceremoniile Mileniului atonit la Caryae și Marea Lavră, vizitarea atîtor mînăstiri cu bogății considerabile — istorice, artistice și spirituale —, contactul cu atîția oameni și la niveluri atît de variate, au lăsat impresii profunde, dintre care unele nu se vor șterge niciodată.

PLECAREA DE LA SFÎNTUL MUNTE. — În ziua de 29 iunie, după vizitarea Mînăstirii Dochiariu, ne-am îmbarcat pe un torpilor al armatei grecești, care fusese trimis de la Salonic anume să ne conducă de la Sfîntul Munte (Mînăstirea Dochiariu) la micul orășel Uranopole, dincolo de limita de nord a Sfîntului Munte, localitate de unde începe șoseaua către Salonic și care este un centru turistic important. Călătoria cu torpilorul a fost, deci, de scurtă durată. Ea a fost însă un semn de deosebită prețuire față de delegația Bisericii Ortodoxe Romîne, din partea Statului grec. (Nici una dintre celelalte delegații nu a p'ecat în felul acesta din Sfîntul Munte, afară de Patriarhul Ecumenic, și cei din jurul său, care, ca oaspe de mare cinste a Statului grec, a avut la dispoziție un crucișător, ce l-a dus de la Sfîntul Munte la Pireu).

Sosirea la Uranopole a fost către orele 14. Aici am fost întîmpinați de parohul grec al micului orășel și de dl. Dellaporta, de la biroul de voiaj «Kritiki», cu care contractase Comisia organizatorică a serbărilor Mileniului toate transporturile delegațiilor invitate la Sfîntul Munte. Masa s-a luat la restaurantul Oficiului de Turism, iar către orele 18 delegația romînă a pornit cu două autoturisme mari spre Salonic. Șoseaua este nouă și în bună parte, asfaltată. Ea urcă pe serpentine pînă la o altitudine de 1.200 m, străbătînd o regiune cu totul pitorească. Membrii delegației romîne au tresărit emoționați, citind la intrarea într-un orășel de pe drumul parcurs : «Stagira», patria marelui filozof antic Aristoteles. La Salonic s-a ajuns către miezul nopții de 29/30 iunie.

VIZITA LA SALONIC. — La sosirea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la hotelul «Mediteranéen», delegația Bisericii Ortodoxe Sîrbe tocmai părăsea hotelul, îndreptîndu-se spre gară, pentru a se înapoia cu trenul la Be'grad, iar delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare părăsise Salonicul, tot cu trenul, cu o zi înainte (delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a părăsit

24. Arhimandritul Hristofor Ktenà, Președintele duhovnicesc al comunității grecești de la Galați, *Sfînta, împărăteasca, patriarhala Mînăstire Dohiariu din Sfîntul Munte Atos* (grecește), Atena, 1926, p. 39—48 și passim : Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 258—259.

Salonicul, îndreptîndu-se spre Atena, în zilele în care delegaţia romînă a rămas la Salonic). Toate aceste delegaţii, afară de cea romînă, îşi anunţaseră din vreme vizita la Salonic şi fuseseră primite oficial. Despre sosirea delegaţiei romîne nimeni n-a ştiut din vreme.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a hotărît să folosim cele două autoturisme care se găseau la dispoziţia noastră şi, către orele 11, să mergem să vizităm cîteva biserici vechi din Salonic.

Am pornit astfel şi am vizitat biserica Sfîntul Dumitru, o capodoperă de artă, refăcută după planul iniţial şi păstrînd numeroase vestigii din mozaicul original.

Edificiul e ridicat pe o veche clădire romană, poate un templu ; în subsol se păstrează urmele bisericii vechi, din secolul al IV-lea (în jurul anului 323) şi — mai ales, cele din secolul al V-lea, cu fragmente din marmură sculptată cu cruci, flori, figuri. Se văd urmele încăperii în care a fost închis Sfîntul Dumitru, locul chinurilor şi morţii sale, în 303, şi acela unde încuraja pe Nestor. În interiorul catedralei sînt mozaicuri din secolul al IV-lea, printre altele chipul Sfîntului Dumitru cu doi copii. Toate coloanele interioare cu capitelurile respective sînt din secolul al V-lea, ca şi imensele plăci de marmură gri deschis care alcătuiesc pardoseala şi care, de circa 3 m lungime fiecare, se continuă unele pe altele şi ca structură şi ca culoare, de parcă ar fi tăiate dintr-o piesă unică. Este o artă şi un gust de o rară fineţe.

Către orele 12 am mers la biserica Sfînta Sofia, refăcută în actuala formă între 1907 şi 1910, pe temelia altor biserici anterioare, dintre care cea mai veche a fost zidită, se pare, între 690 şi 730, în cinstea lui Hristos, numit şi Sofia-Înţelepciune. Mozaicurile, de o rară frumuseţe sînt din secolul al IX-lea. Lămuririle asupra artei picturale a bisericii ne-au fost date cu o deosebită gentileţe de Dl. Constantin Kalokyris, profesor de arheologie şi bizantinologie la Facultatea de teologie locală.

Am întîlnit aicí pe prof. I. Caloghiru, decanul Facultăţii de teologie din Salonic, care, după aceasta, a anunţat pe I. P. S. Mitropolit Panteleimon al Salonicului despre sosirea noastră şi în felul acesta s-a luat cunoştinţă în chip oficial de prezenţa delegaţiei romîne în Salonic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit la hotel, la orele 17, vizita Mitropolitului Panteleimon al Salonicului, care fusese bolnav şi din această cauză nu participase la festivităţile de la Atos. Prea Fericitul Părinte Patriarh cunoscuse pe Mitropolitul Panteleimon cu ocazia unei călătorii la Moscova. Revederea a fost cît se poate de cordială ; la orele 18 urmează vizita D-lui Ţurcas, director general în Ministerul Greciei de Nord, fost multă vreme înainte de 1940 ataşat pe lîngă Ambasada Greciei la Bucureşti, cunoscător al limbii romîne şi cu sentimente filo-romîne puternice ; la orele 19,30 vizita D-lui Profesor Haralambie Frankistas, Ministrul Greciei de Nord, venit să salute pe Prea Fericitul Părinte Patriarh şi delegaţia romînă şi să-şi arate satisfacţia pentru cinstea care se face oraşului Salonic prin prezenţa aci a unor înalţi oaspeţi străini. Ne recomandă stăruitor să vizităm Salonicul, care e un oraş

primitor și încîntat să aibă oaspeți ca membrii delegației romîne, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Ministrul Frankistas este profesor de drept la Universitatea din Salonic și ne spune bucuros că a studiat și dreptul bisericesc canonic și că un timp a predat această disciplină la Facultatea de teologie din Salonic. Vorbește bine limbile germană și franceză.

Luni, 1 iulie, către orele 9,30, am vizitat Mitropolia Salonicu'ui, unde I. P. S. Panteleimon ne-a primit cu multă căldură. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit mai multe daruri. Mitropolitul Panteleimon a mulțumit și ne-a propus vizitarea anumitor biserici și mînăstiri din oraș și din jur. Reședința Mitropoliei e o clădire veche, în perspectivă de a fi înlocuită cu alta nouă. În Salonic sînt 40 de biserici ortodoxe cu cîte 3—4 sute de credincioși fiecare. Majoritatea bisericilor mari sînt construite pe urmele unor biserici vechi. Sînt în Salonic urme de biserici din secolele IV—VIII-lea. Reîntîlnim aci pe cei doi ierarhi etiopieni, care au reprezentat Biserica respectivă la Atos și cărora Prea Fericitul Patriarh le urează drum bun.

La orele 10,30 am întors vizita Ministrului Greciei de Nord, Dl. Prof. Haralambie Frankistas, la Minister. Dl. Ministru, împreună cu colaboratorii săi, printre care se afla în primul rînd Dl. Țurcas, ne-a primit cu multă cordialitate. Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit D-lui Ministru un frumos album cu vederi din viața Bisericii Ortodoxe Romîne și o carpetă și a primit din partea gazdei, în schimb, un greu și masiv volum despre *Tessalonic,* editat cu prilejul jubileului a 50 de ani de la eliberarea orașului [25]. S-a purtat, apoi următorul dialog între Prea Fericitul Părinte Patriarh și Domnul Ministru : Dl. Ministru : «Oamenii din Tessalonic sînt curați și harnici» ; Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian : «Lucrul se datorește și celui care-i conduce» ; Dl. Ministru : «Noi iubim pe vecinii din Balcani și vrem să avem legături bune cu ei, dar pe romîni îi iubim ca pe niște frați. Nu se pot uita legăturile cu Romînia și nici faptul că prima mișcare pentru răscoala contra turcilor a pornit din Romînia și că la Drăgășani au murit primii greci în această luptă. Să se creeze raporturi strînse între capii Bisericilor și între cele două popoare» ; Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian : «Raporturile culturale se întăresc» ; Dl. Ministru : «Universitatea din Tessalonic a chemat pe Prof. Em. Condurache să țină 5 prelegeri și va chema și pe alții ; *Societatea de studii macedonene,* care are o secție de *Studii balcanice,* se ocupă de aproape cu problema relațiilor culturale interbalcanice. Universitatea și secția de studii balcanice vor să strîngă raporturile cu instituțiile de cultură din țara D-voastră. Asigurăm pe Prea Fericirea Voastră și pe membrii delegației că populația Tessa'onicului a fost încîntată, aflînd că reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romîne vor rămîne două zile printre noi». Ni se comunică desemnarea unui ghid pentru vizitarea mînăstirilor și bisericilor din oraș.

25. *Tessalonike, 1912—1962* (grecește), form. 4, 690 p.

La orele 11, doi membri ai delegației : Pr. Prof. Ioan G. Coman și Arhim. N. Mladin, merg din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Facultatea de teologie, spre a lua contact cu colegii tessalonicieni și a prezenta daruri Facultății. Am găsit la Facultate pe Dl. Decan Ioan Caloghiru, profesor de dogmatică și pe Dl. E. Teodoru, profesor de liturgică, care au primit foarte curtenitor pe membrii delegației romîne. Li s-a oferit darurile aduse, cărți și reviste ale Patriarhiei Romîne. Ni s-a oferit, în schimb, anuarele Facultății, în care sînt publicate studii ale profesorilor pe ultimii 10 ani, precum și cîteva monografii. Facultatea e destul de tînără : e înființată în 1942, are 9 profesori și circa 100 studenți. Are săli frumoase de cursuri, săli de seminarii pe catedre bine organizate, îndeosebi cea de patrologie cu cîteva mii de fotocopii de pe manuscrise de ale Părinților. Sala de festivități a Universității e de o frumusețe sobră. Sînt puse la punct planurile pentru construirea unui nou local mai mare și mai bine utilat. În legătură cu al doilea congres al teologilor ortodocși, care este prevăzut să aibă loc la București, cei doi colegi tessaloniceni insistă ca el să fie amînat, întrucît toată luna lui octombrie ei sînt ocupați cu examenele și n-au timp suficient să pregătească comunicări. Să se ia înțelegere prealabilă cu teologii de la Atena, iar invitațiile să fie trimise atît Bisericii, cît și Facultăților de teologie grecești. Să fie propusă o dată care să facă posibilă o bună pregătire și organizare a congresului.

La orele 13,30 delegația e invitată la o masă oficială oferită de Ministrul Greciei de Nord, într-o vilă specială la marginea orașului, lîngă care o capelă extrem de albă, nefinisată, se înalță ca un crin. Sînt prezenți : Dl. Ministru D. Frankistas, I. P. S. Mitropolit Panteleimon, Dl. Țurcas, primarul orașului Salonic, Rectorul Universității, Decanul Facultății de teologie și alte cîteva persoane. La desert, Dl. Ministru a rostit următorul cuvînt : «Orașul vechi al Tessalonicului, care datează dinainte de Hristos și care a păstrat vechi urme de civilizație, se bucură de venirea Prea Fericirii Voastre. Poporul grec iubește pe toți vecinii săi și vrea să trăiască în pace cu toți. Poporul grec are legături vechi cu poporul romîn. Romînia a fost țara în care au înflorit centre de cultură bizantină. În Romînia au răsunat armele revoluției de la 1821. Popoprul grec nu poate uita poporul romîn pentru ajutorul pe care i l-a dat în războiul balcanic. Au fost și sînt două popoare prietene. În acest spirit ridic paharul în cinstea Prea Fericirii Voastre și a suitei». La acestea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns : «Domnule Ministru, înalt Prea Sfinția Voastră și iubiți comeseni, pentru Biserica Ortodoxă Romînă Tessalonicul are o însemnătate deosebită, căci de la Tessalonic au plecat ucenicii Sfîntului Apostol Pavel de au creștinat poporul romîn. De aceea cînd am primit prima invitație pentru serbările de la Atos cu arătarea că ne vom opri și la Tessalonic, am luat bilete de avion pentru ruta București-Atena-Salonic și retur. Anunțîndu-ni-se amînarea serbărilor cu o lună, am crezut că nu vom mai trece pe la Salonic. Știam că la întoarcere nu vom găsi un drum mai

bun ca Salonicul. N-am crezut că vom fi întîmpinați cu atîta bucurie și simpatie de către reprezentanții Greciei de Nord în frunte cu Domnul Ministru Frankistas. Nu se poate exprima în cuvinte ce simțim noi aici. Ne bucură foarte mult simpatia și dragostea pe care le găsim aci pentru poporul nostru». În continuare, Prea Fericitul Patriarh a vorbit despre relațiile frățești dintre Bisericile Ortodoxe Romînă și Greacă.

La orele 19, o parte din membrii delegației, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh, au făcut o vizită D-lui director Țurcas și familiei sale, oferindu-le cîteva daruri.

Marți, 2 iulie, delegația a vizitat între orele 9,30 și 13, cartierul universitar al orașului, apoi noul muzeu, în care sînt expuse obiecte prețioase, descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice făcute la Pella, patria lui Filip II și a lui Alexandru cel Mare : Biserica Rotonda Sfîntului Gheorghe, fost palat — poate mausoleu — al lui Galeriu, transformat în biserică înainte de împăratul Iustinian, cu picturi în mozaic, foarte bine păstrate, în diferite părți [26], Biserica Sfînta Paraschiva, construită pe o veche așezare din secolul al V-lea, și care are o icoană a Maicii Domnului, numită «Aheiropoietos» ; Mînăstirea Vlattadon, întemeiată în secolul al XIV-lea de frații Vlattazi din Creta, care au fost în legătură cu mișcarea isihastă, poate ca ucenici (Dorotei și Marcu) ai Sfîntului Grigorie Palama [27]. În dreapta altarului se află lespedea de piatră de pe care Sfîntul Apostol Pavel a predicat învățătura lui Hristos Tessalonicenilor, în timpul celei de-a doua călătorii misionare (49—52). Stareț aci este părintele Pancratios, monah și medic, dispunînd de o frumoasă bibliotecă și dînd dovadă de o deosebită agerime intelectuală : Mînăstirea Cuviosul David-Latomi, impresionantă prin icoana viziunii proorocului Iezechiil și a Maicii Domnului cu Pruncul ; Biserica celor 12 Apostoli întemeiată — se pare — de patriarhul Nifon, în secolul al XIV-lea, și împodobită cu o icoană în mozaic, unică : Pregătirea pentru baia lui Hristos nou născut, în care Maica Domnului ținînd Pruncul în brațe încearcă cu degetele mîinii stîngi apa, pe care un personaj o toarnă într-un vas special [28].

La orele 14, delegația și-a luat rămas bun la aeroport de la Dl. Ministru Frankistas și de la colaboratorii săi, de la I. P. S. Mitropolit Panteleimon și însoțitorii săi și le-a mulțumit călduros pentru primirea prietenească ce i s-a făcut, și a plecat cu avionul la Atena.

DIN NOU LA ATENA. — După 50 minute de zbor, cu un avion de linie grecesc, delegația romînă a sosit din nou la Atena. Întîmpinată oficial, la aeroport, de Arhiepiscopul Hrisostom, împreună cu suita sa, de celelalte oficialități grecești și de personalul Ambasadei R.P.R. în frunte

26. Amănunte în : *Monuments of Thessalonike*, second edition (reprinted), Thessalonike, 1962, p. 10 și urm.
27. *Ibidem*, p 55.
28. *Ibidem*, p. 47.

cu Dl. Ministru M. Bălănescu, delegația a fost condusă din nou la hotelul «Cecil» din Kifissia.

Patriarhul Ecumenic Atenagora se găsea încă de duminică, 30 iunie, la Atena și programul vizitei sale era în p ină desfășurare, așa că scurta vizită a delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Atena a fost, încă de la început, antrenată oarecum în acest program. Astfel, delegația a primit imediat invitația de a participa, în seara sosirii, la slujba Vecerniei și după aceea la cina dată de Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei în cinstea Patriarhului Ecumenic, la Mînăstirea «Penteli» (22 km de Atena). Către orele 19, a sosit la hotel I. P. S. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei, care a însoțit delegația la Penteli, unde a fost întîmpinată de o mare mulțime de clerici și credincioși entuziaști adunați să vadă pe căpeteniile Bisericilor Ortodoxe, prezente în Atena. În biserică se slujea Vecernia, care era pe sfîrșite. Părintele stareț al mînăstirii a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un scurt cuvînt de salut, în care, printre altele, a zis : «Mînăstirea Penteli înscrie cu litere de aur vizita Prea Fericirii Voastre și a membri or delegației Bisericii Ortodoxe Romîne. Aici, la Penteli, ne străduim în slujba Sfintei Biserici Ortodoxe și ne rugăm pentru binele, mîntuirea și pacea lumii întregi». Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns : «Drumul nostru de înapoiere de la Atos a trecut din nou pe la Atena. Întîmplarea a făcut ca avionul care ne duce în Țara noastră să plece tocmai vineri. Aceste zile le vom ocupa cu vizitarea muzeelor și monumentelor istorice din Atena. Mulțumim Prea Fericitului Hrisostom, că ne-a dat prilejul să vedem această mînăstire. Mulțumim și părintelui stareț pentru caldele cuvinte ce ne-a adresat. Rugăm pe Domnul Dumnezeu să păzească pe părinții de aici. Să dea Dumnezeu sănătate Prea Fericitului Hrisostom, care conduce cu prestigiu Biserica Greciei. Mulțumim lui Dumnezeu că l-a învrednicit să prezideze pregătirile pentru festivitățile de la Atos, tot așa de minunat cum a prezidat și Conferința de la Rodos. Împărtășesc binecuvîntări credincioșilor de față».

La ieșirea din Biserică, foarte mulți credincioși au cerut binecuvîntări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, unii cu copilași în brațe. Delegația a mers apoi la stăreție. Prea Fericitul Părinte Patriarh a apărut în galeria stăreției de unde a trimis binecuvîntări credincioșilor care aplaudau [29]. Delegația a intrat în sala de primire, unde au fost prezentate Prea Fericitului Părinte Patriarh și membrilor delegației diferite personalități bisericești : Mitropolitii Patarei, Tesaliei [30] etc., arhimandriți, personalități militare : Generalul Comandat al Jandarmeriei, Generalul Comandant al Marinei, Generalul Comandant al Aviației etc. Între timp a sosit și Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic însoțit de Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, cărora credin-

29. Tradiție elenică îndepărtată, care vine din teatrul și agoraoa greacă și care s-a transmis și în Biserică. Unii Părinți ai Bisericii ne spun că predicile lor erau deseori aplaudate.

30. Care spunea că va pleca la Conferința de la Montreal.

cioșii le-au făcut aceeași afectuoasă primire cu aplauze. Reîntîlnirea acestor Patriarhi cu delegația noastră a fost tot atît de caldă și de emoționantă ca și la Atos. Patriarhul Atenagora ne făgăduise, de altfel, această reîntîlnire. La ore e 21 a sosit și Primul ministru Pipinelis, însoțit de Ministrul Învățămîntului, Stratos. Secretul acestei largi și pretențioase întîlniri e masa oficială oferită de Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei, Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora. Au fost prezenți la această masă înalți ierarhi ai Bisericii de la Constantinopol, din Grecia, din Palestina și din Romînia, a ături de cei mai înalți demnitari ai țării gazde. Masa a decurs într-o atmosferă de dragoste creștină. La sfîrșit, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a conferit participanților la festivitatea Mileniului atonit «Crucea comemorativă» a Mileniului Sfîntului Munte, care avea gravată pe față inscripția în grecește: «Athenagoras, Patriarh Ecumenic» și pe verso cuvintele: «Mileniul Sfîntului Munte 1963». Nu s-au rostit nici toasturi, nici discursuri. Au fost doar convorbiri prietenești, atît înainte cît și după cină. Preotul Olimp Căciulă a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe cîțiva dintre profesorii Facultății de teologie de la Atena : A. Alivizatos, V. Vellas, V. Ioannides, care și-au manifestat dorința de a vizita țara și Biserica Ortodoxă Romînă. Prof. Alivizatos a vorbit cu entuziasm de vizita făcută în U.R.S.S., și de Biserica Rusă. Patriarhul Ecumenic a arătat tot timpul o deosebită afecțiune Patriarhului Justinian, ținînd să facă mai multe fotografii împreună, cum și în grup cu alții, din cei de față. Acest ultim act vrea să consfințească importanța deosebită pe care Patriarhia Ecumenică și guvernul grec au acordat-o Mileniului atonit. Atosul e nu numai un capitol de istorie locală grecească sau bizantină, ci unul cu serioase implicații de istorie universală, care fac din el un important centru care a afectat lumea din jur și mai depărtată sub raport politic, militar, spiritual și cultural. El a fost și a rămas areopagul vieții monahale ortodoxe și o rezervă de energii duhovnicești, la care Biserica poate apela oricînd.

Miercuri, 3 iulie, orele 9, delegația romînă a vizitat *Muzeul Benaki*, înființat în 1930—1932, care la început a fost numai o colecție particulară ; această colecție a fost mereu îmbogățită cu altele noi. Am văzut în grabă cele trei cicluri, care constituie baza colecțiilor muzeului : ciclul *artei grecești* din epoca preistorică pînă în zilele noastre, *ciclul de obiecte grecești moderne* și ciclul de colecții de artă minoră creștină și musulmană a *Mediteranei Orientale și a țărilor limitrofe*. Există apoi o mare colecție de *ceramică chinezească, stofe și broderii din Extremul Orient și din Europa Occidentală* [31]. Printre altele, notăm aici obiecte aduse de refugiați din Asia Mică în 1921—1922 : cîrji, Sfinte Vase, ustensile și arme folosite în revoluția de la 1821, tablouri, manuscrise din secolele X—XIV-lea, un mozaic din secolul al IX-lea, icoane din școala cretană, broderii de aur, ceramică, țesături copte, egiptene, rodiene, de

31. M. Chatzidakis, Directeur du Musée Benaki, *Guide Sommaire,* Athènes, 1961, *Introduction,* p. 8.

Buhara, de Asia Mică ; o sală-moschee cu loc de spălat ; lămpi din secolul al VI-lea, obiecte chirurgicale, pînze cu chipuri din secole e al II-lea, al III-lea și al IV-lea, scene din revoluția greacă, chipul lui Ipsilante, al lui Grigore V, icoane din colecția El Greco, covoare poloneze, podoabe de biserici bizantine, obiecte de aur datînd cu 2500 de ani înaintea erei noastre, lucruri găsite la Micene, altele în morminte din vremea lui Alexandru cel Mare, epoca minoică, pînze și costume din secolele XVII—XVIII-lea, sală cu obiecte persane, picturi străine etc.

La orele 10,30, delegația noastră a făcut o vizită la Ministerul Culturii, Cultelor și Monumentelor istorice, D-lui Ministru Hr. Stratos, căruia i-a înmînat unele daruri și cu care s-a întreținut aproximativ o oră asupra situației călugărilor romîni și a clădirilor schitului romînesc Prodromul de la Muntele Atos. Cu această ocazie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înfățișat ministrului doleanțele călugărilor de la Prodromul.

După vizita de la Ministerul Culturii și al Cultelor, delegația romînă a vizitat *Muzeul Bizantin* al cărui director, Dl. Hatzidakis, ne-a ieșit în întîmpinare. Sub conducerea unui ghid, o doamnă, vedem în prima sală întîi monumente creștine din secolele IV—VIII-lea : o întreagă sală e amenajată cu e'ementele unei biserici creștine din secolul al V-lea ; apoi o Sfîntă Masă din secolul al IV-lea ; icoane foarte bine păstrate ; o altă sală cu o biserică pur bizantină din secolul al XI-lea, o alta cu o biserică din secolul al XVII-lea, iconostas în lemn, icoană în frescă, tron adus de refugiații de la Ankara ; numeroase săli cu icoane din secolul al XII-lea și al XIV-lea ale școlii macedonene, icoană în mozaic din secolul al XIV-lea, manuscris de Evanghelie din secolul al V-lea, Evanghelie cu chipul Evanghelistului Matei și încă alte două, icoane din secolul al VII-lea, cruci foarte vechi și foarte frumos lucrate, epitaf de aur de la Tessalonic din secolul al XIV-lea, mitre arhierești, copii de pe țesături din secolele V—VII-lea, o bisericuță populară, Sfînta Marina, icoane ale Sfinților care susțin că Sfîntul Duh purcede de la Tatăl, antimise, icoana Sfîntului Hristofor, icoane din secolul al XVI-lea, mozaicuri din secolul al IV-lea, icoana Sfîntului Sisoe cu inscripție în limbile : slavonă, greacă și latină etc.

În continuare, delegația noastră a făcut o vizită la Ambasada R.P.R. din Atena, unde a fost întîmpinată cu aceeași amabilitate din partea D-lui Ambasador și a personalului Ambasadei.

La prînz, delegația romînă a dat curs invitației de a participa la masa oferită de Arhiepiscopia Atenei în cinstea Patriarhului Ecumenic, la Școala teologică «Rizarios» a Arhiepiscopiei din Atena, care se găsește în apropierea Atenei, la Halandri. După masă, într-una din cancelariile Școlii, Patriarhul Ecumenic, fiind de față și ceilalți doi patriarhi : al Ierusalimului și al Romîniei și mai mulți mitropoliți greci în frunte cu Arhiepiscopul Hrisostom, s-a întreținut cu profesorii Facultății de teologie din Atena, asupra mai multor probleme bisericești de actualitate. A fost atinsă, numai în treacăt, și problema participării Bisericii

Ortodoxe la Sinodul al II-lea de la Vatican, rămînînd să se vadă evoluţia lucrurilor sub noul Papă.

Şcoala «Rizarios», în trecutul ei un fel de seminar de-al nostru, şi-a construit în anii din urmă pe un teren întins, o seamă de clădiri cu totul moderne, menite să adăpostească mai multe instituţii, decît un simplu seminar. Ca profesori la această şcoală funcţionează un număr de profesori universitari de teologie, dintre aceia care au urmat în tinereţe cursurile acestei şcoli. Arhiepiscopul Hrisostom al Atenei, adresîndu-se preotului Olimp Căciulă, i-a spus la un moment dat : «Aici va funcţiona Facultatea de teologie a Bisericii».

După amiaza zilei de miercuri 3 iulie ca şi dimineaţa zilei de joi 4 iulie nu au mai fost ocupate cu nici un fel de vizite oficiale.

Joi, 4 iulie, orele 18 s-a făcut, în Catedrala Mitropoliei din Atena, primirea oficială a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. La sosire, Prea Fericirea Sa a fost îmbrăcat cu mantia arhierească şi intrînd în Biserică s-a oficiat doxologia respectivă, după care Arhiepiscopul Hrisostom a vorbit, întîmpinîndu-l pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi accentuînd cu multă admiraţie şi dragoste energia de conducător şi realizările din Biserica Ortodoxă Romînă, pe care a vizitat-o şi a găsit-o în desăvîrşit progres, cu cîţiva ani înainte. A mulţumit călduros Patriarhului Justinian pentru vizita aceasta pe care o face Bisericii Greciei.

Luînd cuvîntul şi adresîndu-se atît Arhiepiscopului Hrisostom, cît şi membrilor Sfîntului Sinod grec de faţă şi clerului din Atena care umplea Biserica, cum şi credincioşilor care nemaiputînd avea loc în biserică stăteau afară, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus : «Prea Fericite Părinte Hrisostom, Înalt Prea Sfinţiţi Mitropoliţi, Prea cuvioşi şi cucernici Părinţi şi Iubiţi credincioşi, cum ştiţi, ne înapoiem de la marile serbări ale Muntelui Atos. Drumul nostru a trecut la dus şi la întors prin luminata şi glorioasa Atenă. Mulţumim întîi lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ne întîlnim toţi conducătorii Bisericilor Ortodoxe. În al doilea rînd, gîndul nostru se îndreaptă către Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, care, prin invitaţia sa, a prilejuit întîlnirea noastră la Atos. Gîndul nostru se îndreaptă şi către Comitetul de organizare a festivităţilor atonite, în frunte cu prea înţeleptul Arhiepiscop Hrisostom al Atenei, care a fost învrednicit să prezideze două acte mari din istoria Bisericii Ortodoxe : Conferinţa de la Rodos şi Mileniul Sfîntului Munte. Şi a deschis două capitole : Rodos, capitol încununat cu succes, unde hotărîrile au fost luate cu unanimitate ; acolo s-a pus temelie tuturor problemelor pe care trebuie să le discute Prosinodul şi Sinodul Ecumenic ; după doi ani, Prea Fericitul Hrisostom a fost învrednicit să prezideze Comitetul pentru pregătirea serbărilor Mileniului Atosului. Serbările s-au desfăşurat la cel mai înalt nivel şi cu rezultate frumoase pentru ortodocşi. Folosesc prilejul acesta pentru a felicita Comitetul în frunte cu Prea Fericirea Voastră, pentru organizarea aşa de reuşită a festivităţilor. Vă asigurăm că atît noi cît şi ceilalţi delegaţi ai Bisericii

Ortodoxe Romîne ne-am bucurat de toate aceste rezultate. Acum 8 ani, cînd ați participat la canonizările de sfinți romîni, ați lăsat cele mai frumoase impresii călugărilor, călugărițelor și credincioșilor noștri. Atunci v-am făcut mărturisirea Sinodului și a poporului nostru drept-credincios de prețuirea pe care v-o purtăm. Astăzi Vă facem mărturisire de dragoste și de prețuire. În acești 8 ani n-am încetat de a Vă pomeni în rugăciunile noastre. Vă mulțumim pentru primirea ce ne faceți și ne rugăm pentru pacea și înțelegerea popoarelor noastre. Ne-ați trimis o invitație să vizităm Biserica Eladei, cînd vom vizita Bisericile din Orient. Programul acestei vizite a fost fixat pentru primăvara anului 1964. Cu acel prilej nădăjduim să fim mai mult timp în mijlocul clerului și credincioșilor Bisericii Eladei, pentru întărirea unității cu Biserica Ortodoxă Romînă. Ne rugăm lui Dumnezeu pentru împlinirea acestui program fixat de Sfîntul nostru Sinod. Dorința noastră a crescut văzînd acum evlavia și respectul credincioșilor pentru Prea Fericirea Voastră. Cu bucurie și dragoste împărtășesc binecuvîntările mele clerului și credincioșilor din Sfînta Arhiepiscopie a Atenei și-i asigurăm că ne vom aduce aminte de ei în rugăciunile noastre. Știam că ați fost impresionat de viața călugărilor și călugărițelor noastre. De aceea, v-am adus un album în care se înfățișează aspecte ale acestei vieți. Și, știind că apreciați lucrările din atelierele Bisericii noastre, v-am adus și cîteva obiecte ca să Vă amintiți de ele mai bine. Vă prezint, în fine, o parte din lucrările mele personale : cărți, cum și cîteva daruri pentru catedrala mitropolitană : Sfinte Vase, veșminte etc. Cu aceste gînduri încheiem vorbirea noastră, rugînd pe bunul Dumnezeu să Vă dea sănătate, ca să ne întîlnim și altă dată și să ne grupăm în jurul Patriarhului Atenagora, care este conducătorul Bisericii Ecumenice». Mai departe s-au înmînat darurile aduse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și în timp ce cei doi mari Ierarhi se îmbrățișau, corul catedralei intona : «Eis polla eti, Despota !» Delegația, împreună cu gazdele, clerici și credincioși, au ieșit apoi din biserică și s-a format o mare procesiune care s-a îndreptat către reședința Arhiepiscopiei, care se găsește în apropiere. Aci s-au făcut prezentările și s-au servit răcoritoare. Prea Fericitul Hrisostom s-a interesat de Institutele teologice românești și de activitatea profesorilor. Ne-am despărțit într-o atmosferă cordială de dragoste.

Seara, la orele 21, delegația romînă a luat parte la cina oferită de D-na și Dl. Ambasador Bălănescu, la locuința personală de la Psihico. La această cină a luat parte și personalul Ambasadei. Întreținerea din cadrul serii petrecute la Dl. Ambasador al R.P.R. de la Atena a fost deosebit de plăcută. Delegații romîni s-au simțit cu adevărat nu numai între prieteni, dar ca și în țară.

În dimineața zilei de vineri, 5 iulie, membrii delegației romîne s-au pregătit de plecare. Către orele 10, Prea Fericitul Hrisostom, Arhiepiscopul Atenei, a venit la hotelul «Cecil» de la Kifissia pentru a conduce

pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi delegaţia romînă la aeroport.

Pe aeroport, la sosirea delegaţiei romîne, se găseau : Episcopii-vicari, împreună cu protosinghelul Arhiepiscopiei, reprezentanţi ai Ministerului Afacerilor Externe greceşti, Dl. Ambasador M. Bălănescu, însoţit de colaboratorii săi de la Ambasadă şi alte oficialităţi greceşti.

Arhiepiscopul Hrisostom a adus şi a oferit Prea Fericitului Patriarh Justinian, înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Firmilian şi Prea Sfinţitului Episcop Partenie cîte un engo'pion, iar celorlalţi membri ai delegaţiei, cîte o cruce de purtat pe piept : toate frumos lucrate şi împodobite cu pietre preţioase, şi şi-a manifestat dorinţa de a avea o cruce comemorativă a celor cincisprezece ani de arhipăstorire ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Pînă la plecarea avionului s-au servit la salonul oficial răcoritoare şi s-au purtat convorbiri prieteneşti.

INAPOIEREA IN ŢARA. — În onorurile date de o companie de aviaţie, membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne s-au urcat în avionul întreprinderii romîneşti TAROM, luîndu-şi rămas bun de la toţi cei ce i-au condus la aeroport. Comandantul grec al aeroportului a sărutat mîna Prea Fericitului Patriarh Justinian şi i-a cerut binecuvîntarea.

Avionul şi-a luat zborul, şi, după o oră şi jumătate, a aterizat la Sofia, unde Prea Fericitul Patriarh Chiril, împreună cu o suită de membri ai Sfîntului Sinod Bulgar, a ieşit întru întîmpinarea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne. Pe aeroportul de la Sofia se găseau de asemenea Ambasadorul R.P.R. din Sofia cu personalul Ambadasei, oficialităţi şi clerici bulgari, preotul Ioan Cristea, parohul bisericii ortodoxe romîne din Sofia etc.

În ce'e 40 minute cît a durat escala de la Sofia, în salonul oficial, unde s-au servit răcoritoare, s-au schimbat în mod prietenesc impresii şi gînduri în legătură cu serbări'e Mileniului Sfîntului Munte Atos şi s-a vorbit despre călătoria apropiată a capilor celor două Biserici Ortodoxe la Moscova, pentru a participa la jubileul de 50 de ani de arhierie al Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia.

Peste 45 minute după suirea în avion, delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne la serbările Mileniului Sfîntului Munte Atos a fost întîmpinată cu deosebită căldură pe aeroportul Băneasa de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, împreună cu alţi membri ai Sfîntului Sinod, de Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. D. Dogaru, însoţit de colaboratorii săi apropiaţi din Departament, de profesorii Institutului teologic şi Seminarului teologic din Bucureşti şi de numeroşi preoţi din Capitală.

În catedrala patriarhală s-a oficiat un Te-Deum de către P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, după care Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei a adresat următorul cuvînt :

«Prea Fericirea Voastră, înalt Prea Sfinţite, Prea Sfinţite şi Prea cucernici Părinţi membri ai delegaţiei,

Numeroase au fost vizitele pe care reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Romîne le-au făcut în ultimii ani peste hotare ; dar călătoria Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în fruntea unei delegaţii reprezentative le depăşeşte pe toate, plasîndu-se la un nivel cu totul deosebit. E pentru prima oară cînd o delegaţie în frunte cu un patriarh romîn pune piciorul pe pămîntul Sfîntului Munte Atos. Apoi, călătoria a fost prilejuită de comemorarea importantului evenimat al împlinirii a o mie de ani din istoria Sfîntului Munte.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a avut prilej să se întreţină cu aproape toate căpeteniile Bisericilor Ortodoxe în frunte cu Patriarhul Ecumenic, să cunoască nemijlocit nu numai ritmul vieţii monahale în Sfîntul Munte Atos, ci să se întîlnească chiar cu monahi romîni.

Comemorarea a 1000 de ani nu corespunde cu începutul vieţii istorice monahale la Muntele Atos. Potrivit unei vechi tradiţii, însăşi Maica Domnului a vizitat Muntele Atos, în călătoria de la Efes la Cipru ; nu cunoaştem nici un amănunt istoric. Cert este că poate nicăieri ca la Sfîntul Munte nu e mai prezentă în conştiinţa creştină Maica Domnului ca ocrotitoare. Viaţa monahală a Sfîntului Munte se pare că a început în epoca de înflorire a monahismului, în secolele IV—V-lea, cu Vatopedul, construit de Constantin cel Mare, Xiropotamul întemeiat de Constanţiu, şi altele la sfîrşitul secolului al V-lea. În epoca iconoclasmului monahii aghioriţi au fost apărători ai sfintelor icoane. Înainte de secolul al X-lea exista un trecut creştin şi monahal la Sfîntul Munte, ca un protest eroic împotriva contradicţiilor flagrante ce caracterizau pe împăraţi şi stăpîni şi împotriva nedreptăţilor sociale şi a decadenţei morale, protest care a luat forma aceasta de manifestare, pe tărîm spiritual. Cu ajutorul împăratului Nikifor Fokas, Atanasie de Trapezunt a zidit, la 963, Marea Lavră ; el nu e întemeietorul, ci reformatorul şi organizatorul vieţii monahale ; împăraţii bizantini au sprijinit monahismul pînă la căderea Constantinopolului ; au urmat voievozii Ţărilor Romîne şi apoi le-au luat locul ţarii Rusiei. Astfel, la Sfîntul Munte se înmănunchează tradiţia greacă, romînă şi slavă. Nu e o spiritualitate strict bizantină, ci zămislită din lumea greacă, romînă şi slavă. De aceea, neîncetat privirile noastre se îndreaptă spre Sfîntul Munte Atos, ca spre o parte a trecutului nostru creştin. Adînc recunoscător Prea Fericitului Părinte Patriarh, care a luat osteneala pentru a strînge şi mai mult legăturile între Biserica noastră şi celelalte Biserici Ortodoxe, între trecutul Bisericii noastre şi trecutul Muntelui Atos, îndrăznesc să rog pe Prea Fericirea Sa să împărtăşească impresiile Sale celor ce l-am urmărit cu gîndul şi cu bucurie l-am întîmpinat. În numele tuturor celor ce v-au întîmpinat, Vă zic : «Bine aţi venit acasă !».

La acest cuvînt Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns următoarele :

«Înalt Prea Sfinţite, Prea Sfinţiţi Vlădici, Prea cucernici Părinţi şi Iubiţi credincioşi,

Vă spunem din toată inima : Bine v-am găsit sănătoşi !

În această clipă gîndul nostru se îndreaptă către Bunul Dumnezeu, căruia Îi aducem mulţumiri, pentru că ne-a învrednicit să vizităm Sfîntul Munte Atos. Cît am stat la Sfîntul Munte, tot timpul ne-am rugat pentru buna înţelegere dintre Biserici şi pentru pacea întregii omeniri.

În al doilea rînd gîndul nostru se îndreaptă către Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora al Constantinopolului, care ne-a invitat la ctitoria Sfîntului Atanasie Atonitul, a cărui pomenire o săvîrşim chiar azi, apoi către Comitetul de organizare a serbărilor, prezidat de Arhiepiscopul Atenei, Hrisostom, care a organizat astfel aceste serbări, cu o participare aşa de numeroasă, încît a stîrnit admiraţia tuturor. Au fost prezente toate Bisericile Ortodoxe, plus personalităţi din lumea catolică, protestantă etc. Tuturor au fost puse la dispoziţie în condiţii optime, mijloace de transport, cazare etc.

Nu voi stărui asupra laturii istorice a Sfîntului Munte, cu privire la care v-a informat I. P. S. Mitropolit Iustin.

Am vizitat 10 din cele 20 de mînăstiri ale Atosului, un schit şi o chilie romînească. Ne-a impresionat de multe ori pînă la lacrimi sinceritatea cu care părinţii din aceste mînăstiri ne arătau documentele domnitorilor romîni ctitori, chipurile lor, pomelnicele lor, şi care neîncetat se roagă pentru ctitorii şi pentru poporul romîn din ale căror danii s-au ridicat în parte aproape toate aceste mînăstiri. Nu o spun ca să ne lăudăm. N-am ştiut de unele mînăstiri că sînt ctitorii ale domnitorilor romîni. Prin bunătatea cu care eram întîmpinaţi pretutindeni şi părerea de rău că nu stăm mai mult ni se dovedea cît de mare a fost aportul poporului romîn prin voievozi ca Neagoe Basarab, Matei Basarab, Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi alţii la viaţa Muntelui Atos.

Programul serbărilor a durat 2 zile. Am slujit alături de Patriarhul Ecumenic şi de ceilalţi patriarhi ortodocşi. Amănuntele se vor publica în reviste.

Bunăvoinţa Patriarhului Ecumenic e largă. El are o preţuire deosebită pentru Biserica noastră. Ne-a făcut obiectul a numeroase aprecieri elogioase publice, ce ne copleşeau, dîndu-ne uneori ca exemplu celor de faţă.

A avut loc şi o consfătuire în legătură cu Prosinodul. Patriarhul Ecumenic a acceptat propunerea pe care Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a făcut-o imediat după Conferinţa de la Rodos de a se institui o Comisie permanentă, care să pună la punct toate lucrările. Patriarhul Chiril al Bulgariei a propus ca această conferinţă să se instituie cît mai urgent. Consfătuirea a acceptat propunerea. În curînd această Comisie va lua fiinţă. S-a hotărît ca nu numai profesorii Bisericii Ortodoxe Romîne să cerceteze şi să publice studii asupra marilor probleme actuale ale Bisericii Ortodoxe, ci şi celelalte Facultăţi de teologie ortodoxă să se angajeze la aceasta, fiindcă numai pe baza acestui material

poate Comisia permanentă să lucreze. Patriarhul Ecumenic a subliniat importanța activității profesorilor de teologie și necesitatea acestei activități pentru ușurarea muncii acestei Comisii panortodoxe permanente.

Am venit de la Atos la Salonic. Romînii au evlavie pentru Sfîntul Dumitru, a cărui mare catedrală am și vizitat-o. Ne-am închinat aici. Am mai văzut și alte biserici : Sfînta Sofia, Sfinții Apostoli, Cuviosul David etc. Orașul are urmele unora dintre cele mai mari bazilici din primele veacuri. Cu acest prilej am luat contact și cu profesorii de la Facultatea de teologie tessaloniceană și anume cu doi dintre ei, căci ceilalți erau plecați în vacanță. Au arătat bunăvoință în ceea ce privește ținerea celui de-al doilea Congres de teologie ortodovxă ; au declarat că ceea ce vor hotărî teologii de la Atena, aceea vor face și ei.

Am plecat de la Salonic la Atena, unde am fost așteptați de Sanctitatea Sa Atenagora, pentru că la Atena se încheiau serbările. Marți seara am fost la mînăstirea Penteli, unde au fost și Primul ministru al Greciei și toți capii delegațiilor rămase (Ierusalim, Etiopia etc.). Sîrbii și bulgarii plecaseră, pentru că ei mai fuseseră și altă dată la Atos. Aci, după masa de seară, Patriarhul Atenagora a înmînat «Crucea Comemorativă» a Mileniului Sfîntului Munte, ca să fixeze aniversarea în memoria zilelor noastre.

Am vizitat muzeul Benaki, Muzeul Bizantin și am văzut din apropiere Acropole.

Miercuri la prînz, Arhiepiscopia Atenei a oferit ultima masă pentru delegație și autorități.

Peste tot am fost întîmpinați cu bucurie, dragoste și căldură. Clerul și credincioșii greci sînt foarte atașați de Biserică și popor. E greu să descrii în cuvinte regretul lor că nu stăm mai mult. Am fost primiți în catedrală cu onorurile respective. Am precizat că nu putem face acum vizita Bisericii Ortodoxe a Greciei, ci cu prilejul vizitei în Orient de Paștele viitor (1964), ținînd seama de scrisoarea Arhiepsicopului Hrisostom și de hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne. Ei s-au arătat foarte bucuroși. În felul acesta am încheiat vizita noastră.

În încheiere subliniez că venim cu cele mai frumoase impresii despre viața religioasă a Bisericii Grecești. Slujbe, cîntări evlavioase, popor credincios, respectuoși față de ierarhi. Pe deasupra, Atena e un oraș frumos pe malul mării și în ocolul munților. E timp de secetă și totuși aspectul ei este înfloritor.

Mulțumim I. P. S. Mitropolit Iustin pentru întîmpinare și cuvînt. Rog pe Dumnezeu să hărăzească Bisericii noastre și alte evenimente cu roade și mai fericite.

Binecuvîntări și urări de sănătate la toți !»

BILANȚ. — Ce bilanț spiritual oferă Sfîntul Munte, la împlinirea unui mileniu de viață monahală organizată ? Filtrînd cu oarecare grijă impresiile festive și ținînd seama de realitatea de la fața locului, se poate desprinde o serie de constatări :

1. Călugării atoniți au conștiința vie a valorilor monahale reale pentru credința și viața creștină. Totuși, numărul lor scade și aceasta îi îngrijorează și sub raport calitativ.

2. Împuținarea cadrelor provenind din toate Bisericile Ortodoxe aduce cu sine împuținarea valorilor permanent lucrătoare ale Ortodoxiei. Toate generațiile ortodoxe trebuie să-și spună cuvîntul la Atos.

3. Întîlnirea conducătorilor și delegațiilor Bisericilor Ortodoxe cu Patriarhul Ecumenic și cu o bună parte din obștea monahală atonită, cu prilejul mileniului, e un bun început pentru redeșteptarea conștiinței ortodoxe, dar întîlnirea, în aceeași formă sau alta, trebuie repetată, și nu numai la ocazii festive ; e necesară organizarea unor activități panortodoxe continui în cadrul Atosului, care să creeze, să mențină și să promoveze o solidaritate ortodoxă substanțială.

4. Întîlnirea căpeteniilor ortodoxe la Atos a provocat schimburi utile de idei și proiecte de viitor, ca : ajutorarea monahilor care nu sînt greci, trimiterea de cadre noi în mînăstiri, ținerea cît mai apropiată a Prosinodului, cu sugestia ca acesta să aibă loc la Atos, metoda de pregătire a acestui Prosinod, perspectivele convocării celui de-al doilea Congres al teologilor ortodocși, schimburi de studenți, crearea unei Comisii de lucru permanente panortodoxe.

5. Situația generală, îndeosebi materială, a monahilor e, îndeobște, bună la mînăstirile mari care au mijloace, dar la Prodromul nu este aceeași situație. Dacă prezența monahilor romîni la Muntele Atos este necesară — și ea este necesară pentru că aproape toate mînăstirile atonite sînt, sub o formă sau alta, ctitorii românești —, atunci reorganizarea bisericească și materială a monahismului românesc acolo devine o obligație majoră pentru Biserica Ortodoxă Română.

6. Atmosfera de comuniune creată de spiritul festiv al serbărilor Mileniului nu a putut acoperi lipsa de contact continuu al Atosului cu Bisericilor Ortodoxe, îndeosebi negrecești, care dăunează și Sfîntului Munte și Ortodoxiei în general. Serbările au trecut, iar izolarea revine. Vizitele din timpul jubileului făcute monahilor, în zbor de aripă, nu au fost în stare să suplinească această lipsă. Aceste vizite au lăsat doar amintiri plăcute pentru ochi și urechi, amintiri care vor deveni din ce în ce mai vagi, dispărînd cu timpul, dacă contactele și solidaritatea interortodoxă nu se reorganizează sistematic și nu devin realități. Izolarea din epoca bizantină și postbizantină e depășită în timpurile de astăzi. Viața se alimentează și se întărește nu prin izolare, ci prin solidaritate.

7. Creștinismul catolic și cel protestant consideră Atosul, pentru contribuțiile sale din trecut, ca o fortăreață a Ortodoxiei [32].

PERSPECTIVE. — Ce perspective de viitor are Atosul ?

Viitorul Atosului depinde de viitorul Ortodoxiei, care, deși formată din Biserici naționale, poate fi solidară printr-un serios spirit de cola-

32. A. Amand de Mendieta, Cambridge, *Mount Athos and Greek Patristic Editions*, în «Studia Patristica», vol. III, 1961.

borare în toate problemele. Unitatea întregii Ortodoxii în dogmă, canoane și cult, și orientarea ei ecumenică o ajută substanțial în această privință.

1. Atosul trebuind să reprezinte toate Bisericile Ortodoxe, e necesar ca să se îngăduie intrarea în Sfîntul Munte a unui nou număr de monahi din toate Bisericile Ortodoxe negrecești. De asemenea este necesar ca în conducerea Sfîntului Munte să fie reprezentate toate Bisericile Ortodoxe, lucru care nu este cu putință astăzi, întrucît în conducere se găsesc numai reprezentanți ai celor 20 de mînăstiri istorice, și, cum Biserica Ortodoxă Romînă nu deține ca Biserica Ortodoxă Sîrbă sau cea Bulgară o mînăstire istorică, ea nu poate avea un reprezentant al său în Sfînta Comuniune. Să se atribuie deci, neapărat, și Bisericii Ortodoxe Romîne una dintre mînăstirile istorice, și anume una la construirea căreia au contribuit mai mult voievozii și domnitorii romîni în trecut.

2. Păstrîndu-și autonomia lui administrativă, monahismul atonit nu poate să nu se integreze solicitărilor și aspirațiilor Ortodoxiei actuale și creștinismului actual. După învățătura Bisericii, nici un creștin, iar după pravila călugărească nici un monah nu-și poate căpăta mîntuirea decît lucrînd și pentru alții și jertfindu-se pentru alții. Rugăciunea trebuie însoțită de fapte, care să transforme obiectivul rugăciunii în realitate.

3. Monahismul atonit trebuie restructurat, adică pus în măsură să răspundă nevoilor așa de multe și de mari ale veacului nostru. Aceasta înseamnă, printre altele, transformarea Atosului într-o înaltă școală a creștinismului, fie prin înființarea unui institut monahal superior interortodox, fie a unui institut teologic superior interortodox cu structură didactică accentuat monahală, care, după modelul vechiului Studion din Constantinopol, să formeze cadre monahale la nivelul puterii și frumuseții Ortodoxiei, atît pentru uzul intern al obștei atonite, cît și pentru nevoile tuturor Bisericilor Ortodoxe. Prin contact frecvent cu institutele asemănătoare din celelalte Biserici creștine, acest institut va pune sistematic și mai deplin la dispoziția creștinismului apusean comorile Ortodoxiei și va determina o adîncire și o sporire calitativă a vieții monahale însăși în Sfîntul Munte.

4. Asimilînd și promovînd o cultură superioară, monahismul atonit va fi în măsură să recomande cu succes și pînă la urmă să impună o linie aproximativ unitară în pravila, calendarul și activitatea întregului monahism ortodox. Problema stilismului e una din problemele monahismului ortodox contemporan, care trebuie neapărat rezolvată.

5. Monahismul atonit, contribuind la unitatea și solidaritatea Ortodoxiei, contribuie de fapt la promovarea spiritului ecumenic al creștinismului actual, care e atît de solicitat pentru a sprijini înțelegerea și apro-

pierea dintre oameni. Ecumenismul zilelor noastre, îndeosebi acela al Ortodoxiei, ar putea avea în Sfîntul Munte un serios izvor de energie misionară. Sîntem siguri că de acest lucru s-a convins în momentul de față și actuala conducere a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care prin prezența D-lui Fry și D-lui W. A. Visser't Hooft la festivitățile mileniului, a ținut, probabil, să sublinieze importanța unei colaborări serioase din partea Atosului, în sens evanghelic, la rezolvarea marilor probleme ale lumii de azi.

6. Frumusețea unei vieți de obște exemplare în mînăstirile Atosului unită cu frumusețea uneori inegalabilă a operelor de artă din interiorul și din exteriorul sfintelor locașuri [33] și cu frumusețea acțiunii de unire a oamenilor prin dragostea cea care «pe toate le nădăjduiește» și «pe toate le rabdă» (I Cor. XIII, 7) ar face din Sfîntul Munte o tindă a împărăției cerurilor, încă de aici, de pe pămînt.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN
Pr. Dr. OLIMP N. CĂCIULĂ

33. A se vedea în această privință proaspăta lucrare a Prof. Constantin D. Calokyru, *Atos, Teme de arheologie și artă — Cu prilejul mileniului (963—1963)* grecește, cu rezumat în limba engleză), Atena, 1963, form. 8, 366 p., cu numeroase reproduceri artistice de mare valoare, îndeosebi din pictura lui Teofan cretanul și a lui M. Panselin.

PE DRUMUL UNITĂȚII CREȘTINE ȘI AL PĂCII

PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA FESTIVITĂȚILE DE LA MOSCOVA, CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 50 DE ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCĂ A SANCTITĂȚII SALE ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII

Un eveniment deosebit în viața Bisericii Ortodoxe Ruse l-au constituit recentele festivități jubiliare de la Moscova, închinate împlinirii a 50 de ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

Hirotonit episcop în anul 1913, Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, în decursul celor 50 de ani de arhipăstorire în diferite trepte ale ierarhiei superioare, a desfășurat o vie și îmbelșugată activitate bisericească internă și externă, plină de roade duhovnicești, care i-au creat un înalt și netăgăduit prestigiu, atît în fața clerului și credincioșilor din cuprinsul Patriarhiei Ruse, cît și în fața celorlalte Biserici Ortodoxe surori, precum și a altor confesiuni creștine.

Pentru cinstirea semicentenarului de activitate arhierească în slujba Ortodoxiei și a marilor idealuri creștine de unitate și pace, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a luat hotărîrea de a sărbători pe Întîistătătorul său, în săptămîna de la 14—21 iulie a. c.

La acest măreț praznic, pe lîngă ierarhii și reprezentanții clerului local, au fost invitați de peste hotare Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori, reprezentanții diferitelor Biserici creștine, precum și delegați din partea unor organizații mondiale creștine în slujba ecumenismului și a păcii.

În ajunul jubileului, din toate părțile lumii, și-au îndreptat pașii spre Moscova înalți ierarhi și slujitori bisericești din toate treptele, de diferite nuanțe creștine, doritori de a prezenta sărbătoritului, omagiul lor de respect și dragoste. Astfel, din partea Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, a participat o delegație compusă din I. P. S. Mitropolit Calinic al Vereei, P. S. Episcop Emilian de Meloa și alți membri. Sanctitatea Sa Patriarhul Apostolic Hristofor al Alexandriei a fost reprezentat de o delegație, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Partenie al Pilusiei.

De la Damasc a sosit însuși Sanctitatea Sa Patriarhul Apostolic Teodosie VI al Antiohiei și al întregului Orient, împreună cu I. P. S. Mitropolit Elie Karam al Libanului, I. P. S. Mitropolit Alexandru al Emesei și alți ierarhi și clerici, capul delegației antiohiene avînd totodată împuternicirea de a reprezenta și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Apostolic Benedict al Ierusalimului.

Din străvechea Biserică Ortodoxă a Gruziei a sosit venerabilul Patriarh-Catolicos Efrem II, împreună cu o delegație de ierarhi și preoți.

Delegația Bisericii Ortodoxe a Serbiei și Macedoniei a fost condusă de Prea Fericitul Patriarh Gherman.

Biserica noastră a fost reprezentată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, avînd pe P. C. Pr. Simion Neaga ca interpret.

Din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare a participat Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoțit de I. P. S. Mitropolit Maxim al Loveciului, P. S. Episcop Partenie, vicar patriarhal și alții.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antim al Kitiei a reprezentat Biserica Ortodoxă Autocefală a Ciprului, iar Primatul Greciei a fost reprezentat de I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Argolidiei.

De asemenea au fost de față I. P. S. Mitropolit Ioan, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Autocefale din Cehoslovacia, I. P. S. Arhiepiscop Ștefan de Bielostok, din partea Bisericii Ortodoxe Polone, și I. P. S. Arhiepiscop Pavel al Kareliei și întregii Finlande.

Pe lîngă reprezentanții ortodocși, s-au constatat cu satisfacție prezența delegaților Sanctității Sale Papei Paul VI, în persoana Eminenței Sale François Charrière, Episcop de Geneva și Lausanne, și abatele Christophe Dumont, de la centrul de studii «Istina» de la Paris.

A fost prezent de asemenea Arhiepiscopul Saak din partea Catolicosului Vasghen I al Bisericii Armene. Din îndepărtata Indie, au fost de față reprezentanți ai Bisericii creștine Siriene din Malabar, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Daniel Philoxenos.

Din Europa Occidentală, au luat parte Episcopul Falkner Allison al eparhiei Winchester (Anglia), ca reprezentant al Bisericii Anglicane, și Arhiepiscopul de Utrecht, Dr. Andreas Rinckel, din partea Bisericii Vechi-Catolice.

Au fost de asemenea prezenți delegați ai Bisericilor Luterană, Reformată și Evanghelică din diferite țări. Printre aceștia menționăm pe episcopul Moritz Mitzenheim (Biserica Evanghelică Luterană din Turingia R.D.G.), pastorul Dr. Martin Niemöller (Biserica Evanghelică din Nassau, R.F.G.), pastorul Uffe Hansen (Biserica Luterană din Danemarca) etc.

Pe lîngă acești participanți ai cultelor creștine, subliniem prezența unor proeminenți conducători, reprezentînd mișcări și asociații creștine mondiale sau regionale. Astfel din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost de față dr. Leslie Cooke ; de la Conferința Creștină pentru

Pace de la Praga : Prof. Dr. J. Hromadka, președintele acesteia, episcopul Tibor Bartha și pastorul Jan Ondra ; din partea Conferinței Bisericilor Europene (Nyborg), președintele acesteia, Arhiepiscopul Bisericii Luterane, Dr. Jan Kiivit.

Tot de peste hotare, au venit la această mare sărbătoare și reprezentanții diferitelor unități ale Bisericii Ortodoxe Ruse : I. P. S. Arhiepiscop Serghie, Exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală ; I. P. S. Arhiepiscop Antonie, Exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Occidentală ; trei preoți delegați din Exarhatul Patriarhiei Moscovei pentru Amerîca de Nord și Sud ; precum și alți reprezentanți de așezăminte bisericești din străinătate.

Delegația Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat din București, pe calea aerului, în după-amiaza zilei de 12 iulie a. c., fiind însoțită de președintele Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, Dl. Prof. Dr. J. Hromadka, și de secretarul general al acestei conferințe, pastorul Jan Ondra, care fuseseră mai înainte oaspeții Patriarhiei Romîne.

Delegația a fost condusă la aeroportul Băneasa de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei, Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, preoți consilieri din Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic universitar din București, protoierei și preoți din Capitală,

A fost prezent, de asemenea, Domnul Prof. D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, însoțit de directori și funcționari superiori din Departamentul Cultelor. Din partea Ambasadei Sovietice la București au fost G. E. Cebotariov, consilier, și A. V. Papkin, atașat de ambasadă. A fost de față de asemenea și un reprezentant al Ambasadei R.S. Cehoslovace.

În aceeași zi, seara, delegația a sosit la Moscova. Pe aeroportul Șeremetovo, delegația a fost întîmpinată de I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei, președintele Comisiei de organizare a festivităților jubiliare, I. P. S. Arhiepiscopul Leonid al Mojaiskului, P. S. Episcop Ciprian al Dmitrovului, P. S. Episcop Alexei al Talinului și Estoniei, P. S. Episcop Metodie al Volîniei, P. C. Protoiereu Alexei Ostapov, docent al Academiei duhovnicești din Moscova, și alții.

Au fost de față membri ai Ambasadei romîne din Moscova și ai Comitetului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

În numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei s-a rostit un scurt cuvînt de bun sosit de către I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, la care a răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Delegația a fost condusă apoi la hotelul «Ucraina», unde a fost întîmpinată de I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, președintele Departamentului Afacerilor Externe de pe lîngă Patriarhia

Moscovei. La același hotel au fost găzduite și celelalte delegații bisericești, venite cu prilejul aniversării.

A doua zi, sîmbătă, 13 iulie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, a făcut o vizită de prezentare Sanctității Sale Patriarhului Alexei, la reședința sa din Moscova. La această vizită au fost prezenți I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, I. P. S. Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului. și alți ierarhi și clerici. Cu acest prilej, Prea Fericitul

In vizită frățească la reședința Sanctității Sale Patriarhului Alexei

Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut frățește cu Întîistătătorul Bisericii Ruse, căruia, după datina Bisericii noastre, i-a înmînat prețioase daruri.

În aceeași zi a avut loc, la hotelul «Ucraina», vizita de răspuns, făcută în numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei, de către președintele Comisiei pentru organizarea festivităților, I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, și de P. S. Episcop Alexei al Talinului și Estoniei, cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost informat asupra desfășurării programului serbărilor.

În cursul serii, fiind în ajun de duminică, membrii delegației noastre au vizitat biserica cu hramul «Maica Domnului Ocrotitoarea celor dosăditi» și biserica «Sf. Ioan Botezătorul», participînd la slujba privegherii. La amîndouă bisericile, credincioșii ne-au primit cu multă căldură și

bucurie. Delegaţia noastră a fost de asemenea impresionată de măreţia locaşurilor şi buna lor întreţinere.

Duminică 14 iulie, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegaţiei, au asistat la Sfînta Liturghie săvîrşită în biserica cu hramul «Bucuria tuturor scîrbiţilor» de la Ordînka, de P. S. Episcop Ciprian al Dmitrovului, vicar patriarhal. La aceeaşi Sfîntă Liturghie a participat de asemenea şi delegaţia Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Ioan de la Praga. În cinstea delegaţiei noastre, corul bisericii a interpretat cîteva cîntări în limba romînă.

La sfîrşitul slujbei, delegaţiile romînă şi cehoslovacă au fost invitate pe solee, fiind salutate şi prezentate credincioşilor de către P. S. Episcop Ciprian. În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că motivul venirii sale la Moscova este legat de bucuria sărbătoririi celor 50 de ani de activitate rodnică de ierarh a Sanctităţii Sale Patriarhul Alexei. Totodată a subliniat contribuţia substanţială a sărbătoritului pentru nobila cauză a apropierii Bisericilor Ortodoxe de pretutindenea şi pentru pacea a toată lumea.

Încheind cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit în dar biserici un rînd de Sfinte Vase, lucrate în atelierele Patriarhiei Romîne. Cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost ascultată cu multă atenţie de credincioşii prezenţi.

După-amiază, delegaţia Bisericii noastre a vizitat cîteva monumente de arhitectură şi metroul oraşului.

În dimineaţa zilei de luni, 15 iulie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit de membrii delegaţiei a făcut o vizită la Comitetul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniştri, unde a fost primit de preşedintele V. A. Kuroedov. În aceeaşi zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegaţiei, a vizitat Ambasada R.P.R. din Moscova, aşezată în noua sa clădire impunătoare de pe colinele Lenin, unde au fost întîmpinaţi de Dl. Ambasador Nicolae Guină, care s-a întreţinut cu Prea Fericitul Patriarh Justinian şi cu ceilalţi oaspeţi romîni, într-o atmosferă cordială.

După-amiază, delegaţia a vizitat din nou locuri de seamă ale Capitalei şi raioane cu noi construcţii.

Marţi 16 iulie a. c., membrii delegaţiei au vizionat, la cinematograful «Forum», un interesant film documentar, inspirat de progresul uimitor al ştiinţei şi tehnicii sovietice şi au vizitat apoi vestitele galerii de artă plastică «Tretiakov». Delegaţii au admirat în chip deosebit valoroasele colecţii de artă iconografică din toate epocile, începînd din secolul al XI-lea. În aceeaşi zi, delegaţia noastră a mai vizitat biserica «Sfînta Treime» şi alte locaşuri de cult.

Punctul principal din programul vizitei noastre şi al serbărilor jubiliare, l-a constituit şedinţa solemnă ce a avut loc în ziua de miercuri, 17 iulie a. c., în marea Lavră de la Zagorsk.

În dimineaţa zilei, toate delegaţiile au plecat de la hotelul «Ucraina» într-o impunătoare coloană de 75 maşini, spre Zagorsk, trecînd prin fru-

moasele păduri și localități, care înconjoară Moscova. La orele 10, apropiindu-ne de orașul Zagorsk, am fost de departe impresionați de vederea de ansamblu a locașurilor de cult, care constituie marea Lavră închinată Sfîntului Serghie de Radonej. Încă înainte de intrarea principală, marginile drumului, de amîndouă părțile erau ocupate de credincioși care, la trecerea mașinilor noastre, se înclinau cu adîncă evlavie, cerînd binecuvîntarea arhierească.

Intîistătătorii și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe uniți în rugăciune (în Catedrala Patriarhiei din Moscova, în timpul Sfintei Liturghii)

În sunetul sărbătoresc al clopotelor, oaspeții coboară din mașini, în fața intrării principale, unde sînt primiți de I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, I. P. S. Mitropolit Victor al Kazanului, I. P. S. Mitropolit Boris al Odesei, și alți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse. De asemenea am fost întîmpinați de P. C. Protoiereu Constantin Rujițki, rectorul Academiei teologice și de P. C. Arhim. Pimen, locțiitorul de stareț al acestei mînăstiri.

După ce s-au închinat la moaștele Sfîntului Serghie de Radonej din biserica Sfînta Treime, în care se mai păstrează cu cinste o parte din picturile lui Andrei Rubliov, toți oaspeții au fost conduși în spațioasa biserică a Academiei duhovnicești, cu hramul «Acoperămîntul Maicii

Domnului», unde a avut loc ședința festivă pentru sărbătorirea celor 50 de ani de activitate arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

Prezidiul sărbătoririi a fost alcătuit din : 1. Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei ; 2. Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Efrem II al Gruziei ; 3. Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei și Macedoniei ; 4. Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Romîne ; 5. Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei ; 6. I. P. S. Mitropolit Calinic al Vereei (reprezentantul Patriarhiei Constantinopolului) ; 7. I. P. S. Mitropolit Partenie al Pilusiei (reprezentantul Patriarhiei Alexandriei) ; 8. I. P. S. Mitropolit Antim al Kitiei (reprezentantul Bisericii Ciprului) ; 9. I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Agrolidiei (reprezentantul Bisericii Eladei) ; 10. I. P. S. Arhiepiscop Ștefan al Bielostocului (reprezentantul Bisericii Ortodoxe din Polonia) ; 11. I. P. S. Mitropolit Ioan al Pragăi (Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia) ; 12. I. P. S. Arhiepiscop Pavel al Kareliei și Finlandei ; 13. Eminența Sa François Charrière, episcop de Geneva, Lausanne și Fribourg (reprezentantul Bisericii Romano-Catolice) ; 14. I. P. S. Arhiepiscop Saak (reprezentantul Bisericii Armene) ; 15. Eminența Sa Episcopul Falkner Allison (reprezentantul Bisericii Anglicane) ; 16. I. P. S. Mitropolit Daniel Philoxenos (reprezentantul Bisericii Siriene din Malabar-India) ; 17. Eminența Sa Arhiepiscopul Dr. Andreas Rinckel (reprezentantul Bisericii Vechi-Catolice din Olanda) ; 18. Pastorul Dr. Leslie Cooke (reprezentantul Consiliului Ecumenic al Bisericilor) ; 19. Profesorul Dr. J. Hromadka (președintele Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga) ; 20. Pastorul Dr. Martin Niemöller (conducătorul Bisericii Evanghelice din Hessen-Nassau, R.F.G.) ; 21. V. A. Kuroedov, președintele Comitetului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri ; 22. I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului ; 23. I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, precum și alții.

După alcătuirea prezidiului, întreaga asistență primește cu emoție, ridicîndu-se în picioare, pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care este condus la masa prezidială, unde ocupă locul de onoare.

Ședința solemnă a început cu rugăciunea «Împărate ceresc», după care I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, președintele Comisiei pentru organizarea festivităților jubiliare, a rostit un scurt cuvînt de deschidere. Arătînd scopul și însemnătatea sărbătoririi, I. P. S. Mitropolit Pimen a subliniat prezența numeroșilor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe și ai altor multe culte creștine, ca simbol al unității creștine.

În continuare, I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului a înfățișat, într-un amplu raport, viața și activitatea sărbătoritului, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. După prezentarea datelor bio-

grafice, referitoare la pregătirea sa teologică și ascensiunea sa în diferitele trepte și funcțiuni bisericești, vorbitorul a descris, pe rînd, activitatea Sanctității Sale Patriarhul Alexei în slujba Bisericii Ortodoxe Ruse, în slujba Ortodoxiei Ecumenice, în opera de apropiere și de unire a tuturor creștinilor și în slujba păcii și a întregii omeniri. Pentru însemnătatea deosebită a acestui raport, dăm mai jos textul său în întregime :

In timpul ședinței festive

Sanctitățile Voastre,
Prea Fericirile Voastre,
Prea Sfințiți și de Dumnezeu iubitori părinți și frați, și
Prea stimată adunare,

Mie mi-a revenit marea cinste ca în această zi însemnată și într-o adunare atît de importantă să descriu calea vieții, pe care a străbătut-o cel mai de seamă ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii.

Calea vieții Sanctității Sale. — Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, în lume Serghei Vladimirovici Simanski, s-a născut la 27 octombrie 1877, după stil vechi, în orașul Moscova, într-o familie adînc pătrunsă de duhul Ortodoxiei rusești și care a favorizat astfel creșterea dispo-

ziției spirituale în sufletul viitorului ierarh. De asemenea dorința copilului de a cunoaște cît mai mult și-a găsit satisfacția în cei apropiați, ce-l înconjurau și care aveau un nivel cultural foarte ridicat.

În anul 1888, în vîrstă de 10 ani, copilul Serghei Vladimirovici a intrat în clasa întîia de liceu, la Institutul «Lazarev» de limbi orientale și, după absolvirea a trei clase, a fost transferat în clasa patra a Liceului Nicolaev. La 30 aprilie 1896 a terminat liceul, cu medalie de argint.

Dîndu-și bacalaureatul, Serghei Vladimirovici a intrat la Facultatea de drept a Universității din Moscova, pe care a terminat-o, susținînd lucrarea de candidat în științe juridice cu subiectul : «Combatanții și necombatanții în timp de război» la profesorul catedrei de Drept internațional. După terminarea facultății și-a făcut stagiul militar în regimentul Grenadirilor Samoghițo. Dar nu cariera militară îi surîdea, ci altă cale îl aștepta pe tînărul care promitea mari speranțe.

În toamna anului 1900 Serghei Vladimirovici în vîrstă de 22 ani intră în Academia duhovnicească din Moscova, al cărei rector era pe atunci episcopul Arsenie Stadnițki și care a avut o influență covîrșitoare asupra noului student al Academiei duhovnicești și viitorului slujitor al Bisericii lui Hristos, Serghei Simanski. Peste un an Serghei Vladimirovici, fiind în anul II al Academiei, a făcut cerere de intrare în monahism și în februarie 1902 a fost tuns de către episcopul Arsenie. La 17 martie 1902 monahul Alexei, purtînd numele marelui luminător bisericesc, apărătorul poporului și inspiratorul eliberării lui de sub jugul tătaro-mongol, a fost hirotonit de către episcopul Arsenie în diacon, iar la 21 decembrie 1903 a fost hirotonit de către același episcop în ieromonah.

Calea rugăciunii, căreia s-a dedicat tînărul ieromonah Alexei, nu numai că nu l-a împiedicat, ci dimpotrivă l-a ajutat a se ocupa și mai intens de dezvoltarea sa intelectuală. După terminarea cursurilor Academiei el își alege ca subiect pentru disertația de candidat în teologie : «Concepțiile dominante în conștiința contemporană a dreptului moral în fața judecății mitropolitului Filaret». Disertația a fost foarte apreciată și la 21 iunie 1904 ieromonahul Alexei a terminat Academia cu titlul de candidat în teologie. În conformitate cu dorința exprimată mai înainte de a activa pe teren pedagogic-spiritual, ieromonahul Alexei, prin ordinul sinodal din 16 august 1904, este numit inspector al Seminarului duhovnicesc din Pscov.

De acum înainte pentru tînărul ieromonah înzestrat cu alese calități cărturărești și duhovnicești, se deschid drumuri noi de slujire înaltă și de răspîndire a învățăturii Sfintei noastre Biserici.

În toamna anului 1907, ieromonahul Alexei este numit rector al Seminarului duhovnicesc din Tula, fiind ridicat la rangul de arhimandrit. Aici, la conducerea acestei instituții de mare importanță, a căpătat, în timpul celor cinci ani de rectorat, o mare experiență pedagogică și administrativă, repurtînd succese considerabile în toate domeniile. Obiec-

tul său de predare era Sfînta Scriptură, temelia tuturor disciplinelor teologice.

În anul 1911, este numit rector al Seminarului duhovnicesc din Novgorod şi stareţ al Mînăstirii «Antonie Rîmleanul», iar în 1913, prin ordinul Sfîntului Sinod, arhimandritul Alexei este numit episcop al Tihvinului, vicar al eparhiei Novgorodului, unde era arhiereu titular îndrumătorul şi ocrotitorul lui de altă dată, Înalt Prea Sfinţitul Arsenie Stadniţki.

Voia lui Dumnezeu a fost ca hirotonia sa în episcop să fie săvîrşită de către scumpul şi prea stimatul oaspete din vremea aceea al Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Grigorie al Antiohiei. Harul coborît prin punerea mîinilor Întîistătătorului Scaunului apostolic răsăritean asupra noului episcop avea o semnificaţie şi anume, că noul episcop va fi nu numai slujitor al Bisericii sale natale, ci şi al întregii Ortodoxii. În calitate de episcop al Tihvinului Prea Sfinţitul Alexei a păstorit pînă în anul 1921.

În zilele marilor transformări revoluţionare, Prea Sfinţitul Episcop Alexei a continuat să rămînă păstor credincios al turmei sale. Trăind aceeaşi viaţă cu credincioşii săi, el a privit evenimentele ce se petreceau, ca voia desăvîrşită şi binefăcătoare a lui Dumnezeu.

Chiar de la începutul noii orînduiri sociale şi statale, Prea Sfinţitul Episcop Alexei, constant şi fără şovăire, a chemat credincioşii la activitate intensă şi participare neprecupeţită la munca constructivă, făcînd educaţia păstoriţilor săi în duhul dragostei şi devotamentului fără rezerve faţă de patrie şi care şi-a aflat o nouă cale de viaţă. Prin atitudinea sa neşovăielnică şi prin poziţia sa sinceră, Episcopul Alexei a adus un aport nepreţuit în problema normalizării vieţii bisericeşti, care a necesitat strădanii uriaşe celor mai luminaţi şi înţelepţi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse în fruntea cărora Înţelepciunea veşnică a Providenţei aşezase pe atunci pe marele şi înţeleptul conducător al Bisericii, vrednicul de pomenire mitropolitul Serghie, patriarhul de mai tîrziu al Bisericii Ortodoxe Ruse.

La 21 ianuarie 1921, prin ordin patriarhal, Prea Sfinţitul Episcop Alexei a fost transferat la Petrograd, cu titlu de episcop al Iamburgului, avînd reşedinţa în lavra Alexandru-Nevski din Petrograd. În acest timp, în Biserica Ortodoxă Rusă apăruse aşa-zisa schismă a «reînnoitorilor» (obnovlenţii) şi cei mai buni fii ai Bisericii au fost mobilizaţi pentru luptă cu această sciziune, apărută ca o păcătoasă şi arbitrară manifestare a sarbedei ambiţii omeneşti.

În aceşti ani, în cuvîntul şi acţiunile Prea Sfinţitului Episcop Alexei s-au evidenţiat clar două criterii principale, pe fundamentul cărora s-a statornicit în viitor, calea dreaptă şi clară a întregii Biserici Ortodoxe Ruse şi anume : credincioşia faţă de temeiurile canonice şi loialitatea faţă de autoritatea sovietică, instituită de popor.

La 2 septembrie 1925, Prea Sfinţitul Episcop Alexei a fost ridicat la rangul de arhiepiscop şi numit episcop titular al eparhiei Novgoro-

dului, păstrîndu-şi şi titlu de episcop de «Tihvin», iar mai tîrziu de «Hutînsk».

Această a doua perioadă a activităţii sale în eparhia Novgorodului este însemnată şi prin colaborarea strînsă cu mitropolitul, apoi patriarhul Serghie, care timp de 18 ani a fost locţiitor al Scaunului patriarhal şi care a dus pe umerii săi toată greutatea şi povara răspunderii pentru soarta Bisericii şi procesul normalizării vieţii sale, în condiţiile unei societăţi reînnoite şi drepte ce se dezvolta în patrie, cum şi în lupta cu erezia din interiorul Bisericii. Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Alexei a intrat ca membru în componenţa noului sinod înfiinţat. Atitudinea lui fermă de străjer neadormit la păstrarea intereselor Bisericii a fost remarcată în anul 1930 prin gratificarea cu dreptul de a purta cruce pe camilavcă. La 18 mai 1932 i se atribuie titlul de «Mitropolit starorusski».

În august anul următor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Alexei al Novgorodului este transferat ca Mitropolit al Leningradului, unde a păstorit timp de 12 ani, adică pînă în momentul alegerii sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Activitatea sa în fruntea Mitropoliei Leningraduliui a fost remarcată prin patriotismul său excepţional, prin lupta împotriva hoardelor fasciste, rămase ca o grea amintire a anului 1941.

Pe atunci ţara întreagă de la un colţ la altul se ridicase în apărarea cuceririlor sale istorice, hotărîtă să lupte pînă la totala distrugere a agresorului. N-a rămas la o parte de această hotărîre a întregului popor nici Biserica Ortodoxă Rusă. După exemplul Întîistătătorului ei, locţiitorul de patriarh mitropolitul Serghie — care din prima zi a războiului a chemat Biserica Rusă să jertfească toate puterile sale în luptă cu duşmanii patriei —, Biserica s-a alăturat poporului său, cultivînd în rîndurile lui dragostea fără margini faţă de patrie şi aducînd credincioşilor săi mîngîiere şi încurajare în necazuri şi în suferinţe. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Alexei a fost participant activ al epopeii eroice a oraşului erou Leningrad. Fără căldură şi fără lumină, de multe ori fără pîine şi fără apă, în bombardamente sălbatice a trăit şi s-a luptat eroic cu duşmanul de moarte. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Alexei n-a încetat nici o clipă a săvîrşi slujbe religioase, satisfăcînd nevoile duhovniceşti ale credincioşilor, mîngîind şi întărind pe cei deznădăjduiţi şi copleşiţi de suferinţe. Predicile Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Alexei al Leningradului, din timpul războiului şi blocadei, erau pătrunse de acel adînc patriotism care, după cuvintele lui, este însuşirea excepţională a omului rus, de a înţelege «patria» ca fiind sinonimă cu «mama». Chemările Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Alexei au avut un ecou puternic în sufletul credincioşilor. Activitatea lui patriotică a fost apreciată la nivelul cel mai înalt de către Biserică. La 5 iunie 1943, printr-un ordin special al prea fericitului mitropolit Serghie, i s-a conferit Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Alexei dreptul de a purta şi o cruce pe lîngă panaghie la sfintele slujbe.

Activitatea patriotică a Mitropolitului şi mai tîrziu a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei n-a încetat nici după terminarea războiului şi Guvernul Sovietic a apreciat aceasta, decorîndu-l în trei rînduri cu ordinul «Steagul Roşu» şi medalia «Pentru apărarea Leningradului».

În anul 1943 a fost ocupat Scaunul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse. Voia Domnului a fost, ca cel ce desăvîrşise opera istorică de slujire a Bisericii strămoşeşti, ridicat pe Scaunul patriarhal, sanctitatea sa patriarhul Serghie să nu trăiască mult după înscăunare. La 15 mai 1944 a adormit întru fericire. Biserica întristată a fost mîngîiată de locţiitorul de patriarh Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Alexei, care de la început a declarat că socoteşte de datoria sa de a conduce administrarea Bisericii după aceleaşi principii de viaţă bisericească, prin care s-a făcut remarcată şi activitatea predecesorului adormit în Domnul, patriarhul Serghie.

La începutul anului 1945, în viaţa Bisericii Ortodoxe Ruse s-a petrecut un eveniment de extraordinară importanţă, care a deschis o pagină nouă în istoria Bisericii Ruse. Acest eveniment a fost întrunirea Soborului local, care, în unanimitate, a ales ca Patriarh al Moscovei şi întregii Rusii pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit al Leningradului şi Novgorodului, Alexei.

Cu conştiinţa adîncă a răspunderii chemării sale la noul post şi cu credinţă fierbinte în ajutorul nemijlocit al lui Dumnezeu, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a păşit pe tronul patriarhal al întregii Rusii. Totdeauna sever cu sine, pătruns de duhul profunzimii bisericeşti, păstor iubitor al oilor sale, fiu credincios al patriei sale, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei şi-a ales ca principiu de bază al noii sale înalte slujiri acelaşi testament apostolic, de care se condusese şi pînă atunci : de a fi pildă pentru credincioşi «în cuvînt, în viaţă, în duh, în credinţă şi în curăţenie» (I Tim. IV, 12).

Activitatea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei în slujba Bisericii Ortodoxe Ruse. — Una din cele mai de seamă griji a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei la conducerea Bisericii Ortodoxe Ruse a fost şi este pregătirea viitorilor slujitori ai Sfintei Biserici. Autoritatea morală a Bisericii depinde într-o măsură însemnată de felul cum îşi îndeplinesc slujirea arhipăstorii şi păstorii. Sanctitatea Sa a acordat acestei probleme toată atenţia şi mai presus de toate s-a îngrijit de completarea scaunelor arhiereşti cu candidaţi vrednici. Dezvoltarea cu succes a şcolilor duhovniceşti se datoreşte, în bună parte, Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei care, avînd o bogată experienţă personală în conducerea şcolilor, a acordat o deosebită grijă şi dragoste părintească faţă de acestea.

Academiile şi Seminariile duhovniceşti sînt cu adevărat copiii dragi ai Sanctităţii Sale.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse a arătat, că şcolile duhovniceşti trebuie să se dezvolte în duhul bisericesc potrivit lor, ca păstorii ieşiţi din aceste şcoli să fie destoinici conducători spirituali ai turmei,

în care să sădească credința și să dezvolte dragostea de muncă creatoare — temelia bunei stări a poporului. Acești slujitori trebuie să conducă pe credincioși spre desăvîrșirea morală, să aprindă și să întrețină în ei dragostea și devotamentul față de patrie și față de tradițiile vechi și scumpe ale pămîntului natal.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a acordat o deosebită atenție lichidării tuturor neînțelegerilor bisericești, fapt care a necesitat eforturi mari și multă răbdare. Existența dizidenților bisericești de peste hotare l-a preocupat în chip deosebit, considerînd o datorie sfîntă adunarea tuturor celor despărțiți și rătăciți într-o singură turmă.

În jurul prestolului patriarhal al Moscovei au fost strînse multe comunități ortodoxe ruse din multe țări ale Europei, Asiei și Americii. Aceasta se datorește meritelor Sanctității Sale Patriarhului Alexei, care și-a încrustat astfel numele său în istoria Bisericii ca făcător de pace și adunător al turmei sale bisericești. Mulți ierarhi-arhipăstori, întorși în sînul Bisericii Ortodoxe Ruse au primit scaune arhierești, pe care le-au ocupat cu cinste și vrednică slujire arhierească.

Rezolvarea tuturor problemelor bisericești n-au împiedicat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei nici o clipă de a săvîrși dumnezeieștile slujbe în Catedrală, în Lavra Sfintei Treimi și a Sfîntului Serghie și în multe alte biserici. Ca totdeauna, săvîrșirea sfintelor slujbe de către Sanctitatea Sa se caracterizează printr-o concentrare profundă în rugăciune și prin măreție, atrăgînd mulțimea credincioșilor, care simt puterea rugăciunii și vor să se roage împreună cu Întîistătătorul lor și să se învrednicească de binecuvîntarea lui.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a vizitat multe eparhii, realizînd legături duhovnicești cu toți păstoriții din întreaga Rusie. O grijă deosebită a acordat lavrei Sfintei Treimi din Mînăstirea Preacuviosului Serghie, al cărui stareț este, și care se prezintă astăzi în toată podoaba și măreția.

În incinta lavrei Sfintei Treimi și a Sfîntului Serghie se află Academia și Seminarul duhovnicesc din Moscova, unde se face pregătirea viitorilor preoți în duhul adevăratei cucernicii și devotament față de Biserică și patrie.

Prin grija Sanctității Sale Patriarhului Alexei se editează cărți bisericești. Astfel au văzut lumina tiparului Biblia, Tipicul, Psaltirea, Noul Testament, Molitfelnicul, Liturghierul și Mineiul de obște. Tipărirea cărților bisericești continuă. Apar reviste bisericești lunare în limba rusă și ucraineană. De asemenea, a început să apară periodic și publicația «Lucrări teologice».

Ca opere personale ale Sanctității Sale, au apărut trei volume editate în anii 1948, 1954 și 1957.

În anul 1949, prin hotărîrea consiliilor Academiilor duhovnicești din Moscova și Leningrad, Sanctității Sale Patriarhului Alexei i s-a conferit titlul de doctor în teologie.

Activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în slujba Bisericii Ortodoxe Ruse este atît de variată, încît ea cuprinde toate laturile și manifestările vieții bisericești. De multe ori ne minunăm de energia nesecată a întîistătătorului nostru.

Activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei în slujba Ortodoxiei Ecumenice. — Numai la cîteva luni după instalarea Sa ca Patriarh, Sanctitatea Sa Alexei a întreprins o călătorie de pelerinaj la Locurile Sfinte, în Egipt și în țările Orientului Apropiat, Siria și Liban.

În același an Sanctitatea Sa a întreprins o călătorie în Georgia, răspunzînd vizitei Întîistătătorului Bisericii Georgiene, Sanctitatea Sa Patriarhul-Catolicos Calistrat.

Aceste vizite, ca și cele de mai tîrziu ale Sanctității Sale Patriarhului Alexei, făcute Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol în anul 1960, Patriarhiilor Apostolice din Alexandria, Antiohia și Ierusalim (1960), Bisericilor Ortodoxe din Iugoslavia, Romînia, Bulgaria și altele, au avut o mare importanță pentru întărirea legăturilor și stabilirea unității bisericești.

În același timp Sanctitatea Sa primește în fiecare an, la Patriarhia Moscovei, vizite și oaspeți veniți din diferite colțuri ale lumii ortodoxe. Contactul personal cu Înalții Ierarhi, schimbul de păreri în diferite probleme prezentînd interes general bisericesc, comuniunea în rugăciune și Sfînta Euharistie — toate acestea au creat un teren prielnic pentru o colaborare rodnică între Biserici spre binele întregii Ortodoxii.

O contribuție importantă în opera de colaborare s-a adus în anul 1948, cînd reprezentanții multor Biserici Ortodoxe locale veniți la Moscova cu prilejul solemnităților jubileului a 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse au discutat diferite probleme de interes general bisericesc creștin.

Un fapt de importanță generală bisericească a fost participarea delegației Bisericii Ortodoxe Ruse la Conferința Panortodoxă de la Rodos din septembrie 1961, unde s-a aprobat lista temelor viitorului Prosinod ortodox. În apelul adresat Conferinței Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei scria : «Astăzi Dumnezeu ne-a hărăzit o mare bucurie ca în această comuniune să auzim glasul Bisericilor Autocefale, care compun plinătatea Ortodoxiei Ecumenice și care s-au adunat în Casa Domnului cu aceleași gînduri».

La cimentarea legăturilor bisericești internaționale contribuie foarte mult larga ospitalitate acordată de către școlile noastre duhovnicești tinerilor trimiși la studii de către Bisericile Ortodoxe surori. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a reînviat această frumoasă tradiție a vechilor Academii duhovnicești, care au împărtășit știința teologică multor tineri ortodocși din alte regiuni și îndeosebi din țările Orientului Apropiat și din Peninsula Balcanică.

Activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei pentru unitatea tuturor creștinilor. — Niciodată în istoria Bisericii Ortodoxe Ruse legăturile reciproce cu toate confesiunile creștine eterodoxe n-au fost mai

strînse şi mai numeroase ca în timpul păstoririi Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei.

Biserica Ortodoxă Rusă a împlinit totdeauna, cu dragoste adevărată, porunca Mîntuitorului de a privi ca pe adevăraţi fraţi pe creştinii de pretutindeni, care, din diferite cauze istorice, s-au despărţit de Trupul Bisericii lui Hristos cel nedespărţit şi totdeauna a adus întregul său aport în realizarea unirii tuturor creştinilor de pretutindeni.

Îndată după terminarea celui de-al doilea război mondial s-au stabilit legături între Biserica Ortodoxă Rusă şi Consiliul Mondial al Bisericilor. În anul 1958, la Utrecht a avut loc prima întîlnire oficială între reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse şi cei ai Consiliului Mondial al Bisericilor. La sfîrşitul anului 1959, o delegaţie a Consiliului Mondial al Bisericilor a vizitat ţara noastră, după ce în vara aceluiaşi an reprezentanţii Bisericii noastre au asistat în calitate de observatori la şedinţele Comitetului Consiliului Mondial al Bisericilor. La cea de-a III-a Conferinţă a Consiliului Mondial al Bisericilor ce a avut loc la New-Delhi, între 18 noiembrie şi 6 decembrie 1961, Biserica Ortodoxă Rusă a fost primită în Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi delegaţia Bisericii Ortodoxe Ruse a participat activ la lucrările Conferinţei. Acest pas al Bisericii Ortodoxe Ruse a fost privit de cercurile ecumenice ca un eveniment important în viaţa creştinismului contemporan, ca o etapă însemnată în calea spre unirea lumii creştine.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în apelul adresat celei de-a HI-a Conferinţe a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi-a exprimat adînca satisfacţie pentru primirea Bisericii Ortodoxe Ruse în «familia Bisericilor surori creştine şi asociaţiilor care compun Consiliul Ecumenic al Bisericilor».

Biserica Ortodoxă Rusă colaborează activ cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi depune toate eforturile pentru dezvoltarea cu succes a Mişcării Ecumenice, pentru realizarea unirii creştinilor.

Pe lîngă activitatea ce desfăşoară în Consiliul Ecumenic al Bisericilor Biserica Ortodoxă Rusă dezvoltă cu succes şi relaţiile reciproce cu diferite Biserici şi organizaţii creştine atît din Apus cît şi din Răsărit.

În timpul patriarhatului Sanctităţii Sale legăturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu lumea creştină de pretutindeni s-au lărgit şi s-au întărit considerabil. Astfel : s-au dezvoltat legăturile dintre Bisericile Rusă şi Anglicană, s-au reînnoit contactele între Bisericile Rusă şi Veche-Catolică ; deosebit de active s-au dovedit legăturile Bisericii Ortodoxe Ruse şi cu lumea protestantă. Aceste contacte s-au realizat şi se realizează pe baza năzuinţei ecumenice a tuturor creştinilor pentru unire şi pentru activitatea comună în lupta pentru pace.

Biserica Ortodoxă Rusă este vizitată în fiecare an de numeroşi reprezentanţi ai Bisericilor Protestante, care manifestă un interes deosebit pentru viaţa şi activitatea Bisericii noastre. Ca urmare a acestor contacte s-au stabilit legături de prietenie cu Bisericile Protestante din

Anglia, Ungaria, Germania Democrată, Olanda, Danemarca, Canada, Polonia, Statele Unite, Finlanda, Franţa, Germania Federală, Cehoslovacia, Elveţia şi alte ţări.

De asemenea, pentru întărirea legăturilor şi a unităţii creştine, precum şi pentru apropierea popoarelor, s-au stabilit legături fraţeşti între Biserica Ortodoxă Rusă şi Consiliul Naţional al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite. Schimbul reciproc de delegaţii, care a avut loc, precum şi schimbul sincer de pareri în diferite probleme care interesează viaţa bisericească şi omenirea contemporană au contribuit la înţelegerea reciprocă a creştinilor din ambele ţari şi la întărirea legăturilor de prietenie între popoarele lor.

În urma acestor legături frăţeşti, prestigiul Bisericii Ortodoxe Ruse şi al Scaunului patriarhal al Moscovei a crescut, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a cîştigat stima creştinilor din lumea întreagă, în faţa cărora se bucură de autoritate binemeritată.

E necesar să amintim încă un fapt important — restabilirea şi lărgirea legăturilor frăţeşti cu acele Biserici vechi din Răsărit care au existat înainte de Sinodul de la Calcedon.

Biserica Ortodoxă Rusă, amintindu-şi necontenit de fraţii creştini din Răsărit, care nu sînt în comuniune evanghelică cu Ortodoxia Ecumenică, a luat iniţiativa, încă de la Conferinţa Întîistătătorilor şi reprezentanţilor Bisericilor Autocefale din 1948, de a se adresa un apel catre toate Bisericile vechi existente pînă la Calcedon pentru stabilirea de legături de prietenie frăţească. În anii următori ea a făcut o serie de încercări de a reînnoi relaţiile cu Bisericile Coptă, Etiopiană, Siriană şi Malabară. Cu Biserica Armeană, Biserica Ortodoxă Rusă a avut totdeauna legături strînse, care în ultimii ani s-au întărit şi mai mult, mai ales în lupta comună pentru pace.

Patriarhatul Sanctităţii Sale Alexei mai este însemnat şi pentru luarea de legaturi, pentru prima dată, cu Biserica Romano-Catolică. După primirea invitaţiei cuvenite Patriarhia Moscovei a trimis doi delegaţi în calitate de observatori la al II-lea Sinod de la Vatican. Reprezentanţii Bisericii noastre au participat de asemenea la înmormîntarea adormitului întru fericire papa Ioan XXIII şi la înscăunarea Sanctităţii Sale Papa Paul VI. Schimbul de telegrame între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxă Rusă şi Romano-Catolică, prezenţa la solemnitatea de acum a reprezentanţilor Bisericii Romano-Catolice, toate acestea creează o atmosferă frăţească, creştinească, ecumenică.

Activitatea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei în slujba omenirii. — Ca să zugrăvim un tablou desăvîrşit al activităţii multilaterale a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei e necesar să amintim în totalitatea ei slujirea lui în interesul întregii omeniri.

Biserica Ortodoxă Rusă, în fruntea căreia din anul 1945 se află Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, a desfăşurat o profundă şi sinceră activitate patriotică în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, iar

îndată după război ea s-a situat în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace.

Îndată ce pe orizontul politic au început să se reliefeze semnele amenințătoare și prevestitoare a unei noi tragedii mondiale, îndată ce au început să crească forțele întunecate ale războiului, Biserica Ortodoxă Rusă, sub conducerea Întîistătătorului său, și-a ridicat puternic glasul în apărarea păcii și a îndreptat către toate Bisericile Autocefale Ortodoxe și către toți creștinii din lume un călduros apel de a-și uni forțele pentru a înfrîna puterile întunecate ale răului.

Împreună cu reprezentanții multor Biserici Ortodoxe Autocefale, Biserica Ortodoxă Rusă a adresat creștinilor din întreaga lume, la Conferința din 1948, apelul fierbinte : «să-și unească forțele pentru a dezarma pe incendiatorii unei noi catastrofe, care s'ujesc puterilor întunericului, și pentru care marile principii creștine al iubirii de pace și de înfrățire de mult au pierdut orice sens».

La începutul anului 1949, Comitetul Internațional al legăturilor oamenilor de cultură pentru apărarea păcii a propus să se convoace Congresul Mondial al partizanilor păcii, ca să se organizeze lupta comună pentru pace. Biserica Ortodoxă Rusă a susținut cu căldură și a binecuvîntat această inițiativă, ca fiind în concordanță cu chemarea adresată tuturor creștini or de către Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe Autocefale din anul 1948. În legătură cu aceasta, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a făcut apel la toate Bisericile Ortodoxe surori «să-și înalțe glasul lor împotriva tuturor încercărilor și acțiunilor care subminează pacea, împotriva noilor manifestări de ură și dușmănie omenească și să-și unească glasul lor în chemarea nobilă adresată întregei lumi pentru apărarea păcii».

La Congresul Mondial al partizanilor păcii, care a avut loc la Paris, în aprilie 1949, în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, de la tribuna acelei înalte adunări s-a făcut următoarea declarație : «În prezent, cînd sute de milioane de oameni au spus răspicat prin reprezentanții lor la acest Congres «NU» războiului și aților ătorilor, Biserica Ortodoxă Rusă se alătură din toată inima și își unește glasul la această manifestare a voinței de pace și se roagă pentru succesul deplin al acestui bun început».

Cînd în țara noastră s-a început adunarea semnăturilor în legătură cu apelul de la Stockho m, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei s-a adresat către toți arhipăstorii, păstorii și fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse să-și alăture glasul lor în apărarea păcii și prin calea semnăturilor, mărturisind prin aceasta hotărîrea lor neclintită de a lupta pînă la sacrificiu pentru pace.

Activitatea făcătoare de pace a Bisericii Ortodoxe Ruse și a Sanctității Sale Patriarhului Alexei nu s-a întrerupt nici în anii următori. Ori de cîte ori în momentele de intensificare a luptei pentru pace, cînd se ivea amenințarea vreunui nou conflict internaționa , Sanctitatea Sa Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse își înălța puternic glasul său în apărarea păcii. În noiembrie 1959, împreună cu Sfîntul Sinod, Sanctitatea

Sa Patriarhul Alexei s-a adresat întîistătătorilor Bisericilor Autocefale Ortodoxe cu chemarea şi rugămintea de a susţine, ca o împlinire a datoriei creştineşti, propunerea Guvernului Sovietic pentru dezarmarea generală şi totală.

Înfiinţarea în anul 1958 a Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga a fost salutată de Biserica Ortodoxă Rusă cu toată căldura.

În iunie 1961 s-a ţinut la Praga primul Congres Pancreştin pentru Apărarea Păcii, care s-a dovedit a fi una din cele mai importante manifestări contemporane atît pentru Biserica Ortodoxă Rusă cît şi pentru întreaga lume creştină. Pentru prima dată în istoria creştinismului s-a realizat o asemenea comuniune universală creştină cu scopul de a sluji omenirea şi a apăra pacea pe pămînt.

De la începutul apariţiei Mişcării Creştine pentru Pace de la Praga, care a reunit pe toţi creştinii-partizani ai păcii, şi pînă în prezent, Biserica Ortodoxă Rusă susţine prin toate mijloacele această Mişcare şi participă activ la ea.

La primul Congres Pancreştin pentru Apărarea Păcii, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a fost ales membru al Comitetului Consultativ pentru continuarea lucrărilor Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga. De mai mulţi ani Sanctitatea Sa este membru al Comitetului sovietic pentru apărarea păcii.

O importanţă deosebită pentru întărirea Mişcării Creştine pentru Pace, a avut Congresul Mondial pentru dezarmare generală şi pentru pace, ce s-a ţinut la Moscova în iulie 1962, la care a luat parte activă şi Biserica Ortodoxă Rusă prin prezenţa Întîistătătorului ei şi a altor ierarhi.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a luat cuvîntul la acest Congres, arătînd atitudinea Bisericii Ortodoxe Ruse faţă de problemele ce preocupă lumea contemporană. Cuvîntarea lui a fost ascultată cu multă atentie, primind aprobarea generală.

Întrucît la lucrările Congresului pentru dezarmarea generală şi totală şi pentru pace au participat multe personalităţi religioase, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a luat iniţiativa unei consfătuiri care a avut loc în Lavra Sfînta Treime şi a Sfîntului Serghie. Sanctitatea Sa a adresat participanţilor un cuvînt fierbinte de salut şi de îndemn la activitate cît mai vie şi susţinută în folosul păcii generale şi pentru dezarmare...

Prin activitatea Sa în folosul păcii, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei şi-a cîştigat un prestigiu şi o autoritate de nezdruncinat în faţa tuturor oamenilor de bună credinţă.

Incheiere. — Activitatea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei si al întregii Rusii constituie o perioadă întreagă a istoriei Bisericii Ortodoxe Ruse, bogată în evenimente, reflectînd experienţa multilaterală spirituală a Ortodoxiei Ruse.

Trăsătura caracteristică a acestei perioade este legătura organică neîntreruptă între personalitatea şi activitatea Sanctităţii Sale Patriarhul,

pe de o parte, și viața îndrumată de el a Bisericii Ortodoxe Ruse, pe de altă parte. Dacă mediul binecuvîntat al ortodoxiei rusești și bisericești l-a crescut și l-a educat, dezvoltîndu-i și îmbogățindu-i talentele lui personale, punîndu-i în cel mai înalt sfeșnic al Ortodoxiei, apoi si el ca «Înger al Bisericii» (Apocalips II, 1) de pe Scaunul Patriarhiei Moscovei și al întregii Rusii, în decursul multor ani ai slujirii Sale, a condus și conduce turma încredintată lui pe căi'e sănătoase ale dragostei, păcii și bunei învoiri. Toti credincioșii Bisericii Ortodoxe Ruse, clerul și credincioșii sîntem fericiți, că evenimentul împlinirii a 50 de ani de slujire arhierească ne-a adunat împreună cu reprezentanții întregii lumi ortodoxe și creștine, în împlinirea poruncii Mîntuitorului Hristos ca toți una să fim și să întărim pe pămînt pacea cea dreaptă și trainică.

Întreaga Biserică Ortodoxă Rusă felicită călduros pe Întîistătătorul său cu prilejul sărbătoririi jubileului a cincizeci de ani de slujire arhierească și cu lacrimi fierbinti roagă pe Dumnezeu Atotțiitorul să-i dăruiască deplină sănătate, lungime de viață și încă mulți ani, să conducă Biserica de pe Scaunul Patriarhilor Moscovei și a întregii Rusii.

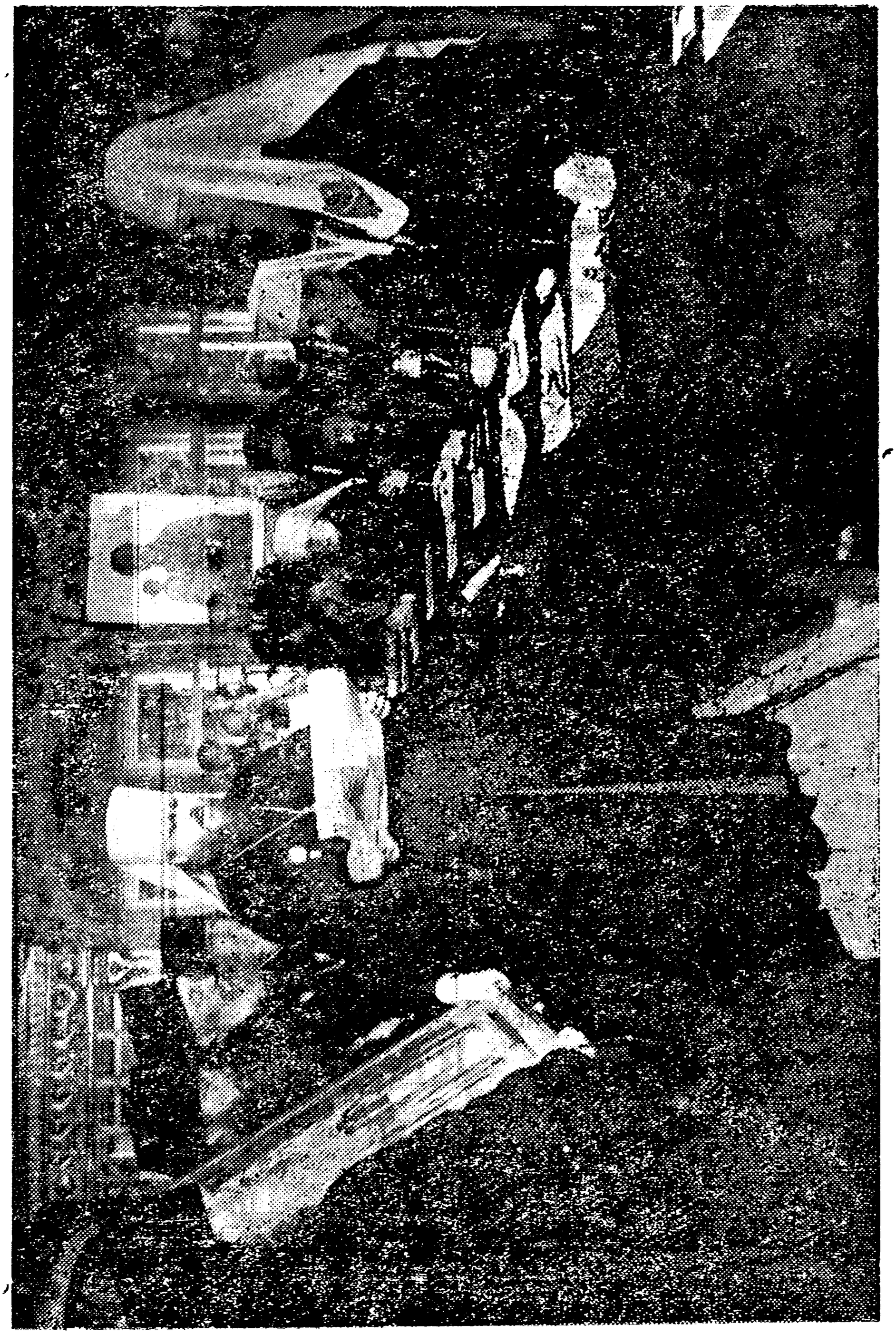
După expunerea acestui raport, I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului a dat citire Actului omagial întocmit de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în cinstea sărbătoritului, evocîndu-se principalele momente din viața și opera Sanctității Sale. Apoi P. S. Episcop Ciprian a prezentat ca dar, din partea clerului și credincioșilor eparhiei Moscovei, cîteva icoane.

În continuare, conducătorii delegațiilor și oaspeții străini au adresat cuvîntări omagiale Sanctității Sa'e. Seria acestor cuvîntări a fost deschisă de Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei. Evocînd momentul hirotoniei în treapta episcopală a sărbătoritu'ui, prin punerea mîinilor de către antecesorul său patriarhul Grigorie IV al Antiohiei, vorbitorul a enumerat calitățile excepționale de ierarh ale actualului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse, arătînd serviciile importante aduse de acesta patriei sale, unității creștine și cauzei păcii, și a subliniat atmosfera de frățietate și de unitate creată în această adunare, cu toate deosebirile confesionale, de limbă și de rasă.

După cuvîntările rostite de întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe a Georgiei și a Serbiei, a luat cuvîntul, din partea Bisericii Ortodoxe Române, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian,* care a spus următoarele :

Sanctitatea Voastră,
Prea Iubite și Venerabile Părinte Patriarh Alexei,

Bunul Dumnezeu, care V-a călăuzit, V-a luminat și V-a ocrotit în toate zilele Sanctității Voastre, a rînduit din nou pașii noștri spre tronul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Ruse, în această zi de mare sărbătoare din viața Sanctității Voastre.

Ședința festivă de la Lavra Sfîntul Serghie

În duhul dragostei frăţeşti, ne socotim fericiţi că împărtăşim azi bucuria aniversării a cincizeci de ani de slujire arhierească a Sanctităţii Voastre, cînd aţi învins toate greutăţile şi aţi dezlegat cu bine toate problemele slujirii lui Dumnezeu, în condiţiile atît de schimbătoare a unei jumătăţi de veac de muncă neîntreruptă, ca arhiereu-vicar, ca episcop, ca mitropolit şi ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.

După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel către Timotei, aţi urmat «dreptatea, evlavia, credinţa, iubirea, răbdarea, blîndeţea». V-aţi luptat «lupta cea bună a credinţei» şi aţi mărturisit «mărturisirea cea bună înaintea multor martori» (I Timotei VI, 11—12). Iar după cuvîntul marelui Apostol către Tit, sînteţi «iubitor de oaspeţi, iubitor de bine, cuminte, drept, cuvios, înfrînat», «ţinîndu-Vă de cuvîntul cel adevărat al învăţăturii, sre a îndemna la învăţătura cea sănătoasă şi a mustra pe cei potrivnici» (Tit I, 8, 9).

Din îndemnul inimii şi al Proniei divine, care V-a condus pe toate căile vieţii, aţi preferat smerita, spinoasa şi trudnica slujire a apostolatului creştin şi aţi îmbrăţişat-o cu o dragoste şi cu un devotament de suflet ales şi închinat cu totul Domnului. Aţi studiat în şcoli bisericeşti şi aţi dobîndit înalte titluri teologice ; aţi intrat fără întîrziere în slujba Bisericii, aţi primit treptat numeroase încredinţări şi V-aţi distins deopotrivă în toate.

Aţi educat şi aţi învăţat elevi seminarişti ; aţi format şi îndrumat viitori preoţi. Aţi păstorit, aţi predicat, aţi liturghisit, aţi luminat, aţi mîngîiat, aţi păzit sufletele credincioşilor, ca preot. Aţi condus, aţi organizat, aţi chivernisit şi aţi administrat clerul ca episcop, ca mitropolit, ca patriarh. Aţi purtat grija eparhiilor, aţi întărit şi mărit Biserica Voastră prin readucerea unităţilor şi V-aţi alăturat Biserica Ortodoxă Rusă din diaspora ; aţi organizat învăţămîntul preoţesc şi teologic şi aţi împodobit locaşuri sfinte ; aţi tipărit cărţi bisericeşti şi aţi pregătit şi ridicat oamenii trebuitori Bisericii. Străinii care vin în marea Voastră ţară admiră nu numai marile înfăptuiri de tot felul ale Conducerii Statului, ci şi buna rînduială bisericească şi frumoasele slujbe divine din bisericile pline de credincioşi.

O mare revoluţie a schimbat toate condiţiile vieţii şi a creat stări noi ; un mare şi greu război V-a adus griji şi greutăţi mari, ruine, orfani şi lipsuri multe. Biserica Ortodoxă Rusă a ştiut să se încadreze în aceste condiţii noi de viaţă şi a putut face faţă tuturor sarcinilor, fiindcă în fruntea Bisericii Ortodoxe Ruse se află nu numai un mare ierarh, un venerabil şi bun conducător, ci şi un mare patriot. Nouă sute de zile şi nopţi au bubuit tunurile şi au explodat bombele inamicului asupra Leningradului ; souă sute de zile şi nopţi pline de primejdii, de lipsuri şi de mizeriile războiului — foame, frig, morţi, ruine şi groază — aţi stat ca mitropolit de strajă în mijlocul poporului, îndurînd cu luptătorii şi cu locuitorii marelui oraş, toate suferinţele asediului. Aţi rămas în mijlocul turmei, aţi ajutat-o, aţi încurajat-o, aţi întărit-o sufleteşte, i-aţi dat nădejdea biruinţei şi aţi avut bucuria ei.

Împreună cu Biserica Voastră, cu poporul Vostru rus pravoslavnic al Uniunii Sovietice, Vă cunosc, Vă cinstesc şi Vă respectă toate Bisericile Ortodoxe, unite azi în dragoste şi în rugăciune pentru Sanctitatea Voastră.

Una din cele mai mari năzuinţe a Sanctităţii Voastre a fost strîngerea legăturilor, colaborarea şi unirea Bisericilor Ortodoxe. Aţi făcut din acest gînd o mare cauză ortodoxă şi aţi servit-o ca pe un scop sfînt. Sînt memorabile cuvintele Sanctităţii Voastre rostite cu prilejul vizitei făcute anul trecut Bisericii Ortodoxe Romîne : «Bisericile noastre de aceeaşi credinţă au fost şi sînt în nezdruncinată unitate de trăire duhovnicească şi, împreună cu Biserica Ortodoxă universală, constituie în faţa întregii lumi chipul unităţii în rugăciune, în propovăduire, în cucernicie, în slujirea binelui obştesc».

Aţi vizitat în acest scop cele mai multe Biserici Ortodoxe Autocefale — toate patriarhatele vechi şi noi, precum şi Biserica Greciei.

Începutul plin de nădejdi l-a făcut Conferinţa conducătorilor şi reprezentanţilor Bisericilor Ortodoxe Autocefale de la Moscova în anul 1948, şi o dovadă a legăturilor strînse şi a unităţii ortodoxe din vremea noastră a fost, fără îndoială, Conferinţa Panortodoxă de la Rodos din anul 1961. Binecuvîntată fie această mare idee şi faptă de unire şi întărire a Ortodoxiei, atît de mult necesare azi şi nouă înşine şi creştinătăţii întregi !

Colaborarea cu Mişcarea Ecumenică, pe plan creştin universal, pentru unirea Bisericilor şi pentru slujirea înaltelor ţeluri ale omenirii contemporane, a dus la intrarea Bisericii Ortodoxe Ruse, Romîne, Bulgare şi Polone în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961.

Dar activitatea Sanctităţii Voastre nu s-a mărginit numai la interesele pur bisericeşti, ci s-a întins la marile probleme actuale ale omenirii, în fruntea cărora stă, imperioasă şi urgentă, marea problemă a păcii. Aţi făcut totul pentru izbînda ideei păcii în lume. Marea «Chemare către toţi creştinii lumii» a Conferinţei bisericeşti de la Moscova din anul 1948, participarea activă a delegaţilor Bisericii Ortodoxe Ruse la toate conferinţele Consiliului Mondial al Păcii, la Mişcarea Creştină pentru Pace de la Praga, ca şi la Conferinţele asemănătoare ale Organizaţiilor creştine, precum şi atîtea cuvîntări şi mesaje ale Sanctităţii Voastre în favoarea păcii, arată lumii întregi că sînteţi un mare şi neobosit luptător în marele front pentru apărarea păcii.

Fericit de a fi putut săvîrşi o operă bisericească mare şi trainică, într-o viaţă lungă şi o păstorire de rară întindere în timp şi în spaţiu ;

Fericit de a şti că aţi păstorit «turma lui Dumnezeu care Vi s-a încredinţat, veghind asupra ei nu cu silnicie, ci de bună voie, după Dumnezeu, nu pentru cîştig urît, ci pentru dragoste, nu ca stăpîn al păstoriţilor, ci pildă făcîndu-Vă turmei» (I Petru V, 2—3) ;

Fericit de a fi înscris în istoria Bisericii Ortodoxe Ruse, ca şi în istoria Bisericii în general, un mare şi cinstit nume ;

Fericit de dragostea și cinstea cu care sînteți sărbătorit și omagiat în această zi mare a vieții și a bucuriilor Sanctității Voastre ;

In numele Bisericii Ortodoxe Romîne, cu care ați stabilit, încă de la alegerea și înscăunarea ca patriarh, legăturile atît de strînse pe care le avem azi, și alăturîndu-ne ierarhiei, clerului întreg și credincioșilor Bisericii noastre, care Vă prețuiesc si Vă cinstesc atît de mult — am marea bucurie de a exprima Sanctității Voastre cele mai călduroase felicitări si de a Vă ura din toată inima încă multi și fericiți ani de rodnică arhipăstorire, în bună sănătate si putere de muncă, rugînd pe Bunul Dumnezeu să Vă ocrotească, să Vă întărească și să reverse peste Sanctitatea Voastră si peste pravoslavnica Biserică Rusă ajutorul și binecuvîntarea Sa, acum si în vecii vecilor. Amin !

A urmat cuvîntarea *Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei* și apoi ale tuturor celorlalți conducători de delegații ortodoxe, care au relevat meritele și ostenelile Sanctității Sale Patriarhului Alexei, pentru sustinerea dreptei credințe și promovarea bunei înțelegeri între oameni și popoare.

Cu deosebită atentie a fost ascultată cuvîntarea Episcopului romano-catolic Francois Charrière, care a amintit pasii de apropiere, ce s-au făcut în ultimul timp, între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă și a urat sărbătoritului noi succese în continuarea operei de apropiere a creștinilor ce va fi folositoare tuturora.

P. S. Sa Episcopul François Charrière a rostit următoarele :

Se spune că bucuriile mari, ca și suferințele mari sînt trăite în tăcere. Dacă aș fi crezut acestei maxime, ar fi trebuit să tac, atît de mare este bucuria noastră de a fi aici, în această zi, cu monseniorul arhimandrit Christophe Dumont, nu în calitate de particulari, ci fiind rînduiți de Înalt Prea Sfințitul Cardinal Bea, după dorința Sanctității Sale Paul VI și după rangul nostru de Episcop și membru al Secretariatului pentru unitatea creștinilor. Cred însă că dacă aș fi tăcut eu, ar fi strigat toate pietrele, dînd glas bucuriei noastre.

Într-adevăr după atîtea veacuri de despărțire iată că se nasc relații reciproce de înfrățire între Biserica Romană și Bisericile creștine, cu care nu mai are comuniune deplină.

Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa, căci se pun temelii speranțelor pe care de-acum înainte ne este dat să le avem. Sub influența regretatului de toți papă — papă cu inimă mare —, cum a fost Ioan XXIII, s-au făcut pași hotărîți în această direcție și noi ne facem o plăcută datorie a aminti aici primirea atît de cordială ce s-a făcut de către Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și de către Sfîntul Sinod, Prea Sfințitului Monsenior Testa și Prea cucernicului Părinte Rass, cu prilejul vizitei făcute după anunțarea convocării Sinodului al II-lea de la Vatican ; și încă o datorie încurajatoare este să amintim de răspunsul binevoitor dat de către Sanctitatea Voastră și Sfîntul Sinod la invitația noastră de a trimite observatori la al II-lea Sinod de la Vatican. De asemenea mai amintim și de pașii

care ne-au mişcat şi mai mult — dacă se poate spune, căci aceşti paşi au pornit spontan din partea Dumneavoastră —, să amintim de partici-

Sosirea delegaţiilor străine la marea sărbătoare

parea delegaţiei Patriarhiei din Moscova la înmormîntarea papei Ioan XXIII şi la întronizarea actualului Întîistătător Paul VI.

Dorința exprimată de Sfîntul vostru Sinod, ca și delegația Bisericii Romano-Catolice care participă la jubileul de aur al episcopatului Sanctității Voastre ar fi umplut inima de bucurie celui care atît de clar și-a exprimat dorința de a continua, în tot timpul pontificatului său, minunata operă de renaștere și apropiere, cu atîta curaj inaugurată de el, adormitul întru fericire, și însușită de Părinții Sinodului.

Rog pe Dumnezeu să dăruiască încă mulți ani Sanctității Voastre, spre a putea, ca o încoronare a slujirii sfinte, atît de scumpă în fața lui Dumnezeu, să continuați opera de apropiere și unire a tuturor creștinilor, atît de necesară pentru împăcarea minților și inimilor tuturor oamenilor. Această apropiere nu poate fi vătămătoare nimănui, fiindcă dacă temeiul nu poate fi decît adevărul și dreptatea, iar climatul nu este decît libertatea, atunci forța interioară, sufletul acestei apropieri trebuie să fie dragostea.

În vremea noastră cînd pionierii îndrăzneți străbat spațiul aerian, cercetînd cosmosul, nouă nu ne mai este îngăduit a ne opri asupra certurilor trecutului, privite din colțul provincialismului îngust. Acestea trebuie considerate prin perspectivele impuse de cercetările cosmosului. Și aceste perspective vor reda acelor diferende, chiar în ochii noștri, însemnătatea lor reală, se vor dezvălui adevăratele lor proporții și, în același timp, sfînta cercetare duhovnicească ne va duce pe calea cea adevărată, nu a witării divergențelor, ci a căutării adevărului și hotărîrilor pe care trebuie să le luăm.

După cum minunat s-a spus de către Sanctitatea Voastră «apropierea și unirea creștinilor nu trebuie căutată în domeniul micilor divergențe comune, ci în stabilirea adevărului în toată plinătatea lui și sub toate formele și cerințele lui».

Extraordinara apropiere a credinței noastre, identitatea structurii ierarhice a Bisericilor noastre, amintirile celor peste o mie de ani trăiți în deplină comuniune de credință și taine — toate acestea sînt garantii temeinice, că era nouă ce se deschide va vedea realizată pe deplin rugăciunea Domnului: «Ca toți una să fie» spre slava lui Dumnezeu și mîntuirea tuturor.

În numele Bisericii Armene și a Catolicosului Vasken I, a vorbit *I. P. S. Arhiepiscop Saak*, evidențiind prestigiul excepțional pe care l-a dobîndit Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse și apreciind că acesta este o autoritate spirituală nu numai în cuprinsul Ortodoxiei, ci în toată lumea creștină.

Episcopul Falkner Allison de Winchester își manifestă bucuria că avînd și calitatea de președinte al Consiliului pentru relațiile externe ale Bisericii Anglicane, a fost delegat de Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Arthur Michael Ramsey, să participe la această aniversare și exprimă mulțumiri Sanctității Sale pentru contribuția adusă în sprijinul unității creștine și păcii, declarînd:

Eu, Episcopul din Winchester, am venit din cea mai veche eparhie a Angliei, unde sînt al 95-lea urmaș în scaunul episcopal. Ca Episcop și

ca preşedinte al Consiliului pentru relaţiile externe ale Bisericii Anglicane, am primit însărcinarea Arhiepiscopului de Canterbury de a-l reprezenta la această adunare.

Cuvîntul meu va fi scurt, dar foarte sincer şi izvorît din adîncul inimii. În numele Bisericii Anglicane şi a tuturor confesiunilor anglicane, Milostivirea sa Arhiepiscopul de Canterbury m-a însărcinat să transmit Sanctităţii Voastre sincere felicitări cu ocazia jubileului, exprimîndu-Vă dragostea noastră, respectul şi consideraţia tuturor confesiunilor anglicane. Această dragoste şi respect faţă de Sanctitatea Voastră nu este altceva decît reflectarea dragostei şi stimei pe care o nutrim faţă de toţi fraţii noştri din Bisericile Ortodoxe.

Aceasta dragoste şi stimă ne ajută nouă, dacă ne putem exprima cu cuvintele rostite de Arhiepiscopul Nicodim, «a merge împreună în casa Domnului ca prieteni».

Sanctitatea Voastră, noi, în mărturisirea anglicană, mulţumim lui Dumnezeu pentru aportul Vostru însemnat în acţiunea pentru unirea Bisericilor.

Sanctitatea Voastră! Eu sînt fericit a Vă exprima urări de sănătate şi viaţă îndelungată.

I. P. S. Mitropolit Daniel Philoxenos a prezentat omagiile Catolicosului Vasile II, conducătorul Bisericii Siriene din Malabar (India).

După cuvîntarea *Arhiepiscopului Dr. Andreas Rinckel,* care a făcut consideraţii pe marginea relaţiilor dintre Biserica Ortodoxă şi cea Veche-Catolica, a luat cuvîntul *dr. Leslie Cooke,* din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, arătînd rolul acestei organizaţii mondiale ca slujitoare a tuturor Bisericilor creştine.

Dăm mai jos cuprinsul acestei cuvîntări :

Mie mi-a revenit marea cinste de a transmite urările şi felicitările din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi a secretarului general dr. Visser't Hooft pe care am onoare să-l reprezint.

Luînd cuvîntul în numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, eu nu vorbesc în numele unei Biserici, ci reprezint aici o organizaţie care esie în slujba tuturor Bisericilor. Fiind colaboratorul aparatului Consiliului Ecumenic al Bisericilor, eu am luat cuvîntul aici ca slujitor al Bisericilor şi deci şi al Bisericii Ortodoxe Ruse, care este membră dorită a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Vă puteţi închipui că, aflîndu-mă aici între prietenii Bisericii, eu mă simt mai curînd ca unul care îndeplineşte o slujbă din încredinţarea fraţilor săi pentru a participa la această adunare.

Slujitorul Bisericii se foloseşte de anumite privilegii, dacă el stă întru totul la dispoziţia Bisericilor tuturor ţărilor şi continentelor. El vede, care sînt slugile de la nunta din Cana, cînd s-a transformat apa în vin. El vede că Biserica manifestă o deosebită atenţie faţă de cei săraci şi rătăciţi din cale, el vede că Biserica creşte şi se întăreşte şi el vede săvîrşirea minunii că, în această lume divizată, Dumnezeu ne-a

adunat aici în înfrăţire şi unire. Şi eu văd că Dumnezeu foloseşte şi acum, în acest scop, talentul Sanctităţii Voastre.

In măsura în care am putut urmări raportul Arhiepiscopului Nicodim, în care s-au enumerat realizările activităţii arhiereşti ale Sanctităţii Voastre, ca episcop şi patriarh, mi-a venit în minte ideea, că intrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu este ultimul dar, trimis de Domnul Dumnezeu Sanctităţii Voastre pentru realizarea folosului Bisericii.

Intrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliul Ecumenic al Bisericilor a schimbat întreaga viaţă a Consiliului, constituind un moment important în schimbarea climatului relaţiilor între Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi între fiii noştri din Biserica Romano-Catolică.

Realizarea unităţii creştine nu este o problemă uşoară. Noi nu avem încă o noţiune clară a caracterului unităţii, spre care tindem. Unitatea noastră nu este numai idee, spre care trebuie să tindem, ea este o realitate, dăruită nouă de Hristos, dar în calea spre realizarea deplină a acestei unităţi s-au aşezat păcatele noastre.

Noi chemăm la unitate măcar pentru ca toţi să înţeleagă şi să recunoască că Iisus Hristos este Domnul Bisericii. El este Dumnezeul tuturor.

In legătură cu slujirea Sanctităţii Voastre acestui scop măreţ, eu simt o deosebită plăcere a Vă saluta în numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, mulţumind Dumnezeului tuturor Bisericilor creştine că V-a ajutat în toate înfăptuirile Voastre.

In continuare, a luat cuvîntul *prof. dr. J. Hromadka,* în numele Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga, după care a vorbit *pastorul dr. Martin Niemoller* în numele Bisericii Evanghelice din Hessen-Nassau (R.F.G.), care a prezentat omagii şi mulţumiri Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei pentru ceea ce sărbătoritul a făcut pentru toţi creştinii din lume, spunînd : «Pentru aceasta noi vă cinstim, şi vă cinstim şi vă iubim, socotindu-vă a fi omul care a mers totdeauna pe drumul cel adevărat».

A urmat apoi cuvîntul *Arhiepiscopului luteran dr. Jan Kiivit,* preşedintele Conferinţei Bisericilor Europene, după care *I. P. S. Arhiepiscop Antonie,* Exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Occidentală, a adus salutul fiesc al tuturor clericilor şi credincioşilor ortodocşi ruşi de peste hotare.

Seria cuvîntărilor omagiale a fost încheiată de Dl. *V. A. Kuroedov,* preşedintele Comitetului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S., care a subliniat contribuţia Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei în lupta pentru apărarea păcii, spunînd următoarele :

Sînt foarte fericit ca, în numele Comitetului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S., să vă felicit în această adunare reprezentativă internaţională a Întîistătă-

torilor şi reprezentanţilor Bisericilor creştine, veniţi aci pentru a sărbători jubileul a 50 de ani de activitate arhierească a Voastră.

Vă doresc din toată inima în această zi însemnată şi solemnă din viaţa Voastră, sănătate, înviorarea puterilor şi realizarea de noi fapte în folosul păcii şi prieteniei între popoare.

Nu de mult, tot aici în această mînăstire, cu căldură şi însufleţire am sărbătorit cei 85 ani de la naşterea Voastră. Guvernul sovietic apreciind după cuviinţă activitatea Voastră patriotică în apărarea păcii, V-a decorat cu Ordinul «Steagul Roşu al Muncii». Acesta a fost al 3-lea ordin «Steagul Roşu al Muncii» cu care V-aţi distins şi fiecare dintre ele marchează, în diferite perioade ale vieţii, marile Voastre merite în lupta pentru apărarea păcii în lumea întreagă.

Preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S., N. S. Hruşciov, a accentuat în nenumărate rînduri înfăptuirile Voastre bune, frumoase, care au constituit o preţioasă contribuţie la întărirea prieteniei între popoare.

Nu există luptă mai nobilă şi mai înălţătoare, decît acea luptă, ca cerul de deasupra omenirii să fie cît mai senin şi curat, iar planeta noastră să nu se mai cutremure niciodată de loviturile de moarte ale armelor distrugătoare. Şi în această luptă măreaţă Sanctitatea Voastră ocupaţi un loc de onoare.

Sanctitatea Voastră aţi trăit o viaţă lungă şi bogată. Aş vrea să remarc, cu această ocazie, că noi toţi ne-am bucurat şi ne bucurăm în primul rînd de faptul că Sanctitatea Voastră aţi dovedit totdeauna o atitudine binevoitoare, constantă şi neşovăielnică faţă de viaţa nouă şi fericită ce se construieşte în patria noastră şi că n-aţi precupeţit nici puterile, nici timpul, ajutîndu-ne în nobila acţiune de întărire a relaţiilor de bună înţelegere şi prietenie între popoare şi de consolidare a păcii pe pămîntul nostru.

Sanctitatea Voastră! Vă rog să-mi îngăduiţi a Vă ura cu toată sinceritatea să trăiţi viaţă îndelungată, pentru ca şi următorii 50 de ani de activitate arhierească să fie tot aşa de încărcaţi cu înfăptuiri noi patriotice în numele păcii şi prieteniei între popoare.

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei cu mu ţumiri pentru omagiile aduse, prin următoarea cuvîntare :

Astăzi, cînd Înalţii oaspeţi s-au adunat la sărbătoarea Lavrei noastre, am putea spune «de la toate marginile pămîntului», Întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe, Arhipăstori şi Păstori, feţe bisericeşti, aparţinînd diferitelor confesiuni creştine din ţări prietene, iubiţi fraţi întru Hristos, pentru proslăvirea în rugăciune a Preacuviosului Serghie şi cînd ei au binevoit, cu această ocazie, a sărbători şi slujirea mea Bisericii lui Dumnezeu, în calitate de episcop — după cum veţi înţelege, prea iubiţi Arhipăstori şi participanţi ai acestei Adunări —, se trezeşte în mine în chip firesc un sentiment de mare sfială, fiindcă nu cunosc isprăvi deosebite în slujirea mea, nici fapte prea mari şi în general nici un fel de merite, care ar justifica laudă şi cinstire. Îmi vine greu chiar

să-mi adun gîndurile, ca în chip demn să răspund la toate declarațiile de atenție și dragoste exprimate față de mine. Stima și mulțumirea mea pentru această atenție arătată cu atîta dragoste față de mine, mă îndeamnă să-mi exprim și eu adînca mea recunoștință.

In necunoscutele căi ale Providenței dumnezeiești, mi-a fost dat de Dumnezeu darul a cincizeci de ani de slujire «celei mai înalte zidiri a tainelor dumnezeiești». Aceasta este cu adevărat darul nemărturisitei dragoste și milă a lui Dumnezeu față de mine.

In viața închinată slujirii lui Dumnezeu — și bucuriile și supărările și succesele și greutățile —, toate sînt daruri binecuvîntate căci celor ce-l iubesc pe Dumnezeu «toate sînt de folos».

Cu ce aș putea răspunde lui Dumnezeu, care mi-a dăruit în acest timp îndelungat al vieții mele mila Sa și ajutorul Său ceresc, decît cu smerită recunoștință ?

Mulțumirea adusă lui Dumnezeu, după cum ne învață Sfinții Părinți, este un fel de vas, în care mila lui Dumnezeu revarsă noi binefaceri.

Fie dar și smerita mea pomenire a tuturor binefacerilor dumnezeiești o chezășie a noilor milostiviri cerești pentru puținul timp ce mi-a mai rămas să-l petrec în această lume pămîntească.

Consider pentru mine o deosebită bucurie a exprima mulțumirile mele tuturor celor ce participă aici, preaiubiți părinți și frați, de la care am auzit atîtea cuvinte bune de felicitare și urări de bine ce m-au impresionat.

Și înainte de toate, inima mea se îndreaptă către Sfînta Biserică Apostolică Antiohiană. Cincizeci de ani în urmă în vechiul Novgorod harul arhieriei s-a pogorît asupra mea prin punerea mîinilor și rugăciunile, adormitului întru fericire, patriarhul Grigorie al Antiohiei. Iar acum avem bucuria și cinstea de a avea în mijlocul nostru pe Sanctitatea Sa Teodosie, cel mai vrednic Întîistătător al Răsăritului, Patriarhul măreței Antiohii a acelui pămînt sfînt, unde ucenicii Domnului pentru prima dată s-au numit creștini.

Cu bucurie vedem adunați aci pe reprezentanții Bisericilor, care cu vrednicie poartă sarcina slujirii moștenită încă de la Sfinții Apostoli. Sanctitatea Sa Efrem Patriarhul-Catolicos al Bisericii Georgiene, Prea Fericirea Sa Gherman Patriarhul Bisericii Sîrbe, Prea Fericirea Sa Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa Chiril Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Sfinților reprezentanți ai Sanctității Sale Atenagora Patriarhul Ecumenic, ai Sanctității Sale Hristofor Patriarhul Alexandriei, ai Prea Fericitului Hrisostom, Mitropolitul Bisericii din Grecia.

Sîntem plini de recunoștință pentru binecuvîntările și urările sufletești ale Sanctității Sale Benedict, Întîistătător și Patriarh al Bisericii Ierusalimului, care n-a putut veni personal la solemnitatea noastră.

Noi salutăm și pe Întîistătătorul celei mai tinere Biserici locale Prea Fericitul Ioan, Mitropolitul Cehoslovaciei și pe reprezentanții Bi-

sericilor Ortodoxe din Polonia, Arhiepiscopul Ştefan al Bielostocului, şi pe reprezentantul Bisericii Ortodoxe din Finlanda, Arhiepiscopul Pavel al Kareliei.

Bucurîndu-ne în comuniune cu prea iubiţii fraţi Întîistătători şi reprezentanţi ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale, noi salutăm şi pe oaspeţii noştri, care reprezintă aici aproape tot universul ortodox, menţionînd, cu acest prilej, deosebita noastră bucurie, prima în istoria Bisericii noastre — participarea reprezentanţilor Bisericii surori din Cipru, cea mai veche Biserică Autocefală —, care a slujit drept pildă pentru autocefalia celorlalte Biserici Ortodoxe subliniind în acelaşi timp şi vitejia credincioşilor ei care în lupta lor pentru independenţa patriei manifestată acum cîtva timp, este cu adevărat vrednică de toată admiraţia.

Din toată inima salutăm pe scumpii noştri fraţi — reprezentanţi ai creştinismului pravoslavnic înrudiţi cu noi în duh şi avînd aceeaşi credinţă.

Noi sîntem martori ai tendinţelor de stabilire a relaţiilor frăţeşti între Biserica Ortodoxă Rusă şi Biserica Romano-Catolică. Nu putem să nu-i mulţumim lui Dumnezeu pentru toate acestea. Faptul că în mijlocul nostru se află stimaţii oaspeţi, reprezentanţi ai Sanctităţii Sale Papa Paul VI, Prea Sfinţitul Episcop de Geneva François Charrière şi abatele păr. Christophe Dumont, ne îndreptăţeşte să nădăjduim în buna dezvoltare a acestor relaţii.

Noi menţionăm cu satisfacţie prezenţa aci a reprezentanţilor Sanctităţii Sale Vasghen, Superiorul Patriarh-Catolicos al tuturor Armenilor.

Înstrăinaţi de noi, datorită cauzelor istorice externe, creştinii armeni au păstrat neatîrnată credinţa Bisericii nedespărţite a celor dintîi trei sinoade şi unitatea dragostei creştine, care se învedereză acum în relaţiile permanente de înfrăţire între Biserica Ortodoxă Rusă şi Bisericile Armene.

Noi am primit, de asemenea, urări călduroase de la Patriarhul Chiril al Alexandriei şi Cartaginei, Întîistătătorul vechei şi slăvitei Biserici Copte, moştenitoarea vechilor Biserici africane din răsărit.

Roadele credinţei şi bunei cucernicii, mărturisite de creştinii Africei reprezintă podoaba nu numai a vechii perioade a istoriei Bisericii, dar şi a zilelor noastre. Ne bucurăm, că viaţa creştină pe continentul Africii a intrat în prezent într-o fază nouă, cînd popoarele acestui continent în lupta lor eroică îşi cuceresc independenţa şi construiesc o viaţă nouă, liberă.

Din toată inima ne bucurăm pentru stabilirea legăturilor de dragoste între vechea Biserică Apostolică din Malabar şi Biserica Ortodoxă Rusă. Participanţii de aici, reprezentanţi ai creştinismului indian, sădit de Sfîntul Apostol Toma, ne amintesc de timpurile după Învierea Domnului, cînd ucenicului necredincios i s-a spus : «Adu-ţi degetul tău încoace şi vezi mîinile Mele ; adu-ţi mîna ta şi o pune în coasta Mea şi

nu fii necredincios, ci credincios» (Ioan XX, 27). Oare, nu sînt adresate cuvintele Mîntuitorului şi nouă, care simţim rana pricinuită trupului Bisericii lui Hristos prin despărţire ? Şi, oare, nu se va dezlega printr-o înţelegere mai profundă a aceluiaşi trup al lui Hristos — deşi rănit. înviat întru slavă — problema Bisericilor pînă la Calcedon, care-şi duc cu tărie din cele mai vechi timpuri, mărturisirea lor creştină în multe locuri asemănătoare cu aceea pe care o mărturisim şi noi ?

Noi salutăm sincer pe reprezentanţii Bisericilor tradiţiei apusene a Bisericii apostolice nedespărţite — Anglicană şi Veche-Catolică. Legăturile dintre Biserica Anglicană, al cărei reprezentant, preşedintele relaţiilor externe bisericeşti, mult stimatul Falkner Allison Episcop de Winchester, se află aici, şi Biserica Rusă devin din ce în ce mai apropiate. De multe ori ne amintim de vizita făcută Bisericii noastre de către Primatul Angliei Arhiepiscopul de Canterbury şi Mitropolit Dr. Arthur Michael Ramsey, care a constituit o contribuţie însemnată în întărirea înţelegerii reciproce între Bisericile noastre.

Mărturisim stima noastră sinceră faţă de Întîistătătorul Bisericii Vechi-Catolice reunite, Arhiepiscopul de Utrecht Dr. Andreas Rinckel. care, prin participarea sa la această solemnitate, contribuie la întărirea legăturilor tradiţionale între Biserica Ortodoxă Rusă şi Biserica Veche-Catolică.

Salutăm pe reprezentanţii Bisericilor Luterană, Reformată şi Evanghelică, mărturisind că urmărim cu satisfacţie cum creşte în aceste Biserici înţelegerea din ce în ce mai evidentă a însemnătăţii unirii creştinilor şi slujirea tuturor cauzei păcii.

De asemenea, salutăm cu bucurie prezenţa în mijlocul nostru a conducătorilor unor mişcări şi asociaţii creştine internaţionale şi regionale. dr. Leslie Cooke, reprezentantul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dr. Joseph Hromadka, preşedinte, şi Episcopul Tibor Bartha, reprezentanţi ai Conferinţei Creştine pentru Pace, şi dr. Jan Kiivit, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice Luterane, preşedintele Conferinţei Bisericilor Europene.

Noi salutăm şi pe toţi cei prezenţi aici ale căror nume nu le-am pomenit pentru mulţimea lor, deşi toţi îşi au locul în inimile şi gîndurile noastre. Printre aceştia noi îmbrăţişăm cu dragoste pe toţi reprezentanţii instituţiilor Bisericii Ortodoxe Ruse de peste hotare a căror participare ne bucură sincer, din toată inima şi trezeşte în noi sentimentul plinătăţii şi al fericirii, pe care-l simte mama, cînd îşi vede pe toţi copiii adunaţi în jurul său.

Bucuria comuniunii noastre cu voi cu toţi este foarte mare. Dar ea nu poate fi îndeajuns de apreciată numai cu cuvinte de dragoste. Dragostea creştină în primul rînd este dragoste activă şi dirijată, care nu se îndoaie în faţa suferinţelor, care tinde spre fericirea tuturor, fericire care se înţelege în desăvîrşirea omului şi a societăţii, culmea căreia este asemănarea omului cu Dumnezeu.

Pentru noi membrii Bisericii Ortodoxe Ruse, cel mai prețios dar al Duhului Sfînt este unitatea credinței și bunei cucernicii a întregii Ortodoxii. Noi simțim permanent prezența acestui har binefăcător al unității Bisericilor Ortodoxe, care se manifestă în fața întregii lumi creștine într-o singură mărturisire de credință și moralitate, primite de la Apostoli și păstrate nealterate.

Noi de bună seamă ne bucurăm în prezent de cele mai dulci roade ale dragostei frățești dintre Bisericile Ortodoxe.

În viitor, la trapeza unirii universale, nădăjduim să vedem aceste roade și mai mărețe. Spre aceasta se îndreaptă toată grija noastră, care-și găsește ecou și înțelegere la toate Bisericile Ortodoxe.

Ne este scumpă și Mișcarea Ecumenică. Noi credem că acțiunea dătătoare de viață a Duhului Sfînt prin rugăciunile și dragostea credincioșilor din lumea întreagă va fi în stare să vindece rănile despărțirii, iar în prezent va îndrepta creștinismul împărțit spre unitatea mult așteptată și dorită.

Biserica Ortodoxă Rusă slujește acestui scop cu credință, cu experiența sa morală și cu dragoste creștină. Noi cu deosebită bucurie întrezărim răsăritul, creșterea și întărirea lăstarilor înfrățirii ecumenice, care se hrănesc din seva evanghelică dătătoare de viață și din virtuțile creștine. Noi sîntem gata să facem totul, pentru ca să păstrăm și să susținem aceste lăstare, iar în această privință am întreprins toate eforturile pentru întărirea relațiilor între toți creștinii și stabilirea bunelor înțelegeri. Noi salutăm dezvoltarea multilaterală a relațiilor și legăturilor noastre ecumenice. Dar activitatea noastră îndreptată spre realizarea unității, presupune și slujirea noastră comună întregii omeniri, la baza căreia stă tot dragostea creștină. Noi credem în puterea acestei dragoste, care este însuși scopul vieții noastre în Hristos și de aceea cu toată căldura sufletelor noastre ne îndreptăm spre fapte însoțite de dragoste sau izvorîte din dragoste. În vremea noastră, a cărei importanță pentru soarta viitoare a lumii este foarte mare, atenția urmașilor lui Hristos se îndreaptă spre problemele cele mai arzătoare ale existenței omenirii.

Noi sîntem martorii cerințelor din ce în ce mai pronunțate ale popoarelor pentru stabilirea relațiilor între oameni pe baza principiului echității și dreptății, care înseamnă prioritatea intereselor societății față de interesele egoiste.

Lumea creștină nu poate rămîne surdă la aceste chemări, căci adevărul și dreptatea ne sînt lăsate de însuși Dumnezeu. În numele adevărului suprem, creștinii sînt chemați să contribuie la progresul societății omenești și la dezvoltarea multilaterală a personalității omenești în sfera acestui progres.

Noi auzim în continuu chemarea spre libertate. Dar adeseori noțiunea adevăratei libertăți din aceste apeluri este denaturată, falsificată prin libertatea căderii în robia păcatului, adică libertate, care neagă obligațiile morale ale omului, presupunînd egoismul fără margini.

care respinge dragostea jertfelnică față de aproapele. Esența adevăratei libertăți în înțelegerea creștină este cu totul alta. Adevărata libertate se manifestă în tendința de a realiza bunurile obștești, de perfecționare și îmbunătățire a condițiilor de viață ale tuturor oamenilor, care să trăiască după adevăr și dragoste activă, care nu se izolează în libertatea amăgitoare «personală», ci în dăruirea jertfelnică pentru binele aproapelui după cuvîntul Evangheliei : «Dragoste mai mare decît aceea, ca cineva să-și pună sufletul său pentru prietenii săi, nimenea nu are» (Ioan XV, 13). Tocmai în această jertfire pentru binele societății înțelegem noi adevărata dragoste și libertate în Hristos.

Pentru a sluji adevăratei libertăți se cere de la noi să înțelegem însemnătatea evenimentelor ce se petrec în prezent în țările cu dezvoltare rapidă a prefacerilor sociale și să acordăm stima și ajutorul popoarelor în năzuința lor spre independență economică și suveranitate statală.

În numele egalității primordiale a tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu, în numele adevăratei libertăți, noi înălțăm glasul nostru în apărarea drepturilor și demnității acelor popoare și oameni, care și în veacul acesta încă poartă asupra lor jugul colonialismului, al asupririi naționale și de rasă. De asemenea ridicăm glasul nostru în ajutorul luptătorilor pentru pace și dreptate, care sînt expuși în multe țări pericolului de a fi scoși din lege și oprimați pentru convingerile lor nobile.

Cel mai important și, putem spune, cel mai esențial teren al activității practice creștine din zilele noastre este slujirea noastră pentru împăcarea tuturor oamenilor. Noțiunea păcii nu poate fi socotită de creștini ca o noțiune a păcii personale, interne, căci o asemenea pace este realizabilă în întregime numai în Împărăția cerească. Pacea pe pămînt, pacea între popoare — acea pace, pe care o vor astăzi toți oamenii înțelepți și sănătoși la minte, care analizează fenomenele vieții oamenilor —, înseamnă pace fără război, în condițiile coexistenței pașnice și colaborării internaționale. Pe această cale noi vedem problema principală a creștinismului de a lupta pentru încetarea experiențelor înspăimîntătoare și periculoase, pentru crearea în diferitele regiuni ale globului pămîntesc a zonelor denuclearizate, pentru realizarea cît mai grabnică a înțelegerii și dezarmării totale sub un control sever internațional.

Felicitînd încă o dată această Adunare a prea iubiților noștri oaspeți și exprimîndu-ne bucuria noastră cu această ocazie, pentru participarea la sărbătorirea Preacuviosului Serghie, eu vă îndemn a înălța rugăciunile noastre comune către Dumnezeu, ca să ne reverse binefacerile Sale și să păzească Sfînta Lui Biserică pentru ca prin rugăciunile ei să întărească El cu Milostivirea Sa pacea veșnică între popoare, pe care nimeni, nimic și niciodată nu o va putea dirtruge.

I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, președintele Comisiei de organizare a festivităților, a încheiat ședința festivă printr-un scurt

cuvînt, după care, întreaga adunare a intonat axionul «Cuvine-se cu adevărat» și troparul Preacuviosului Serghie de Radonej.

În continuare, *Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei*, subliniind atmosfera de unitate și înțelegere în care s-a desfășurat festivitatea, propune ca, înainte de despărțire, membrii adunării să chibzuiască asupra întocmirii unui comunicat, în care să se arate unitatea de credință ortodoxă, semnificația ecumenică a acestei adunări și voința de pace a Bisericilor Ortodoxe.

În sensul acestei propuneri a luat cuvîntul Episcopul *Tibor Bartha*, din Ungaria, care a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Chiril pentru această inițiativă arătînd că prezența participanților de aici are o mare însemnătate ecumenică. «Fie ca duhul ecumenic și duhul înțelegerii, care domnesc aici — a spus D-sa — să stăpînească toate Bisericile spre folosul omenirii». Episcopul Tibor Bartha a propus ca proiectul comunicatului să fie elaborat de o comisie și apoi să fie supus examinării participanților.

Asociindu-se din toată inima propunerii făcută de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, *Pastorul Martin Niemöller* (R.F.G.) a spus între altele : «Față de atmosfera de unitate creștină realizată aici, nu ne putem despărți, fără a lua o hotărîre în slujba păcii».

În urma discuțiilor, la care au luat parte numeroși reprezentanți ai Bisericilor creștine, adunarea și-a însușit propunerea Prea Fericitului Chiril al Bulgariei și a hotărît ca o comisie să alcătuiască proiectul de comunicat.

Oaspeții au vizitat apoi localul Academiei duhovnicești, unde au cercetat expoziția închinată jubileului de 50 de ani de activitate arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei. A urmat o agapă frățească în încăperile Academiei duhovnicești, după care delegațiile s-au înapoiat la Moscova.

În ziua următoare, fiind prăznuirea hramului Lavrei, închinat aducerii moaștelor Preacuviosului Serghie de Radonej, delegațiile bisericești au plecat din nou la Zagorsk, unde li s-a făcut aceeași primire călduroasă, fiind conduși în catedrala «Adormirii Maicii Domnului».

Soborul sfințiților slujitori a fost alcătuit din Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem II, Prea Fericitul Patriarh Gherman, Prea Fericitul Patriarh Justinian, Prea Fericitul Patriarh Chiril, I. P. S. Mitropolit Kalinic (Patriarhia Constantinopolului), I. P. S. Mitropolit Partenie (Patriarhia Alexandriei), I. P. S. Mitropolit Antim (Biserica Ciprului), I. P. S. Mitropolit Hrisostom (Biserica Eladei), I. P. S. Mitropolit Ioan (Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia), I. P. S. Arhiepiscop Ştefan (Biserica Ortodoxă din Polonia), I. P. S. Arhiepiscop Pavel (Biserica Ortodoxă din Finlanda), I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului, P. S. Episcop Ciprian al Dmitrovului, precum şi un mare număr de preoți și diaconi, membri ai diferitelor Biserici Ortodoxe.

După Sfînta Liturghie, soborul slujitorilor și membrii delegațiilor străine au fost conduși în curtea mînăstirii, unde, în mijlocul credincioșilor, s-a oficiat o slujbă de mulțumire. A urmat masa oficială, care s-a servit în marea trapeză a mînăstirii. La masă s-a citit viața sfîntului Serghie de Radonej, apoi un cor a interpretat mai multe cîntări religioase.

În cinstea oaspeților a toastat Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, după care Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI și Sanctitatea Sa Catolicosul Efrem II au făcut urări pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse.

După-amiază, oaspeții au fost invitați să viziteze reședința Sanctității Sale din Lavră și apoi s-au înapoiat la Moscova.

Ziua de vineri 19 iulie, aproape în întregime, a fost rezervată unei plimbări cu vaporul pe canalul Moscova. Călătoria delegațiilor s-a făcut cu confortabilul vas «Maxim Gorki». Excursia ne-a oferit prilejul de a vedea priveliștile pitorești ale traseului, de la ambarcare și pînă la Marea Moscovei. Am admirat peisajele împădurite și plajele însorite, în care tineretul muncitor al Moscovei își găsește locul de odihnă și de recreație. Totodată această călătorie a dat posibilitatea membrilor delegațiilor de a se cunoaște mai bine între ei și a se întreține pe îndelete. Masa de prînz a fost servită pe vapor, într-o atmosferă prietenească. Cu ocazia acestei plimbări cu vaporul, s-a înmînat participanților proiectul de comunicat, pentru examinare și observații.

Seara delegațiile au luat parte la recepția oferită de Comitetul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri, la hotelul «Praga». Cu acest prilej au toastat : Domnul V. A. Kuroedov, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI.

Dăm mai jos, cuvîntul președintelui Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., *V. A. Kuroedov :*

În primul rînd vă rog să-mi permiteți să-l felicit din toată inima pe sărbătoritul nostru, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii pentru cei 50 de ani de activitate arhierească, pentru care cu atîta căldură îl cinstim în aceste zile.

De asemenea vă rog să-mi permiteți să vă salut pe toți Întîistătătorii și înalții reprezentanți ai Ortodoxiei precum și ai altor Biserici creștine și organizații bisericești internaționale, sosiți la noi în țară cu prilejul sărbătoririi a 50 de ani de arhierie a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse.

În persoana Sanctităților Voastre sînt reprezentate Bisericile creștine de pe toate continentele ; aici participă Întîistătătorii ori reprezentanții aproape ai tuturor Bisericilor Ortodoxe, reprezentanții Mișcării Creștine pentru Apărarea Păcii de la Praga, delegați ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ai Bisericilor țărilor din Asia, Africa și alte personalități bisericești de seamă din alte țări, precum și reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice.

Toate acestea mărturisesc despre acea stimă profundă, de care se bucură Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în lumea creştină. Recunoştinţa mare de care se bucură capul Bisericii Ortodoxe Ruse în opinia publică a ţării noastre ca şi peste hotare a cucerit-o prin actţivitatea neobosită în lupta pentru pace în lume şi înfrăţire între popoare.

La noi în Uniunea Sovietică, Biserica este despărţită de Stat, religia fiind chestiune particulară a fiecărui cetăţean. Guvernul nostru nu se amestecă în treburile interne ale Bisericii, dar sprijină activ, încurajează şi stimulează activitatea tuturor organizaţiilor bisericeşti, care luptă şi apără pacea pe planeta noastră.

Pacea pentru noi oamenii sovietici, ca şi pentru toţi oamenii muncii de pe planeta noastră, este cel mai scump şi mai preţios bun şi Guvernul sovietic face tot ce-i stă în putinţă pentru a preveni o catastrofă militară, spre a scăpa milioane de oameni de la pieire, şi a evita distrugerile uriaşe pe care le-ar putea declanşa un război termonuclear.

Guvernul sovietic a susţinut totdeauna şi e gata să susţină şi în viitor toate organizaţiile sau persoanele care activează în folosul păcii, indiferent de convingerile lor religioase sau politice.

Guvernul sovietic apreciază la justa valoare activitatea nobilă şi patriotică a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei în apărarea păcii şi pentru adîncirea prieteniei între pooare. Pentru toate faptele bune Sanctitatea Voastră a fost distinsă de trei ori cu ordinul «Steagul Roşu al Muncii». In nenumărate rînduri, N. S. Hruşciov, Preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S., a remarcat marile merite în lupta pentru pace în toată lumea a Sanctităţii Salė Patriarhului Alexei.

Guvernul sovietic ca şi opinia publică a ţării noastre a răspuns cu căldură la apelul pentru pace al decedatului papă Ioan XXIII şi va susţine toate iniţiativele pentru pace şi ale succesorului său Papa Paul VI, precum şi toate acţiunile pentru apărarea păcii a oricărei organizaţii bisericeşti şi a oricărei personalităţi bisericeşti.

Guvernul sovietic este profund convins că un război termonuclear poate fi evitat şi neîncetat prezintă propuneri pentru îmbunătăţirea situaţiei internaţionale, pentru apropierea şi înfrăţirea popoarelor şi pentru asigurarea coexistenţei paşnice.

Vă este cunoscut tuturor, că nu de mult şeful Guvernului nostru, N. S. Hruşciov, a declarat că Uniunea Sovietică este gata să semneze orice tratat privitor la interzicerea experienţelor nucleare în atmosferă, în spaţiul cosmic şi sub apă, precum şi să încheie pact de neagresiune între ţările N.A.T.O., de o parte, şi ţările Tratatului de la Varşovia, de altă parte. Acum la Moscova se duc tratative în aceste importante probleme între guvernele U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii.

Sîntem încredinţaţi că oaspeţii de peste hotare veniţi la această solemnitate, cu prilejul jubileului a 50 de ani de activitate arhierească

a Sanctității Sale Patriarhului Alexei, se vor convinge că întregul popor sovietic, constructor eroic al unei lumi noi, caută cu căldură prietenia tuturor popoarelor.

Noi credem, că vizita Dumneavoastră în țara noastră vă va da posibilitatea să cunoașteți toate realizările poporului sovietic în domeniul economic și cultural, precum și viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse, contribuind astfel la o mai bună înțelegere reciprocă între poporul sovietic și popoarele țărilor Dumneavoastră, pe care le reprezentați. În sfîrșit, toate acestea la un loc vor contribui la stabilirea și întărirea păcii în toată lumea.

În sănătatea Sanctității Voastre, în sănătatea tuturor înalților oaspeți reprezentanți ai Bisericilor de peste hotare.

Pentru pace și prietenie între popoare!

Sîmbătă 20 iulie, am vizitat Kremlinul, cu minunatele sale monumente istorice și de artă. După-amiază, am cercetat Muzeul Panoramic «Bătălia de la Borodino», în care este realizată în condiții tehnice și artistice excepționale, imaginea momentului istoric decisiv, legat de strălucita victorie asupra armatelor cotropitoare ale lui Napoleon Bonaparte.

Duminică 21 iulie, delegațiile au participat la Sfînta Liturghie săvîrșită la Moscova, în catedrala patriarhală. Delegații ortodocși s-au închinat la moaștele marelui Sfînt Ierarh Alexei, mitropolitul Moscovei, și au ocupat locurile cuvenite în partea dreaptă a naosului. Căpeteniile delegațiilor ortodxe au trecut în altar, pentru înveșmîntare. Protosul marelui sobor de slujitori a fost Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al Antiohiei, care a fost înveșmîntat cu toată pompa în mijlocul Bisericii. Soborul, format din 12 înalți ierarhi — patriarhi, mitropoliți și episcopi de peste hotare și din țară, din 14 preoți aleși din toate delegațiile și din 17 diaconi și ipodiaconi, ieșind la Sfînta Liturghie, în mijlocul bisericii, a impresionat adînc pe credincioși și mai ales pe delegații altor culte creștine, prezenți la această măreață slujbă. Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date alternativ de două coruri mixte. Cîteva cîntări liturgice ca Simbolul Credinței, «Tatăl nostru» și altele, executate în comun de toți credincioșii, au mișcat în chip deosebit pe oaspeți.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii s-a oficiat o rugăciune de mulțumire, la care a luat parte și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. Cu acest prilej, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse a oferit Sanctității Sale Patriarhului Teodosie VI o icoană a Mîntuitorului, adresîndu-i mulțumiri pentru osteneala protiei acestei slujbe solemne de încheiere a jubileului. La rîndul Său, Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie și-a exprimat bucuria sa pentru evlavia credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse și mulțumirea pentru această adunare laolaltă a căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe și a reprezentanților altor culte creștine, la aceste solemnități.

Seara, a avut loc la hotelul «Ucraina» o recepție oferită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în cinstea Sanctității Sale Patriarhul Alexei și a delegațiilor străine, participante la jubileu. În cadrul acestei recepții, I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, președintele Comisiei de organizare a festivităților, a evidențiat personalitatea bogată și multilaterală a sărbătoritului, precum și dragostea sa neclintită de fiu al Bisericii și al patriei sale.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a mulțumit tuturor participanților la festivitățile jubiliare, subliniind prezența la aceste solemnități a reprezentanților Papei Paul VI al Romei.

Ultimul a luat cuvîntul *Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al Antiohiei,* care a scos în evidență rezultatele bune ale acestei întîlniri, exprimîndu-și nădejdea sporirii în viitor a unor asemenea contacte, pentru sprijinirea năzuințelor de bine și de pace ale omenirii întregi.

Cu această recepție, programul festivităților s-a terminat. Oaspeții și-au luat rămas bun de la Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, precum și unii de la alții. Delegațiilor le-a fost înmînat textul Comunicatului asupra acestei întruniri, întocmit de comisie și definitivat în urma examinării de către participanți în ziua de vineri 19 iulie 1963. Dăm mai jos cuprinsul lui :

COMUNICAT

cu privire la întrunirea de la Moscova, în Lavra Sfintei Treimi și a Sfîntului Serghie de Radonej, a Întîistătătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe și a altor confesiuni creștine, la jubileul a 50 de ani de slujire arhierească a Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii

Dumnezeu, care pururea poartă grijă de zidirea sa, a ajutat celor ce urmează voia Lui să se adune de la toate marginile lumii, pentru ca, în unire și dragoste frățească, în rugăciune și în graiuri sfinte să-și împrospăteze puterile pentru o mai bună colaborare și slujire în lume.

Cu prilejul jubileului de 50 de ani de slujire arhierească a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, reprezentanții diferitelor confesiuni creștine s-au întîlnit la solemnitățile Bisericii Ortodoxe Ruse, mărturisind, în numele lui Dumnezeu, comunitatea concepției lor spirituale și unitatea în lucrarea lor externă.

Venind la Moscova și în Lavra Sfîntului Serghie, în iulie 1963, reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Autocefale, din nou au vestit lumii creștine unitatea de credință dreptmăritoare, mărturisire pe care au pecetluit-o prin săvîrșirea împreună a dumnezeieștii Liturghii. Acestora, în revărsarea lor de credință și dragoste, li s-au adăugat reprezentanții altor Biserici și confesiuni creștine, care și ei mărturisesc același adevăr,

ce se desprinde din cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos: «Din aceasta vor cunoaşte toţi, că-Mi sînteţi ucenici, de veţi avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 35).

Această poruncă a dumnezeiescului Învăţător a stat la baza întîlnirilor şi rugăciunilor celor ce s-au adunat la Moscova, reprezentanţi ai Bisericilor Ortodoxe şi ai celorlalte Biserici şi confesiuni creştine, aparţinînd diferitelor limbi şi popoare.

Temelia comună evanghelică a făcut rodnică întîlnirea de faţă. În urma contactelor frăţeşti, participanţii au ajuns să recunoască valoarea ecumenică a acestei adunări, căreia Biserica Ortodoxă Rusă i-a venit în sprijin prin sfintele ei slujbe, prin evlavia credincioşilor şi prin atitudinea ei binevoitoare în mărturisirea dialogului dintre cultele prezente.

Participanţii la solemnităţile jubiliare au relevat că un semn al vremii de azi este creşterea tot mai puternică a cererii popoarelor pentru izbăvirea omenirii de coşmarul izbucnirii unui nou război mondial. Participanţii la întrunire au subliniat că, în apărarea şi susţinerea păcii pe pămînt, Bisericile consideră binevenită orice contribuţie şi saluta aportul oricărui om animat de această nobilă cauză, — văzînd în lucrarea pentru pace însăşi mîna Providenţei Divine. Totodată, ei au manifestat nădejdea că străduinţile oamenilor de bunăvoire vor duce la statornicirea unei păci trainice pe pămînt, într-o lume fără arme şi fără războaie.

Cu aceste gînduri, pline de optimism creştin şi cu speranţa neclintită în puterea ziditoare şi dătătoare de viaţă a dumnezeiescului Duh Sfînt, participanţii la această solemnitate şi-au încheiat întrunirea.

Iulie, 1963, Moscova.

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Romîne, a plecat spre patrie, în dimineaţa zilei de 22 iulie 1963.

La aeroportul Vnukovo II din Moscova, delegaţia noastră, împreună cu cea a Bisericii Sîrbe, a fost condusă de I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Iaroslavului şi Rostovului, P. S. Episcop Ciprian al Dmitrovului, P. S. Episcop Metodie al Volîniei, dl. D. A. Ostapov, secretarul personal al Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei şi alţii.

De asemenea, a fost prezent la aeroport reprezentantul Comitetului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniştri, I. Makarţev.

Sosind la Bucureşti, Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Prea Fericirea Sa Patriarhul Gherman, împreună cu membrii delegaţiilor res-

pective, au fost întîmpinați, la aeroportul Băneasa, de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal. Au mai fost de față P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, directorii și consilierii de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic universitar din București și alți membri ai clerului din Capitală.

De asemenea au fost prezenți Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, precum și reprezentanți ai Ambasadei R.S.F. Iugoslavia din București.

În timpul escalei, s-a organizat în salonul oficial al aeroportului, o scurtă recepție, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Gherman. Delegația Bisericii Ortodoxe Sîrbe a fost condusă apoi la avion, iar Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației romîne, au fost conduși la reședința patriarhală.

Episcop ANTIN TIRGOVIȘTEANUL
Vicar Patriarhal

SĂRBĂTORIREA ZILEI ONOMASTICE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

În fiecare an, la 2 august — cînd Biserica Ortodoxă prăznuieşte pe binecredinciosul împărat Justinian —, clerul şi credincioşii sfintelor noastre altare sărbătoresc, după datină, ziua numelui Prea Fericitului Patriarh Justinian. Anul acesta — întrucît întîistătătorul Bisericii noastre nu se afla la reşedinţa patriarhală în ziua de 2 august — colaboratorii Prea Fericirii Sale, de la Administraţia Patriarhală şi Arhiepiscopia Bucureştilor, s-au adunat la Paraclisul Patriarhal, unde Prea Sfinţitul Episcop Visarion Ploieşteanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit un Te-Deum, înălţînd rugăciuni de mulţumire către Cel Atotputernic pentru darurile revărsate asupra Sfintei noastre Biserici, în timpul păstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian.

După oficierea Te-Deum-ului, toţi cei prezenţi au semnat în «Cartea de Aur» a Palatului Patriarhal, în care s-a făcut cuvenita însemnare a acestei aniversări.

În numele salariaţilor de la centrul patriarhal, Prea Sfinţitul Episcop Visarion Ploieşteanul a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian, la Olăneşti — unde se afla în acel timp — o telegramă de respectuoase felicitări şi sincere urări de viaţă lungă, sănătate şi bună-sporire în activitatea de cîrmuitor al Bisericii Ortodoxe Romîne.

*

Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame şi scrisori de felicitări şi urări de la Întîistătători, Înalţi Ierarhi şi reprezentanţi de seamă ai Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de la Ierarhi, preoţi şi credincioşi ai Bisericii noastre, precum şi de la unii conducători de culte creştine de alte confesiuni din ţară şi de peste hotare.

Tuturor, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a răspuns, mulţumindu-le pentru simţămintele de dragoste ce i-au fost exprimate.

Publicăm mai jos doar cîteva din aceste telegrame şi scrisori, împreună cu răspunsurile Întîistătătorului Bisericii noastre.

Telegrama Prea Fericitului Patriarh *Chiril* al Bulgariei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Primiţi, Prea Fericirea Voastră, felicitările şi bunele mele urări frăţeşti şi ale Sfîntului Sinod, cu ocazia zilei Ocrotitorului Vostru ceresc. Domnul mi'lelor şi al iubirii de oameni să înmulţească puterile Voastre în prea vrednica Voastră slujire arhipăstorească, spre slava lui Dumnezeu şi înălţarea Sfintei Biserici Romîne.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

Telegrama de răspuns a Prea Fericitului Patriarh *Justinian :*

Prea Fericirii Sale
Părintelui CHIRIL, Patriarhul Bulgariei

SOFIA

Plin de bucurie mulţumesc Prea Fericirii Voastre pentru frăţeştile felicitări, adresate personal şi în numele Sfîntului Sinod Bulgar, cu prilejul zilei mele onomastice, şi cu căldură rog pe Milostivul Dumnezeu să ocrotească în pace sfintele noastre Biserici surori şi popoarele noastre dreptcredincioase.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Telegrama Prea Fericitului *Hrisostomos*, Arhiepiscopul Atenei şi Primat al întregii Grecii :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Îmbrăţişări frăţeşti şi urări sărbătoreşti pentru onomastica Voastră.

† *HRISOSTOMOS*
Arhiepiscopul Atenei şi al întregii Grecii

Telegrama de răspuns a Prea Fericitului Patriarh *Justinian* :

Prea Fericirii Sale Părintelui HRISOSTOMOS,
Arhiepiscopul Atenei şi Primat al întregii Grecii

ATENA

Din adîncul inimii mulţumesc Prea Fericirii Voastre pentru frăţeştile felicitări adresate cu prilejul zilei mele onomastice şi cu dragoste Vă doresc pace şi bucurie duhovnicească, spre îndelungată şi fericită arhipăstorire.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Telegrama Înalt Prea Sfinţitului *Macarie,* Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Îmbrăţişînd frăţeşte pe Venerabila Voastră Prea Fericire, pentru ziua onomastică, Vă felicităm din inimă, dorindu-Vă sănătate, întru mulţi ani.

† *MACARIE* al Ciprului

Telegrama de răspuns a Prea Fericitului Patriarh *Justinian* :

Înalt Prea Sfinţitului MACARIE,
Arhiepiscopul Ciprului

NICOSIA

Din adîncul inimii mulţumesc Înalt Prea Sfinţiei Voastre pentru frăţeştile felicitări, adresate cu prilejul zilei mele onomastice, şi cu căldură rog pe Milostivul Dumnezeu să ocrotească în pace sfintele noastre Biserici.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Scrisoarea înalt Prea Sfinţitului *Iacobos*, Arhiepiscopul Americii de Nord şi Sud :

Prea Fericirea Voastră,

Aniversarea onomasticii Prea Fericirii Voastre îmi dă plăcutul prilej pentru a trimite Prea Fericirii Voastre cele mai cordiale şi sincere urări şi salutări.

Această comuniune spirituală aduce în sufletul meu frumoasele amintiri de la ultima mea vizită în Romînia, pe care o păstrez vie în inima mea. Nu este nimic mai frumos decît a fi fraţii împreună.

Domnul Dumnezeu să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate şi putere şi îndelungare de zile, spre binele Bisericii Romîne şi al Marii Biserici Mame, a lui Hristos.

În aceste gînduri rămîn al Prea Fericirii Voastre, îmbrăţişîndu-vă cu respect şi frăţească dragoste în Hristos.

† *IACOBOS*
Arhiepiscopul Americii

Telegrama de răspuns a Prea Fericitului Patriarh *Justinian* :

Înalt Prea Sfinţiei Sale IACOBOS,
Arhiepiscopul Americii de Nord şi Sud

NEW-YORK

Din toată inima mulţumesc Înalt Prea Sfinţiei Voastre pentru felicitările adresate şi, cu dragoste, Vă doresc îmbelşugate daruri de la Mîntuitorul nostru.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Telegrama Eminenţei sale Domnul *Alexandru Buthi*, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

OLANEŞTI

Întorcîndu-mă de la Conferinţa ecumenică din Montreal, aş fi dorit să exprim felicitările mele pline de stimă, cu ocazia onomasticii Sanctităţii Voastre.

Negăsind pe Prea Fericirea Voastră la sediul Patriarhal, primiți Vă rog, prin această formă sincerele mele urări depline, însoțite de rugăciuni.

Dumnezeu să Vă binecuvînteze cu viață din belșug, iubire și înțelepciune clarvăzătoare, care să slujească Bisericii Ortodoxe Romîne.

Fac aceste urări Sanctității Voastre atît în numele Eparhiei Reformate din Oradea, cît și în numele meu personal.

Vă transmit din nou omagii respectuoase.

La mulți ani!

Episcop *BUTHI ALEXANDRU*

Telegrama de răspuns a Prea Fericitului Patriarh *Justinian*:

Eminenței Sale ALEXANDRU BUTHI,
Episcopul Bisericii Reformate

ORADEA

Vă mulțumesc din toată inima pentru bunele gînduri și caldele urări exprimate atît personal, cît și în numele Eparhiei Reformate din Oradea, cu ocazia zilei mele onomastice, și cu dragoste Vă doresc sănătate și putere de muncă, pentru fericite împliniri în activitatea ce desfășurați.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

ÎNCHEIEREA ANULUI ŞCOLAR 1962—1963 LA INSTITUŢIILE DE ÎNVĂŢĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Instituţiile de învăţămînt ale Bisericii Ortodoxe Romîne înfloresc în duh şi se îmbunătăţesc din punct de vedere organizatoric şi didactic, cu fiecare an care trece.

Roadele activităţii Şcolilor de cîntăreţi şi Seminariilor teologice, ca şi rezultatele activităţii desfăşurate de Institutele noastre teologice de grad universitar se înfăţişează an de an tot mai bogate, mai luminoase şi mai pline de învăţăminte pentru străduniile didactice şi cărturăreşti de viitor, atît ale profesorilor, cît şi ale studenţilor şi elevilor.

Publicăm în paginile de faţă unele aspecte din activitatea şi experienţa anului şcolar 1962—1963.

LA INSTITUTELE TEOLOGICE DE GRAD UNIVERSITAR

BUCUREŞTI

La Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti, ziua de 29 iunie, sărbătoarea închinată Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, a constituit şi în acest an — pe lîngă luminosul popas de evocare, în evlavioasă slujbă dumnezeiască, a nemuritoarelor figuri ale celor doi mari Apostoli ai Domnului nostru Iisus Hristos — şi un înălţător prilej tradiţional de subliniere festivă a încheierii cursurilor anului universitar 1962—1963.

Potrivit pravilelor şi tradiţiei universitare, au rămas de sigur şi pentru sesiunea de toamnă, examene şi lucrări de încheiere a anului şcolar actual şi de pregătire a anului şcolar viitor. Acest fapt n-a împiedicat însă ca sfîrşitul lunii iunie să aducă şi la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti, bucuriile împlinirii muncii din decursul anului şcolar.

Mai întîi, în această zi de mare sărbătoare creştinească a Bisericii noastre, studenţii noştri teologi, însoţiţi de profesorii lor, au participat la oficierea solemnă a Sfintei Liturghii, săvîrşită în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului. A urmat un Te-Deum de mulţumire către Atotputernicul Dumnezeu, pentru toate binefacerile pe care le-a revărsat

cu bogăţie, în decursul anului şcolar, asupra membrilor corpului didactic şi asupra studenţilor, care s-au străduit împreună să-şi îndeplinească cu rîvnă, îndatoririle ce le-au revenit.

După terminarea acestor slujbe religioase, s-a desfăşurat în localul Institutului (sala anului II), o însufleţită şedinţă de luptă pentru pace. Conferinţa tematică, despre necesitatea, obiectivele şi imperativele luptei pentru apărarea păcii, a fost rostită de *P. C. Diac. Prof. Em. Vasilescu.* Trebuie subliniat că programarea acestei şedinţe de luptă pentru pace la acest moment festiv a fost cît se poate de bine venită. Ultimele învăţături pe care le-au primit astfel proaspeţii absolvenţi, înainte de a se despărţi de şcoala lor, precum şi ceilalţi studenţi, înainte de a pleca în vacanţa de vară, au avut darul să-i îndrumeze a fi nu numai slujitori însufleţiţi ai altarelor străbune, ci şi cetăţeni cinstiţi şi devotaţi ai patriei noastre iubite şi luptători vrednici în marele şi nebiruitul front al apărării păcii.

Serbarea a fost cinstită prin prezenţa reprezentanţilor forurilor noastre superioare bisericeşti şi prin prezenţa delegaţilor Departamentului Cultelor. Au fost prezenţi *P. C. Vicar Alexandru Ionescu* şi *P. C. Consilier Stan Dimancea,* din partea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, iar din partea Administraţiei Patriarhale a participat P. C. Consilier Gheorghe Soare.

Sărbătorirea «promoţiei 1963» a absolvenţilor Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti impune, prin firea lucrurilor, o cît de sumară dare de seamă generală asupra anului şcolar respectiv.

Constatăm că anul şcolar 1962—1963 este al cincisprezecelea an şcolar de învăţămînt teologic superior, după fireasca statornicire a aşezămintelor pentru pregătirea slujitorilor altarelor sub ocrotirea directă şi îndrumarea înţeleaptă a Bisericii noastre strămoşeşti. Condiţiile prielnice ale libertăţii religioase instaurate de regimul nostru de democraţie populară au înlesnit organizarea şcolilor noastre de învăţămînt teologic, de toate gradele, pe temeliile dogmatice şi canonice ale Bisericii drept-credincioase. Acest nou climat a favorizat propăşirea continuă a Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti, de la înfiinţare şi pînă azi, sub oblăduirea permanentă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Pe această linie de dezvoltare ascendentă a învăţămîntului teologic, anul şcolar 1962—1963 a început la acest Institut, în ziua de 1 octombrie 1962. În dimineaţa acelei zile, înainte de începerea oricărei activităţi, s-a oficiat slujba religioasă îndătinată, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului (Te-Deum şi sfinţirea apei). După puţin timp de activitate şi adaptare, la 11 octombrie 1962, s-a făcut şi deschiderea oficială festivă a anului şcolar.

Dintre studenţii şi magistranzii Institutului nostru, au fost trimişi, la începutul anului şcolar, pentru studii la Academia duhovnicească din Moscova-Zagorsk, tinerii *Băjău Ioan* şi *Sava Marin* din anul I licenţă, precum şi magistrandul ierodiacon *Norocel Epifanie.* Un alt magistrand,

Victor Hiu, aparţinînd Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia şi Sibiu, a fost trimis pentru studii la Academia teologică din Sofia — Republica Populară Bulgară. Menţionăm, de asemenea, că ieromonahul *Florea Lucian,* magistrand în anul III, a fost trimis ca reprezentant al Sfintei Patriarhii a Bisericii Ortodoxe Romîne la locurile Sfinte.

Pe răbojul statistic al studenţilor Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti trebuie înscris şi numele magistrandului *Hristov Iordanov Vasil,* trimis la studii de Patriarhia Bisericii Ortodoxe din R. P. Bulgară. Acesta a promovat cursurile anuale şi examenul oral aprofundat de admisibilitate şi şi-a elaborat manuscrisul tezei pentru obţinerea titlului de magistru în teologie, tratînd despre «Vechii catolici». Urmează să mai rămînă în legătură cu Institutul nostru, în vederea cercetării şi aprobării tezei sale de către profesorii de la Institutul teologic din Bucureşti şi de la Institutul teologic din Sibiu şi pentru îndeplinirea celorlalte forme prevăzute de Regulamentul învăţămîntului teologic cu privire la susţinerea examenului pentru titlul de magistru în teologie.

Şcolarizarea. — Procesul de învăţămînt s-a desfăşurat în bune condiţii şi la nivel corespunzător, în tot timpul anului şcolar.

Prelegerile şi seminariile la cursurile de licenţă şi la cursurile de magisteriu s-au ţinut fără întrerupere, încă din prima zi a anului şcolar (1 octombrie 1962) şi pînă în pragul începerii primei sesiuni regulamentare de examene (31 mai 1963). Munca didactică a fost încadrată şi normată în disciplina strictă a orariilor cursurilor, seminariilor şi orelor de consultaţii, şi a planurilor individuale de muncă ale membrilor corpului didactic. Acestea s-au întocmit după normele generale în vigoare în învăţămîntul superior din ţara noastră şi după prevederile şi dispoziţiile speciale ale Regulamentului învăţămîntului teologic.

Bunul mers al pregătirii studenţilor în timpul anului şcolar a fost verificat prin lucrările de control obişnuite în sistemul de învăţămînt superior, cîte una pe semestru la fiecare materie de învăţămînt.

Luna februarie 1963 a cerut studenţilor şi magistranzilor eforturi suplimentare, deoarece pe lîngă orele de curs, de seminar şi de consultaţii — care nu s-au suspendat —, în această lună s-au ţinut şi colocviile prevăzute de art. 225 din Regulament.

Între 1 şi 15 iunie 1963 s-au ţinut examenele de sfîrşit de an pentru studenţii anului IV.

În zilele de 26 şi 27 iunie 1963 s-a ţinut examenul de licenţă pentru absolvenţi. Au promovat acest examen final pentru titlul de licenţiat în teologie 57 de candidaţi din seria curentă şi 3 absolvenţi din serii mai vechi.

Între 5 şi 28 iunie 1963 s-au ţinut examenele de sfîrşit de an ale studenţilor din anii I, II şi III de la cursurile de licenţă, iar în zilele de 28 iunie şi 1 iulie 1963, examenele de sfîrşit de an ale magistranzilor. Pentru încheierea definitivă a situaţiei şcolare a acestora, rămîne deschisă sesiunea examenelor de toamnă.

Pe eparhii, licenţiaţii din sesiunea iunie 1963 se împart precum urmează : 22 aparţin Sf. Arhiepiscopii a Bucureşti.or ; 9 Sf. Arhiepiscopii a Iaşilor ; 5 Sf. Arhiepiscopii a Craiovei ; 5 Sf. Episcopii a Rîmnicului şi Argeşului ; 7 Sf. Episcopii a Buzăului ; 5 Sf. Episcopii a Romanului şi Huşilor ; 6 Sf. Episcopii a Dunării de Jos ; 1 Sf. Episcopii a Clujului.

Preoţi la cursurile de îndrumare pastorală şi misionară. — Pe parcursul anului şcolar 1962—1963 au fost programate şi au fost convocate la Centrul de îndrumare pastorală şi misionară de la Curtea de Argeş, trei serii de preoţi : seria 40-a, între 15 octombrie şi 18 noiembrie 1962 ; seria 41-a, între 1 martie şi 3 aprilie 1963 şi seria 42-a, între 3 mai şi 6 iunie 1963.

În seria 40-a au fost înscrişi şi au urmat cursurile 83 de preoţi (10 din Sf. Arhiepiscopie a Bucureştilor ; 5 din Sf. Arhiepiscopie a Iaşilor ; 15 din Sf. Arhiepiscopie de Alba Iulia şi Sibiu ; 7 din Sf. Arhiepiscopie a Craiovei ; 4 din Sf. Episcopie a Rîmnicului şi Argeşului ; 10 din Sf. Episcopie a Buzăului ; 11 din Sf. Episcopie a Romanului şi Huşilor ; 3 din Sf. Episcopie a Dunării de Jos ; 9 din Sf. Episcopie a Clujului ; 8 din Sf. Episcopie a Oradiei şi 1 din Sf. Episcopie a Aradului).

La seria 41-a s-au prezentat şi au frecventat cursurile 97 de preoţi (22 din Sf. Arhiepiscopie a Bucureştilor ; 3 din Sf. Arhiepiscopie a Iaşilor ; 7 din Sf. Arhiepiscopie de Alba Iulia şi Sibiu ; 2 din Sf. Arhiepiscopie a Craiovei ; 4 din Sf. Arhiepiscopie a Timişoarei ; 14 din Sf. Episcopie a Rîmnicului şi Argeşului ; 4 din Sf. Episcopie a Buzăului ; 5 din Sf. Episcopie a Romanului şi Huşilor ; 3 din Sf. Episcopie a Dunării de Jos ; 21 din Sf. Episcopie a Clujului ; 6 din Sf. Episcopie a Aradului şi 6 din Sf. Episcopie a Oradiei).

În seria 42-a s-au înscris şi au urmat cursurile 93 de preoţi (16 din Sf. Arhiepiscopie a Bucureştilor ; 3 din Sf. Arhiepiscopie a Iaşilor ; 6 din Sf. Arhiepiscopie de Alba Iulia şi Sibiu ; 5 din Sf. Arihepiscopie a Craiovei ; 5 din Sf. Arhiepiscopie a Timişoarei ; 15 din Sf. Episcopie a Rîmnicului şi Argeşului ; 3 din Sf. Episcopie a Buzău ui ; 3 din Sf. Episcopie a Romanului şi Huşilor ; 3 din Sf. Episcopie a Dunării de Jos ; 14 din Sf. Episcopie a Clujului ; 11 din Sf. Episcopie a Oradiei şi 9 din Sf. Episcopie a Aradului).

Rîvna profesorilor. — Asigurarea bunei desfăşurări a procesului de şcolarizare şi îndeplinirea planului anual de cursuri, seminarii, consultaţii, colocvii, examene etc., se datoresc activităţii pe care au depus-o, cu timp şi fără timp, membrii corpului didactic. Toţi membrii corpului didactic au depus fără preget o muncă susţinută, pe linia celor mai bune tradiţii cărturăreşti ale Sfintei noastre Biserici. Prelegerile lor la cursurile cu studenţii şi magistranzii au cuprins toate materiile de învăţămînt din cele patru secţii ale teologiei, puse în legătură cu actualitatea bisericească şi socială de la noi şi din lumea întreagă. Prin activitatea plină

de zel depusă, paralel, la cursurile de îndrumare de la Curtea de Argeş, dascălii Institutului s-au străduit — precum a arătat *P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu,* rectorul Institutului, în una din cuvîntările sale — să reîmprospăteze cunoştinţele teologice dobîndite cu ani în urmă de prea cucernicii preoţi pe băncile Seminariilor sau Facultăţilor de teologie ; să înlesnească deprinderea de către aceştia a unor mai bune metode de pastoraţie, îndeosebi în parohiile unde credincioşii ortodocşi îşi duc viaţa alături de membrii altor culte religioase şi în parohiile cu credincioşi reveniţi — foşti greco-catolici ; să orienteze preoţimea asupra principalelor probleme bisericeşti şi sociale, de actualitate, din ţara noastră şi din viaţa internaţională ; s-o stimuleze şi s-o ajute în căutarea de noi mijloace pentru antrenarea credincioşilor în lupta pentru apărarea păcii şi munca pentru înflorirea Patriei.

Pe lîngă activitatea didactică propriu-zisă, membrii corpului profesoral al Institutului au desfăşurat şi în acest an şcolar, o bogată activitate în cercetarea problemelor teologice de actualitate, fapt care le-a adus preţuire din partea forurilor noastre bisericeşti superioare şi le-a asigurat o bună reputaţie în cercurile bisericeşti şi teologice de peste hotare. Profesorii noştri de teologie au fost printre cei mai competenţi şi mai fecunzi colaboratori ai revistelor editate de Patriarhia Romînă şi ai revistelor care apar la centrele mitropolitane din ţara noastră. Aportul lor sub acest aspect este foarte variat. Au publicat studii, articole, recenzii, cronici, predici, meditaţii, note bibliografice etc.

Aproape toţi membrii corpului didactic au întocmit referate şi studii speciale, necesare pentru congresele şi conferinţele teologice.

Ca delegaţi din partea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, profesorii Institutului au prezidat, şi în decursul acestui an şcolar, multe din conferinţele de orientare ale preoţilor din raioanele de provincie şi din capitală. Ei au fost încredinţaţi din partea unor înalţi Ierarhi ai eparhiilor din raza de şcolarizare a Institutului, cu prezidarea examenelor de diplomă de la Şcolile de cîntăreţi bisericeşti şi Seminariile teologice.

Trebuie să menţionăm, ca o cinste ce a revenit şi Institutului, faptul că P. C. Diac. Prof. *N. I. Nicolaescu,* rectorul acestui înalt aşezămînt de învăţămînt teologic, s-a bucurat de deosebita încredere de a face parte din delegaţia care a reprezentat Sfînta noastră Biserică la funerariile episcopului Andrei Moldovan al bisericilor ortodoxe romîne din cele două Americi şi a vizitat, cu acest prilej, parohiile credincioşilor romîni ortodocşi din acele părţi.

Biblioteca. — De mare folos a fost pentru îndeplinirea planului de învăţămînt al anului şcolar de care ne ocupăm biblioteca Institutului. Ea a stat în permanenţă în ajutorul membrilor corpului didactic, preoţilor cursişti şi studenţilor de la cursurile de licenţă şi de la cursurile de magisteriu, furnizîndu-le materialul de informare şi documentare pentru întocmirea prelegerilor, studiilor şi conferinţelor — în cazul profesorilor, şi pentru pregătirea lucrărilor de control, de seminar, de licenţă etc., ca şi pentru pregătirea colocviilor şi examenelor, fiecare după profilul şi

specificul respectiv — în cazul studenţilor, magistranzilor şi preoţilor cursişti. Bogatul fond de cărţi, din toate domeniile disciplinelor teologice şi numărul însemnat de volume din celelalte domenii ale culturii, a asigurat bibliotecii un nivel mai mult decît corespunzător, astfel încît ea a putut face faţă cu succes şi în acest an şcolar, nevoilor cărturăreşti multiple şi mereu crescînde ale procesului de învăţămînt.

Totalul de cărţi şi broşuri, care alcătuiesc fondul general de cărţi al bibliotecii Institutului, se ridică la numărul de 52.812, în limba română şi în limbi străine. Periodicele sînt în număr de 3.829. Biblioteca se ţine la curent cu tot ce apare nu numai în editura Institutului biblic, ci şi în editurile de stat, de interes cultural general, ştiinţific şi literar. S-a achiziţionat în cursul anului un număr de 472 volume.

Colecţiile de reviste, cărţile, broşurile, întregul material documentar al bibliotecii a fost consultat, în decursul acestui an şcolar, într-o măsură mai mare, el fiind folosit de membrii corpului didactic şi la elaborarea studiilor şi referatelor a căror necesitate am arătat că s-a impus în vederea reprezentării Bisericii noastre la diferitele manifestări cu caracter bisericesc sau de luptă pentru pace, în ţară şi peste hotare. Numărul cărţilor, broşurilor şi revistelor de la bibliotecă, consultate în acest răstimp, se ridică la cifra de 17.380.

Pentru înlesnirea consultării ziarelor şi revistelor curente, s-a amenajat, în sala de lectură a bibliotecii, un stand adecvat acestui scop. O expoziţie de cărţi a luat fiinţă în holul bibliotecii, iar în holul dintre cabinetul rectoral şi cancelaria profesorilor, s-a organizat expoziţia publicaţiilor teologice şi bisericeşti apărute în timpul arhipăstoriei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinan.

Activitatea educativ-duhovnicească. — Toţi membrii corpului didactic al Institutului au contribuit ca activitatea de educaţie duhovnicească a studenţilor, în vederea chemării lor preoţeşti, să dea roadele aşteptate de Înalt Prea Sfinţiţii şi Prea Sfinţiţii Chiriarhi, care au trimis pe studenţi la studii. Răspunderea şi grija principală a acestei delicate şi atît de importante activităţi pentru formarea caracterelor viitorilor slujitori ai altarelor Sfintei noastre Biserici a avut-o, ca şi în anii trecuţi, *P. C. Pr. Conf. Al. I. Ciurea,* spiritualul Institutului, ajutat în timpul acestui an şcolar, de către P. C. Preoţi asistenţi *Lucian Gafton* şi *Ioan Vesa.*

Un însemnat aport la străduinţile pentru buna povăţuire, orientare şi formare a studenţilor, sub raport educativ-duhovnicesc l-au adus profesorii diriginţi — îndrumători de an, care au ţinut ore de dirigenţie, cîte una pe săptămînă pentru fiecare an de studiu, cu conţinut bogat şi folositor scopului educativ urmărit. Pentru anul şcolar expirat, consiliul profesoral din 27 septembrie 1962 a ales următorii profesori diriginţi de an : *Pr. Prof. I. Rămureanu* la anul I ; *Conf. N. Lungu* la anul II ; *Diac. Prof. Em. Vasilescu* la anul III şi *Diac. Prof. Nicolae Balca* la anul IV.

Un element deosebit în activitatea de educaţie duhovnicească a studenţilor a constat în faptul că fiecare profesor şi conferenţiar al Insti-

tutului şi-a luat sarcina de a se ocupa mai îndeaproape de pregătirea pentru misiunea preoţească a cîte unui grup aparte de studenţi, care i-au ales ca părinţi sufleteşti, pentru a se apropia de dînşii duhovniceşte şi pentru a le cere sfaturi. S-a făcut, prin aceasta, aplicarea dispoziţiilor înscrise în art. 65 şi 69 din Regulamentul internatelor Institutelor teologice, art. 188 din Regulamentul învăţămîntului teologic şi art. 4, al. 4 din Regulamentul pentru numirea şi transferarea clerului.

Avînd în vedere importanţa de prim ordin a activităţii educativ-duhovniceşti în cadrul activităţii generale regulamentare a Institutului, în cursul anului de învăţămînt s-au ţinut, în cadrul «orei duhovniceşti», peste 20 de conferinţe îndrumătoare, cu subiecte adecvate şi variate.

Practica liturgică. — După cum arată planurile semestriale de activitate educativ-duhovnicească, studenţii fiecărui an de studii au participat săptămînal la cîte o zi liturgică completă, în afară de serviciile religioase legate de duminici şi sărbători, cînd prezenţa a fost obligatorie pentru studenţii din toţi anii de studii. Practica liturgică şi cîntarea bisericească s-a efectuat sub conducerea profesorilor de specialitate.

Deosebit de aceasta, studenţii anilor III şi IV, împărţiţi în cîte două grupe, au făcut şi în cadrul orelor prevăzute de programul didactic, practică liturgică tot în paraclisul Institutului (biserica Sfînta Ecaterina), sub conducerea profesorului care predă materia de învăţămînt respectivă (Pr. Prof. Ene Braniște).

Practica omiletică şi catehetică. — Potrivit planului de învăţămînt şi educativ-duhovnicesc al Institutului, practica omiletică şi catehetică a studenţilor din anii III şi IV s-a efectuat nu numai în cele patru ore de seminar înscrise în orarul didactic al Institutului, ci şi în cadrul serviciilor divine din duminici şi sărbători (predica) şi la slujbele religioase de peste săptămînă ale anilor respectivi (exerciţiile de cateheză).

Educaţia cetăţenească şi patriotică. — Studenţii au activat ca şi pînă acum, în cadrul organizaţiilor de masă existente în Institutul nostru : ARLUS, Comitetul de luptă pentru pace, Comitetul de Cruce Roşie, în echipele de apărare contra incendiilor ale şcolii, prin participare şi contribuţie la diferite manifestări culturale, artistice şi patriotice. Ei au participat, de asemenea, la şedinţele în care profesorii au făcut dări de seamă asupra evenimentelor de politică internă şi externă. Totodată, ei au colaborat cu articole la gazetele de perete ale anilor de studii şi la panourile de luptă pentru pace şi cele de Cruce Roşie, sub conducerea responsabililor respectivi. Studenţii au participat, de asemenea, la manifestările culturale şi patriotice cele mai importante dinafara Institutului, indicate de conducerea şcolii. Ei au fost ţinuţi la curent de către spiritual şi bibliotecari cu publicaţiile cele mai de seamă avînd însemnătate educativă şi patriotică şi au făcut abonamente colective şi individuale la diferite ziare şi publicaţii.

Pentru precizare şi edificare menţionăm mai jos cîteva manifestări din domeniul educaţiei cetăţeneşti şi patriotice a studenţilor :

— La 16 octombrie 1962, şedinţă ARLUS, cu participarea tuturor studenţilor şi profesorilor. A conferenţiat Pr. Prof. Liviu Stan despre importanţa lunii închinate prieteniei romîno-sovietice. Studenţii, sub conducerea Conf. N. Lungu, au executat mai multe bucăţi muzicale patriotice şi de luptă pentru pace.

— La 7 noiembrie 1962, studenţii şi profesorii au sărbătorit în mod solemn *Aniversarea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.* Au vorbit Diac. Prof. N. I. Nicolaescu şi Pr. Conf. Al. I. Ciurea. A urmat un bogat program artistic : coruri, recitări şi lecturi patriotice şi de luptă pentru pace.

— Luni, 3 decembrie 1962, s-a ţinut şedinţa Comitetului de Cruce Roşie de la Institut, cu delegaţi de la raion şi capitală, în scopul măririi numărului donatorilor de sînge dintre studenţi.

— În aceeaşi zi, seara, studenţii din anul II au dat o şezătoare, cinstită prin prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh, însoţit de P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, de P. C. Vicar Al. Ionescu. Disertaţia, programul artistic şi corurile s-au desfăşurat pe tema : «Munca, factor de pace şi progres în viaţa oamenilor».

— Vineri, 14 decembrie 1962, orele 15,30—18,30 : Simpozion despre dezarmarea generală şi totală, imperativ al contemporaneităţii, la teatrul «Lucia Sturdza-Bulandra». Au vorbit scriitorul Eugen Jebelean, prof. N. Petrulian şi alţii. Au participat toţi studenţii Institutului, sub conducerea Pr. Conf. Al. I. Ciurea.

— Sîmbătă, 15 decembrie 1962, studenţii anului IV, sub conducerea Pr. Prof. Ene Braniştе, au vizitat Muzeul romîno-rus.

— Vineri, 21 decembrie 1962, profesorii şi studenţii au sărbătorit, în cadrul unei şedinţe solemne în sala de festivităţi a Institutului, *Aniversarea Republicii Populare Romîne.* Au vorbit Diac. Prof. N. I. Nicolaescu şi Pr. Prof. Ene Braniştе. S-a executat un bogat program de recitări, lecturi şi coruri, oglindind măreţele realizări ale regimului nostru democrat popular, bucuria vieţii noi a poporului nostru, şi lupta pentru pace.

— Sîmbătă, 16 februarie 1963, orele 20—22,30, un grup de 50 studenţi, însoţiţi de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, au asistat, la Ateneul R.P.R., la concertul dat în cinstea zilei de 16 februarie, de către orchestra şi corul Filarmonicii. În program : «Oratoriul Grivița Roşie».

— Marţi, 19 februarie 1963, orele 20—22,30, alt grup de 50 studenţi, însoţiţi de Conf. N. Lungu, au participat, la Ateneul R.P.R., la un nou concert solemn dat tot în cinstea Griviţei Roşii.

— La 28 martie 1963, studenţii anului III, sub conducerea dirigintelui lor, Diac. Prof. Em. Vasilescu, au ţinut o şezătoare în legătură cu viaţa şi opera poetului Mihail Eminescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la publicarea poeziei «Luceafărul». Conferinţa, recitările şi corurile au scos în evidenţă elemente menite a contribui la educaţia literară, cetăţenească şi patriotică a studenţilor. Au participat profesorii şi toţi

studenţii, iar din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh a fost de faţă P. S. Episcop Visarion Ploieşteanul, vicar patriarhal, însoţit de P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor şi P. C. Pr. Consilieri Stan Dimancea şi I. Popa.

— În ziua de 30 aprilie 1963, în sala de festivităţi a Institutului a avut loc frumoasa serbare închinată zilei de 1 Mai. Această zi de solidaritate internaţională a oamenilor muncii de pretutindeni s-a sărbătorit în comun cu studenţii şi profesorii Institutului teologic protestant din Cluj, aflaţi în excursie la Bucureşti. Au rostit cuvîntări Pr. Conf. Al. I. Ciurea, din partea Institutului teologic din Bucureşti, şi dl. dr. Iuhász Ştefan, rectorul Institutului protestant din Cluj. Pentru prima dată, două Institute teologice de confesiuni diferite din patria noastră şi studenţi în teologie romîni şi maghiari s-au întîlnit în înalt spirit de frăţietate ecumenică şi şi-au manifestat împreună, sărbătoreşte, sentimentele de ataşament faţă de poporul nostru muncitor, de bucuriile, cuceririle şi biruinţele lui, faţă de patria noastră scumpă, Republica Populară Romînă.

— În ziua de 9 mai 1963, la cursurile de îndrumare pastorală (Curtea de Argeş), s-a sărbătorit *ziua victoriei împotriva fascismului şi ziua independenţei,* conferenţiar fiind Pr. Al. I. Ciurea.

Alte festivităţi şi aniversări. — În afară de manifestările amintite, mai avem de subliniat cele ce urmează :

— În ziua de 28 octombrie 1962, a avut loc vizitarea Institutului de către delegaţia Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei, aflată în vizită în ţara noastră, în cinstea căreia studenţii Institutului au dat un concert sub conducerea d-lui conferenţiar N. Lungu.

— La 9 noiembrie 1962, studenţii şi profesorii Institutului au luat cunoştinţă mai îndeaproape de colaborarea Bisericii Ortodoxe Romîne în cadrul Mişcării Ecumenice, pentru apropierea Bisericilor pe plan general creştin, cu prilejul şedinţei de primire la Institut a vizitei unor conducători ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor : I.P.S. Arhiepiscop Iacobos al Americii de Nord şi de Sud ; dr. Franklin Clark Fry, preşedintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; dr. Visser't Hooft, secretar general al Consiliului Ecumenic şi P. S. Episcop Emilian Timiadis.

După o consfătuire ce a avut loc în sala profesorală a Institutului, delegaţia a luat parte la concertul dat în cinstea oaspeţilor, în sala de festivităţi.

— Joi, 20 decembrie 1962, a avut loc la Institut tradiţionala serbare a datinilor de Crăciun, cu un bogat şi variat program de colinde, executat de studenţii teologi, împărţiţi în grupe pe anii de studii. Serbarea a fost cinstită cu prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, însoţit de Prea Sfinţiţii Episcopi Vicari Patriarhali şi de Prea Cucernicii Părinţi Consilieri ai Sfintei Patriarhii şi Arhiepiscopii.

— La 30 ianuarie 1963, în prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a Patriarhului Bisericii Naţionale Cehoslovace Miroslav Novak, a reprezentanţilor Administraţiei Patriarhale şi ai Sfintei Arhiepiscopii

a Bucureștilor, a delegaților Departamentului Cultelor, corpului didactic și studenților, Institutul teologic de grad universitar din București și-a sărbătorit, cu solemnitatea cuvenită, pe cei trei patroni, ocrotitori și îndrumători ai săi : Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigorie și Ioan. Cuvîntarea de cinstire a patronilor : «Sfinții Trei Ierarhi și cultura elină», a fost rostită de dl. Prof. Al. Elian, încadrată într-un bogat program de coruri și lecturi din scrierile celor trei sfinți.

— La 22 februarie 1963, s-a sărbătorit, în paraclisul Institutului, aniversarea a 62 de ani a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. După oficierea Te-Deum-ului de către un sobor de preoți dintre membrii corpului didactic al Institutului, P. C. Rector Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a dat expresie, în cuvinte înaripate, sentimentelor de dragoste fiască, de devotament și ascultare ale studenților, magistranzilor, profesorilor și tuturor ostenitorilor Institutului, față de Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

— Sîmbătă 11 mai 1963, a avut loc, în cadrul cercului ARLUS, din Institut, festivitatea de omagiere a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de slujire arhierească. Cuvîntul festiv a fost rostit de Pr. Prof. Liviu Stan. Au participat studenții, magistranzii, corpul didactic, reprezentanți ai autorităților superioare bisericești și delegați ai Departamentului Cultelor.

Concerte-lecții. — Cu aprobarea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, Filarmonica de Stat «George Enescu» din București a organizat, la propunerea Institutului, un ciclu de concerte-lecții pentru studenți. Aceste concerte-lecții au avut loc în sala de festivități a școlii, din două în două săptămîni, începînd din luna noiembrie 1962 și pînă la sfîrșitul anului școlar. Ele au constat din conferințe rostite de cîte un critic de artă și numeroase exemplificări vocale și instrumentale, cu un cuprins foarte variat și interesant. De cele mai multe ori, exemplificările au fost executate de artiști consacrați. La ședințele respective au participat nu numai studenții și magistranzii Institutului, ci și elevii Seminarului teologic, toți arătînd un interes deosebit pentru acest gen de concerte-lecții, care s-au dovedit instructive și atrăgătoare. Unul din aceste concerte-lecții, dat în seara zilei de 13 martie 1963, a fost cinstit cu prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, însoțit de Prea Sfinției Episcopi Vicari Patriarhali și Prea Cucernicii Părinți Consilieri.

Filme, sport, televiziune. — Prin grija serviciului de cinematografie de pe lîngă Administrația Patriarhală și cu avizul conducerii Institutului, s-a rulat săptămînal (luni seara), în tot timpul anului școlar, cîte un film în sala de festivități a Institutului, pentru ținerea la curent a studenților și magistranzilor cu filmele cele mai indicate pentru documentarea și educația lor.

În cursul anului școlar s-au pus la îndemîna studenților diferite aparate de gimnastică (urmînd a se continua cu procurarea altora) : paralele, șei sportive, trapez, inele etc. Totodată s-a amenajat pentru stu-

denți o sală de club, unde se joacă șah, se citesc ziare și reviste, în orele stabilite de conducerea Institutului.

Pe lîngă stația de amplificare radio, anul acesta s-a procurat și un aparat de televiziune, care a fost instalat într-o sală specială, unde studenții și magistranzii au putut urmări programele cele mai de seamă indicate de conducerea Institutului.

Decese. — Potrivit îndemnului Sf. Scripturi : «Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu, priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și le urmați credința», avem datoria să pomenim aci trecerea la cele veșnice, în ziua de 11 februarie 1963, a Preotului Profesor onorar al Institutului nostru Niculae M. Popescu, fost titular al catedrei de Istoria Bisericii Romîne, în vîrstă de 81 de ani (născut la 10 februarie 1882 în comuna Dîmbovicioara de lîngă Titu). Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de preoți în ziua de 14 februarie 1963, în biserica Sfîntul Gheorghe-Nou din Capitală, iar înhumarea s-a făcut în cimitirul Belu. Lauda strădaniilor venerabilului profesor adormit în Domnul, în slujba învățămîntului teologic superior și în ogorul Sfintei noastre Biserici, a făcut-o, din partea Institutului, P. C. Pr. Prof. I. Rămureanu. Veșnică să-i fie pomenirea !

Activitatea administrativ-gospodărească. — Susținerea materială a Institutului s-a datorat și în acest an școlar, purtării de grijă a Departamentului Cultelor și celor șapte eparhii din raza de școlarizare. Departamentul Cultelor a asigurat salarizarea personalului didactic, administrativ, tehnic și de îngrijire, iar eparhiile au acordat burse marii majorități a studenților și subvenții pentru întreținerea localului, pentru reparații, amenajări etc.

Printre reparațiile curente, amintim renovarea completă a subsolului, punerea la punct a instalației electrice, renovarea bucătăriei, băii, mozaicarea coridorului de la subsol etc. De asemenea, sînt de menționat reparațiile capitale : completarea instalațiile de calorifer în sala de festivități, dormitorul mare, sufrageria mare. În plus, s-au procurat mobilier, covoare, tablouri, îmbrăcăminte de pat pentru internat, veșminte preoțești pentru paraclis etc.

Bunul mers al activității administrativ-gospodărești a fost asigurat de comisia gospodărească a Institutului, prezidată de însuși P. C. Rector Diac. Prof. N. I. Nicolaescu. Din comisie au mai făcut parte Pr. Prof. M. Chialda, Diac. Prof. Em. Vasilescu, directorul Seminarului Pr. N. Buzescu, contabilul șef D. Bolocan. Această comisie s-a întrunit aproape săptămînal, a cumpănit și a luat hotărîri în toate problemele privind interesele materiale și gospodărești ale școlii. Executarea hotărîrilor, conducerea directă pe teren a activității gospodărești a revenit Preotului I. Antonescu, directorul internatului, care face parte și din comisia gospodărească a Institutului.

Cabinetul medical. — Dl. doctor Vasile Nazarie, ajutat de oficiantul sanitar Vasile Radu, ambii cu multă competență și experiență, s-a stră-

duit cu suflet şi deosebită grijă să supravegheze pe studenţi şi magistranzi din punct de vedere medical. Serviciul de infirmerie a funcţionat în cele mai bune condiţii.

Cu realizările şi experienţa de pînă acum Institutul teologic din Bucureşti porneşte mai departe la drum, cu ostenitori hotărîţi de a munci şi mai susţinut şi mai plini de rîvnă, pentru aducerea la îndeplinire a directivelor înţelepte ale Conducerii bisericeşti şi spre a corespunde întru totul cerinţelor actuale ale teologiei ortodoxe romîne. *(N. Grosu).*

SIBIU Institutul teologic de grad universitar din Sibiu a încheiat cu roade îmbucurătoare încă un an de muncă : al 152-lea an de existenţă neîntreruptă a sa.

Programul de cursuri şi seminarii, precum şi cel de educaţie duhovnicească şi patriotică-cetăţenească, s-au desfăşurat în mod organizat, după îndrumările în vigoare ale Sfîntului Sinod al Bisericii noastre.

Potrivit acestor îndrumări, precum şi în temeiul convingerii ce însufleţeşte deopotrivă pe profesorii şi studenţii săi, Institutul teologic de grad universitar din Sibiu s-a preocupat şi în cursul acestui an şcolar — în mod constant şi intens — de problemele păcii şi progresului social, privindu-le de fiecare dată în lumina Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos. Preocuparea aceasta, în cursul anului şcolar 1962—1963, s-a vădit în special pe următoarele linii de desfăşurare :

1. Prelegerile şi seminariile tuturor catedrelor şi conferinţelor au cuprins îndemnuri, orientări şi date concrete cu privire la lupta popoarelor pentru pacea a toată lumea şi pentru progresul social-cultural şi moral. Aceasta a fost prezentată permanent ca îndatorire normală, firească a oricărui credincios şi cu atît mai vîrtos a slujitorilor sfintelor noastre altare. Dealtcum, îmbinarea problemelor teologice cu cele de viaţă practică este în tradiţia aşezămintelor ortodoxe de pregătire a clerului, a slujitorilor bisericeşti de toate gradele.

2. În ora săptămînală de educaţie cetăţenească, studenţii Institutului, pe ani, sub conducerea profesorilor anume designaţi în acest scop : — Asistent Mircea Păcurariu (la anul I), Pr. Prof. Grigorie Marcu (la anul II), Pr. Prof. Dumitru Belu (la anul III) şi Pr. Prof. Isidor Todoran (la anul IV) — au dezbătut de fiecare dată, între altele, şi problemele luptei pentru pace, insistîndu-se în această privinţă asupra contribuţiei aduse de slujitorii şi credincioşii feluritelor culte religioase din ţară şi de peste hotare.

3. Acelaşi obiectiv a fost urmărit prin conferinţele lunare de educaţie patriotică-cetăţenească ţinute de profesorii Institutului, cu toţi studenţii, într-un cadru festiv, în aula Institutului nostru.

4. Potrivit programărilor periodice făcute de către Consiliul Arhiepiscopesc ortodox romîn de Alba Iulia şi Sibiu, profesorii Institutului au participat la dezbaterea problemelor păcii şi progresului social în cadrul conferinţelor preoţeşti de orientare misionară şi pastorală pe care le-au prezidat ca delegaţi chiriarhali.

5. Deosebit de intensă s-a dovedit preocuparea pentru problemele actuale ale luptei pentru pace și propășire multilaterală în activitatea publicistică a profesorilor, a duhovnicilor și a altor ostenitori ai Institutului nostru. Roadele acestei activități au văzut lumina tiparului în revistele patriarhale și mitropolitane — și mai ales în străvechea foaie religioasă-bisericească «Telegraful Romîn» (redactor responsabil : Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin) și în revista «Mitropolia Ardealului» (secretar de redacție : Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu), care apar la Sibiu.

6. Potrivit amintitului program trasat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, profesorii Institutului — în colaborare frățească și statornică cu colegii lor de la secția evanghelică C. A. a Institutului teologic protestant de grad universitar din Cluj — desfășoară de luni de zile o temeinică activitate de studii și documentare, participînd la lucrările pregătitoare pentru manifestările periodice ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ale Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga (reprezentant permanent al Patriarhiei Romîne în Comitetul Executiv : P. C. Prof. Dr. Milan Șesan).

7. Dintre manifestările de luptă pentru pace care au avut loc în cadrele Institutului, menționăm în chip deosebit ședința interconfesională de luptă pentru pace din 10 decembrie 1962.

Ținta întregii activități care se desfășoară în Institut este aceea de a pregăti slujitori bisericești devotați Bisericii și patriei, preoți cu pregătire teologică și cetățenească temeinică, însuflețiți de rîvna și voința de a sluji credincioșilor pe care-i vor păstori în căile Evangheliei Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Ținta aceasta a fost urmărită — în vederile îndrumărilor date de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre — și la cursurile preoțești care s-au desfășurat și în acest an școlar la Curtea de Argeș. În frățească conlucrare cu colegii lor de la Institutul teologic de grad universitar din București, profesorii Institutului nostru au asigurat atît conducerea lor locală, cît și îndeplinirea programului de activitate zilnică, bucurîndu-se și unii și alții de cinstitoare aprecieri din partea ocîrmuirii bisericești, precum arată declarația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (reprodusă în revista «Biserica Ortodoxă Romînă», 1962, nr. 5—6, p. 481), ca și din partea preoților participanți la aceste cursuri.

Cursurile și seminariile au luat sfîrșit, ca de obicei, la data de 1 iunie a. c.

În dimineața zilei aceleia, studenții anului IV s-au cuminecat după datină, în cadrul Sfintei Liturghii, care s-a săvîrșit anume pentru ei în paraclisul Institutului. Cu acest prilej, ei au ascultat cuvîntul de dreaptă povățuire părintească ce le-a fost adresat din ușile împărătești ale Sfîntului Altar de către P. C. Prof. Dr. I. Todoran, care le-a fost profesor îndrumător de an (diriginte). Au fost de față membrii corpului profesoral și preoții-duhovnici ai Institutului.

După Sfînta Liturghie, potrivit datinei, studenții anului IV și-au exprimat recunoștința față de ostenitorii Institutului în cuvinte mișcă-

toare, vizitîndu-i la locurile lor de muncă, intonînd cîntări adecvate situaţiei şi oferindu-le buchete de flori. Pe de altă parte, ei şi-au luat un călduros rămas-bun de la colegii lor din anii ceilalţi, făcîndu-şi reciproc urări de spor bun în munca ce-i aşteaptă de-acum încolo şi pe unii şi pe ceilalţi.

În tot cursul lunii iunie a. c. s-au desfăşurat examenele de sfîrşit de an, potrivit planificării, urmate de examenele pentru obţinerea titlului de «licenţiat în teologie». Examenele de diplomă ale candidaţilor din Arhiepiscopia Timişoarei şi din Episcopia Aradului au fost prezidate de I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu, iar cele ale candidaţilor din Episcopiile Clujului şi Oradiei de către Prea Sfinţiţii Episcopi Teofil Herineanu şi Valerian Zaharia.

Festivitatea încheierii anului şcolar 1962—1963 a avut loc la praznicul de pomenire a Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, sîmbătă 29 iunie a. c.

Dimineaţa, la sorocul îndătinat, s-a săvîrşit în catedrala mitropolitană slujba Utreniei. În continuare, s-a săvîrşit Liturghia arhierească de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, înconjurat de un sobor de preoţi (consilieri, profesori şi parohi) şi diaconi.

La Sfînta Liturghie a participat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, precum şi P. S. Arhiereu Teodor Scorobeţ Răşinăreanul.

A mai fost de faţă dl. Decan Prof. Dr. Herman Binder, din partea secţiei evanghelice-luterane C. A. a Institutului teologic protestant din Cluj-Sibiu.

La priceastnă a predicat P. C. Prof. Dr. Isidor Todran. P. C. sa a făcut elogiul celor doi Apostoli a căror pomenire se prăznuia şi a subliniat unele îndatoriri care se desprind din viaţa şi activitatea lor pentru slujitorii bisericeşti.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, din uşile împărăteşti ale Sfîntului Altar, P. C. Prof. Dr. Spiridon Cîndea a dat citire pătrunzătoarei rugăciuni de mulţumită către Părintele ceresc, pentru darurile Sale bogate pe care le-a revărsat în cursul anului şcolar încheiat asupra profesorilor, ostenitorilor şi studenţilor Institutului nostru teologic.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul studenţilor teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Şoima.

După Sfînta Liturghie, înalţii ierarhi au fost conduşi la reşedinţa mitropolitană.

La orele 12, în aula Institutului, împodobită sobru, a început desfăşurarea programului festiv al încheierii anului şcolar.

Întîmpinat de corul studenţilor teologi cu imnul arhitresc, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a luat loc la masa prezidială, încadrat fiind de către P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belaşcu şi P. C. Rector Dr. Sofron Vlad.

Programul serbării a fost deschis cu «Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne», executat de corul studenţilor teologi.

A luat apoi cuvîntul P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, prezentînd activitatea desfăşurată de Institutul nostru în cursul anului şcolar care se

încheia atunci. Arătînd principiile evanghelice care au stat la temelia pregătirii viitorilor clerici, P. C. sa a spus, printre altele, următoarele :

«Istoria acestui Institut ne dă dovezi solide că aici nu s-a făcut teologie de dragul teologiei, deci teorie de dragul speculației teologice, ci s-a făcut teologie pentru viață. Linia aceasta evanghelică și tradițională a fost urmată și de noi, fiindcă deși veche, ea este în același timp pururea nouă.

Noi am voit și voim să formăm pe cei încredințați nouă în duhul slujirii adevărate, care este evanghelică dar este și caracteristica vremurilor pe care le trăim.

Institutul nostru nu a rămas străin de mișcările și acțiunile mari, ce se desfășoară pe linie bisericească și au caracter internațional, ca : Mișcarea Ecumenică și Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga. De Mișcarea Ecumenică Institutul nostru a fost legat prin fostul său profesor și conducător, mitropolitul Nicolae Bălan, care în 1925 a luat parte activă la Adunarea de la Stockholm. Hîrtiile aflate în Biblioteca noastră arată atenția deosebită pe care el a dat-o acestei mișcări și se poate constata în același timp și prestigiul de care s-a bucurat. La Lausanne a participat fostul profesor și rector al acestui Institut, actualul Mitropolit al Ardealului, Înalt Prea Sfințitul Nicolae. Azi lucrează activ în cadrul acestei mișcări fostul profesor al acestui Institut, I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu și subsemnatul.

În toamnă, noi ne-am bucurat de vizita făcută de președintele Comitetului Executiv al Mișcării Ecumenice dr. Fr. Clarc Fry, de secretarul general al acestei Mișcări dr. Visser't Hooft, de I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Americii, membru al Comitetului Central și P. S. Episcop Emilianos reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice la Geneva.

Institutul este legat de această mișcare nu numai prin reprezentanții care activează în cadrul ei, participînd la ședințele de lucru de peste hotare, ci și prin munca efectivă a întregului corp profesoral, care, împărțit în colective de muncă, a studiat și a întocmit referate în legătură cu problemele ce se dezbat în vara aceasta la Montreal (Canada).

În Institutul nostru se lucrează în duh ecumenist, întrucît în colectivele de lucru au activat și profesorii de la Institutul protestant — secția Sibiu, în frunte cu dl. Decan Prof. Dr. Herman Binder, iar la ședințele generale, unde s-au dezbătut problemele, pe lîngă profesorii celor două Institute, au participat și Ierarhii noștri, ca și rectorul Institutului protestant din Cluj dr. Ștefan Iuhász.

Profesori de ai noștri (I. Todoran și N. Mladin), ca și rectorul Institutului protestant din Cluj, au participat la ședințele generale în care s-au dezbătut aceste probleme la Institutul teologic din București, iar profesorul N. Chițescu de la Institutul din București și subsemnatul am participat la ședințele ținute la Institutul protestant din Cluj. La toate trei Institutele s-a lucrat în deplină înțelegere și colaborare, în spirit cu adevărat ecumenist.

Institutul nostru nu a rămas străin şi participă efectiv şi la cealaltă mişcare creştină de luptă pentru pace cu sediul la Praga. I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu şi profesorul nostru P. C. Milan Şesan, lucrează activ în această mişcare.

Colegul nostru M. Şesan, care este reprezentantul permanent al Patriarhiei Romîne şi membru al Comitetului Executiv al Mişcării Creştine pentru Pace de la Praga, a participat în anul acesta la lucrările unei organizaţii apusene ţinute la Nyborg (Olanda), precum şi la lucrările Comitetului Executiv la Moscova, mai apoi în R.D.G. şi Praga, aducînd contribuţia sa preţioasă.

Potrivit învăţăturii Mîntuitorului : «Daţi cele ce sînt ale Cezarului Cezarului, şi cele ce sînt ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu» (Matei XXII, 21), prin munca de la cursuri şi seminarii, prin munca duhovnicească de la capelă — unde s-au ţinut predici şi cuvîntări cu teme dintre cele mai variate şi bine studiate — profesorii şi duhovnicii au căutat să formeze pe viitorii slujitori ai altarelor şi ai obştii credincioase, astfel ca să fie preoţi luminaţi şi cu rîvnă pentru misiunea lor...

Aşa am înţeles să pregătim din punct de vedere profesional pe studenţii noştri, ca în calitate de viitori preoţi să dea lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu. Noi am urmărit activitatea absolvenţilor noştri şi pe teren, ca să constatăm cum înţeleg să aplice în viaţă ceea ce au învăţat în Institutul nostru. Cerînd unora din preoţii noştri licenţiaţi nu de mult să ne comunice, din experienţa lor pastorală şi din realizările lor pe teren, ei s-au executat şi noi am putut împărtăşi lucrurile comunicate nouă şi studenţilor noştri. Atît noi, cît şi studenţii noştri, am rămas plăcut impresionaţi de roadele muncii acestor preoţi tineri, care ţin pas cu vremurile noi.

Am înţeles să nu neglijăm nici cealaltă parte a principiului fixat de Mîntuitorul, de a da Cezarului ceea ce este al Cezarului — ceea ce a devenit o linie tradiţională în Institutul nostru. Studenţii noştri sînt educaţi pentru a deveni cetăţeni luminaţi şi loiali ai statului nostru de democraţie populară.

Educaţia patriotică s-a făcut în cadrul Institutului prin conferinţe lunare ţinute de profesori în Aula Institutului, unde au fost prezentate subiecte din cele mai variate, ca şi în orele săptămînale făcute de profesorii conducători ai cursurilor.

Trebuie să mărturisim că în tot trecutul istoric de un veac şi jumătate al acestui Institut, a lipsit din tradiţia noastră cultivarea şovinismului sub orice formă, din cauză că acesta nu este nici creştin şi nu a fost nici în tradiţia poporului nostru. A fost însă în tradiţia acestui Institut grija de a creşte pe viitorii preoţi ca cetăţeni buni şi patrioţi luminaţi şi această tradiţie o practicăm şi azi...».

Subliniind munca intensă desfăşurată la bibliotecă, P. C. Rector a spus în încheiere : «Dacă activitatea din cadrul Institutului nostru s-a putut desfăşura în mod normal, se datoreşte ajutorului material preţios dat din partea eparhiilor din Ardeal şi Banat. Aduc mulţumiri respec-

ţuoase Înalţilor Ierarhi şi Consiliilor Eparhiale, care au făcut eforturi mari şi sacrificii deosebite pentru ajutorarea Institutului şi a studenţilor teologi.

O mulţumită specială aducem onoratului Departament al Cultelor pentru tot sprijinul moral şi material dat Institutului, asigurînd salarizarea corpului profesoral, administrativ şi de serviciu.

Mulţumesc de asemenea tuturor P. C. Protopopi din Arhidieceza noastră şi prin ei întregii preoţimi pentru sprijinul bănesc dat pe seama Institutului.

Mulţumesc membrilor corpului profesoral, educativ, administrativ şi de serviciu, ca şi tuturor studenţilor buni care prin munca lor au contribuit la bunul mers al Institutului.

De încheiere, vreau să amintesc tinerilor noştri absolvenţi şi licenţiaţi cuvintele regretatului mitropolit Nicolae Bălan, care asemăna rolul intelectualilor noştri din trecut — şi deci şi a preoţilor — cu cel al norilor care se formează în atmosfera înaltă din condensarea vaporilor ridicaţi din pămînt şi care apoi se revarsă în formă de ploaie binefăcătoare peste pămîntul din care s-au ridicat, pentru a-l fructifica. Astfel este şi rolul preoţilor ridicaţi din pătura ţărănească şi format în atmosfera înaltă academică a Institutului nostru. Întorcîndu-se în mijlocul acelora din rîndul cărora s-au ridicat, să-şi reverse toate darurile lor ca o ploaie binefăcătoare pentru fructificarea ogorului sufletesc al obştii dreptcredincioase, angajîndu-se cu tot sufletul în lupta pentru asigurarea păcii în lume şi în munca pentru progresul patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă».

Corul studenţilor teologi a executat apoi un fragment din «Oda Bucuriei» (finalul Simfoniei a IX-a) de Beethoven.

În numele absolvenţilor Institutului a luat cuvîntul proaspătul licenţiat în teologie Săbăduş Ioan, exprimînd recunoştinţă caldă şi mulţumiri respectuase înaltelor autorităţi bisericeşti şi de stat pentru sprijinul moral şi material de care fac părtaş încontinuu Institutul şi pe studenţii lui. Dînd glas rîvnei ce-i însufleţeşte pe absolvenţi — de a deveni slujitori ai Bisericii, folositori obştei dreptcredincioase — vorbitorul a avut cuvinte de dreaptă subliniere a însemnătăţii preoţiei, şi pentru condiţiile superioare în care Institutul teologic din Sibiu pregăteşte pe viitorii membri ai clerului ortodox din Ardeal şi Banat.

După aceea, corul a executat compoziţia : «Dragă-mi este ţara mea», de Gh. Şoima, dirijată de compozitor.

În încheiere, a luat cuvîntul înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

I. P. S. Sa a adus ostenitorilor Institutului şi asistenţei binecuvîntările I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi ale celorlalţi înalţi ierarhi ai eparhiilor din Mitropoliile Ardealului şi Banatului.

«Festivitatea aceasta — a spus I.P.S. Sa — nu aduce lucruri noi pentru cei ce iau parte la desfăşurarea ei. Se întîlnesc aci, ca şi la sfintele rugăciuni pe care le-am înălţat împreună către Părintele ceresc, în cate-

drala mitropolitană, clerici și credincioși. Avem în față, aci, privelișteade totdeauna și de fiecare dată a vieții noastre bisericești : slujitorii sfintelor altare și credincioșii, în sfîntă comuniune, conlucrînd armonic la cuvenita desfășurare a vieții instituției sfinte.

Acum, ca și în orice altă împrejurare de viață bisericească, noi sîntem bucuroși, ca slujitori bisericești, să vedem că credincioșii, în rînd cu noi, se interesează și de strădaniile acestui așezămînt bisericesc de pregătire a viitorilor preoți. Sîntem cu atît mai bucuroși de acest lucru cu cît tot ceea ce face Biserica noastră, ea o face cu scopul de a sluji obștea credincioșilor.

Bilanțul prezentat de Părintele Rector ne încredințează cu date concrete, că Institutul nostru teologic, în desfășurarea activității sale specifice — ca așezămînt al Bisericii noastre — s-a călăuzit de ceea ce e bine și necesar să se facă în cursul unui an școlar. Iar ceea ce e bine și necesar să se facă, aceea constituie obligație permanentă.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a încheiat împărtășind binecuvîntări arhierești tuturor celor prezenți la festivitate.

În acordurile imnului arhieresc, I.P.S. Sa — însoțit de slujitorii bisericești prezenți la festivitate — a părăsit aula Institutului, îndreptîndu-se spre reședința mitropolitană.

Festivitatea de sfîrșit de an școlar de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu s-a desfășurat la nivelul corespunzător însemnătății ei, spre zidirea sufletească a tuturor celor ce au cinstit-o cu cuvîntul sau cu prezența lor. *(Pr. Prof. GR. MARCU).*

LA ȘCOLILE DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARIILE TEOLOGICE

BUCUREȘTI Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București și-au încheiat cursurile anului școlar 1962—1963 printr-o frumoasă serbare care a avut loc în ziua de 29 iunie a. c., o dată cu prăznuirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Programul artistic a fost alcătuit din recitări și coruri religioase, populare și patriotice. Au participat la această tradițională serbare de sfîrșit de an școlar, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Consilier Stan C. Dimancea, membri ai corpului didactic, elevii seminariști și părinți ai elevilor.

Au luat parte, de asemenea, și reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

Trecînd în revistă aspectele mai importante ale activității didactice și educative depuse de profesori și de elevi, P. C. Pr. Prof. Nicolae C. Buzescu, directorul Seminarului teologic, a arătat rolul pe care-l au în viața Bisericii noastre seminariile teologice și școlile de cîntăreți bisericești și a subliniat strădaniile corpului didactic de a făuri din elevii semi-

narişti slujitori credincioşi ai Bisericii Ortodoxe Romîne şi cetăţeni loiali ai patriei noastre.

În încheiere, P. C. Director a dat expresie sentimentelor de caldă recunoştinţă pe care profesorii şi elevii le au faţă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care îndrumează zi de zi activitatea depusă în acest aşezămînt de cultură teologică. Totodată, a mulţumit Departamentului Cultelor pentru sprijinul material acordat şcolii.

După împărţirea premiilor elevilor distinşi la învăţătură şi bună purtare, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, a felicitat călduros în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian pe profesori şi pe elevi, pentru frumoasele rezultate obţinute, îndemnînd pe absolvenţii care se vor hirotoni să dea dovadă, în mijlocul credincioşilor, că sînt preoţi adevăraţi ai lui Hristos şi cetăţeni devotaţi ai Republicii Populare Romîne.

Serbarea s-a încheiat cu o tradiţională agapă.

BUZĂU

În ziua de 28 iunie a. c. a avut loc la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Buzău festivitatea încheierii anului şcolar. După Te-Deum-ul săvîrşit în paraclisul Sfintei Episcopii în prezenţa P. S. Antim al Buzăului, a consilierilor eparhiei şi a profesorilor, a urmat în incinta şcolii un program artistic susţinut de elevi.

În cadrul acestei festivităţi P. C. Pr. D. Luca, directorul şcolii, a rostit cuvîntarea de închiderea cursurilor arătînd frumoasele rezultate didactice şi educative obţinute de profesori şi elevi în timpul anului şcolar expirat. În încheiere P. C. Sa a exprimat adîncă recunoştinţă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Prea Sfinţiţilor Episcopi Antim al Buzăului şi Chesarie al Dunării de Jos, pentru ajutorul, dragostea şi înţelegerea arătate şcolilor noastre bisericeşti.

De asemenea, a adresat vii mulţumiri Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri.

În numele absolvenţilor Seminarului a vorbit şeful promoţiei Bîlea Nicolae.

Serbarea s-a încheiat cu părinteştile povăţuiri adresate elevilor şi profesorilor de către Prea Sfinţitul Episcop Antim al Buzăului, care a împărtăşit tuturor arhiereşti binecuvîntări în numele său şi al Prea Sfinţitului Episcop Chesarie al Dunării de Jos.

MINĂSTIREA NEAMŢ

La 29 iunie a. c., de praznicul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel a avut loc după săvîrşirea Sfintei Liturghii, festivitatea încheierii anului şcolar la şcoile de învăţămînt bisericesc de la Mînăstirea Neamţ.

În sala de festivităţi a Seminarului s-a desfăşurat un bogat program artistic, alcătuit din recitări şi coruri religioase, patriotice şi populare.

Corul a fost condus de dl. prof. A. Panțîru, iar «Imnul Partizanilor Păcii» cu care s-a încheiat programul a fost dirijat de absolventul Dragomir Neculai. S-au remarcat poeziile originale ale absolventului Ungureanu Vasile și ale elevului Ichim Dumitru.

Au luat parte la această serbare P. C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu, delegat al Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, și al Prea Sfințitului Partenie Episcopul Romanului și Hușilor, P. C. Arhim. Dionisie Velea — starețul Mînăstirii Neamț, profesorii și personalul școlii.

La festivitate au participat și reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

Dl. prof. Ștefan Alexe, directorul școlii a făcut o amănunțită prezentare asupra modului în care s-a muncit și cum s-a desfășurat procesul de învățămînt la cele două școli teologice de la Mînăstirea Neamț — Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic — în anul școlar 1962—1963.

După ce a mulțumit P. C. Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu, Președinte al comisiei de diplomă, dl. prof. Ștefan Alexe a adus mulțumiri Departamentului Cultelor pentru grija arătată problemelor Bisericii. De asemenea, a mulțumit I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, precum și P. S. Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, pentru atenția părintească pe care au avut-o față de școlile bisericești de la Mînăstirea Neamț.

Au vorbit apoi absolventul Seminaru'ui teologic Dragomir Neculai și absolventul Școlii de cîntăreți bisericești Corugă Matei, care au scos în evidență frumusețea vieții școlare, temeinicia cunoștințelor dobîndite, deprinderile pe care și le-au format, idealurile mărețe pentru care vor lupta în viață, pacea și bunăstarea poporului din care fac parte.

Înainte de sfîrșitul programului a luat cuvîntul P. C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu, ca delegat al celor două centre eparhiale de la Iași și Roman. Referindu-se la parabola talanților și la rezultatele frumoase ale anului școlar 1962—1963, P. C. Sa a constatat că talanții n-au fost îngropați ci valorificați prin munca stăruitoare a profesorilor și elevilor, înțelegînd că în timpul petrecut în școală elevii au învățat ce e folositor pentru ei, pentru Biserică și pentru Patrie.

În încheiere, P. C. Sa a adus cuvînt de respectuoasă mulțumire Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat instituțiilor de învățămînt ale Bisericii și a împărtășit binecuvîntările I.P.S. Mitropolit Iustin și ale P. S. Episcop Partenie tuturor elevilor, profesorilor și ostenitorilor de la cele două școli, în frunte cu dl. prof. Șt. Alexe, directorul școlii.

A urmat apoi împărțirea cărților, oferite de cele două centre eparhiale elevilor merituoși la studii și purtare.

Serbarea acestui sfîrșit de an școlar a fost o nouă contribuție la educarea elevilor în spiritul muncii creatoare. *(Diac. Prof. I. IVAN).*

CLUJ Serbarea încheierii anului şcolar la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Cluj a avut loc în ziua de 16 iunie 1963. După săvîrşirea Sfintei Liturghii de către P. S. Episcop Teofil al Clujului, şi după îndătinatul Te-Deum, a urmat desfăşurarea unui program artistic în sala festivă a şcolii. Au fost de faţă la această festivitate : P. S. Episcop Teofil al Clujului, consilieri eparhiali, corpul didactic şi administrativ al celor două şcoli, părinţi ai elevilor şi elevi. La serbare, a luat parte — în calitate de invitat — şi dl. prof. Juhász Ştefan, rectorul Institutului teologic protestant universitar din Cluj. Au participat de asemenea reprezentanţi ai Departamentului Cultelor.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej, P. C. Pr. Vasile Băltan a prezentat o dare de seamă asupra activităţii didactice pe anul şcolar 1962—1963, aducînd călduroase mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian şi P. S. Episcop Teofil pentru grija părintească acordată şcolii. De asemenea, P. C. Director a mulţumit Departamentului Cultelor «pentru atenţia deosebită acordată întregului proces de muncă al şcolii».

În numele elevilor a vorbit absolventul Mureşan Augustin. A urmat un program de recitări şi coruri dirijate de P. C. Prof. I. Brie.

După împărţirea premiilor şcolare oferite elevilor fruntaşi la învăţătură şi bună purtare, P. S. Episcop Teofil al Clujului a rostit o cuvîntare plină de învăţăminte şi povăţuiri părinteşti adresate elevilor seminarişti, pentru a fi urmate de aceştia în timpul vacanţei. Exprimînd sentimentele sale de mulţumire şi recunoştinţă faţă de conducătorii Patriei şi faţă de conducerea Bisericii noastre, P. S. Episcop Teofil a urat elevilor şi profesorilor vacanţă plăcută.

Serbarea s-a încheiat cu axionul «Cuvine-se cu adevărat».

MOFLENI-CRAIOVA Cele două şcoli teologice ale Mitropoliei Olteniei, de la Mofleni-Craiova şi-au încheiat cursurile anului şcolar 1962—1963 în ziua de 28 iunie a. c. După săvîrşirea Sfintei Liturghii şi a Te-Deum-ului, a urmat tradiţionala serbare de sfîrşit de an, în prezenţa P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, a consilierilor mitropolitani, a corpului didactic şi a unora dintre părinţii elevilor. Au luat parte şi reprezentanţi ai Departamentului Cultelor.

La sfîrşitul programului artistic, P. C. Pr. Director I. Ionescu a rostit o cuvîntare în care a scos în evidenţă realizările pe plan didactic şi administrativ-gospodăresc, obţinute în timpul anului şcolar 1962—1963. Felicitînd pe absolvenţi P. C. Director a prezentat, în încheiere «mulţumiri cu smerită recunoştinţă I.P.S. Mitropolit Firmilian, ctitorul şcolii şi P. S. Episcop Iosif, pentru toată grija, ajutorul şi îndrumarea acordată şcolii. De asemenea, a mulţumit Prea Fericitului Patriarh Justinian, «ocrotitorul şi îndrumătorul învăţămîntului nostru teologic». Totodată a exprimat Departamentului Cultelor mulţumiri pentru sprijinul material acordat şcolii.

După cuvîntul rostit în numele absolvenților de Bucălae Aurel și după împărțirea premiilor, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului a dat elevilor seminariști o serie de sfaturi și îndemnuri părintești.

Festivitatea s-a încheiat cu tradiționala agapă.

CARANSEBEȘ

Festivitatea de încheiere a anului școlar 1962—1963 a avut loc, potrivit tradiției, în ziua de 29 iunie a. c.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii în catedrala din Caransebeș, corpul profesoral și elevii s-au înapoiat la sediul Seminarului teologic, unde, într-o sală festivă s-a desfășurat un program artistic, în prezența P. C. Pr. Mircea Marinescu, consilier mitropolitan, delegat al I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului.

P. C. Pr. Neda Gheorghe, directorul Seminarului teologic, a prezentat asistenței un bilanț al situației școlare în diferitele ei aspecte.

În încheiere, P. C. Sa a adus mulțumiri I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului și P. S. Teoctist Arăpaș, Episcopul Aradului, pentru interesul permanent arătat școlii în tot decursul acestui an școlar. P. C. Director a mulțumit în același timp călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru grija arătată școlii.

După desfășurarea programului artistic absolventul Juvi Aurel, unul din premianții promoției, a mulțumit călduros conducerii Bisericii Ortodoxe Romîne, precum și întregului corp profesoral și administrativ pentru grija deosebită cu care au fost înconjurați, pentru îndrumările, cunoștințele teoretice și practice dobîndite în decursul anilor de studii.

În încheiere a vorbit P. C. Pr. Consilier M. Marinescu, împărtășind celor prezenți arhiereasca binecuvîntare a I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului.

După intonarea unui imn patriotic, a urmat împărțirea premiilor decernate elevilor care s-au evidențiat la învățătură și bună purtare.

TINERI TEOLOGI ROMÎNI ÎN STRĂINĂTATE

Intrarea Bisericii Ortodoxe Romîne — împreună cu alte Biserici Ortodoxe surori și creștine — în Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Adunarea generală de la New-Delhi (1961), a sporit sarcinile tuturor pentru țelul unității creștine, a creat noi perspective în relațiile interbisericești, a lărgit contextul în care se va duce — în viitor — dialogul ecumenic. Astfel, în urma discuțiilor dintre Patriarhia Ortodoxă Romînă și Consiliul Ecumenic de la Geneva, Comitetul de burse a acordat Bisericii noastre trei burse pentru «studii ecumenice speciale» în anul școlar 1962—1963. Deoarece s-a avut în vedere ca prin intermediul Consiliului Ecumenic, bursierii să intre în contact cu diferite centre teologice reprezentative ale Bisericilor creștine din Apus, aceste burse s-au repartizat, prin înțelegerea realizată între cele două foruri, astfel :

1. *Constantin Drăgușin,* asistent la Institutul teologic din București, a fost înscris la Institutul Ecumenic de la Bossey ;

2. *Ilie Georgescu,* profesor la Seminarul teologic din Mînăstirea Neamț, la Facultatea de teologie protestantă din Paris ;

3. *Ion Bria,* profesor la Seminarul teologic din București, la Colegiul anglican «Sf. Augustin» din Canterbury.

Prezența și activitatea teologilor ortodocși romîni la Institutele arătate mai sus, nu au avut ca scop obținerea vreunor titluri academice și nici specializarea într-o disciplină teologică. Bursierii romîni au urmărit cunoașterea teologiei și organizării Bisericilor apusene — Luterană, Reformată și Anglicană din Elveția, Franța și Anglia —, căutînd să sesizeze problemele esențiale ce preocupă aceste Biserici în actualitate și să identifice pozițiile pe care aceste Biserici le ocupă în ansamblul confesiunilor creștine. Totodată ei au căutat să facă cunoscute acolo dogmatica și cultul ortodox, precum și contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne în instaurarea unui comunitarism irenic, în viața bisericească actuală.

Institutul Ecumenic de la Bossey, la care a fost înscris profesorul *Constantin Drăgușin,* își propune să ofere un loc de întîlnire teologilor din orice țară, de orice rasă, de orice confesiune și de orice limbă, organizînd conferințe și cursuri restrînse, la care să participe mai ales toți acei care aparțin unei Biserici membre a Consiliului Ecumenic.

Pentru ca acest loc de întîlnire să poată contribui în mod eficient la cunoașterea și înțelegerea reciprocă a creștinilor, programul zilnic cuprinde trei momente liturgice, din care — în mod evident — nu lipsește lectura biblică. De altfel se poate spune că într-adevăr rugăciunea și studiul biblic în comun stau la baza oricărei reuniuni de la Bossey.

Din anul 1952 Institutul Ecumenic de la Bossey, în colaborare cu Facultatea de teologie din Geneva, a creat un «Centru universitar de studii ecumenice», care permite tinerilor universitari să urmeze un semestru de specializare ecumenică și să facă lucrul acesta mai temeinic decît în timpul verii. Centrul este deschis candidaților care au terminat studiile în teologie, sau sînt foarte avansați în studiile lor. Sesiunile durează de la 1 octombrie pînă la 15 februarie. Participanții la aceste cursuri trebuie să fie membri activi în Bisericile lor și să nu depășească o anumită vîrstă.

Institutul este condus astăzi de patru directori, dintre care unul este ortodox (dl. Nissiotis). Dl. H. H. Wolf, primul director ; dl. H. R. Weber, al doilea director ; dl. Nissiotis, primul director-adjunct și dl. H. Makulu, al doilea director-adjunct sînt teologi bine pregătiți și cu o deosebită orientare ecumenică. Ei sînt cei care se îngrijesc de alcătuirea și executarea întregului program de la Bossey, susținînd nu numai majoritatea conferințelor, ci chiar și restul programului zilnic alături de studenții sau participanții la întrunirile ce au loc acolo. Pe bună dreptate se poate spune că cei patru directori ai Institutului de la Bossey alcătuiesc primul nucleu de teologi ecumenici.

Pentru semestrul 1 octombrie 1962—15 februarie 1963 s-au înscris la Bossey 45 de studenți, reprezentînd o mare varietate confesională : anglicani, luterani, ortodocși, metodiști, baptiști, presbiterieni etc. (Printre aceștia se afla și un tînăr teolog catolic, pe care Institutul l-a primit cu titlu experimental). În acest fel, aproape toate confesiunile au fost reprezentate.

Programul semestrului a fost desigur destul de variat. În principal Institutul s-a ocupat de problema cultului. Pe plan confesional au fost studiate viața și învățătura Bisericii Ortodoxe, iar, sub formă expozitivă, au fost prezentate structura organizatorică a Consiliului Ecumenic precum și munca ce se desfășoară — pe sectoare — mai ales la sediul acestuia din Geneva.

Atît conferințele, observațiile pe marginea acestora, cît și discuțiile ce aveau loc în sala de conferințe, pe culoarele sau în curtea Institutului, precum și în cadrul diferitelor reuniuni, s-au desfășurat într-o atmosferă frățească, fiecare fiind conștient că a venit acolo pentru a face o experiență unică în viața sa.

Profesorul Constantin Drăgușin a mai fost înscris, pentru semestrul de vară 1963, și la Facultatea de teologie din Neuchâtel (Elveția), în calitate de «auditor».

Facultatea de teologie din Neuchâtel, deși nu este prea cunoscută în toate cercurile bisericești, poate și merită să fie socotită ca una din-

tre cele mai apropiate de spiritul ecumenic al Institutului de la Bossey. Acolo, profesori de o remarcabilă valoare teologică (prof. Philippe Menoud, de Noul Testament ; prof. Samuil Amsler, de Vechiul Testament ; prof. J. Burger, de istorie bisericească ; prof. Jean-Louis Leuba, de teologie sistematică ; prof. J.-J. von Allmen, de teologie practică) au reuşit să creeze o atmosferă ecumenică, mult apreciată nu numai în Elveţia ci şi în alte ţări. Profesorul Ph. Menoud, care predă şi la Facultatea de teologie protestantă din Montpellier, profesorul Jean-Louis Leuba, rectorul Universităţii din Neuchâtel, şi mai ales profesorul J.-J. von Allmen, decanul Facultăţii de teologie, sînt cunoscuţi şi apreciaţi pretutindeni ca unii ce, atît prin prelegerile lor de la catedră cît şi prin atitudinea lor obişnuită faţă de orice teolog, dovedesc profundele lor convingeri ecumenice.

Profesorul *Ilie Georgescu*, repartizat în Franţa, a fost înscris la cursurile complimentare (anul V) ale Facultăţii libere de teologie protestantă din Paris. Facultatea se află în relaţii cu Biserica Reformată din Franţa şi Biserica Evanghelică Luterană, pregătind teologi pentru cele două Biserici.

S-au putut audia — în anul şcolar 1962—1963 — diferite cursuri de teologie susţinute de profesori, dintre care unii se bucură de o deosebită reputaţie în lumea protestantă. Astfel, profesorul dr. Oscar Cullmann (Noul Testament), care îşi împarte activitatea între Basel (Elveţia) şi Paris, a susţinut : Explicarea predicii de pe munte, Explicare la Evanghelia a patra, Misiunea pauliniană. Profesorul dr. Marc Lods, decanul Facultăţii a predat istoria bisericii în sec. II—III-lea. Profesorul dr. F. Mihaëli (Vechiul Testament) : Teologie la Isaia 40—55, Istoria lui Israel, Mărturisiri de credinţă ale lui Israel ; Profesorul Jean Bosc (dogmatică reformată) a înfăţişat doctrina creaţiei, iar profesorul Georges Casalis (teologia practică) a prezentat o serie de probleme puse Bisericii din lumea de astăzi.

În afara audierii cursurilor la Paris, profesorul Ilie Georgescu a mai fost invitat să cunoască aspecte ale activităţii protestante în Franţa. Potrivit acestui program, el a vizitat parohii protestante din Lille şi departamentul Nord, comunitatea protestantă de la Taizé, Facultatea de teologie reformată de la Montpellier şi unele centre de rezistenţă protestantă din secolul al XVIII-lea. De asemenea, a asistat ca observator la lucrările sinodului regional III Paris-Versailles şi la lucrările Sinodului Naţional al Bisericii Reformate din Franţa : Orthez, 27—30 aprilie 1963.

Acţiunea pe care o desfăşoară protestantismul actual pentru adaptare şi lărgire a mesajului evanghelic, experienţele pe care le încearcă în Franţa şi aiurea, organizaţiile ce iau fiinţă cu scopul mai mult sau mai puţin manifest al consolidării, creează atîtea fenomene în faţa cărora nici Ortodoxia nu poate rămîne pasivă, ci, chiar dacă nu le îmbrăţişează, e datoare să le studieze. De altfel, numeroşi sînt acei protestanţi care îşi exprimă convingerea că Ortodoxia are un cuvînt de spus

și poate aduce ceva ce lipsește gîndirii și vieții protestante. Nu este nici o exagerare în a afirma că azi protestantismul redescoperă valorile Ortodoxiei.

Iată pentru ce cunoașterea preocupărilor actuale ale gîndirii teologice protestante franceze devine importantă pentru teologia ortodoxă. Cunoașterea aceasta, posibilă și prin bursele de studii acordate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, îmbogățește orizontul preocupărilor noastre. Iar în marea familie protestantă un loc și un rol destul de însemnat îl joacă protestantismul francez, loc și rol pe care noi, ortodocșii nu putem și nici nu avem de ce să-l nesocotim.

Colegiul «Sf. Augustin» din Canterbury, la care a fost înscris profesorul *Ion Bria,* este colegiul central al Bisericii Anglicane, avînd o orientare specific misionară. Anual, aici se organizează cursuri speciale pentru preoți și candidați la preoție din diferite regiuni ale Comuniunii anglicane, care pot obține pe baza frecvenței și susținerii unor lucrări, fie certificatul de studii, fie diploma Colegiului.

Colegiul este condus de dr. A. Kenneth Cragg, recomandat pentru această orientare a Colegiului, sprijinit de corpul profesoral format din: Reverend Leonard Schiff, Canon. Edward Hughes și Dr. Robert Page. Colegiul stă sub supravegherea Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, și este în atenția decanului de Canterbury, Hewlett Johnson, cărora le-a fost prezentat teolcgul romîn de către rectorul Colegiului.

Programul Colegiului la care a asistat prof. Ion Bria a inclus slujbele cultului anglican, după diferite variante ale Cărții de rugăciune (The Book of Common Prayer), prelegeri ale profesorilor amintiți, seminarii, discuții etc., și a fost frecventat de 40—50 studenți, toți anglicani din ramurile Comuniunii.

În cursul celor trei trimestre ale anului academic 1962—1963, s-au tratat o serie de probleme, subiecte din principalele capitole de teologie creștină. Astfel : Biblia — autoritatea Bibliei pentru creștini, Sfîntul Duh în Biblie ; Doctrina creștină și mijloacele ei de comuniune contemporană — credință și autoritate, semnificația creștină a omului, mîntuirea și Biserica, doctrina despre Întrupare și ispășire ; Biserica Ecumenică, istoria și sarcinile ei actuale — teologia Mișcării Ecumenice ; Comuniunea anglicană ; Studii pastorale în psihologie ; Practica și cultul creștin ; Creștinătatea și ordinea contemporană, aspecte ale teologiei morale, viața comună în Trupul lui Hristos. De asemenea, au conferențiat cîțiva teologi invitați, ca : Episcopul Lesslie Newbigin — despre Misiunea creștină în perspectiva ecumenică. Prof. William Chadwick — despre anatomia schismei, Prof. Nicolae Zernov — despre Biserica Ortodoxă și Ecumenismul.

În afară de asistența la cursuri și conferințe, preocuparea fundamentală a fost cunoașterea teologiei anglicane contemporane și a perspectivelor în care relațiile anglicane-ortodoxe ar putea fi dezvoltate. Prin teologia reformatoare a episcopilor Gore și William Temple, acum se încearcă trecerea spre un anglicanism cu tendințe liberale. Pe această

linie se înscrie un eveniment care a făcut mare vîlvă în presa bisericească din Anglia, anume apariția lucrării «*Honest to God*» scrisă de Episcopul de Woolich, John Robinson, căruia a trebuit să-i răspundă însuși Arhiepiscopul de Canterbury în «*Image old and new*». În ciuda acestor încercări liberale, de a exprima în alți termeni creștinismul contemporan — și astfel de încercări negative sau pozitive se pot observa în toate curentele teologice din Apus —, doctrina anglicană totuși păstrează caracterul cel mai stabil în ansamblul Bisericilor ieșite din Reformă. De altfel este cunoscut faptul că Biserica Anglicană chiar revendică acea *via media* în creștinismul apusean, fiind și catolică și reformată, prin elementele ce le-a păstrat din principalele curente de tradiție bisericească. La această stabilitate — uneori amenințată de conservatism — a contribuit și instituționalismul ei pronunțat. Din punct de vedere practic însă, atît în epoca modernă, ca și în prezent, Biserica Anglicană a pus accent pe misionarismul extern după o formulă mai realistă.

În ceea ce privește relațiile dintre Bisericile Anglicană și Ortodoxă, ele au o istorie bogată în discuții și rezultate. În Anglia există unele asociații oficiale și neoficiale care au de scop creșterea acestor legături. De pildă, «The Foloowship of St. Albans and St. Sergius» din Londra, care editează revista «Sobornost». Consiliul britanic al Bisericilor din Londra a aranjat ca în timpul vacanțelor trimestriale, prof. Ion Bria să cerceteze această Asociație, unde a cunoscut pe părintele Basil Minchin, secretarul ei, pe arhimandritul L. Gillet, slujitor la capela ortodoxă de la sediul Asociației, pe prof. N. Zernov, teolog ortodox de la Oxford și pe alții.

Sub îndrumarea și cu sprijinul Comitetului de burse din cadrul Consiliului britanic, condus de Geoffrey Clarke, bursierul romîn a avut ocazia să studieze în centrul academic anglican Canterbury — cetate cu tradiție istorică, centrul bisericesc al Angliei. Colegiul «Sf. Augustin» are o atmosferă necesară studiului, mai ales că la dispoziția teologilor stă o vestită bibliotecă.

De la 24 martie pînă la 27 aprilie 1962, bursierii romîni au participat împreună la un curs de orientare în problemele ecumenice, organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Geneva, în acest scop. Aici au fost primiți direct de secretarul Comitetului de burse dl. Reverend Havry Morton, care a și orînduit ca, inițial, aceștia să obțină o informare generală despre activitatea, organizarea și personalul Consiliului.

Astfel, în prima parte a acestei perioade, s-a luat contact cu conducerea și funcționarea cîtorva diviziuni și departamente, chiar la sediul Consiliului. Mai întîi au fost primiți în audiență de dl. secretar general, dr. Visser't Hooft, cu care au discutat cîteva chestiuni de interes teologic general. După vizita în Romînia a delegației Consiliului Ecumenic al Bisericilor (noiembrie 1962), dl. dr. Visser't Hooft a vorbit colaboratorilor săi în termeni elogioși despre organizarea Bisericii Ortodoxe și a celorlalte Biserici creștine membre în Consiliul Mondial, din țara noastră.

De asemenea, dr. Normann Goodall, secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic, s-a întreținut cu bursierii romîni.

În fiecare divizie, departament sau comisie, conducătorul sau secretarul făcea o prezentare succintă problemelor cu care se ocupă unitatea respectivă, modul de organizare și funcționare, personalul, sarcini, relații etc. Astfel au fost cunoscute : Divizia de studii, condusă de dr. Robert Bilheimer ; aici au fost susținute discuții cu dr. Lukas Vischer din Departamentul «Credință și Organizare» și cu Reverend Paul Albrecht, din Departamentul «Biserică și Societate», ce aparțin de această Divizie. Divizia «Misiune și Evanghelizare» al cărei director, Episcopul L. Newbigin, a primit în audiență pe prof. Ilie Georgeseu. Divizia de Formație Ecumenică are ca director pe Părintele Paul Verghese din Biserica Siriană-Ortodoxă, cu care tinerii teologi romîni au luat contact în mai multe ocazii. Reverend Roderick Frenck, secretarul executiv al Departamentului Tineret, a prezentat tinerilor romîni, sarcinile prezente și programul de viitor al acestei unități auxiliare a Consiliului. Divizia Ajutorului interbisericesc, condusă de dr. Leslie Cooke, unul din secretarii generali asociați ai Consiliului. În cadrul căreia au fost organizate cele mai multe ședințe de lucru. Din această Divizie face parte și Comitetul burselor, condus de Reverend Harry Morton, ajutat de d-ra Rosemary Roberts, asistentă administrativă, care a urmărit întreaga activitate a bursierilor, fie la Geneva, fie în celelalte centre, prin intermediul Consiliilor naționale, filiale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Au mai fost programate întîlniri cu : M. Christopher King, secretarul pentru Bisericile și țările ortodoxe, vechi-catolice și Orientul apropiat : d-ra Levis Meyhoffer, secretara pentru programul sanitar și literatură ; dl. Frank Northam, directorul Departamentului finanțe și administrație ; dl. Philippe Maury, directorul Departamentului de informație ; dr. Nicolae Hotemaker de Brune, de la Comisia Bisericilor pentru afacerile internaționale.

De la 1 la 6 aprilie, teologii romîni au asistat la un seminar ortodox organizat la Bossey de către Institutul de teologie ortodoxă, Sfîntul Sergius din Paris, în colaborare cu Institutul ecumenic.

Al nouălea seminar ortodox (primul a fost inițiat în 1955) a fost astfel aranjat, încît în prima săptămînă să aibă loc studii teologice pregătitoare, iar în a doua, adică în Săptămîna Mare din Păresimi, participanții să aibă timp să asiste la slujbele Triodului din această perioadă ce culminează cu Liturghia din noaptea Învierii. Scopul organizării unor astfel de seminarii, este de a se face cunoscut conținutul teologic și spiritual al cultului ortodox.

La acest seminar au conferențiat: Episcopul Alexis van der Mensbrugghe, despre istoria ritualului și simbolismului lui ; Pr. Paul Verghese, despre Biblie și Liturghie, Liturghie și Spiritualitate ; Prof. Leon Zander, despre Tipicul Săptămînii Mari, învățătura ortodoxă despre

icoane ; apoi prof. N. Nissiotis, despre teologia cultului ortodox, Euharistie și dogmă.

Tot în cursul acestui seminar, teologii romîni au fost primiți în audiență de prof. H. Wolf, directorul Institutului Ecumenic din Bossey, precum și de prof. N. Nissiotis, unul din președinții seminaru'ui.

În ultima parte a ședерii la Geneva, teologii ortodocși romîni au continuat să ia cunoștință cu unitățile Consiliului, fiecare avînd interesul să cunoască mai îndeaproape pe acele corespunzătoare cu specialitatea lor.

Tot în această perioadă, cu ocazia sărbătorilor Paștelui, ei au fost invitați de Episcopii Vladimir Kotlearov, reprezentantul Patriarhiei Moscovei și Emilianos Timiadis, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice pe lîngă Consiliul Mondial, să asiste la slujbele din biserica greacă și cea rusă din Geneva, precum și să cunoască reședințele lor.

De asemenea, au fost primiți la Federația Mondială a studenților creștini (W.S.C.F.), unde au stat de vorbă cu secretarul ei general, Galland, și la Alianța Biblică universală, reprezentată de Reverend G. Wolfensverger.

Stagiul de la Geneva a dat posibilitatea obținerii unei orientări generale în activitatea și organizarea Consiliului Ecumenic, așa cum s-a urmărit de Comitetul de burse.

După cursul comun de la Geneva, fiecare s-a întors la institutele la care au fost repartizați inițial. Astfel, prof. Ion Bria s-a reîntors la Canterbury, prof. Ilie Georgescu la Paris, iar prof. Constantin Drăgușin a mers la Facultatea de teologie de la Neuchâtel, pentru a audia cursurile semestrului de vară.

La întoarcerea în țară, bursierii ortodocși s-au prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh exprimîndu-și recunoștința pentru binecuvîntarea și sprijinul ce le-au fost acordate în obținerea acestor burse. Cu această ocazie ei au arătat prestigiul de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă în cercurile ecumenice din Apus, precum și de interesul apusenilor pentru o deplină participare din partea Ortodoxiei, care de fapt este socotită indispensabilă existenței și progresului Mișcării Ecumenice.

Studiile efectuate, fie în mod separat, la Bossey, Paris sau Canterbury, fie în comun la Geneva, au dat posibilitate teologilor romîni să ia contact cu curentele de gîndire și literatură creștină din Apus, să aprofundeze probleme noi de teologie, să facă experiența relațiilor ecumenice în cercurile universitare neortodoxe. Pentru aceasta sînt recunoscători și aduc mulțumiri mai ales Consiliului Mondial al Bisericilor, care a acordat bursele, ca și Institutelor teologice care i-au găzduit.

În condițiile și cu mijloacele pe care le-au oferit aceste burse, teologii ortodocși romîni au muncit cu devotament pentru lărgirea studiilor și relațiilor ecumenice. Iar acolo unde au studiat, s-au străduit să reprezinte cu cinste Biserica Ortodoxă Romînă.

CONCERTELE CORULUI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE DIN VIENA LA SIBIU, BRAȘOV ȘI BUCUREȘTI

La începutul lunii august a. c., a sosit în țară ansamblul coral al coloniei romîne din Austria alcătuit din corul bisericii ortodoxe romîne din Viena, spre a susține cîteva concerte de cîntece populare românești și austriece, în orașele Sibiu, Brașov și București.

Ansamblul coral al coloniei romîne din Austria, care a venit în țară însoțit de P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena, este vechiul cor al capelei ortodoxe romîne din Viena, întemeiat de marele dirijor și compozitor romîn înaintaș George Dima. Prima apariție publică a acestui cor a avut loc la sfințirea capelei ortodoxe romîne din Viena, în ziua de 8 ianuarie 1907. Printre dirijorii acestui cor se numără, în afară de George Dima, întemeietorul lui, prof. Ioan Scărlătescu, a cărui activitate dirijorală se întinde pînă în toamna anului 1914, cu excepția vacanțelor cînd corul a fost condus de Adolf Schindler (1909), Constantin Șandru (1910), Ionel Crișan (1911) și Aurel Medrea (1912—1913). În anul 1915 corul capelei a avut marea cinste de a fi dirijat de vestita cîntăreață romînă de la Opera din Viena, Viorica Ursuleac și, după ea, de teologul Olivian Sorocean.

În anul 1919 corul înscrie în istoria sa o adevărată perioadă de glorie sub conducerea compozitorului Marțian Negrea. O dată cu înființarea parohiei ortodoxe romîne din Viena, la 14 aprilie 1922, corul este organizat sub forma unui dublu cvartet mixt, avînd printre membrii lui și pe soprana de la Opera din Viena, Maria Wölfle-Pavel. În mai 1926, corul parohiei ortodoxe din Viena prezintă un reușit «Concert național de cîntece populare românești». După cel de-al doilea război mondial, corul se reorganizează de-abia în anul 1959 sub conducerea d-nei profesoare Maria Wölfle-Pavel. Începînd din anul 1960, corul se află într-o continuă creștere artistică. Sub îndrumarea și privegherea de aproape a noului paroh, P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, corul bisericii ortodoxe romîne din Viena a reușit să prezinte în decembrie 1960 cel dintîi concert de colinde și datini românești de Crăciun și Anul Nou, care a fost transmis și la postul de televiziune din Viena. În anii următori, la 23 decem-

brie 1961, și 15 decembrie 1962, corul a prezentat un nou concert de colinde romînești. Mărindu-și repertoriul, corul bisericii ortodoxe romîne din Viena prezintă cu un deosebit succes două concerte de cîntece populare romînești la 14 aprilie și 26 mai 1962. Printre ultimele manifestări artistice ale corului, înainte de sosirea în țară, se numără concertul de cîntece populare romînești și austriece, dat în sala Conservatorului de Muzică și Artă dramatică din Viena, la 23 martie 1963, și repetat în orașul Linz/Donau, în ziua de 22 iunie 1963.

De la 1 septembrie 1962, corul este condus de dl. Ernst Jankowitsch, deoarece d-na prof. Maria Wölfe-Pavel, îmbolnăvindu-se, a pus capăt activității sale dirijorale.

Primul concert dat în țară de corul bisericii ortodoxe romîne din Viena a avut loc în ziua de 2 august a. c. în sala Teatrului de Stat din orașul Sibiu. Au luat parte la acest concert de cîntece populare romînești și austriece, P. C. Pr. Traian Belașcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, Prea Cucernicii Părinți Consilieri ai Mitropoliei Ardealului, P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic ortodox universitar din Sibiu, preoți și credincioși ortodocși, precum și reprezentanți ai Bisericii Evanghelice din Sibiu.

De asemenea au participat reprezentanți ai autorităților locale de Stat. Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri a fost reprezentat de dl. director Mircea Neicov.

Programul concertului a cuprins în prima parte cîntece populare romînești armonizate sau prelucrate pentru cor mixt de Dimitrie G. Kiriac, Gheorghe Cucu, Ion Vidu, Constantin Baciu, Augustin Bena, Paul Constantinescu și Nicolae Lungu. Partea a doua a fost alcătuită din cîntece populare în limba germană, prelucrate pentru cor mixt de Leo Lehner, Hans Schemitsch, Karl Schlager și Hans Toifl.

Printre spectatorii care umpluseră pînă la refuz sala Teatrului de Stat din Sibiu se aflau multe dintre rudele coriștilor. Concertul s-a bucurat de un frumos succes.

A doua zi dimineața, membrii corului au vizitat printre altele catedrala ortodoxă mitropolitană din Sibiu, biserica evanghelică, muzeul Bruckental și catedrala catolică. După vizitarea catedralei evanghelice, corul a fost primit în palatul episcopal de dl. Herman Binder, decanul Institutului teologic protestant — secția Sibiu.

La orele 13, în sala festivă a Institutului teologic ortodox universitar din Sibiu a avut loc recepția oferită de Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Ardealului, în onoarea membrilor coralei și coloniei romîne din Austria veniți în țară. Au rostit toasturi P. C. Pr. Vicar Traian Belașcu, în numele I.P.S. Mitropolit Nicolae, P. C. Rector Sofron Vlad și dl. decan al Institutului teologic protestant din Sibiu, Herman Binder. Din partea coloniei romîne din Austria a răspuns P. C. Pr. Prof.

Dr. Gheorghe I. Moisescu, mulțumind pentru ospitalitate și pentru primirea atît de călduroasă ce s-a făcut membrilor corului și coloniei prezenți la această manifestare de artă și de prietenie. Dl. Ernst Dressler a rostit un cuvînt de mulțumire în numele coriștilor.

Al doilea concert, cu același program, a avut loc în ziua de 4 august a. c., în sala Teatrului de Stat din Brașov. Au participat de asemeni reprezentanți ai autorităților locale de Stat și ai Departamentului Cultelor. Auditorii au făcut o primire călduroasă ansamblului coral al coloniei romîne din Austria. După concert, P. C. Pr. Dr. Coman, protoiereul raionului Brașov, a oferit o masă în cinstea corului și a oaspeților. Cu acest prilej s-au rostit cuvîntări din partea protoieriei din Brașov. Au răspuns dl. Karl Krenko, vice-președintele coloniei romîne din Austria, și P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena, mulțumind călduros pentru ospitalitate și pentru aplauzele care au răsplătit eforturile coriștilor de a prezenta concertul lor la un cît mai înalt nivel artistic.

Luni 5 august a. c., ansamblul coral al coloniei romîne din Austria a sosit în Capitală, fiind găzduit la Institutul teologic de grad universitar din București. Seara, la orele 8, a avut loc un concert extraordinar de cîntece folclorice românești și austriece, programat de O.S.T.A. (Oficiul de spectacole și turnee artistice din R.P.R.) în sala Dalles. Pe lîngă numeroșii spectatori, au luat parte la acest concert P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ion Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Dr. Gheorghe Soare, consilier patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Stan C. Dimancea, consilier eparhial, Pr. C. Pr. Alexandru Ciurea, dl. prof. N. Chițescu, dl. prof. Nicolae Lungu din partea Institutului teologic universitar din București, precum și numeroși preoți din Capitală.

De asemenea au participat reprezentanți ai Ministerului de Externe, ai Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, ai Institutului romîn pentru relațiile culturale cu străinătatea și ai Comitetului Național pentru Apărarea Păcii.

A fost de față și dl. dr. Paul Wetzler, ambasadorul Austriei la București.

La concert a luat parte și Prea Sfințitul Episcop Nicolae de Macariopol, rectorul Academiei teologice din Sofia — R. P. Bulgară, aflat în țara noastră, la odihnă.

Programul artistic, același ca și la Sibiu și Brașov, s-a bucurat de un deosebit succes. Solii artei corale românești din Viena au fost în același timp soli ai prieteniei între poporul romîn și poporul austriac, ale căror cîntece populare le-au interpretat cu căldură și simțire.

A doua zi, 6 august, Patriarhia Romînă a oferit la Institutul teologic universitar din Bucureşti, o recepţie în cinstea Ansamblului coral al coloniei romîne din Austria. În cadrul acestei recepţii au luat cuvîntul P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieşteanul, din partea Patriarhiei Romîne, dl. general-colonel în rezervă Ilie Creţulescu, din partea Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii şi dl. inginer Karl Krenko, vicepreşedintele coloniei romîne din Austria.

Ultimul a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena, care a mulţumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru ospitalitatea părintească acordată membrilor corului coloniei romîne din Austria.

De asemenea, a mulţumit D-lui Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, pentru sprijinul dat acestei frumoase manifestări artistice a romînilor din Viena.

Recepţia s-a desfăşurat într-o atmosferă de caldă prietenie.

VIZITA
PREA SFINȚITULUI EPISCOP NICOLAE AL MACARIOPOLEI, RECTORUL ACADEMIEI TEOLOGICE DIN SOFIA

La 5 august 1963, a sosit la București, ca oaspete al Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia. Înaltul oaspete a fost întîmpinat la aeroportul Băneasa de Prea Sfințitul Episcop Visarion, vicar patriarhal, P. C. Pr. Dr. Gheorghe Soare, consilier patriarhal, și dl. Ioan Iufu, secretarul Cancelariei Sfîntului Sinod. După urările de bun sosit, înaltul oaspete a fost condus la palatul patriarhal.

Vizita în țara noastră a Prea Sfințitului Episcop Nicolae al Macariopolei a avut ca scop cercetarea unor fonduri de manuscrise slavone din Moldova, a unor icoane din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de la unele biserici din Dobrogea, opera unor zugravi iconari bulgari și căutarea unor informații noi asupra activității desfășurate în Eparhia Buzăului de către episcopul bulgar Policarp al Patarei (secolul al XIX-lea).

În scurtul popas de o zi la București, înaltul oaspete a vizitat biserici și instituții bisericești, iar seara a asistat la concertul dat în sala Dalles de corul coloniei romîne din Viena.

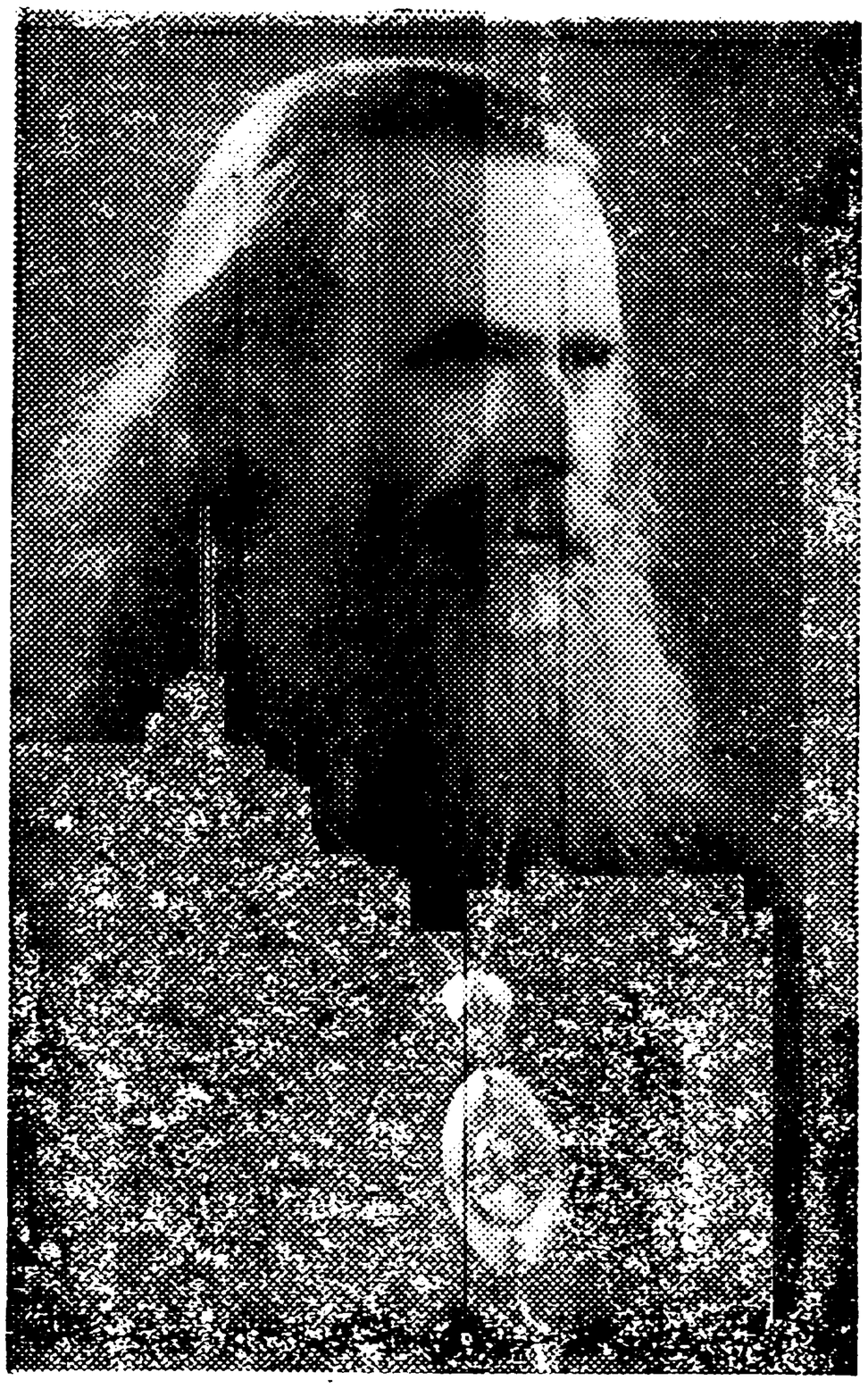
În dimineața zilei de 6 august, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului și dl. Ioan Iufu, a plecat spre Buzău, vizitînd în drum orașul Ploiești. Timp de două zile Prea Sfinția Sa a fost oaspetele Prea Sfințitului Episcop Antim al Buzăului. În acest interval a vizitat localul Seminarului teologic din Buzău, cîteva biserici și Mînăstirea de călugări Ciolanu. Cu concursul P. C. Pr. G. Cocora, un zelos cercetător al trecutului Bisericii Ortodoxe Romîne, în arhiva Mînăstirii Ciolanu s-au găsit documente noi despre episcopul bulgar Policarp al Patarei.

La 8 august dimineața, însoțit de exarhul mînăstirilor Sfintei Episcopii a Dunării de Jos, înaltul oaspete a plecat spre Galați. În cuprinsul Eparhiei Dunării de Jos, timp de două zile, ca oaspete al Prea Sfințitului Episcop Chesarie, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei a vizitat cîteva biserici din Galați, Brăila și Tulcea, precum și Mînăstirile

Saon, Celic Dere și Cocoș. La fosta biserică bulgară din Tulcea s-au putut identifica icoane pictate de zugravi bulgari.

În seara zilei de 9 august, oaspetele s-a înapoiat în capitală, unde a doua zi a participat la slujba religioasă din catedrala Sfintei Patriarhii și a vizitat apoi cîteva muzee și monumente de artă.

La 11 august dimineața, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei a sosit la Iași, fiind salutat de Preacuviosul arhimandrit Irineu Crăciunaș, vicarul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei și de părinții consilieri de la centrul eparhial. În străvechea capitală a Moldovei, oaspetele a vizitat cîteva biserici și mînăstiri din împrejurimi, precum și monumente de artă, muzee și noile cartiere ale orașului.

P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei

Însoțit de Preacuviosul Vicar Irineu Crăciunaș, Prea Sfinția Sa a întreprins o călătorie prin Moldova, vizitînd Mînăstirile Neamț, Dragomirna, Sucevița și Putna, centre vechi de cultură în care se păstrează pînă azi manuscrise slavone de mare valoare.

La Mînăstirea Putna, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei a sosit în după-amiaza zilei de 14 august, în ajunul hramului bisericii. Prea Sfinția Sa, împreună cu un sobor de preoți a slujit seara, la vecernie, și a doua zi a oficiat Sfînta Liturghie.

La sfîrșitul slujbei religioase, săvîrșită în curtea mînăstirii, după predica zilei, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei a ținut o cuvîntare în fața credincioșilor veniți la hram, în care a trecut în revistă cîteva momente din trecutul comun al celor două Biserici surori și al celor două popoare prietene — romîn și bulgar — și a arătat foloasele păcii pentru bunăstarea și fericirea popoarelor.

În seara zilei de 15 august, după ce a vizitat biserica lui Dragoș și noua catedrală din Rădăuți, precum și biserica Sfîntul Gheorghe din Suceava, unde s-a închinat la moaștele Sfîntului Ioan cel Nou, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei s-a înapoiat la București.

La 16 august, oaspetele a făcut o vizită la Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, fiind primit de dl. director general Ion Bărbulescu. Prea Sfințitul Episcop Nicolae și-a exprimat mul-

ţumirea că Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a oferit fericitul prilej de a putea vedea o Romînie primenită de la un capăt la altul al ţării, cu locuinţe noi şi confortabile, cu fabrici şi uzine mari, cu o viaţă culturală în plină dezvoltare. Prea Sfinţia Sa s-a putut edifica la faţa locului de grijile mari pe care le depune regimul actual din Romînia pentru păstrarea monumentelor istorice şi de artă, şi mai ales pentru restaurarea în forma lor iniţială a vechilor mînăstiri din Moldova.

În cursul aceleiaşi zile, Prea Sfinţia Sa a făcut o vizită la Ambasada Republicii Populare Bulgare din Bucureşti.

În dimineaţa zilei de 17 august, Prea Sfinţitul Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia, s-a înapoiat în Bulgaria. La plecare, Prea Sfinţia Sa a rugat pe Prea Sfinţitul Episcop Visarion Ploieşteanul să transmită Prea Fericitului Patriarh Justinian, aflat la odihnă, cele mai călduroase şi sincere simţăminte de recunoştinţă pentru grija deosebită pe care a arătat-o faţă de smerenia sa, acordîndu-i posibilitatea de a cunoaşte Biserica Ortodoxă Romînă şi instituţiile ei, şi frumoasa ţară Romînia, într-un moment de plin avînt economic şi cultural.

Vizita Prea Sfinţitului Episcop Nicolae al Macariopolei a fost încă un prilej de contacte personale între ierarhii Bisericii Ortodoxe Bulgare şi ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne.

Cărturar cu cunoştinţe alese în domeniul iconografiei şi vechii literaturi slavone, cu privire specială asupra liturgicei, cunoscător al muzicii psaltice şi compozitor, cu o voce muzicală aleasă, o fire blîndă dar comunicativă, Prea Sfinţitul Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia, a lăsat cele mai frumoase impresii celor care l-au cunoscut în timpul vizitei Sale în ţara noastră, contribuind prin toate însuşirile Sale la întărirea legăturilor frăţeşti dintre cele două Biserici ale noastre — Romînă şi Bulgară.

I. IUFU

J. HROMADKA ŞI J. ONDRA OASPEŢI AI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Între 8 şi 12 iulie a. c. Biserica noastră Ortodoxă a avut ca oaspeţi pe prof. J. Hromadka, preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga, împreună cu soţia, şi J. Ondra, secretarul general al acestei Conferinţe.

Oaspeţii au sosit în capitală în după-amiaza zilei de 8 iulie, fiind întîmpinaţi la aeroportul Băneasa de P. S. Episcop Antim Nica, vicar patriarhal, Pr. Gh. Soare, consilier patriarhal, şi de Pr. prof. Milan Şesan, delegatul permanent al Bisericii noastre la Conferinţa Creştină pentru Pace de la Praga.

Era de faţă, de asemenea, dl. Gh. Nenciu, inspector general din Departamentul Cultelor, şi Ambasadorul R. S. Cehoslovace în ţara noastră, dl. Jar. Sykora.

Oaspeţii au fost găzduiţi la palatul patriarhal, unde au fost primiţi de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care le-a urat bun sosit şi i-a asigurat că Biserica Ortodoxă Romînă va sprijini activ Conferinţa Creştină pentru Pace de la Praga pentru îndeplinirea misiunii ei.

Preşedintele J. Hromadka a mulţumit călduros pentru primirea ce li s-a făcut şi a dat asigurări că Mişcarea Creştină pentru Pace îşi continuă cu hotărîre străduinţele pentru asigurarea păcii şi a coexistenţei paşnice a popoarelor, potrivit cerinţelor Evangheliei lui Hristos. Şi-a exprimat totodată profunda sa recunoştinţă faţă de Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru invitaţia de a vizita Biserica Ortodoxă Romînă.

După ce au vizitat palatul patriarhal şi catedrala, oaspeţii au fost invitaţi la masă, care a decurs într-o atmosferă deosebit de caldă şi frăţească, printre participanţi fiind I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, Prea Sfinţiţii Episcopi Vicari Patriarhali, Antim şi Visarion, Episcopul reformat Alexandru Buthi de la Oradea, Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, Pr. prof. M. Şesan de la Institutul teologic din Sibiu şi alţii.

A urmat o consfătuire a Ierarhilor romîni cu secretarul general J. Ondra cu privire la participarea la activitatea Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga şi la programul ei pentru viitor.

La 9 iulie oaspeţii au plecat să viziteze litoralul Mării Negre, Constanţa şi frumoasele staţiuni balneare, fiind însoţiţi de Pr. prof. M. Şesan,

În prima zi ei au vizitat oraşul Constanţa, cu monumentele lui : statuia lui Ovidiu, mozaicul descoperit recent, catedrala ortodoxă, moscheia şi acvariul, rămînînd încîntaţi de ceea ce au văzut.

În ziua de 10 iulie au vizitat staţiunile Eforie-Nord, Eforie-Sud şi Mangalia, reîntorcîndu-se apoi la Mamaia, după ce au luat prînzul la Căminul arhieresc de la Tekirghiol.

Oaspeţii au admirat monumentalitatea şi frumuseţea clădirilor înălţate de-a lungul litoralului mării, constatînd deosebita grijă ce o poartă regimul nostru de democraţie populară oamenilor muncii.

La 11 iulie, prof. J. Hromadka şi însoţitorii s-au întors la Bucureşti.

În dimineaţa zilei următoare, 12 iulie, oaspeţii au vizitat Calea Griviţei, Şoseaua Kiselef pînă la Palatul Scînteii, Muzeul satului, Calea Victoriei şi Bulevardele Magheru, Bălcescu şi 1848 din complexul Magistralei nord-sud, rămînînd impresionaţi de marile construcţii văzute şi de ritmul rapid în care se înalţă neîncetat altele noi.

La amiază oaspeţii au plecat la Moscova cu avionul, călătorind împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian care se ducea să participe la sărbătorirea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia cu prilejul împlinirii a 50 de ani de arhierie.

După întoarcerea la Praga, profesorul *J. Hromadka*, preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace, a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian, în numele său personal, al soţiei sale şi al rev. J. N. Ondra, secretarul general al Conferinţei, următoarea scrisoare :

Prea Fericirea Voastră,

Ţin să Vă mulţumesc pentru calda şi prietenoasa primire de care soţia mea, rev. J. N. Ondra şi subsemnatul ne-am bucurat atît de mult la reşedinţa Prea Fericirii Voastre, în Bucureşti. Noi auzisem despre bunătatea şi generozitatea Prea Fericirii Voastre, şi totuşi felul în care ne-aţi primit a depăşit toate aşteptările noastre. Zilele petrecute la reşedinţa Prea Fericirii Voastre, la Mamaia, Constanţa, Techirghiol, Mangalia, precum şi călătoria noastră la Moscova, vor rămîne în veci neuitate.

Cer scuze pentru întîrzierea cu care trimit aceste rînduri şi vreau să încredinţez pe Prea Fericirea Voastră de profundul nostru respect şi recunoştinţa pentru tot ce a făcut Biserica Ortodoxă Romînă în sprijinul Conferinţei Creştine a Păcii şi creşterea comunităţii ecumenice.

Vom vizita din nou Romînia cu ocazia sesiunii din noiembrie a Comitetului de lucru al mişcării noastre, iar pînă atunci mulţumim încă o dată Prea Fericirii Voastre personal, precum şi Bisericii Prea Fericirii Voastre, pentru tot ce aţi făcut în vederea rodniciei şi succesului activităţii noastre.

Cu urări de bine şi binecuvîntări de la Dumnezeu şi cu sa'utări pentru Prea Sfinţia Sa Episcopul Antim, rămîn al Prea Firicirii Voastre respectuos şi cu dragoste creştinească.

JOSEF L. HROMADKA

CONFERINȚA DESPRE „LIBERTATEA RELIGIOASĂ“ ȚINUTĂ LA BOSSEY (ELVEȚIA), ÎN CADRUL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

În ședința ținută la Paris în august 1962, Comitetul pentru libertatea religioasă, din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a hotărît să convoace două consfătuiri asupra libertății religioase, una în Europa și alta în Statele Unite, în vara anului 1963. S-a hotărît, de asemenea, ca la fiecare din aceste consfătuiri să ia parte circa 20 de persoane dintre cele mai calificate pentru cercetarea acestui subiect, care trebuie luat cît mai degrabă în discuție ecumenică.

Conferința europeană s-a ținut la Bossey, în Elveția, între 7 și 9 iunie 1963, și a avut ca scop studierea și discutarea temelor principale privitoare la libertatea religioasă, în vederea unei conferințe lărgite a Comitetului pentru libertatea religioasă, fixată pentru anul 1964, cînd se va lua o hotărîre definitivă cu privire la *Natura și bazele libertății religioase, așa cum sînt înțelese de creștini.*

Același scop l-a urmărit și Conferința ținută în America.

Tema principală a Conferinței de la Bossey a fost : *Rolul Bisericii în prezent cu privire la libertatea religioasă,* discutîndu-se totodată și următoarele teme secundare : 1. *Baza și conținutul libertății religioase în lumina Bibliei ; 2. Libertatea religioasă, cerință a majorității ideologiilor din vremea noastră,* și 3. *Însemnătatea noii situații ecumenice în privința libertății religioase.*

La Conferința de la Bossey au participat 21 delegați, din 11 țări. Bisericile Ortodoxe de Răsărit au fost reprezentate numai de 4 delegați — P. S. Episcop *Emilianos Timiadis* din partea Patriarhiei Ecumenice, prof. *A. F. Șișkin* din partea Patriarhiei Moscovei, *I. P. S. Mitropolit Iustin* al Moldovei și Sucevei și pr. prof. *Gheorghe I. Moisescu* din partea Patriarhiei Romîne —, deși în intenția organizatorilor a fost ca numărul participanților din Est și Vest să fie, în limita posibilităților, în proporție egală.

Din țările apusene au participat : pastorii *J. G. H. Baker* și *G. Dolman* (Anglia), pastorul *Hèbert Roux* (Franța), prof. dr. *U. Scheuner* și pastorul *J. Lell* (Germania), prof. dr. *G. Peyrot* și prof. dr. *A. J. Soggin*

(Italia), episcopul *F. Sigg* şi pastorul *J. Rilliet* (Elveţia), rectorul dr. *W. F. de Gaay Fortman* (Olanda) şi pastorul *J. Cardona* (Spania).

America a fost reprezentată de prof. *R. Meyners* (Statele Unite).

Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor au participat : dr. *W. A. Visser't Hooft,* secretarul general, dr. *R. S. Bilheimer,* directorul Diviziei de studii, dr. *N. Slotemaker de Bruine* şi pastorul *D. Micheli,* din partea Comisiei afacerilor internaţionale, şi dr. *A. F. Carrillo de Albornoz,* din partea Secretariatului pentru libertate religioasă.

Conferinţa a fost prezidată de prof. dr. *P. Scheuner,* secretariatul a fost format din dr. *A. F. Carrillo de Albornoz,* dr. *R. S. Bilheimer* şi prof. *R. Meyners,* iar în comisia de propuneri pentru formularea concluziilor au fost aleşi Episcopul *F. Sigg,* pastorii *J. Lell* şi *H. Roux,* şi prof. *R. Meyners,* care a funcţionat ca secretar.

Lucrările Conferinţei au început în dimineaţa zilei de 7 iunie 1963, printr-o cuvîntare rostită de prof. dr. *U. Scheuner,* propus ca preşedinte de dr. A. F. Carrillo de Albornoz.

Primul referat a fost al profesorului dr. *G. Peyrot,* reprezentantul Federaţiei Bisericilor Evanghelice din Italia, care a tratat despre *libertatea religioasă în Italia,* arătînd, în concluzie, că atitudinea Bisericii Catolice faţă de celelalte confesiuni religioase este încă intransigentă, bazîndu-se numai pe principiul toleranţei.

Pastorul *J. Cardona,* reprezentantul Bisericii Evanghelice din Spania a susţinut un referat despre *libertatea religioasă în Spania,* arătînd că statul spaniol nu recunoaşte altă confesiune în afară de cea catolică şi nu există nici o lege care să reglementeze situaţia juridică a celorlalte confesiuni religioase, care stau sub controlul politic al Statului.

În după-amiaza zilei de 7 iunie, dr. *Visser't Hooft* a prezentat referatul despre *însemnătatea noii situaţii ecumenice pentru libertatea religioasă,* iar dr. *A. F. Carrillo de Albornoz,* referatul despre *libertatea religioasă şi responsabilitatea ecumenică.*

În seara aceleiaşi zile a fost discutată tema : *Bazele biblice ale libertăţii religioase,* discuţiile fiind continuate în seara zilei de 8 iunie, cînd *I. P. S. Mitropolit Iustin* al Moldovei şi Sucevei, subliniind că interpretarea pe care se bazează referatul este greşită, a arătat că în Biblie se găsesc destule dovezi pentru susţinerea libertăţii religioase ; depinde însă de modul cum sînt interpretate.

Lucrările din ziua de 8 iunie au început cu prezentarea referatului : *Principiile libertăţii religioase în U.R.S.S.,* de către profesorul *A. F. Şişkin,* de la Academia duhovnicească din Leningrad. Pentru argumentarea temei, referentul a făcut o lungă incursiune în istoria Bisericii creştine, arătînd, la sfîrşit, că în constituţiile şi legislaţia statelor moderne, problema religioasă nu mai este privită doar ca o chestiune de ordin personal, ci, prin profesarea şi manifestarea unui cult, ea a devenit o chestiune socială, care a trebuit să fie reglementată de către stat. În acest mod, principiul libertăţii religioase a îmbrăcat forme realiste. Sentimentul

religios este o chestiune de ordin personal, dar, cînd se manifestă public, devine o chestiune de ordin social.

La discuţiile asupra referatului care au avut loc în după-amiaza aceleiaşi zile, au luat cuvîntul aproape toţi participanţii la Conferinţă. Prof. Şişkin a dat toate lămuririle necesare, în legătură cu referatul pe care l-a susţinut, arătînd că, în U.R.S.S., statul îşi are domeniul său de activitate, aşa cum îşi are şi Biserica pe al său. Ceea ce trebuie reţinut, este că Biserica se bucură de deplină libertate în activitatea ei. Bisericile sînt deschise şi oricine vrea să accepte un adevăr religios are toată libertatea să aparţină unei Biserici.

I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei a adus contribuţii esenţiale pentru lămurirea problemei, subliniind, printre altele, că problema libertăţii religioase derivă din principiul libertăţii de conştiinţă, care este valorificat în toate constituţiile statelor moderne, unele din ele prevăzînd chiar şi garanţii pentru asigurarea lui. Aceste garanţii nu sînt însă eficiente decît în măsura în care sînt create şi condiţiile obiective necesare pentru exercitarea libertăţii de conştiinţă în mod nestingherit.

Mai trebuie subliniat şi faptul că libertatea are şi un suport natural, în ceea ce numim autodeterminare, fie ea individuală, fie socială sau de grup, şi că însăşi libertatea de conştiinţă este expresia cea mai cuprinzătoare a acestei autodeterminări, aşa cum se înfăţişează atît în sufletul omului, cît şi în conştiinţa societăţii.

La rîndul ei, libertatea religioasă nu este altceva decît un aspect al libertăţii de conştiinţă, constînd din modul în care autodeterminarea se raportează la fenomenul religios.

Privită fie ca libertate individuală, fie ca libertate a grupului social sau a colectivităţii, libertatea religioasă implică şi libertatea cultului.

Pentru o cît mai exactă înţelegere a libertăţii religioase în ţările socialiste, I.P.S. Mitropolit Iustin a arătat că poziţia statului romîn faţă de cultele religioase este definită în Constituţia R.P.R., şi expusă amănunţit în «Legea pentru regimul general al cultelor», promulgată în anul 1948. I.P.S. Sa a citit cîteva articole din legislaţia Republicii Populare Romîne prin care se asigură deplina libertate religioasă, fapt care a constituit o contribuţie reală la lămurirea problemei.

În cursul serii a avut loc şedinţa comisiei pentru formularea propunerilor în vederea redactării concluziilor finale ale Conferinţei, la care a participat şi I. P. S. Mitropolit Iustin, din partea Bisericilor Ortodoxe.

În dimineaţa zilei de 9 iunie — după ce preşedintele Scheuner a arătat că această Conferinţă a fost convocată în vederea elaborării unor concluzii comune asupra libertăţii religioase, ţinîndu-se seama de condiţiile existente în ţările europene, pentru a servi ca bază a discuţiilor care vor avea loc în Conferinţa mondială asupra libertăţii religioase,

programată pentru anul 1964 —, s-au început discuțiile asupra propunerilor pentru formularea acestor concluzii.

Discuțiile au fost destul de aprinse, fiecare dintre participanți căutînd să-și impună propriul său punct de vedere.

În cele din urmă a fost adoptată o rezoluție finală, care cuprinde 14 concluzii asupra cărora s-a căzut de acord.

Cu aceasta, Conferința de la Bossey despre «libertatea religioasă» a luat sfîrșit. Președintele U. Scheuner a mulțumit participanților pentru contribuțiile aduse în cadrul discuțiilor și mai ales pentru faptul că s-a ajuns la unele concluzii care pot servi ca jaloane pentru lămurirea unei importante probleme a societății de azi.

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÎNE LA AL XI-LEA CONGRES AL BISERICII EVANGHELICE GERMANE

Între 21 și 28 iulie a. c. a avut loc la Dortmund, în Republica Federală Germană, Congresul al XI-lea al Bisericii Evanghelice Germane, la care, în urma inițiativei primite, Biserica Ortodoxă Romînă a trimis o delegație, fromată din P. C. Pr. Vasile Ștefan, consilier patriarhal, și P. C. Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena.

Sosită cu întîrziere, delegația Bisericii Ortodoxe Romîne s-a bucurat de o primire călduroasă, fiind întîmpinată de dr. Heinz Kloppenburg, președinte al Consiliului Special Ecumenic, care a făcut aprecieri elogioase la adresa Prea Fericitului Patriarh Justinian, pe care avusese prilejul să-l cunoască recent la Moscova.

Congresul și-a ținut ședințele în peste 80 de biserici, săli și corturi. Propriu-zis, n-a fost un congres al factorilor de conducere a Bisericii Evanghelice, care să ia hotărîri în anumite probleme, ci mai de grabă un congres al laicilor, ținut sub egida și îndrumarea conducerii bisericești. Scopul urmărit de acest congres a fost promovarea spiritului religios al credincioșilor.

În ședințele din numeroasele puncte de adunare s-a executat un program uniform, constînd din cîntări religioase — vocale și instrumentale, predici, referate, discuții asupra referatelor și rugăciuni. Toate predicile, referatele și temele puse în discuție au fost axate pe tematica generală a Congresului concretizată în formula *Mit Konflikten Leben.*

Pentru prima zi de participare la Congres, delegația Bisericii Ortodoxe Romîne și-a exprimat preferința de a fi programată la cortul unde avea să vorbească pastorul Martin Niemöller, președintele Bisericilor din Wiesbaden. Dr. Heinz Kloppenburg i-a prezentat pe cei doi preoți ortodocși romîni celor 10.000 de credincioși aflați în cort, care, ridicîndu-se în picioare, i-au primit cu ovații. Ei au luat loc pe banca de onoare, pe care se găseau Episcopul Dr. Adolf Wischmann — însărcinatul cu treburile externe bisericești din Germania, dr. Kurt Scharf — președintele Consiliului Bisericilor Evanghelice din Germania, dr. Ernst Wilm — președintele Bisericii Evanghelice din Westfalia, pastorul Martin Niemöller și

alte personalități din conducerea Congresului. Toți au primit cu simpatie pe delegații Bisericii noastre Ortodoxe, întreținîndu-se îndelung cu ei. Episcopul Dr. Adolf Wischmann a mărturisit că se simte fericit de a fi avut prilejul să cunoască recent, la Muntele Atos, pe Prea Fericitul Patriarh Justinian ; și-a exprimat totodată dorința de a vizita Biserica noastră. Aceeași dorință și-au exprimat-o și dr. Heinz Kloppenburg, precum și prof. dr. Basil Exarchos de la Facultatea de teologie ortodoxă din Salonic, care în prezent face parte din cadrele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, domiciliind în Stuttgart.

În cadrul programului ședinței, pastorul Martin Niemöller a ținut cea de-a treia cuvîntare din ciclul «Hristos în 1963», vorbind despre «Eu sînt viața» (în celelalte două cuvîntări tratase despre «Eu sînt calea» și «Eu sînt adevărul»). În cuvîntarea de închidere a ședinței, pastorul Hansen s-a referit și la cei doi delegați ai Bisericii noastre, numindu-i «porumbei ai păcii».

La masa de seară, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romîne s-au întreținut pe larg cu dr. Wischmann, dr. Kloppenburg, dr. Kurt Scharf și ziarista Maria Rosenkranz, toți dornici să afle cît mai multe știri despre Biserica noastră.

În dimineața zilei de 28 iulie, P. C. Pr. Consilier Vasile Ștefan și P. C. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu au asistat la serviciul divin protestant în biserica Sfînta Maria, ca invitați ai Episcopului Dr. Wischmann, urmînd ca de la orele 12 înainte să asiste și la săvîrșirea Sfintei Liturghii ortodoxe, de către arhimandritul grec Drakonakis, trimis pentru asistența religioasă a celor treizeci de mii de greci, veniți să muncească în întreprinderile din Dortmund și împrejurimi. În aceeași zi reprezentanții Bisericii noastre au fost invitați de primarul orașului Dortmund să ia parte la recepția dată în sala de aur din Westphalenhalle. În încheierea cuvîntărilor rostite cu acest prilej a vorbit președintele general al Congresului, dr. Reinold von Thadden-Trieglaff, care a menționat și prezența delegației Bisericii noastre, subliniată cu vii aplauze.

Marea adunare de închidere a Congresului s-a ținut pe hipodromul orașului în după-amiaza aceleiași zile. Cei peste 300.000 de participanți au ascultat, într-o tăcere impresionantă, întregul program de cîntări și cuvîntări care a durat peste trei ore.

Într-o tribună de onoare construită în apropierea tribunii vorbitorilor au luat loc președintele R.F.G., dr. H. Lübke, cu membri din guvernul de la Bonn, precum și oaspeții de frunte ai Congresului. În aceeași tribună au fost invitați și cei doi delegați ai Bisericii Ortodoxe Romîne.

Dr. Willy Ochel a rostit cuvîntul de salut din partea comitetului de pregătire a Congresului, subliniind chiar de la început însemnătatea acordului de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, apreciindu-l ca pe un prim pas spre destinderea încordării internaționale. Au mai vorbit, apoi : preotul olandez Gerad P. Klijn — din partea Mișcării Ecumenice, dr. Reinold von Thadden-Trieglaff — președintele general al Congresului,

pastorul Ernst Wilm ; închiderea lucrărilor a fost făcută de președintele Kurt Scharf, printr-o rugăciune de mulțumire.

Nota dominantă a cuvîntărilor rostite a constituit-o spiritul de împăciuire creștină, punîndu-se accentul pe o apropiere între creștini în spirit ecumenic.

Delegația noastră neavînd posibilitatea să-și rostească și ea cuvîntul, din cauza întîrzierii cu care a sosit la Dortmund, a predat Mesajul Bisericii Ortodoxe Romîne biroului Congresului, pentru a fi publicat în presă.

În ziua de 29 iulie Pr. Consilier Ştefan și P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu au plecat la Baden-Baden, pentru a vizita capela ortodoxă romînă de acolo.

Capela este, în general, bine întreţinută. Serviciul divin se face o dată pe lună și în zilele de sărbătoare, de către preotul Mihail Ştefîrță, în limba romînă, răspunsurile la strană fiind date de cîntăreții bisericii ruse, unde slujește tot preotul Ştefîrță.

P. C. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu s-a reîntors la Viena, iar P. C. Pr. Consilier Vasile Ştefan a mai rămas cîteva zile în Baden-Baden, pentru a lua contact cu membrii Consiliului de administrație al capelei, în vederea unor eventuale măsuri pentru o mai bună funcționare a acesteia.

Duminică 4 august a. c., P. C. Pr. Consilier Vasile Ştefan a slujit în capelă împreună cu preotul Mihail Ştefîrță, răspunsurile la strană fiind date de un cor format din rușii veniți de la Strassburg. Au asistat circa 30 de credincioși. Împlinind vîrsta de 80 de ani, preotul Mihail Ştefîrță a fost distins de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu «crucea patriarhală», pe care i-a înmînat-o la sfîrșitul slujbei P. C. Pr. Consilier Vasile Ştefan, ținînd și o cuvîntare ocazională, în limba germană. A răspuns, adînc emoționat, bătrînul preot, mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru marea bucurie pe care i-a făcut-o, asigurîndu-l totodată de tot respectul și devotamentul său. A fost un moment impresionant, pe care l-au trăit și credincioșii care au asistat la slujbă, fiind menționat și în coloanele presei locale.

În dimineața zilei de 5 august, P. C. Pr. Consilier Vasile Ştefan a plecat spre patrie.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

VIZITA REPREZENTANȚILOR BISERICILOR CREȘTINE DIN UNIUNEA SOVIETICA LA BISERICILE CREȘTINE DIN STATELE UNITE ALE AMERICII. — Legăturile, prin contacte directe, între Bisericile creștine din Statele Unite ale Americii și cele din Uniunea Sovietică încep să aibă deja un trecut : *în 1956* a avut loc primul schimb de vizite între delegațiile acestor Biserici ; *în august-septembrie 1962,* timp de trei săpămîni o delegație de 30 reprezentanți ai Bisericilor creștine din Statele Unite au vizitat Bisericile creștine din Uniunea Sovietică, pe care, apoi, le-au invitat, prin Consiliul Național al Bisericilor, să viziteze, la rîndu-le, Bisericile creștine din Statele Unite ; între *26 februarie și 20 martie 1963,* o delegație formată din : 10 reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Ruse în frunte cu Arhiepiscopul *Nicodim* al Iaroslavului și Rostovului, membru al Sfîntului Sinod și președintele Departamentului pentru legăturile Patriarhiei din Moscova cu Bisericile străine — conducătorul delegației, cîte un reprezentant al Bisericii Ortodoxe Georgiene, al Bisericii Armene, al Bisericii Evanghelice din Estonia și al Bisericii Evanghelice Luterane din Letonia ; doi reprezentanți ai Uniunii Creștinilor Evanghelice și a Baptiștilor, și doi traducători — au vizitat Bisericile creștine Protestante (Baptistă, Metodistă, Presbiteriană, Luterană, Biserica Unită a lui Hristos, Ucenicii lui Hristos, Biserica Episcopală etc.) din diferite orașe și localități din paisprezece state ale S.U.A.

După cum se afirmă în comunicatul comun asupra acestei vizite — semnat din partea delegației Bisericilor din Uniunea Sovietică de Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, iar în numele Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii — de G. Irvin Müller — președintele Consiliului — «schimbul de delegații constituie o reală contribuție la acțiunea de cunoaștere reciprocă a creștinilor celor două țări». Înfăptuirea acestui scop al cunoașterii reciproce a fost urmărită pe diferite căi, ca : participarea la slujbele religioase, discutarea fără ascunzișuri, ci sincer și deschis a problemelor referitoare

la realele şi presupusele deosebiri între cele două grupuri de Biserici creştine. Discuţiile s-au purtat în special asupra următoarelor patru teme : înţelesul sarcinilor ecumenice ale Bisericilor ; căile şi mijloacele prin care Bisericile ajută realizarea păcii între popoare ; Biserica şi societatea ; viaţa de enorie a Bisericilor. De asemenea s-au arătat foarte rodnice convorbirile individuale şi colective între membrii delegaţiei şi nenumăraţi reprezentanţi ai diferitelor Biserici şi organizaţii religioase din Statele Unite.

Rezultatele obţinute îndreptăţesc încrederea, cu care comunicatul comun priveşte posibilitatea «rezolvării de către Bisericile creştine, în duhul Ecumenismului şi al înţelegerii reciproce... a sarcinilor vremii noastre : slăbirea încordării internaţionale, înfăptuirea unei păci drepte şi trainice, interzicerea experienţelor nucleare şi realizarea dezarmării generale, totale şi controlate».

SOLEMNITATEA DE LA ACADEMIA DUHOVNICEASCĂ DIN MOSCOVA. — Duminică, 31 martie 1963, după săvîrşirea solemnă a Sfintei Liturghii, în sala de festivităţi a Academiei duhovniceşti din Moscova a avut loc sărbătorirea rectorului Academiei, profesorul protoiereu Constantin Ivanovici Rujiţki, cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 ani.

După deschiderea solemnităţii, profesorul I. N. Şabatin a luat cuvîntul înfăţişînd viaţa şi activitatea sărbătoritului, din care socotim vrednice de semnalat următoarele momente : născut, în Ucraina de Apus, din familie de clerici, la 29 martie 1888, Constantin Ivanovici Rujiţki a urmat şcolile teologice, primind în 1916 titlul de candidat-magistru în teologie pentru lucrarea «Învăţătura Sfinţilor Părinţi şi Scriitori bisericeşti despre materie» şi a slujit ca preot, în oraşul ucrainean Slaviansc, pînă în 1945, cînd a fost transferat la catedrala din Kiev şi însărcinat cu conducerea treburilor Exarhatului patriarhal al întregii Ucraine. În această calitate, Constantin Ivanovici Rujiţki desfăşoară o largă activitate pentru înfăptuirea unirii cu Biserica Ortodoxă Rusă a Bisericii unite din Ucraina de Apus, care se definitivează la Sinodul de la Lwow, din 1946, la care sărbătoritul a luat parte «ca delegat responsabil şi referent din partea Bisericii Ortodoxe Ruse».

Din 1951, protoiereul Constantin Ivanovici Rujiţki a fost trecut la Moscova ca rector al Academiei şi Seminarului duhovnicesc şi totodată ca profesor de teologie morală la aceste şcoli teologice. În 1960 a obţinut titlul de magistru în teologie, iar în prezent lucrează la disertaţia pentru doctorat, şi colaborează cu studii şi articole la revistele teologice ruse şi străine. De mai mulţi ani sărbătoritul este preşedintele Comitetului didactic de pe lîngă Sfîntul Sinod al Patriarhiei din Moscova.

Din 1948 şi pînă în 1960, protoiereul Constantin Ivanovici Rujiţki a făcut parte din delegaţiile care au reprezentat Biserica Ortodoxă Rusă la diferite solemnităţi în 18 ţări, între care semnalăm participarea la instalarea Prea Fericitului Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne. De asemenea a participat la diferite conferinţe pentru apărarea

păcii, face parte din diferite societăţi pentru legături de prietenie şi culturale între Uniunea Sovietică şi alte ţări.

Pentru activitatea sa, sărbătoritul a fost decorat cu diferite ordine civile şi bisericeşti, atît din partea Statului Sovietic şi a Bisericii Ortodoxe Ruse, cît şi din partea unor ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe de Răsărit.

După cuvîntarea profesodului Şabatin au urmat cuvîntări de felicitare, cărora a răspuns sărbătoritul. Solemnitatea s-a încheiat cu un concert al studenţilor şi elevilor Academiei şi Seminarului duhovnicesc din Moscova.

«SĂRBĂTORIREA A CINCIZECI DE ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCĂ A SANCTITĂŢII SALE ALEXEI PATRIARHUL MOSCOVEI ŞI AL ÎNTREGII RUSII». — **La 28 aprilie (11 mai) 1913, în vechiul Novgorod, a fost hirotonit în arhiereu Arhimandritul Alexei (Simanski), rector al Seminarului duhovnicesc, de către patriarhul Bisericii din Antiohia, Grigorie IV, aflat atunci în călătorie în Rusia. După cincizeci de ani, la 11 mai 1963, în Biserica Ortodoxă Rusă a fost sărbătorit jubileul acestei păstoriri arhiereşti a Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii.**

Sărbătorirea a început în ajun, la 10 mai 1963, prin slujba special închinată acestui eveniment în catedrala patriarhală Bogoiavlensk, cu participarea membrilor episcopatului şi a clerului rus, slujbă ce a continuat pînă în ziua de 11 mai.

Tot în ziua de 10 mai 1963 a avut loc festivitatea sărbătoririi acestui jubileu la Academia duhovnicească din Moscova, la care rectorul Academiei prof. prot. C. I. Rujiţki a rostit cuvîntarea festivă, a cărei a doua parte a format-o analiza aprofundată a cuvîntării rostite de Arhimandritul Alexei, la hirotonirea Sa în arhiereu, cu 50 ani în urmă. A vorbit, după aceea, secretarul Consiliului profesoral, protoiereul A. Ostapov — care a participat cu 50 ani în urmă la hirotonirea în arhiereu a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei — despre acest eveniment. Consiliul profesoral al Academiei şi Seminarului duhovnicesc a trimis Sanctităţii Sale o adresă de felicitare, în care anunţă hotărîrea sa de a «dedica un studiu ştiinţific special închinat vieţii şi activităţii Sale Patriarhului Alexei».

În zilele de 11 şi 12 mai 1963 a avut loc sărbătorirea acestui eveniment în eparhiile Bisericii Ortodoxe Ruse.

Sărbătorirea propriu-zisă a împlinirii a cincizeci ani de păstorire arhierească de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a avut loc, după dorinţa sărbătoritului, în atmosferă mînăstirească la Lavra Sfînta Treime şi a Sfîntului Serghie din Zagorsk, al cărei stareţ este. După oficierea solemnă a sfintelor slujbe, în sala de primire şi după aceea la trapeza oferită oaspeţilor, au rostit cuvîntări în cinstea sărbătoritului : *Mitropolitul Ioan al Kievului şi Galiţiei, Mitropolitul Pimen al Leningradului* — în numele Sfîntului Sinod, *Arhimandritul Pimen* — în numele Lavrei Sfînta Treime şi Sfîntul Serghie din Zagorsk, *prof. prot. C. I. Rujiţki* — în numele Academiei duhovniceşti, *Episcopul Ciprian* — în numele clerului Mos-

covei, *Arhiepiscopul Leonid* — în numele clerului şi credincioşilor Bisericii Bogoiavlensk ; *Arhimandritul Alexei* — reprezentantul Patriarhului Antiohiei, *Arhimandritul Ştefan* — reprezentantul Patriarhului Bulgariei ; *V. A. Kuroedov, preşedintele Consiliului pentru treburile bisericeşti* — în numele Guvernului sovietic. Vorbitorii au scos în evidenţă «furtunile ce s-au abătut asupra lumii în cei 50 ani trecuţi, faptul ieşirii Bisericii Ortodoxe Ruse de sub tutela ţarismului şi al activităţii ei în condiţii noi ; restabilirea patriarhatului — după două sute de ani de întrerupere ; greutăţile din vremea conducerii patriarhilor Tihon şi Serghie ; munca neîntreruptă a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Ruse, lichidarea rascolului, reînfiinţarea şcolilor duhovniceşti etc.».

Tuturor le-a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care, după ce a amintit momentul hirotonirii Sale în arhiereu de către patriarhul Antiohiei — al cărui locţiitor se titulează, ca Mitropolit al Moscovei — şi după ce a subliniat bunele raporturi între autoritatea de stat sovietică şi Biserica Ortodoxă Rusă, a făcut o paralelă între sărbătorirea a 50 ani de păstorire arhierească a mitropolitului Filaret, care a avut loc cu 96 ani în urmă în aceeaşi mînăstire şi în aceeaşi atmosferă simplă, plăcută şi caldă, şi, semnalînd faptul că nu mult după acea sărbătorire mitropolitul Filaret s-a stins din viaţă, socotind că nici Sanctităţii Sale nu «i-a mai rămas mult de trăit», Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a «atras luarea aminte a confraţilor săi, episcopatul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Ruse, ca — întrucît în prezent, în viaţa Bisericilor creştine în general se lărgeşte domeniul legăturilor cu lumea dinafară, acţiune în care membrii Bisericii Ortodoxe Ruse deja sînt apreciaţi ca lucrători folositori pentru acţiunea creştină în general — toţi să depună toate eforturile pentru această acţiune bisericească folositoare întregii omeniri».

Mulţumirea pe care a adus-o tuturor colaboratorilor care l-au ajutat în activitatea Sa, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a materializat-o prin decorarea membrilor episcopatului Bisericii Ortodoxe Ruse cu diferite ordine bisericeşti.

PARTICIPAREA DELEGAŢIEI BISERICII ORTODOXE RUSE LA PRIMA ADUNARE A CONFERINŢEI BISERICEŞTI PANAFRICANE. — Între 20 şi 30 aprilie 1963, în oraşul Campala din Uganda au avut loc lucrările primei adunări a Conferinţei Bisericeşti Panafricane, la care Biserica Ortodoxă Rusă — la invitaţia primită — a trimis o delegaţie în frunte cu prof. prot. V. M. Borovoi, care a participat la şedinţe şi a dat citire scrisorii Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei către participanţii la Adunare. În scrisoare, după ce se face un istoric al Bisericilor creştine Africane şi al legăturilor lor cu Bisericile Ortodoxe, «se atrage atenţia asupra acelor excepţionale sarcini ce revin Bisericilor şi creştinilor Africii : colaborarea reciprocă între Biserici, participarea la rezolvarea problemelor general creştine, ecumenice şi practice, dintre care se evidenţiază în special sarcinile legate de necesitatea participării Bisericilor Africane şi a creştinilor africani la acţiunea

de eliberare definitivă a popoarelor lor din plasa dependenței coloniale sub toate formele și manifestările ei contemporane». Scrisoarea se termină cu anunțarea că Biserica Ortodoxă Rusă, «care are de multă vreme legături duhovnicești cu vechile Biserici Africane», «este cu totul dispusă să stabilească raporturi și colaborare frățească și cu celelalte Biserici ale continentului african, ca și cu Conferința Bisericească Panafricană».

DIN VIAȚA MISIUNII ORTODOXE RUSE DIN IERUSALIM. — În viața religioasă a creștinilor din Palestina, sărbătorirea Bunei Vestiri constituie un moment de deosebită însemnătate. În Biserica Bunei Vestiri din Nazaretul Galileii are loc o slujbă solemnă la care, după o veche tradiție, participă clerul și credincioșii tuturor Bisericilor Ortodoxe din Palestina. În acest an, conform tradiției, reprezentanții Misiunii Ortodoxe Ruse din Ierusalim, împreună cu monahinele din mînăstirea rusă de lîngă Ierusalim, au participat la slujba solemnă (în limbile greacă, arabă și slavonă-bisericească) ce a avut loc în Biserica Bunei Vestiri din Nazaret, la care au luat parte și reprezentanții autorităților civile, și după care au avut loc serbări populare arabe și grecești.

SLUJBA PENTRU ODIHNA SUFLETULUI PAPII IOAN XXIII. — În ziua înmormîntării papii Ioan XXIII, 17 iunie 1963, la Moscova a avut loc, în biserica patriarhală cu hramul Sfînta Cruce, slujba panihidei pentru decedatul papă Ioan XXIII. Slujba panihidei a fost săvîrșită, după rînduiala rugăciunilor de pomenire pentru cei de altă credință, de către egumenul Trifon, în prezența membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, a episcopilor conducători de departamente și a colaboratorilor administrativi ai Patriarhiei Moscovei.

În aceeași zi, la Roma, la oficierea slujbei de înmormîntare a papii Ioan XXIII, au fost de față, între reprezentanții diferitelor Biserici și organizații religioase, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse : Episcopul Vladimir de Zvenigorod, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, prof. prot. V. M. Borovoi, locțiitor al președintelui Departamentului pentru legăturile Patriarhiei Moscovei cu Bisericile străine și N. P. Anfinoghenov, secretarul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

INTERVIUL ACORDAT CORESPONDENTULUI RADIO-TELEVIZIUNII ITALIENE DE CĂTRE ARHIEPISCOPUL NICODIM, PREȘEDINTELE DEPARTAMENTULUI PENTRU LEGĂTURILE PATRIARHIEI MOSCOVEI CU BISERICILE STRĂINE. — La 29 mai 1963 Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, președintele Departamentului pentru legăturile Patriarhiei Moscovei cu Bisericile străine, la întrebările d-lui P. Branzi, corespondentul radio-televiziunii italiene, a precizat atitudinea Bisericii Ortodoxe Ruse în legătură cu Sinodul al II-lea de la Vatican și cu Enciclica «Pace pe pămînt» a papii Ioan XXIII.

Biserica Ortodoxă Rusă, cu toate că socotește Sinodul al II-lea de la Vatican ca o acțiune lăuntrică a Bisericii Romano-Catolice, sinod convocat din necesitatea — impusă de evoluția actuală a proceselor sociale care au loc în lume — de a aduce o înnoire în viața sa spirituală și de a-și preciza atitudinea față de problemele esențiale ale vremii, totuși, urmărind înlesnirea stabilirii în viitor a unor raporturi creștine frățești cu Biserica Romano-Catolică, raporturi întemeiate pe înțelegerea reciprocă și străduința comună de a contribui la asigurarea păcii și progresului omenirii, a trimis reprezentanții săi la ședințele acestui sinod.

Caracterul pozitiv și prespectivele luminoase pe care le-au manifestat lucrările primei sesiuni a Sinodului al II-lea de la Vatican, atît în legătură cu participarea Bisericii Romano-Catolice la acțiunea de asigurare a păcii generale și de rezolvare a altor probleme sociale, cît și în legătură cu colabararea constructivă între catolici și necatolici în duhul dragostei creștine, justifică «nădejdea pe care o nutrește Biserica Ortodoxă Rusă că cea de a doua sesiune a Sinodului de la Vatican va aduce o reală contribuție în acțiunea de slujire creștină a statornicirii păcii între oameni și că va ajuta dezvoltarea rodnică a legăturilor creștine frățești între Biserici».

Biserica Ortodoxă Rusă, urmărind ceea ce slujește păcii și sprijinului reciproc între oameni, manifestă sinceră bucurie în legătură cu acest adevărat important pas întreprins de papa Ioan XXIII, cînd a adresat «către toți oamenii de bună credință» Enciclica «Pace pe pămînt», care constituie o reală contribuție la destinderea încordării internaționale, întrucît se pronunță pentru dezarmarea generală, pentru încrederea reciprocă, pentru rezolvarea problemelor internaționale pe calea tratativelor între șefii și conducătorii politici ai statelor și pentru coexistența pașnică între state.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAȚIA FEDERAȚIEI BISERICILOR PROTESTANTE DIN FRANȚA. — Între 11 și 22 iunie 1963 a avut loc cea dintîi vizită oficială pe care reprezentanții Bisericilor Protestante din Franța au făcut-o Bisericii Ortodoxe Ruse, în urma invitării făcute de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Delegația Federației Bisericilor Protestante din Franța — formată din reprezentanți ai Consiliului Național al Bisericii Reformate, ai Comitetului European al Alianței Reformate, ai Bisericii Luterane, sub conducerea președintelui Federației, pastorul Charles Westphal — a vizitat orașele : Moscova, Leningrad, Talin, Odesa ; diferite mînăstiri și nenumărate biserici, participînd la slujbele religioase ; academii și seminarii duhovnicești ; a întreținut convorbiri cu credincioșii simpli, cu membrii clerului, cu personalul didactic și administrativ bisericesc ; a fost primită de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în Mînăstirea Uspensk de la Odesa ; și a purtat discuții cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Arhiepiscopul Nicodim, președintele Departamentului pentru legăturile Patriarhiei Moscovei cu Bisericile străine, asupra formelor legăturilor în viitor, prin continuarea

schimbului de delegații ; colaborarea între școlile teologice și între publicațiile teologice.

În timpul acestei vizite s-a manifestat permanent apropierea între punctele de vedere ale Federației Bisericilor Protestante din Franța și ale Bisericii Ortodoxe Ruse asupra problemelor fundamentale ale Mișcării Ecumenice și asupra responsabilității Bisericilor creștine în lumea contemporană.

În comunicatul comun asupra acestei vizite, se precizează că : «deși vizita delegației protestante franceze a avut doar scopuri religioase, nefăcînd nici o incursiune în domeniul politicii, noi totuși socotim că această colaborare a Bisericilor noastre în Mișcarea Ecumenică și în căutarea unirii creștine constituie un factor al asigurării păcii pe pămînt și trebuie să contribuie la o mai bună înțelegere reciprocă între poporul sovietic și poporul francez, și de asemenea la dezarmarea și la împăciuirea între popoare în duhul dreptății și al fraternității».

După întoarcerea în patrie membrii delegației Federației Bisericilor Protestante din Franța au trimis Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse o scrisoare de mulțumire pentru această vizită, care «a îngăduit reprezentanților Bisericilor Protestante să simtă bătaia pulsului evlaviei ortodoxe» și totodată a pus început unui dialog plin de roade între Biserica Ortodoxă și Biserica Protestantă, ceea ce va contribui la înfăptuirea scopurilor ecumenice actuale.

VIZITA PARTICIPANȚILOR LA MARȘUL PĂCII «HIROȘIMA-AUSCHWITZ» IN UNIUNEA SOVIETICĂ. — Reprezentanți ai tuturor cultelor religioase din Japonia — budiste, panteiste, creștine — simbolizînd unitatea credincioșilor tuturor religiilor în lupta pentru pace, au pus în practică hotărîrea Conferinței mondiale religioase în apărarea păcii din 1961, înfăptuind un marș al păcii de la Hiroșima — orașul distrus de prima bombă atomică, pînă la Auschwitz — localitatea în care fascismul german a nimicit în masă milioane de oameni în lagăre de concentrare. Participanții la acest marș al păcii au pornit de la Hiroșima în februarie 1962 și pînă în mai 1963, parcurgînd peste 70.000 km, vizitaseră 32 țări din Asia și Europa, povestind la mitingurile organizate, în cele peste 100 orașe și localități în care s-au oprit, despre tragedia pe care războiul și nebunia oamenilor a abătut-o asupra celor două orașe, demonstrînd năzuințele pașnice și hotărîrea categorică a poporului japonez în lupta pentru pace și pentru interzicerea experiențelor cu arme atomice.

La invitația Sanctității Sale Patriarhului Alexei, participanții marșului păcii au vizitat, între 15 mai și 4 iunie 1963, Uniunea Sovietică. După primirea oficială organizată de Departamentul pentru legăturile Patriarhiei Moscovei cu Bisericile străine și după primirea de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, delegația a vizitat, în diferite orașe și localități din Uniunea Sovietică, biserici, mînăstiri, instituții sociale și culturale ; a întreținut convorbiri cu credincioșii și reprezentanții clerului tuturor cultelor creștine, musulmane, budiste, iudaice ; a discutat cu muncitorii și

conducătorii din întreprinderi şi gospodării agricole, cu reprezentanţi ai vieţii publice şi culturale — putînd astfel să cunoască temeinic realitatea asupra vieţii poporului sovietic sub toate aspectele ei : religioase, economice, culturale.

Impresiile profunde pe care le-a făcut asupra delegaţiei realitatea vieţii bisericeşti şi sociale din Uniunea Sovietică au fost sintetizate în cuvîntările ţinute, la Leningrad şi la masa organizată de Departamentul pentru legăturile Patriarhiei Moscovei cu Bisericile străine la 4 iunie 1963, de către conducătorul participanţilor la marş. Acesta a declarat că înainte de această vizită avea o altă părere asupra situaţiei religioase în Uniunea Sovietică ; după întoarcerea în Japonia va face cunoscut concetăţenilor săi adevărul despre situaţia religiei în Uniunea Sovietică înprăştiind toate poveştile nesăbuite răspîndite de cei răuvoitori. În continuare el a mărturisit că a fost uimit de unitatea în care credincioşii creştini, mahomedani, baptişti, iudei, budişti iau parte la lupta pentru pace şi pentru fericirea oamenilor, ceea ce constituie dovada că statul sovietic şi cetăţenii lui, în chip sincer doresc să trăiască în pace cu toate popoarele lumii. Întîlnirea între reprezentanţii cultelor religioase din Japonia, participanţi la marşul păcii, şi credincioşii şi cetăţenii Uniunii Sovietice constituie o preţioasă contribuţie la buna înţelegere între popoarele celor două ţări, pe de o parte, şi la dinamizarea luptei pentru pacea în toată lumea, pe de altă parte.

PATRIARHIA BULGARĂ

COMEMORAREA A 200 ANI DE LA APARIŢIA «ISTORIEI SLAVO-BULGARE» ŞI CANONIZAREA AUTORULUI EI — PREACUVIOSUL PAISIE DE LA HILANDAR. — În prima jumătate a veacului al XVIII-lea poporul bulgar se scufunda din ce în ce mai adînc în mlaştina unei îndoite robii : pe de o parte, înrobirea politică a statului de către turci, care prin crîncenă exploatare adusese poporul bulgar la viaţa de mizerie şi la supunerea fără crîcnet ; iar pe de altă parte, înrobirea spirituală înfăptuită prin elinizarea organizată de elementele fanariote sprijinite de autoritatea turcească, adusese poporul bulgar în starea de a nu-şi mai cunoaşte trecutul, de a nu avea o conştiinţă naţională, de a renunţa cu uşurinţă la limba, la cultura sa comună cu a celorlalte popoare slave, la neamul lui. Fără o acţiune sistematică şi continuă de trezire naţională, de cunoaştere a istoriei sale şi a unităţii sale culturale cu ceilalţi slavi, şi de îndemn la acţiunea de scuturare atît a jugului robiei spirituale cît şi al celei politice, poporul bulgar ar fi fost sortit pieirii.

Această acţiune sistematică şi continuă de trezire naţională a înfăptuit-o o carte, iar cartea a înfăptuit-o un om — răsăriţi în sînul poporului bulgar atunci cînd împrejurările sociale, politice şi economice au impus necesitatea apariţiei lor. Omul este *ieromonahul Paisie de la Hilandar*,

(născut la 1722 (?) în orașul Samocov), care a cunoscut sub toate aspectele starea deznădăjduită a poporului bulgar din vremea lui, a cercetat îndeaproape trecutul politic și cultural al poporului bulgar în raport cu celelalte popoare slave ; a înțeles limpede că dezrobirea este cu putință numai printr-o sistematică și continuă acțiune de luminare a poporului bulgar asupra rostului și drepturilor sale în lume, și a concentrat toate uneltele și armele necesare luptei : strălucirea trecutului, demascarea beznei prezentului și perspectivele viitorului într-o carte : *Istoria slavo-bulgară,* pe care, de la alcătuirea ei (7 decembrie 1762) și pînă la sfîrșitul vieții lui (1798), a citit-o poporului și a făcut să fie răspîndită, prin transcriere, în sînul poporului bulgar ; iar după moartea lui Paisie de la Hilandar, «istoria lui slavo-bulgară» a continuat ea însăși acțiunea sistematică și continuă de trezire națională, pînă la înfăptuirea dezrobirii și spirituale și politice a poporului bulgar.

Pentru aceea, cu ocazia împlinirii a 200 ani de la apariția *Istoriei slavo-bulgare,* poporul și Biserica Ortodoxă Bulgară au sărbătorit în chip festiv opera și pe autorul ei.

Biserica Ortodoxă Bulgară constatînd că în conștiința poporului bulgar ieromonahul Paisie de la Hilandar a îmbrăcat de multă vreme chip de sfînt, cinstit cu smerenie pentru întreaga sa viață și activitate dedicată îmbunătățirii vieții materiale și spirituale a poporului creștin bulgar, a hotărît (în ședința Sfîntului Sinod de la 26 iunie 1962, sub președinția Prea Fericitul Patriarh Chiril) să cinstească pe Paisie bulgarul, ieromonahul de la Hilandar între sfinți, în rîndul preacuvioșilor și a fixat ca zi de pomenire a lui ziua de 2 iulie. De asemenea, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a aprobat slujba Preacuviosului Paisie, întocmită de P. S. Sa Episcopul Partenie.

Festivitățile în legătură cu comemorarea a 240 ani de la nașterea lui Paisie de la Hilandar și a 200 ani de la apariția *Istoriei slavo-bulgare,* care au avut loc în cursul lunii decembrie 1962, au căpătat caracter de masă : în toată țara au avut loc adunări festive, slujbe religioase și conferințe închinate acestui eveniment. Ziarele și revistele au închinat numere speciale evenimentului. Academia de Științe a R. P. Bulgare a dedicat o sesiune specială comemorării a 200 ani de la apariția *Istoriei slavo-bulgare.*

La 10 decembrie 1962, în sala Operei din Sofia, a avut loc adunarea festivă organizată de Comitetul Național special instituit pentru această sărbătorire, în prezența membrilor Guvernului, ai Bisericii și ai Adunării Naționale, la care președintele de onoare al Academiei de Științe R. P. Bulgare, Todor Pavlov, a ținut comunicarea specială despre Paisie de la Hilandar și despre însemnătatea lui pentru poporul bulgar.

La 22 decembrie 1962, în sala de festivități a Academiei duhovnicești din Sofia, a avut loc o ședință festivă, în prezența Prea Fericitului Patriarh Chiril, a membrilor Sfîntului Sinod, a membrilor clerului, a membrilor corpului didactic, a studenților și a reprezentanților autorității de stat, la care docentul Todor Sobev, a rostit cuvîntarea comemorativă.

Iar la 23 decembrie 1962, în sala Mitropoliei din Sofia, a avut loc festivitatea comemorativă, în prezența membrilor Sfîntului Sinod, ai clerului, ai autorității de stat, ai reprezentanților celorlalte Biserici și a numeroși credincioși, la care Prea Fericitul Patriarh Chiril a cuvîntat despre «Preacuviosul Paisie de la Hilandar».

SARBĂTORIREA A ZECE ANI DE LA RESTABILIREA PATRIARHATULUI IN BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ. — La 10 mai 1953, cel de-al III-lea Consiliu Național Bisericesc adunat la Sofia a hotărît să restabilească vechea demnitate patriarhicească în Biserica Ortodoxă Bulgară și a ales ca patriarh pe Prea Fericitul Chiril, Patriarhul de azi, care a urcat pe Scaunul patriarhilor bulgari după o întrerupere de 560 ani.

În 1393, turcii cucerind Tîrnova, au exilat pe patriarhul Eftimie, au desființat Patriarhia bulgară, iar dioceza Bisericii Bulgare au supus-o Patriarhului de la Constantinopol. Așa a început noaptea robiei naționale și duhovnicești a poporului bulgar și a Bisericii Ortodoxe Bulgare, care avea un trecut de secole încărcat de activitate duhovnicească, culturală și socială. Poporul bulgar și Biserica Ortodoxă Bulgară au avut de îndurat urmările unei acțiuni sistematice și perseverente de deznaționalizare, care, adăugate la înrobirea politică, au făcut ca starea socială și spirituală să decadă din ce în ce mai mult.

Ca efect al influenței exercitate timp de peste un secol de *Istoria slavo-bulgară* a lui Paisie de la Hilandar, în 28 februarie 1870, Biserica Ortodoxă Bulgară și-a recăpătat independența, prin firmanul sultanului turcesc, fiind declarată «Exarhat». La alegerea primului exarh de către primul Consiliul Național Bisericesc (12 februarie 1872) Patriarhia de la Constantinopol a decretat Biserica Ortodoxă Bulgară — schismatică ; situația aceasta a durat pînă la 13 martie 1945 cînd patriarhul Veniamin și Sfîntul Sinod al Patriarhiei de la Constantinopol, printr-un special «Tomos», au recunoscut autocefalia Bisericii Ortodoxe Bulgare. Începînd din 1948 Biserica Ortodoxă Bulgară a întreprins o acțiune temeinică pentru orînduirea canonică a restabiliri demnității patriarhicești în Biserica Ortodoxă Bulgară și pentru alegerea noului patriarh. Acțiunea a fost încununată de succes în 1953, cînd a fost ales, pentru a ocupa scaunul demnității patriarhicești restabilite, Mitropolitul de Plovdiv — Chiril.

În persoana Patriarhului Chiril, Biserica Ortodoxă Bulgară a întîlnit nu numai ierarhul cu bogată experiență administrativ-bisericească și cu o largă activitate pastorală și culturală, ci și un deosebit om de știință (la 27 mai 1952 Academia duhovnicească din Sofia i-a acordat titlul de doctor în științele teologice), ale cărui opere în domeniul istoriei bulgare și a Bisericii Ortodoxe Bulgare constituie cărți de căpătîi prin temeinicia și orizontul lor. Semnalăm dintre aceste opere : trilogia istorică — *Paisie, Mitropolitul de Plovdiv, în lupta național-bisericească* (1948), *Panaret, Mitropolitul de Plovdiv* (1950), *Natanail, Mitropolitul de Ohrida și de Plovdiv* (1952) — în care este studiată lupta pentru autocefalia Bisericii Ortodoxe Bulgare ; alte opere cu caracter istoric : *Exarhul*

Antim (1956), *Studiile despre Rodopi — satele bulgaro-mahomedane în Rodopii de Sud* (1960). Opere cu caracter teologic și pastoral : *Ieșit-a semănătorul* (1940), *La izvor* (1943, 1945, 1946) o trilogie teologică închinată credinței și eticii creștine, *Omul și munca lui* (1947) în care tratează problema muncii din punct de vedere creștin. Următoarele cărți *Cuvintul vieții* (1953), *Calea Domnului* (4 volume ; 1957, 1959, 1961, 1962) și *Propaganda catolică între bulgari în a doua jumătate a secolului XIX* (1962) demonstrează erudiția teologică, filozofică și istorică și totodată o desăvîrșită artă a scrisului. Pe lîngă calitățile de încercat conducător bisericesc, de renumit om de știință, Prea Fericitul Patriarh Chiril posedă calitățile unui om excepțional, care cu dragoste stă la dispoziția tuturor — clerici și mireni — celor care simt nevoia sfatului Său înțelept, a ajutorului și a mîngîerii sale.

După alegerea ca Patriarh, Prea Fericitul Chiril a vizitat toate diocezele mitropolitane — de la centrele orășenești, pînă la cele mai mici sate. Așa se explică autoritatea cuvîntului și caracterul popular al activității pe care Prea Fericitul Patriarh Chiril o desfășoară pentru nevoile și năzuințele omului vremii noastre, în toate forurile naționale și internaționale, care luptă pentru pacea în toată lumea.

În 1962, Prea Fericitul Patriarh Chiril însoțit de o delegație a Bisericii Ortodoxe Bulgare a vizitat Bisericile Ortodoxe : a Constantinopolului, a Damascului, a Ierusalimului, a Alexandriei, a Beirutului, a Atenei și Sfîntul Munte. Întărind legăturile cu toate Bisericile Ortodoxe (în 1949 a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă), Prea Fericitul Patriarh Chiril conduce cu înțelepciune activitatea Bisericii Ortodoxe Bulgare în cele două mari acțiuni ale slujirii creștine a omului : Mișcarea Creștină pentru Pace și Mișcarea Ecumenică.

I. V. G.

ÎN APĂRAREA PĂCII

UN PAS ÎNAINTE PE CALEA DEZARMĂRII ŞI A PĂCII

Opinia publică mondială a urmărit cu multă atenţie tratativele de la Moscova dintre reprezentanţii U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei cu privire la interzicerea experienţelor nucleare.

Încetarea acestor experienţe a fost cerută încă de multă vreme de către luptătorii pentru pace din lumea întreagă, ele constituind o primejdie crescîndă pentru sănătatea generaţ ilor prezente şi viitoare.

Condiţii favorabile pentru încheierea unui prim acord în domeniul încetării experienţelor nucleare au fost create de propunerile Guvernului sovietic expuse de N. S. Hruşciov la 2 iulie a. c. cu privire la includerea în limitele acestui acord a experienţelor efectuate numai în atmosferă, în apă şi în Cosmos, şi cu privire la semnarea unui pact de neagresiune între ţările membre ale N.A.T.O. şi statele participante la Tratatul de la Varşovia.

Într-un mesaj adresat conducătorilor U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei, U Thant, secretarul general al O.N.U., îşi exprima speranţa că «tratativele care au început în bune condiţii, într-un spirit de colaborare şi înţelegere, pot fi încheiate cu succes».

Speranţa secretarului general al O.N.U., care era totodată şi a tuturor oamenilor dornici de pace din lume, n-a fost zadarnică. La 25 iulie a. c. a fost dat publicităţii la Moscova un comunicat prin care se făcea cunoscut că «s-a ajuns la un acord asupra textului Tratatului cu privire la interzicerea experienţelor cu arma nucleară în atmosferă, în spaţiul cosmic şi sub apă. Textul Tratatului... a fost parafat la 25 iulie de A. A. Gromîko, dl. Harriman şi lordul Hailsham», şefii celor trei delegaţii, care, după cum se arată în comunicat, «au căzut de acord că Tratatul cu privire la interzicerea experienţelor cu arma nucleară constituie un prim pas important spre destinderea încordării internaţionale şi întărirea păcii şi speră că în această direcţie va fi realizat un nou progres».

Într-adevăr, acest Tratat — primul acord internațional în domeniul armelor nucleare — a fost salutat de opinia publică mondială ca un factor pozitiv al vieții internaționale, ca o contribuție la destinderea încordării ; popoarele își exprimă speranța că încheierea acestui acord va crea condiții favorabile pentru abordarea cu succes și a altor probleme ale relațiilor internaționale și ale luptei pentru preîntîmpinarea războiului.

Tratatul semnat într-un cadru solemn, la Moscova, în ziua de 5 august a. c., de A. A. Gromîko, ministrul afacerilor externe al U.R.S.S., dl. Dean Rusk, secretarul de stat al Statelor Unite ale Americii, și de lordul Home, ministrul afacerilor externe al Marii Britanii, este o victorie a cauzei păcii, este o dovadă vie a forței Mișcării Mondiale pentru Pace. Voința popoarelor din întreaga lume pentru dezarmarea generală și pace, pentru aplicarea tuturor măsurilor care ar putea să ducă la atenuarea încordării internaționale este reflectată de nenumărate ori în documentele Consiliului Mondial al Păcii. Sînt, de asemenea, cunoscute acțiunile îndreptate spre încetarea experiențelor nucleare desfășurate în numeroase țări.

Exprimîndu-și printr-o Declarație publică satisfacția cu prilejul realizării acordului asupra interzicerii experențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, Guvernul Republicii Populare Romîne îl apreciază ca o expresie a politicii de coexistență pașnică între state cu sisteme sociale diferite, ca o dovadă că problemele litigioase ale relațiilor internaționale pot fi rezolvate pe calea tratativelor.

Desigur, așa cum se arată în Declarația guvernului țării noastre, acordul încheiat, reprezentînd un pas înainte în direcția destinderii internaționale, nu rezolvă problemele majore ale luptei pentru preîntîmpinarea primejdiei unui nou război mondial. Conștiente de pericolul grav pe care l-ar reprezenta un război termonuclear pentru destinele omenirii, statele iubitoare de pace militează cu perseverență pentru încetarea cursei înarmărilor, crearea de zone denuclearizate în diferite părți ale lumii, interzicerea și distrugerea armelor atomice și cu hidrogen, dezarmarea generală și totală.

Tratatul a fost semnat de reprezentanții R. P. Romîne, în cele trei exemplare originale și identice, în ziua de 8 august : la Moscova, de către dl. Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe ; la Washington de dl. Mircea Malița, adjunct al ministrului afacerilor externe, și la Londra de dl. George Macovescu, adjunct al ministrului afacerilor externe. «Acordul — a declarat printre altele dl. Corneliu Mănescu cu prilejul semnării lui, la Moscova — confirmă ideea că oricît de spinoase ar fi problemele internaționale în litigiu, ele pot și trebuie să fie rezolvate, prin soluții pașnice, într-un spirit de bunăvoință și înțelegere reciprocă».

Pretutindeni, oameni politici, reprezentanți ai opiniei publice, ziare de cele mai diferite orientări au subliniat importanța deosebită a acordului de la Moscova.

În cuvîntarea rostită cu prilejul semnării lui de către reprezentanții celor trei mari puteri, U Thant, secretarul general al O.N.U., a subliniat, printre altele : «În atmosfera în care trăiește astăzi omenirea, în condițiile cursei mereu crescînde a înarmărilor și suspiciunii și neîncrederii reciproce care nu se micșorează în mod substanțial, orice acord între principalele puteri constituie un eveniment remarcabil. Faptul că astăzi sîntem pentru prima oară martorii unui pas important înainte în tratativele prelungite care păreau uneori sterile, duse de mulți ani în domeniul dezarmării, face ca clipa de față să fie cu adevărat istorică».

În legătură cu semnarea acordului de la Moscova, J. Nehru, primul ministru al Indiei, a declarat : «Fiecare om căruia îi este scumpă pacea trebuie să salute semnarea la Moscova a Tratatului privitor la interzicerea experiențelor nucleare. Deși acesta nu este decît un acord parțial și prin el însuși nu ne duce departe pe calea spre dezarmare — a spus Nehru —, totuși el este de o imensă importanță. Aceasta înseamnă că a fost spartă gheața războiului rece. De aceea Tratatul are o foarte mare însemnătate și avem toate motivele să sperăm că va fi urmat de alte măsuri care ne vor duce la dezarmare și la asigurarea păcii. Țările care au semnat Tratatul pot fi felicitate cu prilejul acestei acțiuni importante».

Păreri asemănătoare au fost exprimate și de alte numeroase personalități politice, științifice și culturale din lume.

Potrivit doctrinei și tradiției creștine, Biserica Ortodoxă Română, încadrîndu-se dintru început în frontul de apărare a păcii pe pămînt, s-a pronunțat și a acționat neîncetat împotriva experiențelor cu arma nucleară, ca și împotriva războiului în genere, și, ca atare, conducătorii, slujitorii și credincioșii ei împărtășesc întru totul bucuriile și speranțele iubitorilor de pace legate de acordul de la Moscova, act de însemnătate istorică, întrucît constituie primul pas sigur făcut după cel de-al doilea război mondial pe calea păcii desăvîrșite, propovdăduită de Biserică și dorită de întreaga omenire.

REDACȚIA

CONFERINȚA UNIUNII NAȚIONALE A CREȘTINILOR DIN INDIA PENTRU LUPTA ÎN APĂRAREA PĂCII

Una din formele pe care le-a luat în ultima vreme lupta omenirii pentru pace o constituie acțiunea Mișcării Mondiale Creștine pentru Pace de a uni pe creștinii fiecărei țări în Uniuni Naționale Creștine pentru ca astfel lupta lor pentru pace să devină mai organizată și mai eficace. Ca în multe alte țări și în India a luat naștere — din inițiativa creștinilor indieni — Uniunea Națională a Creștinilor pentru lupta în apărarea păcii, care a ținut Conferința sa de instituire între 17 și 21 aprilie 1963, la Bangalur.

Conferința a fost organizată de către Consiliul Național Creștin din India și de Institutul Creștin pentru studierea religiei și a societății, din Bangalur, cu scopul de a înlesni crearea și dezvoltarea unei Uniuni Naționale active a creștinilor în legătură cu problemele pentru normalizarea raporturilor internaționale și cu apărarea păcii în toată lumea ; și, de asemenea, cu scopul de a face cunoscută creștinilor indieni activitatea Conferinței Creștine pentru Pace, mijlocind astfel încadrarea creștinilor indieni în rîndurile Mișcării Creștine pentru Pace.

La Conferință au luat parte creștinii din India — în marea majoritate indieni, dar și mulți englezi și americani, reprezentanți ai diferitor organizații creștine din India. Au participat, de asemenea, delegații din partea Bisericilor creștine din alte țări, între care și o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, sub conducerea Episcopului Ciprian.

Lucrările conferinței s-au desfășurat în trei comisii, care au dezbătut temele : «Statul național și raporturile internaționale în secolul atomic», «Dezvoltarea instituțiilor internaționale care luptă pentru păstrarea păcii» și «India și vecinii săi». După dezbaterile în comisii și după discuțiile generale, conferința și-a însușit următoarea Declarație : «Recunoscînd că dezarmarea generală și totală constituie un proces complicat și îndelung, noi, totuși insistăm ca apelul pentru dezarmare să fie întîmpinat cu bunăvoință de toată lumea și ca străduințele guvernelor, ale organizațiilor tehnice și, ceea ce este și mai important, ale tuturor conducătorilor politici de răspundere să fie îndreptate în întregime la prelucrarea unor planuri acceptabile și a unei proceduri, care să asigure

realizarea pas cu pas a scopului final. Noi socotim că studierea cu atenţie a propunerilor făcute de către marile puteri pentru dezarmare, şi apropierea între diferitele puncte de vedere vor constitui un pas folositor şi rodnic în această direcţie. De asemenea socotim în egală măsură de urgentă şi de reală importanţă încercările pentru a desfiinţa barierele neîncrederii şi temerii şi pentru a renaşte încrederea reciprocă între state, ca şi pentru a trezi în unele state duhul şi iniţiativa pentru păstrarea păcii în lume». Conferinţa a recunoscut importanţa pentru asigurarea păcii şi pentru viaţa omenirii a principiului coexistenţei paşnice între statele cu diferite sisteme social-economice.

În timpul şi după terminarea Conferinţei delegaţiile Bisericilor creştine din alte ţări au vizitat, în diferite oraşe şi localităţi, biserici şi instituţii de cultură, au luat parte la oficierea sfintelor slujbe şi s-au întreţinut cu credincioşii şi cu membrii clerului asupra vieţii religioase şi sociale din ţările lor, şi au fost primite de conducătorii Statului şi ai Bisericilor creştine din India. Membrii delegaţiilor străine au constatat că, spre deosebire de mulţi creştini din ţările apusene, creştinii indieni se ocupă cu multă căldură de problemele de credinţă, ceea ce justifică încrederea că şi în nou-înfiinţata Uniune Naţională a Creştinilor indieni pentru lupta şi apărarea păcii activitatea lor va fi la fel de stăruitoare şi rodnică.

I. V. G.

PRIMUL CONGRES INTERNAȚIONAL AL PRIETENILOR PĂCII UNIVERSALE ȚINUT ÎN EUROPA

— BRUXELLES, 20—22 SEPTEMBRIE 1848 —

Istoria luptei pentru pace n-a început de ieri, de alaltăieri, și n-ar fi nicidecum lipsită de folos o lucrare în care să se arate toate strădaniile oamenilor de bine, încă din cele mai îndepărtate timpuri, de a pune capăt pentru totdeauna acestui flagel al omenirii : războiul. Utilitatea unei istorii a luptei pentru pace, în care s-ar prezenta mai ales «proiectele de pace universală» apărute în decursul vremii, va reieși, credem, și numai din sumara dare de seamă pe care o vom face în cele ce urmează asupra lucrărilor Congresului Prietenilor Păcii Universale ținut la Bruxelles în toamna anului 1848.

Înainte de aceasta însă, vom remarca faptul interesant că, tocmai în Statele Unite ale Americii, a luat ființă, acum un veac și jumătate, prima Societate pentru Pace, de la care pornind s-a ajuns la Congresul Prietenilor Păcii Universale de la Bruxelles din 20—22 septembrie 1848.

Astfel, după sfîrșitul îndelungatelor războaie din partea ultimă a veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, a luat ființă la New-York, în cursul anului 1815, prima Societate pentru Pace. În anul următor, 1816, s-a organizat și la Londra o societate similară. Apoi a luat naștere o serie de asociații auxiliare ale acestor societăți, atît în Statele Unite ale Americii, cît și în Anglia, în Țara Galilor, în Scoția și în Irlanda. La Geneva, contele de Sellon a organizat și el, în 1830, o Societate pentru Pace, punînd să se construiască un obelisc în grădinile sale de pe malul lacului Leman, prin care voia să consacre acest important eveniment. La Paris, Societatea de Morală creștină a instituit dintre membrii săi, la 24 martie 1841, un Comitet pentru Pace. Și în Belgia au luat ființă în vremea aceea două societăți, la Bruxelles și Mons, întemeiate pe aceleași principii ca societatea din Londra, care era cea mai bine organizată. După exemplul contelui de Sellon, care instituise un concurs pentru cele mai bune lucrări consacrate problemei păcii, societățile din America, Londra și Paris au ținut și ele concursuri, premiind și publicînd mai multe lucrări. Societatea din Londra a întemeiat chiar și o publicație

lunară intitulată *Herald of Peace* (Mesagerul Păcii). Tot la Londra s-a ținut și un Congres pentru Pace, la 22 iunie 1843, la care au luat parte delegați ai societăților din Europa și America. Acest congres a adoptat în unanimitate propunerea de a se trimite cîte o adresă tuturor «guvernelor civilizate», pentru a le ruga să introducă în tratatele lor o clauză prin care se angajează ca, în caz de neînțelegeri cu alte state, să recurgă la medierea din partea statelor prietene. Acest manifest a fost trimis la 54 de guverne din cele două emisfere.

Nu se ținuse însă pînă atunci nici un congres pentru pace pe «continentul» european, după expresia celor de pe atunci, care considerau Marea Britanie ca nefăcînd parte, propriu-zis, din Europa. Inițiativa ținerii unui astfel de congres a aparținut lui Elihu Buritt, animatorul mișcării pentru pace din America. Acesta a conceput planul unui mare Congres al Prietenilor Păcii, care urma să aibă loc la Paris, dar, din pricina marilor mișcări revoluționare din acel an, congresul nu s-a putut ține la Paris, ci la Bruxelles, între 20 și 22 septembrie 1848. Acesta a fost considerat deci ca primul congres internațional al luptătorilor pentru pace ținut în Europa.

Congresul și-a desfășurat lucrările în sala Societății Marii-Armonii din Bruxelles, decorată special în vederea acestui eveniment, jur-împrejurul sălii fiind arborate drapelele țărilor reprezentate prin delegați la congres. Din lucrările congresului vom releva în cele ce urmează numai acele părți care prezintă încă și astăzi un interes, mai ales pentru lupta dusă de Biserica noastră pe aceeași linie a păcii și înfrățirii între popoare.

Astfel, la propunerea unuia dintre membrii congresului, s-a păstrat, la începutul lucrărilor, un minut de tăcere, «de reculegere», pentru a se implora binecuvîntările cerului asupra lucrărilor congresului». «Noi nu sîntem reuniți numai pentru a apăra cauza Păcii — a spus Scoble — ci pentru a implora binecuvîntările Dumnezeului Păcii asupra lucrărilor noastre».

În discursul său de deschidere a congresului, președintele Auguste Visschers, consilier la Consiliul minelor din Belgia, a făcut mai întîi un scurt istoric al luptei pentru pace, apoi a adus o serie de argumente scoase din istoria omenirii pentru a sprijini părerea sa că omenirea, în evoluția ei, urmează o cale care ține de marea gîndire a Creatorului : progresul omenirii către o «federație a marii familii omenești». Președintele a citat, de asemenea, în discursul său frumoasele versuri ale poetului francez Béranger, care a salutat drept aurora unei noi ere evacuarea teritoriului francez de trupele străine ce o invadaseră, după înfrîngerea lui Napoleon :

Am văzut Pacea coborînd pe pămînt,
Semănînd aur, flori și spice.
Aerul era calm și ea înăbușea
Fulgerile domolite ale zeului Războiului.

«Ah ! zicea ea, egali prin vitejie,
«Francezi, englezi, belgieni, ruși sau germani,
«Popoare, formați o sfîntă alianță,
«Și dați-vă mîna !»

Prima temă pusă în discuția congresului a fost următoarea : «*Nedreptatea, neomenia și absurditatea războiului ca mijloc de soluționare a neînțelegerilor dintre națiuni*».

Primul care a luat cuvîntul a fost L.-A. Chamerovzow, secretar al Societății pentru protecția indigenilor din țările de dincolo de mare și delegat al Societății pentru Pace din Londra. Acesta a căutat să scoată în evidență incompatibilitatea dintre creștinism și război. Creștinismul, a spus el, ne impune în viața publică, la fel ca și în viața particulară, anumite principii absolute. O acțiune care ar fi socotită criminală fiind săvîrșită de un individ, nu va fi mai puțin criminală fiind săvîrșită de o națiune, căci legile creștinismului au o aplicație universală. Or, a admite creștinismul, înseamnă a admite că trebuie să te supui legilor lui. Deci, pînă nu se va demonstra că creștinismul și-a pierdut drepturile la ascultarea universală, națiunile nu pot să se sustragă de la împlinirea preceptelor creștine, care condamnă războiul. În încheierea discursului său, L.-A. Chamerovzow a spus : «Pronunțați-vă, popoare și războiul va fi desființat !»

A urmat la cuvînt Francisque Bouvet, membru al Academiei Naționale a Franței și, de asemenea, membru al Adunării Naționale Franceze. Acesta făcuse, cu cîtva timp mai înainte, în Adunarea Națională Franceză, propunerea ca preambulul filozofic pus în fruntea Constituției Franței să conțină dezideratul ca să se vadă într-o zi stabilindu-se o instanță juridică internațională, care să judece neînțelegerile ivite între state și să înlăture războiul, să garanteze tratatele și «să orînduiască marile mișcări ale spiritului uman în vederea moralității și bunăstării națiunilor». Propunerea aceasta atît de înțeleaptă a fost însă respinsă, fiind socotită ca o «utopie». Referindu-se la propunerea sa și la respingerea ei de către Adunarea Națională Franceză, Fr. Bouvet exclama în fața membrilor Congresului pentru Pace de la Bruxelles : «Ce făceam eu prin aceasta, domnilor, decît să aduc la edificiul cu totul creștin care se înalță în acest moment în Franța o piatră regăsită din temeliile vechii creștinătăți ? Ce făceam eu altceva decît să indic un mijloc pentru a se reintra, pe cale politică, în forma religioasă a sinoadelor ecumenice ale Bisericii primare : formă colosală, domnilor, formă impunătoare, dincolo de care geniul politic nu mai are nimic de creat, dar în care el poate coordona admirabil activitatea morală și materială a societăților».

Cu alte cuvinte, Fr. Bouvet socotea că Republica Franceză, care luase naștere de curînd și care își propunea (în partea introductivă a Constituției sale) «să mențină inițiativa civilizației în lume», se va pune într-adevăr în fruntea civilizației, propagînd ideea unui «Congres universal al popoarelor», considerat ca regulator și protector al raporturilor

generale dintre națiuni, un fel de Organizație a Națiunilor Unite, capabilă să pună o temelie trainică păcii universale. El regreta că sinoadele ecumenice ale vechii Biserici creștine s-au întrerupt. Acestea ar fi putut, printr-o continuă adaptare la noile progrese ale omenirii, să se transforme într-o instituție internațională protectoare a păcii și a dreptății între popoare. Constata însă, cu regret, că Biserica Romano-Catolică s-a îndepărtat de principiile sinoadelor ecumenice și a făcut, prin spiritul său de intoleranță, imposibilă transformarea sinoadelor ecumenice în instituții de drept și de morală internațională.

În încheierea discursului său, în care se pronunța și pentru «dezarmarea generală», Fr. Bouvet se adresa membrilor congresului, îndemnîndu-i : «Curaj deci generoși prieteni ai păcii !, propagați ideea de a se înlocui războiul cu tribunalul națiunilor. Adresați-vă popoarelor și regilor, și nu vă îndoiți nici un moment de viitorul apostolatului vostru».

A luat cuvîntul apoi baronul de Reiffenberg, membru al Academiei Regale de Științe și Arte-Frumoase din Belgia. Discursul acestuia ar trebui reprodus aici în întregime, pentru a se vedea la ce grad de ipocrizie poate ajunge un om din clasa socială a baronului amintit. Afirmînd că susține lupta prietenilor păcii adunați la congres, el nu făcea totuși, în fond, decît să strecoare cu abilitate și pieziș o întreagă apologie a războiului, dar mai ales își dezlănțuia furia împotriva elementelor progresiste ale societății, împotriva muncitorimii. Toate nenorocirile le vedea provenind nu de la război, ci din abaterea acestor elemente progresiste de la «ordinea» prestabilită.

Un alt vorbitor, Buckingham, fost membru al parlamentului englez, care luase parte la multe bătălii în calitate de marinar, a zugrăvit războiul ca pe cea mai mare calamitate. În discursul său, Buckingham s-a folosit și de două pilde viu grăitoare. Cea dintîi se referea la o legendă, potrivit căreia, Romulus, întemeietorul Romei, s-ar fi arătat într-o vedenie lui Proclus, vestindu-i că Roma își va datora puterea sa cuceririlor și că războiul trebuia să fie cea mai de seamă îndeletnicire a fiilor săi. Roma ascultă de sfaturile fondatorului său. «Dar — zicea Buckingham — și noi avem legenda noastră. Și noi am avut o vedenie, dar această vedenie a fost un cor de îngeri care proclamau la Betleem «slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, între oameni bună învoire !» Și astfel, preceptele religiei noastre ne prescriu să ne iubim unii pe alții ; ele predică frăția universală. «Ciudat fel de a iubi pe semenul nostru, înfigîndu-i o baionetă în trup !» — spunea Buckingham.

A doua pildă folosită de acesta în discursul său a fost o istorioară morală care, zicea el, îl impresionase profund în copilăria sa. Istorioara era scrisă de celebrul om de stat, publicist și inventator american Benjamin Franklin. În istorioară se spunea cum o ființă rațională s-a văzut transportată în aer de un înger, care îi arătă principalele planete. Călătorul nostru ceru îngerului să-i arate pămîntul. Îngerul îl suspendă în aer deasupra mării Antilelor în momentul în care flota engleză a amiralului Rodney începea lupta cu flota franceză comandată de contele de

Grasse. Aceste două flote erau formate din mii de oameni care nu se întîlniseră niciodată mai înainte și care n-aveau deci nici un motiv de ură sau dușmănie. Deodată, de o parte se arboră un drapel roșu, de cealaltă un drapel alb. La acest semnal, cele două flote deteră drumul salvelor lor de tunuri pînă cînd punțile vaselor fură inundate de sînge și acoperite da cadavre mutilate. La vederea acestui înfiorător spectacol, călătorul strigă : «Dar m-ai înșelat. Nu pămîntul, ci iadul mi-l arăți». «Nu — zise îngerul — demonii sînt mai înțelepți decît oamenii. Ei nu se bat între ei. Oamenii își întrebuințează puterile pentru a se nimici».

Ultimul care a luat cuvîntul în prima ședință a congresului de la Bruxelles a fost Henry Richard, secretarul Societății pentru Pace din Londra, reprezentată la congres prin 150 de delegați. Acesta a amintit că Societatea pentru Pace din Londra a pus la baza lucrărilor sale axioma că *războiul este incompatibil cu preceptele și spiritul creștinismului.* «Dar— zicea el — cînd ne gîndim cu groază la războaie și la nenorocirile pe care le aduce el ; cînd ne dăm seama care sînt patimile funeste, ambițiile, lăcomia, răzbunarea, care dau naștere războiului ; cînd îl urmărim de-a lungul veacurilor și ne îngrozesc scenele de pustiire, de omoruri, de măceluri cu care el a însîngerat teatrul istoriei ; cînd îl vedem totdeuna călcînd în picioare cu orgoliu dreptatea și disprețuind drepturile sfinte ale omenirii, nu trebuie, oare, să pară straniu că în veacul al XIX-lea al erei creștine, în însuși miezul creștinătății, să fim obligați să stabilim proba că războiul este ocara cea mai nerușinată adresată doctrinei și geniului Evangheliei ?» «Întreaga viață a divinului întemeietor al creștinismului — spunea mai departe H. Richard — n-a fost decît punerea în practică a principiilor Evangheliei. Totdeauna purtarea Sa a fost în concordanță cu sentimentele de iubire și frățietate pe care El le inaugurase printre oameni. Iar cînd, expus răutății dușmanilor Săi, îl vedem răstignit pe cruce, departe de a se gîndi la răzbunare, El murmură dîndu-și sufletul această rugăciune pentru vrăjmașii Săi : «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac». Dacă aceasta este pilda pe care creștinii trebuie s-o urmeze, prin ce pervertire a minții noastre ajungem noi să aprobăm o practică atît de opusă învățăturilor și vieții întemeietorului religiei pe care noi declarăm că o mărturisim ? Noi zicem că sîntem creștini și facem război ; ba chiar îi și aplaudăm ! Ființe neconsecvente ce sîntem ! Noi proclamăm cu glas tare adevăruri pe care le dezmințim prin purtarea noastră. A venit vremea ca religia să-și ia locul ce i se cuvine în sufletul acelora care o cinstesc cu inima și cu buzele, dar care pînă acum n-au cinstit-o așa cum înțelege ea să fie cinstită, conformînd adică faptele lor cu divina sa învățătură. Ce folos că noi ne socotim drept buni creștini, dacă nu ascultăm de învățăturile de iubire și pace care au răsunat pe Calvar pentru mîntuirea și fericirea oamenilor ?»

După discuțiile din prima ședință a congresului, a fost votată, cu un singur vot contra, următoarea rezoluție : «Congresul declară că recurgerea la arme pentru aplanarea conflictelor internaționale este un procedeu pe care îl condamnă în același timp religia, rațiunea, dreptatea, umanita-

tea și interesul popoarelor. Prin urmare, este o datorie a lumii civilizate și un mijloc de mîntuire a adopta măsurile în stare să ducă la desființarea totală a războiului».

*

La a doua ședință a congresului, pe ordinea de zi a figurat următoarea temă : «*Folosul și necesitatea odoptării de către toate guvernele, în tratatele pe care urmează să le încheie, a unei clauze prin care neînțelegerile ce s-ar ivi între ele și ar putea să ducă la un conflict armat, vor fi supuse unui arbitraj și aranjate pe cale de mediere*».

Înainte de a începe discuțiile asupra acestei teme, s-a citit o scrisoare adresată congresului de Richard Cobden, industriaș, economist și om politic englez cu vederi largi, progresiste pentru vremea aceea. El vedea în comerțul liber internațional cel mai sigur drum spre pacea universală. Profund pacifist, el a predicat cu stăruință neintervenția în treburile interne ale altor țări. Din cauza opunerii sale la războiul Crimeii, apoi față de politica lui Palmerston, și-a pierdut locul în parlamentul britanic în 1857, dar și l-a recîștigat în 1859. Scrisoarea sa, în care își arăta regretul că nu poate lua parte la lucrările Congresului Prietenilor Păcii de la Bruxelles, se pare că a făcut o profundă impresie asupra membrilor congresului. În acea scrisoare, R. Cobden prezenta rezultatele unei amănunțite anchete făcută de el asupra numărului de oameni ce se aflau sub arme în Europa (inclusiv Anglia) în anul 1847 și asupra cheltuielilor militare din acel an, ajungînd la cifre într-adevăr impresionante pentru vremea aceea, dar care sînt infime față de armatele și cheltuielile militare de astăzi. El socotea, astfel, că erau sub arme în acel an în Europa 4 milioane de oameni și că se cheltuiau pe an cu armata regulată, fără miliție, peste 200 de milioane de lire sterline. «Aceste sarcini enorme — spunea el — trebuie să fi agravat în chip considerabil suferințele populațiilor industriale în ultimii ani și se poate să fi contribuit la această nemulțumire care a dus atît de des la revoluții».

Preîntîmpinînd obiecția ce i s-ar fi putut aduce la congres că se referă la motive de prea puțină cinste privind chestiunea din punct de vedere pecuniar, R. Cobden răspundea : «Este adevărat, dar, dacă Noul Testament n-a putut inspira națiunilor creștine credința în principiile păcii, eu am destulă scuză demonstrînd cît de costisitor a fost sprijinul pe care l-au căutat în război pentru a se apăra». «Cînd Jenner, descoperitorul serului împotriva variolei, făcea apel la umanitatea unor autorități parohiale, el n-a izbutit să le facă să adopte descoperirea sa decît probîndu-le că ar costa mai puțin vaccinarea săracilor decît a se plăti coșciugele pentru cei care mureau de variolă».

R. Cobden își dădea seama cît de prematur era să se vorbească atunci despre «dezarmarea generală», dar aceasta nu-l împiedica să militeze pentru ea în Anglia și în scrisoarea pe care o trimetea congresului de la Bruxelles. «Probabil — spunea el — pe continent veți fi tratați drept ridicoli, cum am fost eu tratat în Anglia, pentru că pledați în favoarea

unei utopii ca aceea a unei dezarmări generale. Majoritatea omenirii este poate împotriva vederilor noastre sau cel puțin indiferentă, dar d-stră știți că, luptînd pentru un principiu întemeiat pe adevăr și sancționat de legea lui Dumnezeu, noi nu avem decît să perseverăm pentru a schimba minoritatea noastră în majoritate. Congresul d-stră va fi protestul împotriva unui sistem care repugnă umanității și simțului comun și nu pot decît să repet regretul meu de a nu fi putut să iau parte personal la lucrările d-stră».

Luînd cuvîntul apoi Ad. Roussel, profesor la Universitatea din Bruxelles, a spus, între altele, că se ocupă de 20 de ani cu studiul dreptului și că a ajuns la convingerea că «pacea este legea lumii civilizate». În spirijinul afirmațiilor sale aducea o serie de argumente foarte convingătoare scoase din viața de familie și din cea socială. «În societățile comerciale și industriale — spunea el — care este primul element de succes ? Buna înțelegere, concordia. *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur*». În aplauzele adunării, el a arătat cum au dispărut din societățile omenești faimoasele răzbunări individuale de odinioară, cum au dispărut războaiele dintre familii, dintre seniori, dintre comune. Și — zicea el — credem noi că singurul război care mai există, acela dintre națiuni, nu va urma soarta comună a celorlalte războaie ? «Războiul va dispare de pe fața pămîntului pentru a face loc unui imn sfînt pe care națiunile îl vor cînta spre gloria Providenței».

A vorbit apoi Panchaud, săvîrșitor al unui cult religios din Bruxelles, care a spus că ia cuvîntul mai ales în calitatea sa de creștin. Ceea ce a sporit în sufletul meu dorința de a lupta pentru pace, a spus el, a fost o întîmplare petrecută cu cîteva luni înainte într-un sat liniștit din ducatul de Schleswig, unde două armate se ciocniseră chiar în ziua de Paști, în momentul cînd parohienii erau uniți în jurul păstorului lor sufletesc. Acea frumoasă zi de Paști fusese deci însîngerată prin luptele care s-au dat, încît seara au putut fi culese mai mult de 60 de cadavre. «M-am întrebat — spunea Panchaud — dacă era creștinesc ca oameni care mărturisesc aceeași credință religioasă să se întîlnească pentru a se lupta între ei în aceeași zi în care Iisus Hristos, din înălțimea gloriei sale, proclama pacea lumii». «Domnilor — adăuga el — războiul este o profanare a creștinismului, ale cărui semne exterioare și edificii le vedem în orașele și în satele noastre». Referindu-se apoi la arbitrajul internațional, spunea : «Reflectînd asupra măsurii care vă este propusă acum, ea nu este altceva decît ceea ce a spus Iisus Hristos : «De-ți va greși fratele tău, mergi și-l mustră între tine și el singur... Iar de nu te va asculta, mai ia împreună cu tine unul sau doi». Iată arbitrajul, domnilor. Arbitrajul este o lege predicată de Iisus Hristos».

Printre alți vorbitori a luat cuvîntul și scriitorul Rastoul de Mongeot, pe care ținem să-l citățm pentru avîntul cu care a vorbit despre pace. «Există — a spus acesta — o forță mai mare decît războiul, este opinia publică. Să ne unim în acest gînd și vom învinge această ultimă rațiune de a fi a regilor : războiul. Să formăm o sfîntă cruciadă, nu pentru a merge

să cucerim mormîntul lui Hristos, ci pentru a stabili o pace universală. Şi, după cum Godefroy de Bouillon lupta în strigătele *Dumnezeu vrea !*, să stabilim o pace universală strigînd *Dumnezeu vrea,* şi succesul va încununa eforturile noastre».

Ca un duş rece trebuie să fi venit însă, după această călduroasă pledoarie, afirmaţiile spaniolului Ramon de la Sagra, care, în discursul său, a căutat să demonstreze că naţiunile nu se pot dispensa de armată, că arbitrajul este imposibil, fiindcă ar fi fără sancţiune, şi că deci «desfiinţarea armatelor ar fi un lucru cu totul anarhic».

Această declaraţie belicoasă, într-un Congres al Prietenilor Păcii Universale, a făcut, firește, senzaţie, dar a primit îndată riposta cuvenită din partea mai multor membri ai congresului şi mai ales aceea a lui Buckingham, care a adus o întreagă serie de dovezi că arbitrajul internaţional nu numai că este cu putinţă, dar s-a practicat adesea între diferitele state ale Europei şi ale Americii.

O mărturie interesantă în favoarea păcii a fost adusă la congres de Sturgé, din Birmingham (Anglia). «Clasele mijlocii şi muncitorimea din Anglia — a spus acesta — sînt în favoarea păcii. Locuiesc în oraşul Birmingham, unul dintre cele mai mari arsenale din lume pentru fabricarea armelor de război, dar aceasta n-a împiedicat să se adopte acolo rezoluţii pacifiste în adunări de mai multe mii de persoane. Împărtăşesc întru totul opinia prietenului meu Richard Cobden asupra necesităţii unui Congres special pentru introducerea principiului arbitrajului în conflictele internaţionale».

Iată acum şi rezoluţia propusă de comitetul de organizare a congresului pentru această şedinţă : «Este de cea mai mare importanţă de a insista pe lîngă guverne pentru ca, cu ajutorul unui arbitraj, ale cărui principii ar fi puse în tratate, să se termine, pe cale paşnică şi după regulile dreptăţii, neînţelegerile care ar putea să se ivească între naţiuni. Arbitri speciali sau o curte supremă internaţională s-ar pronunţa în ultimă instanţă».

Împotriva acestei rezoluţii au votat numai spaniolul Ramon de la Sagra şi încă un membru al congresului, Suringar.

*

La a treia şedinţă, pe ordinea de zi a fost discutarea următoarei teme: *«Folosul convocării unui congres compus din delegaţi din toate naţiunile, avînd misiunea să redacteze un cod internaţional care ar avea ca scop să pună relaţiile de la stat la stat pe baze solide şi unanim acceptate, pentru a asigura, pe cît posibil, menţinerea păcii generale».*

Desigur, vom restrînge cît mai mult prezentarea discuţiilor — foarte interesante de altfel—, ce au avut loc pe marginea acestei teme, deoarece dorinţa membrilor congresului de a se ajunge la un arbitraj internaţional în diferendele dintre state este astăzi o realitate, de roadele căreia ne bucurăm cu toţii.

Astfel, s-a citit mai întîi o scrisoare a doctorului Borwing, în care acesta își arăta regretul că n-a putut lua parte la lucrările congresului, dar — zicea el — «mă mîngîi cu nădejdea că acest Congres al Prietenilor Păcii va fi primul capitol al unei istorii mai bune, mai înțelepte și mai creștine. Lumea ar trebui să fie odată obosită de război, de crimele lui, de mizeriile și nebuniile lui. Fie ca succesul să încoroneze eforturile acelora care caută să asigure lumii o eră de armonie și pace !»

A urmat un lung discurs, bine documentat, în favoarea arbitrajului internațional, ținut de un anume Martinetti din Turin. Apoi un bătrîn din Londra, Henry Vincent, și-a exprimat nădejdea că s-a terminat cu domnia forței în raporturile internaționale : «Domnia forței brutale — spunea el — a acelei forțe preconizate în ședința de ieri de acela pe care l-aș numi fratele nostru spaniol, și-a trăit traiul, și domnia creștinismului, a dreptății, a inteligenței, se va ivi la orizontul omenirii». Războaiele iau naștere datorită egoismului și intrigilor unui restrîns număr de oameni, dar mentalitatea oamenilor s-a schimbat mult în ultima vreme. Odinioară, potrivit sistemului de folosire a forței brutale, în spitalele de boli mintale, bieții nebuni erau puși în lanțuri și stîlciți în bătăi pentru a fi forțați să se supună. Astăzi nenorocitul lipsit de rațiune este stăpînit prin blîndețe, surîsul domolește pe acela pe care biciul îl împingea spre cea mai cumplită demență. «Noi cerem ca să se aplice oamenilor ajunși la cea mai înaltă civilizație această lege a iubirii și a fraternității, care a inspirat metoda urmată în tristele aziluri ale omenirii suferinde». În continuare, H. Vincent propunea ca, pentru a se modifica opinia publică, să se înceapă cu educația tineretului din cea mai fragedă vîrstă. Trebuie — zicea el — să facem să pătrundă în spiritul copiilor noștri ideea că nu este nicidecum o virtute a face război și nicidecum o dovadă de curaj a distruge o ființă umană. «Acest curaj eu îl reneg ! Adevăratul curaj este acela care se desfășoară în lupta zilnică a vieții, în munca grea a îndemînării în meșteșug și a stăruinței. Adevăratul curaj este acela de care este nevoie pentru a înfrunta batjocurile și disprețul ce se aruncă asupra aceluia care se consacră cauzei lui Dumnezeu și a adevărului. Acesta este adevăratul curaj. Acel curaj care primește astăzi aplauzele oamenilor și care este preamărit în analele națiunilor, acela care formează ceea ce se cheamă istoria gloriei naționale, nu-mi trebuie ! Eu renunț la amintirile de la Waterloo, de la Trafalgar, de la Poitiers, de la Crécy, ca să-mi îndrept privirile spre triumfurile geniului unui Watt, ale unui Milton, ale unui Shakespeare. Iată amintirile cu care mă mîndresc, și rog fierbinte pe slujitorii Evangheliei, pe oratori, poeți, gînditori din lumea întreagă, să alunge de pe acest glob, ca un lucru oribil și infam, pasiunea care dă naștere războiului».

Cu un entuziasm mereu crescînd, H. Vincent continua, în aplauzele ascultătorilor, să-și expună convingerile, îndemnînd stăruitor pe membrii congresului la lupta activă pentru pace : «Nu vă opriți pe loc din cauza dificultăților. Învățați să înfruntați toate batjocurile. Sînteți puțin numeroși, dar adevărul n-a existat el cîndva într-o singură inteligență ?

A existat vreun adevăr care să nu fi fost proclamat în mijlocul dificultăţilor şi primejdiilor ? Toate faptele ştiinţei au luat naştere mai întîi în unele spirite, şi ele au cucerit lumea cu o putere mai mare decît aceea a armelor. Adevărul este totdeauna mai puternic decît armele ; el este biruitor în locurile inaccesibile celor mai curajoşi soldaţi ; pe întinsele aripi ale timpului el va traversa oceanele şi va umple pămîntul. Să înmulţim congresele pacifiste, în Franţa, în Olanda, în America, pretutindeni, pentru ca opinia publică să meargă cu noi. Eu am credinţa că Dumnezeu, care a creat acest măreţ univers, va binecuvînta eforturile noastre, că pe ruinele forţei brutale se va ridica un principiu mai bun, că vine ziua cînd nu va mai fi altceva suprem decît legile lui Dumnezeu, legile dreptăţii şi ale iubirii.

Cu tot entuziasmul declanşat în sînul congresului de acest frumos discurs, spaniolul Ramon de la Sagra, care, de fapt, nu reprezenta nici o organizaţie pacifistă din vremea aceea, s-a declarat hotărît împotriva arbitrajului internaţional. «Eu — a spus acesta — încep prin a declara că proiectul este imposibil, absurd, şi că, chiar dacă, printr-o coincidenţă de împrejurări, un congres european sau mondial ar putea să aibă loc, el va fi izvorul celei mai grozave anarhii». Cu o argumentare plină de sofisme, dar aparent convingătoare, el a căutat să-şi susţină părerile, izbutind chiar să smulgă aplauze ; dovadă cît de puţin erau pregătiţi pe atunci oamenii ca să accepte o Organizaţie a Naţiunilor Unite.

La încheierea discuţiilor acestei şedinţe s-a redactat următoarea rezoluţie : «Este de dorit ca, într-un viitor apropiat, să se întrunească un congres al naţiunilor, compus din reprezentanţi ai fiecăreia dintre ele, pentru a redacta un cod care să reglementeze raporturile internaţionale. Stabilirea acestui congres şi adoptarea unui cod sancţionat prin asentimentul tuturor naţiunilor ar fi mijloace sigure pentru a se ajunge la o pace universală». Un singur vot a fost contra acestei rezoluţii, acela al lui Ramon de la Sagra.

*

La şedinţa a patra şi ultima,pe ordinea de zi a fost discutarea următoarei teme : «*Să se atragă atenţia guvernelor asupra avantajelor măsurii unei dezarmări generale şi să se provoace în mod respectos schimbul bunelor oficii în scopul de a asigura păstrarea relaţiilor pacifice între popoare, precum şi bunăstarea şi progresul omenirii*».

Şedinţa s-a deschis prin lectura unei note trimise congresului de către William Stokes, funcţionar al Societăţii pentru Pace din Londra. «Pacea armată — se spunea în acea notă — aţîţă războiul, deoarece ea procură tot armamentul necesar pentru a-l face. Pacea armată are ca obiect să ferească de anumite primejdii. Aceasta înseamnă că, pentru a te asigura împotriva unei primejdii, trebuie să te cufunzi în ea». Cheltuielile făcute cu înarmarea sînt grozav de apăsătoare pentru popor. De aceea, singura soluţie este «dezarmarea generală, pe care religia o cere după constituţia creştinătăţii !» «A sosit ceasul — se spune în continuare în

notă — să se distrugă acest sistem de omor şi de crimă ; ceasul a sunat pentru popoare ca ele să declare că nu mai vor armată, nici activă, nici permanentă ; că ele nu mai vor pace armată, ci o pace creştină, aşa cum o cere omenirea, aşa cum a voit-o Dumnezeu şi cum o vrea».

În acelaşi sens au vorbit apoi abatele Louis, şeful unei instituţii religioase din Bruxelles, literat şi filozof, şi Alvin, directorul instrucţiei publice din Belgia, care au combătut şi ei părerile spaniolului Ramon de la Sagra cu argumente valabile şi astăzi şi totdeauna. Nu mai puţin profesorul Roussel din Belgia a arătat inconvenientele păcii armate. «La ce serveşte pacea armată ? — a spus acesta. Voiţi pacea şi vă pregătiţi de război ; turnaţi tunuri, faceţi cartuşe, înmulţiţi elementele de distrugere. Dar nu apropiaţi cumva chibritul de iască ? Sînteţi siguri că voi, care nu vreţi incendiul, nu veţi fi arşi în casa voastră ? Iată pacea armată». «Dar poate mi se va spune : dacă dezarmaţi, ce veţi face cu aceşti oameni ? Ei, Doamne, braţele noastre sînt deschise pentru a-i primi. Va fi cea mai frumoasă zi din viaţa mea aceea îi care voi vedea pledînd împreună cu mine, într-o luptă pacifică atunci, pe un colonel în retragere care îşi va fi tăiat mustăţile. Îi vom invita la banchetul vieţii de muncă : glorie păcii care întreţine viaţa, care face progresul ! Iată ce le vom spune». «Dezarmarea este o necesitate a civilizaţiei, pentru că pacea este o necesitate a civilizaţiei. Poate că noi n-o vom vedea, dar, fără a vrea să fac pe profetul, cu siguranţă copiii noştri o vor vedea. Oamenii se vor îmbrăţişa într-o zi, ei nu se vor mai omorî».

Din nefericire, profeţia aceasta nu s-a împlinit încă şi ne dăm bine seama cîte dificultăţi mai sînt de înfrînt pînă ce se va ajunge la mult dorita dezarmare generală şi totală. Dar situaţia din 1848 este astăzi mult schimbată. Pentru dezarmare nu mai luptă acum grupuleţe de oameni presărate în diferite ţări, ci sute de milioane de oameni, sprijiniţi de state puternice, în frunte cu Uniunea Sovietică. «Mare şi glorioasă va fi naţiunea care va lua iniţiativa dezarmării ; numele său va fi transmis posterităţii ca acela al primului popor care a înţeles misiunea umanităţii», spunea Henry Vincent de la tribuna Congresului Prietenilor Păcii Universale de la Bruxelles.

Printre cei din urmă care au luat cuvîntul la congres a fost şi reverendul Thomas Spencer din Bath (Anglia). Acesta a privit chestiunea mai întîi din punct de vedere religios, căutînd să probeze, cu numeroase citate din Sfînta Scriptură, că războiul este împotriva legii lui Dumnezeu. Vechiul Testament ne spune că Dumnezeu n-a voit ca templul Său să fie zidit de David, om al războiului, ci de Solomon, suveran eminamente pacific. «Şi Mesia, nu poartă El titlul de Domn al Păcii ?» În continuare, rev. Th. Spencer arăta cum, în Anglia, în vremea aceea, cariera militară era îmbrăţişată exclusiv de tineri din familiile aristocrate şi nu din pricina cine ştie cărui spirit cavaleresc, ci pentru avantajele materiale pe care le procura cariera militară. «Egoismul cîtorva familii este direct interesat în menţinerea armatei», spunea el.

În cuvîntarea de închidere a congresului, președintele A. Visschers a spus între altele : «Țin numai să constat un fapt. Sosirea d-stră printre noi a părut aurora unei ere noi. Prezența solemnă a apostolilor păcii în orașul nostru este un eveniment de care poporul nostru s-a interesat foarte mult. Eu iau act de acest lucru și spun că prima piatră a templului Păcii a fost pusă la Bruxelles prin d-stră !»

S-a stabilit apoi ca în anul următor Congresul pentru Pace să se întrunească la Paris. O comisie formată din membrii care alcătuiseră biroul congresului de la Bruxelles urma să prezinte diferitelor guverne din Europa o adresă conținînd rezoluțiile votate de congres. Împrejurările au împiedicat însă împlinirea acestui deziderat.

*

Cam atît am socotit că este vrednic de reținut din lucrările Congresului Prietenilor Păcii Universale de la Bruxelles (1848), lucrări a căror dare de seamă s-a publicat la Bruxelles în 1849. Aceasta nu înseamnă că alte cuvîntări, pe care le-am trecut sub tăcere, și alte părți din discursurile menționate n-ar fi prezentînd vreun interes pentru noi cei de astăzi. Dar și atît cît am reținut este suficient, credem, pentru a se vedea cît de acut era simțită și atunci, ca și astăzi, nevoia de pace. De asemenea se poate vedea cît de greu și-au făcut drum generoasele idei pentru care militau «prieteni păcii» din prima jumătate a veacului trecut, dacă încă și astăzi mai sînt oameni care consideră dezarmarea generală și totală ca o simplă utopie. Dar s-a văzut cum multe dintre «utopiile» veacurilor trecute au devenit realități. În lumea antică era desigur o utopie ca să vorbească cineva despre desființarea sclaviei, și sclavia nu mai există. Chiar și la jumătatea veacului trecut arbitrajul internațional era socotit ca o utopie, și iată că, numai după un veac, și această «utopie» a devenit realitate. Și dacă mai sînt oameni care consideră dezarmarea generală și totală ca o utopie, noi credem — și cu mai bune temeiuri decît membrii Congresului de la Bruxelles — că vom trăi, noi sau cel puțin copiii noștri, în acea epocă fericită a omenirii, cînd Molohul armatei și al războiului nu va mai primi nenumăratele jertfe de bunuri și vieți omenești. Noi credem că într-o zi, nu prea îndepărtată, va domni pe toată suprafața pămîntului pacea și bunăstarea profețite de vizionarii Vechiului Testament și pentru care au luptat, între alții, și «apostolii păcii universale» întruniți la Bruxelles în anul 1848.

Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

S-A ȚINUT UN SINOD ANTIUNIONIST LA IAȘI ÎN ANUL 1595 ?

Se întîmplă uneori în studiile sau manualele de istorie ca anume afirmații ale unuia sau altuia din cercetătorii sau autorii mai vechi să fie repetate de alții de mai tîrziu, fără ca aceștia din urmă să caute să vadă dacă ele corespund sau nu adevărului istoric. Referindu-ne la studiile de istorie a Bisericii Romîne, vom aminti că asemenea lucruri se întîlnesc și aici. Ani în șir s-au tot repetat, de pildă, mai vechile afirmații că mitropolitul Țării Romînești Anania († 1580) a fost ucis în măcelul pus la cale de Mircea Ciobanul în februarie 1558, că mitropolitul Eftimie (1594—1603) a fost scos din scaun, după ce la 20 mai 1595, împreună cu alții, în numele lui Mihai Viteazul, a încheiat la Bălgrad dezastruosul tratat cu Sigismund Bathory, că mitropolitul Teodosie († 1708) a fost «veștemean» ș. a., afirmații care, precum se știe acum, nu au nici un temei istoric. O altă asemenea afirmație, în legătură cu trecutul nostru bisericesc, este și cea privitoare la ținerea unui sinod antiunionist la Iași, în ziua de 17 august 1595. Asupra acesteia voi stărui în cele ce urmează.

Se știe că în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, conducătorii Bisericii Romano-Catolice, spre a-și echilibra cît de cît pierderile suferite prin răspîndirea Reformei, au întreprins o vie acțiune de convertire printre credincioșii Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe, «aflate în perioada aceasta în grele condiții politice și sociale». De propaganda emisarilor papali și de îmbiere spre unire cu Roma n-au scăpat — în acel timp — nici țările romîne însă în ultima decadă a amintitului veac, curia romană și-a concentrat acțiunea de convertire, mai ales în rîndurile rutenilor ajunși ceva mai înainte sub coroana catolică a Poloniei. Propaganda abilă a unor vestiți misionari papali, promisiuni pentru o viață mai bună pentru cei ce s-ar uni bisericește cu Roma și fanatismul religios al regelui Sigismund III al Poloniei (1586—1632), au făcut ca, cu

toată opoziția cazacilor ortodocși, a cneazului Constantin de Ostrog și a unora dintre ierarhii ortodocși ruteni, acțiunea de convertire să se încheie cu oarecare succes. Un sinod ținut la Brzešk a și dat la 12 iunie 1595 un decret de unire, semnat de cîțiva din prelații ruteni și trimis mai apoi papii Clement VIII (1592—1605) la Roma. Un alt sinod întrunit tot în același oraș în octombrie 1596, cu tot protestul majorității ortodoxe aflată de față, a pecetluit unirea unei părți din populația ruteană de sub coroana polonă cu Biserica Romano-Catolică, pe temeiul celor patru puncte de unire florentine [1].

În fața acestei situații, Biserica Ortodoxă, deși împovărată cu multe greutăți, n-a stat pasivă. În vremea cînd iezuiții dădeau asalturi pentru atragerea rutenilor ortodocși la catolicism, Patriarhia Ecumenică a trimis în aceste părți, ca exarh patriarhal, pe neobositul protosinghel *Nichifor Dscălul Parhasios,* iar cea din Alexandria pe învățatul ieromonah *Chiril Lucaris,* ajuns rector al școlii ortodoxe din Ostrog [2].

Primul, bizuindu-se mai ales pe sprijinul Moscovei «care se înălța, organizîndu-se bisericește», al domnilor romîni, cu care era în bune raporturi, și al cneazului Constantin de Ostrog, a dus o apreciabilă luptă împotriva acțiunii de convertire a iezuiților. Revenit în Polonia în toamna anului 1595, el a îndemnat pe episcopii ortodocși din Lemberg și din Przemysl să stăruiască în atitudinea lor de protest împotriva sinodului unionist din 12 iunie 1595, pe care și-o făcuseră vădită încă de la începutul lui iulie același an. Tot el la sinodul din 1596 s-a ridicat cu tărie contra unirii cu Roma, care, prin silnicia puternicilor vremii, se impunea unei părți a rutenilor ortodocși. Aceasta însă, pînă la urmă, i-a adus sfîrșitul, căci curînd a fost prins și întemnițat la Marienburg, murind în închisoare [3].

Protosinghelului Nichifor Dascălul i se atribuie chiar și convocarea și prezidarea unui sinod antiunionist, care s-ar fi ținut pe pămînt romînesc, la *Iași*, în ziua de *17 august 1595* [4]. Din partea acestui sinod s-ar fi îndreptat către clerul și poporul dreptcredincios din Rutenia următoarea scrisoare cu îndemn de a rămîne statornici în credința ortodoxă :

«Prea iubitorilor de Dumnezeu preoți, prea slăviților și prea îndatoritorilor boieri și întreg popor dreptcredincios al Domnului, care te găsești în stăpînirea și sub puterea serenissimului și prea înălțatului rege al Poloniei și a tuturor celor ce se numesc prea măriți cnezi din toată Lehia, care ții rînduiala și dogmele Bisericii de Răsărit a lui Hristos, iubiți fii ai noștri în Duhul Sfînt, dorim să vi se dea tuturor har, milă, pace, bine-

---

1. V. dr Iulian Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom* II, Wien 1880, p. 95—97 ; Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală,* IV, ed. II, Bucureșit, 1928, p. 351—359.

2. Diac. Niculae I. Șerbănescu, *Patriarhul Meletie Pigas și legăturile lui cu țările romîne,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXIII (1945), p. 709—710).

3. Pentru el, v. N. Iorga, *Nichifor Dascălul, exarh patriarhal și legăturile lui cu țările noastre (1580—1599),* București, 1905, passim. ; P. P. Panaitescu, *Despre Nichifor Dascălul și legăturile lui cu noi,* în «Revista istorică», XXII (1936), p. 83.

4. N. Iorga, *op. cit.*, p. 7.

cuvîntare şi orice alt lucru bun şi mîntuitor de la Dumnezeu Tatăl şi de la Domnul Iisus Hristos împreună cu Duhul Sfînt.

Cunoscut şi vrednic de crezare s-a făcut nouă tuturor că episcopii de acolo sau mai bine episcopii care de puţină vreme au alunecat de la dogmele şi rînduiala Bisericii noastre a lui Hristos de Răsărit — făcîndu-se călcători ai propriei lor mărturisiri pe care au mărturisit-o înaintea lui Dumnezeu şi a sfinţilor îngeri la hirotonia lor că vor ţine acestea nemişcate —, şi s-au îndepărtat de la Scaunul patriarhal al Constantinopolului ca nepărtaşi la Sfînta Scriptură şi la orice hotărîre legală şi canonică. Pentru aceasta şi noi, cu puterea şi cu autoritatea Marii Biserici a lui Hristos a Scaunului Patriarhal al Constantinopolului, hotărîm şi poruncim în Duhul Sfînt, în chip sinodal, împreună cu prea sfinţiţii mitropoliţi care se găsesc de faţă : chir Mardarie al Moldovei, chir Mihail al Ungrovlahiei şi cu prea iubitorii de Dumnezeu episcopi ai lor, ca, dacă [acei episcopi ruteni], pocăindu-se, se vor întoarce şi vor arăta supunere, cele cu privire la ei să se hotărască în alt timp. Dar dacă vor rămîne încă în apostasia şi în răutatea aceasta, să fie lipsiţi de orice lucrare şi rînduială arhierească ca unii ce sînt supuşi la o caterisire totală şi decăzuţi din scaun şi din eparhie.

Iar vouă tuturor vă poruncim în Duhul Sfînt, să nu le mai arătaţi nici o supunere şi nici o ascultare, ci să fugiţi de ei, stăruind în învăţătura [adevărată] ; şi să ne arătaţi cît de curînd cîţi de aceştia se află şi care sînt eparhiile lor. Ceva mai mult, alegînd [dintre voi] pe unii virtuoşi şi pricepuţi în Sfînta Scriptură, să-i trimiteţi aici, pentru ca, hirotonindu-i episcopi, să-i trimitem iarăşi să păstorească drept şi canonic poporul binecredincios al Domnului, iar cei care pretextează sinod şi cercetări, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor fi reduşi, cît de curînd, la tăcere ca nişte oameni simpli.

Harul lui Dumnezeu şi îndurarea lui fără sfîrşit să fie cu voi cu toţi.

Din Iaşii Moldovei, august 17, anul 1595, indiction 8.

† Mare protosinghel al Marii Biserici, Nichifor, cel ce mai înainte a condus timp de trei ani Scaunul Patriarhal de Constantinopol, iar acum fiind locţiitor al Prea sfinţitului Domn Ieremia al Constantinopolului.

† Şi eu smeritul mitropolit al Moldovei, Mardarie.

† Mihail Mitropolitul Ungrovlahiei

† Agaton episcopul Romanului.

† Luca episcopul Buzăului

† Amfilohie episcopul Rădăuţilor

† Partenie episcopul Rîmnicului» [5].

Acesta este, în tălmăcire românească, cuprinsul actului. Din capul locului vom aminti că el nu s-a păstrat în original. Cei ce ni l-au transmis spun că l-au găsit înserat în paginile unei cărţi, numită mai tîrziu

5. Dr. Wladimirus Milkowicz, *Monumenta confraternitatis stauropigianae Leopoliensis sumptibus Instituti Stauropigiani,* I, 2, Leopolis, 1895, p. 656—657 (versiunea greacă), p. 658 (versiunea slavă), nr. CCCLXXXII. (Traducerea s-a făcut după versiunea greacă).

«*Album*» [6], a cărei alcătuire însă s-ar fi început prin primii ani ai veacului al XVII-lea, contribuind la ea și *Teodor Therapis Kasianidis*, profesor la școala Confreriei ortodoxe din Lemberg [7]. Din cîte cunoaștem, mai înspre vremea noastră, textul acestei scrisori sinodale, în versiune greacă și slavă, a fost publicat pentru prima dată, «după o copie tîrzie dintr-un registru al bisericii rutene din Liov» [8] de *A. Petruşevici* în prima jumătate a veacului trecut [9]. După ediția acestuia, el a mai fost dat în tipar, tot în ambele versiuni, de *dr. Wladimir Milkowicz* în anul 1895 [10].

La prima vedere, ținînd seama de cele ce s-au petrecut printre rutenii ortodocși în preajma anului 1595, autenticitatea actului sinodal de față, prin cuprinsul său, ar părea mai presus de orice îndoială. Și autentic a și fost, desigur, socotit de o seamă de cercetători, care s-au ocupat de evenimentele bisericești ale acestui sfîrșit de veac, căci aceștia, în studii sau opere de ale lor, fac amintire și de sinodul în cauză. Rînd pe rînd, și uneori informîndu-se unul de la altul, cercetători ca : *Kojalovic* [11], *Iv. Malișevskij* [12], *Szaraniewicz* [13], *dr. Iulian Pelesz* [14], *episcopul Melchisedec* [15], *Nicolae Iorga* [16], *Nicolae Dobrescu* [17], *Dimitrie Dan* [18], *episcopul Gherontie Nicolau* [19], *pr. Paul Mihailovici* [20] ș. a. afirmă în unele din lu-

6. La p. 147—148.
7. Cf. dr. Wladimirus Milkowicz, *op. cit.*, p. 657 (notița latinească).
8. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 99, n. 3.
9. In Акты западной России, p. 127—128.
10. V. *supra*, n. 5.
11. Kojalovic, Никифоръ великій протосинкелъ патріаршаго Константинопольскаго престола и екзархъ въ западной русской церкви (*Nichifor mare protosinghel al scaunului patriarhal din Constantinopol și exarh în Biserica rusă apuseană*), în „Странникъ“ (St. Petersburg), IV, 1860, p. 199, citat după : P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 99, n. 3.
12. Iv. Malișevskij, Александрінскій патріархъ Мелетій Пигасъ и его участіе въ дѣлахъ Русской Церкви (*Meletie Pigas, patriarhul Alexandrici și participarea lui la treburile Bisericii Ruse*), I, Kiew, 1872, p. 597.
13. Szaraniewicz, *Patryarchat wschodni wobec kościoła ruskiego* (*Patriarhia orientală față de Biserica ruteană*), în «Rozprawy Akademii Umiejetnosci», VIII, 1878, p. 307 ; cit. după P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 99, n. 3.
14. Dr. Julian Pelesz, *op. cit.*, p. 96.
15. Episcopul Melchisedec, *Relațiuni istorice despre țările romîne din epoca de la finele veacului al XVI-lea și începutul celui al XVII-lea*, în «Analele Acamediei Romîne», Secț. ist., ser. II, tom. III (1881), București, 1882, p. 28—29.
16. N. Iorga, *Nichifor Dascălul...*, p. 7 ; același : *Istoria Bisericii Românești*, I, ed. II, București, 1929, p. 163, 204—205 ; același, *Legăturile romînilor cu rușii apuseni și cu teritoriul zis «Ucraina»*, în «Anal. Acad. Rom.», Secț. ist., ser. II, tom. XXXVIII (1915—1916), p. 751 ; același, *Polonais et Roumains...*, București, 1921, p. 55 ; același, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, București, 1935, p. 185 ; același : *Istoria Romînilor*, V (Vitejii), București, 1937, p. 304.
17. N. Dobrescu, *Curs de istoria Bisericii Romîne*. Secolul XVI (litografiat), București, 1911, p. 96, 97.
18. Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena 1912, p. 60 (cu data : 13 august 1595).
19. Gherontie, Episcopul Constanței, *Lista mitropoliților Ungrovlahiei...*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», ser. II, XLIV (1926), p. 242.
20. Paul Mihailovici, *Legături culturale bisericești dintre romîni și ruși în secolele XV—XX*, în «Revista societății istorico-arheologice bisericești»..., XXII (1932), p. 211.

crările lor că la 17 august 1595 s-a ținut la Iași un sinod, menit să pună stavilă «catolicismului năvălitor». Ca dată a ținerii lui, ei au acceptat pe cea indicată în finalul actului : *17 august 1595*. Vreme îndelungată această dată n-a fost pusă la îndoială, ea socotindu-se a fi cea adevărată. iar întrunirea sinodului o realitate.

În anul 1936, profesorul *P. P. Panaitescu,* dînd la iveală o lucrare asupra lui *Mihai Viteazul,* s-a ocupat și de sinodul în cauză [21]. Contrar consensului unanim de pînă atunci, cu privire la dată, d-sa propune ca aceasta să fie schimbată în *17 august 1594,* afirmînd că, cea de 17 august 1595, cum este în act și cum se crezuse pînă atunci, «este imposibilă». Domnia sa își întemeiază afirmația pe următoarele fapte : a) că mitropolitul Mihail al Ungrovlahiei, semnatar al hotărîrii sinodale, nu mai era în scaun în anul 1595, fiind înlocuit, înainte de 20 mai același an, de mitropolitul Eftimie, care păstorește apoi în tot restul de domnie a lui Mihai Viteazul ; b) că în august 1595 armata turcească în frunte cu Sinan pașa intrase în Țara Romînească și «cu patru zile înainte de hotărîrile sinodului avusese loc lupta de la Călugăreni» și nu s-ar fi putut ca în așa clipe grele pentru țară toți ierarhii să fi lipsit de la scaunele lor ; c) că în acel timp — august 1595 — în Moldova «era un haos» : voievodul Ștefan Răzvan își petrecea ultimele zile pe tronul lui Ștefan cel Mare, armatele poloneze ale cancelarului I. Zamoyski trecuseră hotarul de nord al țării, ocupînd în cîteva zile Iașii ; tătarii înaintau și ei dinspre răsărit, fapte ce făceau imposibilă ținerea — în acele momente — a unui sinod antiunionist la Iași și anume tocmai «împotriva Poloniei catolice» ; și în sfîrșit : d) că președintele sinodului, protosinghelul Nichifor Dascălul, exarh patriarhal, nu putea fi la 17 august 1595 la Iași. Acesta, precum însuși mărturisește, a venit în Țara Romînească o dată cu oastea lui Sinan pașa, a văzut lupta de la Călugăreni din 13 august 1595 — pe care a descris-o [22] —, a fost apoi la Tîrgoviște cu oastea marelui vizir [23], s-a întors după aceea la București «și abia în octombrie (1595) a fost trimis în Moldova de pașa ca sol la Zamoyski și la Ieremia Movilă, noul domn pus de oastea polonă». Sosit acum la Iași, el «nu mai putea ține nici un fel de sinod contra Poloniei» și, în afară de aceasta, «atunci nu mai era mitropolit al Moldovei Mardarie», care semnează actul, «de vreme ce Ieremia Movilă readusese în scaunul mitropolitan pe fratele său Gheorghe Movilă».

În fața acestor fapte, despre care actele vremii dau mărturii ce nu pot fi desmințite, dl. prof. P. P. Panaitescu, pe drept cuvînt, se întreabă : «Cînd s-a ținut așa dar sinodul de la Iași, întrucît data copiei hotărîrilor este vădit greșită !» Răspunzînd, d-sa afirmă că el s-a ținut în anul 1594, pe motivul că în acest an protosinghelul Nichifor Dascălul a mai fost în Moldova «la prietenul său Aron Vodă, pe care l-a susținut întot-

---

21. V. p. 99—100, n. 3.
22. V. Hurmuzaki, Supl. II, 1, p. 360—365 ; Cf. și : N. Iorga, *Nichifor Dascălul...,* p. 6.
23. Turcii iau Tîrgoviștea abia la *25 august 1595* (v. dr. Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Domnul Țării Românești,* I, București, 1904, p. 317.

deauna» ; că în acest an nu începuse încă răscoala împotriva turcilor, fiind deci timp de pace ; că în acest an păstorea într-adevăr peste Ungrovlahia mitropolitul Mihail ; că în acest an Țara Romînească «încheia legături tainice cu vecina ei (Moldova), ceea ce explică prezența clericilor munteni la Iași» și că în acest an, deși «mișcarea de unire între ruteni era în toi», totuși unirea «nu era încă un fapt împlinit, ca la 1595, ceea ce se vede și din sfaturile sinodului, care nu anatemizează încă pe nimeni» [24].

Acestea sînt, pe de o parte, motivele ce fac pe dl. prof. P. P. Panaitescu să socotească data ținerii sinodului la 17 august 1595 ca «imposibilă», iar pe de alta cele ce pledează, după d-sa, pentru ținerea lui în anul 1594. Și unele și altele sînt mai ales, cred, în măsură să arunce o oarecare nuanță de îndoială asupra existenții acestui fapt istoric, ce s-ar fi petrecut la sfîrșitul veacului al XVI-lea. Cele dintîi sînt într-adevăr destul de puternice împotriva posibilității întrunirii unui sinod la Iași în luna lui august din anul 1595. Căci în starea de «haos» și de nesiguranță de atunci din Moldova și față de cele ce se petreceau în luna august din acel an în Țara Romînească — unde Sinan pașa cu spahii săi treceau totul prin foc și sabie, intenționînd chiar s-o facă pașalîc [25] —, și față de neputința prezenții lui Nichifor Dascălul la Iași în acele zile de «dezordine» de acolo și de «mare primejdie» din Muntenia, ținerea unui sinod în capitala Moldovei, în scopul arătat mai sus, pare, cu adevărat «imposibilă».

La obiecțiile de mai sus ale d-lui prof. P. P. Panaitescu în legătură cu întrunirea sinodului în anul 1595, s-ar mai putea adăuga și următorul fapt : se știe că protosinghelul Nichifor Dascălul a fost prietenul devotat al lui Aron Vodă Tiranul domnul Moldovei [26], cel care, pe la începutul lunii mai 1595, fusese scos din scaun de *Ștefan Răzvan* (mai-august 1595), care acum, la 17 august 1595, mai stăpînea încă în Iași. Cum ar fi putut trimisul patriarhal să vină și mai cu seamă să și prezideze un sinod în capitala Moldovei, unde, în acest timp domnea dușmanul prietenului — și se spune protejatului său —, cînd se cunoaște că foștii apropiați ai acestuia, de teamă, acum se aflau încă fugiți dincolo de hotarele țării ? Prezența lui Nichifor Dascălul la Iași și, o dată cu ea, și ținerea sinodului la data de 17 august 1595, apare deci și sub acest aspect greu de admis.

---

24. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 99—100, n. 3. Data de *17 august 1594* a fost acceptată și de : C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, II, 1, ed. IV, București, 1943, p. 302 ; I. Ionașcu, *Mînăstirea Izvorani (Buzău)...*, Buzău, 1936, p. 10 ; Pr. I. Popescu-Cilieni, *Pe firul istoric al episcopiei și mitropoliei Olteniei*, în «Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei», Craiova, 1941, p. 97 ; N. N. Petrașcu și G. G. Bezviconi, *Relațiile ruso-romîne*, București, 1945, p. 20 ; Prof. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Bisericii ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), p. 917.

25. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, I, p. 203 și *Istoria Romînilor*, V, p. 300.

26. V. N. Iorga, *Nichifor Dascălul...*, p. 62 ; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 100, n. 3, 195. (Aci d-sa arată că Nichifor Dascălul «a mijlocit cu sume mari de bani ridicarea în scaun a lui Aron Vodă, ce-i dăduse chitanțe în alb»).

Dacă cele ce preced *sînt în măsură* să arate că întrunirea unui sinod antiunionist, prezidat de exarhul patriarhal Nichifor Dascălul, în Iașii Moldovei în ziua de 17 august 1595 este o imposibilitate, nu tot același lucru se poate spune și despre argumentele d-lui prof. P. P. Panaitescu cu privire la adunarea lui în anul 1594, înserate mai sus. Acestea, precum observa încă din 1937 N. Iorga, nu sînt «destul de valabile» și dubiul asupra existenței acestui fapt istoric crește și mai mult.

Prezența protosinghelului Nichifor Dascălul în țările romînești în anii 1593—1594, de pildă, nu este suficient de dovedită. În anul 1593 acesta a trebuit neapărat să fie în Constantinopol, lucrînd, împreună cu alții, la ridicarea în scaun a lui Mihai Viteazul [27]. Ferecătura *Tetraevangheliarului* de la Mînăstirea *Izvorani-Buzău*, purtînd inscripția slavonă :

„† Архїмитрополит Никифѡр wкова сѣи Тетроєѵангелиѧ. † зрѧ", adică „† *Arhimitropolitul Nichifor a legat acest Tetraevanghel, 7101 (= sept. 1592—aug. 1593)* [28], nu amintește, cum socotește dl. prof. P. P. Panaitescu, pe protosinghelul Nichifor Dascălul — ceea ce ar confirma prezența sa la noi în acest timp —, ci pe mitropolitul Țării Romînești *Nichifor*, care, într-adevăr, păstorea în anii 1592—1593 [29]. Nichifor Dascălul n-a făcut niciodată parte din ierarhia bisericească superioară, ca să-și poată da titlul de «*arhimitropolit*», cum este în inscripția de față. Nici pentru lunile ce au urmat pînă la data la care s-ar fi întrunit sinodul în 1594, nu sînt probe convingătoare că el a mai fost în țările noastre. Trecerea sa sigură prin aceste părți, mărturisită de el însuși, a avut loc în anul 1595, cînd a venit împreună cu oastea marelui vizir Sinan pașa [30], rudenia sa [31]. Acum însă, cum s-a arătat, el nu mai putea aduna sinodul aflat în discuție. Lipsa de mărturii suficiente, privind prezența lui la noi în anul 1594, pune, desigur, sub semnul îndoielii și ținerea sinodului în acest an.

Cît privește afirmația d-lui prof. P. P. Panaitescu că ierarhii munteni s-ar fi aflat la Iași în august 1594 pentru încheierea unei «legături tainice» între Țara Romînească și Moldova, în vederea luptei comune împotriva turcilor, observăm că în Cronica țării se spune că în acest scop Mihai Viteazul trimisese la curtea lui Aron Vodă doar pe *stolnicul Stroe Buzescu* și că aceste tratative s-au dus, de o parte și de alta, numai prin boieri [32]. Nu se semnalează participarea nici unui ierarh din nici o

27. V P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 195.

28. *Ibidem;* Pr. dr. Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXXXVII (1959), p. 764.

29. *Ibidem*, p. 764.

30. V. Hurmuzaki, Supl. II, 1, p. 360—365.

31. Nichifor Dascălul era văr cu soția lui Sinan pașa (v. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 195).

32. «Trimis-au și la Aron Vodă sol pre *Stroe stolnicul Buzescul*, ca să-i fie într-ajutor. Și amîndoi fură bucuroși. Și îndată trimise Aron-Vodă pre un boieriu al lui, dînd jurămînt lui Mihai Vodă, ca să se ajute unul cu altul» (v. *Letopisețul Cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, I, București, 1961, p. 121 ; și ed. N. Simache și T. Cristescu, Buzău, 1942, p. 110).

parte [33], așa că prezența mitropolitului muntean și a sufraganilor săi la Iași, în august 1594, pentru tratative politice — putînd participa, cu acest prilej, și la sinodul ce s-ar fi adunat acum —, este și ea foarte îndoielnică.

Din hotărîrea sinodală, înserată mai sus, s-a văzut că în sinod s-a vorbit despre episcopii ruteni, «care au alunecat de curînd de la dogmele și rînduielile Bisericii noastre», care «au devenit călcători ai propriei mărturisiri», dată la hirotonie și care s-au «îndepărtat de scaunul patriarhal din Constantinopol», făcîndu-se vrednici de «o caterisire totală» și de decădere «din scaune și din eparhii». Față de această situație, credincioșii ruteni sînt îndemnați să nu le mai arate «nici o ascultare și nici o supunere», ci din contră să fugă de ei. Totodată ei sînt sfătuiți să aleagă din comunitatea lor alte persoane «virtuoase și pricepute în Sfînta Scriptură», pe care să le trimită pentru a fi hirotonite arhierei-episcopi, ca apoi, întorcîndu-se acasă, să-i păstorească în locul celor ce s-au făcut simpatizanți ai unirii bisericești cu Roma. Toate acestea arată că «mișcarea de unire între ruteni» era mult mai avansată față de cum ar fi putut fi în anul 1594. Felul cum ea reiese din hotărîrea sinodală o trece desigur dincolo de data de 12 iunie 1595, cînd în sinodul de la Brzešk opt prelați ai Bisericii rutene iscăliseră un decret de unire [34]. La aceștia, de bună seamă, au putut face aluzie ierarhii ce s-ar fi adunat în capitala Moldovei, atunci cînd ei i-au amenințat cu lipsirea totală de cele arhierești, dacă vor continua să rămînă pe calea pe care apucaseră.

Prin urmare nici chiar cuprinsul hotărîrii sinodului, ce s-ar fi adunat la Iași, nu îndreptățește fixarea ținerii lui în anul 1594.

Împotriva fixării ei în acest an pledează și indictionul din hotărîre, care este 8 nu 7 cum ar trebui să fie pentru anul 1594 (=7102). Spre o aceiași încheiere duce, cred, și următorul fapt: Aron Tiranul, domnul Moldovei, dorind să se ridice împotriva stăpînilor săi otomani, s-a arătat dispus să intre în *Liga Sfîntă,* care, la îndemnul papii *Clement VIII* (1592—1605), se formase atunci în Europa, pentru a duce războiul cu turcii. El a trimis soli la împăratul *Rudolf II* al Austriei (1576—1612) — la a cărui Curte iezuiții erau atotputernici —, și la *Sigismund Bathory,* Craiul Ardealului (1581—1597), și el catolic convins. Trimiși de ai celui dintîi au și venit la Iași și, după tratative cu Aron Vodă, în ziua de *16 august 1594,* s-a ajuns la semnarea unui *tratat de alianță* cu imperialii. Din partea împăratului Rudolf semna raguzanul *Ioan de Marini Poli,* cunoscut intrigant [35]. Tratativele acestea au adus, desigur la Iași

33. Cînd însă ierarhii au fost părtași la astfel de tratative, Cronica nu lipsește a menționa acest lucru. Vorbind de tratativele lui Mihai Viteazul cu Sigismund Bathory din mai 1595, unde au fost prezenți prelații munteni, aceeași cronică citată mai sus, adaugă: «Iar Mihai-vodă... trimise la Batîr Jicmon boieri bătrîni sfetnici, anume: *Evthimie mitropolitul cu amîndoi episcopii* și pre Mitrea dvornicul... și alți mulți boiari de țară...». (*Cronicari munteni,* I, p. 123).

34. N. Iorga, *Nichifor Dascălul...,* p. 8; Dr. Julian Pelesz, *op. cit.,* p. 96.

35. Textul tratatului, în: Hurmuzaki, III, p. 193—194, nr. CLXXXVI; v. și: dr. Ion Sîrbu, *op. cit.,* p. 160—161; C. C. Giurescu, *op. cit.,* p. 251, 262, Chiar în ziua de 17

mai multe personalități de la Curtea catolică a lui Rudolf II. Și acest lucru face să se nască firească întrebare : cum s-ar fi putut lua măsuri împotriva catolicismului într-un sinod ținut la Iași în acele zile cînd reprezentanți de seamă ai unui împărat catolic erau în acest oraș și cînd însuși Aron Vodă făcea legămînt cu ei, avînd nevoie de ajutor în lupta ce urma să deschidă cu turcii ? Oare, măsura de stăvilire a propagandei romano-catolice, fie aceasta și între rutenii ortodocși, ce s-ar fi luat în sinodul de față, n-ar fi influențat în rău tratativele pe care voievodul moldovean le dorea încununate de succes ? Desigur că da, și de aceea socotim că și acest fapt politic poate fi invocat împotriva ținerii acestui sinod la 17 august 1594.

În sfîrșit, propunerea d-lui prof. P. P. Panaitescu, privind datarea sinodului în cauză cu un an mai de vreme față de cel aflat în hotărîrea sa, întîmpină și o altă greutate, poate cea mai de seamă : parte din ierarhii romîni semnatari ai actului sinodal, nu păstoreau scaunele arătate aci la data de 17 august 1594. Cel ce semnează primul dintre ei : «*Smeritul mitropolit al Moldovei, Mardarie*» [36] la această dată nu se afla în fruntea Bisericii moldovene. El era acum episcop de Rădăuți, unde păstorea din anul 1593 [37]. La 10 august [38], 3 septembrie [39], 28 noiembrie [40] și 12 decembrie 1594 [41] «*chir Mardarie episcop de Rădăuți*» apare în documente pe care Aron Vodă le da în favoarea mînăstirii *Pobrata*, a unor *Toma și Fodor*, care-i slujiseră «driaptă și credincioasă slujbă», a bisericii din *Șcheii Brașovului* și a Mînăstirii *Sf. Nicolae din Poiană*.

În acest timp august 1594 — mitropolit la Iași era *Mitrofan*, fost mai înainte episcop de Roman. În postul de prim ierarh al Moldovei el fusese adus de Aron Vodă și se întîlnește în această calitate în acte din 10 august [42], 3 septembrie [43], 28 noiembrie [44] și 12 decembrie 1594 [45]. Păstorește și în primele luni ale anului următor și la 7 aprilie 1595 (st. n.), scriind bistrițenilor despre cele ce se petreceau în Moldova, le

---

august 1594, cînd s-ar fi ținut deci sinodul, Aron Vodă scria arhiducelui Ferdinand, recomandîndu-i pe Ioan de Marini Poli. (V. Hurmuzaki—Iorga, XI, p. 596—597, nr. DCXXI).

36. Ordinea ierarhilor romîni, semnatari ai actului sinodal, se dă după versiunea grecească.

37. Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 60.

38. *Documente privind istoria Romîniei*. Veacul XVI. A. Moldova, vol. IV, București, 1952, p. 113—114 ; N. Iorga, *Relațiile comerciale ale țărilor noastre cu Lembergul*, p. I, București, 1900, p. 112 ; același, *Istoria Bisericei Românești*, I, p. 206 ; Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 60.

39. Acad. R.P.R., *doc. rom.*, XXIII/227 ; *Documente privind istoria Romîniei*. Veacul XVI. A. Moldova, vol. IV, p. 114—115.

40. Sterie Stinghe, *Istoria besérecei Scheilor Brașovului*, Brașov, 1899, p. 173 ; N. Iorga, *Relațiile comerciale cu Lembergul*, p. 112 ; Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 60.

41. *Documente privind istoria Romîniei*. Veacul XVI, A. Moldova, vol. IV, p. 117—118.

42. V. supra, n. 38

43. V. supra, n. 39.

44. V. supra, n. 40.

45. V. supra, n. 41.

arăta că domnul său «se luptă cu sîrg împotriva păgînilor» [46]. În luna mai 1595 protectorul său, Aron Vodă pierzînd tronul, mitropolitul Mitrofan împărtășește aceeași soartă, fiind și el scos din scaun. Noul voievod, *Ștefan Răzvan,* face mitropolit pe episcopul *Mardarie al Rădăuților,* care deci niciodată n-a fost «mitropolitul lui Aron Vodă» [47] și care numai de acum, de prin luna mai 1595, devine șezător pe scaunul mitropolitan al Moldovei. Păstorește puțin, doar pînă în august același an, căci Ștefan Răzvan fiind scos din domnie de polonii care aduc pe Ieremia Movilă, și vlădica Mardarie este silit să facă loc fostului mitropolit Gheorghe Movilă, fratele noului domnitor. Retrăgîndu-se din scaun, mitropolitul Mardarie se așează pentru un timp la Mînăstirea *Sf. Gheorghe din Drohobycz* din Galiția, ajungînd egumen al ei — aci era în anul 1602 [48] —, și mai apoi s-a dus la *muntele Atos,* de unde, la 5 ianuarie 1614, scria ortodocșilor din *Lwow,* dînd laudă lui Hristos «că m-a adus la Sfîntul Munte să mă odihnesc puțin de oboselile nenumărate ce am îndurat în țări străine» [49].

Din cele de mai sus reiese că un «*smerit mitropolit al Moldovei, Mardarie*» nu putea semna actul sinodal amintit în ziua de 17 august 1594, deoarece un mitropolit al Moldovei, cu acest nume, nu exista la această dată.

Cel de-al doilea semnatar al hotărîrii sinodale dintre romîni este mitropolitul *Mihail al Ungrovlahiei.* Acesta păstorea în anul 1594 — se întîlnește în acte din 8 mai și 23 iunie [50] —, și ar fi putut deci semna actul în cauză, dacă ar fi fost intocmit în 1594. Nu și-ar mai fi putut însă pune semnătura pe el la 17 august 1595 căci fusese scos din scaun probabil în toamna anului 1594, iar acum, în 1595, vlădicea peste Ungrovlahia mitropolitul *Eftimie,* menționat de mai multe ori în actele vremii [51].

Al treilea dintre romîni semnează în amintitul act *Agaton episcopul Romanului* [52]. El însă nu putea face aceasta în august 1594, deoarece scaunul episcopal de aci era păstorit în acel timp de *Nicanor,* întîlnit în acte din 10 august [53] și 28 noiembrie 1594 [54].

---

46. Hurmuzaki-Iorga, XII, p. 40, nr. LXXXIX; v. și N. Iorga, *Relațiile comerciale cu Lembergul,* p. 113; *Istoria Bisericei Românești,* I, p. 207.

47. Așa îl socotește P. P. Panaitescu (*op. cit.,* p. 100, n. 3), însă fără temei.

48. N. Iorga, *Relațiile comerciale cu Lembergul,* p. 111; același, *Istoria Bisericei Românești,* I, p. 208; același, *Studii și documente,* XXIII, București, 1913, p. 455, nr. CCCCXXI; Dimitrie Dan, *op. cit.,* p. 60; I. Minea, *Mitropolitul Mardarie,* în «Cercetări istorice» (Iași), an. XIII—XVI (1940), nr. 1—2, p. 695.

49. după: P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 100, n. 3.

50. Pr. dr. Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei,* p. 765.

51. *Ibidem,* p. 765—768.

52. Menționăm că Agaton mai fusese episcop de Roman între anii 1584—1591 (v. N. Iorga, *Istoria Bisericei Românești,* II, p. 333) și atunci el trebuia să semneze acum ca «*proin fost* (episcop)», cum va face, d. p., la sinodul de la Iași din 1600 «proin mitropolitul Nicanor» al Moldovei (v. St. Nicolaescu, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei* — 1600 —, București, 1916, p. 11—12).

53. V. supra, n. 38.

54. V. supra, n. 40.

După aceasta semnează episcopul *Luca al Buzăului*. El este singurul dintre romîni care ar fi putut participa la sinod fie că s-ar fi ţinut în anul 1594, fie că s-ar fi ţinut în anul 1595, căci a păstorit sigur în aceşti ani [55].

În urma episcopului Luca, există pe actul în cauză semnătura episcopului *Amfilohie al Rădăuţilor*, însă mărturiile vremii nu atestă prezenţa sa în fruntea acestei eparhii în cursul anului 1594. Atunci, precum s-a arătat mai sus, păstorea aici episcopul Mardarie [56], ajuns prin luna mai 1595 mitropolit al Moldovei. Numai după această dată deci Amfilohie a putut urca treptele scaunului episcopal de la Rădăuţi, pe care l-a păstrat pînă prin anul 1599 [57].

În sfîrşit, ultimul dintre romîni semnează *Partenie episcopul Rîmnicului,* care însă nu putea face acest lucru nici în anul 1594, nici în cel următor, 1595. Căci un episcop cu acest nume la Rîmnic n-a existat la sfîrşitul secolului al XVI-lea, ci tocmai în veacul al XVIII-lea, de la anul 1764 înainte [58]. În timpul cînd s-ar fi ţinut sinodul aflat în discuţie păstorea peste ortodocşii din dreapta Oltului episcopul *Teofil,* pomenit în acte la 26 martie 1594 [59] şi de acum pînă în anul 1599 [60].

Astfel se înfăţişa ierarhia superioară bisericească a celor două ţări romîneşti în ultimii cinci-şase ani ai secolului al XVI-lea. Din cele de mai sus, reiese că din cei şase prelaţi munteni şi moldoveni numai unul ar fi putut semna actul sinodal, fie în anul 1594, fie în anul 1595 : episcopul Luca al Buzăului ; unul l-ar fi putut subscrie numai în anul 1594 : mitropolitul Mihail al Ungrovlahiei ; trei : mitropolitul Mardarie al Moldovei şi episcopul Agaton şi Amfilochie de Roman şi Rădăuţi, l-ar fi putut semna numai în anul 1595, în timp ce unul : episcopul Partenie al Rîmnicului, nu l-ar fi putut semna de fel. Toate acestea dovedesc, mai ales, că nici îndreptarea de dată propusă de dl. prof. P. P. Panaitescu nu poate fi primită : mărturiile vremii îi stau împotrivă.

Reamintim că hotărîrea sinodală aflată în discuţie se cunoaşte în două versiuni : greacă şi slavă. Din punct de vedere al diplomaticei, observăm că dintre ierarhii romîni semnează întîi mitropolitul Moldovei, cînd, în mod firesc, ar urma ca în acest loc să fie semnătura mitropolitului Ţării

---

55. Păstoreşte această eparhie de pe la 1582—1583 şi pînă la 1603 (v. Pr. dr. Niculae Şerbănescu, *op. cit.,* p. 768—772).

56. V. supra, p. 777.

57. Dimitrie Dan, *op. cit.,* p. 61—62.

58. N. Iorga, *Istoria Bisericei Românești,* II, p. 323.

59. Acad. R. P. R., *doc.* CLXXXVIII/11 ; *Documente privind Istoria Rominiei.* Veacul XVI. B. *Ţara Romînească,* vol. VI (1591—1600), Bucureşti, 1953, p. 107—108.

160. [Athanasie Mironescu], *Sfînta Episcopie a Rîmnicului Noul Severin în trecut şi acum,* Bucureşti, 1906, p. 31—33. Menţionăm că N. Iorga, deşi vorbeşte despre acest Partenie al Rîmnicului ca participant la sinodul antiunionist de la Iaşi (*Istoria Bisericei Românești,* I, p. 205), îl omite, totuşi, din şirul episcopilor rîmniceni, atunci cînd prezintă şirul lor (*Istoria Bisericei Românești,* II, p. 322).

Romînești, întrucît și atunci în cataloagele Patriarhiei Ecumenice scaunul său era trecut înaintea celui al Moldovei [61]. Nici ordinea canonică a celorlalți prelați romîni nu este întru totul respectată. Episcopul de Rîmnic, de pildă, căruia i s-ar cuveni primul loc după cei doi vlădici, este trecut ultimul în versiunea greacă și penultimul în cea slavă, iar episcopul de Buzău, apare înaintea ce ui de Rădăuți (v. versiunea greacă). În afară de aceasta, ordinea semnatarilor romîni nu este aceeași în cele două versiuni, Menționăm că episcopul Luca al Buzăului ocupă locul al patrulea în versiunea greacă și pe cel din urmă în versiunea slavă. Toate acestea, pe lîngă cele expuse mai sus, sînt în măsură, repetăm, să mărească și mai mult dubiul asupra autenticității actului de față și deci și asupra existenței sinodului aflat în discuție.

Incheind, vom aminti că de vreme îndelungată și-a făcut loc în istoriografie afirmația privind întrunirea unui sinod antiunionist la Iași în ziua de 17 august 1595. Cu aproape trei decenii în urmă dl. prof. P. P. Panaitescu, ținînd seama de întîmplările politice petrecute în acel an în țările noastre și mai ales în împrejurarea că președintele sinodului, protosinghelul Nichifor Dascălul nu putea fi în august 1595 la Iași — fapte care ar fi făcut imposibilă ținerea acestui sobor în ziua de 17 august 1595, cum se arată în copia hotărîrii sale —, a socotit această dată greșită și a propus ca ea să fie schimbată cu un an mai de vreme, adică 17 august 1594.

Dar alte împrejurări politice ale vremii, lipsa de mărturii privind prezența lui Nichifor Dascălul în țările romîne în anii 1593—1594, cuprinsul hotărîrii sinodale și mai cu seamă faptul că patru dintre prelații romîni semnatari ai actului nu păstoreau în anul 1594 peste scaunele ierarhice, indicate de semnăturile lor, sînt în măsură, cred, să arate netemeinicia acestei schimbări și, o dată cu ea, și neputința ținerii sinodului în anul 1594.

Astfel stînd lucrurile, toate cele de mai sus pun sub semnul întrebării ținerea sinodului antiunionist de la Iași, atît în anul 1595, cît și în anul 1594.

S-ar putea ca actul sinodal, mai sus arătat, al cărui original, repetăm, nu se cunoaște și în a cărui versiune slavă se întîlnesc oarecare ucrainisme, să fie facerea vreunuia din ortodocșii ruteni, cu scopul de a da mai multă tărie rezistenții alor săi împotriva unirii bisericești cu Roma. Acesta va fi avut cunoștință de timpul cînd s-a făcut unirea, de lupta purtată împotriva ei de protosinghelul Nichifor Dască ul, va fi știut ceva mai mult și mai sigur despre mitropolitul Mardarie al Moldovei, care petrecuse cîtva timp în Galiția — poate și de aceea îl trece în fruntea romînilor —, și des-

---

61. cf. C. Erbiceanu, *Studii istorice-canonice asupra cuvintelor* Πρόεδρος = *Președinte, și* Τόπον ἐπέχων *Locotenens = Locotenent,* în «Biserica Ortodoxă Romînă, XVII (1893—1894), p. 613—617.

pre episcopul Luca al Buzăului, care în 1597, în drum spre Moscova, ca sol al lui Mihai Viteazul, trecuse şi prin Polonia ; va fi cunoscut şi numele celorlalţi doi prelaţi moldoveni, şi, desigur, va fi avut ştiri mai puţine despre eparhiile romîneşti cele mai îndepărtate de el : Ungrovlahia şi mai ales Rîmnicul. N-a cunoscut cu exactitate numele ierarhului tîrgovişte an din anul 1595 şi de fel pe cel al celui de la Rîmnic, folosind pentru acesta din urmă un nume la întîmplare. Strîngînd aceste informaţii, el va fi alcătuit actul, socotind sinodul adunat la Iaşi, fără însă să bănuiască, de bună seamă, că fixării lui aici în anul 1595 i se opun o seamă de fapte politice petrecute în acel an în ţările romîne. Actul, întocmit poate în acest fel, a rămas şi va fi contribuit, desigur, la păstrarea şi întărirea duhului ortodox printre ruteni. Cînd mai apoi se va fi găsit, cuprinsul şi data lui au fost socotite exacte şi faptul amintit de el a fost înserat în paginile istoriei, fără ca, cineva să încerce să vadă dacă împrejurările din ţările noastre din acel timp îngăduiau sau nu acest lucru.

Pr. NICULAE ŞERBĂNESCU

DATE NOI CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DIACONULUI CORESI CA EDITOR

În legătură cu diaconul Coresi, ca meșter de tipar, cel care a pus întîia dată texte romînești în forme de zaț tipografic, planează încă multe taine ce așteaptă dezlegare. De aceea, orice indicii noi din surse istorice autentice, oricît de puțin insemnate ar fi, sînt binevenite, căci vor contribui la deslușirile necesare și care, odată adunate și folosite, vor duce la închegarea unui material îndeajuns de concludent, ca să servească la realizarea acelei mult așteptate scrieri monografice cu privire la prodigioasa activitate a diaconului meșter-tipograf.

Recapitulînd pe plan general, materialele publicate pînă azi, se va constata că sînt încă multe lacune și sînt încă multe aspecte confuze :

1. Nu se cunoaște data exactă a începerii activității de editor-tipograf și data mutării la Brașov ; dacă în prealabil a activat la Tîrgoviște ca tipograf, precum nu este stabilită data presupusei înapoieri cu eventuala tiparniță la Tîrgoviște, așa cum se susține de unii autori.

2. Ce a tipărit exact și unde a tipărit fiecare carte.

3. Nu sînt cunoscute amănunte de ordin tehnic cu privire la tiparnița în care a lucrat, cu deosebire condițiile în care au fost realizate chirilicele coresiene, tiparnița rămasă de la Honterus neavînd astfel de material.

4. Dacă a lucrat complet independent, avînd întreprindere tipografică proprie, sau a fost comanditat, precum și perioadele de asociere în tribulațiile lui editoriale, cu cunoscuții oameni de afaceri brașoveni.

De sigur, cu aceasta nu se epuizează tot ceea ce s-ar mai putea și ar trebui cercetat în ce privește pe Coresi editorul și tipograful.

În ultimul timp, postura de întreprinzător în sectorul editorial a meșterului Coresi a început să fie mai conturată, datorită unor noi contribuții, totuși nu îndeajuns de concludente [1].

---

1. Cercetătorul maghiar Iványi Béla din Budapesta a colectat cu sîrguință date cu referire la istoricul tiparului și al cărții, luate din multe arhive din Ungaria și publicate într-o broșură întitulată *Könyvek, Könyvtárak, Könyvnyomdák Magyarországon* (Cărți, biblioteci, tipografii în Ungaria), apărută în 1937 la Budapesta. În această colecție de mențiuni documentare sînt și cîteva extrase din arhiva senatului (sfatului) brașovean. Una se referă la un proces ce la avut Coresi cu Laurențiu Fronius, om de afaceri din această cetate (la 19 iunie 1570), obiectul procesului fiind o revendicare bănească a lui Fronius, față de Coresi, pretinzînd și presa de tipar a acestuia. Mențiunea lui Iványi,

Aceste noi lămuriri ne determină să acceptăm teza că, în activitatea lui, Coresi a avut o perioadă (pe care vom căuta să o fixăm), cînd a încercat să treacă la formula de *editor pe cont propriu,* abandonînd, sau nemaiputînd obține o cointeresare lucrativă cu negustorosii patricieni din cetatea săsească a Brașovului.

Pentru a putea cuprinde mai concret activitatea lui Coresi la Brașov, privită din punctul de vedere al înjghebărilor și al combinațiilor editoriale [2], raportînd la cei peste 20 ani petrecuți în acest oraș, vom încerca o *periodizare* în ordine cronologică, așa cum apare azi în urma noilor cercetări. În această privință s-ar putea fixa *patru perioade* deosebite :

Intîia, care începe prin întovărășirea cu Hans Benkner, judex-primarius atotputernic, aflat în fruntea treburilor cetățenești din Brașov, încă din momentul cînd Coresi vine de la Tîrgoviște și este cuplat cu Todor diacul, omul lui Benkner [3]. Perioada începe deci la 1557 și durează pînă la 1564, în preajma morții lui Benkner [4], cînd Coresi tinde spre o altă orientare editorială.

În perioada *doua,* Coresi, găsindu-se după moartea lui Benkner suspendat din punct de vedere material, se detașează de sfera de interese a reformaților sași și crede că poate să facă o durabi ă asociere editorială nu nobilul Forró Miklós, campion în acțiunea de prozelitism pentru cealaltă tabără de reformați, pentru calvinismul maghiar. Cu Forró scoate numai 2 cărți [5], predispus însă a se angaja ferm în această acțiune, de pe urma căreia a rămas faimoasa «Dojană a cetitorului» prin care Coresi ceartă cu asprime pe toată lumea : pe vlădică, pe episcop, pe preoți, pe călugări și chiar pe domn deopotrivă, pe cei care nu înțeleg să se pocăiască (întru calvinism ?). Dar combinația nu are durată (se rezumă la anii 1564—1565), întrucît Forró este implicat într-o acțiune politică care îl pune în imposibilitatea de a mai activa, iar Coresi se va vedea nevoit să considere-

---

luată după o comunicare apărută într-o revistă de bibliologie, a fost reprodusă și comentată la noi de Francisc Páll în «Studii și cercetări de bibliologie» din editura Bibl. Acad. R.P.R. vol. III, p. 267, la care ne-am referit în paginile acestei reviste (vezi «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVII (1959), nr. 3—4, în articolul *Coresi editor și tipograf*, p. 319). După broșura lui Iványi am luat și noi o altă mențiune, încă necomentată, și care este temeiul studiului nostru.

2. Patricienii brașoveni, făcînd parte din pătura conducătoare a cetății, provenind din negustori sau meseriași cu însușiri de iscusiți oameni de afaceri, au practicat orice îndeletnicire care putea să le asigure o bună stare și să aducă venituri cetății. Introducîndu-se și tiparul de carte la Brașov (1535 prin Honterus), au sesizat de îndată rentabilitatea de a fi negustori de carte (le era cunoscut încă din acești ani numirea de *Verleger* = editor). Așa se explică că după ce Honterus a editat o serie de manuale școlare, un patrician brașovean, Hans Benkner, însuși judex-ul conducător al cetății, angajat în tot felul de exploatări începînd cu mine de aur, a adus pe Coresi ca împreună să scoată cărți bisericești, ca obiecte de comerț editorial (prozelitismul era latura minoră și incidentală în această combinație care a început cu Octoihul mic *slavonesc,* în 1557) Iar după Benkner au urmat și alții, urmărind aceleași interese.

3. Privitor la rosturile lui Todor diacul și la începuturile combinației Benkner-Coresi, vezi V. Molin, *Diaconul Coresi, la 400 ani de la începutul activității* etc., în «Glasul Bisericii», anul XVIII (1959), nr. 7—12, p. 633.

4. Moare la 11 iulie 1565, în funcția de județ-primar.

5. *Tîlcul Evangheliei (Cazania I)* și *Molitvenicul (1564).*

eșuată această întovărășire, în care Forró asigurase «cheltșug»-ul [6] necesar tiparului.

Forțat de aceste întîmplări și socotind că nu mai are sens lucrativ să muncească pentru alții, care să fie profitorii priceperii sale, Coresi se va hotărî să devină editor pe socoteală proprie și cu aceasta se deschide cea de-a *treia* perioadă din activitatea lui. Este cea mai lungă (1569—1579) și cea mai zbuciumată, Coresi avînd de luptat cu mari greutăți materiale, după cum vom vedea.

Pentru început, Coresi avea toate condițiile de bază pentru a putea porni : dispunea de presă proprie de tipar [7], avea «șrift» adică literă (chirilică) suficientă, mai avea și un stoc de xilografii (inițiale, frontispicii și «sfîrșituri» [8]), iar numeroșii lui ucenici aduși de la Tîrgoviște [9] abia așteptau să stea din nou în fața «regalelor» cu casele de litere, sau să învîrtească «drugul» de la presă [10]. Dar acestea nu erau îndeajuns pentru a asigura tirajele necesare a unor cărți voluminoase, cum sînt cele bisericești. Mai trebuia și hîrtie și încă în cantități însemnate. Era disponibilă la fabrica din același oraș, trebuia însă plătită cu bani gata. Coresi găsește și în această privință un mod de a se ajutora. Ne vom edifica în această privință, dacă vom căuta interpretarea veridică a unor surse de informare, de care nu s-a ținut seama și pe care le vom releva, fiindcă sînt date noi care îngăduie posibilitatea de a contura proporțiile celei de a treia perioade din activitatea meșterului Coresi.

În legătură cu aceasta, tot arhiva senatului municipal a cetății Brașov înlesnește documentarea ; acea arhivă, care, deși n-a fost scormonită îndeajuns de cercetătorii noștri de profesie, totuși a dat putința de a aduce contribuții esențiale la fixarea de date precise cu privire la multe momente din istoria țărilor romînești. În lipsa unor cercetări proprii, ne vom folosi de unele făcute sîrguincios de muzeograful Iványi Béla de la Budapesta, preocupat asiduu de probleme în legătură cu istoria cărții, a cărui lapidară colecție de mențiuni și înregistrări de date culese din arhiva Brașovului a fost publicată încă în 1937, dar a rămas necunoscută la noi [11]. Cercetările lui Iványi ne-au dat posibilitatea de a cunoaște actul cu privire la hotărîrea în procesul Fronius-Coresi, iar acum ne trimit pe urma unor înlesniri de a cunoaște un alt aspect din activitatea aceluiași meșter-tipograf. Mențiunea documentară la care ne referim, este extrasă dintr-un registru al adminis-

---

6. De la mag. Költség = cheltuială.
7. Se știe din actele procesului Fronius-Coresi.
8. *Sfîrșituri* = vignete finale.
9. Rămîne de stabilit cum au fost admiși ca meseriași înăuntru cetății stăpînită de sectarismul intransigent exersat de breslele brașovene. Poate tolerați prin Benkner ca jude-primar, așezați în Schei, sau undeva «extra muros». (v. V. Molin, *Coresi editor și tipograf*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», loc. cit., p. 321).
10. *Regal* = raft în care se păstrează casele cu litere. *Drug* = bară de lemn, mai tîrziu de fier, care strînge spirala teascului.
11. Vezi nota 1.

traţiei senatului oraşului Braşov, numit «Teilungsbuch» şi anume din anul 1585.

Ce este un Teilungsbuch ?

Din relativ bogata scriptologie a birocraţiei cetăţii-municipiu a făcut parte şi acest registru, în care se consemna procedura deschiderilor de succesiuni, adică «ieşirile din indiviziune» (partaj). Se făcea această formalitate cu caracter de act oficial, sub oblăduirea unei instanţe municipale, care avea şi funcţie tutelară. În limbajul birocratic latinizat al cetăţilor săseşti, Teilungsbuch (cartea de împărţire) se mai numea şi «Divisoratus» cuprinzînd inventarul (mobil şi imobil) al averii lăsată de cei decedaţi, statuînd şi în privinţa împărţirii între moştenitori.

În ziua de 15 decembrie 1585, unul din numeroşii «beamteri» [12], care conduceau agendele municipalităţii Braşov, consemnează în «Teilungsbuch» la numărul de ordine 170, folio 87, o menţiune cu referire la partajul ce s-a făcut între văduva şi copiii decedatului «onorabil domn Petri Schirmerus». Textul menţiunii, tradus din germană, sună astfel :

«În anul 1585, la 15 decembrie, s-a ţinut o împărţire la (domiciul n. n.) soţiei decedatului onorabil domn Petri Schirmerus, între ea şi 4 copii vitregi : Petro, Apollonia, Valentino şi Dorothea precum şi 2 copii ai săi naturali : Catherina şi Agnethea. Le revine din partea tatălui, după cum urmează :

«*Catherina* primeşte : 2 ris-uri (topuri n. n.) de hîrtie în valoare de 2 florini 60 dinari ; 8 ris-uri şi 6 baloturi hîrtie bună de 10 florini şi 46 dinari şi un balot şi jumătate hîrtie regală ; mai primeşte 2 Acta Apostolorum legate, 1 Psaltire legată, 4 Psaltiri sîrbeşti (Ratzisch), 1 Testament nelegat, 3 şi jum. Psaltiri sîrbeşti nelegate, 1 Acta Apostolorum nelegat şi 1 Psaltire».

«*Petro* primeşte : 6 baloturi hîrtie bună, 1 balot şi jum. hîrtie regală, 4 Psaltiri sîrbeşti şi 1 Testament nelegat, 1 Acta Apsotolorum legat, 3 şi jum. Psaltiri sîrbeşti nelegate şi 1 Psaltire Kn. Izwodt, 2 Acta Apostolorum şi 1 Psaltire sîrbească nelegată».

«*Apollonia* primeşte (după ce se înşiră diferite cantităţi de hîrtie superioară şi de cancelarie, se menţionează) : 4 Psaltiri sîrbeşti nelegate, 1 Acta Apostolorum nelegat, 1 Psaltire în versuri şi 24 catechisme valache («blesch cathechism»).

«*Valentino* primeşte : (diferite cantităţi de hîrtie bună şi de cancelarie) apoi : 4 Psaltiri şi 1 Testament nelegat, 1 Acta Apostolorum legat, 1 Psaltire mare legată, 1 Psaltire Kn. Izwodt şi 20 catechisme valache».

«*Dorothea* primeşte (de asemenea diferite cantităţi de hîrtie variate sorturi), apoi : 1 Psaltire sîrbească şi 1 Testament şi 3 şi jum.

12. Beamter = funcţionar. Fiecare compartiment din întinsa administraţie municipală avea unul sau mai mulţi «beamteri». De sigur că era şi unul însărcinat cu conducerea *Divisoratus*-ului.

Psaltiri sîrbești nelegate, 1 Acta Apostolorum legat, 1 Psaltire Kn. Izwodt, 2 Acta Apostolorum nelegate și 1 Psaltire legată» [13].

Din cuprinsul actului de partaj am reprodus numai ceea ce a revenit la 5 din cei 6 succesori, întrucît numai aceștia a primit bunuri (cărți) ce fac parte din seria bogată de tipărituri realizate de Coresi (căci nu încape îndoială că este vorba de produse coresiene). Faptul că aceste cărți coresiene se află ca obiecte de inventar în «masa succesorală» a onorabilului cetățean Petri Schirmerus, constituie un motiv de a ne întreba prin ce împrejurări au ajuns în proprietatea aceluia care a ținut să le lase moștenire, ca valori, alături de unele cantități de hîrtie de tipar și de cancelarie. Asupra acestor împrejurări credem necesar a ne opri, a le cerceta mai amănunțit și a trage concluziile ce se impun.

Numele de familie Schirmer, devenit Schirmer*us* prin inevitabilul sufix latin *us*, procedeu în mare folosință în birocrația săsească a vremurilor [14], derivă de la îndeletnicirea pe care a practicat-o vreunul din predecesori și care s-a transformat în poreclă, în nume patronimic pentru toți urmașii, chiar dacă nu mai aveau vreo legătură cu ocupația fondatorului de familie. În cazul de față, un îndepărtat străbun a fost umbrelar (Schirm = umbrelă, Schirmer = umbrelar), iar din vlăstarii acestuia s-a format o descendență cu foarte mari ramificații, lățindu-se la Brașov și la Sibiu [15]. Din această bogată genealogie ne interesează ramura lui Petri Schirmer, care are ca premergător pe Iohannes II, tatăl celui cu moștenirea. Acest Iohannes a fost poate cel mai proeminent dintre Schirmeri. A ajuns pînă la demnitatea de castelan al cetății Bran (1526—1532), fiind înnobilat în 1507 de regele Vladislau al Ungariei. A avut ca urmași pe Margareta, măritată cu P. Haller, omnipotentul conducător al cetății Sibiu și al Universității săsești [16], iar ca fiu pe Petri, pe care ocupațiile din Brașov îl aduc în

---

13. Procesul verbal de împlinirea partajului a fost înregistrat în arhiva sfatului în felul următor: Teilung-Protocoll I. K. 289—297 II. În aceeași arhivă se găsesc diferite acte de partaj, unele cuprinzînd liste de cărți sau biblioteci întregi, lăsate moștenire (cărțile erau obiecte de preț). In nici una din acestea nu mai figurează cărți coresiene. În succesiunea lui Hirscher Pauli (partajul operat la 27 mai 1580) se află un exemplar din *Lutheri Catechisis,* care nu este *Întrebarea creștinească* cunoscută sub numele de *Blesch catichismi.*

14. În cetatea vecină a Sibiului, limba latină era obligatorie în actele sfatului și ale Universității săsești, pînă în 1556. La fel în Brașov, unde toți cetățeni «onorabili», adică patricienii se distingeau prin acel *us:* Froni-us, Hirscher-us, Fabriti-us, Hontor-us etc. Ba chiar și numele de botez se latinizase: Valentinus, Lucas, Petrus etc.

15. După acte cunoscute, cel mai vechi este Schirmer Johannes, numit I-ul, pomenit ca villiacus în 1435—1438, apoi ca judex al orașului în 1439—1441. Au mai fost Michael, Valentinus I și II, Ambronius, Nicolas, Antonius, Thomas și mulți alți Schirmeri menționați ca fiind cetățeni în demnități de frunte, scriindu-se numele Schirmer, Schyrmer, Schermer sau Cyrmer, răspîndiți și în cetatea Sibiului, unde un Schirmer Johannes are un rol politic însemnat fiind și înnobilat

16. Petrus Haller n-a fost sas, fiind originar din Nürnberg. Descendent din familia de luptători (generali și condotieri) de Hallenstein, născut la 1500. După dezastrul de la Mohaci, unde a luptat, vine în Ardeal, reprezentînd faimoasa companie de comerț Fugger,

legătură cu editorul şi tipograful Coresi. Ca orice demn urmaş de patrician din supra mercantilizata cetate a Braşovului, Petri Schirmer va fi avut şi el o îndeletnicire lucrativă în vreo ramură de comerţ sau meşteşug. Faptul că el avea înmagazinate cantităţi de hîrtie de tot soiul, ne face să deducem că a fost proprietarul unui depozit de hîrtie, negociind produsele fabricii din Braşov, fără a exclude chiar cointeresarea la acea moară de hîrtie. În această perioadă moara trece printr-o criză. La conducere era Agnes Benkner, una din fiicele vestitului Hans Benkner, fostul comanditar al diaconului Coresi la scoaterea primelor tipărituri din ediţiile braşovene. Despre moară se mai ştie că intrase cu totul în patrimoniul lui Hans Benkner, care izbuteşte să scape pe rînd de foştii tovarăşi, chiar şi de fondatorul fabricii. Se pare că, în timpul cît întreprinderea a fost în seama succesoarei lui Hans Benkner, activitatea fabricii a stagnat, de bună seamă şi din lipsa de pricepere a moştenitoarei, dar şi prin faptul că a început concurenţa altor mori de hîrtie din Ardeal, fără ca numărul tipografiilor să sporească corespunzător cu oferta produselor de hîrtie [18]. De aceea Agnes vinde moara cu 1500 florini fratelui mai mic, Markus Benkner. În fe.ul acesta, moara de hîrtie rămîne tot în sfera de interese a dinastiei de patricieni Benkner, iar în 1581 Markus obţine o reconfirmare de proprietate prin patenta dată de voievodul Cristof Báthory, autorizînd pe proprietar să-şi dezvolte întreprinderea, înfiinţînd şi o oloiniţă. În anii de criză, Petri Schirmer va fi ajuns la o cointeresare cu Agnes, primind a fi depozitarul general şi reprezentantul fabricii, însărcinat cu negocierea şi răspîndirea produselor. Despre o coproprietate nu poate fi vorba, întrucît Agnes tranzacţionează vînzarea ca proprietară unică. Prin acest raport cauzal cu fabrica, sau prin altul, ce se va desluşi poate, Schirmer era depozitar de hîrtie şi ajunge în relaţii comerciale cu Coresi, avizat la rîndul lui la produsele fabricei de hîrtie şi implicit la serviciile lui Schirmer.

Am arătat care era situaţia lui Coresi la începutul celei de-a treia perioade şi ce l-a determinat să se chivernisească de unul singur în treburile editoriale. Pe lîngă că dispunea de mijloacele necesare de producţie (presă, literă etc.), la nevoie el era şi autor (traducător) şi un diortositor cu experienţă. El mai credea că deţine şi relaţiile cu aria de desfacere a cărţilor, ştiind unde şi cum se pot vinde produsele, ceea ce

---

concesionara mineritului de aur şi sare din Transilvania. A făcut carieră şi avere, ca om de încredere al regilor şi voievozilor. Om energic şi întreprinzător, a predominat întreaga viaţă publică a cetăţii Sibiu. A avut intense relaţii comerciale cu ţările romîneşti. A venit catolic şi a murit evanghelic (1570), luptînd pentru scoaterea catolicilor din Ardeal.

17. Contrar versiunilor de pînă acum, moara n-a fost întemeiată de Hans Fuchs şi Hans Benkner, ci de un «Papiermacher» pe nume Hans Früh din Braunschveig, care în 1545 a cumpărat cu 25 florini terenul. În scurt timp, Benkner cumpără părţile lui Früh şi Fuchs, care se asociase, iar Benkner, ca proprietar unic, lasă moara moştenire fiicei sale Agnés

18. Pe la 1580 în Ardeal nu erau decît 3 tipografii cu oarecare activitate şi tot atîtea mori de hîrtie.

în fapt s-a dovedit însă o amăgitoare credință, după cum vom vedea. Coresi, hotărît să treacă la o activitate proprie, stabilește acum relații cu Schirmer, care, prin ocupația ce-o avea, era bucuros să cîștige drept client pe singurul tipograf lucrativ din aceea vreme și din acel ținut, știut fiind că fosta tiparniță Honterus nu era în activitate, iar la Sibiu încă nu se așezase vreun tipograf [19]. Dispariția intempestivă a lui Forró din combinația cu Coresi a echivalat cu o lovitură, care i-a paralizat în așa fel activitatea, încît a intervenit o prelungită pauză. De la 1564, anul apariției *Cazaniei I-a,* intitulată *Tîlcul Evangheliei,* finanțată de calvinul Forró, și pînă aproape de 1570, Coresi nu mai scoate nici o carte. În acest interval el caută să-și redreseze afacerile editoriale (la Benkner nu mai putea reveni, căci acesta moare la 1565). Croind o întreprindere proprie, liberată de imixtiunile unor cointeresați, va lupta cu enorme greutăți, în lipsă de rezerve financiare. Dar Coresi a căutat să facă față, hotărît fiind să desfășoare un plan editorial mai amplu, încît de la 1570 și pînă la 1580 aparițiile de cărți sînt relativ numeroase, în orice caz mai numeroase decît în oricare din perioadele anterioare. Aceasta se datorează în primul rînd faptului că și-a putut asigura obținerea la timp a hîrtiei necesare. Dacă parcurgem lista tipăriturilor scoase în perioada aceasta, vom face remarca că de data aceasta Coresi pune accentul pe lansare de ediții slavonești : *Sbornicul, Liturghierul, Evangheliarul, Psaltirea, Triodul,* ambele părți ale *Octoihului* — toate în slavonește. Dublează în primul rînd cele trei cărți de mare importanță — *Evangheliarul, Liturghierul* și *Psaltirea* — apărute în perioadele premergătoare, în romînește. Această nouă orientare editorială are tîlcul ei. Asociații anteriori, Benkner și Forró, aveau interesul, dictat de preocupări prozelitiste, să intensifice apariția de ediții în versiune romînească, dar cu semnificația pe care a avut-o tipărirea Catehismului, cartea de șoc a reformației. Acum însă, după ce a pierdut legătura cu aceste sfere de interese, Coresi se întoarce cu fața spre Tîrvogiște. Își aduce aminte că la Tîrgoviște există un voievod și un mitropolit, dar care pînă acum n-aveau loc și cădere ca să apară cu închinarea cuvenită în predoslovirile cărților tipărite, locul închinărilor fiind ocupat de Hanăș și Miklăuș. Numai aceștia erau «aprinși de dragostea sfîntului Duh și de învierea sfintelor și dumnezeeștilor biserici», sau cum se bate pe piept jupînul Hanăș Begner (în *Evangheliarul romînesc* din 1561) că «am avut jelanie pentru sfintele cărți creștinești» și s-a pus de «am scris aceste sfente cărți de învățătură, să fie popilor rumînești ca să înțeleagă...» să înțeleagă desigur, cam la ce vroia să ajungă judele-primar al fiefului luteran de la Brașov. Și de unde pînă acum protectorul era «Măria sa Ianăș Crai», cărțile ce apar în perioada orientării spre slava-bisericească, sînt tipărite «în zilele pre cinstiților și dreptcredincioșilor voivozi» Petrașcu, Alexandru, Mircea și Mihnea

19. Privitor la controversatul an de înființare a tipografiei din Sibiu, vezi V. Molin, *Interpretări noi în legătură cu catechismul de la Sibiu,* în «Mitropolia Ardealului», Sibiu, 1960, nr. 1—2, p. 36—54.

vv., alături fiind și «preasfinților chirii» Evtinie și Serafim. În acest interval Coresi rămîne tot la Brașov, nedespărțit de treburile lui tipo-editoriale. Greșit au presupus unii autori că și-ar fi dislocat tipografia, cînd la Tîrgoviște, cînd la Brașov, după împrejurări [20]. De altcum actele procesului Fronius-Coresi, precum și faptul că, la unele cărți, Coresi nu-și mai pune tipăriturile sub nici o oblăduire lumească sau bisericească din Tîrgoviște *(Psaltirea slavo-romînă* și *Evangheliarul slavonesc)* e dovadă că el lucra fără a simți nevoia unei tutele locale, de care n-ar fi scăpat la Tîrgoviște, ci era liber pe îndeletnicirea lui, orientîndu-se după cum îi dictau interesele, stînd ferit sub umbra protectoare a bastioanelor brașovene, unde nu ajungeau vremelnicești le capricii voievodale, uneori crunte, ca acelea ale fiorosului Mircea Ciobanul. Tot în această perioadă și bineînțeles tot la Brașov, se va face legătura cu Petri Schirmer, furnizorul de hîrtie și creditorul lui [21], care pune la dispoziția lui Coresi cantitățile de hîrtie de care avea nevoie, fără plata imediată. Datorită acestei înlesniri, Coresi este în situația de a scoate o mulțime de tipărituri, unele foarte voluminoase, care ies acum în ritm susținut de sub teascurile coresiene [22]. Aceasta este *ipoteza* cu privire la relațiile ce s-au statornicit între creditorul Schirmer și debitorul Coresi. Rămîne de văzut cum s-au soldat aceste raporturi, prin ieșirea lui Coresi din activitatea de editor pe cont propriu. Și cu aceasta vom trece la cea de-a *patra* perioadă și ultima din activitatea întreprinzătorului meșter de tipar.

Cu toată ferventa activitate, cu toată zeloasa lansare de cărți, care ar dovedi prosperitate, Coresi ajunge în dificultăți materiale. Știm că a mai avut o perioadă de zbucium, cu cîțiva ani mai înainte (1570), cînd un alt creditor, Laurențiu Fronius, a fost nevoit să-l urmărească prin intermediul unei execuții silite, cerută instanțelor municipale, în care Coresi risca să-și piardă presa de tipar [23]. Spre 1580 apar alte dificultăți, datorită supraevaluării capacității de absorbire a «pieții de desfacere». Se lansau ediții în raport invers cu această capacitate, sau editorul nu deținea relațiile și posibilitățile de a asigura o difuzare susținută [24]. Investițiile în tipărituri depășind puterea de rezistență

---

20. Cu privire la aceste greșite interpretări, vezi V. Molin articolele citate din «Biserica Ortodoxă Română», «Glasul Bisericii» și «Mitropolia Ardealului».

21. S-ar fi putut pune ipoteza dacă Schirmer n-ar fi fost întovărășit cu Coresi ? Nu pare verosimil, dat fiind faptul că după Schirmer au rămas cantități de hîrtie de felurite sorturi, predominînd cea de cancelarie — negociabilă într-o papetărie pentru felurite nevoi birocratice, fie cu amănuntul, fie cu ridicata.

22. Producția de carte a lui Coresi din această perioadă este neobișnuit de intensă, ținînd seama de filajul cărților : *Sbornicul I* și *II* în total 1360 pagini, ambele *Octoihuri* 424 pagini, *Evangheliarul* 416 pagini, *Psaltirea slavo-rom.* 632 pagini etc. Cum a fost posibil acest randament în intervale scurte, este în sine o problemă de examinat, sub aspect tipo-tehnic, ce vom căuta a face cu alt prilej.

23. Vezi nota 1.

24. Că aria de desfacere era foarte limitată și lipsită de rentabilitate pentru editorul Coresi, o dovedește faptul că Hirscher, patronul financiar al *Cazaniei* din 1581, o lărgește cuprinzînd toate ținuturile locuite de romîni.

bănească, a apărut o gîtuire financiară, care în condițiile vremurilor, era fatală. În asftel de împrejurări se înțelege că Petri Schirmer a încetat să mai acorde credite, ba dimpotrivă se gîndea la posibilitățile de recuperare, o circumstanță care, de obicei, agravează situația.

Cum își va fi recîștigat Schirmer sumele creditate (măcar parțial), s-ar putea deduce din însăși lista cărților lăsate moștenire. De aceea credem necesar să cercetăm această listă. Cărțile aflate în lista de partaj, privite în totalitatea lor și ținînd seama de titlul și de cantitatea lor, dovedesc că n-au fost depuse sistematic și succesiv la apariția lor ca valori date de Coresi în gaj (găsim printre altele, exemplare multe din catehismul apărut la 1559), ci se pare mai degrabă că toate acestea au fost ridicate cu *grămada,* așa cum se găseau undeva depozitate, unele nebroșate, nelegate, altele legate, unele complete, altele desperechiate («3 și jum. Psaltiri sîrbești») — *o adunătură* de cărți după cum au căzut la îndemînă. Acest procedeu de a ridica, s-a aplicat de bună seamă în condiții neobișnuite. Care ar fi fost acestea ? E posibil ca Schirmer să fi obținut tot prin hotărîrea aceluiași for municipal, care a judecat în procesul Fronius-Coresi, să ridice silit și să păstreze în custodie, sau să se despăgubească cu tot ce a mai putut găsi în magazioara editorului Coresi. (Din amestecătura aceasta de cărți, este interesant de reținut faptul că s-au găsit încă multe exemplare din acel Catehism luteran *Intrebarea creștinească,* care, pînă la elucidarea incertitudinilor din jurul celui de la Sibiu, rămîne prima noastră carte tipărită în romînește [25]). Dar se mai poate presupune că Schirmer ar fi acceptat să-l mai aștepte pe Coresi, pînă la refacerea acestuia prin combinația editorială mult promițătoare ce a făcut cu întreprinzătorul jude Luca Hirscher (despre care vom vorbi). Intervenind însă moartea neașteptată a diaconului (nu înainte de 1581 — apariția *Evangheliei cu învățătură,* și nu după 1587 — decesul lui Schirmer), acesta se va fi văzut nevoit să se despăgubească, luînd ce a mai putut găsi din cărțile rămase nevîndute ; credem mai aproape de verosimilitate această ipoteză. Oricare ar fi fost însă împrejurările, apare verosimilă părerea că depozitarul de hîrtie Schirmer a fost furnizorul de hîrtie al zbuciumatului editor, asupra căruia de bună seamă că a apăsat și excesiva camătă, mijloc de a spori averile, și obișnuit în mediul patricienilor lacomi din cetatea de cruntă negustorie a Brașovului din acele vremi. Sub această povară se va fi prăbușit și Coresi.

În această stare de derută financiară, Coresi ajunge în brațele lui Lucas Hirscher (Hrăjilă) și indirect tot în sfera de interese (prelungită) a lui Benkner, căci Apol'onia, văduva acestuia, se mărită cu faimosul judex-primarius Hirscher, aducînd și aportul relațiilor și al

25. Vezi V. Molin, *În legătură cu circulația unui «Catechism romînesc din veacul al XVI-lea,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 367—370 prin care se atestă negocierea *Întrebării creștinești (Katechismus Walachii),* prin librarii din Tübingen, în anul 1597, iar privitor la tipografia din Sibiu, în care s-ar fi tipărit *Catechismul* de la 1544, vezi «Mitropolia Ardealului», *art. cit.,* la nota 19.

experienţelor cîştigate de «casa Benkner», din care a făcut parte şi asociaţia fructuoasă cu Coresi.

Hirscher, mergînd pe urmele experienţei benkneriene, primeşte să comanditeze cu bani lui o combinaţie cu Coresi. (Negoţul cu carte pentru «popii valahi» era o ramură nouă de afaceri, cu multe ispite negustoreşti pentru casele de comerţ braşovene. Întîiul rezultat al combinaţiei, este aceea valoroasă *Evanghelie cu învăţătură (Cazanie)* din 1581. Valoroasă prin munca ce s-a depus de a fi tălmăcită «den cartea sîrbească pre limba rumînească», dar şi prin strădania din tiparniţă, nu mai puţină, pentru a isprăvi în cîteva luni tiparul celor peste 600 pagini ale *Cazaniei.* Cu aceasta se deschide, dar se şi încheie cea de-a *patra* perioadă (finală) din viaţa de editor a trudnicului diacon. Ceea ce caracterizează această perioadă este faptul că, de data aceasta, Coresi apare ca *factor secundar,* în orice caz nu în postura de coeditor.

Din predoslovia *Cazaniei* respiră atotprezenţa şi autoritatea lui Hirscher de editor unic ţinînd să fie prezentat aşa cum este : «(eu) jupînul Hirjilu Lucaciu, judeţul Braşovului şi a totu ţinutului Bîrsei», pe o faţă întreagă pe care se extinde blazonul înnobilatului negustor, la mijloc cu cerbul (Hirsch) săgetat. Bineînţeles că Hirscher nu scapă ocazia de a arăta după fariseica formulă a lui Benkner că «cu inimă foarte fierbinte şi cu jale aprinsă de mult juluiia la această luminată carte» şi că «eu nu mai cruţai den avere ce-mi era dăruită de Dumnezeu», numai ca «acest lucru dumnezeesc» să reuşească. Desigur că omul de afaceri Hirscher ştia că, dacă vroia să cîştige, trebuia să investească. Mijloace erau din plin, căci despre acest de cinci ori fost «judex primarius» se ştie că era cel mai avut om al cetăţii. Pornind de la desfăşurarea activităţii editoriale, Hirscher, omul de afaceri rafinat, trage învăţăminte din deficitara experienţă a lui Coresi. El caută să lărgească cît mai mult aria de desfacere a cărţii. Îşi propune ca Evanghelia ce-o lansează să fie negociată în *toate ţinuturile locuite de romîni,* «unificîndu-le» din punct de vedere mercantil. De aceea Hirscher se pune cu dibăcie sub toate patronajele posibile. El invocă în predoslovie autoritatea lui Cristof Bathory voievodul «Ţării ungureşti, al Ardealului şi în toţi Săcuii» dar în acelaşi loc pomeneşte şi pe «despuitorul (domnul autocrat n. n.) în toată Ţara Romînească, bunul, creştinul şi dulce Mihnea Voivodu» fără ca să uite şi alte folositoare protecţii ca acelea a lui «de Dumnezeu luminatul arhiepiscopul Ghenadie» (al Ardealului), precum şi pe «marele Serafim arhiepiscopulu» Ţării Romîneşti, ca, avînd atît de înalte asigurări, cartea să circule nestingherită de vreo oprelişte. Rezultatele n-au întîrziat să se arate. La un an de la apariţie, în 1582, Hirscher scrie colegului său, judeţul cetăţii Bistriţa, că Evanghelia a fost aprobată de toată lumea din ţara lui (din Ardeal) ba chiar şi de voievodul Moldovei şi de cel valah, apoi că «a avut aprobarea şi consensul vlădicilor» şi că «aceştia au cumpărat multe exemplaria pentru a o introduce în ţările lor». În alt loc, Hirscher se

arată încîntat că vînzarea merge bine şi că *Evanghelia* se vinde şi în ţinutul Sucevei. Prin urmare aprobare de la toţi, vînzare din plin, peste tot — afacerea s-a dovedit deci fructuoasă [26].

Dar ceea ce Luca Hirscher proiectase şi organizase atît de chibzuit, o afacere veritabilă pe un spaţiu larg, de la Suceava pînă la Dunăre, ce urma să fie împînzit cu fel de fel de cărţi bisericeşti pentru toţi «popii valahi», în condiţii ideale pentru un isteţ patrician, — *nu a avut trăinicie*. După ce a tipărit *Evangheliarul* în timp record, Coresi, acest neostoit «meşter învăţatu», se apropie de sorocul plecării pe calea fără întoarcere, data sorocului rămînînd neidentificată în calendarul socotelilor pămînteşti. Luca Hirscher va fi nevoit să renunţe la una din combinaţiile ce avea perspective foarte lucrative şi de durată, cu aceasta tăindu-se şi firul unei succesiuni de numeroase şi folositoare cărţi bisericeşti, — un al doilea Coresi ne mai fiind la îndemînă.

VIRGIL MOLIN

26. Hurmuzachi, *Documente*, vol. XI, p. 656.

DOCUMENTARE

O CUTIE DE MOAŞTE DIN SECOLUL AL XVII-LEA

În depozitul Muzeului de Istorie a Moldovei din Iaşi se găseşte o cutie purtătoare de moaşte, relicviar care prezintă un interes deosebit pentru artă şi istoria ei şi pe care o prezentăm aici [1].

Biserica creştină înţelege prin moaşte şi relicvii rămăşiţele pământeşti ale martirilor şi ale altor sfinţi, precum şi ale veşmintelor lor sau ale obiectelor care au avut o legătură cu ei, instrumentele cu care au fost torturaţi [2], sau chiar mici părticele din pergament ori papirus pe care se găseau scrise texte sau cuvinte din Evanghelii [3].

Adeseori moaştele martirilor [4] erau adunate de credincioşi la locul de persecuţie şi duse în cutii, sicriaşe speciale sau racle, împodobite cu

---

1. «Inventar nr. II. 1099. Cutie de metal cu decor reprezentînd pe Sfîntul Gheorghe şi pe cei Trei Ierarhi: 8,5×8 cm. Proveniență necunoscută». Inregistrată la Muzeul de Istorie a Moldovei, în conformitate cu pr. verbal nr. 1064 al Secţiei de învăţămînt a Sfatului Popular regional Iaşi, fiind cedată de Muzeul Etnografic al Moldovei. La Muzeul Etnografic a figurat sub Inv. nr. 1591, ca donaţie a Secţiei de învăţămînt a Sfatului popular orăşenesc Roman. Muzeul Etnografic a inregistrat la 9 mai 1953 o colecţie bogată de 113 obiecte etnografice şi istorice (Inv. nr. 1598—1625 inclusiv), dintre acestea cele care aveau un caracter istoric au fost trecute în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei. Aceste date ne-au fost furnizate de prof. Alexandru Andronic, care ne-a dat şi deosebit de preţioase lămuriri în legătură cu această cutie aducătoare de moaşte, şi căruia îi aducem mulţumiri şi pe această cale.

2. Teodor Tarnavschi, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, 1929, p. 293.

3. Martigny, *Dictionnaire des antiquités chrétiennes*, Paris, Hachette, 1865, p. 292, col. 2; p. 574, col. 2.

4. In limba slavă veche «moşti» înseamnă rămăşiţele pământeşti sau osemintele unui sfînt, dar şi «putere», după credinţa că acestea au putere supranaturală. Fr. Miklosich, *Die Christliche Terminologie der slavischen Sprachen*, Wien, 1875, p. 12. Reliquiae λείψανα a sl. mosti pl. Wenn. dieser Ausdruck auch zur Bezeichnung von Cadaver; fris. III. svete moci».

Corespondentul în limba greacă veche şi modernă este acela de λείψανα (λείπω), quod relictum est, reliquiae; iar în limba latină reliquiae sanctorum, immortalem memoriam

metale prețioase, în localitatea unde viețuise sau își avusese ocupația martirul. Așa, moaștele Sfîntului Ignatie episcopul Smirnei, care în 107 suferise moartea de martir în Roma, «au fost adunate de credincioși cu pietate și aduse la Antiohia, așezîndu-se într-o cutie, se conservară ca un dar neprețuit ce-l lasă sfîntul Bisericii, ca dar de mare folos» [5].

Creștinii din primele veacuri purtau la piept în cutiuțe speciale moaște sau relicvii ale sfinților, pentru ca să-i protejeze în necazurile lor și să-i încurajeze în virtute, dar și «pentru a arăta în extern și a înviora în acest mod conștiința comuniunii creștine și pentru a însufleți prin privirea acestor relicvii credința lor» [6]. Potrivit orînduirilor bisericești, la zidirea bisericilor se așează sub Sfînta Masă moaște ale martirilor sau ale altor sfinți, într-un chivot mic [7].

Aceste cutiuțe, chivote, sicriașe, aveau diferite numiri. În Orient ele apar după numirea grecească de *engolpia* (ἐγκολπεία = care se ține la piept) [8]. Menționăm că obiectul pe care îl poartă arhiereii la piept se cheamă tot engolpion, deoarece conține moaște.

În veacurile primare ale creștinismului, aceste relicviarii aveau forma patrată și plată de dimensiuni mici, iar pe ele erau desenate chipul Domnului Hristos, al Maicii Domnului sau ale unor sfinți, ori numai monogramele A (alfa și) Ω (omegalis) [9].

Un tip de relicviarii care, după unii, au început să fie fabricate în secolul al VI-lea d. Hr. în Palestina, sînt crucile relicviarii. Acestea erau procurate «de pelerinii care vizitau pămîntul sfînt pentru a fi purtate la gît», și socotite ca avînd putere de prevenire a relelor. Aria lor de răspîndire era Siria, Egipt, nordul Africii, Sicilia, Crimeea, Caucaz și chiar Dobrogea ; iar fabricarea lor a durat pînă în secolul al XIV-lea [10]. Un alt tip de cruci relicviarii, «de bronz dublе», s-au descoperit pe teritoriul patriei noastre la Garvăn-Dinogeția și Capidava, care erau «mult răspîndite în cuprinsul imperiului bizantin, mai ales în secolele X—XII-lea [11]. Pe teritoriul Moldovei s-au descoperit, de asemenea mai multe «cruci engolpioane de tip vechi rusesc», pe care le studiază acum Dan Gh. Teodoru și dintre care menționăm crucea provenită din săpăturile de la Trifești, din secolul al XIII-lea refolosită mai tîrziu, în secolul al XIV-lea [12].

---

virtutis. Cf. *Lexicon graeco-latinum et latino-graecum,* Gustavus Pinzger. Romae, MDCCCXXXII, Pars secunda, p. 148, col. 2 și 3.

5. Tarnavschi, *op. cit.,* p. 221.

6. *Ibidem,* p. 222.

7. *Ibidem,* p. 293.

8. Κολπίζω f. ίσω ; κολπός οῦ ; sinus, sinus, gremium, sinum efficiens. *Lexicon graeco-latinum* etc., p. 450, col. 3.

9. Martigny, *op. cit.,* p. 233, col. 1.

10. P. Nicorescu, *Une croix reliquaire de Dobroudja.* «În memoria lui Vasile Pîrvan», București, 1934, p. 224—225.

11. I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P.R.,* în «Studii teologice», nr. 5—6/1958, p. 301 și urm. ; *Istoria Romîniei,* II (1961), Editura Academiei R.P.R., p. 32, fig. 183.

12. Dan Gh. Teodoru, în *Istoria Romîniei,* II, p. 99, fig. 40, căruia îi aducem mulțu-

Un tip de relicviar, de o formă mai mare și deosebit de engolpioane și crucile relicviarii, dar prin formă mai aproape de relicviariile inițiale, sînt așa numitele *cutii de moaște,* care purtau sau duceau dintr-un loc într-altul, mai ales, moaște, dar și relicvii, și din care face parte și obiectul pe care-l prezentăm aici. Așa, în părțile Halici ului s-a găsit o asemenea cutie păstrătoare de moaște, din aramă și care datează din secolul al XIV-lea [13].

Acest tip de relicviar (cutie purtătoare de moaște) se găsește extrem de rar, pentru că, fiind purtător sau aducător de moaște, era oprit a se comercializa. În tezaurul de la Mînăstirea Tismana [14] se găsește o cutie de moaște din 1671, de la egumenul Petroniu, din vremea lui Antonie de la Popești, fiind un obiect în care se păstrau moaște, dar care era așezat pe Sfînta Masă.

La Mînăstirea Putna se găsește «o cutie rotundă de argint» în care se află «o parte din moaștele Sfîntului Ștefan și o bucățică din cămașa lui» [15], dar și această cutie era așezată pe Sfînta Masă.

Forma obiectu'ui aflat la Muzeul de Istorie a Moldovei, ne arată însă că astfel de relicviarii puteau avea și altă întrebuințare decît acelea despre care s-a vorbit mai sus.

Descrierea. — Cutia de argint, aurită, are formă rectangulară cu dimensiunile : înălțimea 9 cm, lungimea 8 cm și lățimea 2,3 cm. Se deschide la partea superioară. Pe avers are înfățișată icoana Sfîntului Gheorghe, pe revers icoana Sfinților Trei Ierarhi. Deschiderea se face spre icoana Sfîntului Gheorghe. Două verigi, din care s-a păstrat una, arată că relicviarul a fost legat cu un lănțișor sau șnur și atîrnat la pieptul aceluia care-l deținea. Verigile au fost lucrate prin matrițare și apoi finisate, pentru a se înlătura surplusul de metal și a i se da forma dorită.

Forma cutiei, ca și dimensiunile ei, arată că în ea se păstrau moaște ale unuia sau ale mai multor sfinți, fiind aduse de o persoană anume — în orice caz cleric — la locul destinat, mitropolii și episcopii, pentru ca de aici să se împartă pe la bisericile din nou zidite și potrivit orînduirilor bisericești să fie așezate în piciorul Sfintei Mese. De aici, de la mitropolii și episcopii, erau date de către ierarhul locului și pentru engolpioanele arhierești, sau acelor credincioși care doreau să le poarte la piept, drept ocrotitoare, în cutii speciale — anumite relicviarii.

---

miri și pe această cale pentru amplele detalii privind crucile engolpioane ; Ion Ioniță, *Săpăturile de salvare de la Trifești,* în «Materiale de cercetări arheologice», VIII, 1962, pl. 19, p. 734 ; Acad. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut.* Editura Academiei R.P.R., 1054, p. 95, fig. 94, semnalează un «Engolpion de proveniență românească și un Engolpion de la Vladimiri, U.R.S.S.».

13. N. Kondakov, *Russkie drevnosti,* S. Petersburg, 1897, p. 187 : «Miadnaia moscehranitelnaia krakovskago Sobora» («păstrătoare de moaște, din aramă, de la catedrala din Krakovia»).

14. Teodora Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur,* în «Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.», 1958, p. 81, fig. 21.

15. Dan D., *Mînăstirea și comuna Putna,* București, 1905, p. 112

Pe aversul cutiei este înfățișat Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Este o icoană bine cunoscută în iconografia creștină și ca tratare generală redă în linii mari chipul sfîntu ui biruitor. Sfîntul Gheorghe este înfățișat ca ostaș tînăr, călare, purtînd calul de la stînga spre dreapta. Chipul său redă fața unui om viteaz, cu ochii senini și privirea ageră, ațintită înainte. Părul scurt abia atinge fruntea. Îmbrăcămintea de ostaș este redată printr-o cămașă lungă, care se răsfrînge la poale, lăsînd să se vadă genunchiul gol. Mîneca lungă se distinge net la mîna dreaptă, avînd și o manșetă lată, probabil brodată. Pe deasupra acestei cămăși apare tunica scurtă militară, de factură bizantină, închisă cu nasturi de sus în jos, cu mîneca trei sferturi, terminată de asemenea cu o broderie. Urme de broderie se observă și la poalele tunicii. La brîu poartă o centură, probabil de mătase răsucită sau din fir de mătase cu argint. Paftaua centurii nu se vede, fiind acoperită de mîna stîngă, cu care ține frîul calului. Pe deasupra acestei tunici are o pelerină, prinsă la piept, sub gît, cu o agrafă sau aplică mare, în formă de rozetă cu patru petale. Pelerina flutură în vînt, fiind aruncată peste umărul drept, deoarece mîna dreaptă este ridicată pentru a lovi cu sulița capul balaurului. Sfîntul poartă în picioare cisme înalte, răsfrînte sub genunchi.

Calul este orientat spre stînga (heraldica) adică spre dreapta văzut din față. Poziția este încordată, cu picioarele anterioare ridicate mult deasupra balaurului, gata de a sări un obstacol. Din această cauză și capul este încordat, cu urechile ciulite, fiind bine strunit de frîul călărețului. Coada înnodată și puțin ridicată în vînt, corespunde efortului făcut de cal de a sări peste un obstacol, în speță balaurul. Piesele de harnașament, clasice, sînt redate corect, frîul și căpăstrul, pătura de sub șa cu chingă și pieptar și scările late, folosite la încălțămintea din piele, fără talpă groasă. Balaurul este înaripat, cu corpul plin de solzi și stă lipit de pămînt cu picioarele îndoite și ghearele zgîrîind pămîntul, în spasmele morții. Capul, întors de la stînga spre dreapta (heraldica), are gura întredeschisă, în care intră vîrful suliței, singura armă purtată de sfîntul biruitor. Coada balaurului, ghemuită lîngă picioarele posterioare ale calului este trifurcată, o parte sprijinindu-se direct pe pămînt, iar celelalte două fiind puternic răsucite în sus.

Încadrate sub călcîiul piciorului drept al călărețului și în spatele său, lîngă crupa calului se găsesc două rozete, cu cîte opt petale, constituind un ornament specific, în strînsă legătură cu reprezentarea călărețului.

Restul spațiului redă bogăția luxuriantă o vegetației în floare dintr-o grădină, probabil raiul. În dreapta și în stînga sfîntului se află cîte un lujer din care se desfac în toate direcțiile lujere mai mici, frunze și flori cu multe petale și altele în formă de clopoței.

În felul acesta întregul spațiu este lucrat cu multă artă, redînd naturalist și în parte stilizat mediul înconjurător. Întreaga scenă este optimistă și îmbărbătează pe privitor, dîndu-i un exemplu de curaj, abnegație și jertfire.

Icoana este încadrată într-un chenar simplu, care scoate în relief frumusețea reprezentării imaginii Sfîntului Gheorghe. Chenarul reprezintă o ramă simplă, cu imaginea din interior cu incizii mărunte și dese. La rîndul său acest chenar este încadrat de o ramă care iese în relief, fiind realizată din două linii paralele, cu inciizii oblice destul de dese între liniile paralele, lăsînd impresia unei rame sculptate în lemn.

Deasupra capului Sfîntului Gheorghe, în spațiul dintre chenarul interior al ramei icoanei și rama cu incizii oblice se află inscripția în limba greacă ὁ ἅγιος Γιεόργιος, incizată desigur cu același obiect ascuțit cu care s-au executat și inciziile pe icoană (Fig. 1).

Fig. 1

Icoana de pe reversul cutiei reprezintă pe Sfinții Trei Ierarhi : Vasile cel Mare, Grogorie cuvîntătorul de Dumnezeu și Ioan Gură de Aur. Cei trei sfinți binecuvîntează cu mîna dreaptă, ținînd în stînga cîte o carte ferecată, probabil Evanghelia. Cele trei figuri, reprezintă niște bătrîni cu barbă și mustăți, avînd deci o înfățișare aproape identică. Aceasta înseamnă că meșterul fie că n-a fost prea iscusit ca să redea specificul fiecăruia din personagiile respective, fie că n-a ținut seama de descrierea ieratică din Minei. Acolo se găsește descrierea cu trăsăturile fizice și morale ale fiecăruia dintre acești sfinți ai Bisericii Ortodoxe. După ce Biserica a hotărît, în secolul al V-lea, ca toți acești trei ierarhi să fie cinstiți în aceeași măsură, ei apar în iconografia creștină îmbrăcați toți în veșminte arhierești. Meșterul nostru, după toate probabilitățile, ori a avut în față un model cu influență neobizantină, ori și-a manifestat propriul său entuziasm pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur, pe care l-a făcut mai deosebit și mai înalt în grad, redîndu-l, spre deosebire de ceilalți, cu mitră, sacos, omofor și nebederniță.

Sfîntul Vasile poartă pe cap o tichie sau un fes, iar Sfîntul Grogorie are capul gol, părul bogat lăsat pe spate — în plete — și fruntea în relief, ambii fiind îmbrăcați în stihar și felon, de sub care se văd vîrfurile sandalelor pe care le poartă.

Spațiile dintre figurile sfinților sînt ornamentate cu buchete de flori identice cu cele de pe icoana Sfîntului Gheorghe.

În partea de sus, în dreptul capetelor sfinților, apare un chenar, simplu, din două linii paralele, încadrate sus și jos de festoane, redînd imaginea unei panglici, pe care trebuia să se incizeze numele sfinților ierarhi. S-a făcut încercarea de a se despărți întregul chenar în trei metape printr-o linie sau două verticale. În prima metapă se citesc literele O și A, în registrul de sus și β imediat sub O; în registrul al doilea, în dreapta capului Sfîntului Vasile cel Mare, iar în stînga, în registrul de sus, un O și Y și în registrul de jos Λ, ceea ce s-ar întregi astfel:

O A<Γ>ΗOG β<AGH>Λ<ΗOG>

În dreptul capului Sfîntului Grigorie cuvîntătorul de Dumnezeu nu se distinge nici o încercare de incizare a vreunei litere. În schimb, în dreptul capului Sfîntului Ioan Gură de Aur se disting clar în partea dreaptă literele O și A șterse, iar dedesubt ΗO, iar în stînga sus ΓI, în legătură cu litera Π, iar dedesubt A H, ceea ce s-ar întregi astfel:

O AΓI<OS> ΗOAN<HS> (Fig. 2)

Capacul cutiei, alcătuit dintr-o placă îndoită în față și festonată, are părțile laterale sudate, în așa fel încît să închidă complet cutia. Capacul este ornamentat cu un decor vegetal din vrejuri în volute de la dreapta la stînga și de la stînga la dreapta. Întregul ornament este împărțit în trei metape despărțite prin două benzi verticale, între care se găsește un decor vegetal simplu, format din două frunze care pornesc dintr-un cerc.

Metapa centrală este mai mare și reprezintă un decor din două vrejuri răsucite la stînga și la dreapta; celelalte două marginale sînt ceva mai mici, din care cauză și decorul este redus la o singură volută a vrejurilor de la dreapta la stînga. Întregul decor este încadrat într-un chenar simplu, dînd impresia unui brîu răsucit, din cauza inciziilor mărunte oblice. Acest chenar este încadrat la partea de sus și de jos, lipsind pe părțile laterale, de un decor suplimentar din semicercuri ovoidale incizate în interior cu cîte 2—4 linii perpendiculare, lăsînd impresia unei dantele. Cîmpul rămas liber a fost incizat mărunt cu «poanson»-ul.

Părțile laterale și fundul cutiei prezintă un decor desfășurat pe toată întinderea plăcii metalice, reprezentînd la fel un ornament din volute de vrejuri răsucite spre dreapta și spre stînga. Ornamentul este încadrat într-un chenar identic cu chenarul capacului și al icoanelor respective de pe aversul și reversul cutiei, cu singura deosebire că laterala din stînga (heraldica) are un chenar lipsit de liniile oblice incizate mărunt, fie din cauză că s-au ros, așa cum se observă parțial și pe fundul capacului sau pe latura din dreapta, fie că nu s-a terminat cizelarea începută. Și aici, cîmpul liber a fost cizelat mărunt cu «poanson»-ul.

Fundul cutiei prezintă și trei verigi de care sînt prinse două inelușe purtătoare, după probabilitate, de cruci. Laterala din stînga mai păstrează balamaua originală, înlocuită pe laterala din dreapta cu sîrmă

simplă răsucită în formă de cot, de care, desigur, se prindea lanțul sau panglica cu ajutorul căreia cutia era purtată la piept.

S-ar părea că părțile laterale și fundul cutiei au avut cîmpul liber umplut cu smalț negru (niel!o) sau cu email (fig. 3—6).

După descrierea obiectului ce ne-a interesat în mod deosebit, este necesar să ne oprim atenția și asupra tehnicii folosite la executarea lui. Din acest punct de vedere, meșterul a fost un eclectic. El a lucrat cutia în tehnica «au repoussé» [16], apoi în tehnica «champ-levé» și a cizelării [17]. Părțile laterale și fundul cutiei ar prezenta urmele tehnicii cizelajului.

Fig. 2

Cînd privești cu atenție întregul relicviar, rămîi cu impresia că cea mai reușită parte a lucrării executată «au repoussé» este aceea în care se găsește icoana Sfîntului Gheorghe. Aici, ornamentul este expresiv, iar supleţea trăsăturilor la călăreț și cal este pe deplin reușită.

De asemenea figurile celor trei ierarhi sînt lucrate cu migală. Scăpări și trăsături mai puțin bine executate ar fi acelea care trasează crucile de pe epitrahilele Sfinților Vasile și Grigorie și de pe omoforul Sfîntului Ioan.

Ca detalii semnalăm la icoana Sfîntului Gheorghe următoarele : chenarul exterior şi cel interior lucrat prin lovire cu ciocanul, a fost corectat prin «poanson». La manșeta mîinii drepte la cămașă s-au executat tră-

16. A lucra lovind cu ciocanul, prin lovituri repetate ; ciocănit în relief.

17. A cizela = «A prelucra în mod minuțios cu dalta și ciocanul diferite obiecte (de metal) pentru a le da forma sau obiectul dorit». Cizelare «cizelură» = ornament, înfloritură migăloasă și artistică, făcută prin cizelare» (*Dicționarul limbii romîne moderne,* 1958, p. 161). Acest fel de tehnică de împodobire a foilor subțiri de metal se folosea pretutindeni. Se executa cu ajutorul unor «poansoane speciale», fie sub forma simplă «a desenului în puncte», fie că se lăsa «o urmă în forma unui triunghi în miniatură și cu trei proeminențe semisferice înăuntru triunghiului» numit «volcii zub» = dinte de lup» (în secolele X—XII-lea). De asemenea, în tehnica cizelării se lucra «desenul în formă de linii punctate imprimate» cu ajutorul unei rotițe dințate de fier, care se întrebuința în secolele XII—XIII-lea. O altă formă de cizelare era «o linie în zig-zag». «Uneori însă cu obiectul ascuțit se grava sau se încrusta un desen oarecare» (secolul XII—XIV-lea. B. A. Rîbakov, *Remeslo drevnei Rusi,* în traducere, Acad. R.P.R., Filiala Iași, Biblioteca, Secția Filologie, nr. 249, vol. II, p. 48—49 și p. 51—52.

sături de cizelare. De asemenea, gulerul și garniturile tunicii sînt lucrate în aceleași trăsături și în aceeași tehnică. Acoperămîntul exterior de la șaua de pe cal este tipic în această privință. El este peste tot executat din desene, linii drepte și puncte. Garnitura de la pieptul calului este lucrată prin cizelare. Căpăstrul, potcoavele cele de dinainte și cele dindărăt au aceleași caractere. Aripile fiarei-balaur cu trei volute duble — deci șase părți — sînt lucrate de asemenea, prin metoda cizelării. Se constată că pentru meșterul care a lucrat această cutie, mai ales figura

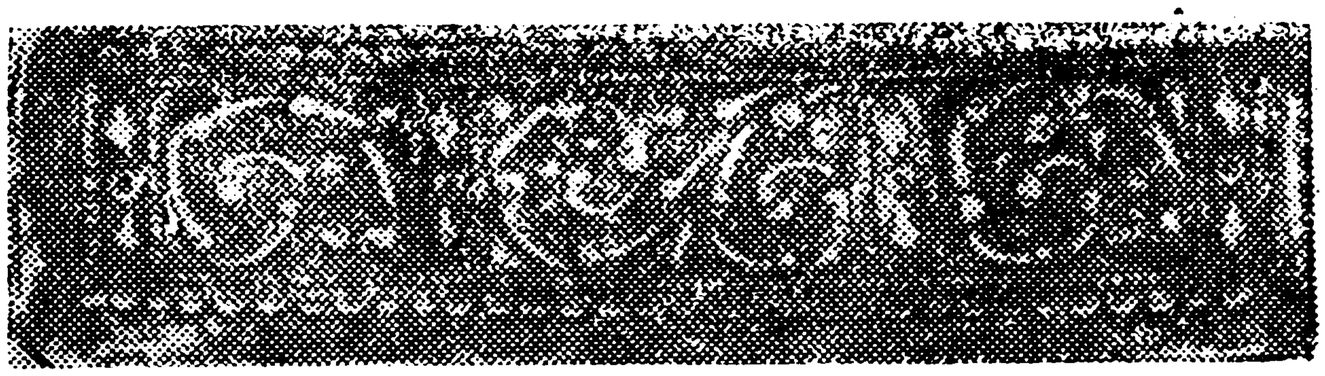

Fig. 3

și întreg ancadramentul cu Sfîntul Gheorghe, tehnica cizelării este o necesitate, ceva bine amplasat, o completare absolut necesară.

Aceleași amănunte observăm și la icoana Sfinților Trei Ierarhi. Semnalăm și aici următoarele :

Mai întîi, la toți cei trei sfinți tehnica «au repoussé» este aplicată prin evidențierea figurilor întregi, prin ridicarea lor la un nivel de două

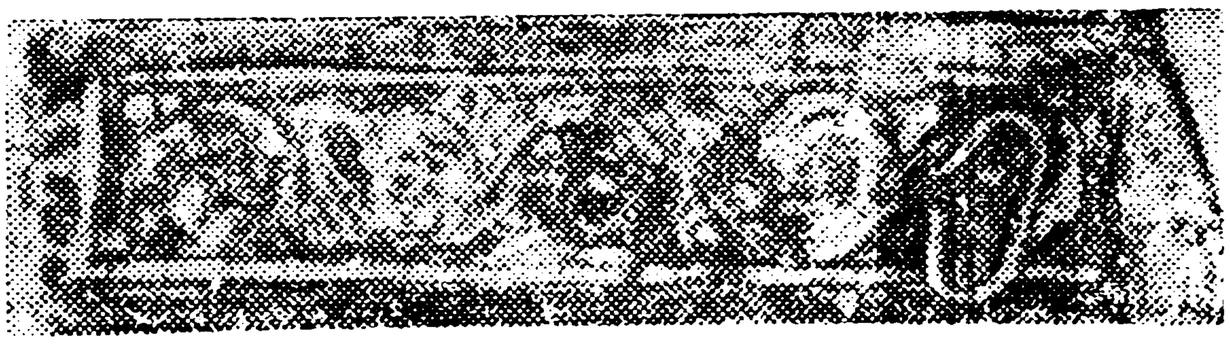

Fig. 4

ori mai înalt decît grosimea metalului, respectîndu-se tonurile naturale. Fruntea, nasul și barba sînt arătate mai în evidență și restul feței, ochii și obrajii mai scăzute față de cîmpul general. Deosebim în «au repoussé» fesul Sfîntului Vasile, mitra Sfîntului Ioan Gură de Aur și părul des al Sfîntului Grigorie. Tot prin tehnica «au repoussé» a lui s-au evidențiat bogăția și deosebirea veșmintelor Sfîntului Ioan Gură de Aur. Prin tehnica «au repoussé» se evidențiază îndeosebi chenarul marginal de aici, ca și acela din partea superioară a cadrului ornamental.

În partea aceasta se leagă și se încheie și capacul acestui relicviar, care prin tehnica «au repoussé» a format cinci balamale evidente și inegale — din același material —, două mari din capac și trei mici din placa de metal a celor Trei Ierarhi.

Pe feloanele celor doi Sfinți Vasile și Grigorie, crucea de pe umărul stîng la Sfîntul Vasile, și stelele de pe umărul stîng la Sfîntul Grigorie,

crucile de pe omoforul Sfîntului Ioan Gură de Aur, ca și crucile de la partea inferioară a epitrahilelor sînt lucrate prin cizelare. De asemenea, trăsăturile celor trei epitrahile care marchează marginile și chenarele lor sînt lucrate prin cizelare. Tot prin cizelare sînt lucrate și ornamentele și desenele marginale de la feloane și mînecuțe,dar mai ales de la stihare, a căror chenare excelează atît prin suplețe, cît și prin desene, care diferă de la unul la altul. Aceeași tehnică se observă și la cele trei Evanghelii, care imprimă modele diferite de la un sfînt la altul.

În mod deosebit remarcăm tehnica cizelării la toate veșmintele Sfîntului Ioan Gură de Aur. Așa mînecile la sacos și ornamentica de la poale, ca și poalele stiharului, unde se observă un chenar dublu, dar și epigonatul și festonul, toate sînt lucrate prin cizelare. Pentru toate aceste lucrări ale tehnicii prin cizelare, meșterul a avut nevoie de scule speciale, așa numitele «ponsoane».

În cadrul tehnicii prin cizelare, meșterul acestui relicviar a folosit și hașurarea [18]. A lucrat prin hașurare întreaga figură a balaurului, afară de aripi. Este hașurată, de asemenea și partea inferioară a primului veșmînt al Sfîntului Gheorghe. Dar și spațiul dintre desenul de la marginea inferioară a veșmîntului al doilea al sfîntului și mîna stîngă este acoperit de linii prin aceeași tehnică. Se observă că aceste hașuri sînt adaptate la spațiul sau cîmpul respectiv, adică uneori ele sînt mai înguste și mai subțiri, fin trase, ceea ce înseamnă mai mici sau mai dese. De exemplu, cele folosite la veșmîntul Sfîntului Gheorghe și la partea inferioară a epitrahilelor celor trei sfinți. Hașurile au fost mai lărgite, și deci mai adînc legate la un cîmp mai larg, mai mare, spre exemplu cele folosite la figura balaurului. Extrem de fin sînt hașurate toate trăsăturile veșmintelor, tichia de pe capul Sfîntului Vasile, părul de pe capul Sfîntului Grigorie, ca și barba și mustățile acestor trei sfinți. Același procedeu este folosit peste tot la figuri și la șnurul și ciucurele epigonatului Sfîntului Ioan Gură de Aur.

Toate acestea duc la concluzia că meșterul a folosit pentru hașurare două sau trei feluri de poanson. Piesele cutiei au fost lipite prin încălzire și apoi finisate. Încălzirea sau trecerea prin foc a făcut ca în parte să se miște de la locul lor figurilele și tot ancadramentul.

Despre o artă proprie moldovenească «cultivată permanent» se poate vorbi încă din secolul al XV-lea, artă care se practica în mînăstirile centrale cu veche tradiție, ca Neamț, Humor și Putna [19]. Meșteșugul a jucat un rol important în Moldova. Numeroasele obiecte sculptate și ferecate, ca și cele lucrate în tehnică «au repoussé» și cizelate fac dovada că «alături de atelierele mînăstirești activau și ale meșteșugarilor din orașe» [20].

---

18. A hașura = «A acoperi cu hașuri o porțiune dintr-un desen, dintr-o hartă», iar «hașuri, grup de linii paralele sau întretăiate, cu care se umbrește o porțiune dintr-un desen, cu care se notează în mod convențional, anumite indicații pe o hartă» etc. (*Dicționarul limbii romîne moderne*, p. 355).
19. Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 113.
20. *Istoria Romîniei*, II, p. 1067.

Meșteri argintari, zlătari, aurari sînt înregistrați de istoria meșteșugului moldovenesc atît în secolul al XVI-lea, cît și în cele următoare [21].

Cu privire la meșteșugul argintăriei se constată că se exercită și se continuă pe de o parte ramura tradițională, reprezentată prin opera ce mai păstrează încă stilul lucrărilor din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și primele decenii ale secolului al XVII-lea, cum sînt ferecătura și cățuia ; pe de altă parte, cea cu totul nouă, dominată de stilul obiectelor de forme și decorații turcești [22], cum este prezenta cutie aducă-

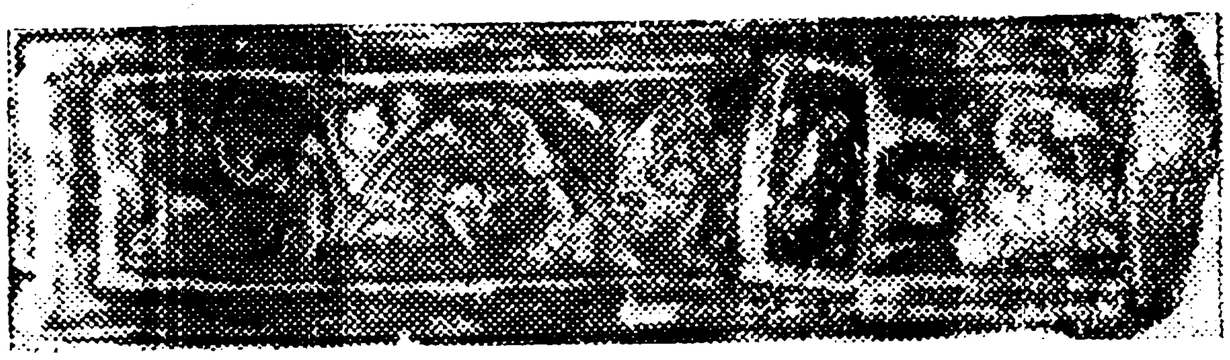

Fig 5

toare de moaște. Aceste forme și decorații, în general orientale, se găsesc în ornamentica moldovenească, atît în lucrările executate în metale prețioase (aur și argint), cît și în metal galben și în xilogravură.

În cazul relicviarului nostru se poate vedea destul de evident că lucrătorul folosește în ornamentica meșteșugului său motive care se găsesc în Apostolul slavonesc (Tîrgoviște, 1547) tipărit pentru domnul

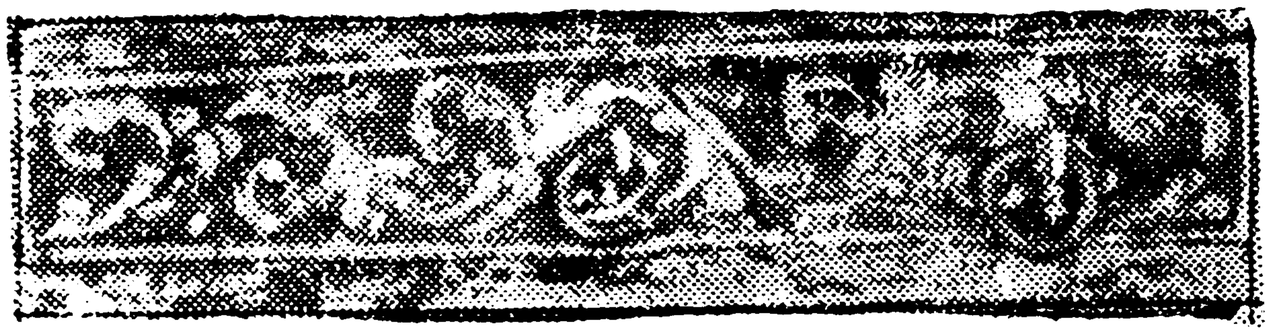

Fig. 6

Moldovei Iliașcu voievod și mama sa Elena, și din același Apostol slavonesc (Tîrgoviște, 1547), tipărit de data aceasta pentru domnul Țării Romînești Mircea voievod. Ornamentica relicviarului nostru este copiată de pe cea a literelor inițiale β. (Fig. 272, 274) și H din aceste tipărituri [23]. rituri [23].

Grafia însăși trădează locul din care era meșterul executant și timpul în care a trăit. El era un moldovean care cunoștea puțină greacă și slavonă. Ultima literă a cuvîntului grecesc «aghios» o scrie cu *s* slavon

21. Grigore Moisiu lucrează pentru Anastasie Crimcovici, (T. Voinescu, *ibidem)*; Ioachim Zlătarul din Suceava și Moise argintarul lucrează pentru Movilești, la 1605—1606 ; meșterul argintar popa Nechifor lucrează în Suceava (1556), (*Istoria Bisericii Romîne,* București, 1957, vol. I, p. 459).

22. Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 113.

23. *Bibliografia Romînească Veche,* tom. I. *Adause și îndreptări,* București, 1903, p. 515.

(c), iar numele propriu grecesc Γεώργιος, mai întîi este adaptat la eufonia moldovenească populară, cu *ghi,* și în al doilea rînd nu-i scris corect cu ω (omega) la primul o, ci cu o mic (omicron). Așadar, meșterul nu cunoștea bine limba greacă și scrie : Γιεόργιος în grafia acestor nume, meșterul amestecă literele mari ale alfabetului cu cele mici, scriind în loc de P (rota mare), ρ (rota mic). După grafie, meșterul aparține unui timp cînd se trecea de la scrierea greacă și slavă — în Biserica moldovenească — la scrierea moldovenească, dar unii mai întîrziau. Sau poate nu era cunoscător al limbii grecești și slavone, și a copiat modelul și grafia, încurcînd și literele grecești cu cele slavone. Aceasta se repetă și la grafia numelor celor trei sfinți, unde această grafie s-a șters, descifrîndu-se cu multă greutate.

*

S-a putut vedea din toate detaliile de aici că acest obiect de artă aparține celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea și că meșterul a fost, după toate probabilitățile, un moldovean. Alături de atîtea nenumărate altele, obiectul face dovada existenței unei culturi artistice, care s-a desfășurat continuu pe teritoriul Moldovei. Moldovenii importau de timpuriu metale de tot felul (aur, argint, fier, oțel, plumb, aramă și cositor), fapt ce «arată că aceste metale erau prelucrate de meșteri locali» [24] în condițiile vieții economice din vremea respectivă.

Cu privire la argumentul protejării credincioșilor care poartă la pieptul lor moaște sfinte, se constată că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (1794, nov. 16) ieromonahii Ignatie Popovici și Dionisie, în călătoria lor prin Moldova, Muntenia și Ardeal, fiind acuzați că vînd moaște, cruci și icoane fără avizul celor în drept, ei declară că au avut asupra lor «3 mici sfinte moaște pentru ocrotire, după cum au și alți creștini» [25]. Acestea fac dovada că sfintele moaște se purtau în cutii speciale.

Această cutie este unică în felul său și alături de diptice, triptice, cruci relicviarii duble, cruci de bronz emailate și alte obiecte de artă moldovenească, obiectul nostru mărește patrimoniul artistic moldovenesc, deci și aria culturii moldovenești medievale.

Pr. MĂNUCĂ MIHAI

---

24. *Istoria Romînilor,* II, p. 580.

25. *Catalogul documentelor grecești din Arhivele statului de la Brașov,* vol. I, București, 1958, p 435.

RECENZII

VECHI LEGĂTURI DE ARTĂ ŞI CULTURĂ ÎNTRE ROMÎNI ŞI SÎRBI *

S. Radojčič consideră că cercetările istorice şi literare de la începutul secolului nostru au adus noi lumini în ceea ce priveşte legăturile dintre romîni şi sîrbi [1], marcînd o vecinătate armonioasă.

Primele cercetări în domeniul artei vechi au arătat legăturile dintre bisericile romîneşti şi cele sîrbeşti, iar romînii au adus o contribuţie însemnată, îndeosebi G. Balş, în studiile cunoscute asupra arhitecturii romîne vechi [2]. Trebuie să recunoaştem totuşi că nimeni n-a încercat să cuprindă problema complexă şi multiplă a legăturilor artistice dintre Ţările romîneşti şi Serbia. În starea actuală nu s-ar putea da o sinteză definitivă [3]. În ultimii ani au fost făcuţi primii paşi în acest sens. Cercetările separate cu privire la artele naţionale au progresat atît de

---

* S. RADOJCIC (Yougoslavie), *Rapports artistiques serbo-roumaines de la fin du XIV-e jusqu'à la fin du XVII-e siècle à la lumiére des nouvelles découvertes faites en Yougoslavie,* în «Actes de Colloque international de civilisations balkaniques, organisé par la Comission nationale roumaine pour l'UNESCO», UNESCO, Sinaia 8—14 juillet 1962, 212 p.; p. 23—30.

1. I. Bărbulescu, *Rumuni prema Srbima i Bugarima...*, Beograd, 1908; N. Iorga, *Relations entre Serbes et Roumains,* Bucarest, 1922; N. Iorga, *Romîni şi Slavi-romîni şi Unguri,* Bucureşti, 1922; N. Iorga, *Art et littérature des Roumains,* Paris, 1929, p. 12, 14—30 et 599. Oeuvres récentes avec une bibliographie détaillée; Dj. Sp. Radojicic, *Relations serbo-roumaines du XIV-e au XVII-e siècles,* «Annuaire de la Faculté du philosophie à Novi-Sad», t. I, N. Sad, 1956, p. 13—19 (en serbe avec un resumé en français) et: E. Turdeanu, *Les Principautés Roumaines et les Slaves du Sud: Rapports littéraires et religieux,* München, 1959.

2. Gheorghe Balş: *Une visite à quelques églises de Serbie,* Bucureşti, 1911; *Influence du plan serbe sur le plan des églises roumaines.* Comunication faite au deuxième Congrès des Etudes byzantines à Belgrade, en avril 1925; *L'art byzantin chez les Slaves, Les Balkans,* I, 2, Paris, 1930, p. 277—294; *Influences géorgiennes et arméniennes sur l architecture roumaine,* Bucarest, 1931.

3. *L'essai de la synthèse de W. Sas-Zaloziecky (Die byzantinsche Baukunst in den Balganländer und ihre Differenzierung...* München 1955).

mult, încît rezultatele aruncă o vie lumină asupra legăturilor artistice internaționale din Balcani. Legăturile artistice sîrbo-romînești nu pot fi examinate ca o problemă izolată și închisă, iar influențele și curentele artei popoarelor ortodoxe balcanice adeseori s-au încrucișat și s-au succedat. Atîta timp cît vi fi imposibil să se stabilească diferitele componente în unele centre și epoci, fiecare încercare de sinteză va trebui să se reducă doar la generalități ipotetice. În acest caz singura cale ce ne-a rămas, se pare, că e aceea de a expune faptele și operele necunoscute sau insuficient cunoscute, aparținînd istoriei comune a artei românești și artei sîrbești mai vechi, care au suportat adesea deopotrivă influențele Muntelui Atos, Veneției, Rusiei și Europei Centrale.

Influențele culturale ce se întind din Macedonia, trecînd prin Serbia, din Moravia pînă spre miază-noapte, au fost lămurite, precizîndu-se calea pe care se făcea emigrația pictorilor iconari spre regiuni mai sigure. Datorită unei inscripții nou descoperite, s-a putut stabili că pictorul principal din Mînăstirea Ljubostinja, Macarie, e originar din satul Zrze, de lîngă Prilep și el a aparținut unui grup de pictori eminenți, care au lucrat începînd din 1389 în împrejurimile Skopliei, iar o ceată din pictorii noului «stil moravian» a emigrat în Țara Romînească, fiind de origină macedoneană [4].

Tot astfel, etapele migrației lui *Nicodim,* întemeietorul primelor mînăstiri din Țara Romînească, ne apar astăzi ceva mai clare. Din tată grec, venit din Castoria, din mamă sîrbă, Nicodim își petrece tinerețea la Prilepac, aproape de Novo Brdo și nu la Prilep, cum se crezuse pînă astăzi [5].

El cunoștea bine limba greacă, călătorise mult și în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea se îndreaptă spre nord. De atunci el aparține în întregime istoriei bisericești și culturale din Țara Romînească. Pe acest lung drum, ce duce din Castoria spre provinciile românești, vor circula mai tîrziu diferiți artiști. Frescele bisericii Sfîntul Nicolae de la Popăuți (1496) sînt, din punct de vedere al stilului, atît de apropiate de frescele contemporane din biserica Sfîntului Nicolae Magaliu din Castoria, încît trebuie să presupunem că unii pictori din Castoria, au ajuns pînă la îndepărtata biserică românească, Sfîntul Nicolae [6]. Cercetările mai recente cu privire la vechea gravură sîrbă au dat rezultate interesante pentru istoria vechii gravuri românești. D. Medakovici, în lucrarea sa despre gravura în cărțile sîrbești tipărite, a închinat un capitol special studiului influențelor cărții sîrbești tipărite asupra primelor cărți românești tipărite [7]. Noua descoperire, datînd din 1952, pe care trebuie s-o menționăm, e marea și frumoasa gravură din *Octoihul românesc* din

4. S. Radojcic, *Majstori starog srpskag slikarstva,* Beograd, 1955, p. 43—44.
5. Dj. Sp. Radojcic, *op. cit.,* p. 15—16.
6. *Repertorul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare,* A. R.P.R., București, 1955, p. 135—136, fig. 95, 96. St. Pelekanides, *Kastoria,* I. Thessalonique, 1953, planșele 168 a, b și 170 a.
7. D. Medakovic, *Grafika srpskih stampansh Knjima XV—XVII veka,* Beograd, 1958, p. 172—178.

1510, provenind din biblioteca Mînăstirii Hilandar[8]. Găsim aici reprezentați pe sfinții poeți, așezați în fața bisericii, în același chip ca și *Octoihul* din Cetinie și în acela din Gračanica. După cum *Octoihurile* sîrbești reproduc arhitectura bisericii mînăstirii, pe lîngă care se găsește tipografia (din Cetinie și din Gračanica), tot așa e în afară de orice îndoială că *Octoihurile* romînești reprezintă o anume biserică, poate aceea din Tîrgoviște[9]. După cum se știe, primele trei cărți romînești tipărite, din 1508, 1510 și 1512, nu menționează locul unde au fost tipărite. Cercetările mai recente au clarificat ceva mai mult viața mai tîrzie a *tipografului Macarie*. În jurul anilor 1526—1529, el a fost egumen al Mînăstirii Hilandar. Aducîndu-și aminte de șederea sa în ținuturile romînești, el întocmește în acești ani un text scurt *Despre Dacia și frontierele sale,* un fel de geografie prescurtată, cu o toponomastică foarte bogată[10].

Interesul călugărilor pentru geografia țărilor îndepărtate din nord, e cu totul de înțeles într-o epocă, în care întreaga viață spirituală, literară și artistică era însuflețită de neîncetate călătorii. Chiar astăzi, această întrepătrundere intensă a artelor ambulante, caracteristice țărilor balcanice, ni se impune ca foarte importantă. Se pare că toți marii meșteri (artiști) ai artei balcanice tîrzii erau mari călători. Am încercat recent să urmăresc activitatea unuia din aceste grupuri de meșteri de la sfîrșitul secolului al XV-lea, care au pictat în Cipru, în mînăstirile din Meteores, la Treskaiac (Macedonia) și la Poganovo, la răsărit de Niș[11]. Trebuie să mărturisesc că aceste cercetări, cînd trec frontierele statelor balcanice actuale, cu tot sprijinul dezinteresat al confraților specialiști în istoria artei din țările vecine, sînt totdeauna foarte complicate.

Curentele artistice din Balcani, în secolele XVI—XVII-lea, se împart destul de evident în două direcții : unul spre sud-est, întinzîndu-se din Muntele Atos către partea orientală a Balcanilor, și altul, pornind de la litoralul adriatic, de-a lungul Herțegovinei și drumului de caravane ce leagă Kossovo, Niș, Sofia, pînă în Muntenia și pînă departe în Moldova. De cînd cu cercetările mai recente cu privire la acest curent mai occidental în regiunile sîrbești, s-au clarificat mai mult legăturile evidente între Italia, Ragusa, Herțegovina și Muntenia. Se pare că îndeosebi un grup de meșteri, de la curtea domnitorului *Neagoe Basarab,* ar fi cel care întreținea legături strînse cu pictorii de pe litoralul dalmatin în secolul al XVI-lea, cultivînd arta veche «a stilului grec» și care cîștigau bani, pictînd pentru clientela ortodoxă a regiunilor centrale din Balcani. Aceștia erau majoritatea de origină slavă, din Herțegovina în general, avîndu-și atelierele și dughenele la Ragusa. Frescele lui Dobromir din biserica episcopală de la Curtea de Argeș (1526) amintesc astfel tripticul din Ragusa, al pictorului Frane Matko Milovici (1535)

8. Dj. Radojcic, *Stare srpske povelje i rukopisne Knjije u Hilandam;* «Arhivist», II, 2, Beograd, 1952, p. 76, fig. 18.
9. D. Medakovic, *op. cit.*, pl. XVIII, 1 ; pl. XCVII.
10. Dj. Sp. Radojicic, *Relations serbo-roumaines...*, p. 20—21.
11. «Byzantinische Zeitschrift», 53 (1960), p. 418—419.

și ne îngăduie să presupunem în baza acestor asemănări, că Dobromir, meșterul lui Neagoe, și-a făcut ucenicia la Ragusa. Nu trebuie să ne mire acest fapt dacă ne amintim că medicul lui Neagoe, Ieronim Matievici, era din Ragusa. Întreaga atmosferă de *internaționalism slav ortodox* din jurul lui Neagoe Basarab, a femeii sale sîrbe, Despina Brankovici, afluența hilandariștilor la Curtea de Argeș, transferul sfintelor moaște din Serbia la Bistrița, darurile făcute Mînăstirilor Krušedol și Desani — toate acestea ilustrează într-o măsură suficientă legăturile intense dintre Țările romînești și Serbia, de care pictorii ambulanți, din regiunile raguziene și Herțegovina, s-au folosit [12]. Totuși trebuie să ne păzim de a supraaprecia influența sîrbească asupra vieții artistice de la curtea lui Neagoe Basarab. Icoanele cunoscute ale Despinei Brankovici, din Muzeul de Artă din București, n-au fost pictate de sîrbi. Icoanele ctitorilor Hilandarului, Sfîntul Simeon Nemania și Sfîntul Sava Sîrbul, cu portretele Despinei, deja văduvă (mai tîrziu sora Platonida), înconjurată de fiicele sale, Stana și Roxana, ne îngăduie să constatăm aceasta [13]. Icoana din București a fost pictată după schema acelora ale ctitorilor Hilandarului, exact după tipul portretelor Sfîntului Nemania și Sfîntului Sava Sîrbul, păstrat pe frumoasa icoană de la începutul secolului al XV-lea, ce se găsește astăzi în Muzeul Național din Belgrad. Pictorul Despinei nu a luat din prototip, decît trăsăturile esențiale ale portretului, care reprezintă în picioare pe călugăr și episcop, însă el a schimbat detaliile mai importante : Sfîntul Nemania, care poartă o cîrjă în mînă, seamănă cu Sfîntul Antonie Pustnicul. Diferența de vîrstă dintre tată și fiu care apare atît de regulat pe icoanele sîrbești, a fost complet neglijată pe icoana de la București, tatăl și fiul au fost pictați ca niște oameni bătrîni, de aceeași vîrstă și cu părul alb. Astfel de greșeli nu puteau fi făcute decît de un meșter de origină italo-grecească cărora sfinții sîrbi le erau necunoscuți.

Inegalitățile de stil ale picturii romînești în primele decenii ale secolului al XVI-lea, sînt consecința faptului că această pictură e opera unor artiști ambulanți. Totuși exigențele celor care comandau pictura și aspirațiile firești ale artiștilor către unitatea de expresie artistică, au început să cristalizeze din ce în ce mai mult, și evident, un stil autohton. Acest fapt se manifestă cel mai distinct într-una din capodoperele picturii de icoane romînești, care s-a păstrat aproape intact, în partea superioară a iconostasului Mînăstirii din Krušedol. Numai de curînd, de cînd expoziția de icoane din Iugoslavia (organizată la Ohrida și Belgrad) a relevat pînă la punct că friza superioară a icoanelor din iconostasul de la Krušedol e străină de arta sîrbă, s-a constatat acest fapt. V. Djurič în introducerea la Catalogul expoziției menționate mai

12. S. Radojcic, *Majstori...*, p. 62—67 ; pl. XXXVI, XXXVII și XXXVIII.

13. V. Brătulescu, *Elemente profane în pictura religioasă*, «Buletinul Comisiunii monumentelor istorice», anul XXVII (1934), fasc. 30, aprilie—iunie, pl. p. 60, 66—67 ; V. Djuric, *Ikone iz Jugoslavije*, Beograd, 1961, nr. 39, pl. LIV, LV, p. 98—99 ; S. Radojcic, *Ikone Srbije i Mekedonije*, Beograd, 1961, pl. XII, p. 71.

sus, a atribuit aceste icoane *meșterilor romîni* [14]. Ele au ajuns fără îndoială la Krušedol în jurul anului 1519, cînd Despina Brankovici trimite diferite daruri mînăstirii tatălui ei, Maxim Brankovici.

Existența caravanelor și a misiunilor militare, cu ajutorul cărora călătoreau meșterii și darurile, a îngăduit pătrunderea, în nord-est, a artei italo-grecești din Veneția. Operele originale ale pictorilor de icoane din Veneția au ajuns adeseori la curtea voievozilor munteni și moldoveni. Sîrbii și romînii se găseau în posesia modelelor identice executate în serie. Astfel un tondou cu busturile Sfinților Apostoli Petru și Pavel, îmbrățișîndu-se, altă dată în posesia voievodului moldovean Petre Șchiopul, actualmente la Viena, își găsește pendantul său, similarul său cel mai apropiat, în tondoul micii biserici sîrbești din satul Topla, de lîngă Herzeg-Novi. Caracterul legăturilor artistice sîrbo-croate s-a schimbat brusc în cursul secolului al XVI-lea. Pînă în primele decenii ale secolului al XVI-lea, arta sîrbă mai veche influențează arta romînească, însă mai tîrziu această influență merge descrescînd : mai întîi urmele influențelor sîrbești se pierd în formele monumentale ale arhitecturii și frescei ; elementele sîrbești se mențin ceva mai mult în domeniul artelor aplicate, în aurărie, broderie și miniatură.

În sens opus, cresc influențele romînești asupra artei sîrbești. Elemente *muntenești (valahe)*, încă nedefinite, apar în arhitectura tîrzie a «Vechiului Hopovo». Rarele monumente ale picturii murale mai vechi de la Fruska Gora se leagă, cu toată evidența, de modele de origină romînească. În domeniul artelor aplicate sîrbești, deopotrivă se fac mai mult simțite influențele romînești. Tezaurele mînăstirilor sîrbe conțin fastuoase daruri romînești, îndeosebi obiecte de argint și broderii, însă această artă desăvîrșită a meșterilor de la curte nu s-a transmis atelierelor meșterilor sîrbi. Aceștia, îndeosebi aurarii, insistă asupra tradițiilor lor și deseori, începînd cu cei de la mijlocul secolului al XVII-lea, execută comenzi clientelei romînești [15].

În afară de emigranții regiunilor meridionale din Balcani, apar în regiunea dunăreană, o dată cu secolul al XVI-lea, aurari sîrbi cu reședința stabilă în Banat. Ei au atelierele lor la Bečkenk, Vršac, Denta, Timișoara și Lipova. Cercetările lui B. Radojkovič au arătat că cea mai mare parte din acești meșteri sînt de origină din Smederevo, ultima reședință a despoților sîrbi. Printre numeroasele opere executate de meșteri artizani ai acestui grup, nu voi aminti decît de una singură, chivotul artoforiu al lui Dimitrie din Lipova (din anii 1550—1551), destinat mînăstirii din Sișatovac (Remeta pe atunci) [16]. Chivotul reprezentînd o elegantă biserică de argint, cu cinci turle, cu busturile profeților, apostolilor și martirilor, așezați cu grijă, a fost lucrat mai modest de cît un chivot asemănător pe care Dimitrie l-a executat pentru clientela romînească și care se află astăzi în Mînăstirea Sfînta Ecaterina

14. V. Djuric, *op. cit.*, nr. 67, pl. LXXXVIII, p. 58 și 116.
15. Djuric, *op. cit.*, nr. 56, pl. LXXVII, p. 110.
16. R. Radojkovic, *Die Künsterlische Bearbeitung des Metalles in Serbien von XI—XVIII Iahrgang*, Beograd, 1955, nr. 65, p. 30.

de la Muntele Sinai [17]. Chivoturile ulterioare din tezaurele bisericilor sîrbe sînt opera aurarilor romîni, sau o imitație a modelelor romînești. Astfel chivotul de argint, în parte aurit, datînd din anul 1586, executat la Mînăstirea din Paprača [18], e aproape identic cu chivotul argintat și aurit de la Mînăstirea Sucevița, datînd din anul 1591. Cădelnițele de argint împodobite, în stil gotic din tezaurele sîrbe au fost executate sub influența aurarilor orașelor romîne. Nu voi insista decît asupra uneia dintre ele, poate cea mai frumoasă, aceea din Mînăstirea Sfînta Treime, de lîngă Plevlia, care datează din secolul al XVI-lea. Cădelnițe asemănătoare se găsesc la Studenica (1591) și la Skoplje (Mînăstirea Sf. Prohor pe malul Pcinici). Toate au partea superioară în formă de clopotniță gotică, «ad modum turris», ca și modelele romînești de la Mînăstirile Putna, Bistrița, și cădelnițe romînești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea [19].

Operele tipice ale argintăriei balcanice de sud sînt importate în Țara Romînească începînd cu mijlocul secolului al XVII-lea.

Candela lui Matei Basarab (din 1650), oferită ca dar Mînăstirii Tismana, prezintă formele cele mai slabe de cădelnițe balcanice, executate în ateliere de argintărie după tipare vechi, pînă la jumătatea secolului al XVII-lea [20].

Datorită noilor studii cu privire la argintăria din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, îndeosebi după marile expoziții de artă a metalelor, de la Belgrad în 1953 și Viena în 1955, e mai ușoară comparația între materialele respective din Romînia și Serbia. Totuși rămîn cîteva probleme nerezolvate, mai ales în ceea ce privește mulțimea operelor anonime [21].

Legăturile literare intense între mînăstirile romînești și sîrbești au influențat mult asupra istoriei, adeseori comună, a artei miniaturale. Cu toate că s-au făcut mult în acest sector, o mare parte din materiale n-a fost încă publicată, astfel că fiecare încercare de a rezuma rezultatele de care dispunem la ora actuală nu poate fi sigură. În cartea mea despre miniaturile sîrbe, scrie mai departe S. Radojčič, n-am făcut decît să subliniez unele legături între miniaturile romîne și sîrbe [22]. Din 1950,

17. Articolul lui M. Berza, *Noi urme românești la Mînăstirea Sinai și Ierusalim.* Nu l-am găsit le Belgrad și-l citez după: «Bul. Com. Monum. Ist.», ian.-martie 1935, p. 18, și în consecință nu știu dacă chivotul Mitar de la Sinai e deja publicat ed Berza. Asupra aurariei Mitar, vezi: B. Radojkovic, *Kivot Dmitra iz Lipove,* «Rad vojvodjanskih muzeja S. N. Sad», 1956, p. 61—71, cu un rezumat în germană, și T. Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din Tezaur*, în «Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.», București, 1958, p 71.

18. L. Mirkovic, *Spomenik, Ska,* LXXXIII, Beograd, 1936, p. 28—29, pl. XLII, 1.

19. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 76, fig. 17, 18. Asupra cădelniței de la Putna, vezi O. Tafrali, *Le trésor... de Poutna,* Paris, 1925, p. 13—14.

20. *Katalog umetniche obrade metala,* I—II, Beograd, 1953.

21. S. Radojcic, *Stare srpske minjature...,* p. 51—52; V. Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de artă religioasă,* București, 1939, p. 89—93, p. XLV—LVI. D. Vuksan, *Jedno rukopisno jevandjelje Drzavnog muzeja Cetinjskoga,* «Prilozi za Knjizevnost, jezik, istorijn i folklor», VII, Beograd, 1927, p. 219—222.

22. *Repertoriul monumentelor din timpul lui Ștefan cel Mare...*

anul cînd a fost publicată cartea, noi materiale au fost culese și ele aruncă o lumină mult mai vie asupra proceselor adeseori obscure, ale influențelor. Se pare că rolul părintelui Ioan de Kratova, miniaturist și copist, a fost destul de modest. Ornamentația sa plăcută, împestrițată, semi-orientală, semi-rurală, cu chipurile pitice ale Evangheliștilor, nu reprezintă de loc nici în mediul romînesc, nici în mediul sîrbesc de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, o artă desăvîrșită. O problemă de o mai mare amploare și cu mult mai subtilă e aceea a asemănărilor din ce în ce mai evidente între bogata ornamentație a *fastuoaselor manuscrise moldovenești*, și aceea a *manuscriselor sîrbe* de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Vinietele și majusculele de împodobire din *Evangheliarele moldovenești* au, de regulă, forme identice și probabil un colorit asemănător manuscriselor sîrbești de la sfîrșitul secolului al XIV-lea. De exemplu, *Evangheliarul moldovenesc pe pergament*, din 1504, altădată aparținînd bisericii Sfîntul Gheorghe din Hîrlău, astăzi la Cetinie, are un ornament pe prima pagină a Evangheliei lui Marcu, care, după desen, corespunde desenului ornamentului ce se găsește în Triodul din Hilandar (nr. 265), din deceniul al nouălea al secolului al XIV-lea. Trebuie remarcat aici faptul că aceste asemănări apar în ornamentația desenată și în majuscule, în timp ce portretele pictate ale Evangheliștilor nu au o legătură mai apropiată cu vechea artă sîrbă.

Cînd s-a făcut inventarul monumentelor culturii, întocmit de instituțele republicane, în vederea conservării monumentelor, îndeosebi în Serbia, în Macedonia, în Bosnia, în Herțegovina și Muntenegru, s-au luat fotografii după manuscrise și astfel se studiază cărți și manuscrise de origină romînească, necunoscute pînă acum. Astfel a fost fotografiat luxosul Evangheliar scris pe pergament, al bisericii Sfîntul Gheorghe din Hîrlău, scris cu cheltuiala voievodului moldovean, Ștefan cel Mare (1457—1504), legat și ferecat cu plăci de argint de fiul său, Bogdan. După o notă posterioară, conținută în același manuscris, cu data de 12 martie 1732, episcopul de Cetinie, Daniel a cumpărat acest Evangheliar «adus din țara moldovenească». Totuși, între timp, Evangheliarul și-a pierdut ferecătura. Daniel a cumpărat plăci de argint în relief pentru legătură și l-a dăruit patriarhului sîrb din Peci. Patriarhul sîrb Arsenie a înserat în carte nota sa, cu data de 7 iulie 1733, în care notează cheltuielile făcute pentru a înlocui legătura și ferecătura de argint, care lipsea. Nu se știe cum a ajuns manuscrisul din nou la Cetinie. Evangheliarul e de tipul luxosului evangheliar moldovenesc din anii de tranziție ai secolelor XV—XVI-lea, asemănîndu-se cel mai mult cu Evangheliarele din München (1493), de la Bistrița (1502) și de la Putna (1512). Evangheliarul romînesc din satul Zitist din Banat, care a fost publicat recent, e cu mult mai sobru și are o ornamentație asemănătoare aceleia din manuscrisele repertoriului miniaturilor întocmit de M. Berza, purtînd numerele 157 și 159 [23]. Am intra prea mult în detalii, dacă am

23. P. Momirovic, *Knjisko arhivski spomenici iz Banata, Dradja za proncavanje spomenika Kulture Vojordine*, I. N. Sad., 1957, p. 98—101.

sta să enumerăm alte opere de artă romînească, prezente în tezaurele mînăstirilor şi colecţiilor muzeelor noastre (iugoslave). Acest lucru a fost parţial, îndeplinit. În afară de lucrările mai recente şi deja menţionate, ca acelea ale lui V. Djurič şi B. Radojkovič, trebuie să citäm îndeosebi catalogul precis al broderiei artistice sîrbe, întocmit de D. Stoianovici, care a dat într-un chip foarte obiectiv, în introducerea catalogului, o prezentare a influenţelor sîrbo-romîne, în domeniul restrîns al broderiei bisericeşti [24].

Cînd istoricii romîni şi sîrbi mai vechi au găsit în primele decenii ale secolului nostru şi au început să descrie daniile făcute de prinţesa Eufemia Mînăstirii Putna, sau de voievodul moldovean Alexandru şi femeia sa Roxana Mînăstirii Mileşeva, nu s-a putut stabili ce cantitate de obiecte preţioase trecuse graniţele romîneşti şi sîrbeşti, de o parte şi de cealaltă [25].

În zilele noastre aceste materiale au fost în majoritate culese şi publicate şi ele vor contribui cu siguranţă la clarificarea unor probleme legate de istoria artei romînilor şi sîrbilor. Totuşi, această lucrare folositoare, de colaborare, nu va rămîne scopul ultim al informărilor reciproce.

Un capitol al istoriei comune a popoarelor balcanice a fost deja scris, datorită, în primul rînd, istoricilor arhitecturii, care au examinat în detaliu influenţele sîrbeşti asupra celei mai vechi arhitecturi bisericeşti din Ţara Romînească [26].

Putem spera că interesul pentru problemele comune mai importante şi de mai mare amploare — va fi reînsufleţit, după anii fecunzi de studiu în regiunile periferice ale culturii artistice romîneşti şi aceasta mai ales, în cercetările cu privire la pictura sîrbă monumentală a secolelor XVI—XVII-lea, geografic, cea mai aproape de ţinuturile romîneşti. Descoperirile noi ale marilor cicluri de fresce de la Hopovo vor constitui, poate, primul impuls dat în sensul unei analize complete a unui stil de tranziţie important, format în condiţiile deosebite în Mînăstirile de la Fruska Gora, unde s-au încrucişat, în secolele XVI—XVII-lea, curentele de artă italo-bizantină, romînească şi acelea ale Muntelui Atos [27].

Pentru un moment, nu se pot face ipoteze mai îndrăzneţe cu privire la importana istorică şi valoarea estetică a acestei arte, care ajunge în mod iremediabil la sfîrşitul său.

---

24. D. Stojanovic, *Umetnicki vez u Srbiji od XIV do XIX veka*, Beograd, 1959, p. 9—10 şi passim.

25. L. Mircovic, *Srpska plastanica monahinje je finije*, Stavinar III série, 1—2, Beograd, 1925, p. 3—14; Idem, *Miléseoska plastanica moldavskog vojvode Aleksandra...* «Prilozi za Knjizevnost...», VII, Beograd, 1927, p. 130—136; N. Radojcic, *Plastanica u monastiru Pakri*, «Narodna Starina», 17, Zagreb, 1929, p. 193—197 («Byzantion», V, 1930, p. 551. — M. Lascaris).

26. Asupra rolului arhitecturii sîrbe în formarea artei moldoveneşti, vezi: P. Henry, *Les principes de l'architecture religieuse serbe et l'école moldave*, «L'Art byzantin chez les Slaves Les Balkanes», I, 2, Paris, 1930, p. 295—302.

27. O. Milanovic şi M. Milosevic, *Crkva Sv. Nikole u monastiru Novo Hopovo*, «Rad. vojvodjanskih muzeja», vol. 4, N. Sad, 1955, p. 249—273.

Țin să spun, de asemenea, cîteva cuvinte în favoarea acestei arte tîrzii, internaționale de stil bizantin balcanic. Ea a fost deseori disprețuită și considerată ca fiind pe jumătate moartă, cu toate că a rămas în fond, necunoscută. Poate că tinerii istorici de artă, contemporani ai unei picturi, desigur mai puțin vie decît fresca bizantină tîrzie a secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, vor descoperi în acest stil sigur, sever și distinct, unele trăsături atrăgătoare și vor explica faptul că această artă, în pragul morții, a știut să se transfigureze și să arunce o ultimă strălucire pe pereții a sute de biserici de pe teritoriul imens ce se întinde de la Muntele Atos, din Macedonia, din Serbia și din Bosnia, pînă-n depărtata Moldovă. Numai noii cercetători, care vor putea contempla cu ochii lor formele și culorile originalelor, mărețiile naturale și spațiile acestei picturi — care ca o viziune pe deasupra realităților Balcanilor războinicilor și haiducilor, reflectă pe zidurile bisericilor, ca o oglindă magică, în toată frumusețea, o viață liniștită, stabilă, ordonată și totdeauna dorită — vor putea fără-ndoială să-nțeleagă și să resimtă adevărata valoare a acestei ultime arte bizantine. Ea trebuie să fi fost în chip desăvîrșit deopotrivă pentru imaginația și a artistului și a spectatorului, altfel, desigur, nu s-ar fi putut întinde atît de departe și să se repete atît de asemănător, pînă la sfîrșit.

În istoria generală a picturii monumentale a Balcanilor, frescele românești din secolul al XVII-lea, reprezintă fără îndoială, etapa finală și definitivă a acestei dezvoltări. Mai sustrase influenței Occidentului, mai depărtate de mediul ascetic de la Muntele Atos, ele conțin două calități prețioase : puritatea prototipului bizantin și o sigură concepție, mai senină, mai laică a frumuseții.

Activitatea, din ce în ce mai intensă a istoricilor de artă românească, ce se străduiesc să prezinte cu ajutorul tehnicilor mai moderne capodoperele picturii românești va fi desigur fructuoasă. La frontierele sale occidentale, în regiunea italo-greacă, arta bizantină, corcită prin elementele barocului, murea degenerînd. În regiunea centrală a Balcanilor, arta bizantină pierea de moarte naturală, de bătrînețe, deținătoare a unui conținut profund, rafinat și de o frumusețe în pînză. Poate cîteva decenii vor mai trece încă înainte ca să se reconsidere în ansamblul său regiunea mai de la est, a artei bizantine tîrzii, însă cînd se va îndeplini acest lucru, și numai atunci, se va găsi scrisă obiectiv, istoria dispariției și sfîrșitului picturii monumentale bizantine.

C. B(ARBULESCU)

ÎN VEDEREA CONSERVĂRII PATRIMONIULUI CULTURAL ȘI ARTISTIC

INSTRUCȚIUNI PROVIZORII PRIVIND IDENTIFICAREA, COMBATEREA ȘI PREVENIREA CIUPERCII «MERULIUS LACHRYMANS»

În muzeele noastre, alături de documente scrise, țesături, ceramică, obiecte din metal sau piatră, se află numeroase piese de lemn, lucrări de interes artistic, istoric sau documentar, de mare valoare. Ptesele din material lemnos servesc mai cu seamă la oglindirea în expoziții a aspectelor etnografice sau de artă populară. Materialul lemnos în mare cantitate este întîlnit în numeroase monumente istorice, ca elemente structurale sau piese de mobilier.

Datorită structurii sale specifice, lemnul, sensibil la umezeală și variații de temperatură, se degradează mai ușor ca alte materiale. Facotrii distrugători principali sînt umezeala, lipsa de aerisire etc., care favorizează dezvoltarea microorganismelor consumatoare de celuloză.

Printre dușmanii cei mai temuți ai materialului lemnos sînt de menționat o seamă de ciuperci și unele insecte parazitare.

În ultima vreme s-a semnalat la muzeu prezența unei ciuperci distrugătoare de lemn, denumită «Merulius Lachrymans».

Grija pentru patrimoniul cultural și artistic al poporului nostru impune măsuri riguroase de prevenire și combatere a acestei ciuperci. Pentru aceasta este necesar un control permanent al acestor bunuri și o cunoaștere amănunțită a dăunătorilor.

Identificarea ciupercii «Merulius Lachrymans»

Merulius Lachrymans este o ciupercă ai cărei spori circulă cu milioanele în atmosferă. În această formă este foarte rezistentă la căldură.

Germinează pe lemn într-un mediu cu un procentaj de umezeală de aproximativ 20%—25% și o temperatură între 7—30°C. Dezvoltarea este favorizată de o atmosferă caldă și înăbușitoare. Evoluează sub forma unor firișoare subțiri ca firul de păr — hyphae — care se infiltrează în masa lemnoasă consumînd celuloza pe care o transformă în zahăr cu ajutorul enzimelor — fermenți — lăsînd în urma lor numai lignina. Miceliul — aglomerația de hyphae — la început este de culoare albă, apoi apar pete galbene și purpurii. Din miceliul în stadii secundare, se dezvoltă așa numitele «rhizomorphe» care asigură transmiterea umezelii la lemnul sănătos pregătindu-l astfel pentru o nouă năpădire.

La maturitate fungusul produce o «sporophoră» — floarea ciupercii — care dă milioane de spori sau germeni. Sporophora este întîi de o culoare cenușie-albicioasă, cu o excrescență, treptat devenină mai tare. Sporii cu o culoare roșie ruginie deschisă, răspîndindu-se în aer peste tot, ca un praf fin roșu.

Pentru a ajunge la lemn, fungusul străbate prin zidărie și se întinde pe pereți, la distanțe mari, căutînd mereu hrană proaspătă.

Putregaiul uscat, poate fi bănuit după următoarele simptome:

— Un aer închis și miros de putregai;

— Apariția «micelium»-ului sau în cazuri mai grave o apariție de sporophoră;

— Crăpături și umflături ale tîmplăriei (lambriuri, căptușeli și pervazuri), datorită comprimării unor suprafețe ascunse vederii;

— O degradare a structurii lemnului; la ușoare lovituri produce un sunet goi, înăbușit. La o examinare atentă, se constată că lucrul nu mai are rezistență;

— Distrugerea caracteristică, rapidă a lemnului cu crăpături adînci, în special de-a curmezișul fibrelor.

Măsuri de prevenire

1. Aerisirea continuă a interioarelor.

2. Practicarea unui sistem de ventilație și control a spațiului de sub dușumele (una sau două scînduri mobile la marginea fiecărei camere și execuția de canale de aer în temelii.

3. Înlăturarea igrasiei și a cauzelor ei.

4. Repararea la timp a învelitoarelor, jgheaburilor și burlanelor.

5. Stîrpirea plantelor care mențin umiditate în jurul materialului lemnos.

6. Asigurarea unei pante de scurgere a apelor de ploaie din jurul imobilelor.

7. Înlăturarea stratului vegetal de teren de pe vatra unde urmează a se așeza, prin mutare, un imobil monument istoric sau de artă populară.

8. Executarea de drenuri în jurul lucrărilor noi executate.

9. Tratarea cu această ocazie a întregului material lemnos din structura imobilului cu fungicide persistente și cu materiale hidro-izolante.

10. Tratarea prealabilă cu fungicide a tuturor materialelor lemnoase care intră în incinta muzeelor, inclusiv a împrejmuirilor.

11. Controlul permanent al imobilelor și distrugerea tuturor insectelor parazitare.

Metode de combatere

In cazul în care într-un imobil se semnalează prezența ciupercii Merulius Lachrymans se iau toate măsurile pentru izolarea lui de celelalte clădiri. Accesul în interiorul imobilului contaminat îl are numai personalul căruia i se încredințează acțiunea de combatere a ciupercii. Personalul însărcinat cu acest lucru trebuie să fie bine instruit în privința periculului acestei ciuperci și conștient de rolul său. În timpul activității de combatere se poartă un echipament ușor de curățit — halate și cisme de cauciuc — și se iau măsuri să se facă dezinfectarea mîinilor și picioarelor, pentru a nu purta germenii în alte imobile.

Măsurile de combatere trebuie să înceapă cu înlăturarea putregaiului uscat, urmărindu-se orice ramificație a fungusului. Dacă se observă prezența sporophorei, aceasta trebuie întîi tratată amplu cu fungicide, pentru a se preîntîmpina o răspîndire a sporilor în aer. Urmează apoi evacuarea mobilierului din interior, după ce a fost spălat cu fungicide prin pulverizare sau pensulare și se depozitează în încăperi uscate și aerisite, ținîndu-se permanent sub observație.

Toate suprafețele lemnoase, precum și zidăria se ard la suprafață cu lampa de benzină, pentru a preveni răspîndirea sporilor în aer, iar apoi se procedează la înlăturarea

materialului lemnos din toate porțiunile infectate și se ard imediat. Se arde de asemenea gunoiul, talașul și rumegușul din zona infectată. Materialul lemnos care se păstrează și nu este atacat, urmează a fi tratat cu fungicide.

Cheresteaua nouă va fi tratată cu fungicide pe toată suprafața.

Dușumelele infectate se înlătură împreună cu pămîntul de umplutură (lemnul se arde, iar umplutura se îngroapă în pămînt).

Zidăria în care s-a împrăștiat miceliumul, sau prin care a străbătut acesta, trebuie de asemenea tratată. Se arde cu lampa de benzină pînă la înfierbîntare și apoi se tratează cu fungicide. Pentru o penetrare profundă a fungicidului în masa zidăriei se pot practica eventuale găuri înclinate din loc în loc în care se pulverizează fungicid sub presiune (zidurile se tratează pe ambele suprafețe). Pentru unele cazuri este indicată chiar demolarea zidurilor și refacerea lor cu material nou tratat în prealabil.

Se recomandă ca părțile structurale ale imobilului, care au fost năpădite de ciupercă, să fie ținute mai mult timp desfăcute la lumina zilei cu ușile și ferestrele deschise.

Materialul lemnos care urmează să fie așezat direct pe pămînt se gudronează sau se acoperă cu o soluțiede bitum.

Ca material de umplutură se va folosi pămîntul argilos, uscat și bine bătut.

Piatra sau alte materiale de zidărie care urmează a fi refolosite în construcție, se ard pe toate laturile cu lampa de benzină.

Ca fungicide se folosesc produse toxice care protejează lemnul și prezintă unele avantaje în ceea ce privește ușurința în aplicarea penetrației profunde, sînt persistente în timp, incolore și inodore, necorosive, ieftine etc.

Fungicidele cele mai active și cele mai indicate au ca bază pentaclor fenolul, zincul sau cuprul naftenat și naftalina clorurată.

Pentru acțiunile de combatere se recomandă pentaclor fenolat de sodiu, în soluție de 5% (toxic pentru oameni și plante). Materialul tratat cu acest produs poate fi vopsit.

Pentaclor fenolul este și un insecticid puternic. Dizolvat într-un solvent volatil (esența de petrol), folosind o pipetă subțire sau o seringă, se introduce în masa lemnoasă prin găurile de carii.

Amestecul cu motorina, sau cu alte produse similare, poate fi folosit în mod preventiv pentru părțile lemnoase ascunse, care vin în contact direct cu solul și cu umezeala.

Alături de pentaclorul fenolat de sodiu ca material conservant al lemnului poate fi folosită și clorura de sodiu.

Atragem în mod special atenția asupra obligației pe care o are fiecare director de muzeu de a semnala cazurile de contaminare ale acestei ciuperci telefonic Direcției Artelor Plastice — telefon 15.14.56, pentru a primi instrucțiuni detailate și fungicidele necesare.

Asupra monumentelor istorice nu este indicat să se întreprindă nici un fel de lucrări fără obținerea prealabilă a avizelor prevăzute în H.C.M. nr.661/1955.

MANUSCRISELE, CARȚILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚA PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: **EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREȘTI**, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMINA» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE

IN DORINȚA DE A IMBUNATAȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICA A TIPARITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGA PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SA RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSITUTULUI BIBLIC, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CARȚI ȘI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, IN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU IMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PAROHIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRARI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT IN PINZA, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI Nr. 9 — 10 SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Pr. Dr. OH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinției Mitropoliți, Prea Sfinției Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ»

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI
Nr. 9-10
SEPT.-OCT.
1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

Schimb de mesaje între Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul noului an bisericesc . . . . . 819—820

ANIVERSĂRI

După 15 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de Arhim. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN . . 821—827
Mărturisiri de interes creștin general din partea Bisericilor unite . . . . . 828—855
Adevăruri istorice care nu pot fi răstălmăcite, de TEODOR M. POPESCU . . . . . 856—879

VIAȚA BISERICEASCĂ

Deschiderea noului an școlar 1963—1964 la Instituțiile de învățământ teologic ale Bisericii Ortodoxe Române . . 880—890
Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 43-a serie de preoți cursiști . . . . . 891—893
Vizite primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian . . . 894—897
A doua Conferință Panortodoxă de la Rodos (26—29 sept. 1963), de Episcop ANTIM NICA-TÎRGOVIȘTEANUL . 898—915
Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Mondială a Comisiei «Credință și Constituție» de la Montréal, de Prof. N. CHIȚESCU . . . . . 916—931
Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de I. V. G. . 932—936

ÎN APĂRAREA PĂCII

Sesiunea de la Viena a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii 937—938
Decernarea premiului Nobel pentru Pace pe anul 1962 . . 939—943

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

Prietenie sinceră și rodnică, REDACȚIA . . . . . 944—950
Noi contribuții la cunoașterea legăturilor dintre Rusia și Țara Românească în veacul al XVII-lea, de DAN PLEȘIA 951—958
Complexul rupestru de la Vardzia din Gruzia, de Pr. MARIN M. BRANIȘTE și Ing. VASILE V. NICULESCU . . 959—961

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Împărtășirea la Sfînta Liturghie privită sub aspectul spiritualității creștine, de Pr. Prof. PETRE VINTILESCU . 962—976

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Doi cărturari brașoveni din veacul al XVIII-lea : Ion Duma și Radu Duma, de Prof. NICOLAE ALBU . . . . 977—992

DOCUMENTARE

«Luminarea» picturilor murale, de I. D. ȘTEFĂNESCU . 993—1004
Un tablou necunoscut al pictorului N. Grigorescu, de OCTAVIAN MĂRCULESCU . . . . . 1005—1008

RECENZII

O valoroasă monografie : Biserica Trei Ierarhi din Iași, de Pr. VIRGIL GODEANU . . . . . 1009—1012
Din comorile Sfîntului Munte, de Prof. T. BODOGAE . . 1013—1017
Cărțile populare în literatura românească, de MIRCEA PĂCURARIU . . . . . 1017—1021

SCRISORI IREHICE
PASTORALE-MESAJE

SCHIMB DE MESAJE
ÎNTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ATENAGORA
ȘI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL NOULUI AN BISERICESC

Cu prilejul noului an bisericesc, care, după cum se știe, începe la 1 septembrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare :

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Romîne, Frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Începutul noului an bisericesc și al celui de-al doilea Indiction, la 1 septembrie, în Marea lui Hristos Biserică de la noi, potrivit unui vechi obicei pe care-l păstrăm, a fost sfințit și anul acesta, după cum se cuvine, prin Sfînta Liturghie săvîrșită de Noi, în sobor cu II. PP. SS. Mitropoliți aflători în localitate, în cinstita biserică patriarhală a Slăvitului Marelui Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință. Cu acest prilej, noi am înălțat rugăciuni și cereri Mult Milostivului Dumnezeu pentru sănătatea și îndelungarea în zile a prea iubitei și mult doritei Voastre Prea Fericiri și a turmei credincioase a ortodocșilor de pretutindeni, rugîndu-ne lui Dumnezeu ca să binecuvînteze cununa anului bunătății Sale și să ne învrednicească pe toți să sfîrșim cu folos perioada noului an care începe, în ceea ce privește perspectivele care ne stau în

față, și să ne dăruiască vînturi bune și folositoare, ploi bune și liniștite și să hărăzească lumii întregi pace adîncă, pacea care depășește orice minte, iar Sfintelor Sale Biserici să dăruiască bunăstare, încetarea schismelor, conducîndu-le la unirea tuturor. În cele din urmă, am procedat și la înscrierea în Condica respectivă a actului legal, săvîrșit de noi, semnînd spre dovadă continuă de sfințirea și începutul noului Indiction.

Cu prilejul intrării noastre în noul an bisericesc, cu bucurie și cu dragoste multă, anunțînd acestea respectabilei Voastre Prea Fericiri, Vă urăm din tot sufletul ca Domnul să Vă dăruiască sănătate deplină în noul an al mîntuirii, binecuvîntînd, cu harul Său și făcînd să progreseze cele de la voi.

Îmbrățișîndu-Vă, iarăși, cu sărutare sfîntă, rămînem cu dragoste frățească și cu deosebită cinstire,

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† *ATENAGORA al Constantinopolului*

1963, septembrie, 1.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic, prin următoarea telegramă de mulțumire :

Sanctității Sale ATENAGORA,
Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului

FANAR — TURCIA

Profund mișcați de dragostea frățească de a ne fi pomenit și pe Noi și pe credincioșii Bisericii noastre în sfintele rugăciuni înălțate de Sanctitatea Voastră cu prilejul noului an bisericesc, Vă mulțumim cu recunoștință, și la rîndul Nostru rugăm fierbinte pe Milostivul Dumnezeu să dăruiască Sanctității Voastre sănătate și îndelungare de zile, iar Sfintelor Biserici Ortodoxe să le hărăzească împliniri fericite în lucrarea lor apostolică.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

AHIVERSÀRI

DUPĂ 15 ANI DE LA REÎNTREGIREA BISERICII ORTODOXE DIN TRANSILVANIA

La 21 octombrie 1963 s-au împlinit cincisprezece ani de la măreţul act al reîntregirii bisericeşti. Aniversarea aceasta este prilej de privire a celor ce au fost şi sînt, şi de perspective pentru viitor.

1. *Aceeaşi «lege strămoşească»*. — Parcă simţim şi astăzi — după 15 ani — uriaşa mişcare, ctitoritoare de istorie, ce s-a declanşat cu putere nestăvilită în octombrie 1948 în toate parohiile din Transilvania. Ea a izbucnit cu atîta putere pentru că a fost pregătită de cele două veacuri şi jumătate de despărţire în «două strane». Despărţirea de la 1698 dintru început a fost socotită ca un lucru străin şi nefiresc, căci de la început şi pînă în 1948 a fost mereu prezentă în gîndul şi inima clerului şi credincioşilor întrebarea : ce rost are să facem parte din două Biserici romîneşti, cînd între ele nu e nici o deosebire, cînd în amîndouă este aceeaşi «lege strămoşească» ? Ei se ştiau deosebiţi numai prin faptul că unii erau sub călăuzirea vlădicilor de la Sibiu şi alţii sub îndrumarea vlădicilor de la Blaj. În consecinţă credincioşii şi preoţii celor «două strane» se înţelegeau întreolaltă ca şi cînd ar aparţine unei singure Biserici. O spune limpede Petru Maior, că pe la 1800 în «multe locuri nici nu mai auzi... vorbă de unire şi neunire, numai cît pe unii îi cheamă uniţi şi pe alţii neuniţi după felul arhiereului căruia sînt supuşi». Socotindu-se de o singură lege, preoţii uniţi şi neuniţi «şi la îngropăciunea mórţilor şi la maslu şi întru alte tocmele duhovniceşti şi bisericeşti se adună laolaltă, cîntă, slujesc împreună, fără de a se sfii unii de alţii, şi poporenii, şi cei uniţi şi cei neuniţi fără deosebire, cheamă la unele ca acestea preoţi şi neuniţi şi uniţi, numai cît preoţii nu slujesc liturghia unul în Biserica altuia, măcar că şi aceasta am văzut făcîndu-se cîteodată. Iar cînd merge vreun protopop unit la vreo biserică sau la rugăciune de a neuniţilor şi vrea să spună învăţătură de rost, prea bucuroşi îl ascultă nu numai mirenii, ci şi preoţii cei neuniţi şi vîrtos îi mulţumesc. Asemenea la îngropăciunea celor uniţi, de va fi mai îndemînat întru

propovăduire vreun preot neunit decît cei uniți ce se află acolo față, bucuroși îl ascultă uniții și întocmai ca pe preoții cei uniți îl cinstesc. Ce e mai mult, fără osebire se ispovedesc uniții mireni la preoții neuniți și neuniții la preoții uniți, ba înșiși preoții fac aceiași» [1].

La fel — ca și Petru Maior — scrie teologul «unit» N. Brînzeu despre situația din 1917 : «poporul în foarte multe locuri încă nu știe ce e, nu știe deosebirea dintre unit și neunit» [2]. De aceea, înfrățirea dintre «uniți și neuniți» a continuat și în anii următori. O mărturisesc preoți și credincioși foști greco-catolici. În parohia mixtă Hodac (prot. Reghin), după mărturia preoților V. Oprea și L. Tîrnăveanu, «nu numai credincioșii celor două strane au trăit în relații frățești, ci și slujitorii celor două altare au fost întotdeauna alături... în conducerea problemelor legate de interesele social-culturale... și la slujirea nevoilor duhovnicești ale păstoriților... Multe au fost împrejurările în care ei au slujit împreună... Ei au trăit întotdeauna în armonie și în lipsa unuia din parohie se suplineau reciproc... la toate nevoile sufletești ale credincioșilor. În capela din cătunul Toaca serveau alternativ Sfînta Liturghie la același altar pentru credincioșii din acel cătun și din alte cătune îndepărtate de comună. Oricare dintre preoți celebra Sfînta Liturghie la ea luau parte credincioșii celor două biserici. Aceștia de asemenea trăiau în bună înțelegere și frățească armonie, cercetînd biserica soră cînd unul dintre preoți lipsea din parohie». E ceea ce confirmă credincioșii în declarațiile lor. «Tot a doua duminecă, cînd preotul greco-catolic mergea în filia Mica — zic credincioșii din Bernadea — credincioșii și cîntăreții (greco-catolici) veneau să asculte rugăciunea în biserica ortodoxă, iar cînd preotul ortodox lipsea din parohie, ortodocșii ascultau slujba în biserica unită. Ba a fost un timp cînd cele două biserici din Bernadea aveau un cîntăreț comun. Poporul vedea cu ochi buni și afla foarte firească slujirea în comun a celor doi preoți în diferite ocaziuni». Cînd parohia greco-catolică Ruși-Munți era vacantă, «de multe ori ne servea preot neunit, și credincioșii erau mulțumiți». La Armeni preoții slujeau împreună și «în lipsa unui cucernic preot din comună, nici un credincios nu s-a întîmplat să moară neîmpărtășit, pentru că credinciosul chema pe preotul aflat în comună, fie credincios ortodox, fie credincios greco-catolic». «De cînd ne aducem noi aminte preoții au slujit împreună — spun credincioșii din Vecerd și Ighișul Vechi. Cantorii noștri totdeauna au cîntat în amîndouă bisericile».

Concluzia este — cum afirmă credincioșii din Toarcla (prot. Agnita) — că «de fapt noi nu eram despărțiți decît de formă». Astfel că «unirea Bisericilor era așteptată și dorită de toți credincioșii» — cum scrie credinciosul Rău Irimie din Orlat.

Despărțirea aceasta «de formă» a fost menținută împotriva voinței și intereselor poporului, clerului și credincioșilor de către stăpînirile

1. Petru Maior, *Istoria bisericei romînilor,* Buda, 1813, p. 117—118.
2. N. Brînzeu, *La problemele bisericii romîne unite,* în «Cultura Creștină» (Blaj), 1917, nr. 16—17, p. 463.

asupritoare, care trăgeau foloase din dezbinarea religioasă semănată de ele în sînul poporului romîn. Cînd aceste stăpîniri s-au prăbușit sub valul revoluționar al poporului, ce-și lua soarta în propriile sale mîini, clerul și credincioșii au avut deschisă calea realizării unificării, pe care o trăiau de fapt în parohii și pe care o doreau să fie împlinită și ca formă.

Mișcarea reîntregirii bisericești s-a declanșat în 1948 cu atîta putere, pentru că ea era dorul de peste două secole a clerului și credincioșilor, care și-au manifestat voința lor în fiecare zi prin înfrățirea din parohii, și la momente mai însemnate din viața poporului romîn (ca în 1848, 1918 etc.).

Mișcarea aceasta s-a declanșat cu atîta vigoare și pentru că poporul muncitor a nimicit orînduirile nedrepte și a pornit să-și făurească o nouă viață, la construirea căreia erau angajate toate forțele. Despărțirea în două Biserici apărea ca o rămășiță a trecutului de împilare, care trebuie să dispară și să facă loc unității poruncită de momentul istoric prin care trecea poporul romîn. Clerul și credincioșii au înțeles imperativul istoriei, care era și imperativul credinței lor strămoșești, porunca lui Iisus Hristos, și au pășit cu entuziasm pe calea unității și înfrățirii.

Ierarhia Bisericii noastre — în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian — a făcut apel către clerul și credincioșii greco-catolici să se întoarcă acasă, la Biserica strămoșească. Chemarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a Mitropolitului Nicolae Bălan și altor ierarhi transilvăneni a găsit un larg ecou în sufletele preoților și credincioșilor. Astfel într-un răstimp scurt — de trei săptămîni — am trăit marele eveniment istoric al reîntregirii bisericești, al reîntoarcerii preoților și credincioșilor greco-catolici la sînul Bisericii mame, în care ies la lumină ca puncte mai însemnate adunarea de la Cluj din 1 octombrie 1948 a celor 38 protopopi și preoți greco-catolici, delegați a 423 canonici, protopopi și preoți — în care ei declară revenirea la Biserica Ortodoxă Romînă, și primirea lor — în frunte cu președintele adunării Pr. Traian Belașcu — la Sfîntul Sinod în 3 octombrie, și măreața adunare bisericească din 21 octombrie, cînd la Alba Iulia peste 20.000 de credincioși și aproape 1000 de preoți — reprezentînd clerul și credincioșii reveniți — au dat expresie hotărîrii de a se încorpora «cu toată ființa... în Biserica Ortodoxă Romînă», de a fi și a rămîne cu frații lor vechi ortodocși «*una* în credința dreptmăritoare, *una* în slujirea statornică a poporului nostru și *una* în ascultarea leală a comandamentelor de viață nouă ale scumpei noastre Republici Populare Romîne»[3]. Cu adevărat luminate clipe de bucurie, impresionante momente de entuziasm și de avînt caracteristic numai pentru marile evenimente istorice. «Retrăiesc clipele acelea de la 21 octombrie 1948 — scrie Pr. Prot. I. Gh. Ivanciuc (Maramureș). Văzută cu ochii amintirilor ziua aceea e de neuitat... Bucuria era generală. Valuri de popor... din cele mai îndepărtate colțuri de țară, ne-am întîlnit cu miile la Alba Iulia. Și parcă toți ne cunoșteam. Chemarea

3. Un colectiv, *Cînd frații sînt împreună,* Sibiu, 1956, p. 221—226.

vie a strămoșilor ne-a înfrățit în îmbrățișări calde. Ne-am dat sărutarea păcii și a dragostei. Într-o măreață adunare am spus răspicat că revenim la matcă și că vrem să ne închinăm aceluiași Dumnezeu în care am crezut întotdeauna. Am țesut din nou ceea ce s-a destrămat la 1700. Ne-am reîntors la izvoarele curate ale credinței ortodoxe, am regăsit calea străbună» [4].

2. *Viață înfrățită.* — Acum, după trecerea a 15 ani de viețuire în cadrul Bisericii reîntregite, ne dăm și mai bine seama de însemnătatea și măreția actului din octombrie 1948. Din perspectiva acestor ani vedem roadele îmbelșugate ale înfrățirii, care, aruncînd la o parte tot ceea ce mai putea aduce aminte de despărțirea de altădată, a întărit, a dezvoltat și dus la desăvîrșire unitatea clerului și credincioșilor în «legea strămoșească». Astăzi se poate spune că unitatea bisericească este desăvîrșită, că clerul și credincioșii constituie o mare familie duhovnicească de la un capăt la altul al țării, sub îndrumarea părintească a Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian. Oriunde te-ai duce, în orice biserică din Transilvania sau alte părți ale țării, vlădică, preot sau credincios — ești primit cu dragoste, cu bucurie și cu cinstire cuviincioasă.

Rezultat al voinței și acțiunii ierarhilor, clerului și credincioșilor, actul istoric al reîntregirii bisericești a fost întîmpinat peste tot cu mare bucurie și toți au arătat rîvnă sfîntă întru consolidarea și desăvîrșirea lui. Sfîntul Sinod a dat îndrumările și a aprobat măsurile corespunzătoare. Prea Fericitul Patriarh Justinian a considerat consolidarea reîntregirii ca o preocupare permanentă și a priveghiat necontenit — cu dragoste părintească, înțelegere și bunătate — asupra desfășurării vieții bisericești reîntregite. Așa cum a declarat de la început, în inima de părinte a Prea Fericirii Sale au aflat loc împreună toți fiii duhovnicești fără nici o deosebire. Brațele iubirii părintești au fost larg deschise nu numai spre mulțimea celor ce s-au întors la casa părintească în 1948, ci și spre puținii preoți, care au mai stat în cumpănă și au revenit mai tîrziu. Prea Fericirea Sa declară în 21 octombrie 1958 : «Binecuvîntez și felicit pe toți aceia prin a căror tragere de inimă și prin a căror osteneală s-a înfăptuit istoricul act de la 21 octombrie 1948 — cît și pe aceia care au venit acasă pînă astăzi, fie în ceasul al treilea, fie în al șaselea, al nouălea sau chiar în cel al unsprezecelea — asigurîndu-i de aceeași răsplată a dragostei, cuvenită și celor din urmă ca și celor dintîi (Matei XX, 16)» [5].

Anii care s-au scurs de atunci au făcut ca reîntregirea noastră bisericească să se desăvîrșească. Astfel este formarea unitară a preoților, apropierea și înfrățirea lor la Cursurile de îndrumare misionară, la conferințele de orientare și administrative. De asemenea tratament părintesc și frățesc față de preoții noi-ortodocși, din sînul cărora au fost pro-

4. Pr. I. Gh. Ivanciuc, *La sînul Bisericii-mame,* în «Mitropolia Ardealului», 1958, nr. 9—10, p. 673.

5. Cf. rev. «Mitropolia Ardealului», 1958, nr. 11—12, p. 778.

novați doi episcopi (P. S. Teofil al Clujului, fost al Romanului și P. S. Visarion Ploieșteanul, Episcop vicar patriarhal), inspectori patriarhali, vicari, consilieri, inspectori la Centrele arhiepiscopești și eparhiale, profesori la Seminariile și Institutele teologice, protopopi, preoți în Capitală și în parohii fruntașe etc. În Tipografia Patriarhiei s-au tipărit cărți de cult și antimise, care au fost distribuite gratuit tuturor bisericilor revenite. Revistele patriarhale și mitropolitane au dus lumina dreptei credințe și căldura iubirii frățești la preoții și credincioșii noștri. Cărți de lămurire a problemelor bisericești au fost difuzate în toate parohiile. În felul acesta toți preoții și credincioșii au primit cuvîntul de părintească povățuire al Prea Fericitului Patriarh Justinian și al celorlalți înalți Ierarhi, au cunoscut învățătura de credință a Bisericii noastre, care-i îndrumează neîncetat pe calea păcii și a patriotismului, a sprijinirii muncii poporului pentru viața cea nouă și a luptei pentru pace.

În toate organele de conducere — de la parohii pînă la Adunarea Națională Bisericească — au fost aleși deopotrivă preoți și credincioși vechi și noi-ortodocși (epitropi, membri în Consiliul parohial, în Comitetul parohial, în Adunarea parohială, deputați ai Adunărilor Eparhiale și ai Adunării Naționale Bisericești). În seminariile și în Institutele teologice a crescut o nouă generație de cîntăreți și preoți, generația Bisericii reîntregite, care continuă lucrarea inițiatorilor și făuritorilor reîntregirii bisericești. Viața parohiilor s-a scurs pe făgașul unei tot mai depline unități frățești. Preoții și credincioșii sînt mulțumiți că înțelegerea și conlucrarea ce a existat și înainte de 1948 între «cele două strane», s-a desăvîrșit după 1948, pentru că acum sînt fii ai aceleiași Biserici. Preoții slujesc împreună, în sobor, sau alternativ, la cele două biserici și conlucrează în activitatea ce o desfășoară.

Credincioșii sînt mulțumiți că «Chiriarhii Bisericii Ortodoxe Române și-au arătat și arată și în prezent față de preoții și credincioșii reveniți toată dragostea». Ei sînt mulțumiți că «la slujbele din biserică și la celelalte slujbe nu e nici o schimbare. Atît preotul, cît și cantorul fac slujbele și cîntă ca și înainte». Sînt însă mai mulțumiți decît înainte, pentru că acum «ne rugăm împreună în aceeași biserică la același Dumnezeu, mergem toți la un altar, sîntem una în credință cu consătenii și rudeniile noastre, una cum au fost și strămoșii noștri». Ei se bucură că preoții slujesc împreună Sfînta Liturghie și alte sfinte slujbe. Se bucură că în Biserica Ortodoxă au toate mijloacele necesare mîntuirii.

Unitatea aceasta bisericească însă nu are urmări numai în viața duhovnicească, religios-morală a preoților și credincioșilor. Ea se răsfrînge și pe planul acțiunii pentru satisfacerea nevoilor materiale ale Bisericii, prin contribuția benevolă a preoților și credincioșilor la construirea de biserici și case parohiale, la pictarea și întreținerea biseri-

cilor existente, la îngrijirea cimitirelor, la înfrumusețarea locului din jurul bisericii etc. Toți jertfesc pentru ca Biserica să-și desfășoare activitatea în condițiile corespunzătoare.

Biserica Ortodoxă Romînă își îndrumează clerul și credincioșii pe calea patriotismului și luptei pentru pace. Ea este Biserică națională autocefală, legată deci de popor și de năzuințele lui. Ea este Biserica lui Hristos, «Domnul păcii», însuflețită deci de duhul «făcătorilor de pace». De aceea unitatea bisericească se arată și prin unitatea tuturor membrilor Bisericii în sprijinirea muncii pentru înflorirea patriei și în colaborarea la lupta pentru pace a popoarelor. «Sîntem uniți în muncă și rugăciune» — declară credinciosul I. Mușunoi din Cincul.

Concentrînd într-o frază unitatea bisericească sub aspectul ei duhovnicesc și patriotic, credinciosul D. Popa din Bernadea, scria : «Vechi ortodocși și reveniți împreună aducem imn de laudă lui Dumnezeu, jurînd că nimic nu ne va mai putea despărți pe frați de a locui împreună și de a ne uni eforturile noastre pentru a crea o țară puternică și fericită, care să fie un adevărat bastion al păcii» [6].

3. *În concluzie,* din perspectiva celor 15 ani de viață înfrățită în sînul Bisericii Ortodoxe Romîne ne dăm seama de importanța istorică a actului de la 21 octombrie 1948 :

Acest act a fost posibil datorită unității în legea strămoșească păstrată de preoții și credincioșii celor două Biserici de-a lungul a 250 ani de despărțire, datorită voinței clerului și credincioșilor greco-catolici de a se întoarce la sînul Bisericii mame, datorită chemării și atitudinii părintești a ierarhilor Bisericii noastre — în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian — și dragostei frățești ce lega pe preoții și credincioșii din cele două strane, datorită libertăților, ce le-a cucerit poporul muncitor și vieții celei noi de libertate, pace, dreptate, progres ce se construiește în țara noastră.

Reîntregirea bisericească este definitiv consolidată. Înfrățirea în sînul Bisericii noastre este deplină. Unitatea este desăvîrșită, atît în cele strict bisericești, cît și în munca pentru propășirea patriei și acțiunea pentru «pacea a toată lumea». Preoții și credincioșii prețuiesc valorile spirituale ale Ortodoxiei, sînt legați sufletește de «legea strămoșească» și din puterile ei de viață vor să-și hrănească sufletul și să fie mereu slujitori ai vieții din ce în ce mai fericite. Ei sînt mulțumiți că acum sînt una și se roagă și lucrează împreună pentru mîntuirea sufletelor, pentru preamărirea lui Hristos, pentru binele Bisericii, pentru propășirea poporului romîn și biruința păcii în lume.

Preamărit să fie Dumnezeu pentru toate aceste bucurii și realizări ! Cinstire se cuvine tuturor celor ce au lucrat pentru realizarea, păstrarea,

---

6. Prof. N. Mladin, *Mărturii ale unității bisericești,* în «Mitropolia Ardealului», 1956, nr. 1—2, p. 48—49.

întărirea și desăvîrșirea necontenită a unității noastre bisericești ! Iar din realizările frumoase ale celor 15 ani să luăm îndemn să fim și de acum înainte — cum scrie I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului — «împreună în toate cele bune — și mai presus de toate în alipirea față de sfînta noastră Biserică și față de patria noastră înfloritoare» [7].

Reîntregirea bisericească este un act istoric, dorit și așteptat 250 ani. Ea este definitivă. Ea a fost, este și va fi mereu un izvor de înfrățire în rugăciune și muncă, de mărturisire într-un gînd și de unire într-o hotărîre și acțiune pentru slava lui Hristos, propășirea poporului și pentru pacea a toată lumea.

Arhim. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN

7. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cu toții la un loc,* în «Telegraful Romîn», 1963, nr. 39—40.

MĂRTURISIRI DE INTERES CREȘTIN GENERAL DIN PARTEA BISERICILOR UNITE

Mișcarea de idei și de inițiative în curs de realizare în lumea creștină are răsunetul ei special în latura Bisericilor unite cu Roma. Organizația ecumenistă pe de o parte, conferințele și acțiunea interortodoxă, ca și interesul ce a trezit în lumea Romano-Catolică și afară de ea, Conciliul II de la Vatican, pe de alta, pun Bisericile unite în situația de a considera poziția lor în lumina noilor fapte și condiții și a trage concluziile indicate pentru locul și rolul lor în corpul bisericesc de prezent și de viitor.

Este interesant că aceste Biserici obligate și obișnuite de secole să se acomodeze și resemneze cu situația lor de grupuri de alte confesiuni și rituri supuse și afiliate Bisericii Romano-Catolice, în care păreau absorbite, ridică azi glasul lor și prezintă doleanțe și deziderate, în care afirmă conștiința și dreptul lor de a fi membre constitutive ale corpului bisericesc universal, ca orice alte Biserici, cu pretenții la o anumită autonomie și la respectul întregului lor patrimoniu bisericesc tradițional în sînul marii comunități creștine.

Această atitudine este un fapt nou în viața bisericească, ba, în unele privințe cel puțin, o adevărată revelație și o faptă de curaj, care se cuvine a fi observată și interpretată cu atenție, ca fiind în chip firesc caracteristică momentului și situației în care se găsește azi creștinătatea, în curs de schimbări importante în toate sectoarele ei, și îndeosebi în cel al raporturilor interbisericești.

«GLASUL BISERICII DE RĂSĂRIT», — O MĂRTURIE OPORTUNĂ ȘI EDIFICATOARE

Mărturia acestei mișcări parțiale cu semnificație în mișcarea generală a lumii creștine o dă între altele — și o dă în chip foarte oportun și în multe privințe edificator —, cartea intitulată în adevăr semnificativ *Voix de l'Église en Orient. Voix de l'Église Melchite,* apărută în limba franceză într-o mare editură romano-catolică germană, Herder (Freiburg im Breisgau, 1962), carte de evidentă actualitate și de interes deo-

sebit pentru cele ce sînt pe cale să se lămurească, să se schimbe și să se statornicească în noua formă a condițiilor și raporturilor intercreștine.

Urmînd să prezentăm în formă mai dezvoltată bogatul conținut de stări, de idei și de năzuințe, cuprinse în carte, cu suficiente reproduceri textuale, vom reține aci unele din constatările și aprecierile privitoare la problema unirilor bisericești cu Roma, ca putîndu-ne interesa mai de aproape din punctul nostru de vedere.

Unirea melchiților, cum au fost numiți creștinii ortodocși din Orient, ca partizani ai «împăratului», de către monofiziți, s-a făcut (1724) în unele condiții asemănătoare cu ale celorlalte uniri : situație politică, materială și morală precară, presiuni și mari promisiuni de ajutor din partea propagandei romano-catolice prozelitiste în Orient, speranța unei mai bune condiții de viață și a unei protecții eficiente din partea papalității, de care, prin bunele raporturi dintre Franța și turci, s-au bucurat timp de secole romano-catolicii în Orient.

Ca și în ale cazuri, unirea melchită s-a făcut cu opoziție, cu abuzuri și cu multe greutăți, dar perseverența, metodele și mijloacele agenților unirii au reușit să rupă de Biserica lor parte din melchiți și să-i organizeze sub ascultarea Romei, ca «Biserică Greco-Melchită-unită de rit oriental».

Această unire s-a făcut cu condiția obișnuită a respectării cultului, organizației, tradițiilor și întreg patrimoniului spiritual al Bisericii Melchite, în schimbul recunoașterii primatului papal.

În noile condiții de viață bisericească, melchiții au fost încadrați în organismul Bisericii Romano-Catolice, cu avantajele și dezavantajele acestei situații. Biserica Romano-Catolică a căutat să și-i alipească tot mai mult, de teama de a nu se întoarce la Biserica Ortodoxă. În acest interes, dată fiind și infiltrarea latină în Orient, mai ales de la 1847, cînd în Palestina papa Pius IX a înființat un Patriarhat latin de Ierusalim, misionarii romano-catolici au căutat să-i latinizeze treptat pe melchiți, ca și pe ceilalți uniți orientali, deși hotărîri papale opreau formal aceasta.

Cu timpul, s-au adunat o sumă de plîngeri și de dorințe nesatisfăcute, pentru care de la Roma s-au dat de regulă asigurări că vor fi luate în atentă considerație, dar totodată pe teren se aplicau măsuri și se întreprindeau acțiuni care «diminuau» tot mai mult ceea ce melchiții reclamau ca drepturi și ca privilegii incluse și înțelese în condițiile unirii făcute.

Codificarea dreptului bisericesc unit, în curs de la 1949 și cu aplicare din 1958, a adus însă melchiților unele dezamăgiri, care i-au silit să ridice *Glasul Bisericii* lor, sub forma și motivele prezente în cartea de care vorbim.

Glasul Bisericii Melchite exprimă mîhnirea și îngrijorarea ei pentru situația în care se găsește pusă, pe de o parte prin unele prevederi ale Codului canonic oriental, pe de altă parte prin unele atitudini și scopuri urmărite de propagandiștii romano-catolici pe terenul din Orient sau din emigrație al Bisericii Melchite.

Cu mare speranță pusă în «Conciliul II ecumenic de la Vatican», unde melchiții au făcut să ajungă doleanțele lor, pe care ei le prezintă motivate și susținute cu conștiința dreptului lor și cu o vigoare care dovedește hotărîrea de a reuși să se facă ascultați.

Privită din această latură, *Voix de l'Eglise Melchite* este în parte un proces indirect și prudent făcut unirii lor cu Roma, firește nu cu amenințări și cu proteste ce ar putea să li se impute ca un act de rebeliune, dar cu sucifientă apăsare pe nemulțumirea și pe dreptul lor, pe alocuri cu indignare chiar, ca să poată fi ascultați și înțeleși măcar acum, în situația creată de papa Ioan XXIII și în atmosfera și scopul în care se ține Conciliul II de la Vatican.

Pentru a-și justifica și asigura acest drept, ei își precizează situația și rolul în sînul «Bisericii catolice universale», prin pana șefului Bisericii lor Greco-Melchite-Catolice din Orient. Patriarhul Maximos IV al Antiohiei și a unui număr de ierarhi, colaboratori la conducerea Bisericii și la întocmirea cărții : Arhiepiscopul Neofit Edelby, Mitropolitul Filip Nabaa, Arhiepiscopul Zoghby, Arhiepiscopul Petru K. Medawar. Temele mai interesante sînt : *Vocația și destinul Orientului creștin* (p. 3—19, 20—42) ; *Apropiatul Conciliu și unitatea creștină* (p. 45—93) ; *Apărarea drepturilor Orientului creștin* (p. 97—133) ; *Contra latinizării Orientului* (p. 137—161), întărite cu scrisul Patriarhului Maximos IV, reprodus în «Introducere» și într-un număr de paragrafe din capitolul final (p. 187—199).

Cartea are nu numai valoarea unui document : ea reprezintă o acțiune dusă de cîțiva ani prin sinoade, conferințe, predici, articole de revistă și călătorii la Roma, în scopul de a face cunoscută situația Bisericii Melchite în raport cu Biserica Romană și a reclama drepturile care decurg din poziția și din misiunea sa în sînul Bisericii Romano-Catolice și al creștinătății, în marele moment al Conciliului II de la Vatican. Momentul este în adevăr cum nu se poate mai potrivit, și doleanțele ce i se aduc la cunoștință sînt în fond pe deplin îndreptățite.

Pentru a întemeia drepturile ce reclamă, Biserica Melchită se prezintă cu toate titlurile și meritele sale, încadrate în misiunea sa, o mare misiune întreită, de interes și de folos nu numai pentru Biserica Romană, în care se găsește încorporată, ci și în sens și scop creștin general, prin așezarea ei în Orientul musulman și prin poziția ei de Biserică unită, prin care vin în contact Orientul și Occidentul creștin, ce sînt chemate să se unească în corpul universal al Bisericii una a lui Hristos. Să se unească anume prin uniați. Biserica Melchită se referă întîi anume la rațiunea de a fi a unirii ei cu Roma. Ea nu ocolește a spune că unirea s-a făcut într-o situație de mare strîmtorare și nevoie, într-un timp și un regim de asuprire musulmană asupra creștinismului oriental, în stare bisericească deficientă. Pentru a da actului de la 1724 și un scop mai înalt decît cel pămîntesc, al nevoii de ajutor politic-material, *Blasul Bisericii Melchite* o motivează și cu dorința de o mai bună pastorație decît aveau atunci. Perspectiva unirii le-o deschisese încă Conciliul de la Florența (1439). De un secol îi îndemnau pe melchiți, în vederea unirii, călugării

iezuiți, capucini și carmeliți. Într-o situație confuză și încordată, un fost elev al Propagandei de la Roma, Eftimie Saifi, ca prim patriarh unit, numit Chiril VI, a rupt unitatea Bisericii Ortodoxe-Melchite.

Unirea melchită s-a făcut deci în condiții tulburi și dezavantajoase pentru ortodocși, ceea ce-i punea într-o situație de slăbiciune și de inferioritate în Biserica Romano-Catolică. Acestea au fost motivul și situația tuturor unirilor cu Roma, inclusiv unirea unei părți a romînilor din Transilvania. În așa situație și condiții, nici nu era posibil celor care făceau unirea să o lămurească și întărească pe temelii juste și stabile, care să le asigure în adevăr nu numai o situație politică și materială mai bună, ci și respectul necondiționat și deplin al «legii» lor, cum numeau romînii suma bunurilor lor bisericești în corpul Bisericii Ortodoxe : credința, cultul, canoanele, organizația, disciplina, în toată întinderea și importanța lor în viața credincioșilor.

Glasul Bisericii Melchite evită să se oprească mai mult asupra a ceea ce a fost constrîngere și nevoie materială sau morală în faptul unirii, dar aceasta nu face excepție de la cele ce ne sînt mai bine cunoscute, dimpotrivă întărește regula unirilor forțate și dezamăgitoare. O unire făcută în condiții de inegalitate a părților nu poate fi decît imperfectă și oneroasă pentru cel slab. «Chiar îndepărtînd cele cîteva cazuri de presiune politică, nedreaptă împrejurările istorice care au ajuns la constituirea — plecînd din Ortodoxie — de grupuri unite cu Roma, rămîn în totalul lor destul de dureroase» (p. 35 : Arhiepiscopul Neofil Edelby). Aceasta s-a văzut după unire ; toți uniții au primit mari promisiuni înainte de unire, toți au avut deziluzii după unire. Fie prin documente cu prevederi deosebite de condițiile inițiale ale unirii, fie prin alte acte de abatere de la sensul unirii, s-au găsit mijloace să se schimbe cu timpul scopul său inițial și să se transforme într-un instrument de absorbire și de asimilare lentă a uniților de orice rit, în marele corp al Bisericii papale.

Aceasta s-a făcut mai ales pe calea latinizării pentru o cît mai strînsă legătură și supunere a uniților către Biserica Romană, urmărindu-se pe de o parte slăbirea puterii ierarhiei naționale a uniților, în folosul primatului papal și al ierarhiei romano-catolice în general, iar pe de alta căutîndu-se să se apropie uniții de organizația, cultul și disciplina Bisericii Romane — cît mai mult, pînă la deplina latinizare.

În privința aceasta, uniții s-au găsit într-o continuă situație echivocă în Biserica protectoare : papii dădeau adică asigurări și ordine pentru respectul cultului și al patrimoniului bisericesc tradițional al uniților, dar organele administrative centrale și cele misionare teritoriale nu țineau seama de ele și continuau să stăruie a uni sau «converti» deplin pe orientali cu Roma, prin metodele latinizării totale. Împotriva unor asemenea tendințe se ridică *Glasul Bisericii în Orient*.

Melchiții uniți vorbesc despre unirea lor ca o înțelegere «bilaterală», obligatorie în condițiile ei pentru amîndouă părțile, atribuindu-i în corpul dezbinat și trist al creștinătății, misiunea de punte de legătură și

de trecere între Orientul și Occidentul creștin (comp. p. 5, 15, 16, 41—43, 132).

În acest rol așa de înalt văd ei adevărata lor «vocație» și «destinul» Bisericii lor. Cartea începe anume cu aceste cuvinte în prefața semnată de Patriarhul Maximos IV : «Cu tot micul număr al credincioșilor ei și slăbiciunea mijloacelor ei omenești, Biserica noastră Greco-Melchită-Catolică își descoperă tot mai mult și mai clar o vocație primordială în serviciul unității creștine» (p. V).

Această vocație de «unisseurs», adică de factori calificați și parcă hotărîtori ai unirii Bisericilor Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică, și-o atribuie cu convingere și cu multă emfază autorii de multe ori în paginile cărții. Ea are întreitul aspect, de care am amintit : al apostolatului la musulmani, cu care uniții orientali conviețuiesc, (p. 5—11 : Arhiepiscopul Neofit Edelby, *Témoins du Christ au coeur de l'Islam*), germeni ai unității creștine (p. 11—15 : *Germe d'nité chrétienne)* și asigurarea adevăratei catolicități (p. 15—19 : *Assurance de vraie catholicité*).

Este unul din interesele cărții elogiul ce face *Glasul Bisericii Melchite* Bisericii lor și îndemnul stăruitor cu care o recomandă tuturor creștinilor, în primul rînd orientalilor, ca urmași ai Bisericilor Apostolice. Indiferent de cît sînt de proprii și de reușite variantele de sens ale unirii în concepția lor, indiferent dacă frumoasa formulă a unirii (p. 32) este posibilă sau întru totul justă : «Nici autocefalie pură, nici absorbire de fapt sau de drept, ci comuniune reală în aceeași credință, aceleași sacramente, aceeași ierarhie organică, cu respectul sincer al întreg patrimoniului spiritual și al organizației proprii a fiecărei Biserici, sub privegherea în același timp paternă și fraternă a urmașilor celui căruia i s-a zis : «Tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi Biserica Mea» ; indiferent chiar de faptul dacă misiunea lor de «unitori» poate reuși sau nu, sentimentul lor este nobil și zelul lor unionist este lăudabil. El face dovada unei concepții orientale despre unirea Bisericilor mai logică, mai dreaptă și mai normală decît cea romană. Este o mărturisire a smereniei, a evlaviei și a generozității orientalilor, care văd în comunitatea bisericească nu domnie, ci frăție.

În dorința lor de a-și justifica misiunea intercreștină și de a se bucura și cu acest titlu de cinste și de drepturile care li se socotesc cuvenite din partea celorlalți, uniții orientali își dau seama că în calea lor stau de secole unele ponoase și greutăți de ambele părți, între care se cred chemați să servească drept punct de întîlnire și mijloc de comunicație.

Ei poartă sentimentul greu că nu sînt bine cunoscuți și apreciați — și în Occidentul romano-catolic și în Răsăritul ortodox. Occidentul nu-i cunoaște și n-a căutat să-i cunoască destul de bine, privindu-i cu lipsă de interes, ca pe niște ignoranți, bănuindu-i, combătîndu-i unii chiar pe terenul lor. Ca uniți, ei n-au fost niciodată pe deplin admiși de către toți catolicii din Apus. «Admiterea lor în unitatea catolică n-a fost aproape niciodată lipsită de gînduri ascunse, cel puțin din partea autorităților

inferioare» (p. 20 : Patriarhul Maximos IV), cu care de regulă veneau în contact. De altfel, chiar «comunitățile catolice de rit oriental n-au știut totdeauna să se apere împotriva invaziei metodelor de lucru ale Occidentului, așa că au sfîrșit prea adesea prin a nu mai reprezenta în ochii Orientului nici o formă acceptabilă de unire întru adevăr și demnitate, ci o absorbire voalată, o latinizare nereușită» (p. 20).

Ceea ce occidentalii știu despre uniții orientali — zice cartea — este că își fac semnul crucii invers. Riturile orientale sînt pentru ei obiect de curiozitate sau de studiu, un obiect de muzeu. În majoritate, occidentalii ignorează tot sau aproape tot din existența unei creștinătăți orientale — istoria ei, disciplina ei, organizația ei ierarhică, patrimoniul ei spiritual.

Această necunoaștere a creștinilor orientali uniți dă motiv da neîncredere — «irațională și confuză» — față de ei. Occidentalii prin tradiție nu au încredere în «*fides graeca*» a orientalilor — o impresie necontrolată, făcută din teama de un mister necunoscut, roada unei necunoașteri reciproce, motivată de izolarea în care se găsesc (p. 22).

De aceea responsabilii occidentali simt nevoia de a împinge tot mai departe supravegherea lor asupra uniților și de a verifica totul. Ei încearcă teama de necunoscut. «La mulți oameni simpli, scrie cartea, se presimte *regretul* că nu sîntem încă «cu totul catolici», adică latini. În ochii multor eleziastici, mai puțin simpli, Biserica Orientală Catolică sau, cum se zice mai adesea, «riturile orientale», nu reprezintă altceva decît o concesie făcută de Sfîntul Scaun roman puterii tradițiilor ancestrale la orientali, o condescendență, un privilegiu, o excepție. Neputînd să facă pe orientali cu totul «catolici», adică latini, se tolerează cu destulă îndemînare ca ei să fie catolici, chiar rămînînd orientali, în fond catolici de rangul ai doilea» (p. 22—23 : Patriarhul Maximos IV).

În Orient, catolicii latini, instalați printre noi, *se organizează în unele locuri ca și cum noi n-am exista*. Neputînd să ne suprime, ei se fac că ne ignorează. Pentru a face aceasta, ei pretextează binele sufletelor, contrariat, socotesc ei, de micile noastre susceptibilități de orientare. Ei socotesc îndeosebi, că ceea ce se numește «catolicism oriental» nu trebuie să reprezinte în Biserica Romano-Catolică decît o excepție, un total de grupuri închise, autorizate cel mult să se mențină, dar nicidecum chemate să se dezvolte. Li se va interzice în consecință, ca altădată în Malabar sau de curînd încă în Palestina, orice apostolat pe lîngă necreștini, care, convertindu-se, n-ar trebui să facă parte decît din Biserica Latină, și se va ușura accesul latinismului oriental necatolic însuși, cu toate directivele și ordinele oficiale repetate ale papilor.

În fond, pentru mulți occidentali, adevărata acțiune de a fi a Bisericilor orientale catolice, motivul pentru care se tolerează în catolicism aceste «excrescențe», jenante, este că ele sînt pe de o parte un instrument de «convertire a disidenților», un fel de momeală în care asemănarea ritului și a organizației externe este exploatată cu îndemînare și, pe de altă parte, că dispariția lor ar vătăma grav prestigiul Bisericii Latine.

«Trebuie spus că chiar prin faptul că noi sîntem catolici fără a fi latini, într-un catolicism încă aproape cu totul redus la latinism, noi nu putem să nu fim incomozi. Mulți occidentali nu consideră încă prea adesea unitatea ca o uniformitate. Ceea ce nu este absorbit nu este pentru ei perfect unit» (p. 23—24 : Patriarhul Maximos IV).

Cît privește pe ortodocși, frații melchiți uniți, deși ortodocșii îi cunosc mai bine, se plîng că îi tratează mai aspru, socotindu-i spioni, vînduți Vaticanului, lupi răpitori travestiți în miei, agenți ai prozelitismului roman, lucrînd inconștienți pentru revendicările de supremație și dominație universală ale Bisericii Romane. Acolo unde sînt mici minorități, ortodocșii se fac chiar că nu-i cunosc. Ortodocșii se simt profund răniți de unire, socotită prematură, necondiționată și separată (p. 24—25 : Patriarhul Maximos IV).

Ortodocșii — zic uniții orientali — văd în uniți schismatici și nu înțeleg de ce unii dintre credincioșii ortodocși simt nevoia să dezerteze din Biserica lor, adică Ortodoxă. «Sau catolicismul roman nu oferă nimic ce nu are Biserica Ortodoxă, și atunci, își zice ea, de ce să dezerteze din Ortodoxie ? sau el oferă ceva și atunci Ortodoxia se întreabă dacă acest adaos nu este o «noutate» eretică (p. 35—36 : Arhiepiscopul Neofit Edelby). Dar principala piatră de poticnire în ochii Ortodoxiei rămîne prozelitismul Bisericii Romane și îndeosebi încă al uniților, pe care ea i-a recrutat în rîndurile ei. Este un lung capitol de recriminări și de plîngeri amare pe care Ortodoxia nu le-ar putea deschide aci» (p. 36 : Arhiepiscopul Neofit Edelby).

Poziția lor de uniți, este «puțin plăcută, puțin confortabilă, un echilibru pe vîrful ascuțit al unei duble și egale fidelități față de Orient și de catolicism...». «Fără a renega nimic din ceea ce face în chip autentic Ortodoxia, ei nu admit să se lase absorbiți de Occident. Aflîndu-se întregi în catolicism, ei nu uită în nici o clipă pe frații lor, pe care momentan i-au depășit. Ortodoxia, ca și Occidentul latin, ar trebui să înțeleagă ceea ce este tragic și nobil în același timp în această atitudine» (p. 37—38 : Arhiepiscopul Neofit Edelby).

Glasul Bisericii Melchite recunoaște că ortodocșii suferă din cauza atitudinii caracteristice a unor uniți față de ei, cum ar fi :

«Suficiență bazată destul de des pe o superioritate de împrumut, uniații prevalîndu-se de resursele intelectuale și morale ale Occidentului, dar făcînd adesea dovada unei lipse de efort pentru a se îmbogăți din interior, plecînd de la propriul lor patrimoniu spiritual.

«Indiferență pentru Biserica lor de origine, ca oameni satisfăcuți, distanți, dacă nu se arată fericiți să prindă Ortodoxia în greșeală, să-i etaleze slăbiciunile omenești.

«Integrism de oameni care simt fără încetare nevoie de a afirma fidelitatea lor față de Roma, ca și cum s-ar îndoi cineva ; rigiditatea celor care vor să fie mai catolici decît papa.

«Cu această stare de spirit, dialogul între ei și Ortodoxie devine, firește, imposibil.

«Nenorocirea este că aceia dintre uniați care fac dimpotrivă dovadă de maximum de înțelegere și de prietenie pentru Ortodoxie, nu reușesc să facă uitată purtarea confraților lor. S-ar zice că Ortodoxia e de acum convinsă că orice uniat este un dușman și că tot ce vine de la uniați este o cursă. Cum să-i convingem de contrariu ?» (p. 39—40 : Arhiepiscopul Neofit Edelby).

Nu ne oprim deocamdată asupra considerațiilor și corecturilor ce sînt de făcut la cele citate. Notăm doar că uniții își cunosc destul de bine poziția între Ortodoxie și Romano-Catolicism și ne pare rău că au încă atîtea motive de nemulțumire din partea unde au căutat o mai mare mulțumire decît în Ortodoxie, după atîtea secole de unire.

Reținem aceste constatări nu pentru a ne face din ele vreo plăcere, ci doar pentru a ne da mai bine seama de situația în care s-au găsit și se găsesc uniții orientali. Le reținem ca pe o cunoștință mai mult despre experiența uniată. Ele confirmă cu noi exemple ceea ce cunoaștem din experiența făcută în poporul nostru însuși. Mărturisirile melchiților uniți au meritul de a fi nu numai în mare parte juste, ci și de a fi sincere și edificatoare : Unirea ortodocșilor cu Biserica Romană, în termenii și condițiile de pînă acum, n-a dat adică nici toate rezultatele dorite la Roma, n-a împlinit nici toate speranțele ce au pus în ea uniții. Pentru moment sau pentru totdeauna — credem — uniri cum s-au făcut nu mai sînt cu putință și nu se vor mai face. Învățătura lor rămîne însă și ea nu trebuie uitată : aceasta în interesul uniri celei mari și una, ce se dorește și se preconizează din toate părțile, și din partea noastră.

Rămîne deci adeverit și recunoscut că, în împrejurări, condiții și scopuri de altădată, s-au făcut atîtea experiențe cîte uniri — toate nereușite, în sensul că nu au dat rezultatele căutate și nu au rezolvat nicidecum, măcar parțial, marea problemă a unificării Bisericii, da dimpotrivă au slăbit creștinătatea orientală și au îngreuiat convietuirea pașnică a Bisericilor și unirea celor «neuniți», cum recunosc înșiși frații melchiți uniți, care-și dau seama că dacă ei ar fi găsit în Biserica Romană o situație dreaptă și convenabilă, s-ar fi unit poate și alți ortodocși cu Roma.

Unirile de pînă acum n-au fost deci o soluție justă a problemei unirii și nu mai pot fi. Se încheie cu aceasta un capitol lung și trist, de aproape o mie de ani, al unirilor parțiale și nesincere făcute din interes și de nevoie. *Glasul Bisericii Melchite,* prin glasul Patriarhului Maximos IV recunoaște cu tristețe : «Printr-un fel de paradox, unirea parțială a unor grupuri de orientali cu Scaunul Roman, este cea care a pus capăt încercărilor de unire globală între Orient și Occident» (p. 20) și prin alte glasuri că uniația a lărgit opoziția și șanțul dintre Orient și Occident (p. 159—160).

Constatarea aceasta este cu prisosință documentată de *Glasul Bisericii Melchite,* fie cu fapte din trecutul unirii, fie cu fapte din prezent — și acestea din urmă sînt mai interesante prin actualitatea lor, în ceea ce privește concepția romană despre unire și uniți. Aceștia nu numai că nu

au obținut o situație mai bună pînă acum, dar sînt azi chiar deposedați de drepturi de care s-au bucurat în trecut ca ortodocși și în parte chiar ca uniți.

Noul Cod canonic oriental a adus unele surprize foarte neplăcute uniților, deși ei primiseră asigurări că nu li se vor știrbi drepturile, ci dimpotrivă. Prevăzători și îngrijorați, melchiții s-au interesat din timp de situația lor canonică în noua codificare. Patriarhul lor Chiril IX Moghabghab a făcut o vizită la Roma, însoțit de cîțiva episcopi uniți, în anul 1939. Se proiecta atunci codificarea. Într-o convorbire cu cardinalul Massimo Massimi, președintele Comisiei de codificare, cardinalul i-a liniștit zicînd : «cînd va apărea acest cod, orice ortodox care va lua cunoștință de el va striga : da, în adevăr, acesta este codul nostru, aceasta este legea noastră, acesta este glasul părinților noștri» (p. 124 : Petru K. Medawar).

Deziluzia uniților a fost cu atît mai mare, cu cît erau nu numai nedreptățiți, ci și induși în eroare. În loc de a-i mulțumi pe uniți, noul Cod canonic a fost pentru ei «o lovitură de măciucă» și un motiv de plîngeri și de nemulțumiri (de ex. la p. 101—105 — Petru K. Medawar ; la p. 108—112 — Patriarhul Maximos IV ; la p. 121—133 — Petru K. Medawar).

Noul Cod are în adevăr prevederi care constituie o «*diminuție*» pentru Biserica orientală unită. Una este cea privitoare la ritul necatolicilor care trec la Biserica unită, care sînt liberi să aleagă ritul ce preferă, dar se dorește să-și păstreze ritul prim (canonul 11, § 1, p. 130 : Petru K. Medawar ; p. 155). Măsura pare a fi corectă și firească, dar ea deschide drum unui abuz, care de fapt se și întîmplă : cu toată libertatea de a se alege ritul și recomandarea de a-l păstra pe cel vechi, posibilitatea de a alege altul va înlesni clerului latin să sugereze și să convingă pe noii uniți ca să adopte ritul latin, ceea ce mai înainte nu se făcea ; necatolicii puteau să aleagă între riturile orientale, deci nu pe cel latin. Aceasta codamnă Biserica unită să nu se mai dezvolte, se plîng melchiții (p. 155).

Mai grea este socotită prevederea care pune pe patriarhul melchit în ierarhia Bisericii Romano-Catolice, într-un rang cu mult inferior titlului și funcțiunii lui : după cei 75 (72) de cardinali și după cei vreo sută de reprezentanți diplomatici ai Vaticanului. Unii și alții sînt clerici cu rang inferior patriarhului — episcopi, preoți sau între cardinali chiar diaconi. Patriarhul se găsește astfel mult distanțat de papă. I se recunosc numai cîteva privilegii de ordin doar istoric, și din acestea cele mai importante sînt supuse fie unor aprobări prealabile, fie unor confirmări posterioare.

Această nouă dispoziție canonică a stîrnit cu drept cuvînt indignare în Biserica Melchită. Cu nesocotirea drepturilor tradiționale ale Patriarhului este coborît și prestigiul lui în Orientul creștin și musulman. Aceasta este «o capitis diminutio», care minimizează rolul patriarhului în Biserică și în comunitate» (p. 103 : Petru K. Medawar). De notat că patriarhul melchit de Antiohia poartă și titlul de patriarh de Ierusalim și de

Alexandria, avînd jurisdicție peste melchiții uniți din Siria, Liban, Palestina, Iordania și Egipt. Această retrogradare a conducătorului Bisericii unite este un procedeu obișnuit și cunoscut nouă : mitropolitul Atanasie, care a primit unirea în Transilvania, a fost rehirotonit preot și episcop la Viena, spre umilirea lui, și pus în exercițiul funcțiunii sale de episcop sub controlul unui preot iezuit cu titlul de «teolog».

Pentru a înțelege mai bine situația de inferioritate în care este pus patriarhul melchit unit în ierarhia Bisericii papale, trebuie luată în consideratie prezența în Orient a patriarhului latin de Ierusalim, ale cărui drepturi nu sînt atinse firește cu nimic de Codul canonic oriental. Prezența unui asemenea patriarh latin în Orient, reminiscență a ordinei instaurate abuziv de cruciați cu sute de ani mai înainte, indignează pe uniți. Ei apreciază că un patriarh latin de Ierusalim este «o injurie» pentru ortodocșii din lumea întreagă, care trebuie reconciliați cu Roma, pentru musulmani, cărora li se aduc în amintire cuceririle franceze, pentru catolicii orientali, mai ales bizantini, melchiții catolici cărora li se arată că nu li se face parte decît de «rude sărace» în catolicitate, și aceasta chiar în propria lor casă (p. 160). «Teribil avertisment dat întregii Ortodoxii... dat de asemenea creștinătăților galbene, negre sau brune. Dacă sînt tratați așa urmașii celor care au cunoscut întîi pe Hristos și s-au numit cu numele Lui, cum vor fi tratați ceilalți ?» «Vor trebui ei oare să imite pe germani și pe anglo-saxoni și să-și găsească într-o zi un «protestantism» sau un «anglicanism» oarecare ?» (p. 160). «Un patriarh latin la Ierusalim este nu numai o inutilitate, un non-sens, ci este un abstacol autentic pentru unitatea Bisericii, pentru reconcilierea necesară între Ortodoxie și Catolicism, lucru care contează ca primordial în creștinismul de astăzi» (p. 161).

Glasul Bisericii Melchite subliniază și cu acest prilej, ca de multe alte ori discordanța dintre ordinele papilor la Roma și starea de fapt în Orient (p. 160 ; v. și p. 16, 17, 18, 92, n. 11, 156). Un călugăr latin din Orient a afirmat unui ierarh unit că Roma dă de fapt, în secret, instrucțiuni pentru latinizarea orientalilor, și că declarațiile oficiale ale papilor n-ar fi decît «pentru galerie» (p. 153).

Ritul îndeosebi este obiectul latinizării. Amintind de repetate ori ordinul papii Leon XIII (Enciclica *Orientalium dignitas*), care amenință cu pedepsele cele mai severe pe misionarii latini care ar îndemna pe orientali în orice chip ar fi, să se facă latini, melchiții se întreabă în fața cutezanței cu care Patriarhul latin de Ierusalim disprețuiește ordonanțele papale : sau papii își bat joc de orientali, sau sînt incapabili să împiedece pe misionari în Orient de a călca voia lor. Se citează însă cuvintele unui papă care a spus unui custode din Țara Sfîntă : «Latinizați, latinizați ! Atît timp cît orientalii nu vor fi latini, rădăcina schismei va subzista» (p. 153—154).

Latinizarea este irațională și păgubitoare intereselor bisericești, zice Arhiepiscopul Neofit Edelby (p. 173). Ea este chiar un pericol. Un întreg capitol al cărții se ocupă cu acest pericol al latinizării, pe lîngă mult-

alte condamnări ale ei în celelalte capitole (p. 137—161). Punîndu-și mereu problema unirii lor și a celorlalți orientali, autorii apreciază că latinizarea face un rău servici cauzei unirii mai ales în fața ortodocșilor. Metodele prozelitismului romano-catolic, care fac să devieze catolicismul în sens prea occidental și prea latin, jignesc mult pe orientali și-i îndepărtează definitiv de catolicism, recunoaște Mitropolitul Filip Nabaa (p. 50). Neajunsul făcut orientalilor uniți cu acest procedeu este numit undeva cum se cuvine : «nedreptate» (iniquité — p. 156).

Asemenea procedee, care au ca scop latinizarea Orientului creștin, provoacă mai mult decît toate indignarea melchiților. Tendința de asimilare și de absorbire a creștinilor orientali se bazează pe principiul că nu este catolic decît cel latinizat (p. 31 : Patriarhul Maximos IV ; p. 153, 176). Cu această teorie se urmărește latinizarea progresivă a Orientului. Aceasta însă — se plîng uniții — nu este de acord nici cu dorința și cu dreptul celor care au făcut unirea, nici cu condițiile ei formale, nici cu scopul însuși al unirii, nici cu prestigiul și cu interesele morale ale Bisericii Romane însăși. Cu dreptate invocă Biserica Melchită respectul condițiilor unirii, adevărat fiind că ele nu s-au respectat din partea romană.

Dar așa s-au făcut unirile. Ceea ce nu este corect și convenabil în faptul unirilor, ține de caracterul lor. Unirile au fost adică acte de interes, nu de dragoste, de credință, de bunătate și de sinceritate. Odată mîinile legate prin supunere Scaunului Roman, nu mai era posibil din partea uniților să ceară drepturi. Ei nu mai puteau aștepta decît acte de favoare, de clemență din partea atotputernicului partener privilegiat — și asemenea acte se fac doar pentru a strînge și mai mult legăturile materiale ale unirii.

Din caracterul neleal și nedrept al «uniației» vin toate neajunsurile ei. Ea este expusă unei firești și tragice neînțelegeri, pentru că cel slab, unitul, pleacă umil capul, iar cel tare pune pe el piciorul. Cel slab oferă mîna, iar cel tare o leagă. «Uniația» are două fețe, pentru că are două scopuri : al celui care o oferă, și a celui care o primește. Fiecare parte o privește din punctul său de interes și de vedere, și de aceea «uniții» nu pot fi niciodată pe deplin mulțumiți și împăcați cu situația lor, care este contradictorie și neverosimilă în sine însăși.

Legătura liberă și benevolă, în concepția uniților, ea a fost mijloc de întindere a stăpînirii și creștere a puterii romane din partea cealaltă. Aceasta nu o poate gîndi și urmări decît ca o completă anexare a uniților cu timpul, prin treptata lor desprindere de ceea ce-i deosebește încă de Biserica Romană.

Catolicitatea este în adevăr atotcuprinzătoare, dar aceasta nu cu scopul de a deveni o colecție de confesiuni, de organizații, de rituri și de forme diferite — o varietate multilaterală —, ci o unitate în care toate se vor preface în cursul vremii în Biserica una și romană. Aceasta este rațiunea latinizării și a centralizării, de care se plîng atît de mult frații uniți : integrarea și absorbirea (p. 32, 55, 117), fracțiunilor uniate în

unitatea cea mare a «Catolicității universale», lăudate de altfel de ei înșiși.

Este adevărat că «Orientul ortodox și cu atît mai mult Orientul catolic nu sînt un teren de misiune. Nu este locul de a «converti», ci de a «reconcilia» sau «a întări». Orientul îndeosebi nu are a renunța la «ritul său», adică la cultul său liturgic, la organizația sa proprie, la disciplina sa, la trecutul său, la martirii săi, la arta sa, în fine la sufletul său. Cînd voi împingeți la latinism, voi nu-i reconciliați, voi îi distrugeți ; voi nu uniți, voi absorbiți ; voi nu serviți, voi stăpîniți. Ajută aceasta unirii ?» (p. 154). Din momentul, însă, în care s-au unit, Bisericile uniate nu mai au autonomie, pentru că nu mai au individualitate, identitate, existență proprie și deci nu se mai pot apăra contra latinizării. Ele sînt doar mici provincii mărginașe ale unui mare imperiu monarhic, centralizat și autocrat. Dacă Conciliul II de la Vatican va schimba ceva în această privință rămîne de văzut, dar nu este sigur, nici probabil.

Decizii și asigurări de respectare a patrimoniului ortodox al uniților se mai pot desigur da, dar latinizarea va putea să continue a se săvîrși pe lîngă ele : o vor accepta, tolera sau chiar dori cu încetul unității înșiși. Ea se făcea și la noi, în forme care, sub regimul Concordatului mai evidente ; în textul Simbolului Credinței s-a introdus în timpul nostru, formula «Filioque», în bisericile unite sfinți cu tonsura latină, în practica vieții cultice și religioase unele rugăciuni și uzuri latine, dacă nu chiar unele sărbători, cărți de pietate latină, icoane, poate crucifixe, erau preferate de unii uniți, iar între o biserică ortodoxă, care este de drept — cu rit — și biserica uniților și o biserică romano-catolică — unii intră mai bucuros în aceasta, decît în biserica ortodoxă. Cîțiva sfinți latini au devenit populari în pietatea unită, iar în ordinele călugărești catolice au apărut nume de romîni, poate și de alți uniți. Biserica Romană dispune de mijloace, de metode și de motive, ca să-și poată apropia atît de mult pe uniți, încît cu vremea să-i absoarbă și să fie în adevăr uniți ca și de voie — adică una cu ea însăși. Teama melchiților este în adevăr îndreptățită, dar remediul nu există — aceasta se știe bine.

Procesul lor cu Biserica Romană — căci este un proces adevărat — nu se cîștigă cu logica, nici cu titluri, cu acte și cu drepturi de propietate : se cîștigă cu puterea, și pe aceasta unității nu o au. Este justă în felul său repetata invocare a trecutului creștin oriental, a Bisericilor apostolice ale Orientului, cele dintîi care s-au format și cele care au avut un așa de mare rol în istoria creștinismului, cele pline de nume de apostoli, de martiri, de mari ierarhi și de Părinți bisericești, de artă și de suflet, dar Roma le știe tot atît de bine, și pentru ea unității trebuie să se obișnuiască a renunța la gloria lor din trecut și a se mulțumi cu cinstea lor din prezent de a fi oaspeții marii Biserici «Catolice universale», în care se găsesc și au totul, afară de autonomie și de libertatea de a păstra pentru totdeauna ceea ce-i aseamănă încă atît de mult de «schismaticii orientali» și-i deosebește de catolicitatea latină.

De aceea se poate ca plîngerea și cererile Bisericii Greco-Melchite-Catolice să rămînă nesatisfăcute și ca uniții să continue încă a fi în situația lor de acum, iar trecutul lor bogat în atîtea valori creștine să rămînă doar o mare și frumoasă amintire, care constituie o satisfacție morală, dar nu un cîștig de cauză într-un diferend ca acela al uniației cu noua Biserică-Mamă. Iar dacă totuși uniții pot sacrifica alte bunuri — pămîntești — pentru libertatea, dreptul și plăcerea lor de a fi Biserică Orientală, înființată și ilustrată de Sfinții Apostoli și de marii Părinți, Roma, Conciliul și nimeni nu-i poate împiedica să o facă.

Sîntem în multe de acord cu ceea ce susține *Glasul Bisericii Melchite* cu privire la reconstituirea «Bisericii Catolice universale», deci a unei uniri care să facă unitatea bisericească, totuși cu unele rezerve și corecturi pentru care nu este loc aici.

Socotim un progres important de gîndire ecumenistă ideea că Biserica Romano-Catolică nu este Biserica cea una și deplină, ci este o parte, în adevăr cea mai mare, a Bisericii care trebuie să fie reunită : «trebuie să admitem că Biserica Latină este o *ramură* a Bisericii Catolice, și că sînt și alte ramuri tot așa de catolice ca și ea (p. 176, Arhiepiscopul Neofit Edelby). Ea nu este deci un corp care să poată absorbi pe celelalte ca pe niște părți componente și integrante ei, ci un corp care trebuie întregit cu ceea ce-i lipsește, pentru a se face, împreună cu celelalte, Biserica una «catolică universală». Dacă în jurul acestui corp sau al unei grupări alta se va putea face unirea tuturor și cum, rămîne de văzut. Biserica Ortodoxă a cunoscut, timp de patru secole, nefericite încercări de unire, și nu s-a împăcat cu ele. Credem că a făcut cu aceasta un mare servici creștinătății pentru epoca noastră ecumenistă și pentru unirea care trebuie și care se gîndește astăzi.

Biserica Romano-Catolică poate, desigur, să procedeze și altfel, și este ceea ce așteptăm. Aceasta depinde însă nu de uniți, nici de noi toți ceilalți creștini. Trebuie schimbat sistemul, și el este bazat pe teorii, pe pretenții, pe acte unilaterale cu caracter dogmatic și canonic specific, cu care nimeni în afară de corpul catolic, nici chiar uniții în totul, nu sînt de acord.

Trebuie deci să se revină la ideea creștină apostolică și patristică ecumenică a noțiunii de Biserică și de organizație bisericească. Biserica veche era autonomă în părțile ei constitutive mari și catolică nu anume prin universalitatea ei, ca întindere și ca număr, căci aceea era relativă și schimbătoare, ci întîi prin catolicitatea credinței ei, cu integritate și ca unitate comună. Catolicitatea exterioară, extensivă a Bisericii a suferit și suferă din lipsa catolicității interioare. Ceea ce lipsește unității Bisericii, nu este unitatea de conducere centrală monarhică, ci întîi unitatea de credință și de concepție ecleziologică.

De aceea, o dată cu restabilirea noțiunii de Biserică, noțiune dogmatică și canonică, trebuie restabilită noțiunea de ierarhie și anume de conducere a Bisericilor reunite în Biserica una.

În *Glasul Bisericii Melchite* este mult material care merită să fie revăzut și prezentat pe măsura interesului lui actual incontestabil : problema catolicității și unității Bisericii, a primatului papal și a infailibilității, a puterii episcopilor, a raporturilor cu Ortodoxia, a cauzelor schismei și a nereușitei unirilor, a sensului unirii ce trebuie făcută și altele.

Cu cartea lor *Voix de l'Église en Orient,* frații melchiți au făcut un real servici Bisericii lor, ca și celorlalte Biserici unite, precum și Bisericilor «disidente» încă, iar dacă vor fi înțeleși, chiar Bisericii Romano-Catolice, căreia îi adresează doleanțele lor și pentru uzul căreia este de fapt scrisă cartea.

Ea are calitățile și valoarea unei spovedanii, cum nu s-a făcut încă pînă acum, și aceasta este un merit vrednic de buna noastră apreciere, ca Biserica Orientală și ca Biserică ce cuprinde în sine foști uniți, reveniți la locul lor de drept și de dorință, reuniți cum se cădea cu Biserica maternă, originară și firească. Uniții noștri au și ei meritul de a nu fi «tăcut», cînd au văzut nedreptatea și de a o fi reparat apoi definitiv în masă — acum 15 ani (1948). Episcopul Inocențiu Micu Klein, protestatar la Viena și la Roma, cu care se unise Biserica sa în condiții și cu promisiuni nerespectate, demisionat și pribeag pînă la moarte la Roma (1768), a suferit pentru dreptatea neamului și a Bisericii sale, iar învățatul cleric Petru Maior († 1821) a protestat indignat împotriva «nemîstniciei» papale încă înainte de validarea infailibilității prin Conciliul I de la Vatican (1870).

Cartea *Voix de l'Église en Orient* este o manifestare de conștiință și un act de curaj. În cumpănă cu promisiunile ce au primit unindu-se, melchiții au pus onoarea și drepturile imprescriptibile ale Bisericii Orientale, cu tot patrimoniul ei atît de bogat și atît de prețios. Biserica Ortodoxă are partea sa de dreptate și de satisfacție morală din protestul prezentat Romei, pentru ceea ce a suferit prin unire și pentru ceea ce a reclamat și a realizat prin revenirea uniților săi, în unele teritorii naționale.

Biserica Ortodoxă Romînă îndeosebi are bucuria să se știe reîntregită, prin înțelegerea fraților uniți, care au ieșit la timp din starea umilitoare în care îi implicase unirea. Din «rude sărace» și «trupe auxiliare», cantitatea neglijabilă în organismul colosului roman, ei au redobîndit dreptul și libertatea de a fi Biserică Națională Autocefală — a lui Iisus Hristos.

Document psihologic și confesional de interes istoric, *Glasul Bisericii în Orient* intră cu folos și cu cinste în literatura bisericească și teologică, în care constituie o manifestare viguroasă și demnă de concepție și de atitudine creștină orientală, față de lipsa de considerație și de nedreptatea ce suferă de sute de ani uniții toți.

Indiferent de efectul și de rezultatele ei finale pozitive, în lumea occidentală, cartea aceasta va trezi un interes deosebit. Cu aceasta, Patriarhul Maximos IV și ierarhii Bisericii Melchite colaboratori și-au făcut în chip lăudabil o datorie față de Biserica lor. *Glasul Bisericii în Orient* se poate să fie ascultat sau nu. El are însă dreptul și meritul său

în sine, dreptul de a face să se audă, și anume ca drept al tuturor Bisericilor unite.

Uniții orientali pot totuși să facă mai mult decît a cere și a aștepta dreptatea lor de la Roma : ei pot să-și facă dreptate singuri, așa cum au făcut înainte de ei foștii uniți, rutenii și romînii, revenind la Biserica lor Ortodoxă, unde și-au regăsit drepturile toate. În acest chip, romînii și rutenii au rezolvat efectiv și definitiv spinoasa problemă a uniației, care nu are altă soluție decît aceasta. Situația nemulțumitoare și umilitoare, în care se găsesc melchiții uniți, cum arată însăși cartea pe care au scris-o despre aceasta, motivează cu prisosință o asemenea soluție.

In alt chip nu vedem, însă, cum ar putea reuși Bisericile răsăritene unite cu Roma să-și asocieze Bisericile Ortodoxe în scopul cel mare și final al reunificării creștine, pentru care cred că au o «vocație primordială» și o «misiune providențială». Ele au, într-adevăr, o chemare și o datorie primordială de reunificare : pe aceea de a se «reunifica» în trupul din care au făcut parte în mod normal și din care s-au rupt parțial, pentru a se «reintegra», chipurile, în catolicitatea latină unilaterală, de care erau și au rămas încă deosebite, străine și neintegrate, cum singure atestă cu durere prin *Glasul Bisericii în Orient*. Pe noi, ortodocșii, situația grea în care declară că se află frații «uniți» din Africa și Orientul Apropiat ne întristează și ne doare.

Bisericile «unite» — acolo unde mai există — se găsesc așadar în situația de a se supune întru totul constituției, spiritului și intereselor confesionale ale Bisericii Latine și de a se latiniza ele înseși — cu sau fără voie — în cursul secolelor viitoare, sau de a reveni la Biserica lor orientală Ortodoxă, de origine apostolică, de regim ierarhic-sinodal autocefal, de credință ortodoxă nealterată și neamestecată, de rit grec-oriental, de limbă națională în cult și de a reface împreună în condiții normale de libertate față de Roma și în acord benevol cu celelalte Bisericii binevoitoare, unitatea creștină mult dorită de noi toți.

Situația lor de pînă acum și cea de azi nu a avut, și nu are nimic convenabil, atrăgător și convingător pentru unirea Bisericilor Ortodoxe cu Biserica Romană, în condițiile triste, nesincere și nejuste în care s-au făcut toate «unirile» parțiale, și în poziția umilitoare în care s-au implicat singure și în care au rămas pînă azi Bisericile «unite» ; nedreptățite, și păgubite, neorganizate în scop de latinizare printr-un Cod canonic impus, cu conducătorii lor — în frunte cu patriarhul — așezați în urma întregului aparat administrativ și diplomatic-politic al Bisericii și Statului papal.

Starea nedreaptă și nemulțumitoare, în care se găsesc frații uniți din Orient, în acest organism, este argument de drept și de fapt trist și evident, care ne convinge de contrariul a ceea ce ei au primit misiunea să ne convingă. Cu tot ritul lor oriental și cu tot ce au mai păstrat din tradiția și din tezaurul Bisericii Ortodoxe, «orientalii catolici» se deosebesc azi mult de noi, situîndu-se pe o poziție care nu a fost a lor și nu este a noastră. Ceea ce au de făcut pentru a ne înțelege — și a înțelege

propria lor situație — este a-și revizui concepția ecleziologică, deformată și deformantă, pe care și-au făcut-o prin uniație, concepție din care izvorăsc alte cîteva vederi greșite, care trebuie de asemenea îndreptate.

Cu ideile uniate despre constituție și regimul Bisericii una («catolice-universale»), despre primatul papal și infalibilitatea papală, despre natura și refacerea unității bisericești, despre uniație ca mijloc de reconstituire a unității, despre sensul «catolicității», despre sensul dezbinării Bisericilor și despre perspectiva unirii lor în viitor, despre situația, răspunderea și datoria Bisericii Ortodoxe în fața creștinătății, frații uniți s-au diferențiat și înstrăinat de Biserica Ortodoxă, și aceasta nu din vina noastră, care am păstrat întregi și neschimbate depozitul credinței, tradiția bisericească și tot «patrimoniul spiritual» al Orientului apostolic și patristic.

Reflectînd mai adînc și obiectiv asupra acestora, frații uniți vor înțelege ce au de îndreptat, pentru a ne putea găsi de acord asupra unirii : ai «unirii» fără «uniație».

*

«UNIATISM ȘI ECUMENISM». — UN INTERESANT STUDIU AL MGR. ELIAS ZOGHBY, ARHIEPISCOPUL NUBIEI ȘI VICAR PATRIARHAL GENERAL GRECO-CATOLIC PENTRU R.A.U. ȘI SUDAN

Însuflețirea cu care clerul și credincioșii noștri au aniversat împlinirea a 15 ani de la revenirea foștilor greco-catolici din țara noastră, la sînul Bisericii Ortodoxe Romîne, a constituit încă o dovadă a faptului că hotărîrea luată în toamna anului 1948 de clerul și credincioșii «uniți» de a se reîntoarce sub bolta ocrotitoare a Ortodoxiei străbune a reprezentat singura rezolvare echitabilă a problemei «uniatismului». Stările de lucruri existente și astăzi în acele Biserici greco-catolice din lume, care nu s-au reîntors încă la matca lor firească, evidențiază existența unor serioase probleme în rîndurile ierarhilor, clericilor și credincioșilor «uniați» — probleme generate de aceleași cauze care au făcut, de-a lungul veacurilor, ca «uniația» de pretutindeni să nu-și găsească locul sub dependența ierarhică a Romei papale. Glasurile autorizate ale ierarhilor greco-catolici din Africa și Orientul Apropiat, care se ridică din ce în ce mai ferme împotriva procedeelor utilizate nu numai în trecut, ci și în prezent, de către reprezentanții Vaticanului, față de Bisericile uniate, aduc argumente noi în sprijinul afirmației făcute de Biserica Ortodoxă Romînă și de alte Biserici Ortodoxe că, în epoca intensificării ecumenismului creștin, un dialog frățesc între Biserica Romano-Catolică și Ortodoxia Ecumenică nu poate porni decît de la recunoașterea adevărului că «uniatismul» a fost o experiență «care n-a reușit deloc» și că restabilirea drepturilor și prestigiului scaunelor patriarhale ortodoxe în concepția cercurilor conducătoare ale Bisericii Latine constituie o condiție prealabilă de neînlăturat.

Fără îndoială că refacerea unității Bisericii lui Hristos este și rămîne năzuința primordială a tuturor Bisericilor creștine, care au păstrat în credință duhul Evangheliei și porunca Mîntuitorului «ca toți să fie una». Bisericile Ortodoxe Autocefale au exprimat în repetate rînduri hotărîrea lor nezdruncinată de a sluji prin întreaga lor activitate idealul sfînt al restabilirii unității Bisericii creștine. «Uniatismul» născut prin acțiuni de prozelitism, deseori violente, în dauna Bisericilor Ortodoxe, departe de a aduce vreo contribuție la înfăptuirea năzuinței de veacuri a creștinătății întregi, constituie încă — acolo unde voința clerului și credincioșilor nu a putut să-l înlăture — stavile greu de trecut în calea refacerii unității creștine.

Este ceea ce au ținut să sublinieze înșiși înalții ierarhi ai Bisericii Greco-Catolice din Africa și Orientul Apropiat, folosind prilejul oferit de dezbaterea, în cadrul celui de-al II-lea Conciliu de la Vatican, a unei serii de probleme, prin a căror soluționare s-ar putea facilita începerea, în viitor, a unui dialog ecumenist între Romano-Catolicism și Ortodoxie. Între acești înalți ierarhi «uniați» care pun în prezent, cu îndrăzneală și cu sinceritate, în fața Bisericii Romano-Catolice, de care sînt legați prin dependența lor de papalitate, și în fața Ortodoxiei, de care se simt și mai legați prin tezaurul lor doctrinar și prin tradițiile lor culturale, problema situației lor, uneori tragice din punct de vedere spiritual, se numără și Mgr. Elias Zoghby, Arhiepiscopul Nubiei, Vicarul Patriarhal general greco-catolic pentru Republica Arabă Unită și Sudan. Eminența Sa expune, într-o broșură intitulată «Uniatism și Ecumenism», stări de lucruri și adevăruri din Biserica sa, și exprimă puncte de vedere împărtășite, desigur, de frații săi întru credință și care nu pot fi ignorate de nici una din marile Biserici creștine în aspirațiile lor spre realizarea unui climat favorabil apropierii și înțelegerii pan-creștine.

Se înțelege de la sine că în ce privește soluțiile propuse de Arhiepiscopul greco-catolic al Nubiei — deși se pare că ele întrunesc și consimțămîntul Patriarhului greco-catolic Maximos IV —, pot exista opinii felurite, în sînul Bisericii Ortodoxe și al celei Romano-Catolice. Dar soluțiile pot fi discutate, pot fi găsite prin dezbaterea cu bună credință a celor mai variate puncte de vedere ; importantă rămîne existența stărilor de lucruri, care generează problemele a căror soluționare se caută. Și aceste stări de lucruri sînt înfățișate de Mgr. Elias Zoghby cu luciditate, supunîndu-le unei competente analize, care merge uneori pînă la descifrarea condițiilor complexe în care au luat naștere.

Socotind că aceste părți din broșura Eminenței Sale prezintă interes și pentru cititorii revistei noastre, le prezentăm în paginile ce urmează *.

*

Studiul Mgr. Elias Zoghby pornește de la rememorarea unei triste realități, pe care au trăit-o și o trăiesc încă «uniații» din Africa și Orien-

* Textele prezentate au fost traduse din limba franceză de Pr. N. Cazacu.

tul Apropiat, așa cum — de altfel — au trăit-o «uniații» de pretutindeni. Este vorba de binecunoscuta denunțare unilaterală a clauzelor care au prezidat însăși realizarea «uniației», prin încălcarea de către misionarii romano-catolici a drepturilor de a-și păstra ritul și tezaurul doctrinar și spiritual dobîndit în cursul unei milenare trăiri în Ortodoxie pe care grupurile de ortodocși care s-au «unit» cîndva cu Roma le-au pretins și pe care Roma papală le-a încuviințat. Acțiunea insistentă și continuă a misionarilor Romei printre «uniați» a năzuit întotdeauna să rupă pe «uniați» de tot ce reprezintă viața lor religioasă tradițională, și să-i transforme, mai curînd sau mai tîrziu, în romano-catolici. Arhiepiscopul Nubiei vorbește cu amărăciune despre neîncetata acțiune dusă de misionarii Romei pentru «latinizarea» greco-catolicilor din Africa și Orientul Apropiat, — acțiune pe care o cunoaștem și noi, din cei 250 de ani de existență a unei Biserici greco-catolice în țara noastră. Eminența Sa are, de asemenea, cuvinte aspre pentru osîndirea acestor scopuri și metode, precizînd că «*uniatismul nu numai că a desprins pe creștinul ortodox de Biserica sa mamă și, în parte, de tradițiile sale*», ci el a ajuns a fi «*față de Ortodoxie, o provocare și o nesocotire*».

Încercînd să analizeze cauzele care au dus la această stare de lucruri, autorul își exprimă părerea că «uniatismul» ar fi putut aduce o contribuție la viitoarea reconciliere dintre Biserici, dacă ar fi fost lăsat să repună în contact Biserica Romano-Catolică — despărțită de secole de Biserica Ortodoxă — cu instituțiile ortodoxe pe care el urma să le păstreze integral. Dar, în «uniatism», aceste instituții «au fost adaptate concepțiilor latine și, prin urmare, falsificate și făcute inapte de a crea un climat comun, în care latinitatea și ortodoxia să se poată regăsi, fără confuzie». Și Mgr. Elias Zoghby își exprimă afirmația, înfățișînd situația scaunelor patriarhale pe care însăși Roma papală le-a instituit în Bisericile Greco-Catolice din Răsărit : «Să luăm în considerare — spune Eminența Sa — instituția patriarhală, scumpă Răsăritului, din timpul creștinătății antice și constituind cheia de boltă a edificiului său bisericesc. Oricît au înălțat Administrațiile romane Bisericile uniate la treapta de patriarhate și oricît le-au copleșit cu titlurile pe care această instituție se bucură de totdeauna, ele au redus, în fapt, aceste patriarhate uniate la starea de scaune sufragane ale patriarhatului latin de Apus. Nu rezidă, oare, în fapt, statul major al Bisericilor uniate la «Congregația pentru Biserica răsăriteană» la Roma ? [1]. Fără îndoială, papii au decla-

1. În legătură cu locul și rolul scaunelor patriarhale greco-catolice din Africa și Orientul Apropiat, în ierarhia Bisericii Romano-Catolice, autorul ține să precizeze că chiar «numirea de curînd a patriarhilor (greco-catolici n. red.) ca membri adjuncți ai Sfintei Congregații pentru Biserica Răsăriteană nu atenuează acest fapt, ci dimpotrivă îl confirmă. În adevăr, în acest Dicaster roman — care conduce destinele «eparhiilor, episcopilor, clericilor, călugărilor și credincioșilor de rituri răsăritene —, 28 de cardinali funcționează ca membri. Patriarhii le-au fost adăugați ca membri adjuncți». Și pentru a sublinia nonsens-ul acestei situații, Mgr. Elias Zoghby adaugă : «Ce-am zice noi dacă o comisie, obligată să administreze Arhiepiscopia Parisului, ar fi alcătuită din patriarhi răsăriteni ca membri și din Arhiepiscopul Parisului ca membru adjunct ?...

rat totdeauna că Bisericile Catolice de Răsărit își vor păstra toate drepturile și privilegiile lor ; dar Dicasteriile romane, — organe cărora papii le încredințează respectarea acestor drepturi (ale uniaților n. n.) — n-aveau nici o simpatie pentru regimul patriarhal, care, pe *plan patriarhal*, așeza patriarhatul de Apus, al cărui scaun central este Roma, în același rînd cu Bisericile din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, și nu recunoștea prin urmare clerului roman dreptul de a-și extinde autoritatea asupra acestor Biserici patriarhale de Răsărit.

«Sprijinindu-se pe primatul universal al episcopului său eparhiot care este papa, clerul Eparhiei Romei își atribuise puterea de a administra întregul patriarhat de apus și înțelegea să-și asume prin uniatism răspunderea întregii Biserici a lui Dumnezeu. Papa fiind în același timp, *pe planuri diferite*, episcop al Romei, primat al Italiei, patriarh de Apus și papă al Bisericii Catolice, era normal să fie ajutat de organe ierarhice distincte pentru a exercita aceste sarcini diferite ; organe care să poată reprezenta în mod adecvat episcopatul pe aceste planuri diverse. Papa a trebuit să fie asistat de clerul său local pentru administrarea Eparhiei Romei și poate și a episcopiilor sufragane din Italia, al cărui primat este ; răspunderile patriarhului latin de Apus ar trebui să fie asumate de episcopatul latin sau de delegații săi pe lîngă Sfîntul Scaun, întruniți în sinod patriarhal în jurul papei, care și-ar exercita puterile sale ca patriarh de Apus. Cît despre Biserica Catolică întreagă, răspunderea administrației sale ar trebui să incumbe episcopatului catolic sau reprezentanților săi mandatați de acesta, pentru a coordona, sub primatul universal al papii, viața și activitatea întregii Biserici.

«Confundînd aceste trei planuri, (episcop al Romei, primat al Italiei și patriarh de Apus), clerul eparhial roman s-a erijat în administrator, împreună cu papa și în numele său, al întregei Biserici Catolice. Acest regim, care s-a accentuat considerabil cu timpul, a sfîrșit prin reducerea puterilor de drept divin ale episcopatului, în folosul Congregațiilor romane. Început la reforma de la Cluny, dus mai departe după Conciliul de la Trident, el a atins punctul său culminant după întîiul Conciliu de la Vatican. Cu uniatismul patriarhii catolici orientali au fost supuși aceleiași tutele. Patriarhii uniați, singurii reprezentanți în *catolicitate* ai patriarhilor tradiționali — care, alături de episcopul din Roma conduceau, înainte de despărțirea Bisericilor, destinele creștinătății, și cărora — și nu altora — papii le trimeteau îndată după alegere mărturisirea lor de credință —, ei s-au văzut lăsați și ei pe ultimul plan».

Este evident că Biserica Ortodoxă întreagă nu poate fi de acord cu părerea că «patriarhii uniați» din Răsărit ar fi «reprezentanți în catolicitate ai patriarhilor tradiționali» — părere exprimată în rîndurile de mai sus. Nu încape însă nici o îndoială că argumentarea Mgr. Zoghby, asupra atitudinii pe care o are conducerea Bisericii Romano-Catolice față de patriarhii ortodocși poate fi într-o oarecare măsură dedusă din atitudinea actuală a Administrației romane față de acei patriarhi greco-catolici, pe care i-a creat ea și cărora ea le-a dat titlurile unora din patriarhal-

tele apostolice. Şi trebuie să recunoaştem că, într-adevăr, acest exemplu nu este de natură să încurajeze Ortodoxia în a da un răspuns afirmativ tendinţelor actuale ale Bisericilor Romane de a angaja un dialog cu Bisericile Ortodoxe. De altfel, reprezentanţii Bisericilor Ortodoxe, într-o recentă Consfătuire ţinută la Rodos, şi-au exprimat hotărîrea legitimă că un astfel de dialog nu poate fi dus decît în condiţii de egalitate.

Cu toată confuzia, semnalată de noi, între scaunele patriarhale ortodoxe şi cele uniate, — autorul îşi continuă expunerea cu argumente temeinice. «Dacă s-ar consulta cel mai modest manual de catehism răsăritean — spune Eminenţa Sa — asupra ordinei ierarhice tradiţionale a scaunelor episcopale, stabilită şi respectată de marile Sinoade Ecumenice de credinţă şi care a fost recunoscută de Biserica Romană pînă la Sinodul de la Florenţa inclusiv (1439), s-ar găsi în el : Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim. Or, care este ordinea de întîietate actuală, aşa cum a fost precizată minuţios şi scrupulos în Codul de drept canonic răsăritean, promulgat la Roma în 2 iunie 1957 şi prezentat Bisericilor uniate şi prin ele întregii Ortodoxii, chemată să se unească intr-o zi ? Iată această ordine : Papa de la Roma, cei 80, 90 şi în curînd 100 cardinali — cardinali-episcopi, cardinali-preoţi, cardinali-diaconi, nunţii, internunţii şi delegaţi apostolici, pe teritoriul lor, chiar dacă nu sînt învestiţi cu caracter episcopal ; (adăugăm că, chiar în Răsărit, episcopul latin — el singur — are, în eparhia sa, după Cod, întîietate faţă de patriarhi) ; apoi patriarhii, arhiepiscopii şi episcopii... Biserica este constituită avînd în frunte pe Suveranul Pontif şi Sfîntul Colegiu al Cardinalilor, toţi în mod obligator titulari ai scaunelor italiene sau ai parohiilor romane.

«*Cardinalii* îşi datorează întîietatea, nu scaunului arhiepiscopal sau episcopal, cîteodată foarte important, pe care-l ocupă — afară de cazul cînd acest scaun este în Italia sau este sufragan al Scaunului Romei — ci titlului roman pe care l-au primit în ziua învestirii şi care i-a încorporat Eparhiei Romei sau primaţiei Italiei. Astfel, arhiepiscopul de Lyon, primat al Galilor, nu-şi datorează întîietatea sa faţă de episcopi, arhiepiscopi şi patriarhi, importanţei arhiepiscopiei sale de Lyon, ci titlului său roman şi bisericii Prea Sfintei Treimi de la Monte Pincio, al cărei titular a fost făcut în ziua promovării sale la cardinalat. Acest lucru nu are nevoie să fie dovedit. E de ajuns să consultăm cel mai recent Anuar Pontifical, acela din 1962. Iată cum defineşte pe cardinali, la pagina 1461 : «Cardinalii care erau la origine parohii celor 26 de titluri sau biserici cvasi-parohiale din Roma şi cei 7 (mai tîrziu 14) diaconi regionali şi cei 6 diaconi palatini şi cei 7 (în secolul XII, 6) episcopi din provinciile Italiei care alcătuiesc Eparhia Romei (suburbicari), au devenit consilierii şi colaboratorii Papii».

«Deci, iată astăzi, în Biserica Catolică, ordinea scaunelor : Sfîntul Scaun din Roma, apoi toate bisericile răspîndite în oraşele Italiei sau în Roma, ale căror titluri le poartă sau le vor purta cardinalii. În felul acesta am putea enumera, după Scaunul lui Petru, cele 80, 90 sau 100 de scaune ale cardinalilor, latine şi romane, înainte de a ajunge la scaunele aposto-

lice şi la cele 4 Scaune patriarhale de Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim, dacă nu cumva vreunul din titularii acestor patru Scaune din urmă s-ar întîmpla să ajungă cardinal şi să obţină, cu titlul de paroh al unei biserici din Roma, drepturile şi onorurile bisericeşti pe care numai cu demnitatea sa patriarhală, răsăriteană, tradiţională, nu le mai merită în catolicitate» [2].

Sentimentul de adîncă întristare şi de durere care răzbate din aceste rînduri ale Mgr. Elias Zaghby este întru totul îndreptăţit şi el arată încă o dată drumul lung parcurs de conducerea Bisericii Romano-Catolice din 1054 şi pînă acum, în direcţia îndepărtării continue de spiritul şi hotărîrile celor şapte sinoade ale creştinătăţii întregi. Arhiepiscopul greco-catolic al Nubiei recunoaşte că existenţa «unitismului» a îngreunat peste măsură stabilirea unor contacte şi angajarea de discuţii în vederea refacerii unităţii Bsiericii creştine. Amintind că înainte de ivirea «Bisericilor uniate», încă de la Sinodul de la Florenţa (1439) reprezentanţii Romei acceptaseră oficial cererea trimişilor Bisericilor Ortodoxe de a se recunoaşte dreptul milenar al patriarhilor de răsărit de a fi cei dintîi episcopi ai creştinătăţii, alături de papă — a cărei întîietate onorifică nu o contestau —, Mgr. Zoghby îşi pune întrebarea : «Oare, astăzi, Sfîntul Scaun de la Roma ar fi dispus să recunoască această superioritate de rang a instituţiei patriarhale — recunoaştere fără de care orice dialog cu Ortodoxia ar fi sortit eşecului ?» Cu tot scepticismul autorului, problema nu este de nerezolvat. Soluţia însă aparţire în exclusivitate Bisericii Romane.

Mgr. Elias Zoghby crede că Biserica Romano-Catolică se găseşte acum — în timpul desfăşurării anuale a sesiunilor celui de-al II-lea Conciliu de la Vatican — «în căutarea unei formule ecumenice de unitate» creştină. Se pare că ea a înţeles, în sfîrşit, eşecul la care este condamnat uniatismul, «care desprinde indivizi sau grupuri din trupul Ortodoxiei, pentru a-i constitui în Biserici distincte, care *se separă* pentru *a se uni*». Autorul declară cu fermitate :

«Această metodă, depăşită, nu mai corespunde adevăratului ecumenism. Şi aceasta, pentru mai multe considerente :

---

2. Autorul ţine să pună în lumină şi paradoxul pe care îl constituie aşa numiţii «patriarhi latini cu titlul» (adică patriarhi romano-catolici, care poartă titlul unui scaun patriarhal apostolic, fără să aibă însă vreo jurisdicţie), faţă de patriarhii răsăriteni aflaţi în scaune, în ce priveşte locul onorific în cadrul unei eventuale întîlniri a episcopilor cu succesiune apostolică din Bisericile Catolică şi Ortodoxă. Referindu-se la Anuarul pontifical din 1962 şi la Codul de drept canonic întocmit la Roma, Mgr. Elias Zoghby arată că, «am putea vedea deci într-o bună zi, într-o adunare cu caracter de Conciliu, cele patru scaune rezervate patriarhilor de Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim, ocupate de patriarhi latini numai cu titlul, care s-ar adăuga cardinalilor pentru a împinge pe planul din urmă, pe patriarhii greco-catolici răsăriteni. Desigur că un astfel de model al Bisericii creştine reunite, pe care stările de lucruri din uniatism îl prezintă spre meditare Bisericilor Ortodoxe şi titularilor marilor scaune patriarhale ale Răsăritului, nu este de natură să creeze entuziasm în sînul Ortodoxiei». Concluzia aceasta, pe deplin întemeiată, nu ne aparţine. Ea aparţine Mgr. Elias Zoghby, Arhiepiscopul greco-catolic al Nubiei, dar întruneşte adeziunea noastră.

a) Metoda (uniatismului — n. r.) nu realizează unirea decît *foarte parțial,* pentru că ea aduce la Biserica Catolică minorități care sînt și vor rămîne totdeauna puțin importante, în comparație cu ansamblul Ortodoxiei.

b) *Superficial* : pentru că ea este o unire de indivizi și de grupuri ortodoxe, adaptate la catolicismul apusean latin, *și nu o unire a Bisericilor,* cu tradiții bisericești și patristice diferite, într-o catolicitate universală, care nu ar fi nici greacă, nici latină, nici răsăriteană, nici apuseană, ci care ar fi toate acestea la un loc, adică Biserici care-și păstrează integritatea lor în unitate.

c) *Imperfect* : pentru că uniatismul nu se face decît în paguba unei unități colective. *În loc de a uni,* el crează în sinul creștinismului ortodox scindări asemănătoare, în sens invers, celei care a separat pe protestanți de Biserica lor mamă din Apus.

Or, a repara ceea ce numim atît de supărător și atît de puțin ecumenic, schisma de răsărit, printr-un act pozitiv de unire, adică printr-o întoarcere la unitate a Bisericilor Ortodoxe și Latină, care au efectuat separarea, ar valora desigur și infinit mai mult, din punct de vedere ecumenic, decît a repara această *Schismă* nelegiuită prin noi separări, care sînt simțite ca schisme de către Ortodoxie.

Deși recunoaște dreptul indivizilor de a adopta formula de credință dictată de conștiința lor, Biserica Catolică nu mai vrea să-și întemeieze activitatea sa ecumenică pe ceea ce numim «convertirile individuale».

E mai bine să se negocieze într-o zi *re-unirea între Biserici* [3], într-un nou Sinod, cum a fost cel de la Florența, decît să se continue a se opune *Bisericilor* Ortodoxe milenare, niște comunități uniate, a căror înființare este considerată de ele ca un act de ostilitate și menținerea lor ca o provocare perpetuă».

Și Arhiepiscopul Zoghby nu ezită să tragă concluzia : «Așadar, *uniatismul n-a rezolvat problema unității creștine*». Concluzia ierarhului greco-catolic este justă, dar ea trebuie completată cu sublinierea faptului că, acolo unde mai există, uniatismul nu numai că nu a rezolvat problema unității creștine, dar el reprezintă piedici greu de trecut, într-o nouă abordare de pe alte poziții realiste, a acestei probleme. Este, de asemenea, întru totul întemeiată și afirmația pe care Mgr. Zoghby o face asupra condițiilor care trebuie să prezideze reconcilierea pe plan creștin, între Răsăritul ortodox și Apusul latin : «Bisericile de Răsărit și de Apus, cînd se vor reuni, trebuie să aducă una alteia creștinismul lor — substanțial același, dar altfel asimilat și altfel trăit. Reunite, ele constituie împreună patrimoniul creștin, integral și complet, căruia nu i se poate adăuga nimic substanțial... Pentru Ortodoxie, unitatea creștină

3. Autorul își exprima, de altfel, speranța că acest lucru ar fi fost înțeles în ultima vreme de conducerea Bisericii Romano-Catolice și că un semn în această direcție l-ar constitui «Secretariatul pentru unitatea creștină, creat la Roma de papa Ioan XXIII» — secretariat care are misiunea să pregătească un climat favorabil pentru ca «să angajeze, fără a întîrzia prea mult, Biserica Catolică într-un dialog eficace cu Ortodoxia».

este o împăcare între ea și Biserica Latină, Biserici-surori gemene, Biserici-izvoare din punct de vedere istoric».

Soarta grea pe care uniatismul a avut-o și o mai are încă, acolo unde mai există — și poate chiar neviabilitatea lui, după părerea noastră — este înfățișată de autor în fraze de o sinceritate lăudabilă : «Nimeni n-a simțit ca noi (uniații, n. red.) acuitatea problemei unioniste : nimeni n-a trăit dificultățile și n-a cunoscut echivocurile ei, așa cum le-am trăit și le-au cunoscut noi. Nimeni n-a plătit prețul experienței uniate a unității creștine, așa cum au făcut-o comunitățile noastre, obligate să trăiască la marginea unei catolicități puternic latine și în afara unei societăți puternic ortodoxe... Conflictul lor (al Ortodoxiei și Catolicismului, n. red.) se răsfrînge astfel în viața noastră (a uniaților, n. red.)... Acest conflict nu este deci teoretic pentru noi, așa cum este pentru cele două părți despărțite, izolate una de alta de multe secole și trăind fiecare creștinismul său propriu, în liniște, fără grija de a-l adapta la celălalt, sau de a-l apăra împotriva celuilalt». De altfel, însuși Arhiepiscopul Nubiei subliniază cuvintele pe care le-a rostit Patriarhul greco-catolic Maximos IV în legătură cu cel de-al II-lea Conciliu de la Vatican : «Problema unificării Bisericilor este grija noastră supremă, este cea dintîi preocupare a noastră și dorința cea mai profundă a inimii noastre. Este scopul către care ne îndreptăm toate forțele noastre și pentru realizarea căruia noi dorim să fim victima răscumpărătoare». Este demnă de amintit și precizarea pe care o face Mgr. Zoghby că uniatismul așteaptă să-și recîștige «locul său în Ortodoxie», fiindcă acesta este locul său firesc în marea familie a Bisericilor creștine. Acest loc însă nu se poate recîștiga prin «așteptare», prin simplă năzuință spre refacerea unității Bisericii lui Hristos, cum se pare că înțeleg să o facă unii ; locul firesc se recîștigă prin acțiune, prin acte de voință colectivă, așa cum au făcut-o frații uniați din țara noastră. Aceste gînduri îl stăpînesc și pe Mgr. Elias Zoghby, care ține să spună limpede : «Pînă acum noi am putut servi unitatea, arătînd mai ales obstacolele care trebuie evitate, obstacole pe care experiența noastră uniată ni le-a descoperit. Noi am repetat neîncetat : să nu facem aceasta ; să nu reacționăm așa ; să nu confundăm Biserica Latină cu Biserica Catolică ; să nu latinizăm ; să nu falsificăm instituția patriarhală și celelalte instituții tradiționale ale Răsăritului, acomodîndu-le la instituțiile latine ale Apusului.

Este timpul ca noi să facem o lucrare pozitivă și constructivă în folosul unității, trăind-o noi înșine într-un mod mai normal, eliminînd contradicțiile care au făcut pînă acum din uniatism un lucru paradoxal, o adaptare latină a Ortodoxiei ; patriarhate sub tutelă, patriarhi-cardinali, adică patriarhi-parohi, patriarhi-diaconi ; birocrați, fără eparhie și fără credincioși, comandînd pe preoți ; un Sfînt Colegiu, în mod obligatoriu roman și local, ca fiind în mod obligatoriu integrat Eparhiei Romei, înlocuind Colegiul Apostolic — care nu poate să fie decît universal — într-o Biserică ce se vrea universală : toț atîtea lucruri neauzite în

creștinismul răsăritean și care trebuie revizuite în lumina tradițiilor apostolice și a hotărîrilor sinodale».

Autorul își pune deci problema felului în care «uniatismul» ar putea servi în viitor marea cauză a refacerii unității creștine. Unele din soluțiile sale sînt parțiale, altele sînt numai sugerate cu timiditate. Trebuie reținută însă fermitatea cu care Mgr. Zoghby atrage atenția conducerii Bisericii Romano-Catolice asupra îndatoririi ce-i revine de a-și schimba atitudinea și metodele în abordarea problemei apropierii și reconcilierii dintre Catolicism și Ortodoxie :

«Problema unității creștine și a raporturilor dintre Apusul latin și Răsăritul ortodox — spune Eminența Sa — va fi mai puțin complicată cînd noi vom fi depășit etapa uniatistă, pentru a trece la etapa unionistă ecumenistă, adică atunci cînd Biserica Catolică va începe să considere Ortodoxia ca o soră care trebuie recunoscută cu tot ceea ce are ea apostolic și autentic, iar nu ca o străină care trebuie convertită.

«Cînd latinii, în țări de misiune, creează o comunitate creștină catolică, în sînul păgînismului, o fac după asemănarea lor pentru că îi dau tot. Nu-i același lucru cînd ei caută să realizeze unitatea cu Bisericile Ortodoxe. Acestea au de mult pe Iisus Hristos și îl au total și integral, însă în felul lor. Unindu-se, ele vor avea cel puțin de dat tot pe atît pe cît au de primit ; ele vor aduce Bisericii reunite contribuția lor la patrimoniul creștin, contribuție cel puțin egală cu cea a Bisericii Latine, pentru că ele au de asemenea depozitul sfînt al revelației creștine, pe care părinții lor în credință l-au primit de la Apostoli și de la discipolii lor imediați, fără intermediari, și pe care episcopii și patriarhii lor l-au transmis din generație în generație, cu prețul unor sacrificii adesea eroice, asumînd, de-a lungul secolelor, răspunderea de a-l apăra împotriva necredinței și ereziei, de a-l pune la îndemîna oamenilor din mediul și din timpul lor, pentru mîntuirea lor. Ierarhii răsăriteni au primit o dată cu acest patrimoniu religios, și misiunea grea de a face să beneficieze de acest patrimoniu, poporul care le-a fost încredințat și care este moștenitorul lui legitim. Ei cred că n-au dreptul să renunțe la această misiune și să încredințeze acest depozit sfînt în alte mîini, oricît ar fi ele de ireproșabile și sfinte, pentru că acest depozit, n-a fost făcut pe măsura lor și ele nu vor putea să-l păstreze în integritatea sa răsăriteană, greacă, coptă, siriană, sau armeană, așa cum au păstrat patrimoniul lor propriu apusean și latin, primit de la strămoșii lor, pentru mîntuirea propriului lor popor. Or, nici o Biserică nu poate accepta unirea dacă ea nu este asigurată dinainte că va avea în Biserica reunită toată autoritatea necesară ca să-și poată împlini pe de-a-ntregul misiunea. În adevăr, orice autoritate în Biserică este acordată de Dumnezeu pentru folosul turmei creștine și valoarea ei este privită în raport cu acest folos. Autoritatea pe care Hristos a dăruit-o Apostolilor Săi și urmașilor lor, n-are alt scop decît să-i ajute să păstreze și să transmită acelora care le sînt încredințați, depozitul sfînt încredințat lor. Ierarhii ortodocși, acceptînd unirea împreună cu cele 200 milioane de credincioși ai lor, vor avea dreptul și

datoria să participe la conducerea Bisericii, pe picior de egalitate cu latinii, în proporție cu patrimoniul pe care ei îl vor fi adus Bisericii reunite și pe care vor avea să-l administreze, să-l păstreze și să-l apere, nu numai împotriva lupilor răpitori de care vorbește Sfînta Evanghelie, dar și împotriva zelului unor frați foarte sfinți, care, dorind să împărtășească altora patrimoniul lor propriu la maximum, riscă să lipsească Biserica de orice alt patrimoniu în afară de al lor.

«Influența preponderentă a latinilor în Biserica Catolică de astăzi, n-a făcut, oare, din uniatism un fel de compromis, ceva care nu este nici autentic latin, nici autentic grec, copt, sirian sau armean ? Reunirea, așa cum o vrea Biserica Catolică, acum mai deschisă pentru ecumenism, nu comportă compromisuri. Bisericile Ortodoxe voiesc să păstreze integral patrimoniul lor și acest patrimoniu, așa cum l-au primit ele, cuprinde o formă tradițională de conducere bisericească, cu un episcopat de drept divin, a cărui autoritate este de neînstrăinat, precum și patriarhi, capi de Biserici, ale căror puteri sînt determinate printr-un drept mai mult decît milenar și stabilite și recunoscute de marile Sinoade Ecumenice dinainte de despărțire a Bisericilor.

«Numai în cadrul acestei ecleziologii răsăritene tradiționale și continuu actuale, doctrina primației trebuie să fie expusă ortodocșilor, legată de episcopatul universal, armonizată cu el, degajată de orice particularism roman, latin și apusean, pentru a apărea ca o dragoste universală, un centru de unitate și nu ca o extindere a unei Biserici locale, sau ca prelungirea religioasă în răsărit a unui imperialism invadator. Papalitatea nu trebuie să se confunde cu Eparhia Romei, nici cu Biserica de Apus, nici cu Sfîntul Colegiu al cardinalilor romani, nici cu Curia Romană...

«Ar fi de dorit ca această conducere centrală să fie mai reprezentativă, să fie a Episcopatului universal, care, singur, în unire cu papa și sub primația sa, este, de drept divin, răspunzător de conducerea Bisericii. (Dicasteriile romane actuale, așa cum sînt constituite, ar putea deveni secretariate prețioase în serviciul și în subordinea unei Comisii episcopale universale, cu sediul la Roma, reprezentativă a Episcopatului, aprobată de papa și prezidată de el).

«Or, episcopatul, în Răsărit, are mandatarii săi obișnuiți tradiționali, care fac parte din el și sînt aleși de el : sînt patriarhii. Excelența Sa Mgr. Pierre Kamel Médawar, ajutorul Patriarhului Maximos IV, enumeră pe scurt prerogativele proprii patriarhilor, în studiul său intitulat *Despre apărarea drepturilor Bisericii Răsăritene :* «Patriarhul — zice el — este un păzitor mai înalt al depozitului de credință în lume și un mare răspunzător de răspîndirea fidelă și integrală a sa, în special în jurisdicția sa. El veghează asupra disciplinei și moravurilor particulare și publice, pe tot teritoriul său. Este purtătorul de cuvînt îndreptățit al Bisericii și poporului său, în orice împrejurare. În Sinoadele Ecumenice, patriarhii Scaunelor Apostolice ocupă primul rînd, după episcopul Vechii Rome, patriarhul din Apus... Acești patriarhi au dreptul și întîmplător datoria,

în conformitate cu dreptul vechi, să poarte cu Sfîntul Părinte, în mod mai înalt și mai formal decît ceilalți episcopi, sarcina conducerii Bisericii universale. De multe ori, episcopul Romei le-a recunoscut aceste drepturi și aceste obligații...»

Broșura Mgr. Elias Zoghby mai cuprinde un adaos, în care autorul se ridică cu hotărîre împotriva propunerilor ce s-au făcut în ultima vreme de către cercuri interesate, cu privire la o eventuală contopire a tuturor Bisericilor Greco-Catolice din Africa și Orientul Apropiat, într-o singură Biserică uniată. Propunerea respectivă pornește din dorința unora dintre cercurile conducătoare ale uniaților, de a scoate «uniatismul» din criza în care se află. Dar eșecul total la care este condamnată această propunere ca și împotrivirea fermă pe care ea o întîmpină chiar în rîndurile ierarhilor greco-catolici orientali, sînt înfățișate cu curaj de Mgr. Zoghby, în «adaosul» publicat în broșura sa.

«Unele Biserici uniate, mai puțin preocupate de ecumenism și de unitatea creștină, decît de uniatismul local — spune Arhiepiscopul Nubiei — caută să facă interuniatism, încercînd să contopească ierarhiile uniate și să le fuzioneze. Ele vor găsi în rîndurile ce urmează un răspuns pe care-l socotim suficient.

«Din paginile de mai sus, putem conchide că :

1. «Uniatismul n-a rezolvat în fapt problema unității creștine, de vreme ce problema aceasta este repusă astăzi atît de Bisericile Ortodoxe, cît și de Biserica Catolică, ca o problemă care trebuie rezolvată.

2. «Uniatismul nu poate fi, în el însuși, o formulă de unitate creștină nici fericită, nici posibilă. În adevăr, purtînd în multe privințe pecetea latinismului, constituind o provocare față de Bisericile Ortodoxe, ridicînd ierarhii noi în fața ierarhiilor lor tradiționale și recrutîndu-și adepții dintre credincioșii ortodocși, uniatismul se prezintă în originile sale, în structurile sale ierarhice și în scopul său, ca fiind ostil Ortodoxiei și nu poate deci să fie un organ de unitate.

3. «Uniatismul trebuie să fie reformat în așa fel ca să se elibereze de această ostilitate și să poată servi cauza unității. El trebuie să fie delatinizat și readus la izvoarele sale răsăritene tradiționale. El trebuie să repună în valoare, în sînul lui însuși, instituțiile Ortodoxiei, pe cea patriarhală și pe celelalte, pe care adesea el le-a diminuat sau denaturat, voind să le adapteze la latinism. Uniatismul trebuie să fie reformat, nu pentru a opune Ortodoxiei răsăritene o nouă «Ortodoxie catolică», definitivă, destinată să absoarbă treptat Bisericile Ortodoxe și să le integreze în ființa sa și în cadrele sale — lucru imposibil, de altfel — ci numai pentru a fi în măsură să familiarizeze Biserica Catolică cu instituțiile și tradițiile ortodoxe, trăindu-le în sînul catolicismului uniat.

«Uniatismul trebuie deci să fie declarat, nu ca o formulă definitivă de unitate, ci ca o experiență de unire, o stare provizorie, de tranziție a Bisericilor, care, pentru realizarea unității între latini și ortodocși, vor trebui să reîntregească Ortodoxia și să contopească cadrele lor ierarhice în Bisericile Ortodoxe de ritul lor. Așa stînd lucrurile, nu putem înțelege

cum unele Biserici uniate, așezîndu-se în uniatismul lor ca într-o situație definitivă, caută să rezolve în sînul lor înseși, în felul lor și în folosul lor, un conflict gigantic care le depășește atît de mult. Nu înțelegem cum ele pot să anticipeze asupra felului în care latinii și ortodocșii vor vrea să se unească căutînd, de partea lor, să realizeze încă de pe acum, o unitate interuniată, paradoxală, pe care unitatea creștină ar trebui s-o ia ca model.

«Dacă voim să facem în sînul uniatismului un model, o imagine a unității care trebuie realizată între Bisericile Ortodoxe și cea Catolică, trebuie ca monumentul unității să poată fi o mărire fidelă a acestui model sau a acestei imagini. Or, pentru a înlesni unitatea între patriarhatul greco-ortodox al Alexandriei și Biserica Catolică, voi lichidați pur și simplu Patriarhatul greco-catolic din Patriarhatul copt-catolic. Un astfel de proiect n-are nici un raport cu unirea grecilor și latinilor pe care o propuneți. Dimpotrivă, el păcătuiește de două ori în contra acestei unități :

a) «pentru că unitatea nu este de loc lichidarea unei Biserici în favoarea alteia ;

b) «pentru că nu trebuie să căutați să realizați direct unirea între Patriarhatul copt-ortodox și Patriarhatul grec-ortodox ci unirea între fiecare din acestea două și Biserica Catolică. Dacă deci voiți să faceți un model local de unitate, pentru a o realiza apoi pe scara Răsărit-Apus, Ortodoxie-Latinitate, trebuie să încercați să faceți o unire între copți-catolici și copți-artodocși, o unire între greco-catolici și greco-ortodocși etc... În lipsa unei uniri, trebuie realizată o apropiere treptată între Bisericile cu același rit și aceleași tradiții. Am spus-o și o repetăm : pentru ca uniatismul să poată servi cauza unității, trebuie ca fiecare Biserică uniată să se delatinizeze, reasimilîndu-și tot ce este legitim, autentic și apostolic în Biserica Ortodoxă, corespunzătoare ritului său. Trebuie ca greco-catolicul să devină, din punct de vedere religios și bisericesc, mai grec, coptul catolic mai copt, armeanul catolic mai armean, sirianul catolic mai sirian...

«Orice efort în afara și împotriva acestuia, ar fi curată copilărie, pentru a nu spune mai mult și chiar un obstacol în fața unității creștine, pentru că nici o Biserică, oricît ar fi de modestă, nu va accepta să fie unită pe cale de fuziune sau de dispariție. Nu e în nici un fel de folos unirii ca uniații, după ce au renunțat în fapt la o parte din patrimoniul lor tradițional, în favoarea culturii latine și a tradițiilor occidentale, să se expună a pierde ce le-a mai rămas din patrimoniul lor printr-o nouă fuziune inter-uniată, pe care ei o numesc ierarhică, dar care în fapt ar lipsi fiecare Biserică de patriarhatul său, care este păzitorul tradițional al patrimoniului său și nu i-ar lăsa decît dreptul să slujească în ritul său propriu, ca și cum o Biserică ar consta numai din practicarea unui ritual liturgic. Un atare ritual, izolat de tot ceea ce constituie Biserica ce l-a gîndit și care l-a făcut și lipsit de ambianța sa, ar fi un ritual în mod inevitabil nelegitim. Atari idei, mai mult naționaliste decît religioase,

mai mult separatiste decît catolice, sînt opuse ecumenismului, al cărui principiu fundamental, este de a realiza unitatea în diversitate, de a uni fără a amesteca, am zice noi în stil de vechi calcedonieni tradiționali.

«În orice caz, rolul uniatismului nu este de a impune soluția sa pentru problema unității, pentru că el nu este principalul interesat în această unitate, nefiind el una din «părțile» care trebuie să se unească, și pentru că el este compromis într-o experiență de unire care n-a reușit să rezolve această problemă.

«Dacă totuși unitatea ar trebui să fie însoțită de unele acomodări, numai «părțile» direct interesate, adică latinii și ortodocșii trebuie să hotărască, atunci cînd va veni momentul. Pînă atunci, să nu ne arătăm mai preocupați de a unifica pe uniați, decît de a uni pe creștinii dezbinați, și nici mai grăbiți să dublăm și să îngroșăm rîndurile uniatismului nostru, în paguba unității».

*

Părerile exprimate de Mgr. Zoghby în broșura sa sînt, desigur, discutabile în multe din aspectele lor. Dar — așa cum am mai spus — ele sînt de natură să arate creștinilor de pretutindeni că «uniatismul» a fost «o experiență care n-a reușit» și că acolo unde el mai există, este frămîntat de probleme grave, generate de tendințele diametral opuse care-l stăpînesc și de poziția sa echivocă, între Latinitate și Ortodoxie. Și mai dovedesc rîndurile Arhiepiscopului Nubiei că într-adevăr soluția pe care greco-catolicii din țara noastră au dat-o ei înșiși acestei probleme — care e de natură să stînjenească orice luare de contact între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică —, este singura soluție dreaptă nu numai din punct de vedere istoric, ci și din perspectiva largă a slujirii năzuințelor legitime spre refacerea unității Bisericii lui Hristos.

REDACȚIA

ADEVĂRURI ISTORICE CARE NU POT FI RĂSTĂLMĂCITE

B. Bărbat, S. J., *L'institution de l'office de «théologien» dan l'Église Roumaine Unie*, extras din «Orientalia Christiana Periodica» (vol. XXIX, fasc. I, p. 155—200), Roma (Pontificium Institutum Orientalium studiorum), 1963, 46 p.

Studiul ce prezentăm este al unui romîn, călugăr din Ordinul Iezuiților. După I. Goia, Părintele B. Bărbat este al doilea iezuit romîn, pe care îl cunoaștem din scris în publicațiile străine. Apărut într-o colecție romano-catolică, studiul său este destinat în primul rînd unor cititori neortodocși. El prezintă însă și pentru noi un interes — mai mare încă — prin faptul că privește o problemă istorică din viața noastră bisericească, și anume din istoria unirii din Transilvania de la 1698—1701.

În împrejurările ce sînt descrise în parte în studiu, s-a instituit atunci în Biserica romînă-unită un oficiu de «teolog» pe lîngă episcopul Atanasie, cu atribuții dictate de scopul de a se asigura și consolida unirea, a cărei nesiguranță neliniștea pe cel care mai ales o făcuse, Cardinalul (Leopold de) Kollonici. Părintele B. Bărbat vrea să stabilească faptele și să lămurească intențiile cu care autoritățile vieneze — imperială și bisericească — au introdus în Biserica romînă atunci unită acest oficiu nou de «teolog» și să precizeze mai bine decît pînă acum atribuțiile lui, pe baza documentelor oficiale.

Rupt de Biserica Ortodoxă Romînă și lipsit astfel de ajutorul moral și material al domnitorului Țării Romînești, Constantin Brîncoveanu, Atanasie a găsit sprijin numai la împăratul catolic de la Viena, în calea pe care — după dorința și a împăratului — se angajase. El dorea să asigure noul Statut juridic ieșit din unire, sprijinul necesar în luptele ce trebuia să ducă împotriva adversarilor unirii și privilegiile și scutirile promise pentru clerul său. În acest scop, Atanasie a făcut o călătorie la Viena, însoțit între alții de un iezuit, Karl Neurauter, de pe lîngă armata imperială din Transilvania, care va fi al doilea «teolog» al episcopului unit.

În Conferința care s-a ținut cu cardinalul Kollonici, asistat de colaboratorii săi — între ei, superiorul rezidenței iezuiților la Viena, Gabriel Hevenessy — în februarie 1701, au fost prezentate hotărîrile Sinodului unit romîn, ca deziderate pentru Viena : confirmarea lui Atanasie în

scaunul episcopal de către împărat și a privilegiilor obținute de romîni de la prinții Transilvaniei, confirmarea diplomei imperiale de la 1698 și apărarea uniților împotriva adversarilor unirii, protecția față de nobilii necatolici, scutiri de dijmă pentru episcop și pentru preoți și altele.

După uzul în vigoare pentru episcopii romano-catolici, trebuia ca Atanasie, înainte de confirmarea sa ca episcop, să fie supus unui proces canonic. La Viena se primiseră acuzații și plîngeri împotriva lui Atanasie, care îl puneau într-o lumină defavorabilă în ochii Cardinalului Kollonici. Acestea au motivat luarea unor măsuri pentru realizarea unirii, între care, în primul rînd, numirea unui teolog latin, atașat pe lîngă persoana episcopului romîn unit.

Acuzațiile aduse lui Atanasie veneau de la iezuiți și formau o listă de douăzeci și două de puncte, între care : a transformat reședința episcopală în cîrciumă ; lasă rudelor prea multă libertate în administrarea bunurilor bisericești ; a hirotonit persoane nevrednice de preoție și nepregătite ; admite ușor divorțurile ; impune taxe mari clerului ; a tipărit o carte în care n-a fost controlat articolul «eretic» despre purcederea Sfîntului Duh numai de la Tatăl ; este în corespondență cu prințul valah Constantin Brîncoveanu ; nu este unit sincer : este omul calviniștilor, a studiat la ei, a fost ales episcop cu ajutorul lor și hirotonit la București cu banii lor. Lui Atanasie i se impusese în adevăr un secretar calvinist, pe care-l avea încă pe lîngă sine cînd a mers la Viena.

Din nefericire, cardinalul Kollonici credea acuzațiile aduse împotriva lui Atanasie, și într-un raport către Propaganda de la Roma (28 aprilie 1701) făcea un tablou mult încărcat pe seama ierarhiei ortodoxe, scriind că episcopii sînt atei, fără credință, simoniaci, și este discutabil dacă sînt hirotoniți valid. Bisericii Ortodoxe îi atribuia cardinalul patruzeci de erori, în general credințe sau practici în care romano-catolicii se deosebiau de ortodocși, ca în purcederea Sfîntului Duh, primatul papal, purgatoriul, Euharistia (ortodocșii — zice — neagă prezența reală a Mîntuitorului !) ; nu postesc sîmbăta, pregătesc odată pentru tot anul împărtășirea pentru bolnavi, nu lasă pe latini să slujească în bisericile ortodoxe, săvîrșesc numai o liturghie pe zi la un altar, mănîncă în patru vineri pe an carne, permit divorțul fără nici un motiv — după placul soților —, socotesc că nimeni nu poate săvîrși un păcat de moarte și că desfrîul nu este un păcat ; călugării nu respectă votul ascultării și al castității, sînt cămătari, preoții sînt bigami, funcțiile bisericești se vînd pe bani, duhovnicii obligă pe credincioși să ucidă pe latini, promițîndu-le iertarea păcatelor ! și altele împrumutate toate de la învățătul iezuit francez Jacques Sirmond (+ 1651).

La acestea, cardinalul Kollonici adăuga că romînii uniți sînt nestatornici și se întorc la vechile lor erori. Situația era deci grea și delicată : unirea era pentru el făcută și trebuia ținută cu orice preț, dar Atanasie, venit la Viena pentru confirmare ca episcop, părea puțin apt pentru această sarcină. Pregătirea lui teologică și spirituală era insuficientă, viața lui morală era puțin edificatoare, el era un caracter slab și ne-

sigur, unirea era îndoelnică şi poate nesinceră. Biserica romînă unită suferea şi de mari greutăţi interne, aflată între ortodocşii din Valahia şi calviniştii din Transilvania, pe moşiile cărora trăiau cei mai mulţi romîni, şi împăratul nu-i proteja. De unde, îndoiala ce să facă cu Atanasie iar soluţia a fost ideea «teologului» latin pe lîngă el.

Ideea este a cardinalului Kollonici, care credea că romînii uniţi, pentru a deveni catolici deplini, au nevoie de ajutorul cuiva de rit latin şi bine instruit. «Dacă s-ar impune episcopului romîn unit un asemenea om, cu obligaţii bine determinate, în vederea consolidării unirii şi a evitării erorilor şi actelor abuzive din trecut, s-ar obţine o garanţie suficientă pentru a o întări şi a face să progreseze în catolicism aceşti romîni, chiar păstrîndu-le ritul lor oriental» (p. 167).

În scrisoarea sa către Congregaţia Propagandei, cardinalul Kollonici justifica necesitatea unui preot de rit latin, care să asiste şi să ajute pe episcopul romîn unit, pînă se vor găsi persoane vrednice de episcopat. Pe acest preot de rit latin îl numeşte el «teolog». Episcopii romano-catolici — motivează autorul — aveau şi au încă pe lîngă ei un canonic teolog, de care se servesc pentru a examina chestiunile privitoare la credinţă şi la morală, precum şi pentru a învăţa doctrina sacră. Canonul 400 al Codului de drept canonic determină încă azi atribuţiile lui. Cardinalul Kollonici avea el însuşi un teolog iezuit, pe Gabriel Hevenessy, care i-a fost de ajutor în multe, iar Atanasie era ajutat de mai înainte în conducerea Bisericii şi în greutăţile ce avea cu adversarii unirii de consilier iezuit (P. L. Barany) şi la Viena era însoţit şi asistat, cum am spus, de iezuitul Karl Neurauter. Aceştia au şi fost primii «teologi» cu titlu oficial pe lîngă Atanasie. Prin acest titlu, cardinalul transforma pe ajutătorul ocazional al episcopului romîn unit într-un consilier permanent, cu atribuţii multiple şi bine precizate.

De notat că superiorul iezuiţilor din Transilvania, Kapi, nu socotea nici oportun, nici necesar să dea un «teolog» lui Atanasie. Barany şi ceilalţi iezuiţi de la Alba-Iulia aveau destulă încredere în Atanasie şi credeau că nu trebuie să li se impună alte condiţii decît cele pe care Biserica Romano-Catolică avea obiceiul să le impună. Poate că alţi iezuiţi cu funcţiuni importante au influenţat în sens contrariu pe cardinalul Kollonici, dar documente nu sînt.

Odată decis să dea lui Atanasie şi Bisericii Romîne-Unite un «teolog», cardinalul a avut grijă să facă planul său aprobat de împărat şi înserată dispoziţia în Decretul ce voia să dea romînilor uniţi. La 19 martie 1701, împăratul Leopold I a dat în adevăr Decretul (numit a doua «diplomă» leopoldină, prima fiind cea de la 16 februarie 1699), în chestiunea unirii romînilor. Decretul stabileşte privilegiile, drepturile şi datoriile episcopului, clerului şi credincioşilor romîni uniţi, asemănătoare cu ale celor de rit latin — ca unor «adevăraţi fii ai patriei», adică nu simpli toleraţi, cum erau pînă atunci.

Decretul lua măsuri pentru consolidarea şi dezvoltarea unirii, între care înlocuirea Catehismului romînesc, socotit calvinesc, cu altele con-

forme cu învățătura catolică (art. 4). Pentru a împiedica erorile și abuzurile din trecut, cum gîndise cardinalul, se va da Bisericii romîne unite un «teolog» (art. 5), ale cărui atribuții sînt în parte arătate în Decret. Episcopul va trebui să se abțină de la orice corespondență cu necatolicii, sau cel puțin să arate «teologului» scrisorile (art. 6) ; cărțile noi vor fi supuse cenzurii «teologului» (art. 7) ; în greutățile mai mari, se va recurge la arhiepiscopul de Strigoniu [1] — șeful direct al episcopului unit — prin intermediul teologului (art. 9). Romînii trebuie să fie sincer uniți ca să profite de privilegiile acordate de împărat (art. 11) [2].

Atribuțiile «teologului», deși el era numit pentru cazul și uzul lui Atanasie, privesc întreaga Biserică romînă unită, nu numai pe episcop, cum se crede de obicei. El avea să exercite oficiul său aflîndu-se pe lîngă persoana episcopului, dar trebuia să vegheze ca nici episcopul, nici clerul tot să nu poată să se abată de la dreapta disciplină bisericească. Articolul 5 scrie :

«Deoarece, din cauza ignorării drepturilor canonice, s-au comis foarte multe erori și scandaluri și chiar de către episcop și de popi (popas), pentru a se preveni asemenea lucruri discordante (disconvenientias), cineva împodobit cu daruri sufletești (animi dotibus ornatus) și posedînd înțelegerea dreptului canonic (jurisque canonici prudentia praeditus) și strălucit prin îndemînarea orînduirii lucrurilor, (numit) [3] de noi sau de arhiepiscopul de Strigoniu și de urmașii săi, se va declara și încredința «teolog», care, ca auditor al cauzelor generale (causarium generalium auditor) va veghea serios asupra unor asemenea inconveniente și nu va tolera ca Sinodul însuși, în care va trebui să fie totdeauna de față, episcopul și popii încredințați jurisdicției lui să se abată de la calea dreptului canonic și de la preceptele Bisericii. Același episcop de rit grec cu tot clerul va depinde direct de arhiepiscopul de Strigoniu, ca patronul lor superior» : acest patron era însuși cardinalul Kollonici.

Numirea «teologului» o făcea deci împăratul sau arhiepiscopul de Strigoniu, primatul Ungariei. Împăratul, socotindu-se și «rege apostolic», intervenea direct în numirea teologilor, considerînd aceasta ca o chestiune de mare importanță — unirea era doar și un act politic al lui. Numirea se făcea în persoana unuia din candidații propuși de iezuiți, din ordinul lor. Iezuiții lucrau ca misionari în Transilvania, desfășurînd «un apostolat fecund» încă înainte de trecerea Principatului la Casa de Austria. Venirea trupelor imperiale în Transilvania a mărit numărul lor cu iezuiții care însoțeau armata. Iezuiții erau cei care lucrară pentru unirea romînilor, de aceea un iezuit avea Atanasie pe lîngă sine (Barany), un iezuit l-a însoțit la Viena, «cu care se înțelegea foarte bine».

---

1. Strigoniu (de la Strigonium), nu Strigonia.
2. Textul la N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientaliae in terris Coronae Sti. Stephani.* I, Oeniponte, 1885, p. 292—301.
3. Sens din context ; verbul nu este exprimat.

Cardinalul Kollonici se servise de iezuiți în restaurarea catolicismului în Ungaria și îi socotea cei mai apți pentru «apostolat» la orientali, încredințat fiind și de consilierul său pentru problemele orientale — un grec unit, Nicolaus Papadopoulos, care îi aducea nu mai puțin de șapte argumente în favoarea iezuiților. Era și greu să găsească alți oameni pentru o lucrare cu caracter de continuitate. Nu era exclus să fie numiți în posturi de «teolog» alți clerici romano-catolici, căci documentele nu vorbesc anume de iezuiți ci de preoți de rit latin.

Iezuiții «teologi» ai episcopilor romîni uniți țineau de provincia Austria, cu excepția lui Karl Neurauter, care ținea de provincia Bohemia. Ei făceau parte din misiunea «Daciei», sau din «Missio Castrensis» (cei atașați trupelor). Ca naționalitate, teologii au fost în majoritate unguri, afară de un german, un ceh și un romîn [4]. Unii cunoșteau bine limba romînă, alții nu. Durata funcționării lor a variat : de la cîteva luni sau doi ani pînă la nouă și la treisprezece ani. Unul (E. Pallovics) a funcționat de două ori.

Diploma imperială, prin care se instituia oficiul de «teolog» pe lîngă episcopul romîn-unit, nu preciza durata acestui oficiu în Biserica romînă unită. Din felul motivării lui, ar rezulta că un «teolog» latin avea să funcționeze atît timp cît va dura necunoașterea dreptului canonic din partea episcopului și a clerului romîn-unit, necunoaștere socotită cauza greșelilor și scandalurilor, de care vorbește diploma. Inocențiu Micu-Klein a cerut papii la 1745 ca să înceteze slujba de «teolog» latin, impus de împăratul Leopold pentru episcopul de atunci, necunoscător — se zicea — de drept canonic și de dogme ; cauza încetînd, trebuie să înceteze și consecințele. Nunțiul apostolic de la Viena confirma la Roma că împăratul n-a menționat perpetuitatea oficiului de «teolog» ; acesta va dura deci pînă la înființarea unui seminar, care va pregăti buni teologi cu știința și cu viața lor. Nunțiul scrie că Inocențiu Micu-Klein ar putea fi scutit de această «povară» a «teologului», dar nu este nejustă menținerea ei, dată fiind ignoranța preoților. Deci nu cu ignoranța episcopului se motiva acum necesitatea «teologului» episcopal, ci cu ignoranța clerului.

La 1752, împărăteasa Maria Tereza scrie papii Benedict XIV ca, lui Petru Aron, pe care-l recomanda ca episcop, și urmașilor lui, să le dea «perpetuo» teolog de rit latin, bazîndu-se pe diploma împăratului Carol VI (1738), interpretată în acest sens. Papa a aprobat. Tocmai aceasta a dat motiv lui Inocențiu Micu-Klein să ceară suprimarea teologului latin. De fapt, perpetuitatea lui era dorită de Maria Tereza. După douăzeci și unu de ani, însă la 1773, ea însăși a desființat sarcina de teolog pe lîngă episcopul romîn unit.

---

4. Din lista de la pagina 197, nu se poate înțelege cine a fost romînul, deoarece numele sînt toate neromînești. Lista cuprinde zece nume, nu treisprezece (p. 171). Pe lîngă acestea, sînt cunoscuți patru «directori» ; dintre ei, J. Bardia poate fi cumva romîn. Sub Atanasie și Inocențiu Micu-Klein au funcționat cîte patru «teologi», sub Petru Aron trei, ultimul funcționînd și sub episcopul Rednic, pînă la 1773.

Se pare că întreținerea «teologului» latin era asigurată de împărat, care și făcea numirea. Dintr-o scrisoare a lui Hevenessy către cardinalul primat Christian August, duce de Saxa (1711), urmașul în scaunul lui Kollonici, în legătură cu numirea unui teolog pe lîngă episcopul de Maramureș, care voia să facă unirea cu Roma, se vede că teologul latin primea 300 florini pe an pentru cheltuieli de deplasare și pentru alte nevoi.

Deși s-au mai făcut uniri de ortodocși cu Biserica Romano-Catolică — rutenii din Polonia la 1595, sîrbii din Croația la 1611, rutenii sub-carpatici la 1646 — numai romînilor uniți li s-a impus un teolog latin pe lîngă episcop. Explicația trebuie căutată în neîncrederea cardinalului Kollonici față de romînii uniți, de care se plînsese în scrisoarea către Congregația Propagandei la 1701, ca fiind ignoranți și nestatornici, pentru că, deși îi unise printr-o mărturisire de credință, i-a văzut cu durere căzînd iarăși în vechile lor dogme. De aceea, la 1711, cînd s-a unit episcopul de Maramureș Serafim Petrovan, s-a propus să i se dea și lui un teolog latin. De altfel, teolog latin s-a impus după aceea și rutenilor uniți, prin Sinodul de la Zamoșci (1720), probabil în urma experienței făcute cu romînii uniți.

Cardinalul Kollonici a dat instrucțiuni precise teologului latin pe lîngă Atanasie, în vederea consolidării unirii, apărării ei contra calviniștilor din Transilvania și ortodocșilor din Țara Romînească, dezrădăcinării «erorilor» și «abuzurilor» din trecut și prevenirii pericolelor interne, care ar fi putut să o slăbească dinăuntru. Cardinalul ar fi preferat teologi uniți de rit oriental, dar nu-i avea.

Atribuțiile teologului latin se arată în diploma leopoldină (a doua), în jurămîntul (numit «Reversale»), depus de Atanasie la Viena, prin care se obligă să se conducă după sfatul și sugestiile teologului și mai ales în Instrucțiunile date în scris de cardinal. Aceste instrucțiuni, întocmite pentru uzul primului teolog latin pe lîngă Atanasie — Barany — au devenit normative și obligatorii și pentru urmașii lui.

Diploma imperială obliga pe romînii uniți să se conducă după normele prescrise teologului latin. Acesta avea datoria să împiedice sinodul, pe episcopi și pe preoți de a călca sau a se abate de la prevederile dreptului canonic și de la preceptele Bisericii (art. 5). Teologul trebuia să fie totdeauna prezent la sinoadele Bisericii romîne unite. Episcopului îi era interzisă orice corespondență cu domnul Țării Romînești sau cu alți necatolici, iar dacă totuși trebuia să scrie — și numai în chestiuni care să nu aibă nici o legătură cu religia sau cu națiunea — era obligat să arate teologului scrisoarea înainte de a o trimite. Episcopul nu putea să ia nici o măsură gravă, ca amendă sau excomunicare, fără știrea teologului. Acesta trebuia să facă și cenzura cărților ce aveau să se tipărească și să scoată din circulație pe cele care ar conține învățături opuse celor romano-catolice.

În caz de greutăți sau litigii cu preoții, episcopul trebuia să facă apel la arhiepiscopul de Strigoniu, ca primat al Ungariei, prin mijloci-

rea teologului latin. Episcopul şi teologul său sînt obligaţi prin diploma imperială să-şi dea toată silinţa pentru aplicarea dispoziţiilor prevăzute în augustul document. Episcopul şi teologul sînt împreună datori să fie bună pildă, edificare şi îndemn pentru popor, ca acesta să urmeze calea cea bună. Teologul avea să prescrie felul de a se face unirea şi de a primi pe cei care vor să se unească.

În jurămîntul depus de Atanasie, se regăsesc atribuţiile teologului latin cu unele mici deosebiri, dar mai lămurite şi mai complete. Articolul 5 este cel mai interesant în această privinţă : «Pentru întărirea, sinceritatea şi permanenţa «unirii noastre aceasta în adevăr salvatoare» (Unionis hujus nostrae vere salutiferae) — a trebuit să zică Atanasie — «este necesar cu cea mai mare grijă (imo summopere necessarium est), să se şteargă erorile care în timp de mai multe secole, în care am fost fără cap bisericesc şi am gemut sub jugul turcesc, au pătruns, împotriva sinoadelor şi canoanelor Bisericii universale. Nefiind eu instruit sau exercitat în multe, primesc cu sfat părintesc şi înţelept pe teologul şi consilierul oferit, preot romano-catolic, fără a cărui prezenţă nu voi ţine sinoade şi nu voi face vizite bisericilor şi parohiilor, nici nu voi excomunica pe cineva fără aprobarea lui, nu voi face nici divorţuri, nici nu voi pedepsi pe cineva dintre laici sau din cler, nu voi hirotoni pe nimeni preot, nici nu voi ridica pe cineva la demnitatea de protopop, nu voi concedia pe nici unul dintre ei, nu voi transfera popi (popas) dintr-o parohie în alta ; în fine, în toate chestiunile bisericeşti voi îmbrăţişa şi voi urma sfaturile salutare (consilia salutifera) ale teologului şi consilierului meu» (p. 182).

Mai departe, Atanasie se obligă să urmeze sfaturile teologului în diferite chestiuni — unele menţionate în diplomă ; va fixa numărul preoţilor necesari în dioceza sa, după sfatul teologului (art. 7) ; nu va acorda hirotonia decît după examenul candidaţilor, făcut de teolog şi de cîţiva preoţi mai vechi (art. 8). Venitul epitrahilului va fi stabilit împreună de episcop, sinod şi teolog (art. 14). Administrarea bunurilor bisericeşti va fi încredinţată unui econom, care nu va putea să dispună de nimic fără consimţămîntul episcopului şi al teologului. Economul va da socoteală de administraţie înaintea sinodului şi a teologului (art. 14). Episcopul se obligă să primească de bunăvoie (liberter) îndreptările din partea teologului şi să îndrepteze în Biserica romînă unită tot ceea ce teologul va socoti necesar (p. 182—183).

«Instrucţiunile» cardinalului Kollonici conţin mai lămurit şi mai protocolar tot ceea ce teologul trebuia să facă şi să observe pentru a-şi îndeplini oficiul său [5]. În rezumat : teologul va avea îndeosebi grijă de viaţa Bisericii romîne unite. Va instrui pe episcopi în cele ce privesc credinţa, ca şi asupra felului cum trebuie a-şi conduce casa. Va informa pe cardinal asupra stării episcopului şi a clerului. Va apăra

5. P. 183—184. Text latin întreg în Appendice, p. 197—200. La N. Nilles, *Diploma a II-a Leopoldină*, în *op. cit.*, p. 281 şi urm. *Jurămîntul lui Atanasie*, p. 292 şi urm., *Instrucţiunile cardinalului*, p. 309 şi urm.

clerul romîn împotriva nobililor necatolici din Transilvania, ca să se poată bucura de privilegiile acordate de împărat. Va apăra clerul în cazul cînd episcopul ar abuza de măsuri penale. Va răspîndi gratuit catehismul catolic și va împiedica sau scoate din circulație catehismele necatolice. Va veghia ca să cîștige simpatia episcopului și a clerului pentru a lucra cu mai multă ușurință și eficacitate.

Autorul reproduce apoi, grupate pe categorii, atribuțiile teologului latin din cele trei izvoare, cu unele amănunte și precizări noi, încadrate astfel : I. Credința și morala ; II. Conducerea Bisericii ; III. Viața socială și culturală a Bisericii romîne unite etc.[6]. Aceasta învederează și mai bine că libertatea episcopului romîn unit era complet anulată de oficiul teologului.

Dîndu-și seama, că dreptul teologului latin, care era un preot, de a instrui și a supraveghea pe episcop în credință și morală, poate să surprindă pe «cei care nu cunosc condițiile politico-sociale ale Transilvaniei în această epocă», îl explică autorul cu viața morală puțin exemplară și cu studiile lui Atanasie în școlile calviniste. Părintele B. Bărbat crede că măsura nu era nici inutilă, nici ofensatoare, mai ales că episcopul «dorea să fie catolic și să consolideze unirea cu Biserica Catolică».

Măsura ca teologul latin să cerceteze corespondența episcopului cu «necatolicii» — era vorba de Constantin Brîncoveanu — o justifică autorul diminuîndu-o : teologul nu avea adică «dreptul de a împiedeca» pe Atanasie să trimită asemenea scrisori ; «putea doar să-l sfătuiască», dacă «socotea necesar», să nu le expedieze și... trebuia să informeze apoi despre aceasta pe arhiepiscopul de Strigoniu. Că episcopul și clerul romîn unit aveau nevoie de supravegheri, de corecțiuni și de sprijin» din partea teologului latin, este ușor explicabil : «Credința lor catolică era încă puțin solidă și pericolele care amenințau unirea erau foarte mari». La 1711 «au făcut defecțiune un bun număr» de uniți și chiar Atanasie însuși «a părăsit unirea» cîtva timp.

În raporturile cu clerul, se cerea teologului în sinoade doar tact și prudență. În cazul cînd clerul — tot sau în parte — ar fi avut o părere deosebită de a episcopului, într-o chestiune indiferentă din punct de vedere moral, teologului i se indica să adere la părerea clerului, pentru că «este mai ușor să convingi o singură persoană decît tot clerul, care, desamăgindu-se, ar avea aversiune pentru teolog, ceea ce ar putea să aibă consecințe nefaste». Teologul trebuia să cunoască clerul și condițiile lui de viață, ca și relațiile lui cu episcopul, căci «era un cîmp vast pentru multiple abuzuri».

În vizitele pastorale — ni se spune, spre cruțarea teologului de reproșuri — el nu mai însoțea pe episcop și își nota constatările, iar la numiri, transferări sau suspendări de preoți, trebuia doar să vegheze ca să nu se facă abuzuri. În administrarea bunurilor bisericești, teologul latin exercita de asemenea un drept și o datorie de vigilență, dar el nu avea nici o putere să intervină în administrație. Că teologul, în caz

6. P. 184—185 în notă.

de litigiu între episcop și un preot, intervenea la arhiepiscopul de Strigoniu, făcea aceasta pentru că episcopul era parte interesată în litigiu și teologul prezenta obiectiv motivele fiecăruia. Aceasta nu excludea firește ca episcopul să poată să comunice cînd voia cu arhiepiscopul de Strigoniu, care era mitropolitul său și care rezida la Viena ca înalt demnitar de stat («Staats-und Konferenzminister»).

Obligația impusă teologului de a observa dacă episcopul rămîne fidel «promisiunilor» făcute prin jurămîntul de la Viena și de a raporta despre aceasta arhiepiscopului de Strigoniu, poate să pară odioasă pentru amîndoi. Aceasta este justificarea prin «binele superior» pe care se spera că-l va aduce, cum era în cazul lui Atanasie. Unii istorici romîni, care se miră de asemenea măsuri și le critică, greșesc neînțelegîndu-le[7] : ei își închipuie poate că teologul trebuia să fie totdeauna prezent, cînd se discutau probleme importante și că teologul trăia în reședința episcopului, pentru a-l avea mai bine sub ochi, dar teologul — pînă la Inocențiu Micu-Klein (1732—1752) — afară de cîțiva ani locuia în casa iezuiților din Alba Iulia sau la Sibiu, apoi la Blaj, nu în casa episcopului.

În chestiunile divorțului, Atanasie se arăta prea indulgent : «Comme catholiques» nici el, nici preoții nu mai puteau transige în acest punct al disciplinii bisericești», de care teologul latin purta mare și deosebită grijă în oficiul său. Dar el aducea romînilor uniți și serviciul că lua partea lor împotriva nobililor necatolici care, ca adversari ai unirii, nu voiau să recunoască privilegiile acordate uniților de împăratul de la Viena.

«Atribuțiile teologului nu conțineau nimic care să fi fost împotriva intereselor Bisericii romîne unite și care să nu fi tins a o ajuta în mod eficace» (p. 190). Definind mai exact, în acest sens, poziția teologului latin «în Biserica romînă», Părintele B. Bărbat zice : «El era pentru episcop un consilier, obligat prin sarcina sa să-i dea un sfat de cîte ori i-l cerea» ; el era un «causarum generalium auditor». «El trebuia să intervină cu observațiile, sfaturile, sugestiile sale, ori de cîte ori era pericol de abuz, de eroare, de abateri sau de scandal din partea episcopului, a preoților sau a credincioșilor». Teologul nu avea putere de jurisdicție «în Biserica Romînă» ; «nu avea nici o putere și nici un drept asupra episcopului sau a clerului». El depindea de papă și de cardinalul primat de Strigoniu. Sfaturile și «intervențiile lui» în afacerile Bisericii Romîne nu erau făcute în virtutea unei puteri legislative, executive sau coercitive, pentru că nu o avea. «Consilier și ajutor dat episcopului și Bisericii Romîne, sfaturile lui aveau valoarea celor ale ori cărei persoane serioase». În cazul concret al lui Atanasie, ele erau întărite prin «promisiunea făcută de a urma aceste sfaturi». Pentru episcop, «aceste sfaturi deveneau o sursă de obligații, nu însă în virtutea puterii teologului, ci a promisiunilor lui Atanasie».

---

7. Sînt numiți N. Iorga, Silviu Dragomir, și chiar unitul *Z.* Pîclișanu, citați la p. 187—188, 189 și 193 în note.

«Episcopul, păstrînd deplina răspundere a actelor sale, avea desigur și posibilitatea de a nu urma sfaturile teologului, cînd el era convins că unul sau altul ar fi rău sau dăunător cauzei unirii sau a religiei catolice». Cum numai Atanasie se găsea în situația aceasta, legat adică de «promisiunile» sale, raporturile celorlalți episcopi uniți cu teologul erau deosebite și desigur mai libere (p. 191—192). «În tot cazul, teologul nu avea nici o putere asupra episcopului și nu putea să ia nici o măsură dacă sfaturile lui nu erau primite» (p. 192). Acestea și altele sînt spuse spre justificarea teologului latin pe lîngă episcopul unit.

Teologul latin nu avea nici o atribuție specială cu privire la ritul romînilor uniți, care era cel ortodox. Atanasie nu fusese acuzat de nimic în legătură cu ritul, și Roma știa bine că romînii țin mult la ritul lor și că deci nu sînt de temut abateri sau abuzuri în acest domeniu. Totuși, tocmai aci au fost temerile cele mai mari față de «teologi» în Biserica romînă unită, și unii istorici romîni i-au și acuzat că au lucrat la introducerea ritului lor latin la romîni. Dar «teologul» trebuia să respecte dispozițiile Congregației Propagandei și ale superiorilor săi, de a menține ritul oriental pentru cei care se unesc cu Biserica Romano-Catolică. Menținerea ritului — ne amintește autorul — fusese una din condițiile clerului la unire, cu tot ce se chema «legea». În acest «cîmp imens» al vieții religioase a romînilor, Instrucțiunile teologului latin prescriau doar observarea exactă a canoanelor Bisericii Romîne și ale «Bisericii Universale» (p. 190—191).

Cu acestea, episcopul romîn unit avea în mod real, *de jure,* integritatea drepturilor sale și a puterii episcopale. Nici unul din acestea n-a fost suprimat vreodată de teologul latin. Totuși, exercițiul unora din ele era limitat și condiționat de unele cazuri, dar aceasta nu din anumite drepturi ce ar fi avut teologul, ci din obligația ce avea episcopul de a nu lucra în anumite cazuri fără «sfatul» teologului, nici fără știrea lui, cum hotărîse cardinalul Kollonici. Altfel, toate actele de jurisdicție ale episcopului erau valide, în virtutea puterii lui episcopale, fără nici o considerație pentru avizele teologului. De aceea, fie că episcopul lucra cu sfatul, fie fără sfatul teologului latin, actele sale aveau deplină valoare. Teologul nu putea să invalideze nici unul din actele episcopului, dar el putea și trebuia să refere cardinalului primat de Strigoniu, în cazul precis cînd episcopul n-ar fi ținut «promisiunea» ascultării.

În cenzura cărților, episcopul nu era lipsit de dreptul său ; el se angaja doar să nu-l exercite însuși, ci prin intermediul altuia, adică al teologului, ceea ce se face și azi la romano-catolici : în toate diocezele, episcopul exercita dreptul său de cenzură printr-un alt cleric însărcinat cu aceasta. Teologul latin nu primea nici o facultate juridică, spre a lucra direct asupra clerului romîn unit ; acest lucru este «declarat explicit în instrucțiunile lui». Dacă la vizitarea parohiilor se găseau neregului, teologul nu putea să intervină direct, dar putea și trebuia să comunice episcopului faptul, pentru ca el să ia măsuri. Cînd episcopul voia să excomunice pe cineva, sentința era stabilită de teologul latin,

ca să se evite abuzurile, dar promulgarea ei, fiind un act juridic, era rezervată episcopului de plin drept. Atanasie se anagaja să accepte, în cazul cînd nu se corija după a treia admoniţiune din partea primatului Ungariei, să fie demis din funcţiunea sa. Acest angajament da desigur o mai mare greutate «promisiunilor» făcute de Atanasie, cel puţin în parte. Teologul da doar informaţii, dar nu mustra el pe episcop, ci arhiepiscopul. Dacă Inocenţiu Micu-Klein a fost nevoit să-şi dea demisia, acesta este alt caz, de care autorul se va ocupa aparte.

Poziţia teologului latin a fost comparată adesea cu cea a superintendentului calvinist dinainte de unire, cînd calvinismul făcea mari presiuni asupra romînilor din Transilvania, socotite amîndouă a fi fost tot atît de despotice. Deosebirea între ele, în favoarea teologului latin, a făcut-o istoricul unit Bunea, pe care autorul îl citează, zicînd că ea este foarte mare, atît din punct de vedere bisericesc, cît şi naţional (p. 194—195). Iat-o :

«Superintendentul voia să impună cu orice preţ religia calvinistă, diametral opusă religiei profesate de Biserica de Apus şi de cea de Răsărit. Teologul, dimpotrivă, voia ca noi să primim o instrucţie solidă în adevărata religie creştină ; aceasta, după învăţătura Sfinţilor Părinţi, a Sinoadelor Ecumenice şi a cărţilor liturgice este identică în Biserica de Apus şi de Răsărit. Numai perfidia grecilor şi ambiţia lor au subliniat cîteva puncte de divergenţă pentru a justifica propria lor schismă şi a induce în eroare pe ceilalţi.

«Superintendentul calvinist trata ritul nostru venerabil ca pe «superstiţii băbeşti». Teologul dimpotrivă respecta ritul nostru şi cerea observarea lui riguroasă, după instrucţiunile precise de la Roma.

«Superintendentul calvinist sustrăsese o parte însemnată din Transilvania de sub jurisdicţia episcopului romîn. Teologul n-a împiedecat exercitarea jurisdicţiei episcopului asupra a toată Transilvania ; mai mult, aceasta a fost confirmată la timpul său printr-o bulă pontificală.

«Sub dominaţia superintendentului calvinist, episcopul romîn era silit să promoveze, cel puţin prin atitudinea sa pasivă, trecerea romînilor la calvinism. În epoca teologului, dimpotrivă, era strict interzis romînilor să treacă de la ritul oriental la ritul latin.

«În timpul superintendentului, puterea judiciară a episcopului romîn era în mîinile superintendentului. În epoca teologului, din contra, ea era în mîinile episcopului şi ale sinodului.

«Superintendentul n-a format nici un romîn care să ia apărarea propriei sale naţiuni, propriei sale Biserici sau chiar a literaturii romîne. În timpul teologului, o mulţime de tineri au fost primiţi în instituţiile iezuite şi au fost formaţi acolo în dragostea de neamul lor ; unii dintre ei au devenit oameni politici şi apărători îndrăzneţi ai neamului romînesc, ca Inocenţiu Klein şi Grigore Maior, alţii au devenit profesori

celebri în școlile de la Blaj sau încă oameni de știință ca Petru Maior, Gh. Șincai, Samuel Klein și o mulțime alții» [8].

Superintendentul prezida sinoadele Bisericii Romîne. «Nu se poate afirma că poziția teologului și a superintendentului erau aceleași. Este sigur că acela — teologul — a fost dat Bisericii Romîne nu pentru a o subjuga sau conduce, ci pentru a o ajuta în sensul dorit de ea însăși, adică în catolicism, în ceea ce privește doctrina, în rit și în tradițiile orientale, în ceea ce privește legea».

Istorici romîni «din cei mai renumiți» au judecat defavorabil pe «teolog», pentru că s-au lăsat duși de impresii și nu printr-un examen critic al documentelor și al faptelor. «Pentru a evita orice concluzie», autorul atrage atenția asupra unei deosebiri care n-a fost observată niciodată : «Una este funcțiunea «teologului», care se găsește pe lîngă episcop, în timpul conducerii lui, și alta este cea a «directorului», care conduce Biserica Romînă «*sede episcopali vacante*», adică în timpul vacanței scaunului episcopal (p. 195—196), ceea ce cere un alt studiu.

Studiul de față, cu privire la teologul latin se încheie cu un tablou care cuprinde : numele împăraților, episcopilor romîni uniți, al teologilor și al directorilor în perioada teologilor (1701—1773). În acest timp au fost : *trei împărați* (Leopold I, Carol VI și împărăteasa Maria Tereza), *cinci episcopi* (Atanasie, Pataki, Inocențiu Micu-Klein, Petru Aron și Rednic), două vacanțe episcopale : (1713—1723, după Atanasie, și 1726—1732, după Pataki), *zece teologi* : P. L. Barany (1701—1703), Karl Neurauter (oct. 1702), J. Prenthaller (1704), F. Szunyog (1704—1713), G. Régai (1732—1738), N. Jánossi (1738—1741), J. Balogh (1741—1747), E. Pallovics (de două ori : 1747—1752 și 1758—1760), M. Salbeck (1752—1758) și E. More (1760—1773) ; *patru directori* : J. Bardia (1714), G. Régai (1715—1723), mai apoi și teolog), A. Fitter (1728—1729) și E. Görgey (1729—1731). În două scurte răstimpuri (1713—1714 și 1731—1732), n-a fost nici episcop, nici teolog, nici director în Biserica romînă unită.

În *Apendice* (p. 197—200), se publică în text latin *Instructio theologi graecorum unitorum* (după N. Nilles, *op. cit.*, p. 309—313), cuprinzînd instrucțiunile date de cardinalul primat Leopold conte de Kollonici, arhiepiscop de Strigonium (Gran) [9], la Viena 1701, pentru uzul teologului latin pe lîngă episcopul unit Atanasie. Instrucțiunile sînt date «teologului» Prea Venerabilului Domn Episcop al Valahilor în Transilvania», ca să-l conducă pe el și clerul valah, să nu poată rătăci (aberrare) niciodată de la calea adevărului și a dreptului, urmînd (cardinalul) exemplele înțelepților, care preferă să dea reguli de purtare bine chibzuite, decît să lase a se încrede prea mult în înțelepciunea sa (teo-

8. Bunea-Grama, *Cestiuni din Dreptul și istoria Bisericii românești unite*, II, Blaj, 1893, p. 222—224.

9. Cardinalul Kollonici a murit la 20 ianuarie 1707, urmîndu-i în scaun Christian August, duce de Saxa, promovat de asemenea cardinal (1707—1725).

logul), deși îl știe învățat în canoane și în teologia morală și scolastică (din preambul).

1. Din cauza jugului, fie al barbarilor, fie al ereticilor, purtat timp de secole de neamul valah, clerul fiind constrîns la munci servile, în lipsă de învățămînt, poporul laic, clerul și chiar episcopul (imo etiam Episcopo) au ajuns la o incultură din care nu puteau să mai iasă, la ignorarea legii Domnului, la abuzuri în administrarea sacramentelor, la erori în materie de credință, care nu se pot extirpa toate într-un timp. Teologul va purta grijă să smulgă din rădăcină neghina erorilor, care duc poporul la schismă, în care scop este de dorit ca tot clerul să se supună în scris Pontifului Roman și să-l recunoască drept cap universal al Bisericii (tamquam universale caput Ecclesiae), să apere Unirea cu jurămînt dat de fiecare și să o întărească prin act scris autentic. Să lucreze cu precauție ca nu cumva din zel grăbit sau nematur să aducă la ruină ireparabilă tot edificiul crud al Unirii salvatoare, și să aibă totdeauna în ochi pe prințul vecin al Valahiei și pe ereticii cei foarte puternici din Transilvania, care, ca dușmani înverșunați ai Bisericii Catolice Romane, își vor da toată osteneala ca să facă să alunece, dacă nu chiar să distrugă cu totul această Unire.

2. Să urmărească, cu toată silința, a cîștiga «afecțiunea» Episcopului și a clerului, căci dacă o va avea, ușor va atrage la părerea sa acest neam rustic (gentem hanc agrestem), care încearcă prietenia după folos, și-i va face binevoitori și va putea obține toate.

3. Să instruiască pe Reverendissimul Domn Episcop în cele privitoare la sfînta credință, să-i dea cu dulceață (suaviter) sfaturi salutare și morale, să-i prescrie ce rînduială se cuvine să păstreze în casă, în familie.

4. Să aibă la sine un exemplar al jurămîntului (Reversalium) subscris de Episcop și să examineze cu atenție (diligenter) dacă Episcopul observă întocmai toate cele promise ; iar dacă înțelege că Episcopul calcă ceva din cele promise, afară de moravuri (dacă prudența nu dictează altceva), să sfătuiască pe Episcop «suaviter» și să insiste cu energie (fortiter) să observe cele promise. Să scrie Eminentissimului Domn Cardinal care este starea Episcopului, care a clerului.

5. Pentru că Domnii transilvani eretici se opun atît Episcopului cît și clerului și nu admit cu ușurință să se poată bucura în pace de privilegiile acordate lor sau confirmate de Sacratissima Majestate Imperială, va îngriji ca preoții valahi (clerus Valachisus) să se bucure de scutirile și drepturile bisericești, potrivite cu Diploma imperială din anul 1699 și mai nouă din 1701.

6. Să ia parte la toate vizitele Episcopului în parohii și să observe cu atenție dacă popii (popae) trăiesc cum se cuvine stării lor, dacă se administrează după rînduială cultul divin și celelalte ale parohiei, și dacă socotește că este ceva de îndreptat, să comunice Episcopului, pentru ca îndreptarea să se facă de Episcop însuși, nu prin teolog.

7. Să nu admită niciodată ca episcopul să bată pe popi sau să se poarte cu ei despotic, mai puțin încă să-i pună la carceră, ci pe cei insolenți, sau scandaloși, sau delicvenți din cler, să-i corijeze prin mijloace potrivite și pe cît posibil plăcute. Să nu admită ca popii să dea episcopului altceva mai mult decît un florin unguresc pe an.

8. Cînd clerul valah va ține sinoade, teologul va stabili ordinea în Sinod, ca să nu se facă tumult ; să vorbească pe rînd cîte unul, ținîndu-se seama de gradul de demnitate sau de bătrînețe, să înlăture cu totul strigătele și vociferările. Dacă tot clerul sau o parte mai mare din el este de o părere deosebită de a episcopului sau opusă și faptul este în dubiu, teologul va putea să adere la părerea clerului, căci mai ușor poate fi împăcat unul singur, decît tot clerul, care, dacă prinde o dată ura împotriva teologului, ar urma păgubiri ireparabile.

9. Să urgenteze ridicarea de școli, îndată după sosirea episcopului la Alba Iulia, ca să învețe tinerii să înainteze în carte și în virtute. Să propună un profesor unit apt, fidel romano-catolicilor, sau în lipsă, unul romano-catolic, pentru instruirea tineretului în limba latină și valahică. Școlile să ia dezvoltare.

10. Toate cărțile care se vor tipări în tipografia romînească de la Alba Iulia vor fi cenzurate mai întîi de teolog și nici o carte nu se va imprima fără aprobarea teologului pusă la începutul cărții (nec ullus librorum absque praefixa libro theologi approbatione imprimendus est). Va păzi să nu se introducă din Valahia Transalpină cărți schismatice sau eretice. Să se tipărească acum un catehism valahic cu cheltuiala Eminentissimului (Cardinal) și să se distribuie gratuit, totuși așa fel încît să se primească de la fiecare, pe cît se poate, vechiul catehism corupt.

11. Să ia seama, ca episcopul să nu aibă corespondență cu schismaticii, chiar cu principele Valahiei, cu ereticii sau cu oameni suspecți. Dacă va trebui să scrie principelui Valahiei, fie vreunui schismatic sau eretic din motive de afaceri (negotiorum causa), înainte de a le trimite, episcopul le va comunica teologului.

12. Cei care sînt de hirotonit, trebuie examinați întîi de (preoți) mai bătrîni, în prezența teologului și, trecînd examenul, dacă teologul va declara vreun candidat inapt pentru hirotonie, nu va fi hirotonit de episcop.

13. Să aibă numărul popilor (poparum), să cunoască meritul și moravurile lor ; să nu sufere în eparhie popi vagabonzi, netrebnici, suspecți, turbulenți, încrezători în brațul ereticilor, și, ca să nu-și atragă ura unor asemenea (preoți) la protectorii sau la prietenii lor, să dispună ca sinodul și episcopul să facă îndepărtarea sau proscrierea lor de către sinod. Să nu admită în nici un chip ca episcopul să hirotonească mai mulți popi, decît sînt necesari pentru administrarea celor parohiale ; din această mulțime inutilă de popi, desigur au ieșit cele mai multe rele și inconveniente, și vor mai ieși.

14. În fine, să se străduiască să îndrumeze atît clerul cît și pe episcop, după canoanele Bisericii proprii și ale Bisericii universale Romano-

Catolice ; să nu admită să se facă divorțuri în nici un chip de către episcop sau de către popi ; dacă trebuie excomunicat cineva, pentru o cauză gravă, va spune el episcopului sentința. Nu va admite ca episcopul să destituie pe protopopi, după plăcerea sa, sau să transfere popi de la o parohie mai bună la una mai de rînd, ci o asemenea destituire sau transferare se va putea face numai prin hotărîrea sinodului. Mărimea amenzii o va fixa teologul, pe care episcopul nu va putea s-o mărească.

Cam acestea sînt mai principale, pe care le propunem Bisericii Valahice neo-unite (Ecclesiae Valachicae neo-unitae). Pe celelalte uzuri particulare le încredințăm înțelepciunii teologului ; în cele îndoielnice, să recurgă la noi (in dubiis ad nos recurrat). Dumnezeu cel prea-văzător să-i dea duhul înțelepciunii, al înțelegerii, al sfatului și al tăriei, ca să îndrumeze această turmă nouță (novellum hunc graegem) pe calea mîntuirii veșnice.

Leopoldus Cardinalis a Kollonitz
Arhiepiscopus Strigoniensis

*

Deși obiectul studiului Părintelui iezuit B. Bărbat este vechi, interesul lui este în parte încă actual, prin însăși considerațiile ce face asupra oficiului teologului latin în Biserica romînă unită.

În epoca noastră ecumenistă, cu pronunțate deziderate și tendințe de unire, a cărui perspectivă o lărgesc conducătorii Bisericilor de toate confesiunile, în conferințe irenice sau în acte oficiale, iar în acest timp anume Consiliul II de la Vatican, dorința și speranțe unirii bisericești cresc și interesează tot mai mult creștinătatea întreagă.

O unire generală aduce însă în discuție unirile parțiale care s-au făcut și s-au încercat, cu metodele și cu rezultatele lor de interes creștin general. Unele din ele s-au desfăcut, altele prezintă serioase critici și legitime doleanțe și revendicări pentru justificarea și «perfecționarea» unirii.

Glasul ridicat îndeosebi de «Biserica Greco-Melhită-Catolică» [10], ai cărei credincioși sînt foștii ortodocși de rit bizantin și de limbă arabă din Siria, Liban, Palestina, Iordania și Egipt, uniți cu Roma la 1724, deci curînd după unirea romînilor din Transilvania, trezește un interes viu și îndreptățit în tot Orientul creștin, și am vrea să credem că și în cealaltă lume creștină.

Studiul Părintelui B. Bărbat, pe lîngă scopul său istoric-științific, de a prezenta în lumina documentelor oficiul «teologului» latin pe lîngă episcopul romîn unit, aduce o lămurire binevenită în preocupările unioniste actuale, privind cunoașterea și aprecierea condițiilor în care s-a făcut unirea romînilor la 1698—1701, în legătură anume cu oficiul teo-

10. *Voix de l'Église en Orient*. Publié par le Patriarcat de l'Église melchite. Freiburg im Breisgau și Bâle (Herder), 1962, form. 8, 206 p.

logului latin și ca prilej să se facă unele considerații suplimentare pe marginea faptului unirii.

Unii istorici romîni, și încă «de seamă», pe care Părintele B. Bărbat îi critică, au văzut în teologul latin un instrument de constrîngere bisericească și politică pe lîngă episcopii romîni-uniți, un «adevărat patron al eparhiei romîne din Transilvania», pe lîngă care Atanasie episcopul «era doar o umbră tremurătoare», disparent în fața teologului său [11].

În fața unor asemenea aprecieri defavorabile și acuzatoare, autorul nostru face încercarea stăruitoare de a inocenta pe teolog, absolvindu-l de vina presiunii ce exercita asupra episcopului și găsindu-i chiar merite de tact și de îndatoritoare bunăvoință și de purtare de grijă, care îl îndreptățesc la recunoștința romînilor uniți. Părintele B. Bărbat explică situația, motivează măsurile luate față de Atanasie și de romîni la 1701, în condițiile timpului și în scopul unirii, justifică prin părerea și prin sentimentul părții romano-catolice față de Atanasie necesitatea încadrării lui între teologul latin, cardinalul Kollonici și împărat și găsește în puținătatea intelectuală și morală a episcopului romîn unit, zdrobit sub un bloc de acuzații, ca și a clerului romîn în general, motiv de a recunoaște serviciile, deci utilitatea, deci necesitatea teologului latin în Biserica romînă unită, deci și purtarea lui în general în această Biserică.

Pentru a-l pune în lumină favorabilă și a-i asigura buna apreciere, Părintele B. Bărbat uită pentru moment instrucțiunile severe după care lucra teologul latin și atenuează asprimea tuturor obligațiilor lui, reducîndu-le la simple forme, facultative pentru episcop, care avea toată libertatea de a face ce și cum voia, deoarece teologul nu avea nici o putere asupra lui : nici legislativă, nici executivă, nici coercitivă. Teologul nu putea decît să-i dea sfat cum ar fi dat orice om înțelept. Dacă episcopul lucra cu sfatul sau fără sfatul teologului, actele lui erau tot atît de valabile !

Obligațiile teologului însă erau de așa natură imperioasă și constrîngătoare și în așa termeni, încît nici el, nici episcopul nu putea să facă altfel decît să le îndeplinească întocmai. De patru ori în trei puncte din Instrucțiunile date de cardinalul Kollonici se găsește ordinul categoric («nunquam admittat», «non admittat» și «non admittet» (pct. 7, 13, 14). Ordinul de a nu hirotoni episcopul candidați inapți, este tot atît de sever : «ab Episcopo non ordinabitur» (pct. 12). După sensul și scopul lor, toate celelalte erau tot atît de obligatorii, pentru episcop ca și pentru teolog. De ce libertate se bucura deci un episcop, ale cărui («promisiuni» jurate la Viena teologul trebuia să le poarte cu sine totdeauna și să le pună sub ochii episcopului la orice abatere sau neexecutare ? Care din instrucțiunile date teologului pentru episcop era lăsată la voia teologului și mai ales a episcopului ?

Toți pașii episcopului, toate actele, toate măsurile, viața lui particulară însăși erau urmărite și ținute în evidență, pentru a se raporta la

11. N. Iorga, citat la p. 187—188 în notă.

Viena. Ce libertate putea să aibă el, în așa situație? Teologul era în adevăr «consilierul», adică sfetnicul lui, dar un sfetnic cu puteri mai mari decît ale episcopului, cu drepturi care rezultau din poziția și din misiunea lui pe lîngă episcop. Era agent de urmărire, controlor, arbitru, cenzor, «pedagog» cum au zis calviniștii ; era spin în coastele episcopului, era semnul umilinței și nedreptății ce se impussee poporului romîn de cei care i-au smuls unirea în schimbul unor «privilegii» care trebuiau să fie într-un regim de dreptate drepturile lui.

Om al Vienei și al Romei în casa episcopului romîn unit, teologul nu era sfetnic amabil și binevoitor romînilor, ci era un stăpîn străin, care trebuia să supravegheze și să execute cu orice preț unirea, așa cum i se cerea de altfel. El era un funcționar în subordine, supus unei însărcinări și unor instrucțiuni severe și precise, pe care el nu făcea decît să le aplice. Acestea făceau oficiul lui apăsător, vexator, jignitor, odios pentru episcopul și pentru poporul romîn unit. Este de prisos deci să fie disculpat teologul de acuzațiile ce i se aduc ca agent al domnilor lui, cînd el trebuia să se poarte așa cum i se cerea, și desigur așa se purta cu romînii, suspecți de a tot trage înapoi, la «schisma» lor ! Și nu era oare singur faptul, că un preot era impus mentor unui episcop, o ofensă adusă ierarhului romîn unit și o vătămare a prestigiului lui în fața credincioșilor, ca și faptul că teologul latin era sfătuit să se apropie preoților, în caz de neînțelegere cu episcopul, fapt care a scandalizat chiar pe uniți ? [12]

Și pentru că se motivează necesitatea oficiului teologului latin pe lîngă Atanasie, cu incapacitatea, ignoranța, imoralitatea, neseriozitatea, nesinceritatea și duplicitatea lui, ne mirăm că circumspecții agenți ai unirii și mai-mari lor au acceptat unirea cu un așa om, compromis dintr-un început și l-au (re)hirotonit episcop într-o Biserică și cu o misiune așa de înaltă și salutiferă, precum și cu un așa cler și popor înapoiat și îndărătnic, care nu se bucurau de nici o considerație, ba i-au și *silit* să se unească, impunîndu-le un «pedagog» în persoana «teologului».

Comparația dintre teologul latin și superintendentul calvinist nu este nici probantă, nici consolatoare pentru noi. Ea dovedește doar că superintendentul era mai abuziv și mai periculos decît teologul Vienei. În realitate, romînii au suferit și de la unul și de la altul și nu sînt datori laudă și recunoștință nici unuia, pentru cît bine au făcut, silindu-i să-și schimbe credința.

Părintele B. Bărbat privește lucrurile din partea în care se găsește și vorbește despre romînii uniți obligați, ca și cum ar fi catolici (comme catholiques), să se conformeze credinței și canoanelor «Bisericii universale romano-catolice» ; vorbește de credința lor «catolică», de Biserica lor «catolică», ca și cum n-ar ști că romînii au primit unirea cu singura obligație de a recunoaște șef bisericesc pe papă și cu condiția de a-și păstra toată «legea», așa cum o aveau. Actul necorect, care a surprins apoi buna lor credință, constituie una din metodele caracteristice «uni-

12. Ca Z. Pîclișanu, citat la p. 187, notă.

rilor» cu Roma și în scopul și în modul și în mijloacele lor. Unirea a fost un act de constrîngere. (Re)hirotonirea lui Atanasie la Viena și tot celălalt tratament al lui după aceea, din care făcea parte și ucenicia lui la teologul latin, sînt specifice actului de la 1701.

Pentru a prezenta situația așa cum a fost, să amintim deci măcar în parte condițiile materiale și morale, care au silit un număr de romîni din Transilvania să primească unirea cu Roma. Aceasta s-a încheiat anume sub o puternică presiune politică și religioasă a stăpînitorilor Transilvaniei, într-o stare economică, socială și culturală, care apăsa și așa greu asupra poporului romîn iobag. În această situație s-a pus înaintea romînilor transilvăneni perspectiva îmbunătățirii condițiilor lor de viață cu prețul trecerii la o confesiune privilegiată. Nu era un act de dreptate sau de bunătate : era unul de interes bine calculat. Se urmărea cu aceasta destrămarea și slăbirea nației celei mai numeroase în Ardeal, care forma un bloc etnic și religios, și totodată ruperea ei de comunitatea sufletească și bisericească cu ceilalți romîni.

Propaganda calvinistă, patronată de autoritatea politică a principelui și a Dietei Transilvaniei, strîmtora și neliniștea din ce în ce mai mult pe romîni. Bisericii Ortodoxe i se impusese tutela superintendentului calvinist, care cenzura actele mitropolitului. Pentru că mitropolitul și poporul refuzau să-și schimbe credința, au avut mult de suferit. Sub acuzația de imoralitate — care precede cazul lui Atanasie —, și mitropolitul Ilie Iorest (+ 1657) și Sava Brancovici (+ între 1680—1683) au fost defăimați, prigoniți, întîmpinați și scoși din scaun.

Prin măsuri politice, prin școli, prin cărți, îndeosebi prin Catehismul calvinesc, tradus în romînește și făcut obligatoriu, prin alte mijloace însă, romînii erau siliți să se calvinizeze. Principele Gabor Bethlen a încercat să-i treacă în masă la calvinism, socotind întîi că ar putea să obțină pentru aceasta consimțămîntul patriarhului de Constantinopol Chiril Lucaris (1629). Nereușindu-se, s-au intensificat și s-au înmulțit măsurile de constrîngere asupra romînilor [13].

Aceasta era situația cînd Ardealul a trecut sub puterea împăratului de la Viena Leopold I (1687), în urma unor lupte victorioase împotriva turcilor. Trupele imperiale pătrund în Transilvania însoțite de iezuiți, ca agenți ai propagandei romano-catolice între romîni. De acum, situația acestora devine și mai grea și pericolul mai mare. Prinții calvini impuneau mitropolitul romîn, la confirmare, acceptarea a 19 condiții calviniste, iar instalarea puterii imperiale venea să aducă romînilor și noi impozite și obligații, și noi presiuni religioase.

Rețeaua măsurilor și formulelor unioniste se întindea acum pînă la Viena, unde cardinalul Kollonici și împăratul Leopold erau ținuți la curent de statutul catolic și de iezuiți, care lucrau cu zel pentru unirea romînilor. Flancat de secretarul calvinist impus și de iezuitul P. Barany, mitropolitul Teofil întîi, apoi Atanasie s-au văzut depășiți de situație și

13. v. *Istoria Bisericii Romîne. Manual pentru Institutele Teologice,* vol. II, 1639—1949, București, 1958, p. 24—33, 85—97.

puşi în faţa unei stări de fapt la 14 aprilie 1698 împăratul printr-o rezoluţie, iar la 2 iunie acelaşi an, cardinalul Kollonici printr-un manifest, făceau apel la romîni să primească unirea cu Roma : împăratul, cu recunoaşterea autorităţii papii, cardinalul cu primirea celor patru condiţii de la Sinodul din Florenţa (1439). La 7 octombrie 1698, spun documentele suspecte ale unirii, un număr de protopopi romîni cîştigaţi de Barany se adună în sobor şi dau o «carte de mărturie» prin care declară că se unesc de bună voie «cu Biserica Romei cea catolică» şi se mărturisesc «a fi mădulările ceştii Biserici sfinte catolicească a Romei», voind a trăi «cu acele privileghiomuri, cu care trăiesc mădulările şi popii acestei Biserici sfinte, precum Înălţia Sa împăratul şi coronatul craiul nostru în milostenia decretumului Înălţii Sale ne face părtaşi» [14]. Protopopii declarau repetat şi apăsat că păstrează întocmai toate cele ale Bisericii Ortodoxe, fără care «peceţile şi iscăliturile noastre, care am dat, să n-aibă nici o tărie».

Cu greutate s-au obţinut un număr de semnături, din care unele erau false. Mitropolitul Atanasie n-a semnat actul unirii. Protopopii s-au adunat iarăşi în sobor la 24 octombrie 1698 şi-au prezentat mitropolitului o scrisoare cu 35 de semnături, asigurîndu-l şi îndemnîndu-l : «Cînd am avea vreo nevoie, să ne adresăm părintelui din Bălgrad, domnului Barany, care e gata să intervină pentru noi, chiar şi la Majestatea sa împăratul, ducînd treaba noastră la bun sfîrşit» [15]. Barany prezenta Dietei adunate în aceste împrejurări la Alba Iulia un proiect în limba latină al actului de unire, ca primit de protopopi, cu cele patru condiţii de la Florenţa. Bănuitoare şi prudentă, Dieta a respins proiectul şi a dispus să se facă cercetare, ca să cunoască ce au de răspuns satele şi preoţii romîni la apelul împăratului din 14 aprilie 1698.

Rezultatul cercetării a fost negativ : doar cîţiva preoţi — din peste 1500 — declarau că primesc unirea, iar poporul nicidecum (Silviu Dragomir, p. 65—78). Între timp, partizanii lui Barany au reuşit să mai adune cîteva semnături, în total 38, pe actul lor de unire, pe care luîndu-l Barany l-a falsificat, scriind în latineşte, pe pagina doua, lăsată liberă între textul romîn scris cu litere chirilice şi între semnăturile protopopilor de pe paginile următoare (3—5), proiectul său de unire în limba latină, necunoscut şi neprimit de semnatari, pe care l-a trimis la Viena cardinalului Kollonici. În versiunea latină a lui Barany, cartea de mărturie a protopopilor declara că ei admit, mărturisesc şi cred cele ce admite, mărturiseşte şi crede Biserica Romano-Catolică, «îndeosebi acele patru puncte în care pînă acum se deosebiau» (la Silviu Dragomir, p. 30—32, col. 2).

Urmarea a fost o diplomă imperială din 28 februarie 1699, prin care se decreta că relatîndu-se ca sigur că neamul romînesc începe a se uni,

---

14. v. Silviu Dragomir, *Romînii din Transilvania şi Unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul roman (1687—1707)*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXX (1962), nr. 9—10 (septembrie—octombrie) : în Extras, p. 30—32 ; v. şi *Manualul citat*, p. 144.

15. Silviu Dragomir, *art. cit.*, p. 38 ; *Manualul cit.*, p. 145.

se înființează Biserica unită, cu averile și preoții scutiți de dări, în schimbul primirii catolicismului (întreg). Lui Atanasie, statusul catolic îi comunică decretul (29 martie 1699) cu restrîngerea numai la un preot într-un sat, sau la doi în satele mari, și numai la averea bisericii, nu și a preoților *(Manualul citat,* p. 146).

Împăratul ordonă guvernului transilvan să ia măsuri ca să împiedice emigrarea romînilor în Principatele Romîne (mai 1699). I se raportează că romînii pleacă din cauza propagandei pentru unire. Împăratul a cerut din nou poruncitor și amenințător ca guvernul să sprijine primirea apelului din 14 aprilie 1698 (*Manualul citat,* p. 147). Au urmat o serie de măsuri și de sancțiuni împotriva preoților romîni, judecați de Consistoriul latin, care și avea să dea aprobare pe viitor pentru hirotonie. Este ușor de înțeles că se urmărea prin aceasta recrutarea de preoți care să primească unirea.

În decembrie 1700, împăratul a trimis din nou ordin pentru guvernul transilvan, de a nu împiedeca unirea romînilor cu Biserica Romano-Catolică, iar mitropolitul Atanasie, care între timp primise de la Constantin Brîncoveanu un ajutor însemnat și îndemn stăruitor să rămînă credincios Bisericii Ortodoxe, și luase într-un sinod unele măsuri privitoare la disciplina clerului și la dările bisericești, este chemat la Viena, ca să dea seama de o sumă de acuzații grave (22), care i se aduceau : acele acuzații de care vorbește și Părintele B. Bărbat. Acuzațiile erau adunate de iezuiți, ajutați de partizanii lor, în scopul de a compromite și a sili pe Atanasie să primească unirea. Ele serveau ca bun pretext pentru a constrînge pe mitropolit să aleagă între scaunul său și între depunere și temniță. Între acuzațiile aduse era și aceea că n-a semnat actul de unire al protopopilor și că le-ar fi spus : «voi sînteți uniți, nu eu» *(Manualul citat,* p. 148), unde sînt arătate și celelalte acuzații.

Cu asemenea acuzații și cu amenințarea ce sta asupra lui, situația mitropolitului era foarte grea, și cardinalul Kollonici a speculat-o în consecință, cu amenințări și cu promisiuni totodată, asigurînu-l că dacă primește credința catolică va fi iertat și va primi nu numai confirmarea în scaun, ci și demnitatea de consilier imperial, cu lanț de aur și cu chipul împăratului, precum și o moșie cu venit de 7000 de florini și ce va mai cere (*ibidem,* p. 149).

Atanasie n-a avut tăria de a rezista în fața acestui șantaj, și cu supunerea lui unirea era formal încheiată, în aceste dureroase și rușinoase împrejurări și condiții nefericite. De acum, fostul mitropolit romîn al Transilvaniei era o simplă unealtă, fără inițiativă, fără libertate și fără voință în mîna cardinalului Kollonici a iezuiților și a teologului latin, care l-au tratat ca atare.

Ca să-l rupă cu totul de Ortodoxie și de ceea ce el fusese, l-au hirotonit din nou : preot și episcop (24 și 25 martie 1701), degradîndu-l și retrogradîndu-l astfel într-un rang inferior celui pe care-l avusese, devenind din «Arhiepiscop și Mitropolit al scaunului Bălgradului și a toată țara Ardealului» un mic și slab sufragan al îndepărtatei Arhiepiscopii de

Strigoniu, bun să păstorească pe «iobagii valahi» uniți cu Roma, în strictă subordine iezuită, sub supravegherea severă a unui «teolog» latin și a unui secretar ceh (Venceslav Frantz) ce i s-a dat la Viena *(ibidem,* p. 150).

Aceste lucruri toate, din multele ce mai sînt de spus, trebuie mărturisite și luate în considerație pentru a înțelege situația nefericită a lui Atanasie, rolul teologului iezuit și valoarea morală a unirii astfel făcute. «Episcopul» Atanasie era un biet prizonier în «lanț de aur» și «cu chipul împăratului», pus sub paza «teologului» de alt rang, de alt neam și de altă credință, cu misiunea de a sili la unire cu Roma și cu Viena tot poporul romîn din Transilvania. De ce falsuri și procedee neoneste și criticabile s-a făcut uz în operația unirii din partea iezuiților, dovedește cu prisosință istoricul Silviu Dragomir în întreg studiul citat.

Părintele B. Bărbat privește lucrurile dintr-o anumită latură și poziție, ocolind ceea ce era apăsător, nedrept și umilitor pentru episcopul romîn unit, tutelat de un preot romano-catolic, a cărui amintire rămîne tristă poporului nostru, ca toată istoria unirii de la 1698—1701.

Să recunoaștem deci istoricilor romîni citați că au avut dreptate în aprecierile făcute pe seama lui Atanasie și a «teologului latin». Părintele iezuit argumentează cu abilitate în favoarea faptelor și sînt supuse unor serioase contestații și corecturi.

Pentru a arăta binefacerea unirii, sinceritatea ei, atmosfera și spiritul în care s-a făcut, urmările ei, citățm încă din studiu istoricului Silviu Dragomir cîteva aprecieri întemeiate pe cercetarea competentă și amănunțită a documentelor unirii, așa cum dorește Părintele B. Bărbat :

«Drumul la Viena al mitropolitului Atanasie a devenit, cum se știe, o catastrofă pentru persoana lui și o mare nenorocire pentru viitorul poporului romîn. Kollonici nu va ține seama de recomandațiile soborului celui mare. Îu umilește mai întîi pe bietul vlădică, înscenîndu-i un urît proces de «purificare»... Atanasie s-a supus cu resemnare la examenul inchizitorial, a dat toate declarațiile ce i s-au cerut, s-a lepădat de «legea» înaintașilor săi, de toate legăturile anterioare, primind să stea în umbra unui iezuit, care va conduce de acum Biserica Unită, timp de aproape trei sferturi de veac... Mitropolitul Atanasie a cedat siluirii morale, îngăduind habsburgilor o biruință pe cît de prețioasă, pe atît de ușoară» (p. 89).

«Mitropolitul romîn a fost tratat în Capitala imperiului ca o persoană dubioasă și s-a întors de acolo, în ciuda titlurilor și darurilor primite, ca un penitent resemnat, despuiat de drepturile jurisdicționale și pus la dispoziția și sub controlul unui «teolog iezuit» (p. 92).

«Toată farsa procesului de purificare de la Viena, precum și cea de a doua hirotonie a lui Atanasie au fost aranjate pentru ca să-l convingă pe mitropolitul romîn a primi formula integrală de unire» (p. 93).

«Perfidia habsburgilor oferă drepturi cu o mînă, pentru a le lua cu cealaltă. Curtea de la Viena a întrebuințat pe romîni doar ca o masă de manevră, dar îi va părăsi îndată ce nu mai are nevoie de ei. «Privilegiile» și «scutirile» au fost o momeală pentru generația lui Atanasie. Urmașii

acestuia nu vor izbuti să le realizeze decît parțial, după alte lupte și frămîntări, care au măcinat toată energia Bisericii Unite în secolul al XIII-lea» (p. 93).

În rezumat : «Unirea cu Biserica Romei s-a înfăptuit în anul 1701, nu din îndemn propriu, ci datorită momelilor întinse cu perfidie de către habsburgi. Poporul a refuzat-o aproape în unanimitate, iar clerul s-a arătat înclinat să o îmbrățișeze doar dacă i se va lăsa neatinsă «legea» veche. Stăpînirea austriacă nu a reușit să smulgă mitropolitului romîn o mărturisire clară de credință, decît doar aplicînd forța și teroarea. Biserica Romînă din Transilvania pusă sub controlul aspru al unui «teolog» iezuit, își va pierde deci independența, iar clerul ei va deveni, încetul cu încetul, un auxiliar prețios al politicii habsburgice» (p. 96).

Este deci o ironie a vorbi despre libertatea episcopului romîn unit, despre caracterul benevol al unirii, despre «credința catolică» a uniților, despre binefacerile religioase morale și materiale ale unirii, despre mai multe altele. O simplă comparație între aprecierile Părintelui B. Bărbat și faptele reale arată singură ce este just și ce nu este în expunerea și comentariul din studiul său [16].

Din lagărul uniat chiar, se fac azi mărturisiri edificatoare, a căror temeinicie nu poate fi contestată. Cartea *Glasul Bisericii din Orient* (v. nota 10), publicată de Patriarhul Bisericii uniate Melchite, este în mare parte un adevărat act de acuzare pe tema uniației. Uniții din Orientul arab — Siria, Liban, Israel, Iordania, Egipt, unde propaganda latină este veche și atît de stăruitoare și de promițătoare de fericire uniată —, se plîng cu tot dreptul că uniația este pentru ei pricină de unele primejdii și de nemulțumiri.

Însuși Patriarhul Maximos IV recunoaște că «uniatismul» este o formă falsificată de unire și un rău exemplu dat ortodocșilor, că unirea s-a făcut în paguba bogățiilor și harismelor Bisericii Orientale, din care cei ce au făcut unirea n-au respectat în realitate decît riturile. Prin unire, se lua Orientului ce avea mai bun și i se oferea (sau impunea, adesea) ceea ce Occidentul avea mai puțin bun» (p. 26—27).

Biserica unită este o minoritate desconsiderată, o cantitate neglijabilă în corpul Bisericii Romane. Amenințați — împotriva tuturor asigurărilor papale — să fie latinizați, nedreptățiți prin respectarea drepturilor și privilegiilor lor legitime, retrogradați în ierarhia bisericească a scaunelor și titlurilor apostolice, prin nesocotirea rangului patriarhului lor în fața clerului papal, stingheriți în viața lor religioasă, bazată pe

16. Socotim că este o scăpare din vedere în formularea pct. 3 de la p. 184 sus, unde este vorba de Arhiepiscopul Vienei. În textul latin al Instrucțiunilor date teologului de cardinalul Kollonici (pct. 4, p. 198), se prevăd într-adevăr obligațiile teologului de a scrie cardinalului-arhiepiscop, dar acesta era arhiepiscop de Strigoniu, nu de Viena.

tradițiile vechi ale creștinismului oriental și pe cultul lor de rit grec și de limbă națională, suspectați și acuzaţi de ortodocși ca agenți ai prozelitismului latin, uniații ridică un protest cu atît mai vrednic de a fi crezut și ascultat, cu cît este încă respectuos față de conducerea Bisericii Romane : protest împotriva situației în care se găsesc după două secole și jumătate de uniație, adică de încrezătoare și dezamăgită alipire la Biserica papală.

Uniații se plîng între altele de presiunea ce exercită aparatul administrativ și diplomatic al Bisericii Romane, prin excesiva centralizare a tuturor puterilor și atribuțiilor bisericești în mîinile Romei. Acest sistem servește aservirii totale a credincioșilor și a clerului romano-catolic din lumea întreagă, deci și a Bisericilor uniate, puterii monarhice — latine și latinizate — a Romei. Teologul iezuit din Biserica romînă unită servea acestui sistem și scop.

Pe lîngă Curia papală propriu-zisă, toți delegații «apostolici», nunții, internunții și alții, ale căror atribuții sînt de fapt diplomatico-politice, exercită puteri de «supra-episcopi» în ținutul în care se găsesc. «Aceasta, zice Patriarhul Maximos IV, falsifică noțiunea de episcopat. Reprezentanții Sfîntului Scaun nu trebuie să se transforme într-un fel de vice-regi, care supraveghează activitatea episcopilor-prefecți teleghidați de organismele centrale» (p. 193).

O situație de umilire asemănătoare au cunoscut frații noștri romîni uniți încă de la începutul uniației. Oficiul teologului iezuit pe lîngă episcopul romîn, ca mentor și cenzor bisericesc și politic, agent al Romei și al Vienei a încetat o dată cu desființarea provizorie a ordinului iezuit (1773), dar acțiunea latinizării și tutela umilitoare și incomodă a ierarhiei romane asupra Bisericii unite s-a menținut, ba chiar s-a legiferat și exercitat în alte forme. S-au făcut încercări abuzive și necanonice de a supune clerul și pe credincioșii romîni uniți direct ierarhiei catolice locale, ca în episcopia de la Oradea, căutînd să se rupă orice contact cu romînii ortodocși și cu sîrbii.

Episcopul unit Inocențiu Micu-Klein era perfect conștient de pericolul latinizării și al vătămării sufletești a poporului romîn cînd, în căutarea de drepturi pentru Biserica și poporul său, anatematiza de la Roma (12 noiembrie 1747) pe teologul său iezuit Iosif Balogh, cerînd vicarului său Petru Aron să comunice excomunicarea în sinod și să alunge pe teolog, care a și plecat.

Pe de o parte, ierarhia latină din țară, pe de alta apoi reprezentanții diplomatici ai Sfîntului Scaun chiar țineau pînă în vremea noastră sub directă observație și control ierarhia unită, obligată chiar în atribuțiile ei de competență canonică firească să ia avizul autorității romano-catolice tutelare, sau să țină seama de opinia și dispozițiile ei, pînă și în cele economice-gospodărești. Cu sistemul vizitelor periodice și al raportelor

regulate obligatorii către Roma, ierarhia romînă unită era subordonată direct Vaticanului, și totodată supusă ierarhiei romano-catolice și reprezentanților Sfîntului Scaun în țara noastră.

Concordatul încheiat la 1929 schimbase formal situația «Bisericii Romîne Greco-Unite» în aceea de «Biserică *catolică* de rit oriental», scoasă deci din legătura ei liberă cu Vaticanul și silită să se recunoască Biserică papalistă propriu-zisă. Ierarhia uniată se declara în adevăr romană și se depărtase cu totul de Ortodoxie, spre deosebire de marea majoritate a clerului și a credincioșilor uniți.

Cît privește însă nedreptatea, tristețea și neajunsurile uniației pentru poporul nostru, frații uniți au fost mai înțelepți decît protopopii și mitropolitul, care au făcut unirea silnică. Poporul nu s-a lăsat latinizat și catolicizat, cum urmărea Kollonici și agenții lui. După 250 de ani de dezbinare și de umilință impusă poporului nostru, aflat atunci în stare de robie și de neputință, frații uniți au înlăturat nedreptatea ce li s-a făcut și s-au reunit liberi cu Biserica lor Ortodoxă, în care și-au regăsit locul și «legea» întreagă.

TEODOR M. POPESCU

DESCHIDEREA NOULUI AN ȘCOLAR 1963—1964 LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

La 1 octombrie 1963, Școlile de cîntăreți bisericești, Seminariile teologice și Institutele teologice de grad universitar, din cuprinsul Patriarhiei Romîne, au început un nou an școlar.

Reorganizate în cadrul Bisericii — potrivit Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Romîne — aceste așezăminte de cultură teologică își desfășoară activitatea lor sub directa îndrumare și purtare de grijă a Sfîntului Sinod. Scopul acestor școli este acela de a pregăti pe slujitorii de mîine ai altarelor noastre străbune. Elevii seminariști și studenții teologi sînt îndrumați de aproape spre a ajunge preoți devotați Bisericii Ortodoxe Romîne și cetățeni loiali ai scumpei noastre țări.

În paginile următoare, la fel ca în fiecare an, publicăm scurte dări de seamă asupra festivităților de deschidere a noului an școlar la toate instituțiile noastre de învățămînt teologic.

LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR ȘI LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Festivitatea de inaugurare a anului școlar a avut loc în dimineața zilei de 1 octombrie 1963, în chiar ziua începerii de fapt a activității didactice pentru noua etapă regulamentară de școlarizare. Cele două instituții de învățămînt teologic de pe lîngă centrul chiriarhal din București — Institutul teologic de grad universitar și Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din București — au sărbătorit importantul moment școlar împreună, ca doi frați buni care viețuiesc sub același acoperămînt. De menționat în legătură cu aceasta că în scopul coordonării mă-

surilor educative şi disciplinare pentru cele două şcoli care funcţionează împreună în localul Institutului teologic, forurile superioare au apreciat ca necesară instituirea, începînd cu noul an şcolar, a unei conduceri unitare pentru ambele şcoli, aşa cum sînt conduse şi alte instituţii similare care funcţionează în acelaşi local. Pentru realizarea acestui deziderat P. C. Pr. Prof. M. Chialda de la Institutul teologic i s-a încredinţat şi direcţia Seminarului teologic de pe lîngă Sfînta Arhiepiscopie a Bucureştilor. În urma acestei măsuri organizatorice, cele două aşezăminte de învăţămînt ale Bisericii noastre strămoşeşti s-au prezentat la sărbătoarea deschiderii cursurilor anului şcolar 1963—1964 mai apropiate şi mai unite.

În biserica Sfînta Ecaterina, paraclis atît pentru Institut, cît şi pentru Seminar, s-a oficiat Sfînta Liturghie, sfeştania şi Te-Deum-ul îndătinat, într-o atmosferă de cucernicie, la care au participat cadrele didactice, magistranzii, studenţii teologi şi elevii seminarişti, precum şi mulţi dintre părinţii acestora din urmă, veniţi să instaleze la şcoală pe copiii lor, elevi în clasele mai mici ale Seminarului. Soborul preoţilor slujitori, sub protia P. S. Episcop Visarion Ploieşteanul, Vicar Patriarhal, a fost alcătuit din P. C. Pr. Prof. I. G. Coman, P. C. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, P. C. Pr. Asistent Lucian Gafton de la Institut ; din P. C. Pr. Prof. Nic. Ciudin şi P. C. Pr. Spiritual G. Sîrbu, de la Seminar, împreună cu P. C. Pr. Al. Bejan şi diaconii Al. Munteanu şi P. Zamfira. Răspunsurile au fost date de corul studenţilor teologi sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu.

Din partea centrului eparhial, a participat *P. C. Consilier Stan Dimancea,* de la Sectorul cultural al Sfintei Arhiepiscopii.

După oficierea Sfintei Liturghii, s-a săvîrşit slujba de sfinţire a apei, tradiţionala aghiazmă de început de an şcolar. Slujba religioasă din paraclisul Sfînta Ecaterina s-a încheiat apoi cu Te-Deum-ul şi polihroniul prin care profesorii, studenţii şi elevii Institutului şi Seminarului, alături de soborul slujitorilor şi-au înălţat gîndurile în fierbinte rugăciune pentru sănătatea şi îndelunga înzilire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru sănătatea, îndelunga înzilire şi întru toate buna sporire a conducătorilor ţării noastre.

După săvîrşirea slujbelor religioase îndătinate, s-a trecut imediat la munca didactică, începută cu prelegerea inaugurală *Cultura preotului* susţinută de P. C. Pr. Prof. Ene Braniște, titularul catedrei de Liturgică şi Pastorală. Această prelegere a fost ţinută pentru toţi studenţii şi elevii celor două şcoli, în sala de serbări a Institutului, fiind încadrată într-o scurtă dar însufeleţită solemnitate. În prezidiu au luat loc : P. S. Episcop Visarion Ploieşteanul, Vicar Patriarhal, delegatul Prea Fericitului Patriarh, P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, P. C. Pr. Prof. M. Chialda, directorul Seminarului, P. C. Pr. Prof. I. G. Coman, P. C. Pr. Prof. Vl. Prelipcean şi Dl. Prof. N. Chiţescu.

La festivitate a luat parte și un reprezentant al Departamentului Cultelor.

După intonarea imnului Republicii, a luat cuvîntul P. C. Rector N. I. Nicolaescu.

Nobilele strădanii cărturărești, puse în slujba Bisericii și Patriei, au fost reliefate de P. C. Rector ca obiectivul de prim plan al activității celor două instituții de învățămînt teologic.

Bucuria inaugurării noului an de muncă în cele două instituții de învățămînt teologic, adăpostite în aceeași clădire, nu este numai a noastră, a spus P. C. Rector, ci și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, către care se îndreaptă gîndurile noastre ale tuturor, cu mulțumire și caldă recunoștință. P. C. Rector roagă pe P. S. Episcop Visarion să se facă interpretul acestor sentimente ale noastre către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. De asemenea, se exprimă mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Visarion că a binevoit să săvîrșească Sfînta Liturghie arhierească, dînd prin aceasta solemnității de azi o importanță deosebită.

În cuvîntul său P. C. Rector N. I. Nicolaescu, a subliniat condițiile optime în care se va desfășura procesul de învățămînt în cadrul școlilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Romîne, pe de o parte datorită deplinei libertăți religioase asigurate în Patria noastră, iar pe de altă parte ca urmare a oblăduirii părintești și grijii permanente pe care Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, o poartă în permanență învățămîntului nostru teologic. P. C. Rector îndeamnă pe toți osîrduitorii celor două școli : profesori, studenți și elevi să-și îndeplinească datoria pentru misiunea preoțească și dragostea față de Biserică și de Patrie. Acestea — a spus P. C. Sa — se găsesc amîndouă în slujba celui mai înalt țel al omenirii de azi, în slujba păcii.

Cuvîntul P. C. Rector N. I. Nicolaescu se încheie cu citirea, în aplauzele tuturor celor de față, a unei telegrame, prin care profesorii, magistranzii, studenții și elevii Institutului și Seminarului exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul deschiderii noului an școlar mărturia dragostei, recunoștinței și devotamentului lor, făgăduind solemn că vor depune toate strădaniile pentru a da altarelor strămoșești sluijtori vrednici de chemarea și misiunea ce au în slujba Bisericii și Patriei. De asemenea, a fost trimisă o telegramă prin care profesorii, studenții și elevii asigură Departamentul Cultelor de toată recunoștința și devotamentul și se angajează a nu precupeți nici un efort în munca pentru educarea viitorilor slujitori ai altarelor în spiritul atașamentului față de scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă și față de cauza sfîntă a păcii și bunei înțelegeri între oameni și popoare.

După aceea P. C. Rector dă cuvîntul Părintelui Profesor Ene Braniște, care predă cea dintîi lecție din noul an școlar, lecție intitulată — cum am amintit — «Cultura preotului».

După ce corul cîntă «Cu adevărat mare este taina creștinătății», ia cuvîntul P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru cinstea de a-l fi desemnat ca delegat

al Prea Fericirii Sale la această solemnitate. Mare bucurie a simţit — declară P. S. Sa — la săvîrşirea slujbei arhiereşti, înconjurat de soborul de preoţi sluijtori. Cîntările studenţilor şi elevilor la serviciul divin l-au impresionat adînc. A ascultat cu multă luare aminte cuvîntul Părintelui Rector şi lecţia Părintelui Profesor Ene Braniște. Aprobă cu satisfacţie tot ce s-a rostit şi felicită pe cei ce au rostit frumoasele cuvinte, elogiind activitatea profesorilor noştri de teologie care este recunoscută pînă dincolo de hotarele ţării. Urează membrilor corpului didactic aceeaşi rîvnă şi pe viitor, pentru împlinirea cu roade bogate a sarcinilor ce le stau în faţă. Îndeamnă pe studenţi şi elevi să folosească din plin experienţa şi învăţătura bogată a profesorilor lor ca să se pregătească cît mai bine pentru misiunea ce-i aşteaptă, după principiile Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos şi în spiritul dragostei de muncă în slujba Patriei şi a păcii.

În încheiere, Prea Sfinţia Sa întăreşte binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh şi, personal, face urări de spor şi succes în muncă, atît personalului didactic, cît şi studenţilor şi elevilor.

După cuvîntarea rostită de P. S. Episcop Visarion Ploieşteanul a luat cuvîntul P. C. Prof. M. Chialda, director girant al Seminarului, care, mulţumind Prea Sfinţitului Episcop Visarion pentru îndemnurile instructive date studenţilor şi elevilor în cuvîntarea pe care a rostit-o, îl roagă să exprime Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian toată recunoştinţa pentru sprijinul şi părintească dragoste pe care le arată celor două instituţii de învăţămînt teologic.

Festivitatea începerii noului an şcolar 1963—1964 s-a încheiat într-o atmosferă înălţătoare, în acordurile imnului arhieresc. — *(N. GROSU).*

LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

În dimineaţa zilei de marţi 1 octombrie a. c. — cu rugăciunea de invocare a ajutorului dumnezeiesc, săvîrşită în paraclisul Institutului — au început cursurile şi seminariile noului an şcolar 1963—1964. Festivitatea inaugurării noului an şcolar a fost programată pe data de 6 octombrie a. c.

Dimineaţa, un sobor de preoţi şi diaconi, în frunte cu P. C. Vicar Traian Belaşcu — din care au făcut parte şi profesori ai Institutului — a săvîrşit Sfînta Liturghie în Catedrala mitropolitană. A predicat P. Cuv. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin.

După Sfînta Liturghie, în aula Institutului — gătită de sărbătoare — s-a desfăşurat programul festivităţii de început de an şcolar.

La masa prezidială au luat loc : reprezentantul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului — P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belaşcu şi P. C. Prof. Dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului.

În sală se aflau : Prea Sfinţitul Arhiereu Teodor Scorobeţ Răşinăreanul, P. C. Consilieri arhiepiscopeşti, P. C. Profesori, salariaţi bisericeşti, studenţi teologi şi credincioşi ai Bisericii noastre.

Institutul teologic universitar protestant din Cluj-Sibiu era reprezentat prin Domnii Profesori Dr. Nagy Iozsef, Dr. Domby Adalbert și Lorant Lengyel.

Programul festiv a început cu Imnul de Stat a Republicii Populare Romîne, executat de corul studenților teologi, sub conducerea P. C. Pr. Conf. univ. Gheorghe Șoima.

A luat apoi cuvîntul P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, care a rostit cuvîntarea festivă de inaugurare a noului an școlar 1963—1964.

În cuvîntarea sa, rectorul Institutului a arătat că noul an școlar începe sub semnul îmbucurătoarei destinderi a situației internaționale realizată prin încheierea, în vară, a Tratatului de la Moscova, la care au aderat pînă acum peste o sută de state. Prin aceasta s-a realizat cel mai substanțial pas pe calea dezarmării generale și totale, iar lupta pentru apărarea păcii a înregistrat un succes fără precedent, de o covîrșitoare însemnătate istorică și practică.

Biserica noastră, clerul și credincioșii ei n-au lipsit de la strădaniile obștești pentru apărarea și întărirea păcii. Ea își va aduce și de aci înainte contribuția smerită și statornică la săvîrșirea a tot lucrul bun. Și-l va aduce și prin noi. De aceea creștem aci pe viitorii slujitori ai altarului în spiritul fidelității față de Evanghelia Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și al devotamentului față de Patria noastră iubită.

Studenților teologi le-a pus la inimă grija de a tinde către idealul formării lor preoțești prin voință hotărîtă și muncă disciplinată.

În încheiere, P. C. Rector a exprimat mulțumiri recunoscătoare Departamentului Cultelor și Înalților ierarhi din Mitropoliile Ardealului și Banatului pentru sprijinul moral și material pe care-l dau Institutului, declarînd apoi deschis anul școlar 1963—1964.

Corul studenților teologi a executat apoi compoziția bisericească «Sfînt, Sfînt...», de Gh. Cucu.

Reprezentantul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului — P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belașcu — a adus ostenitorilor și studenților Institutului cuvîntul de dreaptă îndrumare din partea cîrmuirii noastre bisericești.

Adresîndu-se celor prezenți la festivitate, P. C. Sa a spus în esență următoarele :

Am ascultat înțeleapta cuvîntare a Părintelui Rector cu atenția cu care ascultăm ceea ce auzim în biserică. Din cuprinsul ei se desprind pentru fiecare din noi — și mai ales pentru noi, slujitorii altarelor — îndatoririle ce le avem față de problemele contemporane, față de viața pe care o trăim astăzi.

Înainte de a ne întruni în această aulă, la Catedrală am săvîrșit în sobor Sfînta Liturghie, invocînd în rugăciuni harul Sfîntului Duh asupra profesorilor și studenților Institutului nostru în rîvna lor de a-și îmbogăți din ce în ce mai mult mințile și inimile cu învățăturile de viață dătătoare ale Evangheliei Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Voi, iubiți studenți, sînteți a 153-a serie de tineri care pășește în toamna aceasta pe porțile vechiului nostru așezămînt de învățătură și educație creștină ortodoxă. Reconfortați sufletește și trupește după vacanța de vară, ați venit aci spre a lua lumină din lumina lui Hristos și din învățătura și înțelepciunea luminaților voștri profesori.

Părintele Rector v-a înfățișat deslușit și complet problema poziției voastre față de viața actuală. Ați înțeles, desigur, că lucrul de căpetenie pe care-l aveți de făcut este să asimilați disciplinele teologice regulamentare, care vi se propun de la catedre.

Noi, iubiți studenți teologi, trebuie să fim mîndri că facem parte din Biserica Ortodoxă Romînă, căreia vă pregătiți aici să-i slujiți cu pricepere și tragere de inimă. Avem temeiuri puternice în acest sens, pentru că slujitorii acestei Biserici — de la Întîistătătorul ei și pînă la ultimul preot de sat și cîntăreț bisericesc — sîntem încadrați de mult, sincer și definitiv în frontul apărătorilor statornici și convinși ai păcii. Învățătura noastră de credință ne-a umplut de convingerea că prin pace și bună-înțelegere se încălzesc inimile, se apropie întreolaltă oameni și popoare, se sting vrajbele și se înlătură piedicile care stau în calea propășirii obștești, se înfrumusețează viața tuturor semințiilor pămîntului. Biserica noastră s-a alăturat acestui front de luptă sfîntă pentru pace și fericire universală. Părintele Rector v-a arătat etapele participării noastre la această luptă salvatoare, începînd de acum 15 ani de la Consfătuirea panortodoxă de la Moscova, și pînă în zilele noastre. În toate împrejurările evocate aci Biserica noastră și-a spus cuvîntul ei răspicat în favoarea păcii și înțelegerii internaționale. Ea nu va lipsi nici de acum încolo de la nici o manifestare pusă în slujba acestui ideal superior al vremii noastre.

Ne bucurăm că avem alături de noi, la această festivitate, și pe reprezentanții așezămîntului de pregătire a slujitorilor Episcopiilor Evanghelică-Luterană din Sibiu, Reformată și Unitariană din Cluj, prezență care este o nouă mărturie a înțelegerii și apropierii din ce în ce mai strînsă dintre cultele noastre. Avem un Domn care ne-a răscumpărat pe toți din păcat, prin jertfa Sa mîntuitoare. Împreună, în frățească înțelegere, arătăm că sîntem și unii și alții pentru pace, pentru viață. Și unii și alții, așa cum ne iubim Biserica căreia îi aparținem și-i cinstim tradițiile, tot așa ne iubim Patria noastră scumpă, Republica Populară Romînă.

«Voi prietenii mei sînteți !» — a spus Mîntuitorul Sfinților Săi Apostoli. Și noi putem fi «prietenii» Mîntuitorului, dacă propovăduim învățătura Lui nealterată și o păzim cu sfințenie în toate zilele vieții noastre. De aceea, pe voi, iubiți studenți teologi, vă îndemnăm și vă sfătuim să fiți nu sămînță căzută între spini, nici în drum și nici în loc pietros, ci sămînța cea bună din parabola evanghelică și astfel să aduceți roadă multă, aici și, mai tîrziu, cînd veți purcede la slujba păstorească.

De încheiere, vă pun la inimă grija de a munci regulat și stăruitor, de a vă ruga de sîrg și de a fi disciplinați tot timpul viețuirii voastre

în acest institut. Așa, veți da rezultate bune și veți avea parte de seceriș bogat. Să fiți cuminți, muncitori și ascultători față de harnicii, vrednicii și luminații voștri părinți profesori.

Am încredințarea din partea înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae să vă aduc tuturor — profesori, ostenitori și studenți ai acestui Institut — arhierești le sale binecuvîntări și un cald salut părintesc pentru începutul noului an de muncă didactică și educativă. I. P. S. Sa lipsește, fiind plecat pentru scurtă vreme din localitate, dar cu sufletul e aici, ca întotdeauna, cuprinzîndu-ne pe toți în dragostea și înțelegerea sa părintească. Regretăm că nu-l avem între noi de astă dată, încredințați fiind că prezența I. P. S. Sale ar fi dat și mai multă căldură acestei serbări.

După ce a făcut cuvenitele urări profesorilor și studenților și a mulțumit pentru participarea la serbare a celor aflați de față, P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belașcu a declarat închisă festivitatea inaugurării noului an școlar.

Răsplătit de aplauzele asistenței, corul studenților teologi a executat apoi compoziția «Dragă-mi este țara mea», de Gh. Șoima, sub conducerea compozitorului.

La ieșirea din aulă, ca și la sosire, P. S. Arhiereu Teodor a fost întîmpinat de cor cu imnul arhieresc.

Cu rugăciuni, cuvîntări și urări călduroase, noul an școlar și-a deschis făgașul în care se vor desfășura strădaniile tuturor ostenitorilor Institutului teologic universitar din Sibiu. — *(Pr. Prof. GRIGORIE MARCU)*

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUZĂU

Festivitatea începerii noului an școlar 1963—1964, la instituțiile de învățămînt teologic din Buzău, a avut loc la 1 octombrie a. c., desfășurîndu-se după rînduielile bisericești tradiționale. Astfel în dimineața zilei respective s-a oficiat în paraclisul Sfintei Episcopii slujba Te Deum-ului în prezența P. S. Episcop Antim al Buzăului, a părinților consilieri eparhiai, a corpului didactic al școlii, a protopopului orașului și raionului Buzău, precum și a elevilor și a unora dintre părinții elevilor.

A fost de față de asemenea reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

Soborul slujitorilor a fost alcătuit din P. C. Pr. Prof. I. Constantinescu, P. C. Pr. Prof. Gh. Mihai, P. C. Pr. Spiritual Teofil Dumitrescu și P. C. Diac. Tudor Mihalache, secretarul școlii. Răspunsurile au fost date de corul Seminarului condus de P. C. Diac. Prof. Ștefan Pruteanu. După polihroniu a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dumitru Luca, directorul Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic din Buzău. Exprimînd bucuria începutului noului an, P. C. Sa a insistat asupra îndatoririlor ce revin profesorilor și în special elevilor în desfășurarea cît mai bună a procesului de învățămînt și de educație. Dorind ca noul an de învă-

țământ «să fie rodnic pentru școală și cu reale bucurii și mulțumiri sufletești pentru noi toți», P. C. Pr. Director și-a încheiat cuvîntarea aducînd mulțumiri pline de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Prea Sfințitului Episcop Antim al Buzăului și Prea Sfințitului Episcop Chesarie al Dunării de Jos, pentru dragostea și grija deosebită pe care o arată așezămintelor de cultură teologică.

Luînd cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului a lămurit celor prezenți noțiunea vocației preoțești, dînd în această direcție prețioase îndrumări și îndemnuri părintești atît părinților profesori cît și elevilor. În încheiere P. S. Episcop a exprimat mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru purtarea de grijă și dragostea arătată tuturor instituțiilor de învățămînt teologic din Patriarhia Romînă.

De asemenea Prea Sfinția Sa a adus respectuoase mulțumiri Domnului Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, pentru sprijinul și atenția deosebită acordată învățămîntului teologic al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Tuturor celor de față le-a împărtășit în numele său și al Prea Sfințitului Episcop Chesarie al Dunării de Jos, arhierești binecuvîntări.

După terminarea festivității din Paraclisul Sfintei Eipscopii a Buzăului, profesorii și elevii au trecut în clădirea școlii, bătrîna ctitorie a episcopului Chesarie, unde s-a săvîrșit slujba sfeștaniei de către P. C. Director Dumitru Luca, P. C. Prof. I. Constantinescu și P. C. Spiritual Teofil Dumitrescu. După stropirea cu aghiazmă, profesorii au intrat la prima oră de clasă «cu nădejdea într-un an rodnic de muncă școlară în pace și înțelegere între popoare».

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DE LA MÎNĂSTIREA NEAMȚ

Marți 1 octombrie 1963, după slujba Te-Deum-ului și a sfeștaniei, săvîrșite de un sobor de preoți profesori în paraclisul școlii, a urmat în sala de festivități a Seminarului serbarea de începere a noului an școlar. Au fost de față P. C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu, reprezentantul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. C. Pr. I. Moraru, protoiereul raionului Tîrgu-Neamț, corpul didactic și administrativ al Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, elevii precum și părinți ai elevilor.

A luat parte la această serbare școlară și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Programul festivității începerii noului an școlar a început cu intonarea «Imnului de Stat al Republicii Populare Romîne», după care Dl. Prof. Ștefan Alexe, directorul Seminarului teologic de la Mînăstirea Neamț, a luat cuvîntul exprimînd bucuria începerii unui nou an școlar sub perspectivele luminoase ale Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în cele trei medii.

Dînd o serie întreagă de îndrumări elevilor și profesorilor, în vederea bunului mers al școlii în noul an, D-Sa își încheie cuvîntarea mulțumind I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, precum și P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor «pentru părinteasca grijă ce o arată școlilor bisericești de la Mînăstirea Neamț».

De asemenea Dl. Prof. Ștefan Alexe a prezentat Departamentului Cultelor asigurarea atașamentului corpului didactic și al elevilor seminariști față de Conducerea de Stat, de poporul muncitor și de mărețele sale înfăptuiri.

A urmat un program de coruri și recitări, după care P. C. Consilier Scarlat Porcescu a împărtășit profesorilor și elevilor, binecuvîntări arhierești din partea I. P. S. Mitropolit Iustin și P. S. Episcop Partenie.

În același timp, P. C. Sa a dat unele sfaturi elevilor, îndemnîndu-i să fie silitori la învățătură și cu bună purtare. În încheiere a urat tuturor ostenitorilor de la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamț roade bogate în noul an școlar.

Festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar s-a încheiat cu «Imnul partizanilor păcii», de I. D. Chirescu, într-o atmosferă înălțătoare.

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN CLUJ

Deschiderea cursurilor anului școlar 1963—1964 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj a avut loc în ziua de 1 octombrie a. c. După săvîrșirea Sfintei Liturghii și a Te-Deum-ului îndătinat, de către un sobor de preoți, în Catedrala Sfintei Episcopii și în prezența P. S. Episcop Teofil al Clujului, a avut loc în sala de festivități a Seminarului, solemnitatea deschiderii noului an școlar. Au participat la această serbare P. S. Episcop Teofil al Clujului, părinții consilieri eparhiali, corpul didactic, elevii seminariști, preoți și părinți ai elevilor.

De asemenea a participat și reprezentantul Departamentului Cultelor.

După intonarea rugăciunii «Tatăl nostru», corul seminariștilor a deschis programul serbării cu «Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne», sub conducerea P. C. Pr. Prof. I. Brie. Luînd cuvîntul P. C. Pr. Prof. V. Băltan, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din Cluj, a subliniat actualitatea parabolei semănătorului pentru elevii seminariști.

Avînd asigurate condiții de bunăstare și confort, elevii nu au decît să-și însușească la un nivel cît mai înalt cunoștințele ce li se vor preda. În încheiere, P. C. Director a mulțumit P. S. Episcop Teofil al Clujului pentru dragostea și purtarea de grijă arătată față de profesorii și elevii seminariști.

În continuarea programului elevul Pop Gheorghe din anul V a recitat versurile originale «Început de an școlar». A luat cuvîntul delegatul

Comitetului de părinți I. Baican, care a cerut elevilor să fie disciplinați, ascultători și cu multă dragoste față de învățătură.

După un scurt program de coruri, a luat cuvîntul P. S. Episcop Teofil al Clujului, arătînd menirea tinerilor seminariști de a ajunge «slujitori devotați ai Sfintei Biserici și ai țării». Îndemnîndu-i «spre o continuă ridicare a cunoștințelor predate și însușite», P. S. Episcop Teofil împărtășește tuturor binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, precum și a P. S. Episcop Valerian al Oradiei.

Totodată P. S. Episcop a adus vii mulțumiri conducerii Departamentului Cultelor pentru sprijinul material acordat școlii.

Festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar 1963—1964 s-a încheiat cu cîntarea omofonică axionul «Cuvine-se cu adevărat».

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DE LA MOFLENI-CRAIOVA

În ziua de 1 octombrie 1963 și-au deschis porțile pentru noul an școlar și Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mofleni-Craiova.

Au participat la acest eveniment de seamă din viața unei școli, părinții consilieri ai Arhiepiscopiei Craiovei, corpul didactic al școlii, elevii Seminarului și ai Școlii de cîntăreți bisericești, precum și părinți ai elevilor.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

După ce s-a săvîrșit cuvenita slujbă religioasă, cu sfințirea apei, și Te-Deum, de către un sobor de preoți profesori, P. C. Pr. Prof. I. Ionescu a rostit o cuvîntare ocazională, înfățișînd felul în care profesorii și elevii se străduiesc să răspundă cu cinste și vrednicie încrederii ce li s-a acordat.

Îndemnînd pe elevi să învețe cu conștiinciozitate, să fie silitori la carte și cu bună purtare spre a deveni preoți devotați ai Sfintei noastre Biserici și cetățeni luminați ai scumpei noastre Patrii, P. C. Director a spus printre altele : «Școala noastră prin caracterul și specificul ei, este o școală închinată slujirii păcii. Vom face în așa fel ca fiecare lecție a noastră, la clase, să promoveze în rîndurile elevilor noștri ideea păcii, a respectului reciproc și a înțelegerii între popoare».

În încheierea cuvîntării sale, P. C. Director a adus mulțumiri pline de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh, pentru reorganizarea dată și pentru grija părintească arătată școlilor Bisericii Ortodoxe Române. În același timp, P. C. Director a adus vii mulțumiri I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, pentru permanenta preocupare arătată bunului mers al Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din Mofleni-Craiova.

De asemenea călduroase mulțumiri au fost adresate Departamentului Cultelor și Autorităților de Stat locale, pentru înțelegerea și sprijinul acordate acestor așezăminte teologice.

Solemnitatea deschiderii noului an școlar 1963—1964 s-a încheiat cu un scurt program artistic format din coruri și din recitări.

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Deschiderea noului an școlar 1963—1964 a avut loc în ziua de marți 1 octombrie 1963 la sediul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din Caransebeș, în prezența I. P. S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, a P. C. Pr. I. Mureșianu și P. C. Pr. M. Marinescu, consilieri eparhiali, a corpului didactic al școlii, a elevilor, precum și a părinților elevilor.

Au luat parte de asemenea reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

După terminarea serviciului divin, oficiat de un sobor de preoți profesori, oaspeții, corpul didactic, serviciul administrativ și elevii s-au strîns într-o sală împodobită festiv în care a avut loc serbarea deschiderii anului școlar.

În cadrul programului artistic, P. C. Director Neda Gheorghe și-a ținut cuvîntarea sa de început de an.

Arătînd tradițiile cărturărești create la Caransebeș și datoria profesorilor și elevilor seminariști de a le urma și cultiva mai departe, P. C. Director exprimă bucuria tuturor pentru inaugurarea noului cămin, care s-a dat în folosință cu ocazia noului an școlar.

În încheiere, P. C. Director aduce calde mulțumiri Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Prea Sfinției Sale Teoctist Arăpaș, Episcopul Aradului, Onor. Departament al Cultelor, ca și tuturor celor care au contribuit și au depus eforturi pentru terminarea la timp și în bune condiții a căminului nou. Asigurînd pe înalții oaspeți de munca și de rîvna tuturor în desfășurarea procesului de învățămînt, P. C. Director declară deschis noul an școlar.

După desfășurarea programului de cîntece și recitări, a urmat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a accentuat importanța momentului solemn al deschiderii noului an școlar. Bucuria deschiderii noului an cuprinde nu numai pe elevi și cadrele didactice, ci și pe părinții elevilor care urmăresc foarte îndeaproape întreaga lor activitate. Dat fiind însă noile condiții minunate de studiu, este necesară o disciplină adecvată, foarte serioasă. Înalt Prea Sfinția Sa a insistat în special asupra conștiinței înalte care va trebui să se formeze elevului. Ea este chezășia formării unui om folositor Patriei și Bisericii. Înalt Prea Sfinția Sa și-a încheiat cuvîntarea urînd tuturor succese în activitatea didactică a noului an școlar.

Serbarea de deschidere a noului an școlar s-a terminat, în acordurile mărețe ale imnului arhieresc.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU A 43-A SERIE DE PREOȚI CURSIȘTI

Festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 43-a serie de preoți cursiști a avut loc la Curtea de Argeș, în ziua de 22 octombrie 1963. Au luat parte I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Sfîntului Sinod, Prea Sfințitul Arhiereu Pavel Șerpe, P. C. Rector N. I. Nicolaescu împreună cu Prea Cucernicii Părinți Profesori de la Institutele teologice universitare din București și Sibiu, rînduiți să susțină prelegerile, precum și preoții cursiști programați în această serie.

Au participat, de asemenea, reprezentanți ai Departamentului Cultelor și ai Autorităților locale de Stat.

La Sfînta Liturghie care s-a oficiat în catedrala Meșterului Manole, a luat parte și Rev. Canonic I. R. Satterthwaite din Biserica Anglicană — oaspete al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian —, însoțit de P. S. Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal și de P. C. Diac. Vintilă Popescu, profesor universitar onorar, precum și Rev. Alf. Johansen din Danemarca. Cu acest prilej s-au rostit cuvîntări de salut de către I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Rev. Canonic I. R. Satterthwaite, care a evidențiat legăturile de prietenie existente între Biserica Ortodoxă Romînă și Biserica Anglicană. Exprimîndu-și bucuria sufletească de a fi participat la această Sfîntă Liturghie Ortodoxă, oaspetele anglican împreună cu însoțitorii săi au vizitat, în continuare, monumentele religioase istorice ale orașului Curtea de Argeș.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii, a urmat în sala de studii a Centrului de îndrumare, festivitatea deschiderii cursurilor pentru seria a 43-a. În cadrul programului artistic executat cu acest prilej, P. C. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București a rostit cuvîntarea de deschidere. Subliniind faptul că deschiderea cursurilor pastorale pentru seria a 43-a se face sub semnul aniversării a 15 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Romîne, P. C. Sa a amintit că aceste cursuri de îndrumare pastorală au menirea de a contribui la reîmprospătarea cunoștințelor teologice fundamentale, la îmbunătățirea metodelor de pastorație, la unificarea săvîrșirii sfintelor slujbe.

Aducînd un prinos de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru înalta grijă pe care o poartă preoțimii ortodoxe romîne, P. C. Rector a mulțumit în numele Prea Cucernicilor Părinți Profesori și al preoților cursiști Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a fost delegat de Prea Fericitul Patriarh Justinian să prezideze festivitatea de deschidere a cursurilor de îndrumare pentru seria a 43-a de preoți cursiști.

În încheierea cuvîntării sale P. C. Rector a adus vii mulțumiri Conducerii de Stat și Departamentului Cultelor pentru asigurarea condițiilor de bună desfășurare a cultului ortodox și a activității pastorale a preoților ortodocși.

În numele preoților cursiști a luat cuvîntul P. C. Pr. Ioan Berlo, de la Biserica Podeanu din București. Exprimînd sentimentele de aleasă bucurie sufletească de care sînt cuprinși preoții cursiști, P. C. Pr. Ioan Berlo a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian și membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru toată dragostea și grija arătată slujitorilor Sfintei noastre Biserici. De asemenea a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei pentru participarea sa la deschiderea cursurilor seriei a 43-a, împărtășind preoților părintești binecuvîntări și cuvinte de învățătură.

Încheind cuvîntarea sa, P. C. Pr. Ioan Berlo a spus următoarele : «Asigurăm Departamentul Cultelor, de loialitatea noastră față de conducerea Statului nostru de democrație populară și de hotărîrea noastră de a munci mai cu osîrdie alături de credincioșii noștri pentru apărarea păcii și realizarea scopurilor nobile pe care le urmărește conducerea statului nostru».

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, care în esență a spus următoarele : «Este drept ca astăzi, după împlinirea a 15 ani de la reîntregirea Bisericii străbune, să aducem cuvînt de mulțumire bunului Dumnezeu, care a ascultat rugile noastre ca toți fiii Bisericii Ortodoxe Romîne una să fie. Se cade să aducem cuvinte de mulțumire Prea Cucernicilor preoți, din cele două strane, care frățește și-au dat mîna și au întregit turma. S-a vădit, prin acest act de unificare, că preoțimea și credincioșii Bisericii străbune trăiesc din plin adevărul Evangheliei, vestit de Domnul nostru Iisus Hristos. Au fost înfrînte patimile mărunte, au fost dărîmate zidurile ce despărțeau pe frați, ca astăzi să putem fi împreună slujitori ai aceluiași Dumnezeu și ai aceluiași sfînt altar».

În continuare Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a dat o serie de îndrumări părintești preoților cursiști. «Pentru a ne împlini rostul nostru în lume, a spus I. P. S. Sa, trebuie neîncetat să ne adăpăm din izvorul curat al Evangheliei și Tradiției neprihănite a Bisericii Ortodoxe». Urmînd pilda Mîntuitorului noi nu putem fi decît lucrători vrednici în via Domnului și nu putem fi decît lucrători ai binelui și slujitori ai omului. Dezvoltînd această idee, Înaltul Ierarh a precizat că, pentru a putea sluji

omenirii, Biserica trebuie să fie conștientă de nevoile pe care le are omenirea, să înțeleagă viața lumii în epoca pe care o trăim.

Referindu-se la activitatea creștină pe plan internațional, I. P. S. Mitropolit Iustin a subliniat prezența activă a Bisericii noastre în Consiliul Mondial al Păcii, în Conferința Creștină pentru Pace și în alte organizații creștine internaționale, unde își spune cuvîntul ei.

«Noi desfășurăm, a spus înalt Prea Sfinția Sa, o activitate bisericească bilaterală prin raporturi cu anglicanii, cu vechii catolici și cu protestanții. Sîntem prezenți la întrunirile panortodoxe, unde ne bucurăm de prestigiu, pentru activitatea bisericească pe care o desfășurăm. Biserica Ortodoxă Romînă a luat parte la Conferința de la Rodos, unde și-a spus cuvîntul prin delegații ei. În curînd se va întruni la București Comitetul executiv al Conferinței Creștine pentru Pace».

Amintind că cel mai de seamă eveniment din ultima vreme este Tratatul de la Moscova pentru interzicerea parțială a experiențelor cu arme nucleare — tratat la care a aderat și țara noastră —, Înaltul Ierarh a precizat «că drumul pe care sîntem angajați este calea adevărului, calea binelui, a vieții și luminii. De aceea, fiecare dintre noi să ne socotim părtaș la făurirea noii lumi, lumea binelui, a păcii, a dragostei, a fericirii». Exprimîndu-și bucuria pentru viața nouă a Patriei noastre și încrederea în forțele creatoare ale poporului nostru. I. P. S. Mitropolit Iustin a arătat că fiecare din noi, din locul unde ne găsim, sîntem împreună lucrători la crearea unei vieți noi, a unei Patrii noi.

În încheierea cuvîntării sale. I. P. S. Sa a spus printre altele : «Aveți dascăli vrednici, teologi orientați în problemele zilelor noastre, devotați fii ai Bisericii, cetățeni loiali ai Patriei noastre. Ei vă vor da toate îndrumările, căutînd să se apropie sufletește de Prea Cucerniciile Voastre. Vă împărtășesc binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, făcîndu-vă în același timp urări de bine. Fac urări de bine părintelui Rector Nicolaescu al Institutului teologic din București și tuturor profesorilor precum și tuturor acelora ce se ostenesc aci pentru a ajuta zidirea aceasta a învățăturii Bisericii noastre. Dumnezeu să vă ajute și să vă binecuvînteze, să terminați cu bine cursurile de îndrumare pastorală ce ați început și să găsiți sănătoși pe cei de acasă».

Festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 43-a s-a încheiat prin intonarea imnului arhieresc.

VIZITE PRIMITE
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

În curgerea anului 1963, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase vizite din partea unor personalități străine importante. Despre unele din aceste vizite, s-a relatat în paginile revistei noastre. În cele ce urmează, menționăm alte cîteva vizite.

1. În ziua de 27 august a. c., a avut loc vizita D-lui Pierre Bouffanais, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Republicii Franceze în Romînia, care a avut cu Prea Fericitul Patriarh Justinian un schimb de păreri asupra evenimentelor religioase din anul în curs : Conciliul II de la Vatican, moartea papii Ioan XXIII și alegerea noului Papă Paul VI, vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la Muntele Atos și altele.

2. În ziua de 5 septembrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Alexandru Argyropoulos, ambasadorul Greciei la București, care a înmînat Prea Fericirii Sale o scrisoare din partea Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom al Atenei.

Prea Fericitului Patriarh Justinian i-a produs deosebită bucurie transmiterea acestui mesaj din partea Prea Fericirii Sale Arhiepiscopului Hrisostom, precum și a Albumului oferit și a rugat pe Dl. Ambasador să exprime Primatului Elladei frățești salutări, reînnoindu-i recunoștința întregei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne care a participat la sărbătorirea Mileniului Muntelui Atos, pentru primirea caldă ce i s-a făcut în toate localitățile din Grecia pe unde a trecut : Atena, Tesalonic și Sfîntul Munte Atos, cu minunatele sale mînăstiri.

3. În seara zilei de 17 septembrie 1963 a sosit la București, ca oaspete al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Rev. Canonic J. R. Satterthwaite al Bisericii Anglicane. Întîmpinat la aeroport de P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Prea Fericitului Părinte Patriarh, și de P. C. Diac. Prof. Vintilă Popescu, Rev. Satterthwaite a fost condus la Palatul Patriarhal.

În ziua de 18 septembrie 1963 a fost primit în audiență de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, căruia i-a mulțumit pentru primirea făcută și pentru găzduirea la Palatul Patriarhal. În zilele de 18 și 19 septembrie 1963 a vizitat atelierele și Tipografia Institutului Biblic al Patriarhiei Romîne și Mînăstirile Ciorogîrla, Cernica și Pasărea, unde s-a interesat îndeaproape de viața călugărilor și călugărițelor romîne și a

avut prilejul să vadă cum munca se împletește cu rugăciunea în mînăstirile noastre.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Rev. Canonic J. R. Satterthwaite, în seara zilei de 19 septembrie 1963, o cină în cursul căreia s-au discutat și unele probleme care privesc relațiie dintre Biserica Ortodoxă Romînă și Biserica Anglicană.

Duminică 20 septembrie 1963, Rev. Canonic J. R. Satterthwaite a slujit la biserica anglicană din Capitală.

În zilele de 21 și 22 septembrie 1963 oaspetele anglican, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, Vicar Patriarhal, și de Prof. Vintilă Popescu a vizitat Tîrgoviștea cu catedrala și șantierul de restaurare a Bisericii Domnești, apoi casele sanatoriale ale Patriarhiei Romîne de la Viforîta și Dealul. Canonicul Satterthwaite a fost deosebit de impresionat de felul cum sînt îngrijiți în aceste case sanatoriale bătrînele și bătrînii călugări și preotesele sau preoții bătrîni sau văduvi. Ordinea și curățenia care domnesc pretutindeni, ca și seninătatea și buna dispoziție care erau citite pe obrazul tuturor, ambianța de reculegere, de liniște și de rugăciune din aceste case sanatoriale i-a produs oaspetelui clipe de reflecții adînci și l-au făcut pe de o parte să declare că Biserica sa nu are astfel de minunate instituții, iar pe de alta că, întorcîndu-se în Anglia, va da ca model de lucrare cu adevărat creștinească ceea ce a văzut la Viforîta și Dealul.

În seara de 21 septembrie Rev. Canonic J. R. Satterthwaite a ajuns cu însoțitorii săi la Curtea de Argeș, unde au fost primiți de I. P. S. Mitropolit Iustin, care se găsea acolo. În timpul cinei s-au abordat o seamă de probleme privitoare la viața bisericească internațională.

În ziua de 22 septembrie 1963, Rev. Canonic J. R. Satterthwaite a asistat la Sfînta Liturghie săvîrșită de preoții cursiști de la Curtea de Argeș, cărora le-a vorbit despre legăturile dintre cele două Biserici, care urmează să se strîngă și mai mult în viitor, și le-a urat succes desăvîrșit în opera pastorală pe care o săvîrșesc în parohiile lor spre slava lui Dumnezeu. Oaspetele a vizitat apoi incinta Mînăstirii Curtea de Argeș și alte biserici din localitate.

Înapoiat la București, în după-amiaza zilei de 22 septembrie 1963, Rev. Canonic J. R. Satterthwaite și-a exprimat toată gratitudinea față de Prea Fericitul Părinte Patriarh, pentru tot ce a văzut în vizita pe care a făcut-o.

Oaspetele anglican a mai rămas și în ziua de 23 septembrie 1963 în București, vizitînd centrul Capitalei, sala Palatului Republicii, cu parcul de clădiri noi din jurul său, iar în ziua de 24 septembrie 1963 a fost condus la aeroport, de aceleași persoane care i-au ieșit înainte și la sosire.

4. În a doua jumătate a lunii octombrie 1963, a avut loc vizita Rev. Alf Johansen, din Salling, Lëgstör, Danemarca, cunoscut de mulți ani cititorilor revistei noastre, ca un doritor de cunoaștere cît mai amănunțită a vieții și activității Bisericii Ortodoxe Romîne și îndeosebi a studiilor teologice care se fac în școlile noastre de pregătire a viitorilor preoți.

De data aceasta, Rev. Alf Johansen a urmărit timp de o săptămînă predarea cursurilor teologice în Institutul din București și a asistat la deschiderea cursurilor de îndrumare a preoților, la Curtea de Argeș.

La venire, Rev. Alf Johansen a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian, o scrisoare din partea Episcopului W. Westergard Madsen, Primatul Bisericii Luterane din Danemarca în care se spune :

«Este o plăcere pentru mine, ca Primat al Bisericii Luterane Daneze să recomand pe Decanul nostru Alf Johansen Prea Fericirii Voastre pentru studii la Institutul teologic, fiind unul din cei mai capabili slujitori ai noștri în ce privește cunoașterea și înțelegerea teologiei ortodoxe, spre a putea apoi să facă să fie de folos aceste studii pentru Biserica noastră din Danemarca».

După înapoierea sa în patrie, Rev. Alf Johansen a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare de mulțumire :

«Mulțumind Prea Fericirii Voastre din inimă pentru binevoitoarea primire de care m-am bucurat în Romînia, doresc să mărturisesc Prea Fericirii Voastre că vizita mea la Institutul teologic din București și la cursurile de preoți la Curtea de Argeș au fost foarte folositoare. La Institut am continuat studiul meu, iar la Curtea de Argeș am adunat mult material nou de mare importanță pentru activitatea mea publicistică. Iubesc Biserica Ortodoxă Romînă și voi face ceva cu puterile mele ca să fie bine cunoscută în Apus».

5. Tot în cursul lunii octombrie 1963 a avut loc vizita Ieromonahului Bonifaciu de la Mînăstirea Chevetogne, Namur — Belgia.

În timpul ședерii la București, Ieromonahul Bonifaciu a vizitat atelierele de la Schitul Maicilor, Mînăstirea Plumbuita, Mînăstirea Ciorogîrla și Mînăstirile Ghighiu și Țigănești, unde a asistat la slujba de după-amiază, duminică 20 octombrie. Dornic să cunoască cît mai multe localități din țara noastră și în special cele unde se găsesc mînăstirile mai însemnate, Ieromonahul Bonifaciu a vizitat orașul Iași, unde a cercetat Cetățuia și Galata, apoi Sucevița, Voroneț, Gura Humorului, Neamț și Agapia. De asemenea a vizitat Institutul teologic universitar de la Sibiu și Mînăstirea Cozia și Hurezi din Eparhia Rîmnicului și Argeșului.

6. În ziua de 28 octombrie 1963, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Martti Salomies, Ambasadorul Finlandei în Republica Populară Romînă.

Cu acest prilej Dl. Ambasador Martti Salomies a informat îndeaproape pe Prea Fericitul Părinte Patriarh despre situația cultelor religioase din Finlanda și raporturilor lor cu statul, precizînd că Biserica Luterană și Biserica Ortodoxă sînt recunoscute ca Biserici oficiale ale statului finlandez.

Din cele patru milioane și jumătate de locuitori ai Finlandei majoritatea sînt luterani, iar Biserica Ortodoxă are circa 75.000 de credincioși. Biserica Romano-Catolică are un număr restrîns de credincioși (circa 2000—3000), reforma din secolul al XVI-lea exercitînd o puternică influență asupra credincioșilor din Finlanda.

A declarat apoi că între Biserica Luterană şi Biserica Ortodoxă din Finlanda sînt raporturi de respect reciproc şi amîndouă colaborează cu statul în cele mai bune condiţii.

Exprimînd mulţumiri pentru preţioasele informaţii pe care le-a primit de la Dl. Ambasador Martti Salomies, Prea Fericitul Părinte Patriarh a arătat pe scurt situaţia cultelor în Republica Populară Romînă, scoţînd în evidenţă pe de o parte deplina libertate pe care o au din partea statului, iar pe de altă parte subliniind spiritul de colaborare frăţească într-o serie de probleme de interes comun şi mai ales în problema atît de arzătoare a vremii noastre — apărarea şi consolidarea păcii în lume.

După schimbarea unor informaţii reciproce asupra pregătirii slujitorilor din Finlanda şi Republica Populară Romînă, asupra salarizării personalului ecleziastic, precum şi asupra legăturilor dintre slujitorii şi credincioşii cultelor, Dl. Ambasador a mulţumit călduros Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru primirea făcută, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh i-a înmînat, la plecare, cîteva cărţi şi albume privind organizarea şi aspecte din Patriarhia Romînă.

La sfîrşit Dl. Ambasador a declarat că preţuieşte în chip deosebit Biserica creştină, întrucît Domnia Sa este fiul Arhiepiscopului Bisericii Luterane din Finlanda şi şi-a exprimat convingerea că Bisericile creştine au un rol deosebit în acţiunea de apropiere şi înfrăţire între popoare.

A DOUA CONFERINȚĂ PANORTODOXĂ DE LA RODOS

(26—29 SEPTEMBRIE 1963)

Pentru a doua oară, vechea și atrăgătoarea capitală a Dodecanezului a găzduit pe reprezentanții Bisericilor Ortodoxe de pretutindeni, concentrînd asupra sa atenția întregii lumi creștine.

Dacă prima Conferință Panortodoxă de la Rodos, din anul 1961, a avut ca scop strîngerea legăturilor frățești dintre Bisericile Ortodoxe Autocefale și alcătuirea listei temelor care urmează să fie discutate de prosinodul ortodox, cea de-a doua Conferință, care a avut loc în anul acesta, între 26 și 29 septembrie, și-a îndreptat privirile asupra relațiilor Ortodoxiei cu celelalte confesiuni creștine, în special cu Biserica Romano-Catolică.

Bisericile Ortodoxe Autocefale au urmărit cu atenție desfășurarea lucrărilor primei sesiuni a Conciliului II de la Vatican, precum și atitudinea nouă a Bisericii Romei în relațiile ei cu lumea creștină dinafară. În urma invitațiilor primite de la Vatican de toate Bisericile Ortodoxe, singură Patriarhia Rusă a trimis, în anul 1962, doi observatori la lucrările primei sesiuni a Conciliului, celelalte Biserici Ortodoxe adoptînd în general o poziție de espectativă.

În vederea deschiderii celei de-a doua sesiuni, din 1963, a Conciliului, sub conducerea noului Papă Paul VI, Biserica Romano-Catolică a reînnoit invitațiile sale către Bisericile Ortodoxe de a trimite observatori.

Pentru stabilirea unei atitudini comune în această chestiune, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, cu consimțămîntul celorlalți Întîistătători ai Bisericilor Autocefale, a luat inițiativa ținerii unei Conferințe panortodoxe la Rodos, către sfîrșitul lunii septembrie din acest an.

Dînd urmare acestei convocări, Prea Fericitul Patriarh Justinian a instituit și delegat la această conferință o reprezentanță a Bisericii noastre, formată din : I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Antim Nica Tîrgovișteanul, Vicarul Patriarhiei Române.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne a sosit la Atena cu avionul în ziua de 23 septembrie a. c.

A doua zi, marţi 24 septembrie, delegaţia a făcut o vizită protocolară la Ambasada romînă din Atena, iar în ziua următoare, 25 septembrie, împreună cu celelalte delegaţii ortodoxe prezente, a făcut o vizită oficială. Întîistătătorului Bisericii Greceşti, Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom.

În dimineaţa zilei de 26 septembrie, toate delegaţiile s-au îmbarcat pe un avion special, îndreptîndu-se spre insula Rodos, unde au ajuns după o oră de zbor.

Delegaţiile au mers în catedrala Bunei-Vestiri a Maicii Domnului, unde s-a săvîrşit slujba doxologiei. Serviciul religios a fost oficiat de I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rodosului, înconjurat de un sobor de clerici din partea locului. La otpust, I. P. S. Mitropolit Spiridon a rostit următoarea cuvîntare de salut :

«În timp ce strălucirea marmoreană şi slava trăirii de o mie de ani a monahilor din Sfîntul Munte Atos, făcînd să strălucească bolta spirituală a Bisericii Ortodoxe şi mişcînd toată lumea creştină, continuă să ţină în tensiune sufletească pe creştinii de pretutindeni şi să săgeteze inimile oamenilor ;

În timp ce drumul sfînt şi sfinţit al Vulturului spiritual al Ortodoxiei, Veneratul Întîistătător al Sfintei Catolice şi Apostolice Biserici a lui Hristos de Răsărit cutremură încă sufletele şi inimile întregii Grecii şi în chip cu totul deosebit pe cele ale turmei creştine ale smeritei mele eparhii, care a primit cu umilinţă şi evlavie, ca pe o rouă răcoritoare şi ca pe o adiere dulce urările şi binecuvîntările primite de Dumnezeu ale lui ;

În timp ce turma credincioşilor ortodocşi ai Bisericilor lui Dumnezeu s-a bucurat de jubileul vajnicului Întîistătător al Bisericii Ruse şi a urat îndelungare de zile Venerabilului Protoierarh, prin respectabilii reprezentanţi ai lor, în cadrul sărbătorilor istorice strălucite care au avut loc în Rusia ;

În timp ce, iarăşi ecoul mesajului ortodox al Sfintelor lui Dumnezeu Biserici Ortodoxe, din pămîntul de dincolo de ocean, unde s-au întrunit Comisia Centrală şi alte Comisii ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, răsună încă în urechile noastre şi umple de bucurie sufletele noastre ale tuturor, glasul statornic al Ortodoxiei răsunînd credinţă şi stăruire în învăţătura nefalsificată a Sfintei Scripturi şi a Sfintei Tradiţii ;

În timp ce, în fine, atîtea şi atîtea evenimente istorice au loc spre cinstea nemăsurată şi slava Ortodoxiei şi mai ales în ziua aceasta însemnată, în care Biserica noastră cinsteşte şi venerează pe Ierofantele zburător în înălţimi al teologiei ortodoxe şi cîntăreţ al dragostei, pe Fiul Tunetului, Apostolul şi Evanghelistul Ioan Teologul, un nou eveniment istoric vrednic de însemnat apare pe scena evenimentelor bisericeşti ale clipei de faţă, convocarea Conferinţei Panortodoxe de la

Rodos, pentru a doua oară, asupra unor probleme de cea mai înaltă și incalculabilă însemnătate și valoare morală.

Anul acesta, care a cuprins atît de mari și deosebit de importante evenimente bisericești ale Bisericii noastre Ortodoxe, ar putea să se numească, pe bună dreptate, anul sfînt prin excelență al Ortodoxiei, al Bisericii ortodocșilor care, răspunzînd la cerințele timpurilor de față și la porunca istoriei, se înfățișează pe scena lumii cu toată strălucirea celor două mii de ani de viață și de acțiune ai ei, pentru ca, din tezaurul ei spiritual, ca dintr-un izvor nesecat, nefalsificat și plin de sfințenie, să îndrumeze repejunile ei spirituale și bogăția ei spirituală în toată lumea locuită, care — după expresia inspirată a întîistătătorului Bisericii — «însetează de Ortodoxie».

A venit deci momentul cînd Biserica Ortodoxă este chemată să stea în frumtea mersului spiritual sfînt al omenirii. Bine s-a spus de către un Frate Ierarh, care a întîmpinat pe Venerabilul Patriarh în Eparhia lui, în decursul sfintei sale călătorii, că : «ceasul Ortodoxiei a sosit». Și, dînd ascultare acestui glas tainic al conștiinței noastre bisericești, centrul nostru spiritual — Patrirahia Ecumenică — vă cheamă și vă adună la această lucrare pe voi toți.

Strălucind de credința în Dumnezeu, întocmai ca niște aștri, de la margini pînă la marginile lumii, iată vă găsiți aici ca niște propovăduitori de Dumnezeu și părinți purtători de Dumnezeu și dascăli ai Bisericii Ecumenice. Ați prins aripi la glasul ei cel sfînt, pentru ca să încredințați iarăși credința voastră pe adevărul poruncilor Domnului cu conștiința absolută a misiunii voastre sfinte și cu credința că «acolo unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo și Eu sînt în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20) și să faceți lămurit și să propovăduiți că «Hristos trăiește în voi» (Galat. II, 20), Hristos ai cărui smeriți apostoli sînteți, purtători ai duhului dragostei creștine, avînd model de trăire legea Domnului, după care rugăciunea adresată Lui zilnic, ca Părinte al dragostei, «pentru unirea tuturor» (Sfînta Liturghie), face să sune dorul cel «puternic al nostru al tuturor», spre împlinirea poruncii Domnului, «ca toți una să fie» (Ioan XVII, 21—23).

Biserica Ortodoxă de Răsărit, prin onorații și distinșii reprezentanți ai ei, răspunzînd la chemarea Venerabilului ei Întîistătător, se găsește de față pentru a doua oară în Mitropolia aceasta, confirmînd unitatea panortodoxă și făcînd cunoscută hotărîrea ei statornică de a continua drumul început aici și început sub buni auguri acum doi ani, cu binecuvîntarea Bisericii-mame și a Aceluia care stă cu strălucire în fruntea ei, în orașul acesta pe care Apostolul Neamurilor, împodobindu-l ca pe o mireasă la trecerea sa pe aici, l-a condus ca pe o mireasă în frumoasa Biserică a lui Hristos.

Privelișteа aceasta a unității panortodoxe, ai cărei factori și săvîrșitori și martori în același timp sînt Bisericile Ortodoxe locale, umple inimile turmei credincioase panortodoxe de bucurie și întărește conducerea ei spre continuarea marelui drum în mijlocul popoarelor și al nea-

murilor și al «celor ce-și dau sufletul de frică și de așteptarea celor ce vor să fie pe pămînt» (Luca XXI, 26).

Nu ar fi departe de adevăr, dacă s-ar sublinia și s-ar accentua că entuziasmul panortodox al turmei bisericești, în privința conferinței acesteia, manifestat în mod vizibil și prin participarea unanimă a presei noastre și a celei străine, care șterge cu desăvîrșire rezerva pesimistă a unora asupra ei, care rămîn miopi înaintea unei realități de necombătut și a unei necesități urgente, îndeamnă limba la un imn de bucurie pe care îl și manifestă turma mea credincioasă, simțindu-se iarăși fericită împreună cu Păstorul ei, de evenimentele mărețe și slăvite care se desfășoară în chip sărbătoresc în ceasurile acestea, în așa fel ca să slăvească pe Cel Preaînalt pentru dumnezeiasca adunare de aici a voastră, ierarhi conducători, de Dumnezeu ridicați și reprezentanți ai bătrînelor Patriarhii istorice și Biserici Autocefale ale Ortodoxiei : «Bucurați-vă întru Domnul, Fraților, și iarăși zic, bucurați-vă» (Filip. III, 1).

Aș fi dorit ca salutul meu acesta să se îndrepte nu numai către voi, distinși reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe locale, care laolaltă alcătuiți această Conferință Panortodoxă, ci către fiecare dintre voi, pentru exprimarea bucuriei adînci pe care eu, ierarhul umil al Mitropoliei acesteia, am fost chemat iarăși să o tălmăcesc, din porunca venerată a Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic, la priveliștea măreață a personalităților înalte și respectabile ale voastre, care ați sosit aici de la marginile Ortodoxiei.

Aș dori, pentru comuniunea de dragoste atît de strălucită și de istorică pe care ați realizat-o, să vă asigur de bucuria inexprimabilă a Sanctității Sale, pe de o parte, iar pe de altă parte de asistența Sa patriarhală și de rugăciunile bine primite de Dumnezeu ale Sanctității Sale, pentru desăvîrșitul bun mers și reușita lucrărilor acestora.

Cea de-a doua Conferință Panortodoxă de la Rodos, începîndu-și lucrările ei sub cei mai buni auguri — ceea ce este de mare însemnătate —, atrage privirile și inimile ortodocșilor de pretutindeni, cu dorințele de bine și rugăciunile lor către Domnul, în care ei își pun toate nădejdile lor, pentru bunul mers al ei.

În timp ce lucrările Conferinței se vor desfășura într-o atmosferă sfîntă, ceata sfințită a membrilor va fi încadrată și îmbrățișată de bucuria turmei credincioșilor, iar veacurile se vor uni și punți se vor stabili între ele, pentru ca să poată răsuna de la unul la altul cîntarea cea plăcută :

«Îndrăznește, Ierusalime, privește către răsărituri, vezi Ierusalime bucuria venindu-ți ție de la Dumnezeu. Iată, vin fiii tăi, pe care i-ai trimis, vin uniți de la răsărituri pînă la apusuri, cu cuvîntul Sfîntului bucurîndu-se, cu slava cea dumnezeiască a lui Dumnezeu» (Baruh IV, 36).

Desigur că desfășurarea reușită a lucrării Conferinței se prevede favorabilă din faptul că ați venit aici toți, în unitatea dragostei și a credinței ortodoxe, ceea ce va avea drept urmare sigură și drept conti-

nuare și conlucrarea unanimă și hotărîrea unanimă întru totul asupra problemelor discutate.

Nu este nevoie să spun că Conferința Panortodoxă este în primul rînd opera și roada Duhului Sfînt, care este și Mîngîietorul continuu și Conducătorul și Dătătorul oricărui bun.

Sub îndrumarea divină, Conferința Panortodoxă va fi fertilă, iar turma credincioșilor va primi cu veselie roadele așteptate.

Salutînd cu bucurie și nădejde sigură, Părinți și Frați, sosirea voastră aici, cu binecuvîntarea Venerabilului nostru Întîistătător și privind la voi cu curaj și cu nădejde, invoc harul cel de viață dătător al Sfîntului Duh să vă îndrumeze gîndurile și să le călăuzească spre tot ce este bun, mărturisind Domnului, Celui ce singur face lucruri minunate, că în veac este mila Lui (Psalm CXXXV) și adăugînd cu Pavel : «Bucurați-vă, Fraților, desăvîrșiți-vă, mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi» (II Cor. XIII, 11—13).

La aceste cuvinte de salut, I. P. S. Mitropolit Meliton al Iliupolei, conducătorul delegației Patriarhiei Ecumenice, a răspuns următoarele :

«Tovarăși prea umili de călătorie ai dumnezeiescului Pavel, noi, cei ce reprezentăm Bisericile Ortodoxe locale, sosiți la Rodos, pentru a sluji «unitatea duhului întru legătura păcii», pentru a iniția și a lucra dragostea care este mai mare decît credința și decît nădejdea, stînd plini de adîncă umilință în casa Domnului, aducem slavă și mulțumită lui Dumnezeu celui preamărit în Treime, Care totdeauna a orînduit cu desăvîrșită înțelepciune cele ale Bisericii Sale și Care a binevoit astfel și în împrejurarea de față.

Exact cu doi ani mai înainte, iubita și mult prețuita Voastră respectabilitate, cu turma cea aleasă din jurul Vostru, în aceeași sfîntă biserică a Bunei-Vestiri a Maicii lui Dumnezeu, a primit cea dintîi Conferință Panortodoxă de aici și s-a bucurat împreună cu noi de acea sfîntă întîlnire a ortodocșilor și de roadele și rezultatele binecuvîntate ale ei. Am avut atunci o caldă și frățească îngrijire și asistență din partea Înalt Prea Sfinției Voastre și nu mai puțin din partea întregii Biserici a Rodosului, pe care o conduceți.

Și iată, și acum, cu aceeași dragoste cordială și frățească, Înalt Prea Sfinția Voastră ne primește la reședința sa, dovedindu-ne chiar de la început fără rezervă dispoziția plină de rîvnă de a face totul pentru bunul mers al lucrării noastre.

Vă mulțumim, Sfinților Frate, din adîncul inimii, pentru călduroasa primire, pentru dispoziția plină de iubire frățească și pentru bunele cuvinte rostite, și cu multă dragoste și cinstire Vă răspundem la îmbrățișarea Voastră în Hristos.

Pe lîngă toate, Vă mulțumim mai ales pentru că această binecuvîntată și iubită Eparhie a Sfîntului Scaun Ecumenic este pusă de vrednicul și zelosul ei Păstor în slujba Bisericii noastre Ortodoxe în genere și devine în aceste timpuri din urmă un centru spiritual, în care Orto-

doxia lucrează cu asiduitate, pe de o parte la edificarea și creșterea ei în Domnul, iar pe de alta, credincioasă ei înșiși, ca expresie și trăire a duhului creștin nepătat, caută modalitățile și mijloacele prin care să pună comorile ei, comori ale Uneia, Sfinte, Catolice și Apostolice Biserici, cu multă teamă de Dumnezeu și cu conștiința adîncă a răspunderii ei sfinte, cu rugăciune și umilință și mai presus de toate, cu nespusă dragoste, în slujba creștinismului în genere, în slujba tuturor oamenilor de pe pămînt, vestind pe Hristos și binevestind și lucrînd împăcarea.

Ședința festivă de deschidere a Conferinței

În duhul acesta și la valorificarea în mod pozitiv și concret a minunatelor puteri de binefacere ale Bisericii noastre sfinte, spre binele nu numai al ei, ci și al unității creștine, după voia lui Dumnezeu, ținteşte și această întîlnire frățească a noastră.

Rugați-vă, Înalt Prea Sfințite, împreună cu clerul cel evlavios și poporul cel credincios din jurul Vostru, ca Domnul să binecuvînteze intrările și ieșirile noastre, iar Prea Sfîntul Duh, luminînd inimile și mințile noastre, să ne conducă spre slujirea vrednică și de acum mai înainte a Bisericii, ca și în aceasta să se slăvească Sfînta și cea de o ființă și nedespărțită Treime. Că ei se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, în veci veci!» Amin!

După doxologie, delegațiile au făcut vizite de curtoazie I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rodosului, la sediul administrativ al mitropoliei, primarului orașului, în clădirea primăriei și guvernatorului Dodecanezului, în palatul guvernamental. Delegațiile au fost primite în sălile de recepție respective, unde s-au rostit cuvîntări de salut.

Încheindu-se solemnitățile de primire, delegațiile au fost conduse și găzduite pe tot timpul conferinței la hotelul Elados, de lîngă Mînăstirea Profetul Ilie, situată la 50 km distanță de oraș, pe muntele cu același nume, la o altitudine de 850 m.

În aceeași zi, după-amiază, în orașul Rodos, a avut loc, în catedrala mitropolitană a Bunei-Vestiri, ședința festivă de deschidere a lucrărilor Conferinței Panortodoxe, în prezența delegațiilor *Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei Alexandriei, Patriarhiei Antiohiei, Patriarhiei Ierusalimului, Patriarhiei Ruse, Patriarhiei Sîrbe, Patriarhiei Române, Patriarhiei Bulgare, Bisericii Ciprului* și *Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia*.

Ședința a început cu o scurtă slujbă religioasă, după care a urmat o serie de cuvîntări.

I. P. S. Mitropolit Meliton al Iliupolei a adus Conferinței urările și binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora, spunînd :

«În numele și din partea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic D. D. Atenagora și a Sfîntului și Sfințitului Sinod din jurul său, cu nesfîrșită dragoste frățească și cu adîncă bucurie și cinste, împreună cu Frații delegați ai Patriarhiei Ecumenice, deopotrivă cu mine, II. PP. SS. Mitropoliți Iacob al Filadelfiei și Hrisostom al Mirelor, vă salutăm și vă dăm îmbrățișarea cordială a Prea Sfintei Biserici Patriarhale a Constantinopolului : «Bine ați venit», respectabili și Prea cinstiți Frați !

Prețuim nespus de mult zelul desăvîrșit cu care Sfintele Biserici Ortodoxe locale au răspuns la chemarea Preasfințitului Scaun Ecumenic și s-au grăbit să Vă trimită ca reprezentanți aleși la Conferința aceasta Panortodoxă și le mulțumim călduros pentru aceasta, după cum Vă mulțumim călduros și II. PP. SS. și PP. SS. Voastre, pentru ostenelele călătoriei pe care le-ați luat asupra Voastră.

Chiar și simplu fapt că Sfintele Biserici Ortodoxe locale au răspuns de îndată la chemarea Prea Sfintei Patriarhii Ecumenice constituie o dovadă grăitoare despre unitatea Ortodoxiei și despre situația de veghere și răspundere a Sfintelor Biserici Ortodoxe locale, care și în împrejurarea aceasta au dovedit că atunci cînd este vorba de slujirea problemelor și intereselor interortodoxe generale și cînd este vorba ca Ortodoxia să-și poată îndeplini în mod unitar și de comun acord scopul ei sfînt, nici o dificultate locală și nici o piedică nu poate să dăinuiască și să zădărnicească voința Ortodoxiei de a se oferi, umăr la umăr, spre edificarea Bisericii lui Hristos, în slujba lui Hristos celui ce se zbuciumă astăzi în lume.

Ceva mai mult, venirea de îndată a Voastră, a tuturor, aici este o mărturie și despre adevărul că Biserica departe de orice simțământ de suficiență și de mulțumire de sine, care ar face-o să fugă de nevoile și de solicitările celor din jur, se găsește în continuu contact cu realitatea din jurul său a lumii care se frămîntă pentru unitate și pentru pace, pentru o orientare spirituală justă și care se luptă ca să vadă pus înaintea ei și propovăduit, pe Hristos în toată măreția Lui, iar nu împărțit. Biserica nu poate uita că lupta aceasta a lumii este lupta lui Hristos.

De altă parte Bisericii nu-i scapă din vedere că turma credincioșilor ortodocși de pretutindeni, se găsește în marea așteptare a unor inițiative, gesturi și acțiuni, ca răspuns la marile nevoi ale epocii noastre, inițiative și acțiuni de un înalt duh creștin, vrednice de cugetarea nefalsificată și de marile tradiții ortodoxe.

De aici simțământul de răspundere și de datorie pe care îl au Sfintele Biserici locale, de a folosi orice prilej și orice împrejurare binevenită, pentru ca, fie prin scrisori și contacte parțiale, fie prin contacte de mai mare amploare și prin întîlniri, cum este cea de acum, să cerceteze laolaltă, printr-un schimb de păreri și să preîntîmpine în comun problemele care se pun, sau să discute asupra cerințelor vremurilor și, de comun acord, să pună la cale cele de urmare.

Toate acestea și mai presus de toate răspunderea pe care o simte asupră-i, din poziția pe care o ocupă, Preasfințitul Scaun Apostolic Ecumenic de la Constantinopol și încrederea de care se bucură din partea Sfintelor Biserici surori locale, l-au condus la convocarea acestei Conferințe Panortodoxe a noastre, cu scopul ca, ținînd seamă de invitațiile adresate de Roma cea veche Bisericilor noastre Ortodoxe locale, pentru trimiterea de observatori la cea de-a doua sesiune a Conciliului II de la Vatican, să cercetăm mai pe larg problema raporturilor Bisericii noastre Ortodoxe Catolice de Răsărit cu respectabila Biserică Romano-Catolică Apuseană și să căutăm, în duhul înțelegerii și al dragostei creştine, modalitatea cea mai convenabilă după care Ortodoxia ar fi în stare să ofere, în chip pozitiv, toate posibilitățile pe care le are la dispoziție și slujirea ei întreagă, pentru cauza sfîntă a împăcării dintre cele două Biserici și pentru cultivarea unor raporturi în duhul dragostei lui Hristos, în vederea înaintării unității creștine, potrivit celor arătate în Enciclica Patriarhală din 1920 și, în consecință, în conformitate cu cele hotărîte de toate Bisericile Ortodoxe la Conferința Panortodoxă de la Rodos din anul mîntuirii 1961.

În ce privește punctul acesta, dezbaterile asupra lui, Frații mei, le vom începe chiar din dimineața zilei de mîine.

Făcînd astăzi începutul lucrării ce ni s-a încredințat și închinînd acest început conducerii Duhului Sfînt, ne îndreptăm privirile noastre către viziunea Întemeietorului Bisericii pe care a avut-o cu puțin mai înainte de Pătimirea Sa, viziune care se întinde dincolo de Cruce și de Înviere : viziunea unității creştine.

Chemaţi să oferim tot ce ne stă în putinţă pentru înfăptuirea viziunii acesteia, noi sîntem datori, în acelaşi timp să pornim la aceasta în deplină unitate a noastră, ca Una, Sfîntă Biserică Ortodoxă Catolică de Răsărit, căutînd să dovedim unitatea noastră, mai presus de toate, în dragoste, ca o contribuţie de bază şi cît se poate de preţioasă, la unitatea creştină în general.

Domnul să ne învrednicească să slăvim cu gînduri bune şi fapte sfinte, într-o singură gură şi dintr-o singură inimă, măreţul Său nume : al Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh şi să dăm, încă o dată, şi de la această Conferinţă Panortodoxă frăţească mărturie lumii întregi că sîntem nu numai adevăraţi, ci că sîntem adevăraţi «în dragoste» şi în felul acesta «să creştem toţi întru El, Care este Capul, Hristos».

Cu aceste gînduri şi urări, cerînd binecuvîntarea Prea Sfintei Treimi, declarăm, în numele Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora I, deschise lucrările Conferinţei Panortodoxe de la Rodos, din anul mîntuirii 1963, iar pentru bunul mers al lor chemăm binecuvîntările şi rugăciunile către Domnul ale înalt Prea Sfinţiţilor Întîistătători ai Sfintelor noastre Biserici Ortodoxe de Răsărit.

Hristos în mijlocul nostru a fost, este şi va fi».

Au vorbit apoi reprezentanţii autorităţilor locale, precum şi reprezentanţii delegaţiilor participante.

Conducătorul delegaţiei Patriarhiei Romîne, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, a spus următoarele :

«În numele Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian şi al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, adresez tuturor celor ce iau parte la această a doua Conferinţă Panortodoxă de la Rodos, un salut frăţesc cordial, urînd o deplină reuşită lucrărilor Conferinţei.

Dacă ne gîndim că acum doi ani, cînd am venit aici ca să luăm parte la lucrările celei dintîi Conferinţe Panortodoxe de la Rodos, priveam la lucrările şi la scopul ei — dacă nu cu timiditate, cel puţin cu o oarecare rezervă în ceea ce priveşte concluziile la care ar fi ajuns ea — astăzi, am venit la Rodos împreună cu fraţii : Mitropolitul Olteniei, D. Firmilian şi Episcopul D. Antim, Vicar al Patriarhiei Romîne, cu credinţa şi nădejdea nestrămutată în mersul plin de reuşită al Conferinţei.

Vă este cunoscut tuturor că nu numai pentru Ortodoxie, ci şi pentru întreaga lume creştină există «spiritul Rodosului».

Pentru noi, Rodosul nu este numai o insulă, cu frumuseţe naturală şi trecut istoric. Pentru Ortodoxie, Rodosul a devenit centrul de manifestare a unităţii noastre în înţelesul cel mai deplin şi mai adînc al cuvîntului.

Rodosul este centrul de manifestare a părerii Ortodoxiei cu privire la problemele care interesează lumea actuală. Este centrul de înfăţişare a dragostei noastre reciproce care constituie baza vieţii în Hristos.

Astăzi, sub forma adunării acesteia, cea de-a doua Conferinţă Panortodoxă de la Rodos a devenit o realitate. «Spiritul Rodosului» trăieşte în Ortodoxie. Cerînd acum binecuvîntarea Părintelui nostru ceresc, pre-

zența în mijlocul nostru a Domnului nostru Iisus Hristos și puterea Duhului Sfînt celui a toate înțelept, cu urările de bine ale Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic, D. D. Atenagora și ale Prea Fericiților Conducători ai celorlalte Biserici, purcedem la începerea lucrărilor noastre, avînd conștiința deplină a răspunderii noastre înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor.

Dumnezeul adevărului, al dragostei și al păcii să fie totdeauna cu noi, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !»

Un moment de recu'egere

Vineri 27 septembrie 1963, dimineața, a avut loc prima ședință de lucru, în sala special amenajată în acest scop, la Hotelul Elados.

După rostirea rugăciunii «Împărate Ceresc», I. P. S. Mitropolit Meliton al Iliupolei a făcut următoarea expunere asupra scopului acestei Conferințe, arătînd și punctul de vedere al Patriarhiei Ecumenice :

«Conduși de Dumnezeu, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, împreună cu Ierarhia din jurul său, care a și avut în cazul de față inițiativa, și care, în baza dreptului canonic și a răspunderii Prea Sfîntului Scaun Apostolic și Ecumenic a convocat această Conferință Panortodoxă, pe de o parte, și Prea Sfinției și Prea Fericiții Patriarhi și Întîistătători ai Prea Sfintelor Biserici Ortodoxe locale Autocefale, împreună cu Ierarhii din jurul lor, care au și convenit cu zel și au răspuns la invi-

tație, pe de altă parte, au realizat această binecuvîntată întîlnire a Bisericilor noastre.

Și iată-ne, cei ce am fost învredniciți să reprezentăm Bisericile locale și să trăim experiența dulce și sfîntă a atît de doritei adunări laolaltă a fraților, intenționînd cu zel sfînt și cu dragoste să realizăm în comun cele bune în favoarea Uneia Sfinte Biserici Ortodoxe a noastră, iată-ne, zic, în fața răspunderii noastre.

Binecuvîntat este Dumnezeu care a binevoit astfel. El să fie ajutătorul nostru.

Fraților, de cînd Sfînta noastră Biserică Ortodoxă, continuînd lucrarea ei de veacuri îndelungate și tradiția ei, s-a întrunit cu doi ani mai înainte aici în Conferință Panortodoxă, în timpul căreia, într-o unitate cu adevărat vrednică de admirat și plină de putere, care mărturisea viața îmbelșugată din ea și voința de valorificare deplină a misiunii ei sfinte în lume, a pus înaintea ei diferite chestiuni spre lămurire și în felul acesta, a deschis o nouă perioadă în istoria și în viața ei din timpurile din urmă, a cercetării problemelor ei, adică într-un chip mai sistematic, ca un tot, în conferințe comune, și a preîntîmpinării în mod unitar a diferitelor probleme, era necesar ca acelei Conferințe să-i urmeze și altele de felul acesta sau să urmeze adunări panortodoxe asemănătoare, potrivit cu condițiile problemelor care se ivesc de fiecare dată.

Deoarece, o dată ce problemele au fost puse printr-o hotărîre comună și s-a recunoscut principiul tratării și elucidării lor în comun, în unitate și desăvîrșită conlucrare spirituală, a fost natural ca, cu timpul, și pînă la lămurirea lor desăvîrșită de către Sinodul Panortodox, să se ivească de fiecare dată una sau mai multe dintre problemele acestea în viața Bisericii, care să ceară în mod urgent dezlegarea lor, după cum a fost natural ca în cazul acesta, să se păstreze principiul sfînt al acțiunii în comun în unire.

Din punctul acesta de vedere, această Conferință a noastră nu numai că se găsește în duhul Bisericii noastre Ortodoxe, căreia totdeauna, încă din timpurile apostolice, i-a plăcut să se îngrijească de lucrurile bisericești și de problemele care se iveau în sinoade de tot felul și în astfel de adunări, ori de cîte ori lucrul acesta a fost cu putință, dar se leagă și în chip organic de Conferința Panortodoxă din 1961 și de cele ce s-au inaugurat în timpul și cu bunăvoința și spre binele Bisericii,

Dar, și din punctul de vedere al cuprinsului ei, adică al problemei care îi stă înainte, această Conferință Panortodoxă a noastră se găsește în limitele pe care le-au trasat de comun acord reprezentanții Bisericilor Ortodoxe locale care au participat la Conferința Panortodoxă a anului 1961.

După cîte se cunosc, la Conferința aceea, în studierea raporturilor Bisericii Ortodoxe cu cealaltă lume creștină și în studierea modurilor de apropiere și de unitate a Bisericilor în perspectiva panortodoxă, s-a

pus înaintea Bisericii Ortodoxe chestiunea deosebită a raporturilor ei cu Biserica Romano-Catolică și aceasta a fost înscrisă în Catalogul temelor viitorului Prosinod.

S-a constatat atunci, ca o necesitate panortodoxă, ca în studierea de către noi a modalităților de apropiere și de unitate a Bisericilor, să fie cuprinsă și Biserica Romano-Catolică, așa cum s-a propus pentru vechile Biserici ale Răsăritului, Biserica Anglicană și cea a Vechilor-Catolici.

Și, în ceea ce privește aceste din urmă Biserici, Ortodoxia se găsește deja în contact și în stare de dialog cu ele. De asemenea, în Mișcarea Ecumenică, ea se găsește deopotrivă și cu celelalte confesiuni ale Reformei, în timp ce nu se întîmplă același lucru și cu Biserica Romano-Catolică.

Acum, din prilejul invitațiilor adresate de Biserica Romano-Catolică Sfintelor noastre Biserici Ortodoxe locale, pentru a trimite observatori la cea de-a doua sesiune a Conciliului II de la Vatican, pentru care ne-am și adunat ca să deliberăm, Patriarhia Ecumenică, avînd în vedere duhul Ortodoxiei, ca să depună în măsura în care poate toată strădania spre orice direcție în favoarea unității creștine, a socotit că este oportun ca Biserica Ortodoxă să ia asupră-și inițiativa pe un teren mai mare decît acela al observatorilor și să propună Bisericii Romano-Catolice începerea unui dialog cu ea, pe picior de egalitate.

Această propunere a lui, Patriarhatul Ecumenic o supune Bisericilor Ortodoxe locale surori în această Conferință a noastră.

Propunerea aceasta, făcută în duhul dragostei lui Hristos și din dispoziția sinceră pentru unitatea creștină, sîntem convinși că corespunde atît cerinței epocii noastre pentru înțelegere și conlucrare, nu numai a Bisericilor creștine, ci și a tuturor puterilor spirituale urmăritoare de bine, în vederea preîntîmpinării unite și eficace a feluritelor probleme și primejdii grele care amenință lumea și pe omul zilelor noastre, dar ea corespunde și marii misiuni pe care o are Ortodoxia de a constitui un factor hotărît de pace și de edificare în lumea creștină și un vestitor al bunei-voiri și al păcii între toți oamenii din lume.

Pentru împlinirea acestei sfinte misiuni a ei, pentru care e multă așteptare în lume, este nevoie ca Ortodoxia să ia — unită — plină de îndrăzneală, inițiative curajoase în loc de a rămîne o simplă spectatoare, care așteaptă sau primește invitații, să ia locul celui ce acționează și cheamă.

În duhul și perspectiva aceasta, Patriarhia Ecumenică pune în fața noastră și supune judecății noastre propunerea ei aceasta despre începerea dialogului Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Catolice a Răsăritului cu respectabila Biserică Romano-Catolică a Apusului și dorește ca rezultatul lucrării Conferinței noastre asupra ei să fie și spre binele Bisericii noastre Ortodoxe și spre edificarea și promovarea unității creștine».

În același timp, la propunerea I. P. S. Mitropolit Nicodim al Minskului și Belorusiei, s-a stabilit de comun acord, ca la sfîrșitul fiecărei ședințe de lucru să se dea un comunicat pentru presă.

Ședința a continuat după-amiază. I. P. S. Sa Mitropolitul Meliton al Iliupolei a adus la cunoștință că pe ordinea de zi a Conferinței figurează două probleme :

1. *Problema trimiterii de observatori la cea de-a doua sesiune a Conciliului II de la Vatican ;*

2. *Propunerea Patriarhiei Ecumenice ca Bisericile Ortodoxe să stabilească, pe bază de egalitate, un dialog cu Biserica Romano-Catolică.*

Trecîndu-se la examinarea primului punct de pe ordinea de zi, a luat cuvîntul *I. P. S. Mitropolit Iacob al Filadelfiei* (Patriarhia Ecumenică), care, după ce a făcut o incursiune asupra felului cum au întîmpinat Bisericile Ortodoxe locale chestiunea observatorilor, în prima ei fază, constgată că aceasta se prezintă acum, în fața Bisericilor, într-o perspectivă dublă, nu numai ca problemă a trimiterii de observatori, dar și ca propunere exprimată de Patriarhia Ecumenică pentru începerea dialogului între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, pe picior de egalitate.

Biserica Constantinopolului, socotind această latură a relațiilor mult mai cuprinzătoare decît trimiterea de observatori, propune ca Ortodoxia să treacă la gestul curajos al dialogului.

Adoptînd punctul de vedere al Patriarhiei Ecumenice, *I. P. S. Mitropolit Partenie al Pilusiei* (Patriarhia Alexandriei) motivează această poziție pe considerentul că observatorii au un rol mărginit și nu promovează raporturile dintre cele două Biserici, pe cîtă vreme dialogul va contribui la dezvoltarea contactelor cu Apusul, pe baze mai pozitive.

În același sens s-a pronunțat și reprezentantul Patriarhiei Antiohiei, *I. P. S. Mitropolit Ilias al Halepului,* precum și *I. P. S. Arhiepiscop Aristovul al Kiriakopolei* (Patriarhia Ierusalimului).

Conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, *I. P. S. Mitropolit Nicodim al Minskului și Belorusiei,* precizează rolul și poziția observatorilor ortodocși la Conciliu. «Observatorii — spune I. P. S. Sa — nu sînt delegați ai Bisericilor noastre cu drept activ la lucrările de la Vatican ; rolul lor se mărginește numai la observarea și culegerea de știri asupra lucrărilor Conciliului, pentru a fi în stare să informeze corect Bisericile respective. Sarcina lor este de a auzi și de a vedea... Dacă găsim cu cale să avem un dialog cu Biserica Romano-Catolică, cu atît mai mult este necesar să trimitem observatori, pentru ca să știm ce probleme se discută acolo. Informațiile din presă sînt adesea insuficiente și uneori deformează adevărul. Dacă vrem să avem informații juste pentru ducerea dialogului, apoi aceste informații nu trebuie culese numai din surse romano-catolice, ci trebuie să avem documentarea noastră proprie.

În ce privește propunerea Patriarhiei Ecumenice despre dialog, în principiu noi sîntem de acord, dar am dori să subliniem că trimiterea de observatori ar putea ușura sarcina dialogului...

Trimiterea de observatori de către unele Biserici va fi folositoare și celorlalte, deoarece vor informa mai larg pe toate celelalte Biserici».

I. P. S. Mitropolit Vasile al Zitsei, în numele Patriarhiei Sîrbe, roagă pe toți cei prezenți să se străduiască pentru a se ajunge la o hotărîre asupra căreia să fie cu toții de acord.

Luînd cuvîntul, *I. P. S. Iustin al Moldovei și Sucevei,* conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, spune :

«Trebuie să se facă deosebire în ce privește esența celor două probleme care se găsesc în fața noastră : aceea a observatorilor și aceea a dialogului care se propune. Problema a doua este de natură dogmatică și canonică și este nevoie să procedăm la examinarea ei și vom proceda de comun acord. Problema observatorilor nu are caracter dogmatic. Observatorii nu sînt trimiși ca membri ai Conciliului de la Vatican. Este cunoscută lucrarea lor și cunoscut și caracterul misiunii lor. Ei sînt niște simpli informatori ai Bisericii care îi trimite. Pentru aceasta și socotim că orice Biserică, în conformitate cu interesele ei și cu diferitele stări din viața ei, poate să trimită sau nu observatori. Pentru aceasta Biserica Ortodoxă Romînă socotește că trebuie să fie păstrată unitatea Orodoxiei printr-o hotărîre luată în comun, ca fiecare Biserică să acționeze în mod liber în problema aceasta».

...

În numele Patriarhiei Bulgare, *I. P. S. Mitropolit Maxim al Loveciului* arată că invitațiile Vaticanului fiind trimise fiecărei Biserici Ortodoxe în parte, este bine ca acestea să răspundă separat și în mod liber la invitația primită.

Conducătorul delegației cipriote, *I. P. S. Mitropolit Ghenadie al Pafosului,* declară că, potrivit principiilor enunțate de antevorbitori, Biserica sa își menține punctul de vedere stabilit anterior, de a nu trimite observatori la actuala sesiune a Conciliului II de la Vatican, întrucît n-au intervenit elemente noi, care să justifice schimbarea hotărîrii luate.

I. P. S. Mitropolit Ioan al Pragăi, în numele Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, consideră că problema trimiterii sau netrimiterii de observatori la Conciliu este de competența fiecărei Biserici Autocefale... Totodată, declară că Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia înțelege să soluționeze pozitiv această problemă, trimițînd observatori la Vatican.

În ședința din 28 septembrie, *I. P. S. Mitropolit Ilias al Halepului* a declarat următoarele :

«Chibzuind asupra părerilor exprimate ieri aici de toți reprezentanții, consider că este mai bine ca fiecare Biserică să aibă libertatea de a decide cu privire la trimiterea de observatori, pentru că această problemă nu atinge unitatea Bisericii și constituie un fapt secundar. În calitate de reprezentant al Patriarhiei Apostolice a Antiohiei, propun să se lase fiecărei Biserici Ortodoxe posibilitatea de a decide, pe baza

unei hotărîri bisericești locale, dacă este în interesul ei să trimită sau nu observatori la acest Conciliu».

I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, luînd cuvîntul, a arătat că este de acord cu părerea reprezentantului Patriarhiei Antiohiei și că sprijină propunerea sa.

În continuare, *I. P. S. Mitropolit Ghenadie al Pafosului,* reprezentantul Bisericii Ortodoxe a Ciprului, propune — dacă este posibil — ca observatorii care vor fi trimiși să nu fie din treaptă arhierească, ci dintre clerici sau laici.

I. P. S. Meliton al Iliupolei, rezumînd propunerile de mai sus, spune că există bune motive ca să se lase Bisericilor să procedeze în mod liber la luarea hotărîrii cu privire la trimiterea sau nu de observatori.

În urma acestor lămuriri date de I. P. S. Mitropolit Meliton al Iliupolei, s-a trecut la vot și a fost aprobată în unanimitate, prin ridicare de mîini, următoarea hotărîre : «*Cu privire la prima chestiune, referitoare la trimiterea sau nu de observatori la cea de a doua sesiune a Conciliului II de la Vatican, cu toate că delegațiile Bisericilor care au luat parte au exprimat, în majoritatea lor, păreri deosebite asupra chestiunii acesteia, totuși s-a acceptat de comun acord ca fiecare dintre Bisericile Ortodoxe să procedeze în mod liber, în chestiunea aceasta specială*».

În continuare, se pune în discuție și propunerea I. P. S. Mitropolit Ghenadie al Pafosului, *cu privire la nivelul observatorilor.* Luînd cuvîntul în această problemă, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Minskului și Belorusiei se declară de acord cu părerea I. P. S. Mitropolit Ghenadie al Pafosului, pe considerentul că poziția de observator nu cadrează cu demnitatea de episcop. Observatorii — spune I. P. S. Sa — au numai sarcina să asculte și să privească. De aceea, este bine ca *ei să fie clerici sau teologi laici.*

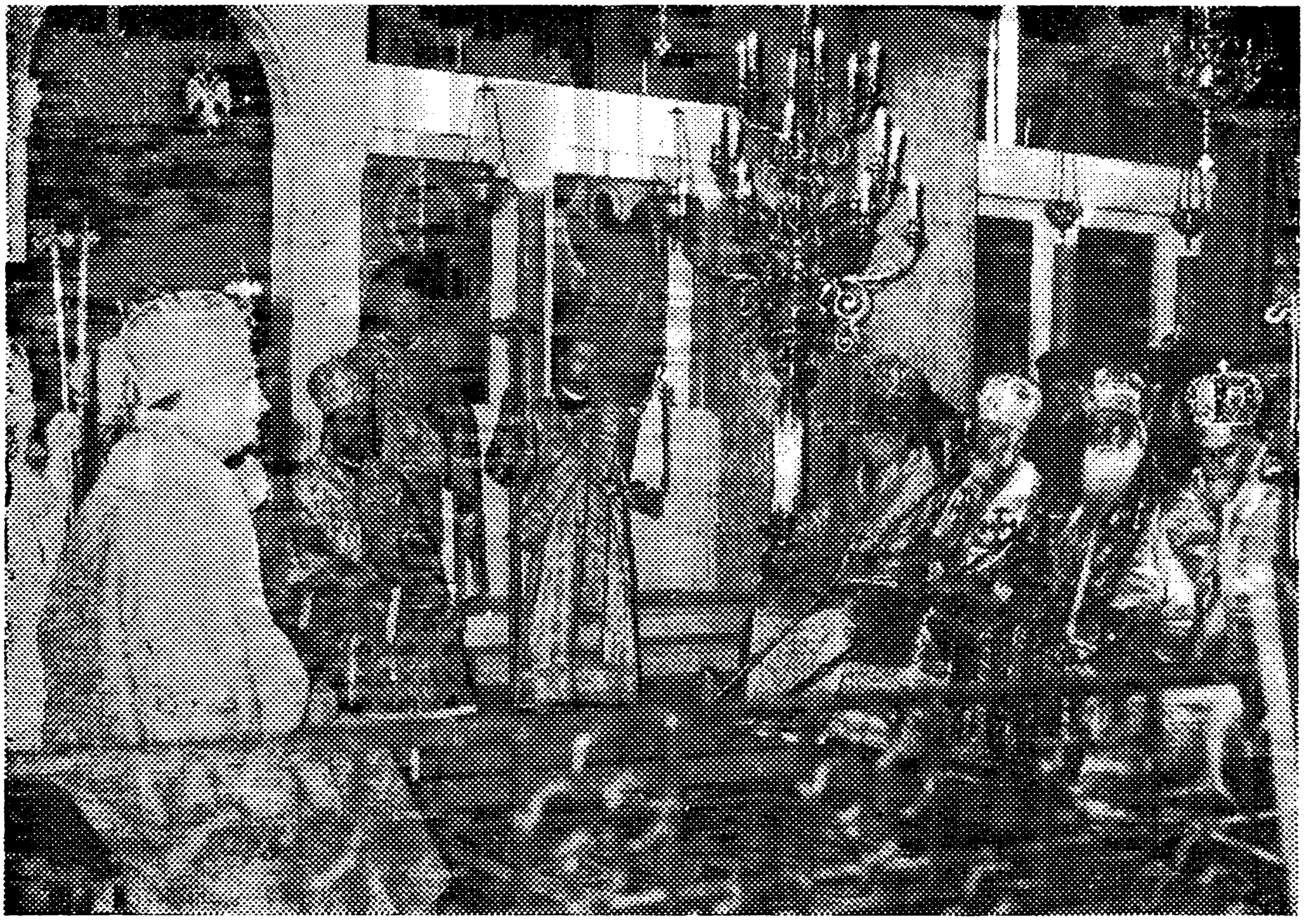
Pusă la vot, *participanții au fost de acord și au aprobat și această propunere, cu precizarea că delegațiile participante la Conferință să supună recomandarea aceasta Bisericilor lor, pentru o acțiune conformă.* De asemenea, la propunerea I. P. S. Mitropolit Iacob al Filadelfiei, *se aprobă ca Bisericile care se vor decide să trimită observatori, să informeze și pe celelalte despre această hotărîre a lor și să-și transmită reciproc, precum și celorlalte, informațiile adunate de observatorii lor, pentru a fi ținute și ele la curent.*

Epuizîndu-se primul punct de pe ordinea de zi, s-a trecut la cercetarea propunerii Patriarhiei Ecumenice, cu privire la angajarea unui dialog cu Biserica Romano-Catolică.

«Biserica Ortodoxă — a spus *I. P. S. Mitropolit Iacob al Filadelfiei,* membru al delegației Patriarhiei Ecumenice — socotește că, în condițiile de astăzi, ținînd seama de cea de-a doua invitație ce i-a fost adresată pentru trimiterea de observatori, este oportun și constructiv să propună Bisericii Romano-Catolice un lucru mai mare și mai pozitiv, adică începerea unui dialog, pe picior de egalitate. Un astfel de dialog

va oferi fiecărei Biserici ocazia să se privească reciproc în lumina tradițiilor comune, a sinoadelor comune și a vieții sacramentale și duhovnicești comune, ca surori, pentru ca să se roage întru mărturisire reciprocă și pentru ca să caute în chip sincer și cu căldură, sub invocarea Duhului Sfînt, care pe toate le înnoiește și le viază, modul cel mai bun de reînnoire și de progres statornic al raporturilor lor frățești. Patriarhia Ecumenică socotește că dialogul acesta este o cerință a epocii de față».

După ce reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și-au exprimat părerile

La slujba de încheiere a lucrărilor

cu privire la această problemă, luînd cuvîntul I. P. S. Mitropolit Meliton al Iliupolei, a spus, printre altele :

«Socotesc că discuțiile asupra problemei dialogului sînt terminate, toate delegațiile prezente ale Bisericilor Ortodoxe surori fiind de acord cu propunerea Patriarhiei Ecumenice, pentru începerea dialogului Bisericii noastre Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică, pe picior de egalitate. Despre mersul și încheierile lucrărilor Conferinței, desigur, toate delegațiile prezente vor raporta Bisericilor respective, ele fiind numai organele reprezentative, ale căror hotărîri trebuie aprobate».

În încheierea dezbaterilor, se propune următoarea formulare de hotărîre asupra acestei probleme :

«Cu privire la chestiunea a doua, adică despre începerea dialogului pe picior de egalitate între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, propus de Patriarhia Ecumenică, aceasta a fost acceptată de comun acord de toate delegațiile ortodoxe : s-a căzut de acord totodată ca hotărîrea să fie supusă Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și celorlalți Prea Fericiți Conducători ai Bisericilor Ortodoxe pentru punerea ei în practică de comun acord».

Punîndu-se la vot această concluzie, a fost aprobată în unanimitate, prin ridicare de mîini.

Lucrările luînd sfîrșit, se hotărăște să se dea un mesaj către credincioși, așa cum s-a procedat cu prilejul primei conferințe panortodoxe anterioare.

*

În încheierea celor de mai sus, se cuvine să subliniem că cea de-a doua Conferință Panortodoxă de la Rodos, prin coeziunea arătată în adoptarea cu unanimitate a celor două hotărîri de pe ordinea de zi, a dovedit solidaritatea ei în rezolvarea marilor probleme ridicate de actualitate.

Noua Conferință de la Rodos a manifestat în fața lumii creștine vitalitatea Ortodoxiei și capacitatea ei de a răspunde năzuințelor de apropiere și înțelegere între oameni și popoare.

Prin slujirea idealului de unitate creștină, Biserica Ortodoxă răspunde chemărilor lăuntrice ale conștiinței sale, care o face ca zilnic să se roage «pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor» și să-și aducă contribuția sa la refacerea unității creștine sfîșiată în curgerea vremii, prin împuținarea dragostei și slăbirea duhului înțelegerii și al iertării.

După ce Bisericile Ortodoxe — mai ales în urma Conferinței Panortodoxe de la Moscova din 1948 — au reușit să întărească legăturile frățești dintre ele, în ultimii ani au făcut un nou pas, stabilind relații mai largi cu lumea creștină, prin activitatea desfășurată în cadrul Mișcării Ecumenice.

Cele două hotărîri luate recent la Rodos, privind posibilitatea trimiterii de observatori la Conciliul II de la Vatican și perspectiva angajării unui dialog pe picior de egalitate cu Biserica Romano-Catolică, reprezintă noi punți de cunoaștere și apropiere între lumea ortodoxă și lumea catolică.

Un alt merit deosebit al acestei Conferințe este și acela de a fi găsit formulele cele mai potrivite care să asigure, pe de o parte libertatea de acțiune a fiecărei Biserici Autocefale, iar pe de altă parte să păstreze nevătămată unitatea dintre ele. Trimiterea de observatori, așa cum s-a stabilit la Rodos, nu este obligatorie, — aceasta rămînînd la latitudinea fiecărei Biserici, pentru a hotărî în funcție de situațiile și interesele sale locale, precum se va găsi de cuviință. În acest chip, atît cei ce vor

trimite, cît și cei ce nu vor trimite observatori la Vatican, nu vor ieși din unitatea dragostei frățești.

Cu privire la cea de a doua hotărîre, care se referă la începerea unui dialog cu Biserica Romano-Catolică, este bine să se știe că nu este vorba de tratative unioniste cu Roma. Dialog înseamnă în primul rînd, uși deschise, contacte și convorbiri între cele două mari Biserici. Prin dialog se înțelege totalitatea mijloacelor care trebuie să ducă la o mai bună cunoaștere și înțelegere reciprocă între ortodocși și catolici. Totodată, potrivit celor stabilite la Rodos, dialogul între părți trebuie să fie purtat pe picior de perfectă egalitate. De asemenea, timpul potrivit pentru începerea dialogului și modalitățile lui de aplicare, urmează a se hotărî de comun acord, de toate Bisericile Ortodoxe locale.

În obținerea acestor rezultate, o contribuție de seamă a adus delegația Bisericii Ortodoxe Române, prin susținerea cu tărie a libertății de acțiune a fiecărei Biserici Autocefale în problema trimiterii de observatori și în precizarea condițiilor de angajare a dialogului.

Prin inițiativa convocării acestei Conferințe Panortodoxe și prin asigurarea condițiilor de bună desfășurare a lucrărilor, dar mai ales prin spiritul de sobornicitate de care a dat dovadă, Patriarhia Ecumenică a contribuit la realizarea unui pas important în relațiile Ortodoxiei cu Biserica Romano-Catolică.

† *Episcop ANTIM NICA-TÎRGOVIȘTEANUL*
Vicar Patriarhal

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE LA CONFERINȚA MONDIALĂ A COMISIEI PENTRU CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE DE LA MONTREAL

(12—26 IULIE 1963)

1. Departamentul sau Comisia Consiliului Ecumenic pentru «Credință și Constituție» și-a ținut anul acesta cea de-a IV-a Conferință «ecumenică» (după scopul ei) sau «mondială» (după participanți), la Montréal, între 12 și 26 iulie. Celelalte trei conferințe mondiale ale acestei Comisii s-au ținut astfel : întîia la Lausanne, în 1927 ; a doua la Edimburg, în 1937 ; și a treia la Lund (Suedia), în 1952.

Hotărîrea de a ține această Conferință anul acesta a fost luată definitiv de Comitetul de lucru al acestei Comisii și aprobată de Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor în sesiunea de la Paris de anul trecut.

2. Departamentul sau Comisia pentru «Credință și Constituție» — ecumeniștii o numesc în ambele feluri — constituie marele curent teologic al Mișcării Ecumenice. Se știe că Mișcarea Ecumenică este rezultatul fuzionării a trei mari curente care au apropiat aceste Biserici : cel pentru «Credință și Constituție» («Faith and Order»), cel practic («Life and Work») și cel misionar («World Council of Missions). Cel dintîi urmărește apropierea și unirea finală din punct de vedere dogmatic-instituțional a Bisericilor membre de diferite confesiuni ; cel de-al doilea urmărește colaborarea pe teren practic (prin viața și acțiunea comună), cel de-al treilea năzuiește la unificarea eforturilor de evanghelizare și misiune.

Primele două mișcări, ținînd concomitent congresele lor (la Edimburg pentru creștinismul dogmatic-instituțional și la Oxford pentru cel practic), în anul 1937, au hotărît fuzionarea lor, perfectată la Amsterdam, în 1948. Prin această fuzionare a luat naștere Consiliul Ecumenic al Bisericilor cu care a fuzionat, apoi, al treilea mare curent, Consiliul Mondial al Misiunilor, la Adunarea Generală de la New-Delhi, din 1961.

Lucrînd în cadrul Consiliului Ecumenic, Departamentul sau Comisia pentru «Credință și Constituție» și-a păstrat și după fuziune o oarecare autonomie și fizionomie proprie, potrivit vechilor ei statute.

Astfel ea și-a menținut o organizație proprie, cu 120 de membri din toate Bisericile membre, proporțional cu numărul lor și după principiul geografic, cu un președinte și un director — post desființat la Montréal —, doi (astăzi trei) vicepreședinți, cu doi (astăzi trei) secretari. Douăzeci dintre acești membri formează comitetul ei de lucru, avînd un președinte propriu. Această Comisie are un secretariat amplu, cu mai multe cercuri de studii interconfesionale ; unele dintre acestea pregătesc studii cu caracter interconfesional, în vederea apropierii, din punct de vedere dogmatic-instituțional, a Bisericilor membre ; altele pregătesc materialele necesare pentru contactele dintre teologii feluritelor Confesiuni ; în sfîrșit, altele pregătesc marile teme, care formează obiectul dezbaterilor și conferințelor ecumeniste ale Consiliului Ecumenic și ale Comisiei pentru «Credință și Constituție». Acestea sînt formulate de Comitetul de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție» și aprobate de Comitetul Central al Consiliului Ecumenic.

3. *Pregătirea* Conferinței de la Montréal a durat din 1952, adică de la a III-a Conferință Mondială de acest fel ; iar organizarea ei a fost definitivată în ședințele Comitetului de lucru al Comisiei, din august, 1962, ținute la Paris și aprobate de Comitetul Central în ședințele din aceeași lună și același loc.

Din partea Bisericii noastre, au participat la Conferința de la Montréal, potrivit aprobării Sfîntului Sinod, următorii patru delegați : I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu, al Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; P. S. Episcop Teoctist Arăpaș, Episcopul Aradului ; P. C. Diacon N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic universitar din București și Prof. N. Chițescu, membru în Comitetul de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție».

Din partea Bisericii Reformate din Ardeal a participat Dl. Episcop Al. Buthi, membru în Comisia pentru «Misiune și Evanghelizare» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În ziua de 10 iulie, 1963, ora 18, în ajunul plecării, delegația a fost primită în audiență de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a încredințat delegației unele veșminte și odoare bisericești pentru bisericile din America, precum și unele broșuri în limbi străine despre Biserica Ortodoxă Română pentru participanții străini la Conferința de la Montréal.

4. *Plecarea* delegaților a avut loc de la aeroportul Băneasa, joi 11 iulie, orele 7,30, cu un avion IL 18. Erau de față la aeroport : Prea Sfinții le Lor Episcopii Vicari Antim și Visarion ; Prea Cucerniciile lor : Pr. Al. Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; Pr. I. Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale și Pr. Gh. Soare, Consilier Patriarhal ; Prea Cucerniciile lor și Domnii profesori universitari Iorgu Ivan și Gr. Marcu de la Sibiu, Vl. Prelipcean și Al. Ciurea de la București.

A fost de față Dl. C. Mireanu, director adjunct din Departamentul Cultelor.

La aeroportul Montréal delegația a fost întîmpinată de Dl. Nicos Nissiotis, Director-adjunct al Institutului ecumenic de la Bossey-Geneva și Preotul romîn luga de la parohia Hamilton-Ontario și de un grup de ecumeniști care îndrumau delegațiile sosite.

5. *Organizarea* acestei Conferințe n-a lăsat nimic de dorit, totul fiind prevăzut și rînduit în amănunt, datorită vechii tradiții de reuniuni a Mișcării Ecumenice.

Programul a cuprins, în afară de discuțiile asupra temelor fixate, predici și conferințe de sinteză, sau de îndrumare — cîte 2—3 pe fiecare zi.

6. *Temele* acestei Conferințe au fost formulate astfel : 1. Biserica în planul lui Dumnezeu. 2. Scriptură, Tradiție și tradiții ; 3. Lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos și ministeriul Bisericii Sale ; 4. Cultul și unitatea Bisericii ; 5. Toți în același loc : metoda dezvoltării împreună (Tema a III-a cuprinde problema hirotoniei ; a V-a pe aceea a unității comunităților locale, indiferent de Biserica cărora aparțin creștinii).

Trei dintre aceste teme au fost îndelung pregătite de grupările de studii și, după ce au apărut în unele reviste ecumeniste, au fost trimise Bisericilor membre cu o jumătate de an înainte de începerea Conferinței, pentru a fi studiate din vreme. Ele au constituit punctul de plecare — aconfesional — al discuțiilor de la Montréal. Iată titlul lor : pentru tema I-a : 1. Hristos și Biserica Sa și Instituționalismul ; pentru tema a II-a : Tradiție și Tradiții ; pentru tema a IV-a : Cultul. Tema a III-a și a V-a n-au avut asemenea punct de plecare, ceea ce a îngreunat prelucrarea lor într-o oarecare măsură.

Dezbaterile au avut loc în ședințe plenare, pe secții (cinci, de circa 50—70 de participanți fiecare), sau pe subsecții (cîte trei de fiecare secție, adică 15 în total).

Delegații romîni au fost repartizați astfel : I. P. S. Mitropolit Iustin și Profesorul N. Chițescu la secția III-a ; P. S. Episcop Teoctist și Dl. Episcop Al. Buthi la secția IV-a și Părintele Rector N. Nicolaescu la secția II-a.

În cele ce urmează vom face o expunere cronologică a desfășurării lucrărilor Conferinței de la Montréal, după documentele acestei Conferințe și după Raportul asupra ei depus la Sfîntul Sinod.

I. LUCRĂRILE CONFERINȚEI DE LA MONTRÉAL

Vineri, 12 iulie, în cursul dimineții, au avut loc două ședințe cu caracter organizatoric : mai întîi acelea *ale responsabililor și personalului secțiilor ;* apoi a urmat ședința plenară specială, a membrilor Comisiei pentru «Credință și Constituție».

A prezidat Dr. Douglas Horton (Biserica Unită a lui Hristos, Statele Unite). Dr. Paul Minear (Biserica Unită a lui Hristos, membru în Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic) a citit Raportul trienal al acestei Comisii. El cuprinde următoarele puncte :

a) *Numărul membrilor Comisiei ;*
b) *Lucrarea Comisiilor teologice ale Departamentului pentru «Credinţă şi Constituţie».*
c) *Publicaţiile ;*
d) *Pregătirile Conferinţei de la Montréal ;*
e) *Dialogurile interconfesionale, organizate de Comisie ;*
f) *Ajutorul dat Bisericilor membre ;*
g) *Proiecte de viitor ;*
h) *Planurile organizatorice* şi
i) *Planuri pentru 1963—1964,* stabilindu-se că Adunarea trienală a Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» se va ţine anul viitor în Cipru.

A fost ales noul *Comitet de lucru al Comisiei* (din care a făcut parte şi semnatarul acestei dări de seamă).

S-a hotărît să se propună spre aprobare Comitetului Central al Consiliului Ecumenic următorul *Comitet de conducere al Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» :* preşedinte : Prof. Dr. Paul Minear (din Comitetul executiv, Biserica Unită a lui Hristos, Statele Unite) ; vicepreşedinţi : Mitropolitul Prof. Hrisostom Constantinidis (Istambul, Patriarhatul Constantinopolului) din partea Bisericilor Ortodoxe şi Prof. Dr. Edmund Schlinck (Heidelberg), din partea Bisericilor Protestante.

După amiază s-au început lucrările pe secţii, după ce s-a săvîrşit o slujbă religioasă solemnă de deschidere a Conferinţei, la stadionul de iarnă din Montréal, de către : preşedintele Conferinţei, Douglas Horton (preşedintele Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» pînă la Conferinţa de la Montréal), pastor în Biserica Unită a lui Hristos, însoţit de episcopul Prof. Anders Nygram (Biserica Luterană a Suediei, Lund) şi John Catu (Biserica Presbiteriană din Africa de Est, Kenia).

Seara s-a ţinut şedinţă plenară la stadionul de iarnă. A vorbit Prof. Roger Mehl (Biserica Reformată din Alsacia şi Lorena, profesor la Facultatea protestantă din cadrul Universităţii din Strasbourg), despre «Punctul situaţiei ecumenice». În introducere el declară că va prezenta ansamblul evenimentelor teologice şi ecleziologice de care trebuie să se ţină seama în discuţiile de la Montréal. Pentru aceasta trebuie să avem un punct de plecare precis : punctul unde am ajuns în dialogul ecumenic.

Existenţa unei creştinătăţi, adică a oamenilor purtînd semnul lui Iisus Hristos cel mort şi înviat, adică Botezul, presupune unitatea ei.

Definirea acestei unităţi a fost dată cu oarecare ezitare la Toronto (1950), unde s-a manifestat oarecare «neutralitate ecleziologică» declarîndu-se că «a face parte din Consiliul (Ecumenic), nu înseamnă primirea unei învăţături particulare asupra naturii unităţii Bisericii». La New-Delhi s-a dat însă Bisericior din Consiliul Ecumenic o «bază doctrinară» mai consistentă şi mai precisă, centrată pe marile afirmaţii dogmatice ale Bisericii universale. Puternic aşezat pe această bază trinitară şi hristocentrică, Consiliul Ecumenic a purces la definirea unităţii pe care o căutăm : ea este primul punct pe care-l dezvoltă profesorul protestant.

Al doilea punct îl constituie însemnătatea faptului că «Biserica Romano-Catolică a înțeles necesitatea de a fi prezentă la dialogul ecumenic și că nici ea nu mai putea să continue să trăiască și să-și exercite slujirea sa fără să se preocupe de comunitatea ecumenică a Bisericilor, care s-a constituit în afara ei». El arată unele semne care evidențiază schimbarea de atitudine a acestei Biserici față de celelalte. «Trebuie însă — a continuat vorbitorul — ca Biserica Romană să facă un semn mai concret în sensul apropierii de celelalte Bserici, modificîndu-se atitudinea privitoare la căsătoriile mixte».

Trecînd la Biserica Ortodoxă, oratorul a afirmat că prin ea Biserica Romano-Catolică participă la dezbaterile Consiliului Ecumenic, deoarece, exceptînd primatul juirisdicțional al papii, Bisericile Ortodoxe învață o ecleziologie asemănătoare cu a Romei. Însemnătatea ei a crescut de la New-Delhi, unde venea după Rodos ; acolo Ortodoxia făcuse dovada unității ei. Ceea ce caracterizează Ortodoxia, zice oratorul, este raportul strîns dintre ecleziologie și pnevmatologie ; acțiunea Sfîntului Duh în Biserică a împiedicat-o să primească juridismul abstract. Reforma secolului al XVI-lea n-a accentuat suficient această pnevmatologie. Ea ar îngădui să se avanseze pe calea Tradiției. Sinoadele ecumenice constituie o normă pentru Tradiție și legătura dintre aceste sinoade și kerigma apostolică este infinit mai directă decît între Scriptură și Tradiție, așa cum le prezintă romano-catolicii.

Negocierile de unire dintre Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic constituie una dintre consecințele vieții și cooperării ecumenice.

Sîmbătă, 13 iulie, de dimineață : Mitropolitul Atenagora al Elaei, Arhiepiscopul Canadei (Patriarhatul Ecumenic), a săvîrșit în englezește, înconjurat de un sobor redus, slujba de dimineață, după tipicul ortodox, cu oarecare amplificări. A ținut apoi o predică asupra textului din Luca, VIII, 42—48.

A urmat apoi o ședință plenară la care a vorbit Prof. A. Outler de la Facultatea metodistă din Texas (Statele Unite) asupra subiectului «De la dispută, la dialog». Profesorul Outler arată că, în decurs de 50 de ani (din 1910 pînă astăzi), Bisericile creștine au făcut un progres mare, trecînd de la perioada polemic-confesională la cea a dialogului. El face o analiză a dialogului creștin și arată că condiția reușitei lui este urmărirea sinceră a adevărului, ținînd însă seama de faptul că adevărul lipsit de iubire rănește.

Într-o scurtă ședință de lucru, prezidată de Dr. Douglas Horton, s-a discutat procedura de lucru a Conferinței și s-au ales membri conducători ai Conferinței.

În ședința plenară care a urmat, Episcopul anglican Oliver Tomkins a rostit discursul său intitulat «Sesiunea Conferinței de la Montréal», în care face analiza cuprinsului celor cinci teme ale acestei Conferințe.

După amiază, într-o ședință pe secții s-au început discuțiile preliminare asupra temelor principale. S-au expus principalele poziții — ortodoxă, romano-catolică și protestantă — asupra temei centrale.

În ședința de seară s-a săvîrșit slujba protestantă de pregătire pentru împărtășirea din duminica următoare în biserica presbiteriană a Sfinților Andrei și Pavel ; au prezidat J. Robert Nelson și J. K. Reid.

Duminică, 14 iulie, la ora 11 a fost slujbă cu împărtășire pentru protestanți săvîrșită de N. Slaughter (pastor local), G. Johnson (principal) Biserica Unită a Canadei și Prof. J. R. Chandran (Biserica din India de Sud, anglican).

Seara, ședință și rugăciune pe secții. S-au discutat pe larg concepțiile ortodoxă și protestantă, scoțîndu-se în relief punctul de vedere confesional propriu. La sfîrșit s-a hotărît ca membrii secțiilor să se împartă în cîte trei grupe sau subsecții, cărora li s-au împărțit subiecte deosebite.

Între orele 22—24 a avut loc ședința de consfătuire a delegaților ortodocși pentru organizarea unei acțiuni în comun de urmărire a dezbaterilor, care aveau să se încheie cu formularea unor rapoarte definitive pe secțiuni. A prezidat Mitropolitul Iacobos al Filadelfiei (Patriarhatul Ecumenic), care a arătat rostul convorbirilor de acest fel între delegații ortodocși. Au expus punctele lor de vedere Mitropoliții Vasile Crivoșein al Bruxelului și Hrisostom Constantinidis, Episcopul Pitirim (Neciaev de Volokoleamsk, profesor, Moscova), Profesorii H. Alivizatos, Konidaris și alții, arătînd constatările lor asupra dezbaterilor interconfesionale și cum s-au procedat și în trecut în cazul în care formularea rapoartelor era inacceptabilă din punct de vedere ortodox.

Luînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Iustin a arătat metoda practică a organizării acestor întîlniri, în care să se arate în ce fel pot fi îmbunătățite rapoartele finale, după ce teologii ortodocși arată deficiențele lor la fiecare secție.

La sfîrșit s-a ales un responsabil pentru fiecare secție : pentru întîia, Prof. Florovsky ; pentru a doua, Mitropolitul Hrisostom Constantinidis ; pentru a treia Prof. N. Chițescu ; la a patra Prof. J. Meyendorff (Seminarul Sfîntul Vladimir, Biserica Rusă, greco-ortodoxă a Americii) și la a cincea : Prof. V. Borovoi (Biserica Rusă, Moscova). Secretar a fost ales J. S. Romanides (Seminarul Sf. Cruci, Brookline, Statele Unite, Arhiepiscopia greco-ortodoxă a Americilor, Patriarhatul Ecumenic).

Luni, 15 iulie, de dimineață s-a săvîrșit slujba de dimineață pe secții.

A urmat o ședință pe secții și apoi în subsecții, care s-a continuat și după masă.

Seara a fost o *ședință generală,* la stadionul de iarnă. A prezidat Dr. L. Vischer (din Federația Bisericilor Protestante elvețiene), membru în Comitetul executiv și secretarul de studii al Comisiei pentru «Credință și Constituție». Au vorbit Prof. Vitalie Borovoi despre «Semnificația catolicității» și Claude Welch (Biserica Metodistă a Statelor Unite) despre «Catolicitate» ; un pastor baptist a comentat cele două cuvîntări.

Marți, 16 iulie, de dimineață și după masă s-au continuat discuțiile pe secții și apoi în subsecții. Amintim numai că, la subsecția treia, a

secției a III-a, a participat efectiv la discuții și profesorul iezuit G. Langevin de la Facultatea teologică din Montréal.

Seara a avut loc o *ședință generală* la stadionul de iarnă cu tema : «Biserica în Noul Testament». A prezidat Prof. Dr. Paul Minear ; au vorbit Prof. Ernst Käsemann (Tübingen, din Biserica Evanghelică) și Prof. iezuit R. E. Brown (de la Seminarul Sf. Maria din Maryland, Statele Unite) asupra aceluiași subiect : «Unitate și diversitate în ecleziologia Noului Testament».

Seara : Slujba de seară săvîrșită de superintendentul general Dr. G. Jacob (Biserica Evanghelică R. D. G.).

Miercuri, 17 iulie, s-a lucrat pe secții și subsecții. După masă au început discuțiile referatelor speciale ale subsecțiilor, întocmite de comitete ale acestor subsecții. Iar seara, un grup restrîns de ortodocși, printre care Episcopul Pitirim, Prof. Konidaris, Stepanov, Chițescu și alții au discutat raportul secției a III-a.

Joi, 18 iulie, de dimineață, a avut loc o ședință pe subsecții în care s-au definitivat referatele speciale ale subsecțiilor.

După masă au urmat ședințe pe secții, unde s-a început discuția rapoartelor finale.

Seara s-a ținut o ședință generală la stadionul de iarnă cu tema «Credință și Constituție astăzi : examen de conștiință și perspective». Prezidează R. Rodger (secretarul executiv al Comisiei pentru «Credință și Constituție» : Biserica Scoției). Au vorbit Prof. H. H. Harms (Hamburg, R. F. G.), despre «Credință și Constituție astăzi : examen de conștință și previziuni — Dialogul cu Biserica Romană» (Doc. nr. 11) ; Prof. Dr. Chow Lien-Hwa (Convenția Baptistă din Taiwan), despre «Dialog cu Evangheliștii independenți» și William Stringfelow (Biserica Episcopală protestantă, New-York), despre «Libertatea lui Dumnezeu».

Slujba de seară a fost săvîrșită de Prof. Benoit (Biserica Luterană, Strasbourg).

Vineri, 19 iulie, de dimineață, ședință pe secții în care s-au discutat rapoartele.

Orele 18,30—20,30, recepția în cinstea participanților la Conferință organizată de către guvernul provinciei Québec la Mount Royal Hôtel. A vorbit Președintele Adunării Naționale, Paul Eail, urînd invitaților bun sosit în Canada ; i-au răspuns D-nii Oliver Tomkins și Visser't Hooft, accentuînd că preocupările politice sînt străine Mișcării Ecumenice și că se bucură de ecoul favorabil al Mișcării în păturile populației Canadei.

Seara a fost din nou o Adunare a teologilor ortodocși ; au vorbit Pr. Prof. Florovsky (pentru secția I-a), Mitropolitul Hrisostom Constantinidis (secția II-a), Prof. Meyendorff (pentru secția a IV-a) și Prof. V. Borovoi (pentru secția V-a), apoi I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Arhiepiscopul Atenagora al Elaei, Prof. Alivizatos și alții.

Sîmbătă, 20 iulie, în cursul dimineții s-au continuat discuțiile pe secții votîndu-se paragrafele prin amendamente.

După masă a avut loc ședința Comitetului de lucru a Comisiei pentru «Credință și Constituție», la care a luat parte Prof. N. Chițescu, membru în acest Comitet. A prezidat Dr. W. M. Horton și au luat parte cei 20 de membri cu Episcopul O. Tomkins. S-a hotărît ținerea următoarei ședințe la 24 iulie.

S-a discutat realegerea conducătorilor Comisiei pentru «Credință și Constituție» și a Comitetului de lucru. S-au prezentat mai multe rapoarte ; principalul a fost al D-rului Nelson. Apoi a fost reales Episcopul Tomkins al Bristolului ca președinte al Comitetului de lucru, Dr. Minear, președinte al Comisiei, iar Prof. Schlinck (Heidelberg) și Mitropolitul Hrisostom, vicepreședinți. S-a cerut numirea unui al treilea vicepreședinte pentru Asia și Africa ; alegerea lui se va face la Cipru.

Membrii Conferinței au ținut apoi ședințe pe secții pentru formularea rapoartelor. S-au propus mai multe amendamente de I. P. S. Mitropolit Iustin la secția III-a ; de asemenea au propus amendamente alți teologi ortodocși.

Duminică, 21 iulie : P. S. Teoctist a slujit la o biserică grecească ; P. C. Rector N. Nicolaescu și Prof. N. Chițescu au fost la biserica romînă.

Între orele 19,45—22 a avut loc adunarea ecumenică festivă cu prilejul celei de-a IV-a Conferințe pentru «Credință și Constituție», în marele amfiteatru al Universității de stat din Montréal. Adunarea s-a deschis cu rugăciunea «Tatăl nostru», rostită de Preotul anglican Stanley B. Frost, profesor la Universitatea Mc Gill ; Pr. iezuit Irénée Beaubien, președintele Comisiei eparhiale ecumenice a rostit cuvîntul de bun sosit. Dl. W. A. Visser't Hooft a citit conferința intitulată «Sensul Conferinței pentru «Credință și Constituție» de la Montréal ; Prof. G. Johnston, de la Universitatea Mc Gill, conferința «Spre o catolicitate protestantă» ; Mitropolitul Atenagora al Elaei — Arhiepiscopul grec ortodox al Canadei — conferința «Spre o teologie a unității» ; iar Cardinalul Paul-Emile Léger, Arhiepiscopul Canadei, cancelar al Universității din Montréal, conferința «Sîntem una în Hristos». Cuvîntările au fost încadrate de rugăciuni în limbile greacă, slavonă, engleză și franceză și de cîntările corurilor ortodoxe, protestante și romano-catolice.

În cuvîntul său, W. A. Visser't Hooft, arată drumul parcurs de Mișcarea Ecumenică și schimbarea atitudinii avută de Bisericile creștine față de ideea reunirii lor timp de veacuri. Explicațiile bucuriei de a se vedea la un loc catolici, ortodocși, protestanți este conștiința răspunderii pe care o poartă creștinii pentru contradicțiile în care trăiesc. Mai presus de ceea ce ne desparte e rugăciunea Domnului ca toți să fim una. Adunarea aceasta are sens dacă mirarea noastră devine mulțumire și mulțumirea acțiune, într-o «familia Dei», cu ajutorul Sfîntului Duh.

Mitropolitul grec al Canadei, Atenagora, care a vorbit în numele ortodocșilor, a început cu urarea ca reuniunea istorică din acea seară să devină o prefigurare a realităților viitoare. Zidurile ridicate între Biserici par azi insuportabile, anacronice ; toți creștinii conștienți de vocația lor simt o mare oboseală de izolarea în care ne-a ținut vanitatea și sufi-

cienţa noastră. Construîndu-ne o teologie defensivă, bibliotecile noastre s-au umplut de cărţi de polemică, prejudecăţi şi greşeli. O nouă teologie ia naştere : teologia unităţii. De peste tot se fac eforturi pregătindu-se calea comună, într-un cadru strîmt totuşi, lovindu-se de exigenţe de origină reacţionară şi conservatoare ; divergenţele rămîn profunde. Am ajuns la o apropiere relativă. Mergem mai departe. Parabola aluatului, pe care femeia l-a pus în trei măsuri de făină şi tot amestecul creşte (Luca XIII, 21), ne redă ideea că cele trei ramuri principale primesc astăzi frămîntarea unităţii Bisericii.

Cardinalul Paul-Emile Léger, Arhiepiscop al Montréal-ului, începe exprimîndu-şi mulţumirea de a fi fost invitat la o adunare de fraternitate creştină, cu rugăciune comună pentru unitatea creştină (Matei XVIII, 19 şi Ioan XVII, 11). Această unitate este şi un dar al lui Dumnezeu, rod al rugăciunii, dar şi un scop, spre care năzuim toţi. Însă acest scop poate fi compromis, fie prin ezitările, fie prin prejudecăţile noastre împotriva celorlalţi, fie prin ignoranţa noastră (Efes. III, 8, 9). Unitatea în repetarea vieţii şi morţii lui Iisus Hristos aici, pe pămînt, o dă împărtăşirea euharistică, ce apare astfel centrul şi izvorul unităţii Bisericii. Dar deosebirile de concepţii ne împiedică s-o săvîrşim împreună. Totuşi ceea ce ne uneşte e mai mult decît ce ne separă. Unirea în credinţă ne dă puterea să nădăjduim împotriva oricărei nădejdi (Rom. IV, 18), căci acolo unde este iubirea, este şi Dumnezeu. Această seară este dovada acestui adevăr, căci «adevărul fără iubire devine intolerabil şi ea îl respinge, iubirea fără adevăr este oarbă şi nu durează» (Cardinalul Bea). Această veghere familiară de astă-seară este «un semn al timpurilor», cum zicea papa Ioan XXIII. În genunchi trebuie să continue creştinii să meargă pe poteca grea care-i va conduce la pace. În faţa unei lumi împărţite, în faţa blocurilor care se înfruntă şi a popoarelor care se agită, ei trebuie să lucreze... în respectul tuturor şi să promoveze un climat adecvat».

Luni, 22 iulie, a fost săvîrşită rugăciunea de dimineaţă de Prof. Joseph A. Johnson (negru din Georgia, Statele Unite), care a avut accente impresionante de revoltă din pricina prigoanei Bisericii negrilor în Statele Unite, unde au fost arse mai multe locaşuri creştine de cult.

În cursul dimineţii a avut loc o *şedinţă generală* la stadionul de iarnă. S-a început citirea şi critica Rapoartelor generale în şedinţele plenare.

S-a început cu referatul asupra raportului secţiei a II-a şi citirea lui de preşedintele ei, Prof. E. Molland (Biserica Luterană Norvegiană, Oslo). Au vorbit Prof. V. Borovoi şi Mitropolitul Prof. Hrisostom Constantinidis, dintre ortodocşi, şi mulţi protestanţi.

A urmat citirea referatului asupra raportului secţiei a III-a de preşedintele acestei secţii, Prof. I. D. Mc. Caughey (Biserica Presbiteriană a Australiei, Melbourne).

După masă a fost şedinţă între teologii ortodocşi privind rapoartele. Seara au avut loc şedinţe generale la stadionul de iarnă. A citit referatul asupra raportului secţiei a IV-a şi raportul Prof. J. I. Mc. Cood

(Facultatea teologică de la Princeton, Statele Unite, a Bisericii Presbiteriene unite). S-a discutat în special despre Euharistie. A urmat referatul și raportul secției a V-a citite de Decanul W. C. Muelder (Biserica Metodistă, Boston, Statele Unite). Referatul și raportul secției I-a au fost citite de președintele ei, Prof. G. R. Cragg (Biserica Unită a Canadei).

Marți, 23 iulie. Slujba de dimineață a fost săvîrșită de Prof. H. d'Espine (Elveția). Au urmat apoi ședințe pe secții, unde au fost discutate îmbunătățirile cerute în ședințele plenare pentru rapoartele respective.

Seara, delegația noastră a luat, după ședință, masa cu Dr. Vischer, secretarul de studii al Comisiei pentru «Credință și Constituție», ca invitați ai I. P. S. Mitropolit Iustin.

Miercuri, 24 iulie, de dimineață, s-au ținut ședințe pe secții.

Îndată după masă, teologii ortodocși, monofiziți și reprezentanți ai Mișcării Ecumenice, au ținut o conferință în vederea unor întîlniri pe viitor.

La această cea de-a IV-a Conferință mondială a Comisiei pentru «Credință și Constituție» au participat și reprezentanții unor Biserici Orientale, rupte de cea Ortodoxă în perioada primelor sinoade ecumenice. Ele se intitulează «ortodoxe» sau «orientale», iar pe Biserica Ortodoxă o numesc «calcedoniană». Este vorba de Bisericile care păstrează tradiția unei doctrine mai mult sau mai puțin monofizită și anume: Biserica Siriană, Biserica Armeană-Apostolică (Ecimiadzin), Biserica Armeană-Apostolică (Cilicia), Biserica Coptă, Biserica Etiopiană, Biserica Indiană.

Ele caută contacte cu Biserica Ortodoxă în vederea apropierii și unirii lor cu aceasta. La Montréal, de pildă, ele au cerut stăruitor organizarea unei întîlniri cu delegații ortodocși, în vederea ținerii unor consfătuiri teologice viitoare. Miercuri, 24 iulie, orele 13,30, a avut loc această întîlnire cu caracter neoficial la Montréal, și, după încheierea discuțiilor, a fost redactat un act, din care rezultă că la ea au participat reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe, care au avut delegați acolo, ca și ai Bisericilor Orientale. Au vorbit Dr. Nissiotis, Mitropolitul Hrisostom al Mirelor, Episcopul Hazim, Prof. Bobrinskoi, Pr. Sarkissian, Prof. V. Borovoi și alții, arătînd în ce mod s-ar putea da continuitate și structură convorbirilor întîmplătoare începute de mai mulți ani între reprezentanții celor două părți. Dr. Vischer a arătat că Comisia pentru «Credință și Constituție» va ușura aceste contacte și în viitor.

Luînd cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin a propus — și cei prezenți au primit — ca cele discutate în cadrul acestei adunări să fie supuse Bisericilor din ambele părți; de asemenea, ca Bisericile să fie solicitate să numească teologi care vor putea examina problemele și vor veni la o consultație oficială — eventual în preajma viitoarei adunări a Comisiei pentru «Credință și Constituție». Dr. Vischer, Nissiotis și Verghese vor acționa ca grup de coordonare la Geneva, cu sprijinul Comisiei pentru «Credință și Constituție».

La orele 15—16 a avut loc recepția organizată de rectorul Universității Mc Gill în parcul acestei Universități. A urmat apoi o ședință pe secții, în care s-a făcut definitivarea ultimelor cercetări aduse rapoartelor în secții.

Seara s-a ținut ședința membrilor Comisiei pentru «Credință și Constituție», în prezența tuturor conducătorilor și a D-lui Visser't Hooft. A prezidat Dr. D. Horton, care a amintit hotărîrile ultimei ședințe a Comitetului de lucru ; s-a hotărît să fie menținute și înaintate Comitetului Central la Rochester. S-a cerut o modificare a Constituției pentru a se putea numi 3 vicepreședinți ai Comisiei pentru «Credință și Constituție», ținîndu-se seama de echilibrul geografic și confesional al Consiliului Ecumenic. S-a discutat programul pentru anul viitor pentru Cipru și s-au propus unele subiecte de discutat pe viitor.

Joi, 25 iulie, slujba de dimineață la stadionul de iarnă a fost săvîrșită de Prof. R. P. Aldwinkle, din Federația Baptistă, Canada. În ședința de dimineață s-a discutat «Împărtășirea în timpul reuniunilor ecumenice», pe baza unui raport al lui Max Thurian.

După amiază a urmat o *ședință plenară,* la stadionul de iarnă, în care s-a discutat *Apelul către Biserici,* dîndu-i-se forma definitivă.

Seara a continuat ședința plenară, reluîndu-se problemele dinscutării rapoartelor, cărora li s-a dat forma definitivă. S-au votat rapoartele secției I-a și a III-a.

Raportul secției I-a, «Biserica în planul lui Dumnezeu», începe cu o introducere în care s-a notat vigoarea și însuflețirea dezbaterilor. În acest raport s-au arătat cu precădere chestiunile care justifică o explorare comună în situația istorică a Bisericilor. Lipsa de timp n-a îngăduit tratarea tuturor chestiunilor în legătură cu Biserica.

Biserica, se spune în paragraful următor (Hristos, noua creație, creația), este o «nouă creație», ca Trup al Domnului cel răstignit și înviat. Experiența victoriei lui Iisus Hristos are loc pretutindeni ; iubirea lui Iisus Hristos ne cheamă și ne dă libertatea ca să fim cu adevărat oameni.

Raportul pune apoi unele întrebări, ca : în ce fel o Biserică, care suportă zidurile ce separă pe oamenii de azi, dintre Vest și Est, între negri și albi, poate să stea în prezența Domnului care a dărîmat zidul cel din mijloc al vrajbei ? (Efes. II, 14). În ce fel ne putem noi lipsi de solidaritatea cu toți oamenii, fie că trăiesc ca și cum n-ar fi Dumnezeu, fie că-L mărturisesc, dacă sîntem liberi ? Și cum putem să alergăm spre o spiritualitate care separă pe Dumnezeu de pămînt ?

În paragraful următor (Biserica : eveniment și instituție), se arată că acțiunea lui Dumnezeu este în mod constant înnoită într-un fel care a fost numit «eveniment» și «instituție». Prezența lui Dumnezeu ne este astfel făcută reală prin mijloace instituționale și nu e cu putință să ridicăm harisma și instituția, una împotriva celeilalte.

În paragraful «Hristos, Biserica și Bisericile» s-a vorbit despre Biserica, Trup al lui Hristos, înglobînd pe sfinții din toate timpurile și pe

creștinii din toate locurile : unde este Hristos, acolo este și Biserica catolică. Fiecare participă la Hristos fiindcă este unit cu viața Lui.

Se insistă că nu poate exista o mai mare unitate decît cea la care participăm, în jurul mesei Domnului. Orice altă formă de unitate nu se justifică decît ca o expresie a acestei unități fundamentale. Deși structurile administrative sînt necesare, unitatea Bisericii trebuie aflată mai adînc în «Koinonia» adevăratului cult euharistic, în care este manifestată întreaga Biserică universală. Ne este mai greu să ne înțelegem asupra unei definiții a adevăratului cult euharistic și prin urmare asupra a ceea ce face dintr-o comunitate creștină o manifestare a Bisericii — dar toți recunosc că Hristos este prezent în aceste comunități și că membrii lor aparțin de asemenea într-un chip oarecare Bisericii unice. În ce privește conversațiile cu privire la «Credință și Constituție» o bună cunoaștere reciprocă nu se cîștigă numai printr-o comparație superficială, bazată pe speranțe, ci pe o atenție centrată pe felul în care spiritualitatea proprie legată de certitudinile hristologice și soteriologice.

Paragraful «Biserica și Consiliul Ecumenic al Bisericilor» a fost de multe ori refăcut.

Apoi a fost citit și votat raportul secției a H-a, cu tema «Scriptură, Tradiție și tradiții». Prin Tradiție se înțelege Evanghelia lui Iisus Hristos ; prin «Tradiție» se arată «procesul de tradiție» iar prin «tradiții» se înțelege tradițiile confesionale și diversitatea lor. Raportul cuprinde rezultatul lucrărilor celor trei subsecții (în I-a s-a cercetat relația dintre Tradiție și Scriptură ; în a II-a, raportul dintre Tradiție și tradiții, iar în a III-a, transplantarea Tradiției creștine în viața Bisericilor tinere).

Raportul se termină cu recomandarea : studiului lui «Filioque» al Sinoadelor Bisericii vechi, al istoriei exegezei, a studiului comun al diverselor tradiții privind spiritualitatea și rugăciunea, al învățămîntului catehetic în lumina preocupărilor noastre ecumenice, al ermineuticii ; și cere să se dea o mai mare importanță limbilor biblice în formarea clerului, pentru ca în dialogul ecumenic să fie o terminologie comună.

Slujba de seară a fost săvîrșită de Decanul W. B. Blakemore («Discipolii lui Hristos», Statele Unite).

Vineri, 26 iulie, slujba de dimineață a fost săvîrșită de Prof. Enaker Maurice Cresey (de la Facultatea Woodbroocke, Birmingham — Anglia), care printr-o invitație la rugăciune și prin cuvinte de zidire asupra textului din I Cor. XIV, 26—33 a îndrumat pe cei prezenți să manifeste gîndurile și simțirile lor inspirate.

A urmat ședința plenară la stadionul de iarnă, unde s-au citit și discutat rapoartele finale ale secției a III-a, a IV-a, a V-a și apendicele.

A urmat ceremonia înmînătrii unei cruci în numele Patriarhului Ecumenic, de Mitropolitul Atenagora al Elaei, Arhiepiscop al Americilor de Nord și de Sud, Secretarului General Visser't Hooft și Președintelui Oliver Tomkins, pentru participarea lor la festivitățile de la Muntele Atos. Au vorbit Mitropolitul și cei doi conducători ai Mișcării Ecumenice.

La sfîrșitul ședinței au luat cuvîntul Episcopul Oliver Tomkins, președintele Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție», Prof. Minear, secretarul executiv Rodger și secretarul științific, Dr. Vischer, mulțumind, făcînd aprecieri asupra lucrărilor Conferinței și arătînd unele perspective de viitor.

Între *orele 14—16* a urmat slujba de închidere a Conferinței la Catedrala anglicană din Montréal. A participat Primatul anglican al Canadei. Îmbrăcați în veșminte sărbătorești de profesori universitari, arhierești, preoțești sau de pastori, membrii Conferinței au traversat străzile de la locuința Arhiepiscopului primat, pînă la intrare, într-o procesiune impresionantă. Slujba a început cu un imn din cartea de imne a Mișcării Ecumenice «Cantate Domino». A urmat predica secretarului general Dr. W. A. Visser't Hooft, asupra citatului din Colos. III, 15, despre pace. Vorbitorul analizează diferitele aspecte biblice ale păcii. El arată că și noi trebuie să fim «avocații non-violenței și pacifismului», ferindu-ne de «rabies theologorum». Acesta este socpul pentru care am venit din cele patru colțuri ale lumii. Sîntem cu toții un trup, Trupul lui Hristos, după voința Lui și în El nu trebuie să fie separare, sau discriminare, sau izolare.

După predică, Pr. Prof. Dr. V. C. Samuel (de la Facultatea Serampore, Bengalul Apusean, India, din Biserica Ortodoxă Siriană a Răsăritului) a citit în englezește mai multe rugăciuni din Te-Deum. Solemnitatea s-a încheiat cu imnul lui Luther («Ein feste Burg ist unser Gott»), tradus în englezește de Carlyle.

Cu aceasta Conferința de la Montréal a luat sfîrșit.

Comitetul de lucru și-a mai continuat lucrările în două ședințe :

După masă și seara a avut loc prima ședință a Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție», prezidată de Episcopul Tomkins, asistat de secretarul general Visser't Hooft etc. A luat parte și Prof. N. Chițescu, membru al acestei Comisii.

Se citesc și se aprobă minutele ultimei ședințe a Comitetului de lucru. Se discută pe larg publicarea raportului Conferinței de la Montréal. S-a căzut de acord să se publice două ediții : una mare în englezește, completă, cu toate lucrările, alta redusă, în franceză, în colaborare cu editura «Foi et vie». S-au adus mulțumiri. S-au hotărît să se continue cu unele teme, care n-au fost epuizate la Montréal.

În ședința de seară s-a discutat situația financiară a Comisiei.

Sîmbătă, 27 iulie, în cursul dimineții, au continuat lucrările Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție».

S-au stabilit 20 de subiecte (dintre care urmează să se mențină zece, care să se studieze în viitor), care au fost citite de Dr. Vischer, secretarul de studii și apoi discutate pe larg de membrii Comitetului de lucru.

Subiectele se vor definitiva pînă la Rochester pe temeiul celor sugerate pe larg la Montréal.

La despărțire, Dr. Tomkins a mulțumit Prof. N. Chițescu pentru colaborare și a exprimat unele aprecieri favorabile înțelegerii pe care au manifestat-o ortodocșii cu prilejul acestei conferințe.

II. PLECAREA DIN MONTRÉAL

Contacte cu comunitățile românești, ortodoxe, din Canada. Sîmbătă, 27 iulie, I. P. S. Iustin și P. C. Rector Nicolaescu au plecat la Hamilton, la invitația unui grup de preoți ortodocși romîni, spre a sluji duminică ocolo. P. S. Teoctist, Dl. Episcop Buthi și Prof. N. Chițescu reținuți de lucrările Comitetului de lucru, de rînduielile pentru biletele de călătorie etc., n-au putut pleca decît duminică 28 iulie dimineața și toți delegații s-au regăsit duminică seara la casa parohială din Hamilton, cu Preoții Iuga (de la parohia locală), Zifcu dinspre nordul Canadei și Glicherie Moraru din Statele Unite, ca și cu cîțiva membri ai comunităților din Statele Unite (Dl. și D-na Gruzea, Dl. Suciu, avocat și redactorul revistei «Credința»). S-a luat o masă comună la casa parohială locală. A doua zi Dl. Episcop Al. Buthi și Prof. N. Chițescu s-au întors, prin Toronto, la Montréal; unde au sosit marți, 30 iulie, seara, și apoi miercuri seara au plecat spre țară ; au sosit la București joi seara.

La invitația parohiilor din Hamilton, Timins, Toronto și Windsor, care au stăruit ca delegații să nu plece din Canada înainte de a le vizita și oficia slujbe în bisericile respective, s-a apreciat că este bine ca I. P. S. Mitropolit Iustin, P. S. Episcop Teoctist și P. C. Rector N. Nicolaescu să rămînă în continuare.

III. MESAJUL CĂTRE BISERICI AL CONFERINȚEI DE LA MONTRÉAL

«La Montréal am avut conștiința deplină — aceasta a fost experiența dominantă — că realitatea ecumenică se afirmă într-un mod mai rapid decît este aptitudinea noastră de a o cuprinde și de a o exprima într-un mod potrivit.

«Continuînd efortul Conferințelor pentru «Credință și Constituție» inaugurat la Lausanne în 1927, noi am fost constrînși aici să recunoaștem mai deschis decît oricînd că lumea aceasta al cărei Domn și Mîntuitor este Iisus Hristos, Dumnezeu, care voiește unitatea alor Săi, ne obligă să părăsim poziții minate de evoluția istorică. Nu ezităm să spunem că orice progres ulterior ca și cele pe care le-au putut înregistra pînă acum, nu pot fi realizate decît numai prin grația lui Dumnezeu. În fața puterii pe care o manifestă în această lume Cuvîntul lui Dumnezeu, noi am simțit toată insuficiența noastră omenească. Sarcina noastră se dovedește a fi astăzi mai complexă decît oricînd. Dialogul angajat între noi are în vedere un cîmp din ce în ce mai întins. Participarea ortodoxă și a Bisericilor Orientale are aici o mai mare greutate și mai mare limpezime

decît înainte şi aceasta implică din partea creştinilor, atît din Occident, cît şi din Orient o sforţare cu totul nouă de înţelegere.

«Cît despre oaspeţii noştri catolici-romani, noi îi vedem înclinaţi spre un examen aprofundat al propriilor poziţii, centrat pe Conciliul II de la Vatican, ceea ce nu se întîmplă fără să pună restului creştinilor întrebări stăruitoare.

«Lumea în evoluţie rapidă exercită asupra Bisericilor noastre în special în Asia şi în Africa, o presiune constrîngătoare şi în nici o parte nu vom ajunge să-i urmăm ritmul.

«Întinderea preocupărilor noastre, atestată de programul însuşi al Conferinţei noastre, este azi atît de mare încît o adunare aşa de numeroasă şi aşa de scurtă ca a noastră nu poate să facă mai mult decît să frunzărească problemele care ni se pun.

«Conferinţa de la Montréal avea prea multe de spus pentru ca să se oprească la un singur raport. Cele ale secţiilor, care au fost adresate de la Montréal Bisericilor pentru studiu, reflectă o experienţă prea variată ca să fie exprimată pe deplin într-un text. Noi credem totuşi că sub aceste rapoarte există o realitate care poate fi la fel percepută în Bisericile noastre. Sarcina este prea mare pentru ca o singură Conferinţă s-o poată îmbrăţişa în totalitatea ei ; de aceea vă invităm să vă dăruiţi cu totul la rîndul vostru acestei sarcini şi să faceţi astfel experienţa aceleiaşi realităţi a cărei suferinţă şi a cărei bucurie le-am cunoscut aici.

«Rapoartele secţiilor ne pun tuturor întrebările următoare :

«Vreţi să încercaţi cu noi să vă angajaţi, în ciuda diviziunilor noastre prezente, pe calea unei supuneri reînnoite la Domnul nostru Iisus Hristos ? Ne vom da mai bine seama atunci de tot ce înseamnă pentru noi propria noastră Biserică şi de ceea ce noi putem înţelege de la alţii, toţi fiind confruntaţi cu viaţa, învăţătura, moartea şi învierea lui Iisus, al cărui Duh ne poate transforma potrivit voii Sale. Într-adevăr, sub acest unghi am fost îndemnaţi după Lund să avem în vedere munca noastră şi credem că aceasta este plină de făgăduinţe. Vreţi să încercaţi să trăiţi luînd cunoştinţă de faptul că istoria creştină depăşeşte pe aceea a tradiţiilor voastre particulare, făcînd experienţa unei «ecumenicităţi în timp» ca şi în spaţiu ? Noi ne-am dat seama că o asemenea atitudine ne face să înţelegem mai bine acţiunea lui Dumnezeu şi a Cuvîntului Său ?...

«Vreţi să căutaţi să discerneţi ca şi cu totul din nou în ce fel cheamă Hristos Biserica întreagă să-şi asume totalitatea ministeriului său şi să examineze din nou formele de ministeriu (preoţie), care vor comunica în modul cel mai eficace Bisericii şi lumii opera singurului şi unicului Profet, Preot şi Împărat ? Vechile controverse vor fi privite atunci într-o lumină nouă.

«Vreţi să vă întovărăşiţi cu alţi creştini ca să învăţaţi de la toţi tradiţiile culturale, să aduceţi lui Dumnezeu un cult care să manifeste prezenţa Duhului Său şi care să-L preamărească în slavă şi suferinţele creaţiei Sale, un cult, care să fie de asemenea această amintire, această

împărtășire și această nădejde, pe care o dăruiește Dumnezeu copiilor Săi ?

«Vreţi să recunoașteți în smerenie că multe daruri pe care le dă Dumnezeul Bisericii Sale nu vor fi partea noastră în comunitățile locale, decît cînd noi ne vom recunoaște ca un singur și același popor al lui Dumnezeu în fiecare loc și cînd vom fi gata să exprimăm acest lucru prin inițiative noi și îndrăznețe și mărturisindu-L cu o credinţă vie ?

«Cu toate că nu ne-am ocupat în mod explicit cu chestiuni așa de vitale, ca acelea ale păcii și ale războiului, ale conflictelor de rasă, de tehnică, sau ale transformărilor sociale, munca noastră nu are pentru aceasta un raport mai puţin direct cu ele, deoarece are legătură cu iubirea lui Dumnezeu față de lume. Într-adevăr noi credem că numai o Biserică mai pe deplin unită poate să manifeste unitatea nouă, așa cum o naște Hristos, și să proclame împăcarea noastră cu Dumnezeu. Noi credem că Botezul este gajul vieții noi în Hristos, că omenirea (credincioasă) sfîșiată nu poate să regăsească unitatea sa decît prin mîntuirea lui Dumnezeu ; că activitatea (religioasă) omenească nu primește sensul ei adevărat decît prin adorare și că realizarea marilor exigențe nu poate fi nădăjduită decît cînd «toți în fiecare loc» mărturisesc o deplină comunitate în Hristos.

«Noi invităm deci Bisericile să continue, în toate felurile care le vor fi cu putință, să manifeste în mod vizibil această unitate de viață care este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu. Sîntem astăzi martori ai unor deschideri (de perspective) pe care chiar și ieri numai credința le putea discerne. De altfel rămîne de străbătut un drum lung. Noi punem încrederea noastră în Cel care ne cheamă, căci El este credincios și va împlini totul».

Prof. N. CHIȚESCU

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI.

SOLEMNITATEA SĂRBĂTORIRII A CINCIZECI ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCA A SANCTITĂȚII SALE ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a luat hotărîrea ca împlinirea, la 11 mai 1963, a cincizeci de ani de slujire arhierească de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei să fie sărbătorită cu deosebită solemnitate și a desemnat o comisie pentru organizarea acestor serbări jubiliare, sub președinția Mitropolitului Pimen de Leningrad și Ladoga. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a acceptat propunerea Sfîntului Sinod, cu condiția ca sărbătorirea oficială să aibă loc o dată cu prăznuirea întemeietorului Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk, Preacuviosul Serghie, care se săvîrșește în Biserica Ortodoxă Rusă la 18 iulie.

Pentru aceasta, sărbătorirea acestui eveniment la 11 mai 1963 a avut un caracter strict familiar, intim, lăuntric Bisericii Ortodoxe Ruse, pe cîtă vreme sărbătorirea oficială între 17 și 21 iulie a avut un caracter solemn, care a depășit cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, prin participarea delegațiilor din partea celorlalte Biserici creștine și anume : Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei și al întregului Răsărit — urmașul patriarhului Grigorie IV care a hirotonit în arhiereu pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu 50 de ani în urmă ; Patriarhul Efrem II al Gruziei, Patriarhul Gherman al Serbiei, Patriahul Justinian al Romîniei, Patriarhul Chiril al Bulgariei, însoțiți de mitropoliți, episcopi și clerici. Delegațiile Bisericilor Ortodoxe ale Constantinopolului, Alexandriei, Ciprului, Greciei, Cehoslovaciei, Poloniei, Finlandei au fost formate din mitropoliți, episcopi și clerici. Au luat parte, de asemenea, reprezentanți ai Bisericilor Anglicane, Armene, Malabare și ai cîtorva Biserici Protestante. Și trebuie îndeosebi subliniat că pentru prima dată, după multe secole, în urma invitației Bisericii Ortodoxe Ruse, au luat parte la această sărbătorire reprezentanții Bisericii Romano-Catolice.

În prezența delegațiilor străine, a membrilor Sfîntului Sinol al Bisericii Ortodoxe Ruse, a membrilor corpului didactic al școlilor duhovnicești, a personalului administrativ al Patriarhiei din Moscova, a reprezentanților autorității de Stat și a numeroși oaspeți, în ziua de 17 iulie a avut loc ședința solemnă a sărbătoririi în Biserica Academiei duhovnicești din Moscova, la care, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, a vorbit I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului ; după aceeea, Mitropolitul Pimen de Leningrad și Ladoga a prezentat Sanctității Sale Patriarhului Alexei darul trimis de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, dînd citire epistolei de însoțire, iar Episcopul Ciprian de Dmitrovsk a prezentat Sanctității Sale darul și felicitările clerului Eparhiei Moscovei. Au urmat apoi felicitările din partea reprezentanților Bisericilor străine. Tuturor le-a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, mulțumind pentru bunele urări și exprimînd bucuria și încrederea că prezența atîtor Biserici creștine la sărbătorirea a 50 de ani de slujire închinată înfăptuirii mîntuirii omului pentru viața de dincolo și asigurării mai binelui în viața lui de pe pămînt constituie mărturia hotărîrii Bisericilor creștine de a continua fără preget slujirea adevăratei libertăți a omului și a popoarelor. Această acțiune cere însă din partea Bisericilor creștine justa înțelegere a tuturor evenimentelor care au loc în lume și convingerea că sectorul cu adevărat esențial în activitatea practică a creștinilor, în zilele noastre, îl constituie acțiunea de împăciuire a omenirii.

Începînd din seara de 17 iulie și în ziua de 18 iulie, au avut loc slujbele pline de fast pen'ru prăznuirea Preacuviosului Serghie, la care au luat parte reprezentanții tuturor Bisericilor creștine. Sfînta Liturghie a fost săvîrșită — ca un ecou al slujbei ce a avut loc cu 50 de ani în urmă — de Patriarhul Antiohiei Teodosie VI și de Patriarhul Alexei al Moscovei. În seara zilei de 18 iulie Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a primit pe înalții oaspeți, cărora le-a acordat daruri și ordine.

În zilele de 19 și 20 iulie a fost organizată vizitarea Moscovei și a diferitelor Biserici și instituții bisericești, iar în ziua de 21 iulie Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a organizat în cinstea înalților oaspeți o recepție la care au luat parte și membri ai Sfîntului Sinod și personalul de răspundere al Patriarhiei din Moscova.

SĂRBĂTORIREA JUBILIARĂ A MISIUNII CREȘTINE A SFINȚILOR METODIE ȘI CHIRIL. — Cu ocazia împlinirii, la 24 mai 1963, a 1100 ani de cînd a început activitatea misionară creștină și culturalizatoare a Sfinților Metodie și Chiril, Biserica Ortodoxă Rusă a sărbătorit pe marii dascăli slavoni prin solemnitățile ce au avut loc în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk și în toate școlile duhovnicești, unde s-au oficiat slujbe festive și s-au rostit cuvîntări ocazionale despre viața și opera celor întocmai cu apostolii luminătorii slavoni, Metodie și Chiril. La sărbătorirea de la Academia duhovnicească din Moscova slujba Sfintei Liturghii a fost săvîrșită de clericii Bisericii Ortodoxe Bulgare, Arhimandriții Nestor și Ghelasie, bursieri ai Academiei duhovnicești din Moscova.

VIZITAREA PAROHIILOR ORTODOXE RUSE DIN FINLANDA DE CĂTRE REPREZENTANTUL SANCTITĂȚII SALE PATRIARUL ALEXEI. — Între 21 și 28 iunie 1963 protoiereul Evghenie Ambarțumov, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, a vizitat în orașul Helsinki parohiile ortodoxe ruse aflate sub conducerea Bisericii Ortodoxe Ruse. O dată cu aceasta reprezentantul patriarhal a stabilit contacte ecumenice cu Biserica Ortodoxă Finlandeză, cu Biserica Evanghelică-Luterană din Finlanda, și cu alte cercuri bisericești din Finlanda, ținînd convorbiri cu clerul și credincioșii orașului Helsinki, care au dovedit un deosebit interes pentru viața religioasă din Biserica Ortodoxă Rusă. Întreaga vizită a demonstrat spiritul de bunăvoință reciprocă și de dragoste, care caracterizează relațiile între creștini în vremea noastră ecumenică.

INFIINȚAREA REPREZENTANȚEI PATRIARHIEI MOSCOVEI IN ARGENTINA. — În orasul Santa Fé din Argentina există de aproape 40 ani o comunitate ortodoxă rusă, care nu avea legături cu Biserica mamă. În cursul acestui an, Biserica Ortodoxă Rusă a înființat o reprezentantă a Patriarhiei Moscovei în Argentina, care va organiza și conduce viata religioasă a rușilor ortodocși din Argentina sub autoritatea Bisericii Ortodoxe Ruse. La 11 mai 1963 în orașul Santa Fé au sosit reprezentanții Patriahiei din Moscova — Protoiereul Toma Gherasimciuk, șeful reprezentanței și A. G. Vasko, secretarul reprezentanței, care au organizat încă din ziua de 12 mai 1963 săvîrșirea Sfintei Liturghii în casa de rugăciune a comunității siriene din Santa Fé, la care au luat parte rușii ortodocși din oraș, punînd astfel început vieții bisericești organizate a acestei comunități.

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI BISERICII MISIUNII DUHOVNICEȘTI RUSE DIN IERUSALIM. — Cu toate că hramul bisericii ruse din Ierusalim este Sfînta Treime, el se sărbătorește în ziua Pogorîrii Sfîntului Duh, după o veche tradiție, cu participarea reprezentanților tuturor Bisericilor creștine din Palestina. La oficierea solemnă a serviciului divin au luat parte, în acest an, sub conducerea I. P. S. Mitropolit Isidor al Nazaretului, Arhiepiscopul Artemie de Neapole, Arhimandritul Juvenalie, conducătorul Misiunii duhovnicești ruse din Ierusalim, Arhimandritul Ignatie din Katamon, Arhimandritul Ambrozie reprezentînd Patriarhia din Ierusalim, Arhimandritul Lucian Florea, conducătorul reprezentanței Bisericii Romîne din Palestina și clerul grec și arab din diferite orașe ale Palestinei.

După sfînta slujbă, în localul Misiunii duhovnicești ruse din Ierusalim a fost organizată o recepție la care au fost prezenți între cei aproape 300 invitați, reprezentanții Bisericilor creștine : Ortodoxe, Armene, Copte, Catolice, Anglicane și Protestante — din Palestina ; reprezentanții guvernului statului Israel, reprezentanții corpului diplomatic și ai diferitor societăți din Israel.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

SERBĂRILE JUBILIARE ÎNCHINATE SĂRBĂTORIRII SFINŢILOR METODIE ŞI CHIRIL. — Data de 5 iulie 863 este, îndeobşte, socotită ca ziua în care cei doi misionari creştini — Sfinţii cei întocmai cu apostolii Metodie şi Chiril — au pătruns în graniţele Moraviei, actuala Cehoslovacie. Aşa că data de 5 iulie este închinată Sfinţilor Metodie şi Chiril, în calendarul Bisericii Ortodoxe şi al celorlalte Biserici creştine din Cehoslovacia, care în acest an — 1963 — au sărbătorit 1100 ani de la începutul activităţii misionare a celor doi apostoli slavoni.

Serbările jubiliare au fost fixate pentru data de 9 iunie 1963, cînd, conform hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, în toate bisericile din Cehoslovacia s-au oficiat slujbe festive şi s-au citit pastorale în care s-a înfăţişat viaţa şi importanţa activităţii celor doi fraţi.

Biserica Ortodoxă Cehoslovacă a închinat Sfinţilor Metodie şi Chiril un număr întreg din «Anuarul ortodox», revista oficială a Bisericii, în care este studiată pe larg si din toate punctele de vedere însemnătatea lucrărilor şi slujirii celor doi fraţi în Moravia. De asemenea la Facultatea de teologie ortodoxă din Preşov (Slovacia) a avut loc sub preşedinţia întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, I. P. S. Ioan Mitropolit de Praga si al întregii Cehoslovacii, o sedinţă festivă la care au luat parte toţi arhiereii şi arhiepiscopii din Cehoslovacia.

Biserica Naţională Cehoslovacă condusă de Patriarhul Miroslav Novak a sărbătorit, de asemenea, cu deosebit fast acest jubileu ; momentul central al sărbătoririi l-a constituit oficierea, în cinstea celor doi Sfinţi, în catedrala din Praga, în ziua de 9 iunie 1963, a Sfintei Liturghii în limba slavonă.

În parohiile romano-catolice din Cehoslovacia serbările jubiliare au fost organizate de Comitetul general de Stat al clerului catolic din Republica Cehoslovacă pentru apărarea păcii. Serbările au început cu o şedinţă festivă a comitetului închinată acestui eveniment ; şedinţa a avut loc chiar în oraşul Belgrad, din Moravia, localitatea în care au poposit fraţii Metodie şi Chiril la sosirea lor în Moravia. După oficierea slujbei Sfintei Liturghii în vechea biserică din secolul al XIII-lea, au vorbit profesorul Facultăţii de teologie catolică din Bratislava şi preşedintele Comitetului clerului catolic din Cehoslovacia — ministru al Sănătăţii publice — Doctorul Josef Plojhar, care au scos în evidenţă contribuţia nepieritoare a celor doi fraţi la acţiunea pentru unitatea popoarelor slave, pentru fraternitatea şi pentru pace. Adunarea a adresat o scrisoare Preşedintelui Republicii Cehoslovace şi un apel către credincioşii Bisericii Romane-Catolice din Cehoslovacia.

La serbările jubiliare din Cehoslovacia în legătură cu împlinirea a 1100 ani de la sosirea în Moravia a Sfinților Metodie și Chiril au luat parte delegații din partea Bisericilor creștine din celelalte țări slave, ca și alți oaspeți.

Amintirea activității creștine și culturalizatoare a Sfinților Metodie și Chiril, care au pus temelia unității Bisericilor și popoarelor slave și a culturii lor, a constituit un prilej de întărire în gîndurile și inimile creștinilor din Cehoslovacia și din lumea întreagă a hotărîrii de a lupta pentru fraternitatea între oameni și pentru păstrarea păcii pe pămînt.

I. V. G.

SESIUNEA DE LA VIENA A PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Între 27 și 29 septembrie a. c. s-au desfășurat la Viena lucrările sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii în cadrul căreia s-a dat citire raportului lui John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, cu privire la sarcinile mișcării partizanilor păcii în condițiile create după încheierea Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. După discuții, Prezidiul a aprobat raportul cu majoritate de voturi.

Din partea Comitetului Național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă, la lucrările sesiunii a participat acad. Horia Hulubei, membru al Consiliului Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adoptat o rezoluție cu privire la convocarea unei sesiuni ordinare a Consiliului Mondial al Păcii, care va avea loc între 28 noiembrie și 2 decembrie 1963, la Varșovia, subliniindu-se totodată însemnătatea încheierii Tratatului privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în cele trei medii.

«Acest Tratat — se spune în rezoluție — vine să confirme schimbările petrecute în relațiile internaționale. A fost făcut un prim pas pe calea spre destinderea încordării internaționale, spre realizarea dezarmării generale, totale și controlate». După ce menționează că tratatul a fost semnat de reprezentanții unui mare număr de state și a fost primit cu o mare satisfacție de opinia publică, rezoluția subliniază că, datorită hotărîrii și acțiunilor comune ale forțelor iubitoare de pace, au devenit posibili noi pași pe calea dezarmării generale și totale.

Se arată, de asemenea, că sesiunea Consiliului Mondial al Păcii va discuta probleme importante ale situației internaționale, cum sînt : trecerea de la interzicerea parțială la interzicerea totală a experiențelor cu arma nucleară, măsuri menite să preîntîmpine declanșarea unei agresiuni sau război ca urmare a unei întîmplări sau a unui atac prin surprindere, primii pași în domeniul dezarmării controlate, inclusiv în domeniul creării zonelor denuclearizate, recunoașterea independenței naționale și

necesitatea lichidării tuturor formelor de colonialism, căile de dezvoltare a colaborării internaționale în domeniul economic, social și cultural.

Prezidiul a adoptat, de asemenea, rezoluții cu privire la situația din Vietnamul de sud, la situația din Africa de sud, și cu privire la Cuba.

În rezoluția despre situația din Vietnamul de sud se arată că întreaga lume s-a convins de caracterul inuman a regimului diemist și protestează împotriva represiunilor la care sînt supuși preoții budiști, studenții și toți luptătorii pentru libertate din această țară. Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii cere în rezoluția adoptată să fie recunoscut dreptul poporului sud-vietnamez de a-și rezolva singur problemele, să fie retrase forțele armate ale S.U.A. din Vietnamul de sud, să fie respectate libertățile democratice și religioase, să fie recunoscute și îndeplinite acordurile de la Geneva din 1954 pentru Vietnam.

În rezoluția privitoare la situația din Africa de sud, se cere să fie îndeplinite rezoluțiile Consiliului de Securitate al O.N.U., care prevăd boicotul economic și sancțiuni împotriva guvernului sud-african. Totodată, rezoluția cere tuturor guvernelor, mai ales acelora care furnizează armament guvernului Verwoerd, să înceteze neîntîrziat aceste livrări.

În rezoluția cu privire la Cuba se subliniază că, deși criza acută din toamna anului 1962 a fost lichidată, iar în prezent se fac simțite simptome îmbucurătoare de destindere a situației internaționale, totuși independența și securitatea Cubei continuă să fie amenințate. Pronunțîndu-se în sprijinul principiilor neamestecului în treburile interne ale altor țări, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii sprijină crearea unei zone denuclearizate în America Latină, se pronunță pentru desființarea bazelor militare străine de pe teritoriul țărilor Americii Latine, inclusiv a bazei de la Guantanamo, și adresează guvernului S.U.A. îndemnul de a începe tratative cu guvernul Cuba, pe baza repetatelor propuneri ale acestuia, cu privire la reglementarea tuturor problemelor nerezolvate.

ȘEDINȚA BIROULUI COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII DIN R.P. ROMÎNĂ

În ziua de 19 octombrie a. c. s-a ținut în Capitală ședința Biroului Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă.

Acad. Horia Hulubei, membru al Consiliului Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii, a informat Biroul despre lucrările sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii care a avut loc la Viena între 27 și 29 septembrie a. c., sesiune în care s-a adoptat, printre altele, hotărîrea de a se convoca sesiunea ordinară a Consiliului Mnodial al Păcii pentru 28 noiembrie—2 decembrie 1963 la Varșovia, avînd de discutat probleme importante ale situației internaționale, printre care și trecerea de la interzicerea parțială la interzicerea totală a experiențelor cu arma nucleară.

DECERNAREA PREMIULUI NOBEL PENTRU PACE PE ANUL 1962

După cum se știe, din cauza celui de-al doilea război mondial, Premiul Nobel pentru Pace pe anii 1940—1943 n-a mai fost acordat. Premiul pentru anul 1944 — acordat Societății Crucea Roșie internațională — a fost plătit cu întîrziere de un an. S-a intrat apoi în normal, premiul pentru anul 1945 fiind acordat lui Cordell Hull.

În anul trecut, 1962, forurile competente n-au considerat posibil să se acorde acest premiu. Recent însă, «în condițiile destinderii internaționale — cum subliniază ziarul vest-german «Die Welt» — s-au creat premise mai favorabile» pentru acordarea acestei distincții. Și astfel, la 10 octombrie a. c., Comitetul pentru decernarea Premiului Nobel pentru Pace de pe lîngă parlamentul norvegian a anunțat că înalta distincție pe anul 1962 a fost atribuită cunoscutului luptător pentru pace, activist pe tărîm obștesc și om de știință american, Profesorului *Linus Pauling.*

În legătură cu acest eveniment, reamintim pentru cititorii revistei noastre cîteva date despre savantul chimist suedez *Alfred Nobel* și despre premiile create de el, care-i poartă și numele, îndeosebi despre originea Premiului pentru Pace.

Alfred Nobel s-a născut în Stockholm, la 21 octombrie 1833. La vîrsta de patru ani este luat de tatăl său cu el la S. Petersburg (Leningradul din zilele noastre), unde rămîn pînă în anul 1859, cînd se reîntorc la Stockholm. Alfred studiază chimia și, în anul 1862 se dedică cercetărilor datorită cărora reușește să dea în folosință nitroglicerina, ca explosiv. Această substanță fiind însă prea sensibilă, provoca numeroase explozii distrugătoare, și, ca atare, nu putea fi folosită în stare pură. În 1867 Nobel a reușit însă să-i atenueze sensibilitatea, amestecînd-o cu siliciu amorf. Tot Alfred Nobel a inventat și dinamita, folosită apoi în toată lumea. În 1869 Nobel și-a construit la Saint-Sévran, aproape de Paris, un laborator, pe care în 1891 l-a mutat la San-Remo, unde marele savant a și murit, la 10 decembrie 1896.

Fire generoasă, el a dispus prin testament ca aproape întreaga sa avere, evaluată la peste 40 milioane de franci francezi, să fie folosită pentru înființarea a cinci premii anuale destinate pentru recompensarea binefăcătorilor omenirii, din domeniile : 1) fizicii, 2) chimiei, 3) medi-

cinii, 4) literaturii și 5) acțiunilor pentru frăția între popoare, pentru dezarmare și pentru pacea lumii.

Premiile pentru fizică și chimie sînt decernate de Academia suedeză de științe, premiul pentru medicină este decernat de Institutul Carolin din Stockholm, cel de literatură, de către Academia din Stockholm, iar cel pentru pace, de către un comitet format din cinci membri aleși de Storthing-ul (Parlamentul) norvegian. Atunci cînd au fost instituite premiile Nobel, Suedia și Norvegia făceau parte dintr-o uniune, care a durat pînă în anul 1905 ; așa se explică de ce Nobel a cerut ca premiul pentru pace să fie decernat de Storthingul norvegian.

Înființarea Premiului Nobel pentru Pace se datorește într-o măsură apreciabilă și baronesei Bertha Kinsky von Suttner, născută la 9 iunie 1843 la Praga, ca fiică a contelui Kinsky, feldmareșal și șambelan al împăratului Austriei, și căsătorită în anul 1876 cu baronul austriac Arthur von Suttner, scriitor și pacifist.

Cu doi ani înainte de a se căsători, Bertha Kinsky intrase în serviciul inventatorului Alfred Nobel, ca secretară, dînd dovadă de un zel neobosit, de un devotament sincer, precum și de un viu interes și de inițiativă. Era o ființă plăcută și prietenoasă.

Atras de calitățile ei deosebite, A. Nobel a cerut-o, în anul 1876, în căsătorie. Spre dezamăgirea lui însă, Bertha Kinsky i-a mărturisit că era logodită cu baronul Arthur von Suttner, fratele mai mare al unei foste eleve pe care o educase ea. Deși i-a oferit o avere de milioane, Nobel n-a putut determina pe tînăra sa secretară să renunțe la logodnă. Ba, ceva mai mult, contesa Bertha Kinsky a plecat îndată la Viena și s-a căsătorit cu logodnicul său, care între timp reușise s-o cîștige și pe ea pentru ideile sale pacifiste.

Tinerii căsătoriți activau de acum înainte împreună pentru ideea păcii, prin numeroase conferințe și articole de presă. Petrecîndu-și o parte din viață în Austria de Jos, baroneasa Bertha von Suttner a scris și cîteva romane, fără însă să aibă vreo valoare literară demnă de remarcat. Totuși, unul dintre ele, *Die Waffen nieder !* (Jos armele !), apărut în anul 1889, în două volume, a reținut în mod deosebit atenția generală, prin tendințele lui pacifiste. De atunci Bertha Kinsky von Suttner a devenit unul din principalii promotori ai ideii pentru pacea universală.

Alfred Nobel rămăsese prieten cu fosta lui secretară. După căsătoria ei, prietenia lui s-a răsfrînt asupra ambilor soți, cărora le-a venit deseori în ajutor. Aceștia, la rîndul lor, au căutat să-și convingă prietenul să activeze împreună în favoarea păcii, ba, ceva mai mult, Bertha a avut ideea instituirii unui premiu pentru pace, idee care, la început l-a făcut pe Nobel să surîdă sceptic : putea, oare, el, care-și consacrase activitatea unui obiectiv din arsenalul războiului — dinamita —, să se manifeste sub aspectul pacifist ?

«Dar — i-a spus zîmbind Bertha — sînteți deja, iubite prieten, un activist pentru pace. Nu ne ajutați pe noi, pe mine și pe soțul meu, la propaganda noastră de pace ?»

Ezitînd puțin, Nobel i-a răspuns : «Nu știu cît sînt legat de această idee ; dar depun o floare pe mormîntul unei vechi iubiri».

Arta de convingere a baronesei Bertha von Suttner a avut, pînă la urmă, o strălucită biruință : la moartea lui, Alfred Nobel lăsa cîteva milioane de franci francezi pentru acțiunea de apărare și consolidare a păcii, instituind prin testament Premiul pentru Pace care-i poartă numele, premiu cu care a fost onorată și Bertha von Suttner, în anul 1905. Ea amurit la 21 iunie 1914.

Premiile Nobel au fost acordate pentru prima dată în anul 1901, primii laureați ai Premiului pentru Pace fiind elvețianul Henri Dunant, fondatorul Crucii Roșii, și Frédéric Passy, unul dintre fruntașii pacifismului francez. Dintre ceilalți laureați ai acestui Premiu, în afară de Bertha von Suttner, amintim : T. Roosevelt (Statele Unite), pentru anul 1906 ; Comitetul internațional al Crucii Roșii (Geneva), pentru anul 1917 ; W. Wilson (Statele Unite), pentru anul 1919 ; F. Nansen (Norvegia), pentru anul 1922 ; A. Briand (Franța) și G. Stressemann (Germania), pentru anul 1926 ; F. Kellogg (Statele Unite), pentru anul 1929.

Vestea atribuirii Premiului Nobel pentru pace pentru anul 1962 savantului american Linus Pauling a fost întîmpinată cu satisfacție unanimă de oamenii iubitori de pace de pretutindeni. Se recunoaște și se omagiază astfel lupta tenace și de mare valoare morală a acestui savant împotriva armelor nucleare și a războiului, apreciindu-se totodată, prin aceasta, importanța mișcării mondiale pentru pace.

«Linus Pauling — spune acad. Horia Hulubei într-un articol pe care i-l consacră în paginile revistei «Lumea» apărută recent — este cetățean american, născut la Portland, în Oregon (S.U.A.). Însă din 1925 a lucrat ca doctor în științe la Institutul de tehnologie din California, iar de curînd a fost numit profesor de chimie la același institut și doctor al laboratoarelor de chimie Gates și Crellin. Rezultatele sale științifice sînt bine cunoscute și mult apreciate de specialiști. Lucrările sale de cercetare au fost îndreptate spre lămurirea naturii legăturilor chimice și asupra structurii moleculelor. Prin difracția de raze X în cristale și a electronilor în gaze, Pauling a ajuns la evaluarea lungimii legăturilor chimice și la explicarea lor cu ajutorul electronilor și metodelor mecanicii cuantice. De asemenea, el a introdus concepția rezonanței structurilor de valență, concepție care s-a dovedit deosebit de utilă progresului științelor chimice.

O bună parte a cercetărilor lui Pauling au fost îndreptate, după 1930, spre structura proteinelor, spre studiul funcțiilor fiziologice ale anticorpilor și spre alte numeroase probleme de biochimie (efectele anesteticelor, efecte ale unor anomalii asupra celulelor sanguine etc.).

Cartea lui Pauling intitulată *Despre natura legăturii chimice,* apărută în anul 1939, este larg cunoscută de specialiștii de pretutindeni.

Patria sa l-a onorat pe Linus Pauling cu medalia Nichols, în anul 1941, cu medalia Willard Gibbs, în anul 1946, și cu medalia de merit a S.U.A., în timpul ultimului război mondial, pentru aportul adus de el la dezvoltarea cercetărilor medicale și pentru diverse lucrări de chimie, iar

Societatea Regală Engleză, cu medalia Davy. Ca o încoronare a activității sale științifice lui Linus Pauling i s-a decernat în anul 1954 Premiul Nobel pentru chimie. Un singur caz a mai fost, în trecut, cînd aceleiași persoane i s-a acordat de două ori Premiul Nobel — bineînțeles, nu din aceeași categorie : savantei Marie Curie, în anii 1903 și 1911.

«Pauling — scrie acad. Horia Hulubei în articolul citat mai sus — face parte din pleiada de savanți autentici care înțeleg să îmbine munca lor științifică cu acțiunile unui adevărat cetățean, luptător devotat pentru fericirea omenirii. El a avut și are un rol important în lupta opiniei publice pentru încetarea experiențelor cu arma nucleară, pentru lichidarea războaielor, participînd activ la numeroase acțiuni inițiate de partizanii păcii. Una dintre acestea este cererea de interzicere a experiențelor cu arme atomice, care a fost semnată de peste 15.000 de savanți de pe glob. Pauling a studiat îndeaproape influența nocivă a deșeurilor radioactive din atmosferă, apă și sol asupra sănătății oamenilor, difuzînd pretutindeni rezultatele cercetărilor sale, pentru a fundamenta științific lupta popoarelor împotriva războiului».

El s-a pronunțat pentru împiedicarea răspîndirii armelor nucleare, a cerut O.N.U. să-și înzecească eforturile în vederea realizării dezarmării generale și totale.

Savantul american n-a făcut numai simple declarații. În nenumărate rînduri el a ieșit în stradă, în fruntea coloanelor de manifestanți pentru dezarmare și pace. Ziarele au publicat o fotografie care-l reprezenta pe Pauling purtînd o pancartă cu inscripția «Încetați experiențele» la o demonstrație din fața Casei Albe împotriva reluării experiențelor nucleare în atmosferă. Procedînd astfel, Linus Pauling se găsea pe linia tradiției celor mai de seamă savanți care au adoptat o poziție activă împotriva înarmărilor atomice.

După anunțarea hotărîrii de a i se acorda Premiul Nobel pentru Pace, Linus Pauling a declarat că este recunoscător comitetului pentru că anunțarea acordării premiului la 10 octombrie coincide cu data cînd intră în vigoare Tratatul cu privire la interzicerea parțială a experiențelor nucleare. «Cred — a declarat el — că elaborarea și semnarea acestui Tratat va intra în istorie ca una din cele mai importante acțiuni adoptate vreodată de către state. Consider că acesta este primul din seria de tratate internaționale care va duce în cele din urmă la abolirea războiului, la dezarmarea generală».

Într-o cuvîntare rostită la Pasadena (statul California), Linus Pauling a subliniat din nou importanța Tratatului de la Moscova cu privire la interzicerea parțială a experiențelor cu arma nucleară, declarînd că acest tratat sporește încrederea într-o lume fără războaie, în înfăptuirea dezarmării generale.

El a mai declarat, într-un interviu acordat corespondentului din Los Angelos al ziarului «Worker», că următorul pas în campania de luptă pentru pace trebuie să fie crearea de zone denuclearizate în America Latină, Africa și Asia. Referindu-se la planurile sale, Linus Pauling a

spus că jumătate din timpul său îl va consacra activității științifice, iar jumătate luptei pentru pace.

Într-un articol pe care l-a scris pentru numărul din noiembrie al revistei «The Minority of one» —în care a și apărut, de altfel — savantul Profesor Linus Pauling se pronunță în favoarea unor noi măsuri eficiente pe calea păcii. «Este un moment — scrie el — în care se impune necesitatea încheierii unui acord internațional privind interzicerea tuturor experiențelor nucleare, acord căruia să-i urmeze alte măsuri în vederea realizării dezarmării generale și totale... În afară de aceasta, sînt necesare măsuri pentru crearea de zone denuclearizate în regiunile de încordare, începînd cu Europa Centrală». Declarînd că în prezent popoarele din lumea întreagă trebuie să «lichideze pe pămînt instituția imorală a războiului», Linus Pauling își exprimă, în încheiere, convingerea că vor fi folosite «toate posibilitățile pentru a pune capăt suferințelor pricinuite de război, astfel încît omenirea să uite pentru totdeauna de foamete, boli și groază, să dispună de egalitate pe plan economic, politic și social și să creeze o cultură demnă de omenire».

Acordarea Premiului Nobel pentru Pace lui Linus Pauling constituie pentru acest savant o cinste deosebită, dar totodată și un omagiu adus milioanelor și milioanelor de oameni de pretutindeni care, de ani de zile, duc o luptă susținută pentru noi măsuri pe calea încetării cursei înarmărilor, pentru înlăturarea primejdiei războiului atomic.

T. N. M.

LUNA PRIETENIEI ROMINO-SOVIETICE

PRIETENIE SINCERĂ ŞI RODNICĂ

Mai mult decît oricare altă însuşire specifică omului, omenia pune în evidenţă valoarea şi demnitatea noastră creaturală. De aur sînt, de aceea, legile omeniei, iar încheiturile lor sînt de oţel, fiindcă-s trainice aceste legi : se confruntă — înfruntîndu-se — cu fruntea de zimbru a veacurilor şi le supravieţuiesc, căci veacul se macină-n neodihnita alergare a clipei, pe cînd omenia nu se gată niciodată. La destule deprinderi renunţă omul în suişul său necurmat pe pragurile de epocă ale istoriei ; la omenie, însă — ba ! Totdeauna va fi cine s-o apere dacă-i primejduită-n consideraţia ce i se cuvine, s-o cînte dacă-i preţuită, s-o caute dacă-i ferită discret de colţuri tainice de raţ vremelnic — şi, mai ales, totdeauna se vor găsi destui oameni dispuşi s-o practice cu firească osîrdie atîta vreme cît «luminătorul cel mare» se-nalţă în fiecare dimineaţă pe bolta tăriei.

Şi cu drept cuvînt ! Căci omenia nu este unica vistierie — o vistierie inaccesibilă nici moliei, nici ruginii, nici furului care fură — chiar şi atunci cînd spiritul de dreptate al semenilor ne ocoleşte, iar dragostea lor oboseşte.

Oţelitele legi de aur ale omeniei ne îndatorează să călcăm orice prag de aniversare cu braţele încărcate de flori şi, ca purtaţi de mînă nevăzută, să ridicăm paharul sub streaşină de frunte senină.

Florile noastre — astăzi, cînd prăznuim o prietenie rară — se cheamă *recunoştinţă* şi *preţuire*. Iar paharul nostru e vîrfuit de *iubire*. E un pahar la care-i şade bine plin tocmai fiindcă se revarsă fără să se verse niciodată — şi pe care, tocmai de aceea, îl putem purta oricînd cu noi ; e *paharul bucuriei* pricinuite de certitudinea unei vieţuiri în comuniune, prietenie şi înţelegere frăţească. Îl ridicăm cu inimă înălţată de fiecare dată cînd, o lună de zile la an — mai ales prin atenta purtare de grijă a ARLUS-ului — salutăm cordial prietenia romîno-sovietică pentru toate binefacerile pe care ni le hărăzeşte îmbelşugat.

Prietenia aceasta a odrăslit în solul darnic al unor legături reciproce vrednice de cea mai deplină luare-aminte. Sînt legături *străvechi* pe care le evocăm de fiecare dată cu însufleţire *nouă*.

Vechi de veacuri, legăturile romîno-ruse se impun atenţiei şi preţuirii noastre definitive mai ales prin *volumul* şi *cordialitatea* lor. Frecvente şi ample, le întîlnim pe banda rulantă a istoriei noastre comune în şirag neîntrerupt de discontinuităţi regretabile. A le evoca, necesită spaţiu de carte zdravănă — şi acest lucru s-a făcut la nivel academic de către competenţe consacrate. Pentru scopuri sărbătoreşti, spicuirile cu caracter ilustrativ sînt de fiecare dată cele mai indicate. Dar cu ce să începem — şi de cînd ? Sînt, doar, multe şi toate de preţ, încît evocarea oricărora din ele este la fel de utilă şi deopotrivă de emoţionantă.

Prietenia nu-i ornament declarativ, ci act de afirmare a simţămintelor de dragoste, stimă şi preţuire ce însufleţeşte reciproc pe părtaşii ei.

Prietenia romîno-rusă s-a întruchipat — masiv şi fără precupeţire — *în acte de ocrotire* a fiinţei noastre naţionale *şi de sprijinire consecventă* a năzuinţelor superioare ce le-a nutrit poporul nostru de-a lungul viforoasei sale existenţe în jurul vîrfului de arc carpatin. Ocrotirea ne era dozată înţelepţeşte : cînd aveam mai mare trebuinţă de ea, atunci se afirma mai viguros. Şi am avut de-atîtea ori grabnică nevoie de această ocrotire, în primul rînd pentru stăvilirea puhoaielor înrobitoare ale Semilunei.

S-au spus multe lucruri mari — toate bine spuse, fiindcă au fost cu dreptate spuse — despre Ştefan cel Mare. Dar, mai vîrtos decît acestea, socotim că el a fost braţul voinic care a ştiut zeci de ani să se descurce singur. A ridicat flamura căzută din mîinile eroului fulgerat prematur de ciumă sub zidurile Belgradului după ce prăbuşise-n pulberea înfrîngerii sumeţia lui Mahomed II Cuceritorul. A dovedit nu numai Sublimei Porţi, ci întregului continent, că Moldova nu-i tărîm de jaf şi cotropire nici pentru urdiile turceşti şi nici pentru hoardele tătare. Dar cînd domnescu-i spirit de prevedere i-a adus aminte că «unde-s doi puterea creşte», partenerul nu şi l-a căutat nici în Ardeal, unde Corvinul stăpînitor se deosebea de castelanul de odinioară al Hunedoarei, nici la poloni, al căror rege pîndea şi regisa genuflexiuni umilitoare şi nici chiar la fratele din sud, care prefera să-şi crească cucuta ambiţiilor lui regionale în loc să stea cot la cot cu fratele mai tare. S-a îndreptat viteazul şi încercatul domn moldovean tocmai spre marele cnezat moscovit, deşi acesta — pînă la unirea Ucrainei cu el — nici n-avea măcar hotar comun cu vreuna din Ţările Romîne. La 1482 — după ce frînsese în repetate rînduri şira spinării năvălitorilor amintiţi — Ştefan cel Mare a încheiat un tratat de alianţă cu marele cneaz moscovit Ivan III. Alianţa a fost temeinică şi binefăcătoare. Într-o vreme de restrişte pentru Moldova, Ivan III îi scria ducelui Alexandru al Litvaniei : «Căci Ştefan Voievodul este înrudit cu noi şi în alianţă şi noi acum îţi dăm de ştire ca tu, frate, să nu pornesti împotriva lui... şi să fii cu el în pace şi el ţi-a fi ţie, aşa cum ne este şi nouă, prieten prietenilor şi duşman duşmanului». Pe de altă parte,

pe fiica cneazului chievean Alexandru Olelkovici, Evdochia, a luat-o în căsătorie, făcînd-o doamnă a Moldovei.

La curtea lui Petru Rareș — cunoscut prin nevrerea sa de-a se pleca slugarnic sultanului — umblau alți oameni decît cei ce ridicau haraciul pentru Poartă. Unul din ei, rusul Ivașco Peresvetov, călător și mînuitor de condei, l-a descris ca pe un domnitor înțelept și filozof, socotind că ar fi putut face bună slujbă de sfetnic al țarului.

Un al doilea tratat, încheiat între voievodul moldovean Gheorghe Ștefan și Moscova, prevedea tot zăgăzuirea pustiitoarei expansiuni otomane.

Dar și fără prealabile învoieli scrise, romînii moldoveni au simțit nu o dată spriijnul vecinilor buni din Răsărit. Astfel, în vremea scurtei domnii a lui Ioan Vodă Viteazul, după cum notează cronicarul, «cazacii neîntrebînd pe nimeni, s-au adunat 1.200 de oameni și au venit la Ion Vodă, pre carii văzîndu-i Ion Vodă, nu într-alt chip, ci ca (și) cînd ar fi văzut îngerul din cer cu veste bună și de izbîndă pogorît, și cu multe daruri pe capitile cine era, i-a dăruit».

Pe cînd era ostatec la Constantinopol, Dimitrie Cantemir tăifăsuia de preferință — riscantă preferință atunci, acolo — cu ambasadorul rus Pavel Alexeevici Tolstoi. În sfaturile lor de taină, prințul romîn «se angajase nu o dată că de va fi să ajungă pe scaunul tatălui său la Iași, el va face totul ca să fie de partea rușilor. Numai așa vedea scăparea țării sale, numai așa nu se va mai îngroșa șuvoiul moldovean de lacrimi și sînge în care se scălda bogăția turcească. Numai cu ajutorul rusesc va putea crește pînă la tăria uraganului marea mișcare de eliberare a popoarelor care gemeau sub cornul Semilunei : sîrbii, bulgarii, muntegrenii, valahii și alții» (Revista «Orizonturi», dec. 1961, nr. 127, p. 38).

În consecință, cu știrea unor boieri de încredere — ca cronicarul Ion Neculce — omul «de taină» al lui Dimitrie Cantemir, Pricopie căpitanul, porni în solie spre Moscova. Înțelegerea cu țarul Petru cel Mare a mers neted : la 24 aprilie 1711 se iscăli la Luțk tratatul de alianță între Moldova și statul rus. Al treilea din istorie, acest tratat «este cel mai important act din istoria relațiilor ruso-romîne din epoca feudală, fiindcă prin el se statornicesc cu adevărat temeiuri foarte adînci ale prieteniei. Acum se consfințește pentru totdeauna convingerea că eliberarea Țărilor Romîne de sub turci nu se va putea împlini decît printr-o alianță ruso-română» (*Art. cit.* p. 40).

Eliberarea Țărilor Romîne de sub stăpînirea turcească — cucerită după mai bine de un veac și jumătate la Grivița și Plevna — n-a fost altceva decît împlinirea firească a năzuinței de la 1711. Alianța ruso-romînă împotriva opresiunii otomane electrizase întreg Balcanul și umpluse de speranță popoarele subjugate din acea parte a continentului nostru. Visul lui Dimitrie Cantemir devenise realitate.

După aceea, cînd tăvălugul prusac al oștirilor kaiserului s-a prăpăstuit peste țara noastră, în cursul primului război mondial, aceeași

frăție de arme ruso-romînă i-a curmat elanul cotropitor pe frontul Moldovei și apoi l-a alungat de unde a venit.

La Plevna există un osuar. Mai este unul și-n Mausoleul național de la Mărășești. În cel dintîi, odihnesc laolaltă osemintele flăcăilor ruși și romîni care și-au dat sufletul cu mîinile încleștate pe baionete, bătîndu-se vitejește pentru eliberarea popoarelor asuprite de osmanlîi. In cel de-al doilea, rămășițele pămîntești ale generalilor eroi Eremia Grigorescu și Fodor Alexandrovici Kolodaev, fost comandant al artileriei Corpului 8 de Armată rus, odihnesc alăturea, așa cum cot la cot au luptat și au biruit pentru apărarea țării noastre. Așa ceva-i mai mult decît subiect de poem : e curată frăție — frăție de arme întemeiată pe desăvîrșită înfrățire sufletească.

Încă în perioada dintre cele două războaie evocate aci, ale căror poveri le-am purtat frățește, Rusia a intrat în zbuciumul înnoitor al unei efervescențe revoluționare de profunzime. Înrîurirea ei nu ne-a ocolit nici pe noi. Puternica răzmeriță țărănească din 1907 împotriva exploatării ciocoiești din Moldova și Muntenia a fost stimulată indirect de mișcarea revoluționară rusă împotriva despotismului țarist și a boierimii hrăpărețe pe chimirele căreia se sprijinea acesta.

Dar mai ales acum după 23 August 1944 abundă mărturiile binefacerilor de care ne-am bucurat de pe urma legăturilor frățești cu marea țară vecină de la Răsărit. După eliberarea de sub jugul fascist, cu sprijinul constant și multilateral al Uniunii Sovietice, țara noastră a pornit la construirea socialismului. În patria noastră nouă și înnoită, Republica Populară Romînă, exploatarea omului de către om a fost desființată. Sub conducerea clasei muncitoare, poporul nostru a săvîrșit anevoioasa operă de reconstrucție postbelică și a dat un astfel de avînt producției în toate sectoarele de activitate obștească încît am întrecut de mai multe ori nivelul economic și de trai de dinainte de război. Dreptatea socială nu mai este acum un deziderat, ci o realitate. Înfrățirea deplină — fără ghimpii discriminărilor care înveninau altă dată relațiile dintre om și om — s-a sălășluit între fiii poporului nostru.

Prin destinația pașnică, constructivă, pe care Uniunea Sovietică o dă uluitoarelor ei cuceriri științifice, această țară servește de model tuturor popoarelor lumii. Cu toate forțele și capacitățile ei inepuizabile, Uniunea Sovietică stă *în slujba vieții*. Obstacol de căpetenie, hotărît și puternic, pentru toți cei ce întrețin «războiul rece», războiul vrajbei și neîncrederii între popoare, Uniunea Sovietică se află, consecvent, în fruntea celor ce luptă neobosit pentru coexistență pașnică, pentru colaborare internațională în folosirea pașnică a descoperirilor științifice ce fac faima înaintatului nostru veac, pentru efectuarea dezarmării generale și totale, pentru apărarea și întărirea păcii.

Poziția aceasta de paznic consecvent al păcii lumii i-a cîștigat Uniunii Sovietice dragostea și prețuirea omenirii întregi. Ecourile răzbătătoare ale încheierii Tratatului de la Moscova pentru interzicerea expe-

rienţelor cu arme nucleare în trei medii, sînt doar cea mai recentă dovadă în acest sens.

Uniunea Sovietică este astăzi un adevărat cosmodrom de pe care-şi iau zborul nu numai rachetele care explorează imensitatea spaţiului cosmic, ci şi ideile înaintate de organizare dreaptă a societăţii omeneşti. Faptul acesta ne face să fim cu atît mai mîndri şi mai bucuroşi că Uniunea Sovietică se află în fruntea prietenilor devotaţi ai ţării noastre.

*

O contribuţie însemnată la închegarea şi adîncirea legăturilor dintre popoarele noastre au adus şi aduc Bisericile Ortodoxe Rusă şi Romînă. Cît de vechi şi de statornice sînt ele, arată atîtea nume ilustre care au ostenit pe tărîm bisericesc într-o ţară şi în cealaltă, în raport de firească şi necăutată reciprocitate, pătrunse de conştiinţa unităţii Ortodoxiei, de obligativitatea creştinească a dragostei frăţeşti. Pe cele de vîrf, le-am amintit mai sus.

Pururea neuitat va rămîne mai ales ajutorul neprecupeţit pe care ni l-au dat ruşii ortodocşi în frămîntatul veac al XVIII-lea ca să putem păstra curăţia credinţei străbune, greu ameninţată în Ardeal de ofensiva prozelitistă care servea interesele de dominaţie politică ale Habsburgilor. Ajutorul lor frăţesc s-a concretizat în sprijin material şi în sprijin diplomatic. Ierarhi, protopopi, călugări, preoţi şi credincioşi, strîmtoraţi de asuprirea confesională şi naţională de-atunci, luau drumul pravoslavnicei Rusii. S-au întors de-acolo, de fiecare dată, îndestulaţi cu ofrande creştineşti şi cu inimă alinată mai ales. Pisanii ca cea care străjuieşte de-asupra intrării în Biserica Sfîntul Nicolae-Schei din Braşov — ca şi alte documente ale vremii — stau mărturie despre cele zise. Pe de altă parte, statul rus, prin reprezentanţii săi diplomatici la curtea din Viena, a intervenit de repetate ori, energic şi cu succes, pentru a le fi cruţate credincioşilor ortodocşi ardeleni, rămaşi fideli Ortodoxiei, destule umiliri şi suferinţe.

Întrerupte şi ele în perioada dintre cele două războaie mondiale de politica antisovietică a cercurilor guvernante reacţionare din ţara noastră, legăturile frăţeşti dintre Bisericile Ortodoxe Rusă şi Romînă au fost reluate şi intensificate mereu după 23 August.

Un aport însemnat la temeinicirea legăturilor bisericeşti romîno-ruse a adus prezenţa activă a Prea Fericitului Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa a participat la reluarea lor încă pe vremea cînd pornea cu elan tineresc acţiuni de zidire nouă la Mitropolia Moldovei, ca arhiereu-vicar al ei (în octombrie 1946), însoţind în drumeţia sa la Moscova pe patriarhul Nicodim. A asigurat, apoi, perpetuarea şi cimentarea acestor legături ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne, dîndu-le căldură şi prospeţime fără precedent. Neuitate şi cu roade de preţ împreunate rămîn vizitele Prea Fericirii Sale în Uniunea Sovietică şi vizitele de răspuns ale Sanctităţii Sale Patriarhului *Alexei* al Moscovei şi al întregii Rusii

în Romînia. Ele au arătat, de fiecare dată, nu numai cordialitatea legăturilor personale care s-au statornicit între cei doi ocîrmuitori bisericești, ci și *deplina lor unitate de vederi* în toate problemele care interesează deopotrivă Bisericile Ortodoxe Rusă și Romînă.

Sincer și cald prețuitor al legăturilor străvechi dintre Bisericile și popoarele noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian vede în ele, constant și lucid, unul din temeiurile colaborării lor frățești de astăzi și al intensificării acestei colaborări, chiagul rezistent și de calitate al înfrățirii popoarelor și Bisericilor noastre. «Ne cheamă la această înfrățire — spunea Prea Fericirea Sa în 1950, la Academia duhovnicească din Moscova — graiul cronicilor bătrîne, conștiința istorică ortodoxă, măreția faptelor pe care străbunii noștri le-au împlinit în comun, unii alături de alții. Din galeriile istoriei noastre comune răsar luminoase figuri de vlădici, de cărturari și de cîrmuitori politici, care au trăit, au lucrat și au luptat împreună... Am avut mereu vrăjmași comuni în trecut. Îi avem și astăzi. Am luptat împreună în trecut împotriva acelorași vrăjmași. Și astăzi avem aceeași datorie» *(Apostolat Social)*, IV, București, 1952, p. 162—163). Despre necesitatea și utilitatea evocării și popularizării acestor legături frățești în rîndurile clerului și credincioșilor Bisericii noastre, Prea Fericirea Sa s-a exprimat deschis și cuceritor, nu o dată (*Ibidem*, p. 167 și urm.).

Sînt cincisprezece ani de cînd — cum spunea Prea Fericirea Sa — *«în desfășurarea luptei pentru apărarea păcii, Moscova a devenit un centru istoric pentru Biserica Ortodoxă din lumea întreagă» (Ibidem*, p. 311). Memorabila Conferință Panortodoxă care a avut loc acolo (în iulie 1948) a indicat limpede *întregii* lumi creștine calea pe care se cădea s-o urmeze în slujirea lui Dumnezeu : *alăturarea neșovăielnică la lupta pentru pace.* Primind la București în primăvara anului trecut (1962) vizita Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, Prea Fericitul Părinte Patriarhul Justinian spunea : *«Creștinătatea nu va uita niciodată că la Moscova și din inițiativa Sanctității Sale Patriarhul A l e x e i a fost adresată creștinilor, în anul 1948, cea dintîi chemare la lupta pentru apărarea păcii»* (Rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXX (1962), p. 431).

Încredințat fiind că *«pacea și iubirea de oameni sînt porunci comune tuturor religiilor pămîntului (Apostolat Social,* IV, p. 500), Prea Fericitul Părinte Patriarh J u s t i n i a n nu contenește a avertiza — cu osîrdie apostolească și cu dragoste părintească — că *«rostul creștinilor, or: unde s-ar găsi ei, este să apere cu hotărîre pacea la care ne-a chemat Domnul, osîndind fără cruțare războiul și pe toți susținătorii lui»* (Rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXX (1962), p. 431). E ceea ce fac Bisericile Ortodoxă Rusă și Romînă, cu exemplară consecvență și în nedezmințită înțelegere frățească. De aceea, încă în 1952, deschizînd Adunarea Națională Bisericească, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian putea să

spună cu inimă împăcată : «*Unitatea de acțiune pentru pace, dintre Biserica noastră și Biserica Ortodoxă Rusă, a adus un deosebit prestigiu Ortodoxiei în rîndurile apărătorilor păcii și a constituit un exemplu și un îndemn pentru alte Biserici și pentru credincioșii altor culte religioase*» (*Apostolat Social,* IV, p. 447). Repetatele întruniri bisericești din ultimii ani așează Bisericile noastre în poziție demnă de cinste, în lupta pentru pace, unitate și frățietate. De la Geneva, peste Praga, la New-Delhi, de la Rodos la străvechea urbe de pe Tibru și chiar peste ocean, în întreaga creștinătate — cu intensitate felurită, firește — suflă astăzi duhul Conferinței Panortodoxe de la Moscova, duhul dragostei și al păcii. E duhul de viață păzitor al Evangheliei lui Hristos. La suflarea lui întremătoare cerurile se veselesc și armonia lumii contemporane cîștigă în consistență și-n trăinicie.

REDACȚIA

NOI CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA LEGĂTURILOR DINTRE RUSIA ȘI ȚARA ROMÎNEASCĂ ÎN VEACUL AL XVII-LEA

Hrisovul pe care-l publicăm aici este o nouă dovadă în lungul lanț al mărturiilor despre legăturile ce au existat între Rusia și Țara Romînească în veacul al XVII-lea. Prin știrile ce le dă, documentul contribuie la precizarea evenimentelor politice în care sprijinul rusesc dat Țărilor Romîne a susținut într-o largă măsura lupta acestora pentru libertate.

«*Din mila lui Dumnezeu Io Constantin Basarab Voevod și Domn a toată Țara Romînească. Dă Domnia mea această poruncă a Domniei mèle* Sfintei și Dumnezeeștii Mănăstiri cei mari care iaste pre sfîntul loc de la Sfetagora ce se chiamă Sfîntul Pavel Apostolu și părintelui Isaia Arhimandritul și tuturor părinților sfetagoreți care se află lăcuitori la această sfântă Mănăstire ca să-i fie sfintei Mănăstiri din satele și moșăile agăi lu Costandin Bălăceanul ci au avut aici în țară însă satul Gîrcovul *din județul Romanați* [1] cu tot hotarul și cu toți vecinii și din satul Băbiciu iar partea agăi lu Costandin Bălăceanu și din satul Uluiți din *județul Olt* [1] iar cât au fost partea lui toată din cămp, din pădure etc. și cu tot venitul și 10 sălașe de țigani cu toți fiii lor pentru că aceste sate cu rumîni, Gîrcovul și părți de ocină din Băbiciu și Uluiți și susscrișii țigani fost-au a lu Costandin Aga Bălăceanul.

Deci părintele Arhimandrit Isaia el fiind trimis la Mosc. în zilele răposatului unchiului Domniei mèle Io Șerban Voevod de la Sfânta Mănăstire Sfântu Pavel Apostolu pentru milostenie după cum au călugării sfetagoreți obicei de umblă pre la creștini pentru milă de ținu Sfintele Mănăstiri de la Sfetagora cu milostenii și la întoarecera lui de acolo întâmplîndu-se lui au venit în Țara Ungurească iar Costandin aga Bălăceanul aflîndu-se și el în Țara Ungurească pre lîngă Haizler ce iaste căpetenie neamților fostu-l-au părât cum că iaste iscoadă trimis de la Domnia mea cu cărți la Moscu șu au umblat cu acele și alte multele zicîndu-i, împotriva arătîndu-se și el împotrivnic Domniei meale și ficlean Țării, făcîndu-se una cu neamții și pre păra lui au căzut părintele arhimandrit Isaia la mare nevoie și închisoare și i-au luat Haizleru toată agonisita lui ce au fost

1. In text, slavonește

căştigată de la Moscu cu milostenii de pre la creştini însă bani gata galbeni de aur 800 afară de alte hodoară şi scule ce aducea de acolo de la Moscu, icoane 23 care au fost cumpărat icoana drept talere 10 fac talere 230 şi 3 icoane mai bune drept talere 70 şi 6 blane de lupi albe drept talere... [2] şi 8 blane de săngepi drept talere... [2] şi 6 samuri drept talere 230 şi 12 samuri părechi drept talere 270 şi o cruce de argint cu pietre drept talere...[2] şi 60 gîrbace de Moscu drept talere...[2] şi o sabie drept talere 25 şi 2 pistoale drept talere 17 şi 9 cai drept talere 300 şi 250 talere au cheltuit în Sibiu cît au fost închis un an şi talere 150 au cheltuit la Beciu pînă s-au îndreptăţit şi talere 250 ce i-au fost dat împăratului nemţesc cînd l-au slobozit după ce s-a îndreptat. Şi aceşti bani iar i-au cheltuit acolo că s-au făcut peste tot talere 4100 şi multe nevoi au petrecut părintele Isaia Arhimandritul pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul, închizîndu-l în Ţara Ungurească den cetate în cetate şi multă cheltuială au făcut şezînd în închisoare 2 ani şi jumătate păn ce l-au trimis şi la Beciu la Împăratul nemţesc şi acolo umblăndu-i pe urmă şi neafländu-se părintelui Isaia nici o vină ci îndreptăndu-se l-au slobozit şi au venit aici în Ţară. Deci după ce au venit, făcut-au părintele Isaia Arhimandritul mare jalbă şi cu multe lacrămi vărsănd înaintea Domniei meale pentru patimile şi nevoile şi prada ce s-au prădat pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul. Într-aceea am dat Domnia mea datu-l-am pre seama Sfinţiei Sale părintelui nostru Kir Teodosie Mitropolitul Ţării şi a părintelui Ilarion Episcopul Rîmnicului şi a părintelui Mitrofan Episcopul Buzăului şi a toată boierimea Ţării de la mare şi păn la mic ca să-i ia seama pre de-a măruntul şi să-i înţeleagă toată jalba şi patimile lui şi precum va afla cu dreptul ca să-i aleagă dreptatea.

Deci Sfinţia Sa părintele nostru Kir Teodosie şi împreună cu Episcopii şi cu toată boierimea ţărăi s-au adunat toţi împreună de au luat seama pre amăruntul şi au socotit cum de vreme ce Costandin aga Bălăceanul ca un om rău şi ficlean ce n-au vrut să se supuie Domnii şi să şază aici în Ţară şi să-şi stăpănească satele şi moşăile ci lipsind din Ţară şi stănd cu vrăjmăşie asupra Ţărăi şi cu îndemnurile lui căzînd Ţara la mare pradă aducînd şi pre nemţi aici în Ţară şi făcănd multe răutăţi creştinilor nu l-au îngăduit faptele lui cele reale ci de la Puternicul Dumnezeu cu amar i s-au plătit şi satele şi moşăile le-au pierdut rămăind toate pe seama domniei.

Deci înţelegăndu-se toate nevoile şi patimile şi închisorile şi prada ce s-au prădat părintele Isaia Arhimandritul şi fiind agonisit drept cu milostenii de pre la creştini pentru sporul şi folosul Sfintelor Mănăstiri de la Sfetagora şi pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul s-au luat toate de la măna părintelui Isaia Arhimandritul. Deci aşa au ajuns dreptate şi judecata a toată boierimea ţării cum că să nu fie Sfănta Mănăstire Sveti Pavel Apostolu lipsită de agonisita ce au căştigat Isaia Arhimandritul cu milostenii ci să se plătească toate (din) ale lui Costandin agăi Bălăceanul că pre păra lui s-au luat şi au ales şi au judecat de s-au dat la Sfănta

2. Loc alb în text.

Mănăstire Sveti Pavel Apostolu din moșăile lu Constandin agăi Bălăceanul acest sat Gîrcovul cu rumînii și toată partea lui de moșăie den satul Băbiciu și den Uluiți și aceste 10 sălașe de țigani și cu toți feciorii lor, care și toate acestea s-au prețuit fiștecare cu prețul lor de s-au plinit acești bani ce scriu mai sus talere 4100 precum am văzut Domnia Mea și cartea Sfinției Sale părintelui nostru Kir Teodosie Mitropolitul împreună cu Episcopii și cu toți boierii țării precum au ale (cu) dreptate și judecată întărită cu iscăliturile lor la măna părintelui Isai Arhimandritul.

Drept aceea și Domnia Mea după cum au ajuns judecata Țărăi încă am întărit și cu această carte a Domniei Meale și am dat Sfintei și Dumnezeeștii Mănăstirii cei mari de la Sfetagora ce se chiamă Sveti Pavel Apostolu și părintelui Isaia Arhimandrit și tuturor părinților călugări sfetagoreți căți se află lăcuitori la această Sfântă Mănăstire ca să aibă a ținere și a stăpăni aceste sate și rumîni și țigani ce scriu mai sus pre seama Sfintei Mănăstiri cu bună pace, să fie moșăie stătătoare în veac. Iar când va veni oricine dintr-ai lu Costandin agăi Bălăceanul aici în Țară, au fecior din trupul lui au măcar vercine dintru neamul lor și vor căuta aceste moșăi și țigani măcar vercând, unii cu aceștia să aibă a da acești bani ce scriu mai sus talere 4100 la Sfânta Mănăstire Sveti Pavel Apostolu de la Sfetagora și să stăpănească moșăile iar nedând ei banii să ție și să stăpănească Sfânta Mănăstire aceste toate de către tot neamu lu Constandin agăi Bălăceanul, precum au dat judecata Țării. Și de către nimeni să nu se amestece după cum am zis Domnia Mea.

Iată și mărturii am pus Domnia Mea : Pan... [2] *mare* ban, pan Alexandru (Alexeanu) mare vornec, pan Diicul (Rudeanu) mare logofăt, pan Mihai Cantacuzino mare spătar, pan Șerban (Greceanu) mare vistier, pan Constandin Știrbei mare cluciar, pan Dumitrașco (Caramanlău) mare postenic, pan Cornè Brăiloiu mare paharnic, pan Mihai Căndescu mare stolnic, pan Șerban Cantacuzino mare comis, pan Costandin Ciorogărleanu mare sluger, pan Barbul Fărcășanul mare pitar, și pan Toma Cantacuzino al doilea logofăt și ispravnic însăși spus-a Domniei mèle. A scris Mihai logofăt din Tărgoviște Mai 1 zile 7202» [3].

•

Amănuntele atît de complete și de pitorești din acest document — unic în felul său — arată că poporul rus nu-și precupețea ajutorul pentru popoarele supuse imperiului turcesc cînd acest ajutor era cerut, și multe au fost apelurile îndreptate spre el de acele popoare [4]. Suma de 800 de galbeni era considerabilă pentru acele vremuri, cînd o moșie bună se plătea cu 100—150 de galbeni, iar odoarele dăruite arhimandritului — din păcate pierdute fără urmă — prețuiau încă o dată pe atît.

---

2. Loc alb în text. În 1694 Marea Bănie era vacantă.

3. Arh. St., *M-rea Jitianu,* ms. 723, f. 571 urm. Documentul a fost publicat de Șt. Greceanu, *Genealogii,* I, p. 124, însă trunchiat și cu greșeli ; de aceea socotim necesară o reeditare.

4. Pentru acestea v. Silviu Dragomir, *Contribuții la relațiile Bisericii Romîne cu Rusia în secolul XVII,* în «Anal. Ac. Rom.», Secția istorică, tom. XXIV, p. 1118—1125.

Dar misiunea arhimandritului Isaia nu avea ca scop principal adunarea de ajutoare. El a jucat un rol important în evenimentele politice la care se referă documentul, ca sol al lui Șerban Vodă Cantacuzino și al fruntașilor Bisericii Ortodoxe la Moscova.

Zdrobirea turcilor la Viena la 12 septembrie 1683 și victoriile următoare ale austriecilor, care la 2 septembrie 1686 ocupau Buda, iar în 1687, după victoria de la Mohaci, din 11 august, erau stăpîni pe întreaga Ungarie, dăduseră un nou și puternic imbold luptei de eliberare a popoarelor supuse Turciei, luptă la care Țara Romînească nu putea rămîne indiferentă. Dar alianța dintre puterile creștine, care în 1683 formaseră la Linz Liga Sfîntă, își pierduse repede caracterul de cruciadă anti-turcă, aceasta fiind înlocuită cu scopuri imperialiste de cuceriri teritoriale [5]. Fricțiunile și jignirile reciproce își fac drum mărind spărtura creată între Viena și Varșovia de tendințele imperialiste respective. La Viena se vorbește de reîntregirea Regatului Ungar căruia urmau să se alipească toate teritoriile aflate odată sub dependența sa, înțelegîndu-se în acestea și Țările Romîne [6]. La rîndul ei, Polonia, întemeindu-se pe aceleași «drepturi istorice» revendica și ea aceste teritorii [7]. Rivalitățile își croiesc astfel drum. O înfrîngere polonă este privită chiar cu mulțumire la Viena [8].

Dar speranțele de eliberare ale popoarelor erau prea puternice spre a fi ușor înșelate [9] și însuși interesul marilor puteri le dicta izgonirea turcilor fără de care cuceririle teritoriale ce urmăreau n-ar fi fost cu putință. Pentru atingerea acestui scop, trebuiau puse în acțiune toate mijloacele. De aceea, cu toată șovăiala lor, ele se hotărăsc a face apel și la Rusia, fără al cărei aport — prin stăvilirea tătarilor și eventual chiar o înaintare spre Balcani — acțiunea nu putea avea sorți de izbîndă [10]. Încă dinaintea acestor tratative, cazacii — în septembrie 1683 — porniseră la luptă alături de Domnul Moldovei Ștefan Petriceico, dar marile lor succese de la început nu putuseră fi exploatate, deoarece Polonia, cu toată «culmea bucuriei» [11] la aflarea lor, nu dăduse ajutorul care ar fi dus la ocuparea cetăților de la Nistru și a liniei Dunării, izolînd astfel pe tătari de turci.

Momentul decisiv astfel pierdut prin inerția polonă, «cruciada», care era scopul Ligii Sfinte, dispare ; rămîne însă perspectiva cuceririlor teritoriale, pentru a căror realizare ambele puteri vor continua lupta și în care

---

5. Este de fapt aceeași politică egoistă care în 1601 sacrificase pe Mihai Viteazul, și care va face ca în 1739 Oltenia, după 20 de ani de ocupație austriacă, să primească pe turci ca izbăvitori.

6. Virgil Zaborovski, *Politica externă a celor trei principate: Țara Romînească, Transilvania și Moldova de la 1683 la 1688*, București, 1925, p. 54, 58, 81.

7. *Ibidem*, p. 53.

8. *Ibidem*, p. 41.

9. De aci garanțiile pe care Austria le va da și Ardealului, și Țării Romînești.

10. Virgil Zaborovski, *Ibidem*, p. 44. Sînt trimiși la Moscova pentru perfectarea alianței întîi în decembrie 1683, Baronul Johann Hövel, și apoi Zvierovsky — ambasadorul austriac la Varșovia și Baronul Blomberg.

11. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XX, p. 66.

Austria își găsea astfel un scop real [12]. Dar acest scop, care pentru țările mici însemna — în locul autonomiei sub turci — o înglobare definitivă la Austria, nu putea convenị Țării Romînești [13]. De aci tratativele și tocmelile ce se succed între București și Viena, mai ales după ce austriecii, stăpîni pe Ardeal și intrați în Banat, vor soma pe domnul romîn să le primească condițiile, recurgînd pentru aceasta chiar la o demonstrație armată [14].

Pentru a putea rezista presiunilor austriece, Şerban Vodă își îndreaptă privirile spre Rusia, cu care — după anumite izvoare — încercase încă din 1686 să intre în legătură trimițînd emisari în Crimeea [15] și care prin ajutorul financiar acordat Poloniei, în urma tratatului din 16 mai 1686 [16] și prin lupta împotriva tătarilor ocupase un loc de frunte în coaliția europeană [17].

Prima încercare temeinică de apropiere o face Şerban Vodă către sfîrșitul anului 1687 cînd trimite în solie la Moscova pe arhimandritul Isaia, egumenul Mînăstirii Sfîntul Pavel de la Atos, cu scrisori de la domn, de la fostul patriarh Dionisie de Constantinopol și de la mitropolitul Teodosie al Țării Romînești [18]. Scrisorile nu s-au păstrat, sensul lor însă poate fi înțeles din textul scrisorii de răspuns, prin care patriarhul Ioachim asigură pe mitropolitul Teodosie că Rusia își dă toate silințele spre a izbăvi popoarele de «procleții» turci și amintește de campania rusească din anul precedent și de pregătirile militare în curs împotriva tătarilor [19].

Aproape îndată după revenirea sa la București cu acest răspuns, arhimandritul Isaia este trimis din nou la Moscova. La 16 august 1688 el se afla în tabăra Hatmanului Mazeppa, căruia îi aducea o scrisoare de acreditare din partea Domnului romîn și alta de la fostul patriarh Dionisie, conținînd îndemnuri la continuarea luptei și-l asigura că se vor răscula și sîrbii și bulgarii.

Cu ajutorul lui Mazeppa, arhimandritul Isaia sosește la Moscova în ziua de 13 septembrie 1688. De rîndul acesta era purtătorul unei voluminoase corespondențe : o scrisoare din partea lui Şerban Vodă către țarii Ivan și Petru Alecsievici, două scrisori ale fostului patriarh Dio-

12. Virgil Zaborovsckv, *op. cit.*, p. 54.

13. Mai ales după ce avea în fața ochilor pilda Ardealului a cărui existență ca principat autonom se vedea a fi definitiv pecetluită în pofida Tratatului de la Ibașfalău din 27 noiembrie 1685 și cel din 28 iunie 1686 care îi garantau autonomia și vechile privilegii (Virgil Zaborovski, p 76 și 81).

14. A se vedea mai jos.

15. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, p. 163, nota 5 ; la Virgil Zaborovsckv, *op. cit.*, p. 87 ; raport italian din Cracovia din 31.VIII.1686.

16. Virgil Zaborovski, *op. cit.*, p. 87 și nota 5.

17. Pentru extraordinara impresie făcută în Europa de acțiunea rusească, v. Hurmuzaki, XVI, p. 127, apud Virgil Zaborovsckv, *op. cit.*, p. 91, n. 2.

18. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1118, apud Virgil Zaborovski, *op. cit.*, p. 120, fixează prima solie a lui Isaia la începutul lui 1688, dar cum scrisoarea de răspuns a patriarhului Ioachim este din 14.I.1688, plecarea lui Isaia din București trebuie să fi avut loc cu cel puțin 2 luni înainte.

19. Pentru acestea și cele ce urmează, v. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1118—1124 și Virgil Zaborovski, *op. cit.*, p. 120—122.

nisie, din care una către regentă, ţarina Sofia şi în sfîrşit o scrisoare de la patriarhul sîrb de Ipek — Arsenie —, datată din 25 mai 1688 [20].

În scrisoarea sa cu data de 4 iunie, Şerban Vodă, după ce expunea politica urmată de Ţara Romînească, făcea apel la ajutorul rusesc şi se termina cu următoarele fraze : «Nu uitaţi cuvintele lui Christos : Veniţi la mine toţi cei munciţi şi îngreuiaţi şi vă voi linişti» —, aluzie la speranţele puse în Rusia de popoarele împilate de turci.

În relaţiunea ce ni s-a păstrat despre informaţiile date la Moscova de arhimandritul Isaia, se spune că el ar fi afirmat că încă din anul precedent Şerban Vodă trimisese în Rusia un sol în persoana lui «Diko», care însă fusese oprit de austrieci în Ardeal, iar corespondenţa ce ducea confiscată şi trimisă la Constantinopol [21].

Ca răspuns la această misiune a fost trimis la Bucureşti un sol rusesc în persoana lui Dementie Tomin cu scrisori imperiale către Şerban Vodă [22] şi patriarhul Dionisie. Tomin pleacă din Moscova în octombrie 1688, trece prin Varşovia, unde mai primeşte instrucţiuni suplimentare şi soseşte în Bucureşti după moartea lui Şerban Vodă [23], astfel că îşi îndeplineşte misiunea pe lîngă noul Domn Constantin Brîncoveanu.

*

Arhimandritul Isaia a mai rămas cîtva timp la Moscova, probabil pentru a aduna ajutoarele de care vorbeşte hrisovul, şi nu pleacă de acolo decît la începutul anului 1689. Este însă oprit la Braşov, corespondenţa ce mai aducea confiscată, el însuşi este arestat şi dus la Sibiu şi apoi la Viena. La Sibiu, întîlnind un călugăr de la Muntele Sinai, Averchie, îl roagă să meargă la Moscova spre a vesti acolo cele ce i se întîmplă. Tot la o intervenţie rusească pentru eliberarea sa, recurge printr-o scrisoare ce o adresează la sfîrşitul anului 1690 către dascălul grec Ioanichie Lihudi, aflat la Moscova. Apelul lui Isaia n-a răsunat în gol. Însuşi ţarul, printr-un emisar special, cere Curţii de la Viena punerea lui în libertate [24].

---

20. Radonici, în «Anal. Acad. Rom.», tom. XXXVI, *Situaţia internaţională a Ţării Romîneşti în vremea lui Şerban Cantacuzino,* crezînd că Isaia în această a doua solie a plecat din Constantinopol, contestă însă exactitatea datei, zicînd că trebuie să fie 5 mai. Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 1122, pe temeiul datei de pe documentul original, menţine ziua de 25 mai.

21. Acest «Diko» nu poate fi decît Dicu Rudeanu, mare stolnic în Sfaturile domneşti din 1687. Despre această solie nu există alte menţiuni şi era probabli .o născocire a lui Isaia, căci nu este de crezut că austriecii să fi încercat să compromită şi chiar să piardă pe Şerban Vodă la Poartă, el fiind singurul lor aliat sincer. Ar fi putut fi însă o manevră a lui Apafiy, cu toate că este puţin probabil ca acesta să mai poată proceda astfel după ocupaţia austriacă.

22. Silviu Dragomir, *op cit.,* p. 1124 ; Virgil Zaborovski, *op. cit.,* p. 121. Scrisoarea a fost publicată în *Acte şi documente privitoare la renaşterea Romîniei,* p. 12.

23. *Inscripţia* de pe lespedea mormîntului său la Mînăstirea Cotroceni poartă data de 29 octombrie 1688.

24. Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 1124.

După slobozirea sa, Isaia s-a înapoiat în Rusia, unde se pare că a fost primit cu oarecare răceală, deoarece era bănuit că în timpul captivității sale ar fi trădat austriecilor toate secretele misiunii sale și că ar fi căzut în mrejele unui călugăr iezuit care îl vizita foarte des în închisoare, și pe care de altfel îl și menționa în suszisa sa scrisoare către Ioanicihe Lihudi [25].

Nu pot împărtăși părerea că arhimandritul Isaia ar fi identic cu acel Isaia «de la Atos», paroh la Carei și Debrețin la aceeași epocă [26]. Acesta trecuse de la Carei la Debrețin încă din 1692, iar în *ianuarie* 1694 fusese numit vicar «in partibus Hungariae super valachos». A murit asasinat de tîlhari la 15 mai 1701 la Mînăstirea Bicsadului în Țara Ouașului, unde se afla din 1700 [27].

Informațiile pe care ni le dă hrisovul despre arhimandritul Isaia exclud cu desăvîrșire această identitate. Arhimandritul a stat închis 2 ani și jumătate, deci din primăvara 1689 pînă spre toamna 1691 ; el a plecat apoi din nou la Moscova ; nu putea fi deci la Carei și Debrețin în 1692. Mai mult, nu putea fi vicar în ianuarie 1694, iar la 30 mai același an să-l aflăm tot ca egumen de Sfîntul Pavel la Curtea lui Brîncoveanu, în mare favoare pe lîngă acesta și obținînd dreptate pentru pierderile și suferințele îndurate.

*

În timp ce arhimandritul Isaia își îndeplinea dubla sa misiune la Moscova, în țară evenimentele se precipitau. Austriecii — în urma ceririi Muncaciului și a Tratatului de la Blaj din 27 octombrie 1687 — ajunseseră stăpînii desăvîrșiți ai Ardealului, unde Apaffy nu mai păstra decît umbra suveranității [28]. Mai mult ca niciodată, austriecii aveau deci acum nevoie de Țara Romînească, pivot al operațiilor lor viitoare asupra Timișoarei și Belgradului. De aici presiunile lor din ce în ce mai accentuate asupra lui Șerban Vodă, spre a-l sili să se declare [29]. Luînd rezervele și cererile de garanții formulate de partea romînească drept tărăgăneli [30], Curtea de la Viena hotărăște să bruscheze lucrurile re-

25. *Ibidem*, p. 1125.

26. *Ibidem*.

27. N. Iorga, *Studii și documente*, XII, «*Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*», I, p. XLIX

28. Virgil Zaborovski, *op. cit.*, p. 113.

29. In februarie 1688 Contele Csaki vine la București și face presiuni — vezi N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 237, pct. 4 ; apud Virgil Zaborovski, *op. cit.*, p. 125—126. Pentru negocierile ce au avut loc, «poftele» imperialilor și răspunsurile romînești, v. *Genealogia*, p. 214 și urm. Imperialii cereau jurămînt de credință, tribut anual de 150 pungi (75000 ducați) și întreținerea a 6000 de soldați.

30. Virgil Zaborovski, *op cit.*, p. 129.

curgînd la intimidare. La 25 august corpul de cavalerie austriac de sub comanda lui Veterani, care se afla în Banat, intra în țară pe la Cerneț. Silit să cedeze în fața acestui act de silnicie, Șerban Vodă trimite la Cîmpulung, unde Veterani se afla la 17 septembrie, pe Constantin Brîncoveanu, pe atunci mare logofăt, pe Mihai Cantacuzino, mare spătar și pe Constantin aga Bălăceanu, cu propunerile romînești între care și făgăduiala formală de a trimite în cel mai scurt timp o solie la Viena pentru a încheia tratatul de supunere a țării[31].

Această solie, probabil cea mai impozantă trimisă vreodată de Țara Romînească, avea în fruntea ei pe fratele și pe nepotul Domnului, spătarul Iordache și Șerban Căpitanul[32], Cantacuzini, pe ginerele său Constantin aga Bălăceanu[33] și pe Șerban Vlădescu, mare comis; ea cuprindea 130 de persoane și 250 de cai[34]. Solia pleacă din București la 23 septembrie 1688. Urmează apoi moartea lui Șerban Vodă (29 octombrie) și imediata alegere ca Domn a lui Constantin Brîncoveanu, în urma propunerii unchiului său stolnicul Constantin Cantacuzino — același care în 1714, spre a-și satisface ambiția de a vedea pe fiul său Ștefan domnind, va fi unul dintre uneltitorii morții lui Brîncoveanu.

DAN PLEȘIA

31. *Ibidem*, p. 137. Vezi și C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. III, part. I.
32. Fiul lui Drăghici spătarul.
33. Căsătorit cu Maria, a treia fiică a lui Șerban Vodă.
34. N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 326.

COMPLEXUL RUPESTRU VARDZIA, DIN GRUZIA

În raionul Aspindz, regiunea Samtskhe din Gruzia, se găsește complexul Vardzia, un monument unic al acestei republici sovietice. K. N. Melitauri și-a propus și a reușit să dea pe scurt, în cuprinsul unei lucrări — tipărită anul acesta la Tbilisi, în limbile rusă și engleză — toate datele de ordin istoric, arhitectonic, artistic și tehnic pe care le impune cunoașterea vestitului complex.

Aflăm astfel că Vardzia constă din mai mult de 550 de încăperi cioplite în masivul muntos care se înalță de la malurile rîului Cura. Încăperile sînt situate în cîteva terase — astăzi pe jumătate distruse — care se întind pe o lungime apreciabilă a masivului de tufo-brecie. Etajele complexului sînt legate între ele prin scări cioplite în piatră, atit pe partea exterioară a muntelui cît și înăuntrul lui. În general, încăperile croite, mai mari sau mai mici, după starea socială a celor ce urmau să le folosească, erau în așa fel grupate și coordonate, încît să răspundă feluritelor întrebuințări și nevoi gospodărești ale celor ce urmau să le populeze. Astfel, fiecare locuință, apartament cum am spune astăzi, se compune, cu aproximație, din trei încăperi care comunică între ele, dînd una într-alta, ca vagoanele unei garnituri de tren : o curte-portic acoperită, apoi, mai în adînc, o sală mare de locuit și în sfîrșit o cămară pentru depozitarea alimentelor. În imediata vecinătate a unor locuințe au fost săpate dc asemenea bisericuțe.

Construcția camerelor e simplă : pereți netezi, plafon drept, mai rar boltit, uși tăiate la mijlocul pereților sau la marginile lor. Pe pereți sînt săpate nișe pentru icoane, pentru vase rituale și pentru mijloace de iluminat. Alte nișe mai mari din interiorul unor camere erau folosite probabil pentru dormit în timpul nopții și pentru păstrarea așternuturilor în timpul zilei.

Pentru aprovizionarea cu apă a acestui oraș rupestru, a fost construit un apeduct, a cărei capacitate de aducție era de 160 l în 24 de ore și care alimenta o cisternă de acumulare săpată în stîncă, al cărei volum de înmagazinare depășea 630.000 l.

Cîteva încăperi rămase neterminate, în stadii felurite de execuție, permit reconstituirea întregului sistem tehnologic după care se făceau

săpăturile în stîncă, a inventarului și utilajelor folosite, ca : baroase, lopeți, tărgi, saci de piele, răngi etc. După volumul săpăturilor necesare tăierii în stîncă a complexului și după tehnica de execuție folosită se apreciază necesitatea întrebuințării unui număr foarte mare de muncitori, pe o durată îndelungată.

Unitatea și închegarea pe care o prezintă complexul dovedește că el a fost construit nu în etape, ci deodată și după o concepție unitară. Pe lîngă poziția în care e așezat, sistemul de apărare, cu care e înzestrat complexul, vădește destinația lui strategico-militară. El a fost conceput de regele Gheorghe III al Gruziei (1156—1184), care simțea nevoia unor întărituri speciale împotriva sultanatelor turcești ce se învecinau cu țara lui în partea de sud-vest și o amenințau în permanență cu năvălirile lor. Moartea nu i-a dat însă posibilitatea să termine Vardzia. Fiica și urmașa sa, regina Tamara (1184—1213), din cauza complicațiilor politice provocate de creșterea reacțiunii feudale, se pare că a fost forțată, la rîndul ei, să întrerupă continuarea construcției întăriturilor din Vardzia.

În acest stadiu, peșterile deja tăiate în stîncă au fost atribuite unui așezămînt mînăstiresc. Acum a fost ridicată, în centrul complexului, biserica cea mare, spațiul cel mare agonisindu-se prin unificarea peșterilor aflate aici. Absida și bolta altarului au fost săpate în stîncă, iar restul zidirii a fost ridicat din piatră cioplită și mortar de var. Altarul e mai ridicat decît restul bisericii de care e legat prin două trepte săpate în piatră. Biserica are dimensiunile : 14,5 × 8,2 m ; înălțimea de 9,2 m. În interior e zugrăvită iscusit cu chipuri de sfinți și diferite ornamente.

În partea de răsărit a unei nișe arcuite, practicată în peretele de nord, sînt reprezentați ctitorii Vardziei : regele Gheorghe III și fiica sa necăsătorită, regina Tamara. Acesta ar fi unul din cele 4 portrete păstrate, reprezentînd chipul vestitei regine. Pictorul Gheorghe, al cărui nume s-a păstrat scris printre ornamentele executate de el aci, a știut de minune să-și armonizeze pictura cu arhitectura bisericii, realizînd astfel atmosfera unei liniști solemne.

Într-o peșteră a părții centrale a fost amenajată trapeza, scaunele și mesele trebuitoare fiind săpate în piatră. Pe aceeași cale au mai fost construite cîteva chilii monahale și alte cîteva bisericuțe mai mici.

În 1282, complexul Vardzia a fost distrus de un cutremur. Stricăciuni serioase au fost provocate atît micilor capele, cît și bisericii celei mari și apeductului. La sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, în timpul conducătorului din dinastia Samțhi, atabagul Beca I (1285—1306), a fost reparată biserica cea mare, s-a ridicat, în partea de apus a complexului clopotnița existentă și astăzi, s-a restaurat apeductul și s-au curățit peșterile de dărîmături. La sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea se taie în piatră și se pictează biserica Ananauri.

La mijlocul secolului al XVI-lea, împotriva atabagului Kaihosro II (1545—1573) s-au răsculat feudalii băștinași, care luptau pentru reu-

nirea Samsheii cu regatul Cartalin, pentru ca astfel, prin eforturi unite, să împiedice năvălirile turcilor și iranienilor. În anul 1552, atabagul Kaihosro II, cu ajutorul șahului Iranului Tahmaspa (1524—1570), a înăbușit răscoala, ruinînd Vardzia, ultimul reazim al răsculaților. De aci înainte, viața mînăstirească din acest complex s-a întrerupt.

Rămîne ca specialiștii să aprecieze dacă și ce anume legături s-ar putea stabili între Vardzia și complexul rupestru de dată mai veche descoperit la noi, în Dobrogea, la Basarabi, lîngă Constanța. Și dacă, pe lîngă acestea două ne mai amintim de încă alte două asemenea complexe : cel de la Aladgea, la cîțiva km depărtare spre nord-vest de orașul-port Varna din Bulgaria și cel de la Orhei [1] din R.S.S. Moldovenească, ne putem gîndi că ele n-au apărut izolat, ci sînt expresia unei concepții și practici destul de extinsă temporal și spațial în bazinul Mării Negre și că apreciind după modul de amplasare, după tehnica de execuție, după concepția generală a distribuției și după destinația complexelor acestora, ele sînt poate produsul unor nevoi și soluții similare, constatări care ar putea constitui puncte de plecare pentru noi și interesante discuții.

Pr. MARIN M. BRANIȘTE
Ing. VASILE V. NICULESCU

1. Este vorba de schitul complex săpat în piatră calcaroasă pe malul Răutului, în locul unde erau ruinele vechii cetăți Orhei, cam la 15 km depărtare de actuala localitate Orhei.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul şi textul ei.

ÎMPĂRTĂŞIREA LA SFÎNTA LITURGHIE PRIVITĂ SUB ASPECTUL SPIRITUALITĂŢII CREŞTINE *

Prin împărtăşirea liturghisitorilor şi a credincioşilor către sfîrşitul liturghiei, se poate spune că, propriu vorbind, slujba sau oficiul ei şi-a atins scopul, întrucît, primind Sfintele Taine, liturghisitorii şi credincioşii care au participat la serviciul divin s-au sfinţit prin unirea cu Hristos.

Folosind stilul Sfîntului Dionisie pseudo-Areopaghitul, putem spune de asemenea că, prin împărtăşire, unitatea s-a multiplicat, pentru ca să-i aducă în unitate pe toţi cei care primesc Trupul şi Sîngele «Mielului lui Dumnezeu, Cel ce se sfărîmă şi nu se desparte, Cel ce se mănîncă pururea şi niciodată nu se sfîrşeşte». «Frîngînd sau sfărîmînd în multe părţi Pîinea... ce formează un singur tot şi împărtăşind pe toţi din acelaşi potir, liturghisitorul preface astfel în chip simbolic unitatea în multiplicitate şi o împărtăşeşte, săvîrşind prin aceste lucrări cea mai sfîntă dintre ierurgii» [1]. Căci pentru marea iubire de oameni a lui Dumnezeu, dumnezeiasca Taină a Împărtăşirii — una, simplă, indivizilă în principiul ei — se multiplică într-o diversitate sfîntă de simboluri..., dar se întoarce iarăşi în chip unitar din această diversitate, în unitatea proprie ei, şi unifică pe cei ce cu sfinţenie se înalţă la dînsa» [2].

---

* In cadrul unui studiu mai amplu, această problemă a făcut obiectul articolului nostru *Sfinta Impărtăşire în spiritualitatea creştină: Deasă ori rară împărtăşire?*, publicat în «Studii Teologice», seria II, an. IV (1953), nr. 5—6, mai-iunie, p. 382—406 din care am extras şi adaptat o serie de date, îndeosebi în partea doua a capitolului de faţă.

1. Sf. Dionisie pseudo-Areopaghitul, *Despre ierarhia bisericească*, cap. III, pt. III, 12, traduc. în l. romînă de Pr. Cicerone Iordăchescu, *Ierarhia cerească şi cea bisericească*, 1932, p. 104, şi traduc. franceză de Mgr. Darboy, *Saint Denys l'Aréopagite*, Paris, 1932.

2. *Ibidem*, cap. III, pt. III, 3.

Prin împărtășire, Sfînta Euharistie nu cade sub acțiunea procesului fiziologic al nutriției naturale, căruia îi sînt supuse alimentele obișnuite ; deci, ea «nu se mistuiește, nu se alterează și nu se elimină», nu se transformă în trup omenesc, ci, dimpotrivă, «Pîinea vieții schimbă, preface și umple de viață pe cel ce se împărtășește» [3], răspîndește Duhul și viața lui Hristos în noi, transformîndu-ne după chipul și asemănarea Lui. Ca și cărbunele aprins din viziunea lui Isaia (VI, 6), alimentul euharistic este foc curățitor și «curățiți fiind prin el, ne unim cu Trupul Domnului și cu Duhul Lui și ajungem astfel trup al lui Hristos» [4]. Căci împărtășindu-ne toți din același potir euharistic cu Pîinea vieții, care este Trupul unic, nedespărțit și neîmputinat al lui Hristos, sîntem astfel încorporați în acest Trup, al cărui cap este Hristos ; toți laolaltă, adică, oricît de mulți sînt cei care s-au împărtășit în trecut și cei care ne împărtășim astăzi, ajungem un singur trup (I Cor. X, 16, 17), iar fiecare în parte sîntem membre ale acestui trup tainic și deci și unii altora (I Cor. XII, 27 și 5 ; Rom. XII, 5), viețuind prin Hristos (Ioan VI, 57), ca mlădițele de viță din același butuc sau tulpină (Ioan XV, 5). De aceea, precum remarcă Sfîntul Ioan Damaschin, această Sfîntă Taină «se numește împărtășanie, căci prin ea ne împărtășim cu Dumnezeirea lui Hristos. Se numește și cuminecătură și este cu adevărat, pentru că prin ea ne cuminecăm cu Hristos și ne facem părtași ai Trupului și Dumnezeirii Lui. Prin ea intrăm în comuniune și ne unim unii cu alții, pentru că ne împărtășim dintr-o singură pîine și devenim toți un trup și un sînge al lui Hristos și membre unii altora, ajungînd toți împreună Trup al lui Hristos» [5]. Sfînta Împărtășire ne unește astfel și ne introduce în unitatea Bisericii Apostolice și Ecumenice, în societatea drepților și a sfinților, a fraților noștri în Hristos, care au adormit împărtășiți cu această merinde duhovnicească, precum și în comunitatea celor care se împărtășesc o dată cu noi la liturghia din bisericile de pretutindeni. Ea este deci mai mult decît semnul sau simbolul unității creștine (signum unitatis), cum o numea Fericitul Augustin, deoarece această unitate se realizează sau se produce chiar prin însăși Sfînta Împărtășire.

Primind dumnezeiestile daruri, nu mai sîntem singuri, ci cu Hristos [6], căci, precum El însuși a încredințat pe cei care se împărtășesc cu Trupul și Sîngele Său, ei rămîn în El și El în ei (Ioan VI, 56). O compenetrație sau interpătrundere, o consangvinitate tainică deci asupra căreia Sfîntul Chiril al Ierusalimului atrăgea astfel atenția neofiților : «Sub forma pîinii ți se dă Trupul, iar sub cea a vinului ți se dă Sîngele, ca prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele lui Hristos, să ajungi unit cu El într-un singur trup și sînge. Ajungem astfel și Hristofori (purtători de Hristos),

---

3. Nic. Cabasila, *Despre viața în Hristos,* traduc. de Pr. Prof. Teodor Bodogae (Sibiu, 1946), cartea IV, capit. Roadele Sf. Impărtășiri, p. 95.

4. Sf. Ioan Damaschin, *Expunere îngrijită a credinței* (Dogmatica), cartea IV, cap. 13.

5. *Ibidem.*

6. Cf. *Rugăciunea Sf. Simion, Noul Teolog,* în Rînduiala Sfintei Impărtășiri, din *Liturghier.*

pentru că Trupul și Sîngele Lui se împărtește în membrele noastre, așa că, după cuvintele Sfîntului Petru, ne facem astfel părtași dumnezeiești firi (II Petru I, 4) [7]. Prin «mîncarea și băutura duhovnicească» a Sfîntului Trup și Sînge euharistic ale lui Hristos, care este pîinea cea cerească, cea vie, cea dătătoare de viață veșnică (Ioan VI, 33, 35, 38, 41, 48, 51, 54, 58), ființa noastră întreagă, cu fondul ei cel mai intim, ajunge pătrunsă de prezența Mîntuitorului : «sufletul, trupul și toate puterile noastre se înduhovnicesc, pentru că se unește suflet cu suflet, trup cu trup și sînge cu sînge» [8]. Hristos ne face astfel părtași la propria Sa biruință și desăvîrșire, ne dă din însăși viața Sa dumnezeiască, sfințindu-ne și într-un anumit chip îndumnezeindu-ne. Puterile naturale ale sufletului nostru sînt înviorate astfel spre bine, dobîndind puterea necesară pentru înfrîngerea piedicilor ce stau în calea virtuților și pentru ferirea de păcatele de moarte. Această Pîine este «izvor de bunătăți, lumină, viață... și solire spre adăugirea și înmulțirea dumnezeieștii bunătăți», spre iertarea păcatelor și spre viața de veci, spre curățire, înnoire și luminarea celor cinci simțuri, spre sănătatea și sfințirea trupului și a sufletului, spre paza, îndreptarea și întărirea vieții și spre mîntuire, spre sporirea în fapte bune și în desăvîrșire, spre împlinirea poruncilor și spre împărtășirea de Duhul Sfînt [9]. Pentru dobîndirea acestor binefaceri, ce se împărtășesc sub diferite forme prin primirea Sfintelor Taine euharistice, liturghisitorii se roagă deja după încheierea vecerniei, prin troparele odelor sau cîntărilor din canonul, care alcătuiește prima parte din «Rînduiala Sfintei Împărtășiri», precum și prin rugăciunile speciale de mulțumire după dumnezeiasca Împărtășire, care se găsesc înscrise în partea a doua a liturghierului.

Înduhovnicit astfel prin Sfînta Euharistie, credinciosul este sprijinit în silințele sale de a duce practic o viață în Hristos, prin conformarea în toate acțiunile sale sentimentelor lui Iisus, așa cum îndemna Sfîntul Apostol Pavel : «În voi trebuie să fie aceleași simțiri ca și în Hristos Iisus» (Filip. II, 5). Căci adevărata viață în Hristos sau desăvîrșita spiritualitate creștină se realizează atunci cînd cineva poate să spună cu Apostolul neamurilor : «acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. II, 20). «Cel ce se lipește de Domnul este un singur duh cu El» (I Cor. VI, 17) și, ca atare, trebuie să-I supună de bună voie mintea, inima, voința, căci «dacă cineva nu are duhul lui Hristos, acela nu este al Lui» (Rom. VIII, 9).

Sfîntul Trup și Sînge euharistic sînt «daruri dumnezeiești și îndumnezeitoare» [10], deoarece, pîinea împărtășirii nu este pîine simplă, ci unită cu Dumnezeirea, ca un cărbune dumnezeiesc aprins, din care, luînd sau primind prin împărtășire focul, «ne îndumnezeim prin împărtășirea

7. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza IV mistagogică,* 3.
8. Nic. Cabasila, *Viața în Hristos,* cartea II, P. G., t. CL., col. 521. Vezi și traducerea romînă de Pr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, p. 26.
9. Spicuiri din rugăciunile *Rînduielii Sfintei Împărtășiri,* și din cele *pentru mulțumire după împărtășire.*
10. Simion, Noul Teolog, *rugăciunea citată.*

de focul dumnezeiesc», precum se exprima Sfîntul Ioan Damaschin [11]. Împărtășindu-ne cu Trupul proslăvit al Domnului, care este «Pîinea ce s-a pogorît din cer», ajungem să ne unim totdeodată, prin El, cu El și în El, cu Dumnezeu-Tatăl și Sfînta Treime, de care Fiul este nedespărțit, așa precum El însuși a zis : «*Eu viețuiesc în Tatăl* și cel ce Mă mănîncă pe Mine va viețui prin Mine» (Ioan VI, 57) și, de asemenea, în rugăciunea din grădina Ghetsimani : «Tu, Părinte, ești în Mine și Eu sînt în Tine... Eu în ei și Tu în Mine» (Ioan XVII, 21 și 23) [12]. Este tocmai ceea ce mărturisim în Canonul din Rînduiala Împărtășirii : «...prin împărtășirea Sfintelor Taine, *avîndu-Te pe Tine locuitor întru mine, împreună cu Tatăl și cu Duhul,* Făcătorule de bine, mult milostive» [13].

Cît de fericit inspirată este deci expresia prin care Sfîntul Ioan Gură de Aur recunoaște că Sfînta Împărtășire este nu numai «un izvor nesecat de bunătăți», ci și «cheia spirituală, care ne descuie împărăția cerurilor» [14]. Ea ni se dă «spre iertarea păcatelor și *spre viața de veci*», căci în Sfînta Împărtășire primim «Pîinea vieții», «Pîinea cea vie, ce s-a pogorît din cer, din care de va mînca cineva are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi» (Ioan VI, 35, 41, 48, 51, 54, 58), precum ne-a asigurat Domnul însuși. Sfînta Împărtășire este, cu alte cuvinte, «leac al nemuririi» și «antidot ca să nu murim, ci să trăim pururea în Iisus Hristos», cum se exprima Sfîntul Ignatie (+ 107), episcopul Antiohiei [15]. Ea este un ferment divin, care face să germineze în sufletul nostru viață veșnică, găsindu-ne astfel angajați pe calea ce duce la învierea noastră viitoare, cale pentru care dumnezeiasca Euharistie ne servește ca «merinde duhovnicească» [16].

Toate aceste binefaceri, ce se lucrează prin împărtășire, izvorăsc însă din jertfa lui Hristos și din biruința Lui asupra păcatului și a morții. Ca act de consumare a jertfei euharistice, împărtășirea constituie participarea cea mai deplină la jertfa Domnului, pe care o reproduce și o actualizează liturghia ; de fapt, actul împărtășirii reprezintă în cadrul liturghiei momentul final, încheierea normală sau desăvîrșirea jertfei, făcînd astfel parte integrantă din actul liturgic al jertfei. Denumirile de «masa» și «cina Domnului» (I Cor. X, 21 și XI, 20), «mîncare și băutură duhovnicească» (*Didahia celor 12 Apostoli,* X, 3), «frîngerea pîinii» (Fapte II, 42 și 46), pîine și pahar binecuvîntat (I Cor. X, 16), sub care era desemnată la început Sfînta Euharistie, nu lasă nici o îndoială că scopul final al liturghiei era tocmai împărtășirea credincioșilor. O astfel de destinație îi era dată, de altfel, de Mîntuitorul însuși, prin formulele de instituire («Luați, *mîncați...*, *beți* dintru acesta *toți*...»),

---

11. Sf. Ioan Damaschin, *op.* și *loc. cit.* ; Traduc. Pr. D. Fecioru, p. 266.
12. «...să-Ți fiu Ție locaș, prin împărtășirea cu Sfintele Taine, *avîndu-Te pe Tine locuitor în mine, împreună cu Tatăl și cu Duhul,* Făcătorule de bine».
13. Troparul al doilea din oda a IX-a.
14. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Nașterea Domnului Iisus Hristos, 7.*
15. Sf. Ignatie, episcop. Antiohiei, *Epistola către Efeseni*, 20.
16. Rugăciunea din timpul ecteniei ce se rostește înainte de rugăciunea domnească, în Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare.

precum și prin caracterul obligatoriu, pe care i-l imprimă atunci cînd zice : «De nu veți mînca Trupul Fiului Omului și de nu veți bea Sîngele Lui, nu veți avea viață întru voi... Căci Trupul Meu este cu adevărat mîncare și Sîngele Meu este cu adevărat băutură» (Ioan VI, 53, 55). De aceea, Sfînta Euharistie s-a mai numit și «Împărtășanie» (I Cor. X, 16), iar liturghiei i s-a mai spus și σύναξεις, adică adunarea credincioșilor la masa euharistică.

Împărtășirea este deci un act implicit liturghiei, ceea ce înseamnă că nu se poate concepe liturghie fără împărtășire, acesta fiind mijlocul prin care se face sfințirea deplină a credincioșilor și prin care ei ajung în uniune și comuniune cu Duhul și prin El unii cu alții. Chemarea din însuși textul liturghiei : «Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați» de Sfintele Taine, înlătură orice îndoială în această privință. Deci, credincioșii care asistă la liturghie fără să se apropie de Sfintele Taine nu se împărtășesc pe deplin de harurile jertfei, deși au participat la aducerea ei.

Împărtășirea la fiecare liturghie a tuturor credincioșilor participanți, afară de cei care se găseau opriți de Biserică, pentru motive de nevrednicie, a putut fi o practică generală și a format regula comună și oficială a vieții creștine atîta timp cît duminica a fost singura zi liturgică din săptămînă. Aceasta era situația în epoca creștinismului primar sau cel puțin în primele două veacuri creștine, precum ne informează lămurit scrierea Faptele Apostolilor (XX, 7), *Didahia celor 12 Apostoli* (XIV, 1) și *Apologia întîia* (LXVII, 7) a Sfîntului Iustin Martirul și Filozoful. Acest din urmă părinte bisericesc precizează chiar că duminica era ziua în care se împărtășeau toți membrii comunității. În curînd însă, și anume începînd chiar din cursul veacului al treilea, numărul zilelor liturgice de peste săptămînă a sporit prin oficierea liturghiei și în zilele de miercuri și vineri, ca la Ierusalim, în Biserica Antiohiei, în Africii de Nord etc. [17], ori sîmbăta, ca la Roma, Asia Mică, Siria etc. [18], afară de sărbătorile fixe din acea vreme. În aceste condiții, conștiința creștină a ajuns să se simtă oarecum forțată pe terenul pietății, producîndu-se în chip firesc o rezistență pioasă, prin abținerea de la împărtășirea regulată. Împărtășirea la fiecare liturghie a încetat deci de a fi obștească, ea mărginindu-se numai la numărul de credincioși, care se considerau pregătiți în acest scop. Acest lucru ne lasă să-l înțelegem dispozițiile canoanelor apostolice 9 și 10, dar mai cu seamă canonul 2 Autiohia (an. 341), prin care erau excomunicați cei care evitau Sfînta împărtășire, fie plecînd din biserică în timpul serviciului divin, fie neprezentîndu-se la primirea Sfintelor Taine, deși asistaseră la întreaga slujbă. În lumina acestor măsuri, trebuie să înțelegem că ceea ce afirma Sfîntul Vasile cel Mare pe la anul 372 în *Epistola către patricia Caesaria*

17. Cf. *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta* (edit. II, W. Haereus, Heidelberg, 1929, XXVII, 6, p. 35).

18. *Canon. 49 Laodiceea ; Constituțiile Sf. Apostoli,* cartea II, 59 ; cartea V, 15, 20 ; cartea VII, 23 ; cartea VIII, 23 ; Epifaniu, *Expunerea credinței,* cap. 24, P. G., t. XLII

și anume că «noi», adică aici la noi, în Cezareea Capadociei (Asia Mică), «ne împărtășim de patru ori pe săptămînă : duminica, miercurea, vinerea și sîmbăta, precum și în alte zile, dacă este pomenirea (sărbătoarea) unui sfînt» [19], nu se poate interpreta în sensul unei reguli generale sau ca termene obligatorii de împărtășire, ci numai ca zile de liturghie obișnuite la reședința episcopală și deci ca ocazii de împărtășire pentru clerici și, cel mult, pentru credincioșii mai evlavioși. Celor patru împărtășiri săptămînale nu li se poate recunoaște, așadar, decît un caracter de devoție, mărginit la un număr restrîns de persoane.

De altfel, disciplina privitoare la împărtășire nu era uniformă în toată Biserica. Îndeosebi, în prima sută de ani de la inaugurarea libertății Bisericii se stabiliseră deprinderi regionale sau obiceiuri locale, pe care Fericitul Augustin le remarcă, subliniind că «unii se împărtășesc cu Trupul și Sîngele Domnului zilnic, iar alții numai în anumite zile ; în unele părți nu rămîne nici o zi fără liturghie, în timp ce în altele se săvîrșește numai sîmbăta și duminica, ori aiurea numai duminica» [20]. Așa precum ne lasă să vedem omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur [21], în creștinismul răsăritean s-a manifestat de timpuriu tendința și preferințele pentru împărtășirea obștească mai mult la marile sărbători de peste an (Crăciun ori Bobotează, Păresimi, Paște și Cincizecime). Lucrurile nu se petreceau altfel nici la Mediolan, unde Sfîntul Ambrozie își dojenea credincioșii că vin la împărtășit o dată pe an, «așa precum s-au obișnuit să facă în răsărit grecii» [22]. Scăderea vechiului nivel al rîvnei religioase se afirmase pe măsură ce se intra mai deplin în epoca evului mediu. În tot cazul, împărtășirea deasă ori la fiecare liturghie și cîteodată chiar zilnic a rămas ca act de devoție reprezentat în anumite epoci de curentele din unele centre monahale, sau, în cazuri sporadice, chiar în viața bisericească din lume [23].

Cu toate depresiunile intervenite mai tîrziu în nivelul vieții religioase, împărtășirea la fiecare liturghie sau cel puțin la cea de duminică n-a încetat de a reprezenta termenul, țelul sau idealul spiritualității creștine [24]. Este locul să lămurim că, prin spiritualitate creștină,

---

19. Sf. Vasile cel Mare, *Epistola XCIII către patricia Caesaria,* P. G., t. XXXII, col. 484 B.

20. Fericitul Augustin, *Epistola LIV,* 2, P. L., t. XXXVI, col. 200.

21. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XVII, 3 și 4 la Epistola către Evrei,* P. G., t. LXIII, col. 131 ; *Omilia III, 4, 5 la Epistola către Efeseni,* P. G., t. LXII, col. 28, 29.

22. Sf. Ambrozie, *De sacramentis,* cartea V, cap. IV, 25. (Text editat de Johannes Quasten, *Florilegium patristicum,* fasc. VII, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima,* pt. III, p. 169).

23. Datele în amănunt asupra acestui aspect al problemei se găsesc în studiul citat în nota la titlul capitolului de față.

24. Sînt edificatoare în această privință îndemnurile Sfîntului Teodor Studitul († 826) către monahii de sub ascultarea sa : «...Mă mir mult că, dacă e duminică, vă apropiați de Sfintele Taine, dar nicidecum în altă zi, în care se săvîrșește liturghie. S-ar cuveni, desigur, ca noi cei ce viețuim în mînăstire să ne împărtășim chiar în fiecare zi și nu mai rar decît la fiecare liturghie». *Cateheză către discipoli : Cuvînt CVII,* P. G., t. XCIX, col. 647.

Împărtășirea duminicală era considerată de Sfîntul Grigorie Palama, arhiepiscopul

se înțelege în general viețuirea în Hristos, adică un chip de gîndire, de simțire și de trăire a vieții în Duhul lui Hristos [25], El fiind obiectul supremei noastre iubiri, modelul ideal și mijlocitorul perfecțiunii noastre. Punctul culminant al acestei spiritualități se atinge în unirea cu Dumnezeu prin Hristos, prin care viața noastră își realizează desăvîrșita ei creștere duhovnicească, întrucît în acest chip El ne face părtași la viața Lui însuși. Într-un cuvînt, «viața în Hristos constă în unirea sufletului cu Dumnezeu» [26]. Această participare la viața dumnezeiască ne este înlesnită prin Sfintele Taine, începînd cu botezul și culminînd în Sfînta Euharistie, în care se atinge desăvîrșirea acestei uniri, spre care se concentrează toate aspirațiile și străduințele creștinului adevărat. Sfînta Euharistie reprezintă în comparație cu celelalte Taine încununarea urcușului nostru duhovnicesc, deoarece credincioșii se împărtășesc printr-însa nu numai de daruri anumite ale harului mîntuitor, ca în fiecare din celelalte, ci se unesc cu Hristos însuși, vistiernicul vieții și al harului, împărțitorul tuturor darurilor «cele ce sînt de trebuință pentru viață și pietate» (II Petru I, 3) [27]. Repetăm totuși primirea acestei Taine, împărtășindu-ne de multe ori, deoarece, primind «comoara aceasta în vase de lut» (II Cor. IV, 7), adică în trupuri stricăcioase, supuse alunecărilor firii noastre, care nu poate să păstreze mult timp pecetea Tainei, «e de trebuință să ne împărtășim într-una de sfînta masă..., pentru ca Făcătorul lumii să rămînă în tot timpul în lutul nostru, ca să îndrepteze chipul Său în noi, ori de cîte ori dă semne că vrea să se strice» [28].

Pe baza experienței de veacuri, precum și pentru a crea condițiile proprii pentru realizarea de către fiecare credincios, a vredniciei noastre pentru primirea Sfintei Împărtășiri (I Cor. XI, 28), Biserica a moderat rigorismul vechilor canoane în această privință, oprindu-se în practică la o regulă concepută în spirit de libertate. Acest fapt rezultă în primul rînd din sensul minimal, pe care îl au termenele fixate în acest scop, fie prin uz, fie prin dispoziții oficiale ori în scrierile teologilor. Astfel, Simion, arhiepiscopul Tesalonicului (+ 1430), recomanda credincioșilor mireni ca «*adesea,* prin spovedanie cu zdrobirea inimii și cu-cernicia sufletului, să se cuminece și nimeni din cei ce se tem și iubesc pe Domnul să nu treacă peste 40 de zile» [29]. Acest număr de zile nu re-

---

Tesalonicului (+ 1360), ca o datorie a fiecărui creștin. Amintind în al său *Decalog al legiuirii celei după Hristos* că duminica este ziua în care a înviat Mîntuitorul, el subliniază că această zi este ocazie de pregătire sufletească și îndeamnă: «cu credință sinceră și cu cuget nevinovat te vei împărtăși cu Sfîntul Trup și Sînge al lui Hristos și vei pune început vieții desăvîrșite și te vei înnoi pe sineți și te vei pregăti pentru primirea bunurilor veacului viitor», P G., t. CL, col. 1093 D.

25. «Dacă cineva n-are duhul lui Hristos, acela nu este al Lui» (Rom. VIII, 9).

26. Nic. Cabasila, *op. cit.,* col. 521. Vezi și traduc. romînă, p. 26.

27. Cf. Macarie, *Dogmatica,* traduc. romînă de Arhim. Gherasim Timuș, pt. III, p. 473 și 532.

28. Nic. Cabasila, *op. cit.;* în traduc. romînă, p. 94.

29. Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre slujba îngropării,* cap. 360, P. G., t. CLV,

prezintă un termen fix în sens de dogmă sau hotărîre neschimbată a Bisericii, ci un termen in extremis, care nu se cuvinte să fie depășit de nimeni, fără să fi primit cel puțin o dată împărtășirea. Un interval, adică, înăuntrul căruia fiecare e dator să-și aleagă momentul, în care se socotește pregătit să se supună cercetării duhovnicului, în vederea admiterii la împărtășire. Nu se zice deci că cineva trebuie să se împărtășească o singură dată la 40 de zile și nici că ar fi oprit să facă acest lucru mai înainte de împlinirea acestui termen. Orice îndoială asupra unei astfel de interpretări este înlăturată de însuși acest ierarh, care se completează astfel în continuarea textului citat : «ci de se va păzi, pe cît se va putea, să se apropie și mai curînd de Cuminecătura cu Hristos, iar de se va putea, chiar în toate duminicile, mai ales cei bătrîni și cei bolnavi, pentru că aceasta ne este viața și tăria».

În același sens se exprimă și tomosul sinodal din august 1819 al patriarhului ecumenic Grigorie, către monahii din Atos : «Fiți încredințați și cunoașteți că cei evlavioși sînt datori să se apropie și să se împărtășească cu Trupul cel de viață făcător, la fiecare liturghie ; pentru aceasta sînt invitați de preot : Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați. Dar, din pricina alunecării și neputinței omului de a se împărtăși în fiecare zi, a hotărît Biserica așa, ca fiecare să se apropie de Sfînta Împărtășire atunci cînd, mărturisindu-se duhovnicului său, este găsit vrednic de dumnezeiasca Împărtășire..., pentru care nu există nici un termen fix de zile ; dar nici nu se cuvine să treacă mai întîi 40 de zile după ce s-a apropiat de cele dumnezeiești, deoarece acest lucru este neoprit și neîmpiedecat, așa că celui care vrea și ia învoire de la duhovnicul său, ca unul ce este fără vină, îi este îngăduit să se împărtășească și sătpămînal» [30].

În cele din urmă, deprinderea curentă în vremea Sfîntului Ioan Gură de Aur și a Sfîntului Ambrozie, consemnată și în dispozițiile unor sinoade din Apus [31], a ajuns să fie recunoscută ca regulă oficială în *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, care învață că, potrivit poruncii a patra a Bisericii, sîntem datori să ne împărtășim de patru ori pe an sau «cel puțin o dată pe an... în timpul Sfintei Patruzecimi». Ca și la arhiepiscopul Simion al Tesalonicului, aceste termene sînt de asemenea minimale, privind împărtășirea de obște, întrucît se prevede în plus că

---

col. 672. În traducerea romînă intitulată *Tractat asupra tuturor dogmelor noastre ortodoxe...*, București, 1865, cap. 242.

30. Apud Manuel Ghedeon, Κανονικαὶ διατάξεις. t. II, p. 153 și 154.

31. Astfel, din hotărîrile sinodului ținut în Irlanda, sub Sf. Patriciu (450—462), ale sinodului de la Agde (506) în Galia, ale sinodului diecezan din Ratisbonna (799) și ale Conciliului din Tours (813), precum și din afirmațiile lui Beda Venerabilul (în «Biserica Angliei din veacul al VIII-lea), se poate constata că se recomanda o împărtășire măcar la trei sau patru săptămîni, deși în practica curentă se urma împărtășirea în cel mai bun caz de trei ori pe an (Crăciun sau Epifanie, Paște și Cincizecime), socotindu-se minimală împărtășirea cel puțin o dată pe an, la Paște. Vezi H. Leclercq, *Diction. d'archéol. chrét. et de liturgie*, t. III, partea II, col. 2457—2462.

«cei ce sînt înaintați în cuviosie și în cucernicie să se mărturisească în fiecare lună... și să se împărtășească cu Sfintele» [32].

Principiul împărtășirii mai dese este astfel admis expres cel puțin pentru cei de pe trepte superioare de pietate [33], iar aplicarea lui practică duce la crearea unei situații aproape identică cu aceea din regula lui Simion arhiepiscopul Tesalonicului. Căci este necesar să remarcăm că, în porunca a patra a Bisericii, nu se indică termene sau zile determinate pentru împărtășirile cerute îndeobște, ci ele sînt presupuse în legătură cu cele patru posturi de peste an ; mai mult, se precizează că «cel puțin *în timpul* Sfintei Patruzecimi», ceea ce înseamnă în cursul acestui post și deci tot așa și în cursul celorlalte.

Negreșit, treptele pietății religioase nu se pot urca de toți în aceeași cadență, pentru că aceasta nu se petrece chiar independent de temperamentul, de stările de suflet, de aptitudinile spirituale și de condițiile sau împrejurările vieții personale ale fiecăruia. Unii au nevoie de un timp mai lung de sforțări, iar alții se pot concentra și se aprind mai repede de rîvnă duhovnicească, simțind gustul sau foamea și setea spirituală de masa Domnului, fără de care actele de pietate rămîn un simplu formalism cu valoare de suprafață sau chiar lipsite de orice valoare. Pe terenul vieții creștine, adică, trebuie să ne imaginăm situațiile prin analogie cu întrecerile la curse, cum se exprima Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. IX, 24) și, după el, diferiți teologi și scriitori creștini. Termenul cel mai înalt al spiritualității bisericești sau ținta propusă este, precum s-a arătat mai înainte, împărtășirea cu Sfînta Euharistie. Unii se pot apropia de ea mai curînd, pentru că se găsesc în condiții de har și personale, care le permit să realizeze mai repede starea de vrednicie necesară în acest scop ; alții sosesc mai tîrziu, pentru că merg mai încet. O astfel de situație este ilustrată adesea de fapt în multe biserici parohiale, unde se văd credincioși împărtășindu-se unii în sîmbăta sau în duminica primei săptămîni din Păresimi sau în duminicile următoare ale postului, iar alții în sîmbăta sau duminica Floriilor, în joia sau sîmbăta Patimilor, iar cei mai mulți în duminica Sfintei Învieri. Tot așa și pentru cei din gradele avansate de pietate nu se specifică o anumită duminică din lună, ea putînd să fie deci tot atît de bine pentru unii întîia, pentru alții a doua, a treia ori a patra, sau o sărbătoare din cursul lunii, deoarece nu se pot găsi gata deodată toți cu dispoziția sufletească cerută pentru o împărtășire în stare de vrednicie. Unii pot realiza o astfel de situație pentru o duminică sau sărbătoare, iar alții pentru celelalte.

Interpretată, înțeleasă și aplicată în acest sens, care este cel exact, porunca a patra a Bisericii creează astfel cele mai perfecte condiții pentru ca îndemnul liturghiei «cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste *să vă apropiați*» de Sfintele Taine, să nu răsune în deșert în nici

32. *Mărturisirea Ortodoxă,* partea I, Răspuns la întrebarea XC.

33. În rîndurile acestora poate fi socotit oricine se arată însuflețit de iubirea pentru Hristos, simte dorința și bucuria de a se uni cu El prin luarea Sfintelor Sale Taine și, pentru aceasta, avînd harul într-ajutor se silește a fi curățit de patimi.

o biserică. Oricînd se pot găsi credincioși, care să vină la cina euharistică, în cadrul împărtășirii lor lunare ori mai rare, sau din cursul posturilor. Vine astfel la expresie ceea ce noi am numit spiritul de libertate, în care este concepută disciplina Bisericilor Ortodoxe cu privire la împărtășire, ca mijloc de sfințire și de perfecțiune spirituală. Cu zel, cu tact, cu acțiune și înțelepciune pastorală, aceasta poate fi pe deplin o realitate actuală în orice biserică, în care nu s-ar mai putea vedea liturghie la care măcar unii să nu primească Trupul și Sîngele Domnului.

În practica curentă astăzi, împărtășirea la fiecare liturghie a rămas însă aproape în totalitatea cazurilor numai pe seama liturghisitorilor. Printr-un raționament oarecum speculativ, împărtășirea credincioșilor de binefacerile jertfei euharistice se consideră de unii teologi, asigurată prin împărtășirea liturghisitorilor, ca unii care reprezintă pe credincioși și au adus Sfînta Jertfă în numele tuturor asistenților, aceștia din urmă mărginindu-se să se unească în intenție sau în spirit cu împărtășirea preoților slujitori [34]. Deci, «credincioșii prezenți la liturghie, fără a se împărtăși, participă numai în spirit la masa euharistică și nu primesc decît anafora cuvenită din prescura ce se întrebuințează pentru pregătirea Sfintei Jertfe» [35].

Fără îndoială, participarea în spirit reprezintă ea însăși unul dintre chipurile de unire a omului cu Dumnezeu, unire care se săvîrșește prin cunoaștere și iubire. Prin prezența la liturghie adică, credincioșii se găsesc în atmosfera dumnezeiești cine celei de taină, participă la ea cu gîndul, cu mintea și cu inima, ca unii care urmăresc cu privirea și cu auzul desfășurarea acțiunii sfintei slujbe, dar, neîmpărtășindu-se, nu se fac pe deplin subiect al lucrării ascunse și misterioase a Duhului lui Hristos. Printr-o astfel de participare, ei pot să cîștige sfințenia, în sensul moral îndeosebi al acestui cuvînt, ca rezultat al atenției și al concentrării, al contemplării, al meditației și al pătrunderii de tot ceea ce se face și se rostește în cursul serviciului divin pentru aducerea Sfintei Jertfe și în vederea împărtășirii din ea. Pe de altă parte, Jertfa liturgică este una din expresiile cele mai perfecte ale unirii noastre cu Iisus Hristos, prin faptul transformării în Sfîntul Său Trup și Sînge a pîinii și vinului aduse de credincioși, ca simboale ale vieții lor. În plus, miridele scoase pe numele fiecăruia, împărtășindu-se de sfințire, precum observa Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, prin atingerea de Trupul și Sîngele euharistic al Domnului, comunică prin aceasta har și sufletelor, pentru care au fost proscomidite «și, dacă omul este din cei evlavioși sau din cei ce au și greșit dar s-au pocăit, atunci nevăzut el se împărtășește cu sufletul de împărtășirea harului, primind în multe cazuri și folos trupesc» [36].

---

34. Cf. Mgr. Chevrot, *Nôtre messe,* Paris, 1941, p. 160—161.

35. *L'Orthodoxie,* Paris, 1932, p. 187.

36. *Din răspunsurile starețului Paisie Velicicovschi, către un grup de credincioși.* Vezi Protoiereul Serghie Celvericov, *Paisie, starețul mînăstirii Neamțului,* traducere de Nicodim, Tipogr. M-rii Neamț, 1933, p. 334. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre sfînta biserică,* traduc. romîn., p. 268, col. 2 și p. 269, col. 1.

Prin urmare, participarea în spirit la liturghie nu rămîne absolut fără nici o urmare pentru sfințirea credincioșilor, dar o astfel de participare reprezintă numai o «împărtășire gîndită» (adică o împărtășire cu gîndul sau spiritul), după expresia lui Simion, arhiepiscopul Tesalonicului și a lui Paisie Velicicovschi [37]. Alăturarea asistenților la aducerea Sfintei Jertfe, prin intenție sau în spirit și prin aducerea lăuntrică de sine, le asigură, fără îndoială, o unire spirituală ; ea este însă o participare afectivă, iar nu efectivă. Sfințirea, ca valoare obiectivă, ca dar al lui Dumnezeu și ca lucrare ascunsă și misterioasă a Duhului lui Hristos, prin care sufletul se umple de har și de toate bunurile și binecuvîntările specifice Sfintei Jertfe euharistice, nu se dă deplin celor vii decît prin administrarea Tainei Împărtășirii, cînd credincioșii se unesc cu Dumnezeu-Omul, prin primirea Sfîntului Său Trup și Sînge. Participarea în spirit, care reprezintă sfințirea «prin mijlocire», cum o numea Nicolae Cabasila, este deplină și corespunzătoare în chip particular sufletelor ieșite din această viață, lipsite deci de corp, fără să se înțeleagă însă că aceasta ar fi pentru cei repauzați o formă inferioară a sfințirii celor vii prin împărtășirea reală. Dimpotrivă [38]. Fiecare din cele două chipuri de participare la Sfînta Euharistie este însă adecvat și deplin în raport cu constituția omului în cele două stări deosebite. Ca orice act uman din viața aceasta, participarea credincioșilor la Sfintele Taine nu este deplină, adică, decît atunci cînd ei le primesc sub forma de mîncare și de băutură sfîntă, făcîndu-se astfel părtaș la sfințire și trupul. Ca atare, în raport cu structura ființei umane în existența ei terestră, participarea la Sfînta Euharistie prin intelect și prin voință este unilaterală și nedeplină. Alcătuit din suflet și din trup, omul însuși nu se simte îndestulat numai prin participarea în spirit, ci dintr-o cerință adîncă el tinde la unirea întregii sale ființe, trup și suflet, cu Dumnezeu, sub forma sensibilă a Trupului și Sîngelui euharistic ale Fiului Său. Tocmai pentru un astfel de motiv a instituit Mîntuitorul cina Sa sub forma pîinii și a vinului, invitîndu-i pe «*toți*», adică întreaga comunitate, să se împărtășească din ea, atunci cînd a spus : «Luați, mîncați... beți dintru acesta *toți*...». Nota aceasta de realism se reflectă lămurit atît în teologia Sfinților Părinți cît și în rugăciunile, care alcătuiesc Rînduiala Sfintei Împărtășiri.

Împărtășirea de binefacerile sfintelor daruri trebuie considerată deci nu numai din latura ontologică a sfințirii, privind adică numai

---

37. Paisie Velicicovschi, *ibidem*. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, p. 268, col. 2 : «In toată vremea și în tot ceasul, fiecare credincios poate să se împărtășească cu duhul, avînd foloase destul de mari. In acest fel, el se împărtășește și se hrănește în chip nevăzut cu Iisus Hristos, ori de cîte ori se gîndește cu evlavie la taina întrupării și pătimirii Sale, și se umple de iubire către El». *Urmînd pe Domnul*, traducere de preotul D. C. Vișan, București, 1927, p. 280.

38. Cf. Nic. Cabasila, *Explicarea dumnezeiești Liturghii*, cap. 42, 43 și 45, P. G., t. CL, col. 457—475. In traduc. romînă a Diaconului Ene Branișteș, p. 94—100.

partea lui Dumnezeu în opera pentru mîntuirea noastră, ci totdeodată și sub aspectul psihologic al sfințeniei sau al consimțămîntului și al conlucrării credinciosului însuși prin nevoințe personale, adică prin anumite acte, prin care să se facă vrednic de primirea Sfintelor Taine. Acest aspect constituie ceea ce s-ar putea numi momentul ascetic al sfințirii, constînd din acte de pocăință, de rugăciune și exercitare în virtute, de deprinderi lăuntrice sau o anumită disciplină ascetică. Căci, dacă cineva nu se apropie de masa euharistică, deși îi stă în putință, acela nu va putea dobîndi nicidecum sfințirea din sfintele daruri, iar aceasta nu pentru că nu s-a apropiat, ci pentru că, deși i-a stat în putință, totuși nu s-a apropiat, ceea ce arată că are sufletul lipsit de dispozițiile bune cerute pentru primirea Sfintelor Taine» [39]. Mai lămurit, cei care fără a se găsi opriți temporar de la Sfînta Împărtășire, printr-un canon de pocăință și îndreptare, cei care fără a fi împiedicați de împrejurări fizice de a participa la Sfînta Liturghie, cei care, chiar dacă asistă la slujbă, dar nu aspiră și nu încearcă dorința de a se uni cu Domnul prin primirea Trupului și Sîngelui Său, cei care se feresc să ia sau să apuce în acest scop calea calvarului, adică să se angajeze în acte de disciplină spirituală, prin care să arate că participă la crucea lui Hristos, răstignindu-se împreună cu El și integrîndu-se astfel în Sfînta Jertfă, toți aceștia nu pot fi considerați că participă măcar în spirit la masa euharistică și că, astfel, s-ar sfinți cel puțin «prin mijlocire». Virtuțile ce se cer de la cei ce vor să dobîndească sfințirea prin Sfintele Taine, sînt deci pe lîngă «curăția sufletului, iubirea de Dumnezeu și credință», încă și «dorirea Sfintelor Taine, rîvna de a se împărtăși cu dînsele, zel fierbinte, alergarea cu sete către ele» [40].

Între condițiile cu caracter ascetic ce se cer atît liturghisitorilor cît și credincioșilor care vin la împărtășirea cu Sfînta Euharistie, trebuie numărată și starea de ajunare. Căci, precum se exprima Fericitul Augustin, «a plăcut Sfîntului Duh ca, din respect pentru Sfintele Taine, să intre în gura creștinului, Trupul Domnului, mai înainte de orice altă hrană. De aceea, pretutindeni se păzește acest obicei» [41]. Potrivit canoanelor 47 Cartagina și 29 trulan, liturghia se oficiază numai de clerici care se găsesc în stare de ajunare, adică pe nemîncate, aceasta înțelegîndu-se cu începere din seara care precede ziua cu liturghie și împărtășirea. În cazuri speciale și îndeosebi pentru cei ce se găsesc în stări de slăbiciune din cauza sănătății ori a vîrstei fragede sau înain-

---

39. Nic. Cabasila, *Explicarea dumnezeiești Liturghii,* cap. XLVII, P. G., t. CL, col. 460 B.

40. Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XLII, col. 457 C—D.

41. *Epistola CXVIII către Ianuar,* c. 6. La Nicod. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* t. II, partea I, p. 198, nota 2, comentarul canon. 41 Cartag. Cf. și Canon. 29 Sin. VI trulan.

tate, ultima gustare de seara poate fi și mai tîrzie, însă neapărat înainte de miezul nopții [42], căci acest moment anunțat prin cîntatul cocoșilor vestește apropierea zilei următoare [43].

Așa precum sublinia Sfîntul Apostol Pavel cînd scria că «ori de cîte ori mîncați Pîinea aceasta și beți acest pahar, vestiți moartea Domnului» (I Cor. XI, 26), prin împărtășire se întreține permanent în conștiința creștină amintirea vie a răstignirii Mîntuitorului și se deșteaptă totdeodată în suflete atașamentul moral la jertfa Lui. Ca actualizare a morții și suferințelor Domnului pe Golgota, Sfînta Euharistie constituie adică mijlocul cel mai desăvîrșit pentru împărtășirea credincioșilor de binefacerile acestei jertfe mîntuitoare, participînd la moartea Lui prin omorîrea sau înăbușirea păcatelor și instinctelor, care reprezintă în noi omul cel vechi sau pămîntesc (Colos. III, 5, 8 și urm.). Căci, în spiritul învățăturii Sfîntului Apostol Pavel, moarte sau a deveni morți păcatului înseamnă canonul de pocăință, prin care ne deslipim de patimi cu zdrobire de inimă și prin exercitarea virtuților, care ne apropie de Dumnezeu prin Iisus Hristos. Prin Sfînta Euharistie, fiecare dintre noi este deci și astăzi justificat, răscumpărat, împăcat cu Dumnezeu și sfințit, numai dacă unește jertfa sa duhovnicească cu jertfa Domnului, apropiindu-se de masa sfîntă pătruns de pocăință pentru păcatele sale [44]. Murim astfel împreună cu El, ca să ne împărtășim și de învierea Lui. Cîtă vreme însă nu este eliminat din suflet tot ceea ce este imperfecțiune sau păcat, nu sînt întrunite condițiile, în care Sfînta Euharistie își îndeplinește lucrarea sa de «leac al nemuririi» și «antidot împotriva morții» [45].

Prin urmare, în ordinea perfecțiunii creștine, împărtășirea cu Sfînta Euharistie reprezintă nu numai termenul sau punctul culminant al spiritualității, ci este în același timp și o răsplată sau un premiu, cu care sînt încununați cei care se nevoiesc spre ea cu nevoința cea bună. De aceea, Nicolae Cabasila sublinia că «se cuvine..., ca întru sudoarea frunții să ne cîștigăm această Pîine (Sfînta Euharistie), ce pentru noi s-a frînt și numai pentru ființele cuvîntătoare s-a rînduit ; căci Domnul a zis să ne sîrguim pentru hrana nepieritoare care durează pentru viața veșnică (Ioan VI, 27). S-a poruncit adică să ne apropiem de această cină nu fără nici o grijă și fără a face nimic, ci străduindu-ne» [46], cu alte cuvinte, ca oameni care fac sforțări pentru ajungerea acestui ideal de spiritualitate, ca unii care trebuie adică «a urmări bunul (împărtășirea cu Sfintele Taine), nu ca și cum am fi împinși și tîrîți cu sila, ci printr-o

42. Cf. *Liturghierul*, la cap. *Povățuiri*, ultimul paragraf.
43. Cf. *Constituțiile Sf. Apostoli*, cartea VIII, cap. 34.
44. Cf. Nic. Cabasila, *Viața în Hristos*, col. 588.
45. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni*, 20.
46. Nic. Cabasila, *Viața în Hristos*, col. 605 C.

rîvnă și printr-un avînt spontan, întocmai ca cei pricepuți la întrecerile de la curse [47]. Așadar, «în Euharistie, Hristos nu este numai curățitor și nouă ajutător în luptă, ci și premiu, pe care trebuie să-l ia cel ce se luptă» [48].

Tainele cele prea curate și prea sfinte îndumnezeiesc și înviază numai pe cel ce le mănîncă și le bea cu inimă curată, cu gînd înfricoșat și cu suflet umilit [49]. Numai în astfel de condiții se poate spune că «împărtășirea ajută atît de mult la potolirea patimilor și învingerea dușmanilor celor nevăzuți, care le aprind» [50]. Pietatea legată de împărtășirea cu Sfintele Taine nu se poate concepe deci fără o curățire a inimii și fără silința de îmbunătățire sau perfecțiune morală, atît înainte ca pregătire, pentru primirea lor ca într-un templu sufletesc, cît și după aceea, din respect pentru Trupul și Sîngele Domnului, care a primit a intra în acest chip în noi, a sălășlui la noi și a prînzi împreună cu noi la cina Lui (Apoc. III, 20 și Evrei XIV, 23). Altfel, «cel ce va mînca Pîinea aceasta și va bea paharul acesta cu nevrednicie va fi vinovat față de Trupul și Sîngele Domnului... Căci cel ce mănîncă și bea din ele cu nevrednicie, acela mănîncă și bea sieși osîndă, nesocotind Trupul Domnului» (I Cor. XI, 27, 29). De aceea, Sfîntul Ioan Gură de Aur punîndu-și chestiunea cine merită să fie mai mult aprobați dintre cei ce vin la împărtășire, declară că nu laudă «nici pe cei ce se împărtășesc o dată, nici pe cei ce se apropie des și nici pe cei care vin de puține ori (rar), ci pe cei care fac aceasta cu cuget nevinovat, cu inimă curată și cu viață fără pată» [51].

Deci, «nu toți aceia cărora le dă preotul Sfintele Taine se împărtășesc într-adevăr (adică cu vrednicie și cu folos), ci numai aceia cărora le dă însuși Hristos. Preotul le dă în general tuturor celor ce se apropie de ele ; Hristos însă, Cel ce cunoaște cele ascunse ale fiecăruia, «împărtășește numai pe cei vrednici de Sfintele Taine» [52]. Precum se mărturisește în rugăciunea dinaintea înălțării Sfîntului Agneț, Sfintele Taine se împart «la tot poporul» prin liturghisitori, dar tuturor — liturghisitori și credincioși — le sînt date «*prin mîna cea puternică*» a lui Hristos. Cel ce se împarte, dîndu-și Trupul și Sîngele Său ca mîncare și băutură duhovnicească credincioșilor, este Hristos însuși. Astfel, El ne sfințește «unindu-ne cu Sine și împărtășindu-ne de propriile Sale daruri, în măsura vredniciei și curăției fiecăruia» [53].

---

47. *Ibidem,* col. 605 A.
48. *Ibidem,* col. 608 B.
49. Cf. *Rugăciunea Sf. Simion, Noul Teolog,* în Rînduiala Sf. Impărtășiri.
50. *Rînduiala Sf. Vasile cel Mare,* VI, 98. *Vechile rînduieli ale vieții monahale,* 1929, p. 371.
51. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XVII, 4 la Epistola către Evrei,* P. G., t. LXIII, col. 131—132. Cf. și *Omilia III, 4 la Epistola către Efeseni,* P. G., t. LXII, col. 28.
52. Nic. Cabasila, *Explicarea Liturghiei,* cap. XLIII, col. 461 A.
53. Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XLIV, col. 464.

Se împărtășesc deci și buni și răi, însă cu efecte deosebite : prin aceeași mîncare și băutură duhovnicească, unii se sfințesc, dobîndind adică iertare de păcate, împăcarea cu Dumnezeu și viața veșnică, iar alții își agonisesc «judecată și osîndă». De asemenea, ajung străini dumnezeieștilor bunătăți și cei ce după ce s-au unit n-au rămas în unire cu Hristos [54]. Căci despărțiți și înstrăinați de Hristos ajung cei ce preferă tovărășia păcatului, care înseamnă împotrivire și ieșire de sub ascultarea lui Dumnezeu. «Dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui» (Rom. VIII, 9) și deci așa precum El însuși a spus, acela nu rămîne în El, se scoate afară ca mlădițele de viță care se usucă dacă sînt desprinse din butuc (tulpină) și se aruncă în foc (Ioan XV, 6) [55].

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

54. *Ibidem,* cap. XL, col. 464 B.

55. «Cine este în comuniune cu unitatea (cu Acela ce unul este), dacă ține să se mențină în această stare fericită, nu este cu putință să trăiască în același timp o viață protivnică, ci trebuie să se despartă cu totul de ceea ce ar putea să sfărîme (întrerupă) unitatea... Este lucru evident... că viața spirituală dobîndește caracterul neclintit al asemănării cu Dumnezeu numai prin avînturi înfocate și sinceritate spre unitate (cu Cel ce este unul), prin nimicirea și mortificarea completă a oricărei înclinări protivnice». Dionisie pseudo-Areopaghitul, *Despre ierarhia bisericească,* cap. III, partea II, 5.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

DOI CĂRTURARI BRAŞOVENI DIN VEACUL AL XVIII-LEA ION DUMA ŞI RADU DUMA [1]

Activitatea acestor doi dascăli braşoveni a fost urmărită în trecut cu destulă atenţie de biografi, dar ea poate fi întregită cu date ulterioare ; ceea ce vom încerca să facem în paginile ce urmează. Şi nici noi nu avem îndrăzneala să afirmăm că, asupra acestor doi cărturari, n-ar mai fi nimic de spus.

Ion Duma a fost aşezat ca dascăl la şcoala cea nouă (terminată abia în 1761) prin anul 1759, cu o plată de 120 lei anual pentru slujba de cîntăreţ al bisericii Sfîntul Nicolae, iar pentru dăscălie să-l plătească părinţii ai căror copii vor primi învăţătura de la el [2], la care comunitatea parcă aşa, ca din milă, adăuga de la ea 5 găleţi de grîu. Biografia lui e destul de confuză. Pînă la Al. Lapedatu, s-a crezut — fiindcă se iscălea «Ion sin Radu Duma», adică fiul lui Radu Duma — că ar fi fost fiul dascălului şi scriitorului braşovean de care ne vom ocupa mai încolo ; măcar că nu era greu să se vadă imposibilitatea acestui lucru : Radu Duma e angajat ca învăţător «adjunct» abia la 1772 (ianuarie), iar la 1776 (februarie) e numit învăţător plin şi funcţionează pînă în 1790 [3].

Tatăl lui Ion, e un *Radu Duma,* care îndeplinea între anii 1723—1740 un important rol în viaţa social-bisericească a romînilor braşoveni : ca «gociman» (epitrop) al bisericii Sfîntul Nicolae îl găsim, alături de Radu Tempea-cronicarul, de gocimanii : Pătru şi Radu Pădure, ca reprezentant al acestei biserici la instalarea lui Ioan Giurgiu-Patachi ca episcop în

---

1. Din lucrarea *Contribuţia învăţătorilor din Ardeal şi Banat la culturalizarea maselor* (în ms.).

2. Vezi «Tocmeala» lui cu eforii bisericii şi ai şcolii braşovene, la Andrei Bîrseanu, *Istoria şcoalelor centrale ortodoxe din Braşov,* 1902, anexa XII.

3. Andrei Bîrseanu, *op. cit.,* p. 7.

Făgăraș, la 1723 [4] ; delegat al aceleiași comunități la generalii guvernatori ai Transilvaniei, Tiga și Wallis [5], în Oltenia pe lîngă episcopul Inochentie și banul Gheorghe Cantacuzino [6], în 1736, împreună cu Eustație Vasilievici — protopopul Brașovului — și juratul Gh. Hîrs, la Carlovițz, spre a cere mitropolitului sîrb Vichentie Ivanovici sprijin pentru biserică [7], iar în Moldova, la Grigore Ghica Vodă [8] ; în sfîrșit, e același pe care-l denunță, în mod necinstit, la 1736, tulburătorul și intrigantul Teodor Băran la Magistratul orașului că, alături de Radu Tempea, Eustație Grid și Vasile Mogoș, uneltește împotriva conducerii săsești. El este tatăl «namesnicului» Brașovului Dimitrie Duma și unchiul învățatului dascăl și scriitor Radu Duma [9].

Spre a evita orice bănuială de filiație dintre Ion Duma și dascălul Radu Duma, unul din biografii săi aducea următorul argument : «De notat că Ioan Duma nu se numește niciodată «sin dascălul Radu Duma» ci numai «sin Radu Duma». Și totuși e posibil ca același Radu Duma, bărbatul care îndeplinise atîtea misiuni, să fi ocupat, spre sfîrșitul vieții sale, la bătrînețe și postul de dascăl prim, «didascalos», la școala de pe lîngă biserica Sfîntul Nicolae, prin anii 1750—1759. Numai un om ca el, cult, inteligent și îndrăzneț — cînd trebuia — putea cunoaște oameni și evenimente scoase din adîncul istoriei, referitoare la biserica pe lîngă care își exercita slujba ; cel puțin aceasta o demonstrează însemnarea următoare din «*Registrul nr. VII/3,* p. 2, aflat — pe vremuri — în arhiva bisericii Sfîntul Nicolae din Brașov : «Introducere la «*Inventarium și însemnare despre dăruite odoară Sf[intei] Biserici. Inventariul și însemnarea benefactorilor care au dăruit ceva odoară Sf[intei] Biserici. 1759 iunie :*

«Aceasta n-am lipsit a nu o pune întru știința cărora o ar vrea să știe pentru Sfînta Biserică de la ce ani se trage fundația ei, pentru că cînd au venit Bolgarii lîngă Brașov, au umblat cursul anilor de la Adam : 6800 (1292) unde le-am dat loc cum se vede Slonul, ca să facă o cruce de lemn șindrilită, care stînd în mulți ani, după învechire au rugat pe Maghi[strat] și le-au dat voie de au făcut o biserică din lemn, fiind hramul Sfîntului Nicolae, și așa după 92 de ani la acea vreme au fost preotul Petru, care au stătut la tot lucrul cu îndrăzneală. Deci cănd au fost cursul anilor 1495 fost-au pre acea vreme județ Mihail Nifer. Într-această vreme s-au sculat oamenii din Șchei cu acest preot și s-au dus în Țara Romînească la prea Milostivul Domn Io Neagoe V[oiev]od de s-au rugat pentru Sfînta Biserica Scheiului. Atunci Măria Sa ca un Milostiv ce vărsa în

4. Dr. Aurel Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 58.
5. Sterie Stinghe, *Istoria bisearccii Șcheailor Brașovului,* Brașov, 1899, p. 88, 119, 138.
6. *Ibidem.*
7. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a romînilor ardeleni,* Sibiu, 1919, p. 117.
8. Sterie Stinghe, *op. cit.*
9. Aurel A. Mureșanu, *Un împiedecător al avîntului național al romînilor brașoveni, popa Teodor Băran,* în «Țara Bîrsei», anul II, nr. 3, și C. C. Mușlea, *Biserica Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului,* I, Brașov, 1943, p. 23.

toate părțile rîurile milostivirii spre lăcașul lui D[umne]zeu au și scris cărți la cinstitul Magh[istrat] precum că să-i dea voie să facă o biserică de piatră la Șchei, trimețind și daruri bogate la Domni, și așa s-au dat voie ca să facă pă cum îi va plăcea, care după aceea au trimis și mulți meșteri dăndu-le întăi izvod cum să o facă carii s-au apucat de o au și făcut-o foarte degrabă. Însă n-au putut-o isprăvi de vreme ce obicinuita moarte nu l-au lăsat și au rămas oltariul și tinda și clopotnița neisprăvite. Așadară la anul 1508 fiind alt preot Enea protopop mare, cu altu!, popa Mihai, aceștia încă s-au dus la Măria Sa Io Petru V[oie]v[od] Dimitrie Cercel, fiul lui Pătrașcu Vodă Domnul Țării Muntenești și iară cu știrea Magh[istratului] au lucrat de au ridicat tinda Bisericii și oltariul și Biserica cea mare la a. 1593. Iară cănd au fost anul 1595 s-au sculat Io Aron V[voiev]od, Domnul Țării Moldovei de au ajutorat din ce n-au fost isprăvit Petru V[oiev]od, Aron V[oiev]od au isprăvit. că au zugrăvit Biserica muierilor și au înălțat turnul. Deci după aceea, a. 1599 au venit Mihai V[oiev]od din Țara Muntenească și au ars cîteva sate din Țara Bărsei ; atuncia au ieșit la întămpinare județul Cetății Brașovului, Țerviș, și cu popa Mihai de la Biserica Șcheilor și cu părgari și cu multe daruri și au făcut pace să nu strice districtul Țării Bărsii. La Aug[ust] 25-go.

(ss) Didascalul Radu Duma Cănt[ăreț] B[isericii] Bra[șovului]».

Cine putea fi acest «didascalos» Radu Duma, decît cel pe care l-am identificat noi ? El a avut doi fii : pe Ion, de care ne ocupăm, și pe Dimitrie, preotul, cel care la 29 mai 1767 cerea, de la episcopul Novacovici, voie să meargă la București «pentru scutirea a opt sute de oi de oierit» [10]. Dimitrie e tatăl lui Radu Duma, dascălul și scriitorul de mai tîrziu.

Să revenim însă la Ion Duma. Asupra pregătirii lui, căci a făcut dovadă de o bogată cultură prin activitatea sa literară,avem puține date ; și acestea ni le dă tot el. Astfel, în ms. nr. 4305 din Biblioteca Academiei R.P.R., o «*Psaltichie romînească*» scrisă de el în 1751, unul dintre cele mai frumoase exemplare de acest fel de scrieri ce ne-au rămas din trecut, ne indică unde și-a cîștigat cunoștințele muzicale și și-a însușit limba grecească și temenica sa cultură teologică :

«Psaltichie romînească, carea cuprinde întru sine : Anastasima cu propediia și cu tot meșteșugul, cu eothinale și cu checatrare ; Stihirariul cu toate samoglasnicile praznicelor celor stăpînești și ale sfinților celor mari, carii să prăznuiesc preste tot anul ; Stihariul Penticostariului cu sărbătorile Paștilor, de la Sîmbăta lui Lazăr pînă la Dumineca mare ; Catavasiiariul cu toate trebuincioasele cîntări ale bisericii ce să cîntă preste tot anul. Așezate cu meșteșugul Psaltichiei pre glasurile grecești, în zilele prea luminatului Domnu Ioan Grigorie Ghica Voevod, păstorind în arhierescul scaun al mitropoliei prea sfințitul și de Dumnezeu trimisul kir Neofit, la anii de la facerea lumii 7259, de la Hs. 1751,luna lui August 1 dni».

10. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, București, 1906, p. 263.

Urmează o frumoasă şi interesantă «Predoslovie», sfîrşind cu nişte «stihuri», pe care le vom reproduce mai la vale.

Prin urmare, aici, în mediul superior de cultură din Ţara Romînească, poate chiar la curtea mitropolitului Neofit, pentru care a întocmit Psaltichia — aceasta o dovedeşte şi faptul că fiecare foaie are imprimată pecetea mitropoliei, un fel de «ex libris» al timpului —, şi-a însuşit acele frumoase cunoştinţe cu care se reîntoarce, în 1759, la Braşov.

Deci, prima lucrare — *Psaltichia romînească* — o scrie în Bucureşti la 1751, însoţind-o cu acest interesant «cuvînt» :

Cătră cîntăreţii aceştii cărţi şi cătră celalt norod pravoslavnic.

Dovediri din sfănta Scriptură, cum că iaste mai de folos fieşte căruia neam creştinesc a cînta şi a săruta pre limba sa de cît pre limba altuia, care n-o înţelege. Sfîntul Apostol Pavel, la întiîa poslanie cătră Corintheni, cap. 14, sh. 6, zice : Iar acum fraţilor, de voi veni la voi grăind în limbi străine, ce voi folosi voao ? şi altele. Şi iarăş mai jos, sh. 11, zice : Iar de nu voi cunoaşte puterea glasului (care iaste cuvîntul), fi-voi eu celui ce îmi grăiaşte mie, fi-m-va el mie ca un varvar, adecă el mie grăind şi el neînţelegănd. Sh. 13 : Pentru aceasta, cel ce grăiaşte în limbă străină, roage-se ca să le şi tălmăcească să ştie ce au zis. Sh. 14 : De mă voi ruga în limbă streină, d[u]hul meu să roagă, iar mintea mea fără de roadă iaste. Sh. 15 : Dar cum trebuiaşte ruga-mă-voi cu d[u]hul, ruga-mă-voi cu mintea. Sh. 16 : Pentru că de vei bine cuvînta cu duhul (într-altă limbă) dacă cel ce plineşte locul celui prost, cum va zice amin, spre mulţumirea ta, de vreme ce nu ştie ce au zis. Sh. 17 : Tu adecă bine mulţumeşti în limbă streină, ci celălalt neînţelegînd nu să foloseaşte. Sh. 18 : Mulţămesc lui D[u]mnezeu că mai vîrtos de cît voi de cît toţi grăescu în limbi ; ce în bisearică voesc a grăi 5 cuvinte ca şi pre alţii să îi folosescu, decît zeci de mii de cuvinte în limbă streină. Sh. 23 :Deci de se va aduna tot săborul împreună şi toţi vor grăi în limbi şi vor intra şi cei proşti şi cei necredincioşi, au nu vor zice aţ[i] nebunit ? Şi mai tot capul acesta pentru aceasta scrie. De unde se cunoaşte că sănt mai de folos dumnezeeştile laude şi rugăciunile ceale cu înţeles decît ceale făr'de înţeles. Şi precum zice şi sfîntul apostol Iacov, fratele Domnului : că pre cum trupul făr'de înţeles iaste mort şi nesimţit, aşa şi ruga şi cântarea cea făr'de înţeles către lauda şi cinstea lui D[u]mnezeu înaintea celor ce nu o înţeleg, moartă iaste şi nesimţită. Că au trecut lauda lui D[u]mnezeu şi cîntarea şi fiind închisă în limbă streină, nu ştie ce au zis nici s-au îndulcit de dumnezeeştile cuvinte care sănt hrana, bucuria şi mângîierea sufletelor celor iubitoare de D[u]menezeu. Şi alte multe mărturii spre aceasta se află în sf[i]ntele Scripturi, carea pentru scurtaria le las. Numai puţine am a zice pentru oarii carii defaimă şi hulesc limba noastră cea rumănească, zicînd că iaste grozavă şi necuvioasă. De care lucru de vreme ce pizma nu sufere ciale de folos unii ca aceiia bine să ştie că fieşte care om limba lui întru carea s-au născut i să pare a fi mai frumoasă şi mai lesne de căt toate limbile, pentru că D[u]mnezeu nu caută la frumuseţia limbii, nici îi trebueaşte aciasta, ci la înţelesul minţii şi la umi-

linţa inimii ; să nu îl cinstim cu buzele şi cu limba, iar inima şi mintea să rămîie deşarte şi fără de roadă, după cuvîntul sf[ă]ntului Pavel ce zice mai sus. Primiţi dar, o, iubitori de dumnezeeştile laude, cinstiţi părinţi şi de bun neam boiari şi aceiia ce v-a împodobit D[u]mnezeu cu veselitoarea şi de suflet folositoarea musichie, acest dar mare, prin smerita osteneală a unui nevrednic şi mai mic frate al cinstei voastre cei mari, spre a norodului rumînesc măngîiare şi, cântînd pre dănsa cu înţelegere şi cu dulciaţă sufletească, lăudaţi pe cel în troiţă slăvit D[u]mnezeu şi pre sf[ă]nta maica lui Dumnezeu. Şi cu smerenie vă rog, ce aţi afla greşit, au în cuvinte sau în glasuri, cu d[u]hul blîndeaţii îndreptaţi şi pe noi ertării ne învredniciţi, ca şi înşi-vă desăvîrşit ertare să luaţi, că mînă păcătoasă şi minte neputincioasă, neînvăţată şi nevrednică s-au apucat de lucrul cel vreadnic şi lăudat. Deci pre cum noi am nevoit de l-am aşezat după putinţă într-acestaş chip, aşa şi cinstea voastră să nu pregetaţi a învăţarea pre cîţi le vor pohti, pentru că înmulţindu-se acest dat de D[u]mnezeu talant, împreună să ne învrednicim şi platei de la D[o]mnul şi a tot stăpînitoriul D[u]mnezeu, ca să auzim acel fericit glas, carele au zis către sluga aceiia ce luoase doi talanţi, zicînd : slugă bună şi credinciosă, spre puţin mi-ai fost credincios, spre mai multe te voi pune ; intră în bucuriia D[o]mnului tău. Aceluia să cuvine toată mărirea, slava, lauda, cântarea, mare cuviinţa, putearia, stăpânirea, cinstea şi închinăciunea, Tatălui şi Fiiului şi Sf[ă]ntului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor amin.

Tuturor preoţilor, smerit şi plecat : Ioan sin Radului Duma Braşovean

La sfîrşit, următoarele stihuri :

«*Către iubitorii de Hs. cîntăreţi ai aceştii vlahomusichii şi către celălalt pravoslavnic norod a Ţării Rumîneşti*».

«O iubitori de Hs., cinstiţi musicotaţi,
Cuvioşilor părinţi şi întru Hs. fraţi
Pravoslavnice norod, limbă rumînească,
Păzită de Dumnezeu ţară creştinească.
În Domnul să vă bucuraţi prin sfănta cîntare
Cu credinţă, cu nădejde, cu dragoste mare
Că iată s-au tălmăcit, spre al vostru folos,
Care cu nevoinţă de pe grecie s-au scos.
Prin cuvinte rumîneşti şi prin glasuri greceşti,
Inima şi sufletul să ţi le-ndulceşti.

Îndeamnă, mai departe, pe aceşti «musicotaţi», să laude pe Dumnezeu, pe Sfînta Fecioară, Împărătească şi Doamnă a cerului ; să cinstească sfintele praznice, căci numai aşa vor găsi odihna dincolo de mormînt. Apoi, să-şi aducă aminte şi de cel care ostenit...».

A doua lucrare poate tot atît de importantă, scrisă de astădată la Braşov în 1761, poartă titlul : *Teologia Sfinţilor Părinţi ;* e un volum

miscelaneu de scrieri privitoare la deosebirile dogmatice ce făceau obiectul de discuție — și ceartă — între cele două Biserici : Catolică și Ortodoxă, dispute ce au preocupat pe brașoveni în lupta lor contra unirii cu Biserica Romei în aproape întreg veacul al XVIII-lea [11]. Cuprinde :

1. «Pentru cum seamănă copiii tatîni-său sau maică-sa și de unde se hrănește coconul în pîntecele mămi-sa și pentru copiii ce să nasc ologi sau într-alt chip betegi și schimonosiți și de ce lucru se află așà» (f. 2 v—3).

2. Vorova de la Bela Ţrcov, adecă de la Biserica Albă a cinstitului părinte a lui Ioanichie Galeatovschi, carele iaste de rănduiala lui S-tăi Vasilie cel Mare, ritorul de Kiev cu dumnealui... Piecarschii Szovitul, spuitorul de cazanii al lui Casimir craiul leșesc. Pentru eparhiia bisericii care, o au avut-o la garda Cantelariului celui mare a Corunii și de o seamă de slujitori a credinței catholicești cu deadinsul ascultată și însemnată, iar după aceia pe rănd scrisă și tipărită pre limba leșească ; de aici mai pe urmă tălmăcită și rumînește, leat 7188, iar de la întruparea lui Hs. Dumnezeu 1600 (f. 6—19).

3. Cuvănt înainte la cartea cia de răspuns împotriva Rîmleanilor a celui dintru sfinți părintelui nostru Nil, arhiepiscopul Solunului, că nu fieștecare, nici după întîmplare, ci după cea de mult descoperire a lui Dumnezeu, s-au făcut depărtarea lor de la sfănta săbornicească și apostolească biserică a Răsăritului și de la dreapta credință a creștinilor (f. 20—43).

4. Întrebări și răspunsuri pentru legea a treia ce s-au izvodit, adecă Uniea (f. 44—66).

5. Dovediri pentru purcederea Duhului Sfînt de la Tatăl numai, iar nu și de la Fiul (f. 70—80).

6. Cazanie pentru cei ce stau împotriva obiceaiurilor legii ce ține biserica Răsăritului (f. 81—89).

7. Pentru ungerea cu sfăntul mir (f. 89—92).

8. Pentru ispovedanie (f. 93—94).

9. Pentru maslu (f. 94).

10. Taina preoției (f. 94 v—96).

11. Pentru cinstea sfintelor icoane (f. 96 v—97 v).

12. Pentru cinstea sfintei cruci (f. 97 v—99).

13. Pentru cinstea prea curatei Fecioare Mariei maicii Domnului (f. 99—100 v).

14. Pentru cinstea sfinților (f. 100—102).

15. Cum că sfinții se roagă pentru noi (f. 102 v—103 v).

16. Pentru sfăntul post (f. 103 v—105 v).

17. Pentru ruga bisericii care se face pentru vii și pentru morți (f. 105 v—107 v).

18. Pentru protivnicii că nu cred că vor merge în Iad (f. 107 v—108).

19. Căci mînecăm la beserică (f. 108—109).

20. Pentrucăci cădește preotul în biserică (f. 109 v—110).

21. Pentrucăci stăm în biserică în picioare (f. 109).

---

11. *Ms. nr. 2467* din Biblioteca Acad. R.P.R.

22. Pentru aprinderea lumînărilor în biserică (f. 110).
23. Pentru metanii ce facem noi (f. 110 v).
24. Pentru prescuri și colivă ce aducem la biserică (f. 111).
25. Pentru oltariu (f. 112).
26. Pentru blagoslovenia ce blagoslovesc preoții cu mîna (f. 112 v).
27. Pentru odejdii (f. 113).
28. Pentru că noi ne numim fiii Ierusalimului (f. 113 v).
29. Protivnicii se numesc unii liuterani, alții calvini (f. 114).
30. Pentru cinstea a șapte sfinte săboară (f. 114 v).
31. Șapte taine ale bisericii (f. 117 v)».

La sfîrșit (f. 120 v) : «Multămită, laudă lui Dumnezeu nemărginită, celui ce mi-au ajutat de am văzut aceasta isprăvită. Folos, milă de la Cel de sus celui ce va vrea să citească, cu mîngăierea întru ceale sufletești să se înoiască. Luat-au sfîrșit această carte de scris, de plecatul și smeritul întru 'dascăli

Ioan sin Radu Duma. 1761 Avgust 11 dni».

După cît cunoaștem noi [12], materialul cuprins în lucrarea lui Ion Duma, oferind suficiente cunoștinte pentru pregătirea viitorilor clerici, a circulat în copii — parțiale — în toată Transilvania.

La 1647 apărea — tradusă din latină în slavonă — în tipografia de la Mînăstirea Dealul, *De imitatione Christi* a lui Toma Hemmerken. Traducătorul era boierul de la Fierești, Udriște Năsturel. A trebuit să treacă un veac și jumătate pînă cînd această minunată carte a ispitit pe călugărul blăjan Samuil Micu Clain să o traducă în graiul romînesc (1803) ; a tipărit-o fără numele lui, la 1813, în Blaj, episcopul Bob, sub titlul, perpetuat apoi : *A Tomii de Kempis de Urmarea lui Hristos,* patru cărți.

Cu 3—4 decenii însă înaintea lui, prima traducere a ei în romînește o dăduse dascălul și cîntărețui bisericii din Schei, Ion Duma. Sfîrșind lucrul la 8 aprilie 1774, încheia cu aceste cuvinte : «Tălmăcitu-s-au și s-au scris această carte prea minunată și folositoare de suflet, după limba grecească în limba noastră romînească».

El o intitulase : *Mîngăere sau Urmarea lui Hristos,* iscălind la urmă : «Ioan Duma cântărețu stefanopolitis din Transilvania, adecă Ardealul Germanilor» [13].

De la Ion Duma mai avem : o copie de pe traducerea : *Tîlcuirea lui Andreiu, arhiepiscopul Chesariei-Capadociei, la Apocalipsul Sfîntul Ioan Bogoslovul,* făcută din slavonește la 1704, din ordinul mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei, de vestitul Damaschin episcopul și dascălul. Pe lîngă Apocalips, manuscrisul [14] mai cuprinde : 1) Cazania Sfîntului

12. Vezi a noastră *Istoria invățămîntului rominesc din Transilvania pînă la 1800,* Blaj, 1944.

13. Manuscrisul original la 1915 se găsea în Biblioteca Internatului teologic din București. Asupra acestei traduceri, a se vedea studiul lui D. Furtună; în «Revista Istorică», 1915, nr. 4.

14. Nr. 2489 din Biblioteca Academiei R.P.R., titlul și stihurile de la sfîrșitul manuscrisului, la N. Iorga, *Două biblioteci la mînăstire : Ghighiu și Argeș,* București, 1904, p. 25—26.

părintelui nostru Efrem Sirul la preobrajenia Domnului Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Is. Hs. ; 2) Omilia și învățătura sfîntului părintelui nostru Ioan Zlataust, arhiepiscopul Constantinopolei, la sfînta și marea Piatdeseatniță, cum că o putere întocma au dat Hs. prin Duhul Sfînt tuturor apostolilor și de biserică și de credință, pe carea au întemeiat Hs. biserica sa».

Cu această inegală expunere, ne-am apropiat de o chestiune ceva mai delicată ; aceea în legătură cu *Fiziologul* ; dacă poate fi atribuită lui Ioan Duma sau nu copia din 1774 ?

Ocupîndu-se de această carte, N. Cartojan [15] citează «*Oarecare cunoștințe de la filozofii vechi pentru firea și obiceiurile năravurilor oarecăror jivine,* adunate de Preaînteleptul între arhierei Damaschin Studitul», manuscris publicat de C. N. Mateescu în «Calendarul revistei Ioan Creangă» pe 1914 si în revista de folclor «Ioan Creangă» [16], după *«o copie făcută la 1774 de dascălul Duma din Brașov»*.

Același — adică N. Cartojan — ocupîndu-se de *Fiore di virtù în literatura romînă* [17], după ce menționează prezența unor fragmente din *Fiziolog* în *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie,* dă ca o dată precisă de cînd această carte — al cărei prototip trebuie căutat în acel ciudat tratat de zoologie medievală cunoscut sub numele de *Bestiari* — devine ca operă de sine stătătoare în literatură : «prima versiune romînească integrală e cea a lui Nicolae Duma» ; aceasta, fără partea moralizatoare a povestirilor. (Cu toate acestea — și e cinstit a recunoaște —, altul a tălmăcit mai întîi, pe romînește, părți, dacă nu întreagă această curioasă carte : tot un brașovean : Costea Dascălul, la 1693).

Dar să ne lămurim asupra acelui *Duma,* traducătorul — la 1774 — *Fiziologului.* Un *Nicolae Duma* n-a funcționat niciodată la școala romînească din Șcheii Brașovului. E drept că C. N. Mateescu nu-i dă alt nume decît «Dascălul Duma din Brasov». Aceasta însă nu spune aproape nimic. La fel și Cartojan, numai o dată scrie : Nicolae Duma, în ultima publicație. Acum se știe cine putea fi în Brasov la 1774 «dascălul Duma» care se ocupa cu scrisul : Era Ioan Duma. Căci Radu Duma a început să scrie abia în decada următoare.

Și acum, ceva despre *Fiziolog* [18]. Cît de cunoscută era această carte, în ce măsură a devenit populară în literatura Apusului, ne-o dovedește marele Goethe, care, într-una din convorbirile sale cu Ekermann, spune despre *Werther* al său că «e o creație pe care poetul, *asemeni pelicanului,* a hrănit-o cu sîngele său». De ce ne-ar surprinde atunci naivitatea cititorilor romîni, care aflau, din *Fiziolog,* despre această pasăre acvatică următoarele :

---

15. *Cărțile populare în literatura romînească,* București, 1929, vol. I, p. 188—194.
16. An. VII (1914), și an. VIII (1915).
17. N. Cartojan, în «Analele Acad. Rom., Memoriile Secț. lit.». Seria III, tom. IV, p. 87—89.
18. Idem, *Cărțile populare în lietratura romînească.*

«Acest pelican iaste pasăre sburătoare de Eghipet, foarte doritoare și iubitoare de puii săi. Are acest obiceai : cînd merge pelicanul să se hrănească și să aducă de măncare puilor, ia piatră în piciorul cel drept și spre ce parte îl va atărna, acolo merge spre hrană. Însă uneori negăsind, să întoarce la puii lui și ei țipă și să vaetă cerșind măncare. Atunci, el de milă, neputând suferi strigarea lor, îi izbește cu arăpile ca să înceteze de țipete ; și fiind cruji, cu izbitura aripelor îi omoară. Atuncea pelicanul viind și găsindu-i morți, de mila lor și de durerea ei, *rumpe carneă* din pieptul ei și sângele ei cel cald stropește pre pui și așa iarăși îi înviază» [19].

Am fi lipsiți de obiectivitate susținînd că versiunea dascălului Duma ar fi cea mai frumoasă în literatura romînă. «Născocirile» cuprinse în *Fiziolog*, pe vremuri, se vede, au plăcut mult. După cum am spus mai sus, e greu de precizat cui datorăm întîia versiune romînească a lui. Desigur nu e nici Costea (Ion) Dascălul primul, cum nu e nici a lui Ion Duma, întîia și cea mai frumoasă traducere ; cercetări viitoare vor putea duce la alte concluzii. Deocamdată reținem acest fapt : Ion Duma ne dă versiunea romînească a *Fiziologului* la 1774. Se pune, apoi, întrebarea asupra originalului tradus : dacă e din literatura greacă, sau din cea apuseană (italiană). căci la 1770 *Fiziologul* era tradus în aproape toate limbile occidentale. El diferă ca redactare și compoziție ; unele versiuni au, ca și fabula, epitomul (povestirea, pilda) și învățătura ; altele, în schimb, se mărginesc la simpla prezentare a «gadinei», a «jivinei». cu toate însușirile și obiceiurile ei ; foarte multe sînt simple îngrămădiri de ficțiuni («carnea privighetoarei de o va mînca cinevaș, să face deștept, nesomnoros» etc.). La noi au circulat, probabil, amîndouă versiunile. Un exemplu : în fragmentele de *Fiziolog* din *Codicele lui Vasile Mălinescu*. ms. din 1779 [20], se găsește [21] un «Cuvînt pentru turturică», din care aflăm că «turtureaua e foarte iubitoare pentru soția sa — de-și pierde sotia, îl tot ielește foarte, nici mai cîntă pe lemn verde, nici mai bea apă limpede». Pilda sau, mai just, concluzia : «așa și tu oame dacă-ți pierzi prietenul tău cel iubit, asemănîndu-te cu turturelile, ca să primească Dumnezeu rugăciunile tale și-ți va da ce vei pofti». Iată, acum, același subiect, «Turtureaua», tratat în versiunea Duma : «Turtureaua iaste o pasăre care are acest obiceai : cănd să tămplă de-i moare soțul, nu-i mai trebuie mîncare, nice apă, iară pe pom nu să mai suie să cînte, ci stă tot întristată» [22].

N-avem la îndemînă. pentru comparație, fragmentul din *Fiziolog* cu același motiv (turturica), copiat la 1777 de un oarecare Andronache Behereanu [23] Din cîte s-au dedus [24] și acesta a ajuns la noi printr-o

19. Repr. din revista «Ion Creangă», an. VII, nr. 2.
20. Publicat de pr. Al. Popescu Runcu, Tîrgoviște, f. a., p. 7—8.
21. *Ibidem.*
22. Cf. în rev. «Ion Creangă», an. IX, nr. 2.
23. Publicat de M Gaster, în «Archivo glottologico italiano» an. X (1886).
24. N. Cartojan, *Contribuțiuni privitoare la originea liricei romînești,* în «Revista Filologică», an. I, nr. 1—2.

sursă italiană. De altfel, așa cum a constatat cu multe decenii în urmă V. A. Urechе [25], cînd a făcut paralela între poezia atribuită lui Ienăchiță Văcărescu : «Amărîtă turturea» și originalul italian [26], sub domnia fanarioților, prin secretarii lor probabil, s-a făcut un important împrumut de cultură italiană la noi.

Cît privește *Fiziologul* lui Duma, ne menținem părerea că el a fost tradus din grecește. Pe lîngă argumentele de mai sus, se adaugă și altele de ordin confesional [27].

Ar fi inutil să înșirăm aici numele tuturor viețuitoarelor, cu nume cunoscute și necunoscute în nomenclatura lor de astăzi, de care e plin, ca un bogat muzeu zoologic, manuscrisul rămas de la Ion Duma. C. N. Mateescu a publicat în amintita revistă și «Calendar» numere în șir din conținutul lui și tot nu l-a terminat. Cine mai știe astăzi ce dihanie o fi fost, de pildă, «inorogul» ? Din descrierea animalului însă imediat se vede că e vorba de rinocer. La unele animale dă și indicații de ordin medicinal, ca aceasta «Vulpea e bună de leac. Să fierbe într-un vas de aramă și să toarnă untdelemn peste ea și să lasă pînă să dejghioacă totul într-acel untdelemn. Cei poldagoși (podagroșii și reumaticii n. n.) își bagă picioarele înlăuntru și să vindecă».

Pentru a aprecia la justa ei valoare activitatea literară a lui Ion Duma, trebuie s-o raportăm, la timp. Iată de ce numele lui poate ar merita mai mult decît ceea ce am făcut noi aici.

*

25. Vezi «Analele Acad. Rom.», 1871.

26. Textul italian :

«Fonte freddo, fonte freddo
«Fonte fredd'e pien d'amor,
«Dove tutte li angeli
«Vano a toglier un ristor ;
«Se non se la la tortorella,
«Vedovetta nel dolor ?
«Passo li di frasca in frasca
«L-ussigonlo traditor
«Li parol che'ei dicea
«Son di falso adulator :
«— Se volesti, o signora,
«Io sarei tuo servitor.
«Vanne via, tu mai nemico
«Va bugiardo ingannator !
«Ch'io ne posso in ramo verde
«Ne in pratello che abbia fiori ;
«Ch'io se trovo l'aqua chiara,
«Beo la torbida tut'or,
«Nŏn vo sposo, non voi figli
«Ne dolcezze aver da lor».

(Cancionero di Romanze, Anvers, 1585 ; Cf. V. A. Urechie, *Patria Romînă,* București, 1868, p. 29).

Ienăchiță Văcărescu

«Amărîtă turturică
«O sărmană, vai de ea !
«Cînd rămîne singurică,
«O, sărmana, vai de ea !
«Unde vede apa rece,
«Nu va la ea să se plece,
«Ci o turbură și trece ;
«Unde vede apă lină
«De noroaie și de tină,
«Merge setea de-și alină
«Și de soțul ei suspină».

27. Vezi *Calendarul revistei «Ion Creangă», pe 1914.*

La 1775 Ion Duma a murit, cel puțin așa s-ar deduce din faptul că după acest an nu-i mai întîlnim numele nicăieri, preocupările lui fiind continuate de nepotul său, Radu Duma. Nu este exclus ca primul îndemn pentru scris (traduceri, prelucrări, copieri etc.) să-i fi venit din partea unchiului și nicidecum de la D. Eustatievici, cum afirmă D. Furtună [28]. Nu se cunoaște data precisă a nașterii lui ; ea se circumscrie între 1720—1735 și s-a întîmplat în Brașov, unde tatăl său, preotul Dimitrie, păstorea din 1725 (și pînă la 1767).

Era o veche tradiție, care se va continua și în veacul următor, ca viitorii preoți de la biserica Sfîntul Nicolae din Șchei, să treacă prin treapta diaconatului îndeplinind și slujba dăscăliei. Acest drum l-a urmat și Radu Duma. Ajunsese chiar preot. Dar n-a avut noroc în căsătorie, căci i-a murit soția după doi ani. De aci înainte va îndeplini funcția de dascăl la Școala de pe lîngă biserica din Schei pînă la moarte, întîmplată în 1790.

Între 1772 și 1776 funcționează ca învățător «adjunct» sau provizoriu, abia în 1776 e ales și întărit de comunitatea romînească, punîndu-i în seamă grele obligații, după cum se vede din contractul sau «legătura» încheiată cu brașovenii la 1 ianuarie 1776 :

«Să se știe că m-am așezat eu cu obștea, ca să învăț cîți copii vor veni la școală într-un an, și pre cei ce pot plăti și pre cei ce nu pot. Și de la cei ce pot plăti să am datoria a-mi da seama de banii ce-i vor putea scoate, să aib a-i da cui va rîndui obștii, și să aibă orice porunci or veni la oraș, să aib a-mi scrie la protocol, și să aib a ținea strana cea mare și orice porunci ar veni de la Maghistrat (conducerea orașului n. n.), ca să cetească în biserică, să aib datoria a le scrie la protocol și a-mi da sama cînd mi le va cere. Iar mă leg *a nu scrie fără știrea preoților și a obștii, și iar mă leg*, ca, orice taină voi auzi de la c[instiții] preoți și de la obște, să nu descoper nimurui. Și pentru acestea toate am simbria mea într-un an ung[urești] florini 200, adecă ungurești două sute și să aibă a-mi da D-lor la 3 luni cîte ung. fl. 50. Și instrucția cea cu 16 poncturi să aib iar a o păzi. Încă mă leg ca orice-mi vor porunci c[inst.] preoți și Dum[nealor] jurați spre folosul orașului, să fiu dator a-i asculta. Pentru aceasta întăresc cu iscălitura mea, ca să se crează ori unde și iar la trei luni să aib grijă a fi gata de eczamen». Semnat : Dasc. Radu Duma» [29].

Activitatea acestui dascăl, despre care o notă contemporană spune că «neavînd parte de preoție, au rămas dascăl și cîntăreț la această biserică și că, fiind cu mare osîrdie și avînd mare dar de la Dumnezeu, multe cărți au tălmăcit de pe limba latinească, grecească și sîrbească pe limba romînească», a fost urmărită mai atent [30] decît a lui Ion Duma și, dacă ținem seama de timpul în care a scris, putem spune că nici n-a fost

28. *Loc. cit.*
29. Reprodus la Andrei Bîrseanu, *op. cit.*, Anexa XV.
30. D. Furtună, în «Revista Istorică», 1915 ; N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, și *Istoria literaturii romîne, sec. XVIII*, vol. II.

greu, întrucît cele mai multe dintre lucrările lui au fost tipărite. Că s-a bucurat de un prestigiu, foarte îndreptățit de altfel, cît era încă în viață, sînt multe dovezi. Însuși Samuil Micu Clain în a sa *Istoria Românilor,* ms. păstrat în Bibl. Acad. R.P.R., vorbește despre el [31].

O dată, poate amărît de certurile dintre ei, scrie o «carte de împăcare» între preoții din Turcheș, pace pe care o va fi negociat chiar el [32]. Altădată intervine, la rugămintea lui Constantin Hagi-Pop din Sibiu, pe lîngă zugravul «Diac. Constantin ot Brașov» (1789), ca acesta să picteze 4 icoane mari pentru biserica ortodoxă din Groapa Sibiului [33].

Cu o cultură bogată, cîștigată prin intermediul a patru limbi străine avînd o fire potolită, a trăit în strînse legături de prietenie cu ceilalți cărturari brașoveni, cunoscuți și ei, foști — scurt timp — dascăli la aceeași școală : Radu Tempea, Dimitrie Eustatievici și Ștefan Ivanovici.

Pînă acum nu se știe ce școli a frecventat, pentru a demonstra o inițiere în atîtea limbi europene. Germana și latina le va fi învățat in gimnaziul săsesc, devenit mai tîrziu liceul «Honterus» ; poate chiar și greaca, foarte mult întrebuințată, ca auxiliară, în programele de învățămînt ale școlilor medii și superioare din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea ; la Brașov fusese angajat — cam o dată cu Ioan Duma — chiar un dascăl, Ianache, pentru limba greaca, de care — se vede — aveau mare nevoie în afacerile lor comerciale romînii brașoveni. Ipotetic s-ar putea afirma — și sînt cîteva indicii — că ar fi făcut studiile teologice la Carlovit, singurul seminar serios, pe vremea aceea, pentru pregătirea viitorilor preoți.

Partea aceasta o lăsăm în sarcina viitorului s-o lămurească.

Opera. Prima carte a lui, asupra căreia s-au oprit cercetătorii, a fost *Preoția séu îndreptarea de la Cutinic patriarhul Constantinopolului.* O tradusese, fiindcă, pe lîngă că era de lipsă preoțimii (cuprinde învățături pentru preoți și diaconi cu privire la rînduiala și îndeplinirea serviciului divin), văzuse «liniștea patriei și bucuria care înflorește ca un crin înmiresmat întru luminarea limbii romînești cu tot feliul de școle normalicești, acum în zilele preastinților monarhului și împăratului Iosif al doilea» [34]. Cartea a aparut prima dată la Viena în 1780 [35]. Nu se cunosc însă exemplare decît din ediția a 2-a apărută la Sibiu în 1789, prin îngrijirea vicarului Ioan Popovici de Hondol [36]. E tradusă din limbile slavonă [37] și grecească [38]. Asupra paternității traducătorului sînt și unele

31. N. Iorga, *Ibidem.*
32. Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul romînilor din Șchei,* Brașov, 1902, p. 8—9.
33. St. Meteș, *Din istoria artei religioase romîne : Zugravii,* Cluj, 1929, p. 124.
34. Din «*Prefața*» la Preoție...
35. Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche,* II, p. 315.
36. Andrei Șaguna, *Istoria Bisericii răsăritene universale,* vol. II, Sibiu, 1860, p. 189.
37. *Ibidem.*
38. Bianu-Hodoș, *loc. cit.*

rezerve. Astfel, I. Bianu și N. Hodoș [39], cît și un istoric local recent [40], acesta mai nesigur, o atribuie lui Gheorghe Haines, fostul director, după Radu Tempea, al școlilor naționale romîno-ortodoxe din Transilvania. Dar cei mai mulți, începînd cu însuși Șaguna [41] și sfîrșind cu Gh. Ciuhandu [42], sînt de acord atribuind ostenelii lui Radu Duma această voluminoasă lucrare.

E ușor de văzut rostul acestei traduceri : ea nu era o carte de completare a cunoștințelor, ci de inițiere în învățătura dogmelor. Era, cu alte cuvinte, un manual pentru pregătirea preoților.

Îndeplinind modesta funcție de învățător — un sfert de veac — la școala din Șchei, și văzînd lipsa de manuale școlare, spre a veni în ajutorul elevilor, a scris un *Catehism romîn-german pentru copiii neuniți* [43], tipărit de același consistor — din Sibiu — și în același an cu *Preoția.*

Fiindcă am amintit de două din cărțile *tipărite* ale lui Radu Duma, e locul să amintim de încă altă două cărți scrise de el, dar tipărite postum și fără numele lui : *Floarea darurilor* și *Rînduiala mortului* [44], ambele apărute la Boghici și Herfurt (1808) ; întîia, «retipărire» (Ediția I, între 1800—1803), e datorită preotului Ștefan Ivanovici, iar a doua, ieșită de sub tipar între 1808—1810, a apărut prin îngrijirea vreunui cărturar brașovean, care, din modestie, nu și-a trecut numele pe ea. Alte lucrări *tipărite,* nu cunoaștem.

Dascălul brașovean însă și-a legat numele, pe lîngă *Preoția sau îndreptarea preoților,* de alte opere, rămase în manuscris. Puține dintre ele, cele ajunse în păstrare la Biblioteca Academiei R.P.R., au fost studiate. de unii în treacăt [45], de alții mai amănunțit. Acestea ar fi, în ordinea vechimii, vestita carte bizantină, pentru călugări : *Raiul nou sau Limonarion,* pe care o termină de tradus în 20 septembrie 1774 [46], însoțind-o cu următorul foarte interesant epilog : «Sfîrșitul cu ajutorul lui Dumnezeu a cărții lui Ioan Mosh, care carte se chiamă Livade duhovnicească (metaforicește într-acest chip să înțeleage) că precum din lunca sau livada cea bine înflorită cu tot felul de flori, albinile multe feluri de dulcețuri străng și adună roadă dulce în stupina cea pementească, așa dară și căți vor ceti *aciastă carte din viețile sfinților,* ca din niște flori vor culege roadă duhovnicească și îndeletnicire dumnezeiască, carii cei ce o vor săvîrși în locul celei pemănțești va dobăndi împărăția cea cerească. *Această carte s-au aflat în vivliothica părinților celor vechi sau scriitorilor bisericești, în tomul al doilea, grecește și latinește, și fiindcă gre-*

39. *Ibidem,* p. 499—500.
40. Candid Mușlea, *Gheorghe Haines,* Brașov, 1934, p. 32.
41. *Op. cit.,* p. 188.
42. In «Revista Teologică» (Sibiu), an. XXI, nr. 5.
43. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne, sec. XVIII,* II, p. 324 ; titlul corect însă este : «*Catcchismul romîn-german pentru școlile normalicești neunite*», Sibiu, 1785.
44. N. Iorga, *Istoria bisericii Romîne,* II, p. 208—209.
45. N. Iorga, *op. cit.,* sau *Istoria învățămîntului romînesc,* București, 1928, p. 336.
46. Ms. nr. 1314 de la Bibl. Acad. R.P.R. ; Nr. 2481 e o copie a pr. Șt. Ivanovici din 1777 ; dar ms. nr. 2485 e o copie autografă din 1780 a lui Radu Duma.

ceşte nu să află cu numărul întreg, cum este latineşte, şi văzînd răvna sfinţiei sale părintelui Ştefan Ivanov[47] *de la Braşov că pohteşte a fi întreagă, nevoindu-să foarte mult şi sf. părintele episcopul de la Cernavoda Neofit la tălmăcirea limbii greceşti, cît au fost şi mie prin putinţă, am silit de am tălmăcit de pe latineşte,* ca să fie desăvîrşit spre folosul celor ce vor ceti şi noao lesne ertători».

Precum se vede, e o culegere de vieţi de sfinţi, traduse, probabil, din patrologia romană şi greacă ; din cea dintîi tîlmăceşte Radu Duma, iar din a doua episcopul Neofit de Cernavoda, întîmplător atunci la Braşov. *Limonarionului* îi urmează *Păşunea oilor cuvîntătoare,* terminată de scris la 1 decembrie 1780[48]. Cuprinde sfaturi către preoţi ; cum să conducă «turma cuvîntătoare, care sînt creştinii». Manuscrisul din Biblioteca Academiei R.P.R. e o copie după originalul tradus de Radu Duma şi e făcută de preotul Nica din Cernat (r. Braşov), copie pe care o transcrie apoi protopopul Nicolae Popovici, care, într-o notă, zice că a dat-o *în tipar* la 24 septembrie 1817.

A treia lucrare, intituată : *Piatra credinţii a fiilor sfintei biserici cei pravoslavnice, spre întărirea zidirii cei duhovniceşti şi spre piedeca celor ce să împiedica de piiatra smintelii cum să se îndrepteze* (1787)[49] ; ne întrebăm dacă nu cumva e una şi aceeaşi cu *Piatra scandelei*[50], «Piatra smintelii» sau «zmintelii»[51] ori «Piatra zumintelii», pe care o vindea, la 10 mai 1790 Radu Duma tînărului Sava Marcea[52] care a dat-o apoi popii Crăciun Feachetici din Agnita, tatal acelui tînăr cleric de la seminarul din Sibiu care-l bătuse pe Gheorghe Lazăr, opera lui Ilie Mîrnat, des întîlnita în mînăstirile noastre începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Radu Duma s-a încumetat între timp la o operă pe care, dacă ar fi putut-o duce la capăt, i-ar fi asigurat un incontestabil prestigiu : începuse traducerea *Mineielor*. Însă nu a avut norocul să-şi realizeze acest mareţ plan, să traducă — adică — această uriaşă operă a timpului, căci i-au luat-o cu puţin timp înainte episcopul Rîmnicului, Chesarie şi Filaret (între anii 1776—1780).

În studiul des citat, Al. Lapedatu credea că n-a tradus decît *Mineiul pe septembrie,* întrucît tocmai pe cînd termina această traducere, apărea *Mineiul pe octombrie* în traducerea amîntiţilor episcopi, afirmaţie

---

47. E vorba de preotul Ştefan Ivanovici.
48. Ms. nr. 1431 Bibl. Acad. R.P.R.
49. N. Iorga, *Două biblioteci...,* p. 44—45 şi *Istoria literaturii romîne, sec. XVIII,* II, p. 410, nota 1.
50. Vezi asupra ei la T. Bodogae, *Despre cunoştinţele teologice ale preoţilor romîni de acum 200 de ani,* Sibiu, 1943, p. 56.
51. Vezi I. Bianu, *Catalogul manuscriselor romîneşti,* I, Bucureşti, 1907, p. 361.
52. N. Iorga, *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene,* Bucureşti, p. 31—32.

bazată pe următoarea notă — foarte importantă — aflată la sfîrșitul unei copii a prefeței pe care o scrisese Radu Duma la traducerea sa :

«*Acest vrednic de laudă dascăl Radu Duma, fiind cu mare osîrdie și avînd mare dar de la Dumnezeu, multe cărți au tălmăcit de pe limba letenească, grecească şi sărbească pe limba rumănească. Şi văzînd că ar fi de mare folos a să tălmăci şi cele 12 Mineze sărbeşti pre înțelesul neamului rumănesc, s-au îndemnat a le tălmăci şi a le scrie pe limba rumănească, începînd de la luna lui septembrie.*

După ce au isprăvit această lună a lui spetembrie, vru şi celelalte 11 luni a le tîlmăci şi a le scrie, numai văzînd că s-au îndemnat preosfinţitul episcop al Rîmnicului chiriu chir Chesarie, un om foarte învățat şi iubitoriu de limba neamului său a le da în stambă»...

Fraza din notă, după cum se poate vedea, n-are un sfîrşit concludent ; din ea nu rezultă explicit că Radu Duma ar fi renunțat la traducerea integrală a Mineielor. Căci, folosindu-se de acelaşi izvor slavon, tipărit la Moscova în 1741 (cel de pe septembrie l-a terminat de tradus în 1779), în anul următor (1780) da gata pe cel de pe martie [53]. Că s-a oprit la atît sau a mers mai departe, n-o putem preciza.

Atunci cînd dascălia îi da răgaz — cel puțin atît, căci plata i-a fost destul de mică —, se îndeletnicea şi cu copierea cărților de ritual bisericesc, pe care apoi le vindea. De exemplu, pe un *Penticostar* din 1785, o notă spune : «*Acest Penticostariu l-am cumpărat cu zloți nemțeşti şi este de la dumnealui jupînul dascalul Radul Duma şi acum este al meu,* preotul popa Stănilă din Vişlea de jos, la 20 ianuarie 1786. Cine ar fura-o, să fie moştean ghienii şi matcii focului» [54].

Am văzut mai sus că tot el vinde un ms. din *Piatra zmintelii* la 1790. Cu semn de întrebare, lăsînd cercetătorului viitor să ne răspundă dacă nu cumva poate fi atribuită tot lui Radu Duma prima traducere a *Halima*-lei sau *O mie şi una de nopți,* terminată la 30 martie 1786 (începută în 1782) în Braşov [55].

După ce a fost corectată o afirmație a lui N. Iorga [56], mai putem menționa încă trei lucrări cu conținut istoric, atribuite — pe dreptul — lui Radu Duma, primele două traduse din rusește, iar a treia originală : *Viața lui Petru cel Mare* şi *Viața marelui cneaz Dimitrie Ivanovici ;* întîia, înainte de 1783, a doua, la 1785, amîndouă păstrate în copie din 1788 făcută de un oarecare «Zamfir Marcu Căpitanul din Braşov», iar a treia şi cea mai interesantă pentru istoriografia transilvană, este : *Din*

53. Const. Lacea, *Biblioteca veche a Bisericii Sfîntul Nicolae din Braşov,* în «Transilvania», 1909, p. 104.

54. N. Iorga, *Scrisori şi inscripții...,* p. 206.

55. M. Gaster, *Chrestomație romînă,* I, București, 1882, p. 95, şi I. Colan, *Viața şi activitatea lui Ion Barac,* Bucureşti, 1928, p. 28, nota 1.

56. N. Iorga, *Studii şi documente,* VII, p. 45, nota 3.

ce pricină au început Împăratul turcesc asupra împărăţii Moscalilor oaste (1768—1774) şi care cuprinde, sub formă de memorii, ştiri despre războiul ruso-turc din anii respectivi, desfăşurat pe pământul Ţărilor Romîne şi terminat cu pacea de la Kuciuc-Kainargi, avînd la bază informaţii culese de la boierii refugiaţi la Braşov [57].

Prin remarcabila lor activitate, de dascăli şi mînuitori ai condeiului, într-o epocă în care totul trebuia început, Ion Duma şi Radu Duma se înscriu între precursorii de seamă ai culturii romîne moderne, care coincide, în Transilvania, cu apariţia acelui bogat mănunchi de cărturari din cunoscuta «Şcoală ardeleană».

Prof. NICOLAE ALBU

57. Vezi asupra ei I. Crăciun, *Cronicele româneşti ale Transilvaniei şi Banatului* în «Anuarul Institutului de Istorie din Cluj», I—II, 1958—1959, p. 134.

DOCUMENTARE

„LUMINAREA“ PICTURILOR MURALE

PRINCIPII ŞI PROCEDEE TEHNICE

Am expus succint, şi am dorit să fie şi limpezi, un număr de consideraţii privitoare la restaurarea monumentelor istorice. După chestiunile de principiu, am vrut să punem în lumină problemele privitoare la picturile murale, tablouri de chevalet şi icoane. În capitolele care urmează, studiem analitic şi arătăm procedeele tehnice de «restaurare».

Principalele sînt «*luminarea*» sau «curăţirea», numită deseori, cu un cuvînt mai puţin potrivit, «spălarea» ; *consolidarea, repictarea* (întregirea figurilor ori ansamblului, alături de executarea unui decor nou) ; «*îngrăşarea*» şi *vernisarea, desprinderea* unei picturi în mozaic, frescă şi simili-frescă, temperă ori ulei ; *transpunerea* ei pe alt perete sau pe un panou mobil, precum şi alte cîteva operaţii privitoare la aceeaşi materie ; în specie, la picturile murale şi cele executate pe tăblii de lemn. Domeniul este de însemnătate şi bogat. Oprele de artă prezintă, în ce priveşte fiinţa şi procedeele de execuţie, o mare varietate. Problemele sînt complexe. Din nefericire, experienţa tehnicienilor a rămas tăinuită ori neconsemnată. A fost transmisă, în unele cazuri, oral şi fără multe lămuriri ; ori a fost «furată» din ochi şi păstrată cu aceeaşi înfrigurare de beneficiarii succesivi. Aceea ce aflăm în compendii sau manuale nu e totdeauna destul de precis. Autorul ascunde, nu arareori, propria lui gîndire. Întîmpinăm greutăţi de interpretare. Nu cunoaştem materialele de care e vorba, sau trebuie să rezolvăm înţelesul îndoielnic al unei indicaţii. Mai ales, o împrejurare de fapt micşorează ori anulează interesul explicărilor. Aceasta se referă la diferenţieri importante.

Maeştrii apuseni vorbesc despre picturile murale ale Franţei, Italiei, Spaniei, Germaniei şi Elveţiei, executate cu anume materiale : var de marmoră, calcar de calitate, sucuri de plante ori de copaci, culori minerale fabricate de decoratori cu ajutorul unei «chimii» complicate şi

neutilizate, de multă vreme, chiar în Apus. Datorită extensiunii unor termeni, s-a ajuns însă să se vorbească despre «frescele» bizantine, sîrbești, bulgărești, grecești și atonite ; și de frescele rusești și romînești. Cuvîntul frescă a devenit, în limba franceză și în literatura de specialitate europeană, un termen generic. Numește decorurile murale laolaltă ; și pe cele executate în ulei. De-a dreptul pe zid, sau pictate în atelier și fixate pe urmă pe pereți, cu ajutorul «maruflării». Dar în Peninsula Balcanică și în țara noastră, fresca adevărată se întîlnește foarte rar. La Muntele Atos, călugării meșteri și inițiatorii lor bizantini au descoperit și aplicat, sute de ani de-a rîndul un procedeu întemeiat pe materialele regiunii, pe clima și mijloacele financiare la îndemînă. La fel, în Bulgaria, în Serbia și Grecia. Iar «frescele» de la Mistra sînt simili-fresce, un gen de temperă.

În țările romînești, din varul de bolovani și piatră calcaroasă ; din fuior de in, cîlți de cînepă, păr ori iarbă de cîmp (material folosit ca «liant»), din cărbune vegetal (întins pe tencuială ca «fond» și sprijin al culorilor (albastrului îndeosebi), și din adaosul altor materii (nisip, lapte ori brînză de vaci, ulei de in) ; cu culori pregătite de pictori, s-au realizat decoruri care au învins vremea și apar astăzi, în multe cazuri, strălucitoare. Sînt «frescele» Romîniei, lucrări obținute cu ajutorul unor procedee asemuite frescei apusene ; simili-fresce ieșite din justa cîntărire a împrejurărilor, posibilităților noastre și climei extreme.

Problema s-a pus, și a fost analizată în *Ecole Pratique des Hautes Etudes Historiques et Religieuses* din Sorbona. În anii 1930—1934, în numeroase ședințe, au urmat discuții, experiențe și precizări conduse de Gabriel Millet. Surprins de diferențierea tehnică și deosebitoare a picturilor murale medievale din Apus de cele din Grecia și Balcani, Millet a stăruit, cu severitatea lui de metodă și cu rigoarea pe care o punea în constatările și studiile de artă bizantină și post-bizantină, să se ajungă la cele mai întemeiate și luminoase concluzii. A. Xyngopoulos, profesor de specialitate la Universitatea din Atena, cercetător al decorurilor medievale grecești, al celor de la Muntele Atos și Salonic în special, a analizat amănunțit caracterele frescei, și absența acestei tehnici în decorurile de care s-a ocupat. Cu acest prilej, s-a lămurit complexul factorilor principali ai frescei, simili-frescei și temperei. Cel dintîi este materialul tencuielilor, varul și elementul de legătură (cîlții de cînepă, in etc.) ; cel de-al doilea privește culorile, natura lor și modul de preparare. Cel de-al treilea factor este caracteristic, fiindcă explică condițiile în care se folosesc tencuielile și se aplică culorile. Materialul întrebuințat în Apus, var de marmoră sau piatră calcaroasă, caracteristică regiunilor mediteraneene și vulcanice, se deosebește de varul obținut din bolovani și piatra regiunilor carpato-balcanice. Culorile, la rîndul lor, se diferențiază mult de cele înscrise în manualele de pictură apusene ori descoperite prin analiza picturilor murale, de cele utilizate în răsăritul Europei. S-au adus la Hautes Etudes tablouri cu rezultatele analizelor de laborator, și au fost expuse concluzii ieșite din studii amănunțite ale tratatelor de pictură

miedievală și ale materialului de tencuieli în culori luat dintr-un mare număr de monumente medievale. Am adus noi înșine mai bine de 200 de fragmente, tencuială pictată și substraturi de tencuială din monumente transilvănene, muntenești și moldovenești.

Socotim necesar să relevăm importanța excepțională a celui de-al treilea factor. Fiindcă pune în lumină deosebirea esențială dintre lucrările medievale apusene, și picturile murale răsăritene considerate într-un mare număr de cazuri. Tencuiala, pe care se aplică culorile, este formată, în Apus, din var stins de curînd. Bine malaxat și frămîntat, acesta păstrează vii proprietățile de reacțiune capabile de a «ataca» oxizii metalici folosiți de pictor, și a-i preface în săruri fixe (carbonați, fosfați etc.). Reacțiile chimice aduc prefaceri tonale și aspecte noi. Oxizii albaștri, roșii de diferite nuanțe, galbeni etc. se prefac în săruri cu aspect mult diferit : înnegrite, intensificate ori decolorate etc. Decoratorul trebuie să cunoască dinainte valoarea și sensul acestor reacții chimice, fiindcă altfel sînt tonurile zemurilor pe care le poartă pensula, și altele rezultatele datorite fixării lor pe perete. Grigorescu, la Agapia, s-a obligat, prin contract, să picteze în fresco biserica cea mare a mînăstirii. După cîteva încercări nereușite, din care a rămas icoana hramului (la amiazăzi deasupra ușii de intrare), a renunțat însă și a decorat monumentul cu pictură de ulei, pe «șpaclu» de argilă.

Practica pictorilor noștri «freschiști», a decoratorilor balcanici de asemenea, este, în marea majoritate a cazurilor, constantă. Varul se stinge și se păstrează, vreme îndelungată în «varnițe», căptușite pedelături cu scînduri și acoperite cu pămînt. Nu se folosește, pentru pictură, decît după o trecere de timp apreciabilă. Este întrebuințat atunci cînd și-a pierdut «tăria» ; după șase luni de zile, după un an sau doi ani. Se încearcă pasta pe podul palmei și pe buze. «Fresca» carpatică și dunăreană se lucrează pe tencuieli «potolite». Figurile și scenele «se scriu».

Pictorul apusean din evul mediu a fost nevoit să lucreze iute, și să improvizeze. Realizările lui sînt legate de calități de spontaneitate și prospețime de inspirație ; și firește, din nefericire, și de defectele izvorîte din grabă. În Apus a fost formulat dictonul : Peindre à la fresque, c'est feindre à la presque». Și pictorii răsăriteni sînt nevoiți să lucreze cu oarecare grabă, fiindcă au nevoie de tencuială umedă. Acoperă, din această pricină, atîta suprafață de perete cîtă pot picta într-o zi. Ei lucrează însă oricum pe «îndelete», «scriu». Pictorii noștri bisericești din epoca feudală folosesc, în adevăr, pentru a numi lucrarea lor, cuvîntul slavonesc care înseamnă scriere ; iar pictorul se numește pe sine «pisar», scriitor [1].

*

1. Cercetări întreprinse în ultimii ani au lămurit că și în Bulgaria, așa cum am arătat mai sus, s-a pictat, în genere, și cu deosebire în secolul al XIII-lea și următorii, în tempera, pe pereții bisericilor, și nu în frescă. Citățm textual concluzia analizei tehnice din studiul-călăuză publicat în 1960, la Sofia, de I. Akrabova-Jandova și intitulat : *«L'église de Boïana,* un monument de l'art bulgare du XIII-e siècle» : «Se cuvine să arătăm că la Boiana s-a lucrat într-o tehnică nouă. Spre deosebire de decorurile mai vechi (din secolele

Problema tratată şi precizările de mai sus dobîndesc importanţă atunci cînd e vorba de restaurări. Folosind tratate şi informaţii apusene, s-au aplicat în Grecia şi la noi, în cîteva cazuri, procedeele indicate pentru fresce apusene. Rezultatele au fost neaşteptate şi regretabile. Aşa s-a întîmplat la Mistra, la Muntele Atos şi aiurea.

Consemnăm în învăţăturile expuse şi cele ce urmează rezultatele unei experienţe de mai bine de patru decenii, şi a numeroase analize de laborator. Alăturăm şi asociem cunoştinţele şi îndemnurile pictorului tehnician A. Avakian, care a lucrat mult în domeniul restaurărilor. În aplicaţie, cîteva sau multe din indicaţiile date pot să apară sau să fie dovedite recuzabile. Fiindcă speciile sînt într-adevăr numeroase. În ţările romîneşti au lucrat, am pomenit, meşteri de şcoală bizantină, pictori balcanici, maeştri ruşi, saşi din Ardeal şi din Polonia, şi «lombarzi» de învăţătură apuseană medievală. Nu uităm zugravii atoniţi şi nici pe romînii formaţi la şcoala acestora şi dăruiţi cu însuşiri personale de creaţie. Materia, vorbim de picturile murale şi icoane, apare astfel complexă şi diversă. Generalizările, periculoase în principiu, trebuie înlocuite, în restaurări, cu procedee izvorîte din studiul monumentului, şi cu nuanţări impuse de rezultatul acestuia.

Un lucru însă este totdeauna de extremă rigoare : întocmirea prealabilă a unui adevărat act de «fiinţă». El trebuie să cuprindă istoricul şi izvoarele pe care se întemeiază ; înfăţişarea picturilor, arătată în amănunte şi completată cu fotografii clare, de dimensiuni apreciabile ; poziţia sondajelor şi rezultatele acestora, natura şi întinderea alterărilor de culoare şi desen, a figurilor şi compoziţiilor, deteriorările şi importanţa lor. Date precise vor indica programul iconografic, genul picturii, procedeele tehnice, culorile folosite şi compoziţia tencuielilor. Lămuririle vor fi completate cu analize de laborator, dacă va fi nevoie. «Actul» va invedera interesul decorului şi necesitatea de a-l lumina şi consolida, de a-l păstra aşa cum va ieşi după aceste două operaţii, sau nevoia de a-l «restaura».

Luminarea, consolidarea şi restaurarea sînt noţiuni largi şi de interpretări diverse. De aceea, dintru început, devizul şi caietul de sarcini vor alege şi motiva operaţiile necesare şi materialele de care se vor folosi

---

al XI-lea şi al XII-lea), acelea din 1259 (ansamblul celebru de care se ocupă cartea) au fost executate în tempera... Culorile vîscoase folosite într-această tehnică nouă sînt amestecate cu o materie organică, albuş de ouă sau clei de piei. Se deosebesc trăsături de pensulă surprapuse, neamestecate una cu alta. *Contrairement à la technique de la fresque, qui exige un travail rapide sur un mur fraîchement enduit, la technique de la peinture en détrempe permet de procéder lentement.* L'artiste de Boïana utilise intégralement les possibilités que lui fournit cette technique nouvelle. Il décompose le contour byzantin, rigide et schématique du visage, des yeux, du nez, de la bouche et, de cette façon l'adoucit. Il modèle les visages, par des transitions de couleurs graduelles en rendant le volume par une riche gamme de nauances. Les plis transforment la couleur des tissus...» (p. 50—51).

În cercetările noastre, am întîlnit în mai multe locuri fresce : la Pătrăuţi, în paraclisul de la Bistriţa ; în monumente transilvănene, şi în picturi rupestre din Ţara Romînească. Ne putem gîndi la meşteri apuseni, «lombarzi» pentru Transilvania ; saşi, polonezi şi germani, sau romîni ucenici ai acestora. Şi în aceste lucrări, tempera predomină totuşi.

meșterii. Dacă, în principiu, luminarea și consolidarea sînt admisibile, restaurarea se cuvine să fie considerată și hotărîtă numai în cazuri foarte rare. Riscurile sînt, într-adevăr, atît de numeroase, încît numai împrejurări excepționale ne pot îndemna să le înfruntăm. Nu socotim fără interes o motivare de ordin istoric și aleasă din trecutul țării noastre.

Prin grija Comisiei Monumentelor Istorice, s-au curățat, la începutul secolului nostru, picturile murale din Biserica Domnească de la Argeș. Primele rezultate au încîntat pe «operatori» și cercetători. Cu osîrdie și oarecare grabă, munca s-a întețit. Mai tîrziu decît ar fi fost bine, s-a observat alterarea tonurilor, dispariția treptată a multor amănunte și, lucru mult mai grav, a mîinilor și capetelor. Mici pasiuni, lipsa uneori a acelei înalte conștiințe artistice plămădite din dragul de adevăr și teama de răspundere au adus regretabila intervenție a pensulei restauratorilor ; întregiri și precizări ascunse cu abilitate. Rezultatul stă în fața ochilor noștri. Picturile din Biserica Domnească de la Argeș formează un ansamblu extrem de important. Curățirea lor a adus mari servicii și ne-a dăruit posibilitatea de a le admira și studia. Erorile de procedare nu apar. Le distinge însă cine a cunoscut prezentarea inițială a monumentului și mersul operațiilor ; și cine are privilegiul de a poseda fotografiile făcute înainte de începerea lucrului de curățire. În Biserica Domnească Sfîntul Niculae din Dorohoi, mijloacele energice de care s-au folosit restauratorii au ruinat figuri și compoziții, și au distrus farmecul artistic al lucrărilor. Au făcut necesare refaceri și mai păgubitoare. În bisericile din Popăuți și Sfîntul Gheorghe din Hîrlău, lucrători conștiincioși și mai îndemînateci n-au putut evita degradarea tonurilor, care se albesc pe măsură ce trec anii. Comisia Monumentelor Istorice Imperială a Austriei, la rîndul ei, a întîmpinat neajunsuri mari cînd a curățit picturile din biserica mînăstirească Sfîntul Gheorghe din Suceava. Aci, figuri întregi și compoziții au trebuit repictate. Este evidentă ruperea unității și armoniei ansamblului primitiv. Ansambluri celebre de picturi murale au fost apoi ruinate de restaurări, în Apus. Citățm exemplul caracteristic și cunoscut, al interiorului bisericii franciscane Santa Croce din Florența, înălțată în secolul al XIII-lea de Arnolfo di Gambio, arhitectul campanilului catedralei Santa Maria del Fiore. Înainte de a fi pictată, a inspirat arhitectului cuvinte mișcătoare : «Veți citi și cugeta contemplînd interiorul monumentului pe care l-am zidit ; pe pereții lui *vor scrie* mîini nemuritoare». (Remarcăm, și la Arnolfo, folosirea cuvintelor «scris și scriere» pentru a numi picturile murale). Santa Croce a fost în adevăr împodobită cu picturi «gotice», lucrul mîinilor nemuritoare de care a pomenit arhitectul. Nu mai vedem astăzi decît urme din ceea ce au admirat contemporanii și, mai bine de două secole, florentinii iubitori de artă și călătorii informați. Fiindcă, în 1560, Giorgio Vasari, pictor de deosebită vocație și autor al cărții *Vite degli artisti,* a «restaurat» decorul monumentului. A șters cu acest prilej o parte din picturile originale, și a menit ruinei o altă parte importantă a acestora.

Alăturăm exemplul picturilor din Chiostro Verde (Santa Maria Novella) tot din Florența.

În asemenea condiții, problema restaurărilor apare complexă și gingașă. Învederează nevoia de a nu recurge la operațiile legate de tehnica restaurării decît în cazuri extreme [2].

Am arătat nevoia studiului istoric, iconografic, tehnic și artistic (estetic) care trebuie să preceadă. Așezăm însă în loc de frunte sensibilitatea și conștiința operatorului. Fiindcă nici o nădejde nu e îngăduită decît în funcția de experiența acestuia, de mijloacele de care dispune și de perspectiva în care lucrează. În ultima analiză sfaturile tehnice, apoi, și indicațiile care urmează sînt, și subliniem faptul, străine de orice gînd de generalizare. Împrejurările de fapt, altele de la caz la caz, rămîn singure hotărîtoare.

*

Restaurarea picturilor în frescă, simili-frescă și tempera. Pricini numeroase schimbă înfățișarea picturilor murale ; a celor în frescă, simili-frescă și tempera, în primul rînd. O parte din acestea se datoresc vremii, mai exact vîrstei decorului, și sînt de natură fundamentală. Privesc modificările totale rezultate din prefacerea materialului coloristic. Sînt acțiuni și interacțiuni care au drept izvor constituția însăși a culorilor și tencuielilor. Dinafară, înrăurește lumina, temperatura, compoziția chimică a atmosferei, fumul și necurățeniile care plutesc în aer. Dinăuntru, lucrează starea tencuielilor, care se usucă pe vreme ce trece, ori se umezesc datorită infiltrațiilor. O acțiune deosebit de nefericită este exercitată de cimentul folosit deseori pentru construcția zidurilor și, în multe cazuri, pentru organizarea tencuielii care acoperă cărămizile și piatra. Picturile se întunecă. Unele tonuri se întăresc și capătă o înfățișare de noapte ; altele «slăbesc», devin mai puțin colorate și alterează armonia ansamblului. Pete albicioase, un mucegai de fapt, apar din loc în loc pe suprafețe restrînse sau mai întinse. Praful și necurățeniile din atmosferă se asociază cu fumul și umezeala și, vremea ajutînd, o pătură de grosimi variabile se așterne pe suprafața scenelor și figurilor. Capetele și mîinile, lucrate în unele cazuri cu emulsii grase, pătimesc cel mai tare.

2. O «igienă» a picturilor murale se impune în chip firesc. Poate îndepărta restaurările, în multe cazuri. Pentru aceasta, este folositor să amintim că frescele, simili-frescele, picturile în tempera și cele în ulei se «îmbolnăvesc», în anume condiții. Sînt alterate de alge, licheni, bacterii și ciuperci, care fac pete albicioase ori roșiatice, puncte negre și modificări de tonalități. Ridică porțiuni de culori sau de tencuială colorată, fărîmițează tencuielile de suport și nimicesc aderența stratului pictat.

Picturile murale urmează ca atare să fie ferite de dogorirea soarelui, de ger și ploi repezi ; în cazul decorurilor exterioare. Cele interioare sînt îmbolnăvite de variațiile de temperatură, de umezeala aerului, fum și necurățenii. Mai puternic influențează umezeala pereților.

Pentru exterior s-au propus ecranele de sticlă, apărătoarele de scînduri etc. Pentru interioruri, numeroase alte mijloace care preocupă institutele de cercetare și restaurare din diferite țări.

1. Cea dintîi operație, de ordin absolut necesar, este cercetarea bolților și pereților pentru a descoperi și preciza starea în care se află, firea stricăciunilor și întinderea răului. Cu o perie foarte moale, cu cîrpe moi și, mai ales, cu luare aminte și răbdare, se va întreprinde «*luminarea*» decorului. Urmărim o îndoită țintă. Cea dintîi privește înlăturarea necurățeniilor care se desprind ușor de pe pereți ; cea de-a doua stă în legătură cu descoperirea boalei de care suferă pictura murală. Precizăm crăpăturile, «burdușirea» straturilor pictate, desprinderea acestora și locurile rămase goale. Greutățile lucrării apar ușor. Purtată fără mare grijă, poate pricinui desprinderi de tencuială pictată, lărgiri de crăpături și alte neajunsuri. Dusă la bun sfîrșit, are însă drept rezultat precizarea problemei. Aflăm ce avem de făcut. Și putem fotografia ansamblul, scenele și amănuntele principale, operație fără de care nu e îngăduit să se pășească mai departe.

2. Curățirea temeinică a decorului pictat nu poate fi întreprinsă înainte de «*consolidarea*» sumară a acestuia. Se impune ca atare astuparea crăpăturilor, și reducerea burdușelilor și părticelelor de straturi pictate care atîrnă, ținute de un fir de cîlți, de pe bolți în jos sau de-a lungul pereților. «Consolidarea» se pornește și se urmează însă în condiții anume, fiindcă poate duce la neajunsuri. Cel dintîi este îmbîcsirea cu funingine și praf a suprafețelor vecine cu crăpăturile. Cel de-al doilea privește materialul întrebuințat și chipul în care se lucrează. O a treia împrejurare poruncește limitarea acestor consolidări «prealabile» la ceea ce este absolut necesar pentru a curăți și lumina temeinic decorul. Se consolidează ca atare numai aceea ce face cu putință curățirea și luminarea picturilor ; a ceea ce înlătură teama desprinderilor mai întinse de suprafețe burdușite și, în primul rînd, pierderea părticelelor pictate care spînzură în aer la capătul unui fir de cîlți. Judecata, îndemînarea și experiența meșterului sînt singure chemate să hotărască, fiind vorba de condiții de fapt.

3. Curățirii inițiale, cu perie și cîrpe moi, îi urmează astfel consolidarea «prealabilă». Aceasta face cu putință *operația esențială de curățire și luminare.* Folosim, în acest scop aluat din făină de patiserie și mălai 2/3 făină de patiserie ; 1/3 făină de mălai), adaos cu amoniac 10%, în mică canitate. Din amestecul arătat, se formează un sul de pastă de consistența necesară (prea moale, se lipește de zid ; prea puțin frămîntat, lasă urme de făină pe perete). Meșterul «plimbă» sulul de pastă pe suprafața de curățat, liniștit și cu stăruință, pînă în clipa cînd pictura apare curată. Pasta «murdărită» se înlătură, și se lucrează cu un sul de pastă curată. Curățirea se desăvîrșește cu ajutorul unei soluții compuse din alcool 45%, benzol 45% și amoniac 10%. Se îmbibă cu acestea un tampon de vată învelită în tifon. E aplicat și purtat în mișcări circulare pe suprafața decorului, înlocuit fiind de cîte ori e nevoie printr-unul nou.

4. Consolidarea «definitivă». O serie de fotografii se cuvine să preceadă operația. Vor avea un caracter documentar, și vor forma un temei

de comparație cu rezultatele definitive ale restaurării. Consolidarea însăși privește împlinirea crăpăturilor, reducerea tuturor burdușelilor și desprinderilor de tencuială precum și degradărilor pricinuite de umezeala pereților. Meșterul va folosi, în acest scop, materiale identice cu acelea aflate în tencuielile decorului și suprafețelor vecine cu degradările.

Pictorul A. Avakian precizează amănuntele operațiilor în chipul următor : în spatele frescelor burdușite, se face întîi o tăietură orizontală de 3—5 cm în partea de sus asupra feții pictate, și o a doua de aceleași dimensiuni în partea de jos. «Molozul» strîns aci se va scurge. Cu un antiseptic, format din 75% clorură de sodiu, 15% azotat de potasiu, și 10% acid boric, se pregătește o cantitate de apă fiartă (95% apă, și 5% antisepticul). Lichidul obținut se toarnă în golul burdușit ; se repetă operația după o jumătate de oră. După aceasta se astupă cu hîrtie subțire și gălbenuș de ou, crăpăturile sau găurile ce s-ar găsi eventual pe fața suprafeței burdușite. Cu ajutorul unei «planșe de protecție», îmbrăcată cu pîslă, și fixată pe fața tencuielii pictate, se comprimă ușor suprafața în scopul de a reduce burdușeala. Un dispozitiv de lemn va susține planșa ; și o va păstra fixată pe perete două-trei zile, sau cît va fi nevoie. Tencuielile burdușite se leagă de perete, la rîndul lor, cu ajutorul laptelui de var și caseinei, injectat cu ajutorul unor siringi speciale (cu vîrfuri metalice groase de 1—1½ cm și încovoiate). Compoziția amestecului va fi de 50% pastă de var și 50% cazeină preparată din brînză de vaci, «degresată» (sau cazeină praf uscată). Înainte de întrebuințare, se strecoară prin sită deasă. Adăugăm că atunci cînd trebuie consolidate tencuielile pictate de pe arcuri și bolti, laptele de var se toarnă cu ajutorul unei pompe de cauciuc prevăzută cu un tub subțire.

Pentru fixarea tencuielilor pictate, se folosește des și procedeul «*cepurilor*». Pentru aceasta, se găurește tencuiala pictată, și se străbate pînă la cărămida zidului alegînd locurile de mică importanță ; unde nu se văd capete și figuri, ori alte elemente esențiale ale decorului). Gaura va fi circulară cu diametru de 2—5 cm, adîncă de 1 cm în panta de 45%, iar mai departe, pînă la zid, de formă cilindrică și perpendiculară. «Cepul» însuși va fi din mortar de frescă amestecat cu cazeină ; fără nisip, ci frămîntat cu fragmente de piatră de construcție (fragmente mici de 2—3 mm diametru). «Corpul» se formează din straturi ; vîrful, destinat să întîlnească zidul și să se lipească de acesta, cuprinde uneori și nisip mărunt. Se continuă printr-un smoc de fuior de cînepă, păr de capră sau de cal. Se introduce lateral și cu ajutorul unui bețișor cilindric. Urmează, către suprafața tencuielii pictate, straturi succesive de mortar de frescă, adaos de cazeină, fragmente de piatră de construcție mărunțite, ori mortar de compoziția frescei originale.

În prealabil, înainte de turnarea laptelui de var ori aplicarea cepurilor, toate crăpăturile și locurile goale vor fi curățite bine și umezite. Aceasta pentru a ușura aderența și fixarea strîns a materialului injectat ori a cepurilor de păturile tencuielilor originale. Iar, elementele cepu-

lui vor fi succesiv bine îndesate ; cel de temei avînd tencuială de frescă, la centru, și cîlții pe margini și pe fund.

Crăpăturile se curăță și se umezesc cu ajutorul pompei de cauciuc. Urmează injectarea laptelui de ciment ; în mai multe reprize separate de anume interval de timp. Cînd umplutura a apuns la 1 cm de suprafața cipturii murale, așteptăm să se întărească ; scrijilăm apoi suprafața umpluturii cu un cuțitaș de oțel sau de lemn, pentru a pregăti priza cu mortarul de frescă. Acesta, compus dis 3/4 mortar de frescă și 1/4 caseină se aplică tot în straturi succesive și cu procedeul folosit la cepuri.

«Ciocăniturile» (deteriorări de forme și raze felurite, produse întîmplătoare sau voite și afectînd stratul pictat, se fac și înadins, în cazul repictărilor întinse, cu scopul de a înlesni aderarea acestora) trebuie și ele îngrijite și «restaurate». Cu cuțitașe de oțel, de forma mistriilor mici, se curăță necurățeniile de la suprafața lor, fără a le lărgi sau adînci. Se umezesc apoi în mai multe rînduri cu pensula (pentru a evita scurgerea apei pe peretele pictat) ; și se împlinesc iute cu un prim strat de mortar de frescă, îndesînd pasta pentru a asigura priza de tencuiala veche. Operatia finală este egalizarea suprafeței umplute a ciocăniturii cu aceea a picturii murale în care e cuprinsă.

Restaurarea picturilor în ulei. Cea dintîi operație, asemenea aceleia de curățire și luminare a picturilor murale în frescă, simili-frescă și tempera, va fi îndepărtarea necurățeniilor și funinginii depuse la suprafața decorului ; cu perie moale și cu ajutorul aluatului de făină de patiserie. «Definitivarea» va urma consolidării, și se va face cu o solutie de alcool pur, terebentină, ulei de in crud și apă în proporțiile aflate necesare de meșterul restaurator.

În principiu, vernis-ul original al decorului trebuie respectat. Nu rareori se observă însă, după curățire și luminare, o reîntunecare a decorului. Pricina este alterarea vernis-ului. Pictorul A. Avakian indică, după E. V. Cudreavțev, amestecuri folositoare și practice pentru îndepărtarea inconvenientului de care pomenim. Unul cuprinde apă și terebentină în proportii egale ; un al doilea apă 85% și alcool 15%. Un al treilea amestec e format din apă 60%, terebentină 30%, ulei de in, mac sau nucă crud 10%. Trei diferite solutii sînt compuse din apă, terebentină și alcool în cantități variate. Hotărăște, în fiecare caz, pictorul restaurator, care va experimenta de altfel unul ori altul din lichidele propuse lucrînd pe porțiuni reduse.

După curătirea picturii, se «grunduiesc» suprafețele consolidate, cu grund de ulei. Cînd acesta s-a uscat, se procedează la reconstituirea picturilor în tonuri locale. Ultima operație este vernisarea. În vederea acesteia, se încălzește în «bain-marie», terebentina. Se adaugă ceara răzuită în fulgi și, după dizolvarea ei, uleiul de in.

*

Curățirea și luminarea picturilor murale descoperă, în multe cazuri, suprafețe goale. Lipsesc fragmente de decor, elemente ale peisajului arhitectonic și fondurilor, fragmente de figuri și, uneori, figuri întregi. Lipsurile sînt opera vremii, ruinii tencuielilor, și operațiilor de curățire neîndemînatice întreprinse în diferite epoci. «Restaurarea» silește pe artist să rezolve o problemă grea. E vorba de împlinirea lipsurilor, de repictarea fragmentelor care au dispărut. Operația, de ordine delicată și grea, atrage completări picturale, întregiri și adaosuri. Prospețimea tencuielilor pe care se pictează, calitatea culorilor, în chip necesar altele decît acelea folosite de vechiul decorator, alături de lucrul unei mîini noi și de caracterul greu de ascuns al unui alt stil păstrează ansamblul. Mai greu de observat îndată după refacere, adaosurile și repictările ies la iveală după un timp oarecare, și tulbură impresia artistică. Există și pictori restauratori dăruiți cu însușiri particulare, capabili de a lucra în genul și cu mijloacele cele mai apropiate de pictura originală ; în stare, cu alte cuvinte, de a executa și strecura completări greu de deosebit de cele vechi. Nefericită aptitudine, fiindcă este legată de erori de interpretare care, dacă sînt greu de remarcat chiar de cercetători atenți, nu rămîn scutite de erori grave. Pe anume porțiuni, de dimensiuni mai mult sau mai puțin apreciabile, lipsește capul unei figuri, o mînă, un atribut, ori un obiect-simbol. Precizăm ideea, începînd cu cel din urmă element : pe masa cinei celei de Taină, dintr-un monument răsăritean medieval, pictorul zugrăvise smochine verzi și fructe din țările calde, laolaltă cu frunze de aloes, palmier și oleandru. Șterse și dispărute fără urmă, au fost repictate în culori asemenea celor vecine, și «în stil», sub forma de căpățîni de ceapă și fire de usturoi, crengi și frunze de salcîm ori de stejar etc. Un sfînt mucenic, pentru a cita un al doilea caz, înălța în mîini o bară metalică încovoiată și împodobită cu smalțuri colorate sau pietre prețioase. Bara, lungă de 20 sau 25 cm era atributul guvernatorilor de provincii orientali, al stareților de mînăstiri budiste și vrăjitorilor asiatici. O vedem astăzi pictată din prima jumătate a secolului al XVI-lea, în mîinile Sfîntului Nichita, pe un contrafort al bisericii mînăstirești din Arburea, în nordul Moldovei. În două monumente în care atributul nu se mai vedea aproape de loc, pictorul restaurator a pus o cruce frumos executată, în mîinile unui mucenic și alta la fel în mîinile unui prooroc. Brațele unui apostol întinse paralel și orizontal pentru a primi ceva, într-alt caz, nu se mai vedeau de loc, de la coate spre extremități. Pictorul restaurator le-a înlocuit prin brațe încrucișate pe piept. Capetele dispărute în picturi distruse de vreme și cel mai des de curățiri nepricepute și de încercări de repictări, se află cîteodată bine repictate, «restaurate» în stil. Expresia figurii, particularități portretistice și interpretarea originală greu pot fi reproduse însă chiar de cel mai îndemînatec restaurator. Nu mai stăruim asupra peisajelor arhitectonice în care, din lipsă de temeiuri ori de cunoștințe arheologice, restauratorul introduce case, copaci și orizonturi diferite de cele originale.

Indicațiile expuse subliniază gingășia operațiilor de completări și repictări. Întemeiază interdicția de a le întreprinde undeva. Problema se complică însă din pricina unui aspect nou. Acesta privește monumentele, bisericile în special folosite pentru cult. Închinătorii caută pe pereți și vor să citească scenele pictate ; să le vadă și să le înțeleagă. Contemplă cu luare aminte figurile și nu pot rămîne mulțumiți cu înfățișarea unor sfinți cărora le lipsește capul, cu Maica Domnului fără un braț și cu Iisus căruia nu-i află chipul întreg și trupul fără prihană. Împrejurarea aceasta de importanță deosebită impune întregirile și repictările : îngrijite și în stil. S-au propus și admis în genere anumite condiții : o ușoară diferențiere de nivel a picturii noi în relație cu decorul original ; o deosebire tonală, exprimată prin slăbire sau intensificarea culorii, ori o limitare discretă cu culoare a porțiunii repictate.

Monumentele de valoare istorică excepțională, picturile murale-documente și izvoare istorice, nu îngăduie tratarea expusă. În chip evident, apare necesitatea imperioasă de a înlătura, de plano, orice repictare, întregire și cea mai ușoară precizare de amănunt. Suprafețele lipsite de decor și porțiunile goale, cît de reduse, trebuie acoperite cu o culoare de ordinul celei vecine sau ansamblului, și de o altă intensitate sau altă nuanță. Așa cum este interzis adaosul sau completarea unui singur cuvînt într-un document istoric scris, la fel se impune cu rigoare și atitudinea pictorului restaurator în monumente excepțional de valoroase prin vîrsta, arta ori interesul indicațiilor de ordin istoric pe care sînt capabile să ni le ofere.

Dacă e vorba de o repictare, pe suprafețe mărginite sau mai întinse, tencuielile degradate se dau jos pînă la cărămidă. Se scobește și se curăță bine, pînă la anume adîncime, și «rosturile». După aceasta, se tencuiește locul cu mortar de frescă, compus din același material, și în același chip, ca vechea tencuială. În prealabil, zidul se umezește, iar mortarul, frămîntat cu nisip mare, va fi bătut cu maiul ca să pătrundă între cărămizile sau bolovanii zidului (în rosturi). Stratul acesta de mortar, numit strat de nivelare, cu fața zgrobunțoasă și neregulată, e lăsat să se usuce înainte de a se așeza tencuiala de frescă. Adăugăm că trebuie «gletuit» cu pămînt galben sau praf de marmură și var pastă în proporții egale. E bine să se adauge și fuior de cînepă. Pentru a acoperi vîrfurile acesteia se va întinde cu bidineaua un strat subțire de var pastă.

Dacă repictarea se face în tempera, «grundul» e de obicei format din lapte crud din care s-a înlăturat grăsimea și o soluție subțire de cazeină preparată cu amoniac. Se poate folosi și emulsia de ou sau cazeină subțiată cu apă. Pictorul A. Avakian recomandă o emulsie compusă din cazeină praf (10 gr), apă (60 cm^3), amoniac (5 cm^3) și ulei fiere de in (30—50 cm^3). Se adaugă și praf de zinkweiss (105 gr) și apă (220 cm^3). Ca material de legătură al culorilor în tempera cu ou, el recomandă o compoziție de ou (gălbenuș și albuș), 1 volum (40 cm^3), ulei de in fire 1/2 volum de ou ; și oțet de vin în aceeași cantitate. Pentru a prepara emul-

sia, se bate oul şi se picură treptat uleiul şi oţetul. Acesta din urmă nu trebuie să fie «tare», fiindcă atacă anume culori şi coagulează oul. În tempera cu caseină, culorile se leagă cu soluţie de caseină ; uleiul fiert de in şi anume răşini. Pentru soluţia de caseină se foloseşte caseină praf (50 gr), apă (250 cm³) şi borax (20 gr). La 1 volum din această soluţie, se adaugă 2/3 ulei de in fiert, şi 1/3 lac de mastic sau «damar», dizolvate în terebentină.

Tehnicianul observă că în locurile unde tempera se şterge cu mîna trebuie folosită, pentru «fixare», o soluţie slabă de «sherlaque» alb sau ceară de albine dizolvată în terebentină.

*

Alături de chestiunile de principiu şi de cele de ordin istoric, am dat în studiul nostru un număr de indicaţii tehnice. Am intrat în amănunte folositoare în anume grad pictorilor practicieni. În aplicaţie, aceştia întîmpină firește împrejurări şi cazuri multiple. Experienţa şi tactul artistic vin în ajutorul lucrului lor, şi hotăresc singure.

I. D. ŞTEFANESCU

UN TABLOU NECUNOSCUT AL PICTORULUI N. GRIGORESCU

La biserica Sfîntul Ioan Botezătorul din Vaslui, ctitorie a lui Ştefan cel Mare, se află, donat de mai mulţi ani, un tablou înrămat, datorit penelului marelui nostru pictor N. Grigorescu. Mulţi vizitatori au văzut tabloul, au citit în colţul din dreapta, jos, semnătura apăsată a lui Grigorescu, însă l-au uitat din clipa cînd au ieşit din catedrală.

Înainte de a descrie tabloul, socotim necesar să arătăm împrejurările fericite prin care această operă a devenit proprietatea bisericii Sfîntul Ioan Botezătorul. Pictorul N. Grigorescu, în tot timpul cît a pictat biserica Mînăstirii Agapia, a stat în gazdă la stareţă, care îi pregătea şi masa. Pictorul, în semn de recunoştinţă, a dăruit stareţei tabloul, care reprezenta pe Iisus Hristos pe Golgota, înainte de răstignire. Stareţa l-a trimis fratelui său, Dumitru Miclescu. Acesta a avut, în afară de fete, şi doi fii : Vasile Miclescu şi Constantin Miclescu, doctor la Iaşi. Tabloul lui Grigorescu a trecut de la fratele stareţei de la Mînăstirea Agapia, Dumitru Miclescu, în stăpînirea fiului său Vasile Miclescu, care prin testament l-a dăruit bisericii catedrale Sfîntul Ioan Botezătorul din Vasluí [1].

Aflînd de la Sultana Miclescu, soţia lui Vasile Miclescu, că testamentul se găseşte la Tribunalul din Vaslui, am obţinut o copie a acestui act, semnat de Vasile Miclescu [2]. Prin urmare tabloul pictat de N. Gri-

---

1. Informaţii culese de la preotul econom Ioan A. Grigoriu, fost parohul catedralei din Vaslui şi de la Sultana Miclescu din Popeşti-Vaslui, soţia lui Vasile Miclescu.

2. Redăm aci partea din testament privitoare la tablou:

«Astăzi 8 februarie 1922 subsemnatul proprietar Vasile D. Miclescu din comuna Micleşti, judeţul Vaslui scriu acest testament, cu propria mea scrisoare şi semnat de mine şi ca cel ce nu cunosc oara săvîrşirii din viaţă de pe această lume vremelnică şi că tot ce vieţueşte trebuie să se ducă acolo de unde nu se mai întoarce. Pînă sînt în toate facultăţile raţiunii şi neavînd copii dispun de averea mea aşa cum arăt mai jos. Rog deci pe soţia mea, Sultana V. Miclescu, născută Grigore Răşcanu şi pe cumnatul meu Petre Gr. Răşcanu, magistrat, pe ambii lăsîndu-i executori testamentari, ca în numele ce atît au mai scump şi sfînt să execute acest testament aşa cum dispun şi numai astfel vor dovedi că m-au ascultat şi iubit...

Art. 31. Las tabloul pictat de marele pictor romîn Nicolae Grigorescu, reprezentînd pe Domnul nostru Iisus Hristos, dus în muntele Măslinului spre crucificare, episod în ultimele momente, faţă mama sa, Maria Fecioara, Maria Magdalena, mironosiţele, guvernatorul Iudeei Pilat din Pont şi pontificele ebreu, ambii călări, bisericii Catedrală din Vaslui, zidită de Ştefan cel Mare, a fi aşezată ca o lucrare de mare artă, la un loc de onoare în Sf. Biserică Sf. Ioan...».

gorescu s-a păstrat în familia Miclescu pînă ce a fost dăruit catedralei din Vaslui. Din arborele familiei Miclescu făceau parte și mitropoliții Sofronie și Calinic.

Legatari testamentari au fost Sultana Miclescu, soția lui Vasile Miclescu, și P. Răşcanu, consilier la Inalta Curte de Conturi, care au respectat dorința răposatului Vasile Miclescu și au dăruit tabloul bisericii Sfîntul Ioan Botezătorul în anul 1930, după repararea și sfințirea ei [3].

Se naște întrebarea : cînd a fost pictat tabloul ? Din informații luate de la părintele econom Ioan A. Grigoriu, fostul paroh al catedralei din Vaslui, și de la Sultana Miclescu rezultă că tabloul a fost creat de Grigorescu pe cînd picta la Mînăstirea Agapia biserica Sfinții Voievozi, adică între anii 1858 și 1860 [4]. Deci înainte de a pleca la Barbizon, în Franța, ca bursier al Moldovei (datorită sprijinului lui M. Kogălniceanu, care-l cunoscuse la Mînăstirea Agapia și «rămăsese uimit de darul acestui tînăr zugrav») [5].

După ce l-am situat în timp, să vedem ce reprezintă tabloul : pe o pînză de un metru lungime și 75 cm lățime, sub un cer înnorat, Iisus Hristos e înfățișat în momentul cînd pe Golgota se fac ultimele pregătiri pentru răstignirea Lui. În primul plan, Iisus stă în picioare, cu cununa de spini pe cap și aureolă în jurul frunții, străjuit de doi evrei. Unul are barbă neagră și mustăți la fel, iar pe cap un turban ; ține de mîna dreaptă pe Iisus ; celălalt evreu, un bătrîn cu capul descoperit, cu părul alb, barba și mustățile argintii, privind pe Hristos, i-a apucat cu mîna stîngă giulgiul alb, gata să cadă. Iisus pare absent la tot ce se petrece în jurul Său, însă din privire și din expresia figurii se înțelege că, sufletește, El trăiește intens acele momente.

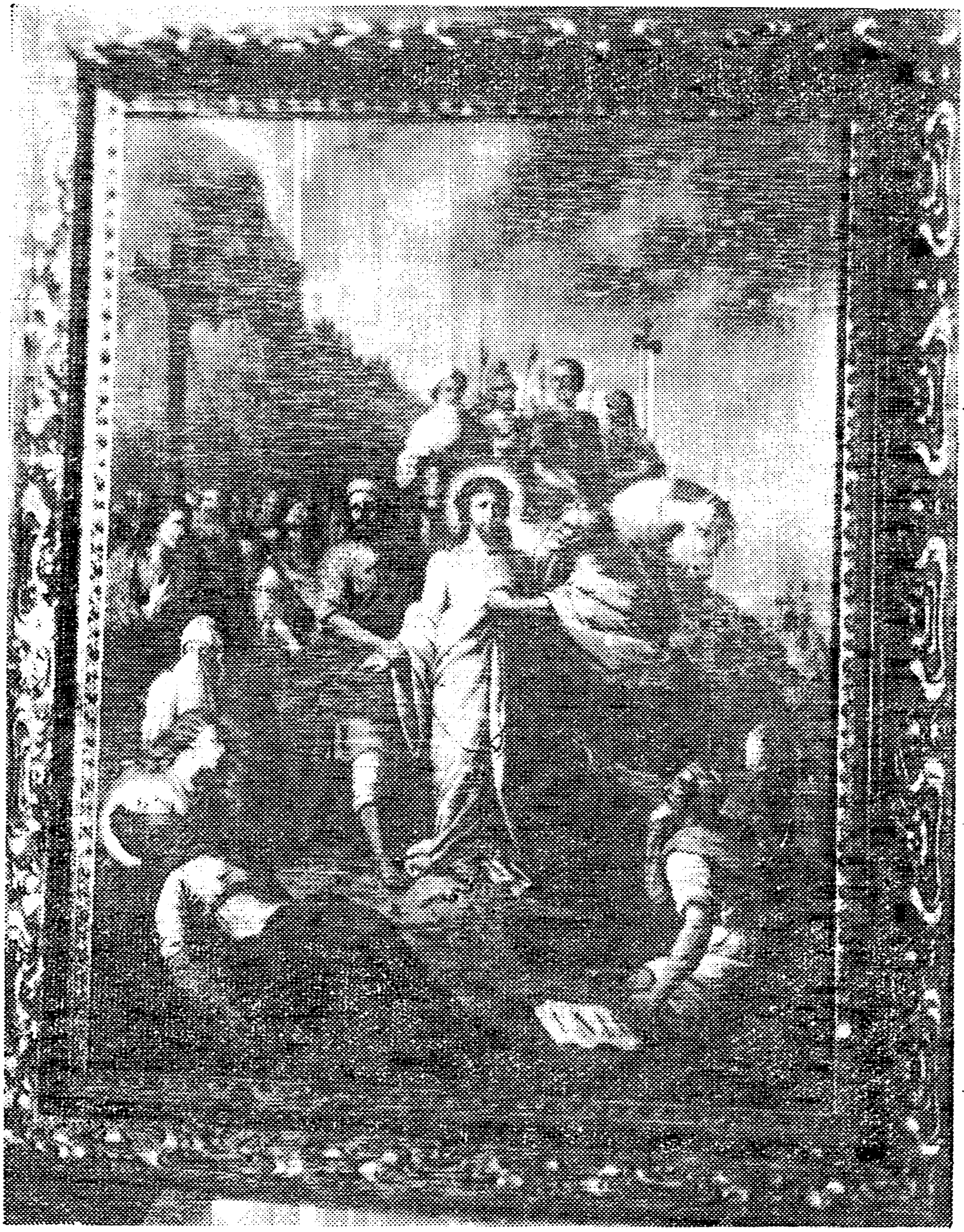
În fața lui Iisus, în colțul din stînga al tabloului, Maica Domnului (văzînd pregătirile ce se fac și gîndindu-se la chinurile ce va suferi fiul său) a leșinat. Ea poartă o rochie roșie, iar pe deasupra un văl albastru închis cu care e acoperit capul ; se reazemă cu partea superioară a trupului și cu capul de genunchiul stîng și umărul drept al Salomeei. Aceasta e înmbrăcată în verde, are capul descoperit, părul blond și despletit ; privește cu durere la Iisus. În colțul din dreapta al tabloului, un evreu în genunchi se uită la Hristos, întinzînd mîna dreaptă spre El și ținînd în mîna stîngă un ciocan. Alături de evreul îngenunchiat, în aceeași poziție stă un ostaș roman. La picioarele Mariei, acoperite cu o pelerină albastră, se află tăblița cu inscripția vizibilă : «I.N.R.I.» și cîteva piroane. La spatele Salomeei stă Maria Magdalena în genunchi, cu marama pe cap, ștergîndu-și fața de lacrimi. Nu i se văd decît ochii. În picioare,

---

3. Informații culese de la preotul econom Ioan A. Grigoriu și de la Sultana Miclescu.

4. G. Oprescu, *Grigorescu,* Editura Meridiane, București, 1961, p. 11 : «Sîntem în 1858. Pictura bisericii va dura pînă în vara lui 1860».

5. Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui,* (Comentat de I. D. Ștefănescu), în «Clasicii romîni comentați», Edit. Scrisul Ramînesc, Craiova, 1936, p. 17, 141.

la spatele Mariei Magdalena, o altă Marie, cu capul descoperit, privește îndurerată la Hristos.

În planul al doilea se află o mulțime de oameni ; se văd numai capete, o cruce înfiptă în pămînt, iar călări pe cai — un bătrîn fariseu

cu barbă și turban alb, delegat al arhiereilor Ana și Caiafa, și un centurion roman, cu capul descoperit, privind undeva departe, ca și cum a venit din ordin. În urma lor, călări, alți ostași romani. Pe un deal, în planul din fund, se distinge o mulțime de oameni, care neputînd veni la locul răstignirii, se uită din depărtare. La poalele Golgotei se conturează Ierusalimul, se zăresc clădiri, unele avînd turle.

Remarcăm că tabloul, prin compoziție, este *original,* întrucît nici un pictor din Renaștere n-a tratat acest moment. Cunoaștem tablouri de Rubens : Hristos pe cruce sau Coborîrea de pe cruce ; Hristos răstignit, de Giorgione ; Așezarea lui Hristos în mormînt, de Tițian ; Coborîrea de pe cruce, a lui Rembrandt, sau Coborîrea în mormînt, de Ribera, însă *nici un pictor nu s-a gîndit să reprezinte pe Iisus în momentul cînd se făceau pregătirile pentru răstignirea Lui, chiar pe Golgota.*

De asemenea, subliniem simetria cu care Grigorescu a dispus personagiile atît în planul întîi, cît și în planul al doilea. De pildă, în planul întîi, în colțul din stînga se vede Maica Domnului leșinată, sprijinită de Salomeea și, în spatele ei, Maria Magdalena plîngînd ; de cealaltă parte și tot în colț, evreul cu ciocanul în mînă și ostașul roman. În planul central, Iisus, peste care se revarsă o lumină puternică. Drama ultimilor pregătiri pe Golgota o trăiesc : Hristos, evreul ce stă gata să bată cuiele, Maica Domnului, Salomeea și Maria Magdalena. Centurionul roman privește absent peste marea de capete, neparticipînd la drama la care asistă, vrînd parcă să arate că-i de față numai spre a executa ordinele lui Ponțiu Pilat. Delegatul evreu privește atent pregătirile ce se fac pentru răstignirea lui Iisus, spre a nu uita nici un amănunt pentru relatarea ce avea de făcut arhiereilor care l-au trimis.

Demn de remarcat este efectul de lumină și umbră, prin care Grigorescu pune în valoare figurile principale : Iisus, Maica Domnului, Salomeea, Maria Magdalena, cealaltă Marie și evreii care încadrează pe Hristos. Folosirea cu măestrie a clarobscurului de către N. Grigorescu, care «se inspiră de la gravuri... (de) Rembrandt, Tițian...» [6], nu este exclusă. Amintim în treacăt că chipul lui Iisus din acest tablou se aseamănă cu acel redat în compoziția intitulată «Calvarul», care este o «pictură murală din biserica Mînăstirii Agapia» [7].

În concluzie, tabloul, interesant prin compoziție, perspectivă și colorit, *este o operă originală, însă nu o operă de maturitate artistică.* El este totuși caracteristic pentru prima fază a manifestării talentului lui Grigorescu.

OCTAVIAN MĂRCULESCU

6. G. Oprescu, *op. cit.,* p. 12.
7. *Idem,* p. 179, Tabla ilustrațiunilor, nota din dreptul punctului 3.

RECENZII

O VALOROASĂ MONOGRAFIE : BISERICA TREI IERARHI DIN IAȘI *

În editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, colecția «Monumente Istorice», a apărut, sub semnătura N. Grigoraș, volumul *Biserica Trei Ierarhi din Iași,* tipărit, în anul 1962 de Centrul Mitropolitan, la Mînăstirea Neamț, în condiții grafice optime, legat în pînză, numărînd 116 pagini.

După o succintă introducere, volumul cuprinde următoarele capitole :

1. Situația social-economică și politică a Moldovei în prima jumătate a secolului al XVII-lea ; 2. Cînd a fost construită biserica Trei Ierarhi ? ; 3. Locul bisericii Trei Ierarhi în evoluția arhitecturii moldovenești ; 4. Pictura bisericii Trei Ierarhi ; 5. «Sala Gotică» ; 6. Biserica Trei Ierarhi necropolă a familiei ctitorului ; 7. Călători străini despre biserica Trei Ierarhi ; 8. Ceva despre obiectele de artă și manuscrisele foste ale bisericii Trei Ierarhi ; 9. Evenimente istorice în legătură cu biserica Trei Ierarhi ; 10. Școala de la Trei Ierarhi ; 11. Complexul școlar de la Trei Ierarhi în secolul al XIX-lea ; 12. Tipografia de la Trei Ierarhi ; 13. Incendiile și cutremurele care au deteriorat biserica Trei Ierarhi ; 14. Restaurarea bisericii Trei Ierarhi.

Volumul are la sfîrșit un rezumat în limba rusă, altul în limba franceză și lista celor 48 de ilustrații.

---

* N. Grigoraș, *Biserica Trei Ierarhi din Iași,* Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, colecția «Monumente istorice», 1962, 116 p.

Subliniem că acest volum apare sub imboldul activității de cercetare și punere în valoare a patrimoniului nostru de artă, sprijinit de statul nostru de democrație populară, care, așa cum se știe în general și așa cum arată și Dl. N. Grigoraș, a creat instituții speciale, ca Institul de istoria artei, încadrate cu numeroși specialiști de înaltă calificare.

Monumentele de arhitectură religioasă, pictură, sculptură și arte aplicate, care formează realmente un prețios tezaur de creație artistică a trecutului nostru, se bucură de o mare atenție. Campania de restaurare și de conservare întreprinsă de stat, prin Direcția Monumentelor Istorice, duce netăgăduit la salvarea de la distrugere a neprețuitelor opere de artă ale trecutului nostru, printre cele mai de seamă fiind mînăstirile și bisericile. Șantiere de restaurare s-au deschis în toate regiunile țării și cele mai multe sînt în Moldova : la Neamț, la Vatra Moldoviței, Probota, Bistrița, Slatina, Sucevița, Putna, Humor, Voroneț, Galata, Golia, Cetățuia, Sfîntul Gheorghe — vechea Mitropolie din Iași, Sfîntul Sava, Barnoschi, Bărboi, Frumoasa etc.

O atenție deosebită s-a arătat față de biserica Trei Ierarhi și de Sala Gotică de lîngă ea, «cel mai interesant monument de artă arhitectonică din Moldova». Restaurarea lor s-a terminat și, prin aceasta, ambele monumente reprezintă «cel mai interesant complex de artă feudală romînească de la mijlocul secolului al XVII-lea, pe care-l are Iașul și cu care se mîndrește».

Întrucît acest monument, salvat acum de la distrugere, pus în adevărata lui valoare și devenit obiect de admirație pentru vizitatori, mai are și o valoare religioasă și constituie o mîndrie a ortodoxiei romînești, merită să-i acordăm o atenție deosebită și să subliniem și munca și priceperea celui ce s-a osîrduit cu alcătuirea acestei monografii.

Este foarte interesant de știut, de pildă, că domnia de 19 ani a lui Vasile Lupu a corespuns unei perioade de timp în care a slăbit intervenția otomană în afacerile interne ale țărilor noastre ; că datorită legăturilor cu orientul grecesc și mai ales cu Rusia, această perioadă a constituit un climat favorabil de dezvoltare a culturii și artelor ; că, la fel ca și Matei Basarab, contemporanul său din Țara Romînească, Vasile Lupu a fost în Moldova unul din capii partidei boierești, care a condus acțiunea împotriva elementelor grecești ; că în arhitectură, în sculptură și în pictura monumentală din Moldova apar la începutul secolului al XVII-lea elemente noi de influență, ca de exemplu, diversitatea decorativă : nervurile de piatră sculptate, brîiele asemănătoare cu frînghiile răsucite etc. ; că datorită intensificării relațiilor culturale cu Rusia s-a putut răspîndi în Moldova cartea tipărită în limba națională și s-a putut pune bazele unui învățămînt de tip superior (p. 15—16).

Autorul dă în întregime, traduse din limba slavă, pisaniile bisericii

(terminată în anul 1639), a turnului clopotniței (zidit în 1638), și a primului clopot (turnat și adus în anul 1640).

Un element nou, care scoate în evidență și explică frumusețea bisericii Trei Ierarhi, este că arhitectul a adăugat la planul autohton moldovenesc, elemente arhitectonice secundare, pe de o parte ca să-și pună în evidență calitățile sale artistice și, pe de altă parte ca să satisfacă pretențiile de lux covîrșitor ale domnitorului Vasile Lupu. Astfel, tot corpul bisericii este împodobit cu un decor sculptural minuțios, în majoritate de influență armeană-georgiană, persană, arabo-otomană și rusă. Motivele decorative sînt așezate în rînduri sau benzi orizontale, treizeci la număr, bazate pe împletituri dispuse variat, săpate în relief. Chiar și turlele sînt în întregime acoperite de sculpturi, de o frumusețe și eleganță rară.

Combinația dintre planul arhitectural și decorul motivelor ornamentale exterioare — totul în piatră cioplită de jos și pînă sus — au dat acestei opere de artă un aspect uimitor, care a impresionat pe toți vizitatorii străini. Călătorul turc Evlia Celebi, care a lăsat o descriere amănunțită, asemănătoare cu aceea a lui Paul de Alep, scrie despre mînăstirea lui Lupu Bei, pe care a văzut-o în anul 1659, că «*nu-i chip s-o descrii cu limba sau cu pana. Fiind construită de curînd, pietrele de marmoră poleită strălucesc și scînteie de parcă ar fi frunzele (desemnate) de pe un pergament iluminat*».

Afară de frumusețea și bogăția din exterior autorul ne dă amănunte și despre întregul aspect arhitectonic interior, despre mobilierul din biserică : tronurile, candelabrele, lampele, candelele, sfeșnicile, pupitrele, iconostasul etc., toate din bronz aurit, îmbogățit cu fildeș și smalțuri precum și despre pictura executată de cei mai buni pictori din lumea ortodoxă, trimiși de țarul Rusiei la rugămintea domnitorului Vasile Lupu, pictură «în aur și lazur», care a impresionat atît de mult pe Paul de Alep și pe alți vizitatori.

Urmează istoricul și descrierea neprețuitelor obiecte de cult, odoare de argint, manuscrise, candele, broderii, cățui, vase pentru sfîntul mir, evanghelii și liturghiere în manuscris, tapiserii și broderii (dintre care unele lucrate de însăși soția domnitorului, Tudosca doamna, din aur, mătase și catifea), de asemenea un orar, un epitrahil, un sacos, un epitaf și alte broderii, lucrate în fir de aur și de argint, trei dvere, un aer, toate executate într-o tehnică desăvîrșită, care arată apogeul la care ajunsese această artă în Moldova.

În continuare autorul expune evenimentele istorice în legătură cu biserica Trei Ierarhi ; Sinodul de la Iași 1642, ținut în Sala Gotică sub președinția domnitorului Vasile Lupu (și aici notăm o scăpare din vedere : nu a fost un sinod ecumenic, ci un sinod panortodox), vizitele mitropolitului Petru Movilă, alegerea și hirotonirea ca patriarh al Ierusalimului a ieromonahului Paisie, fost egumen al Mînăstirii Galata din Iași, și acest act, la intervenția domnitorului moldovean, oficierea căsă

toriei celor două fiice ale lui Vasile Lupu, Maria și Ruxanda, găzduirea regelui polon Stanislav Leszinski etc.

Despre înființarea școlii de la Trei Ierarhi, denumită de Paul de Alep «marele colegiu», funcționarea ei timp de 15 ani, redeschiderea ei în 1813 cu un curs de inginerie, reînființarea Colegiului Vasilian sau a vechii Academii Vasiliene, despre funcționarea în același local a unei «Școale Preparandale», în care s-a pregătit și Ion Creangă în 1864—1865, despre rolul acestei școli în vremea ei și mai tîrziu, despre tipografia de la Trisfetitele, tipărirea *Cărții romînești de învățătură*... întocmită de mitropolitul Varlaam, apoi *Cele șapte taine* și cunoscuta *Pravilă* a lui Vasile Lupu, aflăm amănunte în paginile 79—99.

Cartea întocmită de N. Grigoraș, tipărită pe hîrtie velină, se înscrie printre cele mai frumoase monografii de monumente artistice ale patriei noastre.

Pr. VIRGIL GODEANU

DIN COMORILE SFÎNTULUI MUNTE

Sub acest nume călugărul Sofronie din Mînăstirea Sfîntul Pavel a publicat în 1959 în Atena un *Album* cuprinzînd 218 pagini de text și 150 reproduceri din istoria și descrierea a tot ce merită să fie cunoscut despre singuraticele mînăstiri din Sfîntul Munte. Lucrarea are 3 părți: istorică (p. 1—49), topografică (p. 50—177) și de informație generală (p. 178—218).

La capitolul prim, autorul trece în revistă evoluția așezărilor aghiorite începînd din epoca antică și pînă în vremile de azi. Desigur, stilul ei e popular, nepretențios, totuși lucrarea arată lupta și greutățile pe care le-a întîlnit viața spirituală de aici în tot cursul ei. Din lucrările anterioare autorul cunoaște cîteva de bază: Smirnakis, Cosma Vlahul, Ghedeon, Sotiriu etc., dar îi lipsesc informațiile din sursele negrecești, în afară de faptul fundamental că nu merge pînă la izvoarele istorice.

Partea mai importantă o formează topografia fiecăreia din cele douăzeci de mînăstiri atonite, a schiturilor și a altor așezări mai importante de acolo. După ce descrie pe scurt întemeierea și evoluția fiecărei mînăstiri, autorul dă informații despre biserici (clădirea, reparațiile, însemnătatea lor), despre arhive și biblioteci (nr. manuscriselor, al celor pe pergament și al tipăriturilor), despre odoarele mai de preț din cuprinsul fiecăreia. Desigur, aici oricît de succint s-ar spune, pe o pagină — cît e dedicat fiecărei mînăstiri — nu poți da tot ce se cere. Totuși, cititorul își poate face măcar o idee aproximativă. Trebuia evidențiate raritățile și valorile deosebite arhitecturale, picturale, filologice și istoric-culturale. Dacă n-a putut-o face, autorul o completează oarecum în partea ilustrativă, unde ochiul cuprinde multe din cele mai importante comori ale Sfîntuliu Munte.

Partea a III-a, generală, explică cititorului, o serie de noțiuni și lucruri speciale, fără de care imaginea ce și-ar face-o despre Atos ar fi lipsită de claritate. Se precizează ce este o mînăstire, un schit, o chilie, o sihăstrie, precum și felul de conducere a fiecăreia.

Dintre odoare autorul descrie mai ales pe cele de ordin spiritual-cultic: icoanele făcătoare de minuni, moaștele etc. Mai puțin se vorbește de arta propriu zisă și de biblioteci și arhive. Aici trebuia să se insiste mai mult, căci poate acestea sînt cele mai valoroase dintre comorile «materiale» ale Sfîntului Munte. Ne luăm noi îndrăzneala să completăm după cunoștințele noastre cîteva din lacunele acestea.

Hrisoavele, firmanele, sighilioanele și alte documente emanate din cancelarii domnești ori bisericești au început a fi publicate, dar abia e un început modest. Din copiile fotografice luate de G. Millet în cele cinci călătorii de studii, abia au apărut actele Lavrei și Cutlumușului (1938, 1945). Cîteva slavone a publicat Gr. Nandris în 1937. Mai nou, F. Dölger dă un număr impresionant mai ales din epoca bizantină, precum și cîteva rarități slave.

Despre *arhitectură* reținem, după lucrările lui Brockhaus, Wulf, Gh. Balș, G. Millet, Dölger și alții următoarele:

Imprejurări istorice vitrege, dar și condiții legate de specificul retragerilor monahale impun construirea mînăstirilor în formă de cetăți, cu porți fortificate, uneori cu turnuri la poartă (Vatoped, Dohiariu etc.). In incinta aproape pătrată, de regulă la mijloc sau la loc principal se află catoliconul (sau Kiriakon în mînăstirile idioritmice), biserica centrală, în jur alte bisericuțe mai mici, numite paraclise, iar pe lîngă margine, chiliile călugărești. Tot în incintă, nu departe de catolicon (unde se da hrana sufletească) se află locul

pentru hrana trupească, trapeza, de formă patrată (ca la Esfigmen), oblongă (ca la Dionisiu, Dohiariu), cruciformă (ca la Lavra, Vatoped). In apropiere stau bucătăria, cămara, fîntîna, arsanaua, moara. Cele mai multe mînăstiri au și construcții portuare, uneori cu turn întărit, după moda medievală.

Construcțiile bisericilor atonite sînt de proporții mai mult mici, chiar dacă sînt înalte uneori, ca la Dohiariu. Cel mai vechi tip e basilica longitudinală din Protaton (zidită în secolul al X-lea, dar mărită în secolul al XIV-lea, cu absidă rotundă la răsărit și cu geamuri romanice. Dintre mînăstiri, cea mai veche clădire este Lavra (963) în formă de cruce cu cupolă sprijinită pe arcurile absidelor, cupolă care cu timpul se va sprijini pe stîlpi (Ivir, Vatoped, Cutlumuș etc.). Brațul vestic al crucii e mai scurt, pentru că lipseau laicii, în schimb se lungesc diaconiconul și protesis, la altar. Cupola și cele trei abside (triconcha) au devenit tipice pentru tot Balcanul. Cu timpul se introduc și clădiri mai mari, ca la Hilandar și cu pridvor exterior (începînd din secolul al XIV-lea). In secolul al XVI-lea se resimte și o influență moldovenească, prin alungirea cupolei și prin adăogirea unui nartex sau pridvor exterior, așa cum avem la Dohiariu, unde-și doarme somnul mitropolitul moldovean Teofan (+ 1598), care a refăcut construcția și pictura bisericii cu bani romînești. Din secolul al XVII-lea întîlnim construcții cu mai multe cupole, din care una este centrală. Turnurile cu clopote și toacă se află de regulă în construcții separate de catolicon sau Kiriakon. La iconostasul din Cariae și la baptisteriul Lavrei, ambele din secolele X—XI-lea, se păstrează urme din balustrada de marmoră care separă altarul de naos și care pe atunci erau scunde. Restul iconostaselor sînt de lemn și datează, cele mai vechi, din secolul al XVII-lea: Cariae (1607), Lavra (1631), Pantocrator (1642), majoritatea din secolele XVIII—XIX-lea lucrate sub influența apuseană, barocă.

Pictura are caracter monumental, la proporții cerute de perspectivă și distanță. Ea e executată în mozaic sau în frescă. In *mozaic* nu avem decît în catoliconul Mînăstirii Vatoped trei scene: Bunavestire (de două ori) și așa numita «Deisis» trimorfa sau Hristos ca drept judecător încadrat de Maica Sa și de Sfîntul Ion Botezătorul rugîndu-se pentru neamul omenesc. Ea datează de la mijlocul secolului al XI-lea, crede F. Dölger. Tot la Vatoped se mai păstrează două icoane în mozaic (o răstignire și o Maică a Domnului cu pruncul). In fine, mai avem una la Hilandar (secolul al XII-lea).

In genere, întîlnim în Sfîntul Munte două maniere sau două stiluri de pictură *în frescă:* prima e așa numita *școală macedoneană,* plină de vioiciune și dramatism, cu lumini largi, legată de monumental, de mai multă libertate a artistului, așa cum ne-a lăsat în biserica Protatonului legendarul Panselin în secolul al XIV-lea. A doua, așa numita *școală cretană,* pleacă de la icoană, de la planșetă și e liniar mai îngrijită, mai elegantă, mai fină, mai manierată, dar în același timp mai măruntă, mai rutinată sau mai schematizată, mai puțin originală, avîndu-se în vedere și influența renașterii italiene ce se resimte în ea. Doar artiști de geniu cum au fost Teofan și Zorz din Creta au adus prin jocul de umbre și lumini și prin finețea liniilor, neîntrecute lucrări, în Lavra, în Stavronichita, Dionisiu, Dohiariu, Cutlumuș etc. Desigur, azi nu se mai păstrează în forma originală nici o frescă în Sfîntul Munte, ci sînt refăcute sau astupate de alte straturi de pictură din pricina intemperiilor aduse de vreme: praf, fum și mai ales umezeală. Totuși se păstrează cîteva mostre neîntrecute, pe care mai ales lucrările lui Kondakov și mai recent ale lui Millet le-au redat în albume de toată frumusețea. Tradiția a consfințit practica și maniera de execuție a picturii în așa numita «Erminie» sau explicare a temelor și modului de prezentare a scenelor, de regulă după un canon consacrat în materie, cuprinse în scris după 1700 de monahul Dionisie de Furna. Cele mai complete și mai bine executate sînt lucrările din secolele al XVI-lea și al XVII-lea: Lavra (1535), Pantocrator (1537) și Filoteu, Cutlumuș (1540), Xenofon (1544 și 1563), Zografu (1546), Dionisiu (1547), Dohiariu (1568), Trapeza Lavrei (1653) etc. și se poate spune că aproape toate au fost sprijinite de dărnicia romînească, ba și maniera de lucru seamănă cu cea din bisericile moldovene, cum scria de mult cunoscătorul Strzgowski. Spre deosebire de școala macedoneană, lucrările acestea formează un sistem complet, în formă de covor, cu cicluri mari și cuprinzătoare, legate de idei și probleme dogmatice și morale, așa cum avem îndeosebi la Dohiariu.

Restaurările sau zugrăvirile din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, cînd artiștii de valoare lipseau, ne-au dat lucrări pline de influențe realiste, apusene, cum sînt picturile

din catolicoanele și din trapezele Mînăstirii Esfigmenului, Dohiariu, unde scene întregi din Apocalips sînt luate după gravurile lui Holbein și Dürer.

Din mulțimea *icoanelor* celebre din Sfîntul Munte amintim în primul rînd pe cea din Hilandar, Maica Domnului «Triherusa» lucrată în mozaic în secolul al VIII-lea și adusă de Sfîntul Sava din Palestina în secolul al XIII-lea. Celelalte icoane sînt executate pe tablă sau pe lemn și au fost ferecate cu timpul în metale și bătute cu pietre prețioase. Astfel, amintim de icoana Maicii Domnului *«Portărița»* din Ivir (secolul al XIV-lea), *«Vimatarisa»* și *«Paramithia»* din Vatoped (secolul al XI-lea), care după legendă ar fi salvat de la naufragiu pe Arcadie, fiul împăratului Teodosie I, apoi tot acolo icoana Mîntuitorului ca Pantocrator (secolul al XV-lea) și a Sfinților Apostoli *Petru și Pavel*, unul cu cheile celălalt cu cărțile, amîndoi binecuvîntați de Hristos — Emanoil, iar pe margine medalioane cu sfinți și cu îngeri (secolele al XVI—XVII-lea). Din secolul al XVII-lea este și icoana festivă a Sfîntului Munte «Cuvine-se cu adevărat» păstrată în Cariae. Nicăieri n-a înflorit cultul Maicii Domnului ca în Sfîntul Munte, încît în fiecare mînăstire aflăm una sau mai multe din icoanele celebre închinate ei, fiecare amintind de una sau alta din împrejurările în care a fost procurată sau găsită, îndeosebi după epoca prigonirilor iconoclaste, deși ele sînt mult ulterioare.

Dintre *obicetele de cult* nenumărate sînt potirele, discurile, cădelnițele, chivotele, raclele în care se păstrează moaștele sfinților, apoi o bucată din lemnul sfînt (la Xiropotam) precum și mulțime de cruci ferecate în metal filigranat ori sculptat în lemn sau alt material (fildeș, metal, os etc.); în fine odăjdii și haine de tot felul lucrate în fir de aur provenite de la aproape toate popoarele ortodoxe. Așa amintim potirul donat la Vatoped de către despotul Manuil din Mistra († 1380) din argint aurit cu picior sprijinit pe o talpă exagonală în care sînt sculptate în gen apusean o serie de medalioane de sfinți. Tot din secolul al XIV-lea este vestitul *panaghiar al Pulheriei* (aurită în secolul al XVIII-lea), un fel de disc sculptat, avînd în mijloc pe Maica Domnului din Vlaherne cu brațele ridicate, cu pruncul în oval la piept, încadrată de doi îngeri cădelnițînd iar în jur, în două registre, liturghia arhierească (Hristos primind darurile de la 12 apostoli și doi diaconi). Tot în Mînăstirea Vatoped se află o *cruce* îmbrăcată în argint filigranat și ornată cu perle la cele patru brațe, probabil lucrare a despotului Ștefan (Lazarevici) și a fiului său Lazăr din secolul al XV-lea.

Dintre *raclele* sau cutiile cu moaște lucrate din metal încrustat amintim numai cîteva din cele lucrate la noi în țară: chivotul cu moaștele Sfîntului Nifon din Dionisiu (lucrat în Sibiu 1517), cel cu moaștele Sfîntului Nifon al Sinadelor (secolul al XVII-lea), danie făcută Lavrei de Matei Basarab, racla cu capul Sfîntului Grigorie Bogoslovul dăruită de Maria, doamna lui Șerban Cantacuzino la Vatoped, cutia cu mîna Sfîntului Ioan Gură de Aur ferecată de Constantin Brîncoveanu și dăruită Lavrei în 1691, și alte multe. Ca execuție ele sînt unanim recunoscute ca fiind între cele mai frumoase lucrări păstrate azi în Sfîntul Munte, alături de «darurile magilor» oferite Mînăstirii Sfîntul Pavel de Mara, nenorocita fiică a despotului sîrb Gh. Brancovici, ajunsă apoi soția sultanului Murat II sau de «brîul Maicii Domnului», păstrat într-un relicvar metalic de toată frumusețea (secolul al XIII-lea). Numărul acestor obiecte este impresionant și formează tot atîtea scumpe mărturii ale evlaviei creștine de altădată.

Ce să zicem de lucrările de incrustație făcute pe lemn, pe metale sau pe piele în atîtea și atîtea mobile (uși, analoghioane, coperte de cărți ori de manuscrise). Amintim doar pe celebra ușă de la catoliconul Vatopedului executată cu «intarsio» la 1567 de monahii Laurențiu și Ioasaf, care face cinste oricărei comparații cu piesele din muzeele apusene. Amintim apoi de legăturile de cărți și manuscrise celebre executate în email, cum este *Evangheliarul grec* (secolul al XIII-lea) din Mînăstirea Sfîntul Pavel, sau cel slav din Pantocrator, operă a Craioveștilor, apoi de neîntrecuta copertă a *Evangheliarului slav* de la Mînăstirea Dionisiu dăruit de Mircea Ciobanu și atîtea altele.

Șirul *broderiilor* este reprezentat de patrafire, epitafe, poale de altar, acoperăminte și alte stofe lucrate minunat de meșteri bizantini, sîrbi, romîni, ruși. Legendarul Sakkos al împăratului Nichifor Foca, ctitorul Lavrei († 969) s-a dovedit a fi operă tîrzie (secolul al XVI-lea), de proveniență valahă. În schimb avem de la despoții sîrbi Brancovici și mai ales de la voievozii munteni și moldoveni ca și de la țarii ruși de mai tîrziu o mulțime de piese remarcabile. Amintim de la Ștefan cel Mare prapurul din Mînăstirea Zograf (1500),

și vălul liturgic din Mînăstirea Sfîntul Panteleimon, apoi patrafire de la boierii Craioveşti (inclusiv Neagoe), de la Vlad Vintilă, de la Petru Rareş, de la Radu Paisie, de la Alexandru Lăpuşneanu, de la Movileşti, de la Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu etc. Cîteva din ele au reprodus Kondakov, Beza, Dölger etc.

Unul din capitolele cele mai bogat reprezentate este cel al *manuscriselor unice sau rare* scrise pe pergament, pline de iniţiale înflorate sau sub formă de păsări ori alte animale, dar mai ales bogate în ilustraţii miniaturale. Sub acest raport, în afară de arhivele de documente de tot felul (de la hrisoavele imperiale şi voievodale pînă la firmanele turceşti, ori la singhilioanele patriarhale şi alte acte proveninte de la autorităţi politice şi bisericeşti), bibliotecile Sfîntului Munte conţin o bogăţie imensă, încă prea puţin cunoscută şi exploatată.

Amintim dintre raritäţi:

1. *Codex euthalianus* din secolul al VI-lea, exemplar unic, în biblioteca Lavrei, 2 foi pe pergament, un fel de lecţionar, cuprinzînd texte din scrierile Apostolilor (I—II Tesal., II Cor. V—VI, 17, 21) rînduite după uz liturgic de diaconul Euthalie din Alexandria. Foile acestea au fost detaşate înainte de 1218 de restul lucrării (se mai cunosc 21 file ajunse prin diferite biblioteci din lume...).

2. *Geografia lui Ptolemeu* (în Mînăstirea Vatoped).

3. *Evangheliarul împărătesei Irina* (secolul al X-lea).

4. *Octateuhul,* primele 8 cărţi din Vechiul Testament redactate liber, după catenă, cel mai vechi exemplar din lume (secolul al XII-lea), din care alte recenzii se păstrează în Vatican. Cuprinde nu mai puţin de 165 miniaturi explicînd textul.

5. *Păstorul lui Herma,* exemplar unic, în Mînăstirea Dionisiu (secolul al XIV-lea) descoperit în 1855 de C. Simonide.

6. *Minologhioanele* din Dohiariu şi Esfigmen (secolul al XII-lea) dau, între altele, scene bogate din vieţile sfinţilor, pline de ilustraţii şi iniţiale, policrome, din care cele din Mînăstirea Dionisiu şi Filoteu datează din secolul al X-lea.

7. Vreo 20 de *Evangheliare greceşti,* la Ivir (în secolele al XI—XIII-lea, cu minunate miniaturi ale Intrării Maicii Domnului în Biserică şi ale Botezului Domnului, două la Sfîntul Panteleimon (din secolele al XII-lea şi al XIII-lea), poate din cele mai frumoase din Atos, alte trei în Mînăstirea Dionisiu (secolele al XI-lea—al XIV-lea) unul din ele reprezentînd Învierea Domnului, după textul Evangheliei lui Nicodim, cu pogorîrea la iad şi scoaterea dreptilor; altul în Mînăstirea Dohiariu (secolul al XIII-lea) cu literă mică, fină, cu iniţiale şi vignete pline de farmec, altele în Mînăstirea Karacalu şi aproape în toate mînăstirile.

8. Neîntrecute sînt miniaturile ce însoţesc *textul cărţii Iov,* manuscris din secolul al XII-lea de la Vatoped, al cărei text nu urmează Vechiul Testament, ci comentariile diaconului Olimpiodor de pe la anul 650. Expus pe gunoi, dar cu nimb de sfinţenie, Iov susţine discuţiile cu prietenii ce-l ispitesc, în timp ce alături se văd două figuri simbolizînd pe satana în dialog aprins pentru a duce la pierzare pe acest drept. În altă miniatură se vede stînd de vorbă cu înţelepţii. Că sub «cel vechi de zile» nu e designat Dumnezeu Tatăl, ci Fiul, căci are alături iniţialele Is[us] Hr[istos].

9. Manuscrisele 49 şi 61 din Mînăstirea Pantocrator conţin *Psalmi* într-o redacţie palimpsestă din secolele XI—XII-lea, peste una originală din secolul al X-lea. Miniaturile sînt marginale, ca nişte schiţe explicative. Astfel, lîngă textul Ps. XXV, 4 («urăsc adunarea celor răi şi cu călcătorii de lege nu voi intra») se redă sinodul iconoclast din 815 sub Leo V Armeanul, iar alături, triumful luptei de sub patriarhul Nichifor, care vede căzînd la picioarele sale pe ierarhii şi împăraţii iconoclaşti. În alt loc, mînecînd de la Ps. XCVI, 11 («pe cei drepţi Domnul îi va izbăvi din mîna păcătosului») autorul intercalează ca explicaţie miniatura cu convertirea Sfîntului Eustaţie Plachida din prilejul vînării unui cerb minunat, legendă contaminată în Apus cu viaţa Sfîntului Hubertus. În fine o altă scenă este din viaţa lui Moise urcuşul spre Sinai (Deut. XXXII) întîlnit şi în cîteva variante mai reuşite ca manuscrisul 139 din Biblioteca naţională de la Paris.

10. Dintre manuscrisele slave cel mai vechi este *Psaltirea lui Radomir* (Zograf nr. 47 din secolul al XIII-lea) fără alte ornamente decît iniţiale şi încadramente, pe cînd *Tetraevangheliul ţarului Ion Alexandru* din 1356 aflat azi în British Museum e bogat ilustrat.

12. *Codicele Dragan-Minei* (nr. 55, tot de la Zograf, secolul al XIII-lea) cuprinde slujbele sfinților pe lunile octombrie—noiembrie.

13. În *Evangheliarul slav* de redacție sîrbă nr. 28 de la Zograf (din 1569) avem ilustrații cu podoabe de influență turcă și armeană vizibilă în arabescurile ce încadrează pe evangheliști, pe cînd în tratarea florilor și inițialelor motivele seamănă cu cele de la Curtea de Argeș. S-ar părea că această lucrare e opera popii Iovan din Cratovo, care a lucrat și pe la noi și despre care am scris în altă parte.

14. Pentru bulgari cel mai important manuscris este însă originalul *Istoriei slavo-bulgare* copiat în 1765 de cunoscutul luptător pentru redeșteptarea culturală a poporului bulgar, Cuviosul *Paisie de Hilandar,* redacție publicată în 1914, de cunoscutul istoric și filolog Iordan Ivanov.

15. Pentru sîrbi se știe că aici la Hilandar, s-au zămislit primele începuturi de literatură sîrbă, îndeosebi scrierile Sfîntului Sava Nemania *Cormciaia-Kniga* și învățăturile sale, ca și primele cronici și cărți populare, pentru că aici a fost prima universitate din care au plecat toți ierarhii, copiștii și cărturarii Serbiei medievale.

16. În redacții grecești se păstrează și pentru noi romînii o mulțime de texte de mare importanță pentru istoria literaturii romîne. Așa sînt copiile *Vieții Sfîntului Nifon* de Gavriil Protul, *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie, Cazaniile patriarhului Ioan Caleca,* ca și o mulțime de cărți populare care au circulat și la noi.

Cînd se vor cerceta o dată și cele slavone comparîndu-se cu primele noastre traduceri se vor putea lămuri și la noi multe din izvoadele după care au lucrat primii noștri cărturari. Dar oricum, să nu se uite că deși cele mai multe manuscrise aflate în bibliotecile Atosului n-au fost scrise acolo, ci au fost aduse ori donate, totuși, ele au fost strîns legate de viața spirituală din Sfîntul Munte, așa cum se vede din manuscrisele slave din timpul lui Ștefan cel Mare și de mai tîrziu. Cînd dăruia cîte o broderie lucrată la Putna ori cîte un mertic anual în bani la ctitoria Zogravului, Ștefan nu uita să trimită și cîte un manuscris bisericesc copiat în țară, dar în același timp avem și cîteva cazuri cînd copiștii lucrau în chiliile Atosului pentru trebuințele mînăstirilor din țara noastră. Așa a fost schimbul continuu — dar din dar — iar faptul că la Sfîntul Munte se aduna experiența spirituală din toate țările și Bisericile Ortodoxe, și că de acolo se întorcea înapoi, la fiecare din ele, a contribuit cel mai mult la formarea conștiinței unitare ortodoxe. La baza tuturor acestor schimburi sta doar aceeași viață spirituală, același «atelier de virtuți» (de care vorbește în secolul al XIV-lea Nichifor Grigora), care în fond a fost cea mai scumpă din comorile Sfîntului Munte.

Prof. T. BODOGAE

Cărțile populare în literatura romînească. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, Editura pentru Literatură, București, 1963, vol. I : XL+545 p., vol. II : 414 p.

Ediția de față reprezintă o culegere a celor mai reprezentative cărți populare romînești, care au circulat din secolul al XVI-lea pînă aproape de zilele noastre.

Majoritatea acestor cărți au luat naștere în țările Asiei, fiind scrise în limbile indiană, arabă, persană și în dialectele lor și apoi traduse în limbile egipteană, greacă (elină și bizantină), slavă și mai tîrziu (secolele X—XVI-lea) în limbile moderne ale diferitelor popoare europene. S-au creat însă opere literare populare și în diferite țări ale Europei. Cărțile populare nu sînt opere ale colectivității, ci — deși au luat naștere pe baza elementelor folclorice — au fost create de anumiți scriitori, din care unii sînt cunoscuți posterității, iar alții au rămas încă, pînă azi, necunoscuți.

O caracteristică a cărților populare este aceea că ele reflectă, cu umor și satiră, unele aspecte ale luptei poporului cu asupritorii. Ele exprimă protestul împotriva asupririi exercitate de clasa feudală, precum și lupta poporului pentru libertate și dreptate socială. Este vrednic de remarcat și faptul că în fiecare țară cărțile populare se prezintă cu specificul național respectiv. Textele acestor cărți n-au avut în circulație forma fixă a cărților din literatura cultă, ci au fost adaptate și prelucrate de fiecare popor, de mai multe ori chiar la același popor, în forme variate.

În ce privește conținutul și scopul, scrierile de literatură populară sînt, în linii mari, de două categorii: unele care au un scop educativ, didactic sau moralizator și altele care înfățișează eroismul sau greutățile cu care au de luptat diferite personaje pozitive, care ies întotdeauna învingătoare.

Cărțile populare au constituit adeseori puncte de plecare pentru literatura cultă. De pildă Esopia a dat naștere genului fabulei. Ele au constituit uneori motiv de inspirație pentru arta picturii și gravurii în trecut (d. ex. Varlaam și Ioasaf la Horezu și Neamț ș. a.). Paginile cărților populare au inspirat și pe unii compozitori (Haendel, Wagner, Rimski-Korsaokv).

Pe teritoriul țării noastre cărțile populare s-au răspîndit prin numeroase copii manuscrise și mai rar prin povestiri orale. De la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și mai ales în secolul al XIX-lea ele s-au răspîndit prin mai multe ediții tipărite. Apariția și răspîndirea cărților populare românești corespund unui anumit stadiu de dezvoltare politică și socială. In perioada feudalismului începător au circulat mai ales scrieri cu caracter religios: texte apocaliptice și hagiografice de proveniență apocrifă, ca: *Apocalipsul Maicii Domnului, Apocalipsul Sfîntului Apostol Pavel, Legenda Sfintei Vineri, Viața Sfîntului Alexei* etc. In secolul al XVII-lea apar cărți populare în care mai persistă spiritul religios, dar al căror fond este de proveniență laică și folclorică, cum sînt cărțile de prevestire *(Rojdanicul, Gromovnicul, Trepetnicul)* sau *Floarea darurilor* și *Fiziologul*. In secolul al XVIII-lea — datorită noilor schimbări economice, sociale și politice, dar și sub influența ideilor iluminismului, trece pe primul plan literatura populară laică: *Sindipa, Halima, Alexandria.*

Cercetarea lingvistică a cărților noastre populare și studiul comparativ al temelor lor folclorice a început din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Bogdan Petriceicu Hașdeu (1836—1907) în lucrarea sa *Cuvente den bătrîni* s-a ocupat cu textele cuprinse în *Codicele măhăcean,* scris de popa Grigorie din Măhaci în anii 1583—1619, cuprinzînd texte de literatură apocaliptică, hagiografică și de edificare morală. Moses Gaster (1856—1939) a publicat sute de lucrări privind literatura noastră populară, între care se remarcă sinteza: *Literatura populară română,* 1883, XII + 605 p. Fiind exilat în 1885 de guvernul liberal de la noi, s-a stabilit la Londra, unde și-a continuat cercetările. Aici traduce multe din textele populare românești în diferite limbi străine. Nicolae Cartojan (1885—1944) a fost cel mai de seamă cercetător în acest domeniu. El a publicat numeroase monografii și sinteze asupra cărților populare românești: *Alexandria, Legendele Troadei, Fiore di virtu, Erotocritul, Cărțile populare în literatura română,* în 2 vol. și altele.

Ediția de care ne ocupăm s-a alcătuit pe bază de manuscrise vechi chirilice și cărți tipărite în secolul al XVIII-lea. A apărut sub îngrijirea D-lor C. Chițimia și Dan Simonescu, bine cunoscuți prin lucrările lor de specialitate. La cîteva capitole (din vol. II) a colaborat și Dl. Mircea Tomescu. Cele două volume cuprind un studiu introductiv (p. V—XL) de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, apoi reproduceri — în întregime sau fragmentare — din cărțile populare, fiecare avînd și cîte o scurtă introducere semnată de unul din autori.

Volumul I cuprinde 9 cărți populare împărțite în trei grupe:

I. *Romane pseudoistorice*

1. *Istoriia a Alexandrului celui mare din Machedoniia și a lui Darie din Persida împăraților* (p. 3—84). Romanul — cunoscut sub numele de Alexandria — descrie campaniile militare ale lui Alexandru cel Mare (336—323 î. e. n.), adevărul istoric fiind îmbrăcat și cu o seamă de legende fantastice privitoare la viața eroului și la popoarele eliberate. Romanul e scris de un autor necunoscut. El s-a inspirat dintr-o istorie științifică a vieții lui Alexandru, alcătuită de Calisthenes, istoriograful curții macedonene. Atît opera acestuia, cît și prelucrarea ei fantastică din roman, s-au scris în limba greacă în secolul al III-lea î. e. n. în mediul elenistic din Egipt. In românește s-a tradus o versiune sîrbească în timpul lui Mihai Viteazul. Cea mai veche copie după prima traducere românească este cea din manuscrisul intitulat *Codex Neagoeanus,* făcută de popa Ion Românul din Sînpetru Hațegului în 1619—1620. Prima ediție tipărită a apărut la Sibiu în 1794.

2. *Impărăției a lui Priiam împăratul Troadei, celății ceii mari* (p. 85—108). Descrie unele fapte din *Iliada.* La noi a pătruns prin intermediul literaturii bizantine și a celei medievale franceze încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

II. *Romanele înțelepciunii populare (satirice)*

1. *Viiața și pildele preaînțeleptului Esop* (p. 111—234). Fabulele lui Esop au avut o largă răspîndire la cele mai multe popoare, ele stînd la baza fabulelor din literatura cultă. Au luat naștere prin secolul al VI-lea î. e. n. Mai tîrziu, fabulele existente înainte de Esop, cu cele povestite de el și altele ulterioare au fost strînse într-o singură colecție în limba greacă dîndu-li-se numele de «*fabulele lui Esop*» (Αἰσόπου Μῦθοι) *Viața lui Esop* a luat naștere prin secolul al IV-lea î. e. n. și a fost pusă cu vremea în fruntea fabulelor. La noi Esopia a pătruns în secolul al XVIII-lea prin filieră greacă și rusă. A fost cartea populară scrisă care s-a bucurat de cea mai mare răspîndire. Cel mai vechi text cunoscut pînă azi datează din 1703, fiind copiat de Costea dascălul din Șcheii Brașovului. Pentru prima dată s-a tipărit de Petru Bart la Sibiu în 1795, ediția sa stînd la baza tipăriturilor ulterioare.

2. *Viiața lui Bertoldo și a lui Bertoldino, feciorului lui dimpreună și a lui Cacasino, nepotului lui* (p. 235—256). Este vorba de lucrarea scriitorului italian Giulio Cesare Croce della Lira (1592), întocmită pe baza uneia mai vechi. În romînește s-a tradus în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea dintr-o versiune grecească. În 1799 s-a tipărit la Sibiu de Petru Bart, după o redacție prescurtată a versiunii germane.

3. *Toată viața, istețiile și faptele minunatului Tilu Buhoglindă...* (p. 250—304). Eroul cărții pare să fi fost un personaj real, trăind în prima jumătate a secolului al XIV-lea, care luptă împotriva clasei stăpînitoare feudale și a abuzurilor ei. Cea mai veche ediție a cărții a apărut la Strassburg în 1515 în limba germană. La noi s-a citit mai întîi în nemțește de populația de origină germană de pe teritoriul țării noastre. Prima traducere romînească datează din 1810 și s-a tipărit la Brașov de Ion Barac, fiind apoi retipărită în mai multe rînduri.

4. *Povestea lui Arhirie filosofului cînd îl învață pe nepotul său Anadan carte* (p. 305—320). Este un roman de origină asiro-babiloniană, datînd de prin secolul al VII-lea î. e. n. S-a scris în limba arameică, fiind tradus apoi în numeroase limbi orientale și sud-est europene. În romînește s-a tradus în limba slavă, probabil prin secolul al XVII-lea și s-a răspîndit prin numeroase manuscrise. În 1850 Anton Pann a publicat o variantă cu titlul *Istoria preaînțeleptului Archir cu nepotul său Anadan,* cu multe schimbări și adăogiri.

III. *Romane moralizatoare*

1. *Istoriia lui Skinderiu — împăratu...* (p. 323—346). Este în genul unei lungi povești orientale. La noi s-a tradus din turcește și a circulat numai în manuscris.

2. *Povestea despre Sindipa filosoful și discipolul său* (p. 347—401). Cuprinde 25 de narațiuni povestite pe rînd de cei 7 filozofi ai împăratului Chira al Persiei, de femeia sa, de fiul său și de Sindipa cel mai înțelept dintre filozofii împăratului. Se crede că este de origină indică. Din India romanul a trecut în Persia, în Siria (în limba arabă), în Bizanț și apoi în țările Europei occidentale. În romînește s-a tradus în secolul al XVII-lea. Cea mai veche copie cunoscută azi e din 1703, datorită dascălului Costea din Brașov. S-a răspîndit mult prin copii manuscrise. Pentru prima dată s-a tipărit în 1802 la Sibiu.

3. *Aravicon mithologhicon* (p. 403—449). Este vorba de povestirile de origină persană, arabă și indiană, cunoscute sub numele de *1001 de nopi* sau *Halima.* De fapt colecția acestor povestiri orientale cuprinde două opere: *1001 de nopți* și *1001 de zile,* contaminată pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de un scriitor grec și tipărite la Veneția în 1757 sub titlul: Ἀραβικὸν μυθολογικόν (*Povestiri arabe*) în 4 volume. Nici una dintre cărțile populare n-a avut atîtea traduceri și n-a pătruns așa de adînc în literatura universală ca *Halima.* O ediție mai scurtă, numai în 3 volume, a pătruns în țările romîne în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, traducîndu-se în trei rînduri: o dată în Șcheii Brașovului în 1782, apoi de Rafail monahul, egumenul Mînăstirii Horez în 1783 și de Scarlat Barbul Tempeanul în 1808. Prima ediție tipărită a fost a profesorului Gherasim Gorjan în 1835—1838, în 4 volume, folosind traducerea monahului Rafail. A urmat traducerea din limba germană a lui Ioan Barac, tipărită la Brașov în 1836—1840 în 8 volume și apoi alte numeroase traduceri și ediții, ultima fiind a lui Eusebiu Camilar, din care au apărut pînă acum 4 volume.

Volumul II cuprinde 11 reproduceri de cărți și povestiri populare, împărțite în două grupe.

I. *Romane cavalerești și erotice*

1. *Istoriia lui Imberie, fecior împăratului al Proveții* (p. 7—25). Este povestea iubirii dintre Imberie și Margarona. Versiunea românească derivă dintr-un roman mai întins, compus în secolul al XV-lea, tradus în mai multe limbi. La noi s-a tradus din grecește în secolul al XVIII-lea. Se cunoaște un singur manuscris.

2. *Istoria lui Erotocrit cu Aretusa* (p. 27—84). Tema romanului e dragostea dintre acești doi tineri. Povestirea grecească Ἐρωτόκριτος a fost scrisă în versuri de poetul Vincențiu Cornaro în Creta, în a doua jumătate a secolului XVI-lea, având ca model cunoscutul roman medieval francez Paris et Vienne. Prelucrarea neogreacă a lui Cornaro s-a tradus în românește în secolul al XVIII-lea, bucurîndu-se de mare popularitate. Anton Pann a tipărit la Sibiu în 1837, în 5 volume, lucrarea în versuri Noul Erotocrit, care de fapt e traducerea unei prelucrări versificate făcut de Dionisie Fotino, care o tipărise la Viena în 1818.

3. *Istoria lui Filerot cu Antusa* (p. 85—122). Este o prelucrare amplificată a Erotocritului. Nu avem amănunte asupra autorului și a timpului în care s-a compus. Romanul a circulat la noi de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea în numeroase manuscrise.

4. *A lui Eliodor istorie etheopicească* (p. 123—170). Este un roman de dragoste — în 10 cărți — cunoscut și sub numele de *Ethiopica,* eroii principali fiind Theaghen și Haricleea. Autorul este episcopul Heliodor al Trikkei din Tesalia. care se pare că a trăit în a doua jumătate a secolului al III-lea. La noi romanul s-a tradus din grecește, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de către Toma, grămăticul mitropoliei din Iași și a circulat apoi în multe copii manuscrise.

5. *Istoria viteazului lui Poliționu și a frățîni-său Argu cu prefrumoasa Militina* (p. 171—216). Se încadrează în ciclul romanelor erotice, eroul fiind viteazul Polițion care străbate diferite țări: Ucraina, Spania, Italia, Turcia și India. Nu se poate preciza cine e autorul cărții. S-a scris probabil în a doua jumătate a secolului al XVII-lea sau la începutul secolului al XVIII-lea. În limba română s-a tradus pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, fără să cunoaștem originalul, ci numai o copie făcută în 1793 de Iordache Chirel.

II. *Povestiri și fragmente diverse*

1. *Vrednica de însemnare întîmplare a patru corăbieri rusești* (p. 219—233). Descrie faptele acestora în ținuturile arctice. Autorul este profesorul Pierre Ludovic Le Roy din secolul al XVIII-lea. A fost tradusă în numeroase limbi, între care și în românește la începutul secolului al XIX-lea, fiind tipărită de mai multe ori.

2. *Povestiri din hronografe* (p. 235—265). Genul literar al hronografelor s-a născut și dezvoltat în Bizanț prin Ioan Malalas (secolele VI—VII-lea), Gheorghe Hamartalos (secolul al IX-lea) și Constantin Manasses (secolul al XII-lea). Hronograful prezenta pe scurt istora popoarelor lumii, în special a celor din Orient. Hronograful scris în versuri de Constantin Manasses și prelucrat în slavonește a fost primul care a pătruns și la noi, fiind folosit încă din secolul al XVI-lea de cronicarii moldoveni Macarie și Azarie, iar munteanul Moxa (Moxalie) traduce pe 1620 mai multe fragmente din el.

După o prelucrare în proză a *Hronografului* lui Manasses, scrisă în greaca populară și îmbogățită cu povestiri din alți autori, s-au alcătuit alte două hronografe neogrecești. Edițiile acestora, tipărite la Veneția, s-au tradus apoi în românește, fiind citite încă din secolul al XVIII-lea. Aceste hronografe sînt: Βιβλίον ἱστορικόν *(Carte istorică...),* Veneția 1631, cuprinzînd diferite povestiri istorice de la începutul lumii, sfîrșind cu știri despre Petru Șchiopul domnul Moldovei. Compilatorul este mitropolitul Dorotei al Monembaziei (secolul al XV-lea). Tradus în românește, el a fost apoi completat la curtea lui Petru Șchiopul. Νέα σύνοψις διαφόρων ἱστοριῶν *(Nou compendiu de diferite istorii),* Veneția 1637, alcătuit și tradus în greaca populară de Matei Cigala din Cipru, parohul bisericii grecești din Veneția. A fost tradusă în românește pe la jumătatea secolului al XVII-lea de

Pătrașcu Danovici și transmis apoi in manuscrise copii. Sînt reproduse cîteva fragmente din hronografele care au circulat la noi.

3. *Împărăția poamelor și tuturor legumelor* (p. 267—272). Este vorba de lucrarea *Povestea poamelor* sau Πωρικολόγος, satiră plină de umor la adresa instituțiilor feudale și a înalților demnitari din Bizanț. Autorul pare să fie cunoscutul poet Teodor Prodromos din secolele XI—XII-lea. Tipărită în grecește, la Veneția în secolul al XVIII-lea, s-a tradus și în romînește și a circulat prin manuscrise.

4. *Floarea darurilor. Carte frumoasă și de folos fieștecăruia creștin* (p. 273—286). Este cea mai veche dintre cărțile populare cu caracter moralizator citite de romîni. Este o colecție de maxime și istorioare cu caracter didactic-moral, care în 35 de capitole prezintă virtuțile față în față cu păcatele opuse. A fost alcătuită în secolul al XIII-lea de călugărul benedictin Tomasso Gozzadini. O traducere romînească, din limba italiană, a făcut Gherman Valahul, încă în timpul lui Ștefan cel Mare. din romînește s-a tradus apoi în slavo-rusă de Veniamin ieromonahul Rusin la 1492. Mai tîrziu s-au făcut traduceri la noi din slavonește (popa Ion Rominul din Sîmpetru la 1620 și Costea dascălul din Brașov la 1693). S-a tradus apoi din grecește de către călugărul Filotei din Mînăstirea Cozia și s-a tipărit la Snagov în 1700 de Antim Ivireanul. Această ediție s-a retipărit în mai multe rînduri, deși s-a răspîndit în foarte multe copii manuscrise. Se reproduc cîteva fragmente din ediția de la 1700.

5. *Varlaam și Ioasaf* (p. 287—302). Este un roman cu conținut religios, cu îndemnuri la viața ascetică. In fond, este o prelucrare în spirit creștin a vieții și a învățăturii ascetice a lui Buda. Romanul conține și o seamă de fabule și povești de origină folclorică și de caracter laic. S-a bucurat de o largă circulație în trecut. Prima prelucrare creștină a romanului s-a făcut în Persia, versiunea persană veche fiind tradusă în siriacă, iar din siriacă au apărut felurite versiuni orientale europene, între care și o versiune grecească, din care s-au făcut traduceri în slavonește și latinește. In literatura romînească Varlaam și Ioasaf a pătruns prin traducerea făcută din slava veche de învățatul Udriște Năsturel în 1649, care s-a răspîndit apoi prin copii manuscrise pînă în secolul al XIX-lea. Mai tîrziu s-au făcut și alte traduceri. Se reproduc numai cîteva fragmente din acest roman.

6. *Anecdote, snoave, istorioare și fabule din calendare* (p. 303—347). Sînt reproduceri după calendarele tipărite în mai multe ediții la Buda și Sibiu, în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea și după cel de la Iași din 1821.

Lucrarea se încheie cu un glosar (p. 349—369) și un indice analitic (p. 371—409).

Noua ediție critică a cărții populare în literatura romînească este nu numai un bun instrument de lucru în mîna cercetătorilor, dar ea oferă cititorilor cele mai frumoase pagini din vechea lectură a maselor populare din țara noastră.

MIRCEA PĂCURARIU

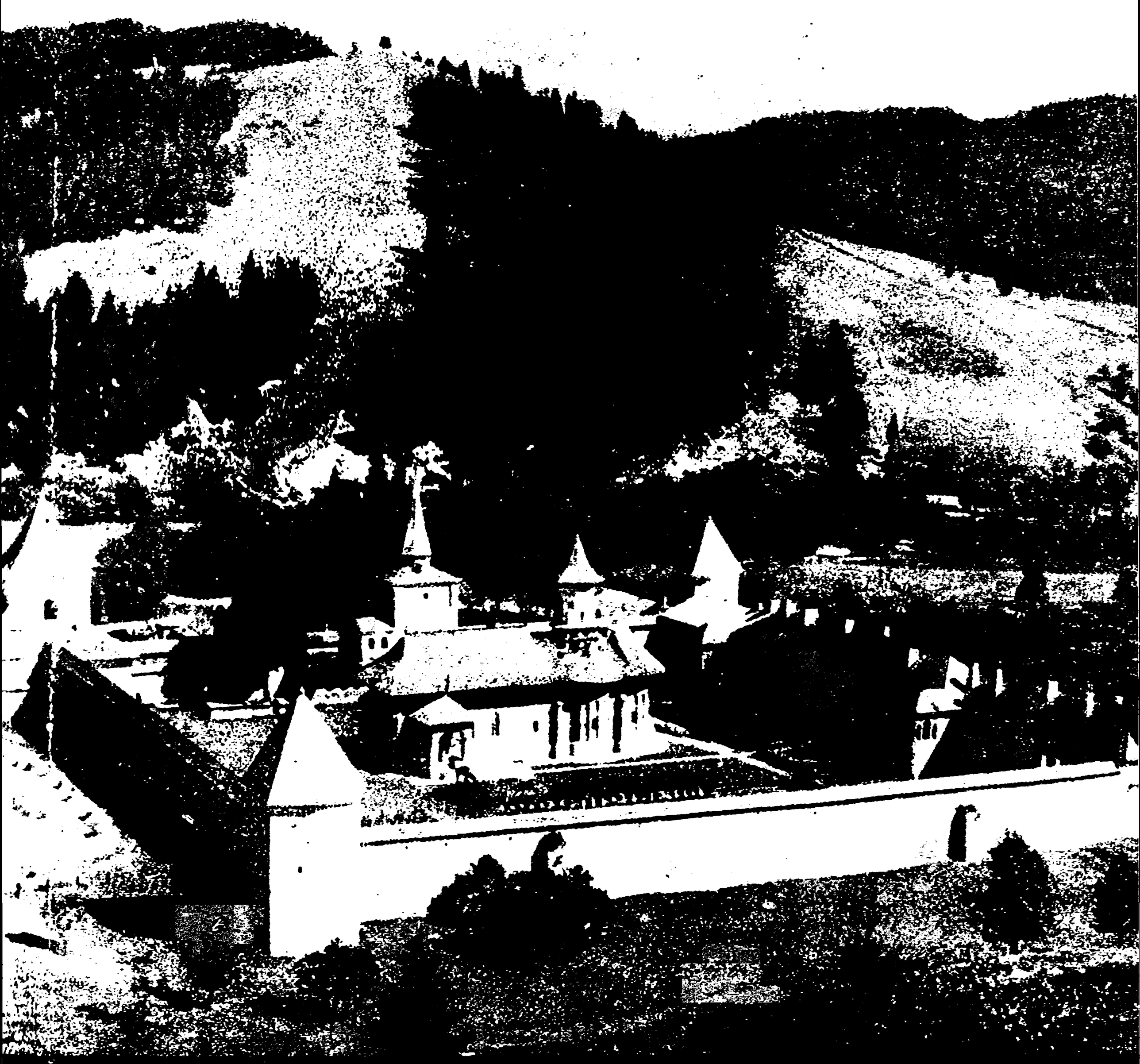
MANUSCRISELE, CARȚILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚA PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: **EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREȘTI,** CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMINA» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

IN DORINȚA DE A IMBUNATAȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICA A TIPARITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGA PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI. AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SA RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSITUTULUI BIBLIC, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, IN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU IMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PAROHIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRARI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT IN PINZA, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI Nr. 11 — 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

P R E Ș E D I N T E :

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

M E M B R I :

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Pr. Dr. OH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

R E D A C T O R R E S P O N S A B I L :

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinției Mitropoliți, Prea Sfinției Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ»

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXXI
Nr. 11-12
NOV.-DEC.
1963

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

La a XVI-a aniversare a Republicii noastre . . . . . 1027—1030
Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de către Prea Fericitul Patriarh Justinian 1031
Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de către Prea Fericitul Patriarh Justinian 1032
Telegrama trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor 1033

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului, 1963 . . . . . 1034—1037
Scrisoare irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Nașterii Domnului, 1963 . . . . . 1038—1039
A 86-a aniversare a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia . . . . . 1040—1041

VIAȚA BISERICEASCĂ

Sesiunea de la București a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, de Pr. I. GAGIU și Pr. OLIMP N. CĂCIULĂ . . . . . 1042—1085
Scrisori și ecouri asupra sesiunii de la București a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace . . 1085—1091
Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Congresului al IV-lea internațional de studii patristice de la Oxford, pe Pr. Prof. IOAN G. COMAN . . 1106—1115
Vizita ambasadorului Turciei la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian . . . . . 1116—1117
Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de I. V. G. . 1118—1126

ÎN APĂRAREA PĂCII

Sesiunea Consiliului Mondial al Păcii . . . . . 1127—1131
O nobilă inițiativă : Fundația Bertrand Russell pentru pace . 1132—1134
Centenarul Crucii Roșii Internaționale, de T. N. M. . . . 1135—1145

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Preocupările de carte ale episcopului Melchisedec și biblioteca sa, de N. GEORGESCU-TISTU . . . . . 1146—1203

DOCUMENTARE

Două locașuri sfinte din trecut : Mînăstirea Panaghia și Schitul Lăculețe, de AUREL I. GHEORGHIU . . . 1204—1223

RECENZII

O contribuție valoroasă la cunoașterea începuturilor tiparului în limba romînă, de Pr. I. IONESCU . . . . . 1224—1233

PARTEA OFICIALĂ

Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în sesiunea ordinară a anului 1963 . . . . . 1234—1246

ANIVERSĂRI

LA A XVI-A ANIVERSARE A REPUBLICII NOASTRE

Întregul popor romîn a sărbătorit cu o deosebită bucurie împlinirea a 16 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, eveniment de însemnătate istorică în viața țării noastre.

Prin înlăturarea monarhiei și instaurarea republicii populare, poporul nostru muncitor a cucerit întreaga putere politică, și astfel a pășit pe calea unor profunde schimbări înnoitoare.

În cei 16 ani de cînd a devenit republică, țara noastră și-a schimbat profund înfățișarea. Sutele de fabrici și uzine, centralele electrice, marile combinate chimice ridicate în anii aceștia, ogoarele fără haturi lucrate de tractoare și combine, miile de blocuri de locuințe, instituțiile și așezămintele destinate ocrotirii sănătății, dezvoltării științei și culturii — toate laolaltă înfățișează tabloul unei țări libere, în continuă ascensiune spre culmile tot mai înalte ale progresului.

Realitatea aceasta se reflectă și în numeroasele reportaje publicate de ziariștii străini, precum și în mărturisirile făcute de diferite personalități de peste hotare care ne-au vizitat țara. Astfel, Paul Alpert, șeful secției programelor de pregătire în grupuri și a proiectelor speciale din cadrul Birourilor operațiunilor de asistență tehnică a O.N.U., a spus, printre altele : «Am fost profund impresionați de rezultatele obținute de poporul romîn în domeniile economic, social și cultural, care merită toată admirația. Romînia este acum o țară cu o industrie dezvoltată, întreprinderile pe care le-am vizitat fiind la nivelul tehnicii moderne». După vizitarea complexului industrial de la Onești, Takeji Oshima, directorul general al Asociațiilor industriilor chimice japoneze, a mărturisit : «O primă și puternică impresie : vizita la complexul petrochimic de la Onești a fost deosebit de interesantă. Cred că această unitate va deveni una dintre cele mai impunătoare din Europa. Toate produsele pe care le-am văzut sînt de cea mai bună calitate și se compară cu cele cunoscute de noi în alte țări cu o înaintată industrie chimică». La rîndul

său, ministrul agriculturii şi silviculturii al Austriei, Eduard Hartmann, spunea : «Aţi obţinut succese mari în agricultură, în industrie şi în alte sectoare. Ţara dvs. se dezvoltă armonios. În institutele de cercetări şi staţiunile experimentale, pe care le-am vizitat, m-a impresionat nivelul ridicat al activităţii de cercetare, legătura strînsă între ştiinţă, cercetare şi practică, iar în unităţile agricole, rezultatele remarcabile obţinute în producţie. Agricultura Romîniei este în plină dezvoltare, corespunzător cerinţelor economiei şi condiţiilor naturale».

După cum s-a arătat de la tribuna recentei sesiuni a Marii Adunări Naţionale, planul de stat pe anul 1963, cel de-al patrulea an al şesenalului, a fost îndeplinit şi depăşit. Fapt caracteristic pentru primii patru ani ai şesenalului este creşterea producţiei industriale cu un ritm mediu anual de aproximativ 15 la sută, faţă de 13 la sută cît era prevăzut. În această perioadă, statul a dublat investiţiile pentru dezvoltarea forţelor de producţie. Ca urmare, au intrat în funcţiune sau sînt în curs de construcţie numeroase obiective industriale de o amploare deosebită, care determină şi vor determina creşteri însemnate de producţie.

Agricultura a cunoscut de asemenea o dezvoltare deosebită în primii patru ani ai şesenalului, constituind un factor de mare însemnătate pentru dezvoltarea întregii economii. Datorită măsurilor luate pentru asigurarea dezvoltării intensive şi multilaterale a agriculturii, în perioada 1960—1963 producţia medie de cereale a fost de 10 milioane de tone, cu 1 milion de tone mai mare decît media celor 4 ani anteriori, deşi condiţiile climatului au fost nefavorabile.

Datorită eforturilor continui ale oamenilor muncii au fost create şi se creează necontenit condiţii pentru creşterea nivelului de trai material şi cultural al poporului. Amploarea fără precedent a construcţiei de locuinţe, fondurile importante pe care statul le cheltuieşte pentru învăţămînt, pentru cultură şi pentru ocrotirea sănătăţii, sporirea salariului real al muncitorilor şi funcţionarilor, creşterea veniturilor ţărănimii — dovedesc că puterea populară pune totul în slujba oamenilor muncii, a satisfacerii tot mai depline a nevoilor lor materiale şi spirituale.

O dată cu marile realizări pe tărîm economic, în statul nostru democrat-popular s-a întărit necontenit unitatea moral-politică a întregului popor, care se bucură de drepturi şi libertăţi depline. Garantarea efectivă a drepturilor cetăţenilor, respectarea principiului legalităţii populare, asigurarea libertăţilor politice, lipsa discriminării între oameni după rasă, naţionalitate sau religie sînt realităţi concrete ale regimului democrat-popular.

Înfăptuirile remarcabile din anii Republicii în toate domeniile de activitate, precum şi politica consecventă de apărare a păcii dusă de statul nostru au determinat creşterea continuă a prestigiului internaţional al Republicii Populare Romîne. Alături de celelalte ţări socialiste, R.P. Romînă îşi aduce contribuţia proprie, activă, la promovarea principiilor coexistenţei paşnice, la rezolvarea paşnică a problemelor litigioase prin

tratative duse cu răbdare și stăruință, s-a pronunțat și se pronunță pentru înțelegere și colaborare între state, pentru apropierea între popoare.

R.P. Romînă desfășoară intense legături cultural-științifice cu numeroase state din întreaga lume. Aproximativ 1.000 de oameni de știință, artă și cultură, precum și ansambluri artistice au participat în anul 1963 la peste 200 de manifestări cu caracter internațional. «Am constatat la întîlnirea internațională care a avut loc la Sinaia — mărturisea scriitorul și publicistul american Peter Vierek — că participanții din Răsărit și cei din Occident, indiferent de divergențele lor politice, au căzut de acord în problema păcii. Veți înțelege de ce m-am îndrăgostit de spiritul românesc, cînd vă voi spune că am găsit aici spiritul concret al culturii umane».

Avînd convingerea că dezvoltarea largă a comerțului și în general a relațiilor economice mondiale constituie un fapt pozitiv, țara noastră duce o politică de lărgire a schimburilor comerciale, științifice și culturale cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, pe baza principiilor egalității și avantajului reciproc.

Realizările economice și social-culturale obținute pînă în prezent reprezintă pentru toți un îndemn de a munci cu și mai multă rîvnă pentru înfăptuirea importantelor sarcini stabilite de stat în legătură cu dezvoltarea economiei și culturii în anul viitor. A XVI-a aniversare a Republicii a fost sărbătorită cu o însuflețire de nedescris de întregul nostru popor, strîns unit în jurul conducătorilor lui.

Oamenii muncii de la orașe și sate pășesc voioși și mîndri în cel de-al XVII-lea an al Republicii, însuflețiți de dorința de a dobîndi noi izbînzi în înfăptuirea măreților obiective stabilite în vederea desăvîrșirii construcției socialiste în scumpa noastră patrie, precum și noi victorii în lupta nobilă pentru triumful păcii în lume.

*

Cea de a XVI-a aniversare a Republicii Populare Romîne a fost sărbătorită, alături de întregul nostru popor, cu aceeași căldură și cu același entuziasm și de ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române. Datorită regimului de democrație populară, după proclamarea Republicii, viața religioasă din țara noastră se desfășoară pe făgașul ei natural, bucurîndu-se de deplină libertate de manifestare și acțiune. Chiar în primul an de existență a Republicii, Biserica Ortodoxă Română a înfăptuit marele act istoric al reîntregirii ortodoxiei ardelene. Sub înțeleapta conducere a Prea Fericitului Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a înscris în cronica existenții și activității sale însemnate realizări de-a lungul celor 16 ani care s-au scurs de la instaurarea Republicii Populare Romîne, cum sînt : reorganizarea forurilor sale superioare, reorganizarea învățămîntului teologic, organizarea unor cursuri

de îndrumare pentru preoţi, reorganizarea monahismului, renovarea locaşurilor de cult monumentale, înfăptuirea unei opere gospodăreşti de prestigiu, ridicarea la un nivel superior a publicaţiilor religioase, înfăptuirea unor legături prieteneşti între cultele religioase din Republica Populară Romînă, desfăşurarea unor intense şi rodnice acţiuni pentru pace, reluarea, amplificarea şi consolidarea legăturilor de prietenie şi colaborare cu Bisericile Ortodoxe surori, contacte utile cu reprezentanţi ai Bisericilor eterodoxe, amplificarea acţiunilor externe, îndeosebi în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi al Mişcării Creştine pentru Pace, participarea la marile evenimente ale Ortodoxiei etc. Toate acestea sînt realităţi vii în viaţa Bisericii noastre şi ele exprimă deplina libertate religioasă care s-a instaurat în ţara noastră o dată cu proclamarea Republicii Populare Romîne.

La popasul festiv de la împlinirea a 16 ani, ridicăm glas de mulţumire, intonînd imn de slavă şi de urare :

Trăiască Republica Populară Romînă !

REDACŢIA

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R., DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu ocazia aniversării a 16 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne. a trimis Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., următoarea telegramă :

Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Romîne

LOCO

Cu prilejul celei de a XVI-a aniversări a Republicii Populare Romîne, exprimăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal, sentimentele noastre de profund devotament și, împreună cu Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, din toată inima urăm Republicii noastre continuă înflorire și noi realizări fericite în toate domeniile de activitate, spre fericirea fiilor săi și pentru succesul măreței cauze a păcii și înfrățirii popoarelor lumii.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

30 Decembrie 1963

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R., DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul celei de-a XVI-a aniversări a Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., următoarea telegramă :

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Romîne

LOCO

La împlinirea a 16 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, exprimăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal simțămintele noastre de adînc patriotism față de scumpa noastră patrie, și din inimă Vă încredințăm că ne vom strădui din toate puterile să contribuim la continua înflorire a Republicii noastre, pentru fericirea poporului romîn și pentru realizarea colaborării frățești cu toate popoarele lumii.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

30 Decembrie 1963

TELEGRAMA TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN DOMNULUI PROFESOR DUMITRU DOGARU, SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR

Cu ocazia împlinirii a 16 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, următoarea telegramă :

Domnului Profesor DUMITRU DOGARU,
Secretar General al Departamentului Cultelor
de pe lîngă Consiliul de Miniștri

LOCO

Cu prilejul celei de a XVI-a aniversări a Republicii Populare Romîne, adresăm Conducerii Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al R.P.R. și Domniei Voastre personal, călduroase felicitări din partea Ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și Vă încredințăm că, în colaborare cu celelalte culte din țara noastră, ne vom strădui să contribuim din toate puterile la continua înflorire a Republicii Populare Romîne și la succesul acțiunii sale pentru pace și înfrățire cu toate popoarele lumii.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

30 Decembrie 1963

SCRISORI IREHICE
PASTORALE-MESAJE

PASTORALA TRIMISĂ CLERULUI ŞI CREDINCIOŞILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAŞTERII DOMNULUI, 1963

«Naşterea Domnului este naşterea păcii»
(Sf. Leon cel Mare, Cuvîntarea a VI-a la Naşterea Domnului).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să ajungem iarăşi la marele şi luminatul praznic al Naşterii Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

În mijlocul vostru, în această strălucită sărbătoare a întregii creştinătăţi, pe aripile nevăzute ale duhului, poposesc şi eu, păstorul vostru sufletesc şi, binecuvîntîndu-vă pe toţi cu părintească dragoste, vă vestesc prin graiul sfintelor cîntări : «Hristos se naşte, slăviţi-L ; Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L ; Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă ; cîntaţi Domnului tot pămîntul» ! *Şi precum Sfîntul Ioan Botezătorul striga, acum aproape două mii de ani, cu glasul lui de foc :* «Pregătiţi căile Domnului, drepte faceţi cărările Lui» ! *(Matei III, 3), tot astfel şi eu vă îndemn cu toată tăria sufletului meu : deschideţi larg sufletele voastre ca să primiţi darul cel fără de preţ pe care Atotmilostivul Dumnezeu ni-l face, căci astăzi* «Cel ce locuieşte întru lumina cea neapropiată şi împreună ţine toate, pentru milostivirea cea negrăită, din Fecioara se naşte, cu scutece se înfaşă ca un prunc în peşteră, şi în ieslea dobitoacelor se culcă». *Luaţi aminte, iubiţii mei, că, într-adevăr,* «mare este taina creştinătăţii» *(I Timotei III, 16), care s-a săvîrşit pentru noi, pentru mîntuirea*

și fericirea noastră! Sfîntul Apostol Petru ne arată că Hristos a luat firea omenească pentru ca noi «să ne facem părtași firii dumnezeiești» *(II Petru I, 4), iar Sfîntul Ioan Gură de Aur ne spune lămurit că* «Iisus Hristos, fiind Fiu al lui Dumnezeu, S-a făcut fiu al omului, ca să facă fii ai lui Dumnezeu pe fiii oamenilor» *(Omilia XI, 1). Iată deci că Hristos Dumnezeu a coborît pe pămînt, pentru ca să ne deschidă nouă porțile cerului; a luat trup omenesc, pentru ca să ne dea nouă putința apropierii de Dumnezeu, care este izvorul vieții veșnice și al mîntuirii sufletelor noastre.*

*În această preaslăvită sărbătoare a creștinătății, să ne aducem aminte că noi creștinii cunoaștem voia lui Dumnezeu din dumnezeiești*le *Scripturi, din sfintele Predanii ale Bisericii, ca și din scrierile Sfinților Părinți și mari Dascăli, adică din toată nesecata comoară de învățături pe care o păstrează de veacuri Sfînta noastră Biserică Ortodoxă. În puține cuvinte și pe înțelesul tuturor, voia lui Dumnezeu a fost vestită chiar în noaptea Nașterii Domnului de cetele îngerești, care cîntau deasupra peșterii din Betleem:* «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoire» *(Luca II, 14). Această solie a cerului este, într-adevăr piatra de temelie a credinței noastre, este îndreptarul vieții noastre și chezășia mîntuirii noastre. Ea străbate de la un capăt la altul Sfînta Scriptură și este pururea vie în scrierile și în cîntările Bisericii noastre:* «Hristos este pacea noastră», *căci El, cum spune Sfîntul Apostol Pavel,* «a făcut din cele două lumi una, adică a surpat peretele cel din mijloc al despărțiturii, vrăjmășia... și pace a binevestit celor de departe și celor de aproape» *(Efeseni II, 14, 17); Hristos este* «Domn al Păcii» *(Isaia IX, 15), iar* «Împărăția lui Dumnezeu este dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» *(Romani XIV, 17);* «pentru vremi cu pace» *și* «pentru pacea a toată lumea» *se roagă neîncetat slujitorii sfintelor noastre altare, fiindcă, așa cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur,* «pacea este mama tuturor bunurilor» *(Comentar la Epistola către Coloseni); Sfinții Apostoli ne îndeamnă în scrierile lor să mergem* pe calea păcii *(Romani III, 17),* să căutăm pacea *(I Petru III, 11) și* cele ale păcii *(Romani XIV, 19),* să trăim în pace între noi *(I Tesaloniceni V, 13) și* cu toți oamenii *(Romani XII, 18), căci numai așa* «Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu noi» *(II Corinteni XIII, 11); iar Sfîntul Leon cel Mare ne spune că* «Nașterea Domnului este nașterea păcii» *și că* «Pacea naște pe fiii lui Dumnezeu»; «...ea e odihna celor fericiți și sălașul veșniciei», *căci* «acolo unde cu adevărat se află pacea, nu poate lipsi nici o virtute» *(Cuvîntarea a VI-a despre Nașterea Domnului).*

Iubiții mei fii sufletești,

Privind peste întreaga față a pămîntului și cercetînd frămîntările și dorirele întregii omeniri, îndreptățiți sîntem să ne bucurăm în această zi de mare praznic, cînd vedem că «lumina lui Hristos luminează tu-

turor» *și că popoarele de pretutindeni — creștine sau necreștine — se unesc pentru a împlini, cu un ceas mai devreme, marile și sfintele năzuințe ale creștinătății : pacea pe pămînt și bunăvoirea între oameni.*

Tratatul încheiat anul acesta la Moscova între cele trei puteri și semnat aproape de toate statele lumii, cu privire la interzicerea experiențelor atomice în aer, pe pămînt și sub apă ; străduințele pe care le depun toți oamenii de bine și de răspundere pentru a stinge neînțelegerile dintre state prin tratative și concesii reciproce ; dorința tot mai fierbinte pe care o arată popoarele de a trăi laolaltă în bună înțelegere și într-ajutorare — indiferent de convingerile lor politice, de credințele lor religioase sau de deosebirile de rasă — toată această atmosferă nouă, care încearcă să cuprindă omenirea întreagă, îndreptățește speranța noastră că va veni ziua vestită de Profetul Isaia, cînd oamenii «vor preface săbiile lor în brăzdare de pluguri și lăncile lor în seceri», *și cînd :* «nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altui neam și pravila războiului nu o vor mai deprinde» *(Isaia II, 4).*

Pînă atunci, este încă o cale destul de lungă și cu multe greutăți — căci în calea Păcii n-au ieșit încă în întîmpinare dreptatea, dragostea și libertatea. Luînd seama la nedreptățile sociale pe care le îndură unii oameni, la umilințele naționale ale unor neamuri înrobite, cugetele noastre de creștini se simt adînc rănite de constatarea că încă se mai află astăzi în lume mari suferințe, determinate de forța celor care «nu cunosc drumul păcii și pe urmele lor nu-i nici o dreptate, cărările lor și le-au întortochiat spre folosul lor, și oricine apucă pe ele nu mai cunoaște pacea» *(Isaia LIX, 8).*

De aceea, de la un capăt la celălalt al pămîntului, popoarele lumii își unesc glasul și cer cu tărie împlinirea dorințelor lor sfinte de pace, libertate, dragoste și dreptate, strigînd către asupritori cu Proorocul Isaia : «Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor robiți, sfărîmați cătușele lor» *(Isaia LVIII, 6).*

Iubiții mei fii sufletești,

Slăvind Nașterea cea după trup a Mîntuitorului Hristos, vechile cărți bisericești Îl numesc «soare al dreptății», *răsărit în bezna lumii de odinioară, plină de nedreptate. Noi, cei de astăzi, ne apropiem de El plini de respect și dragoste, știind că venirea Sa în lume a fost întîmpinată cu bucurie de îngeri, de păstori și de magi, în nădejdea că El va aduce pace pe pămînt și bunăvoire între oameni. Datori sîntem, în această sfîntă zi — după îndemnul Sfîntului Apostol Pavel — să ne dezbrăcăm de toate patimile noastre : de desfrînare, de necurăție, de pofta cea rea, de mînie, de ambiție, de răutate, de defăimare, și să ne îmbrăcăm — ca fii ai lui Dumnezeu — cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungată răbdare (Coloseni III, 5, 13), tot atîtea virtuți care cinstesc pe om și dau pace și frumusețe vieții.*

Cel ce S-a născut acum 1963 de ani, Mîntuitorul Hristos, ne îndeamnă să cultivăm pacea și prietenia cu toți oamenii de pe pămînt, în numele sfintei porunci a iubirii, dată de El nouă creștinilor. Îi sîntem datori ascultarea neșovăielnică, la care ne-a chemat Dumnezeu Tatăl, cînd a zis : «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, ...pe Acesta să-L ascultați» ! *(Matei XVII, 5).*

Doamne Iisuse Hristoase, Mîntuitorul nostru, Iubitorule de oameni și Dumnezeule al milei, călăuzește pașii noștri pe calea Ta cea sfîntă și ne învrednicește să împlinim poruncile Tale, să umblăm după voia Ta și să săvîrșim toate cele plăcute Ție, pînă la suflarea noastră cea mai de pe urmă.

Revarsă, Doamne, peste noi și lumea Ta, duhul înțelegerii, al dragostei, al bunătății, al blîndeții și al facerii de bine, ca să trăim cu toții în unire, în înfrățire, în pace și bunăvoire și să ajungem «să se facă voia Ta, precum în cer și pe pămînt».

Binecuvîntează, Doamne, viața noastră și ne izbăvește în Anul cel Nou care vine și în toți anii vieții noastre de necazuri, de primejdii, de războaie și de toată răutatea și nedreptatea, dăruindu-ne tuturor zile bune și îndelungate, cu bună sporire și folos în munca noastră, cu fericire și liniște, ca să-Ți mulțumim pururea pentru toate și Ție slavă să înălțăm, împreună și Părintelui Tău Celui fără de început și Prea Sfîntului și Bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !

Al vostru Părinte duhovnicesc de tot binele doritor și către Domnul fierbinte rugător,

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOARE IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL NAȘTERII DOMNULUI, 1963

Potrivit datinei, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor patriarhilor ortodocși următoarea scrisoare irenică :

Sanctitatea Voastră,
Prea Iubite Frate întru Hristos Cel Întrupat,

Biserica noastră creștină cheamă și anul acesta pe credincioșii săi de pretutindeni, să întîmpine Nașterea «Fiului Celui Născut din Tatăl mai înainte de veci, și mai pe urmă din Fecioară întrupat mai presus de fire», cu cîntări ca acestea : «Hristos se naște, măriți-L ; Hristos din ceruri, întîmpinați-L ; Hristos pe pămînt, înălțați-vă ; cîntați Domnului tot pămîntul și cu veselie lăudați-L popoare, că S-a preamărit !» (Catavasiile Crăciunului).

Prăznuind Nașterea Domnului, noi mărturisim recunoștința față de Dumnezeu, care nu a lăsat în părăsire pe oameni, ci «atît de mult a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Mărturisim apoi că Fiul lui Dumnezeu «este pacea noastră, El care a făcut din cele două lumi una, adică a surpat peretele cel din mijloc al despărțiturii, vrăjmășia... și pace a binevestit celor de departe și celor de aproape» (Efeseni II, 14, 17).

Mărturisim, de asemenea, nădejdea că, de vom merge și vom învăța toate neamurile să păzească toate cîte ne-a poruncit El — «Dumnezeul dragostei și al păcii...» (II Corinteni XIII, 11) — El va fi cu noi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului (Matei XXVIII, 19—20).

Aceste simțiri stăpînesc sufletele creștinilor în această zi de praznic luminat, și din împrospătarea lor an de an, noi scoatem puterea de a continua lucrarea noastră în mijlocul unei lumi, care are atîta nevoie de iubire, de unire și de pace.

Dacă Dumnezeu atît de mult a iubit lumea, atunci cum vom putea noi să lăsăm această lume — cu feluritele ei popoare și cu nepreţuitele ei comori spirituale, artistice și materiale — în primejdie de a fi ștearsă de pe fața pămîntului, prin nesocotința celor ce, în loc să arunce armele ucigătoare și să le prefacă — după cuvîntul Proorocului Isaia (II, 4) — «săbiile, în brăzdare de pluguri, și lăncile, în seceri», se întrec să descopere altele și mai îngrozitoare, a căror putere de distrugere să nu mai lase nici o urmă de viaţă pe acest pămînt ?

Și dacă Domnul Hristos, «Pacea noastră», a surpat peretele cel din mijloc al despărţiturii, vrăjmășia, «și pace a binevestit celor de departe și celor de aproape», cum vom putea noi să avem odihnă, pînă ce nu vor dispare cu desăvîrșire de pe pămînt dezbinările, vrăjmășia, războiul sub toate formele sale ?

Datori sîntem dar să depunem înmiite eforturi, fiecare în mijlocul slujitorilor și păstoriţilor noștri, cu cuvîntul nostru, cu scrisul nostru, cu exemplul nostru, să învăţăm toate popoarele să păzească toate cîte ne-a poruncit Hristos — Domnul Păcii, cu atît mai stăruitor, cu cît în această lucrare, El este cu noi «în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului».

Din toată inima, dorim Sanctităţii Voastre să prăznuiţi Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului în sănătate deplină, bucurie duhovnicească și pace, în mijlocul sfinţilor ierarhi ai Sfîntului Vostru Sinod, al slujitorilor și credincioșilor Sfintei Biserici al cărei Arhipăstor sînteţi, iar Noul An al milei Domnului — 1964 — să Vă aducă har îmbelșugat și puteri înnoite, spre tot mai rodnice și fericite împliniri, de la Mîntuitorul Hristos Cel Întrupat, întru care Vă rugăm să ne socotiţi, cu îmbrăţișare sfîntă, al Vostru frate iubitor și împreună slujitor,

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

A 86-A ANIVERSARE A SANCTITĂȚII SALE ALEXEI PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

URĂRILE ADRESATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI RĂSPUNSUL ÎNTÎISTĂTĂTORULUI BISERICII ORTODOXE RUSE

La 8 noiembrie 1963, Sanctitatea Sa Alexei Patriarhul Moscovei și a toată Rusia a sărbătorit cea de a 86-a aniversare a nașterii Sale. Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, frățești felicitări pentru sorocul vîrstei împlinite și călduroase urări în activitatea de Arhipăstor, prin următoarea telegramă :

Sanctității Sale ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

MOSCOVA

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Sanctității Voastre, Vă felicităm cu dragoste frățească în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și în numele Nostru personal.

Rugăm pe Milostivul Dumnezeu să încununeze anii vieții Sanctității Voastre cu noi împliniri fericite în înalta slujire de Arhipăstor al Sfintei Biserici Pravoslavnice a Rusiei și în strădaniile ce depuneți pentru dezvoltarea legăturilor frățești între toate Bisericile creștine și pentru buna înțelegere între popoarele lumii.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

București, 8 noiembrie 1963

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a mulțumit din inimă Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh și Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru felicitările și urările exprimate, prin următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne
BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre și Sfîntului Vostru Sinod pentru felicitări și bunele urări.

Cu dragoste frățească,

† *Patriarhul ALEXEI*

Moscova, 13 noiembrie 1963

SESIUNEA DE LA BUCUREȘTI A COMITETULUI EXECUTIV AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Potrivit regulamentului interior, Comitetul Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace se întruneşte de cîte patru ori pe an şi, de fiecare dată, în cadrul cîte uneia din Bisericile care participă la Conferinţa Creştină pentru Pace. În linie generală, o dată cu Comitetul Executiv şi mai înainte de începerea lucrărilor lui, se întruneşte şi Secretariatul Internaţional al Conferinţei.

Sesiunea de la Bucureşti a Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace a fost fixată pentru zilele de 12—17 noiembrie 1963, iar şedinţele Secretariatului Internaţional pentru zilele de 11—12 noiembrie 1963. În ce priveşte locul unde aveau să se desfăşoare lucrările, s-a stabilit ca : a) şedinţa festivă inaugurală să aibă loc la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti ; b) şedinţele de grupă, inclusiv şedinţele Secretariatului Internaţional, să aibă loc în palatul Sfîntului Sinod (Mînăstirea Antim), iar c) plenarele Comitetului Executiv să aibă loc în sala Adunării Naţionale Bisericeşti din Palatul Patriarhal.

Oaspeţii, dintre care unii au început să sosească încă din ziua de 9 noiembrie 1963, au fost găzduiţi la hotelul «Ambasador» din Capitală.

La sesiunea Comitetului Executiv şi la şedinţele Secretariatului Internaţional de la Bucureşti, din noiembrie 1963, au luat parte :

Prof. Dr. J. L. Hromadka, preşedinte, *I. P. S. Mitropolit Nicodim* al Leningradului, vicepreşedinte, *Episocpul Dr. Tibor Bartha,* vicepreşedinte, *Prof. Heinrich Vogel,* vicepreşedinte, *Consilierul Heinz Kloppenburg,* vicepreşedinte, *Pastorul J. N. Ondra,* secretar general ; *Prof. G. Casalis,* membru, *Prof. Ştefan Turnski,* membru, *Docent Dr. Iosef Smolik,* membru, *Prof. Andrei Ziak,* membru, *Alexander Karev,* membru, *Pr. Prof. Milan Şesan,* membru, *Protoiereul Pavel Sokolovski,* mem-

bru în Secretariatul Internaţional, *Alexei Stoian,* membru în Secretariatul Internaţional, *Pastorul Karoly Toth,* membru în Secretariatul Internaţional, *Pastorul Gerhard Bassarak,* membru în Secretariatul Internaţional, *Pastorul J. Cihak,* coordonator al activităţii Conferinţei Creştine pentru Pace, *Protoierul Dr. Jiri Kovak,* şeful Secretariatului Conferinţei Creştine pentru Pace, *Carl Ordnung,* secretarul regional din R.D.G. al Conferinţei Creştine pentru Pace, *Al. Buievski,* secretarul Departamentului Patriarhiei din Moscova pentru relaţiile bisericeşti externe şi secretar personal al I. P. S. Mitropolit Nicodim, *Hannelore Matthes,* secretara Filialei Conferinţei Creştine pentru Pace din R.F.G. şi *Dagmar Bruzova,* stenodactilografa oficială a Conferinţei Creştine pentru Pace.

Şedinţele Secretariatului Internaţional s-au ţinut în după-amiaza zilei de 11 noiembrie şi în dimineaţa zilei de 12 noiembrie 1963, la Palatul Sfîntului Sinod. Secretariatul Internaţional a discutat programul şedinţelor Comitetului Executiv şi a stabilit pe responsabilii Secretariatului în cele trei grupe ale Comitetului Executiv : Prof. G. Casalis, din Paris, în grupa teologică ; Prof. A. Ziak, din Bratislava, în grupa internaţională şi Pastorul Karoly Toth şi Protoiereul Pavel Sokolovski, în grupa organizatorică. Apoi a discutat adaosurile la Comunicatul pregătit de şedinţa care a avut loc la Praga la 17 octombrie 1963, prezentate de Prot. P. Sokolovski, de J. Cihak şi de Secretariat şi a dezbătut lărgirea activităţii Conferinţei Creştine pentru Pace.

Problema aceasta din urmă, căreia Conferinţa Creştină pentru Pace i-a acordat întotdeauna o mare însemnătate, trebuie lămurită de fiecare dată prin perspectiva Bisericilor care încă nu sînt membre ale ei. Cazul cel mai de seamă l-a constituit, de data aceasta, scrisoarea de răspuns a Consiliului Bisericii Evanghelice din Germania, care cu toate că este de acord că «una din sarcinile cele mai nobile ale creştinilor este să lucreze pentru pacea care este în primejdie», totuşi nu este suficient de lămurit asupra structurii, compoziţiei şi formei juridice a Conferinţei Creştine pentru Pace. În consecinţă Consiliul Bisericii Evanghelice din Germania propune o întîlnire, chiar în cursul acestui an la Berlin sau la Praga, între membrii Consiliului şi împuterniciţii Conferinţei Creştine pentru Pace, pentru a discuta «Sensul Păcii în Noul Testament» şi sarcinile creştinilor în legătură cu aceasta, cum şi poziţia Conferinţei Creştine pentru Pace, potrivit cu structura, compoziţia şi forma juridică a ei în ecumenismul de pretutindeni.

Secretariatul Internaţional a considerat aspectele multiple ale problemei acesteia şi a propus ca întîlnirea să aibă loc neapărat anul acesta şi discuţia iniţială să atingă următoarele trei obiective : a) problema păcii în Noul Testament ; b) poziţia problemei păcii în ecumenismul actual şi c) lămurirea statutelor de organizare ale Conferinţei Creştine pentru Pace.

La şedinţele Secretariatului Internaţional, Prof. A. Ziak a prezentat un raport documentat asupra problemelor internaţionale actuale,

după care a fost citit referatul «Tineretul în slujba păcii», sub forma ultimă în care a ajuns, și s-a luat cunoștință de raportul Comisiei «Pacea și războiul rece», care și-a ținut ședința a doua plenară la începutul lunii noiembrie, la Osnabrück, în R.F.G. O dată cu aceasta au fost luate în considerație și contribuțiile personale, la elucidarea problemei acesteia, ale unor colaboratori. Astfel :

a) Contribuția *Dr. Frielinghaus,* din Dresda, R.D.G., intitulată : «Alternativa războiului rece», în care autorul insistă în chip deosebit asupra rolului creștinilor în promovarea coexistenței pașnice.

b) Contribuția *Prof. Dr. Z. Trtik,* de la Praga, intitulată : «Morfologia războiului rece», în care se ocupă : I. Despre ființa războiului rece (1. războiul rece ca formă a războiului cald ; 2. ființa istorică a războiului rece actual). II. Formele războiului rece (1. forma politică a războiului rece ; 2. forma psihologică a războiului rece ; 3. forma economică a războiului rece ; 4. forma ideologică a războiului rece ; 5. forma bisericească a războiului rece) ; III. Consecințele războiului rece (1. consecințe morale ; 2. consecințe economice și sociale ; 3. consecințe politice).

c) Contribuția *Pastorului I. E. Uitman,* din Olanda, intitulată : «Ispitirile Bisericii rezultate din legăturile politice și sociale în războiul rece», în care se atrage atenția Bisericilor să nu se lase antrenate în războiul rece de legăturile sociale și politice ale lumii în care trăiesc, ci să-și împlinească misiunea lor potrivit cuvintelor Scripturii. Contribuția *Bisericilor din Ungaria,* intitulată la fel, care conchide : «Bisericile pot contribui la destinderea războiului rece, atunci cînd nu se fac judecătorii altora, cînd arată încredere, înțelegere și îndatorire, legături și slujire față de celelalte Biserici și cînd fiecare dintre ele, în situația proprie a libertății și îndatoririi în propovăduirea cuvîntuiui lui Dumnezeu, pe care o primesc de la Hristos, rămîne credincioasă slujirii aproapelui». Contribuția lui *I. Kanitz,* din Berlinul apusean, recomandă folosirea predicii, rugăciunii și pastorației pentru combaterea războiului rece. Iar contribuția *Prot. Pavel Sokolovski,* arată denaturarea care are loc, în unele părți, în folosirea predicii, rugăciunii și pastorației pentru susținerea războiului rece. În fine, contribuția *Bisericilor din Cehoslovacia,* care analizează în amănunt învinuirile ce se aduc de cei dinafară acțiunii Conferinței Creștine pentru Pace, arătînd că aceste invinuiri de natură «teologică» nu sînt altceva decît tot forme de manifestare a războiului rece.

În seara zilei de marți, 12 noiembrie, orele 20, a avut loc în aula Institutului teologic de grad universitar din București, ședința festivă de inaugurare a lucrărilor Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace. La ședința aceasta au participat membrii Comitetului Executiv și ai Secretariatului Internațional, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, reprezentînd Biserica gazdă, P. P. S. S. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, Vicari Patriarhali, P.P.C.C. Preoți Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Ioan

Gagiu, Directorul Administraţiei Patriarhale, Consilierii Patriarhali şi Arhiepiscopali, Profesorii Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti, în frunte cu P. C. Diac. N. I. Nicolaescu, Rector, clerul Capitalei şi studenţii Institutului teologic.

În prezidiu au luat parte : Prof. Dr. J. L. Hromadka, preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace, J. N. Ondra, secretar general, vicepreşedinţii : I. P. S. Mitropolit Nikodim al Leningradului, Episcopul reformat Tibor Bartha din Budapesta, Prof. Dr. H. Vogel din Berlinul apusean, Prof. G. Casalis de la Paris, Consilierul H. Kloppenburg din R.F.G. şi I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei.

Preşedintele, Prof. J. L. Hromadka, a salutat pe cei prezenţi şi şi-a manifestat satisfacţia deosebită pentru faptul că Biserica Ortodoxă Romînă a prilejuit întrunirea în sesiunea de lucru a Comitetului Executiv al Conferinţei pentru Pace, la Bucureşti, aducînd, în numele Comitetului, cele mai respectuoase mulţumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. După aceasta a declarat sesiunea deschisă. P. C. Pr. Prof. M. Şesan a rostit apoi rugăciunea inaugurală, luînd ca bază textele din Isaia XLIX, 17—18 ; Ioan VII, 16—17 şi Efes. II, 14—17 şi a încheiat cu cîteva citate din Sfîntul Grigorie de Nissa, Sfîntul Ioan Gură de Aur şi Fericitul Augustin, care accentuează datoria creştinilor de a lupta pentru pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Romîne, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei a rostit următorul cuvînt :

Iubiţi fraţi în Hristos şi scumpi oaspeţi,

Din încredinţarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, îmi revine deosebita cinste de a vă întîmpina aici, cu cald cuvînt de creştinească bucurie, pe Dvs. toţi, care v-aţi adunat de pretutindeni, în Capitala patriei noastre, ca oaspeţi ai Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru a ţine o sesiune a Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace.

Să-mi fie îngăduit, cu acest prilej, să dau expresie sentimentelor de dragoste şi preţuire, cu care vă înconjoară credincioşii, preoţii, profesorii de teologie şi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian.

Totodată, din adîncul sufletului, vă fac cele mai bune urări pentru deplina reuşită a lucrărilor Dvs. «Plină de bucurie să fie de-a pururi inima celor ce dau sfaturi de pace» ! (Prov. XII, 20).

Distinsă asistenţă,

Una din cele mai caracteristice laturi ale vieţii Bisericii lui Hristos în secolul nostru, este năzuinţa ei statornică spre unitate. Animaţi de un spirit nou, numeroşi creştini cu convingeri confesionale diferite sînt înclinaţi acum să-şi dea mîinile pentru a vieţui în Hristos ca adevăraţi

fraţi. De aceea, în diferitele lor congrese sau întruniri interconfesionale, în comitete de lucru sau în adunări de cult religios, teologii descoperă tot mai multe punţi de legătură peste prăpăstiile pe care le crease optica îngustă a fanatismului confesional din trecut. O atmosferă irenică începe să domine viaţa creştinătăţii din vremea noastră.

Îndeosebi, de la tribuna Conferinţei Creştine pentru Pace, depăşindu-se nuanţele confesionale, în graiuri diferite desigur, din cugete unite însă, fără încetare se exprimă în faţa întregii omeniri, solidaritatea morală creştină împotriva pregătirii cataclismului nuclear al lumii. În adunările ei generale, în sesiunile Comitetului Consultativ, ale Comitetului Executiv, în lucrările comisiilor, sau în întrunirile regionale, necontenit, ierarhi, preoţi, teologi şi credincioşi laici de pretutindeni îşi mărturisesc în comun devotamentul lor faţă de Hristos, Domnul Păcii, legîndu-se să facă tot ce le stă în putinţă pentru ca Evanghelia împăcării tuturor cu Dumnezeu, pentru care a pătimit pe Golgota însuşi Logosul Întrupat, să-şi arate cît mai neîntîrziat roadele ei pentru fericirea întregului neam omenesc ; iar, în rugăciunile comune, glasurile lor se ridică împreună către Bunul Dumnezeu, cerînd, cu umilinţă, iertare de greşeli şi pace în întreaga lume.

Se poate spune pe drept cuvînt că niciodată creştinii nu şi-au dat mîna pentru un ţel mai înalt şi niciodată n-au cuprins în cugetele şi în inimile lor întreaga omenire, în măsura în care o fac prin Conferinţa Creştină pentru Pace.

Evident, în cadrul acestei Mişcări noi abordăm în primul rînd aspectul teologic al păcii. Nu o facem însă cu scopul de a rezolva o problemă teologică pe tărîm strict teoretic. Ţinta noastră comună este de a aduce o contribuţie cît mai efectivă la asigurarea păcii desăvîrşite în lume. De aceea, cercetînd aspectul teologic al problemei păcii, noi nu urmărim decît să descoperim şi să înfăţişăm lumii creştine temeiul divin şi datoria creştină a acţiunii noastre comune pentru pacea popoarelor şi fericirea omului.

În acest cadru general, dincolo de deosebirile care există între Bisericile noastre cu privire la mărturisirile de credinţă, la forme de cult sau de viaţă creştină, există totuşi unitate deplină de convingere şi de voinţă comună de a sprijini înscăunarea păcii trainice în lume.

Învăţătura creştină ne conferă tuturor nu numai sentimentul originii noastre comune, datoria de a vieţui în comun şi nădejdea unui destin viitor comun, ci însăşi certitudinea filiaţiei noastre divine. Noi ne simţim strîns legaţi între noi, prin însuşi actul creaţiei noastre, fiindcă «dintr-un singur sînge a făcut Dumnezeu întregul neam al oamenilor ca să locuiască pe toată faţa pămîntului», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Fapte XVII, 26). Noi ştim că pentru toţi oamenii în comun au fost spuse de Dumnezeu cuvintele : «Creşteţi, umpleţi pămîntul şi supuneţi-l ; şi stăpîniţi peste peştii mării, peste păsările cerului şi peste orice vieţuitoare, care se mişcă pe pămînt» (Facere I, 28). Noi sîntem convinşi că destinul nostru comun este viaţa în Dumnezeu, de vreme

ce ne-am făcut «părtaşi ai firii dumnezeieşti» (II Petru I, 4), prin întruparea Domnului nostru Iisus Hristos în om.

Răscumpăraţi apoi, prin jertfa de pe cruce şi ridicaţi la viaţă, prin învierea Mîntuitorului, în cadrul cosmic al împăcării tuturor cu Dumnezeu, o dată cu dobîndirea păcii noastre, noi am primit şi porunca de a fi făcători de pace. Ca slujitori deci ai Evangheliei, noi sîntem slujitori ai păcii.

Această învăţătură de credinţă nu este o simplă teorie din sfera abstracţiei pure, Iisus n-a venit în lume numai pentru a vesti un mesaj de pace ; acest lucru l-au făcut profeţii Vechiului Testament. Iisus a venit în lume pentru a realiza mesajul păcii. Astfel, pacea ca stare obiectivă, pe plan spiritual, a fost realizată de Mîntuitorul, prin împăcarea tuturor cu Dumnezeu ; ea se cere însă împlinită şi trăită permanent, în chip concret, pe pămînt, fiind o stare voită de Dumnezeu, care rodeşte fericirea pentru toţi oamenii.

Avînd conştiinţa deplinei răspunderi înaintea Părintelui nostru ceresc, ca slujitori ai Mîntuitorului, care «a fost uns să binevestească săracilor, a fost trimis să tămăduiască pe cei zdrobiţi cu inima, să propovăduiască robilor slobozirea şi orbilor căpătarea vederii, să dea drumul celor apăsaţi şi să vestească anul de îndurare al Domnului» (Isaia XVI, 1—2 şi Luca IV, 18—19), noi avem datoria sfîntă de a înmănunchea străduinile noastre, împerechindu-le cu eforturile tuturor oamenilor de bine de pretutindeni pentru a contribui la aşezarea păcii desăvîrşite în întreaga lume, la eliberarea popoarelor de sub jugul colonialist şi la aşezarea dreptăţii în relaţiile dintre oameni.

Prin vieţuire în dreptate, omul, care în concepţia noastră creştină îşi are chipul împodobit cu nimbul dumnezeirii, dobîndeşte valoarea sa reală de om ; prin abolirea colonialismului, fiecare popor va dobîndi posibilitatea de dezvoltare proprie şi, potrivit cu voinţa şi interesele sale, de colaborare frăţească cu celelalte popoare spre binele comun al omenirii, iar prin apărarea păcii lumea îşi va putea asigura viaţa ei.

Fără nici o îndoială, pacea este cea mai importantă problemă a omenirii din zilele noastre. Cu toţi ne dăm seama acum că, pentru întîia oară în istorie, omul a dobîndit puterea de a nimici însăşi viaţa pe pămînt. Cele două bombe atomice care au pustiit în cîteva secunde oraşele Hiroşima şi Nagasaki, ucigînd aproape jumătate din populaţia lor, pentru a lăsa cealaltă jumătate sub ameninţarea radiaţiilor atomice nocive, nu constituie decît o prefigurare a ceea ce ar putea însemna un eventual război mondial, de proporţii cosmice.

Dar, dacă în climatul războinic de la sfîrşitul celui de-al doilea cataclism mondial, pîrjolul atomic a fost privit pe alocuri cu îngăduinţă, astăzi, cînd marile puteri dispun de arme nucleare cu o putere de distrugere aproape nici chiar bănuită de mintea omenească, voinţa de eliminare a războiului din viaţa popoarelor este mai puternică în lume ca niciodată pînă acum.

Tocmai pentru acest fapt, lucrarea de apărare a păcii pe care o desfășoară Conferința noastră Creștină pentru Pace își menține răsunetul său puternic nu numai în sînul Bisericilor și organizațiilor care alcătuiesc marea familie a creștinătății, dar chiar dincolo de limitele ei, în întreaga lume.

Este incontestabil că acțiunea creștină pentru pace a adus o contribuție importantă la înseninarea actuală a atmosferei internaționale. Încheierea Tratatului de la Moscova cu privire la încetarea limitată a experiențelor cu armele nucleare are la temelia sa și o parte a acțiunii noastre. Același lucru se poate spune și despre celelalte faze ale destinderii internaționale, care se observă în prezent.

În orice caz, după încetarea limitată a experiențelor cu armele nucleare, stabilirea de zone denuclearizate în diferite părți ale lumii poate fi socotită ca obiectivul imediat necesar care trebuie atins în etapa actuală a relațiilor internaționale.

Dar numai dezarmarea generală și totală, sub strict control internațional, poate elibera omenirea de coșmarul războiului ; în același timp ea poate asigura dezvoltarea rapidă a tuturor popoarelor și îmbunătățirea vieții locuitorilor din țările slab dezvoltate. În primul rînd însă dezarmarea generală și totală va înlătura toate piedicile în calea statornicirii unei păci reale în lume. De aceea, dezarmarea nu trebuie considerată ca un obiectiv vag și îndepărtat ; ea constituie o țintă pe care noi trebuie să o atingem cît mai repede posibil, pentru a asigura viitorul întregii lumi în pace desăvîrșită.

Într-adevăr, pacea este în mers. Dar ea n-a fost încă definitiv înscăunată. În mod incontestabil, ziua biruinței ei va veni, fiindcă nu războiul, care în istorie este un accident determinat de păcat, este inevitabil, ci pacea care este o stare normală voită de Dumnezeu pentru lume este inevitabilă. «Munții se vor putea da înapoi, scrie profetul Isaia, și colinele pot să se clatine, dar milostivirea Mea, zice Domnul, nu se va depărta de la tine, și legămîntul meu de pace nu se va zdruncina» (Isaia LIV, 10).

Pentru ca acest legămînt să prindă chip în lume, străduințile noastre trebuie sporite în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace. Pe de o parte, este necesar ca, în comisiile noastre de lucru, să ne aplecăm cu mai multă luare aminte asupra temeiurilor teologice ale păcii, iar pe de altă parte, să întețim flacăra entuziasmului nostru pentru o angajare cît mai activă a tuturor creștinilor în lupta omenirii pentru apărarea păcii. În același timp, se cuvine să ne lărgim orizontul pășind la o colaborare cît mai strînsă în spirit ecumenic cu toate Bisericile și organizațiile creștine, din rîndul cărora se ridică tot mai insistent glasuri în favoarea păcii sau care, sub anumite aspecte, desfășoară totuși acțiuni pozitive pentru pace, informîndu-ne reciproc, sprijinindu-ne și îndrumîndu-ne eforturile pe aceeași cale a păcii.

Însetate de pace, păturile largi de oameni din țări cu sisteme sociale diferite, oricare ar fi vederile lor politice, credințele religioase, rasa,

limba şi culoarea lor, toţi aceşti oameni cer să se realizeze o unitate mai adîncă şi cît mai largă a tuturor forţelor care luptă pentru apărarea păcii mondiale. Roadele unei acţiuni unite şi hotărîte vor fi mai bogate şi mai timpuriu obţinute.

Dragi oaspeţi,

Pentru a vă înfăţişa climatul în care se va desfăşura activitatea Dumneavoastră, în timpul sesiunii Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace, la Bucureşti, îmi iau plăcuta îngăduinţă să vă informez că vă găsiţi nu numai în vatra unei Biserici a păcii, cum este Biserica Ortodoxă Romînă, ci şi într-o ţară a păcii, Republica Populară Romînă, ai cărei fii desfăşoară, cu hărnicie, o binecuvîntată muncă pentru bunăstare, fericire şi pace.

Poporul romîn iubeşte sincer pacea şi participă, în mod activ, la toate acţiunile internaţionale, menite să creeze o lume cu o aşezare întemeiată pe dreptate, o lume în care toate popoarele să se poată bucura de independenţa şi libertatea lor, o lume în care să domnească pacea adevărată.

În satele şi oraşele patriei noastre, sub îndrumarea stăruitoare a membrilor Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, slujitorii tuturor altarelor ortodoxe, ca şi slujitorii celorlalte culte religioase, se străduiesc să ţină mereu aprinsă, în sufletele credincioşilor, flacăra dumnezeiască a dragostei şi rîvna pentru pacea a toată lumea.

Aceasta este, prea onoraţi oaspeţi, atmosfera care înconjoară sesiunea Comitetului Executiv în ţara noastră.

Exprimînd încă o dată sentimentele de prietenie şi preţuire cu care noi toţi de aici vă îmbrăţişăm, îmi îndrept cugetul către Atotputernicul Dumnezeu, rugîndu-L să binecuvînteze întîlnirea noastră şi să reverse peste noi toţi harurile Sale cele bogate pentru a duce la bun sfîrşit lucrarea noastră comună în slujba păcii».

Au mai rostit cuvinte de salut Eminenţa Sa Dl. Dr. Friedrick Müller, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din R.P.R., Eminenţa Sa Dl. Iulius Nägy, Episcop al Bisericii Reformate din R.P.R., care au reafirmat aderiunea sinceră a credincioşilor evanghelici şi reformaţi din ţara noastră la nobila acţiune de apărare a păcii, desfăşurată de Conferinţa Creştină pentru Pace.

După aceste cuvinte de salut, Prof. J. L. Hromadka preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace a înfăţişat într-o largă expunere obiectivele pe care trebuie să le urmărească, în cadrul sesiunii de faţă, Comitetul Executiv şi a punctat normele călăuzitoare ale sesiunii, în vederea pregătirii celei de-a doua Adunări Pancreştine pentru Pace, care va avea loc la Praga, în luna iunie 1964, sub lozinca : «Legămîntul meu este pacea şi viaţa». Vor trebui în prealabil lămurite conceptele de : «legămînt», «pace» şi «viaţă». În cadrul primului concept se înscrie tot temeiul şi

punctul de plecare al activităţii noastre. Activitatea aceasta va constitui o datorie a noastră numai în măsura în care ea este o consecinţă a legămîntului la care sîntem chemaţi prin mesajul Evangheliei. Trebuie să arătăm mult mai mult decît pînă acum că acţiunile noastre, în adîncul lor sînt motivate de Evanghelie, chiar atunci cînd ţinuta lor concretă oglindeşte necesităţile actuale ale simplei trăiri omeneşti laolaltă, ale omului simplu. Prin conceptul «pace» se marchează dimensiunile mai adînci ale coexistenţei paşnice : este vorba nu numai de o stare politică internaţională externă fără război, ci şi de premise sub care popoare cu moşteniri sau sisteme sociale şi culturale diferite pot să ajungă împreună la o lucrare creatoare. În fine, prin conceptul de «viaţă» vom analiza sensul, misiunea şi împlinirea vieţii umane, în care trebuie să se înfăptuiască toată dorinţa şi toate cuceririle trecutului şi prezentului.

Prof. J. L. Hromadka a făcut apoi o analiză adîncă a situaţiei internaţionale actuale, care în anul din urmă (de la criza din Marea Caraibelor şi pînă în prezent) a făcut un apreciabil progres spre bine. Faptul acesta trebuie să ne determine să privim plini de nădejde înainte. Problema coexistenţei paşnice se pune din ce în ce cu mai multă acuitate. Asupra existenţei celor două mari sisteme social-politice în lume nu mai există nici o îndoială. Există însă alte probleme actuale grave, cărora trebuie să li se dea dezlegarea cuvenită. Situaţia internaţională ne face să ne dăm seama cît de grea este activitatea care ţinteşte la coexistenţă şi întrecere paşnică. Este vorba despre realizarea unei solidarităţi umane pe scară întinsă. Pacea exterioară, asigurată numai prin înţelegeri politice sau diplomatice, are desigur, însemnătatea ei de netăgăduit, dar oamenii trebuie să găsească consensul lor cel puţin în cîteva principii minimale, dar obligatorii din punct de vedere etic, şi creatoare, pentru ca viaţa lor împreună şi conlucrarea lor să poată fi asigurată. Atîta timp cît nu se ating planuri de asemenea natură în raporturile dintre popoare, pacea va continua să fie ameninţată de neîncredere, de bănuială, de intrigi şi de ceea ce numim războiul rece. Chiar şi în ce priveşte discuţiile noastre teologice şi bisericeşti constatăm că sîntem încă departe de planul acesta şi că mărturia noastră trebuie să fie mult mai convingătoare.

În fine, Prof. J. L. Hromadka a insistat asupra necesităţii de a se studia toate problemele din puncte de vedere cît mai variate. Numai în felul acesta se poate veni în ajutorul Conferinţelor Regionale, care îşi au de foarte multe ori problemele lor proprii.

A luat apoi cuvîntul Pastorul J. N. Ondra, secretar general al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a subliniat mai întîi dubla însemnătate a sesiunii acesteia a Comitetului Executiv : a) pentru că se întruneşte pentru prima oară, în istoria Mişcării, în Romînia ; b) pentru că ea marchează sfîrşitul celei dintîi etape a pregătirii celei de-a doua Adunări Pancreştine pentru Pace. În continuare a arătat că sesiunea aceasta va fi mult mai pretenţioasă faţă de membrii Comitetului Executiv, solicitîndu-le întreaga putere de muncă, deoarece aici vor fi discutate punctele de temelie din referatul principal pe care preşedintele îl va ţine la

Adunarea Pancreştină ; că Comitetul Executiv trebuie să fixeze linia de bază a celor 10 grupe tematice ale Conferinţei și a celor 20 de sub-grupe, pe baza experienței de pînă acum ; că discuţiile trebuie să promoveze linia teologică și politică a Conferinţei ; a indicat îndatoririle grupelor de lucru ale Comitetului Executiv (grupa teologică, grupa internațională și grupa operativă) și a fixat pe membrii din comisia de redactare a comunicatului final. După aceasta, secretarul general a înfățișat punctele de bază ale referatului Secretariatului General, care va fi ținut la cea de-a doua Adunare Pancreştină pentru Pace. Acestea sînt : 1. Activitatea Mişcării în timpul de la cea dintîi pînă la cea de-a doua Adunare Pancreştină pentru Pace ; 2. Munca statornică de studiu în cadrul Mișcării ; 3. Răsunetul activității Mișcării de la cea dinîti Adunare Pancreştină pentru Pace pînă în prezent ; 4. Cum își împlinește Conferința Creștină pentru Pace, în raporturile ei cu diferitele organizații mondiale ecumenice și bisericești, misiunea de a trezi pe creștini la răspunderea lor în ce privește pacea ? ; 5. Situaţia ecumenică actuală în timpul întrunirii celei de-a doua Adunări Pancreştine pentru Pace ; 6. Situația internațională actuală și problemele concrete ale Mişcării ; 7. Necesitatea conlucrării cu alte organizații pentru pace și 8. Perspectivele de lucru pînă la cea de-a doua Adunare Pancreştină pentru Pace..

Şedința festivă inaugurală a fost încheiată prin rugăciunea rostită cu o adîncă reculegere de către Prof. G. Casalis, de la Paris, care a invocat totodată coborîrea harului divin asupra strădaniilor membrilor Comitetului Executiv.

Miercuri, 13 noiembrie 1963, orele 8 dimineața, au început, la Palatul Sfîntului Sinod de la Mînăstirea Antim, şedinţele pe grupe, care au durat în tot cursul zilei de miercuri și de joi dimineața.

1. *Lucrările grupei teologice.* Grupa teologică a lucrat sub preşedinţia Prof. G. Casalis, de la Paris, iar din grupă au făcut parte : Prof. H. Vogel din Berlinul apusean, Prof. J. Smolik de la Praga, Pastorul Gerhard Bassarak, cooptat ca membru cu drept de vot în locul Prof. W. Schmauch din R.D.G., care fiind suferind nu a putut lua parte la lucrările sesiunii, A. Karev şi Al. Buievski din U.R.S.S.

Grupa teologică a dezbătut bazele teologice ale tezelor Prof. Hromadka şi a hotărît ca la cea de-a doua Adunare Pancreştină să nu fie decît un singur referat principal, atît pentru problemele teologice, cît și pentru cele politice.

Grupa a definit apoi liniile conducătoare ale coreferatelor : coreferatul din Europa, privind coexistența ; coreferatul din America de Sud, privind probleme care se pun creştinilor, în societatea care merge înainte ; coreferatul din Asia, privind foametea și exploatarea populației ; coreferatul din Africa, privind unitatea şi libertatea și, în fine, coreferatul din S.U.A., privind responsabilitatea în era atomică. În cursul discuţiilor asupra coreferatelor s-au stabilit o seamă de alte chestiuni care pot fi de mare folos celorlalte grupe.

S-a constatat că dintre comisiile permanente ale Conferinței numai comisia «Pacea și problema germană» și comisia «Tineretul în slujba păcii» au prezentat pînă acum o documentare teologică bine motivată. În continuare s-au discutat propunerile Bassarak-Sokolovski asupra celor 5 texte biblice în vederea Adunării Pancreștine și au fost desemnați conducătorii cercurilor biblice la Adunarea Pancreștină. În fine, grupa teologică a luat în discuție scrisoarea Bisericii Evanghelice din Germania, în legătură cu eventuala conlucrare cu ea.

2. *Lucrările grupei internaționale.* Grupa internațională a discutat în primul rînd tezele Prof. Hromadka, sub aspectul lor internațional. Cu ocazia aceasta s-au accentuat o seamă de probleme de actualitate cărora Conferința Creștină pentru Pace urmează să le dea dezlegarea cuvenită în fața opiniei publice creștine.

În legătură cu coreferatele, grupa a hotărît că nu trebuie să li se prescrie dinainte coreferenților ce să vorbească, dar că ar trebui totuși să li se comunice prin scrisori, în ce domenii de activitate există probleme speciale, care trebuie cuprinse în coreferatele lor.

Grupa internațională a dezbătut apoi temele pentru munca în grupe la cea de-a doua Adunare Pancreștină, pornind de la proiectele pe care le-a avut la dispoziție pînă acum. Astfel :

a) Pacea și libertatea. Baza ideologică trebuie să constea în lămurirea noțiunii de libertate începînd cu Vechiul și Noul Testament. Apoi, noțiunea libertății politice, libertatea în diferite sisteme sociale, drepturile fundamentale ale oamenilor, eliberarea de frică și lupta împotriva pericolului atomic, împotriva războiului și pentru dezarmare. Tematica urmează să fie împărțită astfel : Baza ideologică ; Atitudinea în situații politice concrete ; Studierea rezultatelor muncii actuale și examinarea punctelor în care ea trebuie continuată.

b) Pacea și dreptatea. Proiectul prezentat a fost acceptat, urmînd să mai fie înglobate problemele segregației rasiale.

c) Pacea și războiul rece. Analizele amănunțite făcute la Osnabrück, în toamnă s-a constatat că alcătuiesc un bun material pentru munca pe grupe la cea de-a doua Adunare Pancreștină.

d) Pacea și statele noi. Ea nu poate fi discutată cu folos decît în prezența reprezentanților acestor state, care la Adunarea Pancreștină își vor putea spune punctul lor de vedere.

e) Pacea și problema germană. Rezultatele consfătuirilor de la Matrahaza și Dresda, precum și memoriul președintelui Hromadka, relativ la această problemă, pot constitui baza pentru munca de viitor a acestei comisii.

f) Abuzul cu creștinismul. Întrucît comisia aceasta nu și-a ținut pînă acum ședințele, grupa internațională a făcut o seamă de recomandări de valoare care pot folosi atît muncii comisiei pînă la Adunarea Pancreștină, cît și cu ocazia acestei Adunări.

g) Pacea și dezarmarea. Comisia aceasta, printre altele trebuie să dobîndească o vedere de ansamblu despre situația tratatelor în această

problemă, ca și despre aplicațiile economice ale dezarmării. Sublinierea însemnătății Tratatului de la Moscova se impune.

h) Tineretul în slujba păcii. Comisia trebuie să folosească în munca ei și rezultatele muncii celorlalte comisii, pentru a putea îndruma tineretul în slujba păcii.

i) Pacea și ecumenismul. Trebuie să se indice căile pentru o colaborare ecumenică în slujba păcii și pentru responsabilitatea creștinilor față de omenirea întreagă.

j) Pacea și Catolicismul. Trebuie să se cerceteze *Enciclica* «Pacem in terris», cum și alte documente din care rezultă atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de problema luptei pentru pace și față de unitatea creștină.

Grupa internațională a lucrat sub președinția Prof. A. Ziak de la Bratislava și a avut ca membri pe : Consilierul H. Kloppenburg din R.F.G., Pr. Prof. Milan Șesan, Pastorul J. Cihak de la Praga, Prot. Pavel Sokolovski, U.R.S.S., A. Stoian, secretarul Asociației Baptiste din U.R.S.S. și Hannelore Matthes, secretara regionalei din R.F.G. a Conferinței Creștine pentru Pace.

Lucrările grupei operative. Grupa operativă a fost prezidată de Episcopul Reformat T. Bartha de la Debrețin și a avut ca membrii pe I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului, Prot. G. Novak, vicarul Mitropoliei Ortodoxe de la Praga, Prof. Turnski de la Praga, Pastorul J. Cihak de la Praga, Pastorul Karoly Toth de la Budapesta și C. Ordnung, secretarul regionalei din R.D.G. a Conferinței Creștine pentru Pace.

Grupa operativă a desemnat pe conferențiarii care vor vorbi la Adunarea Pancreștină ; a propus numirea a cîte șase persoane în conducerea fiecăreia dintre cele 10 Comisii ale Conferinței Creștine pentru Pace ; a staiblit datele Conferințelor regionale, datele la care urmează să se întrunească pînă la Adunarea Pancreștină diferitele Comisii ale Conferinței, datele la care urmează să se întrunească în cursul anului viitor Secretariatul Internațional și Comitetele Consultativ și Executiv ; a dezbătut pe larg problema participării la cea de-a doua Adunare Pancreștină ce se va ține la Praga, în iunie viitor, propunînd ca la această Adunare să ia parte : 700 de participanți cu drept de vot și de cuvînt ; 150 fără drept de vot și 200 de persoane din conducerea Conferinței Creștine pentru Pace ; a stabiiit, în fine, bugetul ordinar al Conferinței Creștine pentru Pace, pe anul 1964, care se ridică la 790.000 coroane cehe și bugetul celei de-a doua Adunări Pancreștine, care se ridică la suma de 1.500.000 coroane cehe. Tot grupa operativă a discutat și conținutul și apariția numerelor viitoare ale Buletinului Conferinței Creștine pentru Pace.

Ședințele plenare ale Comitetului Executiv au început în după-amiaza zilei de joi, 14 noiembrie 1963, la Palatul Patriarhal. În ședințele plenare s-au dezbătut pe larg referatele prezentate de cele trei grupe, s-au pus la punct o seamă de măsuri organizatorice și regulamentare, s-a stabilit data dialogului cu Biserica Evanghelică din Germania și persoanele care vor purta acest dialog în numele Conferinței

Creştine pentru Pace (Prof. H. Vogel şi Consilierul H. Kloppenburg). S-au aprobat propunerile grupei operative, cu privire la datele la care urmează să se țină lucrările diferitelor foruri ale Conferinţei, în anul 1964. S-au dezbătut textele biblice ca şi textul slujbei religioase comune ortodoxă-protestantă, propuse pentru Adunarea Pancreştină din iunie 1964 şi s-a căzut de acord ca ele să fie îmbunătăţite în cadrul şedinţelor viitoare de pregătire a Adunării Pancreştine. S-a prezentat şi s-a votat bugetul ordinar al Conferinţei Creştine pentru Pace şi bugetul extraordinar al celei de-a doua Adunări Pancreştine şi s-a citit şi pus la vot comunicatul final al sesiunii Comitetului Executiv.

Încheierea sesiunii Comitetulu Eixecutiv al Conferinţei Creştine pentru Pace a făcut-o preşedintele J. L. Hromadka, într-o cuvîntare înflăcărată, în care a declarat că organizarea acestei sesiuni de la Bucureşti, datorită bunăvoinţei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi grijii neobosite a colaboratorilor săi, a fost cea mai reuşită sesiune de pînă acum. În continuare a arătat că datorită condiţiilor excepţionale în care a lucrat Comitetul Executiv, el a făcut un pas hotărîtor în pregătirea temeinică a lucrărilor Adunării Pancreştine pentru Pace din iunie 1964. Preşedintele J. L. Hromadka a mulţumit apoi tuturor membrilor Comitetului Central şi Secretariatului Internaţional pentru contribuţia lor sinceră, neobosită şi valoroasă, la lucrările sesiunii de la Bucureşti şi a încheiat cu lectura capitolului LV din Isaia, după care Prof. H. Vogel a rostit rugăciunea de încheiere.

Programul oferit de Patriarhia Romînă membrilor Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace. Prin hotărîrea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi prin grija şi străduinţile comitetului pentru organizarea sesiunii Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace, la Bucureşti, a fost alcătuit un program pentru întrebuinţarea cu folos de către membrii Comitetului a timpului dintre şedinţe, sau de după terminarea lor, pînă la plecarea din ţară, avînd ca scop cunoaşterea cît mai deplină a realităţilor vieţii religioase din patria noastră şi cunoaşterea unora dintre aşezămintele noastre bisericeşti, ca şi a Capitalei patriei noastre.

a) *Gala de filme de la Palatul Patriarhal.* În seara zilei de joi, 14 noiembrie 1963, Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit oaspeţilor o gală de filme de scurt metraj, în sala Adunării Naţionale Bisericeşti din Palatul Patriarhal. S-au rulat filmele : Canonizarea unor Sfinţi romîni ; Mînăstirea Voroneţul (colorat) ; Vizita Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, la Patriarhia Romînă şi Vizita Prea Fericitului Patriarh Ghermman şi a delegaţiei Bisericii Serbiei în ţara noastră în anul 1962.

b) *Agapa de la Palatul Patriarhal.* După gala de filme, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit oaspeţilor o masă intimă, în cursul căreia s-a realizat o apropiere mai strînsă şi s-au putut purta discuţii amicale între oaspeţi, de o parte, şi colaboratorii Prea Fericitului Părinte Patriarh şi profesorii de la Institutul teologic din Bucureşti, de

altă parte. Cu această ocazie au luat cuvîntul şi au rostit cuvîntări însufleţite, pline de recunoştinţă faţă de gazdă :

Prof. J. L. Hromadka, preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace, a rostit următorul cuvînt :

Prea Fericirea Voastră,

Îngăduiţi-mi să Vă salut în numele Conferinţei Creştine pentru Pace şi să Vă mulţumesc cu recunoştinţă pentru onoarea deosebită ce ne-aţi făcut de a accepta ca lucrările Comitetului nostru Executiv din această sesiune să aibă loc aici la Bucureşti prin sprijinul şi buna organizare a Bisericii Ortodoxe Romîne. Vă mulţumesc, de asemenea, pentru primirea părintească din această seară şi pentru atmosfera cu adevărat frăţească ce s-a creat cu acest prilej.

Simţim de datoria noastră să Vă informăm că de la începutul activităţii noastre, delegaţii Bisericii Ortodoxe Romîne au fost de un real sprijin şi ne-au transmis întotdeauna salutările şi binecuvîntările Prea Fericirii Voastre şi recunoaştem că binecuvîntările şi cuvintele calde ale Prea Fericirii Voastre ne-au încurajat mult în munca noastră. Subliniez aci aportul substanţial pe care l-au avut şi-l au în lucrările noastre I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi P. C. Pr. Prof. Milan Şesan.

La invitaţia amabilă a Prea Fericirii Voastre ne aflăm aici la Bucureşti de cîteva zile şi lucrările Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace se desfăşoară în condiţiile excepţionale pe care ni le-a creat Biserica Ortodoxă Romînă, în frunte cu Prea Fericirea Voastră.

Vă mulţumim din toată inima pentru tot ce aţi făcut pentru noi şi vă asigurăm că nu vom uita niciodată zilele minunate petrecute în ţara Dumneavoastră.

Ceea ce am putut vedea şi trăi cu fraţii noştri întru credinţă din U.R.S.S., mărturisim că trăim şi aici şi aceasta întăreşte şi mai mult unitatea noastră.

Ca profesor de teologie sistematică mi-am dat întotdeauna seama de necesitatea refacerii unităţii noastre, dar aici în ţara Dvs., am putut să ne dăm seama cum se realizează această unitate.

Trăim acum aevea şi ne dăm tot mai mult seama de marea taină a unităţii şi comuniunii noastre în Domnul Hristos.

Sîntem aici creştini de diferite naţionalităţi : francezi, ruşi, romîni, germani, cehi, unguri şi ne înţelegem minunat mai ales cînd este vorba de pace. Noi credem că strînsele legături de prietenie şi colaborare dintre poporul romîn şi poporul ceh ne vor ajuta mult pentru realizarea păcii în lume.

Din cît am putut vedea şi cunoaşte, poporul romîn şi cultele religioase din ţara Dvs., în frunte cu Biserica Ortodoxă Romînă lucrează cu însufleţire pentru promovarea păcii în lume şi pentru binele şi fericirea tuturor oamenilor. Acest lucru l-am desprins şi din filmele pe care le-am

vizionat în această seară. Pe noi faptul acesta ne încurajează şi mai mult în munca noastră.

Mulţumim încă o dată Prea Fericirii Voastre pentru binecuvîntarea şi ajutorul dat şi vă rugăm să binecuvîntaţi osteneala noastră şi pentru viitor, pentru bîruinţa păcii şi pentru propăşirea binelui în lume.

Închin pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre şi pentru propăşirea Bisericii Ortodoxe Romîne.

Luînd cuvîntul vicepreşedintele Heinz Kloppenburg a spus următoarele :

Prea Fericirea Voastră,
Iubiţi comeseni,

Ne-am adunat aici la Bucureşti unde are loc o sesiune a Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace, dar eu aş vrea să vă vorbesc despre altceva.

Este un lucru cunoscut că Dunărea care izvorăşte dintr-un loc aproape de Franţa îşi varsă apele ei în mare, după ce a străbătut ţara romînească. Pornind, prin urmare, din apropierea Franţei, străbătînd Germania şi Austria, trecînd pe lîngă Cehoslovacia şi străbătînd Ungaria ajunge în Romînia nu prin vreo aşa-zisă «Cortină de fier», ci prin «Porţile de Fier», pe unde Dunărea curge în toată splendoarea prin ţara Dvs.

Constatarea aceasta geografică ne duce la gîndul că Dunărea nu este numai un fluviu care trece prin aceste ţări, ci ea ar putea constitui un simbol pentru apropierea şi unitatea noastră.

Eu sînt foarte bucuros că relaţiile dintre Republica Populară Romînă şi Republica Federală Germană s-au îmbunătăţit şi acordurile încheiate între ele constituie pentru noi o chezăşie că în curînd între popoarele noastre se vor întări legăturile de prietenie, colaborare şi pace.

Am fost astăzi primit de Prea Fericirea Voastră şi declar că aţi imprimat în inima şi mintea mea profilul deosebit al personalităţii Prea Fericirii Voastre. Am vizitat paraclisul, palatul patriarhal, am vizionat filme şi acum ne ospătaţi într-o atmosferă atît de plăcută, încît eu regret că mîine va trebui să plec din ţara Dvs. Nădăjduiesc însă să viu din nou în anul viitor aşa cum aţi avut amabilitatea să ne invitaţi şi atunci vom cunoaşte mai de aproape ierarhii, clerul şi credincioşii Dvs., biserici, monumente de artă creştină şi bogatele înfăptuiri şi năzuinţele poporului romîn.

Am fost bucuros că am putut vizita astăzi pe Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, de la care am aflat lucruri atît de bune şi interesante în legătură cu desfăşurarea activităţii cultelor în ţara Dvs.

Noi am intuit pe deplin situaţia bună de care se bucură cultele în R. P. R. din faptul că niciodată n-am primit din partea vreunui alt stat atît de repede viza de a intra în ţară, aşa cum am primit-o acum cînd am

venit la lucrările Comitetului nostru. De aceea rog stăruitor pe Dl. Inspector general Gh. Nenciu să nu-mi ia în nume de rău rugămintea de a transmite conducerii Statului mulțumiri călduroase pentru această deplină înțelegere și pentru tot sprijinul ce ne-a dat. Aceasta dovedește că între Statul romîn și cultele religioase de aici există o încredere reciprocă și noi sperăm ca acest lucru să se petreacă pretutindeni.

Cu nădejdea că Dunărea va deveni un simbol al apropierii și unității noastre, ne exprimăm încrederea că Duhul lui Dumnezeu va călăuzi picioarele noastre pe drumul cel drept, pe drumul păcii și al binelui. Pentru năzuințele mari ale omenirii sîntem datori să lucrăm toți, atît creștinii cît și necreștinii.

Îngăduiți-mi Prea Fericirea Voastră să ridic paharul meu pentru Biserica Ortodoxă Romînă, pentru poporul romîn și pentru conducătorii Republicii Populare Romîne.

A vorbit apoi vicepreședintele *I. P. S. Nicodim*, Mitropolitul Leningradului, care a spus, între altele :

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să-mi îngăduiți și mie, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, să spun cîteva cuvinte în legătură cu întîlnirea noastră.

În jurul tronului patriarhal, ne-am adunat Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace să discutăm problemele importante care sînt la ordinea zilei.

S-a creat o tradiție pentru Comitetul nostru să ne adunăm în cursul fiecărui an de cîteva ori pentru a trece în revistă și a fixa poziția noastră față de problemele care frămîntă lumea contemporană. În acest scop, iată, bunul Dumnezeu a îndreptat pașii noștri spre București și această întîlnire are o deosebită importanță pentru acțiunea noastră.

Am prelucrat multe probleme care se vor pune la viitoarea Adunare Pancreștină în anul viitor.

Eu personal sînt foarte fericit că această sesiune a Comitetului nostru a avut loc aici la București. Sînt încredințat că și frații și colegii din această Mișcare împărtășesc împreună cu mine această părere.

Mișcarea noastră are ca scop unirea tuturor creștinilor în problema păcii și în același timp ea este expresia practică a ecumenismului. Sîntem bucuroși să constatăm că spiritul ecumenismului progresează și se întărește în Mișcarea noastră.

Avînd în vedere faptul că întîlnirea noastră are loc în sînul Bisericii Ortodoxe Romîne, eu cred că mulți dintre frații noștri neortodocși care iau parte la lucrările acestui Comitet vor simți tot mai mult ecumenismul nostru ortodox. În special frații noștri neortodocși își vor da seama de acest ecumenism ortodox într-o țară latină, care în tot cursul istoriei sale a păstrat credința ortodoxă ; în același timp se vor convinge că poporul

romîn și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne se străduiesc pentru o pace adevărată și reală, pentru dreptate socială.

Noi, creștini de diferite confesiuni, simțim dragostea ce ne unește și ne silim din toate puterile s-o întărim.

În timpul lucrărilor noastre am simțit dragostea fraților noștri ortodocși din Romînia și cred că vom pleca toți de aici întăriți în convingerea că lupta noastră pentru pace constituie năzuința cea mai nobilă și sfîntă a omenirii contemporane.

Cu această convingere ne vom prezenta la Adunarea Pancreștină la Praga din anul viitor și credem că lucrările acestei mari Adunări se vor desfășura cu deplin succes și că ideea păcii va învinge, pentru că toate gîndurile și străduințele tuturor oamenilor de bine sînt pentru pace.

Mulțumindu-vă și eu, împreună cu Dl. Președinte Hromadka și cu Dl. vicepreședinte Kloppenburg, pentru condițiile minunate pe care le-ați creat pentru lucrările Comitetului nostru, vă rog să binecuvîntați ostenelile noastre și să vă rugați pentru izbînda păcii în lumea întreagă.

Închin pentru Prea Fericirea Voastră, pentru Biserica Ortodoxă Romînă, pentru prietenia între toate popoarele și pentru pacea a toată lumea.

A luat apoi cuvîntul vicepreședintele *G. Casalis*, de la Paris, care a spus :

Prea Fericirea Voastră,

Cred că ar fi de ajuns cele spuse de Dl. președinte Hromadka, și de cei doi vicepreședinți ai Conferinței Creștine pentru Pace, și de aceea eu voi vorbi destul de puțin. De altfel eu sînt din fire timid, dar cînd este vorba de pace această timiditate trebuie să dispară.

De la început trebuie să declar că deși mă găsesc în sud-estul Europei, eu mă simt ca la mine acasă. Din puținul timp pe care l-am petrecut aici mi-am dat seama de credința puternică și de evlavia adîncă a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Am întîlnit aici preoți și profesori cu care am învățat împreună la facultățile protestante din Franța. Din tot ce am văzut, m-am convins că poporul romîn și credincioșii Bisericilor din Romînia nu numai că doresc pacea, dar o trăiesc și lucrează pentru biruința ei. Acest lucru ne dă curaj deosebit nouă, celor care lucrăm în Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace. Dacă împreună cu noi cei care conducem Mișcarea sînt și credincioșii, atunci ne găsim pe drumul cel bun. Aici la București am trăit o experiență pe care n-am s-o uit niciodată și sînt recunoscător Prea Fericitului Patriarh Justinian și Bisericii Ortodoxe Romîne că ne-a oferit prilejul să facem această experiență deosebit de încurajatoare să vedem cît de mult și cît de intens trăiesc creștinii dn Republica Populară Romînă sensul adevăratei păci creștine.

Pentru a nu mai lungi cuvîntul meu, ridic paharul în sănătatea Prea Fericirii Voastre și pentru propășirea Bisericii Ortodoxe Romîne».

Tot din partea Comitetului Executiv, vicepreședintele *Episcop Tibor Bartha* de la Debrețin a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru dragostea arătată față de Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace. Dl. Episcop Tibor Bartha a spus mai departe : «Într-adevăr, sîntem pe drumul păcii. Aceasta înseamnă că, pe lîngă datoria ce o avem de a crea o teologie a păcii, — prin obligația de a spriijni pe semenii noștri în toate năzuințele lor spre mai bine, spre bunăstare, ni se oferă un prilej binevenit să ajutăm la realizarea a tot ce este în folosul celor mulți».

Dl. Tibor Bartha, în calitate de Episcop al Bisericii Reformate din Ungaria, a declarat : «Recunosc că ne simțim foarte bine în contact cu Biesrica Ortodoxă și recunoaștem deschis că am învățat mult de la ortodocși în legătură cu adevărata urmare a învățăturii Mîntuitorului Hristos. Contactul nostru de acum cu Biserica Ortodoxă Romînă ne va folosi, desigur, mult în activitatea pe care o desfășurăm în cadrul luptei pentru pace».

Asigurînd pe Prea Fericitul Patriarh că nu va uita niciodată dragostea cu care au fost primiți, a închinat în sănătatea Prea Fericitului Părinte Patriarh și a colaboratorilor săi, pentru Biserica Ortodoxă Romînă și pentru prosperitatea Republicii Populare Romîne.

A luat apoi cuvîntul *Dl. Inspector General Gh. Nenciu,* din Departamentul Cultelor, care a spus :

Prea Fericirea Voastră,

Regret din toată inima că șeful Departamentului Cultelor, Dl. Secretar General Prof. Dumitru Dogaru, fiind ocupat, n-a putut participa la această adunare. Sînt sigur că D-sa s-ar fi bucurat tot atît de mult ca și noi.

Țara noastră și Biserica Ortodoxă Romînă a avut bucuria să aibă cu cîteva luni în urmă ca oaspeți pe D-na și Dl. Hromadka, împreună cu Dl. Secretar general J. Ondra. Spre regretul nostru această vizită n-a fost decît de cîteva zile, în trecere spre Moscova, la jubileul Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

În această săptămînă am avut bucuria să vă avem oaspeți pe toți.

Dl. Kloppenburg și-a exprimat bucuria că Statul nostru i-a acordat viza mai curînd decît se aștepta. Am vrea să asigurăm pe toți oaspeții, că aceasta nu constituie pentru noi doar o simplă formalitate, ci că noi primim cu toată inima pe toți prietenii și pe toți oamenii care vin la noi cu gînd curat și cu dorințe de bine.

Domnia sa a spus de asemenea că Dunărea unește un anumit număr de țări. Aș vrea să vă asigur că nu numai Dunărea, dar toate rîurile și toate pîraiele duc la valea timpului toată prietenia noastră. Vă asigur pe toți că acesta este sufletul poporului romîn și pentru aceasta noi promovăm pacea și prietenia între popoare.

Să-mi fie permis să mă bucur că Dl. președinte Hromadka, conducătorul Conferinței Creștine pentru Pace și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian au dat posibilitatea ca țara noastră să aibă oaspeți atît de însuflețiți pentru pace.

Vă rog să-mi permiteți să vă salut în numele D-lui Secretar General Prof. Dumitru Dogaru și să termin cu cuvintele : Trăiască pacea !

În același timp Vă urez succes în această luptă sfîntă !

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns cu glasul plin de căldură duhovnicească, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, rostind următorul cuvînt :

Iubiți comeseni,

Timpul este într-adevăr înaintat și vă rog să-mi îngăduiți să închei șirul cuvîntărilor din această seară, adăugînd și eu cîteva cuvinte în legătură cu această prea plăcută și creștinească întîlnire.

Întîi de toate mulțumesc D-lui președinte Hromadka și tuturor membrilor Conferinței Creștine pentru Pace pentru bunăvoința ce au avut de a participa la vizionarea unor filme care au înfățișat sumar cîteva momente din viața Bisericii Ortodoxe Romîne din ultimul timp.

Mărturisesc că n-a fost în intenția mea să întîrziem așa de mult cu acest prilej, dar cuvîntările rostite aici au fost binevenite și din ele s-au desprins, fără îndoială, multe învățăminte folositoare pentru fiecare dintre noi.

Iubiții mei,

Sînteți oaspeții unui slujitor care lucrează în ogorul Bisericii Ortodoxe Romîne de peste 40 de ani : 23 de ani ca preot și 18 ani ca arhiereu.

Sînteți oaspeții unui slujitor al Mîntuitorului Hristos, care a căutat să facă din slujirea sa nu numai împlinirea îndatoririlor legate de activitatea cultică, ci și un mijloc binecuvîntat de a sluji poporului și credincioșilor pe care-i păstorea.

Propovăduirea păcii nu s-a limitat numai la altar, ci a fost dusă în mijlocul credincioșilor.

Dl. președinte Hromadka și toți ceilalți vorbitori au exprimat aci mulțumiri pentru faptul că am invitat Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace să-și țină această sesiune a lucrărilor sale la reședința Patriarhiei Romîne.

Țin să-l informez și pe Dl. președinte și pe Dvs. pe toți, că sînteți oaspeții unui slujitor care este veteran între luptătorii pentru pace ; ai unui slujitor care încă din anul 1935 a făcut parte din Comitetul Național și Internațional antifascist și pentru pace și care s-a bucurat nespus de mult cînd fascismul a fost învins.

Adaug la aceasta şi faptul că în anul 1948 am fost între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe care au elaborat şi semnat la Moscova cel dintîi apel de pace către creştinii din toată lumea.

Timp de 15 ani, împreună cu profesorii celor două Institute teologice, ai Seminariilor teologice şi cu alţi colaboratori ne-am străduit să creăm prin revistele Bisericii noastre o conştiinţă autentic creştină faţă de problemele impuse de contemporaneitate şi în special ne-am silit să precizăm o teologie ortodoxă faţă de problema păcii. După ce am precizat o teologie a păcii, străduinţa noastră a fost s-o traducem în viaţă şi avem satisfacţia de a vă face cunoscut că preoţii Bisericii noastre s-au încadrat cu tot sufletul în comitetele pentru apărarea păcii şi au activat cu elan în această problemă.

De aceea cînd a luat fiinţă Conferinţa Creştină pentru Pace, noi ne-am bucurat foarte mult şi am răspuns cu toată dragostea la chemarea ce ni s-a făcut de a participa la iniţiativele şi lucrările ei.

Biserica noastră a adus un real sprijin Conferinţei Creştine pentru Pace şi prin studiile elaborate de profesorii noştri de teologie şi vă încredinţăm că vom face aceasta şi mai departe pînă la statornicirea definitivă a păcii în lume.

În ceea ce ne priveşte, socotim că interesează desigur şi adîncirea teoretică a problemei, dar niciodată nu trebuie să uităm trăirea practică a păcii. Pentru acest motiv, noi am căutat să facem mai întîi pace la noi acasă şi sîntem bucuroşi să vă informăm că am ajuns să statornicim pace şi armonie deplină cu toate celelalte culte din ţara noastră, creştine şi necreştine, constituind în mic ceea ce ar trebui să fie pe dimensiuni mari, un adevărat ecumenism creştin deosebit de activ în apărarea păcii.

De aceea acum cînd Comitetul Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace a venit să lucreze la noi, s-a bucurat nu numai Patriarhul, ci toţi ierarhii, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române şi în acelaşi timp şi conducătorii şi credincioşii celorlalte culte religioase din ţara noastră.

Din toată inima am binecuvîntat şi binecuvîntez lucrările ostenitorilor pentru pace din conducerea Conferinţei Creştine pentru Pace şi din toată inima vă urez să vă bucuraţi de succese depline, pentru că succesele Dvs. sînt şi ale noastre.

Ne-aţi mulţumit pentru ajutorul pe care vi l-am dat. Noi socotim că ne-am împlinit o datorie pe care ne-am luat-o toţi cei ce activăm în Conferinţa Creştină pentru Pace. Dorim să vă simţiţi bine între noi, să vă simţiţi ca între nişte fraţi şi împreună să ne preţuim între noi ca nişte adevăraţi fraţi.

Ne pare însă rău că dintre membrii Comitetului Executiv : Dl. Consilier Kloppenburg şi Dl. Prof. Casalis îşi grăbesc plecarea şi regretăm, de asemenea, că toţi vă grăbiţi să vă înapoiaţi acasă şi nu v-aţi rezervat în program cîteva zile pentru a vizita biserici, monumente şi aşezăminte ale Bisericii noastre, pentru a ne cunoaşte mai bine. Noi avem convingerea că numai cunoscîndu-ne mai de aproape ne putem iubi mai mult.

Nădăjduim că în timpul scurt cît ați poposit la noi, ați simțit inima noastră caldă și mai nădăjduim că altă dată veți putea rămîne mai mult la noi și vom putea astfel continua legăturile de prietenie și prețuire reciprocă începute cu prilejul acestei sesiuni.

Împărtășindu-vă tuturor binecuvîntări, vă urez spor la lucru cu conștiința împăcată că slujiți lui Dumnezeu și oamenilor.

La sfîrșit, oaspeții s-au despărțit de gazdă într-o atmosferă de caldă însuflețire și de comuniune frățească.

c) *Vizitarea Capitalei.* În după-amiaza zilei de vineri, 15 noiembrie 1963, oaspeții au vizitat, cu autocarul, Capitala, admirînd marile construcții ridicate în anii puterii populare. Tot în după-amiaza aceasta ei au vizitat o parte din magazinele asortate cu tot felul de mărfuri, din București, cumpărînd diferite amintiri.

d) *Concertul de muzică religioasă și populară de la Institutul teologic din București.* Seara, la orele 18, a avut loc la Institutul teologic din București un concert de muzică religioasă și populară. Au cîntat : *corul studenților teologi,* sub conducerea Prof. N. Lungu, *corala preoților din Capitală,* sub conducerea Pr. Ion Runcu și *corala sfintei Patriarhii,* sub conducerea Prof. N. Lungu. Oaspeții au fost impresionați în mod deosebit de ținuta coriștilor și a coristelor, toate îmbrăcate în costume naționale — dar mai ales de arta interpretării corurilor și de însuflețirea cu care au cîntat toate cele trei formații corale bisericești.

e) *La Opera de stat.* După încheierea lucrărilor Comitetului Executiv, sîmbătă seara, 16 noiembrie, oaspeții au participat la reprezentarea operei «Oedip», de compozitorul romîn George Enescu, la Opera de stat.

f) *Serviciul religios festiv de la biserica «Domnița Bălașa».* Duminică 17 noiembrie 1963, membrii Secretariatului Internațional și ai Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace au luat parte la serviciul religios festiv de la biserica «Domnița Bălașa» din București, de față fiind și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și I. P. S. Mitropolit Firmilian, împreună cu un alt oaspete distins al Patriarhiei Romîne din vremea aceea, Episcopul Dr. Adolf Wischmann, Conducătorul Serviciului relațiilor externe al Bisericii Evanghelice din Germania (R.F.G.). Sfînta Liturghie a fost săvîrșită de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, înconjurați de un mare sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de corul bisericii «Domnița Bălașa» sub conducerea maestrului Ioan Chirescu. Mireasma de adîncă trăire duhovnicească a slujbei Sfintei Liturghii a impresionat adînc pe toți oaspeții străini, constituind pentru unii din ei o adevărată revelație. Nu mai puțin i-a impresionat evlavia adîncă a credincioșilor ortodocși, veniți să participe la Sfînta Liturghie.

g) *Recepția de la Palatul Patriarhal.* După terminarea slujbei religioase, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit în cinstea oaspeților o recepție la Palatul Patriarhal, la care au fost invitați să

participe, în afară de colaboratorii apropiați ai Prea Fericirii Sale, și reprezentanții Cultelor religioase din R.P.R.

A luat parte — ca invitat al Prea Fericitului Patriarh Justinian — Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, Prof. Dumitru Dogaru, împreună cu colaboratorii apropiați ai Domniei Sale.

La această recepție s-au rostit toasturi, pe care le redăm într-o formă prescurtată. Cel dintîi a luat cuvîntul Dl. Episcop Dr. *Tibor Bartha*, care a spus :

«Vă rog să mă iertați, că, trecînd peste uzanțele protocolare, iau cel dintîi cuvîntul, dar fac aceasta din pricină că va trebui să plec imediat, fiindcă mîine trebuie să fiu prezent la Londra, unde a plecat de ieri delegația din care fac parte. Eu am cerut îngăduința de a rămîne pînă azi în Romînia, pentru a lua parte la slujba de astăzi de la biserica «Domnița Bălașa» și pentru a participa la această recepție dată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Aș fi vrut să rămîn neapărat cu Dvs. pînă la sfîrșit, dar sînt silit să plec.

Înainte de a pleca aș dori să exprim toată gratitudinea mea pentru felul cum am fost primiți aici la București. Zilele petrecute împreună cu Dvs., ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Romîne vor rămîne de neuitat pentru mine. Sînt fericit că am putut să mă bucur de prietenia sinceră a fraților romîni și, de asemenea, sînt foarte bucuros că am putut să cunosc dragostea și atașamentul poporului romîn pentru pace.

Sînt apoi foarte bucuros că aici la București am făcut un lucru foarte bun pentru cauza cea mare a păcii în lume. Mărturisesc că am putut să realizăm o muncă atît de constructivă datorită în primul rînd condițiilor foarte bune ce ni s-au creat. Aceste condiții se datoresc dragostei și prețuirii deosebite pe care le manifestă Biserica Ortodoxă Romînă și poporul romîn pentru problema păcii.

Dați-mi voie, Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian, să Vă mulțumesc din toată inima în numele meu și al colegilor mei, pentru tot ce ați făcut, ca strădaniile noastre să fie încununate de succes.

Dumnezeu să binecuvînteze Biserica Prea Fericirii Voastre, ca să puteți colabora, ca și pînă acum, la binele omenirii.

Dumnezeu să binecuvînteze patria Dvs., Republica Populară Romînă și poporul romîn să se bucure de pace și propășire».

Fiindcă Episcopul Tibor Bartha și Pastorul Karoly Toth trebuia să plece imediat, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, luînd cuvîntul, le-a mulțumit pentru faptul că au răspuns la invitația Bisericii Ortodoxe Romîne, de a lua parte la lucrările Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace și le-a urat deplin succes în misiunea pe care o au de îndeplinit, atît ca slujitori ai Bisericii cît și ca luptători pentru pacea în lume și pentru o viață mai fericită a tuturor oamenilor.

A vorbit apoi Dl. Prof. *Andrei Ziak,* care a spus :

«Sînt aproape în aceeași situație cu Dl. Episcop Bartha și de aceea Vă rog să mă scuzați că nu respect ordinea ierarhică de care ar fi trebuit să țin seama.

Declar că întîlnirea noastră de aici s-a bucurat de un succes deosebit, atît în ce privește rezultatul lucrărilor cît și în ceea ce privește grija care s-a arătat fiecărui membru al Comitetului nostru.

S-au rostit, într-adevăr foarte multe și juste aprecieri despre Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Ceea ce m-a impresionat deosebit de mult la Prea Fericirea Sa a fost atașamentul său deosebit pentru popor și pentru mai binele omenirii. Deși eu sînt departe de Prea Fericirea Sa, ca om însă mă simt foarte apropiat. Cu mare bucurie am aflat de participarea Prea Fericirii Sale la lupta antifascistă și de toate eforturile pe care le depune în slujba omenirii.

Eu consider că momentele grele ale celui de-al doilea război mondial au constituit o piatră de încercare a caracterului, scoțînd în evidență pe cei care au luptat pentru biruința adevăratei umanități, pentru adevărata fericire a omenirii. Apreciem în chip deosebit și cu nespusă bucurie că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înțeles și a sprijinit fără rezerve înaltele năzuințe ale omului și-l socotim între fruntașii Conferinței noastre Creștine pentru Pace.

Mișcarea noastră Creștină pentru Pace apreciază foarte mult ajutorul pe care-l primește din partea Bisericii Ortodoxe Romîne și a celorlalte Biserici din Republica Populară Romînă.

Țin de asemenea să subliniez că atît în timpul lucrărilor noastre de aici de la București, cît și în celelalte acțiuni ale Mișcării noastre, am fost foarte mult ajutați de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și de P. C. Pr. Prof. Milan Șesan. Sînt pentru noi doi frați pe care ne putem bizui și din cele cîteva zile cît am stat în țara Dvs. avem credința că numărul colaboratorilor pentru Mișcarea noastră Creștină pentru Pace va spori și mai mult.

În Mișcarea noastră pentru Pace avem oameni atît din Apus cît și din Răsărit. Noi ducem un dialog deschis și este interesant să constatăm că aici în Romînia, la ședințele noastre, am ajuns repede la o atmosferă atît de plăcută și am obținut rezultatele dorite. Ne-am înțeles de minune noi reprezentanții din Răsărit cu cei din Apus și acum, la sfîrșitul lucrărilor, putem spune că lucrările pregătitoare ale Adunării Pancreștine de la Praga din anul viitor s-au încheiat cu deplin succes.

În timpul lucrărilor de aici de la București am vorbit și despre relațiile noastre cu Mișcarea Ecumenică. Mărturisesc că, asistînd astăzi la serviciul divin de la biserica «Domnița Bălașa», am fost adînc impresionat de ecumenicitatea realizată între cultele din Republica Populară Romînă.

Mulțumind pentru tot ce s-a făcut aici în sprijinul și folosul Mișcării Creștine pentru Pace, exprim cele mai bune urări pentru fericirea țării Dvs.

Dumnezeu să binecuvînteze Mișcarea noastră Creștină pentru Pace și să-i dăruiască succes deplin pentru realizarea unei păci trainice spre binele omenirii și al popoarelor noastre.

Urez o dezvoltare cît mai rodnică Bisericii Ortodoxe Romîne și multă prosperitate poporului romîn».

După cuvîntarea D-lui Prof. A. Ziak, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următorul cuvînt :

«*Simt de datoria mea să mulțumesc mai întîi D-lui Prof. Ziak, membru în Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, profesor la Academia protestantă slovacă din Bratislava și vicepreședinte al Parlamentului slovac, pentru cuvîntul său și mai ales pentru aprecierile pe care le-a făcut asupra modestei mele persoane în legătură cu aportul pe care l-am adus în rîndurile antifasciștilor și în rîndurile tuturor celor ce se străduiesc pentru întronarea păcii în lume.*

Îl asigur pe Dl. Prof. Ziak că activitatea pe care o desfășoară în Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace este cunoscută slujitorilor Bisericii Ortodoxe Romîne și, deși dînsul nu face parte din rîndul clericilor, se bucură de prețuirea noastră, pentru că este din mijlocul poporului și face parte dintre fiii poporului cehoslovac, dornic de pace și ostenitor fără preget pentru o viață fericită și liniștită în lume. Oricîtă muncă am depune noi preoții, slujitori ai altarelor și credincioșii noștri, dacă nu ne încadrăm în năzuințele poporului, rezultatele activității noastre nu pot fi de mare folos.

Felicit din toată inima pe Dl. Prof. Ziak pentru pricepere și dragostea cu care a colaborat în rîndurile membrilor Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace și-i doresc călătorie bună și viață plină de bucurii și succese în activitatea pe care o depune în mijlocul compatrioților săi pentru pace și pentru binele și prosperitatea tuturor oamenilor.

Iubiți colaboratori,

Precum vă este tuturor cunoscut, membrii Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace au ținut zilele acestea ședințele lor de lucru la București, ca oaspeți ai Patriarhiei Romîne.

Aș vrea să știe colaboratorii mei de la Centrul patriarhal, ca și ceilalți invitați, că din acest Comitet Executiv fac parte membri din diferite țări și delegați ai diferitelor Biserici. Astfel din Cehoslovacia participă în primul rînd înțeleptul și vrednicul președinte al acestui Comitet Executiv, Dl. Prof. J. L. Hromadka, *decanul Facultății de teologie evanghelică de la Praga și președintele Conferinței Creștine pentru Pace. Împreună cu D-sa mai participă din Cehoslovacia : Dl. Pastor* J. N. Ondra, *secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace ;* Dl. Ștefan Turnski, *membru în Comitetul Executiv și Profesor la Facultatea de teologie evanghelică din Praga ; Dl.* Iosef Smolik, *membru în Comitetul*

Executiv, docent la Facultatea de teologie evanghelică din Praga ; Dl. Andrei Ziak, *pe care l-am prezentat deja și Dl. Pastor* I. Cihak, *coordonator al activității Conferinței Creștine pentru Pace.*

Din Uniunea Sovietică participă Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim *al Leningradului, vicepreședinte în Comitetul Executiv și unul dintre cei mai activi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse pentru promovarea păcii în lume și pentru colaborarea pe plan ecumenic a Bisericilor creștine în toate problemele care frămîntă lumea contemporană. Înalt Prea Sfinția Sa este însoțit de : Prot.* Pavel Sokolovski, *reprezentantul permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Conferința Creștină pentru Pace și membru în Secretariatul Internațional, precum și de Dl.* Alexandru Buievschi, *secretarul Departamentului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe. Tot din Uniunea Sovietică participă Dl.* Alexandru Karev, *președintele Asociației Baptiștilor din U.R.S.S., membru în Comitetul Executiv și Dl.* Alexei Stoian, *secretarul Asociației Baptiștilor din U.R.S.S. și membru în Secretariatul Internațional.*

Din Republica Federală Germană, participă Dl. H. Kloppenburg *vicepreședinte în Comitetul Executiv, președinte al Filialei vest-germane a Conferinței Creștine pentru Pace și președinte al Mișcării apusene pacifiste «Puidoux», iar din Republica Democrată Germană participă Dl.* Heinrich Vogel, *vicepreședinte în Comitetul Executiv și profesor la Facultatea de teologie a Universității «Humboldt» din Berlinul răsăritean și la Seminarul protestant din Berlinul apusean, împreună cu* Pastorul Gerhardt Bassarak, *secretar al Filialei est-germane a Conferinței Creștine pentru Pace și membru în Secretariatul Internațional, și Dl.* Carol Ordnung, *secretar al Filialei est-germane a Conferinței Creștine pentru Pace. Din partea Republicii Populare Ungare participă, cum am spus deja, Dl.* Episcop Tibor Bartha *din Debrețin, de asemenea vicepreședinte în Comitetul Executiv, președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din R.P.U. și membru în Consiliul de Stat al R.P.U., împreună cu Dl.* Pastor Karoly Toth, *secretarul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din R.P.U. și membru în Secretariatul Internațional.*

Din partea Franței participă Dl. G. Casalis, *membru în Comitetul Executiv și profesor la Facultatea liberă de teologie protestantă din Paris.*

Pe lîngă toți acești distinși ostenitori în Conferința Creștină pentru Pace, prezenți în mijlocul nostru adaug și pe D-ra Hannelore Matthes, *secretara Filialei vest-germane a Conferinței Creștine pentru Pace și pe D-na* Dagmar Bruzova, *stenodactilografă oficială a Conferinței Creștine pentru Pace.*

Tot din Comitetul Executiv face parte și profesorul nostru, Părintele Milan Șesan, *pe care l-am lăsat la urmă, pentru că este gazdă.*

Alături de membrii Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, noi avem ca invitat al Bisericii noastre pe Dl. Episcop Dr. Adolf Wischmann. *Dl. Episcop Wischmann este din Republica Federală*

Germană şi reprezentant al Comunităţii Alianţei Luterane Mondiale, ocupîndu-se de problemele externe ale acestei Alianţe. D-sa este pentru prima dată în ţara noastră şi nădăjduim că această vizită va fi de un real folos pentru cunoaşterea şi apropierea dintre Bisericile noastre.

Iubiţi colaboratori,

Socotesc că nu este nevoie să vă vorbesc despre scopul pe care-l urmăreşte Conferinţa Creştină pentru Pace, întrucît atît Părinţii vicari, directori, consilieri şi profesorii Institutelor noastre teologice, cît şi toţi delegaţii Bisericii noastre care au participat la prima Adunare Pancreştină de la Praga în 1961, cunosc de aproape scopul înalt pe care-l urmăreşte această Mişcare şi aproape toţi au fost în vreun fel colaboratori şi sprijinitori ai lucrărilor iniţiate de vrednicii ei conducători.

În numele meu personal şi în numele Dvs. salut din toată inima prezenţa în mijlocul nostru a venerabilului preşedinte al Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace, Dl. Prof. J. L. Hromadka, şi-i mulţumesc călduros că a acceptat să ţină sesiunea aceasta de lucru a Comitetului Executiv în sînul Bisericii noastre, în ţara noastră.

Folosind acest prilej, am căutat să arătăm atît Domniei sale cît şi celorlalţi membri ai Comitetului Executiv unele dintre preocupările Bisericii noastre, dar mai cu seamă ale colaboratorilor noştri în legătură cu Conferinţa Creştină pentru Pace.

Clerul şi credincioşii noştri, împreună cu poporul merg pe calea indicată de conducătorii ţării noastre şi sînt alături de cei ce se străduiesc să statornicească o pace trainică în lume.

Peste tot în ţara noastră, toată lumea este activă în lupta cea mare pentru biruinţa păcii asupra războiului, pentru biruinţa vieţii asupra morţii.

De aceea clerul şi credincioşii noştri au întîmpinat cu deosebită bucurie iniţiativa care a fost luată de Mişcarea Creştină pentru Pace. V-aţi putut convinge, dragi oaspeţi, personal de însufleţirea care stăpîneşte pe ierarhii, preoţii, profesorii, studenţii şi credincioşii Bisericii noastre în lupta pentru apărarea păcii, din manifestarea care a avut loc alaltăieri seara la Institutul teologic, mai cu seamă cînd s-a executat acel «Cîntec al Păcii» compus de asistentul nostru de la Institut, Constantin Drăguşin.

Vă rugăm să fiţi încredinţaţi că noi am sprijinit cu tot sufletul lucrările Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace, lucrăm împreună cu el şi vom răspunde cu aceeaşi nepătărmurită dragoste tuturor chemărilor pe care ni le va face Conferinţa Creştină pentru Pace.

S-a pus de mai multă vreme întrebarea dacă Mişcarea Creştină pentru Pace şi-ar mai avea vreun rost în prezent, de vreme ce preocupări asemănătoare are şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor, iar în ultima vreme însăşi Biserica Romano-Catolică s-a pronunţat în favoarea apărării păcii în lume.

Pentru cei ce pun asemenea întrebări, noi răspundem fără ezitare că misiunea Conferinței Creștine pentru Pace este cu mult mai întemeiată astăzi decît în vremea în care a luat naștere. În presă și mai ales în limbajul politic se vorbește mult de războiul rece. Privită din acest punct de vedere problema păcii capătă o importanță și mai mare și de aceea trebuie să intensificăm activitatea noastră și să ne unim toate eforturile pentru prevenirea războiului, pentru înlăturarea tuturor cauzelor care ar putea să-l genereze.

În ultimul timp, Tratatul încheiat la Moscova între cele trei state mari, în legătură cu încetarea experiențelor atomice în aer, pe pămînt și sub apă, a produs oarecare destindere, dar noi care sîntem mereu preocupați de pacea lumii, observăm că în unele părți ale planetei noastre se duc războaie locale și altele sînt în perspectivă. Și dureros pentru noi este faptul că aceste războaie au loc chiar acolo unde locuiesc popoare creștine.

Față de această situație, socotesc că Mișcarea Creștină pentru Pace are datoria să-și îndrepte glasul său către slujitorii tuturor altarelor creștine și să-i facă atenți că au o mare răspundere înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor. Mișcarea Creștină pentru Pace să trezească fără întîrziere conștiințele tuturor celor ce slujesc «Dumnezeului Păcii» că au datoria sfîntă de a apăra pacea ca pe bunul suprem al vieții.

Cu încredințarea că Mișcarea aceasta de largă participare a creștinătății la înfăptuirea celei mai arzătoare năzuințe a omenirii, pacea și înfrățirea tuturor oamenilor și tuturor popoarelor, corespunde întru totul testamentului ce ni s-a încredințat de Mîntuitorul Iisus Hristos, felicit pe Dl. președinte J. L. Hromadka și pe colaboratorii săi din Comitetul Executiv pentru munca pe care o depun și pentru rezultatele obținute în timpul acestei sesiuni care s-a ținut în țara noastră.

Îmi exprim convingerea că membrii Comitetului Executiv s-au simțit bine în mijlocul nostru și vor merge mai departe cu zel sporit în lupta nobilă pe care o desfășoară.

Vă binecuvîntez pe toți și vă urez din toată inima succes deplin în tot ce veți întreprinde pentru biruința definitivă a păcii în lume».

În numele Bisericii Reformate din R.P.R. a luat cuvîntul Dl. *Episcop Al. Buthi*, care exprimînd sentimentele sale de recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru «această întîlnire solemnă», a asigurat pe cei prezenți că Biserica Reformată din Republica Populară Romînă «activează în spiritul Conferinței Creștine pentru apărarea Păcii». Dl. Episcop Buthi și-a încheiat cuvîntarea toastînd «pentru prietenia dintre popoarele și Bisericile noastre, pentru apărarea păcii mondiale».

A vorbit apoi Dl. *Moses Rosen*, Șef-Rabinul Cultului Mozaic din țara noastră. Mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitația de a participa la această recepție, a spus că D-sa are cinstea de a reprezenta cultul mozaic.

Interpretînd binecuonscuta scenă biblică a visului lui Iacob prin prizma problemei păcii, vorbitorul a arătat că, datorită dialogului care a avut loc între Esau și Iacob, conflictul acut dintre ei a avut «drept epilog o reconciliere». În fața atitudinii lui Iacob, — care, deși era un «om al idealurilor mărețe, cu elan înaripat spre sferele celeste», a rămas totuși «un teluric, un om ancorat în realitățile pămîntești», Esau a acceptat dialogul, încrucișarea armelor logicii în locul aceleia a săbiilor. Nu se putea ca, pînă la urmă, să nu se găsească între dînșii formula conciliantă care să evite catastrofa. Față în față, de la om la om, risipind neînțelegerile, ei ajung la concluzia că, deși fiecare dintr-înșii rămîne consecvent cu filozofia sa despre viață, nu există nici un motiv să se ucidă reciproc».

În încheiere, Dl. Șef-Rabin Dr. Moses Rosen a spus :

«De cincisprezece ani ne adunăm noi, șefii cultelor din R.P.R. în sfaturi ale păcii. Privind înapoi spre această zbuciumată perioadă, zărim multe momente în care sabia lui Cain se profila amenințătoare la orizontul vieții noastre. De multe ori, ne adunam în clipa de grea încercare în care cataclismul mondial era iminent. În tot acest timp glasul nostru a răsunat alături de cel al întregului front al păcii, împotriva poziției de forță și pentru acele ale rațiunii. Fideli învățăturii din visul lui Iacov, noi nu ne-am mărginit numai la misiunea de propovăduitori ai învățăturilor cerești, ci am fost prezenți în același timp, în mijlocul frămîntărilor acestei lumi... Am cerut în tot acest timp, alături de toate forțele iubitoare de pace, să înceteze zăngănitul armelor și să înceapă dialogul între cele două sisteme sociale ale vremurilor noastre, care trebuie să se convingă că n-au altă soluție decît aceea a coexistenței pașnice.

Slăvit fie Atotputernicul Părinte Ceresc că de data aceasta ne întrunim, într-un moment cînd printre nori s-a deschis o poartă. Dialogul care a început, tratativele care se duc au înseninat atmosfera, au risipit spaima și au creat un climat favorabil păcii...

Oamenii se apropie unii de ceilalți, se cunosc și astfel își dau seama că pot și trebuie să trăiască laolaltă. Aceasta e marea, îmbucurătoarea veste a zilelor noastre. Acesta e mesajul vieții și al păcii pe care noi, slujitori ai tuturor altarelor, îl vom duce în mijlocul tuturor celor ce cred într-un Dumnezeu unic și într-o umanitate unică».

Continuînd șirul toasturilor, Reverendul *P. Francisc Sudor*, reprezentantul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București, a remarcat faptul că «Prea Fericitul Patriarh ne-a dat o nouă ocazie de a ne întîlni cu prilejul încheierii lucrărilor Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace», respectîndu-se astfel «tradiția încetățenită în țara noastră ca reprezentanții tuturor cultelor să se întrunească într-o atmosferă de caldă prietenie și înțelegere». Arătînd că în calitate de preot romano-catolic, de om și de cetățean sprijină din toată inima ideea coexistenței pașnice între popoare și salută cu bucurie sinceră orice pas, orice încercare, orice efort care duce la destinderea internațională pentru pace, reprezentantul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București a afirmat

că astăzi «indiferent de convingerile religioase, mînă în mînă, umăr la umăr, ca preoți și cetățeni loiali ai R.P.R., ne rugăm pentru pace și înfrățirea dintre popoare».

A luat apoi cuvîntul Dl. *Iacub Mehmet,* Muftiul Cultului Musulman, care a adus salutul clerului și credincioșilor musulmani din țara noastră, Conferinței Creștine pentru Pace, reprezentată prin membrii Comitetului său Executiv. Subliniind că încă din anul 1949, alături de celelalte culte religioase din R.P.R., adepții cultului musulman activează în cadrul luptei pentru pace, Dl. Iacub Mehmet, după ce a precizat că învățătura religioasă musulmană are ca bază «dragostea de om, iubirea aproapelui, ridicarea nivelului moral și material al omului» și urmărește «restabilirea unei păci trainice și durabile», a declarat, în încheiere, următoarele : «Așa fiind, permiteți-mi ca în aceste clipe solemne pe care le trăim laolaltă oameni de diferite naționalități și de diferite credințe religioane, dar uniți în gînduri și sentimente, să vă asigur că vom lupta și de acum înainte, alături de toate forțele iubitoare de pace, pentru preîntîmpinarea flagelului războiului termo-nuclear, pentru apărarea și consolidarea păcii».

Luînd cuvîntul Dl. președinte *J. L. Hromadka* a spus între altele :

«Deși am mulțumit de mai multe ori Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și deși au mulțumit și ceilalți vorbitori Prea Fericirii Sale pentru frățeasca și amabila prmire ce ne-a făcut și pentru condițiile excepționale ce s-au creat pentru lucrările Comitetului Executiv, totuși folosesc și acest prilej să spun că am fost cu adevărat copleșiți de dragostea și prietenia ce ni s-a arătat. Ne-am bucurat în tot timpul lucrărilor noastre de iubirea părintească și de ospitalitatea deosebită a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a colaboratorilor săi. Tuturor și în chip deosebit Prea Fericirii Voastre, Părinte Patriarh, vă mulțumim din tot sufletul și vă vom păstra o recunoștință vie pentru tot ce ați făcut pentru noi.

Folosesc apoi acest prilej și mulțumesc călduros profesorilor Institutului teologic din București și vă asigur pe toți că nu vom uita niciodată momentele înălțătoare pe care le-am trăit la concertul de vineri seara. Mă întreb dacă noi, la Praga, la Facultatea noastră de teologie, vom putea vreodată să realizăm așa ceva.

A fost pentru mine o deosebită satisfacție să fac aici la București experiența unei trăiri cu adevărat creștinești și de un înalt nivel patriotic. Mă bucur că voi mai avea prilejul să mai fac o vizită la Institutul teologic din București. Trebuie să mărturisesc că problemele care apasă pe umerii profesorilor de teologie sînt nemăsurat de mari. Este vorba ca să ne lămurim între noi problemele fundamentale care se pun astăzi în omenire și să știm precis ce avem de făcut în mijlocul oamenilor cu care trăim laolaltă.

Cei din Apus cunosc dorința mea : în colaborare cu teologii din Biserica Ortodoxă să soluționăm problemele teologice în spiritul unei teologii a Învierii. Se spune că noi protestanții sîntem teologi ai crucii, iar

teologii ortodocși sînt ai Învierii. Și totuși, unii fără ceilalți nu pot fi. Noi trebuie esă colaborăm uniți în toate, pentru că prin unitate se poate ajunge la soluționarea diferitelor probleme.

Domnule Secretar General,

Este pentru noi și pentru colaboratorii noștri o mare bucurie să Vă avem în mijlocul nostru. Vă mărturisim că noi nu numai că iubim poporul romîn, dar în același timp avem o mare stimă pentru el.

Totodată mărturisim că noi, reprezentanții Bisericii, n-am putea să realizăm tot ceea ce facem pentru pace și pentru toate problemele pe care le dezbatem, dacă reprezentanții statului nu ne-ar sta într-ajutor. Este foarte interesant că reprezentanții aproape ai tuturor statelor — nu numai ai Statului romîn, ci și ai altor state — ne stau într-ajutor, în realizarea scopului pentru care luptăm. Fără să se amestece în credința noastră, totuși, din punct de vedere administrativ ei ne stau într-ajutor. Eu socotesc că aceasta este cea mai înaltă și cea mai adîncă dimensiune a libertății. De aceea am ținut să subliniez acest lucru și aici și să mulțumesc cu toată recunoștința reprezentanților R.P.R. că ne-au înțeles și ne-au sprijinit în acțiunea noastră.

A fost apoi pentru mine o mare bucurie că la această recepție a luat parte și Dl. Șef-Rabin Moses Rosen. Am vrea să știe Eminența Sa că problema centrală de care se va ocupa cea de-a doua Adunare Pancreștină care va avea loc la Praga este scoasă din profetul Maleahi și se intitulează : «Legămîntul Meu este viața și pacea». Așadar vedeți că oamenii Noului Testament sînt adînc ancorați în Vechiul Testament.

Eu sînt un teolog creștin în vîrstă și regret că în tinerețea mea n-a existat nici un dialog între noi și sinagogă.

Socotesc că acum a venit vremea să se întîmple acest lucru. Noi am învățat să prețuim Vechiul Testament și credem că și iudaismul modern, pe care are cinstea să-l reprezinte aici Dl. Moses Rosen, a început să înțeleagă și să prețuiască Noul Testament. În ce ne privește declarăm că sinagoga a avut un înțeles providențial pentru noi creștinii.

Și fiindcă între noi se află și un prieten musulman, voi spune cîteva cuvinte și pentru Domnia sa. Eu am călătorit în Orientul îndepărtat prin multe țări. Am vizitat multe moschei și am înțeles că în ultima analiză și în acestea este vorba tot de închinarea către un singur Dumnezeu.

Deși noi creștinii credem în Sfînta Treime, într-un Dumnezeu unic, cred că rostul tuturor credințelor este să apropie pe oameni, să-i înfrățească și să-i unească. Mai ales în lupta sfîntă pe care o ducem noi pentru apărarea păcii în lume, religiile trebuie să se unească și munca noastră trebuie să ajungă să fie de aici încolo în primul rînd un cîntec de slavă pentru pace, fiind în același timp un cîntec de slavă în cinstea lui Dumnezeu.

În încheiere vă spunem că ne întoarcem la Praga şi ceilalţi în alte oraşe şi localităţi, cu cele mai frumoase impresii din Republica Populară Romînă.

Sîntem într-adevăr încîntaţi de progresul pe care l-a realizat în ultimul timp poporul romîn şi ne bucurăm mult de toate realizările lui.

Rugînd pe Prea Fericirea Voastră să ne staţi într-ajutor şi de aici înainte cu iubirea, cu sfatul şi cu rugăciunile Prea Fericirii Voastre, ridic paharul pentru Biserica Ortodoxă Romînă, pentru înflorirea ei, pentru Republica Populară Romînă şi pentru fericirea poporului romîn.

A urmat apoi la cuvînt Dl. *Prof. H. Vogel,* care a spus :

«Vă rog să-mi daţi voie să caracterizez Mişcarea pentru Pace ca o mişcare prin care oamenii se înfrăţesc. Preşedintele nostru, Dl. Prof. J. L. Hromadka, este un pelerin pentru pace, în toată lumea. Tot aici este şi secretarul, J. N. Ondra, şi împreună cu ei şi noi toţi ceilalţi, colaboratori şi membri ai Comitetului Executiv : întreprindem cu toţii o mare călătorie de descoperiri. Zilele acestea călătoria noastră a ajuns în R. P. Romînă. Călătoria din ţara Dvs. va rămîne pentru mine o călătorie de mari descoperiri.

În multe împrejurări din viaţa omului, graiul nu poate exprima ce simte inima. Vă rog să mă credeţi că sînt destul de mulţumit că am făcut o descoperire deosebită : Patriarhul Justinian, pe lîngă faptul că este un conducător de Biserică, este în acelaşi timp şi un om ales, un om care merită toată preţuirea. Aceeaşi descoperire am făcut-o şi la Moscova, cînd am cunoscut pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. Este, într-adevăr, mare lucru să întîlneşti oameni adevăraţi, oameni care ştiu să preţuiască pe semenii lor şi să-i ajute cu toată dragostea pentru împlinirea năzuinţelor lor.

Deşi sînt încă sub impresia puternică pe care mi-a lăsat-o acea neuitată seară de concert de la Institutul teologic, totuşi am să vă rog să nu-mi luaţi în nume de rău dacă voi stărui asupra datoriei pe care o avem de a fi întotdeauna oameni înţelegători şi iubitori ai semenilor noştri în orice împrejurare.

Vă voi istorisi o mică scenă din viaţa mea petrecută în închisoarea Gestapoului din 1941. Oameni din toate naţiunile erau ferecaţi în lanţuri de sălbăticia şi lipsa de omenie a Gestapoului. Erau acolo şi romîni. La un moment dat a fost aruncat în închisoare şi un om tuns chilug, pe care cunoscîndu-l mai de aproape, am aflat că era un funcţionar comunist. El, împreună cu mine, preotul, am stat pe aceeaşi bancă. Acest tovarăş al meu de închisoare se găsea, ca şi mine, într-un adevărat iad al nesiguranţei. Nu ştia ce avea să se întîmple cu el. Inima îi era sfîşiată de dor pentru soţia sa şi pentru copilul de 6 ani, care-l aşteptau să vină acasă. Pot să spun că niciodată în viaţa mea n-am avut o discuţie mai intimă, mai plină de accente şi de trăire umană, cum am avut cu acest comunist. Ca preot, eu cred că Dumnezeu ne-a întîlnit şi ne-a aşezat pe amîndoi pe aceeaşi bancă. Vă mărturisesc că, deşi am stat multă vreme, zi şi noapte, de vorbă cu el, n-am pomenit niciodată numele lui Dumne-

zeu, dar am ajuns totuși amîndoi la descoperirea omului din noi. Dacă l-aș fi descoperit cu 5—7 ani mai înainte, aș fi zis : un funcționar ateu. Dacă el m-ar fi întîlnit pe mine ar fi zis foarte simplu : un popă ! Dar acolo în închisoare, am descoperit că sîntem amîndoi oameni și indiferent de credința sau de necredința noastră, avem datoria să ne respectăm, să ne ajutăm ca oameni și să trăim ca frații.

Iubiți comeseni,

Eu cred că Dumnezeu ne-a așezat pe aceeași bancă, adică pe același pămînt, pe toți cei ce ne numim oameni. Cînd spun acest lucru mă gîndesc mai ales la epoca noastră, la epoca aceasta atomică în care trăim. Se pun pentru toți oamenii epocii noastre aceleași probleme, dar mai ales se pune problema solidarității, pentru că noi toți ne găsim pe aceeași bancă împotriva războiului. Spunînd aceasta nu înseamnă că eu am devenit comunist și desigur nici că comunistul declară că acceptă, în vreun fel, concepția mea despre viață.

Ne găsim totuși pe aceeași bancă a vieții pentru că sîntem oameni și pentru că avem datoria să apărăm viața, să lucrăm pentru binele și fericirea tuturor oamenilor. Dacă este adevărat că Fiul lui Dumnezeu a devenit om, atunci noi trebuie să vedem în fiecare om, omul, fiind încredințați că acolo unde începe redescoperirea omului, începe pacea.

De aceea vă rog să ridicați paharul în cinstea redescoperirii omului, pentru pacea și înțelegerea între oameni».

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului a rostit următorul cuvînt :

«Vă rog să-mi îngăduiți să spun și eu cîteva cuvinte la această agapă frățească, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Mă asociez la toate frumoasele cuvinte care s-au spus de antevorbitorii mei și mă găsesc într-o situație oarecum mai dificilă, pentru că după atîtea cuvîntări frumoase care s-au rostit, nu este chiar așa de ușor să mai poți spune ceva care să intereseze și apoi ne găsim și la o oră destul de înaintată. De aceea socotesc că, cu cît voi fi mai scurt, cu atît și Dvs. veți fi mai mulțumiți. Mă simt totuși atît de mult încălzit de ospitalitatea frumoasă pe care ne-ați oferit-o Prea Fericirea Voastră și de atmosfera plăcută care s-a creat, încît vă încredințez că ceea ce voi spune pornește direct din inimă, fiindcă «din prisosința inimii vorbește gura».

Așa precum știți și Prea Fericirea Voastră, Biserica Ortodoxă Rusă a intrat încă de la început în această Mișcare pentru Pace și mărturisim că am fost întotdeauna fericiți că alături de noi au fost și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romîne. Am mers cu toții umăr la umăr pentru cîștigarea tuturor creștinilor în apărarea păcii și prieteniei între oameni. Altfel nici nu putea să fie, devreme ce noi ortodocșii ne dăm bine seama și înțelegem ce mare răspundere avem în fața omenirii. Am lucrat împreună, pentru că, așa cum ne-am convins cu toții, Conferința Creștină

pentru Pace unește pe toți creștinii de bună credință, care vor să păstreze pacea pe pămînt, care activează pentru înfrățirea între popoare, pentru înțelegerea pașnică pe pămînt.

Deși nu a luat ființă de prea multă vreme, Mișcarea Creștină pentru Pace are o istorie destul de însemnată și în fața noastră stă acum o nouă problemă care ne așteaptă : Adunarea a doua Pancreștină, care se va ține în vara anului 1964.

Biserica Ortodoxă Rusă va lucra mai departe cu toate puterile ei în această Mișcare și sîntem convinși că același lucru îl vor face și frații noștri, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romîne.

Lucrările noastre de aici de la București au avut o deosebită importanță și putem spune că plecăm cu puteri reînnoite spre victoria cea nouă pe care o pregătim : Adunarea cea mare de la Praga.

Aș vrea să spun cîteva cuvinte și despre impresiile pe care le-am căpătat în timpul Sfintei Liturghii săvîrșită astăzi în biserica «Domnița Bălașa». Mai întîi, pentru mine personal, hirotonia a doi clerici romîni, pe care am săvîrșit-o, are o importanță deosebită. Aceste hirotonii m-au legat și mai mult din punct de vedere spiritual cu Biserica Ortodoxă Romînă și ele simbolizează legătura strînsă dintre Bisericile noastre.

Îmi aduc aminte că acum șase ani eu am fost hirotonit arhimandrit de Mitropolitul Nazaretului, iar astăzi am săvîrșit Sfînta Liturghie împreună cu frații ortodocși, arătînd și de data aceasta însemnătatea ecumenismului ortodox. La slujba noastră au fost de față și frații tuturor celorlalte confesiuni, întărind și mai mult, prin această comuniune spirituală, legăturile de prietenie dintre noi, pentru care datori sîntem să mulțumim lui Dumnezeu.

Mîntuitorul ne-a spus : «unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și eu în mijlocul lor». Noi toți ne-am adunat în numele Domnului și susținem cu convingere că Dumnezeu este cu adevărat în mijlocul nostru. Dacă ne vom aminti întotdeauna de cuvintele acestea ale Evangheliei și dacă ne vom aminti încă și de cuvintele Domnului : «Tot ce veți cere în numele Meu, vi se va da vouă», noi care ne-am adunat și cerem pacea, pacea a toată lumea, să fim încredințați că Dumnezeu ne va asculta și ne va da pace. Să ne unim voința noastră cu voința tuturor oamenilor de bine care se străduiesc pentru pace și să fim convinși că vom birui, pentru că dorința noastră este și dorința lui Dumnezeu.

Un exemplu viu de unire în cugete și simțiri îl vedem chiar la această agapă frățească pe care Prea Fericirea Voastră ne-ați oferit-o astăzi. Pentru binele și propășirea omenirii, pentru pacea și fericirea tuturor sîntem datori să ne unim toți voințele și forțele noastre, fie că sîntem ortodocși sau neortodocși, creștini sau necreștini, credincioși sau necredincioși.

Să facem tot ce stă în putința noastră a tuturor pentru a realiza pacea și înțelegerea între oameni și popoare.

Aducînd Prea Fericirii Voastre adînca mea recunoștință pentru toată dragostea pe care ne-o arătați, cu binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre, ridic paharul pentru pace și prietenie».

Dl. *Pastor Gerhard Bassarak* a spus :

«Dați-mi voie să Vă aduc mai întîi un salut frățesc din partea Conferinței Regionale care s-a ținut în Republica Democrată Germană. Acum două săptămîni noi am avut o mare Conferință, care s-a ocupat de pregătirea celei de-a doua Adunări Pancreștine pentru Pace ce va avea loc la Praga. Cu acest prilej mi s-a dat însărcinarea să Vă transmit cele mai bune urări de pace și sănătate.

Sîntem aici trei reprezentanți ai creștinilor din Republica Democrată Germană. Noi ne bucurăm mult de primirea cordială pe care ne-ați făcut-o și vă sîntem adînc recunoscători. Ne-am bucurat aici nu numai de frumusețile țării dvs., de frumusețile Capitalei dvs., dar ne-am bucurat și de o vreme excepțional de frumoasă. Ne dăm bine seama acum de ce Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și Părintele Profesor Milan Șesan au stăruit să ținem lucrările Comitetului Executiv la București, în luna noiembrie și nu în ianuarie sau februarie. Vă rămînem adînc recunoscători pentru tot ce ați făcut pentru noi. Mîine plecăm din nou la Berlin și mărturisim că ne cam temem de vremea ce ne așteaptă acolo ; ne temem și de vreme, dar ne apasă mai cu seamă gîndul că problema germană nu s-a putut rezolva încă. Ea ne apasă cu atît mai mult cu cît ne gîndim că problema germană nu este numai o problemă internă, ci ea formează o problemă și pentru Conferința Creștină pentru Pace. Problema germană, este, într-adevăr, o problemă a prezentului, care are rădăcini adînci în trecut și este în același timp o problemă a trecutului care se oglindește în prezent.

Dați-mi voie să exprim totodată satisfacția mea că am posibilitatea să întîlnesc la această masă oficială pe Dl. Șef-Rabin Moses Rosen. Cu o săptămînă în urmă s-a comemorat pentru a 25-a oară așa zisa «noapte de cristal». A fost vremea de tristă amintire cînd în Germania au fost arse sinagogile și a început urmărirea și prigoana împotriva evreilor. Săptămîna trecută, eu și fratele Vogel am ținut cîte o conferință în care am vorbit despre pace : despre pacea dintre toți oamenii, deci și cu evreii, despre pacea și apropierea dintre Biserici și religii, despre coexistența pașnică între statele cu orînduiri sociale diferite. Într-adevăr, pacea nu cunoaște hotare, pacea nu poate fi divizată, pacea trebuie să cuprindă pe toți oamenii.

Joi la agapa oferită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fratele și colaboratorul nostru Kloppenburg a vorbit despre puterea de unire a Dunării. Dar nu numai cursurile de ape trebuie să ne unească, ci între oameni trebuie să curgă neîncetat rîurile de prietenie și de apropiere : experiențele tehnice, cunoștințele de tot felul, legăturile comerciale și vizitele reciproce sînt tot atîtea mijloace care apropie și unesc pe oameni, care fac să dispară deosebirile și ura dintre ei, căutînd și cultivînd ceea ce-i înfrățește și-i împrietenește.

Cu aceste gînduri ridic paharul pentru prietenia dintre noi și pentru pacea în toată lumea».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian comunică invitaților că Dl. Episcop Adolf Wischmann, în calitate de invitat al Prea Fericirii Sale, nu ca participant al Comitetului Executiv, dorește să ia cuvîntul.

Luînd cuvîntul, Dl. *Episcop A. Wischmann* a spus :

«Este adevărat că nu sînt venit aici ca membru al Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, ci ca invitat personal al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Am știut însă că voi întîlni aici mulți dintre prietenii mai vechi.

Socotesc și eu că astăzi trebuie să avem mai mult curaj, să trecem peste hotare, să ne cunoaștem mai de aproape și să ne iubim mai mult întreolaltă. Cu prilejul acestei receptii, doresc să spun numai două lucruri și anume : din experiența, din trăirea mea personală, anul 1963 a fost pentru Ortodoxie un an plin de activitate, un an viu. Am luat parte la sărbătorirea Mileniului Muntelui Atos și am întîlnit acolo prieteni vechi și am făcut acolo prieteni noi. Pe același vapor am suferit căldura cu I. P. S. Mitropolit Nicodim și tot acolo am cunoscut și delegația Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Apoi tot în acest an am fost de două ori în Rusia : mai întîi în iunie, cu președintele Martin Niemöller, cu prilejul jubileului de 50 de ani de arhierie a Sanctității Sale Patriarhului Alexei. Mărturisesc că această vizită a constituit punctul culminant al vietii mele. Mai ales m-a impresionat felul cum reprezentantii Bisericilor Ortodoxe s-au îmbrățișat între ei și au trăit viața ecumenică. Apoi, exact acum patru săptămîni, am fost la Zagorsk, unde am avut un dialog cu Dl. Președinte J. L. Hromadka.

Patru profesori ortodocși și patru teologi protestanți, sub conducerea a doi conducători de Biserici, am discutat acolo. Nu ne-am făcut declarații de dragoste, ci am discutat, cu toată seriozitatea, pro și contra, probleme teologice și am găsit împreună și lucruri care ne deosebesc, dar am găsit și foarte multe lucruri care ne unesc. Am ajuns, acolo, la convingerea că este necesar să trecem peste hotarele noastre și să ne ocupăm împreună de viitorul nostru, de toate problemele care se pun omenirii contemporane.

Sînt adînc mulțumitor Prea Fericirii Voastre că invitația pe care mi-ați făcut-o a coincis cu această sesiune de lucru a Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace. Vă mărturisesc că tot ce am auzit aici a întrecut așteptările mele. Mă voi referi însă numai la ceea ce au spus cei doi frați din Biserica Evanghelică. Aș putea spune că nu mă deosebesc cu nimic de cei doi frați ai mei din Germania, sau, dacă este vorba de o deosebire, ea constă în aceea că eu sînt aici ca reprezentant oficial al Bisericii Evanghelice din Germania. Mă gîndesc că aceste contacte ale noastre trebuie sporite și sînt convins că ele vor da rezultate tot mai bune. Dl. Prof. Vogel a vorbit așa de frumos despre faptul că Dumnezeu l-a așezat pe aceeași bancă pe dînsul și pe un comunist. Și eu cînd am fost la Moscova, am călătorit în același vapor cu

oameni de diferite credințe religioase și diferite concepții despre viață. Am petrecut una din cele mai frumoase zile pe Canalul Moscova—Volga. N-am fi creștini ecumenici, dacă n-am fi conștienți de rostul nostru. Sîntem toți în aceeași corabie și cîrmaciul nostru este Mîntuitorul Iisus Hristos.

Cu această conștiință, ridic paharul pentru prietenie pentru dragoste între noi».

După toți acești vorbitori, a luat cuvîntul Dl. *Prof. Dumitru Dogaru,* Secretarul General al Departamentului Cultelor, care a spus :

«Exprim mulțumirea mea Prea Fericitului Patriarh, că mi-a dat prilejul să stau atîtea ore în mijlocul Dvs.

Această prezență este pentru mine o experiență foarte folositoare, în calitatea mea de șef al Departamentului Cultelor. Datoria mea este să vă cunosc. În cuvîntările care s-au rostit în această zi, mi s-a dat acest prilej. Cei ce au vorbit, s-au manifestat în așa fel că mă bucur că am cunoscut felul cum au prezentat problemele legate de marea cauză a apărării păcii.

Sfîrșitul lucrărilor Dvs. a coincis cu o zi foarte frumoasă de care a vorbit Dl. Prof. Bassarak. Asemenea zile frumoase, în toamnă tîrzie, sînt rare în țara noastră. Vă rog să-mi îngăduiți ca această coincidență a unei zile senine cu cerul ei albastru de toamnă, cu soarele strălucitor care și-a trimis razele pînă tîrziu pe fruntile Dvs. și mai ales cu toate sentimentele pe care le trezesc în sufletele oamenilor asemenea zile frumoase, să v-o prezint ca un simbol al sentimentelor cu care vă salută în mijlocul său poporul romîn și Romînia.

Poporul romîn este dintre acelea care nu se uită cu fruntea senină în trecut. Toate relele care au chinuit omenirea de-a lungul veacurilor și-au exercitat influența nefastă în țara aceasta : lipsa de libertate națională, oprimarea națională, exploatarea cruntă și multe alte nenorociri s-au abătut asupra țării noastre. De aceea noi ne punem toate speranțele în viitorul despre care ați vorbit și Dvs. aici, în acel viitor, în care, așa cum ați exprimat foarte bine și plini de simțire, fiecare om să vadă în semenii săi un om, un frate al său.

Aceasta înseamnă că, pe lîngă datoria de a vedea fiecare în noi un om, mai avem datoria de a lucra în așa fel, încît din mijlocul popoarelor să nu mai iasă și să nu se mai ridice niciodată oameni care să aducă înapoi trecutul de care am amintit. În această direcție vedem noi orientîndu-se eforturile Dvs. nobile.

Noi apreciem hotărîrea Dvs. de a vă sustrage de la preocupările comune ale vieții Dvs. și a vă dărui toate forțele unei astfel de Mișcări pentru pace. În această epocă în care trăim — epocă fără pereche în istoria omenirii prin transformările care au loc —, este posibilă realizarea aspirațiilor milenare ale popoarelor și ale oamenilor. În zilele noastre oamenii înțeleg în mod concret că este posibil să fie înlăturat războiul. În zilele noastre cele trei miliarde de oameni simt că este posibilă libertatea personală și dreptul fiecărui om la o viață omenească. Aceste visuri de altă dată ale omenirii devin în vremea noastră forțe pe

cale de a se înfăptui. In fața lor toți oamenii au datoria să se autoanalizeze. Totul trebuie confruntat cu sau fără voia noastră cu această mare cotitură pe care o face în zilele noastre omenirea. Nimic și nimeni nu se poate sustrage examinării și confruntării cu această viață nouă pe care și-o aleg oamenii.

Domniile Voastre reprezentați instituții milenare care și-au creat nu numai drumuri deosebite, dar mai ales complexe de simțiri, complexe de gîndire cu puternică influență asupra conștiinței oamenilor. A privi toate acestea — așa cum ați spus-o Dvs. — prin prisma dragostei de oameni, a alege din toate acestea ceea ce este valabil, și util drumului pe care trebuie să mergem, constituie strădania Dvs. și ea este cu atît mai onorabilă cu cît mai sînt încă oameni care nu gîndesc ca Dvs.

Aceste descoperiri, aceste mărturisiri ale Dvs. și dovada pe care ați făcut-o că sprijinind pacea nu trădați credința Dvs., pentru mine, ca șef al Departamentului Cultelor din țara noastră, este — așa cum am mai spus — o descoperire prețioasă, care îmi arată că în sînul reprezentanților cultelor religioase din lumea întreagă există o forță dornică să fie folositoare oamenilor. Pentru creșterea acestei forțe, pentru intensificarea eforturilor Dvs. de a fi folositori oamenilor, de a face pe cei care cred în Dvs. să primească un sprijin trainic și nobil, pentru aceasta vă rog să-mi îngăduiți să vă fac urarea de deplin succes ; să urez Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace succes deplin în sarcina lui nobilă. Să vină cît mai repede ziua în care, într-adevăr, așa cum a spus Profesorul Vogel, această muncă a Conferinței Creștine pentru Pace să nu mai fie a venerabilului Prof. J. L. Hromadka, ci să fie a tuturor clericilor din lume. Dl. Prof. Hromadka nu va fi, desigur, gelos pentru aceasta, ci dimpotrivă, va putea spune că munca sa și-a atins scopul, pentru că steagul pe care-l poartă acum Domnia Sa și colaboratorii Domniei Sale, va fi purtat de mii și mii de mîini.

Ridic paharul în sănătatea și pentru prosperitatea tuturor celor de față și vă asigur pe toți de dragostea și prietenia poporului romîn pentru cauza nobilă a păcii pe care o îmbrățișați cu atîta căldură».

Încheind seria acestor interesante cuvîntări, care s-au rostit cu prilejul recepției, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a adăugat :

«Vă rog să-mi dați voie să mulțumesc mai întîi din toată inima Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, care nu numai că ne-a onorat cu prezența Domniei Sale la agapa noastră, dar ne-a spus cuvinte atît de încurajatoare în munca noastră, încît îi rămînem adînc recunoscători.

Țin să-l asigur pe Domnul Secretar General, ca reprezentant al Guvernului Romîn în mijlocul nostru, că propuneri ca acelea pe care le-au făcut conducătorii Statului nostru la Organizația Națiunilor Unite, în legătură cu crearea unei zone denuclearizate în Balcani și mai cu seamă propunerea făcută de Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., cu privire la educația tineretului în spiritul păcii, și-au găsit un larg ecou în rîndurile credincioșilor și mai ales în rîndurile

tineretului nostru creştin. Aceasta a arătat-o în mare măsură concertul de vineri seara, care pe de o parte a fost închinat cu însufleţire păcii, iar pe de altă parte s-a remarcat prin executarea unor piese compuse chiar de tinerii noştri.

De aceea, Domnule Secretar General, vă rog să fiţi încredinţat că toate iniţiativele ce se vor lua de conducătorii noştri în legătură cu promovarea păcii şi a bunei înţelegeri între oameni vor fi îmbrăţişate cu tot sufletul de credincioşii tuturor cultelor din patria noastră.

Îmi îndrept apoi cuvîntul meu de mulţumire către Dl. Episcop Adolf Wischmann care a răspuns cu toată bunăvoinţa la invitaţia noastră şi folosesc prilejul acesta să-i mulţumesc pentru dragostea cu care a primit delegaţia noastră la Congresul de la Dortmund. Eu nutresc nădejdea că prin asemenea întîlniri ale noastre se va putea realiza un contact permanent cu Biserica Luterană din Germania.

Mulţumesc, în sfîrşit, tuturor cuvîntătorilor pentru cuvintele de preţuire rostite la adresa Bisericii Ortodoxe Romîne.

Îmi îngădui ca, acum la despărţire, să mai dau un ultim sfat, aşa cum am fost solicitat de Dl. Preşedinte J. L. Hromadka. În sesiunile Dvs. de lucru vă străduiţi să realizaţi o teologie a păcii şi a bunei înţelegeri între oameni.

Vă îndemn să creaţi o teologie care să fie legată de viaţă şi pentru viaţă, preocupîndu-vă ca, împreună cu pacea, să fie totodată avute în vedere şi îmbrăţişate problemele vieţii contemporane. Pentru ca să puteţi rezolva cu succes această sarcină, trebuie să vă informaţi din toate părţile şi să cunoaşteţi în adîncul lor toate problemele actuale care frămîntă omenirea. Ca să nu greşiţi drumul în munca pe care o întreprindeţi şi ca să nu fiţi puşi în discuţia duşmanilor păcii, în rezolvarea tuturor problemelor să aveţi în vedere să nu vă abateţi de la izvoarele principale ale creştinismului. Aceste izvoare de la care trebuie să vă adăpaţi sînt : Sfînta Scriptură şi învăţăturile Tradiţiei creştine cuprinse în scrierile Sfinţilor Părinţi şi Dascăli ai Bisericii creştine. Dacă vă veţi adăpa permanent din aceste izvoare, să fiţi siguri că teologii tuturor confesiunilor creştine — inclusiv teologii Vechiului Testament — vor găsi cele mai bune soluţii în rezolvarea problemelor ce se pun lumii contemporane. Cei ce se adapă de la aceste izvoare dumnezeieşti au binecuvîntarea lui Dumnezeu în contribuţia pe care o aduc la rezolvarea problemelor cruciale din viaţa creştină şi din viaţa omenirii.

Pentru atingerea acestui scop, Biserica Ortodoxă Romînă vă stă la dispoziţie cu teologii ei şi mai ales cu profesorii celor două Institute teologice, care, după o experienţă de mai bine de 15 ani, am toată convingerea că pot ajuta mult la definitivarea teologiei păcii despre care am amintit mai înainte. După stabilirea acestei teologii a păcii, slujitorii creştinismului din lumea întreagă vor avea o conştiinţă unitară a îndatoririlor şi răspunderilor pe care le au în faţa lui Dumnezeu de a apăra viaţa oamenilor şi de a sprijini cu toate puterile lor dorirele şi eforturile de bine şi fericire ale omenirii.

Cu aceste gînduri binecuvîntez din toată inima lucrările Dvs. şi vă urez împlinirea cît mai grabnică a tuturor dorinţelor Dvs. de misionari încercaţi ai păcii în lume».

h) *Prelegeri la Institutul teologic universitar din Bucureşti.* Unii dintre participanţii la sesiunea de la Bucureşti a Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace au ţinut să viziteze Institutul teologic universitar din Bucureşti, unde s-au întîlnit cu profesorii şi studenţii.

Astfel, în ziua de 15 noiembrie 1963, Dl. G. Casalis, profesor la Facultatea de teologie protestantă din Paris, a fost timp de două ore oaspetele Institutului nostru teologic. Întîmpinat cu căldură de corpul profesoral, în frunte cu P. C. Diacon N. I. Nicolaescu, Rectorul Institutului, care a rostit un scurt cuvînt de salut în cinstea distinsului oaspete, Dl. G. Casalis a vorbit studenţilor despre unele probleme pe care realităţile economice şi sociale din ţările occidentale le pun în faţa deserventilor cultelor creştine. Vorbitorul a ţinut să sublinieze că una dintre cele mai importante îndatoriri ale slujitorilor altarelor creştine este atitudinea lor pozitivă şi acţiunea fermă în favoarea păcii. «Problema păcii — a spus D-Sa — este cea mai arzătoare problemă a zilelor noastre. Ea trebuie să ne preocupe în modul cel mai serios, pentru că de ea depinde viitorul nostru şi al copiilor noştri ; pacea reprezintă însăşi viaţa omenirii. Indiferent de confesiunea de care ţinem, indiferent de convingerile noastre politice, noi sîntem datori să ne alăturăm acestei cauze nobile şi profund umane. Căci Biserica este răspunzătoare faţă de păstoriţii ei şi pentru această problemă extrem de importantă».

În continuarea întîlnirii sale cu studenţii, Dl. Prof. G. Casalis a răspuns la întrebările acestora, dînd amănunte asupra organizării învăţămîntului teologic din Franţa şi exprimîndu-şi admiraţia pentru felul în care şi-a organizat Biserica Ortodoxă Romînă propriul ei învăţămînt teologic.

La sfîrşitul întrevederii, P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman a mulţumit D-lui Prof. G. Casalis pentru bunăvoinţa cu care a răspuns la întrebările studenţilor şi l-a rugat să transmită profesorilor şi studenţilor Facultăţii de teologie protestantă din Paris salutul frăţesc al teologilor romîni.

În seara zilei de 17 noiembrie a. c., Institutul teologic universitar din Bucureşti a primit vizita D-lui H. Vogel, profesor la Facultatea de teologie luterană din Berlin. Prezentat corpului profesoral şi studenţilor de P. C. Diacon N. I. Nicolaescu, Rectorul Institutului, Dl. Prof. H. Vogel a ţinut o prelegere intitulată «Ortodoxia ca doxologie». Prelegerea distinsului teolog german a vădit străduinţa de a înţelege Ortodoxia noastră de pe o poziţie irenică de dragoste şi frăţie în Hristos.

Corpul profesoral al Institutului teologic universitar din Bucureşti i-a oferit în dar D-lui Prof. H. Vogel cîteva din manualele elaborate de profesorii Institutelor teologice ale Bisericii Ortodoxe Romîne şi editate de Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă.

Dl. Dr. J. L. Hromadka, decanul Facultăţii de teologie «Jan Huss» din Praga, preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace, a fost oaspetele

Institutului teologic universitar din București în ziua de 21 noiembrie a. c.

Întîmpinat de profesorii și studenții Institutului în sala de festivități, înaltul oaspete a fost salutat de P. C. Diacon N. I. Nicolaescu, care — într-o scurtă cuvîntare — a subliniat prestigiul de care se bucură în întreaga lume creștină opera teologică a Profesorului Hromadka și adeziunea sinceră pe care milioane de creștini de pretutindeni și-au dat-o la acțiunea nobilă desfășurată de Conferința Creștină pentru Pace, al cărei inițiator și președinte este Profesorul Hromadka.

Dl. Prof. J. L. Hromadka a evocat primele sale întîlniri cu romînii ortodocși, în timpul primului război mondial, și și-a exprimat satisfacția pentru cele văzute în timpul cît a stat, acum, în țara noastră, cu prilejul sesiunii de la București a Comitetului Executiv a Conferinței Creștine pentru Pace. Vorbind apoi despre dragostea față de om, care constituie una din pietrele de temelie ale credinței creștine, distinsul oaspete a subliniat responsabilitatea ce revine tuturor creștinilor de pe pămînt în slujirea celor mai nobile aspirații morale ale umanității contemporane.

Întîlnirea D-lui Prof. J. L. Hromakda cu profesorii și studenții Institutului teologic universitar din București s-a desfășurat într-o atmosferă prietenească.

i) *Vizite la așezămintele Patriarhiei Romîne.* În cursul zilei de luni, 18 noiembrie 1963, o parte dintre oaspeții care au mai rămas în țară au vizitat unele dintre așezămintele Patriarhiei Romîne. Astfel Prof. H. Vogel, Prof. J. Smolik, C. Ordnung și Hannelore Matthes, însoțiți de Pr. Prof. Milan Șesan și de Inspectorul Patriarhal Pr. Olimp Căciulă, au vizitat orașul Tîrgoviște, unde oaspeții au admirat clădirea vechii mitropolii și cetatea domnească, unde lucrările de reconstrucție sînt în curs. După aceasta au vizitat casele sanatoriale de preotese văduve și bătrîne și de călugărițe de la Viforîta și de preoți bătrîni și de călugări de la Dealul, unde au fost în chip cu totul deosebit impresionați de grija pe care o depune Biserica Ortodoxă Romînă în întreținerea unor asemenea așezăminte cu adevărat creștine, care nu se mai văd aproape nicăieri, cum și de fețele senine, blînde și zîmbitoare ale celor ce trăiesc în aceste case sanatoriale. La înapoiere, oaspeții au vizitat Mînăstirea Ghighiu, admirînd cu toată sinceritatea viața monahală ortodoxă pe care au văzut-o aici. După sosirea la București, Prof. H. Vogel a ținut să exprime Prea Fericitului Părinte Patriarh, chiar în seara aceea, mulțumirile sale respectoase și ale colegilor săi pentru posibilitatea ce li s-a dat să vadă aceste așezăminte ale Patriarhiei Romîne și și-a exprimat toată admirația față de aceste minunate realizări.

j) *Vizite în Mitropolia Moldovei.* Tot în dimineața zilei de 18 noiembrie a. c., Dl. Prof. J. L. Hromadka, președintele Conferinței Creștine pentru Pace, și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim, vicepreședinte al Conferinței, au plecat spre Iași, însoțiți de Dl. A. Buievski, profesor la Academia duhovnicească din Moscova, pentru a vizita — ca invitați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin — centrul mitropolitan de la Iași și o serie de mînăstiri din Moldova. De asemenea, a plecat spre

Moldova și Eminența Sa Dl. Episcop Wischmann, preeședintele Oficiului pentru relațiile externe al Bisericii Evanghelice din Republica Federală Germană, care se găsea în țara noastră, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Romîne. Înalții oaspeți au fost însoțiți de Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Vasile Ștefan, consilier patriarhal, P. C. Diac. Prof. O. Bucevski, P. C. Pr. Simion Neaga, parohul bisericii ruse din București.

În gara Iașilor, înalții oaspeți au fost întîmpinați de consilieri ai centrului mitropolitan, în frunte cu P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, vicarul Mitropoliei Moldovei.

În cursul dimineții, distinșii oaspeți, conduși de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, au vizitat Catedrala mitropolitană, biserica Sfîntul Gheorghe — vechea catedrală —, căminul preoțesc, noile clădiri ale centrului mitropolitan, biserica Sfinții Trei Ierarhi, biserica Golia, Mînăstirea Cetățuia, vechi monumente istorice și de artă ale Moldovei, precum și noile cartiere ale Iașilor, clădite în anii din urmă, Universitatea «Alexandru Ioan Cuza», Institutul politehnic «Gh. Asachi», Palatul Culturii, Institutul de chimie, Institutul de medicină, Biblioteca centrală «Mihail Eminescu», Teatrul Național «Vasile Alecsandri» și alte așezăminte de cultură.

La orele 14,30, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a oferit o masă în cinstea înalților oaspeți. În timpul mesei — care s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie — s-au rostit toasturi.

În zilele următoare, înalții oaspeți, însoțiți de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, au vizitat Mînăstirile Agapia, Văratec și Neamț, unde au admirat exemplara organizare a monahismului Bisericii Ortodoxe Romîne. La Mînăstirea Neamț, în dimineața zilei de 20 noiembrie a. c., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim a săvîrșit un trisaghion la mormîntul fericitului întru adormire stareț Paisie, care se află în biserica «Înălțarea Domnului». Oaspeții au vizitat apoi vechea biserică «Sfîntul Gheorghe» monument istoric restaurat în ultimii ani, precum și Școala de cîntăreți și Seminarul teologic, unde au fost întîmpinați de elevi și profesori, în frunte cu Dl. Prof. Ștefan Alexe, directorul școlii. Înalții oaspeți au vorbit elevilor, lăudîndu-i pentru atmosfera duhovnicească în care se pregătesc pentru misiunea de slujitori ai altarelor lui Hristos și îndemnîndu-i să depună toate străduințele pentru a deveni vrednici vestitori ai Evangheliei păcii și dragostei între oameni. Corul seminarului a prezentat un frumos program de coruri și imnuri închinate păcii.

De la Mînăstirea Neamț, înalții oaspeți s-au îndreptat spre reședința Episcopiei Romanului și Hușilor din orașul Roman, unde au fost întîmpinați de Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, înconjurat de clerul catedralei.

La orele 13, a avut loc o masă oferită de Prea Sfințitul Episcop Partenie în cinstea înalților oaspeți. În timpul mesei, Dl. Episcop Wisch-

mann, Dl. Prof. J. L. Hromadka și înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim au toastat pentru Biserica Ortodoxă Romînă, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, pentru Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor și pentru fericirea și prosperitatea poporului romîn.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și Prea Sfințitul Episcop Partenie au toastat pentru sănătatea oaspeților, pentru succesul acțiunii de apărare a păcii pe care o desfășoară Conferința Creștină pentru Pace și pentru triumful păcii și înțelegerii între toate popoarele lumii.

În cursul zilei de 20 noiembrie 1963, înalții oaspeți s-au înapoiat la București. A doua zi oaspeții au plecat spre țările lor.

COMUNICATUL COMITETULUI EXECUTIV LA SESIUNEA DE LA BUCUREȘTI, 12—17 NOIEMBRIE 1963

«La invitația Sanctității Sale Patriarhului Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace s-a întrunit în sesiune de lucru la București, de la 12 pînă la 17 noiembrie 1963.

Centrul preocupărilor și discuțiilor sale teologice, politice și practice l-a format pregătirea celei de-a doua Adunări Pancreștine pentru Pace, care urmează să aibă loc de la 28 iunie pînă la 3 iulie 1964, la Praga, avînd ca temă : «Legămîntul Meu este viața și pacea» (Maleahi II, 5).

Comitetul Executiv a constatat în convorbirile sale teologice că între convingerile de credință și angajamentele politico-sociale există legături comune. Într-adevăr, voința lui Dumnezeu nu este întotdeauna evidentă în chip nemijlocit pentru anumite hotărîri politice concrete, dar fiindcă legămîntul Său este viața și pacea, iar nu moartea și pieirea, atitudinea credinței poate duce la clare intenții politice fundamentale, de la care se poate trece la o acțiune politică concretă. Dar istoria profeților ne învață că faptul acesta cuprinde în sine primejdia de a putea fi înțeles unilateral. De pildă, în atitudinea față de pace, o astfel de concepție unilaterală nu trebuie să zădărnicească discuția cu frații care sînt de altă părere. Dimpotrivă, ea ne cheamă la dialog, și nu numai cu creștinii, ci și cu necreștinii.

Ca urmare a unor astfel de reflecții teologice și a punctului de vedere că dezertarea de la hotărîrile concrete nu este îngăduită, Comitetul Executiv, pregătind cea de-a doua Adunare Pancreștină pentru Pace, s-a ocupat și de situația internațională. Evanghelia călăuzește pașii noștri pe calea păcii. De aceea noi susținem acum — ca și mai înainte — că distrugerea atomică în masă este nepotrivită cu lucrarea dumnezeiască de împăcare a lui Iisus Hristos săvîrșită pe Cruce. Pe acest temei susținem programul dezarmării generale și totale sub un control sever internațional. Tratatul de la Moscova, cu privire la încetarea experiențelor cu arme atomice în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, prin ratificarea lui, a intrat în vigoare și este astfel primul pas pe calea stăvilirii

distrugerii în masă. Sîntem încredinţaţi că pasul acesta poate constitui o cotitură hotărîtoare în ce priveşte pacea lumii. Aderarea celor peste o sută de state la Tratatul acesta este un fel de vot mondial pentru pace şi un asentiment pentru calea care duce la ea. Chiar şi faptul că toate organizaţiile mondiale bisericeşti şi-au exprimat bucuria lor pentru realizarea acestui Tratat subliniază însemnătatea lui. Pentru Comitetul Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace este o adîncă satisfacţie că, în felul acesta, s-a făcut primul pas pe calea coexistenţei paşnice între state cu sisteme sociale diferite, pentru a se putea elimina războiul din viaţa omenirii, fapt asupra căruia Conferinţa Creştină pentru Pace a insistat stăruitor încă de la început. Acum este vorba să păşim cu curaj şi cu hotărîre mai departe pe calea aceasta. Între timp, prin acordul intervenit între Uniunea Sovietică şi S.U.A., de a nu lansa în cosmos sateliţi purătători de arme nucleare, s-a făcut un nou pas important înainte. Ţelul — dezarmarea generală şi totală — nu este o cerinţă utopică, ci o speranţă raţională şi o necesitate presantă. Creştinătatea din întreaga lume este chemată să aducă contribuţia ei pentru ca Puterile Mondiale să facă paşii care urmează. Printre aceştia se numără : eforturile internaţionale de a i se atribui, în fine, locul care i se cuvine în comunitatea popoarelor şi în O.N.U. Republicii Populare Chineze ; o invitaţie stăruitoare către acele Puteri care nu au aderat încă la Tratatul de la Moscova, de a ţine seama de opinia publică mondială, înfăptuind astfel aderarea, pentru a pune capăt şi ultimelor experienţe nucleare primejdioase ; încetarea experienţelor atomice subterane ; crearea zonelor denuclearizate ; crearea posturilor de control pentru împiedicarea atacurilor prin surprindere şi pacte de neagresiune între sistemele de alianţe opuse. O deosebită atenţie şi o apreciere pozitivă merită tratativele de la O.N.U. Bisericile trebuie să sprijine în mod activ eforturile pentru pace de la O.N.U. şi să contribuie la încetarea războiului rece. Renunţarea la prezentarea reciprocă de propuneri-pachet şi examinarea şi rezolvarea fiecărei probleme în parte, constituie un fapt plin de speranţă. În felul acesta s-a creat un climat favorabil reducerii tensiunilor internaţionale, în care tratativele celor 18 state din Comisia de dezarmare generală şi totală de la Geneva, ca şi tratativele asupra altor probleme politice pot să continue cu folos. Printre aceste probleme se mai numără şi problema unui tratat de pace cu ambele state germane şi asigurarea unui statut internaţional pentru Berlinul apusean.

Mai departe alte probleme grele ale omenirii îşi aşteaptă dezlegarea lor. Ele au nevoie de înţelegerea şi atenţia politicienilor cu răspundere, de rugăciunea şi conlucrarea creştinătăţii. Unele dintre aceste probleme sînt : înlăturarea resturilor colonialismului, înfrîngerea discriminării rasiale şi satisfacerea nevoilor materiale şi spirituale ale omenirii.

Comitetul Executiv a constatat cu mulţumire că s-au ivit o seamă de ecouri favorabile şi de răspunsuri pozitive din creştinătatea din toată lumea la mesajul pe care Comitetul Consultativ al Conferinţei Creştine pentru Pace l-a trimis în luna iunie a. c., în legătură cu pregătirea celei

de-a doua Adunări Pancreștine pentru Pace. Totuși și numărul glasurilor îndreptate împotriva lucrării Conferinței Creștine pentru Pace crește. Atitudinile pozitive, precum și ale celor care ne înțeleg încă greșit și pe care noi le cercetăm cu seriozitate, ne întăresc convingerea în dreptatea țelului nostru.

Ele dovedesc că eforturile noastre încep să fie cunoscute și luate în serios. Încercarea de a nu da atenția cuvenită Conferinței Creștine pentru Pace, făcută în prima perioadă a existenței sale, astăzi nu mai reușește.

Noi constatăm cu recunoștință că Conferința Creștină pentru Pace a devenit o albie de adunare a multor curente de pace care curg în toată lumea creștină. Avem convingerea deplină că cea de-a doua Adunare Pancreștină pentru Pace va aduna laolaltă oameni din toate asociațiile ecumenice, din toate uniunile regionale, ca și din Conferințele bisericești est-asiatice sau panafricane și din toate Bisericile lumii și că ea va aduce o nouă contribuție esențială pentru binele tuturor oamenilor».

Preot I. GAGIU și
Preot OLIMP N. CACIULA

SCRISORI ȘI ECOURI ASUPRA SESIUNII DE LA BUCUREȘTI A COMITETULUI EXECUTIV AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

După încheierea sesiunii de la București a Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, mulți dintre participanți au ținut să-și exprime satisfacția pentru felul în care s-au desfășurat lucrările și recunoștința pentru condițiile create de Biserica Ortodoxă Română care a găzduit această sesiune. Numeroși membri ai Comitetului Executiv au trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian călduroase scrisori de mulțumire, iar alții și-au exprimat simțămintele de dragoste și recunoștință față de Biserica noastră și întîistătătorul ei prin articole și interviuri publicate în presa de peste hotare.

Publicăm mai jos cîteva din aceste mărturii ale dragostei și prețuirii de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Prea Fericitul Patriarh Justinian în rîndurile personalităților creștine care fac parte din forul suprem executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

Scrisoarea conducerii Conferinței Creștine pentru Pace :

CONFERINȚA CREȘTINĂ PENTRU PACE

Prea Fericirea Voastră,

După întoarcerea din neuitata ședere în țara Voastră, unde au avut loc sesiunile Secretariatului Internațional și ale Comitetului Executiv,

Vă rugăm să îngăduiți mai jos semnatei conduceri a Conferinței Creștine pentru Pace să exprime Prea Fericirii Voastre cele mai adînci mulțumiri creștinești pentru întreaga purtare de grijă oferită cu ocazia acestor sesiuni.

Datorită creării unor condiții favorabile din partea Prea Fericirii Voastre, a Bisericii Romîne, a preoților săi, a rectorului și a corpului profesoral al Institutului teologic, sesiunea romînă a adus un rezultat pozitiv care este o contribuție pentru mișcarea creștină a păcii, aflată înaintea celei de-a doua Adunări Pancreștine pentru Pace. Atmosfera duhovnicească și frățească cu care am fost înconjurați pretutindeni în țara Voastră, atenția funcționarilor Bisericii și a celor publici, ospitalitatea exemplară, toate acestea au jucat un rol important pentru reușita sesiunii.

Dar, încă, programul în afară de sesiunea însăși, recepția la Prea Fericirea Voastră, concertul de muzică religioasă, vizitarea frumosului Vostru oraș, a bisericilor sale, a Patriarhiei, a Operei de stat, darurile Voastre personale către delegați precum și serviciul religios de neuitat, în prezența Sanctității Voastre, au avut drept rezultat că noi ne-am întors acasă cu puternica convingere că Sfînta Voastră Biserică, creștinii și credincioșii din Republica Populară Romînă, participă din plin la marea lucrare a Conferinței Creștine pentru Pace, aducînd un ajutor moral și munca lor, la realizarea scopului nostru care este coexistența pașnică.

Vă rugăm, încă o dată, Prea Fericirea Voastră, să primiți, Voi înșivă și prin Voi toți colaboratorii din Sinodul episcopilor, întreaga Biserică și Instituțiile sale, călduroasele noastre mulțumri și urări de succes și cerem binecuvîntarea divină în lucrarea Voastră în via Domnului și în lumea lui Dumnezeu.

Ai Prea Fericirii Voastre foarte devotați,
Dr. J. L. HROMADKA
Președinte

J. N. ONDRA
Secretar general

23 noiembrie 1963

Scrisoarea personală a Domnului Prof. Dr. J. L. Hromadka, decanul Facultății de teologie evanghelică din Praga :

Prea Fericirea Voastră,

Fericit m-am înapoiat acasă, împreună cu soția mea, și mi-am reluat activitatea mea zilnică. Dar gîndurile mele sînt încă în Romînia, la cercul dragilor noștri frați romîni și, în chip cu totul deosebit, la Patriarhie. Ceea ce a făcut Prea Fericirea Voastră pentru noi, depășește toate aștep-

țările noastre. Organizarea lucrărilor Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace a fost perfectă și atmosfera frățească plină de prietenie, de care ne-am bucurat pretutindeni, ne-a încurajat pe noi și ne-a întărit pentru munca noastră în viitor. Nu vom uita niciodată slujba religioasă din ziua de 17 noiembrie și cele două recepții date de Prea Fericirea Voastră, care ne-au lăsat o impresie adîncă și stăruitoare. Plini de recunoștință ne gîndim, și eu și soția mea, la vizita de la Mînăstirea Căldărușani și mulțumim Prea Sfințitului Episcop Antim, ca și Igumenului de acolo, pentru însoțire și ospitalitate. Toată delegația cehoslovacă a Conferinței Creștine pentru Pace se alătură mulțumirilor mele, dar în același timp aș dori să Vă mulțumesc Prea Fericirii Voastre în numele tuturor membrilor Comitetului Executiv și să Vă doresc o bogată binecuvîntare de la Dumnezeu. Vă rugăm, de asemenea, să împărtășiți mulțumirile noastre tuturor celor de la Patriarhie, care ne-au purtat de grijă. Acum, noi așteptăm o mare delegație romînă cu prilejul celei de-a doua Adunări Pancreștine pentru Pace, în iunie 1964.

Al Prea Fericirii Voastre, cu totul devotat,

J. L. HROMADKA

27 noiembrie 1963

Scrisoarea Domnului Episcop Dr. Tibor Bartha, președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din R. P. Ungară :

Prea Fericirea Voastră,

Înapoiat acasă de la sesiunea Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, aș dori să-mi exprim mulțumirile mele cele mai cordiale pentru marele eveniment, care a însemnat pentru mine întîlnirea cu Biserica Ortodoxă Romînă. Mă simt obligat să Vă mulțumesc, în chip cu totul deosebit, pentru ocaziile pline de cinstire și de învățătură, pe care Prea Fericirea Voastră mi le-ați oferit cu ocazia recepției, cum și în convorbirea personală. Cu o înaltă prețuire, mă gîndesc la sfaturile valoroase, folositoare și progresiste, pe care Prea Fericirea Voastră le-ați dat cu privire la lucrarea Conferinței Creștine pentru Pace.

Marea bogăție spirituală a Bisericii Ortodoxe Romîne a întărit și mai departe convingerea mea că această Biserică, plină de demnitatea trecutului ei, îmbogățește în chip deosebit Ecumenicitatea și sînt convins că ea oferă o bază puternică și lucrării Conferinței Creștine pentru Pace.

Mulțumindu-Vă din nou pentru acest mare eveniment duhovnicesc din viața mea și pentru ospitalitatea plină de cinstire care ni s-a făcut, doresc ca Dumnezeu să binecuvînteze din belșug Biserica Ortodoxă Ro-

mînă și poporul muncitor al Republicii Populare Romîne, care lucrează pentru un viitor pașnic.

Cu expresia înaltei stime, al Vostru devotat,

Episcop Dr. TIBOR BARTHA
Președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din R. P. Ungară

Budapesta, 30 noiembrie 1963

Scrisoarea Domnului Profesor Dr. Heinrich Vogel, de la Facultatea de teologie din Berlin :

Prea Fericirea Voastră,

Simt o adîncă nevoie de a Vă mulțumi pentru toată bunătatea și pentru tot binele pe care l-am primit, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Romîne. Participarea la Liturghia din cadrul serviciului religios, ospitalitatea prietenească a Prea Fericirii Voastre, cu ocazia mesei festive pe care ne-ați oferit-o în casa Voastră, fețele luminoase și blînde ale călugărilor și călugărițelor din mînăstiri, toate acestea și încă multe altele vor rămîne în mod nesters înscrise în memorie. Atmosfera de prietenie, care pornea din inimă și pe care am respirat-o în mod constant ca oaspeți ai Prea Fericirii Voastre, a fost cel mai bun ajutor pentru munca noastră de pregătire a celei de-a doua Adunări Pancreștine pentru Pace. Chipul pașnic al poporului romîn, care ne-a privit atît de deosebit și de mișcător, a fost pentru noi o nouă chemare de a nu șovăi în străduințele noastre și de a nu capitula în fața nici unei greutăți.

Ca o dovadă a recunoștinței mele personale, Vă rog să primiți un exemplar din Dogmatica mea «Gott in Christo» cu o dedicație către Prea Fericirea Voastră, însoțită de convingerea mea că ea aduce în adîncul «Ortodoxiei ca Doxologie» acel consens care ne unește în adorare.

Cu dorințe de binecuvîntare pentru Sanctitatea Voastră și teologii voștri pentru apropiata sărbătoare a Nașterii Domnului nostru, în adîncă considerație, al Prea Fericirii Voastre,

HEINRICH VOGEL

Berlin, 24 noiembrie 1963

Scrisoarea P. C. Protopop Dr. George Novak, șeful Cancelariei Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia :

Prea Fericirea Vostraă,

Îngăduiți-mi, Vă rog, ca în calitatea de preot ortodox, care a avut cinstea să participe la lucrările sesiunii Comitetului Executiv al Confe-

rinței Creștine pentru Pace — sesiune ținută în Romînia —, să aduc mulțumriile mele cele mai adînci și cele mai devotate Prea Fericirii Voastre și valorosilor colaboratori ai Prea Fericirii Voastre, atît pentru invitația pe care mi-ați făcut-o, cît și pentru toate celelalte ce ați făcut pentru mine. Șederea în Romînia va rămîne pentru mine de neuitat, iar Crucea pe care am primit-o de la Prea Fericirea Voastră îmi va aduce aminte pururea de zilele acestea și mă va uni cu Prea Fericirea Voastră în rugăciune.

Vă urez tot binele de la Părintele nostru ceresc și cer de la Prea Fericirea Voastră binecuvîntarea și rugăciunile Voastre sfinte.

Adînc devotat,

Protopopul Dr. GEORGE NOVAK
Șeful Cancelariei Bisericii Ortodoxe
din Cehoslovacia

Praga, 21 noiembrie 1963

*

Domnul Carl Ordnung, participant la sesiunea de la București a Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, a publicat în ziarul «Neue Zeit» un articol, în care spune, printre altele :

«Comitetul Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace a fost în București oaspele Patriarhului Bisericii Ortodoxe Romîne, Justinian. El a ținut ședințele sale parte în sala de ședințe a reședinței patriarhale, parte în clădirea Sfîntului Sinod.

Deschiderea festivă a avut loc în aula Institutului teologic din București. La ea au luat parte, pe lîngă demnitari ai Bisericii Ortodoxe Romîne și reprezentanți ai Bisericilor Evanghelice, în frunte cu Episcopul luteran D. Fr. Müller și cu Episcopul reformat I. Nagy. Mitropolitul Iustin a salutat pe oaspeți în numele Patriarhului și i-a asigurat că Biserica Ortodoxă Romînă, pe temeiul tradiției ei spirituale și istorice, se știe puternic atașată Conferinței Creștine pentru Pace.

Gazdele romîne au folosit acest prilej pentru a înlesni membrilor Comitetului Executiv să arunce o privire în viața Bisericii lor. Într-o duminică s-a oficit Liturghia în biserica «Domnița Bălașa» de către Mitropoliții Nicodim de Leningrad și Ladoga, Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului în prezența Patriarhului și cu mare participare de credincioși. Mitropolitul Nicodim a hirotonit un preot și un diacon.

Într-o seară, în timpul sesiunii, s-a organizat în aula Institului teologic un concert dat de corul studenților, de corala preoților din București și de corul Catedralei patriarhale, care rămîne neuitat în amintirea participanților. Programul a cuprins cîntări religioase, compoziții clasice și melodii populare. Concertul s-a încheiat cu un cîntec pentru pace al unui compozitor romîn modern, care a fost executat de corul studenților.

La o întîlnire cu membrii Comitetului Executiv în biblioteca sa, Patriarhul a declarat : «Dvs. sînteți oaspeți în casa nu numai a unui slujitor al Bisericii, ci și a unui vechi luptător pentru pace, a unui vechi membru al mișcării de rezistență antifascistă internațională». Naturaletea cu care au fost spuse aceste cuvinte oglindește ceva din naturaletea cu care Biserica Ortodoxă Romînă stă și azi în Republica Populară Romînă alături de popor. Cele aproape 300 de biserici mai mari și mai mici din București — la multe din ele se fac renovări — dovedesc aceasta în felul lor, ca și cele 167 mînăstiri din țară, din care aproape jumătate au fost renovate și dezvoltate după 1945.

În această Biserică, tradiția vie spirituală și atenția și înțelegerea față de prezent au aflat o îngemînare rodnică, pentru care Patriarhul însuși este un simbol, de sub a cărui putere de iradiere spirituală și căldură umană nu se poate sustrage nimeni. Fără îndoială că această atmosferă, care e legată eventual și cu faptul că Romînia ca țară latină în Europa de Răsărit a jucat totdeauna un rol rodnic de mijlocitoare față de vecinii ei slavi, a exercitat o influență pozitivă asupra lucrărilor forului suprem de conducere al Conferinței Creștine pentru Pace.

Unul dintre cele mai frumoase rezultate ale sesiunii din București a Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace îl constituie faptul că ea a întărit legăturile între Biserica Ortodoxă Romînă și această Mișcare. Aceasta va avea efecte rodnice și asupra muncii teologice a Conferinței Creștine pentru Pace. Căci Patriarhul a accentuat de mai multe ori că ceea ce leagă Biserica sa de Conferința Creștină pentru Pace sînt temeiurile teologice. El a spus că teologii romîni (există în București și Sibiu două Institute teologice, fiecare cu circa 500 de studenți și cu un mare număr de profesori care publică mai multe reviste teologice) își pun bucuros cunoștințele în slujba Conferinței Creștine pentru Pace. «Printr-o teologie a păcii voim să ajutăm pacea în lume, a declaart Patriarhul Justinian».

*

Publicăm tot aici și scrisoarea Eminenței Sale D. Adolf Wischmann, președintele Serviciului relațiilor externe al Bisericii Evanghelice din Germania, care — fără a fi participat la lucrările sesiunii Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace — a fost în acel timp oaspete al Prea Fericitului Patriarh Justinian :

Prea Fericirea Voastră,

După ce m-am înapoiat din București la Frankfurt, mi-am exprimat îndată, printr-o telegramă, mulțumirile mele cordiale față de Prea Fericirea Voastră.

N-aș voi să scap prilejul de a Vă exprima și prin scrisoare mulțumirile mele.

Posibilitatea vizitei în Romînia a fost pentru mine cu adevărat o mare bucurie și, cu această ocazie, am cules impresii adînci despre viața și organizarea Bisericii Ortodoxe din Romînia. Îmi amintesc de convorbirile personale cu Prea Fericirea Voastră, de vizitarea așezămintelor Patriarhiei, de seara petrecută împreună la Operă, de recepția și de banchetul care ni s-au dat. Mai presus de toate îmi amintesc de slujba divină de duminică, slujbă care m-a impresionat adînc și în cadrul căreia s-a săvîrșit hirotonirea unui preot și a unui diacon.

M-a bucurat mult, de asemenea, vizita făcută în Moldova. Întîlnirile din mînăstiri și impresiile din capitala țării mi-au prilejuit o nouă înțelegere a structurii lăuntrice și externe a Bisericii Ortodoxe din Romînia.

În fine, mă simt foarte îndatorat să mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru posibilitatea pe care mi-ați dat-o de a vorbi cu Dl. Episcop Dr. Müller și cu Dl. Rector Dr. Binder.

Nu aș putea să nu Vă mulțumesc pe această cale și pentru darul atît de amabil pe care l-am găsit la plecare pe masa mea. El a produs o mare bucurie soției mele.

Nădăjduiesc mult că voi mai avea posibilitatea să vin din nou în Romînia, pentru a-mi adînci impresiile culese și pentru a întări legăturile făcute.

Rog pe Prea Fericirea Voastră să transmită salutările și mulțumirile mele și Episcopilor Vicari și consilierilor patriarhali, care s-au îngrijit cu atîta amabilitate de mine. M-am bucurat în șase zile de atîta prietenie, cum nu am așteptat niciodată să întîlnesc.

În săptămînile următoare voi face o dare de seamă înaintea Consiliului Bisericii Evanghelice din Germania asupra impresiilor mele de pe urma vizitei în Romîna.

Acum salut pe Prea Fericirea Voastră în dragostea Domnului nostru Iisus Hristos și în bucuria apropiatei sărbători a Nașterii Domnului,

D. ADOLF WISCHMANN
Președinte al Serviciului Relațiilor Externe
al Bisericii Evanghelice din Germania

Frankfurt a. Main, 24 noiembrie 1963

SESIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

(ROCHESTER-S.U.A., 26 AUGUST—2 SEPTEMBRIE 1963)

Între 26 august și 2 septembrie 1963 a avut loc la Rochester, statul New York, din Statele Unite ale Americii, sesiunea de lucru a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (prescurtat C.E.B.) Sesiunea a analizat întreaga activitate a Comitetului Executiv, a Secretariatului General, a Diviziilor, Departamentelor, Comisiilor etc., ale C.E.B., desfășurată de la ultima sa sesiune, ținută la Paris în luna august 1962, și pînă în prezent, și a dat noi directive în ce privește activitatea C.E.B. în viitor.

În cele ce urmează vom căuta să înfățișăm, pe scurt, unele din problemele care au figurat pe ordinea de zi a lucrărilor Comitetului Central de la Rochester și să arătăm unele dintre hotărîrile luate acolo.

1. *Raportul Comitetului Executiv*, expus de Dr. Franklin Clark Fry, a constituit o dare de seamă asupra activității, pe plan orizontal, depusă de Comitetul Executiv între cele două sesiuni ale Comitetului Central. Dr. Fry a făcut, în primul rînd elogiul persoanelor din conducerea centrală a C.E.B., decedate între timp, a vorbit despre întrunirile Comitetului Executiv din cursul anului 1963 (la Geneva și la Rochester), a arătat dezvoltările regionale ale C.E.B. în Africa, unde s-a constituit, ca organ complet autonom, dar păstrînd colaborarea cu C.E.B., Conferința Bisericilor din toată Africa, dezvoltările regionale din Asia Orientală și participarea la întîlnirile regionale din Europa (Nyborg), Statele Unite (Buck Hill Falls), Pacific (Honiara, Insulele Salomon) și America Latină (Buenos Aires). A menționat declarațiile publice făcute de membrii Biroului : la 23 octombrie 1962 — în legătură cu agresiunea împotriva Cubei, și la 7 noiembrie 1962 — în legătură cu criza chino-indiană. După aceasta Dr. Fr. Clark Fry a vorbit despre Conciliul II de la Vatican, unde C.E.B. a trimis un observator în persoana lui Lukas Vischer, care a reprezentat C.E.B. și la funeraliile papii Ioan XXIII. Una dintre preocupările Comitetului Executiv în legătură cu Conciliul II de la Vatican a fost în acest timp și studierea mijloacelor prin care relațiile dintre C.E.B. și Biserica Romano-Catolică ar putea fi amplificate. S-a cerut, de aseme-

nea, numirea a încă doi observatori la Conciliul II de la Vatican : un reprezentant al unei Biserici din Asia și un reprezentant al uneia dintre Bisericile Ortodoxe din Răsărit. Raportul a subliniat apoi necesitatea restructurării organizației C.E.B., a arătat contactul personal cu Bisericile-membre, menționînd vizitele făcute în U.R.S.S., în Republica Populară Romînă și în Grecia, cu prilejul festivităților Mileniului Muntelui Atos, a vorbit despre cea de-a patra Conferință «Credință și Constituție» de la Montréal (arătînd că delegațiile Bisericilor Ortodoxe au participat activ la lucrările Conferinței, că un anumit număr de Biserici Protestante s-au găsit acolo pentru prima oară și că poziția Bisericii Romano-Catolice, reprezentată printr-un număr de observatori, a reținut în chip deosebit atenția). În fine, raportul Comitetului Executiv a menționat schimbările de personal administrativ survenite în cursul anului 1962, a arătat situația finanțelor C.E.B., situația noilor construcții ale C.E.B. de la Institutul Ecumenic de la Bossey și s-a încheiat cu o scurtă dare de seamă asupra acțiunilor de ajutorare întreprinse de C.E.B. în Iran, în Algeria și în Jugoslavia.

2. *Raportul Secretariatului General,* prezentat de Dr. W. A. Visser't Hooft, a constituit o prezentare pe plan vertical a activității C.E.B. Comparînd situația în care se găsea Mișcarea Ecumenică în anul 1938 cu cea din prezent, Dr. Visser't Hooft a arătat că în tot timpul celor 25 de ani care s-au scurs de atunci, C.E.B. a continuat cu grijă lucrarea sa de formare, crescînd în forță interioară și luînd asupra sa responsabilități din ce în ce mai mari. S-a putut dovedi astfel că elementele esențiale ale ființei C.E.B. sînt acestea : a) că C.E.B. este un consiliu adevărat al Bisericilor, în sensul că Bisericile sînt acelea care dirijează Consiliul, iar acesta este instrumentul lor de colaborare și de comuniune ; b) al doilea element esențial este unirea străduințelor Comisiei «Credință și Constituție» cu acelea ale «Creștinismului Practic» în cadrul C.E.B. ; și c) luarea ca bază a activității C.E.B. a universalismului centrat în Hristos (hristocentrismul). În felul acesta Dr. Visser't Hooft a arătat că C.E.B. nu trebuie să fie un scop în sine, ci un fel de instituție, care să ajute Bisericile în străduințele lor de a fi «Biserica» ce mărturisește, servește și aduce împăcarea în mijlocul lumii moderne. Raportul arată mai departe că încă de la primele începuturi C.E.B. a fost locul de întîlnire al Bisericilor Orientului cu acelea care au o tradiție occidentală, locul în care s-a inaugurat un dialog între creștinătatea orientală și cea occidentală. Schimbul de păreri adînc, loial și frățesc, care a avut loc cu ocazia Conferinței «Credință și Constituție» de la Montréal și cu ocazia întîlnirii care a precedat această Conferință, sînt semne pline de încurajare cu privire la desfășurarea acestui dialog în viitor. «Atitudinea pe care noi o luăm — zice Dr. Visser't Hooft —, începînd acest dialog, nu ar trebui să fie, în nici un caz, aceea a grijii pe care o cauzează dificultatea sarcinii ce ne așteaptă, ci mai degrabă aceea a gratitudinii, deoarece noi aparținem generației de creștini care au privilegiul a fi chemați să facă primii pași, în vederea vindecării acestei răni vechi, care a avut atîtea consecințe

tragice pentru viața Bisericii și pentru umanitate». O deosebită însemnătate acordă raportul Secretariatului General relațiilor cu romano-catolicii, prin perspectiva Conciliului II de la Vatican. Desigură că acest Conciliu este destinat mai înainte de toate să reînnoiască viața Bisericii Romano-Catolice și să revizuiască atitudinea ei față de lumea modernă. Dar el se ocupă în mod specific și cu chestiunile raporturilor dintre Biserici. Faptul acesta îl determină pe Dr. Visser't Hooft să facă cîteva reflecții realiste în legătură cu Conciliul II de la Vatican. În rezumat, acestea pot fi expuse astfel :

a) Deocamdată nu trebuie nici să supraevaluăm, dar nici să subestimăm adevărata semnificație a Conciliului II de la Vatican. Nu trebuie nici să luăm o atitudine sceptică față de evoluția Bisericii Romano-Catolice în ceea ce privește poziția ei față de celelalte Biserici, dar nici să adoptăm o poziție romantică și să vorbim ca și cum chestiunile grave care despart Biserica Romei de celelalte Biserici ar fi fost deja lămurite sau ar fi pe calea de a fi lămurite. Cu toate posibilitățile de dialog și de colaborare ce se ivesc, chestiunile fundamentale care ne scapă rămîn realități inflexibile ;

b) Chestiunea vitală care se pune astăzi nu este aceea a unirii dintre Biserici, ci aceea a începerii unui adevărat dialog. Căci un dialog adevărat comportă și ideea unei «corecțiuni mutuale». Iar dialogul acesta trebuie să se desfășoare pe o bază clară, credința comună în Iisus Hristos, iar nu pe o bază religioasă generală lipsită de precizie.

c) Biserica Romano-Catolică este pe punctul de a deveni ea însăși un centru important de activități și de inițiative ecumenice. Dacă faptul acesta ar putea să îngreuieze oarecum sarcinile C.E.B., este totuși și un motiv de bucurie că aluatul ideii ecumenice își arată rezultatele lui în toate laturile creștinătății. De altfel, dacă existența mai multor centre de inițiativă ecumenică aduce cu sine diferite primejdii și diferite ten-tații, rolul C.E.B. va fi și pe viitor acela de a-și urma vocația specială căreia își datorește existența sa : de a așeza toate Bisericile care sînt pregătite pentru aceasta într-o asociație frățească, în care ele să caute a manifesta printr-un schimb de gîndire și de viață, printr-o mărturie și printr-o slujire comună față de lume, unitatea pe care ele o au în credința lor comună în Hristos și să pregătească calea pentru o unitate mai totală pe care Domnul o rezervă pentru ele.

Raportul Secretariatului General, într-o ultimă parte se ocupă despre dezvoltările regionale, arătînd că organele regionale sînt cu totul autonome, că ele nu sînt controlate dinafară și pot să se ocupe de problemele specifice regiunii sau continentului lor, din interior. Nu este mai puțin adevărat însă că ele pot aduce o contribuție la marea fraternitate mondială, expresia autentică a convingerilor și preocupărilor lor, din acea parte a lumii, în care activează. În fine, raportul se încheie cu mărturisirea că, dacă conducătorii Bisericilor creștine se vor arăta slujitori credincioși ai lui Dumnezeu, Dumnezeu le va da înțelepciunea și forța de care au nevoie, pentru a fi instrumentele voii Sale sfinte, în lume.

3. *Raportul Diviziei de întrajutorare, de slujire a Bisericilor și de asistență.* Ne oprim asupra raportului Diviziei de întrajutorare, de slujire a Bisericilor și de asistență, pentru a sublinia grija ce se depune, pentru ca această acțiune a Bisericilor să nu devieze de la linia ei creștină. Fondurile pe care le are la dispoziție Divizia aceasta, sînt fonduri provenite de la Bisericile-membre ale C.E.B. Bisericile însă pot întreprinde acțiuni de întrajutorare și independent de această Divizie. Comitetul Central a hotărît ca Bisericile membre și serviciile lor de întrajutorare să stabilească pe viitor programele lor în cea mai strînsă colaborare cu Divizia de întrajutorare din cadrul C.E.B.

4. *Tratatul asupra interzicerii experiențelor nucleare și demersurile care urmează.* Dezbaterile care au avut loc la Rochester cu ocazia întrunirii Comitetului Central al C.E.B., fac din ce în ce mai lămurită orientarea C.E.B., în problemele arzătoare care frămîntă omenirea cinstită a timpului de față. Chiar în ziua în care Tratatul cu privire la interzicerea experiențelor nucleare a fost parafat la Moscova, Biroul Comisiei Bisericilor pentru Afacerile Internaționale a publicat o declarație de aderare fără rezervă la acest Tratat. Declarația aceasta a fost supusă, la Rochester, Comitetului Executiv al Comisiei, care a adoptat o declarație mai largă asupra «Tratatului asupra interzicerii experiențelor nucleare și demersurile care urmează». Această declarație a fost însușită de Comitetul Central, care a trimis-o, însoțită de o scrisoare șefilor de state : al Uniunii Sovietice, al Regatului Unit și al Statelor Unite ale Americii. Declarația este intitulată «De la coexistență la cooperare», iar scrisoarea care o însoțește are următorul cuprins :

«Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor care cuprinde reprezentanți ai tuturor Bisericilor din lume, se găsește în timpul de față în sesiune și a luat cunoștință de progresele făcute pînă acum către pace. Ne dăm pe deplin seama de speranțele la care a dat naștere semnarea recentă a Tratatului interzicerii experiențelor cu arme nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă.

Comitetul Central, în unanimitate, ne-a cerut să vă împărtășim profunda sa gratitudine pentru această primă măsură menită să ajute a se ieși din impasul nuclear. Spunînd acestea, sîntem siguri că exprimăm aspirațiile milioanelor de creștini ai Bisericilor din toate continentele.

Biroul Comisiei Bisericilor pentru Afacerile Internaționale a publicat în ziua în care tratatul a fost parafat, o declarație a cărei copie v-o înaintăm alăturat. Comitetul Executiv al Comisiei a pregătit de asemenea o declarație detaliată asupra «Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor nucleare și demersurile următoare», care a fost adoptată de Comitetul Central și pe care v-o remitem, spre informare.

Adresîndu-vă acest mesaj de recunoștință, nici nu mai este nevoie să subliniem că rămîne încă mult de făcut pentru a crea acea lume de pace și de ordine, pentru care Bisericile noastre lucrează și se roagă. Vă asigurăm de rugăciunile noastre continui pentru voi și pentru toți oamenii de stat pe umerii cărora apasă sarcina hotărîrîrilor, ca să ajungeți, în

această nouă atmosferă, să treceți de la o eră de coexistență, la una de colaborare, pentru binele omenirii».

În această declarație, Comitetul Central, după ce-și manifestă bucuria că Tratatul semnat între cele trei mari Puteri este cel dintîi acord internațional constructiv, în competiția nucleară, care se găsește în curs, trece la o analiză sumară a lui, conchizînd că : «El nu suprimă amenințarea unui război nuclear și nici nu interzice folosirea armelor nucleare ; dar deschide calea unor acorduri ulterioare și reduce deci amenințarea războiului». Comitetul Central arată că : «națiunile ar trebui să sesizeze orice ocazie pentru a exploata avantajele situației prezente și pentru a căuta mijloacele de a trece de la coexistență, la un început de cooperare. Scopul declarat este o dezarmare generală și totală. În orice fel am defini scopul final, etapele care vor urma pentru stabilirea păcii mondiale merită în același timp o examinare serioasă și un efort enorm, pentru a grăbi realizarea lor». Declarația subliniază mai departe că : «Întreaga valoare a Tratatului depinde de adeziunea tuturor națiunilor lumii. În era nucleară, a refuza adeziunea la acest Tratat pentru rațiuni de prestigiu național sau de ideologie înseamnă a acționa într-un mod irresponsabil». După ce apoi mai stăruie asupra unor puncte însemnate în legătură cu Tratatul, arătînd că Tratatul acesta nu trebuie interpretat numai după litera, ci și după spiritul dispozițiilor sale, că este nevoie de o cooperare din ce în ce mai strînsă între țările semnatare ale Tratatului și vorbește despre un pact de neagresiune, care ar putea să constituie simbolul unor noi forme de relații, declarația zice : «Pentru a se ajunge la o pace durabilă, căreia Tratatul asupra interzicerii parțiale a experiențelor nucleare îi deschide calea, trebuie găsită o soluție durabilă pentru marile probleme și conflicte politice care divizează încă comunitatea mondială și care constituie o cauză de nesecuritate și de neliniște. Orice demers pentru reducerea armamentelor ar trebui întărit prin căutarea serioasă a reglementării problemei germane în ansamblul ei, ca și a celorlalte probleme în suspensie». Și declarația se încheie cu cuvintele : «Noi nădejdi de pace au mișcat inima oamenilor în aceste zile din urmă. Este sarcina cea mai înaltă a Bisericilor de a veghea ca aceste nădejdi să nu fie trădate».

5. *Declarația cu privire la tensiunile rasiale și etnice.* Un alt act din care se poate observa că C.E.B. nu rămîne în afara preocupărilor mari ale ceasului de față este declarația adoptată de Comitetul Central, la Rochester, cu privire la tensiunile rasiale și etnice. Pentru însemnătatea ei, reproducem aici în întregime această declarație :

«În concepția creștină, chestiunea de ansamblu a discriminării rasiale este privită ca o ofensă de neiertat adusă lui Dumnezeu și ea nu mai poate fi prea multă vreme tolerată, fără ca pietrele înseși să înceapă a striga. În astfel de condiții. noi înțelegem și mai adînc sensul Evangheliei și datoria Bisericii și a creștinului».

Prin aceste cuvinte, cea de-a doua Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor a proclamat, în cursul sesiunii sale din 1954, în Statele

Unite, convingerea sa, într-un moment cînd lupta împotriva discriminării rasiale provocată de deosebirile rasiale și etnice, avea o dimensiune mondială. Astăzi, cînd ne găsim reuniți aici, lupta a atins paroxismul său. Popoare întregi sînt hotărîte să nu mai rabde metodele de segregație, care le contestă orice demnitate și care disprțuiesc demnitatea omului însuși, atîta vreme cît și aceste practici mai subzistă în vreo parte a lumii.

Lupta capătă intensitate în Staele Unite, unde ne găsim întruniți, în Africa de Sud, în alte continente și în alte țări. Bărbați, femei și copii, creștini, ca și necreștini, neglijează securitatea lor personală, se lasă cîrîți în închisori, își riscă chiar și viața, acceptă amarnica suferință a singurătății, îndură dezorganizarea vieții lor de familie, dau dovadă de un curaj extraordinar în mijlocul temerilor naturale, și rezistă la tentația de a utiliza mijloacele brutale ale opresorilor lor. Tuturor acestora noi le dăm sprijinul nostru cel mai cordial, rugîndu-ne ca ei să fie întăriți și ca scopul lor să fie cît mai curînd atins : dăm mulțumită lui Dumnezeu, că a chemat numeroși creștini să participe la conducerea acestei lupte, pentru egalitatea socială. Cerem tuturor creștinilor și tuturor Bisericilor să se alăture lor și să-i susțină.

Noi recunoaștem, plini de rușine, că mulți creștini, datorită șovăielii și lpisei lor de acțiune, nu sînt angajați în această luptă, sau că sînt de partea care nu trebuie. Repetăm deci cu toată convingerea de care sîntem în stare, ceea ce a spus Adunarea în 1954, că «orice formă de segrgație bazată pe rasă, culoare sau origine etnică, este potrivnică Evangheliei și incompatibilă cu doctrina creștină a omului și cu aceea a naturii Bisericii lui Hrstos». Acolo unde noi, creștinii, prin faptele noastre sau prin lipsa noastră de acțiune contestăm aceasta, noi renegăm pe Hristos, ca și comunitatea care îi poartă numele.

Apelăm la Bisericile de pretutindeni, ca ele să-și examineze atitudinea lor interioară și practica lor, ca să se încredințeze că comunitatea lor cuprinde pe toți credincioșii, fără discriminare într-o dragoste deplină, și ca ele să lucreze fără răgaz, pentru ca să întărească pe toți aceia, a căror mărturie este prea slabă ca să vorbească și să acționeze cu curaj. Cea dintîi datorie a Bisericilor cu privire la problema rasială este ca să suprime ele înseși, barierele pe care le-au ridicat în sînul propriilor lor comunități. Numai atunci li se va putea admite pretenția de a lucra pentru dreptate, pentru frățietate și pentru demnitatea omenească. Numai atunci, împinse de dragostea lui Hristos, ele vor putea aduce ajutorul rugăciunii și al slujbei lor atît opresorului, cît și oprimatului. În timpul de față nu există un alt mod de a propovădui cu fidelitate Evanghelia.

Gravele conflicte rasiale, care tulbură Republica Sud-Africană, cer o soluționare. Orice comunicație între comunitățile rasiale, care trăiesc pe solul Republicii a fost compromisă, în mod grav. Toate comunitățile sînt victimele tragice ale unei nesiguranțe și ale unei lipse de securitate, care sporesc din ce în ce mai mult. În anii din urmă, guvernul a adoptat o legislație de un caracter absolut represiv, care suprimă înseși bazele libertății și securității personale și, prin aceasta, afectează toată atmosfera vieții

personale și sociale. Milioane de africani sînt condamnați să trăiască în sectoare de «dezvoltare separată», sub dispoziții guvernamentale concepute în termeni atît de restrictivi, încît aceia cărora li se aplică nu pot să se încreadă în ele și nici măcar să le accepte.

Această criză ascuțită, cheamă pe toți creștinii să-și recunoască și să-și accepte responsabilitatea lor comună. În timpul consultării de la Cottesloe, în 1960, conducătorii Bisericilor Sud-Africane au indicat mijloacele de a evita o agravare a conflictului. Creștinii albi ai Republicii trebuie să reconsidere calea străbătută de atunci și pînă astăzi. Ei sînt rugați cu stăruință ca să repudieze cu hotărîre, în fapte și cuvinte, tot ceea ce compromite mărturia lor față de Hristos, în Care toți oamenii sînt una. Facem apel la creștini să intervină în rugăciunile lor pentru oamenii de orice rasă din Africa de Sud, care trec prin mari primejdii și care suportă pedepse severe în slujba dreptății și a solidarității umane. Creștinii care trăiesc în afară de Republica Sud-Africană, trebuie să caute să informeze opinia publică mondială de această criză ascuțită și să reamintească, în felul acesta, celorlalte țări și guvernelor lor, responsabilitățile respective în această criză gravă. Urmărirea intereselor naționale egoiste de către guverne, mai ales în domeniul economic, în relațiile lor cu Africa de Sud, poate să contribuie cu mult întru a face să se întîrzie realizarea dreptății rasiale pentru toți locuitorii națiunii acesteia.

Creștinii din lumea întreagă trebuie să facă totul, ca să arate grija pe care le-o pricinuiesc victimele discriminării rasiale și pentru a veni în ajutorul refugiaților din Republica Sud-Africană.

Cu toate că cea mai mare parte dintre africani au părăsit orice nădejde de a găsi o soluție internă unei probleme care îi depășește, toți creștinii trebuie să se roage și să lucreze în vederea unei soluții pacifice și echitabile. Ei trebuie să preseze guvernul Republicii Sud-Africane să facă din nou legătura cu comunitățile africane «de culoare» (metișii) și indiene ; să răstoarne, fără întîrziere, tendința politică actuală ; să asigure toate drepturile politice, civile și economice tuturor membrilor acestor comunități, mai ales celor din comunitățile urbane și să restabilească dreptatea pentru toți.

Este un lucru esențial de a se stabili legături și contacte libere între diferitele grupuri rasiale și căpeteniile lor, între aceștia din urmă și celelalte căpetenii ale națiunii, în toate domeniile vieții naționale. Izolarea dă naștere la conflicte, în timp ce comunicarea este condiția păcii. Rugăm pe creștini să fie cei dintîi întru a da la o parte barierele care, în momentul de față, împiedică pe oameni chiar de a-și vorbi unii altora.

Noi nu putem decît să amintim populației albe din Africa de Sud, și mai ales creștinilor, că continuarea politicii rasiale actuale îi va izola și mai mult de restul lumii. Atitudinea aceasta se lovește de resentimentul profund al popoarelor lumii. Ceva mai mult, ea a dat naștere, în Africa de Sud, unui spirit mai de grabă închistat, decît deschis. Acești doi factori contribuie la izolarea Africii de Sud. Facem apel la creștinii albi ca să lucreze cu stăruință pe lîngă concetățenii lor și pe lîngă gu-

vernele lor, pentru a-i determina să părăsească rigoarea și izolarea lor și a lăsa curs liber unei atitudini deschise de colaborare.

Mișcarea destinată a asigura cetățenilor negri ai Statelor Unite drepturi civile desăvîșite omenești a luat proporțiile unei maree, pe care nimic nu o mai poate stăvili. Nu mai este vorba acum de o chestiune de ordin interior. Mișcarea aceasta face parte mai degrabă din tensiunile rasiale pe care le întîlnim în lumea întreagă și, ca atare, ea a devenit un obiect de preocupare pentru creștinii din lumea întreagă. Comitetul Central aduce omagiul său tuturor acelora — albi și negri — care, în Statele Unite au suferit pentru această cauză. El laudă persoanele, parohiile și organizațiile creștine care luptă pentru a pune capăt scandalului acestuia din viața națiunii americane. El deplînge faptul că anumți cetățeni albi mai sînt încă angajați într-o luptă fără de speranțe, destinată să perpetueze o politică de segregație rasială în biserici și în școli, în atribuirea locuințelor, în cererile de lucru, în serviciile publice. La o sută de ani după Proclamarea emancipării sclavilor și la cîteva zile după demonstrația fără precedent care a avut loc la Washington, pentru egalitatea drepturilor civice, Comitetul Central cere cu insistență Bisericilor din Statele Unite, de a-și intensifca eforturile, pentru a elimina orice formă de discriminare rasială din toate domeniile vieții din țara lor. Bisericile au de parcurs o lungă cale, dacă ele țin să realizeze în practică ceea ce propovăduiesc. A venit momentul cînd ele trebuie să facă să se înțeleagă consecințele multiple și complexe ale crizei acesteia, pe plan internațional. Acum ele trebuie să-și unească eforturile, pentru a face să dispară orice urmă de discriminare din viața națiunii. Acum trebuie ca ele să-și dubleze eforturile pentru a-și îndeplini slujba de împăcare și pentru a face să apară relații autentice între cetățenii negri și ceilalți cetățeni.

Egalitatea raselor și a grupurilor etnice este reclamată în multe locuri și ea va continua să fie reclamată, pînă ce va fi pretutindeni pe deplin admisă. Sîntem conștienți că mențiunea pe care o face cu privire la Africa de Sud și la Statele Unite aduce înaintea conștiinței noastre datoria de a face în țările noastre, în orașele noastre și în Bisericile noastre tot ceea ce este egalitatea rasială și iubirea creștină. Soluționarea acestei probleme cere o schimbare radicală a categoriilor de gîndire și a atitudinilor tradiționale. Acolo unde o astfel de schimbare ne-ar neliniști, trebuie să ne amintim că Dumnezeu este prezent (El este desigur și în acest moment) și că nu este nici o rațiune de a avea teamă. Din înseși eforturile desfășurate în această direcție rezultă că există bariere, care împiedică libera comunicare între indivizi, rase, guverne, organizații și chiar Biserici. Totuși, numai printr-un spirit deschis vom atinge ținta noastră.

Noi știm că lucrurile acestea au devenit cu putință, prin făgăduința Duhului Sfînt».

În Comitetul Central de la Rochester s-au mai prezentat două referate : unul de Pastorul Patrik C. Rodger, asupra celei de-a IV-a Con-

ferințe «Credință și Constituție» de la Montréal și altul de Dr. Lukas Vischer asupra Conciliului II de la Vatican. Vom căuta să vedem cum au fost înfățișate aceste două evenimente bisericești din timpul din urmă, înaintea Comitetului Central al C.E.B. de la Rochester, de către cei doi raportori.

6. *Raportul asupra celei de-a patra Conferințe «Credință și Constituție», de la Montréal (1963).* Conferința de la Montréal a fost în primul rînd și mai ales importantă ca eveniment interbisericesc de factură ecumenică prin participarea a 130 de biserici membre și nemembre, printre care și Biserica Romano-Catolică, cu 5 observatori. Timpul cel mai mult s-a folosit în discuțiile care au avut loc în secții.

Mai însemnată decît Conferința propriu-zisă, din punct de vedere al rezultatelor obținute, a fost Conferința mondială premergătoare de la Montréal între teologii ortodocși și neortodocși. S-a observat că «pentru prima dată, poate, a fost cu putință teologilor care reprezintă tradiția ortodoxă și alte tradiții orientale să se întîlnească cu aceia ai Occidentului dinafara Bisericii Romano-Catolice pentru o discuție și un dialog teologic, pe picior de egalitate frățească, fără ca vreuna din părți să caute a domina pe alta și fiecare dintre ele putînd contribui din plin pentru a o îmbogăți pe cealaltă». Temele care s-au abordat cu această ocazie au fost acelea ale continuității istorice a Bisericii, semnificării vechilor sinoade și a reformei din punctul de vedere al diferitelor poziții teologice reprezentate.

7. *Raportul asupra Conciliului II de la Vatican.* Raportul vorbește exclusiv despre prima sesiune a Conciliului II de la Vatican, la care Dr. Lukas Vischer, raportorul, a luat parte ca observator din partea C.E.B. Observațiile sînt judicioase și analiza caută să pătrundă pînă în adîncul lucrurilor. Dr. Lukas Vischer recunoaște că, cu toate nădejdile noi cărora le-a dat naștere, atît înăuntrul Bisericii Romano-Catolice cît și în afară, Conciliul II de la Vatican, «ne găsim în mod lămurit într-o perioadă de tranziție, și că ar fi cu totul greșit să încercăm a face pronosticuri, cu ușurință, asupra felului cum vor evolua lucrurile». Sînt unii care, plini de un entuziasm fără de margini declară că Conciliul acesta este cel mai mare eveniment din istoria Bisericii în secolul în care trăim, ținînd seamă de schimbările pe care el le-ar putea eventual aduce în viața Bisericii Romano-Catolice și în raporturile ei cu celelalte Biserici. Alții, mai sceptici, susțin însă cu o monotonie plină de scepticism că nu va avea loc nici o schimbare reală.

După autorul referatului, cinci sînt punctele în jurul cărora s-au purtat discuțiile în Conciliul II de la Vatican, în prima lui sesiune : a) reînnoirea Bisericii în raport cu lumea contemporană ; b) definirea într-un mod nou a naturii Bisericii ; c) întărirea autorității episcopale ; d) începerea dialogului cu creștinii dinafara Bisericii Romano-Catolice și e) deosebirea între substanța credinței (depositum fidei) și expresiunea ei (modus enuntiandi).

Cît privește problema reînnoirii Bisericii în raport cu lumea contemporană, ea vădește preocupările pastorale ale Conciliului. «Pastoralis», care a devenit un termen privilegiat al Conciliului, caracterizează aproximativ expresia «aggiornamento» folosită ocazional de papa Ioan XXIII. Este vorba mai întîi de o reînnoire în viața liturgică a Bisericii Romano-Catolice, care să facă participarea credincioșilor la cult mai activă, iar apoi este vorba și de prezența Bisericii Romano-Catolice în preocupările majore ale lumii secolului nostru. O comisie specială a fost însărcinată să elaboreze o schemă asupra «prezenței Bisericii în lume». În această schemă sînt grupate problemele cele mari pe care Biserica este datoare să le întîmpine în lumea de astăzi (vocația și demnitatea omului, familia, civilizația și cultura, ordinea internațională, războiul și pacea). După cum se vede Conciliul se simte din ce în ce mai mult chemat să-și întoarcă privirile spre exterior și să examineze cu atenție problemele lumii contemporane.

Dezbaterile asupra temei «natura Bisericii» au lăsat să se observe, la părinții Conciliului, o grijă majoră de a se lărgi și de a se aprofunda concepția strîmtă, de pînă acum, cu privire la «natura Bisericii». Schema respectivă a fost găsită prea parțială, prea juridică. Ea descrie Biserica prea mult ca o organizație constituțională vizibilă și nu pătrunde destul de adînc în realitatea spirituală care transcende instituția vizibilă. Ea rămîne aproape exclusiv la ierarhie și nu dă valoarea trebuitoare faptului că Trupul lui Hristos înglobează în sine totalitatea credincioșilor, preoți și laici. Ea descrie Biserica prea mult ca o armată constant victorioasă și trece sub tăcere faptul că ea este chemată nu să stăpînească, ci să slujească. Observații deosebit de judicioase, discuții deosebit de înflăcărate, dar care, pînă în cele din urmă nu se poate bănui la ce rezultate practice vor ajunge.

Problema «autorității episcopilor» a fost pusă de la început cu multă vigoare. Mulți vorbitori, îndeosebi dintre episcopii Bisericilor răsăritene în comuniune cu Roma, au insistat asupra necesității unei noi definiții a raporturilor dintre magisteriul pontifical (autoritatea papii) și acela al episcopilor (autoritatea episcopilor). Ei au vorbit hotărît împotriva greșelii care se face de a se considera episcopii simple organe de execuție ale papii. Papa și episcopii trebuie să fie considerați în primul rînd ca un colegiu, iar funcțiunea apostolică a episcopului în eparhia lui, trebuie să dobîndească o nouă definiție. Ce se va realiza pînă în cele din urmă și asupra acestui punct este greu de spus. Adevărul este că situația actuală din Biserica Romano-Catolică, din punctul de vedere al autorității episcopilor este anacronică, iar lucrul după care doresc cu înfocare, cel puțin aceia dintre episcopii care au luat cuvîntul în dezbaterea acestei probleme, dacă este adevărat, după cum spune Dr. Lukas Vischer, că reprezintă un progres ecumenic, după părerea noastră nu este altceva decît autoritatea episcopatului din Biserica Ortodoxă, în toată larga ei semnificație și cu toate consecințele care decurg din ea.

O caracteristică a Conciliului II de la Vatican este și dispoziția manifestă a lui după «un dialog ecumenic». Secretariatul «pentru unitate» înființat încă înainte de Conciliu și pe care Papa l-a așezat din punct de vedere practic pe picior de egalitate cu celelalte comisii ale Conciliului, vădește în chip clar dispoziția Bisericii Romano-Catolice după un dialog cu creștinătatea dinafara ei. Chestiunea «unității» și a «ecumenismului» nu a fost discutată însă decît numai marginal în timpul primei sesiuni a Conciliului.În afară de cele trei scheme principale cu privire la acest subiect, care au fost găsite insuficiente, către sfîrșitul primei sesiuni a Conciliului s-a alcătuit o nouă schemă «de oecumenismo», care va intra în dezbaterile sesiunii a doua, probabil.

Cît privește distincția dintre «substanța» și «expresia» credinței, ridicată pentru prima dată de papa Ioan XXIII, în cuvîntarea de deschidere a Conciliului II de la Vatican, aceasta este considerată ca fiind de cea mai mare însemnătate în ceea ce privește posibilitățile de viitor ale dialogului Bisericii Romano-Catolice cu creștinii dinafara ei. Papa Ioan XXIII a făcut distincție între «depositum fidei» și «modus enuntiandi». Substanța credinței (depositum fidei) este imuabilă și întotdeauna identică cu sine însăși. Forma în care este exprimată credința, formularea ei (modus enuntiandi) deci poate varia. Biserica învață întotdeauna același adevăr unic, în ceea ce privește substanța : fiind Trupul lui Hristos, ea nu poate să învețe altceva, nu poate să se contrazică pe sine. Dar aceasta nu înseamnă că ea trebuie să se exprime și să exprime întotdeauna adevărul în același chip. Ea îl poate exprima sub o formă nouă. Nu trebuie să fie niciodată sclava formulelor ei, așa cum acestea au fost pronunțate odinioară. Ea are libertatea de a se exprima într-un mod care să se adapteze la timpul prezent. Problema aceasta ridică o seamă de dificultăți pentru teologia romano-catolică. Aceasta va fi silită să reia îndeaproape reexaminarea «continuității», care după părerea de pînă acum a părinților conciliari, nu ar părea să sufere nici o modificare. Din reexaminarea aceasta însă se vor contura noi posibilități de întîlnire și de înțelegere reciprocă, cu creștinii dinafara Bisericii Romano-Catolice.

În partea a doua a referatului său, Dr. Lukas Vischer caută să dea răspuns la întrebarea : «Vom putea fi conduși la o comunitate în dialogul dintre Bisericile separate ?» In vederea acestui scop, el subliniază mai întîi că, cu toate bunele intenții care au ieșit în evidență în cursul primei sesiuni a Conciliului II de la Vatican, nu trebuie să ne arătăm prea optimiști, ci trebuie să așteptăm să vedem în ce măsură aceste bune intenții se vor putea impune și mai departe. O mulțime de speranțe se pot sfărîma de zidul consevatorismului, ajungîndu-se cel mult la un compromis. Dar chiar dacă marile intenții, manifestate în prima sesiune, ar deveni realități, nu ne vom găsi decît la începutul întîlnirii ecumenice. Și aici se vor ivi noi dificultăți, întrucît Biserica Romano-Catolică acordă conceptului de ecumenism un conținut cu totul altul decît în Mișcarea Ecumenică, și întrucît ea va înțelege întotdeauna să facă un ecumenism propriu. Ea va

putea să intre într-un dialog care să stabilească între ea şi Bisericile dinafara ei o relaţie dar ea nu va putea vorbi niciodată de un dialog care să lege între ele totalitatea Bisericilor divizate. Ea înţelege să devină activă pe plan ecumenic, fără a se angaja ca membru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Dar, dacă astfel stau lucrurile nu înseamnă că ideea ecumenică nu a făcut progrese mari în timpul din urmă : dialogul a devenit în mod rapid o realitate aproape universală. Ce va izbuti să facă Biserica Romano-Catolică din punctul de vedere al dialogului cu celelalalte Biserici, va arăta mai departe sesiunea a doua şi probabil şi sesiunea a treia a Conciliului.

Dr. Lukas Vischer scoate apoi în evidenţă patru puncte de care ar urma să se ţină neapărat seamă în ceea ce priveşte dialogul dintre Biserica Romano-Catolică şi celelalte Biserici creştine :

a) Pînă în momentul de faţă (şi Enciclica «Pacem in terris» inclusiv) Bisericile creştine dinafara Bisericii Romano-Catolice sînt considerate laolaltă cu lumea necreştină. Dacă este vorba de un dialog serios cu Bisericile acestea, concepţia aceasta trebuie înlăturată în mod explicit. Expresia «Christi fideles» pentru tot ansamblul creştinătăţii ar fi cea mai bună pentru a desemna o etapă simbolică în cursul dialogului.

b) Dacă Biserica Romano-Catolică se identifică numai pe sine cu Trupul lui Hristos, atunci care este poziţia eclezială a Bisericilor dinafara Bisericii Romano-Catolice ? Sînt ele numai nişte comunităţi inconsistente de creştini botezaţi ? Şi este just acest lucru ? Textul revizuit al schemei «de ecclesia» pare că va cuprinde unele elemente care să ducă şi la lămurirea oarecum a acestei probleme. Aici nu este vorba însă nicidecum de un act amical, ci de un element fundamental. Nelămurirea definitivă a acestei probleme va pune în impas orice dialog viitor al Bisericii Romano-Catolice.

c) În vederea dezvoltării relaţiilor ecumenice, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a insistat continuu asupra necesităţii de a se da o explicaţie clară libertăţii religioase şi de a se acorda o preocupare mai atentă problemei căsătoriilor mixte. Dintre aceste două probleme, numai prima dacă a fost puţin discutată în sesiunea primă a Conciliului. Rămîne să se vadă ce se va face în viitor.

d) Punctul al patrulea priveşte chestiunea «mărturiei comune». Mărturia Evangheliei în lume, după concepţia romano-catolică, rămîne ceva exclusiv în proprietatea acestei Biserici, sau dreptul la propovăduirea Evangheliei revine deopotrivă şi celorlalte Biserici. Şi, în caz că se ajunge la înţelegerea respectivă, care va fi pe viitor forma acestei «mărturii comune» ?

Expunerea critică făcută de Dr. Lukas Vischer înaintea Comitetului Central al C.E.B., la Rochester, a adus o seamă de elemente valoroase pentru înţelegerea atît a Conciliului II de la Vatican în sine cît şi a dialogului ecumenic pe care intenţionează să-l înceapă Biserica Romano-Catolică cu celelalte Biserici dinafara ei.

Dintre lucrările Comitetului Central al C.E.B., de la Rochester, mai menționăm aici următoarele alocuții :

1. Alocuțiile pastorului Jean Kotto și Klaus von Bismark, asupra temei : «Care este funcţia Bisericii în statele noi». Cu toate că Pastorul Jean Kotto era venit din îndepărtatul Camerun al Africii, iar Klaus von Bismark din Germania, în linii mari alocuţiile lor au coincis, iar problema responsabilităţii Bisericii, în sînul unei societăți care trece de la o formă tradiţională la una în continuă mișcare, a fost pusă de ambii cu aceeași pregnanță.

2. Alocuția Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, asupra temei : «Ce înseamnă a fi membri ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor». După ce a făcut o incursiune în documentele oficiale ale C.E.B., asupra a ceea ce înseamnă a fi membri ai Consiliului și după ce a arătat că Declarația de la Toronto, adoptată de Comitetul Central, în 1950, constituie descrierea cea mai completă a naturii Consiliului, Dr. W. A. Visser't Hooft a subliniat că astăzi, după atîta vreme, descrierea aceasta nu mai este suficientă. «Declarația de la Toronto și alte documente ale Consiliului nu au atribuit C.E.B. o calitate ecleziologică (în sensul strict al cuvîntului). Dar, trăind laolaltă, Bisericile nu vor învăța nimic din aceasta ? Nu va avea loc, oare, o creștere în comuniunea care ar trebui să se exprime printr-o înțelegere mai adîncă și mai bogată, pe care Consiliul ar avea-o despre el însuși, iar experiența aceasta nu ar trebui să ne constrîngă să admitem că natura Consiliului ar trebui descrisă după categoriile ecleziologice ? Mulți teologi, a observat vorbitorul, au răspuns la această întrebare în mod afirmativ și au vorbit de C.E.B., ca de o «realitate eclezială». La Montréal, chestiunea a fost atinsă și mulți membri ai Conferinței doreau să afirme că Consiliul manifestă calități care aparțin Bisericii lui Hristos. Recunoscînd că Consiliul nu poate fi pus în paralelă cu Biserica Universală și că el nu ar putea manifesta caracteristicile Bisericii («notae Ecclesiae), decît într-un chip cu totul nedesvîrșit, mulți au avut sentimentul că a venit timpul, să se arate în ce fel comuniunea Bisericilor în C.E.B. manifestă o realitate care aparține de natura Bisericii. Delegații Bisericilor Ortodoxe, ca și alții, au ridicat obiecțiuni vii, împotriva acestei tendințe și au subliniat că încercarea aceasta ar fi, pe de o parte, incompatibilă cu ecleziologia lor, iar pe de altă parte ar urmări să facă din C.E.B., ceva cu totul diferit de ceea ce a fost la început, după propriile sale definiții. Întrucît la Montréal nu a fost timp suficient ca să se discute, în toată amploarea, această problemă, ci numai a fost enunțată, s-a cerut ca Comitetul Central să facă din chestiunea aceasta a semnificației calității de membru al Consiliului, obiectul unui studiu mai adînc.

Dr. W. A. Visser't Hooft a arătat mai departe că, în studierea acestei probleme spinoase, trebuie să se țină seamă de următoarele trei puncte : a) că experiența ecumenică este o experiență nouă din punctul de vedere al istoriei Bisericii ; b) experiența ecumenică este în mod esențial un eveniment nou în viața Bisericilor și c) că C.E.B. trebuie să evite

nu numai de a deveni o «super-Biserică», dar chiar și de a da impresia că este pe punctul să devină o «super-Biserică». Este nevoie de a se căuta o claritate mai mare. Dar, se întreabă Dr. Visser't Hooft, în ce direcție trebuie căutată această claritate ? Expresiile folosite pentru descrierea acestei noi realități sînt toate neadecvate. Se vorbește adesea de Mișcarea Ecumenică (cine depinde de ea ?, pînă unde se întind limitele ei ?). Se vorbește de Oekumene (expresie tot atît de neadecvată). Se mai vorbește apoi de «Biserica Mondială» (expresie foarte discutabilă). Din folosirea acestor expresii însă rezultă că în situația ecumenică s-a întîmplat ceva nou, care transcende viața organizației ecumenice. Nu trebuie să renunțăm la definiția naturii Consiliului Ecumenic. Dar mai înainte trebuie să căutăm a exprima mai clar ceea ce ni se întîmplă nouă tuturor, în întîlnirea noastră ecumenică, și apoi, de aici, în lumina noii conștiințe a evenimentului ecumenic, în ansamblul său, să definim mai limpede rolul exact pe care-l joacă Consiliul Ecumenic. În situația aceasta, desigur că C.E.B., va trebui, pînă în cele din urmă, să fie descris în termeni ecleziologici, care însă nu vor face din el ceva diferit de ceea ce a avut intenția să fie : un slujitor și un instrument. O astfel de problemă, de o deosebită importanță, va fi trimisă, o dată cu raportul de la Montréal, Bisericilor-membre, pentru a se pronunța asupra ei. Căci, în orice caz, a încheiat Dr. A. Visser't Hooft, este mai bine a trăi cu o realitate care depășește definițiile, decît a trăi cu o definiție, care pretinde a avea mai multă substanță decît i-am fi dat-o noi.

Problema pe care o pune Dr. W. A. Visser't Hooft și pe care Comitetul Central a aprobat-o să fie trimisă spre studiere Bisericilor-membre, împreună cu raportul de la Montréal și cu procesul-verbal al discuțiilor care au avut loc în legătură cu ea, este o problemă deosebit de dragă lumii protestante și cu atît mai mult vechilor activiști ai Mișcării Ecumenice, care au contribuit la creșterea și dezvoltarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în stadiul în care se găsește astăzi.

Desigur că, după ce și Biserica noastră va primi documentele despre care este vorba, teologii noștri vor studia în amănunt toate fețele problemei, iar Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne își va spune cuvîntul său autoritar.

Comitetul Central, în sesiunea sa de la Rochester, a mai adoptat apoi o seamă de măsuri menite să promoveze buna desfășurare a lucrărilor Diviziilor, Departamentelor și Comisiilor sale și a fixat programul întrunirilor ecumenice în cursul anului 1964.

La lucrările Comitetului Central al C.E.B., de la Rochester, Biserica Ortodoxă Romînă a fost reprezentată de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul Central.

Pr. OLIMP N. CĂCIULĂ

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE LA LUCRĂRILE CONGRESULUI AL IV-LEA INTERNAȚIONAL DE STUDII PATRISTICE DE LA OXFORD

(16—21 SEPTEMBRIE 1963)

Congresul Internațional de Studii Patristice e o organizație științifică permanentă de nivel mondial, creată de un grup de reprezentanți ai Bisericii Anglicane în frunte cu primatul Angliei și cu Profesorul Dr. Reverend F. L. Cross, în 1951, cu sediul la Colegiul Christ Church, Oxford, Anglia. El e convocat din patru în patru ani în luna septembrie și numără în rîndurile sale delegați aparținînd tuturor Bisericilor și confesiunilor creștine.

Scopul principal al Congresului Internațional de Studii Patristice de la Oxford este promovarea cercetărilor de patrologie și patristică și a disciplinelor înrudite, dîndu-le un complex și întins cadru științific cu secții variate ca : ediții, studii critice, filologie, interpretări la anumite probleme biblice, probleme iudaice avînd legătură cu creștinismul, probleme teologice, filozofice, istorice, liturgice, juridice, monahale, ascetice (la Congresul din 1955), adăugîndu-se — uneori — și secții speciale : Părinții apostolici, probleme sau teme majore dedicate unor capitole importante de spiritualitate patristică : ortodoxie și gnosticism, teologie filozofică, liturgică orientală, Origen, Augustin etc. (Congresele din 1959 și 1963). Aceste probleme sînt tratate minuțios și cu deosebită acrivie pe texte din Părinții și scriitorii bisericești și pe alte documente contemporane sau utile comportînd una sau mai multe comunicări ținute în fața Congresului sau trimise biroului de organizare. Comunicările prezentate la Congresele al II-lea și al III-lea (1955, 1959) au fost editate în șase volume, primele două de Kurt Aland și F. L. Cross, următoarele patru volume de F. L. Cross sub titlul : *Studia Patristica,* în cunoscuta colecție : «*Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*», herausgegeben von der Kommission für Spätantikereligionsgeschichte, vol. 63, 64, 78, 79, 80, 81 în cadrul Academiei de Științe Germane din Berlin, în anii 1957 și 1961. Aceste volume se află și la Biblioteca Academiei R.P.R.

Congresul Internaţional de Studii Patristice urmăreşte şi crearea unei atmosfere de apropiere şi de înţelegere între Bisericile creştine prin reprezentanţii celui mai calificat ecumenism din perioada clasică a creştinismului : Sfinţii Părinţi. Biserica Anglicană şi-a dat seama de rolul activ, pe care îl poate avea opera Sfinţilor Părinţi în acţiunea de trezire şi mobilizare a conştiinţei unităţii creştine în zilele noastre. Acordînd ea însăşi o atenţie deosebită Sfinţilor Părinţi, această Biserică face, prin Congresul Patristic, să se întîlnească în sînul ei specialiştii catolici cu cei ortodocşi şi cei protestanţi, în examinarea şi preţuirea acelorași spirite şi valori clasice care au luptat pentru unitatea Bisericii veacuri de-a rîndul. Fără să se fi înţeles în prealabil, unii specialişti ortodocşi şi catolici au făcut comunicări întinse chiar despre ecumenismul patristic, intensificînd şi mai mult atmosfera de apropiere deja existentă.

Sînt motive să credem că Congresul Internaţional de Studii Patristice de la Oxford vrea să fie şi o etapă nouă în apropierea Bisericii Anglicane de Biserica Ortodoxă.

Probabil sub influenţa primelor trei Congrese patristice de la Oxford (1951, 1955, 1959), Comisia pentru «Credinţă şi Organizare» din sînul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a creat, în timpul sesiunii ei de lucru de la Paris, în august 1962, o «subcomisie de Studii Patristice», menită să alimenteze lucrarea ecumenică prin bogatele resurse ale vieţii şi operelor Părinţilor şi scriitorilor bisericeşti. Subcomisia a fost înfiinţată la propunerea lui Lukas Vischer, ecumenist protestant marcant, membru al Comisiei pentru «Credinţă şi Organizare» şi al Congresului Internaţional de Studii Patristice. Ea a organizat un plan de lucru şi a fixat, pentru 1963 şi 1964, întîlniri ale membrilor ei la Montréal, Oxford şi Rodos. Dintre membrii ortodocşi ai subcomisiei patristice relevăm pe I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu, B. Anagnostopulos etc.

ORGANIZAREA CONGRESULUI

Congresul Internaţional de Studii Patristice a invitat şi anul acesta reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Romîne, specialişti în Patristică, să participe la sesiunea lucrărilor sale de la Oxford, în septembrie 1963.

Delegaţia Bisericii noastre, alcătuită din I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului şi Pr. Prof. Ioan G. Coman, de la Institutul teologic universitar din Bucureşti, a sosit la Oxford miercuri 18 septembrie 1963 şi a fost călduros primită la Colegiul Christ-Church, sediul principal al Congresului, de către Prof. F. L. Cross şi de biroul administrativ.

Congresul Patristic de la Oxford a fost organizat cu multă grijă. Invitaţii au fost puşi la curent cu aproximativ un an înainte asupra cadrului şi condiţiilor în care se vor desfăşura lucrările.

Membrii activi sînt obligaţi să prezinte comunicări originale aducînd contribuţii noi într-un domeniu sau altul al patristicii. Comunicările

sînt împărţite în patru categorii : 1. Comunicări scurte cu o durată de 12—15 minute, urmate de discuţii ; scurtimea implică densitatea materialului şi noutatea concluziilor ; discuţiile sînt mai scurte sau mai lungi după întinderea însăşi a comunicării, care nu poate depăşi 18 minute ; 2. Conferinţe cu o durată de 45 minute urmate de discuţii ; 3. Teme majore cu o durată de 40—50 minute urmate de discuţii, care pot dura tot pe atît sau mai mult şi în care au loc adînciri sau extinderi de tot soiul fie asupra fondului, fie asupra anumitor amănunte ; 4. Instrumente de studiu, comunicări scurte de circa 5—10 minute, care aduc la cunoştinţă ultimele cărţi şi cercetări de specialitate, creaţii de noi aşezăminte sau noi subdiviziuni în cîmpul secţiilor sau diviziunilor patristicii, reviste, enciclopedii, dicţionare, texte, monografii noi în această specialitate sau în specialităţi înrudite, aspecte deosebite în anumite probleme etc.

Comitetul de organizare a publicat un ghid al Congresului : *Al patrulea Congres Internaţional de Studii Patristice,* Christ Church, Oxford, 1963, 64 p., form. 8, cu toate amănuntele privitoare la numele şi adresa membrilor, programul amănunţit al lucrărilor, cazare, circulaţie, sosiri şi plecări etc.

Membrilor Congresului li s-a racut individual şi colectiv o primire cordială şi li s-a aplicat tot timpul un ales tratament academic. Dr. F. L. Cross, profesor la Colegiul Lady Margaret, patrolog cu reputaţie şi preşedinte al Congresului, preot şi canonic anglican de deosebită evlavie, slujind zilnic la biserica Colegiului, primea pe toţi cu o rară bunăvoinţă şi curtenie şi stătea tot timpul la dispoziţia tuturor, lămurind, ajutînd pe fiecare în cele de lipsă.

În sala mare a presbiteriului bisericii de la Christ Church, numită Casa Capitolului (Chapter House), mulţi dintre membrii Congresului şi edituri care publică ediţii sau colecţii noi de texte patristice, lexicoane, enciclopedii, reviste monografii sau studii în domeniul patrologiei şi-au expus în standuri frumos aranjate, ultimele lucrări, pentru ca vizitatorii să le cunoască. Menţionăm la întîmplare :

1. *Biblioteca clasicilor creştini,* în 12 volume : opere complete sau parţiale (de la Clement Romanul pînă la Benedict de Nursia şi alţi asceţi apuseni, 1953—1958) în limba engleză.

2. *Patristica Sorbonensia,* editată de H. I. Marrou, cuprinzînd pînă acum cinci monografii dense, care tratează probleme variate ca : Stoicismul Părinţilor Bisericii, Origen şi funcţia revelaţională a Cuvîntului întrupat, Introducere la studiul lui Grigorie Palama etc., 1958—1963 (în limba franceză).

3. Eug.Portalié, *Un ghid la gîndirea lui Augustin,* 1961 (în limba engleză).

4. *Dicţionar Oxfordian al Bisericii Creştine,* editat de F. L. Cross, ed. I, 1957, ed. II, 1958, 1492 coloane scrise mărunt (în limba engleză), preţios instrument de lucru pentru teologi şi orice om de cultură.

5. J. De Ghellinck, *Patristica şi evul mediu,* 3 volume, 1949, 1961 (în limba franceză), operă monumentală de informaţie şi orientare patristică.

6. Claude Tresmontant, *Metafizica creştinismului şi naşterea filozofici creştine,* 1961 (în limba franceză).

7. Hugo Rahner, *Miturile greceşti şi misterul creştin,* 1963 (în limba engleză).

DESFĂŞURAREA LUCRĂRILOR

Şedinţele de lucru în care aveau loc comunicările scurte s-au ţinut, cîte 7—8 pe zi, în 6 secţii paralele ; temele majore, cîte una pe zi, în 11 secţii paralele ; conferinţele, cîte 4 pe zi, în 2 secţii paralele şi micile comunicări : Instrumenta Studiorum, cîte 7—8 pe zi, între comunicările scurte. Programate şi dimineaţa şi după-amiaza, în numeroase săli, timp de peste patru zile, comunicările, care s-au ridicat la numărul de 275, au cuprins o considerabilă gamă de probleme.

Nivelul ştiinţific al comunicărilor a fost ridicat, participanţii dîndu-şi osteneala să aducă contribuţii de calitate la toate temele tratate şi în toate sectoarele patrologiei cu care s-au ocupat ; ei au reuşit să lărgească perspectivele şi chiar să deschidă orizonturi noi în cea mai mare parte a subiectelor prezentate. Discuţiile prelungite după comunicări, la masă, în întîlniri, în convorbiri, confirmau valoarea sau preţuirea a ceea ce se ascultase în sălile de conferinţe.

Au participat peste 600 de congresişti specialişti în patristică sau în domenii înrudite. Mai mult de 500 de membri au anunţat că nu pot veni, iar un mare număr dintre ei şi-au trimis comunicările. Au fost prezenţi : ortodocşi, catolici, anglicani şi protestanţi de diferite nuanţe. Dintre ortodocşi au luat parte la Congres : romîni, ruşi, greci, libanezi, reprezentanţi ai Patriarhiei Ecumenice, sîrbi.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne a prezentat trei comunicări.

Joi, 19 septembrie 1963, (Secţia C), I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu a susţinut comunicarea : *Contribuţiile traducătorilor romîni la răspîndirea operei «Scara» a Sfîntului Ioan Scărarul.* Au fost prezenţi la această comunicare, printre alţii, Arhiepiscopul rus Vasile Crivoşein din Paris, specialist de reputaţie în patristică, Mondésert, directorul colecţiei Sources Chrétiennes, L'Huillier, profesor ortodox la Paris şi mulţi alţii. Comunicarea a fost apreciată pentru contribuţia ei nouă într-o problemă puţin cunoscută ca aceea a ariei răspîndirii operelor Sfinţilor Părinţi.

În aceeaşi zi, (Secţia E), Pr. Prof. Ioan G. Coman a făcut prima sa comunicare : *Demonstraţia în tratatul despre Sfîntul Duh al Sfîntului Vasile cel Mare,* în prezenţa specialiştilor deja amintiţi şi în aceea a lui E. Des Places, profesor la Institutul Biblic Pontifical din Roma, corespondent al Institutului Franţei, a lui Amand de Mendieta, profesor şi specialist în Sfîntul Vasile cel Mare, a lui M. Pellegrino, profesor de pa-

tristică la Universitatea din Torino, a lui M. Spanneut, profesor de patristică la Facultăţile catolice din Lille, a Dr. H. M. Werhahn din Heidelberg, specialist în poeziile Sfîntului Grigorie de Nazianz şi a multor altora. Comunicarea a fost apreciată îndeosebi de Arhiepiscopul Crivoşein şi de Profesorul Amand de Mendieta. A doua comunicare a Pr. Prof. Ioan G. Coman a fost susţinută vineri, 20 septembrie, tratînd despre : *Rolul Părinţilor în elaborarea ecumenismului creştin ;* această comunicare a fost prezentată in extenso, drept conferinţă de 45 de minute. După susţinere, ea a fost cerută de profesorul catolic de patristică Dr. S. Pieszczoch, din Polonia, spre a fi pubicată în manualul său de patrologie alături de comunicarea despre *Părinţii şi unitatea creştină* a Profesorului J. Daniélou, decanul Facultăţii de teologie catolică din Paris.

În afară de comunicări, delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne a luat parte şi la discuţii ştiinţifice care urmau după comunicări.

CONTACTELE

Unul dintre lucrurile deosebit de utile care s-a realizat la Congresul Patristic de la Oxford au fost contactele, firești în asemenea împrejurări.

1. S-au înfăptuit contacte de ordin *ştiinţific* promovînd serios cercetările şi studiile patristice, care, în ultimele decenii au luat o dezvoltare mare. Ascultînd o comunicare sau o intervenţie, răsfoind o carte nouă, o enciclopedie sau un lexicon, în sala de expoziţie a ultimelor publicaţii şi discutînd cu un coleg, se primesc şi se dau sugestii nebănuite, apar lumini şi perspective noi, se descopăr materiale necunoscute, se corectează unele poziţii sau unele concluzii, se întrevede ici şi colo o metodă mai sigură de cercetare, se fac schimburi de lucrări. Fiecare specialist este şi o bibliotecă şi un laborator ambulant, care prin cuvînt şi atitudine — în discuţia unei probleme — spune mai mult decît într-o carte, unde ideea e fixată. În discuţie se constată că unele puncte de vedere personale sînt confirmate, altele parţial sau total infirmate cu argumente care pot fi apreciate pe loc. Controversele scrise uneori veninoase şi inutile fac loc unor convorbiri academice şi prietenești în care esenţialul sau adevărul pot fi prinse mai uşor sau mai deplin.

2. Întîlnirile devin contacte de ordin *general uman,* făcînd posibilă cunoaşterea între ei a unui mare număr de oameni deosebiţi prin firea, caracterul, pregătirea şi orientarea lor. Cu toată specializarea lor, aceşti învăţaţi erau, înainte de orice, oameni. Între discuţiile şi argumentele lor, mai mult sau mai puţin savante, fulgera omul. Studiul meticulos al specialistului a scos la fiecare şi mai mult în evidenţă anumite trăsături eterne umane : dorul după înălţimi, setea de adevăr, preţuirea oricărei contribuţii noi, farmecul prieteniei, putinţa de a aprecia şi de a fi apreciat dragostea fierbinte de om, pe care patrologii îl descoperă, de-a lungul primelor opt veacuri ale erei noastre, în sute de mii de situaţii, frămîntat de atîtea gînduri, năzuinţe şi perspective, căzînd şi ridicîndu-se, luptînd

împotriva răului de orice fel şi căutînd binele şi fericirea din toate puterile.

3. Corgresul a pus în contact toate *confesiunile,* făcînd să se cunoască şi să se asculte unii pe alţii : ortodocşi, catolici, anglicani şi protestanţi de diferite nuanţe. Deşi prinşi în iureşul lucrărilor, aceşti creştini din atîtea Biserici au reuşit, totuşi, e drept parţial şi imperfect, să-şi descopere puncte de apropiere, năzuinţe şi eforturi comune. Dacă apropierea dintre ortodocşi, anglicani şi protestanţi e un proces în mers, inaugurat de mai multe decenii şi alimentat de desele întîlniri interconfesionale şi ecumenice, contactul între ceilalţi creştini şi catolici de-abia în zilele noastre începe să prindă viaţă. Sub nici o cupolă academică sau confesională, creştinii din zilele noastre nu puteau şi nu pot fi mai firesc şi mai uşor apropiaţi ca sub cupola Sfinţilor Părinţi, care supun pe teologi la confruntări frăţeşti, cinstite şi rodnice, nepermiţînd jigniri, ci îndemnînd numai la înţelegere şi apropiere. Vremea disprețului şi dușmăniei interconfesionale sau a unei frăţietăţi şi prietenii simulate devine din ce în ce de domeniul trecutului.

4. Contactele *interortodoxe* au pus pe congresiştii respectivi în situaţia de a cunoaşte capacitatea şi orientarea Ortodoxiei în momentul de faţă. Se poate spune, în comparaţie cu celelalte confesiuni, că nivelul teologic şi general spiritual al Ortodoxiei nu lasă de dorit, îndeobşte, ea situîndu-se la loc de cinste. Deşi format din puţini membri (circa 10 persoane), grupul ortodox s-a prezentat la nivel remarcabil în Congres, unde contribuţiile lui au avut ecou deosebit. Cel mai proaspăt volum din colecţia *Sources Chrétiennes,* nr. 96, care apăruse în timpul Congresului, (volum care cuprinde o Introducere, Textul critic şi Notele la primele cinci *Cateheze* ale lui Simeon Noul Teolog — 470 pagini, format 8) este o lucrare a Arhiepiscopului Vasile Crivoşein, operă monumentală de ştiinţă şi competenţă filologică şi teologică, ce va fi continuată cu încă două volume. Pr. Prof. Ioan Coman a fost invitat să colaboreze la revista *Le Messager* a Exarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse în Europa Occidentală. Prea Cuviosul Arhimandrit G. Khodr de la El Mina, Tripoli din Liban, a cerut delegaţiei romîne să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian dorinţa autorităţilor sale bisericeşti de a trimite studenţi libanezi la Institutul teologic ortodox din Bucureşti. La întrebările puse de Prea Cuvioşia sa referitor la organizarea învăţămîntului teologic şi la condiţiile materiale şi spirituale ale desfăşurării studiilor, s-au dat lămuriri depline.

5. Credem că contactele din sînul Congresului Patristic au contribuit la crearea unui spirit *ecumenic* în creştinismul din vremurile moderne. În Consiliul Ecumenic al Bisericilor sînt prezente în general toate Bisericile creştine, în afară de cea Romano-Catolică. În Conciliul II de la Vatican e prezentă Biserica Romano-Catolică, fără celelalte Biserici. Congresul de la Oxford, care a fost convocat nu pentru unirea Bisericilor,

ci pentru adîncirea studiului asupra Părinților, a reușit să adune în sînu. lui toate Bisericile creștine. Acestui țel i-au fost consacrate și ultimele două comunicări-conferințe ale Congresului : aceea a Profesorului francez J. Daniélou : *Părinții și unitatea creștină* și aceea a Profesorului romîn Ioan Coman : *Rolul Părinților în elaborarea ecumenismului creștin.* După Prof. Daniélou, unitatea Bisericii a întîmpinat greutăți și în vremea Părinților, din cauza ereziilor și a diferențelor de mentalitate, mediu și atmosferă. Părinții însă au biruit aceste dificultăți cu răbdare, tact și dragoste. În fruntea luptătorilor pentru unitate se situează mai ales Părinții din secolul al IV-lea : Atanasie cel Mare, Grigorie de Nazianz și Grigorie de Nyssa, dar mai cu seamă Sfîntul Vasile cel Mare, ale cărui eforturi pentru înțelegere și apropiere sînt neobosite. Mitropolitul capadocian afirmă mereu că trebuie să se treacă peste diferențele secundare și de mentalitate spre a ține împreună ce este esențial. Părinții ne dau o lecție nouă celor de azi, lecție care ar putea fi rezumată în trei puncte : 1. Necesitatea de a păstra ce este esențial și de a renunța la amănunte ; 2. Zelul în susținerea și menținerea adevărului ; 3. Comuniunea între creștini prin crearea de legături ale dragostei. După Pr. Prof. I. Coman, Părinții au elaborat profilul ecumenic al Bisericii și al creștinismului potrivit universalismului Evangheliei, profil pe care l-au întărit și l-au mărit prin doi factori decisivi : 1. Dragostea maternă și impulsul misionar al Bisericii ; 2. Ideea de unitate care trece ca un fir roșu prin întreaga doctrină, închinare și viață a Bisericii. Dezbinarea nu putea fi înlăturată decît prin crearea și promovarea continuă a conștiinței valorii omului, singura ființă pentru care s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu și a fost întemeiată Biserica. Dacă în fiecare om e Hristos, dacă fiecare creștin e unul din mădularele Trupului tainic hristic și dacă legea fundamentală a vieții este dragostea, decît care nimic nu este mai mare în cer și pe pămînt, unitatea aceasta ființială trebuie să aducă și unirea vizibilă. Părinții au luptat fervent pentru unitate apărînd adevărul, dar acest adevăr nu era numai al unuia sau altuia, ci al tuturor, adică deopotrivă de necesar și util tuturor fraților, fără excepție. Pentru a evita unilateralitatea, Părinții se întîlneau în soboare ecumenice și locale sau altfel și cultivau dialogul cu folos. Au fost și faze extrem de critice în epoca patristică, provocate de răi, îndărătnici sau interesați ; dar cei cu răbdare, cu înțelepciune și cu dragoste au rezolvat problemele și au readus liniștea.

În aceeași atmosferă ecumenică creată de Congres a intrat rugămintea Arhiepiscopului Ramsey, Primatul Angliei, care a prezidat ședința de încheiere a lucrărilor, de a transmite salutările sale frățești Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu speranța de a vizita curînd Biserica Ortodoxă Romînă și Republica Populară Romînă ; de asemeni schimbul de lucrări personale și daruri de cărți îndeosebi de texte făcute de unii congresiști altora ; la fel invitația făcută de Prof. W. Schneemelcher Pr. Prof. I. Coman de a ține conferințe la Bonn în cadrul Facultății de teologie evanghelică de acolo.

RECEPŢII, PARTICIPĂRI LA SFINTE SLUJBE, VIZITE

În ziua de 18 septembrie 1963, ora 21, imediat după sosirea şi cazarea ei, delegaţia romînă a fost invitată să ia parte la o recepţie dată de preşedintele F. L. Cross în cinstea ierarhilor, clericilor şi credincioşilor ortodocşi care săvîrşiseră sau participaseră la slujba vecerniei în acea seară, în Biserica Colegiului Christ Church. Aci, delegaţia a cunoscut pe Arhiepiscopii ruşi Antonie Blum al Londrei, Vasile Crivoşein şi Alexie din Paris, pe Profesorii N. Zernov şi G. Florovsky, pe Preotul sîrb Rodzianko, pe L'Huillier, profesor de drept canonic la Facultatea de teologie ortodoxă din Paris şi care face parte din conducerea revistei *Mesagerul Exarhatului Rus pentru Europa Occidentală*, pe P. C. Arhimandrit G. Khodr, din Liban, pe Profesorii P. Cristu şi E. Teodoru de la Facultatea de teologie greacă din Tesalonic, pe Profesorul B. Anagnostopulos, de la Facultatea de teologie din Halki, pe Profesorul S. Goşevici, de la Facultatea de teologie din Belgrad. S-au schimbat salutări şi amintiri de la alte întîlniri, îndeosebi de la Montréal şi de la festivităţile Mileniului Sfîntului Munte Atos. S-au pus întrebări despre Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, despre unii profesori de la Institutul nostru teologic din Bucureşti. Îndeosebi I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu a întîlnit o seamă dintre cei pe care i-a cunoscut la Rodos şi în alte părţi şi care erau doritori să afle noutăţi din Biserica Ortodoxă Romînă.

În urma unei şedinţe speciale la care au fost convocaţi profesorii de patrologie cu activitate publicistică, şedinţa prezidată de Prof. Schneemelcher de la Bonn, pentru îmbunătăţirea periodicului pe care-l conduce : *Bibliographia Patristica,* a avut loc o mică recepţie, oferită de acest profesor, joi 19 septembrie, ora 16,30, în sala de oaspeţi a Presbiteriului de la Christ Church. Cu acest prilej, profesorii de patrologie s-au cunoscut mai îndeaproape şi au schimbat păreri cu privire la organizarea învăţămîntului şi la publicaţiile de specialitate. Prof. Pellegrino de la Torino a relevat folosul pe care l-a avut din lectura lucrării unui speciaist romîn intitulată : *Tristeţea poeziei lirice a Sfîntului Grigorie de Nazianz.*

Congresul şi-a încheiat lucrările vineri seara, 20 septembrie 1963.

Sîmbătă dimineaţa, delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne şi-a luat rămas bun de la Prof. Dr. F. L. Cross, organizatorul şi conducătorul Congresului, ea i-a mulţumit pentru invitaţia făcută delegaţilor romîni, pentru tactul, priceperea şi eforturile excepţionale în vederea reuşitei, lucrărilor, care a fost deplină.

Începînd de sîmbătă 21 septembrie, şi pînă luni 23 septembrie, delegaţia a locuit într-un cămin ortodox ruso-grec din Oxford : *Casa Sfîntului Grigorie (de Nyssa) şi a Sfintei Macrina* (The House of St. Gregory and St. Macrina, 1 Canterbury Road-Oxford). În cămin se află o capelă unde delegaţia romînă a asistat la două Sfinte Liturghii. Sfînta Liturghie a fost oficiată în limba engleză, unele ecfonise în slavonă şi greacă, iar strana, ţinută de un frate sau o soră, a dat răspunsurile în slavonă şi

greacă. La sărbători deosebite, sau în împrejurări aparte — cum era cazul cu ţinerea Congresului — vine un vlădică rus, de obicei I. P. S. Antonie de la Londra — şi se face sobor mare cu preoţi şi diaconi englezi, greci şi ruşi. Sînt destui credincioşi care vin la Sfînta Liturghie şi unii se şi împărtăşesc.

Căminul are camere pentru studenţi şi pentru oaspeţi din toate părţile lumii. E un loc de întîlnire ecumenică. Căminul şi-a pus bazele în 1958 şi e opera unui grup neoficial, reprezentînd diferite tradiţii creştine. El a fost deschis în primăvara anului 1960 şi are, în afară de capelă, o sală de adunări şi camere pentru 12 studenţi. Studenţii sînt de diferite confesiuni şi denominaţiuni şi învaţă aci să se cunoască şi să se preţuiască : ortodocşi, anglicani, romano-catolici din biserici libere.

O vizitare a oraşului Oxford ne-a dus în faţa sau pe lîngă zidurile multor colegii, acest oraş fiind plin de asemenea aşezăminte : construcţii vechi, imense, mereu reparate sau restaurate, adevărate cetăţi înconjurate de ziduri înalte şi groase, avînd în ele biserici, săli de studiu, biblioteci etc.

Din însărcinarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, delegaţia a mers, sîmbătă 21 septembrie, orele 10, la Biblioteca Bodleiana, pentru a vedea dacă era posibilă fotocopierea unui manuscris interesînd începuturile culturii bisericeşti în ţara noastră (secolul al XV-lea). Prin bunăvoinţa deosebită a D-lui Prof. N. Zernov şi mai ales a D-lui G. I. Bonner, custode-asistent la Secţia Manuscriselor de la British Museum, conducerea Bibliotecii Bodleiane a pus la dispoziţia delegaţiei *Ms. G. 122 Membranaceus* în limba mediobulgară şi traducere greacă şi splendid legat în piele. Acest manuscris foarte bine conservat are vignete de o rară frumuseţe, care erau atunci fotocopiate pentru un album artistic. Textul frumos scris, clar şi cu litere mărişoare — între scrisul zis mic şi cel cu majuscule — are 312 pagini, cu o prefaţă în limba latină, după un document în limba italiană, prefaţă care precizează că manuscrisul e în «limba ilirică» şi e scris la 1429 de monahul Gavriil din Mînăstirea Neamţ. Conservatorul Dr. W. O. Hassall, Secţia Manuscriselor vestice, a primit delegaţia şi i-a dat toate lămuririle cu o deosebită bunăvoinţă, precizînd că manuscrisul în chestiune reprezintă una din cele mai mari valori ale Bibliotecii.

La 23 septembrie, delegaţia a plecat la Londra, unde a locuit 24 de ore la Hotelul Coburg. Delegaţia a vizitat Observatorul Meridianului Greenwich cu sălile-muzeu în care sînt expuse numeroase invenţii astronomice din Anglia, Europa şi restul lumii din vremuri îndepărtate pînă aproape de zilele noastre ; Catedrala Westminster, mare monument de artă religioasă şi istorie naţională engleză, cu multe altare, capele şi morminte avînd deasupra chipurile decedaţilor în statui de ghips, bronz, marmură sau ceară şi purtînd inscripţii în latină, engleză, uneori şi în greceşte ; British Museum, în care prietenul de la Oxford, custodele G. I. Bonner, ne arată manuscrise celebre, printre altele : *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*, resturi de manuscrise-copii ale lui Demostene, ca de exemplu :

Despre falsa ambasadă și altele, o *Evanghelie din secolul al VII-lea,* cu miniaturi excepționale, săli de alte manuscrise, cu tipărituri frumoase ale clasicilor latini : Virgil, Horațiu etc., cu timbre romînești, sîntem conduși în unele depozite de cărți, de unde privim deasupra sălii de lectură cu o capacitate de 500 de locuri, sub o cupolă, cea mai mare din lume într-un asemenea așezămînt, după spusa custodelui.

La 24 septembrie, delegația s-a întors la București.

*

Al IV-lea Congres de Studii Patristice ținut la Oxford, în septembrie 1963, a fost o manifestare științifică reușită sub toate raporturile.

Ortodoxia a cîștigat prin prezența și contribuția reprezentanților ei în acest for internațional. Ea s-a afirmat la un nivel care o așează la loc de cinste printre celelalte Biserici creștine.

Biserica Ortodoxă Romînă a cîștigat și ea prin trimiterea unei delegații la acest Congres, întrucît :

1. S-a luat act cu satisfacție și prețuire de prezența ei într-un mare Congres despre Sfinții Părinți, Congres în care contribuția reprezentanților ei a trezit interes și ecou.

2. Invitațiile făcute membrilor delegației romîne de a colabora la reviste străine și de a ține conferințe la Facultăți de teologie din alte țări, măresc cercul de simpatie în jurul Bisericii și Țării noastre.

3. Ideea și acțiunea ecumenică la nivel pancreștin, au căpătat un plus serios, care se va resimți în sînul Mișcării Ecumenice. Reprezentanții catolicismului sînt și ei antrenați în acest spor.

4. Ideea înțelegerii, apropierii și păcii au cîștigat și ele în întindere și în adîncime.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

VIZITA AMBASADORULUI TURCIEI LA PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

În ziua de 11 noiembrie 1963, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita Domnului S. Arif Mardin, ambasadorul Turciei în Republica Populară Romînă.

Dl. Ambasador Mardin a mulțumit mai întîi Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru atenția pe care a acordat-o sărbătorii naționale a Turciei, delegînd să ia parte la festivitățile ce au avut loc cu acest prilej la Ambasadă pe Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, reprezentantul Prea Fericirii Sale.

Folosind această ocazie, Prea Fericitul Părinte Patriarh a rugat pe Dl. Ambasador Mardin să dea unele informații asupra situației cultelor religioase din Turcia.

Dl. Ambasador a făcut o succintă prezentare asupra situației cultelor din Turcia, arătînd că toate cultele religioase se bucură de libertate deplină, că statul nu se amestecă în treburile cultelor, religia fiind separată de stat. Statul turc arată însă o oarecare atenție religiei musulmane căreia i-a acordat și unele subvenții.

În legătură cu religia musulmană și cu credincioșii acestei religii din Turcia, Dl. Ambasador a dat o seamă de informații foarte prețioase, privind organizarea administrativă și economică a musulmanilor, învățămîntul religios, sectele etc.

La rugămintea Prea Fericitului Patriarh, Dl. Ambasador a prezentat rolul pe care l-au avut califii în istoria religiei musulmane.

De asemenea Dl. Ambasador Mardin a făcut și o scurtă prezentare asupra țării sale, scoțînd în evidență faptul că Turcia are un sol sărac și locuitorii ei luptă cu greutăți destul de mari, pentru a-și cîștiga existența.

Privită în comparație cu alte țări și în special cu țara romînească, Turcia are o situație economică mult mai scăzută.

Vorbind despre Atatürk și despre rolul deosebit de important pe care l-a avut în dezvoltarea istoriei moderne a Turciei, Dl. Ambasador remarcă faptul că s-au împlinit 25 de ani de la moartea lui Atatürk și poporul îi păstreze mereu o amintire vie și o recunoștință permanentă pentru

felul înţelept şi priceput cu care a condus poporul turc spre o viaţă mai bună şi mai înfloritoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulţumit D-lui Ambasador Mardin pentru informaţiile preţioase pe care le-a dat atît asupra situaţiei cultelor religioase din Turcia, cît şi asupra felului de viaţă al turcilor.

Prea Fericirea Sa arată apoi cum sînt organizate cultele religioase în Republica Populară Romînă, raporturile de înţelegere şi respect reciproc dintre ele, libertatea religioasă deplină pe care o acordă statul nostru democrat popular tuturor cultelor religioase recunoscute etc.

La despărţire, Dl. Ambasador Mardin a mulţumit pentru cinstirea ce i s-a făcut de a fi primit de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a oferit cîteva daruri, care să-i amintească de această vizită.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

INFIINȚAREA «COMISIEI SFINTULUI SINOD PENTRU PROBLEMELE UNITAȚII CREȘTINE». — Interpretînd prezența reprezentanților aproape a tuturor Bisericilor creştine la Moscova, în iulie 1963, cu prilejul sărbătoririi împlinirii a cincizeci ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei, ca dovadă evidentă a stadiului la care au ajuns legăturile între Bisericile creştine ; acordînd importanța cuvenită contactului larg și în deplină înțelegere ce a avut loc, cu această ocazie, pentru prima dată între reprezentanții Bisericilor Autocefale Ortodoxe, ai Bisericii Catolice și ai unora dintre Bisericile Protestante și organizațiile creştine ; și socotind necesară continuarea dezvoltării, întăririi și adîncirii acestor legături frățești cu întreaga lume creștină, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședințele de la 3 și 4 august 1963, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a luat în discuție, sub acest unghi de vedere, activitatea «Comisiei pentru legăturile intercreştine de pe lîngă Sfîntul Sinod» și a hotărît :

1. Transformarea «Comisiei pentru legăturile intercreştine de pe lîngă Sfîntul Sinod» în *Comisia Sfîntului Sinod pentru problemele unității creștine,* avînd ca președinte un membru permanent al Sfîntului Sinod cu rangul de mitropolit ;

2. Desemnarea I. P. S. Nicodim Arhiepiscopul Iaroslavului și Rostovului ca Mitropolit al Minskului și al Belorusiei, în locul Mitropolitului Varlaam, retras pentru căutarea sănătății ;

3. Numirea ca președinte al «Comisiei Sfîntului Sinod pentru problemele unității creştine» a I. P. S. Nicodim, Mitropolitul Minskului și al Belorusiei.

În acest fel Biserica Ortodoxă Rusă a creat un organ care, avînd și autoritatea și nivelul egal organelor instituite de celelalte Biserici creștine (ca Secretariatul pentru unitatea creștină al Bisericii Romano-Catolice) și totodată avînd și independența de lucru, va putea cerceta și

rezolva în mod curent și cu autoritate orice probleme și inițiative în legătură cu unitatea creştină, urmărită astăzi de toată lumea creştină.

ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE RUSE IN LEGĂTURĂ CU INCHEIEREA TRATATULUI ASUPRA INTERZICERII PARȚIALE A EXPERIENȚELOR CU ARME NUCLEARE. — După semnarea — de către U.R.S.S., S.U.A. și Anglia — la Moscova, în cursul lunii iulie 1963, a Tratatului pentru interzicerea experiențelor cu armele nucleare în atmosferă, în cosmos și sub apă, Biserica Ortodoxă Rusă și-a manifestat bucuria și atitudinea aprobatoare a acestui eveniment de importanță istorică prin :

a) Declarația făcută, la 5 august 1963, Agenției americane «Religious New Service» de către I. P. S. Nicodim, Mitropolitul Minskului și Belorusiei, președintele Departamentului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, în care arată că «Biserica Ortodoxă Rusă — socotind acest eveniment ca urmare a bunei înțelegeri între conducătorii celor mai puternice state, ca rezultat al eforturilor stăruitoare ale tuturor oamenilor de bună credință din întreaga lume și în același timp ca expresie a purtării de grijă a Providenței divine —, vede în acest Tratat primul pas către salvarea omenirii de un război termonuclear și totodată crearea precedentului pentru următoarele acțiuni constructive în domeniul dezarmării și al coexistenței pașnice».

b) Scrisorile adresate de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii conducătorilor guvernelor celor trei mari puteri semnatare ale Tratatului de la Moscova (la 6 august 1963 — către N. S. Hrusciov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. ; la 9 august 1963 — către J. Kennedy, președintele S.U.A., și către H. Macmilan, primul ministru al Marii Britanii), în care, manifestînd satisfacția Sa în legătură cu încheierea acestui Tratat, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei «crede că acest eveniment va sluji acțiunii pozitive pentru salvarea omenirii de spaima războiului termonuclear și va întări nădejdea popoarelor lumii pentru înfăptuirea principiilor coexistenței pașnice». În continuare Sanctitatea Sa scoate în evidență «meritele personale și participarea activă a celor trei conducători la realizarea acestei istorice acțiuni și exprimă nădejdea că ei vor continua să depună aceleași eforturi pentru înfăptuirea unei păci trainice și drepte între popoarele lumii».

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A DOUĂZECI DE ANI DE CONTINUĂ APARIȚIE A «REVISTEI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA». — La 12 septembrie 1943, în ziua înscăunării patriarhului Serghie, ca al doisprezecelea patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, a apărut primul număr al «Revistei Patriarhiei din Moscova», sub conducerea unui redactor (însuși patriarhul Serghie și a unui comitet de redacție, format din trei membri, între care Mitropolitul Alexei al Leningradului — Sanctitatea Sa Patriarhul de astăzi. În declarația din partea redacției — cu care se deschidea primul număr al revistei și în care se preciza caracterul ei de organ oficial și se fixa cuprinsul și pro-

gramul ei — se amintea că «*Revista Patriarhiei din Moscova*», care *apărea* la 12 septembrie 1943, în realitate *reapărea* atunci.

Într-adevăr, cu 12 ani mai înainte, în anul 1931, a început să apară la Moscova sub titlul de «Revista Patriarhiei din Moscova», ca revistă cu caracter bisericesc redactată de însuși mitropolitul Serghie, atunci Locțiitorul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse. «Revista Patriarhiei din Moscova», în vechea sa ediție a apărut doar de la 1931 pînă la 1935 (în total 24 numere, dintre care 8 duble). În general cuprinsul ei îl formau : pastoralele, hotărîrile, dispozițiile și lămuririle Locțiitorului de patriarh și ale Sfîntului Sinod privind organizarea ierarhică, canonică și liturgică a Bisericii Ortodoxe Ruse ; cronica celor mai importante evenimente din viața bisericească dinăuntru și dinafară ; și studii tratînd probleme dogmatice, canonice și de practică bisericească — mare parte scrise de însuși Locțiitorul de patriarh, mitropolitul Serghie —, dintre care unele (ca : *Învățătura ortodoxoă despre mîntuire, Atitudinea Bisericii lui Hristos față de comunitățile care s-au despărțit de ea, Biserica cea una, Învierea lui Hristos față de învierea lui Lazăr, Cinstirea Maicii lui Dumnezeu după înțelegerea Bisericii Ortodoxe*) au fost retipărite în vremea aceea în revistele bisericești și teologice din țară și în revistele ortodoxe străine și nu și-au pierdut însemnătatea și actualitatea pînă în zilele noastre — fiind retipărite și în prezent —, ca, de exemplu, studiul *Însemnătatea întîietății apostolice în eterodoxie* (apărut în nr. 23—24/1935 și retipărit în nr. 10/1961 al «Revistei Patriarhiei din Moscova»). În afară de asemenea studii, care îmbogățesc tezaurul teologic al Bisericii Ortodoxe, în ediția cea veche a «Revistei Patriarhiei din Moscova» se cuprind multe documente de preț, care prezintă real interes pentru istoria Bisericii Ortodoxe Ruse.

Se poate spune, așadar, că, la 12 septembrie 1963, «Revista Patriarhiei din Moscova» a împlinit nu 20 de ani, ci un sfert de veac de existență.

În noua sa ediție «Revista Patriarhiei din Moscova» apare o dată pe lună ca organ oficial chemat să reflecte : viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse — dinăuntru și dinafara U.R.S.S. ; atitudinea Bisericii Ortodoxe Ruse față de problemele, acțiunile și evenimentele ce au loc în lumea contemporană și raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici creștine. De aceea cuprinsul «Revistei Patriarhiei din Moscova» se grupează după problemele pe care le tratează în rubrici special închinate : «părții oficiale», «vieții bisericești», «predicii bisericești», «apărării păcii», «vieții în celelalte Biserici Ortodoxe», «unității creștine», «articolelor și studiilor» și «prezentărilor bibliografice». În acest fel cuprinsul revistei prezintă pentru un larg cerc de cititori dinăuntru și din străinătate (avînd abonați în 46 țări ale lumii) material interesant care : înfățișează tot ceea ce este pozitiv și vrednic de luat în seamă din viața Bisericii Ortodoxe Ruse ; susține ideile păcii generale și coexistenței pașnice între state ; sprijină toate inițiativele manifestate în lumea creștină cu scopul înfăptuirii îmbunătățirii înțelegerii reciproce și apropierii între Biserici și popoare. În domeniul teologiei «Revista Patriarhiei din Mos-

cova» urmărește adîncirea conștiinței ortodoxe pentru ca astfel să poată influența în chip binefăcător asupra stăduințelor creștinilor de diferite confesiuni pentru unitatea creștină.

Cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de continuă existență, redacția «Revistei Patriarhiei din Moscova», condusă de P. S. Pitirim, Episcop de Volokoleamsk, președintele Departamentului pentru editură al Patriarhiei din Moscova, a primit scrisori de felicitare din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, din partea Academiei duhovnicești din Moscova, din partea conducerii și colaboratorilor revistei «Glasul Ortodoxiei», organul oficial al Exarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse pentru Europa de mijloc și din partea Mitropolitului Boris al Odesei.

FESTIVITĂȚILE DE LA METOCUL DIN MOSCOVA AL PATRIARHIEI DIN ANTIOHIA. — În ziua de 26 iulie 1963 la Metocul din Moscova, unde își are sediul reprezentanța permanentă a Patriarhiei din Antiohia pe lîngă Patriarhia din Moscova, a avut loc sărbătorirea hramului bisericii care a căpătat în acest an un cadru festiv datorită faptului că a coincis cu împlinirea a 115 ani de la înființarea reprezentanței permanente a Patriarhiei Antiohiei la Moscova și cu împlinirea a 15 ani de cînd Patriarhul din Moscova a dăruit Metocului Patriarhiei Antiohiei biserica cu hramul Sfîntului Arhanghel Gavriil. Totodată sărbătorirea hramului a căpătat aspect solemn datorită participării la praznic a întregii delegații a Patriarhiei Antiohiei, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI, aflați la Moscova cu prilejul sărbătoririi a cincizeci de ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

La slujba oficiată în limbile arabă și slavonă, de un sobor — sub protia Sanctității Sale Teodosie VI Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient — format din Mitropoliții : Alexandru al Emessei, Ilie Karam al Eparhiei Munților Liban, Ilie Kurban al Tripoliei, Arhiepiscopul Serghie exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa de mijloc cu sediul la Berlin, membri ai clerului antiohian și rus din Moscova, au luat parte membrii ambasadelor la Moscova ale Republicii Arabe Unite, Siriei, Iracului, Libanului și Greciei ; reprezentanții de presă ai țărilor arabe ; vicarii Patriarhiei Moscovei — Arhiepiscopul Leonida de Mojaisk și Episcopul Ciprian de Dmitrovsk, ca și Episcopul Leontie de Podolia, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhului Alexei pe lîngă Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei.

În cuvîntarea rostită la sfîrșitul slujbei, Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI a subliniat desăvîrșita înțelegere ce a existat totdeauna între Patriarhia Antiohiei și Biserica Ortodoxă Rusă, înțelegere ale cărei mărturii le constituie și festivitățile care i-au adunat pe cei prezenți la Moscova și în Metocul Patriarhiei Antiohiei : 115 ani de cînd Patriarhia Antiohiei a înființat reprezentanța permanentă pe lîngă Biserica Ortodoxă Rusă, 50 de ani de cînd patriarhul Grigorie IV al Antiohiei a sfințit în arhiereu pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii

Rusii, 15 ani de cînd Patriarhia Moscovei a dăruit Metocului biserica al cărei hram se sărbătorea atunci.

După slujbă, Arhimandritul Alexei conducătorul reprezentanței Patriarhiei Antiohiei din Moscova a dat o agapă la care au luat parte delegațiile Patriarhiei de Constantinopol, de Alexandria, ale Bisericilor Ciprului și Greciei aflate la Moscova, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, membri ai Consiliului pentru treburile bisericești pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., în frunte cu Dl. P. V. Makarțev, ambasadorii și reprezentanții diplomatici al Republicii Arabe Unite, Siriei, Iracului, Libanului și Greciei, și reprezentanții presei.

În timpul mesei au rostit cuvîntări Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI, Mitropolitul Pimen al Leningradului și Ladogei în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, Dl. P. V. Makarțev și Dl. Haleb Murad, ambasadorul Republiii Arabe Unite la Moscova, care au scos în evidență faptul că existența și activitatea reprezentanței permanente a Patriarhiei Antiohiei pe lîngă Biserica Ortodoxă Rusă capătă importanță istorică, întrucît slujește nu numai acțiunii de apropiere între Biserica Rusă și Antiohiană, ci și acțiunii de apropiere și de dezvoltare a legăturilor prietenești între popoarele arabe și poporul sovietic.

VIZITAREA BISERICILOR CREȘTINE ESTONIENE DE CĂTRE REPREZENTANȚII PATRIARHIEI DE CONSTANTINOPOL ȘI AI BISERICILOR CREȘTINE DIN INDIA ȘI INDONEZIA. — În zilele de 25 și 26 iulie 1963 delegații Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol (Episcopul Hrisostom de Termos și Episcopul Emilian de Molois, reprezentantul Patriarhului Ecumenic Atenagora în Consiliul Ecumenic al Bisericilor), delegații Bisericii Malabare din India (Mitropoliții Daniil Filoxenos și Metios Atanasie) și reprezentantul Conferinței Bisericilor creștine din Asia de sud-est (Dr. Soratua Nababan) însoțiți de reprezentanții Patriarhiei din Moscova (Episcopul Filaret al Vienei și Austriei și Episcopul Nicon de Luga) au vizitat Bisericile Ortodoxă și Evanghelică-Luterană din Estonia. Oaspeții au vizitat orașul Talin, cercetînd monumente istorice și vechi biserici ortodoxe și luterane, între care : catedrala Alexandru Nevski și biserica cu hramul Schimbarea la față, care datează din veacul al XIV-lea ; la recepția organizată în cinstea oaspeților de P. S. Episcop Alexei al Bisericii Ortodoxe Estoniene au fost și reprezentanții clerului ortodox și evanghelic-luteran, reprezentantul Consiliului pentru treburile bisericești pe lîngă Consiliul de Miniștri și reprezentantul Asociației estoniene pentru legături culturale cu străinătatea. În cuvîntările rostite cu acest prilej s-a scos în evidență unitatea de viață și de activitate între Biserica Ortodoxă Rusă și celelalte Biserici Ortodoxe naționale din U.R.S.S., și necesitatea lărgirii și adîncirii legăturilor între Bisericile creștine de pretutindeni pentru a putea influența în chip pozitiv la apropierea între popoare și la întărirea păcii pe pămînt.

De asemenea oaspeții au vizitat în împrejurimile orașului Talin diferite parohii ortodoxe și luterane și Mînăstirea ortodoxă pentru călugărițe

din Piuhtițk. Episcopul Alexei al Estoniei a amintit că delegații Federației Bisericilor Protestante din Franța vizitînd Mînăstirea din Piuhtițk și «comparînd viața din această mînăstire ortodoxă cu viața din mînăstirea de la Teze din Franța, au constatat că amîndouă mînăstirile lucrează pentru înfăptuirea unității creștine și pentru unirea Bisericilor».

DELEGAȚI AI BISERICII ROMANO-CATOLICE OASPEȚI AI BISERICII ORTODOXE RUSE. — Răspunzînd invitației Patriarhiei din Moscova, Sanctitatea Sa Papa Paul VI a împuternicit pe Cardinalul Augustin Bea, președintele Secretariatului pentru unitatea creștină, să trimită reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice la sărbătorirea împlinirii a cincizeci de ani de slujire arhierească a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii. După festivitățile jubiliare care au avut loc la Moscova în luna iulie 1963, multe delegații străine au vizitat diferite centre din Uniunea Sovietică. Delegația Bisericii Romano-Catolice — formată din P. S. Sa François Charrière, Episcop de Geneva, Lausanne și Fryburg și Arhimandritul Hristofor Dumont, redactorul revistei «Unita», organul Secretariatului pentru unitatea creștină — a fost invitată să viziteze orașele Leningrad și Odesa. P. S. Sa Episcopul Charrière fiind nevoit să se înapoieze grabnic în eparhie, a dat urmare invitației doar Arhimandritul Hristofor Dumont, care cu ocazia vizitării orașului Odesa, după slujba ce a săvîrșit în biserica romano-catolică cu hramul Sfîntul Petru, a rostit o cuvîntare în care, lămurind pe scurt împrejurările prezenței sale ca reprezentant al Bisericii Romano-Catolice în U.R.S.S., a declarat că a fost impresionat «de tot ce a văzut și auzit, dar mai ales de manifestarea rîvnei și adîncirii cu care este trăită viața duhovnicească creștină».

Trecînd la problema unirii tuturor creștinilor, Arhimandritul Hristofor Dumont a remarcat că «despărțirea Bisericilor a constituit o mare nenorocire și că responsabilitatea revine în mare măsură ambelor laturi, întrucît în decursul veacurilor și dintr-o parte și din alta, au fost săvîrșite destul de multe fapte urîte. În prezent noi sîntem datori să evităm orice ar putea adînci despărțirea și activînd pozitiv să cerem unii altora iertare pentru jignirile aduse și să ne străduim a înțelege că noi avem aceeași credință și că sîntem membre ale aceluiași Trup al cărui Cap este Hristos. Trebuie să mulțumim Providenței care, prin atîtea încercări, ne face să înțelegem mai adînc taina dragostei față de oameni de care a dat dovadă Hristos și în trăirea căreia creștinii și catolicii și ortodocșii sînt datori să fie exemplu».

Cuvîntarea arhimandritului Hristofor Dumont reflectă năzuințele duhovnicești, atît ale ortodocșilor, cît și ale catolicilor, și pentru aceea Biserica Ortodoxă salută tendințele de care dă dovadă Biserica Romano-Catolică în vremea noastră.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI PITIRIM AL KRUTELOR ȘI AL COLOMEEI. — La 10 august 1963, după o lungă suferință, a încetat din viață, în vîrstă de 83 ani, mitropolitul Pitirim al Krutelor și Colomeei.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită de un sobor format din opt mitropoliți și episcopi, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Arhiepiscopul Ciprian de Dmitrovsk a rostit o cuvîntare în care a stăruit în special asupra activității pastorale și patriotice desfășurată de mitropolitul Pitirim în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei în eparhiile Kaluga, Voronej, Tula, Volînia și Kursk ; îndurînd împreună cu poporul toate nenorocirile și văzînd toate distrugerile pe care le aduce războiul, mitropolitul Pitirim și-a dedicat întreaga activitate luptei pentru întărirea prieteniei între popoare și pentru apărarea păcii. Pretutindeni unde i-a fost dat să activeze, în parohii mici și izolate sau în diferite conferințe internaționale, cuvîntul mitropolitului Pitirim a fost înflăcărat de dragostea față de oameni și pătruns de chemarea fierbinte pentru pace și colaborare frățească. Mitropolitul Pitirim a condus cu înțelepciune multe parohii și eparhii și a îndeplinit numeroase însărcinări ale Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, ale patriarhului Serghie și ale Sanctității Sale Patriarhului Alexei — pentru strîngerea legăturilor cu Bisericile și organizațiile creștine. Astfel în 1954 a condus delegația Bisericii Ortodoxe Ruse la solemnitățile sărbătoririi a cincizeci de ani de slujire arhierească a patriarhului Alexandru III al Antiohiei ; în 1958 a reprezentat Biserica Ortodoxă Rusă la Sinodul Bisericii Ortodoxe Cehoslovace ; în același an, în fruntea unei delegații a asistat, la Damasc, la alegerea Sanctității Sale Teodosie VI ca Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient ; în 1959 a vizitat Biserica Ortodoxă din Polonia ; în 1957 a însoțit pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în Bulgaria și Iugoslavia, iar în 1960 — în pelerinajul la locurile sfinte. Mitropolitul Pitirim a participat intens la acțiunea de întărire și de lărgire a legăturilor de prietenie cu Biserica Anglicană, al cărei oaspete a fost de două ori. La 28 august 1960 a fost desemnat președinte al Comisiei Bisericii Ortodoxe Ruse pentru legăturile intercreștine. Mitropolitul Pitirim a fost unul dintre cei dintîi membri ai Conferinței Creștine pentru Pace, în desfășurarea acțiunii căreia el a depus foarte multă trudă.

Pentru activitatea lui, mitropolitul Pitirim a fost distins de către Bisericile Ortodoxe Autocefale surori — a Antiohiei, a Ierusalimului, a Serbiei, a Bulgariei și a Cehoslovaciei — cu diferite ordine, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei i-a acordat ordinul bisericesc al Sfîntului Cneaz Vladimir — clasa II-a și a I-a.

DIN VIAȚA MISIUNII DUHOVNICEȘTI LA IERUSALIM. — Primind înștiințarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse prin care se desemna un nou conducător al Misiunii duhovnicești ruse la Ierusalim, Arhimandritul Vartolomeu, chemat la altă slujire, a întreprins o călătorie de despărțire prin țara sfîntă ; în timpul acestei călătorii Arhimandritul Vartolomeu a participat la sfințirea capelei cu hramul Sfînta Maria Magdalena, construită prin strădunța lui în orășelul Tiberiada. În prezența clerului arab și grec venit din diferitele părți ale țării, Mitropolitul Isidor al

Nazaretului și Galileei a oficiat, însoțit de un sobor, sfințirea capelei ; după sfințirea capelei din Tiberiada, Arhimandritul Vartolomeu a vizitat Mînăstirea ortodoxă rusă de călugărițe de lîngă Ierusalim ; iar în ajunul părăsirii Palestinei, a oficiat pentru ultima dată Sfînta Liturghie în biserica Misiunii. după care a avut loc o recepție la care au luat parte reprezentanți ai Bisericilor creștine din Palestina, reprezentanți ai corpului diplomatic, ai guvernului și parlamentului și reprezentanți ai agențiilor de presă.

La 16 mai 1963 a sosit la Ierusalim noul conducător al Misiunii duhovnicești ruse, Arhimandritul Juvenalie. fost redactor al revistei «Glasul Ortodoxiei», organul Exarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse pentru Europa de Mijloc, cu sediul la Berlin, și care a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Ruse care a vizitat Bisericile creștine din America, în urma invitației Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite. Arhimadritul Juvenalie a fost întîmpinat de membrii Misiunii, de reprezentantii celorlalte Biserici creștine din Palestina, de reprezentanții corpului diplomatic și ai autorității de stat. La 17 mai el a săvîrșit, în catedrala Misiunii prima sa Liturghie la Ierusalim și apoi a vizitat comunitățile ortodoxe ruse din Palestina. A făcut, apoi. mai multe vizite cu caracter oficial, între care Mitropolitului Isidor al Nazaretului și Galileei, Egumenului Mînăstirii etiopiene din Ierusalim și generalului comandant al trupelor Organizației Națiunilor Unite în Palestina.

La 7 iulie (24 iunie) a avut loc sărbătorirea praznicului Nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul, la Mînăstirea ortodoxă rusă de călugărițe de lîngă Ierusalim. Slujba Sfintei Liturghii a fost săvîrșită de I. P. S. Mitropolit Isidor al Nazaretului și Galileei, în fruntea unui sobor format din Arhimandritul Juvenalie, Arhimandritul Ignatie, starețul Mînăstirii grecești de la Katamon, Ieromonahul Lucian, conducătorul reprezentanței Bisericii Ortodoxe Romîne din Ierusalim și membri ai clerului arab și grecesc din Palestina. În conformitate cu o veche tradiție, în după-amiaza praznicului s-a săvîrșit un Te-Deum înaintea icoanei Bunei-Vestiri și apoi s-a scos icoana Sfîntului Ioan Botezătorul și s-a transportat, cu procesiune, de la Mînăstire în Ierusalim, la biserica Sfintei Treimi, catedrala Misiunii duhovnicești ruse, unde va rămîne pînă în anul următor la praznicul Bunei-Vestiri, cînd va fi din nou transportată, cu procesiune, la biserica Mînăstirii de lîngă Ierusalim. Această transportare a icoanei Sfîntului Ioan Botezătorul se face în amintirea vizitării dreptei Elisabeta de către Sfînta Fecioara Maria.

La această sărbătorire și procesiune au luat parte membri ai Bisericilor Ortodoxe din Ierusalim, călugării Mînăstirii etiopiene din Ierusalim, conducătorul Mînăstirii greco-catolice din Ain-Karem, reprezentantul Ministerului religiei din Israel și alți înalți oaspeți.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

LITURGHIA SOLEMNĂ ÎN CATEDRALA ORTODOXĂ DIN PRAGA. — În prima duminică după Pogorîrea Sfîntului Duh, în ziua de 9 iunie 1963, cu prilejul sărbătoririi jubileului de 1100 ani de la sosirea în Moravia a Sfinților Metodie și Chiril, ierarhii Bisericilor Ortodoxe, aflați în Praga ca delegați la Sesiunea anuală a Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, au săvîrșit o Liturghie solemnă în Catedrala ortodoxă din Praga cu hramul «Sfinții Metodie și Chiril». Sanctitatea Sa Efrem II Patriarhul întregii Gruzii a slujit Sfînta Liturghie în fruntea unui sobor format din : Mitropolitul Ioan Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, Mitropolitul Nifon de Iliopole (Patriarhia Antiohiei). Arhiepiscopul Nicodim (Biserica Ortodoxă Rusă), Mitropolitul Nicodim Slivensk (Biserica Ortodoxă Bulgară), Arhimandritul Ilie (Biserica Ortodoxă a Gruziei), Arhimandritul Juvenalie, conducătorul Misiunii duhovnicești ruse la Ierusalim și alți clerici. Au rostit cuvîntări ocazionale Mitropolitul Ioan și Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem II al Gruziei.

FESTIVITATEA DECERNĂRII TITLULUI DE DOCTOR ÎN TEOLOGIE «HONORIS CAUSA» VICEPREȘEDINȚILOR CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE. — În ziua de 4 iunie 1963, în sala de festivități «Carolinum» a Universității din Praga, în care cu 500 de ani în urmă s-a trudit magistrul Ioan Huss, eroul național al poporului ceh, a avut loc solemnitatea decernării titlului de doctor în teologie «honoris causa» de către Facultatea de teologie «Jan Amos Commenius» celor doi vicepreședinți ai Conferinței Creștine pentru Pace — I. P. S. Nicodim Mitropolit al Iaroslavului și Rostovului și Consilierului superior bisericesc H. Kloppenburg. La solemnitatea aceasta au fost de față participanții la sesiunea anuală a Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, profesorii facultății «Jan Amos Commenius» și reprpezentanți ai altor Facultăți de teologie și ai bisericilor creștine din Cehoslovacia ; au luat parte, de asemenea, reprezentanți ai Ministerului Școlii și Culturii din Republica Socialistă Cehoslovacă și ambasadorul U.R.S.S. la Praga. În cuvîntările profesorilor referenți, a decanului Dr. Iosef Hromadka și a ministrului adjunct a fost evidențiată importanța activității celor doi vicepreședinți pentru acțiunea Mișcării Creștine pentru Pace. În răspunsurile lor, cei doi noi doctori — I. P. S. Mitropolit Nicodim, în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, și Dr. H. Kloppenburg, în numele fraților din țările apusene — au demonstrat necesitatea continuării muncii teologice și a eforturilor practice pentru asigurarea unei păci trainice în întreaga lume.

I. V. G.

ÎN APĂRAREA PĂCII

SESIUNEA CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

La 28 noiembrie a. c. s-a deschis la Varşovia, în sala Seimului R. P. Polone, sesiunea ordinară a Consiliului Mondial al Păcii.

Printre cei patru sute de delegaţi, observatori şi invitaţi reprezentînd toate continentele, se aflau numeroşi fruntaşi ai vieţii publice din diferite ţări, precum şi reprezentanţi din partea a 19 organizaţii internaţionale, ca Federaţia Sindicală Mondială, Federaţia Democrată Internaţională a Femeilor, Federaţia Mondială a Asociaţiilor pentru Naţiunile Unite, Organizaţia de Solidaritate Afro-Asiatică ş. a. Alături de vechi şi cunoscuţi militanţi ai luptei pentru pace se aflau şi oameni cu apartenenţă socială şi concepţii politice diferite, ca James Sarvie (Anglia), Edwin Saloen (Finlanda), scriitorul francez Jacques Madaule, Mohamed al Javithi (Iran), baronul belgian Antoine Allard, învăţătoarea mexicană Anna Mayes, Profesorul universitar Wilhelm Illis (Noua Zeelandă), sau Arsene Ratsifehera (Madagascar). Din U.R.S.S., Anglia, Franţa, R. P. Chineză, India şi Italia au sosit delegaţii cu un remarcabil număr de membri ; Statele Uinte au fost reprezentate de o delegaţie de 14 persoane.

Din partea Comitetului naţional pentru apărarea păcii din R. P. Romînă a participat o delegaţie formată din Acad. Mihail Ralea, preşedintele comitetului şi şef al delegaţiei, Acad. Geo Bogza, vicepreşedinte al comitetului — ambii fiind şi membri ai Consiliului Mondial al Păcii —, Profesorul univ. Valter Roman, George Ionescu, vicepreşedinte al Comitetului de radiodifuziune şi televiziune şi Sanda Rangheţ, secretară a Comitetului naţional pentru apărarea păcii.

Sesiunea a fost deschisă de Ostap Dluski, membru al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii. După ce Eugenie Cotton (Franţa) a rostit o cuvîntare închinată comemorării a cinci ani de la moartea marelui luptător pentru pace Joliot Curie, Oskar Lange, vicepreşedinte al Consiliului

de Stat al R. P. Polone, a urat participanților la sesiune activitate rodnică, spre realizarea idealului urmărit de întreaga omenire, pacea generală.

Trecîndu-se la ordinea de zi a lucrărilor, a fost citit raportul președintelui executiv al Consiliului Mondial al Păcii, Prof. John Bernal, care, din motive de sănătate, n-a putut participa la lucrările sesiunii, iar J. Madaule a prezentat raportul «Lupta pentru preîntîmpinarea pericolului unui război termonuclear și pentru dezarmarea generală».

Au mai fost prezentate încă alte două rapoarte — cu privire la lupta pentru pace și independență națională și la dezvoltarea colaborării internaționale în domeniul economiei, științei și culturii —, și apoi au început discuțiile generale pe marginea rapoartelor prezentate.

Nguyen Van Hien (R. D. Vietnam) a dat informații despre situația grea din Vietnamul de sud, unde, în ciuda înlăturării lui Ngo Dinh Diem, continuă războiul împotriva patrioților, iar Iosef Ozga-Michalski (R. P. Polonă) s-a ocupat de necesitatea rezolvării pașnice a problemei germane. Au mai luat cuvîntul Mahommed Mahdi El Iavahiri (Irak), Alexandr Korneiciuk (U.R.S.S.), Sutah Haonari (Algeria), Prof. Walter Friedrich (R.D.G.), Liao Cen-ciji (R. P. Chineză), Velio Spano (Italia), Goodellet (S.U.A.), Arora (India) și Prof. Hirano (Japonia).

Lucrările sesiunii Consiliului Mondial al Păcii au fost continuate a doua zi, la 29 noiembrie, în cele patru comisii constituite. În trei comisii discuțiile s-au desfășurat pe baza rapoartelor prezentate în ședința plenară din 28 noiembrie, iar în comisia a IV-a a fost discutată problema perspectivelor luptei pentru pace în întreaga lume.

Acad. Miahil Ralea, președintele Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă, a luat cuvîntul în Comisia pentru problemele dezarmării, referindu-se pe larg la necesitatea înfăptuirii dezarmării generale și totale. «Experiența perioadei de după război — a spus vorbitorul — demonstrează că epoca noastră a dat naștere nu numai unor mijloace de distrugere fără precedent, ci și unor fapte imense capabile să impună voința popoarelor de a se asigura menținerea păcii. Încheierea Tratatului cu privire la interzicerea parțială a experiențelor nucleare constituie un succes al forțelor păcii și al politicii de coexistență pașnică, un pas spre destinderea care creează premise pentru abordarea și a altor probleme internaționale spinoase. Nimeni nu-și face iluzia — a subliniat vorbitorul — că una sau alta din măsurile parțiale ar însemna singură o încununare a edificiului păcii, dar fiecare dintre aceste măsuri este neîndoielnic o cărămidă la acest edificiu. Este datoria noastră să facem totul pentru ca să fie realizate progrese în continuare. Comitetul național pentru apărarea păcii din R. P. Romînă — a spus în continuare vorbitorul — consideră că întreprinderea de noi acțiuni în direcția destinderii internaționale este o sarcină de cea mai mare importanță pentru forțele păcii și, în primul rînd, pentru mișcarea partizanilor păcii. Ideea zonelor denuclearizate — a mai spus Acad. Mihail Ralea — este una dintre ideile a căror înfăptuire ar pregăti în mod eficace dezarmarea generală și totală». Amintind propunerile R. P. Romîne cu privire la transformarea Balcani-

lor într-o zonă a bunei conviețuiri, lipsită de arma nucleară, delegatul romîn a arătat că aceste propuneri ar contribui atît la promovarea unor relații de bună vecinătate și de colaborare normală între statele europene cu orînduiri sociale diferite, cît și la sustragerea unor zone vaste ale globului din cursa înarmărilor și la crearea unui climat de destindere. «Ne exprimăm acordul — a spus în încheiere conducătorul delegației romîne — cu principiul enunțat în raportul său de către președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, Prof. John Bernal, cu privire la discuțiile care se desfășoară în cursul acestei sesiuni : să ne străduim, pentru a ne concentra asupra acelor probleme asupra cărora există puncte de vedere comune, și care sînt totodată problemele arzătoare ale mișcării pentru pace».

Acad. Geo Bogza a luat cuvîntul în Comisia care a dezbătut problemele luptei pentru pace și pentru independență națională, iar George Ionescu, în Comisia pentru problemele colaborării internaționale în domeniile economic, științific și cultural.

În seara zilei de 2 decembrie a avut loc ultima ședință a sesiunii Consiliului Mondial al Păcii, în care, după ce au fost ascultate dările de seamă asupra lucrărilor comisiilor și subcomisiilor pe probleme, au fost adoptate documentele Sesiunii privitoare la apărarea păcii.

În cele 5 zile de dezbateri, imensa majoritate a celor care au luat cuvîntul în ședințele plenare și în cele patru comisii au tratat cu spirit de răspundere, cu seriozitate, pe baza unor documentări ample, principalele probleme ale actualității internaționale, prezentînd sugestii și propuneri constructive pentru rezolvarea lor, concretizate în documentele sesiunii, dintre care trebuie menționată în primul rînd Chemarea la acțiuni a Consiliului Mondial al Păcii, adoptată cu o covîrșitoare majoritate de voturi.

Referindu-se la primejdia războiului nuclear, Chemarea la acțiuni arată că arma nucleară de toate tipurile trebuie să fie distrusă pentru totdeauna. În Chemare se arată că, după încheierea Tratatului de la Moscova pentru interzicerea parțială a experiențelor nucleare, «primul acord pe care marile puteri nucleare l-au încheiat în scopul de a limita dezvoltarea armelor nucleare», trebuie să se depună eforturi pentru a se obține «interzicerea tuturor experiențelor nucleare, preîntîmpinarea răspîndirii armei nucleare sub orice formă, inclusiv pe calea creării forțelor nucleare multilaterale. Trebuie să obținem crearea de zone denuclearizate, realizarea unui acord privitor la renunțarea de a folosi arma nucleară, la limitarea și reducerea bugetelor militare, rezolvarea problemelor internaționale litigioase pe calea tratativelor. Noi — se spune în Chemare — trebuie să insistăm ca Comitetul celor 18 state pentru dezarmare să facă noi pași pe calea spre realizarea unui tratat de dezarmare generală și controlată. Dezarmarea și eliberarea națională se completează reciproc în lupta pentru pace. Una consolidează pe cealaltă, — se subliniază în Chemarea la acțiuni.

Consiliul Mondial al Păcii cere să se pună capăt războaielor coloniale, amestecului străin în treburile interne ale altor țări, să se lichideze bazele militare de pe teritoriile străine, să se interzică manevrele trupelor străine pe teritorii străine. Consiliul Mondial al Păcii se pronunță împotriva discriminării rasiale sub orice formă».

In Chemare se mai arată că trebuie eliminată orice piedică în calea comerțului și a dezvoltării industriale. «Politica economică a războiului rece și exploatarea țărilor celor mai sărace prin jefuirea bogățiilor lor trebuie să lase locul unui comerț mondial cu o cooperare economică, tehnică și culturală de care nu trebuie legată nici o condiție, permițînd astfel folosirea deplină și rațională a resurselor în avantajul tuturor națiunilor».

In partea finală, Chemarea arată necesitatea desfășurării unei vaste campanii pentru pace fără egal în istorie. «Toate mișcările iubitoare de pace au un singur țel. Consiliul Mondial al Păcii cheamă pe toți oamenii și toate organizațiile să-și unească eforturile pentru atingerea acestui scop».

Problemele lichidării colonialismului și manifestărilor neocolonialismului au fost în atenția deosebită a Sesiunii, fapt oglindit în cele zece rezoluții adoptate cu privire la situația din diverse țări ale lumii care au avut de suferit de pe urma amestecului puterilor imperialiste sau a politicii de discriminare rasială — Vietnamul de sud, Laosul, Republica Sud-Africană, Cuba, Malaezia, Coreea de sud, Camerun ș. a.

A fost, de asemenea, amplu discutată problema dezvoltării economice a țărilor care și-au cucerit de curînd independența. Numeroșii participanți la discutarea acestei probleme au condamnat metodele prin care fostele țări colonialiste reușesc și astăzi să scoată profituri imense de pe urma fostelor colonii și să întîrzie dezvoltarea lor pe calea consolidării independenței politice și economice.

Sesiunea a recomandat ca o delegație a Consiliului Mondial al Păcii să ia parte la conferința Organizației Națiunilor Unite pentru comerț și dezvoltare, pentru a-și exprima punctul de vedere.

Au fost adoptate, totodată, numeroase recomandări pentru desfășurarea, în cursul anului 1964, a unor acțiuni pentru pace, dezarmare reală și eficace și pentru destinderea internațională, a căror amploare va întrece tot ce s-a realizat pînă acum, datorită faptului că în 1964 se vor împlini 50 de ani de la declanșarea primului război mondial, 25 de ani de la declanșarea celui de-al doilea război mondial, și 15 ani de la crearea mișcării partizanilor păcii. Acțiunile pentru pace care se vor desfășura în cursul anului 1964 în cadrul mișcării partizanilor păcii vor culmina cu un Congres al Mișcării Mondiale pentru pace, recomandat de Sesiune pentru începutul anului 1965. În cadrul acestui congres vor fi dezbătute probleme de cea mai mare importanță pentru omenire, în special problemele luptei pentru dezarmare generală și totală, pentru rezolvarea pașnică a tuturor problemelor litigioase.

Sesiunea a cooptat în componența Consiliului Mondial al Păcii 147 de membrii desemnați de comitetele pentru pace din 47 de țări, printre ei fiind și reprezentanții a 11 țări noi din Asia și Africa : Aden, Gambia, Congo, Kenya, Madagascar, Mozambic, Nigeria, Guineea Portugheză, Sierra-Leone și Volta Superioară.

În cadrul ședinței de închidere a sesiunii a avut loc și solemnitatea înmînării Medaliei de aur a Consiliului Mondial al Păcii eminentului luptător pentru pace Manolis Glezos și Doamnei Demetra Lambrakis, văduva deputatului și luptătorului pentru pace grec Grigorii Lambrakis, asasinat de dușmanii păcii și democrației în luna mai a acestui an. Cei doi eroi ai poporului grec și-au înscris numele alături de cei mai de seamă luptători din lume pentru pace și binele omenirii. Cu glasul voalat de emoție, Doamna Demetra Lambrakis a mărturisit că pînă la tragedia care i-a lovit căminul nu a depus nici o activitate publică, dar acum ea adresează tuturor femeilor din lume chemarea de a intra în rîndurile luptătorilor pentru pace, pentru ca toate căminele, toate familiile să fie ferite de catastrofa războiului.

Ivor Montagu (Anglia) a rostit cuvîntul de închidere a Sesiunii, subliniind că rîndurile partizanilor păcii cresc neîncetat și că posibilitățile Mișcării de a obține noi victorii utile cauzei păcii sînt evidente.

O NOBILĂ INIȚIATIVĂ : FUNDAȚIA BERTRAND RUSSELL PENTRU PACE

La sfîrșitul lunii septembrie a. c. (1963), eminentul filozof și om de știință englez Bertrand Russell a anunțat crearea *Fundației Bertrand Russell pentru pace*, care urmează să fie patronată de un comitet de proeminente figuri publice, printre care și primul ministru al Indiei, Jawaharlal Nehru.

Pentru strîngerea fondurilor necesare înființării acestei Fundații a fost organizată la Woburn Abbey, reședința ducelui de Bedford, o expoziție cu tablouri oferite de artiști din întreaga lume. Într-un mesaj adresat expoziției, ducele de Bedford, rudă cu Bertrand Russell, scrie : «Nici o cauză nu este mai prețioasă decît cea a păcii. Activitatea depusă în această direcție de lordul Russell depășește toate barierele politice și comerciale. Tocmai pentru aceasta sînt fericit să pun la dispoziție sprijinul și numele meu Fundației Bertrand Russell».

Totuși, fondurile care vor rezulta din această expoziție «nu reprezintă decît o picătură în comparație cu fondurile care ne vor fi necesare pentru a lansa proiectele Fundației noastre» — a declarat unui interlocutor Charles Ellis, secretarul executiv al Fundației.

Fundația Bertrand Russell are ca scop «cercetarea cauzelor războiului rece și contribuirea la micșorarea riscului unui nou război». Obiectivul ei este «să creeze mijloace proprii de comunicare : radio, presă, film, publicații, — care să nu depindă de presa controlată de instituțiile existente sau intimidate de guvern». Mai precis, Fundația intenționează să editeze un ziar și să înființeze un post de radio care să fie «un glas internațional pentru dezarmarea nucleară, cu emisiuni în mai multe limbi».

«Unul din primele lucruri pe care trebuie să le îndeplinim — a mai spus Charles Ellis interlocutorului său — este găsirea unui sediu corespunzător. Sîntem deja în tratative pentru achiziționarea lui și sperăm că această problemă va fi rezolvată în cîteva săptămîni. Sediul ar urmă să găzduiască nu numai birourile administrative, ci să fie un adevărat centru pentru diferitele mișcări de apărare a păcii. Urmează să dispună

de o bibliotecă, sală de cinematograf, un club unde să se poată întîlni acei care lucrează activ pentru pace, de felul celui de la Hiroșima».

Privitor la stația de radiodifuziune, secretarul executiv al Fundației a spus că va fi instalată, după toate probabilitățile, nu în Anglia, ci într-o altă țară din Europa. «Au fost deja angajate o serie de persoane cu vastă experiență administrativă care, la rîndul lor, și-au început activitatea de analizare a diverselor probleme juridice, tehnice etc. ridicate de proiect, ca, de pildă, tipul de aparatură necesar unei astfel de stații de radio. Aceste investigații preliminare urmează să fie terminate în trei pînă la șase luni. Au fost întreprinse și unele sondaje cu privire la plasarea efectivă, teritorială a stației». În urma luării de contact cu o serie de persoane care ar putea pune la dispoziție mijloacele financiare inițiale, se poate spune că dintre proiectele Fundației Russell, stația de radio s-a bucurat de interesul cel mai viu.

În ceea ce privește ziarul proiectat, au avut loc discuții cu «persoane avînd considerabilă experiență în presă». După cum s-a exprimat Charles Ellis, întrucît există o serie de «ziare de stînga sau dizidente», Fundația nu ține neapărat să aibă un cotidian ; s-a căzut de acord pentru început asupra formulei unui bisăptămînal. «Vrem să publicăm informații de care alte ziare nu dispun sau pe care nu le-ar publica — a spus Ch. Ellis. Am vrea să obținem o reputație ca aceea de care se bucură «I. F. Stone's Weekly» din Washington, și să avem o difuzare internațională ca aceea a lui «Christian Science Monitor».

S-au luat totodată contacte și cu reprezentanți ai industriei cinematografice.

Punîndu-i-se întrebarea : «În ce măsură vor putea folosi posibilitatea Fundației (radio, publicații etc.) persoane care se află în cadrul unuia dintre cele două mari lagăre ?», — Ch. Ellis a răspuns : «Politica Fundației este legată în cea mai mare măsură de țelurile și de activitatea lui Bertrand Russell, pe care o împărtășim cu toții. Lordul Russell însuși a declarat : «Noi oferim în sfîrșit tuturor celor care împărtășesc țelurile Fundației un mijloc de a-și face auzit glasul în toate țările care sufăr de pe urma războiului rece». Așadar — a adăugat Ch. Ellis — Bertrand Russell apreciază că pericolul grav al amenințării nucleare trece înaintea altor considerații politice, a căror importanță este comparativ cu totul diminuată».

Fiind întrebat dacă alte organizații ca, de pildă, Consiliul Mondial al Păcii, vor avea acces la mijloacele de comunicare în masă ale Fundației, Charles Ellis a răspuns : «Vor avea, fără îndoială, posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere la postul nostru de radio».

În perioada crizei din Marea Caraibilor din toamna anului 1962, după ce adresase un patetic apel conducătorilor U.R.S.S., S.U.A. și Cubei de

a face toate eforturile posibile pentru evitarea unui nou război mondial, bătrînul om de știință și filozof Bertrand Russell își exprimase intenția fermă de a-și dedica tot restul vieții luptei pentru prevenirea unui nou război și de a duce o susținută campanie pentru prevenirea dușmăniei dintre oameni. Din această intenție a răsărit Fundația care-i poartă numele, și despre care el spunea, recent : «Nutresc speranța fermă că oamenii din toate țările, bogați și săraci, vor acorda întregul lor sprijin țelurilor Fundației. Inițiativa noastră este una dintre cele mai ambițioase luate vreodată de o mișcare neguvernamentală și avem dovezi hotărîte că prin ea lupta împotriva războiului nuclear și pentru drepturile omului va fi ridicată la un nivel superior de intensitate și de realizări». După John Gritten, *Inițiativa lui Bertrand Russell : Fundația pentru pace,* în «Contemporanul», nr. 46 (892), 15 noiembrie 1963, p. 8).

CENTENARUL CRUCII ROȘII INTERNAȚIONALE

La 29 octombrie a. c. s-au împlinit 100 de ani de la înființarea Crucii Roșii Internaționale. Manifestările jubiliare consacrate acestei împliniri de secol s-au desfășurat la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1963 la Geneva, orașul în care au fost puse bazele acestei organizații internaționale.

Constituită ca organizație în 1863, Crucea Roșie își are totuși antecedentele ei. Astfel, în textele clasice grecești și latinești se găsesc mențiuni despre medici care activau în timpul războaielor purtate de popoarele respective. Spre sfîrșitul secolului al IX-lea, împăratul Leon VI formează o unitate de soldați pentru ajutorarea răniților din armata sa. Cînd cruciații au fost alungați din Ierusalim, sultanul Salah Eddin le-a dat și o lecție de caritate, însărcinînd pe «cavalerii Sfîntului Ioan Milostivul» să le îngrijească răniții. În secolul al XV-lea a luat ființă primul spital militar. În timpul asediului Grenadei, Izabela Catolica a construit în afara orașului șase corturi în care să fie îngrijiți răniții. Din războaiele din timpul Renașterii sînt de amintit medicii Nicolas Dentistul, chirurgul lui Sigmond al Austriei, și Ambrozie Paré, care, prin funcțiile lor, au creat un precedent. În 1597, Sully organizează spitale pentru armata care asedia orașul Amiens, iar mai tîrziu, Richelieu a dat dispoziții să se înființeze ambulanțe. Napoleon Bonaparte dă depline puteri lui Larrey pentru a înființa o divizie de ambulanță volantă. În timpul războiului din Crimeea a fost înființată în Rusia, la Petersburg (1854), prima organizație obștească de surori de caritate, instruite de vestitul chirurg rus N. I. Pirogov. Pentru îngrijirea răniților francezi au fost trimise în Crimeea 50 de călugărițe ; răniții englezi nu se bucurau însă de nici o îngrijire medicală. Cînd s-a aflat în Marea Britanie că moartea seceră formații întregi de ostași englezi, lordul Herbert a trimis în Crimeea pe miss Nichtingale, însoțită de 35 de doamne, la care s-au adăugat apoi alte 50 de infirmiere ; îmbrăcate în alb, ele umblau seara pe cîmpul de luptă, cu o lampă în mînă și răspundeau tuturor chemărilor ostașilor răniți sau mutilați. În 1855, protestanții din Franța au trimis sub zidurile Sevastopolului pentru a îngriji de răniți pe cei mai buni coreligionari ai lor. În timpul războiului de Secesiune (1861) s-au format comisii sanitare

pe întregul teritoriu al Statelor Unite. În timpul retragerii de la Oporto, Arthur Wellesey acordă bilete de liberă trecere chirurgilor francezi pentru a îngriji răniții inamicului. În fine, Napoleon III, în mai 1859, după greaua luptă de la Montebello, dispune să fie trimiși în liniile inamice chirurgii austrieci făcuți prizonieri de trupele sale, pentru a îngriji pe răniți.

Cel care a adus însă un aport determinant în reglementarea îngrijirii răniților în războaie a fost genevezul *Jean-Henri Dunant*. El a adunat numeroase documente privitoare la îngrijirea răniților și, într-o largă sinteză, și-a precizat părerile și soluțiile sale în scopul rezolvării acestei probleme, cerînd încheierea unui acord internațional.

Întrucît Jean-Henri Dunant (cunoscut în mod obișnuit sub numele de Henri Dunant) este considerat ca principalul fondator al organizației Crucea Roșie, dăm pentru cititorii noștri unele amănunte din viața și activitatea lui, care se împletesc cu istoria primilor ani de existență a acestei organizații internaționale.

Henri Dunant s-a născut la 8 mai 1828 la Geneva, într-o familie calvină. Tatăl său era un mare filantrop, ca de altfel majoritatea genevezilor. Datorită spiritului de caritate moștenit de la părinți, Jean-Henri s-a înrolat la vîrsta de 18 ani într-o societate locală de binefacere, distingîndu-se în mod deosebit printre ceilalți voluntari : vizita pe săraci, îi încuraja și-i ajuta ; cînd îi lipseau mijloacele de ajutorare, făcea apel la părinții săi, la biroul de binefaceri sau la pastor. În după-amiezele duminicilor vizita deținuții din închisori, cărora le citea și le explica pasaje din Biblie.

Ajungînd la ideea organizării operei sale de binefacere pe scară internațională și interconfesională, el a trimis în acest scop o întreagă serie de scrisori la diferite personalități din lume, întreprinzînd totodată și unele călătorii în diferite țări europene.

În iunie 1853, Henri Dunant a avut prilejul să vadă pe scriitoarea americană H. E. Beecher-Stowe, cunoscuta luptătoare împotriva sclavagismului și autoarea romanului «Coliba unchiului Tom» (apărut în 1852, tradus și tipărit în romînește în 1853, cu o prefață despre sclavie de M. Kogălniceanu ; ultima traducere romînească a fost tipărită în 1956), venită în vizită la o familie din Geneva. Dunant citise romanul, și după întîlnirea cu autoarea lui, a început să fie preocupat și de lupta împotriva sclavagismului.

Între timp, din grija pe care i-o purta tatăl său, Henri Dunant va deveni proprietarul unor mori la Mons-Djémila, în Algeria, care însă nu-i vor aduce decît necazuri, el nefiind om de afaceri.

În iunie 1859 Henri Dunant se duce în Italia, cu scopul de a se întîlni cu Napoleon HI, în vederea aprobării concesiunilor de care avea nevoie în Algeria, precum și pentru a-i prezenta o broșură pe care o scrisese în cinstea lui. Napoleon se găsea în fruntea armatei franceze, care lupta împotriva austriecilor. Henri Dunant a ajuns în tabăra armatei franceze în timpul cînd se pregătea pentru o bătălie decisivă. Și astfel el a avut

prilejul să fie martor ocular al îngrozitoarei lupte desfășurate în ziua de 24 iunie 1859 la Solferino. Au căzut atunci pe cîmpul de luptă 17.000 ostași din armata franceză și 22.000 din cea austriacă. Răniții din ambele părți, al căror număr se ridica la 40.000, se văitau înspăimîntător ; nimeni nu-i auzea și nu-i ajuta. Existau totuși cîteva posturi de ambulanțe, ai căror deservenți luau răniții din apropierea lor și-i duceau sub un cort deasupra căruia flutura un drapel roșu ; printr-un acord tacit, asemenea corturi erau protejate de combatanți.

Adînc mișcat de spectacolul dinaintea lui, Henri Dunant s-a dus cu mult curaj printre răniți, încurajîndu-i pe cît îi era cu putință, fără să țină seamă de naționalitatea lor ; și-a riscat chiar viața, ajungînd pînă în rîndul armatelor austriece. Cu cîțiva oameni valizi, el a organizat un prim serviciu de voluntari, reușind apoi să obțină aprobarea pentru înrolarea în serviciul ambulanței a prizonierilor austrieci care inspirau încredere ; în loc să fie masacrați, acești prizonieri scăpau de la moarte pe proprii lor inamici. Funcționa astfel pentru prima oară Crucea Roșie, deși nu purta încă această denumire.

Potrivit concepției sale calvine, Henri Dunant renunțase aproape cu totul la preocupările obișnuite ale vieții, în favoarea carității. El a vizitat spitalele din diferite orașe (Borghetto, Brescia, Milano), încurajînd pe răniți și interesîndu-se de îngrijirea lor.

Reîntors în orașul său natal după ce vizitase și Parisul, Henri Dunant a așternut pe hîrtie impresiile pe care i le-a lăsat groaznica încăierare dintre armatele franceze și austriece, dînd astfel la iveală, în anul 1862, o carte intitulată *Un souvenir de Solférino,* care a provocat o adevărată revoluție spirituală. Se desprindea din această carte atît oroarea față de spectacolul de la Solferino, deci oroarea față de război, cît și necesitatea organizării unor servicii voluntare de ajutorare a victimelor războaielor. Autorul susține mai ales că organizarea oficială a ajutorării va fi totdeauna insuficientă și de aceea trebuie să intervină în mod necesar caritatea privată pentru a o completa. Tradusă în numeroase limbi, cartea lui Henri Dunant a străbătut lumea, influențînd profund opinia publică. Din ea s-a dezvoltat treptat, convingător și cuprinzător organizația internațională Crucea Roșie, avînd la bază virtutea iubirii de oameni.

Cînd, îndată după apariție, cartea lui Dunant a ajuns în mîinile președintelui Societății geneveze pentru nevoile publice («Société genevoise d'utilité publique»), s-a deschis și prima poartă pe care avea să intre în istorie Crucea Roșie. Președintele acestei societăți, Gustave Moynier, doctor în drept, practica binefacerea în mod birocratic, făcea parte din comitete internaționale filantropice și participa la ședințele lor, la Paris, la Bruxelles, la Frankfurt, la Londra, prezentînd memorii asupra filantropiei, concepută de el ca o problemă de matematică ; inima îi era copleșită de rațiune.

Citind «*Amintirea de la Solferino*», atenția lui Gustave Moynier a fost reținută îndeosebi de concluziile autorului, căruia i-a propus să le transpună în realitate. Moynier a obținut consimțămîntul lui Henri Du-

nant ca ele să fie discutate în mod public într-una din ședințele Societății geneveze pentru nevoile publice. Discuțiile au avut loc în ziua de 9 februarie 1863, cînd, în urma expunerii făcute de G. Moynier, s-a hotărît înființarea unei comisii de 5 membri, în compunerea căreia au intrat Gustave Moynier, președintele Societății, generalul Dufour, d-rii Louis Appia și Théodore Maunoir, și Henri Dunant, comisie cu depline puteri, avînd sarcina să discute «propunerea pentru îngrijirea răniților».

Comisia celor cinci, care a luat denumirea de «Comitet internațional permanent» (deși era format numai de genevezi) a ținut mai multe ședințe, discutînd diferite aspecte ale problemei expuse îndeosebi de Dunant și Moynier. Reușind să schițeze într-un proiect principiile fundamentale ale unei organizații pentru îngrijirea răniților, Comitetul a hotărît, într-o ședință ținută la 25 august 1863, să convoace la Geneva o conferință internațională care să le examineze și să se pronunțe asupra lor. Crucea Roșie începea să-și contureze profilul internațional.

Pentru asigurarea succesului conferinței proiectate, Henri Dunant a întreprins numeroase călătorii și vizite în mai toate orașele principale din Europa, unde se bucura de o deosebită simpatie, datorită marelui succes obținut de cartea sa.

Conferința s-a deschis la 26 octombrie 1863, în prezența a 36 participanți, dintre care 18 reprezentau oficial 14 guverne. A prezidat G. Moynier, iar Henri Dunant, orator mediocru, a scris procesele verbale. Deși președintele comitetului profita de împrejurare spre a micșora meritele lui Dunant, totuși, datorită tactului și măestriei cu care el a condus dezbaterile conferinței, s-a putut ajunge la un rezultat practic și determinant : în ședința de la 29 octombrie 1863 au fost aprobate principiile de bază ale organizației Crucea Roșie. Fiecare țară va avea societatea sa proprie, care va fi autonomă, cu un comitet central ; societățile de ajutorare trebuie să stea în strînse relații cu guvernele țărilor respective și să obțină asigurarea că serviciile lor vor fi acceptate ; membrii Societăților constituite vor avea un semn distinctiv identic : o brasardă albă cu cruce roșie. Pentru ducerea la bun sfîrșit a tuturor sarcinilor care revin societăților de ajutorare, s-a redactat și o declarație conținînd deziderатul ca răniții și persoanele care-i îngrijesc, ambulanțele și personalul lor să beneficieze de principiul imunității (neutralității). Conferința și-a exprimat de asemenea dorința ca semnul distinctiv, crucea roșie, să fie admise pentru unitățile sanitare ale tuturor armatelor și pentru ambulanțele și spitalele tuturor țărilor.

La propunerea doctorului olandez Basting, participanții la Conferință au aprobat prin aplauze prelungite o rezoluție oficială privitoare la recunoașterea meritelor deosebite ale lui Henri Dunant în străduințele de a se ajunge la o îngrijire reală și permanentă a răniților de pe cîmpurile de luptă.

Profitînd de relațiile făcute în cursul conferinței din octombrie 1863, cei cinci membri ai comitetului au trecut la pregătirea ratificării rezoluțiilor și deziderатelor, pentru a putea fi puse în aplicare. Guvernelor

nereprezentate la Geneva li s-a trimis textul integral al dezbaterilor, făcîndu-se totodată demersuri pentru ca să se înființeze în fiecare țară cîte un comitet național.

În urma demersurilor făcute la Paris, Napoleon III a făcut cunoscut că-și dă consimțămîntul ca ministrul său de externe să participe la o conferință cu caracter diplomatic care să se ocupe cu problema neutralității privitoare la îngrijirea răniților, numai în cazul cînd invitațiile de participare ar fi făcute de Consiliul federal elvețian. Consimțămîntul Elveției de a face ea convocările a fost obținut, de către Moynier, și astfel, în august 1864, s-a întrunit la Geneva Conferința pentru ratificarea hotărîrilor Conferinței internaționale din octombrie 1863 de la Geneva.

La Conferință au participat 24 delegați reprezentînd 16 țări, mulți dintre ei fiind din cei care participaseră și la Conferința din 1863. Timp de 15 zile a fost examinat proiectul de tratat prezentat de Comitetul internațional permanent, propunîndu-se, pentru a fi mai precis, unele amendamente. Acest tratat, care este cunoscut în istorie sub denumirea de *Convenția de la Geneva,* a fost semnat la 22 august 1864 de plenipotențiarii a 12 state reprezentate. Convenția are 10 articole, al căror conținut esențial este următorul : beligeranții trebuie să se îngrijească de ostașii răniți în timpul luptelor, indiferent de naționalitatea lor ; — cei care, după vindecare, vor fi incapabili să reia armele, dacă aparțin armatei inamice, să fie trimiși în țările lor, și nu reținuți ca prizonieri de război ; — nu se pot comite acte ostile împotriva ambulanțelor și spitalelor, și nu pot fi capturate, dacă se găsesc în ele răniți și bolnavi și dacă nu sînt păzite de o forță militară ; — ambulanțele nu pot, în nici un caz, să fie deposedate de materialul lor, evacuările fiind considerate ca neutre ; — personalul spitalelor, este declarat neutru, neputînd fi tulburat în exercitarea funcțiilor respective, nici reținut în captivitate ; — pentru personalul și bunurile cărora Convenția le acordă imunitate trebuie folosit, ca semn de recunoaștere, un drapel alb cu cruce roșie, sau o brasardă cu aceeași cruce. Convenția de la Geneva nu conține nici un cuvînt privitor la societățile de ajutorare.

Ulterior, la această convenție au aderat numeroase țări.

Crucea Roșie — denumire dată de soția doctorului olandez Basting — a luat deci ființă în mod oficial o dată cu semnarea Convenției de la Geneva, la 22 august 1864.

După semnarea Convenției, Henri Dunant, datorită firii sale meditative și unor persoane care au încercat să-și asume pe nedrept meritele ce-i reveneau lui, s-a izolat de activitatea Crucii Roșii, rămînînd legat de Geneva numai prin funcția de secretar al Comitetului internațional, pînă la 25 august 1867, cînd și-a dat demisia din comitet. Nerenunțînd la ideile sale umanitare, el a întocmit ulterior numeroase proiecte pentru diferite societăți filantropice, internaționale, care n-au avut însă nici o vitalitate. A întreprins noi călătorii, la Paris, la Londra, la Plymouth, participînd la diferite congrese și ținînd conferințe.

A ajuns apoi într-o stare de nedescris ; zdrenţăros, înfometat şi bolnav, timp de zece ani, între 1877 şi 1887, a trăit într-o cruntă mizerie, căpătînd aspectul unui vagabond. Era ajutat în mod discret de anumite persoane, dintre care e de amintit o Doamnă Kestner, care-l aprecia în mod deosebit.

În 1887, Henri Dunant s-a stabilit definitiv în orăşelul elveţian Heiden, din apropierea lacului Constanţa. Aci a început să se redreseze, primind îngrijiri atente într-un spital. Îl mai ajuta şi Crucea Roşie elveţiană.

Un ziarist din Saint-Gall, Georges Baumberger, aflînd din întîmplare cu prilejul unei excursii, de existenţa lui Dunant, l-a vizitat la spital şi, văzînd starea în care se găsea, a publicat în presa din Saint-Gall şi din Zürich un emoţionant articol despre el, precum şi un apel către cititori. Datorită acestui fapt, Henri Dunant a primit nenumărate dovezi de simpatie şi de admiraţie, concretizate prin scrisori şi cadouri, care l-au reconfortat. Ziarele i-au consacrat coloane întregi, aducîndu-l din nou în atenţia lumii. El socotea toate aceste omagii ca o recompensă de la Dumnezeu.

În 1897, împărăteasa Maria Fedorovna a Rusiei i-a acordat o pensie anuală de 4.000 de franci, iar cel de-al doilea Congres al medicilor ţinut în acelaşi an la Moscova i-a dat un premiu de 5.000 de franci «pentru servicii excepţionale aduse omenirii suferinde». Şi tot în acelaşi an, Consiliul federal elveţian l-a recompensat cu premiul Binet-Fendt, de 1.780 de franci.

Consecvent preocupărilor sale, Dunant n-a putut rezista solicitărilor cunoscutelor pacifiste prinţesa Wiszniewska şi baroneasa austriacă Bertha von Suttner, consacrînd fiecăreia cîte o parte din timpul său.

Prinţesa Wiszniewska l-a cunoscut în 1896, şi i-a propus preşedinţia de onoare a «Ligii internaţionale a femeilor pentru dezarmarea generală», a cărei animatoare şi preşedintă activă era ea. El a acceptat bucuros acest titlu şi, datorită acestui fapt, mai tîrziu, în anul 1901, cînd s-a pus în discuţie Premiul Nobel pentru pace, cu toate geloziile şi intrigile care se desfăşurau în toate saloanele pacifiste, Liga l-a recomandat comitetului însărcinat cu acordarea acestui premiu.

Pe de altă parte, baroneasa Bertha von Suttner — care a determinat pe savantul chimist suedez Alfred Nobel să instituie, pe lîngă celelalte premii ale sale, şi un premiu pentru pace — a luat apărarea lui Henri Dunant împotriva bîrfitorilor, şi i-a înlesnit publicarea unor articole în revistele la care colabora ea.

Primele premii Nobel se acordau în anul 1901. Prietenii din Norvegia ai lui Henri Dunant luptau ca premiul pentru pace să-i fie acordat lui. Scriitorul Björnston Björnson, care făcea parte din comitetul pentru decernarea acestui premiu, s-a pronunţat însă în favoarea lui Frédéric Passy, unul dintre fruntaşii pacifismului francez, şi astfel comitetul a împărţit premiul în două părţi egale, premiind atît pe Herni Dunant, cît şi pe Frédéric Passy.

Societatea geneveză pentru nevoile publice i-a trimis fostului ei membru o telegramă de felicitări, mărturisindu-i, în sfîrşit, că fără el, «Crucea Roşie poate că n-ar fi existat». Spre Heiden se îndreptau acum telegrame, scrisori, diplome şi medalii din întreaga lume, Henri Dunant găsind în fine justificarea eforturilor sale ; meritele lui erau recunoscute pe scară universală.

Deşi ducea o viaţă destul de liniştită, treptat, treptat forţele l-au părăsit şi în duminica din 30 octombrie 1910 a închis ochii pentru totdeauna, în pacea lui Dumnezeu şi binecuvîntarea oamenilor. (Amănunte privitoare la viaţa şi activitatea lui Henri Dunant se găsesc în lucrarea lui Fernand Gigon, *L'épopée de la Croix Rouge,* 4-e éd., Paris, 1943, 280 p.).

După semnarea Convenţiei de la Geneva s-au înfiinţat Societăţi de Cruce Roşie în multe ţări, înţelegîndu-se aproape pretutindeni rolul de seamă al femeilor în opera de îngrijire şi mîngîiere a celor suferinzi. În ţara noastră Crucea Roşie a luat fiinţă în anul 1876.

După ce reţeaua Crucii Roşii a început să se consolideze, s-a simţit necesitatea ca reprezentanţii societăţilor componente să se întîlnească periodic în conferinţe, pentru schimburi de idei şi pentru întărirea legăturilor dintre ele. Prima Conferinţă s-a ţinut la Paris, în anul 1867. În următoarele două conferinţe (Berlin, 1869, şi Geneva, 1884), s-a hotărît ca Societăţile de Cruce Roşie, pe cît le este cu putinţă, să se ocupe, în afară de îndeplinirea îndatoririlor din timp de război, şi cu ajutorarea şi îngrijirea victimelor cauzate de calamităţi ale naturii.

Deşi naţionale şi autonome, societăţile de ajutorare au şi un rol internaţional, opera Crucii Roşii fiind considerată în ansamblul ei ; de aceea s-a simţit nevoia unui organ central, de coordonare. Rolul acesta a fost lăsat de societăţile existente pe seama comitetului genevez, căruia i se datora înfiinţarea Crucii Roşii, şi care, cu consimţămîntul tacit al tuturor, a primit denumirea de Comitet internaţional al Crucii Roşii, şi se îngrijeşte de interesele generale ale ei, folosindu-se de influenţa sa, atunci cînd este cazul, pentru a o împiedica să devieze de la principiile în baza cărora funcţionează.

Postul de preşedinte al Comitetului internaţional al Crucii Roşii îl deţine din 1955 elveţianul Leopold Boissier, jurist, cunoscut om politic şi fruntaş al vieţii publice, profesor la Universitatea din Geneva. Fost preşedinte al Federaţiei organizaţiilor internaţionale de la Geneva şi preşedinte al Consiliului Păcii din Elveţia, el este autorul epitafului dăltuit pe monumentul dezvelit în decembrie 1959 la Hiroşima, în memoria medicilor şi infirmierelor victime ale exploziei bombei atomice americane din 1945.

După primul război mondial, în luna mai 1919, s-a înfiinţat la Paris, din iniţiativa lui H. P. Davison, preşedinte al Crucii Roşii americane, o *Ligă a societăţii de Cruce Roşie.* Scopul acestei Ligi este de a coordona activitatea Societăţilor de Cruce Roşie în timp de pace, privind acţiunea de ajutorare în cazuri de calamităţi naturale, desfăşurarea propagandei

în favoarea igienii în toate mediile, extinderea serviciilor și a rolului surorilor de caritate și înființarea de secții ale «Crucii Roșii a tineretului». Liga are un secretariat permanent, organul suprem de conducere fiind Consiliul Guvernatorilor Ligii Societăților de Cruce Roșie, format din reprezentanți ai organizațiilor de Cruce Roșie, membre ale Ligii ; între sesiunile Consiliului, conducerea este asigurată de un comitet executiv. Din această Ligă fac parte astăzi 102 societăți naționale, printre care și cele din țările socialiste, inclusiv Republica Populară Romînă.

Organul suprem al Crucii Roșii este Conferința internațională, la care iau parte reprezentanții tuturor organizațiilor de Cruce Roșie, naționale și internaționale, și care se țin la intervale neregulate, aproximativ o dată la patru ani ; prima s-a ținut, după cum am amintit, în anul 1867. Între sesiunile Conferinței, funcțiile ei sînt îndeplinite de Comisia permanentă a Conferinței internaționale de Cruce Roșie, compusă din 9 membri, printre care, de la cea de-a 18-a conferință, ținută în anul 1952, se află și un reprezentant al organizației de Cruce Roșie din Uniunea Sovietică.

În Turcia, semnul crucii a fost înlocuit în anul 1877 cu o semilună, semnul simbolic al islamismului, dîndu-se organizației respective denumirea de *Semiluna Roșie*, denumire însușită și de alte țări și popoare islamice. În Iran, organizația voluntară de ajutorare poartă denumirea *Leul și Soarele Roșu*.

Considerată în ansamblu și în istoria ei, Crucea Roșie este o organizație voluntară internațională pentru ajutorarea ostașilor răniți și bolnavi, în timp de război, și a victimelor de pe urma calamităților naturii, în timp de pace.

În țara noastră, Societatea Crucea Roșie a luat ființă, după cum am mai anunțat, în anul 1876, și a desfășurat o activitate care se impune a fi amintită și subliniată cu sinceră recunoștință. În timpul războiului de independență, dar mai ales în timpul celor două războaie mondiale, în care a fost tîrît și poporul nostru, formațiile voluntare ale Crucii Roșii au mîngîiat, au îmbărbătat și au salvat de la pieire sute de mii de ostași răniți sau bolnavi, neținînd seama de naționalitatea sau apartenența lor statală ; în cazuri de calamități ale naturii sau nenorociri în masă, Crucea Roșie a fost prima la datorie, dînd primele ajutoare salvatoare.

În anul 1926 Societatea Crucea Roșie romînă și-a sărbătorit semicentenarul, iar la 20 noiembrie 1927 și-a instalat birourile de conducere în local propriu.

Dezvoltîndu-se treptat, acumulînd experiență și adaptîndu-și activitatea la aspectele progresive ale vremii, în prezent «Crucea Roșie a R.P.R. este — potrivit precizărilor din statutul ei de organizare și funcționare — o organizație obștească voluntară care are ca scop antrenarea maselor largi ale oamenilor muncii la opera de ocrotire a sănătății publice, la întărirea apărării sanitare a Republicii Populare Romîne, precum și la acordarea de ajutor populației care a suferit de pe urma calamităților naturii și a operațiunilor militare».

Numărul membrilor Crucii Roşii a R.P.R. a crescut de la 1.500.000, cît era în 1956, la peste 2.500.000 în 1962, cînd existau peste 19.000 de secţii de Cruce Roşie în fabrici, şantiere, unităţi agricole.

Comitetul central al Crucii Roşii a R.P.R. are şi un organ propriu de publicitate, revista «Sănătatea», care apare lunar, cu un bogat şi valoros conţinut cu caracter educativ-sanitar.

Societatea Crucea Roşie, este cea mai expresivă concretizare şi cea mai nobilă aplicare a iubirii faţă de oameni. Ea îngrijeşte şi ajută deopotrivă pe toţi oamenii, neţinînd seama de naţionalitatea, culoarea pielii sau credinţa lor religioasă. În rîndurile ei s-au încadrat mai ales femeile, dar şi mulţi bărbaţi pătrunşi de sentimente umanitare, ca, de pildă, marele explorator F. Nansen, căruia i s-a acordat în anul 1922 Premiul Nobel pentru pace.

Pentru activitatea desfăşurată de Crucea Roşie în timpul primului război mondial, Comitetul Internaţional al Crucii Roşii a fost laureat cu Premiul Nobel pentru pace pe anul 1917 ; Societatea Crucea Roşie internaţională a fost distinsă, de asemenea cu Premiul Nobel pentru pace pe anul 1944, acordat Comitetului Internaţional al Crucii Roşii şi Ligii Societăţilor de Cruce Roşie, pentru activitatea desfăşurată în timpul celui de-al doilea război mondial. Anul acesta, Crucea Roşie internaţională a fost laureată pentru a treia oară cu Premiul Nobel pentru pace, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la înfiinţarea ei. Medalia şi diploma de laureat al Premiului Nobel pentru Pace pe anul 1963 au fost înmînate Comitetului Internaţional al Cruci Roşii şi Ligii Societăţilor de Cruce Roşie în cadrul unei festivităţi desfăşurate în aula Universităţii din Oslo în ziua de 10 decembrie a. c.

Biserica noastră Ortodoxă, ca şi toate celelalte Biserici, apreciază şi sprijină sub toate aspectele acţiunile Crucii Roşii, întrucît ele corespund întru totul învăţăturii creştine care pune un accent deosebit pe iubirea de oameni şi pe buna înţelegere dintre ei.

•

Între 28 august şi 10 septembrie 1963 a avut loc la Geneva «Congresul jubiliar al centenarului Crucii Roşii internaţionale», constînd în cea de-a 17-a sesiune a Guvernorilor Ligii Societăţilor de Cruce Roşie şi o sesiune a Consiliului Delegaţilor Crucii Roşii internaţionale.

Crucea Roşie a Republicii Populare Romîne a fost reprezentată la acest Congres de o delegaţie condusă de Dl. Anton Moisescu, preşedintele Comitetului Central al Crucii Roşii.

La manifestările jubiliare de la Geneva au participat reprezentanţii a peste 100 de Societăţi naţionale de Cruce Roşie, Semilună Roşie, Leul şi Soarele Roşu.

Prima parte a Congresului a fost consacrată celei de-a 27-a sesiuni a Consiliului Guvernorilor Ligii Societăţilor de Cruce Roşie, care şi-a desfăşurat lucrările în zilele de 28—31 august. S-a hotărît, printre altele,

să fie primite ca membre ale Ligii 14 Societăţi naţionale de Cruce Roşie nou create într-o serie de ţări din Africa şi Asia care şi-au cucerit independenţa statală. În prezent sînt membre ale Ligii 102 Societăţi naţionale, fapt care a determinat discutarea şi adoptarea a diferite măsuri de ordin organizatoric legate de modul de reprezentare a Societăţilor naţionale în organele de conducere ale Ligii. S-a stabilit totodată un program de asistenţă tehnică şi financiară pentru Societăţile de Cruce Roşie din ţările recent eliberate.

La 1 septembrie a avut loc o şedinţă festivă la care au luat parte toţi delegaţii la Congresul jubiliar al centenarului Crucii Roşii internaţionale. Au luat cuvîntul W. Spuhler, preşedintele Elveţiei, von Albertini, preşedintele Asociaţiei de Cruce Roşie din Elveţia, precum şi alte personalităţi, care au subliniat principiile şi serviciile Crucii Roşii internaţionale, a cărei deviză este «prin umanism — spre pace», precum şi importanţa luptei împotriva primejdiei de război, pentru pace între popoare.

Cea de a doua parte a «Congresului jubiliar al Centenarului Crucii Roşii internaţionale» s-a ţinut în zilele de 2—10 septembrie, fiind consacrată lucrărilor sesiunii Consiliului delegaţilor Crucii Roşii internaţionale. După ce s-a dat citire «principiilor de bază ale Crucii Roşii», în care se subliniază că această organizaţie internaţională apără viaţa şi sănătatea omului, caută să obţină respectarea personalităţii lui, şi că în activitatea sa nu va permite nici un fel de deosebire de naţionalitate, rasă, religie, situaţie socială şi apartenenţă politică, s-a trecut la prezentarea şi discutarea raportului de activitate al Comitetului internaţional de Cruce Roşie, subliniindu-se contribuţia pe care Crucea Roşie poate şi trebuie s-o aducă, prin diversele forme ale activităţii ei, la cauza menţinerii păcii. În acest sens, a fost prezentat şi discutat şi un referat intitulat «Crucea Roşie — factor de pace în lume», adoptîndu-se apoi o rezoluţie prin care participanţii la lucrările Congresului jubiliar al centenarului Crucii Roşii cheamă toate guvernele «să continue eforturile pentru găsirea de mijloace în scopul restabilirii încrederii între popoare şi stabilirii unei colaborări prieteneşti şi a păcii între state». Congresul a mai hotărît ca, în scopul menţinerii păcii mondiale, Crucea Roşie internaţională să intervină ori de cîte ori au loc conflicte între state. Rezoluţia în această problemă cheamă Crucea Roşie internaţională să lupte pentru eliminarea ameninţării unui război nuclear şi respectarea de către toate statele a principiilor Crucii Roşii. La propunerea delegaţiei Crucii Roşii japoneze, a fost adoptată şi o rezoluţie privind încetarea experienţelor cu arma atomică.

Delegaţia Crucii Roşii a Republicii Populare Romîne a adus o însemnată contribuţie la dezbaterile Congresului jubiliar al Centenarului Crucii Roşii internaţionale. Astfel, la propunerea delegaţiei romîne, Consiliul delegaţilor Crucii Roşii internaţionale a adoptat o rezoluţie privind promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor păcii, respectului reciproc şi înţelegerii între popoare. Această rezoluţie, care constituie un act

fundamental al activităţii pe care Crucea Roşie o desfăşoară în rîndurile tineretului, are următorul conţinut :

«Consiliul delegaţilor, luînd act de rezoluţia 1572 adoptată de cea de-a XV-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U.; care recomandă organizaţiilor neguvernamentale să întreprindă măsuri eficace în scopul promovării în rîndurile tineretului din diferite ţări a schimburilor libere şi fără restricţii, de idei şi opinii, pentru a favoriza idealurile de pace, respectul reciproc şi înţelegerea între popoare ;

Luînd cunoştinţă de concluziile cuprinse în Raportul prezentat Comisiei Crucii Roşii de Tineret cu privire la importanta problemă a «răspunderii Crucii Roşii în educarea tineretului în domeniul umanitar» ;

1) confirmă că promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare este o sarcină firească a Crucii Roşii ;

2) recomandă Societăţilor naţionale să continue a lua măsuri concrete, în scopul de a aduce o contribuţie eficace la răspîndirea acestor idealuri în rîndurile tineretului din întreaga lume».

Congresul Centenarului Crucii Roşii internaţionale, la care au participat reprezentanţi ai Societăţilor naţionale de Cruce Roşie din peste 100 de ţări, a prilejuit o puternică reafirmare a spiritului umanitar şi a nobilelor idealuri ce călăuzesc activitatea Crucii Roşii de pretutindeni, o puternică manifestare a dorinţei celor peste 170 milioane de membri de Cruce Roşie din lumea întreagă de a aduce o contribuţie crescîndă la dezvoltarea colaborării paşnice între popoare, la menţinerea păcii în lume.

T. N. M.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

PREOCUPĂRILE DE CARTE ALE EPISCOPULUI MELCHISEDEC ŞI BIBLIOTECA SA

A. *RIVNA SPRE CARTE*

În mai 1892 se stingea la reşedinţa lui episcopală din Roman un ierarh de mare prestigiu cultural şi moral, Melchisedec. După o viaţă de aproape 70 de ani, în care calmul şi meditaţia clericului cărturar izbutise a domina tumultul unor vremi zbuciumate ale ţării, Melchisedec, deşi nu ocupase un scaun de mitropolit, adusese un aport de căpetenie la organizarea Bisericii Ortodoxe Romîne prin studiile sale teologice şi istorice, prin participarea sa îndrumătoare la dezbaterile şi hotărîrile Sfîntului Sinod.

Fire dîrză, nesupunîndu-se intrigilor obişnuite epocii de-atunci, se izolase în ultimii ani. Ţinea mai mult acum la activitatea lui ca membru al Academiei Romîne şi se complăcea între straturile de flori ce îngrijea şi în vecinătatea copiilor mici care forfoteau în jurul şcolii înfiinţate de dragul lor de ilustrul prelat.

Recunoaşterea meritelor i-a venit, ca mai totdeauna în asemenea cazuri, după moarte. Astăzi e atît de cunoscut încît nu mai e nevoie de a-i reface aici biografia. Voim aminti numai pe scurt etapele principale ale vieţii[1], urmărind ca un fir roşu rîvna lui spre carte.

Melchisedec e născut la 12 februarie 1823[2] în Gîrcina din ţinutul Neamţ, într-o familie de preoţi (chiar mama era fiică de preot). Multe din rudele sale se călugăreau. După învăţătura posibilă într-un sat, a fost dus la o şcoală din Piatra-Neamţ şi, în sfîrşit, la vestitul Seminar Veniamin din Socola-Iaşi, unde a învăţat între 1834—1843 (cu o întrerupere de un an: 1842), sub numele de Mihail Ştefanov sau Ştefănescu. Pretutindeni s-a remarcat prin dotarea şi sîrguinţa la învăţătură.

---

1. Date amănunţite a strîns Constantin C. Diculescu în cartea sa despre *Episcopul Melchisedec.* Studiu asupra vieţii şi activităţii din Bucureşti, Tipografia cărţilor bisericeşti. 1908, 188 p. Cuprinde şi extrase din corespondenţa lui Melchisedec şi bibliografia operelor lui.

2. Din controversa asupra anului naşterii sale, am păstrat această dată trecută în autobiografia păstrată în arhiva Academiei, cota 1879, A—1, filele 78r—81r.

Formația spirituală a tînărului e datorită mai ales acestui Seminar Veniamin. Aci a găsit mediul prielnic pentru a se introduce cu sau fără profesori în limbile greacă, latină, chiar și ebraică; a învățat franceza și germana. Școala era fruntașă în țară[3], bogată și variată în cursurile predate, mai cu seamă după numirea lui Filaret Scriban ca director[4]. Pe lîngă teologi de mare valoare, predau aci și profesori laici: Ioan Maiorescu, Leon Filipescu, Dimitrie Lefterescu. Intre însemnările păstrate de Melchisedec din acea vreme, sînt și «Lecțiile pe care am învățat în seminarie». Se începe cu *Istoria universală* de I. Maiorescu, 1842 și *Psihologia,* tradusă de P. Suhopan după a lui Verner, 1839...[5].

Elevul Mihail Ștefănescu își va fi îmbogățit desigur cunoștințele și cu ajutorul bibliotecii aflate în școală[6]. Plăcerea lui de lectură s-a dezvoltat aci într-o adevărată dragoste de cărți — dovadă că-ncepe să-și adune și o bibliotecă personală pe care, după cum vom vedea mai tîrziu, o va consemna în trei registre.

Aprecierile atît de bune asupra acestui excepțional tînăr se mențin și se verifică în tot cursul studiilor sale[7], încît la terminarea școlii el e reținut acolo și numit profesor suplinitor de istorie (cu geografia patriei), pastorală și retorică. Se dovedește acum un atent și pătrunzător pedagog. Tot în această epocă (1843—1848) i se împlinește dorința de a intra în tagma călugărească și urcă treapta de ierodiacon.

Directorul Scriban stăruie ca un asemenea element să-și desăvîrșească studiile peste graniță și anume la Academia teologică din Chiev, marele centru al Ortodoxiei, unde pe vremuri el însuși învățase. In răstimpul cît proiectul întîmpina piedici. Melchisedec nu și-a pierdut nădejdea, ci a folosit surghiunul de la Mînăstirea Neamț învățînd rusește, căci acolo se cînta la una din strane în această limbă. Evenimentele s-au desfășurat favorabil tînărului dornic de înaltă învățătură. Filaret Scriban a obținut și sprijinul lui Alexandru Sturza[8], rudă și sfătuitor al domnitorului de-atunci al Moldovei, Mihail Sturza. Iată-l astfel pe Melchisedec admis printre studenții vestitei Academii teologice din Chiev, ctitorie a mitropolitului, de origine romînă, Petru Movilă.

Academia oferea nu numai o perfecțiune a studiilor teologice. Erau incluse aci și catedre de cultură generală: istorie universală, literatură rusă și a altor popoare, filozofie. Se predau științe exacte și aplicate, unele arte: matematica și fizica, geografia, pedagogia, medicina, economia rurală, chiar pictura și arhitectura. Pe lîngă limbile slave și clasice, se învățau aci franceza și germana[9]. In volumul comemorativ din 1869 cu o culegere de lecții ale foștilor profesori ai Academiei teologice din Chiev (carte prezentă în biblio-

3. Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin" din Iași (1808—1908),* București, 1904.

4. Intr-un ms. rom. de la Academia R.P.R. (*ms. 3491,* f. 34r—47v) sînt înalte aprecieri ale lui C. Erbiceanu despre viața și scrierile lui Filaret Scriban.

5. Biblioteca Academiei R.P.R., *ms. rom. 527,* amintit de Adamescu, *op. cit.,* p. 73.

6. Un erudit ca C. Erbiceanu scria în *Istoricul Seminarului Veniamin,* Iași, tip. H. Goldner, p. 63, că biblioteca Seminarului a fost mărită în 1840—42, cînd s-au adus aci cărți și manuscrise de la Mitropolia din Iași, dar era însemnată încă din 1834.

7. Intrerupte (mai bine zis: schimbate) pentru scurt timp, cît a fost învățător în satul Șerbești (Neamț), unde Canta Cronicarul ctitorise din nou o biserică, „plină pînă azi de bune cărți din veacul al XVIII-lea" (N. Iorga, *Istoria bisericii romînești...,* vol. II, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 265).

8. Despre influența acestui personaj a scris preotul Ioan Irimia: *Viața lui Alexandru Sc. Sturdza,* în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LIII (1945), p. 657—667.

9. V. Askocenskii, Исторія Кіевской Духовной Академіи (Istoria Academiei teologice din Chiev...), Sankt-Petersburg, tip. Eduard Weimar, 1863, 282+VIII p. Intre cărțile donate de Melchisedec Academiei Romîne se află și acest volum, cota II. 404.710.

teca lui Melchisedec [10]) se reeditează valoroase prelegeri ţinute de Arhimandritul Inochentie (teologie dogmatică), Ivan Skorvţev (morală), Teofan Avsenev (psihologie), Iacov Amfiteatrov (literatură bisericească).

In cei trei ani de studii la această Academie, Melchisedec a fost harnic, conştiincios şi a dovedit o deosebită înţelegere a materiilor predate, putere de asimilare şi prelucrare. A păstrat cu grijă manuscrisele lecţiilor de pe care a învăţat, precum şi lucrările redactate de el în acel timp [11]. Materiile erau variate, ceea ce-l îndreptăţeşte să noteze mai tîrziu, într-o autobiografie că «a urmat studii filozofice şi teologice la Academia teologică de la Chiev» [12]. Firește că s-a folosit intens şi de bogata bibliotecă a şcolii, precum şi de periodicele editate de ea: Труды Кіевской Духовной Академіи (Lucrările Academiei teologice din Chiev) şi Воскресное чтеніе (Lectură duminicală). La aceste publicaţii şi la altele Melchisedec se abonează şi stăruie după întoarcerea în ţară să-şi plătească la timp abonamentele [13].

Despre strălucita studenţie chieveană a lui Melchisedec a scris entuziasmat profesorul Avxentie Stadniţki de la Seminarul din Chişinău: «După Filaret Scriban, Melchisedec este cel mai dotat dintre studenţii romîni care şi-au făcut studiile la Academia teologică din Chiev sau în alte şcoli teologice superioare din Rusia (şi a devenit) unul dintre cei mai destoinici şi mai luminaţi ierarhi ai bisericii romînești» [14].

In lista vicarului patriarhal Veniamin cu studenţii teologi moldoveni la Academia duhovnicească din Chiev [15], Melchisedec ocupă cronologic locul 2. De primul (Filaret Scriban) se ocupase însuşi mitropolitul Veniamin Costache, iar ultimul de-atunci din seria de bursieri admişi în amintirea lui Petru Movilă fusese Nicodim Munteanu, mai tîrziu patriarh al Romîniei. Iată linia de mari valori spirituale şi morale în care se înscrie Melchisedec. El obţine la absolvire titlul de magistru al Academiei teologice din Chiev şi e înaintat ieromonah. Face apoi călătorii de studii la Petersburg şi Odesa.

Intors în ţară, îşi reia activitatea la Seminarul Veniamin, de data aceasta (1851) ca profesor titular de ermeneutică, scripţură şi omiletică. Treptele înălţării lui Melchisedec se aştern de-acum rapid: rector al Seminarului din Huşi şi arhimandrit (1856); locţiitor de episcop la Huşi (1861); apoi la Episcopia Dunării-de-jos şi arhiereu (1864); titular aci peste un an; ales membru al Academiei romîne, secţia istorică (1870); în sfîrşit, episcop de Roman din 1879 pînă la moarte.

Melchisedec a lăsat urme trainice în toate posturile ocupate; membru în Divanul ad-hoc (1857), unde propune împroprietărirea ţăranilor. Ministru al cultelor pentru puţină vreme (1860), a fost pentru secularizarea averilor mînăstireşti, dar dezamăgit că nu s-a creat prin ea un mare fond religionar şi cultural.

La 1868 e trimis în misiune în Rusia pentru a spulbera învinuirea că romînii plănuiesc să se despartă de Biserica Ortodoxă. Legăturile lui Melchisedec cu marea ţară din răsărit, în care învăţase de tînăr şi unde trimite pe ucenicii lui să urmeze la şcoli

---

10. Vezi mai departe, *Indicele bibliografic, III. Religii. Creştinism,* nr. 97.

11. Academia R.P.R., *ms. rom.* 527, filele 34v şi 35r.

12. Arhiva Academiei R.P.R., *Dosar 1879,* A—1, f. 78r.

13. De exemplu, pentru Труды..., vezi *Din corespondenţa Episcopului Melchisedec,* de Preotul Paul Mihail, în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXVII (1959), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 566.

14. Стадницкій А., Румыны получившіе образованіе въ русскихъ духовно-учебныхъ заведеніяхъ (Romînii care au studiat la şcolile teologice din Rusia), 1891, p. 23.

15. Publicată în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXIII (1945), p. 561—570.

înalte, inexistente pe atunci în țară, sînt pretexte ale dușmanilor lui (între ei și potentatul politic D. A. Sturdza) ca să-i pricinuiască în două rînduri nealegerea ca mitropolit. Melchisedec s-a menținut însă neclintit deasupra clicilor politice mărunte și intrigilor, înțelegînd că Biserica și clericii ei au datoria să slujească numai marilor interese ale patriei.

Ca bun romîn, a susținut independența Romîniei față de turci și a luptat pentru autocefalia Bisericii Ortodoxe Romîne. A întreținut legături culturale cu romînii din Bucovina și Ardeal.

S-a păstrat pînă tîrziu un adevărat cult pentru Melchisedec, întreținut mai ales de arhiereul Veniamin Pocitan, vicar patriarhal, de episcopii Teodosie și Lucian[16] ai Romanului, Gherontie Nicolau al Constanței, Simion Mehedinți[17], Ioan Mitrea. Pentru cunoașterea unei vieți atît de rodnice în serviciul Bisericii și al patriei, binevenit a fost îndemnul dat de Prea Fericitul Patriarh Justinian de a se tipări cît mai mult din corespondența episcopului Melchisedec[18]. Din numeroasele scrisori clare și vioaie, în care se simte omul luminat și hotărît, se desprinde grija continuă de bunul mers al vieții spirituale ortodoxe, încadrate în realitățile aspre de multe ori și într-un progres prea încet al țării. Nădejdea e în dobîndirea și răspîndirea culturii. Toată preocuparea organizatorică a lui Melchisedec se îndreaptă într-acolo.

De-aci atenția lui spre urmele culturale și artistice păstrate în mînăstiri, mai întîi din Moldova și Bucovina, mai apropiate de el. Acțiunea începe, firește, cu detectarea și punerea la adăpost a acestor prețioase moșteniri, — ceea ce face paralel Alexandru Odobescu pentru Muntenia. Melchisedec împrumută cărți de la Mitropolia din Iași (1868)[19]; face copii de pe scrierile starețului reformator Paisie de la Mînăstirea Neamț (1873)[20]; ajută prin abonamente și difuzare publicațiile lui Eliade Rădulescu (1865)[21]; descoperă și cercetează manuscrise vechi în biblioteca episcopului Dionisie din Buzău (1871)[22].

B. *SCRIERI CU INTERES BIBLIOLOGIC*

Ne stau la îndemînă trei bibliografii ale operelor episcopului Melchisedec. Cea mai veridică e desigur aceea din autobiografia lui[23]. Ea nu cuprinde însă decît activitatea de pînă la 1880, an în jurul căruia e redactată. A doua bibliografie, superficială și pompoasă se află în discursul de recepție la Academie al lui Ioan Kalinderu[24], succesorul în locul episcopului Melchisedec.

---

16. Ultimul a patronat comemorarea lui Melchisedec la 50 de ani de la moartea lui în „Cronica Romanului", an. XIX (1942).

17. In amintirile lui despre *Episcopul Melchisedec* (Cernica, tiparul Mînăstirii, f. a.), acesta e socotit figura reprezentativă pentru vremea „cînd a început „cartea" să se apropie și de clerul de mir" (p. 6).

18. Pr. Paul Mihail, *Din corespondența Episcopului Melchisedec,* în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXVII (1959), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 493—612, cu indicarea scrisorilor publicate înainte.

19. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec...,* p. 174—175.

20. *Din corespondențele Episcopului Melchisedec,* culese și adnotate de Const. C. Diculescu, București, Tipografia cărților bisericești, 1909, p. 60—61.

21. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec...,* p. 177—179.

22. Paul Mihail, *Din corespondența Episcopului Melchisedec...,* p. 539.

23. Citată mai sus, p. 1146, nota 2.

24. București, C. Göbl, 1894, 87 p.

A treia, întreagă și conștiincioasă, e o bibliografie analitică, formînd Anexa A din monografia închinată lui Melchisedec de către C. Diculescu[25]. Folosind această din urmă bibliografie, constatăm că, după lucrările sale de căpetenie — cele teologice, în care autorul a recurs la îndrumările primite de la profesorii săi din Chiev și la alte autorități ale ortodoxismului —, Melchisedec și-a făcut din istoria românilor un alt domeniu propriu, unde a adus multe contribuții. De altfel, pentru acestea a și fost ales în 1870 membru al Academiei Române și, ca urmare firească, repartizat, acolo, în secția istorică. Competența lui de istoric a fost larg recunoscută[26]. Era natural ca Melchisedec să stăruie asupra istoriei bisericești

Chiar din lungul șir de manuale teologice, recunoscute drept clasice în literatura noastră religioasă, se întrevede neîntrerupta înclinare a lui Melchisedec spre carte, năzuința lui de a o căuta și apropia ca supremi izvor de cultură și desfătare sufletească. Bucuria lui n-a fost însă egoistă, căci a căutat să arate și altora ce cărți a avut în mînă, cum le-a aflat și ce valoare aveau ele.

a) NOTIȚE ISTORICE ȘI ARHEOLOGICE, cu relevări de documente și cărți, se găsesc pretutindeni în scrisul lui Melchisedec. Vom aminti cîteva mai însemnate:

1. *Introducere în sfintitele cărți ale Vechiului și Noului Așezămînt,* Iași, 2 vol.: 230 p. (I); 223 p. (II).

2. *Cronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire...,* București, 1869, 637 p. Lucrare bogat informată, cu documente slavonești exact reproduse și corect traduse, însă cu 8 anexe fără o strictă legătură cu lucrarea de bază.

3. *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman,* București, 2 părți: 1874, V+3—353 p. (I); 1875, VII+239 p. (II). Scriere mai concentrată și mai limpede decît precedenta.

4. *Proiect pentru revizuirea și editarea cărților bisericești,* prezentat Sfîntului Sinod. București, 1882, 22 p. După o prealabilă șovăire, Melchisedec pledează aci pentru menținerea alfabetului chirilic.

5. *O vizită la cîteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina.* București, 1883, cu 10 stampe. (Extras din «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», București, an. I (1883), p. 245—310). Cărțile rare găsite sînt descrise pe larg.

6. *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova.* București, 1885, 320 p. Există în genere, dar îndeosebi în cele două din urmă lucrări, un paralelism de subliniat între acțiunile de strîns inscripții, documente și cărți rare a lui Alexandru Odobescu și a episcopului Melchisedec de prin vechile locașuri de cultură ale românilor.

Primul începuse vizite și cercetări prin Muntenia cu acest scop concomitent sau cu puțin înainte față de Melchisedec, care se ocupă de Moldova. Se simte că se crease în țară un curent în această direcție. Romantismul primelor decenii din veacul al XIX-lea îndreptase spiritele spre specificul național și o revalorificare a trecutului; acum influența lui se resimțea și la noi în țară. Am avut astfel pe la mijlocul secolului trecut nu numai o literatură de prețuire a trecutului național, ci și o întinsă acțiune practică de adunare a urmelor istorice și a comorilor de artă risipite și neglijate pînă atunci.

Ivirea și creșterea colecțiilor particulare și publice au dus la înființarea de muzee. În ele s-au strîns la început și cărțile vechi și rare, care zăceau aproape necunoscute pe

25. Amintită de noi aci, p. 1146, nota 1 (Bibliografia ocupă paginile 149—154).

26. Chiar de atît de severul cu înaintașii lui istoricul N. Iorga, în *Istoria bisericii românești...,* vol. II, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 207, 267.

la mînăstiri și unii bibliofili. Cînd din ele s-au constituit secții aparte în marile muzee și biblioteci, în măsura în care s-au ivit donatori și cunoscători, mișcarea a luat atîta amploare încît se poate spune cu drept cuvînt că țara întreagă a contribuit la o impunătoare operă a Academiei noastre: *Bibliografia românească veche*[27].

b) CATALOAGE DE BIBLIOTECI formează un alt domeniu, mai organizat, al interesului și priceperii față de carte, în care, de asemenea, se întîlnesc cei doi mari bibliofili: Alexandru Odobescu și episcopul Melchisedec. Despre valoarea și organizarea unor biblioteci s-au preocupat amîndoi. Primul a folosit însemnate biblioteci franceze, italiene, rusești și a inițiat alcătuirea unor cataloage la Biblioteca veche a Academiei Române[28].

Știm că Melchisedec a studiat unele manuscrise din biblioteca lui Dionisie Romano, episcopul de Buzău[29] și mărturisește că acesta poseda o bibliotecă valoroasă cu multe cărți și manuscrise românești rare[30], între ele și Didahiile lui Antim Ivireanu[31]. Melchisedec dă și indicația că parte din cărți provenea de la Olteniceanu, a cărui bibliotecă moștenitorii o vînduseră cu 500 galbeni episcopului Dionisie[32].

La 23 ianuarie 1887, Melchisedec atrage atenția Academiei că mitropolitul Moldovei[33] «are o bogată și prețioasă colecțiune de cărți tipărite și manuscrise», între care și biografia lui Nifon, fost patriarh de Constantinopol[34].

Melchisedec nu s-a oprit la aceste simple mențiuni asupra conținutului unor biblioteci, ci pentru altele a redactat chiar cataloage. În zilele de 5—8 septembrie 1883 a făcut însemnări la fața locului și a redactat apoi un *Catalog de cărțile sîrbești*[35] *și rusești, manuscrise vechi, ce se află în Biblioteca Sfintei Mănăstiri Neamțului, precum și de cuprinderea lor și de însemnările istorice ce se găsesc în ele...*[36]. Catalogul cuprinde în românește descrieri sumare ale cărților, cu reproducerea însemnărilor și a titlurilor străine.

---

27. Alcătuirea lucrării a durat aproape jumătate de secol și la publicațiile descrise de Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu (ultimul cu meritul de a fi reluat opera și a o fi completat în prima ei formă) în cele 4 volume apărute între 1898—1944 se ivesc mereu noi contribuții. Extinderea lucrării a fost amănunțit expusă de Augustin Z. N. Pop în *Bibliografia românească veche, operă de colaborare națională* din „Studii și cercetări de bibliologie", București, II (1960), p. 215—251.

28. Pe care le precizez în articolul *Activitatea bibliologică a lui Alexandru Odobescu,* în „Studii și cercetări de bibliologie", organul Bibliotecii Academiei R.P.R., vol. V (1963), p. 135—151.

29. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec...,* p. 107. Intercalînd amănunțite date bibliografice, Melchisedec a publicat *Biografia Prea-Sfințitului Dionisie Romano, Episcopul de Buzău,* în „Analele Academiei Române", seria II, tom. 4 (1881—1882), secțiunea II, București, 1884, p. 7—65.

30. Și B. P. Hașdeu le-a apreciat ca „manuscripte foarte importante, nu numai cronice și cărți bisericești, dar și așa-numitele cărți poporane în redacțiune veche: *Alexandria, Scrisoarea lui Christos, Trepetnic, Gromovnic* etc.", v. „Analele Academiei Române", seria II, tom. II (1879—1880), secțiunea I, București, 1881, p. 79—80.

31. Un alt manuscris cu predicele lui Antim l-a aflat la un anticar din București călugărul Isidor, care l-a predat lui Melchisedec, în a cărui cancelarie lucra. Acest Isidor „avea o bibliotecă frumușică cu cărți alese, cu aplicare la viața practică...", v. Veniamin Pocitan, *Amintiri despre Episcopul Melchisedec...,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. LX (1942), nr. 11 (noiembrie), p. 348.

32. C. C. Diculescu, *Din corespondențele Episcopului Melchisedec...,* p. 78.

33. Iosif.

34. „Analele Academiei Române", seria II, tom. 9 (1886—1887), p. 16.

35. Termen folosit pe atunci în loc de *paleoslave.*

36. Publicat în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie", București, an. II, vol. III (1884), p. 129—143.

Episcopul Melchisedec a prezentat și *Biblioteca Domnului Dimitrie Sturdza dela Miclăușeni din județul Romanului*[37]. Sînt descrise întîi documentele moșiei Miclăușeni, apoi catalogul cu 68 cărți vechi, tipărite ori manuscrise, romînești ori slave.

c) STUDII BIOBIBLIOGRAFICE se întîlnesc în chip obișnuit în scrisul conștiincios informat și bine cîntărit al lui Melchisedec. Ni se perindă astfel viețile și operele unor înalți prelați din trecutul nostru, de exemplu Filaret II[38] și Dionisie Romano[39]. La Academie i se dă să facă rapoarte despre scrieri de asemenea natură: biografie împletită cu date bibliografice[40].

Știri rare și prețioase aduce Melchisedec despre *Viața și scrierile lui Grigore Tamblac*[41], de care se ocupaseră erudiții ruși. De asemenea, în volumul publicat de Ioan Bianu cu predicele Mitropolitului Antim Ivireanu[42], notele biografice asupra acestuia sînt contribuția competentă a lui Melchisedec.

Se menține astfel activitatea paralelă a lui Odobescu și Melchisedec, căci și vestitul arheolog și prozator artistic se îngrijise de editarea unor opere valoroase ale lui Iancu Văcărescu și Nicolae Bălcescu. Cei doi bibliofili sînt și mai apropiați unul de altul prin adunarea unei alese biblioteci personale și prin comportarea față de biblioteca lor: scriu ei înșiși catalogul cărților, pe care apoi le trec unei mari biblioteci publice spre folos obștesc

C. *BIBLIOTECA PERSONALA*

Cei mai fructuoși ani în adunarea cărților trebuie să fi fost pentru Melchisedec îndată după terminarea studiilor în Rusia, adică de la 1851 înainte. Avea acum o carieră asigurată: profesor titular la Seminarul Veniamin din Iași. Peste bruma de cărți strînse înainte de plecarea din țară și colecția de lucrări tipărite sau manuscrise aduse la întoarcerea din Chiev, sporite de sigur prin călătoriile lui la Petersburg, Odesa și Chișinău, salariul său va fi intrat în masive cumpărături de publicații în centrul de activitate culturală și comercială al Moldovei, Iași. De aici se puteau face legături cu Bucureștii, cu provinciile romînești încă neunite, însă cu veche circulație între ele și cu țările străine.

Dovadă e că numai în 4 ani de zile Melchisedec adună atîtea cărți, încît grija de ele și spiritul lui de ordine îl îndeamnă să-și redacteze singur catalogul bibliotecii, sub titlul *Registru de cărțile aflătoare în biblioteca Protosinchelului Melhisedec, scris de însuși el. 1885, octomvre 1, Socola*[43]. Cuprinde 7 diviziuni, grupate pe limbi: cărți romîne, latine, franceze, ruse, grecești, germane, evreiești. Într-o diviziune aparte (a VIII-a)

37. Studiu apărut în aceeași revistă, an. II, vol. IV (1885), p. 142—152.

38. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec...*, p. 150.

39. „Analele Academiei Romîne", IV, 2 (p. 59).

40. De exemplu, asupra monografiei *Viața, lucrările și scrierile lui G. Asachi de I. Negre*, v. „Analele Academiei romîne", seria II, 5, p. 182—192.

41. *Ibidem*, seria II, tom. VI, secția II, p. 1—109.

42. *Predice făcute pe la praznice mari...*, București, Tipo-litografia cărților bisericești, 1886, XXXI+208 p.

43. Păstrat la Biblioteca Academiei R.P.R., *ms. rom. 527*, 68 foi în 4°, scrise numai 38 cu întreruperi, în chirilice.

sînt trecute felurite manuscrise: note de la cursurile audiate, traduceri, compuneri şi documente personale. E un catalog în toată regula, aranjat pe coloane, după cum urmează:

Exemplare	Tomuri	Titlul cărţii şi autorul	Anul
1	1	Biblia romînă de Bucureşti	1688
1	1	Manual de istoria Principat. Romîniei . .	fără an
1	1	Geografie de Genilie	1835
1	1	Culegeri din Scrieri de D. Eliad	fără an
1	4	Ultimele zile a Pompeei	„ „
1	2	Coliba lui Moş Toma	„ „
1	1	Notiţe statistice asupra Moldovei	„ „
1	1	Curs de retorică de Sim. Marcovici . . .	„ „

La limbile străine sînt folosite alfabetele respective: rus, grec, german, ebraic. Intre grupele pe limbi sînt lăsate foi goale pentru completări. La sfîrşitul fiecărei pagini se totalizează exemplarele şi tomurile. Primele, adunate, dau un total general de 1097, la care se adaugă 95 de manuscrise şi documente personale. E biblioteca de tinereţe a lui Melchisedec.

De-atunci a mai adunat multe cărţi pînă la bătrîneţe şi avînd din ce în ce mai bogate resurse materiale ca să şi le procure, o dată cu suirea lui treptată pînă la înaltul post de episcop. Catalogul prinde forme noi şi mai bogate. La Biblioteca Academiei se păstrează încă două redacţii în care recunoaştem, pe lîngă scrisul inegal, aproape abrupt, dar vioi şi delicat, caracteristic unei personalităţi intelectuale, al lui Melchisedec, scrisul ordonat şi monoton, aproape plat, al unui secretar sau copist.

Prima redacţie[44] are cărţile grupate pe materii, iar înăuntrul lor în ordine oarecum alfabetică, mai bogate fiind: teologia (182), literatura (165), politica (141), istoria (136), dreptul şi economia (103); se ajunge la un total de peste 1500 opere.

A doua redacţie[45] pare un inventar mai nou; e şi mai bogat. Impărţirea pe materii nu mai e respectată, scrisul devine neregulat, cu ştersături şi reveniri. Poate că e un semn al îmbătrînirii lui Melchisedec. Numerotarea nu e continuă şi consecventă, însă totalul cărţilor trece de 2000, plus publicaţiile periodice şi manuscrisele.

Episcopul de Roman, cu temperamentul lui cumpănit, aranjase din timp soarta cărţilor lui. Cînd s-a stins din viaţă, în 1892, nu s-a mirat nimeni că fostul membru al Academiei scrisese în testamentul său următoarele rînduri: «Biblioteca mea, care este aşezată în 8 dulapuri şi se compune din cărţi în diferite limbi, o hărăzesc Academiei Romîne. Pentru aceia, Epitropii mei testamentari, după moartea mea, vor trimite Academiei un inventar de acele cărţi cu poftire de a regula transportarea lor la Bucureşti şi aşezarea lor în localul Academiei»[46].

---

44. *Ms. rom. 2394,* reinventariat la Arhiva A, 473; caiet in-folio cu 88 file scrise.

45. *Ms. rom. 2398,* reinventariat la Arhiva A, 474, caiet de un format mai mic decît precedentul; cele 87 file sînt scrise cu întreruperi.

46. Arhiva Academiei R.P.R., *Dosar 1892,* A-2, f. 12r. In şedinţa din 26 iunie 1892, sub

Dorința lui Melchisedec à fost adusă la îndeplinire: Ioan Bianu, bibliotecarul Academiei, s-a dus la Roman și a primit, în ziua de 12 (24) septembrie 1892, de la Epitropia «Fondului Episcopul Melchisedec» (Arhimandritul Ieronim și V. Mandinescu) 2511 cărți tipărite [47] și 82 manuscrise, împreună cu inventarul lor. Au fost oprite numai 34 volume destinate cultului religios și 3 exemplare din Dicționarul și Glosarul Laurian-Massim, iar publicațiile Academiei s-au dăruit Seminarului din Roman.

Din cataloagele și registrele Academiei pot fi cu greu urmărite cărțile lui Melchisedec [48]. Ele n-au fost inventariate la un loc, ci risipite. Noroc că s-a păstrat inventarul lor adus de la Roman [49]. E o listă lacunară și nemetodică, lucrată probabil în pripă de secretariatul Episcopiei. Acest inventar constituie totuși pentru reconstituirea bibliotecii lui Melchisedec o bază mai sigură decît ultimele două versiuni de cataloage, descrise mai sus [50], care sînt nedatate și conțin cărți a căror prezență stabilă în bibliotecă e nesigură.

Chiar cu ajutorul inventarului s-a făcut cu anevoie identificarea cărților lui Melchisedec, trecute prin mînă, exemplar după exemplar, și astfel completate datele lor. Eticheta indicatoare, tipărită de Academie cu mențiunea «Donația Episcop Melchisedec» nu se află pe multe din volumele lui. Pe unele chiar se citește iscălitura altor proprietari și donatori. Poate că acestea sînt dubiete mai proaspete ale acelorași publicații. Vechile exemplare, unele îngălbenite de vreme și deteriorate, vor fi fost trimise în depozitele speciale de dublete. Inventarul de la Roman, contrasemnat de Ioan Bianu pentru primire, atestă însă c-au existat. De aceea ele figurează în reconstituirea de față a Bibliotecii Episcopului Melchisedec. Nu figurează însă cărțile obișnuite de cult, nici publicațiile, foarte puține de altfel, care n-au putut fi cît decît identificate. Manuscrisele ar merita încă o cercetare, a unui specialist în teologie și literatură veche.

Oricum ar fi, această primă prezentare globală și detaliată a Bibliotecii Episcopului Melchisedec ni se pare utilă. E una din cele mai mari biblioteci românești de la mijlocul secolului trecut. Însemnătatea ei constă însă în altceva. Biblioteca lui Timotei Cipariu e de filologie, a lui Al. Odobescu de arheologie și artă, a lui M. Kogălniceanu de istoric, a lui D. A. Sturdza de politică și istorie, a lui Ion Ghica de economie și literatură. Numai Melchisedec a strîns multe cărți din materii variate. E destul să trec aci numai grupele mari în care am clasificat, într-o ordine apropiată sistemului zecimal, fișele alcătuite pentru biblioteca lui. Iată-le: I. Generalități, bibliologie; II. Filozofie, morală; III. Religii, creștinism; IV. Biserica Română; V. Chestiuni sociale, politică; VI. Economie, agricultură; VII. Pedagogie, învățămînt; VIII. Limba română; IX. Alte limbi; X. Științele naturale, matematici; XI. Igienă, medicină; XII. Artă; XIII. Literatură română; XIV. Alte literaturi; XV. Studii literare; XVI. Istorie universală; XVII. Istorie românească; XVIII. Geografie, etnografie.

---

președinția lui V. A. Urechia, secretarul general D. Sturdza a citit părțile din testament care priveau Academia.

47. In reconstituirea noastră sînt mai puține, fiind socotite operele, nu volumele.

48. La controlul cărților mi-a fost de mare ajutor însăși îndrumătoarea din sala cataloagelor de la Biblioteca Academiei R.P.R., Maria Zamatiu, iar la traducerea textelor rusești Eugenia Chișcă; le aduc mulțumirile mele.

49. Arhiva Academiei R.P.R., *Dosar 1892*, A-8, f. 1—10. Pentru efectuarea donației, v. „Analele Academiei Române", seria II, tom. XV. Partea administrativă, București, 1893, p. 17—18.

50. Pag. 1153.

Din toate aceste domenii, Melchisedec avea nu cărți întîmplătoare, ci esențiale, cu pricepere și gust alese. Se ținea apoi la curent cu progresul științific și literar, economic și social prin reviste numeroase, la care era abonat, dovadă: Grupa a XIX-a, Publicații periodice, trecute la sfîrșitul listelor prezentate de noi. E cea mai reprezentativă bibliotecă românească de cultură generală de la mijlocul secolului trecut.

Parcurgînd aceste liste de titluri ale cărților lui Melchisedec, ne dăm seama de vastitatea și varietatea pregătirii sale, cu rădăcini atît orientale, cît și occidentale. Înțelegem mai bine opera ce ne-a lăsat, soluțiile fericite ce-a dat tuturor marilor însărcinări primite din partea Bisericii și statului, precum și păstorirea lui înțeleaptă și binefăcătoare. Cunoașterea unei astfel de activități poate înlesni o contribuție prețioasă la istoria culturii românești.

I. *GENERALITĂȚI. BIBLIOLOGIE*

1. *Catalog general de cărți românești ce se află în librăria lui George Ioanid...* București, 1863, 31 p.

2. *Catalogul general al librăriilor G. Ioanid & A. Spirescu... și G. Ioanid & Comp.....* Arangeat în ordin alfabet după titlul cărților. Partea I—IV [București, 1869], 48 p.

3. *Catalogul librăriei Socec & C-ie* arangiat în ordin alfabetic dupre numele autorilor. Partea I — cărți romîne. București, 1868, 30 p.

4. Ciparîu, T.: *Cuventu la inaugurarea Asociațiunei Rom. Transilv.*, în IV Nov. MDCCCLXI, apărut în cuntra unei critice. Blasiu, Tip. Seminarului Arhidiecesan, 1862, 135 p

5. Dianu, Gr. I., Ion C. Gârleanu*: *Catalogul alfabetic de cărțile aflate în Biblioteca centrală.* Vol I—III+supl. la vol. I—II. București, 1865—1869. 4 vol.

6. Erbiceanu, Constantin: *Cronicarii greci cari au scris despre Români în epoca fanariotă.* Textul grecesc și traducerea românească... București, Tipografia Cărților Bisericești, 1888 [pe copertă: 1890], LXXII+361+V p.

7. Esarcu, C.: *Discursul de deschiderea conferințelor publice* în noul palat al Ateneului, ținut la 19 Martie 1889. București, Tip. F. Göbl. fiii, 1889, 30 p.

8. Gârleanu*, Ion C.; Gr. I. Dianu: *Catalogul alfabetic de cărțile aflate în Biblioteca centrală.* Vol. I—III+supl. la vol. I—II. București, 1865—69. 4 vol.

9. Iarcu, Dimitrie: *Bibliografia cronologică română sau catalog general de cărțile române imprimate de la adoptarea imprimeriei și pînă astăzi: 1550—1873.* Ediținnea a doua, București, 1873, XX+164 p.

10. Iarcu, Dimitrie: *Repertoriu biblio-chronologic sau catalog general de cărțile române imprimate de la adoptarea imprimeriei... și pînă astăzi...* București, 1865, Imprimeria Statului, 1865, 120 p. (Annale bibliografice române).

11. Urechia, V. A.: *Încercare bibliografică pentru Istria și Dalmația.* București, Tip. Soc. academice române, 1878, 20 p. (Extras din Annalele Societății academice).

II. *FILOZOFIE. MORALĂ*

1. *Alegeri din scrierile mai multor predicatori franceji contemporani despre dogme, morală, cult și mistere.* Trad. de Ag. Guțu, Craiova, 1880, 244 p.

2. Антоніе, Архимандритъ: Пастырское Богословіе... Часть I. Кіевъ, въ типографіи Кіево-Печерской Лавры, 1851, 170 с. (*Teologie pastorală,* de Arhim. Antonie, rectorul Academiei).

3. Arsenescu, Chrisi: *Ore de mîngîiere ale sufletului meu.* Ed. II, București, 1876.

* Gârleanu, numai la vol. I.

4. Bossuet: *Discours sur l'histoire universelle, depuis le commencement du monde jusqu'à l'empire de Charlemagne.* A Paris, de l'Imprimerie de P. Didot l'aîné, MDCCCXIV, XII+359 p. (vol. I); 399 f. (vol. II).

5. Bossuet, Jacques-Bénigne: *Discours sur l'histoire universelle.* Tome I—III. A Bruxelles, 1843, 3 vol.

6. [Bossuet]: *Vorbire asupra istorii universale,* tălmăcită din franțozește de Eufrosin Poteca. Tomul I—II. București, Tip. Sfintei Mitropolii, 1853, III[—]+482+III p. (I); 439 p. (II).

7. *Voroavă asupra istoriei universale.* I (Traducere din Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*) 1840—50. 196 f. în 4º.
Scris chirilic de aceiași mînă, cu note autografe de Melchisedec.

8. Bossuet, *Oraisons funébres.* Paris, 1842, III+383 p.+1 pl.

9. Bourdaloue: *Oeuvres.* Tome I—III. Paris, chez Lefèvre-libr.-édit., 1837, 3 vol.

10. Бурдоиъ, Изидоръ: Физіогномика или наука знать людей по чертамъ лица и наружнымъ признакамъ. Сочиненіе составленное по системамъ Галя, Порты, Лафатера и др. Съ приложеніемъ физіогномической біографіи • физическихъ и нравственныхъ портретовъ: Наполеопа, Бенжамеиа-Коистана, лорда Байрона... М. Тип. С. Орлова, 1864, 165 с.+16 портр.+опечаткн. (Bourdon, Isidor, *Fiziognomie sau știința de a cunoaște oamenii după trăsăturile feței).*

11. Bourgade, M. l'Abbé F.: *Soirées de Carthage,* ou dialogues entre un prêtre catholique, un muphti et un cadi. Paris, F. Didot-frères, 1852, XI+103 p.; II. *Le clef du Coran,* ib., 1852, 184 p.; III. *Passage du Coran à l'Evangile,* ib., 1855, 235 p.

12. Bouvet, Francisque: *Resbellulu și civilisațiunea* (Tractatu istoricu). Tradusă de Toma Sergiescu. București, Tip. Nat. a lui Iosif Romanov et C-nie, 1859, 216 p.

13. Cantemir, Dimitrie: *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul...* Iași, 1698. [Numai 24 foi].

14. *Cartea ce să numește ideia (știința) celui ce cu adevărat să pocăiaște,* alcătuită în limba cea de obște grecească... s-au tălmăcit în limba românească... în zilele... Mitropolitului Moldaviei Veniamin Costache... la anul 1829... de un iubitoriu de neam patriot, în Brașov. Cu tiparul lui IOANN GETT, 1837, VIII+119 p. [Viața, greșala și pocăința Impăratului David].

15. Călinescu, D[iaconul] Stephan: *Viața, operele și philosophia lui Descartes.* București, Tipografiea curții, Walter & Göbl, 1876, 98+II p. [listă de elevii seminariști abonați la această scriere].

16. *Coșul cu flori.* Istorie morală, închinată tinerimei de autorul oălor roșii. Tradusă de D. I. Mîinescu. București, Tip. Colegiului Sf. Sava, 1847, 156 p.

17. *Culegeri morale și politice.* Traduse din limba franceză de Hatmanul Teodor Neculai Balș, Iași, Tipografia romîno-franceză, 1855, 184 p.

18. Delavigne, A.: *Manual de filosofie* lucrat după Programma Universității de la Paris din 1840... tradus de A. Treb. Laurianu. București, Tip. Colegiului Național, 1846, IV+217 p.

19. *Didahii* ce să numesc a fi făcute de răposatul Vlădica Anthim... copiate de Grigore Delean, arhimandrit, București, 1781, 259 f. (I); 349 f. (II), în 4º.
Scris chirilic.

20. Diogene Laertiu: *Sentențiile filosofilor eleni.* Trad. D. Vulturescu, București, 1867.

21. *Discussion amicale sur l'église anglicane...* par l'évêque de Strasbourg. Quatrième édition. Paris, A. Vatou, 1835, XI+352 p. (I); 340 p. (II).

22. Drăgănescu, Prof. Sachelarie George C.: *Espunerea adevăratei causă a căderei poporului român* sau slăbirea sentimentului religios și mijlocul de îndreptare. Pitesci, Tipografia Gh. Popescu, 1887, 31 p.

22. Drăgănescu, Prof. Sachelarie George C.: *Espunerea adevăratei causă a* ligioase și politice asupra Bibliei. Paris, în typographia lui Prave și comp., 1858, XIV+192 p.

Exemplar incomplet, cu dedicaţia autorului către Academia romînă, 30 iunie 1879 ; legat cu *Biblia sacră*...

24. Enăceanu, I. Gn.: *Disertaţiune asupra raporturilor S-lor Trei Ierarchi cu filosofia antică si modernă* sau raporturile creştinismului cu filosofia... Bucureşti, Tipografia curţii (Lucrătorii asociaţi), 1871, 86 p.

25. Enăceanu, I. Genadiu: *Principii de filosofia*, prelucrate de —. Pentru usul şcoalelor secundarii din România şi apropiate la programa în vigoare. Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi, 1868, 156 p. [Părţile I—II] ; 1869, X+110 p. [Părţile III—IV].

La sfîrşitul celor două volume, lista abonaţilor, între care şi Episcopul Melchisedec.

26. E[ustăţiu]-Ciocanelli, T.: *Estractu de fisiognomonie, fisionomie şi patognomonică*, după Lavater, Kiuro de la Sambru, la Porta, Lebrun şi alţi fisionomişti... Bucureşti, libr. editor George Ioannide, 1855. VII+246 p.+1 pl.

27. Evgenie Bulgariul (Arhiepiscopul): *Adoleshia filotheos*, adecă îndeletnicire iubitoare de D[u]mnezeu... pre limba românească tălmăcită şi tipărită de S. V[eniamin] M. M. Tom. I—V — Atârnare în loc de scrisoare asupra tarafului ochellistilor [tălmăcit şi adunat... de Dascăl Petru Stamatiadi]. Iaşi, Tip. Sfintei Mitropolii, 1815—1829, 6 vol.

28. Fericeán, Iosif: *Logica*. Braşov, Tip. Löw, Gerula et Comp., 431+XI p.

29. *Filosofia cuvintului şi a năravurilor, adecă Logica si Itica*... scrise întîi latineşte de Gottlieb Ainekie [Heineccius], apoi traduse în limba elinească de Grigorie Brîncoveanu, iar acum în limba romînească de Eufrosin Dimitrie Poteca, ierom. şi profesor de filosofie de la Bucureşci... In Buda, în crăiască Tipografie a Universităţii Ungariei, 1829, 24 f.+398 p.

30. Fléchier, Mascaron, Bourdaloue: *Oraisons funèbres* de Fléchier, suivies des oraisons funèbres de Turenne, par Mascaron, du Prince de Condé, par Bourdaloue. Paris, 1826, VI+498 p.+1 pl. (Collection des classiques français).

31. Flori, Părintele [=Fleury, l'Abbé]: *Obiceiurile Israilitenilor şi ale Creştinilor*... Scriere culeasă din Biblie şi din Istoria Bisericească a Părintelui Flori. Tălmăcită din greceşte... de Arhimandrit Moldreanul Efrosin Poteca. Bucureşti, [în Tipografia lui Fr. Valbaum], 1845, [3] f.+XIII+525 p.+[22] f.

32. Genlies, M-me de: *La philosophie chrétienne* ou extraits tirés des ouvrages, terminés par plusieurs chapitres nouveaux. Paris, Impr. Maradan-Impr. Guilleminet, 1802, 248+8 p.

33. Georgescu, P. M.: *Dogmele, vieţele, credinţele, sustemele şi sentinţele cellor mai renumiţi philosophi din antiquitate*... Ilustrate... Bucureşti, Tip. Naţională, 1866, 290 p.

34. Guettée, Abbé: *E. Renan devant la science* ou refutation de la prétendue vie de Jésus de M. E. Renan. II-e édition. Paris, Libr. de l'Union chrétienne, 1864, VIII+470 p.

35. Iliescul, Nicefor: *Ştiinţa şi cultura preutului rumin*. Cuvînt cătră profesorii şi învăţăceii Seminarului de'n Huşi la 24 septembre 1861... Iaşi, Tipariul Tribunei romîne, 1861, 72 p.

Autorul se mai numeşte Sprînceană.

36. *L'Imitation de Jésus Christ*. Traduction nouvelle de l'Abbé Dassance. Paris, Garnier Frères, 1855, XV+543+10 f. pl.

37. *Invăţăturile bunului şi credinciosului Domn al Ţării Romineşti Neagoe Basarab Vod către fiul său Teodosie Vod* Bucureşti, In Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1843, 1 f.+336 p.+1 portr.

38. Ioan Hrisostom: *Din cuvintele lui*... Tălmăcire despre limba ellinească de Ianache Papazoglu, Medelnicer... Bucureşti, Tip. D. Topliceanul, 1825, 216 p.+2 f.

39. Jurien, P.: *Histoire critique des dogmes et des cultes, bons et mauvais*, qui ont été dans l'Église depuis Adam jusqu'à Jesus-Christ... Amsterdam, François L'Honoré, MDCCIV, 10+809 +70 p.

40. Kayserling. Dr. M.: *Moses Mendelsohn. Sein Leben und seine Werke*. Leipzig, 1862, VIII+569 p.

41. Keller, Emil: *Kirche, Staat und Freiheit* oder die Encyclica vom 8 December 1864 und die Prinzipien von 1789. Mainz, Verlag v. Franz Klerchheim, 1866, VIII+344 p.

42. Krug, W. Traug.: *Manual de filosofiă și de literatura filosofică*, Tradus după a treia ediție de A. Treb. Laurian, profesor de filosofiă. In trei tomuri. Tom. I, București, cu tiparul Colegiului Național, 1847, XXII+246 p.

43. Lamennais, A. F. de: *Cuvintele unui credincios.* Trăduse, date la lumină și închinate Poporului Românu, de Arhimandritul Dionisie. A doua ediție. Iași, Tip. lui H. Goldner, 1859, 168 p. [Legat cu *Adunare de cuvinte sărbătoresci funebre*, Iași, 1859].

44. Ἀποστόλου Μακράκη, Ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι. Τόμος Α'. Ἐν Ἀθήναις, 1876, 20+495 p. (Macrachis, A., *Filozofia și științele filozofice*).

45. Massillon: *Oeuvres.* Tome I—II. Paris, Chez Firmin Didot Frères, 1843, 760 p. (I); 712 p. (II).

46. *Meditații religioase* traduse de G. Munteanu, profesorul Seminarului Sf. Episcopii Buzău. Tomul I. Buzău, în Tipografia Sf. Episcopii, 1839, [IV+]407 p.

47. [Miclescu, Archiep. și Mitrop. Calinic]: *Preceptele creștine.* XIII+101 p

48. *Mingîitorul celor întristați, celor bolnavi și bătrîni...* Trad. Arhimandritul Dionisie. Iași, 1859, IV+139 p.

49. *Morala în faptă.* Bune exemple. Traductio de I. M. Rîureanu. Bucuresci, Tipografia Eliade și asociații. 1862, 108 p.

50. Oersted, H. Ch.: *Der Geist in der Natur.* Deutsch von Prof. Dr. K. L. Kannegiesser. Neue Ausgabe... Leipzig, G. Leuf, 1865, XXXVIII+347 p. (vol. I); XVII+290 p. (II).

51. Pellico, Silvio: *Despre îndatoririle oamenilor.* Tradus de D-ei Ermiona Asachi. Iasii, la Institutul Albinei, 1843, X+II+II+190 p

Cu note manuscrise de Costachi Conache.

52. Письма о православіи. Кіевъ, 1871, въ типографіи П. и А. Давиденко, VIII+305 с. (*Scrisori despre ortodoxie*).

53. Platon: *Werke.* [Übersetzt] von F. Schleiermacher. Dritte Auflage I (13 Theil), II (1—2 Theil), III (2 Theil) Band. Berlin, Georg Reimer, 1855—1862, 6 vol.

54. [Pop] Florantin, [I]: *Estetica.* Sciința filosofică despre frumos și arte. Iași, Tip. Buciumului romîn, 1874, VIII+95 p.

55. Popescu, I.: *Psichologia empirică sau știința despre suflet între marginile observațiunii,* Sibiu, 1881, XV+290 p.

56. Православно пастирско богословље. У Београду, въ државне штампарије, 1874, 235 p. (*Teologie pastorală ortodoxă*).

57. *Principii de morală cristiană,* după Vamva [din grecește], cu binecuvîntarea Inalt Prea-Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei D. D. Nifon, de Ilie Benescu. București, Imprimeria Sântei Mitropolii, 1855, 184 p.

58. Разговоры между испытующим... Москва, 1843 1 л. + 169 с. Въ Синодальной Типографіи, (*Discuții între un necredincios și un credincios despre ortodoxie*).

59. Renan, Ernest: *Marc Aurèle et la fin du monde antique.* Paris, Calmann Levy, édit., 1882, VI+648 p.

60. Repta, Prof. Wladimir Basil von: *Psychologie in ihrer Bedeutung für die Weckung,* Pflege und Förderung des religiösen Lebens. Czernowitz. Erzbischöfliche Büchdrückerei, 1888, 66 p.

61. Repta, Prof. Wladimir Basil von: *Religiöse Sitten, Gebräuche und Gewohnheiten in ihrer Bedeutung für die Entwicklung der Cultur.* Rede beim Antritt des Rectorats an der K. K. Franz-Josephs Universität in Czernowitz, gehalten am 4 October 1883. Czernowitz, H. Pardini, 1888, 23 p.

62. Reusch, Dr. Fr. Heinrich: *Bericht über die am. 14., 15. und 16. September zu Bonn gehaltenen Unions-conferenzen,* im Auftrage des Vorsitzenden Dr. von Döllinger herausgegeben. Bonn, Verlag von P. Neusser, 1874, 72 p.

63. Reusch, F. Heinrich: *Bibel und Natur.* Vorlesungen über die mosaisch Urgeschichte und ihr Verhältniss zu den Ergebnissen der Naturforschung. Bonn, 1876, 600 p.

64. Reusch, Fr. Heinrich: *Die Biblische Schöpfungsgeschichte...* Bonn, Weber, 1877, 197 p.

65. Rousseau, J. J: *Du Contrat Social ou Principes du Droit politique.* Lettre à M. d'Alembert sur les Spectacles. Paris, Ernest Flammarion Editeur, III+313 p.

66. Ioan, Scărarul: [Povestirea egumenului Ioan despre purificarea dreptală a sufletului, închipuită ca o scară spre cer]. 316 p. in-folio. Scris chirilic, text fragmentar. Copie din sec. XVII.

67. *Miscelaneu:* Ioan Scărarul. — Plîngerile și tânguirile unui stareț. — Întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre. tîlmăcită din grecește de Nicolae Spătarul [Milescu]. 1661, 291 f. in-folio, legat în piele și cu ornamentații aurite. Sec. XVII. Text fragmentar, scris chirilic.

68. *Sentenții sau pilde filosofești* [tălmăcite din grecește în românește]: A treia tipărire..., prin osteneala Protosingelului Nectarie Frimu. Iași, tip. Sf. Mitropolii, 1844, 222 p.

69. Simon, Jules: *La liberté de conscience.* Troisième édition. Paris, Librairie de L. Hachette, 1859, 464 p.

70. Sturzea, Alexandru D.: *Enhirid*, adecă mânelnic al pravoslavnicului hristian. Scris grecește de... iar acum tălmăcit rumănește [de Eufrosin Poteca]. București, 1832, 3 f.+415 p

71. Sue, Eugène: *Lettres sur la question religieuse en 1856*, précédées de *Considerations sur la situation religieuse et morale de l'Europe*, par Edgar Quinet. Bruxelles, Meline, Cons et C-ie, 1857, IV+167 p.

72. Tangermann, Wilhelm: *Philosophie und Christenthum in ihren Beziehungen zur Cultur und Religionsfrage.* Leipzig, Brochhaus, 1876, VIII+308 p.

73. *Tractat de morală practică*, compus din istorii și macsime morale ecstrase din autori elini și romani. Tradus din limba franceză de —. Tipărit cu cheltuiala din fondul Asezămintelor Brîncovenești. [Se împarte gratis. București, Tipografia lui Ferdinand Om, 1859, X+409 p.+8 f. [Cu tabla de materii și îndreptarea greșălelor tiparului].

74. Vinet, A.: *La liberté des cultes...* Du respect des opinions. Mémoire en faveur de la liberté des cultes. Écrits polémiques. Réclamation. Deuxième édition. Paris, impr. Marc, Ducloux, et C-ie, 1852. XI+512 p.

75. Вундръ, проф. Вильгельмъ: Руководство къ физіологіи человѣка. Переводъ съ нѣмецкаго С. Пинскера. Съ 137-ю политипажами въ текстѣ. [Т. I—III]. Москва, 1867. 3 т. связ, въ 1. Тип. А. И. Мамонтова. (Wundt, Wilhelm, *Fiziologia omului.* Manual).

III. *RELIGII. CREȘTINISM*

1. Alzog, Dr. Johannes: *Handbuch der Universal-Kirchengeschichte.* 6-te Vermehrte und umgearbeitete Auflage. Band I—II. Mainz, Florian Hupferberg, 1872, VIII+744 p.+2 h. (I); XII+676 p.+2 h. (II).

2. Арсеній, Архимандритъ: Лѣтопись церковныхъ событій и гражданскихъ поясняющихъ церковныя отъ Рождества Христова до 1879 года. Изданіе новое, исправленное и дополненное. Спб., „Славянская Печатня", 1880, III+9—854+XX с. (Arsenii, Arhimandrit, *Analele bisericești...*).

3. Аскоченскій, В. Исторія Кіевской Духовной Академіи, по преобразованіи ея въ 1819 году. Санктпетербургъ, въ типографіи Эдуарда Веймара, 1863, 282+VIII с. (Askocenskii, V., *Istoria Academiei teologice din Kiev, după reorganizarea ei în anul 1819*).

4. St. Augustin ((Aurèle, évêque d'Hippone): *Les confessions.* Texte latin et français, Nouvelle édition. Paris, J. Lecoffre, 1845, 449 p.

5. Barac, Ioann: *Risipirea cea depre urmă a Ierusalimului.* Scoasă din cartea lui Iosif Flavie prescurt și în 9 cântări în stihuri alăturită. București, 1821, 245 p.

6. Basnage: *Histoire de la religion des églises reformées depuis Jesus-Christ,* jusqu'à present... Nouvelle édition, augumentée des sept premiers siècles de l'Église... T.

I—II. Rotterdam, Chez Abraham Acher — La Haye chez Pierre Husson, 1725, [6] f.+ 331+515[—526] p. (I) ; 717 p.+[9] f. (II).

7. [Беляевъ, Н.] : Отвѣтъ автора „Анти-эициклики“ на послѣдовавшее противу нея со стороны католичества возраженіе. Харьковъ, Типографія Окружнаго штаба. 1884 133 c. ([Beleaev, N.], *Răspunsul autorului «Antienciclicei» la replica ce a urmat acesteia din partea catolicismului*).

8. Bergier, L'Abbé: *Dictionnaire de théologie.* Nouvelle édition, Tome I—IV. Lille, L. Lefort libraire, 1852, 4 vol.

9. Бесѣды объ отношеніи Церкви къ христіанамъ. Кіев, Тип. І. Вальнера, 1847, 260+III с. *(Convorbiri despre atitudinea Bisericii față de creștini).*

10. *Die Bibel oder die ganze Heilige Schrift des alten und neuen Testaments,* nach der deutschen Uebersetzung von Dr. Martin Luthers. Cöln, 1873. Gedruckt... in Frankfurt, 788 p.

11. Bibescu, Prințul George: *Ortodoxia și catolicismul în Orient.* București, 1885, 8 p.

12. *Bibliea* adecă dumnezeeasca Scriptură a legii vechi și aceii noao. Sanctpeterburg, în tipografia lui Nic. Greci, 1819, 1249+303 p.

13. Boutourlin, colonel P.: *Des calendriers julien et grégorien.* Paris, E. Dentu, MDCCCLXV, 91 p.

14. *Carte de rugăciuni pentru israeliți.* Tradusă de Dr. M. Gaster. București, G. Steinberg, 1883, 2 f.+444 p.

15. *Cercetări asupra schismei săvârșite în Biserica apuseană* deslipită de Biserica una, sfânta, catholica (sobornicească) și apostolica a Răsăritului de Un chreștin orthodocs român. Bucuresci, Tipo-Litogr. Dor. P. Cucu, 1886, X+50 p.

16. Coca, Prof. Calistrat: *Istoria bisericească pentru clasele superioare* ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură. Cernăuți, Editura Fondului religionariu gr.-or. al Bucovinei, 1891, XIV+282 p.

17. Дѣянія вселенскихъ соборовъ, изданныя въ русскомъ переводѣ при Казанской Духовной Академіи. Т. I-VI. Казань, Тип. губернскаго правленія, 1859—1871. *(Actele sinoadelor ecumenice,* 6 tomuri).

18. *Drept slăvitoare învățătură* sau cuprindeere a de Dumnezeu cuvîntării hristianești a lui Platon, Mitropolitul Moscovei. Tălmăcită în limba romînească de smeritul V[eniamin] C[ostachi] M[itropolitul] M[oldovei]. Iași, 1839, 4 f.+26 p.+281 p.

19. Духовный Регламентъ, тщаніемъ и повелѣніем... Петра Перваго, императора... Всероссійскаго... въ лѣто... 1721, сочиненный. Изданіе второе. Москва, въ Синодальной типографіи. 1861, 198 с. *(Regulamentul duhovnicesc întocmit în anul 1721).*

20. *Evanghelion sireci: Blagovestie* Bogoduhnovennîh evanghelist... Opasno vtoriţem izdadése. *(Evanghelie adică Bunăvestirea Evangheliștilor).* V Lvove, Mihail Slioska, 1644, 12+412 f. cu ilustr.

21. Евфимій, патріархъ Терновскій : Литургическіе труды. Тексты, собранные П. Сырку. Съ приложеніемъ двухъ снимковъ. СПБ., 1890, IV+XCVIII + 233 с.+1 вкл. + опечатки. (П. Сырку : Къ исторіи исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV вѣкѣ. Изслѣдованіе. Т. I, вып. 2) (Eftimie, patriarh de Tîrnova. *Opere liturgice*).

22. Евсевія Памфила, Церковная исторія, Том. I, Санктпетербургъ, въ типографіи Григорія Трусова, 1858, XIV+544+VI с. (Eusebiu, Pamfil, *Istorie bisericească*).

23. Филаретъ, арх. Черниговскій : Исторія русской Церкви. Изд. четвертое. Періодъ I—II, IV—V. Черниговъ, Тип. Ильинскаго монастыря, 1862 (Filaret, arhiepiscop al Cernigovului: *Istoria bisericii ruse*).

24. Филаретъ, Архіепископъ Черниговскій и Нѣжинскій : Историческое ученіе объ отцахъ церкви. Том I—III. Спб., Тип. II-го отдѣленія собственной его имп. велич. Канцеляріи 1859. 3 том. (Filaret, *Învățătură istorică despre părinții bisericii*).

25. Филаретъ, архіепископъ Харьковскій: Обзоръ русской духовной литературы. 862—1720 [кн. I]. Харьковъ, Университетская тип., 1859, 448 с. (I). (Filaret, arhiepiscopul Harkovului, *Literatura religioāsă rusă, 862—1720*).

26. Филаретъ, архимандритъ: Происхожденіе книги Іова. Библіологическое изслѣдованіе... Кіевъ, Тип. Губерискаго управленія, 1872. 1 л. + 382 с. (Filaret, arhimandrit, *Originea cărții Iov.* Cercetare biblică).

27. Fürst, Iulius: *Geschichte des Karäerthums bis 900 der gewöhnlichen Zeitrechnung.* Leipzig, Nies'sche Buchdruckerei, 1862, VI+186 p

28. Gagarin (le père J.): *Le clergé russe.* Nouvelle édition. Bruxelles, Librairie pontificale de H. Goemaere, 1871, 364 p.

29. Gass, Dr. W.: *Symbolik der griechischen Kirche.* Berlin, Georg Reimer, 1872, XVI+445 p.

30. Georgescu, P. M.: *Tablou sinoptic sau expunere comparativă de toate religiunile pământului.* București, 1870.

31. Голубевъ, С.: Исторія Кіевской Духовной Академіи... (Golubev, S., *Istoria Academiei Teologice din Kiev,* 1886).

32. Голубевъ, С.: Кіевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники (Опытъ историческаго изслѣдованія) + Приложенія. Т. I—II. Кіевъ, Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1883—1898. XII+559 с.+2 л.+XVI+576 с. (Приложеніе) I; VIII+VI+524 с.+I л.+12 + 6 + 428 с. (Приложеніе) (II). (Golubev, S., *Mitropolitul Kievului Petre Movilă și colaboratorii săi* (studiu istoric), vol. I—II).

33. Голубинскій, проф. Е.: Исторія русской церкви. Т. I, 1—2. М., Тип. Э. Лисснеръ и Ю. Романъ, 1880—1881. (Golubinskii, E., *Istoria bisericii ruse*).

34. Голубинскій, проф. Е.: Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей: болгарской, сербской и румынской или Молдо-Валашской. М. Универс. Тип. 1871, X+734 с. (Golubinskii, E., *Scurtă schiță asupra istoriei bisericilor ortodoxe: bulgare, sîrbe și romîne sau moldo-valahe).*

35. Sf. Grigoric Theologul: *Cuvent funebru.* Tradus și publicat... de Arhimandritul Theoctist Scriban. Bucuresci, Tip. lucrătorilor asociați, 1869, 59 p.

36. Guettée, W.: *Expunerea doctrinei bisericii creștine ortodoxe* însoțită de diferențele ce se întîlnesc în celelalte Biserici Creștine, tradusă de Înalt Prea Sfințitul Iosif... Primat al Romîniei. A doua ediție. București, Tipo-lit. cărților bisericești, 1887, XIX+348 p.+[1] f.

37. Guettée, Wladimir: *Histoire de l'Église* depuis la naissance de N. S. Jésus-Christ jusqu'à nos jours, composée sur les documents originaux et authentiques. Tome I—VI, Paris, Cherbuliez, Sandoz et Fischbacher... [vol. II—VI editori diferiți], [1870]—1889, 6 vol.

38. Guettée, Wladimir: *La papauté hérétique.* Exposé des hérésies, erreurs et innovations de l'église romaine depuis sa séparation de l'église catholique au IX-e siècle. Paris, Sandoz et Fischbacher Editeurs, 1874, XII+376 p.

39. Guettée, l'Abbé: *La papalité schismatique ou Rome dans ses rapports avec l'église orientale.* Paris, Librairie de l'Union chrétienne, 1863, XV+398 p.

40. Guettée, Wladimir: *Papalitatea schismatică sau Roma în raporturile sale cu Biserica Orientală.* Traducțiune de Iosif, Episcop Dunărei de jos. București, Tipografia Ștefan Mihălescu, 1880, XX+429+XV p.

41. Hefele (Dr. Carl Joseph): *Conciliengeschichte.* Nach den Quellen bearbeitet. Freiburg im Breisgau, Herder'sche Verlagshandlung, 1855—1869, 7 vol.

42. Herzenröther, dr. I.: *Photius, Patriarch von Constantinopel.* Regensburg, 1867—1873, 3 vol.

43. Hoffmann, Fridolin: *Geschichte der Inquisition.* Einrichtung und Thätigkeit derselben in Spanien, Portugal, Italien, den Niederlanden, Frankreich, Deutschland, Süd-Amerika, Indien und China. Nach den besten Quellen allgemeine fasslich dargestellt. Band I—II. Bonn, P. Neusser, 1878, VIII+448 f. (I); IV+466 p. (II).

44. Хойнацкій, А. Ф.: Западно-русская церковная унія въ ея богослуженіи и обрядахъ. Кіевъ, Изданіе Кіево-Печерской Лавры, 1871, VII+475 с. (Hoinațki, A. F., *Biserica unită rusă de vest. Serviciul și ritualul religios*).

45. Horváth, Adalbert: *Svela govorenja od razlicsiti svetkovina...* U. Budimu, Pritiskano slovima i s'troshkom mudroucsne Skupshtine, 1824, XVI+366 p. (Sfinte cuvîntări la diferite serbări, Buda, Tipărită cu cheltuiala Asociației științifice).

46. Janoviciu, Prof. Vasile: *Ermineutica biblică generală* — Viena. La c. r. ediciune de cărți scolastice, 1867, 396 p.

47. *Inceputul, înaintarea și scăderea idolatriei.* Tradusă din franțozește de N. Apollonie. București, în tip. lui Eliad, 1838, VII+166 p.

48. *Institutiones Juris Canonici publici et privati ad usum scholarum accommodatae,* auctore R. de M.... Parisiis, A. Lecoffre..., MDCCCLIII, XIV+583 p. (I); 642 p. (II).

49. Ioanu Gură de aur, Sfîntul: *Carte ce să numeaste Împărțirea de griu...* tălmăcit[ă] de... Mitropolit... Kyriu Grigore..., Buzău, 1833, [I] f.+489 p.+1 f. pl.

50. Ioanu Gură de aur, Sfîntul: *Carte ce să numeaste Puțul...* tălmăcit[ă] de... Mitropolit Kyriu Grigorie... Buzău, 1833, [I]+430 p.+1 f. pl.

51. Ириней Ліонскій: Пять книгъ противъ ересей. М., въ Универс. тип. 1868, XXI + 716 + XIII с. (Памятки древней христіанской письменности въ русскомъ переводѣ. Приложеніе къ Православному Обозрѣнію. (Irineu de Lion, *Cinci cărți împotriva ereziilor*).

52. *Istoria, dogmele, traditiunele și liturghia Bisericii armene de Răsărit.* Cu notiuni adiționale asupra celoru 7 taine, a serbătorilor si posturilor... Tradusă din limba franceză de Ioan G. Tutuy. Jassy, Tip. A. Bermann, 1873, 135 p.

53. *Istoria bisericei creștine* de la Hristos până în zilele noastre [de Christian Gottlob Barth... tradusă din limba elenică în limba noastră română de El. Venescu]. Bucuresci, 1858, 358 p.

54. *Istorie bisericească pe scurt...* Acuma întîiașdată tălmăcită din greceste în limba românească... de Alexandru Géanoglu Lesviodax. București, Tip. Karkaleki, 1845, XXVI+523 p.

55. Историческіе памятники вѣроученія Армянской Церкви, относящіеся къ XII столѣтію. Переводъ съ Армянскаго Александра Хулобашева. Санктпетербургъ, въ тип. второго отдѣленія собственной его императорскаго величества канцеляріи. 1847. XV+296 с. (*Documente istorice privitoare la credința bisericii armene în sec. al XII-lea*).

56. Израилъ, арх.: Обозрѣніе ложныхъ религій: языческой новоіудейской и магометанской. Харьковъ. Университетская тип., 1849. XII+143 с. (Izrail, arhimandrit, *Contribuții la studiul religiilor: păgînă, neoiudaică și mahomedană*).

57. Jager, Abbé: *Histoire de l'Église de France pendant la Révolution.* Tome I—III. Paris, Firmin-Didot Frères, 1852, VIII+491 p. (I); 476 p. (II); 634 p. (III).

58. Kieks, J.: *Geschichte der christlichen Kirche und des Papstums.* Lahr, Moriz Schauenburg, 1882, VII+549 p.

59. Кіевъ и его святыня. Изданіе 4-е, исправленное и дополненное. Кіевъ, Тип. Кіево-печерской Лавры, 1871, 322 с. (*Kievul și locurile lui sfinte*).

60. Κυριακοῦ, Ἀ. Διομήδους: Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.. Ἐν Ἀθῆναις, Τόμος 1897—98. (*Istorie eclesiastică*).

Indicațiile unei ediții ulterioare.

61. Кирилло-Мефодіевскій сборникъ. Въ память о совершившемся тысящелѣтіи славянской письменности и христіанства въ Россіи, изданный по опредѣленію Московскаго общества любителей русской словесности, М. Погодинымъ. М., Синодальная тип. 1865, 557 с. (Chiril și Metodiu, *Volum comemorativ*).

62. Князевъ, А. С.: Святые равноапостольные Кириллъ и Мефодій просвѣтители славянъ, и вліяніе ихъ подвиговъ на народное образованіе, какъ всего славянскаго міра вообще, такъ и Россіи въ частности... Спб., Тип. А. Граншеля. 1866, 2 л. + 68 + VIII с. съ илл. + 17 илл. (Kneazev, A. S., *Sfinții cei întocmai cu Apostolii Chiril și Metodiu*).

63. Koromilas, Andreas: Κατήχησις ἢ Ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.. ὑπὸ Ἀνδρέου Κορομηλᾶ. Ἔκδοσις σέξτη Atena, 1842, 61 p. *[Catehism sau Învățătura ortodoxă a Bisericii Orientale].*

64. Краткое историческое описаніе Кіевопечерскія Лавры. [Кіевъ], Академія Кіевской Лавры Печерской, 1805, 1+271 с. (*Scurtă descriere istorică a Lavrei din Kiev*).

65. Kyrculescu, N. G.: *Scurtă arătare a religiunii mahometane.* Cu adaosul biografiei lui Mahomet și paralelismul religiunilor christiane și mahometane. București, în typographia J. Heliade și asociați, 1861, XI+115 p.

66. Lasserre, Enric: *Istoria madonei din Lourdes.* Trad. din franțozește cu voia autorului... Iași, Tip. Națională, 1885, XX+364 p.

67. Laureri, Fer. Vas.: *Calendariul iulian față cu cel gregorian și modul de a găsi pascaliele după amîndouă.* București, Tipografia Academiei romîne (Laboratorii romîni), 1880, 114 p.

68. Лебедевъ, протоіерей А.: О главенствѣ Папы или разности православныхъ и папистовъ въ ученіи о Церквн. С. Петербургъ, Тип. С. Добродѣева, 1887, VIII+368 с. (Lebedev, Protoiereu A., *Despre primatul papal sau deosebirea doctrinară dintre biserica ortodoxă și papistașă*).

69. Lesviodacs, Paharn. A. Geanoglu: *Antichități despre crucea Domnului nostru Iisus Hristos.* București, Tip. Nat. a lui I. Romano, 1857, XII+173 p.

70. Lhomond: *Histoire abrégée de la religion avant la venue de Jésus Christ.* Nouvelle édition. Paris, A. Boullard, 1830, VIII+467 p.+3 f. pl.

71. *Litie mică*... 2. Învățătură pentru cel ce va vre să priimască călugăriia...
Ms. miscelaneu. Scris chirilic de două mîini. Unul din pomelnicele cuprinse poartă data: 1810, oct. 24, 59 f. în 4°. B.A.R.P.R., ms. romînesc 530.

72. Maier, Dr. Adalbert: *Commentar über das Evangelium des Johannes.* Erster Band. Karlsruhe und Freiburg, Herder'sche Verlagshandlung, 1843, 425 p.

73. Maizières, Anot de: *Code sacré ou exposé comparatif de toutes les religions de la terre,* considerées dans leur dogmes, dans leur morale... Paris, Versailles, Ed. J. Angé, 1835, 1 f.+27 p.+30 ill.+table.

74. Макарій, архіепископъ Харьковскій: Исторія русской Церквн. Второе, исправленное изданіе. Т. I—XII. Спб., Тип. Юлія Андр. Бокрама, 1868—1883, 12 томовъ. (Macarie, arhiepiscop al Harkovului, *Istoria bisericii ruse*). (XII томовъ въ 8-ми книгахъ)

75. Макарій, епископъ Тамбовскій и Шацкій. Исторія русскаго раскола, извѣстнаго подъ именемъ старообрядства. (Изданіе второе). Спб., тип. Морскаго М-ва 1858, IV+404+VIII с. (Macarie, episcopul Tambovului și a Șațkului: *Istoria schismei, cunoscute sub numele de vechea credință din Rusia*).

76. Малышевскій, Иванъ: Александрійскій патріархъ Мелетій Пигасъ и его участіе, въ дѣлахъ русской церкви. Томъ I. Кіевъ, въ типографіи Кіевопечерской Лавры, 1872, XVI+II+685+VIII с. (Malîșevskii, Ivan, *Patriarhul Meletie Pigas al Alexandriei și participarea sa la treburile Bisericii ruse,* vol. I).

77. *Manual de esplicarea învățăturilor moralo-evangelice,* prelucrat de Ms. N. Pacu, profesor la Seminarul din Galați. Galatz, Tipografia «Romînă», 1878, VIII+227 p.

78. Marienescu, Atanasie M.: *Cultulu păgănu și creștinu.* Tomulu I, Bucuresci, 1884, VII p.+[2] f.+448 p. (Ediținea Academiei Române).

79. Melega, Anania: *Fragment istoricu asupra ultimei distrucții a Santei Cetăți Ierusalimului și a capitulărei Vizanției, Roma nouă, acum Constantinopole.* Bucuresci, Imprim. Statului, 1869, 253 p.+3 f. pl.

80. Michaud, Abbé Dr. E.: *Der gegenwärtige Zustand der römisch-katolischen Kirche in Frankreich.* Unter Berücksichtigung der einschlägigen Verhältnisse Deutschlands, bearbeitet von Fridolin Hoffmann. Bonn, P. Reusser, 1876, VII+437 p.

81. [Mogila, Petr.]: *Trebnik*... 9 f.+935 p.

82. Мордвиновъ, Владимиръ: Православная церковь въ Буковинѣ. С. Петербургъ, Тип. А. М. Котомина, 1874, IV + 41 с. + 6 илл. + 1 портр. (Mordvinov, Vladimir, *Biserica Ortodoxă din Bucovina*).

83. Movilă, Mitropolitul Petru: *Mărturisirea ortodoxă a apostolești și catolicești biserici de răsărit*... Tălmăcită de Filaret Scriban, Mînăstirea Neamț, 1864, [18 f.+320 p.].

84. Movilă, Petru: Номоканон. Си есть : Законоправилник. Имѣя по сокращенію правіла С[вя]тыхъ Ап[осто[лъ Седми Съборовъ, и Помѣстныхъ нѣкіихъ. Къ сіму и Вселенскихъ оучителей и Пр[е]п[о]д[о]бныхъ О[те]цъ. Третее съ болшим исправленіем изданны. [Предсловіе... Петру Могила ...]. [Кіевъ], Лавра Печерская Кіевская, 1629. (*Nomocanon*).

85. Никаноръ, архимандритъ : Разборъ римскаго ученія о видимомъ (папскомъ) главенствѣ въ Церви, сдѣланный па основаніи священнаго Писанія и Преданія первыхъ вѣковъ христіанства до I вселенскаго собора. Сочиненіе ... Изд. второе, псправленное и дополненное. Казань, 1871, X + 455 с. (Nikanor, arhimandrit, *Discuție asupra învățăturii catolice despre supremația papală în biserică*).

86. Nitzulescu, Dr. N.: *Compendiu de istoria Bisericii,* coprinzînd istoria preparatoare, istoria primitivă, secolulu apostolicu, istoria veche și istoria medie (I—1453). Bucuresci, Tipografia C. Göbl, 1881, VII+248 p.

87. Норовъ, Авраамъ : Путешествіе къ семи церквамъ, упоминаемымъ въ Апокалипсисѣ. Санктпетербургъ, 1847, 1 л. + 302 с. + 1 илл. + 1 к. + опечатки. Въ Тип. III Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи. (Norov, Avraam, *Călătorie la cele șapte biserici menționate în Apocalips*).

88. Норовъ, Авраамъ : Путешествіе по святой Землѣ въ 1835 году. Изданіе второе, дополненное. Съ примѣчаніями на Путешествіе игумена Даніила въ XII-мъ вѣкѣ. Ч. I—II. Санктпетербургъ. Тип. Е. И. В. Канцеляріи, 1844. VII с. + 4 л. + 384 с. + 3 илл. + 2 вкл. (I) ; 1 л. + 367 с. + 5 илл. + 1 к. (II). (Norov, Avraam, *Călătorie în Țara Sfîntă în anul 1835*).

89. Ново-Ямецкій монастырь. Кишиневъ. Тип. Архіерейскаго Дома, 1881, 36 с. съ илл. + 1 илл. (*Mînăstirea Noului Neamț*).

90. Onciul, Isidoru de: *Manualu de Archeologia biblică.* Cu dóue mape și uă tablă. Cernăuți, Tip. arhiepiscopală, 1884, 539+XII p.+3 f. pl.

91. *Origenis Philocalia,* De obscuris s. Scripturae locis, a ss. pp. Basilio Magno & Gregorio Theologo, ex variis Origenis comentariis excerpta. Omnia nunc primum Graeca edita... Opera et studio Io. Tarini Andegavi, qui et latina fecit et notis illustravit. Parisiis, Sumtibus Petri de Farge sub signis columnarum, 1618, 11 f.+758 p.

92. Палмовъ, Иванъ : Вопросъ о чашѣ въ гусситскомъ движеніи. С.-Петербургъ, Тип. Ф. Г. Елеонскаго и Ко. 1881, IX+584 с. (Palmov, Ioan, *Chestiunea potirului în mișcarea husită*).

93. *Paterik* ili otecnik Pecerskij soderzasca zitija s-tyh... vtoroe tupom izobrazen. Kijev, 1678, 265+15 p. (*Pateric* sau otecinic la Lavra Pecerscaia, cuprinzînd viețile sfinților...).

94. Первая книга Паралипоменовъ ... [слѣдуютъ другіе 16 книгъ Вѣтхаго Завѣта, въ русскомъ переводѣ. Первые 8 появились въ Православномъ Обозрѣніи, Кіево-Михайловскій монастырь, 1869, томы XXII—XXVII, [1870 (?) T. I.] (*Prima carte: Cronici...* urmează alte 16 cărți din *Vechiul Testament* în traducere rusă).

95. Petrucelli de la Gattina, F.: *Memoriele lui Juda Iscariotulu.* Traducție din limba franceză de Virgiliu G. Poenaru. București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1875, 371 p.

96. Петрушевичъ, А. С. : Краткое историческое извѣстіе о введеніи христіанства въ Предкарпатскихъ странахъ во времена св. Кирилла и Мефодія тихже ученниками и проповѣдникамн... Иждивеніемъ Галицко-русской Матицы. Львовъ, Тип. Ставропигійского Института, 1882, 76 с. (Petrușevici, A. S., *Scurte informații istorice cu privire la introducerea creștinismului în țările precarpatice în epoca lui Chiril și Metodiu, de către discipolii lor*).

97. Пятидесятилѣтній юбилей Кіевской Духовной Академіи 28-го сентября 1869 года. Кіевъ, въ тип. Кіевопечерской Лавры, 1869, 448 с. (*A cincizecea aniversare a Academiei Teologice din Kiev, 28 septembrie 1869*).

98. Popescu, Simeon: *Dezvoltarea primatului papal și influența lui asupra creștinătății.* Cercetări istorice. Sibiiu, Tip. Tipografiei arhidiecesane, 1882, 160 p.

99. Popper, N. C.: *Elemente de religiunea israelită cu precepte morale după resursele biblice și talmudice.* Giurgiu, 1879, 5+80 p.

100. Popper, N. C.: *Tractatul talmudic «Aboth».* Gnomologia talmudică sau axioanele părinților sinagogei... Traducțiune dupe originalul ebraic și comentat de... Cu o introd. de Dr. M. Gaster. Buucrești, 1881, 8+VI—66 p.

101. *Praștie.* Care s-au tipăritu în zilele binecredinciosului Domn, Mihail Grigorie Sturdza V.V.... [de Ieromonahul Chiriac]. Iar acumi a doa oară s-a tipărit cu voea țenzuri bisericești, de sfinția sa părintele Ioil... București, Tip. Nifon Mitropolitul, 1858, VIII+218 p.

Dialog între jidov și creștin.

102. Празднованіе девятисотлѣтія крещенія русскаго народа въ Кіевѣ. Кіевъ, Тип. Г. Т Корчакъ-Новицкаго, 1888, 380+XXX с.+5 илл. (988—1888. 900 лѣтъ. Изъ Кіева по всей Россіи. (*Sărbătorirea a nouă sute de ani dc la creștinarea poporului rus la Kiev).*

103. *Predicile și panegyricile părintelui Helie Meniate,* episcopul Cernicei și Colabrytei din Pelopones. Traduse și typărite de Pr. C. Moșescu, catichetul schoalei de fete din Brăila. Vol. I. Brăila, în Typographia «Unirea», anul 1863, XIX+298 p.+1 f. portret.

104. *Răspuns Revistei Catolice editată în Baia Mare,* la atacurile adresate de acésta bisericei noastre române-ortodoxă-națională de Comitetul redactor al revistei *Biserica Ortodoxă română.* Bucureşti, Tip. Cărților Bisericești, 1890, 30 p.

105. Renan, Ernest: *Histoire des origines du christianisme.* Livre deuxième. *Les apôtres.* Paris, Michel Lévy frères, 1866, LXIV+388 p.

106. Rieks, J.: *Geschichte der christichen Kirche und des Papstums.* Lahr. M. Schanenburg, 1882, VIII+549 p.

107. Roseti, Carol: *Despre Dumnezeu și despre principalele forme ce au investit această idee la diferite popoare.* București, 1870.

108. *Rugăciunile israeliților pentru tóte dillele annului.* Editat prin midlocirea comitetului all templului coralu din Bucuresci de N. C. Popper. Bucuresci, Librarie N. C. Popper. [Vienna, Tipographia lui Iacob Schlossberg, 1868], 380 p.

109. Русское духовенотво. Берлинъ. Типографія Карла Шултце, 1859, XIII+373 p. *(Clerul rusesc).*

110. Сборникъ изъ лекцій бывшихъ професоровъ Кіевской Духовной Академіи, архимандрита Иннокентія, протоіерея И. М. Скворцева, П. С. Авсенева (архимандрита Феофана) и Я. К. Амфитеатрова, изданный Академіею по случаю пятидесятилѣтняго юбилея (1819—69) ея. Кіевъ, типографія Губернскаго Управленія 1869, 1 л. +VIII+363+VIII+83+XVI+246+IX+87 с. (*Culegere de lecții ale foștilor profesori ai Academiei Teologice din Kiev,* Arhimandritul Inochentie, protoiereul I. M. Skvorțev, P. S. Avseniev (arhimandritul Theophan) și la. K. Amfiteatrov, publicată de Academie cu prilejul aniversării a cincizeci de ani [de la reorganizarea] ei (1819—69).

111. Schmid, Dr. Heinrich: *Lehrbuch der Kirchengeschichte,* zweite Auflage. Nördlingen, C. H. Bech, 1856, VIII+546 p.

112. Schroeckh, Iohann Mathias: *Christliche Kirchengeschichte.* II-e Ausgabe, I—XXXV Theil. Leipzig, bei Engelhart Benjamin Schwickert, 1772—1803, 35 vol.

113. Scriban, Filaret Stavropoleos: *Istoria bisericească pe scurt.* Prelucrată în limba Română de Smeritul între Arhierei... Publicată pentru întrebuințarea în seminarii. Iași, Tip. lui Adolf Ghermann, 1858, 234 p.

114. Scriban, Ieromonahul Teoctist: *Omiletica sau știința despre literatura bisericească.* Iași, Tip. A. Bermann, 1856—1858, 175 p. (I); 162 p. (II).

115. Σειρὰ ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν βασιλείων ἤδη πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα ἀξιώσει μὲ(Η) τοῦ ἡγεμόνος πάσης οὐγκροβλαχίας κυρίου κυρίου Γρηγορίου Ἀλεξανδρου Γκίκα, ἐπιμελεία δὲ Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Θεοτόκου. Τόμος δεύτερος... ἐν Λειψία τῆς Σαξονίας. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Βρεϊτκοπφ. Ἔτει ἀφου (1773), 20 p.+960 col.+[12] f. *(Un șir de 51 de adnotări la octateuh și la cărțile regești,* acum pentru prima oară dată la tipar, pe de o parte prin îndemnul voevodului, al întregii Ungrovlahii domn, domnul Grigore Alexandru Ghica, pe de altă parte prin silința Ieromona-

hului Nikifor Theotokis. Volumul II. In Lipsca din Saxonia, în tipogr. lui Breitkopf, 1773, 20 p.+960 col.+[12] f.).

116. Silbernagl, Dr. Isidor: *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämmtlicher Kirchen des Orients.* Eine canonistisch-statistische Abhandlung. Landshut, I. G. Wölfte, 1865, X+335 p.

117. Сильвестра, Архимандрита: Ученіе о Церкви въ первые три вѣка христіанства. (Историческій очеркъ). Кіевъ, въ Типографіи Кіевопечерской Лавры. 1872, 360+II p. (Silvestru, Arhimandrit, *Învățătura despre biserică în primele trei secole ale creștinismului*).

118. Смирновъ, Евграфъ: Исторія христіанской Церкви. Курсъ III, IV и V... С.-Петербургъ, Тип. Дома Призрѣнія Малолѣтнихъ Бѣдныхъ. 1886, [1 л.] + 484 + IX с. (III—IV); 19 + V с. (V). (Smirnov, Evgraf, *Istoria bisericii creștine,* curs).

119. Сношенія Россіи съ Востокомъ по дѣламъ церковнымъ. [Автор Муравьевъ. Андрей Николаевичъ] Ч. I—II. С. П. Б. Тип. III Ооділенія Собст. Е. И. В. Канцеляріи, 1858, 1860. XI + 369 с. (I); 1 л.+364 с. (II). (*Relațiile Rusiei cu Orientul în chestiunile bisericești* [autor: Muraviov, A. N.]). [2 vol. legate în 1].

120. Souvestre, Charles: *Instructions secretes des Jésuites.* 4-e éd. Paris, E. Dentu, 1865, III+168 p.

121. Стадницкій, Авксентій Г.: Дневникъ студента-паломника на Аѳонъ. Удостоено Макарьевской преміи. Кіевъ. Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго. 1886, 194 p. (Stadnițkii, Avksentii G., *Pelerinajul unui student la Muntele Atos.* Jurnal).

122. Stefanelli, I.: *Catichetica bisericei răsăritene.* Sabin, 1879.

123. Strauss, David Frédéric: *Vie de Jésus ou examen critique de son histoire.* Traduite de l'allemand sur la dernière édition par E. Littré. Tom. I—II. Paris, Libr. philosophique de Ladrange, 1856, 2 vol.: XLIII+767 p. (I); 772 p. (II).

124. Sturza, Alecsandru: *Duplul paralel sau biserica în fața papității și a reformei veacului XVI.* Tradusu și publicatu de Protosingelul Neofit Scriban. Iași. In tipogr. Buciumului românu, 1851, 117, f.

125. Sturza, Alecsandru de: *Epistolii* seau scrisori despre datoriile sfinției dregătorii preuțăști... Pămăcne de Arhimandr. Filaret Scriban. Tomul I—II. Iași, în Institutul Albinei, 1843, ΛΛ+276 p. (I); IV+268 p. (II).

126. Субботинъ, Н.: Расколъ какъ орудіе враждебныхъ Россіи партій. М., Университетская тип., 1867, 199 с. (Subbotin, N., *Schisma, unealta partidelor ostile Rusiei*).

127. Суворовъ, Н.: Объемъ дисциплинарнаго суда и юрисдикціи церкви въ періодъ вселенскихъ соборовъ. Изслѣдованіе... Ярославль. Тип. І. Фалькъ 1884, IV+393+V с. (Suvorov, N., *Competența tribunalului disciplinar a jurisdicției bisericești în perioada sinoadelor ecumenice*).

128. Tarnavieţki, Ştefan: *Katechismul Hristienesc...* Cernăuți, în Tipografia lui Ioan Ekhardt și fiiu, 1849, 145 p.

129. Терновскій, С.: Пособіе для преподавателя церковной исторіи ...Кіевъ.. Тип. Императорскон Академіи..., 1871, 207 с. (Ternovski, S., *Manualul profesorului de istoria bisericii*).

130. Teutschländer, Wilibald St.: *Geschichte der evangelischen Kirchen — Gemeinde.* Augsb. Conf. in Bukarest, nebst einer einleitenden Uebersicht über frühere Einwanderungen und Niederlassungen freuder Folks im Glaubensgenossen in den Donaufürstntbümern. Bukarest, Joh. Weiss, 1869, 141+92 p.

131. Thierry, Amedée: *Saint Jérome. La societé chrétienne en Occident.* II-ème édition. Paris, Didier et C-nie, 1875, XIV+525. p. (Recits de l'histoire romaine au V-ème siècle).

132. (*Triodion si est Tripesneț...*). [V Lvove, Mihail Sliozka Typograf, 1664], [4]+453 f. cu ilustr. (*Triodion adică Trei cîntări*).

133. Троицкій, И.: Изложеніе вѣры церкви Армянскія ... Историко-догматическое изслѣдованіе въ связи съ вопросомъ о возсоединеніи Армянской церкви съ православ-

ною. С.-Петербургъ. Тип. Ф. Г. Елеонскаго и А. И. Поповицкаго. 1875, IX+339+IV p. (Troiţkii, I., *Expunerea credinţei bisericii armene*).

134. Успенскій, Порфирій, епископъ: Первое путешествіе въ Афонскіе моностыри и скиты... Въ 1845 году. Ч. 1, 1—2, II. Кіевъ. Тип. В. Л. Фронцкевнча, 1877. (Uspenski, Porfirii, episcop, *Prima călătorie in mănăstirile şi schiturile de la Muntele Athos în 1845*).

135. Вершинскій, Протоіерей, Димитрій: Мѣсяцословъ православно-Кафолнческой Восточиой Церкви. Санктпетербургъ, Тип. И. Глазунова и Комп. 1856, 280 c. (Verşinski, protoiereu, Dimitrie, *Vieţile Sfinţilor*).

136. Знаменскій, П.: Руководство къ русской церковной исторіи. Изданіе 5-е. Казань. Тип. Императорскаго Университета. 1888, 510+VII c. (Znamenski, P., *Îndreptar pentru istoria bisericii ruse*).

IV. *BISERICA ROMÎNĂ*

1. *Acatist* cu multe alease rugăciuni pentru Evlavia Fieştecăruia Creştin, acum a doo oară. In Buda, 1819, 2 f.+473 p.

2. *Actele Sinodului Bisericii greco-răsăritene din Ardeal.* Sibiu, 1864.

3. Bălănescu, Episcop Silvestru: *Carte pastorală către toţi creştinii ortodoxi din eparhia Huşilor.* Relativă la însemnătatea legei şi în special la căsătorii, cu un apendice asupra gradelor de înrudire... Bucureşti, Tipogr. Cărţilor Bisericeşti, 1890, 35 p.

4. Bengescoo, Grégoire: *Memorandum sur les églises, les monastères, les lieux conventuels et spécialement sur les monastères dédies de la principauté de Valachie.* Avec des pieces justificatives. Bucarest, Imprim. C. A. Rosetti, 1858, 87 p.

5. Bilciurescu, Constantin N.: *Monastirile şi biseriicle din România,* cu mici notiţe istorice şi gravuri. Tipărite cu cheltuiala şi sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Bucureşti, Tip. Cărţilor Bisericeşti, 1890, 1 f.+260 p.+IV f.

6. Bolliac, Cesar: *Monastirile din Romănia.* (Monastirile închinate). Bucuresci, Tip. lui St. Rassidescu, 1862, VIII+660 p.

7. Brezoianu, Ioan: *Mănăştirile zise închinate şi călugării străini.* Bucureşti, Tip. Statului Sf. Sava şi Nifon, 1861, 169 p.

8. (Budeanu, C. S.): *Discursul pronunţat la înmormîntarea preotului Simion Budeanu din Brăila,* în ziua de 13 Decembrie 1889. Brăila, Tipografia-litogr. Universală, [1889], 7 p.

9. Casian Cernicanul: *Istoriile sfintelor monastiri Cernica şi Căldoroşani.* Adunate şi tipărite de... Bucureşti, Tip. Toma Teodorescu, 1870, VIII+192 p.+1 pl.+4 f.

10. *Catehismulu calvinescu,* inpus clerului şi poporului romînescu sub domnia principiloru Georgiu Rakoczy I şi II. Transcris cu litere latine după ediţiunea II tipărită în 1656, însocit de una escursiune istorica şi de un glosariu de Georgiu Barijiu. Sibiu, 1879, IV+140 p.

11. *Catihizisulu creştinescu* celu prelarg a pravoslavnicii catoliceştii a Răsăritului Biserici... şi sau tipăritu pentru a se învăţa în şcoli... sau tălmăcitu de pe limba rusască... Chişinău, în Tipografia Sinodului, 1839, [1] f.+195 p.

12. Cipariu, Timotheu: *Acte şi fragmente latine romanesci.* Pentru istori'a biserecei romane, mai alesu unite. Edite şi anotatate. Blasiu, cu tiparulu Semin. diecesanu, 1855, XVI+280 p.

13. *Cuvintele funebre pronunţate la înmormîntarea reposatului Arhiereu Filaret Scriban, Episcop Stavropolici,* de autorii: Economul Constantin Buţureanu, Gheorghie Erbiceanu, Constantin Erbiceanu, profesori şi preotul Nestor Vorobchevici, profesor la Gimnaziul gr.-orth. din Bucovina. Imprimate de Arhiereul Iosif Sevastias Bobulescu. Iaşi, Tipografia D. Gheorghiu, 1890, IV—53 p.

14. Damian, Iermonachul: *Cestiunea schitului românesc chinovial al Sfîntului Ioan Botezătorul din Sfîntul Munte Athos.* Lămurită după acte autentice... Bucuresci, Tip. Alessandru Grecescu, 1879, 119 p.

15. Dinulescu, Ștefan: *Viața și activitatea Mitropolitului Țerei Românesci Antimu Ivireanul (1708—1716)*. Cernăuți, Tip. Arhiepiscopală, 1886, 100 p. (Tipăritu separatu din *Candela*).

16. *Documente foarte importante pentru istori'a bisericei și a națiunei române.* Iassy, Impr. Adolf Bermann, 1866, 28 p.

17. Dosoftei, Mitropolitul Suciavei: *Psaltirea denților* a sânt[u]lui împărat pror[o]c David tipărită... cu poslușaniia smerenii noasire Dosoftei, Mitropolitul Suciavei. Iași, întiparnița Sîntei Mitropolii, 1680, [6] f.+208 f.

18. *Doxologie...* Note de muzică bisericească, cu text chirilic, scrise în 1855 de I. Proteianu, elev în Seminarul de la Argeș, 236 f. în 4°.

Inițiale și desene în culori. B.A.R.P.R., ms. rom. 513.

19. *Dritul canonic.* 121 f. [cîteva albe] în 4°.

Scris chirilic modernizat de mîna lui Melchisedec și a unui copist (f. 43—83). Sec. XIX, mijloc. B.A.R.P.R., ms. rom. 432.

20. Enăcénu, Archim. Genadie: *Din istoria bisericească a Românilor.* Meșterul Manole și Petru Movilă. Estracte din jurnălul «Biserica Ortodocsă Romană» pe anul al VII [pe copertă 1884], 1883. Bucuresci, Tip. Cărților Bisericești, 1882, 352 p.+V p.

21. Enăceanu, Arhimandritul Ghenadie: *Sinaia.* Istoria sîntei monastiri lucrată dupre documentele vechi și noui și adausă cu tradițiunile locale respective. București, Tipografia Ștefan Mihăilescu, 1881, XV+184 p.

22. Enăceanu, Ierodiaconul Genadie: *Creștinismul în Dacia și creștinarea Românilor.* Din istoria bisericéscă a Românilor. Compusă dupre documentele streine și naționale... Bucuresci, Fr. Göbl, 1875, VIII+249+VII p.

23. Erbiceanu, Constantin: *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași.* Urmată de o serie de documente și facsimile și de portrete privitoare la Istoria Națională și Bisericéscă a Românilor. București, Tip. Cărților Bisericești, 1888, XCVII+548+LVI p.+14 pl.

24. Erbicénu, Constantin: *Viața și activitatea Preasfințitului Neofet Scriban,* episcop de Edesa și fost profesor la Seminarul Veniamin din Monastirea Socola. București, Tip. Cărților Bisericești, 1888, 29 p.

25. *Foaia ordinaciunilor Consistoriului episcopal din Bucovina pe anii 1869 și 1885.* Cernowitz.

26. Hajdeu, Bogdan Petriceicu: *Istoria toleranței religióse în România.* Ediținea II, revedută și adausă. Bucuresci, Tip. lucrătorilor asociați, 1868, 94 p.

27. Iarcu, D.: *Despre adevăratul calendar.* București, Tip. Cesar Bolliac, f. a., [1864?], 35 p.

28. Iliescu, Nicefor [= Iliescu-Sprînceană, N.]: *Știința și cultura preutului rumân.* Cuvânt ținut către profesorii și învățicei Seminariului de'n Huși... Iași, Tiparul Tribunei Române, 1861, 72 p.

29. Житіе и писанія молдавскаго Старца Паисія Величковскаго. Съ присовокупленіемъ предисловій на книги Св. Григорія Синанта, Филофея Синайскаго, Исихія Пресвитера и Нила Сорскаго, сочиненныхъ другом его и спостникомъ Старцемъ Василіемъ Поляномерульскимъ, о умномъ трезвеніи и молитвѣ. Москва, Универс. типогр. 1847, XIX с. + 1 л. + 318+11 с.+опечатки. (Козельской Введенской Оптиной пустыни). (*Viața și scrierile starețului moldovean Paisie Velicikovski.* Cu adăugarea prefețelor la cărțile Sf-lui Grigorie Sinaitul... alcătuite... de Starețul Vasile din Poleanomerulsk...).

30. *Lytiiariu al sfântului schit al Doljăștilor* [din fostul județ Roman]... întru care sânt scrise numele fericiților răposaților ctitorilor și făcătorilor de bine acestui sfânt lăcaș... cu toată oserdiia și silința [lui] Dionisie Hudici... 1759... și s-au scris de mine... Nathanail Dreteanovschii, eclisiarhul sfintei mănăstiri a Putnii. 35 f. în 4°.

Scris chirilic de două mîini. Pe scoarța din față a legăturii de piele, un desen aurit (Răstignirea Mîntuitorului), iscălit de „Popa Mihai în Iași" care e Strelbickij, cunoscutul gravor și tipograf. B.A.R.P.R., 529.

31. *Memuar de budgetele Departamentului averilor bisericești.* Iași, 1857.

32. Moldovanu, Joane M.: *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu.* Date la lumină de... Tomul I—II. Blasiu, Tip. lui St. Filtsch, 1869—1872, VI+196 p. (I); 1 f.+124 p. (II).

33. Niculescu, P.: *Predici și oratiuni funebre.* București, 1874.

34. Nitzulescu, Dr. N.: *Contra pseudo-ortodoxiei și obscurantismului în biserica romînă...* București, 1876, 36 p.

35. Novanu: *Exposé de la situation réligieuse dans les Principautés-unies.*

36. *Orariu* întru care se cuprinde Ordeneala cum se cuvine a se cânta Oarele, cu Troparielе și cu alte servituri după datină ș.c.l. s'au dat la Tipariu cu Ertarea celor Mai mari... In Buda, Tip. Universității Ungurești, 1858, 147 f.

37. *Orologiul cel mare,* care cuprende urmarea orelor și câte sunt de lipsă spre împlenirea laudelor de toate zilele. Ed. a 2-a, coresă și îndreptată. Blasiu, In Tipografia Seminariului metropolitan, 1869, 464 p.

38. Otmenedec, Agathon [Odobescu, Alex.]: *Étude sur les droits et obligations des monastères roumains dediés aux Saints-Lieux d'Orient.* Bucharest, 1863, 39 p.

39. Pacu, Moise N.: *Biserica română.* Cuvîntare rostită în Camera Deputaților în diua de 8 Decembre 1888, cu ocasia discuțiunei respunsului la Mesagiul Tronului. Bucuresci, Impr. Statului, 1888, 20 p.

40. Pacu, Moise N.: *Discurs rostit în localul Episcopiei Dunărei de jos din Galați* în ziua de 20 Mai 1890 cu ocasia serbărei jubileului de 25 din al acestei episcopii și al seminarului... București, Tip. C. C. Savoiu et Comp., 1890, 24 p.

41. Pann, Anton: *Noul docsastar,* prefăcut în romînește, după metodul vechi al serd. Dionisie Fotino și dat la lumină pe acest metod nou... Tomul I, II, în tipografia lui Anton Pann și III. București, în Tipografia pitarului Const Pencovici, 1841—1583, 3 vol. legate în 2.

42. Pann, Anton: *Privighier* care coprinde în sine toată orânduiala privigherii său a mânecării. București, în a sa [a lui Anton Pann] Tipografie de muzică bisericească, 1848, 4+456+4 p.

43. Partenie, Arhimandritul: *Ochire istorică asupra fondării (originei) monastirii Bisericanii* și cîteva cuvinte despre Monastirile zise închinate, cu un tablou al Bisericii bine litografisit. București, Tipografia Oprea Demetrescu, 1863, 38 p.

44. *Penticostarion.* Ce cuprinde întru sine slujba ce i să cuvine. Acumu întracestaș chipu tipăritu... București, Tip. Sf. Mitropolii din București, 1782, [1 f.]+217 f.

45. Plevianu, Diac. I.: *Religiunea.* Teză pentru licență. Craiova, Tipografia română Filip Lazăr, 1891, 64 p. (Universitatea din București, Facultatea de teologie).

46. Popea, Nicolau: *Vechia metropoliă ortodoxă română a Transilvaniei,* suprimarea și restaurarea ei. Sabiniu, 1870, XIV+353 p.

47. *Pravila bisericească, numită cea mică.* Tipărită mai întîi la 1640, în mănăstirea Govora; publicată acum în transcripțiune cu litere latine de Academia Romînă. București, Tp. Acad. Române, 1884, [1 f.+]178 f. [Intre p. 2—174 numerotarea pe coloane].

48. *Proecte de buget a Ministerului Cultelor,* 1860, —63, —65, —70, —82, —85, —88 (12 vol.).

49. Pumnul, Prof. Arun: *Privire repede preste trei sute trei-spre-zece* [două sute șase-zeci și șapte pe foaia de titlu] den proprietățile așa numite Moșiile mânăstiresci, den carile s-a format mărețul Fund Religiunar al Bisericii dreptcredincioase răsăritene den Bucovina... Cernăuți, în tipografia și cu editura D-lui Rudolf Eckhardt, 1865, 204 p.

50. *Rugăciuni de umilință...* tălmăcite din grecește și din rusește de P[arh]ah[arnic] A. G. Lesviodax. Tipărită acum întîia oară... [București], Tip. lui Iosef Copainig, 1851, 72 p.

51. *Schitul românesc din Sántul Munte.* Documente de la întemeierea schitului și până astăzi. [De Nectarie Ieromonach]. București, Tip. Tribuna română, 1878, XI+100 p.

52. Scriban, Arhimandritul Neofit: *Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldaviei.* Paris, 1857, 28 p.

53. *Apologia prea sfințitului arhiereu D. D. Neofit Scriban...* București, 1867, 72 p.

54. *Sîntul și dumnezeescul Evangheliu în dialectul macedo-român, după originalul sântei metropolii...* [București], Tip. Thiel et Weise, 1881, [1 f.+]274 p.

55. *Slovele triodului* (pe cotorul legăturii). «Idiomelariu și Doxastariu, tradus românesce în seminariul Socola, sub arhimandritul Isaia, de economul Ioniță, fost eclesiarh al Mitropoliei. Scris de școlarii seminariului. Iași, 1838» (notița lui Gh. Crețu, f. 3 nenumerotată), 122 f.

Scris chirilic și note de muzică bisericească. B.A.R.P.R., ms. rom. 514.

56. Стадницкій, А.: Румыны получившіе образованіе въ русскихъ духовно-учебныхъ заведеніяхъ. Кишиневъ. Типографія Э. Шліомовича, 1891, 75 стр. (Оттискъ изъ Кишиневскихъ Епархіальныхъ Вѣдомостей, 1891, No 9, 10 и 11). (Stadnițkii, A., *Romîni care și-au făcut studiile în școlile teologice din Rusia.* Extras din revista «Kișiniovskaiia Eparhial'nîia Vedomosti», 1891, nr. 9, 10, 11).

57. *Statutele Societății clerului român «Ajutorul».* Constituită în Bucuresci. Bucuresci, Typ. Alessandru Grecescu, 1877, 18 p.

58. Șaguna, Andreiu Barone de: *Elementele dreptului canonic al bisericii drept-credincióse răsăritene* spre întrebuințarea Preoțimei, a clerului tînăr și a creștinilor. Sibiu, la Tipografia diecezană, 1854, XXIII+183 p.

Cu o dedicație manuscrisă a autorului către Meletie, episcopul Hușiului.

59. Șaguna, Andreiu Baron de: *Istoria Bisericei ortodocse răsăritene universale,* de la întemeierea Ei, pînă în zilele noastre, compusă, și acum întâia oară dată la lumină numai ca manuscriptu de... Tom. I—II. Sibiu, În Tipografia diecesană, 1860, 1 f.+IX+420 p. (I); IV+316 p. (II).

60. Șoimescu, Savva N.: *Biserica Episcopiei Argeșului.* Istoria și descrierea ei. Cu o precuvîntare de... Bucuresci, Typ. Acad. Române, 1886, 87 p.+5 pl.

61. *Triódion... Penticostárion...* i izdiveniem Knieginy Eleny... supruznicy... gospodara ió Matfea Basarâby v gospodárkoj ich tipográfii. [Triodul... penticostar... din porunca și cu cheltuiala Doamnei Elena, soția... Domnului... Matei Basarab, la Tipografia lor domnească...]. V Tergovisti, 1649, [409 foi].

62. Vartolomei Măzăreanul: *Orânduiala chipului celui mare îngeresc* [la primirea călugăriei], 1786, și *Istorie pentru sfânta mănăstire Putna,* 1761. 36 f., in-folio,

Scris chirilic de două mîini. Volumul a fost al lui Nicu Filipescu-Dubău, care l-a oferit Episcopului Melchisedec „în semnul totalei stime și-a multei veneraţiuni...", cum însemnă pe f. 27r la 20 oct. 1887, în orașul Roman. B.A.R.P.R., ms. rom. 496.

63. *Voranschlag des Bukowinaer gr. or. Religionsfondes.* Czernowitz, 1881.

64. Xanthopulud, Nichifor Callist: [Tîlcuire pre scurt. Tălmăcită din cea pre larg elinească... la Antifoanele celor opt glasuri]. 188 p.+2 f.

Lipsesc: foaia de titlu și p. 1—4.

V. *CHESTIUNI SOCIALE. POLITICĂ*

1. *Actes rélatifs au Danube.* Traites, conventions, protocoles et réglements. Bucarest, Imprimeria «Romanul» Charles Göbl., 1882, 110 p.

2. *Albumul Armatei Romîne.* Bucuresci, 1873, 19 p.+[28] pl.

3. *Alianța germano-austriacă și Rusia.* Traducere. Bucuresci, Tip. «Romanulu», Carol Göbl, 1882, 1 f.+45 p.

4. Anagnosti, M.: *L'aveu.* Bucarest, Typogr. de la Cour, 1871, 165 p.

5. Antoniu, Dr. Ioan: *Cercetări asupra stării țăranului român.* Bârlad, Tip. G. Coțafany, 1881, 26 p.

6. Aricescu, C. D.: *Despolismul și constituția.* Estractu din mai multe opere politice. Bucuresci, Tip. lui Emanuel Poenescu, 1861, 45 p.

7. Aricescu, C. D.: *Politica lui Ioan Ghica, ex-bey de Samos.* București, Tipografia Ioan Weiss, 1870, [2 f.]+162 p.

8. Bals, Teodor Neculai, hatmanul: *Culegeri morale și politice.* Traduse din limba franceză de... București, 1855, 184 p.

9. Barnuțiu, Simeone: *Dereptulu publicu alu Româniloru.* Iașii, Tiparnița Tribunei Române, 1867, XXXVI+472 p.+1 f. pl.

10. Benescu, Ilie: Josu voi, susu noi, oameni nuoi. Dioramă macroscopică. Bucuresci, Tipografia Nifon Mitropolitulu, 1860, 117 p.

11. Bibescu, Prințul George: *Un ministru român în anul de grație 1884.* Bucuresci, Tip. N. Miulescu, 1884, 12 p.

12. Boerescu, B.: *Codicele române* séu collecțiune de toate legile României... cu un suplimentu... A doua edițiune...+appendice+Alu II-lea suplimentu+Al III-lea supliment... de C. Boerescu și C. Vlahuți. Bucuresci, Noua Typ. a laboratoriloru români, 1873—1885, 4 vol.

13. Boerescu, B.: *Romînia dupe tractatul de Paris din 30 Martie 1856.* Precedată de o introducție de D. Royer-Collard. Paris, E. Dentu, 1857, 160 p.

14. Brezoianu, Ioan: *Reformele Românilor* sau colecțiune de toate legile și regulamentele introduse în administrațiunea Romîniei de la 1859 ianuariu pînă la 23 octombrie 1864. București, I. V. Socec, XII+734 p.

15. *Budgetul general al statului, pe 1865, —68, —70, —72, —73, —81, —82.*

16. *Budgetul general al tesaurului public,* 1869, —71, —77, —79, —83, —84.

17. Bujoreanu, I. M.: *Codu Communalu.* Collectiune de toate părțile legiuirilor (promulgáte pana la 1 ianuariu 1871) attribuite primariloru și consiliiloru communali, cu toate explicațiunile necessarii în notițe. Ediținea II, revedută, corrigiată și adăugită. Bucuresci, Impr. Statului, 1871, 596+VI p.

18. Bujoreanu, Ioan M.: *Collecțiune de legiuirile Romîniei vechi și nuoi...* vol. I—II (appendice)+Tabla generală, III. Bucuresci, Noua typographie a laboratoriloru romîni, 1873—1885, 4 vol. (Biblioteca de legislațiune).

19. *Condica civilă a Principatului Moldovei.* Ediția a doa. Iași, tip. franceză-romînă, 422+8+2 p.+spița neamului. (Cu note).

20. *Conferințele din Paris.* [Tractatul de pace 30 Martie 1856]. Bucuresci, 1856, 40 p.
Datele publicării stabilite după *Bibliografia chronologică română* de Dimitrie Iarcu.

21. *Constituțiune și lege electorale.* Bucuresci, Tip. Statului, 1884, 92 p.

22. *[Constituțiunea].* [Bucuresci, 1866], 34 p.

23. *Convencione peniru organizarea definitivă a Principatelor Unite* Moldova și Valahia. Traducere nouă. Iași, Tipariul Tribunei Române, 1861, 10+37+15 p.

24. *Convenția încheiată la Paris* la 19 august 1858 între Francia, Austria, Marea-Britania, Prussia, Russia, Sardinia și Turcia, atingătoare de reorganisarea Principatelor Unite... la Convention conclue à Paris le 19 Août 1858... București, Impr. C. A. Rosetti, 1859, 665 p.

25. *Convențiunea consulară cu Germania* însoțită de aprecieri obiective, supuse judecății publice de un reprezentant al națiunii. București, Tp. Modernă Gregorie Luis, 1886, 93 p.

26. Costaforu, George: *Magazinul judecătorescu* [vol. I—II]. București, Tipografia Colegiului (I); Imprim. Statului (II), 1855—1872, VI+556 p.+2 tab. (I); XVI+224 p. (II).

27. Crăiniceanu, Căpitan Gr.: *Curs de fortificație pasageră.* Partea I—IV+Atlas, partea I—II. Bucuresci, Tip. Ștefan Mihalescu, 1881—1887, 7 vol.

28. Crăiniceanu, Maior Gr.: *Neutralitatea României într-un război viitor.* Bucuresci, Tipogr.-Litogr. Ed. Wiegand, 1887, 85 p. (Publicațiunile *Revistei Armatei,* nr. 2). (Extras din *Rev. Arm.*).

29. Cretulescu, Emanuel: *Les israélits en Roumanie.* Paris, Dentu libr.-éditeur, 1879, 60 p.

30. *Dare de sémă a Comitetului General de Caritate,* sub președinția Principelui George Bibescu. Socec, 1882, 56 p.

31. *Dări-de-seamă a Comitetului general de caritate.* București, 1882 [sau 1885 ?].

32. Dissescu, C. G.: *Cursul de drept public român.* Profesat la Facultatea de drept din București, Vol. I—II. București, I. V. Socec, 1890, VII+VI+786 p.

33. *Documente oficiale.* Din corespondența diplomatică de la 5 (17) Octombrie 1877 pînă la 15 (27) Septembre 1878 [I] [și] 2 (14) Septembrie 1878 până la 17 (29) Iulie 1880 [II], presentate Corpurilor legiuitoare în sesiunea anului 1880—1881. Bucuresci, Impr. Statului, 1880, 214 p. [I]; 242 p. [II], 2 vol. (Ministerul Afaçerilor Străine).

34. *Documente oficiale.* Situațiunea Românilor în Turcia. Constituțiunea ottomană. Garanția neutralității României. Retrocesiunea gurelor Dunării... Resbelul cu Turcia. Violarea Crucii Roșie de armatele ottomane. Presentate Corpurilor legiuitoare. Bucuresci, 1878, 148 p.+XII p.

35. Donici, Andronachi: *Colecție prescurtătoare din Legile împărătești...* Ecstrasă și regulată... Ediția a doa. Codul criminal. Ediția a patra. Iașii, Tip. A. Bermann, 1858, XXIII+73 p.

36. (Eliade Rădulescu, Ion): *Diverse* [Studii politice și educative]. Vol. II. București Typographia Heliade și asociații, 1860, 504 p. (Bibliotecă portativă).

37. [Eliade Rădulescu, I.]: *Votul-resvotul.* [București, 1863], 58 p.

38. Eraclide, Constantin: *Femeia și misiunea ei în familie și în societate...* Bucuresci, Tip. Ion Weiss, 1870, [1] f.+134 p.

39. Esarcu, G.: *Discurs pronunțat...* în ședința senatului din 7 decembre 1889 cu ocasiunea discuțiunii respunsului la Mesagiul Tronului. București, Tip. F. Göbl & fiii, 1889, 23 p.

40. *Expunere de motive privitoare la convențiunea de delimitare dintre Regatul României și Imperiul Austro-Ungariei.* Bucuresci, Tip. Carol Göbl, 1887, 174 p.+2 f. h.+4 f. (Ministerul Afacerilor Străine).

41. Filitti, George: *Căsătoria facià cu Codul civil și cu articolul 22 din Constituție.* Bucuresci, Tip. Curții regale, Fr. Göbl fiii, 1883, 40 p.

42. Florescu, General Ion Emanoil: *Conferința asupra osebirei între armatele vechi și moderne.* Armatele sub regimul constituțional. Bucuresci, Tip. Carol Göbl, 1890, 9 p. (Publicațiunile militare, A 14-a Publicațiune).

43. Gabrielescu, Constantin: *Dote.* Cu următoarele studii critice. Importanța regimului dotal. Regimul nostru matrimonial de drept comun. Intervenționism ori neintervenționism? Bucuresci, Imprimeria Statului, 1888, 184 p.

44. Gouliotis, Ch. I.: *La réforme judiciaire en Roumanie. Brăila,* 1890.

45. *Hilferuf der Gemeinden des moldavisch-Campolunger Okols in der Bucovina.* Wien, 1861.

46. Holtzendorff, Franz von: *Les droits riverans de la Roumanie sur le Danube.* Consultation de droit international. Edition française... Leipsic, Dumker et Humblot, 1884, VII+292 p.

47. Ionescu de la Brad, Ioan: *Bugetul Statului.* Cuventarea ținută în Adunarea deputaților în dilele de 25 și 26 Ianuarie 1883 de Ioan Ionescu (de la Brad). București, Tip. Modernă, Gregoire Luis, 1883, 60 p. (Cărticica XI).

48. Jörg, Johann Christian Gottfried: Heinrich Gottlieb Tzschirner: *Die Ehe aus dem Geschichtspunkte der Natur, der Moral und der Kirche.* Leipzig, 1819, VIII+294 p.

49. Kogălniceanu, M.: *Apărarea Ministerului din 30 aprilie 1860 înaintea Adunării elective din Iași,* rostită de D.... în ședințele din 15 și 17 Fevruarie 1861. Iassi, 1861, 123 p.

50. Kretzulescu, Nicolae: *Cugetări asupra situațiunii actuale a țerei.* București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1891, 15 p.

51. Mandrea, N.: *Reforma judiciară și magistratura română.* București, Librar Editor Ig. Haiman, 1890, 134 p.

52. Marsillac, Ulysse de: *Histoire de l'armée roumaine.* Bucarest, Typographie de la Cour, 1871, 235 p.

53. Mârzescu, George: *Căsătoria.* Studiu comparativ după dreptul civil, dreptul canonic și dreptul civil internațional. Partea I-a. Cu o canonica critica la adresa Santului Sinod pentru memoriul: Papismul și starea actuală a Bisericei ortodoxe în Regatul României. Iași, Tip. Națională, 1883, XX+203 p. (Studii de Legislațiune Comparată).

54. Mârzescu, George: *Maximele dreptului roman* cu aplicațiune la codicele civil. Cu o prefață asupra studiului Dreptului Roman. Partea I-a. Iassy, Tipo-litogr. H. Goldner, 1880, XXI+180+II p. (I).

55. Meitani, Gh. G.: *Studie asupra consiituțiunei Românilor* sau explicarea pactului nostru fundamental din 1 Iuliu, 1866. Fascicola I—XIV. Bucuresci, Tip. «Centru», 1880—1890.

14 vol. legate în 6 tomuri.

56. *Mémorandum* composé et publiée par le Comité elu par l'assemblée générale des représentants des électeurs romains, tenue à Harmannstadt le 12, 13 et 14 mai 1881. Paris, E. Dentu, 1883, 96 p.

57. *Ministeriulu de la trei-spre-dece Iuliu.* Bucuresci, Tip. Diurn. Naționalul, 1862, 196+II p.

58. Militineu, M.: *Collecțiune de tratatele și convențiunile României* cu puterile străine de la annulu 1368 pâne în dilele nóstre. Bucuresci, Noua tip. a laboratorilor români, 1874, XXII+365 p.+errata.

59. *Partidele politice în Rominia.* Bucuresci, Tip. «Românulu», C. Göbl, 1880, 15 p.

60. *La question dynastique en Roumanie.* Par un Paysan du Danube [Georges Bengescu]. Paris, Libr. Achille Heymann, 1889, 76 p.

61. Racovitză, General D.: *Cugetări asupra Reorganizărei puterei armate de uscat.* Galatz, Typo-lithografia J. Schenk, 1891, 64 p.

62. Rădoi, Ioan: *Manualul séu Caleusa cetățénului* în materie judiciară. Coprindzînd și formuiare de cererile, actele și contractele cele mai usitate în materie civilă, comercială, penală și de imposite. Bucuresci, Tip. Românul, Carol Göbl, 1882, 411+V+874 p.

63. *Réglement Organique de la Principauté de Moldavie.* New-York, Chez tous les Librairies, [1846], 370 p.

64. Schulte, Dr. Joh. Friedrich von: *Der Cölibatzwang und dessen Aufhebung.* Bonn, Verlag von P. Reuffer, 1876, VII+96 p.

65. Semenschy, V.: *Secrets d'état de Venise.* St. Petersburg, 1884.

66. *Serviciul sanitar al armatei la Camera Deputaților* în ședința de la 27 Maiu 1889. Bucuresci, Tip. Göbl fii, 1889, 15 p.

67. *Situațiunea generală a tesaurului public,* 1869, —71, —77, —79, —83 și —84.

68. Șoimescu, J. N.: *Bulgarii față cu Românii.* Bucuresci, Tip. Modernă, 26 p.

69. *Studii și pregătiri militare* [de Ioan Emanoil Florescu]. [Bucureșci, Typ. F. Göbl, 1878], 31 p.

70. Sturdza, Demetriu A.: *Eudoxiu Hurmuzaki.* Notiță biografică citită în Societatea Academică Română. București, Typographia Națională a lui Ștefan Rasidescu, 1877, 8 p. (Extract din *Columna lui Traian,* 1877, No. 8—9).

71. Sturdza, D. A.: *Europa, Rusia și România.* Studiu etnic și politic. Cu trei chărți. Bucuresci, I. V. Socec, 1890, 27 p.+3 pl.

72. Sturdza, Dem. A.: *Legea monetară la Senat.* Discursul... pronunțat în ședința de la 27 Februarie 1890. București, Tip. «Voința Națională», 1890, 72 p.

73. Tzony, Miltiade: *Bazele organizărei unei magistraturi într'adevăr independente.* (Discurs rostit în Camera legiuitoare în ședințele din 2 și 3 Mai 1890). Iassi, Tipo-Litografia H. Goldner, 1890, 120 p.

74. Vasiliu-Năsturel, Maior Ioan: *Descrierea amenunțită a turelelor cu eclipsa de 120 mm* și a localurilor cuirasate a mortierelor sferice (Model 1887). București, Lito-Tipogr. Ed. Wiegand, [1891], [1] f.+234+IX p. cu tab.+28 f. pl.

75. Vicol, George D.: *Despre novațiune în dreptul roman și român.* Tesă... Bucuresci, Tip. modernă Gregorie Luis, 1887, 69 p. (Facultatea de drept din București).

76. Zhishman, Dr. Jos.: *Das Eherecht der Orentalischen Kirche.* Wien, Wilhelm Braumüller, XV+826 p.

VI. *ECONOMIE. AGRICULTURĂ*

1. Alexandrescu, P.: *Noțiuni de arboricultură și grădinărie practică.* Bucuresci, Noua typographie a laboratorilor români, f. a., VII+120 p.

2. Alexandrescu, P.: *Noțiuni de fisica și chimia cu privire la agricultură.* Pentru usul seminariilor, cursul inferior... Bucuresci, 1876, 129 p.

3. Antonescu-Remușiu, Petre S.: *Notițe economice asupra tăierii pădurilor din țară.* București, Tipografia Academiei romîne (Laboratorii romîni), 1880, VI+133 p. [tipar pe 2 coloane].

4. Aurelian, P. S.: *Catechismul economiei politice,* cu adăogire de sciința bătrînului Richard, după B. Franclin, ediția II. București, Socec, 1874, 95 p.

5. Aurelianu, P. S.: *Esploatarea moșiilor prin meteiagiu.* Bucuresci, Typ. Acad. Române, 1888, 55 p.

6. Aurelianu, P. S.: *Manualu de agricultură* pentru școlele normale și școlele rurale. Ediținea a doua... Bucuresci, Socecu, 1881, 137+IV p. (Biblioteca cultivatorului românu).

7. Aurelianu, P. S.: *Terra nostra.* Schițe economice asupra Romăniei. Ediținea a doua revedută și adaosă. Bucuresci, Tip. Acad. Române, 1880, XXV+347 p. (Economia Națiunală).

8. Aurelan, P. S.: *Viitorul nostru economic.* Discurs rostit în întrunirea publică ținută în orașul Bêrlad, în diua de 6 aprilie 1890. București, Tip. Voința Națională, 1890, 52 p.

9. *Das Buch der Erfindungen, Geverbe und Industrien.* Gesamtdarstellung aller Gebriete der gewerblichen und industriellen Arbeit... Neunte, durchaus neugestaltete Auflage. Band II, X_2, Leipzig, Otto Spamer, f. a., 2 vol.

10. Бутлеровъ, А.: Пчела, ея жизнь и главныя правила толковаго пчеловодства. Краткое руководство для пчеляковъ, преимущественно для крестьянъ. Съ рис. въ текстѣ. 3-е изданиіе, пересмотрѣнное и вновь значитетельно-дополненное. Спб., Тип. „Общественная польза„, 1876, 6 + 146 + 50 с. съ илл. (Butlerov, A., *Albina, viața ei și noțiuni generale de apicultură*).

11. Cantacuzino, George Mathei: *Traseul direct al liniei ferate Galați-Bêrlad...* Galați, Tipo-litografia G. Bălășescu, 1891, 10 p.

12. *Cestia liberi[i] navigații pe Dunăre* [de Comitele N. de Rosetti]. Bucuresci, Imprimeria lui Adolf Ulrich, 1859, 73 p.+1 h.

13. *Cestiunea Dunărei.* Acte și documente. Bucuresci, 1883, XVI+912 p.+8 tabele (Ministerul Afacerilor Străine).

14. *Comerciul României cu statele străine pe anul 1882.* București, 1883.

15. Comșa, D.: *Pomăritul,* întocmit cu deosebită privire la grădina școlară. Sibiiu, Editura Autorului, 1877. VIII+200 p.
Dăruit de autor cu dedicație, 1878.

16. *Concursurile de pluguri, producte și vite în 1867.* Bucuresci, Impr. Statului, 1868, 172 p. (Ministerul Agriculturei, Comerciului și Lucrărilor Publice).

17. *Curtea de Argeș.* Societate industrială romînă. București, 1890.

18. Dzierzon, Pfarrer: *Neue verbesserte Bienenzucht.* Herausgegeben... von Brucksich, S.... Aufl.+*Theorie und Praxis des neuen Bienenfreundes,* oder Neue Art der Bienenzucht... 2 Aufl... Quedlingburg und Leipzig, «Ernest», 1857, 304 p.+5 f. pl.

19. Dzierzon, Pfarrer: *Rationelle Bienenzucht oder Theorie und Praxis des schlesischen Bienenfreundes.* Brieg., Falsch, 1861, IV+314 p. [Cu desene].

20. *Expoziţiunea universală din Paris,* 1889. Raport despre lucrările Comitetului Naţional Român de la 20 Iulie 1888 la 20 Martie 1890. Preşedintele Comitetului Naţional Gheorghe Bibescu. Bucureşti, Tip. F. Göbl fii, 1890, 61 p.

21. Frundzescu, Dimitrie: *Dicţionaru topograficu şi statisticu alu Romaniei* cuprindendu déscrierea a 20.000 nume proprii teritoriale şi anume: Munţii, Délurile... precedatu de geografia şi statistica ţerei. Bucuresci, Tip. Statului, 1872, [3 f.]+LXX+536 p.

22. Ghica, Ion: *Convorbiri economice.* Broşurile I, II, [III], V, VI. Bucuresci, Edit. Tipogr. laboratorilor români, 1865—1873, 5 vol.

23. Ghika, Ion şi Dimitrie A. Sturdza: *Ajutorul Comerciantului, al Agricultorului şi al Inginerului.* Greutăţi şi măsuri. Formulare... Bucureştii, Socec et C-nie, 1873, XVI+304 p.+3 tabele.

24. Halipu, Grigoriu: *Pomăritul raţionalu.* Tractat practic pentru usul poporului, cu multe stampe şi figuri. Cernăuţi, Tipogr. W. Kerekjarto, 1883, VI+98 p.+5 pl.

25. Ionescu, Ion: *Agricultura română din judeţiulu Dorohoiu.* Bucuresci, Imprimeria Statului, 1866, VIII+XIX+539 p. (Minist. Agric., Comerc. şi Lucr. Publice).

26. Ionescu, Ion: *Agricultura română din judeţiulu Mehedinţi.* Bucuresci, Impr. Statului, 1868, 772 p. (Minist. Agriculturei, Comerc. şi Lucrăr. Publice).

27. Ionescu, Ion: *Agricultura română din judeciulu Putna.* Judeciulu alu III. Bucuresci, 1869 (pe copertă, anul 1870), 568 p. (Ministeriul Agriculturei, Comerc. şi Lucr. Publice). Imprimeria Statului.

28. Люкасъ, Эд.: Огородничество. Руководство къ разведенію овощей въ огородѣ, и въ полѣ... М., изд. А. И. Глазунова. 1861, XII+376+IV+IV с. (Lucas, Ed., *Cultura legumelor în grădina de legume şi pe câmp*).

29. *Manual de economia casnică.* Bucureşti, 1846.

30. Strat, Ioan: *Tractat complectu de Economia Politică* sau Simplá espunere a modului cum se formésa, se distribuie şi se consume bogăţiele. Bucuresci, Imprimeria Statului, 1870, 416 p.

31. Şuţu, Prinţul Niculae: *Notiţii statisfice asupra Moldaviei.* Traducere şi adăogiri de Teodor Codrescu. Iassi, Tip. Buciumul Român, 1852, XII+184 p.+1 planşe.

32. *Tarife poştale, convenţiuni şi dări de seamă a Direcţiunii poştelor,* pe 1868, —76, —80 (5 vol.).

VII. *PEDAGOGIE. ÎNVĂŢĂMÎNT*

1. *Actul de fundaţiune alu scólelor naţionale romanesci din Braşiovu* şi legatele concetăţiénului Ioanu Iuga de Baci'a. Editate şi prevediule de Ioanu, G. Ioanu şi Constantin I. Iuga. A doua ediţiune. Sibiu, 1883. Tipariulu tipografiei arhidiecesane, 23 p.

2. *Adunare de cuvinte serbătoresci, funebre şi la alte ocazii.* Pentru siminarişti. Iaşi, Tipografia E K. Miclescu, 1859, 130 p.

3. *F. Bondi's erstes illustrirtes Lehr- und Leserbuch für die isr... Jugend.* Prag, Wolf Pascheles, 1855, 108 p. [Legată împreună cu un abecedar şi carte de citire ebraică cu note germane; fără pagină de titlu. Pohrlits, 1852, 104 p.].

4. Borgovan, Prof. Vasile Gr.: *Îndreptar teoretec şi practic pentru «învetămentul intuitiv»* în folosul elevilor normali (preparandiali), a învăţătorilor şi altor bărbaţi de şcoală. Gherla, Impr. Ancora, 1885, 348 p.

5. *Cestiunea clădirilor şcolare* de la Ministerul de Instrucţiune Publică şi Culte. Bucureşci, Tipo-litogr. P. Cucu, 1887, 85 p.

6. Constantinescu, Protoiereul I.: *Carte de cetire* pentru formarea moravurilor fiiloru şi fiiceloru creştine. Prelucrată de Protoiereulu I. Constantinescu. Bucuresci, Typ. Ştefan Mihalescu, 1882, [1] f.+192 p.

7. Diaconescu, Preotulu Vasile: *Abecedaru metodico-practicu* pentru classa I primare de ambe-sexe. Prima ediţiune. Bucureşti, Tip. Acad. Rom., 1885, 79 p. [cu ilustraţii].

8. Erbiceanu, Constantin: *Discurs rostit în aula Universităţii din Iaşi asupra Scólei Grece şi Române din timpurile lui Vasile Lupu... pînă la 1828.* Iaşi, Tipo-litografia H. Goldner, 1885, 37 p.

9. Florentin, Prof. I. D.: *Întregirea educaţiunei, singura garanţie pentru societate.* Iaşi, Tip. Soc. Junimea, 1871, 22 p.

10. Florescu, C. P.: *Christianismul şi purtarea lui...* Partea I—III. Bucureşti, Tip. jurn. *Naţionalul,* 3 vol.

11. *Handbuch für Schulmeister.* Mainz, 1785.

12. *Hrisovul Căimăcămiei* [Principatului Moldovei] *pentru şcoalele din Bolgrad.* Bolgrad, Impr. Scoalei centrale, 1866, 2 p.+15—25+47+12 p.

13. *Instrucţiunea publică.* Red.: August Treboniu Laurian. Bucureşti, Tip. Colegiului Naţional, 1859.

14. *Istoria luminării duhovniceşti din Moldova,* alcătuită de persoanile ce să pominesc în coprinderea ei şi scrisă de un prieten a adevăratei luminări. 1847... Partea a doua. De la demisia Mitropolitului Veniamin înainte. [Istoricul organizării şcolilor]. 101 f. în 4°.

Scris chirilic.

16. Melidon, Georgiu-Radu: *Manualul învetietoriului* sau elemente de pedagogie

16. Melidon, Georgiu Radu: *Manualul învetietoriului* sau elemente de pedagogie practică în usul şcólelor populare. Bucuresci, Socecu, Sander et Teclu, 1874, VIII+154 p.+1 tab.

17. *Memoriu asupra Facultăţei de Teologie* [de Păr. Dr. Alexandru Mironescu, cu o prefaţă de Dr. Ger. T. Pitéşténu]. Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1887, 112 p.

18. *Namenbüchlein zum Gebrauche der Stadtschulen.* Wien, 1833.

19. Новаковић, Стојан: Српска читанка за ниже гимназије и реалке. Књига прва. У Београду. В државне штампарије, 1870, VIII+304 p. (Novacovici, Stoian, *Carte sîrbească de lectură pentru* [cursul] *inferior al liceelor* [clasice] *şi reale*).

20. Popa, Giorgiu: *Merinde de la scóla seu Învetiaturi pentru popor.* Culese din diariul unui scolariu. Gherla, Tip. «Aurora», 1883, 292 p.

21. Пятидесятилѣтній юбилей Кіевской Духовной Академіи, 28 сентября 1869 года. Кіевъ. Въ Типографіи Кіевопечерской Лавры. 1869, 447 с. (*Aniversarea a 50 de ani de la întemeierea Academiei teologice din Kiev*).

22. Rîureanu, Ioan M.: *Despre datoriile copiilor către părinţii lor...* A doua ediţiune. Bucureşti, 1868, XII+112 p. (Biblioteca de lectură pentru junimea de ambele sexe, seria I-a).

23. Rîureanu, I. M.: *Morala în fapte. Bune exemple.* Traducţie de... Bucureşti, 1862, 108 p.

24. Roques, Antonin: *Cartea şcolariloru sau Kristomaţie româno-francesă* pentru usulu Kollegieloru, allu Skoleloru shi Instituteloru de ambe sexe. Bucureshti, A. Duniilopolu, 1856, III+164 p.

25. Санктпетербургское училище глухонѣмыхъ. Спб. Тип. Училища глухонѣмыхъ. 1867, [45] f. (*Şcoala de surdo-muţi din St. Petersburg*).

26. Urechia, V. A.: *Localurile de şcoli sătesci în Romănia* şi acompaniate de planurile relative, delineate de Burelli... Bucureşci, Tip. Naţ. întreprinderilor C. N. Rădulescu, 168, 9 p.+12 f. pl.

27. Vârgolici, Prof. Ştefan G.: *Esamenele din Iunie 1890 la şcoalele secundare din Galaţi, Focşani şi Tecuciu.* Raport adresat D-lui ministru de Culte şi Instrucţiune publică... Bucureşti, Tip. ziarului «*Lupta*», 1890, 60 p.

28. Valini, Dr. Antoniu: *Manual de metodică şi pedagogie pentru profesorii şcoalelor primarie...* Iaşi, Buciumul român, IV+342+III p.

29. Vizanti, Prof. Andrei: *Abecedariul lui George Lazăr.* Notiţă bibliografică. Bucureşti, Tip. Academiei române (Laboratorii români), 1883, 1 p. (Extras din *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie,* fasc. II, vol. I).

30. Xenopol, A. D.: *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova.* Cu ocasiunea aniversării de 50 de ani a înființărei acestui învățământ, 16 iunie 1885. Iași, Tip. Nat., 1885, 156 p.

VIII. *LIMBA ROMÎNĂ*

1. *Acteie și serbarea națională a inaugurării societății pentru gramatica și glosariului limbei române.* Bucuresci, Impr. Statului, 1867, 54 p.

2. Bianu, Prof. I.: *Psaltirea scheiană (1482).* Ms. 449 B.A.R., publicată de Prof. I. Bianu. Tomul I; Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577). Bucuresci, 1889, XVIII+536 p.+530 p. facsimilate intercalate. (Ediţiunea Academiei Române).

3. Câmpeanu, Petru M.: *Gramatică românească.* Ediţiunea a doua. Iași, Tipo-litogr. H. Goldner, 1880, XXXVIII+204+V p.

avec les autres langues romanes. Francfort, 1870, XII+331 p.

4. Cihac, A. de: *Dictionnaire d'etymologie daco-romane. Eléments latins* comparés

5. Cihac, A. de: *Dictionnaire d'etymologie daco-romane. Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais.* Franckfurt s./M., Ludolphe St. Goar., 1879, XXIV+816 p.

6. Cipariu, Timotei: *Crestomația seau analecte literarie* dein cărţile mai vechi și noue românesci... Blasiu, cu tipariulu Seminariului, 1858, XXXVIII+256 p.

7. Cipariu, Timotei: *Gramatec'a limbei romane.* Partea I—II+suplementu: Despre limb'a romana. Bucuresci, Blasiu, Ed. Acad. Rom., 1869—1877, 3 vol.

8. Cipariu, T.: *Principia de limba și de scriptura.* Editiunea II reveduita și inmulţita. Blasiu, la tipariulu seminariului, 1866, IV+407 p.

9. Costinescu, Ion: *Vocabularu româno-francesu.* 2 vol. Bucuresci, Tip. Nat., antreprenor C. N. Rădulescu, 1870, 4 f.+612 p. (I); 720 p. (II).

10. Enache, Paharnic: *Verb scris regulat sau gramatică moldo-românească.* 8 coale, ms.

11. Froldo, G. L.: *O nouă încercare de soluțiune a problemului ortograficu.* Studiu filologico-criticu. Bucureşti, Stab. Litho-typografic Socecu, Sander, & Teclu, 1875, 344 p.

12. Gaster, M.: *Chrestomatie română.* Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI—XIX), dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar romano-francez. Vol. I—II. Leipzig, Bucuresci, F. A. Brockhaus, Socecu & C-nie, 1891, CXLIX+16+368 p. (I); VII+502 p. (II).

13. Golescu, Vornic Iordache: *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești...* In zilele Prea înalţatului nostru Domnu Aleksandru Dinu. Ghica Voevod. Bucureşti, în Tipografia lui Eliad, 1840, 252 p.+[1] f.

14. *Gramatică românească și nemțască pentru tinerimea națională.* Intr'acest chip întocmită de un Prieten'al Natii... [I—II]. Brașov, Tip. lui Ioan Gitt, 1838—39, 2 vol.: IV+216 p. (I); 122 p. (II).

15. Hașdeu, B. Petriceicu: *Cuvente den bătrâni.* Limba română vorbită între 1550—1600. Studiu paleografico-linguistic, cu observaţiuni filologice de Hugo Schuchardt. Tom. I+suplement. Tom. II, III_1. Bucuresci, 1878—1881, 4 vol. (Direcţiunea Generală a Arhivelor Statului. Publicaţiuni istorico-filologice).

16. Hașdeu, B. P.: *Sur les éléments turcs dans la langue roumaine.* Notice lue au VII-e congrès des orientalistes à Vienne le 2 octobre 1886. Bucarest, 1886, 21 p.

17. Hașdeu, B. Petriceicu: *Etymologicum Magnum Romaniae.* Dicţionarul limbei istorice și poporane a Românilor. Lucrat... sub auspiciile Academiei Române. Tomul I (A. Amurţesc). Bucuresci, Socec, 1886, LX p.+1116+IV col.+1 f. pl. (I).

18. Ionescu, Prof. Vasile: *Legile istorice care explică limba română.* Intocmite în scurtu și în ordine lesniciósă de ţinutu minte. După cele mai nouă date sciinţifice.

Pentru usul școlelor secundare de ambele sexe. Iassy, Tip. lucrătorilor români asociați, 1884, 15 p.

19. Lauriianu, A. T. și I. C. Massimu: *Dicționariul limbei romane.* 2 vol. București, Noua typogr. a laboratoriloru romani, 1871—1876, XXVI+1240 p. (I); 1622 p. (II).

20. Lauriianu, A. T. și I. C. Massimu: *Glossariu* care coprinde vorbele d'in limba romana străine prin originea sau form'a loru, cumu și celle de origine indouiosa. Bucuresci, Noua Typographia a laboratorilor români, 1871, 584 p.

21. *Lesicon* românescu-latinescu-ungurescu-nemțescu quare de mai mulți autori în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucratu... Budae, Typis et Sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825, 8+VIII+103+771 p.

22. *Ortografia limbei române.* Regulele primite de Academia Română în sesiunile generale din 1880 și 1881. Adunate și adaose cu exemple și explicațiuni. Bucuresci, Tip. Acad. Române, 1881, 15 p.

23. Petrescu-Crușoveanu, Vangeliu: *Mostre de dialectul macedo-român.* Partea I—II. București, 1880—1881, 160 p. (I); 160 p. (II).

24. Polizu, G. A.: *Vocabular româno-german...* înavuțit și cores de G. Barițiu. Brașov, Tiparul de Römer și Kamner, 1857, IX+606 p.

25. Popp, Ioann: *Tractatu de punctuațiune.* București, Christ. Ioanninu et Romanov, 1858, 3 f.+116 p.

26. Sbiera, Ion a lui G.: *Codicele Voronețean* cu un vocabulariu și un studiu asupra lui... Edițiunea Academiei Române. Cu doue tabele. Tip. arhiepiscopală, 1885, VI+354 p.+4 pl.

27. Sbiera, I. G.: *Conceptul națiunei și însemnătatea graiului național.* Discurs. 1880.

28. Speranția, Th. D.: *Gramatica română.* Acest manual este destinat pentru clasa II din scoalele primare urbane și pentru clasa III din scoalele primare rurale de ambele sexuri. Ediția I. Ploiești, Progresul, 1890, 30 p .

29. Șăineanu, Lazăr: *Incercare asupra semasiologiei limbei române.* Studie istorice despre transițiunea sensurilor, cu o alocuțiune prefațată de B. P. Hașdeu. București, Tip. Acad. Române, 1887, VII+259 p.

30. *Veră-scriă-regulata sau gramatica moldov-romanescă,* preascrise de al doilea din cărțile d-[sa]le d. Gheorghie Dimitriu, în seminariia Socola. Cuprinde fonetica și etimologia. 31 f. în 4°.

Lipsește sfîrșitul. Scris chirilic de mai multe mîini. Sec. XIX. B.A.R.P.R., Ms. rom. 528.

IX. *ALTE LIMBI*

a) *Dicționare universale*

1. Bouillet, N.: *Dictionnaire universel des sciences, des lettres et des arts...* Troisième édition, revue et corrigée. Paris, Librairie de L. Hachette, 1857, VIII+1750 p.+1 f.

2. Colepinus, Ambrosius: *Dictionarium undecim linguarum.* Iam postremo accurata emendatione atque infinitorum locorum augumentatione, collectis ex bonorum authorum monumentis... exornatum... Onomasticon vero: hoc est, propriorum nominum, Regionum, Gentium, Urbium, Montium, Fluminum, Hominum... seorsim adjunximus. Basileae: Per Sebastianum Henricpetri, [1590], [3] f.+1655+317 p.

b) *Ebraica*

3. Glaire, J. B.: *Lexicon manuale hebraicum et chaldaicum...* Parisiis, apud Maquignon juniorem ed. J. Leroux, 1843, VI+724 p.

4. *Gramatica hebraica...* Paris, Typis Collombatianis, 1716, 497 p.+8 f. nenumerotate (indicele).

5. Latouche, L'abbé Auguste: *Dictionnaire idioetymologique hébreu,* et *Dictionnaire grec-hébreu.* Paris, Chez l'auteur, 1836, 146+128 p. (Etudes hébraiques).

6. *Lexicon Hebraicum contractum;* complectens brevissimo singularique modo radices omnes et omnia significata tàm primarum quàm derivatarum Vocum Linguae Hebraeae. Avenione: Typis Francisci Seguin, 1822, 104 p.

7. Nitzulescu, N.: *Elemente de gramatica Limbii Ebraice.* București, Tip. jurnalului «Hajoetz», 1877, 184 p.

8. *Origines hebraeae* sive hebraeae linguae antiquissima natura et indoles... Revocata ab Alberto Schultens. Editio altera... Lugduni Batavorum, apud Luchtmans et le Mair, 1761, V f. nepag.+632 p.+alte foi numerotate diferit.

c) *Greaca*

9. Alexandre, C.: *Dictionnaire grec-français* composé sur un nouveau plan au sont réunis et coordonnées les travaux de Henri Estienne, de Schneider, de Passow... augmenté de l'explication d'un grand nombre de formes difficiles... XI-e édition. Paris, Libr. Hachette, 1863, XVI+1632 p.

10. Bizantie, Scarlatii D.: *Dictionnaru elino-românescu,* tradusu dupe al lui.., de G. Ioanidu... la care s'adăugat și unu Vocabularu alfabeticu de vorbe elinești naturalisate în limba românească. Tom. I—II+supl.

11. Erbiceanu, G.: *Compendiu de sintaxă ellenă în comparațiune cu cea latina...* în usul școalelor... Iassy. Tip. A. Bermann, 1871, 211+III[—V] p.

12. Schrevelius, Cornelius: *Lexicon manuale graeco-latinum et latino-graecum...* Patairi, Typis Seminarii, 1715, 3 f.+560 p.

d) *Latina*

13. Draginitz, Nicolaus de: *Excerpta e variis auctoribus latinis...* Volumen I—II. Jasiis, In Typographia Apis, 1840, [1] f.+124 p. (I); 155 p. (II).

14. Гречъ, Николай: Латинскій Самоучитель. Т. I—II. С.-Петербургъ, Тип. Эдуарда Праца, 1847—1848, XVI+364 с. (I); 1л.+369 с. (II). (Greci, N., *Manual pentru învățarea* [fără profesor] *rapidă și ușoară a limbii latine).*

15. Кронебергъ, Иванъ: Латинско-русскій лексиконъ съ полнымъ объясненіемъ всѣхъ свойствъ и значеній каждаго латинскаго слова и съ показаніемъ собственныхъ имянъ до древней географіи и мифологіи относящихся. I. I—II. М., Тип. Семена Селивановскаго, 1819, 1446 кол. (I); 1л.+1624 кол. (II). (Kroneberg, Ivan, *Lexicul latin-rus*),

16. Quicherat, L.; A. Daveluy: *Dictionnaire latin-français,* rédigé sur un nouveau plan... Avec un vocabulaire des noms géographiques, mythologiques et historiques. Vingt et unième tirage. Paris, Hachette, 1867, XII+1292+VIII+176 p.

17. Stoica, Dimitrie: *Gramatica latină,* pentru seminariile din principatul Moldaviei. Ed. a II-a. Iassi, Tip. Buciumului Romanu, 1859, 179+127 p.

e) *Limbi romanice*

18. Diez, Frédéric: *Grammaire des langues romanes.* Troisième édition. Traduit par Auguste Brachet, [Alfred Morel-Totio] et Gaston Paris. Tome I—III. Paris, 1874—1876.

f) *Franceza*

19. Bescherelle ainé, Louis Nicolas: *Dictionnaire national* ou Dictionnaire universel de la langue française. Quatrème édition. Tome I—II. A Paris, chez Garnier-Frères, 1856, VII[—X]+1319+XI p. (I); 1683+VIII p. (II).

20. Brachet, Auguste: *Grammaire historique de la langue française.* Préface par E. Littré. Huitième édition. Paris, J. Hetzel, XIX+297 p.

21. Codresco, Theodor: *Dictionariu franceso-romanu.* Dupre edițiunea Domniloru P. Poienaru, F. Aron, și G. Hill. Sporitu și adaugitu cu latinește de pe dictionariulu lui

Boïste. Volumulu I—II. Iași, Tipogr. Buciumului Romanu, 1859, II+1216 p. (I); 1324 p. (II).

22. Molé, A.: *Neues Wörterbuch der französischen und deutschen Sprache zum Gebrauch für alle Stände.* Theil I—II. Braunschweig u Leipzig, G. Westermann; Bern, Tauschitz jun., 1841, 558 p. (I); 586 p. (II).

23. Perron, F.: *Élémenis de grammaire générale* ou Nouveaux principes pour l'étude des langues. Ouvrage destiné aux colléges, aux pensions... Paris, Firmin Didot Frères, Jacques Lecoffre, 1847, XV+138 p.

24. Pezzl, Jean: *Nouveau dictionnaire de poche, français-allemand et allemand-français... Neues Deutsch-Französisches und Französisch-Deutsches Taschen-Wörterbuch.* Wohlfeilere Ausgabe. Theil I. Deutscher Theil; II. Französischer Theil. Wien, Märschner und Jasper, 1821, [2] f.+588 p. (I); 627 p. (II).

25. Pontbriant, Raoul de: *Învețătorul limbilor* seu Metodu practicu spre a vorbi o limbă în șese luni. Partea francesă pentru rumăni. Partea I—II. Bucuresci, Socecu, 1870, 112 p. (I); p. 113—243 (II).

26. Roques, Antonin: *Cartea școlarilor sau cristomație romîno-francesă.* București, A. Daniilopolu, 1856, III+164 p.

27. Thibaut, M A.: *Vollständiges Wörterbuch der Französischen und Deutschen Sprache...* Braunschweig, G. Westermann, 1875, [3] f.+490+440 p.

28. Zalicoglu, Gr. G.: *Lexicon al limbii franceze.* Paris, Tip. I. M. Eberarta, 1809, 576 p.

In greceste.

g) *Limbi slave*

29. Миклошичъ. проф. Ф.: Краткій словарь шести славянскихъ языковъ... Составленный подъ редакціею проф. Ф. Миклошича. *Dictionnaire abrégé de six langues slaves* (russe, vieux-slave, bulgare, serbe, tcheque et polonais) ainsi que français et allemand, redigé... par le prof. F. Miklosich. Спб., М. — Вѣна, 1885, 955 стр.

h) *Rusă*

30. Reiff, Ch. Ph.: *Grammaire russe avec des tableaux synoptiques...* Cinquième édition revue... par Louis Léger. Paris, «Maisonneuve Frères et Ch. Leclerc», 1886, XI+287 p.

i) *Polonă*

31. *Synonyma seu Dictionarium polono-latinum.* In gratiam et usum Studiosae Juventutis Polonae. Nuper Correctum et Multis Vocabulis Auctum. Leopoli, Typis Col. Soc. Jesu, 1722, 448 p.

j) *Sîrbă*

32. Karadțici, Vuk. Stef.: *Srpski rjecnik istumacen njemackijem i latinskijem rijecima... Lexicon serbico-germanico-latinum...* U Beciu, u stampariji Jermenskoga manastira, 1852, 6 f.+863 p.

l) *Bulgară*

33. Радуловъ, С.: Начална грамматика за изученіе българскый языкъ. По К. Говорова. Книжка I—Болградъ, печатница на Централиото Училпще. 1870, 116+IV с. (Radulov, S., *Gramatică elementară a limbii bulgare*).

34. Stoianov-Beron, Dr. Vasil H.: *Părva bălgarsko-neamska grammatika.* Săcinena ot Vasilea H. Stoianova-Beron. *[Prima Gramatică bulgaro-germană].* Bolgrad, въ печатница при Центр. Училище. 1868, XII+411 p.

m) *Turcă*

35. *Grammaire turque* ou methode courte et facile pour apprendre la langue turque avec un recueil des noms, des verbes et des manières de parler les plus necessaires à savoir avec plusieurs dialogues familiers. Турецкая грамматика,... Въ Москвѣ, Ври императорскомъ Университетѣ. 1777, 585 p.

n) *Germană*

36. Baritz, Georg und Gabriel Munteanu: *Deutsch-romänisches Wörterbuch,* bearbeitet und in dessen romänischem Theile mit etlichen Tausend Wörten bereichert I—II Band. Kronstadt, Tip. Römer și Kamner, 1853—1854, VIII+880 p. (I—II).

37. Codrescu, Theodor: *Dictionariu germano-român după sistemul D-lui M. A. Thibaut.* vol. I—II. Iassi, Tipo-litogr. Buciumului Român, 1882—1886, 1 f.+719 p. (I); 1 f.+922 p. (II).

38. *Deutsche Sprachichre für Schüler der dritten und vierten Classe der Normal- und Hauptschulen in den K. K. Staaten.* Wien, 1839.

39. Meidinger, Jean Valentin: *Méthode nouvelle et amusante pour apprendre l'allemand* ou grammaire allemande pratique... Avec une préface de... l'abbé Robert... Douzième édition... Francfort et Leipsic, chez les heritières de l'auteur, 1825, VIII+523 p.

40. *Neuestes Damen Conversations-Lexikon...* I—VI. Band. Leipzig, Verlag des Rossberg'schen Buchhandlung, 1856.

41. Stamati, Pah. Teodor: *Wörterbuch der deutschen und romanischen Sprache* mit Hinzufügung der gewöhnlichsten in der Umgangssprache vorkommenden Fremdwörter. Vocabulariu de limba germană și română... Iassi, Tip. Buciumului românu, 1852, IV+760 p.

42. Traut, Georges: *Cours complet de langue allemande.* En deux parties. Ouvrage original et entièrement neuf. Partie I—II+Clef. Partie I (Deuxième édition) (Nouvelle méthode) de H. G. Allendorff...). II. Francfort a.M., Ed. Charles Jügel, 1870—1874, 4 vol.

o) *Ungară*

43. Bariţiu, Georgie: *Dictionariu ungurescu-romanescu.* Magyar-román szótár. Brașiovu, Tip. Römer et Kammer, 1869, 649 p.

p) *Țigana*

44. Constantinescu, Dr. Barbu: *Probe de limba și literatura țiganilor din România.* Bucuresci, Tip. Soc. Academice Române, 1878, 112 p.

X. *ȘTIINȚE NATURALE. MATEMATICI*

a) *Științe naturale*

1. Alexandrescu, P.: *Noțiuni de zoologie agricolă pentru usulu seminariilor, cursul inferior...* Op ilustrat cu figuri. Bucuresci, Tip. Dorotheia A. Mănescu, 1876, 17+136 p.

2. Bacaloglo, E.: *Elemente de fisica.* Pentru usulu școlelor secundare și superiore și pentru studiu particularu. Ediţiunea II-a, cu îndreptări și odaose. Bucuresci, Tip. F. Göbl fii, 1888, X+584 p.

3. Barasch, Prof. Iulius: *Minunele naturei.* Conversaţiuni asupra deosebitelor obiecte din «Științele Naturale, Fisică, Chimie și Astronomie. Ediţiunea a doa. Tomulu I. București, Tipografia Colegiului Național, 1852, [1] f.+XII+110 p. (I).

4. Béron, Pierre: *Atlas météorologique+Texte des explications des faits contenus dans l'Atlas météorologique...* Appendice Fin du monde ou du genre humain. Ouvrage indispensable aux marins. Paris, Mailet-Bachelier, 1860, XI pl. (I); 408 p. (II).

5. Boutourlin, Le Colonel P.: *Des Calendriers Julien et Grégorien.* Traduit du russe par l'auteur. Paris, Libr. Edit. E. Dentu, 1865, IX+91 p.

6. Brandza, Doctorulu: *Critica bibliografică.* Iași, Tipogr. D. Gheorghiu, 1872, 11 p. **Asupra unei lucrări de zoologie.**

7. Brandza, Doctorul D.: *Prodromul florei române* sau enumerațiunea plantelor până astăzi cunoscute în Moldova și Valachia. Bucuresci, Tip. Academiei Române, 1879—1883, LXXXIV+568 p.

8. Brewer, Dr. C. E.: *Katechismul der Naturlehre oder die Erscheinungen von Wärme, Luft, Licht und Schall.* Nach der Neunten Auflage des Englischen Originals. Leipzig, Verlagsbuchhandlung von I. Weber, 1855, VIII+258 p.

9. Cihak, J. Ch.: *Istoria naturală,* întâia oară în limba românească compusă. Eșu, în Institutul Albinei, 1837, 507 p.+XVIII tab.

10. Cobălcescu, G.: *Studii geologice și paleontologice asupra unor tărîmuri terțiare din unile părți ale Romăniei.* Bucuresci, Socecu et Teclu, 1883, 165 p.+XVIII pl. (Memoriile geologice ale Școlei militare din Iași. Memoriul I).

11. Cucu, St. N. [=Cucu Starotescu, Ing. N.]: *Petroleul,* derivatele și aplicațiunile lui. Origine, gisemente, proprietăți... Pentru usul ingenierilor... Bucuresci, Tip. Carol Göbl, 1881, XI+271 p. cu ilustr.

12. Episcipescul, Doctorul Ștefan Vasile: *Oglinda înțelepciunii.* Cunoștința șineșului coprinzătóare de Antropologhie și Cosmologhie spre aflarea puterilor omului și ale naturii... București, Tip. Col. Sf. Sava, 1843, XLVIII+373 p.

13. Flammarion, Camille: *Les merveilles célestes.* Lectures du soir. Troisième édition entièrement refondue. Illustrée de 75 vignettes astronomiques et de deux planches. Paris, L. Hachette, 1869, III+362 p.+2 f. pl. (Bibliothèque des merveilles).

14. Fometescu, J.: *Despre cucute sub punctul de vedere botanicu.* Memoriu... Bucuresci, Tip. Theodor Michaiescu și Vardescu, 1868, 23+2 p.+4 pl.

15. Johnston, James: *Chemische Bilder aus dem Alltagsleben.* Neue Ausgabe. Leipzig, Verlag von G. Senf's Buchhandlung, 1865, XVI+460 p.

16. Levi Alvarèz Père, D.: *Les pourquoi et les parceque ou la physque popularisée.* 24-e édition augumentée de questions, avec des modèles de comparaisons morales tirées de faits physiques. Paris, chez l'auteur, 243 p.

17. Meissas, Alexandre: *Notions élémentaires de physique.* Paris, L. Hachette, 1836, 320 p.

18. Stamati, Teodor: *Fizica elementară.* Pentru ciasele colegiale din Principatul Moldovei. Compilata după F. Crișu de... I-a Ediție... Iașii, Tip. Institutului Albinei, 1849, VIII+188 p.+III f. tab.

19. Szápáry, Graf Franz: *Katechismus des Vital-Magnetismus,* zur leichteren Direction der Laien-Magneliseurs... Leipzig, Verlag von Otto Wigand, 1845, VIII+416 p.+1 pl.

20. Vasiciu, Pavel: *Catechismul antropologicu,* întocmitu pentru poporulu romanescu și scólele elementarie. Temișior'a, în Tip. lui Ernestu Steger, 1870, 82 p.

b) *Matematici*

21. Amfilohie Hotiniul: *Elemente aritmetice firești.* Acum întîi tipărită... în Sfînta Mitropolie în Iași la leat 1795, 4 f.+168 p. **In chirilice.**

22. Culianu, N.: *Curs elementar de algebră.* Ediținea a IV-a. Iassi, Tip. Națională, 1890, [3] f.+270 p.

XI. *IGIENĂ. MEDICINĂ*

1. Britzger, Dr. Fr. X.: *Handbuch der Pastoral-Medizin für Seelsorger auf dem Lande.* Mit besonderer Rücksicht auf die in den süddeutschen Staaten geltenden Sanitäts-

Gesetze und Verordnungen Bevorwortet von Dr. Fr. X. v. Gietl. Zweite Auflage. Regensburg, Verlag von Friedrich Puftel, 1855, 302 p.

2. Chăbudeanu, C. N.: *Anatomie microscopică sau Anatomia generale.* Pentru usul Facultăților de sciințe și de medicină. Partea I: Elementologia. București, Națională, 1873, 2 f.+122 p. (Cu 31 figuri xilografice).

3. Felix, Doctorul J.: *Crescerea igienică a copiilor.* Instrucțiuni populare pentru mume. Bucuresci, Tip. Statului, 1882, 52 p.

4. Felix, Dr. J.: *Sur la prophylaxie de la pellagre.* Rapport. Genève, Impr. de la «Tribune», 1882, 52 p.

5. Felix, Doctor I.: *Tractat de hygienă publică și politia sanitară.* Partea I—II. Bucuresci, Tip. Acad. Rom., 1870—1889, 458 p.+2 f. (I); VIII+592 p. (II).

6. Istrati, Dr. C. I.: *O pagină din istoria contimporană a Rominiei din punctul de vedere medical, economic și național.* Bucuresci, Tip. Alesandru A. Greceanu, 1880, VIII+499 p.

7. Kalinderu și Profesoru Babeș: *Memoriu asupra leprei în România.* Bucuresci, Tip. F. Göbl fiii, 1889, 29 p. (Extras din ziarul *Progresul Medical Român*).

8. Kretzulescu, Nicolae: *Anatomia descriptivă,* vol. I—III. Bucuresci, Tip. Românul, Carol Göbl, 1878—1887.
Cele 3 volume legate împreună.

9. Landsberger, Dr. Iosef: *Manual de Tecnica chirurgiei resbeluiui...* tradus și compiectat cu adăogiri de Dr. Alex. C. Hepites. Cu 2 tablouri și uă figură în text. Galatz, Tipogr. «Română», 1877, XII+263 p.

10. Meunier, Hippolyte: *Doctorul poporului* seu *convorbiri familiare asupra hygienei.* Traducțiune liberă de Constantin Dimitriade. Cu o prefécia de Dr. Rommnicénu. Bucuresci, Tip. Petrescu-Conduratu, 1873, 231 p.

11. Negură, Dr. Nicolai: *Igiena publică și privată.* Bucuresci, Tip. Thiel et Weizs, 1873, VI+210 p.

12. Nicolaide, Dr. D.: *Medicul de casă* sau Tratament elementar asupra diverselor maladii ale omului, cu descrierea simptomelor boalelor și cauza lor. Buzău, 1891, VII+703 p.

13. Petrescu, Dr. Z.: *Elemente de terapeutică și maierie medicală.* Partea I (1—3)—II. Bucuresci, Tip. Acad. Rom., 1884, 4 vol.

14. *Pharmacopea română.* Bucuresci, Tip. Jurnalului *Naționalul,* 1862, XIV+790 p.

15. Popescu-Tăkeanu, N.: *Elemente de hygienă individuală și casnică...* Galați, 1881, VII+346 p.

16. Ștefănescu, Ioan V.: *Studiu clinic asupra semnelor diagnostice în afecțiile cordului.* Teză... București, Tip. St. Mihalescu, 1881, 136 p. (Facultatea de Medicină din București, Nr. 92).

17. Theodoriu, Luca I.: *Considerațiuni asupra pellagrei la copii.* Cercetări anatomo-patologice și bacteriologice. Tesă... Bucuresci, Socecu, 1888, 80 p. (Facultatea de Medicină din Bucuresci, Nr. 178).

18. *Vade-mecum medicum.* To iest Krotkie y dóswiadczone sposoby leczenia chorob rozmaitych... (Czestochowa), W. Drukarni Jasney Gory Czestochowskiey, 1750, [5] f.+468 p.

19. Vasici-Unguurian, Pavel: *Anthropologhia* sau scurta cunoștiință despre om și despre însușirile sale întocmită și întru acest rind adusă de... Buda, 1850, XVI+286 p.+[13] f.

20. Vlădescu, Dr. V. I.: *Clinica ophthalmologică din Spitalul Coltzea.* Tabelă statistică de frecuența morbelorn de ochi de la 1868 (16 aprilie) până la 1873 (Ianuariu 1). Bucuresci, Typ. Curții (lucrătorii asociații), 1873, 8 p.+1 f. tab.

21. Vlădescu, Basile: *De l'hypermétropie.* Thèse... Paris, imprimerie de la Fac. de Med., 1867, 1 f.+72 p. (Faculté de Medicine de Paris, No. 165).

XII. *ARTĂ*

1. Costescu, I., G. Ionescu...: *Memoriu asupra causelor care împiedică propășirea musicei corale în România*, precum și asupra mijlócelor de înlăturarea acelor cause, presentat... de... București, Tip. P. Cucu, 1903, 35 p.

2. *L'Église du monastère épiscopal de Curtea d'Argesh.* Traduction de l'Allemand. Vienne, 1867, 48 p.

3. Ghenadie, arhiereul: *Albina muzicală.* Coprinzînd în sine tipurile cele mai uzitate ale prosomiilor (podobiilor) celor opt glasuri, făcute a se cînta întocma ca în grecește, și cîntări serbătorale din Triod, Penticostar, Octoih și Minee. București, Tip. Toma Teodorescu, 1875, VIII+216 p.

4. Историческій обзоръ пѣснопѣвцевъ и пѣснопѣнія греческой Церкви. Санктпетербургъ. Типографія Эдуарда Праца, 1860, IV+358 c. (*Prezentare istorică a melozilor și cîntărilor bisericii grecești*).

5. Musicescu, Gavriil: *Discurs pregătit pentru solemnitatea împărțirii premiilor la elevii și elevele Conservatorului din Iași la 1 iulie 1879.* Cîteva cuvinte despre muzică. Iași, Tip. A. Balassan, 1879, 19 p.

6. Pann, Anton: *Heruvico-chinonicar* care coprinde în sine trei rînduri Heruvice și Chinonice duminicale pe toate glasurile, afară de ale săptămînii, lîngă care s-au alăturat și Acsioane 22, prelucrate și date la lumină... de Anton Pann. Tomul I—II. București, în tipografia sa [a lui Anton Pann] de muzică bisericească, 1847, 3 f.+206 p. note muzicale (I); 1 f.+166 p. note muzicale (II).

7. Pann Anton: *Niuoul anastasimatar.* Tr'adus și compus după sistema ceà veche a serdarului Dionisie Fotino... de Anton Pann. București, în tipografia lui Anton Pann, 1854, 1 f.+324 p. note muzicale.

8. Piave, F.: *Macbet.* Mellodramă în patru acte, prescurtată și tradusă de M. M. Canini și I. G. Valentineanu. Musica de Verdi. București, Tipografia Mitropolitului Nifon, 1858, 14 p.

9. Popescu, Prof. Ștefan: *Manual de muzică bisericească...* București, Tip. Toma Teodorescu, 1875, 66 p.

10. Разумовскій, Дим.: Церковное пѣніе въ Россіи. Москва, Типографія Т. Рисъ. 1867, V+136 p. (Razumovskii, Dim., *Cîntul bisericesc în Rusia*).

11. Romano, Arhimandrit Dionisie: *Principii de retorică și elocința amvonului.* Partea I—II. Iași, Tip. Buciumului român [La partea a II-a: Tip. E. C. Miclescu], 1859, VIII+182 p. (I); 162 p. (II). (Biblioteca religioasă-morală a A. Dionisie, nr. XXI).

12. Schasler, Max: *Les Musées Royaux de Berlin.* Guide pour visiter les Galeries et les Collections de ces Musées. Traduit de l'allemand... Avec illustration. Dixième édition. Berlin, Nicolai, 1873, VI+209 p.+2 f. pl.

13. Solera, Temistocle: *Nabucodonosoru.* Operă lirică în patru acte tradusă de N. Filimon și I. G. Valentineanu. Musika de Verdi. Bukurești, Impr. Compainig, Hanu Greci, 1859, 31 p.

XIII. *LITERATURĂ ROMINĂ*

a) *Scriitori:*

1. Alecsandri, V.: *Despot-Vodă.* Legendă istorică în versuri, 5 acturi și 2 tablouri, 1558—1561. [Reprezentată în Bucuresci, 8 Octomvre 1879]. Precedată de un schimb de scrisori între autor și A. Cantacuzino și Ion Ghica. Bucuresci, Socec, 1880, XXVII+152 p.

Cu autograful autorului.

2. Alecsandri, V.: *Ovidiu.* Dramă în 5 acturi și în versuri. Bucuresci, Socecu et C-nie, 1890, 166 p. (vol. XI al operelor complete și IV al teatrului).

3. Alecsandri, Vasilie: *Poesii* (vol. III). Legende noue — Ostașii noștri. Bucuresci, Socecu, 1880, 1 f.+157 p. (Opere complete, vol. IX).

4. Alecsandri, Vasilie: *Prosă.* Bucuresci, Socecu, 1876. 615 p. (Opere complete, partea a III-a).

5. Alecsandri, Vasile: *Teatru,* vol. I—IV. Bucuresci, Editura librăriei Socecu, 1875. 4 vol. (Opere complete. Partea ânteia).

6. Alexandrescu, Grigore Mihail: *Meditații, elegii, epistole, satire și fabule.* Bucuresci, 1863, [5 f.]+LX+414 p.+1 pl.

7. Aricescu, C. D.: *Carbonarii,* piesă în III acte. Bucuresci, Tip. Națională, 1873, 80 p.

8. Asachi, Gheorghe: *Nuvele istorice a Romaniei.* Ediția a III-a. Adăogită cu notiție biografică și cu potretul autorului. Iasii, Institutul Albinei Române, 1867, XI+272 p. (paginile 225—240 (coala 15) numerotate greșit)+1 f. portr.

9. Bolintineano, D.: *Brises d'Orient.* Poesies roumaines (traduites par l'auteur lui-même). Précédés d'une préface de M. Philarète Chasles. Paris, E. Dentu, 1866, XV+372 p.

10. Bolintineanu, D.: *Căletorii la Românii din Macedonia și Muntele Atos sau Santa Agora.* Bucuresci, Tip. Jurnalului *Naționalulu, 1*863, 192 p.

11. Bolintineanu, Dimitrie: *Poesii.* Culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefață de G. Sion sub a căruia preveghiere minuțiósă s-a tipărit acéstă ediție. Vol. I—II. Bucuresci, Socec, 1877, XVI+508 p. (I); V+338 p. (II).

12. Bolintineanu, Dim.: *Ștefan cel Tenăr Vodă.* Ediținea II-a. Bucuresci, Ed. G. Constantinescu, 1872, 16 p.

13. Bolintineanu, Dimitrie: *Ștefan Gheorghe Vodă sau Voiu face Doamnéi tale ce ai făcut tu jupanesei mele.* Dramă historică în cinci acte. Bucuresci, Tip. Naț. Antreprenor C. N. Rădulescu, 1868, 1 f.+125 p.

14. Bolintineanu, Dimitrie: *Viația lui Cuza-Vodă.* Memoriu istoric. A doa ediție. Bucuresci, Tip. lucrătorilor asociați, 1869, 195 p.

15. Bolintineanu, Dimitrie: *Viața lui Ștefan Vodă cel Mare.* Bucuresci, Tip. lui Ștefan Rassidescu, 1863, VII+192 p.

16. Bujoreanu, J. M.: *Zapciu,* cantonettă satyră. Musica de Dimitrie C. Butculescu. Bucuresci, Tip. Alex. Grecescu, 1881, 22 p.

17. Dosofteiu, Mitropolitul Moldovei: *Psaltirea în versuri* publicată de pe manuscrisul original și de pe ediținea de la 1673 de Prof. I. Bianu. Ediținea Academiei Române. Bucuresci, 1887, LVI p.+1 f.+520 p.

18. Dumitrescu, Ioan: *Radu Buzescu sau Han-Tătarul.* Bucuresci, Socecu, Sander et Teclu, 1578, 212 p.

19. Eliad, I.: *Culegere din scrierile lui...* de prose și de poesie. Buk., Tip. lui Eliad, 1836, 144 p.+2 f.

20. [Eliade-Rădulescu, I.]: *Poesii inedite.* [Cyclopele tristei figure, Tandatida, poemă heroică. A doa editio... Fă-me tată să ți semen... de C. Bălăcescul. Din alte lui Constantin Faca]. Bucuresci, Tip. Heliade și Asociații, 1860, 315 p. (Biblioteca portativă, LXV).

21. *Fleurs de la Roumanie,* ou recueil de poésies roumaines, anciennes et modernes. Heartford, imprimé par Stephen Austin, 1856, XIV+163 p.

22. Florescu, Constantin G.: *Cîte-va piese* compuse de Const. G. Florescu în arestulu seu din Russia+Suplimentu I, II și III; IV[—V, VI]. Bucuresci, Tipografia jurnalului *Naționalulu,* 1858—1860, 7 vol.

23. Ghica, Ion: *Scrisori către V. Alecsandri.* Ediținne nouă. Bucuresci, Socec, 1887, XXIV+723+II p.

24. Konaki, Logofătul Costachi: *Poesii.* Alcătuiri și tălmăciri. Ediția a doua. Iași, Edit. Librăriei Fraților Șaraga, 1887, 96+363 p.

25. Macri, Panait: *Ghiță Cătănuță, căpitan de haiduci.* Nuvelă originală. Bucuresci. Edit. Tipo-litografiei Dor. P. Cucu, 1883, 158 p.+4 f. pl.

26. Maniu, V.: *Proscrisul roman.* Dramă originală națională în V acte și V tablouri... Bucuresci, Tip. Acad. Române, 1880, 84 p.

27. Negruzzi, Jacob: *Mihai Vereanu.* Roman. Iassi, Tipografia Națională, 1873, 344 p

28. Odobescu, Alexandru: *Scrieri literare și istorice.* Vol. I—III. Bucureşci, Socec, 1887, 3 vol.

29. Pelimon, Alessandru: *Colecțiune de poesii. Faptele eroilor.* Cu ilustriație. București, Imprimenia națională a lui Iosif Romanow, 1857, XIII+IV+403 p.+6 f. pl.

30. Pelimon, Alessandru: *Jidovul cămătar.* Moldova și Bucovina. Bucuresci, Typographia Stephan Rassidescu, 1863, 1 f.+292 p.

31. Pelimon, Alessandru: *Trei sergenți.* Campania Românilorn în Bulgaria. Bucuresci, Noua Typogr. Nat. C. N. Rădulescu, 1879, 378 p.

32. Popfiu, Justinu: *Poesia și prosa.* Tom. I. Oradea-Mare. Cu tipariul lui Otone Hügel, 1870, 272 p.

33. *Pricina comodiei Veteazului Ahilefs...* 56 f. în 4°.

Scris chirilic. Sec. XVII, început. Se expune întîi subiectul comediei care cuprinde trei acte și mai multe tablouri. B.A.R.P.R., Ms. rom. 306.

34. Rallete, D.: *Suvenire și impresii de călătorie in Romania, Bulgaria, Constantinopole.* Paris, De Soye și Bouchet, 1858, 150 p.

35. Rîmniceanu, Naum, [Protosinghel]: *Poesiile asupra zaverei* scrise în 1821. Publicate după original de Constantin Erbiceanu. Bucuresci, Tipografia «Cărților Bisericești», 1890, 15 p.

36. Roșea, Iuliu: *Fata de la Cozia...* [Drama]. Bucuresci, Ed. C. F. Bidsovski, 1886, 147 p.+1 f. portr.

37. Roșca, Iuliu I.: *Lăpușneanu, Domnul Moldovei.* Tragedie... Cu o reproducțiune dupa tabloul D-lui Stancescu. Moartea lui Lapușneanu... Bucuresci, Edit. C. F. Bidsovski, 1886, 181 p.

38. Scriban, Neofitu: *Incercări poetice. Discursuri politice. Memuare și scrisori politice.* Iassi, Tip. Soc. Junimea, 1870, 258 p.

39. Seulescul, Georgie: *Fabule în versuri seau poezii alegorice.* Iasii, 1835, 7 foi+94 p.

40. Sion, G.: *Dramatice.* (Candidat și deputat, La Plevna). Bucuresci, Tipografia Academiei Române, 1879, XI+131 p.

41. Sion, George: *101 fabule...* Cu o prefație și portretulu autoriului. Bucuresci, Impr. Națională — antreprenor C, N. Rădulescu, 1869, XVI+160 p.+1 pl.

42. Sion, G.: *Suvenire contimporane.* Bucuresci, Tip. Academiei Române, 1888, 513 p

Cu urări pentru anul 1889, scrise pe foaia de titlu de G. Sion.

43. Slavici, I.: *Novele din popor.* Bucureşti, Socec, 1881, 457 p.

44. Urechia, V. A.: *Comedii-scenete.* Tomul I. Ediţiunea anteia. Bucuresci, Impr. Statului, Curtea Șerban Vodă, 1878, [2] f.+267 p. (Opere complete. Seria A).

45. Văcărescu, I.: *Colecție din poeziile d-lui Marelui Logofăt I. Văcărescu.* [Prefață de I. Voinescu II]. Bucureşti, Tip. lui K. A. Rosetti, 1848, XI+553+VI p.
VI p.

46. Vasiliu, A.: *Colecții literale* sau *Ceasuri de odihnă.* Partea I—II. Iași, [Institutul Albinei] Tip. romîno-franceză [la partea a II-a], 1852—1853, 256 p.+24 f. pl. (I); 225 p.+16 f. pl. (II).

47. Zamfirescu, Duiliu: *Novele.* Bucuresci, Socec, 1888, 342 p.

48. Zamphirolu, G. Al.: *Franciada.* [Poemă în XXIV de cânturi]. Cântulu I—IV. Bucuresci, Tip. Nat. Antreprenor C. N. Rădulescu, 1871—72, 4 vol. (leg. în 1).

b) *Literatură poporană. Folclor*

49. Alecsandri, Vasile: *Poesii populare ale Românilor*, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri. București, Tip. lucrătonilor asociați, 1866 [pe copertă: 1867], XII+416 p.+1 f. portr.

50. Burada, Teodor T.: *Despre crestăturile plutașilor pe cherestele și alte semne doveditoare de proprietate la Români.* Iași, Tip.-Litografia H. Goldner, 1880, 27 p.

51. Cratinnescu, Jean: *Le peuple roumain d'après ses chants nationaux.* Essai de littérature et de morale. Thése présentée à la Faculté des lettres de Paris. Paris, Hachette et C-ie, 1874, VIII, 328 p.+table.

52. Fundescu, I. C.: *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, adunate de I. C. Fundescu, cu o introducere despre literatura populară de D. B. P. Hajdeu. Ediținnea a doua, revezută și adăogită. Bucuresci, Socecu, 1870, XIV+156 p. (Litteratura populară).

53. Hințescu, J. C.: *Proverbele Românilorn.* Adunate și edate... Sibiu, Edit. și tip. eredei de Closius, 1877, VIII+210+V p.

54. *Istoria lui Alexandru cel Mare.* 1862, 1 f.+131 p.

55. Marian, S. Fl.: *Descântece poporane romîne*, culese de S. Fl. Marian. Suceava, Tpografia lui R. Eckhardt, 1886, XXII+352 p.

56. Marianu, S. Fl.: *Nunta la Români.* Studiu istorico-etnograficu comparativu. Bucuresci, Ediținnea Academiei Române, 1890, VI+856 p.

57. Marian, S. Fl.: *Ornitologia poporană română.* Tom. I—II. Tipografia lui R. Eckhardt, 1883, V+438 p. (I); 423 p. (II).

58. Marian, Simeon Fl.: *Poesii poporale române*, adunate și întocmite... Tom. I—II. Tip. lui G. Piotrovschi, 1873—1875, VI+223 p. (I); IV+250 p. (II).

59. *Miscelaneu:* Cronograf, Apostol, Versuri la stema Moldovei, Povestiri din Halima, etc. Sec. XVIII—XIX. 381 f.

Scris chirilic. [Fost al Arhim. Ştefănescu-Melchisedec, episc. pe Huşi]. B.A.R.P.R., Ms. rom. 3456.

60. Obedenaru, Dr. M. G.: *Texte macedo-române.* Basme și poesii poporale de la Crușova, culese de Dr. M. G. Obedenaru. Publicate după manuscrisele originale, cu un glosar complet de Prof. I. Bianu. Ediținnea Academiei române. Bucureșci, 1891, IX+380 p.

61. Pann, Anton: *Înțeleptul Archir cu nepotul său Anadam.* București, In tipografia lui Anton Pann, 1850, 46 p.

Melchisedec avea ediția de la Rîmnicul Vîlcii din 1872.

62. Pann, Anton: *O șezătoare la țară* sau Călătoria lui Moș Albu. A doa ediție. Partea I. București, In Tipografia lui Anton Pann, 1853, 82 p. (I).

63. Sbiera, D-rul Ion al lui G.: *Povești poporale romînesci.* Din popor luate și poporului date. 1886, III+324 p.

64. Sevastos, Elena Didia Odorica: *Cîntece moldovenești.* Iași, Tip. Naț., 1888, 176 p.

65. Sevastos, Elena: *Nunta la Români.* Studiu istorico-etnografic comparativ. Ediținnea Academiei Române. Bucuresci, Tip. Carol Göbl, 1889, VIII+406 p.

66. Teodorescu, G. Dem.: *Poesii populare române:* Mosiu-Ajunului, Colindele, Stéua și Vicleimului. Vasilica. Plugușorului. Sorcova. Orații de nuntă... Culegere. Bucuresci, «Tipografia modernă», 1885, 719 p.

67. *Toată viața, istețiile și faptele minunatului Tilu Buhoglindă*, ceale de rîs minunate la cetire, spre treacerea de vreame..., după limba nemțească tălmăcită... Brașov, S-au tipărit la Ioan Gött, 1840, 76 p.

XIV. *ALTE LITERATURI*

a) *Ebraică*

1. *Leçons sur la poésie sacrée des Hébraux,* traduites par Dr. Lowth, ed. M. Sigard. Seconde édition. Avignon, Impr. Peguin aîné, 1839, XVIII+330 p. (vol. I); 273 p. (II).

b) *Greacă (veche și nouă)*

2. *Critil și Andronius*, acum întâi tipărită... Pre cât s'au putut tălmăci, noao capete până acum de pre limba greciască, pre limba noastră moldovenească... Iași, (în tipografia Mitropoliei), 1794, 108 p.

3. Homere: *I'Iliade...* traduite en français, avec des remarques par Madame Dacier. Nouvelle Édition revue, corrigée et augmentée... Tom. I. A Paris, Chez Gabriel Martin, Jean Baptiste Coignard..., 1741, [8] f.+LXX+352 p. (I).

4. Omer: *Iliada.* Traduse de C. Aristia Tomul I. București, în tipogr. lui Eliad, 1837, LXV+185 p.+31—40+21 p.

5. Homer: *Odyssea și Betrachomyomachia.* Traducere în proză de J. Caragiani. Iassy, Typ. Goldner, 1876, XVI+329 p.

6. Rizo Néroulos, Iacovaky: *Cours de littérature grecque moderne,* donnée à Genève par... Publié par Jean Humbert. Genève, Abraham Cherbuliez, Paris, «Paschoud», 1827, XXIV+174 p.+1 f. portr.

7. Vyzantios, S. D. și A. R. Rangabes: Ἑλληνικὴ χρηστομαθεία ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ἐμηνων πεζογράφων καὶ ποιητῶν... ὑπὸ Ε. Δ. Βυζαντίου, καὶ Α. Ρ. Ραγκαβή. Τόμος πρότος... ἐν Ἀθείναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1853, 1 f.+254 p. *(Chrestomație greacă din prozatorii și poeții greci cei mai de seamă).*

c) *Latină*

8. Bianu, Ion: *Poesia satirică la Romani.* Studiu literar. Bucuresci, Typ. Acad. Române, 1881, V+98 p.

d) *Franceză*

9. Bernardin de Saint-Pierre, J. H.: *Bordeiul indienesc,* traducere cu o prefață de arhimandritul Leon Asaki. Iași, 1828.

10. Chateaubriand, Fr. R. de: *Martini.* Trad. C. G. Florescu. București, 1859. 1859.

11. Dumas, Alexandre: *Din Corricolo.* Tradus de I. Eliade [Partea I]—II. Bucuresci, In Tipografia lui Eliade, 1846—1847, XX+368 p.+[1] f. (I—II).

12. Dumas, Alesandru: *Quei patru-deci și cinci.* Traducere de George A. Baronzi. Vol. I—III. București, George Ioanid, 1856—57, 3 vol. (Biblioteca litteraria. Seria II).

13. Dumas, Al.: *Regina Margot.* Traducere de P. M. Georgescu. Partea I—III. Bucuresci, Libr. Ed. George Ioanid, 1856, 3 vol. (Biblioteca Litteraria, Seria II).

14. Dumas, Alex.: *Speronare.* Tradus de I. Eliade. Tom. I—III. București, în tip. lui Eliade, 1847—1848, 3 vol.

15. Fenelon: *Aventurile lui Telemac,* fiiulu lui Ulise, urmate de Eventurile lui Aristonou; traduse... de A. I. Crețescu. București, cu tipariul Collegiului Național, 1852, VI+563 p.+6 pl.

16. La Fontaine: *Fables.* Paris, Ar. Colin, 1888.

17. Hugo, Victor: *Les misérables.* Partie I: Fantine. 1—2 (6-e édition); II. Cosette 1—2 (3-e éd.); III Marius 1—2 (3-e éd.); IV l'Idylle rue Plumet et l'épopée rue Saint-Denis 1—2; V Jean Valjean 1—2. Paris, «Pagnerre», 1862, 10 vol. (leg. în 5).

18. Hugo, Victor: *Miserabilii.* Traducere de D. Bolintineanu, A. Zanne și M. Costiescu. Tomul I—VI. Bucuresci, Librar-Editor Hristu Ioaninu. 1862—1864. 6 vol.

19. Molière: *Sgârcitul.* Comedie în cinci acte tradusă de I. Ruset. București, Tip. lui I. Eliad, 1836, 168 p.

20. Naum, A.: *Traduceri* [din literatura franceză: Culegere]. Iași, Tip. Națională, 1890, 428 p.

21. Racine, Jean: *Athalia.* Tragedia în cinci acte (1691). Traducțiune de G. Sion. Bucuresci, Tip. laboratoriloru români, 1875, XVI+[1] f.+113 p.

22. Sue, Eugène: *Jidovulu rătăcitoru.* Tradussu de Iosif Archidiakonulu. Vol. I—VIII. Bucuresci, Edit. George Ioanid, 1857—1858, 8 vol.

23. Suvestru, Emilie: *Avutul și săracul.* Traducție, de A. Pelimon. București, Tip. Națională a lui Iosif Romanov, 1856, 360 p.+12 f. pl.

e) *Spaniolă*

24. Cervantes: *Don Quichotte.* Traduction de Florian. I—II... Paris, Librairie de la Bibliothèque Nationale, 1878—1879, 192 p. (I); 192 p. (II). (Bibliothèque Nationale. Collection des meilleures auteurs anciens et modernes).

f) *Rusă*

25. Bulgarin, Thaddei: *Ioan Vigighin,* roman moralo-satiric. Tradus din rusăște de Demitrie Vasilievici. Tom. I—IV. Iașiu, Tipografia Romîno-Franceză, 1852—1854, 4 vol.

26. *Monahul tainic* sau *Oarecare trăsături din viața marelui Petru, împăratul Rusiei.* Roman istoric, tradus cu prescurtări de... Dimitrie Vasilievici. Vol. I. Iași, Tip. lui A. Ghermann, 1858, 288 p.

g) *Germană*

27. Goethe: *Sämmtliche Werke* in vierzig Bäden. Vollständige neugeordnete Ausgabe VII, IX, XIII, XV, XVI Band. Stuttgart, und Augsburg, Gotta'scher Verlag, 1856, 8 vol.

28. Manbach, O.: *Das Nibelungenlied.* Leipzig, 1866.

29. Schillers: *Sämmtliche Werke.* Vollständig in vier Bänden. Mit Einleitungen von Karl Goedeke. Mit Schillers Portrait. Band I—IV. Stuttgart, Verlag der I. G. Gotta'schen Buchhandlung, 1877, 4 vol.

h) *Engleză și americană*

30. Beecher Stowe, Harriet: *Coliba lui Mos Toma* sau Viața negrilor în sudul Statelor Unite din America. Traducere de pe a lui Léon Pilatte de T. Codrescu. Cu o ochire asupra sclaviei de M. Kogălniceanu. Tomul I—II. Iași. Tipografia «Buciumului Român», 1853. XXXII+307 p.+36 f. pl. (I); [1] f.+396 p.+37 f. pl. (II).

31. Bulver, E. L.: *Ultimile zile ale politiei Pompea.* Un romanu compusu de... și tradusu de G. Teodoru Aviniianul. Tomu I—IV. Iasii, Tip. româno-franceză, 1853—1856,

Cele 4 volume, legate împreună.

32. Milton: *Din Paradisul pierdut.* [Fragment din Cartea VII]. Traducțiune de George Sion. Iassii, Tipografiea «Buciumului Român», 1851, XVII p.

XV. *STUDII LITERARE*

1. Cipariu, Tim.: *Elemente de poetică, metrică și versificațiune.* Blasiu, cu Tipariulu Seminariului, 1860, 223 p.

2. *Curs începătoriu de ritorică* sau regule pentru frumoasa vorbire (eloquentia). 184 f. (scrise 167), în 4°.

Scris chirilic. Sec. XIX. B.A.R.P.R., Ms. rom. 520.

3. Dinulescu, Ștefan: *Notițe despre vieața și activitatea Mitropolitului Moldovei Varlaamu (1632—1653).* Tractatu de Ștefan Dinulescu. Tip. Arhiepiscopale, 1886, 104 p. (Tipăritu separatu din *Candela*).

4. Dinulescu, Ștefanu: *Vieața și scrierile lui Dositeiu Mitropolitul Moldovei.* 1885, 143 p. (Tipăritu separatu din *Candela*).

5. Enăcénu, Jerodiaconul Ghenadie: *Stilistica* séu cursu de literatură în prosă. Partea II. Bucuresoi, Typographia Curței, 1874, X+157+III p.

6. Gherea, I. (C. Dobrogeanu): *Studii critice* [Ediținnea I-a]. Vol. I—V. Bucuresci, Editura librăriei Universală «Alcalay» et Co., 1890—1927, 5 vol.
Numai vol.. I și II puteau aparține lui Melchisedec, mort în 1892.

7. Gusti, D.: *Ritorică română pentru tinerime.* Iași, Tipografia «Buciumului Românu», 1852, VIII+286 p

8. Heliade Rădulescu, I.: *Curs întreg de poezie generale.* [Liricele. Epicele]. Vol. I—III [1—]2, [IV]. Bucuresci, Tip. Acad. Române, 1868—1880, 5 vol.

9. Heliade, R I.: *Literatura critică,* vol. I. Bucuresci, Typografia Eliade și Asociații, 1860, XXXII+276 p. (Bibliotheca portativă).

10. Maiorescu, T.: *Critice.* În contra direcției de astăzi în cultura română: Despre scriere. Limba română în jurnalele din Austria. Observări polemice. Direcția nouă. București, Socecu, 1874, XV+466 p.

11. Manliu, I.: *Cursu elementaru de literatură.* Noțiuni de logică, stilistică, retorică, cum și o colecțiune de bucăți și fragmente din scrietorii secoliloru XVI, XVII, XVIII și XIX, alfabetul și ortografia chirilică... București, Tip. Acad. Române, 1881, VIII+468+100 p.

12. Marcovici, Simeon: *Curs de Retorică.* București, În Tipografia lui Eliad, 1834, 239 p.

13. Meledon, George Radu: *Regule scurte de versificație română.* Metodu ușoru pentru a pute face cu înlesnire versuri corecte în limba română... Iassi, Tip. «Buciumului Românu», 1858, 32 p.

14. [Molnar, Ioan]: *Retorică adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări.* Acum întâiu izvodită pe limba românească. Impodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascăli bisericești. In Buda, sau tipărit în crăiască Tipografie Orientalicească a Universității Peștii, 1798, 296 j.

15. Pumnul, Arune: *Lepturariu rumînesc...* asioedtat spre folosința învoețioeceilor de'n clasa I—VIII a gimnasiului. Vol. I, II (1—2), III, IV (1—2). Vieanna, Editura cărților scolastice, 1862—65, 6 vol.

16. Sion, George: *Reporta din vissu.* Conferința litterară ținută în sala Atheneului la 6 Februariu 1868. Bucuresci, Tipografia G. Petrescu, 1870, 37 p.

17. Taillefer, Louis-Gabriel: *Traité élémentaire de rhétorique* ou règles de l'éloquence à l'usage des classes. Paris, 1825, XI+379 p.+1 tabelă.

18. Urechia, V. A.: *Critica după direcția nouă.* București, f. a., 11 p.

XVI. *ISTORIE UNIVERSALĂ*

1. *Acta et dipiomata graeca medii aevi sacra et profana.* Collecta ediderunt Franciscus Miklosich et Iosephus Müller. Volumen primum. Vindobonae, Carolus Gerold, MDCCCLX, X+607 p.

2. *Atlas historique* ou Nouvelle introduction à l'histoire, à la Chronologie & à la Geographie Ancienne & Moderne. Representée dans de Nouvelles cartes ou l'on remarque l'Etablissement des Etats & Empires du Monde, leur durée, leur chute & leur différents Gouvernements... Par Mr. C***. Avec des discutations sur l'Histoire de chaque Etat par Guendeville. Nouvelle Edition Revue & corrigée. Tom. I—VII. A Amsterdam, Chez Honoré & Châtelain, 1718—1720, 7 vol.

3. Батюшковъ, П[омпей[Н[иколаевичъ]: Волынь. Историческія судьбы Юго-Западнаго Края... Съ 2-мя хромолитографіями и 69 гравюрами. Спб., Тип. „Общественная Польза", 1888, XVI + 288 + 128 с. съ илл. + 3 илл. (Къ девятисотлѣтію крещенія Руси). (Batiuşkov, P. N., *Volinia. Destinele istorice ale ținutului Sud-vestic al Rusiei*).

4. Beaujour, Felix de: *Voyage militaire dans l'Empire othoman* ou Description de ses frontières et de ses principales défenses soit naturelles, soit artificièlles. Avec 5 cartes géographiques. Paris, Didot, 1829, 480 p. (I); 592 p. (II). 2 vol.

5. Bredow, G. G.: *Prescurtare din istoria generală* coprinzând cele mai remarcabile evenimente ale timpurilor antice, mediane și moderne. Tradusă liber din limba germană de Michail Musescu. Bucuresci, Typographia Annuntzatorului, 1860, [4] f.+182 p

6. Bouillet, M.-N.: *Dictionnaire universel d'Histoire et de Géographie...* Nouvelle édition, revue... et augmentée d'un nouveau Supplément. Paris, Hachette, 1859, VIII+1924+141 f.

7. *Buonaparte et sa famille* ou Confidences d'un de leurs anciens amis. A Paris, chez M-me V-e Lepetit, 1816, VII+287 p. (vol. I); 291 p. (II).

8. Cantimir, Prince Démétrius: *Histoire de l'Empire Othoman, où se voyent les causes de son aggrandissement et sa décadence.* Avec des Notes très instructives. Traduite en Français par de Joncquières. Tome I—IV. A Paris, chez Le Clerc, pére et fils, 1743, 4 vol.

9. Cavasiadu, P. P.: Ἡ ἐγλραιεία τῆς Καλαμπακας ἤτοι ἱστορικοὺ ἐπεισόδιον τῶν κατὰ 26 1854 μεταξὺ ἑλλήνων καὶ Τούρκων συνκροτηθέιτων Μεχῶν..., φο Μάδιον Ι. Ἐν Γαλατζίω 1880. (Cavasiadu, P. P., *Expeditia de la Calambaca.* Episodul istoric al luptelor dintre greci și turci pe la 1854... Galați, 1880).

10. *Cele din urmă zile ale Imperiului bizantin.* Traducere de D. L. București, 1873.

11. Cesare, Caiu Iuliu: *Comentariile lui... De belul galic.* Traduse de C. Copăcinianu... Tipărite și premiate d'un fondulu Cuza de Soc. Academia Romana. Bucuresci, 1872, XIX+192 p.

12. Cesari, C. I.: *Comentarii,* cum prosodiae signis tabulisque geographicis. A.M.D.G. [Edente patre Loriquet]. Lugduni, Ex Typis M. P. Rusand, 1811, 512 p.+2 f. h.

13. Cernătescu, P. I.: *Compendiu de istoria generale.* Pentru învețământul secundaru. A treia ediție. Bucuresciu, «Socecu», 1873, 743+5 p.

14. Cernătescu, P. I.: *Istoria contimpurană de la annulu 1815 pînă în dilele nóstre.* Bucuresci, Tip. Laboratorilor Români, 1871, 286 p.

15. Dione Cassius, Cocceianu: *Istori'a romana de la Nerone pene la Alexandru Severu,* DCCCVI—CMLXXXII (Cartea LXI—LXXX). Traducere de Angelu Demetriescu. Bucuresci, Typographia Societății Academice Române, 1878, XXXV+274 p.

16. Drumont, Eduard: *La France Juive. Essai d'histoire contemporaine.* Tome I—II. Quarante deuxième édition. Paris, Marton et Flammarion, f. a., XX+579 p. (I); 601 p.+III+2 f. (II).

17. Féréal, V. de: *Misterele inkuisiției.* Traducere de P. M. Georgescu. Vol. I—II. Bucuresci, Libr.-Editoru George Ioanid, 1855, IV+437 p. (I); II+453 p. (II).

18. Guizot, Franz: *Geschichte Oliver Cromwell's.* [Übersetzung]. Neue Ausgabe. Mit dem Portrait Cromwells. Leipzig, G. Senf, 1865, 416 p.+1 f. portr.

19. Hefele, Dr. Carl Joseph: *Conciliengeschichte.* Nach den Quellen bearbeitet. I—VII Band. Freiburg im Breisgau, 1855—1869, 7 vol.

20. Herodot: *Istoria...* Tradusă și adnotată de Alexandru Gr. Șuțu. Cartea IV. Cu biografia și portretul lui Herodot, precum și uă hartă cu esplicația ei. Iași, Tip. Anton Sc. Savul, 1879, XVIII+279 p.+2 pl.

Traducții și adnotări de Alexandru Gr. Șuțu. Autori clasici greci.

21. *Hronograf sau istoria universală* de la formarea pămîntului pînă la Petru-cel-Mare, cu o introducere despre «Ce ne învață istoria». 456 f. în 4º.

Sec. XIX. Scris latin. B.A.R.P.R., Ms. rom. 554.

22. *Imperatores Orientis.* Tyrnaviae, 1774 (?).

23. Иречекъ, проф. Конст. Іос.: Исторія болгаръ. Переводъ... проф. Ф. К. Бруна и В. Н. Палаузова. Изданіе душеприкащиковъ... В. Ѳ. Априлова, исп. и доп. ... авто-

ромъ и снабженное историческою картою. Одесса, тип. Л. Нитче, 1878, X+785 с.+1 k. (Jirecek, K. I., *Istoria Bulgarilor*).

24. *Istoria universală* care cuprinde de la facerea omului până la războaiele din lăuntru a Greciei. 122 file în 4°.

Scris chirilic. Sec. XIX (Dăruit Academiei în 1892).

Punctul 15 : Meşteşugul scrierei, p. 30. B.A.R.P.R., Ms. rom. 309.

25. Jäger, Oscar : *Istoria Romanilor.* Traducere. Buc., Tip. «Românul», Carol Göbl, 1885, IV+620 p.+1 h.

26. Keightley, Thomas : *Geschichte von Indien.* Deutsch bearbeitet und bis auf die neueste Zeit fortgeführt von Julius Seybt. Neue Ausgabe in zwei Bänden. Band I—II. Leipzig, G. Senf, 1865, XII+294 p. (I) ; 356 p. (II).

27. Кейль, проф. Карлъ Фридрихъ. : Руководство къ библейской археологіи. Переведено съ нѣмецкаго ... подъ редакціей... Акима Олесницкаго. Ч. I—II. Кіевъ. Тип. Губернскаго Управленія, 1871, 1874, 592 с. (I) ; 384 с. (II). (Keil Karl Friedrich, *Manual de arheologie biblică*).

28. Keri, Francisc Borgia : *Historiae Byzantinae.* Epitome e compluribus Graecis Praecipue scriptoribus concinnata, a Constantino Magno ad Constantinum ultimum, et expugnatam per Turces Constantinopolim. Tom Posterior. Tyrnaviae, Typis Academicis Societ., 1743, 352+240+411 p.

29. Lamartine, A. de : *Histoire des Girondins.* Cinquième édition. Tome I—IV. Bruxelles, Franckfort s./M., Joseph Baer, 1851, 4 vol.

30. Mandinescu, Ioan : *Elemente de istoria universale.* Vol. I—III. Iassy, Impr. D. Gheorghiu, 1870—1872, 3 vol. (leg. în 2 tom.).

31. *Miscelaneu :* Rugăciune a neamului Grecilor către toată Evropa (f. 2)... Punturile conteniriĭ armelor pentru adunarea marilor soli ai Rosiei, a Ghermaniei, ai Prusiei, ai Porţii Othomaniceşti, carii s-au adunat lîngă Focşani pentru aşidzarea păcii între Moscali şi între Turci, după războiul anilor 1769, 1770, 1772 (f. 11), 13 f.

Scris chirilic. B.A.R.P.R., ms. rom. 499.

32. Muller, Jean de : *Histoire universelle.* Ouvrage posthume... Traduit de l'allemand par J. G. Hess. Avec un supplément depuis 1783 jusqu'à nos jours. Tome I—II. Bruxelles : Meline, Cans., 1838, XVI+451 p. (I) ; 446 p. (II).

33. Odobescu, A. I. : *Istoria archeologiei,* studiu introductivu la acésta şciinţia. Prelegeri ţinute la Facultatea de Litere din Bucuresci. I. Anticitatea. Renascerea. Bucuresci, Libr. Socecu şi C-nia, 1877, XV+763 p.

34. Pelimon, A. : *Crimeea, sau campania oştirilor aliate la Sevastopolu.* Urmarea Crimeei sau înconjurarea Sevastopolului şi unu tablou... Căderea Sevastopolului... Bucuresci, Tip. bisericească din Sf. Mitropolie, 1855, 3 vol. legate. 1 vol. : 144 p. (I) ; 123 p. (II) ; 136 p.+tabla+3 planşe (III).

35. Полевой, Николай : Исторія русскаго народа Т. I—II, IV—V. М., Тип. Августа Семена, 1829—1833 (Императорская медико-хирургическая Академія). (Polevoi, Nikolai, *Istoria poporului rus*).

36. Постановленія за българскы-тѣ колоніи и высочайши хрисовулы за тѣхно-то основаніе и подтвержденіе. (Прѣведены) [... и предисловіе С. Радулова]. Болградъ, въ учнлищна-та книгопечятница, 1864, XXIV+72+XI с. *(Statutul coloniilor bulgare).*

37. *Prescurtare din istoria lui George Castriotulu,* numitu Skender-Bei, Prinţulu Albaniei. Tradusâ de I. Bilciurescu. A doa ediţie. Bucureşti, Edit. A. Daniilopolu, 1857 (pe copertă 1858), 155 p.+1 pl.

38. *Prescurtarea istorii universale.* Tălmăcită după cea Ellinească... de Igumenul... Grigorie... Tomul I, II, III, IV. Bucureşti, tipografia Răducanul Klinceanul şi Dimitrake Topliceanul, 1826—1827, 4 vol.

39. Prosdociu, Ioann [= I. Eliade-Rădulescu] : *Descrierea Europei dupo'tractatul din Paris.* F. l., 1856, 117 p.

40. Pufendorf, Samuel: *Commentariorum de rebus Suecicis libri XXVI.* Ab expediteone Gustavi Adolfi regis in Germaniam ad abdicationem usque Christinae. Editio altera emendatior... Francofurti ad Moenum, 1705, [7] f.+1064 p.+[12] f.

41. Quinet, Edgar: *La révolution.* Tome I—II. Quatrième édition. Paris, A. Lacroix, Verboeckhoven et C-ii, edit., 1866, IV+475 p. (I); 640 p. (II).

42. Раичъ, Іоаннъ архимандритъ: Исторія разныхъ славянскихъ народовъ, наипаче болгаръ, хорватовъ и сербовъ... Спб., Тип. Корпуса Чужестранныхъ Единовѣрцовъ, 1795, XXXVI + 317 с.+ 1 илл. + 1 к. (Raici, Arhimandrit Ioan, *Istoria diferitelor popoare slave, ca bulgarii, croații și sîrbii*).

43. Rosny, Léon de: *Variétés orientales,* historiques, géographiques, scientifiques, bibliographiques et littéraires. Troisième édition. Paris, Maison Neuve, 1872, VIII+360 p.

44. Rotteck, Karl von: *Allgemeine Geschichte* von Anfang der historischen Keuntniss bis auf unsere Zeiten. Dritte Volksausgabe in elf Bänden. Fünfundzwanzigste Auflage. Mit 26 Stahlstichen und dem Portrait Rotteck's. Band I—XI. Braunschweig, Verlag vom George Westermann, 1867, [11 vol. legate în 7].

45. Schlosser, F. C.: *Geschichte des 18-ten u. 19-ten Jahrhunderts bis zum Sturz des französischen Kaiserreich...* Heidelberg, 1864, 7 tomuri.

46. Schnitzler, I. H.: *Geschichte des Rassischen Reichs von der ältesten Zeit bis zum Tode des aKisers Nikolaus I.* Deutsch von Eduard Burkhardt. Ausgabe: Leipzig, Verlag Senf's Buchhandlung, 1865, [1] f.+214 p.

47. Сырку, П.: Описаніе бумагъ епископа Порфирія Успенскаго, пожертвованныхъ имъ въ Императорскую Академію Наукъ по завѣщанію... Прложеніе къ XIV-му тому Записокъ Импер. Академіи наукъ No. 9. Спб., Тип. Императорской Академіи Наукъ, 1891, XVI+440 с. (Sîrku, P., *Descrierea manuscriselor episcopului Porfirie Uspenski*).

48. Tacit. Caiu Cornelin: *Opurile...* traduse de Gavril J. Munteanu. Sibiiu, Tip. lui S. Filtsch (W. Krafft), 1871, X+614 p.

49. Teulescu, P.: *Revolutia si revolutionarii.* Vol. I. Bucuresti, Din stabilimentul în artele grafice Socec, Sander & Teclu, 1878, 318 p.; vol. II: *Revoluția de jos.* Tipografia Ștefan Mihăilescu, 1882, 503 p.

Cuprinde: ***Revoluția franceză.***

50. Thorand, J.: *Historia resbelului Prussiei în contra Austriei si a aliaților sei în 1866.* Prelucratu dupe unu uvragiu prussianu [al lui Carl Winterfeld] de J. Thorand. Coprinde si: corespondențe diplomatici... cu desemnuri și planuri de resbelu. Bucuresci, Socecu, 1867, 315 p.+2 f. pl.+4 f. h.

51. Titu. Liviu: *Istoria romana.* Tradusă de Nicolae Barbu [Nd. Locusteanu și I. S. Petrescul. Publicată de Academia Română sub privegherea Domnului G Sion. Cartea I—X; XXI—XLV și cuprinsul cărților pierdute XLVI—CXLII. Tomu I—V. Bucuresci, Libr. Socec si Pavel Suru, Soc. de Arte Grafice C. Göbl, 1884.

52. Tocilescu, Grigore G.: *Dacia înainte de Romani.* Cercetări asupra popóreloru carii au locuitu țierile române de a stânga Dunării, mai înainte de concuista acestoru țieri de către imperatoriul Traianu... Cu 38 stampe litografiate. 4 charte, din care 2 cromolithografiate, si 171 figuri în textu. Bucuresci, Tip. Acad. Române, 1880, X+p. 367—954, cu ilustr.+38 f. pl. [Extras].

53. Туманскій, Феодоръ: Жизнь и дѣянія Государя Императора Петра Великаго Соч... Во градѣ Св. Петра, б. г., LVI + 290 с. + 7 портр. (fără date). (Tumanskii, Teodor, *Viața și faptele împăratului Petru cel Mare*).

54. *Übersetzung der algemeinen Welthistorie der Neuen Zeiten* die in Engeland durch eine Gesekschaft von Gelehrten ausgefertiget worden. I—XXX, XXXI (1—3): XXXII, XLI—XLVI, XLVIII—XLIX (1—2), 4 Theil... Halle, bei Johann Justinus Gebauer, 1796—1805.

55. Ubicini, A. et Jean-Marie Chopin: *Provinces danubiennes et roumaines.* Paris, Firmin Didot Frères editeurs, 1856, 2 vol. legate în 1: 494 p. (I); 226 p.+35 pl.+5 h. (II). (L'Univers. Histoire et description de tous les peuples).

56. Уляницкій, В. А.: Матеріалы для исторіи взаимныхъ отношеній Россіи, Польши Молдавіи, Валахіи и Турціи въ XIV—XVI вв. Москва, Универс. тип., 1887, VIII+244 с.

(Uleaniţki, V. A., *Materiale pentru istoria relaţiilor între Rusia, Polonia, Moldova, Valahia şi Turcia în sec. al XIV-lea—XVI-lea*).

57. Успенскій, Федоръ: Образованіе втораго Болгарскаго царства. (Изъ XXVI т. Записокъ Императорскаго Новороссійскаго Университета). Одесса. Тип. Г. Ульриха, 1879, 256+91 с. (Uspenski, Fedor, *Intemeierea celui de al doilea Imperiu bulgar*).

58. Устряловъ, Н.: Русская исторія. Санктпетербургъ, Тип. Импер. Ак. Н. 1849—1855, 429+V с.+5 k. (I); 600+VI с.+6 k. (II). (Ustrealov, N., *Istoria Rusiei*).

59. Vaillant, J. A.: *Les Rômes*. Histoire vraie des vrais Bohémiens. Paris, E. Dentu, 1857, 487 p.

60. Византійскіе историки. Дексиппъ, Эвнапій Олимпіодоръ, Малхъ, Петръ Патрицій, Менандръ, Кандидъ, Нонносъ и Феофанъ Византіецъ. Переведенные съ греческаго Спиридономъ Дестунисомъ. Примѣчанія Гавріила Дестуниса. Санктъ Петербургъ. Тип. Леонида Демиса, 1860, XIII+495+31 с. (*Istoricii bizantini...* tradus din greceşte de Spiridon Destunis).

61. Zimmermann, Wilhelm: *Weltgeschichte für gebildete Frauen und Jungfrauen*. I—II Theil. Stuttgart, Rieger, 1584, 2 vol. 512 p.+1 pl. (I); 254 p. (II).

XVII. *ISTORIE ROMINEASCA*

1. Aaron, F.: *Manual de Istoria Principatului Romăniei de la cele dintăi vremi istorice până în zilele de acum*. Bucureşti, Tip. Colegiului Sf. Sava, 1839, 212 p.

2. *Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen*. Aus den Zeiten, als dieses schöne Land die Römer regierten [von S. I. Baron von Hohenhausen]. Wien, gedruckt bey Johann Thomas Edlen v. Trottnern, 1775, 148 p.

3. Aricescu, C. D.: *Istoria revoluţiunii române de la 1821* [vol. I—II]. Craiova, în editura typographiei române G. Chiţiu şi I. Theodorian, 1874, XXX+382 p.+3 f. pl. (I); 227 p. (II).

4. Aricescu, C. D.: *Procesul şi esilul meu la Snagov*. Bucureşti, Tip. Jurnalului «Naţionalul», 1859, 104 p.

5. Asachi, G.: *Descriere istorică a tabloului ce înfăţişează pe Alexandru cel Bun Domnul Moldovei*, când au primit coróna şi hlamida de la ambasadorii împăratului Ioan Paleologul. II. Description du tableau qui répresente Alexandre le Bon... Iassy, L'Institut de l'Abeille, 1839, 12 p.

6. B[ariţiu], G.: *Istori'a Regimentului alu II romanescu graniţiaru transilvanu*. Dupa monografia latina dein 1830 şi după alte documente posteriore. Brasiovu, Tipărită la Römer & Kamner, 1874,. 110 p.

7. Bariţiu, George: *Părţi alese din Istori'a Transilvaniei Pre doue sute de ani din urmă*. Volumul I—III. Sibiiu, In ediţiunea autorului, 1889—1891, 3 vol.

8. Bălcescu, Nicolae: *Istoria Românilor sub Michaiu Vodă Vitézul*, urmată de scrieri diverse. Publicate de pre decisiunea Societăţei Academice Române şi însocite cu o precuventare şi note de A. I. Odobescu. Bucuresci, Tip. Soc. Academice Române, 1878, XX+678 p.+1 pl.

9. Beldiman, Vornicul Alecu: *Eterie* sau jalnicile scene prilejite în Moldova din resvrătirile Grecilor, prin şeful lor Alexandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821... Editată de banul şi cavaleriul Alecu Budica. Iaşi, Tip. «Buciumului român», 1861, [1] f.+143 p.+1 pl.

10. Bergner, Rudolf: *Siebenbürgen*. Eine Darstellung des Landes und der Leute. Leipzig, Hermann Bruckner, 1884, VI+410 p.

11. Bogdan, Ioan: *Vechile cronice moldoveneşti până la Urechia*. Texte slave cu studiu, traduceri şi note. Cu doue facsimile. Bucuresci, Tip. Carol Göbl, 1891, XII+291 p.+2 f. pl.

12. Brezoianu, Ioan: *Vechile instituţiuni alle Romaniei (1327—1866)*, cu un appendice estras din mai mult de uă sută chrisobuli, spre limpedirea chronologiei a domnitorilor Terrei românesci, pe secolii XIV, XV şi XVI. Bucureşti, 1882, [3] f.+VI+262 p.

13. Cantemir, Dimitrie: *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor...* Tomul I—II. Iaşii, 1835—1836, 2 vol.: LXXI+X+365 p.+1 pl. (I); X+402+CVII p. (II).

14. Cantemiru, Principele Demetriu: *Operele Principelui Demetriu Cantemiru.* Tom. I. Bucuresci, 1872 (Academia Română).

15. *Ceremonialul Curţei Domnesci a Românei.* [De Th. Văcărescu]. Bucureşti, Tip. Curţii (Lucrătorii asociaţi), 1876, 112+IV p.

16. Codrescu, Teodor: *Uricariul* Cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale şi alte acte... Partea I—XXV+Resumatul cronologic al celor 15 volume. Iaşii, Tip. «Buciumului Român», 1852—1895, 26 vol. (Publicat ca suplementu giurnalului *Zimbru*).

17. *Corespodenţa secretă şi acte inedite ale capilor Revoluţiunii de la 1848.* Partea I. Edate de C. D. Aricescu. Bucureşti, Tip. Antoniu Mănescu, 1873, 143 p.

18. *Corespondenţa secretă şi acte inedite ale capilor Revoluţiunii române de la 1843 şi ale administraţiunii de la Balta Liman.* Adunate şi editate de C. D. Aricescu. Broşura III, ed. II. Craiova, Tip. română N. I. Macovei, 1892, XVI+10—137 p.

Exemplar deteriorat. Cel întreg: II 111478, are XX+III+153 p.

19. Costin, Miron: *[Bucăţi alese].* (Schiţă Biografică după V. A. Ureche). Craiova, Ed. S. Samitca, 1891, 32 p. cu ilustr. (Biblioteca Naţională).

20. Costin, Miron: *Opere complete după manuscripte,* cu variante şi note, cu o recensiune a tuturor codicelor cunoscute până astă-di, bibliografia lui Miron Costin, un glosariu lucrat de D. C. Săineanu, portrete, fac-simile diverse, de V. A. Urechia... Tipărite sub auspiciile Academiei Române. Tom. I—II. Bucuresci, 1886—1888, XIII+800 p.+1 f. pl. (I); XV+656 p.+12 f. pl. (II).

21. Densuşianu, Nicolae: *Note critice asupra scrierii D-lui A. D. Xenopol «Teoria lui Rösler».* Bucuresci, Tip. «Românul», Carol Göbl, 1885, 1 f.+60 p.

22. Densuşianu, Nic.: *Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria.* 1784—1785, scrisă pe baza documenteloru oficiale. Bucuresci, Tip. «Romanul», Carol Göbl, 1884, VI+523 p.

23. Heliade, I.: *Prescurtare de Historia Românilor sau Dacia şi Romania.* Bucuresci, Tip. Heliade şi asociaţii, 1861, 199 p.

24. Fotino, Dionisiu: *Istoria generală a Daciei,* sau a Transilvaniei, Terei Muntenesci şi a Moldovei. Traducere de George Sion. Tomulu I—III. Bucuresci, Iosef Romanov, 1859, 3 vol. [legate în 1].

25. *Fragmente din istoria Romaniei.* [Pe copertă: *Romania şi viitorul ei*]. De un Roman retras din viaţa publică. Bucuresci, Tipo-litografia Dor. P. Cucu, 1887, 28 p.

26. Ghika, Pantazi: *Raportul despre monumentele istorice.* (In) *Monumente naţionali.* Monastiri şi biserici ortodocse. Raporturi de da comisiunile întocmite pentru cercetarea lor. Partea I. Bucuresci, Tip. Statului, 1881 [pe copertă 1882], p. 5—162. (Ministerulu Instrucţiunii publice şi al Cultelor u).

27. Haşdeu, Bogdan Petriceicu: *Archiva istorică a Românei.* Collecţiune critică de documente assupra trecutului românu începîndu de la timpii cei mai depărtaţi şi pîne la annulu 1800. Tomu I, 1, 2, II, III [IV]. Bucuresci, 1865—1867, 5 vol. [legate în 2]

28. Haşdeu, B Petriceicu: *Iónu-Vodă cellu Cumplitu: aventurele, domnia, resbellele, mórtea lui: roilulu seu în istoria universală şi în viéţa poporului românu (1572—1574).* Cu unu portretu, trei planuri de bătăliă, uă cartă militară ,unu desemnu de attacu, duo genealogie, uă gravură de costumu şi duo fac-simile. Bucuresci, Impr. Min. de Resbel, 1865, XXI+264 p.+11 f. pl. *(Omenii mari ai României).*

29. Haşdeu, Bogdan Petriceicu: *Istoria critică a Românilor din ambele Dacie în secolulu XIV.* Tomu I. Vol. I—II. Bucuresci, Tip. lucrători asociaţi, 1873—1875, III+339 p. (I); III+76 p. (II) [leg. în 1].

30. Haşdeu, B. Petriceicu: *Originile Craiovei.* 1230—1400. Biserica St. Dumitru. O tradiţiune olténă şi o tradiţiune bănăţénă... Bucuresci Tip. laboratorilor români, 1878, VIII+63 p.

31. Hunfalvy, Paul: *Die Rumänen und ihre Ausprüche.* Wien u Teschen, Verlag von Karl Prochaska, 1883, 365 p.

32. Hurmuzaki, Eudoxiu de: *Documente privitóre la Istoria Românilor,* culese de... Bucuresci, sub ausp. Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice și ale Academiei Romîne, 1876—1892 (17 vol.); părți suplimentare, appendice.
Cu lipsuri.

33. Hurmuzaki, Eudoxiu Cavaler de: *Fragmente din Istoria Românilor.* Ediţiunea Ministerului Cultelor și al Invățăturilor Publice. Tomul I. Bucuresci, Socecu, 1879, 662 p.
Trad. de M. Eminescu ?

34. Hurmuzaki, Eudoxius Freiherrn von: *Fragmente zur Geschichte der Rumänen.* Band I—V. Bucuresci, 1878—1886, 5 vol.

35. Ionescu-Gion: *Ludovicu XIV și Constantinu Brâncovénu.* Studiu asupra politicei francese în Europa răsăriténă (1534—1688—1715). Bucuresci, Tip. Acad. Române, 1884, 4 f.+444 p.

36. *Istoria Moldo-Românieі* cu unu Fragmentu istoricu (Manuscrise vechi pe limba română, găsite în St-le monăstiri Kozia și Șerbănești). vol. I, Istoria Țerrei Românești. București, Ed. și Libr. George Ioanid, 1858, III+387 p.

37. *Istoria Patriei,* care cuprinde pe scurt istoria Daciei și istoria Moldovei, pînă la anul 1607, 134 f. în 4°.
Scris chirilic. Sec. XIX. B.A.R.P.R., Ms. rom. 564.

38. Istrati, Nicolae: *Despre puterea legislativă și privilegiile Principatelor Moldo-Române.* Partea a II-a. Sur le pouvoir Législatif et les Privilèges des Principautés Moldo-Roumaines, II. Iassy, Tipogr. Institutului Albinei, 1856, 64 p.

39. Kogălniceanu, Constantin: *Dragoș și Bogdan seu Întemeierea Principatului Moldovei.* Cercetare istorică. București, Socec, 1886, 25 p.

40. Kogălniceanu, Michail: *Cronicele României seu Letopisețele Moldaviei și Valahiei.* A II-a ediţiune... Tomul I—III. Bucuresci, Typogr. Dimitrie Gheorghiu, 1872—1874.

41. Kogălniceanu, M.: *Letopisițile Țării Moldovii.* Publicate pentru întîiași dată de M. Kogălniceanu. Tom. I—III. Iași [La Cantora «Foiei Sătești» și Institutul Albinei Românești], 1845—1852.

42. Lauriianu, A. Treb.: *Elemente de Istoria Românilorս,* pentru classele primarie. Ediţiunea a cincea. Bucuresci, Imprimeria Statului, 1863, VII+164 p.

43. [Laurian, A. T.]: *Die Romänen der österreichischen Monarchie.* Wien, Druck von Carl Gerold & Sohn, 1849, 143 p. (caiet I); 1850, 236 p. (II); 1851, 130 p. (III).

44. *Letopisețul Țării Moldovei* de Miron și Nicolae Costin. Sec. XVII, sfîrșit.
Ms. intrat în Biblioteca Academiei la 1892. 256 f. in folio [lipsă fila 1; numerotaţie pe pagini: 540]. Diferite însemnări: pe f. 517—518, notiţa lui G. Creţu despre vechii proprietari ai manuscrisului. B.A.R.P.R., Ms. rom. 492.

45. Maioru De Dicio-Sau-Martinu, Petru: *Istori'a pentru începutulu Romaniloru în Daci'a.* Ediţiunea a'treia, transcrisă cu litere latine. Budapest'a și Gherl'a, 1883, XLV+343 p. (Di'n scrierile lui Petru Maioru, edate de Societatea literaria «Petru Maioru» a junimei romane studióse d'in Budapest'a, vol. I).

46. *Notice sur la Roumanie,* principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, avec une carte de la Principauté de Roumanie. Paris, A. Franck, 1867, XVI+201 p.+1 f. h. (Commision princière de la Roumanie à l'Exposition Universelle de Paris en 1867).

47. [Odobescu, Al. I.]: *Notice sur les antiquités de la Roumanie et catalogue de l'exposition d'archéologie* [à l'Exposition Hniverselle de 1867]. Paris, A. Franck, 1868, 87 p.

48. Papazo[g]lu, Maior D.: *Evenimentele insurecțiunei elene și resculareа lui*

Tudor Vladimirescu cerând drepturile Românilor în anul 1821. Bucuresci, Tip. Naț., antrepr. C. N. Rădulescu, 1873, 30 p.

49. Pelimon, A.: *Bukur, istoria fundării Bukureștiloru.* București, Impr. Naț. a lui Iosif Romanov & comp., 1858, VIII+252 p.

50. Pic, Jos. Lad: *Ueber die Abstammung der Rumänen.* Leipzig, Verlag von Duncker et Humblot, 1880, [2] f.+288 p.

51. Picot, Émile et Georges Bengesco: *Alexandre le Bon,* Prince de Moldavie (1401—1433). Fragment d'une Histoire de la Moldavie depuis les origines jusqu'à la fin du XV-e siècle. Vienne, Adolphe Holzhausen, 1882, VIII+100 p.

52. Constantin Mihail Gehan Racoviță Vv. Mold. scrie episcopului de Roman, să cerceteze și îndrepteze pricina preotului Ștefan pentru moșia Vîrtopului din ținutu Nemțului.
Pecete mică chinovar. 1757 ianuarie 23. B.A.R,P.R., Documente 56 99.

53. Regnault, Elias: *Istorie politică și socială a Principatelor Dunărene.* Tradusă de Ioan Fetu. 2 vol. Iașii, Tip. «Buciumul romîn», 1856, 589 p. (I).; 292 p. (II).

54. *Requisițiunile pentru rezboiul român din 1877—78.* București, 1879.

55. Roesler, Robert: *Romänische Studien.* Untersuchungen zur ältern Geschichte Romäniens. Leipzig, Verlag v. Duncker et Humboldt, 1871, X+363 p.

56. Rousso, N.: *Suite ou supplément à l'Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes de M. Elies Regnault.* Bruxelles, Imprimerie de A. Labroue, 1855, VI+212 p.

57. Schmidt, Wilhelm: *Suczawa's historische Denkwürdigkeiten von der ersten historischen Kenntnis bis zur Verbindung der Bukowina mit Oesterreich...* Czernowitz, Druck von Rudolf Eckhardt, 1876, IX+276 p.

58. Slavici, Ioan: *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina.* Wien, Buchdruckerei von Karl Procharka in Teschen, 1881, 237 p.

59. Sturdza, Demetriu A.: *Memoriu asupra numismaticei romanesci.* Bucuresci, Tipografia Soc. Academice Române, 1878, 20 p. (Extract din *Columna lui Traian,* 1877, nr. 10—11).

60. Sturdza, D. A.: *Memoriu asupra portreteloru Domnilor Români.* Bucuresci, Tipografia Thiel et Weiss, 1875, 48 p.

61. Sturdza, Dimitrie A. și C. Colescu-Vartic: *Acte și documente relative la istoria renașterii României.* Actes et documents... Vol. I, VI, 1—2, VII—X. București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1889—.

62. Șincai din Șinca, Gheorghe: *Hronica Românilor și a mai multor neamuri* încîtu au fostu ele așa de amestecate cu Românii, cîtu lucrurile, întîmplările și faptele unora fără de ale altora nu se potu scrie pe înțelesu, din mai multe mii de autori în cursul de 34 de ani culeasă, și după anii de la Nașterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită. Tipărită de pe manuscrisul cumpărat de către... Grigorie Alecsandru Ghika, Domnitorul Moldaviei și hărăzitu Bibliotecei școalelor din Iași. [Biografia lui Gheorghe Șincai de A. Trebon. Laurianu]. Tom. I—III. Iassi, în Tipografia romîno-francesă, 1853—1854, 3 vol.

63. Șincai din Șinca, Gheorghe: *Chronica Românilor și a mai multor némuri* în cât au fost iale așa de amestecate cu Românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără ale altora nu se pot scrie pre înțeles. Din mai multe mii de autori ,în cursul a '34 de ani, culése și după anii de la nașterea Domnului Isus Hristos alcătuite. [Prefața de Gr. G. Tocilescu. Viéșa și operele lui G. Șincai de A. Papiu Ilariau]. Edițiunea a doua... Tomul I—III. Bucuresci, Tipografia Academiei Romne (Laboratorii Români), 1886, 3 vol.

64. Tocilescu, Gr. G.: *Inscripțiunea de pe patrafirul de la Stănesci.* Bucuresci, Tip. laboratorilor români, 1876, 14+1 f. pl.

65. Tocilescu, Gr. G.: *Istoria Română* pentru scólele primare de ambe-sexe. Cu o hartă și 24 tabele. Bucuești, Tip. Carol Göbl, 1889, VIII+280 p.

66. Vaillant, J. A.: *La Romanie,* ou Histoire, langue, littérature, orographie, sta-

tistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves... Tome I—III Paris, Arthurs Bertrand editeur, 1844, 3 vol.

67. Văcărescu, T. C.: *Luptele Românilor în resbelul din 1877—1878.* Bucuresci, Edit. Tip. Carol Göbl fiii, 1887 [pe copertă 1888], XV+675 p.+1 pl.+4 h.

68. Венелинъ Юрій: Влахо-болгарскія или дако-славянскія грамоты. Спб. Императорская Россійская Академія), 1840, 2 л. + XVIII + 359 с. + 20 вкл. (Venelin, Iurii, *Hrisoave valaho-bulgare sau daco-slave*).

69. Wickenhauser, F. A.: *Bochotin oder Geschichte der Stadt Cernäuz und ihrer Umgegend.* Heft 1. Wien, Druck vom L. W. Seidel et Sohn, 1874, 121 p.

70. Wickenhauser, Franz, Adolf: *Moldowa oder Beiträge zu einem Unkundenbuche für die Moldau und Bukovina. Abtheilung I:* (Die Urkunden des Klosters Moldowitza); II: Geschichte und Urkunden des Klosters Solka. Wien, Czernowitz, 1862—1877, 243 p. (I); 225 p. (II).

71. Wickenhauser, Franz Adolf: *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina.* Band I, 1—2; III-1; IV, 1—2; V-2. Czernowitz, Selbstverlag. 1881—1891, 7 vol.: Band I: Geschichte der Klöster Homor: Die Onufri, Horodnik und Petrautz; II, 1—2 Die Deutschen Siedelungen in der Bukowina; III-1: Geschichte der Klöster Woronetz und Putna; IV 1—2: Geschichte des Bistums Radautz und des Klosters Gross-Skit; V-2 Moldawisch und Russisch Kimpolung (Huzulen) und die Einwanderung Lippowaner.

72. Wolf, Andreas: *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau.* I—II Theil. Hermannstadt, bei Martin Hochmeister, 1805, XVI+286 p.+1 pl. (I); XVI+226[—260] p. (II).

73. Xenopol, A. D.: *Istoria Românilor din Dacia Traiană.* Vol. I. Iași, Tip. H. Goldner, 1888.

74. Xenopol, A. D.: *Resboaele d'intre Ruși și Turci și înrîurirea lor asupra țerilor române.* Vol. I—II. Jassy, Tipo-litogr. H. Goldner, 1880, XVII+219 p. (I); [1] f.+393 p. (II).

75. Xenopol, A. D.: *Teoria lui Rösler. Sludii asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană.* Iași, Tip. Națională, 1884, 300 p.
Cu dedicația autorului către Melchisedec.

XVIII. *GEOGRAFIE. ETNOGRAFIE*

1. Balbi, Adrien: *Abrégé de Géographie,* redigé sur un nouveau plan. Troisième édition. Paris, Chez Jules Renard et C-ie, 1850, 1364 p.

2. *Beautés de l'histoire des voyages* ou Le Laharpe de la jeunesse. Contenant les relations des voyages les plus interessants et des notices sur les moeurs, la religion, les usages des principaux peuples de la terre, rédigées d'après Laharpe, Humboldt, Peron, Macartney... Orné de douze planches. Tome I—II. Paris, Aug. Delalain, 1820, IV+492 p.+ f. pl. (I); 536 p.+6 f. pl. (II).

3. Bergner (Rudolf): *Rumaenien.* Eine Darstellung des Landes und der Leute. Breslau, J. U. Kern's Verlag, XI+412 p.+1 h.

4. Bufier [= Buffier]: *De obște Gheografie pe limba moldovenească scoasă depe Gheografie lui...* după orânduiala care acum mai pre urmă s-au așezat în academie de la Parizi... [Tălmăcită de pe limba italienească de Arhiereul Amfilohie Hotiniul]. Iași, 1795, 6 f.+230 p.

5. Cantemir, Prințul Dimitrie: *Descrierea Moldaviei.* [Prescurtare din viața P. D. Cantemir... de C. Negruțți]. Ediția a doa. Iașii, Tipografia franțezo-română, 1851, [2] f.+XIV+316 p.

6. Cantemir, Dimitrie: *Scrisoarea Moldovei.* Editată întâi la anul mântuirii 1825.. Reeditată la anulu 1868, de către T. Boldur Lățâscu. Iași, Imprimeria Adolf Bermann, 1868, 303 p.
Pe pagina de titlu are anul 1865.

7. *Congrés international des sciences ethnographiques* tenu à Paris du 15 au 17 Juillet 1878 No. 5 de la série. Paris, Imprimerie Nationale, 1881, 1035 p.

8. *Constantiniade ou Description de Constantinople ancienne et moderne.* Composée par un philologue et archéologue. Traduite du grec par M. R. Constantonople. Libr. Antoine Coromila et P. Paspalli, 1846, IV+218 p.

9. Cortembert, E.: *Le globe illustré.* Paris, Hachette, 1872, IV+ 120 p.+16 f. pl.

10. Диксонъ Вильямъ: Новая Америка. Сочиненіе въ двухъ частяхъ. Переводъ съ шестаго англійскаго изданія Съ восьмью рисунками, напечатанными въ Лондонѣ. Спб., Тип. „Н. Тиблена и Комп." 1867, 416 с.+8 илл. (Dixon, William, *America nouă*).

11. Ficșinescu, C. V.: *Critică asupra Geografiei județului Bacău,* lucrată de A. Gorjanu. Bacău, 1887, 32 p.

12. Filipescu-Dubău, Georgie: *Charta Principatelor Unite al[e] României, cu circumvecinele țări...* Iași, 1860, 150×160 cm.

13. Hensteen, Christoph u. Dr. H. Gebald: *Reise Errinerungen aus Sibirien.* Neue Ausgabe. Leipzig, G. Senf, 1865, VIII+215 p.

14. Huc und Gabel: *Wanderungen durch die Mongolei* nach Thibet zur Hauptstadt des Tale Lama. In deutscher Bearbeitung herausgegeben von Karl Andrée. Neue Ausgabe. Leipzig, G. Seuf, 1865, XXXII+360 p.

15. *Indicele comunelor României.* București, 1865.

16. Jellinek, Dr. Adolph: *Der jüdische Stamm.* Etnographische Studien. Wien, Herzfeld & Bauer, 1869, VIII+222 p.

17. Laurian, A. Tr.: *Atlante geografic,* după L. Bonnefont, adaptat pentru școalele române. Paris, Lanée, ed.; București, Socec, 1868, 1 pl.+20 hărți colorate.

18. Marsillac, Ulysse de: *Guide du voyageur à Bucarest.* Bucarest (ouvriers associes), t. a., VIII+219 p.+1 f. h.

19. Marsillac, Ulysse de: *De Pesth à Bucarest.* Notes de voyage. Bucarest, Typogr. des ouvriers associés, 1869, 162 p.

20. Moșescu, Pr. C. și P. Moysescu: *Geografia județului Brăilla...* pentru schólele primare... cu planul Brăilei. Braila, Tipogr. P. M. Pestemalgioglu, 1879, 36 p.

21. Норовъ, Авраамъ: Путешествіе по Египту и Нубіи въ 1834—1835 г., служащее дополненіемъ къ Путешествію по Святой Землѣ. Ч. I—II. Санктпетербургъ, Тип. Е. И. В. Канцеляріи. 1840, I л. + 380 с. +4 илл. (I); 390 с. + 15 илл. + 1 к. (II). (Norov, Avraam, *Călătorie prin Egipt și Arabia în anii 1834—1835*).

22. *Nouveau voyageur de la jeunesse dans les cinq parties du monde...* par M. l'Abbé L. G. Nouvelle édition. Paris, J. Langlume et Peltier, 1834, XV+392 p.

23. Pacu, Moise N.: *Cartea județului Covurlui.* Note geografice, istorice și îndeosebi statistice. Partea I și II. București, I. V. Socec, 1891, VIII+166 p.+1 pl.

24. Papazoglu, D.: *Atlas geografic al României.* Împărțită pe 32 districte. București, 1864, 32 hărți.

25. Papazoglu, Maiorul D.: *Călăuză pe rîul Dunări[i].* Din Pórta de fier pînă în Marea Neagră sau Esactă descriere a părții drepte și stânge, a acestui fluviu, istorică, politică și comerțială... Guide du voyageur de Séverin a la Mer Noire... [București], 1863, 58 p.+1 pl.

26. Park's, Mungo: *Reisen in Afrika.* Von der Westhüste zum Niger. Neu Bearbeitet von dr. Friedrich Steger. Neue Ausgabe. Leipzig, Vom G. Senf's Buchhandlung, 1865, XVI+322 p.

27. Quintescu, N. Ch.: *De la Bonn la Coblenz, pe apă și pe jos.* București, Tip. Academiei române, 1881, VII+48 p.

28. Rimet, St.: *Elemente de geografie.* Galați, 1870.

29. Rus, Ioan: *Icoana pămîntului* sau carte de geografie. Blaj, 1842, 3 vol.

30. Săghinescu, V.: *Manual de geografie* pentru clasa II-a primară urbană și a III-a rurală de ambele secse din județulu Fălciu, însoțită de notiță istorice locale

și de hartele respective. Ediţiunea a III-a corectată și îmbunătăţită. Iași, Tip. Naț., 1885, 31 p.

31. *Situaţiunea judeţului Vîlcea.* Bucureşti, 1890.

32. Stephanus, Byzantinus: *Genuina de urbibus et populis fragmenta.* Abrahamus Berkelius latinam interpretationem et animadversiones adjecit. Accedit Hannonis Carthaginensium Regis periplus. Graecae et latinae. Lugduni in Batāvis, apud Danielem a Gaesbeeck, 1674, 98 p.

33. Topchi [Colonel Gustave Roos]: *A travers l'Orient et l'Occident.* Récit de huit années de voyages en Espagne, Portugal, Grèce, Monténégro, Turquie, Bulgarie, Roumanie, Serbie, Hongrie, Autriche, Russie, Finlande, Suède etc. St. Petersburg, Eugerström, Paris, Nilsson, 1888, 183 p.

34. Vosgien [= Ladvocat, Abbé J. B.]: *Nouveau dictionnaire géographique universel...* redigé sur un plan nouveau. Par... le Chevalier de Roujoux... Paris, la librairie Classique, 1828, [2]f.+694 p.+7 hărţi+17 pl.

NOTĂ. — Cititorul este rugat să ţină seama de următoarele :

La pag. 1154, rîndul 23 de sus se va citi : foarte puţine de altfel care n-au putut fi cît de cît identificate. Manuscrisele ar merita

La pag. 1155, fişa nr. 8 repetă fişa nr. 5 cu inversarea autorilor.

La pag. 1156, rîndul 2 de jos se va citi : 23. Eliade-Rădulescu, Ion : *Biblicele* sau notiţii historice, philosophice, re-

XIX. *PUBLICAŢII PERIODICE*

1. *Adunarea naţională.* Directori: V. A. Urechia, T. Pascal. Bucureşti, Tip. Naţionala, 1869—70.

2. *Almanach de buzunar.* Bucureşti.

3. *Almanach de Gotha.* Gotha, 1872.

4. *Almanach ilustrat.* Bucureşti, 1886.

5. *Almanach literar.* Bucureşti, 1887.

6. *Almanach romîn* (lucrat după m-ssul lui J. Gorjan). Bucureşti, 1866.

7. *Almanahul cultelor.* Red. V. A. Urechia. Bucureşti, 1867 (2 vol.). (— *şi instrucţiunii publice,* 1864—65, —68, —85, —86) (4 vol.).

8. *Amvonul,* foaie bisericească... Red. Justin Popfiu. Budapesta, Tip. Érvövi, Oradea Mare, Tip. O. Hügel, 1868.

9. *Anale statistice ale Romîniei.* Ministerul de interne. Oficiul Statistic, 1869, —71, —80. **Continuare la *Anale statistice pentru cunoşcinţa părţii muntene din Romînia.***

10. *Anale statistice pentru cunoştinţa părţii muntene din Romînia.* Red. D. P. Marţianu. Bucureşti, Tip. «Nifon Mitropolitul», 1864—65, 67—68 (2 vol.).

11. *Analele Academiei Romîne.* Bucureşti, 1867— (34 vol.).

12. *Analele Institutului meteorologic al Romîniei.* Red. St. Hepites. Bucureşti, 1885—(2 vol.).

13. *Annuaire de la santé.* Red.: F. V. Raspail. Paris-Bruxelles, 1882.

14. *Annuaire. Roumanie.* Bucarest, 1890.

15. *Anuarul Asociaţiunii Liceului nou de domnişoare.* Iaşi, 1890.

16. *Anuarul Institutului pedagogic.* Bucureşti, 1868.

17. *Anuarul Serviciului sanitar din Principatele Unite Romîne.* Bucureşti, 1864.

18. *Archiva pentru filologie şi istorie.* Redactor şi editor: Timotei Cipariu. Blaj, Tip. Sam. Filtsch (Sibiu), 1867. (4 ani).

19. *Archiva istorică a Romîniei,* sub auspiciile Ministerului Justiţiei, cultelor şi instrucţiunii publice. Red. B. P. Haşdeu. Bucureşti, Tip. Statului, 1865, —67 (2 vol.).

20. *Arhiva romînească.* Foaie retrospectivă și trimestrială. Red. M. Kogălniceanu. Iași, ed. II, Tip. A. Bermann, 1860.

21. «*Asachi*», revistă științifică literară. Comitetul de redacție: Dr. D. Cantemir, I. Negre, V. Dogariu, L. Radu, V. C. Buțureanu. Piatra, Tipografia Județului Neamțu, 1881.

22. *Ateneul român.* Revistă literară și științifică. Girant: Iancu Gane. Iași, Tip. A. Bermann, 1860—61.

23. *Athencul romîn.* Red. V. Alexandrescu-Urechia. Iași, 1860—61, An. I (?).
Indicată separat, dar e o formă variată a publicației anterioare.

24. *Biserica Ortodoxă Romînă,* jurnal periodic eclesiastic. Comitetul de redacție: Președ. Arhiereul Ghenadie; membri: Ierodiac. Ghenadie Enăceanu și Protosing. Silvestru Bălănescu. București, Tip. Lucrătorii asociați, 1874—91 (16 vol.).

25. *Biserica și școala.* Red. Mangra. Arad, Tip. St. Gyulai, 1882.

26. *Buletinul instrucțiunii publice.* București, 1865—68 (?).

27. *Buletinul Ministerului instrucțiunii publice și al cultelor.* Secretar de redacție: Ion Vlădoianu. București, Tip. Socec și Teclu, 1884—85 (?).

28. *Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei.* Iași, Tip. «Buciumului romîn», 1857.

29. *Calendar.* Red. Pr. Gr. Musceleanu. București, 1863.

30. *Calendar Amicul poporului.* Red. B. Roman. Sibiu, 1864.

31. *Calendar așezat pe 7 planete.* 1858.

32. *Calendar geografic, istoric și literar.* Red. Dimitrie Bolintineanu. București, 1861.

33. *Calendar pe anul 1867.* Red. Ion Hălcoianu. București, 1866.

34. *Calendar pentru Romîni,* întocmit pe clima țarilor românești. Iași, 1859—61.

35. *Calendar perpetuu,* aplicabil la stilul nou și la stilul vechi. Red. Ion Hălcoianu. Roman, 1875.

36. *Candela,* jurnal bisericesc-literar. Red. Dr. V. Mitrofanovici și I. Vorobchievici. Tip. W. Kerekjarto, 1882—91.

37. *Columna lui Traian.* Revistă mensuală pentru istorie, lingvistică și psihologie poporană. Director: B. P. Hajdeu. București, Tip. Lucrătorii asociați, 1870—72, 1882—83 (4 vol.).

38. *Contemporanul,* revistă literară și științifică. Red. I. Nădejde. Iași, Tip. «Buciumului romîn», 1881 (2 vol.).

39. *Convorbiri literare.* Red. Iacob Negruzzi. Iași, Tip. Societății «Junimea», 1867.
15 volume.

40. *Curier de ambe-sexele.* Jurnal literar. Red.: Eliade. București, Tip. Eliade, ed. II, 1862, I—V.
Vol. V pentru 1844—47.

41. *Desbaterile Adunării constituante.* București, 1883.

42. *Desbaterile Adunării legislative a României.* București, 1866.

43. *Desbaterile Senatului Romîniei.* București, Imprim. Statului, 1864—67.

44. *Deutsche Mercur.* München, 1875—88 (8 vol.).

45. *Foaia Duminecii* spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe. Red. Ioann Barac. Brașov, Tip. I. Gött, 1837.

46. *Foaie literară* [Supliment la *Gazeta de Transilvania*]. Red.: George Bariț. Brașov, Tip. I. Gött, 1838.

47. *Foaie pentru minte, inimă și literatură* [Supliment la *Gazeta de Transilvania*]. Red. George Bariț. Brașov, Tip. I. Gött, [1838], fără indicația anilor.

48. *Foaia Societății «Romînismul».* Comitetul de redacție: B. P. Hașdeu, N. V. Scurtescu, T. P. Rădulescu, G. Dem. Theodorescu, red. Gh. Tocilescu. București, Tip. C. Petrescu — C. & I. Busnea, 1870, an. I din an, II num. 2—5.

49. *Foiletonul Zimbrului.* Supliment la «Zimbrul». Red. T .Codrescu și D. Gusti. Iași, Tip. «Buciumului romîn», 1855.

50. *Foița de istorie și literatură.* Red. B. P. Hașdeu. Iași, Imprimeria Statului, 1860.

51. *Gazeta de Transilvania.* Red. George Bariț. Brașov, Tip. I. Gött, 1871.

52. *Le glaneur moldo-valaque* — Spicuitorul moldo-romîn. Jurnal științific, literar și industrial. Dir.: G. Asaki. Iași, Tip. Institutului «Albinei», 1841.

53. Христіанское Чтеніе издаваемое при Санктпетербургской Духовной Академіи (*Lectură creștinească* <Revistă> editată pe lîngă Academia Teologică din Sanctpeterburg). Sanctpeterburg, 1868, 1870—90.

54. *Illustrierte Zeitung.* Leipzig, 1861.

55. *Isis sau natura.* Jurnal pentru răspîndirea științelor naturale și esacte, în toate clasele. Red. Dr. Iuliu Barasch. București, Tip. Colegiului Sf. Sava, 1856—59; 1862—1865.

Sub titlul *Natura,* red. D. Ananescu și Dr. C. Exarcu, Tip. St. Rassidescu.

56. *Jurnal de agricultură.* Red. Ioan Ionescu [-de la Brad]. Iași, Tip. «Buciumului romîn», 1857—58.

57. Кишиневскія епархіальныя вѣдомости (*Buletinul eparhiei Chișinăului*). Chișinău, 1867 și 1879, 1883—84—85.

58. *Legalitatea,* foaie politică, religioasă, literară și științifică. Red. P. Georgescu: București, Tip. Lucrătorilor asociați, 1866.

59. *Literatorul.* Red. B. Florescu, Alexandru Macedonski, Gh. M. Stoenescu. București, [1880—].

Fără indicația anilor.

60. *Magazin istoric pentru Dacia.* Red. A. Treb. Laurian și Nicolae Bălcescu. București, Tip. Colegiului național, 1845.

61. *Monitorul medicai.* Red. Dr. A. Vehnert. București, tip. A. Ulrich, 1863.

62. Москвитянинъ. Учено-литературный журналъ (*Moscovitul.* Revistă științifică și literară). Moscova, 1853 (12 vol.).

63. Периодическо списание на Българското книжовно дружество (Publicație periodică a Societății de cultură bulgară. Brăila, Sofia, Sredeț, Plovdiv, 1874.

In bulgărește.

64. *Portofoliul romîn.* Dir.: B. Florescu. București, Tip. Al. Grecescu, 1881.

65. Православное обозрѣніе (*Revista ortodoxă*). Moscova, 1867, 1868—74 (24 vol.).

66. *Predicatorul* (Jurnai eclesiastic). Red. Arhimandr. D. Dionisie și I. Venescu. București, Tip. Nifon Mitropolitul, 1857.

67. *Preotul. Red.* Monahii Climente Nicolau și Inochentie. Iași, Tip. «Buciumului romîn», 1861—62, —64.

68. «*Revista*», publicațiune literară ilustrată. București, Tip. Thiel & Weiss, 1888 (Nr. 7, 8 și 9, 2 vol.).

69. *Revista Carpaților.* Redactor: G. Sion. București, Tip. Jurnalului «Naționalul», 1860—61.

70. *Revista catolică.* Red. Dr. Vasile Lucaciu. Baia Mare, Tip. Michail Molnar, 1890.

71. *Revista pentru istorie, arheologie și filologie.* Director: Gr. G. Tocilescu. București, Tip. Academiei române, 1884—91 (6 vol.).

72. *Revista română pentru științe, litere și arte.* (Director Al. Odobescu). București, Tip. St. Rasidescu, 1861—63 (3 vol.).

73. *Revista teologică.* Red. C. Erbiceanu și Drag. Demetrescu. Iași, Tip. H. Goldner, 1883.

74. Русскій вѣстникъ. Журналъ литературный и политическій, издаваемый М. Катковымъ. (= *Crainicul rus.* Revistă literară și politică, editată de M. Katcov). Moscova, 1868 (11 vol.).

75. Русско-славянскій календарь на 1890 годъ. *(Calendar rus-slav pe 1890)*. Petrograd, 1890.

76. Славянское Обозрѣніе. Историко-литературный и политическій журналъ. *(Revista slavă.* Revistă istorică, literară şi politică). Moscova, 1892 (4 vol.).

77. Современная лѣтопись. Воскресныя прибавленія къ „Московскимъ Вѣдомостямъ". *(Cronica actuală.* Suplinent duminical la revista „Moskovskia Vedomosti»). Moscova, 1866.

78. Современный Листокъ *(Foaia contemporană)*. Petersburg, 1864—66 (3 vol.).

79. Странникъ. Духовный учено-литературный журналъ *(Pelerinul,* Revistă spirituală şi ştiinţifico-literară). Sanctpeterburg, 1863—66 (16 vol.).

80. *Tesaur de monumente istorice pentru România...* Red.: August Treboniu Laurian. Bucureşti, 1862—64.

81. *Traian,* ziar politic, literar, ştiinţific şi Industrial. Director: B. P. Haşdeu. Bucureşti, 1869.

82. Труды Кіевекой Духовной Академіи *(Lucrările Academiei Teologice din Kiev)*. Kiev, 1860—67; 1868—84.

83. Церковныя вѣдомости, издаваемыя при святѣйшемъ правительствующемъ Синодѣ. Еженедѣльное изданіе съ прибавленіями *(Buletinul Bisericesc* editat pe lîngă Sfîntul Sinod cîrmuitor, Publicaţie săptămînală cu suplimente). S. Peterburg, 1891, 1892.

84. Церковный вѣстинкъ, издаваемый при С.-Петербургской Духовной Академіи *(Buletinul bisericesc,* editat pe lîngă Academia Teologică din Sanctpeterburg). Sanctpeterburg, 1875—76, 1887—90.

85. *L'Union chrétienne.* Redacteur: Guélée, W. Paris, 1859—1892 (28 vol.).

Pe lista bibliotecii lui Melchisedec e trecut anul 1875.

86. Вѣстникъ славянскаго Общества *(Buletinul societăţii slave)*.

87. Воскресное чтеніе. Журналъ издаваемый при Кіевской Духовной Академіи. *(Lectură duminicală,* Revistă editată pe lîngă Academia Teologică din Kiev). Kiev, 1849—50, 1864.

88. Востокъ Христіанскій *(Orientul creştin)*. (3 vol.).

89. Временникъ *(Anuar)*, Lwów, 1890.

90. Всеобщій календарь на 1871... и 1873 годы *(Calendar universal pe anii...)*. Sanctpeterburg, 1871, 1873 (2 vol.).

91. *Zimbrul.* Director: A. Fotino. Iaşi, Tip. «Buciumului romîn», 1856.

N. GEORGESCU-TISTU

DOCUMENTARE

DOUĂ LOCAŞURI SFINTE DIN TRECUT : MÎNĂSTIREA PANAGHIA ŞI SCHITUL LĂCULEŢE

I. MÎNĂSTIREA PANAGHIA

În melancolia apusurilor unui sfîrşit de primăvară am încercat cîndva o scurtă călătorie la locurile unde odinioară se desfăşurau zidurile patinate de intemperii ale Mînăstirii Panaghia.

Oamenii mai tîrziu i-au spus «*schit*», dar în toate documentele vremii este trecută «*mînăstire*». Numele e grecesc şi înseamnă «*Prea sfînta*».

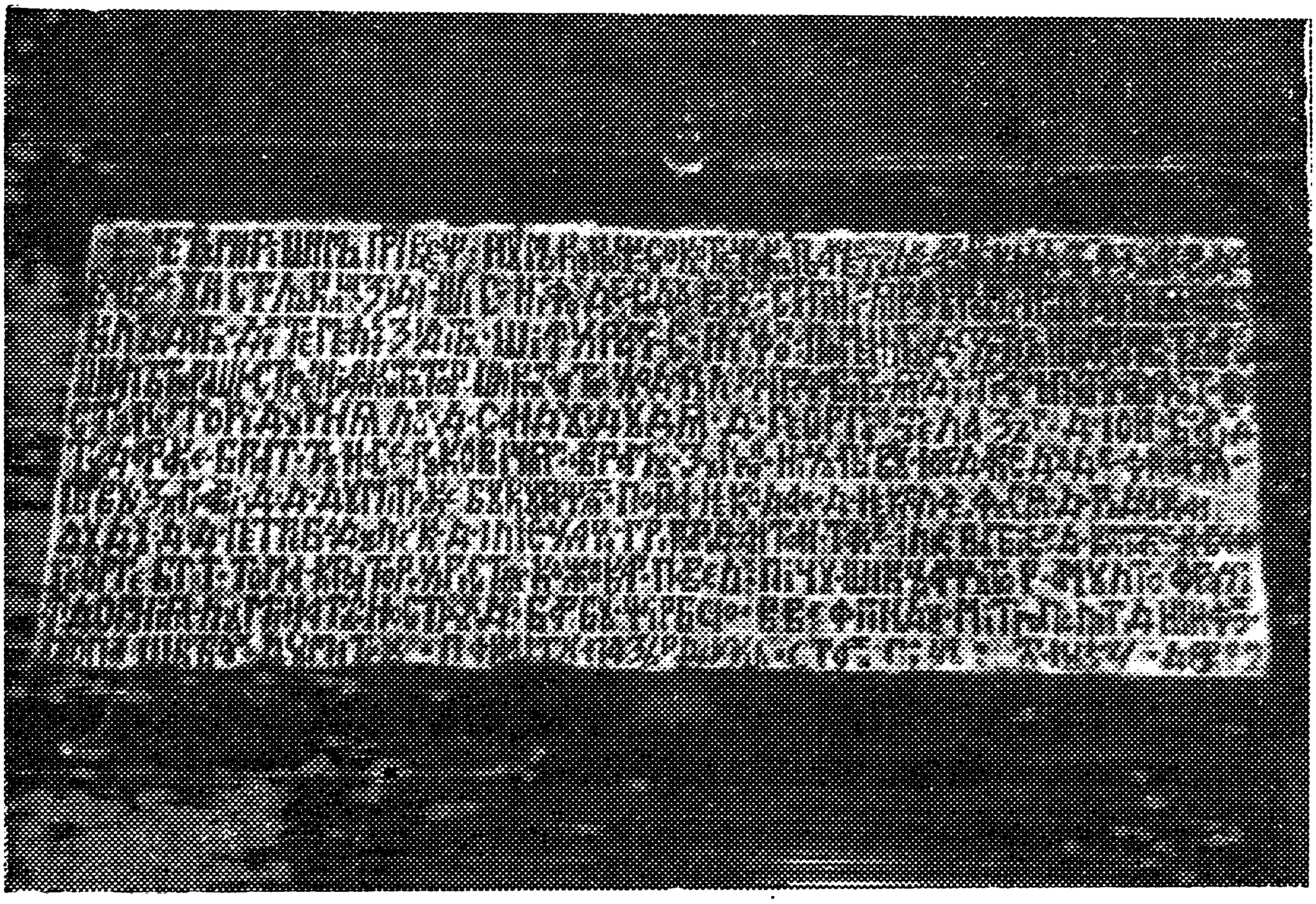
Pe aceste plaiuri dîmboviţene satele apar şi dispar în negura zărilor ca pe ecran : Viforîta, Răzvadurile, Golgota, Glodeni, Lăculeţe, Doiceşti, Aninoasa, toate de o vechime care se ridică pînă în secolul al XVI-lea.

În depărtări, priveliştile se mistuie singuratice. Caţaveicile dealurilor stropite cu toate nuanţele verdelui se pierd treptat-treptat în culise din ce în ce mai şterse. Culmile aci se alungă, aci se strîng burduf de armonică după fantezia naturii. Pe spinările lor, geografia peisajului a creat mantia şi perdelele codrilor. În fundurile smălţate ale văilor, cureluşele pîraielor, aşezările săteşti aşternute ghem, succesiunea pajiştilor şi cărările albe descopăr un peisaj unde viaţa svîcneşte sub felurite forme. Galbenul grîului dat în pîrgă, roşul de sînge proaspăt al macilor înfloriţi, albastrul cerului care se îmbracă cu tainele nopţii, umbrele în luptă cu lumina şi florile ca rupte din lucirile crepusculului dedau figuraţia teatrală a scenelor bucolice.

La Panaghia se merge pe drumul cotit din Valea voievozilor, printre livezi înflorite şi vii aromate. Întîi urci, apoi cobori şi iar urci prin adîncul ţihlelor, printre spinările a două dealuri către cotlonul mucegăit al istoriei. De veacuri şi veacuri, calea de la Tîrgovişte la Panaghia a fost aceeaşi. La fiecare pas calci pe cîte un rînd de cronică. Aici odinioară păşteau turmele şi se creau doinele. Astăzi se întind numai vii şi livezi. La urma urmelor, doar în acest unghi de ţară s-a plămădit o parte din

istoria Țării Romînești. În anii aceia de demult numai nevoia de apărare a silit pe oameni să se ascundă în țihlișul umbros al codrilor, deoarece acolo greutatea de pătrundere era mai mare și mai plină de riscuri. Pe atunci, cu greu se putea răzbate prin văgăunele dealurilor frămîntate. Către calea Ialomiței, dimpotrivă, drumurile fiind deschise, urgia tabunurilor, episoadele sîngeroase și suflul vremurilor tulburi contribuiau ca viața să se ia la întrecere cu epicul.

Așa se ajunge la locul unde se cheamă Colina Panaghiei. Se vede

Pisania bisericii Sfîntul Nifon-Sîrbi din Tîrgoviște

treaba că nu fără socoteală ctitorul a găsit cu cale să înalțe în acest loc zidurile mînăstirii pe care zadarnic le căutăm astăzi.

Numai cînd cineva sosește pe puntea obcinilor Gorgotei, după ce a urcat ulicioarele strîmbe ale cătunului ce-i poartă numele, înșiruite cu case în arhitectura obișnuită a satelor de deal și de unde orizontul se deschide nestingherit către cătărămile munților — abia atunci simte cum gîndurile i se contopesc cu ochii. Peste vale, cocoțată într-un pripor de deal, fosta Mînăstire Golgota — acum biserică de mir — se pierde învăluită pe nesimțite în cearșaful cețurilor.

Vremea însă a mutat mereu lucrurile și strămutînd oamenii a stins aici pînă și amintirile. Rar s-a văzut o dispariție mai totală. Întregul peisaj este totuși încîntător, deși atmosfera pare de țintirim. Lipsesc doar crucile. Deziluzia de a nu pipăi vre-o urmă materială — zidurile

căzute în ruină la începutul secolului al XIX-lea și lespezile stropite cu sînge au fost fărîmițate și transportate apoi piatră cu piatră la 1852 în Tîrgoviște, pentru a servi păreților bisericii Sfîntul Nifon-Sîrbi [1] ce se ridicau a doua oară — dovedește zădărnicia lucrurilor omenești.

Într-o livadă oarecare — din cătunul cu același nume de parcă te-ai crede în grădian Ghetsimani — printre arborii ce-și scutură florile, licăresc cîțiva colți roșii de cărămidă ce rînjesc din iarbă grasă. E o liniște ciudată. Aspectul impresionează. Se simte în adevăr mîngîierea peisajului trist. Așa, cum în alte părți, unde vechile așezăminte erau odinioară de izbeliște, aici cuvîntul nu s-a mai purtat din generație în generație, căci amintirile s-au șters de mult precum se împrăștie fumul colibelor în bătaia vîntului.

Cînd au amuțit oare clopotele Panaghiei pentru totdeauna ? Bătrînii satului întrebați, ridică din umeri. În locul lor, sunetul discret al frunzelor de plop acopăr tăcerea. Paragina este opera unui secol în urma noastră. Negreșit, o dramă zguduitoare trebuie să fi cuprins arhitectura construcțiilor cu largi perspective, vechea clădire de zid din secolul al XV-lea, chiliile cu cerdacele muntenești, acareturile și chiar mormintele, de nu se mai cunosc nici locurile unde foiesc de obicei viermii pămîntului. Dacă a fost o construcție de stil sau nu, cine poate ști ? În veșmîntul de lumină care curge potop de pretutindeni, mă întorc cu gîndul la vremea jugului apăsător al feudalismului cu înăsprirea angaralelor și intensificarea diferențierii de clase. Atunci, au fost așezate temeliile mînăstirii. Să fi avut, oare, zidurile îmbrăcămintea și ornamentarea minunată în piatră, pisaniile săpate caligrafic, împletiturile nervurilor cu profile rotunjite ca la Dealu ? Formele arcuite și zimții torului de cărămidă, care să alerge și să cuprindă biserica în cingătoare caracteristic epocii ca la Golgota ? Țesătura motivelor geometrice și ilustrațiile din iconografia biblică în spiritul teologic tradițional bizantin muiate în aur și strălucitoare ca la biserica sfetnicului lui Matei Basarab Vv, Buzinca, din Tîrgoviște ?

«*Hîrțoagele moșnenești a căror lumină de înțăles arde încă la mormîntul altor vremi*» — aici lipsesc cu desăvîrșire, cum a dispărut și golul încăperilor însuflețite de glasurile soborului monahicesc. Istoria nu a lăsat nici o urmă.

Am schițat altădată trecutul Mînăstirii Golgota așezată la o palmă de loc. Dar cel puțin acolo zidurile s-au păstrat și biserica funcționează, deși poartă povara unei jumătăți de mileniu. Pe cînd Panaghia nerezistînd acelorași exigențe violente, îi lipsește pînă și ideea istorică materializată, care trebuia să se continue cel puțin prin gîrliciurile tainițelor prăbușite. În această privință, s-ar părea că un blestem s-a abătut asupra-i precum în vremea biblică au pierit — dacă îmi e îngăduită comparația — zidurile templului lui Solomon și cum s-a șters slava Ierihonului.

1. *Anuarul arhiepiscopiei Bucureștilor cu date statistice pe anul 1941,* Tipografia Mînăstirii Cernica, p. 362 ; Dr. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviștea, schițe istorice și topografice,* Oradea, 1929, p. 34.

Asupra ctitorului, părerile sînt împărțite și cu drept cuvînt. În sărăcia de știri care o privesc, avem în față, pe de o parte hrisovul din 21 mai 1692 (anexa I) dat de Constantin Brîncoveanu Vv. care prevede că *«a fost înălțat din temelie de răposatul Udrea Banul»* ; iar pe de altă parte, îi stă împotrivă documentul din 15 decembrie 1585, prin care sfatul orașului Tîrgoviște înfățișat prin județ și 12 pîrgari, atestă că «*jupan Mihai a dăruit toate ocinile și a dat cinstitei mînăstiri numită Panaghia, care este zidită de el, ca să fie ocină de ohabă și de hrană sfintei mînăstiri*»

Mînăstirea Nucet, ruinele egumeniei grecești

(anexa II). Dar, chiar dacă am admite și am lua ca adevăr afirmația documentului brîncovenesc citat mai sus, pare totuși de neînțeles cum în testamentul lui Udrea banul din 1598, august 21 (anexa III), nu se constată nici o mențiune că ar fi ctitorul mînăstirii, deși izvodul zapisului îi prevede dania întregii sale averi. Or, această lipsă în nici un caz nu poate fi considerată ca o omisiune întîmplătoare. Întîi, că după tradiție, documentele de asemenea natură indicau totdeauna pe autorul fundației, iar în al doilea rînd, cum putea Udrea banul, care era un sfetnic de frunte în divanul Țării Romînești — brațul drept al lui Mihai Viteazul Vv. — să-și apropie calitatea pe care nu o avea.

Rămîne deci admisibilă concluzia că adevăratul ctitor al Panaghiei a fost «*jupan Mihai*», mai cu seamă că documentul brîncovenesc apare cu o sută și șapte ani mai tîrziu decît acel dat de sfatul orășenesc al Tîrgoviștii. Nu cumva oare i se atribuie ctitoria lui Udrea banul pe mo-

tivul că fiind cel mai apropiat coborîtor în linie bărbătească din *«jupan Mihai»* își asumase toate obligațiile de întreținere, înzestrare și patronatul sfîntului locaș unde dorea să se odihnească după trecerea din viață ? Altfel, nu se explică pentru ce atît N. Iorga cît și V. N. Drăghiceanu pun pe seama lui ctitoria Panaghiei [2]. Numai C. C. Giurescu, mai circumspect, ferindu-se să dezlege această întrebare scrie *«că tot Matei Basarab la 3 decembrie 1640 întărește mînăstirea Panaghia mai multe sate ce-i fusese dăruite de Udrea banul, care a și fost îngropat în acest sfînt locaș»* [3].

Cine a fost *«Jupan Mihai» din care se trag boierii Băleni»*, nu este greu de aflat cînd cunoaștem că *«în divanul domnesc a lui Radul Voevod Basaraba sin Vlad Voevod... este primul Bălean de care se vorbește la anul 1468»* [4].

Un *«Petru ban de Băleni»* apare de asemenea într-un alt hrisov din 1582, bunicul banului Udrea *«hatman»* pe vremea lui Mihai Viteazul Vv. — de drept întemeietorul uneia dintre cele două ramuri ale Bălenilor.

Bucurîndu-se de încrederea totală a marelui voievod, banul Udrea a fost poate singurul dintre sfetnicii care i-a rămas devotat cu o credință îndîrjită chiar și după moartea sa năpraznică din Cîmpia Turzii. Învrednicindu-se prin necontenite slujbe, în 1598 este trimis împotriva turcilor întăriți în cetatea Nicopolului de sub comanda fostului beglerbeg de Bosnia — Haviz-pașa. Trecînd Dunărea în fruntea unui corp de oaste alcătuit din moldoveni, cazaci și munteni îi bate lîngă Nicopol la satul Chiselești. S-a întors apoi într-acea laudă și bucurie în tabăra lui Mihai de la Caracal [5].

În octombrie 1599 a participat din nou ca comandant al celui de-al doilea corp de oaste cu Baba Novac și frații Buzești în bătălia strălucită de la Șălimbăr ; iar în 1600, ca semn al prețuirii de care se învrednicia, este numit în locotenența domnească din Moldova, la Iași, împreună *«cu credincioșii căpitani pe care (Mihai) îi lăsase spre paza acestei a treia țări a crăieștii sale cununi : Baba Novac, Mîrzea, Deli Marcu și Sava Armașul»* [6].

După ce steaua marelui voievod a început să apună, cînd acum turcii deveniseră amenințători și după ce Simeon Movilă a fost înscăunat pe tronul din Tîrgoviște cu ajutor polon și Buzeștii îl părăsiseră pe Mihai Vodă, în lupta ce s-a desfășurat lîngă Curtea de Argeș cu polonii, Udrea, cu nezăbavnică grabă asigură retragerea voievodului în Transilvania. Un istoric povestind faptele petrecute acolo, spune că Simeon Movilă *«lovi*

---

2. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Rominiei,* vol. II, București, 1908, p. 363, și *Istoria Bisericii romîne și a vieții religioase a romînilor,* vol. I, București, 1908, p. 412 ; V. N. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din județul Dîmbovița,* București, 1912, p. 27.

3. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor,* vol. III, p. II, București, 1946, p. 665.

4. O. G. Lecca, *Familiile boerești romîne,* București, 1898, p. 21 ; V. N. Drăghiceanu, *op. cit.*

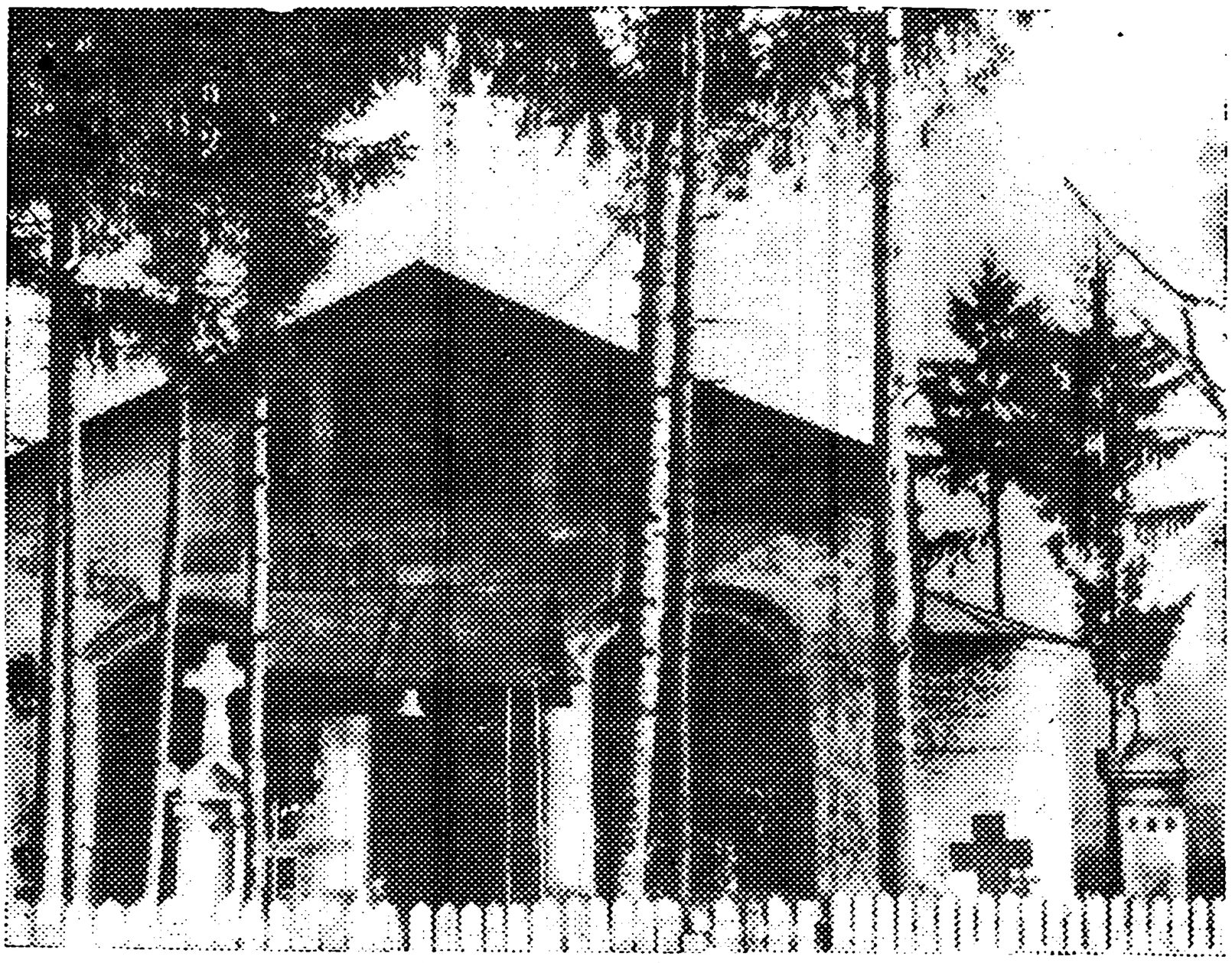
5. N. Bălcescu, *Romînii sub Mihai Viteazul,* ediție nouă de Alex. Lapedatu, tip. Carol Göbl, București, 1908, p. 214.

6. Alex. Lapedatu, *Din zilele de cădere ale lui Mihai Viteazul,* tip. Carol Göbl, București, 1908, p. 3.

cu noroc şi împrăştie mai întîi trupele de strajă ale lui Udrea Spătarul, care «pînă în trei ori şi-au dat război cu leşii» [7].

Sfîrşitul acestui mare viteaz — subiect de dramă ca şi întreaga lui viaţă — s-a întîmplat în mai 1601 [8]. Punînd la cale mişcarea de răzvrătire *«împreună cu Negrea Clucerul şi Stoichiţa postelnicul,* pentru izgonirea din scaun a uzurpatorului Simeon Movilă, şi fiind descoperit, au căzut în prinsoare şi *«plătiră cu capetele cutezanţa lor»* [9].

A fost înmormîntat după dorinţa prevăzută în testamentul din 1598

Brăneşti — raionul Tîrgovişte, biserica Sfîntul Nicolae construită în 1859, unde a fost depusă mai tîrziu crucea salvată din biserica Schitului Lăculeţe

— deci înainte de lupta de la Nicopol : *«de voi peri la război şi cari din călugări nu vor căuta de trupul meu să-l îngroap[e] în sînta mănăstire»*... (anexa III).

Fără urmaşi, nimeni nu i-a înfrînt voia care sună astfel : *«acestea ce sînt mai sus zise sate, eu le-am dat în mîna jupănesei mele, anum[e] Muşa, ca să le fie dup[ă] moartea mea şi ca să mă pomenească dup[ă] moarte. Iar de se va mărita sau va muri, nime dentr'ale mele bucate şi dentr'ale mele moşii să n'aibă treabă, ci numai să aibă a lua frate-meu Maximul şi Bălenii partea mea toat[ă] şi soru-mea Grăjdana să ia Leurdenii şi Bercenii, partea mea toat[ă], iar alte sate şi ţigani să fie toat[e] la sfînta mănăstire ce scrie mai sus»* (anexa III).

7. *Ibidem,* p. 19.
8. Alex. Lapedatu, spre deosebire de C. C. Giurescu, indică luna martie ; *Ibidem,* p. 66.
9. *Ibidem.*

Înrudit prin «*Jupan Mihai*» cu Gherghina pîrcălabul, cu care, se spune, că erau frați — «*mare castelan al faimoasei cetăți Poenari*» [10] — unicul său chip zugrăvit, rămas amintire urmașilor, se poate vedea și astăzi zugrăvit în Mînăstirea Nucet, ctitoria fostului pîrcălab, pe peretele din stînga cu «*căciula pe cap*», alături de banul Grigore Băleanu [11].

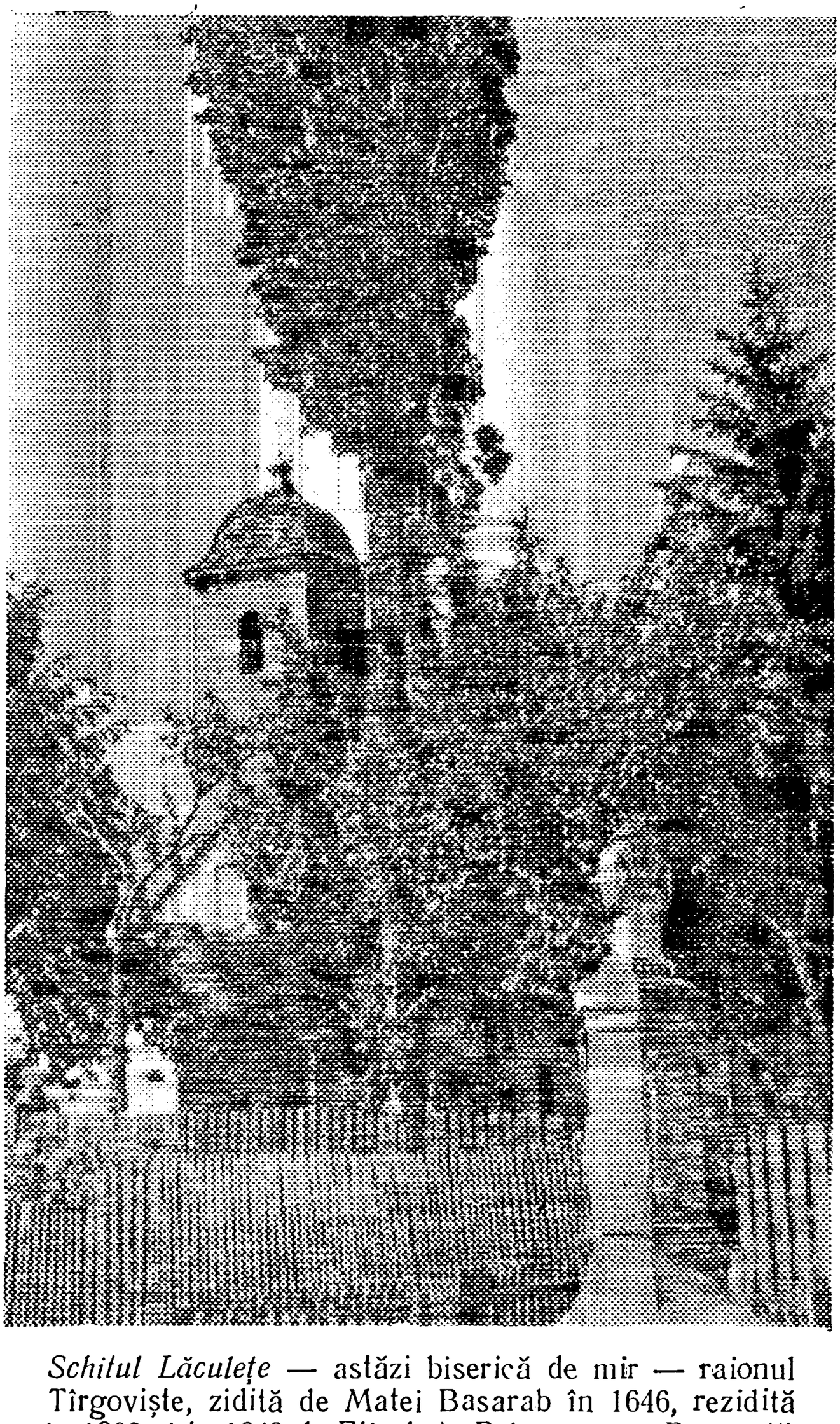
Prezența chipului său la Nucet se explică prin aceea că Panaghia era metocul acestei mînăstiri. Acum, e de văzut, care dintre cei trei Grigore Băleanu, urmașii lui Udrea, este cel zugrăvit, căci un Grigorașcu Băleanu vel postelnic și apoi mare ban al Craiovei era ginerele lui Șerban Cantacuzino Vv ; cel de-al doilea Grigore Băleanu mare vornic și apoi mare ban, fiul lui Grigorașcu, a avut de soție pe Maria Brîncoveanu, fiica lui Manolache Brîncoveanu, mare logofăt, mort în 1807 ; iar al treilea Grigore, născut la jumătatea secolului al XIX-lea, a fost inspector al Eforiei Spitalelor. Noi înclinăm să credem că figura înfățișează pe cel de-al doilea dintre Bălenii menționați.

Asupra întîmplărilor petrecute în trecutul Panaghiei nu avem decît prea puține informații. De presupus, că în afară de pacostea deselor invazii străine care au încălcat și jefuit curtea domnească a Tîrgoviștii și au dat iama prin toate mînăstirile bogate din apropiere, o calamitate și mai dezastroasă a fost invadarea și acapararea bunurilor și conducerii instituțiilor religioase de către egumenii și călugării greci, pe care N. Iorga i-a numit cu drept cuvînt «*boerimea cea cu rasă*». Altfel, nu s-ar fi hotărît Matei Basarab Vv. să dea Mînăstirii Panaghia la 3 decembrie 1640 cunoscutul hrisov prin care dezvăluie pacostea grecizării sfîntului locaș, din care extragem următorul pasaj :

«*Iar dac-au încăput egumenii străini greci la Panaghia* — spune voievodul — *și-au petrecut și eu risipit și au vîndut și moșii și bucate și tot și au ascuns și cărțile mînăstirii de moșie. Deci le-au aflat călugării, acum cu colac, ce au venit înaintea domniei mele în divan de se'au citit tot pre rînd pre aceste moșii ce scriu mai sus...*» [12]. Și doar averea Panaghiei era destul de însemnată, căci, în afară de helești eul, terenurile și casele cumpărate cu bani de la diferiți orășeni din Tîrgoviște (anexa II) și de «*curătura*» aflată lîngă «*sfînta mînăstire*» primită de la Mînăstirea Golgota, în schimbul «*unui pahar de argint de 56 drahmuri, de doi galbeni și un taler de argint*» (anexa IV), mai obținuse de la banul Udrea ca danie, atît prin testamentul din 21 august 1598 cît și prin documentul de recunoaștere ca proprietate a mînăstirii din 9 iulie 1601, satele : Lunga, Culcații, Mărcești i, Mărculești i, Fălfăești i și Racovița — scris de Radu Clucer, Stoica postelnic și Radu postelnic (anexa V) — cum și alte sate și ocine prevăzute în hrisovul de întărire dat de către Alexandru Voievod la 17 iunie 1617 (anexa VI).

10. O. G. Lecca, *op. cit.*, p. 21.
11. N. Iorga, *Inscripții...*, vol. II, p. 363.
12. C. C. Giurescu, *op. și vol. cit.*, p. 665.

Cînd m-am hotărît să părăsesc vrăjitul orizont al munților depărtați, o boare răcoroasă împrospăta aerul de seară. Sunete subterane și zăngănituri de lanțuri răzbeau de la sondele ce-și înălțau triumfător turlele către ceruri. Muncitorii trudeau și se încordau mereu în cadența de tic-tac a pompelor. Pe vale, se întorceau turmele de la pășune. Încet-încet, umbrele nopții își lăsau cortina peste întreg cuprinsul.

Schitul Lăculețe — astăzi biserică de mir — raionul Tîrgoviște, zidită de Matei Basarab în 1646, rezidită în 1802 și la 1849 de Elisabeta Brîncoveanu. Renovată în 1910, 1937, 1938. Vedere generală a cuprinsului

II. SCHITUL LĂCULEȚE

Așa se numea odinioară ctitoria lui Matei Basarab Vv. și a soției sale Elina Doamna, zidită în timpul domniei lor după o bătălie victorioasă, deși «*nu e trecută în cronica țării*» [13]. De altfel, nici în documentele epocii nu o prea găsim pomenită. Și-a luat denumirea după smîrcurile și băltoacele presărate pe strachina văii, care a adăpostit mai tîrziu satul de astăzi.

În această regiune, sistemul văilor înguste, născute de pe urma suprafețelor de desprindere și a eroziunilor îndelungate a creat o serie de jghiaburi, de ochiuri verzui de mlaștină, ape grămădite sub povîrnișuri acoperite cu mătasa broaștei și rogozuri. După curgerea vremii, unele lăculețe au dispărut prin drenare naturală, altele au secat și s-au scurs în rătăcănile pămîntului. În locul lor a apărut zavesca înflorită a suhaturilor și crîngăturile, pe cînd ghebele dealurilor

13. N. Iorga, *Istoria Bisericii romîne...*, p. 289.

s-au învelit cu păduri rămase pîlcuri după defrișările sălbatice făptuite cu mulți ani înaintea celui dintîi război mondial.

Într-o astfel de văgăună, chiar de unde pornește valea, ferită de prea multă arșiță vara și adăpostită de viscole iarna, în sărtarul dealului Iuda, și-a găsit cuib Schitul de călugărițe Lăculețe. Distanța de la curtea domnească a Tîrgoviștei și pînă unde «*cu adevărat în locul acesta este Domnul*» [14], nu pare să fie peste cale de lungă : un ceas de trap pe valea Ialomiței pînă la vadul din dreptul satului Vulcana Pandele, iar de acolo, prin desimile și pe sub bolțile codrului, pe cărări bătătorite și peste pieptul dealului se ajunge în pervazul dumbrăvii de stejar poreclită din vechi Sălașul Lupilor.

Satul Lăculețe, cu casele înghesuite, de «*tip compact*», prins în subsuorile a două dealuri și clădit de poslușnicii egumenești în spațiul fostelor bordeie de robi, de globnici și de argați mînăstirești, hrentuit de viiturile șuvoaielor, s-a dezvoltat cu mult mai pe urmă. Cum în acele vrăjmașe vremi, din cauza podghiazurilor tătărăști viața se mutase în păduri, unde vuietele mulțimii încetau, aici se desfășura un decor elegiac care trăiește și astăzi : barize de flori în culoarea untdelemnului, năframe de pajiști înrourate, urme de stîni, svonul tălăncilor și aroma teilor. Mai tîrziu, locul s-a chemat «*La Mavru*», după grecul stăpîn al moșiei. Pe canavaua istoriei este același Mavros — biv vel paharnic — care apare ca martor în divanul din mai 1779. Un Iordache Mavros îndeplinea în Moldova pe la 1793 slujba de vel căminar, iar cel menționat întîi, «*a fost probabil tatăl faimosului director al carantinelor în epoca regulamentară — Nicolae Mavros — arheolog și numismat, om de încredere a lui Kisselef, care pe la 1876 dobîndește titlul de comite rusesc*» (I. Filitti).

Am stăruit asupra lui «*Mavru*», deoarece, împotriva tuturor așteptărilor, locuitorii au uitat denumirea veche și au păstrat în schimb — cu toată transformarea condițiilor de viață — numele aceluia de care a fost legată sarcina asupririi feudale. Astfel de topice sînt presărate oriunde țărănimea a fost vlăguită de muncile boierești și i s-a stors prin biruri pînă și comîndul bătrînilor aflați pe patul morții.

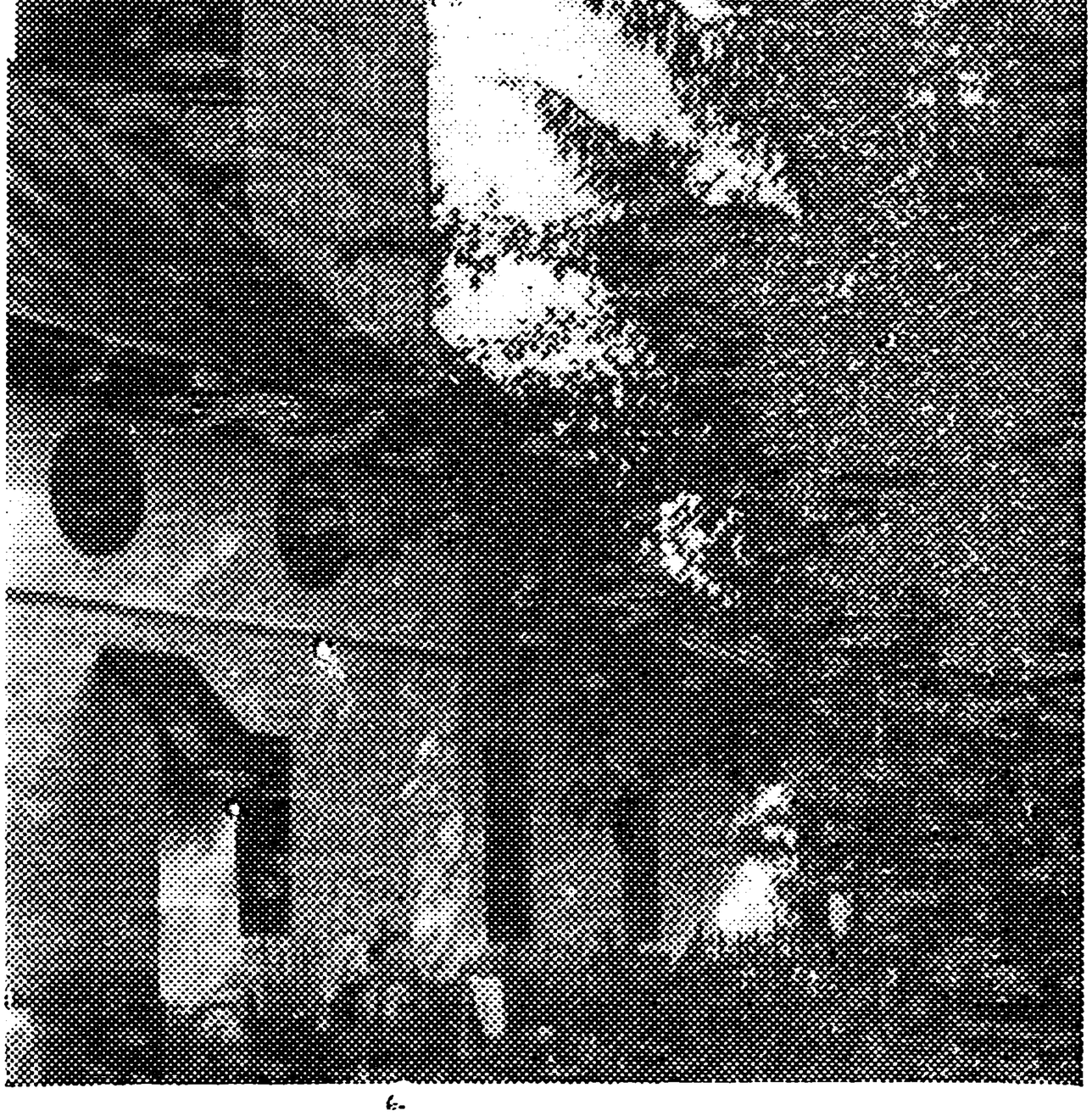
Dar, lăsînd la o parte pe Mavru și Sălașul Lupilor, de mirat lucru, schitul a dispărut de mult, ras de pe fața pămîntului printr-o întîmplare tristă adeverindu-se ca o proorocire cuvîntul, ce stă scris în cronica lui Grigore Ureche, «*că nimic să nu fie stătător pe lume*». În locul lui s-a țesut o legendă și au rămas cîteva pietre tocite de timp și unele crîmpeie de zid mutilate, acoperite de troscot și care, după felul cum conturează planul, pot îngădui imaginarea proporțiilor fostei biserici. Restul, zace în imensul sarcofag al pămîntului.

Legenda însă cuprinde o lume de gînduri. Firește, că aici nu poate fi vorba de o născocire, cînd au fost salvate unele reminiscențe materiale, care fac legătura între adevărul istoric și adăugirile populare. Iată cum

14. Geneza XXVIII, 16.

s-au petrecut faptele : «*ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni*» — cum spune I. Neculce.

Într-o duminică de vară, pe cînd se săvîrșea la schit Sfînta Liturghie, s-a auzit mai întîi o bufnitură surdă și s-au înțeles cîteva semne neliniștitoare, iar pămîntul desprinzîndu-se din țițîni a început să se coboare împreună cu zidurile bisericii. În ceasul acela de groază, credincioșii cîți se aflau înăuntru, credeau că a venit vremea de apoi. Preotul însă, cu stareța și cele 16 maici, nu și-au pierdut cumpătul și folosindu-se de clipa cînd s-a surpat o parte din malul de către ușă, s-au salvat mai înainte de a se consuma catastrofa în întregime. Preotul Voilă — căci așa se numea — a scăpat îmbrăcat în veșminte cu crucea în mînă, stareța Eftimia cu icoana Maicii Domnului, iar călugărițele, fiecare cu ce a apucat să ia în grabă, căci de îndată au pornit din deal în avalanșă clidurile pămîntului, care împreunîndu-se, au acoperit întreaga biserică și toate locuințele din imediata apropiere, la o adîncime de 5 stînjeni și pe o suprafață de 30 stînjeni. După aceea, o tăcere s-a așternut peste tot cuprinsul. Călugărițele s-au adăpostit prin satele vecine,

Schitul Lăculețe. Biserica. Vedere la sud

iar stareța a agățat icoana într-un carpen din marginea lacului aflat nu departe de locul unde s-a produs nenorocirea. Carpenul, care își are legenda lui, a trăit încă multă vreme. Cînd s-a clădit noul schit, trunchiul a rămas lipit de zidul bisericii unde se afla strana din dreapta, icoana a fost dusă la Tîrgoviște și de acolo transportată mai tîrziu cu mare alai și rugăciuni la București și încredințată Așezămintelor Brîncovenești ; iar crucea a fost luată spre păstrare la biserica Bunavestire din București.

Pe dată, au alergat gonaci la cetatea de scaun din Tîrgoviște în știrea lui Vodă. Cînd a auzit Matei Basarab Vv, care cunoștea în cît «*de mică clipeală stau lucrurile omenești*», s-a tulburat tare și asprit de durere a făgăduit că va clădi un nou schit. Iar după ce spaima a trecut, călugării-țele n-au mai adăstat multă vreme și s-au risipit la Mînăstirea Viforîta, căreia Lăculețele îi era metoc.

În puțină vreme, Matei Basarab Vv împlinindu-și făgăduiança a înălțat de iznoavă biserica de astăzi chiar lîngă carpenul unde era prinsă icoana Maicii Domnului. Un lucru a fost însă greu — și legenda adaugă — că pentru secarea lăculețului din preajma carpenului, meșterii au fost siliți să transporte și să arunce în baltă multe care cu pămînt, cărbuni, var și piatră pînă ce terenul a rămas neted și potrivit să suporte noile construcții. Apoi, după ce biserica a fost terminată și tîrnosită, călugării-țele au revenit cu carte semnată de egumenă la locul unde primiseră, la început, metaniile.

Despre modul cum se înfățișa biserica schitului dispărut nu a rămas nici un amănunt scris. Că era din zid — cărămizi și bolovani de piatră prinse în mortar viu — o dovedesc fragmentele de ruini descoperite și dezvelite parțial și recent de către fostul paroh al satului Lăculețe — preotul Gh. Ionescu — și subsemnatul. Tradiția transmisă prin locuitorii bătrîni îi atribuie o turlă nu prea înaltă și acoperișul de șindrilă.

E de bănuit că arhitectura nu putea fi străină de tipicul secolului al XVII-lea și îndeosebi de stilul specific tuturor ctitoriilor lui Matei Basarab Vv.

Acum, se caută explicația cauzelor care au provocat scufundarea. Pînă în prezent nimeni nu a încercat la fața locului un sondaj amănunțit al terenului. Se cunoaște însă, și realitatea o dovedește mereu, că aici terenul este fugitiv și într-o continuă deplasare. De aceea, deocamdată vina se aruncă asupra rețelei hidrografice subterane și probabil asupra vreunei caverne, care, subminată de ape s-a prăbușit antrenînd suprafața și cu ea clădirile aflate deasupra. Scormonindu-se măruntaiele pămîntului, poate s-ar descoperi adevărata pricină a dezastrului și o dată cu ea ar apărea zidurile reci, contraforții gotici, cadrele ferestrelor și ușilor de piatră cu împletitura ciubucelor, vechea zugrăvire bizantină, icoanele suflate cu aur, candelele de argint făurite cu ciocanul de zlătari și poate, cine știe, ce alte odoare de preț.

În ceea ce privește a doua ctitorie a lui Matei Basarav Vv., la prima vedere atenția este cerută să identifice ce anume și cît s-a păstrat original din construcția de formă dreptunghiulară — sprijinită de către trei contraforți gotici pe fiecare latură mare și unul în dreptul altarului — în afară de frontispiciul eu cadrul de piatră ancastrat în zidul de miazăzi, care cuprinde pisania de la 1646, singurul document autentic. Iată conținutul acestei pisanii :

«*Această sf[î]ntă și dumnezeiască mănăstire, unde iaste hramul S[fe]ti Ilie Pro[oro]c, făcutu-o și o-u zidit de în temelie Io Matei Basa-*

rabu Voevod și Doamna [E]lina, ca să le fie pomeană în Veaci. Amin. Is[pravnic] Jupan Tudor. Vleat 7154 (1645—6)».

Ornamental, în exterior construcția nu prezintă vreun interes. Salba medalioanelor înșirate sub streașină sînt de o execuție cu totul nouă. Transformările esențiale survenite în decursul a trei secole au șters sau au modificat-o într-atît, încît, dacă nu ar exista martoră pisania citată, nimeni nu ar socoti-o opera epocii lui Matei Basarab Vv. În primul loc, pridvorul adăugat și turla înfiptă deasupra pronaosului, amîndouă lipsite

Mînăstirea Viforita, raion Tîrgoviște. Vedere de înainte de 1940, cînd turla și stăreția (construcția din dreapta) au fost dărîmate de cutremur. Pînă la secularizarea averilor mînăstirești, schitul Lăculețe îi era metoc

de orice armonie, nu numai că strică proporțiilor și denaturează ansamblul, dar imprimă întregii clădiri un caracter cu totul banal. Va trebui să pătrundem în interior pentru ca abia acolo să regăsim întrucîtva atmosfera de smerenie, de dibăcie și arhaism a secolului al XVII-lea.

Chiar de la intrarea în pridvorul adăugat, pe cercetător îl întîmpină deasupra ușii — care se cădea să fie în afară, cum a și fost cîndva — slovele pisaniei mai noi, zugrăvită cu caractere latine în conținutul următor :

«*Acest sfînt și dumnezeesc amvon s'au făcut cu cheltuiala lui Iosiv Dumitrescu în memoria soției sale Maria cu fii Ion, Dumitru, Ermola, Elena, George, Nicolae, Maria Elisabeta, Margareta, la 1898, octombrie 26*».

În general, interiorul — exceptînd încăperea amintită — se compune dintr-o navă întreită, despărțită și compartimentată printr-o arcadă proeminentă și două rînduri de stîlpi de zid paralelipipedici, masivi, care susțin tavanul în semiboltă. De relevat catapeteasma de zid în dimensiuni considerabile și pereții groși de aproximativ 0,70 cm.

În acest interior, întunecat prin zugrăvelile sumbre din secolul al XIX-lea, dincolo de orice altă mărturie scrisă sau de legende, se așterne la mijlocul arcadei pronaosului, zugrăvită de asemenea cu caractere latine, cea de-a doua pisanie, dacă le menționăm în ordine cronologică, în care găsim rezumat întreg istoricul ctitoriei lui Matei Basarab Vv. în cuprinsul următor :

«*Această sf[ănta] și dumnezeească biserică, ce se prăznuește hramul I. ierarhu Nicolae și s. proroc Ilie, din temelie au fost zidită de răposatul întru fericire Matei Basarab Voevod ; apoi iar din temelie au zidit a doa oară de răposatul Constandin Vodă Brîncoveanul Basarab, și, la leat 1802, de cutremur s'au dărîmat. Tot atunci, prin porunca răposatului Banu Grigorie Brîncoveanul Basarab, s-au mcremetesit. Acum la leatul 1849, din sufletească răvnă, cuvioșii Elisabeta Brîncoveanca (s'a înnoit) supt epitropia și stăruința d[umnea]lui Lazăr Zimidis, starița fiind Panfilia ; s'au săvîrșit la leat 1850, Ghen-arie 17, în zilele prea luminatului (Domnului nostru) Barbu Ştirbei Voevod*» [15].

Enciclopedia biblică transpusă în imagini de o valoare relativă, după procedee învechite, strict didactică, pe fond închis se integrează în decadența plastică de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Meșterul zugrav — monahul Elisei — n-a izbutit să redea mai mult decît l-au ajutat puterile și priceperea. Întreaga haină policromă este o pastișare *a bizantinismului formalist și amorțit*» [16], ca o floare cu miresme amare. Va recunoaște oricine, că atît zidurile cît și ornamentica au suferit o adîncă prefacere după cutremurul de la 1802. Formele din trecut au dispărut și o dată cu acestea a pierit și duhul cald al marilor ctitori. În orice caz, biserica lui Matei Basarab Vv. și îndeosebi restaurarea lui Constantin Brîncoveanu Vv. trebuie să se fi înfățișat cu totul altfel.

Pe temeiul unor asemenea mărturii, sarcina cercetărilor istorice este mult înlesnită. Sînt vrednice de reținut obiectele și piesele care au aparținut schitului vechi cît și celui mai nou, împreună cu unele sloveniri înscrise pe două cărți de ritual :

Pe o evanghelie de la 1682 :

«*La leat 1802 oct[omvrie] 14, 7 ceasuri din zi, s-au cutremurat pămîntul, încăt s-au dărămat cele mai sus ziduri*» [17].

Pe o carte :

«*Să se știe că acest sfăntu Mînei l'au cumpărat maica starița Suzana.*

Să se știe la leatu 1818 au fost o boală ce se zice holeră, și au murit ca la treizeci și șase de mii» [18].

15. N. Iorga, *Inscripții...*, p. 279.
16. *Ibidem.*
17. *Ibidem.*
18. *Ibidem.*

Apoi, locul carpenului amintit, însemnat prin o firidă în peretele de miazăzi, în partea stranei din dreapta, așa cum povestește legenda.

În 1857, călugărițele s-au retras la Mînăstirea Viforîta, iar Schitul Lăculețe, a rămas mai departe metoc al acestei mînăstiri. În 1864, o dată cu secularizarea averilor mînăstirești, metocul fiind desființat, schitul a devenit biserică de mir. Între timp, un fost călugăr vagabond, alungat de pretutindeni pentru purtările-i netrebnice și oploșit nu se știe cum în cuprinsul schitului, a jefuit într-o noapte biserica de toate odoarele mai de preț. Urmărit și prins, a fost omorît fără să se poată găsi toate piesele furate. Cu această ultimă întîmplare, bătrînul locaș a intrat în lumea legendelor.

După o veche datină și urmînd pilda strămoșilor săi, Matei Basarab Vv. a înzestrat Schitul Lăculețe, chiar de la întemeiere cu o parte din moșia Broșteanca, cumpărată de la moșnenii din satul Broșteni pe Ialomița (anexele VII, VIII, IX). Dar, în afară de această proprietate ajunsă pînă la sfîrșit în stăpînirea Mînăstirii Viforîta cu toate drepturile străvechi, schitul mai dispunea de o moară cu iaz pe Ialomița numită «*A. Stariței*», de via din apropierea pulberăriei Lăculețe, de unele bălți la Oltenița și de fondul brîncovenesc ce se alimenta din exploatarea moșiei Lăculețe. Bineînțeles, că atunci cînd s-a produs secularizarea, aceste averi au trecut la stat cu excepția fondului brîncovenesc.

În privința ctitorilor și slujitorilor din trecut ale ambelor sfinte locașuri, informațiile se mărginesc, la cele trei pisanii și la pomelnicul tipărit din firida proscomidiei. Îndeosebi preoții duhovnici și starețele, pomelnicul lor pare să nu fie întocmit într-o ordine strict cronologică. Îl redăm întocmai : Matei Bas. Vv., Elina Doamna, Constantin Brîncoveanu Vv., Maria Doamna, Tudor I. P. N., Grigore Brîncoveanu, Elisabeta Doamna, Iancu Cluceru, Nicolae, Panfilia Monahia, Iosif și Maria Eftimie, Eftimia, Agor, Toma, Elisei monahul, Voilă preot, Maria preuteasă, Stancu preot, Zamfira preoteasă, Radu preot, Maria preoteasă, Gheorghe, Dumitru, Petre, Ioan, Oprea preot, Maria preoteasa, Grigore, Ion, Martina — Starețe : Eftimia, Iustina, Suzana, Palaghia, Panfilia.

La Lăculețe, astăzi covețile bălților au dispărut, s-a schimbat înfățișarea satului. În mijlocul lui, ctitoria lui Metai Basarab Vv., a lui Constantin Brîncoveanu Vv. și a schimonahiei Elisafta, a rămas totuși unul din simbolurile culturii noastre feudale.

ANEXE

Anexa I

Document din 21 mai 1692, publicat de Filitti în „Arhiva", p. 39—40.

— «Constantin Basarab Vv., dă hrisov sfintei mănăstiri ce se cheamă Nucet... și părintelui Ignatie egumenul și tuturor fraților, ca să fie sub ascultarea Sfintei mănăstiri Nucet, mănăstirea ce se cheamă Panaghia unde se cinstește hramul Adormirea Prea curatei Fecioara Maria. Să fie Panaghia metoh la Nucet cu toate bucatele și moșiile, pentrucă acea

mănăstioară a fost înălțată din temelie de răposatul Udrea Banul (citat în divanul de la 1638 ca vel logofăt), care a fost strămoș boerilor Grigore postelnicul, feciorul răposatului Ivașco biv vel log... și Ivașo vornic feciorul lui Petru Clucer, nepoții lui Gheorghe banul Băleanu și pentru ca fiind Panaghia sub ascultarea moșilor și părinților acestor boeri și a lor pînă acum, și fiind ei ctitori a sfintei mînăstiri Nucet, am văzut că a venit Panaghia la scădere și la lipsuri prin necăutarea călugărilor și cu întîmplarea păgînilor ce au căzut pe pămîntul acesta. Domnul vede zapisul boerilor Grigore postelnicul și al unchiu-său Ivașco, vel vornic de închinăciune, cu pecețile și iscăliturile lor, cartea strămoșului lor Udrii banul, ctitorul cel bătrîn de la leat 7106 (1598); cartea răposatului Iliași Voevod de la leat 7125 (1617).

Domnul pune martori pe cunoscuții boeri . . . . . .

Scrie Stan logofăt în București.

Anexa II

Documente privind istoria Rominici — veac. XVI, B. — Țara Romînească, vol. V (1581—1590), nr. 230, p. 219.

— Arh. Stat. Buc., S. I, nr. 1296.

— Orig. slav, hîrtie, pecete aplicată, căzută.

— Cu două traduceri romînești, una din 1571, cealaltă din sec. XIX-lea.

«1585 (7094) decembrie 15, Tîrgoviște.

† In numele tatălui și al fiului și al sîintului duh, sîinta Troiță într-o ființă nedespărțită, amin.

Pentru ca să se știe aceasta că a cumpărat Jupan Mihail clucer niște case anume casele de la Barați, de lîngă apă pentru 6000 aspri. Iar aceste case au fost ale lui Herja, care a dat aceste case băraților la moartea Herjei, cu limba ei, și iar a cumpărat Mihai Clucer o casă de la Ișfan Sasul, cu 2000 aspri gata. Și iar a cumpărat altă casă de la Gherghe al Blăjoaei pentru 5000 aspri gata. Și iar a cumpărat de la Ștefan Călărașul, pentru 3000 aspri. Și iar a cumpărat o casă de la Andreiaș lăcătariul, pentru 2500 aspri. Și iar a cumpărat un loc de grădină de la Ana, pentru 400 aspri și alt loc de la Pătru Bătșar pentru 250 aspri. Și iar a cumpărat un helești de la Gherghe Botezat, pentru 300 aspri. Și au vîndut aceste averi acești oameni, de a lor bună voie. Și jupan iar a cumpărat cu știrea tuturor orășenilor și a megieșilor din sus și din jos și din jurul locului. Iar după aceia, Jupan Mihai a dăruit toate ocinele și a dat cinstitei mînăstiri numită Panaghia care este zidită de el ca să fie ocină de ohabă și de hrană sfintei mînăstiri. Încă și martori am pus: eu județul Tudoran și 12 pîrgari și Gherghe pîrcălab și Calinic cel bătrîn și Neagoe și Constantin Vidi și Barbul sudeț și Iani Cojocarul și Vîlcul Devul și Pascal Gora, Varnava, Mihai logofăt, din Sași: Andreiaș Gherghe al Blăjoei, Luca, Ișfan, Matei, Iacov, Bencul, Ana și încă mulți oameni buni care nu sînt scriși în această carte.

Și eu Efrem Gramaticul, am scris, luna decembrie 15 zile, în anul 7094 (1585)».

Anexa III

Documente privind istoria Romîniei, veac XVI, B. — Țara Romînească, vol. VI (1591—1600), doc. nr. 345, p. 333—334.

— Arh. Stat. Buc., S. I., nr. 1640;

— Două trad. rom.

— Un rezumat francez la Sc. R.P.R.; mss. 4783, f. 5.

— 1598 (7106), august 21.

«Izvodul zapisului Udrii, ei au fost marele armaș scos dup[ă] sârbie pe rumânie.

† Scris-am eu, Jupan Udrea mare armaș, aceasta a mea carte sfintei și dumnezeeștei mănăstiri den dealul Tîrgoviștii, ce se chiam[ă] sfânta Panaghia, unde iaste hramul Adormirea prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, ca să-i fie satul Cămpenii pentrucă eu

însumi eu l-am dat sfintei și dumnezeeștei mănăstiri acest sat ci scrie mai sus, fiind din osteneala mea, cînd am fost armaș mare pentru sufletul mieu și pentru sufletul părinților miei și a rudeniilor mele, ca să ne fie vecinică pomenire ; iar sfintei mănăstiri de întărire și călugărilor de hrană.

Și iar am dat sfintei mănăstiri satul Ghizdăvești toți cu tot hotarul și Luciianii, partea lui Bogdan toat[ă] den uscat și den ap[ă] și den pădure și de pretutindene. Și iar am dat sfintei mănăstiri satul Belciurgovul partea mea toat[ă] de peste tot. Și iar am mai dat sfintei mănăstiri satul Boldorogeștii toți cu tot hotarul și Cîrsticea iar cu tot hotarul pentrucă am dat aceste sate ci scriu mai sus sfintei mănăstiri să-i fie de hrană și de ajutor cu rumînii.

Iar alte sate anum[e] Mărculeștii toți cu tot hotarul și Lupșanul cu tot hotarul și Culcații partea mea toat[ă] și Maxinul partea mea toat[ă] și Negreasca partea mea toată și Bălenii partea mea toat[ă] și Racovița toat[ă cu tot hotarul și Mătileștii toți și Fundenii toți Cănienii (Câinenii), toți și Bretculeștii toți și Falfoeștii toți și Măcișanii toți și Săculanii toți și Leurdenii, partea mea toat[ă] și Stîlpenii partea mea toat[ă] și Bercenii toți și Gîrbobeștii de sus, toți și Bobeștii de jos, toată partea mea și toți țiganii mei, cîți am avut eu. Și acestea ci sânt mai sus zise sate, eu le-am dat în mîna Jupanesei mele, anum[e] Mușa, care să le ție dup[ă] moartea mea și ca să mă pomenească dup[ă] moarte.

Iar de se va mărita ia sau va muri nimic dentr'ale mele bucate și dentr'ale mele moșii să n'aibă treabă, ci numai a lua frate-mieu Maxinul și Bălenii, partea mea toat[ă] și soru-mea Grăjdana să ia Leurdenii și Bercenii, partea mea toat[ă], iar alte sate și țiganii să fie toat[e] la sfănta mănăstire ce scrie mai sus.

Iar dă voi peri la război și carii den călugări nu vor căuta de trupul mieu să-l îngroap[e] în sfănta mănăstire, să fie procleți și să fie dăspărțiți de sfănta mănăstire.

Și iar cine va vrea să spargă această tocmeală a mea, iar să fie procleți și afurisiți și blestemați de 318 părinți de la Nicheia.

Și am scris Lupul logofăt Avgust 21 zile, leat 7106 (1598)».

Anexa IV

Documente privind istoria Romîniei, veac. XVII, B. — Țara Romînească (1601—1610), vol. I, doc. nr. 207, p. 215.

— Arh. Stat. Buc., *Condica Nucet*, nr. 437, f. 76 V.

— Copie rom.

— 1601 (7114) mai 19, Tîrgoviște.

«Intru numele tatălui și al fiului și sfăntului duh, troița sfănta și de o ființă și nedespărțită, Amn.

In zelele blagovestivului și de Hristos iubitoriu domn Io Radul Voevod a toată Țara Romînească nepotul răposatului bătrînului Basarab voevod și prea sfințitului arhimitropolit chir vlădica Luca. Iată adecă, eu Județul Petriman și 12 pîrgari și cu preoți și orășani bătrîni din oraș din Tîrgoviște, am scris a noastră carte sfintei dumnezeeștei mănăstiri ce se zice Sfănta Panaghia, hramul prea înfrumosețata Uspenie a prea sfintei născătoarei de Dumnezeu, ca să-i fie o curătură lăngă sfânta mănăstire Panaghia, care au fost a sfintei mănăstiri Golgotei, și cu hotarul anume din Vălcea de Sus pănă în Vălcea de jos și pănă la apa Slănicului, pentrucă au făcut călugării schimb, Panaghia și cu Golgota, de au dat călugării de la sfanta Panaghia călugărilor de la Golgota pentru aceasta curătură ce s-au zis mai sus un pahar de argint de 56 drahmuri și doi galbeni și un taler de argint.

Și s'au tocmit ei de a lor bună voe și dinaintea cinstitului părintelui igumen Onufrie de la sfănta mănăstire de la Deal și dennaintea tuturor altor călugări anume Macarie cel bătrân și popa Gavriil și diiacon Ioan și cu alți frați de la sfănta mănăstire carii nu sânt scrișI aici anume. Și de la sfănta mănăstire de la Golgota anume: igumenul Isaac și Daniil și Nectarie și Gavriil popa . . . și Hrisantie. Și de la sfănta mănăstire Panaghia anume igumenul . . . și popa Varlaam și Efthimie cel bătrîn și Pangratie,

Gavriil și Mihail și Manasiia, și din oraș anume: popa Dumitru și popa Nenciul și popa Vlaicul... și diacon Manole și Ivan cel bătrîn și Chirofte și Spinicul și Nedelea, acești toți oameni buni ce s'au numit mai sus preoți și călugări, au fost la această tocmeală, ca să fie lor aciasta mai sus zisă curătură sfintei mănăstiri Panaghii, moșie de hrană și ohabnecă și de nimenea să nu să clătească în veci, amin.

Și încă și blestem am pus: carii din călugări de la aceste sfinte mănăstiri ce s'au zis mai sus, va strica aciastă tocmeală a noastră, acila să fie treclet de 318 părinți de la Nicheia și să fie asemenea cu Iuda și cu Ariia și cu alți necredincioși Jădovi în vecii vecilor, amin. Și am scris cu Ieremiia logofăt din Tîrgoviște».

Anexa V

Documente privind istoria Romîniei, veac. XVII, B. — Țara Romînească (1601—1610), vol. I, doc. nr. 21, p. 19.

— Arh. Stat. Buc., *M-rea Nucet*, X/6.

— Orig. rom., hîrtie, trei peceți inelare aplicate, acoperite cu foiță.

— Copie rom., mss. 457, f. 79.

«1601 (7109) iulie 9, Tîrgoviște.

† Scrie Jupan Radul clucer și Stoica postelnic și Jupan Radul postelnic, această carte a noastră sfintei dumnezeeștei mănăstiri numită Panaghia, unde este hramul Uspeniei prea curatei născătoare de Dumnezeu, ca să-i fie aceste sate ale Udrei banul, anume Lupșanul tot și Lunga toat[ă] și Culcații toț[i] și Marcești[i] cît va fi partea lui toat[ă] și Mărculeștii toț[i] și Fălițești toț[i] și Racovița toat[ă] cu rumînii și cu tot venitul ce va fi într'aciaste sate, pentrucă aciasti sate iale sîntu ale Udrei ban. Iar într'aceia lui se-au priins pereciune de Simion Vodă.

Deci atunce cînd am vrut să piar[ă], el au chemat călugării de în sfînta mănăstire mai sus scrisă, dă i-au învățat cum [î]l va îngrupa la mănăstire și au dat aceste sate mai sus scrise să fie mănăstirei lui poman[ă] în vecie. Deci l-au luoat călugării de l'au dus cu mare cinste la s[făn]ta mănăstire [de l'au] slujit și l'au îngrupat în mănăstire cum a zis la moartea lui.

Ș-am văzut și noi cartea lui Simeon Vod[ă] cum au [f]ost lăsat Udrea banul aceste ce's mai sus zis[e] sate cu a lui limbă la moartea lui cu blestem, sfentei mănăstiri, îns[ă] cu mare blăstem așa au fost dat și Simeon Voevoda aceste sati mănăstirei. Așijdere am dat și noi sfintei mănăstiri mai sus scrise ca să-i fie aciaste sate în vecie ocini de ohabă, cum au fost lăsat Udrea ban la moartea loi, așa să-i fie dat și de noi. Amintre să nu fii zis[ă] noastră. Scris în scaunul Tîrgoviș[tei] eu Ghirghi, luna iulie 9 zile, leat 7109 (1601)».

Anexa VI

Documente privind istoria Romîniei, veac. XVII, B. — Țara Romînească, vol. III (1616—1620); doc. nr. 129, p. 157.

— Arh. Stat. Buc., *M-rea Nucet*, X/7.

— Orig. slav. perg., pecete timbrată.

— Cu o trad. rom.

«1617 (7125) iunie 17, Tîrgoviște.

† Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru Voevod și domn a toată Țara Ungrovlahiei, fiind marelui și prea bunului, răposatului Io Iliaș voevod... Dă domnea mea această poruncă a domniei mele sfintei, dumnezeeștei mănăstiri numită Panaghia, unde este hramul cinstitei Uspenii a Născătoarei de Dumnezeu și părintelui egumen și tuturor călugărilor, cari trăesc în locașul acesta, ca să fie sfintei mănăstiri satul Ghizdăvești însă cît se va alege partea lui Șerban și a lui Ion și a lui Nedelco, toată partea lor din cîmp și din pădure și din apă și din vatra satului, de pretutindeni, ori cît va fi de peste tot hotarul, pentrucă

a cumpărat această mai sus spusă ocină, Udrea banul de la Șerban și de la Ion și de la Nedelco pentru 17000 de aspri turcești, fără birurile ce le-au scos în zilele răposatului Mihail Voevod. După aceia, Udrea banul el a dat și a închinat această mai sus spusă ocină sfintei mănăstiri.

Și iar să fie sfintei mănăstiri mai sus spusa ocina Podenilor și Cîmpenilor de moștenire de la Boițul, cît se va alege, ocina numită a Cîmpenilor și dedina lui Stoica, fiul lui Dobre și ocina lui de moștenire din Potcoveni, partea ei toată, cît se va alege, fiindcă a dat-o Drăgaica și a lăsat-o sfintei mănăstiri. Și s-a scris în sfîntul pomelnic.

Și iar a dat Udrea banul ocina lui Cuciul sfintei mănăstiri, căci a cumpărat-o Udrea banul de la Cuciul, partea lui de la Boițul, toată.

Și iar să fie sfintei mănăstiri mai sus spuse, ocina la Lucieni însă partea lui Bogdan, toată din cîmp și din pădure și din vadurile de moară și din vatra satului, de pretutindeni, cît se va alege de peste tot hotarul, fiindcă a cumpărat-o Udrea banul de la Bogdan, pentru 2500 aspri turcești și o iapă cu mînz și a dat-o sfintei mănăstiri.

Și iar să fie sfintei mănăstiri satul Berciugovul, însă partea toată lui Udrea banul de peste tot hotarul.

Și iar să fie sfintei mănăstiri satul Boldorești cu tot hotarul și Cârsticea, iar cu tot hotarul și satul Lupșanul cu tot hotarul și Culcații, partea lui Udrea banul, toată și satul Racovița cu tot hotarul, din hotar pînă în hotar și Matileștii toți și Fundenii toți și Căinenii toți și Bretculeștii toți și Folfoeștii toți și . . .

Și iar să fie sfintei mănăstiri sus spuse ocină la Săcuiani, toată partea lui Udrea banul.

Iar să fie sfintei și dumnezeeștei mănăstiri toți țiganii lui Udrea banul, cîți se vor găsi, fiindcă aceste mai sus spuse sate și ocine și țiganii au fost ale lui Udrea banul moștenire și de cumpărătură.

Deci, cînd a fost în zilele răposatului Mihail Voevod, iar Udrea banul a lăsat toate părțile lui de ocină și țiganii sfintei mănăstiri, cum s-a spus mai sus, încă dinainte vreme, de cînd a fost viu și cu suflet, fiindcă fii din trupul său nu a avut.

Și cînd a pierit Udrea banul de sabie, în zilele lui Simion Voevod, iar Udrea banul a strigat atunci cu glas tare că aceste mai sus spuse sate și dedine să fie toate ale sfintei mănăstiri și să nu aibă nimeni amestec din rudele lui. Și s-a îngropat trupul lui la sfânta mănăstire.

Și am văzut domnia mea și cartea lui Udrea banul, făcută cu mare blestem, că el a lăsat cu limba lui toată averea sfintei mănăstiri pentru sufletul lui. Și cine ar încerca din rudele lui să strice mila și ponsana lui și să ia aceste dedine de la sfânta mănăstire, acela să fie de trei ori blestemat și afurisit de 318 părinți, cari sînt în Nicheia. Pentru aceasta am dat și domnia mea sfintei mănăstiri pentru sufletul lui ca să fie aceste sate și dedine mai sus spuse de întărire, iar «dumnezeeștilor» călugări de hrană și lui Udrea banul veșnică pomenire și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată și blestem am pus; după trecerea domniei mele, pe cine va alege domnul Dumnezeu să fie domn în Țara Romînească sau din rodul inimii domniei mele sau din neamul nostru sau, după păcatele noastre, sau din alt neam, dacă va cinsti și va înoi și va întări această carte a domniei-mele, pe acela domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l miluiască și să-l păzească în domnia lui, iar dacă nu va cinsti și nu va înoi și nu va întări această carte a domniei mele, ci o va călca și o va strica și o va batjocori, acela să fie blestemat și afurisit de 318 părinți, cari sînt în cetatea Nicheia, și să aibă parte cu Arie și cu Iuda la un loc și cu ceilalți necredincioși Iudei, cari au strigat asupra sîngelui domnului Dumnezeu Iisus Hristos mîntuitorul nostru și au spus: «ia-l, ia-l răstignește-l» și sîngele lui asupra lor și copiilor lor, ceiace este și va fi în veci, amin.

Iată și martori am pus domnia mea: Jupan Dumitru mare ban al Craiovei și Jupan Cârstea mare vornic și Jupan Nica, mare logofăt și Stiriano vistier și Păruș spătar și Gorgan stolnic și Gligorie stolnic și Gligorie comis și Mîrzea paharnic și Jupan Iano mare postelnic. Ispravnic Nica mare logofăt.

Și am scris eu, Lepădat logofăt, în cetatea de scaun Tîrgoviște, luna iunie 17 zile și de la Adam pînă acum cursul anilor, în anul 7125 (1617).

† Io Alexandru Voevod din mila lui Dumnezeu domn.

† Io Alexandru Voevod (m. p.)».

Pe marginea stîngă din jos a actului, se află următoarea însemnare romînește cu roșu din sec. XVII :

«Aceste 3 . . . făcut schimbu cu Sărbie . . . dat la mîna dumnealui Sărbie . . . și iar s-au mai făcut schimbu, afară de cele 3 ocine, care scrie delăturí, anume: Ghizdovești și Podenii și Cîmpenii, mai avîndu mănăstirea pe lîngă aceste și alte ocine anume: Potcovenii și Boiul ce au schimbat și aceste dînd Serbiei și alte moșii lîngă mănăstire . . . și pentru acele . . . pe delături».

Anexa VII

Carte prin care 12 boierî hotarnici aleg hotarele moșiei Broșteni — (Pr. Ioan Ciocla, *Grindu, monografie,* Tiparul Romînesc, București, 1944, p. 175).

«Adecă noi 12 boeni, care am fost luați cu porunca Măriei Sale, lui Vodă de popa Neculai și de nepotu-su Oancea și de Sima Logofătul i de cumnatu-său Stan i de maicele de la Lăculețe ca să le alegem moșia cine cât are, deci noi le-am ales și le-am așezat ca să ție moșia cine cît are, deci noi le-am ales și le-am așezat ca să ție maicele stânjeni 330 și popa Niculae stânjeni 230 și Oancēā stânjeni 220 și Tănase stânjeni 24 și lui Vasile stânjeni 27 și Simii cu cumnatu său Stan stânjeni 350, iar pentru stânjeni 30 ce sunt în hotarul Popii Niculai și a Oancei de la o rudă a lor, zisă popa Niculai ca să ție Stan Iuzbasa stâjeni 10 în hotarul lor. Deci noi încă l-am întărit cu acest zapis ca să aibă a ținea și a stăpîni acești 10 stânjeni în hotarul lor.

Și pentru mai adevărata credință ne-am iscălit mai jos. Az Danciul paharnic, Az Dumitrașcu, eu Cârstea pârcălabu, eu Drăghici Iuzbașa, Oana Iuzbașa, eu Ameiul pârcălabu, eu Mănea Slugerul, Drăghici Curiț of Ulești, Mirea căpitanul, eu Cazan, ftori portar, eu Manesie.

7216 (1708), Decembrie, 23».

Anexa VIII

Scrisoarea moșnenilor din Broșteni către egumenul Mînăstirii Sf-ții Apostoli (Pr. Ioan Ciocla, *op. cit.*).

— Extras.

«Adică noi moșnenii ot Broșteni ot sud Ialomița, care noi ne știm moșneni de la moși de la strămoșii, din discălicătoarea pămîntului care noi am vîndut răposatului Măriei Sale lui Ștefan Vodă cu hrisovul nostru de 12 boeri și cu zapisele noastre, ce le-am pomenit noi de la părinții noștri și au fost mai vîndut și Simii logofăt alți frați ai noștri și și-au făcut hotar, care stăpînesc feciorii lui Mihai Abagiul și au mai vîndut și de la alt moș mai de mult lui răposatul Matei Vodă din jos din moșăia lui Ștefan Vodă și răposat Mateiu au dat-o danie la călugărițele de la Lăculețe și cu hrisov lui, și s-au chemat numele moșăii Broșteanca și noi moșnenii . . .

Aceasta și mila lui Dumnezeu cu sfinția ta că mulți boeri sunt aicea carele pe noi ne știe că tot neamul nostru au stăpînit și sânt și alți boeri împrejur și alți vecini oameni bătrâni după cum știu.

Iulie, 23, leat 7251 (1743).

Eu Manta, eu Strezea, eu Baico moșnean, eu Necola moșnean».

Anexa IX

Scrisoarea moşnenilor din Broşteni prin care cer egumenului Mînăstirei Sf-ţii Apostoli hrisovul cu care s-a judecat la divan cu Cernica.

— Extras.

«Adică noi moşnenii o Broşteni dat-am scrisoarea noastră la mâna sfinţiei sale părintelui igumenului Antim Arhimandritul precum să să ştie că judecându-mă cu Cernica care s'au sculat cu un hrisov vechiu şi eşând înaintea cinstitului divan al Măriei Sale Io Mihai Racoviţă Voevod şi rămâind Cernica de judecată din divan au luat cinstiţii veliţi boeri hrisoavele ale Cernicăi şi împreună cu ale noastre ca să stăpânească sfânta mânăstire moşăia Broşteni după cum au stăpânit mai înainte vreme, să aibă a o stăpâni şi de acum înainte din hotar până în hotar ; pă din sus se hotăraşte cu Cârste Abagiu brat Ceus, pă din jos se hotăraşte cu schitul călugăriţelor o Lăculeţe şi de lungă din apa Ialomiţii până în piatra Brăgareştilor. Deci noi am rugat pe sfinţia sa igumen ca să ne dea hrisovul nostru că având şi noi alta parte de moşie acolo la Broşteni şi la Făgăraş având să ne căutăm şi cu alţii cu acel hrisov al nostru ne-au dat părintele igumenul în mîna noastră, iar pentru această parte de moşăie să aibă a stăpîni, sfînta mînăstrie cu bună pace de către noi şi de către feciorii.

iscălit mai jos ca să se crează.

August, 28, leat 7251 (1743).

Eu Baico moşnean, eu Strezea moşnean, eu Necula moşnean, eu Neagoie martor».

AUREL I. GHEORGHIU

RECENZII

O CONTRIBUȚIE VALOROASĂ LA CUNOAȘTEREA ÎNCEPUTURILOR TIPARULUI ÎN LIMBA ROMÎNĂ *

Cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la tipărirea *Tetraevanghelului* diaconului Coresi la Brașov în 1560—1561, *«monument de mari proporții al limbii romîne literare»*, în cadrul Institutului de lingvistică din București al Acad. R.P.R. a apărut prima ediție critică, alcătuită de Florica Dimitrescu, ajutată de un harnic colectiv de colaboratori de specialitate.

Pînă acum, *Tetraevanghelul* a mai apărut imprimat și în Tipografia Cărților Bisericești din București, la 1889, de arhiereul dr. Gherasim Timuș Pitești eanul, cu o prefață de Constantin Erbiceanu, fără să se fi urmărit și aspectul filologic.

In vara anului 1888, arhiereul Gherasim Timuș, decan al Facultății de teologie din București, însoțit de profesorii de la aceeași facultate, Mironescu și Erbiceanu, într-o călătorie pe la mînăstirile din țară, au descoperit în biblioteca Mînăstirii Ciolanul din Buzău *Tetraevanghelul lui Coresi*, exclamînd de bucurie: «Slavă ție, Doamne»! Aparținuse mai înainte Mînăstirii Unguriul, tot din Buzău.

Textul noii ediții a Acad. R.P.R., alcătuit cu tot aparatul critic de normele filologiei moderne, reproduce exemplarul găsit la Mînăstirea Ciolanul, colaționat și cu celelalte 5 exemplare cunoscute, iar în note, textul este comparat cu *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești, copie manuscrisă din 1574.

Reproducerea textului este precedată de un *Cuvînt înainte* (p. 5—6), de un studiu introductiv (p. 7—23), în care se prezintă personalitatea diaconului Coresi și activitatea sa laborioasă tipografică, informații despre Tetraevanghel ca: datare, traducători, original (p.20—24), influența pe care a exercitat-o asupra textelor posterioare (p. 24—26), necesitatea noii ediții (p. 26—27) și sistemul de translitерație folosit (p. 27—28).

Introducerea este urmată de o descriere amănunțită a *Tetraevanghelului* (p. 29—36), însoțită de un tabel rezumativ sinoptic, menit să ușureze compararea exemplarelor cunoscute pînă astăzi din textul coresian.

Partea principală a lucrării, care dovedește competență filologică, o constituie editarea critică a textului *Tetraevanghelului* (p. 39—167).

Din cele 6 exemplare, nefiind complet însă nici unul, a trebuit să se reconstituie un text complet cu ajutorul tuturor acestora.

---

* Academia Republicii Populare Romîne. Institutul de lingvistică din București, Tetraevenghelul tipărit de Coresi, Brașov, 1560—1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești, ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, ed. Acad. R.P.R., București, 1963, 423 p.

In anexă, ediția este însoțită de facsimilele întregului text (p. 171—295), cuprinzînd cele 497 pagini recto și verso ale originalului, de un indice de cuvinte — destinat să scoată în evidență dimensiunile vocabularului utilizat de traducători (p. 299—423), — și de *Îndreptări,* care sînt surprinzător de numeroase (109).

Indicile de cuvinte, care dovedesc o laborioasă muncă de migală, contribuție a unui colectiv mai larg de cercetători ai Institutului de lingvistică, scoate în evidență frecvența cuvintelor în text și formele lor flexionare, (de declinare și conjugare), iar pentru cele invariabile, se arată rolul morfologic.

Astfel, indicile de cuvinte, în afară de sintaxă, cuprinde întreaga structură gramaticală a limbii *Tetraevanghelului,* constituind un prețios material de studiu lingvistic.

In indicile de cuvinte se arată (p. 299) că nu s-a urmărit să se noteze și sensul cuvintelor, «chiar cînd ele au dispărut din limba mai nouă», considerîndu-se că aceasta este sarcina unui glosar și nu a unui indice.

Socotim că ar fi fost foarte necesar pentru ușurarea înțelegerii textului și explicarea sensului cuvintelor.

Fiind prima ediție critică ar fi fost necesar ca în introducere lucrarea să cuprindă și un indice bibliografic, cum s-a făcut și pentru *Liturghierul lui Macarie,* 1508, ediția P. P. Panaitescu, editura Acad. R.P.R., 1961 [1].

In *Cuvîntul înainte* se anunță că volumul respectiv va fi urmat în curînd de un altul, care va conține studiul limbii Tetraevanghelului lui Coresi, pe care-l așteptăm cu interes.

Menționăm că siudiul introductiv beneficiază de cercetările de ordin istoric literar și cultural cu privire la personalitatea diaconului Coresi, la activitatea sa tipografică și la opera sa numai pînă în august 1960, cînd manuscrisul a fost dat tiparului (p. 6).

Lucrările apărute ulterior întregesc informațiile din introducere [2], care nu diminuează valoarea conținutului lingvistic și filologic al lucrării.

Din capitolul *Identificarea lui Coresi* (p. 7—8) reiese incertitudinea cu privire la data, locul nașterii și familia sa. Autoarea nu admite anul nașterii lui Coresi 1507, propus de Stoica Nicolaescu (*Diaconul Coresi și familia sa* = D. G., București, 1909, p. 9), ci socotește ca verosimilă o dată mai tîrzie, fără s-o precizeze.

Ceea ce se știe în mod sigur despre Coresi, spune autoarea, este că a fost ucenicul lui Oprea Logofătul și că de la Tîrgoviște, de unde era originar, a trecut în 1556 la Brașov, unde, cu mici intermitențe, a tipărit cărți în slavă și romînă pînă cel mai tîrziu în 1583, din care an i se pierde urma, probabil din cauza morții (p. 8).

Prof. Dan Simonescu, în recenzia judicioasă pe care o face lucrării, în rev. „Limba Romînă" [3], intervine cu următoarea precizare: „Cercetînd noua colecție *Documente privind istoria Romîniei, B. — Țara Românească,* observ că interpretarea documentelor care amintesc numele Coresi (variante onomastice: *Corea, Coresie, Corisi, Corisie, Corise*) duce la constatarea că în secolul al XVI-lea au fost 3 generații: *Coresi logofătul,* amintit

---

1. Ulterior, indicele a mai fost completat cu informații aduse de Pr. Prof. Ene Braniște, în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 380—383 și de Damaschin Mihoc, în „Studii", revistă de istorie, nr. 2/1963, p. 429—440.

2. A se vedea: V. Molin, *Despre diaconul Coresi,* în „Glasul Bisericii", an. XVIII (1959), nr. 7—12, p. 633—656; același, *Coresi editor și tipograf,* în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 307—321; N. Șerbănescu, *La 400 de ani de la apariția „Intrebării Creștinești",* în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1033—1052; Barbu Teodorescu, *Personalitatea diaconului Coresi și rolul lui în cultura românească,* în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 287—306; Francisc Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi,* în „Studii și cercetări de bibliologie", III/1960, p. 267—272; Pandele Olteanu, *Contribuții la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri românești,* în „Limbă și literatură", 6/1962, p. 67—97; același, *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homelies roumaines,* în „Romanoslavica", IV/1963, p. 163—193; P. P. Panaitescu, *Începuturile scrisului în limba română. Noi contribuții,* în „Studii și cercetări bibliografice", V/1963, p. 107—134; Damaschin Mihoc, *Date noi cu privire la Macarie tipograful,* în „Studii", nr. 2, 1963, p. 429—440.

3. Nr. 6/1963, p. 667—670.

între 1525—1576, cu parte de moșie în Ruși și diac de acte domnești (Vol. I, p. 192; II, p. 39, 51, 62, 74, 118, 122, 126, 128, 194, 240; III p. 345—346; IV. p. 184—187); *Coresi logofăt,* amintit între 1560—1579, tot ca grămătic și redactor de acte domnești (vol. III, p. 115—116, 162, 244, 260, 371; IV, p. 16 ,18, 140, 266, 284, 450, 466) care se pare că a fost fiul precedentului Coresi, și, în fine, *Coresi* al doilea logofăt, fiul precedentului, amintit între anii 1560—1590 ca stăpîn de sate, vii, mori, țigani și vecini în Vlădulești (probabil lîngă Corlătești, r. Ploiești) și Mirosłăveți (r. Ploiești) (vol. III, p. 345—346; IV, p. 184—187, 254—255, 391—392; V, p. 135, 199, 202, 207—208, 317). Diaconul Coresi nu este pomenit în documente și acte, dar este amintit în cărțile tipărite de el între anii 1557—1583. Această cronologie îl situează ca fiu al primului grămătic Coresi și frate al lui Coresi logofătul al doilea grămătic. Ambii frați au avut preocupări cărturărești, moștenite de la tatăl lor, diacul de acte domnești" (p. 667).

Activitatea lui Coresi (p. 8—15) este inaugurată în 1556, la Brașov, principalul centru de schimb între cele trei țări romînești, cu tipărirea *Octoihului* slav, apărut în 1557 (*Octoihul mic,* inceput la 12 iunie 1556 și terminat la 14 ianuarie 1557).

A doua tipăritură a lui Coresi este *Triodul Penticostar* slavonesc la Tîrgoviște «cu zece ucenici», efectuat între 8 iulie 1557 și 1 iulie 1558, unde se reîntorsese, sub Pătrașcu cel Bun și Mircea Ciobanul (p. 9).

In *Bibliografia romînească veche,* IV, p. 168—169, I. Bianu și D. Simonescu, se dă ca dată a tipăriturii *Triodului Penticostar* 8 iulie 1557 și 30 iulie 1558, dată care este menționată și de P. P. Panaitescu în *Inceputurile scrisului în limba romînă*[4].

Autoarea arată că după 1 iulie 1558 Coresi se stabilește la Brașov, unde reia seria tipăriturilor cu material tipografic nou. P. P. Panaitescu pune mutarea definitivă a lui Coresi la Brașov în 1559—1560 (*art. cit.,* p. 156).

Autoarea consideră, cu lingviștii Ov. Densușianu și Al. Rosetti, că scrierea în limba romînă, care trebuie separată de inițiativa primelor traduceri în limba romînă, a început din secolul al XV-lea prin scrisori și documente laice, ca o necesitate de comunicare în scris între vorbitorii de limbă romînă, datorită situației speciale a societății feudale romînești, în care diminuează puterea domnului și crește forța micii boierimi și a orășenilor (p. 9).

Inițiativa și apariția traducerilor în limba romînă a cărților religioase romînești este considerată ca un reflex al influenței luterane, autoarea alăturîndu-se tezei formulate de Ov. Densușianu și susținută cu noi argumente de acad. Al. Rosetti.

Nu se poate trece însă peste faptul că multe din aceste traduceri romînești datează dinaintea răspîndirii Reformei în Transilvania[5].

Prof. Pandele Olteanu[6] referindu-se la introducerea limbii romîne în Biserică și în scris afirmă că trebuie să ținem seama de toate elementele celor trei teorii, adică husită, luterană și autohtonă și să nu rămînem exclusiv la una din ele.

P. P. Panaitescu arată că tipărirea cărților romînești în Transilvania în secolul al XVI-lea corespunde cu epoca introducerii și înfloririi Reformei luterane și calvine, la sași și la unguri, în această provincie. Reforma proclamă traducerea cărților bisericești în limba poporului, ținerea liturghiei în limbile «vulgare». Ar rezulta că tipărirea primelor cărți bisericești în romînește, tocmai în această vreme, nu poate fi independentă de curentul Reformei din Transilvania. Nu se contestă existența unui exemplu în această privință, dar socotim, precizează P. P. Panaitescu, că publicarea cărților romînești s-a făcut în sînul Bisericii Ortodoxe, din inițiativă populară romînească (*art. cit.,* p. 160).

De aceea, susține P. P. Panaitescu, trebuie părăsită teoria care explică venirea lui Coresi și întreaga activitate de publicare de cărți romînești la Brașov numai prin propaganda luterană a municipalității orașului. Problema este mult mai complexă: venit cu îngăduința domnilor romîni, păstrat din cauza intereselor materiale, dar și religioase

---

4. „Studii și materiale de istorie medie", vol. IV, 1960, p. 156.

5. Cf. P. P. Panaitescu, *art. cit.,* în „Studii și materiale de istorie medie", vol. IV, 1960, p. 172; N. Smochină, în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXX (1962), nr. 7—8, p. 712—741; Pandele Olteanu, *Elementele slave din cele mai vechi traduceri romînești,* în „Limbă și literatură", 6/1962, p. 71.

6. *Art. cit.,* p. 71.

locale, Coresi a desfășurat o operă culturală, bazat în parte pe interese materiale: vînzarea cărților; în parte pe interese religioase, care se desfășoară în cadrul luptei pentru apărarea Ortodoxiei împotriva propagandei Reformei (*art. cit.*, p. 157).

Adevărații patroni ai lui Coresi, afirmă P. P. Panaitescu, cei care l-au chemat și l-au ținut apoi la Brașov, au fost conducătorii comunității orășenești din cartierul romînesc al Scheilor Brașovului care erau totodată patronii bisericii lor din acel centru orășănesc (*art. cit.*, p. 159).

In articolul din «Studii și cercetări bibliografice», V, 1963, p. 107—134, P. P. Panaitescu, reluînd problema cu noi documente inedite din arhivele Brașovului, dovedește pe Coresi ca stăpîn al uneltelor tipografiei sale și nu ca pe un salariat al întreprinderii orășănești. Tipografia condusă de el era indepedentă de cîrmuirea luterană a Brașovului. Tipografia romînească de aici nu era deci un organ al propagandei Reformei.

Autoarea consideră *Intrebarea Creștinească* prima tipăritură romînească a lui Coresi, care a fost datată diferit: a) în 1559, b) simultan cu tipărirea *Tetraevanghelului romînesc* și c) după apariția acestuia, deci după 30 ianuarie 1561. Anul 1559 este considerat ca anul tipăririi, admis și de Al. Rosetti[7] «că la 12 martie 1559 Benkner împreună cu ceilalți consilieri municipali au recomandat romînilor din Schei să învețe Catehismul. Or, acest lucru nu s-ar fi putut realiza decît punînd în mîna preoților *Catehismul* gata tipărit» (p. 10).

In notă (5, p. 10) se arată că N. Iorga, în *Istoria literaturii romînești*, I, ed. a II-a, București, 1915, p. 79, «crede însă că recomandația se referă la *Catehismul luteran* din 1544», — ceea ce-i mai probabil, după părerea noastră.

P. P. Panaitescu[8] pornind de la constatarea că în prefața *Catehismului* este amintit numai Ioan Sigismund, nu și mama lui, regenta Izabela, care a murit la 15 septembrie 1559, afirmă că imprimarea a avut loc după această dată și anume după 30 ianuarie 1561, cînd se terminase imprimarea *Tetraevanghelului*.

Dan Simonescu[9] socotește că imprimarea *Catehismului* a avut loc în 1559, după moartea Izabelei, în răstimpul de la 15 septembrie, la 30 decembrie 1599. In acest timp de trei luni și jumătate trebuie să se fi tipărit cele 21 de pagini cu 315 rînduri cîte are *Catehismul*, fără mari eforturi tipografice, iar la 3 mai 1560 se va fi început imprimarea *Tetraevanghelului*, care ar fi fost gata pentru tipărit încă din 1559, explicîndu-se astfel mențiunea despre *Tetraevanghel* ce se face în prefața *Catehismului*.

P. P. Panaitescu[10] susține că *Tetraevanghelul* este prima tipăritură în romînește a lui Coresi, anterioară tipăririi *Catehismului*, fiindcă «în introducerea *Evangheliei* nu se pomenește *Catehismul*, pe cînd în introducerea *Catehismului Evanghelia* este pomenită ca fiind scoasă. Nu are nici un rost să socotim că editorii *Catehismului* ar fi anunțat «scoaterea», adică traducerea *Evangheliei* în manuscris, înainte de a o fi tipărit: mai întîi ar fi spus acest lucru, arătînd intenția lor, apoi, se admite în genere că *Evanghelia* lui Coresi, nu a fost tradusă de editorii din Brașov, ci s-a folosit o traducere veche găsită de ei».

Pentru anul 1561 al tipăririi *Catehismului* înclină și prof. Pandele Olteanu, socotindu-l «mai sigur»[11].

Problema rămîne încă deschisă pentru noi cercetări și precizări. Un fapt sigur reținem, că tipărirea *Catehismului* nu a putut avea loc înainte de 15 septembrie 1559 și la 12 martie 1559 în nici un caz nu a fost «gata tipărit», cum se afirmă (p. 10).

Subliniind activitatea rodnică a diaconului Coresi, pe care-l arată că a fost numai tipograf, nu și traducător, autoarea studiului introductiv arată că operele tipărite de el au avut o influență considerabilă, nu numai prin numărul lor neobișnuit de mare pentru început, dar și prin varietate; ele îmbrățișează toate domeniile legate de Biserică: cărți

---

7. *Despre data primelor traduceri romînești de cărți religioase și despre curentele culturale din secolul al XVI-lea*, în „Limba romînă", nr. 3/1961, p. 243: „In 1559 *Catehismul* era deci tradus și, după părerea noastră, tipărit".

8. *Art. cit.* în „Studii și materiale de istorie medie", vol. IV, 1960, p. 167—169.

9. Recenzia citată, în „Limba romînă", nr. 6/1963, p. 668.

10. *Art. cit.*, p. 168.

11. *Art. cit.*, p. 70, 93.

fundamentale de cult (*Tetraevanghelul, Psaltirea, Apostolul, Cazania, Octoihul, Triodul, Molitvelnicul, Liturghierul*), de drept canonic (*Pravila*); cele mai importante sînt prezentate în ediții succesive, romîne sau slave: patru *Evangheliare*, trei *Psaltiri*, două *Cazanii*, *Octoihuri*, *Sbornice* (p. 13).

Menționăm la acest capitol remarca lui P. P. Panaitescu[12], care arată că scrierile tipărite de Coresi, elevii și colaboratorii lui, nu sînt, luate în bloc, cărți luterane, ci dimpotrivă, cărți ortodoxe. «Acesta este faptul esențial care arată că opera de introducere a limbii romîne în biserică nu a fost patronată, nici inițiată, de luterani sau de calvini, ci trebuie socotită ca o operă de inițiativă romînească, ortodoxă, o pagină de istorie internă. O analiză mai amănunțită a producției tipografice amintite, lămurește clar acest lucru: Din 35 de cărți tipărite de Coresi și de ceilalți tipografi romîni din Transilvania între 1557 și 1588, 23 sînt scrise în limba slavonă, 3 sînt slavo-romîne, pe care le putem socoti prin esența lor ortodoxe și 9 sînt romînești.

Așadar, majoritatea cărților tipărite sînt slavonești, ceea ce este o dovadă că tipografia lui Coresi era în slujba ortodocșilor și că păstra tradiția medievală, alături de tendințele de înnoire»

În legătură cu *Începuturile tipografiei în Țara Romînească și legăturile lui Coresi cu primele tipărituri în limba slavă* (p. 15—17), se arată că între Coresi și tipografii sîrbi au existat strînse relații. De la Macarie, Coresi a luat izvoarele pentru tipăriturile sale, iar de la Oprea — și prin acesta de la Dimitrie Liubovici — și-a însușit meseria. *Liturghierul* tipărit de Coresi în 1570 a fost tradus după *Liturghierul slav*, tipărit de Macarie în 1508. *Octoihul* din 1574, N. Iorga îl socotea reproducerea vechii tipărituri a lui Macarie din 1510, iar St. Ciobanu îl punea în legătură cu Octoihul lui Bojidar Vucovici, tipărit la Veneția, în 1537. În ceea ce privește *Tetraevanghelul* din 1561 se poate afirma, spune autoarea studiului introductiv, că are la bază *Evangheliarul* lui Macarie din 1512, pe care l-a publicat și într-o nouă ediție slavă în 1562.

Prof. Pandele Olteanu (*art. cit.*, p. 74), analizînd textul Evangheliei de la Matei III, 4, unde se vorbește despre hrana sfîntului Ioan Botezătorul, constată că *Tetraevanghelul* lui Coresi nu reproduce textul lui Macarie în traducere exact: «dar mîncarea lui era miere sălbatică» (p. 42, ed. Florica Dimitrescu).

În *Tetraevangheliarul* lui Macarie avem cuvîntul slavon пржзи = lăcuste și nu пржтїе = nuiele, tradus și înlocuit de Coresi cu «muguri».

Coresi, spune Prof. Pandele Olteanu, înseamnă că a avut o altă versiune slavă aceea după care a tipărit Macarie *Tetraevangheliarul* său.

În capitolul «*Legăturile dintre tipăriturile lui Coresi și textele traduse din nordul Ardealului. Răspîndirea tipăriturilor coresiene*» (p. 17—20), problema se pune în fond, cum precizează Prof. Dan Simonescu (*recenzia citată*, p. 668), numai la *Praxiu* (1563) și *Psaltire* (1570), pentru că numai pentru aceste cărți avem azi corespondențele în textele rotacizante: *Codicele voronețean și Psaltirile.*

Autoarea atribuie pe drept lui Coresi și ucenicilor săi, care au continuat și au desăvîrșit lucrul celor care, nu cu multă vreme înainte, au copiat primele texte romînești, un mare rol în făurirea limbii literare romîne.

Deosebirile existente între limba primelor texte romînești din nordul Ardealului și Maramureș și limba tipăriturilor lui Coresi nu se explică prin timp, în sensul că primele manuscrise s-ar fi scris cu multă vreme înainte de epoca lui Coresi, ci prin spațiu, fiind simple divergențe dialectale contemporane. Ceea ce pare vechi în limba manuscriselor din nordul Ardealului este de fapt dialectal; Coresi a înlocuit particularitățile dialectice și arhaice ale acestor texte și astfel a contribuit la crearea limbii literare.

Textele coresiene nu descind direct din cele rotacizante, ci ambele categorii descind din arhetipuri comune, azi pierdute. Afirmația este numai enunțată, fără să fie documentată. Tipăriturile diaconului Coresi prezintă nu numai asemănări, dăr și deosebiri față de textele maramureșene. Pornindu-se de la cercetarea comparată a *Codicelui voronețean* și a *Lucrului Apostolesc* și ținînd seama numai de deosebiri, cercetătorii St. Pașca și N. Corlățeanu au tăgăduit orice legătură între vechile traduceri maramureșene și

12. *Art. cit.*, p. 162.

acelea ale diaconului Coresi. Acad. Rosetti a demonstrat însă că asemănările între cele două texte sînt mai numeroase decît deoseberile (70—80%), dovedind o filiație a lor. (In *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p, 745—751 și în «SCL», 3/1959, p. 326).

Prof. Pandele Olteanu arată că deosebirile provin din aceea că la baza traducerii *Apostolului* diaconului Coresi stă o copie tot maramureșană, dar deosebită de versiunea păstrată în *Codicele Voronețean*. Coresi cu ajutoarele lui au folosit și copiile vechilor traduceri romînești, făcute la școala din Scheii Brașovului, sau în alte centre de traduceri romînești din nordul și sudul Transilvaniei (*op. cit.*, p. 95).

Coresi, spune autcarea, supunea textele traduse unei acțiuni de revizie care uneori ajungea să capete proporțiile unei refaceri totale. Innoirile aduse de el sînt de natură fonetică, lexicală, morfologică și, mai rar, sintactică.

Referindu-se la limba tipăriturilor diaconului Coresi, care constituie de fapt baza pe care s-a dezvoltat limba romînă literară, Prof. Pandele Olteanu (*art. cit.*, p. 94) arată că cercetarea atentă a elementelor slave din textele maramureșene și din tipăriturile lui Coresi l-au dus la constatarea că nu totdeauna limba tipăriturilor lui Coresi prezintă un progres față de limba textelor rotacizante. Aceasta înseamnă, subliniază autorul, că nu le-a supus pe toate unei «serioase revizuiri și muntenizări» cum se spune de obicei [13], sau unei «refaceri totale», cum afirmă autoarea.

Reținem cercetările Prof. Pandele Oletanu cu privire și la originalul *Catehismului* lui Coresi, presupus luteran, și al *Tîlcului Evangheliilor*, (*Cazania* I) din 1564, socotit maghiar (p. 14).

«Folosirea slavonismelor prezintă o filiație și între cele trei *Catehisme*: cel de la Ieud, Marțian și cel tipărit la Sibiu în 1544 [14] și apoi Coresi în 1561, care duc la o traducere după un izvod slav occidental sau carpatic» (*op. cit.*, p. 93), deci de proveniență ortodoxă și nu germano-luterană.

Originalul *Tîlcului Evangheliilor* din 1564 este socotit cartea apărută în 1563 a lui *Petru Méliusz Iuhasz, Valogatot prediká cioc a prophetác és apostoloc i rassahol.*

Prof. Pandele Olteanu demonstrează că *Tîlcul Evangheliilor* lui Coresi a fost tradusă după un original sau intermediar scris în slavona carpatică, în care se întîlnesc expresii împrumutate din ungurește și rusește [15], deci tot de proveniență ortodoxă și nu reformato-maghiară.

Că asupra acestor traduceri s-a exercitat vădit presiunea Reformei, ca și asupra *Cazaniei* de la 1581, care nu cuprinde omilia de la Duminica Ortodoxiei, este adevărat, dar ele nu provin din izvoare străine de Ortodoxie și nu sînt traduceri după lucrări reformate.

Autoarea studiului introductiv menționează, în continuare, că acțiunea lui Coresi de răspîndire a cuvîntului romînesc nu apare izolată. Pe de o parte, alături de Coresi sau independent de el, întîlnim în secolul al XVI-lea numele tipografilor: Mănăilă, Tudor Diacul, Șerban (fiul lui Coresi), Marian, diacul Călin, diacul Lorinț, care lucrau sau în Brașov sau în alte centre culturale din Transilvania (Oradea Mare, Cluj, Orăștie), contribuind astfel la procesul de culturalizare.

Limba poporului sporește cantitativ către sfîrșitul secolului al XVI-lea în scrisori particulare și acte, dovedind un fenomen cultural romînesc, explicat numai prin dezvoltarea societății romînești (p. 20).

În capitolul «*Tetraevanghelul: datare, traducători, originalul*» (p. 20—24), se apreciază însemnătatea lui, ca fiind unul dintre factorii cei mai importanți care au contribuit la stabilirea limbii literare romîne.

Se însușește ca reală data și locul efectuării tipăriturii, menționate în epilogul *Tetraevangheluiui*. «Cu zisa jupînului Haneș Begner scris-am eu diiacon Coresi ot Trăgoviște și Tudor diiac. Și s-au început în luna lu mai 3 zile și s-au sfrășit în luna lui ghenarie

---

13. Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii romîne literare*, I, București, 1961, p. 44.

14. Barbu Teodorescu și P. P. Panaitescu îl presupun acum tipărit la Tîrgoviște (Cf. „Studii și cercetări bibliografice", V/1963, p. 107—134).

15. *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homélies roumaines*, în „Romanoslavica", IX/1963, p. 165—169.

20 zile văleto 7 mie 69, în cetate în Brașov». Tipărirea a fost efectuată deci între 3 mai 1560 și 30 ianuarie 1561, în răstimp de 9 luni.

In privința traducătorilor se menționează cele două ipoteze: a) Presupunerea pentru preoții bisericii din Scheii Brașovului, Toma și Dobre. Rude între ei, «învățatul popa Dobre era «nepot de soră» al lui Toma — făceau parte dintr-o familie de cărturari. Dobre era tatăl popii Mihai, unul dintre traducătorii *Cărții cu învățătură* (1581) și bunicul popii Vasile care a scris *Cronica bisericii Sfîntului Nicolae din Brașov;* b) Traducătorii ar fi «niște creștini buni», cum se indică în *Prologul Catehismului* (1559), probabil preoți fără o cultură deosebită, încă neidentificați, contemporani cu episcopul Sava. Autoarea studiului introductiv aderă pentru a doua ipoteză, precizînd în nota subsidiară 5, p. 22, că dintre aceștia măcar unul era originar dintr-un ținut unde influența maghiară era puternică.

Cu privire la data traducerii, autoarea studiului introductiv arată că «se poate deduce că anii între care s-a efectuat traducerea *Evangheliei* sînt 1557 (data cînd începe păstorirea episcopului Sava al Ardealului) și 1559, anul cînd iese de sub tipar *Catehismul.*

Comparația pasajelor comune din *Catehism* și *Evangheliar* arată o asemănare care nu se poate explica altfel decît pornindu-se de la aceeași traducere. In concluzie, spune autoarea, în 1559 textul Evangheliei se găsea sub forma de traducere netipărită încă.

Tetraevanghelul a fost imprimat din îndemnul și cu cheltuiala sașilor luterani, la ordinul lui Haneș Benkner... Totuși această operă, se precizează, se pare că nu a fost începută fără știința mitropolitului de la Tîrgoviște, capitala Țării Romînești, și stîlpul Ortodoxiei romînești, care putea inspira încrederea romînilor din Ardeal» (p. 23).

In 1562 Coresi tipărește un *Tetraevanghel slavon,* cerut de Doamna Chiajna din Țara Romînească. *Evangheliarul slavon* (1562) este reproducerea mai puțin artistică a *Evangheliarului* lui Macarie din 1512. In concluzie se spune că se poate afirma că *Evangheliarul* din 1561 are drept original *Evangheliarul slav* tipărit de Macarie în 1512, care a fost reprodus de Coresi în 1652, deși unele elemente ale traducerii, adaugă autoarea, par să dovedească că traducătorii au avut în față și alt text decît al lui Macarie (p. 24).

Față de afirmația că «Tetraevanghelul a fost imprimat din îndemnul și cu cheltuiala sașilor luterani, la îndemnul lui Haneș Benkner» (p. 23), se ridică obiecția pe bună dreptate formulată de P. P. Panaitescu (*Începuturile scrisului în limba romînă,* în «Studii și materiale de istorie medie», vol. IV, 1960, p. 157), că și prima carte a lui Coresi tipărită de sub teascurile sale, la Brașov, în 1556—1557, *Octoihul Mic,* a fost scrisă tot «cu porunca lui Haneș Benkner, judele Brașovului», ca și *Evangheliarul slavonesc* din 1561, retipărit de Călin diacul în 1565, precum și alte cărți slavonești publicate de Coresi la Brașov, alături de cele romînești, care cuprind «porunca» aceluiași județ, Benkner. Ce fel de patronaj luteran era atunci acela care *poruncește* tipărirea cărților ortodoxe slavone?

Pomenirea «poruncii» conducătorului autohton al municipalității din Brașov, spune P. P. Panaitescu, nu poate fi o dovadă că județul Brașovului era editorul cărților românești. Pomenirea lui în aceste cărți însemna în primul rînd un omagiu cuvenit autorității politice, sub oblăduirea căreia stătea toată activitatea publică din oraș (p. 158), cu o cointeresarea lui material bănească personală.

Cu privire la textul traducerii manuscrise folosite de Coresi pentru *Tetraevanghelul* din 1560—1561 și la timpul traducerii, P. P. Panaitescu arată că nu avem acest text, dar din textul tipărit rezultă limpede că s-a folosit o traducere mai veche, pentru care aduce un argument nou, menționat și de autoare în nota subsidiară 3, p. 22, fără a fi fost analizat, anume că pe baza numelor de monede indicate în *Evanghelia românească* a lui Coresi se poate stabili că traducerea datează, cel mai tîrziu, din primul sfert al secolului al XVI-lea, deci înainte de introducerea Reformei în Transilvania.

Pasajul din Evanghelia de la Matei (XVII, 27), p. 61, ed. 1963, spune: «deschide-i gura lui și veri afla cruce». E vorba de o monedă de argint, al cărei nume e tradus cu «cruce», pentru că în vremea traducerii se foloseau monede de argint cu insigna crucii pe ele. Moneda cu cruce este folosită în Transilvania și Ungaria în secolul al XV-lea și în cel următor, numai pînă în 1526. Lingoul, care corespunde în textul grecesc cu *talantul,* este tradus în Evanghelia tipărită de Coresi cu *«som, un som, somul»* (Matei 18, 24; 22, 19; 25, 16—25), ed. Acad. 1963, p. 62, 70, 71. Somi (sommo) este o monedă

genoveză și venețiană, folosită și în țările romîne ca valoare monetară, în secolele XIV—XV-lea.

Ultima mențiune cunoscută este din anul 1518, în Moldova.

Nu știm sigur, spune P. P. Panaitescu, dacă *Evanghelia* în romînește a fost tipărită de Coresi după o traducere maramureșană sau după o traducere efectuată în sudul Transilvaniei în primul sfert al secolului al XVI-lea. Și această din urmă ipoteză este posibilă, precum și aceea că textele rotacizante, în dialect maramureșan, să fi fost transpuse în dialectul ardelean de sud, nu de Coresi însuși, ci de școala de traducători din Brașov care l-a precedat.

Tetraevanghelul lui Coresi, spune și Prof. Pandele Olteanu, are la bază o traducere mai veche, efectuată pînă în 1525 în Maramureș sau în sudul Transilvaniei[16].

Existența unor traduceri în romînește din slavonește a cărților bisericești, efectuate la școala și biserica din Scheii Brașovului, de care s-a folosit în parte și Coresi, dar care nu erau destinate numai lucrărilor tipografiei, poate fi stabilită în chip precis, spune P. P. Panaitescu.

Dintre cărțile romînești traduse la Brașov, dar netipărite, ni s-a păstrat în manuscris *Octoihul* copiat la 1570 de Oprea diacul, ginerele popei Dobre de la biserica Scheilor Brașovului, ca «să fie de învățătură ucenicilor, cine învață dăscălie». Copia a fost executată după o traducere romînească mai veche, «de pre izvodul ce iaste în beseareca Scheailor, de lîngă cetatea Brașovului, *de l-au scos den limba sîrbească pre limba rumânească sfinții părinți, cine au fost mainte întru acestu loc*». Copia s-a făcut din inițiativa lui Pavel Tordași, episcopul romîn calvin, dar nu și traducerea, care era mai veche. Rezultă de aci, spune P. P. Panaitescu, că au existat la școala din Schei traduceri vechi romînești anterioare propagandei reformei (p. 173). *Apostolul slavo-romîn* din colecția G. Cardaș, text slavon și traducere intermediară în romînește, scris în dialect sud ardelean, fără rotacism, a fost copiat de popa Bratul în 1559—1560, după o traducere anterioară (p. 174).

Din studiul manuscriselor din Transilvania în veacul al XVI-lea rezultă că au existat în acea epocă mai multe traduceri independente ale *Psaltirii, Evangheliei, Apostolului*, precum și ale apocrifelor, ceea ce implică și existența mai multor centre de traduceri romînești și a numeroși traducători din slavonește. Această bogată și variată operă de prefacere în romînește a scrierilor slave, anterioare activității de tipograf a lui Coresi, este o dovadă, spune P. P. Panaitescu, că în Transilvania avem a face cu un curent de traduceri datorită unei nevoi generale din mediul romînesc în secolul al XV-lea. Este vorba de o operă cu caracter vast, cuprinzînd simultan toate regiunile romînești (p. 175).

In capitolul «Influența exercitată de Tetraevanghei asupra textelor posterioare» (p. 24—26), din studiul introductiv, se arată că *Tetraevanghelul* lui Coresi a avut o influență considerabilă asupra textelor de mai tîrziu. După Coresi, activitatea de tipărire a încetat aproape o sută de ani în așa fel încît cărțile ieșite de sub teascul lui nu au fost concurate de altele. Lucrare fundamentală *Tetraevanghelul* din 1561 a servit ca punct de plecare pentru lucrările similare posterioare. Cu mici modificări, însuși Coresi l-a folosit în compoziția *Evangheliilor cu învățătură* din 1564 și 1581. Traducerile de mai tîrziu, integrale sau parțiale ale Bibliei, au ținut seama într-o bună măsură de această primă traducere. Astfel, punîndu-se în paralelă textele corespunzătoare din *Tetraevanghelul* lui Coresi și *Noul Testament* din 1648 sau *Biblia* din 1688, se constată marea înrîurire a textului coresian asupra celorlalte. Prin acest text, care a contribuit la modelarea limbii multor scrieri romînești posterioare, s-au impus o serie întreagă de fonetisme, construcții, sensuri ale cuvintelor etc. Dintre textele posterioare, un loc aparte îl deține copia *Tetraevanghelului* aparținînd pisarului Radu Grămăticul, fiul lui Drăghici din Mănicești de lîngă tîrgul Ruși, pe rîul Vedei. Copierea s-a făcut între 3 iunie și 4 iulie 1574, la 13 ani după apariția textului lui Coresi. Radu de la Mănicești fugise din țară în momentul revenirii la domnie a lui Mircea Ciobanul, în 1558. După ce s-a refugiat într-un sat bulgăresc, Novaiceni, pe rîul Osma, în care a scris diverse cărți, Radu s-a îndreptat

16. *Art. cit.*, în „Limbă și literatură", p. 95.

către insula Rodos, unde auzise că se află Pătrașcu, fiul domnului și al ocrotitorului său din trecut.

Cu privire la identificarea acestui Pătrașcu, care «a prilejuit multe discuții», în nota subsidiară 2, p. 25, se însușește teza majorității cercetătorilor, că este Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, fiul lui Pătrașcu cel Bun.

La Rodos, Petru Cercel i-a dat însărcinarea să scrie după un «izvod» *Evanghelia* în limba romînă. De la Petru Cercel, manuscrisul a trecut la fiul său, Marcu-vodă, care a murit în străinătate. La începutul secolului al XVIII-lea, *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești a ajuns în mîna germanului Rupert de Dindorff și apoi în biblioteca contelui englez Robert Harley, ca apoi, cu întreaga lui bibliotecă, să ajungă la British Museum din Londra, unde se găsește și astăzi.

Autoarea studiului introductiv socotește că Radu de la Mănicești a copiat direct de pe *Tetraevanghelul* lui Coresi; cum i-a parvenit lui Radu textul coresian rămîne o problemă. Comparația dintre textul lui Radu de la Mănicești, după microfilmul întregului text obținut la biblioteca Academiei R.P.R. și exemplarele existente din Tetraevanghelul lui Coresi, a dus pe autoarea ediției critice la concluzia că Radu a copiat după un exemplar identic sau cel puțin foarte apropiat cu exemplarele A^1 și A^2 (p. 26).

In capitolul *Descrierea Tetraevanghelului* (p. 29—36) se arată că din *Tetraevanghelul* lui Coresi, în momentul de față, se găsesc în bibliotecile publice 6 exemplare: 4 la Biblioteca Acad. R.P.R. din București, 1 la Biblioteca universitară din Cluj și 1 la Muzeul Național din Budapesta «absolut intact». Dintre exemplarele existente în Biblioteca Acad. R.P.R., cel mai bine conservat este cel găsit la Mînăstirea Ciolanul, în 1888, înregistrat sub cota 10, notat de autoare cu A. Are cîteva pagini manuscrise, filele 10—11 (= 8—9) și 14, care sînt reproduse în introducere (p. 31—34), unele rupturi, cîteva file rătăcite dintr-un caiet într-altul. Este un volum in folio de 246 file nepaginate. In total *Tetraevanghelul* cuprinde 249 de file, dar din el lipsesc trei file către sfîrșitul textului.

Al doilea exemplar, înregistrat sub cota $10D^1$, notat A^1, a aparținut lui G. Barițiu. Ni s-a păstrat de la p. 3r (mijlocul zecealei 3), fără primele două file, iar la sfîrșit lipsă două file.

Al treilea exemplar, înregistrat sub cota $10D^2$, notat A^2, nu cuprinde nici o informație. S-a păstrat fără prima filă (începe cu p. 2, la mijlocul zecealei 1) și fără ultima filă, cu epilogul.

Al patrulea exemplar, înregistrat sub cota $10D^3$, notat cu A^3, a fost cumpărat la 6 martie 1907 de la anticarul Isr. Kuppermann din Iași. Este cel mai defectuos exemplar, păstrat fără primele 19 file (începe la mijlocul zecealei 37 de la Matei) și fără ultimile 36 file. Foarte deteriorat, are în partea care ne-a mai rămas colțul stîng de jos distrus în întregime.

Exemplarul de la Biblioteca Universității din Cluj, notat C, a aparținut lui Iulian Marțian și este păstrat, în general, în condiții bune, cu excepția cîtorva pagini de la sfîrșit (începînd de la p. 362), avariate de carii. Exemplarul nu cuprinde fila finală a Tetraevanghelului, care conține Epilogul, în schimb are legat la început două file care aparțin *Tîlcului Evangheliilor* lui Coresi de la 1564 și la sfîrșit 10 file cuprinzînd fragmente din Noul Testament, după o altă redacție, probabil mai tîrziu.

Exemplarul de la Budapesta, notat B, după indicațiile lui Mario Roques este «absolut intact».

Pentru restabilirea textului coresian «așa cum probabil a ieșit de sub teascurile tiparului, în 1561», autoarea a colaționat exemplarul găsit la Mînăstirea Ciolanu cu celelalte exemplare, aducînd completările și modificările necesare.

In comparație cu acest exemplar, celelalte prezintă unele deosebiri, urmărite și arătate de autoare în ordinea caietelor textului.

Se menționează (nota 1, p. 31) că *Tetraevanghelul* lui Coresi a cunoscut, fapt obișnuit pentru un text de largă circulație, cel puțin două tiraje. Unul reprezentat prin exemplarul A, iar celălalt prin exemplarele A_1 și A_2, cărora li s-ar putea adăuga și C, care, în unele situații merge alături de A_1 și A_2, ceea ce este confirmat de unele redactări.

deosebite. Textul lui Radu de la Mănicești concordă cu tirajul din care ni s-au transmis exemplarele A_1 și A_2.

Tetraevanghelul lui Coresi are paginile de cîte 30 cm pe 18 cm scrise cu 24 (mai rar 21, 22, 23 sau 25) de rînduri pe pagină. Fiecare pagină de început de Evanghelie este împodobită de un frontispiciu, același pentru toate Evangheliile, cu un motiv ornamental în negru, identic cu cel din *Evangheliarul* lui Macarie. Deasupra ornamentului se află o cruce cu inițialele Is. Hr. Ni. Ka. Pe frontispiciu, titlul este scris cu caractere mari, de culoare roșie. De asemenea, în roșu este imprimat textul slav de la sfîrșitul zaceale lor și, de obicei, primele cuvinte de la începutul pasajelor biblice. Uneori tipăriturile cu roșu nu s-au făcut și au fost scrise ulterior cu mîna. Numărul chirilic al zaceale lor este colorat tot în roșu.

În partea de sus a paginii, atît pe recto cît și pe verso, se află prescurtat numele evanghelistului. Pe paginile albe dintre Evanghelii se găsesc notițe tîrzii, slave sau romîne, reproduse și transcrise de C. Erbiceanu în «Introducerea» la ediția din 1889.

Însemnările ulterioare apar și în celelalte exemplare ale *Tetraevanghelului* (p. 30—31). Socotim că ar fi fost necesară în introducere și reproducerea acestor însemnări, valoroase și ca document de limbă și pentru istorie.

Ne-am fi așteptat să avem textul original în «*Facsimile*» (p. 171—295) reprodus fotografic în negru și roșu, așa cum editura Academiei R.P.R. ne-a dat excelenta fotocopie a textului slavon al *Liturghierului lui Macarie, 1508*, ed. P. P. Panaitescu, 1961, în culorile chinovarului.

În afară de interesul filologic pe care-l urmărește și-l prezintă cu erudiție noua ediție critică a *Tetraevanghelului* editat de Acad. R.P.R., pentru care ne exprimăm mulțumirea și recunoștința noastră, lectura *Tetraevanghelului* te cucerește cu-n adînc fior de dragoste pentru vechea noastră limbă, care-ți coboară fruntea și-ți oprește sărutarea pe paginile lui sfinte, așa cum i le-au sărutat de 400 de ani generații de slujitori ai Bisericii Ortodoxe Romîne, împreună cu *Diaconul Coresi*.

Pr. I. IONESCU

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1963

SPICUIRI DIN SUMARUL ŞEDINŢELOR DIN 16 DECEMBRIE 1963

Şedinţa se deschide la orele 9 dimineaţa sub preşedinţia Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La şedinţă participă Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, împreună cu Domnul Director al Secretariatului, I. Onţanu.

Se rosteşte rugăciunea Împărate ceresc. P. S. Secretar al Sfîntului Sinod, Episcop Visarion Ploieşteanul, citeşte apelul nominal. Sînt prezenţi: Prea Fericitul Patriarh *Justinian,* Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit *Iustin* al Moldovei şi Sucevei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit *Firmilian* al Olteniei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit *Nicolae* al Banatului, Prea Sfinţitul Episcop *Iosif* al Rîmnicului şi Argeşului, Prea Sfinţitul Episcop *Partenie* al Romanului şi Huşilor, Prea Sfinţitul *Antim* al Buzăului, Prea Sfinţitul Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos, Prea Sfinţitul Episcop *Teoctist* al Aradului, Prea Sfinţitul Episcop *Teofil* al Clujului, Prea Sfinţitul Episcop *Valerian* al Oradiei, Prea Sfinţitul Episcop *Antim Tîrgovişteanul,* Vicar Patriarhal, Prea Sfinţitul Episcop *Visarion Ploieşteanul,* Vicar Patriarhal.

Prea Fericitul Preşedinte face cunoscut că din partea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului s-a primit o telegramă, prin care solicită să i se motiveze absenţa de la şedinţa Sfîntului Sinod, nefiind încă îndeajuns de însănătoşit.

Telegrama I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului se trimite Comisiei Canonice-juridice şi pentru disciplină, spre referire.

Intrîndu-se în ordinea de zi, Prea Fericitul Preşedinte împarte la Comisii următoarele lucrări:

1. *Tem. nr. 7021/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Şesan asupra lucrărilor Comitetului Consultativ al Conferinţei Creştine pentru Pace, Praga, 4—9 iunie 1963.

2. *Tem. nr. 8113/1963.* Darea de seamă a Prof. Ştefan Alexe asupra Comisiei «Tineretul în slujba păcii», Praga, 10—11 iunie 1963.

3. *Tem. nr. 8111/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Şesan şi Prof. Ştefan Alexe asupra lucrărilor Comisiei «Pacea şi Statele noi», Praga, 12—13 iunie 1963.

4. *Tem. nr. 12377/1963.* Referatul P. C. Pr. Prof. Milan Şesan asupra sesiunii Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a avut loc la Agape (Italia) între 9 şi 11 septembrie 1963.

5. *Tem. nr. 14103/1963.* Referatul P. C. Pr. Prof. Milan Șesan asupra sesiunii Secretariatului Internațional și Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, București, 11—17 noiembrie 1963.

6. *Tem. nr. 10617/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu asupra Conferinței organizată de Comitetul Libertății religioase de pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Bossey, 7—9 iunie 1963.

7. *Tem. nr. 14099/1963.* Referatul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei asupra lucrărilor Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Rochester, S.U.A., între 26 august și 2 septembrie 1963.

Se trimit spre studiere și referire Comisiei Afacerilor Externe:

1. *Tem. nr. 11677/1963.* Material trimis de Consiliul Ecumenic al Bisericilor cu privire la pregătirea săptămînii de rugăciune pentru unitate din anul 1964.

2. *Tem. nr. 12655/1963.* Contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la bugetul Consiliului Ecumenic al Bisericilor pe anul 1964.

3. *Tem. nr. 12533/1963.* Contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la bugetul Conferinței Creștine pentru Pace pe anul 1964.

4. *Tem. nr. 7281/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman și P. C. Pr. Inspector Olimp Căciulă cu privire la participarea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, la festivitățile Mileniului Sfîntului Munte Atos, 20 iunie—7 iulie 1963.

5. *Tem. nr. 14088/1963.* Darea de seamă a P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, asupra participării delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la jubileul de 50 de ani de arhierie ai Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia.

6. *Tem. nr. 14098/1963.* Darea de seamă prezentată de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu și Dl. Prof. N. Chițescu, asupra celei de-a patra Conferințe mondiale a Comisiei pentru Credință și Constituție, Montreal, Canada, 12—26 iulie 1963.

7. *Tem. nr. 14100/1963.* Raportul asupra activității delegației Bisericii Ortodoxe Romîne în Canada, U.S.A. și Franța, 26 iulie—7 septembrie 1963.

8. *Tem. nr. 14690/1963.* Itinerariile pastorale pe 1962/1963.

Se trimit spre studiere și referire Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri:

1. *Tem. nr. 14687/1963.* Telegrama Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic.

2. *Tem. nr. 9387/1963.* Adresa Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, împreună cu referatul P. C. Director Traian Ghica, în legătură cu acordarea unui spor de pensie de 1% preoților pensionari de Stat care au funcționat în cadrul Bisericii și după 1 ianuarie 1959.

3. *Tem. nr. 14104/1963.* Darea de seamă a II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, asupra Conferinței Panortodoxe de la Rodos, 26—29 septembrie 1963.

4. *Tem. nr. 11460/1963.* Raportul PP. CC. Pr. Vasile Ștefan și Pr. Gh. Moisescu asupra participării la cel de-al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice din Germania, Dortmund, R.F.G., 24—28 iulie 1963.

Se trimit spre studiere și referire Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină:

1. *Tem. nr. 14679/1963.* Conferințele de orientare ale preoților pe anul 1964.

2. *Tem. nr. 14683/1963.* Programa analitică a cursurilor de îndrumare misionară pentru preoți, din anul 1964.

3. *Tem. nr. 12986/1963.* Conferința pregătitoare a Congresului profesorilor de teologie ortodoxă.

4. *Tem. nr. 14684/1963.* Proiectul Pastoralei Sfîntului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar, din Duminica Ortodoxiei 1964.

5. *Tem. nr. 12090/1963.* Darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Prof. I. G. Coman, asupra Congresului al IV-lea internațional de studii patristice, Oxford-Anglia, 12—21 septembrie 1963.

6. *Tem. nr. 15583/1963.* Editarea Albumului Sfintei Patriarhii.

Se trimit spre studiere și referire Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc.

La orele 10 Prea Fericitul Președinte suspendă ședința pentru studierea de către Comisii a lucrărilor încredințate.

Ședința se redeschide la orele 13, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Le ședință participă Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, împreună cu Domnul Director al Secretariatului, I. Ortanu.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice juridice și pentru disciplină, citește referatele Comisiei asupra:

1. *Tem. nr. 14688/1963.* Telegrama I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului prin care solicită să i se motiveze absența de la Adunarea Națională Bisericească și de la sesiunea Sfîntului Sinod, în zilele de 15 și 16 decembrie 1963.

La propunerea Comisiei, care constată că I. P. S. Nicolae se găsește în convalescență avansată, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se motivează absențele I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului din zilele de 15 și 16 decembrie 1963, cu nădejdea că la viitoarele ședințe I. P. S. Sa se va găsi în situația de a lua parte la lucrări.

2. *Tem. nr. 15584/1963.* Telegrama Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, prin telegrama din 14 decembrie 1963 aduce la cunoștință că în legătură cu vizitarea Papii Paul VI la Locurile Sfinte a socotit de cuviință să exercite inițiativa în ce privește promovarea unității creștine, pentru care și-a exprimat dorința întîlnirii la Sfîntul Mormînt al Domnului a tuturor conducătorilor Bisericilor Răsăritului și Apusului. Un trimis extraordinar al Vaticanului a adus la cunoștință că întrucît caracterul călătoriei Papii Paul VI este de închinare, nu va fi cu putință întîlnirea la Locurile Sfinte a tuturor conducătorilor de Biserici. Totuși ar fi de dorit realizarea cu această ocazie, a unei întîlniri a Întîistătătorului Romei cu Sanctitatea Sa. Aducînd acestea la cunoștință cere părerea Bisericii Ortodoxe Române asupra întîlnirii acesteia de bunăvoință creștină.

La propunerea Comisiei, cu privire la telegrama Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se ia cunoștință de conținutul telegramei în legătură cu eventuala întîlnire dintre Sanctitatea Sa Atenagora, Patriarhul Ecumenic, și Papa Paul VI, la Locurile Sfinte, aceasta socotindu-se ca o inițiativă personală de curtoazie și bunăvoință creștină a Sanctității Sale Patriarhului Atenagora.

3. *Tem. nr. 9387/1963.* Adresa Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române împreună cu referatul P. C. Director Traian Ghica, în legătură cu acordarea unui spor de pensie de 1% preoților pensionari în cadrul Asigurărilor Sociale de Stat, care au funcționat în cadrul Bisericii și după 1 ianuarie 1959.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se acorde sporul de 1% preoților și diaconilor pensionari în cadrul Asigurărilor Sociale de Stat înainte de 1 ianuarie 1959, și care au continuat să funcționeze și după această dată în cadrul Bisericii, devenind membri ai Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, și plătind contribuțiile sociale prevăzute de art. 7 din Regulament, la această Casă. De asemenea, sporul să se acorde și urmașilor acestora, în procentele prevăzute de art. 35 din Decretul 292/1959.*

2. *Sporul să se acorde numai la retragerea definitivă din funcțiune, care nu va putea fi însă mai înainte de împlinirea vîrstei de 70 ani, cu excepția cazurilor de deces.*

Sporul de 1% pe an să se aplice asupra salariului de echivalare la 1 august 1959, prevăzut în instrucțiunile Ministerului Sănătății și Prevederilor Sociale la tabelul Anexa nr. 29, grupa «A», pentru corpul didactic, ținîndu-se seama de studiile și de vechimea în muncă avută la data pensionării.

Sporul să se acorde numai la cerere, și cu începere de la 1 ale lunii următoare aceleia în care cererea împreună cu toate actele, ce se vor stabili prin instrucțiuni, a fost înregistrată la protoierii, școli teologice sau centre eparhiale.

3. *Prezenta Hotărîre intră în vigoare cu începere de la 1 ianuarie 1964.*

4. *Tem. nr. 14104/1963.* Darea de seamă a II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei și a P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, asupra Conferinței Panortodoxe de la Rodos, 26—29 septembrie 1963.

II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, care au format delegația Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Panortodoxă de la Rodos, 26—29 septembrie 1963, în darea de seamă depusă Sfîntului Sinod arată că în urma dezbaterilor care au avut loc la această Conferință asupra:

a) trimiterii sau nu de observatori la a II-a sesiune a Conciliului II de la Vatican;

b) începerii unui dialog pe picior de egalitate între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică;

s-a ajuns la următoarele hotărîri:

1. «Cu privire la prima chestiune, aceea a trimiterii sau nu de observatori la sesiunea a II-a a Conciliului II de la Vatican, cu toate că delegațiile Bisericilor participante au exprimat contradicțiile care există asupra chestiunii acesteia, totuși, s-a acceptat în mod unanim ca fiecare dintre Bisericile Ortodoxe să acționeze în mod liber la chestiunea aceasta specială».

2. «Fiind vorba despre chestiunea a doua, adică despre începerea dialogului pe picior de egalitate între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, propus de Patriarhia Ecumenică, aceasta s-a acceptat, de comun acord, de toate delegațiile ortodoxe; s-a hotărît însă ca aceasta să fie supusă ca hotărîre Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și celorlalți Prea Fericiți Conducători ai Bisericilor Ortodoxe pentru punerea ei în practică și comun acord».

Comisia studiind dosarul împreună cu darea de seamă a II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, propune ca Sfîntul Sinod să ia cunoștință de conținutul Dării de seamă, și să aducă mulțumiri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române pentru felul cum au reprezentat Biserica noastră la Conferința Panortodoxă de la Rodos.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se aducă mulțumiri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române care au luat parte la Conferința Panortodoxă de la Rodos.*

2. *Să se ia act de încheierile Conferinței Panortodoxe de la Rodos, în sensul că pe de o parte fiecare dintre Bisericile Ortodoxe poate să acționeze în mod liber în chestiunea trimiterii sau nu de observatori la sesiunea a II-a a Conciliului II de la Vatican, iar pe de altă parte, că nici una dintre Bisericile Ortodoxe Autocefale nu poate să inițieze sau să înceapă dialogul cu Biserica Romano-Catolică, fără acordul unanim al tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale.*

5. *Tem. nr. 11460/1963.* Raportul PP. CC. Pr. Vasile Ștefan și Pr. Gh. Moisescu asupra participării la cel de-al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice din Germania — Dortmund, R.F.G., 24—28 iulie 1963.

În urma invitației primite din partea Bisericii Evanghelice din Germania, Biserica Ortodoxă Română a trimis la cel de-al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice din Germania, care s-a ținut la Dortmund, R.F.G., între 24 și 28 iulie 1963, ca delegați ai săi, pe PP. CC. Pr. Vasile Ștefan și Pr. Gh. Moisescu.

Din raportul prezentat de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române la acest Congres, rezultă modul în care au decurs lucrările Congresului, cum și atmosfera favorabilă pe care au întîlnit-o delegații noștri printre membrii Congresului, cu privire la activitatea Bisericii Ortodoxe Române, sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian. Din convorbirile avute cu diferite personalități prezente la Conferințele internaționale și interconfesionale reiese că această activitate este apreciată unanim cu elogii.

Comisia, luînd în cercetare raportul PP. CC. Pr. Vasile Ștefan și Pr. Gh. Moisescu, propune ca Sfîntul Sinod să ia cunoștință de conținutul referatului și să aducă mulțumiri membrilor delegației care au reprezentat Biserica Ortodoxă Romînă la acel Congres.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu satisfacție de felul în care PP. CC. Pr. Prof. Gh. Moisescu și Pr. Vasile Ștefan au reprezentat Biserica Ortodoxă Romînă la Congresul Bisericii Evanghelice de la Dortmund și de cuvintele elogioase pe care le-au aflat acolo cu privire la activitatea Bisericii noastre.*

2. *Să se aducă mulțumiri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne care au luat parte la cel de-al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice din Germania.*

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru Doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele asupra:

1. *Tem. nr. 11677/1963.* Material trimis de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu privire la pregătirea săptămînii de rugăciune pentru unitate, din anul 1964.

Cu circulara sa din septembrie 1963, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, prin Departamentul de Studii, informează Biserica Ortodoxă Romînă de pregătirea săptămînii de rugăciune pentru unitatea creștină, din anul 1964, trimițînd în acest scop și o broșură informativă asupra programului de rugăciuni.

Săptămîna de rugăciune pentru unitatea creștină este organizată în foarte multe țări, de către Bisericile membre al Consiliului Ecumenic fie între 18 și 25 ianuarie, fie în săptămîna dinaintea Pogorîrii Sfîntului Duh.

Comisia, luînd în cercetare circulara și broșura Consiliului Ecumenic al Bisericilor privitoare la săptămîna de rugăciune pentru unitatea creștină din anul 1964, propune Sfîntului Sinod să se mențină procedura din anul trecut, hotărîtă de Sinodul Permanent în acest sens.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se mențină procedura din anul trecut hotărîtă de Sinodul Permanent cu privire la săptămîna de rugăciune pentru unitatea creștină din anul 1964.*

2. *Cancelaria Sfîntului Sinod să întocmească o schiță de cuvîntare, care să fie dezvoltată de toți preoții din Patriarhia Romînă în Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh, cum și o ectenie cu tropare și un text precis de rugăciune ad-hoc, care să fie comunicate prin circulară tuturor Eparhiilor ortodoxe din țară.*

2. *Tem. nr. 12635/1963.* Contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la Bugetul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pe anul 1964.

Printr-o circulară oficială din 20 septembrie 1963, privind deciziile Comitetului Central din august 1963, de la Rochester, Consiliul Ecumenic al Bisericilor arată că bugetul Consiliului pe anul 1964 s-a stabilit la suma de 871.000 dolari.

Intrucît însă s-a prevăzut atît pentru anul 1964, cît și pentru cei care urmează un deficit asupra acestui buget, arată că acest deficit, care trebuie suportat de Bisericile membre, poate să se facă: a) fie prin sporirea contribuției de 15% pentru anul 1965 și apoi pentru anii 1966—1968 să crească pentru fiecare an încă cu 3%; b) fie ca sporirea să fie de 19,50% în anul 1965, și să se mențină în felul acesta și pe ceilalți trei ani, 1966—1968.

Comisia cercetînd soluțiile propuse de Consiliul Ecumenic al Bisericilor și de referatul Cancelariei Sfîntului Sinod nr. 12635/1963, și ținînd seamă de faptul că Consiliul Național Bisericesc și-a însușit prima soluție din cele două de mai sus, propune ca Sfîntul Sinod să aprobe această soluție.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se aprobă ca contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la Bugetul Consiliului Ecumenic al Bisericilor să fie sporită cu 15% pentru anul 1965, și apoi sporirea să fie de 3% pentru anii 1966—1968.

3. *Tem. nr. 12633/1964.* Contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne, la bugetul Conferinței pentru Pace, pe anul 1964.

Conferința Creștină pentru Pace, prin scrisoarea din 11 octombire 1963, ca și prin hotărîrea Comitetului Executiv care s-a ținut la București, între 11 și 17 noiembrie, arată

că necesitățile actuale cer o sporire a bugetului Conferinței pentru anul 1964, cu atît mai mult cu cît în 1964, va avea loc la Praga cea de-a doua Adunare mondială creștină pentru pace.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se aprobe ca contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la bugetul Conferinței Creștine pentru Pace pe anul 1964 să fie de 75.000 lei pentru bugetul general al Conferinței Creștine pentru Pace și 75.000 lei pentru bugetul Adunării mondiale din anul 1964.*

4. *Tem. nr. 7281/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman și P. C. Pr. Inspector Olimp Căciulă, cu privire la participarea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la festivitățile Mileniului Sfîntului Munte Atos, 20 iunie—7 iulie 1963.

Ca urmare la invitația primită din partea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora, o delegație a Bisericii Romîne, condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, și alcătuită din Prea Fericirea Sa, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, Arhim. Prof. N. Mladin, Pr. Prof. Ioan G. Coman și Arhid. M. Marinescu, avînd ca interpret pe Pr. Olimp Căciulă, Inspector Patriarhal, a participat la festivitățile comemorării Mileniului Sfîntului Munte Atos. Delegația a plecat la 20 iulie și s-a înapoiat la 7 iulie.

Festivitățile comemorării Mileniului au avut loc în ziua de duminică 23 iunie, și luni 24 iunie, la Sfîntul Munte. La aceste festivități, în afară de delegații Bisericilor Ortodoxe au participat reprezentanți al Bisericilor eterodoxe și ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor. In seara zilei de 24 iunie, între conducătorii delegațiilor ortodoxe a avut loc un schimb de păreri, cu privire la problemele actuale ale Ortodoxiei. Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost întîmpinat pretutindeni cu dragoste și prețuire. Prea Fericirea Sa a vizitat unele mînăstiri din Sfîntul Munte, Salonicul și Atena.

Comisia, cercetînd darea de seamă a P. C. Prof. Ioan G. Coman și P. C. Inspector Olimp Căciulă, cum și actele de la dosar, propune să se ia act cu aprobare de rezultatele frumoase și pozitive ale misiunii Bisericii Ortodoxe Romîne la Sfîntul Munte Atos, adu-cîndu-se mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, și întregii delegații, pentru străduințile depuse în slujba Ortodoxiei. De asemenea propune, ca o dare de seamă cuprinzătoare asupra serbărilor Mileniului Sfîntului Munte să se publice în revistele Patriarhiei Romîne.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să ia act cu aprobare de rezultatele frumoase și pozitive ale delegației Bisericii Romîne la Sfîntul Munte Atos.*

2. *Să se exprime mulțumiri călduroase Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru modul demn cum a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la festivitățile Sfîntului Munte.*

3. *Să se exprime mulțumiri deopotrivă și membrilor din delegație, care au însoțit pe Prea Fericirea Sa, pentru străduințile pe care le-au depus.*

4. *Să se publice în revista «Biserica Ortodoxă Română» o dare de seamă cuprinzătoare asupra serbărilor Mileniului Sfîntului Munte Atos, și a activității delegației Bisericii Ortodoxe Romîne în misiunea avută.*

5. *Tem. nr. 14088/1963.* Darea de seamă a P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, asupra participării delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Jubileul de 50 ani de arhierie ai Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia.

Anul acesta, împlinindu-se 50 de ani de la hirotonia întru arhiereu a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, în urma invitației primite de la Comisia pentru orgnizarea Jubileului de la Moscova, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în ședința din 8 mai 1963 a omagiat personalitatea Inaltului Ierarh, trimițîndu-i un act sinodal de omagiu, și a hotărît ca la serbările Jubileului, Biserica Ortodoxă Română să fie reprezentată de o delegație în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Delegația Bisericii Ortodoxe Romîne, condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian și alcătuită din Prea Fericirea Sa, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, avînd ca interpret pe Preotul Simion Neaga, a plecat la Moscova în ziua de 12 iulie, și s-a înapoiat în ziua de 22 iulie. Cu această ocazie au avut loc slujbe religioase mărețe la Marea Lavră de la Zagorsk și la Moscova, cum

și mai multe recepții în cinstea distinsului sărbătorit. Au fost reprezentate la Moscova toate Bisericile Ortodoxe, cum și marile Biserici eterodoxe, ca și Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Creștină pentru Pace.

Intr-o cuvîntare vibrantă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adus înaltului sărbătorit omagiul Bisericii Ortodoxe Romîne și al său personal.

Comisia, studiind referatul, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, cum și toate documentele de la dosar, propune să se ia act de participarea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Jubileul Sanctității Sale Alexei și să se aducă mulțumiri membrilor delegației pentru acitvitatea depusă cu această ocazie. De asemenea propune ca o dare de seamă asupra acestor festivități să fie publicată în revistele Patriarhiei, pentru a fi cunoscută de preoți, și a contribui astfel la adîncirea legăturilor tradiționale dintre Biserica noastră și Biserica Ortodoxă Rusă.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu satisfacție de participarea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la sărbările Jubileului de 50 de ani de arhierie ai Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia.*

2. *Să se exprime mulțumiri călduroase Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru felul în care a reprezentat Biserica Ortodoxă Română, la serbările jubiliare de la Moscova și pentru cuvîntul cald rostit în cinstea Intîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse.*

3. *Să se exprime deopotrivă mulțumiri celorlalți membri ai delegației, care au însoțit pe Prea Fericirea Sa, pentru străduaniile pe care le-au depus cu această ocazie.*

4. *Să se publice în revista «Biserica Ortodoxă Romînă» o dare de seamă asupra festivității jubiliare de la Moscova, contribuindu-se cu aceasta la strîngerea și adîncirea legăturilor tradiționale dintre cele două Biserici Ortodoxe surori.*

6. *Tem. nr. 14098/1963.* Darea de seamă prezentată de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Teoctist al Arădului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu și Dl. Prof. N. Chițescu, asupra celei de-a patra Conferințe mondiale a Comisiei pentru «Credință și Constituție», ținută la Montréal, Canada, între 12 și 26 iulie 1963.

Intre 12 și 26 iulie 1963 a avut loc la Montréal, Canada, cea de-a patra Conferință mondială a Comisiei pentru «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La această conferință, Biserica Ortodoxă Romînă a fost reprezentată de o delegație alcătuită din: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, și Dr. Prof. N. Chițescu. Temele luate în discuție au fost următoarele: Biserica în planul lui Dumnezeu; Scriptură, Tradiție și tradiții; Lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos și slujirea Bisericii Sale; Cultul și unitatea Bisericii; Toți în același loc.

Lucrările acestei Conferințe au urmărit studierea problemelor doctrinare, care separă încă Bisericile și denominațiunile creștine. In scopul ajungerii la unele hotărîri concrete, un cîștig mare a fost pentru toți participarea masivă și activă a delegaților Bisericilor Ortodoxe la această conferință.

Comisia, studiind referatul înregistrat la nr. 14098 din 1963, cum și actele de la dosar, propune ca Sfîntul Sinod să ia cu satisfacție cunoștință de cele realizate la Conferința «Credință și Constituție» de la Montréal — Canada, și însușindu-și munca delegației noastre, să aducă mulțumiri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru străduaniile depuse în îndeplinirea mandatului încredințat. De asemenea, Comisia propune să se publice în revistele Patriarhiei materiale în legătură cu Conferința de la Montréal și să se adopte o hotărîre pentru participarea Bisericii noastre la adunarea generală a Comisiei «Credință și Constituție» din 1964, în insula Cipru.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu satisfacție de participarea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Conferința «Credință și Constituție» de la Montréal.*

2. *Să se aducă mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Teoctist Episcopul Aradului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu și D-lui Profesor N. Chițescu, pentru străduaniile depuse cu ocazia Conferinței de la Montréal.*

3. *Să se publice în revistele «Biserica Ortodoxă Română» și «Ortodoxia» Darea de seamă asupra Conferinței de la Montréal, cum și materiale în legătură cu această Conferință.*

4. *Să se facă demersuriie necesare pentru participarea Bisericii Ortodoxe Romîne prin*

reprezentantul său, la Comisia «Credință și Constituție» care va avea loc în insula Cipru între 16 și 21 august 1964.

7. *Tem. nr. 14100/1963.* Raportul asupra activității delegației Bisericii Ortodoxe Române în Canada, S.U.A. și Franța, 26 iulie—7 septembrie 1963.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, ca președinte, P. S. Episcop Teoctist al Aradului și P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, și Dl. Prof. N. Chițescu, membri, care a participat la Conferința «Credință și Constituție» de la Montréal — Canada, 12—26 iulie 1963, potrivit dispozițiunilor primite de la Prea Fericitul Patriarh Justinian, la plecarea din țară, a rămas în Canada și după terminarea acestei Conferințe. Dl. Prof. Chițescu s-a înapoiat mai de vreme în țară, iar I. P. S. Mitropolit Iustin a participat și la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care s-a ținut la Rochester, S.U.A., de la 26 august la 12 septembrie 1963.

Din raportul depus, pentru timpul petrecut în Canada, S.U.A. și Franța, în perioada 26 iulie—7 septembrie 1963, rezultă că membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au avut o frumoasă activitate pastorală, printre comunitățile ortodoxe române în regiunile vizitate.

Raportul arată de asemenea slujbele religioase săvîrșite de Inalții Ierarhi, contactele avute cu clericii și credincioșii români de acolo, sfaturile și îndemnurile date, de a rămîne devotați Bisericii mame, și de a se păstra sub jurisdicția Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Comisia cercetînd raportul asupra activității delegației Bisericii Ortodoxe Române în Canada, S.U.A. și Franța, propune să se ia act de activitatea intensă și fructuoasă a membrilor delegației și își însușește sugestiile concrete menționate în Darea de seamă, și anume: acordarea de distincții, sprijinirea tînărului Panciuc Mircea, care se găsește la Institutul teologic din București și ajutorarea duhovnicească a românilor din Franța.

La propunerile Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act de activitatea frumoasă desfășurată de delegații Bisericii Ortodoxe Române, în Canada, S.U.A. și Franța între 27 iulie și 7 septembrie 1963.*

2. *Să se aducă mulțumiri membrilor delegației pentru activitatea desfășurată, în interesul Bisericii Ortodoxe Române.*

3. *Să se continue sprijinirea duhovnicească a românilor ortodocși din Canada, S.U.A. și Franța.*

8. *Tem. nr. 14690/1963.* Itinerariile pastorale ale Chiriarhilor Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1962 și 1963.

Examinînd itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod, pe anul 1962 și 1963, Comisia constată cu satisfacție că toți membrii Sfîntului Sinod s-au ostenit cu multă dragoste să răspundă așteptărilor legitime ale clerului și credincioșilor din Eparhiile respective, în ce privește grija duhovnicească și buna sporire gospodărească. II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod au vădit în toată vremea trezvie în fața tuturor problemelor de ordin spiritual și social ce li s-au pus înainte, de vremurile actuale, într-o lume setoasă de înnoire și înălțare în toate aspectele vieții omenești.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se aducă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, care cu grijă neobosită veghează pentru bunul mers al Bisericii noastre, în îndrumarea clerului și credincioșilor, întru dreapta propovăduire a cuvîntului Evangheliei și întru îndeplinirea îndatoririlor lor cetățenești din scumpa noastră patrie.*

2. *Să se aducă mulțumiri II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru activitatea rodnică desfășurată în Eparhiile pe care le păstoresc.*

La orele 14,30, Prea Fericitul Președinte suspendă ședința pînă la orele 17.

*

Ședința se redeschide la orele 17, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La ședință participă Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, împreună cu Domnul Director al Secretariatului, I. Onțanu.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatele asupra:

1. *Tem. nr. 14179/1963.* Conferințele de orientare ale preoților pe anul 1964.

Cancelaria Sfîntului Sinod prezintă referatul din care se constată că o comisie aprobată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a alcătuit temele care urmează să fie dezbătute în conferințele de orientare ale clerului pe anul 1964.

Comisia analizînd aceste teme, propune ca redactarea lor să fie formulată astfel:

1. Importanța întîlnirilor și manifestărilor intercreștine în cursul anului 1963, pentru Biserica Ortodoxă Romînă.

2. Creștinismul și problemele lumii contemporane, — pacea și coexistența pașnică, rasismul, colonialismul etc. (atitudini în legătură cu Adunarea mondială creștină pentru pace, de la Praga, din 1964).

3. La 20 ani de la aniversarea eliberării Patriei noastre. Desfășurarea vieții religioase în noile condiții din R.P.R.

Cu privire la al patrulea subiect, Comisia propune ca acesta să fie fixat ulterior de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște ca subiectele și datele conferințelor preoțești de orientare să fie următoarele:

1. *De la 1 la 15 martie 1964. Importanța întîlnirilor și manifestărilor intercreștine, în cursul anului 1963, pentru Biserica Ortodoxă Romînă.*

2. *De la 11 la 20 mai 1964. Creștinismul și problemele lumii contemporane, — pacea și coexistența pașnică, rasismul, colonialismul etc. (atitudini în legătură cu Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga, din 1964).*

3. *De la 1 la 15 septembrie 1964. La 20 ani de la eliberarea Patriei noastre. Desfășurarea vieții religioase în noile condiții din R.P.R.*

4. *De la 1 la 15 noiembrie 1964. Cît privește al patrulea subiect, roagă pe Prea Fericitul Patriarh să binevoiască a-l fixa ulterior, apreciind volumul mare al problemelor externe bisericești în curs de desfășurare.*

5. *De asemenea roagă pe Prea Fericitul Părinte Patriarh să desemneze un colectiv de specialiști, care să elaboreze planul dezvoltat al fiecărui subiect în parte, spre a fi trimis apoi Eparhiilor.*

2. *Tem. nr. 14683/1963.* Programa analitică a cursurilor de îndrumare misionară pentru preoți din anul 1964.

Prin referatul nr. 14683, Cancelaria Sfîntului Sinod propune să se aprobe cele trei serii de cursuri pentru anul viitor 1964 și anume: Seria a 44-a, între 23 martie și 24 aprilie 1964; seria a 45-a între 11 mai și 12 iunie 1964; seria a 46-a, între 12 octombrie și 13 noiembrie 1964, — și ca fiecare serie să întrunească cîte 80—100 preoți trimiși de Eparhii.

Comisia examinînd referatul Cancelariei Sfîntului Sinod, propune să se aprobe cele trei serii de cursuri la datele arătate în referat. În ceea ce privește tematica prelegerilor pentru anul 1964, propune ca o comisie de profesori să supună Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian programa analitică, revăzută în lumina noilor probleme religioase și pe plan extern.

La propunerile Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Aprobă cele trei serii de cursuri, și anume:*
Seria a 44-a, între 23 martie și 24 aprilie 1964;

Seria a 45-a, între 11 mai și 12 iunie 1964;

Seria a 46-a, între 12 octombrie și 13 noiembrie 1964.

2. *O comisie de profesori să supună Prea Fericitului Patriarh programa analitică a acestor cursuri, revăzută în lumina noilor probleme religioase, și pe plan extern.*

3. *Tem. nr. 12986/1963.* Conferința pregătitoare a Congresului profesorilor de teologie ortodoxă.

Prin referatul Cancelariei Sfîntului Sinod nr. 11467/1963, se arată demersurile făcute în vederea întrunirii la București, al celui de-al doilea Congres de teologie ortodoxă și a comisiei pregătitoare în vederea discutării temelor care să figureze pe lista Congresului.

La propunerile Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se aprobă data de 2 iunie 1964 pentru ținerea comisiei pregătitoare a Congresului de teologie ortodoxă la București.*

2. *Institutul teologic va face convocările cuvenite.*

3. *Se vor lua măsuri pentru găzduirea participanților și se va întocmi un proiect de program, care va fi înaintat serviciului de învățămînt, de pe lîngă Sfîntul Sinod.*

4. *Tem. nr. 14684/1963.* Proiectul Pastoralei Sfîntului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar, din Duminica Ortodoxiei din anul 1964.

Cancelaria Sfîntului Sinod, cu referatul nr. 14684/1963, depune proiectul Pastoralei Sfîntului Sinod, pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Orotdoxiei din anul 1964.

In urma avizului Comisiei, Sfînul Sinod hotărăște:

1. *Aprobă Pastorala pentru Duminica Ortodoxiei din anul 1964, în vederea colectei pentru Fondul Central Misionar.*

2. *Textul Pastoralei va fi revăzut de un colectiv în frunte cu P. C. Pr. Consilier Vasile Ștefan, în vederea îmbunătățirii și stilizării, pentru a i se da o formă la un nivel mai înalt, după care va fi supus spre cele de cuviință I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, înainte de a fi dat la tipărire.*

3. *Pastorala se va tipări prin grija Administrației Patriarhale și se va trimite tuturor Eporhiilor, împreună cu instrucțiunile stabilite de Sfîntul Sinod în anul trecut.*

5. *Tem. nr. 12090/1963.* Darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Pr. Prof. I. Coman, asupra Congresului al IV-lea internațional de studii patristice, de la Oxford-Anglia, 16—21 septembrie 1963.

Intre 16 și 21 septembrie 1963 s-au desfășurat la Oxford-Anglia lucrările celui de-al IV-lea Congres internațional de studii patristice, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Romîne au participat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Pr. Prof. Ioan Coman de la Institutul teologic din București.

In urma avizului Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act de participarea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la lucrările Congresului al IV-lea de studii patristice de la Oxford, precum și de contribuția adusă.*

2. *Să se exprime membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Romîne mulțumiri din partea Sfîntului Sinod.*

3, *Lucrările respective să fie publicate în revistele Patriarhiei Romîne.*

6. *Tem. nr. 15583/1963.* La Cancelaria Sfîntului Sinod s-a primit procesul-verbal, din 10 decembrie a. c., al Comisiei instituite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru alcătuirea proiectului privitor la Albumul Sfintei Patriahii, care urmează să ilustreze organizarea și acitvitățile Patriarhiei Romîne, inclusiv viața bisericească în Eparhii, cu principalele ei aspecte și valori.

Comisia învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc studiind procesul verbal, a propus să se ia act cu satisfacție de inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru alcătuirea și editarea acestui album.

— Să se ia act de condițiile tehnice preconizate în referat, pentru tipărirea acestei lucrări;

— Cu privire la distribuirea tematică a materialului, avîndu-se în vedere destinația acestui album în primul rînd pentru uzul extern, Comisia propune ca sub acest aspect să se ia o hotărîre de plenul Sfîntului Sinod.

La propunerile Comisiei și în urma discuțiilor la care au luat parte membrii Sfîntului Sinod, cum și a lămuririlor date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se încredințeze sarcina întocmirii planului tematic, bazat pe principiul prezentării vieții religioase a Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, Vicar Patriarhal.*

2. *După alcătuirea planului tematic, care va fi supus aprobării Prea Fericitului Patriarh Justinian, va fi constituit un colectiv de specialiști, pentru efectuarea lucrărilor în vederea editării albumului.*

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citește referatele asupra:

1. *Tem. nr. 7021/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, asupra lucrărilor Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace — Praga, 4—9 iunie 1963.

Comisia examinînd darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, propune, iar Sfîntul Sinod hotărăște următoarele:

1. *Se ia act cu satisfacție de lucrările Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace care a avut loc la Praga, 4—9 iunie 1963, și de activitatea pozitivă desfășurată de delegația Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Prof. Milan Șesan.*

2. *Să se continue sprijinirea tuturor acțiunilor pe care le întreprinde Conferința Creștină pentru Pace.*

3. *Să se publice în revistele bisericești o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor acestei sesiuni.*

2. *Tem. nr. 8112/1963.* Darea de seamă a Prof. Ștefan Alexe, asupra Comisiei «Tineretul în slujba Păcii», — Praga, 10—11 iunie 1963.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu satisfacție de lucrările Comisiei «Tineretul în slujba Păcii» de la Praga, 10—11 iunie 1963, și de activitatea pozitivă desfășurată de delegatul Bisericii Ortodoxe Române.*

2. *Să se publice în revistele bisericești o scurtă dare de seamă asupra acestei comisii.*

3. *Tem. nr. 8111/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Milan Șesan și a Prof. Ștefan Alexe, asupra lucrărilor Comisiei «Pacea și Statele Noi», Praga, 12—12 iunie 1963.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu satisfacție de lucrările Comisiei «Pacea și Statele Noi» de la Praga, 12—13 iunie 1963, și de activitatea pozitivă desfășurată de delegația Bisericii Ortodoxe Române.*

2. *Să se aducă mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române pentru străduințele depuse.*

3. *Să se publice în revistele bisericești o scurtă dare de seamă asupra acestei comisii.*

4. *Tem. nr. 12377/1963.* Referatul P. C. Prof. Milan Șesan, asupra sesiunii Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace care a avut loc la Agape, Italia, 9—11 septembrie 1963.

La propunerile Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu satisfacție de lucrările sesiunii Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace care a avut loc la Agape, Italia, și de activitatea pozitivă desfășurată de delegatul Bisericii Ortodoxe Române la această sesiune.*

2. *Să se publice în revistele bisericești o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor acestei sesiuni.*

5. *Tem. nr. 14103/1963.* Referatul P. C. Pr. Milan Șesan asupra sesiunii Secretariatului Internațional și a Comitetului Executiv ale Conferinței Creștine pentru Pace, București, 11—17 noiembrie 1963.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște :

1. *Se ia act cu deosebită satisfacție de lucrările acestei sesiuni a Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.*

2. *Să se continue sprijinirea tuturor acțiunilor pe care le întreprinde Conferința Creștină pentru Pace, în vederea Adunării mondiale creștine, de la Praga, din 1964.*

3. *Să se publice în revista «Biserica Ortodoxă Română» o dare de seamă asupra lucrărilor acestei sesiuni.*

4. *Să se exprime calde mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru invitația făcută Conferinței Creștine pentru Pace dea ține această sesiune a Comitetului Executiv la București, precum și pentru condițiile optime pe care le-a creat în vederea desfășurării cu deplin succes a lucrărilor acestei sesiuni.*

5. *Să se exprime de asemenea mulțumiri tuturor colaboratorilor Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru munca conștiincioasă depusă în vederea bunei organizări a acestei sesiuni.*

6. *Tem. nr. 10617/1963.* Darea de seamă a P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu asupra Conferinței organizată de Comitetul «Libertății religioase» de pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Bossey, 7—9 iulie 1963.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște :

1. *Se ia act cu multă satisfacție de lucrările Conferinței asupra «Libertății religioase» de la Bossey-Elveția, și de activitatea pozitivă și deosebit de rodnică desfășurată de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și de Pr. Prof. Gh. Moisescu.*

2. *Să se aducă mulțumiri delegației Bisericii Ortodoxe Române pentru străduințile depuse la această Conferință.*

3. *Să se publice în revistele Patriarhiei Române o dare de seamă asupra lucrărilor acestei Conferințe.*

7. *Temp. nr. 14099/1963.* Referatul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, asupra lucrărilor Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Rochester, S.U.A., 26 august—2 septembrie 1963.

La propunerile Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște :

1. *Se ia act cu satisfacție de lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Rochester-S.U.A. și de activitatea rodnică desfășurată de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în calitate de membru al Comitetului Central.*

2. *Să se aducă mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin pentru străduințile depuse la lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.*

3. *Să se publice în revista «Biserica Ortodoxă Română» o dare de seamă asupra lucrărilor Comitetului Central de la Rochester.*

8. *Tem. nr. 14687/1963.* Terminîndu-se referatele Comisiei Afacerilor Externe, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Președintele Comisiei, prezintă din proprie inițiativă un referat al Comisiei, în care arată constatarea plină de satisfacție că în ultimii ani Biserica Ortodoxă a desfășurat o intensă activitate pe plan interbisericesc. Datorită acestei activități rodnice, Biserica Ortodoxă Română și-a cîștigat un mare prestigiu, nu numai în sînul Bisericii Ortodoxe, dar și în cadrul creștinismului în general. La această situație s-a ajuns datorită grijii deosebite pe care Sfîntul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian o are în legătură cu problemele externe ale Bisericii noastre.

De asemenea, Biserica noastră se bucură în același timp de un sprijin efectiv și permanent din partea Departamentului Cultelor, în frunte cu Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru.

Pentru aceste motive, Comisia pentru Afacerile Externe propune Sfîntului Sinod :

a) Să exprime calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru inițierea, îndrumarea și supravegherea directă și stăruitoare a tuturor acțiunilor Bisericii Ortodoxe Române peste hotare ;

b) Să exprime calde mulțumiri Domnului Secretar General, Profesorul Dumitru Dogaru, și colaboratorilor Domniei Sale pentru sprijinul permanent pe care-l acordă Bisericii Ortodoxe Române, în desfășurarea activității ei pe plan internațional ;

c) Să exprime calde mulțumiri tuturor profesorilor de teologie și salariaților din Cancelaria Sfîntului Sinod care-și aduc aportul lor în lucrarea Bisericii noastre, în relațiile externe.

Sfîntul Sinod, în unanimitate, aprobă propunerile de mai sus ale Comisiei Afacerilor Externe.

*

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Fericitul Președinte arată că anul 1963 a fost plin de roade bogate pentru Biserica Ortodoxă Română.

Prestigiul Bisericii noastre a sporit mult în domeniul relațiilor bisericești externe, atît prin contactele personale, stabilite cu ocazia vizitelor unor delegații bisericești în țara noastră, cît și prin aportul reprezentanților Bisericii noastre la lucrările diferitelor întruniri interbisericești. Toate acestea s-au putut realiza prin sprijinul larg și binevoitor al Conducerii de Stat, care, prin Departamentul Cultelor a înlesnit misiunea Bisericii Ortodoxe Române pe plan intern și extern.

Prea Fericirea Sa mulțumește II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru munca desfășurată în ședințele sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod și le urează sănătate și spor la strădaniile duhovnicești pe care le depun necontenit.

Prea Fericirea Sa mulțumește călduros Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor și colaboratorilor Domniei Sale, pentru înalta înțelegere și solicitudine arătată încontinuu Bisericii Ortodoxe Române și urează, pentru noul an, succese în munca desfășurată de Departamentul Cultelor.

Prea Fericirea Sa îl roagă să fie interpretul simțămintelor de devotament și recunoștință ale membrilor Sfîntului Sinod, față de Conducerea de Stat.

Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, mulțumește pentru cuvintele rostite de Prea Fericitul Părinte Patriarh, în numele membrilor Sfîntului Sinod, și urează noi succese Bisericii Ortodoxe Române în îndeplinirea misiunii ei.

Prea Fericitul Patriarh Justinian roagă pe Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, să se dea citire deciziei de închidere a sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1963.

Domnul Ioan Onțanu, Directorul Secretariautlui din Departamentul Cultelor, citește decizia nr. 18.532/1963, a Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, pentru închiderea sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1963.

Ședința se ridică la orele 20.

PREȘEDINTE,
† *IUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SECRETAR,
† *VISARION PLOIEȘTEANUL*
EPISCOP, VICAR PATRIARHAL

B.M.M.B.
2006-2007

MANUSCRISELE, CARȚILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚA PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: **EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREȘTI,** CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMINA» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE

IN DORINȚA DE A IMBUNATAȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICA A TIPARITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGA PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SA RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSITUTULUI BIBLIC, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CARȚI ȘI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, IN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU IMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PAROHIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRARI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT IN PINZA, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)